

પું [સં. ટ] ગુજરાતી ભાષાના અક્ષરોમાંથી અગિયારમો અનન્ય વર્ણ. જાનું ટેરું તાળવાને ઉપયોગે બાળે અક્ષરવાદી આતો ઉચ્ચાર થાય છે. ટ અને 'ળી'ના ચાર અક્ષર મળીને 'ટવર્ણ' કહેવાય છે અને તે બધા મૂર્દસ્થાની ગણાય છે.

ટકપડવું, કિં અં ટેકડેકાણે ભરચક ભરાઈ જવાથી તૂટીતૂટીપડે એમ 'યઈ જવું' તે; ગદગદી ને ટસટસ થઈ જવું; ભરચક ભરાઈ જવું અને તેમ થવાથી દડડી પડે એવું યદેજવું તે. ખસ, ફાંજો, કોલો વગેરેથી. બધાં છોકરાં ખસથી ટક પડે છે. અર્થાત્ ખસે ભરાઈ ગયાં છે. ટાઈ-ટૅજવું. ટક, અં ગણાય તેવી રીતે રહી રહીને યતો ટકારાનો અવાજ; ટટ, ખટ, જોનો રણકો; ટોકાનો રણકો; અવાજ.

ટકટક, અં એક પછી એક 'ટક' એમ કરીને થેનો એવો અવાજ. ઉં ટક ટક ટક થાયે ધડિયાળ, જો હું આલ્યો કહે છે કાળ. (૨) સીં ટક ટક એમ બોલ્યા કરવું તે; બડબડ્યા કરવું તે; ખોટી તકતાર; બકવા, લવારો; બકબકાટ; તકાચું ટાપલું કર્યા કરવું તે (૩) એક નજરે જોયા કરવું તે; ટગર ટગર; એક દટિએ વગર બોલે આલે એકજ વસ્તુ સાથે જોયા કરવું તે.-આશ્ચર્યથી કપકો સાંભળવાથી કે ઉડા વિચારથી ટકટક જોયા કરવું.

ટકટકવું, કિં અં ટકટક એમ થવું; ટકટક થાય એમ વાગવું. (૨) બડગડવું; તકતાર કરવી (૩) મીટ માંડી જોયાકરવું. ટકટકાટ, પું ટક ટક થવું તે; ટકારાનો રણકા પડ્યા કરવા તે; બડબડાટ. (૨) તકતાર કર્યા કરી તે; બડબડવા, અથવા રહીગહીને ગણુમણ્યા કરવું તે; વારવાર ટકટક કરવું તે, કપકાપ બડકાટ; ટેક ટેક કરવું તે.

ટકટકારો, પું ટકટક થયા-કર્પા કરવું તે; ટકટક; લવારો; બકકાટ.

ટકટકિયું, વિં ટકટક કર્યા કરે એવું; તકતારી; લવારો કર્યા કરનાર; ખાલી માયું ઝિકાવે એવું; ગણુમણ્યા, બડમણ્યા ને તકતાર કર્યા કરે એવું; ચીકણું; વળીવળીને કંટાળો આપે એવું.

ટકવું, કિં અં સ્થિર-મક્રમ. ઉભા રહેવું; તેમાં કે છીછ કોષ, કસોટીની અંદર સ્થિરના પકડી અમુક વખત લગોડમવું.- એ આપનો મારે વાદમાં નીલ ટક. (૨) ભરી રહેવું; નીભ્યા કરવું.-આની ને આવી હાલતમાં ટકશે. (૩) ધણો વખત લગી એક ટેકાણે સ્થિર રહેવું; સ્થિતિ કરી રહેવું; ખોટી થવું; ઝાઝી વાર રહેવું.-આ દૂરે તે ત્યાં બહુજ ટકયો. (૪) ધણો વખત ત્રાવવું; વાપરવા કામમાં લેવા છતાં લાંબા વખત સુધી ચાલ્યા કરવું; પહોંચવું; કામમાં આઘ્યા કરવું; નીંબવું; ચાલવું.-આ વસ્તુ ટકે એવી છે.

ટકાઉ, વિં ટકે એવું; વાપર સાથે નીકે એવું; લાભો વખત પહોંચે એવું; મગલુત; ધિંચું; ચિરસ્થાયી

ટકાર, પું [સં] 'ટ' અક્ષર; 'ટ' એવો ઉચ્ચાર તે; ટવર્ણ.

ટકાવ, પું ટકવાપણું; ટકી રહેવાપણું તે; ટક્યા અથવા ચાલ્યા કરવું તે. ખેચી જાય, ગાળી નાંખે, ઉડાડી દે એવી કસોટીઓમાં ટકવું, સ્થિર ઉભા રહેવું, સ્થિતિ કરીને મક્રમ રહેવું તે; કસોટીની વચ્ચે પોતાની સ્થિતિ જાળવી રાખવી તે; અંદર-માં-ઉપર-વચ્ચે જાળવી ઉભા રહેવું તે. કિં પ્રં ટકોવ કરવો, ટકાવ રાખવો, 'ટકવું' ના અર્થમાં વખત થાય છે.

ટકાવનું, કિં સં ટકે, પહોચે, નીચે, આસે
એમ કરવું; ચવાવનું; નિભાવનું.

ટકિયો, પું ટકિયો; ટકણ; પાયો. જૈનયોકો
જમતી વખતે ટિચણ નીચે જે લાકડા
અથવા ધાતુનું ટેકણ રાખે છે તે.

ટકો, પું ત્રણ તાળિયા સિંકાનો જુમલો તે;
ત્રણ પૈસા તે. હાથ જેમ આનો ચુબ
વપરાય છે તેમ પહેલાં 'ટકો' ચુબ વપરા-
તો. કરમાં અને દાનદાપામાં ટકો ને ટકાની
ગણતરીએ દેણગીએ દેવાતી. :-કાતકાને
ટકો દાપાનો આપો. (૧) દયાંધની ત્રણ-
તરીમાં સોનો જે ચતાંચ તે; સોનો ભાગ
તે. પ્રમાણ ખતવવામાં અને વ્યાજમાં
એનો વ્યવહાર થાય છે. :-સેંકડે સાઠ
ખાસેક ટકા સ્ત્રીઓ હતી સેંકડે પાંચ
ટકા વ્યાજ પરવડે તો ધણુએ છે (૩)
[સં. ટંક] હાપવાળો રૂપાનો સિંકો;
રૂપિયો. :-ટકાગણે એવો ટાણુ છે. જંગા-
ળમાં 'ટોકો' એમ રૂપિયા માટે બોલાય
છે. કિં પ્રં ટકા કરવા=રોકડે વેચી
પૈસા-સિંકા એકઠા કરવા (૨) મહા ધૂત,
હંગ, ફેમલાવી અને કમારી પોતાનો સ્વાર્થ
સાધી લે એવાને મહેતો આમ કહેવાય
છે. :-એ તો તમારાએ ટકા કરે=નમને
એ વેચી ખાય તેવો છે. ટકા ચડાવવ=
હલાહી-કમિશન તરીકે જે દર વધારી
કહેવો તે; ખસવ કિમ્મત ઉપર હલાહી
વગેરે વતીનો ભાવ વધારી દેવો. (૨)
વખાણુનું; વધારનું; જલલાવનું; મરચું
મીઠું ભરકારાવનું; અતિચયોક્તિ કરવી -
ટકા ચડાવીને વાત ન કરશે ૩૦ પ્રં
ટકાની પિંજરી=માથ વગરની વસ્તુ તે;
હલકી, ઘુચ્છ વસ્તુ તે. ટકાવું માણસ=
ઓણું પાવ; હલકું માણસ; નેચ; નષ્ટ.
ટકાના ત્રણ શેર=કચો ગણતરીમાં નહિ
એવું; ઘુચ્છ; જેનું લેખું નહિ એવું; સ-

સ્તામાં ગણી કાઢેવું હોય એવું; જેનો
કોઈ બાને પૂછે નહિ એવું. કહેં ટકાની
ડોસી અને ઢખ્ખો મુઠામણુ=અમલ કિમ્મત
કરતાં ખર્ચાનત વધારે. ટકો મળે પણ
તક ન મળે=પૈસા કરતાં વખતની કિમ્મત
ખટુ મોટી છે અર્થાત્ શુભાનેસો ટકો-પૈસો
રૂપિયો કોઈ વાર મળી આવે છે પણ જે
તક-લાગ ગયો તે ફરીને મળે નથી. ટકે
શેર ભાજી ટકે શેર ખાજી=સાચક નસાચક
મોટું નાનું, કે સાફ ખોટું બધાને સરખું
ગણવું તે; અવિવેક. ગાય ગધેડી ને ગોળ
ખોળ એક સરખાં ગણાય એના જેવી
દંગધણ વગરની જે રીત તે.

ટકોટક, અં ટકોટક; દાના, કિનારી લગી
બરપુર બરાવેલું હોય તેમ; તટ લગી;
તીરપર્થત; ઉપર યધને છલકાછ જપ તેમ.

ટકોર, સીં મરોડની ખોલી. મશ્કરીયા-હસતાં
હસતાં સામાના હોય ખોટ કે કામ ઉપર
સખત દીકા કરી તે; હસવામાં મહેલું
મારવું; ખોટું ન દેખાય તેવી દીકા કરી
તે; આલેખ; અવસા; દફો; પરિહામ;
વકોક્તિ, વ્યાખ્યોક્તિ; મશ્કરીમાં ઢોક દેવો
તે. કિ. પ્રં ટકોર કરી=હસતાં હમતાં
મર્મનો ખોલ મારવો; મશ્કરીમાં ઢોક
દેવો; હોય ખતાવવો. (૨) ટોક; ટોકણી,
ઢોક; ખ્યાન રાખી-તપાસ રાખતાં રાખતાં
હાથ તળેના, નાના અને અધીન માણુ-
સને વખતો વખત ટોકતા રહેવું તે; કપ-
કાનો અથ; ખીજવાનો, લડવાનો ડર અને
તે ફરને લખને કાળજી તે. (૩) નીધેજાની,
તપાસ; કામલેવાની ચોકસી; હાજ. ધા. :-
એને માથે જગ ટકોર હોય તો સારી ટકોર
વગર છોકરૂં બણે નહિ તો. કિં પ્રં ટ-
કોર રાખી=કપકાની ધાસ્તી-ધાક રાખવી
તે; તપાસ-મંજાણ ને ટોકણી રાખવી.

ટકોરખાનું, નં ટકોરા પાડી વખત જણા-

વનારાઓને બેસવાનું' સ્થાન તે; વખત વખતના પ્રભાણે ટોકાર પાડી ધડિયાળાં વગાડનારાઓને માટે આંધેલી દેરડી ઉપરની ઉંચી જગ્યા તે. (૨) ચાર ચાર ધડીએ ચોધડિયાં વગાડનારાઓનું ને ખાતું તે; ધડિયાળાં અથવા ચોધડિયાં વગાડનારા વાજત્રાળા ઢોલીઓ અને સરજાખંડોવાળાઓની જોડીઓનો સમુદાય તે. કિં ૫૦ ટોકોરખાતું બેસારવું=સગન વિવાદના કે જામ જગનના મોટા સમારંભમાં ચોધડિયાં જણાવવા માટે મંડપને આગલે દરવાજે ઉંચી એક ઉપર ટોકાર પાડી તથા વાજાં વગાડી 'અમુક ચોધડિયું થયું' એમ જાહેર કરવા માટે ઢોલીઓની ટોળાઓ બેસારવી તે.

આગલા વખતમાં જ્યારે ધડિયાળો ન હતી ત્યારે કાળનું માપ કરનારાઓ 'કેટ-કેટલો વખત થયો' તે લોકને જણાવવાનું જાહેર કામ સરકારી કે પંચ વગેરેના ખર્ચે કરતા. રાજદારે હમેશ કાળ માપનારાઓ શિક્ષણ રહેતા અને તેઓ ચાર ચાર ધડીએ ટોકાર પાડી તથા વાજાં વગાડી અમુક સમય થયો એમ જાહેર કરતા. મોટાં થહેરોમાં બધે આવી જાનની ગોઠવણ રહેતી. 'ધડિયાળાં' ચોધડિયાં કે ટોકોરખાતું' વાજ્યાં એમ કહેવાતું. ઉંચીએ બેધડીએ ધડિયાળાં વાગેરે. પ્રા. કા. ટોકોરવું, કિં ૨૦ ટોકોરો મારીને કહેવું; અંતથી કામ કરે એમ ટપલી મારીને કહેવું; ટોકવું; વખતો વખત સાવધાન રહી કાળજીથી કામ કરવા ઉપકો દેતા રહેવું; માનક આપ્યા કરવી; એતવા રહેવું; જાત્રા રાખવું; તપાસ રાખવી અને ઠોક દેતા રહેવું (૨) ધસારત કરવી; જણાવવું; હાંકવું; ગ્રેરવું; કાર્પ ચિયિલ પડી જાય નહિ તે માટે ગોરો મારતા

રહેવું; તેજ-મથન કરતા રહેવું; ટોકવું. ટોકોરી, સીં ટોકરી: ધંટડી; ઠોકાથી-આધાતથી વાગે એવી ધાતુની એક બનાવટ; નાનો ધંટ. (૨) આંગળીના સાંધાને તરછોડી કરવામાં આવતો ને હલકો પથ્થુ ઝડપદાર આધાત તે; ઠોક; જોરવાર ધડકો; હડસેલો; આંગળીની ઠોકર; ખડખડે-ટોકાર પડે એવી ધાપટ તે. (૩) ધાતુ ઉપર હલકી ઠોકર લાંગતાં થતો ને ઝીણો રથકો તે. (૪) નાનો મુદ્ગર; મોગરી; અને તેના આધાતથી થતો એવો અવાજ તે:-એક ટોકોરો મારનાં ખાગી જાય તેવું નાણુક છે.

ટોકોરો, પું ટક એવો ને અવાજ તે; રથકો; ઠોકાનો અવાજ. (૨) ટક એવો અવાજ થાય તેમ આધાત કરવો તે; મોગરીનો હલકો આધાત, ઠોક; ઠોકર; ધાપટ. કિં ૫૦ ટોકોરો મારવો=ઠોક દેવો; આધાત કરવો. અવાજ થાય એવો ઠોક મારવો. ખડખડાવી જોવું; તપાસી જોવું; પરીક્ષા કરી જોવી. ટોકોરો મારી જોવું=આંખી ખડખડાવી જોવું. ૩૦ પ્રાં મારને ટોકોરો=જોખર જારૂ વાગે, જાર વાગતા હોય-જારના ઠોકાના અવાજ થતા હોય તે વખતે.

ટોકોળી, સીં ટોકોર; ઠોક; ઠોકા મરકરી જામજાક. ટોકોળીયું, વિં ટોળી; મજાકી; ઠોકોળાર.

ટક, પું પંજામ તરફ આવેલા એક પ્રાંનું પ્રાચીન નામ. ટકદેય ચિનાઈય ત્રાણઓના પ્રવાસમાં આ દેશનું નામ આવે છે.

ટકર, સીં બે જણાઓએ એક બીજાની સામે માથાં અક્ષણતા, પ્રહાર કરતા કે તાલિલાદ ચલાવતા જોખર ટકી રહેવું તે; ખાજા નહિ હતાં એક સરખા ઉત્સાહ અને જોરથી એક બીજાની ઉપર આધાત કરતા ઉભા રહેવું તે; ખાગી જવું કે પાછા

નહિ હકી. જવું તે:- થેડાઓની ટકર. (૨)
 ઠોકર. (૩) કપાળનો એક તરફનો દુખનો.
 ભાગ તે. કિં પ્રં ટકર લે-સામા
 બીડ્યા / રહેવું; પાછા નહિ પડી જવું;
 સામે મારો હિમ્મતથી ઝીલવો. ટકર
 લાગની-ઠોકર. લાગની; ટકાર વાગની;
 ધકકો પહેંચવો. ટકર મારવી=સામાના
 કરતાં સરસ નીવડવું; ઉત્તમ હોવું; ટકર
 ચઢવી=તકરારને લીધે કપાળ દુખવું; મા-
 થું ચઢી જવું. ટકર ઝીલવી=સામા આ-
 ધાત સફળ કરવા ને હકી 'રહેવું; સામે
 હુમલો ઝીવવો; સામાના વાઢવિવાહ અને
 આધાતોની સામે ટકી રહેવું.
 ટગટગ, અં અં એક નજરે જોયા કરવું તે;
 ટગરટગ; ટગમગ.
 ટગમગ, અં ટગટગ. (૨) વિં ટચમચ;
 એકે તરફ સ્થિર નહિ રહેવું; ચુસ્કલીએ
 સ્થિર રહેવું; ડગમગ. ઉં ટગમગ પગ
 ટકતો નહિ, પાછ ન ચકતો ખાજ.
 ટગર, સીં [સં] એક સરખી વાંછી નજરે
 જોવું તે; કટાક્ષ; મોહવું એક નજરે
 જોવું તે.
 ટગરટગર, અં એક નજરે; મીટ માંડીને
 જોવું તે; ટગટમ; વગર બોલવે ચાલવે
 માત્ર એક નજરે જોયાજ કરવું તે. ખાજક
 ફેવું ટગરટગર જુએ છે.
 ટગરકી, સીં સિગરકી; ટેકરીનો આકાર તે;
 કિનારી ઉપર સિખર નીકળેલું હોય
 તેમ તાપેડું એવું તે; ઉત્તર ચઢાવીહોય
 એવું તે; હલ મર્ધાંત્રની બહાર ધસી રહેલું
 હોય એવું તે-ટોપવી ઉપર છાણની
 ટગરકી પેટની ટગરકી-ટગરકી. (૨) તગ
 તગ થવું હોય એવું ને ચઢેડું તે.
 ટગરમગર, અં ટગરટગર.
 ટચમચ, વિં વચમાં પડી જાય વળા જરા
 ટકાર રહે ને નગી પડે એવું; અસ્થિર;

પરાણે ટકી કે ઉભું રહી શકે એવું; ડમ
 ડગલું; બેહાલ; ટોપડોલા. (૨) એવી
 હાલતવું કે ચોડીવાર સાફ રહે અને માફ
 પડે એવું; પરાણે મુસીબતે નીમવું હોય
 એવું:-ટોસાની તળિયત ટચમચે ચાલ્યા
 કરે છે.
 ટચ, અં ફટકો પડતાં થતો એવો અવાજ;
 લાકડા વગેરે ઉપર ધા પડતાં થતો એવો
 અવાજ. (૨) લગાર વારમાં; ધા કરતાં
 વાંત:-ટચ દબને. (૩) ટચ એવો અવાજ
 થાય તેમ (મારવું તે.) ઝટ; એકદમ,
 વિચાર કર્યા વગર:-ટચ લઈને કાપી
 નાંખવું. ચપટી વગાડતાં, સાથે, જરાવા
 રમાં:-ટચલછતે કામ કરી દબાવે.
 ટચ, સીં કાપવાથી અને ઘસવાથી નીકળતો
 કે નીકળેલો જે સોના રૂપાનો ખરો કસ તે;
 કસોટી; ઘડાઘડતાની જે અચુક અંચ
 જેટલી કસોટી તે; સ્વસ્થાથ-નિષ્ક્રિય:-
 આ સોનાની ટચ કઢાવે, જો સો ટચ
 નીકળશે તો તેટલો ને ઝાઘીવતી નીકળશે
 તો તેના પ્રમાણમાં ભાવ આપીશું. અંચા-
 થની જે છાપ તે; કાપ; ચિહ્ન; વર્ગીય
 સત્તાણું ટચવું સોવું. રં પ્રં સો ટચવું
 સોવું=સર્વોત્તમ, સારામાં સાફ ને ઉચ્ચમાં
 ઉંચું છે, એમ સારામાં સારાપણું ને એ-
 કમાં ચઢતવ બતાવવાને માટે બોલાય છે-
 સો ટચનો માલ છે, નહિ સો તો પમ્માશો.
 ટચકડી, સીં જે આંગળાઓનાં ટેરવાં જોર-
 જોર દાખીને છુટાં પાડતાં થતો જે અવા-
 જ તે. (૩) ટચકડી; કિંગણી; નીચી;
 નાની (સી.)
 ટચકારી, સીં ટચકી. (૨) ટચકારી; જીભને
 ઉચી ચઢાવી એકદમ નીચે પાડવાથી
 થતો એવો અવાજ.
 ટચકાવણું, કિં સં ટચકા મારી મારીને કા-

પવું; ઉપરા ઉપરી ધા કરીને કાપી નાંખવું;
મારવું; હથિયારથી ટચકા મારી મારીને
કાપવું; ઉપરા ઉપરી ધા કરીને કાપી
નાંખવું; મારવું; છુંડવું; ઝટકા મારવા.
ટચકિયું, નં ૧૦ કમ્મરનું એકદમ રહી જવું તે;
કરોડના કમ્મર નજીકના સાંધાનું એકદમ
પકડાઇ જવું તે; કમ્મર સમક્ષ થઇ જતી
તે. (૨) સાંધા અને હૃદય એકદમ કામ
કરતાં રહી જવાથી થતું મરણ; ચરીર
યંત્ર એકદમ અટકી પડીને મરણ થાય
એવો મરણનો રોગ; આચિંતું-એકદમ
મરણ થવું તે; કુંડિયું.

ટચકું, નં ૧૦ નાક અને આંગળી વગેરેનું ગોળ
ટેરવું; ગોળચિખર-માથું-છેડાનો ગોળ
અવયવ:-નાકનું ટચકું. (૨) નાનું ટાણું;
સાધારણ પ્રસંગ. આ શબ્દ 'ટાણા' ની
સાથે જોડાયેલો વપરાય છે:-ટાણું ટચકું.
ઉં ટાણે ટચકે એ અહિંયાં આવે છે,
એના દિયરની ખજારો પૂછે છે; નાતી
ધોતી થઇ વહુવાર, વર પરદેશ રહે તે
ન સારું. (૩) ડિંગલું; કકડો.

ટચકો, પું 'ટચ' એવા અવાજ સાથે
પડતો જે ધા-જખમ તે. (૨) ધા પડતાં
થતો અવાજ તે; ઝટકાનો અવાજ:-
માણસ તો દોડું નહિ પણ ઉંડી ઝાડી-
માંથી ટચકા સંભળાયા ને ત્યાં જઈને
જેયું તો આંખાના યકમાં કેટલાક ટચકા
પડેલા જોવામાં પણ આવ્યા. (૩) માન-
ભંગથી ખોટું લાગવું તે; ઝટકો લાગવો;
રીસ ભેર ટેકની લાગણી થવી તે; ખોટું
લાગી આંખો ચઢવો તે:-વહુને ટચકો તો
બહુએ લાગે છે. કિં ૫૦ ટચકો લાગવો=
ખોટું લાગીને રીસ ચઢવી; ટેકની લાગણી
હત્યજ થવી. રીસ:-એમાં શું કલું તે
ટચકો લાગ્યો.

ટચટચ, ૨૫૦ એવો અવાજ ધાય તેમ; એક

પછી એક પછી ધાની ત્વરા અને પર-
પરા દેખાડે છે; એક પછી એક ઝટકાના
અવાજ થતા ગયા છતાં તેજે તો જોવા
વિચાર્યા વગર ટચટચ બધાં ડાળ કાપી
નાંખ્યાં.

ટચરો, પું [સં. ઘુઘ] ટચરો; ટચર;
ડોસો. આ ટચરો બેડો બેડો જીવાનિયતિ
ચલાવે છે.

ટચલીઆંગળી, સ્ત્રી ૦ હાથ પગની છેલ્લી ને
સૌથી નાની-ટુંડી આંગળી તે; કનિકા.
વિંટી તો ટચલી આંગળીએ શોભે.

ટચાક, વિં ખાલી ભભકો કરનાર; હીછકો;
શેખીખોર; દોહડાચો; ઉપરથી બહુ દે-
ખાવ કરનાર; આછુકલો; કંભી, મોટા-
છમાં તથાનાર.

ટચાકડી, સ્ત્રી ૦ ટચાક સ્ત્રી. (૨) ટચકી વગા-
ડવી તે; ફટાકડી; ચપટીનો અવાજ. (૩)
નાની બુંદક; ઘોડો પડવાથી ટચ દબને
જેની ભામગીરી સળગી બડાકો ધાય એવી
પિસ્તોલ તે; છોકરાંની અથવા ખીસાની
પિસ્તોલ.

ટચાકો, પું સાંધાના ખેંચાવાથી કે મરોડથી
થતો 'ટચ' એવો અવાજ તે; સાંધાનો
કડકો; ટચ એવો અવાજ. કિં ૫૦
ટચાક ફાડવા=આંગળાં મરોડી કે ચોળી
અથવા ખેંચીને અવાજ કરવો; આળસ
ખાતી; સુસ્તી કાઢવા આંગ મરોડવાં. (૨)
દુખડા લેવાં.

ટટવાણી, સ્ત્રી ૦ ટટું જેવી નાની ઘોડી; ટટું
જાનિતા ઘોડાની માદા.

ટટવું, વિં નાનું ડિંગલું. (૨) નં ૫૦ અચ્ચર.
ટટવું=નાનું ને નખળું છતાં જાતે ઘોડું હોય તે.
અચ્ચર નહિ પણ વ્યંગમાં-ઘોડાની નખ-
ળાઇ બતાવવાને 'અચ્ચર' એમ કહેવાય છે.

ટટળવું, કિં ૫૦ અંકલું; અંકલું; ઉપરથી
નીચે બાણી લટકવું; લખકવું; અંતરાજે

રહેવું. (૨) આઠાએ આઠાએ ક્ષિ-છન વસ્તુની આસપાસ ફરવું; તે મેળવવાને આપુર રહેવું; બેઠ બેઠને તે મેળવવાનાં ફાંફાં મારવાં. (૩) આઠામાં દુઃખમાં અને ભાવનામાં તથ્યથવું; રિજાવું; ખીણવું; ખાલી વળખાં મારવાં. (૪) કબુકબુતુ; રાવું; કંઠાસ કપાં કરવો; જંખવું; તમ-પવું:-બૂળે ટટળવું, (૫) નિષ્કુળ જવું; રહી જવું; નહિ પ્રાપ્ત થવું:-અને જમ્યા તે તમે ટટળ્યા. વા ખાતા રહી જવું; ટોશ્યા ખાવા.

૨૮૭૫૮, પું ૨૮૭૫વું તે; વસોપાન; કોઈ ક્ષિ-મિજત વસ્તુ મેળવવાનું જે દુઃખ, રૂઢન, કંઠાસ અને વળખાં તે; તથ્યથા કરવા-પણું તે.

૨૮૭૫વતું, કિં પ્રે ૨૮૭૫ એમ કરવું; આ-પુર-કંઠાસ ને વસોપાત કરતું આઠામાં ને આઠામાં રાખવું; તથ્યથાવું; જંખા-વવું; રિજાવવું; કબુકબુતા કરે એમ કરવું; આઠા આપી આપવું નહિ અને આપુર રાખવું:-ગરીબ ભોક્તે ટટળાવશે નહિ. છોકરાંને ટટળાવવાં નહિ.

૨૮૭૫, વિ ૦ પોતે પોતાની •મેળે ઉભું સીધું રહી થકે એવું તે; સીધું વગર આશ્રયે ઉભું રહેવાની યક્તિવાળું; કીવતવાળું; સર્વશક્ત; હોશિયાર; તંદુરસ્ત; પોતે પોતાની મેળે બેસી ઉઠી-આલી થકે એવું:-ડોસા પાછા ટટાર થયા. (૨) સીધું; પછ-વાડે ખુધ નીકળેલી ન હોય એવું; સો-ટાળેવું; અક્રક. (૩) તેજ; સર્વશ; જમ્યત; સાવધાન:-વરસાડનાં ફેરાં થયાં એટલે તમામ જાડપાન ટટાર થય ગયાં. રૂપિ-યાને ખચખચાટ સાંભળી સુતેલો ચોર ટટાર થયો. કિં પ્રે ૦ ટટાર થવું=વગર આશ્રયે પોતાની જાળ ઉપર ઉભા રહેવાય એવા થવું; યક્તિ આપવી; પુનરુજ્જ-

વન પ્રાપ્ત થવું; તેજ-જમ્યત થવું. ટટાર ઉભા રહેવું=વગર આશ્રયે સીધા ઉભા રહેવું; છાતી દારીને હોશિયારીબેર-અપ્પ ઉભારહેવું.

૨૬૬, સ્ત્રી ૦ વાંસની-જવણાની નીપેની સાદડી; પડો કે આંતરો કરવાને કામ આવે ક્ષિ-પી રીને વાંસ, સરકટ, બર, જતાસા, ધાસ વગેરેને ગુપ્તીને બતાવેલું પતરા કે પાટિયા જેવું જે પડ તે. (૨) બિંત ત-રીકે બરેલા જે કામડાં-જવણાં વગેરે તે; ધામ, છોટાં, કરાંડી વગેરેની બિંત તે. (૩) વળા, નીપે, નેતર વગેરેની સળા-ઓનો પડો તે; આંતરપડ; બારી બાર-જામાં બરવવાની ગુપ્તી જળા; અક. (૪) વીરજુતા વાળા અપવા જવાસાને અક. ઉનાળામાં બારી બારજામાં આવી ટટીઓ નાંખી તેને પાણી છંટાય છે કે જેથી કડો પવન આવે. આક; બિંત; આંતરો-ખર વચ્ચે ટટી બરી સો.

૨૬૬, ન ૦ નાનું થોડું; બટ; નજાનું થોડું; કિં-મણું થોડું. કહે ૦ ટટુમારે તેજ કપે=નાના નમાસા ને ધમકાવ્યાથી થોડું અને જ-જવાન હોય એ પણ બીએ-ચરચર. (૨) ઉપાય; ઇલાજ; ટકી:-એમાં મારું કંઈ ટટું આવે તેમ નથી (૩) ચલણ; દોર:-ખરમાં એવું ટટું આવે છે. હમુમગુ ચાલવું; ઠીકઠીક-રાહે રાહે થવું, બનવું, નીમવું તે. ટટુંથી ચાલતા સાધારણ કામ ઉપરથી 'ટટું' એવું કહેવાય છે:-વેપાર વણજમાં કંઈ એવું ટટું ચાલતું નથી. સાધારણ રીતે કોઈ પણ કામકાજ ગડમગડાવે જવું તે:-તે બિચારો ટુંકા પગારવાળો ને બ-ચરવાડ એટલે જેમ તેમ કરીને પોતાનું ટટું ચલાવ્યે જાય છે. રમડમગડ કામ ચાલવું તે. કામકાજ, ધધો રાજગાર, વગસગ; બળ સિપારમ વગેરે મારે 'ટટું' ચાલવું

એમ કહેવાય છે:-આજકાલ એનું ટકું
ગાલતું નથી.

ટટો, પું 'ટ' અક્ષર; ટકાર.

ટડપટ, સ્ત્રી (ટડપેડ) બળ જોર કે સત્તા
હોય નહિ અને ખાલી દોર તોરનો દેખાવ
કરવો તે; ડાંસ મારી તે; ચક્રિત વગર
સામા યવાજવું તે; ખોટી-ખાલી હોંચિયારી
કરવાજવું તે; ગર્વ, અમલ, જોર જના-
વવાનો યત્ન કરવો તે. (૨) ઉદ્ધતાઈ;
છાક; ઉછાંછળાઈ; ખોટી ધોંધલ; અમલ
બળવણી; દિમાક; જોરસોર. (૩) તાટ્ટીક
ઉતાવળ; સિનાખી; દોડધામ:-બહુ ટેડપેડ
ના કરતો. ટડપડ કરવા જમણ તો મારી
નાંખશે. ટેડપેડ.

ટડપડાટ, પું પ્રતીકાર; વારણ; અવરોધ;
વિપક્ષના. (૨) રોખી, ટેડપડાટ; ઉદ્ધતાઈ;
દમકસપણું; ખોટો અમલ ચલાવવો તે.
ટણક, વિં કલા છનાં ચાનક ન લાગે એવો
ઠોક. (૨) બટકણ.

ટણકો, પું બહુ ખોટું લાગવું તે; ખૂબ લા-
ગણી દુખાઈ ગયેનો ટેક ચઢવો તે; તીવ્ર
લાગતી થવી તે; ખૂબ રીસ ચઢવી તે;
ઝટકો, ચપકો. કિં પ્રં ટણકો લાગવો=
મહિણા-ટાંણાને લીધે ક્રોધ ચઢવો-રીસ
ચઢવી; ચપકો લાગવો; આગ ઉઠવી; દાઢ
લાગવો. રીસ; ક્રોધ:-એમાં ટણકો થાનો
લાગે છે?

ટણચ, સ્ત્રી એક જાતનો સાપ. તણજ. પા-
તળો ને ટુંકો ઉણસાપ. એમ કહેવાય છે
કે બે ડાળીઓ સાથે વિંટાઈ ચરીરને વળ
આપી એકદમ ડાળીઓ છોડી દઈ વળના
જોરે હો છે.

ટણિયો, પું ટણો.

ટણો, પું સ્ત્રીની જનનેદ્રિયમાં કપાસિયા જે-
વડો કુમળી આમીનો જે દાણો દેખાય
છે તે; ખીલવો; મનનજન.

ટન, પું [સં. Ton] વજન, માપ, કે બ-
રતનું એક મોટું પ્રમાણ. જુદાં જુદાં જો-
ખ માપમાં ટનનું જુદું જુદું પ્રમાણ ગ-
ણાય છે. ચોપન મણ વજન તે ટન.

ટપ, અં ઝટ લઈને ટપકું પડે તેવી રીતે;
એક પછી એક ગળવું, ઉઘવું, વિંથવું,
પડવું વગેરે ક્રિયાઓની ચાલુ ઝડપ દેખાડે
છે:-ટપ ટપ પાણી ગળવા માંડ્યું; ટપ
ટપ ઉચકી લીધું. ટપ ટપ ખોર પડ્યાં.
(૨) એવો અવાજ થાય તેમ:-ટપ ટપ
થવું=ટપકાં પડતાં હોય એવો અવાજ થયા
કરવો. (૩) ઝટ; તાબડતોબ; તરત:-
તારો બાપ કેમ મુઝો તો કહે કે, તાવ
આવ્યો ને ટપ મુઝો. (૪) નાં પાતળાં
પાટિયાંની નાની ઠોડી; પીપ:-સાકરનું ટપ;
ટપકટપક, અં એક પછી એક ટપકાં પડ્યાં
કરે તેમ; ટપકાં પડ્યાં કરવાં તે. કિં પ્રં
ટપક ટપક થવું=એક પછી એક ટપકાં
પડ્યાં કરવાં; ગળવું; ચૂવું.

ટપકવું, કિં અં પ્રવાહી પદાર્થ દીપાગ્રે
ધીમે ધીમે નીચે પડવું; ગળવું; ચૂવું; ટપકે
ટપકે ગળવું; દીપાને રૂપે ખરવું. (૨)
છાપરામાંથી વરસાદના પાણીનું નીચે ગ-
ળવું; ચૂવું. (૩) ઝાગળાને દીપાં દીપાં
રૂપે વહીજવું.

ટપકાવવું, કિં સં ટપકે એમ કરવું; દીપ
પાડવાં. (૨) ટુંકાણમાં લુખી લેવું; ઉપર
ટપકે નોંધવું; ધ્યાનમાં રાખવાને નોંધી
લેવું; નોંધ રૂપે લખી રાખવું.

ટપકિયું, નં ટપ દબને મરણ થવું તે; જોત
જોતામાં-ચોરા વખતમાંજ મરણ થઇ
જાય એવો એક રોગ; તરત મરણ નિષ-
્ણવનારી મગફળી; એવી જાતની મરણી
અથવા વ્યાધિ કે જે થયા પછી ટપ-ઝટ
મરણ થાય છે:-એને ટપકિયું આવે.

ટપકી, સ્ત્રી અપદં અને જોળ નાનું પિંડ; નાનો

માંભો; બિંદી; કપાળમાં ૨૫થી ૩૨ (૨)
મિનામરી કરી બજરખની નાની ગોળ
પત્રી; દીલ્લી; કપો-માસે ચોટાની
રમિત નાની માંભો ને ૧ દીપ્તી - ૧
સડી ૨૫થી એમ ચોલણ છે અને સ્ત્રીઓ
કપાળે અને ગાસે તેની પચરમના કરનાં
ચોટ છે. ઉં દીપ્તી ૨૫થી ૨૮ છત્રી પડી
(૩) સોના કપાળો દોગ મલાવેલાં ઝીંઝી
ચપોટો મોગ પાટ; જર-કસાલી જરનામાં
વપરાતો માનુનો નાનો મોગ મકમલિત
માંભો, વગમાં કાળાવાળો ચપોટો માંભો.
(૪) શરૂ; ઝીંઝી મોગ કંઠાળી; - ૧૦
૨૫થી.

૨૫કું, નં નાનું સરખું ગોળ ગિદન, બિંદુ;
બિંદી; પુંદુ; નાનો માંભો; ઝીંઝી ગોળ
લાંબન. ઉં લાવ લાવ જમાવનું ૨૫કું,
કરું તારે માલેરે, મારી ગોરી ચપાળીનાર,
નજરે નવ લાલેરે. (૨) દીપ્તી; છટિ;
ફાટ; કપુ; - એક ૨૫કું એ વરસાદ પડ્યો
નથી. ૨૫કું માળીએ પાવ તેવો નથી.
(૩) મીંદુ; ચન્ધ; અનુસવાર; - અને માથે
૨૫કું કર એટલે અં ધાવ. (૪) ચિદન;
નિયાન; ખુલુ; - ને રૂમ મને તેની ઉપર
૨૫કું કરતા જાને. (૫) 'યોડુ' એવા અ-
ર્થમાં વપરાય છે - ૨૫કું તેલ આપાળે.
(છટિ, ધાની માફક)

૨૫કો, પું જન્મકાળના શરૂ વગેરેનું ને દાંચણ
તે; જન્મકાળ; જન્મપત્રિકા. (પારસીમાં)
૨૫૨૫, અં દીપ્તી પડ્યેથી થતો એવો અ-
વાજ; ૨૫ ૨૫ એવો અવાજ થવો તે.
(૨) મામગના કકડા ઉપર ચપટી વસ્ત્ર
આમ તેમ ફેરવવાથી થતો અવાજ; હ-
જમની ૨૫૨૫ી ઉપર અજો ધસતાં થતો
એવો અવાજ તે. (૩) ચટપટ; તરત;
ગોડાગોડ-ગગારે વાર વિચાર કરવાને
ચોભા વગર; સુખ જેમ બોલે તેમ; સ-

પરિ-સામે-જેકાપ; - માંમગનો કરનો નથી
અને ૨૫૨૫ માથે જમાવ તેમ આપે છે ?
(૪) એક પડી એક ૨૮ ૨૮; જરાવે
ઉનાચે; વાર ન લાગે એમ; - ૨૫૨૫
જાં કામ કરો. જા. એક પડી એક;
અનુક્રમે; વિષયવર્તી; અપાદાન. (૫)
- ૧૦ પાછળે જાળા; કનડા; અનુ-
મતોએ અને નદિ રમવાને મારગદ-
મને પાછળી ૨૫૨૫ મનની નથી ને હોમ
તે મેટોજ કરી દે.

૨૫૨૫ાટ, પું ૨૫૨૫ થું તે; ૨૫૨૫ જો
અવાજ તે; ૨૫૨૫ કરું ને. (૨) માપ-
(૩) અટમ; માપ; મોત મોલા.

૨૫૨૫િયુ, વિં ૨૫૨૫ કરનાર; ૨૫૨૫ ધાવ
જેનું. (૨) નં ૨૫૨૫ા; મામગની સમડી.
૨૫૨૫ી, ઓં મામગના ને કકડા ઉપર હ-
જો અખાને ૨૫૨૫ કરે છે તે.

૨૫૨૫ી, ઓં પીરે રહીને કોમ વસ્ત્ર ઉપર
દાધનાં આંગળાં મારવાં તે; દલથી લા-
પોટ; પીરથી દાધ અગ્રાનો-મારનો તે;
ધીમે તમાઓ; દલથી યાવડ-સાપોટ અને
તમાઓ ગામે-ગોંએ મરાય છે અને હ-
પડી માથે મરાય છે. દાધનાં આંગળાં
એકકાં રાખીને મારેલી દલથી યાવડ
તે. કિં ૩૦ ૨૫થી મારવી=દલથી ને
લાટની લાપોટ મારવી. (૨) મહેલું મા-
રું; ટાણે દેવો. (૩) ૨૫કો દેવો; મડ-
ખાળીને કહેવું. ૨૫થી મારવી ને ખાવી=
કહોને સાંભળવું, મરકરી કરવી તો મ-
રકરી સદન પથ કરવી; પટેવારમાં સરખા
રહેવું; સમાન રહેવું તે. ૩૦ ૩૦ ૨૫થી
મારીને કહેવું=લાળીને કહેવું. તમે મોટા
છે ૨૫થી મારીને કહેવું.

૨૫કું, નં હાંધ્યાં ધડવાનું કુંભારનું એક
ઝાંઝર; હાથાવાળી લાકડાની ચપટી હ-
થોડી; લીલા હાંધ્યાને ટપેરવાનું ઝાંઝર.

ટપસો, પું. મોટી ટપલી. (૨) મહેલું; ટણો; ટપો. (૩) તહોમન; બટો; આળ; બદ નામી; દોષ. કિં પ્ર. ટપસો મારવો = ટણો મારવો. ટપસો મૂકવો = આળ મૂકવું. ટપલાઆજી = ટપાટપી કરવી તે; એક બીજાને હાથથી હલકી આપટ મારવી, મહેલું મારવાં અને મસ્કરીકાનૂની ગમ્મત કરવી તે. ટપવું, કિં અ. ઉપર યધને જવું; વધવું; સારા કે ખોટા કામમાં બીજાના કરતાં વધારે સારા કે ખોટા થવું; ફૂંદીજવું; ટપીજવું.

ટપસટપસ, જુ. ટપુસટપુસ.

ટપસિયાં, જુ. ટપુસિયાં.

ટપાટપ, સ્ત્રી. સામસામે મોટેથી સવાલ જવાબ થવા તે; બોલચાલ; ટપાટપી; લડાલડી, રાઠવડવાડ :- તમારે ધણી ધણિ ચાણીને રાજ ઉડીને આ શી ટપાટપ ? (૨) અ. ઉપરાઉપરી દીવાં પડનાં હોય તેમ. (૩) ઝટપટ; તરન; ટપટપ. કિં પ્ર. ટપાટપ કરવી = બોલચાલ કરવી; લડીપડવું; ગરમાગરમ વાદવિવાદ ચલાવવો.

ટપાટપી, સ્ત્રી. બોલચાલ; રાઠવડવાડ; લડાલડી; ટપાટપ. કિં પ્ર. ટપાટપી કરવી = લડાલડી કરવી. વાદવિવાદ કરવો; તંત તાણવો. (૨) લાપેટાપોટ કરવી; ચડા ઉતરી ઠેરવી.

ટપારવું, કિં અ. વારંવાર કહેવું. (૨) મારવું; ઠોકવું. જુ. ટપેરવું; મોરવું.

ટપાલ, સ્ત્રી. એક ઠોકણેથી બીજા ઠોકણે કાગળપત્તરો પહોચાડવાની વ્યવસ્થા તે; ડાગ. (૨) કાગળપત્તરો પહોચાડવા - વહેંચવાની વ્યવસ્થા કરનારા ખાતાની મારફતે પરદેશથી આવેલા કાગળો તે, ટપાલદાગ આવેલું ને કંઈ હોય તે (૩) કાગળપત્તરો કોષણો દેશ પરદેશ સાથે ચાલના વ્યવહારના કાગળાનું ને લખાણ

તે; ચીઠીચપાટી, કાગળપત્તર, પત્રવ્યવહાર વગેરે તે.

ટપાલી, પું. ટપાલવાળો; ટપાલમાં આવેલા કાગળો વહેંચનારો; કાસદ; એક ગામથી બીજા ગામ કાગળપત્તરો લઈ જનારો.

ટપાવવું, કિં અ. બીજાથી સરસ થવું; ટપીજવું.

ટપીજવું, કિં અ. બીજાથી સરસ થવું; સારા ખોટા શુભ કે કાર્યમાં સામાના કરતાં વધારે આગળ પડતા હોવું; વધી જવું; ફૂંદીજવું; કાલંગ મારવી; ઉપર યધને જતા રહેવું :- છોકરો તેમને ટપીજાય એવો છે.

ટપુશટપુશ, અ. ટપ ટપ અથડાઈ અવાજ કરે એમ; ધીરેધીરે; એવાં ખાઈ ખાઈને; અવાજ થાય અને ધસેરડાતું ધીરે ચાલતું હોય તેમ. (૨) ખરા વગરના ફાટયા તૂટયા જોડા પરણે પગે ધસડાતા ને પગલેપગલે ટપ પટ પાનીએ અડળાતા રહે એમ ચાલવું તે :- આમ ટપુશટપુશ કરતા કપારે પહેંચિશો ? (૩) ટપલી મરાતી નામ અને કાર્ય થતું નામ તેમ; હલકેથી અવાજ થતો નામ તેમ ફૂંટવું તે :- ત્યારનો શું ટપુશટપુશ કરે છે ઝટ લઈને પાર લાવને ?

ટપુશિયાં, ન. ફાટયાં તૂટયાં ખરા વગરનાં ધસરડતાં ખેંચવાં પડે એવાં ખાસડાં; ટપુશટપુશ થાય એવાં ખાસડાં; ને પડેડીને અપાટામંથ ચલાય નહિ એવાં ખાસડાં તે. (૨) અનાજ વગેરે ઝાડકતાં સુપડાને આગલે ભાગે આવતી ધૂળ ડિઝાડી મૂકવાને ને ઝાડકો-ટપવી મારીને તરછાડ દેવામાં આવે છે તે.

ટપેરવું, કિં અ. ટપલાથી મોરવું; ધાટ લાવવાને માટે હલકે હાથે દીપવું હાંથમાં ઠોકીએ વગેરેને (૨) ટપવીથી મારવું; ઠોકવું; ઠાકવું. (૩) ભોગવું.

ટપોટપ, અં એક પગી એક ટપટપ થતું હોય તેમ; ઉપરાઉપરી; એક પછી એક ઝટપટ; ટપટપ; તરત એક પછી એક એમ:-વાથ ઉપર આવશે એમ સમજી વાંદરાં ટપોટપ નીચે ફટીપજાં.

ટપ, અં ટપ; ઝટ લાઇને; ટપ એવા અવાજ સાથે ઝટ:-ઉની ઉની રોટલી તેણે પકડી ન પકડીને ટપ ઇધને નીચે નાખી દીધી.

ટપો, પું રસ્તો કાપવામાં અમુક લ'ગાણુનો આંતરો તે; છેડું; અંતર; લ'ગાણુ પટ. (પથ):-ક થી ખ લગીને ટપો કઠણ છે. (૨) ઘણા લાંબા માર્ગમાં અમુક અમુક અંતરે પડતા વિસામા તે; ચુકામ; રયાન; મજલા:-પહેલા ટપા ઉપર તો કંઈ પથ આવાપીવાતું મળ્યું નહિ પથ ખીન્ને ટપે આ પાણી મળતાં તેનો લાભ લીધો. (૩) ગાધનમનિ ઉપસો અને વિરામ લઇ ઉલટાવવાની કુકોનો કમ તે; ગાધનનો એક પ્રકાર:-ધુપડ, ખ્યાલ, ટપા વગેરે. (૪) સામે ચોકનો ચોકનો તે; મહેણા-ટાણા રૂપ બોલ; છકક; ચોકનો; આમખો:-સાસુને વડુએ સારો ટપો માર્યો.

ટપોટાચ, વિં બરપુર; છલકાઇ નય તે પ્રમાણે બરેણું:-ગેળી-ટપોટાચ ભરી છે. ટપારો, પું ધરગતુ સરસામાન. (૨) અચો; ધચુ'મચો.

ટપુકડિયું, નં ધીમાં કાલવેલો જલેળી કે લાડુનો છોકો; કેવ. ચુગરાતના ગોળ આલણો કરે છે. (૨) નચુક; નાનું; ડિંગણું.

ટપુકા, ઓં નાની બેડા પાટની લોટી; કસલી. (૨) નાની નાચુક ડિંગણી બી-છોકરી; ટપુકડી.

ટપો, પું પાનામાં પાડેલો લાંબો; કિના-

રીઓ તરફની ખાલી જગા. (૨) જુનાં હસ્તલિખિત ગ્રંથોનાં પાનામાં જે તળે ઉપર હાંસિયામાં લખેલી દીકા હોય છે તે; વચમાં અસલ લેખને આગળ પાછળ લખેલો જે તાત્પર્ય તે; દીકા; ભાષા-નર ?

ટમટમણું, કિં અં પડું પડું થઇ રહેલું; વરસાદ આવવાની તૈયારી થઇ રહી હોય એમ વાદળનું ઘેરાઇ ઝીણું ઝીણું ફેરે ટપટી રહેલું; મુસળધાર વરસાદ પડતા પહેલાં વાદળોનું પાણીની બરપૂગતાને લીધે ટપક ટપક થઇ રહેલું; નીતરી રહેલું તે; ઝડુમી રહેલું; તૂટીપડે એમ થઇ રહેલું:-વરસાદ ટમટમી રહ્યો છે. (૨) આતુરનાથી કોઈ વસ્તુ ઉપર ઝડુમી રહેલું; આચાબેર બેસા કરવું; ઉપર ને ઉપર રૂપાં-રક્ષા કરવું; વિંટવાયા કરવું; બણુબણુ કરવું; વાટ બેઇ આતુર થઇ રહેલું:-એ તો ગિચારો કપારનો ટમટમી રહ્યો છે.

ટમટમાટ, પું ટમટમ થઇ રહેલું તે; ઉપરને ઉપર ઝડુમી રહેલું તે; આશમાં ને આશમાં તલપી રહેલું તે. (૨) ટમટમ એવા અવાજનું થઇ રહેલું (૩) ઉનાવળ; વરસાદનો, પું ધકા; ટોલો; હડસેલો; ચોટ. (૨) ફેરો; આટો; વાપટો.

ટવળણું, કિં અં ટવળણું, આચા ને આ-તુરનાથી વલવલણું; ઝંખણું; ગડમથલ કરતી; તલસણું. (૨) રિખાણું; પીકાણું; હેરાન થવું:-છોકરાં જુએ ટવળે છે,

ટરપેનટાઈન, નં [ઝં. Turpentine] એક જનનાં ઝાડના ચુંદરમાંથી દારની માફક ગાળીને કાઢેલું તેલ. આટલાટિક મહાસાગરમાંના કેટલાક ટાપુઓ અને અમેરિકાનાં જંગલોમાં ટરપેન નામનાં ઝાડો યુષ્કળ ઉગે છે અજુરનાં ઝાડને છેદીને જેમ તાકી મદવામાં આવે છે તેમ આ વડોને છેદી ટોંગકાં બાંધી

તેમાંથી નીકળતો રસ ઝીલો લેવામાં આવે છે. આ રસ ઠરી જઈને ચુંદર થાય છે. એ ચુંદરને સળગી કંઈ નહિ એવી બહુ મંબળ બરેલી બાઠીમાં ખાણી નાંખીને ઉકાળતાં ગ્લાસ-વરાળરૂપ ટરપેનટાઈન છુટું પડે છે. આ તેલ વારનિયના રંગો ખતાવવામાં અને દવા વગેરેમાં કામ આવે છે. આપણે અહિં વાયુનાં દરો ઉપર તે ચોળવાના ઔષધ તરીકે વપરાય છે.

દશિયો, પુ' બોંક, ઉઝરડો કે દગ્ગાણીના કાટ-માંથી લોહીના દીપાનું બહાર આવવું—લોહીનું બહાર ધમી આવવું તે; ટસર; ધ્રાગો; છટિ; દીપું. (૨) તરક; ચીરો; કા; છેદ.

ટસ, સ્ત્રીં બાણુ; કોર; પ્રાંત. (૨) મીટ; સરત; આંતમેષ દષ્ટિ બાધવી તે—તે કેવો એક ટસે નોંધ રહ્યો છે. એક ટસે ને ટસે= એક સરખા અભિમેષ દષ્ટિએ.

ટસટસ, અં ગુસાતાં થતો એવો અવાજ. (૨) ટગરટગર.

ટસટસવું, કિંઅં અપાટે ખેંચાતાં—ચુસાતાં અવાજ સાથે તણાવું; ચુમાવું; દીપેદીપું તણાવને જવું. (૨) ગદ્ગદ થઈ જવું; ઢીલું અને પોચું પોચું થઈ જવું. (૩) તંગ થઈ જવું; કચકચવું; ફાડેફાડે થઈ રહેવું. ચસચસવું.

ટસટસાટ, અં ચસચસાટ; કંઈ પણ પડ્યું રહે નહિ એમ; તમામ ચુસાઈ જાય તેમ.

ટસટસાવવું, કિં સં ચસચસાવવું; ખેંચીને તમામ લઈ લેવું.

ટસર, સ્ત્રીં નોરથી સપાટી ઉપર ધસી આવેલી લોહી-રમી વગેરે પ્રવાહીની રેખા; સપાટી ઉપર દેખાય તેમ બહાર આવેલી લોહીની ધાર; છટિ; દશિયો. (૨) રેખ, ખુણા; આંખમાં દેખાતી ઝીણી લાલ રંગ.

ઉં રૂપાળી ટસરો રાતડી. ખજાનંદ. આંખના ખુણા—ગાળુ.

ટસંજ, સ્ત્રીં સંપાકાજ; સમીસાંજ. ટહકારો, પુ'ં દુઃખને લીધે યાની જતાં ફેડ-સાંમાંથી શ્વાસોચ્છવાસ દરમિયાન થતો જે યાકલાનો અવાજ તે; દુઃખનો ઉદ્ગાર; અસંકિત અથવા દુઃખને લીધે શ્વાસ લેનાં ને ચૂકતાં એવી મેળેજ થઈ જતો ઉદ-કારો (૨) ટહુકવું તે; ટહુકો.

ટહલ, સ્ત્રીં ટહેલ.

ટહાડ, ટાડ, ઠાડ.

ટહાડું, વિં ઠાડું; શીતળ; ગરમ નહિ એવું; અનુષ્ણ; ઠાડું. (૨) વાસી—ટહાડું ખાણું. (૩) મંદ; ધીમ; નહિ ઉત્પાવળું; શાત; ધીમ; નહિ ગરમ—કામમાં ઠહાડું; રવ-ભાવે ઠહાડું.

ટહુકડો, પુ'ં કોયલનો લાંબો સાદ; લલકાર; ટહુકો; ટીકો. (૨) મોરનો લંબાઈને ની-કળેલો અવાજ; કેકા.

ટહુકવું, કિં અં કોયલ અને મોરનું તાણી-લંબાઈને બોલવું; મોર કોયલનું બોલવું; મૂંડે ચબ્દ કરવો. ઉં ટહુકે કોયલની ને મોર નો.

ટહુકાર. પુ'ં ટહુ એવો અવાજ તે; ટહુકો; ટહુ એમ કરવું તે. ઉં મોરના ટહુકાર થાંત પડના સૂણાય છે કે કહિં. સી. જ.

ટહુકો, પુ'ં ટહુકવું તે; ટીકા, ટાહુકો; મોર અને કોયલનું લહેકાવીને લાંબા સૂરે બોલવું તે; એક એકવારનું મોર કોયલનું ટહુકવું તે. ઉં વનમાં કોયલની ટહુકા કરે. (૨) ચાલતી વાનમાં હાનિયો પૂરવો તે; ટેકો; હુકાગે. (૩) પૂરવણી; પૂરતી; વધારો; ખરચું મીકું બખરાવવું તે; બ-ટની કરતી તે; ટેકો—કોતેજન આપવું તે. લહેકો; ધુમાળી—તાણીને ખૂંચ બોલવું તે.

ટહેલ, સ્ત્રીં (ટલ) વરતીને બોધતાયક

સુભાષિત સંભળાવીને બીખ માગવી તે; ધર્મ, નીતિ ને વ્યાવહારિક તત્ત્વનાં દુષકાં ગાર્ધ વસ્તીને પ્રબોધવી અને તેના ખડ-સામાં તેઓ ને ક'ંઈ આપે તે દાન લેવું એવી એક બીખની પ્રબોધક રીત (૨) સુભાષિત લલકારતા લવકારના વસ્તી વચ્ચે આમ તેમ કરવું, ફેરા આંટા મારવા તે, રેલ; ટકલ કિં પ્રં ટહેલ નાંખવી=સુભાષિત *ગેબજાવવાં; સુભાષિત મંગળાવી બીખ માગવી. (૨) ફેરા આંટા ખાવા; એક બાજત સિદ્ધ કરવાને તેની પાછળ પગ તોડવા.:-રેલ ટહેલ નાંખ્યા કરે એટલે અમારે જખ મારીને તમારું કામ કરવું પડે.

ટહેલધુ, કિં અં ડોલતા ડોલતા ને ગાતા કે વિચાર કરતા કરતા આમ તેમ ધીરે ધીરે ફેરાઆંટા મારવા; આમ તેમ ફેરાઆંટા ખાવા; અમુક મર્યાદાવાળા બામ-વિસ્તારમાં ખુશાલ અંત કરણે આમ તેમ ક્યાં કરવું; ધરમાં, ખંડમાં કે શેરીમાં આમ તેમ આંટા મારવા.

ટહેલિયા, પું ટહેલ નાંખનારો; ટહેલનાંખીને બીખ માગનારો બ્રાહ્મણ. (૨) વગર નોતરે-માગીને મેળવેલા નોતરામાં જમનારો; જ્યાં જમણુ હોય ત્યાં જઈ નોતરું. માગી લઈ જમનારો બ્રાહ્મણ; યોદ્ધેયો બ્રાહ્મણ; જમણુવારમાં પહેલેયા નહિ નોતરાયેયો પણ જગતી વખતે જમવાને તૈયાર થઈ આવેલો ને નોતરું માગી લઈ જમવાનો ધ યોજ લઈ બેઠેલો હોય એવો બ્રાહ્મણ.:-પાંચ ટહેલિયા આવ્યા છે તેને જમાડો, હશે પરમાર્થ છે. ઉં ટહેલિયા બટની ટહેલ છે, જાગરને મન સહેલ છે.

ટળવળધુ, કિં અં જૂખ અથવા દુઃખથી તરફડિયાં મારવાં, ખાવાપીવાને અથવા જીવવાને વળખાં મારવાં; તરફડુ; વધવ.

લધુ; આમ તેમ ખાવોડિયાં મારવાં, ફાંફાં મારવાં. (૨) જૂખ અથવા દુઃખથી રિજા-વું; પીકાવું; પિયાવું; દેશન થવું; દુઃખ ભોગવવું; મંતાપ સદન કરવો. ઉં બાજક જૂખે ટળવળે (૩) મંતાપ ક્યાં કરવો; મૂરીમરવું; ઝંખવું; વટવટવું. આટ્ટર રવા કરવું, ઉં ગ્રેમ માટે પ્રાણી ટળવળે ટળવળાટ, પું ટળવળધુ તે; આમ તેમ વળખાં મારવાં તે; ફાંફાં; ખાવોડિયાં (૨) વયોપાન, કકલાધુ; ઝરણુ; ઝંખતા; વય-વવાટ. (૩) ગોક; મંતાપ; ચિંતા; અદ્વૈતસ.

ટળીવું, કિં અં વટવું; દૂર થવું; આપું જવું; જવું રહેવું. (૨) નિરસ્કારથી ખ-સવું; દીસતા રહેવું. (૩) મટવું; સા-થવું; દર-પીડા જવી; ફેર પડવો. (૪) જવું. છટવું; મુકાવવું:-એ અદિથી ટળ્યો. પીડાટણી, અણગમો નિરસ્કાર અને અભાવ દેખાડે છે.

ટળાટું, નં તવાટીનું કામ તે ટળીજવું, કિં અં નાચવો; જવું રહેવું; મટીજવું.:-હવે એ દુખ ટળાગયું.

ટંક, પું [સં. ટંકક=ટંકો] જાપ મારેસો-ટંકિયો સિક્કો; રૂપિયો. ઉં ન બાણુશો મનમાં આસંક; તમ આવ્યા પામ્યા લખ ટંક. પ્રેમાનંદ (૨) વેળા; વખત; વાર; અમુક એક એક વખતનું ને કાર્પ તે બોજન-દોડન વગેરે.:-એ ટંક જમવાના ખાર આના. હવે તો ગાય એક ટંક દે છે. (૩) અં એકજ વાર, એક ચોક્કસ વખતપરજ એમ-એક ટંક ખાધું મં-સારી મહેનત આજીસને પાલવે નહિ. એકે ફેર; એક જ વખતે, એક તડકે.:-તે એક ટંક દોડ શેર અન ખાપ છે.

ટંકાખાર, પું [સં ટંક-ક્ષાર] ધાતુ વ-ગરેને ટંકી-ગાળી નાંખે એવો એક જા-

તેના ખાર, ક્ષાર-મીઠું. આ ખાર ધાતુઓ
ગાળવામાં કામ આવે છે. Borac. ઉં
પ્રીતિ એવી કીચ્છો, કે જેવો ટંકણખાર,
આપ જો પર રીઝવે, તે બાબમાં સાધે
હાડ. હિમાલયની પેલી તરફનાં સરોવરો
જે ટિબેટના ચંગનાથ અને ખીજ બાગોમાં
આવેલાં છે તેના પાણીનું બાષ્પીભવન
થઈ ટંકણખાર બને છે. કાશ્મીરની દક્ષિ-
ણ અને પંજાબમાં તે ખાણોમાંથી પણ
મળી આવે છે. કેટલેક ઠેકાણે તે શુદ્ધ
મળી આવે છે અને કેટલેક ઠેકાણે ખીજ
કચરા સાથે મળેલો મળી આવે છે. એને
શુદ્ધ કરવાની રીતો સહેલી છે. આગળ
ટિબેટમાંથી આવતો ટંકણખાર વિશાલત
જતો પણ હાલ બનાવટી ટંકણખાર બ-
નાવવામાં આવેલો હોવાથી તે ઝાઝો પર-
દેશ જતો નથી. હિન્દુસ્તાનમાં તેના પુષ્કળ
ઉપયોગ થાય છે. ધાતુઓ ગાળવામાં અને
ઔષધોમાં તે ખૂબ વપરાય છે.

ટંકશાળ, [સં. ટંકશાળા] ધાતુનાં ચત્તાં
ઉપર ટાંકણું ઠોકરીને ચિહ્ન કે આકૃતિ
પાડવાનું કારખાતું; સોના રૂપા અને તાંબા
વગેરે ધાતુઓના ચલણી સિક્કા પાડવાનું
કારખાતું. આપું કારખાતું સરકાર પો-
તાના તાનામાં રાખી ચલાવે છે અને
તેમાં જેવાં ટાંકણાંથી જેવા સિક્કા પાડ-
વામાં આવે છે તેવા સિક્કા ખીજને પા-
ડવા દેવામાં આવતા નથી. ગુજર્જર સા-
હિત્યનો જાણીતો વેદાંતી કવિ અખો અ-
મદાવાદની ટંકશાળનો વડો હતો.

ટંકશાળી, પુ. ટંકશાળનો વડો; ટંકશાળ-
વાળો; ટંકશાળનો અમલદાર.

ટંકાર, પુ. [સં.] ધનુષની પશુછના તરછાડનો
અવાજ તે; ધનુષની દોરી-ચુણ તાણીને
મૂડી દેવાથી થતો જે યડકારનો ધ્વનિ
તે. (૨) લગ્નની તૈયારી સગવડો-ચતુને

સાવધાન થવાની સૂચના આપનારો દધિ-
યારોનો જે બણબણાટ-અવાજ તે. (૩)
ઉપોદ્ધાત; પ્રસ્તાવના; ચેતવણી; સૂચના;
પરચ. ઉં ટંકાર ધ્વનિ આર્પનાં ચરિ-
તની પ્રસ્તાવનાના સમો. કાંધો ધનુષનણો
ટંકાર. ગીરધર. (૪) વિરમય. અણુકાર;
પણુછનો શબ્દ. મનમાં વિચારાનુકૂળ ઉપજાવે
એવો અવાજ તે.

ટંકાવણું, કિં સં ટંકણાથી બણાવણું;
ધાતુ અને પત્થર વગેરે ઉપર વેલખુટા,
અક્ષર, ખાત કે ખાકાખેયા પડાવવા;
લીસું હોય તેને ખડખચડું કરાવણું.:-ધટી
ટંકાવરી. વિંટીપર તમારું નામ ટંકાવો.
ટાંકણાથી ટાંકણું. (૨) ટાંકા મરાવવા;
સોય દોરાથી ટાંકા મારી ચોંટાડાવણું;
ખારીક પણ મળ્યુંન ટાંકાથી સંધાવી
જોડીદેણું:-ખોરિયું ટંકાવણું. (૩) નો-
ધાવણું; અક્ષરે ટુંકામાં લખાવણું.:-જે
ખરચ થાય તે તરતજ મળે માટે જરા
ટંકાવતા જાણે. ટપકાવરાવણું.

ટંકિત, વિં [સં] ટાંકેણું; ખણેણું; અંકિ-
ત; ચિહ્નિત; કોરેણું.

ટંકેટંક, અં એક ચોક્કસ વખતથી ખીજ
ચોક્કસ વખત લગી; એક વખતથી ખીજ
વખત સુધી એમ. (જમવા કરવાના નિયમિત
વખત હોય છે તેવા એકથી ખીજ વખત
લગી એમ):-મહારાજ જ્ઞાન સારી રીતે
જમ્યા એટલે કાલ ટંકેટંક જમવાના. ફેરે
ફેરે; હરવખત; ચોગ્ય વખતેજ; એક
એક ફેરે:-ટંકેટંક સરખું દૂધ નીકળે છે.
(૨) ટાંકોટાંક; મોં લગી; બરપુર ભરેલું
હોય તેમ; છલાછલ; ટંકોટંક.

ટંકોટંક, અં ટંકેટંક; વખતસર; નિર્મિત
વખત લગી (૨) છલાછલ; બરપુર; કિ-
નારી-કાના લગી બરપુર હોય તેમ. (૩)
વારોવાગ; વખતોવખત.

ટંગ, પું ટંગો; ટાંટિયે; પગ:-એકટંગ = એક પગવાળો-૧'ગડો.

ટંગડી, સ્ત્રી પગનાં ટેકા જેવાં હાડકાનો જે ભાગ તે; પગથી હુંટણ લાગીને જે લગ્નિ અવયવ તે; નળા અને સાધળનો લાંગાં હાડકાંવાળો જે પગ તે; ૫૩; અરણ (૨) પગના નળા દંકાષ એવું સિવેશ્વ ક-અરની નીચે પહેરવાનું વસ્ત્ર તે; મુથળી; લેધી; ચોરળી. ૩૦ પ્રાં ટંગડી ખાલની = નાસી જાય છટકી જાય નહિ તેમ પગેથી પકડવું.

ટંગાણું, કિં અં અદર રહેવું; લંગડવું; લ-ટકીરહેવું; અંધીરહેવું; વચગાળે લખડાના રહેવું:-તે હાથે ટંગાયો. (૨) કિં સં લટકાવવું, લખડાવવું; ચોટવું, બૂલતું રહે એમ મકલું:-તેણે બિને હળિઓ ટંગારી. તે મોતી ટંગાવે છે, વગેરે. (૩) ફાંસી દેવું; લખડારીને મારી નાંખવું; ઉઘે ખાંધવું. એને ફાંસી ટંગાવ્યો. એને કોણ ઉઘે ટંગાવે છે. (૪) આગ્રિન ઘડ રહેવું; કોઈને આધારે હોવું. એનો મંચાર મોટા ભાષની કમાઈ ઉપર ટંગાઈ રહેલો છે ટંગાખોર, વિં જ્યાં ત્યાંથી ટંગો કરે એવું; લકડણું; કળિયાખોર.

ટંગો, પું કળિયો; લકાઈ; અણખાનાન; તક-રાય; બોલાબોલ.

ટંગર, વિં મોટું.

ટંગેલ, વિં મોટું; બહુ ઉંચું. શદ-લખના દંડ જેવું લાંબું અને ઉંચું તે:-આની ઉંચી ટંગેલ ખુરસાં આ કામની ? હવે ટંગેલ.

ટંગેલ, પું વહાણ ઉપરનો મુખ્ય ખવાસો તે; મુકાની; સારંગ.

ટાંટાઉ, અં હું હું એવો અવાજ બનાવે છે, બસ બસ કરતા કાનને ફેડી નાંખતા કુતરાના ધાંધાટનો આવ રાખે છે; બહુ ખવાદ કરવો તે-અમરતો આ માટે ખા-

રનો ટાંટાઉ કર્યા કરે છે.

ટાંટાપ, નં [અં. Tjup] ઉપમેલા અવ-ળા અશરનું ગીતું; હાપવા માટે જુલ જુલ અશરોના જે સીમાના ખીસાઓ તે; હાપવાના અશરનો મિત્ર; હાપ

ટાંટાપરાઈટર, નં [અં.] તમામ અશરોનાં ખીમાંનું એક એની ગોઠવણીવાળું યંત્ર કે જેથી માણુમ હાથે સખતો હોય તેમ દરેક ખીસા ઉપર આંગળાઓ દાખાને લખ-તો હોય તેમ કામગી ઉપર હાપી થકે. હાથે સખત જેટલીજ ઝડપથી આ યંત્ર અચાવી કારકુનો ઓદિસોના પત્રવ્યવ-હાર વગેરનાં લખાણો કામગી ઉપર જેમ જોઈએ તેમ હાપી થકે છે. ગમે તેવા સારા ને રપદ દસ્તાશર કરનાં પણ આ હાપેલું લખાણ વાંચવામાં સરખ ને સુગમ થઈ પડે છે.

ટાંકણું, નં ટાંકણું; ટાંકવાનું ઓખર. હાપી અણીવાળા ખીસા જેવું પત્થર ટાંકવાનું વિંજણું (૨) ટાણું; પ્રસંગ; અવસર; સંધિ-ભેગ; લાગ-સાર. ટાંકણું નથી. ટાંકણે કામ થાય.

ટાંકર, સ્ત્રી ટોકારી; રણકો. યાચ એવો જે ટકરનો આધાત તે; ટાંકર:-માથામાં ટાંકર મારી.

ટાંકરડી, સ્ત્રી આંગળી વાળીને તેના વેદાના હાડકાથી હાંદના માથા કે અવાજ થાય એવા ખાત ઉપર જે હવેકો આધાત કરેલો તે; ટાંકર. (૨) ટોકારી મરાય અને ટોકારી મારતાં ખડખડે એવી કંઠણ રણકી જમીન તે.

ટાચકટુચક, વિં ટાપરીપ કરાય એટલું; ઉપર ટપકે ચાલી થકે એટલું; થોડું થાણું ન ચાલે જોઈએ એટલું; ફાલતું; પરચુ-ગણ; કામ પુરતું થરેલું, સરસામાન વગેરે માટે વપરાય છે જે કંઈ ટાચકટુચક

(ધરણું) જોઈએ તે એની ગરીબ રાંડી-
રાંડ માંએ કર્યું. ચોર જે કંઈ ટાયકડુ-
ચક હાય આખું તે લઈને નાસી ગયો
પકડાયો નહિ.

ટાયકો, પું. તડિંગ લઈને વાગે અને ટચ
જેવો અવાજ કરે તે ટાયકો; હાય પગની
આંગળીઓના સાંધાને ખેંચનાં કે મરો-
ડતાં જે અવાજ થાય છે તે ટાયકો:-
ટાયકો ફોડવા અથવા વગાડવા એમ કહે-
વાય છે. (૨) લખોટી જેવા લાકડાના
મણકાનું ધોડિયે-પાલણે લટકાવવાનું તે-
મજા છેકરને રમવાનું ઝુમણું. લાકડાના
ગોળ મણકાનું રમકડું (૩) વૃષણ; અંડ;
ગોળી. (૪) મહેણાટણાની કડવા વચ-
નની જે તીખી લામણી થવી તે; ટેકની
રીસ ચટ્ટી તે; મનમાં સ્વાભિમાન પૂર્વક
ખોડું લાગવું તે; ખૂબ રીમ ચટ્ટી તે:-
તમને શાનો ટાયકો લાગે છે ?

ટાયકમ, સ્ત્રી ૦ ધટ; ખોટ; ઝોઝ.

ટાટ, સ્ત્રી ૦ શબ્દ અથવા રેસાના વણાટનું જાડું
કપડું; શુષ્કપાટ. (૨) મોટી છછરી યાળી;
તાસક જેવો યાળો તે. (૩) વિં ૦ અક્કડ;
દાખીને આંખળીને કે મરડી ચઢાવીને સ-
ખન કરેલું હોય એવું; સક્કડ; સળડ;
કંઠણ; કડક:-ખારણું ટાટ યઈ ગયું છે.
સાંકળ ટાટ છે. કમાન ટાટ યઈ નવ
એવી કુંચી આપશોમાં. (૪) મત; ચક-
ચુર; ખૂબ ચટેલ; કેશના ખૂબ જોરમાં-
રંગમાં હોય એવું:-ભાષ સાહેબ લાલ-
પાણીથી ટાટ ચમેલા છે (૫) જોને લાજ
આપરની કે લોકની દરકાર ન હોય એવો;
ખેચરમ; નિર્લજ:-એને શું? એ તો
નાજોટાટ છે.

ટાટપટી, સ્ત્રી ૦ જાડું સુતળીનું કપડું.

ટાટણું, નં વાસણ; દાખ. કિં ૫૦ ટાટણું
કપડું-એક વાસણ માંજવાં.

ટાટણું, નં ટાયકું; નળણું ઘોડું.

ટાટિયાં, નં વાંસના સળિયાનાં છાટિયાં-ફક્ક
તે; કામડાનાં ખારણું; અંનરપટ. (૨)
ગાડામાં સાલિયા આગળ વાંસની ચીપોના
કકડા સળડાસળડ મૂકી-ગોડવીને ખના-
વેલી જે આડ તે; આંનરો.

ટાટી, સ્ત્રી ૦ ટટી.

ટાટું, નં જર્મની સળાઓનું આસનિયું; ધા-
સનું આસનિયું. (૨) કામડાં વગેરેની
ચીપો યુધીને ખનાવેલી નાની સાદકી.
(૩) ખંસ, કામડાં વગેરેની ખિંત, આંત-
રો તે; ફડેતાળ. સાંકા અથવા સાંકા જેવી
સીધી સોડીઓ વગેરેને સાથેસાથે બાંધીને
ખનાવેલી જે આંતરપટ તે. (૪) કામડાનું
સાદડું-ખારણું; ઝાંપો. (૫) ધાસની
ખિંતોનું ઝુપડું. ધાસ લાકડાં સળાઓ
અથવા વાંસને એક બીજા સાથે જોડી
દઈને ખનાવેલી આડ. કિં ૫૦ ટાટું
ખરણું-આંતરો બરી લેવો. નાનું ઝુપડું
ઉજું કરવું.

ટાડ, સ્ત્રી ૦ [મં. શીતાર્ત] વાતાવરણમાંની
ગરમી ઝોછી યઈ જતાં શરીરને જે ઠં-
ડકની અસર લાગે છે તે; શીતાર્તતા;
ઠંડી; શ્વિરની ગરમી એકદમ ધટી નઈ
શરીરને જે કણકણી ચઢી આવે છે તે;
એક જાનનો તાવ આવતા પહેલાં જરી-
રમાં જે ઠંડી અસર ઉત્પન્ન થઈ એક
પછી એક કંપારીઓની વેળ-મોઝા આવે
છે તે; શીતતા; ચૈત્ય; કિમ્બાળતા. કિં ૫૦
ટાડ આવરી-ઠંડક લાગતી હોય એવી
અસર થવી; એલેરિયા નામના તાવની
કણકણી આવવી. (૨) કંટાજો-કંપારી
આવરી; નહિ ગમવું; અરચિ, નાપર્મદગી
:-કામ કરવાની વાત નીકળી કે એને
ટાડ આવે છે; ટાડ વાવી; ટાડચટ્ટી-
અણગમેલો થવો. 'કુંજ લાગવું'. ટાડ ૫-

કાલી=કાળાંની ઉજ્જ્વળતા અદ્ભુત ઉત્તરી જાંઘ
કાંડી લાગવાં 'ખાંડી. ૨૦ પ્ર૦ ટાલતડોલ=
સુખદુઃખ; સમય સમયની સારી' ખાડી
અસરો તે. :- પ્રવરે કંઈ ટાલતડોલ જોયો
છે ? ટાલ ફેરા 'મારે=ટાલવાઈ' એકે નહિ
એવું 'ધિ'યું' ઘટ-જાણું' હોય તે. :- કા-
સ્મીરી ચાલ ઓડી એટલે ટાલ ફેરામારે=
અર્થાત્ ટાલતું કંઈ માથે નહિ. કહે
ટાલ જાય રહે ને આદન જાય મુવે.
ટાલ ટાલ કરીએ નહિ ને ટાલનાં માર્યાં
મરીએ નહિ. ટાલ પાસ સહુને ને ટાલ ન
વાય વહુને.

ટાલકે, સ્ત્રી ટાલું લાગવું તે; ટાડી અસર તે;
શીતળના-કાંડક. (૨) પાણીના અંચથી જે
કાંડી લાગવી તે. (૩) નિરાંત; શાંતિ તે;
મન વગેરેને જે સંતોષ વળવો તે; સં-
તોષ; શાંતા; અનુદેશના; મનસ્તાપનું સ-
મન તે. કિં ૫૦ ટાલકે કુચી=કાંડાં ને
પરિપોષક દ્રવ્યથી તપેલા હાથિરતું તર્પણ
કરતું તે; ગરમીના રોગ ઉપર શીતલીઈ
ઓષધ ખવરાવવા-પાવાં તે. (૨) મનસ્તાપ
રહે નહિ એમ ધનાદિકનો ગ્રંથક કરી
નિરાંત કરવી. ટાલક વળી=અમન સમી,
ચિંતા મટવી ને નિરાંત થવી તે. -

ટાલકિયું, ન૦ કાંડક ઉપન કરે એવું બીનું
હુમકું; ટાલક કરે એવી વસ્તુ તે ઉનાળાને
દિવસે ચરારે કાંડક રહેવાને માટે લોકો જે
બીનો હુમકાને કકડો ઓટ છે તે. (૨)
ગાળા કે લોટામોનું પાણી કાંડું રહે તે
માટે તેની ઉપર જે બીનું હુમકું વિંટા-
ળવામાં આવે છે તે; ઉલેચ.

ટાલો, પું ૦ કામ. જેમ તપામેલા લોટાના ચ-
રીર ઉપર ગરમ કામ દેવાય છે તેમ અ-
ત્યંત કાંડા લોટાના પજુ કામ દેવામાં આવે
છે. જેમ ગરમી તપ્યાને બાળે છે તેમ
અતિ ટાલક પજુ બાળે છે અને એ જે

અત્યંત ટાલના કામ તે ટાલો કહેવાય
(૨) ગર્મ વચનના જે ગપકા દેવા તે;
કાંડાં પજુ અંદરથી બાળી શ્રેકે એવાં જે
વચન, મહેન્યાં તે. કિં ૫૦ ટાલ દેવા=
ગર્મનાં મહેન્યાં મારવાં. 'ટાલો' તું જ.
વ. આ શબ્દ અદ્ વર્ગને વપરાય છે.

ટાડિયોતાવ, પું ૦ રોગ, એમનરે કે મોથે
દિવસે નિશમિન વખતે ટાલ વાળને આવતો
તાવ તે; શીતજ્વર; મેલેરિયાનો તાવ. (૨)
જોધનેજ કાંટાળો-કર્ણકણી ચડીઆવરી તે;
અજુમળો-અમાવ, નાસકેલન ધંધા તે. :-
કામ જોધનેજ એને તો ટાડિયોતાવ
આવે છે.

ટાડી, સ્ત્રી અગિને ટાડો પાડનાં રહેલું જે
અવશેષ તે; રખા; રખોડી; સેવી; વાની;
બમ્લ; બસ્મ. કિં ૫૦ ટાડી વાળથી=
ચિત્તાની રાખને ઉપાડી-વાળા લાઈ નદી
વગેરેનાં નાળીદેવાની ક્રિયા કરવી; વાની
વાળની.

ટાડીશીયળ, સ્ત્રી શીતળા સાંતમ; આવણ
સુદિ સાતમ (સુરત તરફ) ને આવણસુદિ
સાતમ (અમદાવાદ તરફ). આ સાંતમને
દિવસે ટાડા પાણીએ નહાવું અને ટાડું
ખાવાનું મારાત્મ્ય છે. સોકો તેને એક
જન-તહેવાર તરીકે પાળે અને કચરાની
શીતળા દેરી કરી તેની પૂજા કરે છે.

ટાડું, વિં ૦ અરમ નહિ એવું; અનુખ્ય; શીતળ;
કાંડું; દ્રોષ નહિ એવું; પાણીના અંચને
લીધે શીતળ લાગે એવું. (૨) ગરમી શાંત
ખાડે-એવું; તાવ સમાવનારું; કાંડક કરે
એવું. :- આ ચંદન લગાડો એટલે ટાડું
લાગશે. (૩) ધીધું; ધીરું; રસળતું; મંદ.
(૪) અંચળ નહિ એવું; ઝટ ઉરકેરાય કે
ધ્રુવાંપુવાં થઈ જાય નહિ એવું (૫)
શીથળ; કોમળું; ગરીબ; મોળું. (૬) મમક
કે ગળકતું બાજ તેજ ન હોય એવું; અંધ;

શીકું:-ટાટો રંગ. (૭) ધરાયેલું, મંત્રુષ; જેણે નિરાત કરેલી છે એવું; ચાંત; વૃદ્ધ:-એ તો હું જાણી ટાટો ધર્મને બેડો. (૮) નરમ; ચાંત:-ટાટા મિમળજનો માણસ હમેશ કાવે છે. કિં પ્રં ટાટું કરવું = ચાંત પાડવું; ઉચ્ચેરાયેલી હાલત હોય તેને નરમ કરવી; મંત્રોષવું. ટાટું પડવું = ઘાથ થવું = ચાંત પડવું; નિરાંત વાળવો; બહુ તેજ ઉચ્ચેરણીવાળા ન થવું. ટાટાં પા-ટિયાં કરવાં = ખાધ પીને નિરાંત કરવી; ખાધ પી નિરાંત કરીને બેસવું. ટાટું પાણી રેડવું = ગરમ-ઉચ્ચેરણીની અસર ઉપજે નહિ એમ કરવું; ઉચ્ચેરણી કે એવીજ કોઈ ઉચ્ચ ક્રિયા ઉદ્ભવતી હોય તેને કાળી દેવી-કળાઈ જાય તેમ કરવું; આંડીવાળે એમ કરવું; ન થવા પામે એમ કરવું. ૩૦ પ્રં ટાટા પહોરવું = નિરાંત કરી આનંદ બેડે-લાઓના ઉડતા-ખાલી તરંગ જેવું; ગપ જેવું; ગમ્મતના વખતનું; નવરાંતનું; મોજના નિઃસ્વાર્થ કાળ ક્ષેપ કરવાના વખતનું. ટાટું લોહી = સ્વાભાવિક ચાંત મિ-મળવું, મંદ; નહિ ઉચ્ચેરાય એવું. (૨) ઉષતું-નિદ્રામાં પડેલું-છોકરોને ટાટા લોહી-માંજ મારી નાંખ્યા-અર્થાત્ ઉત્તા હતા તેવામાંજ. ટાટો માર = દેખાય નહિ પણ બહુજ સાહે-અસર કરે-પીડે એવો માર, જેથી લોહી નીકળે નહિ અને ચરીર ઉપર કાચ-મારની નિશાની ઉઠે નહિ એવો ગડ દાનો માર તે; હુપોમાર. ટાટાંઉનાં = ધરવ-ટનાં; ગાદા સંબંધના-કૌટુંબિક સંબંધનાં-ખાનપાન તે. (૨) સંસારનાં સુખદુઃખ. ટાટું બોળ = બહુજ ટાટું; વાસી. ટાટું શીકું = સુખદુઃખનું; રહસ્યનું; આંતરિક સુખ દુઃખનું; હેતુનું:-તમે ટાટામીડી વાત કરો લો. ટાટું શીળું = ટાટું અને વામી; આગળા વિવસનું સંપિયું.

ટાટો, પું અમ. કિં. પ્રં ટાટો દેવો = અમ દેવો. (૨) મહેલું મારવાં; મસરકાના બોલ કહેવા. ટાટોડિયું, નં ટાટડિયું-કંડકિયું; ચરીર ઉપર ઓઢી રાખવાનું બીનું લુગડું. (૨) પાણી ટાટું કરવાનું પાન. (૩) કંડક ઉત્પન્ન કરે એવું જે કંઈ હોય તે. (૪) ઝાકડું, ફાંદિન; ચાલુ ને ચાલુ વરસાદ પડતો રહેવાથી ઉત્પન્ન થયેલી ચરદી-કંડીનો વખત તે. ચિયાળામાં આવડું થતાં હવાની કંડી સામે વરસાદની કંડી એકઠી મળી જે ચરદી ઉત્પન્ન કરે છે તે:-આ ટાટો-ડિયામાં નહાયા તો જરૂર પડકાઈ પડશે. ટાટોડું, નં ચાલુ વરસાદ પડવાથી ઉત્પન્ન થયેલી જે ચરદી તે; ફાંદિન; ટાટોડિયું; ઝાકડું; જસડું. ટાટું, નં અમુક નિયમિત કાર્ય કરવાનો જે એકસ વખત તે; સમય; વખત:-ખાવા-ટાણે આવ્યો. ટાટું આવ્યો. (૨) સંજોગ સંધિ; લાગ:-ટાટું જોઈને વાત કરીએ. ટાટું આવે ત્યારે કાર્ય સાધી લેજો. (૩) સારું માટું કોઈ કાર્ય કરવા ઉચ્ચવાનો વખત તે; અવસર; પ્રમંથ તે. એને સારુ ટાટું આવે. વિવાહ, સીમંત જનોઈ, મરણ વગેરેને લઈ સારાં માટાં બચ્ચારનાં કાર્ય કરવાનો ને સગાં મિત્રો જનો વગેરેને બોજન-ખાનપાન આપવાનો પ્રમંથ આવે તે 'ટાટું', કહેવાય છે:- ટાટાસર નાત કરે એમાં શું? વગર ટાટું ઉત્સાહ લાવીને હોંસની નાત કરે ત્યારે ખડું કિં પ્રં ટાટું માંડવું = ઉચ્ચેરણી કરવી; નાત જમાડવી; વૈવાહિક કાર્યનો અવસર ઉચ્ચવો સારું ટાટું આવું = ધમ-ખાસ કરીને સીમંતાદિકનો અવસર આવવો. ધાર્મિક કે પ્રમંડીય ઉત્સવનો પ્રમંથ, વારનહેવાર. ટાટું ટકું =

નાનો અવસર; વારતહેવારનો અવસર;
 ૧ વારતહેવાર. ઉં ટાણ્ટચકું એ 'આદિ'માં
 આવે છે, એના દિવસની ખજાર પૂછે છે.
 ૨૦ પ્રં ટાણાસર=વયા અવસર. ટાણું
 કાઢવું=પૈસા ખરચીને અવસરને ચોખ
 રીતે ઉઠવવો.:-અમે તો' ઘણાંએ ટાણાં
 કાઢી નાખ્યાં.

ટાણ્ટચકું, નં નાનું ટાણું. (૨) વારતહે-
 વારનો અમુક ચોક્કસ પ્રસંગ તે.

ટાપટીપ, સીં ઊપર ઉપરથી ઠીકઠીક કરી
 સાઈ દેખાય તેમ કરવું તે, ઠીક કાર્યકરવું
 તે; સાઈ દેખાય તેમ કરવું તે; તાલમેલથી
 શણગારવું તે; સંસ્કાર; શિષ્ટાચાર; વિધિ;
 ચાપનીપ, પહેરેલ સમાધા કરવો, ટીલાં
 ટપકા કરવાં ને સાઈ-રૂપાણું દેખાવાય તેમ
 કરવું તે. (૨) ડોળ; દંભ, ઉપરનો ખાલી
 ભાગ. (૩) બાબુદટ્ટું ઠીકઠીક કરવું
 તે, યાગડીગડ કરી સાઈ દેખાય એમ
 કરવું તે, ટીપકારી ખારવી ધોળવું ને સા-
 ફસુ રાખવું વગેરે તે. (ધર આદિને)
 દોપ, એળ, ખામી, બાગટ્ટ છુપાવવાની
 તજવીજ તે, મુક્તિબંધ ગોઠવી સાઈ દેખા
 વ-મજબુત લાગે એમ કરવું તે. કિં પ્રં
 ટાપટીપ કરવી=ઉપર ઉપરથી સાઈ દેખાય
 એમ કરવું, સમારવું, શણગારવું; સંસ્કાર
 કરવો. માણસે રૂપાણું દેખાવાને જે
 વિધિ-તાલમેલ કરી તે; કુટણમને
 માટે ટાપટીપ. કહેં ટાપટીપ ને ધોળકું
 =ઉપર ઉપરથી સાઈ ને અંદર કંઈ માલ
 નહિ એવું

ટાપટીપિયું, વિં ખાલી દેખાવ કરનાઈ, ડોળા,
 ૧ દંભી, ઉપર ઉપરથી શણગારાધને રહેતું
 હોય એવું. (૨) સાઈ દેખાવાની તજવીજ
 કે તાલમેલ કયા કરવાની જેને આલત હોય
 એવું. ટીપસતી. (૩) તકમેલી.
 ટાપટી, સીં ટપતી.

ટાપસી, સીં એક માણસ કંઈક વા
 કરતું હોય તેમાં બીજાએ પોતાની તરફથી
 ઉમેરા કરવો તે, મૂળવાત કરનારને ઉદે-
 શીને ટેકા આપવો તે, કાષ્ટની વાતમાં
 બીજાએ પૂરતી કરી-અનુમોદન આપવું
 તે. (૨) હાજિયો પૂરવો; હંકારો ભણવો;
 રમથી સામળવું અને આલતી વાતને ઉ-
 તેજન મળે એમ વચમાં વચમાં બોધ્યા
 કરવું તે. કિં પ્રં ટાપસી પૂરવી=ટેકો-
 પૂરતી-ઉમેરણ ધાય એમ કરવું; અનુમો-
 દન કે ઉત્તેજન મળે એમ કરવું. સાહેલી
 પૂરવી, ઉત્તેજન આપવું.

ટાપી, સીં ટપલી, ટાપવી. (૨) ટીપીને છા
 ખેસાડવાનું લાકડાનું નાનું ઝોળાર; છા
 ખરોખર ખેસી જાય તે માટે તેને ટીપવાનું
 નાનું ઝોળાર. (૩) આંગળાંના છોડાની
 હલકી થાપટ; હાથનાં આંગળાંની હલકો
 આઘાત-પ્રહાર. કિં પ્રં ટાપી ખારવી=
 ફટવું. કપકો દેવો.

ટાપુ, પું જેની ચારે બાજુએ પાણી હોય
 એવો જમીનનો ભાગ; ખેટ; ટીપ, નાનો ખેટ.
 ટાપુવા, પું [ટાપવા] આડછિયો ને વેલણ
 લઈ વણેલા નહિ પણ હાથના પંજાઓ
 વચ્ચે કણકોનો લોચો લઈ આમ તેમ
 ટપવી દઈ દબને ધડેલા રાટલા. ટાપુવોતું
 ૧ બ. વ:-મા મરી જશે એટલે જન્મારો
 છોકરાઓને બિચારાને ટાપુવા ટીપવાના
 તો છેજસ્તો' કંઈ કન્યા મળવાની ?
 ટાપુવો ટીપીખાવો=રાટલો કરી ખાવો.

ટામેટા, પું [સં.સાલ] એ હાથેલીઓ એક
 બીજાની સાથે અદાળાને કરેલો અવાજ
 તે. હાથેલી અને આંગળાંને કોચવા જેવાં
 કરી જોરથી એક બીજા સાથે અદાળાને
 અવાજ કરવો તે. ટામેટા-દા. ભારે
 અવાજે પાડેલી તાળી તે ટામેટા. કિં
 પ્રં ટામેટા ફટવા-પાડવા ને વગાડવા
 એમ કહેવાય છે.

ટામોટાં, નં એક જાતનું ગોળ શાક ફળ. આને કેટલાક લોક વિલાયતી વેંગણ કહે છે. આની ખેતી કરતાં પ્રથમ ધર કરવામાં આવે છે, પછી નવેમ્બરમાં ફરીને કચારા કરી રેપે છે અને વેલો વધવા માંડતાં કચારાની આસપાસ કરેલા માંડવા ઉપર ચઢાવવામાં આવે છે.

ટાયડું, નં ત્રીયાર ધોડું-નાનું તે ટાયડું. ટાયડી=નાની ધોડી. (૨) જેને ત્યાં ચોડા ધાડેરવાર રહેતા હોય એવો ગણસિયો; મનસખદાર; નાની જેવી રાજ્ય સત્તાવાળો જે તે; જમીનદાર-સરદાર. પાંચાહી વખતમાં તે રજપૂત રાજ્ય કાળમાં કેટલાક સરદારોને લશ્કર માટે અમુક સ્વાર રાખવા ને પાળવાની સત્તા સાથે જંગીર આપી ધોડીક હકમત આપના તે. તવાઈ ગયેલું તે ટાયડું.

ટાયલું, વિં જેમાં તરવ ન હોય એવું; માલ વગરનું; સારહીન; ખાલી બકવાડ જેવું; એકની એક સામાન્ય કે બોલનારનાં વખાણના પિંજણથી બરેલું-(બોલવું કે લખાણ તે) (૨) નં માલ વગરનું બોલવું તે; તરવ-સાર વગરની જે લખાણ વાત-બાણ કે લેખ હોય તે. ફિં પ્રં ટાયલું કરવું=માલ વગરની વાતને લખાવવી તે; પોતાનાં વખાણ કર્યા કરવાં, એકની એક વાતનું વારંવાર પિંજણ કર્યા કરવું. ટાયલું ફેટવું=માલ વગરની વાતચીત કર્યા કરવી. (૩) કુધલી-ખાલી બેડાઈ કે નિંદા તે; જેમાં કંઈ નવું જાણવાનું ન હોય તે.

ટાલ, સીં માયાના જે ભાગમાંથી વાળ જતા રહ્યા હોય તે ભાગ; માયા ઉપર કે ખીજ કોઈ ભાગ ઉપર જ્યાં યોગ્ય ભાગમાં નવા વાળ ઉગતા ન હોય તે ટાલ.

ટાલવરયામાં માથે ટાલ પડે છે. જેને માથે ટાલ પડે તે સુખી અથવા પૈસાદાર કહેવાય છે. ફિં પ્રં ટાલ પાડવી=અમુક ભાગમાંથી વાળનાં મૂળ નાખું; યવાં. (૨) ખીજનો બોલો ઉપાડી ઉપાડીને માયાના વાળ ઘસાઈ જવા-અર્થાત્ બહુ પરિશ્રમ લીધેલો હોય ત્યારે આમ કહેવાય છે. ટાલ પાડવી=આંટણ પડે-માથેથી વાળ જતા રહે એટલી વાર રોકવું; વારંવાર ટોકવા કરવું:-ટોકીને ટાલ પાડી પણ્ય એને કબ્બાં લાજ છે.

ટાલકી, સીં ટાલ; નાનીટાલ. (૨) તાલકી, માયાની વચલી ખોપરી.

ટાલકું, જી. તાલકું.

ટાલી, સીં ગોળ અથવા ચોરસ કાપલી; નાનો લુગડાનો કકડો. ચંદરવામાં જુદા જુદા રંગના કપડાના નાનાં કકડાઓ એક સાથે ફિવી લે છે તેમાંના અકેક તે.

ટાલું, નં તાલું.

ટાહુકો, પું ટુહુકાર; સાદ; ધાંટો; લાંબા બારે ને તીણો અવાજ; હોકારો; પોકાર; બરડો. ફિં પ્રં ટાહુકો દેવો=બોલાવવું:-તમે જાણો ત્યારે મને ટાહુકો દેજો, હું એ તમારી સાથે આવીશ. (૨) હુકારો; હાં, હાં, એમ બોલી પોતે સાંભળે છે, પોતાનું ધ્યાન છે એમ જણાવ્યાં કરવું તે:-વાતમાં ટાહુકો પુરનાર તો કાંઈ નોંધએ જ. (૩) ઉત્તેજક અવાજ; ઉમેરણી; ખીજના બોલવાને ટેકા આપવા ખાતર જે કંઈ કહેવું-બોલવું તે; ઉમેરણી, અનુભોદન:-તું ટાહુકો પુરાવીશ તો કામ થશે. ફિં પ્રં ટાહુકો પૂરવો=અનુભોદન આપવું; વચમાં વચમાં બોલીને વાત કરનારને ઉત્તેજન આપ્યા કરવું; સાહેબ પૂરવી ઉમેરણ કરવું. ટહુકો, ટીકો. (૪) કાપલ અને ચોર વગેરેનાં ટુહુકાર તે.

ટાળણુ, નં ટાળેયું તે; સારું સારું લઈ
લેઈ રહેવા દીધેયું અવશેષ તે; ટાળી
મૂકેયું તે. (૨) યાળા યોળાને કાઢીનાંખેયું
તે; ચળામણુ, ઝડકામણુ; ચોય; છોડાં.

ટાળણુટાળણુ, નં વિંછીને લેતાં અને તો.
ળાતાં રૂ તરીકે પાછું કાઢી નાંખેયું તે;
સારું સારું ઉપાડી લઈ કાચું-ખગડેયું
નહિ પણ તાજું એવું જે પાછળ પડ્યું
મૂકેયું તે; છડેયું તે; પાછણું કચરાજેયું
કનિષ્ઠ પ્રકારનું એવું તે.:-સારા સારા વર
વિંછાઈ ગયા-વરાઈ ગયા-હવે તો કોઈ
ટાવણુટાળણુનો લુલો લ'મડો રહ્યો હશે
તો મળશે. યાક ભાજી-કેરી વગેરે રૂળા-
દિક માટે વપરાય છે.

ટાળણું, કિં સં [સં. ત્યજ] ફર કરવું;
ખસેડવું; અળણું કરવું; છોડી દેવું;
આવતું બંધ થાય એમ કરવું; રૂ બાતલ
કરવું. (૨) પકડેયું-ધરેયું કે અંગીકાર
કરેયું હોય તેવાને છોડી કે તજ દેવું.:-
વિવાહ-કન્યા ટાળવી. (૩) મડાડવું;
સાફ કરવું; કાઢવું.:-આટણું દુઃખ ટાળો
જોટલે ગંગા નહાયો. (૪) સાફ લઈલેઈ
નકાફ-નમાણું હોય તે છોડી દેવું અથવા
કાઢી નાંખવું.:-ચળામણુ ટાળવું.

ટાળી, સ્ત્રી તાળી.

ટાળેયું, વિં પડ્યું રહેવા દીધેયું; ખીભએ
નહિ લીધેયું; છડેયું.:-ટાળેલો વર, ટા-
ળેલી કન્યા.

ટાળે, સ્ત્રી ટાળાઈ; ટાળાઈ; મળક; મરકરી;
ટાળ. (૨) વ્યંગ એણ; મર્મથી હસવું-
ચેકડી કરવી તે.:-ટાળેઓ કરવી.

ટાળો, પું [સં. તાલ] તાલ; તાકડો;
લાગ; મેગ મળી જવો તે; પ્રસંગ; અવ-
સર; સંધિ; સંમેગ; જોગ. (૨) વાવું તે;
વાવલ કર્યા કરવા તે. (૩) ટાળવું તે.
(૪) ખેલ; તમાસો; ચમત્કાર. કિં પ્રં

ટાળો મળવો=જોગાન જોગ આવી મળવો;
તાકડો ખેસવો; તાલ આવવો. ટાળોદેવો=
વાપરો કરવો. વર કન્યાનો ટાળો મળેછે=
ગ્રહ-અનુકૂલ ગ્રહનો જોગ આવે છે; તે-
મનો વિવાહ થઈ શકે એવો સંમેગ છે.
જોશીએ કહ્યું એમના કંઈ ટાળો મળેછે,
કહ્યા પ્રમાણે કોઈ વાત બનેલી હોય કે
બનતી હોય એવો દાખલો મળ્યો છે ?
ટાળો=દાખલો; કહેવા પ્રમાણે મળતો
આવતો જોગ; બનાવ બનવો તે.

ટાંક, પું [સં. ટંક] ટાંકણાવતે ખોદી
ટોડીને પાડેલો સિક્કો તે; પૈસો. (૨) ટકો;
રૂપિયો. (૩) એક પૈસાભાર જેટલું વ-
જન તે.:-તવટાંક. શેરના આઠમા ભાગ
જેટલું તે. એક શેરના ૭૨ પૈસાભાર-
ટાંક કહેવાય છે. (૪) કલમની લોખંડની
કત-ચાંચ; લોદાની કલમનું મો; લોખંડનો
કિતો. (૫) અમુક નક્કી કરેલો જે વખત
તે; અમુક વખત એમ જે તે; ઈશ્વર જે
ટાંક મારી હશે તેમાં મીનમેળ થવાની
નથી. છાપ, લેખ, સિક્કો. જે ટાંક પડ્યા
તે પડ્યા. (૬) સખન; વાર-ખે ટાંક દૂધ
દે છે. કિં પ્રં ટાંક મારવો=છાપપાડવી;
અમુક સુલત નક્કી કરવી.

ટાંકણી, સ્ત્રી સોય જેવો નાનો પાતળો પથ્થુ
આધારાળો પીતળનો ખીસો; કપડાની કે
કામળની ગોઠ ઉકેલી બધ નહિ તે માટે
મારવાની પીતળની નાની ખીલી; આધાર
વાળી પીતળની સોય જેવી સળી. (૨)
ઉડાણે ખોતરવાનું સુતાર વગેરેનું એક
હથિયાર. (૩) ટાંકવાનું કામ તે. કિં
પ્રં ટાંકણી ભોલકી=ટાંકણીની અણી ધો-
ચવી, ચઢેલો દેવો.

ટાંકણું, નં કસારા, સુતાર, અને સલાટ
વગેરે કારીગરીનું કાનર કામ કરવાનું
જાળ અખીવાળું જોખર; ખખવા-ખો-

તરવા કે ટાંકવાનું જે ઓળખર તે. (૨) સપરમે દહાડો; સારા માદા અવસરનો વખત; ટાણું. (૩) ભેગ; ભેગવાઇ; અંધિ. (૪) અગત્યનો-અમુક સમય તે.-આ ટાંકણે તું કેમ આવ્યો ?

ટાંકર, વિં હુઆ લક્ષ્મી; રંડીઆળ.

ટાંકલી, સીં ટાંકણી; માયાવાળી પીતળની સોય. (૨) નાનું ટાંકું; પાણી ભરી રાખવાની ભોંયમાં ધાલેલી જાંબ કોરી; ધડિયાળી; ટાંકી. (૩) ધી તેલ વગેરે કાઢવાપીરસવાની નાની ડોઇ જેવી ચમચી; પળી.-ખીચડીમાં ટાંકલી ધી મૂકવું. (૪) ટાંકી; ચાંદી.

ટાંકણું, નં. નાનું ટાંકું.

ટાંકણું, કિં સં ટાંકણાના ટોક ભારીને ખોદવું; ખાડા પાડવા; ખણવું. (૨) લીસું હોય તેને ખડખડું બનાવવું; સપાટી ઉપર નાના નાના ખાડા પાડવા, કરકરું કરવું.-ધંટી ટાંકવી. (૩) સિવી-ખાંધી કે સંધાડીને વળગાડવું; લટકાવવું.-ખીસું-કસ ટાંકવી. છબિ ભિંતે ટાંકવી. (૪) ટાંકા ભરવા; ટેભા દેવા. (૫) સાથે જોડવું; સામેલ રાખવું.-અરજ સાથે પાછો જવાખ ટાંકવો. (૬) ઉતારો આપવો; નોંધી રાખવું; વાત વિચાર વગેરેની ટુંકી નોંધ કરવી; ટપકાવવું.

ટાંકી, સીં ટાંકલી; પાણી ભરી રાખવાની જાંબ કોરી કે નાનો કોદાર; નાનું ટાંકું (૨) પ્રવાહી ભરી રાખવાની લોખંડ કે ધંતુની ટાંકા જેવી બનાવટ. (૩) પાણી ભરાઇ રહે એવી જાંબ ખાળકુડી (૪) ગુણ; અસર; ટેકી.-ધણુંએ ઓસડ કયાં પશુ કયાથી ટાંકી લાગી નહિ પછી શું કરીએ ? (૫) સી પુતળના છુપા અવવેલો પર યતો એક એવી ને ઝેરી રોગ કે જેથી ઉપગની ચામડી જતી રવી ચાંદ

પડે છે અને તેમાંથી પાણી તથા રુધિર વગેરે ઝમ્મા કરે છે.-ટાંકીનો રોગ.

ટાંકું, નં વરસાદ અથવા કુવા વગેરેમાંથી આણેલું પાણી ભરી મૂકવાને જમીનની અંદર સારી મજબુત છોથી બનાવેલો કોઠલો; જમીનની અંદર ખણીને બનાવેલી જાંબ મોટી ટાંકી.-ગુજરાતનાં મોટાં ચહેરામાં થેરથેર ટાંકાં હોય છે. (૨) ધીમાં પાણી નાંખી હલાવીને ઠારેલું જે ખાવાનું ધી તે; પાણીથી ઠારેલી ધીની પતરીઓ.-થિયાળાને દહાડો અને કંસાર ધીનું જમણું હોય એટલે લોકો ટાંકા કયાં વગર રહે નહિ. (૩) તાંકું; મોટા ગોખલો.

ટાંકો, પું સોય દોરાથી કરેલી એક એક સાંધ તે, ટેભો; તબે ઉપર ભોક પાડીને દીધેલો દોરાનો બીડો અથવા બંધ તે; કોઇ સ્ત્રી જમીનની સાથે જોડાયેલી રહેવાને માટે મારેલો જે બખિયો તે.-જોડાને સારા ટાંકા મારજો. (૨) સિવણ; ટેભો.-એને તો ટાંકા મારતાં પશુ આપડતો નથી. કિં પ્રં ટાંકા મારવો=સિવવું; સાંધવું.-મેરણ આટલો ટાંકા મારી આપો-અર્થાત્ સિરી આપો.

ટાંગ, સીં [સં. ટંક] પગના નળાનો લાંબો અવધવ તે, નળો; પગની એડીથી થુંટણ લગીનો ભાગ તે. (૨) [જંઘા] થુંટણની ઉપરનો સાથળને ભાગ તે, નંગ. (૩) ટાંગો; પગ; ચરણ.

ટાંગણું, નં ટંકું; નાનું નમાલું થોડું. (૨) ટિંગણું બેડાળ માણસ તે.

ટાંગણું, કિં સં [સં. ટંક] યાંત્રે અથવા ભિંતે ચોટવું, લટકતું રહે એમ વળગાડવું; લગાડવું; લટકાવવું, કોઇક આધાર સાથે બુલવું રહે એમ બાંધી-જડી રાખવું.-છબિ ટાંગવી.

ટાંગાટોળી, સીં ટાંકિયા અને ખભા ઝાલીને

લખડતું ઉપાડવું તે; પગ અને માથા આગળથી ધરવું અને વચમાંથી ઝુલતું રહે એમ ઉચકી લેવું તે, ટિંગાટોળી:- ને ના હિંડે તો એને ટાંગાટોળી કરી નિરાણે લઇ જાઓ.

ટાંગો, પુ. પગ; ચરણ; પાદ. (૨) જાંઘના મૂળ આગળના સ્ત્રીના છુપે અવયવ; ચેનિ:-ટાંગો મારવો=એક ખરાબ ગાળ છે. (૩) હવકી પશુ મજલ ખેડે મજ-જીન ઘોડા ગાડી; ટપ્પા ગાડી. મુસાફરોને જલદી લઇ જતારી ઘોડાઓની માડી તે ગાડીની ગોઠવણ:-ત્યાં ટાંગામાંગા મળે છે? બળદની ગાડી તે છકડો, ને ઘોડાની ગાડી તે ટાંગો. જે અંતરાળ વચ્ચે ટાંગાની ગોઠવણ હોય ત્યાં અમુક અમુક અંતરે ઘોડા બદલવાની ગોઠવણ રાખે છે. ટાંચ, સ્ત્રી જપતી; કલમખંધી, (૨) કલમની અણીપરનો ત્રાંસો કાપ; કત. (૩) કસોડી કરવાનો ટચકો; ટાંચણનો આધાત:- એને ટાંચ મરાય તેમ નથી, અર્થાત એવું ખચિત અને સુદૃઢ છે કે તેની ઉપર કોઇ આધાત કરી શકે તેમ નથી. (૪) ખૂટ; ધટ; ઝોછ; કમીના, કસર; ખોટ:-આહિં કોઈ વાતે કરી ટાંચ નથી. ટંગી; કમી હોવું તે. કિં પ્ર. ટાંચ મારવી=જપત કરવું; ખસે-આધું પાધું થાય નહિ એમ એકદમ મુખત દેખરેખ તથા મૂર્ખા દેવું; કમજો કરી લેવું. ટાંચ મારવી. ટાંચ મૂકવી=જપતી મૂકવી.

ટાંચણ, સ્ત્રી ઉપર ટપકે લખી રાખવું તે, નોંધ, યાદરાસ્તને માટે ટુંકામાં જે થોડું થોડું લખી લેવું તે. કિં પ્ર. ટાંચણ કરવી=ટુંકામાં લખી રાખવું; ટપકાવી લેવું. (૨) થોડી થોડી ટીકાને રૂપે નોંધ કરવી તે; જૂજ નોંધ; નાની ટીકા.

ટાંચળી, સ્ત્રી ગોંઠળી. (૨) નોંધ.

ટાંચમ, સ્ત્રી ટાંચ.

ટાંચણું, કિં સં [મં. ટંક] અણીદાર, હથિયાર કે ઝોમરથી ગોદા મારવા; ટાંકવું. (૨) સોય ઇલાદિથી વળગાડવું; ટેભા દેવા; ટાંકા મારવા. (૩) કતમારવી; અણી કાપવી; છાંટવું. (૪) અણીદાર કે ધારદાર હથિયારે છુંદવું; ટચકા ઉપર ટચકા મારવા (૫) કસર કરવી; આપવા મેલવામાં ટાંચ રાખવી.

ટાંચું, વિ. ટાંચવાળું; ઝોધું; કમી; ઉણું; કમ. (૨) નં વાંકું; આંકું; દુભાણું:- માતાને ટાંચું પડે એમ ના કરતા. કિં પ્ર. ટાંચું પડવું=કમી પડવું; દુભાણું; વાંકું પડવું:-નથુંદને શું ટાંચું પડ્યું જે રિસામાં?

ટાંટાટરકું, વિ. ટાંગાટરકું; હિંડનાં હિંડતાં, જેના પગ ચચરકાઈ જતા હોય એવું; રાંડું. (૨) ડહાપણું; ચિખાવવું.

ટાંટિયા, પુ. [સં. જંચા. પ્રા. ટંકા] પગ-ને નથો; પગ; ચરણ. ૩૦ પ્ર. ટાંટિયા જોરમાં છે=વિજયની હોશમાં છે; ઉમંગમાં છે; સહાય અને સાધન વગેરે હોવાનો અર્થ જતાવે છે. ટાંટિયા બાગ્યા છે=ના ઉમેદ ધમ મથો છે; નિરાશ થયેલો છે; ઉત્સાહમાં નથી; નાસીપાસીથી કામ કરે છે; પછડાયો છે; યાકો છે; હોય નથી, એવો અર્થ રાખે છે. પેટમાં ટાંટિયા છે=કપટ છે; ડાળ-દોળ છે. ટાંટિયા કળું કરતા નથી=મહુજ યાકી જવાયું છે, પગચાલી થકતા નથી. ટાંટિયા તોડ=પગ દુખવવા તે; નકામ, પગ તોડવા-ફેગઆંટા કર્યા કરવા તે દોડધામ; ફેરાઆંટા; આવજા:- પોવિસમાં ફરિયાદ કરવી એટલે પીનું કઈજ નહિ પણ ટાંટિયાતોડ ઉભી કરવી. કિં પ્ર. ટાંટિયા અકાકા જવા=ટાંટિયા જટ હાલે ચાલે નહિ એવા ધમ જવા;

જકડાઈ જવા, રહી જવા, એકાસને અને એક સ્થિતિએ રહેવાથી પગતું ચલનવલન બંહેર મારી જતું-અટ ન યાય એમ યર્ષ જતું. ટાંટિયા આવવા=નાના બાળકને ચાલતાં આવડતું; બાળક હિંડતું થતું. (૨) નવો ઉત્સાહ આવવો; માંવ-આળસ જતું રહી નવી ઉમેદ ઉભી થવી ટાંટિયા ઉલાળવા=પગ ઉંચા લેવા. (મં. ભોગ સંબંધી ગ્રામ્ય. અશ્લીલ પ્રયોગ છે.) ટાંટિયો કાઢવો=આવતું બંધ કરવું; અવર જવર બંધ પડે એમ કરવું; આવી-મળી થકાય નહિ તેમ કરવું. (૨) લાગવગ ને અવરજવર તોડી નાંખવી. ટાંટિયા કાપવા=મૂળથી છેદન કરવું; કોઈ માણસનો બીજા માણસ આગળ ટકાવ યાય નહિ એમ કરવું. મોઢે મોઢું બોલી પાછળથી કાપી નાંખવું. ટાંટિયા ગળે આવવા=પોતે પોતાની મેળે ફસાઈ પડવું; શોખથી ગમ્મતથી કે હસવાથી કોઈ કામ કરવા જતાં સંકટમાં આવી પડવું; ગમરાઈ જવું; શુચ્યવશુ-અશુચ્યમાં આવી પડવું. ટાંટિયો ટકવો=સ્થિર મન રાખી કાયમ રહેવું-એમવું; એક ડેકાણે હરીને રહેવું-ટકવું.:-એનો ટાંટિયો ધરમાં ટકતો નથી ? ટાંટિયો ટાળવો=ટાંટિયો કાઢવો. ટાંટિયા ટૂટવા=પગની ફેંચા-પિંડીઓમાં પીડા થવી યાકથી ને ઝાડાથી અશક્તિને લીધે ટાંટિયા ટૂટે છે. ટાંટિયા પહોળા થઈ જવા=હંસી યાદી જવું; ગમરાઈ નાહિમત થઈ જવું; નિર્જળ નિઃસરવ થઈ જવું; હારી ફેંફેં થઈ જવું. ટાંટિયા ભાગી નાંખવા=નાહિમત કરી નાંખવું; નાસીપાસ કરવું; ઉત્સાહ ઉતારી નાંખવો. ટાંટિયા રંગવા=પગના નળા ઉપર માર મારીને અચકા કરવું; પગ ભાગી નાંખવા; પગે માર

મારવો. ટાંટિયો વાળવો=આરામ લેવો; પગતોડ ને હાથદોસ છોડી નિરાંતે બેસવું. ટાંડર, સીં તકરાર; કળિયો. (૨) કપ; ધુભરી.

ટાંડું, નં [સં. સ્થલ-તલ તાંડું] મુકામ કરવો તે; પડાવ નાંખવો તે; ઉતરવું તે; મુકામ; પડાવ. વણુજરાઓની પોઠે મળે મળે વિરામ કરવો-પોઠ પાડવી તે; પોઠનો મુકામ-ઉતારો. ઉં ઠામ ઠામ ઠાંડું પડે, વણુજરા, પુરનાયક મોઢું નામ, સમજ મન મારુરે. (૨) પોઠ; પ્રાણીઓની હારકતાર; ઠાંક; ધાડ; ઉં છોકરો જપ્પા એક ટાંડો. આપુસાહેબ. વણુજરા. ઉં ટાંડું ચલાવે ચો દિશે વણુજરા. (૩) કામકાજ કરવાનું નહિ અને ખાખ પીને સારી રીતે મોજમજા-રમત ગમ્મત કરવાનો. અવસર-પ્રસંગ તે; ખૂબ આનંદ ભોગવવાનો ને આરામનો દિવસ તે. કહેં વણુજરાની આ ટાંડાં દેખી રહી છે.

ટાંધું, નં જનોઈ, લગન, સીમત કે આનંદોત્સવનો અવસર તે; સ્નેહી મેળંધી વગેરેએ એકઠાં થઈ ખાણું પીણું ગાણું અને આનંદ ઉડાવવો ને; આનંદોત્સવનો મધિ-ભોગ તે. (૨) સારા પર્વનો-તહેવારનો ભોગ તે; આદ્યાદિક-દુહો પાછળ કરવાની ક્રિયાઓનો ભોગ તે. (૩) યોગ્ય સમય; એકાદ ચોક્કસ વખત; અમુક સારા માઠા પ્રવર્તમાન વાતાવરણનો અવસર તે.:-રોવાને ટાણે કંઈ અવાચ. દીવાટાંએ આવળે. (૪) લાગ; તક. (૫) ભોગવાઈ. ૨૦ પ્રં ટાંણું ટચકું=નાનો આનંદોત્સવ; સાધારણ સરમંથંધીને ગળી બેટી એકઠાં થઈ ખાવાપીવાનો સુખિવસ-અવસર તે; લગાર જેટલું પણ ટાણું તે. ટાંણાસર=વખત ઉપર; યોગ્ય સમયે; અરોબર વખતે. કિં ૫૦ ટાંડું આવડું=સ્નેહી સંબંધીને ખોલાવી

આનંદ મંગળ કરવાનો વખત આવવો.
(૬) ખાસ અવસર્તુ ખરચ તે. ટાંણું કા-
ઢવું=આવેલો અવસર લોક રૂઢિએ ઉઝવવો;
ટાંણાંતુ ખરચ ખૂટણ ઉઠાવી લેવું.:-મોઢે
સુંછ તો છે નહિ તો પછી ટાંણાં કાઢ-
વામાં એ શું સમજે. (૭) નાત જમાકરી
ને ખરચ કરવું તે.:-ટાંણે ટાંણાની વાત.
સાફ ટાંણું=સારા-શુભ પ્રસંગનો અવસર
તે, વિવાહ, જન્મેઈ અને સીમંત વગેરે.
ખાસ-અધરણી=વહુને સાફ ટાંણું આવશે.
ટાંપ, ઓં દીપા કે મીઠા જેવું નાનું ચિહ્ન;
નિશાન; પૂર્ણ વિરામ.
ટાંપણી, ઓં ટાંપી રહેલુ તે; આગરતાથી
જેવા ભેટવા કે લખલેવાને તત્પર થઈ
રહેવું તે; તલપી રહેવું તે.
ટાંપણું, કિં સં જેવા, ભેટવા કે લખલેવા
આગરતાથી તત્પર થઈ રહેવું; ટીકી
રહેવું; તલપી રહેવું; આગરતાથી મન અને
અતુસાધ્ય વિષય ઉપર તત્પર મારવાને
લાગ શોધતા બેસી રહેવું. (૨) નિશાન-
ચિહ્ન કરવું; ટાંપ મૂકવી.
ટાંપાટરડું, વિં રાંડું; આલતાં આલતાં જેના
પગ આમ તેમ અખળાઈ જતા હોય એવું.
ટાંપું, નં અમુક અંતરે જઈ આવવું તે; જે
કારણે પંથ-મજલ કરી હોય તે કારણે
પરિત્યાગ-સિદ્ધ થઈ ન શક્યું હોય તો તે
મજલ કરી આવવી તે ટાંપું કહેવાય છે;
જેનું પ્રયોજન સિદ્ધ થયું ન હોય એવું
જઈ આવવું તે; ફેરો; આંટો; ગામોતરે
જઈ આવવું તે:-ગયો તો ખરો પણ
આપ અહિં રહી જવાથી ટાંપું પડ્યું.
ચળમાનના કામકાજને માટે આજણ અને
હજમ વગેરે જે ગામોતરો-ફેરાઆંટા
ખાઈ આવે છે તે.:-ગોર! વહુને મોકલે
કે ન મોકલે પણ તમે તો વહેવાધને ત્યાં
એક ટાંપું ખાઈઆવો. કિં પ્રાં ટાંપું

કરવું=કાર્થ થાય કે ન થાય પણ જઈ
આવવું તે. ટાંપાં ખાવાં=આવી આવીને
ખાલી-પાછા જવું.:-ઉધરાણીવાળાને પાંચ
ટાંપાં ખવરાવ્યા વગર કોણ જઈ પરખાવે છે.
ટાંપું દેણું, નં ચળમાનની વતી ગામગામો-
તરે જવું આવવું તે; ફેરાઆંટા ખાવાનું
કામ કરવું તે.:-હુકાને આવીને બેસે અને
શેઠ કહે તેમ કહિં ટાંપુંદું ખાતો રહે
તો વળી નોકરીનું ઠેકાણું પડે.
ટાંસ, પું જુન તાસ; છાલની ઝળકી.
ટિકાયત, વિં જેને વડા તરીકે પહેલું તિ-
લક થતું હોય તે; મુખ્ય; વડો. (૨)
પાટવી; અભિગેકને યોગ્ય.:-ટિકાયત ગો-
સ્વામીની સ્વારી થીજમાં રહે છે.
ટિકિટ, ઓં [ઍં Tiookot] ટિકટ; અ-
મુક હાપ મારેલી, અમુક હક કે પરવાન-
ગી આપનારી અને અમુક ખાખતસર
અમુક જોષણે તેરહુંજ લખેલી કે છા-
પેલી કાગળની નાની કાપણી.:-પોરટ
ટિકિટ; રેલવેની ટિકિટ; નાટકની ટિકિટ.
(૨) પેસા લઈ આપેલો કાગળના નાના
ટુકડાપરનો પરવાનો. (૩) પેટી, કપાટ,
સીસી વગેરેમાં શું છે? અને કોનું કેમ છે?
વગેરે ટુંકમાં દર્શાવનારી તેની ઉપર ચો-
ઢેલી નાની કાપણી તે; ચીઠી. સરકારી
મહોર હાપવાળી કાપણી. ટિકિટ મારવી=
મોઢવી. ટિકિટ લેવી=ખરીદવી.
ટિકક, નં તિકકક; જડો રાટલો.
ટિકી, ઓં વચ્ચે કાણાવાળા પાતળા ને જોળ
નાની ચકતી; ચાંચી; દીલડી.:-ઝીકટિકીનું
જતન. (૨) જેને માટે ઉદ્યમ ચલાવ્યો
હોય તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થવી તે; ઠેકાણે પડવું
તે.:-તેણે નોકરીને માટે મહેનત તો કરી
પણ કંઈ ટિકી લાગી નહિ. (૩) ગુણ
યવો તે; સારી અસર ઉપજવી તે; ટેકી.:-
ધણીએ દવાઓ કરી પરંતુ એકેની ટિકી

લાગી નહિ. (૪) યાગ લાગવો તે; વગ; સિંહારસ.-એ સાહેબ આગળ તમારી કંઈ ટિકી લાગશે નહિ. (૫) બિંદી; બે ભમરો વચ્ચે જે ઝીણું ટપકું-તિલક કરવું તે; ટપકું, નાનો-ઝીણો ચાંદો.

ટિકકો, પું મોટું દીકું; ચાંદો: ગાજરિયો.

(૨) દાખીને, આંખીને કે જોરથી મારીને પાડેલી છાપ તે; આઘાત, તણ. (૩) ડામ.-એના કપાળમાં ટિકકો ટિક એવો અવાજ થાય તેમ અથવા ટચ એવો અવાજ થાય તેમ જોરથી આઘાત કરીને પાડેલું ચિહ્ન. કિં ૩૦ ટિકકો કરવો= ડામ દેવો, ચાંદો કરવો, નિયાન કરવું.

ટિયાણું, કિં અં આમ તેમ રખાવું; ભો-મિયા નહિ હોવાને લીધે કોઈ સ્થળ શોધી કાઢવા માટે આમ તેમ ફેરાઆંટા ખાવા પડવા.-કોટમાં કેટલે બધે ઠેકાણે ટિયાયો ત્યારે તમારી ઓક્સ જડી. (૨) આમ તેમ અફળાવું; ગોળાણુ:-આ ઘડો બહુ ટિયાયો છે. અથડાણું; અફળાણું; કુટાણુ. (૩) કામ કરનારાઓ સાથે રહીને કામ કરતાંને પિલાતા પિલાતાં અનુભવ મળવો; ધણે અમે પ્રાપ્ત થવું-વર્ષો લગી શુભા-સ્તીમાં ટિયાશો ત્યારે મુનીમ થવાશે.

ટિટસિન, નં (ટિટસિન) નામદાર સિ-ટિય સરકારના તાબાનું પેકિંગથી એશી માર્ધન ઉપર પિહો નદીના મુખ ઉપર આવેલું મીનમાંનું એક મોટું બંદર અને તેની આસપાસનો જિલ્લો. ટિટસિન મુખાષ જેવડું મોટું ચહેર છે.

ટિટોડી, ઓ [સં. ટિટિમ] ટિટોડી; જાણ્ય નદી વગેરે નજીક રહેનાર કાખર જેવડું એક પંખી. આ પંખીમાંનો નર ટિટોડો અને માદા ટિટોડી કહેવાય છે, છતાં તેમની આખી જાતિ નરને નામે નહિ

પણ નારીને નામે ઓળખાય છે. એમ કહેવાય છે કે ભવિષ્યમાં બનનારા બનાવોની આ પંખીને અગમચેતી થાય છે. ટિટોડીના માળા જોઈ વરસાદ કેવો થશે, તે ગામડિયા કહે છે. જે નિયાણમાં તેનો માળો હોય તો જાણવું કે વરસાદ, યવાનો નથી અને જે બહુજ ઉંચે હોય તો જાણવું કે ધણો વરસાદ થશે અને ભારે રેલ આવશે. એમ કહેવાય છે કે મહા ભારતના યુદ્ધની પણ એને અગમચેતી થઈ હતી. એક પ્રાચીન કાવ્યમાં આનો રમણીય ભાવ છે. ઉં ટિટોડી કહે તણ; એરે, ભૂમિપર ભાર થશે, અદાર અક્ષી. છારે દળ અટવાઈ જશે-ટિટોડી કહે.

ટિટોડો, પું ટિટોડીનો નર. આપણા કવિ-ઓએ ટિટોડોને દેવવાદી ગણ્યો છે અને ટિટોડીને પુરપાર્થવાદી ગણ્યો છે. ટિટોડી સ્વપ્નમાં આપેલા પદ્યમાં પ્રારબ્ધ ને પુર-પાર્થનો તે રૂપતી વચ્ચેનો વાદ છે અને તેની એવી ચતલન છે કે, મહાભારતના યુદ્ધની અગમચેતી થવાથી ગર્ભવતી ટિટોડીએ તેના નરને કહ્યું કે, મોટું યુદ્ધ થવાનું છે માટે. બચ્ચા-છડાંના રક્ષણ માટે આ ધ્યાન હોડી દઈ ખીજે ઠેકાણે જવું જોઈએ. ટિટોડોએ કહ્યું કે દેવ બળવાન છે અને પ્રારબ્ધમાં હશે તે થશે માટે ન જવું. મહાભારત યુદ્ધનું મંદાણ થયું તેમાં પ્રહેલે હહોડે જ ભીમનો હાથી રણમાંથી ની-કળતાં તેનો ઘંટ છડાં ઉપર પડ્યો અને છેલ્લે અદારમે હહોડે સાંજે એક ઘાયલ ઘોડો નાસતાં તેની ઠેસથી ધટ ઉછળાને દૂર જઈ પડ્યો. આ રીતે ટિટોડીનાં છડાંનું રક્ષણ થયું, વગેરે કથાપ્રસંગ છે.

ટિપ્પણ, નં [સં] યોડી સમચુતી દાખલ લખેલી નાની ટીકા. (૨) યાદાસ્ત માટે કરેલી ટૂંકી નોંધ; ટીપ્પણ. (૩) લખાણ

આપતનું દુંકાણમાં બનાવેલું જે ઓળખું
તે; દીપણું; દીપ; યાદી.

ટિપ્પણી, ઓં [સં] ટિપ્પણ (૨) દીપણી;
પાણીની તંગી; કોઈ જરૂરી વસ્તુની
અછત; ભીડ:-એકનામાં પાણીની ટિપ્પણી
પડે છે. (૩) દીપણું તે; ટપટપ ઝુડીઝુડીને
સળડ યાદ તેમ કરવું તે; છે ઉપર સા-
રી ટિપ્પણી થવા દેને કે જેથી ઉખડે
નહિ. (૪) દીપકારી; ઇંટોના સાંધાઓ-
માં છે ભરવી તે. (૫) છોને દીપા બે-
સાડવાનું કડિયાના મજુરોનું ઓળખ; ચાપી.

ટિપ્પા, પું ટપ્પો; ટપ એવો અવાજ કર-
નારો આધાત:-લખોટાનો ભરકાનો
ટિપ્પો. (૨) ભારે ટપ્પી-ટપ્પો. (૩)
સામો બોલ; હોય કાઢનારો. ટપ કંઈને
હોય દેખાડી આપવો કે મહેલું ખાવું તે.
ટિપ્પાયત, વિં તિમકને થોમ; મુખ્ય; વડું;
મોડું; પાટવી.

ટિપ્પણ, નં જેમાંથી હસવું આવે અને ગ-
મ્મત યાદ એવું બોલવું આસવું તે; હસાવે
ને આનંદ ઉપજાવે પણ જેમાં સભ્યતા કે
ગાંભીર્ય હોય નહિ એવી વાણીવાળી વાત-
ચીત કે હાથ મોં-ચરીરના આળા તે; એવો
દોંગસોંગ અથવા બોલ કે જેમાંથી ગમ્મત
મળે. (૨) મસ્કરી; મજાક. (૩) ગતકરું;
દોંગસોમ; જ્ઞાસરસને ઉત્પન્ન કરે એવી
વાણીની છટા અને અંગનો આળો તે.
"કિં પ્રં ટિપ્પણ કરવું-ગમ્મત મળે ને
હસવું આવે તેમ કરવું; ખરું નહિ પરંતુ
ગમ્મત દાખવ કંઈક કરવું; મસ્કરી કરવી;
દોંગ-આળા કરવા. ૬૦ પ્રં ટિપ્પણમાંથી
તોડાન-હસવાનું ખમવું; મસ્કરી-મજાક-
માંથી ટીકા પકડે એવો તે.

ટિપ્પણી, વિં ટિપ્પણ કરે અને કરાવે એવું;
ગમતી; ગમકાળાજી; મજાકી-વાંદરાની

જાત-જાત ટિપ્પણી હોય છે. ઠૂંઠાખાજ;
મસ્કરી.

ટિપ્પાટોળી, ઓં બે જણે મળી ત્રીજાને પગ
અને ખજા પકડી ઝુલતો ઉપાડી લેવો તે;
ટાંગોટોળી. (૨) પગ ઝુલતા રહે અને
બન્ને જાણુ બે જણુ બે ખગલમાંથી ઉ-
પાડી લે તે.

ટિપ્પાણું, કિં અં એકાદ આધારનો આશ્રય
લઈ લખાવું તે; લટકવું; અમુક આધાર
ઝુલતા રહેવું. કોઈને-મીઠાને આશ્રયે ર-
હેવું; ટકવું; લખાવું રહેવું; ભરાવું; ઠંગાવું:-
હું આ છળિ ભિંતે ટિપ્પાણું? ગોરભોકતું
જીવન યજમાનો ઉપર ટિપ્પાણું રહેલું છે.
ટિપ્પિ, અં ટે ટે ટિપ્પિ એવો ડુખ કે
કામરતાનો ઉદગાર-અવાજ તે.

ટિપ્પોરું, નં એક વેલતું ચાક ફળ; ધિકોડું;
બિબ્બળ. આ મીઠાં ને કડવાં-વાવેરનાં
ને જંમલી એમ બે જાતનાં ધાય છે.
મીઠાં ફળ અંગુઠા જેવાં જડાં લીલાં ને
લીલાં ધાય છે, અને તે ચાકના કામમાં
આવે છે:-ટિપ્પોરનું ચાક. મીઠાં ઘોલાં.

ટિપ્પુ, ન ટપકું; ધુડું; પ્રવાહી દ્રવ્યનો નાનો
છોટો તે જિંડુ-દીપું; જળનો કણ; દોરું.
કિં પ્રં ટિપ્પાં પડવાં-ટપકવું પરસેવો
ઉતરવો; કંઈ-મુરકેલ પડવું:-કામ પુરું
કરતાં ટિપ્પાં પરસે. ટિપ્પાં પડવાં-
ચકવી નાંખવું; હેરાન કરવું; ખૂબ મહે-
નત લેવાવવી. કહેઠ ટિપ્પેટિ પે સરાવર
ભરાય-ચોડે ચોડે મોડું કામ ધાય, ડગલે
ડગલે ડુગર ચડાય. ટિપ્પુએ પાણી નહિ
પાવું-કંઈ પણ આપવું મેલવું નહિ; જરાય
ગાંજી નય કે દવા આપ એવું ને હોય
તેવા બખીલ-નિર્દય અને ધુર્ત માણસને
ખોરે આમ કહેવાય છે. ટિપ્પુ પાડવું-ધટવું
હોય તે ઉપરથી આપવું; ચોડું વધારે
આપવું-ખામતું:-મરવાડણ અચ્છેરિયો

બરીને રહે છે પણ ઉપરથી ટિંબુંએ પા-
ડતી નથી, બાકી દૂધ તેલ વગેરે વેચનાર
ખીખ તો ટિંબું પાડે છે. ૩૦ પ્ર૦ મધનું
ટિંબું=મહુ પ્રિય હોય એવું તે. એ માખનું
'મધનું' ટિંબું છે, અર્થાત્ એ માખ=મધ
સોલુપ અને તે તેને પ્રિય મધનું' ટિંબું=
મહુજ પ્રિય છે.

ટિંબ, સ્ત્રી૦ નાનું ચિહ્ન; ટાંપ.

ટિંબરવાં, ન૦ ટિંબરનાં ફળ.

ટિંબર, ન૦ એક જાતનું ઝાડ અને તેનાં
ફળ તે. આનાં ઝાડ જગસોમાં ઉંચાં ધાય
છે. પાન મોટાં ને લાંબા હોય તમાકુની
ખીડીઓ વાળવાના કામમાં આવે છે.
બોર જેવાં તેને ફળ ધાય છે. ફળોનો
રસ દવા તરીકે કામ આવે છે એમા
ટેનિકએસિડ હોય છે.

ટિંબો, પુ૦ માટીનો ઢગ; ટેકરા; નાનો કુંગર;
ઢગસો. ટિંબોટેકરા=ચઢકતરનો ભાગ તે;
ખાડા ટેકરા; નાના મોટા માટી પત્થરના
ટેકરા-કુંગરા તે ઉ૦ વાંકી વાટે ટિંબોટેકરા,
મયાનક ખોય. પ્રેમાનંદ. (૨) રાફડો.
એક તરફ કાઢીઓનો ટિંબો ને બીજી
તરફ ઉઢે સાપને રહેવા કરેસો ટિંબો.
દર બહાર કાઢેલી બોલાણીની માટીનો ઢગ
તે. (૩) વસ્તુઓનો ખૂબ જમાવ; ઢગસો;
ખડકસો. -એણે કામ ચઢવી ઇંછે હુમા-
રના ટિંબા કરી મૂક્યા છે.

ટિંહુક, અ૦ મોરનો એવો અવાજ તે:-
વરસાદ ચઢ્યો ત્યારના મોર ટિંહુક ટિંહુક
કરે છે. (૨) પરાજિતને ખીટવવાને ઉચો
દુખાડી એટલે એવો અવાજ કરવો તે:-
સેતો ભ-ટિંહુક ! કેકાર, કેકા.

ટીકવું, કિં અ૦ ગ્રીષ્મી આંખ કરી ધારીને
ખહુ ધ્યાનથી જોવું; ધારી ધારીને જોવું;
હૃદયમાં કોઈ ઉંચા બાવ-વાત્સલ્ય-પ્રેમ કે
સ્વાર્થ રાખીને એકટલે કોઈ સાચું જોયા

કરવું તે; નીચા નખી ઉંચા યદ્ય બરોબર
જોવામાં આવે તેમ ધારીને જોવું.

ટીકા, સ્ત્રી૦ [સં] કોઈ અધરો વિષય, પદ કે
ચબ્દ વગેરે સમજાવવાને કરેલું જે વિવે-
ચન તે; સમજીતીનું લખાણ, ખુલાસો;
વિવરણ:-આ પુસ્તકપર સારી ટીકા થી
જોઈએ. વિવેચન; ચર્ચા; જોડાપોષ; વ્યા-
ખ્યાન; ગુણદોષનું કથન. (૨) વિરુદ્ધ-
કટાક્ષમાં ચર્ચા કરવી તે; કોઈ કામ કાજ
વિષય અને જાતિ ઉપર ટોળમાં તેની
વિરુદ્ધ જોઈલું ટો. (૩) થેકડી; મનક;
મસ્કરી; વ્યંગમાં જોઈલું તે:-એ તમારા
પોચાકની ટીકા કરતો નથી. કિં પ્ર૦
ટીકા કરવી=વિવેચન કરવું. કટાક્ષમાં
જોઈલું; વ્યંગ કરવો. ટીકા થવી=ચુપ્પા
પડવાં. ચહેરચુપ; વગોણું; નિંદા.

ટીકાકાર, પુ૦ [સં] ટીકા કરનારો; વિવેચક.
(૨) મસ્કરો; ટોળી; મનજી. (૩) નિંદક.

ટીકી, સ્ત્રી૦ ટિકી [સં તિલ્લક] જાની ગોળ
ચકચકાટ ટપકી; ટીપકી:-ગ્રીકટીકીનું બ-
રત. (૨) બિંદી; ગીણું-ટપકી જેવું ટીકું;
ટપકું; નાનું ખુંદું. કિં પ્ર૦ (ટીકવું ઉપ-
રથી) ટીકા જેવું=એક ટસે ધારીને જોવું,
સાચું જોવું; સંભાળ લેવી; મોં દેખાડવું.
(૨) બારીક નજરે જોવું.

ટીકે, પુ૦ ટિકે; ઘોંઘો ગુજરડો=ગાજરિયા.
(૨) કામ;-હડસેલો; કષ્ટ નહિ એમ:-
એના કપાળમાં શું ટીકા!

ટીચકારી, સ્ત્રી૦ કોઈની પીઠ પાછળ હુરે
કરતી તે; શોખીની મનક; મોંથી સ્ત્રીકાર
કે જીજ્ઞાસુ કચકારો બોલાવી મસ્કરી કરતી
તે; ટિચાવાના અવાજની માફક જીજ્ઞાસુ
મોંની કાપલીમાં ટિચારી મગરૂરીબેર હ-
સવું તે. (૨) બડાસની ટેરાઈ. કિં પ્ર૦
ટીચકારીઓ કરતી=શોખીમાં મગરૂર બની
કોઈની હે બોલાવવી'કે મનક કરતી તે.

દીયકારો, પું દીયવાનો અવાજ તે; મોટો 'ટય' એવો અવાજ તે. (૨) ડયકારો; ટેરાઈનો અવાજ. ૩૦ પ્રં દીયકારો=મકર કુદીઓ; આમોદિયાં; મત્સરનો ઉન્માદ. કિં પ્રં દીયકારા કરવા=મકરકુદીઓ કરવી; કોઈની પાછળ મોટેથી હસવું ડયકારા કરવા ને સેખી મારવી.

દીયકું, વિં ધણું નાનું; સરાસરી-જેવું હોવું જોઈએ તે કરતાં વધારે નાના કદનું; ઠીગણું. (૨) નાં ઉપરનો પાતળો નાનો નાળુક અંત; નાનું ચિખર કે મધાળું; ટેરવું; અણિયું; નાકનું દીયકું ચઢાવીને શી વાત કરે છે ?

દીયવું, કિં સં જે વસ્તુઓ એક બીજા સાથે અથડાય એમ કરવું, ઠોઠાય તેમ ફેંકવું; લખોટા અને સોગટાં દીયવાં. (૨) અક્ષાળવું; ફૂટવું; ટચકા-ધા મારવા; છુંડવું ગોખા પડે-સપાટી ખાડાખેવાવાળી યઈ જાય એમ કરવું; આ ધડો પાણી કાઢવામાં વાપરીને દીયી નાખ્યો. (૩) ભાગવું ખેડોળ ખનાવી દેવું. (૪) ગળચવું; ખાવું; અકરાંતિયા યઈખાવું (તિરકાર-છણકામાં વપરાય છે) -તેં દીયું એટલે ગામ જમ્યું ? (૫) મારવું; ઠોકવું; ધડવું.

દીયો, પું ગોબો; ટિયાયાથી ખડેલો ખાડો-આંક તે.

દીટિયારો, પું ટિં ટિં ટં ટં એમ ચલું કરવું તે; કનિયો; કંઠાસ; લઢાઈ, બખેડો; બડબડાટ; કઠળાઠ. (૨) સાધારણ તકરાર; બોલચાલ થયા કરી તે; રોજની રોજ પંચાતી થયા કરવી તે; બડબડ બડબડ-વહાણું વાય કે રોજ આ રો દીટિયારો-બને ભાષ જુદા યઈ જાય એટલે પત્ય.

દીટિયાણ, નં કઠળાણ; બોલાબોલ ને રો-ફટ; કંલેયકંઠાસ.

દીક, જુનું તીક

દીકારાણો, પું ઝોટું તીક; તીકોનો નાયક.

દીપ, સીં નામ રકમ વગેરેની ટુંકામાં નોંધ તે; ખરડો; ઉધરાણાનો કાગળ; લખણી. (૨) રમરણ મારે ટુંકામાં રાખેલી નોંધ; ટાંચણ; વિગતનું ઝોળિયું; યાદી. (૩) ટુંકી દીકા; સક્ષિપ્ત વિવેચન. (૪) :શુનેગારને કરવામાં આવતી કેળખાનાની સજ્જ; શિક્ષા. (૬૩ નહિ) :-દીપ મારે તે સારી કે જાતે વેડી લેવાય પણ ઈંડા કરે તે ખોટો, કે જેથી કુટુંબનાં ઇન્કાબી યાય. (૫) તંગી; તાણ. (૬) ઈટેલ ભિંતની ઈટા વચ્ચેના સાંધાઓમાં છાન્નુનો-પુરવો તે-આ ભિંતને દીપ દો એટલે ખસ, છો, કરવાની જરૂર નથી. કિં પ્રં દીપ કરાવરી=ભિંતની ઈંટોની સાંધામાં ચુનો લગાડાવવો. (૭) ઈંચો સૂર લેવો તે:-દીપના સૂરમાં ગાવું. (૮) નાની ખાલદી; લોઢાનું વાસણ. (૯) અનુક્રમણી. કિં પ્રં દીપ કરવી. દીપ મારવી. દીપ જરવી. દીપ આપવી, વગેરે જુદાજુદા અર્થને અનુસરી ક્રિયાર્થ પ્રયોગો કરવામાં આવે છે.

દીપણિયો, વિં દીપણું રાખનારો; દીપણું જોઈ આપવાના કામથી આજીવિકા, કરનારો-દીપણિયો પ્રાણણ-જોશી. (૨) દીપણી કે દીપ કરનારો.

દીપણી, સીં ટિપણી.

દીપણું, નં [સં. દિપ્વણી] તિથિ, વાર, નક્ષત્ર અને યોગ વગેરેની ટુંકી નોંધનું ઝોળિયું તે, પંચાંગ; પંચાંગને લગતી ટુંકી નોંધનો કાગળ તે (૨) ટુંકામાં સર્વ વિગત ટંકિતી હોય એવી અનુક્રમણી તે; ધણી આજતોનું ટુંકાણ ટાંચણ તે. (૩) કામજો સાંધી સાંધીને ખનાવેલું મોટું ભુંગણું તે; લાંબું ઝોળિયું, લંબાણ પિંજણની જમાં નોંધ હોય એવું ને તે; :શુગળમદિય; :જોન સંબંધીની લંબાણ દડીકતની દીપનો

કાગળ તે; જન્મ મળંધી નોંધ. (૪) વહી; પેદીનામુ; વંચાવહી; કોટુંગિક હજી કત.:-તારા કુટુંબનું ટીપણું હમણું ઉકેલતો ના. કિં પ્ર૦ ટીપણું જોવું=તિયિ વાર નક્ષત્ર વગેરે જોઈ તેનું સાઈ માહું ફળ કહેવું તે; કાળ નિર્ણય કરવો; અહનાં બળાબળ જોવાં તે. ટીપણું વાંચવું=વ્યા-ણ પિંજણ કરવું. ટીપણું ઉકેલવું=મઈ ગુજરી બાબતો કાઢી ઝડપો વધારવો. ૩૦ પ્ર૦ ટીપણાં પાણીમાં બોળવાં=મવિ-બ કહેવું હોય તે ખોટું પડવું.

ટીપરી, જી૦ અરધા શેરનું માપ; અનાજ વગેરેનું એક નાનું માપિયું. જે ટીપરીનો શેર. મુ'બાઇ અને દમમણમાં અનાજ જોખીને નહિ પણ બરીને મપાય છે. મુ'બાઇમાં જે ટીપરીનો શેર ચાર શેરની પાલી અને સોળ પાલીનો ફેરો, એ માપે દાણા-ની લેવડદેવડ થાય છે અરધો શેર અ-નાજ માપ એવડું લાકડા, સોદા કે તાંબાનું નાનું પાત્ર તે ટીપરી.

ટીપણું, કિં સ૦ ઉપર ઠોકવું; ધણુના પ્રદાર કરવા; ધા મારવા; ધાડવું. (૨) ખેસે-ચો-ટી જય તેમ ઠોકી ખેસાડવું; ટપણવું; ટાપી મારીને ખેસાડવું -ચુનો-છો ટીપવી. (૩) માગવું; છુટા કરવો; વાટવું; ટીણું પાય એમ કરવું.-મવડિયા ટીપીને ચુનો કાઢવો. (૪) ટપવી મારી; મારવું; ઠોકવું, ઝૂલવું.-ઠોકારને ટીપીનાંખ્યો

ટીપીનાંખ્યું, મારવું; ખૂમ ઠોકવું (૨) મા-રીને ખેસાડી દેવું; હસવું; સરખું-ગપટ યથગમ એમ કરવું

ટીપું, ન૦ (ટિપું) છેક નાના કણના સ્વ-રૂપે પડેલું કે રહેલું જે અગ્નિ અથવા પ્રવાહી તે; સોઈ; ગિદ્દ; કણ; લવ; બુદ. કહે૦ ટીપે ટીપે સરેવર ભગમ અને કાં-

કરે કાંકરે પાળ બંધાય=ચોટું ચોટું કરતાં ઘણું થાય.

ટીપુમુલતાન, પું૦ મૈસુરનો એક પ્રખ્યાત મુલતાન. સન ૧૭૪૯ થી ૧૭૯૯ માં હયાત હતો. એ હૈદરઅલીનો સાહમદો હોઈ સને ૧૭૮૩ માં શ્રીરંગપટ્ટનમાં ગા-દીએ બેઠો હતો. તે પરાક્રમી, દૂર અને ધર્માધ મુલતાન હતો. જે વાર તેને ઇંગ્લેન્ડની સાથે વિગ્રહ થયો હતો, જેમાંના છેલ્લા ૧૭૯૯ ના વિગ્રહમાં તે હાર્યો હતો. એજ વર્ષના મેમાં તે મરણ પામ્યો હતો હિંદુસ્તાનના ઇનિદામમાં, વાર્તાઓમાં તે ચરિત્રમાં તેની વિશેષ હકીકત જોડી.

ટીબ, જી૦ ઝંજરી; એક જાનનું ભરત ટીમણું, ન૦ મુમાદરી દરમિયાન ખાવાને માટે રાખેલું ખાથ તે; બાથું; વાટમાં ખાવાનું તે. (૨) ખાટુંવડું; લગનને આગશે હઠાડે સગાં સંસૂધી વગેરેને જમાડવાં તે. કિં પ્ર૦ ટીમણું કરવું=બાથું કરવું (૨) વાટમાં ખાવા માટે જે કંઈ સાથે રાખ્યું હોય તે ખાવું કે ટીમણું બંધાવવું=મુસા-દરીએ જનારને રસ્તામાં ખાવા માટેનું ખાવું આપવું-ટુની ગાંસડીમાં રખાવવું તે.

ટાંમર, જી૦ ટેકરી; ડુગરી; ટિંબો. હ૦ એટલે આવી ટાંમર ગોરધનનણી. ભાગવન.

ટીલડી, જી૦ [સં. તિલક] ચાંદ્રાને ઠેકાણે સ્ત્રીઓના કપાળમાં ચોટવા માટે લાલ લાખ લગાડીને બનાવેલી અથગમની નાની અને ગોળ ટીલડી; ચાંદની; ચાંદલા જેની ગોળ ટીપડી. (૨) ગિદ્દ; ચાંદ હ૦ માને ટીલડી તપે લેસાટ જો. કિં પ્ર૦ ટીનડી ચોટવા=કપાળમાં ટીલડી લગાડી. (૩) નાનો ચંદ્રક; આખ -મેરના પિંછા માંની ટીલડી=રંગદાર ચિત્ર વિચિત્ર ગોળ ટપડું.-ટીનડીઆવાળાં પિંછાની ચમરી.

ટીલડું, વિ૦ જેના કપાળમાં ટીવાનું ચિત્રન

હોય એવું; આંદો. (૨) ટીવાં ટપકાં કરનાર.

ટીલવો, પું. [સં. તિલક] ટીલના તિલક રૂપ એવો જે તે; તિલક કરવાને યોગ્ય એવો જે તે-આદ્ય. તિલક-ટીપું કરનારો તે ટીલવો-તિરસ્કારના અર્થમાં-ખલેલો ગણેલો કે સારી નહિ પણ માત્ર બાહ્યિ-દ્વનવાળો જાતે બાહ્યિયુ છે. આગળ નિલક જુલ હોય પૂરુષ એવા અર્થમાં વપરાતો આ શબ્દ બિલ્લ ગાંધિયાથી હાલ નિર-સ્કારના અર્થે વપરાય છે.

ટિલિયો, પું. ટીલવો

ટીલી, સ્ત્રી. [સં. તિલક] ટીલકી; લાલ લાખ લગાડેલી નાના આંધા જેની કરેલી અપરખની ગોળ ચકતી, કે જે સ્ત્રીઓ આંધાને ઠેકાણે કપાળે ચોઢે છે; મોતી નંગ વગેરે મિનાકારીનો નાનો લાગો આંધો; નખલો. (૨) રંગનું ડાગનું કે 'ચુંજનું ચિ-દ્વન; નાનું ટીલું; ડાધ; કલક; લાંબન. ૩૦ પ્ર. કાળાટીલી=આખર-ધજતને જે ખરાબ લાંબન લાગવું તે; અપવાદ; આળ; ખરાબ આરોપ; આશીર્તિ; અપજય; યુદ્ધ બોલાવું તે (૨) છુંડાપણું; દલકાઇતું નામ.

ટીલું, ન. [સં. તિલક] ચદન વડે વગેરેનું કપાળમાં જે ચિહ્ન કરવામાં આવે છે તે; તિલક; આંધો; ત્રિપુદ્. કિ. પ્ર. ટીલું કરવું=કપાળે કંક વગેરે લગાડવું. (૨) કપાળમાં ચોઢવું; લગાડવું; માથે નાંખવું; ઝો-ઢાડી દેવું ટીલું ધમવું=સખડને પાંછીસાથે ધસીને નિલક કરવા જેવું જાડું જનાવડું ટીલું ચાટી જવું=મામાનું ખાધ જવું; આપણી પાસેથી કંઈ લાભ મેળવવા આવનારનું સામું આપણે કંઈ ખાધ જવું તે. ટીલું ચાટી જવું; છેલ્લેવું; ઠગવું; સામું લઈ લેવું. (૨) મર્મખીચ્ચ જેની મ્હાલ

લલનમાં રહેતું અને મામાનું કાંઈપણ હજમ કરી જવું તે.

ટીલો, પું. મોટું ટીલું; ચંદ્રો; માનરિયો. (૨) ડામ; ડાધ. (૩) તસિયો; ધોળો કે લાલ મોટો લાંગો આંકા.

ટીશી, સ્ત્રી. [સં. તૂન] વનરપત્રિમો નરો-તાળે ફૂટો આંકર; કપળ. (૨) નહિ પહેળા થયેલા પાંદડાની ગોળ વિંટથી; ફૂલની પાંદડીઓની ખીસ્મા પહેલાની વિંટા જેવી સ્થિતિ તે; અળીદાર કળા. (૩) ટોચ; ચિખર; પ્રાંત; અણી; તગરકીની ટોચ. (૪) વનરાજ; લાપરી; બાધ; શેખી; ગરો; અભિમાન; હુપક લેવું તે; મૂર્ખા ખાલી ટીશી કરતો ના, નહિ તો માર્યો જઈય.

ટીશીખોર, વિ. શેખાખોર.

ટીસલી, સ્ત્રી. ટીલો.

ટીસો, પું. ગેડીકાની રમન; તેનો એક પ્રકાર. (૨) કાષ્ટ ચિન્હ તેમ ઈશો દેખાડી હચમચો કરવો તે. ટીહો!

ટીહો, પું. ઈશો દેખાડી મોઢેથી મસ્કરીને સીત્કાર કરવો તે. સાંઢ પાડા વગેરેને 'ટીહો' ની ચીઢ પડે છે અને જે તે અવાજ તેમની સામું બોધ કરવામાં આવે તો ઉસ્કરાય છે.

ટુંક, સ્ત્રી. ટોચ; ચિખર; ગિરનારની ખીજ ટુંક ઉપર જળે. (૨) કવિતાની કડી; પદ; ચરણ; ગીતની એક ટુંક બોલ એટલે મને જણુ યાદ આવશે. જુ. ટુંક, ટૂંક, ટુંકું. ટુંકડાખાઉ, વિ. રોટલાના કકડા માગી ખાનાર; ભિખારી; આમ તેમ ગમે ત્યાંથી કકડો કકડો માગી લાવી તે ઉપર શુભગન ચલાવનાર (૨) દલક; છંદ છંદ.

ટુંકડાખોર, વિ. (ના. ૦) ટુંકડાખાઉ.

ટુંકડી, સ્ત્રી. એક મોટા સમુદાયમાંના નાનો ભાગ; ટોળા; એક કિષીની હાથ તળે

મૂકલા થોડાક સૈનિકોનો સમૂહ-મંડળી તે; પલટણના ધણાક ભાગોમાંના એક ભાગ. (૨) કકડી; કરચ. (૩) જયો; વર્ગ. સરખા થોડાકવાળા સમાન અભ્યાસવાળા થોડા જણની નાની મંડળી-ટોળી તે.

દુકડો, પું. [સં. સ્તોક] આખામાંથી તો-ડેસા એક નાનો ભાગ; કકડો. (૨) ગ્રાસ; ખચકું:-રોટલાનો દુકડો. કિં પ્રં દુકડા માગી ખાવા=અહિં તહિયાં રોટલાના કકડાની ભીખ માગવી તે; ખચકું ખચકું માગીને ખાવું; ભીખવું. કહેં દુકડે દુકડે બિસ્મિલ્લા=વારંવાર વિવેચન ભક્તિ કે સ્તુતિ વગેરેનો વિધિ કર્યા કરવો તે. (૨) થોડે થોડે બધું હજમ કરી જવું તે.

દુકડો, સ્ત્રી. (પું) ગોળ કમાનની ઓટી પતંગ; બહુ મોટો કનકવો.

દુચકી, સ્ત્રી. વચલી આંગળી અને અંગુઠાથી કરવામાં આવતો અવાજ તે; અપટી. (૨) એ અવાજ થતાં લાગે એટલો અલ્પ સમય તે; ક્ષણ; વિષળ; જરાવાર:-દુચકી વગાડવામાં આવું હું. (૩) આંગળીઓનાં બે ટેરવાં વચ્ચે રહે એટલો અલ્પ જયો તે; અપટી:-તપખીરની દુચકી; દુચકી લોટ

દુચકો, પું એવી એક નાની વાત અથવા ખીના, કે જેથી રસ-રંગ જામે, ગમ્મત મળે અને રસ ઉત્પન્ન થાય; કકરો; ટાકુકો; નાનો કથા ભાગ. (૨) વિષય; વસ્તુવિશેષ (૩) મંતરધર સંબંધી ભણવામાં આવતાં નાનાં નાનાં વાક્ય તે. (૪) મંતર તંતરનો નાનો પણ અમરકારક પ્રયોગ; વહેમ મટાડે એવું કંઈક જાદુ અને તેનો પ્રયોગ-અપ્પતરો; ઈલમ. (૫) છસારો. (૬) નાનો કકડો; અમુક આખાનો એકાદો નાનો વિભાગ; અંશ:-આંબલીનો દુચકો. દુકડો. કિં પ્રં દુચકો કરવો=વહેમ મટવાને માટે જાદુ જેવો નાનો પ્રયોગ

કરવો તે. જાદુઈ અકષણ પ્રતીકાર.

દુટક, વિં તૂટેલું હોય એવું; સળંગ-આદિથી અંત લગી ન હોય એવું; ખડિત. (૨) બરોબર મળતું ન હોય એવું; અનુમધાન-મંબંધ વગરનું; છુટુંછુટું; નહિઆખું.

દુટકાટ, સ્ત્રી. તૂટી ને ફટી જવું તે; જુદું-છુટું પડી જવું તે; વિભેદ; કુસંધ; ફટ; અણબનાવ; વિચ્છેદ; સંબંધ ભંગ થવો તે. (૨) ભાગી તરડાઈ જવું તે; સંગીન, ધન કે જમાવટી પદાર્થોમાંની ભાગદોડ તે:-આંધકામ-ચુના કામની દુટકાટ હોય તે મરામત કરી લેજો; ભાગ્યતૂટ્યું હોય તે. કિં પ્રં દુટકાટ ધવી=તૂટી અને ફટી જવું તે; તુકસાન થવું; મતભેદ પડવો; કુસંધ થવો; સંબંધ તૂટી જવો, સુસંપતા-એકમત એકમતપણું નહિ રહેવું તે.

દુટવું, કિં અં આખામાંથી 'જુદું' થવું; છુટું પડવું; એકાકારતાનો ભંગ થવો; જમાવટ નહિ રહેવી; જુદું પડી જવું; ભાગવું; તૂટીજવું. (૨) જોડાયેલા-સંધાયેલા કે મંબંધમાં રહેલા અવયવોનું જુદું પડવું તે. (૩) મતભેદ, વિભેદ પડવો; અંતરાય પડવો:-એની દોસ્તી દુટી છે. (૪) તરડાવું; ચિરાવું:-કામ દુટી ગયો છે. (૫) બંધનું નરમ પડી જવું; યક્તિ ધટીજની. એ જિયારો કામકાજ કરીકરીને દુટી ગયો છે. (૬) એકદમ ધસી જવું; કોઈની ઉપર ધસી-હલ્લો કરી કતલ અથવાની તે:-રજપૂતો મરણિયા થઈ તેમની ઉપર દુટી પડ્યા. (જુનું તૂટવું.)

દુટ્ટીચાર, પું તૂટક ચાર તે; એક પાસાના ત્રણ દાણા અને બીજાનો એક, એમ બે મળીને ચાર દાણા પડવા તે; તૂટક ચાર દાણાનો દાવ પડવો તે. મોગટાંખાણમાં. (૨) નાડીના બંધ શિયિલ પડી ગયા હોય એવું તે; કમજોર; અર્થ ધરીતું માણુમ.

બહુ કામકાન કરવાથી કે ચિંતાથી દૃઢ-
બંધ બાંધાનું નહિ રહેલું એવું જે તે.
ક્રમક્રમી, સ્ત્રી ક્રમક્રમ એવો રણકો-અવાજ
કાઠનારી નગારી-ચાળી વગેરે તે; ક્રમક્રમી
દોસની બેઠે વગાડવાની નાની નગારી.
ક્રમણ, નં ગંતર તંતર મંત્રથી જે વતેથી
ક્રિયા પ્રયોગ વગેરે તે. કામણની સાથે
જોડાઈને વપરાય છે.:-કામણ ક્રમણ સી-
એસી. (૨) કુંકું પંડું તે; રીસ; ઓછપું
વાંકું. (૩) કણક ગઢવાનું જે ધી કે
તેજ તે.

ક્રુષા, પું (ક્રુષો.) આક્ર; જોખા:-આંખોમાં
ક્રુવા પડી ગયા. (૨) હંકાં દર; ભોક;
નારાં:-કોઈ ધયો તેમાંથી ઠેક ઠેકાણે માં-
સમાં ક્રુવા પડી ગયા. (૩) ટપકાં; જિંદ; તર્જણ થાય એવું સિંચન:-ખાળકની આ-
ખમાં તેલના ક્રુવા મૂકવાથી આંખ સિંચુની
દાઢ જેવી મોટી થાય છે.

ક્રુવાલ, પું [પોર્ટુગેઝ ઓં Town] બીનું
ચરીર છુલવાનો બાજ વણાટનો છુગડનો
નાનો કકડો; અંગ-છુલો-અંગુલો; ચરીર
હાથ વગેરે છુલવાનો રમાલ. મિ. કરક-
રિયા કહે છે કે, આ, સખ્દ ઇંગ્રેજીમાંથી
નહિ પણ પોર્ટુગિઝમાંથી આવેલો છે.

ક્રુવો, પું ખાડો; મર્ત; ભોક. (૨) ટપકું;
ટીપું; કુંકું; પ્રવાહીનું ફાનું. (૩) જેવડે
ક્રુવા મૂકવામાં આવે છે તે; પેલ; પુમકું.
(૪) ધા; લાગણી કુખાય એવો ચમટો
તે. જુવો. (જમીનમાં) કિં ૫૦ ક્રુવો
પડે:-ખાડો-નાઈ પડેલું. ક્રુવા ખાડા:-ટ-
પમાં મૂકેલાં. ક્રુવા દેવા:-ચુટલા ખણવા;
કુંપ-મહેણાંના ઠોક મારવા. (જુ. ક્રુવા)

કુંકું, સ્ત્રી સ્વભાવનો ટેક; કુંકડ; સ્વાભિમા-
નની લાગણી:-એને કુંકું છે. (૨) લાજ;
ચરમ:-એને જરાય કુંકું નથી. (૩) કુંકું;
નહિ લંબાણ; સંક્ષિપ્ત:-કુંકું વખતમાં સ્ત્રી

તેયારી થાય ?

કુંકડું, વિં કુંકું; નહિ લાંબું.

કુંકણરીલાંધ, સ્ત્રી આડા ઉભા લીટાંઓ
અને અમુક અમુક પ્રકારે તેને સાથે બેઠી
લઈ કુંકામાં ઉતારવે સખ્દા અને ભાષણો
લખી લેવાની રીત. હાલ ભાષણ વગેરેના
જમાનામાં આનો ખૂબ ઉપયોગ થવા
માંથો છે. કુંકણરીલાંધનું અને ટાંધપ-
સાંધિંગનું કામ આવડતું એ કારકુનની
હાલ મુખ્ય લાવકાનું ગણાય છે. લગભગ
દરેક દેશમાં અને દરેક ભાષામાં જુદી જુદી
એક હજાર રીતો હાલ આજુ ધણેથી છે.
કુંકણરતું, કિં અં તોછડે બોલાવતું; કુંકારો
કરવો; સ્વકારે બોલવું.

કુંકારો, પું [સં. સ્વકાર] તું એવો તો-
છડો બોલ તે; તોછડાઈથી કાઢને સંબો-
ધવું તે; 'તું' એમ કહેવું; અસભ્ય બોલે
બોલાવવું તે. કિં ૫૦ કુંકારો કરવો=
તોછડાઈથી કાઢને સંબોધવું; તું એમ કહી
અસભ્ય વાણીએ બોલવું; હસડી અસભ્ય
વાણી વાપરવી તે. કું તેજ ન સહે આ-
નખો, યર ન સહે કુંકાર.

કુંકું, વિં લાંબું નહિ એવું; લંબાઈ, ઉં-
ચાઈ અને વિસ્તારમાં બહુ મોટું નહિ એવું;
લાંબાથી ઉલટું. કુંકું દોરકું=લાંબું નહિ
એવું. કુંકું માણસ=નહિ ઉચું એવું. કુંકું
ખેતર=બહુ વિસ્તારવાળું નહિ એવું. (૨) સાર રપ; બેઠેએ તેટલું; સંક્ષિપ્ત:-કુંકું
વાક્ય-લખાણ. (૩) થોડું; ઓછું; નાનું;
અલ્પ:-કુંકું ખરચ. (૪) સરખર ન યઈ
રહે એવું; અપૂર્ણ; નહિ પૂરતું. કુંકો પ-
ગાર. (૫) સાંકડું-નહિ ખેસતું આવતું:-
આ પહેરણ ગળેથી કુંકું છે. (૬) અ-
દર:-કુંકો રસો. (૭) અચિર:-કુંકું આ-
ચુખ. ઉપું; દમ. કિં ૫૦ કુંકું કરવું=
ઓછું કરવું; નહિ બહુ લંબાવવું; તોડી-

નાંખવું; કમતી કરવું; યોડામાં પતાવવું. કુંકુંટય=ગણજ કુંકું. કુંકામ=યોડામાં-સાર રૂપમાં, ઓછામાં. કહેવું હાંખા સાથે કુંકો જાય મરે નહિ તો મોટો યાય=મોટાની સ્પર્ધામાં નાનાને કંઈ ને કંઈ નુકસાનજ યાય, મોટો મોટાની સ્પર્ધા કરવી નહિ. કુંકી નજર=મન હલ્કની વિચાળતા નહિ તે; બુદ્ધિ નહિ દોડાવવી તે. (૨) કંજુ-સાધ; કૃપણતા; અનુદારશક્તિ.

કુંટમુટ, વિં કુંટયાવાળાને સુચું સુચું યધ પડી રહેલું; હાલે આવે નહિ તેમ બોલે પણ નહિ એવી સ્થિતિમાં પડી રહેલું:- તાવ આવ્યો ત્યારના આમ કુંટમુટ પડ્યા છે. (૨) ભાગેલું તૂટેલું હોય એવું:-કુંટ-મુટ ખાટલી.

કુંટણું, વિં કુંકું; હાથે ખોડવાળું.

કુંટિયાં, નં દિંચણુમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; પગને વાળાને કુંકા રાખવા તે. ટાલ વાતાં અને રોગ-પીડા થતાં માણસ પગને કુંકા કરી વાળી રાખે છે તે. કિં પ્રં કુંટિયાં વાળવાં=પગને દિંચણુમાંથી વાળી દળને પડી રહેલું તે. (૨) કોષ વાત ખુ-કાસે કહેવી નહિ કે મોકળે મને કાર્ય નહિ કરવું તે; સંકોચ કરવો:-આ યુવ-ણિયો વિવાહ છે મોટો સારી રીતે ખરચ કરજો, કુંટિયાં વાળતા નહિ.

કુંટિયું, નં કુંટા કરી નાંખનારું એક સાંસ-ગિક તાવનું દરદ; તાવ આવે અને સાંધા રહી જાય એવો એક સંસર્ગો મરજ; એક જનનો ઉડતો વાતવ્યાધિ. સન ૧૮૭૨-૩ માં ગુજરાતમાં કુંટિયાનો મરજ ફાટી નીકળ્યો હતો. આખા દેશમાં ઘેરેઘેર લોકો આ વ્યાધિમાં સપડાયા હતા. એમાં તાવ આવતો અને ધરીરના સાંધા સજડ રહી જતા. દરદીથી કશી હિલચાલ થતી નહિ. નમકોદમાં 'કોલેરા' એમ લખ્યું છે અને

દા. ત્રિ. મો. ચાલવાળા વેદકમાં કુંટિયાને કોલેરા ગણી તે પ્રમાણે વિવેચન કર્યું છે પણ કુંટિયું તે કોલેરા કે ફોગણિયું નહિ પરંતુ-ગણિયા-ઓરી અને અછબડા જેવો સાંસગિક વાતજ્વરનો એક પ્રકાર છે. ઇંગ્રે-જમાં Dengue fever=Infectious eruptive fever with acute pain in joints. Ox. De. (૨) દિંચણુમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; દિંચ-ણુમાંથી પગ વાળાને આનકુંડળી કરી સર્પ રહેલું તે. કુંટિયું વાળાને પડી રહેલું. છેલ્લું સને ૧૯૧૩-૧૪ માં કુંટિયું ગુજ-રાતનાં કેટલાંક સહેરોમાં દેખાયું હતું.

કુંકું, વિં [સં. કુંકું] ભાગેલા અથવા રહી ગયેલા હાથનું; જેને હાથે ખોડ હોય તે; જેનો પગે તૂટી ગયેલો કે વળી ગયેલો હોય તે; કુંકું; ખોડવાળા હાથનું. (૨) હાથના અવયવો જેના કામ કરી શકતા ન હોય તે; કુંકા-નાના અવળા ને જુકા હાથવાળું.

કુંડી, જાં કુવામાં રેતીનું પડ આવતાં ચણુ-તર રહી શકતું નથી ત્યારે કણુગીનાં પાટિ-યાનું એક મોટું ચકરકું કરો બહાર ઉતારે છે એ ચકરકું તે કુંડી અથવા કકવો કહે-વાય છે. એ કુંડી કપર પછી કંડ અથવા ઈંટાથી કુવાનું ચણુતર ચણુવામાં આવે છે.

કુંડું, વિં કુંકું; વાંકો હાથનું; વળી ગયેલા હાથવાળું; લુલું

કુંડો, વિં જન્મકુંડો; કુંકા હાથવાળો. (૨) કમ; ધૂર્ત.

કુંપણ, નં કુંપવું તે; કુંપવાનું કામ તે; સુટી નાંખવું; મૂળમાંથી ખેંચી નાંખવું તે. (૨) નિંદણ. (૩) ખૂજ ચુંદલ તે; મસળવું તે. (૪) કુંપવાનું જે ધી અથવા તેલ તે.

કુંપણું, નં કુંપવું તે. (૨) કુંપવા-ખુંટવાનું જોખર. (૩) વાજ કુંપવાના ક્રિયા તે.

કુપરહીનજનું, કિં આં વાપુથી ઘરિરનું
સાંધેમાંધે રહીનજનું; આકાશનજનું.

કુપરનું, કિં સં ગીપિયા કે ચપટીથી વાળ
ખેંચી નાંખવા; ખુટનું; તોડનું. (૨) રૂને
કાલામાંથી ચુટી છુટું કરવું. (૩) મહેબૂબાં
મારી ઘરમિંદુ કરવું; નીચું જોવરાવવું;
ઠોક મારવા; પીખી નાંખવું. (૪) મસજાને
દુમા વડે ગદડવું; આંગળી આંગળીને
ખેચવું અને કસણું-કપકને.

કુપિયા, પું કોટે પહેરવાનું 'ચંચણીવાળું'
સોનાનું ધરેલું; મગચવો; જોખ.

કુપો, -પું દાખીને સળડ કરી નાંખવું તે; ગ-
ળામાં કંઈ ઉતરે નહિ એમ દારડિયો દગા-
વરો તે; આસ બંધ ધામ તેમગળું દાખી-
ને સળડ કરી દેવું તે. ઉં કુપો ન દાખી
દાખએ કરી દુધ પીતી. ગું જુલ વાતા-
ઓ. (૨) ખીખથી ખવાય ગુગાધ કે લાભ
લેવાય નહિ એમ કરવું તે; ઉરકન કરી
તે; બંધ; દાખ; રુખન પકડ; કાંસો. કિં
પ્રં કુપો દેવો=મળું-દારડિયો દાખવો.

કુપો, પું મહેલું; ઠોક.

કૂક, સીં ટોચ; ચિખર. (૨) કવિનાની કડી;
પદ; ચરણ.

કૂટ, સીં તૂટી જવું તે; અણખનાવ; વિમ્મદ;
વાંધા; જુદું પડી જવું તે.-દોરતીમાં કૂટ
પડી છે (૨) કાટ; તરડ; ચીરો. (૩)
અછત; ખેટ. કિં પ્રં કૂટ પડી=મંગ
પડવો; સંગમપણું તૂટી જવું; કૂટ પડી.

કેક, પું અમુક નિશ્ચ ઉપર આમદથી રહેવું
તે; બોલેલાને ગમે તેમ કરીને પણ વળગી
રહેવાનો આમદ તે; અમુક સુદાની વાત-
પર મુસ્તાફ રહેવું તે; પણ, નિશ્ચ. (૨)
અચળતા; નિશ્ચતા; દહતા. (૩) આ-
ખર; સાખ; બાર; સ્વામિમાનપણું. (૪)
કવિતામાં રાગનો પહેલો દાગ બનાવનારી
ટૂંક; આસ્નાઈ; કુવપદ, કિં પં કેક રા-

ખવો=નિશ્ચ ઉપર રહેવું; પણ પગનું. (૨)
મામાની આખ-આખર રાખતી; મંબંધી કે
મિનતો બોલ-નિશ્ચ પછે-મદુગ યામ એમ
કરવું-ધરિરે મારો કેક રાખવો. કેક છે-
ડવો=નિશ્ચ મુખી દેવો; નમતી આપતી.
કેક છેડવો, મુકાવવો; કેક તન્વો. રં
પ્રં કેકનું પુનઃ=મનિમાન કેકન ન દોષ
એવું ને તે; સ્વામિમાની; એક નિશ્ચવા-
ળું; આમતી માખસ તે.

કેકજ, નં કેકના કામમાં આવે એવું ને તે;
કોઈ વસ્તુને પડતી, દાલતી અટકાવવા કે
અદર રાખવાના કામની ગીત; કેકો;
ઠેસી; અટકજ; કાડ; કાંમ =નારખા આ-
ગળનું કેકજ જરા આધું કરો કે જ્યથી
કમાડો અપડાયા કરે નહિ. (૨) અદિંગજ;
આધાર; આશય.-ધરણ માણસને આલનાં
લાકડીનું જરા કેકજ જોઈએ. ટકવનારી,
મુકડું હોય એમ રદા કરવામાં મદદ કરનારી
વસ્તુ:-પડિયા, ધડિયાં, કુ'લાં વગેરેને બેસણો
હોતી નથી માટે કેકજ જોઈએ.-હોકરા
તરરથી કંઈક કેકજ ધામ (આશય મદદ
મગવા માંડે) તે કૂ પેનચન લડં.

કેકરી, સીં સપાટી ઉપર ઉપમી રહેલી
જગા તે; નાનો કેકરો. (૨) કુંગર; ઉંચી
જમીન; કુદરતી કે કૃત્રિમ ઉંચી જગા.

કેકરો, પું મોટી કેકરી; પૃથ્વીની સપાટી ઉપર
ખૂન ઉપસી આવેલી અથવા માણસોએ
માટી પથર વગેરે નાંખીને કરેલી ઉંચી
જમીન; કુંગરો; માટી, પથર અથવા ખીજ
કોઈ વસ્તુનો દગ. કેકરોકરી=કંઠાનીચી
જમીન; કુંગરાળ જમીન.

કેકવણું, કિં સં આધાર મુકવું; કેકો મળી
રહે એમ રાખવું; કેકાયા ઉભુ-ચિયર રા-
ખવું; અમુક આધારના આશયે રાખવું;
આધાર આપવો; ઠેરવવું; અદર ઉભું
રાખવું; ઝિલાઈ રહે એમ કરવું.-એજ

યામલા ઉપર છાપડું ટેકવાનું છે.
 ટેકવું, કિંમત અં. અઠિંગવું; આધારે રહેવું.
 (૨) યોભવું; ઉપર ઝિલાઈ રહેવું.
 ટેકાવણું, કિંમત સં. ટેકો આપવો; ખીખતે
 આધારે મૂકવું; નિભાવવું; ચલાવવું.
 ટેકી, સ્ત્રી. નાનો ટેકો; યામલા. (૨) ટીકી;
 ટીકડી (૩) ટેકારૂપ ચર્મ પટવું—આધાર
 મળવો; સારી અસર થવા માંડી તે; શુભ
 લાગવો તે:—કોઈ ઓસડ (નો શુભ લાગે)
 ની ટેકી લાગે તો સાર. (૪) વિં. ટેક-
 વાણું; ટેક મૂકે નહિ એવું; પોતાના નિશ્ચ-
 યને વળગી રહેનારું; ટેકીલું; આગ્રહી. કિંમત
 પ્રં. ટેકો લાગની=સારી અસર થવા માંડ
 વી.:—મરનાર એટલે એકે ઓસડની ટેકી
 લાગી નહિ.
 ટેકીલું, વિં. ટેકવાણું; આગ્રહી; સ્વામિભાની
 એક નિશ્ચયવાણું; ટેક રાખનાર.
 ટેકો, પું. જેને આધારે કોઈ વસ્તુ ઉભી-બેઠી
 કે અદર રહે તે; આધાર; સ્તંભ; યાં-
 ભલો; મોટી ટેકી. (૨) આગ્રહ; આધાર;
 સહાય; મદદ; આચરો. (૩) કોઈના ભો-
 લવાને મંમતિ આપવી તે; અનુમોદન;
 પુરતી; હાજિયો. કિંમત પ્રં. ટેકો આપવો=
 અનુમોદન—સંમતિ આપવી. ટેકો કરવો=
 મદદ કરવી; સહાય થવું. ટેકો રાખવો=
 ખળથી ધરી રાખવું; સંભાળ પૂર્વક—ખ-
 તથી મદદમાં રહેવું.
 ટેચ, સ્ત્રી. કચકચ; તકરાર. (૨) અહંતા;
 ગર્વ, મગર્હી.
 ટેટી, સ્ત્રી. નદીનાં બાકાં ને રેતાળ જમીનમાં
 થતું આરિયાં અને તણ્ણુયની જાનતું એક
 મીઠું વેલાદળ; ચકરેટી. આ દળ લોટા
 જેવું ગોળ અને લજ્જોગ ખડખડી પા-
 તળી ધોળા હાલતું થાય છે. એની અંદરનું
 દળ—ગર લાલ મીઠું ને કપ્પીદાર હોય છે.
 ટેટું, નં. બરતું મૂળ. (૨) પગની છુટી અને

દિંચણ વચ્ચેનો માંસવાળો અવયવ તે.
 ટેટો, પું. બેર જેવું પથ્થુ ડીલા વગરનું ઝીણું
 ખીનાણું વડનું દળ. વડની જાતિનાં પિંપર
 વગેરે ઝાકને ટેટા થાય છે. અંદર અને
 ઉમરડાની આફક ટેટામાં પથ્થુ ટાંકણીના
 માથા જેવાં ખીના રેસા હોય છે. (૨)
 ફટાકો; ફટાકડો; બંદુકનો દારૂ ભરી જામ-
 ગરી રાખી કાગળના કુચાઓ વિંટીને
 ખનાવેલી આંગળીથી માંડી હાથના કાંડા
 જેવી બંડી દારૂખાનાની એક ખનાવટ કે
 જે જામગરી સળગાવતાં મોટા અવાજ
 સાથે ફૂટે છે. ટેટાની પેટીઓ ચીનથી
 આવે છે અને શુજરાતમાં દિવાળી ઉપર
 ઘેરઘેર ઝાકરાં તે ફાડે છે. (૩) ફૂલી કે
 સૂજીને થયેલો અથવા વરાળથી પક ઉપ-
 સીને બનેલો પોકળ આકાર. કહેવું વડ
 તેવા ટેટા ને બાપ તેવા બેટા=જેવું બી
 તેવું દળ.

ટેડું, શુ. ટેડું.

ટેડું, વિં. જરાક નમતું-દળતું રહેતું હોય
 એવું; મરોડદાર; તાનમાં દળતું રહેતું; બાં-
 કું. (૨) વળેલું; વાંકું; નહિ સીધું; અસમ
 સપાટીવાળું; કમ્બાન જેવું. (૩) અહંતાના
 મદવાળું; મત્સરવાળું; ગર્વો; રોદ્ધી; મિ-
 જાજી. (૪) વિચિત્ર.

ટેટાઈ, સ્ત્રી. વાંક; વકતા. (૨) મરોડ; રોદ્ધ.
 (૩) બેપેરવાઈ; ગુમાન; ગર્વ. (૪) મમન;
 રોખી. (૫) કડકપણું; મિજાજ. રૂપ, બળ,
 સૌભાગ્ય, માન વગેરેના અભિમાનની ગર્હી.

ટેટાપણું, નં. ટેટાઈ.

ટેપ, સ્ત્રી. [અંગ. Tapo] પાતળી લાંબી ભ-
 રતર ભરવાની—ખાપણીની પટી; ટીપ. (૨)
 સખ.

ટેબલ, નં. [અંગ. Table] કબે ઉભે કામ
 કરનારાઓને કામ ગણવાની, પુરતી ઉ-
 પર બેઠીને ખાનારને માટે બાણું મૂક-

વાની અને લખનારને માટે લખવાનાં સાધન રાખવાની ઉઘી પાટ કે બાંકડા જેવી પાટિયાની બનાવટ; મેજ; મોટી ઘોડી-વિપાષ.

ટેબો, પું (ટેબો.) સિવજીનો ટકો; બખિયો. કપડાની બે બાજુઓને અથવા ધાના ઝીરાની બે બાજુઓને સાંધી નાંખવાને-તેમને ભેડવાને મારેલા ટાંકો તે. કિં ૫૦ ટેબો દેવા=ટાંકા મારવા. ટાંકા કરતાં ટેબોમાં મજબુતાઇનો વિશેષ અર્થ રહેલો છે. આંટી મારીને લીધેલો ટકો તે બખિયો.

ટેરવણું, કિં સં ખાટલો બરનાં તેના પાયાને વારંવાર ઉઘી નીચો કર્યા કરવો તે; વારંવાર ઉઘીનીચું કરવું તે; બરોબર આવે અને સેરે પડતું રહે એમ કર્યા કરવું. (૨) વખતો વખત સહાય કર્યા કરવી; મદદ આપવી; કોઇને કોઇ મુશ્કેલ કામમાં સહાયતા આપતા રહેવું. (૩) ભાગળ ધરવું; અનુમોદન આપવું; પુરતી કર્યા કરવી. - તમે એનો પાયો ટેરવતા રહેજો. ૩૦ પ્રં પાયો ટેરવવો=પુરતી કર્યા કરવી; સહાય આપતા રહેવું; ટેકો કર્યા કરવો.

ટેરવું, નં નાક, જીભ અને આંગળી વગેરેનો જે પાતળો છેડો તે; પ્રાંત; અણી. ૩૦ પ્રં જીભને ટેરવે=મોઢે; પાઠે. આંગળીને ટેરવે=લાંબું ગણવું પડે નહિ એમ, તેવાર; સહેજ કહી દેવા-ગણી અપાય એમ. કહેવું આંગળીને ટેરવે રમાડવું=એવું વલ અધીન કરેલું કે જેમ કહે તેમજ કરે. મુઘ બનાવી દેવું; ઉપર ઉપર રમાડવું રહસ્ય જણવા ન દેવું, સમજી ની દેવું, છતરવું. આંગળીને ટેરવે ફેરવવું=ઘૂંચા પ્રમાણે ફરાવવું ને બગાવવું

ટેરા, પું પડો; અંતરપટ. (૨) પત્થર જેવું કઠણ હોય તે. - કાચું ટેરા જેવું.

ટેલ, આં (ટહેલ) બેધું મળે તોજ બોલતા

બંધ રહેવું એવા આગ્રહથી યાચકો વસ્તી વચ્ચે જે બોધવચન બોલતા બોલતા ફેરે છે તે-યાચનાની એક રીત. ટેલમટ=ટેલિયો. - ટેલિયા બટની ટેલ છે દતારને મન સહેલ છે. ટેલટકારો=કપરચોટિયું કામ કાજ કરવું તે.

ટેલણું, કિં અં અમુક પદ કવિતા વગેરે માતા માતા આમ તેમ કર્યા કરવું; અમસ્તા ઘરમાં આમ તેમ ફેરા આંટા મારવા; ફરવું; ટહેલવું; ટેલ કરવી.

ટેલિયો, પું ટેલમટ; ટેલ નાંખનારો બ્રાહ્મણ; ટેલ નાંખીને આજીવિકા કરનારો યાચક. (૨) ધોડીયો; વગર નોનરે જમનારો બ્રાહ્મણ; યાચક બ્રાહ્મણ.

ટેલ, પું ચીનના મહા રાજ્યનો એક ચપલ્લી સિદ્ધાંત. ટેલણું વજન આપણા ત્રણ તોલા ને નવ વાલ જેટલું અને તેની કિંમત રૂપિયા અઢી જેટલી એટલે ત્રણ ટિલિંગ ચાર પેન્સ જેટલી છે. ચીનમાં કાંસની માફક તોલ માપ વગેરે દલાલની રીતે ચાલતાં હોવાથી એક ટેલના ૧૦ મેસ, ૧ એમની ૧૦ કુંદરી, અને ૧ કુંદરીના ૧૦ કાસ ગણાય છે.

ટેવ, આં અમુક કાર્ય વારંવાર અને ઘણી વાર-અહુ કાળ લગી કરવાથી મન અને શરીરને તેની જે અસર થઇ જાય છે તે; શરીર અને મનનું જે પરિચયથી અમુક બાબત તરફ વલણ તે; આદત; મહાવરા; હેવા; ખાસિયત; ખો; શક્તિ-વલણ. (૨) વર્તણૂક; રીતમાત; વહીવટ; રીત; ગુણ. ટેવ સારી તેમ ખોટી પણ હોય છે ખોટી ટેવ=સન; વ્યસન; કહેવાય છે. સ્વભાવ એ કુંદરી વલણ છે અને ટેવ કૃત્રિમ ખાડ્યું પડે અને કાઠ્યું જાય એવું વલણ છે. - એને અરીચ ખાવાની ટેવ પડેલી છે. કિં ૫૦ ટેવ પડવી=સત

લાગવી; હેવા પડવો; રિદા થવું. ટેવ પા-
ડવી=(સારા ગુણો માટે) મહાવરો પાડ-
વો:-વહેલા ઉઠવાની ટેવ પાડવી. ઉઠ
પડી ટેવ તે તો ટળે ક્રમ ટાળી.

ટેવરાવવું, કિંમતે ટેવ પડે એમ કરવું; ટેવ
પડાવરાવવી.

ટેવવણું, કિંમતે ટેવ પાડવી; મહાવરો કરા-
વવો; પરિચયમાં લાવવું.

ટેવણું, કિંમતે સંભળે કરવું. (૨) ધારવું;
અટકળ કરવી. (૩) સહવાસ કરાવવો.

ટેવાણું, કિંમતે ટેવ પડી જવી; લત પડવી;
પરિચિત થવું; હળવું.

ટેસી, સ્ત્રીની ટીસી.

ટે, એવો ધાક-ખાકનો અવાજ. (૨) વિઠ
(અ) ધાકેલું; ધાકીને લોથ ઘર્ષ ગયેલું;
હારેલું એવું; લોથ જેવું; નિઃસત્ત્વ; સાવ
ખેલાલ:-એ તો ધાકીને ટે' ઘર્ષ ગયો.
ટે'ટું, વિઠ ધાકીને નિઃસત્ત્વ-નિઃશ્ચય ઘર્ષ ગ-
યેલું હોય એવું; ટે' ઘર્ષ ગયેલું; દરિદ્રી;
જેનાથી કંઈ પણ ઘર્ષ થઈ નહિ એવું.
(૨) કેટલી ચકચૂર; ઘેંઘટ; ખેલાલ. (૩)
બ્યસની; અપ્રીણી. (૪) નિઃસત્ત્વ, કાયર
અને બ્યસનમાં કુબુદ્ધમાં ઘર્ષ રહેલા મ
રાસિયા-નાના ગામ ધણી કે તાલુકાદારો
માટે આમ ખોલાય છે:-હવે કાઠી કે શુ-
જરાતી ટે'ટાંમાં કંઈ રહ્યું નથી? બ્યસન
અને મોટાં ખરેખરોમાં તે તો પોલાં ઢંઢ
ઘર્ષ ગયાં છે. (૫) એક વનસ્પતિ ને તેનાં
મૂળિયાં. અતિસાર વગેરે ઉપર વેદો આનો
ઉપયોગ કરે છે.

ટે'ટે, સ્ત્રીની ટીડપીડ કરવી તે; છકરવું ખો-
લવું તે; અણગમાનો બહાણાટ; એવો.
(૨) દુઃખથી કાયર ઘર્ષ જવાને લીધે અ-
ણગમાનું માર્યું નાનાં નિર્જળ બાલકનું
રહી રહીને કંગાલ રો રો કરવું તે; ખાલી
દુઃખ ઉત્પન્ન કરે એવી દયા ભરેલું રડવું

તે:-છોકરું બિચારું આખો દિવસ ટે'ટે
કર્ચા કરે છે. બરાડવું; આરાડવું; રેંકવું.

ટે'ખો, પુંડે ટેકરો; ટિ'ખો.

ટોક, પુંડે ટોકવું તે; ટોકણું-ટોકણી; સોપિલા
કામ સંભળીની પડપૂછ, તપાસ તજવીજ
કરવી અને તે સંભાળથી બરાબર કરા-
વવા માટે ઠપકો-ઢાળ દેતા રહેવું તે:-
ટોક હશે તો છોકરો મળશે ખરો. (૨)
નજર; દષ્ટિ; આંખ બેસવી તે.

ટોકણી, સ્ત્રીની વારંવાર ટોકવું; પડપૂછ કર્યા
કરવી ને ખોડ જણાય તો ઠપકો દેવો તે;
ટોક; ટોકણું. (૨) નજર લાગવી તે; ટો-
કાવું તે.

ટોકણું, નં ટોક; ટોકણી.

ટોકર, સ્ત્રીની ટોકર; હડકોટ; ઝોચિંતો આ-
ધાત:-બિલોરી કસ્યનો સામાન છે માટે
બહુ સંભાળથી લઈ જાએ, સહેજ ટોકર
લાગનાં વાર બાગી જશે. ટકર; અધ-
કાવું તે; ઠેસ.

ટોકરી, સ્ત્રીની નાની ટોકરી, ધંટડી; ધુધરી. (૨)
ધંટની જામ.

ટોકરો, પુંડે મોટો ગોળ મળકા જેવો ધંટ;
ધુધરો; ટોકરા બંધ વાગે એવો ધાટ.

ટોકણું, કિંમતે સારી ચાલે ચલાવવા અને
સોપિલું કામ બરાબર કરાવવા તથા પાર
ઉતારવાને કે કોઈ વસ્તુ કે વાત યાદ દેવ-
રાવવાને માટે વારંવાર પડપૂછ કરવી અને
ખોડ જણાય તો ઠપકો દેતા રહેવું તે;
પુછપરછને તપાસ કરી ઠપકો દેવો કે કંઈ
કહેતા રહેવું; ટ્રેરણા, ખત સંભાળ રાખ-
વાનું કલા કરવું; પૂછવું; પચારવું; યાદ
આપવું; માગવું; ઉધરાણી કરતા રહેવું.
(૨) વલાલથી અચંખાથી કે છખાંથી
કોઈના કોઈ એક કાર્ય તરફ વલાલ ભરી,
વિસ્મયવાળા કે અદેખી આંખે જોવું; નજર
બેસાડવી; લગાડવી:-મારા છોકરાને એવો

ટાકળો ત્યારનો મોઢો છે. અગાન લોકોમાં અને બેરોમાં એવી માન્યતા છે કે, વડાલ, વિરમય કે અદેખાઈની આંખનું બેલું ખરાબ અસર કરે છે આને નજર લાગવી કે ટાકળું ટાકાવું કહેવામાં આવે છે. બેરો આવા ઉપદ્રવના કેટલાક વહેમી ઉપાયો - નજર બાંધવી, મીઠું દેવતામાં નાંખવું વગેરે કરે છે.

ટાકળો, પું મોટી જૂઠું; જૂનો નર; વકરેલી જૂઠું; ટાકિયો, નં જપાનતું રાજધાની શહેર. પહેલાં 'યેડો' નામે પ્રસિદ્ધ હતું; સને ૧૮૧૮ માં જપાનની રાજધાની બન્યા પછી તેની વસ્તી અને શોભામાં ઘણો વધારો થયો છે. હનિયાનાં મોટાં શહેરોમાંનું ટાકિયો પણ એક ગણવામાં આવે છે.

ટાય, સ્ત્રી કાઠ વગેરેનો એક ઉપયોગ ભાગ; સોથી ઉંચી માંજર; શાખા. (૨) પર્વત, મહેલ વગેરેનો ઉપયોગ ભાગ; સિખર; મથાળું. (૩) છેલ્લી ઉંચી યાજી; છેલ્લો ઉંચો ભાગ. (૨) પર્વત, મહેલ વગેરેનો ઉપયોગ ભાગ; સિખર; મથાળું. (૩) છેલ્લી ઉંચી અણી; પ્રાંત, ઉપર ઉપર જતાં જે કોઈ વસ્તુનો છેલ્લામાં છેલ્લો ઉપયોગ છે તે ટાય; છાતર. (૪) મહેલું; ટુંબો. (૫) ભોક; કાલું; ટોચાવાથી પડે લો ખાડો; આર.

ટાયકી, સ્ત્રી નાનું ટાયકું.

ટાયકું, નં કોઈ પદાર્થનું ઉપર નાનું ગોળ મથાળું; ગોળ કચકા જેવો છેડો; મોઢો. ઉં ખાલા દાંકણ ટાયકું રસપૂરે. નર્મ. (૨) માયું; મસ્કા; ટાયકું દડાકી જે એવો છે. ટીયકું; પુટું અણિયું; નાકનું ટાયકું ચઢાવીને દિંડે છે.

ટાયવું, કિં સં દાંકણના આધાર કરીને બોલું, બોતરું; પુટું અણિવાળી છાણી થી દવા પાડવા અથવા ઉપાધું. (૨)

પુટી અણીના ઓળટી ગોદ-યા મારવા. (૩) કસુંબું. (૪) કાગળ વગેરેમાં બોક-કાણું પાડવું; દાંકણી કે સોયો ધોતવો.

ટોટી, સ્ત્રી બંદુકમાં મૂકીને ફાડવાની દારૂ અને ગોળીવાળી તાંબાની ખોલી. (૨) ઢોકાની નેહના મેં ઉપર બેસાડેલી મિસોટી જેવી નાની રૂપાની નળી. (૩) ઢિંટકી; ઢિંટકીના જેવી રખખરની છેદાર ચગળી શકે એવી નળી. (૪) કાનના વેહની વાટ; કાનનું એક ધરણું.

ટોટો, પું વેપાર ધધામાં જે નુકસાન જાય તે; ખોટ; જે ઓછું-પટલું આવે તે; નફો ટોટો. (૨) ગળાનો હરડિયો (૩) એક આતસજાણની બનાવટ. કિં ૫૦ ટોટો કલવો=ગુંગાચ એમ કરવું; ખસી-ચસકી શકે નહિ એમ ગળેથી પકડવું. ટોટો પીસવો=હરડિયો દાખવો; મારી નાંખવું; બહુ વિતાડવું-દુઃખ દેવું. ટોટો પડવો-પુરતું નહિ હોવું; તંગી જણાવી; ઓછું પડવું.

ટોડાગરાસ, પું કાચળી સાંધ. જુલું ટોડો.

ટોઠા, પું ધડ, બાજરી કે જીવારના આખા બાફેલા દાણા તે; ધડ, બાજરી, જીરનો ખાત-ધુધરી. ઉત્તરાયણને દિવસે ગાયોને ખવરાવવા માટે ધડ વગેરેને આખાજ બાજરી નાંખીને ટોઠા બનાવવામાં આવે છે. બિલ્લ અને ગામડાના લોકો આખા અનાજને બાફી તેમાં ઘી ગોળ નાંખી ખાય છે અને નાતના જમણ તરિકે પણ ટોઠાનો ઉપયોગ કરે છે; તારા ટોઠા ખાઉં=અર્થાત તારા ખારમાના ટોઠાનું જમણ ખાઉં. આરી તેમનામાં ગાળ છે. બાકળા, આખા અડદ બાફ્યા હોય તે ટોઠા નહિ પણ બાકળા કહેવાય છે.

ટોકર, પું કમરો; કમરાની માંજર.

ટોકરમહ, પું સોળગા સૈકામાં લાહોર ખાતે

એક ગરીબ ખતરીને ત્યાં ટોડરમલનો જન્મ થયો હતો. તેનાં માબાપ ગરીબ હતાં તેમાં વળી તે નાનો હતો ને પિતા મરણ પામવાથી તેની માતાએ મક્કા કહ્યી તેને ઉછેર્યો હતો. થોડું બઘીને તે સુરવંશના પાદશાહોની નોકરીએ વળગ્યો હતો. જાતિ હોંશિયારીથી ગણિતનો અભ્યાસ વધારી તે એક અચ્છો મોજણીદાર અને જમા બંધી કરનાર નીવડ્યો હતો. સને ૧૫૫૩ માં અકબર પાદશાહે તેને પોતાની નોકરીમાં લઈ મોટું લશ્કર આપી શુજરાતમાં જમાબંધી કરવા તથા મહેસુલ વસુલ કરવા મોકલ્યો હતો. શુજરાતમાં પૂર્ણ યશ મળવાથી અકબરે તેને બંગાળ મોકલ્યો હતો. ત્યાં પણ જમાબંધીના કામમાં તેને યશ મળવાથી 'રાજ' નો ખિતાબ આપ્યો હતો. અકબર પાદશાહના મોટા ને નામાંકિત અમલદારોમાંનો તે એક આગેવાન નર હતો. શુજરાત ને બંગાળમાં તો રાજ ટોડરમલનું નામ બહુ જાણીતું છે.

ટોડસો, પું. ટોડસો. કાઠિયાવાડીઓ આવા શબ્દોમાં હકાર બોલે છે ને શુજરાતીઓ સંયુક્તલકાર બોલે છે.:-ચાંદસો=ચાંદસો, સાંદસો=સાડસો અને મુદસો=મુંડસો તેમ ટોદસો=ટોડસો.

ટોડી, ઓં માલકોશ રામની એક રાગિણી. આ મવારના પહેલા પહોરમાં મવાય છે. આના જુલ જુલ બાર તેર ભેદ છે. (૨) ટોડાના રજપૂતની કુંવરી જ્યાં પરણી હોય ત્યાં ટોડી કે ટોડીરાણી એમ કહેવાય છે. રાજવંશોમાં આગળ પિયેગે નામે રાણીઓ બોલાવાતી :-મંદિલી=સીતા. વૈદેહી=સીતા. વૈદર્ભી=દમયંતી, ગાંધારી, જોધપુરી બેગમ વગેરે.

ટોડો, પું. પુરુષને પગે પહેરવાનું-હાલના ચાંદની માફક ડોઈ પરાક્રમને માટે રાજ્ય ત-

રફથી અપાયેલું પદક રૂપ નહું સાંકળું. શરવીરાને પરાક્રમ કરવા બદલ અને ભાટો વગેરેને કવિત્વ બદલ રાજ્ય તરફથી ટોડો બક્ષીસ મળતો. અધાપિ દેશી રાજ્યોમાં ભાટ અને બીજા લોકો તે પહેરે છે. હાલની સરકાર પણ સરઆતમાં ટોડા બક્ષીસ કરતી. (૨) જન્મજની જડી જન્મગરી. (૩) જેમાં હજાર રૂપિયા ભરેલા હોય એવી થેલી, કાંચળા; અને તે પરથી ટોડો=હજાર. શેકનો હુકમ થયો કે તરત શુભાસ્તાએ પૂર્વ સાત ટોડા લાવીને નીખ્યા અને કહ્યું કે હો જેને રૂપિયા જોઈના હોય તે મણી સેવા માંડો. ટોડા ગરાસ=વાર્ષિક હજાર રૂપિયા મળ્યા કરે એવી જે દેસાછગીરી કે વતનબંધી તે. (૪) ટોદસો. ઉં રેખાવધી દુમ કુચટોડા, ઉર માંડવચું એવારો. પ્રે. (૫) મિનારો; ઝં રખાદાર ઉચો સ્તંભ; રાજમહેલો, મંદિરો, મસજિદો અને દેવળોની જે ખૂબ ઉચી ચિખરબંધી તે. ઉં ટોડે ટીલું કરતાં મગનને, દેવળો દડ યદ્ય ગયાં. ઉત્સાહ, અભિમાન, પ્રેમ અને કીર્તિનો જે અસલ ઉછાળો તે. (૬) મોંખરો; ભાગોળ; મહોરો અગ્રભાગ. ગામને ટોડે તોરણ બાંધિયાં.

ટોણા, પું. ઠોક; મહેલું; ઢાણો.

ટોપ, પું. સૈનિકને માથે પહેરવાની લોખંડની ટોપી. ઉં સભ્યાં કવચ જાણુષ ને ટોપ. (૨) મોટી છતરી; છત્ર; ખુંપડો. (૩) તપેલું; પતેલી; પહોળા મોતું વાસણ. મું-બાઈ ને સુરત તરફ આ શબ્દ બહુ વપરાય છે. (૪) શિક્ષી-ત્ર; બિલાડીનો ટોપ; હાડકાં ને લાકડાં વગેરે બોદાવાધી તેની ઉપર ઉમતી એક વનસ્પતિ. (૫) જું તોપ. ટોપરાપાક, પું. લીલા ટોપરાને છપ્પીને તેના છીર-ખમણને આસપાસ પાંચ બનાવેલો ખાવાનો એક પદાર્થ; ટોપરાપાક. (૨)

માર; ગડામુકી થવાં-પડવાં તે.

ટોપરું, નં નાળિયેરની ઓંદરતું મીઠું ને તૈલી
દળ-પડ; કોપરું ટોપરા જેવું=મીઠું; સ્વા-
દિષ્ટ; લહેઝનદાર. કદંબુ છનાં દાંતે ઝટ
ચવાય અને ચવાતાં ચવાતાં સ્વાદ આપે
એવું. આ પાણી મીઠું ટોપરા જેવું છે.
કાકડી ટોપરા જેવી લાગે છે.

ટોપલી, સીંઝ વાડકા જેવી પણ મોટી વાં-
સની ચીપોની બનાવટ; બોચિયું; સુંદલી.

ટોપસો, પું મોટી ટોપલી; સુંદસો; પહોળા
મોંતું વાંસની ચીપેતું પાત્ર. (૨) ભાર;
બોજ; જોખમ; જવાબદારી:-તું તારે
માથે રાખ્યો ટોપસો લઇને શા માટે ફરે
છે? (૩) ભારબોજ:-અપજયો ટોપસો.

ટોપી, સીંઝ બનાત અથવા ભરત ભરેલા
કપડાતું સિવેલું માથા ઢાંકણું; નાનો કપ-
ડાનો ટોપ તે; પાકડી કે ધણિયાના પા-
ટની માથે પહેરવાની બનાવટ તે. (૨)
ટોપી પહેરનારી પ્રજા તે:-જર્મન ટોપી.
ઉં કિંઠાં કંઈ ફરિયાદ તખ્તપર બેઠી ટો-
પી. કિં પ્રં ટોપી પહેરવી=નિર્લજ્જ થયું;
દેવાણું કાઢ્યું; વ્યવહાર-લોકાચારને તથા
દેવો. ટોપી પહેરાવવી=મૂર્ખ બનાવવો;
પૈસે ટકે ખરાબ ચર્ધ જમ એમ કરવું;
ખરાબ કરવું; દેવાણું કઢાવવું. 'ટોપી ધા-
લવી-મૂકવી=દેવાણું કાઢ્યું. ઉં ટોપી પ-
હેરણમે' રીત શુન, નહિ વેરો નહિ વેઠ;
ખાવો ખાવો સૌ કહે ને સુખે બરાથે પેટ.
ટોપીવાળો, પું ટોપી પહેરનારી પ્રજાઓ-
માંનો કોઈ પણ ઇસમ તે; યુરોપિયન, ફિ-
રંગી; ટોપી પહેરનારો; સાહેબ.

ટોપલી, સીંઝ કચલી; લોટી; નાનો કળસિયો.
ટોચણું; નં પહોળા મોંતું ધી તેલ વગેરે
કાઠવાતું-રાખવાતું વાસણ.

ટોચું, નં કાણાતું આપિયું; ટીપરી.

ટોચો, પું અનાજનાં ખેતરો વચ્ચે ધાલેલા

ઉંચા માળાઓ ઉપર ચઢી બૂમો પાડીને
પાકને ખાઈ જતાં પંખીઓ ઉડાડનારો
માણસ.

ટોરપિડો, સીંઝ [અં. Torpedo] ગિસ્તી-
ના આકારતું બન્ને તરફ અણીવાળું ના-
ચકારક સ્ફોટક દ્રવ્યથી ભરેલું વિજળીના
બળથી પાણીની ઓંદર તીરની માફક ચા-
લ્યું જઈ દુશ્મનના વહાણોના નાશ કરે-
નારું એક યંત્ર; એ યંત્ર જમાં હોય
એવી જળમચારી ગોટ-સમગેરિન.

ટોલ, પું [અં. Toll] પૂલ, મોટો જહેર
રસ્તો, બજાર અથવા ખીજા કોઈ પણ
જહેર બાંધકામના વાપર માટે લેવાતો.
કર તે; વેરો; દાણ; જઠાતી કર. મોટા
રસ્તાઓ, પૂલો, સડકો વગેરે વાપરનાર
પાસેથી જે કર લેવામાં આવે છે તે.

ટોલો, પું બારણાની બન્ને સાખના ઉપજા
બાગ ઉપર જે દિવાલની બહાર નીકળતું
લાકડું હોય છે તે; બારસાખની બન્ને
બાજુએ જે જે ઠોપવા હોય છે તે. (૨)
ધડિયાળો ટોકારો. (૩) ખોઈ ઉપર માર-
વામાં આવતો જે ફટકો તે; તે ફટકાનો
અવાજ તે. (૪) ઉડાડ્યું તે; ધોખો; વા-
યદો. (૫) ટોડો. કિં પ્રં ટોલે મૂક્યું=
વિસરી જ્યું; ભૂલી જ્યું; રહેવાદેવું; ઉંચે
મૂક્યું. ટોલે ભારેલો=ખોડું કહીને ઉડા-
વ્યું; ખોડું સમજાવીને પતાવ્યું કાઢી
મૂક્યું; વાયદો કરવો; ઉડાવ્યું. (૬) ઘેર;
આંગણું; પાલો:-એને ટોલે કોઈ સુખી
થયું નથી. (એના ઘરની સાથે સંબંધ
ખાધીને.) ઘર.

ટોણું, કિં સંઝ બૂમ પાડીને પંખી ઉડાડનાં;
તેવાર થયેલા પાકતું ખેતરમાં રહીને પં-
ખીઓથી રક્ષણ કરવું. (૨) બાળક અ-
થવા માંદા માણસના મોંમાં રહી રહીને
શુભશ્રેય અથવા અશુભશ્રેય પાણી નાખવું; ટીપે

ટીપે થોડી થોડી વારે ગળું મેં ભિન્ન-
થેલું રહે તેમ પાણી પાયા કરવું.:-ગળ-
થુલી ટોવી. ઉં ઘોળ્યાં વખની ગળથુલી
શે ના ટોષ. હો જીજી-ગુ. જી. વાર્તાઓ.
મિંચવું; છીપવું.:-જીવદયા પ્રતિપાળ જૈન
લોકો ઉનાળાને દહાડે મોટી પોળોમાં બ-
પોરને વખતે બાહુતી, માથુસો પાસે 'પુ-
વડ બાળ ટો, બાળ ટો' એવી ટહેલ
નંખાવે છે.

ટોળ, સ્ત્રી (નં) હસવું આવે અને ગમ્મત
મળે એવી જે ક્રિયા, ઢોંગ સોંગ અને બો-
લીચાલી તે; ગમ્મત; હસવાનું. (૨) મ-
સ્કરી; મળક; કઠો. (૩) અડપહું; છેડતી.
(૪) નકલ; બનાવટ. (૫) ટોળું; સમૂહ;
જયો. કિં પ્રં ટોળ કરવું=હસવું આવે
અને ગમ્મત ધાય એમ કરવું; મસ્કરી
કરવી; અડપહું કરવું. કહેન ટોળ વગર
કંઈ હસવું આવે ? અર્થાત્ કારણ વગર
કંઈ કામ ધાય ?

ટોળક, પું ટોળકિયા બ્રાહ્મણમાનો એકાદ-
જથ્થો. (૨) વિં ટોળકિયાનું.:-ટોળક
મંડળ.

ટોળકી, સ્ત્રી નાની ટોળા; મંડળા; ચોકડી
ટોળણું; કિં સં નિભાવવું.

ટોળિયો, પું ટોળ કરનારો; મસ્કરો, ગમ્મત
કરાવે તેવો માથુસ તે; કોષથી બીએ
નહિ અને ટોળ કરે એવો તે; ટિંખળો.

ટોળી, સ્ત્રી નાનું ટોળું તે; મંડળા; થોડા-
જથ્થો સમુદાય તે; ટોળકી; સમૂહ.:-આર
જથ્થની ટોળી-ચોકડી. આ શબ્દ નહાઈ
કામ; કરવામાં એક બીજની સાથે સામેલ
રહેનારાઓ માટે વપરાય છે.:-ચોરની
ટોળા; જુગારીઓની ટોળા.

ટોળું, નં ધણાજથ્થું એકઠું થવું તે; મંડળ
ધણા માથુસોનો સમુદાય તે; સંધ; સમ-
હ; જયો.:-લોકનું ટોળું; પંખીનું ટોળું.

કિં પ્રં ટોળેમળવું=એકઠા થવું; એક
સાથે અમુક એકાદું કાર્ય કરવાને એક-
ચિત્ત થવું. ઉં ટોળે મળા સૌ મુઠરી,
ગીત માતાનાં ગાય. (૨) કેરો; ધચુંબલો.
ટોળેટોળાં, નં ટોળા ઉપર ટોળાં તે; ધણાં
ટોળાં તે; ઉપરાઉપરી આવતા પ્રાણીઓના
સમૂહ તે; એક પછી એક એકજ વર્ગના
પ્રાણી-માથુસોની જમાવટ-પરંપરાઓ તે.

ટોંક, નં રજપૂતસ્તાનમાંનું એક દેશીરાજ્ય.
જેપુરને ધુંદીકોટા વચ્ચે બનાસ નદી
ઉપરનું ચહેર. એના રાજ કર્તા રોહિલા
પઠાણ મુસલમાન છે. ઉપજ ૧૨ લાખની
છે. જીઓ રજપૂતસ્તાનનાં દેશીરાજ્યો.

ટોંચ, સ્ત્રી ટોંચવાથી ખડેશો ખાડ; ભોક તે;
ટોંચવું તે; આધાત. (૨) ટાણો; મહેલું.
(૩) જપતી; જપતો; તકેદારી; પડપૂજ;
તપાસ, (૪) કાચર; ફાંસ. (૫) ટકોર;
ઠાકર.:-એને કોઈ ટોંચ મારનાર છે ?

ટોંચણું, નં ટાંકણું.

ટોંચવું, કિં સં ટાંકણાથી ખોદવું; ટાંકા-
ટચા-મારવા; ટાંકવું (૨) ઠપકો આપવો.
(૩) કાગળમાં ઝીણું કાંણું પાડવું.

ટોંકાર, પું ટી એવો ઉચ્ચાર તે.

ટોંકારવ, પું ટી ટી ધધ રહેવું તે; ડહુકાર.

ટોકો, પું કોયલ અથવા મોરનો પોકાર;
શબ્દ; સાદ તે; લાંબો સાદ; ખૂમ. (૨)
ચાલતી વાતમાં હાનિથોજનણુવો કે રંગ
પુરવો તે. (૩) ધાટો; સાદ. હાક; બરકો.:-
તું નિથાળે જાય ત્યારે મને ટોકો પાડજો.
કિં પ્રં ટોકો કરવો=લાંબે સાદે બોલવું;
લહેકાવીને સાદ પાડવો; બોલાવવું. ટોકો
પુરવો=વાતમાં વચ્ચે વચ્ચે રંગ-રસ પુર-
વો, હાનિથો બણવો. ઉમેરણી કરી આ-
પરી; હાજી હાજી કરવું એટલું જ નહિ,
પણ તે વાતને ક્તેજન મળે એમ કરવું.
ટોટો, અં દ દ એવો અવાજ તે; કતારાના

બસવા જેવો કંઈ બની ચકે નહિ એવો ખાલી અવાજ તે. ક્રિં પ્રં ટી ટી કર-
તુંખાલી બોલ બોલ કરતું; બસતું; અ-
મરતુ કાન પૂટે એમ બોલ્યા કરતું; બને
કંઈ નહિ ને ખાલી બસ્યા કરતું તે.

ટેલિગ્રાફ, પું [એ Tolograph] ધાતુના
તાર મારફતે વિજ્ઞાનિક પ્રવાહથી દૂરથી
સંદેશો મોકલી આપવાનું યંત્ર તે; વિજ્ઞ-
ાનિક તારનો સંદેશો; તાંબાના તારમાં યર્ષ
ને એક છેડેથી બીજે છેડે સપાટાબંધ
આવી જતા વિદ્યુતપ્રવાહની મારફતે એક
ઠેકાંજેથી તારના બીજા છેડા લગતું અનુ-
રની અમુક સંચાલનારા જે કંઈ જણા-
વતું હોય તે જણાવી શકાય એવો ખ્યાલ
પ્રથમ મેલિલિયોને આપ્યો હતો, છતાં તે
પછી ધણે સાંભળે વર્ષો તાર યંત્રની ખ-
રેખરી શોધ થઈ હતી. છેક સને ૧૮૩૭
માં મોહ્યુઅની સોવૃણું ટેલિગ્રાફ
યંત્ર તૈયાર કરવામાં આવ્યું. હિંડુસ્તાનમાં
૧૮૫૧ માં કલકત્તા અને ડાકખંડ દાર-
બર વચ્ચે પહેલું આ યંત્ર ચાર કરવામાં
આવ્યું હતું. હાલ દુનિયાના સપળા દેશો
વચ્ચે તારનાં દોરડાં ને યંત્ર ગોઠવાઈ
ગયા છે અને કરોડો ચન્દના સંદેશો તે
મારફતે ચલાવવામાં આવે છે. ઇંગ્લંડને
હિંડુસ્તાન વચ્ચે તારનો સંદેશો માત્ર બાર
મિનિટમાં જાય છે.

ટેલિફોન, નં [એ. Tolophono] એક
છેડા ઉપર બેસેલું બીજા છેડા ઉપર સં-
બળાય એવું જે યંત્ર તે. (૨) એ યંત્ર-
દ્વારા સંબળાયેલો સંદેશો. ઓગણીસમા

સેકાના છેડલા બામમાં આ યંત્ર સંપૂર્ણ-
તાએ પહોંચી મોકલના ઉપયોગમાં આવવા
વાળું છે. હાલ દુનિયાનાં મોટાં મોટાં
શહેરોમાં ઘેરેઘેર તે ચાલુ થઈ ગયું છે
અને દૂર લંબાણ ઉપર તેની મારફતે
વાતચીત કરી હોય તોપણ થાય છે.

ટ્રાન્સવાલ, નં દક્ષિણ આફ્રિકામાં સમગ્ર
સલાહાજ ચોરસ માઈલના વિસ્તારનું આ
સંરચાન બેવર લગ્નમાં ઉમેજ સરકાર
જન્મથી સન ૧૮૦૨-૩ થી આપણા
ખ્રિષ્ટ સામ્રાજ્યમાં આવ્યું છે. આમાં
વીસ જિલ્લાઓ છે. કુખ્ય શહેર પ્રિટોરિ-
યા છે. ટ્રાન્સવાલની વસ્તી સમગ્ર અ-
ગિયાર લાખ માણસની છે. એમાં પચાસ
હજાર એકર જમીન ઉપર ખેતીવાડી
થાય છે. સામ્રાજ્યના ગવર્નરના હાથ નીચે
ત્યાંના બેવર લોકો સ્વરાજ્ય લેવાય છે.
એએઝી નદીથી કેપટાઉન લગીનું ખ્રિષ્ટ
લશ્કર પ્રિટોરિયાના કમાન્ડર ઇન ચિફના
હાથમાં મૂકી તેને મોટા પાંચ વિભાગોમાં
વહેંચી નાંખેલું છે.

ટ્રામવે, ઓં [એ] સડક ઉપર ફાટેલા લોકાના
પાટા ઉપર બારબરવારી પશુઓથી અથવા
યાંત્રિક શક્તિથી ચલાવવામાં-એ અવામાં
આવતાં ગાડાં કે ગાડીઓની જે ગોઠવણ
તે. આગમાંથી ચાલુ થયા પૂર્વે ઇંગ્લંડ
અને અમેરિકામાં બારે વજન ભરેલાં ગા-
ડાં વગેરે ફેરવવા માટે આવી ગોઠવણો
ચાલુ થઈ હતી. એક અમેરિકન જૂનીએ
સન ૧૮૭૪ માં સુખાઈમાં ટ્રામવે ચાલુ
કરી હતી.

૬.

૬, પું [સં. ઠ] શુભરાત્રી બાપાની લિપિના
મૂળાક્ષરોમાંનો ત્રીસમો અને વ્યંજનો-
માંનો બારમો વર્ણ-અક્ષર. આ મૂર્ધસ્થા-
ની મહાપ્રાણ છે.

ઠકઠક, અં ઠોકાવાનો એવો અવાજ તે;
લાકડા ઉપર મોગરી જેવું ઝોળાર ઠોકા-
વાથી રહી રહીને પ્રતિ પ્રહારે થતો એવો
અવાજ.:-આ શું ઠકઠક થાય છે ? (૨)
ફરતા પૈડાના ભાગવાથી અથવા ચાલના
ધંત્રના ચક્રરના ભંગાણથી થતો અવાજ
તે; કોઈ વસ્તુ રહી રહીને જમીન વગેરે
સાથે અફળાવાથી નિયમિત અંતરે થવા
કરતો જે દૃષ્ટકારનો અવાજ તે

ઠકરાધ, ઓ ઠોકારપણું કરવું ભોગવવું તે;
ઠોકારપણું; ઠકરાત. (૨) શોકાઈ; મોટાધ.
(૩) અમલ બળવણી; જોડકમી.:-ઠકરાધ
કરતાં તો સૌને આવડે

ઠકરાણી, નં ઠોકાર લોકનાં જનનખાનામાં
રહેનારાં બૈરાં તે; ઠકરાળાં. (૨) ઠકરાણી;
ગરાસણી.

ઠકરાણી, ઓ [સં. ઠકરરાણી] ઠોકારની
ઠી; નાનીરાણી; ગરાસણી; સરદાર બાનુ.
(૨) અમલ ચલાવનારી; શોકાણી; જાજ-
રમાન અને જોડકમીવાળી ઠી.

ઠકરાત, ઓ ઠકરાઈ; ઠોકારપણું. (૨) ઠોકાર
તરીકે અમલ કરવાની જે સત્તા તે. (૩)
જેનાથી ઠોકારપણું આવે છે એવી જગીરતે.

ઠકરાળાં, ઓ ઠકરાણી; જનનખાનામાં રહે-
નારી અમીર-સરદારોની ઠીઓ. (૨) નાના
નાના ઠોકારોની જગીરો તે.

ઠકરાણું, નં ઠોકારનું મામ; જગીરના વહી-
વટવાળું નાનું રાજ્ય તે.

ઠકાર, પું [સં.] ઠ એવો અક્ષર અને ઠ-
આર તે; ઠરો.

ઠકર, વિં કેટલીક જાતિઓની અટકનું ઉપ-
નામ.:-ઠકર વસનજી પ્રેમજી. (૨) નાં
એક જાતિ, નાત (૩) ઠાકોર.

ઠગ, વિં ઠગી લેનાર; ઠગાઈ; 'લુચ્ચુ'; ખંધું;
ધુતાઈ; છેતરો-ભાવાનીને ઠગી લે એવું. (૨)
પું ઠગારો; ધુતારો; ઠગાઈ કરનારો તે.
(૩) ઠગ નામની હુટારીઓની એક જાતિ;
મુસાફરો; યાત્રાળુઓ; વગેરેને આહુઅવળું
સમજાવી તેમની સાથે મળી જઈ ભૂલ
થાપ આપીને હુટી લેનાર ધાતકી ચોરનો
ધંધો કરનારા ધુતારા-લોકો તે. મધ્ય હિંદુ-
સ્તાન એટલે જળલપુર, બુદેલખંડ, કાશી,
પ્રયાગ ને ગયા તરફ સો પોણા સો વર્ષ
પહેલાં ઠગ લોકોનો બહુ ત્રાસ હતો. ચાર
માસ ખેતીનું કામ આટોટાયા પછી આઠ
માસ તેઓ ટોળાંબંધાઈ હુટારાટનું કામ કરતા
હતા. દસ્તાને ફહાડે તેઓની ટોળીઓ પો-
તાના ગુરુને ત્યાં દીક્ષા લેવા જતી. ગુરુ તેમને
આશીર્વાદ ને તેમના ભોગને શુંગળાવી માર-
વાને રેશમી રૂમાલ આપતા. મુસાફરો, વગેરે
સાથે સાહુકારની માફક બળી જઈ તેની
માલમિલકત જાણી લઈ તેઓ તેને ગળે
પેલા રૂમાલ વિંટળી શુંગળાવી મારતા.
હજારો યાત્રાળુઓને તેઓ આ રીતે શુંગ-
ળાવીમારીને લાખો રૂપિયાનો માલ ચોરી
લેતા. નામદાર સરકારે આ લોકોનો દોર
૧૮૩૨-૪૦ માં તોડી નાખ્યો.

ઠગણું, વિં ઠગાર; ઠગે એવું. (૨) ફતવા-
ખોર; લુચ્ચુ; ઢંગી.

ઠગખાજ, ઓ ઠગવાની જે કળા તે; કેમ
ઠગવું તેની આવડત તે. (૨) ઠગાઈનો
ધંધો તે; ઠગો કરવો તે; ઠંગસેંગ; પ્ર-
પંચ; ઠગો. •

ઠગવિધા, ઓ ઠગવાની કળા તે; ઠગખાજ;

હમણી ચતુરાઈ તે; હમાઈ કરવાની આ-
વડન તે; કેમ હમણું તેને લગતી આવડ
કળા તે.

હમણું, કિં સં ભોળવીને લઈ લેવું; ખોટું
ખઈ સમજવી કોઈની ખાસેથી કંઈ પ્રમા-
ની-છીનવી લેવું; કપટથી લેવું; છેતરવું
ધૂતવું; ફાસલાવવું. જોર જીલમથી નહિ
પણ જૂલ થાપ ખવરાવી સમજાવીને પ્રમા-
નીલેવું તે.

હમણે, પું [સં. હમ-વૃત્તિ] હમણું
કરવું તે; હમાઈ ચલાવવી તે; હમી મારક
વર્તન કરવું તે; હમરતિ.

હમાઈ, સ્ત્રીં હમણું; હમવિદ્યા, ધૂંસતા;
હમણું તે.

હમાઈ, વિં (પું હમારો, સ્ત્રીં હમારી)
હમે એવું ને તે; હમે એવું; હમાઈ કર-
નાર; હમાઈથી બેરહુ; પ્રખ્યાત; હુમ્મણું;
ટોંગા.

હમણું, કિં અં છેતરાવું; ધૂતાવું; જૂલ થાપ
ખાવી; જુલાવામાં પડવું; ફાસલાઈ જવું;
ફાસાવું.

હમણાર, વિં મરકરી હટ્ટા કરનાર; મળકી;
કોઈને ચીઠવી હસવાનું બુલું કરે એવા
સ્વભાવનું; ચીઠવી-હસે એવું; સામાની
મરકરી કરી કરીને ગમત મેળવનાર;
મરકરું.

હમણાણ, સ્ત્રીં એક ખીજની ચેણીઓ
કરવી હસવું અને ખોટી ગમતમાં વખત
ગાળવો તે; હટ્ટા મરકરી ક્યાં કરવી તે;
દિખલ ક્યાં કરવા-કોઈને ખાલી ચીઠવવું
અને ખાખી હસવું વગેરે તે.

હમ્મે, પું [સં.] 'હ'કાર. (૨) હસવા માળ
ખાવા કે ગમત મેળવવા માટે કોઈ વિદાય
તેમ તેની મરકરી કે અડપણું કરવું તે;
ચેણા; મળક. હટ્ટા એકલો નહિ પણ મ-
રકરી સાથે જોડાઈને વપરાય છે.-હટ્ટા

મરકરી. હેકડી-ચેકડી કરવી તે. વળી બટ
વમને હટ્ટા એમ બોલાય છે.

હઠ, સ્ત્રીં [સં. મ્યા હપરથી] બહુ એકા
થયેલા દોષ એવું ને તે; માળમ વગેરેના
ખૂન જાણે. જમાવ તે; ટોળાખંધ પ્રાણી-
લોકનો જમાવ; ટોળું; સમૂહ; જયો તે.
(૨) બીડ; ગીંદી. કિં પ્રં હઠ મગી-
ખૂન લોક પ્રાણીનું એકદું યવું. હઠ જમતી.
હઠકારણું, કિં સં હપકા દેવો; હોક દેવા;
ધધણવળું.

હઠણું, (હણણણું) હઠ-એવો અવાજ થયો,
ખખણું. (૨) રીસનું રાવું.

હઠમઠ, સ્ત્રીં ઠીકઠીક કરી મઠેરી આપવું વ.
ગેરે તે; અર્થાત્ કોઈ કાર્ય કરનારને તેને
જોઈતી સામગ્રી જેમ જોઈએ તેમ તૈયાર
આપ્યા કરવી વગેરે મંબંધી ને કામ તે;
ખટખટ; ઠીકઠીક કરવાની તળવીજ તે.-
રસોઈથી રસોઈ કરે તોપણ વઢુએ તેની
હઠમઠમાં રહેવું જોઈએ એવો ટોસીનો છ-
કમ હતો. (૨) સેવા સંબંધી કામકાજ;
સારવાર; વહીવટ; કારભાર; ઠીકઠીક કરી
આપવાનું, મંજાળ રાખવાનું વગેરે ને
સેવાનું કામકાજ તે. (૨) ચાકરી; ખર-
દાસ; મહેમાનગીરી; સેવા.-ગારીજ હોવા
છતાં તેણે ખૂબ હઠમઠ રાખી હતી.

હઠરણું, કિં અં ચણગરાણું; પોતે ને પોતે
હઠારો કરવો. (૨) ધૂનવું; ધરધરવું.

હઠણું, કિં અં હાક કરવો; રચવું; ખનવું;
કરવું. હં હાક હઠવા. બાગવત.

હઠવેઠ, સ્ત્રીં હઠમઠ; સારવાર; સરમરા; સેવા;
ચાકરી; ખરદાસ; મંજાળ રાખવી ને સેવા
કરવી તે; હઠવેઠ.

હઠણણું, કિં અં કારડા જેવા આમ તેમ
હામ્યા કરવું; નકામું રજણું; રખડવું; ઠાઠ
જેવા હપરનીચે થયા કરવું; નહિ બ-
હાતાં હઠજાને હઠજતા પાણી સાથે હઠ-

ખ્યા ને ખડખડા કરવું તે.-આ ગાંગડુ મગ તપેલીમાં ઠંઠળ્યા કરે. (૨) ખળખળી જવું; જીર્ણ ચક્રજવું; વૃદ્ધાવસ્થાથી નાતવાન ચર્ષજવું; ડડજવું.

કઠાકવું, કિં સં અગાડી દેવું; ખીજની સાથે સામેલ કરી દેવું; ભેળાવી દેવું; ઠીકઠાક કરીને ખીજની સાથે મૂકીદેવું. (૨) ખરું ખોટું જોમ વખતને અનુકૂલ હોય તેમ ભળતું ખોલી દેવું; ધુસારી દેવું; ખંધેચેરડું કરી નાંખવું; ખેસારી દેવું.-નમે એને ખીજ વર્ગમાં ઠાકારી દીધો તે બિચારો સુખેથી મુસાફરી કરી ચક્રયો. અગાવી દેવું

કઠારવું, કિં અં ઠાકારો કરાવવો; લુગડાં ધરેણાં વગેરેથી આકર્ષક લાગે એવું કરવું; ઠાકમાઠ કરાવવો; રુણગારવું; ઠાક કરાવવો; સાફ-દેખવું દેખાડ એમ કરવું. (૨) બનાવવું; કૃત્રિમ બનાવટ કરવી.

કઠારો, પું ઠીકઠાક; બલકાખંધ; કાંધવું પથ્થર પાન ખેંચાય એવી રચના, ધામધુમ કે વસ્ત્રાલંકારથી સુશોભિત-સુધક ધર્ષ રહેવું અથવા બની બનાવી દેવું તે; ઠાકારવું તે; ખૂબ ઠાક કરવો તે; ચણગરાવું તે.-ભાબી તો ખૂબ ઠાકારી કરીને આવ્યાં છે.

કઠારી, સ્ત્રી ઠાકારી, બળક; મસ્કરી; હસવા જેવું કરવું તે.

કઠાળી, સ્ત્રી મસ્કરી; ઠાકારો.

કઠુક, સ્ત્રી ધાતુનો ધાટ ઠપકાવાથી યષ્ઠ ય-ધને રહીજતા અવાજોમાંનો દરેક એક એક રણકો તે. (૨) રહી રહીને આવતા રેવામાંનું દરેક આંતરા આંતરણું અડેકું રૂદન રૂંથ તે. (૩) ઠણકાતું-ઠપકાતું હોય તેમ રહી રહીને વાગતો-લાગતો જે આંચકો કે નરમ આધાન, ઘેચ તે; સળક, બોક, ચલાધાત; ધબક-કારો, ફરકવું તે, ફરક:-આમડી તસતસ ધર્ષ ગાઇ છે અને અંદર રહી રહીને ઠણક આવે છે પણ

હજી ગુમકું ઢાટતું નથી.

કઠુકવું, કિં અં અદ્રજાવાથી-ઠેકાથી ખડખડવું; ઠણકાર યવો; (ધાતુનો ધાતુના વાસણ કે ધરેણા જેવા ધાટનો) ઠણકો-રણકો યવો. (૨) હલકેથી અદ્રજાધને વાગવું-લાગવું.-નવાં ઝાંઝર પડે ઠણકે છે. ફૂળે છે. (૩) નરમ આધાત કે અંદરથી ઘેંચ-પીડ યવી.-પરૂ યવાને ગડ, અંદરથી ઠણકે છે, ત્યારે સોય બોકાતી હોય એવું યાય છે. રહીરહીને વાગવું, રેવું આવવું; અણુમનાપણાનો ઉભરો નીકળવો.-કેમ થોડી થોડી વારે ઠણકે છે ?

કઠુકારવું, કિં સં ઠણકે એમ કરવું; પગમાં પહેરેલા છડા-ઝાંઝરને ઠમકો આપવો; ઠપકારાથી-ખડખડે એમ કરવું; એવી રીતે જોરથી પગને હલેકાવી-મરોડથી મૂકવો કે.જેથી ધરેણું ખડખડે. (૨) જાપટવું; ઠપકો દેવો. (૩) ઠાકવું; મારવું; વગાડવું.

કઠુકો, પું [સં ઠણકાર] ધાતુ ઠપકાવાથી નીકળતો અવાજ; રણકો. (૨) છાતીને ઠપકાવીને કાઢવામાં આવતો રૂદનનો અવાજ; અણુમનાપણાનું-લાડતું ઠણકણતું રૂદન તે; ઠણકમો. (૩) ઠાકની કપારી; ધુભરી; કંપ. (૪) ધટકો; સણકો.

કઠુકણ, સ્ત્રી ખાલી અખડ ધાતુ પાનમાંથી તે ઠાકતાંનીકળતો એવો અવાજ; ખાલી વાસણનો અવાજ. (૨) ખાલીપણું બતાવે છે, કંઈ નથી એમ; ખાલીખમ. કહેં ઠણકણપાળ, ને મદનગોપાળ, અર્થાત ખહાર આડંબર છે પરંતુ અંદર તો કંઈ નથી, ધંટડી વાગે છે એમ. રૂં પ્રં ઠણકણ પાક=માર; રેવું પડે એવો માર પડવો તે. કિં પ્રં ઠણકણ યવું=ખડખડવું; વાગવું. ઠણકણ કરવું=અણુમનો કપા કરવો; ઠણકણાવું; રેવું.

કણ્ઠલુપ્ત, કિં અં કણ્ઠલુ એવો અવાજ થવો; ખડખડવું; વાગવું. (૨) રહીરહીને કણ્ઠલા કયાં કરવા; રહીરહીને રાવું; કણ્ઠલુપ્ત.

કણ્ઠલુપ્ત, પું કણ્ઠલુપ્ત તે; કણ્ઠલુ એવો અવાજ થવો તે; ખડખડાટ; વાસણો ખડખડવાં-અથડાવાથી નીકળતો અવાજ તે. (૨) કણ્ઠલા કરવા તે; અણગમો; કણ્ઠલુપ્ત; રીમ-દુર્ભણું લાડથી રહી રહીને; રાવું વગેરે તે.

કણ્ઠલુપ્ત, પું [સં.] કણ્ઠલુપ્ત એવો અવાજ થવો તે, કણ્ઠલુપ્ત; ધાતુ વગેરેનો રણકાર; ધુધરી ઝાઝો વગેરેના તીણા અવાજનો રણકો ધધરહેવો તે રણકાર.

કનસાવું, જ્યં કંસાવું.
કપ, અં કોષ ઓળ એકદમ અદ્ધનાવાથી કે પછડાવાથી નીકળતો એવો અવાજ; ટપ; ધખ.

કપકપ્ત, કિં અં કપ એવો અવાજ થઈ નીચે પછડાવું; ઠોકાવું; અદ્ધનાવું; અથડાવું.
કપકારવું, કિં સં કપ એવો અવાજ થાય તેમ મારવું-અદ્ધાળવું; અથડાવવું; મુઠ્ઠા વગેરેથી મારવું; ટીપવું; ઠોકવું. (૨) આકરા થઈ જઈ કપકો દેવો; ખીજવું, ઝા ડિયો કાઢવો.

કપકો, પું કોષને કંઈ ખોટું કામ કરવાખાટે કહવા આકરા બોલમા દાખીને કહેવું તે; ખોટું કામ કરવા ખાટે વટવું તે; ખીજવું તે; શિખામણુ દેવી તે; ઠોક દેવો તે કિં પ્રં કપકો આપવો=ઠોક દઈને કહેવું; ખીજવું; કપકો દેવો. કપકો ખાવો=બૂલ કરવા ખાટે કોષ કંઈ આકરાં વચન કહે તે સહન કરવા; દોષમાં આવવું તે; કપકો મળવો. (૨) આળ; કહેતી; ઉપાલંબ; કલક. (૩) દોષ; વંક જૂલ; ખોડ; ખાખી;—કપકો નહિ આવવા દઉં. કપકા

. પાત્ર=દોષી, ખીજવું થડે એવા રખસનને ચોખ. ૩૦ પ્રં કપકો ઠેસ=સહેનસાજ દોષ-ગુનો; ઉપાલંબ એવું-મૂલચૂક જેવુંતે; મોટા નાના કંઈ પણ દોષ તે;—જોને કશો કપકોઠેસ આવે નહિ?

કપકપ્ત, કિં અં અથડાવું; અદ્ધનાવું; કપ-કપ થવું. (૨) સોવાઈને ઠોક ખાવા.

કપકપ્ત, કિં અં અથડાવું. (૨) રખડવું; કપકવું.

કપલાવું, કિં અં કુટાવું; પિટાવું; પછડાવું.

કપકારવું, કિં સં ઉપરથી ઠોકવું બેસાડવું; ઉપરથી ઠોક દેવો (૨) કપકો દેવો; વટવું; ખીજવું.

કમક, ઓં ઠોકે ઠોકે-પછાડે પછાડે-પમસે પમસે ઝાંઝર છડા વગેરેનો જે એક એક અવાજ થાય છે તે; દરેક ડગમે, દરેક તરછોડે, હિલચાલે અવાજ થવો તે. માથ આલતાં કેવા કમક કમક ધુધરા વાગે છે. (૨) ઠોક થડે; અદ્ધાળ થાય એમ પગ મૂકીને ચાલવાની મરોડ; પલ્લવિષેપ; ચાલવાની એક દબ-તરેફ તે. સ્ત્રીઓના પગનું એવી લટકથી મુકાવું કે નથી ઝાંઝર કે ધુધરાવાળાં ધરેણીના અવાજ થાય. એક પછી એક અવાજ થવો તે. કમક; મરોડ; લટક; લહેકો; વરણાગી. ઉં કમક કમક ચાલો, ચાલતાં લાજ રાખો, નહિ અમ ધર આવ્યાં, છાજશે સત્ય ભાખો.

કમકકમક, અં કમકમ થાય તેમ; ઠોકાઈને ધરેણું ખડખડે એમ (ચાલવું તે.) ચટક મટક. (૨) રહીરહીને વાળનું ખડખડવું તે.

કમકપ્ત, કિં અં કમકમ થવું; ધાતુના પાત્રનું કે ધરેણાનું ખડખડવું; રહી રહીને ખાવો ખાઈ ખાઈને કમ કમ એમ થવું; ખળખળવું; ઠોકેઠોકે વાગવું. ઘેડકાવાળી જોળનના જોરવાળી સાથે ચાલતાં ધમ-

કારાથી ખડખડું તે. ઉં હમકે કલ્હાને
કાળી પાયે.
ક્રમકારો, પું હમ દધને જે અવાજ યવો
તે; ક્રમ એવો ધાતુનો જે રણકો તે; હમકો.
ક્રમકો, પું આલતાં આવતો કમ્મરનો જે
એક અને લાંકની લટક તે; સ્વાભિમાન
પૂર્વક જોખનના જોરથી આલતાં હમલે
હમલે પગ ઉપાડીને મૂકતાં ગતિને ઝોક-
ધરેણું ખડખડે અને આલપર ધ્યાન
ખેંચાય એવો મરોડ તે; હમકો; ઠેકડી
ખાઈને, જોરથી જમીનને ઠોક દધને
આલવાનો જે આળો તે; લટકો; ગતિ
મરોડ; અંગભંગ ને કમ્મરને ઝોક દેષ
આલવું તે. ૩૫, અપકાર, હોંસ વગેરેનું
ગતિના ચલન વલનમાં દેખાવું તે. -યું
રતનખાઈનો હમકો! (૨) લહેકાતી આલને
ઠેકડિયાં પગલાં ભરવાથી ધરેણુનો જે
અવાજ યવો તે; લહેક. લાંકલમક. કિં
પ્રં હમકો કરવો=પરેણું લુગડાં પહેરી
લહેકતી આલે આમ તેમ અંગ મરોડીને
આલવું.
ક્રમક્રમણું, કિં અં હમક્રમ એવો અવાજ
યવો; ક્રમક્રમ યવું; ઠોક ખાઈ ખાઈને
વાગવું=ખડખડવું; ઉછળા અથડાઈને-
અડાળાઈને ખણખણવું હં પાયે નેપુર
ક્રમક્રમે ને કાને ઝપકે ઝાવ જો.
ક્રમક્રમ, અં એવો અવાજ તે; ધાતુને કંઈ
અડાળાવાથી કે ધરેણું ચીંજની સાથે
અડાળાવાથી નીકળતો એવો અવાજ. કિં
પ્રં ક્રમક્રમ યવું=કપકારાવું.
ક્રમક્રમટ, પું ક્રમક્રમ યવું તે; ખડખડવું તે.
(૨) ખાલી ભભકો; આડંબર; ધમધ-
માટ. (૩) પતરાજ; ટુલાસ; ખાલી દમ.
(૪) હણહણાટ; નાચી રહેવું-ફટી રહેવું
તે; ધન્યનાટ તે.
ક્રમણી, રીં હમધોડી; જે પાટિયાં ભેગાં

કરીને વાંચવાની ચોપડી જોઈએ તેટલી
પહોળા ને ઉચી રહે તે માટે ખનાવેલી
ધોડી; વાંચવાની ચોપડી મૂકવાની ત્રિપાષ.
ક્રમ, નં ગુજરાત, રણ અને સિંધની વચ્ચે
કરાંચીથી પૂર્વે પચાસ માઈલ ઉપર સિંધના
પશ્ચિમ કિનારા ઉપર આવેલું એક શહેર.
નગરદ્વાર=કિનારા ઉપરનું નગર એ નામે
પ્રસિદ્ધ છે. સિંધના નીચલા ભાગમાં
રહેતા માંડ લોકોની વસ્તી ઉપરથી તેનું
અસલનામ 'માંડીવાડી' હતું અને મના-
વરી, મનાહજુરી, ને મિનાગરી વગેરે નામે
તે પરદેશી મુસાફરોએ વર્ણવણેલું છે. કેટ-
લીકવાર નાચ પામી પામી તે ફરીફરીને
વસેલું હોવાથી તેનું તળ અને સ્થળ
બદલાઈ ગયાં છે. સત્તરમા સદીમાં તે આખા-
દેશમાં હતું. રેરામી વણાટ વગેરેનું કામ
લાં મારું ચાલે છે. એમ કહેવાય છે કે
આગળુ એક રાજાએ ચીનથી કારીગર
બોલાવી ચિનાઈ માટીનાં વાસણોનો ઉદ્યોગ
ખીસવ્યો હતો અને ત્યાંથી તે સિંધમાં
ફેલાયો હતો. ગેઝીટીયર વગેરેમાં વિશેષ
હકીકત માટે જોવું. (૨) આ નામનો
તાલુકો. કરાંચી જિલ્લામાં ૧૩૨૩ ચોરસ
માઈલના વિસ્તારનો છે.
ક્રમ, પું યર.
ક્રમક્રમ, પું પાંકો કગર; હેવટનો નક્કી
બદોળસ્ત કરવો તે; વિગતવાર કરાર
કરવો તે.
ક્રમક્રમ, નં ફરીને રહેવાનું ઠેકાણું તે; રહેવા
સુવાનો બદોળસ્ત તે.
ક્રમક્રમણું, નં નક્કી ઠેકાણું તે; વ્યવસ્થિત
રહેવા સુવાનો બદોળસ્ત તે. (૨) બ્ય-
વસ્થા; ગાઠવણ; રચના; બદોળસ્ત. (૩)
પતો; તળવીજ; કામ-ધંધે લાગવું કરવું
તે; ભાળ; સંયોજન. -એવું કંઈ ક્રમ
ઠેકાણું પડ્યું નથી.

કરક, સ્ત્રી ૦ કરકાષ જવું તે; વાંક-લીલા તૂટી-
ચાર યષ જવું તે; ઠસ; તેલ; મહેનતથી
પાણી પાણી યષ જવાવું તે. (૨) અભિ-
માન ઉતરી જવું તે; સીધા યષ, જવું-
યાકી જવું તે:-કામ કરી કરીને કરક
નીકળી ગઈ. (૩) પું બોલ કે ધાતુના
સળિયાનો જે વાંક તે; ચરકટ:-સારા
લુહાર પાસે તરાકનો કરક કલાવો ને રેડિયો
ચાલુ કરો.

કરકાણું, કિં ૦ અં ૦ વંકાણું; ચરકાણું; એક
છેડાથી ખીજા છેડા, લગી એક સરખું
સીધું નહિ હોયું; વાંકા વળી જવું. (૨)
વંકાણું; રિસાણું; ખોટું લાગવાથી વાંકું
ચાલણું; વિશ્વ રહેણું-હિંડણું તે; મો
મરડીને ચાલણું.

કરણું, કિં ૦ [સં. સ્થિત] સ્થિર થવું;
હભા રહેણું; ગતિ રોકાવી; ચલન, ચંચ-
ળતા મટવી; સ્થિર રહેણું-જરા કરી હું
આવું છું. (૨) ધીર પડવું; સખુરી
રાખવી; ખોટી રહેણું. (૩) થોભવું;
ટકવું; ધણીવાર રહેણું:-એ તો ત્યાં થયો.
(૪) મુકરર થવું; નક્કી થવું; નિશ્ચય થવો:-
લગન કરશે. (૫) જામવું; પરમાણુઓનું
એકત્વ થવું; નીતરીને ખેમવું:-કચરો
નીચે કરશે. (૬) જલું થવું; ઘટથવું.
ધી કરવું. (૭) ટાલું પડવું; ચાંત થવું;
થકવું; સીકવું:-ખીચડી-રસોઈને જરા
કરવા દો. (૮) ખંધાષ જવું; જોડાણું,
ખાતી જવું:-ચુરચું કરવું; પાણી કરવું.
(૯) ટાંટથી સંકેત્યાષ જવું; ખૂબ ટાંટ
વાવી; ટંડા યષ જવાણું; ચડી જવાણું:-
ટાંટ કરીજવું. (૧૦) કિંમત-ભાવ નક્કી
થવો; નિશ્ચય કરવો; સાદું નક્કી કરવું=
ઘડીને ભાવ કરાવો. કરશે તો લક્ષ્યું (૧૧)
બદોખસત થવો; ગોઠવણું ચરી:-વિવાદ
કરના નથી. (૧૨) પ્રસન્ન થવું; ખુશી

થવું; મંતોપ વળવો. ઉં આજે કુમાર!
કરી આંતરડી અમારી. રાજથવું. (૧૩)
મિંચાણું લીન યષજવું; આજસમાં પ-
ડવું:-આંખ કરી જાય છે. (૧૪) નિરાંત
વળવી; વૃત્તિ થવી; ઉભંગરો મટવો. કિં
પ્રં પેટ ભરવું; આંખ કરવી. ૩૦ પ્રં
કરી કામ ખેસવું=નિવૃત્ત થવું; ધાકીને છે-
વટનું ખેસવું; ચંચળતા તણ દેવી.

કરાવ, પું ૦ કરાવવું-નક્કી કરવું તે; ‘અમુક
કામ આમજ કરવું’ એમ ઠેરવવું-કરા-
વવું તે; નિશ્ચય કરવો તે; નિર્ણય; સિ-
દ્ધાંત. સરકારની આગ્રા તે. (૨) સરત;
કરાર; કપાસો. (૩) બદોખસત. કિં
પ્રં કરાવ કરવો=નિશ્ચય કરવો.

કરાવપત્ર, નં ૦ કરારનામું; નક્કી કરેલી આજ-
તનું લિખિત પત્રક તે; સાદું; ખોલી.

કરાવણું, કિં ૦ સં ૦ નક્કી કરવું. (૨) જમાવણું.
કરીકામ, અં ૦ નક્કી ઠેકાણું; સ્થિર એમ; થીર
જમાએ; નિવૃત્તસ્થિતિમાં.

કરેલ, વિં ૦ જોના વિચારો સ્થિર થયેલા હોય
એવું; ચાલું; હડાણું; ગંભીર; પુખ્ત.

કલવણું, કિં ૦ કાલવણું.

કલવાણું, કિં ૦ ખાલીથવું; એક પાત્ર-
માંથી ખીજા પાત્રમાં પડવું; ખાલી થઈ
જવું. અમુકમાંથી નીકળી જવું; ‘ભરાણું’
થી ઉલટું કલવાણું; નીકળીજવું.

કવણી, સ્ત્રી ૦ કમણી; પુસ્તકને વાંચવા માટે
ખુલ્લું રહે તેમ રાખવા-મૂકવાની લાકડા-
ની થોડી તે.

કસ, અં ૦ સજ્જસજ્જ યષ ગયેલું હોય તેમ;
સંકેતાયેલું. ખીચોખીચ ભરાઈ ગયેલું
હોય તેમ; કંસાયેલી હાલતમાં હોય એમ;
ભરચક; જરાએ માગ ન હોય તેમ; કસો
કસ. (૨) કમ; જડ, સકસ; યાકી-હારી
મંદ પડી ગયેલું હોય એમ:-એનું પેટ
જલું પાવાથી કમ યષ ગયું છે. કસ;

નરમ; દીહું; શિયિલ; લોથ; ટં.કિં પ્ર૦
હસ યધ જવું=પુરાધ જવું, યાકી-હારી-
નરમ પડીજવું: શિયિલ પડીજવું.

હસકખાજ, વિં રોફદાર; ગર્વી, અભિમાની;
તોરદાર-વાળું. (૨) ભભકાદાર, તેજી;
દીપતું; શોભતું; હસસાદાર.

હસકાદાર, વિં રોફદાર; ભભકાદાર; શોભીતું.
(૨) તોર ને અભિમાનનું ભરેલું; રૂપ
વૈભવનું ગર્વી. (૩) જનજરમાન.

હસકો, પુ૦ મગરીનો ઉદ્ધત દેખાવ તે; ગ-
ર્વાલોક; તોરની છાલકાષ, છર; તરછોડ.
(૨) ઝમેલ; ભભક.

હસણિયું, ન૦ હસ-દાયર-અટકણીતરીકે વાપ-
રવાનું, જે કંઈ હોય તે; આડખીલી; દેસી;
ચાંપ. કમાડ વગેરેની આડે મૂકવાની કા-
ચર; ખીલી; દેસણિયું.

હસણું, કિં અ૦ [સં. સ્થા] સ્થિર યધ
ખેસવું; સારી પેઠે મનમાં ઉતરવું; ધ્યાનમાં
આવવું; મનમાં નક્કી રૂપે ખેસવું; સજડ
ચોટવું, વિસરી જવાય નહિ તેમ સમ-
જમાં આવવું.

હસાઠસ, અ૦ (વિં) હસ-ભરચક ભરાઈ
જઈ જરા પથ ભાગ રહો ન હોય એમ;
ભરપુર; મંપૂર્ણ; સજડાસજડ, હાંસીને બ
રાયેલું હોય એવું-એમ; હસોઠસ.

હસાવણું, કિં સ૦ કોઈના મનમાં અચુક
વાત-ખાખત 'આમજ છે' એવું સજડ
ખેસાડવું; મનમાં ઉતારવું; મગજ ઉપર
અચુક ખાખત ન બુલાય તેની રીતે સ-
ચોટ ખેસાડી દેવી તે; હસે એમ કરવું તે;
છાપ પાડવી; સજડ કરી નાંખવું; એવું
સમજાવવું કે જે સમજ્યું બુલાય નહિ,
એટલુંજ નહિ પરંતુ તેની વિરુદ્ધ હોય
તે માનેજ નહિ એવું કરવું.

હસાઠસ, અ૦ હમાધ-હાંખીને ભરેલું હોય

એમ વિં ખૂબ દાખીને ભરપુર ભરેલું
હોય એવું.

હસસાદાર, વિં રૂપ, વૈભવ, યૌવન વગેરેના
ગર્વની છટાવાળું; ભભકાદાર; તોર ને બ-
ન્ધકવાળું; મનથી અભિમાની અને રૂપ
વૈભવથી શોભાયમાન હોય અથવા રહેતું
હોય એવું; ઝલેલદાર, ગરરીદાર; રોફદાર;
જનજરમાન.

હસસાખંધ, વિં રોફભેર; હમાખંધ. (અ૦)
હમભેર; મરોડમાં; તોરમાં; ગરરીમાં-વહ
કેવી આણી. તરફ જોયાએ વગર હસસા-
ખંધ આલી ગઈ. સ્વાભિમાનભેર; રૂપ,
વૈભવ, યૌવન અને ચણગારની છટાની
મરડાધ-મરોડખંધ.

હસસો, પુ૦ ધન, વૈભવ, યૌવન, માન અને
સમ્ભવટની મગરીનો જે ગર્વી લટકો તે;
ભભકદાર-જનજરમાનપણાનો ઉડતો રોફ-
દાર દેખાવ કરવો તે; ભભકની છટા; લ-
હેરી લટકો; ડોળ; શીકલ; રોફદારપણું;
તેમજ પોતાના સૌંદર્ય પહેરવેશ વગેરેની
ઉત્તમતાનો ગર્વાલોક તે. રોફ; તોર; છર;
છલાધ; સુદરતાની ગભીર ગરરી તે.

હળિયો, પુ૦ હળમાંનો કઠણ ખીજખી કણ;
હીલો; બિયો; બી; ગોટલો:-ખોરનો જા-
ખુનો હળિયો. (૨) સ્ત્રીચંક; ચંકવાકાર
ચામડીની જે કરચલી તે; પાનપડી જેવી
તપ્પાની જનનેદિય આમળની ગેડ.

હંગરાણું, કિં અ૦ હંકુ ધવું; હિંગરાણું; હરી
જવું. (૨) રહી જવું; અકડાધ જવું.

હંદરણું, કિં સ૦ હાંકાં ભાગી નાંખવાં, ઠોકવું;
મારવું. (૨) વિંઝી-હલાવીને સાંધામાંથી
નરમ-દીહું કરી નાંખવું; ખંખેરવું; જંઝે-
ણું. (૩) ખૂબ કપડો આપવો; આપરી
નાંખવું. ૩૦ પ્ર૦ હંદરી કાલું=મારી-જા-
ટકીને દૂર કરવું; હમેશ માટે કાઢી મૂકવું.

હંદરણું, કિં સ૦ હાંકાં ભાગે એમ કરવું;

અધકચરું કરવું; ખોખરું કરવું.:-વે આ-
ટલી સુંઠ કંઠોરી આપ. (૨) છેતરવું. (૩)
મારીને કાઢી મૂકવું.

કંઠોળી, સ્ત્રી ૦ ડી, ડી, કરીને હસવું તે; હા-
સ્ય; હસવા જેવી મસ્કરી; મજાક.

કંઠ, સ્ત્રી ૦ કંઠી; ટાઢ; ટાઢક. (૨) ચૈય; હી-
કળ; ચરદી.

કંઠક, સ્ત્રી ૦ ટાઢક; કંઠી; શીતળતા. (૨)
ચાંતિ; ચાતતા; માવ; મંદપણું; અતુદે-
ગતા. કિં ૫૦ કંઠક કરી=ગરમી ચાંત
પડે 'એમ કરવું'; સાચોપચાર કરવા. (૨)
પોતાને જરૂર જોગી વસ્તુ અને કામ કરી
લખને ખેસવું; ઉદ્દેગ કે પચાતી ન રહે
એમ કરી ખેસવું; નિરાંત કરવી કંઠક
વળની=વાંતાવરણમાંથી ગરમી ઓછી થ-
વી. મન ટાહું 'પડવું'-નિરાંત થવી; ચિંતા
જતી રહેવી. કંઠક રાખવી=કાળાવળા નહિ
પડીજવું; ધીરજ રાખવી.

કંઠકિયું, ન ૦ કંઠક આપે એવું બીનું કપડું
તે; તાપની વખતે બીનું કરીને ઓઠવાનું
અંમવસ્ત્ર. (૨) વિં ૦ કંઠા મિજાજનું;
ટાઢા મનનું.

કંઠાઈ, સ્ત્રી ૦ ધીમપણું; ઘાઢક; 'કંઠક. (૨)
આળસ; સુસ્તાઈ; ચાંતતા.

કંઠાશ, સ્ત્રી ૦ ટાઢક; કંઠાપણું. (૨) ધીમા-
પણું કંઠક.

કંઠિલ, ન ૦ [સં. સ્વદિલ] વેદિ; ચોતરો;
હવન કરવાની નાની ઓટલી. કિં ૫૦
કંઠિલ જવું=ઝડે કરવા જવું; ખેતરમાં
કળાયે જવુ જીન.

કંઠી, સ્ત્રી ૦ હવામા ફરફાર થવાથી કે સિયા-
ળાને લીધે હવા ટાઢક થતી ચે; ચૈય;
અત્યંત ટાહું લાગવાથી-ટાઢી હવાથી કે
ચરિની ગરમી ઓછી થવાથી જે ટાઢ
કની અસર લાગે છે તે (૨) ચરદી કિં ૦

૫૦ કંઠી લાગતી. ટાઢ વહાવી. કંઠી પડતી.
કંઠીની ઝવુ.

કંઠું, વિં ૦ કંઠીવાળું; ટાહું; શીતળ; ઓછી
ગરમીવાળું. (૨) ધીમું; મંદ; મોળું. (૩)
સુસ્ત; આળસ (૪) માસી. (૫) નિરાંતિયુ;
ઉનાવળું નહિ એવું; અતુદેગી. કિં ૫૦
કંઠું પડવું=ગરમી ઓછી જમ્ જમી; ઉના-
પણું જતું રહેવું. મિજાજ હેઠે ખેમવો,
મનનું આદિલન મંદ પડવું. કંઠું પાડવું=
ચાંત કરવું; ટાહું પડે એમ કરવું; ચાંત
પાડવું. ઝગડો પતાવવો; ઉભરો-શોક કોષ
ઉમળકો ચાંત કરવો. ૧૦ ૫૦ કંઠુંગાર=
ખડખડ કંઠું. કંઠુંગાર ધમજવું=છેક ચાંત
પડી જવું; મોન ધમજવું. કંઠા ઘોઘીનું
=ચાંત રવભાવનું. નિરાંતનું; સુખ ચેનનું;
વગર અમનું. કંઠી મસ્કરી=અંગનું ખોલ-
વું કંઠ પાછી રેહવું; કોષ વાત ટાઢી પડે
એમ કરવું; ચર્ચા ન થવા દેવી; દાખી
દેવું; હોલવવું નિરાય કરવું. કંઠો માલ=
ખેડેલો માલ. (કંઠું પડવું=ઝડે ઉતરી
જતી, રંગતી ધમક-ઝગકાં ઝાખી ધમ
જતી, તે ઉપરથી ઘણો વખત થવાથી કે
ખીજ કોષ રીતે માલની ધમકનું સહેજ
નરમ ધમ જવું તે) કંઠે પેટ=વગર ગર્ભ-
રાવે, નિરાંત; ધીરે રહીને; ધુવાધુવા ધમ
ગયા વગર.

કંસાણું, -(કંસાણું) કિં ૦ સજડાસજડ
ભરાવું; એક ખીજા સાથે ખૂબ દબાઈ-જં-
ચડાઈને રહેવું; દબાઈને રહેવું; માગ ન હોય
તોપણ કચરાઈને-જકડાઈને રહેવું. (૨)
પરાણે પિવાવું; પીવાથી કઠોકાંઠે ભરાઈ
જવું, ન માથે એમ ભરાઈ જવું. કાં
વગેરે પિનારાઓ માટે આમ બોલાય છે,
ખાવા માટે, અપચા માટે, કદથી સજડ
થઈ જવા માટે વપરાય છે. કંસાણું=પીવું,
ખાવું. -કંસાય તેટલો કાંઠે કાસ. બાજબી

ખાષ ઠંસાષ ગયો. એનો કોકોને છાતી
ઠંસાષ ગયાં, કકૂથી છાતી ઠંસાષ ગષ.
કા, પું. સ્થિરતા; ઠંકાણું; સ્થિર્. (૨) ઠરે-
કાણું; રહેકાણું. (૩) બંધ:-એનો કક
કા નથી.

કાઉકું; વિ. ઠરેલ; ગંભીર; કહાયું; થાંણું;
અનુદત; કાવકું.

કાકડીક, વિ. ખરાખર મધ્યારથી રચેલું-ગોઠ-
વેલું હોય એવું; બ્યવસ્થિત; રીસરનું;
ટાપડીપ બંધ; મંબાળા-સાચનીને સારી રીતે
ખનાવેલું તેમજ ગોઠવેલું-બ્યવસ્થાપૂર્વક
રચેલું કહેલું એવું:-એને બધુંએ કાકડીક
જોષએ છીએ. સુધકાંધ-સકાર્ધવાણુ; સટ-
રપટર નહિ એવું. કીકકાક પશુ મોહાય છે.

કાકર, નં. જમીનદાર, ગરાસિયા-ભિલ્લ વગેરે
તે; જમીનદારોની હકુમતિયા જાતિ, નાત.
(૨) કાકાર.

કાકરડા, પું. જમીનદાર અને વળી થોડોક
રાજ અધિકાર ધરાવતા અસલ ભિલ્લ
લોકોના વંશજો; નાના નાના ભિલ્લ
રાજઓ અથવા ગામ ધણીઓના વંશજ
ભિલ્લ તે. નર્મદા પ્રદેશના અને યુન્નરાતના
આગલા વતનીઓના વંશજો; ભિલ્લ; કો-
ળી વગેરે તે. એક વચન કાકરડા=ભિલ્લ,
બીલ; કાકાર. સ્ત્રી. કાકરડી.

કાકરવાળી, સ્ત્રી. વાણિયાઓની એક નાત.

કાકરાં, નં. કાકાર જાતિના રજપૂત, કોળી,
ભિલ્લ વગેરે લોક તે, કાકારોનાં સંતાનો
તે. (૨) કકરાણાં; કાકાર લોકની સ્ત્રીઓ.

કાકરિયા, વિ. (પું.) કાકારનો રૂપાળો મજનો
જુવાન છેલ છશ્રીયો છેકરો; કાકાર, અને
કાકાર પુત્ર એવો; રૂપાળો; છેલછશ્રીયો;
વરણિયો; માન-રાજમાનને મોખ્ય એવો;
રાજેશ્રી; રાજની. વદાલ ને ગાન બધું
સંમોધન. ઉં. શુદ્ધરાક સુંદર, જમજો
કાકરિયા ! પ્રેમાનંદયાજ (૨) વિંછોની

એક જાતિ; થોભિયા જેવાં રાજસી-આ
ગળથી ભારે લહેરખાંવાળા વિંછી તે-કા
કરિયા વિંછી.

કાકાર, પું. [સં. ઠકુર] નાના નાના ભિલ્લ
કોળી અને રજપૂત રાજઓના ભાયાતો
અને વંશજો તે; જમીનદાર, લકાયક ભિલ્લ
રજપૂત વગેરે જાતિની જે પ્રજા તે-કાકાર.
(૨) નાનો રાજ; ગામધણી; ગરાસિયા;
તાલુકદાર તે. (૩) દેવની મૂર્તિ-પ્રતિમા
તે; જુદાં જુદાં ગમે તે દેવની પૂજવાને
ઘોરે રાખેલી મૂર્તિ કે છબિ તે. વિષ્ણુ-
કૃષ્ણની મૂર્તિ તે:-કાકારસેવા=દેવસેવા;
પૂજા કરવાના દેવોની જે મૂર્તિઓ વગેરે
તે. કહે. કાકાર ગયા ને હમ રહા=સારા
ગયા ને નહારા રહા એમ.

કાકારજી, પું. દેવ; દેવતા; વિષ્ણુ, કૃષ્ણ વગેરે
પૂજ્ય દેવની મૂર્તિ તે; શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ.
સ્વરૂપમાં આ શબ્દ કંઈક રૂઢ થયો છે.
કાકારજી=શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા.

કાગલી, સ્ત્રી. કપકારો ધાય એમ અક્ષર ને
અક્ષર મારેલી જે કાકર તે; મોઢાં કંડાની
રમતમાં એકવાર જમીન ઉપરથી કંડો
મારી મોઢાં ઉડાડી તે ફરીને ભોંય પડે ત્યાર
પહેલાં અક્ષર ને અક્ષર તેને ફરીને કં-
ડાનો જપાટો લગાવેલો તે કાગલી; ઉડેથી
મોઢાં ભોંય પડતા પહેલાં તેને કંડાનો જો-
રથી ફટકો મારવો તે:-કાગલી વાળવી,
કાગલી મારવી=એકવાર ઉડેથી મોઢાંને
ફરી અક્ષરથીજ ખીજો જોરવાર ફટકો
મારી દૂર ઉડાડવી તે.

કાગું, નં. ઠેકું પડનાર લુંટારો; કાઠો કરનાર;
કોઈ જાણે નહિ તેમ આગળથી મંતલસ
કરી આગળ જતાં એકાદું કાંમ કરવાને
એકલા ધઈ જવાની જે જોડવણ તે; કાગો.
કાગો, પું. કાગવ; મંતલસ; સંકેત; અમુક
વખતે અને અમુક જગાએ અમુક કામ

કરવાને માટે આ પ્રમાણે એકદા ચલુ, એવી જે આગળથી કરેલી ગુપ્ત ગોઠવણ તે; એકદા યવાની છુપી ગોઠવણ તે:- હું ધારું છું, તેજ એ કાગો કર્યો હશે નહિ તો બધા મિત્રો અહિં એકજ સાથે ક્યાંથી આવી મળે? (૨) હંડાથી મોઢને અદર ને અદર ફટકો મારવામાં આવે તે; કાગલી.

કાક, પું [સં. સ્થાન] ચકિત બનાવી દે એવી રચના, બનાવટ, કે શોભા તે; દખ-દખો; દિમાક; ભભકો. (૨) શોભા; કાકારો; ટાપટીપ; રોફ; ધરણા કપડાની સળવટ તે. (૩) સારી વ્યવસ્થા; બધી યુક્તિ-દાર ગોઠવણ સંપૂર્ણ સોઈ ને સગવડ તે; ધામધુમ; ખૂબ ભભકાવાળી તૈયારી. (૪) દેખાવ; આલોક; (૫) ધાધલ; આડંબર; ડોળ; ધતિગ; ધિંગાણું. કિં. પ્રં. કાક કરવો; કાક મચાવવો; કાકમાઠ.

કાકડી, સીં. ચમને રમવાનમાં ઉચકી ભદ જવાની વાંસની નીસરણી જેવી પાલખી; કરકડી; નનામી; આટલી; જનાળે; ડોળી. કાકમાઠ, પું. કાકારો; કાક; ધામધુમ; દિમાક. (૨) આડંબર; ડોળ. (૩) મોટી તૈયારી; દખદખો. (૪) શોભા; ચંચુમાર.

કાકિયું, નં. સખગડખળ યદ્ય ગયેલું જીવું અને ભાગ્યુંતરું ગાડું; કપ કપ યથા કરે એવું ગાડું. (૨) જર્જરિત; સાલપોલિયું. કિં. પ્રં. કાકિયું એસી જવું=કપકાતું કપકાતું પરાણે ચાલતું ગાડું. ખાતું એકદમ પડી ભાગવું; હચમચ ચાલ્યા કરતું હોય એવું જે કંઈ ખાતું-કામ તેનું બેગી જતું તે.

કાકી, વિં. કાક કરનાર-રાખનાર; કાકવાળું.

(૨) ભભકાદાર. (૩) ડોળી.

કાકીયું, વિં. કાકી; કાંબિક; આડંબરી; કાક-માઠ સાથે રહેનાર.

કાકું, નં. કહેવર; કાકકાતું બંધારણ; કાક-પિંજર; કમ્મર અને છાતીનાં મોટાં કાક-કાંતું ખોખું તે-ચોકડું; પ્રાણીઓનું ચરીર જે વડે ટેકવાઈ રહે છે એવી જે કાક-કાંતી રચના-બનાવટ-ઉભણી તે. (૨) કમ્મરનું મોટું કાકડું કે જેની સાથે પગનાં કાકડાં બેડાયેલાં હોય છે તે; કાકનું કાકડું; મોટું ખોખું. (૩) કીકળ; ધણા વરસાદને લીધે જે ટાંઠ વાય છે તે; કા-કોડિયું:-કાકું વાય છે. (૪) જીની બાગી તરીકે કાલ; કોઈ પણ ખળખળી ગયેલી વસ્તુ; કાલી ગયેલું-જર્જરિત ચોકડું કે ખોખું વગેરે તે. (૫) બાજરિયાને બેઠે હોયેલી નીકળેલા કણુગા તે. (૬) ગાડાનો પાછલો ભાગ. કિં. પ્રં. કાકાં ભાગવાં-રંગવાં=કાકડાં ભાગવાં, કમ્મરના ધાપાના કાકડાને-સાંધાઓને ભાગવા.

કાણુ, નં. [સં. સ્થાન] રથાન; જગા; ભાગ; તબેલામાં જેટલી જગામાં થોડો બાંધ્યો રહે છે તેટલી જગા તે કાણુ. (૨) થેક; આસેચ; આધાન; થોડાનું થોડીપર થેકનું તે:-થોડાં-પથની આદને જેટલાં બચ્યાં યથા હોય તેટલાં કાણુ થયેલાં કહેવાય છે. (૩) સીં. તરેહ; વા; મિમ્મજ; દખ; રીત, લટકાં; નખરાં; ગરરી; ટાપટીપ:- ગમે તેટલી ઉતાવળ હોય તોય તું તો તારી કાણુમાની કાણુમાજ.

કાણિયો, પું. થોડાનું કાણુ સાફસુદ કરનારો; રાવન; ચોડાવાળો. (૨) ઉચી જાતિનો થોડો કે જે થોડીઓને કાણુ દેવરાવવાને રાખેલો હોય તે (૩) મોઢો, લુચ્ચો લ-કાગો; ટોકો.

કાણું, નં. [સં. સ્થાન] રથાન; રથાન; કામ; ટેકાણું; જગા જીવં યાણું

કાણ, વિં. ગાલમ હોય એવું; જાણીતું.

કામ, નં. [સં. સ્થાન] રહેવાનું ટેકાણું;

રહેકાણું; મુકામ. (૨) બેસવાની જગા; આસન; સ્થળ.:-તું નાતમાં વહેલો જાય તો ત્રણ જણનાં કામ રાખજો. (૩) બાંક; વાસણું; ઠાબરું; પાત્ર.:-ધી બગવાનું કામ ફટી ગયું. (૪) યાજ્ઞ; યાજ્ઞી; પતરાણી; બાણું. જમવા બેઝનાર માટે પાટલો, પાણીપાત્ર, અને યાજ્ઞ વાડકા વગેરે મૂકી ને ગોઠવણ કરવી તે.:-પરોણા નહાય એટલામાં તમે કામ માંડી તૈયારી કરો. કિં પ્રાં કામ કરવું=ગમે તેમ કરીને સમાવું; પોતાને બેસવા-રહેવા-જણવા-ધર મોડવાની ગોઠવણ કરી લેવી; ઠેકાણે પડવું; જગા કરવી. કામ બેસવું=નાતરે જવું; ખીજું ધર-વર કરવો. કામ બેસાડવું=ગં-ડેલીને ફરીને નાતરે કંઈ ઠેકાણે પાડી; પુનર્લક્ષ કરાવી આપવું. ૨૦ પ્રાં કામ-કામ=ઠેરઠેર; ઠેકઠેકાણે; કામે કામ=જ્યાં ત્યાં; બધે ઠેકાણે. કામ ઠેકાણા વગરનું=કંઈ ગોઠવણ-બધવરયા કરેલી ન હોય એવું; અનિશ્ચિત; અવ્યવસ્થિત; કચ્છમચ્છ; કામાડાળ. (૫) વિં ૬૬; ચોકસ; ઠેકાણે; બધવરયામાં; સ્વાસ્થ્યમાં.:-એ બધું કરશે પણ એનો જીવ કામ રહેવાનો. એનું મન કામ છે. સ્થિર; અચળ. કહેવું કામ તેની કીકરી ને મા તેની કીકરી.

કામણું, નં વાસણું; બાંક; પાત્ર.

કામપાલટો, પું કામપલટો; રહેવા સુવાની જગામાં ફેરફાર તે.:-માઠા બાણસને કામ પાલટાની જરૂર છે. કામપાલટો થયો એટલે મને ઉઘ નહિ આવવાની.

કામુકું, વિં નિરોધ, તમામ; તદન, સાવ, બિલકુલ; મુદ્દન; મુકરર.

કામેકામ, અં ઠેકાણે ઠેકાણે; ઠેરઠેર.

કાર, વિં (નાં) સુતારનું નેકનામ; [સ. સૂત્રધાર ઉપરથી] મુખ્ય મોટો સુતાર;

સિધ્ધી તે.:-કાર ! તમારે આખી કમા-રત તૈયાર કરવાની છે.

કાર, પું ઓમ; આકળ. (૨) અત્યંત ઠંડક પડતી તે; યદોડિયું; હીકળ. (૩) કામ; ઠેકાણું; જગા.:-તેણે કાર. (૪) અં નિરોધ; તદન; જીવથી.:-સુલતાને તેને કાર માર્યો. કિં પ્રાં કાર મારવું=જીવ ન રહે તરત-ને ને તે જગાએ મરણ પામે એમ મારવું. કારકરવું=જીવથી-તરત મરી જાય જીવતું રહે નહિ, એમ મારવું. (૫) સજડ; નિરુપાય, નિરુપાય ધર્મ ગયું હોય તેમ.:-આ વખતના સદામાં તો તે કાર યજ્ઞ ગયો, અર્થાત્ ફરીને એટલે યાજ્ઞ એવો રહ્યો નહિ.

કારક, વિં કારનાર; હાલને સંતોષ આપનાર; આનંદ આપનાર, અભિરામ.

કારકો, પું જરવા-સંતોષ-આનંદ પામવાપણું તે; નિર્ગત; જોધને કરવાપણું તે-કારકો. કિં પ્રાં કારકો કારવો=આનંદ-સંતોષ આપવો.

કારવું, કિં સં ઠંડું પાડવું; ઠાડું કરવું; ઠંડું થઇને બંધાય-ઘટ થાય એમ કરવું; કરી જાય એમ કરવું. ધી-ભાડ, ધાણનો રસ વગેરે. (૨) ઠાડું પાડવું; ગરમ કે બળતું હોય તેને હોલવવું. ચાત પાડવું, ધુજાવવું.:-દેવતા કાર-કોયલા કારવા. (ખોટારા-હોલવવા) (૩) પ્રવાહીમાંનાં રજકણ નીચે બેસે એમ કરવું; કચરો નીચે બેસે-કર એમ કરવું; સરવ, ઘટ-યાજ્ઞ બાજે એમ કરવું.:-મેલા પાણી-ચકુ દેલા કાદાને કારો. (૪) ચિંતા મટાડી; નિરાંત વળે એમ કરવું; સંતોખવું; પ્રસન્ન કરવું.:-કહેવું કારો તેવાં કરજો ને બાળો તેવાં બળજો.

કારોકાર, અં કામે કામ.

કાલવણું, કિં સં આવી કરવું; એક પાત્ર.

માંથી બીજા પાત્રમાં નાંખવું; ઝોણું કરવું;
બહાર કાઢી નાંખવું.

દાલિયુ, નં ૩ કાઢી લીધેલું કાણુ.

કાણુ, વિં ખાલી; બર્ષા વગરનું; જેમાં કંઈ
નીરમ-સત્ત્વ ન હોય એવું. (૨) નહિ વા-
સેલું; સોકળ-તાણું નહિ મારેલું હોય
એવું; આપું કરેલું;—નું કાણું વાસીને ગઈ
તે પવને ઉપડી ગયું. મારણું કાણું વાસજો.
(૩) નકામું; ફાગર; અમરનું.

કાણુમાણું, વિં તાંતખાલી; જેની પાસે કંઈ
ખોજ, સત્ત્વ કે સારરૂપ વસ્તુ ન હોય
તેવું;—કાશોમાણો=જેની પાસે કંઈ પણ
હોય નહિ એવો. (૨) અમરતો; ખાલી;
નકામો. (૩) કંઈ વસ્તુ-ખોજ જેની
પાસે ન હોય એવો;—ગામથી આવ્યો ને
કાશોમાણો આવ્યો ?

કાવકાધ,—ઓં અનૌકલ્ય; ખોલવા; ચાલવામાં
ને વાત વિચારમાં ઉદ્ભવપણું નહિ તે;
ધીરું ગભીર વિવેકી વર્તન તે; ગંભીરાર્થ;
ચાણુપણું; હઠાપણું; કાવકાપણું; વિવેકિતા;
મર્ષાદં શીલતા.

કાવકું, વિં [સં. સ્થા.] રિધર વિચાર વતે-
નવાળું, ગભીર; અનુકૂલ; ગભીર; વિવેકી;
મહાનહાર; હઠાણું; ચાણું; ધીર વિવેકી
અનુકૂલ ચરિતરું.

કાણું, વિં કાવકું.

કાંણું, વિં કાંણું; પૂર્ત. (૨) નં બાણું;
પીરસેલી યાળા.

કાંકું, નં કાંકું; ખોણું; કાંકપિંજર; કોકકું-

(૨) કાંકું; કાંકકાવું ખોણું.

કાંકું, નં ખીટી, ખીટો; ખુટો.

કાંસ, ઓં કાસવાની લાગણી, કાંસવું પડે
એવું; યવું તે, છુપી ઉધરસ, અને તેનો
સળવળાટ—રહી રહીને કાસ આવે છે. (૨)
કાંસવું તે; કાસવું પડે તે. (૩) પોતાના
બળ-નર-ધન વગેરેનું જે મોટું-પણ મોટું

અભિમાન તે; અહંતા; અભિમાન; ખાલી
હમ, મિત્તળ મારવો તે; અકકાધ; બકાધ;
દંબ કિં પ્રં દાંમ મારવી=અકકાધ કરવી;
પોતાનું મારવ કરવું; ખાલી મોટાઇ-અ-
હંતા બતાવવી.

કાંસણું, કિં સં દાખા ઠાકીને મરવું; પૂરવું;
ગડવણું;—તકિયામાં દાંસીને રૂ મરગ્ને મોઢા
મારી ગડમી દખારીને અંદર ખેસાડવું,
ચમકીને ધાલવું;—બંદુકમાં દારૂ કાંસવો.
(૨) ખૂન દામીને ખાણું કે પીણું; દંદ
કરવું; ટિંગવું; ગળવણું;—તેણે પાંચ લાડ
કર્યા. ખૂન આ કાસી. (૩) મનમાં ઉતા-
રવું; હસાવવું; ખેમાડવું; બંધ કરવું. (૪)
કાસો આવો; ગણું સાધ કરવું; ઉધરસ
ખાવી; ખેખે કરવું.

કાંસી, યું ખાંસી. કાંસી નહિ પણ કાંસો,
એમ ખોલાય છે.

કાંસો, યું આંગળીઓની અંદર આંગળી
રાખી મુરીવાળાં તેનો જે ધડોડા, હડસેલો-
મોઢો મારવો તે; કાંસના હોઢાએ તેમ સીધી
લોટીએ મુઠી નાંખી. કાંસાખાણ=મુઠાખા-
ખાણ; મુકકાઓથી લડવું તે; મુકકાખાણ.
(૨) કાંસવું તે; મોટી ઉધરસ ખાવી તે;
ગણું સાધ કરવાને જોરથી ખુખારવું તે;
મોટી છુપી ઉધરસ (૩) કાંસવાનું-તાણા-
વા તાગ-વઢાણની દોરીઓ સળક ખેસા-
ડવાનું જોખર તે.

કિંકાળી, ઓં કિંકાળી; મરકરી; હસવા જેવી
મરકરી.

કિંગણું, વિં પ્રમાણ સર ઉચું નહિ એવું;
સરાસર પ્રમાણ કરતાં વધારે નીચું તે,
નાવું; હુંકું; નહિ જ્યું; નીચું ને જાડું;
વાગન સ્વરૂપ; વાગનજી (૨) ફરી ગંઠા-
ધને નીચું રહી ગયેલું હોય એવું. યું કિં-
ગણો. ઓં કિંગણી.

કિંગરાવું, કિં અં પવનની અથવા પાણી-

ની આપત કંડકથી મંકુચિત યથ જવું; સંકોચાવું; ચઢીજવું; બંધાઈ જવું; કાઢિ-
ન્યને પ્રાપ્ત થવું તે. (૨) ટાહું પડી જવું; તેજ હડી જવી. (૩) અપ્રતીકાર યથ જવું, ગંદાઈ જવું; ન ચઢે કે ઝોગળે એવાં યથ જવું. (૪) ખૂબ ટાઢ-ચેત્ય લાગવું; હરી જવું:-હિમાલયમાં તો ટાઢે હિંગરાઈ જશે માટે કાંબળા રાખજો.

હિંગોદાળી.-હીંગ એક ખીજની મરકરી કરની અને પછી 'હીંગી' એમ ફાંત દેખાડી હસવું તે; હાહાખાજ; અમમ્ય ખોલી ચાલી અને અડપલાં વગેરે કરીને સમ વયનાં માણસોએ આપસ આપસમાં ગંધા મસ્તાઈની ગમ્મત મેળવવી તે. (૨) મરકરીઓની વાતો કરવી-હસવું અને અમરતો વખત ગાળવો તે; રસળાટ; ખોટી નમાલી ગમ્મતમાં વખત કાઢવો તે.

હિંકિયુ, જીંડી હિંકિયુ.

હિંકું; નં કોઈપણ ભાગીતૂટી કામ ચલાઉ સાધારણ યીજ-વસ્તુ:-આટલું ધરતું હિંકું રહેલું છે. તરવારતું હિંકું; હીકું. (૨) વિં નકામું; કામ વગરતું; કહેવા બતાવવા કે માનવા માત્ર હોય તે.

હીક, વિં ધણું સારું પણ નહિ તેમ નહારુંએ નહિ એવું તે; સામાન્ય; સાધારણ. (૨) જોષએ તેવું; કામમાં આવે એવું. (૩) અં વાઝ; બસે; અસ્ત; હાહાકાર-ને હો-કાર દેતા બોલાય છે; ચાગાસીના અને બ્યંગના-રીસ દેખાડવાના અર્થમાં વપરાય છે. 'ખબર લઈએ, જોઈ લઈએ' એવા જોરદાર સ્વચ્છ અર્થમાં પણ વપરાય છે:-તે ગાળો ભાડે છે-પણ હીક છે, પછી વાત. 'કેમ છે?' એવા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પણ બાધેભારે હીક (સારું) છે એમ બોલાય છે. ૩૦ પ્રં હીકાક-આશ્વમેલથી-ઉપરની ટાપટીપથી સારૂ લાગે એમ કરી

મૂકેલું. આધુપાધુ; વ્યવસ્થિત; બરાબર, જ્યાં જવું જોષએ ત્યાં તેવું કરેલું હોય એવું. કિં પ્રં હીક યવુ=સારું થવું; જવું જોષએ તેવું થવું. મટવું (મંદવા-ડમાંથી) હીક કરવું=જેમ ઘટે તેમ કરવું; જવું જોષએ તેવું કરવું; સારું કરવું. મટાડવું. સમારવું; સુધારવું; સ્વચ્છ કરવું; ઉપયોગમાં આવે-આણુ થાય એમ કરવું; જવી જોષએ તેવી હાલતમાં આણવું:-વેંચે હીક કર્યું. યાક હીક કર્યું. અનાજ હીક કર્યું, ધર હીક કર્યું. ધડિયાળ હીક કરી. બાગ્યુટટું હીક કર્યું. ધંટી હીક કરી. હાજ હોલાયાના અર્થમાં-સારૂ કર્યું, થોડા જ કર્યું:-એને માર્યો તે હીક કર્યું. હીક લાગવું=સારૂ થતું જણાવું; મટવું હોય એમ લાગવું; ઘણું પડતો-લાભ થતો અને મનુ જોહતું હોય એમ જણાવું. શો-ભવું; સારૂ દેખાવું. આ પાધડી તમને હીક લાગે છે હીક પડવું=સારૂ પડવું; જોહવું; ગમવું, પસંદ પડવું; આવવું; ગ્યવું; અનુ-ક્રેણ આવવું; ફાવવું; આ દવા અને હીક પડી. આ ઠેકાણે એને હીક પડે છે. બંગલા કરતાં એને ઘેર હીક પડે છે. દૂધ એને હીક પડે છે, કલમ કરતાં હોદ્દર હીક પડે છે. ગાળાથી લોટા પકડવો હીક પડશે. તમને અંદર હીક નહિ પડે. હીકાક થવું=ટાપટીપ કરી તૈયાર થવું; વ્યવસ્થિત રહેવું; ચણગરાઈ રહેવું; હાકમાકમાં-આધુપાધુ નહિ તેમ સારાઈ બનકામાં-વ્યવસ્થાપૂર્વક રહેવું કરવું:-હીકાક યથ ક્યાં જશે ? તે ઘેર આવે તે પહેલાં બધું હીકાક થવું જોષએ. આટોપાઈ જવું-ને વ્યવસ્થિત યથ જવું જોષએ.

હીકાક, અં જેમ જોષએ તેમ; જોરોબર; થવાવત, કિં પ્રં હીકાક કરવું=અવ-સ્થા પૂર્વક જોહવું; આમ તેમ વેરાયેલું

પડેલું હોય તેને સૌને ઠેકાણે મૂકી વ્યવસ્થા કરી.

ગીકરી, સૌ માનીના વાસણની નાની કકડી; નાનું ઠીકરું, પાતળા માટીની પાટી ઠીબનો કકડો. કહેવું ધણ જેની ઠીકરી ને મા તેની ઠીકરી જે જેવું તેનું તેવું. ઠીકરી ધડો ફાડી જાય નાની ઝીજ વખતે મોટાનું ખાન કુર્ષ સે, આધારણ વસ્તુથી મોટું કામ થઈ જાય.

ઠીકરું, નં માટીના પકવેલા વાસણનો કકડો તે; કપાળ, ઠીબ; મધ્ય અને ગાગર જેવાં ગોળ માટીનાં વાસણના પેટાનો કકડો. કિં પ્રં ઠીકરું ફાડવું=આશ્વિધાનું સાધન તોડી નાંખવું. મોપાણું ઉપાડું ખાડું; રહસ્ય ખુલ્લું કરી દેવું. છુંડું કરવું. મોડું થોડું ધણે ઠેકાણે કામ કરવું ને છોડી દેવું; ધણે અનુભવ લેવો. અગ્રે એના કરતાં ધણી ઠીકરા ફોડ્યા છે (૨) પાત્ર; બાણ; યાળા; ભિક્ષાપાત્ર. ઠીકરામાં ધૂળ નાંખવી; ઠીકરું ફાડી નાંખવું=ગુજરાત આટલી જાય એમ કરવું. ઠીકરું ફટવું=ઉપાકુ પડી જવું. ખાણું ખરાબ થવું. ઠીકરું મોઢલવું=કાળોતરી મોઢલવી. ઠીકરું ફેરવવું=સીખ માગવી. કહેવું સાચુ ફોડે તે કહેડા ને વહુ ફોડે તે ઠીકરા=મારો છુંડું કરે તે પણ સારું ને હલકો=નાનો માણસ મોટું સારું કામ કરે તે પણ મોટું. (૨) નસીબ; બાગ્ય. એવું ઠીકરું ફટી ગયું.

ઠીકાઠીક, અં વાહવાહ; ઠીક; કામ ચલાઉ જેવું તેવું છે એમ; ઉત્તમે નહિ અને અધમે નહિ એવું. એ તો ને છે તે ઠીકા ઠીકળ છે, નહિ બોલવામાં નવ ગયું.

ઠીગડું, જીં યોગડું.

ઠીકિયું, વિં બાગ્યવૃક્ષ, સામાન્ય; સાધારણ એવું; ઠીકું.

ઠીકી, અં મચ્છરી ઠડા કરીને અવાજ થાય

એમ મોટેથી હમવું તે; અલહારથનો અવાજ; દાન દેખામ તેમ મોટેથી હમવું તે. ઠીકી હસે છે શું ?

ઠીકું, નં ભાગીવટી વાપરવામાં ન આવે તેવી ઝીજ; ઉતરી ગયેલું-જીવું ધણ ગયેલું એવું જે કંઈ તે. તરવારનું ઠીકું પડી રહ્યું છે. ધરમાં એક પેટાનું ઠીકું (ખોણ) માત્ર છે. જીનું વાસણ કે જીવું વસ્તુ.

ઠીબ, સૌ ધડા કે માટલાનો પેણી જેવો તળિયાનો મોટો કકડો; કપાળ; કહેડું; કટાહ; મોટું પહોળું ને ઉડું ઠીકરું.

ઠીસો, પું કોઈ જગ્યાનું કંઈ કાટલાવાળું બી; ઠિંગો; ઠિંગો. એવાનો ઠીનો.

ઠીસફું, નં ઠીકું. (૨) હસીને અડપણું કરવું તે; મચ્છરી.

ઠીસિયારી, સૌ મચ્છરી; ચેલા.

હુંડવાણું, કિં અં ટાંદે ચડી જવું; ટાંદે વાવાથી સંકોચાઈ અને ધુણ જવું; કોં કહું વળી જવું, ધુણતાં-દાન કકડાવતાં ટાંદે ફેરાન થવું; ટાંદથી ખીડાણું; ટાંદથી ધરથણવું. આખી રાત ટાંદે હુંડવાણો.

હુંડવો, પું મોટેથી શેણું તે; શેવાનો મોટો અવાજ; અવાજ થાય એમ એકદમ મોટેથી શેણું તે. એણે તો મને દેખીને હુંડવો મૂક્યો. કિં પ્રં હુંડવો મૂકવો=મોટેથી-મળુ બોલે તેમ શેણું; ખૂબ લાગણીથી બેઠો મૂકવો, ગદગદ થઈ ગયેલા હલકાથી મોટે અવાજે શેણું. ક ખ-શોક વગેરે યાદ કરી કરીને મોટેથી શેણું. સાસરાનું નામ દેતાં હુંડવા મૂકે છે.

હુંમકો, પું પતંગ ગોથ ખાય તે માટે દોરને ખેંચવો ને એકદમ ઢીસો મૂકવો તે; આંચકો, ઝોસો દેવો તે. કિં પ્રં હુંમકો દેવા=દોરને ખેંચવી ને વળી ઢીલી મૂકવી અને એમ કરી પતંગને લોટાવી દેવા વારંવાર આંચકો મારવા તે.

હુમરી; સ્ત્રીં ગાવાના એક રાગની તરેહનું નામ. જેમકે દાદરાહુમરી; કેદારહુમરી વગેરે. છાંદસ ચક્રે બેસી લાવણીઓ ને હુમરીઓ લલકારે છે.

હુમરો, પુંં જરના દાર્ણા જેવો પત્થરનો મણકો.:-હુમરાની માળા. ખાવા અને સા-ધુઓ પહેરે છે. (૨) છડેલી જરનો ખાત-ટોઠા; જરનું જરડકું.

હુસંકી, સ્ત્રીં મળદારમાંથી વાયુ નીકળતાં થતો ઝીણો ફૂંકાર તે.

હુસકું, નં હુવો મૂકીને રાવું તે; રહી રહીને રાતાં થવું ઉડા. જાસવું દરેક આવર્તન તે. હુસકાં મૂકી મૂકીને રહે છે તેને શું સમ-જાવીએ. હુસકું. (હુહુ, એવો અવાજ થાય તેમ રાવું તે.)

હુંગણ, નં હુંગા કરવો તે; અદ્વીષ્ટ ખાધા કે પીધા પછી મુખ મીઠું કરવાને અદ્વી-ષ્ટિયા લોક જે કંઈ યોદ્ધા કાચુકોર ખાય છે તે.

હુંગણી, સ્ત્રીં હુંગણ; હુંગા.

હુંગણું, કિં અં હાંસીને ખાવું; એકલા એકલા સવાહે ખાવું. (૨) અદ્વીષ્ટ ખાધા પછી કંઈક કાચુકોર ખાવું; મિઠાઈ, કોપરું વગેરે અમલ કરીને ખાવાં તે.:-તમે હુંગીને બેઠા એટલે બીજાની શી ફિકર.

હુંગાર, પુંં હુંગણ.

હુંગા, પુંં અદ્વીષ્ટિયા લોક અદ્વીષ્ટ ખાઈ અ-થવા કસુબો પીધા પછી અમલની ખુમારી મટે જે કંઈક કાચુકોર ખાય છે તે; અદ્વીષ્ટ ખાધા પછી ખાવાનું જે કંઈ કાચુકોર-મિઠાઈ વગેરે હોય તે. હુંગા-પાણી કરવાં, એમ કહેવાય છે. અમલ કર્યા પછી લેવાતો નારતો.

હુંહું, વિં પંને કે આંગળાં કપાઈ ગયેલાં હોય એવા છુટ્ટા હાથવાળું; જંગા હાથ-

નો પંને-તથા પકડ ન હોય તે. (૨) ધાર કે અણી ધસાઈ ગઈ હોય એવું; ધાર-વગરનું; અણી વગરનું; છુટ્ટું. હથિયાર-ઓઝર-છરી વગેરે. (૩) નાં ડાળાં પાખડાં કાપી નાંખેલું બોહું ઝાડ; ડાળાં વગરનું યડ; હિંપરનો ફાલ-ફેલાવ કાપી લીધેલો હોય એવું ઝાડ અથવા રાપો તે. (૪) સાધારણ ઝાડ:-ખેતરમાં માત્ર બે હુંઠાં ઉભાં છે. ૩૦: ૫૦ હુંઠામાં ઠેલવું= પોતામાં ઠોસો મારવાની શક્તિ ન હોય તેમ છતાં બીજાને પોતાના હુંઠા (હાથ)-થી આંગળ ઠેલવો, અર્થાત્ જ્યાં લગી બને ત્યાં સુધી પાત્ કરી સામા માણુ-સને ઉડાવવો. (૨) નહિ ગણુગારવું; નહિ લેખવવું; સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું, જોયું ન જોયું કરી પોતાનું કામ કાઢી લેવું; અ-લાબ્યા કરવું; નિભાવવું; જ્યે જે જાણતા નથી એવી રીતે બીજાને ઉડાબ્યા કરવું. કહેવું હુંઠા ચુકા પહેરવા ગઈ ત્યારે મ-રડિયો મંદો પડ્યો.

હુંડી, સ્ત્રીં હડપચી.

હુંબરો, પુંં જરના ટોઠા-ધુપરી; ખાકળા. (૨) જરનાં બાઈલાં દાણાં જેવો ધોળો પત્થરનો મણકો. આ મણકાઓની ખાવા-લોકે માળા પહેરે છે. હુમરો-રાહ. હુમ-રાની માળા.

હુંશ, સ્ત્રીં સ્વાભિમાન; ગર્વ; ખોટો-ખાઈ મન; અહંતા; ગંડાઈ; ઠાંય; પોતાની હોશિયારીનો ગર્વ અને મમત:-તમારી બાબોને બહુ હુંય છે.

હુંસલો, પુંં હુંસો; ઠોસો; ઠોક; ગોઠો; હડ-સેલો. (૨) મહેલું; ટાલો:-પિયરમાં રહીને ગોળાઈઓના હુંસલા ખાય તેમ કરનાં વિધવાઓ હકવાળા સાસરામાં સ-માન કરે તે શું ખેડ? નિરરકાર; અ-

જુગમાના ગોઠા; દાણા વગેરે તે. હુંસલા,
એમ બહુવચને વપરાય છે.

હુંસો, પું. યુદ્ધિવાળાને ગોરો મારવો તે; ઠોક;
હડસેલો; સામા દાચનો ધકડો મારવો તે;
ઠોસો:-એ હુંસા લગાડ્યા ત્યારે માન્યું.
ગાલમાં હુંસો માર્યો તેથી દાંત પડી ગયો.
હૂશ, સ્ત્રી. હૂસ; હૂસ; ઠેક; અડગાનો; ધાણ;
હાડકાં પાંસળાં નરમ થઇ જાય એવી ખૂબ
મહેનત પડવી તે; સરવ જતું રહેવું તે;
બહુ યાદી જતું તે:-કામ કરી કરીને
હૂય નીકળી ગઇ. (૨) આસ.

ઠેકઠિથો, વિ. થેકડિયું, થેકડા મારનાર:-ઠેક-
ડિયા શકું. (શકું=તીર.) પું. (૨) છાપ-
અરો; છાપો; છાપનારો.

ઠેકઠી, સ્ત્રી. મરકરી.

ઠેકડો, પું. થેકડો; કુકો; છલંગ. (૨) ક-
લ્લાની નીચે નાના પાયા જેવાં શપાનાં જે
ઠેકથુ મુકવામાં આવે છે તે; કડાં ને કઢાં
ઉપર મુકવામાં આવતા પાયા જેવા કુકા
મોગરા.

ઠેકથું, કિં સં. પાછલા પગ ઉપર જોર રા-
ખી આગલા પગ લંબાવી ઉંચું ઉછળવું;
ફૂલું; શાળ ભરવી; ઉંચે ઉછળી કુકો
મારવો; જી. થેકથું. (૨) ચલું; આલંગી
જવું. (૩) કપડા કે કાગળ ઉપર ખીયું
ઠોકીને છાપવું; ઠોકવું.

ઠેકાણું, નં. [સં. દયાનક] રહેવાની જગા;
મુંકામ; વાસરથાન; ધર:-જતું ઠેકાણું
આંખલી. (૨) સ્થાન; સ્થળ; જગા:-
તું કયે ઠેકાણે રહે છે? (૩) એકાદી
મુકરર જગા; આસન; બેઠક. તું તારે
ઠેકાણે બેસી જા (૪) વિશ્વાસ; ખાત-
રી; નિશ્ચય:-એનું કંઈ ઠેકાણું નહિ,
આવે પણ ખરો ને નહિ આવે. (૫)
રિપરતા; દંડતા; એક જાળતપર દંડ હોવું
તે; અચલતા:-જિતું મન ઠેકાણે રહેતું

નથી. એના બોલનું-કોલનું ઠેકાણું નહિ,
ફરી પણ જાય. જીવ ઠેકાણે રાખીને કામ
કરજો. (૬) ધ્યાન; અવધાન; લક્ષ:-
-કામકાજ કરવામાં મન ઠેકાણે રાખવું.
(૭) પત્તો; પગરખું; પ્રારંભ; કરવા
જેવી કંઈક પ્રાથમિક તૈયારી તે:-કંઈ
તો રસોઈનું ઠેકાણુંએ નથી. (૮)
પામો; મૂળ. (૯) બોલવા કરવામાં ધક-
માયું નહિ તે. (૧૦) સીમા; હદ; આકા.
:-હાર પીવામાં કંઈ ઠેકાણું રાખે છે?
ખાવા બેઠો તો પછી ખાધાનું ઠેકાણું
નહિ. (૧૧) વિવેક; સદસદ વિચાર કર-
વાની યત્નિ તે. કિં ૫૦ ઠેકાણું કરવું=
વગે પાડવું; મોઝ સ્થાને ગોઠવી દેવું;
ધધે વળગાડવું; સ્ત્રી-કન્યા હોય તો તેને
સારે ઘેર પરણાવવી. મારી નાંખવું; કાસલ
કાઢવું. ઠેકાણે આવવું=યાદી-હારીને કબજા
કરવું; સુધરવું; રસ્તે આવવું; પાંચર થવું.
ઠેકાણે કરવું=મારીને દાદી દેવું; સંતાડી
દેવું; વાપરી નાંખવું; પતો લાગે નહિ એમ
કરી નાંખવું. ઠેકાણે રહેવું=નીતિના-અવ-
હારના માર્ગ ઉપર રહેવું; નહિ શાદી જવું;
રસ્તા બહાર નહિ નીકળી જવું; જીવવું.
ઠેકાણે મૂકવું=અવસ્થા કરી દેવી; સુરક્ષિત
સ્થાનમાં ગોઠવી દેવું; સાચવીને લાભકા-
રક હોય એવે ઠેકાણે મૂકવું. ઠેકાણે લા-
વવું=સમજાવીને રસ્તા ઉપર લાવવું; પાં-
ચર કરવું; અવહારને અનુસરે એવું બના-
વવું; હઠાઈ-સભ્ય યાય એમ કરવું; મારી
ઠોકીને નીતિપર આણવું. ઠેકાણે=અલ્લે;
જગાએ:-આલણને ઠેકાણે ભરડો. ઠેકાણે
પાડવું=ધધે વળગાડવું. અવસ્થા કરી નાં-
ખવી; વાપરી નાંખવું:-રાખ્યું તે ઠેકાણે
તો પાડવું.

ઠેકો, પું. નરમાં કે ઠક ઉપર જોગથી તાલ
દેવો તે; ઠોક; ઠોકો; જોરદાર-મોટો તલા

તે. (૨) ગાયનમાં મોટા મતિ આમળ
જે તાલ લેવો-પાડવો તે; ઠોક ગારવાનો
જે વિરામ તે; ઠોક લેવાનો જે અવકાશ
તે. ગાયનનો તાનનો વાદિત ઉપર ઠોક
મારવો; આંગણાં કે અંગુઠો જોરથી ઠોક-
વો તે. (૩) થેકડો. (૪) આંચકો;
ઝોક. કિં પ્રં ઠોકો ધરવો-લેવો.

ઠેક, અં અરપાર; સળંગ; સાદંત; અંત
લગી; એક છેડાથી બીજા છેડા લગી
એમ. (૨) નક્કી કરેલા છેડા લગો; મુ-
કરર જગા સુધી, ઠેરવેલી જગાની છેક
નજીક લગી:-મેં જાણ્યું સામે મળશે
પણ મળ્યો નહિ એટલે મારે ઠેક અમ
દાવાદ જરૂં પડ્યું (૩) સરખું; સીધું,
નાક સામી વાટે. કિં પ્રં ઠેક જવું=
અંત લગી-છેલ્લામાં છેલ્લી હદ લગી જવું
તે:-હું એને ઠેક પ્રિવિ-કોસિલ સુધી લઇ
જઇય, ને ઠેક પહોચાડીય ઠેક પહોચાડવું
=છેક છેલ્લામાં છેલ્લી કસોટીએ લઇ જવું;
બરેબર શિક્ષા દેવી; બરેબર વિતાડવું;
પાચરું કરવું; ત્રાસ પોકરાવવો

ઠેકવું, વિં અંદરની બધી બાબતનું જાણીવું;
બોમિયુ-પહેચેલું; ધૂર્ત, ચોટલી લઈ જાય
એવું, કાવા દાવા બાજ:-તું તો મને ઠેક-
નો મળ્યો.

ઠેકું, પું યજ્ઞાતથી ચોરી કરવાને પાછળ
લાગેલો ચોર, મુસાફર બ્યાથી નીકળ્યો
હોય ત્યાંથીજ તેની સાથે નીકળેલો અને
લાગ મળતાં ચોરી કરવાની દાનતવાળો
તેની હકીકતથી બોમિયો ચોર. (૨) ત-
પાસ રાખનારો ચોર, જે ચોર ચોરી કર-
વા ગયો હોય તેની તપાસ રાખનારો તેનો
સાથી ચોર; ચારખુ. (૩) બધી વાતનો
જાણકાર; અથેતિ વિગત જાણનાર-એને
કોઈ પોકો ઠેકું મળેલો.

ઠેપલી, જું યેપલી.

ઠેપાડું, નં જાડ વણાટનું કપડું. (૨) ધોતિયું.

(૩) બાધરાખાટ.

ઠેપુ, નં અડખાડિયું.

ઠેપો, પું ટેભો.

ઠેપો, પું ટેભો.

ઠેર, અં [સં. સ્થલ] ઠેકલો; હામે; અમુક
સ્થાવર જગાએ; ખરી જગાએ; અચલ
સ્થળે:-મમે તેટલુ ફરો પણ પાછા ઠેરના
ઠેર. (૨) ચલન-ચેતન્ય રહિત હોય તેમ;
તરત ગત પ્રાણ યદ જાય અને હાલેચાલે
નહિ તેમ; હાર, કિં પ્રં ઠેર કરવું=જ્યાં
ઉભેલું બેઠેલું હોય ત્યાંનું ત્યાં નિહાવ કરી
નાંખવું; ઠેરમારવું.

ઠેરઠેર, અં સ્થળેસ્થળ; ઠેકઠેકલો; ફરેક ફરેક
જગાએ. કહેં ઠેર ઠેર કુતરાં બસાવવાં=
ઠેકઠેકલો છુરું બોલાવરાવવું; નિંદા કરા-
વરાવવી. જ્યાં ત્યાં બટકયા કરવું. હામેજામ
અટકચાળાં કરવાં.

ઠેરવવું, કિં સં હરાવવું; કોઈ વાત વસ્તુનું
ચોક્કસ ઠેકાણું કરવું; નક્કી કરવું; મુકરર
કરવું; મૂલ હરાવવું. (૨) સ્થિર કરવું; દંડ
ઉછું રહે-ટોકે એમ કરવું; ધુન્-ફરી-
હાલી જાય નહિ એમ કરવું; આંપીને માં-
ડવું-મૂકવું:-અક્ષર ઠેરવવા. દોર ઉપર-પ્ર-
વાહમાં-પમ ઠેરવવો. (૩) અટકાવવું; ઉછું
રાખવું; રોકવું. અમદાવાદ તરફ 'ઠેરવવું'
અને સુરત તરફ 'ઠેરવવું' એમ બો-
લાય છે.

ઠેરવું, કિં અં હરવું, જમવું; ખાત્રી જરૂં;
હંકથી બંધાઈજવું. (૨) બનવું; થવું;
સામસામે બોલચાલ થયો; જગડો લાગ-
વો:-બન્ને બાંધને ઠેરી ગઇ. તેને તે
જગાએ અને તરત ને તરત ખૂબ બોલા-
ચાલ થઇ જવા તે.-વાત કરતા કરતામાં
ઠેરી ગઇ.

ઠેરાવ, પું હરાવ;-મુકરર-નક્કી વિચાર તે;

નિશ્ચય; નિર્ણય સિદ્ધાંત; સંકલ્પ. (૨) ક-
રાર; કખાસો; સાદું. (૩) બંદોબસ્ત. બહુ
વિચાર કર્યા અને છટકા પછી ધણા જથ્થે
અમુક કાર્ય 'આમજ કરવું' એવો જે
નક્કી વિચાર કર્યો હોય તે. સુરતી ને, પા-
રસીઓ ઠેરાવ કહે છે, અમદાવાદ તરફ
કરાવ.

ઠેરાવું, ઠગવું; ટકાવું; દંઢ ઉભા રહેવાવું. (૨)
ઠરવું; રિચરથવું.

ઠેલમઠેલા, સ્ત્રી. સામ સામે એક બીજામાં
જે ઠેલાઠેલ થાય તે; ધક્કાધક્કી; બીડા-
બીડ, ગીરદી; સામ સામે ધક્કા મારવા પડે
એવી જે ધિંગામસ્તી-બીડ વગેરે તે.
(૨) હોંસાતુસી; આમઠ. કિં પ્રાં ઠેલ
મઠેલા કરવી=એક બીજાને ઠેલ્યા કરવું તે;
બરમ્મક, યધ જવાથી સમાસ કરવાને આ-
ધા પાછા થવું:-વરસાદ આવ્યો, રેલમરેલા
ને ડાસીને ઘેર ઠેલમઠેલા.

ઠેલવું, કિં, સં હડસેલવું; ધકેલવું; આણું-
ઉડું જાય એમ કરવું; ધકો મારવો. (૨)
આગળ જાય તેમ કરવું; દૂર લઈ જવું;
પ્રસેડવું; ખેંચવું; તાણવું. (૩) ધકો મા-
રીને દૂર કાઢવું. (૪) ધાલવું; જોરથી ઉડું
પેસાડવું:-લાકડીને ઠેલો એટલે આખી
નીકળે. લગન આણું ઠેલો.

ઠેલાઠેલ, સ્ત્રી. સામસામું એક બીજાને ઠેલ-
ઠેલ કરવું; ધક્કા દેવા તે; સામસામે ધકે-
લ્યા કરવું તે; ઠેલમઠેલા; એક બીજાને
ઠેલ ઠેલ કરવું તે.

ઠેસ, સ્ત્રી. તાલતા, ચાલતાં જોમિતી કોષ
વસ્તુ પડે અથડાવી તે; પગને સામી ગ-
તિએ વચમાં પડેલી વસ્તુનો ધક્કો વાગવો
તે; ઠોકર; ચરણચોટ. (૨) હળી જેની
તેની લાત મારવી તે; પગથી કોષ ચીજને
ધીરથી ધક્કો મારવો તે. (૩) ખતા; ખા-
સાં વગરના પુત્રું. સામેની જોજ, સામે

અથડાઈ વાગવું તે; અથડાવું તે. (૪)
છકક; નુકસાની કિં પ્રાં ઠેમ ખાવી=
જોરથી ગતિ કરતા પગને સામેની
ચીજ એકદમ અથડાવી તે. અથડાઈ
પડવું; ઠોકર ખાવી. ઠેમ મારવી=લાત
મારવી, ઘુચ્છગણી કાઢવું; ફરકાર નહિ
કરવી; સામે પડેલું હોય તોપણ પગને
હડસલે ઘુચ્છ ગણી દૂર નાખી દેવું.
(૨) હાંસ મારવી; કોષને ખમર પડે નહિ
તેમ કોષ કામ બગાડવું, ન સુધરે-થાય
તેમ કરવું. ઠેસે ચંદાવણુ=ઠોઠસે ચંદાવણુ;
ફરક ઠેકાણેથી ઠોકર મારવી; ધણા જથ્થે
મળીને ઉડાડી દેવું, ઘુચ્છ ગણી હડસેલે
ચંદાવણુ.

ઠેસણિયું, નં એકાદી વિંટી-ખારણું કે ચાંપ
વગેરેને બંધમાં અટકાવમા રાખવાતું અ-
ટકણિયું; ઠેસી; અટકણ; ચાપ-કમાનને
છટકતી અટકાવનારી ખીખી; હંસ; ફાયર.
ઠેસણું, નં ઠેસ; પગનો મોઢો-ધકો તે; ધીરી
લાત મારવી તે (૨) ચાલતાં ચાલતાં કોષ
વસ્તુ સાથે પગ અથડાવો તે. (૩) ધોકો;
ઠોકર; ધકો.

ઠેસી, સ્ત્રી. ચાપ કે કમાન છટકી જાય નહિ
તે માટે ચૂકેલી ખીલી; અટકણ; ઉવાળી.

ઠે, અં ખાવાથી, થાક્યા કે અદ્યુત દેખાવ
જોવાથી સ્તબ્ધ થઈ ગયું હોય તેમ; ધરા-
ચેલું હોય તેમ, થાકીને લોથ થઈ ગયેલું
હોય તેમ, કે ચમત્કાર-બમકો-તેજ
જોધને ચકિત થઈ ગયું હોય તેમ; છક,
આણું. (૨) વિં ચકિત, દિશ્-મદ્;
નિ:સત્ત્વ. કિં પ્રાં ઠે થઈ જવું=થાકીને
છેક નરમ થઈ જવું; થક થઈ જવું; મૌન
થઈ જવું.

ઠેક, સ્ત્રી. ઠૂસ; ઠૂંસ. અડાળો, નિ:સત્ત્વ થઈ
જવાવું તે; ખૂન મહેનત પહોંચવાથી
થાકીને લોથ જવા થઈ જવાવું તે.-ખૂન

જે તો કામ કરી કરીને ઠેક નીકળા મઠ.
[સં. સ્વૈર્ય] ધીરજ જતી રહેતી તે;
સ્થિર નહિ રહેવું તે

ઠોક, પુ. ઠોકવું તે, ઠોકવાનો જે આધાર તે;
પ્રહાર; ગડો; અપાટો; સપાટો (૨) મહેલું
મારવું તે; બોલી મારતી તે, ટપલો; ટાણો,
બોલરૂપે ફટકો મારવો તે, લોકના ઠપકાના
પ્રહાર; ફટકો; ઝટકો. ઉ. લોકના ઠોક
ખાટી, મુજબર પડવા, ખાંડિયા છે હવે આ
પ્રતિમા. (૭) રણકો; મોગરીના એક ફ-
ટકાનો અવાજ તે. - ચાર થયા ઉંદ નડિ-
યાળપર ચાર ઠોક-મોગરીના પ્રહાર કર.
(૪) ઠપકો. (૫) પશ્ચાત્તાપ, ચિક્ષા; નસિ-
યત મળે એવો ફટકો પડવો તે. કિં પ્રા.
ઠોક મારવા=ટપલા દેવા.

ઠોકઠોક, સ્ત્રી. રહી રહીને કોઇ કોઇ ઠોકણે
ક'ઇ ઠોકીને ઠોકના અવાજની ગામડ ક
રતી તે; અડખડાટ. કિં પ્રા. ઠોકઠોક ક-
રવી=આમતેમ ઠોકવું કરવું તે. હપકપ યાચ
એમ કરવું તે.

ઠોકમઠોકા, સ્ત્રી. એમ તેમથી સામ સામે
વાર વાર ઠોકાવું તે, ઠોકઠોક.

ઠોકર, સ્ત્રી. સપાટી ઉપર સ્થિર પડેલી અને
ખીજી સપાટી ઉપર ગતિ કરતી એની એ
વસ્તુઓનું એક ખીજીને અથડાવું તે, મનિ-
માન વસ્તુનું સ્થિર વસ્તુ માથે અથડાઇને
પડી જવું તે; પ્રત્યાધાત લાગવો તે; ઠેસ;
ધડકો; હડસેલો. (૨) તુકસાન; ખોટ; હા-
નિ. (૩) નસિયત મળે એવી યાપડ, બોધ
દાયક ભૂલ; ચિક્ષા; ખત્તા. કિં પ્રા. ઠોકર
ખાવી=નસિયત મળે એવી ભૂલ-યાપડ
ખાવી. (૨) અથડાવું; અથડાઇ પડવું. ઠોકર
મારતી=ઠેસ મારતી, કોઇ વસ્તુ જે અત્યુક
પરિણામ તરફ જતી હોય તે તેમથી અ-
ટકી-પડી નમ્ય એમ કરવું; નિષ્ફળ નમ્ય
એમ કરવું. (૨) અડચણની સામે યધને

સરસ કામ કરી બતાવવું. ઠોકર વાગતી;
અફળાવું; અથડાવું; ઠેસ હલકી ક્ષાત વા-
ગતી; ખત્તાખાવા.

ઠોકરાણું, કિં અ. ઠોકર ખાતી-વાગતી;
અફળાવું; ઠેસે ચડવું; ચાલતાં, એકાએક
પગે વાગવું. (ના. ધા.) ઠોકર લાગેથી
તે; ઠોકરાણું.

ઠોકણું, કિં સ. એક વસ્તુને ખીજી વસ્તુ
ઉપર નેરથી અફળાતી-માગતી; અફળા-
વવું, મારવું; આધાત-પ્રહાર કરવો. - એ-
રણુપર હથોડો ઠોકવો તે. (૨) મોગમા-
રવો; ગડા, મુક્કા, કે પ્રહાર કરવા; મુક્કા
મારવા : બે છોકરાઓએ એક ખીજીને
ખૂન ઠોક્યા. (૩) વગાડવું; અવાજ યાચ
તેમ કરવું; બમ્ બમ્ બમ્. (૪) નસિયત ક-
રતી (૫) ગપ ચલાવવી; ખોટું ઉડાવવું. (૬)
પ્રહાર કરી અંદર નમ્ય-વાગે-એટિ. એમ
કરવું; બેસાડવું. (૭) સંગ કરવો; 'ગ્રેરણું'.
ઠોકીને કૈવું=નેરથી મેળવવું.

ઠોકઠોક, સ્ત્રી. વાર વાર ઠોકઠોક કરવું તે;
ઠોકમઠોકા. (૨) ઠોકવાથી થતી ગડબડ-
ધોખાટ તે.

ઠોકારણું, સ્ત્રી. ઠોકવું; બેસાડવું.
ઠોકો, પુ. મોગરી વગેરેથી ધડિયાળ વગેરે ઉ-
પર કરેલો જે એક આધાત-પ્રહાર તે; એક
વારવું ઠોકવું તે; એક ઠોક તે ઠોકો. (૨)
ઠોકવાથી થતો અવાજ; એક ફણકો :-
એક ઠોકો થયો. (૩) ઠોકનારો, નેરણુ-
રૂપ તે. જડ-અરસિક ઠોકી.

ઠોક, વિ. (ના.) જેનામા અકબ ન હોય તે;
જડ; જડસો; બણેમણેને ભૂલે એવો; અ-
બણ; ક'ઈપણ નહિ બણેતો; મૂર્ખ, બેવ-
કુદ. ઉ. ઠાલો ઠોક નિયાળે જઈ. ક. ૦
૬૦ ઠા.

ઠોકિયું, ન. કુલ્લાનું ફડિયું
ઠોખણું, ન. સાધારણ કપડોનું ધાતુ અથ-

વા માટીનું વાસણ; હાંધું:-ધરમાં એ ઠાંપણમાં લહેણદાર રહેવા દેતો નથી.

ઠાંપણું, નં ઠાંપણું, (૨) વિં બેઠાણ; ઘાટ-વગરનું; બોણું; રાખડબોણું; અચણર.

ઠાંપારી, પું મૂર્ખ; ઠાં.

ઠાંપો, પું સપાટી ઉપર ઉભો નીકળી રહેલો ખુટો; ગરબો; કરવો. (૨) ઠાંકર વાગે એવો સપાટી ઉપરનો ખુટો ખીલો; અણી રહિત ટટાર ઉભો રહેલો ખરવો; સપાટીની બહાર સીધો નીકળી રહેલો લાકડાનો મોભ, પીઠ, વળી વગેરેનો જે છેડો-અંત ભાગ તે; ખીલડો. (જે માંકડીમાં રહે છે તે.) ઠાંપો. ધંટીના નીચલા પડના મધ્ય બિંદુ ઉપર જે ઉભો ખાલો રહે છે તે.

ઠાંર, પું તળાને ખાંડ ચઢાવેલો જડો રોટલો; ધડના તળેલો રોટલાને આસપાસી પાવાથી બને છે. (૨) નં ઠાંમ; ઠેકાણું; જગા:- તે ઠાંર ઠાંણુ બેઠું છે. (૩) અં દાર; ત્યાં ત્યાં તરત; સ્થળપ્રાય; જમીન 'દોસ્ત હોય તેમ:-ઠાંર કરવું, ઠાંર મારવું' = જવથી મારી નાંખવું. (૪) પું પેસો. ઠાંરમુઠી=મુઠીપર મુઠી રાખીને રમવાની નાનાં ઠાંકડાંની એક રમત.

ઠાંરણું, કિં અં ઠાંરમુઠીની રમતમાં એક ખીલની મુઠી ઉપર મુઠી માંડવી તે.

ઠાંરીલેણું, કિં અં ઠાંરણું; ખુંચી લેવું; (૨) છતીલેવું.

ઠાંલણું, કિં અં મુંટી-તોડી ખાણું :-કાગ-ડા ગધેડાને ઠાંલે છે.

ઠાંવાણું, કિં અં અટકવું; થોભવું.

ઠાંણું, કિં સં રોકવું; અટકાવવું.

ઠાંસો, જુનું ઠાંસો.

ઠાંણિયાં, નં લોણિયાં, સ્ત્રીઓને કાનની 'ખુટ' પહેરવાનાં ધરણાં.

ઠાંણિયું, વિં મૂર્ખ; અભણ; અણુમગજુ ને વળી રખડાઉ; અટોળ. (૨) ઉડેલતળિય-તરું; ઠંમધડા વગરનું; ખાલી દેખાવનું. (૩) ઠંડા મરકરિયું; મળકા; ખાલી હસે અડપલા ને ટોળ કર્યા કરે એવું.

ઠાંણિયો, પું મળક ઠંડા કરનારો; મૂર્ખ-અણુસમજુ કંઈ પ્રતિષ્ઠા-મારખોજ વગરનો અટોળ; હાંડિયો; હાંડો. ઠાંણિયા-ખાણુ=લીકી હસવું, ગમે તેમ ખોલવું-મરકરી કરવી ને વખત કાઢવો તે; હસવું; ને ઠંડા કર્યા કરવા તે. ઠાંણિયાવાણુ=મારખોજ વગરનું નાણું ને નિર્લજ્જ માણસનું ટોણું તે; મરકરિયાણું ટોણું.

ઠાંસણું, કિં અં ઉધરસ ખાવી; ઠાંસણું; ગળું સાફ કરવાનો ચત્ત કરવો. (૨) ઠાંખી-આંખીને બરવું; ચમદીને બરવું; (૩) ખુખ-ઠાંખીને ખાણું.

ઠાંસાખાણ, સ્ત્રીનું ગદામસ્તી; મારજુક; ઠાંગાષ.

ઠાંસો, પું ઉધરસનો ઠાંસો. (૨) મુઠીવાળાને સીધી લીટીએ ગોરો મારવો તે; હડસેલો; ધડકો. કહેવું ઠાંસો મારવો ને ઠાંસો ખાવો = વ્યવહારમાં ખરાબર રહેવુંજ પરંતુ એવા અર્થમાં વપરાય છે.

૬, પું [સં. ૬] શુભરાતી મૂળાક્ષરોમ્ભો
ચોવીસમો અને વ્યંજનોમ્ભો તેરમો મૂર્ધ-
સ્થાની વર્ણ.

કર્ધ્યાં, નં મુદીવાળી અંચુડો ઉચો રાખી સા-
મો માણસ ચિદાય તેમ મશ્કરીમા તેને દે-
ખાડવો તે; ડેયાં; ડાય, ટીકો, તને કંઈ
મળવાતું નથી એમ કહી બતાવવું તે-
રાજી થવું તે.

ડકડક, અં એવો એક અવાજ; એવા અવા-
જતું અતુકરણાત્મક ઉચ્ચારણ; જીભને
ઉંચી કરી નીચે આજળવાથી થતો એક
અવાજ તે; ડાખલી:-પેલા છાપરાના ખુ-
ણામાં ડકડક થાય છે. ઘરોળી, ઉંદર અને
સાપ વગેરેના મુખમાથી નીકળ્યા કરતો
એવો અવાજ.

ડકાર, પું [સં] ડ અક્ષર અને ડ એવો ઉચ્ચાર
તે; ડ એવો ઉચ્ચાર કરવો તે; ડકો.

ડકાળ, પું [સં. દુષ્કાલ] ડકાળ; વરસાદ નહિ
આવવાથી અનાજ તથા પાણીની તંગીનો
સમય તે; ખોટ-તંગીનો વખત (૨) તંગી;
તાણ; ખોટ:-પાણીનો ક્યાં ડકાળ છે ?
કહેવું ડકાળમાં કોદરા મોંઘા-તંગી હોય
ત્યારે તુચ્છ વસ્તુ પણ દુર્ગિત થઈ પડે
એવા અર્થમાં આ કહેવત વપરાય છે

ડકડો, પું [સં. Dock] વહાણોમાં માલ
ચઢાવવા ઉતારવા માટે દરિયા કિનારે બાં-
ધેલો જે ધાટ તે; દુરબ્ધ; ગોદી. દરિયા
કિનારે બાંધેલો પુસ્તો કે જેની આગળ
આવીને વહાણો ઉભાં રહે ને માલ ચઢા-
વાય ઉતરાય તે જગા. વહાણો આવીને
ઉભાં રહે એવો દરિયાનો ઝોવારો.

ડખલ, સ્ત્રી અડચણ; હરકત; નડતર. (૨)
બેની વચમાંડું ત્રીજું કે જે અડચણ કરે
એવું હોય; આડખીલી; ફાંસ. (૩) પંચાત;

ધાલમેલ; વાંધા પડતી ને અણગમતી આ-
બત-કામ-માણસ તે.

ડખલિયું, નં ચાક દાળ વગેરેને ડખોળી-
બેળીને બનાવેલું જાડુ પેય તે; રમણ
જેવું કંઠેલું દીલું ચાક અથવા ચાક અને
કઠોળને એકઠા ધુમરડી બનાવેલી જાડી
દાળ તે; ડખું. (૨) વિં વચમાં ફાંસ-
આડખીલીરૂપ થઈ પડે એવું.

ડખું, નં ચાક અને કઠોળને ભેગાં રાંધીને
બનાવેલું પેય. દાળ પાતળી ને ડખું જાડું
હોય છે. ડખલિયું.

ડખો, પું વચમાં નડે-હરકત કરે એવું જે
કંઈ તે, પંચાતી; થોટાળો; અડચણ કરે
એવી આબત; વાંધો; આડખીલી, ઝગડો;
લડાઈ. (૨) ચુંચવણ; ગડમડ; અવ્યવસ્થા;
ખીચડો, કિં ૩૦ ડખો ધાલવો=કોઈ કામ
વ્યવસ્થાપૂર્વક આલે નહિ એમ તેની વચ-
માં ઝગડો નાંખવો કે વાંધો કાઢવો તે.

ડખોળણું, કિં સં પ્રવાહી પદાર્થને ખૂબ
હલાવવો; ડહોળી નાંખવું; વલોવવું. (૨)
હલાવીને એકઠું કરવું; મિશ્રથાય-મળી
જાય તેમ કરવું. (૩) ચુથી-સંડોવી નાં-
ખવું; આમ તેમ નીચું ઉંચું-ઉપર તળે
કરવું; ધુમરડવું; હણવું ડહોળાડહોળ
કરવી, વલોળ્યા કરવું.

ડગ, નં ડગલું; જમલું, ઉં કહો મિત્ર મારા
કેમ કરવું, હવે કેણી મગા ડગ બરવું.
લલિતાડુ:ખદ્યંક.

ડગડગ, વિં આમતેમ ડગી જતું હોય એવું;
ડગડગતું. (૨) અં આમ તેમ ડગવાથી
હાલતું ને અવાજ કરતું હોય તેમ; ડગડ-
ગતું હોય તેમ. કિં ૩૦ ડગડગ થવું=આ-
મતેમ ડાલવું-નમી જવું. (૨) 'ડગડગ'
એવો અવાજ થવો

હાઈગેવું, કિં અં આમ તેમ ડોલવું-ન-મવું; હાઈગેવું; હાઈગેવું; જાણે નહિ જોઈવાયાથી આમ તેમ નીચું ઉચું થવા કરવું. (૨) વિચાર-નાતમાં આમ તેમ કરવું; નિશ્ચય ઉપર દૃઢ નહિ રહેવું; દયું પચું થવું.

હાઈગેવું, પુર્વ મનમાં એક નિશ્ચય નહિ હોવા તે; મનમાં અનિશ્ચય; ખરો; વહેમ, યંકા; સંયમ; દયું પચું પલું. (૩) અવિશ્વાસ; ખાતરી નહિ હોવી તે, હાઈગેવું-શું તમને હજી કંઈ હાઈગેવું રહે છે ?

હાઈગેવું, અં હાઈગેવું; ડોલમડોલા થવું હોય તેમ. (૨) વિં અસ્થિર.

હાઈગેવું, કિં અં સ્થિર નહિ રહેવું-હોવું; ડોલવું; હાઈગેવું; આન તેમ નમી-લચી જવું. (૨) દયું પચું થવું; નિશ્ચય ઉપર નહિ રહેવું; વિચાર-વાન તોરેવું ફરી જવું; હાઈગેવું ઉપર નહિ રહેવાવું.

હાઈગેવું, પુર્વ હાઈગેવું તે.

હાઈગેવું, અં રાહ; વાટ; આવતા પ્રસંગ વગેરેની પ્રતીક્ષા કરવી તે. (૨) ધરક; ચીલો ગાડાવાટ.

હાઈગેવું, અં ડોલરી; ડોલરી.

હાઈગેવું, પુર્વ ડોલરી; ડોલરી.

હાઈગેવું, અં નાનાં છોકરાં અને સ્ત્રીઓને પહેરવાની અસ્તરવાળી અંજીરની, જાડું બદન, અસ્તરવાળી બંડી.

હાઈગેવું, નં એક પછી એક પગ ઉપાડીને મૂકવાં તે; હાઈગેવું; કદમ. (૨) એક પછી બીજો પગ ઉપાડીને મૂકતાં તે બે પગ વચ્ચે જે છેડું-આંતરાળ પડે છે તે; બે પગલા વચ્ચેનું અંતર તે. -એક હાઈગેવું જમીન (૩) એક જગા-કે બિંદુથી જે કંઈ આંગળ વધારી કરેલો તે. -મેં બંતાવ્યું તેથી એક હાઈગેવું આંગળ વધતો ના. કિં પ્રં હાઈગેવું આંગળવું=

પગલું પારખવું; વલણ જોવું. હાઈગેવું મ-રવું=કંઈ કામ કરવા તત્પર થવું; આંગળ ચાલાવું. ૩૦ પ્રં જોઈને હાઈગેવું મરવું=સંભાળી-વિચાર કરીને કામ કરવું. કહેવું હાઈગેવું તે દેશવર દૂર.

હાઈગેવું, પુર્વ અસ્તરવાળો ગરમ અથવા સાદો અંજીરનો; મળાથી છુટણ લગીનું બાથ-વાળું જાડું પુરખને પહેરવાનું સિનેલું વસ્ત્ર-કોટ; વાધા. -હાઈગેવું હાઈગેવું થાય છે ને ચિંતાઓ વધી જાય છે.

હાઈગેવું, કિં અં હાઈગેવું; હાઈગેવું; ડોલવું; હાઈગેવું. (૨) અમવું; દૂર જવું. (૩) પાછું ફરવું, હાઈગેવું. (૪) તાળેપવું.

હાઈગેવું, અંગળવું.

હાઈગેવું, અં લાકડા-લુગડાની નાની યીંગડી; ચકતી; સપાટી ઉપરની કકડી; દાટી; ગોળ કે ચોરસ કોષ આકારની સપાટી ઉપરથી ફેરી કાઢેલી પટી. (૨) જુલું હાઈગેવું, મગજની સમજાયકિ. ગાળડી, હાઈગેવું ખસી જવી=ગાંડા થઈ જવું. હાઈગેવું=ગાંડું; ઘેલું.

હાઈગેવું, નં લાકડાનો કે જાળનો હાઈગેવું જોડો કકડો; ફાડિયું; વચાયા કાઢેલો જોડો કકડો; ચીર, ચીરા; કકડો. (૨) બચકું ભરવાથી પડેલો રાટલા વગેરેનો જોડો કકડો; બચકું. મોટો કકડો. (લાકડાનો).

હાઈગેવું, વિં આમ તેમ હાઈગેવું; આમ તેમ ડોલડોલા થઈ જવું હોય એવું; હાઈગેવું. (૨) અસ્થિર; અદૃઢ; અનિશ્ચિત. આમ કે તેમ હાઈગેવું-હાઈગેવું પડે એવું.

હાઈગેવું, અં મોડાની બળેલમ્બા જીભ અડાળી કરવામાં આવતો એવો નકારવાચક, પ્રેરક ને આશ્વાસક અવાજ. -તેણે હાઈગેવું બોલાવી ના કહી. હાઈગેવું કરી બળદને હાકો અને હાઈગેવું પાળી ગાયને બીલે

બાધો. જીભ યડકાવીને કરાતો એવો
અવાજ-ઉચ્ચાર; ડચકારો. (૨) પુ.
હોલાંડનો રહેવાસી; વહાલો; નેધરલેન્ડનો
વતની :-ડચલોક સોથી પહેલાં સમુદ્ર
ખેડવા લાગ્યા.

ડચકારવું, કિં અં ડચકારો કરીને પ્રેરવું;
શાત પાડવું કે અટકાવવું. હાંકવું; હાંકો-
ટવું. (૨) ઉચ્ચેરવું; પ્રેરવું; ધસાવવું; ઉત્તે-
જિત કરવું :-આરીએ ગાયોને ડચકારીને
એકઠી કરી. એકુતે ડચકારી પોતાના
કુતરાને છોડી ચૂક્યો.

ડચકારી, સ્ત્રી ડચકારાથી કંઈક ધીમો મોની
બોલવામાં જીભને યડકાવીને કરવામાં
આવતો અવાજ; ડચલી.

ડચકારો, પુ. મોની બોલવામાં જીભ યડકા-
રવાથી થતો એવો અવાજ તે; મોટી
ડચકારી હાડમાં પ્રેરણા કરવામાં, ઉચ્ચેર-
વામાં અને ગમતમાં ડચકારો કરાય છે.
કિં પ્રં ડચકારો કરવો=સનો કરવો;
ઉચ્ચેરવું; ઉત્તેજવું :-ગાડીતે ડચકારો કર્યો
- એટલે બળદ પવનને વેગે ચાલવા માડ્યા.

ડચકિયું, નં ડચકું.
ડચકું, નં પાણી ઉતરતાં કે શ્વાસ લે ચૂક કરતાં
ગળાની બારીમાંથી નીકળતો એવો કણનો
અવાજ; શ્વાસ લેતાં, રોતાં, બોલતા અથવા
કંઈક ગળે ઉતારતાં મુશ્કેલી પડતી તે,
અને તેને લીધે હરડિયો તણાઈને થતો
અવાજ તે, ઘોટ લેવો પડ્યો તે :-ડચકાં
ખાઈ ખાઈને શું બોલે છે? (૨) અના-
ચી. વાયુ લેતાં ચૂકતા ગળું ને હરડિયો
ખેંચવો તે :-એ ડચકાં આંખા પછી
મરી ગયો.

ડચકો, પુ. ઉપરથી પોચું અને અદરથી કંઈક
ઢેપુ; ગાદિયો, ગાંઠ; દડણું :-માટી નહિ
ગળવાથી ગારમાં ડચકા રહેલા છે. (૨)
સપાટી ઉપર તરી આવેલી ગાંઠ, ગદગ,

ચિખર તે. (૩) હોદો; જાડો મોગરો.
પોચી અને દીલી વસ્તુમાં અપરિપક્વ-
અણુગળ રહી ગયેલી જે કંઈક ગાંઠ
જેવી ચીજ તે.

ડચુરો, પુ. અનનળ પુરાઈ ગયો હોય તેમ
ગળું જોયિતું સળક યજી જવું તે; ખાટી
પુરી છુપી ને વિકારી વસ્તુ ગળામાં જ-
વાથી, અત્યંત શોક દર્પે અથવા દુઃખની
લાગણી બધાં રોવા, બોલવા કે હસવાથી
ગળામાંનો નળ સીકડાઈ ગયો હોય તેમ
થવું તે, અનનળનું બંધાઈ-ભરાઈ જવું તે.
સાવણાં ખાવાથી ગળે ડચુરો બાંજે છે. ડચુરો
બાંજવો, રહેવો, એમ કહેવાય છે. શ્વેભા-
દિકથી ગળું ભરાઈ જઈ શ્વાસ યુક વ-
ગેરેની આવબા મુશ્કેલી પડતી તે :-
એને ડચુરો બાંજ્યો છે માટે ખુલ્લે મોઢે
રોવા દો હમણાં, મભરામણુ ઓછી યજી
જશે. શોક, દુઃખ, રૂદન વગેરેના રોકાણુ-
ને લીધે ગળામાં-હારીમાં બિડાણુ-રૂધા-
મણુ જેવી અસર થાય તે.

ડચ્ચો, પુ. ડટ્ટો; દાટો. (૨) ગાભો; ડચુચો.
ડચન, વિ. [સં. Dozen] બાર; સમુ-
દાયમાં બાર; એક જથ્થે બારનું (બંડલ)
જેમાં એક જાતની બાર વસ્તુઓ સાથે
રાખેલી હોય એવું (પડીકું), જથ્થામાં બાર
તે આપણામાં જેમ કોડી (૨૦) ની
ગણતરીએ વસ્તુ-જથ્થે પાડવામાં આવે
તેમ. સુરોપ તરફ બ્યારની ગણતરીએ
જયા પડાય છે. બાર ડચનનું ગ્રોસ.

ડટણુ, વિ. ડટણુ; દટાયેલું રહે એવું; જમી-
નની અંદરનું :-ડટણુબંધ.

ડટંતર, નં જુકંપથી, જ્વાળામુખીથી, જંઝા-
વાતથી કે મોટા વાવાઝોડાથી પૃથ્વી ઉચ-
લવાયજ યજી અથવા અઆધારણુ બારે ધૂળ
અથવા રેતીનો વરસાદ વરસી વસ્તીવાળા
પ્રદેશો દટાઈ જવા તે; મોટા વાવાઝોડાથી

કહેરો અને ગામડાં દટાધને પાપમાજ યજ
જવાં તે; દાટી દે એવી આપત્તિનો અવમર-
ખનાવ તે. (૨) પ્રજાનો-વસ્તીનો સામ્રો
નાશ કરે એવી સ્થિતિ તે; કહેર. બેતં
કેટલામાં-રાજિયામાં 'દટકર' આવ્યાં
એમ કહે છે. જળપ્રાપનથી ઉલટું જે
ધૃષ્ટિપ્રાપન તે.

દટાણું, કિં અં દટોલા યજ; દટાણું; જમી-
નમાં પુરાણું.

દટો, પું છુટી કે પ્રવાહી અરવાના સાંકડા
મોના વાસજી-પાત્રને-મોટે દેવાનો લાક-
ડાનો, ચુંથરાનો કે કામળનો હુઓ તે;
દટો; જાળ નાળયા જેવા મો ઉપર માર-
વાનો કે કાણામાં ધાલવાનો બેસતો લાક-
ડાનો કે બીજો હુઓ કે કડકો; છુથ-દટો.
દટો, પું [સં.] કઠાર; ૩ એવો અક્ષર તે.
દટું, નં જાહુદટું; જાહુ દુંકું અને બેટાળ
નાના ધોડા જેવું લાકડું. (૨) તોફાની
દરાઈ ગાય-બેસને જો બાંધવાનું જાહુ
દટું, કે જેથી તે નાસી જાય નહિ. ક-
હેરો. (૩) ખૂન જાહુ દોકળું.

દપકાણું, નં દપકામણું.

દપકામણું, નં ૩૨ દેખાડવો તે; ડારો દેવો
તે; ધમકી; ધાક:-જું તારા બાપનું ૩૫-
કામણું બતાવે છે.

દપકી, જીં તપાટી ઉપર સરીર ન દેખાય
તેમ પાણીની અંદર પેસવું-ઉંડા ઉતરવું
તે; દબકી; છુડકી; હુડકી. કિં પ્રં ૩૫કી
મારવી-પાણીની અંદર ઉંડા પેસવું. (૨)
એકદમ નજર બહાર જતા રહેવું; દૂર
ખસીજવું; કેટલોક વખત ઝેરહાજર ગદી
જવું:-તને ત્યાંથી દીક ૩૫કી મારી ગયા.
દકું, નં પાણીમાં ઝબોળાઈ બહાર નીક-
ળવું તે; ઝબકાળિયુ; હુબકું; સરીરને પા-
ણીમાં ઝપલાવવું તે; પાણીમાં ઉંડા ઉતરવું

તે કિં પ્રં ૩૫કું મારવું-પાણીમાં ઝપ-
લાવવું; સરીરને પાણીમાં ઝબકાળી કાઢવું
તે; રનાન કરવું; નહાવું:-મારીવતી મંગા-
જમાં એક ૩૫કું મારવું. (૨) ખસીજવું;
દૂર ધકળવું:-અહિંથી ૩૫કું મારી જ.
દપકો, પું કોઈ પ્રવાહી-સેલ પદાર્થનું મોટું
ટિંપું કે લોલો પડવો તે; મોટો હટો,
લગકો. સાઈ, ધી, દહિં વગેરેનો ૩૫કો;
૩૫કો. (૨) ડાલ; ધાણું. હાંટા-લયકાથી
વસ્ત્ર કામળ કે મુંદર સપાટીનું જમણું
તે. (૩) વહેમ; ચંકા; ખતરો; વાધો.
(૪) કાળ; કાસકો; ચરેરો. (૫) મોટ સાથે
બાજી કે ચાકની કચુંબર ભેળવીને તળી
કાઢેલા ગાદિયા; બાજી ને કણકતા, નાના
મોટા તળેલા ગોળા કે ગાદિયા તે-સેકનાં
બનિયાં. કિં પ્રં ૩૫કો પડવો-વહેમ પ
ડવો. વાધો-ખતરો પડવો; ચંકા આવવી;
કાળ પડવી; બધ લાગવો; ચરકો પડવો.

દપટ, વિં [સં. ક્રિપદ=હિં. ૩૫ટ જીમણું;
ભેગણું; ધણું; પુષ્કળ. (૨) દાટણું-સંતા-
ડેણું હોય એવું; ભોંયમાં રાખેણું; શ્વસ; હાંટું;
બંડારેણું. (૩) ઠેકણું કરી દેવું-નજર
પડે નહિ એમ છુપાવી દેવું તે:-એને જે
આપણો તે એ ૩૫ટ કરી દેશે; અર્થાત
હાટીને સંતાડી દેશે. કિં પ્રં ૩૫ટીદેવું=
સંતાડી દેવું; કોઈ જાણે નહિ તેવે ઠેકણું
ધાલી દેવું.

દપટવું, કિં સં હાટીને સંતાડવું; ભેગા
જપતામાં રાખવું; ઉંડાણમાં કોઈ જાણે
નહિ તેવી રીતે છુપાવવું; પેટીમાં બંધ
કરવું ને પેટીને વળી ભોંયમાં ધાલી દઈ
કોઈને પતો લાગે નહિ એમ છુપાવી દેવી
તે; સંતાડી રાખવું. (૨) હુઆધથી હાથ
કરી લેવું; કોઈને હાથ લાગે નહિ એમ
કપાંતું કપાહિં છુપાવી અદસ્ત કરીદેવું:-
જે કંઈ એના હાથમાં આવ્યું તે એણે

૬૫ટી દીધું. (૩) દળાવી બેસવું; ગાંડ-
તળે ધાલીદેવું.

૬૫ટીએસવું; દળાવી બેસવું; બગલમાં ધાલી-
દેવું; ૬૫ટવું.

૬૫ટો, પું જેમાં બંગાળી ખાંડ-ચુર બરાબ
આવતું તે બેપડનો મુછપાટનો ચેલો; ચુ-
છપાટનો ખાંડનો કોથળો બેવડા કોથળા
ઉપરથી બંગાળી ખાંડ '૬૫ટો'ની ખાંડ
એવે નામે ઝાળખાતી. દુન્ને પટ=પડનો
કોથળો તે ૬૫ટો. એ ખાંડ સહેજ ભિંની
રેતી જેવી આવતી અને ફાળવાથી ફળું
થતી ને છુટી કરતાં બમરી યધ જતી.

૬૬, નં [ફા.] લાકડાની ચુડીપર મટેલા આમ-
ડાવું એક વાણું; લાકડાના ગોળ કાંડાની
એક બાણુએ આમડું જડવાથી 'આ
વાણું' બને છે; નગારી કરતાં તે મોડું
ને છુપરીઓ કે નાની ઝાંઝો જડેલું હોય
છે. (૨) એકદમ પેચી વરડામાં બીજી
કહણ વરડા ધોમતાં થતો એવો અવાજ;
ગર; અવાજ-પેસો અવાજ ધાય તેમ ઝટ
દેખને; ત્વરાથી:-૬૬ દેખને તેણે ૬૬ણું માર્યું.

૬૬લાવવું; કિં સં વહાણ-હોડી-હંઠારવાં.
(૨) દમભિડાવવો; બીવરાવવું; ફાળ દેવો,
શોદદેવી. (૩) સંગ કરવો. (૪) ૬૬ણવું;
કોષના લખાણની ચોરી કરવી; એમણું
એમ ઉતારી લેવું; પારકા લખાણને પો-
તાના તરીકે ઉતારી લેવું.

૬૬ડું, નં ૬૬.

૬૬જી, નં ફરન, દાટવું તે.

૬૬જીવવું; કિં સં દટાવવું; બુઝિદાદ દેવા-
ની કિયા કરાવવી. (૨) ૬૬જે મરાવવું,

(૩) ખરાબ કર્મ કરાવવું.

૬૬જી, નં સાધારણ-સદાસદાર નહિ કરેલી
નાની લાકડી, જડીને ટુંકી-મધિયં હાંક-
વાની લાકડી. (૨) સાધારણ કામ કરે
એવું હમેશ હાથમાં રાખવાનું હાંધાર-

નકામા જેવી તરવાર. કહે તેજને ટુંકા-
રા ને મધિડાને ૬૬જી.

૬૬લાવવું; કિં સં ૬૬ ૬૬ ધાય એમ કર-
વું, ગોદાટવું; ધાલકાટથી હથમચાવી
દેવું, સોખત કરવી. (૨) પીડાવવું; વિતા-
ડવું; હેરાન કરવું; આહિંતહિં અથડાવી
મુઝાવવું; મુરકેલીમાં નાંખવું.

૬૬સં, સીં પોતાનાં પુરાકમ ગાવાં તે; કુલ
મારવી તે; પોતાની મોટાઈ, પોતાની યા-
બાથી અને પોતાની બકાઈની વાતો કર-
વી તે. (૨) મજ; જુડી વાતનો તમકો.
કિં પ્રં ૬૬સં મારવી=પોતાનું પોકળ
પરાકમ બતાવવું; પોતાનાથી ન બની
ચકે એવી વાત પોતે બનાવી એવું જ-
ણાવી યાબાથી લેવી:-ઉતારકુંવર બહુ ડ-
ફાંસ મારે જાટે ગાયો વાળીભાવવા
આજ તેમને મોકલે.

૬૬જી, વિભ બેવડુક; મૂર્ખ; અણસમજી; અ-
બણ; નિરક્ષર; ઝાઝી ઉંડી, ખુદિ ન હોય
એવું. (૨) અલક્ષ; અચૂર; ઝટ કોષ વાત
કે બાળત સમજી ચકે નહિ એવું.

૬૬જી, વિં વાથી ફલીમયેલું; જનાથી. ઝટ
અવાજ કે બેસાય ઉદાય નહિ એવું.

૬૬કવું; કિં અં હુમકી મારવી; પાણીની
અંદર જવું. (૨) દળાવું.

૬૬કાણું, નં બીક બતાવવી તે; શોદ; ધાક.

૬૬કામણું, નં ૬૬કાણું; બીક બતાવવી તે.

૬૬કી, સીં ૬૫કી.

૬૬કું, નં ૬૫કું.

૬૬કો, પું ૬૫કો.

૬૬મર, પું નગારાપર આમડાં મદનારી એક
જાતિ ને તેમના પુરુષ; આમડાં ઉપર રંગ
ચડાવવાનો અને નગારાં મદવા તથા
રંગવાનો ધંધો કરનાર. આમડાં છત્રીઓ
વગેરે ઉપર રંગાન અને રંગ ચડાવનારો;

એવો અવાજ થતો હોય તેમ. (૨) ડબ
એવાં અવાજ માથે તરતજ, જલદી:-
માછની ડચ્છ કદને ખુડી ગઈ. ચક્રન્તલાની
આંગળાએથી પેલી વિંટી ડચ્છ લઈને સં-
સારમાં પડી ગઈ.

કચ્છી, પું કચ્છી, ધાગો; કાટોલો ને વળી
મેલો લુગડાનો કડકો. (૨) મેલાં કા-
ટોલાં લુગડાનો લોચો; ખરાબ ગંદા લુગ-
ડાના કંકડા તે:-એની પાછડી જોને ક-
ચ્છી જેની.

કચ્છી, પું વહાણનો પાછલો ભાગ.

કચ્છી, વિં દમાયેલું; ઉપકાર, સત્તા કે ધનના
દબાણમાં હોય એવું; આશિષાણુ; આશિ-
ગણ, તાબેદાર:-હું કંઈ તારો કચ્છી નથી.

કચ્છી, પું કચ્છી, ઠાંકણાવાળું તપેલી જેવું
વાસણ. (૨) ચારે તરફથી બંધ કરી
ચકાય તેની લાકડા કે ધાતુની પેટી; બંધ
કરાય તેવું કોઈ વસ્તુ સંભવાતું મોટું
વાસણ, અથવા પ્રાણીઓ રહે એવું
વાડોલિયું:-રેવેલેનો કચ્છી. (૩) કરામાં
ઢાર પુરવાનો બંધિયાર વાડો (૪) ગોળ
મધ્યમ કદનું ધડિયાળ. (૫) ગોળ દડા જે-
વી અમદાવાદ પાછડી

કચ્છી, કિં સં પ્રવાહીમાં ખુડાડવું;
ગોળવું; કચ્છી. (૨) અપવિત્ર કવચ;
ખગાડવું.

કચ્છી, સ્ત્રી દામડી; કાળથી; નાનો કચ્છી;
ઢાંકી દાખીને કોઈ વસ્તુ સુકાય એવી
ખનાવટ.

કચ્છી, પું દાખડો; કચ્છી; કોઈ વસ્તુ-આસ
ખાવાનું ઢાંકીને સુકાય એવું પિત્તળનું
પતેલી જેવું પાન:-ખાવાનો કચ્છી, ઘરે-
ણાનો કચ્છી. (૨) કાળજીનું ગોળતકિયા
જેવું ચિનાઈ કાનમ. (૩) દીવો કરવાને
તેલ ભરવાનો ખડિયો. (૪) કોળિયો; થુક;
મોભરવું તે.

કચ્છી, નં જેનાથી દઝાવાય-દઝાયે તે;
જેનાથી કામ પડે તે; ખોયણું; ઉમૈણું;
કામ દેવાનો લોખંડ કે ધાતુનો સળિયો.
(૨) મહેણા રોણાનું કારણ થઈ પડે એવો
ઉપકાર લેવો તે. (૩) બપુનું ઠંડાણું.

કચ્છી, પું સવારીમાં રખાતાં 'ડકા' નિશાન
નાખનાં ઘોડા કે કંઈ બપરનાં વાગનાં
જાડા ચામડાનું એક મોટું ઢોલ; ગણગ-
ણતો બારે અવાજ કરતું નાનું ઢોલ.

કચ્છી, નં તોસ્તાન; સવારીમાં બમકાને
અને સગવડને આતર ગંભીરમાં આવતાં
પશુ અને અસામાન વગેરેનો સમુદાય.
વગેરે તે (૨) ધાંધલ; ધમાલ; ઝડ ઊપડી
ફેરતી કે અધુપાધુ કરી ચકાય નહિ અને
મહેનત આપે એવું જે તે, મન અને ચરી-
રને અશાંતિ અને અમ આપે એવું જે
પંચાતી ભરેલું કામ કે વસ્તુઓ તે. (૩)
ગોડાળાને ઘોઘાટ થઈ રહે એવું જે કંઈ
તે; માણસો, સરસાંમાં, પશુઓ વગેરેની
પંચાતી તે; લડાઈ ટંટાનું ઘર એવું જે
કંઈ તે:-અહિંયાં આ બધું કચ્છી થા
માટે જોઈએ?

કચ્છી, અં જાડું ચામડાના ઢોલનો હવામાં
ધુળનો એવો અવાજ, ધમધમ; કચ્છી
(૨) નં ડકા નિશાનના વાગનાં એક
ઢોલ; ચર ઉપજ કરે એવા થડકતા અ-
વાજનું લશ્કરી ઢોલ. (૩) કચ્છીનાં ધંધાન
કોણે પડે પાંચ માઈલ ઉપર એક લશ્કરી
જાવણીનું નાનું ગામ છે તે:-કચ્છીની
જાવણી. મન ૧૮૫૭ પહેલાં કચ્છીની જા-
વણીમાં બંદુકની કોર્પસ ખનાવાનું કાર-
ખાનુ ખોલવામાં આવ્યું તું બજાર વખતે
કચ્છીમાં ગડગડ થઈ હતી તેથી તે ઇતિ-
હાસમાં પ્રસિદ્ધ છે.

કચ્છી, પું 'કચ્છી' એવો અવાજ તે; કચ્છી
કચ્છી એમ વાગતાં ઢોલનો જે ધમધમનો તે.

અમરોળ, અં. અમરના આમરની માફક તંગ થયેલું હોય તેમ; જે આર્થ ચઢીને તંગ થયેલું એવો અર્થ બતાવે છે. :- એવું પેટ તો મારે કુખે અમરોળ થઈ ગયું છે; અમરોળ; તંગ; સખત થયેલું એવું. (૨) અરિયર; અમળ; અદ્દ. (૩) અપૂર્ણ હાલતમાં હોય એવું; દહુ દદ થવાનું કે પુરું થવાનું બાકી હોય એવી હાલતનું.

અમરિયુ, નં. એક અથવા બે બળદની માથુસને બેસવાની કઠેડવાળા નાની ને સાંદી બનાવટની માડી; અમરિયુ.

અમરિયુ, બી. એક બળદની કઠેડવાળા નાની ખુલ્લી માડી; એકોડા. (૨) નાની અને હાથ દોઢ હાથની જડી સાધારણ લાકડી; પણ કુતરાં વગેરેને હાંકો કાઢવાની નાની લાકડી; દંડીકા જેવડી લાકડી.

અમરુ, નં. હુંદી ને જડી નાની લાકડી; દંડીકા જેવી પણ છેલ્લીને ઠીક નહિ કરેલી એવી સાંદી લાકડી; ડાહ્યું.

અમરવું, કિં. અં. અમરો જેવી નાની વનસ્પતિ. તિને કૂચ કે માંજરો આવવી; કાઠવું; મહેર આવવો; કુસુમોદભવ થવો; પ્રકુલિત થવું.

અમરો, નં. હુમકુમી જેવું કિનારીએ લગતી રાખેલી દોરીની માંડના આધારથી વાગતું આમરું થયેલું વાલું; કામરું. આ કિવડું વાલું કહેવાય છે અને એના નાંદામાંથી અક્ષરોને લગતાં બાકરખુનાં પહેલાં મોઢ સર અનેલાં કહેવાય છે. ઉં. અમરો વાગે નામે કિવ અને બેસે બેચરર. (૨) વિં. [સં. લમિત્ર] ઇલિયોને કાણમાં રાખનાર. આ અર્થમાં "હદાપું" સાથે વપરાય છે. :- હદાપુંદમર.

અમરો, પું. એક બળદની ડાંખળી ને પોંદાંખ વાસવાલો દુલસીની બતની હોડ; સુમંધિવાળા રોષાઓખની એક રોષો, સંઘમ

મંધવાળી એક નાના ખાંટવા જેવી વનસ્પતિ. દુલસીની માફક આને પણ માંજરો આવે છે.

અમાક, પું. રોઢ; અમકો; અમામ; જાજરમાનપણું. પોષાકનો, હાવકા-આદેશક મેનિ અથવા મારે જોડકમીવાળા વાણીનો દેખાવ તે. દિમાક; દાહ, મોટાપણનો અર્થ.

અર, પું. અય, બીક; ખાસ્તી; બો. કિં. પ્રં. ડર રાખવો=ડર ધરવો=ખીડું.

અરકણ, વિં. બીકણ; ડરખી; બીર.

અરગી, રૂં. ડોસી.

અરગો, પું. ડોસો.

અરપણું, જુ. ડરવું; ખીડું.

અરપી, વિં. બીકણ; બીર; ડરકણ.

અરવું, કિં. અં. ખીડું; અય ધરવો; ડરવું; બો લાગવો. કહેવું ડરના તો કરના નહિ, ને કરના તો ડરના નહિ.

અરામણું, વિં. અવંકર; બિધામણું; ડર લાગે એવું.

અરાવણું, કિં. સં. ખાંડરાવણું; ખાસ્તી આવવી, અય લગાડવો. (૨) મયોદામાં રાખવું; શેઠ રાખવી. ડરી જાય એમ કરવું તે.

અરો, વિં. ખાસ્તીથી જડ અયબીત થઈ જાય એવું; અકિત-સ્તબ્ધ, અવયવ હાલતા બધે થઈ જાય એવી હાલતનું. (૨) ડરકણ; ખીરકણ; બીર.

અસ, પું. દંચ; ડંચ. ઉં. અસ રાખે દિલમીદિ, વેર દોષક દિન વાળે. યામળ.

અસકડકડ, અં. એક એકની પાછળ પડનાં દિખાંની દાર તે; અસકડકડ; ઉપરાઉપરી.

અસકલા, પું. અસકલાં, અસકલો.

અસકલાં, અસકલો.

અસકસો, પું. લાકડીની કે બોલની હાથપગ બંધાઈ રહે એવી બેડી; દેહ હાથ નહ સજડ' રહેવાથી ચુ'આય એવા બીણવાળો

લાકડાનો પેચગાળો. ચોર-કેદી વગેરેના હાથ
ખંધાઇ રહે એવો લાકડા કે લોહાનો પેચ;
કડી; બેડી:-આને હાથે ઉસકવા નાંખો.
ઉસકવા બહુવચને વપરાય છે. હેડ મોટી
ને બારે હોઇ પચ જકડી લેવાના કામમાં
આવે છે અને તેમાં જેને ધાથું હોય તે
હરીહરી ચકતું નથી. ઉમકવા પહેરનાર
હરી હરી ચકે છે. ઉસે-ચુમે-ડંખે તે ઉસ-
કસો. પગના બારે ધરેણાને પણ ઉસકવા
કહે છે.

ઉસકું, નં ૬૪ કે શોકતું બોલવા અથવા રડ-
વાથી શ્વાસ નળી બરાઇ જવાથી થોડે થોડે
વખતે લંબાણ ઉડે શ્વાસ લેવો પડે તે;
શ્વાસ લેતાં રહી રહીને ડચકાં ખાવાં પડે
તે. કિં ૫૦ ઉસકાં લેવાં=રડી રલા છતાં
રહી રહીને જે શોક-હાથ-શ્વાસ ને અમનો
ઉડે શ્વાસ ચાલે તે; રહી રહીને-સંભારી
સંભારીને રાણું તે. ઉસકેચકતું=રડી રલા
છતાં ઉડે શ્વાસ લેતાં વારંવાર ડચકા
ખાવાં, એકદમ રડવું નહિ રહી જતાં
ઉડે શ્વાસ લેવાતાં વળી વળીને રડી
જવાવું તે. ઉસકાંખાવાં=રોષ રલા પછી રહી
રહીને ઉડે શ્વાસ લેવાને ડચકાં આવવાં
તે. રડતાં બોલવું; રહી રહીને ઉડા શ્વાસ
લઈ લઇને ધીમેથી બોલવું-રડવું.

ઉસડસણુ, કિં ૨૦ દુઃખ શોક અથવા કોષને
જેરથી મનમાં રોષી રાખવા; મનમાં ને
મનમાં રૂંધાવું; પિણાવું; રોષી-ખાળી
રહેવું. (૨) ગદગદ ઘઈ રહેવું:-દું તો
દુઃખે ઉસડસી રહી છું. અંતઃ શોકે યુગાધ
'ગદગદ ઘઈ જવું. આઠળાઈ રહેવું. (૩)
ઉસકાં ખાળીરાખવાં.

ઉસડું, કિં ૨૦ કરડવું; ખચકું બરડું, ચ-
પટી બરાઇ હોય તેમ આમડી બે ડચાની
વચ્ચે લઇ સર્પાદિક જનાવરે દાંત મારવો;
સોહી નીકળે એમ જોરથી કરડવું. (૨)

મરણાંત અસર થાય એવો ડંખ દેવો;
ઝેર ચઢે એમ કરડવું; હૃદયને દુઃખની
લાગણી થાય એમ કરડવું. ઉં જેને ડસી-
ઓ રયામ જીજ્ઞાસ. કહેવું ડર્યે વિખ ના
વળે એવું=ખારીકું; જેનો 'કંઈ' પણ
પ્રતીકાર થાય નહિ એવું; કારી ઉડા
દેખાવવાળું,

ઉહાપણુ, નં [સં. દ્વાક્ષિણ્ય] વિવેક ને વિ-
નયવાળી ચાલચલંગત, ચીતભાત તે; વિવે-
કથી ચાલવાપણું; ઉહાપાપણું; શાશુપણુ.
(૨) ચાતુર્ધ; અતુરાધ; પ્રસંગને વિચારી
ચાલવાપણું. કિં ૫૦ ઉહાપણુ ઉહાળવું=
કોઇ વાત કે વિચારની અંદર માથું મારી
તેમાં પોતાની આવડત બતાવવી; પતરાજ
કરવી; શેખી કરી. સારા ખોટા કે ધુ-
ક્તાયુક્ત વિચાર માટે વગર પૂછ્યે વચ્ચમાં
માથું મારવું. ઉં કિલમાં ઉહાપણુ ઉહાળ-
વા તે, લાગ્યું તત્કાલ.

ઉહાધું, વિં [સં. વક્ષ] કર્તવ્યકર્તવ્યનો
વિચાર કરીને ચાલે એવું; પ્રસંગ વિ-
ચારીને કામ કરનાર; દુનિયાંતારીમાં સારી
સમજવાળું; ચાલું. (૨) મર્ષાદર્શી; જેની
આંખમાં અને મનમાં વિવેક વિનય-વગેરે
હોય એવું; યરમાળ; વિવેકી. (૩) અભેદ
ગણેલું. (૪) હોંશિયાર, આવડવાળું. ૨૦
૫૦ દોડ ઉહાધું=દોડવતુર; પતરાજ કરનાર;
કોઇ વાત અથવા કામકાજમાં પોતાવું
ઉહાપણુ બતાવવા આમળ પડનાર સમજાક;
પ્રસંગને પારખી સારાસારનો પૂર્ણ વિચાર
કરીને કામ કરે એવી વિવેકી સમજ-
ણવાળું.

ડળકડળક, અં બિંદુરે એક-પછી એક
ક્રમે નીકળતું-ગળતું હોય તેમ; એકપછી
એક ઉપરાઉપરી; ટપટપ; ધારા-માળા
રૂપે પડતાં ટપકાની આદત (૨) એક પછી
એક ઉપરાઉપરી પરપોટા-ગળકણી

જેમ:-કળકળક આંધુ કેમ કાઢી નાંખેછે?
કળકવું; કિં અં લોલુપથવું; મળકવું;
રસ-રાગ-પ્રેમમાં લીન યથ જવું; ઉદા
વિતરીજવાવું; લાલચયતી.
કળવું; કિં અં લાલચયતી ગદગદ યથજવું;
ઉદ-રાગ-રસ-સ્વાદ વગેરે વિષયોમાં એક-
તાર યથજવું; તદાકારતાએ પહોંચીજવું;
કળી-નિમગ્ન યથજવું; મુંગ-ઉદાસમાં
વિતરીજવાવું; અતિરોધ-અંધમશકિત મળી
જઈ નિરુપાય યથ-અધીન યથજવાવું:-
લાવ લાવ હું બિંદી બનાવું; ભગર પર
તારીરે, મોઢા મુનિએતારાં મન છળી જણ
એની પ્રાણ પ્યારીરે-કા. પી (૨)
એમ ને એમ-જે રિયતિમાં હોય તેની
તે રિયતિમાં નિષ્ક્રીય યથજવું; એમના
એમ-કમરકાષ્ટ-વિલીન યથજવું; અંદ-
રના ભૂળને બારે બાગી ફાટીપડવું; પો-
તાની મેલે દગલો યથ જવું:-માટલી-
કોરી કળી મઠ. (૩) અંદરના વિષાકે
વિલીન યથજવું; જોખાણ યથજવું;
અંદર ધસી પડવું:-કુવો-કાકું બરાણ મધું
ઝોટલે થાણું-ઝાટ કળીમઠ.

કળી, સ્ત્રીં પાણનાં સાજમાંનું ઉતનું જુકું
ગોઠડી જેવું કપકું; કળી; બેસના પહેમાં
ધોણની પીઠપર નાંખવાનો જાડો ને પે.વો
ઉતનો કકડો.

કંકાપહલવી, સ્ત્રીં નગારા ઉપર દંડા આગી
સમજાવવાની એક મનિક સાંકેતિક બાજા
તે; કંકાની મંખ્યા અને ધીમા ઉનાવળા કે
બારે અવાજથી અમુક અર્થ મજાવવાની
જે ગોઠવણ તે; એક સાંકેતિક બાજા. ક-
રપણી, નેત્રપંક્તિની આકૃતિ કંકાપહલવી.
તાર ટોચા પાંચાની સાંકેતિક બાજામાં
આણે છે -મટ વાણે કે નેળને ઉંચ પડે
એમને કળીને કૃત કરી. ૧૦ કો વાળો
ને સરસ ઉપર.

કંકો, પું [સં. દંડ] લાલચનો નાનો ને.
પાનળો કકડો; બિલસ કે તેથી લાંબો
જડાધના પ્રમાણ પ્રમાણે લાંબો દંડીકો.
(૨) સાંદા-વાસ વગેરેનો એક ગાંધથી
ખીજ ગાંધાની વચલો-નગારાં વગેરે વળા-
ડવાનો લાલચનો કકડો:-શેલડીનો કંકો,
નગારાનો, કંકો-કાંચો. (૨) લાકડીનો
કકડો કે મોગરી, નગારા અથવા ધાતુને
મારતાં નીકળતો આધાત જનિત અ-
વાજ તે; ટકોરો; પ્રકારનો અવાજ તે:-
તણ વાગ્યા ત્યારે હડિયાળમાં માત્ર બેજ
કંકો યથા. (૩) જયજયકાર, જયધીપ;
વિજય કે લોકના ધન્યવાદનો વાતાવરણમાં
પડતો પડથો તે; નામના; પ્રખ્યાતિ; વાહ
વાહ:-દાદાબાઈ! કો યથો દેશ અને પર-
દેશ. (૪) કુગકુળી જેવું જડા આમડાં
એક વાણુ, આ વાણું તાન્યમિદનમાંનું
એક ગણાય છે અને રાજા વગેરેની સ-
વારી આગળ તે ધોણ કે ઉટ ઉપર મૂકી
તેનો અવાજ કરવામાં આવે છે:-
કો નિશાન અને હમી. (૫) જાહેરાત.
દરેક. (૬) ધાક; દાક; વિજયદોર. કિં
પ્રાં કો વગાડવો=જેજેકાર કરવો. દાક
વગાડી. નાગના-પવાતિ મેળવતી; નામ
કાટવું. કો દેવો=વિજયની સ્વરીએ અ-
ટવું; ઉત્સાહભરે માથ કાપ કરવાને ઉપ-
કરું:-નગારે કંકો દેવો=સ્વારીએ જવાને
બોલાવવું; એક કરવું. વિજયનો ઉદોગ
આરંભવો.

કળ, પું [સં. દંડ] કળક-કળક તે; કર-
વું તે; ચરકો દેવો-ચરવો તે; તીજાવન
અથવા અપૂરાર આંકડો બેઠવો તે; ઉંચ
આધાત; ત્વચામાં બેઠ કે ઉંચ પડે એ-
વી કરક-આગ એમથી વિદ્યો કળ
ઉપર બાળી જડો. ચોર; ચરક, ચરકો.
(૨) આંકડો; ચરક; ચર બારેનો અને

તરછાડતાં ભોકાઈ જાય એવો તીણી અ-
ણીવાળો વિંછી ને મચ્છર વગેરેનો અવયવ
તે:-કંખ કાપી લઈ વિંછીને છુટો મૂકી દો.
(૩) ચણચણે-સાથે એવો હૃદયમાં થયેલો
કંઠણ વાણી વગેરેનો આઘાત તે; ઉંડું
અંતઃકરણ કુખાવું તે. (૪) ઝેરી લાગણી;
દેષ; ઉડી વેરભાવના તે; વેર-ઝેર રખાવે
એવી મનમાં સાલી રહેલી ચોટ તે.

કંખવું, કિં અં અં ચટકો અથવા કંખ દેવો;
ચટકવું; આંકડો મારવો; ઝેરી અણિયું
ભોકવું; ટોચવું. (૨) ચીપટી ભરાવી;
ચામડીને ભોકાયા માફક લાગવું:-નવો
જોડો કંખે છે. (૩) અંતઃકરણ કુખાવું;
અસર થવી; મનમાં સાલવું; લાગણી
થવી; ખટકવું:-એને માટે મારું મન
કંખે છે. (૪) વેર ઝેરની તીખી ચાલુ
લાગણી રહેવી.

કંગ, અં આશ્ચર્યથી દિહૂ-મૂઠ બનવું તે;
ચકિત; સ્તબ્ધ; વિસ્મયમાં કુખી બનેલું
હોય એમ. જુઓ દંડ.

કંગા, પું દંગાદિસાદ; બંડ; તોફાન.

કંગારું, નં કંગારો.

કંગારો, પું [સં. દંઢક] જડી કુંકી લા
કડી; ધોકો; નાની-કુંકી કંગ.

કંડ; પું [સં. દંઢ] દંડ.

કંડવું, જુઓ દંડવું

કંડાઈ, સ્ત્રી કંડાઈ; દંડિયાપણું; કોઈ કરાર
કે કામકાજની બાબતમાં બ્યવહારથી ઉ-
લટા-મારફાડિયા જેવા ચમત્તે ચાલવું તે;
હુઆઈ; દોંગાઈ. બ્યવહારની રીતે નહિ
પરંતુ દંડ દેખાડીને વર્તવાની જે શ્રતિ તે;
કંડાળાજી. એકવાર કચ્છલ કરી બળાભિ-
માનથી ફરી જવાપણું તે.

કંડાવું, કિં અં દંડાવું; દંડ આપવો પ-
ડવો; નુકસાન આપવું; ગેરલાજ થવો;
શિક્ષા થવી; સહન કરવાનો વખત આપવો.

કંડિયો, પું એ કકઠા જોડીને, બનાવેલો સા-
લો. રાત્રી ભોંયા અને અંદર ધોળા લી-
ટીઓ હોય એવું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લુગડું.
કંડિયું=વિં દંડ-ધાંભલાપરનું:-એક કં-
ડિયો મહેલ.

કંડીકો, પું કંડીકો; કંડિયો; નગારું-દોલ
વગાડવાની નાની પાતળી લાકડી. (૨)
પેરાઈ; સરકટ અને વાંસ વગેરેના સોઠાની
એ ગાંડો વચ્ચેનો સીધો ભાગ તે; દંડો;
માથાવાળો લાકડાનો સળિયો.

કંડુકો; પું [સં. દંઢ] નાનો લાકડી જેવો
પાતળો લાકડાનો કકડો:-વળાંના કંડુકો;
નાની કંડી લાકડી; કંડો.

કંડો, પું [સં. દંઢ] કંડો; એક હાથ લં-
બાઈની નાની-કુંકી લાકડી; કંડુકો; કં-
ડિયો. (૨) લાંક; મારફાડ કરી કે આંખ
દેખાડીને કામ કાઢી લે એવો ને હુઆઈ
માથુજી પેસાટકા વગરનો, ખાલી હાથ ભ-
રાવી-દેખાઈ ચલાવીને યુજારો કરનારો;
ફગડં; કંડ; નાંગો; બેથરમો.

કંખું, નં કહેરો; તોફાની ટોર ઉતાવળું નાસ્તો
સકે નહિ તે માટે તેના આગલા પગો વચ્ચે
રહે એવી રીતે તેને મળે બાંધવાનું આખું;
જડું લાકડું; કંખું.

કંખણ, સ્ત્રી કંખંસ; બડાઈ મારવી તે; પો-
તાની મોટાઈ-બળ વગેરેની બઢાવી બ-
ઢાવીને વાત કરવી તે.

કંખંસ, સ્ત્રી બડાઈની વાત.

કંખર, નં [સં. આદમ્બર] ડોળ; ફટોપા;
દેખાવ; કુલારો. (૨) ઘટા; છુખટ; ઘેરા-
વો:-ગેલાકંખર. 'કંખર' કયાંકિં વપ-
રાતું નથી !

કંખારણ, નં કામ પડે એવું જે તે; ખોરણ.
(૨) કંખસામણ. (૩) ઉપકાર કર્યાનું મ-
હેલું; વાગ્યાણ.

કંખાવવું, કિં સં કામ દેવરાવવો; વિકાર
થતો અટકાવવા માટે બાળા મૂકવું;
અપા દેવરાવવા; લાજા લેવા.

૩૨૫, પું કીનો; હંડા વેરની દાઝ.

૩૨૬, પું [સં. દક્ષ] દંડ; ૩૨૭. (૨) કીનો.

૩૨૮, પું ૩૨૯.

૩૩૦, સીં ૩૩૧. કામ 'તે; સારી સમ-
જની સુલેહ; સધિ; સંમાધાની:-લગ્નમાં
ફલાણી દોકારે પહેલાં ડાઘ કરી.

૩૩૨, પું ૩૩૩. ઓકરાંની ઘરમાં રમવા-
ની એક રમત. 'દહિનો ઘોડો' ઘાસ
ખાનારો નહિ પણ દૂધ દહિં ખાનારો
ઘોડો=ઓકરા. આ રમતમાં એક ઓક-
રાની આંખો ઉપર ખીંજે ઓકરા હાથ
રાખે છે ને પછી રમનારા ઓકરાઓને
'સંતાઈ જવાનું' કહે છે. જેની આંખો
તેઓ સંતાઈ જાય ત્યાં સુધી દાખી રા-
ખેલી હોય છે તેને છુટો 'મૂકતો' આંખો
દાખનારો કહે છે કે-દહિનો ઘોડો પાણી
પીતો રમતોજમતો છુટમુટ.

૩૩૪, નં [સં. દક્ષ] એક જાતનું આ-
મકાનું વાનું; હુમ્મુગિયું; નાનું ઢાલ; ચં-
કરનું આ ખાસ વાદ્ય ગણાય છે. ડા-
કલું, ડાખલું. ઉં ડાકકમરુ ચિવણ વિ-
જ્યાના ભોગી.

૩૩૬, સીં કાગળ પત્તરો અને મુસાફરોને
એક ટેકાણેથી બીજા ટેકાણે પહોંચાડવાની
કાસડો અને ટાંગાઓ વગેરેવાળી ગાંઠ-
વણુ તે; ટપાલ. ડાક મોડી=ટપાલ લખ
જનારી ગાડી-મેલ. ડાકે ભંગલો=મુસાફ-
રોને ઉતરવાનું મકાન; ધર્મશાળા; મુસા-
ફરખાનું.

૩૩૮, સીં ટપાલવાળાઓ અને મુસા-
ફરોને વિશ્રાંતિ લેવાનું અને તેઓનું હુ-
ટાઓથી રક્ષણ કરવાને અનુક્રમિતરે
રાખેલી રક્ષકોની ગોઠવણવાળું ચાલું;
ટપાલોડો. આવે ટેકાણે કાસડો અને
ગોડાઓ બંધાય છે. વળી જગતી માલ

હોય તો તેની તપાસ થાય છે અને જ-
કાત લેવાય છે, તેમજ તેઓની આવજનમાં
ખલેલ પડે નહિ ને હુટાઓ તેમને હેરાન
કરે નહિ તેની દેખરેખ પણ રખાય છે.

૩૩૯, પું [સં. Dootor] વેદ; ચિકિત્સક.
(૨) પંડિત; મોટો વિદ્વાન; કવિવર.

૩૪૦, પું બગડો; રોડ; મોટો ડાક-
માલ. ઉં કાઢી નાંખો એ ડાકકમાલ.

૩૪૧, નં ભાઓ તૂટયો પરચરણ સર-
સામાન; ભાગ્યાતૂટ્યા સરસામાનનો જયો,
-ખાલી ભગવો તે.

૩૪૨, સીં [સં. ડાકિની] સી જાતિનું
એક બયંકર ને હઠીલુ જૂન; પિશાચિણી.
એમ કહેવાય છે કે, ડાકણનો બરડો પોસો
હોય છે, અને તે બહુજ શુભાળવી હોય
છે. (૨) મેલી વિદ્યા જાણવાની સી;
જાનકર ખાદ્ય; જેની ખાઉધર તરીકે ન
જર લાગે એવી સી; દેખાવે બયંકર હોય
એવી સી. (૩) ગાજરમાંની લીલી નસ;
ગાજરનું 'ડિંકું' ને અંદરનો કંઠુ રસો.
કહેવું ડાકણ પહેલી ધરનને ખાય. ડાકણ
કુડાળું=ઉતારની આસપાસ પાણીનું જે
કુડાળું કરવામાં આવે છે તે. ડાકણ કુંડું=
ડાકણ કુંડાળું. ડાકણ કોઠો. ડાકણ કોઠો=
ઓકરાઓ ધૂળની પાળ કરી સાત કોઠા
પાડી જે રમત રમે છે તેમાંના દરેક
અંકકોડા કોઠો તે.

૩૪૩, સીં, ડાકણ. (૨) વિં ડાકણ જેવી;
નકારી શુભાળવી ને બયંકર સી, ખાઉ
ધરી.

૩૪૪, વિં ડાકણ જેવું; ખાઉધર; શુભા-
ળવું; ખાઉખાઉ કર્યા કરે અને નજર
લગાડે એવું (ખાખસ)

૩૪૫, પું ડાકલિપો; ડાખલું વગાડના-
રો; શુવાનો ચાગરિ. ઉં શુવા ડાકલિપા
બોલાવિયા.

અકલી, ઓં દાખલી; છત્તુ.

અકલું, નં ડાખલું.

અકિયું, વિં દિધિવિકાર ઉત્પન્ન કરે એવું;
અકલુની માફક વળગે એવું. (૨) ખાડિ
ધરું.

અકું, નં હુટ. (૨) હુટારો. (૩) ધાડ પા-
ડવી તે

અકો, પું હુટ. (૨) હુટારો.

અખલું, નં [સં.ઢાક] નાના ટોલના આ-
કારતું હુગહુગિયું વાળું; ડાક; ડાકલું; ભુવા-
વાધરી અને જૂનપ્રેત કાઢનારા ને હુણા-
વનારાઓને વગાડવાનું વાળું. કિં-પ્રં
અખલું એસાડવું=નવરાત્રિમાં માતાના સ્થા-
પન આગળ અખલું વગાડવું તે. (૨)
જૂત કઢાવવાને માટે ભુવાઓને બોલાવી
જૂત હુણીને જાય નહિ ત્યાં લગી રોજ
વગાડાવવું તે; અખલું માંડવું.

અગ, જું ડાક. (૨) ધાણું.

અગયું, કિં અં નોધવું; ઉતારી લેવું; લખવું.
દિવાની અગ્રાસતોમાં વપરાય છે.

અગળી, ઓં વિવેકી વિચારતું કેન્દ્ર સ્થાન;
ભેજું; સારામાર વિચાર કરીને કાર્ય
કરવાની જે સમજાયકિત સ્થાન તે; મગજ.
(૨) અક્ષય; શુદ્ધિ, મતિ; સમજાયકિત
(૨) ગોળ દાટા જેવી પગી; યીમડી;
ગાખડી.

અગળો, પું વિદ્યુત; જુકલ્ય; રંગલો. (૨)
ગાડાનો વાંસો. (૩) દટો.

અધ, પું [સં. ઢાગ] સ્વચ્છ ને એક રંગી
સપાટી ઉપર પડેલો ઢાળો કે વિરંગી ડપકો
તે; રંગ કે મેલતું ધાણું; એક રંગની
ભૂમિ ઉપર પડેલો ખીજા રંગનો લિસો-
ટો, છટો કે ડપકો તે; ડોધ, દાગ. (૨)
કલંક; લાંબન; આળ; ખટો. (૩) કીનો
વેર; ખાર.

અધાહુધી, ઓં એક રંગી સપાટી-શૂનિપર

પડેલ. છાંટા ડપકો કે લિસોટો વગે-
રેનાં ધાળાં તે; ધાળાં, છાંટા, છોકા વગેરે
પડેલું હોવું તે; મલિનતા; ગદવાડ જેવું
જે તે; ચહેરાયેલું; છોકછાક થયેલું અને
તેથી એકરમી-એકધાઈ નહિ રહેલું હોય
એવું જે તે. ઉં ડાધાહુધી નવ દેખીએ.

ક. દ. ડા.

અધિયું, વિં ખારીલું; વેરીલું.

અધિયો, પું મસ્તાન કુતરો; મોટો જખરો
ને ફાડી ખાય એવો ભયંકર કુતરો; એ-
રીલો કુતરો.

અધી, વિં ખારીલું.

અધુ, પું [સં. ઢાહક] ખાળનાર; મડ-
દાને સ્મશાનમાં લઈ જઈ ખાળનારો;
મડદાને ખાળવા જનાર; આંધિયો:-તેને
અધુમાં જવું પડે માટે અધિયો. ઉઘ્યો
નહિ.

અધેલ, વિં અધવાળું. (૨) ખારીલું; જેના
અંતરમાં વેરનો ડાધ-દાહ લાગી રહેલો
હોય એવું; (૩) બળેલું; દઝાયેલું.

અધો, પું ડાધ. (૨) વકરેલો કુતરો. (૩)
તંદુરસ્ત, તાળો જખરો ને વકરેલો હોય
એવો જે તે. (માધુસ) દોગો.

અધ્યાક્રેદ, ઓં ખાધી બોલ બોલ કરવું તે;
માયાઝીક.

અધ્યાખ્યિયું, વિં બોલતાં થાકે નહિ એવું;
બહુ બોલકણું.

અધ્યું, નં તળે ઉપરનાં બે જડામાં ને ઓઠ
નાકવાળો મોઢાનો ભાગ તે; મો; મુખ;
મોટું; ચાકું. (૨) જડામાં બહાર નીકળી
આવવાથી ભયંકર અને તરેહવાર દેખાતું
લાંચું સૂકું મોં તે (૩) જડાધું; લાંચું મોં.

અટ, પું દાટ; દટંતર; દટાખેને પાયમાલ થઈ
જવું તે; દટાયાથી નાચ થવો તે; ઉધું
વગી જવું તે; મોટું નુકસાન થઈ જવું તે;
સત્યાનાય જવું તે, જેનો ઉપાય થઈ શકે

નહિ એવો બાર આવી પડવો કે ધાણુ વળી જવો તે. હું ડોસીએ તો કાટ વાળ્યોરે, હેધાનો હરખ ટાળ્યો રે. કિં પ્રં કાટવાળવો=તદન ખરાખ કરવું, ઉંધું વાળીદિવું; ધૂળધાણી કરી નાંખવું.

કાટણું, નં કાટાનું કામ કરે એવું જે તે; કાટા કે મુખબંધ તરીકે વપરાય એવું જે તે; ખારસાખની ઉપરનું—નીચે જેવો ઉંખરો તેવુંજ ઉપલા ચોટકામાં બેસતું લાકડું તે. (૨) કાટવાનું જે કામ તે; કાટવું તે.

કાટવું, કિં સં કાટવું; જમીન ખણીને તેમાં ધાલવું—પુરીદિવું તે; જમીનમાં સંતાડવું; જમીનમાં ખાડો ખોદી કોષ પથુ વસ્તુને, તેની અંદર મૂકી ઉપર માટી-વાળી દેવી તે. (૨) ભૂમિદાહ કરવું; ખોદી ધાલવું.—હિંડુ સિવાય બીજા પ્રજાઓ પોતાનાં મઠદાને દાટે છે. (૩) દાખીદિવું; નહિ ચર્ચવું કેમનહિ ખુલ્લું કરવું.—એ વાતને હાલ કાટી દો. કહેન કાટયા જૂલે પથુ લખ્યા ન જૂલે.

કાટી, સીંઝી ગીરદી; બીડ; બરાવો; કાટી; કાટી. કાટો, પું કાટો; કાટી કુલ્લું વજેરે સાંકડા મોંનાં પ્રવાહી બરવાનાં વાસણનું સાંકડું ને નાળયા જેવું મોં બંધ કરવાનું લાકડા કે કપડાનું લાંછણું તે; દોઢો; કુચો; નાળયા જેવા મોંમાં બેસી રહે એવો જડો લાઈકાનો કહેડો કે લુગડાનો—કામળનો કુચો તે. કિં પ્રં કાટો દેવો=બંધ કરવું; કુચો દેવો. કાટો મારવો=બંધ કરવું; નાળયામાં દોઢો ધાલવો, બંધ કરવું; કાર પુરવું. કાટા કરવા=કપડાસને આગલે દિવસે પેટપૂર ખાવું. જી. કાટો.

કાઠ, સીંઝી કાઠ [સં. યંદ્રા] જડખાંમાંના તળે ઉપરના ખોરાક આવવા-દગવાના જે દાન તે. (૨) પકડ કિં પ્રં કાઠમાં ધાલવું=

ખાઈ જવાનો પકડો ભાવ કરવો, લક્ષમાં લેવું, ખાઈ જવાનો મનમુખો કરવો. જી. કાઠ.

કાઠરખી, સીંઝી અવાળુ.

કાઠિયાળો, પું કાઠિયાળો; પુખ્ત ઉમ્મરે પહેલો-જેને કાઠી મુંછ કુટેલાં હોય એવો મરદ આદમી.

કાઠિયું, નં રાજદાર; દનેયું મજૂર; કાઠિયું. કાઠી, સીંઝી કાઠી; ગાલ હડપચી અને ગળા ઉપરના નિખાળા-વાળનો સમૂહ તે. (૨) હડપચી.

કાઠું નં ગાલ હડપચી ને ગળા ઉપર પુષ્પ વધના પુરપને આવતા વાળનો જથ્થો તે; કાઠું; ચિથુક.

કાપણુ, નં કહાપણુ; કહાયાપણુ; ચાણુપણુ. કાફરિયાં, નં જડે કે પતો લાગે નહિ તેમ છતાં આમ તેમ જોયા કે તપાસ્યા અથવા શોધ્યા કરવું તે, કાફા. ધ્યાન-અવધાન વગર જોવું રખડવું તે; વિરમયથી કે મનના અરચેઈથી આમ તેમ ચકિત થઈ જોવું કે રખડવું તે. (૨) રામા-ટામા કરવા તે; ખાલી શન્ય મન હોવા છતાં દેખાવ કરવો તે—એ ઘોડી ઉપરજ ફાફલ છે ને શા મારે અમરતો કાફરિયાં મારે છે ?

કાફું, નં કાચું ફાડીને જોકદમ બગડું બરવા જવું તે; લોગતિયુ. (૨) બચકું; કારડા.—કૃતરાજે બે કાફાં બર્ખાં. (૩) ચોર. કાફેડિયાં, નં ખાલી શન્ય-અનરધાન અને આમ તેમ જોવું-વગખાંમારવાં તે; કાફાં; કાફરિયાં.—ચહેરમાં આમતેમ કાફેડિયાં મારવા જતો ના, નહિ તો કલિકે માડી તળે કચરાઈ જઈય.

કાખ, પું કાખ; દગાણુ તે; કાક; અંકુચ; બીક; સોદ—લોકરો ઉપર કાખ ગખળે નહિ તો અંકુચે નહિ. (૨) કાખુ તે.

કાબડિયું, વિં કાબડીના જેવું; કાબડી ધા-
ટનું:-કાબડિયું તાળું.

કાબડી, સ્ત્રીં ઠાંકણાવાળું નાનું પાત્ર; કબી;
કાબડી.

કાબડો, પું ઠાંકણાવાળું મોટું પાત્ર; કબો;
કાબલો:-ધરેણીનો કાબડો ઠોસીએ સંતા-
ડી દીધો, દીમણનો કાબડો ભૂલી ગયા
તો પછી બૂને ઠોકાશો. (૨) ગોળ પડધી
જેવો આખો નખ:-ઘોડા અને ગધેડાને
પગે ચિરાયેલો નખ નહિ પણ આખો
કાબડો હોય છે.

કાબણ, નં દબાણ; ભાર; મોજો કે જેની
નીચે ચૂકેલી વસ્તુ દબાય તે. (૨) કાબવું
તે; કાબવાની ક્રિયા તે; કાબવાનું ધન તે;
કાબણિયું.

કાબણિયું, નં કાબવાનું ધન; જેનાથી વસ્તુ
દબાય તે. (૨) પોલા મોતું વાસણ. (૩)
ખારસાખના ચોકકા ઉપરનું દબાણ રા-
ખનારું લાકડું-પાટિયું.

કાબરિયું, જીં કાબણિયું.

કાબલિયાળ, વિં કાબિયાળ; કાબી બાળુ-
એ રહીને હિંડનાર-કામ કરનાર; કાબોડી.

કાબવું, કિં સં નીચે ચૂકેલી વસ્તુ ચગદાય-
અપાય એમ કરવું તે; કાબવું; ચાંપવું;
નીચે કે અંદર જાય એમ કરવું. (૨)
અટકાવવું; બંધ પાડવું. (૩) છુપાવવું;
સંતાડવું; નહિ જાહેર થવા દેવું. (૪)
લાંચ આપવી; નરમ પાડવું. પીલવું ચમ-
દવું; ઠેલવું; ઘાલવું; ચૂકવું, ઉપડે-ઉંચું
ધાય નહિ એમ કરવું.

કાબાજમણી, અં નાસાફરતી બન્ને બાળુ-
એ; જેમ વારો આવે તેમ કાબી અને
જમણી તરફ; દક્ષિણ ને ઉત્તર બન્ને દિ-
શા તરફ વારા ફરતી ફરતું રહે તેમ.

કાબિયેલ, વિં કાબોડી, કાબી બાળુએ જેને
કામ કરવું કાવતું હોય એવું.

કાબુ, વિં પૂર્વ બણી મોં કરી ઉભા રહે-
તાં આપણા શરીરની ઉત્તર તરફની બાજુ
તે; જે કાચમાંનો ઉત્તર તરફનો કાચ તે
કાબો; પૂર્વ તરફ મોં રાખીને ઉભા રહે-
તાં ઉત્તર બણીનું (અંગ) તે મંબંધી; જ-
મણાથી ઉલટું; સંખ. (૨) અળખામણું,
અણમાનીતું; અળચું:-એને કાબો કરો
એટલે બસ.

કાબોડી, વિં કાબે કાચે કામ કરનાર; જેને
કાબે કાચે કામ કરવાની આદત પડેલી
હોય એવું.

કાસ, પું [સં દર્મ.] પાતળા સાંકડી ને
ધારદાર પાનડોવાળું એક ધાસ; કુચ;
જંગલી કાસ.

કાસડો, પું જંગલી-વધારે આકરો દર્મ
તે. (૨) કાબડો; કાબો.

કાસોડિયું, વિં કાબોડી.

કામ, પું [સં. વ્યયમ્] ચામડી-ઉપર
ગરમ વસ્તુનું જે ચકાસું પડે છે તે; ગ-
રમ ધાતુ કે દેવતા અડકવાથી ચામડી બળી
જઈ જે કાચ પડે છે તે અને ચામડી
બળતાં જે તીવ્ર દુઃખની અસર થાય છે
તે; ચપકો; ગરમ ધાતુ કે અંગારાનો સ્પ-
ર્શ અને તેનો કાચ તે. (૨) ટીકો; ચા-
લ્લો; ચપકો; કંઈ નહિ એવો અર્થ પણ
રાખે છે:-એના કષાણમાં શું કામ ?
(૩) ટાંઠો. જેમ ગરમ ધાતુ વગેરેના અ-
પકાથી ચામડી બળી જાય છે તેમ અ-
ત્યંત ટાંઠી વસ્તુના સ્પર્શથી પણ ચામડી
બળે છે અને એવી ટાંઠી વસ્તુનો જે
ચપકો તે ટાંઠો કહેવાય છે. કેટલાંક દર-
દોના ઉપાય તરીકે કામ દેવાય છે. પ્રત્યા-
ધાતક-સામી અસર કરવી એ કામ ચિ-
કિત્સાનું લક્ષણ છે. કિં પ્રં કામ દેવા=
ગરમ ધાતુથી ચપકા દેવા. કામ ચાંપવા=
દબાડવું; ચપકા દેવા. ૨૦ પ્રં એને આપ-

વાનું નથી એવા અર્થમાં 'એમ' કહેવાય
 ! છે કે 'એને શું કામ છે ?'
 કામચિયો, પું. ગોદડાં મૂકવાની ઘોડી, પાટ
 કામણ, નં. ઘોડાં ગધેડાં દોડીને નાંસી જાય
 નહિ તે માટે બન્ને છેડે ગાળાવાળું જે
 લાકડું તેમને પગે બાંધવામાં આવે છે તે.
 (૨) રેઠિયાના 'આરાઓ ઉપર જે દોરી
 બાંધવામાં આવે છે તે (૩) અંગરખાની
 ચાળનું આટણું. (૪) સુકાનને કાળી ત
 ! રૂફ ફેરવી વહાણને જમણી તરફ વાળવું તે.
 કામર, પું. લાકડાં અને ખનિજ કાલમાની
 ધુણીમાંથી મળતો એક જાનનો કાળો ખરડ
 , પદાર્થ, રાજ; સુકાં લાકડાની ધુણી અથવા
 વરાળનો જામેલો કચરો કે જે જીનો કરતાં
 લાખની માફક દીલો થાય છે તે. કામરનાં
 કાળાં ગચિયાં આવે છે. તે ભાગનાં ખરડ
 હોવાથી કકડા ઘઈ ઉડી જાય છે. એના
 , સુકાને વાસણમાં ખરીને દેવતા ઉપર ચૂ
 કવાથી ખટખટીને ઝોગળે છે. સોદા ઉપર
 , કાટ ચઢે નહિ અને લાકડું મડી જાય
 , નહિ. તે માટે કામર લગાડાય છે જર્મન
 રસાયનીઓએ કામરમાંથી ખાંડ અને જુદી
 , જુદી જાતના રંગો બનાવવાનું. શોધી
 , કાઢ્યું છે. .
 કામણું, કિં. સં. ગરમ ધાતુ કે અંગારાથી
 , આમડી ઉપર ચપકો દેવો; દઝાડવું બાળવું.
 (૨) ઘોડાં ગધેડાને પગે કામણુ બાધવું
 કામણ, વિં. આમ તેમ કમગમનું હોય
 , તેવું; આમ તેમ ડોલ્યા કરતું હોય તેવું
 , (૨) કુચમચ; અસ્થિર, અચળ; એકે
 , બાજુ તરફનું નમણુ નહીં નહિ જણાય
 , એવી સ્થિતિમાં રહેલું.
 કામીસ, વિં. [કં.] જેને બદનામી લાગેવી
 , હોય તે; જે સુતેગાર ફરી ફેરવાને જમ
 આવેલો હોય તે; જાણીતો-જાણેલો
 , ચોર-સુતેગાર. (૨) નાપાક; નીચ.

કામેલ, વિં. કામેલું, જેને કામ દીધેલો હો
 ય એવું.
 કામરો, પું. કડાયા કડાયા માણસોનો જે
 સમુદાય તે; કડાયાઓનો મેળાવડો; મવણું.
 (૨) નાન-જમણુ.
 કાચું, વિં. કંડાચુ; ચાણું; વિવેક વિનયવાળું.
 કાચુંકમ, વિં. ઘણું કડાચુ, ધીર-સરમાળ.
 કાચો, પું. કડાચો હોય તે; ધમણી, બીક;
 , જાય જનાવલો તે; દહેમત. ઉં. ડોસે
 , કારો દષ્ટ કણું, હસવું ને ચમ્પ હાથ
 કાલર, પું. [એ Doller] સ્ત્રીન તરફ
 આકર્ષણ અને અમેરિકામાં આસરો આં.
 , દીનો એક અલણી સિંઘો. કાલરની કિ
 , મત ચાર ચિમિંગે રોડ પેન્સ એટલે
 આપણા ત્રણ-ત્રિપા ને દોઢ આના જેટલી
 , મણાય છે
 કાણું, નં. [સં. કહ્લક] ખાણનો ટોપરો;
 , વાંસ કે ધાસની ચુંથણીનું કરડિયા જેવું
 પાત્ર; ધાસ, લાકડાં કે હવેલી ધાતુનું કંઈ
 બરવા મૂકવાનું વાગણું.
 કાલપણું, નં. કહાપણું.
 કાણું, વિં. [સં. વસ્ત] કહાપણવાળું;
 ચાણું; મગજુક. (૨) બહુ ચીકણું, ઉંડા
 વિચાર કરનાર; ચિંતાવણું, દોઢ ચતુર.
 ઉં. વહુરો માણસરે, કાલો બહુ ધારો માં,
 જળ બરવા/એકલકા રે, જમુના જશોમા.
 ૩૦-૫૦ દોઢકાણું=મહુ ચીકણું, ચિંતા
 વણુ. કહેવું કાલી સાસરે ન જાય ને ગાડીને
 , ચિંતામણુ દે કાલો તે ધરડો કાલો દીક
 રો દેશવર બોમવે ને કાલી વહુ ચુલામાં
 પેસે. મૂર્ખ નિત કરતા કાલો દુસ્તન
 સારો. કાલોનાં આગ્ર ને ગડીના કાલો.
 કાળી, નં. છોડ કે કાલના મુખ્ય યદમાથી
 નીકળતા ફાંટાઓમાંનો અકંઈ તે, ચાખા;
 , કોટા, કિં. ૫૦ કળે વગાવું=આશ્રય-
 આજીવિકાને સાધને બાજુ, મધે લાગવું,

તારણ-ક્રિદાર-ખ્યાવ યાય એમ કરવું.
કહે ને ડાળે બેસવું તે ડાળ ન કાપવી
=જેનો આશ્રય લીધો હોય તે સાચવવું;
છેવું નહિ.

ડાળખી, સ્ત્રી નાની ડાળી; કુંપળિયું; થાખા.
ડાળખું, નં નાતું ડાળું; ધણી ડાળખીઓ
વાળી થાખા; ડાળ; થાખા પ્રથાખાવાળો
ઝાડ કે છોડનો પાંદડાંવાળો અવયવ.
ડાળાંપાંખડાં, નં ડાળાઓ ને પાંખડીઓ
સાથે હોય તે; થાખા પ્રતિથાખા.

ડાળી, સ્ત્રી નાતું ડાળું; થાખા; કિસલય.
ડાળું, નં છોડ કે ઝાડના થડમાંથી નીકળેલો
ફાટો તે; થાખા; ડાળ. ૩૦ પ્રં ડાળાં
પાંખડાં જુદાં કરવાં=ડાળાઓના ફાટા અને
પાંદડાંવાળા પક્ષ્વળ વગેરે છુટું કરી નાંખવું.
(૨) સાંધા-સંબંધ જુદા પાડી દેવા. મા
છોકરોને વિન્નેમ પાડવો. (૩) છિન્ન
ભિન્ન કરી નાંખવું.

ડાંક, પું મોટી અને લીલી માખ. (૨) નં અને
તેજ મળવા મોટે તે જડતા પહેલાં તેની
નીચે જે ચક્રચકિત પારી મૂકવામાં આવે
છે તે. (૩) ધાતુના સાંધા પુરવાને જે
જુદી મૂકવામાં આવે છે તે; રાય.

ડાંખળી, સ્ત્રી છોડ કે ઝાડની જે નાની ને
નાજુક ડાળી તે; કિસલય; જેને મહો
અને ફૂલ-ફળ વગેરે લાગે છે તે ડાળી.
(૨) નાની ડાળીઓના કકડા તે; ફૂલ અ-
ને શિંગની પાંખડીઓનો જુકો-રજ તે;
ગાતર, ધાસની સળીઓ.

ડાંખળું, નં ડાળખું, ડાળી, કિસલય; કુંપળ.
(૨) ડાળીનો સુકો કકડો; થાખાનો એક
નાનો ભાગ-સુકો કે લીલો. (૩) ડાળી-
ઓના કપડા-જુકો.

ડાંગ, સ્ત્રી મોટી લાંબી અને મજબુત લાકડી;
છેડે લોખંડ જડેલી વાંસની લાકડી.

ડાંગર, સ્ત્રી [સં. ફઢંગર] જેમાંથી પોળા

કે લાલ ચોખા નીકળે છે એવું છાલાવાળું
ધાસિયા ધાન્ય; ચાલી; ભાત.

ડાંગર, સ્ત્રી જુનું ડાંગર.

ડાંડ, પું દંડાથી-મારથી કામ લેનારો; અ-
સમ-લાંક માણસ. -(૨) બેરાં છોકરાં
વગરનો માણસ; છડો-વાંઢો. (૩) લખાડ
-લુચ્ચોલકુંગો, ધૂત-હગ. બેચરખા; લંક
માણસ.

ડાંડગામ, સ્ત્રી ડાંડામ.

ડાંડગો, પું ડાંડ; લંક; લુચ્ચો; બેચરખો.

ડાંડલી, સ્ત્રી ડાંડલી; ડાળી; ડાળખી; મૂળા
વગેરેનાં પાંદડાં વચ્ચેની કુમળી કુંપળ.
(૨) ડાંડી, નાનો હાથો.

ડાંડલો, પું ડાંડલો, ડાંડો; કુમળી થાખા.
(૧) પાનની અંદરનો રેસો; કુમળી ડા-
ળીનો ફણગો-અંકુર. (૩) ડાંડો; હાથો;
યંત્રાદિકના ચક્ર ફેરવવાનો હાથો; પકડ;
આધાર તરીકે પકડાય એવો ખીસો; વિ-
માનનો ડાંડલો. (૪) કાને પહેરવાની પાંદડી,
વાળા કે વાળાનો લાંબો આંકડો.

ડાંડા, પું જુવારના લોલા સાંકાના કકડા;
સ્વાદિષ્ટ રસબરેલા તાજા લીલા સાંકાની
પેરામળો; ડુડાં.

ડાંડામ, સ્ત્રી ડાંડખાજી; લુચ્ચામ, હગવિધા.
(૨) જુડું મોલી-ફરી જડને કે ખાંવરા-
વીને કામ કરવાની રીત-વૃત્તિ તે; હાંગામ.
(૩) કડો દેખાડીને ફરી જવાની રીત તે;
નાગામ, ડાંડપછું કરવું તે.

ડાંડિયાટાળી, સ્ત્રી ડાંડ માણસોની મંડળી;
લુચ્ચા લકુંગો ને જુદા હગ દગલખાળેની
ટાળા તે.

ડાંડિયારસ, પું બિસ્વાદિક લોકો હોળા
અથવા બીજા તહેવારને પ્રસંગે સ્ત્રી પુરુષ
એક સાથે કુંડે પડીને ડાંડિયા રમે છે તે;
એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી એમ ગોળ કું-
ડાળે રહી ડાંડિયાતી રમત રમવી તે; રસિક

ખેલન; રાસ ખેલન; ઢાંડિયા રમવા તે. આ રમતમાં લડાયક દબે વાગતા ટોલને લીધે ઢાંડિયા રમનાર વીર રસના ખૂબ તાનમાં ચઢી જાય છે માટે આને 'ઢાંડિયારસ' કહેવામાં આવે છે. આ એક અસલી અનાર્થ બિલ્લ લોકને નાચ છે. એમ કહેવાય છે કે, શ્રીકૃષ્ણ દરેક ગોપી દીઠ એક એક સ્વરૂપ ધારણ કરી રાસ-ઢાંડિયાની રમત રમ્યા હતા.

ઢાંડિયું, વિંડ ડાંડાઈ કરનાર, 'ઢાંડી' આફક વર્તનાર-ચાલનાર; લુચ્ચું; ડગાર; ધૂત; લદ્દગું; ખીવડાવીને કામ કરાવી લે એવું. (૨) નં લાંબા ધોતર કે સાલ્લાની વચ્ચે ફોટેલો (ધસાઈ ગયેલો) ભાગ કાઢી નાંખી ખૂબ તરફના બે નહિ ધસાઈ પિસાઈ ગયેલા કકડા સાંધીને બનાવેલું કુંડું છુગડું.

ઢાંડિયો, પુંડ ડાંડાઈ કરનારો; ડાંડ; લુચ્ચો; લદ્દગો. (૨) ઢાંડી વગાડતાં વગાડતાં બધે ફરીને ચોક્કી કરનારો; રોન ફરનારો; ઢાંડી પીટનારો. (૩) લાકડીનો કુંડો કકડો; ડંડુકો, ડંડો; ઢોલ-નગારાં વગેરે વગાડવાનો લાકડાનો ડંકો.

ઢાંડી, સ્ત્રી જેના ખૂબ છેડાઓ તરફ સમાનાંતર તાજવાનાં પલ્લાં રહે એમ કેન્દ્રથી પકડવાની લાકડી; તાજવાંની લાકડી (૨) પંખા વગેરેનો નાજુક પાતળો હાથો. (૩) ઢાંડીકો મારવાથી વાગે એવી થાળી-ધડિયાળ કે ચામડાતું પાણું તે. થાળી પીટવી-ઢાંડી પીટવી, ઢાંડી પિટાવ=દેરો. (૪) ધમ મઢાવવાની લાકડી, વાવટા કાઠી. (૫) સીધા કિનારી; એક સરખી સીધી ધાર તે-નાકની ઢાંડી.

ઢાંડો, પુંડ લોટા અથવા લાકડાનો લાંબો ને જડો કકડો તે; ડંડુકો; હાથો; હાથો; આધાર માટે કે વંચાઈકે ફેરવવા માટે

પકડવાનો જે ખીલો તે-વિમાનનો ઢાંડો. (૨) ઢંડુકો, ડંડો; જડો અને ઢંડો લાકડીનો કકડો. (૩) હાથ; ધરી; લદ્દો. (૪) પસાઈ; મુસળ. (૫) ફણો; ગરબો; અંકુર; પ્રોહ

ઢાંડણું, કિંડ સંડામણું; દઢાડણું; અગ્નિ કે અગ્નિમાં તપાવેલી ચીજ ચાંપવી; ઢાખીને અડકાડવી. (૨) વિકાર પામે નહિ અથવા વિકાર નહિ તેમ કરણું; ખાળી-ચાંપીને ઢાખીદું.

ઢાંલો, પુંડ એક વનસ્પતિ છોડ; એક ભાણ. ઢાંલો, પુંડ કુમળો વનસ્પતિનો અંકુર; કુમળો ચાખા. (૨) ઢંડ; ડંકો; નાનો લાકડી જેવો કકડો. (૩) હાથો; ખીલડો.

ઢાંસ, પુંડ પાણીની સપાટીપર કે જમીનપર રહેલું ઢંખ ફેનારું પાંખોવાળું એક જંતુ; મચ્છર. મચ્છર કરતાં ઢાંસ લગાર મોટો હોય છે.

ડિંગ, નં (જીં) ખોટી-બનાવટી વાત; ગપ; કામને ભ્રમમાં નાંખવાને કહેલી કે ઉડાડેલી અથવા; ખાલી અડાધની વાત; ગર્ભ-છાંટ. કિંડ પ્રંડિંગ મારની=ખોટી વાત ઉડાડવી; અડાધ બતાવવાને બનાવટી જોડકડું જોડી કાઢવું. ૩૦ પ્રંડિંગ મારની=અધિકાર ન હોવા છતાં અધિકાર છે એમ ખોટું જણાવી સત્તા ચલાવવી તે. ડિંગમાર=ખોટી બનાવટી મોટી-ગપ-વાત ઉડાવનાર.

ડિંગરી, સ્ત્રી એક જાતની બાણીનું શાક. ડિંગણું, નં સપાટી અથવા હલની બહાર દેખાણું અણિયું; અંતભાગ; સિખર; ટોચ; મથાળું; માથું-જેત જોતામાં ડિંગણું ઉડાડી ચૂકશે. (૨) કોઈ છોડ કે યુવેર વગેરેનો કુમળો સિખાંતનો ભાગ; નવો તાલો ગાંઠની ઉપર પુટી નીકળેલો અંકુર; ચાખામાં અને તેનો બટકે કાપીને જુરો

પાડેલો કકડો:-થુવેરનું ડિંગળું. ઝટકો મારીને કાપી નાંખેલો ચાખા ઉપરનો ના-
શુક કુમળો અવયવ-ભાગ તે. (૩) પાન વગરની ખોડીરોડી દૂધ ભરેલી ચાખા.

ડિંગળ, નં ઘણી ડિંગળો સમુદાય તે; બ-
નાવટી-ખોટી વાતો તે; ખાલી બનાવટ;
ખોટું ખોટું-ગપસપિયું જે વિતંડ તે; બ-
નાવટી લાંબી વાત કે જોડકડું તે. (૨)
ગાયન કે ગીતના રાગોનું લાણું પિંગળ
તે. ડિંગળ ભાષા=ખોટી બનાવટની બાની;
ડીડવાણું.

ડિંટ, નં ડિંટું; ફળ જે ઠેકાણેથી ડાળી
સાથે જોડાયેલું હોય છે તે ભાગ; ફળ,
શિંગ વગેરેનો તે ભાગ કે જે ડાળી સાથે
જોડાયેલો હોય છે. (૨) મૂળ; બીજ; જ-
માંથી નવો ફણગો થાય છે તે વસ્તુ કે
સ્થાન. કિં ૫૦ ડિંટ જવું=જડમૂળથી
નાથ યજ્ઞ જવો; જેમાંથી નવી ઉત્પત્તિ
થવાનો સંભવ હોય તે અવયવનો નાથ.
ડિંટ કાઢવું=જડ મૂળથી કાઢી નાંખવું;
નખોડ કાઢવું; કોષ અવશેષ રહે નહિ
એમ કરવું.

ડિંટડી, સીં પાનનું ડાચકું; સ્તન ઉપરનો
ખોરિયા જેવો અમ્ર ભાગ તે; સ્તનામ્ર;
ચુચક:-રજપૂતાણીની ડિંટડીએ ધાવેલો
હોય તે તો કદાપિ ડરેજ નહિ.

ડિંટકું, નં ડિંટું; અણિયું; અમ્રભાગ.

ડિંટવું, કિં સં ડિંટમાંથી તોડવું; જે
ઠેકાણેથી ડાળાને ફળ લાગેલું હોય તે
ઠેકાણેથી તેને તોડીને ડાળી-ડાંખળીથી
જુડ કરવું તે; ફળ, શિંગ ને ફલ વગે-
રેને તેના અમ્રથી જુદાં પાડવાં:-ચુવાર-
ફળા ડિંટવી. (૨) ફળને લાગી રહેલી
ચાખા-ધંખળીઓ તોડી નાંખવી, જુદી
કરવી:-કેટલાક લોક કેરને ડિંટીને આથે
છ ને કેટલાક વગર ડિંટઆથે છે. ડિંટા-

વાળાં હોય તે ચપચપ પકડીને ખવાય છે.
ડિંટી, સીં ડિંટડી.

ડિંટું, નં ફળનો તે ભાગ કે જે ચાખા સાથે
લાગેલો હોય છે; ડાળા અને ફળને જોડ-
નારો જે ભાગ તે; ફલામ્ર; ચાખાનો અ-
મ્રભાગ; વનસ્પતિનું કે અવયવનું અણિયું.
(૨) ફલની ડાંખળી, ફલને લાગી રહેલી-
જેની ઉપર ફલ આવેલું હોય તે નાની
સળી જેની ચાખા:-મરચાનાં ને ફલનાં
ડિંટાં. (૩) મૂળ; જેમાંથી નવો પ્રસાદ
નીકળે છે તે બીજનો અવયવ ભાગ.

ડિંટ, વિં વાણિયાની એક ભતિ-નાત.

ડિંટવાણું, નં ગોટાળાવાળું હોય એવું; ગડ-
ખાડયું; ખરુંખોટું ભણીતું અભણીતું એવું;
અનિશ્ચિત ઠરેકાણા વગરનાં કામકાજ,
વહીવટ વગેરે તે; ખોટું ખરું કમેદમ જુદે
જુદું ગેરવહીવટે ચાલતું હોય એવું જે
કંઈ તે; જુદું ખોટાં; અધેરકરતુક.
(૨) ગોટાળો; ગોલમાલ; અધેર; ગેરવહી-
વટ; ખોટુંખોટું તે. (૩) ખાલી ફટાટા-
પિયું જે કંઈ અધેર તે:-આણું ડિંટવાણું
લાંબો વખત નહિ ચાલે. કિં ૫૦ ડિંટ-
વાણું ચલાવવું=ખોટું ખોટું-ઉપરથી ધા-ધા
ધાખડી કરી જુદાણું ચલાવવું તે.

ડિંટણું, નં અંદરથી પોણું-પોણું ભાવે ભ-
રેલો હોય એવું ફળ તે; ડોડું; ડોડવું;
જિંડવું; છોડવાળું અંદરથી પોણું એવું
ફળ:-આકાશનાં ડિંડવાં, ધાતુનાં ડિંડવાં
ખસખસ-અટીણનાં ને કપાસનાં ડિંડવાં.
(૨) વનસ્પતિની કુમળી ચાખા અથવા
તેનો કકડો:-ધોરનાં ડિંડવાં ખાકીને બાંધ-
વામાં આવે છે.

ડીચકું, નં ફળને ચાખા સાથે જોડી રાખ-
નારો અમ્ર ભાગ તે; ડિંટું. (૨) સપા-
ટીપર ઉપસી આવેલો નાની ગાઠ જેવો
લેવો તે; વરસેણા જેવી ગાંઠ-ચુંજ તે;

સપાટીની બહાર નીકળેલો જે ભાગ તે;
અસંપૂર્ણ નાનો અવયવ. (૩) ટોચકું;
ચિખર; ગાંઠ જેવું ઉંચું અણિયું. નાકનું
ડીચકું=ટોચ.
ડીચો, પું એક જાતનું પંખી.
ડીફુ, કિં સં ચુરેલીથી બનેલવું, કંટા-
ળાથી મઠા મહેનતે પુરું કરવું.
ડીફીનાંખણ; કિં સં જેમતેમ કરીને પાર
મૂકવું; દોષ પણ પ્રકારે પુરું કરવું.
ડીફું, નં લીલી કુમળા ડાળીનો કકડો; પાન
વગરનો લીલી ચાખ્ખાનો અપ્રભાગ. -યોરનું
ડીફું. (૨) જડી ને દુંકી, લાકડી; નાની
પરોણી; ગધેડાં હાંકવાની ઠપ્પી. (૩)
લાકડાનો દુંકો નાનો કકડો. -તેજને દુંકા-
રા ને ગધેડાને ડીફાં-ડીફું-ડીફાં.
ડીધુ, નં ક્યકો; ગાંઠ જેવું સપાટી ઉપર
ઉપસી, આવેલું ડીચકું તે; ટેકો. (૨) ખીણ.
ડીખો, પું કચુરો; કુખો; શોઠના આચકાથી
છાતી ભરાઈ આવી રક્ષા કે બોલાય નહિ
એવું થઈ આવવું તે; છાતીની ચુંકવણ તે.
(૨) મોટો લખોટો.
ડીમંચુ, નં દીમચુ; વેઠો; લાકડાનો ખેડાળ
કકડો.
ડીલ, નં ઘરીર; અંગ (૨) દિલ; મન.
ડીસાવળ, વિં વાણિયાની એક નાત; લાલણ,
વાણિયા કે બીજી વર્ણની એક ઝોળખ.
હુચો, પું હુવો; રગડો; જડું પ્રવાહી; તેલ
દિવેલની નીચે ફરેલો મેલ; અચાણાનો
રસકસ. (૨) હુયો; પ્રવાહી પદાર્થ પીરસ-
વાનું હાથાવાળું વાસણ.
હુકરી, સીં જુડણ, હુકરની માદા.
હુકરો, પું જુડ; ચકર; નરહુકર. (૨) ગદો
ને જોડો ચરખી બરેલો માણસ; રોગી.
હુકાણું, કિં અં ચુકવું; જુવાણું; જલ અવ-
સરની તે; કાચકની રમતમાં છોકરાઓ
ખેલે છે કે-તેણે અને હુકાળો.

હુકીજણું; તાકીજણું.
હુકર, [સં. ચૂકર] જડું ગંડું અને કાતી
જેની સાંખી રાફીવાળું થેટા જેવું ચોપણું
પ્રાણી; જુડ; ચકર; વરાહ; સ્વર. આની
મહેજસાજ ફરકવાળા ધણી જાતો પાપ. છે
ગામડાં કે ચહેરામાં ધતી અને ગલીય જ-
ણાતી જાન જુડ કહેવાય છે અને જંગ-
લમાં રહેતી મોટી રાફીવાળા જાન સ્વર
કહેવાય છે સ્વર બહુ જોરાવર, દોષ તેના
સપાટામાં, આવનાર પ્રાણીને બહાર નીક-
ળેલી કાતી જેની રાફીથી ચીરી નાંખે છે.
હુગહુગિયું, નં પહોળા નળા, જેવું ને ખૂબ
મોટે આમડું મટેલું દોષ માંડવાળા દોરી-
થી હલાવતાં વાગતું એવું વાંજિત; ડમર;
ડાખણ; હુગહુગી. મારીતું હુગહુગિયું.
હુગહુગી, સીં હુગહુગિયું; ડમર; નાનું ડા-
ખણ.
હુખો, પું મોટા વાડકા જેવું દુંકા ડાંડાનું
પ્રવાહી વસ્તુ પીરસવાનું વાસણ; આપરાળો.
હુથડો, પું હુથો; ચિંયરનો હુથો, લોથો
। કે હારો તે. (૨) માલો; ચિંયરનો જથો.
(૩) કુથો; જડી પિછી-પાળવાની. (૪)
મોટો કાળિયો; જુક.
હુચણું, કિં સં પાણીના પાત્રને જોઈ અગ્ર-
હી પીવું; પાત્રને મોટે માંડવું. (૨) કુચા
બરવા; મગજવું; હારો મારવો. (૩) મોટે
કાળિયે ખાવું.
હુચો, પું જુના જુગડાનો શરિયોટ્ટોયો કે
કડો; ચિંયર; માલો. (૨) ચિંયરનો
લોથો; જાભાજોના લોથાનો હારો. (૩)
મોં ભરાઈ જાય એવો મોટો કાળિયો.
કિં પ્રં હુચા કાઢવા = યક્ષી નાખવું;
હાકી તોડીને કકડે કકડા કરી નાખવું;
ધબેકાવવું. હુચો મારવો=મથ કરવું; પ્ર-
વાહી કે ચૂર્ણ બહાર નીકળી પડે નહિ
તે મોટે સાણું-કાણું ચિંયરોં જાખીને બંધ

કરવું. મોન રહેવું. મોટે કુચો મારો. (૪)
તૂર; ચુથો :-ફટકાના કુચેકુચા ઉડી ગયા.
કુચા ઉડી જવા=રજ રજ જેટલા કકડા-
ગાભા યધ આમ તેમ ઉડી જવા (૫)
વિનં અશિક્ષિત; રામો; કંઈ રવાદ રૂપ કે
રસની કિમ્મત-તુલના વગરનો :-એ તો
કુચો છે' એને ગાય ગધેડાની શી ખંખર?
(૬) ખેડુત; કણુખી; ગામડિયો :-તમે કુચા
ભાયડા શહેરીની સદામમાં શું સમજો.

કુણામજીવું, કિંમ અં રંધાતાં દાઝવાથી ખ-
રાખ વાસવાળું યધજવું; દાઝવાથી વાસ
કાઢવું યધું; રંધાતાં દાઝીજવું; કુણામજીવું.
કુણાવું; કિંમ અં કુણાવું; રંધાતા અનાજવું
દાઝવું; દાઝ્યા જેવી વાસવાળું યધું. (૨)
મનમાં ચણચણવું; મનની અંદર ને અંદર
ખળવું-કઢવું.

કુપકી, કીંમ કુપકી; પાણીની અંદર પેસીજવું
તે; માથે પાણી ફરી વળે તેમ પાણીની
સપાટીની અંદર જઇ થોડીવાર અદક્ષ
રહેવું તે.

કુપકો, પુ'ંમ બન્ને બાજુએ લખડતું રહે એમ
પુરુષે ખભે નાખવાવું વસ્ત્ર; ખેસ; કુપકો;
પિછાડી, ચસોઠો.

કુપકી, કીંમ કુપકી; પાણીમાં કુખી રહેવું તે;
માથા ઉપર પાણી ફરી વળે એમ પાણીમાં
ઝંપલાવું તે. કિંમ પ્રંમ કુપકી મારી-
પાણીમાં પેસવું; પાણીમાં ઉડા ઉતરવું.
(૨) શુભ યધું; અદક્ષ યધું; દૂર ખસી
જવું :-નમે તે વખતે ક્યાં કુપકી મારી
ગયા હતા ?

કુખવુ, કિંમ અં પાણીની અંદર જવું; પા-
ણીમાં ગરક યધ જવું; પાણી કે પ્રવા-
હીમાં અદક્ષ યધ જવું; (૨) પાણી કે
પ્રવાહીમાં જુડી જઈ ચુંગળાઈ મરવું; જુ
ડવું. (૩) પાપી યધુ; કંઈ બાધવાં. (૪)
સંસારની દુઃખાથી વિખાવું. (૫) દખાઈ

જવું; ગરક યધજવું; તુકસાનમાં આવ-
વું; તદ્દલીન યધજવું.

કુખળું, જુ'ંમ કુખળું.

કુખળો, પુ'ંમ કુખળો.

કુખાડવું, કિંમ સં કોષ કુખે એમ કરવું;
જુડાડવું; પાણી કે પ્રવાહી ઉપર ફરીવળે
એમ કરવું. (૨) તુકસાન આપવું; ગેર-
લાભ થાય એમ કરવું; કુખાવવું. (૩)
ચકચુર કરી નાખવું; તદ્દલીન કરવું.

કુખાકુખ, વિંમ કુખે ને જરા દેખાય એમ યધ
રહેલું હોય તેવું; લગભગ કુખ્યા જેવું જ
યધ રહેલું હોય તેમ; કુખકુખાં.

કુખામણું, વિંમ કુખી જવાય એવું; માથે
પાણી ફરી વળે એટલું ઉડું :-પૂર ઉતરી
ગયાને ધણે વખત યથો, હવે કુખામણું
પાણી નથી.

કુખાસ, પુ'ંમ કુખાસ; વહાણનો દલાલ; વહા-
ણો બાડે રાખી આપવા માલ અદાવવા
ઉતારવાની ગોઠવણ કરી આપનારો માર-
ફતિયો.

કુમચી, કીંમ [કા] થોડાની પીઠ ઉપરથી
સાજ ખસી જાય નહિ તે માટે પુ'ંમકાનો
ગૂલ સાથે બાંધવામાં આવતી સાટ. (૨)
થોડાનો યાપો. (૩) વિંમ કુમચીયેલું.

કુમકુમ, અંમ ઠોકતાં ઠોકાકામાંથી નીકળતો
એવો અવાજ.

કુમાસ, નંમ કુમાસ, એક જાતનું કપડું.

કુમો, પુ'ંમ કુમો, બીકથી અથવા ચરમથી કોષ
જોડે જોલતાં ચરમ લાગતી તે; ડચુરો.
કુખ કે શોકના અતિચયે છાતી બરાબ
આવતી તે.

કુલવું, કિંમ અં જવું રહેવું; ખતમ યધ
જવું; બદલાના સુમારમાં નહિ રહેવું;
કિમ્મતે બરપાઈ યધજવું :-વાડી વજીરા
વર્ષો વીતતાં વ્યાજમાં સાવ કુલી ગયાં.
(૨) જુડી-કુખી જવું; ગરક યધજવું;

સમ પ્રમાણમાં નહિ રહેવું; હારમાં જતું રહેવું. (૩) અમુકની આગળ કુળનિશા-દમાં નથી, એવા અર્થમાં વપરાય છે.

કુવો, પુ' ૦ રમડો; વુ' ૦ કુઓ.

કુસકું, નં ૦ કસકું; માનસિક દુઃખ અથવા શારીરિક યાકને કીધે ઉનાવળે ચાલેલો શ્વાસ સરખો થતાં વચમાં વચમાં જે મોટા અને ઉંડો શ્વાસ લેવો પડે છે તે; શવાયા ઉશ્કેરાયેલા શ્વાસને બેસનાં જે ઉંચ નિઃ-શ્વાસ લેવાય છે તે; શેષ રવા પછી રહી રહીને જે હચકાં આવે છે તે.

કુસવું, કિં ૦ અં ૦ કાખી-આપીને બરવું; મોટે મોટે કાળિયે ખૂબ ખાવું; અકરાંતિયાપણે ખાવું કે પીવું તે:-લાડો તો હુએ હુએ કુસે રે.

કુખ, ઓં શાખામ; અણીની કુમળા પાંખડી; કિસલપની અણીનો ભાગ તે. ઝાક-છોડના શાખામ કરતાં વેલના અમ્મભાગ માટે આ શબ્દ બહુ વપરાય છે. (૨) જે નણ પાંદડાંની તાજી બહુજ કુમળા અને કુટતી ઉપરની ડાળખી. ઉં ૦ કુખ સાદીને તોડ્યા છે કમરા, રમુપતિરામ.

કુખરાવણું, કિં ૦ સં ૦ ઘેટા કાંદીને ખીવરા-વણું; ઠરી જાય તેમ ખીજવું; ઠરાવણું; બાય બતાવવો.

કુંગર, પુ' ૦ [સં. હુંગ] જમીનની સપાટીથી થલો ઉંચે નીકળેલો ને થોડા વિસ્તારને રોકતો પત્થર કાંકરા કે આદીનો મોટો ટેકરા તે; નાનો પર્વત; મોટા પર્વતમાંના જે ઢોળાવવાળા ઉંચા ઉંચા ટેકરા તે, પહાડ. કિં ૦ પ્રં ૦ કુંગર નવરાવવો=અરપરની વ-નસ્પતિ ખાળી ચૂકવી; દવ લગાડવો. બિશ્વ લોકો મંદવાડ કે બીજા કોઈ વહે- અને વખતે કુંગર નવરાવવાની બાધા રાખે છે. આથી કુંગર ઉપર ચોમાસામાં ઉગેલું ને શિયાળા ઉનાળામાં સુકાઈ ગયેલું ખર-

સલું બળી જઈ કુંગરો ચોખ્ખો થાય છે. કહે ૦ કુંગરા દરથી રાજયામણા=મોટા ગાયુસ ને મોટી ગીજ દરથીજ સારી લાગે છે પાસે જતાં કે પરિચય ખાડનાં તે તેવી સારી કે લાભકારક જણાતી નથી, અર્થાત્ મોટી વસ્તુ દરજ સારી.

કુંગરવટ, વિં ૦ પહાડી; કુંગરાળ. (૨) નાં કુંગરમાંના રસ્તો.

કુંગરાળ, વિં ૦ પહાડી; જેમાં ઠેકઠેકાણે કુંગરા હોય એવું. (પ્રદેશ.) ૨ કુંગરતું.

કુંગરી, વિં ૦ કુંગરતું; કુંગરમાં યતું-નીપજતું; કુંગર મંબધી. (૨) ઓં ટેકરી; નાનો કુંગર.

કુંગરો, પુ' ૦ નાનો પર્વત; પહાડ; મોટો ટેકરા. (૨) મોટો ઢગ.

કુંગળાણું, કિં ૦ સં ૦ ચીમળાણું; કુંજરાઈ જવું; છોક કે વેલાની ટુદિ અટકવી તે. (૨) વેલાનાં ફળ કોઈ કારણે જેવડાં થઈ જાય એવું તેવડાં નહિ થતાં ચીમળાઈ નાનાં થઈ જવાં તે.

કુંગળી, ઓં મૂળા વગેરેની જાતિનું એક આતિ ઉચ વાસવાળું અને ઉપરાઉપરી વિંટાયેલાં કોમળ પડની ગાંઠ જેવું કંઈમૂળ; ખાળ; પહાંડું; રાજગરી; કુખ્યાવળી; કાંદો. આ કંઈ ચાકના કામમાં આવે છે ખરું ઉચમંધી હોવાથી સારા લોક તેને ખાતા નથી.

કુંગો, પુ' ૦ આદીનો હુકો; ધંતુરી; અલખ. (૧) કુંગો; રાતે ચોરી કરનારો; ચોર. (૨) વિં ૦ ધૂત; લુચ્ચો; છેતરી જમ પથ છેતરાય નહિ એવો. (૪) માટેલો.

કુંચવું, કિં ૦ સં ૦ કુંચવું, કુંચે કુંચે-મોટો કા-ળિયે ખાવું; કાખીને-અકરાંતિયાપણે ખાવું. કુંચું, વિં ૦ મેલું ગંદું-સાખડોળું; ટાપટીપ વગરતું; સાદું; કુંચા જેવું; ગામડિયું. (૨) નાં ઘાસનો પુંજે; ગમાણું કે ઢોરને પગે અટકાયેલું ઘાસ તે.

કુટી, સ્ત્રીં કુટી; નાભી. ૩૦ પ્ર૦ કુટીનો વાળ=જેની એકે વલે નહિ એવું તે. કહે૦ કુટીનો વાળ નહિ તોડયામાં ને નહિ ખોડયામાં. જેનો કંઈ ઉપાચ ન થઈ શકે નહિ એવું તે. કુટીનો ઉમળકો-અંતઃ કરણનો-અંતરના પ્રેમ ભાવનો ઉછાળો તે. કુટીનું હસવું = અંતરના ભાવનું હાસ્ય તે.

કુટો, પુ૦ સપાટી ઉપર તરી નીકળેલો કુલેલો ગાંઠ જેવો ભાગ તે; ડચકો; ગાંઠો; દેકો; કુટી ઉપરની આમડીનો ગઠો:-કુટાવાળી કોઠીઓ હવે કોઈ વાપરણું નથી. મોટી દાંઠ જેવી સપાટી ઉપર થોડો ઉપસેલો ભાગ તે. ગોળ કે લંબ ગોળ સપાટી ઉપર નીકળેલી આગળ દેખાતી અણી. પાયરીની કેરી તેના કુટાને લીધે તરત ઝાળખાઈ આવે છે. કુટાળી કેરી.

કુંક, સ્ત્રીં [સં. કુંકિ-નાભી.] પેટનો બહાર ધસતો ને લપડતો થોભો; દાંઠ.

કુંકાણું, વિ૦ દાંઠવાણું; મોટા પેટનું.

કુંકાળો, પુ૦ મોટી દાંઠવાળો-ગણપતિ; ગણેશ. ઉ૦ કુંકાળો કુઃખ બંજનો, સદાચ આળ વેષ, પ્રથમ પહેલો પૂજ્યો, ગોરીશુભ્ર ગણેશ. કુંકાળો.

કુંડી, સ્ત્રીં કાંડિયાથી વગાડવાની નાની ન-ગારી અથવા ધાતુની ધાળા; કાંડી; ખડો-પટક:-કુંડી પિટાવવી=કુંડી વગાડાવવી અને તેના અવાજથી એકઠા થયેલા લોકના ટાળાને જ કહેવાતું હોય તે જાહેર કરવું:-શહેરમાં એવી કુંડી પિટાઈ છે કે, કોઈએ રાતને વખતે બારી બારણાં ખુલ્લાં મૂકવાં નહિ. લોકને એકઠા કરવા માટે વગાડવાનું નાનું વાજિત્ર.

કુંડ, ન૦ જમાં અનાજના કણ બાજે છે તે છોડ ઉપરનું કિસલય; કણસણું; કણનો ડોડા:-બાજરિયું; બરિયું લગી વગેરે.

જમાં દુધિયા કણ હોય તે કુંડ અને કઠણ-સંપૂર્ણ કણ થયા હોય તે બાજરિયું કે બરિયું એમ કહેવાય છે.

કુંડો, પુ૦ મોટું કુંડ તે. (૨) ફરમો; યતો.

(૩) કુંડો; બહાર ધસી નીકળેલો અવયવ.

કુંમી, વિ૦ મિહું; કપટી; મનમાં ને મનમાં વાત રાખે એવું.

કુંસણું, કિ૦ સ૦ મોટું મોટું કોળિયે ખાતું.

(૨) ઓઠે અડકાડીને પીવું-ચુસવું.

કૂર, ન૦ પરાળ; ડાંગરનું ઘાસ.

કૂલ, સ્ત્રીં સ્ત્રી પુરુષને કાને પહેરવાનું એક,

ધરણું; મરચી; અકોટી નીચેનું કુમખું.

(૨) ખેતરમાં ઉગતું એક જાતનું નકામું

ઘાસ. (૩) કૂલી જવું તે; કિંમતની મ-

ચાંદાની ઉપર જવું રહેવું તે; અમુક વસ્તુ-

ની કિંમત-શોભા ગુણ ધર્મ આગળ કુછ

બિચારામાં ન ગણાય એવું થઈ ગયેલું તે;

કુરખાન-હિંદવાણીના ઝોઠ ને હડપચી

ઉપરના ખુંદા આગળ બુખારા અને સમ-

રકંદની પાદચાલી કૂલ.

કૂશ, સ્ત્રીં કૂસ; કુંથ; અડકાળો; ધંચો પરિ-

અમ પડવાથી શક્તિ ખૂબ કમી થઈ જવી

તે; ખૂબ શક્તિ વાપરી-વપરાવી નાંખી

થકવી નાંખવું તે:-એણે તો આખો દહા-

ડો મારી કૂથ કાઢી નાંખી. જોરબંગ;

બળસૂય.

ડગ, સ્ત્રીં [પ્રા. દેગ] પહેળા મોનું ખી-

ચડી-દાળ વગેરે રાંધવાનું મોટું વાસણ;

દેગ; મોટી દેગડી.

ડગડી, સ્ત્રીં નાની દેગ. (૩) પાણી ગરમ

કરવાનું પહેળા મોનું વાસણ; પહેળા મો-

નો કળચ-ધડો.

ડગડો, પુ૦ પાણી ભરવાનું પાત્ર; કડિા;

દેગડો.

ડેકડું, ન૦ ડેકડું.

ડેકડાણું, કિ૦ અ૦ પેટ ઉપસવું. (૨) ડેકડાઈ

જવું; લોહીનું પાણી યધ જવું; લાલી ઉ-
તરી જતી અને ચરીર શીઠ લોહી રહિત
નિર્માથ નિઃસાત લાગવું; ફેર ચક્રી;
આછા આછા સોજા આવ્યા હોય એવું
યધ જવું.

૩૨૨, નં મોડું ઉપસેલું એવું પેટ.

૩૨, પું ને લાકડામાં રવે-વલોણનો વાંસ
ફેર છે તે ગોળીના મોં ઉપર ઢંકાઈ રહે
એવું લાકડું. (૨) 'શી' [ફા.] વાર;
ખોટી; વિશ્વ-આળી ડેર મત કરે.

૩૨૩, કિં અં, ઉંધથી, ઘેરાવું; ઉંધના
જોરથી મન અને આંખો હોળાણ જવાં,
હોળાવું; મંદ-આજસવાળા યધજવાવું;
ઘેરાવું; પરાભૂત યવું. ઉંધથી, બેબે બેબે
આંખો મિચાઈ જવી,

૩૨, નં દેવમંદિર, દેવસ્થાન; દેહ. ઉં ૩૨
દેખી દેવનું દર્શન કરવા જાય. સામળ.

(૩) મિલ્લ અને ખીજા અનાજો મોકોનો
સાધેસો એક દેવ; એક મેલી દેવતા, કે
જેને તેઓ શનુ સામે છોડી મૂકતાં તેને
નાશ કરતી, કે પીડા દેતી માને છે તે. ર-
ખારી, મિલ્લ, લાધરી વગેરે લોકો ૩૨
મૂકયુ એમ કહે છે.

૩૨, પું તંબુ, કપડા-કનાતનું કામ ચંસાઉ
ધર; ખાણુએ તથા ઉપરથી કપડાં બાધી
બનાવેલું રહેવાનું-ઉપરવાનું સ્થાન (૨)
મુકામ; હાવણી, પકાવ, સવારી-નહી ઉ-
પર લસકરે ડેરા તાણા=તંબુ ઠોઠી હાવ
ણી નાંખી. કિં પ્રં ડેરા કરવે=પકાવ
નાખવે; તંબુ ઉઠો કરવે. ડેરા દેવા=
કામ સિદ્ધ થયા વગર ખસવું જ નહિ
એવા નિયમ સાથે અડમ પધારી નાંખવી
તે; હઠીસે મુકામ કરવે તે. (૨) હોરો;
હરાયા ટોરને નાસનાં શાવે નહિ તે. ડેરા
તેના આગસા-બે-પગ વગેરે
ને ધસડ.

૧ જાડું લાકડું તે; હેરા.

૩૨, શીં [મં. દેહલો] હોલી; ખડકી; ધ-
રનો આગસો આગ, મોટા ધર કે મકાન
આગળ સિપાઈ વગેરે લોકને ખેસવા માટે
કાઢેલો પગાળોનો આગ; દેવડી (૨) પો-
ળતા ખાંચાનો આગ; નાનો ડેસા જેવો
રવેશ-રહેઠાણનો આગ તે.

૩૨, નં હોલું; ગાડી ધોડો રહે તથા અંધા-
ય અને ઘોડા. ગાડી પેસે નીકળે એવા
મોટા દરવાજાવાળું છાછ-મકાન તે; ગા-
ડી ધોડો ચાખવાનું મકાન; તમેસો. (૨)
નાની પોળનો દરવાજો અને તેની ઉપરનું
ખાંધકામ તે. (૩) પહોળા ખારસાખનો
દરવાજો અને તેનો આવજનો માર્ગ તે,
દરવાજાનાં મોટાં ખાજુ વગેરે. પહોળા
ખારણાવાળો મકાનનો જે આગસો દર-
વાજો તે.

૩૨, પું હોલું,
૩૨, કાણી, પું [ફા. વિલકાન] ગામડિયો;
ગમાર; મૂરખો; જંગલી માણસ.

૩૨, નં પાણીનો સાપ; પાણીમાં રહેનારો
નિર્વિધ સાપ તે.

૩૨, નં મરકરી કુમાર કે સામાને ચીડવવા
માટે મુઠીવાળીને અંશુડો દેખાડવો તે, 'લે
તો' એમ કહેવાને બદલે 'ટિકકો,
-કામ' એવું અંશુદાને ઇસારે જણાવવું તે.

૩૨, શીં [સં દર્શી] દેમ કે હોડો નળા-
માંથી ઉડું પ્રવાહી ઉઘેચવાનું લાકડાના
હાથાનું મોટા વાડકા જેવું, અથવા મોટી
પળી જેવું પાત્ર તે.

૩૨, પું મોટો ખીલો; સપાટી-સરહદની
બહાર રહેલો ગરબો; હાથો. ડોધનો અ-
થવા ઉઘેચવાનો હાથો. (૨) હાથાવાળો
જોળામાંથી પાણી લેવાનો ઉઘેચણો; ડોધ;
ડોધો. (૩) નાળિયેરને કોરીને બનાવેલો
બદનો; ચોટ પાણી મેંડે એવું કામ. (૪)

હલકો; નાળિયેરની કોપર ખોતરી લીધેથી આખી કચલી; જેમાં દુકાનો મેર અને નેહ ધાલવામાં આવે છે તે હલકો.

ડોક, સ્ત્રી ૦ ધડ અને માથા વચ્ચેનો અવયવ; ગળું; કોટ; માથાને ધડની સાથે જોડનારો જે નળાકાર શરીરનો ભાગ તે; ગરદન. કિં ૫૦ ડોક ઉઘી કરવી=સામે યવું. ઉઘું નેવું. કામમાંથી પરવારવું=એવું કામ ખતાવો કે આખો દહાડો ડોક ઉઘી કરાય નહિ.

ડોકરી, સ્ત્રી ૦ ડોસી (પ્રચ્છાકરમા)

ડોકરો, વિ ૦ ધરકું.

ડોકરો, પુ ૦ ડોસો.

ડોકલી, સ્ત્રી ૦ વાદી કુદલ કે ખરણીમાંથી ધી તેલ વગેરે પ્રવાહી કાઢવાની પાળા.

ડોકાખારી, સ્ત્રી ૦ ડોકું ધાલીને ખહાર જોવાય એવી અરધી ખારી તે. (૨) મોટા ઇરવાળ કે હલેલાના એકાદ ખારણામાંથી નાની ખારી તે. ઉં ૬ હતી ડોકાખારી તેમાં સરર દબને સંચર્યો. લલિતાદુઃખ દર્શક.

ડોકાપવું, કિં ૦ સં ડોકું ખહાર કાઢીને જોવું.

ડોકાવું, કિં ૦ ૫૦ વારંવાર ડોક ખહાર કાઢવા કરવી; ડોકિયાં કર્યા કરવા.

ડોકિયું, નં ૦ ડોક ખહાર કાઢીને જોવું તે; ડોક લંબાવીને નજર નાંખવી તે; નજર; જોવું તે. કિં ૫૦ ડોકિયું કરવું=ડોકું અંદર ધાલીને કે ડોક લંબાવીને જોવું=નજર કરવી તે. મળવું; ખબર કાઢવી; સંભાળ લેવી; કુચળતા જોઈ જવી; સંભાવના રાખવી=ખબરમાં જતાં આવતાં એને લાં ડોકિયું કરતો આવજો. ડોકિયાં કરવાં=કોપરું રહસ્ય જોવાને નજર કર્યા કરવી, છાતું જાણવા સંભળવાનો ચત્ત કરવો.

ડોકી, સ્ત્રી ૦ ડોક; ગળું; ગરદન.

ડોકું, નં ૦ ડોક ઉપર રહેલો શરીરનો જે ભાગ તે; માથું; મસ્તક; ચિર; ધડની ઉપરનો ભાગ તે; ઉત્તમાંગ. કિં ૫૦ ડોકું આપવું=માથું-માથું આપવું. ડોકું કાપવું=ગળું કાપવું-વિશાસ ધાત કરવો; વિશાસીને ખારીનાંખવું. ડોકું કાઢવું=આચિંતા આવીને હાજર થઈ જવું; એકદમ પ્રકટ થવું. ડોકું ઉઘું કરવું=સામે 'યવું; હિમ્મત કરવી; કામમાંથી દુરાગત થવું તે. ડોકું ધુણાવવું=માથું હલાવીને હા ના કહેવી, સંમતિ આપવી=તમે ડોકું ધુણાવું હશે, નહિ તો એ આવું કામ કરે નહિ. ડોકું ધાલવું=કોઈ વાત કે કામમાં વચે પડવું; રસ લેવો; જીવ ધાલવો; ખંતથી મચવું. ડોકું જોવું=માથું યુમાવવું; જીવ આપવો=જોવો. ડોકું મૂકવું=જીવની ઇચ્છા નહિ રાખવી=ચોર ડોકું મૂકીને ચોરી કરવા જાય છે.

ડોકો, પુ ૦ કડખો સાહો; મહોખું.

ડોકલ, નં ૦ જીવનવાહ, ડોકરું ડોકું.

ડોકલી, સ્ત્રી ૦ પળા; ધી તેલ કાઢવાની ચમચી.

ડોકલી, સ્ત્રી ૦ નાતું ડોકલું; નાનો સાહો અને પહોળા મેનો ખાટીનો ધડો.

ડોકલું, નં ૦ પહોળા મેનો જરા લિભા ધાટનો ખાટીનો સાહો ધડો; ડોકલું. અત્તી ખનાવટ, ધાટ ને પરિપક્વતા બરાબર હોતી નથી. પાણી કરતાં પદાર્થ બરવાના કામમાં વધારે આવે છે=ખારીનું ડોકલું. (૨) વિં ૦ સાદું=ટાપટીપ વગરનું ને ખડુ ઉડી ચતુરાઈ રહિત; બોળું; જટ ન સમજ કે ચેતી જાય એવું (માણસ) ડોકલું.

ડોકલું, વિં ૦ અચતુર; સાખડોળું; ટાપટીપ ને રાદરગ વગરનું.

ડોકો, પુ ૦ ચરખો; રબો, બોધ.

ડોકું, નં ૦ ડોકું, માથું. (૨) ટાય; ચિખર. (આમ-પ્રચ્છાકરમા વપરાય છે.)=દમણ

જોત જોતામાં ડાચકું ઉઘાડી મૂકશે.
 ડાઠ, સ્ત્રી. [સં. છુ.] ડોટ; હડી; ઉતાવળે
 દોડવું તે. ઉં એમ કહીને દીધી ડાટ,
 કરડ્યા પહેલાં ઝાલી કોટ. ચામળ,
 ડાચાવણું; કિં સં દોડાવણું; દોડે ઉતાવળે
 દોડી-ગડખડી જાય એમ કરવું; ફટકો
 મારી દડાને દોડાવવો.
 ડાટી, સ્ત્રી. એક જાતનું છુગડું, બોદવાનું
 જડું છુગડું:-ડગલા ને ડાટી.
 ડોરો, પું. ફટકો; ઝપાટો; જેથી દોડે દોડે
 એવો ગેડીનો આધાત તે.
 ડાઠ, સ્ત્રી. હેંચ; કોડ. (૨) વિં. ડોઠ.
 ડાઠકું, નં. ટુરિયાની જાતનું પથુ તેનાથી ના-
 નું જડું ને આછી ધારવાળું એક વેલનું
 ચાકણ; ડાઠ જેવું ફળ તે. ૨૦ પ્ર.
 ડાઠકાં છોલવાં=વા ખાતા-ખગાસાં ખાતા
 નાસીપાસ યદને નિરુધમી જેવા બેસી
 રહેવું; ધારેલો અર્થ નહિ સરતાં અયગ્યતા
 ન રહીજવું. (૨) બહુ અપ્રસાર્ય કે મહેનત
 ન હોય એવું સાફ કામ કર્યા કરતા રહે-
 વું અને તેની કંઈ ઘુલના થવી નહિ તે.
 -તમે તો અહિં બેઠા બેઠા ડાઠકાં છોલ્યા
 કરો. અમે ડાઠકાં છોલતા રહ્યા અને તે-
 યો ફાવી ગયા.
 ડાઠવું, નં. ફળ અથવા કણસલાનો ફળગો
 તે; ફટતો ડાડો; ફલાંકુર; નાનું ડાડું-
 કણસલ; ઉગળું ફળ. (૨) જિંડવું; કાલું;
 કાચું ફળ. (૩) એક જાતનું ડાઠકાં જેવું
 ફળ યાય છે તે. ફલ અને ફળના ગર્ભ
 વાળો ડાડો. કપાસનાં ને 'ખસખસનાં
 ડાડવાં.
 ડાડવો, પું. ફલ અને ફળાગમ-ગર્ભનો જે
 ડાડો-ગ્રુમખો-ગુચ્છ તે; ધણાં કણસલાં
 અથવા ફલ ફળના સમુદાયવાળો વગર
 ખાસેલો ગોરો તે. ફળ વગરનો ડાડવો-
 ડાડો-જિંડવું; કાલું.

ડાડળવાં, નં. ફલી ગયેલાં આખનાં પોપચાં;
 ડાડા જેવાં ધણ ગયેલાં પોપચાં.
 ડાડાવું, કિં. અં. ડાડા આવવા માંડવા;
 ફલોદ્ગમ થવો; ડાડા નીકળવા; કણસલાં
 આવવાં.
 ડાડાણું, વિં. ડાડાવાળું.
 ડાડિયા, સ્ત્રી. ડાડીવાળા રજપૂતોની એક
 જાત:-ડાડિયા રજપૂત.
 ડાડી, સ્ત્રી. વગર વાળે સીમમાં થતી એક મીઠા
 સ્વાદની કુમળા વેલ. આ વેલના કુમળા
 અંકુર કાચા તેમ બાંછ તરીકે ખવાય છે.
 એને નાનાં લીલાં ફળ યાય છે તે ડાડાં
 કહેવાય છે અને અથાણા તરીકે વપરાય
 છે. એ ડાડાં પાકી મુકાઇને ફાટતાં તેમાંથી
 એક જીલું કાળું બી નીકળે છે તેને
 કપાસની માફક બહુજ ઝીણું ને સુવાળા
 છતાં આછા તંતુઓ લાગેલા હોય છે
 સીમમાં હવાની અંદર તે ઉડ્યા કરે છે.
 જવાસની માફક તે અનાવિધિને વખતે
 બહુ ફટી ફાલી નીકળે છે. ગરીબ લોક
 તેની ઉપર નિર્વાહ કરે છે.
 ડાડી, સ્ત્રી. ડાડાના જેવા આકારનું એક
 ધરેણું. નાનાં નાનાં ડાડાંના ધાટના પોટિ-
 સિયા જેમાં સાથે માટેલા હોય એવું કોટ
 પહેરવાનું અથવા કોણી ઉપર બાંધવાનું
 એક ધરેણું. (૨) પોટસિયો. (૩) આક-
 ધનું ફળ. આ ફળ કેરી જેવું યાય છે
 અને તેમાંથી સુવાળાં લાંબાં તંતુઓ વળ-
 ગેલાં બી નીકળે છે. એને વૂર કહે છે ને
 તે હવામાં ઉડે છે:-વૂચ્છ માણસ આકડાના
 વૂરની માફક ઉડી જાય છે=નાથ પામે છે.
 ડાડું, નં. ડાડીનું ફળ. આ ફળનું ચાક અને
 અથાણું યાય છે. ઉં દુધિયાં ને ડાડારે,
 ગવારતણી ફળિયો. યાળ.
 ડાડો, પું. ફળના ગર્ભવાળો નવો ફટતો અં-
 કુર; કણસલાં અને ટિંગોની માફક ફેટ-

લાંક અનાજ અને ફળ આડને બાજરિયા
જેવો જે બીજનો ડોશ ઉત્પન્ન થાય છે તે;
ફળવાળું હુંડું; કેળ અને કેવડા વગેરેને
ફૂલ ને ફળ આવતા પહેલાં કુમળી પાંદ-
ડીઓથી વિંટાયેલા અંકુર ફૂટે છે તે-
ફળનો ડોડો.

ડોઢ, સ્ત્રીં એક પર આખો અને બીજો પને
અડધો જેડોસો હોય એવું પર-વસ્ત્ર અ-
થવા વસ્ત્રની દોઢ તે. (૨) વિં જુ'ં દોઢ.
ડોઢાણું, વિં ચિખાવણું, દોઢ ડહાણું-ડાણું.
ડોઢાં, નં દોઢાં; દોઢ દોઢના શુશ્રુઠારના
પાડા તે.

ડોઢિયું, નં પેસોં; જનાદી; તાંબિયો. ઝુંબા-
ઈમાં બોલાય છે. ડોઢિયાં-પેસો. (૨)
ફાંટ મારીને દોઢ પને બનાવેલું જે કપડું
તે; અરધેથી ફાડીને સાધો નાખી બનાવેલું
વસ્ત્ર.

ડોઢી, સ્ત્રીં મોટાં મંદિર અથવા મહેલ આગળ
પહેરાના માળુસોને બેસવા માટે કાઢેલી
પડાળા-ઝોસરી તે; દેવડી; દોઢી.

ડોઢું, વિં દોઢું; દોઢગણું.

ડોણી, જુ'ં દોણી.

ડોખરું, નં ભાગેલું માટીનું વાસણ.

ડોણું, નં ભેંય; મહિયી. (૨) વિં ભકું,
ધીસું ને દ્રક્ષ જેવું. (૩) અણુસમજી;
અચત્તર; બોધણું; અનિપુણ. કહે'ં ડોળાં
ચારવાં-જેમાં કંઈ આવડતનું કામ ન
હોય એવું સાડું કામ કર્યા કરવું; ખાલી
વખત શુભાવનો; ડોળાં મુડવાં-નવરા રહેવું.

ડોયણું, નં બોધ બોધવાનું ધોડિયાનું લાકડું;
ડુંડો-દોલણું; જેને દોલ-ઝોળા બોધવામાં
આવે છે તે; બે તરફનાં બે લાકડાંમાં
એક તે.

ડોચી, પુ'ં ડોધિયા.

ડોરણું, જુ'ં ડોયણું; દોલણું.

ડોલ, સ્ત્રીં કુવામાંથી પાણી ઠાંવાનું અથવા

પાણી ભરવાનું લખડતું ઝડાય એવી કડી-
વાળું શણું કે ધાતુનું પાત્ર; પાણી ગળી
જાય નહિ એવા જાડા કપડાનો નાનો
કોસ; બોખ. (૨) પાણી ભરવાની લખ-
ડતી ઝલાય એવી આંકડીવાળા કુડી-
પવાલી.

ડોલકાચિ'ડો, પુ'ં જેતું ગળું રાતું હોય
એવો કાચિ'ડો; કાંકોડો.

ડોમચી, સ્ત્રીં નાની ડોલ.

ડોલણિયું, વિં ઝુલણું; આમ તેમ ડોલ ડોલ
થાય એવું; અસ્થિર; અચળ. (૨) નં
દોલણું.

ડોલમડોલા, વિં આમ તેમ ડોલી જતું હોય
એવું; ડોલતું હોય તેમ; ડગમગ; અસ્થિર;
અદઢ; ડગમગતું આમતેમ ધખતું.

ડોલર, નં એક જાતનું ફૂલ. ઉં મોરસળાતું
વસ્ત્ર; ડોલરનો કમખોરો. ફૂં

ડોલરિયો, પુ'ં જેની મંજરીઓ હવામાં આંમ
તેમ ડોલીને રમણીયતા ઉત્પન્ન કરતી હોય
એવું એક ફૂલજાડ. (૨) વિં જેનાં ફૂલ
અથવા જિંડવાં હવામાં ઝુલતાં રહે છે
એવો છોડ, કપાસ વગેરે.

ડોલણું, કિં અં [સં. વુલ] આમ તેમ
નખી જવું; ડગમગ થવું; ડગમગવું; ઢાલ-
વું. (૨) આમ તેમ ડોલાં ખાવાં; ઝુલવું.
(૩) ધુલવું; વિંજાવું; નમવું ને વળા ઉઘા
થવું; -એ તો થેંનથી ડોલે છે; દોલવું.

ડોણું, નં ઝુકીને નીચું નમ્ર જવું તે; ડોળો
ખાવો તે; ડોકું; ડળીજવાવું તે. ઉધ
અને થેંનને લીધે માથું નખી પડવું તે:-
આખી રાત જાગ્યો પથુ મેં ડોણુંએ ખાધું
નથી. (૨) ગોથું; છકડ.

ડોલો, પુ'ં તાણુ.

ડોણું, કિં સં રગડા જેવા પદાર્થમાં ભેળા
રેવું; એકમેક કરીનાંખવું; બહુ દલાવી
રગડો કરી મેલવો; ફેણ ચઢે તેમ કરવું;
ફેણવું.

ડાસલાં, નં પારસીઓ પુર્વજોની યાદગીરી માટે જે વાર્ષિક ક્રિયા કરે છે તે; જર-યોરતી સોઠ તેમના પિતરાની તુલિ માટે વર્ષો વર્ષ સાંવત્સરિક ક્રિયા કરે છે તે. ડાસાં = ધરડોરાંની યાદગીરીની ક્રિયા તે ડાસલાં. કિં પ્રં ડાસલાં બેસલાં = પડી ભાગતું; કંડા કે નરમ ધધ જવું; ઉપાડેલું કામ ભાગી પડવું; નાસીપાસ ધધ જવું; દેવાણું આવવું. :- એનાં તો ડાસલાં બેસી ગયાં, અર્થાત-એવું ભાગી પડ્યું.

સલી, સીં ડાસી. નિરસકાર-છણકામાં કં-ટાળામાં આમ બોલાય છે.

ડાસી, સીં મોટી ઉમ્મરની સ્ત્રી; દદ સ્ત્રી; છુટી બેરી, દદા. ડાસી યાત્રા = ભેરક યાત્રા; ધરડાં બેરાંબે ખાડેવી સાંસારિક રદિઓ તે. ડાસી મારવી = સહેલું-સુનદં કામ કરવું તે; જેમાં કંઈ પરાક્રમ કે બળતું કામ ન હોય એવું કામ કરવું તે. ૧૦ પ્રં ડાસીનો રંદિયો = ધીમે ધીમે પથુ નિયમિત કામ યથાજ કરે એવો જે કમ તે; સાલુ કામ; ધાધતું નહિ એવું જે કામ તે. ડાસીએ ‘કાટવાળવે’ = ડાસીને પૂછવાથી ઉધું ખણાવું; ડાસીને પૂછવાથી બનું આકર્ષે ‘પાડું તે; ડાસીએ કામ બગાડી નાંખવું તે. કહેં ડાસી સુઆનો ભય નથી પણ જમ પલ-કયાનો ભય છે = સહેજ સાજ બગાડ કે હાનિ પામ તેનો ભય નહિ પણ તેનો રસ્તો ઉધડે તેનો મોટો ભય એવા અર્થમાં વપરાય છે; પેધું પડયાનો ભય. ડાસી ને અરવાર સાથેનાં સાથે = ઉતાવળિયો હોય પણ આરામી-અનિયમિત હોય તે અને ધીરો પણ નિયમિત ને ખતીલો હોય તે હમેશ સાથે જ રહે છે-અર્થાત્ ઉતાવળિયો આગળ જઈ રસલો છે ત્યારે ડાસી નિયમિત સાધ્યા કરે છે એટલે પ્રમાણમાં બને સરખાં ઉતરી રહે છે.

ડાસીવાણિયો, પું કપડાંની વેપારી; છુટાં વેચનાનો ધધો કરનારો તે-દોરડીવાણિયો. ડાસું, વિં ધરડું; દદ; ધણી મોટી ઉમ્મરે પડેલો.

ડામું/કમરું, નં ડામો કે ડાસી જે કાષ ધ-રડું હોય તે. (૨) વિં ધરડુવરડું; અચકત નિર્માલ્ય-અર્ધ ધધ બોલું હોય એવુંતેવું.

ડાસો, પું ધરડો-કમરે પડેલોનો પુરુષ; ધુ-રો; દદ.

ડાઉ, પું ઉડા પાણીનો ખાડો; ધરો. નદી કે તળાવમાં બ્યાં સરેરાશ પાણી કરતાં ઉંડું પાણી રહેતું હોય એવો ભાગ.

ડાહોળણું, જીં ડહોળણું.

ડાળ, પું તુવેર વગેરે કોળ બરડાં આપો રડી ગયેલો જે દાણો તે. કિં પ્રં ડાળ પાડવા = પોચું પોચું બરડવું તે; અરધી પડધી દાળ પડે અને અરધા પડધા આખા દાણા રહે એમ બરડવું તે. ડાળ કાઢવા = સાલણી વગેરેથી આખા દાણા જીંદા પા-ડવા. (૨) મહૂડાડું બી-તેસી બીજ. આ દાલ નાની ખારેક જેવડાં બી હોય છે. આ બી પીલતાં તેમાંથી જાડું મીડું ને કંડીમાં ફરી બધ એવું તેલ નીકળે છે. (૩) વિં મૂંખ; અમણ; ઝોઢી અક-લનો-માણસ, આ ડાળ જેવો છે. ગામડું; નહિ સુધરેલો; જેવો ને તેવોજ રહેલો હોય એવો.

ડાળ, નં (ડાળ) ધાટ; આકાર; ઠાડું; અ-ચક જેવા ધાટતું ચોકડું. (૨) છબિ; ચહેરો; સુરત; સ્વરૂપ. (૩) તરેહ; રીત. (૪) ચિહ્ન; નિશાન. (૫) ઢંગ, દે-ખાવ; આડંબર, ભભક; ઠાક.

ડાળકી, સીં નાની ડાલ;

ડાળધાલું, વિં કાંબિક; કંળી; ટાંગી; ડાળી. મોટો દેખાડો કરનાર; બેડસાધ્યોર.

ડાળચાલણી, ઓં દાળમાંથી આખા દાણા
જુદા પાડવાની ચાળણી તે.

ડાળદાર, વિં અમુક ધાટને મળવું; ધાટીલું.
સારા ધાટનું; ડાળવાળું.

ડાળવણું, કિં સં ડાળ કાઢવું; સહેજ મ-
ળતો આકાર આણવો; ડાળિયું કરવું;
અમુકના જેવી રૂપરેખા તાણવી; ધાટ
લાવવો.

ડાળવા, પું ધાણી વગેરેમાં ફૂટયા વગર રહી
ગયેલા દાણા; ઝેગિણા.

ડાળવું, કિં સં સોઠને ઉપર ઉપરથી ગળ-
કાવી કાઢવું. (૨) ડહોળવું; વસોવવું;
ધુમરડવું; ઝાળવું; છણવું :-આંખો ડાળ-
વી. (૩) વિસ્તારવું; ફેલાવવું; વધારવું;
ખહોળું કરવું :-એ બહુ વેપાર ડાળે છે.

ડાળિયું, નં મહુડાના ડાળનું તેલ. આ તેલ
ધીમાં ભેળ કરવાના કામમાં આવે છે. (૨)
ડાળિયું; અમુક આકાર કે ધાટનું જે પૂર્વે
રૂપ તે; રેખાકૃતિ; રૂપરેખા; નમુનાનો ન-
કશો. (૨) મુસદ્દો.

ડાળિયો, પું ડાળીવાળો; ભોધ; ડાળી રાખ-
નારો. ડાળિયો બળદ=સાંખાં શિંગડાવાળો
બળદ.

ડાળી, ઓં [સં. ઘોળા] એક માણસને
એસાકી કે સુવાકીને લાડાએ ભરવી કંચ-
કાય એવી ઝુંલતી ડાળી; માંદાં માણસ
કે મુસાફરને ઉચકી લઇ જવાની માંચી;
કાવડ માફક લખડતી રહેતી પાલખી. (૨)
મોંઝાણ; કાણ; માકી ખજાર. (૩) વિં
ડાળી; દંભી; આડંબરી.

ડાળું, વિં ડહોળાયેલું હોય એવું; મેલું; ગંદું;
નહિ નિનરેલું રમણવાળું.

ડાળો, પું આંખમાંનો કાચ જેવો દેખાતો
જે લંબ ગોળ અવયવ તે; આંખનો ગોળો.
(૨) આંખનો વચસો ભાગ. (૩) આંખ;
અક્ષ. (૪) દષ્ટિ; નજર. (૫) નીધા;
ધ્યાન; લક્ષ; સંભાળ. (૬) ચાંદ્રો-પિ-
છામાંનો ચંદ્રક. કિં પ્રં ડાળા ઉધડવા=
સમજ પડવી; જ્ઞાન આપવું; શુદ્ધિ આપવી
ચાનક લગાડવી. ડાળા કાઢવા=દોષ બતા-
વવો; ક્ષતરાજ-ચુરસે ધકતે મોટી આંખે
કોઈની સામે જોવું તે; ધમકી કે બચ
દેખાડવો. ડાળા ઉચે જવા=ગર્વ ચઢવો;
અભિમાન આવવું; તોર આવવો. ડાળા
ખેંચાવવા=રાહ જોવરાવવી; ખોટી કરવું;
વાર લગાડવી; આંખ તણાવવી; આંખ
રાખવું. ડાળા ફેડવા=જોવું; નજરે જોવું :-
લે ડાળા ફેડ. કહેવું ડાળે દીકું બને નહિ
ને સાથે રહેવું મને નહિ. રૂં પ્રં ડાળો
હોવો=ચોટ હોવી=તેનો ડાળો હિંદ પર
હતો. ડાળો ખુપવો=દ્રાવવું; લલચાવું, લો-
ભાવું. ડાળો દેખાડવો=બચ-ધાસ્તી બતા-
વવી. ડાળો રુખવો=નીધા રાખવી, સં-
ભાળ લેતા રહેવું; તકેદારી રાખવી. (૭)
દોહક; મર્જવતી સ્ત્રીને જે ભાવના ધાર
છે તે. (૮) ઝોઝણું; પહેલું આણું. રજ-
પૂતોમાં છોકરી જે પહેલે વાર-સાસરે
ભય તે ઝોઝણું કે ડાળો કહેવાય છે.

ડાહોળો, પું ડહોળો રંગડો; જાડું પ્રવાહી.
(૨) કસુંબો.

૬.

૬, પું [સં. ૬] શુભરાત્રી બાપાની સિ-
પિતા મૂળાક્ષરોમાંના પચ્ચીસમે અને
અન્યનોમાંના ચોદમે વર્ણુ-અક્ષર; દહાર.
રનો મહાપ્રાણ. (૨) મણીગણી થકે
નહિ અને જેને કશું આવડતું ન હોય
એવા વિધાર્થી અથવા માણસને ૬ એમ
કહેવાય છે; ઠોઠ; છુચટ; જહસો; મૂર્ખ;
બેવકુફ; આવડ ગરનો.

૬ઉચ્ચો, પું ૬પ્રવો; માલ વગરનો-નામદ મા-
ણસ; દેખાવે ખાસો હોય પણ જેનામાં
કંઈ પુરુષત્વ ન હોય એવો માણસ; બ-
ડવો; નમાલો.

૬હાર, પું [સં. ૬] દહો; ૬ એવો અક્ષર અને
ઉચ્ચાર તે. (૨) ૬ જેવો-બેવકુફ.

૬ગ, પું ૬ગલો; અચુક વસ્તુઓના મોટા એ-
કત્ર જ્યાં તે; અન્ન, માદી, સરસામાન,
કચરો વગેરેના જથ્થાનો એકત્ર કરેલો સ-
ખાટી ઉપર ઉચ્ચો દેખાતો ટેકરા તે. મણું
આત્મત એવા અર્થમાં વપરાય છે. કિં
પ્રં ૬ગ કરવો=દમશે 'કરવો; કોઈ પણ
વસ્તુનો એકદમ સામટો જ્યો' એક ઠેકાણે
એકઠો કરવો.

૬ગરો, નં કમ્મર નીચેના ગાંડની બન્ને બા-
જુઓ તરફના જે મોટા ને શારે માંસલ
અવયવો ત્તે; કુલો; યાખા.

૬ગરો, નં કમ્મર નીચે અને સાથળની
ઉપર ગાંડની બે બાજુએ જે માંસલ અ-
વયવો હોય છ તેમાંના અધિકે તે; કુલો;
નિતંબ.

૬ગરો, પું ૬ગર. (૨) હલકા પગારનો
સિપાઈ.

૬ગલી, સ્ત્રી નાનો દગલો.

૬ગલેદગલી, અં મણુંએ; ચોકેચોક; પુષ્કળ.
અતિશયના બતાવે છે.-અહિં તો દમલે
દગલા ચાક મળે છે.

૬ગલો, પું કોઈ પણ વસ્તુનો એકજ ઠેકાણે
એકઠો કરેલો મોટો જથ્થો તે; ગંજ; રાશિ;
દગ; અંગાર. (૨) ટેકરા. કિં પ્રં
દગલો યમ જલું=છરીરને ટટાર નહિ રાખી
ચકાવું; ન'ખાઈજલું; યત્નાયાતથી કપા-
ઈને કલેવર એકઠું યમ જલું. ઉત્તું નહિ
રહે એવું યઈ જલું તે-અથવા કુખ કે
શોકની લાગણીથી ટટાર નહિ રહેવાવું. ના-
સીપાસ યમજલું નિઃસરત્ર યમજલું; નીચે
જેસી જવાવું; છરીરતું દગલાની માફક
મેળું યમજલું. મણુંના અર્થમાં વપરાય
છે.-ખૂબ, પુષ્કળ.-દગલો કામ છે.

૬ગો, પું મૂર્ખ બેવકુફ માલ વગરનો માણસ.

૬ચરો, પું ૬ચરો-જીલું યમ ગયેલો માણ-
સ; ડોસો. (તિરસ્કારમાં) ખડસ.

૬ચુપચુ, વિં ૬ચુ' કે નહિ કરવું, એવા વિ-
ચાર ઉપર અદબદ રાખેલું, અનિશ્ચિત;
નહિ નક્કી કરેલું; અદબદ રાખેલું હોય
એવું; ધચુપચુ; નહિ નક્કી એવું, ડચુમચુ.
૬ચચર, સિં જીલું, બોખા જલું; ખડુ ધરડું;
ઉતરી ગયેલું.-ધરડું-૬ચચર

૬હણાવણું, જીં ૬હણાવણું.

૬હો, પું ૬, દહાર; ૬ એવો અક્ષર અને
ઉચ્ચાર તે. (૨) બેવકુફ; મૂર્ખ; આ-
વડ વગરનો-અબણ માણસ, ઠોઠ. (૩)
પનંગ અથવા કનકવામાંના જે વચ્ચેના-
કન્ની બાંધવામાં આવે છે તે સળિયો.

૬ણકણું, કિં અં આમ તેમ નકામા-ખાલી
ફર્મા કરવું, રજળું; વગર કામે ધર ગણ્યા
કરવા; બટકણું, હસાયા ટોરની માફક રખ-
ડવું. ઉં માર ૬ણકણું ટોર ૬ણકે છે બધા
નગમમાં રે. દયારામ.

૬ણદણ, અં દોલમાંથી નીકળતો એવો
અવાજ.

દણ્ડણુણુ, કિં અં દણ્ડણુ યવું; વાગવું; દણુ-એવો અવાજ નીકળવો. (૨) જોરથી બધું એક સાથે હાલી ઉઠવું; દણ્ડકારના જોરે ધુનવું.

દણ્ડણુણુણુ, કિં સં દણ્ડણુ યાચ એમ કરવું; વગાડવું. (૨) ધમધમાવવું; ગળવવું; ધુનવી દેવું; ધણુધણુણુણુ; કં-પાવવું.

દળ, સ્ત્રીં કોઇ ક્રિયા સંબંધી તે કરનારની એકાદી ખાસ રીત તે; તરેહ; પદ્ધત; લઢણુ; વલણુ; છટા.—પાંધડી મૂકવાની—પાંધવાની દળજ જુદી છે. ખોલવા લખવાની દળ સારી છે.

દળજળ, સ્ત્રીં રીતભાત; પદ્ધતિ; લઢણુ. (૨) આવડની ચંચળાઇ; કાર્ય કરવાની છટા; ચાળો; વર્તણુક; અભિનય.

દળણુ, કિં અં દળ એવા અવાજ સાથે લોપ યવું; છુડી જવું; અદસ્ત યવું. (૨) ઝાઝો મંદવાડ ખાધા વગર એટલમ થોડા મંદવાડમાં જ મરી જવું; શાંતિમાં મરણુ યવું.—તાવ આંખો અને એક બે દિવસમાં ડોસો દબી ગયા. (હલકા અર્થમાં વપરાય છે.)

દળીજણુ, મરીજણુ.

દળુ, પુ'ં તાંખાનો બેવડિયો પેસો; જાડો ડગળા જેવો ભારે પેસો; બે પેસાનો એક પેસો—સિકકો. કહેવું ટકાની ડોસી ને દળુ મુડામણુ. (૨) સ્ત્રીં ઢિંગલી; છોકરીઓને રમવાની ચુંચરાની ખાવણી; દણુડી; બાળકો; છોકરી. નાની છોકરીઓ રમતાં ગાય છે.—મારી દળુને મોકલો. દળુ.

દળુકણુ, કિં અં વાગવું; દોલનું ગર્જવું; દળડળ યવું. ઉં છંટાએ નીર ને દળુકે દોલ. દળમ

દળુડી, સ્ત્રીં કપડાંમાં વિંટળેલી નાની ખાવણી; ચિંચરાની ખાવણી; ઢિંગલી.

દળુરણુ, કિં સં દેખાય નહિ તેમ કપડાંમાં ધાલી દેવું; કપડામાં સંતાડવું; છુપાવવું;

(૨) ખૂબ ઓઢાડીને પવન લાગે નહિ તેમ બાળકને સુવાડવું; ઢાંડી દેવું; ઉધાડું રહે નહિ એમ ઓઢાડવું. (૩) દળુડવું=મારવું; ધીંગલવું; ઉં દોંગીને દળુડશે પહેલાં, કહેશે કૃત તારાં જણાય. ધીરો.

દળુલો, પુ'ં ઢિંગલો; મોટી ઢિંગલી. (૨) જાડો ને જડ ખાણુંસ તે; અણસમજ; બોટ; ઠોઠ; દળુવા જેવો તે.

દળુવો, પુ'ં દળુ; એવડો પેસો. (૨) બડવો. (૩) જાડો ને જડ એવો જે તે.

દળો, પુ'ં બડવો. (૨) બેવકુદ; મૂર્ખ

દમકણુ, કિં અં દોલનું વાગવું; ધમકવું; ખડખડવું; ગાળવું; અવાજ કરવો. ઉં દોલા દમકયા રે વરવહુતા હાય મળ્યા. સ્ત્રીંગીત. ધમધમ યવું.

દમકારો, પુ'ં દોલનો અવાજ; ધમકારો; ગર્જન.

દમકો, પુ'ં દોલમાંથી નીકળતો ભારે અવાજ તે; દોલની ગર્જના.—મારવાડમાં દોલને દમકે કોસ ફેરવાય એવા ધણુ ઉડા કુવાં હોય છે.

દમદમ, અં ઠોલ—પડખમ વગેરે ચામડે મદલાં વાજતો અવાજ.

દમદોલ,—વિં બહારથી મોટા ભારે દેખાવવાળું પણ અંદરથી પોણું એવું; અંદરથી પોણું ને ઉપરથી મોટા આડંબરવાળું; ઉપરના દેખાવનું, (૨) ખાલી, મિથ્યા આડંબરી. કહેવું દમદોલ ને મહિં પોલ.

દમક, અં દોલનો અવાજ.

દરડકો,—પુ'ં 'દરડડ' એવો અવાજ તે; અપાનવાયુ સરતાં ઘટો એવો અવાજ.

દરડણુ, કિં અં 'દરડડ' એવો અવાજ કરવો અપાનવાયુ મૂકવો. (૨) તાણવું; ખેંચવું; ધસડવું.

દસરુ, કિં સં તાણુવું; ખેચવું; જમીન સાથે ધસાય તેમ ખેચવું તે. (૨) તાણી ને-પતંગે લઇ જવું; -કચેરીમાં દસરુઓ.

દસરુવું, કિં સં જમીન સાથે ધસાતું રહે તેમ ખેચવું; તાણવું; ગળાડતું કે ચેકતું નહિ એમ-ચપટ જમીનને અડી રહે ને ખેચાય તેમ તાણવું.

દસરુડો, પું જમીન-ઉખરે તે અને ધસરુડાં તી વસ્તુ ધસાય કે ગરડે તે ઉપર ધ્યાન નહિ આપતાં જ્યાં ત્યાં ખેચવું તે; સાફ થાય છે કે ખોદું તે નહિ જોતાં માત્ર આંખ મીચીને કામ કરવું તે; ડમલાને-જ-ધાને ગમે તે રીતે પુરો કરવા ઉપર લક્ષ રાખીને કરેલું કામ તે. (૨) કામનો ખો-જો; પુષ્કળ કામ હોવું તે; નિત્ય કરવાના એકને એક જાતના કામકાજનો જે ભાર વસા કરવો તે;-જે બિચારી ધર કામનો દસરુડો ખેચ્યા કરે છે. વહેલું; તાણવું, ખેચવું તે.

દસરુ, વિં દીલા મન-સ્વભાવવું; પોણું; આ-ગણુ. (૨) સ્વભાવની લાગણી વગરનું; સાફ; ટાપટીપિયું નહિ એવું; જોણું; નિ-ર્માની; લાગણીરહિત; દસેર.

દસુ, નં રેતીનો દડ; ઝીણી ધૂળ.

દસેર, વિં માર અને ઠપકા સાંભળીને જેવું થરીર ને મત ટુંકની લાગણી રહિત યદ્ય ગયેલું હોય એવું; મારવાથી કે ઠપકાથી જોને ઠંધ અસર લાગતી ન હોય એવું; નિર્લજ્જ; જેની લાગણીઓ બહાર મારી ગયેલી હોય એવું;-વારંવાર લડવા અને મારવાથી માણસ દસેર થઈ જાય છે. નડેર. (૨) દીલું; માન, સ્વચ્છતા, કે તેછની જોને જહુ કાળજી ન હોય તેવું; એટી; આગણુ; ડંધલું કરનાર ને અસર રહિત.

દહ, અં દસ; અતિથયના દર્જક અન્યય:-
દીલોદસ-દ.

દળકતું, વિં એકાદ બાણુ તરફ નમતું; વાંકું-આહું પડતું; લયતું; ઉપરથી નીચેની બાણુ તરફનું; લખડતું; ઝુલતું; ઢાળપડતું.

દળકતું, કિં અં દળતું-નમતું રહેવું; ઢો-ળાવદાર હાલતમાં હોવું; નમતું-ઝુલતું રહેવું; ઢાળ પડતું રહેવું; લટકવું. (૨) સ-દાષ્ટકાર-દાળને લીધે સુંદર દેખાવું; નમતું રહેવાથી સાફ લાગવું;-દળકતી માથે પાધ.

દળણું, કિં અં પ્રવાહીતું પાત્રમાંથી બહાર નીકળી જવું; વાસણમાંથી વહેવું; પ્રવાહીતું નીચે પડવું. (૨) વાંકું વળવું; ઝુલી જવું; નમવું. (૩) બીજામાં પડવું; રેડાવું; પ્રવાહીતું કરવું; અમુક આકારમાં આવવું; (ધાતુ વગેરે માટે) તરફ જવું; લયવું. (૪) સરવું; લપસવું. દળી પડવું= અમુક એક બાણુએ ફરીજવું; દહ નહિ રહેવું; ડગીજવું. (૨) કમ્પુલ થઈ જવું; માની દેવું. (૩) ખેસીજવું, સ્પર્શજવું.

દળાવણું, કિં સં ધાતુ વગેરેને ગાળી-પ્રવાહી બનાવરાવી તેને અમુક ગમતા ધાટના બીજામાં કરાવવું; ગાળેલી ધાતુના રસનો આકાર પડાવવો; બરાવણું. (૨) દોળાય તેમ કરાવવું.

દળિયાં, નં સાકા પાંચના ગુણાકારના આ-કારો હાડિયો તે. ઉઠા=૩૩૩ દીપા=૪૪૪ અને દળિયાં તે પાદ ગણાય છે.

દળિયું, નં દેટું; રેડું; માટી ને રેતીનો ગોળો. દળ્યા, અં છોકરાને તેની મા લાડમાં આળ દે છે તે-રડયા, પીટયા.

દંકણું, કિં અં (દંકવું) કર્મણિ ઉપાકું હોય તે છતાવું-બંધ થવું; અચ્છાદિત થવું; વસાવું, વિંટાવું; આવરણ થવું. (૨) બંધ થવું; બિડાવું; બહારમાં ચાલતું અથવા ચર્ચાતું હોય તે બંધ પડવું; છાતું રહેવું.

(૩) વિસારે પડવું; ઓછું થઈ જવું; શુભ રહેવું;—દંકાપેસો હીરો. ઓઠે પડી જવું;—એ દંકાઈ ગયો તે આ અનવાળામાં આવ્યો.

દંગ, પું નેમાંથી નિયમ, સ્વચ્છતા, આવક અને ચારિત્ર જણાઈ આવે એવું વર્તન—રીતભાત તે; ચાલચલગત; ચેનચાળા; આચાર; રહેણીકરણી વગેરે તે. ઉં વહુ વર રે'દંગે, આવડો શો આસંગોરે. દ-યારામ. કિં પ્રં દંગે રહેવું=વિવેક-મર્્યાદામાં રહેવું; રીતભાતે ચાલવું. (૨) ઢામ ઠેકાણું; વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય એક સરખી વૃત્તિ—એ દંગ વિનાનો છે=અર્થાત્ એક સરખા વર્તન ઉપર રહે એવો માણસ નથી.

(૩) વેષ; પહેરવેશ;—એના દંગ તો જીએ, પાધડીએ રંગ નહિ અને કપડે ઉજળામણુ નહિ. દંગવગરનું=વર્તનની સ્થિતિ વગરનું. સમુદાયાર રહિત. દંગધડો=ઠેકાણું; વિશ્વાસ; નક્કીપણું; નિયમબદ્ધતા—નિયમાત્ સારીત્વ; કબજો, બંધ નહિ તે

દંદાર, વિં મોડું પણુ અંદરથી ખાલી અને બિયામણું; ટૂંકલ—જખરજરત.

દંદેર, વિં દંદાર.

દંદેરો, પું ડાંડી પીટી લોકને એકઠા કરી અમુક ખાખત જણાવવી તે; લોકને અમુક ખાખત જાહેરમાં એકઠા કરીને કહેવી કે કહેવરાવવી તે. દંદેરોપીટવો=જાહેર કરવું; લોક જણે તેમ કરવું. (૨) રજેતી કરવી; છાની વાત ઉઘાડી પાડવી.

દંદોળવું, કિં સં ઉધતા માણસને જગાડવા માટે ખૂબ દલાવવો; આમ તેમ ફેરવવું; હચમચાવવું.

દાંકડોળ, પું ડોળ; આકાર; ઘાટ.

દાંકળો, પું રીતભાતનો વર્તાવ; દંગ; વર્તણુક. (૨) ડહાપણ; સમજદારી. (૩) ચરમ; નમ્રતા; લાજ; વળાક; વિવેક. (૪) ઠેકાણું; ખાતરી લાયકપણું; બલીવાર.

દાંકોડુમો, પું રાતે સૂતા પહેલાં અનાજ ધી તેલ વગેરે સરસામાન હોય તે જોઈ તપાસીને દાંકવો—ઠેકાણે મૂકવો વગેરે કામ તે; ઉઘાડ્યું દાંકવું, ઠેકાણે મૂકવું તે.

દાઢી, પું ગાંધ બળવીને આજીવિકા કરનારા જે લોક તે; એવા લોકનો જે સમુદાય તે; એક નાત. (૨) સરથાકવાળા વાઘરી વગેરે તે.

દાણુંદાંકળું, નં મૂળાક્ષરમાંનો નમઃ સિદ્ધનો દકાર.

દાલ, સ્ત્રીં દુશ્મનનો ધા—જટકો ઝીલવાતું તવા જેવું આમકું—સાધન તે. કાચખાની પીંડના હાડકાની કે ગેંડાના જાડા આમકાની દાલ બને છે. જ્યારે તરવારો અને બાલાઓની લડાઈએ ચાલતી ત્યારે દાલોનો ખહુ ઉપયોગ થતો હતો. (૨) થનુના ઝપાટા—કે ચોટ સામે રક્ષણ આપનાર જે કંઈ તે; શરણું સાધન; રક્ષણ કરનાર; રક્ષણહાર. ઉં સજ્જન એસા કીજીએ, દાલ સરીખા હોય, સુખમે રહેવે પીંડપે, દુઃખમે આગે જોય. રૂં પ્રં અડીવેજાની દાલ=ખરે-સંકટને સમયે જગાવી લે એવો માણસ; પ્રસંગે શરણુ આપે એવો.

દાલગર, પું દાલ બનાવનારો. (૨) 'દાલ બનાવનારો લોકની નાતમાંનો એકાદ માણસ; ડબ્બગર; મોટીની એક જાત.

ઢાળ, પું ઉપરથી નીચે જતી જમીનની સપાટીનો ઉતાર તે; ઢોળાવ; ઉતાર; ઉપરથી નિચાણુ તરફ ઢળતી સપાટી તે. (૨) તકો; સંભા; વ્યવહાર; સંબંધ. (૩) ઘાટ; આકાર; સ્વરૂપ. (૪) રીતભાત; ચાલ; વર્તણુક. (૫) કળતર; ખેતરમાંના ઉભા પાકનો ચોડાક આસ કાપી જોઈ અડસટો કાઢવો તે; અંદાજ. (૬) રાહ; ગત; ઢબ; ગાવાની રીત તે. એક રાગ. ઉં રાગ ઢાળનું નામ ન જાણું, અદ્યુદિ કવિની

વસે. આગળ. (૩) દગ. (૪) યોગ;
તાલ. કિં ૫૦ દાગ પડે એક તરફ ન-
મનું-દગનું રહેતું. દાગ ઉતારવો=પોત આ-
વી લાગેલા; તાલ બેસવો; કોઈ વસ્તુ કે
વાતની સાધનતાને સંધિ અર્થ. દાગ
ઉતારવો=પાટ લાવવો; જેમ બોલતું-પટતું
કે યોગ દોષ તેમ કરતું. ખરાબર દગનું
રાખવું=ઝાપરાને દાગ ઉતારવો કે જેથી
પાખી પડે એવું જ નીચે આપે દાલે પાડવું=
રામે પાડવું; સમાધાનીથી બચરિયત રીતે
ચાલે એમ કરવું.

દાગડી, સ્ત્રી સોના રૂપાને ગળાને પાડેલી
સગડી-ગોળી તે.

દાગડો, પું ૬૦ દગ; વર્તણુક. (૨) કામદાજની
સદાઈ. (૩) મમજન; કુદિ-એનામાં
દંડ દાગડો નથી. (૪) મોટી દાગડી.

દાગણી, સ્ત્રી કરમજને કાપીને નીચે પાથ-
રવાની ક્રિયા; કાપણી; દાગણું તે. (૨)
જેમાં સોના રૂપાને રસ ફેરી દાગવામાં
આવે છે તે. (૩) બીજા પાડવાની-દાગ-
વાની આવડન.

દાગણું, નં કાળી વગેરેની ઓઝો સાલ્સા
ઉપર જે આડું છુગડું બાંધે છે તે.

દાગણું, કિં ૨૦ પાઉંલા કરમજને કાપીને
નીચે નાંખવું; કાપવું; કાપણી કરવી તે
(૨) નીચે નાંખવું; સુવાડી રહેવું; પાથરવું=
ખાટસો ઘુળવો. (૩) ખરાવવું; ચેરવવું;
ટપકાં પાડવાં; નિગાળવું; આંસુ ઘાળવું.
(૪) રેડવું; રસ ફેરી તેને કારવો; ચકતું,
લગડી કે કોઈ આકાર-બીજુ પડે એમ
ધાતુના રસને ધંત્રમાં કે ખાદ્યમાં રેડવો;
નાંખવું; ખરવું. (૫) કળતર કરવું; ઉભા
અનાજનો અંદાજ કાઢવો.

દાગિયું, નં દાગડી. (૨) દાગવાળું ખેતર-
જમીન તે. (૩) એક જ પાણુવાળું છાપડું=
એક દાગિયું બરાબર દાગવાળું.

દાગિયો, પું કાપણી કરનારો માણસ (૨)
નીચેથી ઉઘી જતા એક-બેનરમાં પાખી
લાઈ રવાને બાંધેલી ઝંઘી પાળી તે
(૩) સોના રૂપાને પામણ.

દાગો, પું યુક્તારી કરતાં એક દેકાણે બે-
સીને બેચાર ધડિ વિદ્યાએ બેવે તે; વિ-
દ્યામ, આરામ; ચોટીવાર યાક ખાઈ જરાક
આદ્ય થઈ આરામ લેવો તે. (૨) દગ;
રીતબાન; ગાળો; દાગડો.

દાંકડું, નં દાંકણું તે.

દાંકણું, નં જેનાથી દેઈ વસ્તુ દંકાય તે;
આગ્રહન; આવરણ; પટલ. (૨) રસક;
મંભાજ જેનાર અને દોપાકિતું સંવરણ
કરનાર એવું જે તે. ૧૦ પાપનું દાંકણું
બેટડો ને વરનું દાંકણું નાર. રખેવાળ.

દાંકણિયું, નં દાંકણ તરફ વપસતી એવી
કોઈ વજુ એકાદી નાની ચીજ; જેનાથી
નીચેની વસ્તુ દંકાતી દોષ એવું જે તે.
(૨) વિં દાંકનાઈ. દિવ્યનું દાંકણિયું
દાડકું ભાંગી મથું છે. ખોપરી જેવું દા-
કડું; દાંકણી.

દાંકણી, સ્ત્રી માટીના વાસણનું મેં દાંકવાનું
જે છાછડું કોડિયું તે; ઘડાઈ; માટીનું નાનું
ગોળ પાતળું અપણિયું-દીવાની દાંકણી
જેનાથી કોઈ વસ્તુ દંકાય એવી નાની
ગોળ ને અપડી ચીજ.

દાંકણું, નં પેટી પટારા, કંડિયા અને ડબી
ડબા વગેરેની એક ખાણ જે ખુલ્લી કરાય
ને દંકાય એવી દોષ છે તે-ખાણને ખરા-
બર બેસતું આવી રહે એવું જે દાંકણ-
દાંકવાનું તે; ખારણું; ફસક; પટલ વગેરે.
દંકાય એવું પાત કે બીજું જે કંઈ દોષ
તે. ઉંઠ દીકું ન લેતું દાંકણું, જખડું કીકું
જેર. ૬૦ ૬૦ ૩૦

દાંકિણી, પું દંકવાનો જે પિછોડો તે;
દાંકવાની જે શુક્તિઓને કાવાદાવા તે;

કોઈ વાત, વસ્તુ કે દોષ ગુનાને અમુક બહાનાં બતાવીને દાંકવાની તજવીજ કરવી તે; છુપાવવા, ચર્ચાતી અટકાવવા કે દાખી. દેવાને યત્ન કરવો તે; યાગડથી બડ કરવું તે દાંકવું, કિં સં ઉધાકું હોય તેને બંધ કરવું; વાસવું; ખુલ્લી બાજુ કે મોં ઉપર આવ-રણ કરવું; આવરવું. (૨) છાવું; આચ્છા-વું:-છાપરે દાંકવું. (૩) સંતાડવું; છુપાવવું દેખાય નહિ તેમ કરવું; ઓઢવું:-મોં-માથું દાંક. (૪) છાતુ રાખવું; દાખી દેવું; નહિ ઉધાકું માડવું:-એ બાબત દાંકી દો. ગુનો દાંકશો નહિ.

દાંકોડુમો, પું ઉધાકું દાંકવું બંધ કરવું વગેરે કામ તે.

દાંકચું, વિં દાંકેલું; છુપું-છાતું. દાંકચું બાણું ઉધાકું જ છો આવેને ?

દાંખર, અં દાંકર, દોરની આગળ અમરતોજ આવતો ચપ્પ:-દોરદાંખર.

દાંગર, નં આરિયુ; ચીબકું. એક ભતની મોટી ને જાડી કાકડી.

દાંડું, નં મરી ગયેલું દોર.

દાંઢો, પું પુષ્ક ઉમ્મરનો બળદ; ઉતરી ગયેલો-હાડપિંજરથી મોટા બોખ જેવો બળદ તે.

દિગાર, પું દગલો; દગ, રાચિ.

દિંક, સીં ઢીક; હલકો હુંસો.

દિંકકું, વિં કોષ એક. અમુક, ફલાણું.

દિંકણી, સીં પાંવા ખાંડવાની ઉલાળીને સાં-ખેલું મારવાની ખાંડણી.

દિંકણું, વિં આ કે બીજું; અમુક એકાદ; ફલાણું.

દિંકવો, પું નદી અથવા તળાવમાંથી નીક કાઢીને કરેલો દિંચણુ સમાણું પાણી રહે એવો ખાંડો-દિંકવો કુવો. (૨) નદી કે તળાવમાંથી ખેતરોમાં પાણી લેવાને ખાંડો ખોદી તે ઉપર કરેલો ઉલાળિયો ઝીલો તે.

દિંગડમલ, પું પિંગલમ; પિંગો-ચરીરે પો-

યાતો ને મજબુત-મલ્લ જેવો માણસ તે. ઉં એ દિંગડમલ ધુતારો રે. પ્રા. કા.

દિંગડિંગી, સીં હુગડગી; જેમાંની દિંગડિંગ અવાજ નીકળે છે એવું એક વાણું, ઉં પટલ ઢોલ વાગે છે ત્યાં દિંગડિંગી. રણ. યજ. પ્રે.

દિંગલી, સીં છોકરીઓને રમવાની લુગડાની બનાવેલી નાની આવસી; પુતળી. (૨) નાજુક બાંધાની દિંગણી સી. (૩) નાની રૂપાળી રમાડવાં જેરી છોકરી.

દિંગણું, નં લુગડાનું પુતળું. (૨) નાનું રમા-ડવા જેવું છોકરું.

દિંગણો, પું પુરુષ ભતિનું લુગડાનું પુતળું, બાવણું. (૨) નાનો દિંગણો પુરુષ; ગટકી.

દિંચ, સીં દિંચવાપણું; પીવાનું અકરાંતિ-વાપણું; પીખ; પાન લોણપતા.

દિંચણું, પું અગનાં ઉપલા ને નીચલાં હાડકાં ને જોડનારી-જાંઘ ને નળાને જોડનારો જે વચ્ચે અવધવ-સંધિ ભાગ તે; ધુંટણું. કિં પ્રિં દિંચણું ભાગવા=કઠી કે ચાલી ચકે નહિ એમ કરવું. (૨) નાહિમલ ચર્ધ જવું. (૩) જીવન સક્રિત-મળનો નાશ થવો. દિંચણું માંડવા=માંખોડિયે પડવા માંડવું. (બાળકનું.)

દિંચણિયું, વિં દિંચણું જેટલું-ઉંચું; દિં-ચણુપુરું. (૨) નં જેનો વગેરે કેટલાક લોક જમવા ખેસતાં દિંચણું તેજે જેટલું રાખે છે તે, તેકણિયું. એ લોકડાનું ને ધા-વતું બને છે.

દિંચણું, કિં સં અકરાંતિવાપણું પીવું; વાર-વાર તેમજ ખૂબ પીધા-પાન કરવું; પી પી કરવું તે:-પાણી શું દિંચ્યા કરે છે ?

દિંચ્યાં, નં સાગરચારનો ચણક, ઉઠાં પછી-નો આંક. ૧ રાખ=૪૫, ૨ રાખ ૯, ૧૦ રાખ ૪૫ વગેરે.

દીક, સીં હલકો મડલો-ચાપટ મારવી તે;

ગોદો; ગુમો; મુષ્ટી; કસો. (૨) દોર ને
માયાનો દડસેલો મારે છે તે. કિં પ્રં
દીક મારવી=કસો મારવો.
દીકડું, વિં અમુક; દોઈ એકાડું; દીકલું.
દીકલું, વિં અમુક; દોઈ એકાડું; દીકડું.
દીકલી, સ્ત્રી સગઈ દરમિયાન ચુ ઉપર
પાપર ફેંકવાનું થતું, ચાપ્પી. ઉં ઉપ-
રથી દીકલી દાઢી, લોટી ગડ વણ્ટક.
કા. પ્ર. આગળના વખતમાં ઉંચા ગોર-
ચા ઉપર ગોઠવેલા ઉંટા જેવા થંતની
મારફત દુરમન ઉપર પાપરનો વરસાક
વરસાવવામાં આવતો હતો, એ દાઢી
તોપનું કામ કરતી.

દીકો, પું ગોદો; મડો; મુકો.
દીચ, વિં દીમચા જેવું બડું ને દદ તે.
દીક, વિં [સં. ધુણ્ડ] ધોટ; બેચરમ; દદ.
દીખલું; જીં ધીખલું; ગુમાનો માર મારવો.
દીમ, સ્ત્રી સોનાની લગડી; ગોળી.
દીમચું, નં લાકડાની ચપટી ગાંઠ; ખોડચું;
બડો ને દુકો લાકડાનો કકડો. (૨) ધેર
પાપેલી કચરાની બડી કોડી. (૩) કિંગ-
લું-ગટકી માણસ.

દીમકું, જીં દીમલું.
દીમલું, નં ધરીર ઉપર વામવાથી કે અવ-
નંદ કરડવાથી આવેલા સોજો તે; સોથ
ધરીર ઉપર લોહી બંધાઈ જમને વા માં-
સના સોજાથી કાણુ યથેલો જે ભાગ તે;
ગડ; ગાંઠ.

દીમર, પું [સં. ધીયર] માછી; અચ્છી-
માર; માછલાં પકડનારો; ધીવર.

દીમચું, જીં દીમચું.

દીચું, જીં દીમલું.

દીલ, સ્ત્રી વાર; વિલંબ; ખોટી. (૨) દીલ
કરવું-મૂકવું તે:-પતંગની દોરમાં દીલ
મૂક. (૩) આજસ અથવા બેપરવાણી કોઈ
કાર્ય કરવામાં વખત જવા દેવો તે; ધિ-

માય; હંચાય; આજસ. કિં પ્રં દીલ ક-
રતી=વાર લગાડતી.

દીલગંદું, વિં પોચું; દીલું; નરમ સ્વભા-
વનું. (૨) ખીકજ; પ્રસંગ-અળીને વખતે
ફાડી ભય એવું.

દીલું, વિં તંત નદિ એવું; નદિ બેએલું;
મુલતું; લખડતું:-નરખાં દીલાં પડી મપા-
ખાટલાની પાટી દીલી છે. (૨) નદિ સ-
જક એવું; નદિ કસેલું; પોચું:-આ માં
દીલી છે. ખાજકની સુમણીનું નાકું દીલું
ખાધું. (૩) રમણ જેવું; નરમ; પ્રવાહી.
:-દીલી ફાળ. (૪) નદિ કાણુ; પોચું.
(૫) પલ્લે-અમર કરે એવું; આદ્ર; નં
શરીર-સદન કરી ચકે એવું:-એવું મન
બહુ દીલું છે. (૬) દિમન રહિત; અ-
કોર; નરમ-પોચું:-જરા કપડો દેતાંએ
તે દીલો યજ ભય છે કોખને રાતું જો-
ધને તે બહુ દીલો યજ ભય તેવો છે.
(૭) નદિ સખન; નરમ. કિં પ્રં દીલું
પડવું=રગડા જેવું એકતાર કરવું. પોચું
કરવું; નરમ કરવું. દીલુંદય=મહુજ દીલું.
દીલું પડવું-દીલું યવું; દીલું મૂકવું, વગેરે.

દુકડું, કિં પાસે-નજીક જતું.

દુકાં, નં જેમાં ખાજરીના ઢાણા ખંધાય છે
તે ખાજરિયામાંનાં એક એક ઢાણાને પા-
રણ કરનારાં નાનાં ગુચ્છ જેવાં ફોરણ-ધર.
ખાજરિયામાંનાં ઢાણા પારણ કરનારાં ફૂથ.
આ ખાજરિયાનાં ઢાણા કાઢી લીધા પછી
રહેલાં ફૂથ દોરને ખવરાવવામાં આવે છે.
દુકસાં; દુકડું; કણ વગરનાં યોધા.

દુકડું, નં દુકડું એક વચનરૂપ.

દુકડું, અં [સં. ટોફ] પાસે; નજીક; વખત
પ્રમાણે ને છેલ્લ-લંબાણુ પ્રમાણે. અતિ
દૂર નહિ તે. ઉં લગન આવ્યાં દુકડરિ.
દુકડું દય=અહુજ પાસે.

દુંગ, પું ઢોંગ; ફેલતવા.

હુંગલું, નં ૦ ઝાડના નાના રોપાને ઢોર ખાધ
જય નહિ તે માટે તેની વ્યાસપાસ તે
ઢંકાઈ રહે એવી ઝાંખરાંની જે ધટા-વાડ
કરવામાં આવે છે તે; કાંટાવાળાં ઝાંખ-
રાંની ધટાદાર વાડ. (૨) ઝરડાં ઝાંખરાં
વગેરેની યુક્તિ; નાની મટુલી જેવું જે તે.
હુંડણું, કિં ૦ સં [સં. હુંદ] શોધવું; ખોળવું;
મેળવવા માટે આમ તેમ તપાસ કરવી.

હુંડિયો, પું ૦ [સં. હુંદ] શોધ કરનારો; અ-
હિંસા શોધનારો. કાષ્ઠએક નાનો સરખો
પથુ જીવ મરવો જોઈએ નહિ, એવી હુંડ
તપાસ રાખનારો જે અહિંસા ધર્મમાંનો
એક તે. એ નામે જોળખાતા સંપ્રદાયનો
અનુયાયી તે; જૈન-શ્રાવકોનો એક સંપ્ર-
દાય અને તે સંપ્રદાયનો જે એકાદો મા-
ણુસ તે. (૨) મેલો-ગલીચ રહેનારો મા-
ણુસ તે.

હુંડણી, સ્ત્રી ૦ એક જાતની રમત; ખડિયો;
ખાડો.

હુંડણું, કિં ૦ સં [સં. હુંદ] હુંડવું; શોધવું.
(૨) ખેતરમાંથી અનાજ અતિરિક્ત છોડ-
ખાસ કાઢી-શોધી શોધીને કાઢીનાંખવું;
રાંપી દેવી તે.

હુંડસાં, નં ૦ હુંડાં; જેમાં ખાજરીના કણુ રહે
છે તે; થોય-હુંડાની અંદર જેમાં ખાજ-
રીના કણુ ગોઠવાયેલા હોય છે તે. (૨)
થોયાં; જેમાં કણુરૂપી સરવ રહેલું નથી
એવું કણુસહું. (૩) ધૂળ, કંઈ નહિ,
એવા અર્થમાં વપરાય છે.:-એ શું મારશે
હુંડસાં ?

હુંડું, નં ૦ હુંડું; ખાજરિયામાંતું કણુ રહિત
ખાલી કણુસહું.

હુંડાન, નં ૦ હુંડાં અને ખીલું-ઝીલું ધાસ વ-
ગેરે; ઝીણા ધાસનો જથ્થો; થોય. (૨)
થોય; ફાતરાં.

હુંડો, પું ૦ હુંડાં વગેરે તે. (૨) થોયો લા-

કડા ને ધાસનો ગર તે; છુકો. (૩) લાક-
ખંનો વહેર; અથવા છોલ. (૪) ધર્મનો
મોટો જોડો ભાખરો. (૫) ધોંસો; જોડો
કાંખળો.

હૂસ, સ્ત્રી ૦ હૂસ; તાકાત-ચક્તિ ગળીજતી તે.
(૨) વિં ૦ હૂસ; પોચું ખોલે એવું; ફદલ રદ,
કંઈ અનાજ નહિ કરતાં ખાલી જય તેવું.

ઢેક, વિં ૦ છેલ્લું. એકરાઓ રમતમાં વાપરે છે.

ઢેકલી, સ્ત્રી ૦ નાનો ઢેકો; સપાટી ઉપર ઉપ-
સી આવેલી નાની ગાંઠ; ગડખ; નાની
ટેકરી.

ઢેકલો, પું ૦ ઢેકો; સપાટી ઉપર ઉપસી રહે-
લો હાડકા વગેરેનો ગોદો તે; હાથ, પગ,
છાતી કે પીઠ ઉપરનું કોઈ હાડકું વાંકું
વળી સપાટી ઉપર ટેકરા જેવું યથ રહેલું
હોય તે; ખુંધ.

ઢેકુટ, સ્ત્રી ૦ મૂચાકુટ; માયાઝીક; રાત ઠંડા-
કાની કડાકુટ તે. (૨) પંચાતી.

ઢેકો, પું ૦ સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલો જે
ભાગ તે; ટેકરા; ઉંચો રહેલો કોઈ પથુ
સપાટીમાંનો એકાદો ભાગ-અવયવ તે.
(૨) ચરીરની સપાટી ઉપર વળી ગયેલા
હાડકાને લીધે કુપસી રહેલો ભાગ તે;
ખુંધ. (૩) કમ્મરના હાડકાના આકડા-અ-
કોડા તે; ખસ્તિ; એસણીના હાડકાની કોર
તે.:-કેમ ઢેકો મરડીને બેઠો, કુલો. કિં ૦
પ્રં ૦ ઢેકો નમાવવો=અંગ બાળીને-કમ્મર
નમાવીને મહેનત કરવી; મહેનત પડે એવું
ખંતથી કામ કરવું; જાત ભાગરી. ઢેકો
દેવા=ખાડાખેયા; નીચી ઉંચી જમીન તે;
અસમ જમીન તે; ઢેકા વગેરે.

ઢેખાળી, સ્ત્રી ૦ નાની ઇટ; ઇટનો છુકો; ઇ-
ટના કકડા.

ઢેખાળો, પું ૦ ઇટનો મોટો કકડો; જીની-
કોરાએથી ખાંડિય થયેલી પથુ દગડા
જેવી આમ તેમ અંદાળતી રહેલી ઇટ;

રાહુ. (૨) કંઈ નહિ; શ્રુતિ:-એને શું મળવાનું છે ? ટેબાળા ? ૨૦ પ્ર૦ ટેબાળાની પેઠે અયડાલું=કંઈ લાભ હાનિ કે આડચણુ વગર જ્યાં ત્યાં રખાડયા કરવું. (૨) અતિથયતા બતાવે છે. કંઈ હિસાબમાં નહિ એમ, મોંઘ-નિરમ નહિ એમ. :-ટેબાળાની માફક રવડે છે. દેહની કે માન આખરની દરકાર વગર મહેનત કર્યા કરવી તે; નિરૂપણોને કિમ્મત વગરની હુમ્મ વસ્તુ તે ટેબાળો.

દેડ, પુ'૦ [પ્રા. દેયરો]. જેને અડતાં અમડાવાય એવો-ગણીય હલકો ધંધો કરનારો અનાર્થ માણસ; અસ્પર્ધ જાતિના અનાર્થોમાંનો એકાદ; હલકા ધંધા કરનારો અનાર્થ લોકનો એક સમૂહ-નાત તે. (૨) હલકો-પાછ અને મલિન વૃત્તિનો માણસ; હાડવાડિયો; ખરાબ નીચ સ્વભાવનો માણસ:-એ દેડનું નામ ના હેતા. (૩) કોષ. (૪) વિ. ૭૫૨; સંકર; ગંડુ:-દેડ શુભરાતી. દેડ કુળેતી-જાહેરમાં એક બીજાના દોષ કાઢીને લઇવું તે. વારંવાર લઇવું ને વળી એક યર્ષ જવું એવી રીતે બન્યે એક બીજાના બવાડા કરવા તે; લોકોમાં ખોટું પરસ્પર વગાણું કરાવવું તે. કહેવું દેડનું હોકરું દેખરે રાજ=હલકો માણસ હોય તે જુગથી ખુદી માપ. દેડ મુઝો ને આબડછેટ ગાંધમેયની પીડા મટી. ટેડવાડામાં તકે પેકો=ત્રાસ ત્રાસ ને કોવી યધ રહેવું તે.

દેડવાડો, પુ'૦ દેડ લોકને રહેવાનો મહોલો તે; ટેડવાસ. દિ'હસ્તાનનાં ગામડાંમાં બધે દેડાણે ગામની પરવાડે દેડ લોકોને રહેવાનો વાસ જુદો હોય છે. (૨) ગંદી અસ્વચ્છ જગા; કંડાળો અને ચીતળી ચડે એવી ખરાબ જગા-માણસ વગેરે તે. તકરાની નપવા દે નહિ અને ગંદકી કર્યા કરે

એવું ને (માણસ વગેરે) તે:-ગારી પડાયમાં તમે આ કથાંથી લારીને ટેડવાડો બાલ્યો ? (૩) ગંદકી; કચરો પુ'ને વગેરે તે આ ખુણામાં કેમ ટેડવાડો રાખ્યો છે. આ ટેડવાડો અહિંથી કાઢી નાંખો. પીડાકારી એવું ને તે ટેડવાડો.

દેડાઉ, વિ. ૦ દેડ મંબંધી, દેડ વણેલું બનાવેલું તે; જડુ; નહિ સફાઈદાર; ગામટી; સાદી કારીગરી સંલિત બનાવટનું:-દેડાઉ કાપક હવે કોણ વાપરે ?

દેડિયો, પુ'૦ દેડ

દેડી, સી. ૦ દેપડી; દેડની સી.

દેડું, ન. ૦ દેડ ઇત્યાદિનું ટોણું; દેડ વાધરી, ને હલકા બિખારી વગેરે તે; એકી બાજુ-પતરાણી છુટનારા લોકો-બિખારીઓ. (૨) ધાડું; ટોણું. (૩) વિ. ૦ દેડાઉ.

દેડિયો, પુ'૦ દેડ.

દેડો, પુ'૦ દેડ.

દેપલી, સી. ૦ કોઈ ચૂરણ-લોટ જેવા પદાર્થને પ્રવાહીમાં કરમેલી પલાળી તથા ફાળીને બનાવેલી નાની ચપટી ધાબડી; પહોળી ધાધરડી; દબડી; થેપલી; ચપડું દેપુ તે. દેપણું, ન. ૦ નાનું દેપુ; ચોસણું; ચકતું; ચૂરણને કસણી ફાળીને કરેલું દબડું (૨) સપાટીથી ઉંચો થયેલો-સુન્નેલો ધરીરનો ભાગ.

દેપુ, ન. ૦ [સં. સ્તેષ] રેતી માટી કે બીજા કોઈ ચૂરણનો પલાળી દબાવેલો લીધે બાઝી ગયેલો એક આકાર; દબડું; બાઝી ગયેલું મટાડું; ચીકણા પદાર્થનો જરા સખત લોચો; ચોસણું; ચકતું; ગડબ; રોડું; દગડું.

દેપુ, ન. ૦ દેપુ.

દેખરિયો, વિ. ૦ દેખરે લઇને આવેલો-એકલો યચેલો-સંધ, એલો; થોડાજ વખત રહેલા એકાદ ટંક ખાણું પડે તો તે માટે ઘેરથી

સાથેજ દીમણુ લઈ આવેલો એવો લોક
સમુદાય તે:-નદી કિનારે ઢેગરો મંથ
બરામ છે.

દેખડ, નં દીમણુ માટે તળીને અથવા તેલ કે
ધી લગાડીને બનાવેલા રોટલા. દેખગના
રોટમાં મસાલો-ગળપણુ વગેરે નાંખવામાં
આવે છે ને તવા ઉપર જરા જરા ધી
કે તેમ મૂકી તળી કાઢવામાં આવે છે.
દીમણુના રોટલા તે. ૩૦ પ્રં દેખરાં ખાં-
ધીને=ગાંધુ' ગોખીયંદન ખરચીને. ખાસ
માથે વહોરીને; ગાંધુ' ગુમાવીને. કહે-
હેડનું છોકરું દેખરે રાજ=દલકો-મરીખ
માણસ સાદી સાધારણ વસ્તુથી પણ રીઝે
એવા અર્થમાં વપરાય છે.

દેખો, પું ઘરીરની સપાટી ઉપર સોળ વ-
ગેરેના કારણે ઉપસેલો જે ભાગ તે; ટેકરો;
સોળે; ગડખ.

દેખો, પું એક ઔષધિ.

દેખડી, સ્ત્રી [પ્રા. દેયરો] ઢેડની સ્ત્રી.

દેર, પું દગલો. ઉં દ્રવ્ય અથમું કોષિ દેર,
ઉપમા દેવા એક કુખેર. દ્યારામ.

દેરી, સ્ત્રી દગલી.

દેલ, સ્ત્રી મયૂરી; મોરની માદા; મોરડી.

દેલઠી, સ્ત્રી નાનો મયૂરી.

દેશકું, નં પોદલો. (૨) કંઠી.

દેષકાં, નં લોળિયાં.

દેસરો, પું દોરે જે પોદલો મૂક્યો હોય તે.

દેસલો, પું દેવરો.

દેંક, વિં તાલું; ગળ્ગર; પૂર્ણ બરેલું; આ-
કંદાંત બરપુર; પેસે રોકે પૂર્ણ

દેંકવો, પું છાછરા કુવામાંથી અથવા નદી
કે તળાવમાંથી થોડી ઉંચી જગ્યા વા ખેત-
રમાં પાણી લેવાને માટે બનાવેલો ચંચ;
થોડી મહેનતે પાણી ઉભેયીને ઉપર લેવા-
ની કસામત.

દેંકડી, સ્ત્રી નાનો દેંકવો.

દેગી, વિં આળસ; સુસ્ત; એરી.

દેંચવો, પું લાંબી પુંછડીવાળો કાળો; જંગમી
ચકલો.

દેંક, વિં ખૂન નખી-તરકાષ-વકાસી ગયેલું:-
વાંકુંદેક.

દેયું, નં માટીની ગડખ; ભેખડ (૨) પાણી-
મતિ ખાડો.

દેયો, પું દેવાનો દગલો; ભેખડોનો દગ;
ટેકરો. પોચો રેતીનો દગ:-દેકાદેયો. (૨)
ખાડો; ખાંચો.

દેકડું, નં ૩ અથવા જુસાની પોચી માટી
ગાંધડી; પોકડું. (૨) ઘરીર-કાપા.

દેકળાં, નં આદ અને ચોખાના રોટને પ-
લાગી આથો આણીને બનાવેલો ખાવાનો
એક પદાર્થ; કંદાં. (૨) વચમાંથી
નક્ક દમડાં.

દેકળિયું, વિં જેની વચમાં કુલેલી દેકળી
નીકળેલી હોય એવું (વેલજી). (૨) વચ-
માંથી નક્કું ને કુલેલું હોય એવું; દેકળી
જવું તે.

દેકળી, સ્ત્રી વચમાંથી નક્કી ને ઉપસેલી એવી
નાની ગોળ દબડી, ચકતી; નક્કી નાની
ટીકડી. (૨) જે હાથેળીઓ વચ્ચે દાખીને
બનાવેલી અને દાળમાં ચકાવેલી ખાવાની
નક્કી રોટલી. (૩) માંસના લોચાની ગાંઠ;
ગડખ; નાનો ગોટલો. (૪) સાંકડા પટાની
કંદ દાળ દેકળી=દાળ અને દાળમાંજ
ખાંદેલાં નાનાં તિકકડનું જમણુ તે.

દેચકી, સ્ત્રી સાદી બનાવટનું નાનું લોડું;
માટીનો સાદો નાનો કળથ; ધડો.

દેહો, પું શાળમાં આડા વાણા નાંખવા
માટે કાતરમાં પાલવાની બર કે સરકટના
કકડા ઉપર જે કોકડી કરવામાં આવે
છે તે. દોડા બરવા-પુરવા=વાણાને માટે
બરના કકડા ઉપર તાર વિંટાળી આપવા.
તાણાનાં તાર લંબા કરેલા હોય છે અને

વાણના તાર એક સળી ઉપર વિંટળાવી
કાસકામાં ધાલી આડા વચમાં નાંખવામાં
આવે છે, એ તારની જે કોકડી તે દોઢો.
દોઢો, પુ'૦ સ્ત્રીની જનનેદ્રિય.

દોહણ, ન૦ (દોહણ-દોહણ.) બાળકની
ઝાળી-ખોમના ચારે છેડા સરખા અંતરે
પહોળા રહે તેમ રાખવાનાં નાકવાળાં
લાકડાં, દંડિકા; દોહણ; દોહણ. દોહણને
મે છેડે મે કાણું હોય છે તેમાં ખોમના
છેડાનાં નાકાં બરવવામાં આવે છે આથી
ખોમ પહોળા રહે છે.

દોર, ન૦ ખેતી, સ્વારી અને દૂધ દહિં માટે
પાળવામાં આવતાં મોટાં ચોપગાં જના-
વર તે; પશુ. માય, બળદ, ઘેડા, બેંચ
વગેરે. (૨) જનાવર; જંગલમાં ધાસ વ-
ગેરે ચરીને રહેનારાં પ્રાણી. (હિંસક નહિ
-પળાય એવાં.) મનુષ્યના જેવી જેને
વાણી અને વિચાર કરવાની ક્ષમિ નથી
તે. (૨) વિવેક-વિચાર રહિત, અણમન-
જી; મૂર્ખ; જેને ઝાઝી ગતાગમ પડે નહિ
એવું માણસ; બરડા. (૩) માલ; ધન:-
ચોર દોર એકઠા કરે. અર્થાત્ ચોરને
અને તેણે ચોરેલા (દોર) ચાલને. કહે-
દોરના ચાલમાં કુચો. પડે પણ માણસના
ચાલમાં ન પડે. અર્થાત્ માણસની બત-
રીસાએ ચડ્યું તે પાપમાલ થઈ જાય.

દોરદાંખર, ન૦ દોરદાંકર; દોર વગેરે.

દોલ, ન૦ અંદરથી થોલા ખોખાને મોજી જ-
કું ચામડું જડીને બનાવેલું વાણ; વાલું;
નગારું; તંગ-ખેંચીને જડેલા ચામડા ઉપર
દંડિકા દોઢાનાં દમદમ બોલે એવું વાલું.
૫૮૬. કિં પ્ર૦ દોલ વાગવું=સાં જાણે
તેમ થવું; જાહેર થવું; દમદમ થઈ રહેવું.
-ચોરી થઈ ત્યારે શું દોલ વાગશે? ના.
તે તો કોઈ જાણુથી પણ નહિ. દોલ વગા-
વું=જાહેર કરવું. સૌ કોઈ જાણે તેમ ક-

રવું; ચાલન કરવું. વાગતે દોલે જવું-
ચાલન જવું, છ ચોક-ચોરી છુપીથી નહિ
પણ સી જાણે તેમ જવું અને તે નહિ
અટકાવી શકાવું. ૩૦ પ્ર૦ દોલને દમકે
પાણી આવવું=મારવાડમાં કુવા એટલા ઉંડા
હોય છે કે કોસિયાને કોય કાઠે આવતાં
તરીલાના બળદ ઉભા રખાવવા માટે દોલે
દડો દેવો પડે છે. દોલે દંડો દેવો=સ્વારી
એ ચડવું; ઉત્સાહ ભેર સી કોઈને જાહેર
ધાય તેમ-ચાલન કોઈ કામ કરવાને તત્પ-
ર થવું.

દોલક, ન૦ નાનું દોલ; પખાજ.

દોલકી, સી૦ નાનું દોલ; નગારી. કિ. પ્ર૦
દોલકી જાળવવી=નાચનારની પાછળ ફરવું
અને તેના નાચને ઘાટેઘાટ નગારું વગા-
વવું. (૨) વખાણ કે પ્રુથામત માટે હાજી
હા કરવું; સામે માણસ કહે તેને બળવું
જ બોલવા મંડી જવું. બન્ને તરફની
દોલકી જાળવવી=જે જેમ બોલે તેને
તેમજ હા, હા કહીને ઉત્તેજન આપવું,
બેક રીતે સાફ સાફ કલા કરવું.

દોલકું, ન૦ કુદ નગારું; જેવું તેવું નાનું
દોલ. કિં પ્ર૦ દોલકું ફટવું=સમજ્યું ન
સમજ્યું ન્યાં ત્યાં ખડખડું હાજી હા
કરવું અને ખોડું ઉત્તેજન આપવું. તાનમાં
તાલ બેનાલ જેવા વગર જેમ ફાંચું
તેમ દોલકું; બોલવું તે.

દોલકી, સી૦ નાનો રંગિત ખાટશો; પલંગડી.
દોલજી, સી૦ દોલકી.

દોલાણ, દોલાવ; હાજી; ઉપરથી નીચે તરફ
દગતો જતો પ્રદેય; દગતો શ્રમામ.

દોલિયો, પુ૦ મોટો રંગિત ખાટશો; પલંગ.
૧૦ ત્યારે દગાવું બમર દોલિયો. કહે-
દોલિયો તળાઈએ શોભે=હાથી અંબાડી એ
શોભે એમ; જે યોગ્ય ઉપકરણ દોલ તોજ
વસ્તુ શોભે દોલિયો-ધરકપીએ ન શોભે.

દોહી, પું. દોહ વગાડવાનો ધધો કરનારો; દોહ, નગારાં વગેરે વગાડવામાં જેમની આજીવિકા હોય તે. દોહ વગાડવાનો ધધો કરનાર વર્ગ; રાવળિયા વગેરે. કહે. દોહીને ત્યાં વિવાહ તે છદે છદે નાચે= ધરનો કસબ તે ગમે તેમ કરે; આણુકલી જાતિના લોક પોતાના હાથની વાત હોય તેનો સહેજે દુરપયોગ કરે.

દોહો, પું. [સં. નાયક. નાયકનું દોહ ને પ્રિયાનું ઘળ-ધેણ પ્રાકૃતમાં આદેય રૂપે યાપ છે.] પ્રિયતમ; નાપક; વર; ધણી. (૨) મૂર્ખ; કંઈ સમજે નહિ એવો-જ-ડસો; અચતુર; હજીપ્રપંચ કે કાવાતાવામાં ઝાઝું સમજી શકે નહિ એવો માણસ. ખાઈ પાને બેસી રહે એવો-સ્થૂલ સારો દેખવડો પણ ચંચળ નહિ એવો; કામ ચાતુર્યથી અનભિયર:-દોહો માર.

દોહુ; નં કચકું.

દોહો, પું. હુંસો. (૨) જડો બાખરો;

દોળ, પું. તાંબાપીનળ ઉપર સોના રૂપાની જે ઝળકી ચઢાવવામાં આવે તે; બહુ જ આણું પડ-પર, પાસ. (૨) ખોટો, તકલે-દી બમકો-દેખાવ તે; ટાપટીપ; આડંબર; દંભ; ખોટી શોભા. કિં પ્રં દોળ ચઢાવવો=ઉપર ઉપરથી સારૂ બમકાદાર દેખાય તેમ કરવું; સાક્ષર ને ટાપટીપથી શોભે એમ કરવું. ખાલી શોભા-સારાપણું દેખાય તેમ કરવું; ઝાપ આપવો.

દોળવું; નં દળા પડે એવું સારી બેસણી વગરનું દોયકું:-ખાંડ વગરનું દોળવું= આમ તેમ-ગમે તેમ દળા પડે એવું; અનિશ્ચિત સ્વભાવનું, ફરી જાય એવું માણસ.

દોળવું; કિં સં પ્રવાહીને પાત્રમાંથી બહાર નાંખવું; રેડવું; વહેવડાવવું; હાંટવું; અભિષેક કરવો:-હાથિણીએ કળસ દોળવો. પ્રવાહી તેના પાત્રમાંથી બહાર નીકળે એ-

મ કરવું; દબે તેમ કરવું. (૨) ધોળવું; ભેપન કરવું. (૩) વિંઝવું; હલાવવું; પવન નાંખવો; પંખો નાંખવો. ઉં કાળજડાની કોર હું તમને વિંઝણું વા દોળું, રાજ. (૪) બરબાદ કરવું; ઉશીર દેવું; નિરર્થક મણી કાઢીનાંખવું:-ખાડી હાથ ઉઠરડે દોળો.

દોળાવ, પું. દળતો-ઉમેધી નીચે ઉતરતા દાળવાળો પ્રદેય; બૂંભાગ; દાળ; ગરાડ; ટેકરાનો ઉતાર તે. (૨) ઉતરતા દાળવાળો ને ધાટ તે; ધુમ્મટની-ધડાની બાજુઓનો ઉતરતો દળતો ધાટ.

દોળાવું; કિં અં રેડાવું; હંટાવું; દળવું; પ્રવાહીનું તેના પાત્રમાંથી બહાર નીકળવું. (૨) વિંઝવું; ઉડવું; આસપાસ ધ્રુમાવું. ઉં મારા કિયા બાધને ચમર દોળાવ.

દોળીપાકવું; કિં સં ઉપરથી ઉમેધી નીચે નાંખી દેવું; ધકો મારીને બેટેલા, ઉમેલા કે ગોઠવેલાને સુવાડી દેવું; દળા પડે એમ કરવું. ઉં ઉધે મોકલ્યું બગાસ કે જ બગાસા વું, તારું કણું નહિ માને તો દોળાપાડીય હું. (૨) કોષને માથે નાંખી દેવું; પોતાનો દોષ છુપાવી તે બીજની ઉપર મૂકી દેવો; જોખમ ઝોડાડવું; દોષારોપ કરવો; બીજને ચિર ઝોળાવવું:- તેણે પોતાનું આજ મારે માથે દોળા પાડ્યું. (૩) જમીનદોસ્ત કચે નાંખવું; સુવાડી દેવું; નાચ કરવું; તમામ બરબાદ કરવું:-પિવાય નહિ તો દોળીનાંખવું.

દોળો, પું. દાળ; દોળાવ; કટણ.

દોંગ, પું. ખોટો દેખાવ કરવો તે; ખરેખર હોય તેથી જુદું બહાર દેખાડવું; સમ-જવવું તે; દંભ; આડંબર; દેખાવ. (૨) ધુતારાપણું; કપટીપણું; પ્રપંચ. (૩) ચાળા; મજાક; કઠૂં; પરિહાસ. (૪) બહાડું; મિથ; ખોટું કારણ (૫) વેચમારીપણું; વેચ;

ખેલ; રમત. (૬) ખોટું ધતિંગ; ખોટારૂ.
 (૭) કિં પ્રં દોંગ કરવો=ખોટો દેખાવ કરવો;
 ખોટું દુઃખ, દેન્ય રાણું વગેરે. તે. દોંગ
 ચલાવવો=અંદરથી સાર-તરવ રહિત પણ
 બહારથી મોટા આડંબરવાળું, ધતિંગ ચ-
 લાવવું. ધર્મ, વગેરે માટે. દોંગ માંડવો=
 ધુતારાપાણું માંડવું; તોફાન-સાચું માણસ
 અંતર્ગત ન્યાય-હરી ન્યાય એવું ખોટું ધિં-
 ગાણું, અચાવવું.

દોંગી, વિં, દોંગ કરનાર; દંભી; આડંબરી.
 (૨) ધુતારો; અંદરથી એક અને બહા-
 રથી બીજો દેખાવ કરનાર; નહિ સાચો;
 દિમાકી.

દોંગ્ય, વિં છર્ણ; ખળખળા ગયેલું; ખખ-
 ધરડો દોંગ્ય.

દોંગ્યરૂં, નં દોરચર, ઝોલું; ખાણ; ટાહું અને
 સ્વાદ રહિત-ધૂળધાણી ખાવાનું તે. (૨)

વિં બહુ ટાહું, વાસી; એરવાદ; ઝોતા
 જેવું.

દોંડોડો, પું [મ.] પત્થર ફોડનારો-ધ-
 ડનારો તે; ચલાટ.

દોંડો, પું પત્થર; પહાણો. (૨) મોટા અને
 ધરડો ખખ બળદ. (૩) વિં મોટા ઉંચા
 હાડપિંજરવાળો; ખૂબ મોટો; ઉમ્મર
 લાયક; પ્રોટ:-મોટો દોંડો થયો હવે કંઈ
 સમજે છે કે નહિ? (૪) મૂર્ખ; અક્ષલ
 વગરનો; બડસો; બેવકુફ; બુદ્ધિ વગરનો.

દોંલું, નં દોપલું; ખોઈ, પહોળા, રાખવાનો
 હંડિકા.

દોંલો, પું દોંલો; બડલો; બેઅબી જેવા
 કરે એવો માણસ; ઝોરો; નામરદો; પો-
 તાની સ્ત્રી પોતાના કાણુમાં રાખી ચકે
 નહિ એવો દોલો.

જી.

જી, પું [સં. જી] ચળચળી ભાષાની લિ-
 પિતો છંવીસમો મૂળાક્ષર અને પંદરમો
 અંતર વર્ણ-અક્ષર ત્રીજો અનુનાસિક.

જી અક્ષરથી શરૂ થતો ઠોઠ પછી ચળ
 ચળચળી ભાષામાં નથી.

જી
 ૫૦૭

ત.

ત, પું [સં ત્] ગુજરાતી બાપાના મૂળા-
ક્ષરોમાંનો સત્તાવીસમો અને વ્યંજનોમાંનો
સોળમો ફંતરયાની વ્યંજન વર્ણ-અક્ષર;
તકાર; તત્તો.

તધયાર, જુઠું તૈયાર.

તધયારતમ, જુઠું તપાર.

તધયારી, તૈયારી.

તઇં, અઠ તદિં; ત્યાં.

તઉ, વિઠ તાઉ; તૌ; તીપુ; ગરમ મિળ-
વતું; ઝટ ઉરકેરાઇ જાય એવા રવમા-
વતું; જલદ; આકળું:-એ તો તઉ મા-
ણુસ છે.

તક, ઓ [ફા.] લાગનો વખત તે; કોઇ
કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટેનો યોગ્ય અવ-
સર હોય તે; કાર્યસિદ્ધિ કાળ; યોગ્ય સ-
મય; પ્રસંગ; યોગ; જોખવાઈ; લાગ; સં-
ધિ. (૨) મોસમ; વેળા; રત; પાક વજે-
રનો સમય તે. કિં પ્રં તક મળવી=
લાગ મળવો; કાર્ય કરવાને યોગ્ય અવસર
પ્રાપ્ત થઈ જવો. તકખોવી, તકગુમાવવી.
તક સાચવવી=પ્રસંગાનુસાર સમય વિચા-
રો કાર્ય કરી આપવું તે; બીડ ભાગવી;
'અણીનો અવસર છે' એમ વિચારી તે
પ્રમાણે વર્તી લેવું તે; ખરેખર વખતે મદદ
કરવી. તક જોવી=યોગ્ય સમય આવતા
લગી રાહ જોવી. કહેઠું તક તેવો તડકો.
ગઇ તક બાહજો વાંચતો નથી. તકનાં
વાળાં તકેજ વાગે. (૩) અઠ [સં.અં-સંક]
લગી; સુધી; પર્યંત:-કાલતક.

તકતક, વિઠ તેજ મારતું હોય એવું; ચકચક;
ઝગઝગ; તગતગ; ઝળઝળાં:-એતું મોહું
તકતક થાય છે. અંદરના બરાવાથી
તસતસ થઇને સુવાળી આગડીએ તેજ
દેખાવું તે.

તકતકવું, વિઠ ઝગઝગતક થતું; ચકચકવું; તે-
જ મારતું; તગતગવું.

તકતકવું, કિં અઠ તકતક થવું; ચકચકવું;
ઝગઝગવું; તગતગવું. સુવાળી નાણુક આ-
મડી વગેરેનું ખેંચાઇ તંગ થઈ ઝળાં-
ઝળાં થઇ રહેવું.

તકતી, ઓ [અ. તર્કત] લાકડાની, કાચની
કે ધાતુની પાતળી પથ્રુ ખુણાદાર ચકતી;
નાની પાતળી ચોખ્ખુ આકૃતિ; ચોટી.
(૨) પાતળી ચીપ; પાટી; રૂળી. (૩)
એક જાતનું ધરણું.

તકતો, પું તખતો; અરીસો; દર્પણ. (૨)
મોટી તકતી; પાતળી પથ્રુ લાંબી પહોળી
કાચ કે પત્થરની છાટ.

તકદીર, ઓ (૧૦) [અ] નસીબ; આવી;
કિસ્મત; ભાગ્ય; સંનિત; પ્રારબ્ધ; હકૂનો
લેખ. કહેઠું તકદીર આગળ તદખીરનું
કંઈ ચાલતું નથી.

તકરાર, ઓ [અ.] બે અથવા ધણુ જણ
વચ્ચે અમુક મતભેદને લઇ જે સંવાદ કે
બોલચાલ થાય તે; વિવાદ; ખરા ખોટાનો
ઝગડો, મત ફેરની બોલાબોલ; હુજૂજત;
કનિયો; વકવાડ; ટોટી. (૨) કારણ; સખ-
બ; હેતુ; દલીલ:-એની તકરાર ખોટી
છે. (૩) વધિ; વિરુદ્ધતા. (૪) વિવાદ
કરવાની રીત. (૫) માયાફાડ; ખોશ;
આમંદ; લાના કર્યા કરવી તે. કિં
પ્રં તકરાર કરવી=ચલાવવી=વિવાદ ક-
રવો; વાદ ચલાવવો. (૨) લડાઇ
કરવી. તકરાર લેરી=સામે થવું; આમ
થવું જોઇએ એમ હેતુ પુરઃસર વાદ લઇને
જણાવવું. (૨) પારકી લડાઇ વહોરી લેવી;
વિરુદ્ધ પડવું. તકરાર સાંભળવી=સામાની
દલીલો ને કારણો હોય તે સાંભળી લેવાં;

ફરિયાદને તેનાં કારણુ જાણી લેવા.
તકરાંચિયો, પું જેને તકરાં કરવાની ટેવ
હોય એવો માણસ; માથાફાડિયો.

તકરાંચી, વિં તકરાં કરનાર. (માણસ.) જે-
માં વાંધો નીકળે-તકરાં કરવીજ પડે
એવું (કામ.):—આ તકરાંચી જમીન છે.

તકલેદી, જું તકલેદી.

તકલોદી, જું તકલોદી.

તકલીફ, ઓ. [અ.] ખુસીખત; વિપત્તિ. (૨)
દુઃખ; કસેથ; કષ્ટ.

તકલેદી, વિં [અ. તક્લીદી] મજબુત
તેમજ ટકાઉ નહિ એવું; નાજુક; બળ કે
સત્વરહિત; અદૃઢ; સહેજ આંચકો લાગતાં
ઉઘસી પડે કે બાગી જાય એવું; કમજોર;
કાવલું; કામચલાઉ. (૨) કાચુ પોચું;
નખળું. (૩) બનાવટી; ઉપરથી સાઈ અને
મજબુત લાગે પરંતુ અંદરથી ટકાઉ સત્વ-
વાળું ન હોય એવું. તકલીદી; કાગદી; ફેકું.

તકસીર, ઓં [અ.] જૂલ; ચૂક; કસર; વાં-
ક; દોષ; અપરાધ; શુનો. તકસીરવાર=શુને-
ગાર; અપરાધી.

તકાજો, પું ચેરથા.

તકાદો, પું [અ. તક્કદા] કોઈ પણ કાર્ય
ઝટ કરી નાંખવાનું સામા માણસ પર દબા-
ણુ કરવું તે; તગાદો; માગતું લહેણું પતાવી
દેવાને કરવામાં આવતો જે આગ્રહ તે;
આંપીને ઉઘરાણી કરવી તે. (૨) જખર-
જરતી કરવી તે; હુકમના જોરથી કામ
લેવું તે. માગતા લહેણાની ઉઘરાણી બા-
બન વપરાય છે.—લોકો ઉપર તકાદો કરી
ને નાણાં વસુલ કરી લે. કિં પ્રં તકાદો
કરવો=દબાણુ-જોર વાપરવું; ચીવટાઈથી
માગણી કરવી.

તકાર, પું [સં] તતો; ત અક્ષર અને ત
એવો ઉચ્ચાર તે.

તકાવણું, કિં સં નજરમાં ધાલવું; તાકવું;

પોતાને મળે અથવા ભોગ પડે તો સાઈ
એવી દાનત રાખવી; લેવાની ઇચ્છા કરવી;
લાગ જોતા રહેવું. (૨) તોફે એમ કરા-
વવું; નિશાન માંડતાં થીખવવું.

તકાવી, ઓં [અં] તગાવી; જેતીને માટે
જોગજર, બી, અને જેતીને ઉપયોગી
સાધન સરકાર તરફથી ઝણૂરપે ખેડુતને
આપવામાં આવે તે; ધન-રોકક વગેરે તે.

તકાસણું, કિં સં પોતાને ભોગ પડે એવી
દાનત રાખવી; લાલસા રાખવી; લાગ ફાવે
તો લઇ લેવા-પચાવી પકવા ઉપર નજર
રાખતા રહેવું. લાલચવાળી વાંકી નજરે
મેળવવા ઉપર લક્ષ-નિશાન રાખવું; ઇચ્છા-
વું.—કોઈનું છુરું તકાસણું નહિ, સાઈ
તકાસો ને જુઓ સારું થશે.

તકિયો, પું [ફા. તકીય] અદેલીને બેસા-
ય એવું પોચું જાડું ગદેહું; બરડા પાછળ
જૂકવનારે કે માથા તળે ધાલવાનો રૂબ-
રો પોચો નાની મોટી ગાંસડી જેવો
ખુંબુસો તે; મોડું જાડું. (૨)
અદેલીને બેસાય એવો ચુનાનો ગમ્મ;
ચોતરા-ચોટલાની બાજુનો અદેલાય એવો
જે ભાગ તે. (૩) ફકીરને પડી રહેવાનું
સ્થાન; ચોતરા તે; પીર વગેરેનું સ્થાન.—
કાળુખિયાનો તકિયો.

તકેદારી, ઓં ધમધોકાર કામ ચાલુ રહે
એવી કડકની નજર રાખવી તે; તકાકા
બંધ રોકમાં ને રોકમાં હુકમજોર કામ લેવા-
તું રહે એવી દેખરેખ રાખવી તે; જાપતો;
આંપતી તપાસ-સંભાળ રાખવી તે; આ-
ગ્રહ ને ખંત રાખીને કામ લેવું તે; ખૂબ
સંભાળ રાખવી તે. જગતી ચોક્કા રાખવી
તે; જેમાંથી કોઈથી ચંસકાય નહિ અથવા
ગણત કે વાપ દેવાય નહિ એવી ચોક-
સી રાખવી તે.

તક, પું [સં] પંજગની ઉત્તર પશ્ચિમ દિ-

શાએ આવેલો એક પ્રાંત. શુએત્સંગે તેના પ્રવાસમાં આનું વર્ણન આપેલું છે.
તક, સ્ત્રીં [સં] છાય; દહિં બાગી-વલો-
વીને મંખણુ કાઢી લીધા પછી રહેલું
પ્રવાહી; તાંક. (૨) બાગેલું દહિં; મટી.
તકપ્રમેહ=છાયાના જેવો પિચાળ આવે એ-
વો એક રાગ.

તક્ષક, પું (સં) પાતાળમાં રહેતા મોટા આક
નાગોમાંનો એક નાગ. ક્ષયિ કષય અને
કદ્યથી એનો જન્મ થયો હતો. જનમે-
જ્ય રાજના સર્પ યગમાં સાત નાગકુળ
બાળી જવા છતાં આસ્તીક મુનિએ તક્ષક
અને તેના કુળને બચાવી લીધું હતું. ઉં
ભારા પિતાની કોટે માલ્યો કાળોનાગ, તેને
ખાળે તક્ષકનાગ. હાલના ઇતિહાસની દ-
ષ્ટિએ જોનારા કહે છે કે, તક્ષકકુળને નામે
જાળખાતી એક આખી જાતિ હતી. ટિ-
એટ ને ચીન તરફના કેટલાક લોક પોતાને
તક્ષક વંશના માને છે. જનમેજ્યે તક્ષ-
ચિલા છતી તક્ષકો વગેરેનો નાથ ક્યો તે
ઉપરથી સર્પ સત્રની આધ્યાત્મિકા ચાલી છે.

તક્ષશિલા, સ્ત્રીં ઉત્તર પંજાબમાં આવેલું
એક પ્રાચીન નગર અને તેની આસપા-
સનો પ્રદેશ. બૌદ્ધોની જહોજલાલી કર-
મિયાન એની આબાદી હતી અને પાર-
સિયુતથી તે ખીજે નંખરે ગણાતું હતું.
શુએત્સંગે એનું વર્ણન કરેલું છે. તે એક
મોટું વિદ્યાપીઠ હતું. ચાણક્ય તક્ષશિલાને
રહેવાસી હતો.

તખત, નં (ફા. તમૂત) રાજગાદી; સિં-
હાસન; રાજ-પાદચાહને કચેરી બરીને
બેસવાનું મુદ્દવાન સુંદર આસન તે. (૨)
ઉચ્ચસ્થાન; ઉત્તમસ્થાન; અગ્રસ્થાન; મોં-
ખરો:-તમે તો તખતની જગા લઈ બેઠા
હતા. તખતનચીન=રાજગાદીએ બેઠેલો; જોને
રાજામિલેક થયેલો હોય તે. તખત, ત-

ખતે તાહિસ=મયૂરાસન, ચાહજહાને છ કરોડ
રૂપિયા ખરચી આ સિંહાસન બનાવરાવ્યું
હતું. તખતનચીન=રાજગાદી ઉપર બેઠે-
લો-રાજા.

તખતી-સ્ત્રીં પાતળા ચોખ્ખણ ચિપાટ; ફળું;
પાટી. (૨) ખીણું; જેની અંદર અમુક
આકાર ખોદી-કોતરી કાઢેલો હોય અને
તેમાં ધાતુ વગેરેનો રસ રેડતાં અમુક આ-
કાર પડેલો હોય એવી બનાવટ; અક્ષરની
તખતીઓ-ખીલા. (૩) કાગળનો તાવ.

તખતો, પું (ફા. તમૂત) પાતળું ચોખ્ખણ
પાટિયું; ફળું; પાંટ; છાદ (૨) મોં જો-
વાનો કાચનો ચોખ્ખણ આકાર; આરસી;
ઈર્ષ્ય; ચાટણું-લો. (૩) ચીતરેલી કાચની
પાટી; ચિત્ર કાઢેલો કાચનો ચાટલો.

તખત, જુનં તખત.

તખતેતાહિસ, નં મોરની આકૃતિનું સુંદર ને
મુદ્દવાનું સિંહાસન. ચાહજહાન પાદચાહ
ખરાં મોતી ને જવાહીર જણવી છ
કરોડનું એક સિંહાસન કરાવ્યું હતું તે.
બનિર્ચરના પ્રવાસમાં એનું વર્ણન છે.

તગડ, સ્ત્રીં (તગ-ગેડનું ઉપરથી) દોડા
દોડી; પગ દોડ; રખડપટ્ટી; અથડામણ;
કાળની ધાધ-તર્કમાર હોવાને કીધે વા-
રંવાર આમ તેમ ફેરા આંટા ખાવાનો જે
પરિશ્રમ પડેલો તે; તગડ; (કય) ઉતાવળે
મણ્યાં કામ પાછળ દોડાદોડ કરવાની હોય
તે. (૨) ઉતાવળે દોડાવવું તે; દોડ; રખડ;
ધાધ; દોડધામ; ધમાલ:-મોસમમાં તગડ
યાય પછી કંઈ નહિ.

તગડણું, કિં સં આમ તેમ ઉતાવળે દોડાવ-
દોડાવ કરવું તે; દોડાવણું; આમ તેમ ફેરા
આંટા ખવરાવવા; બહિં તહિં જરા જરા
માં દોડાવ્યા કરવું; તગેણું; રખડાવણું; ફેરા
ખવરાવવા; નાહક દોડાદોડ કરાવવી. જોરથી
મારીને દોડવાની અછી શક્તિ ન હોવા

છતાં પણ દોડાવવું; બળાત્કારે કામ લેવું;
ખેંચવું; તાણવું; ધસરાવું. આ ટટવાને
હવે કેટલાં વર્ષ તગડશો-તગેડશો.
તગડિયો, પુ'ં ત્રણસેરે ભરત તે; વાણુ ભરેલો
ખાટસો કે જેમાં ત્રણ ત્રણ સેરા છુટ-
ડીને મુંજ કે બિંડી ભરેલી હોય, ત્રણ
છુટડી સેરે ભરેલા વાણુનો ખાટસો. (૨)
તગડિયુ ભરત.

તગડો, પુ'ં ત્રણ એ સંખ્યાનું વિહૂન, ત્રણનો
આક તે, ક.

તગણું, વિં ત્રણ ધણું; 'ત્રમણું' એક પછી
એક ત્રણ ફેરી હોય તેટલું; ત્રણગણું.

તગતમ, અં ચકચક; ચળક ચળક; અગમ,
સકાષથી તગતું હોય તેમ. કિં પ્રં તમ
તમ ધવું=અર્જાજર્જા યવું; તેજ મારવું;
દીપવું (૨) ખેચાઈ ને તંગ 'ધવું'; તંગ
ધવાને લીધે ચકચકવું.

તગતગણું, કિં અં ચળક ચળક ધવું; અગ-
અગવું; દીપવું. (૨) ચંચળ અને સંગ
રહિત હોવા છતાં માત્ર ખાલી ઝાંખું
ઝાખું અળકયા કરવું; જરા જરા ઝાખી
અળકી ચમકયા કરવી :-ખણું ચંચળ જીવું
પડી ગયું છે, સંગ જતી રહી છે છતાં
માત્ર ખેડોળા તર્ગતયા કરે છે.

તગર, નં એક ફૂલઝાડ. (૨) એક ઓપધિ,
એક ઝાડ, કાસ્તીર ને અઘ્ઘાનિસ્તાન ઉપ-
રાંત માદ્યગારકર ને બંજીબારમાં તગરના
ઝાડ ધાય છે એના લાકડામાં અને તેલમાં
સુગંધિ રહે છે.

તગણું, કિં અં તગતગણું; તેજ મારવું, પ્રકા-
શવું, દીપવું, અગઅગવું.

તગાળે, જીં તગાદો

તગાદો, પુ'ં તગાદો; ચાપની હથરાણી તે;
ઝટ પતારી દેવાનું કળાણ કરવું તે

તગારું, નં [ફા. તગારદ] માટીની ગાર
અથવા સુનાનો કેલ બરવાનું કદામ જેવું

લોખંડનું પાત્ર તે; કટાહ; કદાયા જેવું
વાસણ-ટોપલી. (૨) મોટું કુલેલું પેટ,

હોબરું. ઉં જમ્યા જમાયું જેટલું, જડ-

રામ ભટ નેટ, વધુ તગારું દેખીને, હં

સતાં દુખે પેટ. બુલાખી કિં પ્રં તગારું
ભરવું=ચાંપીને જમવું; ખાવું.

તગાવી, અં [અ. તકાવી] બ્યાજ સાથે
પાછા આપવાની ભરતે સરકાર કે જમી
નદારે ખેડૂતને ખેતી કરવાને અગાઉથી
નાણા આપવા તે.

તગેડણું, કિં સં દોડાવવું, આમ તેમ ઉતા
વળે દોડાદોડ કરાવવી; રખડાવવું. (૨)
જેરથી હાંકવું. ચાકી જાય તેમ અહિં
તહિં ફેરવવું.

તગેડો, પુ'ં ધણાં કામને લીધે આમ તેમ
દોડાદોડી કરાવવી-યરી તે, વખતસર કામ
આટોપી લેવાને પડતી જે ધાઈ તે; રખડ;
અચકામચકા; આમ તેમ ફરવાની મહેનત;
તરત કામ કરી નાંખવાની ધમાલ;
પગતોડ.

તજ, અં [સં. દષ્ટ] તમાસની લાલ,
તીખી, મીઠી અને સુગંધવાળી છાલ; લા-
લચીની; જાવંત્રીના ઝાડની છુટી છાલ;
તજની ગણુના ગરમ મસાલામાં છે.

તજગરો, પુ'ં ઉપર ઉપરથી તપાસ લેવી તે,
હિસાબ, સાર; ખરી હકીકત શું છે તેનું
તાત્પર્ય તપાસી લેવું તે કિં પ્રં તજ-
ગરો લેવો=હિસાબ લેવો; સાર જોઈ લેવો;
પાર લેવો. તજકિરા=તજકરો=તજનીજ,
ચર્ચા, જીકર લેવી તે.

તજન, નં તજન; ત્યાગ.

તજવીજ, અં [ફા. તજવીજ] તપાસ,
સોધ (૨) ચક્રિત, કરામત (૩) યત્ન;
કોયીય, મહેનત (૪) ચોકમો; બંદોબસ્ત,
મંબાળ. કિં પ્રં તજવીજ કરવી=તપાસ
કરવી, યત્ન કરવો, ચોકસા કરવી. તજ-

વીજ રાખવી=સંભાળ રાખવી; ભાળ લેતા રહેવું; કેંસલો; નિર્ણય.

તજવીજ્ઞાન, પું કોષ કામકાજ વગેરે બરાબર ચાલે છે કે નહિ ? તેમાં કંઈ ગરહ ત કે ધાલમેલ થાય છે કે નહિ ? અને શરિયાદ હોય તો તે શું છે ? વગેરે બાબતની તપાસ કરી ચોકસી રાખનાર અધિકારી તે.

તજવું, કિં સં [સં. ત્યજ] તજ દેવું; છોડી દેવું; છોડવું; ત્યાગ કરવો; ત્રુટી દેવું; વરજવું; દૂર કરવું; છોડવું. ફરીને સંગ નહિ કરવા માટે છોડી દઈ જતા રહેવું; હમેશને માટે પરિત્યાગ કરવો.

તજગરમી, સ્ત્રી આમઠીની ગરમાધ; આમઠી ઉપર ગરમીની અસર દેખાવી તે; અંદર નહિ પરંતુ બહિરંગ ઉપર જે ગડગુમડ-આકાં વગેરે ગરમીની અસર જણાય તે. (૨) આમઠી છુખી થાય એવો એક રોગ તે.

તજાવણું, કિં સં તજ દે એમ કરાવવું; ત્યાગ કરાવવો; છોડાવવું; સંગ-આદત મુકાવવી; ફરીને સંગ કરે નહિ એમ હમેશને માટે ત્રુટી દેવાવવું; દૂર કરાવવું; છુટકે કરાવવું.

તજા, વિં [સં.] તરવય; તરવને જાણનાર. (૨) યાત્રી.

તટ, પું [સં.] નદી, સરોવર કે સમુદ્રનો કાંઠો તે; કિનારો; તીર. (૨) ઢોળાવવાળો પ્રદેશ; તળેટી; ઉતરતા ઢાળનો ભાગ.—કુચતટ. (૪) તડ, તટવાનો અવાજ. (૪) પાળ; આડ; બંધ; ધોરો; કિનારની હદ ઉપરનું બાંધકામ. (૫) કોર; છેડો; અંત. (૬) અં સમીપ; પાસે; નજીક. તટપટ, પું જે કિનારાએ વચ્ચેનું જે તળું—જળ-વહેણનો ભાગ તે.

તટસ્થ, વિં [સં.] તટ ઉપર ઉછું રહેલું—

વહેણમાં નહિ ઉતરેલું પડેલું તે; અજડું રહેલું; દૂર ઉભેલું; અલગ; અગામાં નહિ પડેલું; પક્ષકારોમાં નહિ બળતા અલગ થઈ ઉભેલું.—તટસ્થ રહેલાં રાજ્યોએ હવે વચમાં પડી લડનાં રાજ્યોનું સમાધાન કરવું—બોધ્ય. ઉદાસીન; નિરપેક્ષ.

તટિની, સ્ત્રી [સં.] નદી; સરિતા. (૨)

ઉંચા કિનારાઓવાળું ઝરણું.

તડ, નં [સં. તટ] એકાદ આખા મંડળમાં પડેલી ફૂટ તે; પક્ષ; યાત્રિ વગેરે સમુદાયોમાં પડેલો અલ્લેકો વિભેદ; ભાગ; તકો; પક્ષ.—મોદ બ્રાહ્મણોનાં તથુ તડ. (૨) સ્ત્રી તરડ; ચીરા; ફાટ; ફૂટ; ખરડ વસ્તુમાં પડેલો આગ-ચીરો તે. (૩) નં રેતીના રણમાં પાણી ને ઝાડપાનવાળી લીલી જગા તે; ચાદલ (મોડું). કિં પ્રં તડપડવાં જે કે વધારે ભાગ-વિભેદ-કે પક્ષ પડવા તે. એક સમુદાયનાં માણસોએ, જે કે વધારે ભાગમાં વહેંચાઈ જવું. આંતરો; ભેદ; જુલાવણું.—તમારે ને એને તડ છે ?

તડક, સ્ત્રી તરડાઈ જવાપણું તે; ફાટ; ખરડાવણું; તાપ વગેરેથી ફાટી જવાપણું તે. (૨) કડકી; ભંગશીલતા. (૩) તથુખ; ઝાટકો; સળક; પાકતા અવયવમાં થતી પીડ તે; ધટકો.

તડકવું, કિં અં તાપ વગેરેથી ચિરાઈ-ફાટી જવું; ચિરાડા પડી જવા. (૨) નંકવું; ઉડીજવું; તડ એવા અવાજ સાથે વૂટી જવું.—ચુડો-છો તડકો ગઢ. (૩) ખીવું; ડરવું; ગભરાઈ જવું; ધરધરી-જવું.

તડકાવણું, કિં સં (ટેડકાવણું) દમ બિડાવવો; ખીવરાવવું; ધરધરાવી દેવું; ધમ-ધમાવી નાંખવું; ધમકી આપવી; ડરાવવું; ધમકી સાથે ખૂણ ખીજવું; ધૂળ કાઢી નાંખવી; ફાટી જઈ એમ કરાવવું.

તડકું, જુ. તડકો.

તડકો, પું. [સં. તપ, પ્રા. તિરિક્કી] સૂર્યાનાં કિરણોનો જવલત અરમ પ્રસાર તે; તાપ; સૂર્યનો ઉજ્જવળ પ્રકાશ તે; આતાપ. (૨) આકરો સમય; મુશ્કેલ વખત; દુઃખનો—દુર્ભાગ્યનો સમય.—તડકોછાંયડો=ચડતી પડતીનો વખત; સુખદુઃખનો વખત. તડક છાંયડો—(તલકછાંયડો.) છોકરાંની એક રમત.

તડતડ, અ. કોઈ વસ્તુ ફાટતાં—ચિરાતા કે ભાંગતાં થતો એવો અવાજ; તૂટવાનો અવાજ. ઉં હાથ ઝાલીને ખાંચ મરોડી; તડતડ ચોળી તૂટી. મીરાં.

તડતડકું, કિં. અ. ટાંઠ, તાપ કે ખાર લાગવાથી કોષ ચીજનું ફાટ ફાટ થવું તે; ફાટું ફાટું થવું; છુપું પડી જવાથી કે કોષ આકરી વસ્તુ લાગવાથી સુવાળી સપાટીનું તરકાષ્ટ જવું.—ચિર્ણાણને દહાડે નહીં નહાવાથી આમડી તડતડે છે. (૨) ફાટું ફાટું થાય તેમ તંબ પડવું; અચરકાઈને તૂટું તૂટું થાય એમ થવું.—ચોળી તડતડે છે. (૩) તડતડ એવા અવાજ સાથે ફાટીને ઉડવું; તણુખા ઉડવા. આ કોપલા બહુ તડતડે છે. (૪) બાથું બાથું એમ થવું; ફૂટવું.

તડતડાટ, પું. તડતડ થવું તે; તડતડ એવો જે અવાજ થવો તે; ભાગવા—તૂટવાનો જે અવાજ તે; જોરથી ઉપરા ઉપરી તડતડ થવું તે. (૨) વગર અટક્યે બોલી જવું તે; સપાટાબંધ જે તે તડતડ બોલી રેવું—બોલી રેવાની જે ઉતાવળી ચંચળ—છટા તે.—છોકરો ઉભો કર્યો કે તરત તડતડાટ બોલવા લાગ્યો. (૩) કડકાઈ કે તોરનો જે તનમનાટ—છડેડા—છણકો તે. (૪) મિનમની જે સ્થિતિ તેજકાષ્ટ અને ગુસ્સાનો જોરનાર જુસ્સો તે.

તડતડિયું, વિં. તડતડ થાય એવું; તરકાષ્ટ જાય એવું; તડતડ એવા અવાજ સાથે ફૂટનારું; કડક; ખરડ; તૂટી જાય એવું. ગરમી લાગતાં ફૂટે એવું.—તડતડિયા કોયલા.

તડતડિયો, પું. તડતડ એવા અવાજ સાથે ફૂટીને ઉડેલો તણુખો; સ્ફુલિંગ ગરમી લાગતાં તડતડ થઈ ફૂટે એવો કાલસો. (૨) ધસતાં તડતડ થઈ છેવટ બડકો થાય એવી દારૂખાનાની એક કરામત.

તડદંધને, અ. તરતજ; જરા પણ વિચાર કે વાર નહિ કરતાં તરતજ; ફટદંધને; ઝંટ-દંધને; સપાટાબંધ; નિવિલંબે. (૨) તડ એવો અવાજ થાય તેમ.—તડદંધને એક તમાચો ખેંચી કાઢવો.

તડપકં, સીં. (ટડપેડ) તડીને—ગુસ્સે ધક ધસીને પટપટ સાગા જવાબ આપવા તે; સત્તા—ચક્તિ વગરનું બળ ખતાવવું તે; ખાલી મિનમ—ગુસ્સે કરવો તે. (૨) શેખાઈ; ઉદ્વેષ; આપસ્ય; દોડાડાપણ; ચિખાલવાવેશ કરવા ને મિનમ મારવો તે. (૩) આનાકાની; ખોટી બહોશ; ખોટી વિશ્વતા.—બહુ તડપડ કરશે તો તમાચો મારીને બેસાડી દેવો પડશે.

તડપડાટ, પું. ખાલી વગર ચક્તિનો તરવરિયો—ઉપરચોટિયો મિનમ કરવો તે; ખોટું બળ—જેસ દેખાડવો ને શેખાઈ મારવી તે; કંઈ વળે નહિ અને ખાલી બડા બકાટ કરવો તે; ટેડપેડ કરવી તે; નકામો ગુસ્સો ને છણુછણાટ કરવો તે.

તડફડવું, કિં. અ. તરફડવું; અસહ્ય દુઃખાથી ફૂટવાને માટે—પોતાને કંઈ અવલંબન મળે અને કોઈ રીતે દુઃખ—વેદનાની અકળામણુ ઝાલી યાય એવા સ્વાભાવિક જીવસ્નેહને લીધે આમ તેમ અંગ ફેરવી મડમથલ કરવી; દુખ અપરા સંક.

ટમાંથી છૂટવા માટે આમતેમ હાથ પગ વગેરે અક્ષાળવા; ફાંફાં મારવાં; સહાય-આરામને માટે વળખાં મારવાં. (૨) દુઃખ-થી પીડાતા છવે અંગ ફેલાવી આમતેમ ગોથાં ખાવાં; અંગ પછાડવાં; દુઃખની વ્યા-કુળતાથી અવયવોનું આમતેમ તણાવું ને લાંબાવું તે; પછાડ મારવા.

તડકાટ, પું. તડકડવું તે; ધમપછાડ; આમ-તેમ પગ પછાડવા અક્ષાળવા તે. વળખાં; ફાંફાં; પછાડ. (૨) પાંખો ફડફડાવતાં થતો અવાજ; હાથ પગ આમતેમ નાંખવાથી થતો ક્ષોભ તે; વિંછાચુંટા; ગભરાટ; હાં-ફળાફાંફળા પડીજવું તે.

તડખુચ, નં. એક જાતનું મીઠા પ્રવાહીથી ભરપુર ગરવાણું ફળ; કલિંગડ.

તડખુચી, સ્ત્રી. તડખુચની વેલ; કાલિંગડની જાતનો એક વેલો.

તડભડ, અ. તરત મોઢેજ; જેવું લાગે તેવું ને તેવુંજ ખરું કે ખોટું મોઢામોઢ કહી દેવું તે. (૨) કોષ વાંધાનો તરતજ નિકાલ આવે તેમ; જેમતું તેમ; ખરેખરું; જેવું ને તેવુંજ-શરમ રાખ્યા વગર.:-એ તો એવો ખરાવાદી છે કે જેવું જોશે તેવું જ તડભડ (તડનેફડ) કહી દેશે. વગર વિ-લખે-વગર વિચારે કે વગર શરમ રાખવે.

તડવી, પું. તડનો આગેવાન; આગેવાન પક્ષ-કાર; અમુક વિભાગનો જે પટેલ-કરતા કારવતા માણસ તે

તડવું, કિં. અ. હચિયાર ઉગામીને સામે થવું; એકદમ ધસીને પ્રધની સામે ઉડવું; મારવા દોડવું; સામો હુમલો કરવો. કિયા-પદ તરીકે ડવચિતજ વપરાય છે. ન્યારે ફક્ત તરીકે-તડીને બહુ વપરાય છે.:-તડી તડીને મારવા શું આવે છે ? ધસીને; રીસ ચડાવીને હાથ કે હચિયાર ઉગામીને.

રણરૂપ; તડિંગધુમ. (૨) ખૂબ તંગ થયેલું કે ટોકારી મારતાં ઢોલકની માફક અવાજ આવે. વાદના નાદે ચઢેલાનો પરિહાસાત્મક એવો સુખોદ્ધાર.

તડક, અ. તડ એવો તરત અવાજ થાય તેમ; તરતજ; તાબડતોબ; તડકને.:- તેણે તડક લાકડી મારી. (૨) અવાજ સાથે તરતજ અસર દેખાડે એવું; તરત ફૂટે અસર કરે એવું.:-તડક છિંકણી, સુધ-તાને વાર તરત ઉપરાઉપરી ખૂબ છિંકો ખવરાવે એવી છિંકણી. (૨) સ્ફોટનો અ-વાજ, ચટપટ, તરતજ.

તડકભડક, અ. તરત ભડકો થાય તેમ; જેવું મનમાં આવ્યું તેવું તરત જ બોલી દેવું તે; તાબડતોબ; મોઢામોઢ તરત; સવા-લ તેવોજ ઉત્તર આવે તે. તડકને ભડક =તરતજે તરત; ભડકાની પેઠ. તડક ભડા-કિયું=તરતજ જેવું ને તેવુંજ ડહી દેવા-ના ખરાવાદી સ્વભાવનું (માણસ.):-શેઠ કરશે વિચાર કે આનાકાની કરશે નહિ, જેવું તે પૂછશે તેવો તડક ને ભડક, ઉત્તર આપી દેશે.

તડકાંબંધ, અ. નટ થાય તેમ; ચપટી વગા-ડતામાં; અપાટાંબંધ; નાબડતોબ. (૨) ખૂબ જોરને ત્વરાથી; જેવો તડ એવો અવાજ થાય કે તરત; જરાએ અજર વગર.

તડકિયું, વિ. તડક એવો અવાજ કરે એવું; ભડકિયું; મોટી મોટી ફૂલની ખાલી વાત કરનારું; ગપ્પી; યદા પહોરની મેનિ ગમે તેવી વાતો કર્યાં કરનારું; વાતોડું; ગપ્પાં માર્યાં કરે એવું. મોટી ગપ્પો મારી ફૂલ-નારું; ફૂલજીજ્ઞ. જેની વાતમાં સત્યાંય બહુ જૂજ હોય એવું.

તડકી, વિ. ગપ્પી; બગાડ બરી મોટી મોટી વાતો બોલનારું; ખાલી મોટીજ વાતનો ગોળો ગળાવનારું; જેના કહેણમાં ઝાઝો

ખાધ પીને તાગડધિમાં રહેનારો માણસ;
ખા-પીમાં તંગ-મરત રહેનારો. (૨) ખાવો;
જોગી; જાતિ; બેઠકરો.

તડી, સ્ત્રી (સં. સત્તિ) એકની પાછળ એક
એમ ચાલતી ધારા-પરંપરા તે; ધારા; દ-
રોહા; ઝડી; ધાસસાર (૨) તડોતડ પડ્યા
કન્ટુ હોય એવું તે; ઉપરાઉપરી પડવું
તે; ધારા પડતી હોય-તેમ તેડોતડ-અપા-
રાબંધ એક પછી એક પડ્યા કરતું હોય
એવું તે. (૩) તડીતડીને-લોકતું પડવું ને
હોંસાતુંસી કરવી તે; બીડ ને ધાધ યધ
રહેવી તે:-શું લે ? જરોર ત્રણ શેર કં-
ટોલાં લખને એક ખાધ બેઠી એટલે લેના-
રાઓની તો તેની ઉપર તડી પડી રહી;
તડીને=ધસીને.

તડકલું, કિં અં કોધની તણતણી ખાધને
મેટથી દપકાને રૂપે બોલવું; ગાજવું; ગ-
જવું; ધટિ કાઢીને ધમધી આપવી વા
દપકો દેવો; ક્ષુતાળવુ; પડધો પડે એવે
ધટિ બોલવું.

તડકો, પું તાડકો; મોટો ધટિ; ગર્જના; એ-
કદમ કુપિત યધ કાઢેલો ધટો; કોષને
દાખી દેવા કે વારવાને જોરથી ચિઠાધને
બોલવું તે; સામો માણસ ડરી જાય એવો
મોટો કોષ બેર પાડેલો પોકાર; ધરક્રિયુ.

તડરાતડરા, અં તગડતગડ; દોડે ને વળી
ધીકું પડે-વળી ફટકાવે એટલે દોડે એ
મં.-રજવાડી રુવારો બિચારા તડચતકુચ
કરતા ત્યાં આબ્યા ત્યારે દરખાર ખાળે
મુકામે પહોંચ્યા.

તડસણું, કિં સં [સં. તાદ્] મારવું;
ધીબવું; આપડવું (૨) ખૂબ ખાવું; પેટ
ભરીને જમવું. (૩) ખજેરવું; ઝટકવું;
કુણું:-કષ્ટસલાં તડખવાં=કુષાથી કુસવાં.
તડડાટ, પું તડતડ થવું તે; તૂટવા-ફાટવાનો
અવાજ તે.

તડેમકોડે, અં એકપગે; તત્પર; અતિ
આતુર હોય તેમ. તો-ટોડે અકોડે=ટોચ-
ને છેલ્લે કાંગરે એમ, અર્થાત્-માત્ર કહે-
વા જટલીજ રાહ જોધ રહેલ બધી રીતે ત-
ત્પર યધ રહેલું હોય એમ:-વહુ તો કે
દહાડાની તડે મકોડે યધ રહી હતી, એ
તો સાચું કાંઈ બોલતાં નહિ એટલે-કયાં
જાય ?

તડોતડ, અં ઉપરા ઉપરી, તડતડ; એક
પાછળ એક વાગ્યા કરે એમ. ઉં તડો-
તડ તમાચા મૂરિયા, મારાસળ. ગીત.

તડોવડ, વિં સમોવડ; સરખે સરખા.

તણ, વિં તણ; બે ને એક; ૩.

તણખ, સ્ત્રીં બળતરાની રહી રહીને જે અ-
સર થાય તે; રહી રહીને થતી આમિતી અં-
ગારો અપાયો હોય એવી તીવ્ર વેદના તે;
બળબળતો ઝાટકો. ઉનાળું ગડગુમડમાં
બહુ તૂણખ નાંખે.

તણખલી, સ્ત્રીં ગ્રીણી સળીતું ધાસ; ધાસની
ખાતળી ખાનક; તરણું; તરખણું.

તણખણું, નં [સં. તૂળ.] તરણું;
ધાસની કડકી; સળી; ધાસની સળી કે
ખાનકનો નાનો કકડો તે. (૨) તૂચ
વરણુ=જેની કંઈ કિંમત નહિ એવું તે.

તણખિયો, વિં તણખ આવતી હોય એવો;
બળબળતી અસક-ચીમકી લાગ્યા કરે
એવું; તીવ્રવેદના સજીકનાં ઝાટકાવાળો. ત-
ણખિયો વા-પરખિયો. (૨) બધાઈ ગ-
યેલી નસ-રગને લીધે જેનો પગ તર-
છોડ ખાતો હોય એવો; સહેજ લંગાડતો,
બળદ.

તણખો, પું બળવા કોયલામાંથી ઉડેલી બ-
ળતી ચીનગારી; સ્ફુલિંગ; બળતાં લાકડાં
કે કોયલાની રજ.

તણજ, સ્ત્રીં પાંતળો અંબળાધને ઉડતો એક
સાધ (૨) એક પ્રાણી. (૩) ઝાટકો;

નસ ખેંચાયાથી આવતો અસરો; અન-
બજતી વેદના. (૪) એક જાનનું ચીક
લું સાકડું. (૫) ગાંધાના સાદા.
તજીછિયું, વિં ભજા તોડતું ઇજા કરવા તે.
તજીછાણું, કિં અં નસ વંધાયાથી ખેંચાણું;
અવધવ તજાવો; લંગણું.
તજીછો, પું વજીછો; છાયા. જાડની છાયાની
અધોધાનો જાગ.
તજાણું, કિં અં પાછીના વેગ સાથે જવું;
વહેતા જવું; કોષ સકિતના જોરને લીધે
તેની તરફ ખેંચાણું જવાણું. (૨) ખેંચાણું;
અસરણું. (૩) કૃષ યજ્ઞ જવું; / આછા
પડી જવું; આખા પાછા યજ્ઞ જવું; -રોશ
તજાણ મવા. (૪) તસનસ યજ્ઞ; તગ
યજ્ઞ; ખેંચાણું; -સુઝાણું એટલે તજાણું.
(૫) ઉચે જવું; આવખા વધણું; -ધી
તજાણું ને તેજ ઉતરું. (૬) યજ્ઞમાં
સેવાણું. તે તમારી યજ્ઞને તજાણો. (૭)
ગળ ઉપરાંત યજ્ઞને કરવું તે; પરાણે કર-
વું; -તેણે તજાણી નાન કરી.
તજાવો, પું રથની સાંગીનીચેનો દોર; ધરી
ને ધુસરી વચ્ચે બાધેલી રાથ.
તજી, ઓં કુંડાળામાં ફરતો બળદ બહાર
જતો રહે નહિ તે આટે નાથની સાથે
બાધેલી રાથ-દોરી. (૨), પ્રત્યય. ।
તજી, અં છઠી વિભાજિતનો કવિતા વજેરમાં
આવતો, પ્રત્યય. -ગ્રમતજી વર્ણન સુણીએ.
તતકાળી, જુન તત્કાળ.
તતકાણ, જુન તત્કાળ.
તતખેવ, અં તરત; તેજ વખતે; સઘ.
તતકણું, કિં અં તડતડ યજ્ઞ; - ચોક્કતા ક-
ણું તડતડ યજ્ઞને ઉછળવું. તેમજ તે
કોટમાં તડતડ એવો અવાજ નીકળવો.
(૨) ચોપડેલી ચીકણી ચીજ સુકા-
યાથી આમડી તજાણી-ખેંચાણી. (૩)
સળગતાં સાકડાં કે કોવલામાંથી તડતડ

એવો અવાજ નીકળવો; રજીલિંગ ઉડવા.
(૪) તીખા યજ્ઞ તાણીને લોસણું; તજે-
પૂરો લાગે-કોધાવેદમાં આથી જળને
ખોજવું; -સદેજ વાત પૂછી તેમાં કા ખોર
તતકી જાઓ છો ?
તતકાણું, કિં સં તડતડ યાજ્ઞ બિગ કરવું.
કેકણું; તડતડ એવો અવાજ નીકળે એમ
કરવું. (૨) ખેંચી-નાણીને બાધવું.
(૩) જોરથી બોલીને ધમકાવવું.
તતકિયું, વિં જોમાંથી તડતડ અવાજ ની-
કળે એવું; તડતડને તજાણા ઉડે એવું.
તતકિયા, પું તડતડ યજ્ઞને ઉડેલાં તજાણો,
રજીલિંગ.
તતકિય, અં નાય-અવાજના તાનનો ઉડ-
ગાર; યનયનાટ ઉડે ઉડગાર, નામના-
રની એક અન (ગતિ) પુરી યતાં જ
તેને ઉતેજન આપવાને અવાજના આ ઉડ-
ગારનો ઉડવાય કરી સુગળ વમાડે છે.
તત-તા-યજ્ઞ-નાયનો ઉડગાર.
તતિ, ઓં [સં.] મેણી; પંક્તિ; આવલી;
હાર. (૨) વિસ્તાર
તતિંગ, નં નહિ પારેણું એવું બોલિયું જ
વચમાં યજ્ઞ આવેણું ટિપ્પણ-ધતિંગ. -
વળી આ શું તનિંગ જાણું. -
તતુડી, ઓં નાનું તતુડું; તુ તુ એવો અ-
વાજ નીકળે એવું ટુકે વાગતું વાણું.
તતુડું, નં વાડું કાપકા જેવું મોટાથી પડોળું
રજીલિંગ.
તત: અં [સં.] પછી; તે બાદ. (૨)
કારણકે.
તત, પું [સં.] બહાર; પરમાત્મા:-ઈ
સત્ત્વ. (૨) સં તે, તત્કાલ.
તતકાળી, અં [સં.] તેજ વખતે; તરત;
તાજાનોળ.
તતકાલીન, વિં તેજ વખતનું; તે સમયે
જનેણું તે

તત્ત્વશુ, અં [સં.] તેજ પળે; તત્ત્વશુ; તાપડોપા.

તત્ત્વ, પું [સં.] તેજ પળે, ત, અક્ષર અને ઉચ્ચાર.

તત્ત્વ, નં [સં.] છેલ્લામાં છેલ્લો સાર-
કસ તે; નિષ્કર્ષ; અર્ક; તોર. (૨)

મૂળ; ખીજવરતુ. (૩) સત્ય; કેવળ
સત્ય; માયા રહિત મૂળ અસ્તિત્વ (૪)

અસલ પદાર્થ. મૂળ પાંચ પદાર્થમાનો
અડેક તે. (૫) અક્ષ; પરમાત્મા; એત.

વાસ્તવિક સ્થિતિ, યથાર્થતા; જગત્તુ
મૂળ કારણ તે. સાંખ્યમા ૨૫ તત્ત્વ, યો-

ગમાં ઈશ્વર સાથે ૨૬ તત્ત્વ માન્યાં છે.

તત્ત્વશાહી, વિ. તત્ત્વને શ્રદ્ધા કરનાર.

તત્ત્વજ્ઞ, વિં [સં.] તત્ત્વને જાણનાર
નામ તરિકે પશુ વપરાય છે. અક્ષરગાની; દા-

ર્શનિક, ઈશ્વર અથવા અક્ષરને જાણનાર.

તત્ત્વજ્ઞાન, નં [સં.] તત્ત્વજ્ઞ જે જ્ઞાન-
જાણનાર તે; અક્ષ, આત્મા અને સુ-

ષ્ટિ એ ત્રણના યથાર્થ સંબંધમાં જ્ઞાન
તે. અક્ષજ્ઞાન; પરમાત્મા સંબંધી ઝીણી ને

ઉડી સમજ તે; શુદ્ધિશુદ્ધિ વિશેષ કાર્ય
કારણતુ યાત્ર. આ જગત અને પોતે શુ?

તે સંબંધી સાચી સમજણ તે.

તત્ત્વજ્ઞાની, વિં [સં.] તત્ત્વજ્ઞ જેને જ્ઞાન
હોય તે; અક્ષરગાની; શ્રવેશ્વર એને સમ-

જનાર; વેદાંતી-તત્ત્વજ્ઞ.

તત્ત્વજ્ઞતા, અં [સં.] યથાર્થતા; વાસ્ત-
વિકતા.

તત્ત્વજ્ઞર્ણ, પું [સં.] તત્ત્વ જોનારો; ત-
ત્ત્વજ્ઞની.

તત્ત્વમસિ, [સં.] તે તું છે, અર્થાત્ આ
દશ્યમાન જગતમા જે કંઈ દેખાય છે તે

સપણું તું જ છે, એવા અલૈક્ય બોધતું
યજુર્વેદમાનું એક વાક્ય. આમાં રહેલા

રહસ્યથી આ વાક્ય-મહા વાક્ય કહેવાય
છે એનું શ્રવણ મનન, અને નિદિધ્યાસ-

ન મોક્ષ આપનારું ગણાય છે. આ એક
વાક્ય છતાં જાણે તત્ત્વબોધક એક શબ્દ

હોય એમ વપરાય છે.

તત્ત્વવિદ્યા, અં [સં.] તત્ત્વ સંબંધી જે જ્ઞાન
તે; દેશનયાત્ર.

તત્ત્વવેત્તા, પું [સં.] તત્ત્વ જાણનારો; તત્ત્વ
જ્ઞાની, તત્ત્વજ્ઞ, દાર્શનિક.

તત્ત્વજ્ઞ, નં [સં.] તે પદ; અક્ષર, અક્ષર
જે પદ તે. નિર્વાણ; પરમપદ. વેદાંતમાં

ત્રણપદ માનેલાં છે. એક તત્ત્વજ્ઞ, બીજું
તત્ત્વજ્ઞ અને ત્રીજું અસિપદ.

તત્ત્વજ્ઞ, અં [સં.] સમજ; ઉચ્ચત; તૈયાર.
(૨) આતુર. (૩) વિં અતુર;

હોશિયાર.

તત્ત્વજ્ઞતા, અં [સં.] તૈયારી, તત્ત્વજ્ઞ-
વાની ક્રિયા તે. (૨) દક્ષતા, નિપુણતા;

હોશિયારી.

તત્ત્વજ્ઞતા, વિં [સં.] તેને યરણે હોય
એણું; તદાસક્ત.

તત્ત્વજ્ઞતા, પું [સં.] જે શબ્દો એકલા
કરીને બનાવવામા આવતા એક શબ્દ

અથવા પદના વ્યાકરણની રીતિએ જે
કેટલાક બેદ છે તેમાનો એક બેદ; એક

સમાસ વિશેષ (૨) ઇશ્વર.

તત્ત્વ, અં [સં.] ત્યાં, તે ઠેકાણે; તે
જગાએ.

તત્ત્વજ્ઞતા, આ શબ્દ બહુ એટલા દરજ્જાના
માણસનું નામ લેતાં ને લખતા માનાયે

વપરાય છે:-તત્ત્વજ્ઞતા સમ્રાટ, માનનીય;
પૂજ્ય, એષ.

તત્ત્વસ્થ, વિં [સં.] ત્યાં રહેલું; સાંનું.

તત્ત્વપિ, અં [સં.] ત્યાં પશુ; તથાપિ.

તત્ત્વસમ, પું [સં.] શુદ્ધતાની વગેરે પ્રા-

કૃત આવાઓમાં વપરાતો મૂળ-વર્ગમંગ

સંસ્કૃત જેવોજ શુદ્ધ રહેતો જે શબ્દ

તે:-સર્વ; કમ.

તથા, અં [સં.] અને; ને. (૨) તે પ્રમાણે. (૩) તેમ; તે રીતે. (૪) એવું તેવુંના અર્થે. (૪) નાં ખન ખન; કાળજી; પંચાત. (૫) ગરજ; તમા; સ્પૃહા. (૬) વિસ્તાર; લંબાણ. તથાભત વિં [સં.] તે પ્રમાણે ગયેલ; નિર્વાણને ભાગે ખડેલ; છુલ્લ; જેને ચાન પ્રાપ્ત થયેલું છે તે; જીવન્મુક્ત; છુલ્લ ધર્મતા જ્ઞાનીઓમાં બહુ હિંચી કોટિએ ચઢેલો જ્ઞાની.

તથાપિ, અં [સં.] તો પણ; તોય; છતાં પણ.

તથાસ્તુ, અં [સં.] તેમ યાઓ; એવું હો. આશીર્વાદાત્મક ઉદ્દગાર.

તથી, અં [સં.] તિથિ,

તથ્ય, વિં [સં.] સત્ય; સાચું; યથાર્થતા, (૨) ખરું; શુશ્રુષી, તથ્યભાષી= સાચે સાચું કહેનાર; સસવાદી.

તદન, અં [સં.] બિલકુલ; સાવ; તમામ; નર્પ; હુબેહુબ.

તદનંતર, અં [સં.] તે પછી; ત્યાર-બાદ; પછી.

તદ્વતુસાર, વિં [સં.] તેને અનુકૂળ; તે પ્રમાણે; એવું.

તદપિ, અં [સં.] તોપણ; તથાપિ.

તદબ્ધીર, અં [સં.] તજવીજ; પેરવી; શુક્તિ; ત્રેવડ. (૨) ધારેલું કામ પાર પાડવાનું સાધન; ઉપાય; શુક્તિ; ચાન.

તદા, અં [સં.] ત્યારે, તે વખતે, તે સમયે.

તદાકાર, વિં [સં.] તેના જેવા જ આ-કારનું; તેના જેવુંજ; તન્મય, તદ્વપ; એકાગ્ર; એક ધ્યાન-ચિત્ત હોય એવું; તેથી આકૃતિવાળું,

તદુપરાંત, અં [સં.] તે ઉપરત; વધારામાં, તે બાદ, પછી.

તદુપરિ, અં [સં.] તે ઉપર; વળી.

તદ્વત, અં [સં.] તેના જેવું; તે આદ્ય.

તદ્વલ્લવ, પું [સં.] શુન્નરાત્રી વગેરે પ્રાકૃત ભાષાઓમાં ચાલતો તે શબ્દ કે જે મૂળ મંસ્કૃતમાંથી વિકૃત થયેલો હોય; મંસ્કૃત શબ્દનું અપભ્રંશ રૂપ તે. = હરત = કાચ. અકલ્પ; કષ્ટર વગેરે.

તદ્વપ, વિં [સં.] તેના જેવું; તેના સરખું; તેના જેવાજ રૂપનું હોય એવું; તદ્વાકાર, સમસ્વરૂપ, સમાન; સદૃશ.

તદ્વપતા, અં [સં.] સમાકારતા; સમસ્વ-રૂપવર્ણ; સાદસ્થ; સમાનતા.

તદ્વિત, વિં (નાં) પ્રત્યયાદિક લાગતી બ-નેલું; તે કે જે પ્રત્યય લાગવાથી અસલ શબ્દના બીજા અર્થવાળા શબ્દ બનાવવા નાંકે તે. બ્યાકરણમાં સાધિત શબ્દ બનાવવા-નો એક પ્રકાર ને તેના પ્રત્યયો વગેરે તે.

તન, પું [સં.] તનુજ [હોકરો; પુત્ર. ઉં અર્થુન કરો તન. (૨) નં [સં.] તનુ દેહ; શરીર; વપુ; કાયા. (૩) મન; દિલ. ૩૦ પ્રં તન મન ને ધન = મહુજ પ્રિય; ચોતાના જેવું જ પ્રિય; એકાત્મન:-એજ એને તો હમણાં તન મન ને ધન લાગે છે. સર્વસ્વ:-એ મને તન મન ને ધન છે. તન મન અને ધનથી તમે મદદ કરો તો કામ થાય. એક જીવપણું, તમે તન મન ને ધન અણીને ચાલો છો તેથી કાર્ય થાય છે. તન મન ને ધન થા = સર્વ પ્રકાર; ખૂબી રી-તે; કોઈ વાતે કમ નહિ પાડનાં. તન દષ્ટ ને = ખરેખરી ખત અને મહેનત લાઈને-કા-ળજીથી = કલ્પિયો એતરમા તન દષ્ટને-દિલ લગાડીને કામ કરે છે.

તનકં, વિં [સં.] તનુ [નાનું; નાનુક; ચો-કું; અલ્પ.

તનખ, અં [સં.] તણખ; આગ લગાડી હોય એવો ચટકો; સળક. (૨) બે સને બળદની એક ખોડ.

તનખા, [પા.] પું તણખો; ચીનખારી;
સ્તુલિંગ. (૨) ખચાર; વેતન; મુસારો.
તનકું, નં તન; શરીર. કવિતામાં વપરાય છે.
તનદુરસ્ત, વિં તંદુરસ્ત; આરોગ્ય; નીરાગી;
ચરીરે સારું હોય એવું; સ્વસ્થ. (૨) જડું;
દોષ; પુષ્ટ.
તનદુરસ્તી, ચીં તંદુરસ્તી; આરોગ્ય; ની-
રાગતા; સુખાકારી; નિરામયતા. ચરીરની
નીરાગી કાલત તે; કરાર.
તનતાપ, પું ચારીરિક દુઃખ તે; ચરીર સં-
બંધનો જે તાપ તે.
તનનન, અં વીણા વગેરે તંત્ર વાદના ર-
ણકાર-યકાર-પ્રકરણની કવચાત્મક ગુણ-
ગુણી:-એને તનનન તનનન આવડે છે.
તાન બાજના અર્થમાં આવે છે. ઉપયોગ
થાય છે. કહેવું ધનેનાં ત્યાં તનેનાં=બ્યાં
પેસો ટકો હોય ત્યાં તાનબાજ થાય.
તનબદન, વિં [દિ] તનમનરૂપ; દિલ અને
દેહરૂપ; એક મન દેહરૂપ હોય એવું; જીવ-
નન; અતિપ્રિય; જેમની વચ્ચે કરી ભિ-
ન્નભાવ રહેશે ન હોય એવા:-એ એ તે
તનબદન એકજ છે. (૨) વિશ્વાસ; વ-
હાસર.
તનમન, અં, કોઈ બાબતમાં બહુ જ
આતુર-ઉત્સુક થઈ રહેલું હોય તેમ;
થન થન કરી રહેલું હોય તેમ; કુદી નાચી
રહેલું; એકતાર ને એકપણે (અણુક કા-
મ કરવાને) તૈયાર થઈ રહેલું હોય એવું.
:-વહુ તો તનમન તનમન થઈ રહ્યાં છે
પણ શું કરે ?
તનમનાટ, પું તનમન તનમન થઈ રહેલું-
કરવું તે; યનયનાટ; કોઈ બાબત કરવાની
જે અતિઉત્સુકતા તે; અતિ આતુરતા દર્શક
ધેસાપણું-જાવણાપણું જતાવણું તે; જા-
ત્સુકયનો જે હરખ દેખાડવો તે; આતુરતા.
તનમનિયાં, નં એક જાતનાં ઉજળાં દેદી-

ખમાન રંગનાં કલકલ હસતાં દેખાતાં હો-
ય એવાં સુંદર ફૂલ. (૨) લગક લગક
યતાં કાનનાં તરલ ઝુમણાં; ચાલતાં હાલ
તાં કાનનાં તરલ સુંદર મોતી-હીરાનાં લ-
ટકણિયાં ઉં લાવલાવ આ મોતીના કાપ,
તરલ તનમનિયાં રે; તારે કમનીય કાને
પે'શવું, લોલક લટકણિયાં રે. કાં પીયૂષ.
તનય, પું [સં.] પુત્ર; છોકરો; દીકરો.
તનયા, ચીં (સં.) પુત્રી, છોકરી; કન્યા:-
જનકતનયા=સતીતા.
તનિયો, પું તન ઢંકાય એવું સિવેલું વસ્ત્ર;
વાધો; અંગરખું; કબજો. ઉં ગોપી ટોપી
તનિયો લાવી, બાળમુકંદને કાનરે. (૨)
લંગોટ; દોપીન; નંધિયો.
તની, ચીં દોરી; તાંતણો; તાર. (૨) કસ.
(૩) કાકડી.
તણ, નં [સં.] ચરીર. (૨) વિં કૃષ્ણ; પાત-
ણું; કૃમળ; નાણુક. નાટું; અલપ; થોડું.
(૩) નિરલ; આહું. (૪) સુંદર.
તણજ, પું [સં.] પુત્ર; છોકરો.
તણજ, ચીં [સં.] પુત્રી; કન્યા; છોકરી.
તણતા, ચીં [સં.] લણુતા; નાનાપણું. (૨)
ફળજતા. (૩) નાણુકપણું.
તનૂરૂ, પું (નં) (સં.) વાળ; શામ; કથ.
રંવા
તનોડો, પું અને કાનની લાળાએ પહેરેલાં-
તું એક જાતનું ધરણું.
તનમય, વિં [સં.] કોઈ કીમતજનમાં એકા-
મતા તે; અમુકના જેવું જ થઈ ગયેલું
હોય એવું; એક સ્વરૂપ; એકરૂપ; તદાકાર;
તેના જેવું સરખું; એકતાર; દાસિત.
તનમયતા, ચીં (સં.) તદાકારતા; એકતાર-
તા, એકામતા; તેનામય-તેની સમાનજ
થઈ જવાપણું તે; એક તનમનપણું; એક
ધ્યાનપણું; લીનતા.
તનખાત્ર, નં (સં.) તનખાત્ર; પાંચ મહાજૂત-

ના શુચ્છ જે રૂપ રસાદિક તેની સંસાર;
અપંગીકૃત શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગધનું
નામ. (૨) અં સહેજસાજ; તિલમાત્ર;
જરાક.

તન્વંગી, ઓં (સં.) નાનાં નાણુક અંગ-
વાળી ઓ; નાણુકડી

તન્વી, ઓં (સં.) નાણુકડી; નાની અને
નાનાં નાણુક સુકુમાર અંગવાળી ઓ.
તપ, નં (સં.) ચિત્તને શુદ્ધ અને વિષયથી
નિવૃત્ત કરવાને આચરવામાં આવતાં દેહેને
કષ્ટકારી વ્રત, અને નિયમ તે; તપસ્યા;
કોષ એક કાર્ય સિદ્ધ કરવાના પકકા દરા-
વથી જેટલું પડે તેટલું દેહ કષ્ટ વેડી લેવું
તે; મનના નિશ્ચયથી દેવપ્રસન્ન કરવાને કે
હરકોષ કષ્ટ વસ્તુ મેળવવાને, કે સાધવાને
અતિ આકાંક્ષા વ્રત આચરણ કરવું તે; મત-
ચર્યા; તપવું તે. (૨) તાપ; તાવ; ધીકડી
કિં પ્રં તપ કરવું-તપવું=મર્મવું આમલ-
પૂર્વક આચરણ કરવું. કહે- તપને અતિ
રાજ્ય ને રાજ્યને અતિ તપ.

તપખીર, ઓં નાકે સુંધવા માટે બનાવેલું
તમાકુનું ચૂર્ણ; છિંકણી. (૨) સકરિયાનો-
અથવા બીજી કોષ વનસ્પતિના કંદોનો
સોટ તે; ચિગોડાનો સોટ.

તપખીરિયું, વિં તપખીર જેવા રંગનું; ત-
માકુ જેવા રંગનું.

તપગચ્છ, પું, જનધર્મનો એક કાર્ય-વિભા-
ગ તે

તપત, ઓં ચોડે તાવ તે, ધીકડી; જ્વર;
દહો તાવ.

તપન, પું (સં) સૂર્ય; રવિ. ૬૦ તપન તપે
છે સર્વતા, જે મહાં બવનનો જીવર. (૨)
આંચ; દાદ. (૩) ગરમી; ધૂપ. તાપ; ખૂ
બ તડો પડે તે.

તપનચ્છદ, નં સૂર્યપ્રગ્ની કૃતનું જાડ સૂર્ય
પૂર્વમાં દોપ તારે, તે તરફ, માંમે દોપ

તારે ઉભાં ને આંધમે તારે પશ્ચિમે તરફ
નર્મતા રહેતાં કૂલ ને તેનો રોપો તે. ઉં
તપનચ્છદ ઉભાં યદ્ય ગયા.

તપલોક, પું તપોલોક; ઉપરાઉપરિ રહેલા
સાત લોક કહેવાય છે તેમાંનો છઠ્ઠો લોક
તે. તપોલોકમા તપસ્વીઓ-ઋષિઓ રહે છે.

તપવણું, કિં સં (સં. તપ્) ગરમ કરવું;
ઉતું કરવું; તપાવણું તમ કરવું. (૨) રાહ
જેવરાવવી; લાંબો વખત ખોટી રાખવું;
વાટ જેવરાવવી. (૩) કોષે બરાંચ-ગુરસે
યાવ એમ કરવું. (૪) કૃષ્ણ દેવું; સંતા-
પેવું; કલેષ કરાવવો

તપણું, કિં અં (સં) ઉતું થવું; ગરમ થવું.
(૨) ખોટી થવું; રાહ જોતાં ઉભા રહેવું;
વાટ જોતાં બેસી રહેવું. (૩) ગુરસે થવું;
મિલન ખોલો; ગરમ-આકળા યદ્ય જવું.
(૪) તપ કરવું; વ્રત કરવું. ઉં તપ તપ-
વા બેઠા છે.

તપશ્ચંદા, ઓં (સં.) તપ કરેવું તે; તપનું
જે આચરણ તે; તપ; વ્રત કરવાં ને દેહ
દર્શવો તે; તપશ્ચરણ; તપસ્યા.

તપસી, પું તપસ્વી; જોગી કહે- તપસી
પડ્યા લપસી.

તપસીલ, ઓં તપસીલ (જ.) વિગત; હરેક
બાજતની જુદી જુદી હકીકતનો ફાક તે;
બ્યાન; વર્તાત. તપસીલવાર=દરેક બાજ-
તનું બ્યાન દોષ એવું; વિગતવાર. ફરિ-
સ્ત, કેશિત; વિવરણ.

તપસ્યા, ઓં તપ, મનચર્યા

તપસ્વિતા, ઓં (સં.) તપસ્વીપણું; તપસ્વી
અવરથાનો બ્યાર તે.

તપસ્વિની, ઓં (સં.) તપ કરનારી-વન-
ધારી ઓ; તપસી, જોગણ.

તપસ્વી, પું (સં.) તપ કરનારો; વ્રતધર;
તાપસ, તપોધન; હમેશ તપ-વ્રતાચાર કર્યા
કરનાર સાધુ માણસ; જાતિ, જોગી.

તપાસું, કિં સં તાપ આપવો; તાપ લાગે એમ કરવું; તાપ અવરાવવો; ગરમ યાપ એમ કરવું. (૨) ખોટી કરવું; રાહ જોવ-રાવવી. ખોટી કરી કરીને ચકવું.

તપાવવું, કિં સં ગરમ કરવું; ઉનું કરવું. (૨) ગુસ્સો ચઢાવવો. (૩) રાહ જોવ-રાવવી.

તપાસ, સ્ત્રી (જ.) સત્યાસલની ચોકસી કરવી તે; પૂછપરછ; તજવીજ. (૨) શોધ; ખોળ. (૩) પરીક્ષા; અન્વેષણ; વિમર્શ.

તપાસણી, સ્ત્રી તપાસવાનું જે કામ તે; તપાસ; તજવીજ; ચોકસી, (૨) શોધ; ખોળ કરવી તે. (૩) પરીક્ષા; નિરીક્ષણ.

તપાસવું, કિં સં આરીકીથી જોવું; ખર્ચ જોઈ શું છે તેની તપાસ ચલાવવી તે; ચોકસી કરવી. (૨) મંથાળી જોવું; ખર્ચ બર છે કે નહિ તે જોવું; તજવીજ રાખવી. (૩) સરખાવી જોવું; સુકામલો કરવો. (૪) કસી જોવું; ખર્ચ શું ને કેટલું છે તે જોવા જાણવાને ખોળ કરવી; અર્કવું. ૩૦ પ્ર૦ સાક્ષી તપાસવો=જુલાની લેવી. ધર તપાસવું=મજુર વિચારવું. કોનો દોષ છે? તેની પ્રથમ પોતામાં તપાસ કરી; પોતાનું સંભાળવું.

તપિત, વિં ગરમ થયેલું; તપી ગયેલું.

તપિયો, પું તપ કરનારો; જોગી. (૨) કોઈ ખીજને માટે જપ તપાદિક કરનાર માણસ.

તપી, પું તપ કરનાર માણસ; તપસ્વી; જોગી. તપિતી, સ્ત્રી તાંબા પીતળનું મોટી વાડકી જેવું રસોઈ કરવાનું વાસણ-નાતું તપેલું; પતેલું; ચુલે ચઢાવવાનું નાતું વાસણ.

તપેલું, ન૦ તાંબા પીતળનું જોળ ઉભા ધાટનું ને પહોળું રાંધવાનું વાસણ; પતેલું. (૨) વિ. ગરમ; ઉનું થયેલું=તપેલું લોહું. ગુસ્સે થયેલું, કોષિ બરાયેલું=તપેલું મગજ.

તપેસરી, વિં તપના ઐશ્વર્યવાળું; તપના સારા ફળને પ્રાપ્ત થયેલું. =એ તપેસરી જીવ છે તે ગૃહસ્થને ત્યાં સ્વર્ગનાં સુખ ભોગવવા જન્મ્યો છે.

તપો, વિં તપગણનો આવક તપોધન, પું (સં.) તપ એજ જેનું ધન છે તે; તપસ્વી; ઋષિ. (૨) દેવરથાનોમાં સેવા પૂજા કરવાનો ધંધો કરનારી બ્રાહ્મણની એક જાત.

તપોનિધિ, પું (સં.) તપનો ભંડાર; ઋષિ; તાપસ; યોગી.

તપોબળ, ન૦ (સં.) તપનો પ્રભાવ; તે; તપનું સામર્થ્ય તે; તપનું બળ-જોર તે.

તપોલોક, પું (સં.) જન લોક અને સત્ય લોક વચ્ચે રહેલો એક પુણ્યલોક તે.

તપોવન, ન૦ (સં.) ઋષિઓ-તપસ્વીઓને રહેવાનું ને તપ કરવાનું જે સ્થાનક-વન તે; ઋષિ આશ્રમ. ઉ૦ આ જાઉં મુંદર તપોવન માંદિ આજે, જોવા બિજો જગત અંદરે રામ નામે. પ્ર. ના.

તપોવૃક્ષ, વિં (સં.) તપસ્થાથી જે મોટા ગણાતો હોય તે; તપવડે કરીને શ્રેષ્ઠ.

તપ્ત, વિં (સં.) તપી ગયેલું; ગરમ; ઉનું-ઉષ્ણ. (૨) કોષિ બરાયેલું; કોષિના બાવેશથી ગરમ થઇ ગયેલું. (૩) દુઃખ શોક સંતાપથી બાકુળ; દુઃખી.

તપસુદ્રા, સ્ત્રી (સં.) ભગવાનના આયુધના ચિહ્નવાળા ધાતુના સિકાની સરીર-ઉપર ગરમ છાપ લેવી તે; આયુધ નામ વજોરે કોતરેલાં હોય એવી ધાતુની મુદ્રાનો ડમ લેવો તે; કાચેલી છાપ; છાપનો ડામ તે. આગળ તેમજ હાલ કેટલાંક તીર્થોમાં સાધુઓ અને વૈષ્ણવ યાત્રાળુઓ આવી મુદ્રાઓ હાથ ઉપર મરાવે છે. દારદમાં તપસુદ્રા લેવાય છે.

તપ્પો, પું એ ગામ કે વિશામ વચ્ચેનું જે
લખાયું અંતર તે; છેડું; ટપ્પો.

તપ્પરુ, જી૦ તપ્પરુ

તપ્પરે, અં ચોરી છુપીયા ઉઠાવી લીધેલું
હોય એમ; એમનું એમ જેવું તે તેવું જ
ઉચાપન. કિ પ્ર૦ તપ્પરે કરવું; ઉચાપન
કરવું; એમનું એમ અદર ઉઠાવી શેવું
તપ્પરે થવું=ઉચાપત થવું; ઉચાપ-હુટાપ
જવું; આમ તેમ ગમે ત્યાં ચોરાપ, વેરાપ
કે ઉચાપત થઈ જવું.

તપ્પસીલ, જી૦ તપસીલ

તપ્પાવત, પું (અ. તપ્પરીક) રચન ને કાળ
વચ્ચેનું અંતર; છેડું-એ ગામ વચ્ચે
ગામો તપ્પાવત નથી, જે મિત્રોની ઉમ્મર-
માં બધું તપ્પાવત છે. (૨) જીલ્લાપણ; મિ-
નતલ:-એ ભાઈના ચહેરા ને મિત્રજામાં
બધું તપ્પાવત. (૩) ફેર, ફરક; આઠાવતા-
પણ:-ગાંધ કાલને આજનાં રાગના જેવ-
માં તપ્પાવત છે. ભાવમાં તપ્પાવત છે; ન્યૂ-
નાધિકત્વ. (૪) જલચૂક; ખોડ; હેરફેર,
અનુરોધ; ભેદ:-આગલી ને હાલની સહી
વચ્ચે તપ્પાવત છે.

તપ્પો, પું [અ.] વિભાગ, પક્ષ; તડના, માથુ-
સોનો સમવાય-જયો; તપ્પના, માથુસો;
આગ્રહપક્ષ-વિચારથી એકત્ર થયેલા માથુ-
સોનો જે સમૂહ તે:-તમારા તપ્પના
માથુસોને હુકમ કરો.

તપ્પક, જી૦ (અ. તપ્પક) તાસક; રહેળી;
ડુંકા કાનાની ડાહર; છીણું. (૨) ડાહરો
મળશે; માળ; મકાન-દેવળ વગેરેનો ઉપ-
શે શ્રાગ.

તપ્પકડી, જી૦ તપ્પક; તાસક; ડુંકા કાનાનું
છીણું, નાની રહેળી.

તપ્પકડો, પું [અ. તપ્પક] સ્થિતિ; હાલ-
ત; દયા; પરિસ્થિતિ:-આટલે તપ્પકે પહોં-
ચ્યા પછી સુ થાય ? (૨) માળ; એડા;

મળશે; એક એકથી ચડતી ઉતરતી તંગ-
રડીઆ-યર-ચણતરની રચનાઓ તે; ઉત-
રડ, પાચરી, પરચાર; ધોરણ; ચતો. (૩)
ખંડ; વિભાગ.

તપ્પકક, અં ધોડાની દોડનો એવો અવાજ
તે; દોડતા ધોડા વગેરેના પગની પછાડનો
અવાજ તે; પગરવ:-તપ્પકક તપ્પકક ક-
રતા જે ત્રણ ધોડેરવાર આવી લાગ્યા,
તપ્પકક તપ્પકક ધોડા દોડે છે.

તપ્પકકતોષ, અં ઉપરા ઉપરી ધોડાઓના
પગરવની તપ્પકકી વાગતી હોય તેમ; તપ્પ-
કક તપ્પકક થતું હોય તેમ:-એ સ્વાર
તપ્પકકતોષ આવ્યા. એક એકની પાછળ
ધોડા દોડાવતા તરતજ:-આવ્યા ને વળી
આ તપ્પકકતોષ આવ્યા.

તપ્પકકી, જી૦ દોડતાં ધોડાના પગ ભેંપ અ-
ડળાવાથી થતો જે ચાલુ અવાજ તે,
દોડતા ધોડાનો પગરવ. (૨) દોડનો
અવાજ; નાસતાં થતાં અવાજ તે. (૩)
દોડ; દોડ; હડી:-હોકારો તો તેને જોઈ
તપ્પકકી મારી ગયો-તપ્પકકી મૂકવી=દોડ
મૂકવી, તપ્પકકી વાગી પગરવ-દાખલા
ખડખડવા, ધોડા દોડ્યા ને તપ્પકકી વાગી
ઝટલે મોરોએ ટિંકાર કરી મૂક્યો.

તપ્પકાવણું, કિં સં અનાજ કે કઠોળને
પાણીમાં નાંખી ખદખદાવવું; જડું પ્રવા-
હી યામ તેમકે રવું, કઠોળવું. (ધેણ, રાગ.)
(૨) હમ ભરાવવો; ધમકી આપવી;
હમ દેવો.

તપ્પકક, વિં દેખાવે અવ્ય પથ્ય પુલ્કિ વગ-
રવું; ભોટ; ચૂદ. (૨) ફેલેલું; અંદરથી
પોણું ને બહારથી રચૂલ દેખાવું; કમ
અક્ષલ.

તપ્પલચી, પું [ફા. તપ્પલ + ચી] ત-
ખલાં ને નરસા પગાડનાર; ગાનારને તપ્પ-

લાથી તાલ પુરાવનારો ને બળવનારો;
ગાનારનો વાદિત્રવાદક સાથી.
તપ્પણાં, નં (તપ્પણું) (અ. તપ્પણા.)
કુંડી ઉપર ચામડું મીનીને બનાવેલું દોલક.
આને જેમ જોઈએ તેમ તંગ કરવામાં
આવે છે. તે ચાલુ તંગ રહી મેંજોનો ર-
ણુકો કાઢે માટે કણુક લગાડવામાં આવે
છે, એની સાથે નાની પપ્પાજ જેવું ને
દોલક આંતરાના સરમાં હલક પુરવાને
વગાડવામાં આવે છે તે નરણું કહેવાય છે.

તપ્પણું, નં તપ્પણાં.

તપ્પિયત્ત, જો (જ.) તપ્પિયત્ત; સ્તરીયત્તી
નીરંગી શાંત ને સુખી અવસ્થા-હાલત
તે. (૨) મનની સમધાત અવસ્થા;
મનસ્થિતિ; સ્વભાવ; મિનજ; મન અને
દેહની સુવ્યવસ્થિત હાલત.

તપ્પિયત્તી, વિં ધડીએ ધડીએ જેની તપ્પિયત
-મિનજમાં ફેરફાર થતો હોય એવું;
(માણસ) વાપલ; રંગી; ચઢાઈ; તરંગી.

તપ્પીબ, પુ (અ) હકીમ; વેદ; દાકતર.

તપ્પીબી, વિ, વેદક સંબંધી, -તપ્પીબી ધધી.

(૨) નાં વેડું.

તપ્પેલો, પુ [જ. Stable] ઘોડા-બળદ
પાંધવાની ને ગોડી રાખવાની જગ્યા; જેમાં
બામ પાડેલા ન હોય અને બારણું ઢોર
તથા ગાડી વગેરે પેસે એવું મોડું છેલ
તે ઘર; અડાળી; કોઠિયું.

તપ્પ નં [સં.] અંધારું; અંધકાર. (૨) ત-
પ્પાણુ; અગાન.

તપ્પણ, સી. ચર; ચારી; તપ્પણ; તપ્પેણ.

તપ્પણું, વિં તપ્પણણું; તપ્પણ.

તપ્પતમાટ, વિં તપ્પતમ ધાપ એવું; તીથું.

(૨) ચામડીને આકરું-લાગે, ઝમઝમ ધાપ
એવો જે વનસ્પતિ કે ખોરાક વગેરેનો
ચુલ તે; તિખાર.

તપ્પતમું, વિં જેમ અથવા ચામડીને લાગતાં

ચરચર-હિત્તેજક લાગે એવું ને તે; તીથું;
તપ્પતમે એવું; રસોદિયને હિત્તેજન આપે
એવું. તીથું ને 'તપ્પતમું' એમ કહેવાય છે.
તપ્પતમ ધાપ એવું; ચામડીમાં ચરચરાટ-
બળતરા ઉત્પન્ન કરે એવું.

તપ્પર, નં એક જાતનું લાકડું. (૨) તપ્પર.

તપ્પરિયાં, નં એક જાતનાં બાળવાનાં લાકડાં.

તપ્પરું, નં [સં. સિલ્લિ] બેઠવાળી જમી-

નમાં રહેતું ધાતુના રણુકો જેવો એક
સરખો અવાજ કરનારું અગુલાના ટેરવા
જેવડું મેલા રંગનું જીવડું. આ જીવડું

બહાર જોવામાં આવતું નથી પણ તેનો
પુરુષ અવાજ થતો સંધ્યાકાળે અને રાત્રે

સૌ કોઈના સાંભળવામાં આવે છે.

તે એક સાથે ધણાં બોલે છે. એને પાંખ
હોય છે પણ ઉડતાં નથી. યેકડા ગારીને

ચાલે છે. તપ્પરને તરસ જલુ લાગે છે ને
વારવાર લાગતી તરસ છિપાવવા જતાં

પુડું જેમ દીવામાં પડીને મરી જાય છે
તેમ તે પાણીમાં પડીને મરણ પામે છે.

તપ્પરું મોંએ અવાજ કાઢતું નથી પણ
માદાનું મન ખેંચવાને નર તપ્પરું પોતાના

પગ એક બીજા સાથે ધસીને અવાજ
કાઢે છે; આ જીવડાની બે ત્રણ જાતો

ધાપ છે. તપ્પરનો અવાજ વરસાદ આ-
વવાની આગાહી રૂપ ગણાય છે.

તપ્પા, સીં [જ.] દરકાર; પરવા; ગરજ. આ-

સિયાળ; જરૂર; અમત્ય; સ્પૃહા. કિં પ્રં
તપ્પા રાખતી. (૨) કર્મોના; કચાચ; ખામી;

ખોટા-એને શી તપ્પા છે.

તપ્પાકું, સીં (તપ્પાકું, પુ) [લોબ્યાકો=

બાડી] પહોળાં બાંધાં પાંચનો એક નાનો
છોડ; વનસ્પતિ. (૨) એ છોડનાં પાનની

બનાવટ તે સુખો-કા, તપ્પીર; બાંગ,
ગડાકું, બીડી-ચીરક વગેરે. તપ્પાકું અસલ
અમેરિકાની વનસ્પતિ છે. અમેરિકાની

શોધ પહેલાં તે દુનિયાના કોઈ ભાગમાં જાણીતી નહતી. સન ૧૪૯૨ માં બ્યારે કોલંબસે અમેરિકા ખંડ શોધી કાઢ્યો ત્યારે તેણે ત્યાંના જંગલી અમેરિકનોને ખીડી ખીતાં બોલ્યા હતા. તમાકુનું અસલ અમેરિકન નામ 'કોહિબા' છે, પણ તેની ખીડીને 'ટોબાકો' કહે છે, તે ઉપરથી આ તમાકુ એવું નામ દુનિયામાં ચાલુ થયેલું છે. અમેરિકાના લોકો આ વનસ્પતિની ખેતી કરતા અને તેનો આવવામાં, ઝૂંપવામાં ને પીવામાં ઉપયોગ પણ કરતા હતા. યુરોપિયનોને અમેરિકા જતાં એવું બ્યસન લાગ્યું અને તેમણે પછી દુનિયા ઉપર તેનો ફેલાવો કર્યો. અઠમ્બર પાંદડાહતા અમલ લગી તમાકુ શું છે? તે પણ આપણે જાણતા નહતાં. યુરોપિયનો તે હિંદુસ્તાનમાં લાવ્યા અને જેમ ખીજી નહારી વસ્તુ કે વાત ઝટ ફેલાય છે, તેમ તેની ખેતી અને ઉપયોગ હિંદુસ્તાનમાં ફેલાઈ ગયો. તમાકુમાં ઝેરી તેમજ હાનિકારક દ્રવ્ય રહેલ છે. શુભ તમાકુનો ઈતિહાસ.

તમાચો, પું. હાથનાં આંગળી અને આપવાની જે થાપક ગાસ ઉપર ગ્રસાય છે તે; ગાસ પર પેચિા હાથ મારવો તે; લપડાક; લાપટ. (૨) અણી ઉપર-એમ વખતે જે સપાટો લગાવેલો તે; વચનથી, કાર્યથી કે સુકિતથી એક માણસને તેના આમદી કાર્યથી અઠાવી દેવો કે પાછો પાડી નાખવો તે. શેઠ દેખને કડો કરી નાંખવો તે. પ્રમંત્રે લા-મણી યાવ તેવો બોલ મારવો તે; ફટકો; સપાટો; થાપટ.

તમાજી, ઓં તમેજી; જોઈ ખોડીને બનાવેલો સુશો; ચર; ચ્યારી.

તમામ, અં. [અ.] લગારે બાણી-અવશેષ રહે નહિ તેમ; જરીએ જરી; બધુંએ;

સવેં-તું તારો તમામ માલ હવે અહિંથી લઈ જા. (૨) વિં. પુરં; સંપૂર્ણ; બધું.

(૩) બિલકુલ, તદન; ખલાસ.

તમાચી, ઓં રેસમ અને કસબી તારના વણાટની સાડી.

તમાલ, નં. [સં] ઘેરા લીલા રંગનાં પાંદડાંની ઘટાવાળું એક નાતું ઝાડ; આ ઝાડ બાગમાં બાગઝાડ તરીકે ઉછેરવામાં આવે છે. કુદરતી રીતે વનમાં પણ તે થાય છે. તે એક જથ્થે સાથે હોય છે અને બ્યારે ખૂબ ઘટાદાર થાય છે ત્યારે વનને પણ કાળો લીલો દેખાવ આપે છે. ઉં. ધાડાં તમાસો અને, ખીએ બાળમુકું. ગીં. ગી. એનાં પાંદડાં મસાલા તરીકે વપરાય છે પણ લોકો તેને તજનું ઝાડ કહે છે તે ખોટું છે. તજનું ઝાડ તમાલથી જુદું છે. તમાલપત્ર એસડમાં આવે છે

તમાલપત્ર, નં. [સં] એક ચૌષધિ તરીકે વપરાતાં તમાલનાં પાન તે.

તમાસગીર, વિં. [ફા.] ખેલ-તમાસો વગેરે જોનાર; પ્રેક્ષક. (૨) તમાસો જોનાર ને કરનાર.

તમાસો, પું. [ફા. તમાચા] લોક જોવા મળે એવો બનાવ તે; જાદુગરની બળ-શ્રિયાઓની, બવાઈયાની અને નાટકી વગેરે ખેલાડીઓની વેષ અને ડોંગસોંગવાળી રમત તે; ખેલ; કૌતુકથી લોક એકઠા થકે જુએ એવે દેશમાં જોમ ચાલ ને (ધંગલું તે (૨) જન્તી. (૩) મખત આપે એવો ફાવો. (૪) તાણાતણ; ધાલમેલ; ગડગડ; કાર્થ વિડંબના.:-સા-હેબ ઉત્પાવે આગે અને જડે નહિ, અહિં નહિ' કાપેલો બિધલાતું પણ યાગ લાગે નહિ અને બાઈ હું શેધું તે જાણે છતાં બોલેવ નહિ ને મારો તમાસો જોવા કરે. કિં. પ્રં. તમાસો જોવે-જોવા દરું.

તમાસો કરવો=જોતી ઉડાવવી. કહે-
તમાસાને તેડું ન હોય.

તમે, સં હું હું બહુવચન. તમે; આપ.

તમેણુ, સ્ત્રી. તમણુ, તમાણુ; બોલ્યોતીને
કરેલો ચુલો; મારી.

તમે, સં તમે, આપ.

તમેણુણુ, પું [સં] પ્રકૃતિનો એક ગુણ;

અચાન-અધિકાર-અચાન જન્ય ગુણ મા-
યાના સર્વ, રજ ને તમ, તમણુ ગણેલા
છે તેમાંના છેલ્લો ગુણ. (૨) કોષ; આ-
કળા સ્વભાવ તે; ઝાંઝી-તીખો ગુણ.

તમેણુણી, વિં જોનામાં તમેણુણુનું પ્રમાણ
વધારે હોય તે. (માણસ વગેરે.) (૨)
કોમી; આકળું; ઝાંઝી; અતિ તીખા અને
સારાસાર વિચાર વગરજ કાર્ય કરે એવા
સંહારક સ્વભાવનું.

તમ્મર, નં [સં. તિમિર] સખત આધાતથી
નબળાઈથી કે ખીળ કોષ બનાવના જો-
વા સાંભળવાથી મગજ ઉપર તીવ્ર અસર
થઈ આવી દર્શન અને સંચા જતી રહે
એવું થવું તે; અધારાં; ચક્રર; માથું ફરી
જવું તે; લાગણીના આવેશથી ક્રુમાધ
જવાણું તે. (૨) ફેર; ચક્રી, અધારાં.
(શાંતી) દહતા-રિધર ઉભા રહેવાવાનો
અવિશ્વાસ; ઈદ્રિયો-અવયવો ઉપરના કાણુનું
હ્યુમન થઈ જવું તે.-ઉંચા પુરજ
ઉપરથી નીચે જોતાં તો અને તમ્મર
આવે છે. (૩) ચક્રર ચક્રર ફરી અવયવો
સાધ્ય નહિ રહેવાથી સંચા જતી રહી
પડી જવાણું તે.-હામ વાગી કે તરત
તમ્મર આધ બિચારો જમીનપર પડે.

તયાર, જીં તયાર.

તર, સ્ત્રી દ્વં ને દહિં ઉપર બાકતી-કરતી
તેમાંના ચીકણા મીઠાસરવની પોપડી;
મલાઈ, પ્રવાહીમાના સ્તવનું સપાટી ઉપર
બંધાયેલું પડ. સાર; સર્વ. (૨) નાની

ખાડી. (૩) પહોળી હોડી. (૪) વિં
રસકસવાણું; બરપુર બરાયેલું; તમ; સં-
ચાણું. (૫) મસ્ત; ચક્રચૂર; (૬) માતબર;
તાલેવન; પૈસાદાર. (૭) સરસ; તાણું;
બરેલું. (૮) અં ત્યારે. કવિતામાં.

તરઈ, સ્ત્રી દોસ્તદારોની મંડળી.

તરક, જીં તર્ક. (૨) તર્ક; તરકડો; દલકી
જાતિનો યુસલમાન:-દેડવાડામાં તરક પેઢો.
તરકચો, પું [જ્ઞા.] ટપકું; ટિંપું. વણાટમાં
ટિપાં ટિપાંવાળી ભાતવાણું કપડું તે.

તરકટ, નં કોષને ફગવા કે ફસાવવા માટે
રચેલી જે બાણ-રચના તે; ખોટી બના-
વટ-જાળ; કાવતરું; કમે; પ્રપંચ, કપટ-
જાળ; હુમ્માઈ. કિં પ્રં તરકટ ઉચું
કરવું=કોષને ફસાવનારી બનાવટ-પ્રપંચ
જાળ ઉભી કરવી; ખોટી ખોટું-ખાલી
તોફાન-પોકળ રચવું તે તરકટ પકડવું;
રચવું વુંગેરે.

તરકડી, વિં કુમાંડી; તરકટ રચવા-કરવાનો
જોનો સ્વભાવ હોય એવું; ખોટી ખોટી
ખાલી બનાવટો ઉભી કરનાર; પ્રપંચી;
કપટી; ખોટી વાતો બનાવીને કોષને ફસ-
ાવવાની જાળ ઉભી કરનાર માણસ તે;
કાવતરાખોર.

તરકડિયો, પું તરકડાની માફ એકફેલ ગમે
તેમ બોલનારો; બનાવટમાં મસ્કરાનો વેપ
ભેનારો; જુલુસ; મસ્કરો; ખાડ; વિદ્વષક.

તરકડી, સ્ત્રી તર્કની સ્ત્રી; દલકી જાતના
યુસલમાનની સ્ત્રી. (૨) નિર્લજ્જ ને લડ-
કણી-લડવા બોલવામાં ગપાંત કે ચરમ
રાખે નહિ અને સહેજમાં ખીજવાઈ લ-
ડવા મડિ એવા સ્વભાવની કંગાલ સ્ત્રી.
(૨) એક જગતી વેલ. કહે- તરકડી
સતી થઈ.

તરકડો, પું દલકી જાતિનો યુસલમાન તે;
(૨) નિર્લજ્જ એકદમ અને લઈ માણસ.

તરકણું, કિં અં તક કરવો; અદર ઉડતા વિચાર કરવા. (૨) અટકળ કરવી.

તરકસ, નં [ફા.] તીરનો બાથો.

તરકણું, નં તુરકણું. તુક સિપાઇઓની ટુકડી. (૨) તુક મુસવમાન.

તરકારી, અં ધીલું ચાક; બાજ; ચાકબાજ.

મુખ્ય ચાક નહિ પણ સાફ-ધીલો બાજ પાસે તે. (૨) ઉપલક્ષ્યું જે તે; પરચૂરણ; હાથ ઉપરનું થોડું ઘણું મળતર તે;—તરકારી નીકળે એટલું લાંબને પણ કામ કરી આપે, એવા લાંચિયા નોકરો છે.

તરકી, નં કાળા રંગનું સારસ જેવું થોડું જૂયર પંખી. આ પંખી અસલ અમેરિકાનું વતની છે, પણ હાલ તો તે બધા દેશમાં ભરખાની માફક પાળવામાં આવે છે. પાંખોનો ઉપયોગ તે કવચિત્તજ કરે છે.

તરકીબ, અં [ફા.] ચુકિત; બવરયા; ગોઠવણ.

તરકોશી, નં ત્રણ ચાંબલાનું વહાણ.

તરખઠ, અં ઉલ્લેહ; આવજત; આકરી.

(૨) બવરયા; ગોઠવણ; તળવીજ; સંભાળ. (૩) બાંજમડ; પચાત. કોઇની સુવા, બેસવા, ખાવા, વગેરે સંબંધી બધી સંભાળ લેવી અને તળવીજ રાખવી વગેરે તે;—એની એવી તરખઠ કોણ રાખે.

તરખલી, અં [સં. તુળ+જહ] ઝીણી સળીનું ઘાસ. થોડા વગેરેને માટે વપરાતું ઝીણું નાજુક ઘાસ તે. (૨) જાનું તરખણું; ઝીણી પાનક. (૩) રજ.

તરખણું, નં [સં. તુળ] ઘાસની પાનક વગેરેનો નાનો કકડો તે; તરણું. એની મેલે ઉગેલા ખડનો કકડો.

તરખુલિયું, વિં ત્રણ ખુણાવાળું; જેને ત્રણ ખુણા હોય એવું; ચોરસ નહિ પણ ત્રણ ખાણુવાળું.

તરખાળો, પું ગાવા બળવવાનો ને બવા-છતો ધધો કરનારી એક નાતનો માણસ તે; એ નામની એક નાત ને તેમના દરેક જણ. (૨) બવાધયો. (૩) તપોધન.

તરખટ, પું તલખટ; ઉમરા.

તરખાથો, પું મોટો અને બેડોળ જેવો જે આકાર-રવણ તે. (૨) મોટા પંઠોળા પાત્ર ઉપર ચામડું મટીને બનાવેલો મોટો ઢાલ; (૩) રથૂળ-જાડું અને બારે-તેમ છેતાં ઉચકનાં ધાવે નહિ એવું (છાકઈ) તે તરેહવાર આકારનો જક જેવો બારે તે. તરખાથો ઉચકાવલો હોય ત્યારે માળીને વિષરણ કેવા વાદ આવે છે (૪) નાતની રસોઈ કરવાનું એક જખઈ જાડું ને બારે વાસણ; મોટા પંઠોળા મેનિા દેધ.

તરછ, પું તિરકાર કરવાનો જે જુરસો તે; બીજાને તુચ્છ ગણવાપણાનું જે અહકારી વર્તન તે; તુચ્છકારી કાઢવાનો જોસ; તોર; અભિમાન, અહકાર; અહકારી અધિપત્ય; તોછણાઈ બગેલો મદ. (૨) જોર; અભિમાનનો વેગ.

તરછટ, અં તદન; છેક ખિલકૂલ નહિ હોય એમ; તમામ; નિરવરીય; સાવ.:-૫૬ તરછટ થઈ રહ્યા છે તરછટ ગાડો થઈ ગયો.

તરછોડ, પું તિરકાર; છીટકાર; તરછોડી નાંખવું તે. (૨) હાથ પગ જેવા એકાદ અવયવને તરછોડી નાંખવા જેવો જે આંચકો લાગવો તે. હાથ પગ જોરથી વિ-ગવાથી થયેલો અસર તે.

તરછોડપું, કિં સં તિરકાર કરી-જોરથી છીટકારીને દૂર કરવું. તાણી તંગ કરીને એમદમ એવી રીતે છોડી દેવ કે જેથી દૂર જઈ પડે; દૂર કરવું, અપમાન કરી કાઢીત્રકવું; તુચ્છકારવું; ધિક્કારવું; જોરથી વછેડી દૂર કરવું. વળગેલ તોડીને નાખી દેવ. તિરકાર કરી સંબંધ તોડી નાંખવો.

તરજ, પું. ત્રાસ; ભય. (૨) જોર; આવેશ-
વેગ; તરહ.

તરજાત, વિ. હલકી જાત.

તરજુમે, પું. એક ભાષાના લખાણ કે ભા-
ષણું બીજી ભાષામાં બરોબર શબ્દે શબ્દ
ઉતારવું તે; એક ભાષાનું બીજી ભાષામાં
અવતરણ કરવું તે, ભાષાન્તર; એક
ભાષાનો અર્થ બીજી ભાષામાં બોલવો
અથવા ઉતારવો તે.

તરડ, સ્ત્રી. તડ; ફાટ, ઝીરો. ગ્રાટીનાં વાસણ,
બિંત કે લાકડા વગેરેમાં જે ફાટ પડે
તે. ચીકણા-સુકાતાં બરડ ચતા પદાર્થમાં
તેના પરમાણુઓના સંબંધ જુદો પડી
જવો તે.

તરડવું, તરડાવું. ફટકીજવું; ફાટવું.

તરડાટ, પું. તરડાવું તે; તરડક યધને ફાટવું
તે. (૨) અભિમાન જન્ય વંકાઈ તે; કર-
ડાટ; વકતા; અહંકારી-હુપદની વિશ-
દ્વતા; અભિમાનથી રીસ ચઢાવી ખતરા
રહેવું તે; કહ્કી, ચરોડ; ખરડ; ગર્વ;
સ્વાભિમાન.

તરડાવું, કિં. અ. તરડ પડવી, ફાટવું; ચિ-
રાવું; ફટકી જવું, ચીકણા પદાર્થનું ‘સુ-
કાતાં ફાટી જવું; અફળાવાથી, અસંત
ગરમી લાગવાથી અથવા કાણુથી સંબીન-
સળંગ લિપણ પડ-પ્રસ્તારવું છિન્નભિન્ન
થઈ જવું. (૨) વાંકું યધજવું; ત્રાસ યધ
જવું; ખેંચાઈ કે તણાઈને કાણબંગ-
અથવા સમતાબંગ યવો. કતરાઈ જવું. -
આખ તરડાઈ એટલે આશા ખૂટી (૩)
વંકાઈને વિરદ ચાલવું એ મારાથી તર-
ડાતો રહે-ફરે છે.

તરણ, નં. [સં. તૂળ] તરણ; તણ. (૨)
વિ. તણ; તણ; ડ. (૩) નં. જેથી
તરાય તે; તરવાનું પાત્ર-વસ્તુ તે, હોડી;
નાવ.

તરણતારણ, વિ. તરનાર અને તારનાર;
બીજાને તરવાના ઠામ રૂપ ને વળી તારનાર-
ઉદાગ્રનાર, પરમેશ્વર.

તરણિ, પું. [સં.] સૂર્ય; રવિ; આદિત્ય.

તરણુ, નં. [સં. તૂળ] ધાસનું. પાંખડું;
ધાસની પાનદનો કકડો; તરખણું; તરણ.
(૨) ઘુમ્મ વસ્તુ તે; હલકું-નમાણું એવું
જે કંઈ તે ૩૦ પ્ર. તરણાને, તોલે=કંઈ
મણતરીમાં નહિ એમ; તરણા જેવું/ઘુમ્મ
એમ; કંઈ માલ-કિમ્મતનું નહિ એવું;
નમાણું :-એને તો એ તરણાને તોલે મણ
મણતો નથી. તરણાનો મેર=કાગનો વાધ.
નાનાનું એકદમ મોટું સ્વરૂપ બનવું બના-
વવું તે. નાની વાતને એકદમ મોટું/સ્વરૂપ
આપી દેવું તે. અવનવી ઉચલપાચલ યવી
તે:-ભગવાન ધારે તો તરણાનો મેર ને
મેરડું તરણ, એક લક્ષમાં કરી નાખે.

તરત, અ. તેજ વખતે; તાબડોતોમ; જલદી-
યા; દુરત.

તર-તપાસ, સ્ત્રી. તાજ તપાસ, તજવીજ;
શોધ; પૂછપરછ

તરતવ, નં. [સં. તારતમ્ય] સાર, મુ
ખ્યાર્થ તે.

તરતીબ, સ્ત્રી. આચાર; શિક્ષા; ચારિત્ર્યનું
શિક્ષણ; કેમ બોલવું, એસવું અને વર્તવું
વગેરે સંબંધીનું જે ખાસ શિક્ષણ તે; કવા-
મત; કેળવણી. (૨) બપરયા; ગોઠવણ;
જેવી જોઈએ તેવી સારી સગવડ વગેરે તે.
(૩) મંભાજ, સારવાર; માવજત.

તરણું, વિ. સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલું, જમું
રહેલું; ઉપર રહેલું. (૨) ચડવું; વધવું;
બીજાથી વધારે બહાર પડવું હોય એવું.
(૩) સુભાગી; સારું:-પરસાળથી ઝારડો
તરતો જોઈએ. એનું કપાળ તરવું છે. એ
તરતી લાલતામાં છે. કલ્યાણ-શુભ પરંપ-
રાઓવાળું.

તરધારું, વિં નણુ ધારવાળું; મોટે કકડે
 ૧. ભાગેલું કે ભરડેલું (અનાજ). (૨) જે
 મિશ્રણમાં ત્રણ વસ્તુઓ સરખે ભાગે હોય
 એવું.:-તરધારી સાબરની=જેમાં ધી ખાંડ ને
 જડો લોટ સમ ભાગે હોય એવો કંસાર.
 તરધારો શિરો.

તરપત વિં [સં.] તમ.
 તરપણું, વિં દુખળું; પાતળું.
 તરપંખો, પું નણુ પાંખડાવાળો હુંડો. (૨)
 ત્રણ પાંખવાળું. તરપંખી કમોદ.
 તરપિંડી, સીં કાર્તિક. માસમાં ત્રણ પિંડ
 દાનવાળું જે શ્રાદ્ધ કરવામાં આવે છે તે;
 ત્રણ પિંડનું શ્રાદ્ધ, ને તેને લગતી ક્રિયા.
 તરપેદ, સીં જ્યાં ત્રણ પથ-રસતા મળતા
 ૧. હોય તે જગા; તરબેટો.

તરફ, સીં [જ.] બાજુ; પક્ષ:-તેણે તેની
 તરફ ખેંચી છે. (૨) અંગ; બાજુ;
 બધી; મેર.

તરફડણું, કિં અંગ અસહ્ય વેદના કે દુઃખથી
 આમતેમ અંગ પહોડવાં, ફર્કાં, કરવું, તે;
 અચાંત દાસતે આમતેમ ગોધાં ખાવાં;
 લોથવું; આકળવિકળ થઈ આમતેમ અછા-
 ડપહાડ માર્યા કરવી. (૨) કોઈ મુસ્કેલ
 કામ પાર પાડવાની ફર્કાં મારવાં તાપ ઉ-
 તાપથી આકળવિકળ થયા કરવું. તડફડવું.

તરફડાટ, પું તરફડવું તે, આમતેમ વેદના કે
 ચિતાથી ગોધાં ખાખા કરવાં તે. કંપ,
 ધુળરી; ચરીરની અછાડપહાડ; આમતેમ
 ફર્કાં મારવાં તે.

તરફડિયું, નંગ તરફડાય એવું જે તે; તરફ-
 ડાટ થાય એવું જે દુઃખ દરદ તે.

તરફદાર, વિં અમુક પક્ષવાળો; પોતાની
 બાજુએ હોય તે; પક્ષ ખેંચનાર.

તરફદારી, સીં કોઈ એક બાજુ-પક્ષ લેવી
 તે; તરફેણ. (૨) બીજાના વિચારને પોષ-
 વાના પક્ષમાં રહેવું તે, વગ; સહાય; પ્રમદ.

કિં પ્રંગ તરફદારી કરવી-ખેંચવી=સામા-
 ના મતને પુરતી આપવી; મદદ કરવી;
 સહાય થવું.

તરફાળ, પું નણુ પડ-ફાળવાળી પિછોડી
 તે.:-ચોફાળ

તરફી, વિં તરફવું; પક્ષભણીવું; બાજુવું;
 તરફેણમાં હોય એવું.:-એક તરફી=એક જ
 તરફવું. ઉં એક તરફી અમલ રે ચલાવ્યો.

તરફેણ, સીં તરફદારી, અમુક એકાદો પક્ષ
 લેવો તે; એકાદ પક્ષમાં રહેવું તે; પક્ષ;
 બાજુ; તરફ, કિં પ્રંગ તરફેણ કરવી-
 ખેંચવી. એક બાજુવું બોલવું. અમુક
 એકાદ પક્ષને અનુમોદન આપવું. (૨)
 ખેતીવાડીનું એક ઝોળાર; ફાંતી.

તરફેણવું, કિં સંગ તરફેણ-છીટકાર-સી-
 તકાર કરવા; તરછોડી નીખવું; છુટકા-
 ચુસ્સાના બોલ બોલવા; તરછોડવું; તર્જવું.
 અણુઅણુ-તિરસ્કાર બતાવવો.

તરફેણા, પું તરછોડવું તે; તિરસ્કારથી અવ-
 ગચુના કરવી તે; તર્જન; તિરસ્કાર; ધુ-
 તકાર; છુટકા; છીટકો; ધુરુકિયાં કરવાં તે.:-
 નહું કઈ જેઠાણીના તરફેણા સહું, નહિ.

તરબડણું, કિં અંગ ઉકળતાં તળેંદિપર થવું;
 નાચ પ્રવાહીનું ઉકળવું.

તરબિયત, સીં [જ.] ખાસ કળા અથવા
 આરિચ્ચને લગતું જે શિક્ષણ તે, તાલીમ;
 કલાયત; કેળવણી; શિક્ષણ. (૨) આલય-
 લગત; વર્તન; રીતભાત. ઉં લશ્કરની
 તરબિયત નમુના જેવી છે. મું. સમાચાર.

તરબુચ, નંગ તડબુચ; કલિંગડ. ૩. પ્રંગ તર-
 બુચ જેવું=દાચકા જેવું, પહોળું, નાક
 અને ચંચળાઈ વગરનું; કાળું ને કદરૂં.

તરબોળ, વિં આખુંએ પવળીને પાણી પા-
 ણી થઈ ગયેલું હોય એવું; તળિયા બોળ
 -તળિયા લગી આખુંએ રચપચ થઈ ગયું
 હોય એવું; ચાણીથી તદન નાચ પામેલું;

પાણી પાણી યથ ગયેલું, પ્રવાહીથી સ્ત્રી-
પત્ની ગયેલું. (૨) લાય; તદન; સાવ.
તરભાષી, ઓં [સં. તામ્રમાળ] નાનું
તરભાષુ; રેકેખી જેવું તાંબાખીતળ કે
ફાળું તર્પણ કરવાનું પાત્ર.
તરભાષુ, નં [સં.] દેવ નવરાવવાનું
અથવા તર્પણ કરવાનું દેસેવાને લગતું
યાજ્ઞી ધાતું એક વાસણ; તર્પણભાણુ કહે-
વર મરેા કે કન્યા મરેા પણ જોરતું તર-
ભાણું મરેા=ખીજનું ગમે તે યાજ્ઞો પણ
આપણે સ્વાર્થ પુરેપુરે યાજ્ઞો એવી જે
માત્ર પોતાનોજ સ્વાર્થ સાધવાની વૃત્તિ તે.
તરભેટો, પું બ્યાં ત્રણ ગામોના સીમાક્ષ
એકઠા થતા હોય તે જગા.
તરમતરા, અં અંદરના ભરાવાના જોસથી
તંગ થઈ ગયેલું હોય તેમ; તડતડ-પાડું
પાડું થઈ રહેલું હોય એવું; તસતસ.
તરમરિયાં, તનમનિયાં.
તરમરી, ઓં એક નાણુક કારીગરીવાળું
ધરેણું.
તરલ, વિં [સં.] ચંચળ; અસ્થિર; ધણી-
વાર નહિ ટકે એવું.
તરલતા, ઓં [સં.] એક ઢેકણે ઝાઝી-
વાર નહિ ટકવાપાતું; અસ્થિરતા; ચંચ-
ળતા; તરલપણું; ઝળુક થઈ તરત ફીટી
જવું, એવી જે અચિર સ્થિરતા તે.
તરવર, નં [સં તરવર] મોડું ઝાડ,
તરવર. (૨) અં [સં ત્વરિત] ત્વરા-
થી ઉપર નચે યતું હોય તેમ; ધણા જ-
વડાનું ત્વરાથી તળે ઉપર ચલું તે. ઉપર
ઉપર રહેવાને ધણાજાનો એક સથે થતો
સંલોભ તે. તળે ઉપર થઈ રહેલું. કિં પ્રં
તરવર તરવર ચલું=ઉપર ઉપર તરવાને
મથલું; ઉપર ઉપર તરતું હોવું; ખડખડવું.
(૨) અતિ ચંચળતામાં રહેતું હોય તેમ;
આમતેમ ત્વરાથી જતું આવતું બોલતું ને

જહાર પડતું હોય તેમ, પોતાને તરવું-
આગળ પડતું દેખાડવાને યત્ન કરતું. ત્વ-
રાથી બોલતું; ચઢી તડતડીને બોલતું એવું.
અજાણાં રહેતું એવું; આમતેમ હાલ
હાલ-ધુમધુમ કરતું ત્વરાથી ફરફર કરતું
હોય એવી સ્થિતિનું તે. અતિઆતુર; ચં-
ચળાઈ ને ત્વરા દર્શાવતું. -તમાગી વહુ બહુ
તરવર તરવર કરી રહી છે.
તરવરવું, કિં અં તરવું અને તેમાં સોથી
ઉપર દેખાવું, ઉપર ઉપર તરવું-ચઢવું; ત્વ-
રાથી ઉપર ઉપર તરવાનો યત્ન કરવો.
ધણા જવનું એક ખીજને દાખી ઉપર
ઉપર તરતા રહેવાને ત્વરાથી મથવું.
તરવરાડે, પું તરવર તરવર કરવું-ચલું તે;
ખૂબ હાથ પગ પછાડવા ને ધમાલ કરી
ચૂકવી તે; આગળ પડવાને કે ઉપર દેખા-
વાને માટે ખૂબ હિલચાલ કરવી તે, ધા-
ધલ; ક્રિતાવળે ઢોડધામ કરી ચૂકવી તે.
(૨) તરેકાડાટ, ધમપછાડ. અતિત્વરાથી ધુ-
આવું તે. કોઈ પણ કામકાજ કરવાની
અતિઆતુરતાવાળી સ્થિતિ હિલચાલ તે.
અધીરાઈ; ચાંચલ્ય.
તરવંકે, નં વંકા.
તરવાડી, વિં [સં. ત્રિવેવી] ત્રણ વેદનો
અભ્યાસ કરનાર; એવી અટક. -તરવાડી
હરસુપરામ.
તરવાડો, પું તાડ-ખજુરી. છેદનારો, તાડી
ઠાંદનારો.
તરવાયો, પું ત્રણ પાયાવાળી યોડી-રૂઢ;
ત્રિપાઈ; ત્રાંગી
તરવાર, ઓં [સં તરવાર] ઠોઠ બે હાથ
લગાઈતું છેડેથી સહેજ વાંકું તીખા લો-
હનું પાંદાર ઝટકો મારી કાપવાનું હથિ-
યાર; સમશીર; ખડ્ગ; અસિ. ૧૦ પ્રં
તરવારની પાર પર રહેવું=જીવ સંગ્રાસટની
જોખમદારીએ-અમત-સાધવાન રહીને કા-

મ કરવું; ચેતતા ને ચેતતા-ખૂબ કાગળ-
વાળા રહેવું. ખરેખર કાર્યપર રહેવું તે.
કહક અમલમાં જામત રદીને ફરજ બ-
નવવી તે. સચિત રહેવું. કહેલ લાકડાની
તરવારે મરીનો ખાવો=કોળ=કમામથી મ-
સારી ભેવું; ખાલી દેખાવ રાખીનેજ કાર્ય-
કર્તા કરવું; ઉપર ઉપરના ખાલી દેખાવે
જ કાર્ય કાઢી ભેવું; સરવવગર-શક્તિ વ-
ગરજ શક્તિવાળા કાર્યનો નિભાવ કરી
ભેવો. તરવાર, રાજ, કાનિષ અને વીર-
પુરુષનો હમેશ દાયમાં રાખવાનું મુંઢર
હથિયાર. કિં ૫૦ તરવાર બાંધવી=વીર-
બનવું, સેનાની ધવું; લડવાને અમેસર ધ-
વું. તરવાર પકડી=સામે ધવું.

તરવારિયો, પું ૦ ૪૮ તરવાર લઇને સામે
થઇ જાય એવો ચરવીર; તરવાર વાપર-
વામાં બહાદુર; તરવારથી લડનારો વીર લડ-
વો; ચોધો; લડવાની ઇચ્છાવાળો. (૨)
હાતીવાળો; હિંમતવાળો; શુરસાહાર લડ-
વો; સિપાઈ. (૩) વિં ૦ જલદ સ્વભાવ-
નો; આતેમિય.

તરવાવું, કિં ૦ તથાઇને તુડી જવું; સ-
રસાઈ જવું; માંસ ગળી જઈ નાડીએવું
દીસા પડી જવું. (૨) અતિથય મહેનત-
થી તાવ=તાપની ગરમીથી અથવા બીજા
કોઈ રોગ વગેરેથી ગળાને સિપિલ પડી
જવું. (૩) ગાય ભેંસ વગેરેના કાચા ગ-
ર્જનું પડી જવું. તરવેજવું; ગર્જનાત થવો.

તરવું, કિં ૦ ૫૦ [સં. સુ] પાણીની સપા-
ટી ઉપર રહેવું; પાણીની અંદર નહીં જતાં
ઉપર રહેવું; -લાકડું પાણીમાં તરે છે (૨)
પ્રાણીએ કોઈ રજી મુક્તિએ પાણીની સ-
પાટી ઉપર રહેવું; -માણસ ને પ્રાણીઓ પા-
ણી ઉપર તરે છે પ્રાણીની સપાટીપર
રહીને ચાલવું; -જતક હંસ વગેરે પ્રાણી
પર તરે છે. (૩) પ્રાણી ઉપર થઇને એક

તરથી ખીજી તરફ જવું; પાર જવું;
ચાલવું; -તે ઉચ્છિદ્યએનલ તરી કાંમ
મયો. (૪) ઉપર નીકળી આવવું; -કોટા
તરી આવ્યો. (૫) સારી દાલતમાં આવવું;
ઉત્તાવરણ પ્રાપ્ત થવી; -તે આ હસકામાં
તર્યો. (૫) માફ મળવો; મુક્ત થવું;
રામ નામે તે ચેરાશીના દેશમાંથી તર્યો.
પાર ઉતરવું-પડવું. ઉપર ઉપર રહેવું; ઉડવું.
(૧) નાં સીમું; ધાતુ.

તરસ, સીં ૦ [સં. સુ] પાણી પીવાની
ધમ તે; સોસ; ખાસ; પાણીની જૂબ.
(૨) અમુક વસ્તુ માટે અંદરની જે સ્વાભા-
વિક માંમ તે; ઇચ્છા; આતુરતા; લાલસા;
જૂબ. (૩) નં એક ફાકી ખાનાર પ્રાણી;
જરખ. આ પ્રાણી કુતરાના વર્ગનું તેનું
જેવું ને તેના જેવા લાંબા મોતું હોય છે.
એના રંગ જઘમી ને ખુંછડીવાળાળા ફુંફી
હોય છે. રાતે ચિઠાર નીકળે છે ને મુએ-
લાં પ્રાણીને તાણી જાય છે. માંડાંની શા-
ધમાં તે સ્થાનમાં રખડે છે તેથી કેટ-
લાક લોક આને પેરખોદિયો પણ કહે છે.
આનાં ડાચાં મજબુત હોઈ તે બારે ચિઠા-
રને મસરડી ચકે છે. મોટો તરસ, બહુ તો
નાના ગધેડો જેવડો હોય છે.

તરસવું, કિં ૦ તલસવું; આતુર રહેવું;
ઉત્સુક રહેવું; વલવલવું; મળવાને માટે
બહુજ આતુર થઈ રહેવું; - ઇચ્છા કર્યા
કરવી (૨) મેર ભેવાને ટાંપી રહેવું. ઝં-
ખવું. ઉં ૦ તરસ રહી તરસાવ રહી, ફરસન
બીન અખિમાં તરસ રહી.

તરસાક, સીં ૦ તાડ-અજુરાનાં પોદણ; જાવલો.
તરસાવવું, કિં ૦ સં ૦ આતુર-મળવા ભેટવાને
ઉત્સુક રાખવું; ઝંખાવવું; રાહ-વાટ જોવ-
રાવવી; તલપી રહે તેમ કરવું; મળવાને
આતુર રાખવું; ઝંખના કરવું રાખવું;
ઝુરાવવું.

તરસાણું; નં નીચેનું તળિયું; નીચેથી પરિ-
ણામી ભાગ; અંત; છેડો; છેવટનો નિકા-
લ-પરિણામ તે; તળિયું. -તરસાણે ખોટ
નથી=છેવટને ભાગે-પરિણામે-છેલ્લે સર-
વાળે ખોટ નથી. (૨) અંદાજ :-તરસાણું-

તરસાણો, પું અંદાજ; છેલ્લો તળિયાનો સુમાર
તે; છેલ્લો પરિણામી આશરો. (૨) છેલ્લો
પરિણામ-અંત:-તરસાણે ખોટ નથી.

તરસું, વિં જેને તરસ લાગેલી હોય તેવું;
ખ્યાસી; પાણી પીવાને ધંધલું; પાણીનું
ભૂખું; તરસવાણું.

તરંગ, પું [સં.] પાણીની લહેર; મેળો;
લોહ; છાળ; થોડો. (૨) મનનો ધુટો;
ખ્યાલ; કલ્પના; કાલ્પનિક વિચારોનાં આ-
વર્તન તે. કિં પ્રં તરંગે ચઢવું=લહેરે
ચઢવું; કાલ્પનિક વિચારોને ખરા જેવા
માની ખીલવું; અગમનિગમની કલ્પનાઓ
કરવી; બડાઈની વાતમાં આનંદ લેવો.

તરંગિણી, સ્ત્રી જેમાં તરંગ આવતા હોય
એટલી-લહેરોવાળી નદી; સરિતા.

તરંગી, વિં જેમ મનમાં વિચાર આવે
તેમ કરનાર; એક વિચાર કે નિશ્ચય ઉપર
હૃદ નહિ રહેતાં જેવા જેવા ધુટા સંપ્રદાઈમાં
ઉઠે તેવા તેવા રંગમાં આવશે જાય એવો
-માણસ. કલ્પના ને ખ્યાલ ઉપર કામ
કરનાર; ખ્યાલી; એમો વિચાર આવે તેમ
રૂપમાં તણાયે જાય એવું; અહૃદ કે અસંગ
મનનું; વાયેલ; મનમાં આવે તેમ કરે એવું;
મનરવી. (૨) મોજ; લહેરી.

તરાક, સ્ત્રી [સં. તર્કુટી] સુતર કાંતવા-
ની રેટિયામાંની સીધી લોખંડી સળા
તે; ત્રાક; તર્ક.

તરાગડો, પું તાંતણો; તાર; સુતરનો દોરો.
(૨) જોતો.

તરાગવું, શુન્ ત્રાગવું.

તરાક, સ્ત્રી ત્રાક, મોટી ધુમ; રાક; ત્રાક;
ગળના; ભયંકર ચીસ. કિં પ્રં તરાક-
વું=ત્રાકવું; મોટી ધુમ પાડવી; ગળવું.
(૨) પું લાગ; તક; જોગ. કિં પ્રં
તરાક ખાવો=જોગ બનવો.

તરાણા, પું એક તરેહનું ગાયન; તરાના.
તરાપ, સ્ત્રી કોષ વસતું પકડી લેવા એકદમ
તેની ઉપર હાથ નાંખવો અથવા ધપવું
તે; એકદમ કોઈ ઉપર ફૂટી પડવું-અથવા
ઝપટ મારવી તે; ધસારો; ઝપટ. (૨)
કુકો; ફાળ; છલંગ; તલપ. કિં પ્રં
તરાપ મારવી=એકદમ ધસારો, ફરવો;
ઝપટ લગાવવી; ઉછળી પડવું.

તરાપો, પું પાણીને હેલકારે-ધુટાં પડી જાય
નહિ પણ એક સાથે જ તરતાં રહે તે
ખાટે ધણાંક લાકડાં કે વાંસને એક બીજા-
ની સાથે બાંધી બનાવેલો જે પાટ-સમુ-
દાય નિ વાંસ કે લાકડાંને એક એકની
સાથે બાંધી લાકડાં બનાવેલો તરે એવો
ખારો એક સાથે જોડાયેલ, રહેતો, તરતાં
લાકડાંનો પાટ. (૨) એક બીજાને ત્રાપે
જોડાયેલ રહેલો સમુદાય; એક સાથે જો-
ડાયેલો સમૂહ, મંડળ, સંસાર, જીવ સા-
ગર તરવાને એક સાથે જોડાયેલું કુટુંબ;
વૃહન, વેષ, નાવું. સ્ત્રી પુરુષને તેમનો
પરિવાર વૃષ્ટે સાથ, સાયકારો. કિં પ્રં
તરાપો જામવો-વેરાવો=એક સાથે જોડા-
યેલાં ધણાંમાંનું મુખ્ય જંતું રહેવું; સંસાર
જામવો; મંડળ-કુટુંબનું વૃન્ જવું.

તરામણું, વિં તરવું પડે એટલું; તરી
ચકાય તેટલું; છતીપુર અથવા તેથી
વધારે ઉંડાણ પ્રાણી હોવું તે.-નદીમાં
તરામણાં પાણી છે.

તરાવડું, કિં સં તરે એમ કરાવવું. તરવું
શીખવવું; ભીજાની પાસે તરવું
એમ કરાવવું

તરિયા, પુ. ચોખામાં રહેલા વગર છાગેલા
દાણા; ચોખામાંના ડાંગેરના કણ; ડાંગેર
સાથે ઈમેલા સામાની જાતના ખંટ કે
જે ડાંગેર ખંડાતાં જેવા અને તેવાજ રહે
છે તે; બંટિયા. (૨) દાણા; બીજકણ;
જેમાંથી તર થાય છે તે. ઉ. તાપીની
તીરે તરિયા વાંચા રનાદે. (૩) કસ-
ખના તાર:-તરિયા તોરણુ જેમાં આસો-
પાલવનાં પાન, નાળિયેરના વર્ગ ચદાવેલા
ડોડા અને ચળકતા કસખના તાર હોય
એવું તોરણુ તે, બરતનું તોરણુ.

રિથો, પુ. તીજે દેહાડે આવતો તાવ.
તારથો તાવ.

તરી, સ્ત્રી. પ્રવાહીમતિ. ચીકણો ને સરવ-
વાળો પદાર્થ; તર; મલાઈ; ગાદો રસ;
કાંપ. પુર ઉતરી જતાં જમીન ઉપર જે
ચીકણી મુલાયમ કાળી માટી ફરેલી દે-
ખાય છે તે; કાંપરડી. આ ફરી એક ઉ-
ત્તમ ખાતર-ગણાય છે. સિંધુ ને નીલ
નદીઓની રેલથી આખા દેશ ઉપર તરી
ફરે છે ને તેથી ત્યાં સારા પાક ઉતરે છે.
(૨) જળમાર્ગ:-સિકંદર વળતાં તરીને
માર્ગે ગયો.

તરીકે, અ. પ્રભાણે; મિસાલે, ચેટે; માફક.
અમુકની સમાન, રૂપ.-માફ તરીકે.

તરીણું, ન. વધારાનું કુસરું; જે જળદ કે
ધોડાઓથી, ન જે આય એટલો બાર બ્યારે
ગાડામાં હોય ત્યારે તે તાણવાને વધારા-
નાનું બીજ એક માટે જે કુસરું લગાડ-
વામાં આવે તે. જોરથી તાણવાનું જે
તે. (૨) સંસારની ધુરા તે; તણાય તેટલો
બાર તાણ તાણ કરવો તે:-તરીલાં તાણવાં.

તરુ, ન. [સં.] ઝાડ; વૃક્ષ. (૨) ધર; ડાંગેર,
તમાકુ અને- મરચી વગેરેના મૂળવાળા
ફરીને રોપવાના રોપા-છોડ તે.

તરુણ, વિ. [સં.] વયમાં નાનું; નાની

ઉમરનું. (૨) જુવાન; નાનપણ ઉતરી
સમજણવાળો ઉમરે આવેલું; યુવરતી
વધ વગેરે યુવ મંપૂર્ણ ખીલવણીમાં આ-
વેલું; જોખનવંતું.

તરુણાવરથા, સ્ત્રી. [સં.] જુવાની; યૌવન;
યુવાવરથા.

તરુણી, સ્ત્રી. જુવાન સ્ત્રી, યૌવના; જોખન-
વંતી. (૨) સ્ત્રી.

તરુવર, ન. [સં.] મોટું ઝાડ; ઝાડોમાં સાફ
ઉંચું ને મોટું ઝાડ તે. ઉ. તરુવર! જે
મારી વતી, કાલિ દિસે શૂપાળ, વૈદર્ભી
વનમાં વલવલે.

તરેરાટ, પુ. તડતડાટ; તરતર થવું તે. (૨)
શુસ્સાના શુસ્સાનો આવેગ; તણતણી;
કંપારી. (૩) શુભ; ધાટો; બરાક; પોઠાર.
(૪) ચાંચવ્ય; ચળળતા; ડોઢ પથ દિલ-
આલની તેજ; તરવરાટ.

તરેરી, સ્ત્રી. તણેણી; ઝણેણી; રોમાંચ; ચ-
રીર એકદમ કંપને તરંગ ફળી વળવો
તે; તણાઈ જવું તે; શુસ્સાના શુસ્સાની
ધુળરી. કિ. પ્ર. તરેરી ખાવી=રોમાંચ
થવો; શુસ્સાની ધુળરીઓના તરંગ આ-
વવા; તરતર થવું.

તરેરો, વિ. (પુ.) આકરો; તીખો; જલદ
મિળજી. ઉ. પ્રગટ ધાંટે ખુખારી બોલ્યો,
તીખો ને તરેરો રે. નળાખ્યાન.

તરેહું, જી. તરીહું.

તરેહ, સ્ત્રી. [અ.] ભાત; જાત; વેલ, છુદા
અને ચિત્ર વગેરેની અમુક ભાત તે. (૨)
રીત; પ્રકાર.

તરેહવાર, વિ. જાતજાતનું; વિવિધ પ્રકારનું;
વિચિત્ર. (૨) અમુક એકજ જાત,
પ્રકાર કે ધોરણનું નહિ એવું; અમુક
પ્રકારનું નહિ એવું:-એની સાથે કામ
પાડશે માં, એતો તરેહવાર માણસ છે.

તરોઈજીવું, કિ. અ. ગાય બેંસ વગેરેનો

કાચો ગર્ભ પડી જવો; ગર્ભપાત થવો
(પશુની માદાને) (૨) તણાઈને ગળી જવું;
માંસ સુકાઈ જઈ હાડ ચામડી થઈ જવું;
તરવાઈજવું.

તરોદત, સ્ત્રી ૦ કળા; હીકમત.

તરોપો, પું ૦ નાળિયેર.

તરોવક, સ્ત્રી ૦ ત્રેવડ; ખુલાસો. ઉં ૦ સમજી
સાખી આડધી ઓચરે, તેની તરોવડ પં-
ડિત થું કરે ? અખો.

તર્ક, પું ૦ [સં.] નહિ જણેલી બાબત બાબે
પોતાના યાનથી જે અનુમાન કરવું તે;
અપાલ; કારણ; કલ્પના. (૨) નખાં પિ-
ચારનો છુટો. (૩) અમુક જણેલી વાત
ઉપરથી તેના બિવિધ મેળંધી વિચાર બાં-
ધવો તે. (૪) છુટિની પહેલ; અટકળ.
(૫) કાર્ય ઉપરથી કારણ ને કારણ ઉપ-
રથી કાર્ય નક્કી કરવાની જે વિચાર સરણી
તે; તે સંબંધી શાસ્ત્ર અથવા વિદ્યા; હેતુવાદ
શાસ્ત્ર. (૬) યાન; વિચાર શક્તિ; અર્થવાદ.
તર્કકે, નં ૦ તરકટ; કારસ્તાન; કાવતરું, પ્રપંચ.
તર્કબાજ, વિં ૦ તર્ક કરનાર; કલ્પક; વિચાર
અલાવવામાં હોંધિયાર.

તર્કવિતર્ક, પું ૦ તરેહવાર-વિવિધ પ્રકારે
વિચાર કરવા તે; સારા ખોટા બંને
બાજુના બધા દર્શ અને શોક વગેરે સંબં-
ધી કલ્પનાના વિચાર; ખ્યાલ; આગતેમ
વિચાર દોડાવવા કે અલાવવા તે.

તર્કવિદ્યા, સ્ત્રી ૦ [સં.] હેતુવિદ્યા; અર્થવાદ.

તર્કશક્તિ, સ્ત્રી ૦ [સં.] કલ્પનાશક્તિ.

તર્કશાસ્ત્ર, નં ૦ [સં.] તર્ક કેમ કરવો, તે
સંબંધી જેમા વિચાર હોય તે; ન્યાય-
શાસ્ત્ર; આન્નીશિક્ષો વિદ્યા.

તર્કારી, સ્ત્રી ૦ એક જાનની વનસ્પતિ (૨)
બાજીપાલાનું શાક; તરકારી. શાકતર્કારી.

તર્કી, વિં ૦ [સં.] તર્ક કરનાર; મીમાંસક;
કલ્પક. (૨) તર્કી; તર્ક લોકનો દેશ. (૩)

કાળા રંગનું પાંખવાળું. મૂળે અમેરિકાનું
વતની એક ભૂચર પંખી.

તર્જન, નં ૦ [સં.] તરછોડી - નાંખવું તે; ધૂ-
તકારી કાઢવું તે; ધૂતકાર; છીટકાર; તિર-
સ્કાર; તર્જની ઉપર કંઈ વળગ્યું-ચોટયું
હોય તેને જેમ આંગળીએ તરછોડી દૂર
કરીએ છીએ તેમ તરછોડી દૂર કરવું તે.
(૨) ખીજતે. ટુચ્છ ગણાવી પોતાની
સરસાઈ દાખવવી તે; પોતાની શ્રેષ્ઠતા
આગળ બીજું ટુચ્છ છે. એમ સરસાઈ-
ગુણનામાં સામાનો છીટકાર બતાવવો તે.

તર્જના, સ્ત્રી ૦ તરછોડ; ટુચ્છતા; તિરસ્કાર;
અવગણના; ટુચ્છકાર અવહેલના.

તર્જની, સ્ત્રી ૦ [સં.] અંશકા પાસેની આં-
ગળી; પહેલી આંગળી.

તર્જનું, કિં ૦ સં ૦ ધૂતકારી-તરછોડી કાઢવું;
ટુચ્છ ગણવું; ગુણનામાં સરખું નહિ પણ
નાખી દેવા જેવું-ગણી કાઢવું; તરછોડવું.

તલ, અં ૦ [હિં] ટુરત; તરત; તેજ વખતે;
જલદીથી; તલ્લથ; એને એજ વખતે.

તર્પણ, નં ૦ [સં.] પિતૃઓની વૃત્તિ માટે
જળ આપવું તે; પિતૃઓ જેથી વૃત્ત ધાય
તે; પાણીની અંજલીઓ આપવી તે. (૨)
વૃત્તિ.

તર્પણું, કિં ૦ સં ૦ તર્પણ કરવું; પિતૃઓની
વૃત્તિ માટે પાણીની અંજલીઓના અર્ધ
આપવા. (૨) વૃત્ત કરવું; સંતોષવું; પ્રસ-
ન્ન કરવું.

તર્પિત, વિં ૦ વૃત્ત યથેક્ષુ સંતુષ્ટ; સંતોષ
પામેક્ષુ; પ્રસન્ન યથેક્ષુ. ઉં ૦ લાભે સુતાર્થ
પિતૃ તર્પિત-તે મૃતોથી. પ્રતિમાનાટક.

તલ, પું ૦ [સં. તિલ] જેમાંથી તેલ નીકળે
છે તે બી અને તેના છોડ. તલ નાના
ચપટા ત્રિખુલિયા કાળા, ધોળા ને કાજરા
ધાય છે. જ્ઞાનરીની સાંધે તેમજ એકશે
એનો પાક કરવામાં આવે છે. (૨) ચામડી

ચાર ખાનાવાળી તલની સિંમ. ઉં. તલનાં તે તો તલસરાં, ચિજે સર્વ કઠોળ; યાય ચણાના પોપટા. ક. દ. ડા. (૨) તલના છેડાની સુકી સાંકિયો.

તલસણું, કિં અં આતુર-ધ્વજાને લાધે અઠળાણું; આકુળવ્યાકુળ થયા કરણું; અત્યંત આતુર રહેણું; તડકણું; ખાલી ફાંડાં વળખાં મારવાં. ઉત્કટ ધ્વજાવાળી લાગ-ણીની જોતથી કાપર થઈ રહેણું. ઉં તલસ રહી, તલસાય રહી, દરસન ખીન અખિયાં તલસ રહી.

તલસાંકળી, સીં ગોળની ચાસણીમાં તલ નાખીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ; તલની ગોળ કે ખાંડવાળી મિઠાઈ. ઉં તલસાંકળારે, ગળમાણું ને ગોળ, રૂડી આરોગો રસ રોટલીરે, કાકોર ખાસ કીક. થાળ.

તલ્લાક, સીં [અ.] તાળી લઈ-સંમજ્જીતી કરી સી પુરુષે લગ્ન સંબંધમાંથી છુટું થયું તે; છેડાંછુટકો; છેડો શાડી આપવો તે; હારગતી.

તલ્લાટી, પું મહેસુલ ધસુલ કરનાર મહેતો, ગ્રામકાની જમા બંધી કરનાર ચરકારી નોકર; કલકરણી.

તલ્લાટું, નં તલ્લાટીનું કામકોજ તે; તલ્લાટીના ઓઢાને લગતું કામકાજ કરવું અને અમલ બજાવવો તે; મહેતાગીરી.

તલ્લાતલ, નં [સં] સાત પાતાળમાંનું ચોથું પાતાળ તે.

તલ્લાખત, સીં [અ] ખરોખરી; સ્પર્ધા, હરિશ્ચંદ્ર. (૨) સામાવાળિયો.

તલ્લાલીન, વિં તળિયે જઈ બેઠેલું; એકતાર થઈ ગયેલું; તલ્લીન; કુખી ગયેલું.

તલ્લાવ, નં તળાવ; નાનું સરોવર; ચોમાસાનું પાણી ભરી રાખવા માટે તળિયેથી ખોદી આસપાસ પાળ બાંધીને બનાવેલો મોટો અને પહોળો ખાડો તે.

તલ્લાસ, સીં તલાસ; શોધ; તળવીજ-તલી, સીં નાના-ઝીણા તલ. (૨) તળી; જોડામણી ચામડાનો કકડો. (૩) છાતી-મોનો ઢોકળા જેવો એક અવયવ.

તલ્લ, નં (સં.) ચપ્પા; પથારી.

તલ્લક, સીં તલાક. આ શબ્દ ગાળમાં વપરાય છે-જણીતી પર તલ્લક. નર્મ.

તલ્લીન, વિં (સં.) કોઈ કામ કે બાબતમાં ગરક થઈ ગયેલું એવું; એકરૂપ; નિમગ્ન; કુખી ગયેલું; એકતાર; એકમનઃ-રાગમાં તલ્લીન થઈ ગયો.

તલ્લીનતા, સીં એકતારપણું; એક સ્વરૂપતા; નિમગ્નતા. (એકધ્યાનપણું)

તલ્લ, સં તારું. (૨) અં ત્યારે; તે વખતે.

તલ્લરણું, જું તરવરણું.

તલ્લગર, વિં (ફા.) ધનવાન; પૈસાદાર; તાલેવાન; શ્રીમંત. કહેવું તલ્લગરના તેજમાં સૌ જોણાવ-ધનવાનની હાથે હા સૌ કરે; તેની શેઠમાં ખેંચાય. તલ્લગર પાછળ તણાજો નહિ અને ગરીબને ધિક્કારો નહિ. ધનવાન પાછળ ખેંચાયું નહિ અને ગરીબને ધિક્કારવું થયું નહિ.

તલ્લાઈ, સીં તાવી નાંખે એવો ધ્રમંગ તે; કસોટી; કંબળખતી; આફત; ધાડ. (૨) ભીડ.

તલ્લારીખ, સીં (અ) રાજ્યોની કારકિર્દીના તારીખવાર હેવાલ તે; ઇતિહાસ; ખરી બમેલી વર્ષાનુક્રમે ગોઠવાયેલી રાજકીય વિગત-હકીકત તે; ઇત્તાન; ખીના.

તલ્લાણું, કિં અં ધાતુનું અગ્નિમાં શુદ્ધ થયું; તાપથી ગળી જવું. (૨) રોગથી નમ્રતા પડીજવું; સુકાણું; ગળાણું; પાતળા પડીજવું. રિયાણું; પિલાણું. તલાઈજવું=તાપથી કે ચિંતાથી સુકાઈજવું; પાતળા-વજનમાં ઝાળા થઈજવું.

તલ્લી, સીં લેખડની કલાટી; નાનો તલો; લોટી.

તસ્કરી, ઓં ચોરી; ચોરનું કામ-ધંધો તે;
તસ્કરનું કામ.

તસ્તાનું, નં કાચ, માટી કે ધાતુનું મળ-
મૂત્ર ઝીલવાનું વાસણ.

તસ્દી, ઓં મહેનત; શ્રમ; હરકત, અડચણ;
અગવડ (પીડા.)

તસ્માત્, અં [સં.] તેટલા માટે; તે કાર-
ણથી; તેથી.

તહ, નં (પું) [ફા.] જે પક્ષ વચ્ચે
થયેલો કરાર; મંપ-મૈત્રીનું લખત.

તહકીબ, વિં [અ.] ચોકસ; નક્કી.

તહકુબ, અં [અ.] બંધ; થોડીવાર બંધ
રાખવું તે; બંધ પાડવું; મોકુફ; મુક્તવી
રાખવું તે. અદમ્મક બંધ રાખવું-કરવું તે;
આધુરે બંધ કરવું.

તહનામું, નં [ફા.] મૈત્રીના કરારનો લેખ;
સંધિપત્ર; અમુક અમુક સરતો કબુલ
રાખી જે દુશ્મન પક્ષ વચ્ચે જે સમાધા-
નીનું લખત થાય તે; સલાહના કરારનો
લેખ.

તહરે, શું તરેહ.

તહસીલ, ઓં [અ.] જમીન ઉપર સરકાર
તરફથી લેવાતો ને કર તે; મહેસુલ; જ-
માબંધી; સલામી. (૨) જમીન મામોના
સમૂહ બાંધી જમાબંધી કરી-અર્થાત્
જમીનનો કર આકરી બનાવેલો દેયનો
એક નાનો ભાગ તે; તાલુકો; પરગણા.

તહસીલદાર, વિં પરગણા અથવા તાલુ-
કાની મહેસુલ વસુલ કરનાર અમલદાર;
જમાબંધી ઉપરાવનાર; મામલતદાર; મહા-
લકરી; રેવન્યુ અધિકારી.

તહસીલનામું, નં જમાબંધીનો ચોપડો.

તહાં, અં ત્યાં.

તહિં, અં [સં. તસ્મિન્] ત્યાં.

તહેનાત, ઓં [અ.] સેવા ચાકરી કરવાને
મોટા માણસની આગળ હાજર ને હાજર

રહેવું તે; સેવા કરવાને તખ્ત રહેવું તે;
હજુર. (૨) તાબેદારી; સેવા ચાકરી.

તહેવાર, પું [ફા.] મુસલમાની દીનમાં
ફરમાવેલો પાક દિવસ; ટાણું ખુશાલીનો
દહાડો.

તહોમત, નં [અ.] દોષ; આરોપ, અપવાદ;
આળ; બદ્દા. કિં પ્રં તહોમત મૂકવું;
આળ ચલાવવું; અમુક ખોટું કામ કર્યું
છે એમ કહેવું. (૨) શુનો; દોષ;
અપરાધ; તોહમત.

તહોમતદાર, વિં અપરાધી, શુનેગાર; દોષી;
જેની ઉપર આરોપ મુકાયેલો હોય તે;
આરોપી.

તહોમતનામું, નં તહોમત એક તરફથી
સાબીત થયું છે એવો અભિપ્રાય આરો-
પની જણાવેલો તે; આરોપનામું; એક
પક્ષે દોષ થયેલો છે એવો મત તે.

તળ, [સં. તલ] તળિયું; નીચલી સપાટી તે;
તળું; નીચલો ભાગ. (૨) મૂળ; અસલ.
(૩) પાયો; જે વિસ્તાર ઉપર બાંધકામ
થયેલું હોય તે સ્થળ તે; સ્થાન; કામ;
અસલ જગ્યા.-તળ અમદાવાદનો રહેવાસી.

તળપદ, પું જેની ઉપર ઉપલા ચોકઠાનું
સંબંધન કરાયેલું હોય તે નીચલો મળસુત
પાટ, ઉચ્ચરો.

તળધર, વિં [સં. તલ+ધ્ર-ઉપરથી] ખી-
જાએ આપેલી તળ-જમીન ઉપર રહે-
નારો; વસાવેલો; સાંથી; કબુખી. (૨)
વસવાયું. (૩) ઝણી; દેવાદાર; ઓસિયા-
ળું; તાબેદાર; દબાયેલું કું નથી તળધર
તમારાં ને કરે કામ ખીજાં. બા. ના.

તળપ, ઓં છલંગ; ફાળ; કુંડો; ચેકડો.

(૨) તલખ; ઇચ્છા; ભાવના.

તળપદ, નં જે જમીનના તળ ઉપર ગામ
વસેલું હોય તે જગ્યા; ગામના તળની
જમીન; ગામતળું. (૨) અસલ જગ્યા;

ગામ ખેતરો વગેરેવાળી સપાટ જમીનનો ભાગ તે. (૩) જેની ઉપર ખેતીવાડી કરનારા સોકોની વસ્તી હોય તે પ્રદેશ; ગામડિયાઓને રહેવાનો—ગામડી ભૂભાગ.

તળપદ્, વિં બૂળ—અસલ આમ વસ્તીનું; સ્થાનિક; ગામડી; ખેતીજાડી કરનારી—તળ નાંખીને એક સ્થાને રહેલી ખેડૂત જાતિનું; બૂળવતનનું—તળપદી બાષા=અસલ ખેડૂત સોકો પેતિના વાસમાં બોલતા હોય તે બાષા, ગામડીબાષા.

તળપવું, કિં અં બુંદવું; ચેકડો મારવો; ચોલ'ગી જવું; છલગ મારવી.

તળવાવું, કિં અં તાપ અને યાકયા પગનાં તળિયાંનું શેકાઈ જવું; ગરમીથી છુખાં થઈજવું; ઢાઝીને રક્ષ થઈજવું; —રેતીમાં ચાલવાથી પગનાં તળિયાં તળવાઈ ગયાં. (૩) આમ ત તાપ ને યાક લાગવાથી લખલખ થઈ જવું—પગ તળવાઈ ગયાં.

તળવું, કિં સં ધી અથવા તેલને ગરમ કરી તેમાં અનાજ, ચાક કે વસાણાને પકવી લેવાં તે; ધી તેલમાં પકવીને ખરૂં કરીલેવું; ચઢવી—શેકીલેવું;

તળાઈ, ઓં ખૂબ રૂ બરીને ખનાવેલું સુવાતું ગોઠડું; ગરેલું; રૂ બઢેલી જાડી ને પોચી ગોઠડી; રૂએલ બિહાતું. (૨) પું તાડ. તાડજાં નર ને 'માદા ઝાડ હોય છે તેમાં નર ઝાડને તળાઈ ને માદા ઝાડને તાડ કહે છે.

તળાટી, પું તલાટી; ગામની જગ્યામાંથી ઉધરાવનાર અને જમીન તથા મહેસુલ વગેરેનું દફતર રાખનાર સરકારી નોકર; કુલકરણી; ગામ ઉપર રહી ગામની વસુલાત સંબંધીનું કામકાજ કરનાર મહેતો.

તળાતળ, નં તસાતલ; એકે પાતાલ.

તળા—તાંડળા, પું તળેલા—શેકલા તાંડુલ—

ચોખા તે; મમરા. ડાંગરની ધાણીના કણ તે કિં પ્રં તળાતાંડળા કરવું—શેકલા તાંડુલના જેવું એક બીજાને જરાએ છાગવું વળગવું રહે નહિ એવું કરવું. રં પ્રં તળાતાંડળા=છુટે છુડું; એક બીજાને લગારે વળગણુ—રનેદ—ચિકાચ રહે નહિ એવું તે.—તમે તળાતાંડળા કરીને જાણ્યું તેવું હું ન કરત.

તળાવ, નં [સં. સદ્ગામ] વરસાદનું પાણી બરાઈ રહેતું હોય એવો જમીન ઉપરનો કુદરતી ખાડો તે; વમર પાધેલું કુદરતી જળાસય; નાનું સરોવર.

તળાવટ, નં ખોટી સુક્તિ; ઢંગ; ઢોંગ; જુગતી. અમુક કાર્ય સધી લેવાની ખનાવટ; તજવીજ; ચતુરાઈ.

તળાવડી, ઓં નાનું તળાવ તે; તળાવડું.

તળાવડું, નં નાનું તળાવ; જેમાં પાણી બરાઈ રહ્યું હોય એવો નાનો ખાડો; ખાળોચિયું.

તળાવો, પું ધરો સાથે મંબંધ રાખતાં માડાની પિંજણી તળેની આડી. ઉં કોઈના તળાવાને કોઈની પિંજણી. મામેરું.

તળાંસવું, કિં સં પગનું તળિયાંને લખવાં; પગ ચાંપવાં; ચંપી કરવી; તળિયાં—રૂંચો ને સાથળો ચાકથી કડ થઈ ગઈ હોય તેને ધીરે ધીરે લખીને દીલ કરવી; પગ ને લાખવા અને પંખાળવા તે.—ચરણ તળાંસવાં.

તળિયાચોટક, અં તળિયા લગી ઝાટકીને લીધું—ખનમ કર્યું હોય તેમ; તમામ; અનવરોધ; તળિયે પશુ કંઈ રહેવા પામેલું હોય નહિ તેમ. (૨) આલોખમ. (૩) આરપાર; સાવ; ખતમ.

તળિયારું, નં તળિયું; તણું; નીચેનો—અંદરનો તલ ભાગ તે.—તું તારું તળિયારું નક્કી કરીને બેઠો તે અસ છે.

તળિયું, નં કોષ પથુ ચીજનો તળેનો ભાગ તે; છેલ્લી નીચલી સપાટી; છુંડું; તળ; તલવિભાગ. (૨) પાયો; પરચાર; મંડાણ-વાળો ભાગ. (૩) ઉડાણનો ભાગ; જેની ઉપર આધાર રખાય તે ભાગ; અંતઃકરણ. (૪) અસહસ્યન, આસન; વિશ્રાંતિનું સ્થળ; સર્વ સાધનનું મૂળ.:-તળિયું ટાહું કરીને ડોસો વાનપ્રસ્થ થયો છે.

તળી, સ્ત્રી તળની-જોડામાં પગના તળિયાને અડીને રહેતી આમડાની જે સુવાળી પટી તે; સુખતળા; નીચેની પટી તે.

તળું, નં જોડાનું નીચેનું પડ તે; તળિયું; નીચેનું આમડાનું પડ તે. (૨) જેની ઉપર ઉપલી બનાવટ ઉભેલી હોય તે મંડાણ. પાયો; તલસ્થાન; જેસણી; નીચલો અપટ જેસીને રહેતો ભાગ.:-કોઠીનું તળું.

તળે, અં નીચે; હેઠે; તળિયે. ૩૦ પ્રં તળે ઉપર થયું=મહુજ આતુર થઇ જવું; જરા પથુ વાર થતાં અકળાઇ જવું; બહુ આતુરતાથી રાહ જોવી; તલપાપડ થઇ જવું. તળે પડવું=પરવાધીન થઇ જવું; બીજાને કબજે પડવું, સ્વાતંત્ર્ય ગુમાવી બીજાને વશ-બીજાને અધીન રહેવું પડે એવી સ્થિતિમાં પડવું; અધીનાવસ્થામાં પડવું.

તળેટી, સ્ત્રી તલાટી, પર્વતની નીચેનો ભાગ -પ્રદેશ તે; ડુંગરનો નીચલો ભાગ.

તળ્યુંતાવ્યું, વિં તળેલું અને તાવેલું એવું; ધીમાં અને અગ્નિમાં પકવેલું એવું; શુદ્ધ; પવિત્ર; અભગાય નહિ એવું; અણસખડી એમ કહેવાય છે કે-તળેલું અજ અભગાતું નથી. કહેવું તળ્યુંતાવ્યું ને કાસીએ જઈ આવ્યું, એનો દોષ નહિ-તે પવિત્ર જ ગણાય.

તંગ, પું [ફા.] ઘોડાની પીઠ પરનો સામાન અસી જાય નહિ તે માટે તેની છાતી અ-

ને પેટ વચ્ચે બેંચીને બાંધવામાં આવતો બંધ તે. કિં ૩૦ તંગ કસવો=બેંચીને પટો બાંધવો.

તંગ, વિં કુંડું અને પરણે પહેંચી રહે એવું; અપર્મામ. (૨) સખત; ટાટ; ટાઈટ; તન્ડિગતુમ. (૩) બેસતું; કરચલો વગરતું; તણાઈને આવી રહેતું. (૪) કસી-બેંચીને બાંધેલું; ભિડાતું; સીકડાતું. (૫) કંકણ; વિષમ; તંગીની હાલત હોય એવું; છૂટ વગરતું.-તંગ હાલત.

તંગડી, સ્ત્રી ટાટિયા દંકાય એવી બેસતી ને ટુંકી ચોરણી. (૨) ટાટિયો; પગ.:-તંગડી પકડીને નાંખી દીધો.

તંગલ, નં એકવડ વાળાનું છોકરાને કાને પહેરવાનું કુંડળ.

તંગાસ, સ્ત્રી તાણ; તંગી; ભીડ; મંકોચ; જોષ્ઠ; કમીના.

તંગિયો, પું તંગડી; નાની સુયણી. (૨) તંગ આવીને રહે એવો કબજો.

તંગી, સ્ત્રી તંગાસ; ભીડ; મંકોચ. (૨) જોષ્ઠ; અછત; કોતાષ. તાણ; ચૂનતા. (૩) નાંણાંની ભીડની કે મોંઘરાંરીની સૂઝ વણ તે; માઠી હાલત; લાચારી. કિં ૩૦ તંગી વેઠવી=ભીડ સહેવી. તંગી પડવી=તાણ પડવી; જોષ્ઠ મળવું.

તંદો, પું ટટો; કળિયો.

તંકલ, પું [સં.] ચોખ્ખા; કાવળ; ભાત. ડંગરને છડીને કાઢેલા કણ.

તંત, પું [સં. તન્તુ.] તાર; લાખો દોરો; બેંચતાં જેનો પાર-છેડો આવે નહિ એવો તાંતણો.:-તંત તાણવો. (૨) કટ કટ કરતાં જેનો પારજ આવે નહિ એવી લાંબી તકતાર; કંટાળો ઉપન કરે એવો વાદવિવાદ. (૩) મમત; જીદ; દડ; ચડસ વારંવાર એકની એક-એની એજ બાબત આગળ આણી કળિયો લખાવ્યા કરવો

તે:-ડોસો એક વાત પકડે છે તેનો તંત-
જ મુકતો નથી.

તંત, વિં આણ ને આણ એક સરખું; ધાંણું;
અનંત. (૩) અમમનિગમ એવું.

તંતર, જીવં તંત.

તંતરણું, કિં સં છેતરવું; ભોળવણું; તંત્રા-
દિશથી વચ કરી અમમાં નાંખીને ધુતી
શેવું; આંજી ખાંખણું; ભોળવીને પોતાનું
કરી શેવું. ઉં તરણું, તરકરણું ને તંરત-
ણું-xxઆઠે આપ કળાય.

તંતુ, પું [સં.] તાંતણી; ટોરો; રેસો. (૨)
ઝીણો ને પાતળો હલકો વાર, રેસો. (૯)
ઝીણી નસ-નાડી, રમ, વાળ જેવો ધાંખો
રેસા-ટોરાનો આકાર તે. (૪) પાતળા
ટોરા જેવો કીડો; વાળો. તંતુ વાદ્ય=તંત્ર
તારના ધરકાટથી જે અવાજ કાઢે એવાં
વાળ તંત્ર:-સારંગી; સિતાર; એક તારો;
ખીત વગેરે. (૫) અસલ; મૂળ; ખીલ-
કર; જેમાંથી રક્ષ-વંશ વધીને મોટાં થાય
છે તે-મૂળમૂત રેસા. (૬) ઘરીરમાંના
સૂતરપ નાજીક અવધવો અથવા સૂતરપ
નાની નાડીઓના સમૂહો તે. ચાનતંતુ;
મનનતંતુ.

તંતેતંત, અં એક રેસા-છેડાની પાછળ ખી-
જ રેસા-તારનો છેડો લાગેલો હોય
તેમ; એક એકની પાછળ આણને આણજ
રહેલું હોય તેમ; હારકતાર; ખરોખર; લગ
ભગ એક સરખું હોય તેમ. ઉં પછી
ખાણે ગણીને જોયા, નીકળ્યાં તંતેતંત.

તંત્ર, નં (પું) [સં] કોઇને ભોળવવા કે
ખરમાવવાનો એક અમલકારિક પ્રદાર, મત્ર
ચાત્રનો એક પ્રયોગાત્મક ભાગ. મોહ
લગાડવો, વચ કરવું, પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે
કાર્ય થાય એમ કરવું વગેરે કેટલીક અર્થ
સિદ્ધિઓની સાધનાનો એક યોગિક પ્રકાર.
(૨) એક ખીજના આશ્રયે રહેલી ધણીક

વરણો કે આપતોનો એક કાર્ય નિર્વાહક
સમુદાય મંથન તે; પ્રખંધ; સંયોજના-
રચનાવાળી ઘટના તે; વ્યવહારના સારા
કાર્યભાર અને નિભાવને માટે કરેલી મોહ-
વણ-રચના-યોજના વગેરે તે. રાજ્યમંત્ર.
(૩) ઝોપધિ. (૪) દેતુ; સિદ્ધાંત (૫)
સુકિત. કાર્યસાધક કોવડાની રીત.

તંત્રી, પું તંત્ર-વ્યવહાર કાર્ય અલાવનાર;
ખટલો અલાવનાર; યોજના-રચના કર-
નાર અને અવરથા પૂર્વક કાર્ય અલાવ-
નાર; અધિપતિ:-પુદ્ધિ પ્રકાશના તંત્રી.
(૨) એકવાદ.

તંદુલ, -જીવં તંદુલ.

તંદાડો, પું સ્ત્રીના કનનું એક ધરણું.

તંદ્રા, સ્ત્રી (સં.) શારીરિક અથવા માન-
સિક યાદને લીધે આળસ આવે તે; નિ-
દ્રાનું પૂર્વરૂપ; નિદ્રાની અસર; આંખી
ઉંધ; ઉંધનું ધેન; આળસ.

તંદ્રાણુ, વિં આળસ; નિદ્રાણુ; આંખમાં
ઉંધ ભરાણી હોય એવી હાલતનું.

તંબાકું, જીવં તંબાકું.

તંબુ, પું જડા દોરીના કપડાનું ધુમ્મટકાર
ધર; પટજીવં. કિં પ્રં તંબુ તાણવો=
વચમાં મોટો ધાંખલો ઉભો કરી તેની
આરે ખાણુએ ધમ્મટની માફક કપડું જે-
મોને ધર કરવું. તંબુ ઠોકવો=તંબુના કપ-
ડાના છેડા આંધવાને માટે મોટા વચમાં
ધાંખલાની આસપાસ ખીલીઓ ઠોકવી.
તંબુરી, સ્ત્રી તંબુડાની બનાવેલી નાની સા-
રંગી; કીનરી; નાનો તંબુરો.

તંબુરો, પું તંબુજાને કાણું પાડી તેમાં એક
ઈંક ધાણી ત્રણ લોટાના અને એક ખીત-
ળનો તાર બાંધી બનાવેલુ વાજી; એક
જાતનું તંત્રવાદ. (૨) જાડું ને ફલી
ગયેલું એવું ને તે. તંબુરાજીવં=તંબુજા;
જાડું ને જોરાજીવં=એવું મોં નહીં તંબુરા

જેવું છે. ખામણીને તાજી યથેક્ષ્ઠ એવું.
 તંબોળ, પું (સં તામ્બુલ) નામરવેલનાં
 ખાવાનાં પાન. (૨) પાન કાચો ચુનો ને
 સોપારીનો લાલ નિગાળ; લાલ પ્રવાહી.
 તંબોળ છાંટવો=કન્યાએ પાન ચાવી તેનો
 લાલ નિગાળ વરની ઉપર મોઢેથી પીચ-
 કારી મારીને નાંખવો (૩) લાલ રંગ.
 (૪) લગન જનોઈ વગેરે મંગલિક અવ-
 સરો ઉપર ગાનારી સ્ત્રીઓને પાન પના-
 સાં કે સોપારી ચકુન તરીકે આપવાં તે.
 (૫) ગળાનો એક રોગ.

તંબોળિયો, પું પાન સોપારી વેચનાર.
 (૨) ચકુનનાં પાન સોપારી કે પતાસાં
 વહેંચનારો. (૩) વિં પાન ઉપરતું;
 તંબોળિયો નામ, પાનની વચલી નચને
 વળગેલો તંત્રમય જીવડો. એમ કહેવાય
 છે કે, એ જીવડો ખાવામાં આવે તો
 ક્ષયરોગ થાય. તંબોળિયો ખમ.

તંબોળી, પું નામર વેલનાં ખાવાનાં પાન
 અને મુખવાસનો બીજો સરસામાન વેચ-
 નારો. (૨) આ ધંધો કરનારી એક
 નાત.

તા, પું તાવ; કાગળતું ફરફ; કામજનો મોટો
 કકડો; ધા-૨૪ ની થોકડીઓનો એક કા-
 ગળ, તાર; તાસ. (૨) તાપ, ગરમવો-
 આપવો તે; તાવતું તે:-લોહને તા આ-
 પવો. (૩) ખડાધ ખતાવવાને મુંઝ ઉપર
 હાય ફેરવવો તે; હુંપદ દાખવતું તે.
 વિજયનું અભિમાન લેવું-પોતે પોતાને
 મન્યવાદ આપવો તે (૪) અં વિશેષણતું
 નામ ખનાવતાં લગાડતો એક સંસ્કૃત
 પ્રત્યય:-મિટ=મિટતા; ફટ=ફટતા, વગેરે.

તાઈ, પું મુસલમાનની એક દલકી નાત;
 પિંજરો; વજકર:-તાઈ પિંજરા=દલકી
 લોક; લડવાડિયા લોક. મહાત્મા કચીર
 ગતનો તાઈ હતો.

તાઉ, વિં તો; ગરમ; જલદ; આકળુ:-તે
 તાઉ ગિભજનો માથુસ છે.

તાઉસ, નં (અં તાડસ) નીચલી ખા-
 જીએ મોરના મુખ જેવો આકાર ને ઉપલી
 બાજીએ પિંછાં લગાડેલાં હોય એવો આ-
 કાર ખનાવી કરેલો તંબુરા; મોરના જેવું
 લાગે એવું એક તંત્રવાદ. (૨) મોર;
 મયૂર.

તાક, સ્ત્રીં તાગ; સુતર કાંતવાની લોખંડની
 લાંબી સોપ. (૨) નિયાન પાડવાની જે
 સારી આવડ તે; નેમ; ચોટ; સરત:-
 એની તાક એરી છે કે નિયાન પડ્યા
 વગર રહેજ નહિ. (૩) છાયા:-તાકને
 બાત ખાનાર. (૩) પું તાકડો.

તાકડી, સ્ત્રીં તાક, પરવિંટો.
 તાકડો, પું યોગ્ય-ચોટનો વખત; તક; લા-
 ગ; સંધિ; ટાણું; ટાંકણું. (૨) વખત;
 અવસરમ (૩) તામડો; તાંતણો. તાકડો
 સાધવો=યોગ્ય વખત જોઈને- તે વખતે
 કામ કરવું.

તાકત, -સ્ત્રીં (સ. તાક્ત) તાકાન; ચકિત;
 બળ; જોર. (૨) મગફળ; સામર્થ્ય; સહી
 થકવાપણું. (૩) હિમ્મત.

તાકણું, કિં સં કોષ હેતુસર ધારી ધારીને
 જોવું; કોષ ચીજ તરફ તે લેવા અથવા
 પાડ્યા એક નજરે જોયા કરવું; નિયાન
 બાંધવું; સરત જોડવી. (૨) અમુક લાભ
 ખાતર એકાદી બાળત તરફ ખૂબ લક્ષ
 રાખવું; લાભની-લોભી-મગ્જા મુક્ત દષ્ટિ
 માંડવી. (૩) મગ્જવું; ચિંતવું:-કોષનું એ
 જુર તાકણું નહિ.

તાકીદ, સ્ત્રીં [ફા.] ઉતાવળ; જલદી; તરત;
 તરત જરૂર હોવી તે:-આલ આ કામ
 હાથમાં લે, એની તાકીદ છે. (૨) તાખ-
 ડનોળ બળ લાવવાનું કરેવું તે; હુમાન;
 વગર વિલંબે ઝટ કરવાની આદા-દુકમ.

(૩) ચૂક કરશે અથવા જેવી આગા છે તે પ્રમાણે નહિ થાય તો 'આમ આમ કરવામાં આવશે' એવી જોડકામી-એત-વણી તે; ધમકી.: તાકીદ આપીને કાઢી મૂકયો. મનાષ હુકમ:-તાકીદ અપાવવી.

તાકુ, નં બિંતમાંનો મોટો ખાખસો; હટારિયું.

તાકો, પું વણાટ કામનું એક સરખી પહોળાણનું લાંબું અને લાંબું પટ; અમુક ગજ, હાથ કે માપનો વણેલો પટ તે; થાન.

તાકોઠી, વિં તાકયું નિશાન પાડનાર; ધારે-હું-તાકેહું નિશાન પાડે એવું; સરત-નિશાન ચૂકે નહિ એવું.

તાગ, પું છેડો; પાર; અંત. (૨) નીવેડો; નિકાલ. (૩) પરણીને વિદાય થતા વર તરફથી સસરાના ગામના આહવાણે જે દક્ષિણા આપવામાં આવે છે તે. ઉં પાપે 'ગયાંતા પેડાસે ટકો ન આપ્યો. તાગ, કન્યા જેને વાંઝણી ને વરને જાળો વાધ. આશિર્વા.

તાગઠધાંત્રાં, નં [સં. જિકદ-ધોમ] મોજમજા કરવી તે; રંગરાગ; ખુશીથી ખાણું પીણું, કામકાજ કરવું નહિ ને મોજમાં રહેવું તે. (૨) ખાનપાનની નયિં-તાઈ હોવી તે; ખાઈપીને ગાનતાનમાં મ-ચશુલ રહેવા જેવી રિયત તે; ધનાદિ-કની પુષ્કળ સોષ સગવડ હોવી તે.

તાગડો, પું તંદુ; તાંતણો; તાણો; સુતરનો દોરો. (૨) લાગ. કહે તાગડે તેવડ રાખવી=સંભાળીને તાણો વાપરવો. (૨) પરિણામ ઉપર ખરચતો અડસટો બાંધવો; લાખે છેટું ચરો તેનો વિચાર રાખવો. ચરીર કંઈ તાગડો છે કે તોડી નંખાય ? , કિં અં પરવારવું; છુટા થવું; જે કંઈ કામ કરવાનું હોય તે પુરું કરી તે-મથી મોકળા થવું. (૨) છોડી દેવું; તજી દેવું; મૂકી દેવું. (૩) તાગ કાઢવો; પાણી

કેટલું અને કેટલું ઉંડું છે તેનું માપ-આશરો કાઢવો.

તાગિયો, પું રેશમ તાણનાર; રેશમના તાર સમારનારો તે; રેશમને ઠીક કરી કરાવી તૈયાર કરનાર કારીગર વર્ગ:-તાગિયાનું મહાજન.

તાગી, જુન તાગી.

તાણું, નં [સં. જાણ] ત્રાણું; ન્યાય મેળવવાને માટે પોતાના જીવપર જોરાવરી કરવી તે; દેણદાર નાંધાં ન આપતો હોય તો તેને આંગણે બેસી લાંબણ કરવી તે; પોતાના દેહને કમવો તે; રાજની પાસે કનસાદ મેળવવાને ધણા જણમાંના કેટલાકે જીવ આપવો અથવા જીવ આપવાને તૈયાર થવું તે. સામાની, પાસે પોતાનું ધાર્યું કરાવવાને માટે સામાને હથિયારથી કે જોરથી આજીજ કર્યા વગર તેની સામે પોતાના જીવ-જીવ પર જોર કરવું તે. રાજ્ય તરફના જીવલમ અટકાવવા, દેવાં લહેણાં કે જમીનગીરીઓ પતંવવા અને આત્મ કલ્યાણ સાધવા માટે વગેરે લોકો આગળ તામાં કરતા હતા. કિં પ્રં તાણું કરવું =જીવ પર જોરાવરી કરવી. (૨) તોફાન મચાવવું તે; ઢોંગ; હિસાહ.

તાછ, પું ટાંકણાથી પડેલી પત્થરની રેખો-કકડીઓ તે; ચકચકતી કરચો; છાલ. (૨) સોના રૂપાના દાગીનાને ટાંકણાથી છાલવાં પડેલી ઢાંસો-પાસા તે; ઉખડેલી કરચો-છાલ તે. (૨) છાલનો ચકચકાટ; ઝોખ. કિં પ્રં તાછ મારવો=છાલીને ચળકવું કરવું; તાછવું. જળકી આણવી.

તાછવું, કિં સં ટાંકણાથી છાલવું-ખાઈવું-કોરવું. (૨) ધારવાળા ઝાંજરથી છાલ ઉખાડીને ચકચકવું કરવું; સમારવું; જળકી આણવી; હસિ-પાસા પાડવા:-તાછેલા દાગીના. સોના કે રૂપાનાં તાછેલાં સાંકળા.

તાજ, પું [ફા.] રાજના માથાનો મુગટ; રાજનું શિરોબૂધણ; રાજને માથે પહેરવાનું એક કિમતી રાજચિહ્ન. (૨) તે ઉપરથી રાજ્ય. (૩) મુગટ; સર્વજ ઉપરનું—અધિપાત્ર—ઉપરીપણાની શોભાનું ચિહ્ન. આ ચુદ્ધ ખીભ ચુદ્ધ આગળ જોડાઈ શ્રેષ્ઠત્વ, સર્વોપરી શોભાના અર્થે વપરાય છે. શિરતાજ. (૪) ગંજીમાં રાજચિહ્નવાળું જે પાતું તે.

તાજખાતું, નં તાજખાતું, તાજખાતું, સંકાસ; કાંટિયો; જાજર.

તાજળી, સ્ત્રી તાજપણું; નવા તાજ લોલી-જીવનની તેજ-હોશિયારી; આરામ મળવાથી આવેલી નવી રજૂતિ. (૨) તન્દુરસ્તી; આરોગ્ય. (લાલી) લીલાપણું; લિલાશ.

તાજણ, સ્ત્રી થોડી.

તાજણો, પું સાટકો; કોરડો; ચાણક. ઉં તીકણ નેત્રનો તાજણો. માલણ.

તાજણું, નં તાજણું; કાંટા-જોખનું પલ્લું. (૨) છુંદાંની એક આકૃતિ; છુંદાં—તાજવાં ટોચાવવાં. (૩) કિં સં [સં. ત્યજ] તજવું; છોડી દેવું.

તાજકલમ, સ્ત્રી [ફા.] મુખ્ય લેખ પુરા થયા પછી યાદ આવેલી વધારાની વાખત છેડે ઉમેરવી તે; ઉમેરો; છેડે કરેલો વધારો; નવું લખાણ.

તાજિયો, પું તાજ—ધુમ્મટદાર કબરનો આકાર તે; તાણત; મઝડ મૂકવાની પેટી યા કબરનો આકારદર્શક નમુનો.

તાજમ, સ્ત્રી [અ. તર્જમ] મોટા માણસને વિવેકસર માન આપવાની રીતિ; માન આપકાર આપવાની રીતિ; વિવેક; અદ્ભ. રાજ પાદચાહની સુલાકાત દરમિયાન વિવેકથી તેમને માન આપવાની રીત તે.—તાજમતવાળો એમ કહેવાય છે.

તાણું, વિં [ફા. તાણા] તરતનું; તરત થયેલું—ખનાવેલું—પ્રકટેલું હોય એવું; નવું; જેને ધણો વખત થયો ન હોય એવું. (૨) લીલું; નહિ કરમાયેલું; અન્ધાન. નહિ વાસી; નહિ જીવું. (૩) પૈસાથી ભરપુર; તર.—ધરનો તાળો માણસ છે—પૈસાદાર છે. સત્વવાળું.

તાણુખ, વિં [અ. તાણુખ] અનવલો—નહિ ધારેલો એવો ખનાવ ખનેલો જોષ કે સાંભળીને લાગેલી નવાઈ તે; આશ્ચર્યાન્વિત; અકિત; દંગ; વિસ્મય ઉપજેલો હોય એવું; છક્ક થઇ ગયેલું. (૨) ના. વિસ્મય; આશ્ચર્ય.

તાણુખી, સ્ત્રી વિસ્મયતા; નવાઈ—તાણુખીની વાત.

તાજેકલમ, જી તાજકલમ.

તાજેતર, વિં તાજે તાણું; તરતનું જ હોય એવું; જેને બિલકુલ વખત લાગ્યો ન હોય તેવું. (૨) હાલનું; બિલકુલ તાણું.

તાજેસે, નં પ્રાયશ્ચિત.

તાટ, નં રેસાના વણાટનું કપડું; ચણનું કપડું, કે જેના કાપળા તાડપત્રી વગેરે થાય છે. (૨) મોટી ટુંકા કાનાની ધાળી; મોટી તાસક; ખુંભચો. (૩) વિં સાંકડું પડતું હોય એવું; સંકડાતું; બિડાતું; ખેસતું; તંચ. (૪) અકકડ; અનત; કકડ; કેડ કે ગર્વની મગાડીમાં હોય એવું. (૫) ખેચાતું સખત; કઠણ; ઝટ ઉધડે નહિ એવું; નહિ લીલું—આ કળાનું ઢાંકણું બહુ તાટ છે. ‘ટાટ’ એમ પણ બોલાય છે.

તાટસ્થ, નં [સં.] તટસ્થપણું; અલગપણું; માધ્યમ્ય.

તાટી, સ્ત્રી કાગડોનો પડો; તટી, ટટી; આંતરો.

તાટું, નં ટાટું; વાંચની આપો—કાગડોનો પ.

ડો; આંખરાં અથવા વાંસને આડા ઉભા એક એકની સાથે બાંધી બનાવેલું બા-
ણું; ઝાપો; ઢાંકણું. (૨) વાંસ કે
ધાસની નાની ચટાઇ. આછણો નદી કિ-
નારે પાથરીને બેસે છે તે. (૩) નાનું
તાડછાંતું ઝૂંપડું; પર્ણકુટી.

તાડ, પું. [સં. તાલ] ધણું કરીને દ-
રિયા કિનારા ઉપરની જમીનમાં ડાળો
પાંખડાં વગર ખુબ ઉંચું વધતું-ખજુરી-
નાળિયેરીની જાતિનું એક ઝાડ ધરાની
અખાતના બન્ને કિનારા ઉપર, સિલોન,
ને દક્ષિણ હિંદુસ્તાનનાં બન્ને કિનારાઓ
તરફ તાડ પ્રચલિત હોય છે. આ ઝાડ
જ્યાંમાં થાય છે. એક તામીલ કવિ કહે
છે કે, તાડમાંથી એંશી જાતની જુદી
જુદી બનાવટો બનાવાય છે. એના રમ-
નો હાથ, ખાંડ ને સરકો બને છે. એના
રેસાનાં દોરડાં અને પાંદડાંનું ઊંજ થાય
છે. તાડનાં પાંદડાં દખખણમાં હજુ કાગળ
તરીકે વપરાય છે અને તેની ઉપર પુસ્ત-
કો લખાય છે. કહે છે કે કુમારપાળ રા-
જાએ જ્યારે રાતમાંથી તાડનું નિકાન દહા-
વ્યું હતું.

તાડકા, સ્ત્રી. [સં.] સુંકેલું નામે વક્ત્રવી
પુત્રી, ધંધુ દેવના પુત્ર સુંદની સ્ત્રી અને
મારીચની માતા. અહાના વરથી હજાર
હાથી જોટલું એને બળ પ્રાપ્ત થયું હતું.
સુંદના મરણ પછી મારીચ સાથે તે અ-
ગસ્ય ઋષિને પળવવા લાગી, એટલે
ઋષિએ રાપ દીધો તેથી રાક્ષસપણાને
પામી. વિશ્વામિત્રને વડમાં અડચણ કરતાં
રામચંદ્રે એને મારી નાંખી હતી.

તાડગોળા, પું. તાડનાં ફળ; ગોલેલી. અદાસ
ધલાકામાં ને સિલોનમાં ખોરાક તરીકે
વપરાય છે.

તાડણું, નં. તાડનું પાંદડું; તાડપત્ર. (૨)

લાંચું ચિપાટિયું; પાતળું આરાતું-ચીપ
જેવું લાકડું. (૩) તાડ પત્રની કોઇ બના-
વટ, પંખા, જવડી વગેરે તે.

તાડન, નં. [સં.] સોડી-લાકડીથી મારવું
તે; માંડ; ઢોઢ.

તાડપત્ર, નં. (સં. તાલપત્ર) તાડનું પાંદડું;
તાડણું. (૨) તાડના પાંદડાના પાના જેવા
કકડા કરી દૂધ પાણીમાં ઉકાળી ખીલાથી
લખવાના કામમાં લેવાય છે તે. હિંદમાં
બહુ પ્રાચીન કાળથી તાડપત્ર ઉપર પુસ્ત-
કો લખાય છે કાગળ કરતાં તાડપત્ર ઘણો
લાંબો વખત લગી રહી શકે છે. અસલના
પુસ્તક ભંડારોમાંથી હજી પણ જુનાં
પુસ્તકો તે પર લખાયેલાં મળે છે.

તાડપત્રી, સ્ત્રી. તાડનાં પાંદડાંનું છાજ; જવ-
લી. (૨) વરસાદમાં પથળે નહિ તે માટે
માલ વગેરે ઉપર ઢાંકવાનું મીણું-ચણ-
નું કપડું.

તાડવું, કિં. અં. (સં. તાડ) મારવું; પી-
ટવું; ઢોકવું. (૨) (સં. તાડ) તાણીને
બોલવું; તાડણું; તાડકવું.

તાડિયું, નં. તાડના પાનાનો કકડો; ચીપ;
કાટિયું. (૨) સોપારીનું ફડસિયું. (૩) રેટિ-
યાનું પાંખું; રેટિયાના ચક્રરના પાતળા
આરામોનો એકાદ આરા.

તાડી, સ્ત્રી. તાડને હેદી તેમાંથી કાઢેલું પાણી;
તાડને હેઢવાથી અરપેશો રસ. તાડ, ના-
ળિયેરી, ખજુરી અને નાનાં એ જાતિનાં
ઝાડવાં જે ખજુરાં કહેવાય છે તેને પાંદ-
ડાના ચડમાંથી-ડુંખમાંથી હેદીને પડવામાં
ઝીલેશો રસ તે તાડી કહેવાય છે. તાજ
રમને 'નીરો' કહે છે. સૂર્યોદય થયા પછી
એ રસને શીજ ચડી ઉમરણ આવે છે,
અને જો રાખી ચૂક્યો હોય તો ખૂબ ખા-
રો 'સરકો' થાય છે. તાડી કેરી દોવાથી
બોલો કેરી પીણા તરીકે વાપરે છે. એમાંથી

દારું પણ મળાય છે. તાજા રસમાં સુનો નાંખવાથી તે ઉભરાતો કે ખાટો થતો નથી. એને ઉકાળી ગોળ ને ખાંડ મનાવવામાં આવે છે.

તાહુકું, કિં અં તહુકું; તાણીને બોલવું, ગળવું; બારે-મોટે ઘોટે અવાજ કરવો. (૨) શરમે યષ ખીજવું; મોટે ઘોટે અવાજ કરવો. (૨) શરસે યષ ખીજવું; મોટે ઘોટે ગાળને ઠપકો દેવો; કોષે બરાધને મોટેથી ઠપકો દેવો.

તાહુકો, પું તહુકીને બોલવું તે; ગળન-ના; ધડધડાટ. (૨) મોટો ઘોટો; ઠાકોટો; શુરસામાં આવી નિષેધ-વારણ કરવાને પાડેલી બુમ; ઠપકા અર્થે બારે ને મોટે ઘોટે બોલવું તે.

તાડો, પું અંદરના ખાંસના લોચાઓ સજી આમડી તણાઇને યતી જે પીકા તે; ઢાટ-ઢાટ થવું તે; તડતડ થવું તે; ઢાટ. (૨) ધમધા; ભેરો; આગ્રહ; હાં.

તાઢી, સ્ત્રીં ટાઢી; રાખ; ભરમ. કિં પ્રં તાઢી વાળવી=ચિતાની રાખ વિસર્જન કરવી તે.

તાણ, સ્ત્રીં [સં. તન્] ચરીર તણાવું તે; ચરીરની રગો-હાથ પગ ને બરડાની કરેડનું તણાવું-ખેંચાવું જવું તે. (૨) વાધ, ફેફરું; હિરિટરિયા; ચરીર તણાય અને મોટે ફીણ આવે એવો એક જાતનો વાયુનો રોગ કિં પ્રં તાણ આવવી=ગદી રહીને ચરીરમાંના રનાયુઓ વાયુના ભેરથી ખેંચાવા. ફેફરું-હિરિટરિયાનો હુમલો થવો. (૨) તંગી; અજન. કિં પ્રં તાણ પડવી=પુરતું નહિ મળવું. (૩) નદી વગેરેના વહેતા પાણીનું તણાવું જવાય એવું જે ભેર તે; ખેંચ; તાણીજવાપણું તે, વહેણું ભેર. (૪) આગ્રહ; હાં; તાણીને રાખવું તે; દબાણ. તાણખેચ, સ્ત્રીં આગ્રહ; દબાણ. (૨) ભેરથી

આમતેમ ખેંચવું-તાણવું તે; ખેંચતાણ. તાણમતાણ-સ્ત્રીં આમ તેમ ખેંચી-તાણી જવું તે; એક આમ ખેંચે અને બીજો બીજી ગમ ખેંચે એવું થવું તે કિં પ્રં તાણમતાણ કરવી=અને બાંધીથી આગ્રહ થવો; તણાવું તે. (૨) ખેંચમખેંચા; ભેર ભેમ શવે તેમ તાણી જાય એવી સ્થિતિ તે; હુંડાહુંડ.

તાણવું, કિં સં (સં. તન્નુ=ધાંધુ કરવું.) પોતાની તરફ આણવું; આકર્ષવું; ભેરથી ખેંચવું. (૨) ધસરડવું; ગડબડાવવું; ભેરથી આગળ વધારવું-લપ્ જવું; ઉપાડીને અંદર અથવા જમીનને અડતું રહે એમ લપ્ જવું; ઉકાળી જવું; ઉચકી ઉપાડી જવું.:-બળદ ગાહું તાણે છે. વાધ ખે બકરાં તાણી ગયો. (૩) લાંબું કરવું; લંબાવવું; વધારવું.:-તાર તાણવા. (૪) આગ્રહ કરવું; ખેંચી પકડવું; હાં ધરવી. (૫) પક્ષ કરવો; તરફેણ કરવી.:-તું તારા મિત્રનું તાણે છે. (૬) હોય તેટલું ભેર વાપરવું.:-ધોટા તાણવો. (૭) પરાણે લાથું કરવું; ભારી મચરડીને ખેંસાડવું.:-તાણીને અર્થ કાઢો છો. (૮) કાઢવું; નિકાળવું; ભરવું.:-પાણી તાણવું. (૯) દોરવું; આંકવું.:-આંકી લીટી તાણો. (૧૦) આગળ ચલાવવું, વધારવું. નિભાવવું.:-હજી એક વર્ષ તાણો તો સાફ. ૩૦ પ્રં તાણી કાઢેલું=અસ્વાભાવિક જન્મે જન્મેલું. નખણું, ફળ્ળળ પાતળું છોકરું-માણસ. તાણીને=મોટેથી.:-તાણીને બોલવું. તાણી-પુસી-તોસીને=પરાણે; મુશ્કેલીએ; કંજુ-સાધ્યા; આમતેમ કરીને.:-તે બિચારો તાણીપુસીને આટલું કરે છે.

તાણાતાણ, સ્ત્રીં તાણમતાણ; ખેંચાખેંચ. તાણિયો, પું જતરડાથી ખેંચીને ધાત્રના તાર બનાવનારો; તાર તાણનારો.

તાણું, વિં નેહને તથુ જેટલું (સંખ્યામાં)
૬૩.

તાણો, પું સાજ પર ચઢાવેલા જે લાંબા
તાર-સુતર તે; લાંબા-ઉભે પટે આવના-
રા તાર તે. આડા પને આવતા તાર-તાંત-
ણા જેથી કપડું વણાય છે તે વાણો કહે-
વાય છે. આડા હોવા તાર સાથે બોલતા
' વાણોતાણો ' કહેવાય છે.

તાત, પું [સં.] બાપ; જનક; પિતા.

તાતા, પું બે હાથેળાઓ વચ્ચે ટીપીને બ-
નાવેલો શેઠેલો; બાખર:-તાતા કોણુ ટી-
પી આપશે. આ શબ્દ બાળકોમાં વપરાય
છે:-આ! મને તાતા ને દૂધ આપ. (૨)
બે હાથેળાઓ એક બીજા સાથે અકા-
ળતાં નીકળતો અવાજ. (૩) નાચવાના
તાનનો ઉદ્દગાર:-તાતા ચે.

તાતું, વિં ગરમ; ઉતું; તપેલું. (૨) આક-
ળા સ્વભાવતું; ગરમ મિજાજનું; આકળું.
(૩) ઉમ્મ; અંક; જલદ:-તાતું તેમ. (૪)
તાળું; તરતલું; અસાધાદાર તીણું:-તાતાં
તખોળ. (૫) ઝળાઝળાં યધ રહે એવું;
તાળું ઉતારેલું-ઓપેલું હોય એવું:-તા-
તી તરવાર, જાજરમાન; તેજસ્વી; મદ્યથી
ખીસ્યાથી શોભતું-બરેલું:-તાતુંમાતું. ૨૦
પ્રં તાતેલાએ-તરતજ; વગર વિલંબે;
અમુક બનાવ બન્ને હોય તેવે સમયેજ;
આવેશે વખતે; યોગ્ય પ્રસંગે.

તાતુંમાતું, વિં તાળું ને બરેલું એવું; પુષ્ટ;
માંસલ ને તેજસ્વી; ચરીરે પોષાતું ને
જાજરમાન. ઉં તાતીમાતી ઉપડતી છે
છાતી, ગોરીએ શુભરાતી. ૬. ૬ ડા.

તાતકાળ, અં [સં.] તત્કાળ; તરતજ;
વગર વિલંબે; તેજ વખતે.

તાપર્થ, નં (સં.) ભાવાર્થ; હેતુ; ધાર-
ણા. (૨) માર; નીતિમાર. (૩) શીખ;
બોધ; ક્રંકામાં જતાવેલી નસિપત.

તાદાસ્થ, નં (સં.) તત્ત્વવૃપ; અભેદ સં-
બંધ; તદાકારતા.

તાદૃશ, વિં (સં.) તેના જેવા દેખાવતું તાદૃ-
શન, સીં ગાતાં જે પલટા લેવા તે; ગાનની
એક તરેહ. (૨) નં પુઠં; લેહ; કોષ
કામ કરવામાં દિલ લાગી રહેલું તે. (૩)
રહ; મોહ; ખૂબ આસક્તિ. (૪) ભેસ;
બળ; ઉત્તેજિત જીસ્સો. (૫) ઉન્માદ; મ-
સ્તાઈ; તોફાન. કિં પ્રં તાન ચઢું-કો-
ઇને ઉત્તેજન આપવાથી ખૂબ જીસ્સો-
જોર આવતું. (૬) અતિઆસક્તિની યેલક્ષ.

તાનો, પું ટાણો; મહેલું (૨) તામસ-મહે-
ણાની લાગણીના કોષનો આવેશ.

તાપ, પું (સં. તપ) સૂર્યની ગરમી; સૂર્ય
પ્રકાશ; તડકો:-તાપનો વખત. (૨) અ-
ગ્નિની ગરમી; આંચ; દેવતાનો ધ્યક્ષખાટ.
(૩) જેથી શરીર ગરમ થાય છે તેવો
એક બાધિ; જવર; તાવ. (૪) કામ; ઉ-
કળાટ; ગરમીનો અમરાટ. (૫) પ્રતાપ;
દોર; કર્મ; હાક; ધાક; ડર. કિં પ્રં
તાપ આપવો=ગરમ ઉતું કરી જેવું
(ધાતુને) ડર દેખાડવો. તાપ દેવો=ધમકી
આપવી. તાપ સહેવો=ખમવો=દોર-રૂઆખ
વેકવો. (૬) સંતાપ; ડુઃખ.

તાપદિયાં, નં તાપોદિયાં; તાપને હાથે યતાં
શ્રમમાં તે.

તાપકું, નં શણતું અથવા ઝાડના રેસાઓતું
બાડા વણાટનું કપડું.

તાપણી, સીં ધાસ-સરોશ કે પાતળાં લાકડાં-
ઝેલું બળતું તે; તાપવાને માટે જમીન
પર સળગાવેલો દેવતા. (૨) દેવતા પડેલો-
બરેલો હોય એવી તાપવાની જગા, કે
પાત્ર તે; ચમકી.

તાપણું, નં તાપણી. બડકે બળે પણ અગ્નિ-
રા પડે નહિ એવો બડકો દેવતા તે;
ઝડ ઓલાઇ જાય તેવું બડકાતું બળતું.

ઉં કામદુસનું તાપણું અને જાંબુડાનો મહોર, એનો આવરદા બહુ ઢુંકો; એ અર્થે વપરાય છે.

તાપત્રય, પું. [સં.] આધિ, બાધિ અને ઉપાધિ, એ ત્રણ દુઃખ-સંતાપો તે આધિ ભૌતિક, આધિદૈવિક અને આધ્યાત્મિક, એ ત્રણ આ સંસારમાં મોટાં દુઃખ ગણાય છે તે.

તાપધુ, કિં. અ. [સં. તપ્.] દેવતા આગળ બેસીને, ગરમ થવું; ટાઢ જવાને તપવું. (૨) ઉષા થવું; ગરમ થવું. (૩) કિં સં તપ કરવું; દેહ દર્શીને પ્રતાપિક કરવા. (૪) સંતાપવું; દુઃખદેવું; પીડવું.

તાપસ, પું. [સં.] તપ કરનારો; તપસ્વી; યોગી; વ્રતી.

તાપિમ્હ, નં. એક જાતની વનસ્પતિ; એક છોડવો; તમાલ. સંસ્કૃત કાવ્યોમાં એનાં વર્ણન આવે છે.

તાપી, સ્ત્રી. [સં.] સાતપુટા પર્વતમાંથી નીકળી સુરત જ્વલામાં યર્ષ ખંભાતના અખાતને મળતી ગુજરાતની એક મોટી નદી. સુરત ચહેર એના કિનારા ઉપર આવેલું છે. તાપી, હિંદની પવિત્ર નદી. એમાંની એક ગણાય છે. સંસ્કૃત પૌરાણિક ગ્રંથોમાં એનું માહાત્મ્ય વર્ણવેલું છે.

તાપોટો, પું. તાપનો ગુરસો તે; સખત તાતની જે બારે ગરમી તે; ધામ; કઠારો. (૨) તાપને લીધે થયેલો ફેરસો તે. સખત તાપ; ખરા મધ્યાહ્નના તડકાની ખૂબ ગરમ અસર તે.

તાપોડિયું, નં. તાપને લીધે થયેલું ગુમડું તે; ગરમી-ધામને લીધે થતો ફેરસો. વેદ્યાખ વદિ અને જેઠમાં ઘણા કઠારના તાપથી રુધિર ગરમ થઈ શરીર ઉપર જે ગડ ગુમડ થઈ આવે છે તે, તાપોડિયાં કહેવાય છે.

તાપડતોળ, અ. તરતને તરતજ; એકદમ-જલદી; સત્તર; જરા પણ વિલંબ વગર; હુકમ થતાં વાર-તરત; ચપટી વગાડતાં વાંદ-ખજર આવી કે તાપડતોળ તૈયારી કરી.

તાપુત, નં. (અ.) તાપૂત; મહમદ પેગંબર સાહેબની દીકરીની દીકરીના દીકરા હસન અને હુસેન લકાઈ લકનાં વીર મરણે મરી ગયા હતા તેમની યાદગીરીમાં મુસલમાન લોકો મહોરમ મહિનામાં જે કબર જેવા ઘાટ બનાવે છે તે; તાબિયો. (૨) મહોરમના શોક સ્મારક પહેલા અગિયાર દિવસો (૩) મોડું સુકર પણ જીવ વગરનું હોય તે; પુતળા જેવું તે.-જેવું=વિં જડ; ચૈતન્ય રહિત; ભડકેલું; દુઃસ્મૃદ યર્ષ ગયેલું હોય એવું.

તાબે, અ. (અ. , કબજે; વચ; સર; કોઈની સત્તામાં હોય તેમ; અમલમાં; સત્તા તબે. કિં પ્ર. તાબે થવું=વચ થવું; આગામાં રહેવું.

તાબેદાર, વિં. તાબામાં હોય તેવું; હાથ-સત્તા નીચેનું; અધીન. (૨) ઉત્તરતા દરજ્જાનું; હુકમમાં-સત્તામાં રહેનાર (૩) પરાધીન; પોતાની મરજી પ્રમાણે નહિ વર્તી શકનાર. (૪) જ્યેલ.

તાબેદારી, સ્ત્રી. ખીજના તાબામાં હોઈએ એવી જે હાલત તે; પરાધીનતા; પરત-જતા. (૨) ખીજની સત્તા નીચે રહીને કામકાજ કરવું તે; નોકરી; સેવા ધર્મ તે; કોઈના અમલ-હુકમમાં રહીને તે ખતાવે-વતવે તે પ્રમાણે વર્તવાની જે હાલત તે.

તાબેશ, પું. [અત્તઝઝ.] કબજો; હવાસો; હવાકો; અધિકાર; ભોગવટો. સ્વાયત્તા. તાબાનું માણસ=કબજાનું માણસ, નોકર-સેવક વચ હોય તે.

વાનો ધધો કરનારો તે. અમદાવાદ, સુરત, પેંઠ અને ઠાથો વગેરે મોટાં સહે-
રોમાં કસબ તૈયાર કરનારા તારકસોની
વસ્તી પુષ્કળ છે.

તારક, પું (સં.) ગરુડ.

તારણ, નં [સં. વૃ] મુક્તિ; છુટકારો;
રક્ષણ; તારણું તે. (૨) તારવી કાઢેલું
જે તે. (૩) જે પાણીમાં અમુક ચીજ
તારવવામાં આવેલી હોય તે પાણી. (૪)
સદા વગેરે ધધો કરનારાઓને વાયદા વ-
ખતે ખોટ જાય તો પુરી કરવા માટે
આગળથી જે નાણાં અનામત રાખવાં
પડે છે તે. નફો કે ખોટનો હિસાબ કર-
તાં જે નાણાં બચતાં હોય તે.

તારતમ્ય, નં [સં.] આવાર્થ; મુદ્દો;
સારાંશ. [૨] તકાવત; ફેર; ઓછુંવણું.

તારપછી, અં ત્યારપછી; તે બાદ.

તારવણું, કિં સં [સં. વૃ] એક ચીજ
બીજી સંમિશ્ર ચીજોમાંથી ઉપર આણી
શુદ્ધ કાઢી દેખાડવી; ખાતાવાર જમે
ઉધારનો આંકડો નકકી કરવો; એકાદી
ચીજ બીજામાંથી તારવી શુદ્ધ પાડવી.
[૨] દખાઈ ગયેલી ચીજને ઉઘી
આણવી. (૩) પાણીમાં તરવી લેવું.
(૪) નફો તોડી કાઢવો. (૫) ઉપર
ઉપરથી લઈ લેવું.

તારણું, કિં સં (સં. વૃ) તરીને પાર
જાય એમ કરવું; પાર ઉતારવું; પાપ;
દુઃખ, મુશ્કેલી વગેરેમાંથી મુક્ત કરવું;
જ્ઞાન બોધથી સંસારમાંથી મુક્તિ અપા-
વવી; ઉદ્ધારવું; પડી ગયેલી હાલનમાંથી
ઉચ્ચ હાલનમાં આણવું. પિતૃઓની મુક્તિ
વાચ તેમ કરવું. બચાવવું; રક્ષણ કરવું.

તારા, પું તારો; આકાશમાં દેખાતું ચંદ્ર
મંડળ (સમુદાય રૂપે.) અરે, નક્ષત્રો
વગેરે:-તારા મંડળ. (૨) ચક્રચક્રી

ગોળ ચક્રીઓ, દીપકીઓ:-તારા દીપ-
કી. (૩) આંખની કીકી; આંખમાંની
ગોળ તેજસ્વી તખતી તે. નાં વાળી
વાનરની સ્ત્રી, અંગદની માતા. સત્યવાદી
હરિશ્ચંદ્ર રાજાની રાણી. દેવોના ગુરુ બૃહ-
સ્પતિની સ્ત્રી. એને ચંદ્ર હરી ગયો હતો
ને તેનાથી તારાને કુવ નામે પુત્ર થયો
હતો, જે ચંદ્રવંશી રાજાઓના આદિ
પુરુષ ગણાય છે.

તારાજ, અં (વિં) [ફા.] બળીને બ-
રમ થઈ ગયેલું હોય-નામ નિશાન પણ
રહેલું ન હોય એમ; પાયમાલ; ફના;
લાસ; જમીનદોસ્ત; નષ્ટપ્રાય:-બેગમપુરા
આગમાં તારાજ થઈ ગયું, ખરાબેહોલ.

તારાટપકી, સ્ત્રી તારાની માફક ચક્રચક્ર
વાય એવી નાની ઓપેલી ધાતુની ચક્ર-
તીઓ તે; કસબમાં વપરાતા સોનેરી રૂ-
પેરી તારા.

તારાપીડ, પું [સં.] ચંદ્રમાં. (૨)
કાશ્મીરના એક રાજા. (૩) પાણીબદ્ધ
ફેન કાદળની કથાના નાયકનો પિતા.

તારામંડળ, નં [સં.] તારા-ચક્રોનો જે
સમુચ્ચય તે; ચંદ્ર મંડળ. જેની અંદર
ઝીણા તારા જેવા ચક્રચક્રિત પરમાણુઓ
તેજને લીધે ચળકતા દેખાય છે એવા
ધણી જાતના અકીક પત્થરોમાંના એક
પત્થર; લાલ ભુંખરા રંગનો તે અંદરના
તેજદાર પરમાણુઓને લીધે તારા મંડળ
જેવો લાગતો પત્થર-અકીક. આની
સ્ત્રીઓને લીધે પહેરવાની બંગડીઓ;
વિંટીઓ; નંગ, અને રમકડાં વગેરે વાપ
છે:-તારામંડળની બંગડીઓ.

તારામૈત્રક, નં [સં.] ઓમિતી આંખે
આંખ મળતાં હતપન્ન થયેલી પ્રીતિ-મોહ
-પ્રેમની મૈત્રી તે; આંખે આંખ મળતાં
ઉપજેલી અન્યોન્ય પ્રીતિ સ્નેહની ધમ્મ તે.

એવી જે દેખાડવાની શુક્તિ તે. (૩) ખ-હાતું; નિગિત.

તાલમેલિયું, વિં તાલમેલ—ઉપર ઉપરની અચ્છી યુક્તિઓ—ગોઠવણો અને પ્રસંગને અનુસરતો ઢોંગસોંગ કરી જાણનાર તે; ખંડ; ઉપર ઉપરથી સાફ-દેખાડી ધામ-ધુમ કરી પોતાનું કામ કાઢી લેનાર.

તાલવ્ય, વિં (સં.) તાળવાનું; તાળવા સંબંધી; જેનો ઉચ્ચાર તાળવે જીભ અડ-કીને થતો હોય એવું. અક્ષરો—ઇ. ચ વર્ગ ય ને ણ તાલવ્ય કહેવાય છે.

તાલાવેલી, સ્ત્રીં ક્યારે મળાય અને કેમ યાય, એવી જે અતિ આતુરતા તે; ઔ-ત્સુક્યની જે અતિશયતા તે; જીવનું તથા પાપક થવું તે; ચટપટી. ઉં તાલાવેલી લાગી છે તમમાં બિહારીલાલ. (૨) ગ-ભરાટ; ઉદ્દેગ.

તાલીમ, સ્ત્રીં [ફા.] શારીરિક કેળવણી; તરતીખ, લશ્કરી સિપાઇઓને જે શારી-રિક અને લડાઇને લગતું વ્યાવહારિક જ્ઞાન આપવામાં આવે છે તે; કવાયત. (૨) હુનરકળા, નાચ ગાયન અને ઉદ્યોગ વગેરે ધંધાને લગતું જે વ્યાવહારિક શિક્ષણ તે; હારીગર કે ધંધાદારીના હાથ નજે રહીને લેવાતું જે પ્રાથમિક જ્ઞાન—શિક્ષણ તે. શિક્ષા; ખોધ; કેળવણી. (૩) કસરત કરવાનું ટેકાણું; અખાડો. કિં પ્રં તા-લીમ આપવી=અમુક કળા અથવા ધંધાનું શિક્ષણ આપવું; પાવરકું કરવું. તાલીમ લેવી=શિક્ષણ લેવું; અનુભવ લેવો.

તાલીમખાજ, વિં કસરત લેનારો; કસરતી. (૨) ધૂર્ત; ઉંધું ચત્રું સમજાવીને કામ કાઢી લેનાર; ખેલાડી; ટંગ.

તાલીમખાજ, સ્ત્રીં યુક્તિથી અને કંઈક ધૂર્તતાથી કામ કાઢી લેવાની કળા; ધૂર્ત-પણું; ટંગમાજ; ચાપ દેવાની યુક્તિ તે.

આફું અવળું સમજવી, ધૂર્તતા કરીને કામ સારી લેવું તે.—અહિં તારી તાલી-મખાજ ચાલવાની નથી.

તાણુ, નં (સં. તાણુ) તાળવું; મેંની જખોલમાંનો ઉપલો ભાગ.

તાણુકદાર, પું જેના કબજામાં થોડાંક ગામ કે વાંટા હોય એવો ગરાશિયો; એક નાના ગામ ગરાસનો ધણી; રાજ. (૨) ગામ અથવા તાણુકાનો વહીવટ કરનાર સર-કારી અમલદાર; ગામનો મુખી—રાજ. આગલા વખતમાં જમાખંધી માથે લેનાર ઈમરદારો હતા, તેઓ વખત જતાં તાણુ-કાના ધણી થઈ પડતા, તેવા ઈમરદારો-માંનો અકકેક તે.

તાણુકદારી, સ્ત્રીં તાણુકાનો વહીવટ કરવાનું જે કામ તે; તાણુકદાર તરીકે વહીવટ કર-વો તે. (૨) તાણુકાની મહેમુલ—જમા ખંધી વગેરેના ઈમરદારનું કામકાજ. (૩) વિં તાણુકદાર સંબંધી.

તાણુકો, પું (અ.) જમાખંધી અને મહે-મુલની ઉધરાતની સગવડ માટે સરકારે દેશના જે નાના નાના ભાગ પાડેલા હોય છે તેમાંનો અકકેક તે; પરગણું. (૨) સંબંધ; લાગતું વળગતું હોવું તે.—છુટી જમીન પણ સદરહુ મકાન સાથે તાણુકો રાખે છે. તાબો; કનજો.—તે મારા તા-ણુકાનું છે.

તાલે, નં (અ.) નશીબ; ભાગ્ય.

તાલેમ, જીં તાલીમ.

તાલેવર, જીં તાલેવંત.

તાલેવંત, વિં પેમાદાર, તવંગર; શ્રીમંત. (૨) નસીબદાર.

તાલેવાન, વિં પેમાદાર; ગૃહસ્થ

તાવ, પું (સં. તાવ) ચરીરની અંદરની ગરમી ક્રોધ અંદરના વિકારથી વધી જઈ ચરીર ઉતું—ગરમ થવું તે; ચરીરની

કાપાસનું મરળીનું વખતું તે; જરૂર; તાપ; બોખાર. નાવના જુદા જુદા ભેદ છે, જેવાકે —રાશિયો, એકાંતરિયો અને મોધિયો, પ્રગેર. ૧૦ પ્ર. તાપ આવશે—સરીરે મરમ થવું. (૨) નદિ રમ્પુ; નદિ મોઢપુ. (૨) નપાવતું તે; તાપદેવા ને એક તાપ. (ધાતુને) (૩) કામગીરી ઘણો પહેલો એક મૂલો દહીં. (૪) નીચા વગેરે મુઠના આંકડા તમા એ સારી અભિમાન ભેતું તે.—પુણે તાપ દેવો.

તાવડી, સ્ત્રી. શીશા તળેલા વગેરેના કામનું રાંધણીમાંનું એક ભોજન કે ધાતુનું વાસણ; પેળા; દહાઈ; અર્ધ શોળાફૂનિ પાત્ર; ધણ વગેરેની આપી ડીન.

તાવડો, પું. મોટી તાવડી; પેળા; દહા. શીસડી, દૂધ વગેરે ઉકાળવાનું મેળના અરધા ભાગ જેવું મોટું વજ્રપ્ત. મોટું દહાણું.

તાવડી, સ્ત્રી. (સં. તાવ) તાવતું તે; તાપ આપીને શુદ્ધ કરવું તે; દહાડાવતું તે; માંખણનું પી બનાવવાની ક્રિયા તે તગવું તે; તાપ દેવો તે; તાપ દેવાની ક્રિયા.

તાવતરિયો, પું. તાવ અને તાપ જેવા રા-ગાદિક તે; રાગદોગ; અનારાગપ્રવા; તાપ વગેરે તે;—શાબનો તાવતરિયો જાનો ગંગસી ધોમખૂને ત્યો. એને દરીએ તાવ-તરિયો આવશે નદિ.

તાવદાન, ન. (કા.) ખુસ્તીના ઘાટની પાલખી. (૨) કામળા પત્તર રાખવાની ખાનાંવાળી પેટી. તાવદાન પખુ દહેવાવ છે. (૩) ખારીનો કાચ.

તાવરખુ, વિ. તામસી; આટળા સ્વભાવનું. તાવરસું, ન. પહેલો વારજ એકવામાં આવેલી જમીનનું પહેલું મહેસુલી વર્ષ. (૨) વિ. પહેલી ખેડનું (ખેતર.)

તાવતું, વિ. મ. (સં. તાવ) શુદ્ધ કરવાને ખૂબ વનું કરવું; તાપ દેવે; ધનના ધાટ ધરવાને તેને તપાવડી. (૨) દીપ્તી ખરાબ થાનું બેગાપેલા હોય તો તે મોવડે અલગ જુદી પાડવાને ગરમી આપવી તે (૩) ખમ, ખોટાની પરીક્ષા કરી; ધમડી આપડી; કસીતેનું; તાપ દર્દી નાનુંભેનું. (૪) કમ્બેર દિલ્લ રુલ્લ તપાસ કરવી; ખડે ખોટું દેશવવાને કમ દર્દી જેવો.

તાવિત, વિ. (સં. તાવિત) નાવેલું જેની શુદ્ધ અમુદિની—તપાતીને તપામ કરેલો દોષ એવું; શુદ્ધ; મોખણું; તાવિત નણું. તાપી, સ્ત્રી. નાનો તવો; મોટી; ધાતુનું રોટલી શીકવાનું કહેવું.

તાવીજ, ન. (અ.) તાવીજ; ખતરેલો દોષ જૂન. પ્રેન, જાદુ કે રાગ પીડાને દૂર કર-નારો તમ. જૂન પીડા, રાગ પીડા કે બીજી પીડાએને દૂર કરવા તથા અવિખર્ચ થનારી જાદુ વગેરેની અસરોને અટકાવવા માટે ભોજનપત્ર વગેરે ઉપર મંત્ર કે આ-રૂતિએ પાડેલી સીડી-સીજ તે; આદળિયું વગેરે પહેરવામાં આવે છે તે.

તાવીત, જુ. તાવીજ. તાવેશો, પું. લોહાનું કે બીજી ધાતુનું તરી-માંથી રોટલો ઉખાડવાનું કાપેળા જેવા ચાપવાવાળું રાંધણીનું એક ઝોળાર; તાબેશો; એક છોડા ચોરમ હોય એવું પાતળા પાનાવાળું અને પાના આમગ ધનુના સળિયા જેવા દાઢાવાળું વત રણું. (૨) ચામડી ઉપર દાઢા જેવા ઢાલ તે; ચાંદો, ચમોદાં.

તાશેદો, પું. તાસીરો; તાલ; ધાટ; તામ. તાસ, પું. [અ] તાસક જેવી કાંસાંનું ઘડિયાળ; ઝાલર. (૨) દહાક; અદી ધડી જેટલો વખત. (૩) છોલ; છોલની ઝળ-કી; ધસી કે કાપીને આવેલો ઝોપ; ચળ.

કાટ; લખોડીને આલોલો ઓપ; ઓપ-
વાળો કસળા:-તાસની જામડી. તાસની
(કસળની) સાડી. (૪) લહેજત; સ્વાદ;
મઝા; રંગ. ઉં અખા !' તે જ દિસે
આતમા, જ નાવે રસના તાસમાં. (૫)
એક જાતનું કપડું; તાસતો. ઉં પંચ
વસ્ત્રના પંચવીસ વાધા, ચાર ચોકડી તાસ
વહુશ ! મેમેફં.

તાસક, સ્ત્રીં ધાતુના પતરાની છાછરી ધાળી;
નાટ; મોટી તખકડી. (૨) તપેલી પર ઢાંક-
વાનું પતરાનું વાસણ; છીયું. (૩) ચા
પીવાની તખકડી. (૪) ચિત્ર અથવા છાત
વાળી પાન શુભાખ મૂકવાની સુંદર પહોળી
અને ઉતળી બનાવટ.

તાસકઠી, સ્ત્રીં નાની તાસક.

તાસકી, સ્ત્રીં તખકડી.

તાસતો, પું એક જાતનું રેશમી કે સુતરનું
કપડું; તાસતો.

તાસીર, સ્ત્રીં [જ] આકાર; ધાટ. (૨) છાપ;
પ્રતિબિંબ; તરેહ; સિકલ; છાયારૂપ:-
તુકમે તાસીર ને સોખતે અસર. (૩) સ્વાદ
ઉપજે એવી જમાવટ; સુસંગતા; મઝા;
લહેજત. (રસોઈ વગેરેની)

તાસીરો, પું તાસીર; તાલ; ધાટ; મઝા;
લહેજત:-અધા બહુ સારા તાસીરો આ-
વ્યો છે.

તાસું, નં [જ] તાસક કે પેણી જેવા
ધાતુના વાસણને મોંએ તંગ ચામડું મઢી
લપને બનાવેલું એક જાતનું નગારું; જાડા
દંડકાથી નહિ પરંતુ ખાતળી સોટીઓથી
પેટ ઉપર રાખીને વગાડવાનું વાજી; તાસ
ઉપર મટેસા ચામડાનું વાલું. ' તાસાં '
એમ બહુ વચને બહુધા બોલાય છે:-
તાસાં સરલુંઓ. (૨) સં તેને.

તાળી, સ્ત્રી [સં. તાલ] ગાયનમાં, રાગ વધ-
રમાં ગમુક સ્વર ઉપર બાર દેવાને ' કે

યતિ બતાવવાને જે તાળી કે ઠેકા દેવા-
આપવામાં આવે છે તે; તાલ. (૨) તાલ
લેવાની ઝાંઝ; તાલ આપવાનું હાથનાં
આંગળાંમાં ધાલી વગાડવાનું નાનું ' વાલું
તે. (૩) કાંસાની નાની જાડી તાલમાં ખડ
ખડાવવાની છાલીઓ તે. ઉં તાળ બગવે
ને નાચે નરસેયો.

તાળણું, નં [સં. તાલ] મોંની બખો-
લનો ઉપલો ભાગ. (૨) માથાના ગોળાનો
છેક ઉપલો ભાગ; ખોપરી. કહેં તાળવે
ગોળ લગાડવો-જ્ઞાણ અતાવવી.

તાળાકુંચી, સ્ત્રીં તાળુ ને કુંચી એક તે. (૨)
ભાગ્યનો પડો. ક્રિં પ્રં તાળાકુંચી
કરવી=ખૂબ સંભાળી-ચોકસી કરવી; સં-
ભાળી-ખરોખર બંધ કરવું તે:-તમે તમારાં
તાળાકુંચી કરીને જાણે. (૩) કોઈ વસ્તુ
ને સુરક્ષિત રાખવાનું ઠેકાણું, સંચ, પેઠી,
તિજોરી વગેરે તે:-તમે તમારું જવાહીર
તાળાકુંચીમાં ધાલીને જાણે. અર્થાત્ સુર-
ક્ષિત રહે એવે ઠેકાણે મૂકીને.

તાળી, સ્ત્રીં [સં. તાલ] બે હાથેળાઓને
એક બીજી સાથે અક્ષાળવાથી થતો જે
અવાજ તે; તાલ. ગાયન ગાતાં જે તાળ
લેવાની તે બે હાથને એક બીજા ઉપર
મારીને લેવામાં આવે છે. તાળ તરીકે
આનંદના જયધોષ તરીકે તાળી પાડવામાં
આવે છે. વધારી લેવાને પાયા ઉત્સાહ-
ઉત્તેજન આપવાને પણ તાળી પાડવામાં
આવે છે. નવરાત્રીમાં-મંગળ પ્રમંજે સ્ત્રી-
ઓ ને કહિં પુરુષો ગોળ ફરતાં ને તાળી
પાડનાં ચરખી-ગરખા ગાય છે. ૩૦ પ્રં
તાળી પડતી=કે બોલાવવી; ફરતી કરવી;
નાસીપાસી મળતાં રેશકોમાં મસ્કરી થવી.
હાંસી યવી. તાળી પાડતી=દાંસી કરવી.
(૨) ઉત્તેજન આપવું; જે બોલાવી. તાળી
આપવી=પોતાની ક્ષમાઈના સર્પમાં મિત્રના

દાધમાં દાધ મારી આનંદ અભિમાન
લેવું. (૨) ખીજને હસવું. (૩) દોષ
આપવો. તાણી લેવો=ખીજની વિરુદ્ધ પક્ષની
દારના આનંદની ખુશાલીથી મલકાવુંને
મરકરી કરવી. તાણીવાગથી=ગરજા મવાવા.
હું એકલાઈ કંઈમ રહેવાય ? માટે તાણી રે.

તાણુ, નં (સં. તાણુ) તાણવું.

તાણું, નં (સં. તાણુ) ધરનાં કે જેટી
પટામનાં જારણાં ખીજથી ઉપાડી નચકાય
તે માટે લગાડવામાં આવતી ધાતુ લેવાનો
કળ તે; દાર યંત્ર; કુચી=આવી વગર
બારણું ઉપડી શકે નહિ એવી બારણાને
દેવામાં આવતી બીજાની એક બનાવટ. (૨)
ઉધડે નહિ એવું જે યંત્ર તે; બંધ રહેવું,
નહિ ઉપડવું તે. મર્દાદ; ચરમઃ=અને
મોટે તાણુ છે. કિં પ્રં તાણું મારવું=ઉધડે
નહિ એવી કળ લગાડવી; બંધ કરવું;
તાણુ દેવું. તાણુ દેવાવું=બંધ/પડી જવું;
ઉછેદિયું થવું; કુટુંબ-વંશ પરંપરા ચાલતી
બંધ પડી જવી, નસંતાન જવું. બોલવાનું
બંધ થઈ જવું. છુરું થવું; બાંધ ફરી
વળવું. તાણું બામણું=જેર શુભમથી-બળ
જેરીથી કામ કરવું; ચોરી કરવાને ધર
દેાડવું.

તાળો, પું ટાળો; દિસાળ ખરો છે કે ખોટો,
તે જાણવાની શક્તિ; સામસામી બે બાળ-
તોતું એક ખીજ સાથે ખરોબર મળના-
પણું તે; મેળ; સાળીતી; પ્રમાણ; દાખલો.
(૨) જોગ; સંયોગ. (૩) આનુકૂલ્ય. કિં
પ્રં તાળો મેળવવો=અને બાળુનો સર-
વાળો એક સરખો આવી રહે એમ કરવું;
મેળ મેળવવો. જોગ સાધવો. વરવહૂના
અહોતું આનુકૂલ્ય તે.

તાળોટો, પું ટાળોટો; જોરથી બે દાધની
દાથેલીએ એક એક ઉપર અક્ષણી મોટા
અવાજ કરવો તે; તાળીથી મોટો અવાજ

તે; મોટી તાળી તે. કિં પ્રં તાળોટાં
પાડવા=આમની મજાક કરી હસવું-બખા-
જવું તે; દાંસી કરવી; હજોતી કરવી.

તાં, અં ત્યાં; તે ઠેકાણે.

તાંડવ, [સં.] પુરપતું ઉદન વૃત્ત; સિવનો
નાચ; પુરપતું જોરથી નાચવું ખેલવું તે;
તંકુ મુનિએ મોઢી કહેલું વૃત્ત.

તાંત, ઓં ગીકળી પાતળી આમડીની રસી-
દોરી તે; પાતળો રંગનારી જેવો ત્વચાનો
તૂરે નહિ એવો લાંબો તંતુ તે. કામદાની
પણી, રેટિયાની માળ અને મોટે ભાગે
પિંજળાની દોરી તરીકે વપરાય છે. તાંધ-
વાથી તૂરે નહિ એવું ચીકણું-ચોટ જે
તે. (૨) દોરા વગેરે નંગયા જડાવ કાળી-
નો. રણ. વાવાબાઈ. ૨૦ પ્રં તાંત જેવું
=ખૂબ ચીકણું; તાણુતાં લાંબું થાય પણ
તૂટે નહિ એવું. એકનાંન થવું=મળીજવું;
મંપીજવું; એકગ્રેકમાં મળીજવું. કહે
તાંતતૂટવો=આશ-તંતુ તૂટીજવો. કુમંપ
થવો, બેદપડવો.

તાંતણો, પું [સં. તણુ] સુનર રેયમ
વગેરેનો નાનો તાર તે; તંતુ; દોરો; દોરડો;
સુનર. (૨) રેસો; વનસ્પતિની છાલનો
લાંબો તાર. (૩) જનોઈ:-કોટે તાંતણો
નાંખ્યો એટલે કંઈ બાદણ થવાયું ? કહે
તાંતણો છે તે તોડી નંખાય ?=જવન કંઈ
તાંતણા જેવું સહેજ નાચ કરાંચ એવું
નથી. તાંતણે જીવ ટંગાવો=હમણાં શું થશે
ને શું નહિ ? એવી ફિકરમાં રહેવું; ઉચાટ
થવો.

તાંતરકી, ઓં પાતળો ઝીણો લાંબો તાંતણો
તે; ખેંચાઈ ખેંચાઈને સૂક્ષ્મ થઈ ગયેલો
તાર. (૨) તરવાઈ ગયેલું હોય એવું તે;
નાણુક બાંધાતું; કૃષ.

તાંતરણું, કિં સં આડાઅવળા આમ તેમ
તાંતણા નાંખવા; તંતુજળથી ગુંચવવું.

(૨) મંત્રત્રાદિકથી બર્માવણું; તંત્રવિધા-
વડે વચકરણું; તંત્રરણું.

તાંત્રી, ઓં તાંત્રી; - તાંત્રીના બેચ્છતાં
પાતળો થવા છતાં પણ તૂટે નહિ એવો
જે ચીવટ તંત્ર તે. વાધરડી. કૃષ્ણ ચરીર
વાળું તે.

તાંત્રો, પું તાંત્રી; તાર; દોરો; તંત્ર. (૨)
પંક્તિ; હાર; લહાર.

તાંત્રિક, પું (સં.) તંત્રશાસ્ત્રવેત્તા; મંત્ર-
તંત્રાદિક જાણનારો.

તાંત્રજ્ઞ, પું લીલાં દુકાં લંબજાળ પાનની
એક ભાજી-ચાક. ઉં તાંત્રજ્ઞની ભાજી ને
મહિં ઝાઝું મીઠું રે. આ ભાજી રેચક
અને દાપદ્ર ગણાય છે.

તાંત્રજા, પું [સં. તંત્રજ્ઞ] સામો, કાંગ ને
ખીજાં ખડ ધાન્યને ખાડતાં છાંડાં ઉખડી
જમ નીકળેલા જે ચોખ્ખા કણ તે; ચોખા
(૨) ભરડેલાં મરીની ફડસો, કોદરી; ચોખ્ખો
સામો તે. ૩૦ પ્ર. તરીનાંજા=ચોખા ને
તરિયા જેવું; જુરેજુડું.

તાંત્રલ, પું (સં. તંત્રલ) તાંજા; ચોખા;
ડગિરને ખાડતાં જે કણ નીકળે છે તે

તાંત્રક, નં તાંત્રા પીતળનું દેવસેવાનું વા-
સણ; તરભાણું (૨) તાંત્રાની બનાવટ તે.

તાંત્રક, વિં તાંત્રાના રંગનું; લાલ; સહેજ
રાણું.

તાંત્રકી, ઓં તાંત્રી; તાંત્રાનું પહોળા
મેનું પાણીપાત્ર; વટલોષ. કિં પ્ર. તાં-
ત્રકી ફેરવવી=ખીખ માગવી; વટલોષ
ફેરવવી. (૨) વટલોષએ ધી પીરસવું.

તાંત્રકો, પું મહામી મોટું પાણી ભરવાનું
વાસણ; દેધડો; હાડો.

તાંત્રકુટી, ઓં તાંત્રા પીતળનું જેસણી
વાળું ઉતું પાણી કાઢવાનું વાસણ; તાં-
ત્રાનું તગારું; -તાંત્રાકુટી તે નવાણું.

સોહામણી, માંહિં ભરિયાં રે મંગાનાં
નીર, સાહેલીનો.

તાંબિયો, પું. તાંબાનો ઘોટો; તાંબાનું પાણી
પાત્ર. (૨) કાંસિયો; વાડકો; મોટી
વાડકી. (૩) તાંબાનો સિકકો; પૈસો; -
મોટી મિલકતમાંથી એને એક તાંબિયોએ
મળવાનો નથી.

તાંબું, નં (સં. તામ્ર.) આજા રાતા
રંગની એક અસલ ધાતુ; તામ્ર; ત્રાંબું.
એમ કહેવાય છે કે સોહાની પણ પહેલાં
તાંબું સોધી કાઢવામાં આવ્યું હતું. તાંબું
ને કલાધના ત્રિશ્વરમાંથી વાસણો ને હથિ-
યારો બનતાં. ઉંચાંધી તાંબું ને તાંબાની
બનાવટો આવવા મીડી તે પહેલાં હિંદુ-
સ્તાનના દરેક ભાગમાં તાંબાની ખાણો ને
તેને શુદ્ધ કરવાની ક્રિયાઓ ચાલતી હતી.
હાલ હિંદુસ્તાનને તાંબા માટે ખીજા દેશો
ઉપર આધાર રાખવો પડે એવી સ્થિતિ
છે. રજપુતાના અને ખીજા કેટલેક ઢેકણે
હજી તે કાઢવામાં આવે છે. પીતળ, જ-
ર્મન સિલ્વર અને કાંસ, તાંબાને જમત
અને કલાધ સાથે મેળવવાથી ધાપ છે.
કિં પ્ર. તાંબું ખાણું=વીર્યવાન-જીવાન
બનવું. ૩૦ પ્ર. તાંબાનો રૂપિયો=ખોટા
રૂપિયા જેવું જે તે; ખાડલી; લાંબો
વખત ટકે નહિ એવું-આખરે ખોડું
પડવાનું એવું તે તાંબાની. તોલકી તેર
વાનાં અંગે=ધર ચલાવવામાં ધણી વસ્તુ-
ઓની જરૂર પડે છે.

તાંબૂલ, નં (સં.) નાગર વેલનાં ખાવાનાં
પાન તે. (૨) નાગરવેલના પાનની કાચો
ચુનો સોપારી વગેરે નાંખીને વાળેલી જી-
ડી-પટી તે.

તાંબૂલી, ઓં (સં.) નાગરવેલ.
તાંસણું, નં પેણી જેવો છાછરો કાંસાનો
મોટો વાડકો; નાંસળી, પહોળા વાડકી;

તાંસિયો. (૨) રાધેલું અન્ન ખાવા
લેવાનું વાસણ; બાણ; પીવા જેવું કે
ચાટવા-સખડાવવા જેવું ખાવાનું ખાવાનું
વાસણ. ૩૦ પ્ર૦ તેરતાંસણી=જુદી જુદી
બાણા બ્યવહાર ન હોય એવી જાતિઓ
તે; ચંલુમેળો.

તાંસિયો, પુ' ધ કાંસિયો; વાડકો, તાસળું.

તાંહાં, અ. સા. કવિતામાં વપરાય છે. ૧
તિકકે, સ્ત્રી. ટિકિટ; રજાચીટી; પાસ.

તિકકકક, પુ' જડો બેડોળ રાટલો; બાખરો;
હાથવતે દીપતી બનાવેલો રાટલો. કિં
પ્ર૦ તિકકક દીપવા=રાટલા કરવા, રાંધવું.
એકલા પુરે કંઠાળાથી અને અનાવડથી
જેમતેમ રાધીખાવું.

તિકત, વિ. (સં.) તીખું; આકરું; ચામ-
ડી બળે એવું. (૨) નાં મરિયાં;
મરી.

તિખાશ, સ્ત્રી. તિખાપણું તીખું લગાડે
એવો જે વસ્તુનો શુષ્ક ને; તીખુ સા-
ગવું તે. (૨) થોડું તીખું હોય તે
(૩) સ્વભાવની જે ઉમ્મતા તે; આક
રાપણું; સામાને આકરે લાગે એવું બો-
લવામાં આકળાપણું; જલદપણું.

તિગમાંશુ, પુ. (સં.) ગરમ કિરણવાળો
; તે-સૂર્ય; સુરજ.

તિજેરર, પુ. (અ.) જેના હવાલામાં
નાણું રહેતાં હોય તે, કીલીદાર, ખજા-
નની; જામદાર બંડારી; તિજેરી જેના
હાથમાં રહેલી હોય તે.

તિજેરી, સ્ત્રી. નાંજાં રાખવાની જગા; બં-
ડાર, જામદારખાનુ; કાપ; કાપાગાર (૨)
રોકડ નાણુ, હાગીના અને દસ્તાવેજ વ
ગેરે કિમતી વસ્તુઓ રાખવાની મજબુત
-સોદા (લાકડાની) પેટી. (૩) નાંજુ
લેવા આપવા ને રાખવાનું સ્થાન, જગા
તે-તિજેરીઓદિસ=નાંજાં ખાતાની ક-

ચેરી. (૪) નગદ નાંજાં-બ્યાં સર-
કારી તિજેરી રહેતી હોય ત્યાં આપણીએ
માથા રાખવી.

તિતાલી, વિ. તડતડ સમજાય ન સમજાય
બોલી દે એવું; તીખા સ્વભાવનું; કિઠ-
છળું. (૨) કોધી, ઝટ શુસ્તે થઈ જાય
, એવા જલદ મિળજનું. આમ તેમ ગમે
તેવું બોલી દે અથવા કરે એવું; આકરી
મિળજનું.

તિતિકા, સ્ત્રી. [સં.] ધીરજ; સહુરી;
ખામોશ; ક્ષમાચાવના; સહિષ્ણુતા.

તિતિર, ન. અથવા કુકડાના જેવું એક સીમ-
ક્ષેત્રવાસી પંખી; તેતર.

તિથિ, સ્ત્રી. (સં.) ચંદ્રની કળાઓની વધ-
ધટના પ્રમાણે પંદરમા ભાગ, જેટલો જે
કાળ તે; પખવાડિયાનો પંદરમો ભાગ.
-તેના જેટલો સમય તે; ચંદ્રની ગતિને
અનુસરતો દિવસ, રોજ તે; તારીખ; ક-
હાડો; રોજ; એક દિવસ. (૨) મર-
ણાદિકનો સાંવત્સરિક દિવસ; ઔધ્વ દૈહિક
ક્રિયા કરવાને માટે કરાવેલો બ્યવહારમાં
આલસો ખારમાનો દિવસ તે; જે દિવસે
સવત્સરી આવતી હોય તે દિવસ. -એની
તિથિ સાચવજો એટલે ધણુ એ છે.

તિમિર, ન. (સં.) અંધાર; અધકાર ઉં
તિમિર હરણ કરતાં, આપ બે બેલનારો.
(૨) અચાન. (૩) તમર; દહિ
હોય; આખ આડે પડા હોય અથવા મૂંઝ
જળ દેખાતાં હોય એવાં કુકડાનાં વગવાં તે;
સ્પષ્ટ નહિ દેખાવું તે; અંધારાં.

તિમિંગલ, પુ. (સં.) મોટું માછલું, મ-
ગરમચ્છ. (૨) અધર.

તિરસ્કરણી, સ્ત્રી. [સં.] પારો; ચક્ર;
આડો અંતરપટ.

તિરસ્કાર, પુ. [સં.] તરછોડી ઘુઘ ં
મ્ની નાખતું તે; ઘુઘકાર; પિંકાર. અ-

નાદર, દિટકાર. કિં ૫૦ તિરસ્કાર કર-
વો=નુચ્છકારવું; તરછોડી નાંખવું; તુચ્છ-
કાર કરવો.

તિરસ્કૃત, વિં (સં.) તિરસ્કારી કાઢેલું;
તરછોડેલું; તુચ્છ ગણી કાઢી-નાંખેલું;
તરછોડી નાંખેલું.

તિરસ્કયા, સીં (સં.) તિરસ્કાર કરવો
તે; તિરસ્કાર; અનાદર.

તિરાહિલ, જીં નાહિન; પગલું.

તિરોધાન, નં (સં.) અંતર્ધાન; દેખાતું
ખપ ધર્મ જનું તે.

તિરોધાચ, પું (સં.) અભાવ; નહિ હો-
વલું; અદસ્તવા.

તિરોહિત, વિં અંતર્હિત; અદસ્ત રહેલું
એવું.

તિર્થક, વિં (સં.) વાંક; આડું; સીધું
નહિ પણ વાકવાળું.

તિર્થક, નં (સં.) પેટ ચાલનારાં હલકાં
પ્રાણીઓ. (૧) પંખીઓ.

તિસ, પું (સં.) તસ; જેમાંથી તેસ કાઢ-
વામાં આવે છે તે ખી; હવનનું ધાન્ય. ત-
લના કથ અપઠા ને જલુ નાના હોવાને
હીધે અક્ષત જનાવવાને અર્થે વપરાય
છે:-તિસમાતનજરાક. તસ-તિસમાતન-
જને છેક થોડું તે

તિસક, નં [સં.] ધર્મ મેપ્રદાય દેખાડવાને
તેના અનુવાયીઓ કપાળમાં અંદનાદિકથી
જે અમુક તરેહનું ચિહ્ન કરે છે તે;
ટીલું; તિપુંડ; આંદો વગેરે. ઉં તિલક
કરતાં ત્રેપન યયા ને જપ માળાનાં નાકાં
ગયા અખો. (૨) જૂલજુ રૂપ હોય એવું
જે તે; વિજ્યલુક; શોભાવનારો:-રધુકળ
તિલક રામચંદ્ર.

તિલકિયું, નં તિલક કરવાનું ખીયું; મુદ્રા.

(૨) તિલક રાગ-અંદન, કંકે વગેરે ભાં-

જરી રાખવાનું પાત્ર; કંકાવટી. (૩) વિં
તિલક કરનાર.

તિલાટ, વિં તિલક-રાખ્ય તિલકને યોગ્ય;
ખાટી, વડું; મુખ્ય; મોટું. (૨) ગાદી
વારસ વડો રાજકુંવર. (૩) પૂજ્ય; પહેલી
પૂજને યોગ્ય:-તિલાટ મહારાજ; વડો,
મોટો ગાદીનો વારસ.

તિલાણો, પું કોમળ સ્વર જેમાં ધણા આવે
એવો એક રાગ.

તિલાં, અં ત્યાં (કવિનામાં).

તી, સં તે:-તી દહારે. (૨) 'ત્રિ' નો અ-
પત્રંય; ત્રણની સંખ્યા બતાવે છે.

તીકમ, પું (સં. ત્રીચિક્રમ) થી કૃષ્ણ-
તીકમજનું મંદિર. ઉં તીકમજ તેવ-
વામાં રહેજો. (૨) મુંદરતી-દાયાની બન્ને
બાજુએ પાનાં કાઢેલાં હોય એવી જમીન
વગેરે ખોદવાની કાલણી; એંહવો.

તીક્ષ્ણ, વિં [સં.] તરત સાગી જાય એવું;
ખૂન ખારીક ધારનું; છેલ્લા-કાપવાની
ચકિન વિશેષ હોય એવું; સહેજમાં કાપી
નાંખે એવી આકરી અણી અથવા ધાર-
વાળું તે:-તીક્ષ્ણ આસુધ, તીથુ; આકર્ષ;
કક. (૨) તરત સમજી જાય એવી સુ-
હિનું; સુસુહિ; ચપળ; ચાલાક. (૩) ઉમ;
તેજ; તરત અસર થાય એવું; આકળું;
આજસ વગરનું; ઝડપી, તિગમ; છેલ્લ; સા-
ગણી કુખવે એવું:-તીક્ષ્ણ વૃચન.

તીખટ, વિં તીથુ; તિખાચ કપર હોય
એવું.

તીખાં, નં મરી. જલુવચને વપરાય છે.

તીથુ, વિં [સં. તોરૂળ] જીમ કે ચા-
મડી પર ચરચરાટ ઉત્પન્ન કરે એવું; નિ-
ગમ. (૨) ગરમ લોહી-મિખાજનું; ઉમ;
આકળું. (૩) જલદ; તેજહાર; પાણીવા-
ળું:-નીખો થોડેટ. આકર્ષ; ગરમ; તનન-
માટવાળું. (૪) નાં ખાં લોહું; પે તાંદ;

ધારવાળાં હથિયાર બનાવવાનું હોય.
તીજીતમ=અહુ તીજી. તીજીતમતમુ=
ખુબ તીજી લાગે એવું; ગરમાગરમ.
તીજી આગ=આગ જેવું ગરમ તે ઝટ
ઉત્કેરાધ જાય-તપી જાય એવું.-તીજી
સ્વભાવનો માણસ.

તીજ, ઓં [સં. તૃતીયા] ખખવાડિયાનો
ગીતો દિવસ તે; ત્રીજી તિથિ.-અખ્યા-
તીજ, અખપૂછ્યાં મહુરત તે તેરસ ને તીજ.
તીજી, વિં કમે ત્રણ ઉપરનું; ત્રણ એ
અખ્યાનો કમ ખતાવે છે; 'ત્રીજી'.

તીજ, નં કાળજ; મેઘ.-તીજી ટપકું.

તીજ, નં વનસ્પતિ અને પાકનો નાચ કર-
નારાં તીતીથોડાની જાતનાં ઉડતાં જીવડાં.
મહુવચને વપરાય છે. આ જીવડાં એક
મોટી આફત જેવાં ગણાય છે, કારણ કે
તે એટલી મોટી સંખ્યામાં ઉત્પન્ન થાય
છે કે કોઈ કોઈવાર મોટા પ્રાંતોના પ્રતિ
પાક અને વનસ્પતિ ખાઈ જઈ તેઓ
ઉત્કેરી નાંખે છે. તીડની માદા રેતાળ
જમીનમાં દર પાડી રોજ પચાસથી સો
છેડાં મૂકે છે અને એક મહોનામાં તે પુષ્પ
ઉભરે પહેલે છે. અસખ્ય જીવ એકઠા
થતાં 'જોરાકને' માટે ઉડવા માડે છે.
મોટાં વાદળો જેવાં તેનાં ટોળાં આકાશને
ઢાંકી દે છે અને જ્યાં વનસ્પતિ અને પાક
રહે છે ત્યાં ઉતરી પડે છે. એક મજબૂત
મોટું ઝાડ તેની ઉપર પડેલાં તીડને બારે
બાગી પડે છે અને જે બાગમાં તે ઉત-
ર્યાં હોય તે બાગમાં એક લીલું પાકડું
કે પાકનો કણ પણ તેમનાથી બચવા
પામતો નથી. ગરમ તેમજ ઠંડાં મુલકોમાં
પથિજ તે ઉતરી પડે છે. ધણા પ્રાચીન
કાળથી તીડો, એક મોટી આફત
સમાન ગણાય છે. હિંદમાં વાવવ્ય
સરદા, રજપૂતના, સલાહની તળેટીઓ

અને બીજા રેતાળ પ્રદેશોમાં તીડો
ઉત્પન્ન થાય છે. કમરુનો વરસાદ થઈ
રેતી બિંજાઈ છે એટલે તીડની માદાઓ
તેમાં ઈડો મૂકે છે. એક મહોનામાં તે
પુષ્પ થાય છે અને આસપાસની વનસ્પતિ
ખાઈ વળી ફરીને છંડાં મૂકે છે અને તે
જીવ મોટા થાય ત્યાર સોરા-પાક તૈયાર
થાય છે એટલે તેઓ મોટાં ટોળાંમાં
તેની ઉપર તૂટી પડે છે. એક દિનસમાં ૩૬
આઈલ લગી તે ઉડે છે. હિંદુસ્તાન, ચીન
મિસર અને આફ્રિકામાં વારંવાર તેઓ
પાકનો ધાણ કાઢી નાંખે છે. જેવાં જાણે
તે ઉત્પન્ન થાય છે તેવાજ અપાઠાબંધ મરી
જાય છે અને તેમનાં કહેતાં જોખાથી
હવા જમડી ઉત્કેરી થયેલા દેશ પાછો
મરડો જેવા રોગમાં ફસાય છે.

અગણિત સંખ્યાને લીધે અત્યંતતા
જતાવવાને 'તીડનાં ટોળાં' એમ કહે-
વાય છે.-તીડનાં ટોળાંની માફક યુનુસ
દળ દેશ ઉપર ચઢી આવ્યું તીડોનાં જો-
ખાને જોરાક તરીકે પણ કહેલાક જ-
ગલી સોડો ઉપયોગ કરે છે. તીડોને લીધે
અનાજનો જ નહિ પણ વનસ્પતિ સુકાતી
નાચ થાય છે. હિંદ, સિરિયા, મિસર,
ચીન અને યુરોપના પાકવાળાં મુલકોમાં
જ્યારે તે ઉતરી પડે છે ત્યારે ત્યાં ત્રાસ
ત્રાસ થઈ રહે છે.

તીજી, વિં (સં. તીજી) અહુ ઝીણી
છેદી-કાપી નાખે એવી અથી અથવા
ધારવાળું; સદમ આકરી ધારનું (હથિ-
યાર):-આ છરીની ધાર તીજી છે.
ઝીણું, પાતળું અને કાપવાની શક્તિવાળું
તે. (૨) જાડું કે બારે નહિ એવું જનાં
તીવ; આરપાર નીકળી જાય એવું; ઉડે-
લવાળું જનું રહે એવું; ઝીણું ને સાંધુ:-
તીજી અવાજ.

તીતર, નાં (સં. તિત્તિર) બેનરો-સી-
મમાં રહેતું પાંખવાળું પશુ જૂયર કુકડાની
જાતનું એક પંખી; તેતર.

તીતી, સ્ત્રીં ચકલી.

તીતીચોડો, પું. ધામ ઉપર થતું લાંબા પગ
અને નાની પાંખવાળું એક જીવડું. તે
આમ તેમ ફરતું અને કવચિત થોડું
ઉડતું ફરે છે. સલબ (૨) ચંચળ મનનું
ને આમ તેમ ફર્યા કરતું માણસ; ઉના-
વળિયો માણસ. તીતીચોડા જેવું=ખાલી
ધાંધલ કરનાર અને માલ વગરનું; અ-
સ્થિર મનનું.

તીન, વિ. (હિં) ત્રણ ૩૦ ૫૦ તીન પાંચ=
પતરાજ; શેખી:-જો તીન પાંચ કરવા
ગયો તો ગામડિયા લોક છડી નાંખશે.

તીર, પું. [સં.] બાલા જેવું ફળું લગાડેલી
બર અથવા સરકટની એક વામ લાંબી
સોટી કે જે ધનુષ્ય ઉપર ચઢાવી દૂર
ફેંકાય છે; બાણ. (૨) નદી તળાવ વગેરે
જળાશયનો કોઠો; કિનારો. ઉં તીરે
ઉઘ્યા તર કહ'બકના પરાજે. જમનાની તીરે
મારો વઢાલો. (૩) આડેટી; વાંકીકાંટ.
૩૦ ૫૦ પાંચડે તીર=તીર જેવું ચંધું.
કહેવું વાગ્યો તો તીર નહિ તો તમે=કાર્ય
થયું તો ફીક અને ન થયું તોપણ ફીક,
યત્ન તો કરવોજ, એ અર્થે વપરાય છે.

તીરકસ, વિ. જેવેલા તીર જેવું વાંકું;
વચમાં ખેંચીને ધારેલું-સીધું નહિ પણ
ત્રાંસું તે; સીધી લીટીનું નહિ પણ કોણ-
વાળું; વક્ર; આડું; કામદામાં જેમ આડો
તીર હોય તેમ રહેલું. (૨) નાં જળિયું;
આડો-વાંકી ધ'ટા મૂકીને જનાવેલું નાનું
જળિયું. (૩) ગોળનો એકાદો બાગ તે.

તીરથું, વિ. (તીરસું-તીરસદસ્ય) તીરની
માફક આડું રહેલું; વાંકું, કોણ પડતું;
આડું; કતરાતું.

તીરથ, જુ. તીર્થ.

તીરથવાસી, વિ. (નાં) તીર્થમાં વામ કરી
રહેલ; વાનપ્રસ્થ. (૨) તીર્થયાત્રામાં ફરતું;
તીર્થ દરનાર યાત્રાળુના અર્થમાં વપરાય
છે. ઉં xx આઘ્યા તીરથવાસી. હુડી.

તીરપાઈ, સ્ત્રીં ત્રણ પાયાની ખેસણી, ઘોડી;
ત્રિપાઈ; નાનું ગોળ ટેબલ-મેજ.

તીરવો, પું. બાણમાર્ગ; બંધાથી દૂરી જેટલે
પડે તેની વચલો માર્ગ-પ્રમાણ-છેલું તે;
ચરમાર્ગ; બાણ જેટલે દૂર જઈ શકે તેટલો
અંતરાળ તે; ચર અંતરાળ.

તીરંદાજ, પું. (ફા.) તીર જેટલે દૂર લગી
જમ-વાગે એટલું જે અંતર તે. (૨)
તીર મારવામાં બાહોય હોય એવો જે
માણસ તે; તીરથી નિયાન પાંડનારો;
જેને તીર મારતાં બહુ સાઈ આવડતું હોય
તે; તીરંબાજ.

તીરંબાજ, પું. તીર મારવામાં અતિકુશળ
એવો જે તે; તીરનો ખેલાડી; ધનુર્ધર;
ધન્વી; કામદાંબાજ; તીરંદાજ.

તીરંબાજી, સ્ત્રીં તીર ખેલન; તીરથી નિ-
શાન પાડવાની જે કળા-અતુરાર્થ તે; ધ-
નુર્વિદ્યા. (૨) ક્રમશઃ નિશાન મોડી તેને
તીર મારવાની જે મરતની રમત તે;
તીર મારતાં કેવાં આવડે છે તેની પરીક્ષાને
લગતી જે કલાવત તે; નિશાનપર તીર
મરાવવા તે. (૩) આગલા વખતમાં થતી
એક દૂર શિક્ષા. રાજ્યપ્રોહ અથવા લોક
ટોહના અપરાધીને વસ્તીવાળી જાહેર
જગ્યાએ જમીનમાં અરધી દાટવામાં આ-
વતો ને પછી 'જેને' તેને તેની ઉપર તીર
મારવાનું ફરમાન થતું. તીરંબાજો ચારે
તરફથી તીર મારી તેને વિધી નાખતા ને
અપરાધી રિવાજ રિવાજને મરણ પામતો.
(૪) ચારે તરફથી ખુબ રંગડતું-હેરાન
કરતું તે. કિં ૫૦ તીરંબાજી કરવી=ચારે

તરફથી તીરે આરી આરીને આરી નાંખવું.
ખૂબ હેરાન કરવું. પંચ છટાળો કરવી;
કાપર કરવું.

તીર્થ, નં (સં.) પુણ્યસ્થાન; ધર્મસ્થાન;
પાપ મુક્તિ યામ એવાં જે પવિત્ર સ્થળ
તે; પુણ્યભૂમિ; દેવસ્થાનની જગ્યાઓ.
તીર્થ ત્રણ વિધનાં છે. ૧ જંગમ; ૨
માનસ; ૩ સ્થાવર. (૨) વિષ્ણુ-વિપ્ર
પાદોદક. કિં ૫૦ તીર્થે કરવું=પાપથી
છૂટવા માટે પુણ્યભૂમિમાં ફરવું. પવિત્ર
નદીઓ ને જળાશયોમાં સ્નાન કરવાં તથા
દેવસ્થાનોમાં દર્શન કરતા ફરવું. તીર્થે યુગ્મ,
કાવું=જ્યાં ઘટિત હોય ત્યાંજ તે કાર્ય
થવું. (બ્યંગાર્થે) બીજે સ્થળે સુલભ હોય
તે નહિ કરતાં અધિક જગ્યાએ પરવશ-
તાએ કરવું પડવું તે; સ્થાનપર-ગેરલાભે
પણ કામ કરવાની ફરજ પડવી તે. તીર્થ
રાજ=પ્રયાગ; જ્યાં જંગા જમના ને સર-
સ્વતીનો સંગમ થાય છે તે સ્થાન તીર્થો-
દક=તીર્થે પવિત્ર જળ. ઉં સોનાના
ધડુલા સહર્ષે દુલ ને તીર્થોદકે પૂર્ણ છે.

તીર્થયાત્રા, સ્ત્રી તીર્થોમાં ફરવું તે; પુણ્ય
પવિત્ર દેવસ્થાનાદિક સ્થળો પ્રતિ પ્રવાસ
કરવો તે; તીર્થજાતરા; જાતરા. તીર્થ-
ગમન.

તીર્થરૂપ, વિં તીર્થ સમાન-માળામ, વડીલ
વગેરે તે. ખપ;—તમારા તીર્થરૂપને પૂછીને
જવાબ દેજો. ઉં ગયુ ઓછાએ ક્યાં
તીર્થરૂપ મોટા નિરખતાં, ઉ. રા. ચરિત.
સ્વરૂપ, વિં તીર્થ સમાન. ગુરુજનને
લગાડાવું વિરોધ, પુણ્યવરૂપ.

તીર્થંકર, પું [સં] જેન મતમાં મના-
તો મોટો અવતારી આચાર્ય; જિન. (૨)
તરવડાની.

તીમ, વિં (સં.) તીલ; તીલું (૨)
અતિ ઉત્ત. (૩) દુઃસહ. (૪) કડું, બહુ

કડવું-તીલું, આકર્ષ. (૫) કહણ; ગરમ,
તેજ, ઉતાવળ.

તીમતા, સ્ત્રી (સં.) તીલ્યતા. (૨) ગરમી;
ઉષ્ણતા. (૩) આકરાપણ. (૫) ઉતા-
વળ. (૫) દુઃસહતા.

તીસ, વિં તીસ; ત્રણ વાર દસ તે; પચીસ ને
પાંચ (૨) તેવું.

તીસમારખા, વિં જોડકમી કરનાર; જન-
હેલ; ગરમ મિલજ. (૧) બાણખોર;
કુલજી.

તુધ, સ્ત્રી તોધ; કસબની પાતળી લાંબી
દોરી; દિત. (૨) તુધ, નાનો પોપટ. (૩)
અં પંખીનો એવો ઉચ્ચાર.

તુચ્ચેર, સ્ત્રી [સં. સુચર] લાલ ને ધો-
ળા છેડાવાળું અંદર પીળી ઢાળ-મીજ-
વાળું એક દિલ્લ માન્ય; દુવર; દુવર.

તુક; સ્ત્રી દુક; પહાડ-પર્વતનું શૃંગ-શિખર.
(૨) કવિતાની કડી; પદ; ચરણ. (૩)
લાજ; ચરમ. (૪) ટેક; સ્વાભિમાન;
સ્વમાનની લાગણી.

તુકડી, સ્ત્રી તુકડી; દુકડી; અધિક નાની
સંખ્યાનો એક જથ્થો; ટોળી; માણસોની
ગણ મોટી સંખ્યામાંથી જુદો પાડેલો અ-
ધિક સંખ્યાનો એક વિભાગ લશ્કર-પો-
લિસના સિપાઇઓ વગેરેનો (ચોર, મજૂર)
વગેરેનો વિભાગ.

તુકડો, પું કકડો; વિભાગ. રાટલા વગેરેનો.
૩૦ પ્રં તુકડે તુકડે=થોડે થોડે; ભાગલે
ભાગલે; કકડા-વિભાગ પાડીને એક પછી
એક રદીને; કકડે બચડે; એક ભાગ અ-
ત્યારે બીજો તે પછી એમ રદી રદીને
એકાદ કામ પુરું કરવું તે.—તુકડે તુકડે
ક્યારે પાર આવશે, એકદમ લાવોને ?

તુકમ, નં [પા.] વીર્ષ; બીજ; જોમાંથી પ્રા-
ણીની ઉત્પત્તિ થાય છે તે તરવ (૨)
વંચ; કુળ. કહેવું તુકમે તાસીર અને સો

ખતે અમર:-જેવું ખીજ હોય એવો આ-
કાર-સીકલ યાચ અને જેવી મોખન-સંગ
હોય તેવી મન ઉપર અસર યાચ. ગુખમ.
ગુકમરિયાં, નં એક જાતનાં મરીના જેવાં
ખિયાં. આ ખિયાં ઝોસડ તરીકે વપ-
રાય છે.

ગુકલ, સીં ગુકલ; દુકલ; મોટો કનકલો-
પતંગ. પંટડી અને નાનું જાનસ ધારણ
કરી ચક્ર એવો મોટો પતંગ. એની દોર
પણ જાડી હોય છે.

ગુકો, પું તકો; ટકો; ટચકારો; અચક-
યાનો અવાજ તે (૨) છુટકો તીર; જ-
ળાને ઠેકાણે ડગોડે જડેલું-ખોસેલું હોય
એવો ખાણ. કહેવું વાઝો તો તીર નહિ
તો ગુકો (ટકો)=યજું તો ઠીક અને ન
યજું તોપણ ઠીક, યજન કર્યામાં શું ગયું,
એવા અર્થમાં વપરાય છે.

ગુખમ, જીં ગુખમ.

ગુચ, વિં [સં.] કંઈજ કામનું નહિ એવું;
જેને ધિક્કારીએ એવું; માલ વગરનું. (૨)
છેક નીચી જાનનું; સરવ વગરનું. ગુચ
ધાન્ય. (૩) હલકું; અધમ. (૪) અધમ;
જેની કંઈ ગણના ન હોય એવું. કિ. પ્રં
ગુચકારનું=તરછોડનું. ગુચ ગણવું, ગુચ
માનવું; વગેરે=નહિ લેખવું; હલકું ગણવું.
દરકાર નહિ કરવી તે.

ગુચકાર, પું ગુચ ગણી નાંખવું તે; તિર-
રકાર; અનાદર; અવગણના; દ્વિષકાર. કિં
ગુચકાર કરવો=તિરસ્કાર કરવો; હલકું-
માલ વગરનું છે, એમ કહી કાઢી મૂકવું-
નાંખી દેવું; અવગણના કરવી. 'જા નીચ
અધમ' એમ મોઢામોઢ કહીને હાંકી
કાઢવું.

ગુચકારનું, કિં પ્રં ગુચ ગણી કાઢવું;
તિરસ્કાર કરવો; દ્વિષકાર કરી નાંખવું; અ-
વગણના કરવી. મોઢામોઢ હલકારને કંઈ

માલ વગરનું છે એમ કહી કાઢી નાંખવું-
ત્યાગ કરવો-તથા દેવું તે. (૨) ઉતારી
પાડવું; હલકું ગણી કાઢવું.

ગુજ, સં તારું કવિતામાં.

ગુટક, વિં તૂટવું; ખંડિત; નહિ આપું:-
આ ગુટક અર્થ છે. (૨) છુટું; કકડે કકડે
-ભાગે ભાગે વેચાઈ-અપાડું:-તે ગુટક
માલ લેતો આપતો નથી; છુટક. (૩)
છુટું પડી ગયેલું. (૪) અધુરું; અપૂર્ણ.

ગુટકાક, સીં તૂટું અને ફોટું-ચિરાયેલું
હોય એવું જે તે; માખણજાડી; સાંધની
દુરસ્તો વગેરે તે:-આ મકાન ધોળતા
પહેલાં જે કંઈ ગુટકાક હોય તે સમારી
લેવી. (૨) સંપ સ્નેહમાં પડેલો જે જ-
તરો તે; બગાડ; સ્નેહ મૈત્રી જંગ-વાંધા
વચકો તે; વિમલ; લગ્ન મન હોવાં તે:-
જે સ્નેહીઓ-મિત્રો વચ્ચે ગુટકાક યાચ
તે હૃદયમનને હસાવે અને તેમનું સંયુક્ત
બળ તોડે. (૩) કમી પડવું વગેરે તે;
બાસ; ખરાબ; કાષ્ટ રીતે પડેલી-ધયેલી
ઝાલપ; નુકસાની વગેરે તે:-એની ગુટકાક
તમે પુરી કરી આપજો.

ગુટવું, કિં અં તૂટવું; ખેંચાવાથી જીડું
પડી જવું; સળંગ જે તંત્ર સંબંધ હોય
તે છુટો પડી જવો:-દોરડું ગુટવું. (૨)
મૈત્રી-સ્નેહ સંબંધ હોય તેમાં ભેદ પાડવો;
દોસ્તીમાં કલહ થવો; અનુબંધ જતો
રહેવો; સારાસારી નહિ રહેવો:-એ જે
મિત્ર વચ્ચે હમણાં ગુટવું છે. અમેરિકાને
જર્મનીના સંબંધ ગુટવો. (૩) એકદમ
ઉપરથી પડવું; જોસળંધ એકજ ઠેકાણે
છુટથી પડવું; આંધળિયાં કરવાં; સખત
મારો ચલાવવો; જોસળંધ પાડવું:-અધાં
વાળા તૂટી પડ્યાં. ચાલકુદીનનું સેન્ય એ-
કદમ રજપૂતો ઉપર ગુટવું. (૪) નાથ
પામવું; છિન્નચિન્ન થવું; વિખરાઈ-ધૂળ

ધાણી યથ જનું;—ઓરંગઝેબનાં કાંઈક
દિલ્લીની પાદચાલી પ્રતિ.

પ્રતિચાર, પું. સોગટાં-બાજની રમતમાં એક
પાસાપર ત્રણ અને બીજા પર એક એમ
ચાર પડે તે હાવ. (૨) વિં. જેના ધરી-
રના બંધ દીલા યથ ગયા હોય એવું;
નિર્બળ; અચક્ષુર.

પ્રકૃતિ, કિં. અં. પ્રકૃતિમાં યવું; પ્રસન્ન યવું;
રાજ-પ્રસન્ન યવું; નુકસ. કહે. આળી
પ્રકૃતિ (નુકસ.) કુલ સે. વરદાન આપવા
બહોલ દેવાને તૈયાર યવ.

પ્રકૃતિ, કિં. સં. [સં. તૂળ] કંતાઈ-એચાઈ
ગયેલા પાણીતાણાના દોરા જેમ ને તેમ
બરી લઈ દીક કરવું; તંત્રીના નાંખવા;
કસબ અને રેશમ વગેરેના વણાટના તાર
જે આધાપાછા યથ ગયા હોય તે નવા
નાંખી સમારવું; ભરવું.

પ્રકૃતિચાર, વિં. પ્રકૃતિવાતું દર્શિ કરનાર;
પ્રકૃતિ.

પ્રકૃતિચાર, પું. પ્રકૃતિવાતું કામ કરનારો; પ્રકૃ-
ચાટ, કંતાઈ ગયેલાં રેશમી કપડાં અને
એચાઈ પ્રતિ ગયેલા કસબ વગેરે દીક
કરનાર.

પ્રત, નં. ગપ; અરવા. (૨) પ્રકૃતિ; ખોટાઈ.
(૩) ખોટી જાળ; પ્રપંચ; તર્ક; કાવતરું.
(૪) ખોટી બહાને એક જાતનો બજેડો-
સંલોભ હોવા કરવો તે; ભવાઈ; ભવાડો;
તોડાન; ધતિંગ, પ્રત. ૨૦ પ્રં. પ્રતેપ્રત-
પ્રકૃતિ જાળ-પરપરા-પ્રકૃતિ.

પ્રતક, નં. વહાણને મથાળે બનાવેલી જે પા-
ટિયાંની જમીન સપાટી તે; વહાણ-રિટમર
વગેરેના ઉપસો ભાગ; વહાણની અગાસી.

પ્રતંગ, નં. પ્રત; ખોટાઈ; પ્રકૃતિ. (૨)
ખોટી બનાવટી જાળ-પ્રપંચ-કાવતરું તે.
(૩) કોઈવજનને કાંધવલ તે.

પ્રતિચાર, પું. પ્રત કરનારો; ગપી; પ્રપંચી;
ગપીવાસ.

પ્રતી, ઓં. એક નાતું પંખી; પોપટી. (૨)
મેના-પ્રતીનાથ.

પ્રકૃતિ, નં. કુતરું. બાળ બાપામાં વપરાય
છે. —બા ! આ પ્રકૃતિ છે ? (૨) અં.
કુતરોને બોલાવવાનો શબ્દ. કહે. પ્રકૃતિ
કહેતાં આવે ને હહહહ કહેતાં જાય—રવ-
માન રહિત માણસ; જેને માનાપમાનની
બિલકુલ અસર ન હોય એવું—એશરમ.
ટેક રહિત ' માણસ માટે આ કહેવત
કહેવાય છે. (૩) હાહી; પ્રકૃતિનારનો
અવાજ.

પ્રતેપ્રત, —પ્રં. પ્રત; પ્રકૃતિ.

પ્રતપ્ર, પ્રં. પ્રકૃતિ.

પ્રમુખી, ઓં. (સં. તુંબી) તુંબડી; નહી-કપી-
ની જાતનો એક વેશો અને તેના ફળનું
ગર કાઢી લીધેલું કોટલું—પ્રમુખીનો વેશો.
આને ગોળ ધડા જેવાં ફળ યાય છે,
કુમળાં ફળનું (મીઠાં હોય તે) લાક
યાય છે. ફળ મોટું પાકું થતાં તેનું
કોટલું-કાચલું કઠણ યાય છે. સાધુઓ
આવાઓ વગેરે ગરીબ લોક તેમાંથી ગર
કાઢી નાંખી પાણી વગેરે ભરવાના કામ-
માં લે છે. એ પ્રકૃતિ વીણા અને કીનરી
વગેરે તંત્રવાદ બનાવવાના કામમાં પણ
આવે છે. પ્રમુખીનાં ફળ પ્રમુખાં કહેવાય છે.

પ્રમુખ, નં. (સં.) તુંબડી; પ્રમુખીનું ફળ.
(૨) પ્રમુખીના ધડા જેવા ફળના કોટલાનું
પાત્ર; ધડા કે લોટા જેવું પ્રમુખીના
ફળનું બાવા સાધુ વગેરેનું પાણીપાત્ર તે.
નાના કોટલાને પ્રમુખી કહે છે. ગોળ પ્રમ-
ુખનાં વીણાનાં તુંબાં કરવામાં આવે છે.
ખોટાં લાંબાં પ્રમુખાં તરવાને કામ લાગે
છે. (૩) માયાના હાકકાનું ગોળ ખોખું
તે; કપાળાસ્ત્રિ; માયું. ૨૦ પ્રં. પ્રમુખાં

આળવવાં=એ પક્ષને લગાવવા, લુપ્ત કરી દે-
ડવાં=આથાં ફેડવાં. પારકે પુત્રે તત્ત્વું=
ખીજની સદાયથી કામ કરવું; ખીજનો
આધાર હોવો. (સ્વખલે નહિ એમ.) પોતાને
લુપ્ત કરે તત્ત્વું=આપ બળથી કાર્ય કરવું,
લુપ્તીમાં કાંકરા=અર્થ નહિ સમજાય
એવો અવાજ; પરબાવામાં બોલાતું નહિ
સમજાતું હોય ત્યારે આમ કહેવાય છે.

પ્રમુલ, નં ૦ આથાનો ઉપલ્લ હાડકું, તલકાતું
હાડકું; ખોપરી, ૨૦ પ્રં ૦ લુપ્ત તુટી જ-
વું=આથું ભાગી જવું, (૨) બહુ પરિશ્રમ
-મહેનત-આથાકુટ પડવી,

પ્રમાન, સી. (ફા.) લેખી; ચોરણી; મોટો
તીસો સુરવાળ,

પ્રમાર, પું [ફા.] એ પક્ષ વચ્ચેનો તે પત્ર,
અથવા પત્રવ્યવહાર, કે જેની કિપર ચઢ
ઉતર અમલદારોના અભિપ્રાયોની નોંધ
થયેલી હોય; નિકાલ મોટો સરકાર આ-
ગળ શુ ધરેલી અરજ અને તેની ક-
પર શુદ્ધી શુદ્ધી પરીના અધિકારીઓએ
આપેલા અભિપ્રાયનું ટાંચણ વગેરે તે. કિં
પ્રં પ્રમાર વલાવવા=લખિત અભિપ્રાય
મંગાવવો; અમુક નિર્ણય કરતા પહેલા
થયેલા પ્રશ્ન કિપર અમલદારોના અભિપ્રાય
મંગાવી લેવા તે (૨) કામ લખાવવું.
પત્ર વ્યવહાર ચલાવવો :-પ્રમારી કારકુન.
પ્રમારી કામકાજ.

પ્રમુલ, વિં [સં.] ઘોંઘાટ અને ધમ્માચક
કાંવળું; જેમાં વિવિધ કોલાલ અને
માથમ પથ્ર વગેરેની ધાંધલ થઈ રહેલી
હોય એવું; રજાકુલ; ગડગરિયું. સખન;
કપડું:-પ્રમુલ કુદ. ધિંગાણું મચી રહેલું-
થઈ રહેલું હોય એવું.

પ્રવર્ત, શુ ૦ તરત

પ્રવંગ, પું [સં.] ઘોડો; અથ. (૨) તરંગ;
મોજો. (૩) મનસ્વી વિચાર; તક; છટો;

ખ્યાલ. (૪) નં [શ.] કેદખાતું;
કારાગૃહ.

પ્રવંગમ, પું [સં.] ઘોડો.

પ્રવંગી, વિં જેમ મનમાં આંધું હોય તેમ
કરનાર; ખ્યાલી; સ્વચ્છંદી; મનમોજી.

પ્રવંગ, પું પ્રવરના દાણા. (૨) છોમાં.

પ્રવર્ધ, સી. મુખથી કુંકીને વગાડવાનું એક
વાળું. (૨) સાળીનું એક જોળર.

પ્રવર્ષ, સી. પ્રવર્ણ; પ્રવર્ષવાદ તે. (૨)
સરજ પુરું હોય એવું તે.

પ્રવર્થ, નં એક જાતનો વેશે અને તેનું
ફળ. આરિયાની સાથે ચોમાસામાં તે
થાય છે પ્રવર્થા ચાકમાં વપરાય છે.

પ્રવર્તી, પું સાળનો કાંકસો; વાણો ભરવાનું
સાળીનું જોળર. (૨) જે તરફ અ-
ણિવળો ખીસે (૩) ઘોડો; અથ.
(૪) ઢેડ લોકનો બવાઈયો; નાટકી
ઢેડ (૫) બવાઈનું એક વાળું.

પ્રવર્તિય, વિં [સં.] ચેથું. પ્રવર્તિયવસ્થા=
વરત્યાન પ્રજા જે જીવાતમાની બ્રહ્માજ-
પ્તની ચોથી અવસ્થા તે. (૨) બ્રહ્મ.
પ્રવર્તિયવર્ધ=ચોથો વય-શદ્.

પ્રવર્તિયાવસ્થા, સી. [સં.] બ્રહ્મા સ્થા. શુ ૦
પ્રવર્તિય.

પ્રવર્તિયાતોત, વિં [સં.] ચોગની ચોથી અ-
વસ્થાને પસાર કરી ગયેલું; પ્રવર્તિય
અતીત-આગળ ગયેલું; ચોથી અવસ્થાથી
ભિન્ન. (૨) બ્રહ્મ; ધર્મિર. ઉં તમે પ્રવર્તિ-
યાતીત કહાવો દયારામ.

પ્રવર્ત, વિં ખાટા ખારા, ગળવા, તીખા કે
મોળા એકેકે સ્વાદમાં નહિ એવું; કપાય;
મિશ્રસ્વાદનું; મોંમના સ્વોત્પાદક પિડોને
લુખા કરી નાખે એવા સ્વાદનું; બગરું;
બેરવાડું; અપરિપક્વાવસ્થાના સ્વાદનું.
પ્રવર્તી મોટલી અને અપરિપક્વ ફળોના
કાચા સ્વાદને 'પ્રવર્ત' કહેવાય છે.

કોચાનો સ્વાદ:-પુરી સોપારી. ચિકાસ
રહિત; લુપ્ત; મુલાયમ નહિ લાગતાં
મોનાં છુદ્ધં છુદ્ધં યર્ષ યર્ષ રમપડોને
લુખા કરી નાખે એવા સ્વાદનું.

પુરો, પું તોરો; ફલનો નાનો પથ્થ બચ્ચક
-શુભ્રદાર દાર. (૨) સર્વોર્ષા-ભૂષ-
ધ્વ રૂપ:-એ તો મંદળીનો પુરો છે. છો-
શુ; કલગી; શેખર.

પુર્ણ, નં પુર્ણ લે.કોનો મુલક-રાજ્ય તે;
પુર્ણતાન । હાલ પુરોપના હજારી
ગળ્યનો મુલક ખાસ પુર્ણ કહેવાય છે.
પુર્ણના બે ભાગ પાડેલા છે, જેમાં પશ્ચિમ
તરફનો ભાગ બોરફરની સામુદ્ર-
નાની પેલી તરફ પુરોપમાં છે અને પૂર્વ
તરફનો ભાગ એશિયામીનર ને અરબસ્તા-
નને લગતો છે. (૨) કળા રંગનું મોરચી
નાનું ને કુકડાથી મોટું, એક બીયર
પખી. આ પખી અસલ અમેરિકાનું વ-
તના છે પણ હાલ ખરે ઠેકણે જોવામાં
આવે છે. એની ચાંચની નીચે ગળા આ-
ગળ પ્રકારના ગળાના આંચળ જેવી
લાલ ચામડી લખડતી હોય છે.

પુર્ણ, શુભ તરત.

પુષ્પ, શુભ પુરીય.

પુલ, શુભ પુલ મોલ, અનાજનો લીલા છો-
ડ; કરસણ. (૨) છોડ. ફેતરું; પાનદં.
(૩) કરસણની મંજરી-કુદા પિપ્પનાં
જે નાનાં નાનાં ફેતરું જેવાં ફલનો ભ-
રવો તે.

પુલના, સીં [સં.] એક વરણને બીજી વ-
રણ સાથે તોળી મરખાવતી તે; સરખા-
પણું; એક ને બીજી વરણ સાથે સમભા-
વમાં મુકી જોવું-કિમ્મત-સરખાપણી ક-
ની તે; બરોબરી; (૨) કપડા. કિં પ્રં
પુલના કરવી=કિમ્મત કરવી; સરખાવી
જોવું; સમાઈના કરી જોવી; મરખાવવું.

(૨) કદર કરી; ભુજ જાણવી. કમોટી-
પડછો કરવો. તેલ; કિમ્મત, કદર;
ભુજ.

પુલા, સીં [સં.] તોળવાનું યત્ન; કટો,
ત્રાજવા. (૨) તોળવું તે; વળન કરવું,
માપ કાઢવું તે. તોળાવું તે. કિં પ્રં પુ-
લા કરાવવી=પોતાની ભારોભાર બીજી
ચીજ જોખાવવી. (૨) પુણ્ય માટે, કોષ
દોષ નિવારણાર્થે કે રાજ્યાભિષેક સમયે
સુવર્ણાદિ બરોબર પોતાનું વળન કરાવ-
રાવી તેનું દાન કરી દેવું તે. (૨) વળન;
માપ; પ્રમાણ. (૩) સરખાપણું; સમાનતા
માદરમ. (૪) જોખ; કાટલાં. (૫) એક
રાશિ; તોળારાશિ.

પુલાદાન, નં [સં.] પોતાની ભારોભાર
સુવર્ણાદિક તોળાવી તે દાનમાં આપી દેવું
તે. રાજ્યાભિષેક વગેરે પ્રસંગે કરવામાં
આવતી એવી ક્રિયા તે.

પુલિત, વિં [સં.] તોલેલું, આમુકની સાથે
પુલામાં મૂકેલું. સરખું; સમાન; બરો-
બરીનું.

પુલીક, અં સુધી; લગી; ત્યાં પર્યત:-વર-
સાદ આવ્યા પુલીક થોભો જતા પુલીક
રહો.

પુલું, વિં પુષ્પાન, ફેરફાર; ભોળું; સા-
માનું સ્વરૂપ નહિ મળજતાં પોતે ખુલા
દિને તેની રજા કરનાર.

પુલ્ય, વિં [સં.] સરખું; સમાન; બરોબ-
રીનું; સમોવક. (૧) સદર; સમ, સધર્મ.
(૩) વધારા:-પુલ્યમે ગિતા.

પુવર, સીં [સં. તુષર] એક જાતનું ફિ-
દળ દાન્ય; એક દોળ. પુવર. પુવરના
દણા જોળ યાય છે. તેની હપડું
છે કે લલ કે ધોળું અને અંદની બે કા
મિયા મીઝે પીળા રંગ યાદ રાખી
હોય છે, એની ફળ યાય છે. તવર મો-

માસામાં વનાય છે અને છેક ચિવાળામાં કે તેના છેવટના મટીનાઓમાં પાકે છે કોળામાં તુવર સૌથી સારામાં સાંરે ને બહુ વપરાતું મુખ્ય કોળા છે.

તુવેર, સ્ત્રી. તુવેર; તુવર; તુવર.

તુવ, નં. (સં.) છોડાં; દેતરાં; કુચકા. (હંગેર વગેરેનાં) ઉં તાંદુલા મૂકી તુ- પને વળગી રહો નરસિંહ મહેતા. ૩૦ પ્ર. તુપાપાતી=પણી વસોવનાર; કુચકા કુટનાર; જેમાં કંઈ અર્થ ન હોય એવું નકામું કામ કરનાર.

તુપમાન, વિ. (સં.) ખુબી-રાજી થયેલું; સંતોષ પામેલું; પ્રસન્ન થયેલું.

તુપાર, પું. (સં.) દિમ; ખર. (૨) કંઈ આકળ; એસ. (૩) આકાશમાં ફરી ગયા પછી કંઈ ૩૫૫૫ પકતું દિમ; કરા ઉં તુપાર મુકનારણ મોકલાવી, મેઘે વિયોગી ધરણી રિજાવી.

તુષ્ટ, વિ. (સં.) જેને સંતોષ મળેલો હોય એવું; તોષ પ્રાપ્ત; પ્રસન્ન; સંતુષ્ટ.

તુષ્ટમાન, વિ. સંતોષ પામેલું; રાજી; ખુ- સી; પ્રસન્ન થયેલું એવું. :-લો, ભાઈ તો તમારી પર તુષ્ટમાન થયા. ઉં નગરાયને થયા તુષ્ટમાન. નળાખ્યાન.

તુષ્ટિ, સ્ત્રી. [સં.] સંતોષ; પ્રમજ્જા; તોષ; ખુશાલી. ૪૨૭ તુ મિયા આવેલો આનંદ તે:-તુષ્ટિપુષ્ટિ એમ કહેવાય છે.

તુષ્ટિકાન, નં. [સં.] તોષ આપવો તે; સંતોષવું તે.

તુશી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓને ગમે પહેરવાતું એક ધોણું.

તુશીપાટિયાં, નં. તુશીનાં લહેરિયાં તે; તુષી તુહન, વિ. (સં.) કંઈ; દાહું; શીતળ. તુહનાદિ=દિમાલવ. તુહિન'શુ=શીતળ કિ રણવાળો-ચંદ્ર.

તુળસી, સ્ત્રી. (સં.] આવગીઆવગીના

જેવો ઉપવાસવાળો એક છોડવો; ઘંદા; બહુપત્રી; મંજરી; સુભગા. આ છોડ જ- થામાં ધસુબલે થાય છે. એનાં પાન અને મોજરો વિષ્ણુને ચઢે છે. આ છોડ વિષ્ણુ ભગવાનને ઘણો પ્રિય મનાય છે એટલુંજ નહિ પણ તેને તેમની સ્ત્રી ૩૫ ગણવામાં આવે છે. તુળશી બે જાતની થાય છે અને ઇલા તરીકે વપરાય છે. બ્રાહ્મણ વ- ગેરે તેને પવિત્ર માની પોતાનાં આમણે વાવે છે.

તુળસીક્યારો, પું. તુળસી જેમાં વાવેલી હોય તે જગા; તુળસીનો આસવાલ; તુ- લસી વાવવા તથા ઉછેરવાને ખનાવેલું જે બાધકામ-ક્યારો તે; તુલસી વાવવાની જમીન-કામ વગેરે તે. બ્રાહ્મણવાડામાં અને દેડવાડામાં તુળસીક્યારા બાધેલા હોય છે એટલું જ નહિ પણ એ તેની મુખ્ય ઝોળાળ કહેવાય છે. તુળસીક્યારો અને તેને લગતી જમીન પવિત્ર દેવર્ચમ ગણાય છે.

તુળસીકાસ, પું. દિંદા બાધાનો એક મોટો ને નુશાકિત ભક્ત કવિ. એમનું રામા- યજ્ઞને પ્રકીર્ણ નીતિની કવિતાઓ બહુજ વખણાય છે. ઉં ઇલા ધર્મકો મૂલ હે, પાપ મૂલ અભિમાન, તુળસી ઇલા ન છોડાએ, જળ તક ધટમે પ્રાન.

તુળસીપત્ર, નં. [સં.] તુળસીનું પાંદડું તે વિષ્ણુને ધરાવવાની દરેક વસ્તુમાં તુ- લસી પાન મૂકવું પડે છે. આ પાંદડું પ- વિત્ર ગણાય છે.

તુળસીવિવાહ પું. [સં.] તુળસીને વિષ્ણુ સાથે પરણાવવાની એક ધાર્મિક ક્રિયા તે. કાર્તિક સુદ અગિયારસને દિવસે વૈષ્ણવો તુળસી વિવાહ કરે છે. આ નિમિત્તે વેવા- હિક ક્રિયા હોમ વગેરે કરવામાં આવે છે.

તુળા, સ્ત્રી. તુલા.

પ્રશ્ન; વિં તુલ્.

તું, સં [સં. ત્યમ્] નાના અને ઉતરતા દરજ્જાના માણસને મનોધર્મનો ચબ્દ, બીજો પુરુષ એક વચન; તમેનું એક વચનરૂપ. કનિષ્ઠપણું, વહાલ અને ભક્તિ દેખાડનાં આ રૂપે બાળક, સી, માતા, ને પરમેશ્વરને 'તું' સર્વનામથી વ્યવહારાય છે. અપમાન વાચક પણ છે:—તું કોણ માત્ર ? જેની સાથે વાત કરતા હોઈએ તે વ્યક્તિવાચક સર્વનામ. પર, બીજું 'સામું' તે:—હું તે 'હું' ને તું તે તું હું તે તું નહિ.

તુંકાર, પું (સં.) તું એવો ઉચ્ચાર તે; 'હુંકાર' (૨) તુલ્કાર.

તુંકારો, પું 'હુંકારો; તુલ્કારો; અપમાન લાગે એવો ચબ્દ તે.'

તુંગ, વિં (સં.) ઉચ્ચ; ઉચ્ચ; 'શિખરની માફક ઉચ્ચ' અને 'આગળ પહોં હોય એવું; ઉચ્ચ.

તુંગભદ્રા, સીં હામણીની એક નદી. તુંગા અને ભદ્રા નામે બે નદીઓ મળ્યા પછી 'આસતા પ્રવાહને આ સંયુક્ત નામ અપાયેલું' છે. તુંગભદ્રા કરતુર આગળ કૃષ્ણા નદીને મળે છે.

તુંગ, નં 'હળનો તે ભાગ કે જેમાં હળપુણી અને ચવડું રહે છે તે. આસ પહોળો યાય એવો હળપુણી ઉપરનો હળનો નિતંબ (૨) મોટું કોયળા જેવું બારે ને કુલેલું પેટ; તુંગ-ઉચ્ચ ચક્ર આવેલું. કુલેલું હોય એવું જે તે. (ચામ્.) :—પોતે તુંગ બરીને બેઠા એટલે બીજાની શી કર ? (૩) વિં જાડું; બરાડું; રચલ.

તુંડ, નં (સં.) મુખ. (૨) ચાચ. (૩) શુંડ. વક્રતુંડ=ગણપતિ

તુતાં, અં તુ અને તેં એમ; હુંકાર-તુલ્કારે બોલવું તે; અપચબ્દે તિરસ્કારથી

વાત કરવી તે. (૨) ગાળ દષ્ટને લાડવું-હપકો દેવો તે; પતંગજ-જેલુંકમી કરવી તે:—સાહેબ ! આપ આપના ધરના મોટા પુંવાંથી વાત કરતા ના ?

તુંડ, જું તુડ (૨) વિં ઉતાવળિયા ગરમ સ્વભાવનું, તુંડ મિમલજી.

તુંદાઈ, સીં માયા દુરેલપણું; ચપચપ ચાપ-લ્યથી સામું બોલવું તે; ઉદ્દતાઈ; આગળ પડીને સાર બોલું બોલવું તે.

તુંબ, જું તુંમડી.

તુંબડી, સીં (સં. તુમ્બી) એક જાતની વેલી; નહી; જેને ધડા જેવાં શાક ફળ યાય છે તે વેલો. તુંબડી કડવી અને મીઠી બે જાતની યાય છે. મીઠી તુંમડીનાં ફળ લાંબાં ને ગોળ બેઠે જાતનાં શાક તરીકે વપરાય છે બપોરે કડવી તુંમડીનાં ગોળ ધડા જેવાં ફળ સુકવી તેની અંદરનો ગર કાઢી નાંખી (કોટલું) વાસણ-પાત્ર તરીકે વપરાય છે (૨) તુંબડીના ફળના કોટલાનું નાના ધડા કે લોટા જેવું પાત્ર તે; તુંબડું. સાધુ બાવા વગેરે લોટાને કે કાણે આવાં તુંબડીના ફળનાં કોટલાં વાપરે છે અને તે તુંબડી-તુંમડી કે તુંબડું કહેવાય છે. તુંબીપાત્ર. ૧૦ પ્રં તુંબડીમાં કાંકરા જેવુંખાલી-અર્થ રહિત બોલવું તે, સામે માણસ સમજે નહિ એવું (બોનવું તે.) કિં પ્રં તુંમડી જાલવી=જેખ લવે. એકલા-જોખમ વગર મુસાફરી કરવા તેવાર ચવું.

તુંબડું, નં [સં. તુમ્બો] તુંબડીનું ફળ તે; નહી. (૨) તુંમડીના ફળના કોટલાનું ધડા કે લોટા જેવું પાત્ર અથવા ખાલી જોખુ—કોટલું. (૩) માથાનું ગોળ ધડા જેવું હાકકું; જોપરી; માયું. (૪) વિં કુતરું; જાડું; રચલ:—એ તુંબડું દિવકે બેસે તો દિવકો પડી જ

પો. ૩૦ પ્ર૦ તુંખાં લક્ષવર્ત=એ પક્ષને
માધાં ઘટે એમ લક્ષવી મારવા, કુમંપ
કરાવવો; સાચાં જુહાં કરીને લક્ષર્થ કરા-
વતો. કહે૦ પોતાને તુંખડે તરવું=આપ
બળથી પોપણ-કાર્થ વગેરે કરવું. તુંખડું.
તુંખર, પું. એક ગર્ધર્વ; સ્વર્ગનો એક ભક્ત
ગવેયો. (૨) તુંખડાનું તંત્રવાધ; કી-
નરી; ધોણા. (૩) એક ઋષિ.

તુંખલી, સ્ત્રી. માધાની ખોપરી.

તુંખલું, ન૦ માયાનું ઉપલું હાકું.

તુંખી, સ્ત્રી. [સં.] તુંખડી. (૨) તુંખ-
ડાંના કોટલાનું પાત્ર.

તુંખીપાત્ર, ન૦ [સં.] તુંખડાનું લોટું.

તુંખીફળ, ન૦ તુંખડું.

તુંખરુ, પું. [સં.] એક ગર્ધર્વ; સ્વર્ગ
ગાયક. (૨) એક તપસ્વી.

તુંહિ, સ૦ એક તુંજ; તે બાજુ કોષ નહિ
પરંતુ તુંજ પોતાને જૂલી ગયેલો જવા-
તા પરમાત્માને શોધે છે ત્યારે તેને
પોતાનો બોધ કરવા જાની કહે છે કે, તે
તુંજ છે. વેદાંતના તત્ત્વમસિ મહાવાક્યના
અર્થમાં ચાલે છે.

ત્વમેવ, સ૦ તુંજ એક એમ.

તૂધ, સ્ત્રી. દૂધ; એક પંખિણી; (પોપટી ?)
એ પોપટ જેવું બોલે છે. (૨) તોધ;

કસતી-જરીની નાની કિનાર-દોરી-પટ્ટી તે.

તૂદ, સ્ત્રી. તૂટી જવું તે; ભંગાણ; કુટ કોષ
આખી ચીજનો એકાદ ભાગ જુદો પડી
જવો તે.:-ભાગતૂટ; તૂટકાટ. (૨)

સ્નેહ; મૈત્રી કે સુમંત્રમાં પરોલો વિરોધ;
વિભેદ, વિગ્રહ; ખતરો, કુસંગ; કાટકુટ.

(૩) ઓછપ; કમીપણું ખોટ; તંગી.

તૂણ, ન૦ (સં.) તીર રાખવાનું બોણું;
ભાયે; તીરખાન.

તૂણડું, કિં સ૦ દોરાથી ભરવું વાણે જોયી
સમારવું.

તૂત, ન૦ જુદાણું; બનાવટ; જુડે જુડું એવું
જે તે; તદન ખોટું-જુડું તે.:-તુનેતુન
ચલાવવું. ખોટી-ખનાવટી-ગપ ચલાવવી.
અંદર કંઈજ સત્ય કે સાર ન હોય એવું
જુદાણું; પોલપોલ ચલાવવું તે. (૨)
કાવતરું; વકેટ; દગલખાણ; (૩) નખરાં;
ચેટા. (૪) ગપ; અફવા; ખોટીવાત.

તૂપ, ન૦ [મ] ધી; ધૂત.

તૂર, ન૦ (સં. તુર) આકાશનાં, સોમજાનાં,
અને ડોડીનાં વગેરે કેટલીક વનસ્પતિનાં
હલકાં ને તંત્રજોડાણાં ખિયાં કે જે તે-
મનો ડોડો કાટતાજ દવામાં આમ તેમ
ઉડી જાય છે તે; હલકું તંત્રવાણું સહેજમાં
ઉડી જાય એવું જે તે. આકાશની ડોડી-
માંથી આવાં તંત્રવાણાં ખિયાં દવામાં ઉડ-
તાં ફરે છે તે પરથી એમ કહેવાય છે કે,
આકાશના તુરની માફક ઉડી જશે. (૨)
તુરાધ. (૩) એકવાણું.

તૂર્ચ, વિ. ચોથું. (૨) ના. એક વાણું.

તૂલ, ન૦ (સં. તુલ) કપાસના છોડ. (૨)
કોઈ યાક-અનાજ વગેરેના જેતરમાંના
લીલા છોડ; કરસણ; મોલ.

તૂણી, અ. (સં.) મૈત્ર; ચૂપ; મુંગ્ મુંગ્ થઈ
બેઠું હોય એમ.

તૂણ, ન૦ [સં.] સ્ત્રી જેવું જે ધાસ તે;
તરણું, તરખણું; ખડ; છોડની પાતળી
પાંદડ. (૨) હલકો પાંદો. ૩૦ પ્ર૦
તૂણવત=તરણા જેવું; હલકું; તૂચ. ત-
ણવત ગણવું=તરણા જેવું તૂચ ગણવું;
કમ પણ દરકાર નહિ કરવી.

તૂણક, ન૦ તૂણ; ત્રીણું તરણું.

તૂણચર, વિ. તરણાં ચરનાર; દોર; પદ.
૬૦ અ-નચર, તૂણચર વારિચર.

તૂણાવર્ત, પું. જૂણાવતારમાં થયેલો એક
તોફાની રાક્ષસ.

તૃતીય, વિ० (સં) ત્રીયું.

તૃતીયા, સ્ત્રી० (સં.) ત્રીજા; પખવાદિયાની ત્રીજી વિધિ;—અક્ષય તૃતીય.

તૃતીયાંધ, પું० (સં.) ત્રીજો અંધ તે; ત્રીજો આગ—સિંસો.

તૃત્તે, વિ० (સં.) મરણેલ; સંતપ્ત; સંતેષાયેલું.

તૃપ્તિ, આ० (સં.) પરાયેલો હાલત; સંતેષ પછા પરિપૂર્ણ થતી તે.

તૃપ્તા, સ્ત્રી० (સં.) તરસ; પિપાસા. (૨) તૃપ્ત્યા; ઇચ્છા; આશા.

તૃપ્તાતુર, વિ० (સં.) તરસથી વ્યાકુળ તરસ્યુ; ઇચ્છાવાળું.

તૃપ્તાર્ત, વિ० (સં.) તરસે પીધતું, તૃપ્તાતુર.

તૃપ્તાણુ, વિ० તરસ્યું.

તૃપ્તિ, વિ० [સં.] તરસ્યું. ઉ० તૃપ્તિ વહને પાપું નીચ. દશમ.

તૃષ્ણા, સ્ત્રી० [સં.] મનની ઇચ્છા—સોભાલસ્ય તે; કામના; લાલસા. (૨) તૃષ્ણા; તરસ; પિપાસા.

તૃષ્ણાક્ષય, પું० મનની ઇચ્છાઓનો નાશ તે; ઇચ્છા—કામના નહિ થતી તે; શાન્તિ.

તૃષ્ણુ, વિ० તૃષ્ણાવાળું; તરસ્યુ; જેને તૃષ્ણા હોય તેવું.

તે, સં० [સં. તદ્] વાત કરનાર અને સાંભળનાર નહિ પણ જેને માટે વાત થતી હોય એ ત્રાહીત; તૃતીય પુરુષ સર્વનામ; ‘જે’નો સંબંધ જતાવનારો ચન્દ; પ્રાણી, વસ્તુ, કે વિષય વગેરે ઝોળખાવનારો (નામ)ને ઠેકાણે આવતો ચન્દ.

તેખડ, સ્ત્રી० તળવીજ; ખોજ; ખત; કરકસર. (૨) તેખડું.

તેખડું, નં० તથા જથ્થા વચ્ચે જે સાદું થાય તે; તથા જથ્થાનું સાદું; તથા અથવા વધારે પક્ષ વચ્ચે એક બીજાને કન્યા લેવા દેવાનો જે કરાર તે. એ પક્ષ સમસામે

દન્યા લે દે તે સાદું અને બેથી વધારે માણસો જા ઘરે થ ઘરે અને કા ઝરે એમ કન્યાનો ઉતાર કરવાની યુક્તિ તે. તેખડું, તેખડાં કદેશય છે.—સારાં તેખડાં તેખડાં, નં० જુ. તેખડું.

તેગ, સ્ત્રી० તરવાર; મમોર; ખડગ. નાની તરવાર.—નેમ જાનાદર.

તેગા, સ્ત્રી० તરવાર.

તેગાર, પું० વિત; હવ.

તેજ, નં० [સં.] પ્રકાશ; શેષની; ઝગઝગાર. (૧) પાંચતરવનું એક ઝગઝગતું તરવ. (૨) ગરમી; હિતાશ. (૩) દમ્ભનો; કમામ; ભજકો. (૪) શેષા; દેદીખમાનપણું. (૫) માનપ્રતિષ્ઠા; શેષ; હાયા; ચન્દમ. (૬) ઉત્સાહ; હોંશ, (૮) જોષ; બળ, જોર. (૯) વિ० તીક્ષ્ણ; તીષ્ણ; આકર. (૧૦) ચન્દન; સુતિવાળું; જ્ઞાનિવાળું; જાતલ. જ્ઞાનમાન. (૧૧) ઉત્સાહ—હોંશથી ભરપુર; ઝગઝગાર. (૧૨) હવંત; નહિ મંદ એવું; બલુકતું. કિં પ્રં તેજ પદ્ધતું=ક્રોધાઈ જતું; શેષ પડતી; ક્રોધાઈ જતું તેજ મારવું=ચક્રચકતું; દીપતું. તેજ પાકતું; ક્રોધાઈ પાડવો; હાપ મારવો; શેષ પાકતી=તેજમાં અંગતું=ધરમ પડી જતી; ક્રોધાઈ જતું; સામા મોટા માણસની શેષથી નહિ બોલાવું.

તેજઞ્, સ્ત્રી० થોડી; ચન્દન—તન્મનાદિયા થોડી.

તેજઞ્મણ્, અં० એ રીતે; એમ; તેમ.

તેજસ્વિતા, સ્ત્રી० તેજ; તેજસ્વીપણું; ચગદાટ, ઝગઝગાટ; શેષા; ઉજ્જવળતા; રન્દાળ; ભજકો; શેષ પડે એવો કમામી દેખાવ.

તેજસ્વિની, સ્ત્રી० તેજદાર સ્ત્રી; તેજસ્વી સ્ત્રી. (૨) જેમાં નક્ષત્રાદિક ઝગઝગાટ કરી રહ્યાં હોય એવી ત્રિગ્ગ; જ્યોતિષ્મતી.

તેજસ્વી, વિં (સં.) તેજદાર; અગ્રગ્રમ
યષ્ઠ રહે એવું. (૨) સુંદર; શે જીતું; દમ-
મદાર દેખાવતું. (૩) ચંચળ; ઉત્સાહી.
(૪) બળવાન; કોઈને પણ શેઠ પડે એવું;
રૂઆળી. (૫) ઉમદા.

તેજનો, પું. શરીરને તેજ આપે-ધમધમાટ
કરી નાંખે એવાં જે દ્રવ્યો તે; જે આધારી
શરીરમાં હોંચિયારી-ગરમી આવે તે, વન-
સ્પતિ દ્રવ્ય તજ; લવિંગ, હલાવતી વ-
ગેરે. ગરમ અસામે. ઉં તેજનામાં તમાકુ
ને વરણાગીમાં વાળ, શુવાનીમાં શુગરું
ને ભાઈબધીમાં ગાળ.

તેજમ્, પું. [પા.] ગંધક વગેરે દેટલાંક
દ્રવ્યમાંથી જનનું અતિ જલદ પ્રવાહી-
સરવ; અગ્રગ્રમ; અત્યંત ખાટું જલદ
પ્રવાહી. એસિક. Aetile.-મંધકને તે-
જમ્.

તેજળ, વિં તેજવાળું; પ્રકાશિત.

તેજ, પું. તીખા સ્વભાવનો ઘોડો; અશ્વ;
દુરંગ. કહે. તેજને હુંકારો ને ગધેડાને
હકણી=ચંચળ-જેને સ્વાભિમાનની તીવ્ર
લાગણી હોય તેને સહેજ થેડું કહેતાં પણ
રુમજ જાય છે અને મૂર્ખ અભિમાન
રહિત હોય તે માર મારતાં પણ સમજ નહિ.
હકું માર્યે તેજ કંપે=નાના-હલકાને કંઈ
કહેતાં મોડું અને ચંચળ હોય તે હરે કે
રખેને મારી એ વલે થાય, તેથી ધટતી
ચાલે ચાલે. ઉં તેજ ન સહે ચાખખો
શર ન સહે હુંકાર.

તેજ, સીં તેજસ્વિતા; તેજદારપણું; પ્રકાશ;
તેજ; ચળકાટ; ઝળકાટ. (૨) ઉજળામણ.
(૩) ઉત્સાહ; ટોંચ; જગર્જી. (૪) આ-
રોગની લાલી અને રફર્તિ. (૫) ઉત્કર્ષ;
ચઢતી; ચઢતી. (૬) ચઢતો ભાવ બો-
લાવો તે, જલ્દિ; ભાવતાલવું ઉંચે જવું-
વધવું તે. મોંધ, મોંધવારી.

તેજમંદી, સીં જાવની વધપટ થવી તે;
ચઢતો ભાવ તે તેજ ને ઘટતો ભાવ તે
મંદી; ગદગિતર થતાં બાવોનો રૂપ તે.-
તેજમંદી બેદના મોઢા થાય.

તેજોમય, વિં (સં.) તેજસ્વ; તેજયુક્ત;
તેજસ્વી; અગ્રગ્રાટ; ખૂબ તેજવાળું હોય
એવું જે તે.

તેટલામાં, અં. અમુક કાર્ય વાત-વિચાર
ચાલતાં હોય તે દરમિયાન; તે વખતમાં;
તે રંગે; તે વેળા એજ.

તેટલું, વિં અમુકના જેટલું હોય એવું; અ-
મુક પ્રમાણનું. સંધી અર્થમાં અમુક
માપ, વજન અને સંખ્યા બતાવે છે.-
તમે જેટલું કરો તેટલું ચાલુંજ છે.

તેટલે, અં. દરમિયાન; તેટલામાં.

તેક, સીં (તેજ-તેક) તલ; કડિ; કિનારો;
તીર. ઉં તાપીની તેડે તરિયા વાવ્યા
રવાદે (૨) પાણી; તરક; પક્ષ. ઉં આ-
ણી તેડે ગંગા ને પેલી તેડે જમના, વચમાં
સરસ્વતી નદી વહે છે.

તેકણું, કિં મં. ઉચ્ચવું; છોકરાને કમરે,
ખભે કે માથે ઉચ્ચવું.-છોકરો તેડીને
ધ્યાં ચાલી? (૨) સાથે લેવું; સંગાયે લઈ
લેવું. ઉં અને જુદામાં સાથે તેડોરે,
બાળાસખરે. સામેલ રાખવું. (૩) કોઈ
જગાએ કોઈને બોલાવવું; આવવાતું કહે-
વું; નોતરવું; ઇજત કરવું; જમવા બો-
લાવવું; આમંત્રવું. ઉં માતાજીરે! તે
જલે જમખ તેડ્યો જમવાને. આણુંદેવું;
થેર બોલાવવું.-હવે વહુને તેડવી છે? (૪)
હકમથી-અળથી કે પ્રેમથી માણમ મોક-
લીને બોલાવી મંગાવવું.-એને રાખએ
તેડ્યો છે. ઉં વહેવાળે આણું છે તેડીરે.
તેડાગર, વિં તેડી આવનાર; તેડાં કરનાર
માણસ તેડ-આ હ-વાચાળામાં તેડાગર
સખો.

તેડું, નં આવવાનું કહેવું તે; આગંત્રજ;
 નેતર; સ્નન; બોલાવન તે. (૨) આણું
 (૩) સત્તાવાળા તરફથી હજુરમાં દા-
 નર રહેવાનું કહેવું તે; દાનર થવાનો
 દુકમ; દુકમ લઈ આવનાર સાથે જવાનો
 મામલો; તેડી-ઉચ્છી જનારનું ઉચ્છી જ-
 વાનું કહેવું. ૬૦ ઝોરડીએ બેઠાં ઝોરે !
 ભાગલડી ! દુકનાં તેડાં કોને આવ્યાં, હો
 છુછ. હોઠારીને બોલાવવું તે :-તેડું હઠાઈ
 એમ કહેવાય છે. પહેલું આગંત્રજ ને પછી
 હઠાઈ.

તેણી, સં તે-ઝી. પારસી અને સુરત મુંબાઈ
 તરફના દિંદુઓ તે સર્વનામ ઝીને માટે
 વાપરતાં 'તેણી' એમ બોલે છે :-તેણીએ
 ના કહી, તેણી આવશે ત્યારે જવાશે. (૨)
 તરફ, ખાણ, ગમ, પાસ, ગેર, વાર, વગેરે
 અવ્યયોની પૂર્વે તેને ઠેકાણે પથ તેણી
 બોલાય છે :-તેણીતરફ=તે તરફ; તેણી-
 ગમ. તેણી પાસ જતા નહિ. એણી ગેર
 તેણીગેરે. તેણીવાર=તે વખતે.

તેણીગમ, અં તે તરફ.

તેણીવાર, અં તે વખતે.

તેતર, નં [સં. તિત્તર] કુઠડા જેવું પાંખો-
 વાળું પથ ભૂચર-ખેતરામાંથી ઘણા વિં-
 થી ખાનાકું પંખી.

તેતરીસો, વિં તેત્રીસ વાર સોની રકમ-સં-
 ખ્યા તે. (૨) તેતરીસમે, તેતરીસો કુઠાળ.
 તેતરીસની માલનો.

તેત્રીસ, વિં ત્રીસ ને ત્રણ તે.

તેથી, અં તે માટે; વારતે; સાથે; તેને લીધે;
 તેટલા માટે.

તેનાઈજવું, કિં અં પાકપર આવી જવું;
 ફૂલ-માંજરો આવવી. તેવાર થઈજવું.

તેનાત, જીં તહેનાત.

તેપત, વિં પચાસ ને ત્રણ; ૫૩.

તેમ. અં તે રીતે; તે પ્રમાણે.

તેર, વિં દસ ને ત્રણ; ૧૩.

તેરચું, નં માણસના મરજ પછીનો તેરનો
 દિવસ.

તેરસ, ઝીં ૫૫વાડિયાની તેરમી તિથિ :-
 અણપૂછવું મદુરત તે તેરમ ને ત્રીજી.

તેરીજ, ઝીં બાજ ગણવાનો દિવસ તે;
 બાજ ગણવામાં જે ગમ-દેનિક બાજની
 રદિ આવે છે તે. (૨) બાજનો જે
 દેનિક સુમાર-દર તે :-પાંચ આનાની
 તેરીજ.

તેરીજ, જીં તેરીખ.

તેરીમેરી, અં ગાળબેળ; ટુંકારેટુંકારે બોલ-
 ચાલ થવી તે; પનરાછ :-અહિં તેરીમેરી
 કરશે તો માર ખાશે. (૨) દોર તોર
 ચલાવેલો તે; જોડુકમી.

તેરો, પું તેરની સાસનો (કુઠાળ-સમય વ-
 ગેર તે.)

તેલ, નં [સં. તેલમ્] તલ નામની બિયાં-
 મંથી નીકળતું જે ચીકણું ચીકટ પ્રવાહી
 તે. વનસ્પતિ, પ્રાણી કે જમીનમાંથી મળતું
 એવું પ્રવાહી કે જે બળે. તલ, અળસી,
 ઝેરડી, વગેરેમાંથી, વહેલ, માછલાં ને પ્રા-
 ણીની ચરખીનું તેલ અને કેરોસીન, પેટ્રોલ
 વગેરે જમીનમાંથી મળતાં ખનીજ પ્રવાહી.
 (૨) સત્ત; કસ :-એણે તો કામ કરાવી
 કરાવીને તેલ કાઢી નાંખ્યું. કિં પ્રં તેલ
 કાઢવું=પીલવું. ખૂબ મહેનત આપીને ધક-
 વી નાંખવું; સત્ત ખેંચી લેવું; હંકાવવું,
 તેલ ધાલવું=ઝીઝીએ શોક મૂકવો. તેલ
 નીકળવું=ખૂબ મહેનત-કમીકટ પડવી, તેલ-
 પુરવું=દેશકેરીને વધારવું; નહિ બોલવા
 હેવું, સળગાવવું. ઉરકેરવું, ઉત્તેજન આપવું.
 તેલરડાવું=કાળ પડવી, યુ યશે અને કેમ
 કરીશ ? એવી ચિંતા ઉત્પત્ત થવી. કહે
 તેલમા માખ જૂડવી=એકદમ ધિધિલ રાત
 થઈ જવાવું; ચૂપ થઈજવું; નહિ બોલા-

ય મહાય નહિ એવી શેઠ પડી જવી;
દયાધ જવાવું.

તેલણ, ઓં તેલવાળા; ધાંચણ.

તેલાણું, વિં તેલવાળું; ચીકણું; ચીકટાયેલું.

(૨) તેલિયું.

તેલાં, નં (તેલું એકવચન) નવરાતરમાં
માતાના વ્રત તરીકે એક કે ત્રણ ઉપવાસ
કરવામાં આવે છે તે; એ ત્રણ ઉપવાસ
દરમિયાન દુરાળમાં પણ તેલનો ઉપયોગ
કરવામાં આવતો નથી, અતેલિયાં તે તેલાં.
નવરાત્રિ દરમિયાન કરવામાં આવતું મા-
તાનું એક વ્રત.

તેલિયું, વિં તેલ જેમાં હોય એવું; તેલવાળું.

(૨) ચીકણું; ચીકટ.

તેલિયો, પું ધાંચી; તેલ પીસવાનો ને વેચ-
વાનો ધંધો કરનારો માણસ. (૨) તેલ
પૂડું પાડનારો; સાચાઓ વગેરેમાં તેલ ઉજ-
વાના કામ ઉપર રાખેલો નોકર તે.

તેલિયોરાળ, પું ચીરી ઉપર ને છુગડાંમાં તે-
લથી ભરાયેલો અને તેલમાં જોઈ ભવિષ્ય
કહેનારો એક તાત્રિક બિખારી; તેલથી
નહાનારો જાતક.

તેલી, પું તેલ કાઢવાનો ને વેચવાનો ધંધો
કરનારો; ધાંચી. (૨) વિં તેલિયું; જેમાં
તેલ રહેલું હોય એવું (તેલી તે): તેલી-
ખિયાં.

તેલઠું, ઓં [સં. તૂ=તરવું. ત્રિવૃત્તિ] ધર્મ,
અર્થ અને કામ, તેમજ વધારો, ખોટ ને
નિભાવ, એ બધી બાબતનો વિચાર કરીને
વતેવું તે તેવડ-તેવડ; કરકસર-તેવડ ત્રી-
જો બાધ. (૨) તળીજી; જોઈવણ; સોષ;
સગવડ. ઉં ત્રિકમણ તેવડમાં રહેજો;
ત્રાણાંતણું છે કામજી.

તેલઠવું, ડિં સં ધર્મ, અર્થ અને કામ, ત્રણે
વાત સચવાય તેમ કરવું તે; સંભાળીને
કરકસરથી પણ વ્યવહારને બાધ આવે નહિ,

તેમ વહેવાર ચલાવવો તે. (૨) લેખવડું;
ગણવડું. ઉં દુને તેવડે તણુ માત્ર=મને
તણુ માત્ર ગણે છે. (૩) તણુ પડ યામ
તેમ કરવું; તણુપડ કરવાં:—ચાદરને તેવ-
ડજો એટલે—જોડાશો. (૪) બહેન બાણેજી
અને દીકરી જમાપ વગેરેને વ્યવહારાનુ-
સાર નોતરવાં, અને તેમનો સત્કાર કરવો—
રીનભાત વગેરે કરવાં તે; વ્યાવહારિક રીત-
ભાત કરવી; વ્યવહાર કરવો:—એ કયાં
વ્યવહારમાં રહેલો છે. બહેન બાણેજીને તો
કહી તેવડતો નથી.

તેલડું, વિં તેના 'જેટલું. સંબંધી અર્થમાં'—
બાધ પહોળાધ, ઉચાધ અને પ્રમાણ વગેરે
ખતાવે છે. (૨) ત્રિપટ; ત્રણ ગણું:—જે-
વડાં તેવડાં નાંખ્યા આપીને હાલ ડોણ માલ
ખરી દે. (૩) તણુ પડવાળું:—પિછોડી
તેવડી કરીને જોડો; ચાદર તેવડી કરો.
તેવતેવડું, વિં એક બીજા સમાન-સમવયનું
હોય એવું; અરખું સમાણું; સમવયનું. ઉં
મળી તેવતેવડી સાહેલીઓ, પ્રીતે ગરબા
રે ગાય.

તેવામાં, અં તેટલામાં; તેવે; અમુક કાર્ય
બની રહ્યું હોય તે દરમિયાન.

તેવારે, અં તે વખતે; સારે; તે સમે.

તેવાસ્તે, અં તે ખોટ; તેથી.

તેવીસ, વિં વીસ ને ત્રણ; ૨૩.

તેણું, વિં [સં. ચત્-ત્તાવત્] અમુક જેવું
તે; તેના સરખું; એવું; 'અમુકના જેવા
ગુણ, ધર્મ, રૂપ, રંગવાળું; તે પ્રકારનું.
૩૦ પ્રં જેવું તેવું=સાધારણ; કામ ચલા-
ઉં; વિચિટ્ટ ગુણિયવાળું નહિ એવું; સા-
માન્ય:—એ શહેર કમ જેવું તેવું નથી.

તેવે, અં તે વખતે; તેટલામાં; તે વખત દર-
મિયાન.

તેહું, સં તે. કવિતામાં વપરાય છે.

તેહેનાત, ઓં [જ.] ગોટા માણસની

આચા ઉઠાવી લેવાને અને તેનું કામકાજ સેવાચાકરી કરવાને તેની ખાસે રહેવું તે; ખીજમત; હજીર; સેવા; સાનિધ્ય, સમુપસ્થિતિ. કોઇ અમલદાર, મોટા માણસ કે માંડા માણસની સેવાચાકરી માટે તેની નજીક ને નજીક તેને જોઈતું કરતું આપવાને હુકમ-યાય તે ઉઠાવવાને રજા કરવું તે; સેવામાં રહેવું તે. (૨) તાળેદારી; અધીનતા. ક્રિ. પ્ર. તેહેનાતમાં રહેવું=સેવા ચાકરી કરવાને-હુકમ ઉઠાવી લેવાને હાજર ને હાજર રહેવું; ખીજમતમાં રહેવું.

તેહેવાર, પુ. [ફા.] મુસલમાની દીનનો પાક દિવસ તે; મત ઉત્સવ વગેરે પાળવાનો-આનંદમાં ગાળવાનો દિવસ; ખ્રિષ્તાલીનો-આણ કામ ધંધો નહિ કરતાં ખ્રિષ્તી ખ્રિષ્તાલીમાં અને આણીપીણીમાં આનંદ ભેર રહેવાનો દિવસ.

તેહેસીલ, ઓ. [અ. તહસિલ] જમીનનું જે સરકારી ભાડું-કર-મહેસુલ તે. (૨) સરકારી મહેસુલ જમા કરવી તે; જમીનનો કર ઉધરાવવો અને સરકારી તિજોરીમાં ભરવો તે; તેને લગતું કામ. સરકારી વજર, સાંધ; કર તે. (૨) જમીનનો કર ઉધરાવવાને મોટા વિસ્તારમાં પાડેલા જે નાના નાના ભાગ તે; તાલુકા; જમાબંદીની સગવડને માટે પાડેલા મુલકનો એક ભાગ; મહાલ; પ્રાંત; પરગણું.

તેહેસીલદાર, પુ. તાલુકા કે પરગણાની મહેસુલ ઉધરાવનાર સરકારી અમલદાર; મહાલકરી; આમલતદાર.

તે, સં. તમેનું એક વચન

તેંગળ, નં. એક કડીના વાળાનું ધરણું.

તેંદું, નં. ટેંદું; અંબિઆનના બોલને આ છબ્બ લગાડવામાં આવે છે. (૨) વિં. માલ વગરનું; આળસ; વ્યસની; હહેરું;

જેનાથી કંઈ જાની થકે નહિ એવું; નિર્માલ્ય.

તેંતાળીસ, વિં. ચાળીસ ને ત્રણ; ૪૩; તેંતાળીસ.

તેંત્રીસ, વિં. ત્રીસ ને ત્રણ; ૩૩; તેંત્રીસ.

તેંસઠ, વિં. ત્રણને સાઠ; ૧૩; તેસઠ; ત્રેસઠ.

તેંદણ, નં. [સં.] તીક્ષ્ણતા; તીખાપણું છરી વગેરેના વાલની જે ચીકા તે.

તેંજસ, વિં. તેજવાણું; તેજસ્વી.

તેંડ, ઓ. તરડ; તડ; તડ; હાટ; ચીરા; ભિંગ; ભાપડ, કાપ વગેરેમાં પડેલો જુદો આકાં; આંતરો; બે ભાગ વચ્ચે રહેલો આંતરો.

તેંડાણું, કિં. અ. તરડાણું; હાટણું; ચિરાણું; જુડું પડણું. (૨) ઉલટા પડણું; વંદાણું; વિરુદ્ધ હોણું; વિરુદ્ધ રહેણું.

તેંડિયો, વિં. તરડાઈ ગયેલો; ઉગ્રપણાથી અજગો થઈ ગયેલો.-તેંડિયોગવાર. (૨) તરડાઈ, હાટી કે ચિરાઈ નામ એવો.-તેંડિયો પત્થર. (૩) આકરા રવળાવનો; ભળતો નહિ રહે એવો જે તે; અતડો.

તેંણ, વિં. બે ને એક જોડલી સંખ્યા તે, તણ; તણ; ૩.

તેંણું, નં. [સં. સૂણ] તરખણું; તણ; ધાંસની પાતળા પાનડં વગેરેની કડકી; તરણ. (૨) ઘુચવણ.

તૈયાર, વિં. [ફા.] કોઈ પણ કામ તેની પૂર્ણતાએ પહોંચેલું હોય તેવું; પરિપૂર્ણ; પુરું થઈ રહેલું હોય એવું; પરિપકવ:-રસોઈ તૈયાર છે; કેરી તૈયાર થઈ ગઈ છે. (૨) સજ્જ; તૈયાર; કાર્ય કરવાને, ઉપડવાને તમામ સાધન સંહિત પરવારીને રાહ જોતું એવું.-આલો હું તો તૈયાર જ છું. લગ્નકર તૈયાર છે. (૩) તરત રજી કરાય એવી સ્થિતિનું; તરત રજી કરાય એવું; હાજર. ક્રિ. પ્ર. તૈયાર કરવું=મ.

નાવવું; ઉપયોગમાં આવે એમ કરવું; પૂરું કરવું; સંપૂર્ણવસ્થામાં આણવું. તેયાર થવું = કામકાજથી પરવારી તથા સાધન સામગ્રી એકઠી કરીને કોઈ પણ કામ કરવાને સજ્જ થવું તે. (૨) પાકવું; પરિપક્વ થવું;—કેરીઓ તેયાર થઈ; ઉપયોગમાં લેવાય એવું થવું; પરવારી લેવું; પરવારવું. તેયારી, સ્ત્રી કોઈ પણ કાર્ય પાર પાડવાને માટે તેનાં સધર્મો સાધન વગેરે એળવી એકઠાં કરી સજ્જ થવું તે; સજાઈ; સજ્જ થઈ રહેવું તે; કાર્ય ચલાવના છેક નજીકનો વખત તે; તત્પર થઈ રહેવું તે; તત્પરતા. ઉપડવાનો વખત; ઉપડવાને જોઈતાં સાધન સાથે કરેલી સજાઈ. (૨) છેલ્લો સમય; અંત્ય સમય.—ડોસા તેયારીમાં છે. કિં પ્રં તેયારી કરવી = સજ્જ થવું; પરવારવું, તયારી.

તેલ, નં [સં.] તેલ; ચીકટ.

તેલંગ, વિં તિલંગ દેશનું; તિલંગ સંબંધી.

તેલંગી, વિં તિલંગ દેશનું. (૨) એ નામે જોળખાતી બ્રાહ્મણની એક નાત.

તેલાભ્યંગ, પું [સં.] ઘેરી તેલનું મર્દન કરવું તે. ઉં તેલાભ્યંગ રૂપને નવ છાંછે. સુદામાખ્યાન.

તેલી, વિં તેલવાળું; જેમાં તેલ હોય એવું;—તેલીબિધાં. (૨) તેલ વેચનારો; ધાંચી; તેલી.

તૈ, અં તહિં; ત્યાં.

તો, અં 'જો' ના પ્રતિયોગીરૂપે વપરાતો અવ્યય;—જો આછય તો છવીય. (૨) ત્યારે;—એમ છે તો લાવો. (૩) નિશ્ચાય;—રૂપિયા છે તો ખરા પણ આપવાના નથી. (૪) લાઠ અને મસ્કરીના અર્થમાં;—પાસે તો આવ. બેસ તો ખરો. (૫) હોવે, સામે થવાના અર્થમાં;—તો ચાલશે કેમ નહિ ? વિચારને વજન આપવામાં અને નિશ્ચય દેખાડવામાં 'તો' નો બહુ ઉપયોગ

યાય છે.—ગુલાબ બોલી તો ખરી પણ પછી ચરમાઈ ગઈ.

તોઈ, સ્ત્રી કસબની દોરી—કિનારી તે;—તોઈરીત. તોઈ, સ્ત્રી બડીને ભારે બેડી; હોદાની ભારે હાંસડી; કહેરો. (૨) કોઈ, હળપુણી; ધાંચીની કોઈ. ગંગામાં નાંખવાની ભારે વજનની ખીણકારક બેડી; પાચ; જાણ;—હોકારો થતાં ગરાસિયાને થર ચઢ્યું તે તેનાજ હાથમાંની કોઈ ધાંચીને ગળે બિંટાળી તોઈ નાંખી. ધાંચીએ તે કાઢી નાંખવાની વિનંતિ કરી ત્યારે કશું કે પાછો જ્યારે હોકારો યાંચ ને મને થર ચઢે ત્યારે આવજો કાઢીય.

તોઈકણું, જીં તોઈકણું.

તોઈકે, અં તો; ઉત્તરમાં કહે કે; એટલે; એમકે; તોપણ.

તોખાર, પું ઘોડો; અથ. ઉં ચઢીઓ રણ-તોખાર.

તોછાઈ, સ્ત્રી તોછાપણું; અવિવેક; હલકાઈ; અસંજ્ઞતા. વિવેક રહિત બોલવા ચાલવા ને વર્તવાની જે હલ-રીત તે. (૨) હલકાઈ; કોઈના બારબોજ વગર ડુંકારે બોલાવાની બેરહિત તે. (૩) ઉદ્વેગ; બેઅશ્વી; અમર્થાવસ્થા.

તોછડું, વિં તિરસ્કાર યુક્ત; અસંજ્ઞ; વિવેક રહિત, અમર્થાઈ; બેઅશ્વ. (૨) ડુંકું; અસંપૂર્ણ;—આ છુગડું તમને તોછડું પડે છે.

તોછ, સ્ત્રી [અ.] જમીનનાં કર-મહેસુલ તે; સાંચ. (૨) સાર; સરવ.

તોઈક, પું [સં.] ચાર સગણનું એક એક ચરણ હોય એવો છંદ; વૃત્ત.

તોટાણું, કિં અં ટાંચું પડવું; ઝાણું રહેવું; કમી પડવું.

તોટી, સ્ત્રી ટોટી; ચૂઈ; ચૂસણી; ડિંટડી.

તોટો, પું ટોટો; ખોટ; કમી પડવું—આવવું તે; ઝાણ; કમીના, તુકસાન. (૨) ગંગાનો

કુકરે; હરગિયા:-એક બીજાના-તોડા પી-
સવા તે શું સારું ?

તોડ, પું તોડી ફેડીને કાઢેલો જે રસ્તો-છે-
પટનો પરિણામ તે; નિકાલ; નિર્ણય;
ફટકો; ફેંસલો; વળગાટ મટાડવો તે; અ-
ગવડ 'શુચ' કાઢી નાંખવી તે. (૨) સમા-
ધાન; માંડવાળ. (૩) પગમાંના માંસના
લોચાઓ અંતે રંગોના સંકોચની પીડા તે;
પગની ફેંચોનું કળતર. (૪) ઉપાય; રસ્તો.
કિં પ્રં તોડ કરવો-કાઢવો=નિકાલ કર-
વો-કાઢવો. તોડ લાવવો=એક કે બીજી રીતે
જે તે છેવટ લાવવું; નિકાલ કરવો; પુકું
કરવું. તોડ થવા=પગમાં માંસના લોચા-
ઓમાં ખેંચ જેવી પીડા થવી. તોડ મૂકવો
=એકાદ માર્ગ કાઢી આપવો. તોડીફેડીને
જુદું કરવું=તકરાર રહે નહિ એમ કરી
આપવું; માંડી વાળવું.

તોડજોડ, પું સમાધાની; નિકાલ; બેઠ બા
જીને સમજાવીને તેમની વચ્ચેનો ઝગડો
પતાવી નાંખવો તે.

તોડવું; કિં, પું (સં. તોહ) બોડાયેલું
હોય તેને ખેંચીને છુટું પાડવું; ચુંટવું.
તંત્રવાળી ને ચીકણી ચીજનો એકાદ ભાગ
તેના મોટા ભાગમાંથી ખેંચી-આમળીને
જુદો કરવો. (૨) ભાગવું; ફેંડવું. તેણે
મોટા કાચ જડતાં જડતાં તોડી નાંખ્યો.
(૩) બંધ થઈ જાય એમ કરવું:-તેણે
કાસ કાઢીને નેદી તોડી નાંખી. આવક
તોડી. (૪) બોડેલું ખોટું કરવું:-વચન
તોડવું:-વચન તોડવું નહિ. (૫) લંબાડી
નાંખવું. ખેંચી નાંખવું:-વાળ તોડવા. અ-
રધિયા તૂટી જાય એમ કરવું. (૬) વિચ્છી
લેવું; ડિટુંડવું; સમારવું:-કેરી તોડી; ટાક
તોડવું-મોળવું. ગુવારફળી તોડીને તૈયાર
કરવી. (૭) મૂકી દેવું, છોડી દેવું; બિધ
કરવું. એણે દોસ્તદારી તોડી

તોડી, ઝીં તોડી; એક રાગણી
તોડેમકોડે, અં બંદુક ભરી કોટને કાંચે
તૈયાર થઈ ઉભા રહેવું તેમ; કાર્ય કરવાને
એકદમ ઉતાવળિયા થઈ રહેવું તે; એક
પગે; તત્પર ને આગર થઈ રહેવું-ઉતાવળિ-
યા થઈ રહેવું તે:-વરની સાથે જવાને
વહુ તો કેદહાડાનાં તોડેમકોડે થઈ રહ્યાં
છે. તોડેમકોડે.

તોડા, પું તોડા; ઉચ્ચો મિનારા; ઉચ્ચું સિ-
ખર; જરૂરત ભ. (૨) પુરુષો એક પગે જે
મોડું ભારે સાકળું પહેરે છે તે; પરાક્રમ
બદલ અગેલી પગમાં પહેરવાના ધરણીની
બક્કીસ. આગળ વીર ને પરાક્રમી મુરખોને
રાજાઓ તેમના વોસત ને પરાક્રમ માટે
મોટો મેળાવડો કરીને. તોડા પહેરાવના
રૂતા. અઘાપિ ભાટ લોકો તે પહેરે છે,
દેશી લશ્કરમાંના ચરવીરીને છે અઘાપિ
લગી ઈંગ્લેન્ડ સરકાર પશુ તોડા બક્કીસ
કરતી. -

તોતકું; વિં તોતળું.

તોતળું; વિં સડસડાટ નહિ પણ તૂટતા શ-
બ્દે અંતે શુદ્ધ ઉચ્ચારે નહિ બોલતું એ-
વું; કાલું; 'તત્ત' એમ થઈ જતું હોય
એવું (બાપણ બોલતું તે. જે-બાળકનાં
મજેના તોતળાં શબ્દો કેવા વકાલ ભર્યા
લાગે છે. વાણિયા તોતળું બોલે છે. અ-
શુદ્ધ; યથાર્થાન નહિ ઉચ્ચારતું એવું.
(૨) જેનાથી શુદ્ધ-સ્પષ્ટ બોલાતું ન હોય
એવું (માણસ):-એ બાપડો તોતળો
છે. જામ દુઃકારને અવાજ તૂટી જાય એવું
જે બાપણ-બોલતું તે.

તોતો, પું પોપટ; શુક; તોતળું તોતળું
પણ માણસના જેવું બોલનારું પંખી.
તોપ, ઝીં દાંડના જેવું/દૂર સ્ત્રીસાના ગોળા
ફેંકવાનું મોડું નળાકાર ધન, બંદુકના
જેવો પણ તેથી થણી મોટી યતુ ઉપર

ગોળા ફેંકવાની નસિકા જેવી બનાવટ;
 ટોપ. (૨) ખોટી ખોટી વાત; ગપ;
 અફવા. કિં પ્રં તોપ ખારવી=ખોટી વા-
 ત ફેલાવવી, જુડે જુડી અફવા ઉડાવવી;
 ખોટું-ખનાવટી તરકટ કહેવું. કાઠના હા-
 મને બાંચકો લાગે એવી ખોટી વાત કહે-
 વી, તોપચી=ગપ્પી. (૩) માયાનું ચરખી
 રક્ષણ યામ એવી ધાતુની જે ટોપી તે;
 માયાનું રક્ષણ કરે એવી ટોપી-અખતર તે.
 તોપખાનું, નં ધણીક તોપો બને તે ફાડ-
 વાનો સરસામાન વગેરે તે; તોપો બને
 તેનો સરખામ તે. લશ્કરમાં તોપની લ-
 ડાખ ખોટો બનાવેલા જે એક ટુકડી હોય
 છે તે. (૨) ગપગોળો.
 તોપચી, પું તોપની નેમ-નિશાન માંડનાર;
 નિશાન માંડી તોપફાડનારે આણસ; ગો-
 લનાર; તોપમાંથી ગોળા ખારનાર. (૨)
 વિં ગપ્પી; અફવા ઉડાડનાર.
 તોપજી, બં તેમ છતાં; તથાપિ; તોય.
 તોફા, વિં (જ) સર્વોત્તમ; સરસ. (૨)
 ભારે; કિમતી.
 તોફાન, નં (જ) ઉદ્ભવ વર્તન તે; અચાં
 ત વર્તન; અસ્તી; ધિમાણું. ઉછળાઉછ-
 ણી, પડભાગ-ભાંગફોડ; ક્રોધક્રોધ, ફોડફો-
 ડી; અજખો. (૨) વાવાઝોડું; વટોળિયો;
 પવનનું જોરથી વહોવું તે. ધાધલ, દગો;
 હુલ્લસ. (૩) હજારની કોયળી. (૪) જામ-
 ગરી. (૫) ટોલો.
 તોફાની, વિં તોફાન કરનારું; હુલ્લસી; મ-
 સ્તાઈ ખોર. (૨) ઉધલાતું; ઉછળતું
 તોફારી, વિં સેળભેળિયું; ખીચડો. (૨) પ-
 રચરણ.
 તોફે, અં ઉમદા, સર્વોત્તમ હોય એમ; અ-
 સાધારણ; ઉત્તમ એમ. આ તોફે છે.
 તોફે, અં સરસમાં સરસ હોય એવો; સ-
 ખોટું.

તોખરો, પું (ફા. તુખર) ધોડાને ચંદી
 આપવાની ચામડાની કોયળી. તોખરામાં
 ચણા વગેરે ભરી તેમાં ધોડાનું મોં આ-
 વી રહે તેમ પહેરાવવામાં આવે છે. (૨)
 રીસે-કોષિ ધુમરાયેલું હોય એવું જે મોં
 તે. કિં પ્રં તોખરો ચડવો=રીસ ચડવી;
 તોખરા જેવું મોં થવું. કહેવું તોખરો ચ-
 ડવો એટલે હજુહણાટ મટશે. આ ચ રજ-
 મત આપી એવું કંઈ કરે એટલે બડ-
 હડશે નહિ.

તોખા, અં સ્ત્રીનામ-કંઠાળાનો ઉદ્ગાર;
 હાય; કળકળાટી. રિખાવાથી-જુલમ-સી-
 તમ થવાથી ત્રાસને લીધે બોલાતો બોલ.
 પસ્તાવાનો ચબ્દ-માફ માગવાના અર્થમાં
 વપરાય છે. ત્રાહિના અર્થમાં બોલાય છે.
 કિં પ્રં તોખા પોકારવી=ત્રાસ ત્રાસ થઈ
 રહેવો. જુલમથી કંઠાળી ચરણ શોધવું;
 લદાવલેખ થવા. તોખાખત=હેરાન કરી
 -રમડીને લખાવેલો દસ્તાવેજ.

તોખરે, નં (સં.) લડાઈનું એક આયુધ.
 પોલાદના તીક્ષ્ણ કંઠાવાળું મથું લગા-
 ડેલી લાકડી. કડિયાળી-બાલાબાલા જેવાં
 ફળાવાળી લાકડી. ઉં કરદત તોખર કરી
 વડે રણની સીમા ઘેરાય છે. (૨) એક
 રામ.

તોય, નં (સં.) પાણી; જળ. (૨) અં
 તોપજી; તથાપિ.

તોયદ, પું (સં.) પાણી આપનારો-મેથ;
 વરસાદ.

તોયધર, પું (સં.) મેથ; વરસાદ.

તોયધિ, પું [સં.] સમુદ્ર; દરિયો.

તોયનિધિ, પું [સં.] સમુદ્ર; દરિયો.

તોયપણ, અં તોપજી; તોય; તથાપિ; છતાં.

તોર, સ્ત્રી તર; સરવ; મલાઈ.

તોર, પું મિર્ગજ, એકંકાર; હુપદ; રપ,
 યોવન, ધન, જ્ઞાન વગેરેનો જે ગર્વ તે;

અહમદમિકાની જે ઉચ્છૃંખતા 'તે. (૨)
ભભકો; કાઠ; કમામ. અભિમાની ઔધલ.
તોરડી, ઓ. જુ. તોલડી.

તોરણ, નં. (સં.) ધરને ખારજો, દરવાજો કે
ભાગોએ આસોપાલવનાં લીલાં પાંદડાની જે
માળા બાંધવામાં આવે છે તે; અંગણ પ્ર-
સંગ બનાવવાને ખારણાને શોભાવવા બાં-
ધવામાં આવતી જે કપડાની, ભરતકામની
કે લીલાં પાંદડાની માળા તે. ઉં બાંધ્યાં
તોરણ ખારજો નખનનાં સાંખાં, ન છંદીવરે.
કિં પ્રં તોરણ બાંધવાં=ખારણાને દીપા-
વવાને ફૂલ પાનનો ચણગાર કરવો. વધા-
ઈના આનંદના આડા દાર કરવા. પોતાની
વધાઈ બતાવવી.:-જગદેવ પરમારે બહો-
તેર ગામની બાંગોએ એક રાતમાં તોરણ
બાંધ્યાં. તોરણે આવડું=અચૂક કાર્ય પાર
પાડવાને લગભગ તેની નજીકમાં જલું. વરતું
પરણવા માટે ચોરી નજીક જલું તે.:-
બ્રાહ્મણોમાં તો તોરણે આવેલો વર પાછો
જાય. ૩૦ પ્રં લીલેતોરણે=તોરણ કરાખે
નહિ તે પહેલાં કન્યા આપ્યા વગર વરને
પાછો વાળવો તે; કંઈ પણ લીધા વગર
નાસીપાસ થઈને પાછા ફરવું પડે તે.:-
બાઈ ત્યાં આગળ હોંઘથી આંખ્યા પણ
એમણે તો લીલેતોરણે પાછા કાઢ્યા.

તોરણજુડું, નં. તોરણ (૨) વિં તોરણજા-
ળું; જેને તોરણ બાંધ્યું હોય એવું. (૩)
આંગણ આગળનો-મહોદ્દાનો ભાગ (૪)
મોખગાનું; મુખ્ય.

તોરી, ઓ. મદાધિતા; ગર્વનો છાક; દુર્યોધ્ય-
તા; અહંકાર; અહમદમિકા; (૨) રીસ;
છણક; ઉદ્ધતના. (૩) વિં તે રવાળું; મિ-
જી, અહંકારી. (૪) તરંગી; વાયલ;
સ્વાભિમાનની કડકીવાળું. (૫) કસારી
માફક રાતે તીજો અર્વાજ કરનારાં એક
જાતનાં જીવડાં.

તોરો, પું. પાધડીનો કસબ; પાધડીના બે છે-
ડાઓ પર જે તર દોય છે તે; પદ્મો;
પાવવ. (૨) શિરપેય; કલગી; છાત્ર. (૩)
દેટલાંક ફૂલપાન સાથે બાંધીને બનાવેલો
ગુચ્છ; ગોટો. (૪) લખડો રહે તેમ પાધ-
ડીમાં બોલવાનો ફૂલનો ટુંકો દારડો. (૫)
સૌથી સરસ તે; આગેવાન; મુખ્ય; અ-
મણી. (૬) દુપડનો જુરસો; ગર્વ દર્પો-
દતા; અભિમાનનો છાક; ઉદ્ધતજલું. (૭)
ભભકો; રચાણ; કમામ. (૮) લાવણીનો
એક ભેદ. આમાં સિવનો મદિમા હોય છે.
(૯) રીસ; કોષ; દુપડની ઉદ્ધતતાનો છ-
ણકો તે.

તોલ, પું. (સં. તુલ) તોળવું તે; વળન
કરવું તે; વળન; માપ; ખારેપણું. (૨)
તુલના; સરખાપણું; કિંમત; પરીક્ષા. (૩)
સંખાન; આપ; સાખ. કિં પ્રં તોલ
કરવું=તોળવું; જોખવું; વળન કરવું તોલ
કરાવવો=કિંમત કરાવવી; પોતાને માટે
સામાના મનમાં હલકો વળન રહિતપણા-
નો વિચાર આવે તે. ઉં એ છે જનમ-
ની ઉછાંછળી, મારો થઈ જાય તોલ,
આધા રહો રૂડા રાજવી. કા.

તોલડી, ઓ. કાળું માટીનું વાસણ; હાંસી;
રાધવા આવતું માટીનું કાળું વાસણ.
કહેન ટકાની તોલડી તેરવાનાં મારે=સં-
સાર ચલાવવાને સો ચીજ જોઈએ. નાનો
પાટિયો. તોલડી તનતન કરે છે, અર્થાત્
આવી ચણો ને વાગે ધણો. એવા અ-
ર્થમાં વપરાય છે.

તોલડું, નં. હાંસી; નાનું ફૂલ-ઝાડ વાવવાનું
કુંડું તિરસ્કારના અર્થમાં. (૨) મિશ્ર-
નું પાત્ર.

તોલું, નં. કસરી જેટલું જે એક જ્યે વ-
જન તે; કસરી જેટલું જેખેલું જે વજન
ન તે. ચાર તોલાંએ અણ, ચાળીસ રીરાં

પાંચ સાત તોલાં દાળ નેમએ છીએ. (૨)
ધી ભરવાનું નાનું વામણ; નાનું પાડુંડું
(૩) ઝોકું ઉપકે આજસમાં માથું ઝૂંટી
જવું તે:-દેરીમાં બેઠું બેઠું કેમ તોલાં
નેખે છે?

તોલે, અં સમાનતામાં; બરોજરીમાં; સરખા-
પણામાં:-એની તોલે ના આવે. બરોજ-
રી કરે તેમ.

તોલો, પું છન્ડુ રતિ નેટલું વળન તે; ૩૨
વાહ ભાર. સોનારૂપાનું વળન કરવામાં
વપરાતું પરિમાણ. એ ગરિયાણાનો તોલો;
એક પ્રિટિય કસદાર રૂપિયા ભાર તે.

તોરાખાનું, નં (ફા.) બંદાર; તિનેરી;
સરકારી માથ મિલકત ને નાંખું જ્યાં
રહેતાં હોય તે જગા. તોચાહ.

તોપ, પું (સં.) ઘુટિ; જે કંઈ મથું કે
મળતું હોય તેટલું ખસ છે, એવી જે મ-
નની તમિ તે; મનની તમિનો આનંદ;
સંતોષ.

તોસદાન, નં વધારાનો કાર ને ઝાળીઆ વગેરે
રાખવાની સિપાઈની જે ખસેચી તે. (૨)
દાતર રાખવાનો કાપણો.

તોહમત, નં [જ] તહોમત; ગુનેહ; અ-
પરાધ; દોષ. (૨) આજ; બદો.

તોહોમત, જું તોહમત.

તોળવું, કિં સં [સં. તોલ] તોલ-વ-
ળન કરવું; પરિમાણ કાઢવું; નેખવું;
ભારેપણાનું પરિમાણ કાઢવું. (૨) સર-
ખાવી નેખવું; સમાનતા કરી નેખી; પર-
ખવું; માપવું; કિંમત કરવી. બીજાની
સાથે બરોજરી કરી નેખી. ઉં ખરા ખો-
ટાનો કષ્ઠ તોલ તોલો. (૩) ઉપાડવું;
ભાર ઝીલવો; ઉચકવું; ધારણ કરવું.

તોળાટ, પું તોળનારો; ગપારો.

તોળામણી, સીં તોળવાનું મહેનતાણું તે;
તોળામણ; નેખામણી.

તોળાણું, કિં અં નેખાણું; કોઈ ચીજની
બરોજર ઉચકાણું.

તોંતરો, પું તોતરની સાલનો દુકાળ તે.
સાલ તે.

તોંવર, વિં રજપૂતોના અમુક વર્ગની આનુ-
વંશિક ઝોળખ.

ત્યકત, વિં [સં.] તજેલું; છોડી દીધેલું;
ઉત્સર.

ત્યમ, અં તેમ; એ રીતે. ઉં જ્યમજ્યમ
પડે વીપતડી, ત્યમત્યમ આવે યાન.

ત્યાગ, પું (સં.) તજ દેવું તે; છોડવું-
મૂકી દેવું તે; સંસારની આયાને તજ દઈ
વૈરાગ્ય ધર્મ પાળવો તે; સંસાર છોડી
દેવો તે. (૨) આપી દેવું તે; બીજાના
લાભમાં જવું કરવું, છોડી દેવું તે; દાન.
(૩) વૈરાગ્ય; તજ દેવાપણું તે; સંસાર
અને આયાની ભાવનાઓથી અજગા રહે-
વાપણું; ભાવના-મુક્તિ દલિતતા. સાધુ-
સંન્યાસી કે જોગી જતિ ધર્મ જવું ને
યજ જવાપણું તે.

ત્યાગણું, જું તજણું; છોડી દેવું; વળવું.

ત્યાગી, પું જેણે સંસાર, મંસારિક સુખો
અને આયાનો ત્યાગ કરેલો હોય એવો જે
તે; વેરાગી; ખાલો; જોગી જતિ. જેણે
સંસારનો ત્યાગ કરેલો હોય તે. ઉં ત્યા-
ગી ન ટકે રે સંસારમાં. (૨) દાનવીર;
દાન આપનારો; દાતા.

ત્યાજ્ય, વિં [સં] તજવા જેવું; છોડી
દેવા જેવું; નહિ રાખવા લાયક; તજ
દેવા જેવું; તજવાને યોગ્ય.

ત્યારણું, અં તે વખતનું; તે સમયનું.

ત્યારે, અં [સં તદ્દા] તે વખતે; તે વેળા
એ; ત્યારે; ત્યારે. (૨) તો; હોવે તો:-
ના લાવશે ને ત્યારે?

ત્યારી, વિં એથી ને તથા; ૮૩

ત્યાં, અં તે ઠેઠાણે; તે જગાએ; ત્યાં
તિહા; તત્ર.

ત્રગડો, પું ત્રણનો આંક, ત્રણનું સંખ્યા
દર્શક ચિહ્ન, અક્ષર, આંકડો, તમડો.

ત્રગણું, વિં ત્રણ ગણું; ત્રણવાર વધારે એવું.
ત્રણ, વિં બે ને એક, ઠ. ૩૦ ૫૦ ત્રણ

ટકાનું=હલકું નીચું; મોટી આજર ધન-
ત ન હોય એવું. ત્રણ પાયાનું=અચોક્ક-
સ મનનું; ડગ્ગમથ ધમ જય એવું; ગાડુ
ધેલું; સમજરહિત. કહેવું ત્રણ પુણીની
ટાપી=જેમ ફેરવીએ તેમ ફેરવાય એવું;
ખધી ગાળીએ સરખું હોય એવું. ત્રણ
ટિખળ ને હળમેખળ=ત્રણ જથ્થું હોય
ત્યાં તકી કામ થાય નહિ.

ત્રણેક, અં ત્રણને આશરે.

ત્રપા, ઓં [સં.] લજ્જા; ચરમ

ત્રભાણું, નં [સં. તર્પણપાત્ર] તર્પણ કર-
વાનું તાબાનું યાળી જેવું ખૂન; તરભાણું.

ત્રમચ્છે, અં ખૂબ ઝપાટે; ઉપરાં ઉપરી ૫
હવું-વરસવું વગેરે તે; આપડેઆપડાં.-
ત્રમઝટ વરસાદ વરસતો હતો. સાતત્ય
દેખાડે' જી.

ત્રમણું, વિં ત્રણ ગણું.

ત્રથ, વિં (સં.) ત્રણ; ૩.

ત્રથી, પું (સં.) ત્રણ વેદ તે; ત્રક યજ્ઞ
ને સામ.

ત્રથોદશ, વિં (સં.) તેર, દસ ને ત્રણ; ૧૩

ત્રથોદશા, ઓં તેમજ; ત્રણ પામેલાનો જે
તેરમો દિવસ તે.

ત્રથોદશી, ઓં (સં.) તેરસ; તેરમી તિથિ
તારીખ તે.

ત્રવટું, વિં ત્રણ વાટ બધાં એકઠી થતી હોય
તેવું (સ્થાન.)

ત્રવાડી, વિં (સં. ત્રિવેદી) ત્રણ વેદ જ
જુનાર; પાદાણીમાં ત્રીણા અન્નાસીઓની
આટક. કહેવું ત્રવાડીના ત્રણસે કુવા તોય

ત્રવાડી તરસે સુવા: સાધન હોવા છતાં
પણ દોઢ હજારપણમાં રહેવા જતાં ફળ મળે
કે કાર્ય થાય નહિ એવા.

ત્રપ્પણ, જીવં તૃપ્પણ.

ત્રસ, પું પોતાની મેળે હાલી ચાલી શકે
એવો જીવ. (૨) જંગમ.

ત્રસકો, પું છાટો, ડબકો, લોચો. (૨) ચીરો,
તચિયો. (૩) નિપાસો. (૪) જ'પ, નિરાંત.

ત્રસત, વિં [સં] બડેકું; ખીનેકું; ત્રાસ
પામેકું. ઉં એ ત્રસત બાલ મુમત્સી ચલ-
દષ્ટિવાળો.

ત્રપક, પું શિવ, ગય બક.

ત્રંબાણુ, નં તાબાની મોટી નોખત; તાંબાનું
વાળિંત્ર. ઉં સખી તેરસે' ત્રંબાણુ માનેરે.

ત્રાક, ઓં તરોક; સુતર કાતવાની જે લાખી
રેટિયા સોય તે.

ત્રાકડી, ઓં સુતર કાતવાની જે ફરકડી અને
ફરકડીમાંની સળી તે

ત્રાગડું, નં ત્રાણ કરવાનું જે સાધન-હથિ-
યાર તે. (૨) વડા પૂરી વગેરે તળી કાઢ-
વાનો જે લાખો સોયો તે

ત્રાગડો, પું તાંતણો; તણ; ડોરો. (૨) જ-
નોઈ. (૩) જેની ઉપર સુતરને વળ આ
પવામાં આવે છે તે શીરકી, ફરકડી. (૪)
તણ પરંપરા; તાંતળળ. તાગડો.

ત્રાશું, તં બીજની પાસેથી પોતાને ગમતું
કાર્ય કાઢી લેવાને બળ નહિ વાપરતા દયા
ઉરકેરે, સામાને લીણું લાગે એવું પોતે
દુખ વેઠવું અથવા પોતાના જીવ ઉપર
જોરાપરી કરવી તે, લહેણું લેવાને લાખવું;
કર માફ કરાવવાને કે જીલમ અટાવવાને
માટે બાળકોને આરવાં કે પોતે પોતાની
ઉપર જબરજસ્તી કરવી તે. આગળ જી-
લમી રાજ્યોના વખતમાં રાજાના જીલમ
અથવા અન્યાય સામે ભાટ અને ધરડા
કે છોકરા જીવ આપતાં તે ત્રાણ કહેવાતું.

ખાટ લોકો ત્રામાં કરવામાં આમળ પડતા.
ત્રાજવું, નં તાજવું, (સં. તુલા) જોખ-
વાનું યંત્ર; કાંટો; જોખ. (૨) કાંટાનાં બે
પક્ષમાંનું એક પક્ષુ તે; જોખની ટો-
પલી. (૩) હુંડાંની એક ગોળ આકૃતિ તે:-
ત્રાજુડીના જેવાં હુંડાં પાડેલાં હોય તે.
લાડવા ને ત્રાજવાં. કિં ૫૦ ત્રાજવું ન
મવું=સુભાગી થવું; સારો દિવસ આવ-
વો; પ્રતિષ્ઠા વધવી.

ત્રાજુડી, સ્ત્રી નાનાં તાજવાં તે.

ત્રાજુડું, નં તાજવું, ત્રાજવું. (૧) પક્ષુ.

ત્રાડું, નં કામડાંની આડ-બિંત-પડેલો તે;
વાંસ-સરાંડી-વગેરેનો આનરો તે:-ધર
વચ્ચે હેમું ત્રાડું બરી લપને બે બાંધ્યો
જુલા રલા.

ત્રાડ, સ્ત્રી બારે ચીસ; ગઠ; મોટી ખૂમ; ગ-
ર્જના; તાણીને બારે ઘાંટે મોટી ખૂમ
પાડવી તે. બય ઉપજવવા અથવા બય
લાગવાથી જે મોટો ઘાટો પાડવો તે. તડ
તડીને બોલવું તે.

ત્રાડવું, કિં અં તાંધીને મોટે બારે ઘાંટે
બોલવું; તડતડીને બારે અવાજ કાઢવો;
ખિજાઈને કોંધથી સામાને ત્રાસ પડે એમ
જોરથી બોલવું તે. (૨) બયંદર મોટી
ખૂમ પાડવી; ગર્જવું; મોટેથી ધુરકવું; સિંહ,
વાઘ ને હાથી વગેરેનું બારે બોલવું. ઉં
જેમ કોઈ મોટો મેગળ ત્રાડે.

ત્રાડો, પું તાડો; શુભકાના સોળથી ચામડી ને
માંસના લોચા બેચાઈને થતું જે દુઃખ તે;
શુભકું દેલાવાથી ને સોળતું જોર હોવાથી
ચામડીમાં તરમ તરમ થવું તે. એક અવ-
ધવને દુઃખ યતાં તેની રોરમ આવેલા
ખીજા અવધવર દુઃખ થાય તે.

ત્રાણ, નં (સં) રક્ષણ, ઉં ત્રાણ કરો ત્રિ-
પુરેશ્વરી હો બહુચરી. (૨) શરણ; આ-
શય. (૩) કવચ.

ત્રાણું, વિં નેક ને તણ; હડ.

ત્રાતા, પું (સં) રક્ષણ કરનાર; શરણ આ-
પનાર; બચાવનાર. (૨) પાલક; તારનાર.
ત્રાપડ, જું ત્રાપડું.

ત્રાપડું, નં જડા રેસાઓનું ટપડું; બિંડી,
શણ કે અંખાડા વગેરેના રેસાના વણા-
ટનું કપડું.

ત્રાપે, પું તરપે; પાટિયા કે લાકડાં એક
એકની સાથે બાંધીને તરતાં મૂક્યાં હોય તે;
ધણા ધટકાવધવનો એક સાથે જોડાયેલો
સમવાય-સમૂહ તે. (૨) વેન; ચાન; કાચું
નાવ; એક ખીજની સહાયથી તરતો-
ચાલતો જે વહેવાર કે વહીવટ તે; તારણનું
સાધન:-ત્રાપડી મરી જતાં એનો ત્રાપો
તૂટી ગયો.

ત્રાસ, પું (સં) કંટાળા-અકળાષ ત્રાસીજવું
તે; કંટાળો; કમકમાટી; ધુજોર; કામ
કરતાં, સાંભળતાં કે જોતાં બય ને કમકમાટ
થવો તે. (૨) જુલમ; કહેર; ધાક; ડર;
બય. (૩) તાસ; તાસક; તાંજાની હછરી
યાળો તે; કથરાટ.

ત્રાસક, સ્ત્રી તાસક; નાની હછરી યાળો;
રૂંબી; છીણું.

ત્રાસદાયક, વિં ત્રાસ દે-આપે એવું; કંટા-
ળા બોરણું; કમકમાટ ઉપજે એવું.

ત્રાસદાયી, વિં ત્રાસ આપે એવું; કમકમાટ
આપનાર; જુગુપ્સિત; કંટાળા જવાય
એવું.

ત્રાસવું, કિં અં ત્રાસ યવો; કંટાળવું;
કમકમવું. (૨) ખીણું; બય લાગવો; ધર-
યરવું; ધુજવું; યરડીજવું. ઉં હું તો
ત્રાસી નાસી દૂર થઈ. (૩) હબડીજવું:-
કતલ થતી જોઈને તે તો ત્રાસી ગયો.

ત્રાસું, જું ત્રાસું.

ત્રાહિ, અં (સં) રક્ષણ કરો; બચાવો; તારો;
આવા અર્થમાં વપરાય છે. (૨) તોખા;

ગજખ; એવા કંટાળા ને ત્રાસનો ઉદ્ગાર:-
ત્રાહિ, ત્રાહિ. (ત્રાહ) ત્રાહ પોકારવી.
ખચાવો ખચાવો-રક્ષણ કરો, તોળા તોળા,
આ જીલમથી એવા પોકાર પડાવરાવ્યા.
ત્રાહિત, વિં ઝાળખાણ કે સંબંધવાળું
નહિ એવું; પરાયું; પક્ષકાર બે જણથી
જુદું એવું; અજાણ્ય; અંબધ કે લાગતું
વળગતું ન હોય એવું. બે જણ અથવા
દુનિયામાં જે બે પક્ષ પડેલા હોય તેમના
કોઈના પણ તરફતું નહિ એવું.

ત્રાહો, જુઠું ત્રાહિ; તોળા; ત્રાહ.
ત્રાહો, અં તોળા; ગજખ; ત્રાસની વાત.
કંટાળાનો-ધુળરાનો ઉદ્ગાર. ઉં ત્રાહ
ત્રાહની તાળી પડે ને નગર ઉભડ્યું ભપરે.
ત્રાંખક, વિં (નાં) તાંખાતું (પાત્ર) તાં-
ખાપાત્ર; ત્રાસક.

ત્રાંખડી, ઓં [સં ત્રાસ ઉપરથી) તાંખાની
વટકોઈ; ગગરો; તાંખડી. તાંખાતું પ્રવાહી
ભરવાનું-ધી પીરસવાનું પાત્ર:-ત્રાંખડીએ
ધી પીરસાય તોજ જય મળે. ત્રાંખડી
ફેરવવી=ઉપર ધી પીરસવું. (૨) બીખ
માગવી:-એ તો બિચારો મામમાં ત્રાંખ-
ડી ફેરવીને શુભરાત અલાવે છે. તાંખડી.

ત્રાંખાકુંડી, જુઠું તાંખાકુંડી.
ત્રાંખારાય, ઓં રહેણ-સાધો મેળવવા-ધા-
તુમાંની કાટ પ્રરવા માટે તાંખાના જીકા
સાથે કરેલી જે મેળવણી તે. ત્રાંખારાય.
ત્રાંખિયો, પું તાંખાનો મોટો; કર્ણિયો. (૨)
પેસો; તાંખાનો જૂજ કિમ્મતનો સિકકો.
એક ત્રાખિયો પણ તેને મજુરીનો મળ-
નાર નથી.

ત્રાંખું, નં જુઠું તાંખું.
ત્રાંસ, પું વાંક; વકતા. (૨) આઃ ત્રાનરો;
કાંસ; કાંસો; જેથી અટકાવ થાય તે,
સીકડવું, બંધ કરવું તે. દાખીને માર્ગ
બંધ કરવો તે; છેદ:-મળે ત્રાસ દો. (૩)

વજન; કાટણ. (૪) તાંસળી; તાંખાનો
મોટો વાડકો.

ત્રાંસળું, નં તાંસળું; કાંસાનો છઠ્ઠો વાડકો.
ત્રાંસાં, નં તાંસાં; પડેલાં ને ચપટી નગારાં;
પેટકુટિયાં પેટ ઉપર રાખી નેતરની પા-
તળી સોટીઓથી વગાડવાનાં નગારાં.

ત્રાંસિયો, પું ત્રાંસ.
ત્રાંસું, વિં વાંકું; ત્રિકોણ પડે એમ રહે
એવું; આડકતરું; આડું; ખુણા પડતું
કનરાતું. (૨) ડોળો તરકાષ ગયો હોય
એવું; કનરાતું ભેતું; આડું.

ત્રિ, વિં [સં] ત્રણ:-ત્રિજુણ=ત્રણ જુણ.
ત્રિજીવન.

ત્રિકે, નં ત્રણનો સમુદાય તે; ત્રણતું ભેડું.
ત્રિકેટું, નં (સં.) ત્રણ તીખાં-ગરમ ઓ-
ધો તે; કુંક, મરી અને પિંપરતું સમ
ભાગ ચૂર્ણ-મિશ્રણ તે.

ત્રિકમ, પું વિષય.
ત્રિકાળ, પું જૂન, વર્તમાન અને ભવિષ્ય, એ
ત્રણ કાળ તે; સવાર, બપોર ને સાંજનો
વખત તે:-આલજીના છોકરાએ ત્રિકાળ
સધ્યા કરવી ભેષએ.

ત્રિકાળજી, પું ત્રણે કાળની વાત જણનાર;
જૂન, વર્તમાન ને ભવિષ્ય જણનાર મા-
ણસ તે, ભેરી; ચોની.

ત્રિકાળદર્શી, વિં ત્રણ કાળ ભેષ થકનાર;
ત્રિકાળજી; ચોની.

ત્રિકાંક, વિં (સં.) જેને ત્રણ કાંક-ગાંકો
હોય એવું; ત્રણ પ્રકરણવાળું.

ત્રિકુટ, વિં (સં.) ત્રણ શૃંગવાળું.
ત્રિકોણ, પું (સં.) જેને ત્રણ ખુણા હોય
તે; ત્રણ બાજુ ને ત્રણ ખુણાવાળી આ-
કૃતિ તે.

ત્રિકોણમિતિ, ઓં (સં) બાજુઓ અ-
ને તેના મેળાપના ખુણાઓ ઉપરથી માપ
લેવાની જે ગણિત પદ્ધતિ તે; મહાકલનાં

અંતર અને માથ આ વિદ્યાથી યાય છે.
 હરિયાષ ખાતામાં અને તોપના જોળાઓ
 ફેંકવાને નિયાન નહી કરવામાં પણ આ
 વિદ્યા બહુ ઉપયોગી થઇ પડે છે.
 ત્રિગુણ, પું (સં.) ત્રણ ગુણ તે; રજ,
 તમ ને સત્ત્વ, એ ત્રણ ગુણનો સમુ-
 હાય તે.
 ત્રિગુણાત્મક, વિં જેમાં ત્રણે ગુણ રહેલા
 હોય તે; ત્રણે ગુણવાળું.
 ત્રિશ્લોક, શ્રી એક શ્લોકી. એ અશોક વ-
 નમાં સીના પામે રહેતી હતી.
 ત્રિજ્યા, શ્રી (સં) મધ્યભિન્દ્રથી પરિધ
 લગીની લીટી તે; આસાની લીટી. (૨)
 પશુછ; ધનુષ્યની દોરી.
 ત્રિતાપ, પું (સં) ત્રણ જનના તાપ તે;
 આધિદૈવિક આધિભૌતિક અને આધ્યા-
 ત્મિક, આધિ, આધિ ને ઉપાધિ.
 ત્રિદશાલય, નં (સં.) સ્વર્ગ; દેવલોકને
 રહેવાતું સ્થાન.
 ત્રિદંડી, પું (સં.) એક મન્યાસી. જેણે
 બુદ્ધિથી વાગદંડ, મનોદંડ અને કાયદંડ ને
 હડાબા હોય એવો અને તે દેખાડવાને
 ત્રણ દંડને એકઠા બાધીને જે જમણા
 હાથમાં રાખે છે તે ત્રિદંડી સંન્યાસી
 કહેવાય છે.
 ત્રિદોષ, પું (સં.) વાત, પિત્ત અને કફ
 એ ત્રણેનો કોષ તે; એ ત્રણેથી ઉત્પન્ન
 થયેલો રોગ તે; મુઝારો; સન્નિપાત. ક-
 ર્મથી છાતી જડાઇ જાય અને વળી તાવતું
 જોર થાણું હોય એવો રોગ.
 ત્રિદોષજ, વિં ત્રણ દોષમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું;
 મુઝારામાંનું. (૨) વાત, પિત્ત ને કફ એ
 ત્રણે દોષને લીધે ઉત્પન્ન થયેલો જે
 રોગ તે.
 ત્રિધા, અં (સં) ત્રણ પ્રકારે; ત્રણે રીતે;
 ત્રણ ભાગે.

ત્રિનયન. પું (સં.) ત્રણ નેત્રવાળો તે;
 ચિત્ત; મહાદેવ.
 ત્રિપક્ષી. શ્રી મરનારને જે દિવસે ત્રણ પ-
 ખવાડિયાં યતાં હોય તે દિવસે કરવાનું
 થાદ તે; ત્રિપખી.
 ત્રિપથગા, શ્રી (સં) ત્રણ રસ્તે જનારી તે;
 સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાનાલ એ ત્રણે ઢેકણે
 વહેતી એવી જે નદી તે; ગંગા;
 ભાગીરથી.
 ત્રિપાત, વિં ત્રિપાદ; ત્રણ પાયાતું; માલ
 વગરનું, લેંધું; કાચી સમજનું.
 ત્રિપુટી, શ્રી ત્રણનો સમુદાય તે; બ્રહ્મા,
 વિષ્ણુ ને શિવ, એ ત્રણ દેવ તે. જાણ-
 વાનું તે; જાણવા જોગ હોય તે ત્રણ-
 વાનાં (ગાવ ગાન ને ગેય) કર્તા કર્મને
 ક્રિયા, તે ત્રણવાનાં.
 ત્રિપુરાશિ, પું (સં.) ત્રિપુર દેવને તેનાં
 ત્રણ નંગરને નાશ કરનાર જે શત્રુ તે;
 શંકર; શિવ; મહાદેવ.
 ત્રિપુડ, નં (સં.) ત્રણ લીટી-આકારનું
 ચિત્રમાર્ગોઆ કપાળમાં જે આડું દીક્ષ
 કરે છે તે; નિલક.
 ત્રિપુલા, શ્રી (સં.) હરડાં, બેડાં અને આ-
 બળાંનું સમભાગ ચૂર્ણ કે મિશ્રણ તે;
 હરડાં, બેડાં ને આંબળાંના સમભાગ તે.
 ત્રિસંગી, વિં (સં.) ત્રણ ઢેકણેથી વ-
 જોલો. (૨) નાં જેમાં ત્રણ યતિ આવે છે
 એવું એક વૃત્ત. ઉં જય જય જય બાપા
 કુડમતિ કાપા, વૃજ કરજે; વૃજ ભવજળ
 તારણ, અધમ ઉદ્ધારણ, દિલ ધરજે.
 ત્રિભુવન, નં (સં.) ત્રણ ભુવનનો સમા-
 હાર તે; સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ, એ ત્રણ
 લોક તે; ત્રિલોક. ઉં ત્રિભુવન પાવન
 વૃણસીજનો વિવારે.
 ત્રિયા, શ્રી (સં.) સ્ત્રી; પત્ની. ઉં જેના
 ધણીમાં નુબો દંગ ત્રિયા તેની ફરે

ઉપાડે અંમ.

નિયામા, ઓં (સં.) રાત્રિ; રજની; રાત.
ત્રિરાશિ, ઓં (સં.) ત્રણ સંખ્યા કાઢવાની
જે રીત તે.

ત્રિલોક, પું (સં.) ત્રણ લોકનો સમુદાય તે;
દેવલોક; મૃત્યુ લોક ને નાગલોક તે;
ત્રિશુવન.

ત્રિલોચન, પું (સં.) ત્રણ નેત્રવાળા તે; ચં-
કર; શિવ; મહાદેવ.

ત્રિવર્ગ, પું (સં.) ધર્મ, અર્થ અને કામ તે.
ત્રિવલી, ઓં (સં.) પેટ ઉપર આમડીના
જે ત્રણ વાટા પડે છે તે. આ તંદુરસ્તીનું
અને સારા ભાગ્યનું નિશાન છે.

ત્રિવિક્રમ, પું (સં.) ત્રણ પગલાંથી ત્રણ શુ-
વન આવરનાર તે; વિષ્ણુ.

ત્રિવિધ, વિં (સં.) ત્રણ પ્રકારનું; ત્રણ જા-
તનું:—ત્રિવિધતાપ.

ત્રિવિષ્ટપ, નં (સં.) સ્વર્ગ; દેવલોક.

ત્રિવેણી, ઓં (સં.) ત્રણ નદીઓના
પ્રવાહ જ્યાં આગળ જઈ એકઠા થતા
હોય તે સ્થાન. પ્રયાગ. અલ્હાબાદ આગળ
ગંગા યમુના અને સરસ્વતી એ ત્રણ
નદીઓનો સંગમ થાય છે માટે તે ત્રિવેણી
ધામ કહેવાય છે. (૨) ત્રણ નાદીઓનો
સમુદાય તે:—હ્રદા, પિંગલા અને સુષુમ્ના.

ત્રિવેદી, વિં (સં.) ત્રણ વેદ જાણનારો.
(૩) બ્રાહ્મણોમાં ચાલતી એક અટક.

ત્રિશંકુ, પું (સં.) સૂર્યવંશનો—પૃથુરાજનો
પુત્ર. આ રાજાએ વસિષ્ઠ ઋષિને કહ્યું કે
મને એવો યજ્ઞ કરાવો કે, જેથી હું સદેહે
સ્વર્ગમાં જઈશ. વસિષ્ઠે તેને ના પાડી
પછી તેણે વિશ્વામિત્રને એ ઇચ્છા જણાવી.
તેમણે યજ્ઞ કરાવ્યો પણ દેવ હાજર થયા
નહિ. પછી વિશ્વામિત્રે પોતાના તપોબળથી
તેને સ્વર્ગમાં મોકલ્યો. છંદ્રે તેને ત્યાંથી
નીચે નાખ્યો પણ પડતાં પડતાં વિશ્વા-

મિત્રે તેને અંતરિક્ષમાં રાખ્યો. આથી
બાપામ્નં એવી વાત—કહેતી ચાલે છે કે,
‘ ત્રિશંકુની ગતિ ’ અર્થાત્ અપવસાળ
એટલે નહિ ધરના ને નહિ વનના, એવી
સ્થિતિ તે.

ત્રિશૂલ, નં (સં.) એવી લાકડી કે હથિયાર
કે જેને એક છેડે ત્રણ અણ્ણિકાર પાના-
ફળાં હોય; ત્રિશીર્ષક, પિન્ડાક આ શિવનું
આયુધ કહેવાય છે.

ત્રિષ્ટુપ, પું (સં.) અક્ષરમેળ વૃત્તનો એક
વર્ગ તે.

ત્રિસંધ્યા, ઓં (સં.) સવાર, બપોર અને
સાંજ, એ ત્રણ સમયના જે સંધિકાળો તે.
આ કાળોમાં બ્રાહ્મણો ધર્મર રતવનાદિ
કરે છે. ત્રણ સંધિ કાલ તે.

ત્રિંશ, વિં (સં.) ત્રણ વાર દશ દશ જેટલી
સંખ્યા તે; ૩૦.

ત્રીજ, ઓં પખવાડિયાનો તીજો દિવસ તે,
ત્રીજ તારીખ—તિથિ.

ત્રીશ્વર, વિં ત્રણની સંખ્યા ઉપરનું.

ત્રીઠ. ઓં પીઠા, દુ:ખ.

ત્રીસ, વિં (સં. ત્રિશત) ત્રણ વાર દશ
દશ તે; ૩૦.

ત્રુષ, ઓં ટુંકાને વગાડવાનું એક વાણું;
રણશિશું.

ત્રુકણું, કિં અં રીઝવું, પ્રસન્ન થવું; કુરમાન
થવું. હં જેને ત્રુકયા શી ભગવાન.

ત્રેખડ. ઓં તળવીજ; સંભાળ ભરી કરકસર;
ખંત; કાળજી. (૨) એકની કન્યા બીજને
બીજની ત્રીજને ને ત્રીજની પહેલાને એમ
આપવાની જે ગોઠવણ તે.

ત્રેખડું, નં સામસામે નહિ પરંતુ ત્રીજને
વચ્ચમાં રાખી ત્રિપટ કરવું તે; કન્યા લેવા
દેવાની ગોઠવણી તે. સાદુંત્રેખડું, એમ
કહેવાય છે.

ત્રેતા, પું (સં.) ચાર યુગોમાંનો બીજો યુગ.

તે ૧૨૫૦૦૦ વર્ષનો ગણાય છે. કાર્તિક સુદિ નવમીએ તેની હિત્તિ માની છે. ત્રેતાયુગ.

ત્રેપન, વિં પચાસ ને ત્રણ; ૫૪.

ત્રેવટી, વિં ત્રણ ટોળાની (ઢાળ.)

ત્રેવઠ, ઓં કરકસરથી ધર અલાવવાની ને ખરચ કરવાની ગણરાઈ-આવડ તે. કહેવું ત્રેવઠ ત્રોળે બાઈ.

ત્રેવડું, વિં ત્રણ પડવાળું; ત્રણ બાજુથી સંબંધવાળું; ત્રણમૂળું.

ત્રેવીસ, વિં વીસ ને ત્રણ; ૨૩.

ત્રેવડણું, કિં સં શદિ ને અનુસરતી રીતે અતિથિ, બહેન, બાણેજ, પુત્રો અને સગાં વહાલાનો સત્કાર કરવો તે, જેને જેમ ધટિત હોય તેમ આપણું મેલવું તે, જેને જેમ ધટિત હોય તેમ નોતરવું; દાન દક્ષિણાથી સત્કારવું વગેરે બ્યવહાર સાચવવો.

ત્રેસઠ, વિં સાઠ ને ત્રણ તે; ૬૩.

ત્રેતાળીસ, વિં ચાળીસ ને ત્રણ તે; ૪૩.

ત્રેલોક્ય, (સં) ત્રણ ભોકનો સમુદાય; ત્રણે ભોક તે.

ત્રેપ્તી, ઓં ઓના પનની પુટનું ધરણું.

ત્રોડ. જીં તોડ; નિઘાલ.

ત્રોતારી, ઓં ત્રણ તારવાળું વાળું.

ત્રોફો, પું સોપારીની માંજર; સોપારીનો ડોડો.

ત્રોણું. કિં અં તરોઈ જવું; કાચો પશુ ગર્ભ ગળી જવો. (૨) ચરીર દુર્બળ થઈ ન'બાઈ જવું.

ત્વ, અં [સં] સંસ્કૃત પ્રત્યય-‘પથ્’ ના અર્થમાં વપરાય છે.:-સસત્વ=સાત્વાત્મ્ય. દુષ્ટત્વ=નિહારાત્મ્ય. અર્થસત્વ=ખટાર.

ત્વફ, ઓં (સં) ચામડી.

ત્વગિદ્રિય, ઓં (સં) સ્પર્શની ઇદ્રિય તે; ચામડી: જેને સ્પર્શનું જ્ઞાન હોય તે ઇદ્રિય.

ત્વલીય, સં (સં.) તમાફ.

ત્વચા, ઓં (સં.) ચામડી, (૨) હાલ.

ત્વરા, ઓં (સં.) ઉત્તાવળ; તાકીદ; ઝપટ; ધાધ.

ત્વરિત, વિં (સં.) જલદી; ઝટ; ઝટપટ; (૨) ઉત્તાવળું; તરતાતરત; તાબડતોબ; તાકીદ.

ત્વંપદ, નં (સં) તારાપથ્; તું મેવું જે પદ તે.

ત્વાં. સં (સં) તને.

થ.

થ, પું (સં) ગુજરાતી વર્ણમાળાનો અઠ્ઠા-
વીસમો અને વ્યંજનોમાંનો સત્તરમો
અક્ષર. તે નો મહાપ્રાણ. દંતરચાની વર્ણ.
યધ્યુક્તવું, કિં અં યધ્યહેવું; પુરં યધ
જવું; કંઈ પણ અવશેષ નહિ રહેવું. (૨)
મરીજવું; પ્રાણુ જતા રહેવા. (૩) તોડ
આવી જવો; નિકાલ યધજવો.

યધને, અં આરપાર; માંથી; વિંધીને, વચ-
માંથી; ને માર્ગે:-મુખાર્થ યધને તેમજ
કલકતે યધને પણ વિલાપત જવાય છે.
(૨) બનીને:-ધેસા યધને બોલો છો પણ
કાળજી તો ચોક્કસ રાખો છે.

યધ્યહેવું, કિં અં પુરં યધ જવું; નહિ
હોવું; સમાપ્ત થવું. (૨) મરીજવું; પ્રાણ
જતારહેવા. (૩) આધીન-વચ યધને
રહેવું; સામાને મળતા હાથ હા કરતા
વચ ને પ્રિય યધ્યહેવું:-સામાને પોતાનો
કરીને રહીએ કે સામાના યધને રહીએ.

યધવણું, કિં સં યાકે તેમ કરવું; ખૂબ
પરિશ્રમ આપવો; યકવી નાંખવું; યાકી
જમ તેમ કરવું. (૨) હરાવવું; પરાજય
આપવો; શ્રમ આપીને નિર્ભજ કરવું. (૩)
કંટાળે એમ કરવું. પળવવું; હેરાન-કાયર
કરવું.

યકાર, પું, (સં] ય; યત્યો; ય એવો
અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર તે.

યકિત, વિં (સં સ્થગિત) સ્થિત, ચિત્તવત
વગર હાલતે ચાલને સ્થિર યધ રહેલું
હોય તેવું; દિઃમુઠ; ચકિત; જડજેવું;
વિરમ્ય-અથવાથી છદ્ધ યધ્યએલું એવું.

યકી, અં ગુજરાતી પાંચમી વિભક્તિનો પ્ર-
ત્યય; લીધે; મારે. (૨) માંથી. અંદરથી.

યકું, વિં (સં સ્થા) નીવતી; તરફતું;
વતીતું; જોનો બોલો બોખમ બીબની

ઉપર હોય એવી રીતનું:-જવાહીર હું
રાખીય પણ તે તમારાયકું રાખીય.

યટ, સીં જમાવ; બીડ. (૨) સમૂહ; ટોળું.
:-લોકની યટ મળી છે.

યટ્ટો, પું ચેકડી; મસ્કરી. (૨) મોટેથી હસવું
તે; ઉપહાસ:-યટ્ટામસ્કરી.

યક, નં જાડનો મૂળ ઉપરનો તે કાળાં પાં-
ખડાંની નીચેનો જે જડો ભાગ તે: જે-
માંથી નીચે મૂળ અને ઉપર શાખાઓ
નીકળેલી હોય તે વચ્ચે ભાગ. (૨) જે-
માંથી શાખાઓ વગેરે નીકળેલાં હોય તે
મૂળજૂન વસ્તુ; ઉત્પત્તિસ્થાન; મૂળ; સંભવ-
સ્થાન; ખીજ; મુખ્ય વસ્તુ વિશેષ:-યક
પડો એટલે કાળાં પાંખડાં તરતજ હાથ
લાગશે.

યકકવું, કિં અં ઉછળતાં ચાલવું; ધખકારા
સાથે ચાલવું:-હ્રદયનું ને નાડીનું યકકવું.
(૨) બપથી કંપવું: બપને લીધે અથવા
મનોવિકારને લીધે રૂધિરનું ઉછળીને ચા-
લવું અને તેને લીધે ધ્રુજવું:-સિંહગર્જના
સાંભળી ત્યારનું એવું હ્રદય યકકે છે.
મરીજ પર યા કરતાં એવું હ્રદય અંતઃક-
રણ યકકે છે. (૩) અટકીને:-ખાંચા ખાઈ
ખાઈને ચાલવું-બોલવું; અટકવું; થરડાવું;
અચકાવું; બોલતાં અચુક અક્ષર ઉપર
ભાર આપવો:-તે બોલનાં યકકાય છે.
ઉં યકકે તો ગુરુ યાય. (૪) ફડકવું.
વેગને અટકાવ નડવાથી યંબીને જોરથી
ધસરડવું-ધ્રુજવું ચાલવું.

યકકો, પું યકકીને યતો આપાત-અટકાવ
તે; યકકારો; એકદમ ગતિ અટકવાથી
લાગતો જે આંચકો તે. (૨) બોલ-ચપ્પ
કે અક્ષર ઉપર પડતું જે આચિંતા અટ-
કાવનું-રોધનું જોર તે.

યડથડવું, કિં અં બરાબર ગોળાકારે નહિ
ફરવું; ઉછળવું-તરડાવું ફરવું તે. (૨) યડ
યડ એવો અવાજ થવો. તરાક અથવા
ધરીતું વળાનવું, યરડાધને અવાજ સાથે
ગોળ ફરવું; ધુળવું.

યડવું, કિં અં વળ ચડવો, અંબળાવું.
યડાથડ, અં યડ યડ એવો અવાજ ધાય
તેમ; ઉપરાઉપરી; એક પછી એક વગર
વિલંબે:-યડાથડ એ ત્રણ લપડાકો લા-
ગાતી દીધો.

યડિયું, નં યડ; વૃક્ષ વનસ્પતિનો મૂળ ઉપરનો
જે ભડો ભાગ તે.

યડી, સીં ગાંસડીઓ, છાણાં, કપડાંના તાકા
વગેરેનો ઢગસો; મોટવું; અનાજ બારેલી
“ગુણે”ને એક બીજાની ઉપર ચડાવી ગોઠ-
વીને બનાવેલો જે ગજ તે; ગંજ.

યધકાવવું, કિં સં ધમધમાવવું; ઠપકો આ-
પવો; ધમકાવવું.

યધરડો, પું ભડો લેપ; એક એકની ઉપર
આગળ પડતો દેખાય-અપાટીની બહાર
જણાય એવો લેપ તે:-કપાળે યધરડો
કરીને ક્યાં ચાલ્યા ? ભડું ને ઉપર ઉ-
પરી જેમ તેમ લગાડેલું એવું જે તે.

યથેડવું, કિં સં ભડું ને ભરતક ધાય
તેમ ઉપરા ઉપરી લગાડવું-ચોપડવું; ભડો
લેપ કરવો.

યથેડો, પું યધરડો; ભડો લેપ, ઉપરાઉપરી
ચોપડેલું હોય એવું જે તે.

યથેડો, પું યધરડો; ભડો લેપ, ખૂબ ભ-
ડો લેપોડો. (૨) ઉપરાઉપરી ચડાવેલું હોય
એવું; ધચુંમસો, ઘનરડ; ભરાવો.

યથો, પું ય; યકાર; ય, એવો અક્ષર ને
ઉચ્ચાર તે.

યનકંથનકં, અં યન યન; ભોંય પગ ટકે
નહિ એમ, ઉતાવળે નાચવું તે.

યનથન, અં ભોપપર પગ ટકે નહિ એમ

બડી અંબળાકભેર નાચી કુદી રહેવું તે.
આનંદમાં-તાનમાં મલકાઈ ખૂબ આંતર્ય
ગતાવવું તે. કિં પ્રં યન યન યધ ર-
હેવું=નાચ યધ રહેવો.

યપડાક, સીં લપડાક; યાપડ, ધપ્પો.

યપેલી, સીં ધપોવી; ગારા જેની વસ્ત્રની
બેળ ઢગવી; છાણા જેની પાથરીને કારે-
લી ઢગવી:-કસારની ધપેલી.

યપોલિયું, નં ધપોલી; ધપેલી.

યપોલી, સીં નાની છાણા જેની હેડી-પાથ-
રેલી ઢગલી; હોંદા જેની નરમ વસ્ત્રની
ગોળ બેઠી ગરમોલી; બેઠા ધાટની લાકડી.

યાપડ, સીં વાગતા યપ એવો અવાજ ધાય
એવો રોંગાનો આધાત; ધપ્પો; યપડાક;
યાપડ. બોચી પર મારવામાં આવતી લ-
પડાક તે યપડ. (૨) યપડ:-બે યપડ
મારીને ન્તામાં છુટી શેરો.

યમણી, સીં યાપણ.

યમું, અં યવુંનું જૂનકાળનું રૂપ; યધ ગયું.

(૨) બસ; રહેવા દો એમ; ભરાયું, પરિ-
પૂર્ણ યધ રહ્યું એમ. ઉં ચાલો ચાલો
યમુ યમુ બેચ, હવે દોની જવારે; કયાંક
કાદગો પાછો વેધ, મોલી રહ્યા મા'વારે.

યર, પું ઇટ; માટી; રેત, અથવા મેઘનું
પડ તે, લપેટો, લેપ; વળુ. (૨) ઝાળ;
હાર; એક સરખું પાથરણ; પથારો.
એક એકની ઉપર એક એમ વળા કે પડ
ચઢેલા હોય તે-આવર્તન.

યરક, પું ભય; ખીક; ધાક. (૨) કંપારો;
ધુજ; યરકવું તે.

યરકવું, કિં અં ભય કે ખીકથી ધુજવું;
ક પવું; યરયર યવું. નાડીઓનું અથવા
તારોનું યરયર યવું તે.

યરડવું, કિં સં ફરતાં-ધુમનાં કપે એમ
કવું. વાંકું કરી નાંખવું:-કાંતમાં આવડે
નહિ ને રંગિયે બેઠી તેથી ત્રાક યરડાઈ.

(૨) યરયર યવું; ધુજવું; કંપવું. યરયર યાય એમ કરવું.

યરકાષ, સ્ત્રીં વક્તા; વાંકાપણું. (૨) અહં-કાર-ગર્વ; દર્પ; યરકાટ.

યરકાટ, પું વરકાષ; ગરૂરી; ગર્વ. (૨) વ-ક્તા; વાંકાપણું.

યરકાવું, કિં અં બરોબર સીધું નહિ હોવું; વચમાંથી અથવા એકાદ છેડેથી જરા વાંકું હોવાથી ગોળ ફરતાં યરયરવું; વાંકું યષ્ટ જવું સર્માંતર સીધું નહિ રહેવું:- ત્રાક યરકાષ ગમ્. દોહિયો યરકાષ ગયો; રોંટા યષ્ટ જવું.

યરથર, અં ધુજવું-કંપવું તે; રહી રહીને ડગવું-કંપવું હોય તેમ. (૨) નાં ધુજ; કંપ; યરેરી; કંપનો તરંગ-ગોળો તે.

યરથરવું, કિં અં કંપવું; ધુજવું; યર યરવું.

યરથરાટ, પું ધુજારો; યરથરવું તે; કંપ; યકારો. (૨) ત્રાસ; આપત ભયની લા ગણી; ખીક, ધુજારી યષ્ટ આવે-રવાં ઉભાં યાય એવી જે દહેસત તે. ભય વિરમ્ય અને જોતાં ચીતરી ચડે અને ચીર કંપી જાય એવું યવું તે.

યરથરી, સ્ત્રીં ધુજારી; કંપ. (૨) કથુ-તરની એક જાતિ.

યરમામિટર, નં [અ.] ગરમી માપવાનું એ-ક યંત્ર. આ યંત્રમાં એક છેડે થોડો પારો રહે એવી ગોળ કુલ્હીને ઉપર બંધ મોની લાખી નળી હોય છે. નળી ઉપર આકડા મારેલા હોય તેથી ગરમીની વધ ઘટ સમજાય છે.

યરમો, પું દોરોડો, એક જાનવું કપડું.

યરવું, કિં સં યર ચલાવવા; એક એકની ઉપર એક પણ ચલાવવા; ખાણમાં અનાજ ભરનાં પુળા, પરાળ કે ધામના આગળ

ખાછળ અને વચવચમાં ઉપરાઉપરી ધાસના યર દેવા તે

યરી, સ્ત્રીં ખાતળું યરવું પડિયું. મોટી માટીની કોડીનાં એક એકની ઉપર એક ચલાવવાનાં પડિયાં ને તેમાંના ખાંચા તે. થળા=ખાતળા ગોઠડી.

યરેરવું, કિં અં ધુજવું; કંપવું. ત્રાસ પા-મી જવું; ડરી-ધુજ જવું.

યરેરી, સ્ત્રીં કંપારી; ધુજ. કિં પ્રં યરેરી જવું=ત્રાસ પામી જવું, ત્રાસી જવું; ભ-યથી ડરી જવું. (૨) ધોક; ખીક; ભય.

યવું, કિં અં [સં. અસ્-સ્થ=યવું]

ક્રિયા ચાલવી:-રસોષ યાય છે. (૨) જનવું; અમુક ધાટ, રસ કે રૂપવાળું. જનવું:-કાચનાં વાસણુ યાય છે. (૩) નીપજવું; ઉત્પન્ન હોવું; જન્મવું:-ખેતરમાં અનાજ યવું ને ગાયને એ વાછરડાં યવાં.

(૪) પ્રકૃતિ બદલાવી:-અણુગળ પાણી પીવાથી રોગ યાય છે. (૫) બનાવ જન-વો; અંતિમ ફળ આવવું:-લોભથી ખ-રાબી યષ્ટ. (૬) ચુનરવું; વહી જવું:-ચાર વર્ષ યવાં. (૭) અમુક આકારે હોવું; જનવું; ઉપજવું; ઉદ્ભવવું; ઉગવું; કુટી નીકળવું; હવાતીમાં આવવું; આકાર રવરૂપ, વલણ લેવું. ૩૦ પ્રં યર્ધ ચૂકવું=યષ્ટ રહેવું; ખોડું પડવું; પુકું યવું; જન્મીને મરી જવું; ખૂટી જવું, પુકું યષ્ટ જવું. યવું નથી=નહિ જનવું. (૨) રજ સ્વલા હોવું. વસંત માળીયા યવું નથી ત્યારે તમે શા માટે મને બોલાવતા નથી? કહે-ં યવા કાળને કોષ ડહાણુ નથી=ગમે તેટલું ડહાણુ કરીએ તોપણુ યવાવું હોય તે તો યાય છેજ.

યળ, નં [સં. સ્થલ] રયગ; જગા; ઠેકાણું; સ્થાન; દામ. યગકમળ=જમીન યરવું કમળ-ગુલાબ. જમીન:-યળ અને

જળ. યળ મારગે અને જળ મારગે. નિ-
શ્ચિત કામ; રહેવાનું ઠેકાણું; વાસસ્થાન;
યળવાસી તે જળવાસી.

યળી, ઓં [સં. સ્થલી] જગા; જાગ-
ની-વનરપતિ પૂર્ણ જગા; જમીન. (૨)
સોની અને કંસારાનું એક ઝોળર.

યંદી, ઓં કંડી; ટાં.

યંભન, નં [સં. સ્તંભન] ધંભી રહેવું
તે; ઉભું રહેવું—અટકવું તે; ધારણ;
યોભવું તે.

યંભવું, કિં અં [સં સ્તંભ] ઉભા ર-
હેવું; અટકવું, થોડીવાર યોભવું. ઉં
અટી ધંભ્યા, ધંભ્યાં જળ, સ્વન વદનિ
પ્રપચમિયા. (૨) બંધ પડવું; નહિ નીક-
ળવું; પ્રવૃત્તિ મૂકી છૂટ અકર્મ કૃત થઈ
રહેવું. (૩) વિસામો લેવો; યાક ખાવાને
ઉભા રહેવું. કાર્ય કરતા અટકી જવું.

યાક, પું હિંડવાથી કે કામ કરવાથી અવધ-
વોનું જે શિથિલ થઈ જવું તે; યરીરને
અને મનને ખૂબ કામ કરવાથી—પહેંચેલી
જે મહેનત તે; અમ, પરિશ્રમ; આયાસ;
આતિ. (૨) સુસ્તી; તંદા. કિં પ્રં યાક
ઉતરવો. યાક ખાવો; યાક મડવો; યાક
લાગવો. (૩) એકને એક કામ કરવાથી
જે અભાવ થવો તે; કંટાળો આવવો તે.
નિઃસરવતા; અભાવ; અવસાદ.

યાકલો, પું થોડીવાર યાક ખાઈ લેવો તે;
યાણ કામની અંદર થોડીવાર વિસામો કરી
લેવો તે; કામ કરતાં કરતાં થોડીવાર થો-
ભી જવું તે;—યાકલા લઈ લઈને ચાલે
છે. (૨) આરામ; આસાએસ. કિં પ્રં
યાકલા ખાવા=પરાણે રહીરહીને કામ
કરવું; કામ કરતાં કરતાં વારંવાર અટકી
જવું તે; આરામ લેવો.

યાકવું, કિં અં કામ કરવાથી શિથિલ થવું;

પરિશ્રમ પહેંચવો; થોડીવાર અટક્યા
વગર કામ ન થાય એવી હાલતમાં આવી
જવું. (૨) હારવું; મનથી ને અવધવોથી
કામ નહિ થઈ શકવું. (૩) કંટાળવું;
નિર્વેદ આવવો.

યાકયુષાકયુ, વિં યાકેલું; અમિત; કામ
કાજ કરવાથી શિથિલ થયેલું; ખિન્ન;
કંટાળેલું.

યાગ, પું પાર; છેડો; અંત; તાગ—એનો
ક્યારે યાગ આવશે. (૨) તળિયું;
સ્થળ.

યાટ, જીં કાં.

યાણુદાર, પું યાણનો અમલદાર; ફાજદાર;
સિપાઈઓની ટુકડીનો ઉપરી. (૨) તાણ-
કાનાં થોડાં થોડાં ગામનો ખંદોખસ્ત રા-
ખનાર અધિકારી.

યાણુદારી, ઓં યાણુદાર તરીકે કરવાનું જે
કામકાજ તે; યાણુદારપણું.

યાણું, નં [સં. સ્થાન.] જગત કે કર
સેવા માટે અથવા ચોરી કે તોફાનના બં-
દોખસ્ત માટે નિયોજાયેલા સિપાઈઓ અને
તેમના ઉપરી અધિકારીને ખેસવા કે રહે-
વાનું ઠેકાણું; પોલિસને જાપતો રાખવાને
રહેવાનું સ્થાન; ચોટ્ટી; નાકું. (૨)
ખામણું.

યાણુદાર, જીં યાણુદાર.

યાથા-યાવડી, ઓં પંખાણું રાખવું તે;
યાજડીને ચાંત રાખવું તે; બાજક વગેરે
રડે કે તોફાન ન કરે તે માટે તેને સુવાડી
ચાખડવું તે; હાથ જા કરીને પ્રસન્ન
રાખવું; જેમ કહે તેમ કરી કરીને ચાંત
રાખવું તે; લગાવવું; પંખાણવું તે; જેમ
તેમ કરી પ્રસન્ન રાખવું તે. (૨) ઢાંક
પિછોડો.

યાન, નં તાકો; વણાઈને તૈયાર થયેલું સ
જાગ લાણું લુગડું તે. (૨) સ્તન; ધાઈ.

છોકરાએ માયું' મારવાથી વધુનું' યાન
પાકયું છે. (૩) નાકું. (૪) રથાન; દેહાણું.
(૫) આસન; અધિકારવાળી જગા; માદી.
પટેલને યાને બેઠા તે પટલાઈ કરવી.

યાનક, નં [સં. સ્થાન.] દામ; દેહાણું;
જગા. (૨) આસન; માદી; બેઠવાનું-
રહેવાનું' રથાન.-બુનનું' યાનક આંગણી.

યાપ, સ્ત્રીં યાપક; જપાટા; જોડથી દાથ
મારવો તે. (દોલક-નરકાં પર) (૨)
માદી અથવા છાશુમાદીની આર પાથરી
યાજકીને જમીન સરખી કરવી તે; રચક
કરવો તે; માદીનો ધર. (૩) શુભવતું જો;
છેતરખીડી; ધાખો.

યાપટ, સ્ત્રીં ખુલ્લા આંગળાવાળા પંજનો
જપાટો તે; લપડાક; ચપડાક; ખુલ્લા
દાથની જપટ.

યાપડણું, જું યાજકવું.

યાપડી, જું યાજકી.

યાપડા, પું હોડીમાં માલ ચઢાવવાની પા-
ટિયાની જમીન. (૨) ટોડી.

યાપજી, સ્ત્રીં મુડી; પુંજી; દલો; જમા ક-
રેલાં-એકઠાં કરેલાં નાણાં. (૨) વેપાર
કરવાને પંત્યાએ કાઢેલું જે પહેલું નાણું
તે. (૩) ચણાની જાડી પૂરી.

યાપન, નં [સં. સ્થાપન] મૂર્તિ બેસાડવી
તે; યાપવું-રથાપવું તે; બેસાડવું તે; દેવા-
દિની પ્રતિષ્ઠા કરવી તે. (૨) વાઢ વિવાહ
ચલાવી અમુક બાબત પુરવાર કરવી તે.

યાપના, સ્ત્રીં [સં. સ્થાપના] રથાપના;
રથાપવું-બેસાડવું તે; પ્રતિષ્ઠા કરવી તે.
(૨) ટેકો; પુષ્ટિ.

યાપણું, કિં સં [સં. સ્થા] રથાપવું; બે-
સાડવું; નિર્માણ કરવું; વાઢવિવાદથી પુર-
વાર કરવું; ન ખસે-હઠે એમ રિયાર-સ-
જ કરવું.-યાપવું અને ઉથાપવું બેય એને

આવડે છે. (૨) માદી દાખીને જમીન
મગ્ની કરવી; યાપ દેવી; રચક કરવો.
(૩) છાશુ માદી વગેરેના લોચાને દાખીને
જમીન પર કે ભિંત પર બેસાડવું; પટો-
ળા ચપટા દાથે દાખવું.-છાશુ યાપવું
ગોઠું' કરીને બેસાડવું; રિયાર કરવું; ચપટ
દાખવું.

યાપી, સ્ત્રીં કલ-ચુનો દીપવાનું લાકડાનું
નાનું અપડું લાકડું; કટિયાનું એક નાનું
ટપલા જેવું બોળાર; ટાપી.

યાપેકું, નં ચેપાકું; સુરવાળ કે તથિયાની
માફક કમ્મરે બિંદાગવાનું જાડું કપડું;
પાનિયું.

યાપો, પું કમ્મરના ગોળ અરિધને કરોડો
છેડો ભાગ અડે છે તેની દાખી ને જ-
મણી બે બાજુએથી બે પગનાં દાડમાંના
સાંધા આવે છે. આ બે સાંધાપરના માં-
સથી ભરપુર જે જાડા ચપટા અને ભારે
અવયવો તે; જંગમી ઉપરનો કમ્મરની
પકડનો અવયવ તે; ઢગરનો ઉપરનો ભાગ;
કુલા; ઢમરા તે. (૨) મોભારિયું. (૩)
દાધો; પંજો-કંકુના યાપા.

યાખડણું, કિં સં પટોળા પોંચા પંજબી
દાખવું; ચપટે પંજે ઠોકવું-મારવું; લોહા
જેવી વસ્તુને પહોળે પોચે-પંજે ચપટ
બેસાડવી; પંખાણવું; ચાપવું; ધીમે ને હ-
લકે દાથે હળવે હળવે ઠોકવું. (૨) સં
મજની પટાવી જ્યાં ત્યાં કરી ઉકેરોવું-
શવું રાખવું. (૩) ચોળાને ચપટ બેસાડવું;
ઠારવું.-કંસાર ચાખડવો.

યાખડી, સ્ત્રીં લોહા જેવા પદાર્થની પોચે
દાથે ચપટ દખાવીને બનાવેલી ચપોલી;
છાશુ જેવી ચપટ દાખીને બેસાડેલી ઢ-
ગલી. (૨) યાપી.

યામલો, જું ચાંમલો.

યાવર, વિં [સં. સ્થાવર] ખસેડી ચકાવ
નહિ એવું; અચલ; ઉચ્છ્રી લઈ જવાય
નહિ એવું;—પાવર મિલકત.

યાળ, પું [સં. સ્વાલો] મોટી પલ નાની
ડુંગ્રી કિનારની યાળા; મોટી પડોળા ને
છછરી યાળા; કયરાટ;—યાળ ભયોરે ચ-
ગ મોતીડે. (૨) ખાવાના વિવિધ પદાર્થો
ભરીને તૈયાર કરેલો જે ભોજનનો ખુમ-
ચો તે; ભોજન દ્રવ્યો ને નેરેઘ;—દાકો-
રને ધરાવવાના ખાદ્ય પદાર્થોના વર્ણનનું
કાવ્ય તે.—આ યાળ ગાય શીખે ને સાં-
ભળે, તેનાં કોટિક ફુખ ટળી જાય.

યાળી, સ્ત્રીં [સં. સ્વાલો] ધાતુના પત-
રાતું ઉંચી કિનારીવાળું ગોળ છછર
પાત્ર; ભોજન પાત્ર; 'ખાવાતું' મૂકવાતું
છછર કાનાવાળું ચપટું ને ગોળ વાસણ;
યાળ; ખમુચો; દાટ. ૩૦ પ્રં યાળી
જેવડું કયાળ=મોટું કયાળ. (સૌભાગ્ય
દેખાડે છે.) કિં પ્રં યાળી વગાડવો-
પિટાવરી=ધાતુનું પાત્ર ખડખડાવી લોક
ભેળા કરીને જાહેર દિલ-ચેતવણી જાહેર
કરી તે. યાળી પિટાર્થ=ગાજી વગાડીને લો-
કને જાહેર કર્યું. કહે ૦ યાળી નાંખી હોય તો
ભોંય પડે નહિ=માણસોની ખૂંચ ઝીરદી;
દી; મંકીર્યતા; બીડ; ખૂંચ જમાવ થયે-
લો હોય એવી બીડ.

યાળું, નં લાકડાતું એક ગોળ ચોકડું કે
જમાં બંટી રહે છે તે. (૨) કુવાના ગોં
ઉપર માણી કાલવવાને માટે બાવેલી છા-
બંધ કિનારવાળી જગા. કુવા વગેરેના ગોં
ઉપરનું જે ટળતું બાંધકામ-ચોકડી તે.
(૩) મૂળ વગેરેની જમાવટવાળી જગા; સ્વ
અધિસ્થાન. (૪) સ્થળ; સ્થાન; ટેકાણું.
કિં પ્રં યાળે પડતું=સ્થિર થતું; વ્યવ-
સ્થામા આડીજતું; ટેકાણે પડતું; વ્યવ-
સ્થિત થતજતું. જામતું.

યાળો, પું મોટી યાળા; ખુમચો.

યાંથું, વિં [સં સ્કૂલ] જડ-અથાંચળ; વ-
સ્તુને તરત નહિ ઝાળખી જાય એવું;
ચુસ્ત; મંદ. (૨) મેલું-મંદું ગોળકું ર-
હેતું હોય એવું; ટાપટીપ-સફાઈ વગેરેનું;
ગોળું ને સાદું; જટ સમજ, ચાલી કે
કામ કરી શકે નહિ એવું; ગોયડ; આ-
યાસી;—ધાલણનાં બેરાં ધાંધાં શુ. જી.
વાર્તાઓ.

યાંદલો, પું પેદુનો બહાર ધસી લખડતો
એવો ભાગ; દાંડ. (૨) ભારે અને દુધા-
ળાં પથોધર.

યાંલલી, સ્ત્રીં નાનો ધાંભલો-ટેકા.

યાંભલો, પું [સં સ્તંભ.] છાપરાને કે ખી-
ન્ન કોષ ભારને ધારણ કરવાને મૂકવામાં
આવતો લાકડાનો ઉભો ટેકા તે; સ્તંભ;
ધંભ; ધંભો.

યાંભો, પું ધંભ; સ્તંભ. (૨) વંર કન્યાને
સ્નાન કરાવતાં ચારે બાજુ ચાર દહિંધરાં
ઉતારે છે તે.

ધિયોસોશી, સ્ત્રીં [સં.] તરતથી માંસા;
અધ્યાત્મવિદ્યા.

થી, અં પાંચમી વિભક્તિનો પ્રત્યય.

થીગડથાગડ, નં સાંધસુંધ; નાનાં મોટાં થી-
ગડાં મારવાં ને સાંધી લેવું વગેરે તે. (૨)
મોટી સુનાના કામમાં ખમડચુખડ પુરી
લેવાં તે; કંઈ પડયુંખર્યું અથવા ઉખર્યું
હોય તે ઠીકઠીક કરવું તે; મરામત. (૩)
જે તેમ કરીને ચલાવી લેવાય એવું
કરવું—રાખવું તે.

થીગડો, સ્ત્રીં નાનું થીગડું; પટી; કપડા
કે ચામડામાં પડેલા કાણા ઉપર લગાડેલી
કાપલી.

થીગડું, નં મોટો થીગડો; પટી, કાણા ઉપર
લગાડવાની કાપલી.

ધીજીવન; કિં અં ગરમીને લીધે જે પ્રવાદી
સ્થિતિ હોય તે કંડકાથી પદ ધરી; દરવું;
ખાત્રીજીવન; જમવું; ધદધવું; દરી જવું;
પ્રવાદી ગાદું યથાને ખાત્રીજીવન;

ધીજીવન; કિં અં ધીજીવન; દરીજીવન.
ધીવન; વિં પદ જાડું-જડ ધમેદું; દરેદું.
ગાદું; જમદું.

ધીર, વિં [સં. સ્થિર] દાસે નદિ એ.
વું; અચલ; દદ; અગમ; સ્થિર.
ધીરતા, સીં (સં. સ્થિર) સ્થિરતા; અ-
કમતા; દદતા; કામગમવું.

ધીરશુભકું, નં કમ્પસલાનો જયો.
ધીવર, વિં (સં સ્થિર) ૪૬; ધરડું;
ગાદું. (૨) દદ.

ધુ, અં યુ'કવું તે; યુ'કનાં યતો એવો અ-
વાજ; યુત્કાર. (૨) દિટકાર; ઘુઘ એવો
અભાવ, કંટાળો અથવા ધિકાર જતાવવાનો
ઉદ્ગાર. (૩) પાંચમી વિભક્તિને અર્થે:-
શોધ્યા વિના વર ક્યાંયુ મળે. પિયેંધુ.
યો, વપરાય છે. ધી, ધઠી, યુ. યો.

ધુધ, સીં કોગ; રદ ખાતલ; અમુક દસવ
કરાર, બંધી, માફ. અમુક વખત લગી
અમુક કરાર કે બંધીમાંથી મુક્તિ તે; ના
મંજુરી:-ધુધ કરીને જા, અને સદો ક-
રીને પાછો અમારી રમતના નિયમોથી
બંધા, એવા અર્થમાં વપરાય છે.

ધુએર, યું યુવર.

ધુધુ. અં યુ'કવાનો એવો અવાજ; યુત્કાર.
(૨) તિરકાર દર્શક ઉદ્ગાર; દિટકાર;
દટકાર. અજખામલું; ઘુઘ અજખામ એવું
હોય તેમ; રદ; ગાલ વગરનું; ઘુઘ
રપ:-એ જ્યાં ગયો ત્યાં યુધુ થયો. અ-
રય કર્મ ને યુધુ થયગયું. કિં પ્રં
યુધુ જમજીવન=નિંધ અજખામ જીવન; ઘુઘ

અજખામલું, અધિય અજખામ જીવન:-એનો
અમલ યુધુ થયમયો.

ધુધા, યું રમકસ જેવી લીધેલો ખાલા કમ-
રો; કુઓ. ગાવી ગાળીને રમ રીતન કરે-
લો યુધો નાંખવા જેવો જે સત્વરીત
કરો તે.

ધુમકું, નં કમ્પસલાનો જયો; કદ્યો.

ધુલિયો, યું ખાગક (દુધમલ) ના મોંમાં,
-જીભ-જોડ વગેરે ઉપર થતો ઝીળી
ઝીળી ધોળા ફેલણીએનો રોગ; ખાગકનો
યુખરોગ. (૨) સપાટી ઉપરની ધોળાકમ;
ઝીળાં ફેલનો ધર-પડ તે.

ધુલી, સીં કમ્પની ઉપલી ઊલવાલો જોડો
ભોટ; ધડ વગેરેની જડી કણીઓ તે.
(૨) ધડના જડ કણીવાળા ભોટની લા-
પસી તે; કમ્પીદાર-રવાનો કંસાર તે:-
જાલના ભોલ મોળા ધુલી ને દુધ ખાય છે.

ધુલું, નં ધડ વગેરે અનાજ જાનાં ઉપલા
છોડાને લાગી રહેલો રવો તે; જોડો
ભોટ અને છોડાં વગેરેનો ઘુડો તે; આટો-
ભોટ જાળનાં જે જડ કમ્પના કકડા અને
ઉપરના વજુ ખામનો કચરો તે; અજામજી.

ધુવર, [સં સ્થિર] કાંટા કાંટાવાળાં કાળ-
ખાંતું એક જાડવું; કાંટાવાળો રોષો. ગામ
ખેતરો વગેરેની આસપાસ વાડ કરવાનાં
કામમાં આવે છે. ચોખાસાની ઘરઆતમાં
એને પાંદડાં આવે છે. એનાં કાળાં જડાં
કોમળ ને દુધિયાં હોય છે. યુવરના રોષા
ધણાં વીર્ય થતાં ઉંચા ને ફેલાઈ મળજીવ
ગોટા બને છે. એનું પોચું લાકડું રમ
કથં ને સુડીઓ વગેરે ઉતારવાના કામમાં
આવે છે.

ધુવેર, યું યુવર.
ધુવેરિયો, યું ચોરિયો; યુવર.
ધુક, નં મોંમાં ઉત્પન્ન થતું ચીકણું શીલુદાર

પ્રવાહી; મોતું ચીકણું પાણી. મોતિ બીનું
રાખવાને તેમાં ઉત્પન્ન થતો ને સાળ રસ
તે. કિં પ્રં યુક ઉડાડું=ખાલી બકળખાટ
કરવો; સાર વગરનું બોલવું; મોતિ લગ્ન-
સડવી; ગાળખાડવી; ગાળગાળી કરવી.
યુકલ્પ, કિં અં મોખાના ચીકણા શીલુવા-
ળા પ્રવાહીને જીભ યાકાવી અંદરના પવન
મારફતે બહાર ફેંકીદેવું; યુક બહાર કાઢી
નાખવું. (૨) તિરસ્કાર-અભાવ બતાવવો;
અવગણના કરવી. ૩૦ પ્રં યુકલ્પ ગળવું
=વેણુ નહિ પાળવું; વચન ભંગ થવું.
યૂ, અં યુકલ્પ તે:-મૂખના મોં પર યૂ. (૨)
ફિટકાર.
યૂષ, જીં યુષ.
યૂળ, વિં [સં. ક્ષુલ્લ] જીં; રજૂ. (૨)
ખાજરીના કુંડા-ખાજરિયા ઉપર આવતાં
તેની સપાટીને ઢાંકી દેતાં ઝીણાં ઝીણાં રૂઢ.
ચર્કકાર, પું નાચના તાનનો ઉદ્દેશ્ય તે;
નાચના આનંદનો ધ્વનિ. (૩) નાચતાં
થતો ધ્રુવરાનો આહુ રણકાર તે; યૈયે યષ
રહેવું તે.
ચષચષ, અં નાચ રંગ ઉડી રહેવા તે; ના-
ચની રમજટ ઉડરી તે. (૨) આમ તેમ
જુલતું ડાલતું ઉજુલવું તે:-ભાષ ચષ
યષ કરે.
ચક, ઓં જીવારના દાણા જેવો એક ખાવાનો
પદાર્થ. આ ગ્રંથિયાંગાથી મળે છે. (૨)
કુકો; ઉડણ.
ચકકી, ઓં મરકરી; મળક; ચેષા. (૨)
ચોકકી.
ચકડો, પું હલંગ; કુકો; કાળ; ચેકીને પડ-
વું તે. (૨) ચોકડો.
ચકલ્પ, કિં અં ચેકડો મારવો; કુલ્પ; ઉજ-
ળા-કુદીને ઢિંકવું; ઉજળવું. (૨) આધાન

કરવું; ચકલ્પ. (૩) ઠોકીને હાપ પાડવી;
બીખાથી કપડા ઉપર હાપ પાડવી. હી-
રીઓ ચેકવી. કુદીને ચકલ્પ; તળપવું.
ચેપ, પું (ઓં) જીં વિંપણ તે; જીડો
લેપ; ખરડ; રચક.
ચેપડો, પું લાલ આટીનું કુંડું (કુંભારનું.)
(૨) પોપડો; ઉખડેલો ચેપ તે; (૩)
જીડો ખરડ-લેપ તે.
ચેપણી, ઓં ચેપવાની ક્રિયા તે.
ચેપણી, ઓં બેદા. ચપટ ચેપની હમધી;
ચાખડી-દાખીને બેસાડેલી લોદા જેવા
પદાર્થની જીડી અને ચાર તરફ પ્રસરતી
હમધી; ચપેલી; બેદા ગોળ ધાટની ચપો-
લી; ચોસલું:-સાળચીની ચેપણી.
ચેપલું, કિં સં લોદા જેવા પદાર્થને અથ-
વા માઠી કે મારને જીડી જીડી દાખીને
બેસાડવી તે; જીં વિંપણ; ઠોકીને બેસા-
ડવું; જીડો લેપ કરવો.
ચેપાડું, નં જીં પીતિયું.
ચેખડી, ઓં પહોળી નાની પાડકી. (૨) ધ-
પોલી; ચેપણી.
ચેલો, પું જીં ચેલો.
ચેર, અં યકી; બણી; ખાજુએ યકને. ઉં
પિચેરમારું અહિંચેર નથી હુંડું ર.
ચેલી, ઓં કોથળા.
ચેલો, પું કોથળો; યંચ; અનાજ વગેરે બ-
રવાની મોટી કોથળી.
ચેકાર, પું (સં.) નાચવાની ખુશાલીનો
અવાજ; નાચમાં ધ્રુવરાઓ અને વાળ
વગેરેનો ધ્વનિ અને તેના સાતત્યની મન્દી
રહેલી ને ધૂન તે. જમીન ઉપર પગ અ-
ડ્યો ન અડ્યો લાગે એમ યનયન નાચી
-કુદી રહેવું તે.

યૈયે, અં (સં.) યૈય યૈય; યૈયાર. યૈયની ઉપર પગનો ઢેઠો વાગે તેમ નાચી કુદી રહેવું તે; નાચના ધુધરાનો ને રમઝટનો ધનધનાટ તે. ઉં યૈયે રાસ રમાડે વહાલા. ભિંદ્રાબીન મેં ધનતાર યૈયે, બીજું ન્હૈ નહિ, મિદ્રાબીનમેં.

યોક, પું નયો; સંમૂલ; ટોળું. (૨) ખરક-સો; જુડો.

યોકડી, સ્ત્રીં જુડી; એક સરખી વસ્તુઓનો નયો; ખરકસો તે. હ્રસ્વ કાગળની ચાર યોકડીનો એક ધાવ. એક એકની ઉપર ગોઠવેલી વસ્તુઓનું બંડળ-નયો. (૨) ચેલી; કાથળી.

યોકડો, પું નયો; ગંજ; સમૂલ; ટગસો. (૨) મોટી ગાંસડી.-રનો યોકડો.

યોકેયોક, અં નયાખંધ હોય. તેમ; વિં પુષ્કળ, બહુજ; ગાંસડેગાંસડા.

યોડબોહું, વિં ઝોધુ બોહનાર; મિતભાષી (૨) યરમાળ, ધટતું યોડું અને મીડું એવું બોહનાર. જીઝો ખોટો આ એક મોટો ગુણ કહેવાય છે. ઉં યોડબોલી બિહારી.

યોડું, વિં [સં. સ્તોક] ધણું વધારે નહિ એવું; નહિ ધણું, કિચિત્; લગાર; જરા. ઉં યોડું લખ્યું ધણું કરીને વાચળે. રં પ્રં યોડું ધણું=કેટલોક ભાગ; કેટલુક. યોડે યોડે=જરા જરા કરીને. યોડામાં યોડું=અડધ; જરાક. યોડીવારનો મહેમાન=મરચુને કઠિ. કહેં યોડું બોલે તે યામસો કોરે=ઝોધુ બોલે અને ધણું કરી બતાવે એવું. યોડા સો મીઠા=દરેક બાબત મર્યાદામાં રહે તે સારી. યોડામાં બોડું=યોડું હોય તેમાંથી વ્રણી બગાડ ચાપ તેમ. યોડે નહિ જમણો વડરા=દલકી ગાંધી ધણું દોરે.

યોડુક, વિં જરાક.

યોડેયોડે, અં જરાજરા કરીને; ધીમેધીમે. યોધ, સ્ત્રીં પોય; સળા ને કણ રહિત ધયેલી ડંગર; બોખા.

યોધકી, સ્ત્રીં અંગારામાં પકવેલી શેકેલી બાખરી.

યોધર, સ્ત્રીં યકેરા ઉપર નબળાધના સોળની દિકાય તે; નમેળાધમાં ખટાય ખાવાયા મોડું સુણ આવવું તે.

યોથારિયું, નં લંબાણું વિગનવાળું ન માણું લંબાણું; નમાલો લંબાણું ખરેખરું કામળિયુ; જેમાં લંબાણું ટાપણું કરેલું હોય એવા કામળનું જુગળું.

યોથું, નં બાહ વગરના લંબાણુવાળું પુસ્તક; નકાણું ટાપણું બરેલું હોય તે. કહેં પોથાં તે યોથાં ને ડાયાં તે સાચાં. (૨) સળેલી-સળીને પોલી ધણું મયેલી વરતું. (૩) જુદું તીર; જેને સોખાંડું ફળું લંબાડેલું ન હોય એવું બાણ.

યોથો, પું મૂળ અને પાનની વચ્ચે કળેતો ધાંભેલો, ધડ તે.

યોલ, પું પાર; છેડા; અંત. -સોબને યોલ ન હોયે. (૨) અટકાવ; પ્રતિરોધ.

યોલણ, નં અટકણ; અડિંગણ.

યોલણું, કિં અં અગ્રણ; ઠરણું; જોટી યણું, દમખાવો. (૨) પકડણું; કાંલણું.

યોલા, પું યોભિયા.

યોલાવણું, કિં સં અટકાવણું; ઉણું રાખણું; અચકાવણું. (૨) બંધ પાડણું. (૩) ખોટી કરણું; રાહ નેવરાવણું. (૪) ધારણ કરણું, પકડી રાખણું.

યોલિયો, પું મુંઝના છેડા આગળ ગાંધી ને હડપગીને ઢાંકતો વાળનો ગુચ્છો.

યોર, પું યુવર.

યોરિયા, પું યુવર. ૩૦ પ્ર૦ યોરિયા રાપવા
=વેર કરવું; કાંટા વેરવા. જોની તેની
સાથે અણખનાવ કરવો.

યોરી, સી૦ પરદેશી યોરિયા તે; પંખ જેવાં
પહોળાં લોહાં ને ખરડ તીણા કાંઠાવાળાં
થેરાવવાળાં જાડવાં. યુવરની આફ યોરી
પણ વાડો કરવાના કામમાં આવે છે.

યોરો, પું ટંગ.

યોલ, પું લાગ; દાવ; ઘાટ; મોખ. (૨)
અવસર; અનુકૂલ પ્રસંગ. (૩) યાપડ;
યોલ. (૪) વળ; વાટ:-યોલને ધાએ લા-
કડું શોટ. (૫) તાલ; સગવડ:-એસવાનો
યોલ નથી.

યોલો, પું ઝરીરનો બહાર લખડતો માંસલ
અવયવ ફાંદ:-પેટનો યોલો.

૬, પું. [સં. ૬] ગુજરાતી વર્ણમાળાનો ઓગણત્રીસમો ને વચ્ચેનોમાનો અઠાડમો અક્ષર. (૧) આપનાર અથવા દેનાર એવો અર્થ બતાવનારો પ્રત્યય:—સુખદ=સુખ આપનાર; જલદ=જળ આપનાર—વરસાદ.

૬૪, પું. [સં. દૈવ] ભાગ્યનો દેવ; ઈશ્વર; પરમેશ્વર:—૬૪ જાણે એનું શું યશ? જા-વિખ્યાની દેવના; ભાગ્ય દેવી. (૨) સ્ત્રી. દુઃખ, પીડા; રોગ. દાઝવા તથા વાગવા વગે-રેથી ઉત્પન્ન થયેલી ધરીરપરની બધા:—ભાગને ૬૪ થઈ છે માટે નિરતિ સુવા દે. બાળભાષામાં છે.

૬૪૮, પું. [સં. દૈત્ય] દૈત્ય; રાક્ષસ. (૨) ભયંકર દેખાવનો અને દૂર સ્વભાવનો મા-ણસ. (૩) ખૂબ મોટું અને ભયંકર એવું જે કંઈ હોય તે.—મોટો ૬૪૮ જેવો કુતરો.

૬૪૯, જી. ૬૪૯૫૮.

૬૫, જી. ૬૫.

૬૬૨, પું. [સં.] ૬ એવો અક્ષર ને ઉચ્ચાર તે; ૬૬૦.

૬૬૫, પું. ૬૬૫; ૬૬૫.

૬૬૫, વિ. ૬૬૫ને લીધે જૂજથી પીડિત; જૂજ વેકનાથી નિર્ગળ થઈ ગયેલું હોય એવું. (૨) દુઃખી. (૩) ૬૬૫; જુજ-લિન; મેહ.

૬૬૬, વિ. [સં.] ચતુર; પ્રવીણ; ૬૬૬; કા-ખેત્ર. (૨) જેના હાથમાં કસગ હોય એવું; આવડતવાળું. (૩) એક પ્રજાપતિ. ૬૬૬=સતી.

૬૬૬, જી. ૬૬૬.

૬૬૬, વિ. ૬૬૬, તે તરફના મેનું; ૬૬૬; ૬૬૬ તરફનું:—ચતુરથી ૬-ક્ષણાતા જાળે.

૬૬૬, જી. ૬૬૬.

૬૬૬, સ્ત્રી. [સં.] ચતુરાઈ; પ્રવીણતા; કાખેલિયત. (૨) ૬૬૬; ૬૬૬. (૩) ચંચળાઈ; ચાલાકી; ઝટકામ કરવાની સારી આવડત તે.

૬૬૬, પું. આ પ્રજાપતિ બ્રહ્માના જમણા અંગુષ્ઠમાંથી ઉત્પન્ન થયા હતા. સ્વાયંભુવ મનુની પુત્રી પ્રમીતિ વેરે તે પરણ્યા હતા. તેમને સત્યાપીસ કન્યાઓ થઈ હતી. પુરાણોમાં એમના સંબંધી કથાઓ છે.

૬૬૬, વિ. [સં.] સૂર્ય તરફ જુજ રાખીને ઉભા રહેતાં જમણા હાથ તરફની બાજુ તે; જમણું; સવ્ય. ૬૬૬ દિશા. (૨) નાં પૃથ્વીની અથવા અમુક દેશની જમણી બાજુએ આવેલો દેશ—મુલક તે.

૬૬૬, સ્ત્રી. [સં.] પુણ્ય તરીકે બ્રાહ્મણને આપવામાં આવતી જે રાક્ષસ રક્ષમ તે; રાક્ષ દાન તે. (૨) લાંચ. (૩) પા-રિતાપિક.

૬૬૬, વિ. [સં.] ૬૬૬ તરફના મેનું; ૬૬૬ તરફ જેનું મોં હોય એવું. સંખ ધર વગેરે.

૬૬૬, નં. [સં.] સૂર્યની ૬૬૬ તર-ફની ગતિનો જે જ માસિક સમય તે; ઉત્તરઅક્ષથી ઉમટો. ૬૬, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક અને ધન રાશિઓમાં થઈને સૂર્યનું પસાર થવું તે.

૬૬૬, વિ. ૬૬૬ તરફનો—મુલકનો રહે-વાસી; ૬૬૬.

૬૬, નં. ૬૬.

૬૬૬, સ્ત્રી. ૬૬૬.

૬૬૬, વિ. ૬૬૬; ૬૬૬નો રહેવાસી; મરાઠો.

૬૬૬, નં. [સં.] પારસી-જરથોસ્ત્રીનાં અથ જ્યાં ઠેકાણે પાડવામાં આવે છે તે જાળાદાર કુબો અને તેની આસપાસનું બાંધકામ વગેરે તે; જરથોસ્ત્રીનાં મહા ઠેકાણે પાડવાનું મકાન. કિં. પ્ર. ૬૬૬ એ ચલાવવું=અવગમન પહોંચાડવું.

૬૬૬, સ્ત્રી. ૬૬૬; આપ્તીલી; વચમાં આડે આવતી એવી જે દરકત તે; પ્રલવાય, અડચણ; ક્ષિ. ક્ષાઈ કામકાજને અથવા ગતિને તેને રસ્તે ચાલી જતાં થતી

બાધા તે: વધરો; વિધ્ન:—તુ તો સામે
દખલ કરે છે.

દ્રવ્યભૂષણ, ભુ. દક્ષિણ.

દગડ, નં. [સં. દશદ] પત્થર; પહાણો.
(૨) બારે ને જડ જેવું ને તે. રૂ. પ્ર.
રગડ દગડ=જેમ તેમ; ધીરે ધીરે; જ્યાં લાં
ચાલતું હોય એવું; એનું કામ હમણાં તો
રગડ દગડ ચાલે છે પણ આગળ ઉપર
મારી વ્યવસ્થા કરવી પડશે. કીકલક; જેવું
તેવું. (૨) બારે ગચિયું.

દગડાચોથ, સ્ત્રી. બાદરવા સુદિ ચોથ તે.
આ દિવસે ચંદ્ર ભુએ તો આગ આવે
છતાં ચંદ્ર જોનારો મથિસ તેજ વખતે
ઢાંધની ગાળ ખાય તો પછી આગ આવે
નહિ, આવી એક વહેમી માન્યતાને લીધે
લોકો ચંદ્ર જોઈ ગાળ ખાઈ લેવાને લો-
કને છાપરે પત્થર ફેંકે છે. આ ઉપરથી
દગડાચોથ કહેવાય છે.

દગડું, નં. દગડનો-પત્થરનો બારે કંકડો;
ચોસકું; ગચિયું. (૨) થાંભલાની ને બાર-
વટિયાની વચમાં ચૂકવાનું લાકડાનું ચો-
સકું-કંકડો તે; શર ને ભરણું બેઠેની
ગરજ સારે જેવું જાડું ને મજબૂત લાકડું.

દગડો, પું. પત્થર; મોડું ટેકું.

દગદગો, પું. ડગડગ થતો વિચાર તે; શક;
વહેમ, ખતરો; ઢંચુપચુક શંકા; અવિ-
શ્વાસ. :—એ બાબત તમે કંઈ દગદગો
રાખશો નહિ.

દગલખાજ, વિ. [ફા.] આમ કહે અને
તેમ કરે એવેક કપટી; એક વાત કહે
અને બીજી વાત કરે એવો પ્રપચી; વિ-
શ્વાસધાતી; સાઈ સાઈ બતાવી છું કર-
નાર. ઉ. દગલખાજ કુપટ નમે, ચિત્તા-
ચોર કમાન.

દગલખાજી, સ્ત્રી. કહેવું કંઈ અને કરવું બીજું
એવું ને વિપરીત વર્તન તે; કંગાઈ; કપટ,
દગો, વિશ્વાસધાત.

દગાખોર, વિ. દગો રમનાર. કપટ કરનાર;
દગ; કપટી.

દગાખાજ, વિ. દગલખાજ.

દગાખાજી, સ્ત્રી. દગો રમવો-કરવો તે; દગ-
લખાજ; એક બાબત કહેડી અને બીજી
બાબત કરવી એવું ને વર્તન ચલાવવું
તે; કંગાઈ; કપટ; જા; જળખાજ.

દગો, પું. [ફા.] કહેવું કંઈ અને કરવું
બીજું તે; કપટ; જા. (૨) વિશ્વાસ-
ધાત, દરેખ.

દગ્ધ, વિ. [સં] બળેલું; દાઢેલું.

દગ્ધન, વિ. [અં.] એકજ જાતની બાર વ-
સ્તુઓની જુડી તે; બારનું જૂથ ડગ્ધન.

દગાડવું, કિં. સં. દાઢે એમ કરવું; અંગા-
રથી અથવા ગરમ વસ્તુથી દાઢે એમ
કરવું; ડામવું; બાળવું, દેનતા ચાંપવો.

દગાવો, પું. બળતરા; મનસ્તાપ, જીવ દાઢવા
કરે એવું ને તે, ઉડા કારી ધાનો
સંતાપ:—છોકરીના રંગપાનો દગાવો.

દગાડિયું, વિ. અરધું બળેલું એવું તે; જો-
રણું; દાઢેલું એવું. ગંગાને કિનારે બધાંએ
શનને દગાડિયાં કરી જળમોહ કરાવ-
વામાં આવે છે.

દટંતર, નં. મોટા અને ભયંકર વાવાઝોડથી
ઉડેલી ધૂળમાં ગામો અને મુકો દટાઈ
જવાં તે; પ્રચંડ વામુએ ઉડાડેલી દાટી કે
એટલી ધૂળનું તોફાન; દટાઈ જવા રૂપી
આપત્તિ; એક ભયંકર ઇતિ. કહે. બારે
વર્ષે બાવો ખોલ્યા તો કહે કે બચ્ચા !
દટંતર આવશે. રેતાળ મુકોમાં ધણીવાર
પવને ઉડાડેલી ધૂળથી ગામો અને લાંના
વિસ્તારવાળી જમીનો દટાઈ જાય છે, રે-
તીનાં રણ નજીકના પ્રદેશમાં ધણી વાર
દટંતર આવે છે; ધૂલિપ્રલય.

દટાવવું, કિં. પ્રે. કોઈ દાટે એમ કરાવવું;
જમીન ખોદી તેમાં કોઈ વસ્તુ મૂકી ઉપર
માટી પુરાવવી; જમીનમાં ખોદી ધલાવવું.
દટાવું, કિં. અ. જમીનમાં, માટી તળે પુ-
રાવું; માટીથી ઢંકાઈ જવું; કોઈ પણ

પરતુ કે કામથી ભરાઇ ઢાંકાઇ જવું:—
એવા કેવાક કામમાં દટાઇ ગયા છે; તે
તો કહો ?

દટન, નં દટાવું તે, દટાઇ જવું તે. કહે-
પટન મો દટન. ધૂણિ પ્રસવમાં નાચ પા-
મવું તે. (૨) વિં દટેલું; જેનું મો
બંધ કરેલું હોય એવું, દટાયેલું જ રહે
એવું:—દટન જનન.

દટો, પું દટો; શીશીનું સાંકડું મો અથવા
નળ કે નાળચાનું સાંકડું મો બંધ કર-
વાનો કુચો તે. શીશીઓ, ઉલ્લઃ; ન-
ળીઓ વગેરેમાંથી પ્રવાહી દળી જાય નહિ
કે ચૂર્ણ વેરાઇ જાય નહિ તે માટે તેના
નાના સાંકડા મોમાં અયસાઇને આવે
એવું છૂંકું ઢાંકાય તે.

દડ, પું ઝીણી રેતીનો જથ્થો તે; રેતાળ જ-
મીનનો ઢપો તે; માટીની જમીન નહિ
પણ પગ ખુંપી જાય એવી રેતીવાળી
જમીન તે. (૨) ઝીણી રમેટીનો ઘર; ર-
મેટી; ગદ; પતનથી ઉડીને પડેલો કચરો.
પોચી જમીન.

દડકો, પું લચકો; લેદિ. (૨) પોદળો.

દડથો, પું ધણું જાડું ને ભારે ધાગું વાસણ.

દડદડ, અં ઉપરા ઉપરી રેલતું હોય તેમ;

એક પછી એક એમ વહેવું; ખળખળ:—

એની આંખમાંથી દડદડ આંસુ પડ્યાં.

(૨) ચાલુ પડતી ધારાનો એવો અ-
વાજ-વહેણ તે.

દડદડવું, કિં અં દડદડાટ વહેવું; ઝરવું;

નિતરવું; ધારા-રેલાબંધ પડવું; ધારા

પડતી હોય તેમ વહેવું; રેલા ચાલવા:—

પાણીએ દડદડતાં કપડાં પહેરી લીધાં.

દડદડાટ, પું દડદડ થવું તે. (૨) અં દડ

દડ થતું હોય તેમ; ઉપરાઉપરી રેલાબંધ

વહેતું હોય તેમ.

દડડી, વિં દડદડાટ રેલો ચાલે એવી; ધટ

પણ નહિ અને છેક પાતળી પાણી જે-

વીએ નહિ એવી દીલી:—દટી-દાળ.

દડખ, સીં દેપું; ચકતું; ચોસલું. (૨) ગડખ;
નાની ગાંઠ; સોળે; સુજન; ટપટી; ગડી.

દડખડ, અં દડખજ; ઉતાવળે ચાલતાં

અવાજ થાય તેમ; એક પછી એક ઉપરા-

ઉપરી દોડ્યાજ કરતું હોય તેમ; ધડખડ.

ઉં રાતે તો માંડે રંગડ દડખડ જણે

આવી ધાડ. દડખડ દડખડ=કુંક પણ અતિ

ઉતાવળે-પગલાંનો અવાજ થાય એવી

ચાલે ચાલતું હોય તેમ. એકદમ દોટ મૂકીરી.

ઉં ત્યારે દડખડ ચાલ્યો પાણી.

દડખડવું, કિં અં દોટ મૂકીને ઉતાવળે

દોડવું.

દડખડાટ, પું દડદડ થવું તે. (૨) અં દડ-

ખડતું હોય તેમ. ઉતાવળે; એકદમ ઝપાટે.

દડખડી, સીં ઉતાવળી દોટ; એકદમ મુંડી-

ઓવાળીને નાસવું તે:—એકદમ દડ-

ખડી મૂકી.

દડખણું, નં લાદ માટીની નાની ઢોડી.

દડખણું, નંકં સં દાખીને પુરવું; ઠાંસીને ભ-

રવું:—ગંદુકમાં દારૂ દડખવો.

દડથું, નં ચોસલું; ચકતું; ટપું. (૨) લેદિ;

લચકો.

દડખજલ, અં જરાએ ચોગ્યા-વિશ્રાંતિ લીધા

વગર ચાલ ચાલ કરવું તે; ચાલુ ચાલ્યા

કરવું તે, રજૂતામાં વિશ્રાંતિ લીધા વિના

ચાલુ ધીરા કે ઉતાવળે ચાલ્યા કરવું:—

દડખજલ કુચ કરતો તે દિલ્લી જઇ

પહોંચ્યો.

દડવું, કિં અં માટી ખેસાડી દેવી, થેપવું;

જમીનને ઘણી ઠોડીને સરખી કરવી. (૨)

ખળી કરવી. (૨) ગડખડવું; ગડવું;

ગડગડ ગડખડવું.

દડાવવું, કિં સં ચાકી જાય તેમ દડમાં

દોડાવવું, રગડવું.

દડાવું, કિં અં સાફ થવું. (૨) દડાની મા-

ફક ગડખડવું.

દડિયો, પું [સં. ટ્રોળ] દળ-પાંદડાનો

વાડકો; મડિયો; દલનો કોરો; પાંદ-

ડાનો પડો.

દહી, સ્ત્રીં ચિથરાં અથવા ફૂલ વગેરેની ગોળા; નાના લાડુ જેવો ગોળ આકાર તે. (૨) સ્તર કે દોરાનું ગોળ પિંધું; નાનો વિટલો; કોકરી.

દહક, અં ઉતાવળી ગતિને લીધે હેલાખાતું હોય તેમ; ડાલવું-ડચુમચુ ચતું હોય તેમ; ઉછળી ઉછળીને દોડવું:-નાનો કાકા કેવો ફૂક ફૂક ચાલે છે.

દહુદી, સ્ત્રીં દહી; નાનો દહો.

દહુલો, પું દહો; સ્તરનો, દોરડીનો, ચુથરાનો અથવા ફૂલનો ગોળ આકાર; લાડુ જેવો ગોળો. ઉં સોનાની ગેડી ને રૂપલા દહુલોરે. સ્ત્રી ગીત.

દહો, પું ચિથરાં, હુચા કે ફૂલનો જે ગોળ ધાત તે; મોટી દહી; લાડુ જેવો ગોળ આકાર :-પૃથ્વી દહા જેવી ગોળ છે

દહું, નં [સં. દમ્-દમન] હરાયા દોરને ગળે તેના બે પગની વચ્ચે અથડાવું રહે એમ બાંધવાનું લાકડું; ડહેરા.

દહવું, કિં સં આપવું; દેવું. (૨) દાન લઈ આવવું:-એ કંઈ દત્તી આવ્યો. રળી આવવું, કોઈએ આપેલું લઈ આવવું.

દહા, વિં [સં.] આપેલું. દીધેલું:-દહા-પુત્રકોષ્ટએ આપેલો છોકરો. દહાવિધાન=ખીજને છોકરો આપી દેવાનો જે વિધિ વગેરે તે. ખરાં માખાં 'આખો' એવું જે વિધાન કરવું તે.

દહાક, પું [સં.] ખરાં બાપે ખીજને આપી દીધેલો જે છોકરો તે; અચુક વિધિ કરી કાઢ પાસેથી લીધેલો જે છોકરો તે.

દહાત્રેય, પું એક ઋષિ અત્રિ અને અનસુયાનો પુત્ર-એ પ્રજા, નિષ્ણ ને મહેશ્વરના અવતાર રૂપે ગણાય છે. એ મોટા ચોગી પુરવ હતા. એમનું ચરિત લાગ વતમાં છે.

દહવું, કિં અં દહડ ચવું; રેલેરેલે વહેવું; નિગળવું; ચૂવું; દહડવું; ઝરીઝવું.

દહમું, નં [સં. હિષ્કિદમ્] દહડ એવા અવાજે વાગનારું વાજું; એક જાનનું દોલ, તાંસા જેવું વાજું. ઉં દોલ દમામાં ગડગડે. લશ્કરની આગળ વગાડવાનું શ્વર ચલાવે એવું એક વાજું.

દહુડી, સ્ત્રીં ધાર; ધારા; શેઠ, ઝીણા કાણા-માંથી પ્રવાહીનું દહડાટ બહાર વહેવું તે.

દહુડો, પું ધાર; રેલો; મોટી દહુડી.

દહો, પું દ અક્ષર અને તેનો એવો ઉચ્ચાર તે, દહાર.

દહુ, સ્ત્રીં [સં.] ચામડી પર ગોળ ચમાંકાં પડી જઈ થતો એક ખુજસીવાળો ખજુનો રોગ; દાદર; ધાદર. ખરજવા જેવો ચામડીનો રોગ.

દધિ, નં [સં.] દહિં; મળી ગયેલું દૂધ. દધિનત=માખણ. (૨) દહિંના દરિયામાંથી નિકળેલાં ચૌદ રત્ન. દધિસુતા=લક્ષ્મી.

દધિજા, સ્ત્રીં [સં.] લક્ષ્મી.

દધીચિ, પું [સં.] એક મુનિ. આ મુનિ બહુ ઉદાર હતા. દેવાને એમ કહેવામાં આવ્યું કે, જો દધીચિનાં હાડકાંનું ઈશ્વર શસ્ત્ર ખતાવરાવે તો દૈત્યો મરાય. આ ઉપરથી દેવો ને ઈશ્વર તેમની પાસે ગયા અને તેમનાં અસ્થિની માગણી કરી. દેવલોકના કલ્યાણ માટે તરતજ તેમણે હા પાડી-અર્થાત્ પોતાના મરણને માટે બીક કે પ્રાણને માટે પ્રીતિ રાખી નહિ પણ પોતાનો દેહ દેવને અર્પણ કરી દીધો. દેવોએ તેનું વજ્ર બનાવ્યું અને દૈત્યોને છુટ્યા.

દહુ, સ્ત્રીં દહામગ્નપતિની એક કન્યા. એ કાશ્યપને પરણી હતી અને તેને પેટ દાનવો ઉત્પન્ન થયા હતા.

દહુજ, પું દહુના પુત્રો તે, દૈત્યો, દાનવો; રાક્ષસો.

દનૈયું, નં (દનૈય) એક દિવમતી મહેનતનું જે લગાજત તે; રોજ; દહાડી. (૨) રોજ ને રોજનું કાચું નાચુ તે. (૩) રોજ ને રોજ રોકડે લગાજમે મળતી કર-

નાર. (૪) રોજ ને રોજ પ્રકટ થતું એવું;
રોજિંદું; દૈનિક-વર્તમાનપત્ર.

દખકામણુ, નં (૬૫સામણુ.) ઉપકાર યાદ
આપીને વખતો વખત દાખી દેવાનું જે
બહાનું તે; ઉપકારની યાદ કે જને લીધે
નમવું-દમાઇ જવું પડે તે. (૨) ઠોકડું
કારણ; ધમધી; દાખી દેવાનું મિષ.

દખક, વિં (૬૫૮) બમણું; ઘણું વધારે;
પુષ્કળ. (૨) જમીનની અંદર છુપાવેલું;
જમીનમાં દાટેલું; બહાર દેખાઇ નહિ આવે
એમ જમીનની અંદર હેંડું બંધ કરીને રા-
ખેલું. :-૫૮ ખાળકુવો, ૬૫૮ જાગર.

દખડવું, કિં સં લુચ્યાઇથી લઇ જઇ સં-
તાડી રાખવું; ઝટ જડે કે હાથ આવે
નહિ તેમ છુપાવી-સંતાડી રાખવું. (૨)
બહાર દેખાય નહિ ને જડે પણ નહિ એમ
જમીનમાં દાટી દેવું. (૩) સંધરી રાખવું.

દખોટો, પું હંચાં લુગડાં જેમાં ખાંખાં હોય
તે ગાંસડી. (૨) એક જાતની ખાંડ;
દખોટો.

દખણાવવું, કિં સં હોડી હંકારવી. (૨)
દાટવું.

દખતર, નં [ફા.] મરકારી અથવા ખાનગી
કામકાજના કામજનપત્રો અને દિસાખના
ચોપડા ને પત્રો વગેરે તે; ચોપડીઓ ને
લખવાના સાધનો વગેરેનો થેલો કે કાચળી
તે. કચેરીનું દખતર અને નિશાળિયાનું
દખતર. (૩) ચોપડી.

દખતરખાનું. નં દખતર રાખવાની જગ્યા કે
ઝોરડા તે. (૨) પુસ્તકાલય; લાઇબ્રેરી;
કિતાબખાનું.

દખતરદાર, પું દખતરી કામ કરનારાઓનો
ઉપરી અમલદાર. (૨) સરકારની જમા-
બદીનો વહીવટ કરનાર ને તેની નોંધ વગેરે
રાખનાર અમલદાર.

દખતરદારી, ઓ દખતરદારના ઓહાને લ-
ગતા કામકાજનો વહીવટ કરવો તે, દખ-
તરદારનું કામ તે.

દખતરી, પું દખતર લખનાર અને રાખનાર.
દખન, નં [આ. દફન] મડદાને દાટવાની
ક્રિયા તે; દાટવું તે; ભૂમિદાહ, દાટીને
ઠેકાણે પાડવું તે.

દખનાવડું, કિં સં દાટવું; જમીનમાં ખોદી
લાવવું; ગાડવું.

દશે, વિં [આ.] આમતેમ ફેંદીનાંખીને
માંડી વાળવું તે; ત્રિખેરી નાંખેલું, નાશ
કરેલું; પનાવેલું, પરિપૂર્ણ કરી આપેલું.
(૨) અં જથ્થે; સામગ્રી રીતે; સાથે. :-
એકદે-તારે. (૩) પાયમાલ થઈ આમ-
તેમ પડેલું. :-રૂદેદે. કિં પ્રં રૂદેદે
કરવું=ચુંપા-છુંડે છુંડે કરી નાંખવું,
કામમાં આવે નહિ એમ છુંડે પાડી નાં-
ખવું. દશે કરવું=પુરું કરવું; પાયમાલ
કરવું; વેરી નાખવું.

દશેદાર, પું લરકરી સિપાઇઓની નાની ટુક-
ડીનો ઉપરી; જમાદાર; રિસાલદાર. (૨)
હંચા દરજ્જાનો સિપાઇ; પોલિસ ખા-
તાનો અમલદાર.

દશેદારી, ઓ દશેદાર તરીકે જે કામ કરવું
તે; દશેદારના ઓહાનું કામ તે.

દશેજી, વિં બેવકુફ; મૂર્ખ, કમગણ્યલું, ક્ષેણ.
દખડાવવું, કિં સં ધમકાવવું; ધમધી આ-
પવી; દમ ભિડાવી ડરાવવું. (૨) હલકું
પાડવું. (૩) હલકારવું. (૪) દાખીને-
ચાંપીને ખાવું. અમલદારી તોર-સત્તાના
તોરથી દમ દઇ ગભરાવવું-ડરાવવું;
ખીચાવવું.

દખદખો, પું [ફા. દવદવા] મોટાઇ કે
પદવીને શોભતો જે ઠાંઠાક તે; લલોકા;
દમામ; વૈભવ; જાહોજલાલી. (૨) ગૌરવ;
પ્રભાવ. (૩) દખદખ થતું-મોહું એવું જે
તે, અપચાવાળી પેટ-પેટુની જે હાલત
તે; દખદખ, ઘડઘડ પેટમાં થતું-પેટમાંનું
અપરિપક્વ અન્ન તે-અપચો.

દખવું, કિં અં. દખાઇ જવું; નરમ પડી
જવું; શેહ પડવી.

દબાજી, નં દબાવવું તે; દાખ; આભાર નીચે હોવાપણું. (૨) આગ્રહ, ખેંચ, કોઇને દબાવવાને કહેવું તે. (૩) ભાર, બોલો, ઉપરનું ભેરદાર ઢાંકણ. (૪) દબાવવાને માટે વસ્તુ ઉપર મુકવાનું જે વજન તે. કિં પ્રં દબાજી કરવું=અમુક કામ કરવાનો આગ્રહ કરવો; દાખવું. દબાજી નીચે આવવું=આગ્રહને લીધે કરવું પડવું; દબાજી ચલાવવું.

દબામણ, નં દબાવવાની જે વસ્તુ-બોજ તે. (૨) આગ્રહ. (૩) કોઇ વસ્તુ દબાવવાવાને માટે આવવું પડતું લવાજમ.

દબામણી, સ્ત્રીં દબામણ.

દબાવવું, કિં સં ભારતણે મૂકવું, ચાંપવું, સંક્રાપ=ચપટ થઇ જમ એમ કરવું; ઉપસેવું હોય તેને નીચે બેસાડવું; થોડા વિસ્તારમાં સમાવવું, અગ્રણું, અંદર ઠાસવું; ભેરથી હેઠે બેસાડવું. (૨) આગ્રહ કરવો, ખેંચ કરવી, દરજ ખાકવી; શરમમાં નાંખવું. (૩) દબાડાવવું, ધમકી આપવી. [૧] તાબે-કળજે રાખવું. [૫] ચાંપીને ખાવું.

દબીજવું, શેઠમાં પડવું, નરમ થઇ જવું, દબાવું, નિઃસત્ત્વ થઇ જવું, ભેસ ઉતરી જવો.

દબેસ, વિં દબાયેવું, ઓશિયાણું; કોઇના ઉપકારમાં હોય એવું; તાબેદાર, ઓશિંગણ; અધીન, તાબાનું.

દમ, પું [પ્તા. દમોદન] પ્રાણીઓ નાકવાટે જે હવા લે મૂક કરે છે તે, આસો-અધાસ, આસ. (૨) પ્રાણવાયુ, જીવ. [૩] રેફસમાં કંઈ જરાઈ જવાથી આસ લેવા મુકવામાં મુશ્કેલી પડે એવો એક રોગ, હાંફણ, આસ. [૪] ઔષધિમાંનો અસર કરનારો ગુણ, સ્વાદ, રસ, સત્ત્વ તે.-રસોર્ધમાં કંઈ દમ નથી. [૫] ભેર; કૌવત; શક્તિ :-સિપાઈમાં કંઈ દમ નથી. [૬] ભેરથી ધુમ્મસો ખેંચવો તે.-ગાંભી

બે દમ માર્યા કે ઢળી પડ્યો. (૭) દિમાક; શેઠ, બારબોજ, વજન, સ્વાખ, ઉપરનું ભેર, લાલકો. કિં પ્રં દમ રાખવો=સ્વાખ દેખાડવો, શેઠ પાડવી. રાખવી. દિમ્મત રાખવી. અભિમાન રાખવું. દમ ખાવો=વિશ્રાંતિ લેવી, ચાક ખાવો. શેઠ ખાવી, ડરી જવું. દમલેવો=થાસ કાઢી નાંખવો, ચકવી નાંખવું, ખૂન સતાવવું, દુઃખ દેવું, હેરાન કરવું. દમ નીકળી જવો=મરી જવું, મૃત્યુ યવું. બેદાલ-કાપર થઇ જવું, કંટાળી જવું, ચાકી જવું, દમ દેવો=ધમકી આપવી, સગ્નની બીક બતાવવી. દમ બિડાવવો=ખાકી સ્વાખ દેખાડવો. દમ કાઢવો=દેખી નાંખવું. રં પ્રં દમ માં ને દમમાં કામ લેવું=ખાકી સ્વાખથી ચલાવી લેવું; બજો-ઉપરને, સ્વાખે કામ લઇ લેવું દરદમ=દરેક. એકદમ=જડ, તરત. દમગોટીલો=છોકરાઓની એક રમત. [સં દમઃ] શાંતિ રાખવી તે, શમ; શાંતિભાવ, [૨] દમવું તે, પીડા. (૩) દંડ; સિદ્ધા, સગ્ન. [૪] દાન્તિ, કપેશ સહેવાપણું, કૃતિ, ક્ષમા દમ. દમશમ.

દમક, સ્ત્રીં અગક; અમક; તેજની લખલ-ખાટી; અથક. (૨) વિં પીડનાર; દુઃખ દેનાર, દમન કરનાર.

દમકવું, કિં અં અથકવું; તેજદોષ થવો, અગકવું, અમકવું; પ્રકારાવું; તેજ મારવું. ઉં દમિનો દમકે ધન ગરજે ને દાદર દુરદુર કરતા. [૨] વાગવું; અવાજ થવો. ઉં દમકે લોલ દમામાં.

દમગોટીલો, જીં દમ.

દમઘોષ, પું મહાભારત કાળનો એદિદેશનો રાજ ને શિશુપાળનો બાપ.

દમડી, સ્ત્રીં હલકી દિમ્મતનો એક સિક્કો પાઇ જેવો. હાલ ચલણમાં નથી. પેસો. દમડીભાર-દમડીપૂર=દમડી જેટલા વજનનું; જરાક; જરા જેટલું. કહેંદમડીદમ

ડી કરતાં રૂપિયો થાય. કાંકરે કાંકરે પાળ-
બંધાય. ચમડી તોડે પણ દમડી ન તોડે=
જીવ જીવ તોપણ પૈસો ખરચે નહિ
એવું. દમડીએ ઉંટ મળે પણ દમડી ક્યા
છે ? પૈસો એવી ચીજ છે કે તેનું સો
મળે-મોંધું હોય ને કાઠ દમડીએ ઉંટ
આપે પણ પૈસા વગર તે લેવું શેણે ?
એવા અર્થમાં આ કહેવત કહેવાય છે.

દમડો, પું પૈસો, દમડો સિક્કો (૨) જીવ,
પ્રાણ; દમ.

દમણ, નં દખણ ગુજરાતમાંનું એક બંદર.
એ હાલ પોર્ટુગીઝને તામે છે. -દહાણ
દમણ. (૨) પીડન, સતવણી, દમણું તે,
દમન —નાગદમણ.

દમણી, સીં બળાં ભેડાય એવી નાની
ગાડી, ડમણી, ડમણિયુ.

દમણું. નં મોડું ગાદું, ડમણિયુ (૨) પી-
ડન, પીડા, સંતાપ, દમ્યા કરે એવું જે
કંઈ હોય તે, દમન.

દમદમાક, પું દમદમો, કાકમાક. (૨) અં
દમ દમ થાય તેમ. દમામંધ, સડસ
ડટ. (૩) રોફ, ભલકો, ભેડકમી

દમન, નં [સં] દમણું તે, પીડ, સતાપ,
દુઃખ (૨) રમડીને વશ કરવું તે, હમી
દમીને વશ કરવું તે :—પ્રિયદમન.
રંગડાટ, બળતરા, દાઝ

દમપરદમ, અં વારવાર. ઉપરાઉપરી.
(૨) એક ઉપર એક ચલમના સપાટા
લેવા તે

દમરો, જીં ડમરો.

દમણું, વિં દમના રોગવાળું, દમિયલ.

દમણું, કિં સં [સં દમ્] આગ્રહથી મન
મારવું. જાનના બળ તોડવું, મન છદ્દિ
યોને વશ કરવી. —પ્રિયદમન. (૨)
પીડવું; સતાવવું, રંગવું, સતાવવું,
દુ ખેડવું, નડવું.

દમાક, પું શેઠ પડે એવો દેખાવ રોફ,
ભલકો.

દમામ, પું રોફ; ભલકો; કાકમાક; તેજ
દેખાવ.

દમિયલ, વિં દમના રોગવાળું, દમિયું.

દમોદમ, અં બરોમર સરખું થયેનું હોય
તેમ, સરસાધી.

દમણું, નં દળનાના જે દાણા તે, દળણ
દરણ.

દયા, સીં કોઈનું દુઃખ-વિપત્તિ ભેધને તેના
પ્રતિ જે નરમ અને સહાય કરવાની લા-
ગણી થાય છે તે, કરણા, અનુકંપા.
દુખીને માટે માણસના હૃદયમાં ઉપજતી
મયા. (૨) રહેમ નજર કિં પ્રં દયા
આવવી, દયા ઉપજવી. દયા કરવી. કહે-
દયા ઝાકણને ખાય=દયા કરવા જતાં
હસાવાવ.

દયામણું, વિં દયા ઉપજવે એવું તે, કરણ.

(૨) ગરીબ, દીન. ગરીબીથી કે દુઃખથી
વિનાશ ગુણેણું હોય એવું.

દયાવંત, વિં દયાળું.

દયાવાન, વિં દયાળું.

દયાસિંહું, પું દયામાગર.

દયાળ, વિં દયાળું

દયાળું, વિં દયાવાન, જેના હૃદયમાં દયાભાવ
હોય તે.

દયાળુતા, સીં દયાવૃત્તિ તે.

દયિત, વિં [સં] પ્રિય, વહાણું. (૨) પું
વહાલો પતિ, પક્ષમ.

દયિતા, સીં [સં] વહાલી સ્ત્રી, પ્રિયા,
પ્રેયસા. (૨) સ્ત્રી

દર પું લાવ, કિમ્મતનો આધાર, કિમ્મત.

(૨) જેમાં ઉસ-ખાર થાય છે એવી જ-
મીન, ખારોટ, સાધારણ ખાર અચ્ચર.

(૩) નં જમીન દિવાલ વગરમાં પડેલું
ખાણું, પોવ, કાણું, ભોક. સાપ, ઉદર
પીડીઓ વગેરે જીવજંતુને રહેવાનું
ઘર. (૪) માર્ગ, રસ્તો, વાટ. (૫) અં

પ્રત્યેક, હરેક, એક એક જુદે જુદું એમ.
દરએક, જીં દરેક.

દરકાર, સ્ત્રી [ફા] ગરજ, તમા, જરૂરિ-
યાત. :—એને તમારી ક્યા દરકાર છે ?
(૨) કાળજી, ચિંતા, કિંદર. :—એને છો-
કરાંની દરકાર નથી.

દરખાસ, જુ. દરખાસ્ત.

દરખાસ્ત, સ્ત્રી અમુક આગ કરવું, એની જે
નમ સૂચના તે, ખીજના અભિપ્રાયને
માટે રજુ કરેલો ચોતાનો મત તે. પ્ર-
તિજ્ઞા, પ્રમેય, પ્રસ્તાવ, કર્તવ્યનિર્દેશ
(૨) સરકારી હુકમનો અમલ કરવા દેવાની
જે અરજ તે. :—હુકમનામું બમલવાની
દરખાસ્ત. કિં. પ્ર. દરખાસ્ત કરવી—મૂ-
કવી, લાવવી. દરખાસ્ત પમાર ચનાં કરાવ
કહેવાય છે. પ્રતાવ સૌ પમદ કરે એ-
ટલે સિદ્ધાંત કહેવાય.

દરદા, સ્ત્રી [ફા.] પીગ પૂજવાનું ટેકાણું,
ઈસ્લામી સંતની બેઠક; પીરની બેઠક.
(૨) મુસલમાન પાક પુરૂપ—સંત જનનું
એક ધામ જે જે મસજિદથી કેંઈક જુદી
ખાધણીનું વિશાળ ચોકવાળું હોય છે.
(૩) આંગણું, ખારણું. (૪) મકાન,
મઢી, દરગા.

દરજુજર, સ્ત્રી માફ કરવું તે, સાંખી જવું;
ક્ષમા કરી દોષ હોય તે ક્ષમામાં નાહ લેવા
તે, અખાધ કરવા તે, જવા દેવું; દોષને
જતા કરવા કિં. પ્ર. દરજુજર કરવું =
ક્ષમાની દૃષ્ટિએ સામાના દોષો જતા કરી
ચલાવી લેવું. (૨) ક્ષમા; માફી.

દરજીણુ, સ્ત્રી દરજીની બાઈડી; દરજી જાતિ-
ની સ્ત્રી. સિવવાનો ધંધો કરનારી સ્ત્રી.
દરજી, પુ. સિવવાનો ધંધો કરનાર માણસ,
મેરાધ; કપડાં સિવવાનો ધંધો કરનારી
જાતિ—નાત. કહેવું દરજીનો છોકરો જીવે
ત્યાં લગી સિવે.

દરજો, પુ. [આ] પદવી, માનમરતબો,
એકાદો અધિકાર. [૨] વર્ગ; પાયરી;
મોટાપનો જે અધિકાર તે. [૩] લાવકાત
ચોગ્યતા.

દરડ, સ્ત્રી દોડ. (૨) દડ.

દરણું, નં. દળણું. દનવાના દાણા તે.

દરદ, નં. [ફા.] શરીરને ચતું જે દુઃખ તે.
પીકા, બ્યા. (૨) રોગ; વ્યાધિ. (૩)
મનનું દુઃખ તે; અંતર મંતાપ. (૪)
મર્મ; છુપોબેદ.

દરદાગીનો, પુ. અલંકાર વગેરે; ધરણું માંડું.
દરદાવો, પુ. હક ઇલાકો; અધિકાર.
દરદી, વિ. દુઃખી, જેને દરદ થયેલું હોય તે.
(૨) માંડું; રોગી. (૩) ગ્રેગ પીકાથી
પીડિત; ધાયેલ, :—દરદ દિલ દરદીલું
દરદીજ જાણે રસિક, અનુભવી.

દરપણું નં. દર્પણ

દરખાર, પુ. [ફા.] રાજસભા; રાજાને સભા
ભરવાનું—રહેવાનું મકાન; રાજમહેલ, રાજ-
વાડો. (૨) રાજાની કચેરી. રાજ્યકાજ
ચલાવવાનું ઠેકાણું. (૩) રાજ, પાદશાહ.
નાનો સામંત રાજ, કંકાર, તાલુકદાર,
ગરાસિયો. :—દરખાર ક્યા ચાલ્યા ? (૪)
રાજા જેવો બોળિયો, ઉદાર અને મોજ
માણસ, બોળો, ઉદાર. ખુદશા દિલનો
માણસ. (૫) નાનો રાજ્ય પ્રદેશ; નાનું
રાજ્ય ને તેનો ધણી તે. (૬) સરકાર.

દરખારી, વિ. દરખારને લગતું, દરખાર સં-
બધી, દરખારનું.

દરસ, પુ. દર્શ.

દરમાચો, પુ. [ફા.] નોકરને આપવાનું જે
માસિક લવાજમ તે, મહીનો, મહીના
માટે આપવાની બદમાની—મહેનતની રકમ,
પમાર.

દરમિયાન, અં. [ફા.] અમુક નિશ્ચિત
કાળની અંદર; વચલા વખતમાં; વચગાળે;
માં, અંદર, વચ્ચે.

દરમિયાનગીરી, સ્ત્રી વચમાં પડીને કામ
કરવું તે, વચ્ચે રહેવાપણું.

દરરોજ અં. હરહમેશ, હરમેશ; નિત્ય, પ્રતિ
દિવસ.

દરવાગે, પુ. [ફા.] રહેર અથવા મોટા
મકાનમાંથી બહાર નિકળવા જવા. આવ-
વાને માટે રાખેલું મોટું ખારણું; દાથી

વગેરે આવડા કરી શકે. એવું મોટું-વિ
શાળ બારણું—રસતો; માર્ગ.

દેરાણી, પું. દેરાણ. ઉં. કાયા નગરમાં
હોશે કાસકાર ને, દેરા ને દેરાણી ચાશે
વેગળા. મો. લ.

દેરાણ, પું. [પા.] દેરાણે સાચવનારો
સિપાઈ; દારપાળ.

દેરાણ, પું. દેરાણે કરનારો મુસલમાન મા-
ગણ; બિલા માગતો દેરાણે કરતો એવો
કહાર.

દેરાણ, લું. દર્શન.

દેરાણ, લું. દર્શવું.

દેરાણિયું નં. કાચ, સ્થિતિક અને સોનાના
મણકાનું સોએ અને બાળકોને હાથને કડિ
પહેરાવવાનું ખેરખા જેવું એક ધરણું.

દેરાણ, કિં. અં. દેખાવું.

દેરાણ, અં. વર્ષોવર્ષ, પ્રતિવર્ષ.

દેરાણ, સીં. લું. કાસ.

દેરાણ, સીં. [પા. દફ] ચામડી ઉપર
ચતો ખુજલી આંખા કરે એવો ગોળ ચક-
રડા—ચાકાનો રોગ; ખુજલીનો રોગ.

દેરાણિયું વિં. દેરાણના રોગવાળું; લુખસિયું.

દેરાણ, વિં. [પા.] નિર્વાહ અને ઇતનની જરૂ-
રિયાતો માટે તંગી વેડે થણુ ઉઘોગ કરે
નહિ એવા સ્વભાવનું; અનુઘોગી, આજસ.
(૨) ગરીમ, દીન, કંગાલ. (૩) ચંચળાઈ
વગરનું, અચેત-જડ જેવું, એદી. (૪)
નાં નિર્ધન અને નિરુત્સાહો એવો મા-
ણસ, જેનામાં કંઈ માલ ન હોય એવો
માણસ.

દેરાણતા, સીં. ગરીબી; દૈન્ય; કંગાલિયતા;
આજસુપણું. (૨) નિર્ધનતા.

દેરાણપણું, નં. દેરાણતા; દેરાણપણું.

દેરાણી, વિં. દેરાણ; ગરીમ; આજસ; નિર્ધન;
કંગાલ.

દેરાણી, વિં. [પા.] દેરાણને લગતું; સમુદ્ર
સંબંધી; દેરાણનું—દેરાણી ફાળ. (૨)
એક ભતનું રેશમી કપડું. ચિનાઈ રેશમી
કાપડ—દેરાણપર ચઢે આવતું તેથી.

દેરાણી, સીં. [પા.] કારણ સાથે મન ।
લેવું તે; કરીને વિચાર કરવો તે; સગ-
ખાટાનું તોલ કરવું તે; ધારણા; ખ્યાલ;
દેરાણી.

દેરાણી, પું. [પા.] દેરાણ. ઉં. દિયર
દિલનો દેરાણ વધાર આપેને, દેરાણી
રાણીરાવ, દુખડાં કાપેને. ક. ફ. ડા.

દેરાણી, પું. [પા.] પૃથ્વી ઉપરનો ખારા
પાણીનો મોટો જળ વિસ્તાર તે; સમુદ્ર;
સાગર; જળનિધિ; મોટો વિશાળ જળ
સમુદાય. કિં. પ્રં. દેરાણી એળંગવો=
સમુદ્ર ઉપર ચઢેને સામેના ખંડમાં
જવું; સફર કરવી. દેરાણી ખેડવો=દેરાણ
પાર રહેલા દેરાણ સાથે વેપાર કરવા જવું;
દેરાણપારનો વેપાર કરવો. રં. પ્રં. દેરાણ
જેવું પેટ રાખીએ. એ તો દિલનો દેરા-
ણ છે. વિશાળતા બતાવવાને માટે વપ-
રાય છે. કહેવું દેરાણી કે દેરાણ=અર્થાત્
દેરાણીને કે દેરાણ-રાજાનો આશ્રય લીધો
હોય તોજ દળદર હીટે. દેરાણમાં રહેવું
ને મગ્ધર સાથે વેર=પાણીમાં રહેવાનું
હોય અને મગ્ધર સાથે વેર હોય એ કમ
પાલવે ન પાલવે માટે સંપ કરીને
રહેવું નોંધવું.

દેરાણી, સીં. શુદ્ધ; મર્વત-ખડકમાંની કાટ તે.

દેરાણ, અં. પ્રાપ્ત; એકેએક.

દેરાણ, કિં. અં. ધાધોડપણું; દેરાણપણું;

નિગળવું; ધારે ગળ્યાકરવું; ચૂવું; ગળવું;

વહેવું; ઝરવું.—ચરારે કોઈ દેરાણ છે.

(૨) ધારા પડે એમ નાંખવું; દાણા પ્રે-

રવા; દેરાણ પડે તેમ કરવું. અનાજ વા-

વવાની ચાવગના મોંમાં મુકીએ મુકીએ

બીના દાણા નાંખવા.

દેરાણ, પું. ધોધવો; ધાધોડા; ધાર; પ્રવાહી

પદાર્થની ભડી ધાર. (૨) અનાજ-દાણા,

રેતી વગેરેની ભડી ધાર તે.—કામળો

હોયો ક્યો એટલે તો ઉંદર પાડેના બા-

કમાંથી ચોખાનો દેરાણ થતા મડિયો.

દેરાણ, સીં. [પા. દુર્ગ] દો; ધરો; અણખેડ

દલાદી, સ્ત્રીં દલાવનું કામ તે. (૨) દલા-
લતી હકસાધ; આડત; કમિયન. કિં પ્રં
દલાવી ખાતી=સોદો કરાવરાતી તેમાંથી
હકસાધ લેવી; ચોકડું એસાડી હક-
સાધ લેવી.

દલાવું, નં દલાવી.

દલિત, વિં [સં.] દળેલું; ચૂથિત; ભાગેલું,
કચરેલું.

દલીલ, સ્ત્રીં [જ.] કોઈ બાબતની મુદ્દાસર
તકરાર તે; અમુક બાબત આમ હોવાથી
આમ પુરવાર થાય છે, એમ બતાવવું તે;
સબબ; કારણ. કિં પ્રં દલીલ કરવી=
નિવાદ ચલાવવો; મુદ્દા રજુ કરવા.

દહો, પું ચાપણ; પુંછ; મિલકત.

દબ, પું [સં.] વસે વાંસ અથવા લાકડે
લાકડાં ધસાવાથી ઉત્પન્ન થયેલો અગ્નિ તે,
વનની આગ. વનમાં એની મેળે સળગી
ઉઠેલી જે આગ તે; દાવાનગ. (૨) વન;
જંગલ; અરણ્ય. (૩) સંતાપ; બળતી
પીડા; બળતરા, (૪) ઓસ; ઝાકળ;
હવાને મલિન કરતી હવામાંની પાણી રૂપ
લેની વરાળ, -ધુમ્રમ્. કિં પ્રં દવ બળવો
જંગલ બળવું. મોટી ખાવમાંથી કરનારો
ખનાવ બનવો, દવ બાળવો-સગાડવો=
ઉત્પાત થાય એવું કરવું; નાસાગરક કામ
પેલાવવું-કરાવવું.

દવન, નં દહન. ઉં દુઃખ દવન સીતારામ.
દવરાવવું, કિં સં આધાન કરાવરાવવું;
ખીજ ન ખાવવું. (પશુમાં):-મેંશ દવરાવતી.

દવલું, વિં અગ્નિખામલું.

દવા, સ્ત્રીં [જ] ઓસડ; જડીબુટ્ટી; રસા-
યન વગેરે. કિં પ્રં દવા કરવી=ઓસડ
કરવું, (૨) ઉપાય કરવો, વ્યંગમાં-
સખત પગલાં ભરી ઠેકાણે લાવવું.

દવાઇ, સ્ત્રીં ઓસડ; દવા. (૨) ઢુકમ; આઘાત;
આથ.

દવાખાતું, નં ન્યાં દવા મળતી હોય તે
ઠેકાણું; ઔષધસાળા.

દવાગીર, વિં આશિષ દેનાર, આશીર્વાદ
સારનાર-આપનાર.

દવાડિયું, વિં બળવું ન બળવું થયેલું હોય
એવું; અર્જદગ્ધ; થોડું બળી-દાઢીને હો-
લાઇ ગયેલું હોય એવું:-કાશીમાં મહાદેવે
દવાડિયું કરી ગંગામાં હામેલી મૂકે છે.

દવાત, સ્ત્રીં રચનાઇતો ખડિયો ને કકમ-
દાન તે.

દવાતી, વિં કારકુન; મહેનો; દવાતરાજો.

દવાદાર, નં ઓસડવેસડ; સારવાર; ઓસડ
ને ઉપાય કરવા તે.

દવેખ, પું બળાપો; ઉંડો ઉપ્ર-કારી સંતાપ;
અનસ્તાપ.

દશ, વિં [સં.] પાંચ ને પાંચ જેટલી અથવા
પાંચથી બમણી સંખ્યા તે; ૧૦, આઠ
ને બે, દસ.

દશક, પું [સં.] એક આખી રકમનો
દસમો ભાગ તે; દસમો ખંડ ભાગ તે.
(૨) દસનો જથ્થો; દસકો.

દશકધર, પું દમખાધ-ગાંધારી રાવણ.
દશકધ, દશગ્રીવ.

દશદિશ, સ્ત્રીં [સં.] પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર ને
દક્ષિણ એ ચાર ખાતુઓ, ચાર ખુણા
અને ઉપર હોંગ મળીને જે દસ ખાતુઓ
તે. ઉં દમે દિશાએ સોર મપેલો. દસે
દિશા અર્ચન થઈ રહી હતી

દશધા, અં દસપ્રકારે; દસરીતે; દસવિધ.

દશન, પું [સં] દાંત.

દશનાવડી, સ્ત્રીં [સં] દાંતની હાર; દાંત
પંક્તિ.

દશમ, સ્ત્રીં [સં] પંખાડિયાની દશમી તિથિ તે.

દશમી, સ્ત્રીં દશમનો-દસમો દિવસ તે; દ-
શમ. (૨) દૂધે બાંધીને બનાવેલી રાટલી;
પાણીને નદલે દૂધ વાપરીને બનાવેલું તે.

દશમું, વિં [સં દશમ] દસમા દિવસ ઉપ-
રતું; સંખ્યાએ દસ ઉપર આવતું. દશમું
દાર=વાળતું.

દશમૂળ, નં [સં] દશ બળતી ઔષધિનાં
મૂળ તે.

દશમેાડ, પુ૦ દિકમૂઠ; દિશાભગ મયો તે.

દશમેાડ થવી=દિશા જુનાઈ જવી

દશાદરા, ન૦ [સં] જેક સુદિ પડવેથી દગમ વગી મોટા તીર્થોમા'જે ઉત્સવ વગેરે થાય છે તે વત ગગોત્સવ પુરાણો ઉપરથી જણાય છે કે, જેક સુદિ દશમ મગળવાર અને હસ્ત નક્ષત્રમાં ગગાએ પૃથ્વી પર આગમન કર્યું હતું ગગાસ્નાન દસ પાતક હરે છે માટે આ ઉત્સવ=દશનું નામ દમહરા પડેયું છે ગગા=દશદરા=દસ પાતક ટાળનારી પડવેથી દશમ લગી રાજ ગગાસ્નાન કરવું, ગગાની પૂજા કરવી ને દસમે દિવસે દસ આહાણોને દાન વગેરે આપવું, એ આ નતનો મુખ્ય વિધિ છે આપણા લોકમા ગગા દશદરા એમ કહેવાય છે

દશા, ઓ [સં] રિયતિ, હાલત (૨) પડતી હાલત—હમણું તો આ દશા છે. દીના વસ્થા (૩) જન્મકાળ ઉપરથી મહાદિ કના સંબંધને લઈ સારા ખોટા વખતને લગતો જે અમુક કાળ ગણાય છે તે—સૂર્યની દશા (૪) ગાડી ઉજવા માટે પૈડામા ધાલવાની જે તેનવાળી ચિદરડી તે (૫) વણાટની જેવે જુદા રહેવા તાનજાના છેડા, આનરી, દશા.

, પુ૦ વિષયના દશ અવતાર=જન્મ તે. મત્સ્ય, કૂર્મ, વરાહ, ત્રીસ હ, વામન પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ શુદ્ધ અને કલિક દશાહ, પુ૦ (દશઅઘ) દસમે દિવસ મરણ દિવસથી ગણતા આવતો દશમે દિવસ દસમું

દશાશ, પુ૦ [સં દશ+અંશ] દસમે દિવસો તે એક આખી ઓળનો-૨૩મનો દશમે ભાગ તે (૨) દસ ન્સને કહેડે ગણી શકાય એના નાના અંશો આણવાની એક દિસામી રીત અપૂર્ણ કર્મા ન્યારે આમ લખાય છે ત્યાં દશાષ્ટી રીતે ૧ એમ લખાય છે અને સદ્ભાષ ૦૦૧ એકડાની

પાછળ મીડાં મૂકીને અશચિદ્વધી બતાવાય છે.

દશી, ઓ૦ કપડાના છેડા ઉપરની આંતરી પાલવના છુટા તત્તુઓ.

દશીવીશી, ઓ૦ દસવીસ વરસની વારા ફરતી આવતી સારી માડી હાવત તે, અહીં પડતી, સુખદુઃખ, તડકાજાડા

દશોરા, પુ૦ વિજયાદશમી, આસો સુદિ ૧૦ દશોયાં, ન૦ પરણેના વરને તેના સસરા તરફથી વારા ફરતી જે દશ જમણુ આપવામાં આવે છે તે. ઉ૦ દશીયા જમવાને રવા સોમપ્રદાય

દશોદ, વિ૦ દસમે ભાગ

દશોર, વિ૦ વજનમાં દસ વાર શેર જેટલું

દશોરી, ઓ૦ દસશેર વજન બેખાય એવું એક કાટલું દશશેરા

દશોરો. પુ૦ દશ શેર વજન બેખાય એવું એક વજન, કાટલું

દસ, પુ૦ દસ

દસકત, પુ૦ [ફા વસ્ત્રકત] અક્ષર, હરફ, અમુક ઉચ્ચારનું ચિહ્ન (૨) હાથનું લખાણ (૩) સહી—અહિં તમારા દસ કત કરો કિં ૫૦ દસકત છુટવા=મરોડ-દાર અક્ષરના ખાડામાં કનમ ફેરવ્યા કરવી કે જેની તિનેાં મરોડ હાથે ચઢી જાય

દસકો, પુ૦ દસદસનો જથ્થો તે (૨) દસવરસ.

દસકોઈ, ન૦ રાજનગર ફરતો દસ કોથ જેટલો વિસ્તાર તે રાજનગરને લગતું પરમણુ અમદવાદ જેમા મુખ્ય નગર છે એના દસ કોથ વિસ્તારનો તાલુકો

દસમ, ઓ૦ પંખવાડિયાની દસમી તિથિ.

દસરા, વુ૦ આસો સુદિ દશમનો દિવસ અને તહેવાર વિજયાદશમી ૩૦ પ્ર૦ દસરાનો પાડો મારવો=ખાલી બડાઇ મારવી કહે૦ જે થોડું દસરાને દિવસે ન દોડયુ તે શાકામનું=પ્રસન્ન બતાવાય તેજ હોશિયારી ખરી

દસાદ, ઓ૦ દગમા દિવસની મરણોત્તર ક્રિયા

કરવી તે; દસમાનો દિવસ અને તે દહાડે
કરવાનું ક્રિયમાણુ વગેરે તે.

દસી, જુ. દસી.

દસીવીસી, દસીવીસી.

દસુંદ, ઓ. દસમે દિવસે આવે એટલી આયપદ
તે; દસમે ભાગે મળે એવી વાર્ષિક ઉપજ.
(૨) દસમે ભાગ. ઉ. દસુંદ આવે પાપની.
નરભેરામ.

દસુંદિ, જુ. દસેડી

દસેડેડી, વિ. અમુક ઉપજનો દસમે ભાગ
મેળવનારો-ખારોટ; ભાટ, ચારણ તે. ઉ.
રૂડા દસેડેડી રખિયલતણા, સિરદાર નામ
શુભ સેવ. શામળ.

દસ્કત, પું. અક્ષર; હરફ.

દસ્કતશિક્ષક, પું. દસ્કત સારા કાઢતાં શી-
ખનાર-મહેનાજી; દોપિસ્તાં છુટાવનાર.
(૨) વિ. જેથી અક્ષરનો મરોડ શિખાય
એવું; અક્ષર સારા કાઢતાં શીખવનાર:-
દસ્કત શિક્ષક કોપીશુકો.

દસ્ત, પું. [ફા.] હસ્ત; હાથ; કર. (૨) સત્તા;
અખતિયાર; કાણુ. ઉ. તને આપું અનુ-
પમ વસ્ત, કોઇનો મુજ પર હોય ન દસ્ત.
(૩) ઝાડો; મગ; જીવાળ.

દસ્તાન, ન. ઓએનો માસે માસે જે રમ
આવે છે તે; અડકાવ.

દસ્તાનું, ન. દસ્ત ઝીલવાનું જે ખાત તે;
માંદા માણસને મગમૂત કરાવવાનું જે સગ-
વડવાળું હામ તે. દસ્તાના.

દસ્તાવેજી, પું. [ફા.] તરત અપેક્ષ આપવો
પરે એવો જે લેખ તે; લેખ દેખ સંબંધી
લખાણ; કોઇ વસ્તુ આપ લે કરનારાઓ
વગે ચયેલું જે લખાણ તે; લખત; લેખ;
ખત; લખેલો આધાર-દાખલો તે. સર-
કારી સનંદ અને લખાણ વગેરે તે.

દસ્તાવેજી, વિ. લેખી.

દસ્તુર, ઓ. [અ] રીત; રિવાજ; ચાલ; ધારો;
શિસ્તો. (૨) વેરા; કર; દાપું. (૩) પા-
રસી પાઠાજ-ગોર.

દસ્તુરી, ઓ. હસાર્ધ; સખડી; દાપું.

દસ્તો, પું. ખાંડવાનો નાનો દંડા જેવો મુદ્-
ગર; પરાક; હાથો; લોખંડનો ખાંડણીનો
દંડકો. (૨) એવીસ કાગળની થોકડી.

દસ્તેમ, જુ. દશમ.

દહન, ન. ખાળવું તે; જ્વલન. દહનક્રિયા=

ખાળવાની ક્રિયા તે. હિંદુનાં શવને અમુક

ક્રિયા કરી ચિતા ખડકાને ખાળવું તે.

દહડું, કિ. ખાળવું.

દહાડી, અ. રોજ; હમેશા; વારંવાર (૨) દાઢી.

કહે. દહાડીનું લાગ્યું અને લવડું લાગ્યું.

દહાડો, પું. દિવસ; દિન; વાર; મિતિ; તિથિ;

તારીખ. (૨) સરનાર પાછળ કરવામાં

આવડું તેની ક્રિયાનું જંમણુ:-નારો

દહાડો ખાવ. ૩ ભાગ્ય; સિતારો; સારું

માનુ જે ભવિતવ્ય તે:-એનો દહાડો

ફો; એનો દહાડો વાંકો છે. ૪ ગર્ભ;

ઓધાન:-નો વહુને દહાડો છે.

દહાડાવાળો=મરેણાઈ. ૫ વખત;

સમય; વાર:-એક દહાડો તે મને મળી

ગયો. કિ. પ્ર. દહાડા કાઢવા=જેમ તેમ

કરીને નિભાવવું; કાળસેપ કરવો.

દહાડા ભાર્ષ જેવા:-એના દહાડા

ભાર્ષ ગયા છે:-એના મુશાખનો

સમય પુરો થઈ આવ્યો છે. આયુષ્ય પુરું

થવા આગ્યું છે. દહાડા ભાગવા=નકામા

પડવા રહેવું; વખત શુભાવે. દહાડા

રહેવા=ગર્ભ રહેવો. દહાડો આયમવો=

પડતીનો વખત આવવો. દહાડો ઉઘડવો=

સારી સ્થિતિમાં આવવું. દહાડો રૂકવો=

દૈવ પ્રતિદુષ્ટ થવું. દહાડા ચઢવા=

ગર્ભના દિવસ ગણવા માંડવા. દહાડો

વળવો=ફાવવું; લાભ થવો. એની સેરા

કરવાથી કંઈ તારો દહાડો વળશે નહિ.

વાંકો દહાડો=ખરાબ ભાગ્ય; દુર્દશા; પડ-
તીનો વખત. કહે. દહાડો ડાળાં ચારે ને
રાતે દીરા પારખે.

દહિં, ન. [સં દાધિ] જામેલું-ખામેલું દૂધ તે;

દધિ. (૨) 'નમેલું પ્રવાહી. ૩૦ પ્ર. દહિં
દધર્મા=મેલિ આખત. સંભાળવી; અકુક
દહુકિયા યઈ રહેવું.:-દહિં દધર્મા પગ
રાખવો.

દહિંયરું નં દહિંતા જેવીય પેચી પૂરી;
પરસુલીના લોટમાં ખુમ. મોણ નાંખીને
તળી કાઢેલી પૂરી; 'ધઈ'નું એક પકવાન
દહિંવડું, નં તળીને તરત દહિંમાં પલાળી
રાખેલું વડું તે; દહિંમાં આથેલી ધારી;
દહિંમાં ખટવેલું અડદનું વડું.

દહોણું, કિં સં [સં વુહ] દધ કાઢવું.:-
ગાય દહોલી. (૨) કાંઈ પણ વસ્તુમાંનું
સત્ત જોયી કાઢવું; તત્ત જોયી કાઢવું;
તત્ત લઈલેવું; કમાવું આવું; લાભ
મેળવવો.

દળ, નં [સં દલ] સૈન્ય; લશ્કર.:-દવદળ
ગજદળ. (૨) પાંદડું; પાન. (૩) જાડાપણું;
જળાદિકની અંદરના માવાની-મૂરની જાડાઈ
ધટપણું.:-કોપરાનું-કેરીનું દળ. દળદાર
કેરી. (૪) કઠોળ વગેરે દિલ્લ ધાન્યનાં
બે પડમાંનું એક પડ તે; અરધિયું; એક
એક ફાડિયું. (૫) શેકેલા અથવા તળેલા
ભાખરા કે મુદિયાના જૂકા, ઘસોટ.:-
દળનો લાક; શેકેલો અથવા પકવેલો
લોટનો જૂકા. (૬) જોરાવો; જથ્થો.

દળણું, નં [સં દલ્] દળવાના દાણા તે;
દરણું; દપણું, ર, લ, ક, વગેરેને ઠેકાણે
ધણા શબ્દોમાં ય જોલાય છે તેમ આમાં
પણ જ ને ઠેકાણે મોટે ભાગે ય જોલાય
છે.:-દપણું, કિં પ્રં દળણું કરવું=દાણાને
ઝાટડી વિંછી દળવાને યોગ્ય બનાવવા.
૩૦ પ્રં દળણા દળવા=સખન મહેનત
કરવી; ધણી મહેનતે થોડું કમાવું ને તે
માંથી જેમ તેમ નિર્વાહ કરવો.:-માએ
દળણાં દળીને ઊકારા ઉછેર્યાં,

દળદર, નં દરિદતા; દેન્ય; ગરીબાઈ.:-બીજથી
કંઈ દળદર દીર, કંઈ ઉલોચ ધણે કરે
તો કાંઈવારે દળદર નાચ. [૨] ગંડું જો-

ગંડું એવું જે તે; જેથી ઘૂણા ઉત્પન્ન થાય
તે. [૩] આળસ; આળસાઈ; નિરુદ્ધોગપણું;
અનુસાહ; આળસ કર્યા કરવાપણું.:-કામળ
લખવાનું આવડું ગંડું થુ દળદર ! ટાઢાપણું.

દળદાર વિં જાડું; દળેણાણું; જાડાધરનું;
માવાદાર. (૨) ભાર.

દળદી, વિં દરિદી; આળસ

દળવાદળ, નં વાદળોનું દળ હોય એવું જે
તે, ધણીક પરપરાઓથી સંકીર્ણ થઈ
ગયેનું હોય એવું તે, ધણી આજનોના
સમવાયથી ગુચવાઈ ભરાઈ ગયેલું એવું
તે, જેમાં કંઈ સૂઝ પડે નહિ એવું ને
અંધાધૂન તે ઉંચપન સજળ એ અચળ
નહિ, દળવાદળ દનપત. (૨) સૈન્યના
સમૂહોની ભરતી હોય એવું તે.

દળવું, કિં સં [સં. દલ] આખી વસ્તુને
ભાગીને બારીક કરી નાંખવી; કણને બા-
રીક વાડી નાંખવાં-પત્થરના બે પડવાળી
ધંદીથી-ચક્રીથી અનાજનો લેટ કરવો.
(૨) ચીરી, ભાગી તોડી કચરીને બારીક
આટા જેવું કરી નાંખવું; બારીક કરવું;
ચૂર્ણ કરવું, કચરી નાખવું, ભેરવવું.
૩૦ પ્રં દળેયુ=દળવુ=ચાવેલું=ચારવું,
ધિછપેપણુ, ખાલી મહેનત કરી; કટાંગો
આવે એવું કામ કરવું પડે તે. ફાડી-
ચીરી=નાંખવું. ૨ ચાણ સંતાપથી મનનું
કુખાયા કરવું.

દળાઈ, ઓં દળામણ.

દળામણ, નં દળવાનું લવાનમ-મનુરી તે.

(૨) છુસું; થોય; દળાતાં જે હેતરનાં
જુકા પડે છે તે. ૩૦ પ્રં દળવાનું દળા
મણુ=જેટલી મહેનત પડી હોય તેટલા
પ્રમાણનો યોગ્ય વાજખી અદનો તે, મહે-
નતનું જે મયાર્થ દળ તે.

દળામણી, ઓં દળાઈ, દળામણ.

દળી, ઓં જેનાં બે પડની અંદર રહે ઉં
ભરેવું હોય એવું જાડું-દળદાર પાથરણું

તે; ગોદડી; ઘોડાના સાગ્રમાંની તે ગોદડી કે જે પહેલીજ પીક ઉપર નંખાય છે.

દંગ, વિંબ દિઠમૂઠ; ચકિત; અજ્ઞમ; આશ્ચર્યા-નિપત; વિરમવાહત, યજ્ઞ; દિઠ:-તે દંગ (દિઠ) થઇ ગયો.

દંગડી, સ્ત્રીં ધાસ વેચવાની લાટી; ધાસબજાર, દગસ, પુંં ટટો; કલિયો: તકરાર; અગડો.

દંગો, પુંં બડું—નોદાન મચાવતું તે; હુલડ કરવું તે; બખેડો; ફિતુર. ૩૦ પ્રંં દંગો દિસાદ=મહાઈ ટટો; હરામીનો અગડો. તોડાન. કિંં પ્રંં દંગો કરવો=બડું ઉધાવવું; હુલડકરવું.

દંડ, પુંં [સં.] હાથમાં ઝાલવાની હાકડી; જોડિયા; હાડી. (૨) વેગ; છડી. (રાજ-દંડ) (૩) શિક્ષા; સજા; નસિપત. (૪) શિક્ષારૂપે જે નાંચું કઠાવવું તે. ધનદંડ, કુટકા કે બંધનને બદલે અમુક સિક્કા લેવાની જે સજા તે:-પાંચ રૂપિયા દંડ. (૫) ટુંકો સીધો કઠક કઠડો—અચચ તે; ખભાથી ડાણી લગી અને ડાણીથી પંજ લગીનો દંડુકા જેવો જે સીધો અચચ તે. સુજદંડ. (૬) ચાર પગલાંના પ્રમાણનું માપ તે:-પાંચ દંડ જમીન. (૭) કસરતનો એક પ્રકાર કે જેમાં શરીરને દંડની માફક કઠક રાખી હંથા નીચા ચવાય છે. સંવારમાં પાંચ દંડ કાઢવા એટલી કસરત બસ છે. (૮) કઠક હુકમ આદા-શિક્ષારૂપી કાનુન તે. ચતુર્થ વારણ કરનારો, ને બચનો નાશ કરનારો જે દંડુકો તે, રક્ષણનું સાધન. રાજ્યદંડમાં-વધ, અર્થમહણ્યનું બંધન અને તાડનનો સમાવેશ થાય છે મુદગર; ધોકો; જોર, બળથી નમે નહિ એવું સીધું જાડું લાંબું લાકડું તે.

દંડક, નંં દખખણમાં આવેલા એક વનનું નામ. દંડકારવ્ય.

દંડકેદાઈ, સ્ત્રીં ગુનેગારને દંડની સજા કરવાથી થયેલી ઉપજ; દંડ; અર્થ મહણ્ય ઉપજ તે.

દંડવત, અંં દંડની માફક લાંબા થઇને; દંડ માફક:-દંડવત પ્રણામ=ત્રાંબા થઇ નમસ્કાર કરવો તે; દંડાની માફક લાંબા થઇ પગે લાગવું તે.

દંડવું, કિંં સંં ગુનેગારને-અપરાધીને અર્થ મહણ્યથી, બંધનથી, અથવા તાડનથી નસિપત આપવી તે; સજા કરવી, દંડ કરવો તે. દંડવું, શિક્ષાદેવી-આપવી તે. (૨) હાનિ નુકસાન કરવું; ગેરલાભ થાય નકારા કૃત્યનો બદલો મળે એમ કરવું તે:-મનુષ્યના દંડથી છૂટશે તો દૈવ દંડશે. ગમે તે કાઈ પ્રકારની શિક્ષા કરવી તે. હંં રાજ દંડ તે સીં જાણે ને દૈવ દંડ તે કાઈના જાણે. કુખરવું, પીડવું; હેરાન કરવું; પૈસો કઠાવવો:-એણે પ્રજાને દંડીને પૈસો મેળવ્યો છે.

દંડાતોડ, વિંં દંડને તોડી નાખે એવું. (૨) લાકડીએ અગડો પતાવવો તે.

દંડિત, વિંં દંડયેવું.

દંડિયો, પુંં ચોકડી બાતનો સ્ત્રીઓને પહેરવાનો સાલો. (૨) વિંં દંડ-સ્ત બ ઉપર ઉભેલો મહેલ તે:-એકદંડિયો મહેલ. જેમાં ઓખાને એકાંતવાસે રાખી હતી. હંં એક દંડિયો મહેલ કરાવો, અણુ-માનિતીને ત્યાંથી રખાવો. (૩) હુઝ્યો; દંડિયો; ઠગ; ધૂત.

દંડી, પુંં એ નામનો એક સંસ્કૃત ભાષાનો કવિ; કાવ્યાદર્શ; દસકુમાર ચરિત વગેરેનો કર્તા. સંકરાચાર્ય જે એ સમકાલીન હતા. (૨) દંડધારી સં-વાસી.

દંડીકો, પુંં નાની લાકડી. (૨) નાનો કઠડો; પેર.

દંડુકો, પુંં જાડી ટુંકી લાકડી; ધોકો.

દંડરો, પુંં આમ નહિ કરવામાં આવે તો આવો આવો દંડ થશે એવા હુકમની જે જાહેરાત તે; દંડી; નગરપટો.

દંડલ, વિંં દંડિયો; ઠગ; પ્રપંચ; દાંગાઇ ઉદાઇ કરી રળી ખાનારો; દંડામાં-

તોફાનીમાં જેની ગજુના હોય એવો-
માણુમ-ધૂત; કમ. ઉં બાળપણમાં
ભુતપણમાં કાપણમાં દંડેય થયો, પર
ઉપકારી કામ ન કરીયું જોતાં જનમ ગયો.
ક. ન. ડા. (૨) દંડાયેસો.

દંડો, પું કુંડી અને જાડી લાકડી, કુંડી ગેડી-
લાયો. (૨) ગિન્દી-(મોઢ) ઉઠાડવાની
લાકડી:-મોઢદંડો. (૩) લુચ્ચો; ધુત;
કમ; દંડેયો તે. અનન્ન; કડકે સ્વભાવ
અને ઉકન વર્તનનો માણુમ.

દંત, પું [સં.] દાંત. (૨) હાથીદાંત (૩)
તીણું-આશાજીવું ફળું; દંતો.

દંતકથા, સ્ત્રી [સં.] 'સુખપરે'પરા સાતની
આવેથી જન્મવાતાં; ખરી વા જોરી પણ
લેખામાં કાનોકાન કહેવાતી આવેલી કથા-
આખ્યાયિકા તે.

દંતધાવન, નં દાંતજ. સાચી કુચો - પાડીને
દાંત ધમાય એવી બાવળ આવળ વગેરેની
કાપણાનો કકડો. (૨) દાંત ધસી મો
સાર કરવું તે.

દંતપત્ર, નં [સં.] બિનારી પરદાના પાડેલા
હોય એવું કાનની છુટે પહેરનાવું એક
ધરણું; આમ; ધુસેર; એરિમ.

દંતધુ, વિં જેના દાંત બહાર નીકળેલા હોય
એવું; આગમ દાંત આકળી બહાર દે-
ખાતા રહેતા હોય એવું; દાંતધુ. દાંતવો,
દાંતવી.

દંતરથાનડી, વિં [સં.] જેના ઉચ્ચારનું સ્થાન
દાંત છે એવું; દંત, દાંતને જીમ અક-
કાથી જેનો સ્પર્શ ઉચ્ચાર થાય છે એવું.
દંતસ્થાની ને આકસ્થાની અક્ષરો વગેરે તે.

દંતાળ, વિં દાંતાવળું; જેને દાંતા કે કળા
હોય એવું. (૨) નાં જેડેલા એતરમાંથી
નકામા ઊડ તાણી નાખનાવું જેકુતનું
એક આભર; દતાળી; પંજેડી.

દંતાળી, સ્ત્રી દાંતાવાળું જેકુતનું એક આ-
ભર; પંજેડી.

દંતાણું, વિં દાંતાવાળું.

દંતિયો, પું દંતિયો; પહેળા ને જડા દાંતા-
વાળો કાંચો. (૨) ખરેસ.

દંતી, વિં દાંતવાળું; બહાર નીકળેલા દાંત
વાળું. (૧) પું દંતરાજવાળો મોટો હાથી
મોટા દાંતવાળો હાથી તે.

દંતુડી, સ્ત્રી ઉચ્ચે નાનો ઝીંગો ને તીંગો
દાંત તે; કૂતો નાનો દાંત. (બાળકનો)
નવા દાંતની કલિકા તે.

દંતુરા, સ્ત્રી દંતરાજ.
દંતુરાળ, પું યરની મારક બહાર નીકળેલો
હાથીનો દાંત તે.

દંતેયું, નં દંતિયો; કાંત વજારીને કરડવા
ધમવું તે. (૨) ચીકણેસો તિરસ્કાર.

દંત્ય, વિં દાંતની સહાયથી જેનો ઉચ્ચાર
થાય છે તે.

દંપતી, નં [સં.] વકુવરની ભેડ; ભેડું;
ધણીધણિયાણી; સ્ત્રીપુરુષ.

દંભ, પું [સં.] જોડા દેખાવ તે; ડાળ;
મનમાં એક અને બહાર દેખાડવાની વાત.
ખીજ તે; ઢોંગ; કપટ.

દંભિક, વિં દંભવાળું; કપટી; ઉપસક્ષિપા
દેખાવનું; ઢોંગી.

દંભિયું, વિં દંભી.

દંભી, વિં કપટી; ઢોંગી; ડાળી.

દંશ, પું [સં.] ડંખ; ઝેરી કટિ લાગવો
તે; ચટકો. વિણી અને ભમરાનો દંશ.

(૨) હુલ્લમાં ચટકા કરે એવી ઝેરી-ઝેરી
લાગણી તે. (૩) ઝેરી આણીનું બચકું
તે; દંતાઘાત; દંતક્ષિતિ.-મર્ષદંશ. (૪)

મમ; સાર; ભાવાર્થ. (૫) મનમાં મેલ
રાખવો તે; કીનો, દાઝ-બદાવતવું ઝેર.

દંશિત, વિં ડખેલું. કરડેલું. (૨) ઝેરી લા-
ગણીવાળું; ડંથીલું.

દંશી, સ્ત્રી આંતરી; પાલવના ઉડાના
તાંતણા.

દા, પું દાવ, લાગ; વારો. (૨) અં દેનાર,
આપનાર દાવક; એવો અર્થ બતાવનારો

પ્રત્યય:-સુખદા.

દાઈ, સ્ત્રીં જાગાનનારી; સોયાણી, પ્રયત્નને
મદદ કરનારી. (૨) દેનાર, આપનાર, એવો
અર્થ ખનાવનારો પ્રત્યય:-સુખદાઈ. (૩)
દઈ=પીડો; દુઃખ. બાળકાધાનો શબ્દ:-
બેટા ! દીવો ઓઝવા જઈએ તો દાઈ થાય
દાઈયેણુ, સ્ત્રીં સોયાણી.

દાઈદુરમન, પુંં દુરમન વગેરે દુઃખદેનાર લોક.
દાઉદી, સ્ત્રીં એક જાનની વનસ્પતિ; શુદ્ધનારી.
દાકતર, પુંં [એ] વિદ્વાન, કવિ; પડિન:-દાકતર
સર લાંડારકર. (૨) ચિકિત્સક; વૈદ્ય
દાખડી, સ્ત્રીં ડખી; દખી; ખંધ થાય અને
ઉત્તરે એવી નાની ધાતુ વગેરેની પેટી-
ખાલી જેવી બનાવટ તે. ડાખડી. ઉં
ડોસો ગરમા દાખડી મેવી ચઢિયા માળ.

દાખડો, પુંં ઝમ; મહેનત, દુઃખાતિશય (૨)
ડખો; ખંધ કરાય એવું પાત્ર; દાખ્યાથી
દાંકણું બેસે એવું વાસણ.

દાખણ, અં [આ.] કંઈમાં પોડું હોય તેમ;
અંદર ગયેલું હોય તેમ, લખ્ય પ્રવેશ [૨]
હાજર, રૂપર રણુ થયેલું હોય તેમ. (૩)
સાર, માટે, પેટ. (૪) ગણુતરીમાં ગણાયેલું
હોય તેમ. કિં પ્રં દાખણ થવું અંદર
પેમવું; માંજવું, અમુકમાં ગણાયું; પ્રવેશ
મળવો. દાખન કરવું વ્યાજવું, બેસાડવું,
ગમુકમાં ગણાયું. હાજર રૂપ, રૂપર
આવી પહોચવું. નિશાળમાં દાખવ થયો.
ખહાર ગયોએ ખરો અને તમે બોલાવો
સાર પહેલાં આવીને અહિં દાખણ પણ ચઈ
ગયો. તરીકે; અમુકની માફક:- તેણે મિત્ર
દાખણ ગણી કામ મોખું.

દાખણો, પુ, ધમવસ્તુની સાહક આપતી તે;
દર્શાંત; ઉદાહરણ; એક વાતની સામીની
માં ખીજ તેનીજ-વેને મળતી વાત દેખાડી
આપતી તે; પુરાવો; નિશાની. (૨) દિમાગ;
અમુક રીતિએ જનતી એકજ જાનની
ગણુતરી તે, બ્યાખ્યાની પુરસારી કરનારી
ગણુતરી કરી ખનાવતી તે, સમ વા-

રના; સમાન જાખત. (૩) અનુભવ;
નમિયન. કિં પ્ર. દાખણો આપવો=કિં.
હરજ-માફક આપતી. દાખણો ખાવો=
મળવું; મેળ મળવો; પતા લાગવો; જોગ
બેસવો:-હું તો ઘણુંએ મળ્યો પણ કંઈ
દાખણો ખાધો નહિ. કામ ચર્ચ; જડવું;
મેળાપ થવો. દાખણો બેમાડવો=ખીજને
નસિયન મળે એમ કરવું. ધાક પડે-ફરીને
ખીજું કોઈ અમુક કાર્ય ન કરે એવું-
ઉદાહરણ રૂપ ચઈ પડે-એમ કરવું તે.

દાખવણું કિંસં દેખાડવું; ખતાવવું. જણાયવું.
(૨) મહેર કરવું.

દામદેવો કિં મં બાળવું; અગ્નિ અડાકવો.

દાગળી સ્ત્રીં ડાગળી; માધિ ગાયત્રા કાળા
ઉપરની ગોળ પત્રી; કાળાને બેમનો ગોળ
ચપટો દોટો અથવા ઢાંકણું; લાકડાની થી-
ગડી; ગાખડી. [૨] છુદ્ધિ; મતિ; શુદ્ધિ.
(૩) કેન્દ્ર; અણિપાઈ. કિં પ્રં દાગળી
ચસકરી=મતિ જમ થવો; સહેજ ગાંડછા
આવતી; વાયે ચડવું; સમતા ઉપરથી ખસી
જવું; મન ફેરીજવું.

દાગીનો પુંં (ક) ધરેલું, ભૂપણ; અલંકાર.
[૨] ગાંસડી; એક સાથે બાંધેલી ચીજ;
વસ્તુ; રકમ, નંગ:-રેલમાં પાંચ દાગીનો
ચઢાયા હતા અને ત્રણ ઉતાર્યા.

દાઘ, પુંં ડાપ; ડામ; દાઝ; દાઝવાથી પોડું નણ.
(૨) મળવું તે; ધીક; દહન [૩] કાળા
લીલી; લાંછન. કિં પ્રં દાઘ દેવો=અગ્નિ
સંસ્કાર કરવો; જાળવું દાઘ લાગવો=મળે
એવો જાખમ થવો, ચણચણા કરે એવી
ઉડી અસર થવી; લાંછન લાગવું

દાજ જુંં દાઝ.

દાજણું, જુંં દાઝણું.

દાઝ, સ્ત્રીં દાઝવું તે; કોઈવું દુઃખ જોઈને
દયાની લામણી થઈ આપતી તે; દયા;
અનુકંપા. (૨) આપણને નહિ ગમના
ખીજના કામથી મનમાં જે કોઈ આવવો
તે અનુકંપાથી આપણને આવી શકે; આ

વેશ [૩] દેવ, વેર, મીનો, (૪) સં-
તાપ; મળતરા (૫) દાઝીયું-મળેયું એવું
તે; ખરપડું; પોપડી; દેવપાકની સીરાની
દાઝ, કિં ૫૦ દાઝ આવડી=મનમાં યુ-
ર્યાનો નેસ આવવો (૬) ધર્મ; અદે-
ખાઈ. દાઝે બળવું=ધર્મ આવવો; અદેખાઈ
થવી [૨] ચિહ્નવું; બળવું.

દાઝીયું નં દઝાય એવું ને તે, ચાલનાં
પગ મળે-એવું-રેત-મળીનતું તપવું તે;
તાપથી પૃથ્વી દઝાય એવી થવી તે (૨)
મંથાદનની હમલમનો નખર (૩) દઝાય
એવું; ગરમ.

દાઝીયું કિં અં ઉની વરતુ કે દેવતા અડનાથી
બળવું; ઉતું લાગવું; ધણી ગરમીને લીધે
દઝ થવું-મળવું-ધણા કાપવા પુરેવા
હોવાથી દાઝ દાઝીયું; ભાત દાઝી, આગી
દાઝી ગરમ ચીજ અંપાની. (૨) કાઠના
કુખે કુખી થવું; બીજની લાવન માટે
મનમાં અનુકંપા દયા આવ્યા કરી - મો
કુખે દાઝે એવું કાણુ છે? દયા આવવી.
(૩) બળવું; સંતાપ થવો; બળતરા થવી
એ તેને કુખે દાઝે છે. (૩) ધર્મ-દેવ
આવવો; સંતાપ થવો; ગરમ લાગવું.

દાઝીયું, વિં જેના મનમાં દાઝ હોય એવું
બળાણુ; દેવોયું; ધર્મોયું, કાના રાખનાઈ,
અદેખુ; બળિયેન.

દાઝીયું કિં અં દેવ-ધર્મ, કી, ભાતે, ને.
ભાતે બળી ભરવું; બીજવું સાઈ ભેદ મ
નમાં સંતાપ કરવો. (૨) ચિહ્નવું;
દેવ કરવો, બીજવું કંઈ પણ સાઈ હોય
તે નહિ ખમાવું.

દાઝ, વિં દાઝી જાય એવું, ખરપડ; ભર-
ચક; સંકીર્ણ. [૨] જળ. ઉં ડાસીએ
દાઝ વાળો.

દાઝીયું, કિં સં ડાઝીયું; જમીન અથવા મીઠ
વસ્તુમાં લોડી નાખવું; ધાટી કે વસ્તુથી
પુરી દેવું; જળાય નહિ તેમ સંતાડી દેવું;
પુરી દેવું. નહિ નખરે પડે એમ તણ દેવું.

ઉં ધાટી આંખે ફેર ને કાઈ કાપડ, તેવું
ધાટીમાં ઢાટવું મુખ, અદમ શીખો એટલી.
ધાટી, સોં દટી; બીડ; ભરાવો; બીરદી.
ધાટો, પું ડાટો; ઢટો.

દાઝ, બું દાઝ

દાઝમ, નં [સ. વાઢિમ] દાઝિમ; મીઠ
રસદાર દાણાવાળું એક ફળ; અનાર. દાઝ-
મના દાણા-કળિયા લાંબા લાલ ને મોતી
જેવા ધોળા ટેવાથી મુંદર દાંત-દંતા રાક્ષીને
તેની ઉપમા આપવામાં આવે છે. દાઝમ
લીલાં તેમજ સુકાં પણ વેચાય છે, એટલે
તેનો લીલા અને સુકાં દેવામાં સમાવેશ
થાય છે

દાઝમડો, સોં દાઝમના રાપો; દાઝમનું ઝાડ.
બીજાં ઝાડ જેવું મોટું થતું નથી.

દાઝમિયા, વિં દાઝમના કળિયાના રંગવું.
દાઝમના કળિયાનો રંગ કીરમજી લાલ હોય
છે. દાઝમિયો ખાર=દાઝમના રમનો ખાર તે.

દાઝી, અં દહાડી; રાજગાજ, નિસ, હમેશ.
(૨) વારંવાર. (૩) ધાટી માખોદાટી,
વારંવાર.

દાઝો, પું દહાડો, દિન; દિન. (૨) મરતારની
પાછળ તેવું ને કિયા ખરચ કરવામાં
આવે છે તે ખાખો દાઝો-વારંવાર-ને
અને ખાખો દાઝો હેરાન કરે છે.

દાઢ, સોં [સ. વંદુડ] મોંમતિ બોરાકનો
પુઠાં જરવામાં જે અંદરમાં મળવું પડત.
તે; આવવાના દાંન. દાઢ આવવાના=દાંનમાં
કુખ થવું; દાઢ કુખથી. દાઢ સગકની=
મન થઈ આવવું-ખાવાનું લેનાને નથા
લાલ મેગરવાને. દાઢ મળી થઈ=મિટાવ
મળવું. દાઢે લાગવું=મળવું; રવાં પડવો.

દાઢમાં લાલવું=અમુક વસ્તુ મેગરવાનો
હસવ કરવો; મન ઉપર લેવું; વેર લેવાને
ખાનમાં લાખવું. દાઢ કૂટી=સમજ આવવી.

દાઢા, પું લોખંડના દાંત તે.
દાઢિયો, પું રોજિ દો મચુર; એક દહાડા
રોઢે રોઢું લવાજમ લખને ઠામ કરનાર.

દાદિયું. એક દિવસ કામ કરવાની સરન-
વાળો મજૂર.

દાદી, સી. (સં. દાદિકા) નીચલા જગ્યા-
નો ભાગ તે; દડપચી; ગાની ઉપરનો
નાક અને જે કાનની વચ્ચે આમરો
અવધવ; નીચલા ઓડની હેઠેનો ભાગ
તે [૨] આ અવધવ ઉપર ઉગેલા વાળનો
જથો તે. દાદી અને ઓડ ઉપર માત્ર પુરુ-
ષનેજ વાળ ઉગે છે તેથી દાદિવાળો =
પુરુષ, છુરાન મરદ. ૩૦ મં દાદી રાખી =
એક હઠીયત, ખાલણોનું અમુક માગણી
કે વાત બર લાવવાનું સાધન; -ગનરા વેરો
દાદી નંખાવવાને ખાલણોએ દાદી રાખી.
દાદી મુંબુડાવર્ત-ઉતરાવર્ત=અમુક આગન
પ્રાયશ્ચિત આપવું; પશ્ચાત્તાપ કરાવવો,
પવિત્ર-શુદ્ધ કરામણ દાખલ હલકા દંડદેવો
તે. દાદીમાં દાઢ ધાલવો=ખાજી કરવી;
માફી માગવી; નમીપડવું; દાઢાવાલા કરવા.
દાદી ફૂટવી=મુવાની આવવી. કહેડો દાદીની
દાદી ને સાવરણીની સાવરણી=ગાંધીના
ગાંધીને પોડીના પોડી; મમવાનુસાર કામ
ખાજવું તે. દાદીના દોઢસો ને ચોટીના
આરસો=કમની સામે કમવિલા વાપરવી
તે; લેલ આપી ભુલવીને છૂટીજવું.

દાડું, નં દાદી ઉપરના વાળનો જથો-લુટ તે;
દાદી ઉપર ચઢેલી હળમત. દાડું ચઢી
જાય ત્યાં લગી તને હળમત કરાવવાનો
સજ પડતો નથી ?

દાઢો, પું દહાડો.

દાણ, નં માલ ઉપર સરકાર તરફથી જે લ-
વાજમ લેવાય છે તે; જમત; કર; દસિય;
વેરા. ટાલ; દાણચેરી=જકાતી માલ છુપી
રીતે લઈ જવો લાવવો તે; દાણ આપ્યા
વગર માલ પસાર કરી દેવો તે. દાણ-
લીલા=શ્રીકૃષ્ણ અને દુધ દહિ વેચનારી
ગોપીઓ વચ્ચે દાણ લેવા મંખાંધી ચથેની
રસિક રકકક તે,

દાણા, પું અનાજ; અન્ન; કણ. (૨) કણ;

મોમરો; ગદી; ગાંડ; કાંમરો, (૩) મણકા. કિં
મં દાણો પાડવો=દળમાં કણ પડે-ગદી
પડે એમ કરવ; ગદી-ગાંડ-ગાંડિયા-પામા-
દાર કણ પડે એમ કરવું; -દાણો પડે એવો
મગજ કરજો. દાણા ઉતારવા=મૂનપ્રેનનો
વગમટ કે ઝપટ વગેરે કંઈ વહેમ છે કે
નાહિ, તે દેખાડવા માટે, દરદીને માથે દાણા
ફેરવી વાગવા તે. દાણા ભરવા જુનું=મરી
જુનું. મદુરચને વપરાય છે, એકવચન દાણો.

દાણાદાર, વિં દાણાદાણાવાળું; કણદાર,

દાણાપીક, સી. કણપીક.

દાણિયું, નં સાલોગ્યવની સોએને કાટે પ-
હરવાનું કાડિયાં અને સોનાની ડોડીવાળું
ગાંડીનું જૂવણ; ધરણ. [૨] અરધું અનાજ
અને અરધાંકિતરાંવાળું ખાણ; દોરવું.

દાણી, પું દાણ લેનારો.

દાણો, પું અનાજ; અન્ન. (૨) કણ; ગદી;
ગાંડ. (૩) મોમરો; ગોળ ગરગોલી; મણકા; -
મોતીની દાણો.

દાણોડુણી, નં અનાજ વગેરે તે; અનાજ ને
તેને અંગે જેણી બીજી સામમો; કઠોળ
વગેરે તે.

દાણોપાણી, નં અન્નજગ; ખાવાપીવાનું. (૨)
સર્જિત; નસીગ.

દાતણ, નં આવજી જાગ, કમોષ કે બી-
જ વનસ્પતિની પાતળી સોડીનો કકડો, કે
જે ચાવી કુચો કરીને દાંન સાફ કરવાને
વપરાય છે તે; લીલી કાંખાનો કકડો. ૩૦
મં દાતણની ચીરીએ=પાકો ઉપવાસ; દા
તણ સિનાય મુખમાં કંઈજ ધાદ્યું ન હોય
તેમ; જુખું; -સચરનો તે દાતણની ચી-
રીએજ છે-ખલકુલ ખાધું નથી એમ.

દાતણપાણી નં દાતણ અને પાણી વગેરે તે.

૩૦ મં દાતણપાણી કરવ=પ્રાતઃકર્મ
કરવું. [૨] ખાવું પીવું; દાજરી કરવી-વાર
હવે દાતણ પાણી કરીને જશે.

દાતજિયો, પું દાનણ કરનારો. હાં દાર
કિયાલાઈ દાતજિયા. [૨] દાતણ વેચનારો.

દાતરડી, સ્ત્રી નાનું દાતરડું.

દાતરડું, નં ધાસ અને કરસણ વગેરે વાદ-
વાનું ઝીણા દાંતાવાળું છેડેથી વાળેલું
દાંતું; ધાસ વગેરે કાપવાનું ખેડૂતનું એક
એંગ્ર.

દાંતા, પું [સ] આપનારો; દેનારો; દાતાર.
દાતારી, સ્ત્રી દાતારપણું; આપવાપણું;
સખીપણું.

દાથરિયું, નં માટીનું વાસણ; માટીની ક-
થરાંદ.

દાથરી, સ્ત્રી કાથળો; તોખરી, મુઠનું ને ઢીલું
ચામડા-લગડાનું બરણું, (૨) માટીનું
પાત્ર, શોરી.

દાથરેક, પું મુઠિયાં-પાતરાં વગેરેને વરાળથી
ચઢાવવા માટે તપેવામાંના પાણીમાં મૂક-
વામાં આવતો સકિનો માળો, (૨)
મોઢું અને પહેાણું જાડું માટીનું બાક,
કુલે તેણું ચામડાનું બરણું.-થેના જેવું
તે; તોખરો;-એના મોના દાથરો ચઢ્યો
છે. (૩) વાટવો; ખલેચી.

દાઠ, સ્ત્રી દરિયાક; દુઃખ માટે અરજ કરવી તે;
પોતાને થતા જેર ઇ-સાકોના બદલો મા-
ગવો તે. [૨] સલાળ; ખચર, [૩]
ઇ-સાક; -વાય, દાઠમાઝી=જેરલાભનો બ-
દલો-મતીકાર માગવો. દાઠ સલાળી=
દરિયાકને જ્વાનમાં લેવી. દાઠલેવી=મલા-
ળ લેવી.

દાદર, પું માજપર ચઢવાની નિસરણી; સીડી.
[૨] દરાળ; ચામડીપર થતો ગોળ ચ-
મકિનો એક પુજાસીરાજ.

દાદરખારી, સ્ત્રી દાદરનું ખારણું તે, છનાનું
ખારણું; નાના દાદર ઉપરનું ખેંચવા કે
વાસવાનું ખારણું તે. (૨) છનો.

દાદરેક, પું માળે ચઢવા ઉતરવાનાં પચિયાં
તે. માળે ચઢવા ઉતરવાનાં પચિયાંસાળી
લાકડાની બનાવટ-એક [ઘાટ, નિસરણી;
સીડી. (૨) નિસરણી ઉપરનું ખારણું.
જેડે ચઢવાનું દાર, [૩] એક રાખની

તરેક; ઉતરતા અને ચઢતા સૂરવાળો એક
રાગ. (૪) તાળાની અંદરની કળ; તાળા-
માંના પડદા વગેરે,

દાદી, સ્ત્રી માઆપની માતા તે. [૨] દાદ
માગનારો, વાદી; ફરીવાદી.

દાદુપંથી, પું દાદુના (વેદાંતીવૈષ્ણવ) પં-
થને માનનારાઓમાંનો એકદ જન્મ. ઇ. સ.
૧૬૦૦ ની લગભગમાં અમદાવાદમાં દાદુનો
જન્મ થયો હતો. તે અમદાવાદ અને અ-
જમેર તરફ કપાસ વિંધવાની મજૂરી
કરતો હતો, છતાં બહુ માની હતો, વેદાંત
પર એણે મંથો લખ્યા અને અજમેર તથા
જેપુર તરફ પોતાના મનનો પ્રસાર કરી એક
પંથ સ્થાપ્યો, તે દાદુપંથ કહેવાય છે. દાદુ
પંથીઓ માર્થે અર ખુણવાળી ટોપીઓ
પહેરે છે.

દાદુર, નં [સં. દુદુર] ડેડું; ભેક; મંડુક.

દાદો, પું માઆપનો આપ તે.

દાધર, સ્ત્રી દાદર; એક ત્વચારામ.

દાધણું, કિં અં જળણું.

દાધાખણુ, વિં ગાડિયું; અર્ધદંખ; દાધારિયું

દાધાધારિયું વિં, ગાડિયું

દાધારિયું વિં ગાડિયું; અર્ધદંખ.

દાધેવ, વિં જળણું.

દાન, નં (સ.) ધર્મણુક્રિયા કાંઈ વસ્તુ
બ્રાહ્મણ અથવા ગરીબને મહત આપી દેવી
તે. પુરુષાર્થે આપવું તે, કથા ભાવથી આ-
પવું તે દાન. [૨] બીખ, જક્ષીસ, છનામ
વગેરે રૂપે આપવું તે. [૩] દાથીના
લમણામાવી નીકળતો ચીકણો રસ-મદ તે,
(૪) દસકો. [૫] દસનો ધડિયો:-એક
દાન દમ. (૬) ચારો; દેરો; ખેપ,
દાન આપવા તે:-મારી દાન આપો. (૭)
[ફ] રાખનાર; ધારણ કરનાર એવો
અર્થ બતાવનારો અલ્પ-કલમદાન-કલમે
રાખવાનું શ્વ મળું. પાનદાન=પાન રાખવાની
પેટી. જાણનાર સમજનાર=દરદાન=ચુજ
જાણનાર, કિં મં દાન આપવું કરવું=

માખાતર અથવા પુણ્ય થાય તે માટે મક્ત આપી દેવું. ૩૦ પ્ર૦ દાન દક્ષિણા=દાન અને તેની ઉપર જે કંઈ રોકડ આપવું તે; ધર્માર્થે મળતી વસ્તુઓ વગેરે તે. કહે૦ દાન ઉપર દક્ષિણા=દાન આપવું અને તેની ઉપરાંત વળી-રોકડ આપવું તે; ખાતર પાછળ દેવેલ જેવું. ઉપકારના બદલામાં અપકાર.

દાનત, સ્ત્રી૦ [ફા દિનાયત્] અંત.કર-ણમાંની છુપી સ્વાર્થે વૃત્તિ તે; પોતાને માટે લેવા-ખાવાની મનમાંની ઇચ્છા તે; નિષ્કા; ચિત્તવૃત્તિ; (૨) ન્યાયશુદ્ધિ, અંતરનો ભાવ તે. કિં ૩૦ દાનત બગડવી=કાષ્ટની વસ્તુ લેવા ખાવાની આંતર વૃત્તિ થવી તે. ન્યાયશુદ્ધિમાં બગડાડ થવો; પોતાનું ન હોય તે પોતા માટે લેવાનું મન થવું તે. કહે૦ દાનત તેવી બરકત=જેવી સારી માઠી ચિત્તવૃત્તિ હોય તેવોજ લાભ ગેરલાભ થાય.

દાનપાત્ર, વિ૦ દાન આપવાને યોગ્ય; દાનને લાયક.

દાનવ, પું૦ [સં.] દૈત્ય, રાક્ષસઃ-દેવદાનવ, દુનુના પુત્રો તે.

દાનવી વિ૦ દાનસબંધી; દાનવનું.

દાનવીર પું૦ ખૂબ દાન આપનારો; સખી.

દાનશીલ વિ૦ દાનેસરી; ઉદાર; સખી.

દાનસ્તુ વિ૦ સારી દાનવળણું. [૨] પ્રમાણિક, યથાર્થ ન્યાય આપે એવું; સનિષ્ઠ, સમજીક.

દાનાર્થ, સ્ત્રી૦ (ફ) ડહાપણ; વિવેક. (૨) ભયમનમાધ; નેકા; પ્રમાણિકતા.

દાનાવ, વિ૦ (ફા.) ડહાધું; શાણું; સમજીક. (૨) ઉદાર.

દાનિશમંદ, વિ૦ સમજીક, વિવેકી.

દાની, વિ૦ દાન આપનાર.

દાનેસરી, પું૦ દાનીર. વિ૦ ખૂબ દાન દેનાર.

દાનેચરી, પું૦ દાનેસરી; દાનવીર.

દાનો, પું૦ દાનાવ; સમજીક; ડહાધો; વિવેકી; પ્રમાણિક; સન્નિષ્ઠાગો. કહે૦ દાનો દુસ્મન સારો જણ મૂર્ખ મિત્ર ખોટો.

દાપુ, ન૦ હક કરીને લેવાનું દાન તે; હકનું માગણું; લાગો.

દાબ પું૦ દબાણ કરવું તે; દબાણ; મના; અટકાવ; ઉપરથી દબાવવું તે. (૨) આગ્રહ; ભેરો. (૩) ધાક; શેહ; ઢાક. કિં ૩૦ દાબ ખેસાડવો=સામાની ઉપર શેહ ખેસાડવી; બાર-ખોળ પાડવો; ધાક ખેસાડવી. દાબ રાખવો=સામે માણસ ખીતો-ડરતો રહે એમ કરવું તે; શેહ રાખી; અંકુશ રાખવું દાબડદીબડ, અં૦ જેમ ઢંકાયેલું રહે તેમ; એમનું એમ; જેમ હોય તેમને તેમ; છુપા-છુપ; દાખી રાખીને જેમનું તેમ; દાખેનું રાખીને કિં ૩૦ દાગડદીમડ ચલાવવું=જેમનું તેમ ચલાવ્યા કરવું; ખરી વાત અથવા હાથન જાહેર કર્યા વગર ઢાંક્યું હુંકર્યું ચલાવ્યા જવું.

દાખડી, સ્ત્રી૦ ડાખડી; ગોળ અથવા ચોખ્ખુ નાની ડખી તે.

દાખડો, પું૦ ડાખડો; ધાતુ અથવા લાકડાનો ગોળ અથવા લંબચોરસ ઢાંકણાગોળ એક ધાટ તે; મોટી-દાખડીઃ-ધરણીનો દાખડો, કર કિયાના ધાટનું ધાતુખત તે, દાખીને વાસવાના ઢાંકણાવાળું તપેલી જેવું વાસણ.

દાખણ, ન૦ દાખવું તે; દબાણ. (૨) દબાવે એવું જે ભેર તે. (૩) સખતી; અંકુશ. દાખવું, કિં સ૦ દબાવવું તે; ચાંપવું; ચગ. દણ. (૨) ચોગવું; નિચોવવું; ધકેલવું. (૩) લગાડવું. (૪) ઉતાવળ-ભેર દબને ઢાંકવું હિંડવું. દાખીને ઢાંકોટીને-દાખીને ચાલો.

દાલ, પું૦ ડાલ; દર્બ.

દાણડી, સ્ત્રી૦ દાખડી.

દામ, પું૦ [ફા.] પૈસો, ધન; વિત્ત, (૨) કિમ્મન; મૂલ્ય. કહે૦ દામ કરે કામ અને ટુંડી કરે સલામ.

દામણ, નં. ધો.૩ અથવા ગણેડાના જે પણ વચ્ચે
બંધવાનું દોરવું. (૨) કામી આણુ :—
ખસાસિયા આમ બોલે છે, ખસદામણ.

દામણી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓને કપાલે બંધવાનું
ઢીરામોનીનું જડાવ એક ધરણું: લલાટિકા.

દામણું, વિ. ગરીબકું: દામાણું. (૨) ઓસિ-
યાણું. (૩) નેનકું: મ્હડી દોરી: દોરકું.

દામની, સ્ત્રી. વિજળા.

દામર, પું. કામર.

દામિની, સ્ત્રી. [સં.] વિજળા. (૨) દામગી.

દામી, નં. [સં. દંપતી] ન્હેક: સમોપક્રિયું:
બરોબરિયું; જોડો:—એની દામીનું સમાર્થ
કોણ છે? કોડી કામ તે લાછ રહ્યા
અગણ, નહિ ખીલે તમારો કોઈ દામી
હો. (૨) દામવાળો—પૈમાવાળો તે; ગૃહસ્થ;
ધની. વિ. દામીનું=જોડનું; જોડાનું; બરો-
બરી કરે એવું:—એની દામીનો વર
બતાવ !

દાય, પું. [સં. દા.] આપવાનો ભાગ તે;
દિસ્સો; માખાપની મિલકતમાંનો પુત્રોનો
જે જન્મસિદ્ધ હકનો દિસ્સો તે—દાયભાગ=
બાકયો ભાગ.

દાયક, અ. આપનાર-દેનાર એવો અર્થ બના
વનારો પ્રત્યય તે:—મુખદાયક; દુઃખદાયક.

દાયકો, પું. દસનો સમુદાય તે.

દાયજો, પું. વારમ તરીકે જે કંઈ મળે તે;
માખાપ તરફથી પુત્રોને જે કંઈ આપ-
વામાં આવે છે તે; સંધન; શુદ્ધ; સ્ત્રીને
માખાપ કે સાસરિયાં વગેરે તરફથી મળેલી
બક્ષીસ. દાયભાગ; બાકયોભાગ. રીતની
બેટ સોમાદ તે; પુરત.

દાયણુ, સ્ત્રી. સોયાણી; દાઇ.

દાયણું, વિ. બાકયોભાગ પાડી શકાય તેવું.
દાયણું બેનર=દાયજનમાં મળેલું બેનર;
પસાયણું.

દાયભાગ, પું. બાકયોભાગ; વારસ તરીકેનો
જે દિસ્સો તે; ભાગ. બાપની મિલકતના

ભાગનો વચ્ચે પડતા જે ભાગ અને
વારમાને વચ્ચેના કાપણ પ્રમાણે વિભાજેની
વહેંચણી તે.

દાયરો, પું. સમુદાય. ટોણું નંધો.

દાયા, સ્ત્રી. દાઇ, જખાવનારી તેમજ કોઈક
ઉદ્દેશનારી, ઉદારતાની સંભાગ રાખનારી;
ધાત્રી.

દાયિની, અ. [સં. દા. ઉપરથી.] આ-
પનારી, દેનારી. આવો અર્થ બનાવનારો
નારીભવિનો પ્રત્યય:—મુખદાયિની,

દાયી, અ. આપનાર, દેનાર અર્થદર્શક પ્રત્ય-
ય:—મુખદાયી.

દાર, અ. [કા.] વાણું માર્ય બતાવનારો
પ્રત્યય:—ગણીદાર; ચોખીદાર; જમીનદાર.
[૨.] સ્ત્રી. સ્ત્રી:—દારા.

દારણું, કિ. મં. [સં. દ.] બીરણું; કાકું;
પિદારણું; કાપણું. કં. ગજતણું દાવી
ચીર્ષ.

દારા, સ્ત્રી. [સં.] સ્ત્રી; પત્ની; બાઈડી, ઉં-
દારા પરણી ગયા નથી ધેર, મ. ન. દિ.
દારિદ્ર, નં. [સં.] દરિદ્રતા; દગદર, દેન્યા;
ગરીબાઈ.

દારૂ, નં. એકગળનું કાક; અને તેનું લાકું.
દારૂદાર.

દારૂ, પું. મરુડું, દારૂ, ગેપડી, જન વગેરેમાંથી
બનાવેલો એક પ્રવાહી ફેરી પેય પદાર્થ;
ધેન ચટે એવું એક પેય; મુશ; મલ; આ-
સન (૨) ગંધક, સુરોખાર અને કોઈ-
સાના ચૂર્ણનું સંગ્રમી ઉઠે એવું એક
બરબર ચૂર્ણ—મિશ્રણ; અગ્નિનો રૂપક
મનાં વાંત—સંગ્રમી ઉઠે એવી એક મેળવણી.
કહે. દારૂને દેવના=મે એવા પદાર્થો કે જે
મજનનાંવાંત બાકો લાઇ ઉઠે—કુડી પડે.

દારૂખાતું, નં. આતસપાછ, દારૂકામ; જુદી-
જુદી રીતે ફૂટે અને જુદા જુદા રંગમાં
ઉઠે એવી બંદૂકના દારૂની બનાવટો તે.
(૨) અંકુક અને તોપ માટેનો દારૂ અને
તેની બનાવટો રાખણું જે સરકરી
મકાન તે.

દાર્શનિકો, પું અંદુક અને તોપ ફેડવાની
દાર્શી ગોળા અને ગોળીઓ વગેરેની જે
બનાવે તે અને તેનો મંત્ર હ તે અગ્નિ-
અભ્યેનો સંભાર-સંરંભ તે.

દાર્ડિયો, પું દાર્ પીનનારો, મધ્ય. (૨)
અવિવેકી-ઉદ્ભવ.

દારેણ, વિં તોમા તોમા કરાવે એવું; દુ-
મુલ, ભયંકર; ભારે.

દાર્પ્યાજ, પું દાર્ડિયો; દાર્પીવાની આદત-
વાળો-અમતી.

દાર્હુળદર, સ્ત્રી મોટી હળદર; લાઘવગેનો
એક હદ ને તેની ગાઠો તે; એક આપધિ.

દારો, પું ઉછાળો; મોઢને વાગેલો ઉછા
ટાકો.

દારોગો, જીવ દરોગો.

દાસચીની, સ્ત્રી તેજનામતિ એક પદાર્થ;
તજ.

દાવ, પું રમનમાં આવતો વારો તે. (૨)
સોગદાની રમતમાં પાગા પરનાં ટપકાં
જે આંક પડે છે તે. છોદાવ (૩)
લાગ; તક, અનુકૂળ વૃણત; કાવચું તે,
તાલ. કિં પ્રં દાવ આપગે=તકઆપરી,
રમવાનો વારો આપવો. દાવસાધવો=અ
નુકૂળ વખતનો લાભ લઇ લેવો, દાવપ-
કવો=રમનમાં ધારેલાં આંકની સંખ્યા
આવરી. ૪ વન.

દાવદી, સ્ત્રી એક જાનનું કૂત, દાઉગી.

દાવધેય, પું જુલિન કાઢાતી તે, કિલકું મુ-
લકું સમજાતી પટાદીને કામ કાઢી લેવાની
બાજી તે, કપટકળા; હળમેદ, પ્રધંય.

દાવગીર, પું દાવો કરનારો; હકદાર; તાદી.

દાવાગિન, પું [સં.] વનમાં સજગી ઉડતી
આગ તે, દવ; દાવાનગ.

દાવાળી, નં આકાશમાં ધૂળેટું થઇ આવવું
તે; વાવાઝોડ; વનને લીધે ધૂળ ઉડોને
દિશ્યો દંકાષ જતી તે; વનનું તોફાન;
કાળાં વાદળો વેરાવો.

દાવાદાર, પું દાવાપણો; વાદી,

દાવાનગ, પું (સ) દાવાગિન; દવ; જંગમ.
માં વનને લીધે વાસ વગેરે એક બીજા
સાથે ઘસાધને સજગી ઉડતો અગ્નિ તે.

દાવું, કિં અં સંયોગ પામવો; ગમ ધારણ
કરવો. પ્રેં દવરાવવું.

દાવો, પું પોતાપણનો હક બનાવવો તે; હક
કરવો તે; માલીકપણું દાખરવું તે, (૨)
પોતાનું સ્વામિત્વ પુરવાર કરાવી લેવાને
પોતાના હક માટે સરકારને અરજ કરવી
તે. ' માઈ કી ' એમ પોતાપણું સાબીત
કરવાની દરખાસ્ત તે. કિં પ્રં દાવો
કરવો=હક કરવો. હકની પુરવારી માટે
સરકારને અરજ કરવી તે; દાવો માંડવો;
મુકરદમો.

દાસ; પું (સ) ચાકર; નોકર સેવક [૨]
મુલામ; હુડા.

દાસત્વ, નં (સ) દાસપણું; ચાકરી, મુલામી.

દાસી, સ્ત્રી (સ) ચાકરડી; હુડી; સ્ત્રીસેવક
આવા, [૨] રાખ; દારીપુત્ર રાખતો
છાકરો,

દારેતાન, નં [ક] મોટી વાતાનું પુસ્તક;
કિરસો. (૧) પોયું.

દારેય, નં [સ] દામત્વ; દાસપણું.

દાઉ, પું (સં) બજવું તે; આગ; અગ્નિ
ગવો-બજવો તે. (૨) ધણી ગરમી પાગરી
તે; બજતરા; ગરમીની અસર. (૩) દા
હડોને જૂખ લાગવી તે; બજું બજું થઇ
રહે એમ થવું તે; બાજવું તે; અગ્નિ દાઉ.
દાઉક વિં [સં] બાજનાર, દાઉકરે એવું;
બજતરા ઉપાલવે અથવા બાજી મૂકે એ-
વું જે તે,

દાઉકતા, સ્ત્રી (સં) બાજવાપણું; ગરમી;
અગ્નિનો જે ગુણ તે.

દાઉડો, જીવ દાઉડો.

દાઉમા, પું રજપૂતોની એક અટક અથવા
જાતિ, પૃથુરાજનો મુખ્ય પ્રધાન આ
જાતિનો દાઉમો હતો.

દાલ, વિં [સં] બાજવા જેવું. (૨) બાજી
નાંબે એવું.

દાળ, સ્ત્રી. [સં. દલ] કોળના કણખનાં
એ પડમાં એક એક પક જુદું પડેયું હોય
તે, દિલ્લ કોળને ભરડીને તેનાં જે જુદાં
પાડેલાં દળ-કાંડો તે. (૨) ભરડેલાં કોળનાં
દળનું સેજ અને પેચખાણું તે [૩] કાંડા-
માંના પીળા માથા જેવો પદાર્થ તે. (૪)
બળિયા સંપડના કોળના ઉપરનું સુઝાયેલું
છાડું તે. કિં પ્ર. દાળ પાડી કોળને
ભરડી તેનાં દળ છુટાં કરતાં દાળ એર-
વી=રસોઈની ગરબાત કરી. [૨] આજી
વિકા ચકાવતો. દાળભાન=નાળ ને ચોખ્ખાનું
જમણું તે. દીલીદાળ ખાનરિ=પોચો, નિર્જળ.

દાળરોડી, સ્ત્રી. દાળને રોટલીનું ખાણું તે (૨)
રોટલો; ખોરાક; આજીવિકા; પોષણ; સા-
માન્ય નિર્નાક ચાલે એવો ખોરાક તે. =
ખુદ સૌને દાળરોડી આપે છે.

દાળિયા પું. રોકતાં જેનાં છાંડાં નીકળી ગયાં
હોય એવા ચંચુ અથવા ચંચુ વગેરેની
દાળ કે છાંડા રહિત દાળ તે. અથવા
દાળિયા. રોકેલી દાળના પોચા કણ તે.

દાળિયો, પું. દાળ બનાવનારો વેચનારો તે;
દાળનો વેપાર કરનારો તે. [૨] કોળની
છાંડા રહિત રોડાયેલી કાંડ તે.

દાંડ, પું. કાંડ, શક, કાંડિયો; કાંડાઈ કરનારો;
કાંડ; દોગો. (૨) વડો, નહિ પરણેલો તે;
નરિકરો.

દાંડાઈ, સ્ત્રી. દાંડપણ; લુચ્ચાઈ, દોગાઈ, શાક્ય.
દાંડિયો પું. કાંડિયો; લુચ્ચો દોગો.

દાંડી, સ્ત્રી. કાંડી, નાનો દંડ. [૨] નાના દં-
ડાથી વગાડાય એવી ધાતુની ધડિયાળ કે
ચાળા અથવા ટોલણી. કિં પ્ર. દાંડી પિ-
ટાવવી=ગહેર કરવું.

દાંડો, પું. (સં. દં. ક) નાડો દંડો; દંડો.
(૨) દરતો; પરાઈ ખાંડીનું નાનું લો-
ખંડ કે લાકડાનું સુગળ. (૩) પાકખી
વગેરેની બહાર નીકળેલું લાકડું; કાંચો;
બહાર નીકળેલો દાંત જેવો બાંધ તે; દાંતો.

(૪) કાંચો, પકડવાનો—કાંચમાં કાંચવાનો
દંડો; નિર્માનનો દાંડો.

દાંત, પું. (સં. દં. ત) ખોરાક આવનાં પ્રા-
ણીઓના મોંમાંના દંડકાના દાંતા. ખીસા તે;
દાંત; દશના; કપડાના, ચીરવાના અને ચા-
વવાના એમ દાંતના બેદ છે, [૨] કાંસથીનો
કણો, (૩) વેર, કાનો, કિં પ્ર. દાંત
ઉગવા=દાંત આવવા. (૨) દંડનું આવવું [૩]
મીઠા થવાનું, બળ આવવું, દાંત કાંડા
ઉપડાવા=દાંત ખેંચવા, દાંતનો કાંત પડવો.
દાંત કડકવા=ખૂબ ટાંક ચઢવી, ધુળ આ-
વવી, દાંત કડકાવવા=ચુરસો કરવો; કાનો
દેખાડવો, દાંત કરડવા=આભા યથ જવું;
દંડક લાગવી; આશ્ચર્ય ચકિત થઈ જવું;
દાંત ખાવી. દાંત કાંડવા=દંડનું; મોટેથી
દંડવું (૨) દાંતમાં કરવા, ચીડવું; ખીસાવવું.
દાંત બેસવા=દાંતનો કાંત પાડવો, કરડવું
દાંતથી કપાવું, દાંત પીસવા=દાંત દેખાડ-
વી, ચુરસો કરવો, દાંત પાડવા=કરડાવું;
(૨) નિરાશ કરવું. દાંત કૂટવા=નર
દાંત આવવા કાંડવા દાંત દેખાડવા=જમવું,
ખડખડ લગવું, [૨] વખનમર કરવાને
સોંપેલું કામ નહિ થઈ ચકવાથી મોં વિ-
કસીને ઉભા રહેવું, અનાવડ અશક્ત
દેખાડવી, કિં પ્ર. પડો જઈ હસી નાંખવું.
દાંત મહાવર=દાંતે રખેલ દેવડાવવી. દાંત
હોવા=મળ-શક્તિ સામર્થ્ય હોવું;—ફરમન-
ને આવનાવવા દાંત છે—અર્થાત્ ખાઈ
નર એવો નેરરારહે. દાંત ખંધાવા=વાયુ
ભય વાઈ કે મૂર્છાને લીધે કાંચું નહિ શ-
કી શકવું તે. દાંત ખંધાઈજવા, દાંત
ખીસી બેસી, જોમ કહેવાય છે. દાંતખં-
ધાવા=ખટાસથી દાંત નરમ પડી જવા, ન
ચવાય એવા થઈ જવા; કારી જવું, પાછા
પડવું, પચાતાપ થવો. દાંત કાંડવા=જમ-
ણી=ખાતની ઉમેદ કરવી. (૨) ઉરેરવું,
ચલાવવું. ૩ પ્ર. દાંત ખાટા કરવા=દંડવળ
પચાતાપ કરે એવી રીતે અખે પડાયાડવું

કમળોર-અગદીન કરી નાખવું. દાંત ચઢવું=ચગોવાવું. મીઠું-સ્વાદ લાગવું. દાંત ખીલી એસવો=રાષ અથવા ફેફસાથી દાંત ખંધાઈ જવા. દાંતમાં છેડો ધાવવો=મર્પાદા-આખરી રહેવું-ઝીએ. દાંત ટીટિયારો=નિત્યનો કંકાસ. દાંત મેઘ હોવો=પૈસાદાર હોવું. દાંતે તરણ લેવું=મનુષ્ય-પણાનું તમામ અભિમાન મૂકી હૃદય-પથની મારફત નમી પડવું, કાલાવાલા કરવા, છેક હથકા બની જઈ માંસીમાગરી. દાંતે જીમ લેવી=લોક લાજથી આપધાત કરવો; જીમ કરીને મરી જવું. દાંતે આવડું=મયકે બચકે લાડવું. દાંતે લાગવું=સ્વાદ પકવો; ભાવવું; ખાવાનું મન થવા કરવું, લગકા પકવો. કહેવું પેટમાં દાંત હોવા=મનમાં કપટ-વેર-કીનો હોવો. અનને ને દાંતને વેર=ખાવાપીવાના વાખા; અત્યંત દીના-વરથા તે. હાધીના દાંત=કહેવું એક અને કરવું બીજું એવો દગો તે. દાંત ઉપર દર-ધા ને મહા ઉપર મિટ્ટી=નહિ કરવાનું હોય ત્યાં મોડું કામ કરવું ને કરવા જેવું હોય ત્યાં કંઈ નહિ કરવું તે.

દાંતરૂં, વિં દાંતવું.

દાંતવું, વિં જેના દાંત બહાર નીકળેલા હોય એવું.

દાંતિયાં, નં દાંત દેખાય તેમ મો પહેળી કરીને કરકયા ધમવું તે. (૧) ચીદિયાં, ખીજનો દેખાવ, દાંતિયુંનું રૂપ વચન. કિં મં દાંતિયા કરવા=કરકવાં ધસવું, મો વકાસીને ચીકવું, તરફેડા કરવા,

દાંતિયું, નં કાંઈ સામે દાંત દેખાડવા તે ચીકવું તે. (૨) ઘુઝાડ; તરફેડા.

દાંતિયો, પું એક તરફ દાંતવાળો કમાન જેવી કાસકી. (૨) પહેળા દાંતાની કાંચકી

દાંતી, ઓ દાંતા દાંતાવાળું જેકુનનું એક ઝો-

નર; માથા-ચાવળ. [૨] દાંતરકાના ધા-

ટનું પશુ દાંતા વગરનું માત્ર ધારવાળું

નકુ અને હંકા હાથમાં બેસાડેયું હથિયાર;

બાવળ વગેરેનાં કાળાં કાપવા-ખાંપવાનું

ધારવાળું વાંચના હાથમાં બેસાડેયું દાંતર-કું, નાની કુહાડીનું કામ કરે એવું હથિ-યાર, (૩) કાંચકીના દાંતામાં દાગ વગે-રના દાણા ધાત્રી આધીના દાંતા વધારે સજડ રહે એમ કરેની કાંચકી લીંગો ને ઝીણી જૂઓ કાઢવાની (૪) નાનાં બાળ-કને દાંત આવના હોય ત્યારે પકેરાવવાનું ધરેણું, વાધનખ, ધુવડનો નળો વગર જુઠું વગેરે તે. [૫] ખાણ, ચીરો, કાંઠ. દાંતિ, પું [સં રૂંત] કાંઠા જેવો પશુ ચપેટા અને અણીનર કાંટો, કાંટો, ઉભી ખીની જેવી અણીદાર વસ્તુ તે, દાંત, કાંકર. દાંદરૂં, નં દાંદર જેવું આમડી ઉપરનું એક દરદ તે.

દાંલીક, વિં [સં.] દંભી, ડોળી, ડોંગી.

દાંબો, પું એક ખનની લાવ મંડીની બાજી.

દીઝેર, પું [સં દેવર-દિયરો] વરનો ના-નો ભાષ તે. કહેવું દિઝેર ઉપર દીકરી જણી છે! પોતાની શક્તિ ઉપરજ આધાર છે બીજા પર નહિ એમ સ્વશક્તિ ખતા-વતાં બોલાય છે.

દિઝોર, પું દિઝેર. [૩] વહુનો ભાષ તે, સાળો. ગામડામાં એક ગાળ તરીકે વપ-રાય છે.

દિક, ઓ. [સં] દિશા, બાણુ.

દિકત, ઓ [જ] આનાકાની, હરકત, ચક્ર.

દિકામાળી, ઓ રાજમધ અથવા મુંદર ના-મરી વનસ્પતિના ફૂલના ડોડા ઉપરનો રસ મુંદર તે-દિકામાળી આ દ્રવ્ય હડવું ને મિલાડીના મુતર જેવી ગંધવાળું હોય છે. આનો ઉપયોગ પેટમાંના ક્યરમ મારવા માટે થાય છે કેકિયુમાં આનાં ફૂલને અ-નંત કહે છે આ વનસ્પતિ દક્ષિણ હિંદુ-સ્તાનમાં થાય છે. ચીનમાં પશુ તે પુષ્કળ થાય છે. ચીના અને જાપાની વેદો તેને ઔષધિ નરીકે વાપરે છે.

દિકપાસ, પું દિશાનું રસજી કરનારો દેવ. (૧)

દિયામાં રહેલો કાલ્પનિક દાથી. પોરાણિક

રીને આડ દિશાના આડ દાથી ગણાય છે,

દિપાળ.

દિગ્મુદ્ર, લુન્ન દિગ્મુદ્ર.

દિગ્મર, વિન્ન [સં] ત્રિશેષ, બીજું (૨) અન્ન
લખવા કારણે, વધારામાં.

દિગ્મંત, પુન્ન [સં] દિશાનો અંત, ક્ષિતિજ.

દિગ્મંતર, નન્ન દિશાઓનો આગળ, (૨) દિગ્મંત.

ક્ષિતિજ. ઉન્ન દિગ્મંતરે અંબરથી જાય.

દિગ્મંતરેયા, ઓન્ન [સં] દિશાનો અંત દેખા-
ડનારી લીટી, ક્ષિતિજ. પૃથ્વી ને આકાશ
મળી જતાં હોય એવું દેખાડનારી દૃષ્ટિ
મર્પદા તે.

દિગ્મંબર, વિન્ન [સં] દિશાઓ જેના વચ્ચે રૂપ
છે એવું, નાથું, નિર્વાંશ. (૨) પુન્ન મ-
હાદેવ, શંકર. [૩] નાગો સાધુ. [૪] નમ્રા-
વસ્થામાં રહેનારો યતિ. જેનનો એક ભેદ,
સંપ્રદાય તે.

દિગ્મંબરી, વિન્ન [સં] જેનું સંપ્રદાયિક. દિ-
ગ્મંબર મતને લગતું. (૨) ઓન્ન કુત્તર.

દિગ્મંજ, પુન્ન [સં] દિશાઓમાં રહેલા કાષ્ઠ
નિક દાથીઓમાંનો એક તે. આઠ દિશાના
આઠ દાથીઓ મળ્યાં છે તે.—એરાવત,
પુન્ડરીક, વામન, કુમ્ભક, અંબન, પુષ્પકંત,
સાવંભેમ અને સુમતીક. (૨) ઓન્ન પુરુષ.
(૩) બિહુપાલ.

દિગ્મંદર્શન, નન્ન [સં] દિશા દર્શાવવી તે; ઉપર
ચોટિયું જે કંઈ અવર્તોક્ત તે, સ્થપન.

દિગ્મંવિજય, પુન્ન [સં] આરે દિશાઓમાં વિ-
જય વર્તાવવો તે, રાજ્યએ આરે દિશાના
રાજ્યઓને જીતી લેવા તે. મોટો વિજય.

દિગ્મંવિજયી, વિન્ન જેણે આરે દિશાઓ જીતી
લીધી હોય તે, મોટો જય કરનારો, અ-
કર્તા.

દિગ્મુદ્ર, વિન્ન (સં) આરે તરફ દિશાઓ સિ-
વાય બીજું કંઈ જેને સંકલ્પન હોય એવું,
ચાકત, તદ્દરૂપ, ચિત્રિત, જકક, વિરમયા-
દત, આશુઃ—મનના ચમત્કારથી એ તો
દિગ્મુદ્ર થઈ ગયો.

દિગ્મિ ઓન્ન [સં] દક્ષિણાધિપતિની પુત્રી, ક-
રુપની સ્ત્રી અને દૈત્યોની માતા તે, અદિ-
તિની બહેન.

દિગ્મર, પુન્ન (સં) શરીરનો અથવા મોટો દે-
ખાવ, ચહેરો, સ્વરૂપ, રૂપ રંગ, વગેરેનું
દર્શન તે, દેહર, સુરત. (૨) હાથન, ઢંગ,
ગાંડા થેલાં હાથ.

દિગ્મરી, ઓન્ન સ્વરૂપ, ઢંગ, હાથ દવાલ.

દિધવાન, વિન્ન દીધેયુ—આપેયુ એવું જે તે.

દિધવાન કળ—જેવું આપેયું મેવેયું હોય
તેવું પ્રાપ્ત થાય તે, જેવું આપ્યું હોય
તેવું મળે તે દિધવાન વેર—આપેયું વેર
અર્થાત્ અમુક વેર વાળજે એમ કહીને
સોપેયું જે તે, ઉકું નહિ જુદી જ્યાં જેવું
વેર તે—એ કુટુંબ વચ્ચે દિધવાન વેર
હર્ના. પરંપરા ઉતરતું રહે એવું કારી વેર તે.

દિન, પુન્ન [સં] દિવસ, દહાડો.

દિનકર, પુન્ન [સં] સૂર્ય, રવિ.

દિનમણિ, પુન્ન [સં] સૂર્ય, રવિ. આદિત્ય,

દિનાર, પુન્ન [સં] સોનાનો સિક્કો, મહેર,
સોનૈયો.

દિનંત, પુન્ન [સં] દિવસનો અંત; પાછો
પહોર; સાંજ.

દિનેરા, પુન્ન [સં] સૂર્ય, રવિ.

દિપારકું, વિન્ન રૂપાળું, સુશોભિત, સુંદર,
દીપે એવું.

દિપાવતું, કિન્ન સન્ન શી.ભાવતું, સાફ—સુંદર
દેખાય તેમ કરવું. (૩) ઝગઝગાટ બના-
વવું, (૩) અનરૂપિતથી માન વધા-
રવું—“અ.જે તો કુટુંબને દિપાવતું”
ઉચ્ચાર્યું.

દિપાવો, પુન્ન પુસ્તકમાંની વસ્તુ વગેરેનો પ્ર-
સ્તાવ તે; ઉપોદ્દાત, પ્રસ્તારના; સુખન-
ધનું લખાણ.

દિમાખ, પુન્ન દિમાક; અહ કાર; અભિમાન;
ગર્વ, મગરી. [૨] રોહ; ભાષકો; રૂપાળ.

દિમામ, પુન્ન હાક; ભાષકો, દમામ; દંભ.

દિમટી, ઓન્ન ઝીણીઝીણી યુદ્ધોવાળું એક
જાતનું કપડું.

દિયર, પુન્ન વરનો નાનોભાઈ.

દિયરવડું, નન્ન દિયરનું ઘર માડવું તે; દિયર
સાથે નાતરૂ કરી રહેવું તે.

દિયેર, પુન્ન દિયેર; વરનો નાનો ભાઈ તે.

દિવસો, પું વરનો નાનો ભાઈ. ઉં હરિ
દિવસો; દાઝમી ચાપો આરા ખામમાં
દિવસ, પું સાલો [ગ્રામ્ય]

દિલ, નં [ફા.] મન; ચિત્ત; અંતઃકરણ
(૨) કાળજી, હૃદય. [૩] ઇચ્છા,
મરજી, [૪] આહવા; પ્યાર; પ્રીતિ-
દિલ દેખાએ તો રહીએ. કિં પ્રં દિલ
હી જલું=કેદાસ થવું; અંત-પ્રીતિ નહિ
રહેતી, દિલ હિતારી નાંખવું=પ્રીતિ-પ્રેમ
કમી કરવો. દિલચોટવું=મન લાગવું, દિલ
કરવું=મનને ગમવું. દિલ આપવું=મન આ
પવું; આનંદિક ઇચ્છા હોય તે જણાવવી.
દિલસેવું=સામાનું મન જણાવેલું. દિલમાં
દાઝવું=સામાને માટે મનમાં દયાલાવ ઉ-
ત્પન્ન થવો. દિલ હેંચું થવું=મન ખાટું
થવું, પ્રીતિમાં વિચ્છેદ પડવો. દિલ ધાલવું
=મન ધાલવું, ખ્યાનમાં લેવું, અંતથી કામ
કરવામાંડવું, દિલસગાડવું=મનસગાડવું. એક
દિલ=એકમન. દિલનો દરિયાવ=મોટામનનો
=ઉદારમનનો ઉં દિવેર દિલનો દરિયાવ
ધમ્મર આપોને, દેરાણી રાણી રાન. કં
દં ડા.

દિલગીર, વિં [ફા.] નાખુશ, અપ્રસન્ન;
ઉદાસ; શોકાતુર.

દિલગીરી, ઓં ઉદાસી; નાખુશી; અપ્રસ-
ન્નતા; શોક; દુઃખની અસર તે; ખિન્નતા,
બેચહેતી; બેકારી.

દિલદાર, વિં ફા. જીવ સમાન વહાલું એવું;
પ્રાણપ્રિય; જીવજન. (૨) આશકમાયુક
૩ ઉદાર; ખુદ્દાદિલનું.

દિલદારી, ઓં જીવજનપણું; પ્રાણપ્રિયતા.
(૨) ઉદારતા.

દિલસર, વિં મનભરાય એવું; પ્રિય; વહાલું.
હૃદયમાં ઉમગડો આવે એવું.

દિલપસંદ, વિં મનગમતું; દિલને પસંદ પડે
એવું. [૨] મનનું; રૂપાણું

દિલાઈલામાં, પું દિવેટમાં પૂજતી શુદ્ધી
મૂર્તિ અને તેને પૂજનારો જે ગુપ્ત આ-
ચાર્ય તે. દિવેટમાં મર્મસત્તા અને રાજ્ય-
સત્તા દિલાઈલામાંના હાથમાં રહે છે. જે

હેઠાણે શુદ્ધતા અવતારની મૂર્તિ રહે છે તે
મંદિર.

દિલાવર, વિં (ફા.) મોટા દિવનું; ઉદાર;
સખી, (૨) હિંમતવાન.

દિલાવરી, ઓં ઉદારતા; ધાનસીલતા; મનની
મોટાઈ. (૨) બહાદુરી.

દિલાસો, પું આશ્વાસન; ધીરજ આપવી તે;
સાંતવન; સજીરી આપવી તે. કિં પ્રં
દિલાસો આપવો=દેવો=ધીરજ આપવી;
સંતવન કરવું. દિલાસોલેવો=મન સાથે સ-
જીરીને ધીરજ પકડવાં, સમજાવતા દેખાડવી
તે; ઉદારરણ્યની મનવાળવું=વળાવવું તે.

દિલોળન, વિં [ફા.] અલંકાર વહાલું;
જીવજન; પ્રાણપ્રિય.

દિલોળની, ઓં પ્રાણપ્રિયતા, દિલોળનીથી
=ખરખરાપ્રેમથી.

દિવસ, પું (સૈ) દહાડો; દિન; દી; વાર;
સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્તલગીનો વખત તે. (૨)
રાતનો પણ જેમાં સમાવેશ થાય છે એ-
વો એક સૂર્યોદયથી બીજા સૂર્યોદય લગીનો
જે સમય તે:-૨૪ કલાકનો દિવસ-૧૦

કલાકનો દિવસ. ૩૦ પ્રં દિવસ ગણવા=
રાહજોતી, કોઈ આવવાની કે કોઈના મ-
રણની શોક થયવાને આજ એક, કાલ
એ, એમ દિવસો ગણવા તે=અર્થાત્ જોત-
જોતામાં કાળ વહી જવો તે:-દિવસ ગ-
ણવામાં માસ ગયા ને વરસે આવરિયાં, સુરત
જુદી સાહેબાં તે નામે વિસારવાં. ભાષા.
(૩) સુભાગ્ય; ચંદનીએ સમય.-દમજી
એના દિવસ છે=ગદતી છે. કિં પ્રં દિ.
વસ ઘેર નહિ હોવો=સુભાગ્ય નહિ હોવું;
અરજો વખત હોવો; વાંકા દહાડો હોવો.
(૩) દહાડો; મારમું, ઉત્તર ક્રિયાપરચ.
મરી ગયું તેનાં દિવસ પાણી કરવાં જો-
ઈએ. દિવસ કરવો=ભાગ્ય ઉપડવું, સુભાગ્ય
પ્રાપ્તવું. ચંદનો દિવસ=પ્રતિદિન સારું થવું
રહેવું હોય જોવો સમય; જલોજ્જ્વાલીનો
વખત. આધાન રહી મર્મવું ગદવું તે.
પ્રતિદિવસ=રોજરોજ; નિરંતર; હંમેશ,

દિવસેદિવસ=એમ દિવસચતા બધા તેમ તેમ.
 દિવસે દિવસ તે નોકર થતો આવ્યો.
 દિવા, અં (સં) દિવસે.
 દિવાકર; પું (સં) સૂર્ય; રવિ.
 દિવાન, પું (ફા) વજર; વડો કારભારી;
 સચીવ; પ્રધાન. (૨) ઓરડો; ખંડ.
 (૩) પ્રકરણ; આખ.

દિવાનખાતુ, નં મુલાકાત મારેતો મુશ્કેલિત
 ખંડ-ઓરડો તે. [૨] એક જગ્યા હાર.
 દિવાનગીરી, ઓં વજરાત; પ્રધાનવડ.
 દિવાનાપણું, નં વેલણ; ગાંડપણ; ઘેનાઈ.
 દિવાની, વિં (ફા) લેણુદેણુ સંબંધી ધ
 આપણું-દિવાની અને દેવવારી.
 દિવાનું, વિં (ફા) વેલું; ગાંડું; મગજ
 ખસી ગયેલું હોય એવું.
 દિવારાત, અં રાત્રિદિવસ; હરહમેય; રાત્રિવસ.
 દિવાસ, ઓં (ફા.) માટી છટા, વગેરેનું,
 ઉંચું ને ઉંચું ચણતર તે; ભિત. (૨)
 ભારે કમ્મતનો ઘોડો; ચારીરથી પ્રયંત
 ઘોડો અથવા હાથી તે.

દિવાલગીરી, ઓં ભિતે દંગાય એવી દીવી;
 મીણુખતીના દીવાની એવી બેઠક કે જે
 નીચે મુકાય તેમ ભિતે પણ લગાડાય.

દિવાસો. પું આપાડ વહિ અમાસની પર્વણી
 તે. અસાડ વહિ અમાસનો દીપદાન દેવાનો
 તહેવાર. કહેવું દિવાસો તે સો પર્વનો
 માસો.

દિવાળી, ઓં આસો વહિ અમાસનો મોટો
 દીપોત્સવનો તહેવાર; સવત્સરનો છેલ્લો
 દિવસ. પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનમાં દિવાળીના
 માસ દિવસ બહુ મોટો ઉત્સવના ગણાય
 છે. લોકો તેને જેટલા બને તેટલા
 આનંદથી ઉજવે છે. વાઘજારસ, ધનતે
 રસ, કાળીચાદસ, દિવાળી ને બેસર્તુવર્ષ.
 [૨] આનંદ ઉત્સવનો કામ પણ દિ
 વસ તે. ઉં આજ મારે દિવાળીનો દન
 નો ૩. પ્રં દિવાળીના દહાડા=આનંદ
 મોજમગાના દિવસો તે. કહેવું એવો તે
 મોખુલો ગડો હોય કે દિવાળીને દહાડે

વેંશ ખાવું =એવું કાણ ગાંડું હોય કે જે.
 આનંદ ન માણે ?

દિવાળું, ઓં દેવાળું.

દિવે, ઓં દીવાની વાટ તે; ખતી; ૩ અ-
 થવા સુતરની દીવો બને એવી જોળ
 અથવા ચપટી બનાવટ. ઉં રાતે તો મોડે
 રંગાડ, દીવાની દિવેટ લખાવ. દિવટ.

દિવેલ, નં દીવે બાળવાનું તેલ તે; એરડિયું.
 કહેવું ખાતર ઉપર દિવેલ=ખાતર પડવાથી
 નુકસાન થયું હોય તેમાં વળી તેનું પગલું
 દેવાવવા પાછળ દિવેલ બાળવાનું અરમ.
 [૨] ચકિત; સત્વ; તેજસ્વિતા; પહોંશ;
 -એનામાં કંઈ દિવેલ નથી. કહેવું દિવેલ
 હશે ત્યાં લગી દીવો બળશે=ખરચી પહોં-
 ચશે ત્યાં લગી કાર્ય થશે. દિવેલે કંઈ
 દેવાળું આવશે નહિ-દિવેલ નહિ વાપરવા
 થી-દીવો બાળવામાં કરકસર કરવાથી કંઈ
 બચશે નહિ ને દીવા પાછળ દિવેલ બા-
 ળવાથી કંઈ ખૂટશે નહિ, અર્થાત્ એકાદ
 દુલ્લેક બાળત સબાળવાથી કંઈ લાભ થતો
 નથી.

દિવેલિયું, નં દિવેલ ભરવા ઉભેયવાનું પાત્ર.
 (૨) કાનસમાં દીવો કરવાનું નાવું
 માણનું કોડિયું. (૩) વિં દિવેલવાળું
 દિવલનું, ચીકટ. (૪) દિવેલ ભરેલાં
 નાના કોડિયા હોય એવા ગાય બળદની
 ખરાએ પડેલા નાના નાના ખાડામાં પાણી
 ભરાયાં હોય એવું:-નરસાદને લીધે કયા-
 રમાં દિવલિયા થયા છે, પાણી ભરાયાં
 નથી.

દિવેલી; ઓં જેમાંથી દિવેલ પીલી કાઢવામાં,
 આવે છે તે બીજ; એરડી.-રતાળ જ-
 મીનમાં દિવેલીનો પાક સારો થાય છે.
 દિવેલો, પું એરડો; જેનાં બીજ પીવડવાથી
 દિવલ નીકળે તે રોપો:-દિવેલાનાં પાન
 પાછડીમાં લાલો માથું નહિ કુંખે.

દિવ્ય, વિં (સં) રંગીન, દેવતાધ; અદ-
 શ્વત:-દેવ ઓ. વેશ પામવ કહે મુજ-
 રાજ, દિવ્યકથા કહું માગો, (૨) મનોગ;
 સુદર, રંગિયામણ, બહાકાર. (૩) અ

ધરી પ્રતિષ્ઠા; સત્ત્વ તારવવાને માટે સોગન
કે મત=પ્રતિષ્ઠા લેવાવધી તે. ધખધખતી
સાંકળે; દ્વેષી; અગ્નિપર ચાલવું; કકકડતા
તેલમાંથી વિંટી કાઢતી, વગેરે આગદિવ્ય
કેહેવાય છે. ઉં કૃષ્ણ કહે હું દિવ્યજ
કર્મ, ને તાતા તેલ મહિં કર ધર્મ.

દિવ્યચક્ર, નં (સં) જ્ઞાનચક્ર,
દિવ્યજ્ઞાન, નં (સં) સ્વર્ગીયજ્ઞાન; દેવતા-
પ્રજ્ઞાન.

દિવ્યસ્ત્રી, સ્ત્રી અપ્સરા; દેવાંગના; અતિ સું-
દર સ્ત્રી.

દિવ્યાંગના, સ્ત્રી (સં) દિવ્યઓ; અ-
પ્સરા.

દિવ્યાંખર, નં [સં.] સુંદર કિમતી વસ્ત્ર.
દિશા, સ્ત્રી દિશા; ખાલુ; તરફ.

દિશા, સ્ત્રી [સં] કોષપથ એકાદ ખાલુ
તે; તરફ; પાંચ. જે ખાલુ સૂર્ય ઉગે છે
તે પૂર્વ દિશા. [૨] કોષપથ ઉદ્દેશિત
એવો માર્ગ તે; રસ્તો. [૩] કોષ
કિં પ્રં દિશાજનુ-દિશાએ જનુ-કોષ
કરવા જનુ. દિશા બાંધવી=અમુક એકાદ
ખાલું નક્કી કરી તે તરફ જનુ. જુલાપ-
કાચ હોય તેણે પોતે ક્યાંથી આવ્યો અને
કેણી તરફ જવાનું છે, તે સંબંધી
વિચાર કરવો.

દયા, અં (સં) ભક્ષા, ધન્યરૂપાએ;
તમારું બહુ કરેતે. સંસ્કૃતમાં એવારણે
અને યજ્ઞતાપીમાં તિરસ્કારે-અવમાને વ-
પરાપ છે. —દિસ્તોરજી; પાપમટ્ટું.

દુષ્ટ, વિં દેખાવું; બાસવું; નજરેપડવું.
દુષ્ટ, કિં અં દેખાવું; નજરેપડવું; જ-
ણાવું; જીવું.

ગ, અં છક; આણું; ચકિત. તારી વાત-
સાંભળીને તો એ દિગ્ધ થઈ ગયો.

ગણું, નં ડિંગણું; ચોરિયાના ડિંગવાનો
ઉપલો ભાગ તે; ચાખાની ઉપરનો અટક
મારીને ઉગાડી દેવાય એવો અલગ કુમળો
ભાગ-અવધવ તે. ૨ કકડા; ચરમેક;
કુકડા; દંડોકા; પેર. [૩] ટોચકું; મ-
થાણું; સિખાંત.

દિંગણું નં જિંગણું; કોડા; પોટા. (૨) ૨-
સકમ, દૂધ બારેણું તાલુ ને કામળ
સાખાંત; પેર=ચોરિયાનું દિંગણું બારીને
બાંધે, પાકું. કુંવરનું પાકું.

દિડી, સ્ત્રી એક મરાઠી રાગિણી. યજ્ઞરાત્રી
ધાવણી જેવો એક રાગ.

દિડું, નં ડિડું; દિં; વનસ્પતિનો તાળો
દૂધ બાર્યો કકડા-કુકડા=ચોરિયાનું દિડું.

દી, પું દિવસ; દહાડો. [૨] વખત, અ-
વસર=સારો દી આવ્યો. (૩) સિતારો
મહ; દશા=એનો દી થયો.

દીકરી, સ્ત્રી [સં. દારિકા] પુત્રી; છા-
કરી; છોડી; બેટી; તનવા. ૩૦ પ્રં દીક-
રીએ દીવો=દીકરીના છોકરાથી ધર ઉધાકું
રહેવું તે. કહેવું દીકરી અને ગાય જ્યાં
દોરે લાં જાવ=જાને એવાં ગરીબ છે કે
પોતાના જીવન પ્રત્યેકમાં પણ પોતાનો
અવાજ ધરાવતાં નથી. દીકરીને ગાળ ને
વહુને સિખામણ=ટકુ મારે તેજ કે પે સાક્ષ
તેની દીકરીને ગાળ દે તે ઉપરથી વહુએ
સીધા ચાલવાની સિખામણ લેવી એમ.

દીકરો પું (સં દારક) પુત્ર; છોડારો;
ઉથો; તનવા. કહેવું દીકરા મોટો થા પર-
જાવીશું=વાપદે વખત કાઢી નાખવો; દીક-
રા એક અને દેશવર ધણી=કામ કરનાર
એક અને ધણી તથા કેશણી ધણી, તે
કેમ અને એમ દીકરા રજો ચાર પહેર
ને રૂપિયો રજો આઠે પહેર.

દીક્ષા, સ્ત્રી [સં] કોષ એક ઉદ્દેશો અમુક
કાર્ય કરવાનું મત-નિયમ ધારણ કરવો તે;
અમુક ચત્ર વગેરે કરવાનું કામ માથે લેવું
તે; મત. કિંવા વગેરે કરવાનાં કર્મના
આરંભનો નિયમ લેવો તે.

દીક્ષિત, વિં જેણે દીક્ષા લીધેલી હોય તે;
વતી. [૨] એક ઉપમાન, અટક.

દીન. વિં (સં) ગરીબ; કંગાલ. [૨] નરમ
સ્વભાવનું; શીળું; રાંક. (૩) લાચાર.

દીન, નં (જ) ધર્મ; મજાન; યુક્તમાની
ધર્મનું એક નામ=મજાન પ્રમાણે કરવું
તે. [૨] ધાર્મિક ધિંગણું=દીનકણુ.

દિવસેદિવસ=જેમ દિવસચલતા જાય તેમ તેમ.

દિવસે દિવસ તે નહોતર થતો ચાલ્યો.

દિવા, અં (સં) દિવસે.

દિવાકર; પું (સં) સ્વર્ગ; રવિ.

દિવાન, પું (ફા) વજર; વડો કારભારી;

સચીવ; પ્રધાન. (૨) ઓરડો; ખંડ.

(૩) પ્રકરણ; આખ.

દિવાનખાનુ, નં મુલાકાત માટેનો સુંદરભિત

ખંડ-ઓરડો તે. [૨] એક જગ્યા વહાર.

દિવાનગીરી, ઓં વજરાત; પ્રધાનવડું.

દિવાનાપણુ, નં ઘેલછા; ગાંડપણુ; ઘેલછા.

દિવાની, વિં (ફા) લેણદેણ સંબંધી ધ

સ્થાનુ:-દિવાની અને દોળદારી,

દિવાનું, વિં (ફા) ઘેલું; ગાંડું; મગજ

ખસી ગયેલું હોય એવું.

દિવારાત, અં રાત્રિદિવસ; દરહમેશ; રાત્રિવસ.

દિવાસ, ઓં (ફા.) માટી છંટા વગેરેનું

ઉંચું ને ઉચું ચણતર તે; ભિત. (૨)

ભારે કિમ્મતનો ઘોડો; સરીરથી પ્રચંડ

ઘોડો અથવા હાથી તે.

દિવાલગીરી, ઓં ભિતે ટંગાય એવી દીવી;

મીજાખતીના દીવાની એવી બેઠક કે જે

નીચે મુકાય તેમ ભિતે પણુ લગાડાય.

દિવાસો. પું આપણ વહિ અમાસની પર્વણી

તે. અસાડ વહિ અમાસનો દીપદાન દેવાનો

તહેવાર. કહેવું દિવાસો તે સો પર્વનો

માસો.

કાપાળી, ઓં આસો વહિ અમાસનો મોટો

દીપોત્સવનો તહેવાર; સવત્સરનો છેલ્લો

દિવસ. પશ્ચિમ હિંદુસ્થાનમાં દિવાળીના

પાંચ દિવસ બહુ મોટો ઉત્સવના મહુમ

છે. લોભો તેને જોટલા અને તેટલા

આનંદથી ઉજવે છે. વાધગ્રાસ, ધનતે-

રસ, ધાળીચાંદસ, દિવાળી ને બેસર્તુવર્ષ.

[૨] આનંદ ઉત્સવનો કાષ્ટ પણુ દિ

વસ તે. ઉં આજ આરે દિવાળીનો દિન

જો ર. પ્રં દિવાળીના દહાડા=આનંદ

મોજામજાના દિવસો તે. કહેવું એવો તે

મોજામજા મોડો હોય કે દિવાળીને દહાડે

વેંશ ખાવે એવું કોણુ ગાંડુ હોય કે જે.

આનંદ ન માણે ?

દિવાળી, યું દેવાળી.

દિવે, ઓં દીવાના વાટ તે; બત્તી; ર અ-

થવા સુતરની દીવો. બળે એવી મોળ

અથવા ચપટી બનાવટ. ઉં રાતે તો માંડે

રંગડ, દીવાની દિવેટ લખખ. દિવટ.

દિવેલ, નં દીવે બાળવાનું તેવ તે; એરડિયું.

કહેવું ખાતર ઉપર દિવેલ=ખાતર પડવાથી

નુકસાન થયું હોય તેમાં વળી તેનું પગલું

દહાવવા પાછળ દિવેલ બાળવાનું ખરચ.

[૨] ચક્રિત; સત્વ; તેજસ્વિતા; પહેલ;

-એનામાં કંઈ દિવેલ નથી. કહેવું દિવેલ

દસે ત્યાં લગી દીવો બળશે=ખરચી પહેલ.

ચશે ત્યાં લગી કામ થશે. દિવેલે કંઈ

દેવાળી આવશે નહિ-દિવેલ નહિ વાપરવા

થી-દીવા બાળવામાં કરકસર કરવાથી કંઈ

બચશે નહિ ને દીવા પાછળ દિવેલ બા-

ળવાથી કંઈ ખૂટશે નહિ, અર્થાત્ એકાદ

મુલ્યક બાળત સંબાળવાથી કંઈ લાભ થતો

નથી.

દિવેલિયું, નં દિવેલ બરવા ઉભેચવાનું પાત.

(૨) શાનસમાં દીવો કરવાનું નાનું

ધાતુનું કોડિયું. (૩) વિં દિવેલવાળી

દિવેલનું, ચીકટ. (૪) દિવેલ બરેલાં

નાના કોડિયા હોય એવા ગાય, બળદની

ખરાએ પડેલા નાના નાના ખાડામાં પાણી

જરામાં હોય એવું:-વરસાદને લીધે ક્યાં

સામાં દિવેલિયાં બચે છે, પાણી જરામાં

નથી.

દિવેલી; ઓં જેમાંથી દિવેલ પીલી કાઢવામાં

આપ છે તે બીજા; એરડી:-રતાળ જ

મીનમાં દિવેલીનો પાક સારો થાય છે.

દિવેલી, પું એરડો; જેના બીજ પીલવાથી

દિવલ નીકળે તે રોપો:-દિવેલીના પાન

પાછડીમાં ધાલો માથું નહિ ફુગે.

દિવ્ય, વિં (સં) રંગીન, દેવતા; અદ-

ભુત:-દિવ્ય ઓ. વેશ પાપન કહે સુષુ-

રાગ, દિવ્યથા કહું માંડે, (૨) મનોર;

સુર, રજિયામણ, બસકાદાર. (૩) અ-

લગાડ્યા કરે એવા સ્વભાવનું; ટાપડીપિયું; ધણીવખત લગાડે એવું; દીર્ઘ; ટાડું. [૨] આગસુ. ચિરક્રિય; ટાપડું.

દીર્ઘચત્રીપદ્ય, નં દોઢહાપદ્ય; વાર વાગે એમ કરવાપદ્ય તે; આ સાર અથવા આ સાડાં નહિ એમ ગણામમાં કાર્યને વિશંખમાં નાખવાપદ્ય તે.

દીર્ઘાયુ, વિં (સં) ધણી વર્ષ જીવે એવું; લાંબા આયુરદાયણું; મોટા આયુષ્યનું. આશીર્વાદમાં વપરાય છે—એટા ! દીર્ઘાયુ રહો.

દીર્ઘિકા, સીં [સં] લાંબા આકારનો કુવો—હોજ; વાવ. (૨) ટાંટા; ધરમાં ખાગમાં પાણી ભરી રાખવાની મોટી કુંડી કે કુંડ હોય તે. નકાવાનો પાણી ભરેલો હોજ—વાપિકા.

દીલ, નં દિલ; મન, હૃદય, અંતઃકરણ. [૨] ડીલ; ચરીર.

દીનડિયો, પું દીવો. કવિતામાં વપરાય છે. ઉં દીવડિયો અજવાળોર.

દીવડું, નં દીવો કરવાને માટે ગનાવેલું કણકના લોચાનું કોડિયું.

દીવડો, પું દીવો; દીપક.

દીવાદાંડી, સીં સમુદ્ર કિનારે પાણીની સપાટીની નજીક ભાંખક હોય ત્યાં આવતાં વહાણ તેને અથડાઇને ઝામીઅય નહિ તે માટે એવા ખડક આગળ ઉભો મિનારો ચણી તે ઉપર દીવો રાખવાની ગોઠવણ કરેલી હોય છે તે; દૂરથી દીવા દેખાય તે માટે ખડકો આગળ કરેલો દીવો રાખવાનો મિનારો તે સ્તંભ—કંડની માફક ઉજું કરેલું ચેતરણીનું ચણુનર કાચ તે. કાલાખાની દીવાદાંડી ભગવાદાંડી આગળ ચઢને વહાણ મુનાર્ધ જાય છે.

દીવાખતી, સીં દીવો વગેરે; દીવો તે બતી—વાટ વગેરે દીવાની સામગ્રી તે. દીવો ધૂપ વગેરે તે.

દીવારાગી, સીં દીવો કરવાની જે ચમી—સળેખડી તે; પસચણી સળગીને બાકી

થાય એવી જવાબામીહી મેળવણી જેના એક છેડ ઉપર લગાડેલી હોય અત્રી નાની થગાઓવાળી દેવતા પાડવાની બનાવટ તે. અં. મેચીસ. મોઢે મંધક લગાડેલા બોવાના કંકડ તે.

દીવી, સીં દીપિકા; દીવો મૂકવાની લાકડા અથવા ધાતુની ઉભી બનાવટ તે.

દીવેડિયો, પું મચાલચી; મચાલવાળો. ઉં અડતાળોસ અગ્નિનાં રૂપ છે, યથા દિવે. દિવા સૌ ત્યાય. ગિરધર.

દીવો, પું દીપ (૨) પ્રમાણી રહે એવું જે કંઈ તે; તેજસ્વી; શ્લેષારૂપ થઈ રહે એવો જે તે.

દીસ, પું દિવસ.

દીસડું, કિં અં દેખાવું; જણાવું. ઉં રૂડા દીસો છે રાજેશ્વર મંદિર આવતારે. દયા.

(૨) સૂઝવું; આંખે દેખાવું.

દુ, નં એકથી દસલગીના આંકને બે એ ગુણવાને ધડિયો—પાડો તે, ખીલો ધડિયો—ખીલ આંક—એક દુ દુય, બે દુ ચાર. દુ [બેનો ધડિયો] બેસ. (૨) બમણું;—દુપટ. દુ=બે=દુભાષિયો.

દુઆ, સીં (ફા) આશિષ. આશીર્વાદ. ઉં સીતમરી જોઈ દુઆ દેતાં, ધરડો ડોસો થઈ કરી કહેતાં—દુઆગીર=ગુબેચ્છક; આશિષ દેનાર, સેવક.—પારસી વગેરેમાં લખાય છે.

દુએ, પું જેમાં ટપકાંથી અથવા ખીજાંમાં ચિહ્નથી બેનો આંક પાડેલો હોય એવો પાસો અથવા પાનું. મંજીરાનું બે ટપકાંવાળું પાનું.

દુકાન, સીં (ફા) વેપારીની તેનો માલ રાખવાની તથા વેચવાની જગા તે; હાટ.

દુકાનદાર, પું દુકાન ચલાવનારો; દુકાન રાખનારો; વેપારી.

દુકાનદારી, સીં દુકાનદારપદ્ય તે; દુકાનરાખી માલ વેચવાનો ધંધો કરવો તે. [૨] વેચવાની આવડત તે. જાહેરમાં માલ વેચવાનું કામ કરવું તે—દુકાનદારી કરવી એ તો વાણિયાનો ધર્મ છે.

દીનતા, ઓં ગરીબી; દીનપણું. [૨] લાચારી.
દીનત્વ, નં (સં) દીનતા; ગરીબાઈ.

દીનદયાળ, વિં ગરીબ ઉપર દયા કરનાર;
પરમેશ્વર.

દીનદાર, વિં [પા] ધર્મના ફરમાન મુજબ
ચાલનાર.

દીનપણું, નં ગરીબી; કંગાસિયત. (૨)
લાચારી.

દીનબધુ, વિં ગરીબનો બેઠી, પરમેશ્વર.

દીનવત્સલ, વિં ગરીબ ઉપર પ્રેમ રાખનાર,
પરમેશ્વર.

દીનવાણી, ઓં આજીજી; કાલાવાલા; લા-
ચારી ભર્યું બોલવું તે. ઉં વડે દીનવાણી
મૃત્યુબળી, નેત્રે ભરતો નીચ પ્રેમાનંદ.

દીનાનાથ, પું (સં) ગરીબનો બેઠી-પર-
મેશ્વર.

દીનાર, પું (સં) આગલા વખતનો એક
ચમણી સિક્કો; મુદ્રા; મહોર.

દીપ, પું (સં) દીવો; બત્તી; જ્યોતિ.

(૨) દીપિય દાથી. ઉં એક માળવ
દેશ અધીપ, તેણે દીપિ વેચાતો દીપ.

દીપકલ્પાણુ=સંધ્યાકાળે ગાવાનો એક રાગ.

દીપદાન=મુએલાપાછળ દીવો કરવો તે
કાર્તિકસ્નાન કરતાં ચંડિયામાં દીવો કરી
નદીમાં વહેતો મૂકવો તે.

દીપક, પું [સં] દીપ; દીવો. [૨] વિ.
ઉત્તેજક. દીપકયાપક=એ ઔપક જરૂર-
ખિને વધારે અને બળને પચાવે એવું
હોય તે.

દીપન, વિં (સં) દિપાવે એવું જે તે;
તેજ કરે-પ્રકાશિત કરે એવું.

દીપમાળ, ઓં દીવાઓની માળા-હાર તે;
હારે હારે દીવાઓ કરવા માટે બનાવેલી
જે રચના તે; દીપઝાડ.

દીપવું, કિં બં અંગઝગવું; ચળકવું; ઝળા
ઝળાં થવું. [૨] શોભવું; સુંદર દેખાવું;
ખીલવું; સારૂ લાગવું-આ હાર તને દીપે
છે. (૩) હાસિયારી દેખારી; હોલાતા
અત આવતા આવતાં સારૂ લાગવું, ઝળકવું
તેજમારવું. ઉં બસે દીપે થોડો-સમય

ગરજાતે રજાવિશે, અજવાળું-તેજ-પ્ર-
કાશ આપવો.

દીપિકા, ઓં (સં) દીવો મૂકવાની ઈચ્છી
બેસણી તે; દીરી. (૨) મરાઠ.

દીપોત્સવ, પું [સં] દીવાઓ કરીને ઓ-
જીવ કરવો તે, દીવાઓનો ઉત્સવ તે.

દીપોત્સવી, ઓં દિવાળી. ઉં એકુળમાં
ચઈ દીપોત્સવી. દશમ.

દીપ્ત, વિં (સં) પ્રકાશિત; જ્વલિત; ઝળ-
ઝળવું.

દીપ્તિ, ઓં (સં) પ્રકાશ; પ્રભા; દ્યુતિ.

દીપ્તો, પું દુષો; એકદમ છાતી ફેલાઈ જઈ
બોલવું બધ થવું તે.

દીર્ઘ, વિં (સં) લાંબું; વધારે વખત લાગે
એવું; મોટું; જમડું. (૨) લાંબો ઉચ્ચાર
તે; લંબાપેલા ઉચ્ચારવું. દીર્ઘંદર,
પિંગળમાં બે માત્રાના ઉચ્ચારવાળું. ઉચ્ચ-
દીર્ઘ=લઘુગુરુ.

દીર્ઘંદર્શી; (સં) લાંબે લગી જોઈ-વિચારી
શકે એવું; ડહાણું; ચતુર, (૨) પંડિત.

દીર્ઘંદષ્ટિ, ઓં [સં] લાંબીનજર; આગળ
ઉપર શું થશે તેનો વિચાર તે, અ-
ગમચેતી; દુરંદેશી. (૨) વિં લાંબી
નજરવાળું, આગળ ઉપર શું થશે અથવા
અમુક કાર્પનો કેવો પરિણામ આવશે તેનો
જોને વિચાર હોય એવું-એ દીર્ઘંદષ્ટિ
માણસ છે એટલે પરિણામ માટે વિચાર
કર્તા વગર નહિ રહેા હોય.

દીર્ઘવર્ણ, નં (સં) અંડવૃત્ત, લંબગોળ-
કુંડાળ તે.

દીર્ઘસૂત્રતા, ઓં ચિકાસ; ચીકણાપણું; વિ-
ચાર કરવામાં અથવા ટાપટીપ કરવામાં
કોઈ કાર્ય કરતાં ઘણી મુદત વખત લાગી
જાય એવી જે પ્રકૃતિ તે. મદતા; શીથિ-
લ્ય; વિલગ કરવાની ટેવ તે. [દોહડાવા-
પણું; ચાપચીપિયાપણું.

દીર્ઘસૂત્રો, વિં ચાપચીપિયું; ચીકણું; દોહ-
ડહાણું; કોઈપણ કાગળનું કરનામાં વિચાર
કરીકરીને અથવા ટાપટીપ કરીકરીને વાં

ને વિંદારના પાળનાં વગેરે જે જન્મળ તે.
કુબજું, કિ. અ. ધીરધીરે ઝખાં કરવું; સ્વચું;
નીકળવું—નીમળવું; ગળવું; વહેવું; દીપેદીપે
બહાર ઝરવું. કુબજું. દમ, રમ, પર વગેરે
પ્રવાહીનું અંદરના જાગમાંથી ધીરેધીરે ત્રહાર
નીકળ્યા કરવું તે.—એંશ કુબે છે. અર્થ
કુબે છે. ૨) હમેશ જળતા—રહેવું—આવ્યા
કરવું; ગળ્યા કરવું; આવક થયા કરવી.—
રાગને ઘેર આવો દેશ કુબે છે. ભરતી
થયા કરવી.

કુબુ, વિં બીજું. ઉં તુજ સરીવો તુજ, તુજ
અવર ન રૂળે દાષ.

કુબજુ, વિં કુબનારું; કુબતું હોય એવું. દમ
આપતી ગાય એંશ વગેરે.

કુબજું, વિં કુબતું હોય એવું; દમ આપતું.
નાં ગાયએંશ વગેરે જે દમ દેતાં હોય તે.
:—અચ્ચાં ઉઠારવાગાને ઘેર કુબજું બેઠાં.

કુબતું, વિં ઝરવું; ગળવું; સ્વચું; વહેવું; ચોડે
ચોડે પ્રવાહીને બહાર ટપકાવવું હોય
એવું.—કુબના અર્થ. કુબતાં ગરમગરમ વગેરે.
જેમાંથી રસી વળા કરતી હોય એવું.
(૨) દમ આપતું; દમ દેવું.— કુબની
બેશની પાક સી ખાય. (૩) હમેશ ઉપજ
આપ્યા કરતું હોય એવું; કંઈ ને કંઈ
લાભ આપ્યા કરતું હોય એવું; કમ્પાવી
આપવું—લાભકરતું.

કુબતું, કિં અં કુબ દેવું; પ્રવાહીનું ધીમેધીમે
હમેશ ખહાર નીકળ્યા ઝરવું; દમ, રમ,
રસી, પર, કે સત્તવું સ્વચું; ઝરવું; નીમ-
ળવું. (૨) કસાણી મળ્યા કરવી; ઉપજ
આપ્યા કરવી.—એને ઘેર બે ગાય કુબે
છે. અર્થ કુબે છે. સોએ વરસે લિંબડા
કુબે છે—રસ આપે છે.

કુબજુ, નં કુબજુ; દમ દેવું દાર.
કુબજુ, કિં અં બળવું; દારવું; સિંચવું;
અંદર ને અંદર ભગીને ગંધાવું.—દાળ
કુબામ. દમ દાર—ગાયની કુબાવેલી છે.
(૨) મનમાં બળવું; અંતરમાં ગુસ્સાવું; નારાજ
થવું; સિદાવું; મનમાં ને મનમાં ક્રોધો
થવો. તે કુબે છે. કિં અં નારાજ રહે

એમ કરવું; એવું વર્તન ચલાવવું કે જેથી
સાચું માણસ મનમાં ને મનમાં સિદામ-
ળ્યા કરે; રગડવું; સંતાપવું; સતાવવું.
કુબુ, વિં ઉલું; એવું. (૨) ના. મન બળે
એવું નારાજ—નાપુથ કરનારું કામ તે;
નહિ પસંદ પડે એવું જે કંઈ તે; વાંકું.—
એને કુબુ પડ્યા દેતો નહિ એટલે ખસ.
કુબાવાનું કારણ તે.

કુબુ, પું દારું; એટ; બકુ ગરમીને લીધે ચ-
દાં દાઝેલું તે.

કુબડા, પું બાળકની ભેડીઓ.

કુબ, ભું દમ.

કુબાળ, વિં ખૂબ દમ આપે એવું; કુબેશ.—
કુબાળ એંશ.

કુબાળું, વિં કુબાળ; કુબેશ. (૨) દમવાળું;
દમમિશ્રિત.

કુબિયું, વિં દમના રંગવું; ધોળું; દમ જેવું.
(૨) દમથી ઉત્પન્ન થયેલું;—કુબિયા દાંત

(૩) ના. તુંમણ જેવી ગોળ કુબી તે.

કુબી, ઓં એક જાતની વેલી અને તેનું ફળ;
નાઈ, નલી. ચાક તરીકે ખતાય છે. કુબીને
ચણાદાળનું ચાક.

કુબીપાક, પું કુબીની કચુંબર—છીર નાખીને
બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ તે. કુબીનો હલવો
વગેરે.

કુબેશ, વિં કુબાળ.

કુબેલી, ઓં વાડા ઉપર થતી એક જગલી
વેલી. એની પાનેક કુબ તોડતી દમ
નીકળે છે. (૨) રોચડીનો રસ; ચાખાનો
શેઠ ને દમ ઉકાળીને બનાવેલો પદાર્થ.

કુનિયા, ઓં [પર્વો] બગત; વિશ્વ; સંપ્રિ. (૨)
લોક; આલમ. (૩) જુલુલોક; માણસ
જાત. કિં પ્રં કુનિયા પાર કરવું—લોક
મણનામાંથી—સમુદાયમાંથી બહાર ઠાલી
નાખવું; દેશ પાર કરવું. કુનિયામાંથી જવું
=લોક બચ્હારમાંથી નીકળી જવું. કહે-
કુનિયા દાર=લોકનો દમ તે; આમે જોશે
ને તેમે જોશે એવું. કુનિયાં ગામથી જિ-
તાક છે=લોકનું—સર્વેનું મન જેળવી લેવું
તે બકુ કહ્યું છે; લોક ગમે તેમ જોશે

કુકાની, સીં. બે પાઈ. મુગામમાં બે પાઈને
કુકાની અને ચાર પાઈને કહિયું કહે છે.
[૨] દાદી ને કાન દંકાય તેમ માયું
બાંધવું તે; બોકાની.

કુકાળ, (સં. કુષ્કાલ) વરસાદ નહિ આ-
વવાથી અથવા અનિશ્ચય આવવાથી ધાસ
અને અનાજ વગેરેની તંગીનો સમય તે,
કુકાળ, ડકાળ, તંગીનો વખત; અછતનો
કાળ. (૨) અછત-તંગી હોય તે, અભાવ,
કુર્મિલ હોવું તે; નાતમાં કંઈ કન્યાઓ-
નો કુકાળ નથી. પુષ્કળ હોવું તે સુકાળ
અને સુકાળથી ઉત્કુંડ તે કુકાળ. કિં
મં. કુકાળ પડવો=અછત. થઈ જવી;
મુશ્કેલીએ પશુ મળે નહિ એવું હોવું તે.
કહેવું કુકાળમાં અધિક માસ-તેરમે મ-
હીનો=તંગી ચાલતી હોય તેમાં વળી
મુશ્કેલી-લંબાણે જાય એવું થવું તે.
ચોડામાં વળી મણો વખત લેવો પડવો તે,
પીડાવર પીડા.

કુકાળી, સીં. એક સાથે મણા કુકાળ પડવા
તે, ચાલુ કુકાળો પડ્યા હોય એવો સ-
મય તે, ડકાળો;—સાન ડકાળો, ઉં. વર્ષ
બાર જે પડતી કુકાળોરે. કાળીદસ.

કુકાળ, નં. (સં.) રેશમનું બારીક વણાટનું
વસ્ત્ર.

કુકૂત, નં. [સં.] પાપ. ઉં. કાટિવધન ભય
કુકૂત થયું. મીતમ.

કુખ, નં. કુખ

કુખડું, નં. કુખ. [૨] મીઠું, ઓવારણું.
કિં મં. કુખડાં લેવાં=ઓવારણાં લેવાં;
આશીર્વાદના અર્થમાં વહાલ ભેર સામા
માણસનું કુખ દૂર થઈ જાય એમ
મંત્રવું. અઠ લાડકા-નહાલનો ભાવ.

કુખણખાઈ, સીં. એક એવી જાતનું કાઠી
જેવું જીરું કે જે કરડાથી દુખતાં
દીમણાં થાય છે. ઝિમોત.

કુખણાં, જીં. કુખડું. મીઠું ઓવારણું.

કુખણું, નં. કુખડું તે, યરીરની અંદર ધીરે
ધીરે કુખ્યા કરે એવું જે તે. [૨] પ્રસવ

થતા પહેલાં પેટમાં જે સાધારણ કુખ
થાય છે તે, વેણો આવતા પહેલાંની ઝીણા
કુખાવો તે.

કુખવડું, કિં. સં. કુખ થાય તેમ કરવું.
(૨) ખોટું લગાડવું. ઉં. રબે કુખવો

સામા જીરને, નરભેરામ

કુખડું, કિં. અં. કુખ થવું, પીડા થવી.
અંદરથી કુખ થવું. કહેવું કુખે પેટ અને
ફેટે માયું—જેની જરૂર હોય તે નહિ
અને ખીજની વાત કરવી તે, ખરી વસ્તુ.

કુખાવ, જીં. કુખાવો.

કુખાવડું, કિં. સં. કુખ થાય તેમ કરવું.

(૨) કાપને માકું લાગે તેમ કરવું.

કુખાડું, કિં. અં. કાપના અડવાથી કે કંઈ
લાગવાથી રાગી અવધનમાં કુખ થવું.

(૨) મનમાં કુખ થવું; કુભાડું; માકું
લાગવું.

કુખાવો, જીં. કુખડું તે; કુખ થવું તે; પીડા;
દરદ; વેદના. (૨) વેણની પીડ તે.

કુખિયારું, વિં. કુખી; જેને કુખ થયેલું
હોય તે; કુખિયું.

કુખિયું, વિં. કુખી; જેને કુખ પડેલું
હોય તે

કુગકુગી, સીં. [સં. જમરું]—કમર—કમ-
લાના જેવું જન્મે બાળુ ચામડે મળેલું
ને એક હાથમાં રાખીને હલાવતાં ઘેરીએ
બાંધેલું ગરગોલીઓથી વાગવું મદારીનું
વાળુ, કુગકુગી, હાથ પકડીને હલાવવાથી
વાગતી નગારી. (૨) નાનાં છોકરાંની કાંટે
પહેરાવવાનું હાલકું; રામનામી માળાં. ઉં.
કુગકુગી માળાને માદળિયાં, મેમેકે.

કુગન, વિં. (સં. કિયુજ) જમણું-ઉતા-
વળું. (૨) જેટલા વખતમાં એક ચોજ
ગવાતી હોય તેથી અડધા વખતમાં ગા-
વાની અડપણણી તાન.

કુખ, નં. (સં.) દુષ.

કુખા, સીં. પીડા; પંચાતી; વિડંબના, આ-
પદ, (૨) જેમાંથી નીકળતાની મુશ્કેલી
પડે અને વિલંબ થયા કરે એવું ધર્મ
સંકટ તે; અડચણ. દુષમલ બન્યાં છોકરાં

ને વિંદારના પાળવા વગેરે ને જાળવ તે.
 દુજાણું, કિ. અ. ધીરેધીરે ઝપાં કરવું; સરવું;
 નીકળવું—નીગળવું; મળવું; વહેવું; ટીપેટીપે
 બહાર ઝરવું. દુઝવું. દૂધ, રસ, પૃષ્ઠ વગેરે
 પ્રવાહીતુ અદરના ભાગમાંથી ધીરેધીરે તકાર
 નીકળ્યા કરવું તે.—એંશ દુઝે છે. અર્થ
 દુઝે છે. ૨) હમેશ ગળતા-રહેવું—આબ્યા
 કરવું; ગળ્યા કરવું; આવક થયા કરી.—
 રાજાને ઘેર આબો દેશ દુઝે છે. ભરતી
 થયા કરતી.

દુઝવું, વિં બીજું. ઉં તુંજ સરીજો તુંજ, તુંજ
 અવર ન ડુઝે મોષ.

દુઝણું, વિં દુઝનારું; દુઝવું હોય એવું. દૂધ
 આપતી ગાય ભેંશ વગેરે.

દુઝણું, વિં દુઝવું હોય એવું; દૂધ આપતું.
 નાં ગાયભેંશ વગેરે ને દૂધ દેતાં હોય તે.
 :—અચ્ચા છેકરાનાળાને ઘેર દુઝણું ભેષમે.

દુઝવું, વિં ઝરવું; ગળવું; સરવું; વહેવું; થોડે
 થોડે પ્રવાહીતે બહાર ટપકાવવું હોય
 એવું.—દુઝવા અર્થ. દુઝતા મડમડા વગેરે.
 જેમાંથી રસી વહ્યા કરતી હોય એવું.
 (૨) દૂધ આપવું; દૂધ દેવું.— દુઝતી
 બેશની પ્રાદુ સી આય. (૩) હમેશ ઉપજ
 આપ્યા કરવું હોય એવું; કંઈ ને કંઈ
 સાબ આપ્યા કરવું હોય એવું; કુમાવી
 આપવું—સામકરવું.

દુઝવું, કિં અં દૂધ દેવું; પ્રવાહીતું ધીમેધીમે
 હમેશ બહાર નીકળ્યા કરવું; દૂધ, રસ,
 રસી, પૃષ્ઠ, કે સત્તવું સત્તવું; ઝરવું; નીમ-
 ણવું. (૨) કમાણી મળ્યા કરવી; ઉપજ
 આપ્યા કરવી.—એને ઘેર બે ગાય દુઝે
 છે. અર્થ દુઝે છે. સોએ વરસે વિંગડો
 દુઝે છે—રસ આપે છે.

દુઝણું, નં દુઝણું; દૂધ દેવું ઝેર.
 દુઝણું, કિં અં બળવું; ઘસવું; સિઝવું;
 અંદર ને અદર બળીને ચપાવું.—દાળ
 દુણાઇ દૂધાડા—આસુહી દુણાવેલી છે.
 (૨) મનમાં બળવું; અંતરમાં ઝુઝાવું; નારાજ
 યવું; સિદ્ધાવું; મનમાં ને મનમાં કહાવો
 થવો. તે દુઝે છે. કિં સં નારાજ રહે

એમ કરવું; એવું વર્તન ચકાવવું કે જોથી
 સામું માણસ મનમાં ને મનમાં સિદ્ધાવ-
 જાળ્યા કરે; રમડવું; સંતાવવું; સતાવવું.
 દુણું, વિં ઘિલું; ઝોણું. (૨) ના. મન બળે
 એવું નારાજ—નાપુરા કરનારું કામ તે;
 નહિ પમંદ પડે એવું ને કંઈ તે; વાંકું.—
 એને દુણું યડવા દેતો નહિ એટલે અમ.
 દુણાવાળું કારણ તે.

દુણો, પું ઘાઁ; ઝોંટ; બકુ ગરમીને કીધે ચ-
 ઠાં ઘોઝું તે.

દુડડા, પું બાળકની બેડીઓ.

દુધ, ભું દૂધ.

દુધાળ, વિં ખૂબ દૂધ આપે એવું; દુધિયા.—
 દુધાળ ભેંશ.

દુધાળું, વિં દુધાળ; દુધિયા. (૨) દૂધવાળું;
 દૂધમિશ્રિત.

દુધિયું, વિં દૂધના રંગવું; પાણું; દૂધ જેવું.

(૨) દૂધથી ઉત્પન્ન થયેલું.—દુધિયા કાંત.

(૩) ના. તુંગા જેવી ગોળ દુધી તે.

દુધી, ઓં એક જાતની વેદી અને તેનું ફળ;
 નાધું, નહી. શાક તરીકે ખવાય છે. દુધીને
 ચણાઘણનું ચાક.

દુધોપાક, પું દુધીની કચુંબર—છીર નાખીને
 બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ તે. દુધીનો હલવો
 વગેરે.

દુધેસ, વિં દુધળ.

દુધેલી, ઓં વાડો લપર થતી એક જંગલી
 વેલી. એનાં પાન કે કુખ તોડતાં દૂધ
 નીકળે છે. (૨) શેષડીનો રસ; ચાખાનો
 લોટ ને દૂધ ઉકાળીને બનાવેલો પદાર્થ.

ફળિયા, ઓં [ફળી] જગત; વિશ્વ; સૃષ્ટિ. (૨)
 લોક; આલમ. (૩) શ્રુત્યલોક; માણસ
 જાત. કિં પ્રં ફળિયા પાર કરવું—લોક
 ગણનામાંથી—સમુદાયમાંથી બહાર ઝાટી
 નાંખવું; દેશ પાર કરવું. ફળિયામાંથી જન્મ
 —લોક બપહારમાંથી નીકળી જવું. કહે
 ફળિયા રોરખી—લોકનો ઢંગ તે; આમે ભોલે
 ને તેમે ભોલે એવું. ફળિયાં કાષ્ઠથી જિ-
 તાઇ છે—લોકનું—સર્વેનું મન મેળવી એવું
 તે બકુ કહણ છે; લોક ગમે તેમ ભોલે

પણ આપણે તો કર્ન્ય હોય તે કરવું-
કરવું નહિ; એવા અર્થમાં વપરાય છે.
દુનિયાદારી, ઓં લોકાન્વયદાર; લોકનો એક
બીજ સાથે વર્તવાનો સામાન્ય વહે-
વાર તે; લોકમાર; લોકમાં રહેવા-આલ-
વાને માટે જે રીત રાખવી જોઈએ તે; વહે
વાર રીત; નીતિ; દુનિયા જેમ ચાલતી હોય
તેમ ચાલવું તે. ઉં બાકી દુનિયાદારીનું
ન જ્ઞાન, બાકી મનવ્યં એટલું, બા. ના.
લોકમાં રહેવાની જે નીતિરીતિ વગેરે તે;
દુનિયા જેમ કરતી હોય તેમ કરવું તે.
દુપટ, વિં બે પડવાળું; બેરૂં; બમણું.
દુપટ્ટો, પું પુરૂં બંને રાખવાનું છુટું
ઉપવસ્ત્ર તે; બેસ; બે બગેથી બે પટની
માફક શરીરપર પડી રહે એવું વસ્ત્ર.
દુપટ્ટ, બમણું, બેરૂં, દિગ્ગજ.
દુખળું, વિં [સં કુર્વલ] કમજોર; જેનામાં
બળ ન હોય તેવું. (૨) ભરેલા શરીરનું
નહિ એવું; સૂકસૂકી; પાતળું. (૩)
ગરીબ; દીન; ધનહીન. કહેં દુખળા બગ-
દને બગાડ્યો ધણી=નબળાને પીડાવ્યો
પણ ધણી હોય, દુખળું દોર કુદકે રળિ-
યામણ=કેડનું ડોકું દેખે રાણ, દુખળો
વાડે છિડું પડે=કેડેલું હોય તે કાટે.
દુખળો, પું ગરીબ-ગુલામીજનારા લોકની
એક જાતિ-વર્ગ. સુરત જિલ્લાના દક્ષિણ
ભાગમાં ગુલામી જેવી દલગી સેવાથી ગુ-
જારા કરનારી એક અનાય જાતિ. સિદ્ધની
એક જાતિ.—ફૂળા લોક. ઓં દુખળો.
દુખણ, ઓં મન દુખાવું; તે; મનમાં દુઃખ
ચવું તે; નારાજ; નાખુશ; ખોટું લાગવું
—દુખાવું તે; મનદુખાવું તે. કહેં પાછલી
દુખણ કરતાં બાગલી દુખણ સારી.
દુખાવવું, કિં સં નારાજ કરવું; મન
દુખાવવું; ખોટું લગાડવું; નાખુશ કરવું.
ઉં ખોડા-સાર મેં દુખવ્યો નાથ. ઓ-
ખાદરણ.
દુખાડું, કિં મં દુઃખ-લગાડવું; મન દુખ-
વવું; નારાજ કરવું. (૨) જીવ બાળવો.

દુભાવું, કિં અં નારાજ ચવું; નાખુશ
ચવું; મનમાં બગવું; ખોટું લાગવું.
દુભાવો, પું દુઃખ યાવ-ખોટું બાજે એમ
કરવું તે; દુઃખ; દુઃખ.
દુભાવિયો, પું બે ભાષા બોલનારો; એક
ભાષાની મતલબ બીજી ભાષામાં બોલી
જતાવનારો—સમજાવનારો.
દુમ, ઓં [અં] પુંછડી.
દુમચી, ઓં [ફા] ધોડાની પીક ઉપર સાજ
સજડ રહે તે માટે એચીને બાંધવાનો
પટો; જીન તંમ રાખવાનું ચામડું. (૨)
મગડ અને અરીજ વગેરે રાખવાની ચા-
મડાની ચંચી; નાની કાથળી.
દુમદુમ, અં એવો અવાજ; દુમદુમ, એવા
વાળના નાસામું.
દુમવું, કિં સં [સં. ઘમ્] ઘમવું; દાખ
રવું; પીડવું; જાનું-પરમા-એકાંતમાં કો-
ઈનું મન બાળવું—દુભાવવું તે. (૨) મન
બાળવું; લાગણી દુખવરી નારાજ રાખવું.
(૩) ખિન્ન કરવું.
દુમાયેલું, વિં મનમાં દુભાયેલું; મનથી
નારાજ થયેલું; ખિન્ન; અપ્રસન્ન; મનો-
ભંગ થયેલું.
દુમાસે, નં એક જાતનું કપડું
દુમો, પું ૬૫' શોક વગેરેના આવેશથી નહિ
બોલાય, નહિ રડાય એવી જે દાશત તે;
ક્યુરો; શોક ૬૫' વગેરેના આવેશનું
રોકાણ તે. કિં પ્રં દુમો ભરાઈ આવવો
=શોકાદિકના અતિશયને લીધે જડ થઈ
જવાવું તે; નહિ બોલો કે રડી શકાવું
તે.—કુમો.
દુરળીન, નં (લોં) [ફા] રૂની વસ્ત્ર
પાસે દેખાય એવી રચનાવાળું કાચનું ચંત્ર.
દુરસ્ત, વિં [ફા] ઠીકઠીક; જેનું જોઈએ
તેવું; બરાબર; લાવક; માફક; યમાયોગ્ય.
(૨) ખરું; વાજી; યોગ્ય; પટે તેવું. (૩)
ઠીક; વાર. કિં પ્રં દુરસ્ત કરવું=યજ-
ઠું; હોય તેને જેવું હોય તેવું કરવું;

કુસ્મનાપદ, ઓં કુસ્મનાપ; વેર; અદ્યવત.
કુસ્મર, વિં (સં) કુઃખે કરીને ચાપ એવું;
અપર; મુશ્કેલ; કઠણ.

કુસ્મર્મ, નં [સં] નકાર્મકર્મ; પાપ; હી-
લ્લકાર્મ.

કુસ્માળી, પું કુમાળ; કાળ; અનાવૃદ્ધિથી અ-
નાજ વગેરે નહિ પાકવાથી ઉત્પન્ન થયે-
લી તંગીનો વખત તે.

કુસ્મ, વિં (સં) ખરાબ; અધમ; નકાર્મ.
(૨) પાપી; નકાર્મ કામ કરનાર.

કુસ્મતા, ઓં [સં] કુસ્મપદ; અધમતા.

કુસ્મ, વિં (ઓં) નકારી ઓ; ખરાબ-
પાપી ઓ.

કુસ્મર્, વિં ખીન્ન; અવર; નહિ ધારણ એ-
વું. અન્વિ—એમ કરશો તો કુસરી થશે.
ખરાબી થશે.

કુસ્મર, વિં [સં] મુશ્કેલીએ તરાય એવું;
નહિ તરાય—પાર ઉતરાય એવું; અધર્મ;
કઠણ; મુશ્કેલ.

કુસ્માગણ, વિં (ઓં) ધણીથી કુભાવાયેલી;
અણમાનીતી; અળખામણી.

કુસ્મિતર, ઓં દીકરી, છોકરી. (૨) દોહીતર
એકા માણસ પાછળ ભાડેરવા મહિ-
નામાં દૂધના—સુખડીના લાડ કરીને વહે-
ચવા—ખવરાવવામાં આવે છે તે.

કુસ્મિતા, ઓં (સં) દીકરી, છોકરી.

કુસ્મ, પું દોહરી; એમરણનું એક નાનું અ-
નુકૂળ જેવું પદ.

કુંડી, ઓં પેટના નળાની વચે જે આંત્ર
ગ્રંથ હોય છે તે; નાભી. ગર્ભસ્થાનમાં
ખાળક આની સાથે જોડાયેલા નાળથી
પોષાય છે. ૩૦ પ્રં કુંડીનો ઉમળકા-
અંતરનો રેનહલાવ. કુંડીની દાઝ—ઉંડું
વેર તે. કહેવું કુંડીનો વાળ, નહિ તોડ્યામાં
નહિ ખોડ્યામાં—જેને એક ઉપાય ન હોય
એવી ખાખત માટે કહેવાય છે.

કુંડા, પું આમડીની સપાટી ઉપર ઉપ-
સેલી ગ્રંથ જેવું હોય તે. [૨] ઉપસીને
ખડાર નીકળેલી થયેડી.

કુંડ, ઓં પેટનો થોથો; મોટું ભારે ને વચકું
પેટ તે; દાંડ,

કુંડાણ, વિં કુંડવાણ; દાંડ નીકળેલી હોય
એના મોટા લગડતા પેટનું. [૨]. ગણ-
પતિ; ગણેશ. ઉં કુંડાળા કુખ ભંજનો,
સદાય ખાળે વેપ; પ્રથમ પહેલો પૂજ્ય
ગૌરિપુત્ર ગણેશ.

કુંડિયા, પું કાંડી પીટનારા.

કુંડી, ઓં કાંડિયાથી વગાડવા જેવી જાડી
ચાળી; કાંડી; અમુક ખાખત જાહેર રેશન
કરવા લોકને એકા કરવાનું કાંડિયાથી
વાંચે એવું લાલનું પાત્ર. કિં કુંડીપિટાવ-
લોક ગણે તેમ કર; જાહેર કર.

કુંડ, ન કુંડ; ખાજરી—જુવાર વગેરેનું કણસણ.
કુંડા, પું કોડા; ભારે કણસણ. [૨]
કુંડી.

કુંડુભિ, નં [સં] એક જાતનું વાણું; બેરી;
આનક.

કું, અં [સં] નકાર્મ ને ખરાબ એવો અર્થ
જતાવનારા ઉપસર્ગ, જીં કુર.

કુંખ, નં [સં] ચરીરની અથવા મનની
બચા—પીડ તે; અસુખ; કષ્ટ; [૨] કરકત;
અડચણ; સંકટ; કુંખકુંડુખ. કુંખકાં
લેવાં—આવારણું લેવાં. ૩૦ પ્રં કુંખે
પાપે—જેમ તેમ કરીને, કુંખનાં જાડ ઉગ-
વાં—લણું કુંખ પડવાં; કુંખની પરંપરાઓ
ચક્ર જવી. કુંખનું વાદળ—મોટું કુંખ તે;
મોટા કુંખનો ભય તે. કુંખવટે જવું-
કણે જવું; મન વળાવશે જવું; ખર-
ખરે જવું.

કુંખક, વિં કુંખ દે એવું; કુંખ દેનાર.

કુંખકાયક, વિં કુંખ આપનાર.

કુંખકાચી, વિં કળકારી; કુંખ દે એવું;
કલેશકારક.

કુંખિતા, વિં (સં) કુંખી, પીડિત.

કુંખી, વિં કુંખ સહેલું; જેને કુંખ હોય તે.

કુંસલ, વિં કુંખે કરીને સહન કરાય એવું;
નહિ સહન થાય એવું; ન ખમાય એવું.

કુંસળ, પું [સં] નકારી સોળત તે; કુસળ,

દુઃસ્વપ્ન, નં [સં.] નહાર્—અશુભ સ્વપ્ન તે.
દૂત, પું. (સં.) જામુસ; હેર; ચાર; સદેશ
લખ જનારો. [૨] સિપાઇ; છુપી જાતમી
ખબર લાવનાર લખ જનાર.

દૂતત્વ, નં [સં.] દૂતપણું; સદેશ અને ખર-
ખબરો લાવવા લખ જવાનું કામકાજ તે;
જામુસી.

દૂતિકા, સ્ત્રી. દૂતી. । । ।

દૂતી, સ્ત્રી. (સં.) એક બીજા પર પ્રેમવાળા
સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે છાના સંદેશ લખ જવા
લાવવાનું કામ કરનારી ઘસી; આચક મા-
શુકનો મેળાપ કરાવી આપનાર સ્ત્રી; કુટણી;
દૂતત્વ કરનારી સ્ત્રી.

દૂધ, નં [સં. દુગ્ધ] જીવતાં જન્માં જન્મ-
નારાં માણીઓની માદાઓના સ્તનમાંથી
બાળકના પોષણ માટે નીકળતો ધોળો
પ્રવાહી. (૨) ઢેલક વનસ્પતિમાંથી નીક-
ળતો ધોળો રસ. ૩૦ ગ્રામ દૂધમાં કાણું
હોયું. તરત જણાઇ આવે એવો નાનો
પણ હોય હોવો તે દૂધ મેદ વરસવા; બહુ
લાભકારક—સારું આનંદજનક કામ થવું.
દૂધ ધોળને આપવું—પ્રમાણિક્ષણે સન્નિધા
રાખી આપવું. દૂધમાંથી પોરા કાઢવા-
ખાલી ખોટો દોષ કાઢવો, દોષનો સંભવ
ન હોય તેમાંથી દોષ શોધવો. ઉં ૩૦
દૂધ દેવું—લાભ કરવો; મૌથી વધારે સારું
કરવું—એ તને શું દૂધ દે છે? દૂધ ચઢવું
પાનો ચઢવો (૨) કણસમાંથી કણ બ-
ધાવા ને કુંડામાં ધોળો રસ બરાવો.
[બગમાં] આગુર નહિ હોયું; પ્રેમ નહિ
હોવો. તારા વગર એને કંઈ દૂધ ચઢવાનું
નથી—અર્થાત્ તે કંઈ તારે માટે તથાસી
રહેલ નથી. કહેવું ઉજળું એટલું દૂધ ન
ધારવું. અર્થાત્ સમ સ્વરૂપથી જુવાનું
નહિ. દૂધ ઘાસવો જાણેને કુકાને પીએ
=સમ સ્વરૂપે ભલામત. દૂધ પાષને ઉછે-
રેલો સાપ—પાળા પોષીને મોટો કરેલો
પણ જાતનો નહારો માણસ હોય તે.
દૂધના દૂધમાં અને પાણીના પાણીમાં—

જેથી સારી માઠી રીતે ધન મેળવ્યું હોય
તેથી સારી માઠી બાબતમાં વપરાય એમ.
એટલું પ્રમાણિક્ષણે મળેલું હોય તે રહે
ને બીજું જતું રહે.

દૂધપાક પું. દૂધને ખૂબ ઉકાળા તેમાં ભાત કે
સેવ વગેરે નાખી બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ
તે; દૂધમાં પકાવેલો ખોરાક, દૂધપાક પૂરી—
એક જમણ.

દૂધપાણી, નં. દૂધના જેવું પાણી તે. પાણીમાં
તેલ અને ખારો નાખવાથી પાણી જે દૂધ
જેવું થાય છે. તે. આલું પાણી કેટ-
લાંક ચાક ઉપર ઊંટવામાં આવે છે કે
જેથી તે સારા ચઢી જઈ ઝુવાળા થાય
છે. યુવાવસ્થા ઉપર દૂધપાણી છાટા.

દૂધપીતું, વિં. દૂધ પીને ઉઠેનારું, દૂધમય,
દૂધ ઉપર જીવનારું; દૂધધારી, ૨૦ગ્રામ
દૂધ પીતું કરવું; બાળકને પાણીમાં અખ-
ટાળી મારી નાખવું. આગલા વખતમાં
રજપૂતો અને પાટીદારો વગેરે પોતાની
છોકરીઓને દૂધપીતી કરતા હતા. છોકરીથી
કદી કંઈ લાંબન આવે એવી બીકથી જો
ધાતકી કામ કરવામાં આવતું. ઉં ૬૦૨૯
ન દીધો 'દાઇએ' કરી દૂધપીતી, ધોળા
ગળથુલીમાં દીધા શે ના વીખ—હોજીજી.

દૂધભાઈ, પું. જન્મે કરીને નહિ પરંતુ એકજ
ધાવને ધાવીને ઉછેરેલા હોય એવા બે
ભાઈ—દૂધભાઈ કહેવાય છે. દૂધથી ભાઈપ-
જાવાળા તે.

દૂધમલ વિ. દૂધધારી (બાળક) દૂધપર જીવ-
નારું. (૨) દૂધ પાષને ઉછેરેલું; દૂધ પીને
મોટું જોરાવર થયેલું. મા મરી જવાથી
દૂધ પાષને ઉછેરેલું હોય એવું. ઉં ૩૦
કાવો દૂધમય ભાણેજ કે એકાને લખી
કાનળ મોકલોરે. જયમારાસ.

દૂધાળ, વિં. પુષ્કળ દૂધ દે એવું; ખૂબ દુર
દેનારું.—જા દૂધાળ ભેંસ છે. ઘીઆળ
ને દૂધાળ. દૂધ જ્યાંયા થોડું દે પણ
તેમાંથી ધો જ્યાંયા ધણું નીકળે એવા
દારને ઘીઆળ અને જ્યાંયા દૂધ ધણું ને
ઘી થોડું કરે તેને દૂધાળ કહે છે.

દ્રાણુ; વિં દ્રાણુ; દ્રાણુ. (૨) દ્રાણુ:—
દ્રાણાં ઘેર લોક ધેર રાખે છે ને ઉચી
ગયેલાં બંધાવી દે છે. (૩) જેમાં દ્રા
સામેલ હોય એવું (સામેલ).

દ્રાણુ; વિં દ્રાણુ; જેમાંથી દ્રા જેવો રસ
નીકળે એવું. (વનસ્પતિ) ઉંચરો, વડ
અને બીજા કેટલીક વનસ્પતિની કુંખ તો-
ડતાં તેમાંથી દ્રા નીકળે છે. આવો ઝાડ
પાલો દુધિયા ઝાડ કહેવાય છે. (૧) ધુંબડા
જેવું દ્રાણુ રજ.

દ્રાણુ, સ્ત્રીં જું દુધી; નહી

દ્રાણુ, વિં બીજા પંક્તિ; અધિકારમાં ઉત-
રવું હોય એવું તે.

દ્રા, વિં અં (સં.) આધે; છેટે; વેગળે. રચળ
અને સમયને માટે વપરાય છે. કિં પ્રં
દ્રા કરવું—તણદેવું; ઉપેક્ષા કરવી; વેગળે
ઠાકવું. આખથી દ્રા તે મનથી દ્રા.
પાંસે હોય તે બધી રીતે પ્રેમપાત્ર થાય
ને લાભ મેળવે, દ્રા રહેવાથી મનથી પણ
જોખા પરિચયે જુલાઇ જવાય. દ્રાસ્થી
પંક્તિ; લાંબી નજર પહોંચાડીને કામ
કરનાર તે.

દ્રાસ્થ, વિં (સં.) વેગળે રહેલું દ્રા. રહેલું
હોય એવું દ્રાસ્થ.

દ્રાણુ, સ્ત્રીં (સં.) એક જાતનું નાનું જમીન
પર ફેલાઇ રહેલું લીલું ઘાસ; દરો; ધરો;
લીલું—ગાળું ને કુમળું ઝીલું ઘાસ.

દ્રાણુ, નં બેરો અને છાંદરાના કાનનું એક
જુલનું ધરેલું.

દ્રાણુ, વિં (સં.) દોષ કાઢનાર; હિરણ્યક.

(૨) દોષ લગાડનાર; લાંબા આપનાર.

દ્રાણુ, નં (સં) દોષ; ખોડખાપણ. [૨]
વાંક. અપરાધ; (૩) જૂલ; ખોડ; ક્ષતિ.
[૪] અપલક્ષણ; એક.

દ્રાણુ, વિં (સં.) દોષ લાગેલો હોય એવું;
દોષવાળું. [૨] બગડેલું; ખરાબ થયેલું;
ખરાબ અસર થયેલી હોય એવું; સ્વચ્છ
મદ. (૩) અસમ્યેક; લાંબાવાળું. (૪)
ગુનેશ્વર; અપરાધી. આજ ચરેલું હોય
એવું. અમુક દોષની અસરવાળું.

દ્રા, નં (સં.) જોવું તે; દષ્ટિ; નજર. (૨)
આખ; નેત્ર. ઉં દ્રાસ્થ મર મોઢે દ્રા
જાઇ રહી, મ. નજી.

દ્રાણુ, પું આખનો ખુલ્લો.

દ્રા, વિં (સં.) ડાલે નહિ એવું; મજ-
જુત; પાકું; નક્કી થયેલું; સિદ્ધ, ફેર નહિ
એવું; સ્થિર; અડગ; મક્કમ; અચલ.

દ્રાસ્થ, વિં વધારે દ્રા, મક્કમ; ઠાઠ રીતે
ડગમગે નહિ એવું; ગાઢ.

દ્રાસ્થ, સ્ત્રીં (સં.) દ્રાણુ; મક્કમપણ. [૨]
ધીરજ; વૈર; દિગ્મત-દામ; સ્થિરતા;
મજબુતી.

દ્રાણુ, વિં (સં.) ખાકીમાં થયેલ રાખે
એવો અથવા જેની પછી લામ જાય નહિ-
એવો. (લાજક-આક તે.) ગણિતની
લાજક રીતિમાંની એક રીત.

દ્રાણુ, વિં સજક; હાલે—ડગમગે નહિ
એમ સજક કરેલું; સિદ્ધ કરેલું એવું.

દ્રાણુ, પું (સં.) પત્થર, પહાણ. ઉં રડયા
જ્યારે સવે, દ્રાણુ પણ કાઠિય તણને.
મ નજી.

દ્રાણુ, વિં (સં) જોવા જેવું; દર્શનીય. (૨)
ના. દેખાવ; આલોક. ચિત્ર—આ દ્રા
સાર છે. દ્રાણુ—જોવા જેવું કાવ્ય-
નાટક; રૂપક.

દ્રાણુ, વિં દેખાવ—જણાવ હોય એવું.

દ્રા, વિં (સં.) જોયેલું; દ્રાણુ. (૨) જાણેલું.

દ્રા, (સં દ્રા) વિં જોનાર; દેખનાર. ઉં
અનંત ધારાડનો દ્રા આપ. અખો. (૨)
જોનેસમ્યું હોય તે; જોને સત્ય સમજ્યું જ-
ણ્યું હોય તે. મંત્રદ્રા, મૂળ મંત્ર જાણનાર.
રચનાર તે. વેદ મંત્રના બનાવનાર ઋ-
ષિઓ તે મંત્રોના દ્રા કહેવાય છે.

દ્રાણુ, ન (સં.) દાખલો; ઉદાહરણ; અમુક
જાણના સમર્થનમાં તેવાજ બનાવને
ટાંગવો તે; દાખલાની વાત.

દ્રાણુ, વિં દાખલો આપવા જેવું; ઉદાહ-
રણમાં સુધાય તેવું; દાખલા તરીકે મૂકવા
જેવું.

દિ. સી. (સં.) જોવું તે; નજર. [૨] જોવાની
જે શક્તિ તે [૩] ખાન; લગ્ન; વખણ;—
સંસાર તરફ એની દષ્ટિ નથી.

દષ્ટિગોચર, વિં. દષ્ટિ પહેલી વળે એવું;
નજર આવે એવું; નજરે પડે તેવું.

દષ્ટિદોષ, પું. (સં.) દર્શનદ્રિષ્ટની જે ખામી
તે. (૨) નજરચૂકથી રહી ગયેલો જે દોષ
ખામી તે. [૩] શ્રમ; શુદ્ધાવો. (૪) સારી
માડી દષ્ટિએ જોવાથી થયેલો જે અપાવ
તે; નજર લાગવી તે.

દષ્ટિપાત, પું. નજર પડવી તે; દષ્ટિનું
પડવું તે. જોવાવું; નજર કરતાંવાત
જણાવું-દેખાવું તે.

દક્ષિમર્થદા, સી. (સં.) નજર જોની આગળ
જમ્મ શકતી નથી તે, આશ્ચર્યસા; સિ-
તિજ. (૨) હદ; મર્યાદા; સીમા.

દશોદશ, અ. નજરોનજર; આખિઆખ મળવી
તે; પ્રત્યક્ષ થવું તે. ઉં. રમ. મળે દશો.

દષ્ટ, નજાખ્યાન.

દે, અ. દેવીના અર્થમાં સ્ત્રીના નામ આગળ
જોડાય છે. :—રૂપદિવરૂપદિવી. (૨) દેહ-
વાળી એવા અર્થે પણ વપરાય છે. :—
ગોરાદે ઉં. ગોરાદે તારા શબ્દ રમ
વિસરે. (૩) કિ. મા. આપ. દેવું=આપવું.

દેહ, સી. (સં. લેહ) શરીર; તણ; કાયા;
માન્ય, (૨) દેહધારી પ્રાણી.

દેખણુહાર, વિં. દેખનાર; જોનાર.

દેખતા, અ. દેખતાં; તરત ને તરત; જોત-
જોતામાં; હમણાજ; નજર; તણ. (૨)
દેખાડે જે તરત.

દેખવું, વિં. જોની આખિ દેખાવું હોય એવું;
નહિ આપવું. (૨) જણવું-આશર વાંચી
જણે એવું-તેમજ સમજવું; સમજાવું.

દેખરેખ, સી. કાંઈ વસ્તુ કે કામ દેખતા-
જોતા રહેવું તે; તપસ; સંભાળ. (૨)
તકેદારી; જાપતો; નાસી-લાગી જાય નહિ
અથવા ન કરવાનું કરે નહિ વગેરે જાગર-
ની સંભાળ રાખવી તે. કિ. પ્ર. દેખરેખ
રાખવી=સંભાળવું; જોતા-તપાસતા રહેવું.

દેખવું, કિ. સં. [સં. જુઝ] જોવું; નજરે
પડવું; આંખથી કાંઈ વસ્તુનું દર્શન કરવું;
દષ્ટિએ પડવું. (૨) સખ્યું વાંચી ગમજ
ચાહવું; ઉકેલતાં આપવું; અક્ષરિન્દ્રિયદારા
મમજવું.

દેખા, અ. દેખાવું તે; પ્રત્યક્ષ જણાવું તે;
નજર સામે આવવું તે. :—કંઈ નજરે
દેખા દેતો નથી પણ તેનાં કાર્યથી સમ-
જાય છે. તમે જલ્દી દેખા દીધી.

દેખાડ, પું. દેખાડવું તે; દર્શન કરાવવું તે;
જતાવવું તે. :—દુડી દેખાડ

દેખાડવું, કિં. સં. સામાને દેખાવ તેમ કરવું;
જતાવવું; જોવાવવું; દર્શાવવું; નજરો-
નજર કરાવવું. :—નાટક જાગરી દેખા-
ડવું, લખી દેખાડવું. (૨) સમજાવવું.

દેખાડો, પું. દેખાવ કરવો તે; ખુલ્લું-સામાને
જણાવ એમ કરવું તે; દર્શાવવું તે; જો-
તા-જોરવ, કામકામ વગેરે જીલના જો-
વામાં આવે તેમ રાખવા તે. :—તમે આ
જણું દેખાડો કરવા માટે કરો છો. કિ.

પ્ર. દેખાડો કરવો=જોરવ જતાવવું-
જીલની નજરે પડે એવો દેખાવ કરવો.

દેખાદેખી, સી. જોવું જોવું દેખાવ તેવું
તેવું કરવું તે; એકનું દેખી બીજાએ,
બીજાનું બીજાએ એમ જે દેખાદેખી
કરવાની પરપરા તે; એક બીજાનું જોઈ
તેવું તેવું અનુકરણ કરવું તે; કરસાધ;
સ્પર્શ; દરિશાધ; અનુકરણ. દેખાદેખી
કરવી=એક એકનું દેખી તેમ કર્યાં કરવું
તે; વાદ કરવો; નાદે ચલવું તે.

દેખાવ, પું. દેખાવ એવું જે તે; દેખાવું; તે;
આલોક; દર્શન. નજરે પડતો જે આકાર
રોગ-લાટ વગેરે તે; રૂપ-સ્વરૂપ; પ્રદર્શન.
:—આવજુમાં તેણે કંઈ સારો દેખાવ ક્યો
નહિ. જોવા જોવું જે તે. ઉં. દેખાવ
દેખો દર્શિતે! મજનો.

દેખાવડ, વિં. દેખાવમાં સાંકે; સુંદર; જોવા
જોવું; રૂપાણું, શોખીનું; રદિયાણું; ફટકું.
દેખાણું, કિં. અ. નજરે પડવું; ચાહવું. (૨)

જણાવું. (૩) સમજવામાં આવવું. :—
એને પોતાની બૂન દેખાઇ.
દેખીતું, વિં દેખાતું હોય; એવું; ખુલ્લું; સ્પષ્ટ;
નહિ છુપું—પ્રત્યક્ષ.
દેગ, સ્ત્રી [ફા. દેગ] પાણી ભરવાનું અ-
થવા રાધવાનું મોટું ને કળશ જેવું ગોળ
તાંબાનું વાસણ; દેગડો, દેગડી, દેગડું.
દેગડી, સ્ત્રી પાણી ભરવા અને ગરમ કરવાનું
નાના ધડા જેવું તાંબા પીતળનું વા-
સણ; નાનો ઉનામણો.
દેગડું, નં એ ધડા પાણી માય એવું પાત્ર;
નાની દેગ; દેગડો.
દેગડો, પું દેગ; હડિ. દેગડો, દેગડી, દેગડું.
દેજ, નં દેજ; દેવાતું તે; આપવાનું તે (૨)
વરવાળા તરફથી કન્યાવાળાને જે જમણ
આપવામાં આવે છે તે.
દેડકી, સ્ત્રી દેડકાની માદા.
દેડકું, નં જમીન અને પાણીમાં રહેનારૂં
આર પગવાળું પક્ષુ પુંડરી વગરનું એક
નાતું માણી દેડકું પાણીમાં તરે છે અને
જમીન ઉપર કુદકા મારે છે.
દેડકો, પું મોટું દેડકું. કહેવું કુવાનો દેડકો
હુંકી નગરનો માણસ; પોતે રહેતો હોય
તેથી વધારે વિસ્તાર ઉપર જેની નંદર
પહોંચતી ન હોય એવો; હુંક અનુભવ
અને ઓછા માનવાળું તે; બહારના અંકુ-
લવ વગરનું.
દેણ, નં દેવાનું તે; દેવું; કરજ; ઋણ. (૨)
મહેસુલ; સાથ; મણિત. (૩) ઉપકારનું
દળાણ. (૪) વિં દેનાર, આપનાર એવો
અર્થ બતાવનારો પ્રત્યય. :—સુખદેણ.
(૫) પૂર્વજન્મનું માગતું હોય તે.
દેણુદાર, વિં જેણે કરજ આપવાનું હોય તે;
કરજદાર; દેવાદાર; ઋણી.
દેણિયાત, પું જેને બીજાને તાણાં આપવાનાં
હોય તે.
દેણું, નં દેણ; કરજ; દેવું; ઋણ.
દેતવા, લું દેવતા.
દેઠાર, નં દેખાવ; દિદાર.

દેદીધ્યમાન, વિં [સં.] દીપતું; ઝગઝગાટ;
સુસૌભિત.
દેન, નં [સ્ત્રી] સકિત; બળ; જોર; તાદાદ,
દ્વિમત; હામ. :—એતી દેન નથી કે
તેની માણે જોલે [૨] બાળવુ તે; દહન
કરવું તે. [૩] ગાય; ધેનું; ધેન.
દેર, પું [સં. દેવર] વરનો—પતિનો નાનો
ભાઈ; દિવર. [૨] સ્ત્રી વાર; વિશ્વમ;
ખોટી; દીસ.
દેરડી, સ્ત્રી દેરી; નાનું ગદિર. (૨) ઉપરા
ઉપરી ચઢાવેલાં વાસણ વગેરેની ઉતરડા;
ગંજ; ચથેરડી; (ગાગરમેડિયાની)
દેરાણી, સ્ત્રી દિવરની વધુ તે (સ્ત્રીને.) ઉં
દિવર દિવનો દરિયાવ ધથર આપોને,
દેરાણી રાણી રાવ, કુમતિ કાપોને.
દેરાસર, નં ધરમાં દેવ રાખવાનું હાટિયું.
સિંહાસન તે. (૨) દેવમંદિર; દેડે. જોતો
દેવ મંદિરને ધણું ખરું દેરામર કહે છે.
દેરાસરી, વિં દેરામરમાં રહી તેમાંના દેવની
નિયમિત પૂજા કરનાર. (૨) દેવનો ગોખલો.
દેરી, સ્ત્રી દેરડી; નાનું દેડે. (૨) દેરીવાર;
વિશ્વમ; ખોટી; દીસ. વિં દેરી મત કરો.
દેરું, નં જેમાં દેવ દેવી વગેરેનું સ્થાપન કરેલું
હોય એવું ધુમ્મટદાર મકાન. ઉં દેડે
દેખી દેવનું દર્શન કરવા બધ. શામળ. (૨)
અનાર્થ—જન્મથી લોકની એક જાન. જુ.
દેડે. રજારી લિલ્લ વગેરે લોકો તેને
સાધ્ય કરવાથી બીજાને નુકસાન કરી રાકાય
એવું માને છે. :—તેણે દેડે મૂક્યું ને તે મરી
બધો. દેડે, દેવળ ને મંદિર દેવરથાનમાં
જણાય છે.
દેલી, સ્ત્રી ડેલી; રાજમહેલ, દરબાર અથવા
મોટા ગૃહસ્થના મકાનના આગસા ભાગમાં
હજુરિયાઓને બેસવાની જે પગાળી અ-
થવા ચોરા હોય છે તે. (૨) તમેલા જેવું
ગાડીધોડો રાખવાનું નાનું મકાન.
—દેણું, નં કહેલું; ગાડીધોડો રાખવાનું મકાન.
દેલો, પું ડેલેલું.
દેવ, પું [સં.] ધથર; પરમેશ્વર. (૨) ધથરી
અથવાનું સ્વર્ગમાં રહેનાર ઉત્તમજન;

સુર; અમર; અનર. (૩) રૂપ મુષ્ય વગે-
રેથી પૂર્ણ સારો માણસ. (૪) સ્વામી; શેઠ;
માલીક; ઉપરીજન તે; અબદાતા; રાજા.
કહેં છાણાના દેવને કપાસિયાની આખો=
જેવો દેવ તેના તેના અધકાર. આન્યો
ત્યાં લાખી દેવ નહિ તેા પત્યર=ન્યાં સુધી
ભાર રહે ત્યાં લગી બોજ, પછી કંઈ નહિ.
૩૦ પ્રં દેવ તેવી પૂજા=જેવો દેવ તેવું
તેનું આતિથ્ય. દેવ કાશીએ જવા=પુરવાતન
જવું રહેવું. દેવ ગયા હુઝર ને પીર ગયા
મઠે, રોપીવાળાના રાજ્યમાં દેડ મારે
ધકે=ભતિ-વર્ણ મેદની છાછ જતી રહી
એમ.

દેવમંથ, નં [સં] દેવને ભક્તિ પૂજા વગે-
રેથી પ્રસન્ન=તુષ્ટ કરવા રૂપી જે માણસની
કરજ તે દેવને પૂજન બાંધ વગેરે આપવાં
તે. આર્થ બાળક તથા મંથ સાથે જન્મે
છે. દેવમંથ, આધિમંથ અને પિતૃમંથ.

દેવકન્યા, સીં દેવની કુમારિકા તે; અત્યંત
રૂપાળી એવી જે કન્યા તે. ઉં દેવકન્યા
આણી આપું તેા કવણ ભીમકુમારી.

દેવકી, સીં વસુદેવની સ્ત્રી અને શ્રીકૃષ્ણની
માતા તે. ઉં દેવકીબાઇના જવાર.

દેવચક્ષી, સીં દેવચક્ષી; દુર્ગાચક્ષી.

દેવડ, સીં દેવું પાણું આપવું તે, દેવા-આપ-
વાનો જે વહીવટ તે; દેવું તે. લેવડદેવડ;
એમ વપરાય છે. આપવા લેવાનો સંબંધ
વહીવટ તે=લેવડ દેવડ. દેવડ એકલો વ-
પરાતો નથી.

દેવડાવણું, કિં પ્રિં અપાવણું. (૨) ધારણ
કરવું; લેવું; મરાવણું; લગડાવણું. -તેણે
અંગરખાપર છાપા દેવડાવ્યાં. વરકન્યા
પાસે પિતરાઈઓની સાથે ચાપા દેવડાવે.
ડામ દેવડાવે. (૩) બંધ કરાવણું. -તેણે
બારણા દેવડાવ્યાં.

દેવડી, સીં રાજમહેલ, દરબાર અથવા મોટા
માણસના ઘર આગળ હજુરિયા-રખે-
વાળા-સિપાઈઓને બેસવાનો ચોરા હોય
છે તે. પહેરેગરોની બેઠાણી. (૨) દેવડા

રખૂતની કન્યાતે. -દેવડીરાણી.

દેવતરસ્થો, પું બપોય; આતક. એમ કહેવાય
છે કે આ પૂજા ઉદેથી પડતાં વરસાદનાં
ફોરાનું જળ-પાણી પીએ છે. ફોરાં તે
અદર મોમાં લેધ લે છે. મળું કાણું હોવાથી
તેની તરસ છીપતી નથી અને તે 'તરસ્થો
તરસ્થો' એમ બોલતો ઉડવા કરે છે.

દેવતા, પું દેવ. સંસ્કૃતમાં આ શબ્દ સ્ત્રી
લિંગે છે.

દેવતા, પું અગ્નિ; આતસ, કિં પ્રં દેવતા
કરવો-પાડવો=અગ્નિ સળગાવવો. દેવતા
કરવો=કોષના અતિરાયથી આખો વિક-
રાળ બની જવી; બહુ કોષ ચકવો.
દેવતા મૂકવું=મળવું ટપવું કરવું; ફીરવું
રહ્યું. દેવતામાં થી હોમવું=મળવું, ઉત્કરવું;
મુઠું. દેવતા ઉડી જવા=ઉડિયોની સંસા
જતી રહેવી. લદાય; આગ. ગરમ દેવતા
જેવું=મદુ ગરમ. દીવો દેવતા બંધ=આ-
વહારિક આપલેનો બહિષ્કાર તે.

દેવતાઈ, વિં દેવકૃત હોય એવું; અદક્ષત;
અલોક્ષિક; અજ્ઞાન; અસાધારણ; દેવ જેવું
-સુંદર.

દેવદર્શન, નં દેવની દર્શન કરવાં વગેરે તે.

દેવદાર, નં શીતકટિ બધમાં અને પદાંગ.

ઉપર ચતું એક મોટું વૃક્ષ અને તેનું લાકડું.
દેવદાય, નં દેવસ્થાનનું ખરમ; દેવને દેવાનું
તે. -રાણીએ પછી દેવદાયમાં પાંચ ગામ
આપ્યાં.

દેવદિવાણી, સીં કાર્તિક સુદિ અગિયારસે
દેવ નિમિત્તે જે દીપદાન આપવું તે;
વૃક્ષસી વિવાદનો તહેવાર. (૨) કાર્તિક
સુદિ પ્રભુજીનાં દિવસ.

દેવદૂત, પું [સં] દેવનો દૂત તે; શિરસ્તો;
પાર્શ્વદ.

દેવનગરી, વિં દેવનાગરી; જેમાં સંસ્કૃત
લખાય છે તે-લિપિ-અક્ષરો; બાળબોધ.

દેવર, પું [સં] વરનો નાનો ભાઈ તે; બીજો
વર; દિવર. ઉં દયિતા દેવરને ઇડતી,
કદિબંધન તાણી બાંધતી. ગિરધર.

દેવરાજ, પું. [સં.] દેવોનો રાજા તે; ધન્વ.
 દેવરિયો, પું. દિવર. ઇં. દેવરિયા મુનિવર
 ખ્યાનમાં રહેલો. રાણુલરાસ. સીતા સુ-
 છીને દેવરિયાની વાણી. મુક્યાનંદ.
 દેવર્ષિ, પું. [સં.] દેવઋષિ. (૨) નારદ.
 દેવસાં, નં. લુદાગ્રુદ દેવતાઓની મૂર્તિઓના
 સમુદાય તે; દેવ સેવામાંના દેવ તે.
 દેવલોક, પું. [સં.] દેવોને રહેવાનો પ્રદેશ તે;
 સ્વર્ગ; ત્રિવિષ્ટપ. ૩૦ પ્રં. દેવલોક પામવું
 =મરીને દેવલોકમાં જવું; મરણ પામવું.
 :-અમુક દેવલોક પામવું છે તે જાણવો.
 દેવસ્થળ, નં. દેવની જગા તે; દેવભૂમિ.
 દેવસ્થાન, નં. દેવનું સ્થાન તે; મંદિર; દેવ-
 ની જગા; દેવમંદિર; દેહ.
 દેવળ, નં. પ્રાર્થના કરવાનું સ્થાન. (૨) દેહ;
 મંદિર; દેવસ્થાન.
 દેવાકવું, કિં. સં. ઓઠવું; લગાડવું; આપ-
 ઠવું; મારવું. (૨) ખાવું. (૩) અપાવવું.
 દેવાતાન, નં. દેવત; દેવપણું; દેવશક્તિ તે.
 દેવાદાર, પું. દેવુદાર; જેને માથે વાણુ હોય
 તે; કરજદાર.
 દેવાધિદેવ, પું. [સં.] દેવનો પણુ દેવ એવો
 જે મોટો ધન્ય તે; પરમેશ્વર.
 દેવાર્ચન, નં. [સં.] દેવપૂજન તે; દેવની સેવા
 કરવી; તેને હપદાર ધરવા વગેરે તે;
 દેવપૂજ.
 દેવાલય, નં. [સં.] દેવમંદિર તે; દેહ; દેવળ.
 દેવાળિયો, પું. જેણે દેવાળું કાઢવું હોય તે;
 માગનારાઓને આપવાનું જેની પાસે કંઈ
 ન હોય તે; કરજ અદા ન કરી શકનારો;
 નાદાર.
 દેવાડું, કિં. અં. બંધ થઈજવું; બિડાઈ
 જવું. (૨) ખૂટીજવું; નાશ થઈજવું.
 રીસમાં-અશુભમાં બોલાય છે:-એને ઘેર
 યું દેવાડ થઈ છે?
 દેવાળું. નં. દેવું આપવાની અરક્તિ તે.
 માગનારાઓને આપવાની ના પાડવી તે;
 નહિ આપી શકવું તે; હાથ દેખા-
 ક્યા-અવળી પાપડી મૂકવી તે; સાખ

ભુડવી તે; નાણાં પાછાં આપવાની ના
 પાડવી તે; નાદારી. કિં. પ્રં. દેવાળું
 કાઢવું-કુંકવું=માગનારાઓને આપવાને કશું
 નથી એમ જાહેર કરવું; દેવું આપવાને
 કંઈ નહિ હોવું. કહેઁ દીવે યું દેવાળું
 આવવાનું છે :-દીવો બાળવાથી કંઈ દે-
 વાળું આવતું નથી.
 દેવાંગના, સ્ત્રીં. [સં.] દેવની સ્ત્રી તે; દેવી;
 અંમરી; સ્વર્ગમાં રહેનારી અત્યંત રૂપાળી
 સ્ત્રી. (૨) અપ્સરા; પરી.
 દેવાંસી, વિં. [સં.] જેનામાં દેવ જેવું રૂપ
 ને તેજ હોય તે; સુંદર; કાંતિમાન.
 દેવી, સ્ત્રીં. [સં.] ધન્યરની સ્ત્રી રૂપ માતેક્ષી
 શક્તિ; ધન્યરી; પરમેશ્વરી; માતા; અંબા;
 મોટી સ્ત્રી રૂપ શક્તિ તે:-દેવી પૂજ.
 દેવી ભાગવત. (૨) દેવની સ્ત્રી તે; દેવાંગ-
 ના. (૩) રાણી-પદરાણી. સંસ્કૃત નાટકો
 વગેરેમાં, ઉચ્ચ નાયક વગેરે તેમની સ્ત્રીને
 'દેવી' કહે છે. સ્ત્રી જેમ પતિને 'આર્થ-
 પુત્ર' કહે છે તેમ પતિ સ્ત્રીને 'દેવી' કહે
 છે. કિં. પ્રં. દેવી આવવા=ધુજવું; કંપવું;
 થરથરવું.
 દેવું, નં. ખીળ પાસેથી બાળે લીધેલું જે
 નાણું તે; કરજ; ઝણ; દેણ. કિં. પ્રં.
 દેવું કરવું=ખીળ પાસેથી બાળે નાણું
 લેવું, કરજ કરવું. દેવું દેખવું=આગતું હોય
 તે પતાવી દેવું.
 દેવું, કિં. સં. [સં. વા.] આપવું; પોતાનું
 હોય તે ખીળતું કરવું. (૨) રમ દેવ
 આપવી. (૩) બંધ કરવું; વાસવું:-
 બારણું દેવું. સહાયકારક ક્રિયાપદ તરીકે
 ખીળ ધાતુઓ સાથે ક્રિયા પ્રતિમાં વપ-
 રાય છે:-ભરીદેવું; આપીદેવું.
 દેશ, પું. [સં.] અમુક સરહદવાળો એક જ
 ભૂતિના લોકોથી વસાયેલો જમીનનો જે
 મોટો વિસ્તાર તે; કુદરતી કદવાળો જ-
 ભાગ; સુલક-જનપદ. (૨) જંગમ્ભિ;
 વતન. (૩) રાજ્ય. (૪) મોખપણ વસ્તુનો

અમુક હદવાળો એક વિભાગ તે; અમુક રચાન; અવયવ. (૫) વિષય; વસ્તુ, વાત; આખત, રૂં ૩૦ પ્રં દેશ તેવો વેષ=જેવો દેશ હોય તેવું પહેરવું એટલું-આલવું વગેરે તે. કહે છે દેશ છોડીએ પણ દેશ-આલ ન છોડીએ.

દેશકાળ, પું દેશ અને કાળમાં વર્તમાન જે સ્થિતિ હોય તે; વર્તમાન લોક, સમુદાય.

દેશચારુ, સ્વરૂપ-વધણુ તે.

દેશના, સ્ત્રીં ઉપદેશ; બોધ.

દેશનિકાલ, પું શુના-વાંક બદલ, માણસને જન્મભૂમિમાંથી બહાર દેશવર કાઢી મુકવે તે; દેશવટો; વિવાસન.

દેશવટો, પું દેશનિકાલ; દેશમાંથી બહાર રહેવું તે; પરદેશ ક્યાં કરવું તે.

દેશાઈ, પું દેશના રક્ષણને માટે અને મહેતુલ વધુ કરવાના બદલા તરીકે જે અમુક રાજ્ય તરફથી જમીન ભોગવતો હોય તે; જમીનદાર; વાંટાદાર; જગીરદાર તે. (૨) બરવાઢ; રખારી.

દેશાઈગીરી, સ્ત્રીં દેશાઈની જે પદવી તે. (૨) દેશાઈપણનો હક તે (૩) ગરાસ; તોડા; દેશાઈ તરીકે સરકારમાંથી મળતું ભવાજમ તે.

દેશાખ, પું ગાવાના એક રાગનું નામ.

દેશાખી, સ્ત્રીં એક રાગિણી; દિશાળ રામની રાગિણી.

દેશાચાર, પું [સં.] દેશનો જે આચાર તે. દેશાચાર, પું [સં.] દેશમાં ચાલતી જે રીત આત-વર્તન વગેરે તે; દેશમાં ચાલતો જે વહીવટ તે.

દેશાટન, નં (સં દેશન-અટન) દેશમાં ફરવું; પ્રવાસ કરવો તે; જુદા જુદા દેશમાં પ્રવાસ કરવો તે; દેશેદેશ ફરવું તે-માણસે દેશાટન તો આવશ્ય કરવું નોંધએ.

દેશાણુ, સ્ત્રીં એક દેવી રાગિણી. (૨) દેશાઈની સ્ત્રી તે.

દેશાભિમાન, નં (સં) દેશને માટે જે અભિમાન-માન હોય તે; દેશનું અભિમાન

તે; પોતાના સ્વદેશ માટે તે આવો સારો છે એવું અભિમાન હોવું તે.

દેશાભિમાની, વિં જેને પોતાના દેશનું અભિમાન હોય તે; સ્વદેશ તરફ માન રાખનાર; અમુક 'મારા દેશનું' એવી મમતા-અહંતાવાળું.

દેશાવર; નં [સં] અવર-ખીજે દેશ તે; પોતાનો દેશ નહિ તે; પરદેશ.

દેશાંતર, નં [સં.] દૂર દેશ તે; દેશથી દૂર જે મુતક હોય તે; દૂરનો દેશ; દેશાવર; પરદેશ.

દેશી, વિં દેશનું; દેશનું બધું; પોતાના મુલકનું હોય તેવું-આ દેશી બનાવતું વહાણ છે.

દેશી, સ્ત્રીં એક રાગની રાગિણી-જે દેશનું ને મમતા અમુક ઢાળે ગવાતી હોય તે; ઢાળ; ગરબી, વગેરે.

દેશીજન, નં પોતાના દેશનું જે માણસ તે. દેશેદેશ, અં ધણા મુલકોમાં; સધળે ઠેકાણે દેશેદેશ, અં સધળે; મુલકમુલક; દેશેદેશ.

દેહ, પું [સં] શરીર; તન; કાયા; બદન. કિં ૩૦ દેહપડવો=મરણ પામવું. દેહ ત્યાગ કરવો=મરી જવું. કહે છે દેહને તે દેવને પોતે જે આપ્યો તે દેવને પણ કદાવીએ; અર્થાત્ જેનું મળતર વાગેનું હોય એવી સેવા ચાય. દેહના હંડ તે દેહ ભોગવે=દેહને ભગતી જે પીડા હોય તે દેહને ભોગવવીજ પડે.

દેહદેશ, સ્ત્રીં દેહની જે કાલત તે; દેહસ્થિતિ; પોતાના દેહનું જ્ઞાન તે. હિં દેહદેશ અધ ભૂલીજી. દયારામ

દેહદંડ, પું [સં.] દેહને ભોગવવું પડે એવું જે દુઃખ તે; રોમ-આધિ અથવા શરીર સંબંધિની પીડા તે. (૨) દેહને કાનિકારક એવી જે શિષ્ટા તે-પ્રાથમ અવયવનું હેન વગેરે. જેમકે ચોરના કાપ-કાંડા કાપી નાંખ્યાં; દેહ ઉપર જેનો અમલ કરવામાં આવે એવી શિષ્ટા તે. નાક કાપી નંખાવવું વગેરે શિષ્ટાઓ તે દેહદંડ.

દેહદંડ, નં દંડ; મદિર; દેવચાન.

દેહલડી, ઓં દેહ; કાયા; નાણુક બદન તે.
કવિતામાં વપરાય છે. ઉં મળનાને ઇચ્છે
મંન કે દેહલડી દાઢે દે. દશમ.

દેહુલી, ઓં [સં.] ઉંબરો; તળધટ; વાર-
સાખની ખેસણી તે.

દેહાત્મવાદી, વિં [સં.] દેહ એજ આત્મા
છે ખીજું કંઈ નથી, એમ માનનાર; ના-
સ્તિક; ચાર્વાક.

દેહાત્, પું [સં.] દેહનો જે અંત-છેડો તે;
દેહ પડી જવો તે; મરણ; મોત; મૃત્યુ.

દેહાંતકંડ, પું દેહનો અંત આવે એવી જે
શિક્ષા તે; મરણ-મોતની શિક્ષા; જીવ લે-
વાની શિક્ષા તે.

દેહાંતર, નં [સં.] એક દેહમાંથી બીજા દેહમાં
જવું તે; ફરીને-બીજો અવતાર લેવો તે.
એક દેહ દોડી દઇ બીજો દેહ પારણ કર-
વો તે.

દેહી, વિં [સં.] જેને દેહ-શરીર છે એવું;
(પ્રાણી) દેહવાળો જે કાંઈ પણ જીવ તે-
દેહી; દેહ ધારણ કરેલો હોય એવું; શરીરી;
માણસ. પ્રાણી, જીવ વગેરે તે.

દેહુશત, ઓં [ફા. દદશત્] બીક; ધા-
સ્તી; ડર; ભય. (૨) પાક.

દેહુડું, નં નાનો ને ઝેર વગરનો સાપ (૨)
પાણીમાંનો સાપ. (૩) ટાચકું; વનસ્પતિનો
ચોથો ઉપનો અંકુર; પ્રસાદ; ઉપલી શખા.
ચોરિયાનું દેહુડું-ડેહુડું.

દૈ, જીં દઈ; દુઃખ; પીડા. (૨) દૈવ. ૨૦ પ્રં
દૈગણે=દૈવગણે.

દૈત્ય, પું [સં.] દિતિના પુત્રો તે; અસુર;
રાક્ષસ; દાનવ. આ દુષ્ટ અને દેખાવે પણ
ભયંકર મનાય છે. દેવના ઝોરમાન ભા-
ષ્યો તે દૈત્ય. કહેવું દૈત્યને દયા થી=
કૂરને દયા ક્યાંથી હોય? દૈત્ય જેવું=મોટું
ને ભયંકર એવું; વિકરાલ. -એટલે દૈત્ય
જેવો સાપ નીકળ્યો હતો.

દૈનાંદિન, વિં [સં.] રોજનું રોજ; હરોજનું.
(૨) અં બરોજ; પ્રતિદિન.

દૈનિક, વિં રોજનું; નિત્યનું. -દૈનિક વ-
ર્તમાન પત્રો.

દૈન્ય, નં [સં.] દીનતા; ગરીબાઈ; લાચારી;
કર્ષણ. (૨) રહિડાપણું.

દૈર્ઘ્ય, નં [સં.] દીર્ઘતા; લંબાઈ તે; વિસ્તાર;
લંબાઈ.

દૈવ, નં [સં.] પ્રાણીનાં મુખ દુઃખાદિકના બનાવો
બનવાનું જે નિર્માણ તે; હોનાર; નસીબ;
ભાગ્ય. જેની આપણને શ્રદ્ધ નથી-જે
દેવકૃત છે તે. કહેવું દૈવ આગળ કાંઈ
કદાચું નથી=એ તેની લાંબી સમજ હોય
પણ મનાર બળવામાં આવતું નથી.
દૈવના ધરની વેડ-પીડા; ન દાળી શકાય
તેવું માણસ તે. દૈવગતિ -મારી છે=દૈવ
શું કરનાર છે તે જણાતું નથી. દૈવને
ખાન હોય=ભાગ્યમાં હોય તે ચાલ છેજ,
એમાં દયાથી અન્યાય થતું નથી.

દૈવગતિ, ઓં દૈવજન; આકસ્માત, યદ્યજ્ઞ.
દૈવજન, પું હોનાર બનાવતું બની આવતું
તે; ઇશ્વરજન; નહિ જણી કદાચી શકાય
એવો જે અણુચિંતવ્યો યોગ-ગનાવ તે.

દૈવજ, પું [સં.] દૈવને-અનનાર બનાવને
બળવાનારો તે; જોશી; ગણક.

દૈવત, નં દૈવપણું. (૨) શક્તિ; સત્વ; બળ;
જોર; સામર્થ્ય. (૩) જીવ; માલ; સાર;
દેવતા.

દૈવાધીન, વિં [સં.] દૈવને વશ હોય એવું;
દૈવપર જેનો આધાર હોય એવું; મનુષ્યને-
પુરુષાર્થને વશ નહિ એવું.

દૈવિક, વિં [સં.] દૈવ મંબધી; દૈવ જેની છુ-
લિવાણું. (૨) અત્યાક્રિક; દેવતાઈ; અદ-
જીત; આધ્યાત્મિક; પારમાર્થિક.

દૈવી, વિં દૈવ સંબંધી; (૨) અદ્ભુત; અ-
સાધારણ; અજગ.

દૈવ્ય, નં [સં.] દૈવ; ભાગ્ય.
દૈશિક, વિં [સં.] દેવનું; દેવ સંબંધી.
દૈહિક, વિં [સં.] દેહનું; દેહમંબધી; શારી-
રિક. ઉં ખટ દૈહિક શુનને ન જે, પણ
વારી ચકના બળીગળી.

દો. વિ. બે; દિગુણ. કહે. દો દિનાડી જીવા-
નીચોડા વખતનો તાનમનાટ.

દોઆખ, પું બે નદીઓનાં પાણીનો જને
લાલ મળતો હોય એવો રેશ; બે અથવા
વધારે નદીઓ વચ્ચેનો પ્રદેશ.

દોઈતર, પું માનાં માખાપ પાછળ નાત જ-
માડવી તે; દોહિત તરફનું જમણ. (૨)
મુએલા માણસ પાછળ બાદરવા સુદિ
આઠમની લગભગમાં જે ઠોઈ જમણ
સુખડીના લાકું નાતમાં વહેંચવામાં આવે
છે તે અને તેને લગતી ક્રિયા.

દોઢડો, પું રૂપિયાના સોભા બાબતો નાનો
ચલણી સિક્કો; દલકો કિંમતનો પૈસો;
રૂપિયાના સો નાના નાના દલકી ધાતુના
સિક્કામતિ અકેક તે. કહે. દોઢડે ઉંટ
મળશે પણ દોઢડો ક્યાં ? વસ્તુ ગમે તેટલી
સોઘી હોય તોપણ પૈસા વગર ક્યાંથી
લેવાય ? (૨) વસ્તુ છે પણ તે ખરીદવાનો
દોઢડો ક્યાં ? એવા અર્થમાં વપરાય છે.
વ્યાજ મણવામાં દોઢડાના વળી સોળ આના
મણાય છે; દોઢડા વ્યાજ=સેંકડે બાર ટકાનું
વ્યાજ. દમડી પણ કહેવાય છે.

દોઢાન, સીં દુકાન. દોઢાનદાર-દુકાનદાર. દો-
કાન માંડવી=વેપાર કરવો.

દોખમું, નં [ફા.] દખમું; જરથોસ્તીઓનાં
મડાં ઠેકાણે પાડવાનું સ્થાન; પારસીઓના
રાજને અવલમંજલ પહોઆડવાનું સ્થળ.
આ સ્થળ કૂવા જેવું હોય છે. તેમાં ય-
જને ખુદ્દું મૂકવામાં આવે છે. ગધિ વગેરે
પંખીઓ તેનું માંસ ખાધ ગયા પછી
દોઢખંજર એક ઉડા કુવામાં નાંખવામાં
આવે છે ત્યાં તે ગળી જાય છે. ધરાની-
ઓતી અખને ઠેકાણે પાડવાની આ રીત
પણી જુની છે.

દોગોટીલો, પું લુગડાનો ગોટીલો કરાને
રમતાની એક રમત. કિં પ્રં દોગોટીલો
ક્યાં કરવો=આમ તેમ આવી રમવામાં
વખત કાઢી નાંખવો; રમ્યા કરવું.—છોક-

રાને નિશાળે મૂકા એટલે દોગોટીલો ક-
રતો રહે.

દોખજ, નં [ફા.] પાપી જીવને રાખવાનું
એક દુઃખદાયક સ્થાન; યમલોકમાં દુષ્ટ
કર્મના માણસોના જીવને શિક્ષા કરવાને
રાખેલું સ્થાન.

દોગાપની, સીં બદનામી. આળ.
દોટ, સીં દોડવું તે; હડી; દડખડી; ઉતાવળે
દોડી જવું તે. (૨) દોડવાની ઝડપ. કિં
પ્રં દોટ મૂકવી=આખો ગોચીને સાદસ
કરવું;—દે દરિયામાં દોટ રાખણવાળો
રામ છે.

દોટણું, કિં અં આજોટવું; બોટવું; જમીન
ઉપર પડીને ગડખડવું. ઉં હંડવતે દયાળ
મળે તો, બોરિંગ જમીમાં દોટે. નરસિંહ.
દોટાદોટ, સીં આમ તેમ દોડાદોડ કરી
મૂકવી તે; ઉતાવળે કામ કરવું તે; દોડાદોડ.
(૨) ઉતાવળ; ધાધ. ગભરાઈને આમતેમ
નાસબામ કરવી તે. (૩) અં જલકી;
તાળડતોળ.—દોટાદોટ આવળો.

દોડાવણું, કિં સં એડીનો ફટકો મારીને
દડાને જમીન ઉપર ગડખડાવવો; દડો ગડ-
ખડ થતો જાય એમ કરવું. ઉં દડુલો
દોટાવીઓ. દયારામ.

દોહાં, નં પરમુલીની ભડી પૂરીઓ.
દોટી, સીં એક ભાતનું ભાકું કપડું. (૨)
કમ્પાના બાપને વહેવાઇ તરફથી મળતી
બક્ષીસ.

દોડ, સીં દોડવું તે; દોટ; હડી; દડખડી. (૨)
ઉતાવળી ચાલ તે; દોડવાની ઝડપ તે. (૩)
ઉતાવળ; ધાધ. ૩૦ પ્રં પગદોડ=ફેરા આટા
ખાવાની મહેનત તે; પરિશ્રમ; ચાલી
ચાલીને આમ તેમ જવા આવવાને માટે
જે શ્રમ લેવો પડે છે તે:—મહુ પગ
દોડ ના કરતો. દોડ કરવી; વિખાંત લીધા
વગર ખંતથી પાછળ ને પાછળ મચ્યું
રહેવું; પુટે લાગ્યા રહેવું.

દોડકાં, નં અડકા જેવાં પણ લંબાઈમાં નાનાં
આકારનાં ફળ; દોડકોનાં ફળ. ૩૦ પ્રં દો-

• ડડાં ડોડાંવાં=નવરા નકામા બેસી રહેવું; વા આવે; કાર્ય સિદ્ધિ નહિ થતાં ખાલી રાહ બેતા નકામા બેસી રહેવું. કુવારા-અનુધોગી રહી જવું.:-લક્ષ્મી યાદ્યો કરવા આવી ત્યારે ઉઠું ક્યાં કરું ને હવે દોડડાં ડોડતા રહ્યા. ડોડડાં.

દોડડી, સીંઠ દોડડાંની વેશ. તુરિયા અને મ-લકાની વેશતા જેવી આ વેશ ચોમાસામાં થાય છે અને શરદ ઋતુમાં તેને દોડડાં આવે છે.

દોડધામ, સીંઠ દોડાદોડ અને ધમ્માચકડી કરી મૂકવી તે; આમ તેમ ઉતાવળાં કામ કરવું ને ધમચકડ કરવી તે; દોડમદોડા. (૨) ઉતાવળ; ધાધ. ઉતાવળે ડોધ કામ કરી નાંખવાની ગડબડ દોડધામ.

દોડ મદોડા, સીંઠ ઉતાવળે કરવામાં આવતી દોડાદોડ તે; ગાભરા ગાભરા આમ તેમ દોડવું ને ઉતાવળ કરવી તે; દોડાદોડ-ડી; ઉતાવળા પડી જવું તે.

દોડવું, કિંઠ અંઠ લાંબાં પગલાં ભરી બહુ ઉતાવળા ચાલવું; નાસવું; પોડવું. (૨) નોરનોર આગળ વધવું; ઉતાવળા આગળ વધવું. ૩૦ પ્રં દોડનારો ચાડે=ઉતાવળે નોરથી આવે તે ચાડી જાય.

દોડાદોડ, સીંઠ આમ તેમ દોડવું તે. [૨] ઉતાવળ; ધાધ; દોડમદોડા;:-અમારે કંઈ દોડાદોડ નથી.

દોડાવવું, કિંઠ પ્રેં દોડે એમ કરવું; ઉતાવળે ચલાવવું, નસાવવું.

દોડાવું, કિંઠ દોડી સકાવું. (૨) ડોડાવું, ડોડા-કણસલાં આવવા; ફળ અનાજ વગેરેને ફળ ફલ આપવા માડવાં.

દોડી, સીંઠ દોડી, એક જંગલી કુમળી મીઠી વેશ, દોર ને માણસના ગાંધામાં આવે છે. અંગુઠાના આકારનાં એને ફળ થાય છે તેવું ગણાવું કરાય છે. એ ફળ ડોડાં-પાકીને ફાટતાં તેમાંથી ફળ જેવા લાંબા તારવાળાં બી નીકળે છે. [૨] કુમળે થતાં ફળ:-આકા દોડી-આકાની કેરીઓ. [૩] પોદસિયો.

દોડું, નંઠ ડોડું. ડોડીનું ફળ. (૨) સિંઠ એક અને બીજું અડધું તે; દોડું.

દોડો, પુંઠ ડોડો; ફળના ફલનો ફળગો; ફલ ને ફળના અંકુરોને પ્રેરદ-પડથી વિંટા-મેલો વિંટો તે.

દોડ, વિંઠ એક અને બીજું આધું તે. [૨] વધારે; હદ ઉપરાંત:-દોડાદોડું દોડવણું=ચિત્રાવણું. દોડવણો=રૂઝગ; અડધું ગાંડું; દાધારેજું.

દોડવણું, કિંઠ સંઠ દોડ મણું કરવું; એક અને બીજું તેના અરધ થાય નેટણું એમ ક-રવું. (૨) વધારીને વાત કરવી.

દોડવું, કિંઠ દોડવણું; દોડું કરવું. (૨) દોડવણું. દોડા, નંઠ દોડે ગુણુતો જાય એવો આકારો લકિયો:-સવાળા, દોડાં ને અદિયાં શીખ, એરેસે આણુપાણુના હિસાબ તરત આવડરો. દોડિયાં, નંઠ દોડિયું, પૈસો:-દોડિયાં વગર વેપાર થાય છે ?

દોડિયું, નંઠ તથા પાછનો તાંબાનો સિક્કો; પૈસો; કાવડિયું; જનાવાદો; જંઘ; પા આનો. મુંબાઈમાં પૈસાને દોડિયું કહે છે.

(૨) દોડપને સિવેલું વજ, [૩] બેવડું નહિ પણ અસલ લંગાઈનું દોડું એવું; પચિથા તરીકે પહેરવાનું ધોતિયું; ઓઢણિયું વગેરે.

દોડી, સીંઠ રાજમહેલ-દરબાર કે ગોરા મુદરચના ધરના આગલા ભાગમાં સિંધા-પડો અને મળવા આવનારાઓને બેસવા માટે કાઢેલી એસરી, ગડાળી તે; દેવડી, દેહલી-ડમરનાની બહાર કાઢેલી માંડવી.

દોડું. વિંઠ એક ને આરધું એવું તે, (૨) દોડે ગુણાય એવો આકાર:-

દોડળી, સીંઠ સંઠ દોડળી. દૂધ રાખવાની પાટડી, પાટિયો, દૂધ દહિં ને જાચ વગેરે ભરવાનું માટીનું પાત્ર; દોડળી, દોહળી, કહેઠ જાચ લેવા જેવું ને ગાંડ પગડી દોળી=શરમાવું-અચમાવું આ મારે ? કાંઈપણ કાર્ય ને કરવું દોળ તે તે કરતાં આ માટે શરમાવું-ડરવું-C૦ દોળી નં-કાણે મારી ચોળી છંટાઈ, પ્રા. કા.

દોષી, નં દોષી.

દોષી, પું ખડિયો; દવાત.

દોષીતો, પું ખડિયો કલપ લઈને ઢોરીઓ આગળ બેમી અરહ્યો લખી આપવાનું કામ કરનારો; અરહ્યો લખનારો.

દોષી, પું (બે દોષી) બોમો; બે હાથ લાંબા ઝેટલો જયો તે; મુંડો.

દોષી, અં બેઉ બાજુએ; બધી તરફ; આમ તેમ ચારે દિશાએ:-કુલકું પડ્યું ને લોક દોષી નાસી ગયા. ઉં નહોયું જાગ ને જુની વળી, ભાંતો દોષી, બેવક વળી, મેમાનંદ,

દોષી, જું દોષી.

દોષી, વિં ખજખજી મયેલું; જીલું, નમજું, અફળાઈ કુટાઈને બાગી ભય એવું થઈ મયેલું; મજાનું, સશક્ત નહિ એવું. આ હવેલીનો કરો જરા દોષી છે માટે ચોમા-સા પડેલા ઉતારી નાંખો.

દોષી, પું [સં] અગિયાર અક્ષરનો એક છંદ-રાગ. ઉં તે ધનના ધણિ ધર્મ તમારો. આમાં ત્રણ ભગણ ને ઉદ્ધા બે શરુ અક્ષર આવે છે.

દોષીતાં, નં કાગળના કકડા એક બીજા ઉપર ચોટીને બનાવેલું મધું અક્ષર છુટવાનું પુંડું:-દોષીતાં છુટવા બેસ.

દોષી, નં એક જાનું વાગિત.

દોષી, વિં (સં કુ.જ પ્રા કુદ.) કુ:બે કરીને મેગવાય એવું; શરૂએ; અખર. ઉં કુ:બ દોષી, કોં લખ્યાંતાં બે ધોવને મુખ બોગમાં ર, ચાને ઉઢેરી તે સેધવે.

દોરી, પું (સં. દોરી) સુતર, ચિડી, ચણ, નાગિયેરનાં રેસા અને બીજા દરમિયાન તંત્રોને એક સાથે વણી આંખીને બનાવેલું લાંચું ને મજાનું દોરી તે. [૨] અમલદારોનાં રાફ, જોડકમી; સત્તાનો લખાલખાટ; અભિમાનનો ઉઠાટો, અધિ-દાર; અમલ:-દોરીદોરી.

દોરી, સોં રસી, પાતળું દોરી; રબળ. કદેં દોરી બે પછી આંખીને ન ભય.

દોરી, નં સુતર, ચિડી અને નાગિયેરનાં છોટાં વગેરેનાં તંત્રોને એક બીજાની સાથે વણીને બનાવેલાં જોડા અને લખા આકાર ને, દોરી, રબળ.

દોરી, પું પાતળો દોરી; સિવવાનો દોરી: વણી દોષીને તંત્ર, તાર; સુતર. [૨] જોડા દોરી. (૩) હાથે અથવા મળે બાંધવાનો દોરી, રેશમ વગેરેની દોરીનો મંત-રેલો કે મંતરીને ગોઠા વાળેલો કકડો તે.

દોરી, કિં સં અશક્ત-આંખીને રહેતો દોરીના માટે તેનો હાથ પકડીને ચલાવવું; ધીરે ધીરે હાથ પકડીને પોતાની સાથે ચલાવી લઈ જવું (૨) પોતાના મતને અનુસરાવવું. (૩) આંખી; સોંધી લીડીઓ તાણી. [૪] ચિદન કરવું, રેખાકરું; મુદ્રા ડામરી:-પાડો આંખી, આંખી સાંદ [જોડેમાં મળે ત્યાં જવા-કરવાની જોને છુટ અપાયેલી છે એવું બતાવવાને] દોરીવડું, કિં સં શરીરને બેમતો ધાટ, આવે તે માટે કપડાના કકડાને એક બીજાની સાથે સિધી લેવા. (૨) પોતાને વિચારે કે મતે ચલાવવું.

દોરીવડું, દોરી લરી લેવા.

દોરી, વિં બે જાનના રંગનું, ખડકીંગી. (૨) મનસી; જોષો જોષો-વિચાર મળે તેવો તેવો મત લઈ લે એવું; અંચળ મનનું; વિચિત્ર એક તરેહનું નહિ એવું:-ફુનિયા દોરીંગી છે.

દોરીયા, પું જેના વળાટમાં ઘોડે ઘોડે અંતરે જાડા દોરાની ભાત દોષ એવું કપડું. [૨] પાણી ભરવાનો ઘડો. સોનાની ચુંથેલી સેરાનું ધરેલું. ઉં આપું રે વળને દોરીયા, ચુંથેલ.

દોરી, સોં ગ્રીષ્મા તંત્ર અથવા રસાઓને સાથે સાથે વણી-આંખીને બનાવેલાં લખા આકાર; રબળ; રસી; દોરી. [૨] સૂકાન, ગામી-એની દોરી તેના હાથ-માં છે જેમ દસલે-નયારે તેમ નાચે. [૩] જેના ઉપર આધાર રહેતો દોષ તે,

આધારભૂત વસ્તુ:-જીવન દોરી, આયુષ્યનો તાર=તંતુ. ઉં મરણે એની મેળે, જીવન દોરી જતાં જરૂર રાખ.

દોરીછટ, વિં બનતે છેડેથી દોરી પકડીને છંટ પાડેથી હોય તેવું સીધું, દોરીના બે છેડાઓ વચ્ચેની સમાનતા જેવું સરખું.

દોરે, પું સુતર, રેશમ કે શબ્દ વગેરેનો રસો; તંતુ; તાર (૨) ધણા તંતુઓ સાથે વણી આમળીને બનાવેલો લાંબો આકાર તે; રજીવ; રસો. (૩) શુદ્ધેથી સોનાની સેરાતું ગળે પહેરનાતું ધરણું; ઉતરી. (૪) મંત-રેલું મૂત્ર; દાથે કે મળે બાધવાનું. (૫) કંદોરો; કટિમૂત્ર. કિં પ્રં દોરો કરવો-મંતરીને રક્ષાસૂત્ર બનાવવું. ૩. પ્રં દોરાનગો-મંતરેલો દોરો વગેરે તે. દોરા ચીડી-મારા થયા મટિ મંતરાવેલું રક્ષાસૂત્ર કે ચીડી વગેરે તે.

દોલ, પું હિંચકો, હુલો. (૨) ઓ તંગી; બીડ; કપીના. ઉં રાજકુંવરને શાની દોલ. અબો.

દોલત. ઓ [ફા] પૈઓ; પુંછ; દ્રવ્ય ધનઃ ગર્થ. [૨] માનસિકત; એકદરે સંપત્તિ તે. ૩. પ્રં દોલતબ્યાદા-દોલન ધણી યાઓ, એવા અર્થનો આશીર્વાદ [૨] ધન-વાનના પુત્ર.

દોલતમંદ, વિં દોલતનાઓ; ધનવાન; પૈમાદાર.

દોલો, ઓ [સં.] હિંચકો; હુલો. (૨) ડોળો.

દોલોમ, પું [ભિતમંતુ] કપાટ; ભાગવિયું.

દોલોમન, નં [સં.] હિંચકો આવે-હુનાવી શકાય એની એક બનાવટ; હિંચકાની ગો-લવણ તે. (૨) એક ગોટા પાત્રમાં હિંચકા-ની માફક લટકતું રહે એવું બીજું પાત્ર રાખવાની ઔષધિ બનાવવાને કરનામાં આવતી કરામત તે વૈદ્યમાં કેટલીક પર્વટી વગેરે ઔષધિઓ દોલોમનથી બનાવાય છે.

દોલોમનાન, વિં [સં.] ડગમગતું; દાવડું; હુનડું. હિંચકાખાતું. (૨) ફરી જાય એવું; ભમિત; ચંચળ મનડું.

દોલિકા, ઓ [સં.] ડોળી; દોલો.

દોલી, ઓ [સં] દોલો; ડોળી.

દોલો, પું (દોલ દોળી.) ભોળો; સરસવ-ભાનતો; નિષ્ણાત્ર. (૨) ઉદાર; સખી; દાનશીલ; છુટા હાથનો.

દોલીનાલિયો, પું કાપડનો વેપારી; કાપ-ડિયો. દોલી-ખી

દોપ, પું [સં.] ભૂય; ચૂય; દ્વય [૨] ખોડ ખાંપણ; બરોડા નહિ દોવાપણું તે; ખામી; ધટ. (૩) શુંતો. વાંક, અપરાધ. (૪) કાળાદીલો, લાંછન. (૫) પાપ. કિં પ્રં દોપ કાઢવો=ખોટ કાઢવી, ખામી કાઢી તે. દોપ ચઢાવવો=ખાળ ચઢાવવું. દોપ દબે=કાળાદીલો આપવી; ખામી કહેવી. દોપ દહિ=ખોડ ખાંપણ શોધનારી નજર તે, આળસરક નજર. દહિરોપ=નજર પક-વાથી થયેલું દુઃખ, અશુભ.

દોપા, ઓ [સં.] રાત્રિ; રજની. દોપાકર=ચંદ્રમા.

દોપિત, વિં [સં.] દોષવાન, શુભગાર, અપ-રાધી. (૨) પાપી, જેને કંઈ દોષ લાગે-લો દોષ એવું.

દોપી, વિં [સં.] દોષવાળું, જેનામાં દોષ હોય તેવું, અપરાધી.

દોસ્ત, વિં જેમની વચ્ચે સ્નેહભાવ બંધા-યેલો હોય તેમનું અકેકું; મીનથી વળ-ગેલું. (૨) નાં મિત્ર, લાઇમંધ, સાથી. (૩) સ્નેહી, ચાર, મોમતી.

દોસ્તદાર, પું [ફા.] મિત્ર, લાઇમંધ, મોમતી, સ્નેહી, ચાર. •

દોસ્તદારી, ઓ મૈત્રી, લાઇમંધી, સખ્ય.

દોસ્તી, ઓ લાઇમંધી. મૈત્રી, સખ્ય, મોમત.

દોહણી, ઓ [સં દોહની] પશુઓની માદાઓના આચળમાંથી દૂધ દોહી લેનાર માટીનું કે ધાતુનું માટી જેવું વાસણ, દોહણું. ખટકું. પાટિયો, ગેરસિયું.

દોહણું, નં દોહણી. (૨) દોહવાના ઉપયો-ગનું એવું જે તે. (૩) દોહાવું તે, દોહ-વાવું કામ તે. :-પાંચ પચીસ ગાયનું

દોહડું એક જણીથી કેમ બને ?

દોહડ, પું [સં.] ગર્ભિણી બીને જે ખાવા પીવા વિદરવાની આજલાયા-દબ્બા થાય છે તે, અભાવા, લાલસા. દોહડવની=ગર્ભિણી ગર્ભવની.

દોહડન, નં દોહડું તે, દોહડ કાઢવું તે. (૨) સત્વ, સાર, ચુટી કાઢેલાં પદ્ય-ગદ્ય વગેરે તે:-કાવ્યદોહડન.

દોહડરો, પું દોહડો, કુહો, અનુપપન્ન જેવું ચારપદવું એક નાનું પદ્ય. એના પહેલા ચરણમાં તેર અને બીજામાં અગિયાર આગાઓ આવે છે. શુજરાતીમાં તે સાધારણ પદ્ય છે, દોહડા, એને ઉલટાવીને બોલતાં સોરઠો થાય છે. દોહડો પછા ઢાળે ગવાય છે. ઉં શું જોશો તનની છબિ, એમાં નથી નવામ, દેખો યુજ મનની છબિ, ભસા પરીક્ષક ભાષ. કંદંબંબં દોહડવું, કિં મં પશુની માદાઓના આચળ-આથી રૂપ કાઢવું, (૨) થોડે થોડે સાર રૂપ સત્વ જેવી લેવું, સાર લઈ લેવો. રં મં દોહડવાઈ જવું=સાવધેવાઈ નીકળી જવું, બીજાના જેવકાથી મત્વ જવું રહેવું, સત્વલીન થઈ જવું.

દોહિત, પું દીકરીનો દીકરો તે, દૌહિત્ર.

દોહિછું, વિં અપરં; હરંકેત; હંએ પાર પડે તેવું; કુહર.

દોંગાઈ, સીં ધર્તતા; શકતા; દોંગાપણું.

દોંગું, વિં હુમ્મું; ડમ; ધત્ત; શક. (૨) જાહે, માંસલ; જારલા સારીરેતું.

દોત, પું ખડિગો.

દોત્ય, નં [સં.] દૂતનું કામ તે; દૂતપણું તે.

દોષદિય, નં [સં.] કુર્મજના: નખગાઈ; કમજોરી.

દોવારિક, પું [સં.] દારરશક; પ્રતીહારી; દરવાન.

દોહિત્ર, પું [સં.] કુહિનાનો પુત્ર; દોહિત્ર; દીકરીનો દીકરો.

દોહિત્રી, સીં [સં.] દીકરીની દીકરી.

દુતિ, સીં [સં.] પ્રકાશ; તેજ; પ્રભા; શંતિ;

લલક. (૨) જોત; જવાળા; આળ. ઉં ધુનિ જ્યમ લવભાત તેજજન્મા.

દૂત, નં [સં.] દોહડાણી દારજીતની રમત;

દ્યુગડું; દ્યુગાર; સરન બધીને લાવ ખેલવો તે.

દ્યોન, પું [સં.] પ્રકાશ; તાપ. (૨) જોત; આળ.

દ્યોનક, વિં [સં.] અજવાણ પાડનાર; દર્શાવનાર; દેખાડનાર. દર્શક.

દ્યોતન, નં [સં.] પ્રકાશન; દર્શન. દીપી-પ્રકાશી રહેવું તે.

દ્યૌ, સીં [સં.] આકાશ. બ્યૌમ; મગન. (૨) સ્વર્ગ.

દ્રદિમા, સીં [સં.] મજ્જાનાથ. દ્રદતા; મક્કમપણું.

દ્રવ, પું [સં.] ગળેલો-ઝમેલો રસ તે;

ધન દ્રવ્યનું જે પ્રવાહી તે; આગળેલો પાણી

જેવો પાતળો રસ; ગળાને અનેલો રસમય

પદાર્થ તે; નિગાળ.

દ્રવ્યું, કિં અં દ્રવ-રસરૂપ ધવું; આગળવું;

પીગળવું; ગળવું; પ્રવાહી ધવું. (૨) ગદ્ય

ગદ્ય ધવજવું; લીધું ધવું. સાગણીઓથી

રસમય બની જવું. (૩) ઝરવું; નીગળવું;

સવવું; પ્રવાહી રૂપે ઝળવું; ટપકી

જવું; ગળીપડવું.

દ્રવિત, વિં [સં.] ગળાને પ્રવાહી થયેલું;

રસમય થયેલું; ગળેલું; આગળેલું. (૨)

ગદ્યવિત; નરમ, લીધું; પોયું.

દ્રવીજીત, વિં [સં.] ગળા-આગળા ગયેલું

હોય એવું; રસમય-પ્રવાહી થઈ ગયેલું.

(૨) સાગણીઓની અસરથી ગદ્યગદ્ય થઈ

ગયેલું હોય એવું; પોયું; ગળી પડે એવું.

દ્રવીકરણ, નં [સં.] આગળાને પ્રવાહી-રસ-

મય થઈ જાય એમ કરવું તે; આગા-

ળવું તે; રસમય કરવું તે.

દ્રવ્ય, નં [સં.] પૈયો; ધન; નાણું. (૨)

વસ્તુ; પદાર્થ; નીજ. નવ પદાર્થોમાંનું

એક એક તરત તે. ૧ પૈયો, ૨ પાણી,

૩ તેજ, ૪ વાયુ, ૫ આકાશ, ૬ કાળ,

૭ દેહ, ૮ આત્મા ને ૯ શુદ્ધિ.

દ્રવ્યવાન, વિ ધનવાન; પૈમાદર.

દ્રાક્ષ, સીં [સં.] ખાટા મીઠા રસવાળ

નુપમખાદાર ફળીનાં અ વેલ એકને

તેના લીલાં સુકાં ફળ તે; મધુરરસા;
કિશમિમ; અનૂર દરાખ. દ્રાક્ષાસવ-દ્રા-
ક્ષનો કાઠો. આસવ તે; મસાલો નાંખીને
દ્રાક્ષનો કાઠો જેવો રસ યનાવવામાં આવે
છે તે; દરાખનો દાર. દરાખની મિકાચ
એવી તો સારી હોય છે કે કાઈપણ મિ-
કાચને તેની ઉપમા આપવામાં આવે
છે.:-મીઠું દરાખ; દ્રાક્ષ જેવું મીઠું.

ક્રાવક, વિં [સં.] ગાળી-ઓગાળી નાંખે
એવું. (૨) ઝરાપી દે એવું. (૩) રસથી-
લાગણીઓની અસરથી ગદગદ કરી નાંખે
એવું; ઢીકું કરી નાંખે એવું.:-હંપદાવક.

ક્રાવણ, નં [સં.] ધનરૂપ તથાને પ્રચાલી
રૂપમાં-ગગીને યનેકું રસમય તત્ત્વ તે;
ઓગાળાને યનાવેલું પ્રચાલી તે; પ્રચાલી કરેલું
હોય એવું ને તે; દ્રવરૂપ યનાવેલું તે.
ક્રાવિક, વિ. [સં.] ક્રવિક દેશનું; ક્રવિક સં-
બંધી.:-ક્રાવિક સાહણી.

કુ, કિં અં ગળવું; ઝરવું; ટપકવું; નીમળવું.
કુત, વિં [સં.] ગળેલું; ઝરેલું; ટપકેલું. (૨)
ઉતાવળે પડેલું; ઉતાવળે આમતેમ વિંમિષ
ગયેલું.

કુતવિસંખિત, નં [સં.] બાર અક્ષરનો
એક ગણમેળ હંદ; વૃત્ત. એમાં ન, ભ,
ભ ને ર, ગણ આવે છે. ઉં ભવનમાં
વનમાં કહિં ના ગમે.

કુપદ, પું પચાસ દેશનો મહાભારતના સમ-
યમાં એક રાજા; દ્રૌપદીનો પિતા. દ્રોણ
ને કુપદ એ બે ભારદ્રાજ પાસે ધનુર્વિદ્યા
શીખવા રજા હતા. ભણીને ગયા પછી
કુપદ રાજા થયા ત્યારે દ્રોણ એકવાર
સાળાના ગોડિયાને ભાવે તેમની પાસે કંઈ
માગવા ગયા. કુપદે કહ્યું કે, યાદ
ભિખારડા ! બિહુદને અને રાગને તે
મૈત્રી હોય ? દ્રોણને આથી બહુજ ખોટું
લાગ્યું. પછી પોતાના શિષ્ય પાંડવો પાસે
દક્ષિણમાં તેને બંધાવી મગાવ્યા અને તેનું
અરધું રાત્ર્ય લઈ લેઈ છુટો મૂક્યા. વળી
કહ્યું કે ' જો હવે આપણે સમાન થયા

ને મૈત્રી થાઓ. ' દુષ્ટને વણ' લાગી આ-
વવાથી દ્રોણને મારે એવો પુત્ર માગવાને
યત્ન કર્યો. દ્રષ્ટઘ્ન ને દ્રૌપદી તે યત્નથી
થયા. દ્રષ્ટઘ્નને મહાભારતના યુદ્ધમાં કપ-
ટથી દ્રોણને માર્યા.

કુમ, નં [સં.] ઝાડ; વૃક્ષ; પાદપ; તરુ. ઉં
પૂછ્યું હિં આ કુમને, તારી ગગને ગઈ ઝાળ,
તરુર ! જો મારોવતી, કહિં હિંસે બૂપાળ.
શૂલી. પ્રેમાનંદ.

ક્રોણ, પું [સં.] એક માપ; મુંડો. (૨) દડિયો;
પડિયો.

ક્રોણ, પું [સં.] ભારદ્રાજના પુત્ર અને કૌરવ
પાંડવના ધનુર્વિદ્યાના ગુરુ, તે યુદ્ધવિદ્યામાં
બહુજ નિપુણ હતા. મહાભારતના યુદ્ધમાં
એ ઝેરવાના પક્ષમાં સેનાપતિ હતા. કૌરવ
પાંડવોમાં તેઓ દ્રોણાચાર્ય કહેવાતા હતા.
તેમને અશ્વત્થામા નામે પુત્ર હતો.

ક્રોહ, પું [સં.] પેટમાં પેસીને દગો દેવો તે;
આનંદચિત્તન; અપક્રિયા. છુપો વધ તે.
સમગ્રવુ એક રીતે અને વર્તણું છહટી
રીતે-સામાન ઝેરલાભ થાય એમ તે. કિં
અં ક્રોહ દેવે. = છુટી રીતે દગો દેવો.

ક્રોહી, વિં [સં.] ક્રોહ કેનાર; ક્રોહ વૃત્તિનું;
કપટી; છુટું.

ક્રૌપદી, છોં પચાસ દેશના રાજા દુષ્ટની
કુવરી અને પાંચ પાંડવોની સ્ત્રી. તે રત્ન-
યવરથી પાંડવોમાંના અર્જુનને વરી હતી.
ક્રૌપાદર રાજા ભુતમાં એન દાવા હતા.
કુઃચાસને તેન ચંદ્રશેઠા ઝાલી સલામાં
આણી વસ્ત્ર ખેંચ્યા હતા. બહુ સહનથી
લતાથી તેણે સ્વામીનો સાથે આ અપમાન
સહન કર્યું અને બાર વર્ષ વનમાં તેમની
સાથે રહી તથા તેરમું વર્ષ અચાતવાસમાં
રહેવા નામ બદલીને રાગનો રાણીઓના
એટલા વાળવાને રહી. ત્યાં રાગના સાળા
કૌચકે તેને કુઃખ દહ્યું. આખરે તેણે પો-
તાના પાંતઓને ઉરકેરી રાગપમાટે મહા
ગુદ કરાવ્યું અને પટરાણી થઈ.

ક્રૂં, નં [સં.] નોક; નોકું; નોકડું; જુમક

મિથુન, યુગ્મ. [૨] રહસ્ય. [૩] ઝગડો
કલક; કંકાસ. (૪) એ નામનો એક સગ-
સમાસ વ્યાકરણમાં [૫] બીજીનીએ માત્ર
બે જણે લડ્યું તે. દેવ્યુદ્ધ=બીજીનીનું યુ-
દ્ધ, બે પક્ષમાંના અઢેક જણ વચ્ચે લડાઈ
થતી તે.

દેવ્યુદ્ધ, નં [સં] સરખે સરખા માત્ર
બે જણાએએ જ લડ્યું તે.

દ્વાદશ, વિં (સં) બાર, દસને બે. ૧૨.

દ્વાદશા, નં સુએકા માણસની ક્રિયા કરવાનો
બારમો દિવસ; બારમું.

દ્વાદશી, ત્રીં [સં] ધન્યાડિવાની બાર-
મી તિથિ તે, બારસઃ=ચામનદાદશી.

દ્વાપર, પું [સં] ચાર યુગમાંનો ત્રીજો યુગ તે.

દ્વાર, નં [સં] બારણું; દરવાજો, ધર વ-
ગેરે બાધધાર જગામાંથી બહાર નીકળ-
વાનો માર્ગ તે; બહાર અને અંદર જવા
આવવાનો માર્ગ-વિવર રસ્તો તે. (૨)
આગણું. (૩) રસ્તો; માર્ગ.

દ્વારકા, ત્રીં આગલા સોરઠ અને હાલના કા-
લિયાવાડ દ્વીપકલ્પના છેક પશ્ચિમ નાકા
ઉપર આવેલી અસહી માદવવંશીઓની
શ્રીકૃષ્ણની રાજધાની. દ્વારકાવાસીના એક
મોટા ધામ તરફ આખા હિંદુસ્તાનમાં
જણીતું છે. ૨૦ પ્રં દ્વારકાની છાપ=સર્વ
માન્ય, પ્રસિદ્ધપત્ર, સારીપ્રસિદ્ધ.

દ્વારપાળ પું [સં] બારણું સાચવનારો
માણસ; દરવાન; મનીહાર, વચ્ચર; કંચુકી.
દ્વારા, અં મારફત; માર્ગે; થી-ચકી:-સોઠ
દ્વારા શા માટે કહેવરાવે છે ?

દ્વારામતી, ત્રીં દ્વારકા. ઉં દ્વારામતી પતિને
જમ કહેળ. રૂકિમણીવિવાહ.

દ્વારિકા, ત્રીં દ્વારકા. ઉં દ્વારિકાના વાસીર.
દિ, વિં [સં] બે.

દ્વિગુણ, વિં જમણું; બેગણું, બેવડું.

દ્વિજ, પું (સં] બાહ્ય. (વપ્ર. (૨)
પંખી, અંડજ. બે વાર જન્મેલું તે.

દ્વિજરાજ, પું દ્વિજમાં રાજા જેવું જે તે,
ઉત્તમ બાહ્ય; વિપ્રવર્ગ. [૨] ગરક; ઢંસ.

દ્વિતીય, વિં [સં] બીજું; બીજા નંબરનું.
દ્વિતીયા, ત્રીં બીજા, બીજીતિથિ. (૨)
બીજી વિભક્તિ.

દ્વિધા, અં [સં] બે પ્રકારે, બે રીતે, બે
ભાગે વહેંચાયેલું હોય તેમ.

દ્વીપ, પું [સં] જેની ચારે પાસ પાણી
વિંટાયેલું હોય એવો જમીનનો ભાગ
તે, બેટ, ટાપુ. પૃથ્વી ઉપર સાત દ્વીપો
છે તેમાંના જંશુદીપમાં આપણે છીએ.
(૨) દાથી; ગળ.

દ્વીપી, પું બરફનો ચિતો; વાઘ.

દ્વીપકલ્પ, પું નજી બાબુએ પાણીથી વિંટા-
યેલો જમીનનો ભાગ તે, જમીનનો જે
ભાગ પાણીમાં ધસી ગયેલો હોય તે-કા-
લિયાવાડ દ્વીપકલ્પ; હિંદી દ્વીપકલ્પ.

દ્વેષ, પું [સં] બાર, કાનો, વેર. અદેખાઈ
ઝેર, ઈર્ષ્યા.

દ્વેષભાવ, પું દેવની લાગણી તે; વેરભાવ;
અદાવત.

દ્વેષી, વિં ઝેરીલું; ખારીલું, વેરી, કાનાખોર;
મનમાં વેરભાવ રાખે એવું.

દ્વૈત, નં (સં) જુદાપણું, બેપણું, બિન્નતા.
(૨) જુદાપણું; બેદ ભાવ. ઉં ગોરિ! કંકણ
તો ત્યારે મળશે, જ્યારે દ્વૈતના અંતર
ટળશે, દિલોત્તર તે. ઉં જુનમાં સૌ હું
સર્વાતીત, હું છું ત્યાં નહિ દ્વૈતાદ્વૈત, અગો.

દ્વૈતમત, નં (સં) જગત અને ઈશ્વર એ
બે જુદાં છે એવું જે મત તે; જીવ, જ-
ગત અને ઈશ્વર બધું માત્ર એકજ છે
એવું મત નહિ તે, બેપણું માનવું તે;
એકથી વધારે બેને માનવાનું મત તે.

દ્વૈતવાદી, વિં [સં] જીવેશ્વર એક બીજાથી
ભિન્ન છે એવા મતનું.

દ્વૈપાપન, પું વ્યાસ, પરાધર અને સત્યવ-
તીના પુત્ર.

ધ.

ધ, પું (સં] મુજરાતી વર્ણમાળાનો ત્રી-
સમો અને વ્યંજનોમાંનો આગળીસમો
અક્ષર. [૨] ધનવાળો કુબેર.

ધક, સ્ત્રીં ધકારીને-દાખીને ઉતાવળે કામ
લેવું તે; ત્વરા. (૨) તરસ, સોસ;
ધખ, તાવ વગેરે આતરસને લીધે ચતા
ધખારાને શાંત પાડવાને માટે વારંવાર
પાણી લેવાને ચી જે માંગ-છગ્ગા તે.

ધકાર, પું [સં] ધકો, ધ, એવો અક્ષર
અને ઉચ્ચાર તે.

ધકારવું, કિં સં ઝડપથી કામ ચલાવવું.
ઉતાવળ કરવી; ધમકારાખંધ-ગર વિરામ
લીધે કાર્યને આગળ ને આગળ ચલાવવું;
ત્વરાએ કામ લેવું, ધકેલવું;—ધકાવો સાંજ
પડવા આવે અને પહું કામ જતા પહેલાં
તૈયાર નેપથ્યે; જમદી કરવું.

ધકેલવું, કિં સં ધકો મારીને આગળ ઠે-
લવું—વધારવું, નોરથી આગળ ખસેડવું,
હસેલવું. (૨) મોકલવું, આગળ જાય
તેમ કરવું, જતી વસ્તુઓ સાથે અગાડી
દેવું;—આ જે પારસલ છુક પોરટમાં ધકેલી
રોને, પહેંચવું કરવું. ૩૦ પ્રં ધકેલપત્યા
દાહમેત્ત્વરાથી આગળ ધુસાડી દીધું એ-
ટલે આલ્યું જાય, ઉતાવળમાં એ તો એ-
મતું એમ ચાલે, એવા અર્થમાં, આ પ્ર-
માણે બોલાય છે. વળી આચરે અગાવી
દીધું ને આલ્યું, એવો પણ અર્થ શબ્દ
છે.—એ તો ધકેલપત્યા દાહસો ઉતાવળ-
માં દહી દીધું પણ ખરૂં પડ્યું ને આલ્યું
ગયું.

ધકોરા, પું છુટો તીર; કુળાને ટેકાણે ઇંગા-
રા કે ગાવાવાળો ખાલો બેસાડેલો હોય
એવો તીર. (૨) ૩ અથવા ઉનની મોટી
પોતી ગાંસડી.

ધકકંધકકા, સ્ત્રીં એકમેકને ધક્કા મારના તે;
ધક્કાધક્કી; ટેકાડેલ. (૨) બીડ; ગીરદી;

ધકકામુકંધી, સ્ત્રીં ઘણી ગીરદી અથવા બીડા-
બીડ હોવાથી એક બીજામાં ટેકાડેલ અને

વખતે મુક્કી ચાલે એવું તે; ધાંધલ;
સંક્ષોભ; ઠેલઠેલા ચી તે. આગળ વધ-
વાને અથવા માગ કરવાને પીક ને ખભા-
નો અથવા છેવટ મુક્કીનો ઉપયોગ ચતો
હોય એવી જે બીડ તે. (૨) દાથોદ્દાયિયા
મારાગાર ચી તે.

ધકકો, પું પીક કે ખભાથી હસેલવું તે;
આચકો; હસેલો; ઠમલો. (૨) આહત;
નુકસાન; તેટિ;—વેપારમાં જમરા ધકકો
લાગ્યો. (૩) જમ આવવું પડવું તે;
આટો; ફેરો; ચક્કર;—એ ધક્કા ખાધા
પણ તે મળ્યો નહિ. [૪] ડકકો; ધાટ;
એવારો. [૫] રલવે મારફત આવતાં
માલ ઉતારવાને બાધેલો ચોતરા. કિં
પ્રં ધકકો મારવો=ફેરો ખાવો. ધકકે
ચલવું=વાપડે પડવું; આધું ઠેલવું;

ધખ, સ્ત્રીં ધખના; મનમાં રમ્યા કરતી
ધારણી; વલોપાત. (૨) તરસ; સોસ. (૩)
ધગધગવું તે; ગરમી; તપારો.

ધખમખ, સ્ત્રીં ઉતાવળ; ત્વરા; ધાઈ.

ધખવું, કિં અં ધીકવું, ખૂબ ઉતું થવું; ખૂબ
તાપ થવો. (૨) ખિનવું; શરસે થવું;
હાડવું.

ધખારો, પું ધખખખાટ; બાહ; તપારો; અતિ
ગરમી. (૨) શોચના; ઝંખના; અમુક
આમ કરવું અથવા આમ થશે, એવો
જે વિચાર વારંવાર મગજમાં ધુમ્યા કર-
વો તે; મનમાં પેલી ગમેલી જમણા.

ધખાવવું, કિં સં ખૂબ ઉતું કરવું; ધખ-
ધખાવવું; ખૂબ લગાડવું; ઘણી ગરમી
યાવ એમ સળગાવવું. (૨) હાહાહાવું.

ધગડું, નં સિપાઈને માટે તુચ્છકારનાં વપ-
રાય છે. (૨) ગાંડની અને બાલુ પરનો
ભડો ને માંસલ અવવર-ભાગ તે; કુલો;
ચાપો; બેસણીનો ખગવવ.

ધગડો; પું કુલો; ચાપો. (૨) લંગોટી વાળ-
વાથી જેનાં ધગડાં ખુણાં દેખાતાં રહેતાં
હોય એવો બાવો; સાધુ [તિરકારમાં.]

ધગધગ, વિં ખૂબ ગરમ થયેલું; ધગતું—
અગાગળ બળી રહેલું હોય એવું; તાતું;
અગાગળ થતું:—ધગધગતો ડામ.

ધગધગાયું, કિં અં ધણા 'નોરથી બળવું;
સખત ગરમી નીકળે એમ સળગવું; ધલું
જ ગરમ થવું; અગાગળ બળવું.

ધગા, તાપ; ગરમી.

ધગારી, ઓં ધીકડી; શરીરમાં જે આછો
તાવ હોય તે; અર્થજનવર:—તાવની
ધગારી.

ધયુપયુ, અં ઢયુપયુ; કરવું ન કરવું એવો
જે અનિશ્ચય તે; સંકલ્પ વિકલ્પ; નક્કી
નહિ એમ:—અમારે જવાનું ધયુપયુ છે.

ધજ, વિં (સં. ઘજ) ઉનન; ઉંચું;
શ્રેષ્ઠ; સર્વોત્તમ; શ્રીકાર. (૨) બરણ જેવું
ટહાર; ખખડહાર; સરહત; જાજરમાન:—
હજી તો ડોસો કહકધજ છે.

ધળ, ઓં [સં. ઘજા.] મહાન કે મંદિર
ઉપર ખોસેલી પવનમાં ફરફરતી રહે એમ
ભગવા હુગડાનો કકડો બાધેલી સાકડી;
પતાકા; વાવડો; છુડો; દૂરથી દેખાય એમ
હવે પવનમાં ફરફરતું રાખેલું અમુક
ચિન્હ-રંગવાળું કપડું વગેરે તે; નેનો.
કિં પ્રં ધળ ચઢાવવી=ચતુર્નું નગર
વગેરે લઇ તેની ઉપર પોતાનો વિજય
થયેલો દેખાડવો; સરકરવું. (૨) ફળેત
કરવું; લોકમાં બહેર કરવું; લોકમાં બ-
હેર કરવું. ધળ બાધવી=જય મેળવવો.
લોખમાં બહેર કરવું; ફળેતી કરવી. ઉં
હટકિયાની પેળી ધળ વેગળેથી દેખાય.
જવનું નિસાન. ધળ ઉઠાવવી=જેનેકાર
કરાવવો; ઢંકો વગાડવો.

ધળગરો, પું ધળ પકડનારો માણસ. [૨]
ધળનો ડાંડો તે.

ધાટી, ઓં બાગાની કુટી ચુકડી; કૌભીન;
સંજોડી મારવાનું રેશમી અથવા ચમડું
કુંડા પનાનું કપડું.

ધડ, નં (રે. લટ) માથા વગરનું ચરીર;
હિર રદિત કલેવર; કંગા:—ધડ કેટલો-
એવાર ઝુઝવું-લાડવું. (૨) મૂળધાર:

પાયો:—ધડ વગરની વાત છે. [૩] અં
પહેલે; પ્રથમ, આગળ, મૂળથી; રાગ્યા-
તથી:—ધડથીજ મેં એને કહ્યું હતું. (૪)
વગર વિલંબે; આવડો ખાધા વગર; એક-
દમ; તરત; વિચાર કર્યા કે વાટ જોવા
વગર; એકદમ સંપાટે. કલા કારવ્યા
વગર એકદમ ધડ દબને મારવા લાગ્યો.
ધડ દબને તમાચો ચોટી દીધો.

ધડક, ઓં ધડકવું તે; ધડક, ધુનરો, કપ;
હલ્કની ધડજ તે; ભય-બીક વગેરેથી
હાતીનું ધુનવું તે. (૨) ભય, સોદ, બીક;
ફટકારો:—એને ધડક પેલી ગઇ.

ધડકણ, વિં ચરચર થાય એવું, બીકજી;
ડરકણ; કાપર. ઉં કિયા ધડકણને ધીર,
કિયા યુગ લીધુ ને રાતા. સામગ.

ધડકધડક, અં ધડકતું હોય તેમ, હલ્કવું
નોરથી ચાલવું તે; ધડધડ થવું તે, ઉપ-
સવું ને બેઠી જવું એમ થવું તે; ભય-
થી-સોદયા ઉછળતું હોય તેમ; ધબધબ.
ફટકફટક:—વાધ નાસી ગયો અને પોતે
બચી ગયો તેમ જનાં હજી એની જાતી
જોને કેવી ધડક ધડક ચાય છે. ઉછળવું,
નોરથી ચાલવું તે.

ધડકવું, કિં અં નોરથી ધુણને ચાલવું;
જોસને અપાડે ઉંચું નીચું ચડવું, ધારતી-
ભય લાગવાથી ઉછળવું; ધબધબ થાય
તેમ ચાલવું. કિં પ્રં હાતી ધડકરી=
ભય વગેરેના કારણથી હલ્ક નોરથી ધબ-
કવું. ઉં અચુધે હર ધડકે નહિ, પાડે
વાધ બરાડ, વધરેશી વનમાં વચરશે,
પ્રેમાનંદ, એનો જાતીએ ધડકી નહિ=મ-
ગરે બીધો નહિ. (૨) દયા આતી નહિ;
' છુડે ફડે છુડે ' એમ લાગ્યું નહિ.

ધડકધીબ, અં ઝાંચિતું વૂળી પાતું હોય
તેમ; ધડધડ એમ થઇને તરત:—ધડકધીબ
નામે ધડધો.

ધડધડ, અં ધારાત ધડવું હોય તેમ, પાતી
ધારાઓના અચળવું નહુરજાતક
રૂપ; ઉપરાઉપરી પાતી ચીજનો અચળ
તે, ધડધડ ખાણી પાચ માંડવું. (૨) એ.

કદમ જોરજોર; ધડડાટ. (૩) યડયડ; ઉપરાઉપરી; તેણે તો ધડધડ એને તમાચા ચોઢી દીધા.

ધડધડાટ, પું ધડધડ યવું તે; ઉપરાઉપરી પડતી વસ્તુઓના ધડધડ એવો જે અવાજ તે. (૨) રાંધ, સપાટો, ચીમટી, તેજદાર દેખાવ. [૩] ધડધડ કે ફડફડ ચાપ તેમ;—ફટાકડા સળગાવ્યા એટલે ધડધડાટ દાદર ઉતરી પડ્યો.

ધડધડધડધડ, અં ધધધધ, એવો અવાજ થાય તેમ. ઉં રાતે તો માંડે રંગડ, ધડધડ જાણે આવી ધાડ.

ધડમધડા, સીં મારામાર, ધડાધડ, ધડાધડ. એક ખીખપર માર પડવો તે. ધડાધ, ટટો. [૨] અં ઉપરાઉપરી; એક પછી એક, ધડાધડ એમ.

ધડાકાખંધ, અં સપાટાખંધ, ગર્જના સાથેજ, અપડી વગાડતામાં, એકદમ. ધડાકા કરતાંની સાથેજ;—એની પાસેથી તો હું ધડાકા-ખંધ નાંચું લપ્પડ.

ધડાકો, પું જોરદાર મોટો અવાજ; બડાકો, ભારે અવાજ. ઉં બલો છુરાતોપ તણો ધડાકો, હવા વિધે હોય જતો હડાકયો. (૨) સાંભળનાર ચોંકે એવી વાત—મોતવું તે, બડારા, ખોટી વાત. (૩) જોરજોર મારેલો સપાટો, ઝપાટામાં કરી નાંખેલું કામ વજેરે તે,—તેં ઠીક ધડાકો માર્યો—અડુ જ-દી કામ પનાવ્યું. યરમ રાખ્યા વગર ને કંઈ કહેવાતું હોય તે આદેશક વાણીએ માંમે મોઢે કહી દેવું તે.

ધડાધડ, અં ઉપરા ઉપરી અવાજ થાય તેમ; તડાતડ; ઉપરાઉપરી, એક પછી એક—ધડધડ. ઉં પાછળ માર ધડાધડ પડશે, કાંઈ એક મંદ ચાલનાં. દયારામ.

ધડાધડી, સીં જોરમાં ચાલેલી મારામારી, સામ સામે ધડાધડ શટકાવવામાં આવે તે, જોરથી ચાલે એવી મારામારી કે ભેલા-ખેલી તે. [૨] ઉતાવળ, તરા, ધાઈ; ધ-માત્ર, ધમ્મધમ્મા. (૩) અગત્ય, જરૂર. (૪) લેવાની પડાપડી, તકી પડી રહેતી તે. ખૂચ

હોંસાતુંસી ને બીડાબીડ થઇ હેરી તે;—મવારમાં ધરાકા ધડાધડી દર છે. ધડી, સીં ધણો માલ જોખાને માટે પદ્મામાં કાયમતું જે વજન બાંધવું તે, કાટલા કરતાં વધારે ભારે વજનનો એક સંતોલો બાંધવો તે,—જુઓ અઢી મણની મડો બાંધી છે, કિં પ્રં ધડો બાંધવી—અડુક વજનનો સંતોલો બાંધવો—કરવો તે. [૨] અડસટ્ટો; આશરો.

ધડીમધડીમ, અં ધડ એવો અવાજ થાય તેમ; ઉપરાઉપરી આધાત કરવા તે; ઉપરાઉપરી; તડાતડ.

ધડીમલો, પું ધડ એવો અવાજ થાય તેમ જોરથી છાતી ફટકી તે, એકદમ જોર ભેર ફટી નાંખવું તે, જોરથી બે હાથે છાતી ફટકી તે. [૨] દે માર જોસથી હો-હારીને રીસ—ઉભરો કાઢવો તે. કિં પ્રં ધડીમલો લેવો—કાંઈની સામે જઈ જોરથી ફટકવું તે.

ધડુકવું, કિં અં ધાંડા કાઢીને બીવડાવવું; જોરથી ખીખવું; દમ બરાવવો; ગર્જના કરવી.

ધડુસવું. કિં સં ગારવું; પીટવું.

ધડો, પું તાજવાનાં બે પદ્માં અને કાંઈ બન્ને તરફનાં સમ વજનથી એક સરખ રહેવા માટે ઉંચા રહેતા પદ્માં જે ભાગ ચાપવો તે; બે પક્ષાં સમવજનસર રહે તેમ કરવાને રાખવાતું જે એક તરફનું વજન તે. (૨) જે વાસણમાં *ચીજ આપવાની હોય તે વાસણની બરાબર વજન બીજા પદ્માંમાં મૂકી પદ્માં સમાતર કરવા તે. [૩] નિત્ય એક સરખી સમસ્થિતિ તે, એકજ ધારણસર રહેવાપણું તે. [૪] નિયમ; ટક; સમતા. (૫) રોજરોજ નિયમિત રહેતાં થીખવું તે, એક સરખા અભ્યાસ તે. (૬) નિશ્ચયપણું. દહતા. [૭] આંકો, હદ, સીમા. કિં પ્રં ધડો કરવો—બે પદ્માં સરખાં રહે એમ કરવું. [૨] તોલ કરવો. ધડે બેસવું—શઠા પડવું, નાસીપાસ થઇ.

ને ઠેકાણે બેસવું. ધડે રહેવું=અંજાનસર રહેવું; કહે રહેવું. ધડો આપવો=કાંટાનાં પદ્ધાની અસમતાની ઘટ મનરે આપવી લેવી. (૨) દાખલો-શીખન-નસિપત મળે તેમ કરવું.

ધણ, નં ટોણું; અમુલ. ગોધણ. (૨) ધન. [૩] સ્ત્રીં અધરણિયાત. [૪] અં અંદરથી પોલી વરતુ ઉપર ધણેલા આ-ધાતથી નીકળતો એવો અવાજ.

ધણુધણુવું, કિં અં જોશમાં બળવું; જતા-જાના જોશથી હવામાં ધણુધણુ એમ થવું. [૨] અંદરથી પોલી ને હવા બરેલી પાતળી સપાટી ઉપરના આધાતનો અ-વાજ થવો. [૩] જોશ-અવાજના જોશથી કંપવું—ધ્રુજવું, અને સાથે સાથે ગાથ રહેવું તે-તોપના આશથી ચહેરનાં મકાનો ને છુરજે ધણુધણુવા લાગ્યા.

ધણુધણુવાવું, કિં સં ધણુધણુ થાય એમ કરવું; ધમકાવવું; મોટેથી ઠપકા આપવો.

ધણિયાણી, સ્ત્રીં પરણેનર સ્ત્રી; વફુ; ગાઈડી; પત્ની, ભાર્યા. (૨) જોની માલીકી-સત્તા હોય તે સ્ત્રી; શેઠાણી. કહે ધણીધણિ-યાણી રાજી તો ક્યા કરે મિયાં કાજી=વાદી પ્રતિવાદી અથવા પક્ષકારો સંપે તો પછી વાંધો પતવનાર શું કરનાર છે, અર્થાત વાંધો રહ્યો નહિ ત્યાં પતવનારનું કામજ શું રહ્યું ?

ધણિયાણું, વિં જોની ઉપર ધણી-માલીક હોય તેવું; ધણીપણાવાણું; સ્વામિવવાણું. (૨) ખાનગી-વ્યક્તિની માલીકીનું-આ તો ધણિયાતી જમીન છે.

ધણિયાણું, નં ધણીણું; સ્વામિત્વ. ઉં સ-જની ધણિયાણુ ન ધરાવ, કે એક બદામનું રે લોહ. ક. દ. ડા.

ધણી, પું માલીક; જોની સત્તા હોય તે; સ્વામી, પતિ. [૨] મુખી; ઉપરી. રૂં ૨૦ ધણીયું=જોનેધણી-માલીક મરી ગ-મેલો હોય એવું. માલીક રહિત [ટોર-માટે] વિધવા [સ્ત્રી માટે] કિં ૨૦

ધણી કરવો=નાતક કરવું; ખીજાં પુરુષને પતિ તરીકે સ્વીકારવો. કહે ધણીને સહે દાંકણીમાં ને પડારીને સહે આર-સીમ=ધણીને સહે તે ખડે. ધણીની મા-નીતી બારગમ ઉઝડ કરે=રાગને-સ્વામીને માનીતું માણસ ગમે તેમ કરે. ધણીવગરનાં ટોર સુનાં=ધણી વગર ખરી સંભાળ કોઈ લઈ શકતું નથી. ધણીને કોઈ ધણી છે ? ઇશ્વરની ઉપર કોઈ નથી. (ધણી=ઇશ્વર) ધણીનું ધાર્યું થાય=ઇશ્વરની ઇચ્છા હોય તેમ થાય. ધણી કહે ધાને ચોર કહેશે નાસ=મન સાં સોના લાભનું બોલે. ધ-ણી ધણિયાણીનાં દંટા=એમાં કંઈ માલ નહિ=માકકુસના તાપણા જેવું-એ દંટો તે કંઈ દંટો જેવો કહેવાય નહિ.

ધણીધોરી, વિં માલીક ને સંભાળ રાખનાર, મુખ્ય માણસ તે; વાવી; રક્ષક.

ધણીરણી, પું કુસમાલીક; જોને સંપૂર્ણ સ્વા-મિત્વ હોય તે.

ધત, અં તુચ્છકાર કર્યાંક શબ્દ; ધુતકારી કા-લું તે. [૨] પું પુરુષની પ્રુલેદ્રિય. રૂં ૨૦ ધતપર મારવું=ન લેખવું.

ધતવું, કિં અં ધુતીને લઈ લેવું; દોગામથી લેવું; ધુતવું.

ધતિંગ, નં તોફાન; મરતી. [૨] જુઠો-ટોમ; ખાલી-ધામધુમિયો જે દેખાડો કર-વો તે; ફેલતવે; જોખણ; ડોળી ધામ ધુમ; દોગમે.ગ.

ધધી, પું [સં] ધકાર; ધ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે.

ધધકાવવું, કિં સં જોરથી-મોટે અવાજે ધમ-કાવવું; ઠપકાદેવો; ખૂમખૂમજવું; ધુણવ તેમ ધમકાવવું. (૨) જોરથી ધમધમ થાય તેમ કામ ચલાવવું.

ધધણાવવું, કિં મં ધણુધણુ એવો અવાજ થાય અને ધુજો એમ કરવું; ખીજો એમ ઠપકા દેવો; આટકીનાંખવું; કમદેવો.

ધન, નં (સં) દ્રવ્ય; પૈસા; દોલત; નાણું; માત્રમિશત; સંપત્તિ; ચિત આ શબ્દ ખીજા શબ્દની આગળ જોડતાં એવિત-

અર્થ વગેરેનો સંગ્રહ-સમુદાય એવો અર્થ
જતાવે છે. -વિદ્યાધન. (૨) વિં ધન્ય; રૂઢું;
સારું; સુભાગી. ઉં હું તમને પૂરું મારાં
ધન તદુ ગોર રે. [૩] નવમી રાસિ:-
ધન, મકર, કુંભ ધના. કહેન ધન તો
દેડતે ત્યાંએ હોય=ધન એ કંઈ પ્રતિષ્ઠા-
ગૌરવ નથી, પણ ચારિત્ર્ય એ પ્રતિષ્ઠા છે.
ધન, જ્ઞેમન, અને કરાઈ એ સદાકાળ
રહેનાં નથી, અર્થાત્ અચળ છે. ધનના
પુરસ્કૃતિ=સારો-લાભનો સમય તે ધનકરનાં
મન વધે=ધનથી જે ગૌરવ નથી મળતું
તે મોટા મનથી મળે છે. ધનથી કોઈ
ધરાતું નથી=તકનીની તૃપ્તિ નથી માટે
સતોય રાખવો જોઈએ. ધન ધરી ધન
દહાડે=મને સારો સમય=મંગળ અવસર
હો. શામાય=કે તે જન જીવો ધન,
જેણે પાળ્યા દીનજન.

ધનતેરશ, સીંઝો માસો વહિ તેરશ. આ દિવસ
દિવાળીના તહેવારોમાં આવે છે અને તે
દહાડે ધનનું પૂજન કરવામાં આવે છે.

ધનદ, વિં (સં) ધન દેનારું, ધનની પ્રાપ્તિ
કરાવે એવું. (૨) પું કુબેર, ધનપતિ.

ધનધન, અં ધન્ય ધન્ય, અહોભાગ્ય-શાગ્રાસ
શાખાધ; બસે બસે; અહુ સારું-મંગલમય;
શુભ અવસર એમ બતાવવાને માટે વપ-
રાય છે. ઉં ધનધન ખીલી તારાં પાન,
ચઢે મહાદેવનેરે સોલ.

ધનપતિ, પું [સં] અદ્યક ધનનો માલિક;
મોટો ધનાઢ્ય તે. (૨) કુબેરજાડારી.
ઉં રૂઢા હારે હમ્યો, ધનપતિ અનુભવ-
તી જનના.

ધનપાળ, વિં ધનનું પાલન-રક્ષણ કરતો;
ધન સાચવનાર; જાડારી. [૨] કુબેર.

ધનરેખા, સીંઝો નસીગમાં કેટલું ધન છે તે
દેખાડનારો હાય ઉપરનો આકા-લીટી તે;
ધનપ્રાપ્તિ દેખાડનારું હાયજન ઉપરનું ચિ-
હન તે.

ધનવંત, વિં ધનવાળો; પૈસાદાર; ચૂદરથ;
ધનાઢ્ય. ઉં ધનવંતાની બેડીરે.

ધનવાન, વિં (સં) ધનવંત; પૈસાદાર;
માતમર; શ્રીમંત. રૂં પ્રં ધનવાનનો
કચરો ને ગરીબનો પેટભરા.

ધનજય, પું [સં] અભ્યંત.

ધનંતર વિં ધનેતર; ખૂબ ધનવાન હોય
એવું તે, ધન, બળ અને ઐશ્વર્યથી મા-
તમર. (૨) સરોવરિ, માંથી મોટું
હોય એવું [૩] મોટો ધનધર હોય
એવો:-કું તો મોટા ધનંતરનીએ દર-
કાર રાખનો નથી. બળવાન, ધનથી મોટો
એવો તે ધનંતર.

ધનાઢ્ય, વિં (સં) ધનપૂર્ણ. ખૂબપૈમા
વાણું; પૈમાથી બરપૂર હોય તે; ધનવાન;
શ્રીમંત:-ચાંપાનેરમાં તે મમળે ધનાઢ્ય
વેપારીઓની ખેટ ન હતી.

ધનાધ્યક્ષ પું [સં] ધન-કાલનો ઉપરી
તે, કાપાધર્મિ.

ધનારખ, નં [સં ધનાર્ક] ધનરા-
શિમાંથી ચૂર્ણ પસાર થતાં હોય તેટલા
દિવસનો સમય તે જ. વચને વપરાય છે.
લમ દિક વિધિને માટે એ દિવસો તજવા
ચોગ્ય ગણાય છે:-ધનારખ ગીનારખમાં
પણી લયનનું મહુરત નહિ આવે ? માટે
વેળા છતાં એતમ.

ધનાસારી, સું ધનારી.

ધનાશ્રી, સીંઝો એક રાગ-ગિણી આ રાગિણી
રાગિના ત્રીજા પ્રકરમાં ગવાય છે. પ્રાચીન
કવિઓના કેટલાક રાગ-હાજોમાંનું એક પદ.
ધનિક, વિં [સં] ધનવાન, પૈસાદાર;
ચૂદરથ.

ધનિષ્ઠા, નં [સં] ચોનીમયું નસન.

ધની, વિં (સં) પૈસાદાર; ધનવાન, ચૂદ-
રથ, માતમર.

ધનુ, નં [સં] કામકું, કમાન; ચાપ, તીર
નાંખવાની વામ અને તાંતવાળી એક
બનાવક તે. [૨] ચાર હાથનું પ્રયાજ. મ-
નુર્વિદ્યા=ધનુષ્ય ઉપર તીર ચલાવીને માર-
વાની આવક તે; ધનુષ્યખાજ વાપરવાની
કળા.

ધનુર, નં ધનુષ્યની આકૃતિ કરાડની આકૃતિથી

સ્વર્ગ વગેરેના સંગ્રહ-સમુદાય એવો અર્થ
જતાવે છે. - વિદ્યાવન. (૨) વિં ધન્ય; રૂંડુ;
સારું; સુખાગી. ઉં ૬ નખે પૂડું મારા
ધન તદુ ગોર રે. [૩] નવમી રાશિ-
ધન, મકર, કુંભ ધન્યા. કહેન ધન તો
દેડને ત્યાંએ હાથ=વન એ કંઈ પ્રતિષ્ઠા-
ગૌરવ નથી, પણ આરિય એ પ્રતિષ્ઠા છે.
ધન, જોગન, અને કંચાઈ એ મહાકાળ
રહેના નથી, અર્થાત્ અંચળ છે. ધનના
બુદ્ધિનિર્માણ-સાધનો સમયે ધનકરના
મન વધે=ધનથી જે ગૌરવ નથી મળતું
તે જોગ મનથી મળે છે. ધનથી કાંઈ
ધરાતું નથી=નફામીની તૃપ્તિ નથી માટે
સતેષ રાખવો જોઈએ. ધન ધરી ધન
દહાડે=મને મારો સમય-મ ગળ અવસર
હો. શાપાઠ=૩૦ તે જન જીવે ધન,
જેજી પાળ્યા દીનજન.

ધનતેરસ, ઓં આસો વદિ તેરસ. આ દિવસ
દિવાળીના તહેવારોમાં આવે છે અને તે
દહાડે ધનનું પૂજન કરવામાં આવે છે.

ધનઃ, વિં (સં) ધન દેનારૂં, ધનની પ્રાપ્તિ
કરાવે એવું. (૨) પું કુપેર, ધનપતિ.

ધનધન, ઓં ધન્ય ધન્ય, અહોભાગ્ય-ભાગ્ય
શાપાઠ; જાહે જાહે; બહુ સારૂં-મંગલમય;
શુભ અવસર એમ જતાવવાને માટે વપ-
રાય છે ઉં ધનધન ખીસી તારાં પાન,
ચઢે મહાદેવનેરે લોહ.

ધનપતિ, પું [સં] અદગક ધનનો મામીક;
મેટો ધનાઢય તે. (૨) કુપેરબંકારી.
ઉં રૂા હારે હમ્યો, ધનપતિ અનુભવ-
તીજનના.

ધનપાળ, વિં ધનનું પાલન-રક્ષણ કરેનાર;
ધન સાચવનાર; બંકારી. [૨] કુપેર.

ધનરેખા, ઓં નક્ષીમમાં કેટલું ધન છે તે
રેખાડનારો હાથ ઉપરનો આંકા-હોડી તે;
ધનપ્રાપ્તિ રેખાડનારૂં હાથપથ ઉપરનું ચિ-
હન તે.

ધનવંત, વિં ધનવાળો; પૈસાદાર; ગૃહસ્થ;
ધનાઢય. ઉં ધનવંતાની બેટીરે.

ધનવાન, વિં (સં) ધનવંત; પૈસાદાર;
માતગર; શ્રીમંત, ૨૦ પ્રં ધનવાનો
કચરો ને ગરીબનો પેટબગા.

ધનજય, પું [સં] અભુન.

ધનંતર વિં ધનેતર; ખૂપ ધનવાન હોય
એવું તે, ધન, બળ અને ઐશ્વર્યથી મા-
તગર. (૨) સર્વોપરિ, મોટી મોટું
હોય એવું [૩] મેટા ધનધર હોય
એવો;—કુ તો મોટા ધનંતરનીએ દર-
કાર રાખેના નથી. બળવાન, ધનથી મોટો
એવો તે ધનંતર.

ધનપ્રથ, વિં (સં) ધનપ્રથ, ખૂબપ્રેમ
વાળું; પૈસાથી બરપૂર હોય તે; ધનવાન;
શ્રીમંત;—ચાંપાનેરમાં તે મમળે ધનાઢય
વંચારીઓની જોડ ન હતી.

ધનાયક પું [સં] ધન-કાલનો ઉપરી
તે, કાયાધિપતિ.

ધનારખ, નં [સં ધનાર્ક] ધનરા-
શિમાંથી અર્ધ પમર ધના હોય તેટલા
દિવસનો સમય તે ન. વચને વપરાય છે.
સમ દિક વિધિને માટે એ દિવસો તજવા
ચોગ્ય ગણાય છે.—ધનારખ મીનારખમાં
પછી લગનનું મહુરત નહિ આરે ! માટે
વેશ જતા એતજ.

ધનાશરી, જું ધનાશ્રી.

ધનાશ્રો, ઓં એક રાંધ-મંડિલથી આ રાગિણી
રાવિના ત્રીજા પ્રદર્શમાં ગવાય છે. પ્રાચીન
કવિઓના કેટલાક રાજ-કાવ્યોમાં એક પદ.

ધનિક, વિં [સં] ધનવાન, પૈસાદાર;
ગૃહસ્થ.

ધનિકા, નં [સં] એવીમમ્ નક્ષત્ર.

ધની, વિં (સં) પૈસાદાર; ધનવાન, ગૃહ-
સ્થ, માતગર.

ધનુ, નં [સં] કામકુ, કમાન; ચાપ, તીર
નાંખવાની વાંચ અને તાંબાળા એક
બનાવટ તે [૨] તાર હાથનું પ્રમાણ. ધ-
નુવિલા=ધનુષ્ય ઉપર તીર ચઢાવીને ગાર-
વાની આવડ તે; ધનુષ્યખાણ વાંપરવાની
કળા.

ધનુર, નં ધનુષ્યની આડક કરેડની આકાશમાં

માણસ વધી વળી જાય એવી તાણ-
ખેંચતો રોગ તે; એક વાતરોગ, પા-જાખ
ધમેલો દોષ અને કંઈ ખાટું ખાધામાં
આવે તો ધનુર ધાય છે. ધનુરવા આ
અગાધ્ય રોગ મનાય છે. પીડ-કરોડમાંથી
તેની આંચકી શરૂ થાય છે ને ધનુષ્યની
માફક માણસ એવડ વળી જાય છે.

ધનુર્ધર, વિં [સં] ધનુષ્ય ધરનાર, ધનુ
ધારી; ધ-વી. (૨) ધનુષ્યગ્રાણી લઙ-
માર. (૨] મરવીર.

ધનુર્ધારી, વિં (સં) ધનુર્ધર, ધ-વી. ઉં
ધનુધારીતણું બાણ, બાણ લે એક પ્રા-
ણીનો, કંધી રાલે ભૂમિ એક, શુદ્ધિમૂળની
સૂક્તિ તો.

ધનુર્ધારી, પું [સં] ધનસંકલિતો મહીનો;
જે મહીનામાં ધનસંકલિત હોય તે. [૨]
ધનસંકલિતમાં સવારના પટોરમાં જે ધડક
ભોજન કરાવવું તે. એ ભોજનમાં લાકુ અને
પરચૂરણ સાથે દહિં ને ખીચકી થાય છે.
ધનુર્ધારી, પું કરોડની આંચકીનો એક જીવલેણ
વાતરોગ; રતુર.

ધનુર્વિદ્યા, સ્ત્રી [સં] ધનુષ્યગ્રાણી વાપ-
રવાની કળા તે; કેમ ધનુષ્ય વાપરવું
તેને લગતું વિજ્ઞાણ તે.

ધનુર્વેદ, પું [સં] ધનુર્વિદ્યા, યજુર્વેદનો
ઉપવેદ.

ધનુષ્ય, નં [સં] ધનુ; આપ; કાદંડ, ક-
માન, કામકુ. [૨] અર્ધગોળાકાર આ-
કૃતિ તે, કમાન; —ધનુધનુષ્ય

ધનેર, નં અનાજમાં સળો કરનાર એક નાતું
જવડું, કિંદુ. આ જવડાં ધઉં, જા વ-
ગેરેમાં થાય છે.

ધનેશ, પું [સં] ધન નો ઉપરી; કુમેર.

ધન્ય, વિં (સં) કૃતાર્થ, ભાગ્યશાળી.

(૨) પ્રાધ્ય, સાર, ગુણ, મંજળ. [૩]

અં વાહવાહ, સાજારી.

ધન્યભાગ્ય, નં [સં] અહો, ભાગ્ય, સુભાગ્ય.

[૨] સુસમય, મંગળમય પગ, સુદૈવ.

ધન્યવાદ, પું સાધારી; વાહવાહ; ધન્ય છે,

એમ કહેવું લખવું=અજાણવું તે, અજિન-

દન; જય આપવો તે.

ધન્યા, વિં સ્ત્રી સખી; મુલગા.

ધન્યંતરી, પું [સં] દેવતાઓનો વેદ; રોગ
મટાડનારો સારામાં સારો. જે વેદ તે.

(૨) ભોજની સમર્થતાનવ રત્નમાંનો એક
પંડિત.

ધનવી, પું [સં] ધનુર્ધર; ધનુષ્ય બાણ
વાપરવામાં કુશળ હોય એવો લઙવેશ.

ધનકારો, પું લું ધનકારો.

ધનકુ, કિં અં આગળ વધવું; મોંખરે થઇને
ધુમધુ; આગળ પમણું વારવું; વધવાને
ટાપો રહેવું.

ધપાધપ, સ્ત્રી સામસામી ધપ્પા મારવા તે;
ધપ્પાબાણ.

ધપાધપી, સ્ત્રી ધપાધપ.

ધપ્પાબાણ, સ્ત્રી સામાસામી ધપ્પા મારવા
તે; ધપાધપી.

ધપ્પા, પું પીક અથવા માથા ઉપર પટોળો
કરીને પંખે મારવો-ટાકવો તે; ધખ્યો;
ખલા ઉપર થાપડ મારવી તે; ધપાક
મારવી તે; ધપાક. ૩૦ પ્રં ધપ્પા ખાવો
ને મારવો=સમભવદાર ચલાવવો તે.

ધપ્પા, પું ઢમલો;—ધૂળનો ધપ્પા.

ધખ, અં પોલી થાપડનો અવાજ તે. (૨)

અવાજ થઇ અંગકીને એકદમ શાંત થઇ

જવું તે; ધખ પડી જવું તે; સાવ ધન્ય

કાર થઇ રહેવું તે. દીવો ગયો એટલે

અધારે ધખ;—કાડે તો જાણે ટપમટપ આલે

પણ રાત પડી એટલે તો ધમાય નમઃ

ધપકકુ, કિં અં ધખ ધખ ધવું; ધકકવું;

ઉછળવું;—કુદ્ય ધખે છે. કંપવું; ધુજવું.

ધખકારો, પું ભારે ચીજ ઉમેથી નીચે પડતાં

થતો મોટો અવાજ તે; જોરથી બે

ચીજો અડખાતાં થતો અવાજ તે;—મેડા

ઉપર ચાને ધખકારો થયો [કંપ; ઉછળો;—

દાકાર જુગળી મૂકે છે તેથી તેને હલકનો

ધખકારો સંભળાય છે. ધખધખ થવું તે;

ધખકો.

ધખકો, પું એકદમ કરી નાખેલો મોટાળો;

ધન્યકાર; અધારે; વધું કરી નાખવું તે;

‘ખગડી નાખવું’ તે :- આ શો ધનડકો વાળ્યો ? સખડકો વગર ધનડકો. (૨) ઉપરા ઉપરી ધખધખ થવું તે; ધન એવો અવાજ. કિં પ્રં ધનડકો વાળવો = ખરાબ કરી નાખવું; જેમાં કંઈ ગતાગમ પડે નહિ એવો ગોટાળો કરી નાખવો.

ધખધખ, અં એવો અવાજ; એક પછી એક ધખકાર થયા કરવો તે. ઉં ધખધખ થયા કરવું તે. ઉં ધખધખ છુએ તે શેટલા વગર રહે,

ધખધખો, પું ઉંચેથી નીચે પડતો પાણીનો જે મોટો પ્રવાહ તે; ધોધ; પાણીના મોટા જથ્થાનું નીચે વહા પડતાં થતું જે ધાધા-ટિયા વહેણ તે. ગરસપાનો = નાવગારાનો ધખધખો.

ધખવું, કિં અં દેવાણું કાઢવું; ખંધ પડી જવું. (૨) ઢગવું; જહાવરયાની નમળાધને લીધે - ધણુ ઓણું થયા વગર મરી જવું :- ડોસો ઉડ્યા ત્યારે હોશિયાર હતા અને એક કલાક પછી તો ઢગી-ધની બધા. (૩) ધખધમ-ધાપડો-ધપ્પા મારવા તે :- છાક-રાને ધખી નાખ્યો. ધીખવું.

ધખકો, પું મોટો અવાજ; ધખકારો. ધન દઇને થયેલો મોટો અવાજ; ધખકારો. ધખ દઇને મોટો ધખકો થયો.

ધખાયનામ; અં થઇ ચૂક્યું એમ; ધખકાર-અંધાર. કંઈ નહિ જેવું થઇ રહેવું તે :- ત્યારમાં હોય ત્યાં લગી સહે ને કાઢી નાખ્યાં એટલે ધખાયનામ :- થઇ ચૂક્યું !

ધખોડવું, કિં અં પોતે હાથે ધખધખ થાય એમ મારવું; ધખના મારવા તે. (૨) સામા માણસને આમનેમ સમજાવી તેને ખગડી-ગળે ભેરવી દેવું :- નકારો માલ ધમેડનો ના હોય ?

ધખેધમ, અં ઉપરા ઉપરી ધખધખ થાય એમ :- તેણે ધખોધમ જે ચાર ધખના માર્યા. સામાવાળાઓએ તો ધખોધમ લાઠીઓજ મારવા માડી.

ધખખાળા, અં ધખખાળા.

ધખખો, પું ધખો; ચપટા હાથની થાપડ તે; થાપડ.

ધમ, અં ટાલ ઠોકતાં થતો એવો અવાજ; નરધાંતા બાવાનો અવાજ. (૨) ના. ઠોકતાં ધમ એવો અવાજ નીકળે એવું વાલું; ઢોલ; નગારું. (૩) ધમ. રં પ્રં ધમ. પાંચશેરી = ધારણમાં ન રહે એવું કાટકું; પાટધુટ વગરનું ભારે કાટકું. માયાકુટનું કામ; જેમાં કંઈ સાર ન હોય એવું ખાલી કપાળ ફૂટવા જેવું - ભમ-વહેમનું કામ; અતેરં.

ધમક, અં. જોશ; ચોદ; આવેશ. (૨) તેજ; લખલખાટ; સુરેખપણું; ઝળકી, મલા :- એના કીરમજી રંગની ધમક જ ચોર છે. [૨] ધમધમ થાય તેવું. [અં] ધમકારે. ઉં ધમક ધમક ચાલો, ચાલતાં લાજ રાખો, નહિ અમ ધર આવી, ચાલશે સત્ય જાણો. [૩] તોર; તનમનાટ; ઉત્સાહાતિરાય; શૈશ; રૂઆળ; હમદમાટ; ભમક; દમદમો.

ધમકવું, કિં અં ધમધમ થવું; ધમ એવો અવાજ થવો, ગાજવું; વાગવું; અવાજ કરવો; દમકવું. [૨] ચરચરવું, ધૂજવું; કપવું. [૩] ઝગકી મારવી; સેદિયં ઉડવું. :- આ રંગ કેવો ધમક છે ?

ધમકાર, પું ધમ એવો અવાજ થવો તે; ધમકારો.

ધમકારે, પું ધમાર.

ધમકાવવું, કિં સં ધમધમી-ડરી ધૂજળા એમ કરવું; શિક્ષાનો ભય બતાવવો; બીલડાવવું; ધમકી આપવી; કપકો દેવો; જોરથી મોટેથી બોલીને ‘અમુક તમુક કરીય’ એમ કહી ભય દેખાડવો. [૨] જોરથી કામ ચલાવવું; ડરાવવું.

ધમકી, અં બીક બતાવવી તે; શિક્ષા કરવાનો ભય દેખાડવો તે; બીક; પારતી, રેક; ડરાવવું તે. કિં પ્રં ધમકી આપવી = મંથ દેખાડવો :- મારવા-પૂત કરવાની ધમકી આપવી.

ધમકો, પું ગડકો; ધીમકો; ધપો; જોરથી
મુકી મારવી તે.

ધમચકડ, સ્ત્રીં ધમધમ એવું થાય તેમ ધુમાડું
તે; ગડગડ; મરતી તોફાન; ધાંધલ; મારા-
; મારી; બહુ ઉતાવળે ધણા માણસોનું
મોટેથી બોલવું તે; એક બોળને મારવું
ખેંચતાણુ કરવી કે બીજી રીતે ધુમાડું
તે; ધમાલ. [૨] અં ખૂન ઉતાવળે;
અપાટાબધ થઇ જાય એમ:-એણે તો
મીસડું કામ ધમચકડ આગળ ચલાવવા
માંડ્યું છે.

ધમણ, સ્ત્રીં પવન જારવી ને જોરથી તેને પાછો
કેવા માટ પહોણું થાય અને મિડાય એવું
ચામડાનું કોથળા જેવું વંત. [૨] મસારા
અને ગડી કરાય-વળાય એવું-ગાડી ઉપર
રાખવાનું છાપર-છત:-ખુદ્દો ચઢતીની
મોજ માણવી હોય તો જગીની ધમણ
ઉતારવો, તાપ તડકે હોય ત્યારે ધમણું
કામ. ધાતુ ગાળનારા-સોની લુહાર વગે-
રેની અગિય ધમવાનો યેથી. કિંમ ધમણ
ચાલવી-જોરથી ચાસ ચાલવા, ઉં ચાસે
ચાસ જે નાકની વાટ, જાણે ધમણુતણો
કૂચાટ.

ધમણુડું, કિં સં ધમણુથી પવન કુંકવો;
પવન કુકાને અગિય મળવાવો;
ધમણુથી અગિય મળવલિત કરવો. [૨]
ધમણ પવન જારવી અને જડક કાઢવા;
પવન નાંખ નાંખ કરવો. નહુ તો કપાર-
નીએ સર્વેડી ધમણું છુ. જુનું ધમણું.
[૩] કુંકવાવડું; ચઢાવડું; ચાણ નાંખડું;
ચઢાવડું; સતેજ રાખ્યા કરવડું; નાંક કંકું
પડવા દેવડું; ઉતેજન આપ્યા કરવડું.

ધમનમ, અં એવા અવાજ તે. [૨] ટાલ;
નગ રું. [ખાળવાપામા]

ધમધમણ, કિં અં મરમીનો વડસ વધી
જવા, ગરમ ગરમ ચમ જવડું; ઘણા તા-
પયા ધૂણ જવડું; ધુવાંધુવાં યથજવડું;
નિસયા આકળા પડીજવડું. [૨] ધમણુવા
કુંકવડું; મળવલિત કરવડું; ધમણુ હલાવતી.

[૩] ધૂજવડું; કુંકવડું; ધમધમ થઇ રહેવડું.
ઉં ધમધમતી વસુધા પદ પ્રકરે.

ધમધમાટ, પું ધમધમ થઇ જવાય એવું
ને તે; ધમધમાટો; ગરમી તેડનો ને જાવ
તે; તિખાચ; ગરમી. [૨] ધમધમ એવા
અવાજનો ને ઘોંઘાટ તે; ધમધમ થઈ
રહેવડું તે. [૩] દોર; તોર; તેજ; લખણ
ખાટ. [વં ગરમ-તેજ કરે એવું. દાજ
તો ધમધમાટ થઇ છે. તીખું, આકરું.
રોષ, જેસનો ઉઠાજો.

ધમધમાવડું, કિં સં ધમધી આપવી;
ખીજવડું. [૨] જોરથી કુંકાને સળગાવડું;
ગરમ થાપ-ધમધમ થાપ એમ કરવડું.
[૩] જોરથી કામ ચલાવવડું. [૪] ધુભવી
નાંખવડું; કુંકાવડું, ધુવાંધુવાં કરીનાંખવડું.

ધમધેડાર, અં સપાટાબધ; હોંસ અને
ઉતાવળ સાથે; ધમધેડાર; એકદમ ઉત્સાહ
ભરી અકપથી. નેણે હવે ધમધેડાર કામ
ચલાવવા માંડ્યું છે. કામના સપાટાથી
આસપાસ ધમધમાટ થઇ રહે એમ.

ધમની, સ્ત્રીં નાની જુગળી; પાતળી નળી.
[૨] ઝીણી નાક તે; નસ. [૩] અગિય
ધમવાની જુગળી-માનીતી.

ધમધણક, સ્ત્રીં ધમધણને પછાડા જવા જેવી
ઉતાવળ તે; ધાંધલ; અતિવરા કરવી તે.
[૨] આકુળ બ્યાકુળ થઇ જવડું તે; કોઇ
વસ્તુ વાત કે દુઃખ વગેરેનાં લાંબે ખૂન
આકળા પડી જવડું તે; અધીર થઇ જઈ
પડીનાખડી જવાય એમ કરવડું તે.

ધમધણકડ, પું ખૂન કાપલ મલાવી તે;
આકળા થઇ ખૂન બરાડા અને પછાડા
ખાવા તે, કોઇ કાર્ય કે દુઃખને લીધે અતિ
બ્યાકુળ થઇ જીવ પટકી નાંખવો તે. [૨]
નગરું વેતર કરવડું તે. [૩] અત્યંત શોક
જતાવવો તે.

ધમધાંચોર, સ્ત્રીં ધમ એવો વાગતાં અવાજ
થાય એવાં પાંચ ધેરની રદા-રોડું-પત્થર
તે; કોષ, શોક કે કહાપાથી મોટો ભાર
પત્થર લઇ કપાળ ફેડી નાંખવડું તે; જતીને

માર્થા કૂટર્વા તે; કૂટીને કટાપો કરાવો તે.
:-આ વાત સાગળી ડામો તો ધમપાચ્છેરો
લેશે. કિં ૩૦ ધમપાચ્છેરી લેરી=માયુ
કૂટીને કટાપો કરવો. ધમ પાચ્છેરી આવવો=
પથેરો મૂકવો-૬૬. પો કરાવવો; ખાલો કલેશ
કરાવવો; ચીઠવવું.

ધમતુ કિં સં અગ્નિ સળભાવવા-તેજ કર-
વાને પવન નાંખવો; ધમતુ તાવવી; વિઝ-
ણથી પવન વહાવો. (૨) સમગ્રથી
પદાવીને સામાની પામેથી કંઈ ને કંઈ કાઢી
લેવું; કુટીને લાઇ આવવું; સંટોરવું:-મારી
પામેથી એ કંઈ ધમી જાય તેમ નથી=
લાલ મેળથી જાય તેમ નથી. ધમીજવું=
લાઇજવું; ચોરવું; સમગ્રથીને ઉપાડી લાઇ
જવું; લાલ લાઇ લેવો. ત્યાંથી તમે કંઈ
ધમી લાવ્યા.

ધમરોળ, પું શેકકળ; રોવું, ફેટવું ને પજાડા
ખાવા તે; રોષને ધાંધલ મચાવવી. (૨)
કારી મરણથી હાલાકાર વર્તાઇ રહેવો તે;
ગજબ થઇ જવો તે. શેકકલાયુતું
તોફાન તે.

ધમાચકડી, સીં ધમધમ થાય એવું ધાંધલ
તે; ધાંધલ; ગરબાડ; ધમાધમ થઈ રહે
એવી રહેતી તે. (૨) બોલચાલ; લડા
લડી; મારામારીનું કલહાય; ટંટોફિસાદ;
ઉદમાત, ધમાધમકડી.

ધમાધમ, સીં એક બીજની ઉપર ધમોધમ
મારવું ને લડવું તે; મોટેથી બોલી બખાળી
તોરાન કરવું તે. (૨) ઉતાવળ; ધાધ;

ધમાધમી, સીં મારામારી; લડ લડ.

ધમાર, પું ગાયનમાં એકતાલ અથવા એ તાલે
ગવાઇ ગાન.

ધમાતું, નં મોટીને મોટાળાં બાંધણીથી પાપડી.
:-આ મોટું ધમાતું પથેરીને આન્ધા.

ધમારવું, કિં સં પથુને નગરાવવું.

ધમાસો, પું એક ઝોપણિ; ખડકાંલેયો; ધા-
સાની એક જાત. ૨. ૩૦ ધૂળ ને ધમામો=

કંઈ નહિ-વાતમાં કંઈ માથે નથી એમ.

ધમાધર્મી, સીં ધમાધર્મી; મારામાર;

લડાલડ.

ધર્મિસ, પું [સં.] વાળ; કેશ; ચોટલોનો
જુડો.

ધર, વિં (સં.) ધરનાર, રાખનાર:-મણિધર;
ગંગાધર. (૨) નાં હળ-ગાડા વગેરેની
ધુંસરીનો જે વાગ બળદની કાંધ પર રહે
છે તે. (૩) જ્યારથી બળદ જોડાતો થાય
ત્યારથી ગણાવું વરસ:-તથા ધર આ
બળદ મેં રાખ્યો પણ એકે કલકાણુ જોયું
નહિ. (૪) ધોરણ; નિધન; ઘોરોસો (૫)
ધડ; ધૂળ; ઘરઆત. (૬) અં પહેનેથી;
આરંભથી. ઉં ધરથી જમવા ખુના-
રાના ડંચ જો. (૭) ધુંસરી; ધૂરા:-ધર
ધરવો=માથે લેવું.

ધરખડું, કિં અં હારવું. ઉં કલો વિચ-
ણાયુ સરખોર, ધર્મકાંતિ જોઈ ન ધરખોર.

ધરણ, નં દાળ; ઢમ; રીત; મન-ચાલ-રાગતી.

(૨) પાળ; પૂલ. (૩) ધરવું તે; આશ્રય;
સહાય; ધારણ કરે એવું જે તે. ધરણ.

ધરણી, સીં [સં.] પૃથ્વી; ભૂમિ, (૨) બોધ;
જમીન.

ધરણીધર, પું [સં.] પૃથ્વીને ધારણ કરનાર
શેષ-નામ; કચ્છપ. (૨) પર્વત; ગિરિ.

ધરણું, નં બાંધધરી; જમીની; માથે લેવું તે;
વિશ્વાસ કરવો તે:-હવે સાખ મઈ-કાણુ
એવું ધરણું ધરવાવું છે ધીર. (૨)
તરાયું; જમરજરતી.

ધરતી, સીં પૃથ્વી. (૨) જમીન; બોધ. ૩
૩૦ ધરતીનો છેડો=આડો આંક; હદ:-
માથે છોકરાને માથે ત્યારે ધરતીનો છેડો
આવીજ રહ્યોને-હદ યહને ? ધરતીપા
પર ન મૂકવો=અભિમાનથી અહર કિંડવું
ઉદત થઈજવું; કોષને નહિ લેખવું તે
કિં ૩૦ ધરતીમાં પેસી જવું=મહા ન
ઠરમાઇ જવું; અત્યંત દીર્ઘ લાગવું.

ધરતીકંપ, પું પૃથ્વી ધુન્તી તે; ધરતી ડાલવો
તે. પૃથ્વીની અંદરના ભાગમાં રહેલી ગર-
મીયા ઝોળેલા દબળા ઉભરાના બેમથી
જમીનને આથો લાગવો તે. અંદરને
ઝોળેલો રસ, ગરમી, વરાળ વગેરે પૃથ્વી

ફાડીને બદલ નીકળે તે પહેલાં ધરતી
ધમધમી ડાલે છે ને પછી તે હમરો નવો
ફાટ પાડી અથવા જુના જવાળામુખીના
રોટમાંથી બહાર નીકળે છે. જાપાન અને
ઈટલી તરફ વારંવાર ધરતી કંપ થાય છે.

ધરત્કાંડો, અંબેચો ને તેવોજ વખત રહેતો
તે; ગરીબો હોય તો તે, ગાંડિયાપણું હોય
તો તે; ને દુઃખ હોય તો તે:-એને તો
બિચારોને ધરત્કાંડો ને ધરધડીજ રહી.
ધરપકડ, સ્ત્રીં ધરપકડ; કપડાંથી એકદમ
બધા ગાથુસોને પકડવા તે; પકડાપકડી;
ઝાંઝાઝાઝા:-મળાં ત્રણ વર્ષમાં બંગાળખાતે
પણી ધરપકડ થઈ છે.

ધરપથ, સ્ત્રીં ખોરી ધારતી; ખાલી ધામધુમ;
પનરાજ, (૨) બડાઈમેર-ઉડી જવા-કામ
કરવા વગેરેની ઉતાવળ કરવી તે:-એસ
થપથાપ થાની, ધરપથ ક્યાં કરે છે ?
ધરપત, સ્ત્રીં ધીરજ; સધુરી. (૨) વિધામ;
મંત્રાગ; (૩) વૃષિ. કહે, ધાન ધરપત
અને ઘી સંપત.

ધરમેળ, અંબ ધરમેળ ધધ ગયું હોય તેમ;
નામ નિશાને રહ્યું ન હોય તેમ થઈ જતું
તે; માવ ઉધું મારવું તે:-એણે ધરમેળ,
ધાર્યું. સત્ય નાથ. કિં પ્રં ધરમેળ
જવું=નોજ પથ નદિ રહેવું; સાવનાથ
પામવું ધરમેળ ધાવવું=વજ્રસાડવું; સફ-
તર પાયમાલ કરવું; તદન જગાડી નાંખવું.
ધરમધકો, પું હોગટ ફેરો; ખાલીજવું આ-
વવું પડે તે.

ધરમૂળ, નંબ પ્રારંભ; શરૂઆત; મુખ્ય મૂળ
તે:-અધી વાત મને ધરમૂળથી કહે
પહેલેથી તમે ધરમૂળ જાણો નહિ ને સા-
મારે ટાપસી પુરો છે.

ધરવવું, કિં સંભવ થાય એમ ખવરાવવું-
સંભવ કરવું; શતિ (બુખની) કરાવવી.
(૨) પકડાવવું; ઝાંઝાવવું:-દેરને ધરાવીને
ઘેર લાવજો. ઉચું ધરાવો એટલે સુધારો.
ધરવું, કિં સંભવ [સંધુ] પકડવું; ઝાંઝાવવું.
(૨) પહેરવું: (૩) નવ લેવો-

રૂપ લેવું; (૪) જન્મ-અવતાર લેવો-
ધારણ કરવું; ધારણ કરવું. ઉંબરિયો
ભમરા કેરો વેપ (૫) સામે મુકવું; આમળ
રચી કરવું; અર્પણ કરવું:-કોઈકને
ચાગ ધરતી. દાણ ધરવો. (૬) ખ્યાનમાં
લેવું; લગ્ન પર રાખવું. નો તમે આ
વાત મનપર ધરશો તો થઈજ. (૭)
રાખવું; દલનાથી વળગી રહેવું:-ખ્યાન
ધરવું. રૂં પ્રં કાન ધરવું=અરજ સાંભ-
ળવો, ખ્યાનમાં લેવું. (૨) કણ્ણ કરવું
બૂલ કણ્ણ કરવી. (૩) વચ કરી લેવું;
ઝરીળ-આઘાધારક બનાવી રેવું; ફરજ
પાડવો. ઉંબરેવાતો કાન ધરીને સંભી,
હાજર કરે તારી હજુરમાં આંહ. મો
ધરવું=વચમાં પડવું; માથુ મારવું. દાણ
ધરવાં=પરખવું; ચરણ આપવું; સહાય થવું.

ધરા, સ્ત્રીં [સં] પૃથ્વી; ભૂમિ. જમીન.
ધરાવર, પું [સં] પર્વત; ગિરિ.
ધરાવરી, અંબ સાથે, જોડે. (૨) બેચક; અક્ષ-
ગત. (૩) તમામ; અમુક સુદાં, બધુએ.
:-કોઈકવા ધરાધરી સાં લઈ ગયો.

ધરાવું, અંબ અવગત; બેચક. (૨) વિંબ ધરાળ;
ભારે નમવું.

ધરાવણું, કિં સંભવ. (૨) ઓશિયાળા
ધરા જેવું કાષ્ણ કંઈ પેતાની પાસે
રાખવું; દરદાર-મેરજ રાખવી :-દુ માંગ
ખાપવી પણ ધરાવતો નથી=ઓશિયાળો
નથી=ઓશિયાળો નથી કે તેમની પણ મને
શેઠ પડતી હોય. (૩) પકડાવવું; ઝાંઝાવવું.
(૪) પાસે રૂપું નવેલ કરવું:-ચાળ
ધરાવવા. (૫) વૃષ કરવું; સંતોષપ્રમાણવું.
ધરાવું, કિં અંબ વૃષ થવું (પાછને) પેટ
ભરાવાથી સંતોષ થવો. જોઈવું હોય તેટલું
મળતાથી પરિપૂર્ણ થઈજવું:-ત્રિભુવ-
નથોએ કાષ્ણ ધરાવો નથી. જુઓને રાજ
રાવજુ એને સુ ન હતું ?

ધરાળ, વિંબ ધુંસરી તરફ વધારે ભાર હોય
એવું. જગદની કાંઈ તરફથી વધારે ભારે
હોય તે ધરાળ ન પછી માનુ વધારે
ભાર હોય ત્યારે ઉઘાળ એમ કહેવાય છે.

ધરિત્રી, સ્ત્રીં [સં.] પૃથ્વી; ભૂમિ.

ધરી, સ્ત્રીં ગાડીનાં બે પૈડાંને ધરનારી જે લાકડાની આડી તે; જેનાં ધાલેના વઘા ઉપર ચાક ફરે છે તે, જેની મન્ને બા-
જીએ વાહનનાં પૈડાં—ચાક રહે છે તે; નાડી.
કિં પ્રં. ધરી ઝીલતી=અર વહેતો; આધાર-
રહ્યુન થયું. (૨) જેની ઉપર અથવા જે
મધ્યમિંદુની આગપાસ ચાક અથવા જોળા
ફરે છે તે:-પૃથ્વી તેની ધરી ઉપર ફરે છે
તેથી રાત ને દિવસ ચાલે છે.

ધર, પું. ધુવ. [૨] અં. નક્ષી.

ધર, નં. ઉખાડીને રોપવા માટે ઉછેરેલા
છાક-કરમણ તે, કાગેર, તમાકુ, અને
ફેદાકા ફળાકાકાની બી વાવીને તેને થોડાં
ઉછરવા દેવામાં આવે છે. તે થોડાં ઉછર્યા
પછી મૂળ સાથે જમીનમાંથી ખેંચી કાઢી
બીજા જે જે જગાએ રોપવા હોય ત્યાં
ખોડાય-ચંપાય છે. આવા રોપવાને માટે
તૈયાર કરેલા જે નાના છાક તે ધર કહે-
વાય છે. ધર વાળું કહેવાય નહિ પણ
રોપું કહેવાય છે. વાવણું=જમીનમાં બી
પ્રેરવા ને રોપણું=નાના છાક જમીનમાં
ખોડવા ધાલવા તે. કાગેર વગેરે વાળ્યા
કરતાં રોપાયા સારા ફાલે છે.

ધર્યાડિયું, નં. જેમાં ધર કરવામાં આવતું
હોય એવું નાતું ખેતર; જેમાં ધર ઉછે-
રવામાં આવતું હોય તે જમીન.

ધરો, પું. જેની બે બાજીએ ચાક પરોવવામાં
આવેલાં હોય એવી ગાડી-ચાડાની વચરી
આડી; નાડી. [૨] પાણી ભરેલો ઉડા
ખાડ; જેમાં પુષ્કળ પાણી રહેલું હોય
એવે. નદી તળાવમતિ ઉડા ખાડો;
વગર બાધેલો કુતો. કિં પ્રં. ધરામાં
નાખણું=નાશ કરણું; ઉશ્કેડી દેણું; દૂર કરણું,
એવા અભાવ ને નિરકારમા વપરાય છે.

[૩] સ્ત્રીં દરો; ક્રો; નાતું ને કુમળું
લાલું ધાસ દુર્વા. કહેવું મધેષ પાસે ધરા
ભેળવાવી=સાગી વસ્તુ અપાત્રને હાથે
ખરાબ કરી નાંખાવી.

ધર્મ, પું. [સં.] ઇશ્વર સંબંધી જે આ-

સ્તિક મંતવ્ય તે; ઇશ્વર માણ્યમને જગત-
આણી વગેરે તરફની આપણી જે ફરજ
તે; ઇશ્વરને ઝોળાખરાતો તેનાથી કરીને
ચાલવાનો અને તેનું ભજન કીર્તન વગેરે
કરવાનો જે પવિત્ર માર્ગ તે; ધુપ્પમાર્ગ;
સૂકૃત; ક્રેયમાર્ગ; અવશ્ય કરવા અને
પાળવ્ય યોગ્ય જે આચારવિચાર ને કર્તવ્ય
વગેરે તે. (૨) કાર્મપણ પદાર્થમાં રહેલો
તેનો ખામ મુણ ને. (૩) ન્યાય; ધન-
સાધ. [૪] સારા વિદ્વાન માણ્યોએ નક્કી
કરેલો વર્તન ક્રમ તે. (૫) વિદ્વાન, ગ-
રીબ ને અનાથ વગેરેને પુણ્યાર્થે જે કંઈક
આપણું તે. (૬) પ્રાણીઓને પુણ્ય પાપનાં
ફળ આપનારો દેવ તે; ધર્મ-દેવ પ્રં.
ધર્મોચ્ચ=ધર્મથી કૃતક છે; ધર્મથી જી-
તાય છે ને એવું છે સામ્રાજ્ય તથા વશને
આ પ્રમાણે આશિષ દે છે. કહેવું ધર્મો
જે ને પાષે જે=ધર્મથી જ્યમને પાપથી
ક્ષમ થાય છે. ધર્મની ગાયના દાંત શા
જેવા=મશત મળતી વસ્તુમાં સારા-ખોટા-
પણું શું જેવું ધર્મની ગાય=રીબ, બ-
હુજ શીણું તે. ધર્મનો કાટો=જેની ઉપજ
પુણ્યદાનમાં અપાતી હોય એવો જોખ;
ધર્મ કરતાં ધાડ આવડી=કોઈનું કંપાણું
કરવા જતાં આપતિ આવી પડવો, ધર્મના
કામમાં દીક્ષી=સૂકૃત કરવામાં વાર લગા-
ડવી નહિ. કિં પ્રં. ધર્મ કરવો=પુણ્ય
દાન કરવા તે.

ધર્મકર્મ, નં. [સં] ધર્મનું-પુણ્ય-દાન=

ઉપકારનું જે કામ તે સૂકૃત. (૨) આ-
સ્તિક મંતવ્યનો વિધિ વગેરે તે, યજ્ઞન
અને કિયગાણુ વગેરે.

ધર્મક્રિયા, સ્ત્રીં (સં) ધર્મ સંબંધી
વિધિ તે.

ધર્મક્ષેત્ર, નં. [સં] પવિત્ર સ્થળ;
ધામ; પુણ્ય સ્થળ; ધર્મ દાન કરવાને યોગ્ય
સ્થળ તે (૨) કુલેશ્વર; પાણીપતની રણ-
ભૂમિ, ચાણેશ્વર આગળનો મપાટ પ્રદેશ
જે જ્યાં દૌરવો અને પાડવો વચ્ચે મહા-
ભારતનું યુદ્ધ થયું હતું તે.

ધર્મશુદ્ધિ, પું. [સં.] ધર્મનો ઉપદેશ કરનારો

ધામધ, વિં [સં.] ધર્મ જેને ઇષ્ટ છે
એવું; ધર્મશુદ્ધિવાળું; ધર્મપરાવણું. (૨)
આચાર વિચારવાનું; પવિત્રતાથી રહેનાર.

(૩) નીતિમાન; પ્રમાણિક.

ધર્મી, વિં ધર્મિષ્ઠ.

ધર્મોપદેશ, પું [સ્ત.] ધર્મનો ઉપદેશ તે;
ધર્મશિક્ષા; ધર્મનો જોષ.

ધર્મ્ય, વિં ધર્મવાળું; ધર્મસંબંધી; ધર્મશોભ્ય;
ધર્મને બંધબેસતું.

ધર્મ, પું [સ્ત.] પતિ; વર:-સહવા, વિહવા.
(૧) સંતોષ.

ધર્મહાવણું, કિં સં માતાએ પોતાના સ્તન-
માંથી બાળકને દૂધ પિવડાવવું-પુસાવવું;
ધર્મરાવણું; ધાવવા દેવું; માદાએ બાળકને
દૂધથી પોષવું.

ધર્મલ, વિં [સ્ત.] પોણું; સરેત; સ્વચ્છ;
શુધ.

ધર્મા, સ્ત્રીં ગયેલું રૂધિર નહું આવી યરીર ને
મન વગેરે કષ્ટક સ્વસ્થ લાગવાં તે; યરી-
રમાં લોહી-મસ ને કોવત આવણું તે;
સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થવું તે. કિં પ્રં ધર્મા-
વળવી=શરીર સ્વસ્થ થઇ તેજ આવણું;
શાંતા-શાંતિ મળવી; આરામ થવો. (૨)
અકરમાત વગેરેથી લાગેલા આચકાની
ખરાબ-અવસ્થા સ્થિતિમાંથી કંઈક સ્વા-
સ્થ્ય મળવું તે.

ધર્માડણું, કિં સં માદાએ બચ્ચાને સ્તન-
આચળમાંથી દૂધ પુસાડાડવું. ધર્મારાવણું.

ધર્મમસણું, વિં જ્ઞાનમયું, ઉતાવળું; ગામર;
ધર્મને આવણું; દોડવું.

ધર્મણું, કિં ખં બેસથી આગળ વધવું;
સામે યવું; ધપવું; સંપ્રુપ જવું. (૨)
નમવું; સીમામાંથી ખસવું; બહાર નિકળવું;
ખસાને નીચે પડવું.

ધર્મારો, એકદમ જોરથી ધસવું તે. આગળ
વધવું તે; દસો; ધસીને જવું તે; સામે
યવું તે:-ચતુના સે-એ ધર્મારો કર્યો કિં
પ્રં ધર્મારો કરવો=માખાની ઉપર ચડી
જવું; દસો કરવો.

ધર્મારો, પું ધર્મારો.

ધર્મર, નં પુત્રી લેવાની કળા તે; પેચ-પુ-
કિતથી પડારી લેવું તે. કિં ધર્મરણું=

પુત્રી લેવું; સમજાવી-જોળવીને લઇ લેવું.
મંતરની પહેલાં આવે છે:-ધર્મરમંતર=

ધર્મરમંતર, નં ઉતરણું અને જોળાવી કામા-
વણું વગેરે તે; બદ્ધ; ચમત્કાર ઉપજાવે
એવું જે કંઈ તે. ઉં ધર્મરમંતરરૂપ
હવું જે જે, તે તે યવું મંત્રવાળું.
ધર્મરમંતરથી કષ્ટ થતું નથી.

ધર્મરણું, કિં સં ઉતરણું; જળણું.

ધર્મરો, પું એક જાતનો ઝેરી છોડવો અને
તેનાં બી. ધર્મગનાં કુખ રણુચિંગા જેવાં
ચાપ છે અને ચંકરને ચઢે છે. તેનાં બી
ખરડાંબાધી માણસ મેકાન ચાપ છે.

ધર્મ, અં ધણું મસ્ત એમ; અકચૂર હોય
તેમ:-અધર્મધ. (૨) ધર્મમાણ; યુદ્ધ. (૩)
ઉપાધિ. ઉં શબ્દ, સ્પર્શ રૂપ, રસ, ગંધ,
બ્યસને જીવ પમાડ્યો ધર્મ. અખો.

ધર્માદાર, વિં ધર્મો કરનાર; ધર્માવાળો; ઉ-
ચ્ચ. (૨) કારીગર; કસતી;

ધર્માદારી, સ્ત્રીં ધર્મો ચલાવવાનું કામ તે;
ધર્મો કરવાપણું. (૨) હમેશા ધર્મો કરતો
હોય તે; અમુક ઉદ્યમનો જે ચાલુ અ-
ભ્યાસ તે; ધર્માવૃત્તિ. (૩) કામકાજ; ઉદ્યમ.

ધર્માધારી, ધર્માધારી.

ધર્માર્થી, વિં ધર્મો એજ જેનો અર્થ હોય
એવું; ધર્માર્થ.

ધર્માર્થું, વિં ધર્મો કરનારું; ઉદ્યમી; કામગરું.

ધર્મો, પું જેમાંથી કંઈ લાભ મેળવવાનો
હોય એવો બંધસાધ; મટલિ; જેમાંથી
રજતર થાય એવું કામકાજ; રાજગાર;
ઉદ્યમ. (૨) કામ; અભ્યાસ; મહાવરો.
કિં પ્રં ધર્મો કરવો=વપાર-રાજગાર
કરવો. ચાલની આપ લેનો ઉદ્યમ કરવો.
ધર્મો માંડવે=રજવાનું ક્ષેત્ર બનાવવું; કાંઈ
બાળતને રજવાના રૂપમાં મૂકવી; મટલિનું
રૂપ આપવું=જોતખોલ કરવાનોજ ધર્મો
માંડ્યો છે. રૂં પ્રં ધર્મો રાજગાર=
કામકાજ; ઉદ્યમ. હરેં ધર્મો કરે ધન તો
ન મળે, પણ ધાન તો મળે ધર્મો યોડો
ને ધાવલ લળી. ધર્મો ધર્મને વધારે
ધા, અં [સ્ત.] પ્રકારે; રીતે; ગણ:-દ્વિધા-
સતધા. (૨) એમ; એ રીતે.

ધાર્ષ, સ્ત્રીં સ્તન; યાન.

ધાઉડી, સ્ત્રીં એક જાતની ઝોપધિ.

ધાક, સ્ત્રીં (પું) ખીક; ભય; ડર; હહેસત; ધાસ્તી.

(૨) દાખ, શેઠ; અંકુશ. (૩) બહેરાશ;

૧ ય-પ્રકાર-એને ધાક પડી છે.

ધાકડી, સ્ત્રીં ગોદડી.

ધાગણુ, કિં અં ધાકમા હોવું.

ધાગડિયો, પું ઉદમાત; મસ્તી; તોફાન; દોડી

ખોલીને ધાધલ કપા કરવી તે; ખાળોઈ

ખાખો દહાડો ધાગડિયો કરે છે.

ધાગો, પું દોરો, તાંતજો; છુની રસી. (૨)

છુતું ફાટેલું કપડું.

ધાટી, સ્ત્રીં લઠણ; ચાલ, તરફ; રીત; પદ્ધતિ.

ધાડ, સ્ત્રીં છુટાડ્યોનો હટયો-કુમલો તે;

ટોળાબંધ ધસીને પડવું તે (છુટવાને)

છુટાડ્યોનો ધસારો. (૨) ઉતાવળ; અપટ;

ધાધ; ત્વરા. કાગળની કપ ધાડ નથી,

પાણી લાવ. (૩) દરોડો; ધણા જણનું

સામઠું ધસવું તે. કિં પ્રં ધાડ આ

વળીઓળાં ધસી આવવાં. કહેવું બપોરેજ

ધાડ પડે ત્યાં ખીક સીં (૪) ઠાર; પકિત;

ચૂથ; સમૂહ છુડણુ માથે ઊઠવાની તો

ધાડની ધાડ છે.

ધાડપાડ, વિં ધાડ પાડનારો; છુટારો; દરોડો

પાડનાર.

ધાડધાડ, સ્ત્રીં ધણી ત્વરાનું તે; ઝડપ; ઉતાવળ;

વગ; ડોડાદોડી.

ધાડું, નં છુટાડ્યોનું ટાણું; સમૂહ

ધાણક, નં ધાણા.

ધાણા, પું દવા તરીકે તેમજ મસાલા તરીકે

વપરાતા મીઠવાળા ટુવેર જેવાં અને પોચા

દાણા તે. એની બાજુ કાચમીર કહેવાય

છે. ધાણાદાળનું ધાણાની મીઠું ચઢાવેલી

મીઠા.

ધાણિયાબેડ, પું થોડા કસવાળા પડ.

ધાણિયો, પું રખાઇ. સુખી.

ધાણિયાડુંદર, પું વાક વચરનો—મિઠાસ

રહિત ડુંદર તે.

ધાણી, સ્ત્રીં જાડ, જવ, અને જાજરી વગેરેના

શાખાળી દૂધીને ફાટેલા દાણા તે. સં-

કાષ દૂધીને ફાટેલા અનાજના કણ;—

૧ ધાણીદાળિયા. કિં પ્રં ધાણી ફૂટવી=

ફડકડ થવું; પેણીમાં નાખેલા દાણાનું

ફૂલીને ફાટેતાં ફડકડ ઉછળવું. (૨) ઉપરાં

ઉપરી સળેશ નિકળવા—તે બોલવા ઉઠ્યો

એટલે તો જલ્દી ધાણીજ ફૂટવા માંડી.

દૂધીને નહિ ફાટેલા પણ શેઠાપલા કણ

‘આગણા’ કહેવાય છે.

ધાત, સ્ત્રીં [સં. ધાતુ] મૂળ જૂનાતર; મ-

નુબના સંદીરમાનું ચીરટ, ચીકણું અને

આધારભૂત સત્ત્વ; વીર્ય. (૨) પૃથ્વીના

પેટામાંથી મળતું કદિન ને ગરમીથી ઓ-

ગળે એવું એક દ્રવ્ય—સોત, લોહું વગેરે

ધાતુઓ. (૩) અનુક્રમે ગોઠવેલી વિગત; પાદી,

ઠાણ; ગણિતના કોઠા-પડિયો. કિં પ્રં

ધાતજવી=પિશાનમાં ધોણું સરન જવું.

ગોઠે ધાત જવી=કેધમાં મોમાંથી લાળ

દહવી.

ધાતવું, કિં અં ફાવું, સવળ પડવું, અનુ-

દ્રવ પડવું. (૨) જાજવું. આ કામ કરવું

અને ધાતવું નથી.

ધાનં, પું [સં.] બધા.

ધાણ, સ્ત્રીં [સં.] જમીનમાંથી મળતું કંઈ

પણ બાંધ્યા ઝોગલે એવું દ્રવ્ય, ધાતુ=

સોનું સોખંડ વગેરે તે (૨) પું કિયા-

પદવું મૂળજૂન કંઈ રૂપ. (૩) ચરીરમાનું

સત્ત્વ, વીર્ય.

ધાણુક્ષય, પું [સં.] ચરીરમાંથી ધાતુનો નાશ

થઈ જવો તે, નિર્જનના ઉત્પન્ન કરનારો

એક શામ

ધાણપાત્ર, નં [સં.] ધાતુનાં બનાવેલાં બા

જીય તે.

ધાણપુષ્પ, વિં [સં.] ધાતુને નીચામી પદ બનાવે

એવું (ઝોતડ-દ્રવ્ય વગેરે.)

ધાણુવાદી, વિં ક્ષામવાચર.

ધાણુવિકાર, પું [સં.] વીર્ય-સત્ત્વનો બ-

ગોડો તે

ધાટી, સ્ત્રીં [સં.] ધરરાત્રીને બાગાને ઉઠ-

રનારી માતા તે, ઉપમાના, ધાજ; ધાધ.

(૨) દરેક.

ધાન, નં [સં. ધાન્ય] અનાજ. (૨) રા-
ધેલું અન્ન; દાગભાત વગેરે. ૩૦ પ્રં ધાન
મુઠ્ઠે=ધાન માટે ટળવળું.

ધાના, પું અલ-ખાવાનું પુષ્કળ હોય તે; ખાના
પીવાની તગી નહિ તે. કહે૦ ધાના ત્યાં
ખાના (પીનાર-ભોગવનાર) નહિ ને પાના
ત્યાં ધાના નહિ, એ જગતમાં જ્યાં ને
ત્યાં જોવામાં આવે છે.

ધાનિયું, વિં રાધેલું નરમ-પોચું અલ ખા-
ધને છવનારું; દાગભાત ઉપર રહેનારું.
(રાટલા રાટલી પર નહિ) (૨) ગરમું;
ધાન ઢાંકવાનું ઢાંકણા વગરનું કમા જેવું
વાસણ.

ધાન્ય, નં [સં.] અનાજ; ઘણા. (૨)
રાધેલું અન્ન.

ધાપ, સ્ત્રી૦ ઉતાવળમાં ચૂક થતી તે; કામની
ધાધમાં ખૂટી જવાનું તે.:-એ સરવાળા
મેતાં ધાપ-ખાધી. (૨) લપટ ઝપટમાં
છળછેલ્લી પોતાનો લાભ લઈ લેવો તે;
થપ્પક મારીને-લુંકારીને લાભમાં નાખીને
લઈ લેવું તે. (૩) ફરજ; ખોટા વિશ્વાસ;
સમગલી છટકી જવું તે. ધાપ આપવી,
ધાપ ખાવી, ધાપ મારવી, ધાપ દેવી,
એમ ક્રિયાપ્રયોગે વપરાય છે.

ધાપલાં, નં રિસાવલાં રીઝવવાને અથવા
સારે લગાડવાને માટે ચરીર ચામડીને મ-
લાવડાં કરવાં તે, અનુનય; હેડવા પછી
રાજી કરવાને-સારે લગાડવાને ધાપડવું
ને જોન કરવું તે. (૨) સમગવટ; અલા-
વડાં-મલાવડાં; સવાહન; પંખાગવું તે;
મીડાં મીડાં વચન બોલવાં અને હાથ
ફેરવવો તે. ધાપડું, કિં ૩૦ ધાપલાં
કરવાં=સારે લગાડવા, રીઝવવા કે
પ્રેમભાવ ઉદ્દેશવાને પ્રિયવચન કહેવાં ને
રનેલ ભગોં હાથ ફેરવવો જોન કરવું;
ગેલમાં અંગ પસારવાં. રીઝવી ને પછી
મનવગાનો-પ્રમન્ય ઉરવાનો યત્ન કરવો.

ધાખડિયું, વિં ચરીર ભરેલું અને વળી
મદેનત-આવાસ સહન કરી શકે એવું;

સચકત; લામ; સહન કરે એવું; ચરીરે મ-
જબુત ને ધાપેલું.

ધાખડવું, કિં સં માથે મારવું; છેતરી-
ભરમાવી-ચખાણ કરીને ખોટું નકાર હોય
તે બીજાને વેચવું-મઠાડવું તે; ધાખડીને
સમગતીને આપવું; પહેરાવી દેવું; ઠેકવું.
(૨) લુચ્ચાઈથી કાઢતી પામેનું કંઈક
આપણે લઈ લેવું; છેતરવું; કપી લેવું; અ-
થવા આપવું. બેનારને માથે પડે એવી
વસ્તુ આપવી.

ધાખળી, સ્ત્રી૦ કાંચળી; ઉનનું ભડું ને ગા-
ડાવણાટનું ઓઢવા અથવા પાથરાનું કપડું.

ધાખળો, પું કાંચળો; છુતસ.

ધાખું, નં ધાપવાને ઠેકાણે કરેલો ધાખંધ
પરચાર; અજાસો. (૨) જેની ઉપર
ધાપવાને ઠેકાણે ધાખંધ અજાસી
કરી નાખેલી હોય એવું તે. મસજિદો,
મંદિરો અને દેવળો વગેરેનાં મકાનો,
ઘણંખરું એવાં કરવામાં આવે છે, તેથી
ધાખાને નામે ઝોળખાય છે-કાછને
ધાખે. (૨) રંગ, લી વગેરેનાં ડાઘ
તે; જેનો ડાઘ ધોવા છતાં પશ્ચ કદ નય
નહિ એવો ભેરંગી ડાઘ તે (૩) ફૂંચવું
જેવું.:-એ ધાખાં દૂધ ભપ છે; દૂધની હેલ.
(૪) ફાંસ; છટકું. (લાવરી પકડવાનું).

ધાખું, સ્ત્રી૦ ધાખું.

ધાખ, નં [સં.] રહેવાનું અથવા ખેસવાનું નિર્ધા-
તનું સ્થાન; સાંડે ને કાપમ રહેવાનું જે
સ્થાન તે; રહેવાણું; અસહ-હમેશ રહેવાની
જગ્યા :-આ જગંધ વાધનું ધામ છે. (૨)
ધર; હવેલી; મકાન; (૩) મંદિર; દેવળ;
દેવસ્થાનની જગ્યા. (૪) પવિત્ર પુણ્યસ્થળ;
તીર્થસ્થાન :-આ વખે અને ચારે ધામની
યાત્રા કરી આવ્યા.

ધામણ, સ્ત્રી૦ એક ભતનો મોડો અને બહુ
હતેલ એર વગરનો સાપ; આજગરથી
છેતરતી અને નાના કદની એક સર્પ ભાત,
ધામગણું.

ધામણી, સ્ત્રી૦ ભડી બેસ; ચરીર ખૂબ ભ-
રાપેલું હોય એવું ડાખું.

ધામધુમ, સ્ત્રી૦ ઉતાવળે અને ઘોઘાટ સાથે ચાલતું કામ તે; મડખડ; શુભ કામ કે ઉત્સવની, તૈયારીની મડખડ, દોડાદોડી થાલ મેલ અને ઉતાવળ તે; રંગરાગ અને ઉત્સાહ ભરેલો નેખાવ તે. ઉત્સવ; સત્કાર; અને લગ્નાદિક ઉત્સવવાની તૈયારીની જે ધાધલ તે.:-નામદાર મનરની પદરામણી-ખાનગી હોવાથી રોડસન ઉપર હંધ ધામધુમ કરવાની ન હતી.

ધામધુમિયું, વિ૦ ધામધુમયાણું; ઉત્સવ વગેરેના, ઉત્સાહવાળી તૈયારીની ઉતાવળમાં ગામરૂ. (૨) દમામી.

ધામરોણું, ન૦ ખૂબ જાડો અને આળસુ સાપ; અજળની જાતનો એક મોટો જાડો અને હાલવે ચાલવે બહુજ ધીમો સાપ. અત્યંત સ્પૃહ; અને સ્પૃહ આળસુ એવા માણસને પણ ધામરોણું કહેવામાં આવે છે.

ધામા, પું૦ (ધામો.) [સં. ધામ] કામમનો પડાવ નાંખવો તે; સ્થિતિ કરવી તે; આગળ વધવાતું ન હોય અને કામમ જેટલોક વખત બેસવા રહેવાનો નિયમ હોય એવા અર્થમાં બહુરચને આ શબ્દ વપરાય છે.:-અઠે દુવારકાં, એમ કહી અમે ત્યાં ધામા નાંખ્યા. લખો વખત રહેવું-સ્થિતિ કરવી તે. કિં ૩૦ ધામા નાંખવા=લખ્યા વખત ઝીંટે પડાવ નાંખવો.

ધામા ખાલ્યા, એમ પણ કહેવાય છે.

ધામિયું, ન૦ પહેલા આણા વખતે કન્યાને આપેલો જે સામાન તે; હરિયાવર; રીત; દાવળે.

ધામો, પું૦ [સં. ધામ] પડાવ; સ્થિતિ; કામમનો વસવાટ તે. (૨) અતીતની બીજા ૩૦ ૩૦ ધામોધામ=તીર્થતીર્થ જંતું તે.

ધાર, સ્ત્રી૦ [સં. ધારા] પાણીની કુદી-તેલ તે; પ્રવાહીનો પાતળો દોરડો જેવો પ્રવાહ તે. પાણીની-ફણની-નેલની ધાર પડે છે. (૨) દાંધવાર-એજારની કાપે એવી પાતળી તીણી ઠોર; અણી; તરવાર; ધરી વગેરેના જનાની-કાપે એવી પાતળી જાણ તે. (૩)

ઠોરણુ, છેડો; અંત. કિં ૩૦ ધાર કાંઠ-વી=દધિવારની પાતળી ઠોરને ધસીને વધારે તીણી ને કાપે એવી બનાવવી. ધાર ચઢાવવી=ધાર કાઢવી (૨) ઉરોરવું; ઉત્તેજિત કરવું; ચઢાવવું; ધુંગરાવવું.

ધારક, વિ૦ ધરનાર; ધારણ કરનાર.

ધારણુ, ન૦ ધરવુ તે.:-તેણે શબ્દ ધારણુ કર્યા.

(૨) ધણો જાર તોળવાને માટે બાધેલો સંતોલો તે; ધડી:-લુઓ, સવા ચચાર મણની પાંચ ધારણો થઈ. (૩) ધાંબો. (૪) જારવટિયો; પાટડો. જેની ઉપર ધર-જાણ વગેરેનો બોજ રહે છે તે. ઉ૦ દિહોળા બાંધ્યા ધારણુ. (૫) ધીરજ; આશ્વાસન; ધૈર્ય.:-આવે દુઃખને વખતે એના જીવને ધારણુ આપનાં. કિં ૩૦ ધારણુ કરવું=ધરવું; પહેરવું; સજવું.:-પછી રામે વલ્લભ ધારણુ કર્યા.

ધારણા, સ્ત્રી૦ મનમાં જે ધારણું હોય તે; મનસુબો; વિચાર; ખાલ. (૨) તર્ક; કલ્પના. (૩) ઇચ્છા; લાલ, (૪) માન્યતા; મંતવ્ય; મનમનિ હરાવ-સંકલ્પ; હેતુ.:-એને ચોરી કરવાની ધારણા હતી, પણ શું કરે? અધાઈ ગયો એટલે ફરવી વાળ્યું.

ધારણાંધારણાં, ન૦ એકાંતરે ઉપચાસ કરવાતું જાત; એકાંતરો.

ધારણિયો, પું૦ યામિયો. (૨) જારવટિયો.

ધારદાર, વિ૦ ધારવાળું; કાપી નાખે એવી

કિનારીવાળું; તીણું.:- ધારદાર દધિવાર.

ધારવવું, કિં ૩૦ અનાજ તથા મજાગી

વસ્ત્રની દમલીને આગવીને ચિખર-ધારવાળી

કરી કે જેથી તેમાંની નદારી વાગ ની-

કળી જાય; ફરીયા ઉપજવું; કમ કરીને

સારીલેવું.

ધારવું, કિં ૩૦ [સં. ધૃ] મનમાં આજુ-

વું-એવું; કલ્પવું; મનમાં વિચાર કરી

રાખવો તે; વિચારવું; તર્ક કરવો. (૨)

માનવું. (૩) ઇચ્છવું; જાવના રાખવી.

(૪) અનુમાન કરવું; અદમવું; અંકાજ કરવો.

ધારા, સ્ત્રી. [સં.] ધાર; દદુડી; શેઠ. (૨)
ઓળ; આવધી; હાર.

ધારાવાડી, સ્ત્રી. ધારાની વાડ કરવી-મર્માદા
બાધવી તે; દ્વષ પાણી વગેરેની ધારતું
કુંડાણું કરવું તે; અચુક હદમાં અનિષ્ટ
આવે નહિ તે માટે આણુ ફેરવવી તે:-
હવન કરીને માતાને નામે ગામ પાછળ
દૂધની ધારાવાડી દીધી.

ધારાશાસ્ત્રી, પુ. ધારણ કાનુન વગેરે જાણનારો
મોટો સનંદી વેશીસ તે; કાયદાનો ખાં;
મોટો ન્યાયશાસ્ત્રી; ખારિસ્ટર.

ધારાસાર, પુ. ઉપશાષ્ટી-ધારાએ પાણી
પડવું તે; ધારાઓનો વરસાદ વરસવો;
ઝડીએ વરસાદ પડવો તે; ઝડીઓ પ-
ડવી તે.

ધારાણું, વિ. ધારવાણું; જેને ધાર કાઢેલી
હોય એવું; કાપી નાંખે એવું.

ધારાળો, પુ. ધારવાણું હથિયાર રાખનારો;
શસ્ત્રધારી. (૨) ભીસ; કાળી વગેરે હથિ
યારનાં ધ યધને ફરનાર લોક તે:-આ
ગામમાં ધારાળાની વસ્તી છે.

ધારાસભા, સ્ત્રી. કાયદા-ધારા બાધનારી મં-
ડળી તે; દેશની સુબવસ્થા માટે નિયમો
બાધનારી સરકારી તેમજ પ્રજાકીય સભા-
સંદેશની પરિષદ.

ધારિયું, ન. જેકુંતું આડનાં ડાળાં બાંધવાનું
દુંદા હાથા ને ઉડે બેસાડેલા કાંકર નહિ પણ
ધારવાળા હાતરડા જેવું હથિયાર; દુંદા
ધારવાળા હાતરડાની વાંસી, ફાંતી. (૨)
એક જાતનું વજાટમાં સોનેરી ફેરેરી વાત
કસખ-જરી હોય એવું કપડું :-ધારિયાની
સાડી-ગોળી, ખંડ.

ધારિષ્ટ, ન. [સં.] સહન કરવાની શક્તિ;
કરેલ વૃત્તિ; દુઃખ આહત આવી પડતાં
નહિ મનગતાં ધીરજ રાખવી તે.

ધારી, અ. ધરનાર એવે અર્થે વપરાતો પ્ર-
ત્યય:-વેષધારી; જટાધારી.

ધારો, પુ. [સં. ધારા] ઘેઘ પણ ઘાવ
ચલાવવા માટે તેની સુબવસ્થા રાખવાને

બનાવેલા નિયમોની રચના તે; નિયમ;
કાનુન; કાયદો. (૨) રીત; રિવાજ; પ્રથા,
વહીવટ.

ધારોડી, સ્ત્રી. ધાર; દદુડી, ધારા.

ધાર્મિક, વિ. ધર્મશીલ; ધર્મસંબંધી; ધર્મનું
આચરણ કરનાર.

ધાર્યુંકરવું, કિ. જે ધારણું હોય તેમાંથી
નહિ કળતાં તેજ કરવાનો ચાલુ આગ્રહ
રાખવો તે; ધાર્યાં પ્રમાણેજ કરવું તે.

ધાવ, સ્ત્રી. બાળકને ધવડાવવાને રાખેલી સ્ત્રી;
ધાત્રી; ધવડાવનારી તે, ધાવભાઈ-એક
સ્ત્રી ધાવને ઉછરેલા જુદા માળાપના બે
છોકરામણે એકેક તે; દૂધભાઈ

ધાવડી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ અને
તેનાં ફૂલ:-ધાવડીનાં ફૂલ દ્રાક્ષારસમાં
આવે છે.

ધાવણ, ન. માતાના સ્તનમાંથી બાળકના
પોષણ માટે નિકળતું પ્રવાહી; માતું દૂધ;
કિ. પ્ર. ધાવણ સુકાવણ-ઠોડાવણું.

ધાવણી, સ્ત્રી. બાળકને મોંમાં ધાલીને સુસ-
વાની લાકડાની વાગે નહિ એવી લાંબી
ગોળ કકડી; સુસણિયું; સુસણી.

ધાવણું, વિ. ધાવણું હોય તેવું; ધાવણ ઉપર
રહેનાર. (નાનું બાળક) (૨) ધાવણથી
પોષણ પામે એટલી ઉંમરનું. (૩) નાનું
ને ધાવણું તે;

ધાવન, ન. [સં. ધાવ] ધાવું તે, ઠોડું
તે; ઠોડ; બેષ.

ધાવરી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ.

ધાવર, ન. લોહો વિકારને બીધે મોં અને હાથ
વગેરે અવયવનું સુજ આવવું તે; સહેજ
ખજજ આવી આમડી સુજવી તે. (૨)
ધાઓ ધાઓ ! એવી જૂમને બદલે વગા-
ડવાનું રજવિયું તે; ધ્રારાઈ.

ધાવણું, કિ. સ. [સં. ધે] બાળકે માની
જાતીનું દૂધ સુસવું; જાતી-સ્તનમાંનું
દૂધ પીવું,

ધાવિત, વિ. [સં.] દોડવું; ભાગવું; નાંદવું.
ધાવું, કિ. અ. [સં. ધાવ] દોડવું; મદદ
જવું; નાસવું; ધોડવું; એકમ દોડી જવું.

(૨) ધ્યાન ધરવું; ભજવું. (૩) થવું; ઉઠીને દુર્ભતિ ધાઇ, સુઓ વિસરી ગયો નિજ-આઈ. ૩૦ પ્રાં ધાવે તે પાવે= કરે તે ચરે. કહે. ધાન મળે પણ પૈસો મળે નહિ=કરીને મહેનત કરે તો પેટ ભરાય કંઈ ધનવાન થવાય. નહિ (૪) વિં સ-રવું; સમાન.

ધાસકો, પું એકમ બીક સાગવી તે, બપ અથવા શોકનો સખન આધાન તે, કાળ;

ધીચરવેટા; યોડવું તે—કારકો.

ધાસતી, લું ધાસતી.

ધાસતી, સીં બીક; ભા; ડર; દહેસત. (૨) ફિકર; ચિંતા; કાળજી. કિં પ્રાં ધાસતી સાગવી=ધીવું; ડરવું. ધાસતીપડવી= ચિંતા થવી.

ધાંખ, સીં કંખના.

ધાંખડી, સીં કંખના. ઉં સખી ! મોઢન મળવાની એક, અંતર આરે ધાંખડી, ભેષ ભેષ છવણી વટ, ખોષ મેં તોં આંખડી. જમાનંદ.

ધાંખના, સીં કંખના; કંખના. [૨] ધ્યાન; કાળજી.

ધાંખવું, કિં સં કંખવું. (૩) ધારી ધારીને ભેવું; નિહાળવું. ઉં જશોસ થઈ મનમાં નિહાળી, નેતી દરિયું વડન ધાંખા ધાંખી કારકો.

ધાંખો, પું કાળજી, ચિંતા. [૨] ચક; વહેમ. ઉં ધર દહાડાનો ધાંખે ધાંખે ધાંખે. નિરાતભક્ત.

ધાંખવું, નં ગારજાના ચોક્કાની વચલાં સા-કડાં તે, યુસો. (૨) ને પાતળા છા-અણિપાપર ગારવું હંપાડવાસ'થાય છે તે. ક્રાંતવું.

ધાંખો, પું ઘટા; તથા; નાનો ચેરિ. (૨) રખ; રેસો; સહેજ અંસ માત તે=મળ શ્યાં ચોટીનો ધાંખા જણાય છે

ધાંખલ, સીં [હે દંદુલિય] ગજબ; તો-શન. કિં પ્રાં ધાંખલ કરવી=ગજબ કરવી; તોશન કરવું (૨) ઉનાવજે અને જલ

કામકાજ કરે છે એમ બતાવવું તે, ઉતા-વળ કરવી; માગરા થઈ જવાય એમ કરવું. ગજબકાટ; ધમાપ. ધિગામરની.

ધાંધલિયું, વિં મહારાટ અને ઉનાવળથી કા-ધવું ધ્યાન ખેંચાય એમ મમાલ કરી મૂક-નાર; તોફાની, ગજબકાટ.

ધિક, અં [સ.] ૧૮; ઘુઝ. ઘુઝકાર અ-થે વપરાવ છે સાજમ; શરમ, ધિરૂ હોતે અવતાર.

ધિકાવવું, કિં સં ખૂન સગમાવવું; ભડ-ભાટ બળે એમ કરવું.

ધિકાર, પું [સ.] ઘુઝકાર; ૧૮કાર, તિ-રકાર.

ધિકારવું, કિં સં ધિકાર કરવો; ઘુઝકા-રવું; ઘુઝકાલવું ગણવું; તિરકાર કરવો.

ધિલોળો, પું કુધવાયેતો; અરેજો; છુઝો; છા.

ધિળાવવું, કિં સં ધીમ એવો અવાજ થાય એમ મારવું; પીટવું; ધબધમ મારવું; કુંવું.

ધિમાશ, સીં ધીમાવણ, મંદતા; સિધિ-સતા, ઈંડાલ.

ધિંગડમલ, વિં ધિયું અને મય નેવું; થાકે કંટાળે નહિ અને માર કે મહેનત સહન કરે એવું; કંટ થાકી કે કંટાળી જાય નહિ એવું; ખડનલ. (૨) પું ટોડમલનો ભાષ.

ધિંગાલું, સીં ધિંગાવણું. પહે કુમાર દેવરી તે, મટતા; ચીવટપણું. કંટ ફોટે તો નહિ એવું; બધારજ-વગાટ તે. (૨) ધિંગાલું કંટુ તે; મસ્તીતોશન; ઉદમાત

ધિંગાલું, નં ધમચક કરી મટી તે; કુરા-કુદ, વગમાગી, મસ્તી, તોશન; મારા-મર કરતાં ચીંપાટ ને મનકાશ બહુ થાય એવી ગજબ. (૨) કનિયો, સદાઈ. (૨) ખૂન જીલ આલી રહેવું તે. કિં પ્રાં ધિંગાલું કરવું=કુમાર; ને ટોડાઈ કરી ખૂન મંદગા મવારવી તે; વગમાગી કરવી.

ધિ'યુ, [વિં ભાગ વણાટ અથવા જંગરણું;
કાટે વટે કે ફસાઈ ભય નહિ એવું સ્ત્રી.
વટ; ધીકણું; મજબુત.:-જાડપોતું ને વળી
ધિ'યુ. (૨) સહન કરે-જટ નરમ પડી ભય
નહિ એવું; ખડનહ, મજબુત-ખાંધાતું.
ધી, સ્ત્રી [સં] શુદ્ધિ; અક્રમ; મતિ. ઉં
આપેલી સદસદીએ, એની આપણુ ચા-
લીએ; ત્યાં પાપાપાપ છે કાને, જ્યાં એનો
એજ છે બધે.

ધીક, જુઠું ઢીક.

ધીકડી, સ્ત્રી સહેજસાજ ધીકણું હોય એવું
જે તે; ઝીણો તાવ; તાવની થોડી ગરમી
હોવી તે; ખરાગળ.:-તાવ ગયો છે તો-
પણુ રાતે ધીકડી ભરાય છે. તાવની કંઈક
ગરમી રહે—તે ધીકડી.

ધીકડું, નં તાવની સહેજ ગરમી તે.

ધીકધીકણું, વિં ખૂબ ગરમીના ભેસવાણું;
ભડભડાટ બળવું; ગરમાંગરમ; ધમધમ થઈ
હોય એવું.:-માથે ધીકધીકટી ચમડી લ-
દને બળિયા કાકાની બોળગો કરી તોય
ના વળ્યું.

ધીકણું, કિં અં ભડભડાટ બળવું; ખૂબ
ગરમી હોવી; ભેસમાં સળગી રહેવું; ગર-
મીની આંધળી ધમધમ થઈ રહેવું. ઉં
દેવામાં હો:ણી ધીક. (૨) જોર-જોસમાં
ચાલવું; પૂર્ણ આગાદી-બહતીમાં હોવું;
ખરેખરા લાભમાં બહુ સારી રીતે પુષ્કળ
વેપાર-કામ ચાલવું.:-હાલ એની પેટીના
વેપાર ધીક છે; ધીકતો વેપાર તે.

ધીજ, સ્ત્રી માણસ અપરાધી કે નિરપરાધી
જે ને બચવાની એક રીત; અધરી પ્ર-
તિજ્ઞા; દિવ્ય. જેને માથે આરોપ હોય
તેની પાસે કડકડતા વેલપાંથી વિંડી કલા;
વધી, ધમધમતો લોભાનો જોભો તેના હાથ
માં લેવગવવો, ચણા ચવરાવવા અને
તેમ કરવા છતાં જો નમારે તે દાઢે નહિ
અરવા તેને કશું ચાપ નહિ ત્યારે લોભ-
પરાધી ગણાય. અસહ આવી પર્વજનતની
ધીજ-દિવ્ય પરીક્ષા થતી. દુષ્ટા, અસિ,

ભજ; વિષ, અને કોષ, અધરા સોગન
લેવરાવવા તે.

ધીટ, નં સંકટ; દુ:ખ માનાપમાન વગેરે
ખમી શકે એવું; છાતીવાળું; સહનશીલ.
(૨) જેને કાષ્ઠની શેઠ કે ચરમ પડે નહિ
એવું; હિંમતવાન; ડર કે ચરમાપ નહિ
એવું; ગહાદુર.

ધીખ, અં ધન અથવા ધીમ એવો જોઈથી
વસ્તુ ઉપરના આધાતનો અવાજ, એકદમ
તૂટી પડતાં ચયેલો અવાજ.:-ધીમ લઇને
નીચે પડ્યો.

ધીખકારો, પું ધીખ એવો અવાજ ચલો તે;
ધમકારો.

ધીખકો, પું સુકો; ગડો.

ધીખણું, કિં સં ધન કે ધીમ એવો અ-
વાજ ચાપ તેમ મારવું; કૂટણું અથવા
પગડણું-આધાત કરવો તે; સુકીથી મા-
રવું; ટીપવું; ધણું.

ધીખાધીખ, અં ઉપરાઉપરી ધીમધીમ થવું
તે; એક ઉપર એક ઉપરાઉપરી સુકીઓ-
મહા મારવા તે.:-જે મથુજલે ચેરને
ધીખાધીખ મારવાજ માંડ્યો ત્યાં શું કરે ?

ધીમર, પું [સં. ઘીમર] માછી; માછલાં
પકડનારો; ટીમર.

ધીમંત, વિં [સં.] શુદ્ધિમાન; અક્ષમંત.
ધીયું, વિં જામજરવે, ચાલવે, બોલાવે વગેરે
ક્રિયાઓમાં ધીક; મંત તે; વાર લગાડે
એવું. (૨) ચોત સ્વભાવવું; કંકુ; કાકું;
હળવું. (૩) અચંચગ; નહિ ઉતાવળિયું;
જડ; ચેતન-રચ્છિતિ રહિત.

ધીઝીઝી, અં હળવે હળવે; આરતે અ.રતે;
રાહિયતે; ઉતાવળે નહિ એમ.

ધીર, સ્ત્રી ધીરજ; ધૈર્વ. (૨) વિં ધીરજ-
વાન; ચમરાય નહિ એવું; સહન કરી રહે
એવું; સ્થિરચરિત્તું; કરણ.:-રજધીર.
(૩) સ્ત્રી ધીરવું તે, ભરાણો; સાખ;
પતીજ.:-વેપારોએમાંથી એની ધીર ઉતરી
ગઇ. (૪) વિલાસ અને બ્યાજ ઉપર
આપણું-લેણદેણ ચલાવવું તે; ધીરવું
તે.:-ધીરધાર.

ધીરગંડુ; વિ. નેતાવગરનું; આમતેમ ગમે
ત્યાં દળા જાય એવું; અનિશ્ચિત પ્રવૃત્તિનું.

(૨) ધરકું; બીર; દીવગંડુ.

ધીરજ, ઓ. ધીર; કરેલવૃત્તિ; આકાંક્ષાપણું
નહિ પશ્ય સમુદી; દિશ્મત. કિં ૩૦

ધીરજ રાખવીઽધીરધરવી. ધીરજ પકડવી
વગેરે.

ધીરતી, ઓ. ધૈર્ય; ધીરજ; મન સ્થિર રા-
ખવાપણું; શાંતતા; સમુદી. (૨) ધીરાપણું;
હઠાપણ.

ધીરધાર, ઓ. આપ ક્ષેત્રો વહેવાર તે, લેવડ
દેવડ. કિં ૩૦ ધીરધાર કરવી=બ્યાજ
વટંતરનો ધધો કરવો; લોહને બ્યાજે
નાથાં આપવાનો ધધો કરવો તે.

ધીરપ, ઓ. જાણે અથવા ઉછીનું નાણું
ધીરવું તે. ધીર; સાખ; ખતીજ.

ધીરવું, કિં સં. પાછું આવવાને વિશ્વાસે
બ્યાજે અથવા ઉછીનું નાણું આપવું; ધી-
રધાર કરવી (૨) વિશ્વાસપર મૂકવું; સોં-
પવું, વિશ્વાસે રહેવું.:-હું તો એને જરાએ
ધીર નહિ.

ધીરા, ઓ. ધીર સ્વભાવની ઓ, કરેલ-પ્રોહ
ઓ: ધીરાનાવિષા, કવિતા સાહિત્યમાં
એનાં લક્ષણ તે જોઈ વગેરે હોય છે.

ધીર, વિ. નહિ ઉતાવળ; શાંત સ્વભાવનું;
ધીમું. (૨) ટાહું; હળવું; હંકું. (૩) ધીર
સ્વભાવનું હોય તેવું. કદે. ધીરા સો

જંબીર=ધીર તેજ હઠાધું-સારું.
ધીરધીરે, અ. હળવે હળવે, ધીમે ધીમે, આસ્તે.

ધીરો, પું. ટો, ચાંબનો.

ધીરોદાત્તા, પું. [સં.] સાહિત્ય કાવ્ય પ્રમાણે
મુલક્ષણ ધીરા સ્વભાવનો નાવક તે.

ધીવર, પું. [સં.] માછી; દીવર.

ધીરા, પું. [સં.] અધિપ, શુદ્ધિમાં સૌથી
અધિકારી તે.

ધીરગંડુ, કિં અ. [સં. છુ.] ટાહ, રામ, અને
કોઈકાની અસર અથવા ધાર્મિકીથી શરી-
રનું દાસ્યું તે; યરયરવું; કંપવું; આમ
તેમ અંગે વગેરેનું દોષાવમાન થવું તે.

(૨) બીવું; બપ લાગવો; યરયરી નવું;
ડગવું; આમ તેમ કે ઉપર તળે થવું; ડગ-
મમવું, ધૂળવું, મુગવું; યરકવું.

ધીગરી, ઓ. શરીરનું કંપી-હાથી ઉડવું તે;
એકાએક ધુજવું તે, કંપારી; યરેરી; દર-
ઝટ; શરીરપર ટાહ રેળ, કોષ કે બપને લીધે
જે યરઝટ થઈ આવવો તે:-નહાયો કે
તરત ધીગરી આવી. (૨) ધૂણા; ઘોતળી;
ભારે અણુમમાની અસરનો કંપ-અભાવ તે.

ધીગરો, પું. કંપારો; યરઝટ, (૨) બપ; ત્રાસ.
ધીગવડું, કિં સં. ધીરે તેમ કરવું; કંપા-
વવું; હલાવવું. (૨) ગભરાવવું, યરયરા-
વવું; ધાટા ઘડીને, બીવરાવવું; ધમધમાવવું.

ધીણવું, કિં અ. આવેલથી માથું અને શ-
રીર હલાવવું; જોરથી માથાને નીચે ટુચે
અને બાજુબાજુએ ધુમાવવું; ધુજવું ને
મસ્તક હલાવવું. ફેવી ને જુલ વગેરે અ-
ગમાં આળાંકિ એમ જણી-માનીને ધુજવું
ને માથું ધુમાવવું તે. ૨૦ પ્ર. હા-ના
કરવું, ઉં. માથું ધુલે મનકું ઠણું ન કરવું
(૩) ઉરેરાવું.

ધીણવડું, કિં સં. ધુલે એમ કરવું; માથું
અને શરીર હલાવતા મડિં એમ કરવું.
(૨) કાઈ તરબીરથી નાણું હઠાવવું; સમ-
જવવું; અમુક કાર્ય કરવાને ઉરેરવું;
અમુક વિચાર અથવા કાર્ય કરવાને મઠાવવું;
નિશ્ચયથી ડગમગાવવું (૩) ધીગવડું;
હલાવવું.

ધીણી, ઓ. ધુમાડી; લાકડાં વગેરે વસ્તુઓ
જુજતાં તેમાંથી નિકળતી ધુખરી-કાળા ને
કાળી દવા-વર. જ તે. (૨) જાવા વેરાગી
પોનાની બેઠક નજીક જે ધુમાટો અગ્નિ
રાજે છે :- એ અગ્નિનો કુંડ; અગ્નિનો
અગ્નિ. (૩) વેરાગીનું સ્થાન કે જ્યાં તેની
બેઠક નજીક એક ખાકામાં ચાલુ અગ્નિ
ધુધાવા કરતો હોય.

ધીણ, વિ. ઘુઘારાવું; ઘુઘારાવું ગળીને ફેંડી
દીધેલું; તરડાડી નાંખેલું. (૨) અ. ઘડ,
કુચ નહિ એમ; એ યું. ઇ. ઘુઘારાના
અર્થમાં કુતરાં વગેરેને ઘુઘારાતા-માડી

મુકતા બોલાય છે. કિં પ્રં. કુતમે કરવું= કંઈ વિશાદમાં નહિ ગણવું, તુચ્છ ગણીને ઉપેક્ષા કરવી, કાઠી મુકવું.

કુતકારવું, કિં સં. તુચ્છ ગણીને કાઠી મેવવું; અપમાન કરી તુચ્છ વસ્તુની આદર ઉપેક્ષા કરવી; તરછોડી નાખવું; તિરસ્કાર કરવો. કુતવું. કિં સં. યગ કરીને લાઇ લેવું; ઠગવું; ખેંચવું.

કુતારણ, ઓં કુતારી-ઠગણી ઓં. કુતાડ, વિં કુતી લે એવું; કઠાઈ; પટાવી સમગલી કે છેતરીને રસાય સાધી લે એવું કુતારો, કુતારી. ઉં કુતારી કુતવાને આવી રે.

કુતારો, પું કુતીને સ્વાર્થ કાઠી લેનારો; કપટથી-છેતરીને દગી લેનારો; ઠગનારો. ઉં કામચુકારો કુતારો કહી કર મોર રે. જાણ્યા જાણ્યા કુતારાના કંગ.

કુતાવું, કિં અં. કઠાઈ; છેતરાવું; કાંઈ કુતી ગણ હોય એવી કાલતર્માં આવવું.

કુધુ, અં જોરદાર પુઠ્ઠથી અને ઢોલ ઉપર ચેષ્ટા આધાતથી થતો એવો અવાજ; ઢોલ-નગારાનો અવાજ તે. (ર) નં ઢોલ અથવા નકાર. ગાળલાપામાં. :-ને બાંધ કુધુ વાગે છે.

કુન, ઓં લેહ; તાન; લગની; કાંઈ બાળતને કુન બાવ-મોહ થઈ રહેવો તે; મનની એકજ માળત તરફની જે અતિશયતા તે. (ર) નિમગ્નતા; સારી જોડી-લાલની કે ગેરલાલની પણ એકસરખી, તે કરવાની આદર લાગણી તે; રહ. (ઘ) મનના તરંગનો જોસ; તરંગી બાવના. કિં પ્રં. કુન આવવી કુન ચઢવી. તરંગી-કુદો.

કુન, ઓં [સં] માનધારા; ચાલુગાન, રાગની પરંપરા. વેદની કુન કુન-ચાલિ પરંપરા.

કુની, ઓં નદી; સરિતા ઉં કુની કરે અપજ્ય વોમરાશિને (ર) કુન; ચલિ.

કુન્ય, ઓં કુન.

કુપકું, નં કુપેશ

કુપકું, કિં સં. કુપ દેવો, કુમાડો કરવો.

કુપિયું, નં કુપ કરવાનું પત્ર; નિરંજન; નાની રમડી જેવું લકને ફરાય એવું કુપ કરવાનું વાસણ તે.

કુપેશ, ૧૦ દેવતાક સ્તરપતિની ધુમાડી દષ્ટ તૈવાર કરેલું જોએને-માથે ધાલવાનું-વાળમાં નાખવાનું તેન ને; સુગંધી તેડ; કુપથી સુવાસિત કરેલું તેન. ઉં વનમાં નહિ મળે તેન કુપેશ ક. ક. કા.

કુપેશિયું, નં કુપેશ રાખવાનું નાનું ક્યોણું-ખાની.

કુપેશિયો, પું કુપેશ મનાવનારો. (ર) કુપેશ વેચનારો. (ઘ) વિં કુપેશના કામનો. :- કુપેશિયો વાનો માથો.

કુમ, ખૂન; પુષ્કળ; અદગક; ખેસુમાર. (ર) અં સારી પેઠે; કડપ ન જોસમાં. તે કુમ ગાંભે પીએ છે.

કુમરામ, ઓં કડપ ને જોસમરી દિલ-ચાલ તે. (ર) લલોચા; કાઠ. (ધાર્મકુમ)

કુમર, નં કુમસ (કુમસ) કાકગચાગી કુધળી હવા તે.

કુમસ, પું રાતે અને પરાડીએ ગરમ હવા પાણીરૂપ થઈ આડી છાટે વરસે છે તે; વાતાવરણપાની વચગાળું ઠંડકને લીધે પાણીને રૂપે ફેરવાઈ જવું તે, આજમા આજ પાણીના કણો-પરમાણુઓની વાતાવરણનું અપારસ્થક થઈ કુનળ થવું તે, એસ, કંગ; કાર. :-ફરિયા કિનારે પહેલી રાતે અને પરાડીએ ખૂન કુમસ વરસે-પડે છે.

કુમાડિયું, નં ચુનાની અથવા મટીની ધુમાડી જવાને રાખેલી જાગા, ચિંતમાનું પેલાણ અથવા જુગળું તે, ધુમાડી જવાનો જે મારન તે; ગીમનો

કુમાડી, ઓં કુણી, જગતામાર્થી નીકળતી કાગા ને દગરી હાલ તે રં પ્રં કુમાડીના બાચકાખાની જોટો પ્રયત્ન તે; કાંઈ. ઉં કુમાડીના બાચકા બરતા રું રંધાલ કે અર્ધાંત ધુમાડીમાં મુકીએ મરીએ તેથી કંઈ કાચમાં આવે નહિ

ધુમાડો, પું. બગતી વસ્તુમાંથી નીકળતી
ઢાળા ને ઢળરી હોવાથી ઉચે જતી ને
હવા તે; ધુણી; ધુમાડી તે; ખૂન ધુણી તે.
(૨) ફળરળાદિની વિકારી હવા અથવા
અત્યંત રળોટીથી મલિન થયેલી ને હવા
તે; રૂં. પ્રં. ધુમાડાના બાવક=બર્ચ
મપત; ફાંફા. ઉં નેવા. ધુમાડાના બા-
ચકા, તેવો સકળ સંસાર. કિં. પ્રં.
ધુમાડો ઢાઢી નાંખવો=ખંખેરવું; ધમધાવી.
ને નરમ પાડી નાંખવું; મારવું; આપઠવું;
ધૂળ ઢાઢી નાંખવી; ખંખડાવી નાંખવું.
કહેવું નવા ધરમાં ધુમાડો=સ્વસ્થ સારે
ઢેઠાણે તેને મનિન કરે એવું ને કામ
કરવું તે; સારે ઢેઠાણે નાકારી વસ્તુની
યોજના તે.

ધુમાણું, વિં. ધુધવાણું; ધુમાડો કાઢવું; ધુણી-
વાણું-ભડભડાટ બળવું નહિ. એવું. (૨)
(શું)ગળાણું; રીસથી-અણુમમતી બામતથી
નાખુસ હોવા એવું; કઠણવું. (૩) ચીટિયું.
ધુમાણું, કિં. અં. અમિનું-લાકડા વગેરેનું
ભડભડાટ નહિ બળતાં ધુમાડાવાણું હોવું;
ધુણીવાણું હોવું; ધુધવાણું. (૨); ધુણી-
વાણું થવું; ધુણીને ભરાઇ જવું; ધુણીનું
ધુમાવું.

ધુમાર, પું. ગામનમાં આવતો એક તાલ;
ધમાર.

ધુમો, પું. ધુમાડો. (૨) સરકારી જમીનનું
મહેસુલ.

ધુર, નં. ધુસરું; ધુરા; જુસરું.
ધુરપત, ઓં. ધરપત; તમિ; સતોષ.
ધુરધર, વિં. (સં.) ધુસરું ધરનાર; ધોરી;
આગેવાન; અગ્રેસર; મુખી; આગવો. (૨)
ગોટું; જબ્બ, જમઢાવાણું. (૩) ઉત્તમ;
મેઢ; સર્વોપરી.

ધુરાળ, નં. ધુસરું.
ધુરાળમુસળ, નં. વરને પાંખવાનાં વનરજાં.
ધુસરું; મુસળ; તાક વગેરે. ઉં. ધુસળ-
મુસળ તાક રવેયો લાખાં, વિવેક કરીને
તેને કિપ અલખાં. ચિરધર.

ધુસકો, પું. એકાએક ભેરથી રડવું તે; ભેંકડો
નું મૂકવો તે.

ધુસકો, પું. ધુસકો.

ધુધવાટ, પું. ધુધવાણું તે; ભડભડાટ નવા-
ળાએ નહિ બળતાં ધુણી થઇ થઇને અગિનું
ઝાંખું બળવું-ધુમાવું તે. ધુમાડો થવા
કરવો તે; (૨) માણસનું મનમાં ને મનમાં
અણુમમતી બાબત માટે રીસે રકા કરવું
તે; રીસ; બળાપો; કમનપણું.

ધુધવાણું, કિં. અં. દેવતાનું ધુણી થઇ થઇને
બળવું; ગોઠણ; જવાળાએ નહિ બળવું
થઇ ધુણી કાઢવા કરવી; ધુમાડો થવો
ધુધવાણું, કિં. અં. ધુણીથી ઝાંખું થવું;
રળથી મલિન થયેલા વાતાવરણથી; પ્રમા-
ણનું મંદ પડવું; સૂઈ અથવા તડકાનું
ઝાંખું થવું, અધરાણું; ઝાંખા થવું.

ધુધણું, વિં. ધુણીવાણું થયેલું હોય એવું;
અસ્વસ્થ; તેજકાર નહિ એવું; ઝાંખું;
દેખાય ન દેખાય એવું; અધરાણું; અ-
સ્પષ્ટ; અસ્કુદ; નિરતેજ.

ધુધી, વિં. ખૂન કામમાં રાકાયેલું રહેલું
હોય એવું; ધાંધિલિયું.

ધુવર, જું. ધુમર.

ધુવાંધુવાં, વિં. ગદગદ થઇ જવું તે; અતિ
ઉતાવળા-આવર થઇ જવું તે; માભરું;
ઉતાવળ તે માભરા પડી જવું તે. ક્યારેને
અચુક કાર્ય કરી એવી ને તામાવેલી
લાગી રહેલી તે.

ધુવો, પું. ધુમાડો; ધમ; ધુણી. (૨) કાક
કામથી ધુણીને રૂપે નીકળતી ઢગણું કરીને
થવું પ્રવાહી. ધુણીનું પ્રવાહી-સત્ત, સુઓ.

ધુદમ, ઓં. હવામાં સજ્જસજ્જાટ-ખવાજની
રમઝટ થઇ રહેલી તે; માણુ, અવાજને
લીધે હવામાં ને ધમધમાટ થઈ રહે છે
તે. ઉં. પડે ૩ નકારાની ધુસ, મમર
તાડી જાનને રે. (૨) આકળની અત્યંત
ઝીણી રરરર

ધુમરી, ઓં. ધુર; જુસરું હળને ગાડી વ-
ગેરેને નેકાતા બળદાઅને થોડા વગેરેની.

ખાંધ ઉપર ને આકું. લાકડું, મુકવામાં આવે છે તે; ધુસર.

ધુસર, નં. ૬૭ અને ગાડી વગેરે જેવાવા માટે તેનું ને આકું લાકડું બગદારી ખાંધ ઉપર મુકાય છે, તે; ધુસરી; ભુસરી; ધુર; જનાથી વદન અદર ધરામ અને જેવાય તે.

ધુસો, ધું. ઉતના મન ધણાટનું ઓઠાનું કપડું; ઉતની જાડી પિણાડી; ઠાંગળા.

ધૂખળો, નં. ધૂળઠાટ; ધૂળદું; ધૂળકેટ. (૨) વિં. ધૂળ ઠડવાથી ઝાંખું લાગતું, ધૂધળું થયેલું હોય એવું.

ધૂત, વિં. [સં.] વિંઝાયેલું; હલાવાયેલું. (૨) તરછાડેલું.

ધૂન, ઓ. અવાજની પરંપરાનો ને ધોર તે. (૨) ધર, ગાડાગળ. (૩) ધર્ત; લેક. :-એને ને કંઈ કંઈવાની ધૂન મંદી તે કરવાનો; મનનાં જુરસાદાર તરંગ.

ધૂપ, ધું. [સં.] વનસ્પતિ વગેરે દેવતામાં નાખતાં ને સુગંધીદારો ધુમાડો નીકળે છે તે; સુગંધીદાર ધુણી ને દ્રવ્ય તે (૨) તથા; તાપ. કિં. પ્રં. ધૂપ કરવો-રવો=જેમાંથી સુગંધીદાર ધુણી નીકળે એવી વસ્તુને દેવતામાં નાખી બાળવી; સુગંધીદાર ધુણી આપવી.

ધૂપછતરી, ઓ. તાપ નિવારવાને ઓઠવાની છત્રી તે.

ધૂપદાન, નં. ધુપિયું; ધૂપ કરવાનું પાન; ધૂપ-ધારણ.

ધૂપધારણ, નં. ધૂપદાન; ધુપિયું.

ધૂપસળી, ઓ. બળતાં સુગંધી આપે એવી દ્રવ્યો નાખીને બનાવેલી ધૂપ કરવાની સળા તે, અરુદ્રમતી.

ધૂમ, અં. ધવ એવો અવાજ થાય તેમ; ધીબ.

ધૂમ, ઓ. ધુણી; ધુમાડો. (૨) વિં. ધૂળ; ધુળગ; પારવિનાતું. :-ધૂમ શમ આવે છે. ધૂમમાર્ગ=ઉપાસનાનો માર્ગ.

ધૂમકેટ, ધું. [સં.] ધૂંકડિયો તારો; ધુમાડી ને ધુમાડાના ઝોળા ને ધૂમકેટિયો. આકે-શમાં આગ પલા કેટિયો છે. તે બંધ.

ઝોળ કક્ષાએ આકાશમાં ફરે છે અને જ્યારે સૂર્યની પાસે આવે છે ત્યારે તેમની મુછડી ઝોડી દેખાય છે. એ પુંડડી શું છે? તે અશમર નક્કી થયું નથી પણ જુદા જુદા વિદ્વાનોના જુદા જુદા મત છે. ધૂમકેટિયો દેખાવ આશુભકારક ગણાય છે.

ધૂમ, ધું. [સં.] ધુમાડો; 'ધુણી' (૨) કાળો રતાશ પડતો રંગ; લાલ રંગ તે. (૩)

સિંહારસ (૪) જ્યોતિષ્ય પ્રમાણે એક યોગ, ધૂમધીમ, નં. [સં.] ધુમાડાનું પાન કરવું તે.

ફેલકાક જોગીયો કંઈ માથે ઝાંડે લટકી નીચે ધુણી સંગ્રામી તેની ધુમાડીનું પાન કરે છે. (૨) તમાકું-ગોળ-ખીડી વગેરે પીવાં તે.

ધૂમ્લોચન, વિં. ધુમાડીથી-ગાળ વગેરે ફરી વસ્તુના પાનથી જેની આખોં લોલ યષ આવેલી હોય તે; લાલ આંખવાળું. (૨) કશુર; હોશો.

ધૂર્ત, વિં. [સં.] આકુંબવળું સુમળવી ચોતાનું કાર્ય સાધનાર; હુઝ્યો; હંગ; ધૂત-વાતું શમ કરનાર. (૨) શબ્દેલ; અપુર; સપકાય નહિ એવો; કામેત

ધૂર્તતા, ઓ. હાલ, હુઝ્યો; ધૂર્તપણું; કપટ ધૂર્તપણું; નં. ધૂર્તતા.

ધૂર્તવિધો, ઓ. ધૂર્તાની કળા-આવડ તે.

ધૂસર, વિં. ધૂપળ; ધુમાડી અથવા રંગ કે વ-રણીયો માંખું (૨) તપેળીરિવાં; અંદામો.

ધૂળ, ઓ. [સં. ધૂંલિ] રસ્તામાંનો મટ્ટોડી તરંગો વગેરેનો છુટો; જેલું; રેત. કિં. પ્રં. ધૂળ ઉડવી=ઉડવું થઈ જતું; ગાઉ વસ્તું ઉભી નહિ હોવી ક્યો રંગમહેશ હતો ત્યાં આજ ધૂળ છેડે છે; ધૂળ ઉડાડવી=ગાંઠ તોડાંનું મચાવવું; નકાચુ બોલવું. ધૂળ કરવું=ખરાન કરી નાખવું; બગાડી દેવું. ધૂળ ખાલી=જાણે મારવી; અમરતું પેટ વારવું. ધૂળ ધાલવી=ફેલત થવું; કમિયો ફરવો ધૂળ ચાટવી=કારી જવું; પંચાંગ ચક્રનું. ધૂળ જવું=અર્થ જવું. ધૂળ નાખવી=અર્થ-જવું કરવું; ઉપેક્ષા કરવી. ધણું કરવું, રીટવું; બંવારવું.

ધુળ પડવી=વિકાર દોવો; વ્યર્થજનું; ફટ-
પડવી; ઘરમ ભરેલું હેતું.-ધુળ પડી એ
જીવનરમાં. ધુળ ફાટીની=જામ મરાવતી;
દરાવવું; દરાવીને પાવમ'લ કરી નાખવું
ધુળ ફાટી=દારી જવું; ત્રાસ ત્રાસ થવું;
જામ મારીને જેમ કહે તેમ કરવું. ટેક
છેડી દેવો. ધુળ મળવું=મગડી જવું;
ધાર્ય હોય તેમ ન થવું. ધુળગળી=દારવું;
ઉપેક્ષા કરવી. ધુળ કાઢી નાખવી=ખૂન
કપોત દેવો; ઝાટકી નાખવું. ૩૦ પ્ર૦
આડીવાટની ધુળ=કંઈ નહિ; રાખ. ધુળને
પાડે=નહીવી કિમ્મત, પાણીને મૂરે. ધુળ-
ગળની વાન=માલ વગરની બાવન; સર્વજ
સહેજમાં; જેનો કંઈ અર્થ નહિ એવી
બાબત તે. દેશ બાગીને ધૂળ=જેમાં કંઈ
લાભ ન હોય એવું કામ-નકામી મહેનત
લેવી તે; પાણી કહોળાજા જેવું તે ધૂળનો
એ ખપ પડે=માધારજીમાં સાધારણ ગીજ
પણ વખતે કામ લાગે. કશાની માટે ઉપેક્ષા
કરવી નહિ. આખમાં ધુળ નાખવી=ઠેગરવું;
જાહેરમાં છેતરવું; પ્રહારી રીતે કાઢી જવું.
કહે. છેતર ધુળ ધૂળ=કંઈ નવું નહિ
એવું સાર વગરનું કામ કરવું તે. પાણી
વસોવવા જેવું કામ તે

ધૂળકટ, પું ખૂન, ધૂળ ઉડીને વાતાવરણ બ-
રાર્થ જવું તે; કારણ.

ધૂળકટ, પું ધૂળકટ; કારણ; વાવાઝોડું

ધૂળધમાસ, અ. કંઈ નહિ; માલવગરની વાત તે.

ધૂળધાણી, ઓ ખરામી; તુકસાન; જરનાદ.

(૨) ખરામ થવું તે; વેરાઈ વિખરાઈ
નકામ જવું તે ખમડી જવું તે.-એણે
જણું ધૂળધાણી કરી નાખ્યું. કિં ૩૦
ધૂળધાણી કરવું=મગડી નાખવું.

ધૂળધોણું, વિ. ખજારની અને સોનીના કાટ
આગળની ધૂળ ઝાટકી તથા ધોળને સો-
નાની રજ શોધનાર. ના. ધૂળધોણો.

ધૂળીપડવો, પું ધૂળપડવો; ઢોળી પછીનો
દહડો, કામજી વદિ એકમ તે.

ધૂળેટી, ઓ ધૂળીપડવો; કામજી વદિ એક-
મનો દિવસ તે

ધૂતરાધૂ, પું ફૂંચોધનાદિ સો કારવ બાઈ
ઓના પિના ને પાંડવોના કાકા. એ આ-
મળા દતા. કૌરવ પાંડવ વચ્ચે થયેલા
મહાભારતના યુદ્ધ વખતે તેઓ જીવતા
દતા. સંજય નામનો ઘાટ કુરુક્ષેત્રમાં ગ-
નની બધી બાબત રાતે તેમનો કહેતો હતો.

ધૂતિ, ઓ [સં.] ધીરજ; ધૈર્ય. (૨) સં-
તોષ; તમિ. (૩) દમ, જોર.

ધૂટ, વિ. [સં.] ખાખ; ઘરમાય નહિ એવું
ચોખ્ખું ચોખ્ખું કંઈ કે એવું; કિમ્મત-
વાળું; બહાદુર; નિહર; પરિણામનો વિચાર
કર્તા વગર ગમે તેને ગમે તેવું કહેણ કહે
એવું. (૨) નિર્ભજ; ઉં વળીએ ધૂટ્યે
ધીર, માગ્ય ન માગવાતણું.

ધેડ, પું અરપર્થ જાતનો પુરુષ, ઢોડો. (૨)
એક હસણીવર્ણ-ગતિ નકાર-ફુટત મા
જીસ તે.

ધેડુજીરી, ઓ અશુદ્ધ-અશ્વરમારી યજ્ઞરાતી
તે, જેમાં યજ્ઞરાતી અને હિંદી ઉર્દુ અને
અંગ્રેજ વગેરે સાધાઓના ચંદ્ર સંમિશ્ર
થયેલા હોય એવી યજ્ઞરાતી બોધી તે.

ધેડકંજેતી, ઓ દેડ જેમ સહેજ સહેજમાં
લડે અને વળી પાછા એકા યાપ અર્થાત
લડાનો ટેકનો જરાએ રાખે નહિ અને
જાલી લવાડા કરે તેમ અમસ્તી ફળેતી
કરવી તે, ટેક વગરની લડાઈ તે.

ધેડિયું, વિ. દેડાઉ (૨) દેડ સરખું, નીચ

ધેડો, પું દેડ; દેડિયો હસણી અરપર્થ વજીનો
માણસ.

ધેજી, ઓ પહેલીજ વારની ગર્ભવતી ને ઘણું
મારેલી હોય એવી ઓ, અપરણિયાત,
ધન (ધન્ય ઉપરથી)

ધેન, ઓ ગાય ૩૦ પ્ર૦ કોની ધેન વિષાધ
કે-કોની કિમ્મત છે ?

ધેણ, ઓ [સં.] ગાય.

ધેરવાણું, કિં ધોડાને પાણી ચઢવું

ધેગું, વિ. ધિયું, મજાનું

ધેઈ, ન. [સં.] ધીરજ, સજીરી, કિમ્મત;
ધૂતિ

ધોવત, પુ. [સં.] માધનશાસ્ત્ર પ્રમાણે એક
સૂર. માત સ્વરમાનો 'છટો રનર.
ધો, પુ. ૦ કપડું જેટલી વાર ધોવાય તેટલી
વારમાંનું દર-એક ધોવાયું તે; એક એક
વારનું ધોવાયું તે ધો. :-આ લુગ-
ગને નષ્ટ ધો થયા એટલામાં તે તદ્દન
હાદી ગયું. (૨) ધોડયું તે; ટોડ; દોડવાનો
તોર.
ધોઈલો, પુ. ૦ જેમ ધોતા હોય તેમ 'માર
મારવો તે. (૨) અડધો લાડ; અડધાણું.
ધોકડું, ન. ૦ ફની મોટી ગામડી. (૨) ધોયકણું.
(૩) રેહ; કાપા.
ધોકરણું, ન. ૦ ધોવાનો જાડો હાંડીકો; ધોય-
કણું; પાથો.
ધોકલો, પુ. ૦ ધકો; હડમેલો.
ધોકારાખંધ, અ. ૦ ઝડપ અને જોસથી; અપા-
ટાખંધ; ઉતાવળ.
ધોકરો, અ. ૦ ધોક્કાખંધ; ઉતાવળ, તરથી.
ધોકાવણું, કિ. ૦ સ. ૦ ધકો મારીને આગળ
વધારણું; ઉતાવળે ચલાવણું; જલદી કરવું.
ધોકો, પુ. ૦ જાડી અને ટુંકી લાકડી; સોડી;
લઠ. (૨) ધકો લાગવો તે; ગડો, માર;
આધાત. (૩) નુકસાન; ટોટો; હરમત;
આપદા; અડચણ. :-ફના વેપારમાં એને
ધોકો લાગ્યો
ધોખણું, કિ. ૦ અ. ૦ જૂખ્યા તરસ્યા રાહ જો
ખને નકામા બેસી રહેણું; નકામા, બેસીને
ઝોકાં આધા કરવા; ધુરણું; નકામા જોડી
થવું; રાહ જોતા બેસી રહેવું.
ધોખો, પુ. ૦ ધોકો; નુકસાન; ટોટો. (૨) દિ
કર-ચિંતા (૩) જો; દ્રોહ. (૪) જોડું
લગાડવું તે.
ધોડયું, કિ. ૦ અ. ૦ ઉતાવળા દોડયું; નામવું.
ધાવું; મોડવું. ધોડ-દોડ; ધાવન. ધોડાવ-
વું=દોડાવવું. ટોરો ધોડાવ્યાં.
ધોણું, ન. ૦ ધોવાનાં લુગડાં તે. (૨) ધો. (૩)
ધોવાનો કસન-આવક.
ધોત, વિ. ૦ [સં. ધોત] ધોયેણું; સ્વચ્છ.
(૨) ધોણું; ઉજણું.

ધોતપનોત, અ. ૦ રહેદે થઈ જવું તે. (૨)
વિ. ૦ ઉદાર રહેતાં ધોવાઈ જાય એવું;
પનોતા ગણવાને ધોવાઈ જાય એવા સ્વ-
ભાવનું; ઉદાર (૩) કોરડું.
ધોતર, ન. ૦ ધોતિયું; ધોતિયું; પુરુષને કમ્બરે
પહેરવાનું મોટું લાંબું વસ્ત્ર. ઉ. ૦ મારે
ગુરુના ધોતર નથી ધોવા, કુંવર! ચાચો
ધેર માગી મનાવે.
ધોતલી, અ. ૦ ડાકરાને 'પહેરવાનું નાનું
ટુંકું ધોતિયું.
ધોતાળ, વિ. ૦ [સં. ધોત] ઉદાર; સખી;
છુટા લાખનું; ખરયાળ; ઉડાલ.
ધોતાળપણું, ન. ૦ ઉદારતા; ખરયાળપણું;
જાને ધોવાઈ જવાય એવી જે ઉદારતા
અને ખરયાળપણું તે.
ધોતિયું, ન. ૦ ધોવાય અને પહેરાય એવું પુરુ-
ષોને કમ્બરે પહેરવાનું વગર સિવેણું
વસ્ત્ર; ધોતર; ધોતિયું; થોપાડું. ૩. ૦ પ્ર.
ધોતિયાં દીવાં થઈ જવાં=ડરી જવું; અય
લાગવો; યરચરી જવું; ખીવું. કહે. ધો-
તિયામાં આપું જગત નાણું=અંદરમેજે
સા સરખું-આત્ર વહેવાર પુરતી ઉપ-
રની ટાપડીપ હોય; માના ધર બપહાર-
માં સરખાં. ધોતિયું ઉચું કરીએ તો
આપજેજ નાગા, રેખાઈએ=અંતરપટ દૂર
કરવામાં આવતું; ઢાંકણ હોય તેજ સાઈ.
ધોતી, અ. ૦ નાનું ધોતિયું; ધોતની. કહે. ૦
ધોતીધોતી છતના આળા અને દીનાટપકાં
લાખના આળા=ધુગાંલારીની ટાપડીપ પૈસો
હોય ત્યારે થાય અને દીનાટપકાંની ટાપ-
ડીપ તંદુરસ્તી હોય ત્યારે થાય.
ધોતીજોડા, પુ. ૦ રેશમી અથવા કસબી કિ-
નારના ધોતિયાની જોડ તે. સારા સુરેખ
વણાટ અને સુંદર કોરનાં ધોતિયાં તે, ખાસ
કરીને રેશમી કોરનાં ધોતિયાં મારે વપ-
રાય છે.
ધોધ, પુ. ૦ મનાદોનો ઉચેથી પડનો-જોરથી
મસનો દડડો તે. ધો ધો એવા અવાજ ને
જોર સાથે મહાર મધમતો કે વહેતો પા
વળી પ્રવાહ તે ધોધ. મોહોનો ધોધ

ચાલ્યો. ધોધડો. :-અમેરિકામાંના નાવ-
મારાના ધોધડુ નામ જાણે ને સુરપાણી
ના કે ગરસપાના ધોધડુ નામે જાણે
નહિ એ સ્વદેશ સંબંધી કેટલું અજાન !

ધોધડો, જુનું ધોધ.

ધોધડો, પુનું ધોધ; ધાધોડો; ઠડોડો; ધોધો
એવા અનાજ સાથે વહેતો-ધસડો પાણીનો
પ્રવાહ-મોટી ધાર તે

ધોધો, અનું પાણીના જોરદાર ધસારાનો
અવાજ.

ધોનારડુ, કિં સનું મારડુ; ઝાપડુ.

ધોબણ, ઓનું ધોબીની ઓ; ધોબી ભતિની
ઓ તે.

ધોખાં, નનું ઈંદ; ઇટાળો.

ધોખી, પુનું મેલાં કપડાં ધોવાનો ધધો કર-
નાર; ધાવક; રજક. (૨) મેલાં કપડાં
ધોવાનો ધધો કરનારા લોકનો એક વર્ગ
તે. (૩) મૂર્ખ; જેવકર બાલુસ. કહે
ધેધીનો કુનરો નહિ ધરનો અને નહિ
ધાટનોએ ઠેકાણે કવ રાખીને કામ કરતાં
એકે સંઘવાય નહિ અને એકે ઠેકાણેથી
અર્ધ સરે નહિ એમ, એકે બગડે-રખડી
પડાય એવા અર્ધમાં વપરાય છે. અર્ધ
નામે નહિ અને ત્યાંનામે નહિ એવું તે

ધોખીકણું, નનું ધોધરણું; પાથો.

ધોખીગદો, પુનું જે ઠેકાણે ધોખીઓ કપડાં
ધુએ છે તે-ધાટ-ખારો.

ધોખીધાટ, પુનું ધોખીઓને કપડાં ધોવાનો
જે ઓવારો તે.

ધોખું, વિનું જેને કંઈ આવડતું ન હોય, તેમ
જેને ઝાઝી ઉડી સમજ પથ ન હોય
એવું; કટ સમજી જાય એવું નહિ તે, જેને
આવડ હોય નહિ તે; માંડું; ભોળું; અજુ-
કસમી. અચતુર; જેવકર.

ધોખો, પુનું હાથેથીમાં પાડેલા કપડો-પેશ
ઠારવાનો જે ખાડો તે, અજીવી; પોશ;
કપડો પીવાતું નાતું જાલિયું (૨) વિનું
મૂર્ખ; ઠેક

ધોલી, જુનું ધોખ.

ધોમ, પુનું સખત-મારમારનો તડો પડે
તે; બપોરનો તાપ તડો.:-ધોમ ધએ છે,

અત્યારે ક્યાં જશે ? આ જવામાં જરા
આરામ લો કિં પ્રનું ધોમ ધખવે(મા-
રમારનો તાપ પડે. (૨) ખૂમ કોથ
ચડવાથી રાતાપીંગા ધધ જતું. ઉનું ધોમ
ધોખીઓ અપારર. મો. બગત.

ધોખલો, પુનું ધોખલો; કપડાને-ધોવા માટે
જુકાય છે તેમ જુકવું-મારડું તે; ખૂમ
માર મારવો તે. કિં પ્રનું ધોખલો કાઢવો=
ખૂમ જુકી નાખવું (મારથી-મહેજાથી)

ધોરણ, નનું [સં.] અમુક કામકાજ કરવ-
ની જે નિયત રીત તે; નક્કી કરેલી નિય-
મિત રીત તે, પદ્ધતિ; વહોવટ. (૨) નિશ્ચય;
ખાતરી, કિં પ્રનું ધોરણ રાખવું=અમુક
નિયમિત-નિશ્ચય રીત ગમતી. ફેદિ કામ
કરવાનો નક્કી નિયમ તે; માપ, પરિમાણ.
(૩) અંદાજ. (૪) વર્ગ.:-પાંચમું ધોરણ

ધોરીડો, પુનું ધોરી-મુખ્ય-મોટા-ધુંસરે જોડાય
એવો બગદ.

ધોરિયો, પુનું ગાડા કે માડીને જે બગદ જોડતાં
તેમની વચ્ચે રહેતું લાકડું; પોશ; ઉપ.
(૨) પાણી લઈ જવાની નીક. (૩) ધોરી
બગદ. (૪) ધોરો; કોડો.

ધોરિધર, જુનું ધુરધર.

ધોરી, વિનું મોડું; મુખ્ય; આજેવાન:-ધોરી
નસ, ધોરી મોભ. (૨) જમણ; બારતાણે-
સહે એવું. -ધોરી બગદ. (૩) પુનું બગદ.

ધોરો, પુનું અગાસી અથવા કોનાની મારે
પડી જવાય નહિ તે માટે ચણેલી ધોરી
ઉચી મિત તે; હેવારખી; કોડાની મિત.
(૨) ઝાટલાને છેડે અઠગીને બેસવામાટે
તકિયા જેવું કરેલું ચણાર તે. (૩) ખાં
પોને તાળેમાળે ચણેલાં જોડાને બેઠકો
બાલુસ તે. કિં પ્રનું ધોરી પાડવો=વચ્ચા
ટમાં જે તાર સાથે નાંખવા તે.

ધોલ, ઓનું લપડક; તમાચો; લાપોટ. કિં
પ્રનું ધોલ મારવી=તમાચો મારવો; ફટકા
દેવો. (૨) ટાણો મારવો; પાછું-પાડવું,
સખત જવાણ આપવો.

ધોલકવડું, કિં પ્રનું ધુએ એમ કરાવડું;
સ્વચ્છ-પાણીથી મંદકી-મેલ નીચા-જતો

રહે એમ કરાવવું. (૨) પાવન કરાવવું; પંક્તિ અપાવવી.

ધોવણ, નં કોષ વસ્તુ ધોષ હોય તેનું પાણી તે; ધોવરામણ; નિગ્રાણ :- યોગાનું ધોવણ. (૨) ધો; ધોવું તે. આ ધોળીનું ધોવણ કંઈ એટલું બધુ સારું નથી.

ધોવાણ, નં ધોવાષ જવું તે; ધોવાચેણું હોય એવું થઈ જવું તે, પાણી-પૂરના વહેવાથી મારી કે ચુના વગેરેના બાધામણું તણાઈ જવું તે :- જારે વરસાદ અને રેલના પાણીથી લોઢાની સડક ઉપર ઠેકઠેકણે ધોવાણ થઈ ગયાં છે એટલે આમચાડી પખત સર આવતી નથી. (૨) ધોવરામણ.

ધોણું, કિં સં પાણીથી સાફ કરવું; પાણી-વડે મેલ કાઢવો, કપડાં વગેરેને પાણીમાં પલાળી ઝાટકીને સ્વચ્છ કરવા. (૨) પવિત્ર કરવું; પક્તિ આપવી; નાતમાં લેવું. એને કહ્યું અમદાવાદની નાતે ધોયો નથી ૩૦ પ્રં હાથ ધોવા=તણ-છોડીરવું; આશા મૂકવી; પરવારી જવું. પાપ ધોણું= નિંદા કરવી; કુપમી કરવી; કોષનાં પાપ કર્મની વાતો કરવી. ધોવાષ જવું=સત્ત્વ જવું રહેવું; ધન-શક્તિ વગેરે ધરી જવા. :- અદેશીમાં જરીરે અને મોટાઇના જમણવારોમાં પેસે ટીકે ધોવાષ જવાનું ધોષ નાખવું=ધોવાની આફત ખૂન મારવું. સત્ત્વ-ધન રહિત કરવું. ધોષ પીવું=અવજનના કરવી; ઉપેક્ષા કરવી. (૨) કંઈ કામનું નહિ રહેવું. નામમ પાવું :- ચુલત ગઈ હવે એની હુડીને થું ધોષપીએ. ધોષવાળવું=પાણી ફેરવવું; કંઈ કરાવવું બહુ ભુસાઈ જાય એમ કરવું; રદ કરી નાખવું; બપોજ સેવો :- યોગ્ય મટે કંજુસ થઈ આવતાં ઉદાર કામોને એણે ધોષ વાળ્યાં.

ધોળ, નં સીંચીને ગાવાનું ગીત; ગીત; આન (૨) ગીતનો એક દાળ ધોળમંગળ=મંગળધોળ=સારા અવસરે સીંચો જે ગીતો ગાયછે તે.

ધોળણું, નં ઢોળવું; માલવું; ગોવસું. (૨) દિં ભાગીને કરેલો રમકો; મહેલ. ઉં

પાણી વિના જેમ દિં ઢોળવું, તે બાજે ખરું પણ થાય ધોળણું.

ધોળણું, કિં સં ભિંતને ચુનો લગાડી ધોળી કરવી; ચુનો લગાડવો. (૨) ઉકાળવું; બળાવવું; કરવું.

ધોળાશ, સીં ધોળાપણું; ધવલતા; સફેતી ધોળિયો, પું ધોળો બળદ.

ધોળીચુરાળી, સીં એક આપણિ. આ ધોળા રંગનાં મુનિયાં હોય છે. તે શક્તિ આપે છે. વસાણામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે.

ધોણું, વિં ૬૫ અને ૩ના રંગનું; ઉજળું; ખડો કે ચુના જેવું; ધવલ. (૨) સ્વચ્છ. (૩) શીકું; નિસ્તેજ; જેમાં મુખ્ય રંગ જાણી હોય એવું. ૩૦ પ્રં ધોણું ૬૫= સાવ ધોણું; તદન ધોણું. ધોણું પુણી જેવું=જેવું ધવલ તે; જેમાં લાનાસને અંશ રહ્યો ન હોય એવું; તદન શીકું કિં પ્રં ધોળાપર કાણું કરવું=ચાલીથી ધોળા કાગળપર લખવું; મહી કરવી. ધોળામાં ધૂળ પડી=દુઢાવરથાને વગેરે. કહેવું ધોળિયા ! ધાડ આવી તો કહે ધણીને ધેર=જેને ધણીપણું ૩ તેને ચુમાવવાનું છે બીજાને થું ! નોકરને લામ હાનિની થી દરકાર !

ધોળેહાડો, અં પુલ્લે દિવસે; જાહેરમાં સૌ કોષ રહે જણે એમ. ઉં ધોળેહાડો ખાડ પડે.

ધોળેશરી, સીં ૩ની અધિદેવતા; ૩ની દેવી; ૩ના વેપારીઓ ધોળેશમિના સોગત ગાય છે.

ધોંડો, પું પાથર; પલાણ (૨) ઉમ્મરે પ ઢોંડેલો અને શરીરે ખીરેલો પણ અમ્મનેના બારદાન એવો ગાયસ (૩) પાથર ઢોંડો.

ધોંસર, નં ધુસ; ધુસરી તે ધોંસો, પું ધુસો; ઉનના જાડા વણાટનો કાંચળો.

ધોત, વિં [સં.] ધોયેણું. (૨) ઉજળું; સ્વચ્છ.

ધોર્ત્ય, નં [સં.] ધર્તપણું; ધર્તતા.

ધ્યાતા, પું [સં.] ધ્યાન કરનારો; ધ્યાનાર.
 ધ્યાન, નં [સં.] ઉડો વિચાર; મન હોવું
 તે. (૨) મન; ચિત્ત; સ્મૃતિ (૩) ખેત;
 ધાનજી. (૪) સ્મૃતિ; સ્મરણ. (૫) પસંદ
 પડવું તે કિં પ્રાં ધ્યાનમાં લેવું=મનપર
 લેવું; મનમાં લેવું. ધ્યાનમાં આવવું=પ-
 સંદ પડવું; ગમવું; સાફ છે એમ લાગવું.
 ધ્યાનમાં ઉતરવું=નન-નચારને ઝાંકવું;
 ખાતરી-વિશ્વમનીય લાગવું; ગમવું; ગૃહ-
 બર-યોગ્ય-શાગવું; સમજવું. એકચિત્તા,
 બધેથી મનને જેમી સધ એક વસ્તુ કે
 વાત ઉપર સ્થિર રાખવું તે એકચિત્તા
 ખત ઉપર નથી ઇન્દ્રિયોનું વલણ તે.
 ધ્યાની, વિં ઉડો વિચાર કરનાર; ધ્યાન
 કરનારો.
 ધ્યાણ, કિં અં [સં. જ્ઞે.] ધ્યાન કરવું;
 વિચારવું; ચિંતવું. મનમાં ગેમા અને
 વિચારો કરવું.
 ધ્યેય, વિં [સં.] ચિંતવાયોગ્ય, ચિંતનીય.
 દ્રાગો, પું દોરો; દોરડો. (૨) ચિચક; રા-
 ટેલું કપડું.
 દ્રાણ, કિં અં આખરવું. ઉં. લુગતી
 જાણવા વિના એકલું દ્રાણ, તે અખા
 એકને નવનીન થાય (૨) દમ થવું, ધ-
 રાણ; સંતોખાણ; પેટ બરાણ; ભૂખ
 લાગવી.
 દ્રાશકો, પું એચિતો ત્રામ લાગવો તે;
 ભરા વિચારનો-અમનો ધકો લાગવો તે,
 દાગ. (૨) ચિંતા, દિકર. કિં પ્રાં દ્રા-
 શકો પડવો.
 દ્રાસકો, પું આસકો.
 દ્રાંગણ, નં કમાડને જડેલું જે આડું લા-
 કડું તે, છુસો.
 દ્રાગો, પું તસિયો; છોટો; બહાર કરેલું
 પ્રવાહીત ઝીલું બિડું.
 દ્રાંક, નં એક જાનવું ધાસ. નજી સપ્રદા-
 મના લકો આની કંકો આપહેરે છે.
 દુ, નં ધર, કમિર વગેરેના એક કે જે
 એક ઠેકાણેથી ઉખાડી બીજે ઠેકાણે શેપા
 વાના કામમાં આવે છે. (૨) મુવ
 દુજવું, લું ધુજવું, કંપવું.

દુગરો, લું ધુગરો.
 દુપદ, નં ગાયનમાં એક ઢાળ; એક જાતવું
 પુષ્પ ગાયન. અસ્તાઈ, આતરો અને
 આભોમ એવાં ત્રણ અમ તે (૨) લુઓ
 દુવપદ
 દુવ, પું [સં] પૃથ્વી. જે આસ-કોઓ
 ઉપર પશિમથી પૂર્વ તરફ ફરે છે તે ઉતર
 અને દક્ષિણ તરફના બે છેડાઓ-અણોઓ
 તે-ઉતર દુવ ને દક્ષિણ દુવ. (૨) ઉતર
 દિશા તરફ દિશિતથી સહેજ ઉંચે જે તારો
 દેખાય છે તે. (૩) ઉત્તાનપદ રાજનો
 વિશ્વભક્ત પુત્ર (૫) જ્યોતિષ્યમા બારમો
 ચોગ. (૬) વિ. અચળ; દહ, નિમિત,
 નકો; ન ડો એવું.
 દુવપદ, નં [સં.] અચળસ્થાન, કહી થયે
 નહિ એવું પદ તે. (૨) ટક; મોરો.
 દુવપુત્ર, નં [સં.] પૃથ્વીની ગોળાપર ઉતર
 અને દક્ષિણ દુરાની તરફ સાડી તેનીમ
 અક્ષાંશની જે રેખાઓ તે. (૨) એ રેખા-
 ઝોમાં આવેલો પ્રદેશ તે.
 દુરાકો, પું પોક, મોટો ઘેર રહવું તે-એણે
 દુરોહ મૂકો.
 દુરોચિત, નં જાણ બરવાણ મોક દહાણું.
 દુવજ, પું [સં.] ધન, પનાકા, વારો;
 મેનો. (૨) ધર; અહંકાર. (૩) અંમ,
 કિખર; ટાય. (૪) સૌથી સાફ-એવું જે
 તે, ધન-ધનમાધ.
 દુવનિ, પું [સં.] સ્પષ્ટ સમજાય નહિ એવો
 સ્પષ્ટ-ખવાજ તે, સ્વર, નાદ. પૃથ્વ ન
 ગારા વગેરેનો દુવનિ. (૨) દર અચાજ
 થતો હોય તેનો ગણગણાટ-ધોર તે. (૩)
 વાક્યનો ભાવાર્થ તે; હેતુ આચય, અર્થ
 વિશેષ (૪) રસચુષક જે વાક્યાર્થ-પદાર્થ
 બંજરતા તે, જ્યગત્તાણ કામ્ય તે.
 દુવનિત, વિં [સં.] અપ્રિય, સ્વરિત; અ-
 વાજના ધોરવાણું, મનિત; નાદ.
 દુવસ, પું [સં.] નાચ, પાવમાલી, બંસ;
 અધાપન
 દુવાંશ, પું [સં.] કાગડો, વાવસ.
 દુવાંત, નં [સં.] અધાર, અધાર.

ન, પું [સ્.] ગુજરાતી ભાષાના મળાક્ષ-
રોમતિ એકત્રીસમે અને બ્યજનોમતિ
વીસમે દંતસ્થાની અક્ષર; નજો. (૨)
અં નકારાચે એકલો અથવા બીજા શબ્દ
સાથે જોડાઈને વપરાય છે:- ન ના, નકર-
નનામું, વગેરે કહેં ન આવડે બીજતો
વેડું શીખ. ન કરે નારાયણ ને ગઢવી ઘોડે
ચડે. ન જણે જોશી તે જણે ડોસી. ન
હોઠાનું હોઠુ માર મહુડાં ને મીઠું. ન મળે
નારી તો સદાય પ્રહારી. નમામા કરતાં
કાણીમામે સારો. ન જોશ્યામાં નવચુષ-
ન મળ્યાનાં વેવણી.

નક, સ્ત્રીં કુધી. થાકે કરવાનું એક કળ.
(૨) નહિ.

નકડે, અં પાસે; નજીક, આંખ આમળ.
(૨) પાડે; મોઢે.

નકડો, પું બીસ લોકની એક જાતિમાંતિ પુરુષ.
નકધુ, નં નખ આમળ પૂરી થતી
આમડીતો જે આંતરે તે; ટેરવા ને નખ
આમળની આમડીતો જામ; નેધું.

નકડું, વિં નાકે વગરનું; રોક કે સરખ વગ-
રનું; નિર્લજ્જ; જેસરખ; તિરકાર કરીને
કાઢી મૂક્યું હોય, તોપણ કરીને વળગતું
જાય એવું. કહેં નકડાની નાત. એમ
કહેવાય છે કે એક જણનું બ્યારે યુવા-
સર સરસરે નાકે હપડી, બીજું સરસરે તે
પોતાને કોઈ નિંદે નહિ તેથી એકદમ ના-
ચવા કહવા લાગ્યો. કોઈએ પૂછ્યું ત્યારે
કહ્યું કે, નાકે જવાથી અને નારાયણ દેખાય
છે. જોણિયા લોકે તેમ કહ્યું અને સૌ પછી
પોતાને પ્રજુ દેખાય છે એમ કહેવા લાગ્યા,
અને એ પ્રમાણે તેમનું એક ટાળું બંધાઈ
નાત બની; નારાયણી ટાળું. નકડીનું નાકે
કાપે નહિ એવું-સુદું-ધાર વગરનું.

નકતો, પું હસતું આવે ને નવાપે લાંબે એવી
વાત; અમઠારી તરફ તે; પુટો. (૨)

તમાસો; કોઈ વિસ્મયથી જોઈ રહે એવું
જે તે.

નકરામણ, નં નકરવાની તુકસાની તે; હુડી
વગેરે ન સ્વીકારતા જે તુકસાની આપવી
પડે તે-નકરામણ; નકારવાનો બહોલો.

નકરું, વિં કર વગરનું; જેની ધર કર-ધારો
આપવાનો ન હોય એવું:-નકરી જમીન.
જેની ઉપર જણ કે બીજું કંઈ આપવા
લેવાનું હોય નહિ એવું; લકરા વગરનું;
ચોખ્ખું; કંઈ ખર ખરાજોત વગરનું; નર્ણ.
(૨) અં કેવળ; માત્ર; સાવ-એકલું
એમ:-નકરો ને બકરો-જેને કંઈ લાગતું
વળગતું અથવા સરમંચ ન હોય તેવા
એકલવાયો-હાંડ માણસ.

નકલ, સ્ત્રીં [અ.] આજેહુબ ઉતારો તે;
મૂળના જેવીજ બીજી બનાવટ-લખાણ-
કળા કામ વગેરે તે, અનુકરણ. (૨)
બીજનો વેષ, રીતમાંત અને હિસઆલ
વગેરે જેમ હોય તેમ કરી દેખાડવું તે;
ચાળા. (૩) મસ્કરી; મળક; ચેષા. કિં
પ્રં નકલ કરવી-એક મૂળ લખાણને
બીજે તેવાજ ઉતારો કરવો; અસવની
પ્રમાણે બીજું કરવું. નકલમાં અકવ થી-
અનુકરણ કરવામાં બુદ્ધિની થી ગરૂર.

નકલખોર, વિં નકલ કરનારો; ચાળા પા-
કાલ, બીજનો વેષ ખાખખાલ.

નકલંક, વિં [સ્.] કલંક રહિત; લાંછન
વગરનું. હેં હું નકલંકી નાર. નકલંકું,
નકલંકી, નકલંકો. શુદ્ધ; સચ્ચરિત.

નકલી, વિં નકલરખ; અસલ નહિ પરંતુ
તેના જેવું બનાવેલું તે, બનાવડી; નહિ
અસલ; અસલપરથી ઉતારેલું-સમ બના-
વટનું તે. (૨) નકલ કરનાર, વેષ કાઢી
બતાવવામાં ચતુર; મસ્કરી; નકલ કરવામાં
કુશળ હોય તે. (૩) કસમી; કારીગર.
નકવેસર, સ્ત્રીં નાકે પહેરવાવાળું મરણ;

વાળી; કાંટો; નય. ઉં નકવેસર ચીણક
મોહાય. દયારામ.

નકરી, સીં લાકડાપર, પત્થરપર કે ધાતુના
પતરાપર કોતરીને પાડેલી જે ભાત-તરેલ
તે; કોતરણી; મુદ્દણ. (૨) પત્થર વગેરે
ઉપર ટાંકણાથી તરેલ પાકવી તે; ઝીણી
કોતરણીનું ખોદકામ તે.

નકરીગર, પું નકરી કોતરનારો; સલાટ;
સોની વગેરે.

નકરીદાર, વિં નકરીવાળું.

નકરી, પું પારી, કપડું, કામગ કે બીજી
કોઈ રસમજ સપાટીવાળી વસ્તુ ઉપર એકાદ
મકાન, વન કે આખા ગ્રંથનો નાનો પથ
માપસર જે ચિતાર પાડેલો હોય તે; ચીત-
રેલો દેખાવ. (૨) છમિ; તમચીર; છાયા
સ્વરૂપ. (૩) અમતની તેના જેવીજ નક-
લ તે. (૪) ચિત્તાકર્ષક મુદ્ર-મજેનો
દેખાવ; મોહક છટા; ભભકો.

નકસ, સીં નોખ; ટેક; આગર; સાખ; નાક-
મારી નકસ ન જાય તે સંભાળવો.

નકામું, વિં કામનું નહિ તે; જેનું કામ-
ઉપયોગ ન હોય એવું; બર્થ; નકામ. (૨)
નિર્જીવ, કળ કે લાભ વગરનું. (૩) નિ-
રુદ્ધમી; જેને કામકામ હોય નહિ એવું;
નવરૂ. (૪) મિથ્યા; અમરુત. ઉં નકામી
નાના નથી ચાલનારી.

નકાર, પું નમો. (૧) નિગેધ; ના કહેવી
તે; નંસ્વીકારનું તે; ના; નકારો. કિં
પ્રં નકાર વાસવો-ના કહેવી.

નકારકું, કિં સં ના પાકવી, નહિ કરે એમ
કહેવું; ના કહેવી.

નકાર, વિં ખરાબ; નકાર; નરક; કુલ; નહિ
ખોલાવવા જેવું (૨) મમતી; ઉછાંછનું.

નકારો, પું નકરી.

નકાર, પું દોરને કાપીને વેચવાનું ખજાર;
કપાલપાડો. (૨) શંસી દેવાની જગા.

નકાળજી, વિં કાળજી વગરનું; નિર્ભય; મં-
નથી કરે નહિ એવું. (૨) સાદસિક.

નકીમ, પું [મ] રાત્ર, આચાર્ય અને
અમલદાર વગેરેનો એકાદ પોદારનારો ચો-
પદાર.

નકીર, સીં લીટી.

નકુચી, સીં સાંકળ ભરવવાની નાની કડી.

નકુચો, પું જેમાં સાંકળ ભરવવામાં આવે
છે તે, બારસાખમાંનો આંકડો-કેડી-
આંકડો. (૨) કાંટો.

નકુલ, પું [સ્.] નોળવો. (૨) પાંડ-
વોમાંનો એક ભાગ; માત્રીનો પુત્ર.

નકો, પું દરાયા દોરને મોઢે બાંધવાની જાળી-
મહોરી. હમવા દોરને મોઢે અને નાકે દો-
રીની મહોરી મહોરાવી તેનો એક છેડો
આગમ્મા પથે બાંધવામાં આવે છે કે જેથી
દોર નાસી શકતું નથી. કિં પ્રં નકો
દામવો-દોરને મહોરું ધામવું; દામણાની જા-
ળી મોઢે બાંધવી.

નકર, વિં નહિ પોહું; સંગીત; જેની અંદર
પોલાણ ન હોય તે. (૨) જડ, ધન;
એક સરખું ભાર; વજનદાર. (૩) કંઠ્ય.
(૪) ઉપર જુદું અને અંદર જુદું એવું
જે તે; એકજ તરેહનું બહિરતર નહિ
એવું-લાખેલ કાગીના; ગાભાના કાગીના
ને નકર-સોનાના કાગીના. નકુર.

નક્કી, વિં ખાતરી કરેલી હોય એવું; ખરે.
(૨) પાકું; ચોકસ. (૩) અં નિથે;
જરૂર; ખચીત; ખરેખર. કિં પ્રં નક્કી
કરવું-કરાવવું. કરે નહિ એમ સિદ્ધ કરવું;
આમુક વાત, વખત, કામ વગેરેને માટે જે
કંઈ કરવું હોય તેનો પાકો કરાવ કરવો;
ચોકસ કરવું.

નકકુર, વિં નકર; સંગીત; જેમાં કંઈ ન
હોય એવું.

નકકેરકું, વિં જેમાં કંઈ પથ ખાધું પીધું ન
હોય એવું. (૨) નહિ વાપરેલું; તાજું; નવું.

નકોરડી આદમ, નકોરડો ઉપવાસ.

નક, પું [સં.] અધર.

નક્ષત્ર, નં [સં.] તારાઓનું એક ગ્રુમખું તે. જ્યોતિષ પ્રમાણે આવાં સત્તાવીસ ગ્રુમખાં છે. (૨) તારા; તારક. (૩) સત્તાવીસની સંખ્યા અશ્વિની, બરણી, રોહિણી વગેરે નક્ષત્રો છે.

નક્ષત્રનાથ, પું [સં.] ચંદ્રમા. ઉં નક્ષત્ર નાથને લાંછન નવ બાએ. નળાખ્યાન.

નક્ષત્રી, વિં ક્ષત્રિય રહિત; ક્ષત્રિય ન હોય તેવી. ઉં જૂ નક્ષત્રી કરી જુઝનાથ, ગયું બળ પરાક્રમ તે સાથ.

નખ, પું [સં.] હાથ પગની આંગળીઓના છેડા ઉપરનું તીલું ને વાંકું જે હાડકું તે; આંગળાંને છેડે જે હાડકાની વાંકી અણી હોય છે તે. માથુસ, પથુ અને પખી વગેરે પ્રાણીઓનાં આંગળાંની આંગળ જે બહાર નીકળેલું પાતળું ને અણીદાર હાડકું હોય છે તે કિં પ્રં નખ ઉતરાવવા-વાળની આકૃત વધતા નખને ટુંકા કરાવવા; નખ લેવા-નખ કાપી લેવા, કરડી કે કાપીને કાઢી નાંખવા. (૨) વીમની સંખ્યા બતાવવાની સંખ્યા:- વીસનખી. ૩૦ પ્રં નખ ખુંપવે-પોતું હોવાથી નખ કાપાય યવે; પેસવું. નહિ સહેલું; કંઠ્ય; અધર્ષ; નહિ ચાલે એવું; વગેરે બતાવવા માટે આમ બોલાય છે:- નવા કિવાનના કારભારમાં નખ નહિ ખુપે. નખ જેટલું-નાનું:-નાની હું નખ જેટલી. નખમાંએ રોગ નથી-ખરેખર તદુરસ્ત છે; કંઠ પથુ રોગનું ચિહ્ન નથી એમ. કહેન આંગળીથી નખ વેગળા તે વેગળા-દૂર તે દૂર જ; એવા અર્થમાં વપરાય છે. નખ કપાય તેની આંગળીને અસર થતી નથી તેમ આંગળીનું દુઃખ નખને લાગતું નથી એટલે જે શુદ્ધાવધાનો બેઠ તે બેઠજ. નખતેલ, [સ. નક્ષત્ર] વનરપતિમાંથી તે-

મળ જમીનમાંથી મળતું જ્વાળામાદી એક તેલ તે; ટરપેટાઇન; રોકઓઇલ. આ તેલ જરા પીળચકું ને પાણી જેલુ પાતળું હોય છે તથા હવામાં ખુલ્લું રહેતાં ઉડી જાય છે. અગ્નિ અશ્વત્તા તે ધોળો જ્વાળાએ બળે છે.

નખરાં, [સ. નક્ષત્ર] હાસ્ય આણે ને મોહ ઉત્પન્ન કરે એવા ચેનચાળા તે; આકર્ષક દારબાવ; દુઃધ, પમ, આંખ, મુખ વગેરેને લીલા પૂર્વક હવાવવાં તે; અંગાદિક મરોડ; લટકાં; શુંમારએટા; ચાળા. ટાપ-ટીપ ને શોમાવાળી બોલની, આંખની ને અગની જે મોહક દિલચાલ ને છટા વગેરે તે:-એક નર કપડાં ને હળર નર નખરાં. પ્રીતિ ઉપજવે ને કામ ઉચ્છેરે એવું ગેલ. નખરૂં એક વચન.

નખરાંઆજ, વિં લટકાળી; લીલાવતી; લહે-કાળી; હાવબાવ ચટુરા.

નખલો-કોર, સ્ત્રીં નખના જેવા ચંદ્રકોની તરેહની પડી તે; ઝીણી નખિયાં બ્રાતની કિનારી.

નખલો, પું નખના જેવા ચંદ્રાકાર ધાટનો ચાંદના ને કાનનું ધરેલું તે. (૨) ચહેરા; સુરત. (૩) વાંકડી-નખિયા તરેહ ખોદવાનું સુતારનું ટાંકણું તે. (૪) રેશમની પાતળી પખ વળ લીધેલી દોરી તે. (૫) નખક્ષત તે; નખનો ધા, વજુરો, નખબેઠ.

નખશિખ, અં [સં.] પગનાં આંગળાંના નખથી તે માથા ઉપરની શિખા લગી:- પહેલાં તો તેણે તેને નખશિખ જોઇ લીધો. ઉ. નખશિખ રૂપ મનોહર ન્યાળી.

નખાશ, પું [સં.] નખનો આગત શાગ તે; નખની અણી. ઉં શિરના કેશ નખાચે લુએ. દ્યારામ.

નખાસસ, વિં નખાસસ; નખપડી; ખુશ મનનું; બોળું.

નખિયાં, નં નખથી પડેલા જે ક્ષતિ-ખોડા-
આંકા તે. (૨) નખ વડે રેસા તોણી
ફાડીને નેપેલી શાંક કરવાની પાંધરી તે.
કિં પ્રં નખિયાં બંરવાં-નખ બારવા
વેલુરા બંરવા.

નખી, વિ. [સં.] નખવાળું (પ્રીતી)
જેને મોટા મોટા ફાડી નાખવાના નખ હોય
એવું. (૨) માં વીંધ રિષ વજરેના
નાના બાળકને બળે પહેરાવવાના કોને
મટેલો નખ તે, જેમાં નખ મટેલો હોય
એવું બાળકનું હાલકું.

નખેતર, નં નક્ષત્ર. (૨) વિં અશુભ;
નહિ સાફ; હીણું; નખેદ.

નખેદ, વિં [સ. નિષિદ્ધ] નિષિદ્ધ; નહિ
સાફ, અશુભ, હીણું; નકાર.

નખોદ, નં વંશમાં કોઈ ન રહેવું તે; મૂળથી
ખોદાઈ જવું તે; સંતાનોમાં કિં પ્રં
નખોદ ઘાલવું-પાંખાઈ કરેવું; છૂર કરવું;
બગાડી નોંખવું. નખોદે જેવું-ઓગંગ વંશ
આમે નહિ એવું યદ્દ જવું; વંશમાં કોઈ
ન રહેવું. નખોદવાળું-છૂર કરવું; બગાડી
નાખવું. કેહે નવરા બેઠા નખોદ ધોળે-
નિરુપમા માણસ પાપમાંથી આણે, છૂર કરે.

નખોદપાંટી સ્ત્રીં ઉઝડ પાંટી.

નખોદિયું, વિં જેનો આગળ અંકુર ન રહેલો
હોય એવું, નખોદિયાતું; જેનો વંશવેતો
રહેલો હોય નહિ એવાતું (ધર્મ-માલે વ-
જરે તે). નખોદિયું ધન કાણુ આપ ?
(૨) નં જેમું નખોદ મળેલું હોય તેની
માલ મિલકત વજરે તે. ન વારસું એવું
જે તે-જેને પ્રુમાને એ શ્રણુ મળોવા
મળ્યા.

નખોદિયો, પુ- વાંઝિયો, જેને વારસા પ્રુ
પુત્રી કોઈ ન હોય એવો તે (૨) એક
માળ; નાશ-દુષ્ટ માણસ, એવું જે પ્ર-
વચન તે.

નખોરિયું, નં નંખી મરીને ચામડી પર પો-
ડેલો ક્ષતિ-વેલુરા તે; નખનો ઉઝરડો તે.

(૨) નખ બારવો તે, બીજાનો ધક્કો
દેઈ નંખ લગાડવો તે; નખાથ બારવો
તે; આંધુ; આંકપણું-તે નખોરિયું કહ્યું
હશે નહિ તો તે બોલે એવો નંખી, ન-
ખોરિયું કરવું-આંધુ આંકપણું કરવું. (૨)
મોમ કરી આંધવો, ક્ષત પાડવો.

નંખ, [સં.] પંવેત; પંહાડિ નગદિતી-
પાવેતી.

નમણું, વિં શુભ નહિ જાણે એવું; અવશુ-
ભિયું; નમણું. ઉં નમણા નરનેજ પહોળ
કહે, પશુ નારી સંધી ન નેમેરી દિશે.

નમદ, વિં [સ. નંકવ] સંગીને; નહિ
પોઠે; નડ; નમર નમદ નાણું. રાકડ,
સિકા રૂપે હોય એવું; મૂલ્યવાન; કિમતી.
વર્તનવાળું; બરેલું; બારે હોય એવું; બરપુર
નમદી, સીં નમદનાણું તે, સિકા-સોનાશ-
પાની પાટ વજરે જે કિમતી અવેજ તે-
દેવાળા પછી કંઈ નમદી નંધી, થોડી માલ
મિલકત ક્યાપિ હશે.

નગર, નં [સ.] પુર, શહેર-રોજનગર.
નગરચંચા, સીં શહેરમાં લોકો જે બાજત
અર્થતા હોય તે; આમમપાટા; શહેરના
લોકોમાં આસતી વાત તે-વિક્રમરાજ દર-
શાજ રાતે વેષ બદલીને નગર ચર્ચા
જેવા નિજનતો.

નગરચો, પું છોકરાઓની એક રમત.

નગરપડો, પું નગરના તમામ લોકને દાંડી-
ચાળા પિટાવી અણક દરમાન-વાત જાહેર
કરવી તે, નગરના લોકને જાહેર કરવું તે,
દાંડી પિટાવવી તે. ઉં નગરપડો વગડા-
વીઝો, વર્તાવી છે આણ, જે નહિ આવે
રજીવિયે, તેના ઘણું પ્રાણ.

નગરશીઠ, પું નગર-શહેરમાં સૌથી મોટો

જે શેઠિયો તે; મહાજન; મુખી.
નગરી, સ્ત્રી [સં.] પુરી- નાનું ચહેર.
હું કોણ રાખની બેઠી ને કોણ તોફાન-
મરે, કપોરે નગરીની મત્તાસણી.
નગરું, વિં મુર વગરનું; કોઈને પણ ગઈ
નહિ એવું; નધરોળ; બેચરમ. નિરંકુશ:-
નગરો સાધ. નેચર.

નગારખાનું, નં નગારો વગાડનારાઓને બે-
સવાની જમા. (૨) જુદી જુદી ભતનાં
વગાડવાનાં વાજ તો. (૩) ટોચખાનું.
કહે નગરખાનામાં વતીનો અવાજ કોણ
સાંભળે છે?—જ્યાં મોટો અમારબ આવી
રહો હોય ત્યાં નાની વસ્તુ વગેરેનો ચો
દિસાવ અર્થાત મોટામાં નાનાને કોણ
પૂછે-મણે.

નગારચી, પું નગારો વગાડનારો તે; ટોલી.
નગારું, નં [મ. નક્કારહ] દંડો ઠોકતાં
અવાજ કરે એવી અંદરથી પોલી ને ઉપ-
રથી ચામડે મટેલી બનાવટ તે; પીટવાથી
વાગે એવું વાદ્ય; પટક; લાકડાનો નળા-
કાર કે લાકડા, ખાટી કે ધાતુનો કુંડા જેવો
મોઢે ચામડું મૂડીને બનાવેલો દંડો. ખા-
રીને વગાડવાનો એક ઘાટ-આકાર તે.
(૨) ડંકો. (૩) મોઢું ભડું ને માં-
સથી બરેલું એવું તે:-મોઢું નગારું. નગારા
જેવી. ભડું-સ્પૂષ.

નગીનો, પું [પ્તા. નગીના] જડાવ દા-
ગીનો. (૨) રંત; હીરો; મણિ (૦)
દેખાવડો ચતુર ને હોશિયાર એવો જે તે.
નચુછું, વિં મુલ્ય ભણે નહિ એવું; કૃતમ;
'કરેલા ઉપકારને મણે નહિ એવું.
નગોડ, સ્ત્રી એક બેઠતી વનસ્પતિ, આપ-
ધિ:-અંગિડાનો પેાન.

નગન, વિં [સં.] નાચું; ધંત્ર રહિત.
(૨) ટાંકણું રહિત; ઉપોદ્ધું; ખુલ્લું:-નગી
તરવાર. (૩) નિર્લગ્ન; બેચરમ. (૪)

લુચ્ચું.

નધરોળ, વિં જેને ચિંતા કે કાળજી ન હોય
એવું; માનાપમાનની અસર વગરનું; બે-
ચિત્ત; આત ચરીર વધારી ભણેલું હોય
એવું; જડબરત; નકોર; અસર વગરનું.
નચવવું, કિં નચાવવું.

નચાવવું, કિં મં નાચ કરાવવો; નાચે
એમ કરવું; નચવવું:-મણિના નચાવવી.
(૨) રમાડવું; ખિલાવવું; લાડાવવું; છુલા-
વવું; છટપી જેમ કરવા અહાય તેમ કરવા
દેવું. (૩) કુદાવવું; ઉછાળવું. (૪) જેમ
કરવાનું કહે તેમ કરાવવું; આતા પ્રમાણે
વર્ત્યા કરવું. ઉં જેમ ખુદી ખમું છું રે,
નચાવી નાચું છું. દયારામ.

નચિત, વિં [સં.] ચિંતા રહિત; બેચિત્તર.
(૨) અં ચિંતા રહત હાલતમાં હોય
તેવી રીતે; ચિંતા ન હોય તેમ

નચિંતતા, સ્ત્રી નચિંતપણું; સ્વાસ્થ્ય.

નચિંતપણું, નં નચિંતતા.

નચુદી, સ્ત્રી નાનો નકુંચો.

નચુકો, પું નકુંચો.

નંછરું, વિં જુદું; અથડું; મિન.

નંછેરવું, વિં જેને છોકરું ન હોય તેવું;
છોકરા વગરનું; નાદાન.

નજદીક, અં [પ્તા.] પામે, પડોસમાં;
કને; નજીક.

નજર, સ્ત્રી [મ.] દષ્ટિ; ભણે તે. (૨)
ધ્યાન; લક્ષ. (૩) મહેરબાની, કૃપા.
(૪) ભેટ, બક્ષીસ (૫) રનેદ-વહા-
લના કે અદેખાઈના જોવાથી માણસને
'યતી મંઠારી અસર તે:-મીડી નજર બેઠી
છે. જીતી ડાકજીની નજર લાગી છે. સારા
ખોટા બાંધવાળા દક્ષિણથી યતી અસર.
આ અસર મટાડવાને-નજર ઉતારવી,
બાંધવી ને ધાળવી એમ કહેવાય છે. એક
વાડકામાં ગર્યા શીઠું ને દેવતા નાંખી તે

એક થાળીમાં ઉધો પાણી ઉપર પાણી નાંખવામાં આવે છે. વાડકો થાળી સાથે ચોટી જાય તો ખરોખર નજર ખંપાઈ એમ કહેવાય છે. હવાના દગાણથી વાડકો ચોટી છે. (૫) ક્રમ્હ; ભાવ; મન, યુદ્ધિ. ૩૦ નજર ન કરો નાથા ધેર જવાનીરે.

કિં ૫૦ નજર કરવી-સાચું જોવું; મહેબાની, કરવી; ક્ષણ આપવું. નજર ખે-યવી-ધ્યાન ખેંચવું. નજર બેસવી-જેરથી નજરની અસર થવી. (૨) ધ્યાનમાં આ-વું; યુદ્ધિ પહોંચવી. નજર ઉતારી નાંખવી-મહેરબાની ઓછો કરવી. નજર ઘાલવી-જાનત બગાડવી. નજર પહોંચવી-યુદ્ધિ પહોંચવી. નજરમાં ઘાલવું-ધ્યાનમાં રાખવું. નજર ચોરવી-એક નજર ન થવા દેવી; બે નહિ એમ કરવું. નજરે ચઢવું-દેખા-વી, નજર તળે રાખવું-દેખરેખમાં રાખવું.

૩૦ ૫૦ કરડી નજર-ક્રતરાજી રા-ખવી તે; અપ્રસન્ન ચુરસે રહેવું તે મીઠી નજર-દયા-પ્રેમ ભાવ હોવો તે; ક્ષમા હિ રાખવી. કુંઠી નજર-અનુદાર દહિ; મધુદિ; સાંકડું મન હોવું તે; પરિણામનો ભંચાર ન આણે એવો સ્વભાવ તે. નજરે નજર મળવી-આંખ મળવી; સામ સામે મળવું; નજર એક ધ્રુવી. નજરનો ખેસ-ચમત્કારિક બાબત તે; અમુકની હાજરીને કોઈ બનનારી બાબતનું સાદું ખોટું બનવું તે; શેઠ પડવી, વગેરે તે.

નજરકેક, સ્ત્રી [સ.] આંખ તળેથી બહાર ન જાય તેમ રોટી રાખવું. તે; અમુક હાડની બહાર જવાય નહિ એવો જે પ્રતિબંધ તે.

નજરચુક, સ્ત્રી દહિદાપ; ખરોખર ધ્યાન નહિ હોવાથી થયેલી ભૂલ તે.

નજરચોર, પું નજર ચોરનાર; સરત ચુકવી કામે કરી બેનાર.

નજરખંધી, સ્ત્રી જાદુથી અથવા હાથ ચાલાકથી જોનાર જોઈ શકે નહિ એમ કોવૂક કરી દેખાડવું તે; જોનારથી જાણાય, સમજાય નહિ એમ કરવું તે; લોકની આંખને જુલાવામાં નાંખી તે.

નજરખાગ, આંગણમાંનો બગીચો.

નજરખાજ, વિં આસપાસ નજર રાખનાર; સાવધાન. (૨) તકેશક્તિવાળું; ઝટ સમજી જાય તેવું. (૩) દીર્ઘદહિ.

નજરાણું, નં મુલાકાત કરતાં ધરવાની ભેટ; રાત્રી, અમલદાર કે મોટા માણસને મળતાં તેની નજર આગળ જે ભેટ મુકાય છે તે. (૨) ભેટ; ભેટ કરેલી-કરવાની ચીજ તે.

નજરાનજર, જુનું નજરાનજર.

નજરાચું, નં નજર ન લાગે તે માટે બા-ળકને ગળે પહેરાવવાનું હાથરૂ. (૨) ન-જર ન લાગે તે માટે બાળક કે પરને શણખારી તથા આખ આંખને તેને ગાલે જે કાળું ટપકું કરવામાં આવે છે તે. ૬૦ આંજી આંખડીરે, માએ ગાલે નજ-રિયું કીધું. દયારામ.

નજરોનજર, અં આંખે આંખ; નજર સામે; નાકર-દેખતા દેખત; બેડ ખુલ્લો આંખે જોતા હોય ને ચાય એમ; ખુલ્લો આંખે પ્રલક્ષ જોયું હોય એમ.-મેં તેને નજરોનજર જોયાને ?

નજરોલો, પું આગીસ વર્ષ પછી મરતકમાંથી નીચે ઉતરતો રસવિકાર; એક રોગ :-ન-જરો આંખે ઉતરે તો આંખ, કાને ઉતરે તો કાન અને ઘાંતે ઉતરે તો ઘાંતનું કાચું થઈ જાય છે. ગરમીથી થતો એક રોગ. કિં ૫૦ નજરો ઉતરવો-માથામાંથી કોઈ ભતનો રસવિકાર નીચે આવવો-રોગી અસર થવી.

નજરક, અં પાસે; કને; નજદીક; નહિ દૂર અદૂર.

નજીવું, વિં જીવ વગરનું; માલ વગરનું;
સાર રહિત; નકામું. (૨) સામાન્ય;
સાધારણ; સહેજ.

નજીસ, વિ.] અ.] નીચ; દલકું; દુષ્ટ સ્વ-
ભાવનું; દીલું. (૨) ખરાબ; ગલીચ;
ગંદું; મેલું.

નજીમ, પું. [અ.] જ્યોતિષ; જોશ; મદ
જોઈને કળ કહેવું ત.

નજીમી, વિં જોશ જોનાર; જોથી; જ્યોતિષી.
નટ, પું. [સં.] ખેલ કરનારા; વેપ બન-
વનારા; નતંક; નાચી કુંદીને ગમત કરા-
વનારા. (૨) દોર પર નાચ કરનારા;
બળાશુધો. (૩) જે નામનો એક રાગ.

નટખટ, વિં કોઇથી ગાંજીનું જાવ નહિ એવું;
ખાહોશ; સાવધાન; ચુકે નહિ, ઉત્તરાય
નહિ અને ગફલતમાં રહે નહિ એવું-બધી
બાજીએ ધ્યાન રાખીને કામ કરે એવું
ચતુર તે.

નટડી, સીં નાચ કરનારી; નટની સી; નટી.
(૨) બળશુધય. (૩) નાના પ્રકારના
વેપ તે અને ખૂબ નખરામાં રહે એવી સી.

નટનાંગર, પું. કાકાઠિયો-ટાપટીપથી મુંદર
પોપાકથી સફાઈદાર છઠામાં રહેનારા-છેલ
પુરુષ તે.

નટવર, પું. [સં.] નટોમાં ઉત્તમ એવો જે
તે; છેલ-ફક્કમાં ફક્ક એવો તે. છેલ
ખટાઉ.

નટવાઈ, સીં નાચણવેડા; નટનું કામકાજ
તે; બવાઈ; નટવેડા. (૨) આકાશ ચઢીની
રમત.

નટવિધા, સીં [સં.] નટની જે વિધા
તે. વૃત્તાદિક કેમ કરવાં તે સંમંથીનું જે
ગાન-શિક્ષણ વગેરે તે.

નટવું, કિં અં નાચવું; વૃત્ત કરવું; ખેલવું;
દોરપર નાચ-ખેલ કરવા તે.

નટવો, પું નટ.

નટી, સીં [સં.] નટની સી તે; નાટકમાં
સત્રધારની સી તે. નાટક વગેરે ખેલની

દરઆતમાં મધુર આપનથી આતાઓને
રંજન કરનારી મુખ્ય ખેલાડીની વૃત્તાદિ-
કમાં કુશળ સી.

નટશ્ચર, [સં.] મોટા નટ તે; નટોમાં ધમિર
જેવો જે તે. (૨) મહાદેવ; સિવ; સંકર.

નટાર, વિં [સં. નટ] ખરાબ; નરસું;
સારાથી ઉલટું. (૨) અપરાધ; ગાળ
જેવું; અસભ્ય; ન સાઈ લાગે એવું.

નટાર, વિં જેને શિખામણ-આનંદ ન લાગે
એવું; નફટ; નિર્લજ; ધૂષ્ટ.

નડ, સીં હરકત; અટકાવ; અવરોધ; અંત-
રાય; આડખીલી.

નડતર, નં અડગણ; અંતરાય; અવરોધ.

નડવું, કિં સં વચમાં આવી હરકત કરવી;
અટકાવવું. (૨) વિદ્ન કરવું. (૩) પીડા
કરવી; સતાવવું; દુઃખ દેવું; વિતાડવું.

નડાવ, પું હરકત; નડ; અટકાવ.

નજીલ, સીં નજીવ; નજીડી. ઉં નજીલ
આવી મીરાંબાઈની ર. દયારામ.

નજીડી, સીં વરની બહેન; નજીદ. ઉં નં
જીડી કેમ નાચ ન આવ્યા. કા. ક. ડા.

નજીદોષ, પું નજીદનો વર.

નજીક, સીં [સં. નનાંદ] વરની બહેન;
નજીડી.

નતચાળિયો, પું મુંવાંતી પછવાડે વરસ સુધી
દરરોજ જે બાલણ જમાડખા કરવો તે.

નતીજો, પું અંત; છેડા; પરિણામ. (૨)
નિકાલ.

નથ, સીં નાકનું ધરણું; વેસર; વાળો. નાની
શી નથ મારા નાકમાં સમાય, મોટી પહેરે
તો મારી નથ ઝાંઝાં ખાય, ઝીણા મારજી
(૨) નથી; છે નહિ. કાકિયાવાડમાં વપ-
રાય છે.

નથડી, સીં (નથની) વાળો; નકવેસર.
(૨) વિટલી.

નથન, નં નાચ ધાલવી તે; નાથવું તે;
કબજે રાખવું તે; અંકસ.

નયની, સ્ત્રીં નય; વાળી; નકવેસર. કિં
તારી નયનીનું મોતી બતાવ, ગોરી ખોલી
ધુધો.

નયાનું, કિં અં નાચવાળા યવું; અંકુશમાં
આવવું; લગામવાળા યવું.

નથી, કિં [સં. વાસ્તિ] છે નહિ; નય.
નહ, પું [સં.] મોટી ને બારે નહીં-સિધું;
અહાપુત; ચોણ.

નહારત, અં (નહારદ), પાસે નથી; કંપન
નહિ-એવા અર્થે વપરાય છે.

નહાવા, અં હાવો-હક રહેલો નથી; હવે
પછી કોઇ રીતે હક કરીને મગાવ નહિ-
એવા અર્થમાં વપરાય છે:-અમરામ નહા-
વા આપ્યું.

નદી, સ્ત્રીં [સં.] પાણીનો જે પ્રવાહ
પવંત વગેરેમાંથી નીકળી જમીન ઉપર વહી
સમુદ્ર અથવા સરોવરને જઇ મળે છે તે;
સરિતા. ૨૦ પ્રં નદી નાવ સંભોગ-નદીને
નાવના સમાગમ જેવું. (૨) પ્રવાહીનો
જે રેલો ચાલે તે:-લોહીની નદીઓ માલી.

નદીનાળું, નં નાની નદી-વહેલો વગેરે તે.
નદિણિયાતું, વિં ધણી-માલીક વગરનું; ન-
વારતું; ધણી રહિત; જેનું કોઇ માલીક
હોય નહિ એવું ન્તે.

નનકડું, કિં અં કનકડું; પગવડું; કનકડું.
નનામી, સ્ત્રીં હાકડી; જાળને ઉપાડી જવાના
વાંકની ખાટલી. કિં પ્રં નનામી પાંધરી;
હાકડી બાંધવો.

નનામું, વિં નામ વગરનું; લખનારનું નામ
ન હોય તેવું. (૨) સહી-હસ્તાક્ષર વગરનું.
નામ વગરનું હોય તેવું-અથવા જેનું
નામ કેવાય નહિ એવું-અતિચદ્ર વગેરે
માટે વપરાય છે:-નનામો દુકાન ઉપરાવવા
આવશે માટે જમી લે.

નનેધો, પું નકાર; ના; નનો.

નનોં, પું [સં.] નકાર; ન એવો અસર

અને ઉચ્ચાર તે. કહેં એક નનોં સે
દુઃખ હશે.

નપણું, વિં પગ વગરનું; મૂળ-ધડનું ન હોય
એવું; કડાંગ; ખોટું; અસલ. (૨) લંગડું;
નપાટ, વિં નકાર; પત કરે નહિ એવું; હ-
લડું; નકાર.

નપાણિયું, વિં પાણી વગરનું; નિર્જળ;
પાણી મળી શકતું ન હોય એવું. (૨)
પાણી પાયા વગર ઉછરેલું-ફળેલું એવું.

નપુંસક, વિં [સં.] પુરુષ વિહીન રહિત;
જેનામાં વંશરુદ્ધિ કરવાની શક્તિ ન હોય
એવો (પુરુષ) નામદ; કાપર; ચર વગ-
રનો; પુરુષત્વ રહિત. (૨) હિજડો;
ખોળો. (૩) સ્ત્રી કે પુરુષ બન્નેમાંથી
એકમાં ન હોય એવું; નાન્યંતર ભતિનું:-
હોકડું; ઘોડું; વગેરે.

નસા, પું [સં.] પુત્રનો પુત્ર; પૌત્ર. નમી-
પૌત્રો; પુત્રીની પુત્રી.

નફકડું, વિં ફિકરવગરનું; ફરકારવગરનું; ચિં-
તા રહિત.

નફક, વિં બેચરમ; બેઅલખ; નિર્લજ.

નફકાઈ, સ્ત્રીં બેચરમપણું; નિર્લજતા; ન-
કારપણું.

નફર, પું [-મ] આકર; મુશામ.

નફરાન, પું [જ] આકર; મુશામ.

નફરી, સ્ત્રીં એક ભતવું વાદ.

નફે, પું [જ] ખરય ને ખરીદી બાદ
કરતાં રહેલો જે કમાણી તે; લાભ; મગ-
તર; કમદો:-નફેરોડો.

નફેર, પું [જ] હલકું કામ કરનારો
મારક દુકા; મુલાખ:-આકરનફર.

નખણું, કિં નહિ મંડવું; નહિ પત કરવું;
નહિ માન્યા કહેવું.

નખડું, વિં કાંઈને માટે-મણ્યાર નહિ એવું;
કાંઈને માન્યા કહે નહિ એવું; દગડુંખન;
મેપરવાઈ; ન સમજે એવું.

નખળાઈ, સ્ત્રીં નિર્જળતા; નખળી હાલત;
અસામર્થ્ય; અશક્તિ; કમજોરી.
નખળું, વિં નિર્જળ; અશક્ત; કમજોર. (૨)
નહાં; ખરાબ; દુષ્ટ. (૩) અશર; ના-
મદ; ખાલું; બળવગરનું; નરમ.
નખધીનાત, સ્ત્રીં કાચા-નિયમ-દંડદાણ
વગરની નાત તે; કોષ પથ જાતના નિ-
બંધન રહિત નાત તે.
નખધીવેળ, નં કમજામાં-અંધનમાં ન રહે
એવી ટોળી તે.
નખાણું, વિં-ખાપ વગરનું; અનાથ.
મખાખ, ણું નવાખ.
નખ, નં [સં.] આકાર.
નખરમું, વિં નહાં; ખરાબ. (૨) ખેસ્તદ;
કુટકપાય. (૩) ખેડાણ; વરવું.
નખણું, કિં અં ટકવું; ચાલવું; નીભવું;
જારીરહેવું; જેમ તેમ કામમાં આંખા
કરવું; કોષ વસ્ત્ર હોય ન હોય તોપણ
બવહાર જારીરહ્યા કરવો. નીભવું.
નખાવ, પું નિખાવ; ચુભરો; ટકાવ; અમે
તે રીતે આસ્થા કરવું તે.
નખાવણું, કિં સં નિખાવવું; અધાવવું; ચુ-
ભરો કરી શેવો.
નખણ, નં [સં. જમન] નખવું તે; નખન.
(૨) દેવ પૂજનું પવિત્ર જળ-નિર્માલ્ય
વગેરે તે.
નખણું, વિં નમેણું; નત; નીચું વળેયું હોય
એવું; ઢળવું હં નખણું રૂકુ નાક. (૨)
વાંકું; આકું. (૩) નતિ; નમીપડવું તે.
નખણું, વિં ખીજાની સરખામણીમાં નીચે
ઢળવું-રહેવું હોય તેવું; નીચેની જાણુએ
રહેવું-નખણું જોખવું. (૨) નખન કરવું;
વિવેકી; સખ્ય; શીલવાળું; નીચે પડવું;
નમીજવું; બીલું; નરમ; નમતી દોરી.
નખન, નં [સં] નખવું તે; નખસાર;
નખીને માન આપવું તે. (૨.) અંચને આ-

રંભે ઈશ્વર સ્તુતિ કરવી તે.
નખનતા, સ્ત્રીં નમ્રતા; નરમાય. (૨) ગરી-
બાઈ; સાલસાઈ.
નખનતાઈ, સ્ત્રીં નમ્રતા.
નખદાઈ, સ્ત્રીં નહિ મદંપણું; નપુંસકતા; હિ-
અસારપણું.
નખણુ, કિં અં [સં. નમ્] નીચા વળવું;
કોષ પથ ચીજનું જમીન તરફ વળવું.
(૨) નીચું નખીને વંદન કરવું; વંદવું;
પગે લાગવું. (૩) તામે થવું; અભિમાન-
બળ તણ સરણે થવું; નીચું પડવું. (૪)
હલકું થવું.
નખસ્કાર, પું. [સં.] નીચાપડીને પગે
લાગવું તે; બે હાથ જોડી માથુ નમાવી
વંદવું તે. કહેવું પડ્યા તો કહે નખસ્કાર-
પોતાનો દોષ છુપાવવા આમ કહેવાય છે.
હં નીચી તખીને નખસ્કાર કરણું, મારાં
કુમરવાળાં દેવીર.
નખાજ, સ્ત્રીં [ફા નમાજ] મહમદીય
ધર્મમાં જતાવેલી ઈશ્વર સ્તુતિ તે; ખુદની
બંદગી કિં પ્રં નમાજ પદવી-બંદગી
કરવી
નખાણ, વિં બંદગી કર્યા કરનાર; સ્તુતિ-ભક્તિ
કરનાર; ઈશ્વરભક્ત.
નખાણાણું, વિં આંખાપ વગરનું; અનાથ.
નખાણું, વિં મા વગરનું; માતા રહિત. ન-
માઈ, નમાયો-નમાયાં છાકરાં.
નખાર, પું એની મેલે હોયની ટુંગેરના ચોખા;
નીવાર; (સાગો.).
નખારમું, વિં જેને આગળ પાછળ કંઈ
મરસંબંધ કે બવહારની ચિંતા-રહેલી
ન હોય તેવું; એકલવાયું. (૨) નિરંકુશ;
સ્વચ્છંદી-નખારમુડો, નખારમુડી.
નખાણું વિં માથ જગરવું, સરવદીન; કષ
કામનું નહિ એવું.
નખાવણું, કિં સં નીચું કરવું; જમીન તરફ

વાળું; વાંકું-ઢાળ પડતું કરવું, તેમજ હાથી
સ્થિતિમાં હોય ત્યાંથી નીચી સ્થિતિમાં-
નિચાણમાં ધાવવું-કરવું. (૨) તાબે કરવું;
હલકું પાડવું; હકાવવું; ઉતારી નાંખવું;
નરખ પાડવું; કડખી જોડી કરવી.
નમુછિયું, વિ. મુંઝવેલું; જેને મુંઝેલો હોય
નહિ તેવું; સરખાતથી જેને મુંઝેલો આવી
જ ન હોય તેવું-વે-પુરુષ. નમુછિયો
મરદ. (૨) જેને લાજ-ટક હોયજ નહિ
એવું; ખેશરમ.

નમુનાદાર, વિ. નમુના રૂપ હોય તેવું. અ-
નુકરણીય, જેનો ધાર, રૂપ, અને ગુણ
ઉત્તમ-અનુકરણ કરવા જેવા હોય એવું.
(૨) સુદર; સુરોભિત; ઉત્તમ

નમુનો, પું. [ફા. નમુન] અનુકરણ
કરવા જેવી જેની આકૃતિ ને ગુણ વગેરે
હોય તે; આદર્શ; અનુકરણીય વસ્તુ; મા-
સક્ષો; વાનગી; તરેક; જાલ કોરે તે (૨)
એકસરખી આકૃતિ ગુણ અને ખતવાળી
વસ્તુના સમૂહમાંથી એકાદ તે; જેના ઉપ-
રથી આખા સમૂહનું સ્વરૂપ સંગમ્ય એવું
એક દર્શક તે :-તમારા કામગીરી એક
નમુનો મોકલો.

નમોરૂ, વિ. મહેર વગરનું, દયા રહિત; નિર્દય;
જેને દયાની-મહેરવાની કરવાની ધ્યાનથી
ન હોય તેવું; દૂર નમેરો, નમેરી. ઉ.
અહિ નાથ નમેરો નાંખ્યો; હા નાથ
નમેરો નાંખ્યો.

નમોનમ, અ. નમન, નમને એમ; વેદાદિ-
કને નમસ્કાર કરતાં ઉચ્ચસ્થાને ઉદ્ધાર.
નમેયું, ન. નમતું એવું તે; નતિ, નમી પડવું
તે :-તે નમ્યું આપે એવો નમો.

નમ્ર, વિ. [સં] નીચું વળેલું, જમીન ત-
ર દળતું. (૨) ઢીલું, પોનું, નહિ કંઠિયું.
(૩) મરીય; રાંક; સાલસ (૪) પાંખેદાર;
દુઃખસર; આર્ગકિત.

નમ્રતા, સ્ત્રી. [સં] નરમપણું. (૨) સા-
લમાર્ધ; વિવેક. (૩) તાબેદારી; આર્ગ-
કિતપણું; અધીનતા.

નમ્રપણું, ન. નરમાશ; નમ્રતા.

નમ, પું. [સં] ન્યાય; નીતિ. ઉ. નમ
જલે નેવ તત્વના. વિનયવિનય.

નમ્યનું, ન. [સં] આખું; નેત્ર. :-નમન
કમળ.

નર, પું. [સં] પુરુષ; મરદ; બાપડો, પથ
પખી વગેરેમાં જેને પુરુષ ચિહ્ન હોય તે;
માદામાં ગર્ભધાન કરનારો; પુરુષ વાચક
પ્રાણી ને જીવનંત વગેરે તે (૨) બરક-
વામાંનું તે બરડવું કે જેમાં ખીનો હોય;
મિલમગરો. (૩) સરવેર માણસ; પાંચી-
વાળો કહેવું નર એકને હળાર હુમર નરો
વા હુમરો વા=માણસ અથવા હાથી ગમે
તે કાઠ એક. ઉડાવવાનો જવાબ દેતાં
વપરાય છે

નરક, ન. [સં] પ્રાણીને તેના મરણ પછી
શિક્ષા ભોગવવાને રહેવાનું સ્થાન, પાપ-
સ્થાન (૨) માણસ અથવા જનાવરનો
મળ તે, વિદ્યા; દુર્ગંધવાળો ખંડાન-પદાર્થ.
(૩) દુઃખ પડે એવું અત્યંત ખરાબ સ્થળ.
કિ. ૫૦ નરકમાં જનુ=મુઆ પછી ખરાબ
સ્થાને જનુ, દુઃખ ભોગવતાં પડે એવે
સ્થળે વાસ થવો. નરકમાં પડવું=ખરાબ
સ્થાનમાં નીચા દુ ખલાસ સ્થાનમાં પડવું.
નરકનો ટોરલો=અપચયનો ભોળો.

નરંગોટો, પું. હૈડિયો.

નરખાં, ન. હલકા બારે તાલના ઠોકા દેવાનું
ઢાલ જેવું ચામડે મરેલું એક જોડીવાદ.

નરખાંનો જેનો અવાજ ઝીણો તે માદા
નરખું ને જેનો અવાજ મોટો તે નર
નરખું કહેવાય છે. તે તત્ત્વવાદની સાથે
ઉપયોગમાં આવે છે. નરખાં સોરગી.
ગાયનસાળ.

નરજળો, પું નજળો.

નરજું, વિં સવારતું કમ ખાધું પીધું હોય નહિ એવું, અશુક્ત; નમણું. :—નરજે કોડે પાણી પીએ તો છાતીએ વળે. (૨) નજળું રહિત; અનજળી.

નરતું, વિં નહાર; ખોટું; ખરાબ.

નરદમ, અં તદન; નરું; સાવ; બિલકલ; તમામ. (૨) વિં એકજાતનું; શુદ્ધ; ચોખ્ખું. :—જુના સિક્કા નરદમ સોનાના પડતા. (૪) કિમતી; તરવવાળું—ભારે.

નરનાથ, પું [સં] માણ્યોનો નાથ—પતિ તે, રાજા. (૨) પરમેશ્વર

નરનારાયણ, પું [સં] નર, અને નારાયણ તે; અર્જુન (નર) અને કૃષ્ણ (નારાયણ) તે, તે એ સખાઓનું એક સ્વરૂપ.

નરપતિ, પું (સં) રાજા.

નરપણ, વિં નરમ; ખાતણ; દુખણ (૦) અટકચાળ.

નરજો, અં [સં નિર્મય] નિર્મિત હોય તેમ. નરજો, પું જુજરાતનો એક કવિ. એણે પ્રતાપિક કવિતા બહુ સારી લખી છે. ઉં કહે નરજો ખરને ખાર શો, મિસરી ખર કે મરડિયા

નરમ, વિં સુવાળું; ખડખડું નહિ એવું. સુલાયમ; નહિ કઠણ. :—નરમ રવા. નરમ બિહાનું. (૨) ધીર; નહિ આકળું; સાલસ; રાક. (૩) સહેજ વાતમાં ગમરાધ જાય એવું; પોતું (૪) વાકું વળે—મરડાય નહિ એવું (૫) નહિ ગાદું. (૬) ઓછું; કમ, થોડું, અલ્પ :—તાવતું જોર નરમ છે. (૭) દીકું; નહિ ગાદું, રમડા જેવું, પ્રવાહી. :—નરમ દાળ. કિં પ્રં નરમ કરવું. નરમ પાડવું=કુ પાડવું

નરમાઈ, ઓં નમ્રતા. ઉં નરમાઈ નિર્મળ નીરધી. સામળ

નરમાઈ, નં નર અને નારી તે; પુરુષ અને ઓ.

(૨) ખરડવાંમાંના તે બે જાતના ખરડવાં કે જેમાં એક ખીલા યાળુ હોય અને બીજું તેને —ખીલાને ધારણ કરનાર છિદ્રવાળું હોય તે.

નરમાશ, સ્ત્રીં નમ્રતા, સાલસામ, મલમુન-સામ (૨) સુંવાળાપણું, કુમાર.

નરમેષ, પું [સ] તે યજ્ઞ કે જેમાં બલિ યાજ્યનો હોય, પુરુષમેષ.

નરમો, પું એક જાતનો કપાસ.

નરવર, પું [સં] પુરુષમા એક તે, રૂપાળો—રાજા.

નરવુ, વિં [સં. નરજ] રોગ વગરનું; આરોગ્ય; સાલુંદાળું ઉં નરતું જોખન હોય પુત્ર, દોષત, તન નરવુ. સામળ.

(૨) વગર જોખનું; ચોખ્ખું, શુદ્ધ.

નરવો, પું હડેછાટ, જેને કાંઈ જાતની સા-સારિક પીકા રહેલી હોય નહિ એવો તે. (૨) તે જમીન, કે જેની ઉપરનો મહેસુલી કર હમેશને માટે એક સરખોજ નક્કી થયેલો હોય.

નરવો, અં હડેછાટ. (૨) જેની ઉપર મહેસુલ કાયમનું હોય તે.

નરસ, વિં રસ વગરનું, નહાર; ખરાબ; નરસું.

નરસાઈ, સ્ત્રી. નહારાપણું.

નરસું, વિં નહાર

નરાજ, સ્ત્રીં ખોટવાનું ઓખર; નક્કર દોહ દક; જેને એક છેડે અણી કાઢેલી હોય અથવા પાતુ હોય એવો દોહાનો દડીકો.

નરાણી, જું નરેણી.

નરાતાળ, અં નરદમ; તદન; મિલકલ. ન-રાતાળ ગાંઠ

નરાળવું, વિં અશુક્ત; નિરાહાર (૨) નિરાળું; ચોખ્ખું, નિર્મળ. :—ગાજ સરજ નરાળવો હજો છે.

નરેશદ, વિં ઉજડ; વેરાન. ઉં વન કીધું નરેશદ. નજાખ્યાન.

નરેણી, સ્ત્રી ૦ નખ લેવાનું હજોમનું એક નાનું
એ જાત. કહે ૦ નરેણી તો નખજ કાપે.
નરેનદ્ર, અ ૦ નર્યું; નરદમ; તદન; તેજએકલું;
તેજમાત્ર.

નરેન્દ્ર, પું ૦ [સં.] નરમાં ઇન્દ્ર જેવો તે;
રાજા; પુત્રિ.

નરોત્તમ, પું ૦ નરોમાં ઉત્તમ તે; પુરુષોત્તમ;
પરમેશ્વર.

નર્તક, પું ૦ [સં.] નાચનારો; નટ; ભવેષો
હું સારા નર્તક આપણે ચરિત છે, શ્રી
રામનું ખેલ ને-

નર્તકી, સ્ત્રી ૦ નટી. (૨) નાચનારી
નર્તન, ન ૦ નચવું તે; રત્ન; નાચ.

નર્મ, ન ૦ [સં.] ગમત; મોજ; મજકરી;
કટું. (૨) નમ્ર; પોચું.

નર્મદા, સ્ત્રી ૦ [સં.] નરમદા; રેવા. યુજ-
રાતની એક પવિત્ર ને મોટી નદી.

નર્યું, વિ ૦ એકદમ મળતું બળતું હોય એવું;
આબેહુબ. હું જોને યુગ્મન ! નર્યો તારો
માધ. કા. પી.-દાજ તો નર્યું પાણીજ
પાણી.

નલિકા, સ્ત્રી ૦ [સં.] નળી; ઇંગળી.

નલિકાયંત્ર, ન ૦ [સં.] નળી જેવું અથવા
જેને નળી હોય એવું યંત્ર તે; દૂરબીન.

નલિની, સ્ત્રી ૦ કાળાં કમળની વેશ.

નવ, વિ ૦ [સં.] નવું; નવીન; તરતરું;
તાજું.:-નવવધુ, નવવધવ. (૨) આઠ ને
એક-દસમાં એકકમ તે. (૩) અ ૦ નહિ;
નહાર બતાવે છે. કહે ૦ નવમળની છબ-
ખટુ બોલવાપણું. નવનું સાડીતેર ન
વેતરતો=વધારે ના વેતરતો; કંઈ; જેરલાભ
થાય એવું ના કરતો.

નવખંડ, પું ૦ [સં.] જોટલી પૃથ્વી છે
તેટલી બધીએ; તમામ પૃથ્વી; જુદા-જુદા
તમામ દેશ. ઉ. નવેખંડમાં નામના.

નવધરું, ન ૦ નવમદની હીરા જેમાં જોડેલા
હોય તેવો દાગીના. (૨) માથે બાંધવાનું
જરિયાનનું મહોળિયું.

નવચંડી, સ્ત્રી ૦ [સં.] નવદુર્ગાની સ્તુતિ,
પૂજન અને હોમ વગેરે કરવાં તે; નવચંડી
પાઠ અને હોમ હવન વગેરે તે. (૨) નવ
દુર્ગાઓ તે. ૧ શૈલપુત્રી, ૨ બલ્યાસિંધ્વી,
૩ ચંદ્રધેરા, ૪ કુશ્માંડા, ૫ રક્ષમાતા,
૬ કાત્યાયની, ૭ મહાગૌરી, ૮ કાલરાત્રિ
અને ૯ સિદ્ધિદા.

નવજોત, સ્ત્રી ૦ જરથોસ્તી બાળકને સદૈવ
ઠરતી પહેરાવવાનો સંસ્કાર તે.

નવજોખન, ન ૦ નવી-આવતી ને આવેલી
જુવાની તે; નવયૌવન.

નવજોખના, સ્ત્રી ૦ નવયૌવના; જોખનવંતી.

નવટાંક, વિ ૦ પાશોરનું અરધું; નવટંક-પૈસા-
બાર તે, પાંચ રૂપિયામાર વજન-જેટલું;
શેરના આઠમા ભાગનું.

નવટાંકિયું, ન ૦ નવ પૈસામાર-કે પાંચ રૂપિ-
યામાર જેટલું પ્રવાહીમાપનું પાત્ર, અથવા
તોળાય એવું માપિયું-કાટલું વગેરે તે.

નવટાંકી, સ્ત્રી ૦ નવટાંકમારનું માપિયું અથવા
કાટલું તે; આદવાસેરી

નવડો, પું ૦ નવ એ મંખલાનો આકાર; ૫;
નવનો આક-ચિહ્ન

નવતર, વિ ૦ નવું; તરતરું આવેલું હોય
એવું; નવીન. (૨) અખપ્પું; હમેશનું નહિ
એવું.:-પોળમાં નવતર કુતરું આખું કે
તરત પોળમાં બધાં કુતરાં તેની ઉપર વટી
પડવાનાં.

નવધા, અ ૦ [સં.] નવ પ્રકારનું; નવ રીતે;
જુદી જુદી નવ રીત-પ્રકાર હોય એમ.
:-નવધાભક્તિ.

નવધાભક્તિ, સ્ત્રી ૦ [સં.] નવ પ્રકારની
ભક્તિ તે.

નવનવું, વિ ૦ નવું નવું; નવીન,

નવનિધ, અં ને જોછએ તે હોય એમ;
અર્થ પ્રકારના નિધિ-બંડાર બરેલા હોય
તેમ; નવેનિધ (નિધિ) હોવા તે-અર્થાત્
બધી રીતે સુખ સગવડ અને જોછતું કરતું
હોતું તે. નવેનિધ ને અષ્ટમાસીધઃ

નવનીત, નં [સં.] માખણ
નવનેળ, પું. ધણી-ચુરકેલી પડતી તે; બહુ
પરિશ્રમ પડેલો તે:-એ પક્ષવાળાએને
એકઠા કરતાં નવનેળ પડશે.

નવપક્ષિય, પું. નવાં પાનનો ખુમખો તે; કિ-
સલ્ય; કુંપળ; નવાં પાનવાળા ડાળાં. હં
નવપક્ષવયુક્તા દિસે તરુઓ, મધુરે સ્વર
ગાન કરે વિદ્યો.

નવમલ્લિકા, સ્ત્રી. [સં.] એક ધટાદાર પાંદડાં-
વાળી વેલ. વર્મત ઝાડુમા ખીલતી વેલ.

નવમી, સ્ત્રી. [સં.] પખવાડિયાનો નવમો
દિવસ તે; નોમ.

નવધૌપન, નં [સં.] નવી જીવાની તે;
જોખન.

નવધૌપના, સ્ત્રી. નવજોખનવતો; તારુણી.
નવરત્ન, નં [સં.] નવ જાતના-રંગના
જે કિમતી પથર તે. ૧ હીરો, ૨ માણિક,
૩ મોતી, ૪ પાતું, ૫ પોખરાજ, ૬ ગોમેદ,
૭ લક્ષ્મિયો, ૮ પરવાળું અને ૯ નીલમ.

નવરસ, પું. [સં.] શુગર, દારૂ, કરુણા,
રૈદ, વીર, બમાનકે બીભત્સ, અદ્ભુત
અને શાંત, એ નવ રસ કાવ્યસાહ
મા દેખા છે.

નવરંગ, વિં. નવા રંગનું; સુંદર; સુશોભિત.
(૨) લલિત; મોહક.

નવરંગી, સ્ત્રી. નવા રંગવાળી એવી તે;
ચુલામી, છેવછગીલી; જોગન અને લ-
ટકાવાળી.

નવરાત, સ્ત્રી. [સં. નવરાત્રી] ચૈત્ર અને
આસો મહાનાના શુક્લ પક્ષની પહેલી નવ
તિથિઓ તે. આ તિથિઓમાં દુર્ગાપૂજન

અને જ્ઞાનતાન કરવામાં આવે છે.

નવરાત્રી, સ્ત્રી. નવરાત. હં નવા નવરાત્રીના
દહાડારે, શરદતથી સુખ રાત્રી.

નવરાવતું, કિં. સં. રનાન કરાવતું; નંદાંખ
તેમ કરવું. (૨) ઠગતું; છેતરવું.

નવરાશ, સ્ત્રી. કામ ન હોય એવી વેળા તે;
કામ નહિ તે; અવકાશ; દુરસદ; પરંવાર.

નવરૈ, [સં. નવૃ] નહિ વરખેલું; નહિ-
કામે લાગેલું એવું; કામ ધંધો જોને હોય
નહિ એવું તે; જે કંઈક કરતું ન હોય-
એસી રહ્યું હોય તે. કહે. નવરો બેઠો
નખોદ લાગે=જોને કામ ધંધો ન હોય તે
ખોટાં કામ કરે. ખોટાં કામ કર્યા કરવાં
તે-નવરાની નિશાની. નવરો હજમ પાટલાં
મુઝે=કામ વગરનું માણસ જે તે કંઈ ખોટું
કામ કર્યા કરે. નવરો વાણિયો કાટલાં
સાંખે=કલ્યાણી માણસને કામ ન હોય તો
પણ કામ. કાદે-અર્થાત્ કલ્યાણી વાણિયો
કંઈ કામ ન હોય તો કાટલાં સાંખી
જીએ કે જ્યાં આપવામાં અને લેવામાં
ખોતાના લાભમાં કંઈ કાટલું વાપરવું, તે
સમજાય. કહે. નવરા, રે હું, કામ કર,
ખાટલો ઉકેલીને વહાણ બર.

નવરો, પું. વર; પતિ. મરાઠીમાં.

નવરોજ, પું. [પા.] વસંતઋતુમાં પડતો
એક સરખા માનનાં રાત્રિ દિવસવાળો દિ-
વસ; વસંતનો તે દિવસ કે જે દિવસે, દિવસ
અને રાત્રી સરખાં હોય છે, પાંચસીઓ
આગળ દિવસથી વરસ બદલતા હતા.
એક જરથોસ્ત્રી તહેવાર.

નવલ, વિં. નવું. નવમથા હીરજ=શેઠાધનું
ડોળ કરનાર; નજી મેટા ધનાઢ્ય; પેરો
ટકે બરપુર હોય એવો; ધોતાળ.

નવલકથા, સ્ત્રી. કવિત વાર્તા; કાદખરી;
નવી તાર્કિક સાંસારી કથા તે.

નવલખ, વિં. નવ લાખ તે; નવલાખ જેવું

મહા યાપ-ટોપ એવું:-નવલક્ષી હવેલી=
 નવલક્ષીની હવેલી=જેલ; કેદખાનું. ઉં
 નવલક્ષ તારા-મારા મુંજમાં ધાલો
 નવલક્ષ્યું, વિં નવ લાખની પુંજવાળું.
 નવલું, વિં નવું. ઉં પ્રીતલડી પ્રાણેશરીની
 નવલોડી, નટવર નવલી કાની સંગે, જોડી,
 પ્રીતલડી.
 નવલોહિયું, વિં નવા લોહીનું; જુવાન-જા-
 જરમાન-ઉંચ સ્વભાવનું; જુવાન. ઉંચ-
 ઉછળતા લોહીનું-જેને બહુ સારાસાર વિ-
 ચાર થાય નહિ એવું; ઉદ્ભવ.
 નવસર, વિં નવસેરલું; જેને નવ સેરે હોય
 એવું. ઉં તુરંચો મારો નવસર દાર જો.
 નવસાર, પું નવસાગર; ધાતુઓ ગાળવાનો
 એક ખાર.
 નવસો, પું વરરાજ. ભર્ય જિજ્ઞામાં બોલાય
 છે. (૨) વિં નવ વાર ૧૦૦ની સંખ્યા તે;
 હજારમાં સો કમ તે; ૬૦૦. નવસો ન-
 વાણું નદીઓ-નાડીઓ.
 નવસું, વિં વચ વચરનું; નાચ; સરીરપર
 કપડુંએ ન હોય એવું.
 નવાઇ, ઓં નવુ લાગે-વિરમ ઉપજાવે એવું
 જે તે; આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવું તે. (૨)
 રાજ જેવામાં ન આવે તેની નવી બાજલ
 કે બીના તે; અચરત. (૩) નવું એવું
 જે તે.
 નવાજવું, કિં સંવધાવવું; બક્ષીસ આપવી;
 પદવી આપવી; દાનાદિક આપવાની મ-
 દેરખાની કરવી, કૃપા બતાવવી.
 નવાજસ, ઓં [ફ. નવાજિસ] પ્રમ-
 ખતા; ભેટમેળાત, બક્ષીસ.
 નવાજુની, ઓં નવી અથવા જુની એવી
 વાતચીત વગેરે તે; તાજ ખમર; નવા
 સમાચાર; નવું કે જુનું જે કંઈ જાણવા
 જેવું હોય તે:-નવાસ મામતી કંઈ નવા
 જુની હોય તે કહેા ?

નવાણું, નં કુવા, વાવ, તળાવ વગેરે જાણા;
 રચો તે; પ્રવાસીના ઉપયોગ માટે ધર્મ-
 શ્રુતિથી બંધાવેલાં સાંવજનિક જગાલય.
 ઉં નવી નવાણું કરાવિયા પડિત સભા
 બસાય. નિર્જળ ગામ નવાણું કરાવેા; વાવા
 કુવા નદી તીર તળાવો. ક. દ. ડા.
 નવાણું, વિં સોમાં એક કમ; ૯૯. કહેં
 નવાણું ઓસડ સોમું નહિ. નવાણું ટકા
 બાદ=તદન બોલું. નવાણુંનો ધોર=સંમત
 કરવાની લાલચ-લોભ લાગવો તે.
 નવાખ, પું [જ] નાના રાજ્યનો મુસ-
 લમાન હાકમ; મોટા પાદશાહ તરફથી
 રાજ્યના કાંઈ વિભાગ ઉપર અમલ કે-
 રનાર, સુબો. (૨) એક ઇલકાખ.
 નવાખી, ઓં નવાખના ઓઢાનું જે કામ-
 કાજ બને અમલ બજવણી તે; નવાખનો
 દરજ્જો; નવાખ મંત્રી:-નવાખી કારભાર
 ચાલે છે. (૩) આપમુદી. આઈ તમારી
 નવાખી નહિ ચાલે.
 નવાર, પું [સ. નવાર] અલખેડ જ.
 ગીરમાં એની મેળે થતું એક અલખ-
 નાજ-કાચેર; સામાના જેની પથ તેથી
 સારી એની મેળે થયેલી ચાલિ-નીવાર.
 નવારસ, વિં વારસ વગરનું; નવારસું; ન
 ધણિયાતું; જેનો વારસ ન હોય તેવું.
 નવારસું, વિં જેનો કાંઈ વારસ ધણો ન
 હોય તેવું; ન ધણિયાતું.
 નવાલો, પું કાળિયો; કવચ.
 નવાંકર, પું નવો અંકર તે. રખો-પ્રસાદ તે
 નવાંકું, (વિં.) વાંધા વગરનું; પ્રાણ;
 રખ, તદન; નિપકુચ; નવાંકું. જુદું
 કરી નાંખો.
 નવીજુની, વિં નવી અથવા જુની બધવા
 જેવો (બાજન તે); નવું કે જુનું.
 નવીન, વિં નવું; નવન.

નવીસંદેહ, પું. [ફા. નચિસ્તન] નવી
નવી કલ્પનાઓથી લખનારો; લેખક. (૨)
લહિયો; કારકુન.

નવું, વિ. યોડા વખત લિયર બનેલું; જેની
જાણ થયાને યોડા કાળ થયો હોય તેવું;
તરતનું; તાજું. (૨) ફેરફારથી બદલાયેલું;
ફરી ગયેલું. (૩) રોજ જેવામાં આવતું
ન હોય તેવું; નવીન. (૪) તાજું; લીલું.
(૫) રૂઝ થતું; આરંભાતું; બદલાતું. રૂ.
પ્ર. નવે જન્મ આવવું=નવો જવું. નવો
રાત્રી નવી પ્રભાત=એકઠે એકથી માંડતું. નવો
નિશાળિયો નવ દલાડા=નવો નવો ઉત્સાહ
ને પછી કંઈ નહિ એમ. નવો જોશી ને
જીનો વેદ=જોશી તાત્રી જ્ઞાનવાળો અને વેદ
અનુભવી જ્ઞાનવાળો હોય તે ભરો, એવા
અર્થમાં.

નવુંજીવું, વિ. નહિ જાણેલું; તરતનું અને
આગતું ખેડ; નહિ જાણાયેલું નવું તેમજ
જીવું તે. (૨) હળીમળી ગયેલું; નવું
પણ જાણ્યામાં આવ્યાથી જીના જેવું
તે:-ભાષા આવ્યા અને નવાજીનાએ થઈ
ગયા=માના જેવા જાણ્યામાં આવી ગયા
નવાઈ રૂપ ન રહ્યા એમ. (૩) આફત
હાડાઈ કે મરણ જેવો ખનાવ ખનવાથી
ફેરવાઈ ગયેલું હોય એવું:-રેલ અને
આગથી સુરત તો ધણીએ વાર નવુંજીવું
થઈ ગયું.

નવુંનકોર, અ. (વિ.)જરાએ જીવું થવા પામેલું
નહિ એમ; નહિ સુંધાયેલું-જેવું ને તેવું
જ રહેલું હોય એમ; તદ્દન નવું.

નવુંસવું, વિ. તરતનું; તાજું; નવુંજ હોય-
અપરિચિત હોય એવું:-એ તો નવોસવો
માણસ-વિદ્યાર્થી છે; નવોસવો સહેરમાં
ગયેલો તે બ્રહ્મા પડ્યો.

નવેણ, સ્ત્રી. નહવેણ રસોડું; નહાયા ધોવા વગર
જેમાં-જવાપ કે અડકાય નહિ એવી
જગી. (૨) કાપને અડકાય નહિ એવી
જમતા પહેલાંની પવિત્ર દાહત; જમવા
જમાડવાની શુદ્ધ રિયતિમાં હોવું તે. (૩)
સંપણીની 'ધુણીવાળી મિ'તો વગેરે ધોળવી
તે. જમીન લિપવી તે, અમેદ અને મિત
ધોળવી તે નવેણ. કિ. પ્ર. નવેણ ધો-
ળવી=રસોડાની અથવા જ્યાં રંસાઈ રંસા-
ખેલી હોય ત્યાંની મિત વગેરે ધોળીને
સાફ કરવી:-આલસો ગેડથી રોજ નવેણ
ધોળે છે.

નવેણિયું, વિ. નવેણમાં રહેલું હોય; એવું;
રસોઈ અને રસોડામાંનું-પવિત્ર એવું. (૨)
ચોખ્ખું; સ્વચ્છ; શુચિ. (૩) ન. ર-
સોડામાં પહેરવાનું કપડું. નવેણિયો=રસો-
ધો; નવેણમાં-રહેલો માણસ તે.

નવેનામી, અ. ફરી ફરીને; પહેલાં વાત
કરેલી હોય તેમ; જાણે સામે માણસ
જાણતોજ ન હોય તેમ.

નવેલી, સ્ત્રી. નવોદા; નવી પરણેલી સ્ત્રી.
ઉ. રવેલ સલિલથી નહાઈ નવેલી, હાંફતી
નાયતી નટવર થેલી. ગી. ગા

નવેસો, પું. નહિયું

નવેસરથી, અ. ફરીથી રૂઝ કરીને; નવું
મંડાણ માંડીને; પહેલેથી; ધકમળથી; ફરીને.

નવેણી, સ્ત્રી. ધર પાછળની નાની સાંકડી
ગલી; છિંડી; ખંચાળી. (૧) પાણી જ-
વાનુ બાણું-નીક.

નવેણું, ન. જે ધરવચ્ચેની સાંકડી ગલી-જગા.
નવોદા, સ્ત્રી. [સં.] તરતની પરણેલી
પધૂ-સ્ત્રી; નવવધૂ. (૨) એ નામની
નાવિકા.

નબ્યાસી, વિ. નેબ્યાસી, નેહમાં એક કમ;
એથી ને નવ; ૮૬.

નવવાણી, વિં સોમાં એક કમ; ૬૯.

નવો, પું તે પાસે અથવા પતું કે જેની

ઉપર નવ ટપકાં કે નવનો વ્યાંક પાડેલો

હોય તે. (૨) સેકામાંનો નવમો સંવત્સર.

નવા, નેસ.

નિષ્ઠ, વિં [સ્.] નાશ પામેલું; ખરાબ

થઈ ગયેલું; પાપમાલ. (૨) નકાર, ખરાબ;

છીલું.

નસીકતું, કિં હિંટ કાઢવા નાક સીંઘારવું;

માઠમાંથી વાયુનું જોર દબને વિંટ કાઢવું.

નસીકવું, નાક નસીકવું. (૨) કાઢીને

નાખી દેવું.

નસીબ, જીવં નસીબ.

નસ, ઓં [જ] રગ; ચિરા; નાની ને

ઝીણી નાક. (૨) પાન અને ફળ વગેરેનો

પાતળો રસો-તણ તે. કિં પ્રં

નસ પકડશી=મૂળ કારણ શોધી કાઢવું;

ન દગાય તેવી રીતે મૂળ રૂથથેથી પકડવું.

૨૦ પ્રં નસેનસ જીવું=તદન અસલ;

ફેલેલે જીવું. નસેનસ આપી જવું=સર્વાંગે

વ્યાપ થઈ જવું; પૂર્ણ થઈ જવું (જેર વગેરે.)

નસકોરી, ઓં નાકમાંના નાણાક આમડીનો

પડો, નસકોરામાંની કુમળી આમડી. ન-

સકોરી ફટી=નાક ઉપર આધાત થવાથી

અથવા અત્યંત ખરેખરી નાકમાંથી લોહી

પડવું ૩૦ પ્રં નસકોરીએ ફટશે નહિ=

કદ પથ દાનિ-સરીરને-પહોચશે નહિ -

તમે ફિટર/કરશો આ અમે એવી નસકો-

રીએ ફટવા કદમ નહિ

નસકોઈ, નં નાક, નસિકો. (૨) નાકનાં

બે કાણીમાંનું એક તે. ૩૦-૫૦ નસકોરો

ફૂલવાં=ગર્ભે આવેલો. અભિમાન વ્યક્ત

નસકોરાના ઉટ ચાલ્યા જવાં=અભિમાનના

કાષ્ટને લેખવવું નહિ, મોટાઈ ધારણ કરવી

નસલ, ઓં [પ્. નસલ] જડ, મૂળ,

જમીનમાં રહેલો મૂળાકાર. (૨) વણ, જાન,

કુળ. (૩) પગલું, નિશાની, પતો, કિં.

પ્રં નસલ કાઢવી=મૂળ ખેંચી નાખવું

નસવાન, વિં નિર્બળ, અલક્ષ, કમજોર.

નસતાન, નં સતાન-છોકરાનો અભાવ

તે; નિર્વંશ જવો તે, કુળનું નિકળનાવું

તે, ઘર બેસવું તે.

નસડવું, કિં સં નાસી જાય તેમ કરવું;

ભગાડવું; હાંપી કાઢવું. ૨૦ પ્રં નસાડી

ચૂકવું=નાસી જાય તેમ કરવું. મસાડી જવું=

કાઢીને 'સાજવું-મીઠાના કપાળમાંથી

ભગાડી જવું. ઓ-માળક વગેરેને. (૨)

હરાવવું, પરાજય કરી નામે તેમ કરવું;

નહિ હવું રહેવા દેવું.

નસિયત, ઓં [જ] શિક્ષા, સજા (૨)

શિખામણ; બોધ. કિં પ્રં નસિયત મ-

ળવી=શીખ મળવી, જો ભૂલી જવાય તેમ

થવું; સજા થવી. નસિયત લાગવી=બોધ

મળવો, શિખામણ આપવી.

નસિય, વિં આમડી, હાંપી; પકડાય હોય

તે કાપિએ મૂકે નહિ એવું આમડી. ૩૦ પ્રં

એક નમિયું=જે પકડાય હોય તે મુકે-

લીએ ને કાપ વેઠવા છતાં પથ મૂકે

નહિ એવું.

નસીબ, નં [જ] ભાગ્ય, કર્મ, કિરમત

કહેવું નસીબ જે ક્રમતા આગળનું આગળ=

આ જગતે ત્યાં ભાગ્ય તેા છે, ભાગ્ય

વગર મળતું નથી. નસીબનો આભો=

નસીબનો પોકો-અભાગી

નસીબદાર, વિં ભાગ્યલાળી (૨) પેસાદાર :-

નસીબદાર લોક અહિં રહે છે

નસીબો, પું નસીબ, ભાગ્ય. ( ) નસીબમાં

માટેનો પ્રમેય-થવા કાળ તે - થુ કરી બે

નસીબો પાછો નહિ.

નસેસલો, પું આધિવે, ચડક ઉપાડી જવાનું

કામ કરનારો. પાસીમાં

નસો, પું બળે

નસોતર, ન૦ એક આપધિ. આ વનસ્પતિનો શુષ્ક આરક છે અને તે જીવાપ આપવાની દવા તરીકે વપરાય છે.

નસ્તર, ન૦ [ફા.] દુઃખ દરદ ઉપર વા-
દકાપ કરવાનું તીર્થ હથિયાર. જુદી જુદી
જાતનાં વાદકાપનાં કામ ખાટે જુદા જુદા
આકારનાં નસ્તર હોય છે. કિં ૫૦ ન-
સ્તર મૂકવું=દવાથી ન મટે એવા દરદનો
વિકાર દૂર કરવાને કાપવું.

નહર, જુ૦ નહેર.

નહાણ, ન૦ નહાણું તે; સ્નાન. (૨) નહા-
વાનું તે; આશાય. (૩) ઓએ રજસ્વલા
થવું તે.

નહાનપણ, ન૦ ખચપણ; બાલ્ય.

નહાતું, જુ૦ નાતું.

નહાર, ન૦ નાહર; વર.

નહાવણ, ન૦ સ્નાન; નહાણું તે. (૨) ઓએ
રજસ્વલા થવું તે.

નહાવણિયું, ન૦ જેની ઉપર બેસીને સ્નાન
કરાવું હોય તે લાકડાનો વેલો-ખાટલો.

નહાવું, કિં અ૦ નાવું; સ્નાન કરવું; પા-
ણાથી શરીર ધોવું-સાફ કરવું, આશાય
ઉતારવું; અંગ્રેજ કરવું ૩૦ ૫૦ નહાણ ધોઈ
ઉઠવું=ઓએ સુવાસકમાંથી સાળાં તાળાં
થઈ ઉઠવું. નહાઈ ધોઇને બેસવું=ધન-
માલમિલકત ઉઠાવી દઈ કારણ થઈ બેસવું;
કુટુંબ પરિવારના મરી જવાથી એકલા
ડોળ થઈ રહેવું; આશા તૃષ્ણા છોડી દેવી;
પરવારી જવું. નહાઈ નાંખવું=આશા
છોડી દેવી; પાણું મળવાની આશા નહિ
રખવી. નહાતીધોતી=માથે આવેલી; જેને
અટકાવ આવતો જતો થયો હોય એવી
ઑ. ઉ૦ નહાતીધોતી થઈ વધુવાર,
પિંડ પરદેશ તે નહિ સારું. કિં ૫૦
નહાણું નિયોવવું=ખટરાગમાં ઉતરવું; ન-
હાણું અને પછી પલાળેલું કપડું નિયોવી

લેવું વગેરે તે; પરિશ્રમ લેવો. વક્રોક્તિમાં
લાગતું વળગતું નથી, એવા અર્થમાં વપ-
રાય છે:-એમાં મારે શું નહાણું નિયોવવું
છે ? અર્થાત્ અને શો મંબંધ છે ? (જોવું,
જેરલાભ હોવો-) અને તેમાં શો જેરલાભ
કે આધ ખોટ છે ?

નહિ, અ૦ [સ.] ન, ના, નિપેધાયે વપ-
રાય છે:-નહિ કરવું=ન કરવું. નહિ જવું=
ના જવું. ૩૦ ૫૦ નહિ જવું=પાર્યમાલ
થયેલું; જાણે હોયજ નહિ એવું. કહે૦
નહિ મામા કરતાં ઠણો મામો શો ખોટો ?
નહિતર, અ૦ નહિ તો; અથવા તો, સરતને
અર્થે વપરાય છે:-આટ લગી રાહ જોઈશ
નહિતર જામ્ય.

નહિયું, ન૦ નખતું મૂળ; નખ આગળની
આમડી. (૨) નેયું; કુધી.

નહી, જુ૦ નહિ.

નહુપ, પું૦ એક પુરાણ પ્રસિદ્ધ રાજા; યયા-
તિતો પિતા.

નહેર, ઓ૦ [અ. મહર] સરોવર અથવા
મોટી નદીમાંથી કાઢેલો પાણીનો ફાટો;
કાંસ.

નહેરિયું, ન૦ નાની નહેર; નહેળિયુ.

નહેર, પું૦ પંજના નખ; મોટા અપ્પીનાજા
નખ તે. (૨) નખના ઝરડા તે.

નહેરિયું, ન૦ નહેરનો ઉઝરડો તે.

નળ, ન૦ પાણી લાવવા તથા કાઢવાને બનાવે-
લી નળી-ખાળ જેવી અથડા નીક જેવી
બનાવટે. (૨) ધાતુ વગેરેની પાણી લાવવા
કાઢવા બનાવેલી ગોળ નળી. (૩) પેટમાંનું
અંદરથી પોણું આંતરકું:-નવમંબ વાયુ.
નળ બરાબ જવા.

નળવાઈજવું, કિં અ૦ સગીરે છેકળ
અથકા થઈજવું.

નળાકાર, વિ૦ ગોળ નળના આકારનું; ગોળ
ને પોણું એવું તે.

નળિકા, સ્ત્રી. નળી.

નળિયુ, ન. નળા જેવો માટીનો અર્ધગોળ પકવેલો ઘાટ; નેલુ; નાળ. (૨) નાસી પાસીનો ફટકો :—એના કપાળમા નળિયુ.

નળી, સ્ત્રી. [સં. નલિકા] પાનળી ગોળ ને અંદરથી પોલો સળી કે લાકડી, જેથી અનાવટ તે; ભુંગળી. (૨) ચાકું.

નળો, પું. હુંટણુ અને પગની પાટલી વચ્ચેનો નળ જેવો ફંડાકાર, પગનો ભાગ તે. (૨) પેદુથી છાતી લગીનો જે ભાગ તે. (૩) મોટી પવાલી—નળી તે.

નળોઠકડી, સ્ત્રી. સાકડો ન્વાટ, નાળ; ગથી; નવેળી.

નંકાતું, કિં. અ. કાચનું ભાગનું; ફૂટીનું; નંકાતું.

નંખાતું, કિં. અ. નાંખી ચકાતું; ફૂંચળ યધ જવું. (૨) ઉલટી થવી.

નંગ, ન. પહેલ પાડેલો હીરાનો, કકડો; હીરાકણી. (૨) ચીજ; દાગીનો; એકએક વસ્તુ વિશેષ તે. (૩) વિદ્યાકળાથી શોભતો માણસ.

નંદ, પું. વાણિયો. —નંદના ૩૬ ગોનિદ જાણે. (૨) આનંદ. (૩) મગધનો એક મોટો રાજા.

નંદન, પું. [સં.] પુત્ર; દીકરો. (૨) ઈન્દ્રનો બાગ

નંદવતું, કિં. સં. નંદવાય તેમ કરવું; ભાગવું; ખંડિતકરવું, કકડો કરવો.

નંદવાતું, કિં. અ. ખંડિતકરવું, કકડો થવો.

નંદણું, કિં. સં. ભાગવું; કકડા કરવો. (૨) નિંદણુ

નંદા, સ્ત્રી. [સં.] આનંદ; મજા. (૨) નળુંદ.

નંદિની, સ્ત્રી. [સં.] પુત્રી; છોકરી. ઉ. રૂપનંદિની દુલ પત્ર લખતી, ચેર જમ્મ ભોજન કરી, રડી એકિકાની રાત્રીમાં પચે; પળો હું સુંદરી.

નંદી, પું. [સં.] શિવનો પોદિયો; આખલો. નંન્દર, પું. [અ] આંક; આંકડો; અમુક સંખ્યાનો આંક તે.

ના, અ. પૂછેલા સવાલનો નકાર તે. નિષેધ કરવાનો, તેમજ અપ્રમત્તા, અશક્તિ અને ગેરફાળની વગેરે બતાવવાના અર્થમાં વપરાય છે; નકાર; ફાનું ઉલટું તે ના. (૨) અભાવ—નકારદર્શક પ્રત્યય તરીકે પછુ ખીજા શબ્દની આગળ જોડાય છે. :—નાપુત્રી, નામરજી, વગેરે.

નાઈ, પું. દળમ ગાયત્રે.

નાઈકા, સ્ત્રી. નાવિકા

નાઈડી, સ્ત્રી. પંડાની ધરી. (૨) હુસક બાંધવાનો ચામડાનો દોર. (નાભી)

નાઈમ, જી. નાચળ.

નાઈલાજ, વિ. [ફા.] જેનો ઇલાજ ન હોય તેવું; નિરુપાય.

નાઈમેદ, વિ. [ફા.] નિરાશ; નાસીપાસ; આશાભંગ

નાઈમેદી, સ્ત્રી. નાસીપાસી; નિરાશા.

નાએક, જી. નાચક.

નાક, ન. [સં. નાસિકા] મોં-ચહેરા ઉપર જે આંખો અને મોં વચ્ચેનું ઉંચું બે કાણાંવાળું ટીચકું; નાસિકા; શ્વામ લેવાનો ચહેરા પગનો ઉંચો અને કાણાવાળો અવયવ; શ્વાસુદ્રિય; સુષ્કવાની ઉદ્ધિ. (૨) શોભન ચિહ્ન; જેનાવડે આસપાસનું ગૌરવ હોય તે વસ્તુ, વિચાર; માણસ, વગેરે તે. (૩) સ્વર્ગ (૪) આનંદ; માન; ટેક; શોભા. કિં. પ્ર. નાક જવું=નોખ-ટેકની-શોભાની ગમત જવી તે. નાક-કપાતું=શોભા-આખર જની. નાક ધસવું=ખસતાવો જતાવવો. નાક નીચું થવું=આખર જવી. નાક ઉંચું રહેવું=ટેક-આખર રહેવા. નાક લેવું=દળવું=નીચું પાડવું; ખટ કરવું; ઇજત લઇલેવી. ૩૦ પ્ર. ગામનું

નાક=ગામમાં સૌથી વધારે ગૌરવવાન,
જેનાવડે સૌ શોભતું હોય એવું તે. નાક
લક્ષને જવું=થી શોભા-સારાખણને લક્ષને
જવું, શરમ આવવી. :-એની પાસે તે શું
નાક લક્ષને જાય ? નાકની. દાંડી સાચુ
જવું=સીધેસીધું જવું. નાકપર ત્રાપ પણ
નહિ એસવા દેવી=જરા પણ લાંછન જેવી
વાત સહન નહિ કરવી. એના નાકમાં ગધ
માતી નયી=બહુ અભિમાન હોવું. નાકમાં
તીર લાલવું=નાથવું; બળજેરીથી વચ ક-
રવું. નાકાલીટી તાણવી=ત્રાસ ત્રામ પોક-
શવવી. કહે નાક નીચું અને પેટ ઉચું;
નાક કદા તો કદા પણ ધી તો ચદા
નાકની વાટે દાણો ન ગળાય

નાકકદું, વિં જોનું નાક કપાઈ ગયેવું હોય
એવું. (૧) નિલજર્જ; ખેદશ્રમ.

નાકચુલ, વિં [કા.] નામંચુર; કબુલા
તમાથી ફરી ગયું હોય તેવું; અમાન્ય.

નાકારો, પું નકાર; નિષેધ તે.

નાકાલીટી, સીં ત્રાસી કંટાળાને શરણે જઈ
પણે લાગવું તે; જમીને નાક લસાય તેમ
નખીને માથે માગવી તે; તોના તોખા તે.
કિં પ્રં નાકાલીટી તાણવી=ત્રાસ ત્રાસ
થઈ જવું; કાપર-ફૂંખી-હેરાન થઈ જવું
તે નાકાલીટી ખેંચાવવી=ત્રામ ત્રાસ કરવું,
તોખા-પોકરાવવું; ખૂમ જીલમ વાપરી
હેરાન હેરાન કરીનાંખવું.

નાકાં, નં કાંગેર વગેરે અનાજના કણનાં
અણવાના ઠકકા તે; કણનાં અણવા જે
ખાંડતાં ખરી પડેલાં હોય તેનો ભુકા. :-
નાકાં ને ચુનું.

નાકું, નં લણા રસ્તા જ્યાં મળતા હોય તે-
અથવા એકાદ રસ્તાને છેલ્લો ભાગ તે,
જ્યાંથી પછે રથજે જવાવું હોય તેસ્થાન;
ખાર; દરવાજો. (૨) ગખીનો-માર્ગનો

અંત ભાગ, છેડો, હદ તે (૩) કાણું;
ખાખું; પોલ; વેદ. :-સોપનું નાકું. (૪)
જગત લેવાનું ઠેકાણું; થાણું; ચોકી.

નાકેદાર, પું નાકા ઉપર રહીને જગત લેવા
-ઉઘરાવવાનું કામ કરનારો તે; થાણેદાર.

નાકેદારી, સીં નાકેદારનું કામ તે; થાણેદાર-
રખણું; નાકું સાચવવાનું કામ તે.

નાકેબંધી, સીં નાકાં બંધ કરવાં તે; નાકે
- નાકે ચોકી મૂકી દેવી તે.

નાકેસ, વિં અધર; અપૂર્ણ.

નાકોઈ, નં નાકું.

નાકોવત, વિં કોવત ન હોય તેવું; આરાક્ત;
નિર્મળ.

નાકોવતી, સીં અચક્તિ; નમળાઈ.

નાખવું, કિં સં નાંખવું; જોરથી દૂર દેકવું;
ઉડાડવું; ઉચેડવું. (૨) નીચે-ભોળ ઉપર
પડે તેમ કરવું. (૩) ઉમેરવું=ચોપકામાં પાનું
નાખવું (૪) ભોળ પર પાથરવું; મિઠાવવું.
-અહિં જનજન નાખો. (૫) પેટમાથી પાણું
કાઢવું; જોકવું (૬) આરોપવું, પહેરાવવું.
:-કોટમાં હાર નાંખ્યો. (૭) દંકાય તેમ
કરવું. :-પહો-જુરખો નાંખ્યો. (૮) ગમે
તેમ ઉપર મૂકવું. :-હમણાં તે મેડોએ
નાખ. (૯) સોપવું; ઢવાસે કવું. :- (૧૦)
બરવું; લગાડવું; સંચારવું. :-તેલ નાંખવું.
(૧૧) નીરવું=ધાસ નાંખવું. આ કામ મારે
માથે નાંખ્યું છે. ખીજા ધાતુ અને ક્રિયાપદ
સાથે જોડાતાં ક્રિયાની પૂર્ણતા બતાવે છે.
કાંપીનાખવું, મારીનાખવું, વગેરે. ૩૦ પ્રં
નાખી મૂકવું=ગળાવ્યા કરવું; પડી રહેલા
દેવું. નાખ્યા ન પહોંચવા=પોતાનાં બળ અને
શક્તિની બહાર હોવું; પ્રયત્ન નહિ પડેવાય
એવું હોવું તે. નાંખી નજરે પડેવાયે નહિ
એવું=બહુ વેગળું-વિચારમાં પણ જેની
મર્યાદા જણાય નહિ એટલું બધું વેગળું. હાય

નાંખવો=ચૂંટ મારવી. આખર પર હાથ નાંખવો=ગેરવર્તણૂક ચલાવવી; લાંબ કુંટવી. વચ્ચે પડવું :-તેજે મારા કામમાં હાથ નાંખ્યો.

નાખુદા, પું [કા.] વદાણ ચલાવનારો; ટડેલ; સારંગ.

નાખુશા, વિ. [કા.] નહિ રાજ; દિલગીર.

નાખુશી, ઓં નહિ ખુશી તે; નામરજ; અપ્રમત્તા; કમન.

નાગ, પું [સં.] સાપ; જુલંગ. (૧) એક જાતના લોક; કિપરેવ. એ પાતાળમાં રહેતા કહેવાય છે. (૩) દાથી. જેને ફેણ હોય એવો મોટો સાપ તે નાગ. ૨૦ પ્રં કાળો નાગ=મહુજ ઝેરી સાપ.

નાગઈ, ઓં બેઆઈશી; નિર્લજ્જપણું (૨) ફાંકાઈ; હુચ્ચાઈ. (૩) બવલાર વિશદ બોલવું આલવું અને વતવું વગેરે તે. નાગાઈ; નાગે.

નાગકન્યા, ઓં [સં.] નાંગની કુમારિકા તે. (૨) પાતળી સુંદર ઓ તે.

નાગકેસર, નં [સં.] એક વનસ્પતિ-આપધિ; કબાખચીની.

નાગકું, વિં નાગું. (૨) એકવક્ર ચરીરનું; નાજુક; નિર્બળ.

નાગડો, પું નાગો-જુઓ લઈએ તે. (૨) ખાવો-સાધુ.

નાગજી, ઓં નાગેજી; નાગની માદા તે; સાપજી. ઉં કું કાળી નાગજી થઈ ડસુ મંજીકાને લીલાવતી. (૨) કોટમાં પહેરવાનું સોનાનું ગુંથેલું ધરણું. (૩) હાથણી.

નાગણી, ઓં નાગજી.

નાગદંતી, ઓં એક વનસ્પતિ-આપધિ. (૨) કાલર; જુલ; તોરણને આકારે પથર-છટ વગેરેની કાગાન જેવી આકૃતિ કાઢેલી હોય તે.

નાગપાંચમ, ઓં નાગદેવતાની પૂજા કરવાનો

શ્રાવણ વદિ પાંચમનો દિવસ તે. નમંદાની પેલી તરફ સુદિ પાંચમ પગાય છે.

નાગપાશ, પું [સં.] નાગના ગુંજળા જેવો ફાંસો તે. નાગ જેમ પોતાના શરીરના વિંટા પાડે છે તેમ ગાળાકાર વિંટ નખાય એવી કમપત-ચુદ વગેરેની રચના તે; શત્રુને છટકામાં લેવાની દોરી -ગાળા ગાંઠવાળી બનાવટ તે.

નાગર, વિં [સં.] નગરવાસી; શહેરનો રહેનાર; ચતુર, સભ્ય, વિવેકી તે. (૨) વડનગરના રહેવાસી સુધરેલા સભ્ય બ્રાહ્મણોની એક નાત તે; તે નાતનો એક એક જન તે.

નાગરણુ, ઓં નાગર જાતિની ઓ. નાગરણું, નં નાગરણું; સોટો-ગગરો વગેરે ઉચવવાં દીક પડે તે માટે તેને મોટે ગાળો કરીને બાધેલી દોરી તે; ગાળો; ફાંસો. (૨) હળ અને ધુસરી બાંધવાનું દોરણું તે. નાગરતા, ઓં નાગરપણું; નાગર બ્રાહ્મણની જે રહેણીકરણી ચતુરાઈ વગેરે તે; ના-મરિકતા. (૨) મુસદ્દીપણું; પ્રખ્યાદિકની આવક તે.

નાગરપણું, નં નાગરતા. નાગરમોથ, ઓં એક વનસ્પતિના મૂળની ગાંઠો તે; એક આપધિ; મોથ.

નાગરવેલ, ઓં એક જાતની કાથેળી જેવડાં મળેલાં પાનની વેલ તે. આ વેલનાં પાન કાથો ચુનો લગાડી ખાવાના-મુખપાસના કામમાં આવે છે.

નાગરવેલી, ઓં નાગરવેલ.

નાગરસ, પું અમૃત; સુત્રા.

નાગરિકતા, ઓં નાગરતા; નાગરપણું. (૨) સભ્યતા; વિવેક; ચતુરાઈ.

નાગરી, વિં નાગરનું; નાગર મંનંધો. :-ના-ગરી રીતરિવાજ. (૨) સુંદર સાઈ; સ-ધરણું. :-નાગરી લિપિ. :-દેવનાગરી અક્ષર.

(૩) સ્ત્રી૦ નાગરની સ્ત્રી; નાગરણ.

નાગલાં, ન૦ નાગનાં બચ્ચાં. (૨) નાનાં નાનાં સાપોલિયાં તે.

નાગલી, સ્ત્રી૦ ઝીણા ઝીણા લાલ. દાણાં એક અનાજ; ખાવડો. દખખણમાં નાગલીને શુભરાતમાં ખાવડો કહેવાય છે એના રોટલા પણ લાલ થાય છે.

નાગકું, ન૦ માપોલિયું; નાગકું.

નાગલોક, પું [સ્ત્ર] નાગ, નાગા, એવે નામે ઓળખાતી એક અસહી પ્રજા તે. (૨) સાપ વગેરે. (૩) નાગનો દેવ તે; પાતાળ.

નાગળ, ન૦ હળને ધુંમરી ખાંધવાની રાશ તે (૨) લંગર. ઉ૦ રહેણી હાથમાં રાખોરે, નાગળ નિશ્ચયતણાં નાખોરે. બોળે.

નાગું, વિ૦ [સ્ત્ર નજ] કમરે વસ્ત્ર ન હોય એવું; નમ; ઉઘાડા શરીરું. (૨) ઢાંકણ વગરનું; ઉપાકું; ખુદકું. :-નાગી તરવાર. (૩) લાજ વગરનું; નિર્લજ્જ; બેશરમ. (૪) જુઠાણું. :- નાચ બોલવું નહિ. (૫) દેવાળિયું; લખને આપવાની દાનની વગરનું; વહેવારમાં નહિ રહેલું એવું; સાખ વગરનું; છુચું; દોશ. કહે૦ નાગો નહાયે શુ અને નિચોવેએ શું ? નાગાને કુલે બાવળિયો ઉગ્યો તો કહે કે, અને છાંયડો થયો.

નાચુંપું, વિ૦ બિલકુલ વસ્ત્રજ જેની પાસે ન હોય એવું; તદન નાચું.

નાગેન્દ્ર, પું [સ્ત્ર.] મોટો નાગ. (૨) મોટો હાથી.

નાગૈલું, ન૦ માળો; ફાંસો; નાંચરણ; સરકિયા માંડ.

નાગોરિયો, પું૦ છોડરાઓની એક રમત. એક એક ઉપર નવ ઠીકરી ખૂટી તેની ઉપરની દીને દોટ મારી ઉઠાડવાની રમત તે.

નાથોરી, વિ૦ દોર પાળા ઉછેરનાર. (૨) નાથો ઉઠેરેલું. :-નાથોરી ભેમા.

નાચ, પું૦ નાચવું તે; વત્ત. (૨) રામજીમી નાચવું ને લટકા કરીને ગાવું તે. (૩) જેમાં નાચ થવાનો હોય એવો મેળાવડો -મિજલસ તે. (૪) ગાવું અને ગાવાના તાનમાં મકલાઈને કુદવું-ચનચનાટ કરવો તે. ૩૦ પ્ર૦ નાચ નચવો=જેમ ગમે તેમ નચાવવું, રમકડું; બેલવડું; ખનમાં આવે તેમ કરવા દેવું.

નાચકો, પું૦ ગર્વનો છણકો.

નાચણ, સ્ત્રી૦ નાંચનારી સ્ત્રી; વેશ્યા; રામજીમી. (૨) જેલમાં નખરાં કરતી કુદીને દિડે અને ચેનચાળા ક્યાં કરે એવી નાટકી સ્ત્રી

નાચણવેડા, પું૦ નાચણ જેવા ચેનચાળા ક્યાં કરવા તે.

નાચણિયો, પું૦ નાચવા કુલાનો ધંધો કરનારો; નાચી-વેષ કાઢીને પેટ ભરનારો, ભવાયો; (૨) નાટકમાં વેષ લેવાનું કામ કરનારો; ખેલાડી.

નાચનારી, સ્ત્રી૦ નાચ કરનારી સ્ત્રી; રામજીમી; વેશ્યા. કહે૦ નાચનારીના પગ અને ગાનારીનું મોં કદોએ સાત્યાં રહે નહિ=જે જેવું હોય તેવું જણાયા વગર રહેજ નહિ.

નાચકું, કિ૦ અ૦ ગામનના તાલ સર ઝાંઝરાવોળો પગ ડોડીને ચનચનાટ કરવો તે; ધુધરા પહેરેલા પમની ગાળવણી કરી ગામનમાંના તાલને ટેકા દેવો તે પગ ઉપર ચેષ ચેષકાર કરવો તે. (૨) કાલું; ઉપાડી ઉપાડીને પગ દેવા-ટોકવા. (૩) બીજે જેમ ચલાવે પાણી પાય તેમ કરવું; ચનચનાટ કરવો. કહે. નાચવું નહિ ત્યારે બારણું વાંકું=નહિ કામ કરવું હોય ત્યારે દગ્ગર વાંકાં કઢાય. નાચીખુંદીને પગ સાચું જોવું=ગમે તેમ કરીએ પણ આખરે પોતાનેજ મોમવું પડે એમ.

નાચાર, વિં [પા.] સાચાર; નિરાધાર; નિરાધિત. (૨) ગરીબ; દીન; કમાલ. (૩) નિરુપાય.

નાચારી, સ્ત્રી સાચારી; નિરાધારતા (૨) ગરીબાઈ; દેન્ય. (૩) નિરુપાયતા.

નાજર, પું [જ.] કેરીઓનો અને કચેરીને લગતા કામકાજનો દિમાખ રાખનારો અમલદાર. (૨) બોળે; દિજડો.

નાજુક, વિં [જ.] કુખ સહેવાય નહિ એવી પ્રકૃતિનું; સૂક્યાર; મોટાઈએ, ભડાઈએ અને શક્તિએ કમ છતાં સૂક્યાર એવું; કામળ. (૨) માતળું; નરમ; સુવાળું. (૩) ખારીક; ઝીણું; અસ્પષ્ટાર (૪) તકલ્લી; અસક્ત; નબળું. (૫) અસ્પષ્ટ; યોગ્ય. (૬) જરા થયું જેર લાગતાં બાળી ભય એવું. (૭) તરત જાન ચર્ધાભય એવું.

નાજુકું, વિં નાજુક. સ્ત્રી નાજુકડી.

નાજુકાઈ, સ્ત્રી નાજુકપણું; સૂક્યારતા; કુર્બાની.

નાજુકાઈ, સ્ત્રી નાજુકાઈ.

નાજુકાસાંકળ, સ્ત્રી નાજુકાસાંકળ; સાંકળની માફક આંટી ફરતે થઈ આંધવાનું દોરડું; સેથો વાળવાનો દોરડો.

નાટ, પું એક જાતનું કપડું. (૨) વસ્ત્ર.

નાટક, નં [સં.] અમુક પ્રસંગની કથા વાર્તાના વિષય (વસ્તુ) ને લઈ નટલોક તેવે રેવે અને વાણીએ તેના જેવુંજ અનુકરણ કરી જતાવે છે તે, જેમા નટલોક અમુક વેષ લઈ નાચે ગાય અને હાવભાવ કરી જતાવે તે દ્રશ્ય; વેષ બજાવવો તે, ભવાઈ; એલન. (૨) ગદ્ય ગદ્યમાં લખાયેલો બજાવવા તેવો ચટકદાર લેખ તે; દ્રશ્યકાવ્ય; રૂપક. સાહિત્યમા આના ઘણા બેઠ છે. (૩) ભવાઈ; ફજોતો; તમાસો. :-હવે એમનું નાટક કરવું રહેવા દો અને મુદ્દાની વાત કરો. ગમત પડે અને હસવું આવે

એમ ખીલના ચાળા પાડવા તથા બોલવું. માલવું વગેરે તે; ચતકડું.

નાટકકાર, પું નાટક લખનાર અને બનાવનાર. કવિ-સૂત્રધાર.

નાટકચેટક, નં હાસ્યવિનોદ; ટિપ્પણ.

નાટકશાળા, સ્ત્રી નાટક બજાવવાને માટે ખાસ સમવડ કરીને બાંધેલું ગામન કે મડપ તે.

નાટકી, વિં નાટક સંબંધી. (૨) નાટક કરનારો; માંડ.

નાટકરંગ, પું નાટકના જેવા રંગવાળા-રંગ વગેરે તે.

નાટ્ય, વિં [સં] નાટકનું; નાટક મંબધી. નાટ્યશાસ્ત્ર=નાટકના નિયમોનું શાસ્ત્ર તે. :-જરત નાટ્યશાસ્ત્ર.

નાઠાખારી, સ્ત્રી નાઠી જવાનો માર્ગ તે; છુટકખારી; કબુલત-મંધનમાંથી છટકી જવાની જે ખુંચ તે, છટકામાંથી નિકળી જવાનો પેચ તે.

નાઠ, સ્ત્રી જેની મારફતે શરીરમાં લોહી ફરે છે તે નળી; રક્તવાહિની; શિરા; રગ. (૨) શૂન; જળ, આદિકારણ, ખીજશૂન વસ્તુ. (૩) આળા આમકાને આમળીને જનાવેલો દોર; નાડી. કિં પ્રં નાઠજેરી=રૂધિરથી ધનકતી શિરા બેઠને શરીર નિકારની પરીક્ષા કરીને, રોગની તપાસ કરતી. શૂન તપાસવું, ભાવ પારખવો. નાઠ હાથમાં આવવી=રોગ પરખાવો; નિદાન થવું આદિ કારણ જણાવું; ખીજશૂન વસ્તુ સમજાવી. :-કેટલી તપાસ કરી ત્યારે એની નાઠ હાથમાં આવી-અર્થાત્ શું કારણ-હેતુ છે તે સમજાવું નાઠ હાથમાં હોવી=શૂન કબજે હોવું કે જેથી આલુંપાણુ થાય નહિ; ચેટલી હાથમાં હોતી. કહે નાઠે નર્મ તો વેદ જખ મારે=જો શરીરે તદ્દરસ્ત હોઈએ તો પછી

વૈદનું શું કામ પડનાર છે ? સ્વરૂપ; ભાવ; વલણ. :-તમે એની નાડ જોતા રહેજો= એ કેમ અને ક્યાં ફરે છે અને ક્યાં ઉતરે કે નય છે વગેરે સ્વરૂપ-વલણ જોતા રહેજો.

નાડણુ, જુઓ નાડ.

નાડણું, કિં સં દોરડીથી જકડીને બાંધવું; હળ અથવા ગાડા સાથે ધુંમરૂં બાંધવું. નાડાછડી, સ્ત્રી સંગિત સુતરની ગુંછળી; જે અથવા વધારે રંગના સુતરનો ફાળકો-લગ્નછો.

નાડાછોડ, સ્ત્રી નાકું છોડ-છોડ કરવું તે; નાકું છોડવું પડવું તે (લાક્ષણિક) સધુ-ચંકા; હાજત લાગ્યા કરવી તે.

નાડો, સ્ત્રી [સં.] રક્તવાહિની; શિરા; નાડ. (૨) ધુંમરૂં બાંધવાની આમડાની રાશ.

નાડું, નં ઉત, રેશમ કે સુતર વગેરેનો પાતળો ટુંકો દોરડો; નાની દોરી. :-અણિયા-સુરવાળનું નાડું. (૧) અંબોડો બાંધવાની દોરડી; શુંયેલું-વણેલું સુતર તે; નાડાછડી વગેરે. (૩) કસ; શરીર ઉપર કપડું તંગ બેંચાણને રહેવા માટે બાંધવાનો દોરડો તે. :-કમખાનું નાડું. (૪) આંકો; હદ. ૩૦ પ્ર. નાકું બાંધી રાખવું=અમુક હદ-અથવા આંકો બાંધા આગ્રહ ધરી રાખવો તે. :-આટલું આવે તોજ વેચવું એમ કંઈ નાકું બાંધી રખાય છે ? કિં ૩૦ નાકું છોડવું=દોરડીથી જે બંધ બાંધ્યો હોય તે દીવો કરવો-છોડી નાંખવો. હિન્દુત મૂઢી દેવી; હારી જવું; દીલા થઈ જવું, નાડાછોડ=ગભરાટ. :-ચોરની વાત સાંભળી એટલામાં નાડાછોડ થઈ ગઈ.

નાણુ, નં નહાણુ; નહાવું તે. (૨) અટકાવ-મટ્ટ આવવો (સ્ત્રીને) તે. :-વડુ જે નાણુ નાહી તે નાહી.

નાણુવું, કિં સં માણવું; તપાસવું; સાંખી જોવું; અજમાવવું; અનુભવ કરીને જાણી

લેવું. (૨) ન-આણવું.

નાણાવટ, નં નાણાવટી-ચત્રાદેનું બજાર; ચોકસીબજાર; જ્યાં નાણાની આપલે અને પરખ થતી હોય તે બજાર.

નાણાવટી, પું [સં. નાણ+વૃત્તિ] નાણાં આપે ને લે એજ જેની વૃત્તિ-ધંધો હોય તે; ચત્રાદ; નાણાં ધીરનો ને લેવા પારખવાનો ધંધો કરનારો તે; સાહુકાર. (૨) સાખ-વાળો; તરત નાણાં ગણી આપે એવો આજરદાર વેપારી તે; પૈસાદાર; વેપારી.

નાણાવટું, નં નાણાવટીનું જે કામ-ધંધો તે; ચત્રાદ; નાણાંની ધીરધાર-આપલે કરવી તે; નાણાવટીપણું તે. જુદા જુદા સિક્કાઓનાં નાણાં પારખવાં, લેવાં અને આપવાં વગેરે ચાળવણીનો જે ધંધો તે. બ્યાજ કમિશન-વટાવ વગેરે સમ્પત્તે નાણાંની ઉચ્ચપાયાલ ક્યાં કરવી તે; વહીવટ, ચલાવવો તે; નાણાવટીપણું કરવું તે.

નાણું, [સં. નાણક] બવહાર માટે ચાલતા સિક્કાઓ અને પૈસા ટકો તે; ચલણી પૈસા રૂપિયા વગેરે તે; ચલણમાં ચાલતું ધાતુ વગેરેનું સરકારી છાપનું ચલણ તે. (૨) પૈસો; ધન; દોલત. (૩) મૂલ્ય; કિંમત. નહાણું=નહાણું તે. કહેવું નાણાના ખેલ=નાણાથી બધું થાય છે નાણા વગર કંઈ થતું નથી.

નાત, સ્ત્રી [સં. જ્ઞાતિ] અમુક રીતરિવાજો અને ધર્મ વગેરેને લીધેનિહિતજોમાં પડેલા જે નાના મોટા લોકસમુદાય તે; જ્ઞાતિ; અમુક મામ, દેશ વગેરે ઉપરથી એકસરખી રહેણીકરણીના લોકોના સંસાર બવહારના નિભાવ માટે બંધાયેલો જથ્થો તે. (૨) નાતીલાઓનું જમણુ તે; જાતિભોજન. કહેવું નાત, ગંગાનો પ્રવાહ=નાતને કંઈ પ્રાયશ્ચિત લાગતું નથી-તેનાથી સૌ પવિત્ર થાય છે, એવા અર્થમાં વપરાય

છે. નાતનું નોતરું ને પરણતું પાણી, એમાં સપાકું શું=ગોરા મારવો ને ખાવો; જમવું અને જોગડવું, એમાં વપકાર કે મપાકા જેવું કંઈ દોષજ નહિ એમ, નાતનું છોકરું નાતમાં વરે.

નાતરાજ, (૧૦) જેણે નાતરું કરેલું દોષ તે સ્ત્રી; નાતરાની સ્ત્રી.

નાતરિયું, વિ. નાતરું કરવાની છૂટવાળું; જેમનામાં નાતરાં ચતાં દોષ તે; પુનર્વ. મનના પ્રતિબંધ વગરનું. :-નાતરિયાનાત. (૨) નાતરાનું-સંબંધી :-નાતરિયા બાઈડી; નાતરિયો ગોર. (૩) એમયું; વિગતીય; એકજ જાત-તરેદનું ન દોષ એવું; એક આખામાં બે જાત હોય એવું. :-નાતરિયા કપડું=એક તરફની બાંધ દેશમાં છુગડાની અને બીજી સુતરેલ દોષ તેવું.

નાતરું, નં. ધણી મરી ગયા પછી અથવા પરણેલા ધણીથી છુડાછેડા મેળવી સ્ત્રીએ બીજા પુરુષ માથે મેઝંધ બાંધવો, તે; પુનર્વ. મ; પુનર્વિવાહ; ધધરણું. (૨) જોડાનો એક ભાગ જતો રહી તેની જગાએ બીજો ભાગ જોડાય તે; જોડામાં જે વિષય ધણે દોષ તે. :-સમામાં ગયા ત્યાં બહુપાત્ર જવાથી જોડામાં નાતરું થયું કહે. ખીચડીમાં ગોળ નહિ અને નાતરામાં ઘોળ નહિ=ખીચડીમાં ગોળ ન થઈ ને નાતરામાં ગીત મગગ ન ગોળ.

નાતરવરો, પુ. નાતના લોકને જમાડવા તે; ચાતિભોજન આપવું તે.

નાતવાન, વિ. [ફા.] નળવું, અલકા; નિર્જળ. (૨) લાચાર; નિરાધાર. તરવાઈ, ગયેલું દોષ એવું તે.

નાતાલ, વિ. [જં. Natal] ઇસુના જન્મ સંબંધી; તેમના જન્મની યાદગીરીને લગતું ખ્રિસ્તીઓ તા. ૨૫ થી ૩૧ ડિસેમ્બર સુધી જે તહેવારો પામે છે તે સંબંધી.

નાતીધાતી, વિ. નહાતીધાતી, જેને જીવ આવતો થયો દોષ એવી (સ્ત્રી)

નાતીકું, વિ. નાતનું; ચાતિમાનું; આખા સમૂહમાંનું એકાદ તે. જો નાનીયા જાતીલાથી મંપ કરી ચામે મસાર.

નાતો, પુ. મેઝંધ; નિમનત; મેળ; ધરવટ; પનિય; એકમંધ; વ્યવહાર મેઝંધ.

નાથ, પુ. [સં.] સ્વામી; પતિ. (૧) માલીક; ધણી. (૨) ધધર; રાજા કપરી વડીલ. (૩) જેમી લોકના એક વર્ગની અટક. :-ગોરખનાથ. (૪) દોરન વચ્ચે રાખવાને તેના નાકમાં પડેલી રાખેલી દોરી તે; નથ; નાક કિપીને ધાલેલીદોરી તે અંકુશ; જેની અટક માણસ પણ વગેરેને કાણમાં રાખે એવું તે.

નાથાં, નં. તાજવાની ફાંડીના જે છેડાનાં કાણમાં પડેલી પડાંસટકાવવાની દોરી તે.

નાથવું, સિ. સં. નાથ ધામથી; નિધવું; અકુશમાં-કમળમાં લેવું; દામમાં આણવું. આ ધોત્યાને હવે નાથો. અટકથી કામ કરે એવી સુંમલમાં લેવું; પગાટવું.

નાક, પુ. [સં.] મર; અવાજ; ધોર. (૨) હઠ; ટેવ; ક્ષત. (૩) તોર; ગર્વ; અભિમાન.

નાકર, વિ. [મ.] ધણી સરસ; કેતમ; શ્રેષ્ઠ નાદાન, વિ. [જ.] અણુમન્યુ; છોકરસાહ; આગા; અવિચારી (૨) મૂર્ખ, બેવકુફ.

નાદાનપણું, નં. નાદાનિયત; છોકરવાદી, અજાનતા; અણુસમજીપણું.

નાદાનિયત, સ્ત્રી. નાદાનપણું; છોકરમત; અજાનતા. (૨) મૂર્ખતા; બેવકુફી.

નાદાની, સ્ત્રી. નાદાનપણું; છોકરવાદી. (૨) અણુસમજ; અજાન. (૩) મૂર્ખાઈ; બેવકુફી.

નાદાર, વિ. [ફા.] જેની પાસે કંઈ પણ દોષ નહિ; એવું; ચરીત; દીન; કમાલ. (૨) દેવગિયુ.

નાદારી, વિં નાદારને લગતું; નાદાર મં-
બંધી. :-નાદારી કોરડા. (૨) સ્ત્રીં દેવાળું.
(૩) દેવાળિયા હાલત; પાસે કંઇ પણ
નહિ હોવાપણું; આગતું દેવું આપી ચકાવ
નહિ એવી જે હાલત તે; ગરીબી; હી-
નાવસ્થા; નિર્ધનતા. (૪) સંકપણું; દૈન્ય;
ખેલાણપણું; નિષ્કિંચનપણું.

નાદી, વિં જેને નાદ લાગેલો હોય તે; હંદી;
અમુક બાબતને બ્યસને ચઢેલ. (૨) અ-
ભિમાની; તોરી.

નાધકું, વિં નાનું

નાન, નં [કા.] યુસલમાન બકિયારા
જે મોટી રોટી બનાવે છે તે. (૨) લાઘવ;
નાનાં બાળકસાદી ધર-કુટુંબની જે
સ્થિતિ તે; જેમાં મોટું માણસ રહેલું હોય
નહિ એવી સ્થિતિ તે; સગીર બાળક-
જીવાન સર જે ધર વગેરે હોયું તે; ઓછ,
આધિક માણસનો અભાવ તે. :-એના
જવાથી નાન પડી. (૩) કમીપણું; ઓછપ;
હલકાપણું.

નાનકકું, વિં નાનું.

નાનડિયું, વિં નાનું.

નાનપ, જીં નાન.

નાનપણું, નં અયપણું; બાલ્યાવસ્થા.

નાનમ, સ્ત્રીં હલકાઈ; હલકાપણું, લાંબન;
ખોડ; દોષ. :-એમાં શી નાનમ છે. (૨)
નહિ મોટાઈ જેવું તે; ગરીબી જેવું તે;
નાનાપણું.

નાના, વિં વિવિધ; ઘણાએક; તરેહતરેહના.

નાનું, વિં [સં. લઘુ-લહાન] હમરે
કમ એવું; બાળક. હં મારે બાળે નાનું
બાળ જો. (૨) લંબાણ પહોળાણમાં ને
વિસ્તારમાં કમ એવું. :-નાનું બારણું અને
નાનું ખેતર-દેશ. (૩) થોડી અહેતવનું ને
થોડો વખત ચાલે એવું. :-નાનું કામ.
(૪) સંકુ. :-નાનું બાણું-કાણું. (૫)

હુંકું; નહિ લાંબુ. :-નાની લાકડી, નાની
મલી. (૧) કદે કમ હોય એવું. :-નાનો
ગોળો-દમરો. (૭) નહિ ઉચું; નીચું. :-
નાનો મિનારો, નાનું ઝાડ. (૮) ઝીણું;
ખારીક. :-નાની જીવાત, નાનો કથુ. (૯)
નાજીક; સુકમાર. હં નાની શી નારી ને
નાકે રે મોતો, પિકે ધરદેશ ને વાડો
જોતી. (૧૦) સાધારણ; સામાન્ય. :-નાની
વાતને મોટું રૂપ આપતા નહિ. મોટાથી
ઉલટું; છોટું; અલ્પ; લઘુ. (૧૧) નહિ
ઘડું; જીવાન; તરણ. :-જે છોકરાં થયાં
તોય વડુ હજી નાનીતે ? (૧૨) હલકું;
નહિ ભાર. :-નાનો ભારો; નાની ધડી.
(૧૩) આજર-ધનતમાં કમ; અપ્રતિષ્ઠિત.
:-એમ કરવાથી તું કંઇ નાના બાપનો
થઈ જવાનો છે. ૩૦ પ્રં નાના બાપનું
હલકું; અપ્રતિષ્ઠિત વંશનું. નાનાં છોકરાંની
રમત નહિ સુગમ-સહેલું એવું. :-આ કંઇ
નાનાં છોકરાંની રમત નથી. કહેં નાનાથી
મોટું થવાય=ચઢતાં ચઢતાં મોટું થવાય.
નાનાને પણ સોભણું જોઈએ એવા અ-
ર્થમાં પણ વપરાય છે. નાનો પણ રાષ્ટ્રનો
દાણો=નાનું જાણીને ઉપેક્ષા કરવી નહિ-પણ
તીણું હોય. નાનું કાણું મોટું વહાણ છુડાડે=
નાનાની ઉપેક્ષા બોરો ગેરલાભ કરે છે
માટે અલ્પવયથી અસાવધાન રહેવું નહિ;
કાંકરી ધડો ફોડે.

નાનુંધાણું, નં બળદની નાથ.

નાનુંસુતું, વિં જેવુંતેવું; નજીક; સાધારણ.

:-આ કંઇ નાનુંસુતું કામ નથી ?

નાનેરું, વિં નાનું; ઘણું નાનું. :-નાનેરું બાળ.

નાનો, પું માનો બાપ; દાદો.

નાનોબો, પું જીવાન માણસોનો સમવાય તે.

નાન્યતર, વિં [સં.] નરનારી બેમાંથી
એકમાં નહિ એવું; નપુંસક લિંગનું. બા-
કરણ પ્રમાણે નર ભતિ કે નારી ભતિમાં

નદિ એવું ને. :- પાણી, કાન.

નાપત્ત, વિ. ભાષા પડે નદિ એવું. :- નાપત્ત
વચન.

નાપસંદ, વિ. [કા.] પસંદ નદિ એવું;
નદિ અમત્ત; મનને નદિ ડગવું હોય એવું;
અપ્રિય; નદિ મહાક.

નાપમંદગી, સ્ત્રી. પસંદ નદિ પડવું તે;
અપ્રમત્તા; અપ્રિય; અમાય; અપ્રિયતા.
નાપાક, વિ. [કા.] નદિ પાક તે; અ-
પવિત્ર; અગ; અસાધ; પાપી; અશુભિ.
નાપાકી, સ્ત્રી. અપવિત્રતા. અગામી, નાપાક
હાથત.

નાપાકી, કિ. મં. નાકેલી; નાકારવાસવો.
નાપાસ, અ. [સં.] નદિ પાર
જવાવું તે; પાર જતવાવું નદિ તે (પરી-
ક્ષામાં) નદિ પમાર થઈ જવાવું તે. :-
મધ પરીક્ષામાં કીકા નાપાસ થયો. કિ.
પ્ર. નાપાસ થવું=નદિ પાર જવાવું; નદિ
પસાર થવાવું; નદિ રતેદમંદ નીવડવું;
નારીપાસ થવું; પાછાપડવું; દારીજવું.

નાપિછી, સ્ત્રી. દળમગી; આંખ.
નાપિત, પું. [સં.] દળમ; આંખને;
વાજંદ; રાત.

નાપીક, સ્ત્રી. નાપિત.
નાકરમાન, વિ. આગા પ્રમાણે નદિ વર્તનાર;
દુકમને તાણે નદિ થનાર; અનાર્તાકિત
અવિધિય; અનાધેત; અવગારનાર.

નાકરમાની, સ્ત્રી. [કા.] દુકમ નદિ
માનવો તે; આગાબંધ; અવગા; અવગ-
જુના; અનાદર; દુરમાન નદિ માનવું તે
(૨) વિ. જાણુદિયા રંગવું.

નાપુદ, વિ. [કા.] હોયજ નદિ એમ
હરી નાંખેલું હોય એવું; ખેલનખેલન;
જમીનદોસ્ત; પાવમાલ; સમૂહા નાંસ
કરેલો હોય તેવું; નિર્મૂળ. કિ. પ્ર. નાપુદ
કરવું=નિર્મૂળ કરવું; જાણે હોય જ નહિ

એવું હરી નાંખવું.

નાપુદી, સ્ત્રી. અવનાંધ; પાવમાલો; નિર્મૂ-
ળવડું; નાક; અમૂળપદ. (૨) અસાધી,
પડેદ.

નાભ, ન. નાક; મોઢી.

નાભી, સ્ત્રી. [સં.] મધ્યભાગ; કેન્દ્ર; દુડી.

નામ, [સં.] શબ્દજન પ્રાણી અથવા વસ્તુ
જે કબ્જે જોગવાય તે; મંદા; અભિધાન.
(૨) આસરજ પ્રમાણે જગતના પાંચ વર્તમા-
નો એક કે જે વડે પ્રાણી પદાર્થને જોવાય
ને જોગવાય છે. (૩) ખ્યાતિ; કીર્તિ;
જય; પ્રસિદ્ધિ; નામના. (૪) ખ્યાતિએ
મેળવેલું અભિધાન-પદવી તે. કિ. પ્ર.
નામ કાવું=પ્રસિદ્ધ થવું; જય મેળવવો;
જોગવાવું. નામ જોગવું=અકર્તે કરી;
આખર ખોતી; જય ખોલો; શિકાર
મગવો-થવો; નામ જુડાવું. નામે રડવું=
હોય નાંખવો; આરોપ મૂકવો. નામ પાડવું=
અમુક આંક દસવો; જે તે નણી કરવું.
(૫) અ. સમારે જરાયે :- સૌથીમાં નામ
મગવજ નથી. ઉ. નામ રહ્યાં દારા,
નામું નદિ રદત, કોરતી દેરાં કાઠમાં
પાડ્યાં નદિ પડત. કહે. નામ મોઢાં
ને દર્શન મોઢાં=નામે જાર અને જોઈએ
ત્યારે કંઈ નહિ, એવું જે તે.

નામક, વિ. નામનું.

નામકરણ, ન. [સં.] જાગવું પ્રથમ
નામ પાડવું તે; નામ કરવું તે. (૨) નામ
પાડવાનો જે વિધિ તે; સોજ સંસ્કારમાંનો
નામ પાડવાનો એક સંસ્કાર તે.

નામકર, વિ. નામકર; નામજૂવ; દરી જવું-
એકવાર હા કહીને પછી દરી જવું-નહિ
કયુદ શબ્દવું તે. કિ. પ્ર. નામકર જવું
=ના કયુદ કરવું; હા કહ્યા પછી ના
પાડવી તે. કાને હાથ દેવા; નામકર.

નામજડું, વિ. [કા.] સોઠમાં સારી રીતે

જાણીતું; જેનું નામ જાહેરમાં જોવાતું હોય એવું; પ્રખ્યાત; લોકમાં જેના નામની પ્રસિદ્ધિ હોય તે.

નામભોગ, વિ० નામનું; નામ ઉપર હોય તેનેજ મળે એવી-હુંડી વગેરે. :-નામભોગ અને શાહાભોગ, એમ બે રીતની હુંડીઓ લખાય છે.

નામઠામ, ન० નામ અને રહેવાનું ઠેકાણું એક છે તે; પત્તો. :-નામઠામ લખી આપજો, એટલે સુરત જઈશ ત્યારે મળીશ.

નામણ્દીવો, પું० રામણ્દીવો; કુલેકાની અને વરધોડા વગેરેની પાછળ ચામતી સ્ત્રીઓ-માંની મુખ્ય યજમાનપત્ની જે દીવો સાથે રાખે છે તે.

નામદાર, વિ० [ક્ષા.] જેનું નામ-નામના જાહેર હોય એવું; લોકવિખ્યાત જાણીતું; પ્રખ્યાત; મોટા નામવાળું; પદવીધર. :-નામદાર મહારાજા.

નામદારી, સ્ત્રી० પ્રસિદ્ધિ; પ્રખ્યાતિ.

નામધાણ, પું० નામ ઉપરજ ક્રિયા પ્રત્યયો લાગે એવા જે શબ્દ તે. :-ગોદો=ગોદાટવું

નામધારી, વિ० ખરેખર નહિ પણ જેણે માત્ર નામજ ધારણ કરેલું હોય એવું; ઢોંગી; ખનાવટી; ખોટા નામનું; કપટ નામ વાળું; ખોટું નામ ધારણ કરેલું હોય એવું

નામના, સ્ત્રી० જેનું નામ લોકમાં ગવાતું હોય તે; પ્રખ્યાતિ; પ્રસિદ્ધિ; જાહેરાત. (૨) કીર્તિ; આજ્ઞા; નામની ખ્યાતિ તે; જય મોલાવો-ગવાવો તે. ઉ० કુળવંત છે જગ નામનારે. દયારામ. નામના મેળવવી=ખ્યાતિ મેળવવી.

નામનિવેશ, પું० નામ અને નિવાસ તે; ઠામ-ઠેકાણું ને નામ વગેરે તે.

નામનિશાન, ન० નામ અને રહેણાંતની નિશાની વગેરે પત્તો તે. (૨) નામ અથવા ઝાળખાય-ખજર પડે-સમજાય એવાં ચિહ્ન વગેરે તે. :-નામનિશાન વગર કેમ ખજર પડે ?

નામનું, વિ० નામ માત્ર હોય એવું; માત્ર દેખાડવાનું. :-નામનું નોતરું-જમવાનું નહિ.

(૨) ખોટું; મિથ્યા; નકામું; બ્યર્થે હોય તેવું. નામરાશિ, વિ० નામે એક રાશિનું; નામની રાશિએ મળતું જ્યોતિષ પ્રમાણે અમુક અક્ષરો અમુક રાશિના, એમ ગણેલું છે અને તે રાશિના અક્ષરથી જે બે જણનાં નામ શરૂ થતાં હોય તે એકજ રાશિના એટલે નામરાશિ કહેવાય.

નામદર્, વિ० [ક્ષા.] મદમાં નહિ તેવું; પુરુષતરીન, જેનામાં મંત્રોગ શક્તિ ન હોય તેવો-પુરુષ; નપુંમક. (૨) જનાની; આપલો; અશર; કાયર. (૩) ખીકણ; હિચકારો. કહે० નામદર્ રડે દામને ને મદર્ રડે નામને=જેનામ રળવાની શક્તિ નથી તે પૈસા માટે વળખાં મારે છે, ને જે મદર્ છે તે તો પૈસા માટે નહિ પણ નામના માટે યત્ન કરે છે.

નામદર્દર્, સ્ત્રી० નામોવતી; અશક્તિ; અપુરુષત્વ; નહિ મદર્પણું (૨) આપલાપણું; કાયરતા; હિચકારપણું. (૩) અશરપાત્ર.

નામદર્દી, નામદર્દી.

નામલેણું, ન० નામ લેવું તે; નામના; નામ યાદ કરવાનું-સંભારણું તે. :-મજા તેને લોકો છે તો તેનું નામલેણું છે.

નામવર, વિ० [ક્ષા.] સારી નામના વાળું; જાણીતું; પ્રખ્યાત.

નામવું, કિં० સ० નીચું નમીવવું; ઢાળવું. ઉ० જાણી કામિની કંથ, નેત્રને નીચાં નામે. શામળ. (૨) ફરવું; વળવું. ઉ० જોષ મુદ્દસ્યને આનંદ પામ્યા, પુત્ર જોવાને ધર જણી નામ્યા. પ્રકંદ. (૩) નમાવીને પાડવું; રેડવું. (૪) ઢાળવું; નાંખવું; ધારકરી.

નામંજુર, વિ० [ક્ષા.] નાકણુવ; રદ-ખાતર; અમાન્ય.

નામંજુરી, સ્ત્રી० નહિ સ્વીકારવું તે; અ-

સ્વીકાર; નદિ કબુલ શબ્દ તે.

નામાભિધાન, નં [સં.] નામ; સંતા; ઝોળખ.

નામાવળી, સ્ત્રી [સં. નામ+આવળી.]

નામેની દીપ-યાદી તે; અનુક્રમે એક પછી એક નામ લખેલાં હોય તે

નામાંકિત, વિં [સં.] નામે કરીને લોકમાં ઝાળખાતું હોય એવું; પ્રખ્યાત; પ્રસિદ્ધ; જાણીતું.

નામી, વિં પ્રસિદ્ધ નામવાળું; નામાંકિત. હું ગામી નામી ને મહીપતિ, જરને વસ વર્તી રહે. સામજી

નામીયું, વિં નામાંકિત; જાણીતું; પ્રખ્યાત; લોકવિશ્રુત; જાહેર. કહે નામીયો ચોર માર્યો જાય.

નામું, નં જુદે જુદે નામેજમે ઉધાર લેવાં નાંચાંને દિસાળ તે; જમે ઉધારનો નામવાર દિસાળ લખવો તે નામું. (૨) દક; દાપુ. (૩) વાર્તા; ખબર. (૪) નામ લખવાં તે. કહે બધેયો ગણેયો તે નામું લખે ને અબણ રહો તે દીવો મરે. હું મંઠારીને નામું લખે ને હટે ચઢીને છથે. પ્રા.

નામુંકામું, નં નામવાર દિસાળ અને તેની ખરાબર વિગત-કામ ઠોકાણું લગે તેમાં આપવું તે; વિગત વાર નામનો જમે ઉધાર દિસાળ તે.

નામુકર, વિં નાકબુલ; નાપાકવી તે.

નામુનાસિખ, વિં [ફા.] નાલાયક; અધર્મિત; અયોગ્ય.

નામુરાદ, વિં [ફા.] નાઉમેદ; નિરાશ; આશાભંગ.

નામે, અં નામ ઉપર; ખાતે. :-મારે નામે માલ આપો. (૨) નામથી.

નામેનામ, અં એ નામનું એમ; એક નામના બે હોય એમ. (૨) વિં એક એજ નામનું. :-તમારે નામે નામ જાણ મરતું

માણસ છે

નામોશી, સ્ત્રી હીનપદ; આળ; કલેક. (૨)

જરમ; લાજ; ગેરિયત. (૩) લોકમાં આજર જવી તે; બેઆજર; અપજય. :-

એ નામોશી કોણ લે ?

નામ્ય, અં કલામાં. (૨) વિં અધીન; વચ.

નાયક, પું [સં.] કોઈ મંડળ અથવા

ગોળાનો ઉપરી તે; મુખી; આગેવાન;

મુખ્યજન. હું પુરનાયક થોડે ચઢ્યો વ.

જાળસાર. (૨) નાટક અથવા બવાઈ

કરનારાઓનો વડો; સરકાર; મોટો આગેવાન નટ; બવાયો બવાયામાં નાયક

સંબોધન માનથી બોલાવવામાં વપરાય છે.

(૩) સરકાર; મુકદ્દમ; સેનાપતિ; સિપા.

ધઓનો વડો; જમાદાર. :-આ યાજુનો

નાયક કોણ છે ? યાજુદાર. (૪) વાર્તા

અથવા નાટકમાંનો મુખ્ય-આગેવાન પુરુષ

તે; મુખ્ય વ્યક્તિ. :-નવલકથાનો નાયક

સારા વર્ણવાળો નથી. (૫) સાહિત્યમાં

પ્રમાણે વિદ્વાન, ચતુર, રસિક ને ડાહ્યા

જીવાન તે; આશય; પ્રિયપુરુષ. પ્રેમની

રીતે ચતુર નાયક પુરપના સાહિત્યમાં કટ-

લાક પ્રકાર બતાવેલા છે. દોરનાર ઉપરી;

આગેવાન; નેતા. :-નાયક વગરનું ટાણું.

નાયકડા, પું બિંદુ અને બીજી અનર્થ ના.

તિઓમાંના એક લોક; બિંદુ; જંગલી

લોકની એક જાતિ તે. પંચમહાલ ને

માળવા વચ્ચે આ લોકોની વસતી છે.

નાયકજી, સ્ત્રી નાયકજી; નાયકજી; રામજની;

નાયગાયન કરનારો સ્ત્રી. (૨) વેશ્યા.

નાયકજીવેડા.

નાયકડા, જીં નાયિકા.

નાયકેજી, જીં નાયકજી, નાયકજી.

નાયડી, સ્ત્રી નાઇડી; નાબી; જેમાં ચેડાના

આસ પરાવેલા હોય છે તે વચકું દીમયું

(૨) પાતળું ચામડાનું દોરડું; તાંતનીસસ

જ્યાં ધણી શ્રેણિઓ મળતી હોય તે મધ્ય ભાગ.

નાયબ, વિં [સ્.] તામાનું; હાથ નીચેનું.
:-નાયબદિવાન. નાઇમ.

નાયિકા, સ્ત્રી [સ્.] પ્રેમરસમાં પાવરથી રંગીલી જુવાન સ્ત્રી. કાવ્યશાસ્ત્રમાં એના મુખ્ય ત્રણ અને તેના ધણીક પેટા ભાગ પડેલા છે. :-સ્વીયા, પરકીયા અને સામાન્યા, વગેરે. (૨) પ્રિયસ્ત્રી; ખ્યારી. (૩) નાટક અને અથવા વાર્તાનું જે મુખ્ય સ્ત્રી પાત્ર તે; મુખ્યસ્ત્રી; અગ્રેસર સ્ત્રી. (૪) દુર્ગા; દેવી; સક્રિત. (૫) ગણિમા; વૃત્ત ગાયન કરનારી સ્ત્રી; વેર્યા.

નાર, સ્ત્રી નારી; સ્ત્રી; આઇડી. (૨) પાણી; છવ; સરવ.

નારકી, વિં [સ્.] નરક સંબંધી; નરકનું.
:-નારકી છવ.

નારખું, નં ચમરખું. (૨) નાઇડીમાં જે સોખંડની ચુકી ધાલવામાં આવે છે તે. એમાં લટકા રહે છે.

નારહ, પું [સ્.] એક પરમ વિષ્ણુમૂર્તિ મંદિર; જહાના પુત્ર-દેવર્ષિ. જે વીણા વગાડતા અને હરિગુણ ગાતા ત્રણે લોકમાં ફર્યા કરે છે. (૨) જે જણને લકાવી મારવાના સ્વભાવવાળા માણસ; ચમરો મૂકી આવેલા રહે એવા સ્વભાવનો માણસ.

નારહવેકા, પું કાઇ જે જણ વચ્ચે ચડમચડ થાય એમ કરતું તે; જે જણને લકાવી મારવાની કળા તે; નારહના જેવી લકાવી મારવાની વૃત્તિ તે; એકને ભ્રામ અને ખીળને તેમ કહી તેમની વચ્ચે અગડા કરાવવાનો જે સ્વભાવ તે; નારહપણું.

નારંગી, સ્ત્રી [સ્. નારંગ] રતુબડા પીળા છોડાનું પોચું અને ખટમધુરા રસની પે-શીઓવાળું લાદુ જેવડું એક ફળ; અને તેનું ઝાડ. (૨) વિં નારંગીના રંગનું.

રતુબડા પીળા રંગનું. :-નારંગી રંગ. ના-રંગિયા રંગની સાડી.

નારાચ, નં [સ્.] એક તીક્ષ્ણચક્ષુ, બાલો; તીર્સ્તુ ધણું. (૨) તીર; બાણ; થર; ફેંકવાનું અસ્ત્ર. (૨) એક અક્ષરમેળે ઉદ-વૃત્ત. નારાજ, વિં નહિ રાજ તે; નાખુલ; અપસન્ન; અગતુષ્ટ (૨) ગુસ્સે હોવું તે; કાપાયમાન. કમન હોવું તે.

નારાજી, સ્ત્રી નાખુલ્લી; અપસન્નતા. (૨) ધતરાજ; કમન.

નારાયણ, પું [સ્.] જળમાં પોઢેલા બ-ગવાન; શૈવશાકી-વિષ્ણુ. (૨) મંન્યાસીને નારાયણ કહીને નમન ધાય છે. નારાયણ તેજ=ઔપધિ મિશ્ર કરવાનું તેજ. નારાયણમણિ=પિતૃની તૃપ્તિ માટે આપવામાં આવતો બહિ તે. મરનાર અને પતિત આદિના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે કરવામાં આવતી ક્રિયા તે.

નારાયણી, સ્ત્રી [સ્.] નારાયણની શક્તિ તે; દુર્ગા; દેવી; લક્ષ્મી.

નારિયેલ, નં નાળિયેર; શીફળ; જેમાંથી કાપડ નીકળે છે તે ફળ.

નારિયેલી, સ્ત્રી નાળિયેરી; તાડના જેવું જેને શીફળ થાય છે તે ઝાડ.

નારી, સ્ત્રી [સ્.] સ્ત્રી; આઇડી; વનિતા; ઝેરી. (૨) પાણીમાં થતી એક જાંબુડિયા ને ધોળા ફૂલની વેલ; નાચો. કહેવું નારી ઝાડ ને વેપારી, બહાર વિજ્ઞાન ને મહિં મેલા.

નારીકુંજર, પું સ્ત્રીઓનો હાથી, એવી રીતે સ્ત્રીઓનું એક એકની ઉપર ગોઠવાતું કે જેથી કુંજર-હાથીની આકૃતિ જાની રહે; સ્ત્રી પુનઃગોળાતી એવી રીતની રચના કે હાથીનું સ્વરૂપ જણાય. અસત આવી પુ-તળીઓના હાથીની છાપનાં જામલ છાપાતાં અને લોકમાં તે વખાણાતા ઉં નારી

કુંજરનાં ચીર.

નારે, નં ગામમાં વસાવેલો હલકાં કામ કરનારા જંગલી લોકનો સમુદાય તે; હુદારતું કામ કરનાર. ગામતું કામ કરે અને ગામની બહાર ઉપજાવી ચુકેલા કરે, એવા હલકા-જંગલી કામગરો લોક. વસવાયાં:- કંદોઈ, કાછિયા, કુંભાર, માળી, હજમ, સુતાર, દોર ઉછેરનાર, તંબોળા, સોની, ઘોષી, કાળી, હુદાર, દેડ અને ચમાર વગેરે.

નારકાર, નં દેવ અને ધરવાખરા સાથે ગામેગામ ફરતા રહેતા તથા હુદારતું અને બીજું પરચૂરણ કારીગરીતું કામ કરનારા જંગલી-હલકી જાતિના લોક તે. ઉં અમે મોટા ધરની વહુવાર, તમે કાનકુંવર નારકાર, કમ સંગ અસમ શોભે વાર ? ખસે અળગા, અડશોની અલખેલા.

નાર, નં મોસલ અવધવમાં પડેલું કહેલું કાણું; માંમમાં પડેલો સડાનો ઉડો ભોક તે; કાણાં, વેલ; શાગ-રો. -ચામડીમાં નારાં પડી ગયાં છે અને તેમાંથી ગંધાતી રસી-પર નિગળે છે.

નાલ, જુઠું નાળ, બૂને બાલ

નાલ, સીં ઘોડાના પગના ડામલા જેવી લ-બગોળ એક વાજુથી ખુદી લોખંડની કડી.

નાલકી, સીં એક જાતની ખુરસી જેવી પાલખી

નાલંદ, નં મગધમાં આવેલું એક પ્રાચીન શહેર-ગામ. બૌદ્ધકાળમાં આ ગામમાં પુદ્ગલ મોટું વિદ્યાપીઠ હતું. ચીનથી હિન્દુસ્તાનમાં યાત્રા કરવા આવેલા ચીના મુસાફરોએ તેની મોટાઇનાં ઘણાં ઘણાં વખાણ કરેલા છે. તે કાળે નાલંદ અને તક્ષશિલા એ બે મોટામાં મોટાં વિદ્યાપીઠ હતાં. દબરો દેસી નિદેશી વિદ્યાર્થીઓ

ત્યાં રહીને શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા.

નાલાયક, વિં [કા.] નહિવાયક તે; કામમાં આવે નહિ એવું; નકામું. (૨) અયોગ્ય અધરિત; અસબ. (૨) ગેરવાજબી; અયુક્ત.

નાલાયકી, સીં નહિવાયકી તે; અયોગ્યતા. ગેરવાજબીપણું. અસબ્યપણું; અનાવડ; અયુક્તપણું.

નાલાસ, સીં [કા.] બદગોઈ; ગીમત; નિંદા; આળ મૂકવું તે.

નાલેસી, સીં [કા. 'નાલિષ્'] બદગોઈ; નિંદા. :-નાલેસીની ફરિયાદ. (૨) શરમ લાગે એવું તે; નહિ શોભે-ધટે એવું તે.

નાવ, નં [સ. જો] નાતું વહાણ; હોડી. નાવડી, સીં નાની હોડી.

નાવડું, નં હોડકું.

નાવણ, નં નદાવું તે; સ્નાન. (૨) જટ સ્નાન.

નાવણચું, નં નદાના બેસવાતું લાકડું-પાલકે, જેની ઉપર બેસીને સીં નદાતું હોય તે. (૨) સ્નાન (કવિનામાં)

નાવણચો, પું ઉનામણો.

નાવણચો, પું નાવણો, નાથ; પતિ; સ્વામી.

નાવલો, પું ધણી; સ્વામી; પતિ.

નાવાકેડું, વિં [કા.] અગ્નિ; નહિ જણીતું; અગ્નિવૃં.

નાવારસ, વિં વામ્સ વગરતું; નધણિયાતું; વારસો લેનાર કાષ હોય નહિ એવું.

નાવિક, પું [સ.] વહાણ બેઠનારો; વ-દાણવટી; વહાણ ચલાવનારો ને વહાણનો માલિક. (૨) સુકની; ટેડેલ.

નાવી, પું હજમ.

નાવું, કિં અં નહાવું; સ્નાન કરવું; પાણીથી શરીર ધોવું.

નાશ, પું [સ.] કાષ પણ વરતુને બાગી

તોડી તેનું નામ ન રહે એમ કરવું-થવું
તે; નાણુદી; પાયમાલી; વિધવંમ; મંદાર.

(૨) નુકસાન; ટોટો. (૩) ખરાબી.

નારાક, વિ० [સં.] નાચ કરે એવું; સંહારક.

નારાકારક, વિ० નાચ કરે એવું; મંદારક.

નારાવંત, વિ० [સં.] નાચ પામે એવું;
હના; અસ્થિર.

નાશી, વિ० નાચ પામે એવું. પ્રત્યય બીજા
શબ્દ સાથે જોડાય છે. અવિનાશી=નહિ
નાશ પામે એવું; કદનાશી.

નાશોહ, સ્ત્રી० શેષમાંથી રાજ્યને ખસેડવો તે;
શેષરહિત કરવું તે; નહિ શેષમાં હોવું તે.

નાસ, પું० [સં. નાસા] નાકથી ધુણી-
વરાળ વગેરે દમમાં લેવાં તે. રોગ મટાડવા
માટે.

નાસણું, ન० નાસવું તે; નાસરડું.

નાસતપાસ, સ્ત્રી० જાણવાની ઉદ્વિગ્ધતાથી પ-
રખી લેવું તે; તજવીજ કરી જોવી તે;
ખાતમી કાઢી જોવી તે; તપાસ; ભાજ.

નાસભાગ, સ્ત્રી० આમ તેમ નાસતા ને ભા-
ગતા રહેવું તે; ભાગાભાગ.

નાસરડું, ન० પું० પુંક બતાવી નાસી જવું તે;
ભાગવું તે; નાસણું.

નાસરી, સ્ત્રી० ગુજરાતી હિસાબમાંની એક
ગણતરી, એની ખાર બહામ ગણાય છે.

નાસવું, કિં० અ० બચથી દૂર ભાગવું; ખસવું;
છેટે જતા રહેવું. (૨) ઉપાવળે દોડવું;
હડી-કાઢવી. (૩) છુપાતા કરવું;
જતા રહેવું; સંતાવું.

નાસા, સ્ત્રી० [સં.] નાક; નાસિકા. ના-
સામણિ=નાકની યુની.

નાસાત્ર, પું० [સં.] નાકનું ટેરવું.

નાસાનાસ, સ્ત્રી० ભાગાભાગ; આમનેમ
દોડાદોડી કરવી તે.

નાસાનાસી, સ્ત્રી० ભાગાભાગ.

નાસિકા, સ્ત્રી० [સં.] નાક.

નાસીપાસ, વિ० [ફા.] નાકમેદ; નિરાશ.

નાસીપાસી, સ્ત્રી० નાકમેદી; નિરાશા.

નાસુર, ન० નાક અને કંઠ વગેરેમાં પડતું
સડાતું છિદ્ર; રમી દૂઝતું નાક.

નાસ્તિ, સ્ત્રી० [સં.] નહિ હોવું તે; અભાવ;
શૂન્ય; નહિ હયાતી હોવી તે.

નાસ્તિક, વિ० [સં.] ધર્મર નથી એવી
મતિનું; ધર્મરના અસ્તિત્વને નહિ માનનાર,
વેદ અને શાસ્ત્રો ઉપર જેને આસ્થા ન
હોય તે. (૨) પું० આસ્થા વગરનો
આણુસ; વેદને નહિ માનનારો; આર્વાક;
દિગ્ગજ; લોકાવતિક.

નાસ્તિકતા, સ્ત્રી० [સં.] ધર્મરને, વેદને
કે ધર્મશાસ્ત્રને નહિ માનવાપણું; યત ક-
સ્વામાં કંઈ સાર નથી, પરસેાક છેજ નહિ
અને ધર્મર રહિત જગત છે એવી જે
માન્યતા તે.

નાસ્તિકપણું, ન० નાસ્તિકતા.

નાસ્તો, પું० [ફા.] મતરના પહોરમાં જે
થોડું ખાવું તે; સિરામણુ તે.

નાહ, પું० ધગધગતો અંગારો.

નાહક, અ० [ફા.] કારણ વગર; વૃથા;
ખાલી; અમરુ.

નાહકર્તુ, વિ० ચેરવાળખી; અમરુ; મિથ્યા.

નાહણું, ન० નહાવું તે; સ્નાન; અંગોળ;
નહાવણુ.

નાહર, ન० વકરેલું વર; વરની જાતિનું હિં-
સક પ્રાણી; નહાર.

નાહવણુ, ન० સ્નાન; અંગોળ. ઉં નાહવણુ
કરો મહારાજ; નાહવણુ કરીને ઉમા રજા.

ચાળ. (૨) અડકાવ; ઝટુ, સ્નાન તે.

નાહવું, કિં० અ० નહાવું; સ્નાન કરવું.

નાહિયેણુ, સ્ત્રી० ભાટણુ. (મરચનો પ્રતિકાસ.)
નાહી, નહિ. કવિતામાં વપરાય છે.

નાળ, પું० [સં. નાલ] અંદરથી પોલી
લાંબી નળા. (૨) ગર્ભમાંના આળકની

હુંડી સાથે જોડાયેલી તે નાડી કે જેની મારફતે બાળકનું ગર્ભમાં પોષણ થાય છે. બાળક જન્મતાં તે કાપી નાંખવામાં આવે છે. એનો એક છેડો જે બાળકની હુંડીને લાગેલો હોય છે તે પછી સુકાઇને ખરી પડે છે. (૩) ઘોડા અને બળદના પગ નીચે મખ ધસાય નહિ તે માટે જડવામાં આવતી 'લોહાની નખના ઘાટની ચપડી' હડીઓ-પતરીઓ તે. ઘોડાના નખના ઘાજના આધારની લોખંડની પડી કે જે ખૂટ-જોડાને તળિયે પાનીવાળે ભાગે જડાય છે તે. એકીએ જડાતી લોહાની ચપડી અર્ધ લંબગોળ પડી. (૪) સીં નેળ; સાંકડો જે તરફ વાડવાળો રરનો; નાળિયું; ગધી. (૫) નેપતું પાણી ઝીલવાની લોહ કે તાંબાના પતરાની નીક. (૬) નેપું; નળિયું. કાપડ દાંકવાનું. :-નાળનો કંકડો, પડ-પર-નાળ. કહે. નાળનાં ગાડાં કંધ નાળમાં રહે છે ?-કંધોગ ને ચત્ત કરવાથી મુરકેલીઓ વખત સાગવા છતાં પણ ઉકેલાય છે.

નાળકુંડ, નં નાળયું.

નાળયું, નં ધડા જેના પાસણમાં ભરેલા પ્રવાહીની ધાર કરવાની નળી; નળી જેવું સાંકડું તે લાંબું મોં; આળખેલા અને ઝારોની રૂપે લગાડેલું પ્રવાહી નામવાનું નુંગયું; નાળવું.

નાળખંધ, વિં બળદ અને ઘોડા વગેરે ભાર-ખરદારી પાણીએને પગે નખના આધારની લોહાની પતરીઓ જડવાનું કામ કરનાર; ઘોડાને પગે નાળ જડનારો.

નાળવું, નં નાળયું. ઝારી અને વાડીનું ખાળવું; ભુંગળી.

નાળિયું, નં સાંકડો લાંબો રસ્તો; નેળ; માળ; ગધી; બસે બાળુએ વાડ હોય એવા માંખો ને પેડાના બીજાથી ખણાઈ ઉડા

યદ અથવા સાંકડો માર્ગ; એ એતરો વચ્ચેનો માર્ગ.

નાળિયેર, [સ્. નારિકેલ] એ નાંખવું એક ફળ. એની ઉપર રસાવાળી છાલ, છાલની નીચે કંઠણ કાટણ અને કાટણમાં કાપડ હોય છે. એ કાપડ પોષાવા ચચલા ભાગમાં સહેજ પોણું ને મીઠું પાણી રહે છે. લીલાં-તાજાં નાળિયેરનું પાણી લોકો પીએ છે. યુકા કાપરાની કાચકીઓ પી-લતાં તેમાંથી તેલ નીકળે છે. વનસ્પતિ-માંથી નીકળતાં તેમાંનું આ તેલ એવું છે કે જે હડી ઝડપમાં હરી જાય છે. કાપરેસ કુટરેક ફેલાણે લોકો ખાય છે. શીશળ. લીણું સુકું કાપડ તો સેા લોકો ખાય છે. એની છીર-ખમણની મિઠાઇ પણ બને છે. તે કાપરાપાક કહેવાય છે. રં પ્રં નાળિયેર આપવું=નોકરીમાંથી રળ આપવી; રખસદ આપવી. નાળિયેર મોક્ષવું=વિવાહનું મારું કરવું. નાળિયેર સ્વીકારવું=વિવાહનું મારું કલુષ રાખવું. ખડખડિયું નાળિયેર=અનાવડને લીધે અ-પમાનથી રખસદ મળવી તે. નાળિયેરી પુત્રમ=પ્રાવણ સુદિ પુત્રમ. ૬૦ ધ્યાના તે આઠ્ઠાં બીડકાં, મોતીવાળા ભમરજ, ધ્યાનાં આઠ્ઠાં નાળિયેરે, મોતીવાળા ભમરજ.

નાળિયેરી, સીં નાળિયેરનું ઝાડ.

નાળિયેર, પું ઉલકે; નાળિયેરનું કાપડ કાઢી લીધેલું આખું કાટણ.

નાળું, નં વરસાદનાં, નડીનાં અથવા ફરિયાનાં પાણી જેમાંથી જરાય ને વહી જાય તે વહેકળો; વહેળો. (૨) ઝરો; માતી નદી.

નાળો, પું પાણીમાં થતો એક જાતનો વેશો.

નાંખ, સીં નખાવું તે; ઉલકી; વમન.

નાંખવું, કિં 'સ' નેગે ફેંકવું; ઉરોટપ;

નું નાખવું.

નાંગર, ન૦ લંગર; વહાણની મોટી જિલાડી.
નાંગરણું, ન૦ નાગરણું; ગાળો.

નાંગળ, સ્ત્રી૦ વહાણની જિલાડી; નાંગર;
વગર. (૨) અટકાવ; અવરોધ.

નાંગળવું, કિં સ૦ વહાણ ચેભાવવું તે;
લંગરવું: ભરતી ઓટમાં હોડી કે વહાણ
આગળ પાછળ તથાજ બધ નહિ તે માટે
નીચે જમીનમાં ખુંટી બધ એમ દોર
બાંધેલી જિલાડીથી રોકવું તે. (૨) જોતરવું.

નાંગળું, ન૦ નાડું; ખેરિયું ધાલવાની પાતળી
દોરો-રીતો ગાળો. :-અંગરખાના કોઠા
પામેતું નાંગળું વટી મળું છે. ગાજ; કાણું.

નાંદિયો, પુ૦ પોઠિયો; મકાદેવનો નદી.

નાંદી, સ્ત્રી૦ [સં.] નાટકના પ્રારંભની
કવિતા, કે જેમાં રજૂતિ, જોનારને આ-
શીર્વાદ અને નાટકની વસ્તુનું સ્થાન
હોય તે.

નાંદીઆદ્ય, ન૦ [સં.] નમળ સમારમની
શરૂઆતમાં થિત્યોની પ્રસન્નતા માટે ક-
રવામાં આવતું આદ્ય તે; આદ્યનો એક
પ્રકાર.

નિ, અ૦ [સં. નિર] નિવેશ, અમાર અને
નહિ એવો અર્થ જતાવનારા પ્રત્યય તરીકે
શબ્દની પાછળ જોડાય છે. :- નિઃશબ્દ

(૨) નિશ્ચય ખતાવે છે. એની આગળ
વિસર્ગ છે. નિ-નિસર્ગ. નિર્મળ-ભગરદિત.

નિકટ, અ૦ [સં.] પાસે; નજીક; સમીપ.

નિકર, પુ૦ [સં.] સમૂહ; જથ્થો. (૨) અ૦
નહિતર; નહિ તો. :-જટ ચાલો નિકર હું
જઈશ.

નિકપ, સ્ત્રી૦ [સં.] ચરાણ; ધાર કાઢવાનો
પથર.

નિકસવું, કિં અ૦ નિકળવું; સરીજવું. ,

નિકળવું, કિં અ૦ અંદરથી બહાર આવવું.
:-ધર બહાર નિકળ. (૨) ફૂટવું; ઉપસવું;
ઉગવું. :-ગળિયા નિકળ્યા, ગ્રમ્ય નિકળ્યા;

ફળ્યા નિકળ્યા. (૩) બંધનમુક્ત થવું;

છૂટવું. :-તે કેદમાંથી નિકળ્યો. (૪) મા-

લમ પડી આવવું; જડવું; છુપાયેલું મળવું.

:-સો રૂપિયામાંથી જે તોંમાના નિકળ્યા.

(૫) પ્રસિદ્ધિમાં આવવું; જાહેર પુરપ

તરીકે જાણીતા થવું. :-એનાં બાપ કરતાં

જે સારો નિકળ્યો. (૬) જણાઈ આવવું.

જાહેર થવું. :-પૂન મિલકત નિકળી. (૭)

ઉપજવું; ઉડવું. :-આ કલમથી અક્ષર

સારા નિકળતા નથી. (૮) ઉડવું; ખુલા

થવું; ખોલાવું. :-આજે કેવો સાદ નિકળ્યો.

(૯) મનમાંથી બહાર આવવું. :-એની

વાત નિકળી (૧૦) નવું અમલમાં આવવું.

:-હમણાં આ કાપડો નિકળ્યો (૧૧)

નિભવું; ગુજર થવું. :-એના દલાડા કેમ

નિકળશે ? નિકળી જવું=અવહાર-મખાંડા

છોડીને નાસી જવું; જોએ પતિનું ઘર

મૂળી જીભ પુરપ આથે જતા રહેવું. (૨)

અતમ થઈ જવું; રહજવું. :-મુકરદમો

નિકળી ગયો. નિકળીરહેવું=અંધવળ; ઝરવું-

વહેતું અટકવું.

નિકંકન, ન૦ સમૂહો નાશ; જડમૂળથી કપડી

જવું તે; કચ્ચરધાણ નિકળી જવો તે.

કિં પ્ર૦ નિકંદન જવું=સમૂહો નાશ થરો;

નિર્વેશ જવો; કચ્ચરધાણ નિકળી જવો.

(૨) અ૦ મૂળમાંથી કપડી નાખેલું હોય

તેમ. ઉ૦ કોરવડળ નિકંદન કાધું, તેનો

કઈ વિસ્તાર.

નિકા, પુ૦ [અ] નેકા, લમમંથ

વિવાહ, કિં પ્ર૦ નિકા પદાવવા=લાં

કરાવવાં. નિકા, પદાસ=પામ કરવાં (૨)

એક જાતનું સાકરજન.

નિકાનીકાચરી, સ્ત્રી૦ નિકા નામના ફળના

મીઠું ચડાવી સુકવેવા કકડા; કાચલી.

નિકાચ, પુ૦ મુકામ; રહેઠાણ. (૨) ઘર.

નિકાલ, પુ૦ ગ્રંથવણનો અર્થ લાવવો તે,

તોડ; નિવેડો. (૨) એત; છોડો; છુટકો; ઉવટ. (૩) ફોડો; ફોડો; બંધ પડેલું ખુલ્લું કરવું અર્થાત્ ગુંથવાયેલું કંઈક આગળ વધે એમ કરવું તે; સુધારાની-કારણ. કિં પ્રાં નિકાસ કાઢવો=કેડો લાવવો, તોડ કાઢવો.

નિકાસ, સ્ત્રી વેચાઈ માલ વેચે તેનું પરદેશ જવું તે; નિર્ગમન; આપાતથી ઉલટું તે નિકામ વેપાર=પરદેશ માલ મોકલવાનો જે વેપાર તે.

નિકાસી, (વં નિકાસ કરનાર. (૨) પરદેશ મોકલવાનું હોય તે. -કેટલોએ નિકાસી માલ કાઢા પર પડેલો છે.

નિકુંજ, સ્ત્રી [સં.] વનરપતિની-મદી પડા તે; હોડા અને ગાદો, વનરપતિએ છાપેલો ઘોષલો; વેલોઆથી, છવાયેલી મીણી ગુફા, લતાગુફા.

નિકૃષ્ટ, વિં [સં] અધમ, બેડુંજ ખરાબ. (૨) ઘુઘુ; હવડું.

નિકેતન, નં [સં.] ધર; મહેલ, મંદિર. હં નરનાથ નિકેતનની નિકેટ.

નિકોરી, સ્ત્રી કોસનું પાણી જે રસ્તે 'ખેત' રમાં જાય છે તે; નીક, ગોરા.

નિકોષ, પું [સં] તાખડું તે, આંલેપ, ફેલવ તે; ગ્રહવું તે.

નિખર્વ, વિં [સં] સો અબજ જેટલી સંખ્યા તે, એક હજાર કરોડ; ૧૦૦,૦૦૦, ૦૦,૦૦,૦૦.

નિખાર, પું ખોરના પાણીથી ઘોષને ખેળે કાઢી નાંખવી તે (કપડાની) ખૂન ખંખાળી નાંખવું તે, કપડાને પહેલી વાર ખૂન ઘોષ નાંખવું તે. કિં પ્રાં નિખાર કાઢવો=કપડાને પહેલીવાર ઘોષને સાફ કરવું. (૨) ખેળ, કાજી કપડાની ખેળ કાઢી નાંખવી. (૩) મોટા જોડે, પાણીનું ઘણુંમાં ઘણું જોસરી જવું તે. બરેલી જોડનાં

પાણીની જે હેઠામાં હેલી હેતર ને નિખાર. નિખારવું કિં મં ખેળ નિકળી જાય તેમ કરવું; કપડાને ખૂન ખંખાળીને ઘોષનાંખવું. નિખારસ, વિં જેનાં મનમાં કપટ ન હોય તેવું; ખુદા દિલનું. (૨) શુદ્ધ; અં કલ્પિત. (૩) શીળ; સાંલસ.

નિખિલ, વિં [સં] મર્વ, સવળ; તમામ, જાણુ.

નિગડ, સ્ત્રી [સં.] કાપીના પર્ગમાં નાખવાની સાંકળ (૨) બેડી; જંજીર. (૩) હેડું.

નિગમ, પું [સં] વેદ; પદ્યશાસ્ત્ર (૨) મંથર.

નિગમવું, કિં સં દાગવું, નાશ કરવો. અં વડીજવું; ગુજરવું.

નિગળવું, કિં અં ટપકવું; ઝરવું; ટોપેટોપે ખરવું; ઝમવું, બીની યથેલી વસ્તુમાથી નાના નાના જિંદુએ પડ્યા કરવું, આસુ નિગળવો. નિગળને વાને.

નિગાળ, પું નિગળતાં પાછળ રહેવું, ગાળતાં રહેલો કચરો. (૨) ટપકાને પડેલું હોય તે; ખરી-પડેલું-ઘરેલું-ઝમેનું તે. -વા-ગોનતા જમીન પર પડેલો નિગાળ (૩) મોટો રમ; કસ, સંરર.

નિગાળો, પું નિગાળું જે તે. ઉનરવા રે લાનો કાપ, જોપરાળો.

નિગ્ધ, સ્ત્રી બેડી; જંજીર.

નિગ્ધ, વિં [સં.] છુટું; નહિ દેખાય એવું; ગુમ (૨) હેડું, જહાર જણાય નહિ એવું.

નિગ્ધજાની, સ્ત્રી [સં] નગર ગુપ્તવા કરવી તે, દેખરેખ, સંભાળ, તપાસ, ચોકસી.

નિગ્ધ, સ્ત્રી ખાણી.

નિર્મલ, પું [સં] નિર્મલ; બંધન, રોષ; અગત્ય (૨) સીમા, દહ. (૩) દંડ; વારજી (૪) નાંક નિર્મલરથાન=મંધનરથાન, કબજે

આને-ખપાપ બન્ય એવુ જે સ્થાન તે,
 નિઠળાય નહિ એવુ સ્થાન
 નિધલવું, કિં અં ૪૨સણુને કુંડાં આવવાં.
 અનાજના છોડવાને કણુ આવવા કરસણ
 પાક ઉપર આવી જવુ (૨) પાકનું-નવી
 ઉત્પત્તિ માટે ફલવું, ક્ષિતિયવુ
 નિધર્ષણ, નં [સ] પમારો, ઘેરો, પસાયુ તે
 નિધર, પું વેદક કોષ
 નિધર, પું [સ] નામસંમય, કોષ, વેદિક
 સંદોનો કોષ
 નિધા, સીં [કા] મહેરમાની, કૃપાદિ.
 (૨) સમાજ, સાવચેતી
 નિયેબાની, સીં કૃપાદિ (૨) મંભાજ,
 મંભાવના (૩) દેખરેખ, તપાસ, ભપનો
 નિયોષ, પું અનાજ.
 નિયાણુ, વિં નીચુ હોય એવુ નીચે જતું-
 ઢાળ પડતું, (૨) નં નીચુ તે
 નિચિત, વિં [સ] બેહિકર, નચિત,
 ચિતારક્ષિત
 નિચોલ, નં ઉપર ઓડવાતુ વસ્ત્ર, પિઠોડી
 (૨) આઝાદન, ઉપવસ્ત્ર (૩) યોળી
 નિચોવવુ, કિં સં દાનીને પ્રવાહી
 વગેરે બહાર કાઢવું, ચમગીને-આમગીને,
 વસ્ત્રમાથી પાણી કાઢી નાખવું, દમાવીને
 નિતારવુ કપડા નિચોવવા (૨) દબાણ
 ચલાવી-જીવન કરી નાણાં વગેરે કઢારવુ
 તે, કસ રહે નહિ એમ કરવું, તમામ
 સરન દાખીને લઇ લેવું -નેણે પ્રજાને
 નિચોવવામા બાકી રાખી નહિ
 નિજામણુ, નં ગાટલી-ગોળીનું વીજળામણુ
 તે ધાવરામણુ
 નિજોરો, પું ગડ પાણી જવાનું ઠંકાણું નીક,
 મોરી
 નિજળણુ, કિં સં વીજળવુ પાણી ઉછાળી
 ધોવું
 નિજ, વિં [સ] સ્વકીય પોતાનું જાતનું

(૨) ખાસ -નિજમદિર
 નિજવુ, કિં અં [મ] ઉધવુ, નિદ્રા કરી
 નિજનંદ, પું [સ] પોતામા જેને પરમ
 આનંદ હોય તે, બદા
 નિટોળ, અં નકી, નિમે
 નિહ, અં નકી
 નિઠવુ, કિં [સં નિરતુ] અં પુટવુ, ઓપ
 યવુ, વીતવુ, પમાર યવુ -આજે તો કહાડે
 કેમે ક્યોનિયતો નથી (૨) નીમવુ, યુગરવુ
 જવુ -જન્મ કેમનિહશે (૩) અંત આવશે
 નિઠિયો, પું તળી, યો
 નિડર, વિં ૩૨ વગરવુ, કાઢી શીએ નહિ
 એવુ, નિર્ભય, અમય હોય તે (૨) છાતી
 વળુ, બહાદુર કિં પ્રં નિડર રહો=
 નિર્ભય રહો
 નિતરવુ, કિં અં ટપકવુ પાણી અર્ધ
 કરવુ, યુકુ
 નિતરાણુ, નં નિતારી નીધેલું જે પાણી
 વગેરે તે
 નિતરામણુ, નં કરેલા પ્રવાહીની ઉપરનું
 પાણી તે રજ અથવા બારે વસ્તુ નીચે
 બેઠા પડી ઉપરનું સ્વચ્છ પાણી તે,
 નિતાર, નિતારતા નિમ્નેણુ તે
 નિતરું, વિં નિતરું, જેમાનો ડહોળો-
 રજ વગેરે નીચે બેસી ગયા હોય અને
 ઉપર સ્વચ્છ ચીજ (પ્રવાહી) રહેલું હોય
 એવુ ડહોળો રજ, કે કચરા વગરનું,
 સ્વચ્છ, અમય, નિર્ભય -નિર્નય પાણી.
 નિતમ, પું [સ] નંમ ઉપરનો જે માસત
 અમયવ તે, કટિ પમાદ્ભાગ, ધાપે,
 દગરા (૨) ઉચો ને ઉતરતો દોળાવ તે
 નિતંબિની, સીં [સ] નિતમવાળી સી,
 જેના નિતમ બારે ને દગતા હોય તે
 સી પોષાતા ચપાવાળી સી, સુંદર મનાતી
 હોય કાંચોમા નિતંબિની રાખ. વપ
 રાયેતો છે ૬૨

નિતારવું, કિં સં રેજ, અથવા કોણે
 નીચે દ્યાં પછી ઉપર રહેલું નીરજ પાણી
 લઈ લેવું-નિતારવું તે; તુલાદિક આને
 નહિ એમ સ્વચ્છ પાણી ઉતારી લેવું તે.
 નિત્ય, અં [સં.] રોજ; દમેશ; દરોજ;
 સંવકાળ; સતત. (૨) આણ; ભરી,
 મનાતન. ૬. પ્રં નિત્ય ઉડીને=વારંવાર;
 દરદમેશ:-નિત્ય ઉડીને આ શા ભવાડો?
 નિત્યકર્મે, નં [સં.] દિન વહે કરવાનાં
 દમેશનાં પૂજન-પ્રકૃતિદિક તે.
 નિત્યતા, સ્ત્રી-અધિનાસ્ત્રીપણું; સાચત રહે-
 વાપણું; કાયમપણું:-ન નાશ પામવાપણું
 તે; દરદમેશ હયાત રહેવાપણું તે.
 નિત્યાનંદ, પું [સં] નિચે આનંદ-આ-
 નંદ રહેવો-હોવો તે; સદાનંદ; પરબ્રહ્મ.
 નિત્યાનિત્ય, વિં કાયમ અને નહિ કાયમ
 એવું; સિદ્ધશિથ.
 નિત્યે, અં રોજ; હમેશાં.
 નિદરડી, સ્ત્રી ઉધ; નિદા કરિતામા ને કા-
 દિયાવાડમાં વપનાય છે.
 નિદશન, નં [સં.] દર્શન; ઉદ્દરણ.
 નિદશના=એક કાબ્યાલકાર.
 નિદામ, પું [સં.] ઉભાણે; ગરમીની મો-
 સમ, મોષમકાળ.
 નિદાન, નં [સં.] રોગનું મૂળ કારણ;
 બ્યાધિ કેમ થયે તેના હેતુ મંમંધી વિ-
 ચાર-તપાસ તે; રોગ નિર્ણય (૨) પ-
 રિચાર; છેવટ. એજ નિદાન. (૩) જરૂર,
 ખચીત.
 નિદિધાસ, પું [સં.] 'સાંભળેલી' વસ્તુનું
 ચાલું ચિન્તન તે.
 નિદિધાસન, નં [સં] સાંભળેલી અને
 વિચાર પર લીધેલી બાબતને ફરી ફરીને
 'યાદ' કર્યા કરતી તે:-અવલ, મનન અને
 નિદિધાસન.
 નિદેશ, પું આવા; કુકમ; દરમાન

નિદા, સ્ત્રી [સં] પ્રાણીઓને 'યાદ' એક
 વાણી થતી વિરામની આગસ અસર
 તે; ઉધ.
 નિદાયમાન, [સં.] ઉધતું; ઉધમાં પડેલું.
 નિદાયક.
 નિદાણ, વિં [સં.] ઉધમાં આવેલું; આ-
 જણ મરેલું; (૨) ઉધલુસી.
 નિધક, વિં બેધક.
 નિધજિયાણ, વિં ધણી વગરનું; નવારમ.
 નિધજિયું, વિં ધણી વગરનું; નવારમ.
 નિધન, નં [સં.] મોત. ઉં પતિ નિધ-
 નનું ક્રમ મોકું. વિં. નિધન, 'મરીન'.
 નિધાન, નં [સં.] આધાર:-શુણિધાન.
 (૨) નિધિ; પાત્ર
 નિધિ, પું [સં.] બેડાર; કાઠાર; કીચપ.
 (૨) કુલ્લી આણ. આધાર:-શુણિધિ.
 નવનિધિ કહેવાય છે-પદ, યમ, અક,
 કચપ, મુકુંદ, કુંદ, નાલ, અર્ધ તે મહાપદમ.
 નિનાદ, પું [સં] નાદ; અવાજ; સોર.
 નિપજ, સ્ત્રી ઉત્પન; પેદાશ (૨) લાભ;
 નેદા. (૩) ઉત્પત્તિ. (૪) રજપાક તે;
 નિપજન તે:-ઉપજનિપજ.
 નિપજવું, કિં અં છેવટ પરિણામ આવવું
 તે, રજપણું; પ્રાપ્તિ થતી; લાભ મળવો.
 નિપજન થવું; પાકે-પરિણામે ઉતરવું;
 પેદાશવ.
 નિપજવડું, કિં સં જનવડું. તેપાર કરવું.
 પકાવડું. (૨) ઉત્પન્ન કરવું; પેદાકરવું;
 રૂપ આપવું.
 નિર્ધે, અં છેક; તદન. (૨) વિં બેશરમ.
 નિપાત, પું [સં] પડીજવું તે; પાવમાલ
 થવું-પાશ પામવું તે, પતન; પાત. (૨)
 મરણ પામવું તે; મોત; મરણ.
 નિપાવણ, કિં સં બનાવવું, તેપાર કરવું;
 પેદાકરવું, ઉત્પન્ન કરવું (૨) પકાવવું
 લં ખીરે નિપાવું કાણુ એકમાં, જમતા

નખાળો નેખીજીજી.
 નિખાળો, જીવ નેખાળો.
 નિખુણ, વિં [સં.] કાળેલ; પ્રવીણ; કુંચળ.
 (૨) ચતુર; પાવરું.
 નિખુણતા, સીં [સં.] પ્રવીણતા, કૌશલ્ય;
 કાળેલિયત. (૨) આવડ; હોશિયારી.
 નિખધ, પું [સં.] બાંધવું-રચવું તે; ર-
 ચના; કાષ્ટ પશુ બાળત ઉપર મુદાસર
 લખાણેસો લેખ. (૨) કામદો; ધારી,
 ખરડો.
 નિખંધન, [સં] અટકાવ, પ્રતિરોધ; અંધન.
 નિભયુ, કિં અં ધજો વખત ચાલવું; ટ-
 કવું; ચાલ્યા કરવું; ભરીરહેવું. (૨) પુકું
 થવું, જેમ તેમ કરીને ચાલવું.
 નિભા, પું નિભાડો; કુંભારની હાથાં ચકવ-
 વાની ભટ્ટી
 નિભાઉ, વિં કામ ચવાડ; થોડા દિવસ
 ચાલે એવું.
 નિભાડો, જીવ નિભાડો.
 નિભાવ, પું નિભાવુ તે, ચાલવુ તે, ગુજ-
 રાન; બરણ ચોપણ અને જીવન અવ-
 કારને કમ ચાલ્યા કરવે તે (૨) ટ-
 કાવ. કિં પ્રં નિભાવ કરવો=જેમ તેમ
 કરીને ચલાવવું, થોડામાં પુકું કરવું.
 નિભાવણ, વિં નિભાવનાર; ચલાવનાર
 નિભાવણુ, કિં સં જેમ તેમ કરીને જીવન
 વ્યવહાર ચલાવવો; જેમ તેમ ગુજરાન
 કરવું. (૨) ટકાવવું. (૩) ચલાવી લેવું,
 કામકાજ આપડે ન આપડે તોપણ ચ-
 લાવ્યા કરવું, કેળવવાને-શીખવાવાને માટે
 હોય નહિ ખોતા ઉદાર મુદતે અને ચલાવવું;
 રરતે પાડવું
 નિભાવો, પું નિભાવ; ગુજારો. :-નિભાવો
 થાય એટલે ગસ
 નિવસાર, વિં બારે, મજાકુંત, મંચીન;
 બરેલું.

નિભૂત, વિં [સં.] જ્યાં કાઈ હોય નહિ
 એવું (સ્થળ) નિર્જન; એકાંત.
 નિભાંત, વિં [સં.] જાંતિ રહિત; યક્ષ
 વગરનું. (૨) નિર્મિત; બેદિકર.
 નિમ, પું નિમમ; ધારો.
 નિમક, નં [કા.] મીઠું; લુણ.
 નિમકહરામ, વિં જેનું મીઠું ખાધું હોય
 તેનેજ અપકાર કરનાર; લુણહરામ; બે
 ઈલાન, છાપોર.
 નિમકહરામી, સીં લુણહરામી; કૃતમતા.
 નિમકહસાલ, વિં જેનું અળ ખાધું હોય
 તેનો ઉપકાર નહિ બૂઝનાર; ઉપકારને
 માનનાર, આભારમાં રહેનાર.
 નિમકહસાલી, સીં ઉપકૃત રહેવું તે; જેનું
 અળ ખાધું હોય તેનો ઉપકાર નહિ બૂ-
 લવાપણું; કૃતમતા.
 નિમમ, વિં [સં.] છુટકું; રચીપચી ર-
 લેલું, ગરક; ચલેલું. (૨) મરત, એકતાર.
 નિમમજન, નં [સં.] સનાન, પાણીમાં
 કુંમળી મારીને નહાવુ તે. (૨) છુડવુ તે,
 પાણીની અંદર જતા રહેવું-કુંમળી જવું તે.
 નિમમણુંક, નં ચોળના, આમુક કામકાજ કે
 જગ્યા વગેરે ઉપરની જે ચોળના તે. (૨)
 કામ વગેરેની વહેચણું તે, સુપરત.
 (૩) ગોઠવણ, બહોખત (૪) દરખાઓ;
 પંચાંગ. સાલિયાણું :-તમારા કુંડુમને સં-
 રક્ષાં તરફથી અમુક નિમણુંક મળશે.
 આજીવકા.
 નિમતાણો, પું તપાસ
 નિમત્રણ, નં [સં.] નોતર; આમંત્રણ;
 બોલાવવું તે.
 નિમંત્રણું, કિં સં નોતરવું, આમંત્રણ.
 નિમંત્રું, કિં અં [સં નિર્મા] ચોળવું;
 ચોળના કરી; કામ ઉપર ચોમાડવું. (૨)
 કરાવવું, બહોખત કરીને રાખવું. (૩)
 નક્કી કરી આપવું, વહેંચી આપવું, ગોઠ-

વળ કરી આપવી -નિમી આપવું=અ-
મુક અટકું મળ્યાજ મરે, એમ કરાવી
આપવું (૪) નિયમ લેવો, પ્રત-નાધા
ધરવી -કાથીએ જમને કહોણુ નિમ્ન
=નહિ ખાવાનું પ્રત ધર્યું (૫) ધારણ
બાધી આપવું આંધીઆપવું

નિમાજ, ઓં [અ. નમાઝ] બદલી કરવી
તે, પ્રાર્થના, રત્નિ કરવી તે (૨) પ્રાર્થ
નાના વચન કિં પ્રં નિમાજ પદવી=
બદલી કરવી, બકિત કરવી કહેન નિમાજ
પદવી મસજિદ કોટે. વળગી=મરેનું કામ
કરવા જતા લક્ષ્ય લાગવું

નિમાજ, વિં નમાજ પદવા કરનાર બકિત
નમાજ પદવા ઉપર બકુ લક્ષ્ય રાખનાર

નિમાજો, પું કુમારની લાક્ષો, નગિયા વગેરે
માગીની બતાવે પકવવાની બાંધી

નિમાજા, પું પ્રાણીઓની આંખડીમાંથી
બહાર ઠગી વધતા કાળા તણુઓ તે, વાગ
કેશ

નિમિત્ત, નં [સ] ઉદેગ, ધારણ, હેનુ
કાગળ, સમય (૨) યોગ, લાગ, સાધન
(૩) મદાન, આળ, બે તાનું તહેમત
નિમિત્ત લેવું=મહાનું લેવું (૪) જા
માખમેસણું

નિમિષ, નં નિમેષ

નિમીલન, નં [સ] મિચાઇ જવું તે
મરણ આપે મિચાવી તે

નિમે, અં [સ નિમ] અર્ધુ એમ, અરધે
બાગે -નિમે બાગ પાડો બે બરોબર
અરધા બાગ પાડો (૨) બાગે પડવું હોય
તેમ -નિમે વહેંચણી

નિમેષ, જું નિમેષ

નિમિષ, ઓં [સ] આખ ઉપડે ને બધ
ચાય એટલે યોડો વખત તે, પવડ,
પનમરો, મટક લહેને (૦) જરા, લગાર

નિમ, [સ] નીચુ, નીચ (૨) ગભીર,
-નિમનાબી.

નિમગા, ઓં [સ] નીચે-ઢાળે ઢાળે,
ઢાળાવે વહેનારી તે, ની, સરિતા

નિયત, વિં [સ] નક્કી કરેલું નિમી
આપેલું (૨) જોડેલું, આસક્ત -નિયતા
જલિ (૩) સેવાપર, નક્કી, કરાવેલું હોય
તેવું નિયમિત મળવું એવું

નિયતિ, ઓં [સ] ભાગ્ય, દૈવ (૨)
નિયમ

નિયમનું, કિં સં નિયમિત કરવું, નિયમમા
આણવું

નિયમિત, વિં [સ] નિયમસર હોય
એવું, મુકરર, ઠેરવેલું

નિયતા, પું [સ] જોગતમાના પ્રાણી
પદાર્થને નિયમે ચલાવનાર તે, બધી બીજને
નિયમે પ્રવર્તીવતાગ જે પનમેશ્વર તે ઉં
નિરતા નાથને, અમે નમી નમી કરીએ
પ્રણામ, નિયતા નાથને દોરનામે માગધિ,
ચારના

નિયત્રણા, ઓં મહુ બંકુશ

નિયામક, વિં નિયમથી ચલાવનારે, કમળે
રાખનારો સુઝાની, નાવિ, અનુયામક

નિયુક્ત, વિં [સ] ચોજેલું, જોડેલું

નિયુત, વિં [સ] હસ લાખ

નિયોગ, પું [સ] આગ, યેરણા (૨)
વિષયએ પુત્રને માટે દિયેર સાથે મનધ
કરવે તે, જોડાવું-સામેલ થવું તે ચોજના
કરવી તે

નિરખ, પું ફલાજે બારે વેચવું એમ તુક્કી
કરી મૂકેલું તે. (૨) તપામ પરીક્ષા મસ

નિરખવું, કિં સં ધારી ધારીને જોવું, નિ
લાગવું (૨) કસવું, પરીક્ષા કરવી

નિરધાર, અં નિર્ધાર, નક્કી નિમે કવિતામાં
વપરાય છે જં પ્રાણ જરો નિરધાર

નિરધારણું, કિં સં નિધારણું; નક્કી કરણું;
કરાવણું; મુકરર કરણું. :-વર્તમાનપર્યંતીનાં
લગેન નિરધારણું છે.
નિરનિરધારણું, વિં જુદેજુદું; અલગ અલગ;
એક ખીજાને સંબંધ ન હોય એવું. :-
જાને જણાવે નિરનિરધારણું કાગ ચોંચો.
નિરપરાધી, વિં નહિ અપરાધી; નિર્દોષ;
નહિ ગુનેગાર; બેકસુર.
નિરપેક્ષ, વિં [સં.] અપેક્ષા રહિત;
અનપેક્ષા; નહિગરજ; સ્વતંત્ર.
નિરર્થક, વિં [સં.] અર્થર ન હોય એવું;
નકામું; નિષ્ફળ; જથ્થા; ફાગડ.
નિરંકુશ, વિં [સં.] અકુશ વગરનું;
બેકાબ; જેને કાબોના દાબ-અંકુશ ન હોય
તેવું; રતંત્ર; ઉચ્છ્રાંબ; ઉદ્ધત. (૨)
સ્વતંત્ર.
નિરંજન, વિં [સં.] અધકાર-અગાન
રહિત; તેજોમય પ્રકાશ.
નિરંતર, વિં [સં.] વચન આરામ
પડના ન હોય તેમ, ચાલુ, સદાકાળ,
સતત; જારી; હમેશ.
નિરંકરણ, નં [સં.] નિવારણ; નિવેડો;
તોડ; ફેંસેલો. (૨) છેવટ; પરિણામ. (૩)
નાકમુખ કરણું-રદખાતલ કરણું તે.
નિરાકાર, વિં [સં.] આકાર રહિત;
જેને કંઈ રૂપ ન હોય એવું; અલગ.
નિરધાર, વિં [સં.] આધાર-આશ્રય
રહિત; જેને કંઈ અવલગન ન હોય
એવું (૨) ટેકો વગરનું.
નિરાશ્રય, વિં [સં.] નિરાંતક; રોગ વિ-
નાશ; વ્યાધિરહિત; તંદુરસ્ત.
નિરાસ, વિં [સં.] આનંદ ન રહિત;
નિરાધાર; અશરણુ. (૨) અદર.
નિરાંશ, વિં [સં.] નાહમેદ; આશાબંધ.
નિરશા, ઓં નાહમેદો; નાસીવાસી; આશા
અરણ જવી તે.

નિરાશી, ઓં નાહમેદો.
નિરાશ્રય, વિં [સં.] જેને કંઈ આશ્રય
ન હોય એવું; અનાથ; લાચાર; નિરંધાર.
નિરાશ્રયી, વિં આશ્રય વગરનું; જેને આ-
ધાર ન હોય તેવું; લાચાર; ગરીબ.
નિરાશ્રિત, વિં [સં.] જેને કાબોના આશ્રય
રહેલો ન હોય તે; અનાથ; અશરણુ; ગરીબ.
નિરાહાર, વિં [સં.] જેણે ભોજન કરેલું
હોય નહિ એવું; બૂખ્યું; ઉપવાસી.
નિરાણુ, વિં જુદા; આર; અલગ; આધુ.
નિરનિરાણુ-જુદેજુદું.
નિરાંત, ઓં નચિંતતા; કુરંસહ; પરવાર; કંઈ
કામકાજ કરવાનું અને ચિંતાનું કોરણ
ન હોય એવી સ્થિતિ તે; ઉર્મગરા વગ-
રની હાલત. (૨) સુખ; એત. કિં પ્રેમ.
નિરાંત યવી-વળવી=ચિંતા રહિત થવું;
ફિકર જતીરહેવી.
નિરાંતે, અં નચિંતતાએ; કુરંમદે. (૨) સુખે.
નિરિદ્રિય, વિં [સં.] ઇદ્રિય શૂન્ય; ઇં-
દ્રિય રહિત. (૨) જડ; એતન-ગાન રહિત
હોય તે.
નિરીક્ષણ, નં [સં.] આરંક તપાસ;
ધારી ધારીને જોવું તે; અવલોકન.
નિરીક્ષા, ઓં [સં.] આરંક તપાસ.
નિરૂ, જું નર્યુ; નરદમ.
નિરૂક્ત, નં [સં.] વેદ વેદાંગને લગતું જે
શાસ્ત્ર તે.
નિરૂત્તર, વિં [સં.] ચૂંપ; ઉત્તર કરે નહિ
એવું કરી દેવું તે; મોન. કિં પ્રેમ નિરૂ-
ત્તર કરી દેવું=ચૂંપ કરીદેવું.
નિરૂત્સાહ, વિં [સં.] ઉત્સાહ વગરનું;
આજસ.
નિરૂત્સાહી, વિં જેને ઉત્સાહ નહોય એવું;
મદ; આજસ.
નિરુદ્યોગ, વિં [સં.] નિરુદ્યમ; બેકાર;
નવર; ઉદ્યોગ નહોય તેવું (માણસ).

કઈ લાભ ન હોય એવું; નકાચુ; નજીવું;
હલકું; અસાર, માલ વગરનું. :-આવી
નિર્ઝવ આનતમાં માયુ-મારુ ન જોઈએ.
નિર્ઝવતા, સ્ત્રી, નિર્ઝવપણું; પ્રાણ-ચેતન
રહિતપણું.
નિર્ઝર, પુ. [સં.] વહેળો; ઝરો; નાની
નદી; ઝરણુ
નિર્ઝય, પુ. [સં.] તોડ; નિઝય. (૨)
છેલ્લો દરાવ; કેસલો; હુકમનાયુ. (૩)
નક્કો કરેલી ગોઠવણ
નિર્ઝીત, વિ. નક્કી કરેલું; દરાવેલું; જેનો
તોડ આણેનો હોય તેવું.
નિર્ઝય, વિ. [સં.] દુધા વગરનું; દૂર;
ખાતરી; દુપાઈનું.
નિર્ઝવા, વિ. ઝરીતે રહેવા; ધાણ નહિ; એવું-
લખત વગેરે.
નિર્ઝેટ, વિ. [સં.] હુકમ કરેલો હોય
એવું; એવું.
નિર્ઝેશ, પુ. [સં.] આગ; દુકમ. (૨)
દેખાડુ તે; બતાવવું તે; સહેલું, હમ્યાર.
નિર્ઝોપ, વિ. [સં.] નિરખરોધ; બેકસુર;
હોય રહિત; એવુંના. (૨) નિષ્કપટ; નિ
ખાલસ, ભોળું; બહુ, પાપ વગરનું. દુપણ
રહિત.
નિર્ઝોપી, વિ. નિરખરાધી; જેણે દોષ-યુતો
દૂરો હોય નહિ એવું.
નિર્ઝનં, વિ. [સં.] ધનરહિત, જેની પાસે
ધન-પેસો હોય નહિ એવું; ગરીબ; દીન.
નિર્ઝનતા, સ્ત્રી. ધન રહિત હાલત તે;
ગરીબાઈ; દેન્ય.
નિર્ઝનિયુ, વિ. જેની પાસે પેસો ન હોય
એવું; ગરીબ; કમાલ.
નિર્ઝની, વિ. ધન વગરનું; ગરીબ.
નિર્ઝર, પુ. નિઝય; નક્કો કરેલો વિચાર;
દરાવ તે. (૨) અ-અતીત; નક્કી.
નિર્ઝરણ, વિ. સં. નક્કો કરવું; નક્કો કરાવવું;

નિર્ઝરે કરવું. :-વર્મતપંચમીનાં લક્ષ નિ-
ર્ઝરો છે.
નિર્ઝળ, વિ. [સં. નિર્વલ] બળરહિત;
કમજોર. (૨) અશક્ત; તાકાત વગરનું;
શક્તિહીન; દુર્બળ (૩) ગરીબ; દીન.
નિર્ઝળતા, સ્ત્રી. કમજોરી; નળજાઈ. અતક્તિ.
નિર્ઝળપણું, નં. નિર્ઝળતા.
નિર્ઝય, વિ. [સં.] બય રહિત; બય
વિનાનું. :-નિર્ઝયસ્થાન. (૨) નિડર;
હિમ્મતનાળું; ડર-ખીએ નહિ એવું-માણસ.
નિર્ઝયતા, સ્ત્રી. બય નહિ હોવાપણું; બય
રહિત સ્થિતિ તે; નિડરતા.
નિર્ઝર, વિ. [સં.] બરેલું, ભરપુર, અ-
તિશય.
નિર્ઝસંના, સ્ત્રી. [સં.] તુચ્છકાર; તુ-
ચ્છ વણવું તે. (૨) દંડાળો; અમાય.
નિર્ઝાગી, વિ. હીનભાગ્યનું; અર્ધાગી; નિ-
ર્ધાગ્ય. નિર્ઝાગિયું = ભાગ્ય વગરનું. અ-
કર્મી; હતભાગી. ઉં નિર્ઝાગિયોરે, મોસા-
ળથી ઘેર આવિયો.
નિર્ઝાગ્ય, [સં.] અભાગ્ય; અભાગિયુ;
કમનસીબ; ભાગ્ય વિનાનું.
નિર્ઝાંત, વિ. [સં.] ભ્રાતિ ન રહે એવું.
વગર વહેમનું. (૨) નક્કી; જરૂર; ખીન
ચક.
નિર્ઝેલ, વિ. [સં.] નહિ બેઠાય એવું,
બેઠાય-ચિરાઈ જાય નહિ એવું.
નિર્ઝેળ, વિ. સેજભેળ વગરનું, તદન
એક જાતનું; જેમાં ખીણું ભળેલું ન
હોય એવું.
નિર્ઝેળ, વિ. [સં.] મળી-મેલ વગરનું;
સ્વચ્છ; જેમાં કચરો ન હોય એવું
પાણી વગેરે. (૨) નિર્ઝેળ; નર્ણ-
તદન એક જાતનું. (૩) નહિ આપ,
આધારથી કે મેલ વળગેલો ન હોય તેવું
દરેણુ વગેરે. (૪) અંતરાય; આક; ધ-

નિર્વિકાર, વિ. [સં.] વિકાર રહિત; અ-
ગાડા વગરનું.

નિર્વિકારી, વિ. વિકાર કરે નહિ એવું.

નિર્વિધન, વિ. [સં.] વિધન રહિત; અડ-
ચણ વગરનું.

નિર્વિવાહ, વિ. [સં.] જેને માટે વિવાહ
કરવાની જરૂર ન હોય એવું; ખીનતક-
શરી; અખ્યાપિત. (૨) નકી; જરૂર;
અચીત; નિથે.

નિર્વિષ, વિ. [સં.] વિષ રહિત; જેમાં
ઝેર ન હોય એવું. (૨) હાતિ કરે
નહિ એવું; ગરીબ; સાલસ. (૩) વેર-
ઝેર વગરનું; ભોળું; નિખાલસ.

નિર્વીર્ય, વિ. [સં.] વીર્ય-બળ પરાક્રમ
વગરનું; સરવહીન; નપુંસક; બાપહું; ન-
માહું; પુરુષત્વરહિત.

નિર્વેદ, પું. [સં.] અણુગમે; અભાવો;
કંઠાળો. (૨) વેરામ. વિ. અંતરમાં
ઉપજે નિર્વેદ. અખો.

નિર્વેદ, વિ. [સં.] વેદ વગરનું; અખાધ;
અડચણ વિનાનું.

નિર્વ્યસની, વિ. જેને કશું વ્યસન-રોગ-ન
હોય તેવું; વ્યસનવગરનું.

નિલય, ન. રહેઠાણ; મુકામ; ઘર.

નિલવટ, ન. કપાળ; બાલ. ઉ. માને નિ-
લવટ દીલડી શોભે. નિલવટ અંદ્રપ્ર-
કાશ. પ્રે.

નિલાગરૂ, વિ. બેઘરમ; નિર્લગ્ન.

નિલાપ, ન. સિલામ; હરાણ; ઉષળામણી.

નિલકડું, કિ. અ. નીકળી આવવું; અણ
અવગુણ ખીલી અચુક તરેહનું સ્વરૂપ
પ્રકટ થવું; વય, સિદ્ધાંત અને અનુભવ
પછી જે પ્રકટીકરણ થવું તે. (૨)
પદાપ-અવકાશ કુટાણે રીકું થવું; નિ-
બડવું; પાકું દદ-મટ ન ફટિ એવું થવું-
નિવડેલો થકો ફેડી નાંખ્યો. (૩) કિ.

સ. વિંધવું; ચુંટવું; પ્રમદ કરવું; ભેડ
તપાસીને પસંદ કરી લેવું. ૩૦ પ્ર. નિ-
વડે વખાણુ=અમારે રીકું થઇ સ્વરૂપમાં
પ્રકટી નીકળે અને તે વખતે પ્રમદ કરાય
ત્યારે ખડે એમ; કસોટીમાંથી પસાર થઇ
સાર નીકળ્યા આવે ત્યારે વખાણુ ખરા-
બર કહેવાય ત્યાં લગી નહિ. કંઠાણવું;
કસોટીએ ચઢી નીકળવું; થઇ આવવું-
દિવાનનો ઓકશા સારો અને રાખનો
કુંદર નેચ નિવડ્યો.

નિવપન, ન. [સં.] પિતૃગ્રાને અંશિપિત
અને તર્પણ આપવું તે; શ્રાદ્ધ સારવું તે.
નિવપન ક્રિયા=શ્રાદ્ધક્રિયા.

નિવર્તવું, કિ. અ. [સં. નિવૃત્ત] પાછું
વળવું; પાછા હઠવું; ઊઠી દઇને ખસી
જવું. (૨) ટળવું; મટવું; નવરા થવું;
ફરામત થવું; છુટાથવું.

નિવાજવું, કિ. સ. નવાજવું; સરપાવ, પ-
દવી અને માલમિલકત વગેરે આપી
સંતોષવું, નવાજેલ આપવી, કહ્યું આ
પીને કૃપા દેખાડવી; સુખી ને ખુશી કરવું;
મહેરનાની જાહેરકરવી; પ્રસન્નકરવું.

નિવાડો, છુ. નિવેડો.

નિવારક, વિ. નિવારણ કરનાર; ટાળક;
મટાડનાર; પાછું દહાવનાર; ટાળનાર. કિ.
તણે તાપ નિવારક. (૨) રોકનાર; અ-
ટકાવ કરનાર.

નિવારણ, ન. [સં.] નિવારવું તે; વાર-
ણ. રોકણ; પાછું દહાવવું તે; ટાળવું-
મટાડવું તે.

નિવારણ, કિ. સ. [સં. નિવૃત્ત] પાછું
હઠાવવું; આવતા અટકાવવું; દૂર કરવું;
ટાળવું; મટાડવું; રોકવું; વારણ; નહિ
આવવા દેવું.

નિવારિત, નિ. વારણ; રોકણ; અટકાવેલું.

નિવાસ, પુ. [સ] રહેવાનું ઠેકાણું, રહે-
ઠાણું, પર (૨) પકાન, મુકામ, વસવા-
રહેવાનું સ્થાન. ઉ. જોજો પું ત્યાં, શુક
શિખવતી, નાગરીના નિવાસ

નિવાસી, વિ. [સ] રહેઠાણ કરીને રહે
નાર નમે કહિના નિવાસી છે

નિવૃત્ત, નિ. [સં] પાછું ફરી આવેલું,
યોગ્યું, છુટું થયેલું પરવારેલું, અજગ
થયેલું, ફારમ

નિવૃત્તિ, સ્ત્રી. [સ] ઉપાધિભાથી અ
જગા રહેતું તે, ફરસગત થતું તે, છુટ-
કારો (૨) રાહિયત નિરાંત, શાંતિ,
પરવાર, કુરસદ (૩) પાછા ફરતું તે,
ઉપાધિથી દૂર થઈ જઈ શાંત એકાંત
વાસ કરવાં તે, સસારની જાળભાથી નિવૃત્ત
થતું તે ઉ. નિવૃત્તિ કહે આરા નાથજી !
વધુજારારે

નિવેડો, પુ. તોડ, ફેસેયો મુકાદો (૨)
પરિણામ, છેવટ છેડો, પાર ઉ. મુજથી
ન છૂટે, આપને છોડવો, આરો કિયેને
કાગ નિવેડો ફારામ. કિ. પ્ર. નિવેડો
લાવવો=પાર લાવવો, તોડ લાવવો નિ
વેડો અ લુવો વગેરે. -આનો ક્યારે નિવેડો
છેડો-પાર-આવશે ?

નિવેદન, ન. [સ] નમતાથી જણાવતું
તે વિનયથી કહેવું તે (૨) અરજ.
કિ. પ્ર. નિવેદન કરવું=નમ્રતાથી પોતાને
જે કહેવાનું હોય તે સામાને કહેવું, અ
રજ મુજનીથી જણાવવું તે

નિવેદ્ય, કિ. અ. નમ્રતાથી ધીરે રહીને
કહેવું-જણાવવું (૨) અરજ કરવી,
વિનય પૂર્વક જે કહેવાનું હોય તે મધુ
ધીરેથી કહેવું ઉ. નિવેદ જે આ
સર્વે વૃત્ત નદિ. મારીવતી ત્યાં જઈ
પાદ વધી

નિવેશ, પુ. [સં] પકાવ, મુકામ, છા-
વણી-સેનાનિવેશ. (૨) દાખલ થવું
તે, પ્રવેશ

નિશ, સ્ત્રી. નિશા.

નિશાદિન, અ. રાત કહાડો, દરદરમેશ.

નિશાબોર, અ. રાત કહાડો ઉ. સખી
મને વિકળ કરી છે એની, વાસણીએ રે,
ખુશી જેની ખસતી નથી નિશાબોર ઉ.
વારામ

નિશા, સ્ત્રી. [સ.] રાત, રાત્રિ, રજની
(૨) કંઈ, નિગો, ધેન, ગરરી (૩)
મસાલો વગેરે વાટવા-કચરનાની પાથરની
નાની છાટ-ચિલા તે નિશાતરો

નિશાકર, પુ. [સ] રજનીકર, ચા,
રાસિ

નિશાચર, પુ. [સં] રાત્રિએ બટકનારો
રાક્ષસ ચોર, કાળા કર્મ કરનારો (૨)
સતે કિમરે નીકળનારાં કિસકે પશુ અને
પખીઓ વગેરે તે

નિશાચરી, સ્ત્રી. રાક્ષસી

નિશાણ, સ્ત્રી. નિશાન

નિશાતરો, પુ. મસાલો અને દાળ વગેરે વા
ટવાનો ગોળ પાથ, કપરવટણો

નિશાન, ન. જાળખવાનું ચિહ્ન ખૂબ
આકો, લીંગ, રેખા લોહન, વગેરે તે
(૨) બાણ અને ગોળી વગેરે મારવાને
માટે નક્કી કરેલું જે બિંદુ-ટાપ તે (૩)
ધન વાવટો, જરીપટકો મુડો-નિશા
નનો હાથી (૪) પડિયળા અમક
કાળ-સમય થયો એમ ખતાવવાને વગા
ડવામાં આવતા વાન, ચોપડિયા ઉ.
બાણાસુરની નમરીમાં મડગડિયાં નિશા
નરે લરકરની ઉ. કપરની મોખત તે
ઉ. પાડવના નિશાન વાંગનાં ગિરધર
(૫) ધારેની ખામત ધાગ્યા, ચો

કિં પ્રં નિશાન તલ્લવું=ધારણે-નક્ષી કરે-
લે રથાને ચોટ લગાવવી; નિશાન માર-
વું=ધારણું કાંમ માર પાડવું. નિશાન ઉ-
પાડવું=ધારણા હોય તે સજ્જ કરવી; ધ-
મ્જાપુરી કરવી.

નિશાનખાજ, વિં તાકાડી; નિશાન પાડ-
નાર; નિશાનપર ધાર્યો તીર અથવા ગોળી
મારી બાજુનાર.

નિશાનખાજ, સી. નિશાનપર તીર કે
ગોળી ચમાવવાનો મહાવરો કરવો તે,
નિશાન પાડવાની સરતની રમત તે.

નિશાની, સીં બિહન; ઝોળખ; ખૂણ; ઝોળખવાને માટે કરેલું-ધ્વાનમાં રાખેલું
જે બિહન, આંકા, ટપકું આકૃતિ વગેરે
તે. (૨) માછીરીને માટે આપેલી વ-
સ્તુ-ચીજ તે. (૩) છાપ; લાંછન, લાખું;
હાથ; ધસરકો. (૪) પગલી.

નિશાપતિ, પું [સં.] અથ; રાશી

નિશાળ, સીં છોકરા છોકરીઓ વગેરેને
બાજુવાની જગા; વિદ્યાર્થીઓને બાજુવાનું
સ્થાનક-મકાન; મદ્રેસા; શાળા. ઉં ચો-
ખાની વિશાળ નિશાળ ચલાવે.

'નિશાળગણુ', નં નાના છોકરાનું પહેલું
વહેલું નિશાળે જવું તે. (૨) છોકરાને
પહેલ વહેલો નિશાળે મૂકતાં કરવામાં
આવતો વિધિ તે.

નિશાળિયો, પું નિશાળે જનારો છોકરો;
વિદ્યાર્થી; હાન; શિષ્ય; બાજુનારો. ઉં
નવો નિશાળિયો નવ દહાડા.

નિશો, પું [કા.] કેક; ધેન; મગજપર
થતી જુરસાની આસર તે.

નિશોતર, નં એક જાતની વનસ્પતિના ચ-
ળિયાં; એક ઝોણધિ. એનો ગુણુ ઉષ્ણ
અને મારક છે.

નિશ્ચય, પું [સં] મનથી નક્ષી કરેલું

હોય તે; મનનો જે દર્શન કરે એવો
વિચાર-અભિપ્રાય તે; નિર્ણય; ઠરાવ; નક્ષી
કરેલો મનસુખો. (૨) ખાતરી; પતીજ;
બરોસો:-તે આજે આવશે એ નિશ્ચય છે.
ખાતરી છે. (૩) નિવેડો; તોડ; નિ-
ર્ણય:-એનો જે તે કંઈ નિશ્ચય કરો-
લાવો.

નિશ્ચલ, વિં [સં.] ન ચળે એવું; હમ
મગે કે હાથે નહિ એવું; અચળ; સ્થિર;
દૃઢ બેઠેલું-ચોટેલું; ખમે-ફરે ચળે નહિ
એવું તે.

નિશ્ચલતા, સીં અચળતા. ડગમગ નહિ
થવાપણું. (૨) દૃઢતા; સ્થિર.

નિશ્ચિત, વિં [સં.] ચિંતા રહિત; બે-
રિકર.

નિશ્ચિતપણું, નં બેહિકરાઈ, ચિંતારહિત
હાલત તે; નિશ્ચિત

નિશ્ચાસ, પું નિસાસો.

નિષાઃ, પું એક અનાય જાતિ; બિધ. (૧)
ધીવર; માછી. (૩) ચંકાળ.

નિષિદ્ધ, વિં [સં.] મના કરેલું; નકારિત;
નહિ કરવું, એમ જોને માટે ફરમાવેલું
હોય તે. (૨) નશા; ખરાબ.

નિષેધ, પું [સં.] પ્રતિષેધ; નકાર; ન
કરવું એમ ફરમાવવું તે; નકારવું તે

નિષેધક, વિં નિષેધ કરનાર; મના કરનાર;
ના પાડનાર; વિરુદ્ધ મત આપનાર.

નિષેધવું, કિં-મના કરવું; ના કરવું એમ
કહેવું; નકારવું; ના પાડવી.

નિષ્ક, પું [સં.] સોનાનો સિક્કો; મહોર;
દીનાર, ચાર સિક્કાની મહોર.

નિષ્કપટ, વિં જેના મનમાં કપટ ન હોય
એવું; ખુલા-બોળા મનનું; સરસ સ્વભા-
વનું; નિખાલસ

નિષ્કપટી, વિં નહિ કપટી તે; નિખાલસ;
બોળું. (૨) નિષ્કપટ.

નિષ્કરણ, વિં [સં.] કરુણા શબ્દ; જે-
નામાં કરુણા હોય નહિ તે; કઠોર હ-
યનું.

નિષ્કર્મ, વિં અકર્મ; કર્મ-કામકાળ નહિ
કરનાર; જે કંઈ કામ કે હિંસ્યાય કરતું
ન હોય તે. (૨) આળસ; કામ વગ-
રતું; નવર.

નિષ્કર્ષ, પું [સં.] ખેંચી કાઢવું જે તે;
સત્ત્વ; સાર; તત્ત્વ; મતવચન; અંક્ષિપ્રાર્થ,
અર્ક.

નિષ્કલંક, વિં [સં.] કલંક રહિત; સં-
હન વિનાનું, નિર્દોષ; જેને કંઈ ખટો-કામ
નામેસો ન હોય એવું, ખોડખાપણું વગ-
રતું, ચોખ્ખું; શુદ્ધ-પવિત્ર.

નિષ્કલંક, વિં [સં.] કાંટા વગરનું; કંઈ
હરકત કે આડખીલી રહેલી ન હોય એવું,
જેમ ગમે તેમ ખુંદી-ખેડી-ચાલી સકાય
તે કંઈ અસવન આપે નહિ એવું; વાંધા
વગરનું; સ્વતંત્ર.

નિષ્કામ, વિં [સં.] મોક્ષ સિનાય-ઈ-
અર પ્રાપ્તિ સિવાય બીજા કોઈ પણ ફ-
ળની ઇચ્છા ન હોય તેવું, કામના-ઇચ્છા
રહિત, નિઃસ્વાર્થ; ખદલાની આશા વગરનું.

નિષ્કારણ, અં વગર-કારણ; કંઈ પણ કા-
રણ ન હોય તેમ, બીજાદરે; ફળુલ.
(૨) અમરતું; કારણ વગર.

નિષ્કાંત, વિં [સં.] ગયેલું; નિર્ગત; બ-
હાર નીકળી જતું તે, રમણનિપરથી મ-
યેલું.

નિષ્કાત, વિં [સં.] નિપુણ, કુશળ; હો-
સિયાર; સારી પેઠે જળુનાર.

નિષ્ઠા, સ્ત્રીં [સં.] પૂર્ણ શક્તિમાવને વિ-
શ્વાસ હોવો તે, આરથા; ધૃતનાર; પતીજ;
સંપૂર્ણ ખાતરીથી વળગી રહેવું તે-મને
એમાં નિષ્ઠા છે. (૨) ધારણ; આશય,

વિચાર; મનસુખો:-એની નિષ્ઠા સારી.
નથી, અર્થાત્ અસય ધારણ છે. કિં
પ્રા. નિષ્ઠા રાખવી=ભાવથી વિશ્વાસ રાખવો.

નિષ્કુર, વિં [સં] નિર્દય; કૂર. (૨)
કંઈ; સખત.

નિષ્કુરતા, સ્ત્રીં / નિર્દયતા; કૂરતા. (૨)
કઠોરતા; સખતાઈ; દયાહીનતા.

નિષ્પક્ષપાત, વિં પક્ષપાત રહિત; એકે
તરફ નહિ એવું; વાદી પ્રતિવાદી કોઈ
તરફ નહિ ઢળતું; સ્વતંત્ર; કોઈ પક્ષ તો
રહતું નહિ એવું-નિષ્પક્ષપાત ન્યાયે
મોલવું.

નિષ્પક્ષપાતી, વિં એકે બાજુની તરફ-
દારી કરે નહિ એવું; એકે પક્ષ તરફ
ઢળાને નહિ પણ પોતાને યોગ્ય લાગે
તેમ કંઈ અને કરે એવું; સીધું; સ્વતંત્ર
વિચારવાળું, નહિ તરફદારી કરનાર.

નિષ્પત્તિ, સ્ત્રીં [સં.] નીકળી આવેલું
જે તે, ઉત્પત્તિ, ફળ; સાર. (૨) સિદ્ધિ

નિષ્પાપ, વિં [સં.] પાપ રહિત, નિર્દોષ;
શુદ્ધ; પવિત્ર.

નિષ્પ્રયોજન, વિં [સં] પ્રયોજન રહિત.
અં કારણ વગર, અકારણ; ન કામ.

નિષ્ફળ, વિં [સં] ફળ-પરિણામ રહિત
(૨) અં ફાગટ, મિથ્યા; બ્યથે, ખાલી.
હં નિષ્ફળ નહિ ને સિધ્ધિ નહિ એવું
થવા થઈ.

નિસખત, સ્ત્રીં [સં.] સખત, વળગણ;
નાતો. (૨) દયામો; સખાળ; અખ-
ત્યાર. (૩) અં ખારત.

નિસરણી, સ્ત્રીં ઉચે ચલવાને ઉપર ઉપર
પમ મુકાય એવાં પદ્ધિયાંવાળી રચના
અથવા લાકડાની બનાવટ તે, સીડી,

સોપાન.

નિસરવું, કિં અં બહાર આવવું; ઘર, દર અથવા અંદરના ભાગમાંથી આગળ આવી નીકળી આવવું;—દરમાંથી વિંછી નિસર્યો. નીકળવું.

નિસર્ગ, પું [સં.] સ્વભાવ. (૨) વિં કુદરતી; સ્વભાવસિદ્ધ.

નિસાતરો, જીં નિસાતરો.

નિસાસો, પું નિસાસ. (૨) નિસાસામાં અથવા દિલગીરીમાં લાંબો આસ લઇ નીચે મૂકવો તે; (૩) હાથ; અકળામણને લીધે દુઃખ દેનારને જે શાપ દેવામાં આવે છે તે;—ગરીબના નિસાસા ના લેતો. કિં પ્રં નિસાસો નાંખવો=કંઇ નહિ આલવાથી નહિ મળવા—વળવાથી નિરાશાનો આસ મૂકવો તે; નાસીપાસીનો શાપ દેવો તે.

નિસૂદન, નં [સં.] મારી નાંખવું તે; વધ; ધાત.

નિસ્તરવું, કિં અં પાર પડવું; પુરુ થવું; પાર આવવો; ખૂટવું. (૨) તરવું.

નિસ્તારો, પું [સં.] પાર; ઉદ્ધાર; યુક્તિ; મોક્ષ; તારણ. (૨) છુટકો; નિકાલ; તોડ. ઉં અખા મહન એ આશું ભય, રામ ભણે નિસ્તારો થાય. મન માન્યું કરે કો-ઇનો નથી આવ્યો નિસ્તારો. રત્નો. નિ-મૂતિ. ઉં છાપાં તિલક તુલસીની માળા, સાધુ સંગ નિસ્તારા મિરાંખાઇ.

નિસ્તેજ, વિં [સં.] તેજ વગરનું; ઝાંખું. શીકું. (૨) મુરત. અંક પ્રકાશ; કુંધળું; ઝળદી-લખલખાટ વગરનું.

નિસ્પૃહ, વિં [સં.] સ્પૃહા રહિત; બેદરકાર; બેપરવા; તમાવગરનું. (૨) કો-ઇની 'પણ સહાયની ઇચ્છા' રાખતું ન હોય તેવું.

નિસ્પૃહતા, સ્ત્રીં નહિ સ્પૃહા તે; બેપરવાઇ; કોઇની સહાયની ઇચ્છા નહિ રાખવાપણું.

નિસ્પૃહી, વિં સ્પૃહા વગરનું; કોઇની ઇંછ પરવા રાખે નહિ એવું; નિસ્પૃહ.

નિહંતા, પું [સં.] હથુનારો; ધાતક; મારનારો.

નિહાલ, સ્વાલ; સુખી.

નિહારિકા, સ્ત્રીં [સં.] ઝાંખાં ધુમ્મસ/અને વરાળ ભરેલાં વાદળાં જેવા આકાશમાં ફરતા હવામય સમૂહો; વરાળના, શુ-બાળા—ગોટા.

નિહાળવું, કિં સં ધારી ધારીને જોવું; નિરખવું.

નિંદક, વિં નિંદા કરનાર; ગોમતખોર; નિંદાખોર.

નિંદણ, જીં નીદણ.

નિંદવું, કિં અં પુંક પાછળ જીકું બોલવું; નિંદા કરવી. (૨) નીદવું.

નિંદા, સ્ત્રીં કોઇની પુંક પાછળ જીકું બોલવું તે; અજોષ; ગીબત; યુગલી.

નિંદાખોર, વિં નિંદક; ગીબતખોર.

નિંદિત, વિં [સં] જેની નિંદા થયેલી-યતી હોય તેવું; કોઇ જેને મારે સાંઢે કહેલા ન સેય છે. (૨) નકાર; અસાધ્ય; વજાવાયેલું; હલકું;—નિંદિત કામ ન કરવું.

નિંદા, વિં [સં.] નિંદા કરવાભોગ; 'નિંદા કરવાભોગ' (૨) ખરાબ; નકાર; નિંદાકામ.

નિંબ, પું [ફા.] લિંબડો.

નિંશંક, અં શંકા કરવાનું કારણ ન હોય તેવું—તેમ; બેધક; બેધક.

નિંશેષ, અં કંઇજ બાકી રહેલું ન હોય તેમ; તમામ; લગભગ લગભગ; બિચકેલ; અનવશેષ.

નિઃસરખ, વિં [સં.] સત્વ રહિત, માલ વગરનું. (૨) નિર્મલ્ય; કમળેર. (૩)

ગરીબ; દીન. સરખ ખેંચી લેવાયેલું હોય તેવું, કુચાળેવું.

નિઃસંગ, વિં [સં.] મેગ રહિત; નહિ લાગતું વગરનું ગમતું હોય એવું; અતરૂં; અગમ્ય; આસંગ નહિ રાખતું. ઉચ્ચ આમ.

નિઃમેગ રહે તે શું સારું? જુઓ સંગ સારની આખે, વાર. કુંડળ. માણસ વગેરેથી, અતડા ને એકલા-દૂર રહેવું તે.

નિઃસંદેહ, વિં [સં.] નિઃસંક; મંદેહ રહિત; જરૂર; અચીત; સંદેહ નથી એમ તે. નિઃમંદેહ પડશે ને પડશે.

નિઃસંશય, વિં નિઃસંદેહ; નિઃસંક; જરૂર, અચૂક.

નિઃસ્નેહ, વિં [સં.] સ્નેહ રહિત; પ્રીતિ વગરનું; જેને કોઈ પર સ્નેહ થતો ન હોય તે; નહિ માયાળુ.

નિઃસ્વાદ, વિં [સં.] સ્વાદ વગરનું, સ્વાદ રહિત.

નિઃસ્વાર્થ, વિં [સં.] સ્વાર્થ રહિત, પરાર્થ હોય એવું.

નિઃસ્વાર્થી, વિં સ્વાર્થી નહિ એવું તે; પરાર્થી; પોતાનો નહિ પણ બીજાને લાભ હોય એવું કામ કરનાર; નિઃસ્વાર્થ થતું.

નીક, સ્ત્રીં પાણી વહેવરાવવાનો, ઢાળ પડતો પાણીનો ફેં પોતેનો, સાકડો રસ્તો, પાણીના રસ્તો.

નીકા, પું [સં.] જે, ચાર જણને સાક્ષી રાખી સ્ત્રી પુરુષે ધણી ધણિયાણી તરફ રહેવાને બધાવું તે. નીકા પેલા-ધુસરા માની ધર્મ પ્રમાણે પતિ પત્ની તરીકે રહેવાને ધર્મ પ્રમણિ બધાવું.

નીકું, નં વિં [સં.] ગોપ્ય, સ્વચ્છ (૨) પમદ પડે એવું; સાર.

નીગળણું, કિં અં રેલાને રૂપે વહેવું; ધીરે ધીરે વહેવું. (૨) ટપકતુ ઝરવું.

નીધા, સ્ત્રીં નળરું કૃપાદિ. (૨) કાળજી; મંભાળ; મહેરબાની; યતન.

નીચ, વિં [સં.] જાતે, અને સ્વભાવે; હવડું-નકારે તે; હીણી જાતનું, હલકા-કુદ સ્વભાવનું; અધમ; ખરાબ; અનુત્તમ; નિંધ. (૨) અપવનશ મળે એવું હવડું ઉં વળો વળો નીચાની હોઈ મોટાની પુડુવાર, અમીરી ધર આપણાં, મારા રાજ. કુમતનું; હલકા કુર્કનું.

નીચણું, વિં નીચેવું; નીચે હોય તેવું તે જોણું-નીચણું કામ. (૨) જેવું, જેની ઉપર બીજું હોય એવું-નીચેના માળ બાંધે રાખે. (૩) ઉતરવું; કામ પડવું; નીચેની જાણુવું-નીચેના રસ્તો.

નીચું, વિં નીચ; હલકું; કુમત, નકારું; કુદ-નીચું કામ. (૨) નહિ ઉચું; ઉતાવળું નહિ એવું ધીર-નીચે સુરે ગાએ; હલકી, હલકવું. (૩) નિચાણુંમા હોય તેવું, ઉતરવું; અનુસત; ઢગવું, અધ. નમવું. નીચું જોઈને ચાલીએ. ૨૦ પ્રં નીચું જોવું; યરમાધ જવું; લગવું, પસંદ વું; હીણું લાગવું. નીચા જોવું=સાંભળવાળું, યરમાળ. ઉં નીચા જોયો આખરો ને હુઆ જોઈ નાર, એકમ કરો વાણિયો, એ ત્રણેને મરદન માર. બાપા

નીચે, અં નીચલી તરફ, હેઠળ; હેઠ; તળે,

નીડ, પું [સં.] પંખીનું ધર; માળો; જોખો.

નીતિ, સ્ત્રીં [સં.] સત્ય અને વ્યવહારને બાધ આવે નહિ એવી; જે રીત તે, કોઈ પણ કામ કે વ્યવહાર સારી રીતે ચલાવવાને માટે નક્કી કરેલો પૂર્વન માર્ગ તે, નય; સલાચાર.

નીતિમાન, વિં સદાચારી; મહુશ્વી; ન્યાય-
ચોખ્ખ હોય તે પ્રભાણે કરનાર- વર્તનાર.

નીતિશાસ્ત્ર, નં [સ્ત્ર.] મનુષ્યે વ્યવહાર-
રમાં, રાજ્યમાં અને વર્તનમાં કેમ રહેવું
તેથી ચાલવું તેના જે નિયમો તે.

નીદણ, નં ખેતરમાં કરસણ એવે જે નકામ
કાણું ધાસ ઉગેલું હોય તે. (૨) નીદી
કાઢેલું ધાસ તે.

નીદણું, કિં અ. અનાજના ખેતરમાંનું ન-
કામુ ધાસ મળ્યા પેચી નાખવું; ઉખાડી
વિંથી વિંથીને તાણી નાખવું તે; ચુંટી
કાઢવું.

નીપ, પું [સ્ત્ર] એક જાતનું ફૂલકાંડે.

નીમ, પું નિયમ

નીમહકીમ, પું સેમાંણે વેઠ; ઉટવેઠ.

નીમા, પું નીમા; નિમાડે; કુમારની હાલમાં
જગેર પકવવાની બહી. (૨) મેટા પ્ર-
ચોમ; એક સામગ્રી ધણા ઉપર કરેલો
આખતરો; એક વખતનું આપુ કામ
તે-એના તો નીમા જમડયો.

નીમી, સ્ત્રીં હુડી

નીર, નં [સ્ત્ર.] પાણી, જળ; ઉઠક. (૨)
મત્તવ; ચૌર્ય; ખજ; તેજ; વર.

નીરણ, નં ઢોરને નીરવાનું જે ધાસ તે.

નીરક, પું [સ્ત્ર]-મેથ

નીરવુ, કિં સં ખાવાને આપવું. ઢોરના
માં આગળ ધાસ નાખવું; આગળ ચઢવું

નીરસ, વિં રસ વમરવું.

નીરો, પું ખજુરામાંથી નીકળેલો તાજો
રસ; તરવનો નીકળેલો લોહી

નીરોળી, વિં [સ્ત્ર.] રાગ રક્તિત; નહિ
રોગી; તંદુરસ્ત

નીસ, વિં [સ્ત્ર.] આસમાની-ધેરું; કાણુ.

નીસકંક, પું [સ્ત્ર.] મહારેવ; શિવ. (૨)
મેર.

નીસમ, નં આસમાની હીરો.

નીસી, સ્ત્રીં ગળી. હિં નીસી પાવે જે
કરસણ. સામળ.

નીસુ, વિં ઘેરું-આસમાની.

નીલોત્પલ, નં [સ્ત્ર.] કાણું કમળ; ધ-
દીવર.

નીવાર, પું [સ્ત્ર] એક જાતનું અનાજ,
એક જાતના ચોખા. હિં નીવારોદન મિષ્ટ
ઉણ્ણ મધુર. સુસાવડી ખાગેતે. ઉ. રા. મ.

નીવી, સ્ત્રીં [સ્ત્ર] ચણિયોના નાડાની
(માંક, કમરે પહેવાના પુગડાની જે માંક
નાળી આગળ વળાય છે તે

નીસા, સ્ત્રીં કંક; અમલ. (૨) બરેસો;
પતીળ. ખાતર નીસા. (૩) મસાલો વા-
ટવાની પચરની નાની, છાટ.

નીસાર, પું [સ્ત્ર.] ઝાંકળ; ધુમ્મસ.

નુકતી, સ્ત્રીં રાજગરાના લોટની ખાંક
પાવેલી ગિગો.

નુકસાન, નં [સ્ત્ર] કોઈ પણ આખતમાં
ખામી-તોટો પડવો-આવવો તે, જેરુકામ;
જેરુકાવડો, તોટો (૨) ખગાડ, ખરાબી.
(૩) નાચ; હાનિ. (૪) હરકત; અડ
ચણ; વાધો; જાન. કિં પ્રં નુકસાન ક-
રવું=જેરુકામ થાય તેમ કરવું; હાનિ પ્ર-
હોવાડવી. (૫) ખામી; હિં; દોષ; અસ
લુકુક નુકસાનવાળુ છે.

નુકસાનકારક, વિં જેરુકાવડાકારક, નુકસાન
કરે એવું; અપકારક.

નુકસાની, સ્ત્રીં નુકસાન; જેરુકાવડો. (૨)
ખેટ; તોટા; લોભ; હાનિ-એમાં તને થી
નુકસોની લાગી. (૩) ખોટની પુરતી તે.
ખોટો પડવો તે-તમારે નુકસાની આ-
પવી પડશે.

નકતો, પું નકતો; કોટક ઉત્પન્ન કરે એવી
ખનાવ-વાતનો દુઝકો તે (૨) નવો
બુદ્ધો; વિચિત્ર કાસો તે. (૩) કોપડો,
જેમાં કંઈક અટપડું સમજવાનું રહેલું
હોય એવું કથન તે. (૪) ટિખળ, હ-
સવા જેવી જાખત-વાત. (૫) અર-
બી ને કારસી અક્ષરો ઉપર સ્વરના ચિહ્ન
તરીકે જે નાનાં-મીઠા વગેરે મૂકવામાં
આવે છે તે.

ગુગરું, વિં ગુરુ વગરનું; નખડું; જે કોઈને
ગાંઠ નહિ એવું હોય તે-ગુગરો સાપ=
ઉતરે નહિ એવો સાપ.

નૂતન, વિં [સં.] નવું; નવીન. (૨) ત-
રતનું; તાલું રૂતનતા=નવાપણું; નવીનતા.

નૂપુર, નં [સં.] બીજાને પગે પહેરવાનું
ધુધરીઆવાળું વાગતું ધરણું; ઝંઝર; નેપુર.

નૂર, નં [અ.] તેજ, પ્રકાશ; કાતિ; ચળ-
કાટ. (૨) સૌર્ય; પાણી. (૩) ખાંડ.
!! (વહાણમાં માલ લઈ જવાનું).

નૂરી, બીં [હિં] ચોપટની જાતનું લાલ
રંગનું એક પખી.

નૃત્ય, નં [સં] નાચવું તે, નાચ. વ્યવહાર=
નાચ કરનારો.

નૃપ, પું નરોને પાળનારો તે-રાજા
રૂપતિ; પું રાજા નૃપાળ. !!
નૃપાળ, પું રાજા.

નૃસસ, વિં અત્યંત પાપી-નકારો કર હોય તે.
નૃસંસતા, બીં અતિ નીચ-પાપીપણું; કૂરતો;
નકારાપણું, કુષ્ટતા.

નૃસિંહ; પું નરને સિંહના મિથ, આકારનો
વિષ્ણુનો ચોથો અવતાર. (૨) સુઅરા-
તનો આદિ કર્ત. (૩) નર-પુરુષમાં નરોમાં
સિંહ જેવો એવો જે યશસ્વીર, રાજા તે.

ને, અં અનેનું હુંકું રૂપ; અને; તથા-અને
પું (૨) બીજા વિચિત્રોનો પ્રત્યય-
રામને. (૩) ક્રિષ્ણપદના લહેકાના આ-
ચાર્ય રૂપનો અને ની-ને, રૂપે આવી પ્રતિ
ધ્વજા દર્શાવે છે-આપને? ખાને? (૪)
વિં એવુંને અર્થે કવિતામાં વપરાય
છે:-ગોરમા બરડો ને બરંયાર કે આંચો
મુળનેરે લેલ. (૫) બીં ને; નેહ;
ને; હોશમાંથી ધુમાડી બેચેવાની પાતળી
અરણી વગેરેની અદરપી પોલી લોકડિ-
યાળી નળી.

નેઉ, વિં નેવું, સોમાં રસે કમ તે, હં
(૨) નળિયું; નાળ. (૩) જાપરાના
નળિયાથી વરસાદના પાણીના જે ધાધોડા
પડે છે તે. (૪) એ ધાધોડા જે ઢેકાણે
પડે છે તે જગા.

નેક, વિં [ફા.] પ્રમાણિક; સાચું; ન્યાયી;
પાક, મગલદાર. (૨) નીતિમાન, સદા-
ચારી, ભલું (૩) સખી (૪) પું
હઠ, મર્મોદ, ઉં મોડાણે જીવ અનેક
તારી, શુ વર્ણવું નથી નેક નરબેરામ જેને
નુદી ચારણ, નેક રહી ના ન્યૂન, વિદ્યા
દેવણ વિશ્વમાં, તે વિશુ સખણું શન્ય.
સામળ. કિં પ્રં નેક બાધવો-અમુક
બાવે અમુક વેચી કરી શકાય એમ રો-
વણુ તે નેકનર-પ્રમાણિકપણે વર્તનારો,
ચોખ્ખી દાનતણુ નેકનામ-નેકનામીને
બણીલું હોય તે. નેકનામદાર=ભલા નામ-
વાળો, જેનું નામ. નેકી માટે, અપ્રકાત
હોય તે.

નેકી, બીં [ફા] પ્રમાણિકતા; મગલદારી,
સીધાપણું. (૨) કોઈનું ભલું (વાર્તા) સીધી
શુદ્ધિ-વૃત્તિ તે, સન્નિધ, સુધાપણું.

નેકો, પું, અમુક દલનો અનેક, બાકી, અમુક

યાય અમુક ન યાય એવો ધારો; નિયમ;
અંધ; પ્રમાણ;—આપવાલેવામાં.

નેગવું, કિં પ્રં ખાવું; જમવું.

નેથો, પું [ફા.] હોદ્દાની શુદ્ધનાંદર નેહ
નેજવું, નં ખારસાંખના સોબલા પાસેનું
ઢાકણ; ઢાટો; વાટ. (૨) મોનિયાનો
ટકો; ફાંસડો.

નેમરો, પું [જ.] કટાક્ષ; આંખના અંચ-
સારા—ભાલા; નેત્રમાણ.

નેજી, નં [ફા. નેજહ] નાની ખરછી
ઉપરની ધળ; ધોડેસ્વારના ભાલાને વળ-
ગાડેથી વાવટો. (૨) ભાલાનું ફળ;
ખરછીનું પાતું. ઉં ધળ ફરકે ને નેજ
ચળકે, નિશાને બળિયા ધાવરે. લજ્જતશૂમ.

નેજો, પું વાવટો. ઉં તારા નેજ ફરેકતા.
(૨) ભાસો; ખરછી.

નેટ. અં નકકી; જરૂર; અચીત.

નેટી, અં ખણખોડ; તપાસ, પડપૂછ.

નેડો, અં પાસે; નજીક; કને.

નેડો, પું સ્નેહ; પ્રેમ, અનુરાગ ઉં નહ-
કુંવરસુ નેડો લાગ્યો; તે પ્રાણ ગયે ન
હુટાય મિરાંબાધ

નેજી, [સં. નેજન] આંખ, નેત્ર, ચક્ષુ
નેજીકટારી=કટાક્ષ.

નેતર, નં પાણીમાં અને ખૂમ બેજવાળી
જમીન પર થતા એક, ભતના લાંબી
પેરનાં લેલા—સાંધા; નેતર એ જમ વાંળા-
એ તેમ વળે એવાં સ્થિતિસ્થાપક હોય
છે. એની સોડીઓ, લાકડીઓ વગેરે બને
છે, (૨) પાતળી સોડી:—નેતર લઈને
મંદેતાણ ઉપા એટલે છોકરાઓ ચૂપ
થઈ ગયા.

નેતરું, નં વધોણું તાણવાની રસી; વધોણા-
ના વાંસને ફેરવવાને ત્રણ ચાર આંટા ફર

વળગાડેથી દોરી. ઉં કાળીનાગનો નેત-
રો લોલ.

નેતા, વિં [સં.] દોરનાર; આગેવાન;
મુખ્ય નાયક. (૨) બજા, પ્રમાણ જણાઈ
જવું તે; પોતાનું સામર્થ્ય સમજાવું તે:—
ડાસાને હવે તેના નેતા પહોંચ્યા તો ?

નેતિ, અં [સં.] ના એટલુંજ નહિ એમ;
એ નહિ, એ નહિ, એમ; એ નહિ પણ
વધારે; અનંત. જલના સ્વરૂપની જિજ્ઞા-
સાએ પુછાયેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં શુરુએ
અપાતો જવાબ. આવા તેવા છે, એમ
નહિ પણ એવો નહિ, એવો નહિ. ઉં નેતિ
નેતિ વેદજલે.

નેત્ર, નં [સં.] આંખ; નયન; ચક્ષુ. નેત્ર
ખાણ=કટાક્ષ. ઉં નેત્રમાણ વાગ્યા હોય
તે જલે. નેત્રપદ્ધતી=આંખના અણસારાથી
સમજવવાની ભાષા:—કરપદ્ધતી.

નેત્રવેદ, પું [સં.] આંખનાં ફરોતો વેદ તે.

નેત્રાંધુ, નં [સં.] આંધુ; આંખનું પાણી.

નેત, જીવું નેજી.

નેનમુખ, નં ઝીણા વણાટનું સતરાડે કપડું.

નેપથ્ય, નં [સં.] નાટકમાં રંગભૂમિની
પાછળનો નયોને વેધ પહેરવા જવાનો
પડો નાંખીને જીલો પાડેલો આંતરો તે.
(૨) રંગભૂમિપરનો પડો.

નેપાળો, પું એક ઉચ રેચક આપલિ. ૧૩૦
પ્રં નેપાળો આપવો=દમ દેવો; બીક બ-
તાવવી; રેચ આપવો.

નેપુર, નં નપુર; અંતર.

નેફ, પું [ફા. નેફ] મુરવાલ-ચણિયાની
તે ખોલ કે જ્યાં નાકું રહે છે; આંખ
ઉપરની સરકિયાની ખોલ.

નેમ, પું નિયમ. ઉં નેમ વરતે કંઈએ નથી
કર્તા (૨) અં નિશાન; તીર આરવાને

નૈવેધ, ન૦ [સં.] નવેધ, દેવને નૈવેદન
કરવાનું જે દ્રવ્ય-સામગ્રી તે; પરસાદ;
પ્રસાદ.

નૈવેધ, પું. [સં.] એક પ્રાચીન દેવનું
નામ. નૈવેધનાથ=નૈવેદ્યનાથ. હવે નૈવેધનોર્થ
વાટે મળ્યા.

નૈષ્ઠિક, વિ. [સં.] કમ ઉપર નિર્ધારવાઈ
જનનારે અર્થાર્થે સંખે યુક્તે ત્યાં રહી.
કમ કરનારો (અર્થચારી તે.)

નૈસર્ગિક, વિ. [સં.] સ્વાભાવિક; સદૃશ;
કુદરતી.

નો, અ. નહિ. (૨) છટ્ટી વિભક્તિનો પ્રત્યય.
રામનો. (૩) રૂપી:-મનનું આકાર્ય=મન-
રૂપી આકાર.

નોકર; પું. [ફા.] પગાર લેષ કમ કર
નોરો; મહેતો; આકર; માણસ. (૨)
દાસ; સેવક; જિદમદગાર:-નોકર
ચાકર.

નોકરિયાદ; વિ. નોકરી જે જેની હતિ હોય
તેવું; નોકરી કરનાર; પગારદાર માણસ;
નોકરીવાળું. (૨) પરસ્પરી.

નોકરી, સ્ત્રી. નોકર તરીકે જે હતિ કરવી
તે; નોકર હતિ; ચાકરી. સેવા; જિદમદ
ગાંધી. (૨) નોકર તરીકે રહીને કરવાનું જે
કામ તે. (૩) નોકરની જગ્યા તે.

નોકરસી, સ્ત્રી. નોકર મંત્રની શિક્ષાવાળા
ઓતું મોટું જમણું તે; પ્રાવકોની. ચો-
રાસી; જેનોતું મોટું જમણું.

નોખ, સ્ત્રી. (પું.) છટ્ટા; ખુખી. (૨) છટ્ટા-
ડાળ. (૩) ટેક; વડા; આગર (૪) આ-
મળની શાખા; સુશાન્નિતપણું; મોખરો;
સુખવેડા. કિ. પ્ર. નોખ નાખવી=ટેકની
શાખા રાખવી. નોખ લેવી. આગર-લેવી.

નોખદાર, વિ. મોખરાનું. (૨) છટ્ટાદાર;
ખુખીવાળું. (૨) સુખવેડે બાંધે સાઈ-
મોખિતું તે.

નોખું, વિ. જુદું; અજણું; ઈલાયદું; કિ.
પ્ર. નોખું કિજું=જુદું કરવું; છુટું પાડી
દેવું. નોખું મોલખું=કરીને મોલખું; જુદું-
જુદું મોલખું.

નોખણાસાંકળ, સ્ત્રી. કમાડને બારસાખને
જોડી રાખનારી સાંકળ તે; સરડિયો
સાંકળ.

નોખણું, ન. જોડી રાખનાર-છુટા નહિ થવા
દેનાઈ જે દોરકું તે; સેસો. દહોતો વખેને
ગાય કુદી જાય નહિ અથવા પાકુ મારી
હોણી પાડી નખાવે નહિ તે માટે તેના
પાકસા જે પત્ર બાધી રાખવાનું દોરકું.
કિ. પ્ર. નોખણું બાધિયું=સેસો વાળવો.

નોંદ, સ્ત્રી. [સં.] સિદ્ધાંતે ટેકાણે વેરાતો
અલણી કાંગેળ. (૨) ચીડી. (૩) નોધ;
ટિપ્પણ; ઉત્તર; નોધ.

નોંતર, સ્ત્રી. નોંતરવું તે; નોંતરવાનું જે કામ
તે:-કિવાન સાહેબ જે બાપાતોને લખ
બાધખે રાત્રીઓની નોંતરે મળ્યા છે.
(૨) નોંતરવાંધી. અવેશી જે મહેમાન
મંડળી તે:-ત્રણ શાખાઓ નોંતરમાં
આવ્યા છે.

નોંતરવું, કિ. સ. જમવા તેડવું; ઇતિહાસ
બોલાવવું; નિમંત્રવું; આમંત્રણ કરવું.

નોંતરિયાં, પું. નોંતરે દેનારો; ગાર.
નોંતર, ન. નિમંત્રણ; જમવાને મળવાં મ-
લાવવાં. બોલાવવું તે; આમંત્રણ; ઇતિહાસ.

નોંતર, પ્ર. નોંતર કાપવું=સમવાય-નોંતરવેથી
નિમંત્રણ કાઢી નાંખવું. કહે નોંતરું નો-
તરું ને પરમનું પાણી.

નોંધણું, વિ. નોંધ. નોંધલિપી=નોંધ.
નોંધાર, વિ. આધાર વખતનું; આર્ય રહિત;

એકેલવાયું; અહર; એક વગરનું. નોખત, સ્ત્રીં મોટું નગાઝ; ઉટ ઉપર રાખી વગાડવાનું મોટું લકાઈનું નગાઈ (૨) દેવમંદિરમાંનું મોટું નગાઈ. ઉં. કાક-રિયા ઉપર રે કે નોખત વાગે છે, સુપરીઓ માંનારે કે જોધમલ ભગે છે. કાકરિયા. નોખ, સ્ત્રીં [સ્ત્ર. નવમી] પખવાડિયાનો નવમો દિવસ. નોખ, નહોય નોર, નર. (૨) નહોર; પશુ-પંખીના પં-જાનો નખ. નોરણું; નં નવરાત્રિએમાંનો અંકડો દિવસ તે; એ નોરતાં ગયાં. નોરપડણું, કિં હાર પાડવું; આવતું થવું. નોરા, પું નહોરા; કાલાવાલા; આજીજી; ન-હોર ભરવી જોરથી અટકાવવું-મહુ આ મહ કરવો તે. (૩) નહોર ભરવીને, ઉભા રહેવાનું સ્થાન. (જ્યાં કાસ ખેડીને મયેલા મળફ ઉભા રહે છે તે સ્થાન) કિં પ્રં નોરા કરવા-ખૂન; આગ્રહ કરવો. નોરિયું; નં નખથી કરેલો ઉઝરડો; નખ મારવો તે; નખે પાડેલો આંકો-બિલા-દીએ નોરિયાં બ યો. નોહરા, પું નોરા; કાલ વાલા. નોહે, નહોય. નોળ, પું નકળ; નોળિયો (૨) બેડાં પા-તળાં નહિ પશુ નોળિયા જેવાં પેટ છેલી વગેરથી સરખા ઘાટનો, તડુસત, આતે વજ વગરનો એવો તે; નાગો નોળ. નોળણું, કિં સં મયેતાયો, ઘેસીને જોરમ ધોવું-સાર કરતુ તે; ફેરવી ધકોને ધોવું. નોળિયો, પું નોળ; સદીરે લાંબા પાળેપાળું એક હાથ લાંબું; એક એપણું જનોવર. એ સાપને દેખે ત્યાંથી મારે છે.

નોળીકંમ, નં સરીસા. ભળી, ફરના કરવાની. એક સાગિક ક્રિયા; નોકથી પ્રાણી લપ્ત મોટે ને મોટેથી લપ્ત નાકે કાઢી નાંખવાની ક્રિયા; (૨) લુપ્ત્યાષ. નોળાંનોમ, સ્ત્રીં આવણ સુદિ નોમ. નોળુ, નં નાનું સાપોતિયુ. નોક, જુ. નોખ. નોકાર, પું જોતેનો એક દીક્ષામન. નોકારસી, સ્ત્રીં યાવક-જોતેનું જોડે મોટું જમણુ તે. નોંખ, સ્ત્રીં યાદદારતને માટે કરેલું ને ટાંચણુ તે; વિગત વગરનું ને કુંકું લખાણુ તે; ટિપ્પણુ. (૨) નોંખ. નોંખપોથી-રોજનિસ; અપરી; નોંખ કરવાની ચો-પડો. નોંખણું, કિં સં ટિપ્પણુ કરવું; ટપકાવણું; કુંકામાં લખી લેવું; ઉપર ટપકે યાદદારત માટે લખી લેવું. (૨) નોંખ. લખમ કરવું; લિસ્ટમાં જોડવું. નોંમ, જુ. નોમ. નો, નં [સં] વહાણુ, મળવો. નોકો, સ્ત્રીં વહાણુ; હોડી. નોકાગમન, નં સમુદ્રયાત્રા; સફર, વહા-ણુમાં બેસીને જવું તે. નોકારાસ; નં વદાણુવડું; અભાવવાની-મ-યું જેડવાની વિધા. નોતમ, નિં [સં.] નવું; નવુ અને સુ-ચોખિત. નોસેન્ય, નં [સં.] રિયાષ લસકર. ન્યકાર, પું [સં.] ઘુટકાર. અવગણના. ન્યેમો, પું [સં.] પિંપજો, પિંપરને વડની ભતવું. એક ગાક. ન્યેસત, નિં નાખેલું; ફેડેલું. ન્યાત, સ્ત્રીં યાતિ; નાત, એક જ તરફના રીતરિવાજવાળું લોકનું એક મંદાગ તે.

ન્યાતીકા; વિન્નાતી.

ન્યાય, પું [સં.] ઇનસાફ કારણ ઉપ-
રથી અથવા પ્રતિષ્ઠા ઉપરથી અનુમાન
શોધી કાઢવાની વિધા; કેટલાંક કારણ ને
પ્રમાણ ઉપરથી કાર્ય સંબંધી તર્ક કરવાની
વિધા તે. (૨) કામદો; ધારો; રિવાજ.
(૩) વાજબીપણું; સાચવટ; રાસતી. (૪)
અમુકની માફક છે એવી કહેતીઓ તે
ન્યાય.—પ્રાડીને ન્યાયે; કાકતાલીય ન્યાય,
વગેરે. સત્યાખ્યાન. તરવ પરીક્ષણ શાસ્ત્ર તે.

ન્યાયસભા, સ્ત્રી [સં.] ઇનમાફ આપ-
વાનો વિચાર કરનારી મંડળી (૨) ઇન-
સાફદારને એકલા થવાનું સ્થાન.

ન્યાયાધીશ, પું ઇનસાફદાર; જડજ; ન્યાય
આપનારો.

ન્યાયાધીશી, સ્ત્રી અદાલત; ઇનસાફદારની
કચેરી.

ન્યાયાસન, નેં ઇનસાફદારને બેસવાનું સ્થા-
ન—બેઠક.

ન્યાયી, વિં ન્યાય આપે એવું; રાસત; વા-
જબી ઇનસાફી.

ન્યાય, વિં જુદાં; નિરાણું. (૨) અનયેય
જેવું.

ન્યાય, વિં ઇચ્છા પાર પડી હોય તેવું;
ફતાર્થ; દ્રવ્યથી બરપુર બરેણું.

ન્યાય, પું [સં.] મૂકવું તે; સ્થાપન; મૂ-
કેણું એવું જે તે.

ન્યાયવું, જું નિહાળવું; ધારી ધારીને જોવું.
જે હું રહી મોહન મુખ ન્યાળી.

ન્યાયપર, નેં [સં.] સમાચાર પત્ર.

ન્યાય, વિં [સં.] આણું; ઉણું. કષ્ટ—પૂ-
નાધિક=એણુંવણું.

ન્યાયતા, સ્ત્રી [સં.] આજપ; કમીના.
નહોણું, નહાણું, સ્નાનકરણું; નાહણું.

૫, પું. (સં. ૫) શુભરાત્રી વર્ણમાળાનો બ-
તરીએ અને વ્યંજનોમાનો એકવીસમો
ઓષ્ઠરથાની પહેલો વર્ણ; પકાર; પપ્પો.
(૨) (૫૦ (પા. પાળવું પીવું.) પાળનાર.
૫૫; ૫૫. (૩) પીનાર:-મધ્ય. ચુદને
છેડે પ્રત્યય રૂપે જોડાય છે.

પૃષ્ઠ, ઓં આનાના ખારમા અને પીમાના
ગ્રીજ ભાગ જેટલી કિંમતનો તાંમાનો
નાનો ચલણી સિક્કો; અડધી. (૨) ખીખાનો
ખંગાર; ખીચડો:-ટાપની પૃષ્ઠ એક
પીપમા એકડી કરી રાખી છે. પાષ; પે.

પૃષ્ઠ, નં પૈકું; ચાક; ચક.

પૃષ્ઠો, પું. આવળા ખીનો કાતરો; આવળની
ચિંગ; પૈડો, પૈડા. આ ચિંગો ઠારને ખવ-
રાવવામાં આવે છે.

પકડું, નં (સં. ૫૩) નાનો અને પાતળો
કકડો; ગોળ પાનળ હોડવું-ચાક વગેરેનું.
(૨) કાતળો; શેલડીનો ચરમે. પતું,
પછતો; પીતો.

પૃષ્ઠો, પું. આનાના ચોથા ભાગ જેટલી
કિંમતનો તાંમાનો ચલણી સિક્કો; દોઢિયુ;
ખંઈ, જનાદી; કાનડિયુ (૨) ધન; દોલત;
સંપત્તિ; લક્ષ્મી:-દુનિયા પૃષ્ઠાની પૃષ્ઠાની.
(૩) ઉભરાનો ખળકો; ગરમ પરપોટો:-
પછલા પડે એવું પાણી ઉકાળજો.

પકડે, સોં પકડવાપણું; ઝાલ; ગ્રહણ સક્રિય;
ઝાલ; ધરણ. (૨) ઝાલી રાખવાનું જોર
તે; કાંડાખળ. (૩) કોષ વસ્તુ ખસી કે
ચસકી શકે નહિ એમ સજડ ઝાલી રાખ-
વાનું ઝાગર; સાંસી; ચાંપ; જતરડો.
(૪) દાખ; કબજો, ચુંગલ. (૫) શોષી
કાંટવાની આવડ-ચાલાકી તે. (૬) સામાને
સજડ ઝાલવાનો કુસ્તીમાંનો એક દાવ. ૩૦
૫૦ પકડ, પકડરી=જ્યાંથી ઝાલવું જોઈએ

ત્યાંથી બરોબર ઝાલવું તે; ૨૩ પકડરી તે;
છટકો જ્યાં નહિ એમ પકડવું તે; સીકડવું
તે:-આ સાંજુસીની પકડ બહુ સારી છે.
પકડવું, કિં સં (સં. પ્રકર્ષ) ખસી કે
સરી જાય નહિ તેમજ છુટી કે નાસી જા-
ય નહિ એવી રીતે જોરથી ઝાલી રાખવું તે.
(૨) નાસી ગયેલાને; છુપાયેલાને કે નહિ
જણાયેલાને શોધી કાઢવો તે. (૩) કેદ
કરવું; કબજો લેવું; ચઢી રાખવું; ઝાલવું;
ધરવું. (૪) અટકાવવું; રોકવું; નહિ જવા
દેવું તે. ૩૦ પ્રં કાન પકડવો=કબજ કરવું;
માનવું. કાન પકડાવવો=કબજ કરાવવું;
જીવ મનાવવી. (૨) કપડો દેવો; શિક્ષા
લેવી; બળજોરી કરવી:-દેખ બિચારી
પકડીનો પણ કોષ ન જતાં પકડે કાન.
હાથ પકડવો=આશ્રય આપવો; સહાય
કરવી; ઉદ્ધાર કરવાનું માર્ગ લેવું. પરણવું.
૨૩ પકડવો=૨૩ બરોબર બેસીને ખીલી
રહેવો; બરોબર રંગાવું. જોઈએ તેવો રંગ
ચઢી રહેવો તે. પરિપકવાવસ્થાએ પહોંચવું;
બરેબરા સ્વરૂપમાં ખીલી રહેવું.

પકડાવણું, કિં પ્રેં ઝલાવવું; ધરાવવું. (૨)
તાળે-કબજો કરાવવું.

પકડાણું, કિં અં ઝલાવું; ધરાવું. (૨) પો-
તાની મેળે તાળે ધવું. (૩) ખુદ્દું ધધ
જવું; જાહેરમાં ઉધાડા પડી જવું; ઝગાઈ
જવું; મુઠા માથ સાથે પકડાઈ જવું તે:-
કાકીજી આજ ભલાં પકડાયાં. (૪) જડવું;
જળા આવવું:-એ જલ પકડાઈ.

પકડું, વિં પાખો પસારાય એટલું-એવું-
ગોકળું; ખુલવું; વિચાળ; પોકળું; મોટું.

પકવણું, કિં સં [સં. પચ] પકે એમ કરવું;
પરિપકવ કરવું-ફળ ફળાદિને ખાવા યોગ્ય
સ્થાવળ થાય તેમ કરવું:-કેરી પાકવી.

(૨) અનાજ વગેરેને પાણી નાંખી ઉકાળાને ખવાય એવાં કરવાં; ચઢવણું; સિંગવણું; રાંધણું. (૩) ખોટી કરણું; રાહ જોવડાવડી; અકળાવણું; તપાવણું.

પકવાન, નં (સં. પેઠ્યાન્ન) પકાવેણું જે અન્ન-ખાવાની ચીજ તે; તળાને બનાવેલો ખાવાનો મિષ્ટ પદાર્થ. જલેથી, ઘેનર, ખાજાં અને દહિંયરાં, સુનરેણી વગેરે પકવાન કહેવાય છે. પાંચવાનીનાં પકવાન.

પકવાસા, પું (છાપરાના સાકરાને જડવાની ચીપો તે. (૨) અપરડા.

પકવાસી. સીંચી અરખો; સંધરડો.

પકાર. પું (સં) પ એવો આશર અને ઉચ્ચાર તે; પધો.

પકકાષ, સીંચી (સં. પચ્. પક્ક ઉપરથી) ખંદાષ; ખીજાની શુક્તિ-પ્રત્યની જાગમાં નહિ સપડાતાં પોતાનું કામ કાઢી લેવાની ચતુરાઈ તે; કાબેલિયન; પકાપણું.

પકકું, વિં (સં) પકું; કાબેલ; પાકું; નહિ છેતરાય એવું. (૨) પુખ્ત; સ્વાર્થ સમજે એવું. (૩) તૂટે, ભાજે કે ગળી જાય નહિ એવું; મજબુત; સુદૃઢ:-પકકું અચૂતર; પકી ખાટલી; પકકો ઠરાવ (૪) નક્કી; પૂર્ણ; નિયો:-હું તે પકકું સમજું છું. (૫) પાકી ગયેલું:-પકાં પકાં ખોર વિંછી લેના. (૬) જીર્ણ; જળંરિત; ધરડું; મરણોન્મુખ:-ટોસો હવે પકકું પાન છે.

પકકેપકકું, વિં પાકું; જરાએ કાઢું નહિ એવું.

પકવ, વિં (સં) પાકું; પરિચુત; પુખ્ત. (૨) સ્ત્રી-શોકાષ ગયેલું, રધાવેલું. [૩] જીર્ણ; ગલિત. (૪) પરિપૂર્ણવસ્થાએ પહોંચેલું.

પકવાજા, જુગ પકવાન.

પકવાશય, નં (સં) જગાં અજાદિકનો પાક થાય છે તે અવસ્થા; જોજરી, પેટ.

પક્ષ, પું (સીંચી) (સં) પંખીનો ઉડવાનો અવસ્થા; પાંખ. (૨) ચંદ્રની ક્ષયવૃદ્ધિનો બે અઠવાડિયાં જેટલો ૧૫ દિનનો કાળ તે. પખવાડિયુ:-પૂર્ણપક્ષ; સુકલપક્ષ. (૩) પકપુ; પાકું; ખાણુ:-વામ પક્ષે સી બેસે. (૪) તરફેણ; ઉપરાણું; ખાણુ. (૫) વિચાર; મત; અભિપ્રાય. (૬) અમુક વિચારવાનાઓનો એક સમૂહ તે; તક; એકાભિપ્રાયવાળાનું ટોળું. (૭) વિવાદનો જે વિષય તે. કિં ૫૦ પક્ષ એવો-ત્રણેયો-ધરવો-લેવો તે. કહે ૦ પક્ષે ચોરી પક્ષે ન્યાય, પક્ષ વગરનો પાછો જાય.

પક્ષકાર, વિં (સં) અમુક એકાદ પક્ષનું ને તે; તરફદાર. (૨) સામાન્યિયું

પક્ષકારી, વિં પક્ષ કરી રહેલું; પક્ષનું, તરફેણ કરનાર. (૨) સીંચી તરફદારી.

પક્ષધાત, જુગ પક્ષાધાત.

પક્ષપાત, પું (સં) અમુક એકાદ પક્ષ તરફ પડવું-ઢળી જવું તે; તરફદારી-તરફેણ કરવી તે; ન્યાય કે સત્ય નહિ જોતાં અમુક પક્ષ તરફના થઈ જઈ તેના લાભનું કામ કરવું તે.

પક્ષપાતી, વિં પક્ષપાત કરનાર; વગિયું; અમુક એકાદ પક્ષ તરફ ઢળી જઈને કામ કરનાર.

પક્ષમંત્રી, પું (સં) અમુક એકાદ પક્ષ લઈ તેની તરફથી મત્ર કરનારો; વકીલ; એલય; પક્ષવાદી.

પક્ષવાદી, પું અમુક પક્ષે રહીને વાદજિવાદ ચલાવનાર; વકીલ.

પક્ષાધાત, પું (સં) ચરીરના એકાદ પાસાનું રહીજવું તે, એક ખાણુના અંગનો આધાત-હિલચાલ બધ પડીજવી તે; એક તરફનું અંગ અટકી જાય એવો મુનકારવાણનો રોગ તે.

પક્ષાપક્ષી, સીંચી તરફદારી; પક્ષ લેવો-કરવો તે; પક્ષકાર થઈ જવું તે; એકેક પક્ષ પક્ષમાં

વહેંચાઈ જવું તે. (૨) રાખરખાવટ; અમુકે અમુકની અને ખીજાએ વળી ખીજાઓની તરફેણ લઈ લેલી તે; લાગવગે વહેંચાઈ જવું તે; લાગવગથી કામ કરવું તે.

પક્ષાંતર, નં [સં] પક્ષભેદ; તરફદારી. (૨) પક્ષભેદ રાખવો તે.

પક્ષિણી, સ્ત્રી પંખીની માદા; પખિણી.

પક્ષી, નં [સં] પાંખવાળુ—કડનારૂં પ્રાણી;

પખી; વિદગમ. (૨) પક્ષકાર. (૩) પક્ષતુ.

પક્ષીય, વિં [સં] પક્ષતુ.

પક્ષે, અં પાછે, બાજુએ;—પક્ષે રાખજો પોલિ-સનેરે. (૨) ગમે તે એક તરફ; એકાદ બાજુએ.

પખ; જીવં પક્ષ.

પખટવું, કિં સં પછાડવું.

પખવાજ, સ્ત્રી [સં પક્ષ+વાજ] બેઠે બા-જુએથી ઠોકીને વગાડાય એવું વાજ; પખાજ.

પખવાડિયું, નં [સં પક્ષ+વાર] એક પક્ષના (૧૫) દિવસો જેટલો સમય તે, બે અઠવા-ડિયાનો વખત; પક્ષ ૩૦ પ્રં પખવાડિયાં લેવાં=અમુક રોગ વગેરેનું વખતો વખત સમય ન ઉભરાઈ આવવું તે.

પખવાડું, જીવં પખવાડિયું.

પખવાની, સ્ત્રી કાનનો વેદ વધાગવાને વપ-રાતી બોધવાની સળી

પખાજ, સ્ત્રી પખવાજ, બેઠે બાજુએથી ઠોકીને વગાડી શકાય એમ આમડું મટેણ વાળું; મૂંઝગ; ઢોલ જેવું પણ તેના કરતાં હલકા ને તીણા અવાજ આપે એવું ગાદ.

પખાજી, પું પખાજવાળો—પખવાજ વગાડ-નારો માણસ.

પખાલ, સ્ત્રી [સં પચ=લલ] પાણી ભરી લાવવાની ચામડાની મોટી શુંણ કે કાચળી, મયંક; હોરની પીઠપર નખાય એવી પાણી ભરવાની શુંણ. કહેવું પખાલનો વાંકને પાડાને કામ ૩૦ પ્રં પખાલ જેવું=લેહ-

લર; શરીરે ભારે અને માંસલ એવું. (૨) મોટું. પખાલ જેવું પેટ. (૨) [પ્રક્ષાલન]

ખૂંચ પાણીવટે ધોવું તે; ધો; ધોવું. કિં પ્રં પખાલનું કામ કરવું, પખાલ કરવી=દેવ મંદિરમાંથી સાંજે નિર્માલ્ય-ચંદાલેલાં ફૂલ અને ખાંસી વગેરે કાઢી નાખી ખળકે પાણી નાંખી ધોઈ નાંખવું તે; પાણીની છોળે ધોવું;—પૂજારી પખાલ કરીને નીકળ્યો.

પખાલચી, પું પાકા કે બગડે ઉપરની ચામ-ડાની શુંણમાં પાણી ભરી લાવનારો.

પખાલણ, સ્ત્રી પખાલીની સ્ત્રી. (૨) પખાલે પાણી લઈ, આવનારી સ્ત્રી. પખાલીની ના-તની સ્ત્રી.

પખાલી, પું પખાલ રાખી પાણી ભરી લાવવાનો ધધો કરનારો. (૨) એ ધધો કરનારા લોકોની નાત; એક જાતિ.

પખાળવું, કિં સં [સં પ્રક્ષાલ] ખૂંચ પા-ણીએ ધોવું; પાણી નાંખીને ધોવું—સાફ કે-રવું; ખંખાળવું. ઉં ગુરુજીકેરા પાઠ પખાળી, કુંમકમ ચંદન ચરચ્યા.

પખિયાડું, નં બે સ્ત્રી વચ્ચેનો એવો સંધિ કે નેથી એ બેઠે સ્ત્રીનો જમ વાગેલી—ફરવવી હોય તેમ ફરી શકે; સંધિ ઉધાડી ખુલ્લો કરાય એવો આખી બનાવટનો એક સંધિવાળો ભાગ તે; પસિયાડું;—કંઠાનું પખિયાડું; બેડવું. (૨) જે બિંદુનાં આંખે રહીને આમતેમ ફરતે ચુલિયાડું.

પખું, નં પક્ષ, બાજુ; તરફ. ઉં પ્રીતિ ધંણી મોસાળ, પ્રીત ધણી અશુર પખાની. શામળ.

પખે, અં વિના; સિવાય.

પખોડવું, કિં અં પછાડવું.

પખ, પું [સં પાદ] જે એવધવું ઉપર પ્રાણો ઉછું રહે છે અને ચારે છે તે, ચ-રણ, પાદ; ટાંઠિયો, ટંચો. (૨) જેની ઉ-પર કોઈ આકાર કે ચોક્કું ઉછું રખાય છે તે, પાયો. (૩) આધાર; મુદાની પાન

અથવા વસ્તુ વગેરે તે:-નપગી વાત=આધાર-મુદા વગરની વાત તે-ગપ; અથવા.

ક્રિ. પ્ર. પગ આવવા=આળકે હિંડવા શીખવું; આળકે ટટાર ઉભા રહી ચાલવા માંડવું તે; હિંડતાં આવડવું. (૨) પોતાની ઉપર આધાર રાખી કાર્ય કરવાની શક્તિ આવવી; અંગ આવવું; સચકત થવું. પગ ઉઠાવો=પગ ઉપાડો. (૨) નીકળી જવું; ખસી જવું. પગ ઉપાડવા=ડોતાવળા ચાલવું. પગ કરવા=જતા રહેવું:-એના ધરમાંથી પછી પૈસાએ પણ પગ કર્યા. પગ કાઢવો=જવું આવવું બંધ કરવું; ખસી જવું; તેજીદેવું, જવાતું બંધ કરવું:-ધરમાંથી પગ કાઢતો નહિ. પગ ધાલવો=દાખલ થવું; પેસવું; ચાલ પૂર્વક કોઈ બાબતમાં-ધરમાં કે કુટુંબમાં ધુસી રહેવું. (૨) માથું મારવું; વચ્ચે મુમવું; હેતુપૂર્વક કામમાં વચ્ચે પડવું. પગ છુટો કરવો=આલવાની કસરત લેવી; થોડું થોડું ફરી આવવું; ફરવું તે. પગ ટકવો=રિયર દૃઢ-કાયમ થઈ રહેવું; જ'પીને રિયર અને રહેવું-એસવું તે:-ધરમાં એનો પગ ટકતોજ નથી=મહાર કર્યા કરે છે. પગ ટાળવો=કોઈના કોઈને ત્યાં થતો અવરજવર બંધ કરવો; પગ દે નહિ એમ ખસેડવું; દૂર કરવું. પગ ફરવો=રિયર-દૃઢ રહેવું; સ્વસ્થ થઈ રહેવું:-ધરમાં એક ધડીએ એનો પગ ફરતો નથી પગ તળે ધાલવું=દબાવી બેસવું. (૨) નીચું પાડી દેવું; ઘુસાડવું. પગ ચવા=ડેપડી-ઉચ્ચકાષ્ટ જવું. પગ ચાકવા=પાકી-હારી જવું; નિરસાદ થવું; કંટાળા જવું. પગ ધોઈ પીવા=જલુ ઉપકાર માનવો; આભારી રહેવું ગુણ આર્થિગણ થવું. પગ નહિ ઉપડવો=ચરખાવું; સળવાવું; કોઈ ઠેકાણે જવાને દિલ નહિ ચાલવું. પગ નીકળી જવો=પરિત્યજ અને

અવરજવર હોય તે બંધ પડી જવો; જવા જેવું નહિ રહેવું. પગપર પગ ચઢાવી બેસવું=આરામથી બેસી રહેવું; કામકાજની કાળજી નહિ રાખતાં આરામથી રહેવું તે ગપ્પાં માર્યાં કરવાં તે. પગ પેમારવો=પમ ધાલવો. પગ પાછા પડવા=ચરખાવું; જવાને દિલ નહિ ચાલવું; જવાનો ભાવ નહિ યવો. (૨) હારવું; નાસીપાસ થવું. પગ પાણી પાણી થઈ જવા=મથથા કે નાકમેદીથી ઢીલા થઈ જવાવું; હિંમત જતી રહેવી; નહિ હલુ રહી ચકાવું. પગ પેસવો=લાગવગ ચાલવી; દાખલ થવાવું; પ્રવેશ મળવો. પગ બાંધીને રહેવું=સુખ દુઃખને નહિ ગણગારતાં દૃઢમને એક ઠેકાણે રિયર રહેવું; દૃઢતાથી અમુક એક સ્થાનમાં રહ્યા કરવું તે. પગ ભર થવું=સ્વાશ્રમી બનવું; પોતાની શક્તિ-ગજ ઉપર ઉભા રહી ચકાય એવા બનવું; જામવું; સ્વાવલંબી થવું; પોતે પોતાંવું મંજાળા-કરી લઈએ એવા સચકત થવું. પગ ભાગવા=નળ તોડી નાંખવું; હરાવવું; આગળ વધવાતું જોર તોડી નાંખવું. (૨) મારવું; કોકવું, લંગડું કરવું. પગ ભાગી બેસવું=નસથ થઈ જવું; આગળથીજ કંઈ બનશે નહિ એમ માન્યા લઈ હતાશ થઈ જવું. પગ ભારે થવો=જવાને દિલ નહિ ચાલવું; એકવાર નહિ જવાવું એટલે ફરીને જતાં ચરમ આવવી, આશંકાવું તે. પગ મંડવો=ચરખાત કરવી; પગ ધરવો; આરંભ કરવો. પગ વધારવા=ધીરે ધીરે રોકાણ કરવા માંડવું. (૨) લાગવગ વધારતા જવું. પગ વાળવો=પરવારવું; કામથી ફાંમત થઈ આરામ લેવા બેસવું. પગ વાળીને બેસવું=નિર્જાત લેવી; જ'પવું; નવરા થઈ આરામ લેવો.

૩૦ પ્ર. પગે કમાડ ડેલવું=પરાણે કાર્ય કરવું; પોતે અલમ રહી કરવાતું હોય તે

કરાવવું, પહીતો મૂકવો; પગે કરવું=આળ-
કને હમાવવું; ઝાડે કરાવવું. પગે કીડીઓ
ચઢવી=કામ કરવાથી કંટાળવું. પગે પડવું
=નમવું; માથે આગવી. (૨) શરણે જવું;
આજીવ કરવી. પગે માથું મૂકવું=હારીને
શરણ લેવું; નમી પડવું. પગે મેંદી મૂ-
કવી=મેસી રહેવું; હિંડવાનો કંટાળો
આવો; ચાલવાનું આળસ. પગે લાગવું=
નમવું; કરમરવું; માફો માગી લેવી. પગે
લાગ્યા=કંટાળ્યા; થાક્યા.

પગનો આંગળો=ચાલવાના કંટાળાવાળો.
પગનો ભાંગેલો=ચાલવાનો આળસ. પગનો
સખળો=સચક્ત. પગ તળેની વાટ=અજીતો
રસ્તો. પગ તળે મોત=ક્ષણ જીવન.
પગથી માયા લગી=પૂર્ણ; હાડોહાડ. પગ
તળે જળવું=પોતાનો દોષ હોય તેમ; પોતે
દોષી હોય બીજાના દોષ કાઢવા અથવા
ટીકા કરવી તે.

હલે પેટમાં પગ હોવા=પહેંચેલા
હોવું, ઉપરથી ભોળા ને અંદરથી કપટી-
દાએલ હોવું તે. પગ નોળને પાથરવું
તાણવું=ગળ પ્રમાણે કામ કરવું.

પગથી-શીં પગની ફેંચો દબાવવી અથવા
દબાવરાવવી તે; ચંપી; સંતાલત.
પગણું, લિંગ મોઢણું; પહેંચણું, મોઢું; વિશાળ.
પગતોડ, શીં પગ થાકે જાય એમ રખડવું
તે; ધક્કા ખાવા; અમરના ફેરા આંટા
ખાવા તે.

પગધાર, પું પગધાર; કેટલાંક કુંકાં પગથિયાં
પછી કરેલું પડોળું મોઢું પગથિયું.

પગધારિયું, નં મોઢું ને પહેળું પગથિયું.

પગથિયું, નં જેની ઉપર પગ ઠરાવો-મૂકીને
ચઢાય એવું પાટિયું; લાકડું કે માટી અથવા
ચુના અથવા પથરું સ્થાન તે; પગ સ્થિર
ગમવા જેવું ને તે; હવે ચઢવાને માટે
ઉપરા ઉપરી પગ મુકાય એવી ને જનાવટ-
ગાંઠવળ તે. (૨) પગ મૂકવાનો નાનો

પગધાર-ઝોટલી વગેરે તે.

પગથી, શીં પગે ચાલવાનો મોટા રસ્તાની
ખાણનો નાનો માર્ગ તે; વાટ; શેરડી;
નાનો સાંકડો રસ્તો; મોટા રાજમાર્ગની
બે ખાણએ માણસને ચાલવાને બાંધેલો
ફરસખંધીનો માર્ગ. (૨) પગના ધસારાને લાંબે
પડેલી વાટ; પગલાંથી પડેલી શેરડી:-પગ-
થીપર ચાલીએ એટલે માડોધોડાની બીક નહિ.

પગફંડો, પું હજા યજ્ઞને યોડું બધું ફરાય
હરાય એમ થવું તે; ટેકાને માટે કે જો-
વાને માટે લાકડી રાખવી પડે નહિ બને
કામ પુરતું પગ અને દહિમાં બળ રહેવું
તે; કામ ચલાઉં હરફર કરવાની ચક્તિ
તે. (૨) યોડું બધું મદદગાર સહાયકારક
થવું-હોવું તે:-વા તલન મટી ગયો નથી,
પણ પગફંડો થયો છે. મોતિયો કઠાબાપછી
પગફંડો ચાલે છે, નાનું છોકરું મોઢું કામ
તો શું કરે ? પણ પગફંડો કરે.

પગપેસારો, પું કોઈ કોઈ ટેકાણે પગ પેસા-
ડવો તે; દાખલ થવાવું તે; આવળનો
પ્રવેશ-પરિચય થવો તે. (૨) જોળખાણ,
પિછાણ થવું તે. (૩) લાગવગ=પગપેસારો.

પગપાળો, પું પગે ચાલનારો; ઘોડેસ્વાર
નહિ પણ પગે ચાલતો રથભૂમિમાં ધૂમનારો
સિપાઈ-સડવેયો; પાળો; પેદળ સિપાઈ.
(૨) વાહન કે રસાલા વગર એકસોળ
પગે ચાલી જનાર:-રાજ ત્યાંથી પગ પા-
જોજ ચાલી નીકળ્યો. (૩) પગે ચાલીને
પય કરનાર; કાસલ.

પગર, પું અનાજનો ઢગ; પગોર.

પગરખું, નં (સં પદ-રક્ષ) પગતું રક્ષણ
કરે એવું આમકાતું ટુંકું મોળું; ખાસકું;
ગોળડી; જોડો; ચાલતાં પગતું રક્ષણ યાપ
એવી ને આમકાની સાદી જનાવટ તે. ૩૦
પ્ર. પગરખામાં પગ ધાલવો=ખરોખરી ક-
રવી-હાલ એના પગરખામાં પગ ધાલે
એવો કાણ છે ?

પગરણુ, નં (સં પ્રકરણ) જનોઈ અને વિવાહ વગેરે મંગળ કાર્યારંભ તે; ઉત્સવ સમારંભ; મંગળ કાર્યતું મંડાણુ; કોઈ અવસર ઉજવવાનો પ્રસંગ-આરંભ કરવો તે. ઉં મેં તો કોડે પગરણુ માંડીયારે. સ્ત્રીગીત. પગરણુ, પું પગે ચાલવાથી ચતો ધસારો-અવાજ; દિલ્લેચાલ.

પગરણુ, સ્ત્રી પગના ધસારાથી પડેલો માર્ગ; પગનો ધસારો તે.

પગરણુ, પું પગવાટ; શેરડી. (૨) અવર જવર. (૩) પગથી પડેલો ધસારો તે.

પગરણુ, પું વાહને જવાય નહિ પણ પગે ચાલીને જવાય એવો માર્ગ તે.

પગેલી, સ્ત્રી પગલાંની હારકતાર તે; પદપંક્તિ. (૨) શેરડી; નાનો પગરણુ.

પગણુ, નં જમીન કબાજને પડેલું પગના તળિયોતું ચિહ્ન અથવા ભોના કે રંગવાળા પગની કોઈ સપાટી કે ફક્ક ઉપર પડેલી છાપ તે; ડાઘ; ડા. (૨) જે ડાઘ વેંચેલું અંતર તે; હાથ-ફટ સવા ફટ જેટલું છેટું-માર્પ તે;-પાંચ પગલાં જમીન. (૩) જેમાં પગની છાપ કે આકાર પાડેલો હોય એવી ધાતુ કે પથ્થરની તખ્તી-ચોરસ-આચારણનાં પગલાં. (૪) જેમાં પગની છાપ હોય એવી સોના રૂપાની ચોટી-એક ધરણુ:-શ્રીનાથજીનું પગણુ; સોકમ પગણુ. કિં પ્રં પગલાં કરવાં=પધારવું. પગણુ કાઢવું=કોઈ માણસ કે ચોર આગ્યો અને કયે રસ્તે ગયો તે તેનાં પગલાંને અનુસરી શોધી કાઢવું; તપાસ કરવી. પગલાં ભરવાં=કામદાસરે સામે ચંપું; દરિયાઈ કરવી; હપાચ કરવો. પગલે ચાલવું=અનુસરવું; બીજાએ જમ કયું હોય તેમ કરવું.

પગવાટ, સ્ત્રી પગે ચાલીને જવાનો રસ્તો તે. (૨) જમીન ઉપર ચડને જવાનો રસ્તો; પ્રવકી રસ્તો; રથધામર્ગ.

પગાર પું [વોટું] નોકરને તેના કામના બદલા તરીકે આપવામાં આવતો કરમણ; નોકરીનો નાણાંથી અપાતો બદલો-દવા-જમ તે; અઠવાડિયે, મહોને અથવા અમુક મુદતે નોકરીના બદલામાં કરાવેલી જે મહેનતાણાની રોકડ રકમ તે; મુસારો; વેતન. (૨) વિં મોકળું; વિશાળ. ઉં ચોડાં ચોડાં પેળ પગાર. ચામળ. કિં પ્રં પગાર આપવો. પગાર કરવો. પગાર ખાવો=નખતપર-પ્રસંગે કામ કરવાને માટે બંધાયેલા રહેવું.

પગારદાર, વિં જેને પગાર મળતો હોય તે; નોકર; પગારવાળો; પગાર ખાનારો; પગાર લખને કામ કરનાર; ભાડૂતી.

પગી, પું પગલાં જોઈ ચોર કોણ છે તે અને ચોરી કરી કયાં ચડને ગયો છે તે, પારખી કાઢનારો માણસ; પગણું કાઢનારો; ચોરીનો પતો મેળવી આપનારો. કુટ્ટી મુઆ પગીઓ સહુ; પગણું ઘેરવું ઘેર. ચામળ. (૨) જમીનનાં જેના પગ પહેલાં આવ્યા હોય તે.

પગેપડવું, કિં અં નમવું; હાથ નેડી પગ આગળ પડવું-નમી પડવું; પ્રણામ કરવા. (૨) વિનવવું; આજીજી કરવી; પગે લાગી માથે મામરી; ઘરણું લેવું.

પગેપરણું, નં પગે પડતો ભેટ મૂકવી-આપવી તે; પગે લાગતો પગ આગળ ફેંકવાનું જે નજરાણું તે. ઉં સીસું કહેવકું! પગેપરણું થાં લાવ્યારે.

પગેરું, નં પગણું; પગણું કાઢવું તે; પગેરું પકડાયો. (૨) વિં પગપાડું; પગે ચાલીને જનાર.

પગેલાગણું, નં પગે લાગવું તે; હાથ નેડી પગ આગળ પડીને માન આપવું તે; પ્રણામ; પ્રણિપત:-તમારી ગુણગોષિંગિણ વંદનું પગેલાગણું.

પગી, પું પુનઃ જાતનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લાલ કપડું. (કાળાં) રંગનું તે બંગો ને

લાલ રંગનું તે પગો.)
 પગોર, પું અનાજ ભરેલાં કુંડા-ખાજરિયાં
 કે ઉંથીઓતો ખળામાં કરેલો ઢગલો.
 પધ્ધનધ, પું પાધડી ખાંધનારો; પાધડીઓ
 ખાંધવાનું કામ કરનારો માણસ.
 પધ્ધનધી, ઓ પાધડીઓ ખાંધવાનો ધંધો
 તે:-એ તો ખિયારો પધ્ધનધી કરીને
 ગુજારો કરે છે.
 પયક, પું કસાધયો; રંધવારો.
 પયકડી, ઓ પિયકારી.
 પયકણ, વિં બીકણ; પોચું; ઢીકું.
 પયકાણ, નં જોતોતો ઉપવાસને લગતો એક
 મત પ્રકાર; પયખાણ.
 પયકારી, ઓ પિયકારી.
 પયખાણ, જીં પયકાણ.
 પયન, નં પાયન થવું તે; ખાધેલું હજમ
 થઈ જવું તે; પયવું તે.
 પયપય, વિં ઢીકું; પોચું; ગઢગડું.
 પયપયું, વિં પોચું; ઢીકું; ગઢગડું. (૨)
 નહિ કરેલું; કુચા ને પાણી-પ્રવાહિની મેળ
 ખાધેલો ન હોય તેવું.
 પયરકિયું, વિં પિયકારી વાગે અથવા શેડ ઉડે
 એવું; ઢીકું; પાણીપાણીવાળું.
 પયરકી, ઓ પિયકારી; શેડ; ધાર.
 પયરંગ, વિં પાંચ રંગ જેમાં હોય એવું;
 ત્રિરંગી.
 પયરંગી, વિં પાંચ રંગવાળું; રંગભેરંગી.
 વિવિધ જાતનું-રંગનું હોય એવું. પાંચ
 રંગ તે. ધોળો, કાળો, લાલ, લીલો ને પીળો.
 પયવણ, કિં સં પચાવણ; પચે તેમ કરવું.
 (૨) પકવણ; રંધવું.
 પચણ, કિં અં [સં. પચ] ખાધેલું હજમ
 થવું; ખોરાકનું જઠરસ રાધે મળીને ગળી
 જવું. (૨) ગળીજવું; એકતાર થઈ
 જવું; રસજસ થવું; ઉં પ્રાણી ! પ્રપચમાં
 શું પચી રહ્યો. (૩) નિરાંતે ભોગવાવું; કથી
 અલવલ વગર કામમાં આવીજવું:-એને

તો આનંદનો પેસોએ પચે છે. (૪) જ્યાંપી
 રહેવું.

પચારણ, કિં સં [સં. પ્રત્તચર] ફેલાવણ;
 પસારણ; પ્રવર્તાવણ. (૨) સાતપૂતો હેલ
 જણવાને માટે ટકોરમાં-આડકતરી રીતે
 કહેવું; ધસારો કરવો; માફ આવે, મુટકી
 લાગે એ પ્રમાણે પરાશે કહેવું; ટાણા રૂપે
 જણાવણ.

પચાવ, પું પચવું તે; પચાવો; ખાધેલા ખોરા-
 કનું ગળી જઈ ચરીરમાં ખપી-મળી જવું તે;
 હજમ થઈ જવું તે; પચન.

પચાવણ, કિં સં પચે એમ કરવું; હજમ ક-
 રવું; ગળીને ખીજ સાથે મળીજવું-એકાકાર
 થઈ જવું એમ કરવું. (૨) અસહની સાથે
 મળી જવું અને નિરાંતે ઉપભોગ કરાય
 એમ કરવું; પોતાના ઉપયોગનું કરી નાં-
 ખવું; ઉપયોગમાં લઈ લેવું.

પચાસ, વિં બે પચ્ચીસ અથવા પાંચ ત્રાર
 દસ દસ જેટલું; ૫૦.

પચુલાં, નં હલવણ; આપલાંધાપલાં.
 પચુસણ, નં [સં પચુમણ] જોતોતો ઉપવાસ-
 મતના દિવસો તે.

પચ્ચીસ, વિં વીસ ને પાંચ; ૨૫.
 પચ્ચીસી, ઓ પચ્ચીસ વર્ષની આસપાસનો
 જીવાનીનો વખત તે:-શુદ્ધ પચ્ચીસી.

(૨) જેમાં પચ્ચીસ ૬૦૫-આસડિયાં હોય
 તે; પચ્ચીસ વાનાં જેમાં હોય તે.

પચ્છમ, વિં [સં. પચ્છિમ] પાછલું; અગ-
 મથી ઉલટું-પચ્છમ શુદ્ધિયું. (૨) આપ્ર-
 મણ; સ્પર્શકિ અથો જે તરફ અસ્ત પામે છે
 તે તરફનું-પચ્છમ દિશા. કહેવું અગમ
 શુદ્ધિ વાણિયો ને પચ્છમ શુદ્ધિ બુદ્ધિ; તરત
 શુદ્ધિ તરફડો તે ગોદો મારે ધમમ.

પછારણ:-કિં સં હચું કરીને જોરથી ની-
 ચે નાંખવું; જોરથી નીચે નાંખવું; અપ્ર-
 ણવું; પટકવું. (૨) જોરથી નાંખી દેવું;
 પાડી નાંખવું. (૩) તકસાન કરવું.

પાઠવાડી, સીં પાઠળ લાગવું તે; પીછો; પુંઠ; કેડો. (૨) ઠાપર કરવું; ખતે પાવું તે. (૩) પાઠાડી.

પાઠવાડ; નં પાઠળતું તે; પાઠહું એવું તે; પટ; પુંઠ. (૨) કેડો.

પાઠાડ, સીં શરીર પાઠાય એમ કરવું તે; પાઠાણું તે; પાઠાડો:-રીસમાં ને રીમમાં એવું પાઠાડ ખાધી.

પાઠાડવું, હિં સં [સં. પ્ર+સિષ્ટ] ભેરથી નીચે અક્ષાળવું-નાખાદિયું; અક્ષાળાય એમ કરવું; પટાડવું. (૨) ઉચકીને જમીન પર નાખવું; પટાડાદિયું; પટકાય તેમ કરવું; (૩) હરાવવું.

પાઠાડો, પું આમ તેમ શરીર નાંખી દેવું તે; ગુલાટી-ગોધાં ખાવાં તે. (૨) ફાંસ-માંથી અથવા મુસ્કેલીમાંથી છુટવાને ક્ષમિ મારવાં તે.

પાઠાડી, સીં ધોડાના પાઠલા પગે ખાંધવાનું દોરકુ તે (૨) પાઠલા પગ ખાંધવા તે:- ધોડાને પાઠાડી ખાંધવી તે.

પાઠાડું; નં પાઠળનો ભાગ; પુંઠ.

પાઠવાડે, અં પાઠળ; પુંઠ. (૨) ઉલ્લે; અતે.

પાઠાડો, પું જમીન ઉપર શરીર અક્ષાળાય એમ પડવું તે; ઉપલો; ગુલાટ; ગોધ; પાઠાણું તે; અક્ષાળાવું તે. (૨) મુસ્કેલી-માંથી નિકળવાને ભેરથી ચાલ કરવો તે.

પાઠાલ, અં (સં. વચ્ચાલ) પાઠળ; પાઠવાડે; પુંઠ. (૨) વિં પાંઠળ રહી ગયેલું.

પાછી, અં કેડે; થોડીવાર સ્તીને; પાઠળથી; પહે; તદ્વતર.

પાછીત, સીં ધરની પાછલી દિવાલ.

પાછીતિયું, નં ગાડાના માંચડાની પાઠળ-પાંજરીની બંને બાજુએ બેસી રહે એવું પા-ટિયું; પાંજરીવાળા ગાડાનું પાઠહું બારણું તે.

પાછેડી, સીં જોડવાનું સતરેલ જાડું કપડું:- ચાદર; ચોદાળ; જોડાડ (૨) જાળમ; પિછોડી. ૨૦ ૫૦ પાછેડીવા=પાછેડીની જા-

ડાઈ જેટલું એમ. અર્થાત્ વરસાદનું એ-ટલું નાનું અને રચનિક્કા પટું યવું કે જેથી જમીનનું જાડા કપડા જેટલું જ પડ પલળે:-પાછેડીવા વરસાદ થયો તેથી યું વળ્યું ?

પાછેડો, પું જાડો ને ધિંગો ચોદાળ; મોટી જાડી પિછોડી-પાછેડી તે; મોટો જોડાડ. પિછેડો. (૨) લમ; ખોટી સમજ બેસાડી દેવી તે; જેના વગર ખીજનું દેખામજ નહિ એવી નજરમાંથી તે:-અધારપાછેડો. ઉં અધાર પાછેડો જોડાડો વહાલે મારે અમ-નેરે. લંકપાછેડો=જાવરવું તે; લાખડ લીખડ રાખી અહાર બહુ જાહેરમાં આવે નહિ તેમ કરવું તે; લંકી-છુપાવી રાખવું તે; ખુલ્લું પડી જાય નહિ એમ કરવું તે:- તમે લંકપાછેડો ના કરો.

પાજવણું, હિં સં વિતાડવું; હેરાન કરવું; કાવર કરવું; ફાંચ દેવું. (૨) ચીટવણું; રંજાડવું; આજળાવણું; સતાવણું.

પાજવો, પું નીમા; કુમારની છટ અને નળિયાં વગેરે પકવવાની ભઠ્ઠી.

પટ, નં [સં.] પના કરતાં ઘણી વધારે લં-ખાંધું કપડું; વસ્ત્ર; લુગડું:-પટાળ (૨) લંખાણુ-ખાનાંવાળા કે ચીતરેલા કપડાની પડીઓની રચનાવાળું કપડું અથવા પાટિયું તે; ખાજીયું પાટિયું-ખાંધણું:-જોપટ. (૩) પાટી જેવું સપાટ લાંબું પટુ-પટલું તે; પાટિયું; ફલક; ચોરસ કે લંબ ચોરસ વખતી તે:-ગિનપટ. (૪) સજાસજાર સપાટીની બેસણી તે. ચિલાપટ-ચોરસ. (૫) લંખાંધે વધારે પણ પડો-જાંધએ થોડો એવો વિસ્તાર તે; લંખાણુ સાંકડો પડો; પાટો; ચીતરવટો તે. જમને નોતે કડકો. (૬) પડોળાઈ; પડોળાળો વિસ્તાર તે:- નંદીને પટ. (૭) પાલવ; પનો. (૮) આંતરો; આડ; પાડો:-અંત.

૨૫૮. (૯) પડ; યર; લેપ:-એ ત્રણ પટ ચઢાવો:-ઘણાં પટનો તાકો ને દરેક પટ એક વારેતું. (૧૦) અસર લાગતી તે; પાસ. (૧૧) છાપ; ગિહન. (૧૨) યાદી; નોંધ. પટ, વિં ધણું; પડવાળું; વધારે:-કુપટ; ત્રિપટ.

પટ, અં તરત; તટકાળ; ચટ; ઝટ:-ઉભો થવા જમ ■ અને પટ પડે છે. (૨) જ-ર; નક્કી; અચીત; વગર વાર કરવે; બિન અજર.

પટક, સ્ત્રીં પતન; પટકણું તે; ઉચું કરીને નીચે અડાળવું તે; ઝીક; ઝાપટ.

પટકણું, કિં સં ઉચું કરીને નીચે નાંખવું; જમીન વગેરે સાથે અડાળાય એમ ઉચેથી એકઠમ જોરથી નીચે નાખી દેવું; ફેંકી-દેવું. (૨) પછાડવું; મારવું. (૩) છેતરવું; ફાસલાવવું.

પટકાવણું, કિં સં નીચે નાંખી દેવરાવણું; અડાળાવણું; પછડાય એમ કરાવણું.

પટકાણું, કિં અં પછડાવું; અડાળાવું. સરીર પછડાય એમ નીચે પડવું. (૨) કગાણું.

પટલૂલ, નં ઉઝી જાતવું સરસ કપડું; સુંદર વસ્ત્ર; પટાળું.

પટકો, પું હુમડાનો હુંકો કકડો; માથે ખાંધવા જેટલું મોટું છેટિયું; છોમલો. (૨) કાઠો.

પટણી, વિં પાટણવું; નાગરિક:-પટણી પટાળાં. (૨) પાટણનો રહેવાસી. પાટણવાસી; એક અટકનો જનસમુદાય:-પટણીવાસ.

પટપટ, સ્ત્રીં એવો અવાજ; એક પછી એક પડતી મીજની પટકનો ચાલુ અવાજ તે. (૨) તડતડ; ચટચટ; એક પછી એક ઉતાવળે; ટપોટપ એમ:-આ ચોપડીઓ નીચેથી હું અને પટપટ આપ્યા કરજો. (૩) સ્ત્રી. કપડાના કે કકણાટના અર્થે

ખાલી-નકાચું બોલબોલ કરવું તે; ખડખડ; કણકણ; કોઈની વિરુદ્ધ લવારો:-ચા માટે ખાલી પટપટ કર્યા કરે છે? કિં પ્રં પટપટ કરવું=ખડખડવું; કકણવું; બોલબોલ કરવું; અવાજ કાઢ્યા કરવો. ટપટપ:-એ તો પટપટ સામા જવાબ આપે છે.

પટપટણું, કિં અં પટપટ થવું; પટપટ એવા અવાજવું નીકળવું. (૨) કણકણવું; લવારો કરવો, ખડખડ કર્યા કરવું.

પટપટારો, પું પટપટ કરવું તે; પલકારો.

(૨) ખડખડ; જખાલ્યા કરવું તે; વિરુદ્ધમાં સાચું બોલબોલ કર્યા કરવું તે; વિરુદ્ધ લવારો; ખોટી વાક્યાણી, નકાચું બોલબોલ કરવું તે; કનિયો; કણકણ.

પટપટાવણું, કિં સં પટપટ, એવો અવાજ થાય એમ કરવું. (૨) મટમટાવણું; આંખનાં ચોપચાને ઉધાડીએ કરવાં તે:-આંખ પટપટાવો.

પટપટિયું, વિં પટપટ કરનારું; લવારીખોર. (૨) નં લાકડાતું રમકડું. (૩) હળમતું ઝોળાર; ટપટપિયું.

પટપીત, નં પીણું વસ્ત્ર; પીતાંમર.

પટરાણી, સ્ત્રીં પટાભિષેક વખતે પરણેલી જે શુભ અને માનિતી રાણી તે; રાજની મોટી રાણી; માનિતી રાજપત્ની.

પટલ, નં [સં.] ઢાંકણું; આઝાઝન; પડા-છત જેવું ઢાંકણું પડ તે; પડળ; પડ. (૨) સુમ્મ; જ્યો; ટોળું.

પટલાઈ, સ્ત્રીં પટેલપણું; પટેલનો અધિકાર તે. (૨) પટેલની કામગીરી તે.

પટલાણી, સ્ત્રીં પાટીદારણી; પટેલની સ્ત્રી.

પટવારી, પું પટોપાટ લખાણ જમીનની પટોનું મહેસુલ ઉધરાતી આપનારો; જમીનની વીધા-પાટો રાખી તેની મહેસુલ બરનારો. (૨) તલાટી; મહેસુલનો જુમ્મો માથે રાખનારો અધિકારી તે.

પટવાસ, પુ. [સં.] તંબુઃ કપડાનું ધર;
રાવડી.

પટવો, પુ. રેશમની દોરીઓ વણનારો તેમજ
તેની ગુંથણીનું કામ કરનારો; રેશમની
દોરીથી સોનાના મયુક્તને ગુંથી આપનારો.
(૨) એ જાતનો ધંધો કરનારી નાતનો
એકએક માણસ તે:-પટવાશેરી.

પટલ, ન. [સં.] નગારૂં, દોલ.

પટતર, ન. કપડાની આડ તે; અંતરપટ;
આંતરો; પડો. (૨) અંતર; જુદાધ;
બિન્નભાવ; ભેદ.

પટતરે, અ. પડોસે; ગર્ભિત રીતે; આડક-
તરી રીતે; ખુલ્લે ખુલ્લું નહિ એમ. ઉ.
પૂછી વાત પટતરે; સાચું બોલ મુળજી.
સામજી.

પટતરે, પુ. આંતરો; પડો. (૨) બિન્ન-
ભાવ; ભેદ; જુદાધ.

પટાઉ, વિ. પટાવી-ફાંસલાવી જાય એવું;
ધૂતું; પટાવીને કામ કાઢી લે એવું.

પટાકડી, સ્ત્રી. પટ એવો અવાજ થાય એમ
કરવું તે; જેરથી આંગળાઓ છટકાવી
અવાજ કરવો તે, ચપટી. (૨) જે-
માથી 'પટ' એવો અવાજ થાય તે;
નાનો ભડકો થાય એવી કરામત-ખના-
વટ તે; ફટાકી; પિસ્તોલ; તમચો; પટ
પડે અને અવાજ થાય એવું હથિયાર
તે;-એની પટાકડીથી ફુંકી ડરી જાય નહિ.

પટાકો, પુ. પટ; એવો અવાજ તે; જે સ્ત્રી-
જેના અફળાવાથી થતો એવો અવાજ.
(૨) ફટાકો; હળવો ધડકો.

પટાક, પુ. ઘેડાનો તગ. (૨) તરન.

પટાટ, પુ. [સં.] ગાંઠાગાંઠાવાળો એક કંદ;
ખટાકા; ગાંઠડી.

પટાદાર, વિ. જેણે ખેતર-જમીન વગેરે
માલમિલકત અમુક વર્ષની બાધણીથી
રાખેલાં હોય તે; જેને ભોગવતાનો હક

મળેલો હોય તે; જેણે પટાથી અમુક વર્ષ
ને અમુક ભાડાથી કોષ ગ્રીન્ન રાખેલી
હોય તે. (૨) જેમાં પટ-જાડા આંકા-લીટા
પાડેલા હોય એવું તે, અટાપટાવાળું. (૩)
પટાવાળો; મિષાષ; અમુકના નામ નિશા-
નના પટા-તખતીથી ઓળખાય એવો તે.
(૪) પટનધ-પાટોપાટ જેણે ખૂંચ જમીન
સાથે રાખેલી હોય તે; પાટીદાર; જમીન-
નંદાર.

પટાપટ, અ. પટપટ; ઉપરાઉપરી; એક પ-
છી એક તરત -એ તો પટાપટ જવામ
આપે છે. (૨) ટપટપ એમ; સામસામે
બોલચાલ થતો તે.

પટાપટી, સ્ત્રી. જેમા જાડાપાતળા સિસોટા
પાડેલા હોય તેવું તે; નાના અને જાડા
પાંતળા આડઅવળી પટા પાડવા તે. (૨)
બોલબોલા; અગરો.

પટાખાજ, વિ. પટા ખેલી જાણનારો; ચારે
તરફથી શરીરનું રક્ષણ થાય એમ લાકડી
કે હથિયાર ફેરવી જાણનારો (૨) યુક્તિ-
થી કામ લેખ જાણનાર; ખેલાડી; જાણવા
જાણનારો.

પટામણી, સ્ત્રી. પટાવવું તે; પટાવી જાણવા
પણું; પટાવવાની આવડ તે; કાલાં ઘેલાં
કાઢી તથા મીઠું મીઠું બોલી અધૂરો સમ
જવી સામવાને કામ કાઢી લેવાની યુક્તિ
અથવા આવડ તે; ફાંસલામણી, પટામણું.

પટામણું, ન. પટામણી; પટાવવું તે (૨)
વિ. પટાવી જાય એવું, મીઠું, મીઠું બો-
લી-સમજવાને કામ કાઢી લે એવું.

પટારી, સ્ત્રી. નાનો પટારો તે, ચેટી.
પટારો, પુ. મોટી ચેટી; લાકડાનાં પાંટિયાની
બધ કરી તથા ઉપાડી ચકાય તેવી મજ-
બુત ચોરસ બનાવટ. તે લોખંડથી જડી
ને જડ મજબુત અને મોટી બનાવેલી
હોય છે.

પટાવત, પુ. સૈનિક સેવા બળવવાના બદ-
લામાં રાજ્યની જમીનના પટ-મોટા ભાગ
ભોગવનારા ગરાસિયા, સામંત લોકો; નાના
નાના જમીનદાર. રાજકુટુંબના અને ખી-
ન્ન, રાજ્યમાં લાભ તેમજ ભાગ ધરાવના-
રાઓ તે. લશ્કરી મદદ આપવાની મરતે-
રાજ્યની જમીન ભોગવનારાઓ તે. (૨)
રાજના મોટા અધિકારવાળા મુખ્ય જ-
મીનદારો તે.

પટાવણું, કિં. સ. મીઠું-મીઠું બોલી આશા
આપી સમજાવવું-મરમાવવું; છેતરવું; ઠગ
વું. સમજાવી લેવું; પ્રિય વચને આશ્વાસન
આપી શાંત કરવું-રાખવું તે. ફાસવાવું,
વહાવું. મીઠી અને પ્રિય વાણીએ ઉઘાડવું;
શાંત રાખ્યા કરવું; ધાધોધાળડી કર્યા
કરની.

પટાવાળો, પુ. સરકાર અથવા અમુક સં-
સ્થાનો નોકર જે એમ બતાવનાર પટા-
તખ્તીવાળા ચિહ્નનો પટો પહેરનારો
નોકર; મિત્રાઈ; અપરાસી.

પટિયાં, ન. વાળના સંક્રાંતિદાર પટા તે, મુ-
દર દેખાવા માટે કપાળ ઉપર વાળના
સંક્રાંતિદાર પટા પાડવામાં આવે છે તે;
વાળને ઢળતી પાટે હોળીને સારા લાગે
એમ રાખવા તે.

પટી, સ્ત્રી. બહુ પેહોળા નહિ પણ લાખો
ધણી એવો લાકડા, લુગડા કે કામળનો
કકડો-ચીરો તે; ચિંદરડી; ચીપ; લંબાણ
પટે ફરોલો-ચીરોલો કકડો. (૨) ખપોટી.
(૩) મલમ ચોપટેલી લુગડા કે કામળની
નાની ગોળ કે ચોરસ કકડી. (૪) ચીગડી,
ખાતળી લાંબી ને સાંકડી ચિંદરડી તે. કિં.
પ્ર. પટી મારવી. પટી ચોટવી.

પટ્ટ, વિ. [સં.] દક્ષ; ચતુર; પાવરું; પ્રવીણ;
કસખી (૨) ચતુર; ચંચળ; ચાલાક. (૩)
હઠાયું; થાણુ. (૪) સ્ટુટ.

પટ્ટાવેડા, પુ. હઠાપણ વેડા; ચિન્નાવલોવેડા.
ચાણુપણ.

પટ્ટતા, સ્ત્રી. [સં.] ચંચળાઈ; ચેતુરાઈ. (૨)
આવડ; પ્રવીણતા.

પટ્ટવ, ન. [સં.] ચંચળાઈ; પટ્ટપણું.

પટેલ, પુ. સંધનો, નાતનો કે અમુક ટોળાનો
વડો તે. (૨) તલાટી સાથે રહીને કામ
કરનારો; ગામનું મહેસુલી કામ કરનાર
વડો; મુખી. (૩) મોટો જમીનદાર અથ-
વા ખેડુત; પાટીદાર; કણુખી.

પટેલિયા, પુ. પટેલ. (૨) પાટીદાર. (૩) ના-
તના સંધનો વડો તે.

પટેલી, સ્ત્રી. પટલાઈ.

પટો, પુ. લાખો અને જાડો રંગિત ફટકો-લિ-
સોટો. (૨) ચામડા અથવા કેપડાનો કમરો
બાંધવાનો અથવા ખભે નાંખવાનો પાટો;
કમરબંધ; અપરાસની પાટી. (૩) અમુક
સરતોએ કરેલો વહીવટ કરવાનો અથવા
ભોગવડાનો કરાર તે; મુલતી કરારી લખા-
ણ; સર્નક. (૪) સામાનો ધા ઝિલાય એમ
પોતાના શરીરની આસપાસ લાકડી અથવા
તરવાર ફેરવવી તે; પોતાની જાતના રક્ષ-
ણને માટે લાકડી કે તરવાર ફેરવતાં
આવડવી તે; તે ફેરવવાની કળા અથવા
આવડત :-પટા ખેલવા-રમવા. (૫) પહો-
ળાઈએ કમ અને લંબાઈએ ધણું વધારે
એવું ચિંદરડું-ચીરો તે. જમીનનો કે લુ-
ગડા વગેરેનો. (૬) આકા; લીટા; ચળ.
(૭) ખેડારી સીંધો તરવાર; શુભો. (૮)
ગોટી પટી; ચીગડી.

પટોપટ, અ. એક પછી એક પટપટ એમ;
ટપોટપ; તરત; એકદમ; વગર વિલંબ;
પટપટ-સપાટાબંધ. (૨) વારા ફરતી તરત
ને તરત:-કણું કે તરત પટોપટ ઉઠીડીને
ચાલવા ગયા.

પટોળ, નં [સં. પટોલ] એક જાતની વનસ્પતિ અને તેનું ફળ તે.

પટોળી, સ્ત્રી એક જાતનું સુંદર રંગિત કપડું;—પાટણની પટોળી.

પટોળું, નં [સં. પટોલ] મુલાયમ કુમાશનું એક જાતનું રંગિત સ્ત્રીઓને પહેરવાનું કપડું. ઉં બાળું પાટણ દેશ, જિલ્લે પટાણા નીપજે. રાણકદેવી.

પટ્ટ, વિં મોટું; વડું; સુખ્ય;—પટ્ટપ્રધાન. (૨) અં તરત; ઝટ; પટ.

પટ્ટન, નં [સં. પસન] નગર; સહેર;—પટ્ટન સો દેશ. (૨) પાટણ. ઉં પટ્ટનપુરથી પ્રથમ વસેલું.

પટ્ટિકા, સ્ત્રી [મં.] પટી; ઘીપ; ચીર; ચિંદરડી.

પટ્ટિશ, નં [સં.] એક હથિયાર. તે કુહાડી જેવું અને હાથાવાળું હોય છે.

પટ્ટી, સ્ત્રી ઉપરા ઉપરી ગેઠનાં પડ આવે એમ વાળેલી ગડી તે; પડ-પડવાળી તે પટી;—પાનપટ્ટી; બીડી. (૨) પટ્ટી; ચિંદરડી; ગાળ કે ચોરસ નાનીસી ઘીમડી તે; ડગળી.

પટ્ટ, નં પડ.

પટ્ટા, પું (સં. પુટ) ખાઇ પીને અલમસ્ત અનેશો હોય એવો તે. (૨) વિં મસ્ત મજબુત; જેનું ચરીર પુષ્ટ ને સંગીન હોય તે; પત્થર જેવો તે.

પડણ, સ્ત્રી પડણ; સાડું; બોલી; સરત; કરાર.

પડન, નં પાઠે કરવું તે; એએલું બચતર. (૨) વાંચન.

પડનીય, વિં [સં.] બચવા ચોગ્ય; પાઠ્ય. પડણું, જીવં પડણું.

પડંગ, પું [સં. પ્રસંગ] સહવાસ; પરિચય. (૨) વસમગ; લાગ. (૩) ચાલ; રિવાજ.

પડાણ, પું અફગાનીસ્તાન તરફનાં મુસ્લ-

માનેની એક જાત; મુસલમાનની એક અટક. (૪) વહાણની પીઠ.

પઠિત, વિં [સં.] પાઠે કરેલું; બણેલું; જેનો અભ્યાસ કરેલો હોય તે; બોલેલું.

પઠે, અં પેઠે; માફક; પેઠે

પઠ, નં વળું; યર; અસ્તર. (૨) દળ; પતું; પાતળું આચ્છાદન; ફાતક. (૩) ગડી; કલ્લી. (૪) પડો; આંતરો.

પડણુ, નં [સં. પાર્શ્વ] પાસ; બાજુ. (૨) કાષ્ટ સ્ત્રીજની બાજુ તરફનો ભાગ તે; પાસા તરફનો ભાગ. (૩) પક્ષ; તરફ; તડ (૪) સહાય; કુમક; મદદ.

પડગોરવ, પું ગોરવનું સામું જમણ આપવું તે; બદલાવું જમણ; સામો વિવેક કરવો તે. પડવમ, સ્ત્રી મોટું ઢોલ; ડાહ્યાથી ઠોઠીને વગાડવાનું મોટું અર્થવાદ.

પડધી, સ્ત્રી વાડકા, પ્યાલા અને ભોટા વગેરે તથા ઉઠાણી જેવી બેસણી તે. (૨) લાક અથવા માટીના ગોળાને જોરથી જમીન ઉપર પછાડતાં તેની તથાની બેસી ગયેલી બાજુ તે;—લાકને સારી પડધી પાડજો. (૩) [પ્રતિષ્ઠા] થોડાના પગની તખડકી તે; જમીન ઉપર થોડાના પગ પડતાં થતો એવો ચાલુ અવાજ તે. ઉં પડધી વાજે થોડીચાતણીર.

પડધો, પું [સં. પ્રતિષ્ઠા] વનકુંજમાં, દેવળના ધુમ્મટમાં અને મોટા વાવ કુવાદિ નવાણોમાં થતા અવાજની સાથે વાતાવરણમાંથી સામે અવાજ યાય છે તે; પ્રતિધોષ; પ્રતિધ્વનિ; પડછદો. કિં પ્રં પડધો પાડવો=કોકો વગાડવો.

પડછદ, પું પડધો; પ્રતિધ્વનિ. (૨) વિં [સં. પ્રચદ] મોટું; કલાવર; પડછંગ.

પડછદો, પું પડછાયો, બોળો. પડછાયો, પું પ્રતિજ્ઞાવા; એળો; છાંપડો.

(૨) પ્રતિજ્ઞા. પાણી, દર્પણ, તડકો વ

ગેરેમાં છાયારૂપ દેખાવું તે. (૩) નિષિદ્ધ વસ્તુ-ભાષ્યસ વગેરેની છાયા પડતી તે. કિં પ્રં પડછાયો પડવો=નહિ ઇચ્છવા યોગ વસ્તુ વગેરેના ઝોળાનો બાધ લાગવો; અશુભ ઝોળો પડવાથી બચવું તે. પડછો, પુંં સરખામણી માટે સામે રજી કરવું તે:-આલ તારો માલ પડછે નાંખ. સરખામણી; મુકાબલો; હાખલો; દક્ષત. કિં પ્રં પડછે નાંખવું. (૨) સોટા જેવો સીધો ઉઘો અને કડક એવો જે તે; બરછા જેવો જે તે.

પડતર, વિં પડી રહેલું; ખેડીને વાવ્યા વગર રાખેલું હોય એવું (ખેતર-જમીન વગેરે):-પડતર જમીન; પડતર ખેતર; ખાલી; નહિ રોકેલું. ખરાબાની જમીન. (૨) નહિ વેચાયેલું; પડી રહેલું:-જીનો પડતર માલ. (૩) ખરીદ કરતાં આપવી પડેલી જે કિંમત હોય તેટલાવું; ખરીદ કિંમતવું; ખેડેલા દર મુજબવું; બેસરણ પ્રમાણવું:-પડતર કિંમતે માલ આપીશું અને નફા નહિ લઇએ:-પડતર ભાવ=પડેલી જે કિંમત તે. પડતર ભાવે આવ્યું છે.

પડતલી, સ્ત્રીં અગ્રક બરવાની આમકાની લાખી કોયળી.

પડતાળવું, કિં સં ઉખાડી નાંખવું; ખોદી નાંખવું; ફેરવી-તળે ઉપર કરીનાંખવું. (૨) અક્ષાળવું; ઝીકવું. (૩) સરખાવવું; મેળવવું.

પડતી, સ્ત્રીં પડતી-નખળા હાલત તે; ઉતરતી રિયતિ તે; અસ્ત; અવદયા; અપકર્ષ; ઉત્તરાવરયા. (૨) નતિ; નમતી; પ્રતિદિન પાત થયે જવો તે. ચડતીથી ઉલટ તે પડતી.

પડતીદશા, સ્ત્રીં નખળા ને પડી જતી હાલત-રિયતિ તે; અવદયા; આપડાળ.

પડતીરાત, સ્ત્રીં અમતી-વધેલી રાત; મોડી રાતે એમ. કં પડતી રાતે પધારજો, ધી-

તમ કોઈ નથી બેઠું જળવાહોજ. દયારામ. પડવું, નં પડવું તે; ઉઘેથી નીચે નંખાવી દેવું ત:-પડવું મૂકવું. (૨) ધૂસવું તે; ડોળામાં અમુક સ્થાનમાં, નંખાવી દેવું-આંધળિયાં કરીને એકંદમ પેસોજવું તે:-એ તો જ્યાં ત્યાં પડતાં નાંખે છે. (૩) વિં ઢળવું; નમવું; નીચેની બાજુએ જવું; ઉતરવું; ઉઘેથી નીચે આવવું; ખરવું. ઉંઘી વહુ તે ગામની બરાસણીરે, પડતેલાં ઝીલે છે રૂલરે, પારેવો કોણરે ઉઘાડીઓરે. પડતો, પુંં પડછો; બળ; ચક્રિત; પરતો; પ્રત્યય. પડથાર, પુંં [સં. પરિ+સ્ત] પરથાર; સરખી-પપાટકરેલી એવી જમીન; ઓટલી; ચોક.

પડદી, સ્ત્રીં નાનો પડદો; અંતરપટ; આંતરો.

(૨)=ઉટની બિંત; પાટિયાનો પડદો.

પડદું, નં હાથે બાંધેલું ધામ.

પડદેનશીન, વિં પડદાવું; પડદામાં રહેનાર; મર્પાદશીલ; ઓઝલવું.

પડદેપોશ, વિં પડદેનશીન; પડદામાંવું; પડદે ધાલેલું; ઓઝલમાં-જતાનામાં રહેવું હોય એવું તે.

પડદો, પુંં [અ. પર્દ્] ઉટ, પાટિયાં, ધાસ, અને કપડા વગેરેનું આવરણ તે; આડ; આંતરો. ઉટનો પડદો=નિહલું, પાટિયાનો પડદો, ફેડકાળ, ધાસનો પડદો-ટાકું અને કપડાનો પડદો તે અંતરપટ. (૨) પાણી, પવન અને તાપ પડનો અટકાવવાનું આચ્છાદન તે. છત્ર; ઢાંકણ; છત્ર; ચિતાન; ચંદ્રજો. (૩) નજર પડે નહિ અને પેલી તરફ જહાર દેખાય એવું આવરણ તે; ચક્ર; ટટી. (૪) અવગુહન; છુરખો. (૫) મારંગી અને સતારના જુલ જુલ સર કાંટે એવા તારની ગોઠવણ તે. (૬) જેની ઉપર હવામાં થયેલા અવાજનો તરંગ અપકાળને સંભગાય છે તે કાનમાંની નાણ્યક દવાનો

ટાળ.:-કાનનો પડદો. (૭) ઓઝલ; જ નાનો. (૮) લાજ; ચરમ; મર્યાદા; મં-લાળે. (૯) વિવેક; અદબ. (૧૦) શુભવાત; રહસ્ય. (૧૧) અંગરખાનું આગલું કોઠા નીચેનું વચલું કપડું. (૧૨) ચામડી; છાલ વગેરેનું જે પાતળું પડ-ફાતર વગેરે તે. (૧૩) કમાડ; ખારણું; દોકલું; દારૂલક. કિં ૫૦ પડદો ઉધાડવો=ખુલ્લું કરવું; જાહેર કરવું; દોકલું હોય તે ઉધાડું કરવું. પડદો કાઢી નાંખવો=ચરમ-ઓઝલ કાઢી નાંખવો; લાજ મૂકી દેવી; મોકળું કરવું. પડદામાં રાખવું=જનાનામાં રાખવું; જાનું રાખવું. પડદો ખોલવો=જાની વાત હોય તે ઉધાડી પાડી દેવી; ખુલાસો કરવો. પડદો ફૂટી જવો=છુપી બાબત ઉધાડી પડી જવી; કપટ દોષ તે ખુલ્લું પડી જવું. પડદો રાખવો=મિનનભાવ રાખવો; છુપાવવું. રહ-સ્ય રાખવું. પડદો પડવો=કાષ્ટ જવું; ખંધ પડવું. પડદો પાડવો=છુપાવી દેવું; દાખી દેવું; દોક પિછોડો કરવો. ૨૦ ૫૦ પડદા પાછળ હોવું=નજરે પડે નહિ એમ હોવું. કહેવું પડદા પાછળ રહીને શા ક-રવો=છુપાઈને મારવું; દગો કરવો. પેડદા-બીબી=સાજુલાડી; શરમાળ માણસ. પ-ડદોની વાત=જાની વાત; અંતરની વાત.

પેડેનાંજી, સ્ત્રી [સં. પ્રણાલિકા] પાણી ઝીલીને વહેવરાવવાની ધાત્રીની નીક. (૨) વહીવટની પરંપરા તે.

પડપડલું, કિં ૨૦ પડપડ એમ થવું; કડકડું; પડપડ એવો અવાજ થવો.

પડપડાટ, પું ૦ પડપડ થવું તે. (૨) સડસ-ડાટ; ઝટેપટ.

પડપડિયાં, નં ૦ પડપડ એવા અવાજ સાથે ઝાડો ધપા કરવો તે; અતિસારથી પીડાવું તે; ઝાડના દરદર્થી પીડાવા કરવું તે. કિં પ્રંપડપડિયાં જોલાવવા=અનિમારથી પીડાવું

પડપુ, નં ૦ વિં સુકાઈને પાપેડી જેવું થઈ ગયેલું હોય તે; દુર્જન થઈ ગયેલું હોય એવું તે.

પડપુછ, સ્ત્રી ૦ પુછપરછ; પુછપાછ. (૨) તપાસ કરી-વિગત પૂછી તે

પડખીડિયું, નં ૦ લખેલો કાગળ ખીંચાની કાગળની કાંચળી; કાગળનું ઘર; કાગળ ખીંચાય એવી પડી.

પડખીડા, પું ૦ ખીડલા કાંચળો લખેલો. પડખિતિયું, નં ૦ મિતની અંદર અંધવા બે મિતોની વચ્ચે માલ મિલકત છુપાવી રાખવાને કરેલો સંઘ તે; મિતમાં અવકાશ રાખીને કરેલું ભઠારિયું; બે મિતો વચ્ચે રાખેલો અવકાશ.

પડવરસી, સ્ત્રી ૦ ખરદાસ; સંભાવના; ચાકરી. (૨) પરાણાગન.

પડવાયો, પું ૦ ખાટલાના પાયા તળે ચૂકવાનો લાકડાનો જાળ કકડો. (૨) જમવા બેસતાં કેટલાક લોક પગ તળે જે અદિગણ રાખે છે તે

પડવામ, પું ૦ પિછોડીના લુગડાથી પવન ઉઘાડવો તે. ખળામાંના ફાતરાં તે હુડાવાળા અનાજને સાફ કરવા-ઉપયુગ માટે પવન નાંખવો તે. કિં ૫૦ પડવાસ નાંખવો=પવન નાખવો.

પડલું, કિં ૨૦ (સં. વન) કાષ્ટ પણ ચીજનું ઉચેથી નીચે આવવું; ખરવું; મરવું. (૨) ઉણું હોય તેનું આડું થવું; નમણું; વાકુંવણું. (૩) ઓછુથવું; મંદથવું (૪) ઘટીજવું. (૫) સેવાઈ જવું; મ્હાન થઈજવું; ઝાંખા થઈજવાવું. (૬) વચમાં નડવું; દરકત યરી. (૭) હોવું=તમે જોતા માણસ પડવા. (૮) આજસ રહેવું, નકાચું બેસી રહેવું. (૯) કામમાં ઝુંઘાવું; માથે સેવું. (૧૦) શા વાગતાથી જમીન પર પડી મરવું;

પપીજનું; માર્યા જનું. (૧૧) તાળે
યનું; કર્યા વગર નહિ આવતું. (૧૨) અમુક ભાગે-કિમ્મતે વહેંચાતું-આવતું.
-ત્રણની રાચ પડી. (૧૩) છઠ્ઠા રૂપ બ-
નનું; રૂપે આવતું:-વિલાસતી રંગ કા
ળો તો પડશેજ. (૧૪) આવીઅડવું; પ્રા-
મથનું:-માથેપડતું તે કરવું. (૧૫) નિર્જય-
તાથી ધૂમનું; અંપલાનું :-તે મેદાન પડ્યો.
(૧૬) ઉડવું; પ્રકટવું:-એની છબિ સારી
પડી. (૧૭) પુઠે લાગવું:-તે એની પાછળ
પડ્યો છે. કિં પ્રં સમજ પડવી=સમ-
જાતું. ઉજડપડવું=વેરાન થઈજવું. ધાડ
પડવી=કેલટવું; ધણાનો એક સાથે ધસારો
થવો. ખાતરપડવું=ચોરીથવી. રસ્તો પડ-
વો=માર્ગ પડીજવો. ગળે પડવું=ખાત્રવું;
વળગવું. નામ પડવું=અમુક નામે ઓળખા-
વાવું. ગળું પડવું=ગળાનો કાકડો ઢીલો
થઈજવો, તાળવું બેસીજવું. અવાજ
પડવો=સંભળાવું. શીકા પડવું=ઝાખા થઈ
જવું ખાસકાં પડવા=કપડા મળવો. નરમ
પડવું=કમીથવું. પગેપડવું=નખી જવું; આ-
છછ કરવી-માફ માગવી. રસ્તે પડવું=
આલ્યા જવું. મરીજવું:-ડોમો પરવારીને
રસ્તે પડ્યા. માથે પડવું=કામમાં નહિ
આવતું, બોજરૂપ થઈ પડવું. આગળ-ખ-
હાર પડવું=ગહેમાં આવવું. હાથ પડવો=
સારી પેઠે મળી આવવું. બારે પડવું=કંઠ-
ણ-મુરકેલ લાગવું. નહિ ચલાવી લેવા રૂપ
થઈજવું. બંધ પડવું=અટકો જવું. ઉઘાડા
પડવું=ખુલ્લા થવું; જાહેરમાં આવી જવું.
કહેવું પડતાપર પાડુ. પડ્યા તો કહે નમ-
રકાર યયા. પડશે તેવા દેવાશે. પડપડ,
તો કહે સદાજડી. પડ્યો પોદળો ધૂળ
લઇને ઉઠે. રૂ. પ્રં પડી પડોળે ખાત,
ફાટે પથ્રુ શીટ નહિ.

પડવે, પડવો; પડનો પહેલો દિવસ.

પડવૈયો, પું લાકડાનો કકડો; પાપાનું ટેકણ.
પડવો, પું [સં પ્રતિપદ્] પખવાડિયાનો
પહેલો દિવસ; પહેલી તારીખ.

પડસુદી, સી. પરસુદી; મેદો.

પડળ, નં [સં. પટલ] આંખે આવેલું
છરીતું પડ-દાંકણ તે. (૨) અંતરપટ;
આડો પડદો તે; અંધારી. પડળ ઉતરા-
વવાં=આંખ ઉપર આવેલી અંધારી-મે-
તિયો ઉતરાવવો તે. બાન ઠેકણે લાવવું.
પડા, પું આંગળાં અને હાથની છાપ-ચિહ્ન
તે; યાપા; સ્વસ્તિક. ઉં આજ, આનંદનો
ઓષ; કંડુકેરા પંડા પડ્યારે. ગિરાંપાષ.

પડાઇ, સીં પતંગ.

પડાઉ, પું દરિયાને કિનારે કિનારે અને છા-
છરી ખાડીઓમાં માલ વગેરે લઈ જનાર
નાવું વહાણ; મોટો મછવો.

પડાઉ, વિં પડાવી લીધેલું હોય એવું; પાડી
-પ્રાંટવી લીધેલું. (૨) પાડી લેનાર. (૨)
પડી રહેલું; કંડુ પડી ગયેલું:-પડાઉ માલ.

પડાક, અં તરતજ; અટ લઇને, એકલમ; અ-
ટ:-એ કંઈક બોલ્યો કે તેણે પડાક લાક-
કડી ઉપાડો. (૨) ઓચિંદ્રા; એકાએક;
વગર વિલંબ:-પડાક હાથ પકડી લીધો.

પડાપક, સીં ઉપરા ઉપરી-એક એકની ઉપ-
ર પડવું તે, કોષ્ટ ચીજ લેવા કે આપ-
વાને ખાટે ધસારો કરવો તે. (૨) સર-
સાધ; સ્પર્ધા; હોંસાતુસી; ધમાલ; ધાડ;
અતિ ઉતાવળ.

પડપડી, સીં ઉપરા ઉપરી પડવું તે; ધમાલ;
હોંસાતુસી. પડપડ.

પડાવ, પું તળ, નાંખીને ઉતરવું, પડવું તે;
મુકામ; છાવણી.

પડાવતું, કિં સં પડાવી લેવું; જોરથી અ-
થવા ફાસલાવીને લઇ લેવું; આંચકી લેવું;
ખુન્ડાલેવું.

પડાળ, નં છાપરાના બે ઢોળાવમાંનું એક

તરફનું છાપકં તે; મોક્ષની બે બાજુઓ-
માંની એક બાજુ તે.-આગલું ને પાછ-
લું પડાળ.

પડાગિયુ, વિ. પડાળવાળું.-એક પડાગિયું.
પડાળી, સ્ત્રી. એક ઉપરના લાંબા અને છુટા
-આરણ્યું વગરના ખુલ્લા ભાગ ઉપર એક
અથવા બે પડાગિયાં છાપરાવાળા ઝોરડા
-ખંડ તે. ખુલ્લાં છાપરાં; અડાળી.

પડિયું, નં. ધંટીનું પડ તે; પડ. (૨) કાખર
ચીતરો સાપ; પડવું.

પડિયાણુ, નં. પડતર; નહિ વાવેલું ખેતર.
પડિયા, પું. ઠડિયા; પાંદડાને સળાઓ મારીને
કરેલી કટોરી; વાડકી.

પડી, સ્ત્રી. પાંદડાને વાળીને બનાવેલી પડીકી.
પડીકું, નં. ચૂર્ણ જેવી વસ્તુની કામગ અથવા
પાંદડાની પડીકી તે; પુડી.

પડીકંમણુ, નં. આવક શેક પાપ નિવારણાચે
સ્તુતિ કરે છે તે; મારીની પ્રાર્થના.

પડીદાર, પું. ફાંડી પીટનાર.

પડો, પું. મોટી પડી અથવા પડીકું તે :-કં-
કુનો પડો. (૨) જુડો; બારી; નાનો પુળો.
:-તમાકુનો પડો. (૩) [સં. પટ્ટ]
નગાર; ઢાલ.-પડો વગડાવવો. ૧૦ પ્ર.
નગરપડો=ઢંઢેરો. ૬૦ નગરપડો વજ્રકાવી-
ઓ, વર્તાવી છે આણુ, જે નહિ આવે
રણુવિષે, તેના લાઇયું પ્રાણુ. સામળ.

પડોપાંદડી, સ્ત્રી. સુગંધિદાર વનસ્પતિનાં
પાંદડાંને જુકો; સુગંધિદાર પાનના જુકાની
પડીકી. આ વનસ્પતિ જુગડાંમાં મૂકવાના
કામમાં આવે છે.

પડોસ, પું. [સં. પ્રતિ+ધાસ] બેડાબેડ
કે આસપાસ-નજીકનો જે વાસ તે; નજી-
કનો જે વસવાટ તે; પાસેનો વાસ તે.
(૨) નજીક રહેનાર; પાસે અથવા આસ-
પાસ રહેનારા લોકો તે.-સારો પડોસ
માખવો. (૩) પાસે; નજીક.

પડોસણુ, સ્ત્રી. પડોસમાં રહેનારી સ્ત્રી; પાસેના
ધરમાં રહેનાર બેરી :-પડોસણુ સારી હોય
તો સ્ત્રીઓને બેસવા ઉડવાનું ઠીક પડે.

પડોસી, વિ. પડોસી-સી. પાસેનાં ધરમાં
રહેનાર તે; નજીકના વાસવાળું; પાસેના
ધર-ગામનું હોય તે; મહોલ્લાનું. અડોસી
પડોસીરે, મધે મહેણાં મારે.

પડ, પું. વડોબીર; આગેવાન.

પડવું, કિં. સં. બોલવું; ઉચરવું; અવાજ
કરવો. ૬૦ પડારે પોપટ રાજરામના,
સતી સીતા પઢાવે. (૨) બધુંવું; લખતાં
વાંચતાં શીખવું. (૩) પાઠે મોઢે કરવું;
ગોખવું; મુખપાઠ કરવું; પાઠે કરવું. પડત
મૂર્ખ=બહેલો મૂર્ખ; બહેલો પણ ગહેલો
નહિ તે; વિદ્વાન પણ મૂર્ખ.

પઢાવવું, કિં. સં. શિખવાડવું; બણાવવું;
(૨) બોલાવવું; બોલતાં શિખવવું. (૩)
પાઠે કરાવવું.

પઢેણું, વિ. બહેણું; શીખેણું.

પણુ, નં. પ્રતિષ્ઠા; સરત; હોડ (૨) ટેક;
મમત્વ. (૩) સોગમ; વચન; નીમ.

પણુ, અં. વધધટ કે વિરોધ બતાવનારો અ-
વ્યય. તમે જરો પણ હું કદી નહિ ભડું.
પરંતુ; કિંતુ; તોપણ; છતાં. (૨) નામ
કરણુ પ્રત્યય.-નાનપણુ, બચપણુ.

પણુધક, પું. પનપટ; પાણીધાટ; જળાચયનો
કઠો કે બ્યાં બેરો પાણી ભરવાને વ્યય
છે તે. ૬૦ પણધટપર જઈ-બગલાની પેરે
બેસું, વેનચરિત.

પણુછ, સ્ત્રી. (સં. પ્રત્યંચા) કામકામ બે
છેડા તણાય એમ બાપેલી દોરી; તાંત
અથવા વાંસની ચીપ તે; જેની ઉપર તીર
રાખી ખેતીને છોડાય છે તે; મોર્ચા.

પણુતર, નં. પરજેતર; પરિણય; પરજેતર.
પણી, સ્ત્રી. નાનો જુડી; બારી.-મુગાપણી.
પણું, અં. નામકરણુ પ્રત્યય.-પમાણિકપણું;

નીચપણું. (૨) ગુણ અને સ્થિતિ બતાવે છે. પણું:-ખાળપણું-ખાળપણું.

પથે, અં તથિં; ત્યાં; પેલે ઠેકણે; પેલી ખામ્પએ; ઓઘાંકાર:-મારી ચોપડી પથે પડી હશે.

પથે, પું રેતી અને ધૂળ મિશ્રિત દડ (૨) પનો; ટેડી જેવા પાકા ફળનાં 'કચુ'બરમાં ખાંડ નાખીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ.

પથ્ય, વિં (સં.) વેચાડું; વેચવાનું તે. (૨) વેચી શકાય એવી વસ્તુ; બજાર, વેચવા જેવી ચીજ તે વસ્તુઓ-વેચ્યા.

પત, સીં સાખ; આખર; ઠેક; પણ; પ્રતિ-શ્ચા:-ઈશ્વર મારી પત રાખશે. (૨) પ્રત્યય; પતિવાર; પતીજ; વિશ્વાસ. (૩) ગળનકોઠ; પાંડુરોગ; પંડરોગ. આંગળાં, છુટ અને નાક વગેરેમાંથી રસી ઝરે અને એમ કરતાં ક-રતાં ધીરે ધીરે બધા અવયવો ખરતા બન, એવો મહા ભયંકર ચેષ્ટા અને અસાધ્ય એક રોગ. કિં પ્રં પત બોવી=સાખ જતી રહેવી; આખર જવી. પત રાખવી =ઠેક રાખવો. પ્રતિજ્ઞા પાળવી તે.

પતકરણું, કિં સં માંડણું; માનવું; વશ વર્તવું; ગણગારવું:-તમે જાઓ, અને પત કરશે નહિ.

પતજડી, સીં પાનખર ઝણ.

પતત્રી, પું [સં.] પંખી; પક્ષી. (૨) ગરૂ.

પતન, નં (સં.) પડવું તે; પાત; પડવું. કિં પ્રં પતન થવું=પડવું:-થર પતન બન.

પતરવેલિયાં. નં બળિયાં કરવાના કામનાં આવતાં અળવીનાં મોટાં પાન તે. (૨) એ પાનનાં બળિયાં તે; પાતરાં. અળવીનાં પાનને ચણાનો લોટ ચોપડી ચઢવી ત-ળીને કરેલા કકડા તે.

પતરાજ, સીં શેખી; કાંચ; કુલ; ખાલી બાકા કરતી તે; પતરાજ.

પતરાજ, સીં પતરાજ; ચેપે. ખોટી બ-કાષ; ગર્વ; અભિમાન; હુંપડ.

પતરાજખોર, વિં બકાષખોર; ખોટી કુલ હાકવા કરનાર; મિથ્યાભિમાની; ડોળી; દંભી.

પતરાવળ, સીં પતરાળાંની જોળ-હાર તે; પતરાળી. (૨) પતરાળું.

પતરાવળી, સીં [સં. પત્રાવળી] પતરાળી.

પતરાળી, સીં પતરાળાંની હારકતાર તે. હં પતરાળી પુરી સરસ પડીઆ હારોહાર.

(૨) પતરાળું, બાણું:-હાલ મોંઘા વખ-તમાં તો બાર આખાંતી પતરાળી ચાપ છે.

(૩) બાણું; પીરસણું:-મંદિરમાંથી પત-રાળી મંગાવે.

પતરાળું, નં બાખરાનાં, મહુડાનાં, અને વડ વગેરેનાં પાંદડાંને સળીઓ નાંખી બના-વેલો જોળ પતરા જેવો આકાર તે. જ-મણવારમાં થાળીને ઠેકાણે વપરાતી પાંદ-ડાંની તાસક જેવી જોળ બનાવટ તે.

પતરી, સીં પાતળી ફેતરી; પાતળી છોલ; ચપટું નાનું પતરું તે:-પતરીવાળો રૂપિયો.

પતરું, નં (સં. પત્ર) પાંદડા જેવો પાતળો ને ચપટો ધાતુનો ઘાટ તે; ટીપીને ચપટું કરેલું ધાતુનું મોટું પાત્ર. (૨) મોટી કધરોટ; છછરી યાળી; તાસ; તાસક:-આ મોટા પતરામાં લોટ બાંધીને:-ખર-શીનાં ત્રણ પતરાં વપરાયાં. (૩) છોલ; ફેતર. તાંબાનાં, લોહનાં અને જસતનાં મોટાં મોટાં પતરાં ચાપ છે તે.

પતવણું, કિં સં સમજાવી કરતી; વાંધાનો તોડ કાઢવો; સમજાવન કરવું. (૨) ચૂકતી આપવું; આગવું લહેલું હોય તે જોડ તોડથી પુરું કરી નાંખવું; પુરું કરવું; અંન આપવો.

પતવાળ, સીં પતવણ.

પતવાળી, સીં પતરાળી.

પત્રુ, કિં અં પુરૂ સમાધાન યથાનું;
નિઘ્રાલ યથા; તેડ આવથો; સમાધાન યથું
(૨) માંગતું લહેલું હોય તે બરપાઠ યથું;
ચુકયું. પતી જનુ=અંત આવથો. ચૂકી
જનું; -શેઠ પતી ગયા એટલે હવે તમાર
લહેલુંએ પતીગયું જનુયું.

પતળયું, કિં અં રૂપ; શરમે-નારાજ
યથું. (૨) ફરી જનું; નાચકરજનું; પલ-
ટાઈ જનું. (૩) પલળયું. નગમ યથુ.
(૪) પિંગળયું; ગળીજનું.

પતંગ, પું (સં.) હાથામા હુએ ચઢે એની
પાનળા કાગળની એક બનાવટ; કનકવો.
(૨) એક જાનનું પીણું ને સુગાંધદાર લોકડું.
પતંગના લોકડામાંથી રંગ નીકળે છે અને
શુભાલ અને છે. (૩) તીડ; તીતીધોડો.
(૪) કુદ; પતંગિયું; ચોગાસામાં યતું
રંગભેરંગી નાણુક ને મોટી પાખનું જીવડું.
(૫) પંખી. (૬) સરજ. કિં પ્રં પતંગ
ચગાવવો=હવામાં પતંગ-કનક ચઢાવવો.

કુદાની પાંખ ઉપરના અને પતંગના
લોકડામાંથી નીકળતા રંગને ઉડી જતા
વાર લાગતી નથી તેથી ચોડા વખતમાં
ઉડી જાય એવી બમકને માટે કવિઓએ
'પતંગરંગ'ની શબ્દ બંધારતા માટે ઉપમા
ચોસેલી છે ઉં આ તન રંગ પતંગ
સરીખો, જતા વાર ન લાગેછ.

પતંગિયું, નં રંગ ભેરંગી પાખોવાળું
ચોગાસામાં યતું એક, જીવડું; કુદ. પત-
ંગિયાની પાંખો નાણુક અને બહુજ સુદર
રંગની છાંટવાળી હોય છે. કેટલાક મોટાં
પતંગિયાની પાંખો તો હાથેથી જોવડી
મોટી અને બહુજ પુનઃ-બમકવાળા રં-
ગની છાંટદાર હોય છે. આ જીવ તેજ
ઉપર આધારો યથા વૃગ પડે છે. તાપ
ણીમાં અને દીવામાં પડી તે જળી મરે
છે, તે ઉપરથી મોહાંવતા માટે પતંગિયાની

માફક પડયું, એમ કહેવાય છે.

પતંગલિ, પું (સં.) એક મોટો વેચાકરણી
અને ચોગો. એની યુનિમાં ગળુતા છે
પાણિનિના અણધ્યાવી વ્યાકરણ ઉપર
એમજે બાધ્ય કરેલું છે. તેમ સોખ્યું દર્શ-
નની સામે ચોગ લખી દર્શી છે, એમ
દર્શની આપ્યુ છે.

પતોકકં, નં કાગળ અથવા પોદડાનો નાનો
કકડો તે; પતું; પત તે; પુદાના કાગળનો
કકડો; પતરાનો કકડો. (૨) કાગળ;
ચીઠી; પતિકા. -એક પનાકકું લખવાનો
એ તમને વખત ન મળ્યો ?

પતાકા, અં [સં.] ધ્વજ; વાંવો; નિયાન;
નેજો. ઉં ધનપનાકા ફરફર.

પતાવયું, કિં સં કરજ અથવા કળિયાનો
તોડ કરવો-કાઢવો તે; પુરૂ કરયું; સમા-
ધાન કરયું; કુંકાવયું; સમાપ કરવું. (૨)
મંત્રાખડું.

પતાસાં, જું પતાસ.

પતામું, નં ખાંડની આસણીની ગોળ પર-
ચોટિયા ચકતી તે; ખાંડની એક મિઠાઈ;
ખાંડની આસણીની અપડી ગોળ ટીકડી-
ગોળી તે. બ વ. પર્વેસાં.

પતાળ, જું પાતાળ.

પતાળિયું, વિં પાતાળના પરમાણાં સધ
આવે એવું; ઉડા મનનું, -જોતો ભેદ કાઢને
ખબર પડે નહિ એવું.

પતિ, પું [સં.] ઓતો ધણી તે; વર; સ્વા-
મી; કંથ. (૨) માલીક; ધણી; શેઠ; સ-
ર્વાધિકારી; પૃથ્વીપતિ=રાજા. લંકાપતિ
=લંકાનો રાજા અથવા માલીક તે પતિ
પત્ની=વરવહુ; ધણીધણિયાણી, માંડી બેયર.
પતિત, વિં [સં.] પડેલું; પડી ગયેલું. (૨)
જાતિ, ધર્મ, અને નીતિ વગેરેમાંથી ની-
કળી ગયેલું (૩) પાપી, કુદ.
પતિતપાવન, વિં [સં.] પાપને પાવન કર-

નાર; તારનાર; પહેલાનો ઉદ્ધાર કરનાર.—
પતિનપાવન સીતારામ=પુષ્પ, પાપી ને વંદી
ગથેવાને સુધારનાર—તારનાર એવા રામ.
પતિયાર, પુ. [સં. પ્રત્યય] વિશ્વાસ; ભરા-
સો; ખાતરી; પ્રતીતિ. પતીજ. (૨) માખ;
આખર. (૩) શ્વા; દંડમાવ. કિં પ્ર. ૦
પતિયાર ખોયો=વિશ્વાસ ઉઠાડી દીધો.
સાખ ગુમાવી.

પતિયું, વિ. પનવાળું; પાંડુરોગિયું; કાઢિયું.
પતિરાં, ન. ધોળાં લવારાં; નાના ધોળાં
બકરાં.

પતિમત, ન. (સં.) મન, વચન અને કર્મ.
યી એક પતિનેજ ભજવાનો જે નિયમ-
નિશ્ચય તે; શીયળ; પતિ ભક્તિ તે. (૨)
સતીત્વ; દંડ નિશ્ચયે પતિ પરાયણ રહેવું તે.

પતિમતા, સ્ત્રી. સાધ્વી; પતિમત પાળનારી
સ્ત્રી તે; સતી; પતિપરાયણા સ્ત્રી; પ્રતિપ્રાણા.

પતીજ, સ્ત્રી. [સં. પ્રતીતિ] પ્રતીતિ; ભરા-
સો; વિશ્વાસ; ખાતરી; દંડ શ્વા. (૨)
સાખ; આખર—કિં પ્ર. ૦ પતીજ ખોલી.
પતીજ પકવી; પતીજ રાખવી, વગેરે.

પતીજવું, કિં અ. ૦ યથા રહેવું; પ્રેમ યથા
જવું; અંત આવી જવો. (૨) ભરપાક
યથા જવું; આગના લહેણાનો નિકાલ યથા
જવો; તોડ આવવો; ખવાસ યથા જવું;
તોડ આવવો. (૨) મરી જવું.—ડોસી
એક રાતમાંજ પતી ગઈ.

પતુણો, મકેનમાં પુણા, પોંચાને ઠેકાણે વપ-
રાતો શબ્દ.

પતેલી, સ્ત્રી. તપેલી; ટોપ. સુરત ને ગુણાધ
તરફ વપરાય છે.

પતન, ન. શહેર; તગર; મોટું ગામ; રાજ-
ધાનીનું શહેર, પાટણ.

પત્તર, ન. (સં. પાત્ર) પાત્ર; વામણ. (૨)
ગિજ્ઞા સેવાનું વામણ; તોલકી; ઘડોડી;
કડવા નાગિયેરનું મોટું કાચનું; કાચિયું.

કહેવું બીજા ન આપે ને પત્તર ફાડે. (૩)
પતરાળું; બાણું; ભોજનપાત્ર.—કોઈના
પત્તરમાં ધૂળ નાખવી.

પત્તર, સ્ત્રી. પત; પતીજ; આખર; મજત.—
કિં પ્ર. ૦ પત્તર રમકડી=આખર બગાડવી.
(૨) હેરાન કરવું. પત્તર ફાડી=હેરાન ક-
રવું; કુખરેવું; રગડવું.

પત્તરવડિયાં, ન. ગળાની પાંદડાના ભળિયાં.
પત્તિ, પુ. [સં.] પાચળ; પેદળ; પગે ચાલતું
લશ્કર તે. (૨) પગપાળો; પ્યાડું.

પટુ, ન. [સં. પાત્ર] પાંદડું. (૨) નડા કા-
ગળો કકડો; રમવાનું પાતું (કાગળનું).
પત્તો, પુ. કામ ઠેકાણું; નામ નિયાન; રહે-
વાનું—વસવાટનું સ્થાન તે; સરનામું. (૨)
ઓળખ; શોધ; ખમર; પાર; ભાગ. કિં
પ્ર. ૦ પત્તો મળવો=ઠેકાણું જડવું; શોધ-
મળવી, પત્તો લાગવો.

પત્થર, પુ. [સં. પ્રસ્તર] પથ્થરો; પથરો.
(૨) ઇંટ માટી ને ચુનાનું સખન ઢેપું;
ઈંટાળો. કહેવું પત્થર એટલા દેવ કમળ.

પત્ની, સ્ત્રી. [સં.] પરણેલ સ્ત્રી; વહુ; બાપા.
—ગુરુપત્ની=ગુરુની સ્ત્રી. પતિપત્ની=વરવહુ;
લણીપણીપણી.

પત્ર, ન. [સં.] પાંદડું; પાન. (૨) ત્વચા-
છાલ જેવી પાતળી વસ્તુ. શુભપત્ર;
ભોજનપત્ર. (૩) ધાતુનું પાતળું પત્તર;
પાતું; વરખ. (૪) ધાસ અને ચિંથરા
વગેરેની પાતળા પતરા જેવી ખનાવડ;
કાગળ. (૫) લખેલો કાગળ; ચીઠી; લેખ;
પત્રિકા. ઉ. પ્રમોદ પાત્ર પિંડ પત્ર પોંચ્યો.
(૬) છાપું; ખગર—સમાચારનાં છાપેલાં
કાગળિયાં તે; વર્તમાનપત્ર; છાપેલું જાહેર
લખાણ તે.

પત્રક, ન. જુદી જુદી બાબતોની વિગત,
નામ અને દિશાની આકાશ વગેરેની તપ-
મીલવાલો મોરો કાગળ અથવા ચોપડી

તે; કોઠા, ખાનાં પાકીને આપેલી વિગત-
વાળું લખાણ; તેવા લખાણવાળો કાગળ
અથવા લાંબી ચોપડી.

પત્રકાર, પું. છાપું લખનાર અને પ્રમિદ
કરનાર; વર્તમાન પત્રનો માલિક-અધિ-
પતિ; પેપર કાઢનાર-છાપીને પ્રકટ કરનાર.
પત્રભંગ, પું. [સં.] કસ્ટરી અને કેસર વગેરેથી
કરેલી ભાતવાળી અર્થાં તે, પત્રભેખા.

પત્રાળી, સ્ત્રી. પતરાળીની હારકતાર. (૨)
પતરાળું; બાણું. ઉં. પત્રાળી પુરી સરસ
પડીઆ હારોહાર.

પત્રાળું, નં. પતરાળું; ખાળ.

પત્રાવલી, સ્ત્રી. [સં.] પત્રભેખા; પત્રભંગ.

પત્રિકા, સ્ત્રી. [સં.] નાનો પત્ર-કાગળ; ચી-
ટી; રૂઠો.

પત્રી, સ્ત્રી. પતરી; ખપોટી; ચીપ. (૨)
પત્રિકા:-જાવપત્રી.

પત્રું, નં. પત્ર.

પથ, પું. [સં.] માર્ગ; રસ્તા; પંથ.

પથરણું, નં. પાથરણું; જમીન ઉપર પાથર-
વાના કામનું જે જાડું અને રંગીત કપડું
તે; જાળમ; સેતરંજ વગેરે તે (૩)
ગોદકું તળાઇ વગેરે પાથરણું તે. (૪)
મરણ પામેલા માટે શોક દર્શાવવા આ-
વનારાઓને બેઠવા માટે પાથરવામાં
આવતી જાળમ તે; શોક કરવા લોકો
આવે ઝીટતો દસ દિવસનો અને મોટા
મરણે વર્ષ દિવસનો શોકનો વખત તે.
શોક સમય. ઉં. પ્ર. પથરણું કપડાડું=
શોક કરવાનું કાઠી નાંખવું. પથરણું જોડું=
શોક કરવા જોડું.

પથરાણું, નં. મળી વગેરે પાથરીને કરેલી
ઉંચી જમીન, વેદી; રંગજમી.

પથરાણું, ઉં. આ. પથરી, વજ્ર અને ખીટ
ચોળી આસપાસને (કરનાર ગાળીને વ-

ડું; ફેલાવું; પ્રસરી રહેવું. (૨) ફરીવળવું;
બાપીજવું.

પથરી, સ્ત્રી. પત્યરની કણી; કાંઠરી. (૨)
લીસા કાચા પત્યરની લાંબ ચોરસ કાંઠી,
કે જેની ઉપર હળમો અસો થયે છે;
સલાટી. (૩) મૂત્રાણવર્મા બંધાયેલા કાર
વગેરેનો મૂકો:-પથરીનો રાગ. પથરી થવી
-બંધાવી કહેવાય છે. અશ્મરી. (Grafton,
Graftonary) મૂત્રકું. ૨

પથરો, પું. [સં. પ્રસાર] પાપાણું; પદાણું;
પત્યર; માટી કાટ અને ખાર વગેરેનો
નકર મૂકો. (૨) જડ વરણું; જેનામાં મલન
વલન ન હોય એવી રથાવર ને અત્યંત
કઠણ ચીજ. (૩) હરકત; આડણું; અટક
કાચ કરે એવી આડખીલી; વધિ. (૪)
જડ; અચેત; મૂક. (૫) કંઈ નહિ એમ;
ધૂળ-રાખ એમ; અમંભવ બતાવતાં વચ-
સાં છે:-એમાં શું મળવાનું છે, પથરી ?
૩૦ પ્ર. પથરા જેવું=મડ; કિચિલ; આ-
જમ્મ; ધીરું; ટાડું. એ તો ટાટી પથરા જેવી
છે. ઉં. પ્ર. પથરા નાખવો=આડખીલી
આણવી; થતું કાર્ય અટકે એમ દરકન
કરી; બોરો વાંધો કાઢી કે ખાલી આશ
આપી કે.છ કામ રજાગાવતું તે.

પથરાણું, જુ. પથરણું.

પથાર, જુ. પથારો.

પથારો, સ્ત્રી. [પ્રા. પથારી] ગોવિંદ પાસ
વગેરે નાખીને કરેલું સુવાળું તે; ગોદકું
વગેરેને પાથરીને કરેલું નિખાડું; સપાટો;
જેલ; સપા. ઉં. કામ જવ અધી આવીય
મારી, ગોવિંદ પરી તખામ પગાળી. (૨)
સુવાને માટે પાથરવાનું જે પ્ર. વગેરે જમીને
નાખવેલું જે પાથરણું તે; નિખારો; ગોદકું
વગેરે તે. (૩) પાથર; પદર; પ્રાથર-
તર-વચાળી નાંખી. (૪) મંદમં; મંદ
પાદ:-જે કામ દબો તે પછી બી.

નાની પધારી જાણી લેવી. કિં પ્રં પધારી કરવી=ગોઠડાં બિછાવવાં. મુકામ નાંખવો. માંઠા યતું. પધારો સેવની=મંદવાડને વીધે નહિ ઉઠાવું; મંદગો ભોગવવી. પધારી વથ =આસ-નાવરથા; ખાટલામાંથી બહાર નહિ નીકળાય એવી અવસ્થા તે. પધારીએ પડીને ખાતું=નકારાં કામનાં માઠાં ફળ ભોગવવાં.

પધારો, પું મોટી પધારી; સાધરો. (૨) કોઈ પણ ઓજ અથવા ઓળેનો ધણો વિસ્તાર સેખતો હજ તે; પ્રસાર; વિસ્તાર. પથિક, પું [સં.] મુસાફર; પ્રવાસી; પટેમાર્થ. પથિરો, પું ફેલાવો; પ્રસાર; ઢગ. (૨) પદાર્થ; વિપય; આમત. ઉં પાંચ પથિ. રાથી પરા થયા, એક ઘટ્ટ રહ્યું ખાસીર; કર્મના પાથલા કાપી નાંખ્યા, બપારે ઓળખિયા અવિનાશી. ભો. બગલ.

પથી, પું મુસાફર; પ્રવાસી; પટેમાર્થ; પાંચ. પથર, પું પથર; પાથણ. કહેં પથર એટલા દેવ કરવા=પોતાના પ્રેમ માટે જ્યાં કહિં દેવત દેખાય ત્યાં દેવને પ્રસન્ન કરવાનો ચત્ત કરવો; જ્યાં ભયલુ. શ્રદ્ધાથી જ્યાં ને ત્યાં દેવાર્ચન કર્યાં કરવા. પથર એથવો=પંટી તાણવી. પથરની છાતી=કહ્યુ હકમ. પથરનો ભગરડો=મૂર્ખ; કદીએ ભણે નહિ એવો=માણસ તે. પથર પર પાણી=જેની કંઈ અસર થાય નહિ એવું ફેગટ કામ પથરપરની જડ=અસ્થિર-તરત ઉખડી જલ્ય એવી વસ્તુ ને વાત વગેરે તે. પથરને જયકુ બરે તો દાંત ભાગે=જગરા સાથે ક્રોધ કરીને લડવા જતાં સામે ગેરલાભજ થાય એમ. પથર કરતાં ઇટ કુણી=કંઈક સાર્ક, એવા અર્થમાં વપરાય છે. આવ પથર પગપર પડ=વિપત્તિને, આમંત્રવી તે; જાને દુખ દોરી લેવું તે.

પથરિયો, પું પથરનો. (૨) પથરી.

પથ, વિં [સં.] હિતકારક; રચતું; બંધ બે-સતું; હિતકર. (૨) નં પરહેજ; કપરી; હિતાહિત ખોરાક ખાવા ન ખાવાની રીત તે; પાનપાન વિચાર.

પઠ, નં [સં.] પગ; પાય; ચરણ. ઉં પ્રભુ પઠપંકજ સેવા. (૨) પગની ભોંપર પડતી છાપ તે; પગલું; પગનું ચિહ્ન. (૩) ચાલનાં બે પગલાં વચ્ચે રહેતું જે અંતર તે; એ અંતર જેટલું માપ તે. (૪) દરજ્જો; વહી; એટલે=માનસતત્વારને પડે પઠોચો છે. (૫) સ્થાન; ઠેકાણું; જગા; સ્થળ. (૬) બારાખડી; વ્યંજનમાં રસો ભગવાથી યતાં જે રૂપ તે;=કકાનાં પદ. (૭) વાક્ય અથવા મોટા શબ્દનો એકાદો ભાગ તે;=દૂધ ભાન, એમાં દૂધ એ પૂર્વ પદ ને આત ઉત્તર પદ છે. (૮) કવિતાની ઢુક; લીટી; અથવા એકાદ કડી તે; ચણ. =વંશરચના દરેક પદમાં બાર અક્ષર હોય છે. (૯) ગણિતમાં ધણા આંકગણોમાંના તે આંકડા કે જે એક સમૂહમાં ગણાતા હોય તે. (૧૦) ચટ્ટાઈ; પા ભાગ તે. (૧૧) ચાળી, વાડકા ને લોટો, એ ત્રણ વાસણુનું જે ફાન આપવામાં આવે છે તે; જમવાને જોઈનાં પાત્રનો સમૂહ તે. મુએલાં પાછળ અને કેટલાંક પ્રતોનાં ઉઘાપનોમાં આવાં પદનાં ફાન આપવાનો રિવાજ છે. • •

પઠક, નં [સં.] ઓઠાના અમુક ચિહ્નવાળું ચકતું તે; ચાંઠ; ઓઠા; લોલક; પગલું. - મત્ર વગેરે તાંત્રિક જાતના કોડા વગેરેની જેમાં આકૃતિ આંક કે હળિ વગેરે પાડેલી હોય એવી નાની ચકતી તે. (૨) સિકડો. ઉં મોતો સાંકળી પઠક જડાય ગીરધર. પદ્ય-છંદ, પું [સં.] વાક્યમાંના શબ્દોને વ્યા-કરણની રીતે જગ પાડી બતાવવા તે

વિભક્તિ, સિંઝ, વચન વગેરે સાથે વાક્ય-
માંના દરેક શબ્દને જુદો પાડી, ખના-
વવો તે.

પદ્યુત, વિં (સં.) પદ-અધિકાર-ઓદા
ઉપરથી પડેલું-કાઢેલું તે, પદબદ્ધ; રચના
પરથી જનારી નાખેલું-ખસેડેલું તે

પદ્મી, સ્ત્રીં ગદાકુ રાખવાની આમણી કો
ચળી; વાટરી.

પદ્મ્યાસ, પું [સં.] પદવિન્યાસ; પગલા
બરવાની છટા-ચતુરાઈ, સુંદર ચાલ તે

પદ્મકંઠ, નં [સં.] પદ્મપી કંઠળ;
ચરણકંઠળ

પદ્મબંધ, પું [સં.] શબ્દોના સમૂહોની ર-
ચના; કવિતા કરવી તે; પદ રચના. ઉં
પદબંધ મનોહર થાય. શબ્દો અને શબ્દો
ના સમૂહોની સારી મંદલના કરવી તે
ગવાય એવી શબ્દોની શુદ્ધણી તે; કાવ્ય,
કવિતા.

પદબદ્ધ, વિં [સં.] અધિકાર ઉપરથી બદ્ધ
થયેલું; પદ્યુત, ઓદા ઉપરથી ઉઠાડી
મૂકેલું તે.

પદમ, જુન પદમ.

પદમણી, સ્ત્રીં પદમણી. સુંદર ને નાજુક
આધાની સુભાગી સ્ત્રી. ઉં પાટણના વૃષ
નથી ઘૂળ મહેલે, પદમણી ગણી

પદર, પું [સં. પટાંત] પાલવ, પહેરવાના
વસ્ત્રોના છેડા તે.-તે તારે પદરે બાધ.
(૨) વાંદ. ૩૦ પ્રં પદરનું=પોતાની ગા-
ઠનું; પોતાનું, પારકું-ખીજનું નહિ:-તે
શિયા તેણે પદરના આપ્યા. (૩) ચરણ;
આગ્રય.

પદરખાનું, નં બહિષારખાનું, રંગોડું; વીથી.

પદરજ, સ્ત્રીં (સં) ચરણ મૂલિ; પગની રજ
તે; પાપરેણ.

પદસાહિત્ય, નં [સં.] કવિતામાં શબ્દોના
ખેડોની જે લલિત રચના તે.

પદવિગ્રહ, પું [સં.] પદ્યુત.

પદવી, સ્ત્રીં [સં.] માનવાળી જગા; ઓધે;
દરજા; પાપરી; ઉચ્ચરચના; મોડું પદ;
પ્રતિષ્ઠા (૨) ઉપનામ, ઈલકાળ. કિં પ્રં
પદવીએ ચડવું=માન મળે એવી જગાએ
નિમાવું-જવું; મોટા નામધારી થવું; ઓ-
ધે ચડવું. પદવી ધટવી=પ્રતિષ્ઠા ઓછી
થવી; ઓધેથી ઉતરી પડવું. પદવી વધ
વી=મોટા નામજદાર થવું. (૩) પંકિત; હાર
પદારી, પું પગપાથો સેનિક તે; પાલો.
(૨) પાયદળ લશ્કર (૩) પગે ચાલનારો
જેની પાસે વાહન ન હોય તેવો સિપાઈ,
પેદળ

પદારથ, જુન પદારથ.

પદાર્થ, પું [સં.] વસ્તુ; સ્ત્રીં, દુનિયામાંની
કોઈ પણ એકાદી સ્ત્રી તે (૨) તરવ;
ભાવ; સરવ. (૩) વાની; આવાની સ્ત્રી.
(૪) અર્થ; સારું. પદ-વાક્યનો જે ભાગ
નો તે; મૂળ અર્થ હોય તે. (૫) ઘાત.
દર્શનશાસ્ત્રને મતે ધણી, પદાર્થો છે. વૈશે-
ષિકવાળા સાત, ગૌતમ-ન્યાયવાળા સોળ,
સામ્યવાળા પચીસ, યોગવાળા દસેર સદા
છઠ્ઠીસ અને વેદાંતવાળા એ પદાર્થ
માને છે

પદાર્થવિજ્ઞાન, નં [સં.] દુનિયામાંની જુદી
જુદી ગોળેના ધર્મ-શુદ્ધ સંમંધીનું જગા
જાન હોય તે વિદ્યા-દાન.

પદાવણ, કિં મં હોકારીને નરમ પાડીદું
ડગવણ; ગભગવણ; કહેવો, કમાવીદું
ત્રાસી બાવ-ડરી બાવ તેમ હપકો દેવો;
ખડખડાવણ; હાકોટવું તે.

પદી, વિં પવાળ. દિપડી.

પદ્મ, નં પદ; ઓધે, ધંધા વગેરેને લગતો
અધિકાર તે -ગેરપદ.

પદ્મકું, કિં સં ખૂન, કામખા સેવું; રંગાડું;
ચકરી નાંખવું; દોડાવવું; દીક્ર વધ જળ

તેમ કામ કરાવવું. (૨) ધસવું; વાપરવું;
જેવો ગમે તેવો ઉપયોગ કરવો.

પદોડવું, કિં સં પડેલું; રમદોળવું.

પદ્ધતિ, સ્ત્રી [સં.] કામ કરવાની ધાટી-
રીત તે, રૂઢિ; દળ. (૨) વિધિ; તરેહ.
(૩) ક્રમ; દાર; ઓળ. (૪) રસ્તો; માર્ગ;
એણિ. 'નિયમિત કાર્ય કરવાનું' જે એક
'ધોરણુ-મોડવણુ વગેરે તે. તરાહ, ધરા,
'વલણુ:-પદ્ધતિસર કામ કરવું=અર્થાત્ જે-
વી આણુ રીત હોય તે પ્રમાણે કામ
કરવું તે.

પદ્મ, નં [સં.] રાતું કમળ. (૨) 'સો અળળ
'કરોડ જેટલી સંખ્યા તે. (૩) 'અંગુઠા કે
આંગળીઓના ટેરેવા ઉપરનું' રેખાચક્ર.
(૪) ઘડીરમાંનું' નાડીચક્ર. [૫] સ્થાન;
'જગા. [૬] એક વ્યૂહ. (૭) રતિબંધ;
એક આસન-ચોગાસન.

પદ્મરાગ, પું [સં.] રાતા રંગનો મણિ;
'મીણિક.

પદ્મા, સ્ત્રી [સં.] લક્ષ્મી; સૌભાગ્ય દેવી.
(૨) મણક.

પદ્માસન, નં [સં.] પગપર પગ મદાવી બેઠ
છે નહિ એવી પદાડીએ બેસવું તે; યોગ
સાધવા શુદ્ધી શુદ્ધી રીતે બેસવાની જે
દબો છે તેમાંની એક દળ.

પદ્મિની, સ્ત્રી [સં.] ૩૫, શુભ, 'ચંદ્રરાધ
'અને સ્ત્રીવતી સર્વ લાયકાતોવાળી સુંદર
'સ્ત્રી. રતિયાજી લખનારાઓએ સ્ત્રીના જે
આર વર્ગ પાડ્યા છે તેમાં પહેલા વર્ગની
સ્ત્રી તે. (૨) કર્મલિની; રાનાં કર્મજની
વેલ તે.

પદ્મ, નં [સં.] પદ્મબ કવિતા તે; કાવ્ય;
ગવાય એવી છંદશાસ્ત્રનો નિયમે બનાવેલી
જે રબ્દ અને પદોની રચના તે; 'ગીત;
'ગાયન.

પદ્મરામણી, સ્ત્રી જલુ માન પૂર્વક પોતાને

'ધેર બોલાવવું' અને સત્કાર કરવો તે; મા-
નથી બોલાવી બેસાડીને બેઠ વગેરે ધરી
વદાય કરવું તે:-આમમાં કોઇએ મંદારા-
જની 'પધરામણી કરી કે નહિ ? (૨)
આનંદેર આવવું જવું તે; 'આગમન' અને
અને પ્રત્યાગમન તે; પધારવું તે; 'વદાય
યવું તે.

પધરાવવું, કિં સં માનંદેર તેડી લાવી
બેસાડવું; બકિત ભાવથી આનંદો લાવવું.
(૨) પ્રતિષ્ઠા કરવી; આદરથી બેસાડવું.
સ્થાપના કરવી:-ધરમાં મંદારદેવ પધરાવ્યા.
(૩) 'માનંદેર વળાવવું-વદાય કરવું; વિ-
સર્જન કરવું:-દેવને નદીમાં પધરાવ્યા.
(૪) માથે મારવું; આપીદેવું; 'એકાંકી
દેવું:-એકોક્કો માલ હોય તે કોઇ 'પરદેશી
આક્રિયાને પધરાવી દો.

પનથટ, પું જળાયયને કિનારો કે જ્યાંથી
'લોક પાણી ભરી જતા હોય તે; કુંવાકાંઠો.
હું પનથટપર જઈ બગલાની પેર બેસ'.
વેનચરિત્ર. પનથટ પર બાબી ! વારંકો'
કેમ લાગી.

પનડો, પું સ્ત્રીઓના કાનનું એક ધરણુ.
પનાદાર, વિં પહેળાધમાં વધારે હોય એવું;
પદોળું; જેનો પતે મોટો હોય એવું:-
આ પનાદાર લુગડું છે.

પનારો, પું પિછાન; ઓળખાણપાળખાણ;
પરિચય; માર્ગબંધી.

પનાહ, સ્ત્રી [પા.] મંથાળ; દંખરેખ. (૨)
આશ્રય; ઓય. (૩) રક્ષણ

પનિયાં, નં જુલિયાં; ખાસકાં; પગરખાં;
પિંજર.

પનિહાર, સ્ત્રી પાણી બરનારી; પાણિયારી.
પનિહારણ, સ્ત્રી પાણિયારી.

પનિહારી, સ્ત્રી પાણિયારી.

પનીર, નં દૂધમાં સરકો, તેજબ કે આથી
લાવનારાં દ્રવ્ય નાખી બનાવેલું 'ગાંઠ'

દિઃ. દૂધમાત્રો કેસીન નામનો પદાર્થ તેમાંથી રનેદ-ગાખાધુ અને પાણીનો ભાગ દૂર કરતાં બહુ ઘટ યદ્ જઈ આ પદાર્થ અને છે. સુસલમાત્રો અને યુરોપિયનો પનીર ખાય છે. શુદ્ધ દૂધનું, મલાઇ કાઢી લીધેલા દૂધનું અને એટલી મલાઇનું એમ ત્રણ જાતનું પનીર થાય છે.
પયું, નં. રૂળાદિકની કચુંખરનો, મસાલો નાંખીને ખનાવેલો એક ખાવાનો પદાર્થ; પછો; પછો; પનો.

પનો, પું. [ફા.] કપડાની પહોળાઇ તે; પહોળપથ. (૨) પછો; ચક્રરટેટીની કચુંખરનો મીઠો મઠો.

પનોતી, સ્ત્રી. જ્યોતિષ પ્રમાણે બરાબ દયા; શનિ અને શકુ વગેરેની આકરી દશાઓ પનોતી કહેવાય છે. એ દશાઓ લોહ અને તાંબા વગેરેને પાથે બેસતી કહેવાય છે, એટલે તે તેને બનુમરતાં સારાં માદાં રૂળ આપે છે. (૨) જુઓ પનોતું.

પનોતું, વિ. પનાવાળું-પખરેલું; વિસ્તારવાળું; બહોળું, એટલે કે બહોળા કુટુંબનું. (૨) સુભાગી; બાબચાળા; સુખી. પું. પનોતો; સ્ત્રી. પનોતી. રૂ. પ્ર. પિયેર પનોતી-બહોળા કુટુંબી પિયેરની અને પિયેરિયાને લાભ કરનારી. સાસરિયાં તરફ નહિ તેથી વધારે પ્રેમાત્મક પિયેર તરફ મુખતા રાખનારી ને તેમનું સાફ કરનારી:-વહુ. જુદાં રહીને પિયેર પનોતો ના થતાં, નહિ તો એની કમાઇ જણાશે નહિ.

પનગ, પું. [સં.] સાપ; બાલ, ભુજંગ.

પપનસ, નં. પપેનસ; સિંચુની જાતનું રૂળ ઝાડ ને રૂળ તે. કોંકણમાં પપનસની પુષ્કળ વાવણી થાય છે. પપનસનું ઝાડ છે સાત હાથ ઉચું થાય છે. એની બે જાત છે, એક સાલ ગરતી ને બીજી ઘોળા ગરતી. નર્મમાં બે તાર તેને રૂળ આવે છે.

પપીતા, પું. એક જાતના વેલાનાં કરવટા જેવાં પી. આ મધાય બાપાનો શબ્દ છે અને બાના વેલા દિલિપાર્ધન તથા કેમ્બીન આયનામાં ઉગે છે. જશ્નુષ્ટ લોકોએ પોતાના ગુરુના નામ પરથી આને 'મગ્ગે-સિયા' નામ આપ્યું હતું. આ બીમાંથી રટ્ટીકનિયા ને છુચિયા નામના બે એર નીકળે છે. માંડિયા તાવની મરછીમાં લોકો આ બી દોરામાં પરીવી હાથે બાપે છે ને એમ માને છે કે, તેથી પ્લેગ બચે છે.
પપેટી, સ્ત્રી. પપેતી; પારસી નવા વર્ષનો તહેવાર.

પપેયા, પું. એક વર્ષાધુ રૂળઝાડ એવું રૂળ પપેયું કહેવાય છે. (૨) બપેયા; આતક. (૩) ફાલેશ; ફાલેશો.

પપ્પો, પું. પકાર; પ અક્ષર ને તેનો ઉચ્ચાર તે. (૨) પાટીદાર; કણુખી.

પખેડો, પવાડો.

પખરવું, કિં. અં. વાસ ઉડવી-ફેલાવું; ધાવું; મોઢવું. (૨) પ્રસરવું; ફેલાવું; બાંધી. જવું:-એર પખરીગયુ.

પખાડવું, કિં. મં. કોખને કંઈ મળે એમ કરવું; પ્રાપ્તિ કરાવવી:-સુખ પખાડવું. પામે એમ કરવું.

પય, નં. [સં.] પાણી; જળ. (૨) દૂધ.

પયસ્વિની, સ્ત્રી. [સં.] દૂધ આપનારી ગાય.

પયુ, નં. (પાપ) ઉર; ઓલાણુ; કોસ ખે-આને બળદો લાળ પડતી જે જગામાં ઉતરે છે તે માર્ગ.

પયોધર, પું. (નં.) [સં.] સ્તન; થાન; આયળ. ઉં પીએ રુધિર પપના પીએ, લગી પયોધર બેક. (૨) મેધ; વરસાદ. (૩) દરિયો; સાગર.

પયોધિ, પું. [સં.] દરિયો; સાગર.

પયોનિધિ, પું. [સં.] દરિયો; સાગર; સમુદ્ર.

પર, વિ. [વં.] પરાયુ; પારકું; નહિ પોતાનું

તે. (૨) અન્ય; ખીલું; અળખું; અવર.
(૩) શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ; મર્વેપરિ એવું. (૪) દૂર;
આથે (૫) કેવળ. (૬) કલકું; અવળું.
થેર, નં નાનાં મુંવાળાં પિંછાં તે; નાણુક
ફાં તે; પાંખનાં નાનાં પિંછાં. કિં પ્રં
પરઆનવપિંછાં આવવાં. પર મૂકવાં
પિંછાં ફૂટવાં.

પરધ, સ્ત્રીં પરાધ; પર; ખાંડથીને દરતો તે.
(૨) પરાધ=ખીજની; પારકી. ઉં પરાધ
વાત ન કીજીએ.

પરકમણું, નં [સં, પરિક્રમણ] પ્રક્રિયા;
આસપાસ ફરવું તે.

પરકમા, સ્ત્રીં પ્રક્રિયા.

પરકર, પું [સં. પરિકર] કમરપટો; કદોરા.
પરાકાયમવેશ, પું ખીજના યોગિયામાં
યેસવું તે; પરાકાયમવેશ વિદ્યા.

પરકીય, વિં [સં.] પારકું; પરાધું. (૨)
ખીજનું.

પરકીયા, સ્ત્રીં [સં.] પારકી; ખીજની સ્ત્રી;
પોતાની પરચેતર નહિ તે. નાવિકા ભેદ
મા રવકીયા પરકીયા અને સામાન્યા, એમ
ત્રણ ભેદ છે.

પરખ, સ્ત્રીં પારખ; પરીક્ષા; પારખવું તે.

પરખણું, કિં સં પારખવું; પરીક્ષા કરવી.

પરખણું, નં વડાણના વચલા ધાંભલાને
લગાડેલું આડું લાકડું કે જેની સાથે
થઈ ખાંધવામાં આવે છે તે.

પરખામણી, સ્ત્રીં પરખાવવાનું લવાજમ તે.
(૨) પરખવાની જે આવડત તે.

પરખાવણું, કિં સં પરીક્ષા કરાવવી; તપા-
સરાવવું; કસ કઢાવવો. (૨) આપવું;
દનવું. એણે તને શું પરખાવ્યું ?

પરખાવું, કિં અં આજણાવું. નદારાં કામે
પરખાયો. જાણીતા થવું; જાહેર થવું.
(૨) સમજવું; પરીક્ષા થવી. આ તો
હીરા હવે પરખાયો.

પરખિયો, પું પારખનારો; પારખ; પરીક્ષા
કરનારો.

પરખણુ, વિં ખીજની ગરજ સારનાર; પો-
તાનો લાભ ન જોતાં ખીજનું મહું કર-
તે; ઉદાર; પરાપકારી.

પરગાં, નં [ફા.] બવરયા રાખવા માટે
પાડેલો દેયનો જે એકાદો નાનો વિભાગ તે.

પરગામ, નં ખીજે ગામ. (૨) પરદેશ;
બહારગામ; પોતાનું ગામ-વતન નહિ તે.

પરગામી, વિં ખીજ ગામનો રહેવાસી. (૨)

પરદેશી; બહાર ગામનો.
પરધર, નં પરચડ; ખીજે થેર; પારકે થેર.
ઉં પરધર જઈએ ન કામેલ.

પરચક, નં [સં.] પરદેશી રાજ્ય તે; વિદે-
શીઓનો રાજ અમલ તે, પરધુરા; વિદેશી
રાજ્ય તે.

પરચુટણ, વિં [સં. પ્રકીર્ણ] છુટું; છુટું;
છુટક; વેરાતું ધણું; પ્રકીર્ણ; પરચૂરણ. (૨)
ખુરદો; મહોર કે રૂપિયાને વટાવતાં જે
હલકું અલણીનાણું આવે છે તે.

પરચો, પું પરતો; પડછો; પ્રતાપ; અમકાર.
(૨) બળ; શક્તિનો દેખાડો.

પરચક, પું પડયો.

પરછટો, પું પડયો; પ્રતિધ્વનિ. ઉં પડપડ
પડે પડછો.

પરછાયો, પું છાયો; ઝાળો; પ્રતિઝાયા;
પડછાયો.

પરજ, સ્ત્રીં આંગળાં કપાઈ જાય નહિ તે
માટે તરવારની મુઠે ઉપર ફૂક જેવી જે
જીભ હોય છે તે. (૨) એક રાગ; પર-
જિયો; રાજિયો. (૩) સુરત જિલ્લા
તરજના અબણ પહાડી લોકની એક જાત.
દાણપરજ (૪) દાણમાંની મુઠ; પકક તે.

પરજળણું, કિં અં [સં. પ્રજ્વલ] બળવું;
સળગવું; બડમડ બળવું; જગવું. (૨)

ચિંતા થવી; દુઃખ લાગવું-થવું; અનુકં-
 પાની લાગણી થવી; ચરચરવું.
 ૫૨૭૪, પું. [સં. પર્વક] પર્વક; પલંગ;
 ઢાલિયો.
 ૫૨૭૫, સ્ત્રી. જનન; પારકી જનન; (મર્મથી-
 ની નહિ.) ઉં જનન એક પરજનન વ-
 જાવી, મન મહેતો આવ્યાછ. હરિદાસ.
 ૫૨૭૬, પું. પ્રજનપતિ. (૨) કુંભાર; ઓઝો.
 ૫૨૭૭, કિં. પ્રે. [સં. પ્રજવલ] પર-
 જન-જન એમ કરવું; બાળવું; સળગા-
 વવું; બડકો કરવો.
 ૫૨૭૮, પું. એક રાગ-લાગ તે. રાતા
 ગવાય ને શોકની લાગણી ઉપજાવે એવો
 રાગ-રાગિયો. કૃષ્ણાં ને રાતાં બેસાં ગાય
 છે. (૨) એક જાત અને એવી સાખ.
 ૫૨૭૯, સ્ત્રી. પરલું તે; પરલું; સારું; સરત.
 ૫૨૮૦, સ્ત્રી. પરલું; સારું, સરત; કણકાત.
 ૫૨૮૧, પું. આમ કરું તો તારે પણ કરવુંજ,
 એવી આગળથી બાંધણી કરવી તે.
 ૫૨૮૨, કિં. સં. [સં. પરિવદ] પેલું;
 આગળથી બાંધણી કરવી તે; નક્કી કરવું;
 કરાવવું; બિવિધમાં જે આપવા લેવા કે
 કરવાનું હોય તે આગળથી નક્કી કરી લેવું
 તે; સરત કરવી; સારું કરવું. કરાર કરવો.
 (૨) જવું; પ્રમાણ કરવું. ઉં. તરણી
 તારે આશરે પરલું હું પરદેશ. (૩) મોકલ-
 વું; ભેજવું. પરદેશ આપે તેમાં યાત્રો પાડ.
 ૫૨૮૩, પું. કરાવ; સરત; કરાર; પરલું જે,
 હોય તે. ઉં નારદ કહે તમે ટાળી ચક્રમા
 છે, ગાલવને ઘેર યાગ, દેવ માત્રે પરલો
 ૫૨૮૪, કાઠ્યો તમારો પાગ. પ્રેમાનંદ.
 ૫૨૮૫, સ્ત્રી. પંચાત; પીકા; માધાકાક; એકની
 એક બાજત વાર-વાર ચર્ચવી કિંવા ચહેવાં
 કરી તે. આ થી નકામી પરલ. (૨)
 મુસ્કેલી; લમણાકિંક (૨) લકર. (૩)
 એવો અવાજ; છુગડું શાંતા ને

વાયુ બહાર નીકળતાં થતો એવો અવાજ.
 ૫૨૮૬, સ્ત્રી. પત્રી; બાવળની કામી શિંગો
 અને પાંદડાં વગેરે તે.
 ૫૨૮૭, નં. પૈડું; ચાક; ચક્ર. ગાડી ગાડાને
 જે પરકાં અને રથ તથા ચારકને ચાર
 પરકાં હોય છે.
 ૫૨૮૮, પું. બાવળની શિંગ. આ શિંગો ધો-
 જાં જાંખા રંગની થાય છે ને તે ઢારને
 ખરાવવાના કામમાં આવે છે.
 ૫૨૮૯, નં. [સં. વર્ણ] પાંદડું; પાન. ઉં.
 હુનદ્રવ્ય આદિ યજ્ઞ સામગ્રી, અન્ન પરણુ
 પુરોહિત. ગિરધર. (૨) પરણવું તે; પરિ-
 શુદ્ધ. જનન, મરણ ને પરણ.
 ૫૨૯૦, કિં. અં. [સં. પરિણય] દેહનાં
 ચાલ પ્રમાણે સ્ત્રીપુરુષે એક બીજાને એક
 નિષ્ક યજ્ઞ રહીને મંસાર માંડવા બંધાવું;
 શાસ્ત્ર કે કાયદાની રીતે પતિપત્ની યજ્ઞ
 રહેવાને કુંવારા છોકરાછોકરીએ એકબીજા
 નોડાવું-સાથ કરવો તે. એક બીજા
 સાથે બંધાવું-નોડાવું; વિવાહ કરવો; લગ્ન
 કરવા. (૨) સરતથી-કરારથી બંધાવું.
 કહે. પરણે તેનાં મિત્ર-જેવો ને જેનો વ-
 ખત હોય તેમ કરવું. પરણે પાનેતર નહિ,
 ને અધરણીએ ચીર-પ્રસંગે ન કરવું તે
 પાછળથી શું કરે ? પરણ્યો પીકાએ મરે
 અને કુંવારો કોડે મરે. પરણ્યાને પાળે ને
 જણ્યાં ને જીવાડે એમાં યાત્રો પાડ ?
 પરણ્યા પહેલાં અધરણી=મુવા પેલી ચોક.
 ૫૨૯૧, નં. ચકાઈ; મોટું કોડિયું; અપણિયું.
 ૫૨૯૨, કિં. પ્રં. છોકરા કે છોકરી પરણે
 તેમ કરવું; વર કે દુપ્પાનાં લગ્ન કરવાં;
 વિવાહ કરવો. (૨) જળે ધાલવું; પધરાવી
 દેવું; બગીચી દેવું. આ પદ્ધતિથી માલ
 બહાર ગામના આકતિયાને પરણાવી દો.
 ૫૨૯૩, વિં. વિવાહિત; પરણેલું. (૨)
 નાં વર; પતિ.

પરણેતર, નં પરણવું તે; પરણવાનો વિધિ તે. (૨) પરણેલું તે. પરણેત ને પરણેતર. ઉં સસરા પહેલાં પરણેતનો, જાણે સધળો ધર્મ. સામજી.

પરણેયું, નં અપણિયું; ચક્રોરૂં; કોરિયું.

પરણેયો, પું પરણેલો હોય તે; વર; પતિ; ધણી. ઉં જેનો પરણેયો પર ઘેર જાય.

પરત, અં [સં.] પાછું.:-પરત આપ્યું=પાછું આપ્યું.

પરતક્ષ, જીં પ્રત્યક્ષ.

પરતણું, હિં સં (સં. પરિ+પતિ) ફરી ફરીને વાટવું; છુંટવું; લસોટવું; ખરલ-કરવું.:-મીઠાને પરતીને લુગદી બનાવો.

પરતંત્ર, વિં (સં.) પોતાની ક્ષિત્તિ પ્રમાણે આલી કે વર્તી થકે નહિ એવું; નહિ રત-તંત્ર; પરાધીન; પરવશ; પરના કહેવા કે હુકમ પ્રમાણે જેને કરવા તથા ચાલવાનું હોય એવું; તાબેદાર.

પરતંત્રતા, સ્ત્રીં [સં.] પરવશપણું; પરાધીનતા; તાબેદારી.

પરતંત્રપણું નં નહિ સ્વતંત્રતા તે; પરતંત્રતા; તાબેદારપણું.

પરતાપ, પું પ્રતાપ.

પરતી, સ્ત્રીં નાનો કાળકો; શીરડી.:-રેશ-મની આડીઓ ઉનારવાની કાળકી.

પરતોત, સ્ત્રીં (સં. પ્રતીતિ) પતીજ; ખાતરી; વિશ્વાસ; ભરોસો.

પરતો, પું [સં. પ્રતાપ] પ્રતાપ દર્શન તે; પ્રતાપાભાસ; સામાને વિશ્વામ આવે-પડે એવો પોતાનો પ્રતાપ-બળનો ભાસ કરાવવો તે. (૨) દાબરાદશુરપણું; જગતિ દેખાડતી તે; અતકાર. (૩) છાયા; આભાસ-પડો.

પરતે, અં [સં.] ને લીધે; વડે; ચોમે.

પરયાર, પું પગ મૂકવાનો ચોતરો-શ્રુતિકા તે; ખાસ રેકરા ભાગી એક સરખી કરેલી

જમીન અથવા જરા ઉંચી કરેલી સપાટ ઓટલી જેવી જગા; પહોળું પગથિયું.

(૨) રચક; તળ. (૩) પયારી; સંધા. ઉં કદી ના મળે બહેની ભરપાર, કુમાર કાળો રાયનોરે, તો તો પાડું હું પરયાર, કુમાર કાળો રાયનોરે લોલ. દિવાળીખાઈ.

પરદાદો, પું દાદાનો બાપ તે; બાપના બાપનો બાપ.

પરદુઃખ, નં પારકાનું દુઃખ-પીડા તે.

પરદુઃખસંજન, વિં બીજની પીડા ભાગનાર; પોતાના સુખનો વિચાર નહિ કરતાં બીજનું દુઃખ ભાગવાની વૃત્તિવાળું તે; પરાપકારી; ઉદાર.:-રાજા વિક્રમના જેવો પરદુઃખસંજન કોણ છે ?

પરદેશ, પું [સં.] પોતાનો દેશ-વનન નહિ એવો જે સુલક તે; વિદેશ.

પરદેશી, વિં પારકા દેશનું; વિદેશી.

પરદો, પું પડો; ચક્ર.

પરધન, નં બીજનો પૈસો; પારકું ધન.

પરધર્મ, પું પોતાનો ધર્મ નહિ તે; બીજો ધર્મ; પોતાના ધર્મથી જુદો ધર્મ તે.

પરધર્મી, વિં અધર્મી; બીજા ધર્મનું; જુદો ધર્મ પાળનાર જે તે.

પરનાતી, વિં બીજ નાતનું; પરનાતનું; પોતાની નાતનું નહિ તે.

પરનાર, સ્ત્રીં પરઓ.

પરનાળ, સ્ત્રીં પાણી ઝીલવા તથા વહેવડાવવાની ધાતુની નાળ-નીક તે. પ્રનાલિકા.

પરનાળિકા, સ્ત્રીં પરનાળ. (૨) પરપરાથી આલી આવતી જે રૂઢિ કે રીત તે; ધરા; -પદ્ધતિ; ચાલુ જવડારની શ્રેણિ તે.

પરપુરૂષ, પું [સં.] પતિ નહિ એવો બીજો પુરૂષ તે; પોતાનો પતિ નહિ તે.

પરપુરૂષ, પું [સં.] કોરિસ; કોપમ. એમ કહેવાય છે કે, કોપલ કામડીના માળામાં પોતાનાં ઇંડા મૂકે છે અને કામડી તેને

પોતાનાં ધારી સેવે છે. છડાંમાંથી નીકળ્યા પછી પણ. કામડી તેમને એણુ આપી પોષે છે, પરંતુ જ્યારે તે બોલે છે ત્યારે કામડીથી સમજાય છે કે તે પોતાનાં બચ્ચાં નથી એટલે તેમને પોતાના માળામાંથી ઉડાડી મૂકે છે. આ ઉપરથી કોયલ પરથી પોષાયેલી કહેવાય છે.

પરપેઠ. સીંઝ નીચવાર લખાયેલી હુડી તે. પરપોટિયું, વિંઝ પરપોટા જેવું; કાણુમંચર. યાય યાય ને શીટી ભય એવું.—પરપોટિયા કપનીઓ.

પરપોટી, સીંઝ નાનો પરપોટો.

પરપોટી, પુંઝ પાણી ઉપર ચતો હવાથી બરેલો ઢુકી. ધુલુધુલ. (૨) ફોલો; ફોલો; (૩) ભરમ; ખોટો અને ખાલી દેખાવ તે; ફટોટાપ.

પરખ, સીંઝ [સં. પ્રપા] માર્ગે જતા આવતા તરસ્યા લોકોને મૂકત પાણી પાવાની જગા તે. (૨) વટમારુંને મૂકન-ધર્મદા પાણી પાવું તે. ચહેરા અને મામડાંમાં જવા આવવાના ધોરી રસ્તાઓ ઉપર મુસાફરોને મૂકત પાણી પાવાની જે મોઢવણ તે. પરખ મંડાવવી, એ મોઢા પ્રવણું કામ ગણાય છે. (૨) [સં-પર્ચ] પર્ચ; તહેવાર; ફેડો દિવસ.

પરખડી, સીંઝ [સં. પારાવત.] કણુનર, ચક્રા અને પંખી વગેરેને ચણુ અને પાણી નાખવાને માટે ઉણું કરેલું એક સામણ ઉપરનું પાંજડું. ચહેરા અને મામડાંમાં પંખી અને ખિરકોલીઓ વગેરે પ્રાણીઓને ઘણા નાખવા તથા પાણી પાવા માટે ઉમેક કરેલો એકદંડિયો ચણુ. તરે. માણસોને માટે ધર્મશાળા ને સદાવત, પરખોને માટે હવાડા અને પાંજરાપોળો, તેમ પંખીઓ અને બીજાં નાનાં નિર્દોષ પ્રાણીઓને ખાવા પીવાનું ચળવા માટે

પરખડીઓ ગંધાવવામાં પણ પુરુષ મનાય છે.

પરખિયો, પુંઝ પરખ ઉપર પાણી પાવાને રહેનારો; પરખ ચલાવનારો.

પરખીડિયું, નંઝ લખેલો કામળ મૂકીને બંધ કરવાની કામળની કોયળી.

પરખુદ્ધિ, સીંઝ [સં.] બીજની સમજ તે; (૨) વિંઝ બીજની સમજ પ્રમાણે ચાલનાર; પરમતિયું; પારકાની બુદ્ધિએ કામ કરનાર; પોતાની બુદ્ધિ-સમજ વગરનું હોષ બીજની સમજ પ્રમાણે વર્તનાર તે.

પરખદા, નંઝ પરમ-સૌથી મેઠક દેવ તે; પરમેશ્વર; ચિદાત્મા; પરમાત્મા.

પરખવ, પુંઝ બીજો જન્મ; આ અવતાર નહિ પણ આમલો અથવા પાછલો અવતાર તે. (૨) પ્રભવ.

પરખવવું, કિંઝ સંઝ [સં. પ્રખૂ] ઉત્પત્તિયું; ઉપજવું. (૨) નહિ લેખવવું; અનાદર કરવો. (૩) હમવવું; ધકવવું.

પરખા, સીંઝ [સં. રુપદા] પરવા, દરકાર; રુપદા. (૨) પ્રમા.

પરખાતિયું, નંઝ [સં. પ્રમાત] મળસકામાં ગાવાનો એકરાગ-દાંડળ. (૨) મળસકામાં ગાવામાં આવતું કીર્તન; પ્રમાતે ગાવાનો ધ્વજર સ્તુતિનો એક રાગ-પાઠ તે. (આ રાગ મુસલ્મા હાંદ જેવો છે.)—પરકાં વરકાં ખાટલામાં પડ્યાં પડ્યાં પરખાતિયાં ગાતાં હતાં.

પરખાર્યું, અંઝ ખારોખાર; ધેર-રયાનપર આત્મા કે મૂળ માણસને જણાવ્યા વગર એમને એમ; બીજાને જણાવ્યા વિના. (૨) વિંઝ પારકું; બીજનું. (૩) અભ્યુપચાર; નાહિત; પિછાન રહિત.—પરખાર્યાં માણુમ સાચે વાત કેમ ચાય ? પરખાર્યું કે પોતાનું—કથાર્યું એને જ્ઞાન નથી.

પરખુ, પુંઝ પ્રખ; પરમેશ્વર.

પરભોગી, વિં પોતાની નહિ પણ પારકી વસ્તુનો ભોગ લેનાર.

પરમ, વિં [સં.] ધર્મ; પુષ્કળ; ખૂબ; પરિપૂર્ણ; અતિશય. :-એની મુલાકાતથી મને પરમ આનંદ થયો. (૨) શ્રેષ્ઠ; સર્વોત્તમ; સર્વોપરો એવું. :-પરમ પુરુષાર્થ; પરમેશ્વર. (૩) એક મુશ્કેલીને બીજું-અર્થાત્ ત્રીજું. :-પરમ દિવસે આગળ અથવા પાછળના એક દિવસ પછીનું.

પરમપદ, નં [સં.] શ્રેષ્ઠ પદ; અતિ ઉંચી પદવી. (૨) સુક્તિ; મોક્ષ.

પરમપ્રિય, (નં [સં.]) બહુમ વહાલું; અતિપ્રિય.

પરદેસ, પું (સં.) જેને કશો ભિનભાવ કે વ્યવહારાદિકની રજૂઆત ન હોય એવો-સર્વત્ર બ્રહ્મ જોનારો સંન્યાસી તે. (૨) બ્રહ્મ.

પરમાટી, સ્ત્રીં માંમ. ઉં અમે પરમાટીના ભોગી=માંસાહારી.

પરમાણુ, અં નક્ષી; નિશ્ચય. (૨) વિં યુક્ત; ખરું; ધન્ય. ઉં એ રીતે ખાડવન બાળ્યું; પૃથાપુત્રે પરમાણુ. કંઈક પરાક્રમ કરે તો તે જીવ્યું પરમાણુ. (૩) પ્રમાણ; પુરાવો. પરમાણુવું, કિં આયું માનવું.

પરમાણુનાં, નં પ્રમાણપત્ર; પુરાવા, દાખલા; ખાતરીપત્ર ઉં અરકમ્ અથા, પહોંચ્યાનાં પરમાણુ ડહો મોકલ્યાં નહિ. ધારી.

પરમાણુ, નં [સં.] ઝીણમાં ઝીણા જે અણુ તે. જેનો ભાગ થઈ શકે નહિ એવો ખૂબ બારીક અણુ-કણ તે.

પરમાણુ, નં પ્રમાણ; પુરાવો; દાખલો. (૨) માપ. (જોડાણ) :-પરમાણુ આપીને જોડા કરાવ્યો તોય પછે જોડો નહિ.

પરમાણુ, અં પ્રમાણ; પેઠે; ગાફક; રીતે પરમાત્મા, પું [સં.] પરબ્રહ્મ; વિખાત્મા. (૨) વિષ્ણુ. (૩) સિવ; ચંકર; મહાદેવ.

પરમાનંદ, પું (સં.) પરિપૂર્ણ આનંદ તે. અરેખરી ખુશાલી મળતી તે; અદ્વાનંદ; અંપૂર્ણ સુખ સ્થિતિ-ખીજ વાંછાર-હિતપણું તે.

પરમાર્થ, પું [સં.] જે સાગમાં સાઈ કામ તે પરમાર્થ; શ્રેષ્ઠ અર્થ; ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ તે પરમાર્થ. (૨) પ્રાણીનું હિત-કલ્યાણ થાય એમ કરવું તે; પુણ્ય કર્મ. (૪) સુખ. (૫) મોક્ષ. ચાર પુરુષાર્થમાંનો છેલ્લો જે મોક્ષ અર્થ-કહેય તે.

પરમાર્થી, વિં પરમાર્થ કરનાર તે; લોક કલ્યાણ કરવાનો ઉદ્દેશ રાખનાર; પરાપકારી. (૨) પ્રાણીઓનું કલ્યાણ થાય એવું; કોષ્ટને સુખ થાય એવું હિતકારી તે; પોતાના અર્થનું નહિ પણ પ્રાણીના હિતઅર્થનું હોય એવું તે. :-શીકા આ પરમાર્થી કામ છે.

પરમિયો, પું જનનેંદ્રિયને લાગુ પડતો એક રોગ. આમાં પેચાગવાટે પર કધિર અને બગડેલી ધાતુ પડ્યા કરે છે તથા અત્યંત પીડા થાય છે; પરમે.

પરમેશ, પું [સં.] પરમેશ્વર તે; મહોદેવ.

પરમેશ્વર, પું [સં.] મોટો ધધિર, સૌથી ઉપરનો મોટો દેવ તે.

પરમેશ્વરી, સ્ત્રીં [સં.] મોટી દેવી તે; આ-વ્યક્તિ તે.

પરમેષ્ટી, પું (સં.) બ્રહ્મા. (૨) વિષ્ણુ; શાલગ્રામ.

પરમે, પું પરમિયો; વ્યભિચારથી થતો એક મહા પીડાકારી જનનેંદ્રિયનો રોગ.

પરરાજ્ય, નં [સં.] બીજા-વિદેશી રાજાનો અમલ તે; વિદેશીરાજ્ય.

પરલી, સ્ત્રીં [સં.] પછી ધરણી

પરલોક, [સં.] આ લોક નહિ તે; મુઆ પછી જીવ જે લોકમાં જાય છે તે લોક; લો-કાંતર; સ્વર્ગ; દેવલોક; અપરલોક. કિં

પ્ર૦ પરલોક જન્મ-વસતું=મરણ પામતું.
ઉ૦ પરલોક વસી પરંતુ તું ગુણ તારે
- સધળે ગવાય છે. આલોક અને પરલોક
બેઉ સુધારવા.

પરવ, (સં. પર્વ) સારો દહાડો; તહેવાર;
અવસર (૨) પ્રુષ્ઠ દાનનો સંધિ. (૩)
ઘોઠો; કાતળી; પેરાધ:-પરવે પરવે મિઠાચ
આહી. (૪) (સં પ્રવા) મુસાફરોને મક્ક
પાણી પાતું તે અને તેમ કરવાની રસ્તા
ઉપરની જે જગા તે;-ધનવાનો મોટા
રસ્તાઓ ઉપર વંદેમાચુંને પાણી પાવાને
પરવો મ'ડાવે છે.

પરવઠ, સ્ત્રી૦ પાલવતું તે; પરવડતું હોતું તે.
પરવડતું, વિ૦ પાલવતું; પોષાતું; અતુકું
પડતું; અમુકના ગળ પ્રમાણે હોતું

પરવડતું, કિં૦ અ૦ પાલવતું; પોષાતું; રચતું;
બોજતું; અતુકું પડતું (૨) ગમતું; જો-
હતું; પસંદપડતું.

પરવણી, સ્ત્રી૦ (સં. પર્વણી) દાન ધર્મનો
સંધિ, અવસર. તહેવાર;-અમાવાસ્યા પ્રુ-
ષ્ઠ પરવણી.

પરવરતાવતું, કિં૦ સ૦ પ્રવર્તાવતું; ચલાવતું;
ચાલુકરવું; ફેલાવતું; પ્રસારતું.

પરવરહેગાર, (ક.) સર્વતું પાલન કરનારો;
પરમેશ્વર.

પરવરણ, કિં૦ અ૦ જતું; સિધાવતું. ઉ૦ એ
અથ ત્યાંથી પરવર્યો તે.

પરવરશી, સ્ત્રી૦ (સં. પર્વશી) પરવસી;
ખરદાચ. (૨) લાલન પાલન, પોષણ.

પરવસી, સ્ત્રી૦ ખરદાચ; સેવા આકરી, સં-
ભાગ; સારવાર. (૨) સંવાહન; પંપાળતું તે.

પરવશ, વિ૦ [સં.] પરાધીન; પરનંત્ર; બી
જાને તાબે હોય એવું; નહિ સ્વવંત્ર તે.
ઉ૦-પરવશ પડી પ્રેમલ કથાપેરે દિન લેશે.

લજ્જામ. '.

પરવશતા, સ્ત્રી૦ બીજાને વશ હોવાપણું;
પરાધીનતા; પરનંત્રતા.

પરવશપણું, ન૦ પરવશતા; પરાધીનતા.

પરવળ, ન૦ ધિલોડી-ટિડોરીના જેવા વે
લાનાં શાક ફળ આ ફળ લખ ગોળ ને
સખત લોવા આપીના જેવા આકાવાળા
છાડાના ટિડોરા જેવાં યાય છે. એનાં
બી તુવર જેવાં ગોળ હોય છે ને શાકમા
તે બહુ વખણાય છે.

પરવા, સ્ત્રી૦ દરકાર; રૂઢા; જરૂર. (૨)
કાળજી; ચિત્ત; ખંત.

પરવાઠ, સ્ત્રી૦ [સં. પરિવાહ] ગામ વસ્તીની
છેવટનો ભાગ તે; ગામ કે શહેરનો છેવાડો
ભાગ તે; ગામ નજીકનો તેની આસ
પાસનો ભાગ તે.-જ્યાં જોશી ત્યાં ગા-
મની પરવાડે હલકા લોકોનો વાસ હશે.

પરવાનગી, સ્ત્રી૦ (ફા) રળ; છૂટ; અતુચા;
આરા. વડીલ કે ઉપરીને પૂછીને જતું
આવતું; કામકાજ કરતું કે ગેરહાજર રહે-
વાની છુટ તે. પરવાનગી માગની-આપરી
કે લેવી, એમ કહેવાય છે.

પરવાનો, પુ૦ અમુક કાર્ય કરવાનો જે લે-
ખી હુકમ-પરવાનગી તે; છુટપત્ર; રળચીડી

પરવાર, પુ૦ (સં. પરિવાર) પરિવાર.
વસ્તાર (૨) કુરસદ; નવરાણ; નવરાઈ.

પરવારણું, વિ૦ જેને કંઈ કામ ધણો હોય
નહિ તેણે; નવરૂ; નિરુદ્યોગી; બેકાર;
નમારુંડું.

પરવારણું, કિં૦ અ૦ કામથી દરાગત થતું;
નવરા થતું; કરવાનું હોય તે કરીને મુકત

થતું; છુટાથતું; બહુ આટોપી રહેતું તે.
પરવારી, સ્ત્રી૦ ભરવાડના જેવી એક જાતિ.

પરવાળું, ન૦ [સં પ્રવાલ] ખૂબ ચળકતા
લાલ રંગનો સંખતી જાનો એક ખડક
-મણિ, દરિયામાંનાં જીવડાંએ બનાવેલું
જુગળી જેવું ઉપરથી લાલસુરખ છાંયેલું.

સમુદ્રમાં એક જ્વતનાં જીવકાં પરવાળાંનાં
પર બનાવે છે. આ પરવાળાંની નાની
નાની જીવજાતોએ જેવા કકડાઓની
માળાઓ બને છે. ઝોઠની રતાશ માટે
પરવાળાંની ઉપમા અપાય છે.

પરવિંદો, પુ'ં રેંટિયા ઉપરથી સુતર ઉતારી
લેવાનો દાળકો.

પરસાળ, સ્ત્રી (સં. પ્રતિ+શાલા) ઝોડની
સામેનો ઝોરડો—ખંડ તે પરસાળ, એની
પછી ઝોરડો; અવસ્થાળા; પ્રતિયાળા;
પડમાળ.

પરશી, સ્ત્રી હરશી.

પરશુ, નં (સં.) કુઠાડો; કુઠાડા જેવું
લોહાનું હથિયાર—ઝોજર તે. લાલ જેને
પરશી કહેવામાં આવે છે તે; કુઠાર.

પરશુરામ, પુ'ં [સં.] એક મોટા વીર્યવાન
અને શરવાર શ્રધ્ધિ—ભાર્ગવ. એમણે એ-
કવીસવાર પૃથ્વી નક્ષત્રી કરી હતી.

પરસ, સ્ત્રી ઝાકળ; ધુમગસ; ઝોસ. (૨)
ઝોસ પડવાનો વખત; મોટું મળસકું. કિં
પ્રં પરસ અરાવવાં=મળસકો બળદ અરા-
વવા તે.

પરસન, વિં પ્રસન.

પરસણું, કિં અં [સં. છુટ્ટ] અડકણું;
સ્પર્શ કરવો; અડકું. ઉં અરણ્ય પરસ્યા
પ્રેમથી. (૨) પરસણું; જોળખણું; જાણણું.
(૩) મળણું.

પરસાદ, પુ'ં પ્રસાદ.

પરસાદી, સ્ત્રી પ્રસાદી. (૨) માર; ઠોક.—
એને ઘોડી પરસાદી આપો.

પરસુદી, સ્ત્રી ઘોઝેલા ઘડનો ઝીણો આ-
ટો; ઘડનો બારીક લોટ; મેદો. ઉં લોટ
પડે મરસુદી, કેમરનનીર.

પરસેવ, સ્ત્રી બીજની સેવા કરતી તે;
આકરી; નોકરી.

પરસેવો, [સં. પ્રસેવ] ધામને લાધિ રામકપ-

માંથી ચીકણું પાણી નીકળે છે તે; પ્રસેવ.
કિં પ્રં પરસેવો છુટવો=ધાય ઘડ શ-
રીમાંથી પાણી નીકળવું. પરસેવો વગવો=
મહેનત પડવી. કહેં ખરા પરસેવાનું
ધન= મહેનત કરીને મેળવેલું ધન. પરસેવો
પાડવો=જીવ મહેનત કરવી.

પરસ્ત, વિં આસન, વળગેલું; લાગેલું;
પરાયણ. (૨) પૂજક; ધુનપરસ્ત.

પરસ્તી, સ્ત્રી પરાયણતા; અધીનતા. (૨)
સ્તુતિ; પ્રાર્થના.—ધુનપરસ્તી.

પરસ્તી, સ્ત્રી (સં.) પૂનાર; પરકીયા; બી-
જની બી તે.

પરસ્પર, અં (સં.) એકમેકમાં; અન્યોન્ય;
મેહિમેહિ; આપસઆપસમાં.

પરસ્પેષક, (સં.) સંસ્કૃતમાં ધાતુના બે વર્ગ
છે તેમાંનો એક વર્ગ તે; કર્મકમેદ.

પરસ્વાધીન, વિં (સં) બીજને તાબે હોય
તેવું; સ્વાયત નહિ તેવું; પરાધીન; પરવચ;
પરતત્ર.

પરસ્વાધીનતા, સ્ત્રી (સં.) પરવચપણ;
પરતત્રતા; પરાધીનતા.

પરસ્વાધીનપણું, નં પરાધીનતા.

પરહરણું, કિં સં [સં. પરિ+ઘ] છોડી
દેવું; છોડવું. (૨) ત્યાગ કરવો; છાડવું.
ઉં પરહરવા વત તે વસે મનસ્વી.
સાચુંસ્વપ્ન.

પરહસ્તગત, વિં બીજને હાથ ગળેલું.

પરહેજ, વિં (ફા.) બંધી; કેદ; કબજામાં
હોય તેવું; પરવચ. (૨) અજય રહેલું;
રહેલું; લાજમાં રહેલું; કેદી; બંધનમાં રા-
ખેલું—રહેલું એવું તે. પરહેજગાર=પરી
પળનાર. [૨] બંધી.

પરહેજ, સ્ત્રી (ફા.) ખાવા પીવામાં અમુક
વસ્તુઓથી અજગા રહેવું તે. પદ્ય; કવરી.
(૨) અગ્રાવ; પ્રતિબંધમાંથી.

પરંતુ, અં (સં.) પણ; તે.પણ. (૨) અને; તથા; કિન્તુ.

પરંદુ; નં (ફા.) પંખી; પરી.

પરપરા, સીં (સં.) પારા; ઘણા કાળથી સાથુ રહેલી રીત-રિવાજ બેરે તે; અનુ-ક્રમ; પરીપાટી; નિયમ; ધારી; વિનાર. (૨) અં જેમ આદ્ય આવતું હોય તેમ.

પરંપરાગત, વિં પરંપરાથી સાલતું આવેલું કમાનુસારી; રિવાજને લઇને પ્રાપ્ત થયેલું.

પરા, સી. [સં.] નાલું અમલ સ્વરૂપ તે, સખતું આદિરૂપ. (૨) ઉચ્ચર્ગર્ભ. (૩) ગાયત્રી. (૪) અં પાછુ; તરફ; બણી

-પરાધ, સીં દરતો; ખાડણીનો લોખંડનો પાયો; પરા. (૨) વિં પારકી.

પરકાષ્ટા, સીં [સં.] મુરકેલી; શ્રમ, મ હેનત, પરમ કષ્ટ પડતું તે. (૨) છેદની હક; અંત-મર્ધાંગ; પરિમીમા.

પરાક્રમ, નં [સં.] જાતજાગતું, પોતાની અક્રમ હોયિયારીતું જે લોકમાં વાહવાહ ખેલાય એવું કામ તે, આત્મગણ; સામ-ર્થ; શીર્ષ તે. (૨) બીજને મદાત કરી પોતે વિજયી થઇ બહાર-જહેરમાં આવતું તે; શીર્ષથી જે નામના કરવી તે. કિં પ્રં પરાક્રમ કરેલું=આત્મજાગીથી વિજય મેળવવો.

પરાક્રમી, વિં [સં.] પોતાના જાત જાગી જીતનાર; શીર્ષ કરનાર; સાંભાને હાખી કષ્ટ વિજય મેળવનાર. (૨) શરવીર; વિ-ક્રમી; વિજયી; જેણે પરાક્રમ કરીને તામના મેળવી હોય તે; જાળવાન; જોરાવર.

પરાગ, પું [સં.] ફૂલમાળી રમેટી તે, પુષ્પધિ; કુસુમરેણુ (૨) વાસ.

પરાગંદા, અં પરગામ નાસી જતું તે. પલાયન.

પરાજ, સીં ઉભા કાનાની તાસક જેવી મોટી યાળી.

પરાજય, પું [સં.] પરાભવ; હારતું તે; હાર. પરાજિત, વિં (સં) હારેલું; ખીમથી જિ-તાયેલું; પરાજીત, જિત.

પરાજી, નં વીસ વીધા જેટલા વિસ્તારતું જમીનનું માપ.

પરાટ, સીં બકગના વાગતી દોરડી કે જે મધેકા ઉપર ગોઠડી નાંખીને બાંધવામાં આવે છે.

પરાણી, સીં પરણી; પરાણી. ગાકાગાડીના બળક હાકવાની નાની લાકડી; નાનો પરાણો. લં તરણી પરાણી જેવી.

પરાણે, અં મગજ ઉપરાંત; બગાડાર; જો-રાવરીએ. (૨) મુરકેલીએ; બહુ આમહે; મહા મહેનતે; કઠખારી.

પરાણો, પું [સં. પાછૂર્ણ] આદર-સન્મારને ચોગ્ય, પોતાને થેગ આવેલો બહારનો માણસ તે; મેમાન. [૨] અતિથિ; અ-બ્યાગત (૩) મોટી પરાણી; આરવાળી લાંબી લાકડી કે જેવડે ફળ તથા ગાડીએ જોડેલા બળદોને હાંકવામાં આવે છે.

પરાત, સીં છાતનું પાણી; પરાથ. પરાતપર, વિં પરથી પણ પર એવું તે; શ્રે-કથી પણ એક એવું; ઉંચામાં ઉંચું; આવાથી-પર-અતિરિક્ત હોય એવું. (૨)

પરા, શ્રીમગવાન.

પરાધીન, વિં [સં.] પરવથ; પરતત.

પરાધીનતા, સીં [સં.] પરવથતા; પરતતતા.

પરાધીનપણું, નં પરાધીનતા, પરાન્ન, નં (સં) પારકું અન્ન; જમણતું

લોજન તે; મહતતું ખાતું તે.

પરાપૂર્વ, (સં) આગળ આગળતું; જીતું-આલતું આવેલું; અસલતું.

પરાપૂર્વથી, અં અસલથી; આગળના વાચથી.

પરાણવ, (સં.) પરાજય, હાર. (૨) પરિભવ; વિરરકાર.

પરાશ્રુત, (સં.) હારેલું; પાછું પડેલું; પરાંજિત.

પરામર્શ, પું. [સં.] વિચારવું તે; ઊદાપોહ કરવો તે; તર્કવિતર્ક; વિમર્શણ; વિવેચન.

પરાય, સ્ત્રી. ખાડણીનો દરનો; પરાય.

પરાયણ, વિ. (સં.) લગતું; વળગી રહેલું; આસક્ત; અનુરક્ત, મંગધી; આશ્રિત; તાબેદાર; ભક્તથી-આચારથી વળગેલું.

પરાયું, વિ. પારકું; ખીજનું.

પરાય, અ. એક વચમાં ચૂકીને ખીજી તે; ત્રીજીપર:-પરાયને વર્ષ-પેઞે વર્ષે એક આગલું અથવા એક પાછલું ચૂકીને તેની પરતું જે તે; પરાય.

પરાઈ, સ્ત્રી. (સં.) ઉલ્લી મૂખ્યા; એકઠો ને સત્તર મીઠાવાળી સંખ્યા તે (૨) વિ. ભક્ષના અરધા આધુષ્ય જેટલું.

પરાવર્તન, ન. (સં.) પાછું ફરવું તે. પ્રતિ-રૂપ. (૨) પ્રતિબિંબ; પડાણો.

પરાવૃત્ત, વિ. [સં.] પાછું ફરેલું; વળેલું; ઉલટાવેલું. (૨) પાછું આવેલું; ફરી આવેલું. (૩) કાંઠાવેલું.

પરાસી, સ્ત્રી. હાસ ઉપરનું પાણી.

પરાસર, પું. [સં.] એક ઋષિ; આસના પિતા.

પરાણ, ન. હારેલું ખરસલું. અનાજનું પોણું ધાસ, (સાંઠા નદિ.)

પરાં, અ. દૂર, આપે-આમ-તેમ.

પરાંગના, સ્ત્રી. [સં.] પરાંની.

પરાંગમુખ, વિ. [સં.] ઉલટી બાજુ તરફ મોંવાળું; વિમુખ. (૨) ઉલટું; વિરુદ્ધ; આડું.

પરાંત, વિ. ખાફી વધેલું; ઉલ્લા વધારાનું.

પરાંતણું, કિ. અ. પરવારવું; ફરાગત થવું.

પરિ, અ. [સં.] સર્વ બાજુએથી, ચારે તર-તથી એવો અર્થ ઉપજવનારો ઉપસર્ગ. (૨) અતિથય; સર્વજન; એવો અર્થ પણ રાખે છે :-પરિજન, પરિવાર, અને પરિ-પૂર્ણ વગેરે.

પરિક્રમ, પું. [સં.] ચારે તરફ ફરવું તે; પ્રદક્ષિણા; વિહાર.

પરિક્રમણ, ન. [સં.] આસપાસ ફરીવળવું તે; ફેરી ફરવો તે; પ્રદક્ષિણા.

પરિક્રમા, સ્ત્રી. પ્રદક્ષિણા.

પારખા, સ્ત્રી. (સં.) યદેરની આસપાસ જે ખાઈ કરેની હોય તે

પરિચક, પું. (સં.) જ્ઞાન વગેરે મહત્ત્વ કરવું તે; આદાન; સ્વીકાર. (૨) સ્ત્રી; પત્ની; ભાવ્યો.

પરિધ, પું. (સં.) ઘેર; ઘેરાવો; ગોળની ચારે તરફ ફરતી કંઠ તે. (૨) ઓગણીસમો ચોગ. (પંચાંગપ્રમાણે)

પરિચય, પું. (સં.) સહવાસ; ઓળખાણ; પિછાન; મેળાપ; અભ્યાસ; મહાવરો.

પરિચર્યા, સ્ત્રી. [સં.] સેવા; ચાકરી; બરદાય. (૨) શુશ્રૂષા; ખુશામત. (૩) તહેનાત;

પરિચારક, પું. [સં.] સેવક; ચાકર; દામ

પરિચારિકા, સ્ત્રી. [સં.] દાસી; અનુચારિકા.

પરિચિત, વિ. (સં.) પરિચયવાળું; જાણીતું; ઓળખીતું; સહવાસવાળું.

પરિચિન્ન, વિ. (સં.) છુટું પાડેલું; છુટું કરેલું. (૨) નિરૂપણું કરેલું.

પરિચક, પું. [સં.] અવધિ; સીમા. (૨) ભાગ; પ્રકરણ, અધ્યાય વગેરે તે.

પરિજન, ન. (સં.) પરિવાર; ખટસો; આસ-પાસનાં-તહેનાતમાં રહેતારાં જે આણસો તે; પોષ્યવર્ગ.

પરિણત, વિ. (સં.) પકવ, પાડેલું. (૨) પુષ્પ.

પરિણાય, પું. [સં.] વિવાહ, લગન.

પરિણામ, પું. (સં.) કાઠ પણ કામનું છેવટ તે; છેલ્લું ફળ, નિષ્પન્ન; અંતરૂણ; છેડા; છેવટ. (૨) તોડ; નિકાલ; નતિજો.

પરિણામદર્શી; વિ. શો પગલામ આવરો, તેનો વિચાર કરી જાણનાર; અગમ જુદિયું.

પરિતપ્ત, વિં (સં.) ખૂબ તરેણું; આસપાસની પીડાઓથી ઘેરાયેલું; મંત્રમ.

પરિતાપ, પું (સં.) મંતાપ; અકળામણ; દુઃખ; શોક; પીડા. (૨) પ્રતાપ; દિકર; ચિંતા.

પરિતાપિત, વિં (સં.) દુઃખિત; પીડિત; અકળાયેલું.

પરિતુષ્ટ, વિં (સં.) મંતુષ્ટ; મંતાપ પામેલું; પ્રસન્ન, રાજ્યપેલું.

પરિતુષ્ટ, વિં (સં.) મમ મયેલું; ભર્વપૂર્ણ; મળવાથી મંતુષ્ટ મયેલું એવું. (૨) ધરાયેલું પરિતોષ, પું (સં.) સંતોષ; છુદ્ધિ.

પરિત્યાગ, પું (સં.) છોડી દેવું તે; તછડેવું તે, વળન.

પરિત્રાણ, નં (સં.) કવચ; અંગ-અવયવ-રણ તે; રક્ષણ; સાચવનાર; જનાથી રક્ષણ થાય એવું તે; વારણ; નિવારણ.

પરિહેવન, નં (સં.) શોકનું શેવું તે; વિલપન; આક્રંદ.

પરિધાન, નં (સં.) પહેરવાનું વસ્ત્ર તે. (૨) વસ્ત્ર; છુમકું. (૩) પહેરવું તે.

પરિધિ, પું (સં.) ઘેરાવો; મંડળનો વિસ્તાર તે. (૨) પરિવેશ; સુસ્વંરની આસપાસ ઘડું તેજનું કુદાણું તે.

પરિધિક્વ, વિં (સં.) પોકેલું. (૨) ધ્રુવત.

પરિધિક્વતા, સ્ત્રીં સંપૂર્ણ પોકેલી અવસ્થા-હાલત તે. (૨) ધ્રુવતપણું.

પરિપાક, પું પરિપકવતા. (૨) કમરૂં.

પરિપાટી, સ્ત્રીં (સં.) પદતિ; માટી; ચાલ પાસે-રિવાજ તે, કામ કરવાની રીત વલણ તે. (૨) અનુક્રમ; આનુપૂર્વ.

પરિપાલન, નં (સં.) પાલન કરવું-પાળવું તે, સારી રીતે નિભાવવું-સાચવી-મળવી રાખવું તે. (૨) જેમ ચાલતું હોય તેમ ચલાવ્યા કરવું તે.

પરિપાલના, સ્ત્રીં પાળવું તે; પરિપાલન

પરિપૂર્ણ વિં (સં.) ભરપૂર ભરેલું એવું. સંપૂર્ણ; પુરેપુરું; ક્રિડાકાં.

પરિપૂર્ણતા, સ્ત્રીં (સં.) પરિપૂર્ણત્વ; સંપૂર્ણતા.

પરિણવ, [સં] અનાંદ, અવગણના; અવમાન; તિરસ્કાર. હં પરિર્ભવે પુર વાસના મનરસી. માયુરવર્મ.

પરિણાપણ, નં (સં) સાગો કંતર આપવો તે; આલાપ. (૨) મહેબૂબ પાલવું તે; ઉપાસંબ.

પરિણાપા, સ્ત્રીં (સં) સંકેત રાખે અથવા સૂચ. શાસ્ત્રના મર્યાદા ને સંક્ષિપ્ત રાખે અને વાક્યોથી અમુક અર્થ પુટાવેલો હોય તે રાખ, વાક્ય અથવા મૂંઝ તે (૨) રેની.

પરિભ્રમણ, નં (સં) આસપાસ ફરવું તે; ભ્રમણ; પ્રદક્ષિણા ફરવી તે. (૨) ભટકવું પાછળ પાછળ ફરવું તે. ગોળ ચક્રાવે ફરવું તે; પૈકતું-મહોતું વગેરે.

પરિભળી, પું (સં) સુમંથ; સૂંઝ, પીમળ હં પરિમળવાળો પ્રભાતમરિ, શીતળવાડ વાલ, વહાલા.

પરિભાણ, નં (સં) માપ; માપું; વળન; કદ. (૨) સંખ્યાની ગણતરી કે ઘેરાવે. (૪) અંદાજ; આશરો. (૫) પ્રમાણ; ખાતરી; વિશ્વાસ-આજ્ઞા આપશે કે નહિ, તેવું શું પરિમાણ ?

પરિમિત, વિં અંદાજસરતું; વળનસર, હદમાં હોય તેવું; માપકેસરતું, માપ નેટલું; ઘટિત; થોડું.

પરિમિતિ, સ્ત્રીં (સં) માપ, પ્રમાણ; પરિમાણ. (૧) હદ; મર્યાદા, (૩) ઘેર; ઘેરવો.

પરિમેય, વિં (સં) થોડું; અલ્પ, આકસ્મરતું. (૨) હદ નેટલું; ગણી-તોળી કડાય તેટલું.

પરિચય, પું ધોળી; છુમકો મોનારો. પામ-

રથ પરિવટ પ્રેર, આપડી કીકે ત્યારે,
અંગદે સમર્પા રામ, તનથી ફર્યો ત્યારે.
સામગ્ર્યમદ.

પરિચ્છ, પુ. (સં. પર્વક) પલંગ; સુંદર
દેવિયો.

પરિયાણ, ન. (સં. પ્રયાણ) પ્રયાણ; પા-
છળ જવું તે; પ્રયાણ; આસવું તે. ઉ.
રામએ કર આપ્યું થયાં, પ્રેમદા પુઠે
પરિયાણ કર્યાં, આમગ્ર્ય.

પરિયા, પુ. પેદીનાયુ; વંચાન્વય:-પંડ્યા-
સ્ત્રીને પરિયા પૂછ્યો તો કહે દીકરાનું નામ
હાઉનિયો. પરિયા=પેદીના પૂર્વજો; આપ
કાદા. (૨) પ્રંયજો:-જે જાય જાવે તે
પરિયાના પરિયા આવે એટલું સાવે.

પરિરંભણ, ન. (સં.) રમક; મંપી; મસળ;
કબાવવું-ચોળવું તે. ધસક. ઉ. પરિરંભણ
કરના પાછો, સુખે સ્થિતિ કરતા દીનવાલો.
ગિરધર.

પરિવર્તન, (સં.) ફરી વળવું તે; ફરીજવું-
ફેરફાર તે:-ખડુ પરિવર્તન થયું. (૨) આ-
વર્તન; ફરી ફરીને કરવું તે; પરાવર્ત;
બમણ. (૩) વિનિવમન.

પરિવાહ, પુ. (સં.) અપવાહ; આરોપ. (૨)
કપકો; ઉપાસન. (૩) કહેતી.

પરિવાહિની, સ્ત્રી. (સં.) સાત પ્રારની વીણા
પરિવાર, પુ. (સં.) જેમાં હોકરાં અને કુટુંબ
કબીરો તે; વસ્તોર. (૨) પરિજન; પોષ્ય
વર્ગ; કુટુંબ; નોકર ચાકર અને આશ્રિત
વગેરેનો સમુદાય તે.

પરિવૃત, વિ. (સં.) વિંટાયેલું; વેદિત;
આપન.

પરિવેશ, ન. (સં.) પરિવેષ; લેજવું મંડગ;
જગકુટું. ઉ. સચાક પુઠે પરિવેશ ધ્યાન.
(૨) વેદન; ઘેર; પરિધિ.

પરિવેદન, ન. (સં.) કોઈ ચીજની આગળ
પાછળ બધે વિંટાયેલું કો પા વગેરે તે;

આગ્રહન; દાંકણ. (૨) પ્રારદાન; આંધણ.
આગ્રહ; ગવેક; વેદિત પણ રહેલું કો કંઈ
હોય તે. (૩) કોટલું; ઉપલો જડો યર.

પરિગ્રાજક, પુ. (સં.) જેણે સંસાર અને
માયા મનનાનો ત્યાગ કરેલો હોય તે;
સંન્યાસી.

પરિશિષ્ટ, ન. (સં.) વધરાતું જે લખાયું તે;
વધારો; ઉમેરણ; પુરવણી.

પરિશેષ, વિ. (સં.) વધેલું; વધારાનું. (૨)
ના. શેષ; બાકી.

પરિશ્રમ, પુ. (સં.) સારી રીતે મહેનત કરી-
એલી તે. મહેનત; તહેદી; મગ સેવો તે.
કિં પ્ર. પરિશ્રમ આપવો=તહેદી આપવી;
મહેનત સેવરાવવી.

પરિષદ, સ્ત્રી. (સં.) ધણા જથ્થાનું એકઠા
થઈ કોઈ કાર્યને માટે બેસવું તે; બેઠક;
સભા; મેળાવડો. (૨) મંડળી (૩) યાળા.
(૪) સેવક; ઘસ.

પરિસર, પુ. (સં.) પ્રદેશ; મુકામ; વિસ્તાર-
વાળી જમીન; સપાટ પ્રદેશ.

પરિસ્પર્શ, સ્ત્રી. (સં.) ગણના કરવી તે;
ગણતરી; અનુક્રમે ગણવું તે; મણના.

પરિસીમા, સ્ત્રી. (સં.) હક; મર્યાદા; અવધી;
હોડા; અંત. (૨) સરહદ.

પરિહાર, પુ. (સં.) તળવું-ફર કરવું તે;
ત્યાગ; કિં પ્ર. પરિહાર કરવો=ત્યાગ
કરવો.

પરિહાસ, પુ. (સં.) હસવું તે; મસ્કરી મ-
નક; ફૂંક.

પરી, સ્ત્રી. (ફા.) અલૌકિક સ્ત્રી; મોં માણ-
સનું ચરીર ઘોડાનું અને હાથની પાછળ
પાંખોવાળી સુંદર કસ્તિત સ્ત્રી; કિન્નરી;
અપ્સરા.

પરીક્ષક, વિ. (સં.) પરીક્ષા કરનાર; તપાસ
લેનાર; ગુણવશુની પ્રથના કરનાર;
સાર ખોટું સમજનાર:-એ ઘોડાનો પ-
રીક્ષક છે. નિરૂપક.

પરીક્ષણ, નં (સં) પરીક્ષા કરવાનું કામ તે. (૨) પરીક્ષા કરવી તે. (૩) તપાસ; તજવીજ; સામાના ગાનની પરીક્ષા કરવાની જે આવડ તે (૪) પરખ, પરીક્ષા. પરીક્ષા, સ્ત્રી (સં પરિ-રેશ) ગુણવગુણનું તોલન કરવું તે. ગાનનો સુખાર જોવો તે કસોટી, તપાસ, તજવીજ. (૨) પારખ; પરખ ક્રિં પ્રં પરીક્ષા કરવી=સાફ જોઈને જો સેવું તે, ગુણગુણની ગણના કરી સેવી. પરીક્ષા સેવી=તાલી જોવું, તપાસવું. (૩) દિવ્ય.

પરીક્ષાપત્ર, નં (સં.) પરીક્ષાના પ્રશ્નોનું પત્રક તે, પ્રશ્નપત્ર.

પરીખ, વિં નાંજી પારખનાર; ખરાં જોટા નાંજી ઓળખનાર; નાંજીનો પરીક્ષક.

(૨) ઘરાફનો ધધો કરનારની સાખ; ઉપનામ તે -પરીખ કેવળચંદ મધીચંદ.

પરીધ, પું ઘેર, ઘેરાવો.

પરીધરેક, પું માલમતા; મિલકત.

પરીસો, પું ૬ ખરફ, પીકા. (૨) અડચણ.

પરૂ, નં રૂપિર વિકારથી માસ પાક થઈ ગઈ ગ્રમક કે ફેલાવાથી જે ધોળો જડો રૂપિર મિશ્ર પ્રવાહી નીકળે છે તે, પાચ (૨) નાનું ગામ; ચક્રિની બહારનો વરુવાટ તે -માધવપરૂ.

પરેત, નં [સં. પ્રેત-પરેત] પ્રેત; મડક; મૃત. (૨) જૂન; વિશાચ ૩૦ પ્રં પ્રેત જોજન=મૃત્યુની પાછળ કરાવાનું જે જોજન તે પ્રેતવાડો. (૩) વિં અકરાતિયુ. પરેશાન, વિં (ફા.) ખૂં; ખધું; મરુર, આધાક.

પરેસ્તાન, નં (ફા) પરીક્ષાને રહેવાનો દેશ તે; મનુષ્યથી ઉચો શોક તે, રવર્ગ.

પરેક્ષ, અં [સં] સાંમગનાર હાજર ન હોય તેમ, પઠવાડે; પુડે; અપ્રત્યક્ષ; નજર ન પડે તેમ; ગેરહાજરીમાં. (૨) સામે જોએ નહિ એમ; બીજાની દ્વારા (૩) પડકાર પાછળ રહીને -પરેક્ષે કેમ વાત કરે છે.

પરેંગ, પું અંત; છેડો; છેવટ.

પરેક, પું પ્રમાત; મળસકું; પરેક -પરેકે દહીને લખવું એટલે હાથ વળે. મોટે પરેકે =મહુ વહેલા.

પરેકિયું, નં પરેક; પરેક; પ્રમાત; મળસકું. કહેવું જુવાનીનું રજું તે પરેકિયાનું દંચુ.

પરેણાગત, સ્ત્રી પોતાને ઘેર આવેલા માલસની સારી આમતા સ્વાગતા કરવી તે, આતિથ્ય, સારો સતકાર કરવો તે; બરદાશ. ખજેણાચાકરી. સ્ત્રી અતિથિની સેવા કરવી

પરોણી, પું. બળદ દાઢવાની આરવાગી મોટી લાઢડી. (૨) અનિયિ.

પરોધ, પું. (સં. પુરોહિત) ક્ષત્રિયોનો ગોત્ર; ક્ષત્રિયનું કિષા કર્મ કરાવનાર બાલજી; ક્ષત્રિયના પુરોહિતોની એક નાત-સાખ તે

પરોપકાર, પું. [સં.] ખીખનું દિન કરવું તે; પર ઉપકૃતિ; અન્ય જનને ઉપકાર કરવો તે; પરહિત. કિં. પ્ર. પરોપકાર કરવો=ખીખને ઉપકાર કરવો. કોઈનું પશુ સારૂ ખાપ-સામ ખાપ એમ કરવું; ખીખનું કામ કરવું.

પરોપકારિતા, સ્ત્રી. (સં.) પરોપકાર કરવા-પણ; પરોપકૃતિ તે; પરોપકારપણ.

પરોપકારી, વિ. (સં.) ખીખને ઉપકાર કરનાર; શોકહિતનાં કામ કરનાર; પરમણુ.

પરોવણું, કિં. સં. બાલવું; અંદર નીંખવું :- સોપના નાકામાં દોરો બાલવો. ઉપર બાલવું :- દોરામાં કીડિયાં પરોવવાં, ઉં. વાળે વાળે મોતી પરોવ્યાં. (૨) લગાડવું; લક્ષ પૂર્વક કરવું :- વાચના લખવામાં મન પરોવવું. (૩) મનપર લેવું; જવાબદારી સમજીને કરવું; ચિત્ત મોટાડવું :- કામકાજમાં જીવ પરોવ એટલે ગમશે. (૪) ભેરવવું; લટકાવવું; ખીંચવું; ઠાંગવું :- આ કાગળ કાગડામાં પરોવ.

પર્થ, પું. (સં. Porch.) સાગ્રસોળ ફીટ લંબાઈનું એક ખાપ (જમીન માપવાનું)

પર્જન્ય, પું. (સં.) વરસાદ; મેષ.

પર્જ, નં. [સં.] પર્વત; પાન. (૨) પત્ર.

પર્જકુંડી, સ્ત્રી. (સં.) પાંદડે અને ઘાસે છાયેલી કુંપડી; મઢી.

પર્જશાધ્યા, સ્ત્રી. [સં.] સાવરો; પાંદડાં પાથરીને જનાવેલું ગિછાનું.

પર્જશાધા, સ્ત્રી. [સં.] મઢી; પર્જકુંડી; ઉટજ.

પર્થકન, નં. (સં.) મુખાદરીએ કરવું; યાત્રા; પ્રવાસ; આમ તેમ વ્યટન કરવું તે; બપણ;

ફરી ફરીને ફેસ મારવા તે

પર્થવસાન, નં. (સં.) અંત; છેડા; છેવટ.

(૨) પરિણામ; નિકાસ; તોડ.

પર્થક, પું. (સં.) પલ્લવ; ઢોલિયો.

પર્થત, અ. (સં.) મુખી; લગી.

પર્યાકુળ, વિ. (સં.) બહુજ આનુષ; આકુળ-આકુળ. ઉત્સુક; ઈનેભર. (૨) અધીર; કનાવળું-આકળું.

પર્થાણ, નં. પ્રવાણ; આલવું તે; નોકળી પડવું.

(૨) પવાણ :- પછી ત્યાંથી કહ્યું પર્થાણ.

પર્થામિ, સ્ત્રી. (સં.) બરપુરપણ; પૂર્ણતા.

(૨) વૃદ્ધિ; મનોષ (૩) અંત; સીમા; હાં.

પર્થાય, પું. (સં.) એકજ અર્થના બે ત્રણ સખ્દોમાંનો એકાદ સખ્દ તે; સમાનાર્થક સખ્દ :- ચંદ્ર, ચંદ્રિર, ચંદ્રમા; સર્થાક. વગેરે. (૨) રીત; રૂનો. (૩) મુક્તિ; બહાનું.

પર્થાસોચન, નં. (સં.) ફરીને બરોબર વિચારવું-વિવેચન કરવું તે; મંપૂર્ણ આલોચન તે.

પર્થુપણ, નં. પચુપણ.

પર્થેપણ, નં. (સં.) તપાસ; તજવીજ,

પર્થે, નં. (સં.) સર્પનું એક રાષ્ટ્રમાંથી ખીછ રાષ્ટ્રમાં જવાનું ધાય તે મંધિ. સારા-તહેવારના દિવસનો મંદિ-દિવસ તે; તહેવાર; સારો દિવસ; આનંદ ઉત્સાહનો દિવસ તે. (૨) શેનડી ને નેતર વગેરેના એક માંદાથી ખીજા મંદા લગીનો ભાગ તે; પેગ; પેરિયું. (૩) આંગળાંના સંધા વચ્ચેનો ભાગ; ટેરવું. ઉં. આંધુની પર્વ સંધાક એનિ. રાસ. (૪) પ્રકરણ; વિભાગ પુરાક વગેરેનો.

પર્વણી. સ્ત્રી. પર્વનો દિવસ તે; પર્વનો અ-

વસર; તહેવાર; પુણ્ય દિવસ. અમાસ;
પુનમ વગેરે પર્વના દિવસ તે.
પર્વત, પું (સં.) પૃથ્વીની સપાટી ઉપર
ઉપસી રહેલો મસ ઢોચો ટેકરો તે; પ્રહાર;
હુગર; ગિરિ. [૨] સાતની સંગા.
પલ, નં માંસ. ઉં જઠાસિ; ખાળે આહાર
મર્મ. ન દહે કપા પલ અર્મ; દયારામ;
(૨) પળ; કાળ.
પલક, ઓં (ફા.) આંખ બંધ થઇને ઉધડે
એટલો સમય તે; બહુ જોડો વખત તે.
કાળ. ઉં ખલક પલકમાં જાનાવે બજી
તેજ બાવે. નવલરામ.
પલકકરિયાવ, પું ધણે વરસાદ વરસવો
ને પાણી પાણી થઇ રહેલું તે. (૨) રથ-
જને ઠંકાણે જગ ને જળને ઠંકાણે રથજા
કરે એવો પરમેશ્વર.
પલકવું, કિં અં બહુકવું; અગકવું; રક-
વું. (૨) રાજ થવું, ખુશી થવું. અક
અકવું; રહી રહીને પ્રકાશવું.
પલકાણો, પું આંખની ઉધકમીય તે; અન-
કારો; અમકારો; રકવું; એકકમા તેજો.
બજીકો; ધવો ને બંધ પડવો તે. (૨) આંખ
ઉધડે ને મિચામ એટલો અલ્પ સમય તે.
પળ; કાળ. એક પલકારામાં આવતો
ધસારો તે; નેત્ર મલ્લવી; અબજસારો. કિં
તેલ નેજીતણે પલકારે. કિં પું પલકારે;
કરવો આંખનો ધસારો કરવો.
પલકાવવું, કિં સં આંખ મીચવી ઉધાવી
તે; મટપટાવવું; અગકાવવું.
પલકો, પું ર્પદ-ગીચકારો. (૨) તેજનો
બજીકો.
પલટણ, ઓં [પોટું.] પાવડળ લસકરનો એક
સમૂહ તે. પાગા, આમાં ૫૦૦ થી ૮૦૦
સિંપાધઓ રહે છે. નજી ચાર પલટણ
મળીને એક રેજમેન્ટ નામ છે. બીલ
પલટણ. પેટણ.

પલટણ; કિં સં [પ્ર. પલટારી] ફેરવવું;
બલવું; ફેર બદલ કરવું. ઉં પલટી
આવ્યા પીતાંબર ડોનાં, પહેરી લાંબા
આ લહેરિયાં ડોનાં? પ્રા. હા.
પલકાવું, કિં અં બલવાવું; ફેરી જવું. :-
આનો રંગ પલટાયો. ફરવું; બલકાઇ.
જવું. કિં સં બલવી નાંખવું; ઉલટાવી
ફેરવું; ફેરવી નાંખવું. ઉં પરણીઆવીને
પ્રીત પલટાવી.
પલટો, પું ઉધલો; ખરબચડથી ઉતરવું ને
ચઢવું તે; સ્વરને ઉતારવો ચઢાવવો તે.
(૨) ઉલટી તરફ તે; પટાખાંજમાં એક
વાર સવળી અને જીજવાર આવળી રમન-
વિઝળી લેવી તે; આમ તેમ ખેડ ખાંજીએ
લાઇ ફેરવવો તે.
પલવટ, ઓં (સં. પરિવ્રત) પાલવ કમ્મર
ખાંધવો તે; બ્રહ્મ-લમકવું વજ્ર કસીને
કમ્મરે કે છાતીએ ખાંધવું તે; ધારડી;
કચ્છ. ઉં હું તો પ્રેમસ પલવટવાળીરે
બોળેમમત.
પલવવું, કિં અં વિનવવું; રીઝવવું,
પલવાડ, ઓં પ્રવાહ; પ્રાહ.
પલળવું. કિં અં [સં. પલ્લ] બિભેલવું;
પાણીવાળા થવું.
પલંગ, પું જનરીવાળો મોટો ખાટલો;
ઢાલિયો.
પલંગડી, ઓં નાનો પલંગ; હોલડી.
પલંગધારણ, પું પલંગ ઉપર શોખાને માટે
પાથરવાનું ખાતીમલ સુંદર પડ; એકાક.
પલાણ, નં ઘોડા વગેરે, પશુઓની પીઠપર
ચઢી બેસવું તે; ઉપર ચઢી બેસવું-પલા-
ણવું તે. (૨) ઘોડા વગેરેની પીઠપર ના-
ખવાની ઝળી તે; બોગીર વગેરે. (૩)
સવારીના કામમાં લેવું તે.
પલાણવું, કિં સં સવારી કરવી; ઘોડા લે-
પશુની પીઠપર ચઢી બેસવું. (૨). સવા-

રીનાં કામમાં હેવા માંડવું; અંદરમાં લઈ
પીક પછુ ચડવું. (૩) પળોટવું; કામમાં
હેવા માંડવું.

પેલાણો, પું કુરમાના કાષ્ઠપ બેમાડવાં તેની
ઉપર દોકવાનો લાકડાનો કકડો.

પેલાયન, નં નાસી જવું તે; પોણા ગણવા
તે; ભાગીજવું તે.

પેલાયિત, વિં નસાડેલું; બગાડેલું.

પેલાવ, પું [સં. પલ્લાન્ન.] ભોંઈમાં ભીમ
અને મસાલો નાંખીને ઝનાવવામાં આવતી
એક વાની. નાનપલાવ; પુલાવ; પેલાઓ

પેલાવટ, સીં બીલની એક જાત.

પેલાશ, પું [સં.] ખાખરો. (૨) ખા-
ખરાનાં ફલ.

પેલાળણું, કિં સં [સં. પુ.] બીનું, કરવું;

પાણીવાળું કરવું. (૨) સમજવવું, ગળે

ઠિનારું, ન માનતું હોય તેને સમજવીને
મનાવવું.

પેલાંખાં, નં આંકના ધડિયાંખાના ગુણાંક
પૂઠવા તે:-ખાર તરી? જ-છતી છતોલ,
કેમ યાવ? તમડે છગડે.

પેલાંખી, સીં આંકમાંની ગુણાંક ચેણિ.

પેલાંઠી, સીં પગ પર પગ ચઢાવીને બેસવાની
એક રીત; ૩૦ પ્રં પેલાંઠી મારવી=ચપટ
બેસવું; નિરતિ બેસવું, કક અને બેસવું.
પેલાંઠી વાળવી=પગપર પગ ચઢાવી બેસવું.
ઠડા કહેજે બેસવું.

પેલાંઠો, પું પહોળી પેલાંઠી; મોટી પેલાંઠી;
૩૦ પ્રં પેલાંઠી મારીને બેઠો=મક્રમ ઘર્ષ
નિહરતાયા બેઠો.

પેલાંડું, સીં [સં.] કુચળી; કાંઠા; પ્યાજ.

પેલિત વિં [સં.] પગિયાવાળો; જેના કેચ
ધોળા યથ ગયા હોય તે.

પેલિતો, પું જમમરી; બજતો કાકડો, બંદુક,
તોપ કે દારૂયાં ભરેલી કોઈ પછુ ઝીંજને
એક છેડે અંદરના ત્રાણે સળેખાવવા ન-

બેવી રસી; બતી તે. (૨) મળેખડું;
પોચ; જેથી ધમાધમ, ઝગક કે લડાઈ
યાવ એવી વાત કે બાબત તે; કલકું:-
તમે તો પલિતો મૂળીને વેગળા રહો ને
વેગરું પડે મારે.

પેલીત, નં (પા.) બૂતપ્રેત. (૨) ગેલું
દેવત. (૩) વિં ધરડું; બિંધામંથું.

પેલેવણુ, નં ગાપટિયામાં કે સાવરણીમાં બ-
સાયેલાં જીવડાં ખંબેરી નાંખવાં તે.

પેલોટણું, કિં સં પળોટવું; કામકાજમાં
બેડવું; કેળવવું; પાનરડું કરવું.

પેલેલવ, પું [સં.] નવાં પાંદડાંવાળી ડાળી,
કુંપગિયું; લીલાં તાજાં પાનરું ડાળું (૨)
નવા આવેલાં પાન અને તેનો ગુચ્છો તે,
તાજાં કુમળાં પાનનો સમૂહ; કિસકેય. (૩)
પાલવ; કપડાની પહોળાઈવાળો કોર-ભા-
તદાર છેડો (૪) અજતો; લાસરંગ.

પેલેલવિત, વિં [સં.] નવાં પાન આવેલાં
હોય બિયુ; નવાં પાનનો કોલથી લહેતુર
ઘઘ રહેલું:-પેલેલવિત વસો. (૨) વિરતન;
ખીસેલું; શોભે એવું બનાવેલું; ચણા-
રેલું; વધારી. સુધારીને સુંદર કરેલું. લ-
ખાણુ વગેરે.

પેલેલવી, સીં આંગળીઓના છેડા કે આંખનાં
ચલન વલનથી ધસોડત કરીને વિચાર જ-
ણાવવાની રીત તે; ઈસારાની ભાષા-
કરપેલેલવી, નેત્રપેલેલવી. વગેરે.

પેલેલાઉતર, પું દુડીનો વઢ; ખીસાનો વર;
પહેરામણીનો વર. (૨) જેને મોડું પેલું
આપવું પડતું હોય એવો વર.

પેલેલી, સીં નાનું ગામડું; પૈ. (૨) ધીસોડી
દીવડી.

પેલ્લું, નં તાજવાની દાંડીની બન્ને બાજબે
લટકતાં રાખવામાં આવતાં જોમડામાંનું
દરેક તે; તાણડું. એક પેલામાં કાટલાં-
વજન અને બીજામાં ભેખવાની વસ્તુ

મુકાપ છે, એ બે બાજુનાં પાત્રમાંનું એ-
કાકું પાત્ર-છામકું તે પદ્ય. (૨) વર
તરફથી કન્યાને અપાતા દાગીના ને શેકડ
વગેરે તે. સ્ત્રીધન; શુદ્ધ -પદ્ધતી કન્યા ને
પહેરામણીને વર (૩) સિકાની માદક
લખડતું રહે એવું ને કષ્ટ તે

પદ્ધતો, પુ. પાલવ; હુમકાનો છેડો; પહેરેલા
કે ચીરે બાધેલા વસ્ત્રો ને છુટો રહેલો
છેડો તે ઉ. પાલડીનો પક્ષો પુઠે પુછકા
સમાનજી. (૨) બે સ્થાન વચ્ચેનું અંતર
તે; ટપ્પો; છેડું:-ગામથી નદી લગીનો
પક્ષો જરા લાંબો છે.

પદ્ધતલ, નં. (સં.) નાનું તળાવ તલા
વડી; સર.

પવધ, પુ. પવાઈ; પવે, હિજડો; નપુંસક;
બંધન. (૨) બાપસો-નિર્માલ્ય કાપર માણસ
કહે. પવધને તે વળી પાનો ચઢે ?

પવન, પુ. (સં.) સ્પર્શથી આપણને સમ-
જાનતું એક મહાતરવ; વા, વાયુ, સમીર.
કિં પ્ર. પવન પર ચઢવું=હવાઈ વિચાર
કરવા; ખોટી ઉમેદો કરવી કે બકાઈ
મારવી; ખૂબ ખીલીને બોલવું. પવન બ-
રાવો=ખીલવું; ઝાંઝી થેવી વાતો ને વિચાર
કરવા. પવન લાગવો=સંગતિ દોષ લાગવો,
સોખતની અસર થતી. પવનમાં ઉડીજવું
=જરાએ ટકાવ નહિ થવો; તુટી પડવું.
જવું. (૨) મિત્રજ; મનનું વલણ, ભાવ-
નાઓ, મનમાના વિચારનું સ્વરૂપ :-સાહેબ
આગળ બેસવું ઉડવું પણ પવન કેણી
તરફનો વાય છે તે જાણીને બોલવું, નહિ
તો ચૂપ રહેવું.

પવનચક્ષી, સ્ત્રી. પવનથી ચાલતી ઘંટી. (૨)

પવનના જોરથી ફરતા ચક્કરવાળું ચંત્ર

પવનપાવડી, સ્ત્રી. એક જાતનું કલ્પિત

આકાશપાન, પવનમાં ટકનારું ચંત્ર; વિમાન;

જોરોપ્તન. આકાશમાં પવનના જેવા વેગથી

માણસને લઈને ચાલતું જીર્મ એવું માનું
વિમાન. ગુની વાતોમાં પરન પાવડીથી
આકાશ મારે ઉડીગયાની ઉડીકત આવે છે.
પવનવેગી, વિ. પવનના જેવા વેગવાળું;
વાયુવેગી; ધણુંજ ઉતાવળું. ઉ. પવનવેગી
થોડો જોરથી રથ કીધો. તૈયાર.

પવાડતું, જી. પાવું

પવાડી, સ્ત્રી. અભાર્થ.

પવાડો, પુ. બવાડની-ફજેતાવાળી કવિતા
તે; રાસડો. આરા બોટા બનાવ ઉપર
બનાવેલું કુકું નાનું કાચ.

પવાડું, નં. પાણી પીનાનું નાના નંગા જેવું
પાત્ર; ખાલુ, જમ. (૨) મોટું ઉભા
ધાટનું વાસણ. જમણવારેમાં વપરાય એવું
મોટી પવાધી.

પવિ, સ્ત્રી. [સં.] ધન્વનું બહુજ કાણુ-બાને
નહિ એવું કવિયાર; વજ.

પવિત્ર, વિ. [સં.] શુદ્ધ; નિર્મળ; દોષ-વિકાર
રહિત. :-પવિત્ર જળ (૨) સંસ્કારવાળું,
ચામની રીતે દોષ રહિત કરેલું, દોષ અને
માલિ-ચ રહિત; પાવન; શુદ્ધિ (૩) કુક
કપટ રહિત; ચોખ્ખા મનનું. (૪) શુદ્ધ
સચ્ચરિતનું.

પવિત્રતા, સ્ત્રી. (સં.) પવિત્રાઈ; પવિત્રપણું;
ચોખ્ખાઈ; શુદ્ધપણું.

પવિત્રપણું, નં. પવિત્રતા.

પવિત્રાઈ, સ્ત્રી. પવિત્રતા.

પવિત્રાં, નં. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના પ્રસાદ રૂપી
રસમતો તેમને ધરાવેલો દોરો. હરિના
નામની હીરની આટી. વૈષ્ણવ મંદિરોમાં
પવિત્રા આરસને દિવસે તે દાઢોરૂણને ધરાવી
વૈષ્ણવો ધારણ કરે છે.

પવિત્રી, સ્ત્રી. આદાદિકને પ્રમોગે પહેરવાની
ફર્મની વીગ.

પવિત્રું, જી. પવિત્રાં

પશમ, નં. (પા. પશ્મ) ઝીણો વાળ; ના-

જુક કેય (૨) હિમાલયમાં યતાં એક
જાતનાં ખરાનાં વાળ, કે જેનાં ગરમ
લુગડાં બને છે. રૂંધાં; ઉન.

પચમી, વિ. ઉનનું—ગરમ કાપડ.

પસરીના, પું. [પા.] હિમાલયમાં યતાં
ખરાનાં રૂંધાનાં પોષાક; ગરમ પોષાક.—
પચમીની શાલ.

પસલી, સ્ત્રી. પસલી; પોય; અરધાં જોબો.
(૨) બાઈ તરફથી બહેનને આપવામાં
આવતી બક્ષીસ.—બાઈપચવી.

પશુ, ન. [સં.] ચારપશુ વનચર પ્રાણી;
ઢોર; જનાવર; હેવાન.

પશુતા, સ્ત્રી. પશુપણું; હેવાનપત.

પશુપતાકા, સ્ત્રી. જેની ઉપર પશુનું ચિહ્ન
હોય એવું અભૂષણ.—પશુપતાકા.

પશુપતિ, પું. [સં.] મહાદેવ; શંભુ; શિવ.
(૨) ગોવાળ.

પશુપંખી, ન. જમીન પર ચાલનારાં તેમજ
ઉડનારાં બંને પ્રકારનાં પ્રાણીઓ તે.

પશ્ચાત્, અ. [સં.] પછી; પાછળથી; ઉલ્લે.

પશ્ચાત્તાપ, પું. (સં.) પસ્તાવો; અનુતાપ;
શોક; દિલગીરી કિં. પ્ર. પ્રશ્નાપ થવો
=કામ કર્યા પછી તેના જોડાપણા મારે
પુરિતાપ થવો તે; પસ્તાવો થવો.

પશ્ચિમ, (સં.) જેણી તરફ સૂરજ આપમે
જે તે બાજુ; આયમણી દિશા. (૨) વિ.
પાછું; પુછાનું; છેલ્લું.—પશ્ચિમ બુદ્ધિ=
પાછળથી ઉત્પન્ન થયેલી મતિ તે. ઉ.
અગમ બુદ્ધિ વાણિયો અને પશ્ચિમ બુદ્ધિ
બધાં; તરત બુદ્ધિ તરકડો, તે જોડો
મારે ગળ્ય.

પશ્યંતી, સ્ત્રી. (સં.) સૂઝ—અવાજના સ્વ-
રૂપની ચાર રિચતિઓમાંની બીજી રિચતિ
તે. પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા, અને વૈષ્ણી.
પરા, ન. વહાણનું ચરણ તે; ઝાકળબધું

ધાસ ઢોરને ચવરાવવું તે. કિં. પસર
ચરાવવું.

પસરવું, કિં. અ. પસરી—ફેલાઈ જવું;
ફેલાવું; આગળ પાછળ મોટા વિસ્તાર
ઉપર પથરાવું; વ્યાપી જવું; વિસ્તૃત થવું.
(૨) ફેલાવું; ખીલવું; વધવું. ઉ. સ્થાન
સુંદર તને મળ્યા હિંસે છે, તે બાજે તું
પસરાઈ દયા.

પસલી, સ્ત્રી. (સં. પ્રસૂતિ) એક હાથના
પોંચાનો ખાડો તે; અરધાં જોબો; અ-
જલી; પોય. ઉ. પ્રજા કાવાનળ તમે
બીધારે, સર્વે દેખતાં પસલીમાં લીધારે.
ગોવિંદ. (૨) પોયમાં રહે એટલું તે. ઉ.
પસલી જોખા ને પૈસો, આપે શી રણછોડ.
કવિ. (૩) બાઈ તરફથી બહેનને આપ-
વામાં આવતી બક્ષીસ તે. ઉ. પસલી
આપવા બહેનજાતણી; જરૂર નશે મારો
ધણી. (૪) વિંટી.

પસલો, પું. જોબો.

પસવારવું, કિં. સ. ધીમે ધીમે હાથ ફેર-
વવો; પંખાળવું; બળદ—પશુને હાથ ફેરવી
હચકારી ચાંત પાડવું; કલાવવું; કંડુ પા-
ડવું. (૨) આંધવું; સાઈ લાગે એમ ચીરોને
સ્પર્શ કરવો.

પસંદ, વિ. (પા.) મનને ગમતું; દિલ
રીઝવું; ભાવવું; ગમવું; રચવું. (૨)
પ્રુચ; રાજ. [૩] અનુકૂળ પડવું; મનમા-
નવું. (૪) ધણામાંથી સુટી કાઢેલું. કિં.
પ્ર. પસંદ કરવું=મનને ગમતું હોય તે
તારવવું; સુટી કાઢવું. પસંદ પડવું=મન
ગમતું.

પસંદગી, સ્ત્રી. મનની રચિ; દિલચાહ; રાજ-
પ્રુશી. (૨) મંજુરી; કબુલાત. (૩)
સુટણી; વરણી; પસંદ કરવું તે. મનો-
ભાવના; મનને ગમતી વસ્તુને સુટવી
અથવા સ્વીકારવાની ભાવના તે કિં

પ્ર૦ પમદગી કરવી=ધણામાંથી મનને ગમતી એકાદ વસ્તુને ઉપાડી લેવા અતુ-મતિ આપવી અથવા ઇચ્છા કરવી તે પસંદગી પામવી=ખીજીને પસંદ પડવું; કમયુ તે.

પ્રસાધ, સ્ત્રી. બક્ષીસ; ખુશી યદને અથવા સેવાના બદલામાં આપેલી જમીનની બક્ષીસ તે. કૃપાદાન; ખુશીની દેણગી; પસા મળું. ઉં. આપ્યાં લાખ પસાધ.

પ્રસાધવું, નં. સેવાના બદલામાં અથવા પ્રમાણ તરીકે આપેલી જમીન તે:-અમને પોષાક અને આપાને પસાધતાં પેદીદર પેદી આપ્યા કરે એવી જમીનની બક્ષીસ તે (૨) ગામના વસવાથાને ગામના કામ કાજ કરવાના બદલા તરીકે જે જમીન આપેલી હોય તે -વસવાથાનાં પસાધતાં કોઈ રાખ લઈ લેતા નથી.

પસાર, પું. ફેલાવો; પ્રાપ્તિ, આસપાસના તમામ ભાગમાં બાપી જવું તે -આ ચોપડીનો પસાર બહુ સારો થયો. પ્રચાર કોઈમાં કે મોટા વિસ્તાર ઉપર ફેલાઈ જવું તે. (૨) પ્રવેશ; પેસારો:-તારે ત્યાં એનો પગ પસાર થવા ન દેતો.

પસાર, વિ. આરપાર જઈ રહેલું. અંદર ધધને ગયેલું; પારાઉતરેલું; એક છેડેથી બીજે છેડે નિકળી ગયેલું હોય એવું (૨) અ. પ્રાસ; કસોટીમાંથી નિકળી ગયો નોખ; તેમ, પાર ઉતરવું તે:-એક છેડેથી પરીક્ષામાં પસાર થયો. (૩) ચુ-ટાવું તે, પસંદ પડવું તે, મન ગમવું તે. -આ વર પસાર થયો. કિં. પ્ર. પસાર કરવું=અંદર ધધને કાઢીનાખવું, એક છેડેથી બીજે છેડે કાઢીનાખવું:- દેણને ધરમાંથી પસાર કર્યો પાસ કરવું, પસંદ કરવું, ચુટવું. પસાર થવું=પામ થવું; પરીક્ષામાંથી પારપડવું.

પસારવું, કિં. સં. (સ. પ્રમદગ.) ફેલાવવું, ચારે તરફ ફળી વળે-બાપી જાય એમ કરવું; વિસ્તારવું, ધણા લોકમાં અને મોટા વિસ્તાર ઉપર પ્રસરી જાય એમ કરવું. (૨) લંબાવવું; વધારવું. આગળ ધરવું. -હાથ પસારવો=લાંબો કરવો, આગળ ધરવો. (૩) પ્રાપ્ત કરવું; અંદર ધધને જવા દેવું; અંદર ધધને કાઢવું. ઉં. રમ બેરમી પસારી=માયા તોરી રમબેરમી પસારી.

પસારી, સ્ત્રી. ફેલાવ; વિસ્તાર; લંબાઈ. પસારો, પું. ફેલાવ. (૨) ધીરે ધીરે પેસવું તે. પસિયાઈ, નં. ખીંટી લાલવાતું નાકું. (૨) પાખિયું, બેડું કલ્લા બગડી વગેરે ગોળ લાટનો ઉધડે તે અથવા થકે એવો એક ભાગ તે.

પસીનો, પું. (સં. પ્રલ્લેચ) પ્રાણીઓના ચરીરની આમડીના બારીક કિરોમાંથી તાપને લીધે નિકળતું પ્રાણી તે, પરસેવો; અરૂંદ ૩ પ્ર. પસીનો પાડવો=મહેનત કરવી

પસ્તાગિયો, પું. શાકભાજી વેચનારો, ફાળિયો. પસ્તાઈ, નં. (સ. પ્રલ્લય) બહારગામ જવા ઉપડવું તે, જવું તે. (૨) ગામ જવાને સારા મહુરતમાં ઉપડવાના સ્થાન-માંથી ઉપડી જઈ સમુપને માટે બીજે ઠેકાણે ચોખવું તે, ઉપડવાનું મહુરત સાચવવું તે -ઓને સાઈ છે માટે પસ્તાઈ કરે અને કાલે માડીએ બેસજો.

પસ્તાઈ, કિં. અ. કામ કર્યા પછી 'તે જોડે યયુ' એવો પરિતાપ થયો તે; દિલગીર થવું, શોક-બેદ થવો.

પસ્તાવો, પું. પશ્ચાતાપ, અપસાસ, દિલગીરી, વિભાસણ (૨) શોક.

પસ્તાળ, સ્ત્રી. પીટપી, કોઈ ઉપર ઉપર ઉપરી ઠોક મારવા તે, ઠોક. ટીપપી. કિં. પ્ર. પસ્તાળ પાઠવી=વારવાર ઠોક માર્યા જવું.

પસ્તાં, નં [પા. પિસ્ત] એક ઝાડનાં તેલી
બિયાં; એક જાતનો સુકો મેવો-મસાલો.
ધરાન, અપરતાન, અને જૂમ્મ સમુદ
પાસેનાં જંગલોમાં એનાં ઝાડ થાય છે.
પસ્તાં, પિસ્તાં મિદાઇ વગેરેમાં નાખવાની
કામમાં આવે છે, એનો રંગ લીલો હોય
છે અને તેણે રંગ રંગવાના કામમાં
આવે છે.

પસ્તી, સીંખીની તરફથી લાકાર.

પસ્તુ, જીં પસ્તાં.

પહર, જીં પસર.

પહાડ, પું સાધારણ સપાટીથી ઉચો મોટો
માટી કે પથ્થરનો કુદરતી ઢગલો; માટી ને
પથ્થરની સપાટીથી ઉંચી જમીન; ટકરા;
ગડા; કુંગરા; પર્વત. (૨) મોટો જાડો ઢ-
ગડ-પથ્થર તે; કોઇપણ કંઠે મોટી સંગીન
વસ્તુ-વાત વગેરે તે. ૩૦ પ્રં પહાડ
જેવું=મળ્ય તેમજ સંગીન; મોટું; જાજ-
રમાન. ગંભીર; ન ઉઠાવી-પહેલી વળાય
એવું :-કંઈ કામ કરતાં તરત મોટી પહાડ
જેવી વાત લાવીને વચમાં નાંખે છે. કુસ્તર;
દુર્ગમ. (૩) જીં પાડ; ઉપકાર.

પહાડી, વિં પહાડ જેવું, મોટા પર્વત સમુ.
(૨) કદાવર અને જાજરમાન; કંઠે મોટું
મળ્ય અને તેવુંજ સંગીન તે. (૩) પહા-
ડનું :-પહાડી લોક.

પહાણ, પું પાથર; પથરા; ઢગ. (૨) ખાર
અને જડ એવું તે. (૩) જડ; ગંઢ; અ-
ચેતન :-ટાટી પહાણ.

પહાણુ, કિં સં રંગવા માટે કોર છુગડું
ધોવું; નિખારવું.

પહાણો, પું [સં. પાવાણ] પહાણ; પથરા.
(૨) ઈટાળો; જાડો ને સખત મોટો કાંકરા;
થિલા. (૨) વિં ગૂર્ખ; જડ; અચેતન;
મુદ. (માણસ)

પહુઆ, પું પાઆ.

પહુડી, જીં પેડી.

પહરણ, નં પહેરવાનું તે. ઉં પહેરણ માટે
પાંદડાં. પહેરવાનું વસ્ત્ર; છુગડું. ઉં ખાર
પહેરણ આછા સાથુર. (૨) પુરુષને ય-
રીર પહેરવાનું ખુસતું કડનું; કંઈની, અં-
યવા સદરા જેવું સિવેલું બદનું; કેડિયું.

પહરણુ, નં પહેરવાનું તે; પહેરવાનું છુ-
ગડું :-પહેરણમાં ધા નાગા. (૨) પહેર-
વાની ધાટી-રીત તે :-મદાસી બેસતું પ-
હેરણુ તોછડું. (૩) પુરુષ અવવયવ; આ-
ર્થથી પાટલી ને ગૂંચ બાગ વગેરે તે :-પ-
હેરણથી પકાયો.

પહેરણુ, કિં સં વસ્ત્ર અને ઢાગીના વગેરે
ચરીરપર ધારણ કરવા તે; ધરવું; સજવું;
ધારણ કરવું. (૨) ધાલવું; અંદર ઢાખસ
કરવું; ધોત્યવું; પેસાડી જેવું-તરત કટાર.
પહેરાવી દીધી.

પહેરવેશ, પું પહેરવાની જે તરફ-રીત તે;
કપડાં વગેરે પહેરવાની રીત તે. (૨)
કપડાં વગેરે પહેરવાથી જાણાતો, જે દે-
ખાવ તે. (૩) પહેરવાનાં કપડાં તે; પો-
શાક :-આ મેનો પહેરવેશ છે? આવો
પહેરવેશ પહેરાય?

પહેરામણી, સીંખીનો ખાપ વરને અને
તેની તરફનાં માથુસોને જે બાકીસ આપે
છે તે; કન્યાના ખાપ તરફથી વરના સ્ત-
ભારમાં જે ભેટ અપાય છે તે; કન્યા લેવા
ખાલ વરને જે કંઈ ભેટ આપવાનું કરા-
વાય છે તે. ઉં પહેરામણી બહી ભાંત
દીધી, યંજુને બહુ સ્નેહથી, કર્ણેડી પછી
હિમાદ્રી કહે, મેં આપ યોગ્ય દીધું નથી.
૩૦ પ્રં પહેરામણીનો વરનેને કન્યા ઉ-
પરાંત ભેટ-રોકક વગેરે આપવું પડે એવો
કુળવાન વર, દૂકોનો વર.

પહેરાવવું, કિં સં પહેરે તેમ કરાવવું; ધા-
રણ કરાવવું; પહેરાવવું; પહેરાવવું. (૨)

ધાલવું; ચણગારવું. (૩) ગળે ધાલવું; આઠાલવું; જેમ તેમ કરી ખાંડી દેવું.
(૪) અંદર દાખલ કરવું; ધાલી દેવું.
તેણે તરત પેટમાં છરી પહેરાવી દીધી.
પહેરેગીર, પુ'ં ચોઢિયાટ; રખવાળ; ગારદી;
પહેરા ભરનારો.

પહેરે, પુ'ં [સં. મદર] ચોઢી; તપાસ;
જાપતો; રક્ષા. (૨) સંભાળ; નીધેખાની.
(૩) હવાશે.

પહેલ, સ્ત્રીં આગેવાન થવું તે, પ્રથમ ખ.
હાર પડવું તે; ખીજા કોઇ કંઈ કરે તેની
પૂર્વે કાર્ય કરવાને ખહાર પડવું તે; પ્રારંભ;
મંડાણ; ચર્યાત:-તેણે પહેલ કરી ત્યાર
પછી ખીજા ખહાર પડ્યા. (૨) નં રૂના
સોઆની પોચી થપેલી; પોચી નાની રૂની
ગાદી :-આખે દૂધનો પહેલ મૂકો.

પહેલવહેલું, વિં ચર્યાતવું; આરંભવું;
આદિ; પહેલપ્રથમ. (૨) તરત; તાબડ
તોબ :-રણછોડલાલે પહેલવહેલી મુતરની
મીઠા ઠાદી.

પહેલવાન, પુ'ં [ફા] જીવાન જોરવાળો તે
ખાહોય માણસ, મરદાનમીના દાવપેચ રમી
જાણનારો સચકત માણસ. (૨) ચરવીર;
ખહાર અને લડાઈમાં આગળ ધસી પડે
એવો ચારીરિક જળવાળો માણસ; જી.
વાન જોધ.

પહેલવી, સ્ત્રીં ઈશાનમાં આલતી એક પ્રા.
ચીન બાપા; જીની ફારસી બાપા.

પહેલાં, અં પૂર્વે; અસલ; અગાઉ; અતી-ક
તહાજમાં; ચર્યાતમાં.

પહેલું, વિં પ્રથમ, ચર્યાતવું; આરંભવું.
(૨) મુખ્ય; જરૂર:-પહેલું સખ તે
જાતે નથી.

પહેલવું, જીં પોહવું.

પહેલાવડું, જીં પોહાડવું.

પહેર, પુ'ં [સં. મદર] તથા કલાક જે-

ટલો વખત તે; દિવસનો ચોથો ભાગ. (૨)
અં આવતે અથવા ગયે વર્ષે. હાણુથી
હલકું પહેર:-આવણુ ખેડો, હવે તે વર-
સાદ હોણુ આવશે કે પહેર ?

પહેરો, પુ'ં નીધેખાની; તપાસ રાખવી તે
ચોઢી કરવી તે; તકેદારી; જાપતો; ચોઢી;
સિપાઈઓની કડક નજર તળે રખાવવું તે
પહેર પહેરને અંતરે તપાસ લેવાય અને
નવા નવા માણસો રોકાય, એવો જે જા-
પતો તે:-મધસતે પહેરો બદલાય છે.

પહેળાઈ, સ્ત્રીં પહેળપણ; પહેળાણ; લખ-
ચોરસમાં લંબાઈની સામેની ખાજીનો જે
વિસ્તાર તે; પનો; આંકું માપ તે, વિ-
સ્તાર; પથુતા.

પહેળાશ, સ્ત્રીં પહેળાઈ, પહેળપણ; પનો.
પહેળિયું, નં પહેળો રૂપિયો; કસદાર રૂપિ-
યો; મુંબાઈમરો રૂપિયો તે.

પહેળું, વિં [સં. છય] લંબાઈની જે
કિનારીઓ વચ્ચે રહેતા વિસ્તારવાળું;
પનાદાર; પહેળાઈ હોય એવું; કુંકું
કે સાંકડું નહિ એવું; મગલું, આકા
વિસ્તારવાળું; ચોકું:-પહેળું ધર-હુગકું
જમીન વગેરે. (૨) મોકળું; ખુલ્લું; વિ-
સ્તૃત. (૩) ઢીલું; છુટું; રમતું. (૪) સામ
સામેની કિનારીઓ એક ખીજાથી દૂર
રહેતી હોય એવું; નહિ ખીડેલું; ખુલ્લું;
ખીલેલું; પથુ; વિશાલ. કિં પ્રં પહેળું
કરવું=વિસૂન કરવું; ખુલ્લું કરવું, ફાડવું,
મોકળું કરવું, પાથરવું; છુટું છુટું કરી
નાખવું

પહેંચ, સ્ત્રીં પહેચવું તે; ' પહેચુ છે '
એવું લખી આપેલી ચીઠી; પાવતી; ર
સિદ્ધ :-તે રૂપિયાની પહેચ મોકલી આ-
પજો (૨) સમજાવતો; બુદ્ધિબળ, ચતુ-
રાઈ, પ્રખંડ સમજાઈ જઈ કાર્ય કરનારી
હોશિયારી તે:-એનામાં કંઈ ઝાઝી પહેંચ
નથી પહેંચી વળવાની ચકિત તે

પહોંચિયું, કિં અં ધારેલે ઠોકણે જવું; લં-
બાઇને છેડે જઇઅડવું; પુગવું. (૨) લા-
યમાં આવવું; મળવું; ખીજાએ મોકલેલી
વસ્તુ પ્રાપ્ત થવી. ઉં પ્રમાણ પામી પિંડ
પત્ર પહોંચ્યો. (૩) પાસે જઇ લાગવું;
પકડી પાડવું; પાસે :-એપિયાને ઘેરે સ્વાર
આરધે રહેતે પહોંચીયો:-મયાને વખત થયો
ત્યારે તારાથી એને પહોંચાશે નહિ. (૪)
પુરા પડવું; કાવાદાવામાં-સ્પર્ધામાં હાવું;-
ટકર સેષ થકાવી:-સાસુ નણું અને કિયર
સોને વડુ પહોંચીયો; દુસ્મનના કાવાદાવાને
હું પહોંચી વળીય. (૫) સમજવું; કાવા-
દાવા-પેચ-પ્રપંચ જાણવા; કામેલિયત-
ચતુરાઇ અને સ્વાર્થ સાધવાની પક્ષી સ-
મજ હોવી તે:-એ બહો પહોંચિયો છે.
પહોંચિયું; પહોંચિયો. કંગાથી કંગામ એવો
નથી, કામકાજ કાઢી લેવામાં પહોંચિયો છે.
પહોંચી, સીં પુરપને પહોંચે પહેરવાનું જ-
ડાવ ધરેલું.

પહોંચું, નં પહોંચિયો; પાંચ આંગળના મૂળ
આંગળનો હાથનો ભાગ તે. (૨) કાંડું.
પહોંચિયું, વિં મળેલું; જેને પ્રાપ્ત થવું જો-
ઈએ તેને પ્રાપ્ત થયેલું. (૨) પકડું; ખંધું;
ચતુર; ચાલાક; યાજું; ન છેવરાય એવું.
પહોંચિયો, પું આંગળીઓના મૂળ આંગળનો
હાથનો ભાગ; કાંડું; અણિખંધ.

પળ, સીં [સં. પલ] ધડીનો સાદો ભાગ
તે; કાણુ:-પાંચ ધડી ને પચાસ પળ.

પળકવું, કિં અં ટળકવું; ખાવાની
આસાએ આવવું; કંઈ લેવા કે ખાવાને
આવવું:-ડોસી ચુઆનો ભય નથી પશુ
જમ પળકાનો ભય છે.

પળમાત્ર, અં સજીમાત્ર; લગારેકવાર.

પળવું, કિં અં જવું; નાસવું. (૨) ભેગું
અથવા જમ તેમ નીભવું; પોપણ થવું.
(૩) ચાલ્યા કરવું; પરંપરા રચા કરવું;

અમલમાં રહેવું:-પાદયાહી વારામાં બ-
ક્ષીસ કરેલાં ગામ અને જમીન એમના
કુટુંબમાં અથાપિ પળમાં જાય છે. (૪) કેય
પાકીજવા:-નુવાનીમાં માથું પળા ગયું.

પળસી, સીં પળથી; રાજી કરવાને પગ-
થંપી કરવી તે; ખુશામત; મન મનવવાને
ઝાટે ખૂબ મહેનત કરવી એને આજીજી
કર્ષા કરવી તે; બહુ માનથી ખૂબ શ્રમ
લઈને સામાનું મન મેળવી લેવાનો યત્ન
કરવો તે; કાપલાં. ઉં પળથી કરતા પાત-
ળિયારે, રાધાજીને રિજવવા.

પળા, સીં પાલવવું પડે એવું તે; બાળક,
માંડું, ધરડું અને અથકત એવું જે તે;
સંભાળ લેવી-રાખવી પડે એવું તે; પા-
લન કરવું પડે એવું તે. (૨) પાલન
પીડા; દુઃખ; આપતિ; કંટાળો ઉત્પન્ન કરે
એવું કામ. (૩) સેવા; ચાકરી; ખીમ-
તમારી; પંચાતી.

પળિયાં, નં (સં. પલિત) પાકીને ઘોળા
ધઈ ગયેલા વાળ; ઘોળા થયેલા કેય તે.

પળી, સીં કુલ્લામાંથી કે સાંકડા મોંની
બરછી વગેરેમાંથી તેલ વગેરે પ્રવાહી
કાઢવાની ઉભા ઢાંડાની ડોપ, ટડાજી કે
અમચો તે. (૨) ઝીમાં એક પલભાર પ્રવા-
હી માપ એજો અમચો:-એ વળી તેલ.

પળો, પું મોટી પળી.

પળોટવું, કિં સં કામ થીખવાડવા માંડવું;
પહેલ વહેલાં કામમાં જોડવું; ફળવવા
માંડવું; સીખવાડવા માંડવું; થોડે થોડે
માહિતકાર કરવા માંડવું; પાવરડું કરવું;
કામે લગાડવું; ચોંટવું; જોડવું.

પંક, પું (સં.) કાલવ; કીચડ; કચરો. (૨)
પાપ; દોષ.

પંકજ, પું (સં.) કમળ ફૂલ. (૨) કાલવ-
પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલું એવું તે.

પંકજિની, સ્ત્રી (સ્ત્રી) કમળાલની વેલ.
આ વેલ પાણી ઉપર પથરાય છે.

પંકાયેલું, વિં વખણાયેલું; નામીયું, પ્રખ્યાત;
લોકમાં પંકાવું હોય એવું.

પંકાવું, કિં અં દામ દામ ઓળખાવું;
શીર્ષનાં, પરાકમનાં, અને શુભનાં લોકોમાં
વખાણુ યવો; અમુક સારે ખોટે નામે
ઓળખાવું; લોકમાં જાણીતા યવું;
પ્રખ્યાત યવું.

પંક્તિ, સ્ત્રી [સ્ત્રી] હાર; ઓળ; પંગન. (૨)
વર્ગ; ટોળી; સાથ. ૩૦ પ્રં પંક્તિભેદ=
એક ઓળે જમવા ન બેસાય એવો ભેદ
ભેદ તે. કિં પ્રં પંક્તિ આપવી=પોતાના
જેવું ગણવું; પોતાની સાથે જમવા બેસ-
વાનો હક આપવો; પાવન કરવું, પંક્તિ
પાવન=જાતિને પવિત્ર કરે એવું; પવિત્રા-
ચારવાણું; શોભાશ્પ, પુરુષરવશ્પ.

પંખ, સ્ત્રી પાંખ; પંખીને ઉડવાના ઉપર્યો-
ગમાં આવતો હાથના ઠેકાણાનો પંખાની
માફક સંકોચાય અને પહોળો થાય એવો
અવયવ.

પંખવા, પ્રં એક પાસાવું અટકી જવું તે;
પક્ષાધાત.

પંખાળિયું, નં સુખળાવાળી ડાંગર.

પંખાળી, સ્ત્રી એક જાતની કમોદ-ડાંગર.
અમદાવાદ જિલ્લામાં આ ડાંગર વખા-
ણાય છે.

પંખિણી, સ્ત્રી પંખીની માદા તે; સ્ત્રી પંખી.

પંખિયું, વિં પાખવાળું. (૨) એક બાજુનું.
(૩) નં પાખિયું; ગોળ કડા-કદવાનો
સાંધાવાળો-પા ગોળ કડકો; ઉધડે ને બધે
થાય એવો વર્તુલનો એક નાનો ભાગ.

પંખી, નં [સ્ત્રી. પક્ષી] પગથી જમીન
ઉપર ચાલે અને પાંખથી હવામાં ઉડે એવું
પ્રાણી; વિહંગમ; પક્ષી. ૩૦ પ્રં પં-
ખીનો માળો=માદલી-કાંચ ચલાક રહેકાણ

તે. (૨) પંખીનો મેળો=અમુક કાળે પુ-
રતોજ મેળાપ; વખત આવે સો સોને કે-
કાણે વેરાઈ જાય એવા પ્રસંગને લઈને
યથેશ મેળાપ તે.

પંખીકું, નં પંખી; પક્ષી; વિહંગમ. ઉં
પિંકને કે'જે'જેઘ પંખીકાર, ઘેર તારી
ગોરાદે ગમરાય

પંખેર, નં પંખી; નાનું નાજુક પંખી. તે.
પંખો, પ્રં હવાને હલાવી પવનની લહરીઓ
ઉત્પન્ન કરવાનું હલકું પતાકું; પાટિયું;
વિંઝણો. (૨) પૈડા ઉપરનું ઢાંકણ. કિં
પ્રં પંખો ખાવો=પવન ખાવો, ધામ. મ.
ટાડવો. પંખો ખેંચવો=પંખો આંતરેમ
હાલ્યા કરે એમ દોરડીથી તાણવો તે.
પંખો નાંખવો=કુંડું પાડવું; પવન ઢોળવો.

પંગત, સ્ત્રી પંક્તિ; હાર; ઓળ; ધાલ.
ઉં બેઠી પંગત પાટલે ધરી અખોટિયા
અંગ. ક દ. ડા.

પંગુ, વિં [સ્ત્રી] લંગડું. (૨) પંગિયું.

પંચ, વિં [સ્ત્રી] પાંચ. (૨) નં પાંચ ઉદા-
યા માણસની મંડળી; પાંચ સુખ્ય સુખ્ય
માણસો તે. (૩) પાંચ સુખ્ય માણસોની
મંડળીમાંનો વડો તે. કિં પ્રં પંચ નિ-
મણું. કસાવવું=કાંઈ બાબતનો નિર્ણય ક-
સાવવાને માટે પાંચ ઉદાયા માણસ ચુદી
કાઢવા તે. પંચ બરવું=એક જાતિ સમવા-
યમાંના તમામ મણિસોની સમી બોલાવવી
તે. કહેં પંચ બોલે તે પરમેશ્વર=પંચતું
કહેવું યુક્તજ હોય એમ. કહેં પંચકર્ણ
લકડી એકકા બોળ=સમવાયમાંના માણ-
સને અકેકું જણાય નહિ અને મોગણને
ચેટપુર થઈ પડે.

પંચમૅટાળી, સ્ત્રી પંચની-લોકોની પાસે ને-
હેરમાં ઇટાળાનો માર મરાવવાની ઝીંક
જાહેર ફજેતી થાય એવી ચિંતા તે; જુદી
જુદી તરેહના કંડમાંનો એક જાહેર કંડ

પંચક, વ૦ [સં.] ધનિશના ઉત્તરાર્ધથી રે-
વતીના અંત લગી આવતાં પાંચ નક્ષ-
ત્રો-પાંચ દિવસનો સંજ્ઞેમ; પાંચ દિવ-
સનો એક સમય-યોગ. (૨) પાંચનો સ-
મુદાય-સુમધુ.

પંચકેડું, ન૦ પંચક; પાંચનો સમાહાર-સમુ-
દાય તે; એક સાથે પાંચવાનાં હોય તે.

પંચકલ્યાણી, વિં કલ્યાણકારી પાંચ ચિહ્ન
જેનીપર હોય એવું; પાંચ સુખ ચિહ્ન-
વાળું. -પંચકલ્યાણી ઘોડો.

પંચકેશ, પુ૦ [સં.] શરીરનાં પાંચ રચાન
ઉપરનાં વાળ તે; -માથું, ઉપ્પેા ઝોઠ, ઓ
બે બગલ અને અધી ભાગ, એ પાંચ
ઉપરનાં વાળ તે. અમુક મત સાધતું મૂટે
એ પાંચ અવયવપરના વાળ રાખવા તે.
ફિં પ્ર૦ પંચકેશ રાખવા-ન્યારે બ્રાહ્મણ
રિત્તાય છે ત્યારે પંચકેશ રાખે છે. પાંચ
ઠેકાણના વાળ નહિ સેવરાવવાની બાધા તે.

પંચકોણ, વિં૦ પાંચ ખુણવાળું; જેને પ્રાંચ
પ્રુણા હોય એવી આકૃતિ.

પંચકોશ, પુ૦ [સં.] આત્માને આવરણ કર-
નારાં શરીરમાંનાં પાંચ ખાનાં તે; શરીર-
માંના પાંચ પદવિભાગ :-અન્નમય; પ્રાણ-
મય; મનોમય; વિજ્ઞાનમય અને આનંદ-
મય, એમ પંચકોશ.

પંચકયાસ, પુ૦ પાંચ ડહાણા માણસ પાસે
જાહેર કસ કરાવે તે; જાહેર પરીક્ષણ;
પંચ જે કસોટી કરે તે. - (૨) લગાડીથી
નિકાલ કરે તે; નિર્ણય; જાહેર તોડ. :-
પંચકયાસ થઇ અથા પાછી મહાને બા-
ળવાની રત્ન આપવામાં આવશે. પંચ-
કયાસ કરી જપતીદારે મિલકત કબજે લેવી.

પંચગવ્ય, ન૦ [સં.] ગાયના અંમનાં પાંચ
વાનાં તે, દૂધ, દહિ, ધી, મૂત્ર અને છાણ,
તે પંચગવ્ય. આ પાંચવાનાં પવિત્ર ગણાય
છે અને શુદ્ધિ માટે વપરાય છે.

પંચગૌડ, પુ૦ [સં.] પૂર્વ હિંદુસ્તાનના જુ-
દા જુદા પશુ એક બીજાને લગતા ગોડ
નામે જાણીતા પાંચ પ્રાંત; બંગાળના પાંચ
વિભાગ; (૨) અને તેમાં રહેનારા બ્રાહ્મણો
તે. :-સારસ્વત, કાન્ધુખજ, ઉત્કલ, મૈથિલ
અને ગોડ. મધ્ય બંગાળ તે ગોડ. ઉ૦
ગોરી પુછે ગોડલા ! કોણ બહેરે દેશ,
મંપત હોય તો ઘર બધાં, નહિ તો બસો
વિદેશ. ગોડ બ્રાહ્મણ-બંગાળી બ્રાહ્મણ તે.

પંચતત્ત્વ, ન૦ [સં.] જગદૃત્પતિના કારણ
રૂપ પાંચ સુખ્ય બીજ તે. પૃથ્વી, પાણી,
તેજ, વાયુ અને આકાશ. આને પાંચ મ-
હાબૂત પણ કહે છે.

પંચતંત્ર, ન૦ [સં.] વિપ્લવમાં નામે
પાંડિને બનાવેલું નીતિશાસ્ત્ર. આ પુસ્તક
અસલ સંસ્કૃતમાં છે અને પશુપંખીની
વાતોને રૂપે તેમાં ધર્મ, નીતિ અને વ્યવ-
હારનું ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ ઉપદેશો છે.
પંચોપાખ્યાન.

પંચત્ત્વ, ન૦ પાંચતત્ત્વપણું; પાંચતત્ત્વ સ્વરૂપ
તે; પાંચપણું. (૨) મરણ; મૃત્યુ. ફિં
પ્ર૦ પંચત્ત્વ પામવું-પાંચ તત્ત્વપણાને પા-
મવું-પ્રાપ્ત થવું-મરણ પામવું. વિદ્વાન-યુધ
જવું; દેહ રૂપે નહિ પ્રજા તત્ત્વરૂપે થઇ
જવું-નાશ પામવું.

પંચપાત્ર, ન૦ [સં.] પાણી ભરવાની ઉભા
ઘાટની કોરી; પ્યાલું; પવાલું. -પંચપાત્ર
અને આયમની.

પંચપ્રાણ, પુ૦ [સં.] પ્રાણરૂપ જે પાંચ વા-
સુઓ તે; શરીર જેનાથી જગતું ને કામ
કરતું રહે તેમાંના પાંચ વાયુ તે. -
પ્રાણ, અપાન, સમાન, ઉદાન, ને વ્યાન.

પંચબાણ, પુ૦ [સં.] પાંચ પ્રકારનાં સુખ
જેના બાણરૂપ છે એવો દેવ; કામદેવ;
પંચધર; મદન; મ-મય; સ્મર એનાં બાણ-
રૂપ પાંચ રૂઢ તે આ-અરવિંદ, અશોક,
નવમલ્લિકા, અગિર અને નીરોત્પલ.

પંચભાગ, પુ. ગૃહસ્થના ધરમાં થતા ધર-
ગતુ નાના નાના દોષના નિવારણ અર્થે
પાંચભૂત ખલિભાગ દાન તરીકે આપ-
વામાં આવે છે તે; ભૂતપદ ભાગ. ગૃહ-
સ્થના ધરમાં રસોઇ માટે નિકળતા અન્ન-
માથી જે ચપટી ચપટી અન્ન દાન તરીકે
કાઢવામાં આવે છે તે.-પંચભાગ આપવો.
ભૂતખલિ.

પંચભૂત, ન [સં.] પંચતત્ત્વ તે. પૃથ્વી,
પાણી, તેજ, વાયુ ને આકાશ તે. આમાં-
થી જગત ઉત્પન્ન થાય છે.

પંચમ, વિ. પાંચમું.

પંચમકાર, પુ. પાંચ મકારનો સમુદાય તે :
-મધ, મસ, મત્સ્ય, મુદ્રા ને મૈત્રુય.

પંચમાસી, સી. ગર્ભવતી સીના પહેલા
ગર્ભને પાંચ મહીનાની લગભગ જે સં-
સ્કાર કરવામાં આવે છે તે; પાંચ મહીના
તે પંચમાસી. ઉ. પંચમાસીનાં મુકુરત
પુછવો, વહુને મૈરે વધામણી કાવો.

પંચમોંશ, પુ. [સં.] પાંચમો ભાગ તે,
પાંચમો, અંશ.

પંચમી, સી. [સં.] પંચવાડિયાનો પાંચમો
દહાડો; પાંચમી તિથિ તે પાંચમ:-
વમતપંચમી.

પંચમુખી વિ. પાંચ મોંવાળું; પંચાનન.

પંચરત્ન, ન. [સં.] જુદી જુદી જાતના-
રંગના પાંચ રત્નોનો સમુદાય તે:-ગોનું,
મોની, હીરા, માણેક અને પાતું.

પંચરસિયું, વિ. જેમાં પાંચ રસ હોય તેવું;
વિવિધ રસવાળું. (૧) નાના રસવાળું તે.

પંચરંગી, વિ. પાંચ રંગનું; જેમાં જુદા
જુદા રંગો બળેલા હોય એવું, વિરંગી;
તરેલ તરેલવાર રંગીવાળું. (૨) સેજ-
ગેળિયું; સંકર; મિશ્ર જાતિના-રંગ વગેરે
વાળું; તરેલવાર. (૩) આકૃષ્ટવર્ણ; અ-

વર્ણ સવર્ણ:-એવું પંચરંગી બોલવું છે.
બોલતાં પંચરંગી બોલાય છે.

પંચરાઉ, વિ. સેજગેળિયું; મિશ્ર; સંકર; એ
ચાર જુદી જુદી જાતનું; પરચૂરણ:-
પંચરાઉ અનાજ. પંચરાઉ શાક. (૨)
છુટક વહેંચાતું; પ્રકીર્ણ. એની કુકાને
પંચરાઉ વકરો થતો નથી, જયે વકરો
થાય છે.

પંચરાશિ, સી. ગણિતમાં એવડી ત્રિરાશિની
રીત તે; પાંચ પદ ઉપરથી છૂટું ઉપજાવ-
વાની રીત ગણતરી તે. (૨) પંચવકું.

પંચવકન, વિ. પાંચ મુખવાળું. (૨) જનુ-
માન; બ્રહ્મા વગેરે પંચમુખી દેવ.

પંચવટી, સી. જોલાવરી નદી ઉપરનો એક
પ્રદેશ, કે જ્યાં વનવાસ નિકળેલા રામ
સીતા અને લક્ષ્મણ ધણે વખત રહ્યાં
હતાં ૨ મોડું ચક્રહું, કે જ્યાં પાંચ રસ્તા-
ઓ આવી મળતા હોય.

પંચવટન, ન. [સં.] પંચવકન; જેને પાંચ
માયા-મોં હોય તે; જનુમાન વગેરે દેવ.
વિ. પંચમુખી; પાંચ મુખવાળું.

પંચવાયકા, સી. પાંચ જાતને મોઢે બોલાતી
વાત; લોકાભિપ્રાય; લોકમત; સ્વાભાવિક
લોકોદ્દગાર; સામાન્ય સત્ય; પાંચ સારા
માણસોનો નૈસર્ગિક ન્યાય ઉદ્દગાર. (૨)
અરવા, ગામમપાટો; ચર્ચા.-પંચવાયકા
ખરી પડે.

પંચશર, પુ. [સં.] ઝમઢેવ, મદન; રમર;
પંચગાણ

પંચામિ, પુ. [સં.] સનાતન ધર્મ પ્રમાણે
સાધકને સેવવાના જે પાંચ અગ્નિઓ તે.
અન્વાદાર્પ, પચન, ગાર્હપત્ય, આદવનીય,
સંભ્ય અને આનસત્ય. તપ કરનારા આ
પાંચ અગ્નિઓનું સેવન કરતા. પંચામિ
અપવેદ-તપવો, એ એક કદિન તપ છે.
દાસ જાવાઓ પંચામિ સાધે છે.

પંચાશ્રી, સ્ત્રીં ખસખસ, અજમો, કોપર્ડ,
ચારોળી ને ખાંડ એ પાંચવાનાંતુ ચૂર્ણ
જન્માશ્રીના પારણાને દિવસે સવારમાં
પંચાશ્રી પ્રસાદ તરીકે વહેચવામાં આવે
છે. (૨) પાંચાશ્રીનું ચૂર્ણ; પંચાશ્રીક.
એનો શુધ્ધ પાચક છે.

પંચાશ્રી, વિં નેહ ને પાચ; ૯૫.

પંચાત, સ્ત્રીં પાચ સઘ્ય માણસો પાસે
આપ હણાવવો તે; નિર્ણય કરાવવો તે :-
પંચાત કરાવો જે વાચ તે ખર. (૨)
પાંચ જણે કોઈ બાબત વિચાર ચલાવવો
તે; બાજબી કરવી તે; બાજબી; બિહા-
પોહ; ચર્ચા; તપાસ વગેરે. (૩) તકરાર;
ખટપટ. (૪) પીડા; ચિંતા; ફિકર. (૫)
મુશ્કેલી; શુભવાડો.

પંચાતખેર, પું પંચાતિયો. (૨) વિં, પં-
ચાતિયું; બાજબીયું. (૩) કોઈ પશુ બા
બતની ચર્ચા-તકરારમાં માથું ભારીને ધુ-
સનાર; ચર્ચા રસિયો.

પંચાતનામું, નં પચાત કરવાની સત્તા આ
પનારો લેખ તે. (૨) પચાતિયાઓએ
કરેલા નિર્ણયનો લેખ તે.

પંચાતિયું, વિં પંચાત કરનારું. (૨) પંચાત
કરાવવો, પડે એવું, તકરારી; શુભવચ્ચિયું
મુશ્કેલ.

પંચાતી, સ્ત્રીં બાજબી, તકરાર (૨) પીડા;
દુઃખ. (૩) મુશ્કેલી; વિટંબના. (૪) વિં
પંચાત કરનારો.

પંચાનન, વિં [સં. પંચ+આનન] પાચ
મોવાળું, પાચ મોનું. (૨) પું સિવ.
(૩) સિંહ.

પંચાશ્રી, નં [સં.] અશ્રુતપ પાચ વસ્તુ
ઓતુ મિશ્રણ તે દૂધ, દહિ, ધી, મધ ને
ખાંડનું મિશ્રણ તે (૨) ઉપરની પાંચ ચી
જેએ ઠંકારણને નવસાચ્યા પછી એ ન
વાણનું આચમન તે. કિં પ્રં પંચાશ્રી

લેવું=નવાણુ જળનું આચમન લેવું.

પંચાપત, સ્ત્રીં પંચાત; પંચાતી તે. (૨) નં
મંડળી; પંચ; સભા; સાજનું. પારસી
પંચાપત. (૩) પચાપતન.

પંચાપતન, નં [સં. પંચ+આપતન] પાં-
ચદેવનો સમૂહ તે; પાચ મૂર્તિઓનો ભેગો
સમુદાય તે; જેમાં પાચ દેવોની મૂર્તિઓ
કે પ્રતિમાઓ હોય તે. ૧-રામ પંચાપતન.

પંચાવન, વિં પચાસ ને પાચ; ૫૫.

પંચાશી, વિં એથી ને પાંચ; ૯૫. પંચાશી
જેમ પશુ બોલાય છે.

પંચાળ, પું ડામ, હુઆ.

પંચાંગ, નં (સં) જ્યોતિષનો જેમાં પાંચ
અંગ બતાવેલા હોય એવું તિથિવાચિયું;
દીપણું. તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ, અને
કરણ, એ પાંચવાના નિત્ય કેમ આવેલાં
છે તે બતાવનારું રાજપત્રક.

પંચિયું, નં નાનું પોતિયું. (કાઠિયાવાડ)
કોર વગરનું કુંડું પોતિયું.

પંચી, સ્ત્રીં યુની; સ્ત્રીઓના નાકનું નાજીક
હીરાકણીઓ જડિત ધરેણું; જેમાં પાંચ
રંગના રત્નની યુનીઓ બેસાડેલી હોય
એવું નાસાશુપણ; કાંટો. (૨) મરકરી;
મળક.

પંચીકરણ, નં પાંચ તત્ત્વનું એકીકરણ તે;
દેહમાં એકત્ર થઈ રહેલાં પાચ મહાજાતનો
સમન્વય તે. (૨) પાંચ તત્ત્વો ચરીરમાં
કેવે કેવે રૂપે એક થઈને રહેલાં છે તેની
સમજણીનું વેદંતમાંનું એક પ્રકરણ તે;
એ નામનું પુસ્તક.

પંચીગર, પું વિંદીઓ અને નાકત્રી યુ-
નીઓ વગેરેમાં નાજીક હીરાકણીઓ જ-
ડવા-બેસાડવાનું કામ કરનારો કારીગર તે;
જડિયોસોની.

પંચેન્દ્રિય, સ્ત્રીં (સં.) પ્રાણી-માણસના

શરીરનાં કાન, આંખડી, આંખ, જીભ, અને
 ૧૦ (બાક તે. સાંભળવાની, સ્પર્શથી જાણવાની,
 ૧૧ જોવાની; સ્વાદની અને સુંધવાની જે પાંચ
 ઇન્દ્રિયો તે, ઉ. ૧૦, પંચેન્દ્રિયતણી પ્રેરી,
 ૧૨ સ્પર્શ કામ કરે સદા.
 ૧૩ પંચોતેર, વિ. સિતેર ને પાંચ; ૭૫ પંચોતેર;
 ૧૪ એમ બોધાય છે.)
 ૧૫ પંજર, નં. [સં.] પિંજર; પાંજર.
 ૧૬ પંજાળી, વિ. પંજાળુ વતની; પંજાળુ.
 (૨) કાવર; મળ્યુત; જોરાવર; ચરીર
 ૧૭ સંપૂર્ણ ખીસેલું-ભજરેખાન બેલું; પહેલવાન.
 ૧૮ પંજેળા, પું. ભજરે ખંજભજાટ તે; ભવાડો;
 ૧૯ ફળેતો. (૨) લોહી ચૂર્ચા જુએ અને
 ૨૦ ખૂબ તકરાર-ખંખાળા થાય એવું ભજરે
 ૨૧ તોફાન-ભવાડો તે.
 ૨૨ પંજે, પું. કંઠાની આમલો ભાગ; આંગળાં અને
 ૨૩ હાથેનાવાળો હાથનો જે અવયવ તે. (૨)
 ૨૪ પકડ, કબજો; તાળો.:-જે મારા પંજામાં
 ૨૫ આવેલો છે. (૩) પશુઓનાં પગનો નખ-
 ૨૬ વાળો ચપટો અવયવ:-વાધનો-ખિલાડીનો
 ૨૭ પંજો. કિં ૩૦ પંજામાં આવવું=સપ
 ૨૮ કાણું; તાખામાં આવવું; પકડાવું; ફસાવું.
 ૨૯ પંજામાં ભેવું=કબજો-પકડમાં ભેવું; તાળે
 ૩૦ કરવું; ખંસી ન. નખ એમ હાથમાં ભેવું;
 ૩૧ સપડાવવું. પંજો પકડવો=કાઠે, કાણું;
 ૩૨ પકડવું.
 ૩૩ પંજેરું, કિં સં. નિભાવવું. (૨) વેલું;
 ૩૪ સહેલું.
 ૩૫ પંજેરી, સી. પંજેરી; ઘાંતવાળું લાકડાનું
 ૩૬ જાળર; ખેડેલ શિકરું વાડખાંથી ગરડ
 ૩૭ તાણી લેવાનું જાળર; છેલ્લો; તણ પા-
 ૩૮ જાંતી લાખી લાકડી.
 ૩૯ પંડ, (સં. પિપ્પડ) આટી કે કણકનો દીલો
 ૪૦ જાલો; મોટો મોટો; પેટો; કણક અથવા
 ૪૧ ભાતના નાના નાના જોગા તે:-૫૩ મૂ-
 ૪૨ કવો. (૨) ચરીર; દેહ; કાયા. ઉ. ૫૬

૫૩ પણ એ વરને પોંખું નહિર. (કે)
 ૫૪ પંડુરોગ; રૂધિર કાચ; કમજો; ચોરીલું,
 ૫૫ શીકું પકી નવું. તે.:-૫૩૩૦. કહે-
 ૫૬ મંડ સુધીની પચારી-આંખ સુધી એવે ત્યાં
 ૫૭ લગીનો ખાટલો-મંદવાડ તે. પંડ-સલામત
 ૫૮ તે પધડિયાં બહોતેરી-(બહુચરી)-જીવતો
 ૫૯ નર બ્રાહ્મ પ્રામયે; જીવીશુ સો સ્ત્રી-મળી.
 ૬૦ પંડાણી, સી. પંડ્યાણી; પંડિતાણી; પંડિ-
 ૬૧ તની સી. (૨) ગોરાણી.
 ૬૨ પંડિત, પું. (સં.) શાસ્ત્રીય ખૂબ અણેલો
 ૬૩ આણુસ; વિદ્વાન; અણેલો અને શુદ્ધિશાળી;
 ૬૪ ગાલો જે ચાણી-સમજી આણુસ ન
 ૬૫ પંડિતતા, સી. [સં.] પંડિતપણું; પંડિતાઈ.
 ૬૬ (૨) આવડત; અમુક વિદ્યા કે શાસ્ત્રમાં
 ૬૭ કુશળતા તે; ચતુરાઈ.
 ૬૮ પંડિતપણું, નં. પંડિતતા; પંડિતાઈ; પંડિતી.
 ૬૯ પંડિતા, સી. (સં.) પંડિત બેવી સ્ત્રી; શા-
 ૭૦ શાસ્ત્રિક અણેલી મણેલી-ચતુર સ્ત્રી; વિદુષી,
 ૭૧ વિદ્વાન સ્ત્રી, શુદ્ધિશાળી કુશળ સ્ત્રી.
 ૭૨ પંડિતાઈ, સી. પંડિતતા; પંડિતપણું; શાસ્ત્ર
 ૭૩ કૌશલ્ય; વિદ્યા.
 ૭૪ પંડ, વિ. શીકું; પંડ (૨) નં. નંમાં લોહી
 ૭૫ ફાડું/ચપ નખ છે એવો એક રંગ.
 ૭૬ પંડ, અં. નેતેપાંતે; પંડ; પોતાની જાત-
 ૭૭ દેહ સાથે; સ્વદેહ:-નાન પડે રંગે કાંધે.
 ૭૮ પંડ પડે નેપું.
 ૭૯ પંડાપંડ, અં. નેતોત્તમન; પુરોષોત્તે ન.
 ૮૦ (૨) હાજરાદશુર; સોશાત; આપોઆપ.
 ૮૧ પંડાણું, નં. (સં. પટોલ) એક લમરંચાતી
 ૮૨ શાક; એની શરી ને 'સાપ' જેવી લાખી
 ૮૩ ચિગ થાય છે.
 ૮૪ પંડયા, પું. [સં. પંડિતો] વિદ્વાન આ-
 ૮૫ હાણ; પ્રોશિત; ગાર. (૨) મામડી મહે-
 ૮૬ તાણ; નાના ઊંચાંને અણવાનારા લાકડાણ
 ૮૭ વિદ્યક. ઉ. જોખમે પડે પતન આપુ
 ૮૮ મહેનાજીને રાધ, ખામેડ.

પતિયાળુ; વિં પળા જણે મળીને કરેલું
મદિયાઈ.:-પતિયાળો વેપાર. (૨) નં
પળા જણની પાતી-ભાગ જેમાં હોય
એવું મોટું પધાદારી કામ તે; ભાગિયા
ભાગનો વેપાર કે વડોવટ તે; ભાગીદારી
કામ.:-પતિયાળું વહેચવું. પતિયાળાના
દિમાખ.

પતિયાળુ, પું (સં. ઉદ્ધિત) ગામડા નિરાળ
જણવાનારો જાણજુ તે; નાનાં છોડરોને
એકઠાં કરી તેમને સાધારણ બાવલાંરિક
વાન આપનારો મહેતાળ.:-એ જુના
પતિયાળી જાગણે જણેસો દોષ જોડો
હિસાબી છે. (૨) જોળો સાદા સીધા
સ્વભાવનો વિદ્વાન-જણેસો પણ જણેસો
નહિ જોવો.

પંથ, પું (સં. માર્ગ; રસ્તો, વાટ. (૨)
ધર્મ-મત; મંદ્રાધ; માર્ગ; પદ્મ:-નાનક
પથ. (૩) અભિપ્રાય; મન; વધણ;
વર્તનમાર્ગ.:-જાણે જે વાતમાં જુદા
પંથના છીએ. (૪) વિં પ્રથમ; પહેલું;
સ્વભાવનું.:-પંથવર.

પંથક, પું પથ કરનારો; પ્રવાસી, યુસાફર.
(૨) જેપિયો.

પંથવર, પું બાળવર; પહેલીજ વાર પર-
જુનો હોય એવો વર તે. એથી ઉઘડું
બીજવર.

પંથી, પું પ્રવાસી; યુસાફર; દેશ પરદેશ
કરનારો. (૨) વિં મનનું; સંપ્રદાયનું.:-
નાનકપંથી.

પંદર, વિં દસ ને પાંચ; ૧૫.

પંદરમું, વિં પંદર ઉપરનું. (૨) નં મર-
નારની પંદરમી નિધિ તે.:-પંદરમાનો
માસિયો.

પંપા, નં (સં.) પંચવટી અનેકિષિક ધા-
તુએ આવેલું એક પુરાણ પ્રસિદ્ધ તળાવ.
રામાયણમાં એવું વર્ણન છે.

પંપાળવું, કિં સં સરીર ઉપર ધોમે ધોમે
વલાધથી કામ ફેરવવો; હેત કરવું; કાઠ
સાગવવું. (૨) જે અવધવપર વાગ્યું હોય
તે અવધવપર કાચ ફેરવી. કુઃખ કમી
કરવું; આત્મારુન આપવું; કુઃખ લાગે નહિ
સાંત પડે એમ કરવું. (૩) હાથરવું;
રાંકવું; કલાવવું; નહિ જોડું લાગવા દેવું.

પંપાયો, પું ઈટનો મોટો કઠોડ; ઈશ્વર;
જોળ મોટો કાંઠો.

પંપાળવું, કિં, અં રાંધી મારવાં; ફેફસવું.
પા, પું (સં. પાટ) અર્ધાંશ; ચોથો
ભાગ તે; ચોથિયું. (૨) પાનો મરિયો-
પાડો તે; પાયાં.:-એક જ પામ, જે જ
અધી, તથા પા પોણા, ચાર પા એક.:-
એનો પા (ભાગ) તે અને આપો અર્ધાંશ
ચોથો ભાગ તે આપો. (૩) પાયો.

પાઈ, ઓં પે; પેસાના મીઠા ભાગ નેટલી
કિંમતનો તાંબોનો એક નાનો ચલણી
સિકો; આધી (સુંખાધી) ખાર પાઈનો
આનો. રૂપિયાની રકમ પાઈ.

પાઈકા, પું પેકા; હાથવાનાં એક જાતનાં
બીજાંત્ર અક્ષર પાઈકા; રોસ પાઈકા;
દુષકિન મેટ-જોડા એક નાના મોટા બી-
જાના અક્ષરોની અક્ષ હાથના અક્ષરો તે.
:-આથી ચોપડી પાઈકામાં હાથવાની છે.

પાઈન, નં (સં. Pine) ઠંડા ને પહાડી
પ્રદેશનું ધતું એક ઝાંટ બોની ધણી
જાતો ધાય છે. એનાં પાંદડાં જોય નેજ
ઝીણાં ને નાજુક હોય છે. તે ઘસઘસ સો
ફોટ નેટલું ઉચું વધે છે. પાઈનની કેટલીક
જાતમાંથી સાગ જેવું છતાંશી. લાકડું,
કાર અને દરવેનકાઈન નીકળે છે. આજે
એને 'ચર' નાં ઝાડ કહીએ છીએ ને તે
જાઓમાં ઉછેરવામાં આવે છે.

પાઈયો, પું પેયો; પાયો; પગ. (૨) ચર.
(૩) તળ; તળિયું. (૪) કાંઠ પથ વચ્ચેનું

મંદારી રથાન મૂળાધાર તે. — એનામાં
પાધ્યા નયાને ? અર્થાત્ મૂળાધાર-જેથી
ચિંચરતા રહે એવું કંઈ તે; સારી સંગળ.

— પાધ્યા-પેષા વિનાની વાત.

પાઉર, પું (છં.) શુકો; ચૂર્ણ; નેર.

પાઉ; પું (છં.) ઢોઢળો જેવો પોચો શટકો.

(૨) પગ પાઉ-નેર=કાંકર.

પાઉર, પું (છં.) ઈચ્છા ને સુરોપમ આ-

લતો સોનાનો સિકકો; ગીની; મહેર.

દિ'દુસ્તાનમાં એની કિંમત ૧૫ રૂપિયા

કેરાવેલી છે. (૨) રત્ન; સાંઝીસ-આઈ-

ત્રીસ રૂપિયામારતો જેખ-વળને તે; શેર.

પાઉ, પું (સં. વચ્ચ.) પકવેલું અન્ન તે;

— રાધેશી-(તળીને) બનાવેલી મિઠાઈ; રસોઇ.

(૨) જમીનમાંથી ને અન્ન ફળ ચાક

વગેરે ઉત્પન્ન થાય છે તે; પેદાઈ; નિપજ.

(૩) ચઢી-મુઠાકને ઢોધ વરત જેવાપરવા

— આર્વા થોડા થાય તે. મીઠાનો પાક સારી

નથી. (૪) દૂધ, ઘી, આસણી વગેરેમાં

રાખી આથી કે રાખીને તૈયાર કરેલો

પદાર્થ. — દૂધપાક; મેથીપાક. (૫) સરીરના

વિકારનું બદાર; પડતું તે; માંસાદિકનું—

ગરુડગઢ ને બાહા ફેલાવે વગેરેનું સડતું

તે. — ગડપાક, મુખપાક. (૬) ફળાદિક

મિઠાસ આવી આવેને થોડા થવાં તે.

પાક, વિં (કા.) પવિત્ર; શુદ્ધ (૨) થોડાથું;

પ્રમાણિક. — પાક જાનત.

પાકચર, વિં થોડું પાકેલું.

પાકર, વિં પાકેલું.

પાકણ, વિં સદેજ સદેજમાં પાકી જાય

એવું; પાકવાની; આસિયનવાળું.

પાકદોસ્તી, સીં (કા.) સ્વાર્થ વગરની

મિત્રતા; જેમાં વિકાર કે દોષ ન હોય

એવી નિખાલસ દોસ્તદારી તે.

પાકમહોખત, સીં ગરી-સ્વાર્થ વગરની

પ્રીતિ તે; પવિત્ર પ્રેમ.

પાકણ, કિં અં ૦ જમીનપર ઉગીને ફળું;

અનાજ વગેરેનું ફળાને તૈયાર થઈતું;

ઉગતું; ઉપજતું; પેદા થતું. (૨) ઝાડને

ફળ આવવા; ફેલાવતી થવી. — તાપણ

સો વર્ષે પાકે-ફળ છે. (૩) ફળાદિકનું

પરિપકવ થતું; મિઠાસ આવવી. — ફેરીઓ

પાકી. (૪) (૫) વિકાર થવો; માસનું

સડતું. (૬) ફળતું; વળતું; લાભ થવો;

કામ થતું. — આજનો દિવસ પાકયો. (૭)

કાચર થતું; અકળાતું; ધાકતું; ખીટા ખીટી

થતું. — એના લવારાથી આયું પાકીગયું.

પાકીને સુમેલ કર્યો. (૮) યુદ્ધ થવી. —

હુડી આવતી કાલે પાકશે. (૯) કારી

જતું. (૧૦) ઉડતું; નીકળતું. — ડોકરા સારા

પાકયા નહિ.

પાકશાસન, પું (સં.) દેવનો રાજા; ઇન્દ્ર.

પાકશાસ્ત્ર, નં રસોઈ-બનાવવાની-કરવાની

વિદ્યા તે.

પાકશાળા, સીં રસોડું; રસોઈનું સ્થાન.

પાકી, સીં કારીગરો અને નાના-ધંધાલો

રીઓ ને રજા પાળે છે તે; અણાળો;

અકલે. તહેવાર, શોક પ્રદર્શન વગેરે કાર

ણને લીધે કામધંધા બંધ રાખવા તે. —

કાલે પાકી પાળજો. (૨) બંધી; પ્રતિબંધ;

અકસંપે રહી કામ બંધ રાખતું તે; કાલે

નહિ વળગવાની બનાઈ.

પાકું, વિ. (સં. વચ્ચ.) પરિપકવ થયેલું; ગ-

ળાને મિઠાસવાળું થયેલું. — પાકું ફળ. (૨)

ગરમીયા દદ-મજબૂત થયેલું; બળાને

પાણીમાં ગળે નહિ એવું થયેલું. — પાકી

ઘટ; પાકું હાલું. (૩) ગરમીયા સીએલું;

ચઢેલું; શોકાયેલું; ખરે થયેલું; રધાયેલું. —

પાકી સુખડી (૪) પૂરું; પૂર્ણ; નહિ અ-

પૂર્ણ; સિદ્ધ; દદ. — પાકું કામ કરજો. (૫)

કરેલ; વળેલું; પાકા અદાર. (૬) પુખ્ત;

આધિક. — પાકી ઉમ્મર થઈ. (૭) દદ; ન

અજે; અન્યથા ન યામ એવું; કાયમતું.
 :-પાકું લખત કરજો. પાકું ચણતર. (૮)
 હામ નહિ એવું; હોશિયાર; કાબેલ;
 પ્રધુ:-એ પાકો માણસ છે. (૯) મુદત
 થયેલી હોય એવું; વખતસરતું; વાયદાસ-
 રતું:-પાણી હુડી. (૧૦) હુડી જમ નહિ
 અતું; ટકે એવું-પાકો રંગ. (૧૧) વૃદ્ધ;
 ધરડું; જર્જરિત થઇ ગયેલું:-ડોસો પાકું
 પાત એને ખરતા શી વાર ? (૧૨) છુચ્ચું;
 હગલું; ધૂન:-પાકો થંડ. (૧૩) યાજી
 ગયેલું; કંઠાળા-હારી ગયેલું; કાયર. કહે
 પાણી કોઠીએ કાના ન ચડે-મોટપણે બ-
 લાય નહિ ને ઉપરેથી પણ લાગે નહિ.
 પાક્ષિક, વિં [સં.] પખવાડિયાનું-પક્ષ-સં-
 બંધી; પખવાડિક (૨) પખવાડિયે પખ-
 વાડિયે નીકળતું-આવતું જતું; પખવાડિયા
 સેતું હોય એવું. (૩) એક બાજુ-તરફનું.
 પાખ, સ્ત્રીનું પક્ષ; તરફેણ; બાજુ.
 પાખર, નં (સં. પ્રસર) હાથી ધોડાની
 ગરદન અને પીઠપર નાખવાતું ખખતર;
 સાજ. લડાઇમાં જતાં ચરીરના રક્ષણ માટે
 ઝોડાડવાતું ખખર અને સ્વારીમાં ચણ-
 ગાર તરીકે ઝોડાડવાનો રૂપેરી સોનેરી
 ઝૂલનો ઝોડો તે પાખર; સાજ; સોખાન;
 દળા વજેર. હં ધોડે પાખર માડિયાં
 ઝૂલ; ઝોડો; હાથી ધોડાનો ચણમાર.
 પાખરણું, કિં સં ધોડાને ખખતર ચઢાવતું;
 હાથી ધોડાને સૈન્યમાં લઇ જવા તૈયાર
 કરવા. (૨) પલાણુ-સ્વારીને માટે સોનેરી
 ફલના ઝોડા અને સાજ નાખી ધોડાને
 તૈયાર કરવો; સાજ-આગાન નાખવો;
 સ્વારીને માટે ધોડો તૈયાર કરવો. હાથી
 ધોડાને ચણગારવા. હં પાણીપયાને
 પાખરિયા, ઉજવળ જેની કાયરે-રાતો
 ધોડો રજુ પાખર્યો, શ્વેત દિસે ચણગાર
 જોતે. પાખરીઓ તોખાર-સાગળ.

પાખંડે, (સં. પાલંડ) જોનાર સામળનારને
 ખર લાગે એવો દેખાવ કરવો તે; ઢાંગ;
 ખરું નહિ પણ કૃત્રિમ ધાંધલ તે; ખતા-
 વડી જુઠાણું; ખોટું શાયું; ખોટું ખોલતું;
 ને ખોટો દેખાવ કરી ખીળ પ્રેક્ષકો-જો-
 નારાઓને ખરા જેવું લાગે એવું ક્ષતિંગ
 કરવું તે; દંભ; ફત્તે.

પાખંડી, વિં ઢાંગી; ફત્તાખોર; દંભી. (૨)
 નાસ્તિક; ડોળા; ઢાંગી.

પાખાડો, પું રાસડો; નિંદાની બાંગકવિતા.
 હં છુંડો જે પાખાડા ચડે, છુંડો જે
 વણ વાંકે લડે. સામળ.

પાખા, અં પાખે; સિવાય; વગર. હં બા-
 કુળ થઇ છુ પ્રીતમ પાખી, કળ ન પડે
 કાલું રે લોલ, દયારામ.

પાખું, વિં આણુ; ઝોણુ; વિરલ; છૂંડ છૂંડ;
 નહિધં. (૨) અં પાસે.

પાખે, અં પાખી; સિવાય; વગર. હં જળ
 પાખે જેમ પાછળી.

પાખો, પું કટેવાળો.

પાખ, નં પમ; પાય; પદ.

પાગડું, નં પમ મૂકવાતું સ્થાન; પાદપીઠ;
 રડક; પમથિયું. (૨) ધોડાના સાજની
 બન્ને બાજુએ પ્રગ સખવાતું હોય છે તે;
 પેંગડું; પાવડું. હં પાગડે પમ દર્ષ
 ચડોરે જિવાવર ઓગીત. (૩) ઝોપડીને
 વખતે જમને ઉણું રહેવાય એવું જે અ-
 વલંબન-સ્થાન તે; આધ્રશ્ચ સ્થાન; ઝો-
 જખાણ, મદદ, પક્ષ કરે એવા માણસનું
 ઝોજખાણ તે:-એને સારાં પાગડાં છે
 એટલે આ વખતે મદદ મળશે.

પાગડું, નં ધોડાપર ખેસનારના પગ જેમાં
 રહે છે તે; પેંગડું; પાવડું; પાગડું.

પાગર, નં વહાણનો આગવી કે પાછલી ત-
 રકેનો ખોલો કે અંકાડો તે; કાંઈ વસ્તુ
 ધસરડી જવાને સમનવાળી બાજુએ

પામરણનું સ્થાન. જોખમીયેવી સિંહમરને

પામરે બાધીને લઈ ગયા.

પામરણ, નં પધારી; પામરવાનો સામાન;

(મસ્તરો; જોખાં સેતરંજી, નાનું ગાદલું,

ઝોસીકું ને રળઈ વગેરે હોય તે (૨)

સાદિત્ત; જુદી જુદી અમુક વસ્તુઓ. (૩)

ચણુગાર; અલંકાર વગેરે તે.

પામરણ, વિં પોણું; પોકળ. (૨) ગાંડું; ઘેલુ.

પામરણાણા=પોકળાણાનું સ્ત્રીઓને પહે-

રવાનું ધરેલું.

પામરણાણું, નં પગેલાગણું; પગે લાગવું

તે; નમન; પગેપરણું. (૨) નવી વહુએ

સાસુ વગેરે વડીલોને પગે લાગતાં, ધરવાનું

નજરાણું, બક્ષીસ.

પામર, સ્ત્રીં પામર, ઘોડેસ્વાર લશ્કરની હ-

કડી (૨) લશ્કરી ઘોડાઓ રાખવાનો

તમેલો.

પામરિયો, પું ઉપાડવાના-કોઈ કામ કરવામાં

ઉત્કેરનારો અને તેમાં સામેલ રહી કામ

કરનારો; સાથી, બાગિયો, પડખે રહેનારો

મિત્ર-સહાયક તે (૨) એપ કરનારો. (૩)

મીપ બેસાડવાની કુદડીવાળો રેખાં તાર-

ણિયો.

પામ, સ્ત્રીં પામડી; સિંચાણ.

પામડી, સ્ત્રીં માથે બાધવાનું કસબી છેડાઓ-

વાળું પને હુંકું પણ લંબાણે ધાણું એવું

ઝીણું અને આછા પોતનું કપડું. (૨)

માથે પહેરવાને લાંબા હુકા પનાના

કપડાનો વિંટાળીને બનાવેલો અમુક ઘાટ

-આકાર તે, સિંચાણ; માથે ધાલવાને

બનાવેલો કપડાનો વિંટા-ઘાટ. પામડીઓ

તરફ તરફ ઘાટની બંધાય છે -ગુજરાતી

દક્ષિણી; કચ્છી, મુસલમાની વગેરે. ગુજ-

રાત અને દક્ષિણમાં પ્રવેશીને ચોટો બાગ

પામડીઓ પહેરે છે. બોખું. ખાસતીની

પામડી બોખું કહેવાય છે કિં ૫૦

પામડી ઉત્તારવી=પગે લાગવું; આસી મા-

ગવી; કરગરવું; આજીજી, કરવી. (૨)

આખર ગુમાવવી; હેતરાવું. પામડી ફેર-

વવી=ફેરવી બોલવું, નામુકરે જવું; દેવાણું

કાઢવું. પામડી બંધાવવી=બક્ષીસ આપવી;

સરપાવ આપવો; પોષાક દેવો; સાખાથી

આપવી, તારીફ કરવી. (૨) શોક મુકા

વગેરે. કહેવું પામડીનો વળ છેડે નીકળે=

જો તે સુઅવાડો છેડે-પરિણામે પતી જાય;

અંતે નિકાલ આવે. ૩૦ ૫૦ પામડીપનો=

પહેલાણું કામ અને લાભો ધણું એમ :-

ભર્ય પામડીપને વસેલું છે. બે હાથે પા-

મડીઝાલીને હિંડવું=કેતાવળિયા નહિ પતા

વહેવાર રીતે ધોરથી, કામ કરવું; સ્ત્રીએ

સ્તે સબાળીને ચાલવું. પામડી પહેરે

માટીડો ન થવાય ૧ પામડી પહેરવાથી

મોટા થવાનું નથી પણ હિંમર, સમજ અને

ચારિત્રથી મોટા થવાય છે.

પામડું, નં જમ, તેમ વિંટાળેલી પામડી.

(પ્રચારમાં બોલાય છે.)

પામ, નં ગણગણાથી નીકળતી જડી પાળી

જેરંગી રસી; પર.

પામક, વિં પચાવનાર, પચાવે એવું (૨) પું

રસોળિયો.

પામન, નં પચવું-પચાવવું તે; પચીજવું તે.

(૨) પચાવવાની સક્તિ તે.

પામકણું, જીં પચાવવું.

પામણું, વિં નહિ આગણું; પચવાડેનું; પા-

છળનું; પુદનું; (૨) સુસ્ત; ગયું;

પૂર્વનું; પહેલાનું. (૩) છેડનું.

પામળ, અં પુઠે; પછવાડે.

પામું, વિં અસલ આબાની બાજી તરફનું;

પુંક તરફનું, પામણું; નહિ આગણું. (૨)

અં ફરીથી, બીજવાર; વળી. (૩) જે

તરફથી આવ્યું હોય તે બાજીએ; પુઠે;

પછવાડે. ૩૦ ૫૦ પામી પામી નહિ

કાંઠેવી=નદિ કચ્છા રાખવી. જેટલો લાખ
લેનાય તેટલો લેવો, ખાટી રાખતું નહિ
એમ; નદિ પાછા પડતું તે; અચ્છા ફેરવું.
પાછું વાળીને જેવું=શું ધરી તેનો વિચાર
રાખવો નહિ તે; પાછળ શું યાવ છે
અથવા ધરી તેનો વિચાર કરવો નહિ તે;
અવિચ્છ વિચારવું. કિં પ્રં પાછું વળતું=
ફેલતી ધવી; આધેલું અજ પાછું નીકળી
જવું. [૨] આગળ નદિ વધતાં પાછાં
અસહ સ્થાન તરફ આવવું.

પાછોટિયું, નં ગાંધના પાછલા ભાગમાં
પાંજરીને છેડે જે ખારણા જેવું પાટિયું
રાખવામાં આવે છે તે; પાછલો આંતરો;
પાછળનું જે તે. (૨) પાછલું-કપડાની
ઝાંઘરનું ખીસું તે.

પાછોતર, વિં મોસમના પાછલા ભાગ-
નું. પાછોતરો વરસાદ. પાછોતર વાવેતર
પાછોવાડિયાં, વિં પાછલા ભાગનાં.

ખાજ, ઓં પાળ; પૂજ; સેવ. (૨) [ખા.
વ્યાજ] કાંધના પડોની વચમાં જેવું ના-
ચુક ઝીલું પડ હોય છે એવા નાચુક
ઝીણા પોતાનું રેશમી કપડું તે.

ખાજણી, ઓં ટેવ; આદત. (૨) સતરને
ચીવટ અને કડક કરવા માટે પાવાની
કાંછ તે.

ખાજ, વિં કંચુસ; ખખીલ. (૨) નીચ ફ-
સિતું; નછસ; હલકું, અત્યંત નીચ તે.
(૨) બદમાસ.

ખાટ, ઓં (સં. પટ્ટમ) ખાટલાના જેવું
પથ ઉપર પાટિયાં જડીને બનાવેલું-બેસ-
વાનું મોટું ચોટું; મોટી પહોળી પાટલી;
ખાંક; ખાંકડો. (૨) પાટિયાનું સુશોભિત
આસન-બેઠક તે; સિંહાસન; ગાદી:-
રાજપાટ; (૩) જમણવાર વખતે જમણ-
વાર કરનારને માન આપવા આવેલાં
નાતીલા અને ખીજા ગૃહસ્થોને માટે કર-

વામાં આવતી બેઠક; બેઠકને લગતી એ-
વધુ તે:-ચહેર ચોરાસી/ કરી ત્યારે સી
ચોરિયા પાટે આવ્યા હતા. (૪) કપડાનું
યાન; તાકો; લાંબો ને લાંબો/કપડાનો
મેરો/કકડો તે; શાળ; બહુ લાંબા યાન-
માનું એકાદ મડીતું પટ. (૫) હંઠા

પનાનું યાન; તાકો; અચુક માપનાં અચુક
સંખ્યા-જેટલાં કપડાં તેવાર ઘાવ એટલા
પટનું કપડું તે:-આધરાપાટ. (૬) ધોળું
જાપોતું કપડું:-ગાદરપાટ. (૭) અધરણી

પાળા સ્ત્રીને પહેરવાનું કપડું. (૮) જોળા-
જોળ કપડાના ફોળ પાવરવા-તો; પય-
રણ તરીકે જમીન ઉપર પાથરવાનું તે;
પથરણ તરીકે જમીન ઉપર પાથરવાનાં
લાંબા પટ-સાથલા તે:-પાટ પાથરી તે

પર ધેલુને ચલાવી લઇ જમી બેઠકએ.
કિં પ્રં પાટ બેસવું-સભ્ય સપાટિયા
અધિકારપર બેસવું; માને ધારણ કરી

આદરથી બેસવું. મો ઉંદર મારી
ખીનીબાઇ પાટ બેઠાં. રાજગાદીપર બેસવું;
સિંહાસનપર બેસવું; ઉચ્ચાસને બેસવું.

ઉં ઓ આવી વત્સ, કુરુનંદન! બામ્બરા-
ળી; પાટે બિરાજ અમને. ગુરુત્વ આની.

ખાટડી, ઓં જાડો. પહેલો ને મજબૂત લાંબો
લાકડાનો કહેડો; બારવટિયો. ૩૦ પ્રં

ખારડી-જેવું-વિચાળ હાતી અને મજબૂત
ખાંધાનું. પાટડી-જેવી જુવાનબેઠક, વહુ
બેતબેતામાં ફાટી પડી.

ખાટડો, પું જેનો ઉપર પ્રોટો જડાય છે તે;
બારવટિયો.

ખાટનગર, નં રાજધાનીનું ચહેર; જ્યાં રાજ
રહેતો હોય તે ચહેર; મુખ્ય ચહેર.
ખાટલો, પું [સ.]-એક જાતનું ફલકાક (૨)
વિં લાલ; શુભાખી.

ખાટલાપો, ઓં પહેળા તપટા ચરીરની
મોટી યો તે. બે જાતની યોમાં એક

પાટલાસાસુ અને બીજી ચંદનથી, અથવા
ઉડણીથી કરેલાય છે.

પાટલાસાસુ, ઓં મોટી સાળી.

પાટલી, ઓં લાંબી સાંકડી પાટ; બાંકડા:-

સાળામાં છોકરાઓને બેસવાની પાટલીઓ

નથી. (૨) નાનો પાટલો. (૩) રેલના

ડબ્બામાં ઉતારીએને બેસવાનું પાટિયું તે.

(૪) ઘોડાગાડીની આગળ હાંકનારને બેસ-

વાની પાટિયાની બેંકડા તે. (૫) પગનો

પાંતો; છુટીથી આંગળા લગીનો પગનો

એપેટો અવધવ તે. ઉંઝ લાવ લાવ હું અ

અળતો લગણું, પોથીમાં પલાળીરે, તારી

નાણુક પગની પાટલીએ ને પાનીએ પ્યા-

રીર. (૬) ઓંએને હાથે પહેરવાનું ચપટું

લુધરિયાળું ધરણું; ચપટી સોનાની બંડી

તે. (૭) કમરે પહેરેલા લાંબા કપડાની

સાંકડી ગેડનાં પડ તે.-પાટલી બોસ. (૮)

ગેડ; સાંકડી નાણુક ગેડ તે.-પાટલી વા-

ળીને નિચોવણું; પાટલી વાળીને રંગણું.

પાટલો, પુંઝ ભોંયથી બે ચણ આંગળ ઉચું

રહે એવું પાટિયાનું આસન; પાટિયાની

બેંકડા. કિંઝ પ્રંઝ પાટલો કરવો=પાટલો

બેસાડીને દક્ષિણ બક્ષીસ વગેરે આપવા;

સરકાર કરવો; પહેરાયણી આપવી. પાટલો

ગોઠવો=અનુકૂળ પડવું; અંધ બેસવું આ-

વડું; ગમવું; કરાર વળવો:-એની સાથે

કપારે પાટલો ગોઠે છે. પાટલો પડવો=

ફતેહ મળવી; અનુકૂળ પડવું; ચોખ્ખતા

પર જઈ બેસવાનું થવું. ત્યાં એની

પાટલો પડશે. વગ સાલવી, શેઠ પડવી.

ત્યાં કોઇનો પાટલો પડે એમ નથી. પા-

ટલો ફરવો=નહિ ચાલવું; જરૂર પડવો;

કામ નહિ ચાલવું:-એના વગર પાટલો

નહિ ફરે.

પાટવ, નંઝ (સંઝ) ચંચળાઈ; ચાલાઈ. (૨)

પાટવણુ, ઓં પાટવી પુત્રની વધુ; મોટી

વધુ તે.

પાટવીકુંવર, પુંઝ રાજનો વડો કુંવર તે;

જેને માછી મળવાની હોય તે કુંવર;

મુવરાજ.

પાટિયાં, નંઝ ભાત પાટેલાં નાનાં નાનાં પત-

રાને એક આથે, માછીને બનાવેલા ઓંએને

ગળે પહેરવાનું એક ધરણું; ઘુસી:-

ઘુસીપાટિયાં.

પાટિયું, નંઝ લાકડાને વહેરીને પાટેલાં પાતળાં

પડમાનું દરેક પડ તે; લાંબો ધણો પહેલો

ચોડો અને પાતળો આંગળ અંધ આંગ-

ળનો લાકડાનો કકડો તે. (૨) સાધારણ

લંબાઈનો પાતળો લાકડાનો કકડો:-સે-

વોનું પાટિયું. નામ કામ લખેલો લાકડાના

પડનો કકડો તે. નામનું પાટિયું. (૨) પાં-

સળું; છાતીની પેટીપરનાં હાડકાં તે-પા-

ટિયાં:-પાટિયાં દેવાવા=છાતી બેસી જવી;

હજારી જવું; હારી ત્રાસી જવું. પાટિયાં

રંગાઈ જવાં=ખૂબ માર પડવો; હાડકાં રં-

ગાઈ જવાં; કચરાવું-પછડાવું; દેવામાં-બો-

ટમાં આવી પડવું; અપેટાઈ જવું. પાટિયાં=

હાંદલાં. પાટિયાં માંજવો=ખાંધાંથી એક-

વાડ કાઢી કરીને પરવારવું; ખાવાનું ખાંધ

થી તેને લગવું કાંમકાજ આટોંધી લેવું

તે; ફલામુકામ કરવું.

પાટિયો, પુંઝ પહેળા મોનો ખાટીનો ધડો-

ધાટ. (૩) દહિં મેળવવાનું કકડું ચોકડું:-

દહિંનો પાટિયો; ચોરસ. કિંઝ પ્રંઝ પાટિ-

યો કાષપવો=મુએલાં પાછળે અમુક વિધિ

કરી મટીનો પહેળા મોનો ધડો ને ફળા-

દિકવું ઘન આપવું તે; ધરો વાળવી

પાટી, ઓં નાનું પાતળું પાટિયું કે જે ખડી

લગાડી ધૂળ નાંખીને નાનાં ખાજક લખ-

વાના કામમાં લે છે તે. વેપારીઓ એની

ઉપર રાજનો કાચો હિસાબ પણ લખે

છે. (૨) સતરની બે આંગળ પનાની ખૂબ

લાંચી વણાટની પટી :-ખાટલાની પાટી.

(૩) પા અગિગતી વણેલી કે ગુથેલી પટી;

નાકું. (૪) ટોપવી; મુદ્દલો :-પાટીવાળો=ટો-

પલી સાથે રાખી ગજુરી કરનારો. (મું-

બાધમાં) પાટીવાળો=મજુર. (૫) મંડળી;

ટોળી; ટુકડી :-પોલિમપાટી. પાટી. (૬)

એક એકને સમતાં ખેતરોની જમીનની

હારો તે; લાંબાણે ખેતીની જમીનના

ટુકડા તે. (૭) ચપટ-સપાટ કરી નાંખવું

તે:-પાટીવાળી નાંખી=સાફ કરી નાંખવું.

પાટીવાળી=પૂગપાણી કરવું. ૩૦ પ્ર૦

પાટીપર ધૂળ નાંખવી=બણવું; લખતાં વાં-

ચતાં શીખવું :-એણે પાટીપર ધૂળજ ક્યારે

નાંખી છે ? અર્થાત્ ક્યારે બણ્યો છે ?

પાટીગણિત, ન૦ અંકગણિત; સંખ્યાના આ

કડાઓથી ગુણવા બાગવા વગેરે ગણતરી

કરવાની રીત તે. (બીજગણિત નહિ.)

પાટીદાર, પું૦ ખેતરોની હારંગી દાર, અર્થાત્

એકએકને શેઠે એકલતે ધણી જમીન

જેના તાબામાં હોય તે જમીનદાર, ખેત-

રવાળો. (૨) ખેડુત; ખેતી કરનારો તે.

(૩) ખેતી કરનારી એક ઉચ્ચ વર્ણ;

કણ્વી. પાટીદાર=જમીનનો માલિક અને

કણ્વી=ખેડુત-જમીનને ખેડનાર વાવનાર,

અને પાટીદારને કાંઈ કેનાર. (આલીક-આજ

ધણી નહિ.) પાટીદાર અથવા કણ્વીના

ત્રણ તક્ષા છે. લેઉઆ, દેડવાને આજણા.

ટીર, ન૦ [સં.] મંડનશક્તિ અને તેવું લા-

કું; સુખડ. (૨) ખેતર.

ટી, સી૦ પગની હડકટ; પગથી આપાત

કરવો તે; લાત. દુઝણાં દોરતી પાટું.

ધોડા ગધેડાની હડકટ લાત કહેવાય છી

ગડાપાટું=હાથ અને પગે કરીને માર

મારવો તે. કહે૦ દાઝપાપર ડામ ને પડતા

પર પાટું=પડેલા ઉપર પ્રહાર કરવો તે;

દુખીને દુઃખ દેવું તે. દુઝણી બેચની

પાટું રૌ ખાપ=લાખને અંગે સો કોઈ થોડું

ધણું દુઃખ વેદી લે; લાખ હોય ત્યારે દુઃખ

કે તિરકારને કોઈ લેખામાં ગણે નહિ.

પાટુડી, સી૦ નાનું મટકું; માટીનું હાંદણું.

(૨) ધી ચોપડ રાખવાનું અથવા કંઈ

જમાવવાનું માટીનું વાસણ.

પાટુંકું, ન૦ પાટુડી.

પાટો, પું૦ પહોળાઈ કરતાં લાંબામાં વધારે

હોય એવો લોહાનો, આમડાનો કે, લુગડા-

નો ચીમરવટો; ચપટો લાંબો કંકડો. (૨)

લુગડાની ચિંદરી; લા વગેરે ઉપર બાંધ-

વાનું સાંકડું લાંબું લુગડું :-આખનો પાટો.

(૩) પાતળો સાંકડો લાંબો લોહાનો

પટો:-રેલનો પાટો. (૪) લોહાનો ગાળ

વિટલો. ગાડીના પેડાનો પાટો. (૫)

ગમવું-ગોઠવું તે; રાચ; અનુકૂળતા :-પતિ

પત્નીને પાટો ગોઠતો નથી. કિં૦ પ્ર૦ પાટો

ગોઠવો=અનુકૂળ પડવું; રાચ આપવી;

એક ખીજને એક ખીજ સાથે સહેવું-

વરવું ગમવું તે; સારી રીતે મળતાવરોકે

નીબવું-આલવું તે.

પાટોડી, સી૦ પાટુડી. (૨) ઘાસમાં અણનો

લોહ ઉડાળીને કરેલાં દોકળાં.

પાટોપાટ, અ૦ એક એકની જોડાજોડ સાથે;

હારોહાર; ૪૨૪૨-સખમ; એક જાજુ

તરફનું ઝોળાઝોળા ચાલુ એક-પાટો-

પાટ સળગવું.

પાઠ, પું૦ [સં.] નક્ષી કરેલું મોઢે બણવાનું-

તેવાર કરવાનું તે. (૨) સ્મૃતિઓનું

વાચન, દેવનું બજન; દેવદેવીની સ્મૃતિનું

પારાયણ કરવું તે; વેદ, અને ખીજ પવિત્ર

ધાર્મિક પુસ્તક વંચાવવાં તે. (૩) શિક્ષા;

ખોધ; નસિયત :-એને તમે સારો પાઠ

આપ્યો=નસિયત આપી. ૩૦ પ્ર૦ પાઠે

કરવું=મોઢે કરવું. પાઠચકિત=કોઈ બાબત

પાઠે રાખવાની ચકિત તે; પાઠદાર.

भाठक, पुं०, [सं.] वेदना भाठ कर्त्तावे,
वेदियो।

પ્રાંકપૂજા, શ્રીં દેવસ્યુતિ ંતે દેવસેવા વ-
ગેરે પ્રાજાથુ નિત્યકર્મ તે.

પાઠવ્યું, કિં સં મોકલ્યું, બેજ્યું. રવા-
ના કર્યું.

પ્રાદેશીય, સ્ત્રી. [સં.] ભાષા અને શાસ્ત્ર
વગેરે દ્રવ્ય વિષયો, શીખવવાની નિશાળ;
શાળા.

પાઠાદેર, વિ. સહેજસાજ દેર હોય એવું;
 યોગ દેરવાળું; કૌશલ્ય મળતું ન હોય
 એવું. માલ પાઠાદેર લાગવાથી લીધા ન
 હિ; નમુનાથી-અસલથી સહેજ દેર હોય
 એવું.

પાઠાંતર, નં બસલ પાઠ-પદ્ધતી શુદ્ધ પદ
તે; રચનામાં ફેરફાર હોવો તે; બળવું
પદ તે. બીજું-વાક્ય-પદ કે પ્રાચીન તે.

પાઠી, વિ. [સં.] પાઠ કરનાર; જે વેદા-
- , દિક્ષિતો પાઠ કરતો હોય તે. (૨) અ-
- ન્યથાસી:-વેદપાઠી.

પાકું, નં ૦ પીઠ ઉપરનું ગડ; માંસપાક. દુધા
જાતનો માંસ પાક જડ મટો નથી અને
ધણીવાર એને લીધે મનુષ્યનું મરણ થાય
છે. (૨) કુવામુથી માટી અને ઠંડરો.
કાઠવાની ટોપલી. (૩) પીથી રસ
કાઢી લીધેલો શેલડીનો કુચો :- જોળના
તાવડા તળે પાટા બાળવામાં આવે છે.

~ (४) पातञ्जुं सांख्यं भांडुः
पाड, पुं० उपकार; आभार; अहसान. किं
१ प्र० पाड मानवो=आभार मानवो. पाड
अदावो=उपकृत करवुं.:-पडे अदावो तो
तआरो पाड.

પાડપડાસ, પુઠ પામે પાસે જે વાસ-વસતી
હોય તે; પાસે પાસના ધરનાં જે રહેવા
સોચ્યા તે; આસપાસનો વાસ તે.

‘याडधुं’, कि० स० [सं. पत्] ५३ नेम

કરવું; બોધ નાખવ, નું એ આવે એમ
કરવું; જેરવવું; ખસાવવું:-કેરી અને ખેર
પાડવાં; પાન પાડવાં. (૨) હસાવવું; પરા-
જિત કરવું; મારી નાખવું.-તેણે યમુને
પાડ્યો. (૩) આફાર ચિહ્ન, સ્વરૂપ આ
લેખવું; કોતરવું; લખવું:-છબિ પાડવી.
આ, કાગળના તમે બે અક્ષર પ્રાડો. ૩૦
પ્ર૦ વાટ પાડવી=હુટ ચલાવવી; ધાક
પાડવી; હુટી લેવું. રસ્તો પાડવો=માર્ગ
કરવો; અમુક રીતે વર્તવાનું બીજા-
એને બતાવવું-શીખવવું તે. ચિરસ્તો
પાડવો=અમુક રીતે ચાલ-ચલા કરે એમ
કરી આપવું; દેવ પાડવી. ખાતર પાડવું=
ભિંત કોચીને ચોરી કરવી. કામ પાડવું=
કામને લીધે અનુભવ થવો; મંડૂ પ્રસંગમાં
આપવું:-એની માથે કામ પાડી જુઓ
પછી વાત.

પાઠસી, અીં શ્રદાધી; પતરાજ.

પાઠાખાર, પુનઃ પાઠાઓ વચ્ચે જોવા અંટસ
-વેર હોય છે તેવું આકર્ષ વેર તે, પાઠો
અંટસ. એક બીજાને જોતાજ વેરનો ભ-
દ્રકો સળગી ઉઠે એવો ને કારી અંટસ
તે. કાંઈ વાતે અંતે કોઈ પશુ રીતે જ-
રાએ બને નહિ એવો વેરબાવ

પાઠાપાડેસ, જી. પાઠાપડેસ.

ખાડખાડોરી, જુ. ખાડખડોરી; નજીક નજીકનાં રહેવાસીઓ તે.

પાણી, ઓળે ચણું ગારાં ખંચું; નાની ખેંચ.
કહેન લાડી પાણીનાં નિવડે વખાણ. = વહુ
અને પાણી જ્યારે મોટાં થાય અને સારાં
નીકળે ત્યારે ખંડ. જંગમનાની પાણી ને
ઉધતાનો પાણે = સાવધાન હોય તે લાભ
મેળવી જાય અને અસાવધાન = આજરુને
જે લાભ થાય.

પાઠશ્રી, વિ. પાઠ-૬૫૫૨ યગો, ગ્રંથ સુખને

ગેવું; ગુણ્ય; ગુણ સમજ એવું. (૨)

ઉપકારમાં હોય એવું.

પાકું, નં બેંચનું બચ્નું.

પાકુવા, વિં નગના; કમજોર; અચક્ષા. (૨)

દુષ્; નહારા.

પાકો, પું બેંચનો નર; અદિય. (૨)

મહોક્ષ; પોળા:-પોળપાકો. (૩)

ધરિયા; ધડા; કોટા; પાક:-તેણેનો પાકો.

પાકો આવડનો હોય તે બોલ. (૪)

રદિ; રીત. ૩૦ પ્રં પાકા મુંડવા=નવરા

-નકામા બેમી રહેવું ને ટાપલાં કરવાં

પાકોવાકિયું, વિં પાકેતું; નજીકનું.

પાકોશ, જીવં પકોસ.

પાકોશણ, ઓં પાકેના ધર્મા રહેનારીઓ;

પકોસમાં રહેનારી બેરી તે.

પાકોશી, પું પકોસમાં રહેનાર તે. ઉં

આપોસીપાકોશી રે, અમે મહેણું મારે.

પાણ, ઓં ગુપ્તપાંચ; ચોધિયું; ચોથો ભાગ.

(૨) ચોથો ભાગ દેખાડનારી 'કાના'

જેવી હશે કીટી:-લાખની પાણ. આણ

પાણના દિસાખ. (૨) ખેતરને પાણી

પાતું તે; પાન; પાણીનું સિંચન:-બે ત્રણ

પાણે હવે ડંગેર તૈયાર થઈ જશે. (૩)

પહાણ; પધરા.

પાણકો, પું પાણી પાનારો.

પાણકોઈ, નં જોને ઝટ પાણી લાગે નહિ

એવું કપડું; પાણી પડે અને ખરી જાય

એવું કપડું. (૨) અભિયાની જાતનું કપડું.

પાણતી, પું ખેતરમાં પાણી પાનારો; પાણેતી.

પાણિ, પું [સં.] હાય; કર:-ચકપાણિ.

પાણિઅણ, નં [સં.] લગ; પરણવું તે;

હાય જાણવો તે.

પાણિનિ, પું એક મુનિ. આ મુનિ મોટા

વેપારણી હતો તેમણે સંસ્કૃત જાપાનું

સંપૂર્ણ વ્યાકરણ જનાવેલું છે, તે આજના

ધ્યામી-પાણિનિ સુત્ર કહેવાય છે.

પાણિયારી, ઓં પાણી ભરનારી ઓ; પની-

દારી. (૨) નાનું પાણિપાઈ; ચોકડી ઉપર

એક બે આમણાવાળી પાણીની માટલી

વગેરે મૂકવાની ચોકવણ તે; પાણીવાસણ

મૂકવાનો નાનો પત્થર.

પાણિયાઈ, નં પાણી અથવા પાણી ભરેલાં

બેંડાં માટલાં વગેરે રાખવાની ધરમાંની

આસ ઝોરડી અથવા ચોકડી વગેરે સાથે

બાંધેલી છેબંધ જગા; પાણી રાખ-

વાની જગા તે પાણિપાઈ. કહેવં પાણિ-

વારાનો મુનસફ=ધરકુટો મણસ; ધરમાં

બેસીને ફડાકા મારનારો, બહાર જનારો

કર્ષ બોલાવું હોય નહિ એવો.

પાણિયું, વિં પાણીવાળું:-પાણિયું નાળિયેર.

(૨) પાણી વાળનાઈ (ખેતર-કપાસમાં.)

પાણી, નં [સં. પામીય.] પીવાના ઉપ-

યોગમાં આવતો જીવનના આધાર રૂપ

સ્વાદ અને રસરહિત એક પ્રવાહી પદાર્થ;

ઉદક; જળ; સહિષ્; પાંચ તરવોમાંનું અતિ

અગત્યનું એક તરવ. (૨) લાવણ; લખમ-

ખાટ; તેજ; વર:-મોતી-હીરાનું પાણી.

(૩) ધાર્પ; જુસ્સો; તેજ; ભા:-પાણીધાર.

(૪) ટેક; વટ; સાખ. (૫) આખર; ધણ;

માન. (૬) બગ; જોર; ચકિત. (૭) સોના

રૂપાનો રસ; ટોળ. (૮) ધાર-વોડ. (૯)

વીર; ધાણ. (૧૦) રૂપ; સ્વરૂપ. કિં પ્રં

પાણી ઉતરવું=ટાડું પડવું. જુસ્સો જતો

રહેવો; તેજ કમી થવું; સાખ-આખર જતો

રહેવો. મહેનત પડવી. કમ પહોંચવો.

પાણી ઉતરાવવું=મહેનત કરાવવી; આખર

કરાવવો; મુસ્કેલી પાડવી. પાણી કરવું=

ઉઠાડી રેવું; ગુમાવવું; ફના કરી નાંખવું.

પાણી ચલાવવું=ફરકેરવું; ઉત્તેજિત કરવું,

પાણી ચલાવું=જુસ્સો આવવો; ચર ચંદવું;

ફરકેરવું. પાણી છાંટવું=કંડું પાડવું; છાંન

કરવું; લગાવ-ઝમકાને વધતા અટકાવવો.

પાણી છટકું=ખટાશ વગેરે જોવાથી અને
 ખોરાકની સોડમથી મોંમાં લાલા આવવી;
 ખાવાની આવના થવી; મન થવું; ભા-
 વથી દ્રવ્યું. પરસેવો વળવો. પાણી જવું-
 ભરવાજવું; પાણી ભરી લાવવાને માટે
 જવું. પાણી પાણી કરવું=ટીકું કરી નાંખવું;
 નરમ કરવું; ગદમદ કરી નાંખવું. પોતાના
 મતને મળતું કરી નાંખવું; ચાંત પાડી
 ખુશી કરી દેવું; ચકવવું. પાણીપાણી થઈ
 જવું=થાકથી નવાઈ જવું; પરસેવો વળી
 જવો; નરમ થઈ જવું; ઝોગળી જવું.
 પાપ તેટલું પાણી પીવું=પીળે માણસ
 કરાવે તેમ કરવું, પીળે કહે તેમ બો-
 લવું કરવું, વગેરે તે. પાણી પાવા જવું=
 મરી જવું; પાછળ જવું. પાણી પાવું=
 લોહાના હાથિપારની ધાર કડક થવા માટે
 તેને ઉતું કરી પાણીમાં બોળવું; તીક્ષ્ણતા
 આણવી. પાણી ફેરવું=રદ જવું; બરબાદ
 થવું. પાણી ફેરવવું=ઘૂગપાણી કરી નાંખવું;
 ખગાડી નાંખવું. પાણી ભરવું=ખીજની
 સરખામણીમાં કંઈ વિશાતમાં નહિ હોવું;
 કંપ્ય મારવી; નહિ આલવું; ગણતરીમાં
 નહિ ગણાવું. પાણી ભરાવવું=ખીજ ક-
 રતાં સારાં હોવું; ખીજને, ઘૂઘ જેવો
 ગણાવવો. મોઢા કહેવાવું; ઉતારી પાડવું.
 પાણી ભરવું=પડતું કે આવતું પાણી વહી
 નહિ જતાં એકાદ ઠેકણે પથવું; અંદર
 ઉતરવું તે.-ઝીણો વરસાદ આવે ત્યારે
 જમીનમાં પાણી મરે. સુતારું પાણી જિ-
 તમાં મરે છે મળી જવું; લોભ મોહા-
 દિકથી પક્ષપાત થવો; પ્રેમ લાગવો;
 દાવી જવાવું; લાયક રૂથવત પહોચવો;
 લાગવગ લાગવી. પાણી મૂડવું=પ્રતિજ્ઞા
 લેવી; નિયમ કરવો; પથ લેવું, તજ
 દેવું; અમુક રીતે નહિ કવું એવું
 ,પથ લેવું; ઊડી દેવું. પાણી લાગવું=

હવા પાણીની તંદુરસ્તી, ઉપર ખરાબ
 અસર થવી; પાણી વિકાર થવો. પાણી
 બદલવું=તથાતર કરવું. પાણીને મૂમે
 જવું=કસતામાં વેચાઈ જવું; જૂન કિ-
 મ્મને વેચાવું. પાણીથી પાતળા કરી ના-
 ખવું=ડેકજ ઉતારી પાડવું; યરમિંદું કરી
 નાંખવું; હલકું પાડવું માન ભગ કરવું.
 પાણી લેવું=ખાળક લેવી; સાખ તોડવી;
 ચાનભજ કરવું, પાણીથી પથ પાતળા
 થવું=નહુ કંજુસાઈ કરવી ખજ નરમ
 થઈ-રિવેકથી વર્તવું. યરમાઈ જવું.
 પાણીમાં બોજવું=રદ કરવું; નકામ કરવું.
 પાણીમાં મુકીએ ભરાવવી=ભરમમાં રમા-
 ડવું; ખાલી મહેનત આપવી; આશામાં
 રમાડવું. પાણીમાં ઉતારવું=જોખમખ નાં
 ખવું; એકસાન પહોચાડવું. પાણી આ-
 વવું=પૂર આવવું; જોસ ચઢવો. સોદીવું
 પાણી કરવું=નહુ મહેનત લેવી; ખૂન સ-
 મજવું; માથાકૂટ કરવી; જાત તોડીને
 મહેનત કરવી પાણી બોવું=સાખ-આપક
 બોવી. પાણી પાવું=સેવા આપી કરવી;
 બરદાસ લેવી; સારવાર કરવી.-ડોસા સ-
 મજો; આમ કરશે તો ધરડપથમાં કોઈ
 પાણી પાશે નહિ. પાણી વલોવવું=ખાલી
 -નિરર્થક મહેનત કરવી. પાણીઊધું ક-
 રવું=કૂતારી પાડવું, રડાવવું; યરમિંદું
 કરી નાંખવું. માથે પાણી ધાલવું=મોઢા ને
 લાંબા મંદવાડમાંથી ઉડવું. સુતારવડમાંથી
 ઉડવું પાડે પાણી પાવું=કેસાન કરવું;
 પોતાની કમ્બા પ્રમાણે ખીજને ખગાડકારે
 ચવાવવું; જુલમ કરવો. ૩૦ પ્ર. પાણીનો
 પરચોટ=પરમશુર વરણ; જોન જોતામાં
 યાચ ને નાચ પામે એવું. ૬૦ પાણીના
 પરચોટા સા, દેહની મમતા કયી ? પાણી=
 દેશ-સ્થાન સકિત-ખજ અંધારજીને સ્વભા-
 વવું વલજ વગેરે તે -કાદિમાવાડું પાણી
 એનામાં નથી.

પાણીદાર, વિ. પાણીનાણું; તેજદાર. (૨)
આકર; કડક.

પાણીપત્રક, નં તલાટીનું તે દરતર કે જેમાં
એતર, તેમાંનાં આકર, અને પાક વગેરેની
નોંધ લેવાય છે.

પાણીપંથુ, વિ. પાણીના રેલાની પેઠે માર્ગ
કરે-રાપે એવું; ઉતાવળે ચાલનારું. પાણી
પંથુ=પાણીની માફક ચાલનારો યોડો.

પાણીપાથુ, વિ. પાણીથી પચપચું; જેમાં
પાણીનો અંચ રહેલો હોય એવું; પાણીથી
ગદગદું તે.

પાણીફેર, પું પ્રાણીનલ્લો; રચનાર કરવું
તે; એક જાતનાં હવા પાણીમાંથી બીજી
જાતનાં હવાપાણીવાળા ભાગમાં જઈ
રહેવું તે. (આરોગ્ય સુધારવા) -અને
તો બહિં એ મદીના પાણીફેર માટે
આવેલા છીએ.

પાણીસરો, પું પાણી ભરવાનું કામ કરનારો;
જળધારિયો.

પાણી, પું પાંચર; પાપાણુ. (૨) દોઢ
વિઘાર્ધા.

પાત, પું (સં. પત્ત) પડવું તે; પતન:-
અશ્રુપાત.

પાતક, નં (સં.) પાપ; દોષ; અનુતાપ;
અન્યાય.

પાતકી, વિ. [સં.] પાપી; દોષી; અન્યાયી.

પાતર, સ્ત્રી. વેશ્યા; છિનાણ; અનીતિએ
ચાલનારી અરાજ સ્ત્રી. (૨) ખાટલામાં
માર માર રોરની પાંતી તે.

પાતરવડિયાં, નં અજળીનાં પાન અને તેનાં
બજિયાં તે.

પાતરાં, નં અજળીનાં પાનનાં બજિયાં.

પાતરી, સ્ત્રી. પાંડાનો છુડો તે. પાતળા નાની
ચપટી કઠકીઆ:-કઠોળમાં પાતરી બહુ
રહે છે. (૨) પતરી, કપોટી; પાતળી છાલ-

પડ તે. (૩) લીલાં પાન-કેળપાનથી બાંધેલું
પટીડું તે:-ફલપાનરી.

પાતરું, નં પાન; પાંદડું; દંપ.

પાતળ, સ્ત્રી. પાનણું અને ઝીણું સ્ત્રીએને
પહેરવાનું કપડું-ફલણીમાં. ગવન, સાસ્ત્રી.
(૨) વિ. પાતળું; નહિ બહુ તે:-
પાનળપેટી.

પાતળપેટી, સ્ત્રી. પાનળા પેટવાગી; તનુદરી;
મદોદરી; પાતળા નાનુક પેટવાળી સ્ત્રી.

પાતળિયા, પું સૂચ નહિ પણ સમભામ
ખાલેલા બાપે ઉંચો ને રૂપાળો યુવક.

પાતળું, [સં. પ્રતનું] કળ-જાણ ન હોય
એવું; અચૂલ; નહિપદ-મરેલું એવું;
ઝીણું; સૂક્ષ્મ; જડાથી ઉલટું; સુકાર્પ
ગયેલું. કય; બારીક; પાંખું; આણું.

પાતાળ, નં [સં] પૃથ્વીની તળેતો કસ્મિત
પ્રદેશ; નીચલો પ્રદેશ; અધી લોક; નાગ
લોક. પુરાણની રીતે આકાશ, પૃથ્વી ને પા-
તાળ. એ ત્રણ લોક કહેવાય છે. (૨) ઉડો
ખાડો-કુલો તે. પાતાળ પાણી=પૃથ્વીના
જલ ઉડા ભાગમાં રહેલું પાણી તે. કિં
પ્ર. પાતાળ ફેડવું=પૃથ્વીની અંદરનું ખૂબ
ઉંડુ તળ ફેડીને પાણી કાઢવું તે. મહા
સુરોલ કામ કરવું તે. પાતાળનાં પુતળાં
હવાવર્તનનું સુરોલ કામ પણ ધીરજથી
કોઈ જાણે નહિ એમ પાર પાડવું; ગૂઢ
સંચયનું પણ સુરોલમાં સુરોલ અને ન
મનાય એવું કામ પણ જીનસાવે એવા
માણસને માટે આમ કહેવાય છે. ઉડા ને
કાબેલ મનનું; છુપાં ને ન સમજાય એવાં
કાવતરાં કરી જાણનારું. ૩૦ પ્ર. પાતા-
ળમાં પણ હોવા=દેખાવ કરતાં અંદરથી
બહુ બાહોષ ને ઉંડું-કપટી હોવું તે,
મહા કુશાંડી અને ન સમજાય એવી ઉંડી
ખટખટ કરી જાણે એવું તે. પાતાળમાંથી
વાત ધાવવી=અને ત્યાંથી ગમે તેવી પણ

ધુપી ખાનખી મેઘવટી તે; ખાનખી મેઘ
વવાખં અત્યંત આદોષી અતાવટી તે.
પાતાળમાં પેલી જનું=કડું કનરી જનું;
જદું કંડાજમાં જના મહેતું. ખૂન ઘરમ
સાગી; નાચું જોઈ જનું; જદું જોઈ
અને ઘરમ બરેણુ લાગવ જોઈ પડી
જનું, જલદેરખથી નીકળી જઈ અધારે
પડીજનું.

પાતાળજંત્રી, પદેમેલી ખુદી; ધુપી ખાન
ખીએ મેઘવવામાં જદું જોઈ અદોષ
પાતાળદેહી, સ્ત્રી જદું ખટપટી અને કંડા
કડવટી એ.

પાતિક, નં ૧૫૫; પાતિક (૨) રાય. -
પોતિત્રાય, નં [સં.] પતિ મેવાનું મન તે,
પતિ એજ સર્વસ્વ માની તેનીજ સેવા
અને તેનામાંજ અનુરાગ રાખવા રૂપી જે
સ્ત્રીધર્મ તે; પતિત્રતાનું મન તે.

પાતી, સ્ત્રી કાગળ.

પાતું, નં પાંદડું.

પાતેલી, સ્ત્રી તપેલી.

પાતેણું, નં તપેણું.

પાત્ર, નં [સં.] વામણ; કામ; ભાંડ. (૨)
તળિયાની જમીન; તળું; તળિયું; તળ
(૩) નાટકમાં વેષ ભજવનાર વ્યક્તિ; વેષ
ભેના જન. (૪) વિં. સાયક; ચોગ્ય :-
ચિહ્નને પાન-દેશપાત્ર.

પાત્રતા, સ્ત્રી [સં.] ચોખ્ખતા, સાવકાત;
સાયકી.

પાત્રી, સ્ત્રી લીલા પાદમાં પાથેલી રૂઢની
પડીકી.

પાથરણ, નં પાથરવાનું હુમકું; પાથરણું;
જાગમ.

પાથરણું, નં જાગમ; પાથરવાનું જે તે,
પથરણું

પાથરણું, કિં સં [સં. યમસ્તુ] દેહાતીને
પહેણું કરીને નોખવું; બિહાવવું; વિરતા-

રી-પ્રસારીને જમીનપર નોખવું; નેરું;
દેહાણું; પહેણું કરું
પાથરે, પું વાટેલી કડમ; કાપણી કરીને
આડો નાખેણે પાઠ.

પાથિય, નં [સં] ભાગું; ગીપણું; ગતામાં
ખાવા માટે આવે રાખેણે ગોળાકા.

પાદ, નં [સં] પગ; ગરબ. (૨) ચોથિય;
અનુદાય. (૩) દલિયાની એક દહી; ગરબ.
પદપૂજન=પગ ધોવાને અર્ચન લગાડું તે.
પદમજન=નખીને પગે લાગવું તે; અભિ-
વંદન.

પદપ, નં [સં] ગાંઠ; વશ.

પાદપીઠ, નં [સં.] હેઠા આસન ઉપર
બેઠાને પગ મૂકવાની ઝુંદર માચી તે;
પગ મૂકવાની ત્રિપાદ-પોડી-મેસણી તે;
હં સામન્ત સીર્ષકિત પાદપીઠ; સોરાષ્ટ્રને
શામન યામિનારે; પ્રમાણ ક્રોધા ચિન્ને
નમાવી, મેનાવતી તેપણ ના મનાતી.
પદાસન.

પાદપૂર્તિ, સ્ત્રી [સં.] ખૂટતું પદ પૂરી આ
પનું તે. દલિની આ એક મોટી આવડ
મણાય છે કોઈવાર પહેલા તથા પદ જ-
નાવી ચોથા પદની પૂર્તિ આગરામાં આવે
છે, અને કોઈવાર એક પદ બનાવી ખીન
તળની પૂર્તિ આગરામાં આવે છે.

પાદર, નં [સં. પદ] ગામની બહાર આવે.
સ્ત્રી ખુદથી જમીન, ગામની નજીકના ખુ-
દનો પ્રદેશ; આગોળ અને મેસણ વચ્ચે-
નો વિસ્તાર તે, પુરોપક કાઠ-ગામને પાદરે
આવીને રેગ નોખ્યા. (૩) ગામની આસ-
પાસ ગોઆરાની ખુદથી જમીન હોય તે.
પાદણું, કિં અં અધિવાયુ કાંદેણે, વા છે-
કેવે.

પાદશાહ, પું [પદ] મોટો મુસલમાન રાજા
તે; મહારાજા-દેહીનો પાદશાહ.

પાદશાહજાદી, સ્ત્રી, પાદશાહની પુત્રી-કુંવરી.

પાદશાહમતો, પું. પાદશાહનો પુત્ર-કુમર તે
પાદશાહી, સ્ત્રી. પાદશાહનો રાજ્ય અમલ
તે; પાદશાહનું રાજ્ય તે; પાદશાહની સત્તા
તે. (૨) પાદશાહનું પદશાહ મંત્રી :-પા-
દશાદ્રો મહોત્સિયો.

પાદળ, નં. પેદલ; પાવડેળ.

પાદહી, સ્ત્રી. [સં.] પગે પહેરવાના લાકડાના
ખડા; પાવડીઓ. (૨) પગલું; મોટા આ-
ચારોનાં પગલુંની તખતીઓ તે.

પાદોલક, નં. [સં.] પગ ધોવાનું પાણી; ચર-
રોલક.

પાધ, નં. [સં.] પગ ધોવાનું પાણી :-અર્થે
પાધ.

પાદ્રી, પું. [મો. પાદ્રી] પાદરી, ખિસ્તી ધ-
ર્મોતો ઉપદેશક; ખિસ્તી ધર્મશુર.

પાધર, વિ. જેની ઉપર બાકીનું કે ધરખાર
ન હોય એવું; ખુલ્લું સપાટ; ઉમડ; ખાડો
ટેકરો બાક કે પાધમ જેવું કંઈ જ્યાં
આડે અક્ષવાનું હોય નહિ એવું સપાટ;
જમી અને વનસ્પતિ મહિન મેળન. ઉં-
ડુકર કરંજો કુપડાં ને પાધર વહેરી પૂ-
રડાળી. ખેડાનમેદાન :-એનું પાધર થાઓ

પાધર, વિ. લોકીયું નહિ એવું, સીધું;
નહિ આકુ એવું; પાંચક. (૨) કુડ કપટ
રહિત; સરળ, સંધિ નરતે-આધમે માગે
આધ્યું જાય એવું. (૩) બાગેખાન; કહિં
ખાટકયા વગર; એક છેડેથી બીજે છેડે
રુળગ. -મેલ. પાધરી કલકતો જાય છે.
(૪) તરત; એકદમ; તાબડોળ. -પાધરો
જ એ બોલી હર્યો. (૫) સંયુખ; સાયુ;
દોરીછટ. ઉં આલ્યો જ પાધરી વાટે.
નાકની દાંડીએ પાધરો આલ્યો જ. (૬)
દોષની આરત વગર; બારોબર, વચમાં
મેળને રાખ્યા વગર :-હું પાધરો સાહેબ
પામે જઈનેજ ઉભો રહ્યો. ૩૦ પ્રં. પાધરે
દોર=દોરીછટ=મીધુ મગક; નીનિએ-વચ

દાર ને રૂઢિએ સાથે એવું; આકુઅવળું
કુમારે જાય કે તોફાન ચરતી કરે નહિ
એવું :-એ છોકરો તમે અને સોપા હું
એને પાધરો દોર કરી આપીય; અર્થાત
એની બદ્દેલી ને દોંગાઇ ખસાઇ બધું
દાડી નાખીય.

પાન, નં. [સં.] પીવું તે :-મધુપાન. (૨)
પીવું; પીવાની વસ્તુ. (૩) પીવાનું પાત્ર
-વામળ. (૪) પાંદડું; પત્ર. (૫) પૃથ.
(૬) નાગરવેલનું પાંદડું :-પાનપટ્ટી. (૭)
સ્ત્રીએના ચોટલામાં પાનના જેવી વાળને
આગ તેમ હોળીને આકૃતિમાં પાડવામાં
આવે છે તે; વાગ હોળના પાડેલા સે'વાની
સથે પાન જેવો આકાર તે. હિં પ્રં.
પાન કરવું=પીવું. પાન ચાવવું=મુખવાસ
કરવો રંગાચંગા કામ કરવું. પાન
આપવું=મત્કાર કરવો; મળવા આવેલા
તરફ વિવેક ખતાવવો. કહેવું, જે મોઢે
પાન ચાખ્યા તે મોઢે કોયલા ચાવવા=
રમ્યા બંગ કરવો; સાદ-મંગળ કામ
કર્તા પછી પુર-અશુભ બોલવું-કરવું; તે;
વચને પળવું-કરવું નહિ તે.

પાનખર, વિ. જેમાં બાકના પાંદડાં ખરીપડે છે
તે. -પાનખર ઝાડનું વચન. માધ કાગળમાં
બાકનાં જુના પાંદડા ખરી જઈ ચેત્રમા
નવા આવે છે. એ કાળ પાનખરે મોસ-
મનો કહેવાય છે. ઉં પિંપર પાન ખરતા
હસતી કુંપગિયાં; મુજ વીતી મુજ વીતશે,
ધીરી બાપુડિયાં. બાપા.

પાનચાળવણી, સ્ત્રી. ઉધુચનું-કલકુ રખતાં
આવડવું તે; પ્રપચના ખેલ ખેલી જાણુ-
વા રૂપી આવડ-ચતુરાઈ તે; દાવ-ચતુરાઈ.
(૨) તક પહેલે નહિ એમ ધ્યાન રાખી
વસ્તુને આધી પાછી કરવી તથા ફેરવવી
વગેરે તે; વ્યવસ્થા કરવાનું આદર્શ પા-
નને ફેરવતા રહે નહિ નો મડી જાય છે તે

ઉપરથી. ઉં પાન સહે ઘોડો આડે વિઘા
અવિચળ જાંય, તવે રાટી જલ જતી,
કહો એલા કયમ યાય ? ઉત્તર ફરબા
વગર. બાધા-આ બધી વસ્તુ ચાળવણી
વગર બગડે છે.

પાઠન, સ્ત્રીં જીવાર-ખાજરી વગેરેના હોડનું
લાંબું પાંદડું તે. એના હોડના સાંઠાના
ગોઠામાંથી લાંબા પાન જાળી
ફૂટે છે. પાનોઠ. ઉં સધે લિલે રોલ-
ડિયે સુસાડે, ગાંઠે ફૂટી પાનકની કલાઈ,
જીવારનાં ખેતરથી જીવંતી, સીમા જીઓ
કાનવની હસતી. ઠા. પી.

પાનકી, સ્ત્રીં પાંદડી; પાનની-પાંદડાની નાની
નાની કકડીઓ તે; ચીટી. (૨) સ્ત્રીઓને
કાને પહેરવાનું પાંદડું પાંદડું જેવું ધરેલું.
(૩) નાનાં કુખમાં પાંદડું તે.

પાનકું નં પાંદડું; પાનું; પત્ર

પાનહાન, નં [પા દાસ્તન] સુખવાસ
માટે નામરવેલનાં પાન રાખવાને દાખડો
અથવા પેટી તે; પાનદાનિયું; પાનપેટી.

પાનદાનિયું, નં પાનદાન.

પાનદાની, સ્ત્રીં પાનદાન.

પાનપેટો, પું પાનનો આધિલો જીડો;
જયો તે.

પાનપુલિયું, વિં કુલપટકિયું; લાડોડમાં
હથેરેલું; સુકમાર; નાજીક તળિયતનું. (૨)
જેણે દુઃખ-હનો વા કેમ વહાય છે તે
જેણે કે અનુભવ્યું હોય નહિ એવું. સમ-
જમાં પણ બહુ ઉડું નહિ એવું; કાણું થેલું.

પાનપાજરિયું, નં નદીના બાકામાં થતી
એક જળ વનરપતિ; એના સાંઠાની વચ્ચે
ખાજરિયા જેવું કુંડું યાય છે. ધા બા-
નરિયું.

પાનખીડી, સ્ત્રીં નામરવેલના પાનને કાપે
ચુનો લગાડીને ખનાવેલી નાની અડો તે;
પાનપટી.

પાનસોપારી, સ્ત્રીં પાનની પટી, એલચી ને
સોપારી વગેરે સત્કાર કરી આપવાં તે;
સુખવાસ; તાંબુલ-પરોણાઓને પાન-
સોપારી આપે.

પાનાં, નં રમવાનાં આંક મડિલાં પતાકડાં
તે; મંજી. (૨) પુ. (૩) વરખ;
સોનેરી રૂપેરી તાવ તે. બારસાખે પાનં
લગાડવામાં આવે છે.

પાનિયું, નં પાનું; પત્ર. (૨) પાન ચૂ-
વાની દાખડી.

પાની, સ્ત્રીં પ્દાની; પદાની; છુટીની તળેનો
પાહલો માંસલ અવયવ તે; પેની. ઉં
તારી નાજીક પગની પાહલિયે ને પાનાંએ
પ્રારીર.

પાનું, નં પત્ર; પત્રું; પતાકડું; પત્રી; કપોટી
જેવું પડ. (૨) પાન; પાંદડું; દલ. (૩)
પુષ્પ; ચોપડીમાં બાધેલા કાગળનું જે
અંકડેકું પત્રું-પડ તે. (૪) સોના રૂપાનાં પા-
તળાં વાળા જેવાં પત્રા-પડ તે; વરખ (૫)
લેખકની ધારદાર ચીપ; ખરા લોહાનું અ-
ધી ને ધારવાળું ચપકું ફળું તે. તર-
વારનું પાનું. (૬) લીલા રંગનું નર્મ;
લીલું રત્ન. (૭) જીવન સંબંધ; એક બી-
જની સાથે ગ્રંધાનું-ચોપડીના પાનાં માટે
તે; અવતાર-જન્મારો એક સાથે જોડાવે
તે; આ જન્મ સંબંધ. ઉં કમ્બે દાસતવરે
ધાતા તારે લખવું હતું, રાજકુળખરિ તારે
ચાને પાનું પાડિયું. ઠા. પી. કિં પ્રં
પાનું પડવું=જન્મ લગીનું જોડાણ થવું;
સંબંધ બંધાવો. પાનું શોધવું=મામતા લ-
હેણાની પતાવટનો દિસાખ શોધી કાઢવો.
અર્થાત્ આ જન્મમાંથી પતાવટ થવાનું
પાનું કાઢવું=મરણ મોકલવું; મૃત્યુ આવવું.
પાનેતર, નં પરજીવી કન્યાને પહેરવાનું તેવા
મેંસાળ તરણનું પીણું રચમી વસ્ત્ર; કન્યા
વસ્ત્ર.

પાનો, પું. [સં. પ્ર+સ્ય] પ્રેમ તે સોયના ઉ-
ભરે; રસાવેશ; બાળકને જોષ માતાના
સ્તનમાં દૂધ ભરાઈ આવવું તે. (૨) પોરસ-
(૩) જુરસો; પાણી; શોષ.:-પવેને પણ
પાનો ચડે એવું ભાવણ કર્યું.

પાનોઠ, ઓં પાનઠ.

પાન્ય, ઓં પાણીમાં-રહેવામાં થતી એક
વનસ્પતિ વેલ.:-પાન્યના વેલા. (૨) જેમ
વળ આવતો જાય તેમ બિંદીના ફેલાં
મૂકવા કરવાં તે; વાણ; પાટી, દોરી વગેરે
આંખળીને તેવાર કરતાં છીટો-ફેલાં એક
પછી એક અનુષ્ઠાને મૂકવામાં આવે.
છે તે. (૩) ફેલું; પશીતો:-તું પાન્ય
મૂકજે એટલે લાકડાં જામશે.

પાપ, નં. [સં.] કુષ્ટ; નહાઈ કામ તે; કુ-
રિત; કિલ્લિય; કલમ; અધર્મનું કામ.
(૨) રોષ; યુનો; અપરાધ; અનર્થ (૩)
હત્યા; હિંસા; પ્રાણીને ખારવું તે. ૩૦ પ્રં.
પાપનો ધડો ફૂટેન ફૂટે= નહારાં કામ થયાં
યામ એટલે તેનું નહાઈ ફળ આવેજ આવે.
પાપમતિ=નહારાં કર્મ કરવાની છુદ્ધિ. અ
ભિચાર વતિ. પાપના પોટલા=કુષ્ઠર્મનો
સંચય.

પાપમહ, પું. (સં.) ભૌતિક પ્રભાણે યનિ,
રાહુ, અને મંગળ વગેરે દેવતાક પાપમહ
ગણાય છે અને તે કુલ્લિ ઉપજાવી હાનિ
કરે છે, અશુભકારી ગ્રહ તે. નહારો-હીલું
કરે એવો ગ્રહ તે.

પાપમ, વિં. [સં.] પાપને હણનાઈ; પાપનો
નાશ કરનાઈ તે.

પાપડ, પું. (સં. પર્પટ) મગ, મઠ, ચાકડ અને
ચણા વગેરેના દોઢમાં મીઠું, હિંગ વગેરે
નાંખી વણીને સૂકવેલી પાતળી રોટલી, જે
શેડી અથવા તળીને ખવાય છે. સૌથી
સારા પાપડ અહમદાવા થાય છે. લઘાલિક
અવસરો ઉપર સુજ્જવાના યો કોષ અ

વચ પાપડ વણાવે છે. વડીઓ પાપડ એ
અવસરના મંગળાચરણ જેવાં ગણાય છે.
૩૦ પ્રં. પાપડ પાડું=બહુ પોચું; નરમ
સ્વભાવનું; ખીકણ.

પાપડખાર, પું. પાપડની બનાવટમાં વપરાતો
ખારો; સંયોરો; સોડા.

પાપડિયોખારો, પું. સંયોરો.

પાપડી, ઓં વાલની કુમળી ચપટી શિંગ.
એનું ચાક થાય છે. (૨) પર્પટી; શેડીને
ચકતાં પાડેલાં હોય એવો પદાર્થ:-જોળ
પાપડી=સુખડી. પાપડી જેવું=સુકાઈ-કુ-
ર્બળ થઈ ગયેલું હોય એવું.

પાપણી, ઓં પાપી ઓ.

પાપા, અં. ધીરે ધીરે પગલાં મારવાં તે;
નાના બાળકનું ચાલવું:-ભાઈ પાપા કરો.
(૨) તાતા; રોટલો.

પાપિણી, ઓં પાપી ઓ.

પાપિયું, વિં. પાપી; પાપ કરનાઈ; હાન્યાઈ.

પાપિયું, વિં. [સં.] પાપી; અધર્મી.

પાપી, વિં. પાપ કરનાઈ; ફેરાચારી; નહાઈ
કામ કરનાર. (૨) અપરાધી, યુનેમાર.
અધર્મી; કહેં પાપીનો આવરડા ખૂટે
નહિ=નહારો-કુદ માણસ બહુ રીઝાય.

પામણહાર, વિં. પામનાર.

પામર, વિં. [સં.] નીર્ભય; અચકા (૨)
કંગાસ; રાંક. (૩) મૂર્ખ; અજ્ઞાન.

પામરતા, ઓં પામરપણું. (૨) અજ્ઞાન-
નહિ જાણવા-સમજવાપણું તે.

પામરી, ઓં પામરની બનાવટનું રેશમી અ-
થવા હિનના નાણુક વણાટનું તથા સુંદર
બરેલી કોરનું અને ખભે નાંખવાનું-ઓ-
દવાનું કપડું; નાણુક વણાટની ઉચી
કસબી શાલ. હં. ચારે છેડે તે ચાર
કુમનાં, વચમાં જડિયા છે મોર-રાય
હળિલીરે પામરી.

પામવું, કિં. સં. પ્રાપ્ત કરવું; મેળવવું. (૨)

ખમવું; સહેવું. (૩) તાબે યવું; ઘરે
જવું. (૪) જાણવું; સમજવું કિં ૫૦
પામી જવું=જાણી-સમજ જવું--તમારા
શું કરાદો છે તે હું કથારનાએ પામી
ગયો છું.

પાથ, પું પગ; ચરણ. કિં ૫૦ પાથે લા-
ગવું=પગે લાગવું; નખવું; પાથે પડવું=પગે
લાગવું. (૨) માથે માગવી; કામી ચઢાવી.
પાથકિસ્ત, વિં ઉજડ; વેરાન; ખેડાનખેડાન.
પાથખાણું, નં [સં.] સંપ્રસ; જનજ; કાં-
ટિયો.

પાથગા, સીં [ફા] ધોડેરવાર લસકરીની
એક નાની ટુકડી; ધોડેરવાર પંદરતણનો
એક ભાગ. (૨) લસકરી ધોડાઓનો ત-
બેસો.

પાથજામી, પું એ પગે ચઢાવવાનું ખિવેલું
કમર લગીનું કપડું; સુરવાળ; સુપથો;
ચોરણ.

પાથતખત, નં [ફા] જે ઘરેમાં રાત્રી ર-
હેતો હોય અને જ્યાં રાજગાદી હોય તે
સ્થાન. (૨) રાજપાટ; સિંહાસન; રાજગાદી.

પાથકંજ, નં પગે ચાલનારું લસકર; પેલસ;
ધોડેરવાર નહિ તે-ખાદસ.

પાથમાલ, વિં ખરાબખરાત ઘડે ગયેલું; નાચ
પાથેલું; તારાજ. (૨) ખેડાલું; જેની પાસે
કંજન રહેલું હોય નહિ એવું; નાદાર;
ગરીબ.

પાથમાલી, સીં ખરાબી; દુર્દયા. (૨) વિ-
નાય; ખેડાલી.

પાથરી, સીં ઉપર ઉપર ચઢતો કમ તે;
એલિ. (૨) સીડા; નિસરણી; પગચિયાંની
પરપરા તે. (૩) પગચિયું; પગ ચૂકવાનું
તે. (૪) પહની; ઓધી. (૫) દરજ્જો;
ગોરવ; પ્રતિષ્ઠા. કિં ૫૦ પાથરી ચઢ્યો=
અધિકારના કમમાં આંગળ વધ્યો. (૬)
પકિત; હાર; ઓગ. (૭) કેરીની એક

જાત. પાથરીના કળને કુટો હોય છે.

પાથલ, પું છુપરા.

પાથલી, સીં ચાર આની; ચાર આનાની
(કિમતનો ચાંદોનો ચલણો સિક્કો; પાવલું.

(૨) પાલો; અન્ન સિક્કું બરત કાદરાનું
ચાર રોર માથ એવું માપ.

પાથલું, નં પાવલું; ચાર આનાનો ચલણો
સિક્કો.

પાવસ, કુંધની એક જતાવટ.

પાથમાન્ન, નં [સં] કુંધપાક; ખીર.

પાથ, પું-[સં] ચલા; મળદાર; ગાંધ. (૨)
અપાન.

પાથો, પું ખાટલાનો-પુરસીનો-ત્રિપાદનો
પગ-ટોકો તે. (૨) ધીનવાનું જુલું કુંક

લાકડું; ધીવજલું (૩) ભંતના તળનું અથ-
તર; તળેનું-મૂળ આંધકામ કે જેની ઉપર
દિવાલનો અને મકાનનો ભાર-વજન રહે
છે. (૪) નોચેની જાણ; મૂળ; ચપટ જે-

સીને રહેતી હોય તે જાણ. (૫) આધા-
આશ્રય. (૬) ધી જોળને સાથે કડકાવ-

તે--સુખડીનો પાથો-સારો કપો હોય તે
પછી કંઈ દરકન નહિ. (૭) જેની ઉપ

કાંઈ વસ્તુ લબી રહે અથવા ટેકાવાય તે
૩૦ પ્રં, ઓછો પાથો=અચોક્કસ મન

ઝાલી સમજ; વેલછા. દોડવાયો=દાધારેશ;
અલુસમજ. ત્રણપાયાનું=કમઅક્ષલ. કિં

૫૦ પાથા પાકવા=ધીવા માટે કપડાને બીનું
કરીને ધીનવું; ધીકણે ધીનવું; ધીનું. પાથો

ટેરવો=કેતેજન આપવું; અદ કચી.
ખાટનો બરવામાં વધારે નહિ પથુ દોરી-

વાણને અંદર લેવાને પાથો ઉપાડવા જે-
ટલી અદ-ટોકો આપવો તે. પાથો રોપવો=

પગ ધાલવો પાથો નાંખવો=દંડ યદ રહેવું.
મૂળ ધાલવાં, ખીસો-આધાર :-જે-રા કૂદે

તે પાથા વરાણીએ=પાથો મળ્યુત હોવા-
થી કુંધાનું કાવે. પાકે પાથે કામ કરવું=

મક્કા=ચૂકે કે ભાગી પડે નહિ એમ કામ કરવું. જ્યોતિષ પ્રમાણે પનોતીઓની બેસણી લેતાને તાંમાને કે સોનાને પાંચે હોય છે અને તે તે પ્રમાણે તેનાં રૂળ અનુમાનવામાં આવે છે.

પાર, પુ. છેડે; અતઃ આરોઃ-આ કામને કપારે પાર આવશે ? (૨) હક; સીમા. (૩) કઠિ; તીર; કિનારો.-આ પાર, કે પેલે પાર. (૪) એક છેડાથી બીજા છેડા લગી જવું તે; બન્ને સીમાઓની વચ્ચે યકને જવું તે:-પાર નીકળી જવું પાર પડવું. (૫) મનોભાવ; મર્મ; બેદ:- (૬) ઉચ્ચરો; આગણું; આશ્રય:-માને પારે જઈ આવ્યો. ઉ. સિવ પારે એમ શૈભા યાય, કુંવરી પૂજા કરવા જાય સામળ. ઉ કર્મમંવાદ. (૭) કરસણ કાપીને સુકાવા માટે નાને નાને જથ્થે નાંખવું તે:- જુવાર કાપીને પાર નાંખ્યો. (૮) સ્ત્રી. લાખેલું માટણ; અરણી (૯) અ. તમામ; ખલાસ:-જમાદારને સાધ્યો ખેટલે જાણ કે છેડા પાર. કિં પ્ર. પાર ઉતારવું=મે સીમા-હદની વચ્ચેમાં યકને જતા રહેવું-તરી જવું; કોઈ એક બાબત એક છેડાથી બીજા છેડા લગી સારી રીતે કરી નાંખી તે:- આ મંસારની પાર ઉતર્યો પાર ઉતારવું= તરાવો લઈ જવું; કોઈપણ કામ-જામત-માંથા-દારગ કરવું :-સ સાર પાર ઉતાર્યો અર્થાત સંસારમાંથી મુક્ત કર્યો પાર પ-માડવું=પહેપાર પહોંચાડવું; પૂર કરાવવું. પાર કરવું=પૂર કરવું; ખલાસ કરવું. ખાધને સમાપ્ત કરી નાંખવું. પાર પાડવું= પૂર કરવું; સંપૂર્ણ કરાવવું. પાર આ-વનો=નિકાસ આવી જવો; પુર થવું. પાર પામવો=સમજવું; મનોભાવ-મર્મ સમ-જવો -પરમેશ્વરના કામને કોણ પાર પામ્યું છે ? પાર જવું=ઉતરવું; એક કિ-

નારથી બીજે કિનારે નીકળી જવું. પાર લાવવો=પૂર કરવું; મુક્તિ આપવી; દુઃખ-માંથી છુટવું-મરણ આવવું:-હવે ધિર આ જિંદગીનો પાર લાવે તો સાર.

પારકું, વિ. [સં. પારકય] પરકીય; પ-રાય; પોતાનું નહિ તે; બીજનું. કહે. પારકી આય સદાય નિરાય. પારકે પૈસે દિવાળી. પારકાં છેકરને જતી કરવાં. પારકે બાણે મોટા લાડવો. પારકે પુત્રે સપુત્રા. પારકે રોટલે જાડી કોર. પારકી બૂલ પ-હેલી દેખાય. પારકો હવેલી જોઈ પોતાની ખુંપડી ન બળાય. પારકા પેટપર પાટુ. પારકી ચેહમાં કોણ જળી મરે. પારકી પીઠા કોણ વહોરે. પારકી મા કાન વિધે. પારકી માના મળવા. પારકો લેખણ પારકી શાષ, મત્ત કરે મારા માવજીભાઈ. પારકે પાટલે બેસવું ને વળી પુ'પારા કરવા. પારકાં પોતાનાં ન થાય ? પારકું ખાવું ને મકરકુદીઓ કરવી. રૂ. પ્ર. પારકો દેશ=પરદેશ; પરરાજ્ય.

પારખ, સ્ત્રી. પરીક્ષા; કદર; પુજ; સાર ન-રતું પારખવાની શક્તિ તે. (૨) વિ. પ-રીક્ષક; પરીક્ષા કરનાર.

પારખણ, કિં સં. [સં. પરિખંછ] સાથ નરતાની પરીક્ષા કરવી તે; શુદ્ધ અવશ્ય. ખોડખાંણ અને શુદ્ધશુદ્ધતા લેવી. ને કેટલા પ્રમાણમાં તે સમજવું-સાધી કાઢવું તે. (૨) ઝોળખણ, પિછાનવું; સ-મજવું; પુજ જણવી; કદર કરવી.

પારખું, ન. પરીક્ષા; સાર નરતું સમજવાની શક્તિ તે; કદર; પુજ; પરીક્ષા; કિંમત. (૨) વિ. પરીક્ષક:-હીસપારખું. કિં પ્ર. પારખું જોવું=પરીક્ષા કરવી; ખાતરી કરી જોવી; અનુભવ લેવો; તપાસ રાખવી; કસી જોવું. પારખું દેખાડવું=સામાને ખાતરી યામ

એમ પોતાની ચક્રિત જતાવી ખાતરી કરી આપવી.

પારણ, જી. પારણ.

પારણાં, નં. [સં. પારણ] મત અથવા ઉપવાસને અંતે પહેલું વહેલું જોજન તે; ઉપવાસ કર્યા પછી પહેલું વહેલું ખાવું તે :- અગિયારસનાં પારણાં. (૨) પાલણુ.

પારણિયું, નં. પાલણુ; કહેડાવાળો નાના બાળકનો ઝુલો.

પારણું, નં. પાલણું; નાના બાળકને સુવાડીને ઝુલાવવાની એક બનાવટ; દોલ-કહેડાવાળી માંચીતું ઘોડિયું. ૨૦ પ્ર. પારણું બધાવાં-છોકરાં યવાની આચા રહી ન હોય તે પછી છોકરાં યવા-વાંઝિયાપણનો અંત આવવો; વંચ આવવો; સંતાન યવાં. મોટી વયે પછુ એને ત્યાં બાધા આપડીઓ કરતાં કરતાં પારણાં બધામાં.

પારતંત્ર્ય, નં. [સં.] પરતંત્રતા; પરધીનપણું.

પારક, પુ. [સં.] પારો; રસશબ્દ.

પારદર્શક, વિ. આરપાર દેખામ એવું; જોઈ શકી સારી બાજુ જણાય એવું; આ કાચ જોઈએ તેવો પારદર્શક નથી.

પારથ, પારધી.

પારધી, પુ. [સં. પાર્યધી] પાપ એકઠાં કરનારો, પ્રાણીઓને મારનારો; શિકારી. ઉ. પારધીએ અજગર મારીઓ.

પારમાર્થિક, વિ. [સં.] પરમાર્થ સંબંધી, પરહિતનું; પરમાર્થ મુખત.

પારલૌકિક, વિ. [સં.] પરલોક સંબંધી.

પારવતું, વિ. અનંત; પુષ્કળ.

પારણું, કિં. સં. નીહલું; મૂળભાષી ઉપાડું; ઉખાડી નાંખવું.

પારસ, વિ. મોટું. (૨) ઉત્તમ.

પારસબંધુ, નં. મોટાં બંધુ.

પારસજ, બી. પારસી બી.

પારસનાથ, પુ. [સં. પાર્શ્વનાથ] મોટા જોન તીર્થંકર.

પારસધિપતિ, પુ. એક જાતનો પિંપળો. (૨) જેની આમળ પાછળ કોઈ હોય નહિ એવો સ્વતંત્ર આણસ.

પારસબેસણું, કિં. મોટા યધ-નિરુધમી યધ બેસી રહેવું તે; ખાટ ચઢી બેસવું. એમ કહેવાય છે કે ચોમાસું બેસતાં જ નર બગલાના પગ કહેઈ જવાથી તે માળામાં બેસી રહે છે અને માદા-બગલી તેને એણે લાવી આપે છે. બગલી તેના માથામાં ચાંચથી ટકોર મારી ખાવાનું આપતી હોવાથી શોકમાં 'બાળ બગલા સુખ' એવી કહેતી આવે છે. બીજી બાજુ એમ કહેવાય છે કે બગલી ઈંડા મૂકે છે અને બગલો તે સેવવા બેસે છે.

પારસમણિ, પુ. મોટા મણિ; ઉત્તમ રત્ન. (૨) એક એવો મણિ કે જેના સ્પર્શથી શોડું સોડું યધ જાય છે. અવરકાન્ત.

પારસાત, અ. [સં. પાર્શ્વાંત] યી; યડી. પાસેથી. ખતપતરમાં લખાય છે.

પારસાલ, નં. ગત વરસ; પોર.

પારસી, પુ. [સં. પારસીક] નરપોસ્તી ધર્મના અસલ ધરાનના રહેવાસીઓ તે સાતમા સૈકામાં ધરાન છોડી પોતાનો પવિત્ર અગ્નિ લઈ દિંદ આવતા રહેલા ધરાની આર્યો; એમની વસ્તી શુન્દરાતમાં ખાસ કરીને સુરતજિલ્લામાં જવું છે.

પારસેઆવણું, કિં. દોરે સવાળે આવવું.

પારસેઆક્રમે, કિં. પાનો મૂકવો; દોરે આંચળમાં દૂધ આવવા દેવું.

પારસોણું, કિં. [સં. પ્ર + જુ] પાનો પ્રક્રમે; આંચળમાં દૂધનો પ્રવાહ વહેવા દેવો; પ્રદુષ્ક યવું; દૂધે બરાણું :- પાણી લતાવળે કંઈ બેસ પારસેવે ?

પારંગત, વિ. [સં.] એક છોડી બીજી છે

જગી જતું રહેલું; સંપૂર્ણ માદીનગાર;
પુરેપુરું જાણકાર. (૨) હોંઝિયાર; કુચલ;
કાળેસ; પારગણેલું,

પારપર્ય, વિ. કુલાનુસાર; પરંપરાથી ચાલુ
રહેલું હોય એવું તે.

પારપાર, અ. આ પારથી જલે પાર; આર-
પાર; સંપૂર્ણ, પુરેપુરું.

પારા, પુ. કાંતનાં મૂળ આગળના માંસના
લોચા તે; જેમાં કાંત કટાયેલા છે તે
પેલાનું માંસ:-પારાની કવાથી કાંતના
પારા સૂજીને કીલા થઈ જાય છે. (૨)
એક જાતનું ધરેલું.

પારાપાર, અ. આ પારથી પેલે પાર.

પારાધણ, ન. [સં.] વેદ, પુરાણ અથવા ધર્મ
અથવા અર્થે વાચન કરવું તે:-વેદ
પારાધણ. પુરાણ પારાધણ. હાલ મીમંસા
ભાગવતનો પાઠજ પારાધણ કહેવાય છે.

પારાધણિક, વિ. પારાધણ સંબંધી.

પારાવત, ન. [સં.] કણ્ઠતર; પારેવો.

પારાવાર, વિ. પુષ્કળ. (૨) ના. [સં.] સ-
મુદ્ર; દરિયા.

પારિજાત, જી. પારિજાતક.

પારિજાતક, ન. [સં.] સ્વર્ગનું એક પુષ્પ-
કાંડ; હારદુંગાર; હારસંગો. સુરતર; દેવવૃક્ષ.
પારાધિક રીતે એમ કહેવાય છે કે, દેવો
અને દાનવોએ દરિયા વલોલીને ને ચીક
રત્ન કાઢ્યાં તેમનું એક આ પથ્ય હતું.
આનાં ફૂલ ધોળાં ને ફાંડી લાલ રંગની
હોય છે. એનો કેસરિયો રંગ પણ થાય છે.

પારિસાધિક, ન. [સં.] સંતોષ આપે એવી
બક્ષીસ તે; ધનમ.

પારિપત્ય, ન. [સં.] હાર. (૨) શિક્ષા.

પારિપાર્થિક, પુ. [સં.] સત્રધારને સદાય
કરનારો નટ.

પારિભાષિક, વિ. [સં.] અર્થ બોધક (૫૬);
સંક્રિતિક નાનું વાક્ય અથવા શબ્દ તે.

બાહરણ; રક્ષાધન વગેરે સાસોના મયોમાં
અમુક અર્થ બતાવવાને બનાવેલા ને
ખાસ સંક્રિતિક શબ્દો, અને તેને ભાગતું;
પરિભાષા સંબંધી.

પારી, ઓ. પૂર; રેલ. (૨) પત્થર તોડવાની
નરાજ.

પાર્શ્વ, ન. [સં.] કઠોરતા; કઠણાઈ.

પારેખ, પુ. પરીક્ષા કરનારો, ખોટા ખરા
સિક્કા તપાસનારો યરાઈ તે.

પારેક, વિ. બાબડી; બહો વખત થયાં
વિવાયેલી હોય એવી (કેંઈ વગેરે)

પારેલો, જી. પારેલ.

પારેલું, ન. પારેવો.

પારેવો, પુ. (સં. પારાવત) કણ્ઠતર. હ.
પારેવો કેણે ઉગાડીઓરે.

પારે, પુ. [સં. પારવ] અળકતી પ્રવાહી
જેવી એક બારે ધાતુ; પાર; રક્ષાજ.
(૨) નાનો ગોળો, ગોળી; હરા. બંદુનો.
(૩) કાંત જેમાં કટાયેલા છે અને કાંતના
સાંધાની વચ્ચે ને ખાસ આવેલું છે તે;
દરેક પારે કહેવાય છે. કહેવું કાંચો પારે
ને લાકડાણ વગેરે.

પારેક, વિ. અવાવર-કવામાં ખુલ્લું પડી
રહેવાથી કઠણ થઈ ગયેલું; બરહ. (૧)
બોદાઇ-પોચું પડી ગયેલું.

પારેપાર, અ. એક છેડાથી બીજા છેડા
લગી-આરપાર. (૨) કડીકાંક.

પાર્થિવ, ન. [સં.] આમણ જેવો અવિદ
કામળ; ચર્મખત, કમાવેલા નાણક પાતળા
આમણ ઉપર આગળ લખાણ લખવામાં
આવતા તે પત્ર. બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાં ચર્મ-
પત્ર-પાર્થિવ-ટ ઉપર લખાયેલાં લખાણોના
નમુના છે.

પાર્થિવ, વિ. [સં.] પૃથ્વી સંબંધી, પૃથ્વીનું;
માટીનું. (૨) માટીનાં શિવલિંગ બનાવી

તેની પૂજા કરવી તે. (૩) નાં રાજા,
જૂપાળ (૩) જડ.

પાલમિટ, સ્ત્રી [સં.] દગલાડની રાજસભા.
રાજા ચલાવવા માટે લોકોએ યુટી કાઢેલા
પ્રતિનિધિઓની સભા

પાર્વણ, વિં [સં.] ૧૧ ઉપરનું; અમા-
વાસ્યા વગેરે ૧૧નું:—પાર્વણશાદ.

પાર્વતી, સ્ત્રી [સં.] ચંકરના પત્ની; પ
વૈતના રાજા દિમાલપની પુત્રી; દુર્ગા
દેવી; ઉમા.

પાર્થ, નં [સં.] પાસું, બાણ; પક્ષ;
પકપું.

પાર્થનાથ, પું (સં.) જોનાના આદિતીર્થકર

પાર્થક, પું [સં.] પોળિયો; હજુરિયો. (૨)
અંગત સેવક.

પાલ, સ્ત્રી જમીન અને ખોડાઓમા થતી
લીલ જેવી વનરપતિ અને તેના કહેા
વાણી પાણી ઉપર બાજતી છારી; ભીની
જેજવાળી અને લીલોતરીની લીલયા દં-
કામ રહેલાં પાણી અને જમીનવાળો જે
પ્રદેશ તે, અને ત્યાં પાણી વગેરે પાલનાં
પાણી એટલે ગદ્ગદ ચર્ચ રહેલી લીલના
કહેવાણથી બગડેલાં પાણી તે, એ પાણી
તંદુરતીને બગાડી નાખે છે. (૨) પાલખ;
છાજલી; આડીટટી, કનાત-અંતરપટ:—
પાલ તણાવી. (૩) વિં પાળનાર:—
જૂપાલ; નૃપાલ.

પાલક, વિં પાલન કરનાર; પાળનાર. (૨)
એક જાતની બાજ.

પાલખ, સ્ત્રી ભિત જેમ ઉંચી થતી બધ
તેમ તેમ તેની ઉપરનું ચણતર ઉંચું ને
ઉંચું ભેવાને તેની બન્ને બાજુએ કડિયા
અને મજુરાને બેસીને કામ કરવાને બા-
ધવામા આવતી છાજલી, પાલ તે.

પાલખડી, સ્ત્રી પાલખી કવિતામાં વપ
રાય છે.

પાલખી, સ્ત્રી એક બે માણસ બેસે અને
માણસો ઉચ્છીને ચાલે એવું વાહન; મં-
ધારેલા-ડોળી અથવા માંચી જેવું વાહન;
મુખપાલ; પાલ; મેતા, મિયાનો; દોલ.
પાલટ, વિં પલટેલું હોય એવું; ફેરવેલું.
હલકું —ઉલટપાવટ જુખાની. ઉલટ પાલક
તપાસ.

પાલટવું, કિં સં ફેરવવું; પાસુ બદલવું;
ઉલટાવવું; ઉથલાવવું ફેરવીવું ઉલકું
સુલકું કરીનાંખવું.

પાલટો, પું સામો ઉપસો; બદલો; પ્રત્યા
ધાત; ગાય : બોલતાં યુ બોલ્યો ને પછી
પાલટો માર્યો.

પાલન, નં પાળવું તે.—પાલનપોષણ
પાલનપોષણ, નં પાળવું ને પોષવું તે,
નિભાવન; દહેરવું તે; બરસાસ.

પાલનહાર, પું પાળનારો. (૨) પાનેશર.

પાલવ, પું (સં. પલ્લવ) પહેરવા ઓઢવાના
અને માથે બાંધવાના લુગડાનો છેડો તે,
બરેલો, કસળી છેડો તે, શંટ; કપડાની
સુરો ભિત બે બાજુઓ તે, પસેલો. (૨)
આથવ; ચરણ.

પાલવડો, પું પાલવ; છેડો; શંટ. ઉં પા-
લવડો મેલોને મોહનસાલજી

પાલવજી, કિં સં પાલનપોષણ કરવું; જેમ
તેમ કરીને પાળવું, ઉઠેરવું; સંભાળવું.
(૨) પરવડવું, અનુકૂળ આવવું; પોષણ;
વિચારવું, બોળવું

પાલિયુ, વિં પાલનું, પાલ-જેજવાળી-
ભીની ને ગદ્ગદી રહેતી જમીન અને તેની
ઉપરની લીલ જેવી ખરાબ વનરપતિ
ઉપરનું —પાલિયુ પાણી.

પાલિસ, વિં [સં.] ખૂમ ચળકતું કરેલું
એવું તે, ઝળકી ચડાવેલું—પોલિય

પાલી, સ્ત્રી અજાદિકતું બરીને માપ કરવાનું
માર શેર માપ એવું માત્ર, પવાલી સોળ

પાલીના ફરો. પાલી ચોખા. (૨) , આવ
ળના ઝીણા પાન અને શિંગે વગેરેના
ભુકો તે; આવળની પાલી. (૩) , પવાલી;
ખાલો (૪) દાર; ઝોળા.
પાહું, નં લિ'પેલી ટાટાની બિંત તે. (૨)
પવાહું ખાલો.

પાલો, પું તામ્ પાંદડાંવાળાં કુ પળિયા વગેરે
તે; ઝાડના પાનાં વગેરે તે. (૨) વનસ્પતિ;
જેને પાંદડા થાય છે એવી વનસ્પતિ તે.
લીલું ઘાસ પાંદડાં વગેરે દેશને ખાવા-ચ-
રવાતું તે.

પાલોરિયું, નં કાઠાવાળો પદ્મવ ડાળી તે;
પાન કાંઠા ને ફૂલ વગેરેવાળું ઝરડું:-
દેવની સેવા કરનાર શુ ખાધ પાલોરિયાં.
પાલોવણું, કિં પદ્મવવાળું થયું; નવાં પાન
આવવા; ફાલવું; ઝાડ વનસ્પતિ વગેરે
વરસાદને લીધે સારાં ફાલી ફૂલો રહેવા તે.
પ્રેક્ષ્ય ધેવું.

માંવ, પું પગ, ચર્ચુ (૨) પાશેર. (૩)
ચોથો ભાગ; ચતુર્થાંશ (૪) વિં
પા ભાગતું.

પાવક, પું (સં) અગ્નિ; દેવતા. (૨) વિં
પાવન કરનાર. હં નિત્યે પાવક, પરજી
મૃત સજીવન થાય, તેથી ગહેલ ઉચેરડો
એ એધાણી રાય.

પાવકડું, નં પગ મૂકવાતું ઢેઢાલું; પગથિયું.
હં મે તો પહેલે પાવકડે પગ મૂક્યો,
મને છુટી સમાજી નીર. (૨) પાવક;
પાવડો; પેગડું. હં પાવકડે પગ દેધ
ચડોરે, જિયાવર.

પાવકિયું, નં લાખા દાયાનો લાકડાનો
પાવડો કે જેવડા બાળ-મોરીનો કચરો
વગેરે બેગી કદાવ છે. છાણ મુતર ઉસ-
રડવાના કામ માટે કોદિયા ન બેલાઓ-
માં રખાય એ.

પાવડી, સ્ત્રી પાંદડા; પાવડ; ખડ; લાકડાના

બોડા; જેની ઉપર પગ મૂકીને ચલાય તે.
જેથી અદર મુસાફરી થાય એવી એક
આકાશયાનની રચના:-પવનપાવડી.

પાવડું, નં પાવડો; પેગડું.

પાવડો, પું માટી અને કચરો વગેરે ઉસરડાય
એવું પહોળા ચપટા પાનાતું ઝોળાર. (૨)

પગ મૂકવાતું તે; પેગડું.

પાવટી, સ્ત્રી પહોંચ; રસીદ.

પાવન, વિં (સં) પવિત્ર; શુદ્ધ; પાપરહિત.

પવિત્ર પાવન=અદ્ય યથેલાને પવિત્ર કરનાર.

પાવરડું, વિં જાણીતું; માહિતગાર. (૨)

કુળજ; હોશિયાર; સારી આવડવાળું;

અનુભવી.

પાવરો, પું તોળરો.

પાવલાં, નં પગે પહેરવાના ટપુસિયાં; ફલકાં

ખાસડા; પાતળી પાવડીઓ.

પાવલિયો, પું પગ; ચરણ.

પાવલી, સ્ત્રી પા રૂપિયાનો નાનો ચાંદીનો

ચિંકો. ચાર આનાનો ચિંકો.

પાવલું, નં ચાર આનાનો ચિંકો.

પાવલોખા, સ્ત્રી ચતા સ્ત્રી નાના બાળકને

પગ ઉપર બેસાડી પગ ઉંચા નીચા કરી

મુલાવવું તે; પગપર બાળકને બેલાવવું તે.

હં પાવલોખારે પાવલોખા, નામાને ઘેર

જમવા જ. વગેરે.

પાવસ, નં વરસાદ. (૨) ચોમાસું;

પાવળિયો, પું ડાખલું વગાડનારો.

પાણું, કિં સં પીએ તેમ કરવું; પીવરાવવું.

(૨) સિંચવું. (૩) કિં અં જડવું; અ-

ળવું; પ્રાપ્ત થવું.

પાવે, પું સ્ત્રી કે પુરૂષ એકેકમાં નહિ એવું

માથુસ; હિન્ડો; નપુસક.

પાવેથો, પું હિન્ડો; નપુસક. કાતડો.

પાવો, પું વાંસની છ'ગળીનું કુંડોને વગાડ-

વાનું વાણુ; વાસળી, વેણુ

પાશ, પું [સં.] ફાંસો; ફાંસો; અગિ; ખાંધ.

વાનું દોરકું. (૨) જળ; સપડવવાની ક-
 રામત; અંધન. (૩) રંગ; અસર; ગુણ્ય;
 સંગ=સોળતની અસર તે; નકારના પાશ
 લાગ્યા વગર રહે નહિ. છાપ.
 પાશલી, બીં નાની પાશ; ટુંકી દોરડી-અ-
 થવા તેનો પકડનો ગાળો તે.
 પાશંગ, પું તાજવાનાં બે પલ્લાં સમતોલ
 રાખવા માટે એક તરફ જે વજન રાખ-
 વામાં આવે છે તે; ધડો.
 પાશિયું, નં નાનું દોરકું. (૨) રાંધડી.
 પાશીર, વિં શેરનો ચોથો ભાગ તે; શેરના
 ચોથા ભાગ જેટલું.
 પાશીરિયું, વિં જેમાં પાશીર માત્ર હોય તેવું
 આપ; વજન તે.
 પાશીરો, પું શેરના ચોથા ભાગ જેટલા વ-
 જનનું કાટકું તે. (૨) જેમાં પાશીર માત્ર
 હોય એવું વાસણ.
 પાશો, પું પાસો; રૂપાનો ઢાળકો.
 પાપાણ, પું પાપર; પઢાણ.
 પાપાણસેદ, પું એક વનરપતિ-ઓપધિ.
 પાપાકરવો, કિં એવી રીતે સોવું કે જેથી
 કાંકરી નીચે ને પાછળ રહે; કાંકરી ની-
 કળી ભય એમ સોવું.
 પાસ, પું [અ. Pass] રળચીટી. (૨)
 સંગ-સોળતની અસર તે. (૩) પસાર થવું
 તે; રતેદમંડ નીવડવું તે; પાર નીકળી જવું
 તે; પસાર. (૪) અં નજીક; પાસે.
 પાસસો, પું છાત્ર વગેરેનો લંબ ચોરસ ક-
 ઢો તે; પાસાં; ચોરસ-આર ખુણાવાળો
 લાંબો કઢો-ગળિયો તે.
 પાસવાન, પું પાસે રહેનારો-નોકર; દણ-
 રિયો. (૨) સોળતી.
 પાસવું, કિં સં ડોમળ કરવું; ખટવું; રંગ
 જુસે એવું કરવું; સોળતની અસર ઉપ
 જવવી; અમરવાણું કરવું. દાથીદન
 માં બીજી જગ્યાએ રંગ પાવા-અગવવા

માટે પહેલાં બીજા કોઈ મિશ્રણમાં નાંખી
 રંગ ધારણ કરવાને યોગ્ય બનાવવાં. કહે-
 પાસ્યાં એટલાં રંગવાં પડશે ?
 પાસાતાણિયો, પું સોના રૂપાના પાસલાને
 ખેંચી ખેંચીને તાર બનાવનારો; તાર-
 તાણિયો.
 પાસું, નં પક્ષ; પડણું; બાણ; કલાક; પક-
 બાની બાણ તે. કિં પ્રં પાસું વાળીને
 સુવું=નિચંતે સુવું; નિચંત થઈ રહેવું;
 કાળજી-ચિંતા નહિ હોવી તે. પાસુ સે-
 વવું=પાસે રહીને ગુણ-અવગુણ મહણ
 કરવા; સોતથી અસર લેવી; સહવાસમાં
 રહી શિક્ષણ મેળવવું; અનુભવ લેવો. (૨)
 તરફેણ; કોર. ૩૦ પ્રં પાસું બદલવું=
 ફેરવી તોળવું. પાસું મરડવું=વલણ ફેર-
 વવું; કોર મરડવી.
 પાસે, અં નજીક; સોડો. (૨) દાયમાં સુતા-
 તાણામાં. (૨) આગળ
 પાસો, પું આંક-નંખર પાડેલો દાથીદન
 વગેરેનો પાસલો. બાજી રમનાર વાપરે છે
 તે. રમતનો પાસો (૨) ચોખ્ખું પાંસલો
 ચોરસ કઢો. (૩) કિરમત; આગ. (૪)
 પ્રસંગ; અવસર; પ્રયોગ. કિં પ્રં પાસે
 રમવું=પ્રુત રમવું; બાજી ખેલવી; સરતથી
 રમવું. પાસો નાંખવો=આગ અજાવી
 જોવું; અજાગ્ય ખાતર કોઈ કાર્ય કરવું;
 લાભાલાભ કે જમપરાજની ફરકાર નહિ
 રાખતાં અખતરો કરી જોવો; સાદસ કરવું.
 સવળો પાસો પડવો=લાભ-જમ મેળવો.
 ૩૦ પ્રં પોળારનો પાસો=રતેદનો પ્રસંગ;
 ચઢતીનો કઢો. પાંચરો પાસો=સુભાગ;
 સાર કિરમત હોવું તે. હલ્ટો પાસો=ક-
 ભાંમ. સવળો ને અવળો પાસો, એમ પણ
 બોલાય છે. પામાખેલ=કિરમતની બાજી.
 જુઆર.

આસ્તર, પું પાટોનરો પાક તે; બીજો પાક.

પાઠડી, સ્ત્રી નાની બઠરી.:-પાઠડીનું મૂતર-
પાળ, સ્ત્રી નીક, નદી કે તળાવ વગેરેનું
પાણી આમ તેમ રેલાઈ જાય નહિ તે
મોટે બાધેલી જે નાની મોટી તટખંધો તે;
આડ; ઊંટ કે માટીએ બાધેલી-ઉંચી કચેલી
કિનાર; વહેણની બાધેલી બાજુ-ઉંચું ચ-
ણતર. (૨) કોર; કોરણ; બાજુ; તરફેણ.
(૩) દહ; સીમા; મર્યાદા. (૪) તીર; તટ;
ઘાટ; કિનારો. ઉં પાળે ઉભા પકાણુ
પાતળા. ચુસ્તી. કિં પ્રં પાળ તોડવી=
મર્યાદા તોડવી. પાણી પહેલાં પાળ બાધ.
વી=મવિધ્યનો વિચાર કરવો; આગળથી
ઉપાય કરવો; મવિધ્યના બધ સામે ઉપાય
લઈ રાખવો.

પાળક, વિં પાળનાર.

પાળણુ, નં પાલન.

પાળણું, કિં સં [સં. પાણ] બરણુપોષણ કરવું;
ઉછેરવું; મોડું કરવું; નિર્વાહ કરવો. (૨) બર-
ણસ લેવી; મેવાઆકરી કરવી અને પોષણું :-
ગાય-ભેંસ પાળવાં. (૪) પોષણું અને કે-
ળવણું; માધાણુ બનાવવું; ફેળવણું.:-પ પી,
અને જગલી જગાવર વગેરે પાળવાં. (૪)
આશ્રય તળે રાખવું; સંભાળમાં રાખી
પોષણું; રક્ષણ કરવું અને ફેળવણું (૫)
વળગી રહેવું; સ્પર્શ રહેવું; નહિ ફેરવવું;
મક્કમ રહેવું.:-વચન પાળવું. (૬) અનુ-
વર્તવું; માથે ચઢાવવું; માનવું.:-માબાપની
આદા પાળવી. બજાવવું.:-હુકમ પાળવો.

પાળિયું, નં નાની પાળ-આડ તે; માટીનું
બાજુ-નાનો ટેકરો; છુંટ.

પાળિયો, પું માટીની મોટી ઉંચી આડ;
બાંધ; આંતરો. (૨) નિશાન; સીમા
દેખાડનારો ટેકરો-બાજુ-ખૂંટ-ખૂણ. (૩)
પરમ્મ કરીને મરણ પામેલા ચરવોર અને
સતી સ્ત્રીઓની પાઠડીરીમા તેમની સંભાધ
ઉપર ચણાવેલી દેરડી અથવા લેખ સાથે

ઉભો ખોડેલો પત્થર તે:-ઝાલાનો પાળિયો.
પાંખી, સ્ત્રી છરી; ચાક મોળવાનું નાનું ડાનું.
(૨) મુકરર કરેલો અણુક દિવસ તે; નિય-
મિતવાર:-હળમની પાળી. (૩) આવ-
તન; વારી; ફેરો.

પાણું, વિં પગે ચાલનાર; વાહન વગરનું;
ચાલીને જનાર:-પગવાણું-પળનાર-હિંક
નાર.

પાળો, પું પગે ચાલનારો-લડવેયો; પદાતિ;
ચેંલ. (૨) જેને વાહન મળેલું ન હોય
ને ચાલીને નોકરી બજાવતો હોય તે;
સિપાઈ. ઉં પાંચ અગાઉએ પાળો ને
દસ ગાઉએ અસ્વાર, કા ગોરીમાં શુણ
નહિ કે ક્યાં નાવશે ગમાર. બાધા.

પાંઉ, પું પગ; ચરણ. (૨) જડો પોચો રા-
ટલો; લોહ; પાઉં.

પાંક, પું પોંખ; પુંખ; તાળ હુકાં-કણસ-
લાના રોકેલા દાણા; તાળ અનનની ધાણી.

પાંકક, વિં વાંજિયું. (૨) અફળ; અફળદુપ.
(૩) ઉજડ; વેરાન; છુપું.

પાંકણું, કિં સં પહોંચવું. (૨) ધરવું; લેવું
(૩) ઇચ્છવું; ધારવું.

પાંકયું, વિં ધારણું; ઇચ્છણું.

પાંખ, સ્ત્રી [સં. પંખ] પંખી અને મા-
હલાં વગેરેને હાથની બાજુએ ઉડવાનું તર-
વાનો જે અવયવ હોય છે તે; પક્ષ. (૨)
બાજુ; આડેટાનો ભાગ; મૂળ વસ્તુની
જે બાજુઓ તરફનો વિસ્તાર વગેરે તે:-
જર્મન લશ્કરની પાંખ તોડી નાંખી. (૩)
કમારત, રતબ વગેરેની બાજુઓ સચ-
વાય એવો જહાર પડતો છાપરા વગેરેનો
જે તરફ ઝુલતો ભાગ તે; છાપરાની જહાર
નીકળેલી બાજુઓ. (૪) છાયા; આય;
સોડ; આશ્રય. (૫) પોંખ. કિં પ્રં પાં-
ખમાં લાલણું=સેદમાં લેવું; આશ્રય આ-
પવો. પાંખમાં જરાણું=છાપરામાં-આશ્રયમાં

જેમ રહેવું. પાંખો આવવી=પોતે; પોતાનું
મંભાળા-ભરીપોતે એવી સ્થિતિએ પહો-
રવું; મોટાં યવું; સ્વાશ્રયી યવું. પાંખો
ફટવી=મોટા યવું; ઉચ્ચર; લાયક યવું;
સ્વાશ્રયે કામ કરવાની ચકિત પ્રાપ્ત યવી.
પાંખ કાપી નાંખવી=ઓધે તોડી નાંખવી;
અસહાય-ખનારી રહેવું. પાંખો વિઝવી=મ-
હાસવું; આમતેમ ધૂમીને જોર ખતાવવું;
ધમ્મલ-ધાંધલ આવવી; સહાયના જોરમાં
રહેવું-ધૂમવું. પાંખો વિસ્તારવી=ફેલાવું; પ-
હોળા યવું; આગળ-ખાણુના ભાગ દખા-
વવા; વિઝવેલો વેધવો; પરિવારનો વિસ્તાર
ફેલાવો.

પાંખડી, સ્ત્રી નાની નાણુક કુમળી-કાળીનો
પાંખડી; પાંખડી; પુખ્ત; પુખ્તલ. (૩) નવા
પાંખડી અંકુર; અંકુર. (૪) પાંખડી;
પાંખ. (૫) વંચની એક; શાખા; કુળનો
અંકુર. ૨૦ પ્રં. ફલ નહિ ને ફલની પાં-
ખડી ને કંઈ જુલમ મળે તે; ચકિત અં-
કુર તુસાર આવથી-ત્રેમથી ધરાવવું-આપવું તે.
પાંખડું, નં પાંખડાના કુમળાવાળી કાળી;
નાની શાખા. (૨) એક ખાણુનો વિસ્તાર;
પાંખડી. (૩) ફલ-વંચાંકુર; નાની કડું
શાખા. (૪) પાંખ.
(પાંખલડી, સ્ત્રી પાંખ. (૨) પાંખડી. કવિ-
તામાં વપરાય છે.

પાંખડું, કિં સં પોંખડું; અક્ષત-મોલી-ફલ
(૧) વગેરે હાણી વધાવી રેવું; સત્કાર કર-
વો; વધાવવું;
પાંખાડું, કિં અં વધાવું; માન પામવું. (૨)
હાણાયા કુલવું ભરાય જવું; પાંખ પડાય
એવું કરસણનું હાણાદાર યવું.
પાંખાણું, વિં પાંખવાણું; જોને હડવાની
પાંખો હોય એવું. (૫ખા), ઉં એ પાં-
ખાખો જોસતો નહિ રૂપાણો રાગ. (૨)

ફળાવણું; ફાંતાણું; ફાંતાવાણું. નં પાં-
ખાણું ત્રિશલ.
પાંખિયું, નં એક ખાણુનો ઘટકાવપ; પાં-
ખવેભાગ; ખંડક-એક વિભાગ; તાણાનું-
હલાવું. પાંખિયું. (૩) શાખા ફાટો-વિ-
ભાગ; વાથેલાણાનું એક પાંખિયું મળે તો
આખું વંચ-ફલ તૈયાર કરી રાકાય. (૩)
જેડકામોનો એક ભાગ; પાતું; ફળ;
કોતરનું પાંખિયું. (૪) તડ; પક્ષ. (૫) કાળી;
શાખા; અંકુર.
પાંખું, વિં ત્રિશલ; આખું; છુંડુંકુંડું.
પાંખું, નં ફાંતા; ફળ; પાતું; રાગ; અંકુર.
ચાર. પાંખાવાણું અંકુર. (૨.) હાથ;
ચિખર.

પાંખત, સ્ત્રી પાંખત; ખાટલા-પયારી-વગેરેમાં
જે તરફ પગ રહે છે તે ભાગ; પગ તર-
ફનો ભાગ તે પાંખત. (૨) ખાટલાને
ભરેલા વાણુને તંગ કરવાને અધેલી
દોરીઓ તે જોસિકાથી ઉભરી ખાણુ
કહે જોસિકે માથું રાખે કે પાંખતે માથું
રાખે પણ ગાંડ વચમાંની વચમાં.

પાંખરણું, નં [સં. પ્રાચરણ] પગ આગળ
નાંખવાનું-જોડવાનું-ટાંકવાનું; છુંડુંકુંડું તે;
પાંખરણું. (૨) પંચિયું; કુંડું ધોતિયું; પો-
તડી. ઉં પાણી લાવું એક પલકમાં; કણ
નહિ લાગે વાર; પાંખરણું નાણું પહેરીને,
જીવન જોડો-ભરથાર શામળ.

પાંખરણું, કિં અં પાંખે, પાંખે અને કાળાએ
કરીને ખીલવું; નવાંકુર ખીલી રહેવું;
નીપલવું; ઘટારોપ યવું; પ્રકુલ યવું; ફા-
લવું. (૨) કોડણું; નવાં ફલ પાંખાણું
યવું; દરખથી અવધવે અવધવે ફૂલી-ફાલી
રહેવું; નવજોડાન યવું; પોધાણું; ખીલી
રહેવું.
પાંખર, નં જુલા અને જોળાને ધરી રાખ-
નારી જૂલની દોરીઓ-ગેરો-સાંકળમાંની

એકાદ તે :-પાલણા-પોડિયાનાં પાંગરાં.
દોરીઓ માંડળો વગેરે. (૨) તાજુકીને
ધરી રાખનારી દોરી-ચેર તે:-પલ્લાનાં
પાંગરાં નાનાં છે. (૩) જોખાંજોળો-પીડળો
મૂકવામાં આવે છે તે-જોખણના પલ્લાની
એ તરફની સેરા-દોરડીઓ તે. (૪) જલાર
પડતો ને ઝૂલતો બાજુઓ તરફનો અગ્ર
ભાગ; મુકાન તરફનો વદાણનો છેડો-અ-
ગ્ર :-બાજેલી યોટને રડીમરને પાંગરે બાંધી
લીધી. પાંગરાં, પાંગરો.

પાંગળુ, વિં [સ્તં. ધંચુ] ખે ખેડવાળું;
ચાલતાં લગણતું હોય અથવા ચાલી ચકતું
ન હોય એવું તે; પચુ; છુલું; સંગડુ. (૨)
સદાય વગર કંઈ પચુ કરી શકે નહિ એવું;
અસદાય, હિલચાલ કરવાને અચકત.
પાંગળા ગાડી=જન્મથી ખે ખેડવાળાને
ફરવા ફરવા માટે બનાવેલી નાની ગાડી
તે:-પતિમાં-ચાલવાને અચકત માણસો ને
ભિખારીઓ ને નાની ગાડી રાખે છે તે.
(૨) ટેલણુ ગાડી; નાનાં બાળકને ચાલતાં
શીખવાની ગાડી તે. (૩) આધાર સ્થિત;
ટેકા વગરનું:-પાંગળો ઇનસાફ. ૨૦ પ્ર૦
જળપાંગળુ=મહુ મોટા લકરવાળું; લકર-
રના અતિસાપ-મહુપણાને લીધે જેનાથી
ઝટ આગળ વધી શકાય નહિ એવું તે.
:-કનોજનો રાજા જમચંદ્ર તેની પાસે બહુ
મોટું લકર હોવાથી જળપાંગળો કહે-
વાતો. પાંગળા યતું=મદાય વગર કંઈ કરી
શકાય નહિ એવા યતું:-મોટા ધરનાં ભેરા
ચાકરનફર વગેરે પાંગળાં.

પાંગુ, નં દોર (૨) વિં પાંગળું.

પાંગોડું, નં હાથ અને પગના ઘટકાવચવ તે;
ચરીરના મુખ્ય ભાગમાંથી નીકળતા અવ-
વવનો પહેલો ભાગ તે; હાથનો ખજાણી
કોણી લગીનો ભાગ તે. (૨) હાલવા
ચાલવાના અને કામ કરવાના અવયવોના

સાંધા અને મળ તે:-પાંગોડાં ચાલશે ત્યાં
મુખી કામકાજ કરશે. કિં પ્ર૦ પાંગોડાં
ભાગવાં=હાલવ ચલાવ. નહિ એવો ખાર
ખારનો. (૨) હાલવા ચાલવાની શક્તિ
કમ થઈ જવી. ટંગડુ; બાંધડું-બાવડું.

પાંચ, વિં [સં પંચ] ચાર ને એક તે;
પ. (૨) કિટલાક; થોડાક :-પાંચ માણસ
બેઠા હોય ત્યાં સંભાળીને રીતસર બોલવું.
(૩) મોટું; વજનમાં ભારે એવું :-પાંચ-
શેરની ગાળ. પાંચમણનો છોકરો કહે જ-
છને કેમ કિંહાય ? ૨૦ પ્ર૦ પાંચવર્ષનું=
જુવાન, હજી જેના જીવનનાં ધણીં વરસ
બાકી હોય એવું; હયાત એને આઈર્ષ્ય.
:-હજી તો એનો કોકો પાંચવર્ષનો બેઠો
છે. પાંચશેરી કુટવી=નકામી માપાકોડ કં-
રડી; ખાલી વાલવિવાલ ચલાવવો; આધા-
ગ્રીક કરવી કિં પ્ર૦ પાંચશેરી પાંધવીં
કોઈની પ ચાલી વહોરી મેવી; પાકી પળા
ગળે હાલવી. પાંચે આંગળીએ પૂજવું=
સારી સેવા ભક્તિ કરવી; કથિરનો સારી
રિતે પ્રસાદ મેળવવો; બાવ-અદાથી પર-
મેથરને બજવા-બજેલા હોવા જેવું એ
એવા અર્થમાં વપરાય છે:-પેપે જન્મ પાંચે
આંગળીએ કથિર પૂજેલા કે (જેથી આ
જન્મમાં આવી સારાં સુખ વેળવ ભોગવે
છે. પાંચસોકમાં પૂજવું=મહાર્થ માનવાન
મળવું. કહે૦ પાંચનો ગોવાળ સારે પ-
ચ્છીમનોએ ગોવાળ=આટલું તેમ તેટલું-
વધારે એવા અર્થમાં. પાંચ વર્ષનો ધર-
ધણી ને સો વરસનો સુતાર=ધરધણી. કહે
તે કરવા જેવું ને કારીગર કહે તે નહિ.
જેને લાગતું વળગતું હોય તે કહે તે ખં.
પાંચ વસાતું, આઈર્ષી અને વીસવસાતું
વસતર. પાંચ આંગળીઓ કંઈ સરખી
હોય છે ? પાંચ ત્યાં પરમેશ્વર=ધણી કહે
તે ખં.

પાંચડો, પું. પાંચનો આંકડો તે. ૫.

પાંચદસ, અં. ચોડાક.

પાંચપટો, પું. રચમી પટા અને સુતરેલ પોત-
નો વણાટ-લુગડું. ઉં. પાંચ પટાનો ધાધરો.

પાંચલૌલિક, વિં. પાંચ મહાભૂત સંબંધી; પાંચ
ભૂતમાંનું-તેને લગતું. ૧

પાંચમ, સ્ત્રીં. [સં. પંચમી] પંચવાડિયાની
પાંચમી તિથિ તે; ૫૪મી. ૧

પાંચાળી, સ્ત્રીં. દ્રોપદી; દુપદ રાજની કુંવરી.
પાંચું, નં. પાંચનો આંક-ધડિયો તે. ઉં. એક

- પાંચું પાચ, બે પચાં દસ.

પાંચિમ, સ્ત્રીં. પાંચમ.

પાંચછરી, સ્ત્રીં. પાંચરીર વજનનું કાટકું તે;
પાંચરીરનો ભેખ. ૧

પાંજણ, સ્ત્રીં. સુતરને બેળ પાવાનો સાચો.
(૨) ટેવ; હેવા.

પાંજણી, સ્ત્રીં. પાંજણ. ૧

પાંજર, નં. પાધર.

પાંજરાપાળ, સ્ત્રીં. અચક્ત અને ધરડા ઢોર
તથા અપંગ પ્રાણીઓને જ્યાં પાળવા ને
સાચવવામાં આવતાં હોય એવું સ્થાન,
અચક્ત-અપંગ પ્રાણીઓને રાખી તેમનું
પાલનપોષણ અને દવાદાર કરવાનું સ્થાન
તે (૨) અનાયાત્રમ. કિં. પ્રં. પાંજરા-
પોળમાં મોકલવું=ધર ખટલામાં પીડા-
રૂપ લાગવાથી દુર કરવું; બીજાની દયા
ઉપર છોડવું.

પાંજરિયું, વિં. પાંજરીવાળું; જે ગાડાને
પાંજરી હોય તે. ૧

પાંજરી, સ્ત્રીં. ગાડામાં બરેલી વસ્તુ વેરાઇ
જાય નહિ તે આટે તેના માંચડાની ચારે
તરફ રાખવામાં આવતી કામડાની જે
ઉંચી ટટી તે, ગાડાનું ધાસનું પાંજરું.

પાંજરું, નં. [સં. પંજર] પંખીઓ
રાખવાનું નાનું 'જાળીદાર' ધર; પંજર,
પંજર. (૨) જંગલી જનાવરને ગોંધી

રાખવાનું મોટું જાળીદાર ધર; મોટા સ-
જિયા બરેલો વાડો, અથવા ગાદી. (૩)
કચેરીમાં યુનેઆર અને સાક્ષીને ઉભા રહે-
વાનો કઠેડાવાળો આંતરો તે. (૪) ટેકા-
ટેકાવાળો ઉભો રહે એવો માળો; ખોખુ,
કલેવર.-પાપપાંજરું. ઉં. કાર ચરીર આ
પાપ પાંજરું, સ્મરેણુ તેહનું શુ કરો મરું
૩૦ પ્રં. પાંજરાનો પોપટ=જેમ બોલાવે
ને જેમ કરાવે તેમ કરે એવો અધીન
જન.

પાંડવ, પું. [સં.] પાંડુ રાજાના પાચ પુત્રો
તે; મહાભારતના મુખ્ય નાયકો (૨) વિં.
પાંચ.-પાંડવ લાડુ ગોઠવ્યા.

પાંડિત્ય, નં. [સં.] પંડિતાઈ; પંડિતપણું,
વિદ્યા.

પાંડુ, વિં. [સં.] શીકું; તેજશક્તિ; ઠંડી
ગથેલા રમતું. (૨) ધોળું. (૩) કમળાવાળું
:-પાંડુશગિયું. પાંડુ રાગ=જેમાં લોહી
શીકું ને સહેજ પીણું પડી જાય એવો
રાગ.

પાંત, સ્ત્રીં. પાંગત. (૨) પક્તિ; પંગત.

પાંતરી, સ્ત્રીં. જર બાજરીની પાંતડોનો
લુકો-કરચો તે, મગમઠનાં પાનાનો લુકો;
પાંડડાંની રજ. (૨) નાના નાણુક પાંડાં
તે (૩) વિં. ત્રીસને પાંચ, ૩૫

પાંતરીસ, વિં. ત્રીસ ને પાંચ, ૩૫.

પાંતી, સ્ત્રીં. ભાગે આવતો હિસ્સો તે,
ભાગ, વાંટણનો વિભાગ. (૨) પક્ષ, બાણ
(૩) રીત, દસ્તુર. ઉં. રાજ રાજ્ય કરે
જુગ છતી, ન્યાયની પાતીએ નર નાનારે
જો. ભગત. (૪) ભાગીદારી; જેમાં
ધણી જણના ભાગ હોય એવું કામ-ધંધો
વગેરે તે; પતિયાળું.-પાંતીના હિસાબ;
પાંતીભાગ, અંચ. પાંતીએ વહે ચાહેને મ-
ળતો લાભ તે. ડેવિડટ-ભાગ તે

પાંથ, પું. [સં.] પાન્ય; વટેમાર્ગ; મુસાફર

પાંચિક, જી. પાંચ.

પાંથી, ઓં માયાની વચ્ચે જે તરફ વાળ હોળતાં પડતો જે પંચ-મારગ તે; સેંથી; સોમંત. કિં પ્રં પાંથી પુરવી-સોભાગ-વતી સ્ત્રીએ પાંચીમાં કંક કે સિંદુર ભરવું તે. હિંદુસ્તાન તરફ આ ચાલ છે. વાંકી પાંથી.

પાંદડી, ઓં નાનાં ડુંકાં ડુંકાં પાન તે. (૨) જર ખાજરીની પાનડોનો અથવા કઠોળનાં પાનનો છોકો તે; ચીટી; રજ. (૩) સ્ત્રી-ઓને કાને પહેરવાનું મોતીનું ઝુમણું; કથામ્બથ. (૪) ચામડી ઉપર દબાવાથી પડેલી ભાત-ખાકા તે; માકણ ચાંચડ કર-ડપાથી ચાંમડી ઉપર પડેલી લાલ ભરચક ચાંદોઓ-ચમોદાં તે; સોળનાં (સઝોળ) વળિયાં; પાન જેવી ભાત.

પાંદડું, નં [સં. પજ] પત્ર; પાન; પાનું; પાતડું. કિં પ્રં પાંદડું ફરવું=આક-વિદ્ય જતું રહેવું; ભાગ્ય ફરવું; કાળ બદલાવો; સંયોગ આવવો; ધન મળવું ને સુખી થવું. પાંદડે પાણી પોવું=હેરાન કરવું; દુઃખી કરવું; જીલમ ગુજારવો; જેમ મનમાં આવે તેમ કરાવવું; ખીદી ખીદી કરી નાંખવું. કહેવં પુરુષના કરમ આડે પાંદડું=ભાગ્ય ફરતાં વાર લાગે નહિ, એક પાંદડું જેમ હડી જાય છે તેમ આક-વિદ્ય જતું રહે અને ધન વૈભવ પ્રાપ્ત થાય, એવા અર્થમાં વપરાય છે.

પાંન, નં પાંદડું. (૨) એક વેલ.

પાંપણ, ઓં (સં. પજમ) આંખના પોપ-યાની કિનારી ઉપરના વાળ તે; આંખ ઉપરનું પાતળી ચામડીનું ઢોંકણ ને તેની કોરપરના વાળ:-પાપણ બિંજાય એટલાંએ આંખમાં પાણી આવ્યાં નહિ.

પાંપણું, વિં બહુજ ગરીબ-શીળું; સહેજમાં ઢીલું થઇ જાય એવું; બહુજ નાજુક

પ્રકૃતિ અને સ્વભાવનું-માણસ; ખામણ.

પાંસડું, વિં એક સરળું સીધું; વાંક વગરનું, સરલ. (૨) વાંધા વગરનું; દોષ રહિત; ઠીક; સાફ:-કામકાજમાં તો પાંસરો છે. ખરી વાત કહે તો તો પાંસડું છે. (૩) ઠંડાયું; લાવડું; સગાચારી; સખ્ય; સચ્ચરિત; સરલ:-છોકરો પાંસરો નથી તેથી ખાર ખાય છે. (૪) નહિ અર્થથીતરફ; ચાંદવાં કરે નહિ-એવું:-છોકડું તો પાંસડું ના રહે, ઠંડાયું થઈને બેસી રહે તો તો ગમેસ્તો. સવળું, સીધીસીધીનું, પાંસડું દોર=સીધું-સઘાક. કિં પ્રં પાંસડું કરવું=સીધું કરવું; અવળે રસ્તે ચાલવું હોય કે સારી રીતે વર્તવું ન હોય તેને ખારી પીટીને સારા માર્ગપર લાવવું તે; મારવું; આપડી નાંખવું; સીધે રસ્તે ચાલે એવી ધાક બેસાડવી.

પાંસળી, ઓ (સં. પામ્વાંસ્થિ) હાતીનાં હાડકાંમાંની જે ફરેક પાતળી ચપટી ને અર્ધ ગોળ વધેલી હાડકાં તે; પાંચક; પાંસળું; હાતીનાં ઢોંકણાનું હાડકું. અધ-પાંસળી-ત્રણ પાંસળી=ચક્રમ, અરધું ગાંઠા જેવું તે. ઠેકાણા વગરનું; વાયેલ. જેના પેટમાં વાત રહે તદિ એવું; નાનાં પેટનું.

પાંસળું, નં હાતીનું ચપટું અને ગોળ વળેલું હાડકું. (૨) હાડકાં. કિં પ્રં પાંસળી બાંગલાં=માર મારેલો.

પાંસડ, વિં પાંસેટ, પાંસડ; સાકને પાંચ; ૬૫.

પાંસુ, ઓં (સં.) ધૂળ; રજ. પાંસુલ=ધૂળવાળું.

પાંસેક, વિં સાક ને પાંચ; ૬૫.

પિઉ, (સં. પ્રિય) પ્રિયપતિ; વર; સ્વામી.

ઉં બપેચારે પિઉ પિઉ ઉચેર.

પિઉડો, પું પિઉ; પતિ; વદાલો. ઉં જેનો

પિઉડો પંચેર જાય.

પિક, ઓં ચાવેલાં તાંબુળનો રસ-ધુંક તે;

પાન સોપારી કે તમાકુ ચાવીને તેના ર-
સની પિચકારી મારતી તે. ઉં કદો
ચાને મુખ લહોયુ મુજ છેડશે, જુઓ રમ
લાઓ ત'બોળની પિક ને. દયારામ. (૨)
કોપલ; કોકિલા

પિકદાની, સ્ત્રીં પિક, ત'બોળની મુક નાખ-
વાતું વાસણ; પિચદાની.

પિચોડી, સ્ત્રીં છેલ્લા આંતરડાનો ચોલો તે;
અંક અને આંતરડા, પિછોમ

પિચ્છ, નં (સં) પિંધુ :- મોરપિચ્છની કસગી
(૨) પુછકું.

પિછાન, નં ઝાળખાણું; પરિચય. (૨)
માહિતી.

પિછાનપુ, કિં ઝાળખણું; જણવું (૨)
માહિતી હોવી, પરિચય-ઝાળખાણું હોવું.

પિછો, પું કોડો; પાછળ પડવું તે, કિં પ્રં
પિછો ભેવો=ખંતથી કોઈતી પાછળ પડવું;
અણબોળ કરવી; આરીક તપાસ; તાખત્રી;
પુક પકડતી.

પિછોડી, સ્ત્રીં ઝોટવાતું જડું અને પહેણું
વસ્ત્ર; આદર. (૨) ખેસ; ઉપરણો. કિં
પ્રં પિછોડી ઝોટવી=સર્વેશ્વ શ્રમાવી
શવા ખેસવું; નાદાર યજ્ઞ જલુ; પોતે
જાતે જોટમા પડવું.

પિછોડો, પું મોટી પિછોડી.

પિજન, જું પિજણ

પિટાપીટ, સ્ત્રીં ઉપર ઉપરી છાતી કૂટીકૂટીને
રોડું; તે; ગયેલાનો શોક કયાં કરવો.
કૂટાકૂટ.

પિટાપીટ, સ્ત્રીં કુટકૂટ, રોકકળ, કૂટવું ને
રોડું તે. રકારણ. (૨) મારામાર, મારા-
મારીની ધાંધલ. સામસામી અથવા ઉ-
પરાઉપરી કૂટણી પકડી તે.

પિટાવણું, કિં સં કૂટાવણું. (૨) મરાવણું;
કોટાવણું. (૩) , મરાવણું :- યાંળી પિ-
ટાવણી.

પિતર, પું (સં. પિતૃ) આપ; પિતા.
(૨) આપના પૂર્વજો તે; આપના વંશજો.
(વિં) આપતું; પિતાતું.

પિતરાઈ, પું પિતાના-મૂળ વંશનો માજસ
તે; કાકા, કાકાના વંશજો તે; એક પિતા-
માંથી ઉત્પન્ન થયેલા સાત પેઢી લગીના
વંશજો તે; પિતરાઈ દાવે=એક પિતાપ-
ણનો દાક તે. (૨) વેર; દાવળાગ શ્રીમંથી
હકતું, વેર તે

પિતરાણ, સ્ત્રીં પિતરાઈતી, સ્ત્રી તે. (૨)
પિતાના વંશ-ત્રયે જન્મેલી તે; પિત-
રાઈ-કાકાની પુત્રી તે પિતરાણ બહેન.

પિતરાણી, સ્ત્રીં પિતરાઈ-કાકાના છોકરા
છોકરાઓની સ્ત્રીઓ તે; પિતરાણીઓ.

પિતા, પું (સં.) આપ, તાત; જનક :- પિતા
પુત્રનો સ્નેહ.

પિતામહ, પું આપનો આપ; દાદા. (૨,)
પૂર્વજ. (૩) બહા.

પિતામહી, સ્ત્રીં આપની મા; દાદી. માનીમા
તે માતામહી.

પિતુ, પું આપ; તાત

પિતૃ, [સં.] આપ. (૨) પૂર્વજ. (૩)
માજાપા.

પિતૃઋણ, નં (સં.) પુત્રે પિતા અને પૂર્વ-
જો પ્રતિ ઋણ (દરજ) બદા કરવાતું તે,
અર્થાત્ સસાર માંડી વંશ ચાલુ રાખવો
અને પિંડ ચક્રનાર પુત્ર ઉત્પન્ન કરવો
વગેરે તે. બાલણ ધર્મોદાત્ત પ્રમાણે દિવ
ત્રણ ઋણ સાથે, જન્મે છે, એટલે ૧ દેવ-
ઋણ, ૨ ઋષિઋણ, અને ૩ પિતૃઋણ.

પિતૃપક્ષ, પું (સં.) આપ તરફના સત્રાં
વડાલાં તે. (૨) પિતૃઓને પિંડ દેવાતું
શ્રાદ્ધ પખવાડિયું તે; સરાધિયા; ભાદ-
રવા સદિ પુનમથી વદિ અમાસ લગીનો
દાળ તે; ત્રેતપક્ષ.

પિતૃલાક્ષિ, સ્ત્રીં (સં.) આપની સેવા ચા-

કની કચી અને તેને બજતા રહેવું તે;
આવથી પિત્તા તરફની ફરજ બજા
વવી તે.

પિત્તલોક, પુ. (સં.) પિત્તરોને રહેવાનું
સ્થાન તે; પૂર્વજોનું વાસસ્થાન.

પિત્ત, નં. [સં.] ચરીરમાંનો પીળો તીખો ને
ખાટો એક રસ-પ્રવાહી; લોહીમાંથી કલે
જાળે છુટો પાડેલો પીળો પ્રવાહી; એક
શારીરિક ક્ષાત્ર. વાત, પિત્ત અને કફ એ
ત્રણમાંનું એક પ્રવાહી સત્વ.

પિત્તજવર, પુ. (સં.) પિત્ત વિકારથી ઉત્પન્ન
થયેલો તાવ તે.

પિત્તપ્રકૃતિ, સ્ત્રી. (સં.) ગરમ ત્રિજન.
તીખો સ્વભાવ તે.

પિત્તજ, નં. [સં.] તાંબા અને જસતની
મેળવણીયા બનતી કાંખા પીળા રંગની
ધાતુ; એક મિશ્રધાતુ. (૨) વિ. કટકિયું;
માલ વગરનું, અસલ નહિ-અરૂ નહિ
એવું; -પિત્તજ માણસ છે. આશુપાત્ર.

પિત્તજિયું, નં. પીત્તજિયું; છલિયું.

પિત્તાશય, નં. કાળજી; ચરીરમાં પિત્ત રહે
છે તે અવયવ.

પિત્તો, પુ. સ્વભાવનું આકારાણ્યું તે; મિ-
જન; મનની કોષજન્ય ગરમી તે.

પિત્ત્રાધ, જી. પિત્ત્રાધ. પિત્તરાણુ, વગેરે.

પિથેલ, વિ. જેણે પીધું હોય તે; કાંઈ વ-
ગેરનું જેણે પાન કરેલું હોય તે. (૨)
હાકડું; મત

પિત્તાક, નં. (સં.) ચિવનું ધનુષ્ય. (૨)
ચપ.

પિત્તાકી, પુ. (સં.) ચિવ, મહાદેવ.

પિપર, સ્ત્રી. (સં. પિપ્પલી) પિપર; પીપરે;
એક તીખા અને પાયક આપધિ; આના
વેલા જેવા છોડ યાવ છે અને નાના
જાનરિયા જેની ત્રીણા દાણાથી બરેલો
તેની ચિંગ હોય છે. દેશી આપધિમાં

• એનો ગુણ વર્ણવેલો છે.

પિપરમિટ, પુ. (સં. Peppermint)

પિપરનો અર્ક તે; પિપરનું તેલ; પિપરનું
પિપરનું પ્રવાહી અને તીખું સેતવ તે. આની
વાસ સારી હોવાથી ગળી-ટીકડીઓ વે-
ગેરને તેનો પાસ આપવામાં આવે છે.

પિપળીમૂળ, નં. પિપરના છોડમાં મૂળ તે;
એ મૂળ ગાઠો ગાઠોવાળા હોય છે અને
ચરીરને ગરમી આપી વા તોડવામાં તેનો
ગુણ સારો છે. પિપળીમૂળ.

પિપળો, પુ. પાન જેવાં પશુ પહોળાં ગોળ
પાનનું એક મોટું અને પવિત્ર ગણ્યું હોય;
વડ અને પિપરની માફક આ કાંઈ પશુ
ફેલાય છે અને ધણી વખત હવામાં ફેલે
છે. અન્યથ. કિં. પ્ર. પિપળ દીવો ક-
રવો-બહેર કરવું; સૌ કોઈના બધાવામાં
ને જોવામાં આવે એવી રીતે 'પ્રુષ્ણ' મૂ-
કવું. પિપળો ઉભવો-નખોદ જવું. પિ-
પળો ફાટવો-એક પછી એક ધણી મા-
ણસનું આવવું-ઉભરાવું તે; રેલ ચાલવી;
દરોડોપડવો.

પિપાસા, સ્ત્રી. [સં.] પીવાની ઇચ્છા તે;
તપા; તરસ.

પિપીલિકા, સ્ત્રી. [સં.] કીડી. ર. પ્ર. પિ-
પીલિકા માર્ગે-ધોરધોરે કાપ કરવાની રીત
તે; અણીખણીને ધોરધોરે ખાતું તે. પિપી-
લિકાશસ્તિ-સંચલ કરવાનું વલણ તે.

પિમળ, સ્ત્રી. [સં. પરિમલ] સુગંધ; વાસ;
ફારમ; ખુશબો.

પિમળતું, કિં. અ. ફારતું; સોડતું; વાસ
નીકળવી-ઉડરી તે.

પિથર, નં. [સં. પિત્તપ્રહ] સ્ત્રીને માળાપતું
ધર તે; મહીર; અદિથેર.

પિયળ, સ્ત્રી. કાળજીમાં કંકે ચંદન વગેરેનો
લેપ તે; આડ; પતલેખા

પિયાજ, નં. કુંગળી, કાઠા.

પિયાનો, પું. [સં.] ધાતુના તારને ટકારીએ વાગીને ધારે ને મધુરો સર કાઢે એવી કરામતવાળું એક વાજું; એ ખીંડીને મધુર-ધટડિયે અવાજે વાજે છે. પિયાણું, વિ. ખાંડ; વહાણું. (૨) પારકું; પરાયું. ઉ. તું જાને પિયારા પાણી; તને અપડી આપીય પાણી. સ્ત્રીગીત. પિયાવો, પું. ખેતરમાં પાણી વાળનારો; ખેતરને પાણી પાનારો માણસ. પિયેર, ન. મહિયેર; આપાપતું ધર તે. ૩૦ પ્ર. પિયેરપનોતી=પિયેરવખું. (૨) જ. હેળા પિયેરવાળા; પિયેરમાં આનવાળા-આગેવાન-વહાણી તે. પિયેરિયાં, ન. સ્ત્રીને આપના વંશનાં જે સગાં તે. ઉ. પિયેરિયાનો ધરી પક્ષા આરાં, સુપ્યાં નહિ મેં વચ્ચે તમારાં. પિયો, પું. આપ્તો મળ તે. પિરસણું, ન. પિરસવું તે. (૨) બાણું આપવું તે. પિરસવું, કિ. સ. [સં. પરિષેષ] રાંધેલી રસોઈ બાણામાં મૂકવી; પતરાળી પૂરવી; ખાવાનું આપવું-મેલવું. ૧૧. પ્ર. ખાંડ પિસરવી=મીઠું મીઠું અને સાંઈ સાગે એવું બોલવું. (પરામીઠ, પું. [સં.] મુએલાની માદદસ્ત માટે મિસરીએ જે મોટી ઘોરો બાંધતા હતા તે; મરનારના સ્મારક તરીકે આગળના ઇજામ્બોને જે મોટાં મંગીન બાંધકામ ઉભા કરતા તે. મિસરના પિરામીડો બાંધીતા છે. પિરોજ, પું. આશમાની રંગતું પારદર્શક રતન-પત્થરો; ઇન્દ્રનીલ; વેદર્શગણિ પિરોજ, વિ. આશમાની; નીલું. પિલવણું, ન. એક જાતનું ઝાંડ. પિલવું, કિ. સ. કાળી-કચરોને રસ કાઢવો; નિગોવવું. (૨) રિખાવવું; કનડવું.

પિલુ, પું. એક જાતનો રાગ-ઢાળ. (૨) મરથીનું જગ્યું. પિલુદી, સ્ત્રી. એક જાતનું ઝાંડ. પિસો, પું. ફણગો. પિસોડિયું, ન. પિસો; ફણગો; યક અથવા મૂળમાંથી ફૂટેલો અંકુર તે. પિંદલું, ન. સુતર અથવા દોરાનું શુંછળું; ફડી; દોરને વિંટાળી બનાવેલો પિંડો; ફડો. પિશંગ, વિ. [સં.] પીળું; પીળા કુધળા રંગનું. ઉ. કેવળ પિશંગ વરણી, લઘુ ચિચિલ વળા સુકા શરીરવાળી. પિશાચ, ન. (પું) સંસારથી અસંતુષ્ટ રહેલો જીવ મુખ્યા પછી જે ૧૫ લે છે તે; પ્રેત; જૂત; પ્રેત અવતાર. (૨) નાશો-વશોજ ખરાબ માણસ તે. પિશાચણી, સ્ત્રી. પિશાચસી; જૂતડી. પિશાચી, સ્ત્રી. જૂતડી (૨) વિ. જંગલી લોકોની ભાષા; પ્રાકૃત ભાષાઓમાંની એક ભાષા. એમ કહેવાય કે, બ્રહ્મલેખા પિશાચીભાષામાં લેહીધી લખાઈ હતી. પિશાખ, પું. [કા.] ખૂન; મૂતર. પિશિતાશન, પું. [સં.] ખાંસ ખાનારો; રાક્ષસ; દૈત્ય. પિશુન, વિ. [સં.] માંડિયું; દ્રોહી; નીચ. (૨) કૂર; માતકો; અતિદુષ્ટ. પિષ્ટ, વિ. [સં.] પીસેલું; ફળેલું; વાટી નાંખેલું (૨) ભોટ; આટો; ભુકો. પિષ્ટ, ન. છીટું; પાંખડું;—સાવરણીનાં પિંઠાં કાઢી નાંખ્યાં. પિસવી, સ્ત્રી. પિસવી; કોયળા; ચેલી. પિસવું, કિ. સ. ફળેલું; વાટવું; કચરવું; ચમકવું. (૨) જોરથી કાળવું;—દાંત પિસીને. (૩) મરવું; ખૂન ખારીક વાટવું; સસોટવું; ઘુટવું. પિસવો, પું. સિસોડો; કુકવાથી ચંપનો મા

કક વાગે એવું આટીનું-ધાતુનું અથવા
લાકડાનું વાળું. (૨) પાવો.

પિસ્તાળીસ, વિં ચાળીસ ને પાંચ તે; ૪૫.

પિસ્તોલ, સ્ત્રીં તખ્તો; નાની ખીસામાં-હે
એવી નંદક.

પિહેર, નવ પિયર.

પિળ, સ્ત્રીં પિયળ; આડ.

પિળચટ્ટ, વિં સહેજસાજ પીળું હોય એ-
વું; ફીકું.

પિળવું, કિં સં પીળું કરવું; પીળા રંગે કે
લેકડાએ ખરડવું-રંગવું તે; રંગાળવું. ફાદી
પિળવી=વહેવાછાએ સામસામે એક ખી-
ળની ફાદીએ બીના કંકુથી રંગવી.

પિળાટ, પું પીળામણ.

પિળાશ, સ્ત્રીં પીળાપણું.

પિળિયું, નં હળદરથી રંગેલું કન્યાવસ્ત્ર;
આલણેતર યાત્રીઓમાં પરણતી કન્યા
પાનેતરને ઠેકાણે પિળિયું પહેરે છે.
પીળુંવસ્ત્ર.

પિખવું, કિં સં ચાંચવડે પાકેલાં પિંછા
ચુટી નાખવાનુંચુટવું; પહોળું કરો-
વિખેરી તેમથી ચુટવા જેવું હોય તે
તાખીને ફાદી નાખવું; ફેંદવું; વેરવું; વ-
હુરી નાખવું; વિઝોટી-વિઝોટી નાખવું.
(૨) ગભરાવી દેવું:-મને પડોસીએ પંખી
મોખી.

પિગળ, નં (સં.) કવિતાના તાલ આપવું
એક શાસ્ત્ર; જ્ઞાપિવેક. (૨) પિંગળ નામના
આપિ જેણે કવિતાના તાલ આપ ગોઠવ્યાં
હતાં. (૩) લાંબુંલંચ લંબાણ ટાપણું;
ઝોળાણ. આ શું મોટું પિગળ. કિં પ્રં
પિગળ કરવું=લંબાણ કરવું; વધારવું;
લાંબું કરવું.

પિંગળા, સ્ત્રીં આમોઝાસ લેવાની મુખ્ય નાદી
-જીંગળી; શરીરમાંની એક મુખ્ય નાદી.

(૨) ગોરાચન. (૩) ગોપીચંદની રાણી.

પિગણી, સ્ત્રીં ધુપેલની છલુડી; કચોલું.

પિંછ, નં [સં. પિચ્છ] પિંછું. (૨)
પુંછડું.

પિંછી, સ્ત્રીં નાજુક ફવાંદાર પિંછાંતી જુડી;
ચામર; વાળની જુડી; આપટણી. (૨)
ઝીણાં ફવાંતી જુડીની કલમ-ચિત્ર કલમ.
ચિતારાની. (૩) વાળનો અથવા વનસ્પતિ
રેશાઓનો જુડો; કુચો.-ધોળવાનો. (૪)
ચિત્રની આવડ; ચિત્રકામ:-રવિવર્માની
પિંછી આગળ બધું રહ સમજવું.

પિંછું, નં પંખીના ઉડવાના અવયવનાં ફં-
વાહાર ફેલાં તે; ફવાંદાર, ઉડવાનાં અવય-
વનાં અંકેડું પિંચ. (૨) પુંછડી, ૩૦
પ્રં પિંછાનું પારેવું=સહેજ-નાની થી
વાતનું મોટું પિંજણ તે; કાગનો વાધ.
કહેવું પિંછાં બોલે કંઈ મોર થવાય છે?

પિંજણ, નં પિંજવું તે; લંબાવવું; ચુંચવું-
ફેંદવું તે; કંઠાળાઆપે એવું ટાપણું; લં-
બાણ ચર્ચા-ચકચાર કર્યાં કરવી તે; વા-
રવાર એકની એક વાત કર્યાં કરવી તે.
(૨) પિંજવાનું ઝોળાર; પિંજર. (૩)
ઝીણી ધુધરીઓવાળું ઝંઝર. ઉં પાયે
પિંજણ રણકણે ખાલણ.

પિંજણિયો, પું પિંજનારો. (૨) પિંજરને
ચરકાવવાનો મોથવો. (૩) ચર્ચનાં પૈડાં
નાકળા નવ નીલે તે ઝોટ નાપડી આગળ
ફેલાવું કમાનદાર લોકડું તે. ઉં કોના
તળાવા ને કોનો પિંજણિયો, બળદો આ-
વ્યા બે માગીછ. યેમાનંદ.

પિંજણી, સ્ત્રીં પિંજવું તે; પિંજવાની
ચતુરાઈ-સારી આવડત તે:-કુલી પિંજ-
રણની પિંજણી સારી હોવાથી સો તેને
ગોદડું બગવા બોલાવે છે.

પિંજણું, નં પિંજવું તે (૨) ચકચાર; ચર્ચા;
કુચલી; ટાપણું

પિંજર, નં (સં. પંજર) પાંજરું. ઉં

પોપટડા પિંજર તાકે, સરસ ધડાવીય
(સોનાતુ. (૨) દેહ; ચરીગ. ઉં પિંજર
દાઝ્યો પાણીએ.

પિંજર, નં પાંજર.

પિંજરુ, કિં સં વારંવાર ઉચલાની ઉચ-
લાનીને છુટું પાડુ; ફાદે ફાદો જુદો
પાડવો. પુખડે પુખડું અને રેસે રેસા
ફાદો-ઉડાડીને જુદા કરી નાંખવા:-ફ
'પિંજરુ. (૨) અર્થવું; એકાન્તે એક બા-
બત વારંવાર કલા કરી; ટાપણું કરવું.
ચુંચવું. (૩) આપડીને છુટું પાડવું;
હોણવું.

પિંજમણ, પિંજવાની મજુરી તે;

પિંજમણી (૨) ચક્રાર.

પિંજમણી, સ્ત્રી પિંજવાની મજુરી.

પિંજર, સ્ત્રી ૩ વગેરે પિંજવાનું કમાન
જેવું ઓળર; પિંજણ.

પિંજરણ, સ્ત્રી પિંજરાની સ્ત્રી. (૨) પિં-
જવાનું કામ કરનારી.

પિંજરી, સ્ત્રી ૩ પિંજવાનું કામ કરનારી
સ્ત્રી. (૧) પિંજરા ભેટની સ્ત્રી; પિંજ-
રણ. (૨) એક પંખી.

પિંજરો, પુંઙ પિંજવાનું કામ કરનારો. (૨)
પિંજરા ભેટનો પ્રરથ.

પિંડ, પું (સં.) બાત અથવાં લોટનો બિ-
લાકાર ગોળો-લોટો તે. પિંડ વાળવા-
મૂકવા તે. (૨) આસ; કોળિયો. (૩) દેહ;
ચરીર. ઉં પિંડ પડે મણ એ વરને
પોણું નહિ રે. કિં પ્રં પિંડ મૂકવો=
શ્રાદ્ધ સારવું; પિંડ દેવા-આપવા તે. કહેં
પિંડે તેવુ બ્રહ્મડિ-સમભાવં રાખવો તે.
પિંડ પોણું=સ્વાર્ધા; પોતાનું પેટ ભરવા-
માં જ સંમળે એવું.

પિંડશાન, નં [સં.] દેહ સંબંધી સમજ
તે; પોતા સંબંધી શાન તે; સ્વ સ્વરથનું
શાન તે.

પિંડશાન, નં પિતૃઓ નિમિત્તે શ્રાદ્ધક કરી
અન્નશાન આપવું તે; પિંડ અર્પણ કરવો
તે; શ્રાદ્ધ કરવું તે.

પિંડરોગી, વિં પાંડુ રોગવાળો; લોહી શીકું
પડતું જાય એવા રોગવાળું. (૨) કમળાનાં
રોગવાળું.

પિંડરો, પું [સં. પિંજાર] ગોવાળિયો;
ગોપાળ. ઉં મૂકયા પિંડારિયા ગ્રેરી, તેણે
રાધાને લીધી ઘેરી. ગ્રેમાનંદ. (૨)
હુટારો; પિંડારો. મધ્ય કિંદમાં આગળ
હુટારોઓની ટોળાઓ ફરતી અને મુખ-
ફરો તથા યાત્રીઓને કમી હુટતી, તેમના
એકાદો ચોર માણસ તે. એ લોકોને મોટા
નાસ હતો.

પિંડી, સ્ત્રી ગોળાકાર યપેલી-ઢેપલી તે,
(પગની એડી આગળની) છુટીને ઢિય-
ણના સાંધાની નાની ગોળ હાડકી તે.
(૨) ગોળ અને જરા ચપટી ગોળી-ઘેપલી
તે; લંબગોળ ધાટ તે; સિવલિંગ:-સિવની
પિંડી. (૩) ચુંછળું; દડી; વાળેણું નાનું
પિંચું.

પિંડું, તં પિંચું; હોરીનું ચુંછળું-દડી તે;
ચુંછળું.

પિંડો, પું [સં. પિંટ] પિંડ; કણક અથવા
માટીનો ગોળો તે; લાડવો; માટીનો મોટો
લોહા:-આક ઉપર પિંડો. (૨) પેડો;
ઘેપલી.

પિંડેરી, વિં પિંડારિયુ; મોટાડીએ બનાવેણું;
માટીની ભિતોનું.

પિંડારિયુ, વિં માટીની ભિંતોનું (ઘર).
ગામમાં ચોક્કા ઘર ઊંટલ ને માટીની
પિંડારિયા છે.

પિંપર, સ્ત્રી [સં. પિંપ્પલી] એક તીખી
ગોળાકાર એની ત્રીણ તીખાં બીવાળી
કાળો-લીલી સિંગે દોમ છે (૨) વડ
અને પિંપાની જાનનું એક દ્રવિયા ઝીંક

એની ડાળીઓ અને ટેટા આગળ ને
ગુંદર યાંચ છે તે લાખ તરીકે વપરાય
છે:-ખાપાની પિંપર. વડની માફક એને
પણ વડવાધઓ ફૂટે છે.

પિંપળી, સ્ત્રીં પિંપર. (૨) નાનો પિંપળો.

પિંપળીમૂળ, નં એક વનસ્પતિનાં તીખાં
મૂળિયાં; પિંપળામૂળના મઠોડા.

પિંપળો, (સં. પિપ્પલ) અશ્વત્થ; એક
પહોળા અધીઠાર પ્રાનાનું ઝાડ. હિંદુઓમાં
તે બહુ પવિત્ર અને વિષ્ણુના વાસવાળું
ઝાડ ગણાય છે. કિં ૫૦ પિંપળે દીવે
કરવો=ભહેર કરવું; સી કોષ ભણે એમ
કરવું. પિંપળો, ઉમવો=નસંતાન જવું.
નિર્વેશ જવો; ઉછેરિયું થવું. પિંપળો
ફાટવો=કોષ પણ ચીજ કે માણસોનું
ખૂબ ઉભરાવું; મોટી સંખ્યા-જવામાં
બહાર આવવું. પીપળો.

પી, અં ૬૮; ધિક; છુઝકાર-હિહિ કરવામાં
વપરાય છે.

પીક, સ્ત્રીં પાક; અનાજ; ફળ; વનસ્પતિ
અને પીછ મીજનું ઉત્પન્ન-પેદાશ તે;
પાક; મોલ. સુપીક=વિં સારો પાક આ-
પનાઈ; રસાળ; ફળદ્રુપ. (૨) પીક; પાન-
તમાકુ વગેરેનાં અર્વણનો રસ અને તેની
પિચકારી અટવી રે.

પીછ, (સં. પિચ્છ) પિંધું:-મોરપીછ.
પંખીની પુંછડી તે: પાંખનો ફવાંદાર-
વાળ. પીછાં ઉડવાને ઉપયોગી છે.

પીછી, સ્ત્રીં ફવાંની-વાળની જુડી ચિતરવા-
રંગ પુરવાની આવડ તે:-રવિવર્માની
પીછી તે ઝોરજ છે. (૨) પિંછાંની
જુડી; કલગી; આમર; પિંછાંની લગકતી-
માંજર તે. વાળ અથવા પિંછાંની કે
ખંજુરી વગેરેના રેસાઓની જુડી-અમરી.
માંખો વગેરે ઉઘાડવાની અથવા જળ
ઝાપટી નાખવાની નાના ફંડિકાને છેડે

કપડું-તંતુ વગેરે બાંધી બનાવેલી, ઝાટકણી
તે; અજની; ક્યો.

પીછું, નં પિંધું. કિં ૫૦ પીછું મારવું=
ફુકમી સહી કરવી; બિલાડું ખેંચી આ-
પવું. પીછાનું પારેવું=રજવું મળ.

પીછો, પું પછવાડે લાગવું તે; ફેડો. કિં
૫૦ પીછો લેવો=પાછળ પડવું; કોષનાં
પગલાં-છિદ્ર જોવાં; અંતીલી તપાસ રા-
ખવી, પુંક પકડવી; રગડવું. પીછો પક-
ડવો=પુંકે લાખ્યા રહેવું.

પીજન, નં પિંજવું તે. (૨) ટાપકું; ખાલી
ચર્ચા કરવી તે; સંખાવવું તે.

પીકણી, સ્ત્રીં પીટવું તે; માર; કોઠ. (૨)
ફટવું તે; ફટવું.

પીકણું, કિં સં મારવું; ધાબવું; ઉચું કરીને
નાખી દેવું-પછાડવું.

પીટણું, વિં જેને નામે પિટાય તે; પિટાયેલું;
રડયું; લાકડી ગાળ. -મારો પીટયો. (૨)
કંઠાળામાં-ચુસ્તમાં બચ્યું, ટળ્યુંના અ-
ર્થમાં બોલાતો ઉદ્દગાર:-પીટયો પારજ
આઓ નહિને ?

પીઠ, સ્ત્રીં [સં.] બેઠક; આસન; સ્થાન;
જગ્યા. (૨) પાથો; પડધી, મૂળાસન-મુખ્ય
સ્થાન-આસન:-વિદ્યાપીઠ. (૩) [સં.
વૃહત્] પ્રાણીની કરોડરો બાજુ તે; ખરકો;
વાંસો:-ધોડાની પીઠ પર બેસવું. (૪)
બજાર; માથનું કથવિકપરધાન. વિકપરધાન.
:-કથપીઠ. (૫) બજાર બુવ; રખ; ભા-
વતાલ :-હમણાં પીઠ સારી નથી, આગળ
ધરની પીઠ સારી હતી. કિં ૫૦ પીઠ ઉ-
ઘાડી પાડવી=અસહાય બનાવી દેવું. (૨)
બેઠ ઉઘાડી નાંખવો. ઠાંકણ-મલાને કાઢી
નાંખવો પીઠ દેખાડવો. પાછા ફરીને
નાસવું; પીઠ બતાવવી, પીઠ ઠાંકવી=
ઉત્તેજન આપવું. (૨) વખાણ કરવા-શા-
ખારી આપવી. પીઠ ઢાંકવી=પાછળથી મદદ

કરવી; ઉપાકું ન પડે એમ કરવું; પાછળ
સાઈ દેખાય-દીકું પડે નહિ એમ કરવું.
પીઠ થાળડવી=ઉત્તેજન આપવું; પોરસ
સદાપવો પીઠ ધરવી=પાછળ મદદ કર-
વામાં સામેલ રહેવું; જોર આપવું. પીઠ
પર હાથ ફેરવવો=પાળવું; આશ્વાસન
આપવું—પીઠ પાછળ મૂકવું=ઓળવવું;
સત્તાડવું. બંગાળા-ઉપયોગમાં લેવું; નહિ
મૂકી રાખવું. પીઠ પુરવી=મદદ કરવી;
સદાપમાં રહેવું. પીઠ ફેરવવી=મત બદલી
નાખવો; ફરીજવું; વલણ બદલવું, ઉલટા
ફરી જવું. (૨) તંજવું; તરછોડી નાખવું
પીઠ લેવી=પાછળ પડવું; પુંઠ પકડવી.
પીઠ આવવી=વાસો છોલોછને ગદગદી જવો.
:—ગધેડાને પીઠ આવે એટલે 'કુશ્મર કાંઠી
મૂકે. પીઠ પાડવી=સ્વામીમાં પળાવવું; બે-
સવા દે એવું બતાવવું. પીઠનું જોર=પાછલું
જોર-સદાપ તે; જોને કુટુંબ પરિવાર કે
સદાપકો હોય એવું તે; મદદની આશા-
વાળું; પાછળ જેનું પડી બાગવા દે નહિ
એવા માણસો હોય તે.

પીઠિકા, સીંઠ બાજક; રમીતપાટ (૨)
વંચાવલી. (૩) પ્રકરણ, વિગતવાર લેવા-
લનો એક ભાગ તે. (૪) ધોરણ; વર્ગ;
બૃમિકા.

પીઠી, સીંઠ [સં. પિટ] દળદર અને સુ
ગમિ વસાણાનું ચૂર્ણ; વર કન્યાને ઘરિરે
ઓળવાનું એક સુગમિ દ્રવ્ય-ચૂર્ણ. એ
ઓળવાથી ચામડી સહેજ પીળા-ગોર
દેખાય છે. ઉંઠ પીઠી ચહેલ ખુશ્ક
પુષ્પ જેવા. વગેરે કિં પ્રાં પીઠી ચો
ળવી=પીઠીનું ઘરિર ઉપર મદન કરવું
પીઠું, નં બળગ. દાણાનું પીઠું. વેચવાનું
સ્થાન-ફકાન; હાટ તે દાણનું પીઠું. દાર
તાડી વગેરે ઠંડી પીણું મેચવાની ફકાનો
પીઠાં કહેવાય છે.

પીઠ, સીંઠ [સં પીઠા] પીઠા; ફાંખ. (૨)
ચુંક; આંકડી. (૩) આપદા; મુરેલી;
સંકટ (૪) હાતે મૂકવાના રંગતા લુગદી
પીઠવું, કિં સં [સં. પીઠ] પીઠા કરવી;
ફાંખ દેવું; પિતાડવું, કપ દેવું.

પીઠા, સીંઠ [સં] પીઠ; ફાંખ; વેદના. (૨)
આપદા; કલેશ; વ્યા. (૩) કાળજી,
ચિંતા. (૪) પચાત; આચાર્ય. :
પીઠાકારો; વિં પીઠાકારક; ફાંખ-કલેશ કરાવે
એવું. :—આ બે મદ તમને પીઠાકારી છે
પીઠાવું, કિં અં -પીઠા પડવી; વિનાશ;
ફાંખીયવું.

પીઠિત, વિં [સ] પીઠાયેલું, ફાંખી (૨)
હેરાન.

પીઠ, વિં મુખ્ય, આગેવાન, વડા, માનનીય.
:—પીઠ માણસ.

પીઠ, સીંઠ મેડાના નાના નાના આડા બાલ
તે, જની ઉપર મેડાનાં પાટિયા જડવામાં
આવે છે તે—આડાં લાકડાં.

પીઠિયાં, નં પીઠે તે. (૨) દાઢનાં પેઠાં.
પીત, નં પિત; કાળજીમાં કપલ થતો પીળો
કડવો ને તીવ્રો રસ તે, એક ધાણ. (૨)
પાણી પાવું તે. પાછને ઉઠેરેલું શાક-ભાલ
વગેરે તે. (૩) વિં પીઠું,

પીતપાપડો, ફાંખ ખડસલિયો, એક ઓળખિ.
પીતલ, નં [સં. પિતલ] તાંબા ને જસ
તની મેગવણીથી બનતી ઝાંખા પીળા
ગમી એક મિશ્રધાણ. પિતલ

પીતળિયું, નં પીતળની વાડી
પીતાંબર, નં [સં] કોરવાળું પુરાને પહે-
રવાનું પીણું રેશમી કપડું. (ધોતીનું)
પીતાંબરી, સીંઠ નાનું પીતાંબર
પીટું, નં લખોટી નાખનારાને કમા રહે-
વાની આંકડી જમા.

પીન, વિં [સં.] જાડું, કુટ, બરેમ; બાર.

પીનસ, નં સળેખમ; જખમ.

પીપ, નં [પોટું.] ગોળ નળો; પ્રવાહી
બરવાની નળા જેવી લાકડાની કોડી.

પીપર, સીં [સં. પિપ્પલી] પિંખ.

પીપિયો, પું જમ; ચીસ; રાડ (૨) તં-
ગીની ધાધસ; લેવાલી ચાટે જુમાયુમ
યદ રહેતી તે:-કેરીના તો બળંરમાં
પીપિયા પડે છે.

પીપી, સીં મોઢે કુકાને વગાડવાનું નાનું
શુંગળું; કુકતાં વાગે એવી શુંગળી;
પીપુડી કહેં ગાજરની પીપુડી વાગી તો
વાગી નહિ તો ઠરડી ખાધી.

પીપૂષ, નં [સં.] અમૃત; મુધા.

પીમળાઢ, પું [સં. પરિમલ.] વાસ; ગંધ;
સેા; હોર.

પીર, પું [કા.] દેવત્વ પામેલો મુસલમાન
મત. (૨) અપીર; ઉમરાવ. કહેં પીરનો
મહિમા મુળવર વધારે=લાગના વળગતા
હોય તેજ પ્રતિષ્ઠા પાડે. દેવ ગયા હુંગરે
ને પીર ગયા મઝે, પરંધર્મના સંજ્ઞામાં
હેઠ મારે ધડે.

પીરજાહો, પું પીરનો છોકરા તે; પીરજાહો.
(૨) સંત માણસ.

પીરસણુ, કિં સં [સં. પરિચિપ] ચહેદું
અન-ખોરાક બાણમાં મુકવે.

પીરાનપીર, પું મોટામાં મોટો માણસ;
મોટો-ઉમરાવજાહો. (૨) દેવનો દેવ.

પીલણું, કિં સં કચરું, ગદકણું મસળણું;
જાણવું, નિચોવણું. (૨) દામી-કચરીને
રસ વગેરે કાઢવા:-શેલડી પીલવી. તથા
પીલવા.

પીલવો, પું પીલવાનું ચન; કોલ-કુ. (૨)
એક ટકા; પીલુડી.

પીલું, નં મરથીતું બચ્ચું.

પીલુડી, સીં એક જાનનું જાક; નાનો
પીલવો.

પીલો, પું છોડનો અંકુર; કષ્ટગો. (૨)
યડના સાંધામાંથી ફેટું કુમળું ડાળું.

પીવર, વિં [સં] જાક; પુષ્ટ; ભરાક. (૨)
પટ; માહું; સજડાસજડ બરેહું.

પીણું, [સં. પા] પ્રવાહી ગળામાં, અંદરના
ભાગમાં ઉતારવું; ગળવું; પેટમાં લેવું; પાન
કરવું. (૨) ચૂસવું; ધાવવું. (૩) મોમાં
ધુમાડો લેવો; ધુણી ગળે ઉતારવી. (૪)
શોષવું; અંદર લઈ લેવું:-રેતાગ જમીન
તરત પાણી પી જાય છે. જુના પડ
ઠીક પાણી પીએ છે. ખાવું. (૫) નહિ
લેખવવું-ગણકારવું; નહિ લક્ષ આપવું-
છોકરાં તમને પી ગયાં, હવે કદીએ માર
પડશે નહિ.

પીસણું, કિં સં જળવું; કચરણું; જોરથી
જાણવું; ચપકવું.

પીસવો, પું સિસોડો; મોગી પીપુડી.

પીમું, વિં ઝીલું; જારીક. (૨) નં ઝીણો
જીવ.

પીળ, સીં પિયળ; આડ; વ્યારકા; કેસરચં-
દનો પીળો લેપ તે.

પીળક, વિં પીળું; શીકું.

પીળચટું, વિં સહેજ પીળું; છંખડું; શીકું;
પીળું.

પીળણું, કિં સં પીળું કરવું; રંગવું; ખર-
કવું:-કંકુએ હાથ પીળવા; દાઢી પીળવી.

પીળું, વિં [સં. પીત] દળાંરિયા રંગનું;
સોનાના રંગનું; કેસરના વર્ણ જેવા
રંગનું.

પુકરણું, કિં અં દિલ્લિ કરી નાખવું; દસી
કાઢવું

પુકાર, પું પોકાર; જૂમ; ધાટો; બરકો.

પુકારણું, કિં સં બોલાવવું; બરકવું; પોકાર
કરવો; પોકારવું.

પુખરાજ, પું પોખરાજ, એક જાતનું રત્ન.
પુખ્ત, વિં [કા.] પાકી પુલિતું; સખળ;

(કસોટીએ ચઢેલું; પાકું; અનુભવી; વયે
વધેલું;

પુગટું, વિં પહોચે-ચાલે એટલું; પહોંચતું;
પુરતું.

પુગવું, (કં સં પહોંચતું; પુરતું ઘર્ષ રહેવું.

(૨) ચાલવું; નભવું. (૩) મળવું.

પુગાડણું, કિં સં પહોંચાડવું; પ્રાપ્ત થાય

એમ કરવું; પુર પાડવું. (૨) સ્વાધીન કરવું.

પુથકારી, સ્ત્રીં બાળકને ચાત કરવા એક
સ કોચી વહાલનો અવાજ કરવો તે.

પુચ્છ, નં [સં] પૂછડી; દુઃખ.

પુછગાછ, સ્ત્રીં પુછપરછ.

પુછપરછ, સ્ત્રીં પૂછવું; તપાસ કરવી-સવાલ
કરવો તે.

પુછપાછ, સ્ત્રીં પૂછવું તે.

પુછવું, (કં સં [સં પૂછવું.] મોઢેથી મોલી
સવાલ કરીને કોઈ બાબત જણવા માગવી-
સવાલ કરવો; કંઈ જણવાની વાણીથી
જિજ્ઞાસા કરવી. ૩૦ પ્રં વગર પુછે=
નિઃચંક મને, વગર રજા લીધે; છૂટથી.
પુછયા વગર પાણીએ પીએ નહિ=ખીજને
પુછયા વગર સાધારણ કામ થયું કરે
નહિ એમ; પરાવલખી પુછવું સૌને ને
કરવું મનનું ધીરું=સૌની સલાહ લેવી
થયું કરવું તે પોતાનું મન કહે તેમજ.
પુછનાં પડિત થવાય=પુછવાથી સૌ આવડે
જણાય. પુછીપુછીને લંકાં જવાય=
પુછવાથી બધું થઇ શકે. (૨) માગવું.
(૩) ગણવું; લેખવું; ડરકાર કરવી -
એને કોણ પુછે છે? (પૂછવું)

પુછાપુછ, સ્ત્રીં વારવાર પૂછવું તે. પૂછપૂછ
કર્તા કરવું તે. (૨) તપાસ; તજવીજ;
શોધાશોધ.

પુછાવવું, કિં પ્રં કોઈ પૂછે એમ કરવું;
કોઇની પાસે સવાલ કરાવવો. (૨)

જવાબ મંગાવવો; તપાસ કરાવવી.

પુટ, નં [સં.] બે કોડિયાં એક બેકની ઉપર
બેક એમ ઢાળાને બનાવેલું જોડું
તે; એક ખીજ પર બે કોડિયાં મૂકીને
બનાવેલો બે ધાટ-પંત્ર તે. (૨) કોઈ
ચીજને મંપૂર્ણ પકવવા-મારવા માટે
તેને તળે ઉપર-બેઉ બાજુએથી તાપ-
ગરમી આપવામાં આવે છે તે. સપુટ,
સંપુટમાં મૂકેલી વસ્તુને ચારે તરફ કપડ
છાણ કરી ગરમી આપવી જેમજે એમાં
પકવેલી વસ્તુ તે પુટપાક કહેવાય છે.
અંદર નો અંદર સિઝાવું તે. ઉં પુટપાક
સમેા નિત્યે રાગનો કશ્ચા રસ.

પુટ, પું ખાડો; ગળી, શિશુ. (૨) પચિયો;
ઈંડિયો; (૩) પાસ; અસર; મિશ્રાંત;
શુભ-અસર પાવી-ચઢાવવી તે. ગળપુ,
સહસ્રપુટી અખરખ. કિં પ્રં પુટ દેવો.
પાસ ચઢાવવો. (૪) કાચલું.

પુટાક, નં [સં.] કાચલાની અંદરનું પાણી;
નાળિયેર અથવા તેવીજ જાતના ખીજ
કોઈ ફળની અંદરના ભાગમાં પાણી.
(૨) નાળિયેર

પુટસો, પું પુટો; કઠોળના ખીરાનો ખાંસ
માલપુલો.

પુટી, સ્ત્રીં પડીકી; પડી, જુડી.

પુટો, પું કોટના ખીરાની તેલ અથવા ધીમા
તળાને બનાવેલી પોચી પોચા; સહેલી-
પુટલા તે મળા. પુટા=માલપુલો અને ખાંસ
પુટા; તળવાથી જેમાં ખાંસલી-કાણાં
પડી અથાં હોય એવી પોચી તળેલી
પોચા (૨) કાણાં-ખાંસ ખાંસવાળું-
ખાંસલીવાળું ચીણું ઘર; મધખાખીએ
તેનાં છોડ મૂકવા અને મધ ભરવાને
બનાવેલું જળાદાર ચીણું ઘર. -મધપુટો.
ઉં મધપુટો રૂડો રૂચે માખી રાખી
માખ. (૩) જુડી-જુડો, પડો, પુડો.
પાસ પાન વગેરેના જયાની જુડી.

પુણ્યચોદ્ધૃત્, વિં અસત્ય; જ્યુહુઃ; અયોગ્ય; ગેરવાજ્ઞી; જેમાં સત્યાંશ ન હોય એવું. :-એ માથુસ પુણ્યચોદ્ધૃત્ બોલે એવો નથી.

પુણ્યુ, કિં અં નહાઈ રૂળ આવવું; નહારો ખરાખ પરિપાક-પરિણામ આવવો; ખોદું રૂળ મળવું. પરિણામે પીડા-દુઃખ રૂપ યદ આવવું. પૂણ્યું. ઉં પુણ્યે શોષ એને એ, નંદી ને અતરણનો. સી. ૬.

પુષ્પિયુ, વિં ચોણું; આખામાંથી પા ભાગ જેટલું ઓછું એવું; આરમીના ત્રણ ભાગ જેટલું. (૨) નં મોટીથી સહેજ નાની ચુડી તે; આખી કરતાં સહેજ નાની એવી ચુડી. યુષ્ય; જુડી વગેરે તે. (૩) પા ભાગ કમ-ઓછું હોય એવી ચીજ. (૪) લહેચી.

પુષ્પી, સ્ત્રીં (લિં) કાંતવા માટે બનાવેલો પિંજેલા રૂનો નાનો લાંબો આકાર; પિંજેલા રૂનો ધોળો ને ચોચો લાંબો ગાંભો. રૂં પ્રં પુષ્પી જેવું=વાકતેજ-શ્વિર રહિત, શીકું; નિસ્તેજ.

પુષ્પ, નં [સં.] સૂક્ત રૂળ; શુભ-સારો પરિપાક તે; સુરૂળ. (૨) સાઈ ભાવી તે; ધર્મ; જ્યે; સૂક્ત; સાઈ કર્મ તે. (૩) ઇશ્વર પ્રાપ્તિ યવાની શુભાશા તે; ધર્મ શુદ્ધિ; સવાજ; નેહી. (૪) વિં શુભ, શુદ્ધ; પવિત્ર; પાવન. :-પુષ્પચરિત્ર કિ. પ્ર. પુષ્પે પાપ ટેલાય=સારાથી નહારાનો ચોડા ધણીએ ઘટાડો યાય. પુષ્પ ત્યાં જ્ય=સારાનો જ્ય યાય; સારાનો પરિણામે જ્ય છે. પુષ્પ આડે આવે=પડતી-મરણમાંથી બચાવ યતાં કોઈ આગલા પુષ્પને ઉદેશી આમ કહેવાય છે. પુષ્પ પરવારવું =સારા કર્મની રૂળ ખૂરી જ્યાં; આવી બનવું. પુષ્પ કરતાં વારે તેને ઘાલે જાળે દારે=સાઈ કામ કરતાં અટકાવે તેને નહાર રૂળ મળે.

પુષ્પચેત્ર, નં પવિત્ર સ્થાન; જ્યાં રહેવાથી સકર્મનો લાભ યાય એવું સ્થાન તે.

પુષ્પદાન, નં ધર્મદાન.

પુષ્પશાળી, વિં સારા કર્મવાળું; સુભાગી; સુખી. (૨) ધર્મદાન કરનાર; સદૃષ્ટિ વાળું; સુકૃતની લાગણીથી કોઈને કંઈ આપે કે દુઃખ દૂરે એવું.

પુષ્પસ્તોક, વિં જેનું નામ સારામાં સાઈ ગણાતું હોય એવું; જેનું નામ ઉચ્ચારવાથી પણ પુષ્પ હાંસલ યાય એવું; પવિત્ર અને સમ્યક્ચિત. નળ, યુધિષ્ઠિર અને જનાર્દન પુરુષોમાં અને જનકી ને દ્રૌપદી સ્ત્રીઓમાં પુષ્પસ્તોક ગવાયાં છે. ઉં પુષ્પસ્તોકે અને પરહરી. નળાખ્યાન.

પુષ્પાત્મા, પું (સં.) પરમાર્થ, પવિત્ર અને ધર્મ વૃત્તિનો માથુસ તે; મારી સુશીલ-વૃત્તિનો તેમજ ધર્મ પરાયણ પવિત્ર માથુસ તે.

પુષ્પાહવાચન, નં [સં.] આજ સુદિ-વસ-મંગળ દિવસ છે, એમ કોઈ ધર્મ-કર્મ વિધિ કરતા પહેલાં ત્રણ વાર બોલવું તે; પુષ્પ દિવસ, પુષ્પ દિવસ પુષ્પ-અહ =દિવસ એમ બોલવું તે. દેવ અને બ્રાહ્મણને માટે પુષ્પાહવાચન અને શરૂને માટે સ્વસ્તિ શબ્દ વપરાય છે.

પુતળવિધાન, નં જેનું પરદેશમાં મરણ થયું હોય અથવા જેનું શબ મળ્યું ન હોય તેના શબને બદલે પુતળું કરી તેને અગ્નિસંસ્કાર વગેરે વિધિ કરવો તે; પુતળું કરી તેને મરણરના નામથી છેલ્લો વિધિ કરવો તે.

પુતળિયુ, નં સેવના રૂપાતું પુતળાની છાપવાળું ગોળ ચણું; પુતળાની છાપવાળો ચિહ્નો; યોદ્ધા રૂપિયાની કિંમતની અસલી દેશી મહોર. (૨) જેમાં પુતળિયાં પરી-વેલા હોય એવો હાટ. રૂપણી વીગ ચા.

ધાપિ પુતળિયોદાર પહેરે છે.

પુતળી, ઓં [સં પુત્તલો] માટી ધાતુ
અથવા લાકડાની ઓ જેવી આકૃતિ તે,
મૂર્તિ, ખાવલી. (૨) ઉગ્રી હોવાને લીધે
પ્રાતળી દેખાતી દેખાવડી ઓ; સુદર ઓ.
ઉં ઠાંતની પુતળી સી. (૩) કીકીમાં
જે સામા માણસની આકૃતિની છાયાકૃતિ
પડે છે તે. (૪) મનુષ્યાકૃતિની છાયાવાળો
નિકરો તે

પુતળુ, નં મારી ધાતું અથવા લાકડા વગેરેની
જે જન જનાવરની આકૃતિ તે, પ્રતિમા;
પ્રાણીની પ્રતિકૃતિ; પ્રાણીના જેવા ધાતની
માટી વગેરેની રમકડાણ બનાવટ તે; મૂર્તિ;
આકૃતિ (૨) ભોટ. પોતાની સમજથી
કંઈ કરી શકે નહિ એવું-પરાધીન માણસ,
આણસમણુ-જડ તે. નામનુ; દેખાડવાનું
હોય એવું;—રાજ તો પુતળા જેવો છે,
અથો તત્ત દિવાન ચલાવે છે.

પુત્ર, પું [સં] પુરુષ સંતાન, દીકરો, છો-
કરો; આત્મજ. કહેવું પુત્રના લક્ષણે ખા
લણામાંથી—સન્માતથીજ નીવડેલી ની
કળશે તે તો જણાઈ આવે, સુલક્ષણે સ
ન્માતથીજ જણાય.

પુત્રવતી, વિં છોકરાવાળા, જેને છોકરો થ
યેલો હોય તેની ઓ. (૨) છોકરાવાળા,
છોકરાની મા.

પુત્રિકા, ઓં [સં] પુત્રી; છોકરી; દીકરી,
આત્મજ.

પુત્રી, ઓં [સં] પુત્રિકા; છોકરી; દીકરી.
એકની એક છોકરી, છોકરા જેવીજ ગ
ણાય છે, પુત્ર સમાન છોકરી તે, આત્મજ.
પુત્રીજ, પું [સં] છોકરીને છોકરો તે,
દોહિત્ર.

પુત્રેષ્ટ, ઓં [સં] પુત્ર નિમિત્તક વાગ તે,
પુત્રની પ્રાપ્તિ માટે કરવાની કલ્પિ તે.

પુત્રેષ્ઠા, ઓં [સં] પુત્ર પ્રાપ્તિની એવણા—

ધન્યા તે; પુત્રકામના.

પુત્રગણ, વિં સારા આકારનું; શોભિત;
સુદર.

પુનમ, ઓં શુક્લ પક્ષનો છેલ્લો—પૂર્ણ ચંદ્રમા
હોય તે દિવસ; પૂર્ણિમા; પુનમ.

પુનમિથુ, વિં પુનમે પુનમે અમુક, વ્રત
અથવા અમુક દેવતાં દર્શન કરવાનો જેણે
નિવન રાખેલો હોય તે, પુનમે અમુક
વ્રત અવસ્ય કરનાર, પુનમને માનનાર
(૨) પુનમનુ, તેને લગત.

પુનમિયા, પું જવ જેવા છોડામાં થતા
લક તે, જમ અથા પોપટામા યાય છે
તેમ આ લક પોપટા જેવાં છોડાના
કોટલામાં યાય છે. એને, ખાંડતા ચોખા
લક બહાર નીકળે છે.

પુનરપિ, અં [સં] ફરીને, બીજવાર; વળી,
ફર

પુનરાગમન, નં [સં] ફરી આવવું તે,
બીજવાર આવવું; પાછું ફરીને આવવું તે
પુનરાવૃત્તિ, ઓં [સં] બીજવારનું આવ-
તન તે, ફરીને એના એજ બાબત બીજ
વાર કરી—કાઢવી—પ્રસિદ્ધ કરવી તે

પુનરોક્તિ, ઓં [સં] એકની એક બાબત
ફરીને કહેવી તે, બીજવારનું કથન તે,
એવું. એજ ફરી ફરીને બોલવું તે

પુનર્જન્મ, પું [સં] એકવાર મરી જઈ
ફરીને ઉત્પન્ન થવું તે, બીજો અવતાર તે,
ફરીને જન્મ લેવો—આવવો તે, બીજો
જન્મ. (૨) અરણ્યંત મુસ્કેવી—ધાતમાંથી
થયેલો બચાવ તે.—આ મંદવાડમાંથી
ઉઠ્યો તેતો એનો પુનર્જન્મ થયો. (૩)
ફરી ફરીને પ્રાણીઓના જન્મ યાય
એજ માનવું તે.

પુનર્ભવ, પું બીજો અવતાર, બીજો જન્મ;
પુનરુત્પત્તિ; ફરીને પેદા થયેલું તે (૨)
ફરી યનાર.

પુનર્ભા, ઓં (સં.) ફરીને પરણેલી સ્ત્રી;
બીજવાર જેણે ધર કર્યું હોય તે; નાત-
રાની સ્ત્રી

પુનર્વંશુ, પું [સં.] પાંચ તારાના કુમખાતું
બનેલું સાતમું નક્ષત્ર.

પુનર્વિવાહ, પું [સં.] પુનર્વંશ; ફરીને-
બીજવાર વિવાહ કરવો તે; નાતરૂં.

પુનિત, વિં [સં.] પવિત્ર; શુદ્ધ. (૨) સાફ;
શુદ્ધ.

પુનેમ, ઓં પુનમ; પૂર્ણિમા.

પુનઃ, અં [સં] ફરીને; વળી; બીજવાર.

પુનઃપુનઃ, અં ફરી ફરીને; વારંવાર; આખો
હઠાડી; ધડીધડી. ઉં પુનઃ પુનઃ ગ્રેમ

ધરી ધરીને, વિસોઠતાં નેત્ર-ભરીભરીને.

પુપ્પલી, સ્ત્રીં નાના છોકરાની ધડી; વડેલી;
-પપ્પલી.

પુપ્પુ, અં એવો અવાજ.

પુમ, ઓં ઝીણા કોમળ તંતુઓ તે, બારીક
ફેવાડાં તે. (૨) રજકણ જેવા અત્યંત
બારીક તંતુઓના હેઠ-ઠકક તે; ફવાંડી.

પુમકં, નં પુમનો અપટ્ટીમાં રહે એટલો જથ્થો
તે; અપટ્ટીએ પકડાય-અપટ્ટીમાં રહે એટલો
ફનો નાનો ગાંભો; ફનો લગારેક જેટલો
લોભો. ૩ અને ફના જેવાં ફવાંડાં નાનો
જથ્થો તે. (૨) ખાણી એટલે કે અંતરમાં
'બિંબવેલો' ૩ કે ફવાંડાં ગાંભો, લોભો.
નાનું પોતું:-એ તો પુમકું પાણીએ પાય
એવો નથી.

પુમાન, પું [સં.] નર; નરજાતિ તે. (૨)
પુરય; માણસ.

પુર, નં [સં.] નમર; ચહેર; પતન. (૨)
વિં ભરેલું. (૩) અં આગળ; અગ્રે.
પુરપતિ=રામ. ઉં પુરપતિ કહે પખા-
લીને જે તું ચળીએ જાય. ક. દ. ડા.
પાટ્યપુરથી પ્રથમ વસેલું. ત્યાહિ.

પુરભે, પું ફરવો; ફે.

પુરણ, નં પુરવાનું-ભરવાનું જે તે; પુરણી.

(૨) ગળી રાટલીનાં બે પડ વચ્ચે ભર-
વાનો મસાલાદાર ગળ્યો માવો; ચંચા કે
તુવેરની દાળ ને ખાંડ કે ગોળ ભેળી હા
જનાવેલો માવો:-પુરણુપોળી. (૩) વિં
પૂર્ણ; ભરેલું; ભરપૂર; કઠિાકાંડ.

પુરણુપોળી, સ્ત્રીં ગળી-ગળ્યો માવો ભરીને
તૈયાર કરેલી બે પડવાળી રાટલી; પોળી.

પુરણી, સ્ત્રીં પુરવું તે. (૨) વધારો; ઉમે-

રણ:-તમે વાતમાં પુરણી કરો. (૩) પુર-

વાનું-ખાણ વગેરેમાં ભરવાની જે વસ્તુ,

માટી-રેતી વગેરે તે:-પુરણી નખાવો.

(૪) ઉસ્કેરણી; ચઢવો.

પુરત, ઓં વરકન્યાનાં માખાપે સાટા પ્રમાણે

આપવા ફરવું હોય તે પુરૂં કરી આ-

પવું તે. કન્યાનાં માખાપ તરફથી પહેરા-

મણી-રીત-નાતનાં રિવાજ પ્રમાણે જે

કંઈ આપવાનું હોય તે; પહેરામણી; રીત;

રેણુમી. (૨) પુરત. (અં) આગળ; અગ્રે.

પુરવું, વિં ભેષ્યો તેટલું; પુરૂં થઈ રહે એ-

ટલું; પૂર્ણ.

પુરપાક, અં સખાટબંધ; રેલના પાણીના

બોલ પ્રમાણે. ઉં હેવારવે હોંસાવસી

કરીને હલ'એ 'મારતા, ક્ષુભિતાબ્ધિના

તરંગ થા, પુરપાક થોડાં આપતા.

પુરભયો, પું એભો; ઉત્તર પૂર્વ ભાગ

તરફનો હિંદુસ્તાનનો રહેવાસી તે.

પુરવણી, સ્ત્રીં ઉમેરાવું લખાણ વગેરે તે;

વધારો; ઉમેરણી; પરિવિષ્ટ. (૨) ઉત્તેજન;

ઉસ્કેરણી; ચઢવણી.

પુરવણું, કિં સં પુરાવણું; કોઈ પુરે એમ

કરવું; કોઈની પાસે પુરાવણું.

પુરવાર, વિં સખાત; સિદ્ધ; નક્કી. (૨) પ્ર-

માણ આપીને સિદ્ધ કરેલું.

પુરવારી સ્ત્રીં સાખીતી; પુરવાર ફરી આપવું

ને; પ્રમાણથી સિદ્ધ કરી આપવું તે.

પુરવી, સ્ત્રી૦ સાંજે ગવાતા રાગનો એક ઢાળ;
ગાવાની છટાનો લહેકો.

પુરવીદાણા, પુ૦ ઇલાયચી જેવા સુગંધિવાળા
એક જાતના તેજનાના દાણા. એ મિઠાઈ
વગેરેમાં નખાય છે.

પુરણું, કિં૦ સં [સં. પૂર] પોણું, ખાલી
કે ખાડા જેવું ખોદેલું હોય તેમાં ખીજ
હોય વરતુ ભરવી-નોખવી તે; ભરવું; પૂરું
અથવા સપાટીએ સરખું કરવું.:-આ
ખાડામાં માટી પુરજો.:-દર પુરવું. (૨)
રંગ અથવા રંગિત, ચૂર્ણ વગેરેથી ચિત્ર
કે આકાર કરવો-પાડવો તે.:-સાથિયા પુ-
રવા; રંગોળી પુરવી. (૩) વાવું; પવન
ભરવો; રાગ નીકળે એમ કરવું; વગા-
ડવું.:-વેલું પુરજો; વાંસળી પુરવી. (૪)
હમેશવું; વધારવું. (૫) હજકેરવું; હતેજન
આપવું. (૬) દાટવું; માટીથી દાંકી દેવું
કે ઉંકું ધાલવું. (૭) બંધ કરવું; કેડ ક-
રવું. (૮) પૂરું કરવું. ૩૦ પ્ર૦ અમ પુ-
રવું=પાળવું; પોપણ કરવું; પુરું કરવું.
રંગ પુરવો=ખીલવવું; શોભાવવું;

પુરથરણ, ન૦ [સં.] અથક કાર્મની સિદ્ધિને
મોટે પચોપચાર મંત્રનો યોગ કરવો તે;
મંત્રનું પાંચ પ્રકારે સાંગ આચરણ કરવું
તે.:-ગાયત્રી પુરથરણ.

પુરસીસ, સ્ત્રી૦ [વા] પુણવરણ; તલાસ.
પુરસ્કૃત, સ્ત્રી૦ [સં.] આગળ કરીને.
પુરસ્કૃત, સ્ત્રી૦ [સં] આગેવાની; સરદારી.
પુરંદર, પુ૦ [સં.] ઈન્દ્ર; દેવનો રાજા.
પુરંદ્રિ સ્ત્રી૦ [સં.] આધિક ઉચ્ચરની સ્ત્રી,
મરમાં કરતી દારવતી જે સ્ત્રી હોય તે.
ઉ૦ પુરંદ્રિનાં દોષે, ક્રુષ્ણ મરમાં ચિત્ર
ક્રમમાં. મ ન. દિ.

પુરારસ, સ્ત્રી૦ [સં.] આદિ લઈ; સાથે; પૂર્વ.
કૃ૦-પુરંદ્રિપુરસર.

પુરા, સ્ત્રી૦ [સં.] પૂર્વ; પહેલાં; આગળ;

અસલનેવારે.

પુરાણ, ન૦ [સં] વેદાર્થને વિસ્તારતું પાંચ
લક્ષણવાળું કથાનક-આખ્યાન તે; ધર્મ
ઇતિહાસ અને વ્યવહારની જુની કથાઓનો
સંગ્રહ તે-પુરાણ. પુરાણનાં પાંચ લક્ષણ:-
સર્ગ; પ્રતિસર્ગ, વંશ, મન્વન્તર, અને
વંશાનુચરિત ગણાય છે. (૨) લાંબું
અને કંટાળો ઉત્પન્ન કરે એવું ટાંચલું તે;
વારંવાર જે સંબંધી ચર્ચા થઈ ગયેલી
હોય એવું પિંજણ તે.:-તારું પુરાણ-ના
કાલેતો. (૩) વિ૦ જીવું; પ્રાચીન; આ-
ગલું. પુરાણપુરણ.

પુરાણિક, વિ૦ પુરાણનું-પુરાણને લગતું-સં-
બંધી. (૨) પુરાણી.

પુરાણી, પુ૦ [સં.] પુરાણની કથાઓ વાંચી
સંભળાવનારો; આગલા વખતનો ઇતિહાસ
અને વ્યવહાર જાણનારો તથા સમજાવનારો.
સુતપુરાણી. આગળ બ્રાહ્મણો નહિ પણ
ભાટ લોકો પુરાણીનો ધર્મ કરતા. તે
પછી વૈવંચા પુરાણીનું કામ કરતા.
વૈવંચાના ચોપડાઓમાં પુરાણને બંધ
બેસતી કથાઓ વ્યવહાર અને વંશાન્વય
વગેરે લખાતું.

પુરાણું, વિ૦ જીવું; આગલું; અસલનું.

પુરાત, સ્ત્રી૦ પુર્વ; જમા તરફના બાંકડા સાથે
મેળવવાને મોટે જે આંકડો-રોકક રહેતો
હોય તે; પુરવાનો-જે બાજુ નરખી કર-
વાનો આંક-રકમ તે; સાલક; વધારો;
બાકી; રોષ.:-દેશાવરને ચોપડે કંઈ પુરાત
નથી.

પુરાતન, વિ૦ (સં) અસલનું; જીવું; આ-
ગલા વખતનું.

પુરાણું, કિં૦ અ૦ ભરાવું; સરખું થવું.

પુરાવો, પુ૦ પ્રમાણ; માખીની. (૨) સાંધી
જીવાની. (૩) રાખવો; ખાતરી થવ
એવું કથન.

પુરી; ઓં (સં.) નમરી; રાજધાનીનું ઘરેર
(૨) પૂરી.

પુરીપ, નં (સં.) નરક; વિશ્વ; મળ.

પુરૂં, વિં પુરુષ ભરેલું; જેટલાની જરૂર હોય
તેટલું; પૂર્ણ; અરપુર. કિં પ્રં પુરૂં કરવું
અરણ્યપોષણ કરવું; ગુજરાન કરવું; નિભા-
વવું; જેટલું હોય તેટલામાં સમાવવું. ૩૦
પ્રં પુરૂં નહિ થવું=સતોષ નહિ આપી
શકાવો; સમાધાન નહિ થવું; નહિ પહોંચી
વળાવું; નહિ પહોંચાવું.

પુરૂષ, પું (સં.) નર; અરક; આશુસ; બાવડો;
જેના શરીરમાં પ્રભુ ઉત્પન્ન કરવાનું
ખાન હોય તે; પ્રમાણ; નર. (૨) ધણી;
સ્વામ; પર; બાવડો; માટીડો. ૩૦ પ્રં
પુરૂષપુત્ર=પુરૂષની ઉત્પત્તિ જેટલું; મયોક્ત.
આ કુવામાં બે પુરૂષપુત્ર-બે પુરૂષ પાણી છે.

પુરૂષતા, ઓં પુરૂષપણું; પુરૂષત્વ.

પુરૂષત્વ, નં [સં.] પુરૂષપણું; અર્ધ; શૌર્ષ
બળપરાક્રમ.

પુરૂષાત્તન, નં અર્ધ; પુરૂષપણું. (૨) બળ;
પરાક્રમ.

પુરૂષાર્થ, પું [સં.] પુરૂષાવતારનું જે પ્રયો-
જન તે પુરૂષાર્થ; પુરૂષ સાધવાના જે માર
મોટા અર્થ તે ધર્મ, અર્થ, કામ અને
મોક્ષ (૨) પરાક્રમ; બળ; કાર્યક્ષમતા.

પુરૂષાર્થી, વિં [સં.] પુરૂષાર્થવાળો; પુરૂષાર્થ
સાધનાર. (૨) પરાક્રમી; પુરૂષને યોગ્ય
અર્થ સાધી લેવાના બળ ને હોંશવાળો;
પોતાના બળથી કામ કરીને પાર પાડ-
નારો માણસ તે.

પુરૂષોત્તમ, પું [સં.] પુરૂષમાં ઉત્તમ એવો
જે તે; વિષ્ણુ

પુરૂષોત્તમભાસ, પું મળભાસ; અધિકભાસ.
પુરેપુરૂં, વિં મપૂર્ણ; કંઈ બાકી ન હોય
તેવું; આપું; તમામ; સમગ્ર.

પુરોઠાસ, પું [સં.] યજ્ઞમાં હોમતા બાકી

રહેલું જે કુતદ્રવ્ય તે; યજ્ઞનો પ્રસાદ;
હવિષ; જપનો યજ્ઞમાં હોમવાને બનાવેલો
એક પદાર્થ.

પુરોહિત, પું [સં.] ધર્મકર્માદિ કરાવનારો;
કુલગૌર; પુરોધા.

પુલક, નં [સં.] ફું; શોભાય.

પુલકિત, વિં ૩૫૫ ઉભાં યર્ષા હોય એવું;
કંટકિત; શોભાચિત.

પુલક, નં ચોખાનું એસામણ; તુચ્છ ધાન્ય.

પુલાવ, પું એક મસાલાદાર ખોરાક:-નાન-
પુલાવ.

પુલિન, પું [સં.] પાણીની બહાર નીકળેલો,
નદીની રેલથી બનેલો રેતાળ ખેડ; બાકું;
ધાવાયેલો રેતીનો કિનારો; પાણી વચ્ચે
નીકળેલો ઠોરી સ્વચ્છ જમીન અથવા
કિનારો તે.

પુલિંગ, વિં પુલિંગ; પુરૂષવાચક; નરબલિતું;
નરબલિ તે.

પુલ્લી, ઓં [સં.] ગરગડી.

પુષ્કર, પું [સં.] સાતઢીપમતિ એક ઢીપ.
(૨) નળસાળનો સ્પર્ધ. (૩) નં તળાવ.
(૪) શુર કમળ.

પુષ્કરમૂળ, નં એક વનસ્પતિ જે દવાના
કામમાં આવે છે.

પુષ્કરિણી, ઓં [સં.] તળાવડી.

પુષ્કળ, વિં [સં.] ઘણું; બહુ; બેધબે
તેથી વધારે.

પુષ્ટ, વિં [સં.] પોષાયેલું; રોડું; ભૂકું;
શરીરે ભરેલું.

પુષ્ટિ, ઓં (સં) પોષણ; પુષ્ટ થવાય એવું
-પોષણ મળવું તે; ભરાવો; વધારો;

પુષ્ટતા. (૨) ઉત્તેજન; મદદ; ટેકો; અનુ-
મોદન; હરેઃસ્થી. (૩) બળ; જોર.

પુષ્ટિકારક, વિં પુષ્ટિ કરે એવું; પૌષ્ટિક;
કોવતદાર.

પુષ્ટિમાર્ગ, પું (સં.) વિષ્ણુ ધર્મની પર-

પરામાં શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યે ઉપદેશો
નિર્ગુણભક્તિ-ધર્મર પ્રતિ શુદ્ધ ટ્રેગભક્તિ
રાખવાનો માર્ગ તે. વિષ્ણુ ધર્મની પ્રણા-
લિકામાં ધણા માર્ગ હોવાને લીધે શ્રીમદ્
વલ્લભાચાર્યનો માર્ગ, ' પુષ્પિમાર્ગ ' ને
નામે ઝાળખાયો છે. એમાં પુષ્પિનો અર્થ
પોષણ નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની
કૃપા એવો કરવામાં આવે છે. પુષ્પિમાર્ગ
એટલે નિર્ગુણ ભક્તિ માર્ગ. આ માર્ગ
૫-માર્ગ ક્રમર પુષ્પિ માર્ગીય સિદ્ધાંત
અને પુષ્પિમાર્ગના લક્ષણ વગેરે મોટા નાના
પુસ્તકો લખાયેલા છે. વિશેષ જાણવા
છાએ તો તે જોવાં.

પુષ્પ, નં [સં] ખીજના અંકુરનું ફટકું તે;
રંગેદ્ભવ; ફળની ઉત્પત્તિ પહેલાં યતો
વિકાસ તે. (૨) ફલ; કુસમ; સુમન.

પુષ્પક, નં [સં] એક વિમાન.

પુષ્પધન્વા, પું [સં] કામદેવ

પુષ્પભાણ, પું [સં] કામદેવ; મદન.

પુષ્પવૃષ્ટિ, સ્ત્રીં [સં] વરસાવવા તે, ફલ
વધાવો; ફલ વેરવા-ઉછાળવા તે.

પુષ્પાંજલિ, સ્ત્રીં [સં] જોખમાં ફલ લઈ
હરખ અને આનંદી સમા માણસની ત્રાસે
ઉછાળી નાંખવાં તે; ફલનો અર્થ આપવો
તે; પુષ્પે વધાવવું તે. (૨) માર; માર-
મારવો-ઝાપટવું તે, કિં પ્રં પુષ્પાંજલી
આપવું=ટોકવું, મારવું; ખીટવું.

પુષ્પિત, સ્ત્રીં [સં] કુમેલું, ફલ ડાલી રહેલા
હોય એવું.

પુષ્પિતામા, પું [સં] વિષમ પદનો, એક
અક્ષર મેળ છંદ. એના પહેલા ચરણમાં
બાર અને બીજામાં તે અક્ષર આવે છે,
પહેલા ચરણમાં ન, ન, ર, ય એ ચાર
ગણ અને બીજામાં ન, જ, જ, ર અને
છેલ્લો શર આવે છે.

પુષ્પ, નં [સં] આકર્ષક નક્ષત્ર

પુસ્તક, નં [સં] કામળ કે ખીજ મીઠાનાં
પાનાની બાધેલી ચોપડી; અપ; વહી;
કિનાળ; પોથી.

પુસ્તકશાળા, સ્ત્રીં [સં] જ્યાં જુદી જુદી જાતનાં
પુસ્તકોનો અથવા હોય તે સ્થાન; પુસ્ત-
કાલય; કિતાબખાનું.

પુસ્તકાલય, નં [સં] પુસ્તકશાળા કિતા-
બખાનું

પુરતી, સ્ત્રીં [સં] કામળની કાપલીએનો કચરો,
કાપલીઓ (૨) બિંતના પાયાની મળ-
જુતીનું ચુનાકામ તે; બિંતની કમરની
મળજુતીનું બાંધકામ તે.

પુસ્તો, પું. ગરનાળાની બાજુનું-પાણીનો
ધંકો ગીરે એવું ચુનાગચીતું બાંધ
કામ; ધાર; ડંકો; પાળને મળજુતી
આપવાનું બાંધકામ; હાથણી.

પુનિય, નં [સં] ધાસની નાની જુડી; નાનો
હળવો પુળો

પુળી, સ્ત્રીં [સં] ધાસની જુડી, ખડની મારી.

પુળો, પું [સં] ધાસ અથવા અનાજ ખાંડેરી
લીધેલા કરસણના સાંદા વગેરેની જુડી
તે કિં પ્રં પુળો - મૂકવો=સળગાવવું;
આગ લગાડવી (૨) અગ્નિ સરકાર કરવો.
(૩) મન ક્રિપરથી ભૂમીનાપ્યુ છે, એમ
ગણને કાઢી નાંખવું; બધુંટપું કરવું
પુળો ઠાવે=પ્રયત્ન; ખેર ગયું એમ મણી
મનમૂઠી લાગણી કાઢી નાંખવી; જઈ
કરવું; નામ દેવાનું બધકરવું.

પુકરવું, કિં [સં] પુક એવો અવાજ કરવો
તે. છંદકારમાં બે યોદ્ધાઓ પુક એવો
અવાજ ધાય તેમ પવન કુકવો તે, ઢીસ
કરવી; ટુરિંગો કરવો

પુકેસર, નં [સં] જેમાં પુરુષ બીજ હોય
એવા ફલમાંના રેસાઓ, ફલના તે રેસા-
કેસરા કે જેમાં પુરુષ બીજ હોય વનરુપ
તે શાસ્ત્ર પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષ બીજના

સયોગ વગર ફળોત્પત્તિ થતી નથી. કેટલાંક ઝાડ પુકેસરનાં નર જાતિનાં ને કેટલાંક સ્ત્રીકેસરનાં જુદા જુદાં હોય છે. કેટલાંકમાં બેઠે એકજ ઠેકાણે હોય છે પુકેસરવાળા ફૂલમાંથી મધમાખ પુકેસરની રજ-પરાગનો કણ તેના શરીરે લગાડી સ્ત્રી કેસરવાળા ફૂલ પર જાય છે ત્યાં સ્ત્રી કેસર પરનો સ્ત્રીકણ પદાર્થ મધમાખીના શરીરપર આવેલા પુકેસરની રજને પકડી લે છે અને તેથી ફળોત્પત્તિ યાવ છે.

પુ'ખ, પુ. પોખ. (૨) પાંખ, છાપરાનો બે કરાઓની બહાર ઝુલતો રહેતો ભાગ તે. (૩) તીરની પશ્ચિમ ઉપરની બેસર્થનો પિંછાં લગાડેલો ભાગ.

પુ'ખડું, ન. પાંખડું, કુપળિયું; નાની ડાળી. (૨) પવનનું હલેરિયું; તરંગ.

પુ'ખડું, ન. તીરનો ફળાની ઉલટી બાજુનો પછ ફળાં ભરવાનો ભાગ તે; તીરનો પિંછાં લગાડેલો અપડીમાં પકડીને બેઠવાનો ભાગ તે.

પુ'ખડુ, કિં. સ. પોખડું. (સં. મોક્ષ) દાણા ફૂલ છાંટવાં, ખેતરમાં અનાજના કણ વેરવા, ચાવળથી દાણાની આસેમાં ધાર પાડવી તે; વાવવું. મુઠીએ મુઠીએ ખેતરમાં દાણા છાંટવા તે. પુખડુ-પોખડું કહેવાય છે :- બે વીધા જુવાર પુખી. (૨) દાણા છાંટી-ઉછાળી વધાતી લેવું, વધાવવું; આન ભેર વધાવી આવકાર આપવો. જગમાં ચોગ્ય જવાબ આપવો. -તેમ છતાં પ્રાદ-નાદ અમારા કચ્છા ઉપર ચઢી આવશે તો અમે તીરો અને જાણીઓને ફૂલે પુખી લઈશું.

પુ'ખાણુ, વિ. પુખ-પાખવાળું - શાદમગનાં પિંછાંથી પુખાળા મોટા તીર હવામાં સજમણાટ કરતા છટકા મારવા.

પુંગવ, પુ. (સં.) માવનો નર, ગોધા; આ

ખલો. (૨) શબ્દને છેકે આવતાં ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ-આગેવાન. મુનિપુગવ; ગજપુગવ, વગેરે.

પુ'ગીફળ, ન. (સં.) સોપારી, ફાફળ.

પુ'છ, ન. પુષ્કું

પુ'છડણું, ન. પુછડું. ઉં. પુછડયું કપાંથી લાગિયું, માત્ર કુંવર કોડીલા.

પુ'છડિયું, વિ. પુછડાવાળું; જેના પાછલા ભાગમાં પુછડું હોય એવું :- પુછડિયો તારો. (૨) પુછડાવાળું - વાદરાજેવું-ચાંદવું; અટ-કયાળું.

પુછડી, સી. નાનું પુછડું. કહે. કુતરાની પુછડી ભોંયમાં ધાંલી રાખે તોય એવીને એવી. અર્થાત્ વાંકી ને વાંકીજ. જે જેનો જેવો સ્વભાવ કે સ્વરૂપ અપાઈ ગયા તે કોટિ ઉપાયે ફરે નહિ.

પુ'છડું, ન. (સં. પુછ્છ) ઉડનારાં, તરવારાં, અને ચાર પગ કે ચૈત્રે માલનારાં પ્રાણીઓની પુછ્છનો અવયવ; પુચ્છ; પુછડી. (૨) પાછળ વળગ્યું ને વળગ્યું રહે એવું અણગમતું માણસ; હેરાન કરનાર માણસ; હાફરું; પીકા સમુદાય એવું તે; પાપ. (૩) પાછલો ભાગ, છેડો; અંત. (૪) અપહાર; ગુના; પુરહાર. (૫) ઇલકાખ; પહવી વગેરે (તિરસ્કારમાં) કિં. પ્ર. પુછડું પછાડ્યું = શરસાના બખાળા કરવા. પુછડામાં પેસતું = ખુસામન કરીને કોમને વળગતું; જાતું; શરણે જવું. ઘસતા જવું. પુછડું છુટી જવું = ડરી અભરાઈ જવું. (૨) ઝાડા યદ જવા. પુછડું પકડવું = હા ધરવી, એકાદી વાતને વળગી રહેવું; આગદ ધગવો. પુછડું ફાટવું = મીઠ લાગવી, ડરી જવાવું; ભય લાગવો પુછડું બળવું = રીસ મરવી; ખોટું લાગવું; પોતાને લાગતું મળતું હોય એવું માંભગવાથી અગ્રિય લાગવું.

પુ'છડું, કિં. સ. લોપ; લુપ્ત.

પુન, પુન (સં.) ઢગલો; રાધિ. :
પુનણી, સ્ત્રી બિંદી અથવા સુતરની મુલા-
યમ સાવરણી; પુંછણી.
પુન, સ્ત્રી દોલત; ધન, પૈસા; ગર્ય.
પુન, પુન ધર વગેરેના કચરો ને કેસર
વગેરે તે; વાસીદું.

પુન, સ્ત્રી પાછલી બાણુ તે; પીઠ; વાંસો.
(૨) કેડો; પીછો. ઉં તોય પુન ન મૂકારે
ત્યારે જાઓ સાચું છે. દયારામ.
પુન, વિં એકનિષ્ઠ પાછળ પશુ પો-
તાના માનેલા માણસનું રક્ષણ-ઉપરાણું
થે અને ખીજના આશ્રેયોનું વારણ કરે
એવું; અકિતમાન (૨) પુનના કપડાને
ધસારો લાગે નહિ તે માટે કચર નીચે
લટકતો રહે એમ બાંધવાનો આમણ કે
ત્રાપડાનો કકડો તે; પુછિયુ.

પુન, સ્ત્રી પાછળ; પછવાડે; પરાણે; મેંએ
નહિ એમ. ઉં લોક પુન એણે, હું
તો મોઢે કહું છું; વહુનાર માણસરે, ડાલા
બહુ ઘાશોમાં. દયા

પુન, નં કાળમાં રહેલાં છોડાં-ફોતરાં તે;
કોળનાં છોડાં. (૨) પુનુ મોપડી-પોથી
વગેરેનું, પાનાનું રક્ષણ યાવ તેમ તેને
વિંદાણેનું તેની ઉપર બાંધેલું જાડું કાગળ
કે આમણ વગેરેનું પડ-ઢાંકણ તે; જાડું
મોટું-પાટિયું વગેરે તે.

પુનિયાં, નં (પુછિયું) જેમાં આસ ધાલવામાં
આવે છે તે પૈડાની સાંધના બાગો.
(૨) જેના બળ ઉપર ઉભા રહેવાય
તે માંધાના અવયવો. કિં પ્રં પુનિયાં
ઘાટવાં=કર લાગવો; ખીલું; બચલીત થવું;
જેરથા ઉભા નહિ રહેવાયું-સાથે પાસે
જતાં સીનાં પુનિયાં ફોટે છે.

પુનું, નં કોળ વગેરેનું છોડું છોતડું.
(૨) મોપડીનાં પાનાનું રક્ષણ યાવ તેણ
તેની ઉપરનું જાડું કાગળ, કપડાં કે આ-

મડાનું ઢાંકણ. (૩) પાપાનું-મૂળનું બંધા-
રણ તે; કાપમની-ઝટ ધટે નહિ એવી
પુછિ મળવી તે; ઘરીરની મજામૂરી-મ-
સવો થવો-અંધારણ બંધાવું તે-કેસરના
શુવાનોને વસાણા ને પાક ખવરાવ્યા હોય
તો 'પુનું' બંધાય.

પુનું, સ્ત્રી પાછળ; પછવાડે. કિં પ્રં પુનું
પડવું=મતે પડવું; ખોદણી ખોદા કરી;
છિદ્ર શીધ્યા કરવું. ચીઢવવું; વિતાડવું;
પગવવું. પીછો લેવો; જાપતો રાખ્યા ક-
રવો; છુપી તવાસ રાખવી પાછળ પાછળ
ફરવું. ઉં કાનુડો મારી પુનું પડ્યો
પુનું લાગવું=કામ કાઢી લેવાને લાગ્યા ને
લાગ્યા રહેવું; વારંવાર આમ્રક ને આજીજી
કર્તા કરવી.

પુનવાળ, વિં ઉલ્લુ-પાછલી વર્ધમાં ધયેલું
ઉલ્લુ છાકડું તે; પાછળથી ધયેલું; પુનું
ઉપરનું તે-એ પુનવાળ છાકરા વધારે
વહાણ છે.

પુનરીક, નં [સં.] ધોણુ કમળે પુડરી-
કાસ=કમળ જેવા આંખોવાળું. (૨) કાં-
બરી કયાનો ઉપનાયક.

પુનું, નં [સં.] નિલક, દીકું; ત્રિપુડ.
પુનિયું, નં કાચિયું ધોતર; નાનું-એ સાંધાનું
પંચિયુ. (૨) બેલજીએ બાંધવાનો આમ
કાનો કકડો

પુનાગ, પુન [સં] એક જાતનું ઝાડ; નાગ
કેસરનું ઝાડ. (૨) મોટા લાખી.

પુનપરો, પુન છોકરો; દીકરો; પુત્ર.
પુનકું, નં પ્રમકું; ફનો નાનો માઓ. (૨)
નાથક-નાનું મોંલું તે પુનકા જેવું-
નાનું ને મુકોમળ એવું; જેના ઉપર વળન
મૂકી ચકાવ નહિ એવું.

પુસડી, સ્ત્રી ખેનરમાં છોડાને વગગી રહેલું ર-
પુલિંગ, વિં [સં] નરજાતિનું; પ્રપ જા
તિયું.

પુવા, પું પાવા; હાજરને પલાળી શેકી તથા ખાકીને ખનાવેલા મોખા-ચપટા મમગ.

પુશ્વલી, સ્ત્રીં પુરુષોગા કરનારી-અનીતિવાળી સ્ત્રી; વેશ્યા.

પુસપન, નં [સં.] પહેલીવાર ગર્ભ ધારણ કરનારી સ્ત્રીને છોકરું ફરકતાં-છોકરું પુત્ર રૂપે જન્મે તે માટે કરવાનો પહેલો સંસ્કાર; પુત્ર મેતાન કરવાનો સંસ્કાર.

પુસ્ત્ય નં [સં.] પુરુષપણ; પુરુષત્વ.

પૂકરણું, કિં અં પૂક એવો અવાજ કાઢવો. (૨) પુતરણું; ભૂકરણું.

પૂછણું, શું પૂછણું.

પૂજ, નં મીકું; શન્ય. (૨) પૂજ, અનુસ્વાર; ખિંદુ.

પૂજક, વિં [સં.] પૂજા કરનારો; પૂજારી; અર્ચનકાર.

પૂજન, નં [સં.] પૂજા, સેવા; આકરી, ખર-હાસ; અર્ચન.

પૂજનીય, વિં [સં.] પૂજા કરવા જોગ; પૂજના જેવું; માન્ય; સેવા-અર્ચન કરવા યોગ્ય.

પૂજણું, કિં સં પૂજા કરવી, દેવ-શર, વજેરની સેવા કરવી; દેવાદિની ભૂતિઓને નવરાવી ચઢન ચઢાવી ધૂપ-દીપ કરી રણ્ણિપાક બણવા તે. (૨) બજણું, અર્ચણું; આરાધિત્ય કરણું, માનપાન આપી સેવા કરવી.

પૂજા, સ્ત્રીં [સં.] પૂજન; પૂજણું તે; દેવાદિકને પ્રસન્ન કરવા તેમને ચંદન પ્રુષ્પ વજેરે ચઢાવી આરાધવા તે; સેવા; આરાધના; અર્ચન. કિં પ્રં પૂજા કરવી=સેવા કરવી. (૨) ખરણું, ઠોકણું; કુંદીપાક આપવો. પૂજા શેવી=આતિથ્ય સ્વીકારણું. પૂજાપત્રી=સેવા; અંધ્યાવહન દેવ રણ્ણિ પાક વજેરે નિત્યકર્મ તે

પૂજાપિ, પું દેવને ચઢાવવાનાં-પૂજનાં દ્રવ્યો તે; ચંદન પ્રુષ્પ, ધૂપ વજેરે.

પૂજારી, પું પૂજા કરનારો; પૂજક; દેવાદિકની સેવા કરનારો માણસ.

પૂજિત, વિં [સં.] પૂજણું.

પૂજ્ય, વિં [સં.] પૂજવા યોગ્ય; પૂજનીય. (૨) વહીણ; મોટું; માન્ય.

પૂત, વિં [સં.] શુદ્ધ; પવિત્ર. (૨) પું પુત્ર; છોકરો.

પૂપ, નં ધોણું ખમડું લોહી; વિકૃત લોહી; પશ; પાત.

પૂર, વિં ભરેણું; ટાંકાટાંક; સંપૂર્ણ. (૨) જોઈએ તેટલું; પૂરું યાવ એટલું; તર; ખસા-પેટ. પૂર. (૨) નં [સં.] રેસ; પાણીનો ઉઠાણો ને વોહ તે. (૩) કુસારો; જયો. અમુક પ્રમાણ જેટલું; અમુક શુભારે હોય તેટલું;—રતિપૂર; એક અંચપૂર લખાણ.

પૂરણું, વિં [સં. પૂર્ણ] પૂરું; ભરેણું. (૨) ખસ; યશુ-ખડુ છે એમ. (૩) નં ગળી રાટલીમાં ભરવાનો દાળ ને ગોળનો ખનાવેલો માવો. વેદગ્રીમાં ભરવાને ખનાવેલી ગળી લચકા દાળ.

પૂરત, સ્ત્રીં પશું; પહેરામણી; કન્યાને તેના પિતા તરફથી અપાતી રીત.

પૂરણું, કિં અં ભરણું; પોષણું. (૨) હમે-ણું; વધારણું. ઉં સુદરી કો પુત્ર પંચમ પૂરી, રસ ભરી રામ મિલાવે. ગીતગોવિંદ. (૩) ભરી આપણું; ખાસે આપણું.

પૂરિત, વિં [સં.] ભરેણું; પૂર;—જળપૂરિત થટ=પાણી ભરેલો થટો. (૨) સંતુષ્ટ.

પૂરી, સ્ત્રીં પક વજેરની તળેલી રાટલી-ખાખરી કે તેના જેવી વણેલી ગોળ ખનાવટ; પૂરિશ.

પૂર, વિં પૂરું; આણું; સમણું. (૨) સમાપ્ત; અંપૂર્ણ; અધીતિ-ખણ

પૂર્ણ, વિં [સં.] સકળ; પૂરું; ભરપૂર; આપ્ત. પૂર્ણચંદ્ર, પું [સં.] સોળે કળાએ પ્રકાશતો

પુનમનો ચંદ્ર તે. ચંદ્રનું આપું બિંબ
દેખાવું તે.

પૂર્ણાચાર્ય, નં પરધક્ષ; જેમાં ગોવાનું નામ
ન હોય એવું નિર્વિકાર નિરંજન સ્વરૂપ તે.

પૂર્ણાચાર્ય, શ્રીં પુનમ; પૂર્ણાચાર્ય.

પૂર્ણાનંદ, પું [સં.] સંપૂર્ણ આનંદમય
હોવું તે.

પૂર્ણાલુપ્તિ, શ્રીં હોમાદિકની સંભાષિ; યદ્યાદિક-
માં હેત્વા બલિદાનનો સમય અને દિવસ તે.

પૂર્ણાંક, પું [સં.] પુરો-આખો આંકડો
અથવા રકમ તે; જેનો ખામ પડેલા ન
હોય એવો આંકડો તે.

પૂર્ણિમા, શ્રીં પુનમ; શુક્લ પક્ષની પૂર્ણ-
ચંદ્રવાળી તિથિ તે.

પૂર્ણિપમા શ્રીં [સં.] ઉપમાનાં ચારે અંગ
ઉપમાન, ઉપમેય, સાધારણ ધર્મ અને
ઉપમાવાચક સંબંધ હોય તે-પૂર્ણિપમા.

જેમકે-પક્ષના જેવી છે' લાઘ, મુર્ધા ।
તારી દયેણિયો. જેમાં આ ચારમાંનું એ-
કાદ અંગ ન હોય તે હુમોપમા કહેવાય
છે અને તેના વળી બીજા બેદ છે.

પૂર્તિ, શ્રીં [સં.] ઉમેરણ; ખૂટતું-અપૂર્ણ-
અહુર હોય તે પૂરું કરવું તે; વધારો-
પાદપૂર્તિ.

પૂર્વ, [સં.] સૂર્યોદયની બાજુ; ઉગમણ.

(૨) આગલું; અસલનું.

પૂર્વક, અં સાચો-માનપૂર્વક.

પૂર્વજ, વિં પહેલાં જન્મેલું; અગ્રજ; મોટું.

પૂર્વજ, પું પહેલાં યદ્ય ગયેલા પિતામહ
વગેરે પિતરા; બાપદાદા; વડવાઓ.

પૂર્વજન્મ, પું [સં.] વર્તમાન જન્મની
પહેલાંના જન્મ તે; આગલી અવતાર. ઉં
મારાં પૂર્વજન્મનાં પાપ, આવી મળિયારિ.

પૂર્વજિયું, નં પૂર્વજેના પરિતોષ માટે યતી
દિશ અને ધ્યેયગોળન વગેરે તે; આગલું
-નાર ગર્જના મોક કાર્તિક મંદીનાર્ગ

વડવાઓ નિમિત્તે ધ્યેયગોળન કરે છે તે.

પૂર્વદક્ષ, વિં [સં.] આગળ આપેલું.

પૂર્વદ્વાર, નં આગલું બારણું. (૨) પૂર્વ
તરફનું બારણું.

પૂર્વપશ્ચિમ, વિં (અં) પૂર્વથી પશ્ચિમ
લગીતું; પૂર્વ પશ્ચિમ સુધી સળંગ.

પૂર્વપક્ષ, પું [સં.] ઉત્તર આપવા માટે
વાદીએજ પ્રથમ વિરુદ્ધ-સામા મતની
વરણની રજુઆત કરવી તે; પ્રથમ કરવા
જેવી વરણ પ્રથમ આગળ ધરી તે સિ-
દ્ધાંત વિરુદ્ધ કોટિ તે; ચાક્ષીય પ્રથમ (૨)
શુદ્ધલક્ષ; અજવાળિયુ.

પૂર્વરંગ, પું [સં.] મગળાચંદ્રનું ગાંધન
તે; નાટક વગેરે પ્રયોગ કરતા પહેલાં
સભાને ખુશ કરવા અને વિધીદિની શાંતિ
થવા માટે રજુઆતનું ગાયન કરવામાં
આવે છે તે.

પૂર્વરાત્ર, શ્રીં પહેલી રાત; આગલી રાત.
પૂર્વવર્તુ, અં પહેલાંની માફક; આગળની
પેટે.

પૂર્વાધર, વિં આગલી પાછલી બન્ને વરણો
વચ્ચે બરોબર જમાવટ રહેતી હોય તેમ;
મધ્યીનકમ; કમાનુસાર; આગળ પાછળના
સંબંધસર. (૨) અદંતર બરોબર અનુક-
મમાં રહેતું હોય તેમ.

પૂર્વાદિશ્યણી, શ્રીં અગિયારમું નક્ષત્ર.

પૂર્વાભાદપક્ષ, નં પચ્ચીસમું નક્ષત્ર.

પૂર્વાભિમુખ, વિં પૂર્વ તરફના મોઢાનું;
જેનું દાર પૂર્વ તરફનું હોય એવું.

પૂર્વાર્દ, નં આગલું આરંધ તે; પૂર્વ દિશ
તરફનું અડધિયું તે.

પૂર્વાવસ્થા, શ્રીં [સં.] આગલી અવસ્થા
તે; પૂર્વસ્થિતિ; પહેલાંની હાલત-વ્યવસ્થા તે.

પૂર્વાશ્રમ, પું [સં.] આગલો-પહેલાંનો આ-
શ્રમ તે; પહેલી અવસ્થાની સ્થિતિ તે.
આગલો વખત.

પૂર્વાષાઢા, ઓં [સં.] વીસમું નક્ષત્ર.

પૂર્વિ, ઓં એક રાગિણી.

પૂર્વીદાષ્ટા, પું એક જાતનું વસાણું; મોટી એકઠી અથવા તેના દાણા. આ એકઠીને ઠેકાણે વપરાય છે.

પૂર્વે, અં આગળ; અગાઉ; અસલવારે; અસલના વખતમાં. (૨) જે જાણુએ સર્વ હો છે તે દીસાએ. (૩) આગળ કહું તેમ.

પૂર્વેક્ષિ, વિં [સં.] પહેલાં કહેલું; અગાઉ કહેલું—ખોલાયેલું.

પૂર્વેતર, વિં [સં.] પૂર્વથી ઉત્તર લગીનું; આગળું પાછલું; પૂર્વાપર. (૨) પૂર્વ અને ઉત્તર તરફ—એટલે ઈશાન તરફ.

પૂલ, પું નદી નાળાં વગેરે ઉપર યમી જવાને માટે બાધેલી પાલ-પાલખ તે; જે કિનારા વચ્ચે સાકશ કે લોહના બાલ નાખી બાધેલા રસ્તા; હોડીઓ દોરકાં વગેરેથી જવાયઅવાય એમ બનાવેલા માર્ગ તે; સેતુ; પાળ:-નર્મનનો પૂલ ખડું મજબૂત બાધણીએ બાધેલો છે.

પૂખ્તક, વિં [સં.] પૂજનાર; પ્રથમ કરનાર. (૨) નિગ્રાસ; જથ્થાવા માંગનાર. (૩) શોધક; ખજાણીકર; તપાસ કરનાર પૂજનાર.

પૂખ્ત, ઓં નિગ્રાસ; જથ્થાવાની ઇચ્છા તે; પ્રથમ; સલાહ કરવો તે; પૂછવું તે.

પૂથક, અં (સં.) જુદું; અલગ એમ; જુદું હોય તેમ; અલગ.

પૃથક્કરણ, નં (સં.) જુદું જુદું કરી નાખવું તે; જુદું કરવું તે; કોઈ વસ્તુનાં તત્ત્વોને જુદાં કરવાં તે.

પૃથક્કરિયા, ઓં તત્ત્વો-ચબ્દો વગેરે જુદા પાડવાનું કામ તે; અલગ કરવાનું જે કાર્ય તે; મધ્યસ્થ તે.

પૃથા, પું (ઓં) રિવાજ; રીત; રવેયો; સંપ્રદાય; ધારો; નિયમ.

પૃથિવી, ઓં (સં.) પૃથ્વી, જૂ; ધરા; મહી. (૨) ભોમ; જમીન.

પૃથુ, વિં (સં.) પહોળું; સ્થૂલ; વિશાળ; મોટું; વિસ્તીર્ણ.

પૃથ્વી, ઓં (સં.) જેની ઉપર આપણે વસીએ છીએ તે જમીનનો એક મોટો ગોળો; ધરા; મહી; જૂ. (૨) જમીન; ભોમ; માટી અને પથ્થર વગેરેના બનેલા મોટા ધન પદાર્થ. (૩) પાંચ મહા તત્ત્વમાંનું એક તત્ત્વ. (૪) એતર. (૫) અંકુર. (૬) જેની પર રચિત કરાઈ એવો પદાર્થ. ૩૦ પ્રાં પૃથ્વી રસાતલમાં જાય એવું=અત્યંત ધૂઈ; ન સહેવાય, મહા પાપ રૂપ મધ્યાપ એવું. પૃથ્વી સારી છે કે સીને ચાલવા કે છે=પૃથ્વી ખડું ક્ષમાવાળી છે. વિશેષ-પૃથ્વી એ સુએમાળામાની ગ્રીએ ગ્રહ છે. તેને ચંદ્ર ઉપગ્રહ છે અને તેની સાથે તે ખીળ મહોની મારફત સર્વની આસપાસ ફરે છે. પૃથ્વી સહેજ બેઠી ગોળા છે એનો બ્યાસ આઠ હજાર માઇલ છે. ૩૬૫ દિવસમાં તે સર્વની આસપાસ ફરે છે. પૃથ્વી ઉપર પોણા ૭ કરોડ ચોરસ માઇલ કોરી જમીન છે અને જામીના. તથા કાગ જેટલું પાણી=સમુદ્ર છે. હાલના શોધકો અને ગણતરીખાને કહે છે કે પૃથ્વી નવ કરોડ વર્ષ ઉપર અસ્તિત્વમાં આવી દશે. પૃથ્વીના અંદરના ભાગમાં અત્યંત ગરમી છે. ૨૩-આતમાં પૃથ્વી વરાળમય હતી એમ પણ કેટલાક કહે છે. આપણા પોરાણિકમતે પૃથ્વી જળમાંથી ઉત્પન્ન થઈ હતી અને જમવાને વરાહ રૂપ લઈ એક દેવને મારી તારી હતી. પૃથુરાજના નામ ઉપરથી પૃથ્વી નામ પડેલું છે.

પૃથ્વીનાથ, પું રાજા; વ્યવહાર; જૂવતિ.

પૃથ્વીપતિ, પુ. રાજ; અપાળ.
 પૃષ્ઠ, વિ. (સં.) પૃષ્ઠ, વિચારેલું.
 પૃષ્ઠ, વિ. પાછું. (૨) નાં પાછો ભાગ;
 વાંસો: પીઠ; પાછલી બાજુ. (૩) ઉપલી
 એક સંસ્કૃત સપાટી તે; પાતું; પત્ર.
 પૃષ્ઠનકિલર, નં. (અ.) દુઃખને દૂર કરનારી
 એક દવા; પીડાહારક ઔષધ. 'ચુક
 દુખાવો' વગેરે મટાડે (દુખાવાને દૂર કરે)
 એવી દવાનું નામ છે.
 પૃષ્ઠાણ, નં. (સં. મેક્ષણ) જોવા તે.
 પૃષ્ઠાણ, નં. જોવાનું; દેખાવ.
 પૃષ્ઠાણ, કિં. સં. (સં. મેક્ષ) જોવા; ધારીને
 જોવા, નિહાળવા.
 પૃષ્ઠાભાષ્ય, વિ. રૂતવાખોર; કિટુરી
 પેગંબર, પું. (ફા) માણસ માટે ઈશ્વરનો
 સંદેશ લઈ આવનાર-દેવદૂત. લોકને
 ઈશ્વરનું યાન આપનાર મોટો ઉપદેશક;
 મોટો ધર્મચાર્ય:-મહાદેવ પેગંબર. (૨)
 અવતારી પુરુષ.
 પેગામ, પું. (ફા.) સંદેશ; કહેણ; કહાવી
 મોકલેલું કથન; ખબર. ઉં. આગળ આવે
 છે, મારી કહ્યાનો માટો, ત્યાં પેગામ
 પોચાવો, હોજી જુ ગુ.
 પેચ, પું. (ફા.) કાવ; તાલ, ચોગમ પ્રસંગ.
 (૨) છુપી મુક્તિ, કોટો, છટકું; છળ;
 પ્રત્યક્ષ. (૩) ફેર, આંટા ચલાવવા એવી
 ખીલી, જૂથ (૪) આંખલો; આંટા (૫)
 કળા, કરામત. કિં. પ્ર. પેચ રચવો=
 છટકું મંડવું, મુક્તિ લગાવવી. પેચ રેવો
 આંટો ચલાવવો, ખીલી બિડાવવી. પેચ
 કરવા=પતંગની દોરીઓ વચ્ચે આંટા
 નાખવા, પેચ લટકાવવા=એક બીજાની પ-
 તંગ ઉપર આંટી નાંખવાની રમત કરવી
 (પતંગની) પકડ, બીડો; ચપેટી. પેચમાં
 આવવું=સહઆર્મ-દાવગા આવવું. પેચ

છોડવા=આડી કાઢી નાખવી. પેચરેવો=
 આંખલો-વળરેવો.
 પેચકાર, વિ. આંટાવાળું; ચઢ ઉતર ખે
 ભણે વાળું. (૨) જેવું) ૨ જુગતીકાર;
 દાવ ખેલી જાણે એવું; પેચી.
 પેચી, વિ. દાવપેચ જાણનાર; જુગતીખાજ.
 પેચીટી, સી. આંગણ.
 પેજ, સી. કાજ; ચોખ્ખાની રામ.
 પેજર, સી. [ફા.] જુતી; ખાસકું; મોજડી
 પેજર.
 પેક, નં. સરીરની વચ્ચે મોં તરફનો કોષળો
 કે થેલા જેવો ભાગ-અવયવ તે; છાતી અને
 પેદું વચ્ચેનો ભાગ, ઉદર. (૨) જમાં
 ખોરાક જમ છે તે ચામડાની-કરીની
 અંદરની થેલી; જોડની, જાંઠર, અનાચપ.
 (૩) પેટની નીચેનો તે અવયવ, કે
 જમાં ગર્ભ રહી મોટો થાય છે, ગર્ભાશય.
 (૪) મન, અંતર.-પેટની વાત. (૫)
 સતાન; છાકડું;-પેટનાં પેટ=છાકડાનાં
 છાકડા. (૬) ગુજરાત-આજીવિકા -
 પેટ કરાવે વેદ, પેટ વાળ વગર. (૭)
 કાડો, ફરત.-જે પેટ આવે એટલે સાંક-
 રનો સિરો ખાવો. (૮) એકસંપીકું કુંડળ,
 જોત્ર પર તે (૯) કોષ ઓળ કે ઘાટ તે.
 (૧૦) કોષ ઓળ-ઘાટ વગેરેનો-આગળ
 વધેલો પોષણ ભાગ તે, પેદું. કિં. પ્ર.
 પેટ આવવું=કાડો થવો. પેટ ચઢવું=વા-
 મુથી પેટ કુગાવું; પેટમાં વામનો ભરાવો
 થવો. (૨) છુપી વાત છુપી નહિ રાખી
 ચકાવી; નહિ જીરવાવું, કોને કહું ને
 કરાગત ઘાઈ એમ થવું. પેટ દુખવું=
 મનમાં સંતાપ થવો; મન દુખાવું -
 દુખે પેટ ને ફેટ માયું. પેટ વધવું=
 રમૂલ થવું. મર્મ રેડીને વધવો પેટ વાંચે
 જોડવું=અપમાન લઈ જવું પેટ ફલવું=પેટ
 વધવું. પેટ જળવું=અંતર જળવું અથવા

દાઝવું તે. પેટ બાળવું=ખાવા પીવામાં ખૂબ કરકસર કરવી. પેટમાં બાળવું=દિલ-સોજી રાખવી. પેટને બાકું આપવું=જીવન નિભાવવા માટે ખાવું; ભોજન કરવું. પેટ બોલીને વાત કરવી=ખુશ્તે અને વાત કરવી; કશુંએ નહિ છુપાવનાં જેમ કહેવાનું હોય તેમ કહેવું તે. પેટ ટાકું થવું=સંતોષ મળવો. નિરાંત થવી પેટમાં પે-સવું=ખુશામત કરી સમાના આસ જની જવું. મોડું પેટ રાખવું=કાર દિલ રાખવું; શુના હોય માફ કરવા. પેટ ભરવું=આજીવિકા ચલાવવી. પાપે પેટ ભરવું=ખોટા કામ કર્યાં કરવાં. પેટ તણાવું=ધરાઈને ખાવું; સંતોષે ખાવું. પેટ પોષવું=પોતાનું એકલાનું કરવું. પેટ ગળે અડવું=અકરાંતિયાં ધર્ષ ખાવું; ધરાઈ જવાવું. પેટ આપવું=મન આપવું; ખાનગી વાત ચીત કહેવી, ખરો હેતુ-મુદો હોય તે જણાવી દેવો. પેટ છુટીજવું=ઝાડો યદ જવો. પેટ જીદાં ધર્ષા=બેઠ પડવો. પેટ કાપીને રહેવું=મન મારીને રહેવું. પેટ પહાણ પડવો=અસમ-પરાક્રમ હોય છોકરાં ધર્ષા; છોકરી જન્મવી. ઉં રો પહાણ પડ્યો નહિ પેટરે, ધિક પુત્રની એ વાતો. પેટ પર છરી મૂકવી=આજીવિકા તોડવી. પેટ પાકવું=અંતરનું માણસ ફૂટવું; પોતાનો માણસ બગાડવો. આ-ત્પજન જ પોતાનું શું કંઈ કરે તે. પેટ પાણી નહિ પડવા દેવું=નહિ જપવા દેવું; અકલ્યાણ કર્યાં કરવું. પેટ પેટલાદ જવું=જૂપને લીધે અકળાઈ જવું. પેટ ફેડવું=બરમ ભાગવો; છુપી વાત કહી દેવી. પેટની પૂજા કરવી=ખાવું, જખવું. પેટમાં આમ ભાગવી=અંતર બળવું. જુખ્યા થવું. સંતોષ થવો. પેટમાં તેલ રેડવું=માસકો પડવો; ચિંતા થવી. પેટમાં પેસી નીક-

ળવું=મન જાણવું, પેટમાં રાખવું. પેટમાં ઉનારવું=ગળી જવું. ધ્યાનમાં લેવું. કહેવું પેટની વેા=આજીવિકાને માટે પ્રયત્ન કરવી એમ. પેટ ચોળાને યગ=જાને કુખ હાત્ય કરવું. પેટ અવતાર લેવા જેવું=પવિત્ર બદ્ધ બહુ. પેટ ધરાણે મૂકવું=ખાવાનીએ દરકાર રાખ્યા વગર, ખાવાને માટે રાખેલું હોય તેએ લેવી નાખવું. પેટ બળેલું=અંતરે ઢાઝેલું=મનથી જેને સંતોષ થયેલો હોય એવું-જેની આંતરડી ઢાઝેલી હોય એવું-જૂખું.- પેટનો બગવો ગામ બાળે. સાંકડા પેટનું=આછોકડું; જેના પેટમાં કંઈ સમાય નહિ એવું; અનુકાર; કંજુસ; બખીસ. પેટમાં તેલ રેડાવું=જ્ઞાન પડવી; ચરેડો પડવો. પેટમાં હાંત=અંતરમાં વેર. પેટમાં પગ હોવા=ઉપરથી દેખાય નહિ પણ દરામી-સુચ્યું હોય એવું; પેટમાં પાળી=મનમાં વેર હોવું તે. પેટ પાટા બાંધવા=જૂખા રહેવું; જૂખ લેડવી. કડે પેટ=વગર સંતાપે, નિ-શિંતપણે. પેટમાં પાળી મારવી=પોતાને હાથે પોતાનું બગાડવું. પેટ ફાટે ત્યાં પાટો ક્યાં?=પોતાના માણસો ફૂટેલા હોય ત્યાં શુ ગુપ્ત રહે પેટમાં ન મળે પળી પાણી ને નામ મેરા દરિયાવખાન=સારીરિક બળ-જેર હોય નહિ ને નામ જોયુ હોય તો મોટું, એવા અર્થમાં વપરાય છે. પેટવરામાંથી પુણ્યવરો=ખાવના બેથ યોડું પુણ્યનું પણ કાટવું, કારણ તેમ કરતાં કંઈ જણાવું નથી.

પેટપુર, વિં પેટ બરાય તોટું; પેટને પુરૂં થાય એટલું. (૨) સંતોષ થાય એટલું; પુરૂં થાય તોટું.-પેટપુર પચારતો આ-પવો જોઈએ.

પેટબેસણું, નળ વારંવાર ઝાડો થયા કરવો તે; ઝાડો.

પેટ્રોલિયમ, વિનં પેટ્રોલિયમ નામનું; એકલપેટું; ખાવાની કે રળવાની જ કાળજીવાળું—
ખીજી દરકાર, કાળજી કે સુચાવસુચને નહિ
સમજે એવું; કમચક્રમ.
પેટ્રોલિયમ, પુનં ખોરાકી ખરચ; ખાવા પીવામાં
યતો વ્યય તે કહેનં પેટ્રોલિયમ એજો પ્રુપ્ય
વરો=ખરગત ખરચ એજો પેટું પ્રુપ્યદાન
પણ કરવું એમ.
પેટ્રોલિયમ, કિં સનં સજાવાવડું સજાડવું;
એતવડુ. (૨) ભડકો સાય એમ સજા-
વાવડું; અંધિ સજાડવો :-દીવો પેટ્રોલિયમ.
પેટ્રોલિયમ, કિં અનં સજાગવડું; સાગવડું. (૨)
ભડકો વડો; જવાણાએ બળવડું.
પેટ્રોલિયમ, પુનં પટારો; મોટી પેટી.
પેટ્રોલિયમ, વિનં પેટને સાટે જળુરી કરનાઈ
માત્ર ખોરાક પ્રરતાજ સવાજને કામ કર-
નાઈ :-પેટિયા નોકર. (૨) પેટરું પ્રુપ્ય
યાય એટલું જે તે; પેટ ભરવા નેટલું
મળતર તે; રાજ; પેટરું ખરચ.
પેટી, સીં પાટું કે સાકાકાનો પાકાકાસ સાય અને
અંદર સરસાખાનં મુકાય એવો એક ઘાટ
તે; જળુર; પેટારો; (૨) જાતી રકાય ને
અપટ એસતું આવે એવું બસાય વગરતું
બદન, કમજો. (૩) અમુક જયો, પેટી-
માં આવે તેટલો) સીનમા દબરો પેટી
અધીષ્ટ ખપે છે. પેટી જેવું=મારે તર
રથી બંધ
પેટું, નં પરિધમાં આવી જતું હોય એવું
તે; પરિધ-મંડળમાં; એક અંગ-ભાગ
તે; પટક; અવધવ; વિજાગ; અંધ. (૩)
વચ્ચે પ્રુપ્યે ભાગ તે; વચ્ચે પ્રુપ્યે.
-ભિંતને પેટું નીકળ્યું છે ઉપસેલું પોહળ.
પેટાખાતું=મોટા ખાતાખાતું ઉપખાતું તે.
પેટા રકમની અંદર આવી જતી રકમ
તે. પેટા ભાગિયો=ભાગમતિ ભા-
ગિયો તે.

પેટ્રોલિયમ, અનં વતી; અદશે; સાટે; સંબંધે.
પેટ્રોલિયમ, મં (અં Petroleum)
જળીનની અંદરની ખડકોમાંથી મળતું
એક જાતનું ખનીજ તેલ. કોટલેક ઠંડાણે તે
પાણીની સપાટી ઉપરથી પણ મળી આવે
છે. સાનિક ખળ ઉત્પન્ન કરવામાં અને
જળવામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે.
પેટ્રોલિયમ, અનં પેટ્રોલિયમ, માદક; સમ; જોડે:-આ
હોતી પેટ્રોલિયમ છે?
પેટ્રોલિયમ, અનં પેટ્રોલિયમ, માદક; પેટ્રોલિયમ (૨) પેટ્રોલિયમ આ
મનું. (૩) પેટ્રોલિયમ.
પેટ્રોલિયમ, અનં માદક; અમુકની જમ, રીતે; પ્રમાણે;
મિસાલે
પેટ્રોલિયમ, અનં જમમાં હાલો ખુખાયેથી રહે છે તે ક-
કળુ માસની કિનાર; હાલો અને હાલો
મૂળ આગળના માસની પેસીળી. હાલ
આવતાં પહેલાં અને હાલ પડી ગયા
પછી-રહેલો પેટ્રોલિયમ નાળના આકારનો
માસની કિનારવાળો મોમતિ હાલવા અ-
મદધાનો અવધવ તે.
પેટી, સીં [સં. ચીઠ] યરાશી દુકાન-મોરયા
તે; દુકાન; વેપારનું સ્થાન; કોઠી-મળન-
આકારની પેટીએ કુંડીઓ વડાવળી. (૨)
વંદા-વધ; પ્રુપ્ય મરંપરા; કુંડા પરા
તે; વેલો; એક પછી-એક વચ્ચેના ચક્રો
અનુક્રમ તે. પેટીઓગત, પેટી કર પેટી
આમું આવતું હોય તેવું; વચ્ચે ઉતરી
આવતું.
પેટીનામું, નં વચ્ચેનામું સેખ તે; વંધવ
પેટ્રોલિયમ, નં પેટ્રોલિયમ નીચેનો ભાગ તે; કુંડી ની
ચેતું પેટ્રોલિયમ (૨) હાલના મળતું માસ.
પેટ્રોલિયમ, સીં પૂરી અને અંધિયા વચ્ચે તળાવનું
ચક્રોત્ર જેવું વાસણ; કટાઈ; કટાઈ; તાવડી.
પેટ્રોલિયમ, પુનં મોટી પેટી, તાવડો; કટાઈ
પેટ્રોલિયમ, (પેટ્રોલિયમ) કીં જમની યકિત; દરીમળ.
(૨) કામ કરાવી અનુખની કામ કરવાની

ચક્રિતને રંજ કરી નાંખવી તે; કુસ; પકવી નાંખવું તે; કમળોર વધ જમ એવી મહેનત લેવી અથવા લેવરાવી તે, — આજ આખો દહાડો સાહેબે પેદ કાઢી નાંખી. પાદ્ય=પગડું ખળ તે.

પેદાશ, નં પગે ચાલનારું ઇળ-સરકર તે; પા-યદળ. (૨) પગપાછું=પેદા કાઢીમાત્રા કરવાનો મારે નિયમ છે.

પેદા, વિં [ફા.] નવું થયેલું; ઉપજેલું; ઉદ-ભવેલું. કિં પ્રં પેદા કરવું; ઉત્પન્ન કરવું; નવું ઉપજાવવું; જન્માવવું; ઉપજાવવું. (૨) કમાવું; ઉત્પન્ન કરવું, રળવું; ક્ષામ કરવો; ઉપાજન કરવું; — મારી બધી મિલકત મેં ખોતે પેદા કરેલી છે.

પેદાશ, સીં [ફા.] પેદા થયેલું-કરેલું સિ, ઉત્પન્ન; ઉપજ. (૨) ઉત્પત્તિ; જન્મ. (૩) ઇળ; વસ્ત્ર. (૪) કમાઈ; આવક. (૫) લાભ; નફો; ખાટલું તે.

પેદાજું, કિં જાં ટેવાવું; આલવ પકવી; વા-રવાર ખાટી જવાની ટેવ પકવી. (૨) પરિચિત થઈ જવું; આવવું-હાવવું; સહે-લું-સુગમ પડીજવું; લાભ થેજવી જવા ની આદત પકવી; પળેપળે-રેડી અરવાનો જમ નહિ પથ જમ થેખાનો ભય છે.

પેદું, નં કોઈ કામ કે લાભ લઈ જવાની ટેવ તે; આલવ; વારવાર લાભ લઈ જવાનું. (૨) સહેલું પડીજવું-સુગમ લાગી રહેવું તે; ટેવ; લખકો કિં પ્રં પેદું પકવું. (૩) લાભી જવાની ટેવ પકવું સહેલથી કામ કાઢી થેવાની ટેવ.

પેન, સીં (ઈ. પેન) પત્થરપાટી પર લખવાની પત્થરની સળા; કલમ; લેખણ.

પેનસીલ, સીં સીસાપેન; કાગળ ઉપર લખવાની સીસાની-પ્લેબેંગો નામના પદ્ધતિની સળાની કલમ તે.

પેની, સીં (ઈ.) પેન્સ; આઠ ત્રણ જટલી

કિમ્મતનો ઇશ્વરમાં ચાલતો એક નાનો સિક્કો.

પેય, વિં (સં) પીવાનું, પીવા જેવું સ્ત્રી; પીવાને ચોખ્ખ. (૨) ના. કાંજ.

પેર, સીં પ્રકાર; રીત. (૨) તજવીજ; ગોઠવણ; જુગતી (૩) સ્થિતિ; હાલત. (૪) દદ. (૫) જમરણ; જમરણ.

પેરણ, નં પહેરવાનું તે; વસ્ત્ર; લુગડું. ઉં પેરણ ચાલો પાંદડા, ખાવા વનદળ ફૂલ. ક. દ. ઝ. (૨) મળેથી પહેરવાનું સાદું છુટું ટુંકો કદની જેવું બદન. પહેરવાનું ને તે; પહેરવું તે; પહેરવામાં વાપરવાનું તે; — મારે પેરણ દક્ષણી ચીરજો.

પેરણ, નં કમરેથી પહેરવાનું વસ્ત્ર તે; જોનાથી કમર ને પગ ઢાકવામાં આવે છે તે વસ્ત્ર. (૨) લગોટ.

પેરવી, સીં તજવીજ; ગોઠવણ, સોજા-સગવડ. (૨) સુકિત; તથાવટ; યતન. કોઈ સજા કામ સાધવાને માટે કરવાની મધી રીતની ગોઠવણ તે. કિં પ્રં પેરવી કરવી; તજવીજ-તપાસ કરવી; શોધ ચલાવવી.

પેરવું કિં સં, [સં. પેર] મોકલવું; પ્રેરણા કરવી; અમુક કાર્ય કરવાને મતિ આપવી; બેજવું. (૨) વાવવું; જમીનમાં અનાજના દાણા છાંટવા કે જેથી ઢંગી નીકળે.

પેરવેષ, પું પહેરવેષ; પોશાક; પહેરવાની છટા તે; પ્રહેરવાની દમ રીત તે.

પેરાઈ, સીં કાતણી; શેલડી અને વાસ વગેરેના સુકામનો બે માદાએ જમ્યેનો ભાગ તે.

પેરામણી, જીં પહેરામણી.

પેરાવડું, જીં પહેરાવડું.

પેરાં, નં બે માદા વચ્ચેના શેલડીના કકડા તે; પેરામણી.

પેરે, અં પેરે; રીતે; માદક; પ્રમાણે. ઉં

વેશ પાવન એણીપેરે જોડ્યા, સુષુ જન-
મેજયરાય.

પેરેગીર, પું પહેરેગીર.

પેરે, પું પહેરે. (૨) ફરે

પેલ, સીં પહેલ, (૨) નં પિંજેલા પેચા
ફની યપેલી; યાજી પેચો ફનો સોચો;
માસની ચેપલીઓ:-એને શરીરે તો પેલ
પડે છે. માંસની ચાપીઓ દેખાય છે.

પેલકું, વિં પહેલું ઉં અબા પેલડીનો વાંકો
અબોડસો જો.

પેલવ, વિં [સં.] સુકુમાર; નાજુક; કે
મજુ; સુવાળુ.

પેલવાન, જીં પહેલવાન.

પેલાં, અં પહેલાં; આગળ, પૂર્વ:-પેલાં એમ
હતું પણ હાલ એમ નથી.

પેલીગમ, અં તે તરફ; બીજી-સામેની બા
જીએ.

પેલીતરફ, અં સામી બાજીએ, પેલીગમ.

પેલીમર, અં તે બાજીએ; બીજી પાર, સામે;
સામેની બાજીએ.

પેલું, સં ફાલુ તે, અમુક; ઓટપું. ફરેક
સર્વતામ. સામેતુ આગર્ધ-પૂર્વતું તે. (એમ)
ઉં સખી ઠહીના સખીઆ સેખ, તે કપમ
ફરશેરે; માંરી પેલા જનમની પ્રીત, આવી
મળશેરે.

પેલેહોડો, અં ચોથે દિવસે:-કાલ=ત્રીજે,
પરમ ત્રીજે, અને પેલે=ચોથે હોડે એમ.
સોમચરે બોલતા; શુક્રવાર પેલો હોડો
કહેવાય. પાછળથી ગણે તો શુક્રવાર પેલો
હોડો ગણાય.

પેરા, વિં [ફા] પાર, બર; ફલિત; સ
ફળ. (૨) મુખ્ય, પ્રતિષ્ઠિત કિં પ્રં પેલ
જવુ=પાર પડવુ, બર આંવવુ; સફળ થવુ;
પુરા પડવું પેર પહોંચવું=પાર ઉતરવુ.
પેર પહોંચાડવું=ચિહ્ન આપવી; બાન
કરાવવું, ઠેકાણે આણવું

પેરાકસ, પું મહેસુલ; ખંડણી વગેરે આમ-
જથી નકકી કરી લેવાતો કર. (૨) આગ-
જથી ખંડણી વસુલ કરી લેનારો માણસ
પેરાકશી, સીં આગળથી બરવાની મહેસુલ,
ખંડણી કે સાંધ જે નકી કરવામા આવ્યું
હોય તે. (૨) ખંડણી વગેરે કરાવનાર
કામ તે

પેરાકાર, પું મહેસુલ કરાવનારો અમલદાર
(૨) હજુરિયો.

પેરાગી, સીં કામ થવા કરાવા માટે આગ
જથી અપાતું લવાજમ

પેરાવા, પું મુખ્ય પ્રધાન, સત્તાવાળો વઝીર,
પટપ્રધાન, સતારાના રાજાના જે પદ

પ્રધાનો પુનામાં સત્તાવાળા થયા હતા તે.

પેરાવાઈ, સીં પેશવાઓના રાજ્યકાળ-
અમલ તે, પેશવાની કારકિર્દીના સમય
(૨) કાલ; રાજવેળવ, (૩) પેશવાઓના
જેવે અમલ-કારનાર ચલાવેલો તે. દોર-
તોર.

પેરાવાજ, પું રાજ્યકાળનાં ઓઠો; નાચના
રીઓ જે, ખુસતો લાંબો, અને ખૂબ ફેર-
વાળો જખ્ખો પહેરે છે તે.

પેરાજ, પું [ફા.] પિશાબ; મૂતર. કિં
પ્રં પેશાબ કરવો=મુતરતું, પેશાબખાતું=
મુતરડી.

પેશી, સીં [સં.] કળી, ગડી, માં (૨)
પોટલી; લુગડી; સોચો. (૩) ગર્ભને વિ-
ટાયલી નાજુક ચામડી તે, કોઈ બીજની
આસપાસ વિટાયેલું યુવાયમ બીકલું
પડ-આચ્છાદન તે પાતળાં ભરકા પડો
નાનો વિટલો-ખજુરની પેશી, માંસની
પેશી. (૪) ફેલતું; પીતો, એક આખા
માંના થણાક છુટ્ટુટા લખા અને જોળ
રેસાવાળા બામ, કકડા, સોચા તે (૫)
આડની કાળ.

પેચો, પું [ફા.] ધધો; કચોમ, કામ

પેપણ, નં [સં.] ફળવું અથવા ચૂર્ણ કરવું તે. (૨) ઘંટી; નિશ્ચયતરો.

પેસનીકળ, ઓ પેસવું અને નીકળવું તે; વાર વાર અંદર જવું ને બહાર આવવું તે; ધાંધમેધ, અતિપરિચય; ધરવટ; સહવાસ; ગાદા મિત્રતા તે.

પેસવું, કિં અં અંદર જવું; દાખલ થવું; ઘૂસવું.

પેસાર, પું પેસવું તે; પેસવાપણ. (૨) પરિચય, સહવાસ.

પેસારવું, કિં સં દાખલ કરવું; ઉડું ઉતારવું; પેસાડવું.

પેસાવું, કિં અં દાખલ થવાવું; અંદર જવાવું.

પેસિક્ક, પું પાસિક્ક; પૃથ્વી ઉપરનો સાથી મોટો અને ઉંડો મહાસાગર. એ એશિયા અને અમેરિકાની વચ્ચે આવેલો છે.

પેસ્તર, વિં (ફા.) આવવું; હવે પછીનું-પેસ્તરસાલ.

પેહેરવું, જીં પહેરવું.

પેહેલવી, ઓ ધરાનની જીની ગાથા બાધા.

પેળ, પું [સં] વૃષણ; અંક.

પેળવો પું પેળ.

પેંજર, ઓ [ફા.] પગરખુ; જીવું. (૨) મોજડી ઉં તારા સરખી નાર તે તો મારા પગની પેંજર.

પે, ઓ આનાના બારમા ભાગ જેટલી કિ-મતનો એક નાનો ચલણી સિક્કો. (૨) ભાગેલાં તુટેલાં ખીખાના ખુરદો-અંગાર. એકઠાં યજ્ઞગણેલાં ખીખાનો જથ્થો, ખીચડો.

પેટી, વિં માનું; અંદરનું; મહેલું-તમાચ . પેટી મહપણ એક જણે આ વાત જાહેર કરી લાગે છે પંચ રૂપિયા પેટી એકનો ખુરદો છે.

પેઠણ, ઓ પરઠણ; કરાર; બોલી; સાદું-કન્યા દેવાની પેઠણ પહેરામણીની પેઠણ

નહિ, કંકે ને કન્યા પણ દે.

પેઠણ, કિં સં પરઠણ; કરાર કરવો; સાદું કરવું; કરાવવું, ભાવ-ખદશે લેવાનું નક્કી કરવું; પરઠણ-ભાવ પેટીને પળી લેવું.

પેઠો, પું ચૂલ ઉપર લાકડાં બોસીને કરેલું જોડું તે.

પેડું, નં મધ્યગિંદનાભિમાંથી પરિધ લગી આરા ધાલી બનાવેલી ગોળ આકૃતિ તે; ચક્ર; ચાક ગાડી ગાડાંબને યંત્રો વગેરેનાં પેડાં; ચક્ર. કિં પ્રં પેડું ફરવું-ચાલવું; પ્રવ્રત થવું; કામ થવું-ચાલવું. તમારા વગર પેડું ફરશે નહિ.

પેડો, પું બાવળનાં બીજની શિંગ, કાતરો.

પેટું, નં પીતો; ચાક અથવા ફળનો ગોળ કકડો; ગોળ ચક્રવું; ફેડવું.

પેટુક, વિં [સં.] પિત સંબંધી; આપીકું.

પેશાચ, વિં [સં.] વિવાહનો એક પ્રકાર. આઠ જાતના વિવાહોમાં ઉંઘતી, ધેનવાળી, બેબાન એવી કન્યાને કપટ કે છળથી ઉપાડી જઈ પરણવું તે-વિવાહ. (૨) વિં પિશાચ સંબંધી.

પેશાચી, ઓ [સં.] પ્રાકૃત ભાષાઓમાંની એક જીની પ્રાકૃત ભાષા. યુદ્ધકથા એ ભાષામાં પ્રથમ લેખીતી લખાઈ હતી. એની ઉપરથી કથાસરિત્સાગર અનેક છે. માર્ગધી શીરસેની, પેશાચી, અને અપભ્રંશ વગેરે જીની ભાષાઓમાંની એકભાષા.

પેશુન-ન્ય, નં [સં.] પિશુનતા; ખજાત; ફૂલતા. (૨) ચાડીચુમ્બી કરવાપણું તે. નીચતા, હલકાઇ.

પેસાદાર, વિં ધનવાન; માતખર, મીમત. કહેં પેસાદારનો છોકરો ધુધર રમે.

પેસો, પું આનાના ચોથા ભાગ જેટલી કિ-મતનો તાખાનો સિક્કો; જંઈ, દોડિયું. (૨) ધન, દોલત; લક્ષ્મી. ૨૦ પ્રં પેસો ટકો-ગાલગિલકત. કિં પ્રં પેસો આવેડું.

ધન કે માલમિલકત લોગવની. (૨) લાંમ
 , લેવી. પૈસા ખોટા, કરવા-પૈસા-લહેણું, પુઠી
 ડાડવું-નહિ આપવું. પૈસાના કાકરા કરવા=
 ખૂબ ખર્ચવું; કહ્યો વધારે અને, વગર સમજે
 ખરચી, તાંખવું. પૈમાવું પાણી કરવું-પૈમા
 હિડાવી દેવા. પૈસાવું સો સસું-ખૂધા સં-
 બંધ, માયા વગેરે પૈસાને લઇને છે. કહે
 પૈસો તો ઢંડને ઘેરે હોય-પૈસો કંઈ મોટાઈ
 નથી, પૈસા પર નહિ પણ શુધ્ધ ને જ
 મ ઉપર મોટાઈને, મમતા હોય. પૈસાને
 પાંખો હોય છે-તે ઝટ હડી, નય છે.
 પૈસાના કંઈ ઝાડ હોય છે? પૈસાના કંઈ
 લેખ આવે છે.
 પો, સીંઠો પુણ્યક; વધાઈનો અંક; બાળ્યમાં
 ૧૦-૨૦-ને ૩૦ ઉપર એક વધારે ગણાય
 તે; કાવનો મુખારકખાદીનો વધારાનો અંક.
 (૦) જય. ૩૦ પ્ર. પોખાર-લીલાલહેર;
 જમજયકાર; સુભાગ્યનો વખત. હિં સિંહ
 મુકે મોરિંગ મણિ, કૃષ્ણ ધન સતી નાર,
 જીવ જતે પરકરે જશે. ૫૬ પાસા પોખાર.
 પોષ, સીંઠો એક જાતનો વેલો અને તેનાં પાન
 ઝોમાસામાં આ વેલો ખાલે છે ને, તેના
 પાનનાં બનિયાં વાય છે. (૨) માંડરની
 હમાર.
 પોષસ, સીંઠો [પાં.] દૂર ખસી, મંબાળાને
 માર્ગ આપો; દૂર ઉભા રહો, એવો ખાડી-
 વાનનો પોષાર તે.
 પોક, સીંઠો મોટે ઘેટે રડવું; તે; મોટેથી નામ
 ઢંડને રડવું તે; મુમકો મુકવો, તે. (૨)
 પોકાર; રાહ
 પોકારણ, નં પોકેપોક મુકીને રડવું તે; ઉપ-
 રા ઉપરી ધણી જઈ સાથે મોટેથી રડવું તે.
 (૨) મુમકો મુકવો, હોમારોહોમાર; મોટો,
 પોષાટ, કકલાણ
 પોકળ, વિં પોક; અંદરથી અવકાશવાળું
 તે; ખાલો. (૨) અર્થ, વગરનું; અમરનું.

(૩) પોક; જુલું; પોકળ, આદ. પોકળ
 આદ કરવું=મોટેથી પોક મુકીને રાડવું તે.
 પોકળી, સીંઠો અવકાશ; આકાશ; ખાલી
 જગા તે.
 પોકાર, પું મોટેથી જૂમ મારીને બોલવું; તે;
 જરાડા; જૂમ; રાડ; ઘોટા; સાદ. (૨)
 મોટે ઘેટે નામ ઢંડને બોલાવવું તે.
 પોકારવું; કિં સં મોટે ઘેટે બોલાવવું; પો-
 ટા પાડવો; જૂમ પાડવી; જરાડવું; ખરડવું.
 મોટા સાદ કાઢવો. (૨) કરચ માગવું.
 પોકેપોક, સીંઠો મુસોમુસકા; મુમેમુમ;
 પોકપર પોક મુકવી તે. (૨) મોટેથી
 રડીને શોક કરવો તે; મોટેથી વારંવાર
 ઘોટા પાડી પાડીને રડવું; એ તો પોકે
 પોક મુકીને રડ્યો.
 પોખરાજ, પું આછા પીળા રંગનો કિમતી
 ખતર હીરો; પીળું રત્ન.
 પોખવું, કિં સં પોસવું; પાળવું; ખવ-
 રાવવું ને પાળવું; પોષણ કરવું. કિં
 કુટુંબ પોખવું કમાઈને પ્રીમત. (૨) સંતાપ
 આપવો.
 પોગળ, વિં પોક; અંદરથી ખાલી અને પોક
 હોય એવું. (૨) નં તદન પોક, જુલું;
 (૨) પોક; બોપાળ; પોટોપ; ખાલી
 દેખાવ. કિં પ્ર. પોગળ નીકળવું=
 જુલું ઉધાડું પડીજવું, છેલ્લે ખરી
 વાત બહાર આવી, પોટારાનો બેઠા ખુલ્લો
 પડી જવો.
 પોગળી, સીંઠો ગાસડી.
 પોચ, સીંઠો કાગેર વગેરેના દાણા કે
 જેની અંદરનો ચોખો-કણ કા તો ધચેલોજ
 હોય નહિ, અથવા ખવાઈ ગયેલો હોય,
 કણ રહિત છોડ-પોડ; મીઠા વગરનું
 કુચન-કોટલું હિં પોચ ફરતાં લાભ ન
 લેસજ દયારામ. (૦) નરમપણું; દીલા-
 વણું; કમીપણું. (૩) કુદિમતા; સમજ

ચકિત; હોંચિયારી; પ્રાંતીય; કુચળના; સમજ—એતી જવાની જે ચંપુરાઈ—ચંચળાઈ તે—પાંખમાં ઝાંઝી પોચ નથી તો. (૪) પહોંચ; પાંચતી; પહોંચ્યાંતું પરમાણું.
 પોચકણ, પું પોચો જે કણ—દાણો તે; સત્વ ગર વગરનો દાણો. (૨) વિં દીધું; પહોંચું; નમ્ર. (૩) ખીકણ; ડરકું; બાવણું; હમવગરનું.
 પોચકું, નં છાણનો થોડોક લયકો; છાણનો લેહો. કિં પ્રં પોચકો નાંખવાં=ખીડું; ડરકું; ભયથી નરમ થઈજવું; 'શું યશે ?' એમ મનમાં ભય ધરી ડરકું. કિં પ્રં પોચકો નાંખવાં=ડરી ડરીને પાછા હકવું; મનમાં ભય લાગ્યા કરવો; ડરથી ગભરાવું. ખીજવું; ડચુંમયું થવું.
 પોચું, વિં દીધું; ગદગદ; નરમ; મંદજાવતી બાવ એવું. (૨) કોમળ; સ્વક્રમોર; શુદ્ધ. (૩) ખીકણ; હિમ્મત વગરનું; ટકમજોર; નખળું. (૪) ગરીબ; સાલસ.
 પોટકી, સ્ત્રીં નાની ઝાંસડી; પોટલી.
 પોટકું, નં નાની પોટલી; ઝાંસડી; બચકો.
 પોટલિયો, પું નાની પોટસ્વાર માસે રહે એવી મથક. (૨) ગચકના આધારનો સાનાતો પોલો; મથકો—આદિજિવાની આગળ પાછળ પોટલિયા કાચેગરીના છે. (૩) કુલ્લું. કિં પ્રં પોટલિયે જવું=ઝાડે રવા જવું.
 પોટલી, સ્ત્રીં પોટકી; બચકી.
 પોટલું, નં પોટકું; બચકું; ઝાંસડી. ૩૦ પ્રં પોટલે પોટલાં=પુકળ; ખૂળ.
 પોટલો, પું ઝાંસડો; મોટો, બચકો.
 પોટાસ, પું [અં.] ઉચ્છાર; પાણ અને વનરપતિની જરમનો ક્ષાર.
 પોટીસ, સ્ત્રીં [અં.] સોજે ઉતારવાને અથવા ગડચુંમડને પકવવા માટે પઉના આટાને કે અજસેમાં શુકાને ખદખદાવીને

બનાવવામાં આવતી છુમટી.
 પોટસિયમ, નં [અં.] પોટાસ—શારખાતું એક સુખ્ય તત્ત્વ.
 પોઠ, સ્ત્રીં [સં. પુટ] બેવડો કોમળો; પ્રાણીની પોઠ ઉપર નાંખતો એક ભાગ કાષે અને ખીજે જમણે પકળે રહે એવા કાચળો; શુણું તે; દેશ પરદેશ અત્યાદિક લઈ જવાને માટે બળદ વગેરેની પોઠપર નાંખીને લઈ જવાય એવી વણજરાઓની શુણા તે. (૨) એ શુણા અને તે વહેનારાં બળદ વગેરે પ્રાણીઓનો સમુદાય કાલ્લો—સમૂહ તે. માંકું; વણજર; સંધ; સાથ.
 ૩૦ પ્રં પોઠ પકવી=ગમે તેમ રસ્તામાં કે ઘરમાં પોતાના સરસામાંને અને રસાલા સાથે મુકામ કરવો તે. માણસોએ જેમ તેમ લોલપર પધારીઓ કરી ટાળે પડવું તે.
 પોઠિયો, પું નંદી; ચિવને સ્વારી કરવાનો બેલ તે. (૨) પોઠ ઉપાડનારો બળદ તે.
 પોટી, પું પોટનો, બળદ; નાણું વણજરનું બળદિયું. (૨) વણજરા.
 પોટણું, પહોંચવું; પોટવું.
 પોટું, નં લિપણું પક; પોપંડો. (૨) ડોકું; ફાતર.
 પોટણ, નં પોટવું; સવું તે. ઉં પોટણ કરા મહારાજ. યાળ. (૨) પોટવાતું જે કંઈ તે; પલંગા—પોટણ છત્ર પલંગાને.
 પોટણું, કિં અં સવું; સારી રીતે સંધાઈ દાર ચપનમાં નિરાંતે સવું તે. ઉં ઉનાં ઉનાં ખાળાં, ઉતરતી જલેશીર; તોરે જમીને ધન ઢોલિયે પોટવારે, સ્ત્રી ગીત. લાણો નયિત આરામ લેવાને સવું. આવો તે પધારો; તેમ સુઓ ને પોટો ખાનારો વર્ષરાય છે. દેવનું, રાજનું ને મોટાં માણસનું પોટવું ને સામાન્ય માણસનું સવું, કહેવાય છે.
 પોટાડણું, કિં સં સુવાડવું; આરામ—નિદ્રાને

માટે સંભાળથી સારા સુવાળા બિહોના
વગેરેમાં સુવાડવું તે. ઉપ બાળકને પોદા
હું સોના પારણેર.

પોષ્ય, નં પોષ્ય; કરસણને પાણી પાવું તે:-
પાછોતરે વરસાદ નહિ એટલે એક બે
પાણ પાવ ત્યારે પાક તૈયાર થાય. (૨)
પું સં. પાણિ, હાથ, કર. (૩) ઓં
આખી વસ્તુનો ચતુર્થાંશ બતાવનારી નાની
ઉભી લીટી; એવો ભાગ, ચતુર્થાંશ-
ગમે તેટલું પણ લાખની પાણ. અર્થાત્
ચોક્ક ચોક્ક કહેવાય તોપણ સરવાળે ધણું
એમ. (૪) ત્રણ ચતુર્થાંશ જેટલું; પુણ્ય;
ત્રણ ભાગ:-પોષ્યિયું.

પોષ્યિયું, નં ત્રણ ચતુર્થાંશ જેટલું હોય
એવું તે. આખું નહિ પણ પોણા ભાગ
જેટલું તે; આખામાં પા કમ હોય એ
ટલું તે વાસણ, સુડી વગેરે. પોષ્યિયું
તપેલું. પોષ્યિયું=ગોટી આખી સુડીના
પોણા ભાગ જેટલી પટીનાં બલ્લેલાં તે.
(૨) વિં બેતરમાં પોણી પાનાઈ માણસ
તે; પાણિયું.

પોણીસો, વિં નળાણું પૂણીક અને છેલ્લા
એકના ત્રણ ભાગ તે, નળાણું ને બાર
આના; પોણીસો=૭૫ અને પોણીસો=
૪૫ના.

પોણ, વિં ત્રણ ભાગ જેટલું; આખામાં પા
કમ હોય એટલું, ત્રણ ચતુર્થાંશ ૩૦ પ્રં
પોણચોટ્ટ=ગેરવાળખી, અપ્રમાણિક; જુલું.
પોણા ખાદ=નામર્દ; નખણ; કમળેર.

પોણીસો, વિં સોમાં પા ભાગ કમ હોય
એવું પુણીસો, ૫ ચોતેર; ૭૫ ત્રણ પચીસ.

પોત, નં [સં મૌત] વાણ તાણાની
ધટના તે, વણાટનું ધટપણ તે, કુમાસ
(૨) કપડું, વસ્ત્ર; પટ (૩) જેમાં
ખાત કે રંગ વગેરે ન હોય એવું સ્વચ્છ
સુસાધન સુરેખ કપડું, ચાદર તે:-સાણનું

પોત; ૩૨૬. (૪) મરનાર ઓતે માટે તેના
પિયેર તરફથી જે છેલ્લા વસ્ત્ર આપવામાં
આવે છે તે:-પોત નાખવું કેટલાક સો
કમાં વિધવા યનાર ઓતે તેના પિયેર
તરફથી જે કપડા આપાય છે તેને પોથ-
ત, અને મરનાર ઓતનાં સામરિયાને તેની
સજ્જમાં મૂકવાને પિયેરિયા તરફથી જે
છાખડી આપાય છે તેને પોત કહે છે.
(૫) હસ બોલવની તે; શરીરમાંથી
સોહી નાહી નખાવવું તે (૬) શક્તિ,
બળ, પાણી (૭) જાતિ સ્વભાવ-જસલ
સ્વભાવનો જે આધિભાવ તે, અરુલ
સ્વરૂપ; જાન; ૩૫:-હવે એણે પોત પ્ર-
કાર્યું. (૮) મહત્ત્વ; બલેસા; નાની હોડી.
(૯) બાળક; બચ્ચું.

પોતડી, ઓં નાનું પોતિયું; પોતી.

પોતવું, જું પહોંચવું.

પોતાણું, સં સ્વકીય; પોતીક, જાતનું, ખાસ
જાત. કિં પ્રં પોતાનું કરવું-કરી શ-
ખવું=ખાસજાત બનાવી રાખવું; અંતરનું-
છત્ર બનાવી રાખવું. પોતાથી ઉઠકું પારકું.

પોતાપણું, નં આપણ, હુંપણું; બ્યક્તિત્વ.

પોતિયું, નં પોતિયું, પુરવતે કમરે વિ-
ટાળીને પહેરવાનું વસ્ત્ર તે કિં પ્રં પો-
તિયા કાઢવા=અમરણું; ડરીજવું પોતિયાં
છુગીજવા=મટવું ડરીજવું, બે મેલ ધરી,
નાહિમન બનીજવું.

પોતી, ઓં પોતી.

પોતીકું, સં પોતાનું; સ્વકીય, પારકું નહિ
તે, અંગ

પોતું, નં મહેસુલ તરીકે ઉપરાવેલા નાણાંનું
અરણું, વસુલ થયેલી મહેસુલનો સરકાર
તિબેરીમાં અરવાનો અવેજ (૨) છુગડાનો
લોચો, નાનો કકડો, અસોનું (૨) ધોળવા
રગવાની પિછી, કુચડો તે કિં પ્રં

પોતું ફેરવવું=શુભીનાંખવું. પોતુંવહાવું= કરેલી વસ્તુને ધૂળ મેળવવી.

પોતે, સં જાતે; ખુદ; આપોઆપ.

પોથી, સ્ત્રી સ્વસ્થનાં છુટાં પાનાને અથવા ચોપડાં ચોપડીઓને એક કપડામાં બાંધીને બનાવેલી પોટકા. (૨) ચોપડી; પ્રસ્તક; અંધ; કબેલાં કે બપેલાં પાનાનો એકાદ સંગ્રહ તે. (૩) બળતાનું લાખના રાતા રંગનું પહેલ. રંગ બનાવનારાઓ રાતો રંગ બનાવી તેમાં શ્વેત પહેલ ચઢાવી સુકવી રાખતા. જ્યારે રંગની જરૂર હોય ત્યારે લોકો એ પહેલ-જે પોથી કહેવાતી તેને પાણીમાં પલાળી રાતો રંગ કાઢતાં. ઈત રંગવામાં, ચુડીઓ રંગવામાં અને મેદીને ટેકાણે પડે મકવામાં કોષ્ટ કોષ્ટવાર એનો ઉપયોગ થતો. ઉંઠ લાવ લાવ કું બળતો લગાડ, પોથીમાં પલાળીરે, તારી નાચુક પગની પાટલીએ ને પાનીએ ખ્યારીરે. કહેવું પોથીમાંનાં વિગણાં=જે તો ખાત કહેવાનું રતો.

પોથું, નં મોટી પોથી; મોટું લખાણ પ્રસ્તક (૨) છુટાં પાનાવાળા પ્રસ્તકનું પોટકું. કહેવું પોથાં તે પોથાં ને ડાચાં તે સાચાં= પ્રસ્તકમાં હોય તે કામ આવે નહિ અને મોઝે હોય તેનો તો તરત ઉપયોગ થાય માટે તે ઉપયોગી.

પોલો, (સં. પુલ્લ) બાજુનો લેલિ; બાજુની-ગાય ભેંસ વગેરેની હગારની દમલી, જ્યો તે. (૨) પોલો-દાલો દગલો. પોલો જેવું=સ્પૂલ અને પડ્યું કે બેડું ત્યાંથી ઉઠીજ ચડે નહિ એવું; ટાઢું; અચંચળ; ધીચુ; આળસ.

પોપ, પું (ઈ) રામન કેથોલિક ધર્મનો વડો ધર્મચાર્ય; રામનો બીચપ. રૂચિયાના મીઠાચર્ચનો વડો આચાર્ય તે.

પોપચું, નં આંખઉપરનું મામડીનું ટકણ. (૨)

પુધરીની કાઠ. (૩) કાણા વગરની શીંગાક. પોપટ, પું લીલા રંગનું; વળેલી રાતી ચા-ચનું અને જેમ શિખવાડીએ તેમ બોલે એવું પંખી; શુક; તોતા. (કિં પ્રં પોપટ બનાવવું=ચપ ચપ બોલી જન્ય એવું બનાવવું. જે કાંઈ બોલાવવાનું હોય તે વગર સમજે બોલી જન્ય એમ કરવું; શીખવીને હોશિયાર કરવું. પોપટજી બનાવવું=જેમ બોલાવીએ તેમ બોલે એવું કરવું. પોપટ પાળવો=કુલાવી કુલાવી રાખવું. પોપટ પાળવો-પંખાળીને રાખવું. પોપટડો, પું પોપટશુક કવિતામાં વપરાય છે. પોપટડા પિંજર તારીરે; સરસ ધડાવીલ સોનાનું. ૪૦ ૬૦ ૩૦

પોપટા, પું પોપટો.

પોપટિયું, વિં પોપટના રંગનું; લીલું :- પોપટિયા સાડી. (૨) ગોખણિયું; વગર સમજવું.

પોપટી, સ્ત્રી પોપટની માદા; શુકા. (૨) એક જાતની વેલ. (૩) વિં લીલું.

પોપડું, નં પોપટી નામની વેલનું ફળ.

પોપટો, પું ચણાની શિંગ; નાના કુકા જેવી શિંગ તે. ઉંઠ થાય ચણાના પોપટ શે-લડી સાકર જાળ, ૪૦૬૦૩. (૨) પોપટ.

પોપડી, સ્ત્રી ધાતુની, લાકડાની, જમીનની અથવા ખીજ કોષ્ટ પછી ચીજની સપાટી ઉપસીને ઉખડેલી પતરી; પડ; નાનો પોપડો; કપોટું.

પોપનસ, નં [સં. પનસ.] પપનસ; નાની નાની મીઠું ને ખાટું પાણી બરેલી કળી-ઝોવાણું એક ફળ. એ ખામમાં થાય છે. એની નાની મોટી કેટલીક જાતો છે. ફળ મોટાં લંબજાળ થાય છે.

પોપડાં, નં દાંડાં; ખાલી નકામી માયાકુટ. (૩) લાડનાં કાલાં કાઢવાં તે; લાડની સુકભારપણાની નાચુકી બતાવવી તે

પોષણ, વિં પોષ્યુઃ નરમઃ, નાશ્યુકનુ (૨)
 ક'ઈ સહન કરે નહિ એવું; સુકુશરને કાલું
 ધેલું; પાંચાળી રાખેલું; લકાવેલું-લાકું કરી
 નાંખેલું. (૩) ક'ઈ બને નહિ અમે, ખાલી
 આમતેમ કાંઈ મારતું એવું. (૪) નં અ-
 કુરવાળો ભાગ; નાશ્યુક કણ્ઠો.
 પોષા, પું પોષા; કાજળ આંજ્યા પછી બા-
 લકને માથે કે-હાથેનીએ પાડેલું, ટપકું;
 નજરિયું. કાજળનો કાષઃ (૨) એક ખોટા
 ભયનું નામ; અચાત વ્યક્તિ-પોષા લઈ
 ગયા. ખાળકને, કોઈ વસ્તુ સુધાવવાને
 અતાવવાની બિભિષિકા.
 પોષામાણું, વિં પોષામાણું; સામાન્ય-
 સને ચરમિંદુ, પાડવાને બાટે, હોમ કરી
 મોટેથી રોષ બખાળા કરી મૂકે, એવું;
 જરા જરામાં મોટેથી રડી-હોમ કરનાર;
 અખાળિયું; હોમી; કલવાખોર.
 પોષુ, વિં ધણી લાડથી ચરીરે અને સ્વભાવે
 નરમ ધણ, ગયેલું; પોષ્યુઃ બીકણું કરકું.
 રૂં પ્રં પોષામાર્ધ-મૂળી ચરીરે અને સ્વ-
 ભાવે નરમ, તેમાં વળી ખાધામાણું; એ
 ટમે બહુજ નાશ્યુક, ચરમાળ અને નરમ
 સ્વભાવની સ્ત્રી વ્યક્તિ, તે ઉપરથી પોષા
 ખાઈનું રાજ્ય=દેશ નરમ-પોષ્યુ=પોષ્યા
 અમલનું રાજ્ય એટલે જમ, કેરે તેમ
 આસે, કોષનેા કર કે ભયજ નહિ એવા
 અર્થમાં 'પોષામાણું' રાજ્ય એમ કહે-
 વાય છે. (૨) પોષણ; વખાણ 'યેલું-
 ખરે બપોરે; જણ્યું (ખંડ-ધોષલ-અપ-
 વાથી કાટી નિકળેલું ખંડ) અને પોષા-
 ખાઈનું રાજ્ય.
 પોષેષિ, પું પોષેષો; એક જાતનું વધાય
 ફળકાડ. આ કાક વાડાઓ, ખેતરો અને
 બીજે અમે ત્યાં બી નાંખવાથી ઉગી નિ-
 કળે છે. તાડની માથે ને દસ ખાર દાય
 ઉંચું થાય છે અને તેનાં પાંડાંના યડ

આશળના સાંધા પાસે ફળ ખાડે છે. ફળ
 મોટી કેરી જેવાં ખંડર-ધણાં, કાળાં
 બી વાળાં, થાય છે. એ ફળ કાચાં
 કચુખર કરીને અને પાકાં થતાં કોપીને
 ખવાય છે. એમાંથી એક જાનની વાસ
 નિકળે છે પણ મળપણ, પુષ્કળ હોય
 છે. આ કાકમાં તર માદા એવી બે જાત
 છે. તર કાકને ફળ થતાં નથી, તેમ માદા
 કાકો, હોય અને નજીક તર કાક ન હોય
 તો પાણુ ફળ થતાં નથી. ધણાં માદા કાક
 વચ્ચે એકાદ બે તર કાક હોય તો પુ-
 શ્કળ ફળ થાય છે. પોષેષાનું પેપસિન
 નામે સત્ત્વ બહુ પાચક છે.
 પોષાર, પું બાર અને વધાઈને એક વ-
 ધારે તે; વધાઈ આવવી તે; વિજય;
 ફતેહ; સફળતા-ધારેલા કામમાં ધાર્યા પ્ર-
 માણે યજ્ઞ તો-એ તો જ્યાં કાવ નાંખે
 છે ત્યાં પોષાર પડે છે. તે એવી યુવા-
 મત પ્રિય-માણસ છે કે, જરા છાપરે અ-
 ઢાવી વાત કરશે એટલે તરત પોષાર!
 કિં પ્રં પોષારા ગણવા=જાનામાના
 નાસી જવું; સુખચાપ, વડાણ, વાલી જેવી.
 પોષણ, વિં, પહેલે સપાટેજ મોઢ પામી
 જાય એવું; દરખેલું; અદામુલ, પોમાઈ
 જાય એવું. (૨) પોષુ-
 પોમાણું, કિં અં મોઢ પામી દરખાઈ જવું;
 અલકાઈ જવું; પધકેજવું. (૨) મોઢાં, ઘેલાં
 યજ્ઞજવું.
 પોષણ; સીં નાનાં તળાવડાં અને વહેણ-
 આમાં થતી, એક ફલવેલ; પોષણી. એનાં
 ફલ રાતે ખીસે છે ને દહાડે નિડાઈ જાય છે.
 પોષણી, સીં પોષણ; તળાવેમાં થતી કમ-
 જવેલ જોતી રાત્રીએ ખીસનારી-ચંદ્રવિકા-
 શી ફલની વેલી. એનાં યંદાં પાણી ઉપર
 પથરાઈ રહે છે; કુચ્છિતી.
 પોષણ, નં પોષણીનું ફલ; રાતે ખીસનારી

અને દિવસ થતાં કરમાઈ જનાર કમળા-
એ લાલ અને ધોળા બેડ રંગના થાય છે.
પોથું નં ૧૦ જેડી દો રમનારાઓએ નક્કી ક-
રેલી બન્ને બાથુ તરફની હડ-સીમા તે;
જ્યાં દો પહોંચાડનાથી છત ગણાય, એમ
નક્કી કરેલું હોય તે જગ્યા; પેતું; પોતું.
પોર, અં ૦ [સં પૂર્વ] ગમે વર્ષે-આવતે વર્ષે.
ગયું કિંવા આવતું વર્ષે ફર્યાવતો પોર
એમ બોલાય છે.

પોર, નં ૦ બાળક; છોકરી. (૨) પહેર; પ્રહર.
પોરવણું; પોરવણું.

પોરસ, પું ૦ સંતોષાનંદની પ્રકૃષ્ઠતા...તો
તમિતો આનંદ તે; સુખાનંદનો સંતોષ તે.
પ્રકૃષ્ઠતા.

પોરસાણું, કિં ૦ અં ૦ પ્રકૃષ્ઠ થયું; સંતો-
ષાણું. આનંદે કૃષ્ણું; ખીલણું; આનંદે
ઉભરાણું; રનેહરસે બારાણું; પાનો. મૂકવો.

પોરિયા, પું ૦ છોકરો.

પોરી. સ્ત્રી ૦ છોકરી.

પોરકું, વિં ૦ ગઢ સાલતું; શરતતું; ગમાવ-
તતું. નં-પોરકી કમિર.

પોરેગીર, પું ૦ પહેરેગીર; પહેર; પહેર વાર
ચોરી રાખનારો તે.

પોરો, પું ૦ પાણીમાં થતા તંદુર જેવો બહુજ
બારીક છવ; પોરા. કહેવું દુધમાંથી પોરા
ઠાડવા=જ્યાં દોષનો સંભવ ન હોય ત્યાં
પણ દોષ જોવો; બહુ બીણવટ=ચિકાચ
કરતો તે. (૨) પ્રહર. (૩) કાળ; સમય.
આજ સાંચાને પોરો નથી. (૪) કુવા-
માંથી પાણી ઠાડવાની ઠાલ.

પોરુંડીઝ, વિં ૦ પોરુંડાલણું; પોરુંડાલણું
વળતી; ફિરંગી.

પોરથો, પું ૦ પોરિયા; છોકરો.

પોલ, નં ૦ પોલું એવું તે; દર; કાણું; બખું.

(૨) અંદર-બહાર બાગમાં અવકાશ હોય
એવું તે; અંદરથી બરેલું નહિ એવું તે.

(૩) ગપ. કિં ૦ પ્રં ૦ પોલ, ચલાવરી=મપ
ચલાવતી. (૪) ગોઠું; ગઠેલું. ઉં ૦ પોલ
રૂંડોં પાથર્યો, આવળમાં બરી એલ, ખખા
ખખા સોડો કરે, નારી સાથે નેહ. સામળ.
પોલકારણું, કિં ૦ અં ૦ કાણું પાડણું; પોલું
કરણું; પોલ પાડણું; કાચણું.

પોલકારણું, નં ૦ પોલકારીને-કોચીને. પાડેલું
ખાકું; ભોક; પોલું કરણું તે.

પોલકાર, નં ૦ ખાકું; કાણું; ભોક.

પોલકું, નં ૦ બચા અને સ્ત્રીઓનું એવું ક-
લેલું બદન; કે જે અંદરથી પોલું રહે.
બીણાધને આવે એવું નહિ પણ પોથું અને
ફેલેલું રહે એવું જાતી પેટને પીઠ ઠંકાય
એવું કુકડું.

પોલપોલા; અં ૦ પોલેપોલ; અંધર; જ્યાં
કશી બવરથા હોય નહિ એવું-અનિય-
તિત; ખાંધી.

પોલર, વિં ૦ પોલું; અસાર. (૨) કોચું. (૩)
જેમાંથી નવા શેલકીના ફેલગાઈ નકળે છે
તે; સાક્ષી ઉપરની આખોર-ખીનકર; બિયાંક.

પોલાણ, નં ૦ પોલું તે; અંદરથી ખખાચેલું,
પોલું અને અવકાશવાળું તે; જેની અંદર
અવકાશ હોય એવું તે; નહિ બરેલું એવું તે.

પોલાદ, નં ૦ ખરે લેલું; તીખું મોઢું.

પોલારણું, કિં ૦ પોલું કરણું; કાણું પાડણું.
(૨) કાચણું; ખાતર પાડણું. (૩) દર પા-
ડણું. ઉં ૦ ઉંદરીએ નવાં ધર પોલાણી,
પુતારી ઘેલુ-ઉંદરી. સ્ત્રીગતિ.

પોલાર, નં ૦ પોલું હોય એવું તે; અખાક; પોલ.

(૨) વિં ૦ અંદરથી અવકાશવાળું; પોલું.

પોલાળ, વિં ૦ પોલવાળું; જેમાં પોલ હોય તે.

પોલેપોલ, અં ૦ અંધર

પોલીસ, સ્ત્રી ૦ [સં] ગહેર અને ગામનું રક્ષણ
કરનારી તથા બવરથા રાખનારી અથજ
કાળ; ગુના પકડાર અને લોક બવરથા

રાખનાર ખાતું અને તેના સિપાઈઓ વ-
ગેરે; કોટવાળા-સિપાઈ.

પોષુ, વિં પોષળ; અંદર કષ્ટ હોય નહિ
એવું; ખાલી; અંદર અવકાશવાળું હોય
એવું ૬(૨) બહારના બબકાતું; ઉપરની
સપાઈવાળું.

પોષુવાં, નં પહેલ, પિંજેલા અને પોચા રના
ગદેલાં, પોચી ગાદી.

પોષુ, કિં સં, પરાવડું; સોય વગેરેનાં નાં-
કામાં દોરા બાલવા તે. (૨) દોરામાં મ-
ણકા વગેરે બાલવા તે. (૩) ધચડું; બઢી
ગખીમાં નાખવું.

પોશ, સીં [સં. પ્રવૃત્તિ] પસવી; ખોખો
પોશભરી=વધાઈ ભેરી; પોશ ભરાવવી=
વધાઈમાં ખોખો ભરાવ એટલી, બધીસ
રૂપિયા વગેરે આપવું. ઉં પોશ બંદેરે
શગ મોતીડે. (૨) શેષ. (૩) વિક્રમ મં-
વતનો બીજો મહીનો.

પોશા, પું પોષણ.

પોશાક, પું [ફા.] પહેરવાનાં વસ્ત્ર તે;
કપડાં. (૨) પહેરવેશ; અમુક તરફથી પ.
હેરેલાં છુગાંતો દેખાવ-પોશાક. (૩)
ભેખાસ; ખીલન; આનમાં-સાજીમાં અને
સારા કામની કદરમાં કપડાં વગેરેની બ-
ધીસ આપવી તે.-સાજીએ તરતજ દિવા-
નનો પોશાક પહેરાવે.

પોશાગીર, પું તાલીમખાજ; પહેલવાન;
કસરતી છુવાન. (૨) મુદર પોશાક પહે-
રીને ફરનારો; સહે પોર; કમ
પોશાળ, સીં જેતોને પૂજા વગેરે કરવાનું
સ્થાન; ઉપાશય.

પોશિંદુ, વિં [ફા.] કદરવાન; કિંમત કરી
ભજનાર; માલક; મલ્ક-આમળ આપનાર;
મુરખી

પોશી, વિં પોષની-પોશ મહિનાની.-પોશી
પુનમ.

પોષક, વિં [સં.] પોષણ કરનાર; પાલક;
ખાવાં પીવાનું આપનાર; પાળનાર. (૨)
પુષ્ટિ આપનાર; વધારનાર, ટેકો આપનાર,
મદદગાર.

પોષણ, નં [સં.] શુભરાત; ખોરાકી;
પોષાવું તે; આધખોરાકી શુભરાત. (૨)
ટેકો; મલ્ક.

પોષણીય, વિં [સં.] પોષવાલાયક; પા-
ળવા જેવું.

પોષણશાળા, સીં પૂજા કરવાની જગ્યા;
ઉપાશય.

પોષણ, કિં સં પોષણ કરવું; પાળવું; ખ-
વરાવવું પીવરાવવું; શુભરાત અલાવવું. (૨)
પુષ્ટિ આપવી; પરિપાલન કરવું; ઉત્તેજન
ટેકો-મલ્ક આપવી.

પોષાણ, કિં અં પોષણ થવું. (૨) પાલ-
વવું; પરવડવું. (૩) કદર-કિંમત થવી.
(૪) પુષ્ટ થવું; વધવું; પુરાવું-ભરાવું. મલ્ક
મળવી; આન ને આપાન મળવા

પોષાક, પું પોશાક; પહેરવેશ, ભેખાસ.
પોષાકી, સીં પોષણ-ખાનપાન વસ્ત્ર વગેરે
આપવું-તે. (૨) પહેરવેશ; કપડાં.

પોષિત, વિં [સં.] પાળેલું; પોષણ આ-
પીને ઉછેરેલું.

પોષ્ય, વિં [સં.] પોષણ કરવાને શોખ;
પોષવા લાયક. ઉં પોષ્યવર્ગ વિસારીને,
પોતાનું પેટ જ ભરે. પોષ્યવર્ગ-પોષવા
લાયક આત્મજન સેવક-પરિજન વગેરે તે;
કુટુંબ-પરિવારનાં અણસો તે; આશ્રિતજન.

પોસ, પું અગ્રીણનું નિહાડવું; જેમાં ખસખસ
વાય છે તે કોટણ-ડોડો. પોસના ડોડા એમ
કહેવાય છે. એ શેકના કાંમત આવે છે.
(૨) વધાઈની બધીસ; જન્મદિવસ, નવું
વર્ષ વગેરે પ્રમોજાએ આશ્રિત જનને આ-
પવામાં આવતી વધાઈ-દિવાળીની પોસ.
(૩) વિક્રમ સંવતનો બીજો મહીનો.

પોસનાડોઢા, પું અઢિણનાં જિંડાં
પોસાવું, વિં પરવડું; પાલવવું; અનુકૂળ
પડવું. (૨) ચરીરે ભરેલું; પોષણ પામવું.
(૩) ઘટિત; યોગ્ય:-પોસાવું હોય તેવું
બોલવું.

પોસાવું, કિં અં પરવડવું; પાલવવું. (૨)
પોષણ થવું; પ્રદ થવું; ભરાવું; લોહીમાંસ
આવવાં. (૩) ઘટવું ?

પોસ્ટ, ઓં [એ] અમુક દર લઘ દેશ પર-
દેશ કાગળો મોકલવા લાવવાનું કામ કર-
નાઈ ખાતું-સરયા; ડાગ; ટપાલ. પોસ્ટમેન
ટપાલી; કાગળ વહેંચનારો.

પોસ્ટી, વિં પોંચું; દીલું; નરમ.

પોહ, પું પહો, પહો; ખામઢાઢ; પ્રખાત;
સવાર:-પોહ ફાટનાં લઘ યદ યદ.

(૨) અં ઢોરને પાણી પાવાને ઉચ્ચરાતો
એવો ઉદ્દગાર.

પોહરો, પું પહેરો.

પોહોર, પું [સં.] પ્રહર; દિવસ અથવા
રાતનો ચોથો ભાગ તે; ત્રણ કલાક જેટલો
વખત તે. (૨) અં ગયે વર્ષે; આવતે
વર્ષે, એમ:-હવે આવળો પોહોર.

પોળ, ઓં [સં. પ્રતોઢી] ખડકી-દરવા-
વાળો મહોલ્લો; શેરી; ખડકી; બંધિધાર
ફળિયું.

પોળાધ, ઓં પહોળાપણું; સંખાધ સામેનો
વિસ્તાર તે. (૨) મોઢલાય પનાનો વિ-
સ્તાર તે.

પોળિયું, નં પહોળિયું; પહોળો સિંકો;
મુંખાધરો રૂપેયો; કલદાર રૂપિયો.

પોળિયો, પું પ્રતીઢાઢ; દરવાન. ઉં પો-
ળિયે આડે રહીને મૂઢયું કે, પોઢમાં યું
એ ભયું ર લોલ. (૨) પોળની ખડકીએ
રહેનારો તે.

પોળી, સીં (સં. પૂલિકા) પાતળા ને
પોન્ની. રોટલી; પડવાળી રોટલી. (૨) મગ-

પણવાળો માવો મૂડીને બનાવેલી પડવાળી
તળેલી રોટલી:-પૂરણપોળી. ઉં બળી
ઉતરતી પોળીને ખીર, બોજન મન આવતાં.

પોળું, જીં પહેળું.

પોંક, જીં પોખ.

પોંકવું, પોખવું.

પોંકિયું, પોખિયું.

પોંખ, પું (સં. પ્રોક્ષ) જાર, ખાજરી અને
લઈ જવ વગેરેનાં તાળ ઢાણા ભરેલાં
કુંડાં ને દેવતા ઉપર ધરીને પાડેલી લીલી
-નરમ ઢાણી.

પોંખણું, નં પોંખવાનાં સાધનો તે; વર
વડને વધારી લેવાનાં ધુંસરી, મુસળ, વલો-
ણાનો વાંસ, ત્રાક ને સળિયો વગેરે તે.

પોંખણું, નં કુંડું; કણસણું; જેમાં તાળ
નવા ઢાણા ભરાયેલા હોય તે ઉંખી; ખા-
જરિયુ વગેરે. (૨) પણુ પર મડિવાનું
તીરવું મૂળ તે.

પોંખવું, કિં (સં. પ્રનુક્ષ) પરણવા
આવેલા વરને અને પરણી આવેલી વડને
તેમની સાસુઓએ મડિવામાં કે ધરમાં ઢા-
ખલ થતાં વધારી લેવાં તે; અક્ષત, ફૂલ
અને પોંખણાંથી વધાવવું; પવિત્ર જળ ને
મંગળ વસ્ત્રોનું પ્રોક્ષણ કરવું તે.

પોંખિયું, બે અથવા વધારે કકઢાઓથી બ-
નેલી વસ્ત્રવું એક બાજુનું અંગ-અવયવ
તે; બાજુનો ભાગ-કકઢો; ફોટો; ફોટો.
:-આ તાળાનું પોંખિયું બોવાધ ગયું છે.
(૨) એકાઢ પક્ષ-બાજુ તરફનું તે; ડાણું;
ચાખા વગેરે તે:-વાધેલાઓનું એક પો-
ખિયું, ધોળકા તરફ ઉતરી પડી ત્યાં
આળાઢ થયું.

પોંચ, ઓં પહોંચ; પાવતી; રસીઢ. (૨)
ઉડી સમજ; અક્ષય; શુદ્ધિમતા:-એનામાં
કંઈ ઝાઝી પોંચ તથી.

પોંચી, ઓં પહોંચી; મુરખને પહોંચે પહેર-
વાનું જડિત ધરેલું; કાઢવું ધરેલું.

પોંચા, પું. કાંડાથી આંગળા લગીનો હાથનો
ભાગ તે; કાંડું; પહેંચો. કિં. પ્ર. પોંચા
કરકવા=વાસ-હમક અર્તાવથી; કપારી
છુટે એવું કર-અભાનુષિક કામ કે ખેતનાવ
જોઈ અકાચેસ કરવો તે (ક) હયા બેતા-
વરી. (ક) હાર ખાઈજરી; હારવું.

પોંચા, પું. પોંચા

પોંચક, ન. (સં.) અથપણું; નાનપણું; પોંચકા
વસ્થા=વાસ્થાવસ્થા (૧૬ વરસ લગીની).

પોંચ, પું. (સં.) પુત્રનો પુત્ર; દીકરાનો દીકરો.

પોંચી, સ્ત્રી. (સં.) પુત્રની પુત્રી.

પોંચવ, પું. (વધનાએ પુનર્લેખ કર્યા પછી
ધર્મેશો છોકરો તે.

પોંચ, ન. (સં.) ચહેરામાં રહેનાર માથુસ;
નાગરિક; ચહેરી. પોંચન=ચહેરામાં રહે-
નારાઓ તે; ચહેરાના માથુસો. (૨) ના-

ગર; સભ્ય; વિવેકી માથુસો તે.

પોંચ, પું. (સં.) ધરની પાસેનો ભાગ;
નગરમાર્ગ.

પોંચણ, વિ. પુરાણ મંત્રથી; પુરાણતું.

પોંચણિક; (સં.) પુરાણ વાંચનાર; બાણનાર
તે; પુરાણી. (૨) વિ. પુરાણતું.

પોંચાંગના, સ્ત્રી. (સં.) ચહેરામાં રહેનારી રીત
આતવાળી સુદર સ્ત્રીઓ તે; નગરણ;

નગરતી સ્ત્રીઓ.

પોંચ, ન. (સં.) પ્રથમપણું; મહાં. (૨)
બળ; પ્રકાશ. (ક) વિ. પ્રથમ સંબંધી.

પોંચવ, વિ. પ્રથમતું જેમાં કર્તૃત્વ હોય એવું
તે; પ્રથમ કરામેલું; પ્રથમતું.

પોંચમાસ, પું. (સં.) પુર્ણિમાને દિવસે ક
રાતો યજ્ઞ તે.

પોંચમાસી, સ્ત્રી. પુર્ણિમા; પુનમ.

પોંચમા, સ્ત્રી. (સં.) પુનમ.

પોંચામી, સ્ત્રી. (સં.) ઇન્દ્રાણી.

પોંચ, પું. (સં.) પોસ મહીનો.

પોંચક, વિ. (સં.) પુષ્ટિકારક; કરીરને પુષ્ટ

બનાવે એવું; પોષ્ટિક ખોગક.

પોંચકી, ન. (સં.) પોણું કમળ; પોણી ક-
મળતું બનાવેલું તે.

પોંચ, ન. (સં.) વૈષ્ણવી ઉજ્જી ટીલ. (૨)
ભીમસેનાના ચંપતું નામ.

પોંચા, પું. પોંચા; ડોંગરને પલાળી શેકી ખા-
ડીને બનાવેલા ચંપટા ચોખા તે હં. પોંચા

દૂધ અથન કરે, પ્રીતે કાંતા કંથ. -
પ્યાજ, ન. એક જાનનું એણું પોતલું રે.

ચમી કપડું. (૨) કાંદો; કુંગળી; રાજગીરી.

પ્યાંછ, વિ. બહુ ચીકણા ને હલકા સ્વભા-
વતું; સહેજ સહેજમાં ઉતરી પડે એવું;

ચિમળ ને હલકો સ્વભાવતું આર્થસંતિ.

પ્યાદીમહાત, સ્ત્રી. સેતરજની રમતમાં પાંચ-
હલ-મહોરાથી રાજને આંતરી ભેલો તે;

પ્યાદાથી રાજને શેક પહેંચાડવી તે.

પ્યાડ, વિ. પમપાણું; પગે હિંડનાર. (૨)
પાવણ-મહોર પ્યાદોપગે ચાલીને બક-

નારો સેનિક (ધોડવાર નહિ).

પ્યાર, પું. સ્નેહ; પ્રેમ; વહાલ; પ્રીતિ.

પ્યાર, વિ. વહાલું; પ્રિય.

પ્યારી, સ્ત્રી. વહાલી સ્ત્રી; પ્રિયા.

પ્યાલી, સ્ત્રી. નાના પવાલો; પવાલી; કટોરી.

પ્યાલું, ન. પવાલું; કટોરા. (૨) કચોલું.

પ્યાલો, પું. મોટું પવાલું; કટોરા. -ઝેરનો
પ્યાલો પી ગયો.

પ્યાસ, સ્ત્રી. પાણી પીવાની ઇચ્છા તે; તર-
સ; તથા.

પ્ર. એ. (સં.) યજ્ઞની આગળ આવતા કેટ-
લાક ઉપસર્ગોમાંનો એક ઉપસર્ગ. કિંમત-
પદની આગળ આવતાં મોખરે, આગે,
આગળ વગેરે અર્થ બતાવે છે, વિશેષણની
આગળ જોડાનાં ધર્મ અને વધારે એવો
અર્થ બતાવે છે અને નામની આગળ
આવનાં, આરંભ, પ્રાથમ્ય, ઉત્કૃષ્ટ, અંતિ,
ઉત્પત્તિ વગેરે અર્થ બતાવે છે. વળી જુ-

દાષ; બિજના; સ્વચ્છતા; લંબાણ; અતિ-
ચયતા; સંપૂર્ણતા અને સંતોષ, એવા અર્થો
પણ બતાવે છે.

પ્રકટ, વિં [સં.] સ્પષ્ટ; ખુલ્લું; ઉઘાડું. (૨)

પ્રસિદ્ધ; જાહેર; પ્રકાશ.

પ્રકટિત, વિં [સં.] પ્રકાશિત; જાહેર, પ્રસિદ્ધ
કરેલું; પ્રકાશ કરેલું.

પ્રકટીકરણ, નં [સં.] પ્રકટ કરવું તે; પ્રકાશન.

પ્રકર, પું [સં.] દગથો; સમૂહ. (૨) અચુર
અંદન.

પ્રકરણ, નં [સં.] અંચના શુદ્ધ શુદ્ધ વિષ-

; ચોમાનો એકાદ વિષયવિભાગ તે; પુસ્તકના
વિષયનો અમુક ભાગ-ખંડ તે. પાદ; અ-
ધ્યાય; પરિચ્છેદ, ખાખ; સર્ગ વગેરે તે.
(૨) વિષય; ખાખત; વાનનો પ્રમંગ; વસ્તુ
વિશેષ. (૩) પ્રસ્તાવ; પ્રસ્તાવના.

પ્રકર્ષ, પું [સં.] ઉત્કર્ષ.

પ્રકૃપ, પું [સં.] ધરધરાટ; કંખારો; ક્રુજારો;
ધરધરવું-ઢાલવું-ધૂજવું તે.

પ્રકાશ, વિં [સં.] કામનાવાળું; મનમમતું.
અથેષિત.

પ્રકાર, પું [સં.] બે; જાત. (૨) રીત
તરીક. (૩) ખાખ. (૪) નમુનાનો હાટ.

પ્રકાશ, પું [સં.] તેજ; દીપ્તિ; ચેચની;
અજવાળું; ઉજ્જેય. (૨) જળકાટ; જલક
(૩) તડકો; આનાથ. (૪) પ્રસિદ્ધિ;
જાહેરાત. (૫) અં અહન; ખુલ્લી રીતે;
જાહેરમાં. :-કહેવું હોય તે પ્રકાશ કરો,
પાછળ નહિ. કિં પ્રં પ્રકાશ કરવું=ખુલ્લું
કરવું; જાહેરમાં મૂકવું; બહાર પાડવું; ઉ-
ઘાડું કરી નાંખવું.

પ્રકાશક, વિં પ્રકાશ કરનાર; બહાર પાડ-
નાર; -અય પ્રકાશક. (૨) અજવાળું કરે

એવું; ઉજ્જેય કરનાર.

પ્રકાશકતા, સ્ત્રીં પ્રકાશ કરવાપણું; તેજ
સ્વના; પ્રકાશ કરવાની શક્તિ તે. (૨)

ઉજ્જવાપણું; અકચકાટપણું.

પ્રકાશન, નં પ્રકાશ થવું તે. (૨), જાહેર
થવું-મંદાર પડવું તે.

પ્રકાશણું, કિં અં ઉજ્જેય, આપણે; તમ
તમણું; અગાંઈ થવું; તેજનારવું; અક-

ચકવું; દીપવું. (૨) અગાંઈ દેખાવી; તેજ

જણાવું. (૩) જળણું; જળજળવું. (૪)

ખુલ્લા દેખાવું-જણાવું. (૫) તપવું. (૬)

જગવું; ચૈતન્યવાળું હોવું.

પ્રકાશિત, વિં [સં] જાહેર કરેલું; પ્રસિદ્ધ
કરેલું. (૨) તેજદાર; અજગવું; પ્રકાશેલું.

(૨) દર્શિત; જણાવેલું; જાહેરમાં આ-

લેલું-જણાવેલું.

પ્રકાશી, વિં પ્રકાશવાળું; પ્રકાશ કરનાર;
પ્રકાશ આપે એવું.

પ્રકાંક, વિં [સં] વિસ્તીર્ણ; બહોળું. (૨)
ઉત્તમ; પ્રચરત. (૩) નં થક.

પ્રકીર્ણ, વિં [સં] પરચૂરણ; નાના પ્રકા-
રવું-મિશ્ર. (૨) વિસ્તૃત; ખુલ્લું.

પ્રકીર્તિત, વિં કહેલું; કથિત; ગાયેલું; વ-
ખાલેલું.

પ્રકૃપિત, વિં કોપેલું; યુક્તે થયેલું.

પ્રકૃત, વિં માધારણ; પ્રસ્તુત; વર્તમાન; ચાલુ.
(૨) મળેલું; પ્રાપ્ત.

પ્રકૃતિ, સ્ત્રીં [સં] મૂળ સ્વભાવ; જન્મ
સ્વભાવ. (૨) સ્વરૂપાવરધા; અસલ હા-

લત; સ્થિતિ; કુદરત; મૂળાધારણ. (૩)

આધાર શક્તિ; અનાદિ માપા. (૪) તબિ-

યત; આરોગ્ય; શરીર ને મનની અવસ્થા-

સ્થિતિ તે:-સ્થિતિ તે. આજે એની

પ્રકૃતિ સારી નથી. વિકૃતિથી ઉલટું તે.

(૫) રેયત; પ્રજાજન; ભોક. (૬) પ્રધા-

ન :-પ્રકૃતિ મંડળ.

પ્રકૃતિજન્ય, વિં [સં] સ્વભાવજન્ય.

પ્રકૃષ્ટ, વિં [સં.] તાણેલું; ખેંચેલું, આ-
લેલું.

પ્રકાષ, પું [સં.] ઉઘાળો; વાત પિત ને
કાનો બગાડો તે. (૨) શુસ્સો; કોપવું
તે; ખૂબ દંતરાજ થવું તે.

પ્રકોષ, પું [સં.] કોણીની ઉપલો ભાગ,
જ્યાં કંડું પહેરાય છે તે, મણિપંથ.

પ્રકંભ, પું [સં.] ઉપક્રમ; પ્રચારભ.

પ્રકંભણ, નં [સં.] જવું-ફરવું તે; ફેરો
ઘટો કરવો તે; ગમન.

પ્રકંભા, ઓં આસપાસ ફરવું તે; પ્રદક્ષિણા.

પ્રક્રિયા, ઓં રીત; રીત; કોઈ કોઈ કર-
વાની રીતિ તે. (૨) કમ; ક્રિયા; કામ.

(૩) બવરધા; ગ્રહવણી. (૪) ચન્દ્ર
જોડવા-બનાવવાની રીત તે.

પ્રક્ષાલન, નં [સં.] ધોવું-પમાણવું તે;
માર્જન.

પ્રક્ષિપ્ત, વિં [સં.] નાંખેલું; ફેડેલું; ઉમે-
રેલું.

પ્રખર, વિં [સં.] અત્યંત ગરમ; આકર્ષ.
(૨) સખત; તીખું. (૩) બખતર.

પ્રખ્યાત, વિં [સં.] વિખ્યાત; નામીકિત;
પ્રસિદ્ધ; જાણીતું; જાહેર.

પ્રખ્યાતિ, ઓં [સં.] વિખ્યાતિ; પ્રસિદ્ધિ;
નામના. (૨) જોગબ.

પ્રગટ, વિં આહન; ખુલ્લું; જાહેર. (૨) પ્ર-
ત્યક્ષ. ઉં પ્રગટ પારખું એલ. સામળ.
કિં પ્રં પ્રગટ કરવું=પ્રસિદ્ધ કરવું. જા-
હાર-જાહેર પાડવું ઉત્પન્ન કરવું.

પ્રગતિ, ઓં વધારો; આગળ વધવું તે;
નીતિરાતિ, ચાલચલન, [વધા-બવહાર
વજેરમાં આગળ વધવાપણું તે; ઉન્નતિ-
પ્રતિગમન તે આ ચન્દ્ર છેક હમણાંજ
મેરાહી ઉપરથી ગુજરાતી સાહિત્યમાં વપ-
રાવા માડ્યો છે. ઉત્કર્ષ; અભિવૃદ્ધિ; વ-
ર્ધન; ઉચ્ચલન.

પ્રગટવું, કિં અં સગમવું; લાગવું; ઉત્પન્ન
થવું; પેદા થવું. ઉં કયાં પ્રગટયો જન-

દેવ દવાનળ, જ્વાળામુખી ગગને ચઢી
ગાજ્યો. કં ૬૦ ડાં તમારા કુટુંબમાં
એજીવો પ્રગટયો. નિપજવું; નિકળી આ-
વવું. (૨) જાહેરમાં આવવું; ખુલ્લું પડવું;
લેપડવું; ઝગડીરડેવું.

પ્રગમવું, કિં અં પરગમવું; પસરવું; વે-
પવું. પેટમાં હજી આસક પ્રગમ્યું નથી.
રજો રમ બપોળવું;

પ્રગદભ, વિં [સં.] ઉર્ધ્વછળ; ઉદ્ધત; અણ-
સમજી ને ઉત્સાહ એવું તે. (૨) ભક્ષા-
જોડું, નિડર-વાચાગ; શરમાયા વગર બેસે
એવું; અણેલું. (૩) તીખાસ્વભાવવું; શર;
ખાહોશ.

પ્રગદભતા, ઓં ઉર્ધ્વછળાઈ; ઔદત્ય. (૨)
વાચાળપણું; ગીબાવલાપણું; અણેતાઈ-અ-
ણેતાપણું.

પ્રગદભા, ઓં અણેતી નાચિકા; નિડર બો-
લકણી ને ઉત્સાહી નાચિકા.

પ્રધાત, પું [સં.] ઝીલો; અણાધને પડેલો
માર્ગ; રીત; ચાલ; રિવાજ.

પ્રધૂર્ણ, પું [સં. પ્રાધૂર્ણ] પરાણો; અતિથિ.

પ્રચલિત, વિં [સં.] ચાલવું આવેલું;
ચાલુ કરેલું હોય એવું; ચાલુ.

પ્રચંદ, વિં [સં.] મેલું અને જાળરમાન
(૨) ઉગ્ર; કુર્ષવે; તીવ્ર. (૩) આકર્ષ, ગ-
રમ; જલદ, તીખું.

પ્રચંદતા, ઓં ઉગ્રતા; તીવ્રતા. (૨) આક-
રાપણું. (૩) કહની સ્વભાવની ઉન્નત-મો-
ટાઈ તે.

પ્રચાર, પું [સં.] ચાલ; રીત; રિ-
વાજ. (૨) ફેલાવ; પ્રસાર.

પ્રચારવું, કિં સં રેકવું; સિંચવું; છાંટવું;
જેરગ-અવરવે અવવવ બધે બપો જાય
એમ રહાવતુ-ચારવું-નખવું તે. -ધી
પ્રચારવું. (૨) ફેલાવવું; પ્રસારવું; બપો
જાય એમ કરવું; રીતમાં આવે એવી રીતે

અમલમાં મુકાવવું. (૩) ટાણા રૂપે કહી દેખાડવું; આગળ ઉપકાર કર્યો હોય તે સામાની સમજમાં આવે એમ મહેસૂસ તરીકે કહી બતાવવો; ચાંપી-નાણી જોવું; ટાણો મારવો; યાદ આવે જોમ કરવું.:- વહેવાણુ આગલી વાન આખરે પ્રચારી મઠ, પરંતુ હું તે વાત ગળી મઠ નહિ તો ચક્રમઠ કરતે.

પ્રચારિત, વિં ચલાવેલું ફેલાવેલું; ભોઠામાં પ્રસારેલું.

પ્રચાલક, વિં ચલાવનાર; ચરખાત કરીને પ્રવર્તમાન કરનાર.

પ્રચૂર, વિં [સં.] બહુ; પુષ્કળ; ધણું; મસ.

પ્રચ્છન્ન, વિં [સં.] ગુપ્ત; છાતું. (૨) ઢાંકેલું; નહિ ખુલ્લું-ઉઘાડુ.

પ્રચ્છાદન, નં [સં.] આચ્છાદન; ઉપલું ઢાંકણ. (૨) ચાંદર; પ્રચ્છાદપર; પિછોડી.

પ્રજળાવું, કિં અં બળવું; સળગવું; લાગવું. ઉં મારે ઉંચે હોળી પ્રજળે.

પ્રજા, સ્ત્રીં [સં.] સંતતિ; છોકરાં. (૨) ગળ્યના રહેવાસી લોક; રૈયત; પ્રકૃતિ; જન; માણસ. (૩) બચ્ચાં. કહેને જોવો રાજા તેવી પ્રજા. પ્રજાવડે રાજા અને રાજાવડે પ્રજા.

પ્રજાગર, વિં [સં.] જાગવું; ઉંધ રહિત. (૨) ઉજાગરો; જાગરણ.

પ્રજાપતિ, પું [સં.] બ્રહ્મા. (૨) પ્રજાને ઉત્પન્ન કરી પાળનાર તે; દક્ષ વગેરે. (૩) પ્રજાનો ઉચિર તે; રાજા (૪) પરજાપતિ; કુંભકાર; કુબાર.

પ્રજાપાલ, પું [સં.] પ્રજાનું-રૈયતનું પાલન કરનારો; રાજા.

પ્રજાપાલન, નં પ્રજાનું પાવન-કરવું તે; પ્રજાની રક્ષા કરતી અને સંજાળ રાખતી તે (૨) પ્રજાને મુખી ને સંતોષી-રાખી તેનું રક્ષણ કરવાનું રાજાનું જ કામ તે.

પ્રજાવતી, સ્ત્રીં છોકરાંવાળા સ્ત્રી. (૨) ભોજા.

પ્રજાસત્તાક, વિં પ્રજાની સત્તાનું હોય એવું; જોમાં પ્રજાનો બહુમત એજ સત્તા ગણાય એવું; પ્રજાની સત્તાથી ચાલતું હોય એવું; પ્રજાની સત્તાવાળું-રાજ્ય.

પ્રજાળવું, કિં સં બાળવું; લગાડવું; સળગાવવું.

પ્રજા, વિં પુત્રાની; અક્ષલવાળું; ખુદિશાળી. (૨) કહાણું; ચાણું; સમજી. (૩) નં વિહાન; પડિન.

પ્રજા, સ્ત્રીં [સં.] જુદી; સમજલક્ષિત; અક્ષ. પ્રત્યક્ષ=અંધ.

પ્રજાવલિત, વિં [સં.] બળવું; મકમક-સળગેલું; લાગી ગયેલું એવું.

પ્રજુત, વિં [સં.] નત; નમન કરવાને તીચું પડેલું. (૨) વિનયી.

પ્રજુમણું, કિં અં પ્રજામ કરવા; નમીને પગે લાગવું.

પ્રજુષ્ય, પું [સં.] પ્રેમ; સ્નેહ; પ્રીતિ. (૨) પ્રેમપ્રાર્થના.

પ્રજુચિત્તી, સ્ત્રીં પ્રિયા; વહાલી સ્ત્રી; બાપાં. પ્રજુચી, વિં સ્નેહાળ; પ્રીતિવાળું; વહાણું.

(૨) નાં પ્રિયવર; વહાલો સ્વામી.

પ્રજુવ, પું [સં.] વેલો મંગળમય પ્રથમો-દુગાર; ઉઠકાર.

પ્રજુમ, પું [સં.] નીચા નમીને પગે લાગવું તે; નમસ્કાર; પ્રણિપાત.

પ્રજુલિકા, સ્ત્રીં [સં.] પ્રજાલી; પાણીને વહી જવાની નીક; પડનાળ. (૨) નહેર.

(૩) ખાડી. (૨) પરપરા; રહિ; રીત; મદન પ્રજુરાશ, પું નાચ.

પ્રશ્નિધિ, પું [સં.] છુપો દ્વન; ચાગ; ગાસમ. ૮૦ બંધુવત્સલતાએ, કે યષ્ઠ કેડેવી તથા પ્રશ્નિધિ ૩૫, શે અર્થે આપ્યા છે ? તેનાં અર્થને જણાવ ના ૩૫.

પ્રયુત, વિં [સં.] દસ લાખ.

પ્રયોગ, પું [સં.] અખતરો; અજમાયેશ
લાખે કોષ ઝીજ કરી જોવી તે; આમ
આમ કરવાથી શું થાય છે, તે જોવાને-
ખનાવવાને જે કંઈ ચર્યાતતું કામ કરી
જેવું તે. (૨) યુક્તિ; તજવીજ. (૩)
કાયદો; નિયમ; ધારો. (૪) બ્યાકરણ
પ્રમાણે કર્તા અને કર્મનો ક્રિયા સાથે
સંબંધ દર્શાવનારી રચના તે. કર્તૃપ્રયોગ,
કર્મણિપ્રયોગ વગેરે. (૫) સાધના; અનુ-
ધાન; વિધિ; કળાસિદ્ધિને માટે અમુક રીતે
મંત્રાનુધાનપૂર્વક અમુક ક્રિયા કરવી તે.

પ્રયોજક, વિં [સં.] યોજનાર; પ્રેરક; ચ-
ર્યાત કરવાનું દેખાડનાર; યોજના કરનાર.

પ્રયોજન, નં [સં.] કારણ; સમ્બ. (૨) હેતુ;
મતલબ; ઉદ્દેશ. (૩) આવશ્યકતા; જરૂર.

પ્રયોજ્ય, વિં [સં.] યોજવાલાયક; જોડવા
યોગ્ય.

પ્રરોહ, પું [સં.] અંકુર; ફણજો.

પ્રલય, પું [સં.] સૃષ્ટિનો અંત આવવો તે;
માણસો અને પ્રાણીઓનો સર્કંતર નાશ
થઈ જવો તે; અમુક યુગ પછી પૃથ્વી
રસાતળ જની તે. (૨) મોટી આફત-
સંહારકાળ; કાળો કહેર વર્તાઈ જવો તે.

પ્રલાપ, પું [સં.] મોટી ભ્રમે તેમ જોણવું
-રણું તે; શોક, મોહ, અને ક્રોધ વગેરેને
લીધે મોટી જોશીને રણું તે. (૨) એક-
ફાલ-ગમે તેમ જોણવું-ખપણું તે; જલ્પ;
ખડખડાટ. (૩) વિલાપ.

પ્રલેપ, પું [સં.] ખેડ; ભેષ; શિષ્ટ-ચોપ-
કણું તે; વલેપન; કટવાળો.

પ્રલોભન, નં [સં.] લોભાવે એવું જે તે;
લલચાવનારું તે; લોભ કરાવે એવું તે.

પ્રલે, છું પ્રલય. કિં પ્રં પ્રલે થયું-ખ-
જીને બરમ ઘઈ જવું; સત્યાનાથ જવું.
પ્રલેકાર-નાય; તદન પાવમાલ થઈ જવું
તે; અખન; વિનાશ.

પ્રવચન, નં [સં.] બ્યાખ્યાન; વિવેચન; એ.

કાદી વાત લઈ તેને આગલા પાછલા વિ-
ષયો સાથે વિસ્તારી સ્પષ્ટ કરીને કહેવી તે.

પ્રવર, નં [સં.] ગોત્ર અથવા કુટુંબની આ-
તરિક શાખા-પ્રશાખાઓ વગેરે તે. અસલ
ગોત્ર અને તેમાં થયેલા મુખ્ય આજેવાનોને
નામે તેનું વિશેષ ઝોળખાણ આપવું તે.
-ઐતમ ગોત્ર અને તેનાં ત્રણ પ્રવર-ગો-
તમ, ઐતથ, ને આગિરસ તે. (૨) વિં
મુખ્ય; આજેવાન; મુખી.

પ્રવર્તક, વિં [સં.] પ્રવર્તાવનાર; પ્રવર્તન
કારી; ફેલાવનાર. (૨) પ્રવૃત્તિજનક.

પ્રવર્તન, નં [સં.] ચાલ ચલન; વર્તન તે;
પ્રવૃત્તિ કરવાની રીત તે; પ્રવૃત્તિ.

પ્રવર્તમાન, વિં [સં.] ચાલું; ચાલતું; અ-
મલમાં હોય એવું. (૨) ફેલાયેલું.

પ્રવર્તવું, કિં અં ફેલાવું; પ્રસરવું; લોકમાં
ચાલુ થવું. (૨) અમલમાં આવવું. વર્ત-
વું; ચાલવું.

પ્રવર્તાવવું, કિં સં ફેલાવવું; પ્રસારવું; ચ-
લાવવું. (૨) અમલમાં-ગતિમાં મૂકવું;
લોકમાં ફેલાવ તેમ કરવું. (૩) વળાવવું;
આપીદેવું.

પ્રવાસ, પું [સં.] પરદેશવાસ તે; વિદેશમાં
વસવા જવું તે. (૨) મુસાફરી; દેશવિદે-
શમાં રરવું તે; પંથ કરવો-મુસાફરી કરવી તે.

પ્રવાસી, વિં પોતાનું-અસલ નેહિ એવા
વાસમાં વસેલ તે; બીજા-અન્યવાસમાં
રહેલું. ઉં અરે શુકા પિંજરના પ્રવાસી.
ક. ક. ડા. (૨) મુસાફર; પાંચ; વટમાલ;
પ્રવાસે નિકળેલું તે.

પ્રવાહ, પું [સં.] પવન, પાણી અને વાણી
વગેરેનું જે વદન-રહેવું તે; સ્રોત; રેશી;
ખગડો; બોલ; ધારા; વદન તે. (૨) સાં-
સારિક કામકાજ અને અવદારને જે
નિરંતર ચાલુ કમ તે. (૩) એક પછી
એક ચાલુ પડે-પડા આવ્યા કરવી તે; ધ-

સારાર્થક બહાર-આગળ ને આગળ વહે
જવું તે. (૪) ગતિ; વેહ વગેરે તે :-
એની જમે સરસ્વતી જોડેલી છે એટલે
એની વાણીનો પ્રવાહ અખંડિત આદ્યજ્ઞ
કરે છે તાહ; ધારણ; રવાણ.

પ્રવાહી, વિં પ્રવાહે વહે એવું તે; રેલે એવું;
ધારા-પરપરાએ આદ્યું જાય એવું-વાણી;
તેલ; પવન; વાણી વગેરે.

પ્રવાળ, નં પ્રવાલ; પરવાળું. પ્રવાળી=પર-
વાળાંની માળા તે.

પ્રવિષ્ટ, વિં [સં.] પેટેહું; દાખલ થયેહું; ધુસેહું.

પ્રવીણ, વિં [સં.] નિપુણ; કુશળ; હોશિ-
યાર; કાબેલ; ચતુર. (૧) આવડતવાળું;
કોષ કામ બહુ સારી રીતે કરી જાય
એવું; માહિતગાર.

પ્રવૃત્ત, વિં [સં.] ચાલુ; ચાલતું; પ્રવૃત્તિમાં
મયેહું.

પ્રવૃત્તિ, સ્ત્રીં [સં.] જીવનને ટકાવવા અને
શોભાવવાને માટે ચાલ કરવો તે; બા-
પાર; વ્યવસાય; પ્રવર્તન તે; આજીવિકા,
યથા, અને ઉદ્યોગની પરિસ્થિતિ માટે નાના
પ્રકારના વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થવું તે; કામ;
જમણ. (૨) ઉદ્યોગ; કામકાજ વગેરે સં-
સારની મોહમાયાની જાળમાં આમ તેમ
મુખ્ય શોધતા-અયડાતા કરવું તે; નિવૃત્તિથી
ઉલટા વ્યવસાય તે.

પ્રવૃદ્ધ, વિં વધેહું; મોટું થયેહું. (૨) પુખ્ત.

પ્રવેશ, પું [સં.] પેસવું તે; દાખલ થવું
તે; ધરમાં-કોષ હદમાં અથવા રંભજીમિ
ઉપર જવું તે. (૨) કોષ રચનાની અંદર
દાખલ થવું-પેસવું તે. (૩) નાટક વગે-
રેનો એકાદ વિભાગ-ખાળ તે; વસ્તુનિર્દે-
શક એકાદ નાનો વાદવિવાદ તે; નાટકમાં
એક પાત્રી એક જુદા જુદા ભાગ ભજવી
ખતાવનાર પાત્રોનું રંભજીમિ ઉપર આ-
વવું તે; પ્રવેશક; વિષ્કંભક.

પ્રવેશક, પું સામાન્ય પાત્રોની પાસે આવતા
અંકની વસ્તુ દર્શાવવાને માટે પહેલા અને
હેલ્લા નહિ એવા અંકોની આગળ મૂક-
વામાં આવેલા વાર્તાલાપ તે; વિષ્કંભક.

પ્રવ્રજિત, વિં [સં.] ત્યાગી; જેણે મોઢા
-ભિજી આશ્રમનો આશ્રય લીધો હોય તે.
(૨) સંન્યાસી; વેસગી.

પ્રશમન, નં [સં.] ઠંડું પાડવું તે; થાંત
કરવું તે; ટાકું પાડવું તે. (૨) થાંતિ.

પ્રશસ્ત, વિં [સં.] વખાણવા લાયક; સ્તુતિ
પાત્ર (૨) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; ઉચું.

પ્રશસ્તિ, સ્ત્રીં [સં.] પ્રશંસાનો લેખ-લ-
ખાણ તે; યશલેખ. રાજા અથવા મોટા
પરોપકારી માણસની સૂક્તિ-પુણ્યકૃતિના
વર્ણનવાળો લેખ અથવા લખાણ તે.

પ્રશસ્ત્ય, વિં [સં.] વખાણવા લાયક.

પ્રશંસક, વિં વખાણનાર; સ્તુતિ કરનાર.

પ્રશંસનીય, વિં વખાણવા લાયક. (૨)
ઉત્તમ; સાફ-શ્રેષ્ઠ.

પ્રશંસા, સ્ત્રીં [સં.] વખાણ; સ્તુતિ; યથા
માત્રા-કૃતિ કરવા તે; સ્તુતિ.

પ્રશસક, વિં યાસન કરનાર; અમલ બળ-
વનાર. (૨) રાજા; અમલદાર.

પ્રશાંત, વિં ખૂબ થાંત; ટાકું; ઠંડું. (૨)
નીરવ; મૌન.

પ્રશ્ન, પું [સં.] પૂછવું તે; પૂછણ; સવાલ.

પ્રશ્નપત્ર, નં પ્રશ્નનું લખાણ તે; સવાલપત્રક;
પરીક્ષા લેવાને માટે લખીને પૂછેલો પ્રશ્ન તે.

પ્રશ્નમાળા, સ્ત્રીં પ્રશ્નાવલી; સવાલોનો સમૂહ
તે; ઉપરાઉપરિ પૂછેલા સવાલો તે.

પ્રશ્નાર્થ, વિં પ્રશ્નવાળો અર્થનું તે; પ્રશ્ન સં-
બંધિ; પ્રશ્ન તરીકે પૂછાયેલું.

પ્રશ્નોત્તરી, સ્ત્રીં પ્રશ્ન અને ઉત્તરની જેમાં
પરપરા હોય તે; પ્રશ્ન અને તેનો ઉત્તર
એવું જે લખાણ, વિવાદ વગેરે તે; સવાલ
જવાબવાળી રચના.

પ્રકાશ, પું [સં.] ઉઘાળો; વાત પિત્ત ને
કરનો બગાડો તે. (૨) ગુસ્સો; કેપવું
તે; ખૂબ કંતરાજ થવું તે.
પ્રકાશ, પું [સં.] કાણીની ઉપલો બગ,
ક્યાં કહું પહેરાય છે તે, અણબધ.
પ્રકમ, પું [સં.] ઉપક્રમ; પ્રયત્નરંભ.
પ્રકમણ, નં [સં.] જવું-ફરવું તે; ફરો
અટો કરવો તે; ગમન.
પ્રક્રમ, ઓં આસપાસ ફરવું તે; પ્રદક્ષિણા.
પ્રક્રિયા, ઓં રીત; શરૂ; કામ કાર્ય કર-
વાની રીતિ તે. (૨) કર્મ; ક્રિયા; કામ.
(૩) વ્યવસ્થા; ગ્રંથવણી. (૪) 'શબ્દ
જોડવા-બનાવવાની રીત તે.
પ્રકાશન, નં [સં.] ધોવું-પખાળવું તે;
માર્ગન.
પ્રક્રિયા, વિં [સં.] નાંખેલું; ફેડેલું; ઉમે-
રેલું.
પ્રખર, વિં [સં.] અત્યંત ગરમ; આકર્ષ.
(૨) સખત; તીવ્ર. (૩) બખતર.
પ્રખ્યાત, વિં [સં.] વિખ્યાન; નામકિત;
પ્રસિદ્ધ; જાણીતું; જાહેર.
પ્રખ્યાતિ, ઓં [સં.] વિખ્યાતિ; પ્રસિદ્ધિ;
નામના. (૨) જાળખ.
પ્રગટ, વિં આહન; ખુલ્લું; જાહેર. (૨) પ્ર-
ત્યક્ષ. ઉં પ્રગટ પારખું એક. સામળ.
કિં પ્રં પ્રગટ કરવું=પ્રસિદ્ધ કરવું. બ-
હાર-જાહેર પાડવું. ઉત્પન્ન કરવું.
પ્રગતિ, ઓં વધારો; આગળ વધવું તે;
નીતિરાતિ, આલયકમન. (વધા-વ્યવહાર
વગેરેમાં આગળ વધવાપણું તે; ઉન્નતિ-
પ્રતિગમન તે. આ શબ્દ છેક દમણજ
મેરાદી ઉપરથી ગુજરાતી સાહિત્યમાં વપ-
રાવા માંડ્યો છે. ઉત્કર્ષ; અભિશદ્ધિ; વ-
ર્ધન; ઉચ્ચતન.
પ્રગટવું, કિં અં સગમવું; લાગવું; ઉત્પન્ન
થવું; પેદા થવું. ઉં ક્યાં પ્રગટ્યો જાન

દેથે દવાનળ, જવાળમુખી ગમને ચઢી
ગાજ્યો. કં ૬૦ કાં તમારા કુટુંબમાં
એન્દીવો પ્રગટ્યો. નિપજવું; નિકળી આ-
વવું. (૨) જાહેરમાં આવવું; ખુલ્લું પડવું;
લેધવું; જાણકીરહેવું.
પ્રગમવું, કિં અં પરગમવું; પસરવું; બધા-
પણું:-પેટમાં હજી ઝોસક પ્રગમ્યું નથી.
રજો રગ બધાપીજવું;
પ્રગલ્ભ, વિં [સં.] ઉછાંછળું; ઉદ્ભવ; અણ-
સમજી ને ઉત્સાહી એવું તે. (૨) ભક્ષા-
બોલું; નિર-વાચાળ; શરમાવા વગર બોલે
એવું; અલેતું. (૩) તીખારવખાવવું; શર;
ખાહોશ.
પ્રગલ્ભતા, ઓં ઉછાંછળાઈ; અપ્રીત્ય. (૨)
વાચાળપણું; ચીખાવણાપણું; અલેતાઈ-અ-
લેતાપણું.
પ્રગલ્ભા, ઓં અલેતી નાચિકા; નિર બો-
લકણી ને ઉત્સાહી નાચિકા.
પ્રધાત, પું [સં.] ધીસો; અણાધને પડેલો
માર્ગ; રીત; આલ; રિવાજ.
પ્રધૂર્ણ, પું [સં. પ્રાધૂર્ણ] પરાણો; અતિથિ.
પ્રધાલિત, વિં [સં.] આલણું આવેલું;
આણ કરેલું હોય એવું; આણ.
પ્રધર્ષ, વિં [સં.] મેદું અને જાજરમાન
(૨) ઉમ; દુર્ધર્ષ; તીમ. (૩) આકર્ષ; જ-
રમ; જલસ; તીખું.
પ્રધર્ષતા, ઓં ઉમતા; તીમતા. (૨) આક-
રાપણું. (૩) કઠની સ્વભાવની ઉન્નત-મો-
ટાઈ તે.
પ્રચાર, પું [સં.] આલ; શરૂ; રીત; રિ-
વાજ. (૨) ફેલાવ; પ્રસાર.
પ્રચારવું, કિં સં રેકડું; સિંચવું; છાંટવું;
રજેમ-જવાને અવવ બધે બધાપી જાય
એમ સલાવવું-ચારવું-નાંખવું તે. ઓં
પ્રચારવું (૨) ફેલાવવું; પ્રસારવું; બધાપી
જાય એમ કરવું; શરૂમાં આને એવી રીતે

અમલમાં મુકાવવું. (૩) ટાણા રૂપે કહી દેખાડવું; આગળ ઉપકાર કર્યો હોય તે સામાની સમજમાં આવે એમ મહેસૂલ તરીકે કહી બતાવવો; માંખી-નાણી બેલું; ટાણો મારવો; યાદ આવે તેમ કરવું. - વહેવાણુ આગલી વાન આખરે પ્રચારી ગઈ, પરંતુ હું તે વાત ગળી ગઈ નહિ તો ચક્રમક કરતે.

પ્રચારિત, વિં ચલાવેલું ફેલાવેલું; મોકમાં પ્રસારેલું.

પ્રચાલક, વિં ચલાવનાર; ચરખાત કરીને પ્રવર્તેમાન કરનાર.

પ્રચૂર, વિં [સં.] બહુ; પ્રુકળ; ઘણું; મસ.

પ્રચુલ્લ, વિં [સં.] ગુપ્ત; છાતું. (૨) ઢાંકેલું; નહિ ખુલ્લું-ઉઘાડું.

પ્રચ્છાદન, નં [સં.] આચ્છાદન; ઉપલું ઢાંકણ. (૨) ચાદર; પ્રચ્છાદપટ; પિછોડી.

પ્રજાપતિ, કિં અં બળવું; સજાવું; લાગવું. ઉં મારે હેયે હોળી પ્રજા.

પ્રજા, સીં [સં.] સંતતિ; છોકરાં. (૨) રાજ્યના રહેવાસી લોક; રેયત; પ્રકૃતિ; જન; માણસ. (૩) બચ્ચા. કહે જોવો રાજ્ય તેવી પ્રજા. પ્રજાવડે રાજ્ય અને રાજાવડે પ્રજા.

પ્રજાગર, વિં [સં.] ભગવું; ઉંચ રહિત. (૨) ઉભાગરો; ભગરણુ.

પ્રજાપતિ, પું [સં.] જાણ. (૨) પ્રજાને ઉત્પન્ન કરી પાળનાર તે; દક્ષ વગેરે. (૩) પ્રજાનો ઈશ્વર તે; રાજા (૪) પરબ્રહ્મ; કુંભકાર; કુબાર.

પ્રજાપાત, પું [સં.] પ્રજાનું-રેયનનું ચાલન કરનારો; રાજા.

પ્રજાપાલન, નં પ્રજાનું પાળન કરવું તે; પ્રજાની રક્ષા કરવી અને સંભાળ રાખવી તે. (૨) પ્રજાને સુખી ને સતોષી રાખી તેનું રક્ષણ કરવાનું રાજાનું જ કામ તે.

પ્રજાવતી, સીં છોકરાંવાળી સી. (૨) બોળક.

પ્રજાસત્તાક, વિં પ્રજાની સત્તાનું હોય એવું; જોમાં પ્રજાનો બહુમત એજ સત્તા. ગણાય એવું; પ્રજાની સત્તાથી ચાલતું હોય એવું; પ્રજાની સત્તાવાળું-રાજ્ય.

પ્રજાબળ, કિં સં બળવું; સજાવું; સજાવાવું.

પ્રજા, વિં જાણી; અક્ષરવાળું; બુદ્ધિશાળી. (૨) કહાયું; ચાલું; સમજું. (૩) નં વિદ્યાન; પંડિત.

પ્રજ્ઞા, સીં [સં.] બુદ્ધિ; સમજશક્તિ; અક્ષ. પ્રજ્ઞાચક્ષુ=અંધ.

પ્રજ્ઞવલિત, વિં [સં.] બળવું; બકમક સજાવું; લાગી ગયેલું એવું.

પ્રજ્ઞત, વિં [સં.] નત; નમન કરવાને નીચું પડેલું. (૨) વિનયી.

પ્રજ્ઞમણ, કિં અં પ્રજ્ઞામ કરવા; તમીને પગે લાગવું.

પ્રજ્ઞય, પું [સં.] પ્રેમ; રેલ; પ્રીતિ. (૨) પ્રેમપ્રાર્થના.

પ્રજ્ઞયિત્રી, સીં પ્રિયા; વહાલી સી; બાપાં.

પ્રજ્ઞયી, વિં રેલછાળ; પ્રીતિવાળું; વહાલું. (૨) નાં પ્રિયવર; વહાલો સ્વામી.

પ્રજ્ઞવ, પું [સં.] વેદનો મંગળમય પ્રયત્નો-દગાર; ઈંકાર.

પ્રજ્ઞામ, પું [સં.] નીચા તમીને પગે લાગવું તે; નમસ્કાર; પ્રણિપાત.

પ્રજ્ઞાલિકા, સીં [સં.] પ્રજ્ઞાલી; પાણીને વહી જવાની નીક; પડખાળ. (૨) નહેર. (૩) ખાડી. (૪) પરપરા; રદિ; રીત; મદન.

પ્રજ્ઞાશ, પું નાથ.

પ્રશ્નિધિ, પું [સં.] હુમે દૂત; ચાર; જાણ. ૮૦ બંધુવત્સલાએ, કે યદ કેકેયી તથા પ્રશ્નિધિ રૂપ, શે અર્થે આગ્યા છો ? તેનાં મુળને જણાવ ના રૂપ.

પ્રણિપત, નં [સં.] કાલાવાલા; આજીજી; નમન.

પ્રણિપાત, પું [સં.] નમસ્કાર; પ્રણામ.

પ્રણીત, વિં [સં.] ખનાવેલું; રચેલું.

પ્રત, ઓં નકથ; એક વસ્તુ; દર; સરખાં કદ સ્વરૂપ ને વસ્તુવાળી બધી ગીજ્ઞેર્મની જે એક તે; એક વસ્તુ.:-૫૦૦ પ્રત છપાવી.

પ્રતાપ, પું [સં.] તેજ પ્રભાવ તે; કાંતિની ભક્ત તે. (૨) દેવત; પરાક્રમ; શક્તિ-તેજ બળ તે; શોર્ધ. (૩) મોટાઈ; યશ; કાંતિ. (૪) લાગવગ.

પ્રતાપી, વિં પરાક્રમી, પ્રતાપવાળું; ચરવીર જેની શેઠ પડે એવું તે.

પ્રતાપન, નં [સં.] ખીજને નખાવવું-મતાવવું તે; શુલભ; સીતમ.

પ્રતારણા, ઓં [સં.] વચ્ચનાં ઉત્તરપિંડી કરવી તે; ઠગાઈ.

પ્રતિ, અં [સં.] તરફ, બધી, પાછું; ફરીને; સાચું; ઉલટું; વિરુદ્ધ, વજેરે અર્થ મતાવનારો ઉપસર્ગ.:-પ્રતિકૂલ; પ્રતિબળ; પ્રતિદિન, વજેરે. તે તમારા પ્રતિ બોલતો નથી.

પ્રતિ-ઉત્તર, પું સામે જવાખ; ઉત્તર આપવો તે; સામે જણાવવું બોલવું કે લખવું તે; પ્રતિબોલ; પ્રતિલેખ; જવાખ. ઉં પ્રતિઉત્તર દે ન કેટલવ, અપરાધો સિદ્ધપાલ બહુ વડે. ૨૨. વતસલ.

પ્રતિકૂલ, હિં [સં.] નહિ મનવું; નહિ માફ આવવું; અણમનવું; નહિ રચવું. (૨) વિરુદ્ધ; સાચું; ઉલટું; વિપરીત.

પ્રતિકૂલતા, ઓં અણમનો; અપરાધો; વિરુદ્ધતા.

પ્રતિકૃતિ, ઓં [સં.] છાયાચિત્ર; છબિ; પ્રતિમા.

પ્રતિબ્રહ્મ, પું [સં.] સ્વીકાર; સ્વીકરણ. (૨) દાન એવું તે.

પ્રતિજ્ઞા, ઓં [સં.] પશુ; નિયમ; સાધ્ય નિર્દેશ. (૨) પૂર્વપક્ષ. (૩) સોમન.

પ્રતિદિન, અં, રોજ; નિત્ય; દરરોજ.

પ્રતિધાવત, નં [સં.] સામે દોડવું તે; પુડે પડવું તે.

પ્રતિધ્વનિ, પું [સં.] પડધો; પડધો; પ્રતિનાદ.

પ્રતિનાયક, પું મુખ્ય નાયકનો સાથી તે. (૨) મામાવાળિયો.

પ્રતિનિધિ, પું [સં.] મુખત્યાર; વકીલ. (૨) અવેજ.

પ્રતિપક્ષ, પું [સં.] સામે પક્ષ તે. વિપક્ષ. (૨) યતુ; દુરમન.

પ્રતિપક્ષી, પું સામાવાળિયો; બીર; પ્રતિવાદી.

પ્રતિપત્તિ, ઓં [સં.] મનોમન મનાવું તે; ખાતરી થવી તે; મનોનિશ્ચય; ખાતરજમા; પ્રતીતિ; પુરવારી.

પ્રતિપદા, ઓં [સં.] પખવાડિયાનો પહેલો દિવસ તે; પડવો; પહેલી તિથિ.

પ્રતિપાદન, નં [સં.] પ્રમાણ આપી પુરવાર કરવું તે; સાબીત કરવું તે; સિદ્ધ કરવું; ખોતાના કહેવાને ખીજ મુદ્દાઓથી ખરૂં કરાવવું તે; ખાતરી કરી આપવી તે.

પ્રતિપાલન, નં પાળવું તે; પરિપાલન; રક્ષણ.

પ્રતિપાળ, પું પાળનારો; પાલનપે.પશુ કરનાર.:-જીવ દયા પ્રતિપાળ જેન.

પ્રતિપદ્ધિ, પું [સં.] અટકાવ; આડ; મના; અવરોધ; ખાળવું તે; બંરી.

પ્રતિબધક, વિં [સં.] પ્રતિબંધકારક; બંધનકર્તા; અટકાવનાર; રોકાણ કરનાર.

પ્રતિબિંબ, નં [સં.] છાયાકૃતિ; પાણીમાં ઝળકવા કાચમાં કે ઓપ ઉપર પડેલું જે સાચું અણેકું ચિત્ર-દરૂપ તે.

પ્રતિબિંબિત, વિં [સં.] બિંબિત-સાગી

બાળુએ આબેહુમ છાયા રૂપે પડેલું એવું;
સામું દેખાઈ રહેલું; સામે પ્રતિચ્છાયા
રૂપે જણાતું; એક ચીજનું જાણે બીજું
રૂપ જ ન હોય એમ દેખાઈ રહેલું;
ભાસમાન,

પ્રતિબોધ, પું [સં.] સારી રીતે સમજાવવું-
બોધ થાય એમ કરવું તે; સમજણ આ-
પરી તે. (૨) જાગૃતિ; જાગૃત થવું-સમ-
જાણું જ્ઞાન થવું તે.

પ્રતિબોધધુ; કિં સં [સં.] સામાને બોધ
થાય એમ કરવું; સમજાવવું; જાગૃત ક-
રવું; જ્ઞાન આપવું; સૂત્ર પાડવી; શિષ્યા-
મણ આપવી.

પ્રતિભા, સ્ત્રીં બુદ્ધિ; આકલ્પ; સમજણ. (૨)
દાંતિ; દીપ્તિ. તેજ બુદ્ધિમાનપણું તે. ઉં
પ્રતિભાવાન, વાચાળ, જાણીતા જ્ઞાતાતના.

પ્રતિભાગ, પું [સં.] સામે હિસ્સો તે;
ભાગ; હાજી; પાંતી.

પ્રતિજ્ઞાન, નં તાત્કાલિક બુદ્ધિ; સમયસૂચ-
કતા; બેઠકમ બાન યજ્ઞવું તે.

પ્રતિભાવ, પું [સં.] સમભાવ; પ્રત્યભાવતે.

પ્રતિભાસ, પું [સં.] સામે કંઈ જણાવું
તે; એકદમ કંઈ દ્રવ્ય કે જ્ઞાનનું ઉદ્દાહર-
ન થવું તે; દેખાવું, જણાવું, સમજાવું;
અમુકના સરખું જ્ઞાન થવું તે. (૨) પ્રતિ-
બિંબ; પ્રતિચ્છાયા, જ્ઞાન કે દ્રવ્યનો સામે
આભાસ થવો તે. (૩) પ્રકાશ; તેજ.

પ્રતિમ, વિં સરખું; સમાન; જેવું.

પ્રતિમા, સ્ત્રીં [સં.] કાષ્ઠ પાષાણાદિનું
પુનરુત્પન્નું તે; મૂર્તિ. કાષ્ઠ આકૃતિની પાટી,
કાષ્ઠ, ઘાત, પત્થર અથવા બીજી કાષ્ઠ
ચીજની તેના જેવીજ આકૃતિ તે.

પ્રતિયોગી, પું [સં.] સામાવાણિયો; યત્ન;
દુરમન. (૨) અવેશ; બદલે ચોળપથો મા-
ણસ, વગેરે. (૩) બાગિયો. (૪) સમે-
વડિયો. (૫) ધુરી; જોડખાની-જોડિયો.

પ્રતિરૂપ, નં સરખાપણું; સમાન. (૨) પ્રતિ-
મા; મૂર્તિ; પ્રતિકૃતિ.

પ્રતિરોધ, પું [સં] અટકાવ; રોકાણ.
(૨) તિરસ્કાર.

પ્રતિલોભ, વિં [સં] ઉતરતું; હલકું; ક-
નિષ્ઠ; ન્યૂનાધિક હોય એવું; વિશેષ; ઉ-
તરતી પંક્તિ-વર્ણનું. પ્રતિલોભન=કેવળ
વર્ણના પુરુષથી અધમ-ઉતરતી વર્ણની
ખાતાને પેટ જ-એલું તે. પ્રતિલોભ જાતિ=
ઉતરતી વર્ણ, હલકી-નાન તે.

પ્રતિવચન, નં [સં] સામે જવાબ તે;
પ્રત્યુત્તર; જવાબ; સામેબોલ

પ્રતિવાદણ, સ્ત્રીં વળનો જવાબ દેનાર સ્ત્રી
તે; હાવાનો-જવાબ દેનારી-વાદણ.

પ્રતિવાદી, પું [સં] સામે વાદ કરનારો;
પ્રતિપક્ષી; સામાવાણિયો; વાદીની સામે
જવાબ આપનારો.

પ્રતિવારણ, નં [સં] નિવારણ; સામેથી
વારવું તે.

પ્રતિવાર્તા, સ્ત્રીં [સં] જવાબમાં જણાવે-
લી હકીકત તે; સામેથી મળેલી ખીના-વાત.

પ્રતિવાર્ષિક, વિં [સં] વાર્ષિક; વર્ષોવર્ષનું;
વર્ષોવર્ષે ફરીફરીને આવતું; દર વરસનું.

પ્રતિવાસર, અં [સં] પ્રતિદિન; દરરોજ;
દરેક.

પ્રતિવિધાન, નં પ્રતીકાર; ઇલાજ. (૨) કાઠ
માઠ; રચના.

પ્રતિશબ્દ, પું [સં] પડાયો; પડછંદો; આ-
પણા બોલનો હતામાંથી સામે બોલ મં-
બળાય તે.

પ્રતિષેધ, પું [સં] નિષેધ.

પ્રતિષ્ઠા, સ્ત્રીં [સં] જ્ઞાન, આજ્ઞા, ઈજ્ઞા,
આરોગ્ય; ગૌરવ. (૨) વિધિપૂર્વક મૂર્તિ
ઉપર કરવામાં આવતો એક સંગ્રહ. કિં
પં પ્રતિષ્ઠા કરી=મૂર્તિમાં વિધિસર દે-
વત્વ મૂકવું.

પ્રતિષ્ઠિત, વિં [સં] માનવંત; આખરદાર;
ધનવવાળું; પ્રતિષ્ઠાયુક્ત; ગોરવાન્વિત
(૨) વિખ્યાત; જાણીતું; આગેવાન.

પ્રતિસ્પર્ધા, ઓં [સં] હરીક્ષ્ણ; સરસા-
સત્સી; ચક્રસામયસી.

પ્રતિસ્પર્ધી, વિં સામાવાળિયો; યત્ન; હુસ્મન;
હરીક; વાદીયો.

પ્રતિહત, વિં [સ] પાછુ મારેલું; હઠાવેલું;
હરાવેલું; નિરાશ.

પ્રતીકાર, પું [સ] ઉપાય; પ્રધાન; ચિ-
હિત્સા.

પ્રતીત, ઓં પતીજ; બરોસો; વિશ્વાસ;
ખાતરી.

પ્રતીતિ, ઓં [સં] પતીજ; વિશ્વાસ; ખા-
તરી. મ'પૂર્ણ યાન, સારી રીતે સાચ સ-
મજાવું તે.

પ્રતીપ, પું [સ] એ નામનો અર્થાલંકાર,
કે જેમાં ઉલટ ઉપમા આપાય છે; અ-
ર્થાત્ ચંદ્ર કે જેની ઉપમા મુખને આ-
પાય છે તે મુખ આગળ ચંદ્રના કંઈજ
નથી એવી ચક્રાવીને ઉપમા આપવી તે.
ઉં તારાં તેજ સમાન કાન્તિમય જે, તે
પદ્મ હૂંપ્યાં જળે.

પ્રતીક્ષા, ઓં [સં] રાહ; વાટ. (૨) આ-
શા; અપેક્ષા.

પ્રતીહાર, પું [સં] હારપાળ; પોળિયો;
ફરવાન.

પ્રતીહારી, ઓં [સં] હારપાલિક; અંતઃ
પુરની ઓં નોકર

પ્રતોહ, પું [સં] આગમો; ચાલુક; પરાણી.
પ્રત્યક્ષ, વિં [સં] નજર સામેનું; ઉદ્દિષ્ટો.

પ્રત્યક્ષ, વિં [સં] નજર સામેનું; ઉદ્દિષ્ટો.
પ્રત્યક્ષ, વિં [સં] નજર સામેનું; ઉદ્દિષ્ટો.
પ્રત્યક્ષ, વિં [સં] નજર સામેનું; ઉદ્દિષ્ટો.
પ્રત્યક્ષ, વિં [સં] નજર સામેનું; ઉદ્દિષ્ટો.
પ્રત્યક્ષ, વિં [સં] નજર સામેનું; ઉદ્દિષ્ટો.

પ્રત્યક્ષપ્રમાણ, નં [સં] ઉદ્દિષ્ટોથી સ્પષ્ટ
જણાતું અને અનુભવાતું હોય એવું જે
યાન તે; નજરે નજર જણાતું હોય તે;
પુરુષ પ્રમાણ. જેની ખાતરીને માટે ખીજ
સાધનની જરૂર રહેતી ન હોય એવું ઉદ્દિષ્ટ
આલ પ્રમાણ-પુરાવો તે.

પ્રત્યય, પું [સં] વ્યાકરણ પ્રમાણે નામ;
વિશેષણ અને ક્રિયાપદ વગેરેને છેડે લગા-
ડવામાં આવતા અમુક અર્થ બનાવનારા
અવ્યયો જેવા અક્ષર તે. (૨) વિશ્વાસ,
બરોસો. (૩) પ્રતિજ્ઞા. (૪) હેતુ.

પ્રત્યવાય, પું [સં] આધ; હરકત; અક-
ચણ; વધિ; વિરહતા.

પ્રત્યયા. ઓં [સં] પશુજ; કાષ્ઠાના દારી.
પ્રત્યાખ્યાન, નં [સં] કપડો; ટોક; મહેલું.

(૨) નિરાકૃતિ; નિરાકરણ.

પ્રત્યાધાત, પું [સં] પાછાંકેસો-વળાડું
જેર તે; સામે ધક્કો; ધક્કો મારતાની સાથે
જે સામે આંચકો લાગે તે. (૨) પડેલો;
પાછાંકો.

પ્રત્યાહાર, પું [સં] વ્યાકરણ પ્રમાણે
પરેલા ને છેલા અક્ષરના મેળાપથી
બનેલી અમુક અક્ષરો અને નિયમો વગેરે
બતાવનારી જે મેળ તે; મહેલ પાછો;
અમુક અમુક બાબતો બતાવનારી પારિ-
ભાષિક સંઘા-સંલેપ તે. (૨) પીછે
હઠ; વળી જવું તે, પાછુ ખેંચી લેવું તે.
(૩) સંયમ; ઉદ્દેશ્યને કનજે રાખી તે.

પ્રત્યુત્તર, પું [સં] સમો-વળતો જવાબ
આપવો તે; ઉત્તર; જવાબ.

પ્રત્યુત્પન્ન, વિં [સં] તરત ઉત્પન્ન થયેલું;
તરતાતરન સુએલું; તાત્કાલિક; દાનર-
દણુર; સવાલ થતાની સાથેજ સામે
ચોક્ક જવાબ જેના મનમાં ઉત્પન્ન થાય
છે એવું પ્રત્યુત્પન્ન અતિતરતપુલક;
દાનરજવાબી.

પ્રત્યુપકાર, પું [સં.] ઉપકારની સામે ઉપકાર કરવો તે; સામે ઉપકાર.

પ્રત્યુષ, પું [સં.] પ્રભાત; અગાધકું; પરાદ.

પ્રત્યે અં પ્રતિ; તરફ; બધી.

પ્રત્યેક, અં એકેએક; દરેક.

પ્રથમ, વિં [સં.] પહેલું; મુખ્ય; અમરું.

(૧) સાઈ; એક. (૩) અં પહેલેથી; ચ-આતમાં; પહેલે.

પ્રથમા, વિં [સં.] પહેલું-વિભક્તિ.

પ્રથા, ઓં [સં.] લોકમાં જાણીતી પ્રસિદ્ધ; કદિ તે, વહોવટ; માર્ગ; ધારો; પદ્ધતિ;

(૨) રીત; યાજ. (૩) ટેવ; આદત.

પ્રથિત, વિં [સં.] વિખ્યાત; જાણીતું; પ્રસિદ્ધ. (૨) વિસ્તરેલું; ફેલાયેલું. જહેર;

જેનું નામ લોકમાં જાણીતું થઈ ગયેલું હોય એવું.

પ્રદક્ષિણા, ટ્રીં [સં.] આસપાસ ફરી વળવું તે; પરિક્રમા; ફેરો; ફેરા ફરવા તે.

પ્રદર, પું [સં.] સ્ત્રી જાતિની જનનેદ્રિય-માંથી રક્ત ને ધાતુ પડે તે-રોગ. અસ-ગર. (૨) પાલય; પશું.

પ્રદર્શન, નં [સં.] સૌ કોઈ જુએ એમ પ્રુક્ષ મૂકવું-મૂકેલું તે; જોવાને મૂકવું તે; દેખાડવા મૂકેલું જે તે; દસ્ખ.

પ્રદર્શિત, વિં [સં.] દેખાડેલું; દર્શન કરાવેલું; દાખવેલું; બતાવેલું.

પ્રદાન, નં [સં.] દાન આપવું તે; મુખ્ય નિમિત્તે આપવું તે; બદલાની કચ્છા વગર સામાના લાભ-ઉપકાર માટે આપવું તે. (૨) બક્ષિસ.

પ્રદીપ, પું [સં.] દીવો; જાતી; દીપ; દીવડો.

પ્રદીપન, નં [સં.] દીપાવે એવું તે; દીપાવનાર; તેજ કરનાર; ઝળઝળાં થવું તે; ઉકેરાવું; તેજ થવું તે. (૨) વધા-

રનાર; ઉધાડનાર; ચેતવનાર; રૂચિ કરાવનાર:-હુધા પ્રદીપન.

પ્રદીપ્ત, વિં [સં.] ખળીતે ઝળઝળાટ થઈ રહેલું; ઝળઝળાટ; પ્રકાશિત; બકમકાટ

બળ્યા કરતું હોય એવું. (૧) તેજ; જાગ્રત; દીપેલું; ઉત્સાહિત; ઉત્કેરાયેલું.

પ્રદેશ, પું [સં.] વિશાળ ભૂમાન; દેશ; ભૂમિ; વિસ્તીર્ણ જગ્યા; મુલક. (૨) વિ-

દેશ; પરદેશ. (૩) અંગુઠો અને તર્જની પહોળા કર્યા હોય એટલું પ્રમાણ, જગ્યા તે. (૪) હલ; સીમા; આતરો (૫) જગ્યા; સ્થાન.

પ્રદોષ, પું [સં.] સાંજ સવારનો સંધ્યા કાળ તે. સાંજનો મૂર્ધ આયમો જઈ અંધારૂં થાય તે દરમિયાનનો સમય તે.

ઉં પ્રદોષ વીતી ન હતી પડી નિશા, હતી હજી આરણ્ય વારણી દિશા. (૨) સોમવારે સાંજે એક વાર જમવાનું મ-

હાદેવ-ચંકરતું એક મત. આ મત તે-રસને દિવસે ખાસ પાળવામાં આવે છે.

ઉં સોમ પ્રદોષનો મહિમા થયો. (૩) દોષ; ગુનો. પ્રદોષવત=તેરસે એકવાર સાંજે જમવાનું મત.

પ્રભુક્ષ, પું [સં.] કામુદેવ. (૧) શ્રીકૃષ્ણને એક મુત્ર તે; અનિરુદ્ધને પિતા તે.

પ્રધાન, વિં [સં.] મુખ્ય; વડું; મોટું; પહેલું. (૧) પું મંત્રી; દિવાન; વજીર.

પ્રધાનવટું, નં દિવાનગીરી; વજીરાત; મંત્રી તરીકેની કારકિર્દી તે. (૨) પ્રધાનપણું; મંત્રીવ.

પ્રધાવન, નં [સં.] દોડ; દોડવું-ધાવું તે; દોડાદોડી કરતી તે. (૨) ઢાપવલાળ; આમ તેમ કાંઈ મારવા તે.

પ્રપંચ, પું [સં.] સંસાર; કુનિયા. (૨) માયા, ભજ. (૩) જળ; કપટ; પ્રતારણ (૪) કાવતરું; હુધા સ્વાર્થવાળી કોઈ બાજી

ते; इक्षवट. (५) विप्रवास. (६)
विरतार

प्रपञ्ची, वि० कपटी; कपटदंष्ट्रिणः; इत्यन्वयः
दंष्ट्रः; घेतः; सुख्युः; स्वार्थी; अटपटी-ज-
णवाणुः; अनभा शु होय अने अटपटी-
दपरयी शु देखाउतु होय अने.

प्रपा, श्री० [सं.] पदेभ्युने रते जतां
पाणी पावानी जगा ते; परम.

प्रपाकक, पुं० [सं.] वेद अक्षुनात्तमेने पाडे
करवानो अध्याय के भीजे ने अतावेवो
अमुक वाचनते विभाज ते; नानो अ-
ध्याय; प्रकरण; भाग.

प्रपात, पुं० [सं.] पडतुं ते; पतन; पान.
(२) भुसदा; इदी-कुल्लोने डमेया नीये
पडतुं ते. (२) पडी जवुं-दारीजवुं-रि-
ति-पापरी परयी उत्तरी जवुं ते. (०) धोम.

प्रपिता, पुं० [सं.] पितामहो पिता ते;
दादो भाप.

प्रपित्त, पुं० [सं.] पुत्रो पुत्र ते.

प्रपुष्ट, वि० [सं.] इष्ट; भावेष्ट; उपरैष्ट
(इल.) प्रसन्न; प्रसन्न; भोज आनदभां
दोष अने.

प्रपुष्टित, वि० प्रपुष्ट.

प्रपण, वि० [सं.] अणवान; अणवान; स-
कृता. साधु अण वापरवाने सकृताभान;
कसदार.

प्रपथ, पुं० [सं.] सारी रीते अंधावेष्ट-र-
आवेष्ट. होय अने ते; अमुक रीतिजे
गोठवावेष्ट-अतावेष्ट-अथ अथवा पथ स-
आण ते; नागप्रपथ. (२) निषध; अ-
टमव. (३) अंध; अंध; दोर वगेरेनी
त एहि-इसीने आयेवो ने अटि वगेरे ते

प्रपुष्ट, वि० [सं.] अमृत; अनेष्ट (२)
अमुक भाषां अथ अथवा अनेष्ट तेय
नोना अथवा अनेष्ट दोष अने; अरी
वगत-नेने समनपदी दोष अने; अनेष्ट.

प्रपेध, पुं० [सं.] अक्षुनी-समनवागां आ-
वुं ते; अथ वुं -ते; पेष; समनक्ष;
अन; यथार्थ अथ ते. (२) अनेष्ट;
होष्टिगारी. (३) शिक्षा; शिक्षाअक्षु; नक्षि-
यत. (४) सावयेती.

प्रपेधिनी, वि० अमृत करनारी; उद्वानी:-
प्रपेधिनी अकादसी; देवदिवानी; अनेष्ट
सुद्धि अनेष्टारम.

प्रपेध, पुं० [सं.] अमृत अथवा अक्षु, दे-
ष्ट; अमृत देष्ट. (२) अमृत-उत्पत्तिवुं अक्षु
ते; उद्वान; उद्वान; उद्वान; उत्पन्न वुं ते.

प्रपेध, श्री० [सं.] प्रकाश; तेज; धुति;
अनेष्टाणुः (२) अनेष्ट; अनेष्ट. (३) व-
काध; मोटाध; प्रपेधता. (४) अक्षु; गरम;
तम; इरकार; अनेष्टाणु; अनेष्टाणु.

प्रपेधक, वि० [सं.] अनेष्टाणु करनार.
(२) सुद्ध; सुद्ध. (३) अनेष्ट-अक्षु वगेरे.
प्रपेधत, न० [सं.] प्रातःकाण; उपा; अने-
सक. (२) सवारनो वपत. (३) अने
नो अने राम.

प्रपेधतिथु, न० प्रपेध गायना रागवुं
रुतिपथ.

प्रपेधत, पुं० [सं.] प्रपेध; तेज; शक. (२)
शक्ति; अण, देवत; प्रपेधता. (३) अक्षु;
अनेष्ट. (४) अथवा; अथवा.

प्रपेध, पुं० [सं.] अक्षु; परपेध. (३) अक्षु;
अक्षु; शक. (३) अक्षु; अथवा. १०
प्र० प्रपेध गायन=अनेष्ट गायन.

प्रपेधता, श्री० [सं.] अक्षु; प्रपेधत. (२)
अनेष्ट; अनेष्टाणु; अनेष्ट. (३)
अक्षु-अक्षु-अक्षु-अक्षु ते. (४) अक्षु;
अक्षु. (५) अक्षु; अक्षु; दोर; अनेष्टाणु.

प्रपेधति, अ० [सं.] आदि अनेष्ट; अनेष्टाणु
अनेष्ट. (२) अनेष्ट देवता.

अमृत, वि० [सं.] अनेष्ट; अनेष्ट. (२) अनेष्ट;
अनेष्ट. (३) अनेष्ट; अनेष्टाणु.

એવું; નિઠાવાળું. (૪) એવું મન ઠેકાણે
 ન હોય એવું; ધ્યાનરહિત; પ્રમાદી.
 પ્રમત્તાતા, સ્ત્રી. ધેલછા; ગાંડાઇ. (૨) પ્ર-
 માદીપણું. (૩) કેરું બેભાનપણું. (૪) ધન
 અને અધિકાર વગેરેની તુલ્ય; અભિમા-
 નની ગરૂ તે; છાક.
 પ્રમદવન, નં [સં.] અંતઃપુર પાસેનો બગીચો;
 સ્ત્રીઓને દરવા ફરવાનો રાજમહેલ પાસેનો
 ખાનગી-મહાલો સચવાય તેવો બાગ.
 પ્રમદા, સ્ત્રી. [સં.] અદવાળી મુદર સ્ત્રી.
 પ્રમા, સ્ત્રી. [સં.] પ્રમિતિ; પ્રમાણ; સાખીતી.
 પ્રમાણ, નં [સં.] પ્રમા; સાખીતી; પુરાવો;
 સાખ. (૨) દાખલો; ઉદાહરણ; પડછો.
 (૩) ખાતરી; અરેસો; વિશ્વાસ. (૪)
 માપ; અંદાજ; આધાર. (૫) વિં સત્ય;
 સિદ્ધ; ખરું; માન્ય; હજુલ. ઉં સંજની
 પિકેતું વચન પ્રમાણ. ૬૦ ૬૦ ૩૦
 પ્રમાણપત્ર, નં ખાતરીપત્ર; સરિદિકેટ. (૨)
 દાખલો.
 પ્રમાણપુત્ર, કિં અં હજુલ કરવું; માનવું;
 આધાર રાખવો. (૨) જળવું. (૩) ગળવું.
 (૪) માપવું.
 પ્રમાણિક, વિં [સં.] મનથીજ સત્ય હોય તે
 કરનાર; હિમાનદાર; અસત્ય કે હમખાજ
 નહિ કરનાર પણ સત્ય-વોતાને જોમ
 ન્યાય હાથે તેમ કરનાર; બેઠવચની; સ-
 નિષ્ઠાવાન; દાનતદારીવાળું; અદલ ધનસાથી;
 વિશ્વાસ.
 પ્રમાણિકપણું, નં નેકા; હિમાનદારી; સત્ય
 હાથે તેમજ કરવાપણું; નિષ્ઠા; સત્યતા;
 બોલું-પક્ષપાત વગેરે નહિ કરવાપણું તે;
 પ્રમાણિકતા.
 પ્રમાણિકા, સ્ત્રી. એક અક્ષર મેળ છંદ.
 પ્રમાણ, અં આ રીતે; આમ. (૨) ચેટ
 ગોડ; માફક.
 પ્રમાતામહ, પું [સં.] માતા દાદાનો બાપ તે.
 પ્રમાદ, પું [સં.] આળસાઇ; બેદરકારી; બે-

પરવાહ; અવધાનતા; કાળજી નહિ રાખવી
 તે. (૨) ગરૂલત; ભૂલ; ચૂક; ઉપેક્ષા.
 પ્રમાદી, વિં આળસ; એલી; બેદરકાર; અ-
 નવધાની બેકાળજીવાળું; અસાવધ; કાળજી
 વગરનું. (૨) સાઠ સંવત્સરામતિ ૨૭ મો
 સંવત્સર.
 પ્રમિતિ, સ્ત્રી. [સં.] પ્રમાણ.
 પ્રમુખ, વિં આગેવાન; અગ્રેસર; મુખ્ય; વડું;
 પ્રધાન. (૨) મુખી; સરનસીન; અધ્યક્ષ.
 પ્રમુખપદ, નં પ્રમુખની પદવી-સ્થાન તે;
 પ્રમુખપણું; આગેવાન તરીકે જગા ભેવી
 તે; આગેવાન થવું તે; વડપણ; અધ્યક્ષત્વ
 સ્થાન તે.
 પ્રમુદિત, વિં [સં.] દરખાણું; દર્શાવિન;
 પ્રસન્ન થયેલું; આનંદી.
 પ્રમોદ, વિં [સં.] માપવા-પ્રમાણ કાઢવા
 ચોખ્ખ; અનુમાન કરવા હાથક. (૨) પ્ર-
 માણો રજી કરીને પુરવાર કરવાલાયક.
 (૩) વિવાદ ચલાવીને નક્કી કરવાનો જે
 પ્રશ્ન-વિચાર તે; મુકરમો-દાવો-નિર્ણયને
 માટે ઉમો કરેલો સવાલ-મુદ્દો.
 પ્રમોહ, પું [સં.] પરમિયો; પુરવને યુરેથી
 ગરતા લોહીપુરનો પીઠકારી ને ચેપી રોગ;
 જલ્મરનો રોગ.
 પ્રમોહ, પું [સં.] આનંદ; હરખ.
 પ્રમોદવું, કિં સં જુથી કરવું; આનંદવું; હરખાવું.
 પ્રમોહ, પું [સં.] મૂર્ખા; મોહ; અપ.
 પ્રમોહ, પું [સં.] મોહ કામ પાર પાડવાને
 માટે દરેક રીતે મહેનત લઈ ઉદ્યોગ કરવો
 તે; પ્રયાસ; મોટી તળવીજ; અંતથી કાર્ય
 કરવાની મહેનત ભેવી તે.
 પ્રમાણ, નં [સં.] જવું તે; પ્રસ્થાન; ગમન;
 કુચ કરવી તે.
 પ્રમાસ, પું [સં.] અમ; મહેનત; યત્ન.
 પ્રમુક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] વિશેષ જીમતી વાપ-
 રવી તે; દાવપેચથી કામ કરવું તે; પ્રયોગ;
 પ્રયોજન.

પ્રયુત, વિં [સં.] દસ લાખ.

પ્રયોગ, પું [સં.] અખતરો; અજમાયેશ
દાખલ કોષ ચીજ કરી જોવી તે; આગ
આમ કરવાથી શું થાય છે, તે જોવાને-
ખનાવવાને જે કંઈ ચરઆતનું કામ કરી
જેવું તે. (૨) યુક્તિ; તજવીજ. (૩)
કાયદો; નિયમ; ધારો. (૪) બ્યાકરણ
પ્રમાણે કર્તા અને કર્મનો ક્રિયા સાથે
સંબંધ દર્શાવનારી રચના તે. 'કર્તૃપ્રયોગ,
કર્મણિપ્રયોગ વગેરે. (૫) સાધના; ઈન-
ધાન; વિધિ; ઈજાસિદ્ધિને આટો અમુક રીતે
મંત્રાતુષ્ઠાનપૂર્વક અમુક ક્રિયા કરવી તે.

પ્રયોજક, વિં [સં.] યોજનાર; પ્રેરક; ચ-
રઆત કરવાનું દેખાડનાર; યોજના કરનાર.

પ્રયોજન, નં [સં.] કારણ; સખખ. (૨) હેતુ;
મતલબ; ઉદ્દેશ. (૩) આવશ્યકતા; જરૂર.

પ્રયોજ્ય, વિં [સં.] યોજવાલાયક; જોડવા
યોગ્ય.

પ્રયોહ, પું [સં.] અંકુર; ફણગો.

પ્રલય, પું [સં.] સ્થિતિ અંત આવવો તે;
માથસો અને પ્રાણીઓનો સહતર નાશ
થઈ જવો તે; અમુક યુગો પછી પૃથ્વી
રસાતળ જવી તે. (૨) મોટી આફત-
સંહારકાળ; કાળો કહેર વર્તાઈ જવો તે.

પ્રલાપ, પું [સં.] મોટી યાત્રે તેમ જોલવું
-રોવું તે; શોક, મોહ, અને દુઃખ વગેરેને
લાધે મોટી જોલીને રહવું તે. (૨) એલ-
ફેલ-ગમે તેમ જોલવું-ખખડવું તે; જલ્પ;
ખડખડાટ. (૩) વિલાપ.

પ્રલેપ, પું [સં.] ખેડ; ભેપ; ક્ષિપવું-ચોપ-
ડવું તે; વિશેષન; કટેવાળો.

પ્રલોભન, નં [સં.] લોભાવે એવું જે તે;
લલચાવનાઈ તે; લોભ કરાવે એવું તે.

પ્રલ્લે, જુનં પ્રલય. કિં પ્રં પ્રલ્લે થવું=ખ-
ળીને ભરત થઈ જવું; સત્વાનાશ જવું.
પ્રલ્લેકાર=નાશ; તદન ખાપખાલ થઈ જવું
તે; અજ્ઞ; વિનાશ.

પ્રવચન, નં [સં.] વ્યાખ્યાન; વિવેચન; એ-
કાદી વાત લઈ તેને વ્યાખ્યા પાછલા વિ-
ષયો સાથે વિસ્તારી સ્પષ્ટ કરીને કહેવી તે.
પ્રવર, નં [સં.] જોત અથવા કુટુંબની આ-
તરિક શાખા-પ્રશાખાઓ વગેરે તે. અસલ
જોત અને તેમાં થયેલા મુખ્ય આગેવાનોને
નામે તેનું વિશેષ ઝોળખાણ આપવું તેઃ
-ગોતમ જોત અને તેનાં ત્રણ પ્રવર-ગો-
તમ, ઓતથ, ને આગિરસ તે. (૨) વિં
મુખ્ય; આગેવાન; મુખી.

પ્રવર્તક, વિં [સં.] પ્રવર્તાવનાર; પ્રવર્તન-
કારી; ફેલાવનાર. (૨) પ્રવૃત્તિજનક.

પ્રવર્તન, નં [સં.] ચાલ ચલગત; વર્તન તે;
પ્રવૃત્તિ કરવાની રીત તે; પ્રવૃત્તિ.

પ્રવર્તમાન, વિં [સં.] ચાલુ; ચાલવું; અ-
મલમાં હોય એવું. (૨) ફેલાયેલું.

પ્રવર્તવું, કિં અં ફેલાવું; પ્રસરવું; લોકમાં
ચાલુ થવું. (૨) અમલમાં આવવું. વર્ત-
વું; ચાલવું.

પ્રવર્તાવવું, કિં સં ફેલાવવું; પ્રસારવું; ચ-
લાવવું. (૨) અમલમાં-ગતિમાં મૂકવું;
લોકમાં ફેલાય તેમ કરવું. (૩) વળાવવું;
આપીદેવું.

પ્રવાસ, પું [સં.] પરદેશવાસ તે; વિદેશમાં
વસવા જવું તે. (૨) યુસાફરી; દેશવિદે-
શમાં ફરવું તે; પંથ કરવો-યુસાફરી કરવી તે.

પ્રવાસી, વિં પોતાનું-અસલ નદિ એવા
વાસમાં વસેલ તે; બીજા-અન્યવાસમાં
રહેલું. ઉં અરે શુકા ! પિંજરના પ્રવાસી.
ક. દ. ધ. (૨) યુસાફર; પાંચ; વટેમાર્ગી;
પ્રવાસે નિકળેલું તે.

પ્રવાહ, પું [સં.] પવન, પાણી અને વાણી
વગેરેનું જે વહન-રહેવું તે; ઓત; રેશો;
ખજોડો; વોહ; ધારા; વદન તે. (૨) સાં-
સારિક કામકાજ અને ન્યવહારનો જે
નિરંતર આણ કમ તે. (૩) એક પછી
એક આણ પડેપડા આપવા કરવી તે; ધ-

સારાંબધ બહાર-આગળ ને આગળ વહે
જવું તે. (૪) ગતિ; વોહ વગેરે તે :-
એની જીભે સરસ્વતી એટલી છે એટલે
એની વાણીનો પ્રવાહ અખંડિત આધ્યાત્મ
કરે છે તાહ; ધારણ; રવાણ.

પ્રવાહી, વિં પ્રવાહે વહે એવું તે; રહે એવું;
ધારા-પરપરાએ આધ્યું જાય એવું-વાણી;
તેલ; પવન; વાણી વગેરે.

પ્રવાણ, નં પ્રવાહ; પરવાણું. પ્રવાણી-પર-
વાણીની માળા તે.

પ્રવિષ્ટ, વિં [સં.] પેટેહ; દાખલ થયેહ; ધુસેહ.
પ્રવીણ, વિં [સં.] નિપુણ; કુશળ; હોશિ-
યાર; કાબેલ; ચતુર. (૨) આવડતવાળું;
હોષ કામ બહુ સારી રીતે કરી જાણે
એવું; માહિતગાર.

પ્રવૃત્ત, વિં [સં.] ચાલુ; ચાલતું; પ્રવૃત્તિમાં
મગ્ન.

પ્રવૃત્તિ, ઓં [સં.] જીવનને ટકાવવા અને
શાભાવવાને માટે થત કરવો તે; આ-
પાર; વ્યવસાય; પ્રવર્તન તે; આજીવિકા,
યશ, અને ઉદ્યોગની પત્તિભિ માટે નાના
પ્રકારના વિધોમાં પ્રવૃત્ત થવું તે; ધાવ;
ભ્રમણ. (૨) ઉદ્યોગ; કામકાજ વગેરે સં-
સારની મોઢમાયાની જાળમાં આમ તેમ
સુખ શોધતા-અચક્રતા કરવું તે; નિવૃત્તિથી
ઉલટા વ્યવસાય તે.

પ્રવૃદ્ધ, વિં વધેહ; મોટું થયેહ. (૨) પુષ્ટ.

પ્રવેશ, પું [સં.] પેસવું તે; દાખલ થવું
તે; ધરમાં-હોષ હદમાં અથવા રંભજીભિ
ઉપર જવું તે. (૨) હોષ રચાનની અંદર
દાખલ થવું-પેસવું તે. (૩) નાટક વગે-
રેના એકાદ વિભાગ-ખાળ તે; વસ્તુનિર્દે-
શક એકાદ નાનો વાદનિવાદ તે; નાટકમાં
એક પાત્રી એક જીવ જીવ બાગ બજવી
ખતાવનારાં પાત્રોનું રંભજીભિ ઉપર આ-
વું તે; પ્રવેશક; વિષ્કંભક.

પ્રવેશક, પું સામાન્ય પાત્રોની પાસે આવતા
અંકની વસ્તુ દર્શાવવાને માટે પહેલા અને
છેલ્લા નહિ એવા અંકોની આગળ મૂક-
વામાં આવતો વાર્તાલાપ તે; [વિષ્કંભક.
પ્રમજિત, વિં [સં.] ત્યાગી; જીણે ચોચા
-બિહુ આશ્રમનો આશ્રય લીધો હોય તે.
(૨) મંન્વાસી; વેરાગી.

પ્રશમન, નં [સં.] ઠંકું પાડવું તે; થાંત
કરવું તે; ટાકું પાડવું તે. (૨) થાંતિ.

પ્રશસ્ત, વિં [સં.] વખાણવા લાયક; સ્તુતિ
પાત્ર. (૨) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; ઉચ્ચ.

પ્રશસ્તિ, ઓં [સં.] પ્રશંસાનો લેખ-લ-
ખાણ તે; યશલેખ. રાજા અથવા મોટા
પરોપકારી માણસની સુકૃતિ-પુણ્યકૃતિના
વર્ણનવાળો લેખ અથવા લખાણ તે.

પ્રશસ્ત્ય, વિં [સં.] વખાણવા લાયક.

પ્રશંસક, વિં વખાણનાર; સ્તુતિ કરનાર.

પ્રશંસનીય, વિં વખાણવા લાયક. (૨)
ઉત્તમ; સારું-શ્રેષ્ઠ.

પ્રશંસા, ઓં [સં.] વખાણ; સ્તુતિ; યશ
ગાનો-કીર્તિ કરવા તે; સ્તુતિ.

પ્રશંસક, વિં ચાસન કરનાર; અમલ બળ-
વનાર. (૨) રાજા; અમલદાર.

પ્રશાંત, વિં ખૂણ થાંત; ટાકું; ઠંકું. (૨)
નીરવ; મોન.

પ્રશ્ન, પું [સં.] પૂછવું તે; પૂછના; સવાલ.

પ્રશ્નપત્ર, નં પ્રશ્નનું લખાણ તે; સવાલપત્રક;
પરીક્ષા લેવાને માટે લખાને પુછેલા પ્રશ્ન તે.

પ્રશ્નમાળા, ઓં પ્રશ્નાવલી; સવાલોનો સંગ્રહ
તે; ઉપસઉપરિ પુછેલા સવાલો તે.

પ્રશ્નાર્થ, વિં પ્રશ્નવાળો અર્થનું તે; પ્રશ્ન સં-
બંધિ; પ્રશ્ન તરીકે પુછાયેહ.

પ્રજ્ઞોત્તરી, ઓં પ્રજ્ઞ અને ઉત્તરની જેમ
પરપર હોય તે; પ્રજ્ઞ અને તેનો ઉત્તર
એવું જે લખાણ, વિવાદ વગેરે તે; સવાલ
જવાબવાળી રચના.

પ્રસક્ત, વિં [સં.] લાગેલું; વળગેલું; અનુ-
રક્ત; ચઢેલું; ખૂબ હળેલું; આસક્ત; છં-
દીલું. — પૂતપ્રસક્ત.

પ્રસક્તિ, સ્ત્રીં 'આસક્તિ; મોહિની; લગની;
રહ; છંદ; માદ પ્રીતિ સંબંધ તે; વળગણુ;
આસંગો; હેડો.

પ્રસન્ન, વિં [સં.] ખુશ; આનંદિત; પ્રદુસ્થ
મનનું; હરખાણુ; ખુશખુશાલ; રાજી.

પ્રસન્નતા, સ્ત્રીં ખુશાલી; ચિત્તની આનંદ-
મયતા; પ્રદુસ્થપણું; ખુશો; રાજીપો.

પ્રસર, પું [સં.] ફેલાવો; પ્રસારો; ફેલાવું
— પ્રસરવું તે; પ્રસરણ.

પ્રસરણ, નં [સં.] પ્રસર; ફેલાવું તે; ફેલાવો.
પ્રસરણું, કિં અં ફેલાવું; વિસ્તરવું; વ્યાપી
જવું; ફેલાવું.

પ્રસવ, પું [સં.] જન્મ; પ્રસવવું તે; જનન;
, ગર્ભસ્થાનમાંથી બાળકનું બહાર પડવું તે.
પ્રસવણું, કિં જન્મવું; જળણું; ગર્ભમાંથી
બહાર પડવું. (૨) ઉત્પન્ન કરવું.

પ્રસંગ, પું [સં.] અનુકૂળ-કાર્યસિદ્ધ કર-
વાનો યોગ્ય વખત તે; લાગ; તાકડો;
જોગ; અવસર; સંધિ; જોગવાઈ. (૨)
મેળાપ; સંગ, સોળત; સહવાસ, પરિચય
તે. (૩) વિષય; પ્રકરણ; વસ્તુ; વાત; આ-
ખત. — પ્રસંગ નીકળશે ત્યારે હું એ બધું
સમજાવીશ. પ્રસંગવચાત્ = અવસર-લાગ
આઆધી. વખતને લખેને. (૪) ટાણું;
કાર્યસંધિ.

પ્રસંગોપાસી, અં પ્રસંગે.

પ્રસાદ, પું [સં.] ખુશાલીની નજર તે; રાજી
ખુશીની મહેર-બક્ષીસ વગેરે તે. (૨)
અનુમત્ત; કૃપા; મહેરબાની. (૩) દેવ, ગુરુ,
રાજા, સ્વામી વગેરેએ પ્રસન્ન થઈને આ-
પેલું જે કષ્ટ તે; નિવેદનની - શેષ. (૪)
દેવને ધરાવેલું આવાનું તે; ભોજનનું અન્ન
— ખાદ્ય તે. — આપ દેવે પ્રસાદ લો. (૫)

ઠોઠ; માર. (૬) રચનામાં રહેલું જે મોહક
શબ્દસીદ્ધ્યે તે; વાચકનું મન રંજન થાય
એવી કાવ્યમાંની કવિની જે અલૌકિક રચના
શક્તિ તે; કવિતામાં-વાણીમાં ચિત્તને
પ્રસન્ન કરે એવું જે તત્ત્વ તે.

પ્રસાદી, સ્ત્રીં પ્રસાદ.

પ્રસાધિકા, સ્ત્રીં [સં] રાણીઓ અને મું
હરથોની સ્ત્રીઓ તે ટાપટીપથી શયણારના-
રી ઢાસી તે.

પ્રસાર, પું [સં.] પ્રસરણ; વિસ્તાર; ફેલાવ;
ઠેકઠેકણે પ્રસરી જવું તે.

પ્રસારક, વિં પ્રસાર કરનાર; ફેલાવનાર.

પ્રસારણ, નં ફેલાવું-પ્રસરવું તે; પ્રસાર; ફેલાવો.
પ્રસારણું, કિં સં ફેલાવવું; પ્રવર્તાવવું; પ્રસરે
જેમ કરવું. (૨) પહોળું કરવું.

પ્રસારિત, વિં પ્રસારેલું; પથરાઈ-ફેલાઈ ર-
હેલું એવું તે.

પ્રસિદ્ધ, વિં [સં.] જાણીતું; લોકમાં જાહેર
થયેલું એવું; વિખ્યાત. (૨) ખુદ્દ; આ-
હવા; જાહેર.

પ્રસિદ્ધિ, સ્ત્રીં [સં.] ખ્યાતિ; નામના; જાણ
— જાણીતાપણું. (૨) જાહેરાત; લોકની
જાણમાં આવવું તે. (૨) ફેલાવો; પ્રસાર.

પ્રસૂત, વિં [સં.] જન્મેલું; સંજાત; જન્મેલું.

પ્રસૂતા, સ્ત્રીં જન્મનારી; બાળકને જન્મ આ-
પનાર સ્ત્રી; પ્રસૂતિકા ઉં શુ વજ્રમા જન્મે
પીડાર, પ્રસૂતા જે પડે વેડે

પ્રસૂતિ, સ્ત્રીં જન્મવું તે; જનન; પ્રસવ; ઉ-
દ્ભવ; જન્મ. (૨) સંતતિ; છોકરો. ઉં
સ્નેહી વચસ્યતણી આ પ્રસૂતિ નિદાળી,
આજે દરી કુંવર ત્યાંતરડી અમારી. (૩)
પ્રસવ; સુવાવડ. ઉં પ્રસૂતિ કેડે તપ તા-
પતી હું તો; દરીય છન્દીયજ એમ કે,
પ્રભો! તમેજ જાતી મળાને અને વળી,
વિજેજ આવા પડશી નહિ કંદી.

પ્રસૂતિકા, સ્ત્રીં [સં.] પ્રસૂતા; જન્મનારી.

(૨) સુવાવડી.

પ્રસૂતિશાસ્ત્ર, નં સુવાવડખાનું; પ્રસવ કર-
નારીઓને રાખવાનું સ્થાન

પ્રસ્તર, પું [સં.] પથરા; પાપાણ (૨)
સિંહા.

પ્રસ્તાનું, નં પ્રવાણે નીકળવું તે; પ્રયાણ
કરવાને માટે સારા મુહૂર્તમાં સર સામાન
સાથે બીજા ઠેકાણે જઈ રહેવું-ઉતરવું તે;
પ્રયાણ.

પ્રસ્તાર, પું [સં.] ધાસની પયારી; સાથરો.
(૧) પ્રસાર; ફેલાવો. (૨) હંદ સાથ પ્ર-
ગણે શરૂ લધુની માત્રાઓ મેળવવાનો
કોઠો તે.

પ્રસ્તાવ, પું [સં.] પ્રસંગ; અવસર; યોગ્ય
વખત. (૨) પ્રકરણ; ચરખાતનો બનાવ.
ઉં રાત્રને કોઈએ નવ કહેશો, ખાજકોનો
પ્રસ્તાવ. ગિર. કારણ; હેતુ. ઉં હસે વિના
પ્રસ્તાવ, આવ્યહીણ બળપણ છાડે.

પ્રસ્તાવના, સ્ત્રી [સં.] અંય પ્રયોજન દર્શક
તેમજ અંયવસ્તુ નિદર્શક જે આદિ-ચ-
રખાતનો ભેખ તે; દિખાવો; બોધાવ્યાત.
(૨) આરંભ. ઉં ટંકાર ધ્વનિ આરંભનાં
ચરિતની પ્રસ્તાવનાના સમયે, મહાવીર. ચ.

પ્રસ્તાવિક, વિં પ્રસંગને લગતું; પ્રસંગે ઉં
હાલરણ અપાય એવું; પરચૂરણ.

પ્રસ્તુત, વિં [સં.] પ્રામગિક; આણુ; વર્ત-
માન. (૨) નાં અવસર; ટાણું. (૩)
હાલમાં; અત્યારે.

પ્રસ્થાન, નં [સં.] પરદેશ જવા ઉપડવું તે;
પ્રયાણ, કુચ.

પ્રસ્થાપિત, વિં [સં.] સ્થાપન કરેલું; સારી
રીતે બેસાડેલું; મોડેલું; દંડ કરેલું. (૨)
મોકલેલું; મેરિત.

પ્રસ્તવ, પું [સં.] ઝરવું તે; ઝરણ; ગળવું
-ટપકવું તે; વહેણ.

પ્રસ્વેદ, પું પરસેવો; પસીના; ધામ.

પ્રહર, પું [સં.] ત્રણ કલાક-સાડા સાત
કડી જેટલો વખત તે; પહોર; યામ.

પ્રહર્ષણ, નં આનંદ; હરખ; ખુશાલી.

પ્રહર્ષણી, સ્ત્રી [સં.] તેર અક્ષનો એક
મધુ રેળ છંદ.

પ્રહસન, નં [સં.] હાસ્ય; હસવું તે. (૨)
ટોળ. (૩) હાસ્યરસવાળું નાનું નાટક તે.

પ્રહાર, પું [સં.] આધાત; ધાર; ઝટકો;
ઝખાટો; ફટકો. (૨) માર.

પ્રહુષ્ટ, વિં રાજ; ખુશી; આનંદિત; હરખાણેલું.

પ્રાકટ્ય, નં [સં.] પ્રકટવું તે; જાહેર થવું
-ઉત્પલ થવું તે; જામ; અવતર; આ-
વિર્ભાવ.

પ્રાકાર, પું [સં.] ઠેક; કિસ્મો-કિસ્માની
દિવાલ.

પ્રાકૃત, વિં નીચું; હલકું. (૨) પ્રકૃતિ સંબંધી.

(૩) સામાન્ય હોય એવું; લોકમાં ચાલતું
એવું તે. (૪) નાં સંસ્કૃતમાંથી નીકળેલી
એક લોકભાષા તે; લોકમાં ચાલતી સા-
માન્ય બોલી તે. ઉં સંસ્કૃતમાં શું આવી
મધુ ને પ્રાકૃતથી શું નાસી મધુ, અખો.

પ્રાકૃતિક, વિં પ્રકૃતિ સંબંધી; કુદરતી; સાં-
માન્ય; લોકસંબંધી; લોકને લગતું.

પ્રાકૃત, વિં આગલું; પહેલાનું; પૂર્વનું. ઉં
પુરાં થયાં પ્રાકૃતનું યુવ્ય મારો.

પ્રાગલ્ભ્ય, નં [સં.] પ્રમથભાગ; ઉદ્ભાવ.

(૨) નિલેખ્યતા; બેચરમી; બેઅદ્ભી.

પ્રાણુ, પું [સં.] ૨ નિધિ; પુરોણો; ખાવી
ઝટેલો ખાણસ.

પ્રાચી, સ્ત્રી [સં.] પૂર્વ દિશા; ઉગમણ.

પ્રાચીન, વિં [સં.] જુનું; અસલી; પૂર્વનું;
આગલા વખતનું. -પ્રાચીન ઇતિહાસ.

પ્રાચીનતા, સ્ત્રી જુનાપણું; અસલીપણું.

પ્રાણીત, જુ. પ્રાયશ્ચિત.

પ્રાજ્ઞ, અં પ્રલય. (૨) જગજ્ઞ. બળીને-
હારીને કે બીજી રીતે તદન નાશ પામવું

તે; નાથ.

। . ।

પ્રાણ, વિં [સં.] સારા જ્ઞાનવાળું; શુદ્ધિયાળી; પંડિત. (૨) હૃદય; ચાલું; દક્ષ. (૩) કુટળ; પ્રવીણ.

પ્રાણ, પું [સં.] યરીરમણિ જિંદગીને આધાર રૂપ વાયુ; જેણે જીવે જીવે છે તે વાયુ; હૃદયમાં રહેલો વાયુ તે; યરીરમાં પાંચ વાયુ (પ્રાણ) રહેલા છે, તેમાંના કુપ્પય પ્રાણવાયુ, ખીન્ને અપાન, ત્રીજો વ્યાન, ચોથો ઉદાન અને પાંચમો અમાન. (૨) જીવ; જૈતન્યાતમા (૩) જીવનના આધાર રૂપ જે તે. પ્રાણમય કોચ=યરીરમણિ તે ભાગ-અવયવ કે જેમાં પ્રાણ (વાયુ) રહે છે. યરીરમાં આવાં દેહલોક રયાન-કોચ છે :-અજનમયકોચ; મનોમય કોચ, વગેરે.

પ્રાણધાતક, વિં પ્રાણનો-જીવનો ધાન કરે એવું; મારીનાળે-જીવ લઈ જાય એવું તે.

પ્રાણજીવન, વિં પ્રાણની સાથે જીવન ટકાવનાર; જીવનને પ્રાણ સમાન આધાર આપનાર.

પ્રાણનાથ, પું [સં.] પ્રાણને રાખનારો તે; પ્રાણનો પણ આધાર તે; પતિ.

પ્રાણપ્યારી, સ્ત્રી પ્રાણ સમાન પ્રિય એવી જે સ્ત્રી તે; પ્રિયા,

પ્રાણપ્યારો, પું પ્રાણ સમાન પ્રિય તે; પ્રિય પતિ.

પ્રાણપ્રિય, વિં પ્રાણ જેવું પ્રિય તે. પ્રિયપતિ.

પ્રાણપ્રિયા, સ્ત્રી પ્રાણ જેવી વહાલી સ્ત્રી; દયિતા.

પ્રાણવલ્લભ, વિં [સં.] પ્રાણપ્રિય.

પ્રાણવલ્લભા, સ્ત્રી પ્રાણપ્રિયા.

પ્રાણવાયુ, પું [સં.] જીવને આધાર રૂપ વાયુ તે; હૃદયમાંના વાયુ; શ્વાસ મારફતે સેવામાં આવતા પવનમાંના તે વાયુ કે જે પ્રાણીને જીવંત રાખે છે. અં. ઝોડિસજનન.

પ્રાણહારક, વિં પ્રાણ હરી લે એવું; પ્રાણ

લઈ જાય એવું. (૨) વછતામ.

પ્રાણાધાર, વિં [સં.] પ્રાણને આધાર-આશ્રય રૂપ એવું. (૨) પતિ; વર.

પ્રાણાયામ, પું [સં.] પ્રાણવાયુ-શ્વાસને યરીરમાં લઈ રોકવા અને ધુટવાની ક્રિયા તે. પ્રાણાયામની ત્રણ રીતો-કુંભક, પૂરક, અને રેચક કહેવાય છે.

પ્રાણાહુતિ, સ્ત્રી [સં.] પ્રાણને આહુતિ-જાલિ-ભોગ આપવો તે. (૨) પ્રાણને જાલિ તરીકે આપી દેવો તે; પ્રાણાર્પણ.

પ્રાણાંત, પું [સં.] પ્રાણનો અંત-છેડા આવી રહેવો તે; અત્યુ. ૩૦ પ્રં પ્રાણતિ =મરતાં; જીવ જાય તોપણ :-પ્રાણતિ પણ એ જક છેડાડરી નહિ.

પ્રાણી, નં પ્રાણવાળું તે; જીવ ચેતનવાળું જેવું વગેરે તે; જેને જીવ છે તે-માણસ; પશુ, પંખી, અત્યુ, કીટ વગેરે.

પ્રાણીવિદ્યા, સ્ત્રી પ્રાણીઓ સંબંધી જ્ઞાનનો સમુચ્ચય તે; પ્રાણી સંબંધી જ્ઞાતવ્ય તે.

પ્રાણેશ, પું પ્રાણના ધેય જેવો તે; પ્રિયપતિ.

પ્રાણેશ્વરી, સ્ત્રી પ્રિયા સ્ત્રી.

પ્રાતઃકાળ, પું [સં.] પ્રભાત; સવારનો પહેાર; સવાર; મળસકું; વહાણું.

પ્રાતઃસંધ્યા, સ્ત્રી [સં.] બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણને પ્રાતઃકાળે કરવાની દેવપૂજા, સ્તવન, ધ્યાન અને જપ વગેરે ઇશ્વરાધનનાં કર્મ તે. સવાર, બપોર અને સાંજ, એમ ત્રણ સંધ્યાઓએ ઇશ્વરાધન કરવા કહેલું છે.

પ્રથમિક, વિં યજ્ઞમાતનું; આરંભનું; પહેલું.

પ્રાદુર્ભાવ, પું [સં.] બહાર નીકળી દેખાવું તે; પ્રકટવું તે; આવિર્ભાવ; ઉત્પત્તિ યવું તે; ઉગમ; ઉદય.

પ્રાધાન્ય, નં પ્રધાનતા; આગેવાની; મુખ્યત્વ મુખીપણું (૨) જળ; જ્વેર; ચલણ.

પ્રાપ્ત, વિં [સં.] મળેલું; પેદા કરેલું. (૨)

પહેચેલું. કિં પ્રાપ્ત કરવું=મેળવવું.

પ્રાપ્ત થવું=મેળવું.

પ્રાપ્તિ, સ્ત્રી [સં.] પ્રાપ્ત થવું=મેળવું તે;
લાભ; પેદાશ; આવક; ઉત્પન્ન.

પ્રાપ્ત્ય, વિં પ્રાપ્ત થાય એવું; મળે એવું.:-
દુઃપ્રાપ્ત્ય.

પ્રાપ્ત્ય, નં [સં.] પ્રળતા; સામર્થ્ય; જળ;
જેર. (૨) પ્રતાપ. (૩) ધણું ચલણ હોવું તે.

પ્રાપ્ત્યિક, વિં [સં.] નેક; અદલ; ન્યાય-
સત્ય ઉપર રહેનાર; સાચું. ધમાનદાર; પક્ષ-
પાત વગર જે ખરું કાજે તે કરનાર.

પ્રાપ્ત, વિં [સં.] સમ; સમાન; સરખું જેવું.
મૃતપ્રાપ્ત. (૨) અં ધણું કરીને; બહુધા;
અસુખ.

પ્રાપ્તિશક્તિ, નં [સં.] હોય અથવા પાપની
શુદ્ધિને અર્થે જે કંઈક્રિયા કરવી તે; પાપ
ક્ષય; દોષનિવૃત્તિ; દોષપ્રાપ્તિ શુદ્ધ થવાનું જે
સાધન તે. (૨) પશ્ચાત્તાપ; પાપપ્રાપ્તિ
શુદ્ધિની ક્રિયા તે. (૩) પાપ. આ ઉલટો
અર્થ છે પણ આજે છે.:-એને કોણ બલે
કોનાંએ પ્રાપ્તિશક્તિ લાભ્યાં.

પ્રારબ્ધ, નં [સં.] પહેલેથી-જન્મથી થર
થતું જે અદૃષ્ટ તે; ભાગ્ય; નક્ષિપ; ભાવી.

પ્રારંભ, પું [સં.] આરંભ; થરઆત.

પ્રાર્થના, સ્ત્રી [સં.] સ્મૃતિ કરીને માગવું
તે; યાચના. (૨) વિનતિ; આજીજી; કા-
લાવાલા; અરજ. (૩) ઇશ્વરની સ્મૃતિ;
અકિતસ્તવ. કિં પ્રાર્થના કરવી=સ્મૃતિ કરવી.

પ્રાર્થવું, કિં અં સ્મૃતિ કરીને માગવું; વિ-
નવવું; યાચના કરવી; અરજ કરવી. (૨)
અકિત-સ્મૃતિ કરવી; સ્તવવું.

પ્રાર્થિત, વિં [સં.] યાચિત; અરજ કરીને
માગેલું.

પ્રાપ્તિશક્તિ, નં [સં.] પ્રવીણતા; કુશળતા;
હોશિયારી; સારી આવડ.

પ્રાપ્ત્ય, પું વર્ષાકાળ; યોગસુ.

પ્રાપ્તિ, નં પીવું-ખાવું તે.

પ્રાપ્ત, પું [સં.] એક હથિયાર; પાશ. (૨)
કવિતાની કડીઓના અત્યાક્ષરોની એક
સ્વરતા આણવી તે; અનુપ્રાસ. (૩) જાહો.
(૪) જખમ કરવો તે.

પ્રાપ્તિગિક, વિં [સં.] પ્રસંગને અનુસરવું;
'પ્રસંગનું; સમયાનુસારી. પ્રસંગને શોભતું
-થરતું-બંધવેસતું હોય એવું તે.

પ્રાપ્તિ, પું [સં.] દેવમંદિર; દેવાલય. (૨)
રાજમંદિર; મહેલ.

પ્રાપ્તિદિક, વિં [સં.] પ્રસાદવાળું; કૃપાથી
પ્રાપ્ત થયેલું હોય એવું; દેવાનુપદેશ. (૨)
સુદર; મનોહર. (૩) કાવ્યમાં-જેમાં પ્રાપ્તિ
શુદ્ધ-અપ્રાપ્ત શૈલી અને સંક્ષિપ્ત. રચના
કુદરતી રીતેજ આવેલી હોય એવું; વાંચતાં
વાંત ચિત્તને પ્રસન્ન કરી નાખે એવી શુદ્ધ
-નિર્મળ સુલક્ષિત રચનાવાળું તે.

પ્રાપ્તિવિક, વિં પરચૂરણ; પ્રસંગે ઉદાહરણ
આપવા જેવું; સાધારણ; પ્રાપ્તિવિક; વા-
તાં પ્રસંગનું.

પ્રાપ્તિ, પું પરાણો; અતિથિ; મહેમાન.

પ્રાપ્ત, પું [સં.] છેડો; અણી; કોર; ખુણો;
અંતભાગ. (૨) રાજ્ય વ્યવસ્થાને માટે
પાડેલો દેશનો અમુક હદવાળો એકાદ વિ-
ભાગ તે; નાનો દેશ; મુલક; ભિન્નભાગ:-
સોરઠ પ્રાંત; શુજરાત પ્રાંત.

પ્રાપ્તિક, વિં પ્રાંતને લગતું; પ્રાંતનું; અમુક
દેશ વિભાગનું:-પ્રાપ્તિક કો-એક કમીટીઓ
પ્રાપ્તિક કો-એકરન્સ; પ્રાપ્તિક રાજ્ય ભેદ.

પ્રિય, સ્ત્રી પિછાન; ઓળખ; જાણવાપણું તે.

પ્રિયવું, કિં અં [સં. પૂછછ] પૂછીને
જાણવું; દેખીને ઓળખવું; સમજવું; સંજવું.
ઉં દમ્પતીએ પ્રિયો નહિ, મુકયો મુ-
ખમાં રે પાવ. (૨) સં જાણવું; સોજવું.
ઉં પ્રિયી થરની નાર.

પ્રિન્સ, પું [સં.] રાજકુવર; યાદગદો.

પ્રિન્સિપાલ, પું. [અં.] સુખ્ય ગ્રહ; પાક-
શાળા વગેરેનો વડો આચાર્ય.

પ્રિય, વિ. [સં.] વહાલું; પ્યારું. (૨) ગમતું;
સ્વતું; મનને પસંદ પડતું હોય તેવું. (૩)
નામ વર; પતિ; ભર્તા.

પ્રિયકર, વિ. પ્રિય ભાગે તેવું; વહાલું; મન-
ગમતું. ઉ. પ્રિયકર બધી બહાલી વસ્તુ.

પ્રિયજન, ન. વહાલાં-ગમતાં આશુસો તે;
આત્મજન; સ્નેહીજન.

પ્રિયતમ, વિ. [સં.] અત્યંત પ્રિય એવું તે;
બહુ વહાલું. (૨) નામ વહાલો; પતિ.

પ્રિયતમા, સ્ત્રી. વહાલી સ્ત્રી; પ્રિયા; પ્રેયસી;
વધુભા.

પ્રિયતા, સ્ત્રી. વહાલપ; પ્રીતિભાવ તે.

પ્રિયવદ, વિ. પ્રિય બોલનાર; ગમતું બોલે
એવું.

પ્રિયવદા, સ્ત્રી. [સં.] મીઠા બોલી; વહાલું
ભાગે એવું બોલનારી સ્ત્રી. (૨) બાર અ-
ક્ષરનો એક ગણમેળ છંદ.

પ્રિયા, સ્ત્રી. [સં.] પ્રિય-વહાલી સ્ત્રી તે; પ્યારી.

પ્રિવિહોસિલ, સ્ત્રી. [અં.] રાજતું આત્મ
સલાહકારી મંડળ તે; ખાનગી મંત્રીઓનું
મંડળ. (૨) હેવટનો ન્યાય આપનારી મં-
ડળી-હેલી-મોટી-રાજની ખાનગી અદા-
લત તે.

પ્રિયલુ, ન. પીરસેલું તે; બાણ. (૨) પીર-
સવાની રીત તે.

પ્રીત, સ્ત્રી. પ્રીતિ; વહાલ; આપા; હેત; પ્યાર.
ઉ. ૧૪૨ પ્રીત સેવાળની તે જળ બેળા
સુકાય. કિં. પ્ર. પ્રીત બેઠવી, પ્રીત કર-
વી, વગેરે. ઉ. આરે પેલા જનમની પ્રીત
ટાળી ન ટળશે રે.

પ્રીતમ, પું. પ્રિયતમ; વહાલો; પ્યારો; વર;
પતિ.

પ્રીતિ, સ્ત્રી. [સં.] વહાલ; હેત; આપા; પ્યાર.
(૨) સ્નેહ; પ્રેમ. (૩) કૃપા; મહેરબાની.
(૪) ગાહ; અનુરાગ. (૫) આનંદ; હરખ.

(૬) શ્વિ. ઉ. પ્રીતિ કરવી તો સોને
સહેલ, જેવરની બારી રે.

પ્રીતિકર, વિ. પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે એવું; વહા-
લું. (૨) સુંદર; રમણીય.

પ્રીતિપૂર્વક, અ. વહાલબેર; હેતથી; પ્રુથી-
થી; વહાલથી એમ.

પ્રેક્ષક, વિ. [સં.] જોનાર; તમાસગીર.

પ્રેક્ષણીય, વિ. જોવાજેવું; દર્શનીય.

પ્રેત, ન. [સં.] મરતું; શબ. (૨) સપિંડી
કરણુ લગીનો મુએલા માટે ગણાતો વખત

તે. (૩) અવગતિયો જીવ; જૂત; પિશાચ.
પ્રેતકર્મ, ન. મુએલાના ઉદ્ધાર માટે કરવાની

બૌદ્ધદૈહિક ક્રિયાઓ-શ્રાદ્ધાદિક તે.
પ્રેતભૂમિ, સ્ત્રી. સ્મરણ; મુડાં બાળવાની

જગા તે.
પ્રેતલોક, પું. દેહ છોડી ગયેલા જીવનો ઉદ્ધાર

ચતા લગી અવગતિયા જીવને રહેવાનો
પ્રદેશ તે; જૂતલોક.

પ્રેમ, પું. [સં.] પ્રીતિ; સ્નેહ; પ્યાર. (૨)
શ્વિ-પસંદગીની અવિના તે; અંતરનો અ-

નુરાગ તે. ઉ. પ્રેમે પ્રાણુ ટકી રહે, પ્રેમે
પ્રાણુ ન જાય; પ્રેમે પ્રાણુ અપાય છે, પ્રેમે

પ્રાણુ રખાય. ભાષા.
પ્રેમકીડા, સ્ત્રી. પ્રેમની-વહાલની જે રસિક

રમત તે; રતિવિલાસ.
પ્રેમલા, સ્ત્રી. પ્રેમ આપનારી સ્ત્રી, સુંદર સ્ત્રી;

વહાલ ઉપજાવે એવી સ્ત્રી.
પ્રેમપાશ, પું. પ્રેમનું બંધન તે; સ્નેહનો કાંસો.

પ્રેમપત્રિકા, સ્ત્રી. જીવાન સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે
પ્રેમથી બરેલું જે લખાણ થાય તે, મદન

પત્ર; પ્રીતિનો કાગળ; અનુરાગદર્શક લેખ તે.
પ્રેમભાવ, પું. [સં.] સ્નેહભાવ; વહાલનો

ભાવ તે; અનુરાગઉત્કર્ષ.
પ્રેમળ, વિ. પ્રેમાળ. (૨) પરિમળયુક્ત.

પ્રેમાર્દ્ર, વિ. પ્રેમથી ગદગદ થઈ ગયેલું એવું;
પ્રીતબીનું.

પ્રેમાશ્રુ, નં પ્રેમના ઉભરાને લીધે આંખમાં
આવતું પાણી તે.

પ્રેમાણ, વિં પ્રેમી; સ્નેહાળ; માયાળુ; અનુરાગી.

પ્રેમી, વિં પ્રેમાળ; માયાળુ. (૨) અનુરાગી.

પ્રેય, નં [સં.] પ્રિય એવું જે તે.

પ્રેયસી, સ્ત્રીં [સં.] અત્યંત વહાલી સ્ત્રી;
હૃદયિતા; કાંતા; પ્રિયા.

પ્રેરક, વિં પ્રેરણા કરનાર; ઉશ્કેરનાર. (૨)
પ્રયોજક; મોકલનાર.

પ્રેરણા, સ્ત્રીં [સં.] અમુક કામ કરવાની
પ્રાણીઓના અંતઃકરણમાંથી કુદરતી રીતે
જ જે ભાવના-ધમ્મજ થાય છે તે; સુઝ;
મનોભાવ; ભાવના; ક્ષમ્બા. (૨) અંતરની
ઉશ્કેરણી; ભગતિ. (૩) સૂચના; આત-
રિક-સૂચન.

પ્રેરણું, કિં સં જોડણું; અંદરથી ઉશ્કેરણું;
ઉશ્કું કરણું. (૨) મોકલણું. (૩) વાવણું;
જમીનમાં નાંખણું; ફેંકણું. (૪) સૂચના
કરવી; પ્રેરણા કરવી.

પ્રેરિત, વિં [સં.] પ્રેરણા કરેલું; મોકલેલું;
ઉશ્કેરેલું; રેપેલું.

પ્રેષિત, વિં [સં.] મોકલેલું.

પ્રેસ, નં [અ. Press] દાખવાતું યંત્ર તે;
જ વગેરેને દાખાને માંસડીઓ બાંધવાનો
સંજો. (૨) ધાતુનાં બીનાં ઉપર કામજ
દાખાને છાપવાતું યંત્ર; છાપખાતું.

પ્રેસિડન્ટ, પું [અ. President] સભા-
પતિ, પ્રમુખ; અધ્યક્ષ. (૨) વડો; ઉપરી;
સાથી અધિક અધિકારવાળો મંડળી-ટા-
ળીનો ઉપરી તે.

પ્રેક્ષણ, નં [સં.] મંતરેણ પાણી છાંટવું તે;
કાંઈ ચીજને પવિત્ર કરવાને તેની ઉપર
મંતરેણ પાણી છાંટવું; સેચન.

પ્રેક્ષિત, વિં સિંચેલું; મંતરેણ પાણી છાંટીને
પવિત્ર કરેલું; છાંટકવ કરેલું.

પ્રોત, નં [સં.] પોત; વજ. (૨) વિં યં.

યેણું. (૩) પરોત-ધ-ક્ષત્રિયોનો ગોર.

પ્રોતસાહ, પું [સં.] અંતરનો ઉત્સાહ તે;
ઉમળકો; ઉત્કટ ઉત્સાહ.

પ્રોતસાહક, વિં ઉત્સાહ ચઢાવે એવું; ઉત્તે-
જક; હોંઘ કરાવે એવું.

પ્રોતસાહન, નં ખૂબ ઉત્સાહ-ઉત્તેજન આ-
પવું તે; હોંઘ; ઉમેદનો ઉછાળો.

પ્રોતું, કિં સં નાકામાં દોરો ધાલવો; પરોવવું.

પ્રોપિતભર્તૃકા, સ્ત્રીં જોનો પતિ વિદેશ ગ-
યેલો હોય એવી સ્ત્રી; વિજેત્રગણ; વિરોગી
નાયિકા.

પ્રોઠ, વિં [સં.] પાકી ઉમ્મર અને પાકી
સમજણ તે; યુખ્ત; આધિક; ઉમ્મર લા-
યક તેમજ સારાસાર સમજવાળું. (૨)
ઉચ્ચભાવ અને ઉચી ભાષા તથા ઉચ્ચ
વિચારવાળું લખાણ તે. (૩) વિવેકથી
ભરેલું; મંભીર ધાવકું. (૪) દેખાવમાં
મોટું; ભવ્ય; કઠાવર. (૫) વિદ્યાથી, કલા
પણથી અને દેખાવથી માનવંતું; ઉચ્ચ;
મંભીર; ભારેખમ.

પ્રોઠતા, સ્ત્રીં મોટાઈ; પ્રોઠપણું; પ્રોઠિ; ઉ-
ચ્ચતા; યુખ્તપણું; મંભીર્ય.

પ્રોઠત્વ, પ્રોઠતા.

પ્રોઠપણું, નં પ્રોઠતા.

પ્રોઠા, સ્ત્રીં [સં.] ઉમ્મરે પહોંચેલી અને
પ્રેમને મગજનારી યુખ્ત સ્ત્રી. ત્રીસથી પંચા-
વન વર્ષ લગી પ્રોઠા ને પછી વૃદ્ધા કહેવાય.

પ્રોઠિ, સ્ત્રીં [સં.] મોટાઈ; યુખ્તપણું. (૨)
મંભીરતા; યરીરતું અને મંનનું યુખ્તપણું
તે. (૩) ગોરવ. (૪) ઉત્કંઠા; ઓત્સુક્ય.
રીઠું; ધણે વખત ચવાથી જામેલું-યુખ્ત
ચએલું એવું તે. ઉં પ્રોઠિ બંધી પ્રોત.

પ્રોક્ષદ્વીપ, પું [સં.] પુરાણાનુસાર પૃથ્વીના
માત દ્વીપોમાંનો એક દ્વીપ તે.

પ્રોવગમ, પું [સં.] વાનર. (૨) યજ.

પ્રોવગમ, પું વાનર, કપિ. (૨) એક રાગ.

પ્લાસ્ટર, નં [અંગ્. Plaster] ચામડી ઉપર ફેંકેલો હોઠે એવું. ઓસડ ખરડેલી પડી તે. ચામડી ઉપર ફેંકેલો પડે એવો લેપ મારવો તે. (૨) ફેંકેલો; ફેંકેલો. (૩) બિતે ચુનો રેતી વગેરેના ઠંઠકનો લેપ કરવામાં આવે છે તે; છોડ; કંકણાત; સલો.

રિસહા, ઓ. [સં.] યજ્ઞત; બરોળ; છાતીના કાખા પડખામાંનો એક અવયવ.

પ્લુત, વિ. [અંગ્.] દીર્ઘ સ્વરથી પશુ લાંબા હવાચારનું તે; ત્રણ માત્રાનું. વ્યંજનની અરેખી, હસ્વની એક, દીર્ઘની બે અને પ્લુતની ત્રણ-માત્રા ગણાય છે. એ-ચી-લ-આવીને બોલેલું તે-પ્લુત.

પ્લેગ, ઓ. [અંગ્. Plague] મરહી; મહા-

મારી; ગાદિયો તાવ; એક ધણેજ ચેપી તાવ ને સ્ત્રિપાતનો મરજ. આ મરજ સને ૧૮૫૬ ના સપ્ટેમ્બરમાં પહેલ વરેલો મુંબાઈમાં દાખલ થયો હતો. હિંદો અને ચાંચડોથી તે ફેલાય છે.

પ્લેટિનમ, નં [અંગ્. Platinum] ધાતુ, ચળકાટવાળી અને ભારે વજનની એક ધાતુ. સોનાની અને બીજી ધાતુઓની સાથે ભેળેલી તે મળી આવે છે. કોઈ પણ ધાતુ કરતાં એને તાર વધારે પાતળો થઈ શકે છે. તે ઝટ મળતી નથી તેમ જ એને કાઢ પણ ચડતો નથી. કોઈ એછીડની એને અસર થતી નથી. રૂઝિયા, સિંહલદીપ અને બરમામાં તે મળી આવે છે.

કે, પું. [સં.] ચુસ્તાતી વર્ણમાળાનો તેત-
રીસમો ને વ્યંજનોમાનો ખાવીસમો ઓઝ-
રયાનીવર્ણ; ૬૫૬; ૧૬૨ તે.

કેઈ, સ્ત્રી. કૌઈ; ખાપની બહેન તે. ૩૦ પ્ર.
કૌગા=આપયો; રાડવો.

કેઉડી, સ્ત્રી. કાઉડી; શત્રુ; એક વનચર પ્રાણી.
એ શિયાળ જેવું હોય છે.

કેકડી, સ્ત્રી. ફરકડી. (૨) ફજેતી (?)

કેકરડી, સ્ત્રી. ફરકડી; શીરકી; ચકરડી.

કેકરો, પું. પ્રસંગને યોગ્ય ઉદાહરણ આપવા
જેવો નાનો લેખ; વાઝ સંગ્રહ; નાનો
જેવો ટુંકો નિર્મળ કે વાત તે; ટુંકો લેખ.

(૨) વર્તમાન-ખબર આપવા જેવો ટુંકો
લેખ તે; નાનો ગદ્યલેખ; ઉતારો; પેરેઆદ.

કેકાર, પું. ૬૫૬; ૬ એવો ઉચ્ચાર અને તેના
ચિહ્નરૂપ અક્ષર તે.

કેકાવણું, કિં. સં. ચૂલું અથવા આઠા જેવી
ભુકી-ભુકી ખવરાવવો; મોખા નખાવવું.
ધૂળ શકાવવી=નાસીપાસ ચાપ-હારે એમ
કરવું.

કેકીર, પું. [જા. ફક્તીર] દુનિયાદારી
હોડી અક્ષાની બંદગીમા ગચ્ચો રહેનાર
સુસલમાન; સુસલમાન ત્યાગી-વેરાળી.
(૨) જેની પાસે કશું હોય નહિ અને
આવે તો હડાની ફધ નિર્જિનન થઈ રહે-
નારો માણસ; નિર્ધન પુરુષ. (૩) ગરીબ;
દીન; બિખારી. કહેવું મળ્યા તો મીર નહિ
તો ફકીર. ફકીરફકરું=નગલબિખારી.
યાચક.

કેકીરી, સ્ત્રી. ફકીરની હાલત તે, અર્થિચનતા;
કંગાલિયત; ગરીબી; દુનિયાદારીની માયા
કે ધનધાન્ય સંપત્તિ જેવું કષ્ટપણ પાસે
હોય નહિ એવી જે હાલત તે. (૨)
ફકીરનો વેપ. (૩) ફકીરને ભજવી બીખ
તે. (૪) લેખ; લાગ. ઉં કરના ફકીરી
કયા દિલગીરી, સદા મગનમે રહેના.

કેકોડો, પું. ખીરાનો તળેલો ગાદિયો; ફલતડીનો

એકાદ ગાદિયો તે.

ફકડ, વિ. છેલ; હાલ; વર્ણાગિયો; છેલાણી;
સુંદર વેપથી કાંકું ફરે તે. (૨) સરસ;
સુંદર; મજેતું. (૩) ઉડાડિ; ઘોતળા; ન
ફિકરું. (૪) લોકલાજને ન લેખવતાં સ્વ-
ચ્છે વર્તનાર; અવહારથી ડરે નહિ એવું.

ફકડાઈ, સ્ત્રી. ફકડપણું; છેલાઈ. લોકલાજથી
નહિ ડરતાં બોલવેચાલવે અને વર્તન બે
પરવાઈ રાખતી તે; સ્વચ્છંદતા; ઉડાડિપણું.

ફકુંફકા, અ. ખાઈ પી-ઉડાવી દબને, હાથ
ખંખેરવાતે; ખાલીખમ; હવે નથી, ખલાસ
એમ; ઉડાટી-ખલાસ કરી નાંખેલું છે
એમ દેખાડવું તે; પૂર્ણ ક્રાંતિ.

ફકત, અ. [જા. ફક્ત] માન; કેવળ;
નિસ્તુ; તેજ એક એમ; ચોખ્ખું એમ.
:-ફકત એકનું વાત છે.

ફકાકડ, વિ. ઉડાડિ; જે ચોતાની પાસે કંઈ
રાખતો ન હોય એવો તે; અર્થિચન;
ખાખી બંગાળી. (૨) બોલ્યું પાળે નહિ-
ફરી નવ અને પાછો દાંડાઈ કરે એવો
તે; છુચ્ચો; ફરિયો; જેની ઉપર કશો
વિશ્વાસ રખાય નહિ એવો તે; બેફિકરો;
ફકફડ.

ફકાફકણું, કિં. અ. [સં. ફક્ક] આમતેમ
આડુંઅવળું ઉડાડા-ચૂલ્યા કરવું; હવામાં
ઉડ્યા કરવું, ફરફરવું. :-ફકડ તો એવી કે,
આખો હડાડો વાળ ફગરને પથ ચેડશે
વાળે નહિ. (૨) ફગરમ, એવો અવાજ
થવો. (૩) ફફફડવું.

ફગર, સ્ત્રી. [સં. પ્રકર] ફાલ; ઢગ; રાણ.
(૨) ખૂબ ફલથી ભરેલી મંખળી; ફલોની
મંજરી. ઉં ફલફગરનો ધાધરો ને સા-
લુડે મસખી કોરરે.

ફગવણું, કિં. સં. ખીજ પાસે તેવું બોલ્યું
ફેલી નખાવવું. (૨) બોલું સમજાવવું.
(૩) છેલવું; ફરી નવ એમ કરાવવું.
(૪) ભુલવાડવું; અપાવવું; ફગાવવું.

ફગણું, કિં. અ. ફરીજવું; પલટાવું; બદલા

• ફરી પાઘડી ખાધી; નાટ્યુવ જવું. (૨)
આહું ફટાવું; ફેરવી તોળવું; વાંકું બોલવું.
(૩) નિગધનમાં નહિ રહેવું; સરવું;
ખસીજવું.

ફગલો, પું. હોળીના દહાડાઓમાં રંગ છાંટી
બેટ માગનારો; પેરેયો; ફાગ માનારો ને
રંગે રાજનારો તે. ફાગણ મામના રંગે
ચઢેયો તે.

ફગાવવું; ફિં સં. બોલ્યું અબોલ્યું કરાવવું;
વચન ન પાગે એમ ઉચ્ચેરવું. (૨) બોલું.
સમજાવવું; ભુલનાડવું; છેતરવું; પટાવવું
તે. (૩) ઉશોટવું; દૂર નાખી દેવું; ફેંકવું;
હડાડી નાખવું. :-એના રૂપિયા ફગાવી દે.

ફગાવીદણું, ફેરવી નાખવું. નાખીદેવું.

ફગીજવું, ફિં. અં. બોલીને ફરી જવું;

ફેરવી તોળવું; ના સુકરે જવું.

ફગેરો, પું. પંજેલું.

ફગોટવું, ફિં સં. ઉશોટવું; નાખવું; ઉછાળી
દેવું; અદરથી દૂર ફેંકાદેવું.

ફચફચ, અં. કાલ કે પાણીપોચા સ્થાનમાં
પગ મૂકતાં થતાં એવો અવાજ. (૨)
કલેવરમાં હથિયાર વાગતાં થતાં એવો
અવાજ :-ફચફચ બે ત્રણ ચરખા માર્યા.
ફચફચ ભાલા ભોટી દેવામાંડવા.

ફજર, સ્ત્રી. સવાર; વહાણું; અજસકું. ઉં. બડી
ફજર ઉઠીને, પ્યૂમીની શીખ માંગી,
કરી સ્થિતિ પ્રભુ કેરી, સાસુની પાસ
આવી. સંસાર દુઃખદર્શક નાટક.

ફજલ, ફિં. સુખી, આનંદી. (૧) નાં ફૂપા;
મહેરજાની. (૩) આગાદી.

ફજેત, 'ફિં. વગોવાયેલું, લોકમાં જીને માટે
બોલું બોલાવું હોય તેવું; જોતો ભવારો-
ફજેતો થયો હોય તેવું, વગોણેને પાત્ર
થયેલું તે. ફિં પ્રં. ફજેત ચવું=વગો-
વાવું; નિંજાવું, લોકમાં બોટા માટે ચઢ-
ચાર થવી; ચર્ચાવું.

ફજેતી, સ્ત્રી. [સ્ત્રી] વગોણું; ચર્ચા નિંદા;
ભવાડો; ઉપહાસ. (૨) અપજ્ઞા; અદ-
સામી; ખેળાપર; અપ્રતિજ્ઞા. ૩૦ પ્રં.

ફજેતીનો ફાગફા=ચાર તરફ ફેડામા
(સર્વત્ર) નિંદા થવી તે; મોટો ભવાડો
-ખેળાપર થવી તે; ચાર લોક જાણે,
સાંજે અને નિંદા કંઈ એવું થવું તે.

ફજેતો, પું. વગોણું; ફજેતી; ભવાડો. (૨)
પાકી ફેરીના છોડાં અને ગોટલા ઘોળને
મસાલો નાંખી ઉછાળેલું પાણી, એ ધોવ-
ણની કઢી તે; સુક અને ખીંજે મસાલો
નાંખી બનાવેલું ફેરીના ગોટલાના ધોવ-
ણનું પેય.

ફટ, અં. તિરસ્કારનો ફટાર તે; ફેડાનો ફટ
એવો અવાજ તે. ફિં પ્રં. ફટ કહેવું
=તિરસ્કાર કરવો; નિર્માલ્ય-પ્રત્યગણવું;
ધિકારવું. :-જો હું એ દામ પાર ન
પાડીઆવું તો મને ફટ કહેજો.

ફટકું, સ્ત્રી. ખાળીમાં અનાજ ઉપણવાની ચક
દર. (૨) સોફ; ધાસ્તી; ખીક. (૩)
ચમક; ચોક. [સં. સ્ફટિક] ધોળો
પત્થર; જિલ્દાર; પાસાદાર કણ. (૪) વિં
તરત ફરી જાય એવું. :-ફટકું દેવાળિયો.
અકિંચન.

ફટકુંફટકું, અં. ધળધળ, ઉછળીને પડતું હોય
તેમ; ફડફડ થવું તે. (૨) ધારતીની
હલ ઉપર થયેલી અસર તે.

ફટકડી, સ્ત્રી. ફટકી; એક જાતનો ખાર. આ
ધારના પત્થરો ફાય છે અને તેની ઉપર
ફટલીક કિંમો કરતા ફટકડી તૈયાર થાય
છે. કચ્છ, રજપૂતાના, પંજાબ અને જિ-
હાર પ્રાંતમાં તેના ખડકો છે. સેત્રી, સિંધ-
ણ અને કચ્છના મહા ગાંધર્માં સં. ૧૬૨૦
લગી ફટકડી બનાવવાના કારખાનાં ચા-
લતા હતા. ફટકડી ધોળી, પીળી, લાલ
અને કાળા રંગની પથ્થુ હોય છે. તે
જામડામાં અને રંગની બનાવટમાં દામ
આપે છે.

ફટકડું ફિં. અં. દામની ખસી જવી; ખુદિ
બ્રષ્ટ થવું; બહાવર થકું જવું; ગાંડપણ
આવવું. (૨) ચળીજવું; એક વાત
ઉપરથી બીજી વાત ઉપર ઉતરી પડવું;

બહેકી જવું. (૩) ડેડી જવું; તેજ-છટા, કાંતિ વગેરેનું મંદ પડી જવું; સુરેખપણું ટાહું પડી જવું; ઉમળી જવું. આ રંગ આખરે ફટકી જશે. (૪) આયકો લાગી ફટી-ચિરાઇ જવું; બેદ પડી જવો; ફસ, એમ થઇ જવું.

ફટકાર, પું. ફિટકાર. (૨) ચોંક; ચમક.

ફટકારણું, કિં. ફિટકાર કરવો. (૨) મારવું; આપવું; લાકડી-સોટીના ખપારા મારવા; લગાવવું.

ફટકારું, વિં. ઉધાડું; ખુલ્લું. (૨) ચોકલું; ચકિત. (૩) મોહથી ઘેલું થઇ ગયેલું; દિવાલું; ચિત્તે સ્વસ્થ ન રહેતાં હોય એવું. (૪) ચળી ગયેલું; (૬) જેવું-ફટકારાયેલી દાસતનું; બેફામ. ઉં. ફટકારી ફેંડે જો.

ફટકારો, પું. ફટ એવા અવાજથી-ભયથી પડેલાં ક્રાસકો તે; ભય કે બીકની ચેંકિ તે. (૨) ચિત્તભ્રમ; બહેબાકીપણું. (૩) ફટકાનો અથવા ચામુકના ખપારાનો અવાજ તે; ફટ એવો ભેરદાર અવાજ તે. (૪) ફટો; આશ્ચર્ય-વિસ્મય-અસાધિકતાનો ધકકો, ઘોકો લાગવો તે.

ફટકિયું, વિં. ફટ દબને, એટલે જ ફટી ભય એવું; સહેજમાં-તરત નાચ પામે એવું. ફટકિયું મોટી. (૨) દૃઢ-ચિત્ત ન રહે એવું; ફટકળિયું. ફટકિયો દલાલ=માથે જોખમદારી રાખે નહિ એવો દલાલ. (૩) ફટ ફટ એવો અવાજ કરે એવું-ફટકિયું બારણું=એક કમાડનું બારણું. (૪) ફૂટલું; ફટી ભય એવું; ચુના જેવું-ફટકિયો સોમલ=ઘોળો ચુના જેવો સોમલ તે.

ફટકી, સ્ત્રી. ફટકડી.

ફટકેલું, વિં. ચોકિલું; અજેલું; શરેલું. (૨) નિર્દાન; બેશરમું. (૩) જેનું ચિત્ત મોહને, બપને કે બીજી ઉત્કેષણને લીધે ઠેકણે ન હોય એવું.

ફટકો, પું. ફટ એવો અવાજ થાય એમ મા-રવું-આપવું તે; આપક; પ્રહાર; સોટી,

ચામુક, અથવા લુગડાનો નાનો કકકો કે જેને હવામાં ઝટકતાં અથવા મારતાં અવાજ થાય તે; ડોક; ઝટપનો અવાજ. (૨) ધકકો; ઘોકો; ખોટ-દાનિ-નુકસાનીની ઠેકર તે. રવા ધધામાં એને એવો ફટકો પડ્યો છે કે, ફરીને વેપાર કરવા જશે નહિ. (૩) નસિયત મળવીને પચા-રાખ થવો તે; હાર મળવી-પાછા પડી જવું તે. આ લકાઇ જગડયામાંથી જન્મીને એવો ફટકો પડ્યો છે કે, સો વર્ષ સુધી એનાથી ટટાર થવાશે નહિ. થાપ; તાકો; ધાવ; સપાટો લાગવો તે. કિં. પ્રં. ફટકો. મારવો. બૂલી ભય એમ પાડી નાંખવું; નસિયત આપવી; ફટકો લગાવવો. ફટકો ખાવો=હાર ખાવી; માર ખાઇ પાછા પડી જવું; ઘોકો-નુ-કસાન થવું. (૪) ટુવાલ જેવો નાનો ટુકો લુગડાનો કકકો; છોગસો; અંચુછો; રમા-લ-તને જે આપે તે આ ફટકામાં બાંધી લેજો.

ફટકો, પું. યેા; ફટકડો.

ફટકોપ, પું. [સિં.] સામે ગળું ઉંચું કરીને કુલાવેલી મુખાકૃતિ; ફુંદ. (૨) આડંબર; ફટકાટાવાળો દેખાવ તે; દમામ; રોફ. ફટકડું, કિં. સં. શટવા દેવું; વંદાડવું; બહે-દાવવું; ચળાવવું; મોઢે ચડાવવું; જેમ કહે અને જેમ કરે તેમ કરવા દબને ખરાબ કરી નાંખવું.

ફટકણું, નં. ફટાણું; ભુંડું નિર્લજ ગીત. ભુંડાળું ખેલવું-ચાવું તે. (૨) અપશબ્દ. ઉં. મોહું ફટાણું ને જોવો ફટાણું.

ફટચો, પું. દુહાગાયનો-અમાતિની રાણીનો તે કુંવર, કે જે પેતાનો વારસે આવતો ભાગ લઇ જુદો પડ્યો હોય; રાન્યમાંથી જેને ભાગ મળતો હોય-મજેદો હોય એવા સુખ્ય રાન્ય-રાન્યના ભાગિયા બાક તે; ફટ્યો.

ફટાર, વિં. ખુલ્લું; ઉધાડું; બેફામ. ફટારો કેવો બેદરકાર ! બારણું ઉધાડાં ફટાર મૂકીને ચાલ્યો ગયો.

ફટારણુ, કિં સં આંખ પહોળી કરી; ડાળા
કાઢવા; બહેબાકળી આંખે બોણું; તાણોને
આંખ પહોળી કરવી.
ફટારી, સ્ત્રી. મોઢાધ; અઝાઈ; મવ.
ફટારું, વિં ખુદણું; મોઢણું; ફટાર.
ફટારેણું; વિં ખુદણું; પહોણું કરેણું; શડીને
ઉધારેણું. ફટારેલા ડાળા.
ફટાવણું; કિં સં ફેડી નાખણું; બગાડી
દેણું; ફિટાવણું; નસાડી મૂકણું. (૨)
ઠગણું; ઉતારણું. (૩) વંઠાવણું.
ફટાયો, પું ફટાયો.
ફટો, અં ફટોફો-કાણો-વેધવાળો એમ :-કાન
શડીને કુંડળ પહેરનારા આઠાઓનો એક
સંપ્રદાય.
ફટોકટ, અં ૧૮૬૮ એવો અવાજ થાય તેમ;
ઉપરા ઉપરી; અપોઅપ; તરતજ, અપાટ-
બધ. એક પછી એક અવાજ કરેલું
હોય તેમ.:-રાણીએ કુકમ આપ્યો કે
તરતજ પુરજ ઉપરથી ફટોકટ તોપો ફટ-
વા માંડી.
ફટોર, વિં પોંચું ને મીઠું. (૨) પછડાયેલું.
ફટોળ, વિં પવનથી ગરી પડેણું; અથડાવાથી
કચરાયેલું; ન પાકે અને બગાડી નાશ
એણું. ફળ-કરી વગેરે.
ફડ, નં દાર ગાળવાનું રથાન; ભઠ્ઠી. (૨)
અમુક પક્ષણું ટાળું. (૩) અં તડાક;
ઉતાવળ; ઝટ લાઢને; ફડ એવો અવાજ
થાય તેમ.:-ફડ દઢને તમારો ખેંચી
કાઢ્યો.
ફડક, સ્ત્રી. પવનમાં ફડફડતો કપડાનો છેડો;
થડ, અંગરખાની ચાળ કે સાંલોનો
છુટો રહેતો છેડો; પાલવ.
ફડકવણું; કિં સં સળકાવણું; પેય ચાંમ-
ળામાં લપ અવાજ થાય તેમ મોઝા
મેણું; સળકાવણું ખાણું.
ફડકિયું, નં ફડક; છેડો; પાલવ.
ફડકે, પું સળકાડો. (૨) એતરમાં અનાજ
આરવાણું આળાર.
ફડચ, વળ ૧૮૨.

ફડચો, પું અંચવણ મટાડી કંઈક નક્કી કરવું
તે; છેવટ આણણું તે; નિકાલ; નિર્ણય;
તોડ; પતાવટ.
ફડકું, નં ધાંચ; ફાંસ; વાંકું; જેનો નિકાલ
કયા વગર આગળ વધાય નહિ એવી
બાબત; વાંધો; અચિયું.
ફડનપીસ, પું [હિં] મકાલ વગેરેનો વડા
અમલદારનો પહેલો કારકુન; મુખ્ય કામ-
નર. (૨) બિડકાની મહેસુલનો હિસાબ
કરનાર અને જમીન વગેરેની સનદો
આપનાર અમલદાર.
ફડફડ, અં ઉડતી વસ્તુનો એવો અવાજ થો
તે; ફડફડ થવું તે; ૧૨૬૨૧૧૧૧ તે.:-કપડાં
ફડફડ થાય છે. પાંખો ફડફડ થઈ. (૨)
તરોનડ; ઝપોઝપ; ઉપરાઉપરી. ફડફડ
તમાચા માયાં. (૩) ફટણું હોય એમ :-
ફડફડ જવામ આપ્યા.
ફડફડણું; કિં અં ફડફડ એમ થવું; પવ-
નમાં ઉડતા-મૂલતા અવાજ કરવો.:-પં-
ખીની પાંખો ફડફડે છે. (૨) હવામાં
૧૨૬૨ થવું; ઉડવું.:-ધળ ૧૪૨૩ છે.
(૩) પાછળ-પુઠે બડબડવું; કોઈની પા-
છળ તેના કૃપથી થયેલા ગેરલાભ કે
ગુલમને માટે નાખુશીથી શુસ્તામાં ભો-
લવું; ઉતરાણ દેખાડવી; શુસ્તાથી ફરિ-
યાદ કરવી. (૪) ફૂળવું; ખીલું; કપો
જવું; થરથર થવું.:-એ તો એની કુકે
૧૪૬૩૦ નાથ છે. કેહ કંઈ હલે તોય
એવું કાળવું ફડફડે છે.
ફડફડાટ, પું ૧૪૨૪ એવો જે અવાજ તે; ખ-
ડબડાટ. (૨) ફડફડ થવું-કડવું તે;
૧૨૬૨૧૧૧ તે. (૩) બડબડાટ; કોઈની પા-
છળ શુસ્તાથી બોલવું તે. (૪) પતરાણ;
તોર. (૫) ખીક; બચ; કાસકે.
ફડફડાવણું; કિં સં ફડફડ થાય એમ હાથ
વળું અથવા હવામાં રિંજવું-કડાવણું.
(૨) ભયભીત કરવું; મુજબવું; કંપા-
વણું; થરથરાવણું. ૨૦ ૫૦ કાન ૧૪૬૩-
વવા-અમત થવું; આગમ કાંઈ નાખ.

વો; કાર્ય કરવાને-હાવાને શુરસો કરી
તેયાર થવું.

ક્રુષ્ણપત્ર, અં તડને ડહ; સાદ ચોખ્ખે ચો-
ખ્યું એમ; સાદ ખુલ્લું-જેવું હોય તેવું
મોઢામોઢ. નકરૂં-જાતીમાં વાગે એવું.

ક્રુડશ, સ્ત્રીં અડધિયું; કકડો; શડિયું; આખા-
નો અરધો અથવા સહેજ ઓછોવતો
કકડો તે:-ક્રુડશ લાહ ખાધો.

ક્રુડાકો, પું તટા; ડટાકિયો; ક્રુડ એવો અવાજ
કરે તે. (૨) ખોટી પતરાજ; મિથ્યા
ખડાજ. (૩) તોપ; ગપ; ખોટા ગર્વ-
કુલનો ગપારો. (૪) ધખકો; ધ્રાસકો.
ક્રુડાકી=ક્રુડાકા મારનાર; ગપ્પી; તોપચી.

ક્રુડાતાળ, સ્ત્રીં પાટિયાની દિવાલ; આગલી
પડદી, લાકડાનું મિતું.

ક્રુડાક્રુડ, અં બડોમડ; તાખડનોખ; ક્રુડક ચાપ
તેમ; ધડોધડ.

ક્રુડિયા, પું અનાજ વેચનારો; ક્રુડિયો;
દાણાનો વેપારી.

ક્રુડુગી, સ્ત્રીં ખીનકર.

ક્રુડુગો, પું ખીન ફાડીને તેમથી નીકળેલી
જે નાની અણી તે; અકુર; પીયો; ધરોહ.
(૨) કોઈ નવેજી ઉદ્ભવ; નવો ઉગમ;
નવી શાખાનો ઉદ્ભવ તે. ધતિંગ; બ-
નાવ; એકાદખાખત; પ્રકરણ:-એક વાતનો
તોડ લાવતાં વળી તેમથી ખીનિ શ્રુતો
ફૂટ્યો.

ક્રુડુસ, નં પનસ, ફનસ; કાંગરા કાંગરા જેવી
ખડખડી છાલનું એક મોટું જળ આ
જળ ઝાડને યડે અને ડાળાએ બાંધે
અને તે પાકવા તેમથી અંખાના ફૂલ
જેવી પીળી દળદાર ફેસીઓ નીકળે છે.
તે ખવાય છે તથા તેવું ચાક ચાપ છે. એ
ચાંખાં કહેવાય છે. તેમથી ફળિયા પણ
નીકળે છે.

ક્રુડુસી, સ્ત્રીં વાલોળના જેવી પણ જરા સાં-
દડી એક નાતની સિંગ. શુભી યાકના
ઉપયોગના આવે છે.

ક્રુડા, સ્ત્રીં ક્રુડ; ક્રુડ; સાપનું ક્રુલાવી નિસ્તા-

રેલું મો.

ક્રુડી, સ્ત્રીં ક્રુડી; ક્રુડ. (૨) સાપ. (૩)
કાસકો. (૪) તાણાનો તારનો ચુંછળી;
લાંછો.

ક્રુડીધર, પું સાપ; નામ.

ક્રુડવો, પું લોગ; ક્રુવ; પાખાંડ. ક્રુડવાખોરું
લોગી; પાખાંડી. ખાલી બખાળા કરનાર.

ક્રુડેહમારી, સ્ત્રીં નાનું ને કિનારે કિનારે
આવનારું સંકેતેલ વહાણ.

ક્રુડેહ, સ્ત્રીં [ફા.] જીત; કોઈ કામમાં પાર
પડવું તે; કાર્યસિદ્ધિ; વિજય. (૨)
જલ; આખર. ઉં માહોમ કરીને પડો
યારો! ક્રુડેહ છે આંગે. નર્મદ.

ક્રુડેહમંદ, વિં ક્રુડેહ પામેયું; જીતેયું; વિજયી.
ક્રુડેહમંદી, સ્ત્રીં જીત; જલ; ક્રુડેહમંદપણું તે.

ક્રુડેફ, વિં અંદર ગળીને-સડીને અથવા
ક્રોધ કે પાકીને ઉપરથી ઢોલું-તરત
ફૂટી જાય કે ફેંદાઈ જાય એવું થઈ રહે
હું હોય તે; ગલગલ થઈ ગયેલું; ગદગદિત.
(૨) આયો આવવાથી અથવા અંદર
ખટાસ ઉપના થવાથી સપાટી પર પર-
પેટિયા થઈ ગયું હોય એવું તે; પોચાને
ગદગદી મયેયું.

ક્રુડેફડુ, વિં અં અંદરથી પાકી અથવા
ક્રોધ જઈ, તે વિકારનું બહાર દેખાવું
તે; ગદગદ થઈ જાયું; ક્રોધિતનું; સ-
ડવું; ગળી કે સડીને ઉપરની સપાટીએ
પોચું થઈ જવું. (૨) અચાનક કે
ખટાચને ઉપર પરપોટીઓ આવે એવું
થઈ જવું; વિદ્રુત થઈ જવું; ઉભરાવું;
અચાઈ જવું. (૩) પાકીને ફૂટવાની
તેયારી ઉપર આવી રહેલું-ગાડુમકડું.
સડીજવું.

ક્રુડેફાટ, પું ક્રુડફ થઈ જવું તે; ક્રોધવાટ;
સડો; વિકારીપણું.

ક્રુદિયું, નં પિયો; ક્રોડયું (૨) ચાર પાછ.
ચુનાઈમા. (૩) નાની ગળી રેલ્લી;
મુંચાગી. તેમજ-મળિયા કાકાનાં ક્રિદિયા
મળિયા.

દેનસા, નં ૧૭૫૫; પનસ.

દેના, વિં [આ.] નધ; નાચ પાગેલું; સમૂળ નાચ થયો હોય એવી હાલતનું; પાચમાલ; ધાણવાળી નાંખ્યો હોય એવું; લાસ; નધમધ.

દેદે, પું ૧૬૩૨.

દેદેકુ, ૧૭૦ ૧૬૧૩૫.

દેદેલાટ, ૧૭૦ ૧૬૧૩૫.

દેદેયો, પું ૧૬૩૨; દેદેયો.

દેદેલો, પું ૧૬૩૨; દાઝવાથી કે આકરી દવા સગાડવાથી આમડી ઉપરથી પાતળું પડ ઉપસીને થયેલો પરપોટો તે.

દેદેકો, પું ૧૬૩૨.

દેરક, પું [આ.] તપવત; દેર; અંતર; નમુના પ્રમાણે નહિ હોવું તે. (૨) વિ-પર્ણ; બિનલવ; જુદાપણું; નહિ સરખા-પણું તે; ન્યૂનતા; કમીપણું; ઓછા.

દેરકડી, સીં ૧૧૩૩; ચકરડી; ગોળ પેડા જેવું વળ ચડાવવાનું, ચકરડું તે.

દેરકણું, કિં ૨૦ ધરકણું; કંપણું; કૂંચણું; થોડું હાલણું; દરકરણું; દેરકણું. ઉં ૧૨-કતી વામ અક્ષિ આ. (૨) જાણણું; દેખાણું; આવણું. :-એ તો મારા ધર તરફ દરકતોએ નથી.

દેરકડે, પું ૧૨૩૩ તે; દેદ; કૂંચ; કંપ.

દેરકી, સીં ૧૧૩૩; દેરકડી.

દેરજ, સીં [આ.] માણસને નિયમાનુસાર અમુક કામ કરવાની જરૂરિયાત તે; અ-વશ કરવું જ નોંધાયે એવી જે માણસ ઉપરની જવાબદારી તે; કર્તવ્ય; ધર્મ; બ્યવહાર કે લૈકિક રિવાજને લીધે જે આવરણે આવવાની જરૂર તે.

૧. દે, નં [ફા.] છોકરા; સંતતિ, સંતાન; પુત્ર પૌત્રાદિક તે.

દેરજદારી, સીં એક પછી એક દેરજદે ૧૨૦૬ માણજ રહે, વારસે ઉત્તર્યાજ કરે એવી ધારા-પદ્ધતિ કે હકદારી તે. એવી જમીન કે મિલકત કે જે સંતાન પર-પરાએ ચાલ્યા કરે.

દેરણું, વિં ગોળાકારે ચારે તરફ આવરણુ કરવું હોય એવું; વિંટાણું; સર્વ બાજુનું; આસપાસનું. :-શહેરને દેરતો કોટ છે. (૨) આવણું; ગતિમાન.

દેરદ, નં [આ.] જોડ-જોડીમાનું એક તે; એક પાટ-વસ્ત્ર; જોડામાનું એક નંગ તે. :-નામપુત્રી ધોતીજોડામાનું એક દેરદ મને આપજો.

દેરદેર, સીં ૧૧૩૩ ૧૧૩૩ ૧૧૩૩ ૧૧૩૩ તે; પરન સાથે ૧૧૩૩ ૧૧૩૩ ૧૧૩૩ ૧૧૩૩ તે; ૧૧૩૩ ને આછો વરસાદ. (૨) અં ૧૧૩૩ ૧૧૩૩; ધીમી ધીમી તરંગ ગતિ. એ; વાળ, વસ્ત્ર, કાગળ અને પાંદડાં ધીમે ધીમે દેરદેરતા-લાલતા કે ઉડતા હોય એમ.

દેરદેરણું, કિં ૨૦ વિંઝાકને-જૂસતાં ઉડવું; કૂંચણું; હાલણું; ઉવામાં આમતેમ જોલાં ખાવા; દરકણું; કૂંચણું વિખરાણું; દેર-કણું. (૨) ધીરી એક સરખી ગતિએ વાવું.

દેરદેરિયું, વિં ૧૨૩૩ એવું; ઉવામાં આમ તેમ ઉડવું કરે એવું. (૨) અરજ; ચીડી ચપાડી. :-એવા તેવા દેરદેરિયાને કાણુ ગણે છે? ચર્ચા-શરિયાદને નમાશે ભેખ. (૩) પવનને સપાટે દેરે એવી કાગળની બનાવટનું છોકરાંનું શીશી જેવું એક રમકડું.

દેરયો, વિં તાલું. (૨) અરખીદાર. (૩) પુક; જાડું; માતેલું.

દેરમાન, નં [ફા.] સરકારી અથવા સત્તા વાળાનો હુકમ તે; રાજ અથવા અમલદારનું કરવું જ પડે-અમલમા ચૂકવું જ પડે એવું કહેણું તે. (૨) સરકારી ગઠિયાર બાપવાળો હુકમ અથવા સનંદ તે. આચા; આદેશ; પાણુ ન દેરે એવું-દેરનિયાત, જે પ્રમાણે વર્તવું જ પડે એવો જે હુકમ-વચન કે લખાણુ તે.

દેરમાવણું, કિં ૨૦ અમુક રીતે કરો અથવા પતો એમ સત્તા સાથે કહેણું; આચા કરવી; હુકમ કરવો. (૨) કમલ બતાવું.

વવી; પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાનું
કહેવું; સચવવું; બતાવવું; ચિંધવું.

કરમાસ, સ્ત્રી० સત્તા જણાવવી તે; કરમાવવું
તે; સચવવું તે; સચના. (૨) હુકમ;
આદા. (૩) ભલામણ; સિદ્ધારસ.

કરમાસી, જુ० કરમાસ.

કરમાસુ, વિ० પ્રીતિ ભાવથી આવેલું હોય
એવું; ભલામણથી મળેલું; બક્ષીસનું. (૨)
સરસ; નવાઇતું; બેઠને લાયક હોય એવું;
ભલામણ કરવા બેગ. :-કરમાસુ કરીઓ.
કરમો, પું० નકશો; નમુનો. (૨) સટ; રચ-
નાકૃતિ.

કરવું, ક્રિ० અ० [સ્. સ્કુર] આમ તેમ
જવું; આધાપાછા થવું. (૨) જઈને
પાછા આવવું; વળી આવવું. (૩) ઠેક
ઠેકાણે જઈ આવવું. હામ હામ જવું.
:-તે ઘેરઘેર-શયો. (૪) પોતાની ધરી
ઉપર પોતાના કેંદ્રપર પોતેજ ચક્રર
આવા. :-પૈડું ને પૃથ્વી કરે છે. (૫)
ખીજ વસ્તુ કે સ્થાનની આસપાસ ગો-
ળાકારે આટા મારવા. :-પૃથ્વી સૂર્ય
પાછળ કરે છે:-પ્રદક્ષિણા કરવી. (૬)
ફેર આવવા; ચક્રર આવવા; મન ઘુમાવું.
:-માથું ફેરે છે. ડહોળાવું. :-જીવ ફેરે
છે. (૭) બદલાવું; ફેરવાવું. :-એનો
વિચાર ફેર્યો છે. (૮) દિશા બદલવી;
ખીજ બાજુ તરફ વળવું. :- (૯) વિરૂદ્ધ
પડવું; સામા થવું. (૧૦) ભમણ કરવું;
ભમવું; ભટકવું; રઝળવું; રખડવું. (૧૧)
ખસવું; ચ્વાન બદલવું; સરવું. ૩૦ પ્ર०
ફરી જવું-ઉપર ચઢીને જવું. :-એની
ઉપરથી માતાને રચ ફરી ગયો. બદલાઈ
જવું. :-ચહેરો ફરી ગયો. નાકચુલ
જવું; નહિ પળવું. :-વચન આપીને
ફરી ગયો. ફરી ખેસવું; સામા થઈ જવું;
વિરૂદ્ધ પડવું; મરડાવું. ઝરવા જવું;
પગ છુટા કરવાને હવા ખાવા જવું.
મુસાફરીએ જવું. :-તે દુનિયા ફરવા ગયો
છે. બીજા માંગવા જવું. ક્રિ० પ્ર० પાછું

ફરવું=ઓઝાવું; વમન થવું. વળી આ-
વવું; નાસીપાસ થઈ આવવું. ફેરા
ફરવા=પરજીવું; પ્રદક્ષિણા કરવી; ગોળાકારે
આસપાસ ફરવું. દિવસ ફરવો=માઝ
ઉઘડવું કે પુરૂં થવા માંડવું. હાથ ફરવો;
ખંખાણવું; ચંખાવું; સંભાળ લેવાની;
બચવણા પૂરક કામ થવું. ખંખેળાવું;
હુંડાઈ જવું. :-ચોરનો હાથ ફેર્યો ત્યાં
શું રહે ? મોં ફરી જવું=તમાચા પડવા.
ફરી વળવું=પહેલો વળવું; સવળું કામ-
કાજ ફરી ચકાવું; આસપાસ જઈ આવવું;
પુરા પડવું. ફરતા ફરવું=કામકાજ વગર
ભટકવું; રઝળતા ફરવું. હરવું ફરવું; આમ
તેમ જવું આવવું; હાંસયાહ કરતા રહેવું.
આણુ ફરતી=ઢેરા પિટાવો; ફવાઈ ફરતી;
હુકમ નીકળવો; આદા ચાલતી. કહે०
ફરે તે ચરે ને બાંધવું બાંધે મરે=કલ્યાણ
કરતા થોડું-ધણ્યુંએ મળે અને અનુદાન-
થી કંઈજ પ્રાપ્ત થાય નહિ.

ફરશી, સ્ત્રી० [સં. પરશુ] કુઠાડી; લાઈડ્રા
કાપવાના હથિયાર જેવું પક્ષ વધારે
ધારવાળું લઘાઈનું હથિયાર; કાઠી.

ફરસ, સ્ત્રી० [પા.] શિલા; ઊટ; ચોરસ;
તખતી.

ફરસબંધી, સ્ત્રી० પત્થરનાં ચોસલાં ખેસા-
ડેલી જમીન; ચોરસી જડેલી જમીન
:-ફરસબંધીનો ચોક.

ફરસાટ, પું० ફરસો સ્વાહ તે.

ફરસી, સ્ત્રી० [સં. પરશુ] હથિયાર તરીકે
વાપરવાની લાળા હાથાની કુઠાડી; ફરશી.

ફરસીપુરી, સ્ત્રી० ઘઉં અને ચણાના લોટની
ગીદું જીરૂ ને મરીમસાસો નાંખી બના-
વેલી પુરી; ખારીપુરી તે.

ફરસીખ, સ્ત્રી० આસા; ધારો; કાનુન. (૨)
નિયમ; રીત.

ફરસું, વિ० ગ્રજપણ ન હોય એવા લુખા
જવા ખારા સ્વાદનું; કોળનો જે સ્વાદ
હોય છે તે સ્વાદનું.

ફરસુદ, સ્ત્રી० [પા.] ફરસદ; નવરાસ; પર-

વાર. (૨) સગવડનો વખત; કામકાજ ન હોય એવો આરામ-વિચારિતો સમય તે; અવધાર.

ફરહંગ, પું [ફા.] 'શબ્દ તથા તેની જોડે તેના અર્થ લખ્યા હોય તેવો શબ્દ સંગ્રહ અથવા કોષ તે.'

ફરહંગ, વિં આમતેજ ફરવાથી જગતનો અનુભવ પામેલું; પહેલેલું; કાબેલ; છેતરાય-હાથ નહિ એવું. (૨) ભટકણ; અસ્થિર મનનું; નહિ સારી નીતિનું એવું; હરાયું.

ફરાગત, વિં કામથી પરવારેલું; કામ કરીને છુટું થયેલું; દુરસદમા હોય તેવું; નવર. ફરામોસી, સ્ત્રીં છુલકણાપણું; વિરચિત. (૨) ગાદિપણું.

ફરાવી, નં ફાલ; શિયાળ જેવું જમણી પ્રાણી. ફરાસ, પું [જા.] ખિજાનાં, આસન વગેરે સાદેસદ કરનારો નોકર; દીવાળતી અને કચેરીનું કામકાજ કરનારો આદર તે.

ફરાશખાતું, નં ફરાસને ખેસવા ઉઠવાનો અને ખિજાનાં, તકિયા તથા દીવાળતી વગેરે રાખવાનો ખંડ-ઝોરડો તે.

ફરાળ, નં [સ્. ફલાહાર] ફલનો આહાર તે; અગિયારસ અને બીજાં વ્રતોના ઉપનાસમા અન્નનો ખોરાક નહિ લેતા જ્ઞાનો ખોરાક લેવો તે. (૨) ફળાહારને ઉપયોગી જે કંદરૂપાદિક ફળ મળ વગેરે તે; ઉપવાસને દિવસે ખોરાક તરીકે વાપરી શકાય એવું જે તે. (ખટાકા, સરખ, શકરકંદ, રાગરો, કેળા વગેરે તે.)

ફરિયાદ, સ્ત્રીં તુકસાની, દાનિ, મારશડ, જુલમ અને અસંતોષનો પોકાર-ગદ તે; પોતાને દુઃખરૂપ થતી બાજન સામે થવું અથવા બોલવું તે. (૨) તુકસાની, દાનિ અને પોતાને પડતી આપદા-દુખ માટે સરકારને અરજ કરી સામેરાગને સિક્કા દરાવવાની, તુકસાનીનો જલ્લો લેવાની કે રાહિયત મેળવવાની અરજ કરવી તે, દાવો; મુકદ્દમે.

ફરિયાદી, સ્ત્રીં ફરિયાદ; અરજ; દાવો; મુકદ્દમે. (૨) શરિયાદ કરનાર; અરજદાર; વાદી.

ફરી, અં પુનઃ; પાછું; વળી. ફરીજલું, કિં અં ફરવું; હજુ હોય તેમાથી ખસી જવું; વચન તોડવું.

ફરીવળવું, જું ફરવું; બધે જઈ આવવું; મો કામ પહેંચી જવું. (૨) પયરાઈ જવું; બાપી જવું; ઉપર ઉપર થઈને જવું; વિટાઇ વળવું:-નદીનાં પાણી બધે ફરી વળ્યા=પયરાઈ મળ્યાં.

ફરેફરેશ, અં ફરફર, એવા અવાજ સાથે ખેસીજવું-પડી જવું તે; ભાગી-પડવું; ધમાયનમઃ થઈ જવું તે. એકાએક-એકાએક બંધપડવું તે. (૨) ભોપાણું નીકળવું તે.

ફરેફાળ, સ્ત્રીં પારિવાતું બિલ્લું; પડદી; લાકડાની દિવાલ; ફરેતાળ.

ફરેમુકામ, અં અલાસ; પાર; છુટા થઇ જવાવું તે; શરાગત થયું-થયા એમ.

ફરેડી, સ્ત્રીં પ્રવન કે અજવાળા માટે ઉપાદવાસ થઇ શકે એવી આપેના બારણાં, તેમજ એ આપેના સમુદાય તે; વિનિશિયન. (૨) 'કવાયત કરી રહ્યા પછી ફોડવામાં આવતી બંદુકોના અવાજની સલામતી તે.

ફરેબ, સ્ત્રીં ધોખો; દહેલું એક અને કરવું બીજું તે; વિશ્વાસ આપીને ફરીજવું તે; છો; શૂલશાપ દેવી તે; કપટે કરવું તે; છગાણ.

ફરેબી, વિં ફરેબ દે એવું; વિશ્વાસધાતી; દગલગાજ. (૨) ના. ફરેબ.

ફરેલ, વિં ધણે દેહતે ફરવાથી કાબેલ થયેલું; અનુભવી. (૨) ફરી મથેલા મગજનું; અવિચારી; ભિન્ન; ચસકેલું-એ મગજનો ફરેલ છે. (૩) 'કોધી; તામસી; નહિ પત કરે એવું; દહીયું.

ફરેસ્તો, પું [ફા. ફરિસ્ત] દેવદૂત. (૨) રજા ને નિષ્કપડી મનુષ્ય; દેવ.

તામ્ર માણ્યમ.

ફેરા, પું [સ ફઝક] અનાજ વગેરે બનીને માપવાનું પાત્ર; મોળ પાલી માથા જેવું મોળા માપનું પાત્ર (૨) અનાજ વગેરેનો મોળપાત્રી અથવા આકારે મે માથા જેવો જો તે. મુંગાઇ આ હિન્દના ખીજા યજ્ઞાક બે મોળા જોવા નહિ પણ ભરતથી અનાજ વગેરે મપાય છે. ફેરા, પાલી, દીપરી વગેરે મોટા નાની આપ, મેમણ, ચાંચર અને પાચેર વગેરે માટે વપાય છે.

ફેરા, નં [સં] સપાટ પાટિયું; શાટી; તખતી.

ફેરાકુટી, જાં વખાણથી કુવર્ત જાન અને કહી દે એવી બેળી આ. (૨) પેચો

ફેરાંગ, જાં [સ. ફઝ] પેડે; કુમ્બ; શાળા

ફેરાજી, રિ [સા] નામ મુજબ ગિરવા જોળા ખાતું; અમુક, મોકન. ૨૧ છું ને દિકું એમ જોલાય છે

ફેરાસી, જાં [જા M Linnel] બીજી કુવાણું કનનું પાકું

ફેરાસી, પું [સ] કંપાસમા ફોનિકાખાતું તે; ફેરાગ.

ફેરાસી, [સં] ફેરાજી; ફળ આખ્યા હોય એવું ફળનું—શાલત ઝાક (૨) પાકેલું; સિદ્ધ થયેલું, ફળરૂપ પરિણામે પડાયેલું; ફેરાકમંદ.

ફેરાસી, વિં જાલ વગરનું, દુબલ, કુથળાં જેવું; અસાર. (૨) નં મુલાન. (૩) ગયા આગળ આવેલી એક નદી

ફેરાસી, વિં પહેાણું; ઇન્દ્ર (૨) વજ્ર, શકું; વળી જાય તેવું. (૩) બાળું; ખુસ્ટા દિલનું.

ફેરા, જાં જાર; પરાગમન ધસીને પછી હલી જવું—પાટા પડી જવું તે; નહિ કુવું અવા નહ થવે તે; છુ થઇ જવું તે.

ફેરા, જાં [જા ફઝ] નસ, રગ, નાડિકા (૨) નત ઉપડાવી લોલી મોડાવું તે. ફેરા ૫૦ ફેરા જોલાવવી સરિરમાં

લોહાનો ખૂમ વધારો થયો હોય તે ઠાઠી નખાવે. ફેરાન વગેરે તરફ માથે લોટી ચઢી જાય નહિ તે માટે ફેરા જોનાવવાની રીત છે.

ફેરાકુટી, ફિં આં ૨૩ થયાં પછી—આરંભથી પડી મદ પડી જવું, અથવા ઠરવા માટેલા કામથી પાટા હલી જવું; ફેરાકુટી જવું (૨) ન પાર પડવું; અધરે છોડી દેવું. (૩) ખરીજવું; સરીને છુટીજવું. — અમોડો ફેરાગી ગયેલ (૪) શાટી કે ચિરાઈ જવું; વચાટમાના પ્રાંતુઓ તૂટી જવાનું—ફપડુ ફેરાકી ગયું.

ફેરાકીજવું, ફિં આં પાછા પડીજવું; હલી વુ (૨) ચિરાઈ—ફાટીજવું. (૩) કમુનાત નોકરી, ના કમુજ જવું.

ફેરાસી, જાં [સા] અનાજનો પાક; પીક. (૨) તુલ (૩) મોસમ; અમુક પાક તૈયાર થવાનો જે કામ તે.

ફેરાસી, વિં ફેરાસી—સંબધી; મોસમનું. અકાર પાદશાહે પાક તૈયાર થાય તે વખતે નવું પોગથી વરસ શરૂ કરવાને માટે ફેરાસી સન ચલાવ્યો હતો. હિન્દુસ્તાનના જુલ જુલ ભાગોમા તે જુલ જુલ માસથી એટલે ફેરાસી શરૂ થાય ત્યારથી ગણવામા આવે છે. ફેરાસી સનનું વર્ષ સાર આ મહીના હીજરી સેવામા આ વર્ષા લેવાથી કેટલોક તથાવત પડે છે.

ફેરાસી, ફિં ૨૦ પોટુ સમજાવી શાદામા નાખવું; બનાઈ પડે એમ કરવું, સપડાવવું, ૨૧ નાખવું; જૂલથાપ ખવડાવવી; આટીમા—ગુચરુમા મુરકેલીમા નાખવું. ફેરાસી, ફિં આં લારાઈ પડવું; સપડાવું; શાદામાં જાડામા પડીજવું; મુરકેલીમા પડવું દગાવું, બાળમા પકડાઈ જવાવું.

ફેરાસી, જું ફેરાસી ફેરા, નં [સ ફલ] ઝાડ, વેલા અને વનસ્પતિના જે બીજોત્પત્તિ તે; બીજા બીજનું કેટલું જેમાથી રવજાતીય નવાં કુરુને ફેરાસી ઉદ્ભવ થાય એવી વનસ્પતિ

તિની લિપ્ય તે (૨) પરિણામ, અંત; છેડો.
(૩) સિદ્ધિ; લાભ; આર્થ; ફાળવો. (૪)
પાતું. ફળ; આલનું-તરવારનું ફળ.
(ફલક) (૫) સંતાન; પુત્ર (૬) ૫૮
વિસ્તાર; મેદાન. સેત્રશળ. (૭) સમજ;
કારણ (૮) સોપારી; મદનકળ (૯) બાધો
નારા કર્મનું એવે, ફળ મળ્યું=મદસો
મળ્યો.

ફળદાયક, વિં ફળ દે એવું (=) લાભદાયક.
ફળદ્રુમ, વિં ફળ આપે એવું; સારો પાક
આપ તેવું; રસાળ; અમ પનરપાત ઉઝરે
અને સારો પાક આપે એવી હોય
તે-જમીન.

ફળદ્રુપતા, સ્ત્રી સારા ફળ-પાક આપવાપણું;
રસાળતા.

ફળફળતું, વિં ફળફળ એવા અવાજ કરતું;
ગરમીથી ઉછળતું, ઉતું. ફળફળતું પાણી.
ફળફળાદિ, ફળ અને ફળના જેવી, ખાવાને
ચોખ્ખ ખીણ વસ્તુઓ વગેરે તે
ફળમૂળ, નં ફળ અને, ખાવા જેવાં પનરપ-
તિની મૂળ તે, ચક્રકંઠ, વગેરે.

ફળવાંત, વિં ફળવાંત; ફળવાણુ (૨) વિ-
જી; ફલેકર્મકં. (૩) રસાળ.

ફળવાન, વિં ફળવત.

ફળવું, કિં અં અં ફળવણું, ચણ, પાકવું; તૈયાર
થવું; ફળ આપે એવી હાલતમાં, આ-
વવું (૨) પરિણામ, આવવું; અંતનું-કેરવું
ફળ આવવું. (૩) લાભ, આપે એવું
થવું. (-૪) મદસો મળવો. એની પુખ્ત

ફળને નામ મળ્યું.
ફળાદિ, વિં એવે ફળ આપતા હોય એ
ફળ આપતું. (-૫) ફળ તે. ફળનકં.

ફળાધાર, વિં ફળ ઉપર જેવો આધાર હોય
તે; ફળ પાકને ધરનાર-અલાવાર (૨)
નાં ફળનો આધાર તે; ફળનો આશ્રય.

ફળાર, નં ફલાહાર; ફરાળ.

ફળિયું, નં મહેફો; એરી, ાડો; વાસ.
(૨) ગાઉ; ફળ.

ફળીયત, વિં ફળ મળ્યું હોય તેવું, ફળ,

માખ; સમાયું હોય તેવું.

ફળું, નં પાતું ફળિયું; અપાનું ફળું.

ફેલાવું, કિં અં આડુંજવું; રસ્તો બદલવો;
જુલું પડવું; નહી ઉતર્યા પતી રસ્તો
ફેલાય છે. (૨) ફેલાવું, ચિટાકને જુલું
પડવું, અન્ય ફરવું. (૩) ફેંકું પડવું;
નહી પડેલી મહેવું. આ જુલું તો
ફેલાય છે.

ફેંક, નં (અં. Funt) ઉપરાણું; ટીપ.

ફેંક, પું [ફિ] કાગરતાન; કાનતફે, (૨)
દોગ; ફેલફિતર. (૩) ફાંટો, ભાળ.

ફેંદી, વિં ફેંખોગ; કાસ્તાની. (૨) ફેલ
ફિતરી; દોગી લિં ફેંદી તારો ફેલ-ધડો
ફેટ દાઢ ફેટગે. ફતવાળો.

ફેંદીજી, વિં ફેંદી, દોગી; કાસ્તાની.

ફેંદોમણ, કિં સં આખાખોગા કરવાં; આમ
તેમ નજર માખી તથા હાથ ધાસી
ધાવીને શોધવું; પેળવું; મારીકાષ્ઠી તં
પાસવું; ખૂલે એમરે બધે ફેંકણેથી ખોળા
જેવું તે.

ફેંદોળા, પું ફેંદોળવું તે, શોધ; તપાસ; ખોળ.

ફાક. પું ફાકો.

ફાકડો, પું ફાકો, ચૂર્ણ જેવું અથ તો કણદાર
અનાજ-એ ખા વગેરે હાથેગીમાં લઈ
મોમા નાખવું તે; છાંચો; મો ભરાઈ જાય
એવો છુટકો-ફાકો મારવો તે.

ફાકવું, કિં સં આટા જેવી અથવા કણદાર
બીજને ફાથેગીમાં લઈ મોમા નાખવી;
ફાકો ભરવો; છુટી-ભરતી વસ્તુ મોમા
નાખવી. એટ ફાકો ફાં પ્રાં ફળ
ફાકવી=ભરતી; હારી જવું. (૨) મોદ
મોમતી; મળી પડી દે-મ દે માડવું.

ફાકી, સ્ત્રી શકરાવું તે ફાકી, ફકાય એવું
ચૂર્ણ. (૨) એક મો ભગાય એવું.
ચૂને તે; ચૂર્ણનો એટલો જથ્થો કે જે
એકીવારે ફકાય; અણલેની ફાકી=અ-
ણલું ઉપર ફાકવાના ચોપધિ ડ્રમચ દા-
વેગીમા માય એડવું ચૂર્ણ તે. ચૂર્ણ;
માય; કણદાર છુટકો.

કોકો, પું. કાકું તે; કાકો (૨) શક્યનો
 છુના તે, ચૂચું. (૩) હાથેથીના લખને
 કાકી જવાય અટકો જાયો-મરો તે:
 અંકાજો એકવાર કકય અટકુ તે. કિં
 પ્ર. શમિ મારવે = કુકું; આટા કે ચૂચું
 જેવી સીમને હાથેથીના લખ મેળા ના-
 ખરી:—ખાક નેખતા નેખતા તો છે.
 કશે એ ત્રય કાકા મારી ગયો:—અમને
 જે કાકા મુડી મરે તે ખાને.

કાગ, પું. વસતત્તવ (૨) કાળીમાં ગરાના ને
 ગુમારના પદ તે; હોરીઓ (૩) હોળીના
 દહાડાઓના જે પુટું છુડુ બોવનામાં
 આવે છે તે. (૪), દિવસ બોલવની
 હોળીના રંગની રમત તે.

કાગણુ, પું. [મ. ફાલ્ગુન] વિહમલવતનો
 પાંચમે અને શાલિવાહન-સાકે સંવતનો
 અગિયારમો, તથા ઉનાગનો પડેનો મ-
 હોનો તે; વસતમાસ.

કાગણિયું, ન. નાની વહુવારએને પહેર-
 વાતુ અથવા મુલાવમ પે તરું અને કાચા
 રૂપાળા ગરું વાસતિકામ્બ, ઝીંડા પો-
 તનો સાંકે; વસતત્તવને શોભે એવું
 ઝીંડું તે કૂંજવાર વસ્ત્ર

કાચર, સી. કાક; લાડકાની તકમાં અને કુહાડી
 બોરેના લીલા રહેતા હાથાઆમાં કાકી
 બેસાડવા જેવો લાકડાનો ઠકડો તે. (૨)
 શસ; તડતર; આડખાલી; હરેત હરવી
 તે. (૩) સુનારું ઓગાર. (૪)
 ચિનાળ; કમળા ૩૦ પ્ર. શચર મારી =
 વાધો પડે-અટકી જાય-મુકેલીમાં પડે
 એમ કહવું, હરેત હરવી; કાસ મારવી.
 આડખાલી ફેલી; ચાલતું અટકાવી
 નાખવું.

કાચર, વિ. પહોળું; વહવું; હાકડું
 કાચરો, પું. લાકડાનો ઠકડો; ચિતાળ
 કાચલ, વિ. (જા.) વધેલું; બાકી રહેલું;
 કાચમા નહિ આવતું; કાચું :-શાલ
 પુરાત (૨) નિરપયોગી, ખંડા
 કાચેલ, વિ. (ફા.) ચિહાન; નિર્વાહ,

પડિત. (=) ગાળું.

કાટ, સી. કાટલું—વચમાંથી કે અમુક
 બાજમાંથી ચિંગીલું તે; ચીરે; તક;
 કાટવાથી આખી વસ્તુના પડેલો જે
 લાભો ચીયરવો તે; આતરો. (૨)
 વિચાગમાં જુદું પડવું તે; તડ; કટ; વિ-
 કલતા; વિચાનંતર; ભેદ. (૩) બહેક;
 તોર; કાટવપણું; દુષણનો ગર્વ; છાક;
 કાટય. કાટવપણું. (૪) કાટું-કાટું
 પુમકાતું કાટવું તે:—નવી વડુને છુગાંની
 નહુ કાટ છે. ૩૦ પ્ર. હેવાકાટ-છાતીકાક
 =ચુ શરી જાય એમ, અર્થાત-બહુજ
 ઉચ-આકાશ. હેવાકાટ રોષ.

કાટક, સી. બારણ; ફરવાનો. (૨) બખાક;
 કાટક, સી. એકવામાં પડેલો મત ભેદ તે;
 કસપ; નેહમંગ; વિરોધ; કાટાટ

કાટણુ, કિ. અ. આખી વસ્તુમાં કાટ પડવી;
 ચિંગવું; તરડાવું તક પડવી. (૩) ક-
 ઠવું; છુટાવવું; ભેદ પડવો; એકતામાં
 આતરો પડવો. (૩) બહેકવું; થગવું;
 છાકવું; અવિરોધી થવું 'વહીજવું'
 મર્વાનાં બહાર જવું (૪) કાટવું; ચીરી-
 ને બહાર નીકળવું; ઝગવું. (૫) મ-
 રતીએ ચૂકવું. વિશ્વવું. (૬) ગર્વ
 આવશે-અભિમાનથી કુમાવું; તોર-જીધ-
 તાઇ કમ્બી (૭) ચિંતા અથવા
 ચોટથી-અમળવું; મુઝાબ મરવું; અકળા-
 ધન બેહાલ બનવું; ના હિમમત-હતાશ
 થઇ જવું; તડી પડવું. ઉ. હાથ ન
 પડે શરી દુ.બે દળાઇ પીડાય છે. (૮)
 કાકે કાકા થઇવું; આચકો ભેદ-કાકી
 ને ઉડીવું. —તોપ શરી. (૯) પહોળું
 થવું; ખીવવું; વિસ્તરવું; સ્ટુટ થવું. હે
 ચુવાતી શરી છાતી કાકીને મરેલ થયેલ
 કિં પ્ર. કાકીજવું = અર્થ થઇ કાકા
 થઇજવા, વપરાય એવું નહિ રહેવું;
 છુગાડ બધો કાકી ગેવા ર વેલી જવું;
 નિલંબ થઇ જવું; બહેકી જવું; અળા
 જવું. શરી નીકળવું-જેર ભેર પ્રકટવું;

ઉછળી આવ્યું. ત્ય માર્ગેના ૧૪ માં નીક
લ્યો છે. કાળી પાપુલ્કો અંતિ એકાએક
મરણ થયું; અગમ્ય મર્ગે વુ. ૨
એકદમ નાશ પામ્યું, બાગો ધ્વંસિત
થઈ ગયું. ઉ ૧૪ દા કાળી ડાંગે ક-
લમ કવિની અનીતિ મળનારી. ક. દ
કા. કૃષ શટી=કોમ્પો યત્-પુ. પા
નાંગ શરે તો એની કૃષ કાટે, અર્થાત
છાડેલા થવા સંભવિત નથી. પડા
શટી=વહાણું વહાણું સર ૨ પડ્યું;
દિન ઉગેલો-પછી હોટતામ મજાદ
વાગ્યા ને લગાઇ રહે થઇ રાગ શટી
=એકદમ કોઈ જાતિ થયેલ થયેલ વાગ્યો
શટી=મરડામાં પીડા થવી વધુ પાડી
કુખવી પેટ કાટ્યુ=નજનમાં કુસર થયેલ
છાડેલા-સગા સ્નેહીઓમાં કાટ્યુ અને
કોમ્પો થયેલ; સ્વજનના કુ પડી ૨૦ ૫૦
કાટ્યા બોડામાં સો મ ધાતે=નજનને
સો વિતાડે, પોતમાં કો સાનમારે.
કૃષ કૃષ સો કાટ્યુ શટીમાં વાગ=
મર્ગેનું ચક્રાવર્તન તે બહુ, વહાયા
વાત હોવી તે, ઉછળનાનનનજન વેડ
તે. કહેવું પેટ કાટ્યુ ત્યા ક્યા પાટા બા-
ધવો=સ્વજનના કાટ્યુ પડે-ધર કાટ્યુ
સો ઉપાય. આમ કાટ્યુ=માટા કાટ્યુ
પડવો, મુખજ આશુન-વરણ વગેરે
ઉભરાઇ જવા. આમાપ-અસંમ્ય વરણ-
આશુસ વગેરેનો એ ચતો-એકદમ ઉ-
ભરા-ભરાવો થઇ જવો. આમ કાટ્યુ
ત્યાં ક્યા થીગકું દેવન પડેલી વળાય
એવી બાબતનો શુ ક્યાપ-પ્રતીક ર સો ?

કાટકાટ, કોમ કાટ્યુ.
કાટ્યુ, વિ કાટ્યુ હોય તેવું-કાટ્યુ કાટ્યુ થઇ
(૨) ઉધાકું, પુ. પુ. કાટ્યુ-કાટ્યુ કાટ્યુ
શું બોલે છે. (૩), ચગેલું, બહેક;
નિર્મળ; કાટ્યુ; કાટ્યુ.
કાટ્યુ, વિ કાટ્યુ; કાટ્યુ, ચિત્રચેલ (૨)
ચગેલ; ઉદત; નિર્મળ; આવેલો
કાટ્યુ=ઉદત, ચગેલો; કાટ્યુ, કાટ્યુ; ગમે

તમ બોલનારે
કાટ્યુ, વિ કાટ્યુ, ૧૦ કાટ્યુ, કાટ્યુ ને વળી વળેલું.
હોય તેવું.
કાટ્યુ, કોમ કાટ્યુ કાટ્યુ; અધો ભાગ; ચીરી;
કાટ્યુ, કાટ્યુ પડેલા બે સમ ભાગમાં
એક ભાગ તે:-એક મળની બે કાટ્યુ.
અધિયુ (૨) ચીરી; તડ; આંતરે;
બે ભાગની કિનારીઓ વચ્ચે પડી ગયેલી
હોય એવો કાટ્યુ ચીરી-ચીરી; કાટ્યુ.
(૩) અધો રૂપિયો-વાડ્યો તે. (૪)
કાટ્યુ-કાટ્યુ નાખ્યુ તે, કાટ્યુ નાખ્યુ તે:-
આ છોડી લુગડાની મજા કાટ્યુ છે, અ-
ર્થાત બહુ લુગડા કાટ્યુ છે (૫) કાટ્યુ
પાડી નાખ્યુ તે સ્નેહ બંધન કાટ્યુ-
કાટ્યુ પડ્યુ તે. આ કાટ્યુ=મારું ને કા-
ટ્યુ નાખ્યુ=કાટ્યુ પડ્યુ-મારે મારવા ને
મેદ પડવો તે.
કાટ્યુ, કોમ કાટ્યુ [પ્રા કાટ્યુ-સ્ફાટ]
કાટ્યુ ત્યા બે ક વધારે ભાગમાં એક
કાટ્યુ ચીરી. બે નજી કાટ્યુ કાટ્યુ-કા-
ટ્યુ કાટ્યુ (કાપવાયા કાટ્યુ) કાટ્યુ
પડી, (૨) વચમાં ચીરી પાડી,
કાટ્યુ કરવા (૩) વાપરી ને મસતી
નાખ્યુ; કાટ્યુ-છા-ભન્ન કરી નાખ્યુ:-
લુમ કાટ્યુ. (૪) પહોળું કર્યુ;
ચાતવુ; કાટ્યુ-ચીરી કાટ્યુ. (૫)
તોડ્યુ; કાટ્યુ કાટ્યુ-ચીરી કાટ્યુ
એવી કાટ્યુ કાટ્યુ કાટ્યુ કાટ્યુ કાટ્યુ કાટ્યુ
કાટ્યુ=કાટ્યુ ૨ કાટ્યુ કાટ્યુ. ૧૦ મર્ગે
મારવ. મર્ગે કાટ્યુ=પ્રધાન કરવી. ૨
ઉછળાણી કરી કરતાં થ. કાટ્યુ=ચીરી
કરવાન થર કાટ્યુ. કાટ્યુ કાટ્યુ=સા-
લેલી, લમ નધા અડી રુ ચિતરા
કાટ્યુ=નજન સહેલો વાગ ને વાધા
પડ્ય કરવા અભ કાટ્યુ=પડ્ય મોટું
અભ અભ મારક કામ-પાડ્ય-કાટ્યુ
કાટ્યુ કાટ્યુ કાટ્યુ કાટ્યુ કાટ્યુ. ૨ માવ.
મા કાટ્યુ=કાટ્યુ કાટ્યુ કાટ્યુ. પાટ્યુ
કાટ્યુ=પાટ્યુ વહેલ કાટ્યુ, કાટ્યુ મર્ગે

નવદેવરાગ કેવું.

ક્રોધિયું, નં આખતો બરોપર અરધો ભાગ
તે. (૨) અરધો રૂપિયો. (૨) હક્કસ-
ક્રોધો, પું દિગ્ધો; બચ્ચ; બાવરો (૨)
પુરુષ જેવા સ્વભાવની અને પુરુષ જેવા
ઠવાવર અદેરાવાળી અથવા સ્ત્રીનાં મિલન
જેની ઉપર ખસેલા હોય તાંહ એવી
મેટી સ્ત્રી.

ક્રોધિયા, પું [જા.] ક્રોધિયો; કુરાનનો સુએલાં
પછા પડવાનો કહેરો;—શનાશ તિવા—નાશ
પમેસાની પાછળ શોક કરવો તે; પાપ-
માણીનો શોક, આપસન ભેડું તે.

ક્રોધિયો, પું (જા.) કુરાનનો તે વખત-શ-
કરો કે જે મુએસાની શાંતિ માટે પદામ
છે. (૨) કુરાનની એકાદ કહેરો;
પદ તે.

ક્રોધસ, નં (જા.) પવન લાગે નહિ અને
અમવાણુ મળે એવી દીવો રાખવાની
કરામત તે; દીવો રાખવાનું ધર-પાંચઁ;
કંડીસ.

ક્રોધી, વિ (જા.) નાશ પામે એવું; ક્ષ-
ણમંથર; નાશવાન;—ક્રોધી દુનિયા.

ક્રોધક્રોધિંગ, સ્ત્રી વાસોવોના જેવી પણ વ-
ધારે પહોળી શાકતી કિંગો તે.

ક્રોધો, પું કાટાવાળા ડાંડનો પંજ જેવો પ-
હોળો અવપવ-શ્લેષો તે. ક્રોધક્રોધો.
(૨) કુરાને પહોળું થયેલું હોય એવું
જે તે; થાપડો.

ક્રોમ, સ્ત્રી ક્રોમ; સ્મરણ; માદ.

ક્રોધક્રોધક્રોધ, વિં ક્રોધવતી; લાભકારક.

ક્રોધક્રોધ, વિં ક્રોધકારક.

ક્રોધો, પું (જા.) લાભ-પ્રાપ્તિ; નદો.

(૨) યુધ્ધ અત્તર;—શાપકારક દવા.

ક્રોધો, પું અત્તરનું પુંપું; સુ નિધ નલ કે અર્ધ-
મા બોલેયું કે હિ સ્વામી અત્તર તે
મધુ લ વર; ક્રોધો અને ક્રોધ આપશે.
ખાણુસાલેખ.

ક્રોધક, પું શરમ.

ક્રોધ, વિં [જા.] છુટું; સુક્ત; મોહનું.

(૨) પરવારિયું; નવરું; કુરસદ પામેલું.
સુચવણુમાથી, કામમાથી અથવા માયા
મમતામાથી બલગ થયેલું. (૨) કોપ
વાતની પંચાતી કે પીડામાથી છુટું—
સુક્ત થકે—પાલું તે.

ક્રોધગત, સ્ત્રી છુટકારો; સુદિત; પરવાર; નવ-
રાધ. (૨) વિં છુટું; મોહનું; નવરું.

ક્રોધગતી, સ્ત્રી (ક્રોધગતી) બલનમાથી
રાજપુત્રીએ કે પતાવટ કરીને છુટા
થઈવું તે. (૨) એવા છુટકારાનો
જે લેખ-લખત તે, એક બીજાને લા-
ખતું પણખતું નથી એવો જે અબોન્યને
લેખ કરી આપવો તે. હિં પ્રં ક્રો-
મતી આપવી—છુટાછેકા કરી આપવા.

ક્રોધમ, નં [જા. ક્રોધમ] ખેતર; વાડો.
(૨) (ક્રોધમ) છાપવાને માટે ખીખાં
ગોઠી તંબા પાના પાડીને તૈયાર કરેલું જે
ચોખ્ખુ—ચોતલું તે; પાનાં પાડી ગોઠવી
તે અક ફળાગ છપેસો કાગળ તે. આર
પેલ, આરપેલ, આરપેલ, સોળ ને જત-
રાસપેલ, વગેરે છપેસા કાગળોમાનો અ-
મુક એક જેમા હેય એવો એક તાવ
તે. (૩) કેદવત; મળકુર; હકીકત.
(૪) વેશ; કં; ટેક.

ક્રોધસ, નં [જા. ક્રોધસ] ન ટકના એકાદ
ભામવા કે હેસે આવતો હસગ જેવો
એકાદ જવાવ તે; પ્રહનન; મતકડું; હ-
તવા—અક્કરી કંઠા થાય એવો ગમમત
કરાવનરો નાના લેખ ખેસ તે. (૨) હસવા
ને અક્કરી કરવા જેવું કામ તે; બવાડો—
માનપાન આપવા અને વાટંઓ કરવી
એ શાં ક્રોધસ ? (બવાડા.)

ક્રોધસી, વિં (સં. વારસિક) ક્રોધસ-છ-
રાન સંખંધી; ક્રોધસી—ક્રોધસી બોલી.
(૨) નાં ક્રોધસની માયા—બોલી તે;
ક્રોધસી માયા; પરચિરન. (૩) સક-
તની માયા; ગુરત—કુપી માયા—એ બે
જાણુ સમામા એકા એકા કહક ક્રોધસી
—ક્રોધસી કરતા હતા; પણ હું સમજતો.

નહતો, આ પુષ્પી બાળા શરસી નહિ
 પશુ પાગસી કહેવાય છે. ધરાનો બાળા
 શરસી કહેવાય છે.
 ફાલ, પું નવા પાન અને ફાલજીવજેરે આવી
 ખીસવું તે:-વસંત ઋતુ ગેડા એટલે
 જાડે નવા ફાલ આપ્યા; પ્રસ્થ થયું
 તે, ફાલવું-ફાલ આવવા તે. (૨) ફળ
 અને કમ્બુસર્પી આવવા તે; ફળ અનાજ
 વગેરેનો પાક આવશે તે (૩) ચક્રન.
 ફાલપું, ૧૦ પગેગમના ન હોય એવું, વધા-
 શનું; ફાલસ હોય એવું. (૨) પર-
 વ્યય; ગદારનું-ઉપર ઉપરનું-મુખ-
 અગસનું નહિ એવું-શાકનું કામ.
 ફાલપું, કિં અં હંચાને નાંદ પશુ પહોળાને
 ખાસવું-પહોળા થયું-પોષાકું; વાંસથયનું;
 કદમ્બ વધવું; રમ્બસ-પુષ્પ થયું (૨)
 નવાં કામ પામ્યા ને ફાલ પાનવા બરા-
 ઉ થયું. (જાડનું-વનસ્પતિનું) ફળાસ
 આવવા. અંકુરિત થયું; નવા ફળમા
 ફૂટીને પાલેવાવું; પસાવિત થયું.
 ફાલસાં, નં ઉનાગામા થશે એક લીસે મેળો.
 એ ખાટમધુરો હોય છે, અને એવું જાક
 ફાલસી કહેવાય છે.
 ફાલ, ૧૦ સિવાળ જેવું એક જંગલી પ્રાણી-
 એમ કહેવાય છે કે, વાપ આપ્યાનાં એત-
 , પ્રણી તે ખીળ પ્રાણીને આપે છે. ઉં શણ
 તે નાંદ હોયે થણા, બહુ બોને સિવાળ-
 ફાલડો, પું બાહ; એક જાતની લાપસી.
 ફાલગુન, પું (૬૦) વિક્રમસંવતનો પાચ-
 મો મંહનો.
 ફાલપું, ૧૦ શેરે એવું, અનુકૂલ; પસંદ પડવું;
 ગમવું; રૂપવું.
 ફાલપું, કિં અં જોડપું; માથે આવવું;
 અનુકૂળ પડવું (૧) કાઠ કામ પધામાં
 અગળ વધવું; સફળથવું. (૩)
 મહેનતમા પાર પડવું; આલવું. (૪)
 મુખમ પડવું, કરતા અગવડ નહિ લાગવી.
 (૫) લામ-તેમવાઈ મળવી
 ફાલફરસ, નં (અ. ૧) phosphorus અપાલક

અને પિગાસ પડના રંગનો મીઠુ જેવો
 દવામાં એની મેળા બગવા માટે
 એવો પ્રખીનાં દાઢામાંથી મળી આવેલો
 એ પદાર્થ. એક દર્મન મલાનિકે આ
 પદાર્થ સન ૧૮૬૯ માં રોલી કાઢ્યો
 હતો. પ્રાણીઓ વનસ્પતિ વગેરેને
 તેમાંથી પોષણદાર મેળે છે અને થક
 ગળા વટાણા વગેરેમા તેનો અંત હોય
 છે. કારકરસ જે રંગનો પીળો ને
 લલ આવે છે. પીળા જાંબળ જાંબળામાંથી
 હોવાથી પ્રાણીમાં મળી મુકશે પડે છે.
 પ્રાણી બહાર કાઢવા ને એકિસાગન લા-
 મનાજ તે બગવા માટે છે. આ પીળા
 ફાલફરસની દીવાસળી બને છે. દીવા-
 સળીના મે પાળા ફાલફરસમાં બોળી
 તેની ઉપર ફાલન ચડાવે છે. કાંઈ વજુ
 ચીજ માથે એ સળી વસતા ફાલન
 જનું રસી ફાલફરસ નિપાડા થઈ બગ-
 વા માટે છે. વણી જાતની ફાલઓમા
 વજુ આનો ઉપયોગ થાય છે. ફાલફરસ.
 ફાલફર, નં લવકી છુટ વસ્તુએનો ૫૨-
 ચૂણ ખીચડો-જ્યો તે; લવક પાસ
 તરેર તે:-ફાલફરમવું તાપણું (૨)
 ૧૦ પાચુ-જ-જ-વસ્તુ જેવું તે; આમ
 તેમથી જે છુટ કચેરા એકો છોડો હોય
 તે. ફાની-અ પતીલય એવું જે તે.
 ફાલફરસ, ૧૦ મામ વગરનું; લવક; છુટ.
 (૨) પોચુ ને પેલું એવું. (૩)
 સત્તરલિત
 ફાળ, આં ફનંગ. કુકો; થેકડો, છનંગ.
 (૨) ફાલ્લીની ચમરામય; ફાલકો,
 હેજક; શુ થયું ને શું થઈ? અવાપિ-
 ચારનો અચકા લાગેલો તે, ચીચરવડો;
 એક કિં પ્રં શણ મારવ=ફૂલવું;
 જાળીને પડવું થેકડો મારવો. (૨)
 સાલસ કરવું; ન પહોંચી નગાય એવું
 કામ કરવું, ફાળ પડવી=ફાલકો-માસ
 પડવો, એકવું.
 ફાળકું, નં સુતરની આલી; ફાળકા ઉપર પિં-

ટાળીને પિતારી ચીપેએ તંતુ સખડ- (૨)
 શાગમનું એક અંગ વિભાગ તે.
 કાળકો, પુ. સુનર બી રેચન વગેરેનું તા-
 મિંટાળવાની કાંચાની અનાવડ; શીશી;
 પત્તવટા.
 કાળવણું, કિં. સં. ભાગ પાડવા, વહેંચણી
 કરવી; તથા પાડવા (૨) પટપટગડી
 કરવી. સૌને સરખું આરે એવા
 ભાગવા પાડવા.
 કાળિયું, નં. માથે વિંટવાનો ફેટે; માથે
 વિંટાળવાનું લાંબું ને ટુંકા પનાનું કપડું
 (૨) માથે પહેરવાનો નાખી પાપડી
 નેવો ધાટ તે. (૩) પચિયું; જમ-
 વા એમતા પહેરવણું ટુંકું પિતર.
 કાળી, સી. લુગડાનો લાંબો પહેલો પટ તે;
 ચાદર નેવો કાળ-તાડો તે. (૨)
 સાડી; સાંધો.
 કાળી, પું. ભાગ; હિસો; વાંટા; પાતી; વહેં-
 ચણા અગ્રુક એક નળુને ભાગે જે
 જયો આવતો હોય તે; એકના ધણું
 સરખા ભાગમાનો એકાદ તે. (૨)
 વહેંચણી, ચાટણી. (૩) સરખે ભાગે
 આપવાને આવું હોય તે; એક મોટી
 રકમ ઉઠી કરવાને માટે ધણાઓમાના
 એકને સરખે હિસ્સે જે આપવાનું હોય
 તે. કિં. પ્ર. કાળો નાંખવો=કંપસણું
 ટીપ કરવી; સરખે ભાગે આવે તેટલું
 ઉધરાવવું. કાળો પાડો; ભાગ પાડવા;
 કાળે પડવું=ભાગે પડવું.
 કાંક, સી. કાંક, તરડ; ચીર.
 કાંકાઈ, સી. ઉલાઈ; વંજાગી, શકાપણું;
 લાવાઈ.
 કાંકડું, વિ. ચરીરના બાધા અને ઘટમથી
 તથા લુગડા લાઠી ને ટાપડીપથી શેનીતું;
 અનગેણું; અગેહર; સું; હેમ વડુ. (૨)
 રસિક; રગીલુ; ખુશામગલ (૩)
 સુદર; મજેજ; ચિત્ત અનેનંને આકર્ષણ
 કરે એવું, સુપક ધ્વનિ; રક્કડ.
 કાંકડું, નં. નાક. (૧૨) તીરા

કાંકો, પું. તોર; મુખાન; ગરરી; અભિમાન.
 (૨) ટેક; મારાપણનો અ.મક; આ
 ભગવાનો નામથી વિધાન.
 કાંકડું, નં. શરો, પેચ; હાકું. (૨) પ્રપંચ
 બળ; કાચાકાચ કરવા પડે અને મુરકે.
 લીમાં આવી પડાય એવી માખત તે;
 જેમા કમડો અને પચાતી ઉઠી થાય
 એવી માખત.
 કાંકો, વિ. ૨ મુ-એક આખું ત્રાસું જોનાઈ;
 એક આખે ત્રાસું હોય તે.
 કાંકો, સી. પહેરેલા અથવા ઝોટલા કપડાના
 એક ગ્રેસથી ઝેળી વાળતી લે; અંગ-
 રખાતી ચાળનો ઉડો તે; એ ઉડાની
 ઝેળી બનાવવી તે. ખજો અથવા પંડિ
 કુચલી રહે એવી ઝેળી. જ્યાંયાં સુવા-
 ડવાને અથવા કાસા અને ધાસ વગેરે વિં-
 છતાં ખડત ને કામ કરનારી સ્ત્રીઓ રાખે
 છે તે મોટી ઝેળી, (૨) કાંકો; ચીર;
 શરેલા ભાગને મારેલા સાધ;
 સિવણ તે; કાચું (સવચું; છકો;
 દોરો ભરવો તે. (૩) આપ-
 કિને પલાળી રાખીને જલાવેલું પેચ;
 હાથાથી કાપવું- પાંચ આંગળીઓ વાળી,
 કાંકવણું, કિં. સં. વેતરીને કાચું કાચું-આ-
 છે દોરે સિલીતેલેલું તે; અખિયા દેવાને
 અથવા ઝોટવાને માટે તૈયાર કરવું;
 આમ તેમથી નેડી આપવું; શટ-સાધ
 મારવી; દોરવણું.
 કાંકો, પું. દરિયાનો કે નદીનો આનુ વહેણથી
 આરે ગયેનો જે ભાગ-પ્રવાહ તે; પા-
 ણીનું આકરવેણું. [૨] મુરસો; તં-
 રંગ; છુટો; કપવાની. (૩) આરો;
 દમિ; મનનો ચેલ; ત્વેય. (૪) આડ-
 કયા; સુખ્ય કયા ભાગથી આડી વાત
 તે. (૫) સાખા; કામ; આડો કુટેરો
 કાંકો-પ્રસાદ તે.
 કાંક, સાં. મોટું-મૂલતું મોટું તે. -ગગપતિની
 કાંક.
 કાંકો, પું. અટપટી માખત; શુભવણ; પ્રપંચ

નળ. (૨) કામ; કપટ; કામચાલ.
(૩) ૧૬; ૭૮૬.

કંઈકરીખાણુ; કરડી ખાણુ, પીખી નાખણુ;
કરડીને શડી નાખણુ.—જે જે જે
પોળખા કુતરા કાઈકરી ખાશે.

કંઈકરી, નં આમ તેમ જ્યા ને ત્યા ખાધી
ધકા ખાવા તે; આમ તેમ શોધણુ ને
નિષ્ફળ થયું તે; ખલો અથડણુ—અ.
ધારમાં કુટણુ તે:—પણે ઠેકણે કાઢાં
માર્ગ પછી કંઈ જડયું નહિ (૨)
ખોડી આચા; નિથ્યા અન કરવું તે;
વળખા. [૩] કંઈ નહિ; નિસારતા
તે. (૪) કોરેની ધાણી

કંઈકરી; અ. ખોડાં જેર ખતાવણુ તે, પવરાજ
નિથ્યા આડખર. (૨) ધતર મંતર.

કંઈકરી, ઓ વાસ, કાકડા ને કાચ વગેરેની
કાટા જેડી રખ તે, ખીણી ને પાતળી
કાચ. [૨] કાટા જેડી કરચણુ અમ
ડીઆ પેસી જણુ તે, કાકડા વગેરેની
ખીણી સળીતું ભોજણુ તે (૩) કુઝ-
સાન કરવાને કે કાઢ કામ મનણુ અ.

કંઈકરી, જાણુ જેવી રીતે વચમાં આડખર
ખેલી તે. કંઈકરી કરેલી; કંઈકરી નાખેલી;
આડખીલી; વાધા પડે એમ કહણુ તે,
ખસેલ કરણુ તે. કિં પ્રં શસ આરવી
સમજાય નહિ તેમ હરકત-પુસ્તાન
કરણુ; આડા ખીલી નાખવી, ગચિયું
નાખણુ; ગતિ રાહવી, કાસ કાઢવી અથ
મા હરકત કરતી હોય એવી વસ્તુ આ,
છુસ કે બાખતને ઉઠાવી દેવી, વચખાથી
દૂર કરવું, માનો નાખણુ, હરકત દૂર
કરવી. કાચર, ચીર, કાટા જેવી સળી.

કંઈકરી; કિં સસ દોરડે બાધીને કુવાળા ઉ-
તારણુ ઉડે ઉતારણુ—નાખણુ. (૨)
ધકા ને ગાળા ધાસવે. (૩) કુઝ
ગડી નાખણુ; ઉખાડણુ—જોડણુ; કરડી-
ઉતરડી નાખણુ, ચુડી નાખણુ — માલ
કાસી નાખીય જેમીને જુદાં પાડણુ;
તોડી—નાખણુ—વધારાએ પછી પ્ર

કાંસી નાખ્યા [૪] પડતર જમીન
ખેતી કરવાને ખેલડી. (૫) કુમ-
ખાવી મારણુ.

કાંસિયું, વિં ૧ સી નાખે એવું; કામે દધ
મારી નાખન કૈ, તરકટી; સમજાવી—અ-
લમ નાખી કસવી દે એવું.

કાંસી, ઓ કામે દધ મારી નાખવાની જે
રીત તે, શસો દેવો ને; મળુ સીકડાધ
જાય એવી રીતે દોગીને મળો મળામાં

નાખી માણસને ગુમગવી મારી ના-
ખણુ તે (૨) કુધાધ—મળુ સીકડાધ
મરણુ થાય એવી સુક્તિ તે [૩]

ગુમગાવીને મારી નાખવાની શિક્ષા
તે:—કાસીની સળ ચક્ર. કિં પ્રં કાસી
દેવુ—કાસીએ ચક્રાવણુ—ગુમગાવી મારી

નાખણુ ૧૦ પ્રં કાસીએ ચક્રાવણુ—૧-
રી નાખણુ.—સાહેબ પાસે જતા થું,
ખાંચે છે ? એ થું કાસીએ ચક્રાવ-
વાનો છે ?

કાંસીમર, પું કાસિયા; કાસીએ ચક્રાવનારા
માણસો [૨] જીવ લેવારા, જમાદ.

કાંસી, અ કામ; અમરણુ, વગર કારણે.
— [૨] મરત, મૂલ આધ્યા વગર. (૩)
કાસિયું

કાંસો, પું દોરી-દોરડાનો ગાળો, સરકિયું, અમ.
(૨) પાસ, પગડ, નળ, જેથી મળુ-
ખ કે પ્રણી સખત પકડાધ—જકડાધ

જાય એવી સુક્તિ તે; કાંક; શરિ; મળુ
સીકડાધ જાય એવો પેચ તે.

કાંસોશિયું, નં કાંક, ખોલ, ઝાળી. [૨]
ખાચા આવે એટલો ધાસ વગેરેનો
જ્યો તે

કાંક, ઓ [આ ફિક્કર] ચિંતા; ઉદ-
વેગ, [૨] કાળજી, દરકાર કિં પ્રં
શિકર કરવી—કાંકાધ—હેણુ, ચિંતાવર
રહેણુ; કાંકર રાખવી—કાળજી રાખવી,
ખતથી બાદ રખણુ.

કાંકા, ઓ લખ, નિસ્સેવતા, વિચારતા;

લાલી ઉડી ગઇ હોય એવો દેખાવ તે.

(૨) સ્નાદ રહિતપણું; મિઠાશનો અભાવ તે; નીરસતા.

ફિટકાર, પુંઁ ધિકાર; ફટફટ થવું તે; ઘુન્ઘ-ઠાર; ધુત્તકાર, અનાદર; અવગણના.

ફિટકારવું; ફિં સંઁ ધિકારવું; ઘુન્ઘમણી કાઢવું; ધુત્તકારવું; કલકા ચળેલી ધિકાર આપવો; તરછોડી—તરકારી કાઢવું.

ફિટણું, વિંઁ શીરી ભય-ઝડ લય પામે એવું; નાશવંત; વિનાશી; ભેતભેતોળા રના થઇ ભય એવું;—ફિટણુંકળા—શીરી જવાય એવો વખત; પ્રલયકાળ. ફિટણુંકળા= નાશવંત; ભેતભેતોળા નાશ પામી ભય એવો—શુન-દેહ તે.

ફિટફિટ, અંઁ ફટફટ ધિકધિક; યુયું. ઘુન્ઘ-કંઠ નહિ-ધિગારના ભેગ છે, એમ કહેવું અને તિરકારી કાઢવું તે.

ફિટવણું, ફિં સંઁ પતાવી દેવું; ઓછું કરી નાંખવું, છુટી ભય એમ કરવું;—ધીરે ધીરે તેણે બાંધું કરજ ફિટવું. (૨) ફેલાવું; લાંચ આપીને લલચાવવું; ખસેડી મૂકવું; ફેડી બનાવવું;—તેણે યુનનાં માણસોને ફિટ્યાં. (૩) બગાડવું; નાશ પામે એમ કરવું; ફિટાડવું.

ફિટાડવું, ઘુન્ઘ ફિટવણું.

ફિટભો, પુંઁ ફિટર (૨) ફેલ; દેગ.

ફિટર, નંઁ [ફા.] દગલખાઇથી ઉપરી-રાખ્યસત્તાની સામે ઉકેરાવું તે; બંડ; દગો; બળવો; હુલ્લડ. [૨] તોફાન; ઝગડો; બળેડો. [૩] દેગ; ફેલ; ફતોલો તે.

ફિટરી, વિંઁ ફિટર કરનાર, બંડખોર; હુલ્લડી. (૨) દેગી; ફેલખોર; બગાડ; તોફાની; ધિંગાણું મચાવે એવું.

ફિટવી, પુંઁ [ફા.] ચાકર; તોફર; દામ.

ફિદા, વિંઁ [આ.] આસક્તિમાં થેલું થેવું થઇ ગયેલું; કુરબાન; પ્રાણ આપવાને પથ તૈયાર થઇ બળ એવું; અતુરસત. (૨)

પ્રથમપ્રથમ; પ્રસન્ન.

ફિનિશ, નંઁ એક જાતનું ગરૂઝ જેવું મોટું પંખી. મિસરની દંતકથાઓ પ્રમાણે તે બગી જતું ને કરીને જીવતું થતું. તે ૫૦૦-૬૦૦ વર્ષ જીવતું.

ફિગો, પુંઁ બરોળ; તાપતક્ષી.

ફિરકી, સીંઁ નાનો ગળકો; પરતી. (૨) ફરકડી; ચકરી. (૩) ચારે તરફ અડેલી પાદરી હોય એવું ફેલ.

ફિરકો, પુંઁ એટલે રાખ્ય અને એકજ દેશના રહેવાસીઓ હોય તે; કામ; લોક.

ફિરસ્તો, પુંઁ દેવદૂત. [૨] કુટેડો માણસ.

ફિરંગી, પુંઁ (ફિ.) ફિરંગ-પોર્ટુગાલનો રહેવાસી-વપન તે; ખિરતી ધર્મમાં વદ-લાયેલો માણસ-કોઇ પણ મોરો-યુરોપિયન તે; ટોપીવાળો. ઉંઁ ફરતી ફિરંગીની ફાનસ, મલાવરાવ.

ફિરાવન, વિંઁ આચારો ફરેલો; મિતજ; ફીરો.

ફિલર, સીંઁ [ગ.] પાણી અને બીજાં બધાં પ્રવાહીને ગાળવાની ગણણી, કોલસા; રેતી વગેરેમાંથી પ્રવાહીને પસાર કરી શુદ્ધ જનાવવાની ગણણી. છિદ્રવાળા પોચા પત્થરની ગણણી તે.

ફિલસુફ, પુંઁ [અ.] તત્ત્વજ્ઞાની; તત્ત્વ શીખક; મન અને પદાર્થના ધર્મ શોધનારો તે.

ફિલસુફી, સીંઁ તત્ત્વજ્ઞાન; પદાર્થના ધર્મ અને તત્ત્વનો વિવેક કરવાની વિદ્યા તે; વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર.

ફિસાદ, સીંઁ [આ.] તોરાન; નસતી. [૨] દેગ; ધિંગાણું. [૩] ફિટર; બંડ; દગો, હુલ્લડ.

ફિસાદી, વિંઁ ફિસાદ કરનાર; તોફાની; હુલ્લડી.

ફિસિયારી, સીંઁ પતરાળ; બગાડ; બગારી; કાંસ; ફેલ; ખોટી દોશિયારી દેખાડવી તે.

ફિસિયારીખેર, પુંઁ [વિંઁ] બગાડખેર;

हंशी; देगी.

द्विसोटा, पुं० पाष्णी अने प्रवाही वस्तु. उद्यो-
णावाथी के गरम यथाथी तेनी छपर
आवना प्रीयुने नो बोहो ते; प्रीयुनी
लवडा. [२] याक अम अने भय वगेरेने
हानि भगुणने के प्राप्तिने गेरे अने नाके
आवतुं प्रीयुते; हमना प्रवृत्ताथी आवतुं
प्रीयुः-प्रियोटा कडवा-कडवा देतुं; यक-
नी नाभयु; दीयु-नरम-परास्त करी
नाभयु.

दिहयुं, हिं० अ० युं०युं; योणयुं; आग तेम
हमसावयुं, छुट्छुट् करी नाभयुं; पीर-
युं; दणे छपर-आयुं पायुं करयुं. (२)
कयरयुं; छिन्नभिन्न करीनाभयुं; केहयुं.

दी, स्त्री० [अं. ईहं] कंडना पंसा; द-
स्तुरी; कडसाह. [२] लवागम. [३]
महेनतनी जहसे-महेतायुं ते

प्रीक, स्त्री० ओढागं रसं नहि होने ते; निरस्वा-
हवा; योनी अहर्नी शिक्षा.

प्रीकं, वि० [सं. स्फोट.] अयुं; निरतेम;
नेछ वगमं. (२) स्वाह गदित,
मिडाथ वगरतुं. (३) राग अमरा
शरभने सीधे भं० वयेयुं; ललक रहित.
(४) निस्तत्व; सार वगरतुं; जेभा
एसाह रहेसे रोम नहि अयुं.

प्रीहयुं, हिं० अ० [सं. स्फुटितम्] अपाध
रहेयुं, पुं० अ० देयुं. पतयुं:-अयुं
देयुं प्रीही गयुं. (२) नाथ पाभयुं;
क्षय ययुं; अहभय ययुं. छं० प्रीही गयुं
झगंसा आसा, पंड्या पोभार ना पासा.
(३) मयुं; छडीयुं. कुणयुं. छं०
पडी पडोण वगत, राटे वयुं प्रीही नहि.
प्री. दिहयुं.

प्रीयु, न० [सं. केन] पाष्णी के भं० प्रवाही
उद्योणावाथी के गरम यथाथी तेनी छपर
आवते. न० परपे दीओ परपोदीओ जेवो
घोगो विहार ते; पाष्णी छपर आ-
वते घोगो परपोदीओ न० ओक्यो
हमरो पाष्णी-प्रवाहीनो सा-मेय

(२) पाष्णीने वायुथी जनेसे पर-
पोदीओनो समुद ते. हिं० प्र० प्रीयु
आवतुं=पट्ट भुनेनत पडवी. याक सा-
गरो; द० गी नचायुं. प्रीयु कडी नाभयुं.
=पट्टी नाभयुं.

प्रीयुयु; हिं० स० मसकयुं; जेथरी धरसीने
योणयुं:-धी योण प्रीयुवा. (२) पूम
भुमडाने ओकवार करी नाभयुं; उडोयुं;
पडोवयुं; भुमडयुं; धुंठयुं:-येसयुं-धी-
ई प्रीयुयु; राध प्रीयुवी. [३] नडे
-साम मेणयुं; हापटो हापयो; भास कर-
युं:-भुमामत करवाथी-युं प्रीयु न०
वागे छे ?

प्रीत, स्त्री० नायु अने हसगनी देरी ओ
गेनी शुंयेथी कंभराहार पडी; केर; पडे.
[२] नाहुं; पाती:-तोछरीत.

प्रीसी, स्त्री० शिसियारी; पतराछ; अडाह.

प्रीयुं, वि० तग्न कडी जय अयुं; छुहुं.
(२) दीयुं; नरम; लपडुं. (३)
प्रीडुं; मसहीन. (४) पोयुं; कड-अ-
प्र० नडे नहि अयुं; लणयुं.

पुआरो, पु० पुआरो.
पुहुं, स्त्री० नापनी जहेन; होध.
पुओ, पु० पुओ, होधनो वर ते.

पुकेही, पुं० पातणा-नायुके अर्थनो-पडोने पा-
ष्णी के परनथी कुसेसे उडो; कुआरो; पर
पेग जेवो सहेजमा प्री जय ओवो
कुआरो ते. (२) गुआराय, सरपिंड-
माथी जगी जरीने जमा भतर ओकडुं
आय छे ते केशणी. (३) कवा भराने
जनावेवो ओक्यो प्रवाहीनो के पातणा
पडोने परपोटा.

पुगवयुं, हिं० स० पुगाय-पुग यडे ओम करयुं;
इगाय तेम करयुं; पडगवाथी पोयुं मडी
विकृत बाप ओम करयुं ते. अडवार पा-
ष्णीमा रहेवाथी यामडी प्रीही-पडे ओम
करयुं. (२) पवनथी दुवावयुं. कुवे
ओम करयुं; गोहुं करयुं:-गेट पुगवयुं.

કુમારો, પું કુલોવો; કોલો; પરપોટો.
 કુમાવણુ; કિં સં કુમવણુ; ઉચુ' ચાપ-કુલો
 એમ કરવું. (૨) ઉચેરવું; ચાલવું.
 કુમાવણુ; કિં અં પાણુને લીધે શીકું' વડું;
 કોમાવ જણું. (૨) કુમ ચરણી; પા-
 જાચી એજ લાગવાથી કોમ વરણ ઉપર
 ફેંપાં જેવો-મળ-પાજવો; કયા કુદી
 નિકળવા.

કુદકળ, વિં કુદ્યું ને બાળું વડ્યું હોમ એવું;
 પાચુરણિય; જુદી જુદી જાતનું—કુ-
 દક જેવું. કીરકોલ. (૨) નકા-
 મું; માલ વગરનું. (૩) કુદી ગણેલું
 અથવા કુદી જાય એવું; નહિ વિચાર
 રાખતા જેવું; છાત્ર.

કુદકિયું, જું કુદકું.

કુદકી, વિં રૂપાળી (૨) ગાદી;—કુદકીદાળ.

કુદકું, વિં રૂપાળું; શોભિતું; ખુમસુગત; દેખા-
 વડું. (૧) સ્વચ્છ-ચોખ્ખું—સફાઈદાર
 હોમ એવું ને મજેનું.

કુદાકુદ, કીં એક પછી એક ઘણા જાણે દોલ
 કરવો—વચનમાંથી ખસી જવું તે; સંપ
 વડવો—કુસંપ થવો તે; ભેદ પડી જવો તે;
 શાદકુદ. (૨) ઉપરા ઉપરી કુદવું તે.

કુણગી, કીં અણી ફેલવી. (૨) પ્રવાહી
 ઉપરની પરપોટી.

કુદાર, પું કુદવાડો કરવો તે; કું એમ કરીને
 મોમાંથી પવન ઉડાડવો તે; કુદારો.

કુદારવણુ, કિં સં જોરદાર કુંક્યા ઉડાડી
 મદવું; કુદી—કુદને કુદવાડે ઉડાડી દેવું.
 (૨) કુદવાડો મારવો.

કુદદી, કીં આદીએ એક બીજાનાં કાંડાં પક-
 ડી ગોળ ચમકારે કરવું તે; ગોળ ચક્રમાં
 કરવાની છાકરીઓની એક રચના. (૨)
 કન અથવા તારા જેવું એક ચિહ્ન તે. *
 (૩) ફેલની પાંદડીઓ જેવા ઘાટની
 ગોળ ચક્રી. કિં પ્રં કુદી કરવી=
 ગોળ ચક્રમાં કરવું તે. (૨) પ્રક-

ક્ષિપ્ત કરવી; આસપાસ આમ તેમ ક-
 રવું—મગ્નું ને.

કુદેડો, પું એક જાતનો ઉડવો વડો, મંડું
 જાડું. (૨) એક જાનનું ધાત.

કુદેનો, પું કુદીનો.

કુદીનો, પું લંબોળા દરચલીવાળા પાનાનો
 હ્ય સુઃધીવાલો એક છોડવો; કુદીનો
 કુદીનામ બી મળતા નથી તેથી માટીના
 કુંડા ઉપર ગોળવાળી દોરી બાંધે છે અને
 તેની ઉપર માખેા બેસીને હગાર કરે છે.
 આ હગાર—માખીના છેરવાળા દોરીમાંથી
 કુદીનો ઉગી નીકળે છે. ચીનાઓ કુદી-
 નાનાં પાનમાંથી તેલ કાઢે છે. એ તેલ
 ગરમ ને પેટના વાસુ ઉપર અકસીર અ-
 સર કરે છે. કુંડીમાં તેલ ફરીને તેની સળા-
 ઓ પતરીઓ થાય છે. તે ઉપવાસ આવે
 છે. આ ફેરલા તેલને એક જાતનું કુપુર
 પણ કહેવામાં આવે છે. માયાના કુખા-
 વા ઉપર મુખવાનું ' મેંથાલ ' કુદીનાના
 અર્કનું જાતવવામાં આવે છે.

કુદું નં હાજર વગેરેમાં પડતો નાનો લાખો
 ને ઉડતો જીવ. (૨) પતંગિયું; પાંખો-
 વાળું નાનું રંગ જોરંગી જીવડું; સ્વમ્મ;
 નાના ફેલ જેવું જીવડું તે.

કુદવાડો, પું મો ઉચું કરી જોરદાર કુંક
 સાથે ખોલવું તે, ફેલાર કરવો તે.

કુદવાડો, પું કુદવાડો; ફેલાર કરવો, કુદવા-
 ટો મારવો તે; સામેા માણસ કરી જાય
 તેમ જોરથી ખોલવું તે. રહેં કરાવ નહિ
 તો ખેર કુદવાડો તો મારવો—રોડ—દંભ—
 દમામ તો જાતાવેા.

કુમતી, કીં નાનું કુમતું; અંગોડે લટકતું
 રાખવાનું ધુપરિયાળું નાનું કુમતું તે.
 (૨) માજર, મંજરી; નાની કલગી.

કુમતું, નં રેશમ અથવા કસમનો લટકતો
 રહે એવો ગુન્ડો; લગામ ઉડતું રહે એવું
 તાર અને કમળ વગેરેનું કુમતું, નાનું
 જીવડું. (૨) ધુપરિયાળો નાનો ગુન્ડ,

-લયકા. (૪) માનર; મંજરી, કલગી.
કુરુક્ષેત્ર, પુ. બંદર ઉપરનો તે ભાગ-મથક કે
ખર્ચા આગળ થઈને જતા આવતા વ-
હાણો પાસેથી જતાં લેવાતી હોય. (૨)
વહાણો ઠેરવવાનું મથક.

કુરુક્ષેત્ર, સી. (આ.) નવરાસ; અવકાશ; પર-
વાર; કામ કરી રહ્યા પછીના વખત. નવ-
રાસ, કમકામ ન હોય એવો નિર્જાતનો
વખત તે.

કુરુક્ષેત્ર, કિં. અ. (સ. સ્વરુ) સ્વરુપ; ધ-
અર્થ; કહે છે હાલવું. (૨) સગી આવવું;
યાદ આવવું, એકદમ અમનમા (વિચાર)
આવવું.

કુરુક્ષેત્ર, સી. (સ. સ્વરુ) જગત્તિ, જગત્-
કતા; તેજ, હોશિયારી; ચકાસી ચકા-
વવા. (૨) ઉત્સાહ; મનમા તેજદાર
હોય-જોગ રમ આવવો તે.

કુરુક્ષેત્ર, સી. સમગ્રગાવતા-કૃતતા જેમથી
રંગબેરંગી ફલકા ઉડે એવી આતસખા-
લ, ફલના કણા ઉડે એવી બહુનાદારની
ખનાવટ.

કુરુક્ષેત્ર, જી. કુરુક્ષેત્રી.

કુરુક્ષેત્રી, જી. કુરુક્ષેત્રી.

કુરુક્ષેત્ર, નં. ફલેષુ હોય એન જે તે; ફલેષુ તે;
નાની ને ફલેષી રાહથી, પુ. (૨)
કુરુક્ષેત્ર. (૩) વિં. ફલાધ જાય એવું;
વખાણતા વાએ ચકા એવું

કુરુક્ષેત્રી, જી. કુરુક્ષેત્રી.

કુરુક્ષેત્ર, નં. ફલ; પુષ્પ ઉં. આવેલ ફલકા મ-
જેનાર. (૨) ફલની પાદીઓ જેના ચારે
તરફ માધ-રૂણા હોય એવી ખનાવટ;
કુરુક્ષેત્રી એવી ખનાવટ, ફલેષી વિ-
સિત આકૃતિ તે. (૩) ફલેષો કણ; કા-
ણીનો ફરતો દાણો તે.

કુરુક્ષેત્ર, વિં. વખાણવાથી પામે ચકા એવું;
વખાણ-માન આપવાથી પામે એવું; મા-
નને માટે વાહવાઈ કહેવાતા થેવું થેવું થક
જાય એવું; ચકા. ઉં. ફલજીવ તમે કા-

ના કુલાખ્યા ફલો મારા કુરુક્ષેત્ર.

કુલતોડો, પુ. જલ્પીસ-સાચાશનુ સાદળું; તોડો.
કેટલાક લોક આગળ એક પગે તે પકેરતા.

(૨) ફલભાવનું પગનું ધરણું.

કુલદાર, પુ. સખત દાર, ઉચો દાર. (૨)
આલકોહોલ; દારનો અંક.

કુલદારકિં, વિં. લાક-વખાણમાં કુલાખને
ફરનાર; વર્ણાગિયુ; હલ, ફક્ક થઈને
ફરનાર. (૨) તદ્દેશી, નાણુ. (૩) લા-
કક, હાથમા ને તાથમા લકાવી રાખેલું
ટોચ એવું-સ્વરૂપને નહિ સમજનાર.

કુલભરણ, પુ. સોપારીની એક જાત.

કુલખાગ, પુ. ફનગડ ખાટન ખનાવેયો બાગ
તે, એકલો ફતો નમ

કુલવડી, સી. તોળો મસાનો અને શાક-ભાજી
બેળાને તળેલા ચણાના લોટના ગરગોલા.

કુલવડુ, કિં. સં. ફલે તેમ કરવું; તપાવીને અ-
ચવાપવન જરીને વિરગત કરવું-હિંગ
કુલારીને ખા.

કુલસાંકળાં, નં. ફવની ખાતના પગે પકેરવા
ના સાદળા તે. (સીંગીને)

કુલાવડુ, કિં. સં. ઉચું કરવું, ઉપસાવવું. (૨)
પરન બ વો (૩) તારીફ કરીને ચકાવવું;
મોટામા કરવું; ઉચું કરવું. ઉત્તેજવું. (૪)
ખીસે તેમ કરવું.

કુલાવડુ, કિં. અં. વખાણથી મોટામ માનવી,
ચકાવું; ખીસવું, તાને ચકા.

કુલાશ, સી. કુલ્ય, મોટાક; પતંગડ, ચકાકેર
હા તે.

કુલિયુ, નં. એક વનસ્પતિ (૨) નાનું પ્યાનું
કુલુ, નં. રસના જેવું મીઠું ચાકું, આખખાનું
નાનું પકલ.

કુલેકું, નં. લગનને આગસે દિગ્ધે વરકન્યાને
ઘોડે બેસાડી વાજતે ગાજતે સગારનેલી-
ઓમા સ્વવર્મા આવે છે તે, નાનો વર-
ઘોડો, વરકન્યા કે બડવાનું સરપત કિં.
પ્ર. કુલેકું ચકાવું=ફળેતો યવો; સવારો
યવો.

કુલેલ, નં ૧૫૫ની વાસ આપેલું તેલ; સુગંધી-
તેલ; કુલેલ. ઉં ૧૫૫માં નહિ મળે તેલ
કુલેલ. ક. દ. ૩૫.

કુલેલર, વિં જેમાં ફૂલ જેવી ભાત હોય તેવું;
ફૂલેલર; ચિત્રિત-રંગેરંગી ચિત્રવાળું.
(૬૫૫.)

કુલેલર, જુદું કુલેલર.

કુલેલ, સ્ત્રી ૦ કુલ; બડાઈ; રોડાઈ નાખવી તે;
કુલારો.

કુલેલસ, પું ૦ નાણું; રૂપિયા.

કુલેલ, વિં ૦ મેલું; મંદુ. (૨) આળસ; એટી;
નિર્માળ. કામકામમાં અચંચળ; આલસી
તેજ રહિત; ધરમાર મંદાં ગોળસ રાખે
અને મોગે પણ આજસમા મસિન રહ્યા
મરે એવી આદતવું. ઉં જુઓ કુલેલી
કુલેલ નારની. કુઆ.

કુલારો, પું ૦ એવી બનાવટનો પાણી કુંડ કે જેમાં
પાણી ઉચું ચડીને ધારા રહે છે; પાણી
ઉચે ઉડીને પડે એવી કામગીરીનો કુંડ.
કુઆરો.

કુલો, પું ૦ કોષ્ટનો વડ તે; બાપની બહેનનો પતિ
તે; કુઓ.

કુલકાસ, વિં ૦ માવગરવું, નકામું, આપતેમથી
એકઠું કરવું; કાસકાસ.

કુસકુસિયું, વિં ૦ નળવું; હલકું; સહેજમાં ડી
ભય એવું; કમ વગરવું.

કુસલાવળું, કિં ૦ સં કોસલાવળું.

કુસિયું, વિં ૦ હલકું ગ્રન્થ; નિર્માણ; નિરર્થક.

કું, અં ૦ કુકાર; મોઢાથી જોરજોર વા કુંકો
તે; કોડ લાગા કરી વા કુંકોતી થતા એવો
અવાજ. (૨) ગોટા અને ઉડો શ્વાસ
લેતા મડતા થતો અવાજ. (૩) સુવ-
તું ને કુંકું એમ. :-જુડ કુંકું કરતું
આમ તેમ કરતું હતું. કુકવાડા મારતું
એમ. :-સાથ કુંકું કરતો બહાર
નિકળી આવ્યો.

કુંકું, સ્ત્રી ૦ મોઢી પવન નાખવો-કુંકવો તે. (૨)
કુંકામાં સમજાવી રેવું-ચેતવવું-સૂચવવું

તે. :-તેં એના કાનમાં કુંક મારી હરો,
નહિ તો એ જોડે એવો નથી (૩)
કુરવાડો; કુકાર :-છોકરો તો એના
બાપની કુક રાદી ભય છે. (૪) શ્વાસ;
આણ :-કંચેથી પડ્યો તેની કુંક
નિકળી ગયું. કિં ૦ કુંક માર = ચેત-
વવું; સૂચના કરવી; હની સંલાહ આ-
પવી; પ્રેરણા કરવી. કુંકે કાટવું = ખીટું;
ચરચરી જવું; ડગવું; કુંક નિકળી જવી =
શ્વાસ-પ્રાણ નિકળી જવો; મરીજવું.

કુંકણી, સ્ત્રી ૦ ધાતુ કે વાંસની કુંક મારવાની
જુગળા:-સોનીની કુંકણી. (૨) કુંકવું
તે; કુંકવાની રીત. :-એની કુંકણી એવી
જગમગ છે કે તરત દેવતા સળંગે.

કુંકડું, કિં ૦ સં ઉડો શ્વાસ લાલને પછી કોડ
લાગા કરી જોરથી મોઢા વાટે વાંને બ-
હાર કુંકવો, મોઢો પવન દેવો-કુંકારવો
રે; કુંક મારવી. (૨) કુંકવાળા ભાગ
પર કુંક મારી સંવાદન કરવું:-એને
વળું છે જરા કુંક તો ખરી. (૩) બ-
ગાડવું; અવાજ-સૂર નીકળે એમ કરવું;
બગાવવું:-બાવાજીએ કુંક કુંકવો. (૪)
જાહેર કરવું; જણાવવું; કાઠવું:-દેવોનું
કુંકવું. (૫) સળગાવવું; બભોરવું;
હલેરવું. (૬) બાળી નાખવું:-ધાસની
ગંજીએ કુંકી દીધી. (૭) ઉડાવી
દેવું:-બધો પેલો કુંકી આપો. (૮)
પંખાવવું; ચાખડી રાખવું; લાગવું:-
મનુ ગોટો ચલો-કવે એને કયા મુઠ્ઠી
કુંકી ગાળશે. સળગાવવું:-જવાળાએ
બળે એમ કરવું. (૧૦) હોલવવું;
પવનનો અવાજ મારી જોત કાઢી નાખ-
વી-દીવો કુંકવો ૩૦ પ્રં સુધે કુંક-
વો-દેવતા સળગાવવો; રાધવું:-એને તો
નિચાગને બાળા જન્મ્યો સુવો કુંક-
વાતું થયું-(જુડ મરી ગયું ને સંધવાતું
માથે પડ્યું).

કુંકારણું, કિં ૦ સં કુંક મારવી; મં ૦ બાણીને
કુંકવું તે (૨) કુરવાડો મારવો. (૩)

મોમાં પાણી લઈ ઝોડ દાખી જોરથી
છાટ ઉઠાડી.:-જાળો કુદરિ. (૪)
ચઢાવયું.

કુદરિ, પું કુદ; કુદસાડો.
કુદીખાણું, ઉઠાડી દેવું, વાપરી નાખવું. (૨)
સમજારી-પટારીને ખામજવું; ધીરે ધીરે
સામા માણસને ચઢારી-પટારી ખીલા-
વીને ખામજવું તે. (ઉદરની માફક)
કુદરાવયું, કિં સં ચઢાવયું; દરેકયું;
ઉત્તેજન આપવું; બહેકાવી દેવું.

કુ, અં મોંથી પવન કુદતા ચતો એવો અવા-
જ. (૨) કુદ. (૩) સાવ પાપખાલ-
એમ; પૂણ; આખરે કંઈ નહિ એમ :-ખા-
ખર ફની ફ

કુગ, અં મોંદ્રિય દ્રવ્યો ઉપર બિનાશને વીધે
ફટી નિકળતો વિહાર તે; અન્ન તેની
ખનાવટો અને ખીજા પદાર્થો ઉપર જ્યા
જેવો જે વિકાર બહાર નિકળી આવે
છે તે :-પૂરી કે શેટલા ઉપર ફૂગ આવી,
લાકડાં વગેરે ઉપર મિનાડીના રાપ ને
નામે જે ઘસીધ ચાલ છે તે ખજુ આ
જાતની મોટો ફૂગ જ છે. ફૂગને સુકમ
દર્શક ચત્રથી જોતા છોડવા ને ઝાડ
જેવો દેખાવ લાગે છે.

કુંગણું, કિં અં ફૂગયું, મોટું ચણું; ઉપસવું;
અંદરના બરાખાથી વિસ્તૃત થવું. (૨)
સજવું; સોળે ચઢે; ચઢવું. (૩)
ફૂમ વળવી-આવવી. (૪) ગહેકવું;
આનંદથી ઉત્કેરાણું; ચઢવું; ખીલવું;
કનમણ ચઢવું; મર્દ કચેલ.

કુટ, પું [અં.] ખાર ધંચ-અગળનું
લંપાઈ માપવાનું માપ; અરથો ગજ
તે. (૨) ફૂટ-ઓં સપમંગ; એક-
તામા પડેલો, ભેદ તે; ભેદ; અંગાણ.
ઝોડાં પી-એક વિચારમા જે વિચરેદ
પડેલો તે. :-ઘનુમાં ફૂટ્ય પડી એટલે
આપણું લક્કર કાઢ્યું. (૩) જંગમ.
(૪) ફૂટવું તે; વારંવાર ફૂટવું તે.
:-એ પનિદારીને હાથે ઘામી બહુ ફટ

આવં છે. (૫) પાણીને ફાટીજવું;
ચુતો ચઢજવું :-નરી કરતા પાણીના
મરડિયાની ફટ સારી છે. (૬) ખડિ-
ત થયેલું હોય તે :-ચુતો દેતાં શટફૂટ
સુધારી-સરખી કરી લેતો.

ફૂટવું કિં અં (મ. સ્ફુટ) ટાકણ ફાટીને
બહાર નિકળવું, ઉગવું, જોરથી બહાર
ધસવું, અંકુર રૂપે બહાર નિકળવું :-
વધવું. (૨) પાલવિત થવું, પુતર-
જીવન પામવું, મહોરાવું; ફૂગ આપવાને
ખીલવું; નિધલવું. ઝાડ. (૩) વિકસવું;
પ્રકુલ થવું. (૩) બરડ વસતુના આ-
કારનું ભાગી જવું, નંકાવું, કકડા થઈ
જવા. ઘડો ફટપે. (૪) જોરથી ફાટ-
વું; જોસભેર અવાજ સાથે ફાટીજવું;
અવાજ સાથે જોરથી હવામા મજુકી નિ-
કળવું; અવાજ થવો :-/ટાકાનું ફૂટવું.
તોપનું ફૂટવું, (૫) આરપાર નિકળવું;
ખીજા ખાજુએ દેખાવું; પ્રગવું-આ
ચાલી ફટ છે. (૬) એકંદમ જોરથી
પ્રસરવું-ફેલાવું; પ્રસરી-ખાખી જવું;
જોરથી ફેલાઈ જવું :-મહેરમાં કોઈ જાત-
નો મરજ કરી નિકળી છે. (૭)
મહેરમા આવવું; જણાવું. (૮) રહ-
સ ભેદ થવો; નહિ છુપાવું; ઉઠાડું
પડીજવું :-વાત ફટી. (૯) છુટા
પડવું, કસંપ થવો, વિભેદ પડવો :-ધરફૂટું
ધરફૂટું તેવું કર્મ ફૂટવું. (૧૦) રહ જવું
બંધ પડવું. (૧૧) મારું થવું. (૧૨)
શરીરવું.

કુલ, નં [સં. પુલ્લ] પ્રુપ; સુમન; કુસુમ
વનસ્પતિનો તે અવયવ કે જેમાથી ખીજ
ઉત્પન્ન થાય છે, ઝાડ, છોડ અને વેલીઓ
વગેરેનો આકર્ષક સુમધી અને પાંદડીઓ
વાળો શાખાને છેડે નિકળેલો સુંદર અંક-
રાવયવ. યોગાપાદક અવયવ; ઉધડેલી
દળી. (૨) ફવના જેવો સુંદર પાટ
તે, (૩) આતસમાજમાથી નિકળતો
ફલ જેવો જે મોમરો તે; ચળકતો સુંદર

તણુખો. (૪) આંખમાં છરીનું જે નાનું
ટપકું બાજે છે તે. (૫) ચોપારીનો
કાતરેલો. ભુકો. (૬) જેમાં ગર્ભ બં-
ધાય છે તે સ્ત્રી અવયવ; કમળ. (૭)
પગની આંગળીએ પહેરવાનો રૂપાનો
એક પાટ, ઉચિત્તિયુ. [૮] નાકનો
કાટો; ચુંક. [૯] રત્નનો પાખિયાવાળો
છેડો તે. [૧૦] પુરપત્ની ધંડીનો આ-
ગલો બાગ, માથું તે. (૧૧) સ્ત્રીને
અટકાવ આવડો તે; રજ. [૧૨]
આમણિ વગેરેને આચ આપવાથી કુલીને
જે થોડા પાસા-પહેલ પડે છે તે.
—અજમાના ફક્ત (વનસ્પતિનો રજિ-
તને સુગંધિદાર તે અવયવ કે જેમાંથી
ફળોત્પત્તિ થાય છે.) [૧૩] સરસ વસ્તુ
કલગી; મંજરી; ભૂપણુ. (૧૪) વિં
સરસ; ઉત્તમ;—૧૫ દાર.
ફેલવું; કિં અં પવન, વરાળ અને પાણી વગેરેના
ભરાવાથી ઉચું થવું; ઉપસવું; (૨) વનસ્પતિનું
પરલવિત થવું; આડ વેલ વગેરે, નના પાન
થાપા વગેરે આવવાથી ખીલીરહેવાં તે.
(૩) વનસ્પતિઓની કળીઓનું ઉપકયુ;
ખીલવું; પ્રકુલ થવું; ફેલ આવવાં. (૪) પહે
ળા વિરતતથયુ; તાળ-ટોંગા પુષ્પયુ;
ભરાવું; કાટયુ; બહારના આવવું. (૫)
વખાણુથી રાજ થવું, હરખાવું. (૬) તાને
ચડવું; બહેકવું; મેટાકનો દેખાડો કરવા
મંડવું; છાપરે ચડવું. (૭) બેડસાધમારવી.
કુર, અં ગુરુ કંઈ નહિ એમ; રહ; ગુ-છ;
નમળું એમ. (૨) દાર; પગભય; છુ ચપ્પન-
વું તે. છોલા જેવું ગુરુ એમ.
ફેગ, પું હાલત; રિયતિ; અવસ્થા. (૨) વહે;
ક્યાં કમનેલીધે થયેલી એવી ખરાબી તે.
બેહાલી; પાપની શિક્ષા તે. (પરિપાક) એનો
કેવો કેળ થાય છે તે એનો.
ફેડવું, કિં સં યગવું; પૂકે દરી નાખવું; બતા-
વવું.
ફેણ, સીં સાપે પહેાળું કરેલું ગણું; સાપવું
ફેવું ગણું તેમો તે. (૨) મરડું; ઉચી દરીને

બાણુવા, જેવા કે સામે થવાને તત્પર થવું
તે. —કંઈવાત કહેતા વાત તે તો સાચી ફેણ
માટે છે. (૩) તામાના કાઠિયા ઉપર રા-
ખેલી એવી ત્રીપ; કાઠિયાની છમ. (૪)
ફીણ; પ્રવાહીનો પરપોટિયેમેલને :—મમુ.
દરફણ.
ફેન, છું કેણ.
ફેફર, સીં મોં-ચહેરા, પગ અને ખીલ
ભાગઉપર આવેલી જે ફિકાચ તે, થોથર.
લોહી ઓઝુ ચત્રાથી મો વગેરે અવયવો
ઉપર આરતી પાડતા ને; આછો સોજો;
અથવા સોજાનો જે વિદાને ભાસ તે.
કિં પ્રં ફેફર આવવી. મોળ આમડીનાં
પાણી ભરાયા જેવું લાગવું તે; પાડના
આવવી. ખટાશ વગેરે ખાધાથી મંદવાડ-
માંથી ઉડેલા માણસના લોહીમાં સહે-
જ વિકાર થમ આવે છે તે. લોહીની ફિ-
કાચ જાણવી તે.
ફેફરી, સીં ૧૨૨ નિઃશ્વાસ થાસ માથે બો-
લાવુ તે; (૨) ફેફર બોલવું ને.
ફેફર, નં વાધુનો એક રોગ; મોઢે ફોણુ આવી
ચક્રરખાઈ માણસ મોમાન થઈ જાય એવો
એક રોગ; વાઈ, કિન્દિરિયા; એકરંગ
તાણુ થઈ આવી મોઢે ફોણુ આવે ને ભાન
જતું રહે એવો બ્રમીનો રોગ તે. (૨)
કમ; ફેફર બોલવાનું આપવ તે; કુલ-
વાચ મારવા અને બોલવું તે.
ફેફલું, નં છાતીમાંનો શ્વાસ લેવા મુકવાનો
અવયવ. છાતીમાં બે ખાણુએ બપો
પડનો આ અવયવ લોહ શ્વાસ લેતા તે
ફે છે અને શ્વાસ મુકતા સ્કંકિયામ છે.
ફેણુઆરી, પું (અં.) અગ્રેજી વર્ષનો
ખીલે મહીનો. ચોટીના વર્ષમાં તે ૨૪
દિનનો અને બાકીનાં ત્રણ વર્ષમાં ૨૮
દિવસનો ગણાય છે.
ફેર, પું અંતર; તકાવત. જુદાપણું. (૨)
ચક્ર; તંમર. (૩) ઘેરાવો; ચેર. (૪)
હાલત બદલાવી તે. (૫) કાણુમાં ફે-
રીને મોસની આપની પેગાળી ખાવી;

પેચ; આટાવાળી કરામત. કિં પ્રં ફેર
પડવો; આરામ થવો; તકાવત પડવો;
સારથયું; બદલાવું.
ફેરણી, સ્ત્રીં કરવું તે; રખડપટ્ટી; 'આટાદેવા-
મારના તે. (૨) વેચવાને કરવું તે; છટક
માલ વેગવાને કરવું તે.
ફેરફરક, અવળું સવળું; આડુંઅવળું.
ફેરફાર, પું અંતર; તકાવત. (૨) રદબદલી;
કંઈ કાઢી કંઈ ઉમેરવું તે.
ફેરબદલ, વિં બદલેવું હોય તેવું; અદલમ-
દલ; કાઢને ઠેકાણે કાઢ હોય તેવું.
ફેરબદલી, સ્ત્રીં ફેરફારો; એક ઠેકાણેથી
બદલાઈ ખીજાં ઠેકાણે જવું તે; રચાનાં-
તર.
ફેરવવું, કિં સં બદલવું; કામ ફેરવવું. (૨)
ચલાવવું; આહિતકિ લઈ જવું. (૩) ગોળા-
કારે ચલાવવું. (૪) ફેરફાર કરવો. (૫)
ફરસ્ત કરવું, (૬) રદ કરવું; નામનું ર
કરવું. (૭) જુનાને ઠેકાણે નવું કરવું
(૮) ધીમે રહીને લસવું; પંખાજવું. (૯)
કં ફાળી લેવું. (૧૦) આંખાજવું. ૨૦ પ્રં
આંખ ફેરવવી; ગુસ્સો કરવો; ડોળા કાઢવા.
ફેરવો, પું લાભે સુધી કરવું-જવું પડે તે;
ચક્રર. (૨) ઘેર; વિતાર; લંબાણપટ.
ફેરવો, પું રસ્તે-શેરીએ શેરીએ ફરીને
માલ વેચનારો; માલની ફેરણી કરનારો.
ફેરિસ્ત, સ્ત્રીં (ફા.) યાદી; ટીપ.
ફેરી, સ્ત્રીં કરવું તે; ફેરણી, આટો; ચક્રર;
માલ વેચવાને કરવું તે. (૨) વખત; વાર.
ફેરજવું, કિં અં અડે જવું; રિયાએ જવું;
દગવું.
ફેરો, પું જવું આવવું તે. [૨] લાભે જવું
તે, ચક્રરલો લેવો તે. (૩) આટો;
જવું-જવું તે. [૪] ઝડો, દગામજ
આતિસાર. કિં પ્રં ફેરો થવો=આતિસાર
થવો; વારંવાર ફેર જવું પડે એવો એક
રાત તે; દગરિયો થવો.
ફેર, પું [આ.] પાખંડ; ઢેંગ, જુદું આ-
ચરણ તે; ખોટો દેખાવો. [૨] બદલવું.

મિષ. (૩) યુનો; અપગંધ.
ફેલખોર, વિં પાખંડી, ઢેંગી.
ફેલખમીન, પું ફરીને જુદું-નકાઈ આ-
ચરણ ન કરે અને સારી ચાલ રાખે તે
ખાટે લેવામા આવતો જામીન તે,
ફેલવું, કિં અં ફેલાવું; 'પસરીજવું; વ્યા-
પવું. (૨) વધવું; શલ્યવું.
ફેલાવ, પું વિસ્તાર, પ્રસારણ, પ્રસાર. (૨)
વધારો, ફેલાવો.
ફેલાવવું, કિં સં પ્રસારે એમ કરવું; કેકેકાણે
બહાર ચાલ એમ કરવું; પ્રસિદ્ધ કરવું.
(૨) વધારવું વિસ્તારવું લંબાવવું.
(૩) ઉડાવવું.
ફેલાવું, કિં અં ફેલવું; પ્રસારવું. (૨)
વધવું.
ફેલાવો, પું ફેલાવ; પ્રસાર. [૧] વધારો;
વિસ્તાર, શુદ્ધિ.
ફેલું, નં કાસ; કાચર; આડખીલી. [૨]
લપ; મુંચવણ, મુશકેલાઈ; મુશ્કેલ
[૩] મિંડાના કોટાની લટ, પાન થ
કવા નેટવું છોડું. [૪] શુદ્ધિ.
ફેસલ, વિં અંત આંખો હોય તેવું. 'છેવટનું.
ફેસલ, કિં સં તોડવું; ઉતારી પાડવું.
ફે, અં દસ; ચાકી ગયું હોય એમ; નિઃશ્વસ.
ફેકવું, કિં સં છેરથી નાખવું; ઉશીરવું ઉ-
છળીને નાખવું. [૨] દોડારી મથવું;
પુરવાટ છોડી મથવું. :-તેણે ચત્ર પાછળ
ઘોડો ફેક્યો. [૩] મનડવું નાખવું.
ફેલવું; આંખવું; -પાંખા ફેંકવા. ફેંકી દેવું
જુદા જણી તિગ્ગારથી નાખાવું; કાઢી
નાંખવું. નિરથક ખરચવું.
ફેંટ, સ્ત્રીં અંગરખા કે ઉપરણા વગેરેનો જે
બ્રહ્મો છોડે તે ચામ; પાવન. (૨)
ઉપરણાની પાવનની ઝાળ. [૩] પીઠ
પર બ્રહ્મો રહે એવી ઝાળી, ફાટ. કિં
પ્રં ફેંટ પકડવી=નાસી ભય નહિ એમ
પકડવું; છોડે આસીને દબું રાખવું.
ફેંટો, પું ચાલે બાધવાનો દસખી પટો તે;
ગોળ, દસખી શગિયું. ચાલે બાધવાનું

કપડું. [૨] માથે બાથેના કપડાના અમુક આઠાદાર ધાટ તે [૩] તાડ વગેરેનાં પાદડાંના વચલા રેસાં તે; મોટી અને મોટી પાનની નસ (૮) કપડ. દગાઈ છગા.

ફે'ડું, ફિં સં કપડા અને દાગળ વગેરે આમ તેમ ઉઘડાવી નાંખવાં, છુટું—ખુટું કરી નાખીને શોધવું—નેવું—કાલદાના બધા બોપડા કે'દા પશુ કે'દા વડું નહિ. (૩) છુટું કરી નાંખવું, વંખેરી નાંખવું આમ તેમ આપું'પાટું' કરી નાંખવું (૪), છલ્લી ભાગી નાંખવું; વસોવી નાંખવું; અમુક ધાટમાં—ચતનામાં હોય તેને બગાડી નાંખવું; ચુ'થી નાંખવું; ખરાય છવું; વિઝોટી નાંખવું; કચરી નાંખવું.

ફે'ફાટ, અં આરેગમ; જેમ આવ્યું તેમ, ગમે તેમ. (૨)—પુરપાટ. ફે'ફાટ ઘોડો ફે'કયો. (૩) છુટે મોટા, નિર્લજ્જરીતે જેમયાદપણે; બેફાટ—ફે'ફાટ શું બોલે છે ? ફે'ફે, અં બીહું'ય; યાકના દુરવાડા મારતું હેય તેમ; ચાકીને લોય થઈ ગયેલું હોય એમ; બોલતાં પશુ ચામને લોધે દાકડું હોય એમ ફિં ફે'ફે' કરી નાંખવું—કરાવી—ચકવી નાંખવું; બીડવે'સ કરી નાંખવું; બોલતા મોઝે ફાકા પડે એમ કરવું તે.

ફે'ફેલો, પું નિઘાલ; નિવેટો. ચોડ; મુઠાલ; ઉલ્લો દરાવ. (૨) દુકમનાયું. (૩) ખુલાસે; છટકો.

ફે' સીં ફેલ; બાપની બહેન. ઉં આગળ આવે છે મારી ફેલાના માટો. ત્યાં ને મેગમ પોયડાનો, હોજી.

ફે'ડોકો, પું ઉતાવળે જવું'આવવું' તે. ફેરો અટો; ધુનાયુમ; ધુગાટો. [૨] નસ-ડાટ ચાલ્યા જતા પાલવનો જે વિઝોટો ચાલતો; પાંખની પહે જાકીનો સપાટો તે. કહેં ચકલી નાની ને ફે'ડોકો મોટો—કદનાનું ને ઉંદેરાનો વનનાટ મોટો ગેમ.

ફે'જી, સીં દરદું સમવું'તે; આરામ; સુવાસુ. ફે'ઈ, સીં બાપની બહેન.

ફે'જીઆર, વિં કાઈ તરફનું. (૨) નાં કાઈ તરફની બેટ. ફે'જીજી=ચરની ફે'જી તે. ફે'ક, વિં મિથ્યા; બર્થ; રદ; ખાલી; નિર્થક; ફે'ગટ.

ફે'ગટ, વિં અમરતું; નકામું, બર્થ જાય એવું. (૨) મદત; પંસા આપવા પડે નહિ એવું.

ફે'ગટિયુ, વિં પંસા આપ્યા વગર ઉપજો. ગમાં આવે એવું. (૨) કામ લાગે નહિ એવું; મદતિયું.

ફે'જ, સીં લસર; ચેના. [૨] માથુસનો મોટો સમૂહ તે; ટાણું; ધાડ.

ફે'જદાર, પું કાટવાળ; શહેર અથવા કસબા. માં ચતા ગુના શોધી કાઢી શુનેગારને શિક્ષાએ પહોંચાડવાનું ને પ્રભને રક્ષણ અપવાનું કામ કરનાર અમલદાર; પોલિસ અમલદાર.

ફે'જદારી, સીં ફે'જદારનું કામ તે; કાટવાળો. (૨) ગુના સામેની શરિયાદ તે; શુનેગારને શિક્ષા ગમે એવી શરિયાદ તે, (૩) ગુનાની તપાસ કરી શુનેગાર ને શિક્ષા કરનાર ખાતું તે. (૪) વિં ગુના સંબંધી, શિક્ષણીય; બેરથી—આપ'થી અમમ કરનાર.

ફે'ટો, પું [Photo] છબિ; ચિત્ર.

ફે'ટોગ્રાફ, પું [ઝં.] છાયાચિત્ર તે; છબિ; ચિત્ર, છાયા પ્રતિકૃતિ.

ફે'ડ, પું છટ્ટી છટ્ટી વિગત તે; છુટું પાડી દેખાડવું તે; વિગતવાર દેખાડી દેખાડવી તે. (૨) વહેંચણું (૩) નિઘાલ; નિર્ણય. ફિં પ્ર કાડપાડવો—છુટે છુટું કરી બતાવવું; વિગતવાર ખુલાસો કરવો. ફે'ડણી, સીં ચરચાં, ઢિંગ અને રાક્ષ મેથી તેલના કડકાની છળ ક્ષી વગેરેનાં 'ફડ' ચાય, એમ ઝમઝમવા તે; વધાર.

ફે'ડલો, પું કાલો.

ફાલ્ગુ, કિં મં (સં. સ્વોત્તર) બાબતુ;
તોલુ; કહા: કરવા [૨'] મધાટી-
એકતામાં વેદ પાડ્યો; વિષે 'પાલ્લો
(૩) અગ્નિ લગાડી અથવા અંદા-
ળીને અવલગ થાય એમ ઉદાહરણ: અ-
વાજ થાય અને જોડે એમ કહેવું: હોટ
પુ:—બાંકુક-પટામ ફાલ્ગુ. (૧) વહો-
ડયું; છુટું કરવું. (૫) ઉપાગુ: ઉકે-
લવું; ધાગળ ફાલ્ગુ. (૬) ઝરુપુ: પી-
રમવું; મૂકવું:—એના બાબતુમાં કામ
કોડે છે! અલિયા ફાલ્ગુ. (૭) ખુસ્તું
કરવું, બહેર કરવું; છાનીવાત ધાગડી
પાડી. (૮) મગજભારી કરવી; તક-
શર અલવવી:—આથુ ફાલ્ગુ. (૯)
અથવા ઉપાડવું; ઓ:પુ:—ફાલ્ગુ ફા-
લ્ગુ; પેટ ફાલ્ગુ (૧૦) લાંચ આપી
સામાવેશને પોષણ કહેવું. (૧૧)
મરંડી—ઉકેલવીને અવાજ કો:પુ:—અથા-
કા ફાલ્ગુ. (૧૨) અંદરથી બેર ક-
રી ફાલ્ગુને ઉકે એમ કહેવું:—સુરંગ ફાલ્ગુ
(૧૩) આંખના—ટાળીને કામ કરતો
બંધ થાય એની છત પહોંચાડવી:—આ-
ળ ફાલ્ગુ. (૧૪) કાનને રમ થાય-
કંઠાગો આવે એમ કહેવું. કાન બહેર
કરી નાંખવા. (૧૫) કામારમંગ ક-
રવું. ૨૦ પ્રં મર ફાલ્ગુ—ચોરી કરવી.
(૨) કહેવળા બંગાળ પાડવું. (૩)
ગાત્રમંગ કરવો. આથુ ફાલ્ગુ—અથા-
કા કરવી, આમક વિવાદ અથાવળો, આ-
થાકી કરવી. (૪) મારવું. (૫)
ત્રાણ કરવું:—એને ધેર આથુ ફાલ્ગુ.
આથુ ફાલ્ગુ—આંધળું કરવું. (૬)
નીચા પડી ધારીને જોડું:—સામે લગી
લો, આંખો કોડ કામ ફાલ્ગુ—નકામાં
બાબતુ કરવા; ધોષાટ કરવો, કંઠાગો
આપવો. સુરંગ ફાલ્ગુ—ફાલ્ગુ જો નહિ
ને લાંબે છેડે જામે તે ઉપર એમ કહેવું;
પલિતો મારવો; ફાલ્ગુ. ફાલ્ગુ—નિદા
કરવી. તોપ ફાલ્ગુ—એથી અથા મારવી.

પરો ફાલ્ગુ—પરમાણ્ય મારવું; મરો
અથા એમ જાણીને નકામ નાખવું; પરો
ફાલ્ગુ. પેટ ફાલ્ગુ—કામ કરવ.
ફાલ્ગુ, નં કાક-કામ પરોગો નાખી કહો
ને:—એ ફાલ્ગુ રાક મૂકે છે.
ફાલ્ગુ, વિં દત્ત દી મારી નાખવું ફાલ્ગુ
ફાલ્ગુ. (૧) ના. મોગ; પોગી ડોગે.
ફાલ્ગુ, નં અનાજનું લેવું છોડું. (૨)
ધામળા કહેા (દુગ્ધામાં)
ફાલ્ગુ, વિં લીપું; પાનું; નરમ.
ફાલ્ગુ, પું મળુ—મદિના કોહો; મલિંસોરતા
પરોવા મીદા કુચો, નાના પોગા કથ
ને:—કામના ફાલ્ગુ.
ફાલ્ગુ, પું અવન અને ગાન વગેરેના
દુ:આત્મ અનુકંથ થાય એવું એક
મંગ; સ્વસ્તવાદી મંગ, હવનધારક
મંગ.
ફાલ્ગુ, નં મોપારી.
ફાલ્ગુ, સીં મોપારીનું ગર.
ફાલ્ગુ, પું પાણીથી લારેમો ફાલ્ગુ.
ફાલ્ગુ, સીં સમત; ગાં.
ફાલ્ગુ, સીં (ગા. ફત્તર) વાત; ધુગંધ,
પરિમળ, મોડમ.
ફાલ્ગુ, કિં અં સોડવું; પીમળવું; વાસ આ-
પવી નં દેરે દાર યુવાળી ફાલ્ગુ.
ફાલ્ગુ, સીં રકિ; અંથળાડ; હોશિયારી.
(૨) તાસથી કામ કરવાની દેવ તે. (૩)
કાસતા; લાયક છુટાપણ.
ફાલ્ગુ, નં [સં. પૂપ્ત] ટપક; દેરે;
જામિંદ. (૨) વિં અંથળ; ઉનાવળ.
(૩) ઉતાર; ખુસ્તા દિલનું; મોડળા મન-
વું. ૨૦ પ્રં ફાલ્ગુ પડવ—વસ્ત્રાદિ યવે.
—ફાલ્ગુ પડે આવળે—વસ્ત્રાદિ અને સ્વાર.
ફાલ્ગુ, પું કયુકા કદી નાખેલી અમળી;
ફાલ્ગુ નાખવું જે તે—એ ગપથે મળુ ફાલ્ગુ
અને સત્યરૂપિયે અમળી.
ફાલ્ગુ, કિં મં કહેળ—ફાલ્ગુ વગેરેના છોડ
કાંઠા તે; છોડું ઉપાડી નાખવું. (૨)
ધરે ધરે અથા—કામગીરી અથા; સમ-

જાવી-દેસનાની ખાવુ તે (૩) શિંગ વોરેમાથી કષ્ટ છુટાપાડવા, કાલામથી રૂંદાવુ - કાલા કાલા-નિર્જાતામાંથી ૩ ગુરુ પાડવું.

કોટલી, જીંઠા મામડી ઉપર પડના નાનો પ-રોગો ચપ્પ આવવો તે; મામડીપર ક-પકેલી પડવો.

કોટલો, પુંઠા મામડી ઉપર કપસી આવેલો પરોગો, એમાં પડ ને લેલી હોય છે. કોટલો; કોટલો.

કોસલામણ, નંઠા કોસલાવવાનું 'જે તે; કોસલાવવું' સાધન.

કોસલા-ધી, જીંઠા કોસલાવવું તે, પગમણી. કોસલા-ધુ, નિંમળ ખોટું સમજાવવું, વડા નધુ (૨) કેલ ૧; આમધુ.

કોમરૂમ, નંઠા [૩૨.] હવા લગતા સગળી જે એવું ગામ તરફ આ તરફ આઈઓના હાટકામાંથી ગળી આવે છે તે પાણી ખલા-રખાતું નથી, મગ્નુ કે હવા લગતાજ ધરથી 'રજગલા'માંડે'એ. એની મધ લસણ જેવી આવે છે. તે પીણુને લાવ મેરગતું મળે છે પીણું વધારે આકરૂને જલદ હોય છે નિવાસી જાનાવામાં અને કોમરૂમ તેનો મુદ્દળ 'હરપોગ' થાય છે મુદ્દળ આણી અને વનસ્પતિને પોષણ આપી ટકાવના. તરવો-માનુ તે એક મુદ્દળ તરવ ૮, કાસરસ કોટલી, જીંઠા કા કા, કાસગના જેવું પણ તેનાથી કદના જના નાનું એક જમવા

પાણી.

ક્રિમેશન, એક જીંઠા પ્રતિ બધુમાવ રાખી એક જીંઠાને સંપૂર્ણ સંદાય કરવા-પાડા સંકેત રાખી એક સંદયા અથવા સંપ્રદાય તે. આ સંપ્રદાય અથવા છુપા સં-પ્રદાયની સંદયાનો જન્મ પણ જીંઠા માનિકમ પ્રદાયની મારફતે એશિયા ખંડમાં થઈ હોતો, છુટા વિચારના-પોતાના મંડળમાં બળેલાઓ પ્રતિ સંપૂર્ણ બધુ આવે વર્તમાન મવાટો અને કડિયાઓ એ બધો જોડો. તેરમાં સોઠામાં આ સાપ્તાય રોમવા દાખમ થયો હતો અને તે પછી યુરોપના જીંઠા દેશોમાં તેનો ફેલાવો થઈ જર્મનીમાં તેનું-નિમેશન મહાન અથવા હતું અતુની ખિસ્તીઓથી પોતાનો જ્યાન કરવાને સ્વાર્થ સાધવા મળે આફ્રિકાના સુસક્ષમનેએ તેને એવેમાં દાખમ થયો હતો. દુનિયા ઉપર જે તે હાલ પથરાઈ ગયેલો છે અને ધર્મ કે જાતિના તંજાવત સિવાય હરકોઈ આલસ લેના સંકેતો સ્વીકારીને પાળવાના કદક સોમન ખામ તેમાં દાખમ થઈ રહે છે.

કે'ચ, નંઠા માનું; ત્રસ દેથલું રહેવાસી તે. કે'ચ આખી (૨) કાસની ખાખ. આખા યુરોપમાં કે'ચ બાવા એક એવી ગાયા છે કે જે બધે જ આવી શકે છે. કે'ચવેચ, પુંઠા પોળા માતળા ને સુંવાળા હલકા કાળજી તે.

ખ, પું [સ. ષ] ગુજરાતી લિપિનો ચો-
તીસમો અગ્રાજ અને તેનીનમો ન્ય જન
વર્ણ.

અઈ, સ્ત્રીં બાઈ, સ્ત્રી. નીઓનો નમોતા
વપરાય છે:—અઈ તમાકં કેઈ
સર્ગ છે ?

અઈ, સ્ત્રીં બાઈ, સામુના નંન અને
બીજા કેટલાક લોકમા વડુ તેની સામુને
આ શબ્દે સંબોધે છે. ૮૦ આગળ
મહત્ત એમ કહેતા જે, વડુને આપીય
તોડેરે, હવે તે બહુ એમ શુ હશે જે,
વડુ તો ધંમર ધોડેરે. બાળાગીન.

અઈયર, સ્ત્રીં બેયર, બાઈડી; સ્ત્રી; વડુવર
મોટી ઉમર લાયક કન્યા વડુ તે.
:—માટીમધિર એક થયા એટલે પચુ

અઈરી, સ્ત્રીં બેરી, સ્ત્રી, બાઈડી (૨) પ રી,
વડુ, બાપી.

અઈર, નં બેઈ, સ્ત્રી; બાઈડી. (૨) પત્ની;
બાપી:—બીંડુ બહુ મરવા વિચાર છે કે ?

અઈ, પું બાઈ, લાઈ (૨) ગજુ ખાવાનું.
બાળક માટે બોવાય છે.

અઉઓ, પું બાઈ, લાઈ.

અઉહું, નં બાઈયું, ગાય બેંસનો ઢધરી બ-
રેતો ચાગ આચળવ ગો અનમ.

અઉહું, નં બાઈ, મેરિયો અં તેની બાવ
ના જનમાં લાગતી ગનમ માત્ર છે તે.
નંનનો લેયો :—શાં છીણત આગળી
કપાઈ તેની પગ મડિતુ દાગી દા.

અક, પું [સ.] બગ, બગનો; મરવાવારી
એક પખી. બકધાન=લગ

અકઅક, સ્ત્રીં બકરીને પામે મોવાનનાને તેના
અવાજનું અનુકરણ કરતુ તે (૨) લવ
લવ, લવારો, નમણું ઘણું બોલવુ તે,
બકવા.

અકબકાઈ, પું બકબક, લવારો, મિથ્યા બોલ
બોલ કરવુ તે

અકબકિયું, પું બકમક કરનાઈ, ૩ મેજાર
તકારી, માયદાકિય

અકરકુંદી, સ્ત્રીં બકરાના જેવાં ગેલવાનની

મઝતી—મઝકું તે, તાનખાલ; તાગક
ધિન્નાં ખાન પીને વગર ૧૪૨ રાખવ
નાશિગાના પૂર્વે સ્વરજી મલાલવુ

તે :—સાનુ સરગે બેગ છે અને અક-
બક ધન છે એટલે વડુ બકરકુંદી કરે
ગો 'લા', ઉછળાપણું, તોર તા-
દન (૨) કસતગો એક પ્રકાર. કિં
પ્રબ બકરકુંદી કરવી-નિષ્કાળજીએ ખાઈ
પીને, મોજમજા કરતાં સ્વગજી દરવુ કર-
તુ.—ઉછળાપણું વગેરે તે

બકરી, સ્ત્રીં બકરાની માલ, બોકડી, છાગી
પાડડી. ૨૦ પ્રબ બકરી બે ઘજમણુ =
ગરીમ—નમ થઈ જતુ; જેમ કહે તેમ
તાંજ લા કર્યા કરેતુ; દીન અધીન થઈ
જતુ; વશ જતુ.

બકરીકંદ, સ્ત્રીં એક યુસલમાની તહેવાર.
રમ નન મલીના પગાતી બીજા ને બીજો
વિમે આ તહેવાર પાળવામા આવે છે.
કહેવ બકરી-કંદ સૌ કરે ને વાધ કદ
કાઈ ન કરે, અર્થાત્ સૌ ગરીમને સ-
તારે છે

બકર, નં એક ગરીબ નાનું ચોપણું હાથાડુ
પ્રાણી, છાગ, મોનડું કહેવ બકર કાઠનાં
કટ પેસે=સહેજ સુખ કરના જતા મોટી
પીકા આવી પડે. એના અર્થમા વા-
તા છે

બકરો, પું બકરીનો નગ તે, બોકડો. (૨)
દોગો, માવેનો. —ગમ્મા નેવો છે.

બકવા, પું બમ્બક કરતું, ચોપાઈ મરેતો તે,
બોલબોલ કરતુ તે, ચૂપ રહો બકવા
મન રો ગડબડ, બકમમટ; મિથ્યા
લાવણ; લુગરો

બકવા, પું લવારો, મમક.

બકવાઈ, પું માલ વગરનું—મુદા વગર ખા-
લી બોલ બોન કરતુ તે, લવારો,
વિતણ

બકવું. કિં સં બોલવુ, વડુ. (૨) વિચાર
કર્મો વગર મને તેમ બોનવુ. જુદું-એવ
ન્ય ન્યંદી બોલવુ, (૩) લવારી

કરવી. (૮) સરત કરવી; બકધણીવાળું
ગોવતું :—હોડ બકધી.

બકધૃતિ, સ્ત્રી (મં.) જમણાની ચાકરે બક-
કર ગરવાનો તાલ આવતા બગી ગરી-
ય ને માન થઈ ચૂપચાપ બેસી રહેવાનો
સ્વભાવ—આદત તે. તાલ આવતા લગી
ચૂપચાપ બેસી રહી સ્વાયં સાધી લેવો
તે; બગલાના જેવી વર્તન તે.

મકાઈ, સ્ત્રી બગાસુ ઉં નચોદા માતાનું
હુખ નળણી, હરિજી ખાધી બકાઈ.

મકાન, વિં બાકી; વધેયું; વાપ-તા રહેયું.

બકાઈ, પું [સં.] બ બેરા બકાઈ અને
ઉચ્ચાર તે; બખખા.

બકાઈ, સ્ત્રી ઉબકા; વખનનો ઉબકો;
બકાઈ; ખાધેકુ નખોઈ નખ એમ
થયું તે. કિં પ્રં બકાઈ આવવી=કેવ-
દીડા ઉકાઠો આવવો; વખન.

બકાઈ, પું ઘાટો, ગોટો માફ; જમ. (૨)
બકખકાઈ; લવારો.

બકાઈ, [જા. વચ્છ] જેમ તેમ કાનિ
કુકાન માડી બેઠેલા કાછિયો કે વાણિયો
તે. પરચૂરણ થાકમાઈ અને ધરમત
માળે વચનારો વેપારી. (૨) વાણિયો
કંઠુસ, સ્ત્રીકણ સ્વભાવનો અને સંભા-
ળાને વેપાર કરનારો મજબૂત; ગેલો—ગરી-
બ સ્વભાવનો માણસ; તિરસ્કારમાં કાલ
વાણિયા માટે વપરાય છે.

બકાલાપીઠ, સ્ત્રી શાકખખર; જ્યા શાક
બાઈ વેગના હોય તે જ્યા.

બકાલું, નં શાકમાઈ; લીલોતરી શાક.
(૨) લીલું-તાલું ધાસ તે.

બકાવતું, કિં સં બકે તેમ કરવું. (૨) ચરા-
વતું; ઉચ્ચારવું. (૩) ખીજવતું.

બકુરી, અં છેકર પ્રતિ ઉચ્ચારતો બહુજ
વહાસમયો હાગાર.

બકુલ, નં [સં.] એક જાતનું ઝાડ અને
તેનું ફૂલ. બકુલનું ઝાડ ઘણું મોટું થા-
ય છે. ખગીયામા તે છાયા ને જોખા
આપે છે. એના બિયા અતિસાર ઉપર

અને એની જાદા વધત્વ નિવારણ મા-

ટે અપાય છે. બકુલનાં બિયામાંથી નિ-
કળતું તેલ ઘણું કિપચોગમાં આવે છે.
એ અરિમાસ ફલ આપે છે અને ફલ
પણ સદા સુગંધિ આપ્યા કરે છે. બા-
પાના દાંવળો એમ માનવા કે તેની
પર મધનો કાગરો કરે તો ફૂલ આવે.
બકેર, પું ગોલાઈ; કોલાહલ. ઉં બકાર
સંભળાયો બારણે, હાલાકારનો હેલ,
બાગ્યો બેનો ખાતરી, આવ્યો લોક સ-
મેલ સામળ.

બકેરવું, કિં સં મોટા ઘોટા પાડીને બો-
લાવતું; હાકોમકું; સાદ દેવો; બરકવું.

બકાવું, કિં સં મોટા માણને નાનાને બેઠ
તરીકે કંઈ આપવું તે; ખુશી થ-
ઈને આપી દેવું; બેઠ કરવું; કનામ-પા-
રિતોગિક રૂપે આપવું તે. (૨) માફી
આપવી; ગુના-દોષમાંથી વગર સજાએ
જઈ કરવું; મૂર્ખી રાવું; દાન આપવું.

બકાઈ, પું લસકરને પગાર આપનારો અમ-
લદાર. (૨) ઘોડેસ્વાર લસકરનો ઉપરી.

બકાઈસ, સ્ત્રી [જા.] ખુશી થઈ કોઈને
કંઈ આપવું તે; બેઠ; કનામ; પારિતો-
ગિક; પ્રસન્નતાથી બેઠ. ગુણુ—આવડ વ-
ગેરની હદર કરી બેઠ વગેરે આપવું તે.

બખતાર, નં [જા. ચલતાર] બકાઈ સાથે
નહિ કે તીર ભોક્ષ્ય નહિ તે માટે પ-
હેરવાનો લેનકોનો પોતાની કીડીએનો
અલેલ તે; કનચ; કિલખત.

બખતારર, વિં ભાગપરાળી; નસીખનાર;
સુખી.

બખર, સ્ત્રી તવારીખ; હમીક્ત; જાતના કં-
તિહાસને થોડા અમુક કાળનું અથવા
રાત્ર કે અમલદારનું જત-હેવાવ તે.—
મરાઠીબખર.

બખરવું, કિં અં સાવતું; સાગવું. (૨)
પચાવું; ભોગપણું.

બખાબખી, સ્ત્રી બોલમાલ; બોલકાંબોલા
કની તે; સામસામે બખાખા કરવા તે.

(૨) કિસાદ; બખેડો; લડાલડી કરવી તે.
 બખારવું, કિંમત સંબંધિત બખારવું; મોટાથી ઓછા
 કે દેવો કે ગોસુ; સુરુષવું; ઘોંટા પાડવા.
 (૨) ગણું માથે કરવાને, મોટાથી
 બખારવું.

બખારવું નંબો દાણું; પોસ; દર; ગાળું-ભોલ.
 બખારવો, યુગ મોટા ધારો; બખારવો; બારે
 બખાર. (૨) મોટાથી બખારવું તે.
 (૩) પોસાદ; ધમધલ; હોલો; કાકાલલ.
 કિંમત પ્રાં બખાર પાડવા=મોટા દાકા.
 બખારવો, યુગ દોરની આડી દબને બરવામાં
 આવતો દાકો તે; તમે ઉપરની આડી
 લખ સિવવું તે. કિંમત પ્રાં બખારો દેવા=
 આપી લઈને સિવવું. બીજું અને પાસે
 પાસેના દાકાવાળું સિવવું તે.

બખારીલ, વિન [આ] કંઈક; કૃપણ; મખખી-
 રુસ. (૨) રા; ધર્મ. (૩) ગરીબ;
 કંઈક.

બખારીલા, સ્ત્રી કંઈક; કંઈકસાથ. (કે)
 કંઈકસાથ. (૩) રાકા.

બખારો, યુગ દોરો; કિસાદ; કળિયો; ધાધલ;
 મારીમારી; બદ.

બખારોલ, સ્ત્રી અડ, પદાડ અને જગીમ વગેરે
 રીમા પહેલું આપું-સુધા જેવું પોલાણ તે;
 બારો; ખાણ; બેડો; જાડના ચડમારું
 બખારું; બારું તે-જાડની બખારામાં
 બરાબને બેસે છે.

બખારાવર, વિન નસીખદાર; બાગમશાળી.
 બખારું, યુગ બગેરો બગમગત-બી; દોગી.
 બખારણું, કિંમત આ વિકૃત થવું; જેમ થવું કે
 હોવું જોઈએ તેમ નહિ થવું હોવું તે;
 અસલ-પ્રકૃતિસ્વરૂપ પદાર્થ તે.
 (૨) ખરાબ થવું; મંડી-ઉતરી જવું.
 (૩) ખટ થવું; બપોદના નીતિ વગેરે
 (૪) વર્તનમાંથી નિકળી જવું. (૫) સ્થિતિ
 કે ચાલુ સ્વરૂપથી નિશ્ચય થવું-તબિ-
 યત બગડવી. (૫) નહિ સાઈ-થવું-
 કામ બગડવું. સુચારુ બધું (૬) મલિન
 થવું; મેલ વગેરેથી ગંધીય થવું-૨૦ પ્રાં

ધર્મિયું બખારવું=હાગીજવું. (બીજી)
 વસ્તુ, વિચાર, કામ વગેરેના સ્વરૂપ અને
 યથાર્થતા-જે મૂળ ધર્મ કે યોગ્યતા હોવી
 જોઈએ તેમાંથી તે ધર્મ, યથાર્થતા કે
 સ્વરૂપનું જવું રહેવું તે
 બખારવું, વિન એક તાક દોલકી બખારે એવું;
 બે બખારુએ દળી, પડે એવું (૨) જેમાં
 બેખારું હોય એવું; બેડીવું-જગરિયો
 ખારતો.

બખારો, યુગ બેનો આંક; બે એમ કાંઈક
 ચિહ્ન-વર્ણ તે-૨. (૨) પરજોયા-
 કું-મોરો એકાદી નહિ તે; સપત્તીક. ૨૦
 પ્રાં બખારો=કંઈ માલ ન હોય એવો
 તે; તપુ-ક; ધણી ધણિયાણી બે તે, બેનાં
 બેજ એમ. કિંમત પ્રાં બખારો થવું=નિ-
 વંસ જવો; ધમલનમ-થવું

બખારો, યુગ પાણી અનાજ વગેરેના પાઠજ
 રહસો તળેના કચરો તે, કાદવ; મગડો;
 દુગ રજ-પૂજો, રેતી કાંકરી વગેરે તે.
 કચરોપૂજો; મંજવાડ-ભજવાડો.

બખાર્યાન, નંબો બગલાની માથે એક ધ્યાન
 રાખી વચાવેના મોટા માંસને માન બેસી
 રવું તે. માન રહીને તાકપા કરવું તે;
 ઉપર ઉપરના દેખાડ ના-બનાવવાનો
 પ્રયત્ન તે; જોડી સધુતા.

બખારમણું, નંબો દેખાવ ન દેખાવ એવા આગ
 અજગરના અંધારાવાળો સમય; મજાસડ;
 અધણીધુધણું; બાગણું-બાગમગામા
 હીન કામે ગયો છે. બખારમણું થતાજ
 રસ્તે પડ્યો.

બખારાગત, યુગ બગલા જેવી ટોંગી સાધુતા
 દેખાડનારો તે. બગાડથી સાધુ જેવો-ધા-
 મિક દેખાતો અને મનમાં સ્વાધ સાધ-
 વાની તક જોયા દગારો-ધર્મ માણસ
 તે; દોગી.

બખારું, નંબો નીકું; ધી અરમ કરતાં તેમાંની
 કાચ અને મેલ જે ઉપર તરી આવે છે
 તે; ધીનો બખારો. (૨) તેલનો કચરો-
 મગડો તે.

અગસ્ટ, ત્રીં [પા. વગ્લ] ખખાની તળેનો
 હાથના મળ આખાનો ખારો તે; કાખ;
 કાખથી. (૨) આથરો કરવું; ઓથ.
 (૩) અગસ્ટમા બગલ આથળ આ
 વતો ને ત્રિપ્લાકાર કાખનો કપડો તે.
 (૪) બાળુ; પાટનું કિંમ પ્રં બગલમા
 ધાવવું=શગવે લેવું (૨) કપડો-તાપે
 લેવું. દખાવી રેવું (૩) બેવું બમ-
 લમાં માવું=પોતાની પાસે-કમને લાઇ
 લેવું. ગઢે બધવું. કિપાડીને લાઇ લેવું;
 ૧ રનાધીન લેવું બગલમા ધાલીને છીડવું
 ૨ છેનરવું; અખમા ધૂમ નાખવી; ધૂતતા
 કરવી, નહિ બદલુ-ગાદવું તે બગલમા
 રાખવું=પાસે-કમલમા રાખવું. આથ-
 રાખ રાખવું; બગલમા હોવું=બગે
 હેવું બગલે દેવી કમર=વાળું કમરવું;
 ૩ મારી પાસે કંઈ નવી એમ જણાવવું;
 નાદાર બનવું. (૨) નિર્લજ્જ થવું.
 બગલો દેખાડવી=દેવાળું કાઢવું; કાદેળીઓ
 દેખાડવી. બગલો કુર્વા=નાચી કુર્વાને
 ખુશાલી દેખાડવી, ખુશી થઇ બગલો
 વગાડવી; ખુમ હાખાઈ જવું બગલો
 વગાડવી=મગલમા પળે ધાલી અવાજ
 થાય તેમ હાથ લેવા નીચા કરી નાચવું
 કાઢવું ને ખુશાલી બતાવવી તે. ૩૦
 પ્રં બગલ બગલુ=બગલમા ધાવું હોય
 તે જણાયે નહિ એવા નાણક દિગળા
 કાઢવું હોય એવું તે, 'મોટાની સાથે
 સગખાવળું લઈ' નાવું એવું તે. કહે
 મુખમે રામ બગલમે છુટું=કેપરની સા-
 ધુતા અને આંદર-મ-આ વતી રાખવી તે.
 બગલગીરી, સ્ત્રી આલિંગન, બેટ, કોટી;
 છાતી સાથે સાથવું તે.
 બગલદાણા, પું પગે પહેરવાના તોફા; છુટી
 છુટી મીઝાના સાકળા.
 બગલ નાચારી, વિં બગલ્ય જેવીં મતલબ
 મગલારો તે, ધૂમ, દબી, ટોગી.
 બગલું, નં [સં. ચક્ર] બગલ્યના કિના-

ગપર રહેનાઈ અને માછલાનો આહાર
 કરેનાઈ ઘેળા પાખો, લાખા પગ અને
 લાખી અણીદાર ચામડું એક, પખી;
 બગલો કે બગલી તે.
 બગલો, પું નં બગલ તે. (૨) અમુક
 તરેલું નાવું વહાણ તે. ૩૦ પ્રં બગલો
 પાટ બેડો=હારી ચાકીને બેસવું તે.
 પ્રાવટ=ચોમાસું. ચોમાસું આવતા બગ-
 લા પગ કહોવાઈ જાય છે અને તેજ
 સમયે જળાલી છડી મૂકે છે, એટલે બગલો
 માળામા બેગી ધડા મેવે છે અને, મગલી
 માછલા પકી લાવી તેને જોરાક આપે છે.
 ૧ 'ટામ કરી બેમડુ. ઉં ૬૬' ક્યો કમનેકે,
 ૨ બગલો પ્રાવટ 'બેસી, કમવા માંકણું ઠીક
 કરીનેર, પાડી નં નુઈ પેસી. ધોશ.
 દેવાળું કાઢવું.
 બગવા, પું નાના બાળકના કાનનો મેલ તે.
 બગવા વહવા=ગેકરાના કાનમાંથી મેલ
 કાઢવો.
 બગાઈ, સ્ત્રીં ટાર અને કુતરા મોરેના શરીર
 ઉપર રહેનારી એક જાતની માખ. (૨)
 કાનમા થતો એક રોગ.
 બગાડ, પું અરાબ થવું તે, વિકૃતિ, રોગ.
 (૨) અણબનાવ, ખિનિયો. (૩) તુક-
 સાન; કસર (૪) મરો; મળો; પોચા; પડ.
 બગાડવું, કિં સં અરામ કરવું. (૨)
 તુકસાન કરવું. (૩) રોગ આણવો.
 (૪) અણબનાવ કરવો, બગાડ કરવું.
 બગાડો, પું બગાડ, અરાબી
 બગાસુ, નં આળસ આવતા અને આળસ
 ઉડતા લાળો થસ લેવા મૂકવાને મુખ
 પહેળું કરવું તે, અવાચી, મુખપિંકાર,
 બગી, સ્ત્રીં સુંદર વેડાગાડી (૨) નજ
 (૩) ઉચ્ચારવું સ્થાન-મળ-મો. વગેરે.
 =બગી કાટીમથ.
 બગીચો, પું [પા.] બાગ, વાડી, ઉપવન
 બગું, નં પોન, બગાડે, કાણું. (૨) મિત
 વગેરેમા આસ્પાર ભીક હોય તે.
 બગો, પું અંબોને મોક્ષના વખતમા પહેર-

વાનો કાળો—ગળીના ગળેનો સાથો તે.
અધાર, વિં બહેબાળા જેવું; અચચળ; સ્ત-
બ્ધ; અમિત; ચક્ર ચક્ર ગયેલું હોય
એવું. (૨) હેમાચલ; નિઃશ્વેદ.

અચક્રઅચક્ર, અં બાળક ધાવતા થતો એવો
અવાજ; અચઅચ.

અચક્ર, નં અચક્ર.

અચક્રધા, પું એક જાતનું ગંડપણ, જેને તેને

અચક્ર ભરવા જાય એવા રોગ; હંડકવા.

અચક્રાચક્ર, નાં ધાં અચક્રભરવા; હંડકું.

અચક્રી, સ્ત્રી નાની ગાસડી; પોટલી.

અચક્ર, નં દાત મારીને—કરડીને જે ધા પાડવો

તે; દાતથી પાડેલ જામ; હાકું; દાતે

કરડું તે. (૨) દાંતે કાપીને કરેલો—મોંઘા

મામ એવડો. કકડો તે. —અચક્ર, રાહો

નાંખ [૩] નાલું પોટલું; ગાંસડી.

અચક્રો, પું મોંઘી પોટલી; ગાંસડી [૨] ખ-

લેચી; કાચળા જેવડે મોટો કપડા ચૂક-

વાનો સરકિયો વાટવો તે.

અચક્રોરણ, કિં દોરને છાત પાડવાને અચ-

અચ એવો મોંઘી અવાજ કરવો—કાડવો

તે, પે પાળી—લડકો—નહાલનો અવાજ

કરી હરેકરણેલો દોરને ધીણ પાડવું તે.

(૨) મોંઘી અવાજ કરી દોરને હંકા

રણ—વારણ વગેરે તે. [૩] રૂપાવડું

જોળણું.

અચક્રોર, નં હુમ્મી, પુરુષી.

અચગી, સ્ત્રી [પા.] નાનપણ; અન્યપણ.

અચક્રવાડ જુનું અચક્રવાડ.

અચત, સ્ત્રી બનેલું તે; ઉમરો.

અચપણ, નં બાળપણ; બાળાવચા.

અચઅચ, અં ધાવતા થતો એવો અવાજ,
ધાવતા અચાના ઝોડ મોઘથી દુધ
બેચતા અવાજ થાય છે તે. હજી
અને ઝોડ લાખા ટુંકા કરીને ઉતાવળે
ધાવતા થતો અવાજ—આ બકરીનું
બચું કેવું અચઅચ ધાવે છે.

અચઅચાર, પું અચઅચ એવો અવાજ તે.
(૨) અં બાળપણ થાય તેમ; કમળમા

અચરવાડ, વિં અચા છોકરાવાળું; જેને
નાના નાના છોકરાં દોષ એવું. —અચર-
વાડ કુકુંબ.

અચરુ, કિં અં સકટમાંથી ઉગરવું; સના-

મત રહેવું. [૨] જતું અટકવું; થતા

થતા રહી જવું. —વાગતા—પડતા પડતા

જવો. (૩) હજી પડવું; વધવું,

સીલકે રહેવું વાપરતાં બાકીરહેવું.

અચાર, સ્ત્રી અચત; અચાર.

અચાઉ, વિં અચત થાય એવું.

અચારણું, કિં અં દોરે હાકતાં મોંઘી

અચઅચ એમ કરવું.

અચાર, વિં મરીજ; ચક્ર. (૨) અચક્ર;

કમળોર; (૩) દયા આવે એવું;

આપડું.

અચાવ, પું સંકટમાંથી સહી સહામત બચી

જવું તે; અચવું તે; સંકટ. હામિ, પાત

વગેરે ન થતા, ઉમરીજવું ને, મં-કણ;

રક્ષણ થવું તે. (૨) પોતાના મોતનું-

કાર્યનું પ્રતિપાદન કરવું તે; દેવનું નિ-

વારણ કરવું તે, અવપણનું જોલણ અને

તેને સુદાઓથી સાખીત કરવાનો—નિષા-

આરોપમાંથી બચી જવાનો જે યત્ન

કરેનો તે. (૩) વાપરતા અચવા ખર-

ચ જતા જે બાકી વધે તે, વધારો;

ઉમારો. કિં પ્રં અચાર, કરવો—કમા-

વડું; વધારવું. (૨) પોતાને માથે આ-

વતા આરોપ સામે પોતાનું સરક્ષણ

કરવું.

અચાવણું, કિં સં બને એમ કરવું, રક્ષણ

કરવું; ઉમારી લેવું (૨) કરકસર કરી

ને શાજલ પાડવું, તારવું, ઉમારવું (૩)

અટકાવવું. વારણકરવું.

અચી, સ્ત્રી બચી, સુંબન.

અચીજણું; સંરક્ષણ થવું, અચાવ કરો (૨)

ઉમારીજવું.

અચોળિયું, નં નાનું હોકડું, બચું.

અન્યાકન્યા, નં ટિપાછોકરા. અન્યાકન્યા

નાળું—અચારનાર.

મચ્છી, સ્ત્રી બોરી; સ્ત્રીબન; ચુમી. 'મચ્છુ', નં [સ. ચત્સ] બાળ; છોકરું. ૨૦ પ્ર. બચ્ચા' બાળના બેસ નથી, અર્થાત્ આમુક કામ કંઈ સહેલું નથી.

મચ્છો, પું. પુત્ર, દીકરો. લાડ તેમજ તોછડા બાવમા વપરાય છે.

મચ્છર, વિ. બરસર; મચ્છમહુ: ૬૩૬. (૨) નહિ અને આકરું: નહિ મુંવાળું.

મચ્છર, પું. તમાકુ; ભાંગ.

મચ્છરમહુ: નં [સ. ચચ્ચવત્] પોરમીનુ ૧૭. (૨) એક કાળે મચ્છકે. ૬૩૬ કાળાં લાકડાના મચ્છકાને રિંછના યોમા ઘાલી તરત ગહાર કાઢી લે છે. એ મચ્છકા પછી બજર—મચ્છરમહુ' કહેવાય છે. નજર લાગે નહિ તે માટે એ મચ્છકા રિંછના વાળ સાથે નાનાં પાગકના હાથ-રાખાં નાંખવામાં આવે છે.

મજવણી, સ્ત્રી બળવતું તે; અમલમાં મૂકવું તે.

મજવું, કિં. અં. અમલમાં આવવું; માર પડવું. (૨) વાગવું.

મજવેયો, પું. વગાડનારો; બળવવામાં આ-હોશ માણસ તે. (૨) બળવનારો.

બળખ, વિ. બેવકુલ; બળક.

બળજ, પું. કાપડનો વેપારી. હં. જે ક્ષેત્ર શોકનો મહારાજરો. મહેતા માટે થયે બળજરો. પ્રે.

બળજી, સ્ત્રી. વેચવાની ચણરામ. (૨) રગગ્રા કરવી તે.

બળજીવેકા, પું. રમકમણ; આનાકાની કરવાપણું. (૨) વેપારીની માફક હા ના ક્યાં કરવાપણું તે; ચિહ્ન.

બળજીવો, પું. વાંસ અને દોરડાં ઉપર ચઢી કસરતના ખેલ કરી બતાવનારા લોકોની એક જાતિ અને તે જાતિનો માણસ તે. (૨) બહાઈખોર; હલકો ને જલુ આકુ-દસો એવો—કુલણુ માણસ.

બજર, નં (ફા. યાજાર) નાણાની અને માસની શેવડ દેવડ કરવાની જગા તે,

ચોટ; પીટ; મુજરી. (૨) માલ વેચવા વેવાને એકા થયેલા લોકોનો સમુદાય તે. વેપારીઓનો સમૂહ. (૩) માલ અને સસ્તામાલ લેવા વેચવાનો વેપારીઓ જે દર દરોવે તે; પીટનો ભાવ તે;—બજાર દહાડામા કેટલીએ વાર ચઢે છે ને ઉતરે છે. (૪) બજાર લોકોમાંથી થતી ખરીદની માગણી તે; માંગ; ખરીદ;—હિંદમા આ માસનું બજાર નથી. (૫) ધમચકડ; ધાધલ; ગડબડાટ; માલ લેવા આપવાની હેંસાતુંસી તે. કિં. પ્ર. બજાર વેહેરવા જવું=માલ લેવા જવું. બજાર કરવું=નિલ ખર્ચનો માલ ખરીદ કરવા જવું. આવતાક:—બજારનું ટે-ડાણું નથી.

બજારખાપ, સ્ત્રી. બજારમાં આવેલી ઉડતી વાત તે; અસ્વા; લોકવાયકા.

બજારસાવ, પું. આપનાર હેનાર જે જલુ નહીં કરે તે નહિ પરંતુ બજાર બળ-રમાં જે કિંમત ખોલાતી હોય તે; વખતો વખત ચોટામાં જે ભાવ હોય તે ભાવ એમ.

બજાર, વિ. બજારનું; બજાર વેચવાણીનું; સા-ધારણ; ખાસ બનાવટનું નહિ એવું; નરસું; હલકી બનાવટનું. :—બજાર માલ અને વરધીનો માલ. (૨) અનિશ્ચિત; ઉડતું; અસ્થિર; નહિ સત્તાવાર એવું. :—બજાર વાત ઉપર વિશ્વાસ રાખતા નહિ.

બળવણી, સ્ત્રી. બળવણી; કલમખંડી; કાચ; જપતી; અમલમાં મૂકવું તે. (૨) વગાડવું તે; વાદિત વગેરે. (૩) બળવું તે.

બળવનાર, વિ. અમલમાં મૂકનાર. (૨) વગાડનાર. (૩) કરનાર; બનાવનાર.

બળવણું, કિં. સં. અમલમાં મૂકવું. જપતી વગેરે. (૨) માર પાડવું. કામ વગેરે. (૩) પાળવું. (૪) વગાડવું. વાદિત વગેરે. (૫) મારવું; મોઝવું. :—બજ-

મોટું; સાઈ:-બડધાગી.

બડધા, પુ. ખરપા; તુવેગ, એરડા વગેરે કહ્યું. ચક્રવાતો મોલનો કાપતા બનીનેથી મુકે જ્યાં રહેલા હુંકાં, કર્યા.

બડધા, પુ. જડો લઈ-ભરાઈ અંગનો માણસ તે. સગીન મળ્યુંત એન તે:-ડોસાને શું થાય છે ? એ તો એ બડધા જેવો ખેલો.

બડધા, વિ. બરસડ; નહિ સુંવાળું; બડબચકુ બડકું, ન. બચકું ભરવાની માફક કરવું તે; વાણીથી-ખીજથી તિરકારવું તે, મિ. જાજમા તરછોડી નાખવું તે; તમડકો, છજીકો:-નણુરોઈની પાત નિકળતાં પ હેસા તો બડધા નાખતાં હતાં. અણુગ-માનો ધ કાર તે.

બડબડ, સ્ત્રી. બડમડાટ; બડમક; હાવર, લવારી; અણુગમાની રીસ તે કોષમા બડબડા કરવું તે.

બડબડવું, કિં. સં. [સ. ચિલ્પન] અ. જુગમો, રીસ, અને અભાવ વગેરેને લીધે કોષ બાબત કે માણસ સામે-વિરુદ્ધ બડબડાટ કર્યા કરવો તે; ધીમેધીમે કંઈ ખોલ્યા, મનમા ગણુગણ્યા કરવું, અણુ-ગમો અને અસ તોપ નતાવરો.

બડબડાટ, પુ. બડબડ; બડમકાટ; ગણુગણાટ; અસ તોપનો ખાલી લવારો.

બડબડિયું, વિ. બડબડ કર્યા કરનારું; કહ્યું-હાડિયું.

બડબંધ, કિં. સં. અકાળવું; અપદન. (૨) દખાવવું.

બડલાગી, વિ. મોટા ભાગવાળું, સુભાગી. હં મીરાનાઇ બલહારી તારી, આસા એક મને ઉરધારી, હવે હું તો બડભાગીર-બડમુ છિયું, વિ. મુજરહિત; જેને મુજર ઉગી ન હોય એવું.

બડમુ છે, પુ. જેને મુજર આવી નહોય એવો પુરુષ, ખુશરો મુજવાળી સ્ત્રી અને મુજરહિત પુરુષ હીલુભાગી ગણાય છે.

બડવા, પુ. છેલેલી શેલડીના પિતા; કહ્યા;

ગડેરી; શરમા.

બડવું, કિં. મં. બા; ગરર કાઢવું; બડા તારે કાતવું. (૨) નાં બરડડ, મિનાર.

બડવો, પુ. [મ. ચક્રુ] દિજનણીનો બાળક, નાનો છેકરો. (૨) જેને તરતમાજ જનોઈ દીધેલી હોય એવો બાલણીનો આક-નવ વર્ષનો છેકરો, જેને બાલ-ચર્ચની દીક્ષા અપાયેલી હોય એવો દિજ બાળક, બાળક અક્ષયારી, બાળવિધાર્થી. વિ. પ્રં. બડવો દોડાવવાં=કપનયનસંસ્કાર થવા પડી અક્ષયર્ચની દીક્ષા આપેલા બાળકને ગુરુને ત્યાં મોકલાવવો તે, એવી કરવામા આવતી એક ક્રિયા તે. બડવો બડવો=અક્ષયર્ચદીક્ષા લઈ દોષ આ-ચનપ્રતિ ગુરુને ત્યાં મળવા જતા વિ-ધાર્થીને પરજીવવાની લાક્ષ્ય આપી પાછો વાળી લાવવાની ક્રિયા તે. આગળ અક્ષયર્ચદીક્ષા લઈ બડ ગુરુને ત્યાં મળવા જતો. ત્યાં બાર વર્ષ વિધાભાસ કરી પાછો ફરવો ત્યારે સમાવર્તન નામે સંસ્કાર કરી વિવાહની તબરીજ કરાતી આ સંસ્કાર હાલ મળવાનું મૂકી વળાવરાવી તરતજ કરવામા આવે છે. અને બાળસમી રીત પડવાથી તેની સાસુ બિક્ષા પીરસી રાખી લે છે, અને તરત બીજે દહાડેજ ગુરુને યે જવાના મિથે દોડવી પાછો ફરતા ક-માની સાથે તેને વરઘોડો કાઢી ઘેર લ-ઈ આવવામા આવે છે.

બડાઇ, સ્ત્રી. વડાઇ, મોટાઇ. (૨) કુલ; કુ-લાઇ; પોતાના પરાક્રમ બોલિવા-માવા તે. (૩) મગરબી, પતરાજ. કિં. પ્રં. બડાઈ મારી=પોતાના વખાણ ગાવા; પોતાને માટે મોટું-પરાક્રમવાળું બોલવું. બડાઈ હાકવી, પોતાના વખાણ બોલવા, કુવાલુ.

બડાઇખોર, વિ. પોતાના વખાણ કરનાર; કુલજી,

બડાણુટ, અ. જેમનું તેમ; આમ તેમ જે તે

ચીજ વેરાણી પડી હોય તેમ; અન્ય-
રિયત; જલિંતદિં ને તે વિખગાઈ પડેલું
હોય તેમ :- તારે બહેન ! હું હાં આલું ?
માઈ બપુએ હાથ બડાણુટ પડેલું છેને ?

બડાણ, ઓ બડાણ, કુલ; મોટાણ.

મડીજીર, ઓ મગસકું; પ્રમાત. ઉં બડી
જીર હડીને સ્વામીની ગીખ માગી રું.
હું ના.

બડું, વિં [વડું] ગોરું, મહત બડેલોડ=
મોટા લોક, ઉમરાવ; અખીર લોક. બડે
મિયા=મુસલમાન જુદા; સજ્જનનું ઉપનામ,
મોટા માણસ; મહત્ત્વ.

બડકે, પું કંજી વરણ બાગતી ને ચાવતા
થતો એવો અવાજ તે—કેવો બહુમ જો-
લાવીને ખાય છે. હિં પ્રં બડકા જો-
લાવવા=એડે એડે નિરાતે કોઈ ચીજ રસથી
બાગી ચારીને ધીરે ધીરે ખારી; આનંદ
ખાનું પીવું.

બડેજાવ, નં બગમા, ખગમા થપ રહેવું તે,
ચેમવને લોક વખાણે એની સુરિયતિ તે.
ઉં જે વેળા તુજ બાગનો ઉત્ત્ર થઇ,
થાયે બડે જાવ તું ઝ. ઉ થા. (૨) ધણું
જીવો ચડતી યાઓ. એવો જે ધન્ય ઉદ-
ગાર તેડ-બડે જાઓ મહારાજધિરાજ.

બડની, ઓ [સં. જુદી] ચડતી, ચડતી.
જા તે; ઉત્કર્ષ; અભિવૃદ્ધિ, પ્રતિદિન
રિયતિનું શુદ્ધતા અને વધના જનુ તે,
વંધારો.

બડપું, હિં અં [સ વૃષ્ટ] વધવું; ચડવું,
ઉન્નત થવું; મોટા થવું; ઉગવું ને ઉ
છરવું; પુટવું.

બજુરું, નં તણું; રણિયુ શું-બજુરું કુંકું.
(૨) ડિંગ, મજોજો. (૩) વખાણ;
માયા વગરની પણ મોટાણની ખેડી વાત
કરવી તે. (૪) હુલકું, હુલક, બડ-
તોફાન. ખરે બજેરે બજુરું ને પોપાં બા-
ધતું રાજ્ય. હિં પ્રં બજુરું કુંકું=
ખરી ખોળી કોઈ વાત હોય ન વંધા-
રીને કહેવી, ગપ-તોપ મારવી; હોહા

થાય એવી વાત બહેરમાં જણાવવો.
બજુરું, હિં અં પાખો ફડકાડીને ઉપર
ઉપર ઉડાવ કરવું. માખીને વારતાર
ઉડતી અને બેસતા પાખનો અવાજ હાં
કરવો, ઉપરને ઉપર ઉડાવ-બગમા કરવું
તેડ-જોણ ઉપર માખો બજુરું છે. (૨)
અત્વડ-મંદુ જોખડ હોવું; વગર સજા
કરવે જેમ ને તેમ ઉપાકુ દોવાથી
માખો ઉડાવ કરતી હોય એવું રહેવું.
(૩) ગજુરું, (૪) આશામાં ને
આશામાં આગળ પાગળ થયાં કરવું.
બજુરું, પું ઉડતી માખીની પાખનો અ-
વાજ તે; ગજુરું; જુગર. (૨) મંદી
અભ્યવરિયત હાસત તે; મંજવાડા. (૩)
- હજુણ, બડકાડા.
બજુરું, જું બતવું.
બતક, ઓ [સં. વતેક] હાથબા અથવા
બતકના આકારનું પાણી ભરવાનું કચરાનું
વાસણ. બતક અંડાઈતીની પજુ અપડી હોઈ
મે ધણું નાનું હોય છે. બતક પાણી
બરી સાથે રાખવાના અને દાડ વગેરે
પેય બરી મજવાના કામમાં આવે છે.
(૨) કાચ અને પાણીવાળી જગામાં
રહેનાર એક પંખી; એક જાનનો હંસ.
એના આગળ વચ્ચે સજગ ચામડી
હોવાથી તે એક નાની હોડીની મારક
પાણી ઉપર તરે છે.
બતકી, ઓ નાની ખેડા ધાટી કુમી.
બતરીસ, વિં ત્રીસને બે, ૩૨. માણસ બ-
તરીસ લક્ષણો કહેવાય છે. ઉં બતરીસ
લક્ષણ આરોગ, ચૈત્ર વિદ્યા શુભ જાણ
સામળ તે આ પ્રમાણે-સ્વમાન, ધીરજ,
વાદ્યવૃદ્ધતા, ક્રમા, સંસ, (પુરવના લક્ષ-
ણ] અવિશાસ, લાજ, સમય પરીક્ષા
ચચળતા, ચાતિસ મેલન. (કાગડાના
લક્ષણ) સંતોષ, અપનિદા, વરત સમજ
જવું તે, સ્વામિ બક્ષિત, સાહસ ને કૃત-
તા (કેવરાના લક્ષણ) ઉચ્ચ ચાતિ
રહેલું, યત્નને મારવો, મુગ વાપરું કરવું,

સ્વરૂપે મુંદર હોયું; મુધડતા રાખવી;
યુક્તિ પ્રયુક્તિ બાણવી, તથા શીંગા રહેયું;
(મોરના લક્ષણ) વહેણા હૃદયું, યુદ્ધમાં
અડગ રહેયું; પરિવારનું પોષણ કરયું ને
શ્રીપર પ્રીતિ રાખવી (કુકડાના લક્ષણ)
મોંદનત કરવી, દુઃખને મળુદારયું નહિ
અને બરોડ રહેયું. (ખેડાના લક્ષણ)
એક દ્યોન રાખયું [અગ લક્ષણ] અને
પરાક્રમ કરતા રહેયું. સિંહનું લ-
ક્ષણ. આ ખતરીસ લક્ષણ હોના છે.

ખતરીસી, સીંઠ જેમાં ખતરીસ ઘાત જડા-
વેલા છે એવો એવો બાળ, હલો ઉપરના
મે જડયા, કે જેમાં ખતરીસ ઘાત રહેલા
છે:-ખડુ બોલ્યો તો ખતરીસી બાગી
નાખીશ. (૨) ઘાતને લગાડવાનો રંગ
તે. (૩) દંતમંજનનું ચર્ચ. (૪) બ-
તરીસ વસાણાનો ભૂકી-કવાચ-એક દવા
તે. એ સુવાવડીને પાનાના કામમાં આવે
છે. ખતરીસ. ૩૦ પ્રાં ખતરીસીએ ચરુ,
શેકાથી ચર્ચાયું; વજોવાયું; ગવાયું. આ-
હત-બહેરમાં ચર્ચા, થવી તે; કોઠની
નજર ખેંચામ તેમ વર્તયું તે; ખતરીસી
ખતાવરી-વસયું જોખમદારી આવતા
હસીને ઉમા રહેયું; દટકી-છુટીયયું;
હસીને ઉડાડી દેયું. નિર્વજન ખનવં; એ
મર્ધાદ ખનવું. (૫) વિં ખતરીસ વાની
જેમાં હોય અથવા ખતરીસ રસ જેમાં
હોય એવી-રમેાદ. મેદામાં મ્વાદ
ઉત્પન્ન કરે એવી-રમેોદ; રસવતી. ઉં
ખતરીસી પરસુરે, ખેમાડી બાજીએ.

ખતલાવયું, કિં ૨૦ દેખાડયું; જણાવયું (૨)
અર્થ દરી શીખવાડયું; સમજાવયું; બ-
ણાવયું.

ખતાવયું, કિં ૨૦ દેખાડયું; જોવાવયું; દ
ગાવયું. (૧) સમજાવયું. (૩) જોવા-
વનં (૪) વર્ણવયું. (૧) હાથના ચાળા
દરવા; સાન દરવી. (૬) દોરવું. (૭)
અનુમત આપવો (૮) સીખવાડયું;
મજાવનં. કિં ૫૦ આ ખતાવરી-ખી-

વડાવયું; ડરાવયું. ધાક ખતાવરી-ખીવડા
વયું; ખીએ-ખીતું રહે એમ કરવું. હા!
ખતાવરી-ખાક ખતાવરી તે. હાય ખતા
વરી-ખેર દેખાડયું; મારયું-કોડયું; શેક-
ધ ક પડે એવું પરાક્રમ દેખાડયું. ઘાત
ખતાવરી-હસી દેવું; ડીલાપણું મતાવયું.
કંઈ નહિ જનીદાર-એવા અર્થે નિર્મળતા
ખતાવરી તે. ઘાખવો ખતાવરી-રેખી પુ-
રવો આપવો; ઉદાહરણ આપવું; પડછો
ખતાવરી-પરખ આપવી; સાક્ષાત્કારિતનો
આભાસ આપવો; ખાતરી કરી આપવી.
પાણી ખતાવયું-તીર્થ દેખાડવું; હોશિ-
યારી ખતાવરી; આવડ દેખાડવી. ભક્ત
કરી આપવું; સાક્ષાત્ કરી દેખાડવું તે.
હલે ખાપ ખતાવ કે શ્રાદ્ધ સંગવ-ખેમાયું
એક કર. મો ખતાવડુ-મળવા જયું;
સંમુખ જઈ ઉભયું; પ્રત્યક્ષ થયું. મળયું.
તું તો અસા કાષ્ટ દહારો મોએ ખતાવતો
નથી-અર્થાત્ આવતો-મળતો કે નજરે
પણ પડતો નથી.

ખતેલો, પું કિનારે કિનારે કરનાઈ નાનું પ-
હાણ. માવની લાભોદ્ધ દરવાનું નાનું
વહાણ.

ખતી, સીંઠ [મ. ઘર્તિ] દિવેર. પાઠ. (૨)
કાકડી, ભમગરી; પલીતો (૩) દીવે,
મસાવ. (૪) ઉત્તેજન; રહેરણી, પ્રેરણા,
પ્રોત્સાહન. કિં ૩૦ ખતી આપવો-પ-
ધારે રહેરણ-ચહે એમ કરવું; ઉત્તેજન
આપવું. પલીના ચક્રવે; બળતામાં થી
લાગવું. ખતી ખતાવરી-અભાણું પાડવું;
દીવો દેખાડવો (૫) દાસ; કાચર, આદ-
ખતી ધાધરી.

ખતો, પું ખાણીનું નાનું નેકું મુસળ (૨)
કોઈ સીંઠ ખાડવતો લોદાનો નાડો મા-
ચાદર લહે, દરતો, મુસળી.

ખત્રીસ, વિં ખતરીસ, ૨૨.

ખત્રીસું, નં સુવાવડીને ખતાવયનું બતરીસ
વસાણાવાળું એક ચર્ચું તે.

અથવો, પું બજા તાદળબની-સીસની બાધ.

અથાવવું]

અથાવવું, કિં સં બાથમા હઇ સેવું; અથા-
વી પડવું; બળાસરે લઇ પડવું; પડાવી
વેવું. (૨) હંકાવવું; અથાવવું; ચક્રવી
નાખવું પોતાની અગતમા ઘાલી દેવું;
અથાવી સેવું અથાવી પડવું અને અથાવી
ખેસવું. કબજે કરી ખેસવું, પોતાનું હોય
એમ, બીજાના હાથમા ભય નહિ તે
મટે કબજે રાખી મૂકવું-તળે ઘાલી
રાખવું તે. ઝુંટાવી લઇ પોતાની પાસે
-કબજે રાખવું-ભોગવવું તે :-તે પારકો
માલ અથાવી ખેડો છે. બાથમાં ઘાલીને
ખેસીરહેવું.

અદ, વિ. (ફા.) ખરામ; નકાર; જુકું.
નાસાયક, ગજા; નિઃ :-અદકામ,
અદાનત. (૦) સીં ભંધના સાધા
આગળ થતું ગરમીનું એક દંદ-મદ તે.
સોળની લાખી માક થાય છે ને ઝટ
ફાટી કે ફાટી નથી. પ્લેગની ગાઠ પશુ
એ જગાએ નીકળે છે. (૩) વેપારીઓમા
પાયનો સંકેત તે.

અદકામ, નં ખરામ કામ; અભિચાર; છિના-
ળું તે. ખોડું-નિધ કર્મ તે.
અદખસલત, સીં (ફા.) ગેરવર્તણૂક,
ખરામ ચાલ, કુટ્ટેવ.

અદગોઈ, સીં (ફા.) ગીતત; નિદક
કુશ્મી. (૨) ચાડી, કાઠની પાકળ
જુક ખોલવું તે.
અદચાલ, સીં ફર્વતન; ગેરરીત; ખરામ
ચાલ તે, દરાચલ.

અદજખાં, સીં નકારી છબ તે. ગાવ ગમેચ
વાળુ ખોપવું તે; અપચબ્દ.

અદકવાં, સીં (ફા) અદકા, આતર-
ડીને દકગાટ; શાંમ; નિચાસો.

અદદાનત, સીં (ફા.) દુગમય; હરામ
દાનત. અસન્નિધા મનમાં જે છુરી બા-
વના હોય તે

અદન, નં (ફા. ચદન) ધરીર; ડીક;
અંચ (૨) ગળાથી કમ્બર લગીનું સિ
વેલુ ખેસવું વસ્ત્ર; કડિયું; પદેરચ; કંચુક;

કુડું.
અદનજર, સીં (ફા.) કુદરિ; દુષ ભાવના-
વાળું લક્ષ તે; મામ જવાની, કામ સાધ-
વાની કે મુશ્કેલીવાની આંતરદ્રષ્ટિ તે.
અદનસીખ, નં દુર્ભાગ્ય; અભાગિયાપણું,
નીચુભાગ્ય.

અદનસીખી, સીં દુર્ભાગ્યપણું;
અદનામ, વિ. લાંછિત; કલકિત; અપજા
વાળું; કુનામવાળું; ૩૦ પ્રાં અદનામ
કરવું=કલકિત કરવું; નામને, ખટો લ-
ગાડવે.

અદનામી, સીં-અદો; લાંછન, નામેાસી;
અપજર.

અદલું, નં ચણવા બેઠવું પાણી રાખવાનું
કડિયાનું કુકું; પાણીનું તગાર.

અદનો, પું હલકી ધાતુનું પવાલા જેવું પાણી
રાખવાનું વાસણ; કળશિયો.

અદફેલ, વિ. ગેરચાલનું; કુટ્ટ; દોષ ને
તોડાની એવું; દોહલ. (૨) અનીતિમાન.

અદફેલી, સીં ગેરવર્તણૂક; અદચાલ; અનીતિ.
(૨) દોંગ; વિગાળું; તોડાન.

અદખખત, વિ. અભાગિયું, કમનસીખ. (૨)
હરામી; દુષ.

અદખો, પું (ફા) દુર્ધંધ નકારી વાસ
આવવી તે. (૨) ગીતત; નિંદા.

અદખોઈ, સીં નિંદા; ગીતત; કુચવી. (૨)
દુર્ધંધ, ખરામ વાસ તે. (૩) મંદવાડ;
મનીચી.

અદરી, સીં (સં. ચદરી) ખેરડી. (૨)
કપાસનો છોડ.

અદલ, અં સાટ; અદલે; ઠેકાણો; અવેગે. (૨)
અદલવું તે.

અદલવું, કિં સં એકને ઠેકાણે બીજાનું સેવું
આપવું વગેરે તે, સાટાપાટી કરવી, અદલો
કરવો; ફેરફાર કરવો; ફેરવવું; ફેરવી નાં-
ખવું. એક કાઠીને બીજાનું ધારણ કરવું.
હં અદલેલી અખોટિયું વાર ચઇ. નવે
દહારે કસ જલે પશુ લશ્ચ ન જાયે
સામા.

અદલામ, જી. અદલામ.
અદલાવણું, કિં. સં. લેવું આપીને નવું
લેવું; એકને અદલે બીજું લેવું :-વાસણ
અદલાવવા. (૨) ફેરવવું; સ્થંધરાવવું
(૩) ને પારણ કરેલું હોય તે ઠાઠી
તેને ઠેકાણે બીજું પારણ કરાવવું :-વાધા
અદલાવવા.

અદલાવું, કિં. સં. ફરીજવું; એક સ્વરૂપ-
માંથી બીજા સ્વરૂપમાં જવું; ફેરવાવું.
(૨) એકને ઠેકાણે બીજું આવવું. ફેર-
વાર થવો. (૩) પલટાવું, ખસીકવું
(૪) ઉલટસુલટ થવું

અદલી, કી. અદલાવું તે; ફેરવાવું; સ્થાનાત્તર,
એક ને ઠેકાણે બીજાનું આવવું જવું તે.
એક બીજાની જગાએ આમંચસામંચ
જવું થાય તે. (સરકારી નોકર વગેરે
માટે).

અદલે, અ. સાટે; એકને ઠેકાણે બીજું એમ;
અવેજમાં; ઠેકાણે. :-ગીતાને અદલે
થેટા સાવ.

અદલો, પુ. અદલઅદલ કરવું તે; એકને ઠેકા-
ણે બીજું લેવું આપવું તે; અવેજ સાદું.
(૨) ઉપકાર; આભાર. (૩) વેર-
ખાર. (૪) અદલાવવા કે પાછુ આપ-
વો ને જોગ તે. (૫) પ્રતિજ્ઞ. કિં.
મં. અદલો આપવો=ખેટ બરી આપવો;
સાંભાળા કાર્યનો, ખોટનો, કે દેણગીનો
ખંડ વાળી લેવો; પ્રત્યુપકાર માનવો.
અદલો વાળવો, અદલો લેવો=ખેટ-દેણગી
વગેરેના ખંડવાળી લેવો, પ્રતિજ્ઞ લેવું.
-નુકસાનીનો અદલો લેવો; અદલો કરવો;
આમંચસામંચ આપવું લેવું, વાસણ
વગેરે અદલાવવા તે; એકને સાટે બીજું
આપવું લેવું.

અદણું, કિં. અ. ગાઠણ, માનણ; કુદમ માનવો,
પદ વર્તણ, મોટાની મરજી રાખીને ચા-
લવું; મર્યાદામાં રહેવું. :-એકરા ભોટા
ચમા પછી બદતા નથી.
અદસીકલ, વિ. જેની સીકલ સારી હોય

નહિ એવું; કદરૂપ; વરણ મોડાળ
અદસુરત, વિ. વરણ; કદરૂપ
અદલજમી, કી. અપયો; અછરણ
અદામ, કી. [કા. વાદામ] એક સુંકો
મેલો કે જેની તૈલી મીઠા ખવાય છે. એ
જડુ ગુણકારી મેલો હોય મિઠામંચોમાં
વપરાય છે. એના રોટલાને પાક ખનાવવામાં
આવે છે. અદામનું તેલ પણ નિષ્કે છે.
કંઠી અદામ ઝેરી હોય છે. (૨.) ગુજ
રાતના કંટલાક ભાગમાં હળવી કિંમ
તના નાણા (સિમ) તરીકે અગાઉ મદામ
વપરાતી. હલકું ચલણ. :-એને
તો હું ફૂટી અદામ પણ આપવાનો નથી.
(૩) વાપરમાં નહિ પણ ગણતરીમાં
લેવા માટે તો તેથી પણ હલકા અંશનો
નાણક અવશ્ય. :-એક દોકડાની સોળ
અદામ રૂપિયાનો ૧૬૦૦ મો ભાગ તે.

અદામસી, કી. અદામનું ઝાડ, અદામી.
અદામી, વિ. અદામના રંગનું, ભુખરું લાલ.
અદિવાન, નં. અદન; કુટુંબ.

અદી, કી. (કા.) દુરાચરણ અનીતિ;
અધર્મ. :-નેહી ને અદી (૨) દુર્વ્ય-
સન, કુટુંબ; કુટુંબ અવગ્રહ. (૩) નિંદા,
ચુગલી, ચાડી. (૪) ગીલીદડાની અને
મળ-વખોડીઓની રમત રમતા ભોય-
માં જે નાનો ખાડો કરવામાં આવે છે
તે, ગખી.

અડ, વિ. માલ વગરનો, મડું.
અદલ અ. અદલે, અદલ, સાટે, ઠેકાણો.
અધ, વિ. (જ.) વાધવું; સમજાડ. જક
ડેલું હોય તેવું. નહિ થક. (૨) પર-
તત પરવસ. જેમકે અધ સુષ્ટ=જુસ,
જેના હાથમાંથી નાણા છુટે નહિ એવો.
અધિર, વિ. (જ.) અધે સામળે
નહિ એવું; કા. ફેરવું.

અધુ, વિ. સધણું, તમામ પૂર્ણ, આખું; સર્વ.
દહેવ અધા પાલખીએ જેમે ત્યારે ઉચકે
મોજુ ? ખધી વાતે પુરો=ખી રીતે પા-
રાજ-વર્ણમની તે

અધે, અં સર્વજ્ઞ; સપણે ઠેકણી; સૌ જગાએ.
:-પરમેશ્વર અધે હાજર છે.

બનડી, સ્ત્રીં તરત પરણેલી કન્યા; નવવધૂ.
બનડો પું તરત પરણવા જતો છોકરો, વર.

(૨) વિચાહમા ગયાનું એક ગીત. હં
બનડા, ધીરે ચલો મેરી શેરીગણિયાં.

બનડુ, કિં અં ઓચિંતું—એકદમ અધ
આવડું તે; થડું; ઉપજડું, નિષજડું;
પ્રાદુર્ભૂત થડું. :-અરેરે ! કેવો બનાવ
બન્યો. (૨) જેવું ભેદએ તેવું થડું,
ઘાટમા આવડું. :-પૂરી ઠીક બને છે.

(૩) અનુકૂળ આવડું; ભોગાનભોગ
મજબૂત :-અક્ષ સારા સંજ્ઞેમ જ-ચા.

(૪) સ્નેહ-મેળાપ હોવો; એકદિલ
હોવું. :-વડૂ વરને હવે બને છે. (૫)

હળા મળાને રહેવું-ચાલવું:-કપરીની
સાથે બને છે. (૬) નીશાના રંગમાં

આવડું. (૭) સુધક થક થકુગરાવું.
:-આજે તે બની છે. હં બુનીદનીને

બધી અપ્સરાઓ આવેલ છે દિનર
દિવરીઓ. (૮) ઉપહાસમા આવી પડવું;

મસ્કરી થવી:-ખોસતા બોસતાં બની
છે. (૧૦) કરી યકાનું-એ કામ

મારાથી બનશે નહિ રં પ્રં સરીરે
બનડુ=પુષ્ટ થડું. બનવા, ભોગ=સં-

બંધિત. બનતા લગી=ધણું કરીને. બનવા
કાળ=માવી:-બનવા કાળ આગળ કેજી

ડોણું છે? બનતીરાય=મગતાવરોક;
બનડું તે; એકદિલી.

બનાત, સ્ત્રીં (ફા. ચામાત) બડું-ધિંથું
પરુ મુલાયમ-સુવણા પોતાનું મરમ
હનનું કપડું. એ ચોક્કામ તરીકે ઓડવાના
અને રંગલા વગેરે કરવાના કામમાં
આવે છે.

બનાવ, પું કોઈ બાજવડું એકદમ બની આ-
વડું તે; ઓચિંતું કંઈ થક આવડું તે;
હોનારત, સ્ત્રીના; દેવગેમ; ઘટના; ઇન્તે-
શક, પ્રસંગ, ભોગાનભોગ. (૨) એક
બીજાને અનુકૂલ-ઓકડું આવડું તે.

એક બીજામાં એકદિલે મળી જવું તે;
મેળાપ, સ્નેહ; મિલન. :-વડુવરમાં
બનાવ છે, સંધ; મેળ, અવિરહતા.
:-બુદ્ધા બુદ્ધાં ધર્મની પ્રેમઓ હોવા
છતા તેમની વચ્ચે સારો બનાવ છે.

બનાવટ, સ્ત્રીં બનાવવાની રીત તે; રચના;
પ્રક્રિયા; ડોળા. બનાવેલું-રચેલું-કરેલું
તે. :-આ કોરી બનાવટ છે. (૨)
તરકક; પોટાઈ; કપડ; કાવતઈ; કુશાંડ,
(૩) વેપ બજાવણી; કનેતી; મસ્કરી,
મજાક; ઉપહાસ થાય, એમ કરવું તે.
:-પાય માણસમા એની બનાવટ
કામ તે. સાબળજી.

બનાવટી, વિં બનાવેલું એવું; ત્વાભાવિક
કુદરતી નહિ એવું; કૃત્રિમ. (૨)

પોક્કળ; તકલેદી, (૩) જીકું; બોડું; ઢોંગી
બનાવડું; કિં સં બને તેમ કરવું; તૈયા

કરવું; ઘડવું; રચવું; રીધવું; ભેડવું
(૨) મજાક કરવી; બેવકુફ-ગણા

એમ કરવું; ઉપહાસ થાય એમ કરવું;
હસારત કરવી. (૩) ઉપભવ કરવું.

પેલા કરવું. (૪) તરવું; દોડવું; કાડવું.
(૫) ચણગારવું; શીમે તેમ કરવું;

કપડ દેખાય એમ કરવું.

બનાં, સ્ત્રીં લાજ; સરમ, આપક; કરત.
બનુસ, નં (અ. ચરનુસ) બનના બડા

વણાટનો ઓડવાનો કાળ, કાળગો; ધા-
મજા; ગોરડ.

બનુસ, બનું બનુસ.
બાન્ને, અં બેડાજી એમ; બનાં; બેડ

કહેં બને જાણુએ દોલડી બળવરી
=બેડ તરવું સાથે બોલવું. દ્વધમા ને

દિદિમા પગ રાખવે.
બાન્ને, અં બેડ; બેજાજી હં મગી આ-

પણ જાણુ, બાન્ને બહેન.
બપડું, નં લાકડાનું મોળ રમકડું. (૨) વિં

બે પડવાનું:-બપડી શેટની.
બપેધા, પું ચાતક; દેવતરસો; એક પંખી.
વરસાદના પાણી વચર એની તરસ

છીપતી નથી એ વરસાદને માટે
બહુ આતુર રહે છે. સ્ત્રી પુરુષના પ્રેમની
આતુરતા માટે બપૈયાની આતુરતા
કવિઓ કાવ્યમાં લે છે. ઉં બપૈયેરે,
પિંડ પિંડ ઉગરે.

બપોર, [સં. દ્વિપ્રહર પ્રા. ત્રિપુહર]
દિવસના બીજા પહોરનો વખત તે;
સૂર્ય માથે આવે છે તે સમય; મધ્યાહન;
દહાડાનો મધ્ય ભાગ તે; બીજા પહોરનો
વખત. ઉં પહિલસ પુહરિ, ગિપુહરે,
સાઝઝ. ૨૦ પ્રબંધ.

બપોરિયુ, નં આતસબાજીમાંની એક એવી
બનાવટ કે જે સળગાવતા બપોર
જેવો પ્રકાશ આપે છે (૨) વિં બપોરનું;
બપોર સગીનું; બપોર સુધી કામ કરના-
રું (આખો દિવસ નહિ એમ.)

બપોરિયા, પું એક ફૂલઝાડ અને તેનું ફૂલ તે.
બપોરિયાનાં ફૂલ બપોરે ખીલે છે.

બકા, પું બકારો; ધામ; તાપ; ઉઠગાટ:-બ-
કા રો નકા.

બકાકરનું, કિં સં યુષ્ય કરવો; શાયદો કર-
વો :- હમણા સંધરશો તો આગળ
બકા કરશે.

બકાકું, નં બાકીને કરેલું અથાણું; કાચી કેરી
વગેરે બાકીને તરત ખાવા માટે કરેલું
અથાણું અથવા બાકીનો તે.

બકારો, પું ધામ; ઉઠગાટ; બાક; પરમેરો
પડે એવી ગરમી લાગવી-ધવી તે.

બકાવણું, કિં પ્રં બકે તેમ કરાવવું. (૨)
રંધાવવું:-રસાલાના માણસો માટે બ-
ણવું ખીચકું બકાવજો.

બકાવું, કિં અં. બાકીથી પોતું ને ચીકું
થવું; ગરમી લાગવાથી પોતું થવું. (૨)
ધામથી અઠગાવું. (૩) રંધાવું; મઠવું;
સીકવું.

બબડ, સીં બબડાવું તે; નારાજીનો ધીમે
બાબડાટ તે:-રોજ ઉડીને આ શી-
બબડ.

બબડવું, કિં અં મરણ પ્રમાણે નહિ ચલાવી

ચીડમાં બોલ્યા કરવું; ગણગણવું; બડ-
કડવું.

બડબડાટ, પું બડબડાવું તે, મરણ વિરૂધ્ધ
ચલાવી કઠણવું તે.

બડબડારિયું, વિં બડબડાટ કરે એવું.

બંબરચી, પું રંધવારો, રમેદાઓ.

બબરચીખાતું, નં રસોડું, રાધણી. (૨)
બંબવાડ; મંદકી; બણબણાટ થતો હોય-
એવું-અરવચ્છ રચાન.

બબુચક, વિં ચૂર્મ; કમ અક્કલ. (૨) ખા-
ઉધરો; ખાવા માટે આતુર રહે એવું;
લાલચું.

બબુન, નં [સં. Baboon] આફ્રિકા અને
બ્રેઝિલ તરફ થતાં મોટા વાઢાંની એક
જાત.

બબ્બે, અં બે બેના બેઠકાં એમ, એક સાં
બે હોય એમ, બેને જયે, બેની જોડે
:-બધે બબ્બે લાડુ ખીરસો.

બબ્બો, પું બકાર; બ; બ એવો અક્ષાં
અને ઉચ્ચાર તે.

બમ, અં ગળામાંથી થતો એવો ભારે અ-
વાજ તે; બાવાઓ વીંધ મામતાં જે ઉચ્ચા-
ર કરે છે તે; મહાદેવને પ્રસન્ન કરવા
માલ ટુલાવીને કરવામાં-કાઢવામાં આ-
વતો એવો અવાજ તે:-બમ બોળા બ-
મબમ મહાદેવ. (૨) ભારે અને ફૂ-
લેલું હોય એવું; જડી; કદાવર એમ.
:-બમબમ.

બમણવું, કિં અં પાખતો ગણગણાટ ક-
રવો; પાખ ગણગણાટી ઉડવા કરવું;
આસપાસ અને ઉપર ઉડવા કરવું:-એ-
ના મોઢા ઉપર માખો બમણે છે. (૨)
લાલચથી આગળ પાછળ રથાં કરવું;
બમવું; આજ્ઞામાં બટલ્યા કરવું.

બમણાટ, પું બલુબલુ ચઢ રહેવું તે; માખો
વગેરે નાનાં ચંખાળી છવડાની ઉડાઉડ.
(૨) બંબવાડ; આખો વગેરે બમણે
એવી મંદકી તે.

બમણું, વિં બેગણું; બેવણું કિણવું:-એણે

ધીરેણુ તથા અમણુ તો આજ લીધું.
 ૨૦ પ્ર૦ અમણી આરત=એવડી પીડા;
 વધારે મુશ્કેલી તે.
 અયાન, ન૦ [ફા.] ચર્ણન; વિવેચન; વિ-
 ગતવાર હકીકત તે, અયાન. કિં ૫૦
 અયાન ૨૨યું=ચર્ણવયું; વિગતવાર હકી-
 કત આપવી. (૦) વખાણુ.
 અરે, ૫૦ પનો; પહોળાઈ. (૨) વિં ચોગ્ય;
 ચુકત; લાયક; ઘટવું. (૩) પુર પડયું
 હોય તેવું; અમલમા આણું હોય તેવું.
 કિં ૫૦ અર આવયું=પુરા પડયું; ૨૫-
 ધાંમા સરખા ઉતરવું; જોઈએ તેવી જોડ
 ૨૫ યવું. ફલીજૂતયવું, ફલેહ મળવી.
 :—ઝોની હોદ અર આવી. પાર પડવું.
 ટેકાણે આવયું:—હવે અર આવશે. સ-
 મોવડિયું યવું:—હવેમાન, ગરુડને અર
 આવશે. (૪) મુજબ, પ્રમાણે:—ફર-
 માન અર હુકમ.
 અરક, ૫૦ [ફા.] ઉંટનાં વાળાં ઉઠિયું.
 ઉત:—અરકનાં ધોળાં.
 અરકત, જી૦ (આ. ચરકત) વિશ્વૃતિ;
 અરપ્રગતા; પ્રચૂરતા. (૨) દમ્ભણુ;
 એમ (૩) પ્રપૂર્ણતા; છત. (૪)
 લાભ; ફાયદો, હાંસલ
 અરકણું, કિં સ૦ મોટેથી ખુમ પાડવી; મોટે
 મોટે બોલાવવું; બકારવું. ઉં બોળા-
 નાથ સુજગમ કરતા અરકે મધુરેસાહે.
 પ્રેમાનંદ
 અરકી, જી૦ રૂની ગાસડી.
 અરકો, ૫૦ ચોટો, સાદ, મોટો અવાજો ખમ
 પાડવી તે:—શા માટે અરકો પાડે છે?
 અરખારેત, વિં [ફા.] વેરાયેણુ; વિખરા-
 યેણુ; વિસર્જન:—સજા તે પછી ગુર-
 ખારત થઈ=ફેડીગઈ.
 અરછટ, વિં નહિ સંવાણુ; અડમચડું. (૨)
 કડક; સખત, ન નમે એવું; કડણુ-હુ
 ને હુમું વગર, વળવે કડક રણા કરે
 એવું. (૩) અરક; આકડ; અરસટ.
 અરમટ, વિં ગજછટ; અડમચડું; આકડ; અરક.

અનમ; નહિ લીધું.
 અરછી, જી૦ નાનો બાલો; તીરજેવું પશુ ફળે
 મોટું ને લાકડીને છેડે જોણું હથિમાર.
 અરછો, ૫૦ બાલો; મોટી ને લાખી અરછી.
 (૨) ઉઘો સીધો ને કડક લાગો સાઠો
 તે; કડક અને ઉઘોંડું એવું તે, ન નમે
 એવું; સંપું ને ઉણું તે:—અરછાજો
 તે સામે ઉઘો. શેલકીનો અરછો=સાઠો.
 અરજાત, વિં હીણખીજવું, હલકા જન્મનું;
 કુર્જાત, બદ્ધજાત,
 અરજોરી, જી૦ જોરાવરી; જાઅરજસ્તી; જુલમ;
 બળાકાર, અતિ આમક, સંખતી; જોર
 કરવું તે. ઉં છોડો બેયાં મોરી કનૈયા
 મત કરો અરજોરી.
 અરડ, વિં વાળતા-નમાવતાં ભાગી જામ
 એવું; કડક, કઠણુ; સહેજમા ભાગી જામ
 એવું. (૨) અં દાંત તળે કચડાતાં
 યથો એવો અવાજ; કડક-કઠણુ ચીજ
 આવતા યથો એવો અવાજ:—અરડ
 અરડ બધું ચાપી ગયો.
 અરડધું, ન૦ આરણા અને સોખની વચ્ચે
 જડવાની ઉધાડવાસ થયે એવી લોખ-
 ડની કરામત, મિત્રમર. મોડવું, વાળી
 ખુશ્કો કરાય એવો સાધો; કળ તે.
 અરડો, ૫૦ વાસો, પીક, કંગાડ (૨) સો-
 પારીની એક જાત. ૨૦ પ્ર૦ અરડો થા-
 પડવો=હિંમત આપવી, ઉત્તેજન આપવું.
 હરકરવું મદદ આપવા કહેવું.
 અરડો બારે થવો=માર ખાવાના ચિહ્ન
 દેખાવા; માગ માગવો. (૩) ગળ કરતાં
 વધારે થઈ પડવું; દેવા વગેરેનો માથે
 બોળે થઈ જવો. (૪) કાલિયાવાડનો
 એક ડુંગર
 અરણી, જી૦ ચિનાઈ માટીની અથવા દેશી
 હમોરેલી પાર; અથાણું, અને થી વગેરે
 ભરવણું માટી કે કાચ વગેરેનું વાસણ.
 અરતરક, વિં [ફા.] પાસેથી દૂર
 કરેણું; કાઢી મૂકેણું; રબ દેવાયેણું. જોડા
 કે આકરી ઉપરથી કામ કરનારને કાઢી

મૃત્યુ તે:-કચેકર સાહેબે એને મુને
આવતાંવાત અતરશ કયો.
અતરશી, સ્ત્રી ૦ ચાકરી-કામ ઉપરથી રમ-
મળવી તે; અતરશ કરવું તે.
અરદ, નં ૦ મિરદ; ભક્તને વરદાન આપવું તે;
પ્રતિભા; પશુ; વરઆપવો તે; વચન.
અરદાશ, સ્ત્રી ૦ અરદારત; સંભાળ. કિં ૩૦
અરદાશ રાખવી; અરદાશ લેવી.
અરદાસ્ત, સ્ત્રી ૦ [ફા.] સંભાળ; ભાળ;
કાળજી રાખી ઢોર માણસ વગેરેને પાળવું
તે; તબીબી રાખવી; કાળજીથી પેરો
લાગત કરવી તે. દુઃખમાં-મુશ્કેલીમાં
મદદ આપવી-સંભાળ લેવી અને પાલન
કરવું તે.
અરદિયો, પું ૦ વરદાન આપનારો; અદિજન;
ભાત. (૨) બગદ.
અરદે, પું ૦ ઠંડીથી અથવા કૃત્રિમ રીતે બંધા-
યેલું-ઠરેલું પાણી તે; હિમ; હિમકણ;
કરા. કિં ૩૦ અરદ પડેલું=હિમ પડવું;
અત્યંત ઠંડકને લીધે આકાશમાંથી
વરસવું પાણી જાર થઈને પડે તે;
ઠાર પડવો.
અરદી, સ્ત્રી ૦ દૂધનો માલો, ખાંડ અને
સૂકો મેવો નાંખીને બનાવેલી મિઠાઈ તે.
અરદી પેંડા. ખાંડ મેવાને માંવાની બ-
નાવડ તે.
અરદીચુરખું, નં ૦ અરદીની મદદ કરીને
અક્તાં પાડેલું ચુરખું તે; હારેલો લાડ-
અરખડ, સ્ત્રી ૦ બડખડવું તે; ધીમે ધીમે દરિ-
યાદને રૂપે બોલ્યા કરવું તે; કબજાવું
તે; લપલપ; લપારી; બડબડાડ.
અરખાંડ, અં ૦ [ફા.] રદ; બાતલ, નકાલું;
અર્થ; ત્રિશ્યા; ખાલી. કિં ૩૦ અરખાંડ
જવું=નકાલું પડવું; અર્થજવું; બગડવું;
નહિ કામ લાગવું; નિર્વર્થ જવું.
અરખાદી, સ્ત્રી ૦ અરખી; અર્થ જવું તે;
પેરો વધ વધ જ્યોત-કરવો તે; રદ
જતા રહેવું-કાદી નાંખવું રડે અને મિ-
થ્યા ખરથ થાય એમ કરવું અથવા

થવું તે પામખાલી. :-ગર્ભનીથી કંઈ
થયું નહિ અને અમરતી પોતાના દેશની
ખરખાદી કરી.
અરાગળ, સ્ત્રી ૦ ઝીણો તાર; ધીકડી; છુલ્લ-
બર તે.
અરાડ, સ્ત્રી ૦ મોટી ચીસ; ખમ; રાડ; ખરડો.
હં પાડે વાથ ખરાડ; પ્રેમાનંદ.
અરાડવું, કિં ૦ સં ૦ ગળામાંથી તાણીને બો-
લવું; આરડવું; મેટિ સાટે-મેટિ મરજવું;
અગાજ કાઢવો. પશુનું નોલવું:-રાતે
ગાય ખરાડે તે સાઈ નહિ. (૨)
કોપથી મરજવું:-સાહેબ જરા વાંક
પડતાંવાંત ખરાડે છે.
અરાડો, પું ૦ મોટો થોટો; ખમ, મોટો ગળા-
માંથી કાઢેલો અગાજ; ખરાડવું તે.
(૨) ચુસ્તામાં કાઢેલો થોટો તે. કિં
૩૦ અરાડા પાડતા=મરજાવનામાં ચુસ્તે
થમ મેટેલી ખસ પાડવી; થોટા કાઢવા.
અરાત, સ્ત્રી ૦ વર સાથેની મંડળી તે; બન.
(૨) વરપોડાનું સાગત તે.
અરાતી, પું ૦ બનેયો; જનમાનો માણસ.
અરાખર, વિં ૦ [ફા.] સરખું; સમાન
(૨) ખર; વાજમી; ધરિત; મોગ્ય
મારક; અનુક્રમ. (૪) વાંકું-મુંકું
નહિ પણ સીધું-સુપાટ. (૫) દુરસ્ત
હુતચક રહિત. (૬) ઠીકઠી ગોઠ
વેવું. (૭) પુકું, ભેડા આજુબોજો રૂપ
એવું; યથારિયત.
અરાખરિયું, વિં ૦ સરખેસરખું; સમોતરિયું;
સમાન-મળવું હોય એવું. વર્ષ ધન બજ
ત્રણેરેમાં સમાન.
અરાખરી, સ્ત્રી ૦ સમાનતા; સરખાપણું; સરખું
થવું-હોવું તે (૨) સરસાઈ; હરિ-
કાઈ. સ્પર્ધા; કિં ૩૦ અરાખરી કરવી
સ્ત્રીબની સમાન થવાનો મત્ત કરવો;
હરિસાઈ કરવી.
અરામ, નં ૦ કપરમાં બીજે મમાવો નાંખીને
બનાવેલો મુગધો પદાર્થ. (૨) ઝ.
ખિટી-મગરો. કિં ૧ ૧ ૫૦૦૨૧

એક માપ.

ખરી, સ્ત્રી અંગરખાનો એક ભાગ તે (૨) બળી; ખરેડું.

ખર, પુ. (પ્રા. વસઓ) નેતરની જાતનું પશુ ખરડ એક ધામ. (૨) એ ધાસનો સાઠો તે આ ધાસ સાત આઠ ફીટ ઉંચું થાય છે. તેની ઉપર મંજરી આવે છે અને તેના સાઠા ઉપરથી લાલ પાકટ ને અંદરથી પોલા હોય છે. એ સાંઠાની કસમો થાય છે.

ખરો, પુ. અભિમાન, મગરી; ગર્વ; અહંતાનો તોર:-ક્રોધ એનો ખરો ઉતારે ? (૨) હોશ; ઔધલ, તનમનાટ; અસકો:-એને લડવાનો મહુ ખરો છે. (૩) 'ચમોદી; પતરાળ. વિ. બપુના બાગી જશે બરા, જે દિન આની જશે જરા. મોત્તેભગત. (૪) ધણો સખત તાન આવી ગયા પછી એડ ઉપર જે દોહવીઓ ફૂગી નિકળે છે તે. આવી ફોટીએને ખરો મુતરી ગયો, એમ કહે છે. રોડું, નં. બરનું ચાકું (૨) જુવાન બાજરીનો સાઠો.

ખરોખર, વિ. સરખુ; મમાન. (૨) મોઝ; ઉચિત. (૩) અદ્ય, ખરૂં (૪) પુરેપુરું, ગાર. (૫) સમતોલ, ધરાધર. (૬) સાર; સખટ, ખાડાખાડા વગરનું, સરખુ:-જમીન ખરોખર છે, ખાડા ટેકરા નથી. એકરૂપ. કિં. પ્ર. મરોખર યુગ=સરખું સખટ થઈ જવું; નાઈ પામવું. જેમ ધટિત હોય તેમ.

ખરોખરિયુ, વિ. સરખા વસ્તુનું; સમવસ્તુ સંતોષિયુ; ઉમ્મર, ધન, ફૂગ, બજ; અને ચેતનના વગેરેના સમાન હોય એવું તે

ખરોખરી, સ્ત્રી. જરાજની

ખરોખા, સ્ત્રી. ડાખા પાસાના રહેલો એક અગત્યનો ઘરની અંદરનો અવયવ આ અવયવ મેંદા જેવી વસ્તુનો બનેલો છે, જો નેવડો હોય છે પણ તેવું કામ શું છે તે નિમિત્તપણે જખરેડું નથી. તાવખા

એ અવયવ મોટો થઈ જાય છે અને કિનાઈનથી સકોચાય છે. બરોળ વધવી=એમ કહેવાય છે.

ખખર, વિ. (સ.) અત્યંત; મૂર્ખ. (૨) અનાય; જંગલી માણસ, (૩) એ જાતિનો એક લોક.

ખહી, પુ. (સ. વહિત) મોર, મેયૂર. ખહ, નં. (સ.) બગ; શક્તિ; કોવત; જ્વેર; સામર્થ્ય. (૨) બેસ; બગદ.

ખહકે, અ. (આ.) બહકે; એથી પણ વધારે; તેના કરતાં વિશેષ એમ.

ખહગમ, પુ. (આ.) ગગરા, ગળા-ગળી. માથી પડતો ઘટ ચીકણો પદાર્થ; કશ; બળખો:-ખહગમ પડવા માટે એટલે રૂઢણ ઝોછી થાય.

ખહગીરાં, સ્ત્રી. સ્ત્રીએને કાટે પહેરવાનું એક ધરણું.

ખહબહુ, કિં. વારીજનું.

ખહમ, સ્ત્રી. બાંહેલી ડાંગર. ચોખા ભાગી જાય નહિ તે માટે બાગણી ડાંગરને બાંધીને ખાડવામાં આવે છે. બંગાળ અને બરમા તરફ ધણું ખાડ ડાંગરને બાંધીને જ ખાડવામાં આવે છે.

ખહવણ, નં. અબજાના પાણીમાં ઉકાળીને તૈયાર કરેલું શીઠું. શુદ્ધ કુદરતી શીઠું ખાવાની જેમને બાધા હોય તેઓ આ શીઠું ખાય છે. (૨) ખીડ-લવણ

ખહલો પુ. (આ.) ખંડ, તોફાન, રાજ-સત્તાની સાથે ખરડો કરવો તે.

ખહા, સ્ત્રી. (આ.) માથાફેડ; પીડા; પંચાતી, ઝટ પતી જાય નહિ એવી તક-સારી બાબત:-આ થી બધા, રાજ ઉડી હેરાન કરે ? (૨) પીડામરક અને ઝટ ખમે નહિ એવું ચેતક; મૂતપ્રેત; મેલ તે. (૩) દેવ:-જલા જળે. બસા લેવી=પંચાતીનું કામ દાણ ધરવું. બસા પહેરાવી=પીડા-આપત માથે લેવી.

ખહાકા, સ્ત્રી. (સ.) બમલી.

બલાડી, બું બિલાડી.

બલાટકાર, (સં.) બળાટકાર; બળતેરી;
ભેરજીવન; ભેરાવરી કરતી તે.

બલાલ, વિં હરામ; નીચ કર્મ કરનાર તે.

બલાહક, પું (સ.) મેઘ; વરસાદ; વહ-
ળા; મેહ.

બલિ, પું (સં.) દેવતાઓ અને જૂતાદિ-
કને આપવામા આવતો ભોગ-ભેટ
તે; બળા.

બલિદાન, નં (સ.) ભોગ આપવો તે;
જૂતાદિને માટે-અન્નાદિકની ભેટ આપ-
વી તે. દેવ-દેવતાને આપવામા આવતું
જે ભક્ષ રૂપી દાન તે; બળીદાન.

બલિવર્ધ, પું (સં.) બળવિધો, બળદ.

બલિષ્ઠ, વિં [સં.] બળવાન; ભેરાવર;
બળિયુ.

બલિહારી, સીં વાહવાહ; ધન્ય; રૂપ, પ્ર-
તાપ, ને ખુબી જોતા મનમા જે સ્તુતિ
ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે બ્યંજક ઉદ્ધ-
ગાર; શિદાશિદા મવાનો શાખાશી ભયો
ઉદ્ધાર; વારી જતું તે. ઉં બલિહારીરે
અંબે માત ! (૨) ખુબી, ધન્ય
પ્રમાદ.

બલુન, નં [જ.] વિમાન; હવામા ગતિ
કરે એવું યાન-વાહન.

બલે, સીં કાખમા જે ગાઠ થઇ આવે છે
તે, — કાખમલે.

બલેયુ, નં (સ. વલય) સુડી; દાતની
સુડી ને લાકડાનું બલેયું કિં પ્રં બ-
લેયા પહેરવા=નાતક કરવું; ફરીને પતિ
કરવો. (૨) બાવલા નનવું, નિર્જનતા
દેખાડી. (૨) બલેયા=ઓવારણ;
દુઃખક; હરખતી આશીર્વાદ દઇ મારેથી
હાથ દતારી પોતાને લગભૂ દામકા ફે-
ડવા; હરખતી આશીર્વાદ દેવો અથવા
અર્ચત વહાલ દેખાડવું. ઉં પનપટ
ઉપર દયાનો પ્રીતમ, આસ બનૈયા લે
છે રે. રં પ્રં ગનૈયા, બેચવા=ખાતાને
આમળ ખેંચવા, દિકામ ખાંડી વાળવો,

ખાતા બંધ કરવા.

બલોયુ, નં બલેયુ; સુડી.

બલાહ, નં નવી ખેડાયેલી જમીનનું ખીનું
વધ.

બવાસીર, નં અર્થ; શુદ્ધા થતો મસાનો
રાગ તે.

બચેર, વિં આઠ પાગેરા-અથવા-એંદી
રૂપિયામાર નેટલું વજન તે; બે વાર
શેર શેર તે.

બચેરી, સીં બચેર વજનનું કાટલું.

બસ, અં થયુ; એંગુલ; પહુંગ. હદ બતા-
વે છે પાણી લેતા-બસ=થયુ-હવે નહિ
લેઇએ. થયામ, સંપૂર્ણ. આ-
ગ્રહમા અલબત્ત, ખચીત; નહિ ચાલે,
શગનિયાત, વગેરે અર્થ બતાવે છે.
:—બસ તમેજ નાઓ.

બસી, સીં રકાળી, છાહર.

બસેં વિં બે વાર સો તે; બસે. ૨૦૦.

બસો, વિં બસે; બે વાર સો તે; ૨૦૦.

બસતી સીં (સ. વસ્તિ) મળમૂળ છા-
ડવા માટે શુદ્ધ વગેરે વાટે પિચકારી
આપવી તે; પિચકારી, મળાદિની શુદ્ધિ
માટે શુદ્ધવાટે પાણી અને દવા વગેરે
આપવા તે; અને તે આપવાનાં નળી તે.

બસતો, પું (પા.) આસન; પોઠવી.

બહલાવણું, કિં સં ખીલવણું; કુંગરાવણું.

(૨) વધારણું; ફેલાવણું, પ્રમાણ કરવો.

બહવણું, કિં સં બોલણું (૨) વહેણું.

બહાહર, વિં [પા] હિમ્મતવાન; સાહ-
સિક, શરવીર; મર્દ.

બહાહરી, સીં બહાહરપણું; સાહસ; હિ-
મ્મત. (૨) પરાક્રમ મર્દાંધ

બહાણું, નં મિથ, જોડું, નિમિત્ત, ટોળ
જુહું કાચુ.

બહાર, પું [પા] ખુનસરતીનું ખીલી
રહેણું તે, બજક. શાખા, રંગ; મઝા;
ખુબી :—કેવો શરદ યુનમની ચંદનીના
બહાર છે.

બહાર, અં [સ. વહિર] બારણું, બહાર

નિદ એમ; નિદિર કિં પ્રાં બદાર.
 જનુંઆ એ-કવા જનું (૨) ગ્રી ૧-
 એના જનું બદાર પાણુ=નરેરમા આ-
 વણુ; ખુશા પાણુ બદાર પાણુ=નરે-
 રમા લા કુ; પ્રાણીય જનું કવિએ
 નમીગયા બદાર પાણુ ૩ તન્ત કોષિએ
 તેને વધારી દેધુ, એ પાચ પુરતક
 બદાર પાણા દરે બદાર તેટલો દો-
 ના=નરુ પગેએ, ઉડા ખનને મળુસ.
 બહારનુંદેયો, પુન સગારયા નાનાજ ચક્ર
 તાં રગડના બદાર પરીએ છટારો; સર-
 દારને દેગન દરવા ને તેમ કરી દાર
 મળ વવા ર=મ-ક ગર્ભામયો જમીનદાર,
 દારો કે બીએ માણુ ને
 બદારનું, નં સરદાર તેમજ પ્રગને
 ગનડી સરદાર કે રાજ પાણેથી દાર
 મેળવવા છટકટ કોતા દેશમાં મટકુ
 તે; હુટાગપણ; રંજક.
 બહાસ, વિં [પા.] કામ; જાણુ' ગ-
 મેલું હોય એવું; મુકાર; રચાણી (૨)
 કણુ; મળુ. કિં પ્રાં બહાસ રાખનું;
 =કામરાખણ; જાણી મેળમેલું-મુકા-
 મેલું હોય ત્યા ને ત્યા ગાખુ, બહાસ ક-
 ગુ :-તમને સાહેબે એનાએ જગ્યા
 ઉપર બહાસ રાખી તમારી તથા મહીનાની
 રજા પણ બહાસ દગી છે.
 બહાલી, સ્ત્રી કામમાં. (૨) મંજુરી. બ-
 હાસ બગતરી=ચાપન હથાપન ને
 નિમજન.
 બહાવ; વિં ગ બર્, ગજરાજ ગચેલું હોય
 એવું; નરુસ.
 બહાણું કિં સં ગમરાણું.
 બહિ, અં [મ] બહાર; અંદર નહિ
 એમ (૨) પેલીવાર.
 બહિંગ, વિં બહાનું; ઉપરનું; દેખાણું;
 દર્શનક.
 બહિમુખ, વિં વિમુખ; નહિ સં ખ; અ-
 લણું. (૨) પગા; પાછળ (૩)
 છટા મોડું. ઉં ગમે તમ કહેલોક બહિ-

મુંખ, કાંવેળ કામ સદેરી, પરમુ ૧૨-
 વણ પડી ગ્રેમદા, કાં પેરે દિન મે.
 મગમરામ.

બહિસાધિકા સ્ત્રી [મ.] બહાર પાતા
 અદારથી બીએ/અર્ધ, નામ અને આ-
 રી શેદ વગેરે નિમજ એવી ને દવિતાની
 રચના તે.

બહિવર્ધિખુ, વિં [મ.] બદારથીજ
 વધ્યા કરે એવું; બદારથી કીતે વધ-
 નાઈ એવું તે.

બહિમર, પું [મ.] બદાર કાઠી મૂકું
 તે; ત્યામ; દેશવટો.

બહિમૂત, વિં [મ.] બદાર કાઠી મૂકું;
 તરછેડી નાખેલું; તળેમું.

બહુ, વિં [સ.] ધણું; મસ; પુષ્કળ, (૨)
 મોડું; ખૂબ. કહે બહુ તાણે વડી નાચ=ધ-
 પું એમવું તે સાઈ નહિ. બહુ દોડે તે
 પાછો પડે=અતિ જોર કરવું તે સાઈ નહિ.
 બહુ વાંતલ ખળિયું=સંપ ને ખગ; આગ
 દાવ રળિપામણ.

બહુધા, અં [સ.] ધણું કરીતે; વિશેષ; મોટ
 ભાગે; બહુ પ્રકારે બોલા; આગે તો બહુ-
 ધા વરસાદ આવશેજ.

બહુપણુ, વિં ધણા પગાણું-પ્રાણી તે. કાન
 અજુરો, દરોળયો વગેરે. રં પ્રાં બહુ
 મગી=અરવા. સહેજમાં ઘેર ઘેર ચાલી
 નાચ મારે. નમથી પણ કહે છે.

બહુબોલું, વિં બોલ બોલ કરનાર; બહાર
 પાડું બોલ્યા કરે એવું; વાચાળ; બોલમથું.

બહુમતી, સ્ત્રી બહુમતપણું; જે પક્ષમાં
 ધણા મતને જીતેલો હોય તે; ધણી
 સમતી હોય તે; મતમૂલ્ય-આ ચુંદ-
 ણીમા લિગરોની બહુમતી છે.

બહુરૂપી, વિં પિચિત રૂપવાણું, નાના વેપ-
 વાણું. (૨) તરેહવાર વેપ ધારણ
 કરનાર

બહુવચન, નં [સ.] વસ્તુ અનેકપણું
 તે (બાહરણ) એક તે એક વચન
 ને એકથી વધારે તે બહુ વચન :-એક

છીએ નંજીડિયા બેસતી ખંગડીએ.

દાયતું પાંતણું દંટણુ તે ખંગડી.

ખંગડી, સીં નાનો ખંગડો.

ખંગડો, પું [કં.] વાડી વચ્ચે બાંધેલું મુંદર મકાન.

ખંગાળી, વિં ખંગાળેદાનું; ખંગાળ સંખધી.

ખંગાળું, નં સીલી કે પીળી જોય ને વચમાં ખીલ રંગની ટપડીવાળું ધાધરાતું લુગડું; ભાતીમલ ધાધરાપાટ.

ખંગી, સીં ખંદી; ટપડી; નાની ટીલડી; બે-ભમરા વચ્ચે કરેલી ઝીંખી ટપડી.

ખંટ, પું વાલીને પકવેલા અનાજ સાથે થયેલો નંગલી કણુ તે; ખંટિયા.

ખંટિયા, પું ચોખાની અંદરનો અણુખેડ ખડનો કણુ તે.

ખંટી, સીં એક જલતું સામા જેવું અનાજ. આ ધાન્ય જલદી પાકે છે અને ચોડી મહેનતે એની મેળે ઉગી નીકળે છે. એના લાદણાને ભાત ને લોટના શેટલા થાય છે.

ખંઠ, વિં છુંઠ; આડસ વગરનું; ધાર વગરનું.

ખંટ, નં છુંડ; ફિસાડ; બળવો.

ખંટખેર, વિં તોશની; ફિસાડી; ફુંડી; ખંડ-કરનાર.

ખંટિયું નં ખદન; ખંડી.

ખંડી, સીં કમર લગી આવણું પહેરવાળું વસ્ત્ર તે; ખદન.

ખંઠ, પું ખંધ; જેથી કોઈ ચીજ ખુબી વહેતી

ખંધ થાય તે, આઠ (૨) બેડી; હેઠ.

(૩) હઠમાં રાખણું તે; કેડ કરતું

તે; પાણી અટકાવવાનો પુરતો; આધ.

(૪) પરા.

ખંઠગી, સીં (ફા.) ધધર પ્રાર્થના; ભક્તિ; નિમાજ. (૨) છુંઠમ; આઘા.

ખંઠર, નં સમુદ્ર અથવા નદી કિનારાની તે જગ્યા કે જ્યાં આગળ આપીને વહાણો યોજતા હોય; જ્યાં વહાણો છોડતા હોય તે સમુદ્ર કે નદીનો કિનારો. (૨) સમુદ્ર કે નદી ઉપરનું તે જગ્યા કે ચહેર, કે જ્યાં આગળ જળમાર્ગે વેપાર રોજ-

ગાર ચાલતો હોય. (૩) ધરને; માંડી;

કરે; મરકો. કિં ૫૦ નંદરનું-

ઝોડમણું.

ખંદરી, સીં એક જલતું પુડીવાળું ટપડું; ઝિંટ. આ ટપડાની પાધડીઓ ચતી હતી:-ખંદરી પાધડીઓ.

ખંદવો, પું ખંધવો.

ખંદી, પું કેદી, ખંદીવાન. (૨) સીં

જધી; અટકાવ; મનાઈ; જધી. (૩)

રાજા અને મુદરય વગેરેનાં વખાણુ કર-

નારો-ગીત ગાનારો ભાટ, ચારણ વગેરે;

આગધ.

ખંદીજન, પું રાજા અને મુદરય વગેરેનાં પરા-

કમ અને જરૂર માનાર એક જાતિ; ભાટ;

આગધ. ઉં ખંદીજન કરે વખાણુ.

ખંડુક, સીં (અ. યુગ્મક) દારૂભરીને કોડ-

વાનો-જોળી ઉડાવવાનો એક નગિકા-

યંત્ર; નલિકા; પિસ્તોલ; ગોળી ફેંકવાનો

યંત્ર; એક અન્યઅ. ૩૦ ૫૦ ખંડુકભર-

લી-પૂજા ઉરકેરતું; જોરથી ખખખો એમ

ચડાવતું; સામે કરતું; લડવાને-હોડારી-

ઉલ્લાસી નાંખવાને તૈયાર કરતું:-આજે

ભાળને એકાંતમાં બેસાડીને બાળીએ

ભારી સામે ખંડુકભરી છે. (૨) ગોળી:-

ખંડુક ભારી.

ખંદો, પું (ફા વચ્ચે) ખંધાયેલો માણસ;

સેવક; દાસ:-ખંદોનો ખંદો-પરોક્ષરનો

દાસ, આગ્રાહિત, તાબેદાર; અધીનજન.

(૨) ફું ચોતે; સ્વાભિમાનપૂર્વકે પોતાને

મટિ બોલાય છે:-ખંદો ખાંધ કે તાબે.

મારે કંઈ ફિર નહિ. જ્યાં ખંદો-પડ્યા

ત્યાં ખેમ ને કુચળ:-હવે ખંદાના સ-

પાટા જોજો-હવે આઈ પરાક્રમ જોજો.

ખંદોપરત, પું (ફા. ઘંટોવસ્ત) ગડ-

ખડ, હોગાજ ને મારકાડ વગેરે ધાધલ કે

વસ્તુની રચના આધીપાત્રી થાય નહિ

એમ કરતું ને રાખતું તે; બ્યવરયા; નિય-

મન-નિયંત્રણુ તે. (૨) ગોડવણુ;

તળવીજ; તપાસ; તકેદારી; સોઈ; સગવડ.

કરવી તે, બળતમ, મનસ્તાપ. (૨) ફિ-
કર: કાગલ; ચિતા, સંતાપ (૨) દાક,
અદેખાન, ધર્મ.

બળખીજ, સ્ત્રી એક જાતની ઓપધિ.

બળવતર, વિં વધારે બળવાન, ધણું જોરદાર
બળવત, વિં બળવાન; બળિયુ.

બળવાખોર, પું બળવો કરનાર, ફિસારી, બં-
કખોર

બળવાન, વિં બળિયુ, બળવંત; જોરાવર,
સમર્થ

બળવું, કિંસં અભિ-દેવતાથી-ગરમીને લીધે
ખાખ થયું; લાગવું, સળગવું; દાગવું. લાકડા,

માસ, તેલ વગેરે બળવું (૨) જોરસાથી
અકળાવવું. ગમગાવું. (૩) અદે-

ખાઈ કરવી-થવી. (૪) સાઈ
જોડને મનમા બળવું. કિં પ્રં તાપે

બળવું-ગરમીમા રહેવું તાપસહેવો-તાપ-
થી પીડાવું વિરહે બળવું=વિચોગની પીડ

સહેવી; વિરહે શોષાવું. બળીને ખાખ થઇ
જવું=અદેખાઈથી ખૂન મનસ્તાપ જોળ-

તવે. (૫) પાણી વગર શોષાઈ-સૂકાઈ
જવું; -વગસાદવગર કસસણ બળી જાય છે.

૩૦ બળું=બોલું; જોર ગણ, કંઈ દરકાર
નહિ એમ:-બળી એ માત જવા દે.

ઉં બળી કાઢીને બંગલો બેથ ન
શેષ મને ગમે, બાપા કામ પચમને પાટ,

ન પાટ રૂએ મને. બળું=સંતાપાયેલું=
બળું જોડે એ ખડ શુ. કરીએ. દહેં

બળવું ધર કૃષ્ણાર્પણુ=પીડા ટાળવા ને
પુખ્ત કરવા નીકળવું તે. જેમા માલ ન-

હિ તે આપવા તત્પરતા દેખાઈવી તે.
બળતામાથી બળવું=જતા જતા ને લાલ

લીધો તે ખરો જિવા અર્થમાં વપરાય છે.
તે, પું બડ, બખેડો, ફિસાદ, તોફાન.

બળાહીન, વિં નબળું, કમજોર
બળાહાર, પું બલાહાર, બળજોરી, મરજી

ઉપરાત પરાણે કરવું-કરોવવું તે કિં
પ્રં બળાહાર કરવે=સ્ત્રીની મજા વિ-

રદ સગ કરવો જુલમ કરવો.

બળાપો, પું મનમા ને બળ બળ-ચિંતા થવી
તે, રોક, સંતાપ; પશ્ચાતાપ વગેરે થવા
તે, દેહપો; મનસ્તાપ. કિં પ્રં બળા-
પોકરવે=ચિંતા કરવી.

બળિયું, વિં બળવાન, જોરાવર, દહેં બળિ-
યા સાથે બાથ=બળવાનની સામે થવું તે.

બળિયાકાકા, પું સંમદ; એક જાતનો ધણેજ
ચેપી તાર દે જેમાં માણસના શરીર

ઉપર નાના નાના ફાસલા થઇ આવે છે.
એક અકવાડિયા પછી એનું જોર તરમ

પડી-મિંગડાં વળાં દાગા રૂઆઈ જાય છે
બળિયેલ, વિં બળેલું, કંઈ વગેરેના જોરસા

થી રાત દહાડો સંતાપ કરી કરીને સો
રાઈ ગયેલું; કંકાસિયું, કંકાપો કંઈ કર

નાર.

બળી, સ્ત્રી (પું) [સં જાતિ] દેવ, પિ-
તૃઓ અને ભૂતોદિકને અર્ચણ કરવામાં

આવતું ને બલ્ય તે; જોળ. કિં પ્રં
બળી આપવો=જોગ આપવો.

બળેવ, સ્ત્રી બ્રાવણ સુદિ પુનમ, મુલુર્વેદી
બ્રાહ્મણને જનોઈ બદલવાના દિવસ.

બ્રાવણી પૃષ્ઠિમા; નાળિયેરી પુનમનો દિ-
વસ-વહેવાર તે.

બળે, સ્ત્રી ગાય બેસ વિમાયા પછી તરત કા-
ટેલા દૂધની એક બનાવટ તે

બળોતિયું, નં નાના બાળકની ગાડતળે રાંઠ
ખવાનો-મળ મૂત્ર ઝીવવાનો લુગડાનો

કકડો તે.

બકેરાવ, વિં (પું) બોલવે કામ કરવે બ-
હાદર તે, છેલ જાડાને કકડ માણસ તે.

બખારણુ, કિં સં બખાળવું, ઘોટા પાડવા;
ગુસ્સો કાઢવો.

બંગ, પું શુદ્ધ, તક; તરંગ. (૨)
તરહ, માત; રંગ. (૩) કસપના, જુકિત.

(૪) એક જાતનો ખાર, કાકાઈની એક
બનાવટ-શાર તે.

બંગડી, સ્ત્રી સ્ત્રીઓને કાંઠે પહેરવાતું કા-

હુઆ નાંબુડિયા બેસતી બંગડીઆ.
કાયતું પાતળું કંથલુ તે બંગડી.
બંગલી, સીં નાનો બંગો.
બંગલો, પું [ક.] વાડી વચ્ચે બાંધેલું સુંદર
મકાન.
બંગાળી, વિં બંગાળેસનું; બંગાળ સંબંધી.
બંગાળું, નં લીલી કે પીળી બોપ ને વચમાં
બીજા રંગની ટપકીવાળું ધાધરાતું લુગડું;
ભાતીમલ ધાધરાપાટ.
બંગી, સીં બિંદી; ટપકી; નાની દીલડી; બે-
ભમરા વચ્ચે ફરેલી ઝીણી ટપકી.
બંગ, પું વાવીને પકવેલા અનાજ સાથે થયેલો
બંગલી કણુ તે; બંગિયો.
બંગિયો, પું ચોખાની અંદરનો અણબેડ
ખડનો કણુ તે.
બંગી, સીં એક ભતતું સામા જેવું અનાજ.
આ ધાન્ય જલદી પાકે છે અને ચોડી
મહેનતે એની મેથે ઉગી નીકળે છે. એના
તાલગાનો ભાત ને લોટના રોટલા થાય છે.
બંગ, વિં ખુંડ; અડકલ વગરનું; ધાર વગરનું.
બંગ, નં હુલડ; ફિસાદ; બળવો.
બંગબોર, વિં તોશાલી; ફિસાદી; હુલડી; બંગ-
કરનાર.
બંધિયું નં બદન; બંગી.
બંગી, સીં કમર લગી આવડું પહેરવાલું
વસ્ત્ર તે; બદન.
બંગ, પું બંધ; જેથી કોઈ ચીજ ખુશી વહેતી
બંધ થાય તે, આક. (૨) બેડી; હેડ.
(૩) હાથમાં રાખવું તે; કેદ કરવું
તે; પાણી અટકાવવાનો પુરતો; બાધ.
(૪) પટા.
બંગી, સીં (ફા.) ઈશ્વર પ્રાર્થના; ભક્તિ;
નિમાજ. (૨) હુકમ; આજ્ઞા.
બંગર, નં સમુદ્ર અથવા નદી કિનારાની તે
જગ્યા કે જ્યાં આગળ આવીને વહણી
યોજિતા હોય; જ્યાં વહણી છોપતા
હોય તે સમુદ્ર કે નદીનો કિનારો. (૨)
સમુદ્ર કે નદી ઉપરનું તે ગામ કે સહેર,
કે જ્યાં આગળ જળમાર્ગે વેપાર રાજ-

ગાર ચાલતો હોય. (૩) પુરજો; માંડવી;
હડો; ધકડો. કિં ૫૦ બંદરજવું-
અંદેજવું.

બંદરી, સીં એક ભતતું છુટીવાળું
કપડું; છિંટ. આ કપડાની પાધડીઓ
ચતી હતી:-બંદરી પાધડીઓ.

બંદવો, પું બંધવો.

બંદી, પું કેદી, બંદીવાન. (૨) સીં
બંધી; અટકાવ; મનાઇ; બંધી. (૩)
રાજ અને મુહરથ વગેરેના વખાણુ કર-
નારો-ગીત ગાનારો ભાટ, ચારણ વગેરે;
માગધ.

બંદીજન, પું રાજ અને મુહરથ વગેરેનાં પરા-
ક્રમ અને જલ્લ માનાર એક ભતિ; ભાટ;
માગધ. ઉં બંદીજન કરે વખાણુ.

બંદુક, સીં (અ. સુન્દુક) દારૂખરીને કોડ-
વાનો-જોળી ઉડાવવાનો એક નળિકા.
મંચ; નલિકા; પિસ્તોલ; ગોળી ફેંકવાનો
મંચ; એક અગ્રસ. ૩૦ ૫૦ બંદુકમર-
વી=ખૂંપ હિરેરવું; બેરથી ખપાણે એમ
મદારવું; સામે કરવું; લડવાને-હડારી-
ઉશલાવી નાંખવાને તૈયાર કરવું:-આજે
બાંધને એકતમાં બેસાડીને બાળીએ
મારી સાથે બંદુકમરી છે. (૨) ગોળી:-
બંદુક મારી.

બંદો, પું (ફા. વન્દ) બંધાપેલો માણસ;
સેવક; દાસ:-ખુદાનો બંદો=પરમેશ્વરનો
દાસ, આચાર્ય, તાબેદાર. અધીનજન.
(૨) હું પોતે; સ્વાભિમાનપૂર્વક પોતાને
માટે બોધાય છે:-ગંદા ખાય કે તાપે.
મારે કંઈ ફિકર નહિ. જ્યાં બેઠો-પડ્યા
ત્યાં ખેમ ને કુશળ:-હવે બંદાના સ-
પાટા બેબે=હવે મારું પરાક્રમ બેબે.

બંદોબરત, પું (ફા. વંદોવસ્ત) ગડ-
બક, હોગાજ ને મારકાજ વગેરે ધાધલ કે
વસ્ત્રની રચના આધીપાણી થાય નહિ
એમ કરવું ને રાખવું તે; બંદરથા, નિય-
મન-નિયંત્રણ તે. (૨) ગોડવણ;
તજવિજ. વપાસ; વકેદારી; ગોધ; સગવડ.

(૩) જાપતો. (૪) કરાર, કરાવ; કથુલાત, સેકહ-શાંતિ જાળવી-રાખવી તે. દેશમાં બંદોખસ્ત રાખજો.

બધ, પું (સ.) બધન; બધારણ. બાધવું -હદ કરી તે; ધારો; નિયમ.(૨) અટકાવ; કરાણ.(૩)બાધ; પાળ; ધાટ. ધોરો પુસ્તો (૪)જોડીને સાથે રાખનાર-પટ્ટા; પાટો. ગોઠ; ખેડી. (૫) બાંધનાના કામવું તે; દોર, દોરકું-વગેરે તે.(૬) સાથે ગોઠવેલું-યોજવું તે; રચના; નિબંધન; શુશ્રુષી. :-પદબંધ; નિબંધ; પ્રબંધ. (૭) શરીર; દેહ, વગેરેનું બધારણ તે. કિં પ્રં બધ કરવું=મીચવું; ખીડવું. :-આખ બધ કરવી, અટકાવવું; વાસવું; :-દરવાજા બધ કરવા. અટકાવવું; રોકવું બાળવું :-બચહાર બધ કરવો; પાણી બધકરવું. ખીડવું; વાળવું; અંદર ધાસવું :-કાગળ બધ કરવો. ઓટાપવું; રહેવા દેવું. :-સાજપડી હવે કામ બધ કરો. પૂરું કરવું; સમાપ્ત કરવું; અંત આણવો. :-હવે એ વેપાર ખમે બધ કર્યો છે. બધાયેલા હોવાપણું; બધનમાં -પ્રતિવા, પાળીજ એવી કથુલાતમાં હોવાપણું. દાળ; ધાક; મર્ચાદ; હદ; આકો. બધ બાંધવો-અચુક અચુક હદ લગી ધાય એમ તે; નિયંત્રણ કરવું તે.

બધકી, સ્ત્રી વેસ્ત્રમાં; છિનાજ, તાપકી.

બધકોશ, પું ગાડો આને નહિ એવી પેટની રિયતિ તે; કમજિયાત; મળખ.

બધન, નં (સ.) બધ; બાંધણી. (૨) નિયમ; ધારો. (૩) અટકાવ; પ્રતિબંધ (૪) પાશ; જાળ. (૫) કંદ; કબજે પડવું તે. હં ગોટાને ઘટ વેરી બધન પડ્યો, તે ભંગ આ અણુજો.(૬) પટ્ટા; દોર; સાપડો. (૭) મના બધી.

બધબેસવું, વિં મારક, આવડું, અનુકૂળ; ગમતું; ગોઠવું. (૨) બરોબર ઘટ રહે એવું; બેસવું; યોગ્ય.

બધવ, પું બાધવ; બાધ; સહોદર.

બધાણ, નં બાધવાવું તે; દોરકું, પટ્ટો વગેરે. (૨) ગાઠ; પાશ; જાળ. (૩) બધન; અટકાવ; રોકાણ. (૪) બાંધણી; બાધવાની રીત તે. (૫) હેળ-ટવ; આદત; વ્યસન :-ટોસાને અરીણતું બધાણ છે. બધાણી, વિં બધાયેલું, કાણમાં હોય એવું; વ્યમનવરા, હેળ-ટવવાણું; જેને અચુક વગર ચાલેજ નહિ એવું. :-અરીણતો બધાણી.

બધામણ, નં બાધવા કે બાંધવાવું સવાજન. મજુરી, તે, :-પોંધંકી બધામણ વધુ. બધામણી, સ્ત્રી બધામણ. (૨) સરત; કથુલાત, કરાર.

બધારણ, નં એક ખીજ સાથે ભેમા રહેવાપણું તે; ધણી વરતુઓ કે તત્વનો સંયોગ તે; બનવટ; રચના; બાંધણી. :-એના બધારણમાં ધણી મીજો આવે છે; એ કે વધારે વરતુઓ એક ખીજ સાથે વેતું જોડાય તે. (૨) યોજના; ગોઠવણ; ધાટ. (૩) રચના-નિબંધના વિષયની ગોઠવણ તે. (૪) જેથી બાધો બધોય તેવી વસ્તુ કે તત્ત્વ તે; બાધો જે વસ્તુ બાધા કે લીધા વિના આજેજ નહિ તે; વ્યસન; હેળ; :-અરીણતું બધારણ ખોડું. (૫) બધણું.

બધારો, પું જેવી જેવી ભાત વેલ યુદ્ધ પાડવા હોય તેવી રીતે લુગડાને બાધીને જુદાં જુદા રંગથી રંગીને તૈયાર કરનારો; બાધણીઓ-રંગનારો તે. (૨) રંગમંત્રી કપડાને ધોઈ કુંદો કરનારો; રંગરેખની એક જાત. બાધણી બધાવી તે રંગવાનો ધધો દરનારો માણસ તે. બધાવડું. કિં સં બધન કરાવડું; કોઈ વસ્તુ એક સાથે જોડાઈ રહે એમ કરાવડું. (૨) અચુક ધાટ આવે એમ વિંટળાવડું. :-પાતકી બધાવવી. રં પ્રં પાતકી બધારવી-પોપાક આપવો; રીઝો સરપાવ આપવો; સામાયી આપવી બધાવું, કિં અં બધન યડું; સરત-

કરારથી કમ્પુચ થયું; પ્રતિગાવશ થયું;
 બંધનમાં પડ્યું. (૨) કરું; નફી થયું.
 :-પદર રૂપિયા પેનસન બંધાયું. (૩)
 અકડાયું; રહીજયું; હિલચાલ અટકી
 પડ્યો. :-હવે પગ બંધાયો. ઘણા દિ-
 વસ પાંજરામાં રહેવાથી પોપટની પાખો
 બંધાઈ ગઈ. (૪) સંબદ્ધ થયું; મળી
 જતું. :-આ દ્વય બંધાય ત્યારે જોલો.
અધિયાર, વિં બાધેયું હોય એવું; નહિ
 વહેતું એવું; નહિ હરતું ફરતું એવું.
 (૩) વાગ્યું રહેતું કે રહેલું હોય એવું;
 અચાવર. :-અધિયાર પાણી-અધિયાર
 દોર, અને અધિયાર ધગ-ટાકું વગેરે.
અધી, સ્ત્રી અટકાવ; રના (૨) પ્રરહેણ;
 કરી. (૩) કરાર; બોલી; સંગત. (૪)
 પાકી; અણોત્તે. કિં પ્રં બધી કરવી
 -મના કરવી. કરી પળાવવી. કરાર કરવો;
 અટકાવ કરવો.
અધીખાતું નં કંદખાતું; તુરંગ; જલ.
અધીવાન, વિં બંધાયેલું; કળખખાતું; કળજે
 કરેલું હોય એવું પુરેલું; અટકાવેલું; કંઠી;
 બંધનમાં રાખેલું તે.
અંધુ, પું (સ.) બાધ; બાધવ; સહોદર.
 (૨) દોરત; મેહી; સાથી; સોળતી.
 (૩) સગપણ કે નાત જાતમાંનો સમ-
 વયરક. અંધુજન=સહોદર; બાધમાંડું;
 આમજન તે.
અંધુતા, સ્ત્રી બાધપણું; બાધચારો; દોરતી;
 મિત્રભાવ.
અંધુત્વ, નં [સ] બાધપણું; અંધુતા.
અંધુર વિં (સ) સુંદર; રમણીય; પ્રીતિ
 ઉપભવે એવું.
અંબ, વિં મોટું અનસાલ; જિંબાકાર. :-જનકું
 અંબ. અગ્રજાંબ. (૨) પું બાવળ.
 ઉં એક ક્યારામાં દોનું સેપીવા, બાધ
 નાંજો ને વળી અંબ; અંબે અમુલકજા
 નિપજ્યાં, ને બાધ બંબે આવી ચઢ્યા.
 (૩) નરપાખાતું બહાણુ. મુદ્દજના જે
 ાસામાં ખરજનો સુર વાગે છે તે.

(૪) દંડકો; દકો. કિં પ્રં બંબબબબ.
 વલું=નગારાની પેટ ટીપવું; મારવું દોખવું.
બંબેબબ, પું બેટિ. બોટું તે; જુદા તકાકા;
 વત. અધિર.
બંબો, પું જેને ચામડાની નળી હોય એવો
 પાણીની ધાર ઉઠાડવાનો મંત્ર; પાણી
 ઠાડવાનો સંચો. (૨) પાણીનો નળ તે;
 જેમાંથી પાણી વહી આવતું હોય તે નળ.
 (૩) પાણી ગરમ કરવાની નળ-કંકાવાળી
 એક બનાવટ-ઘાટ તે. :-અંબામાં કાપલા
 નાંખીએ એટલે પાણી ગરમ થાય.
બંસરી, સ્ત્રી વાસળી; વેણું; મોરલી.
બંસી, સ્ત્રી વાસળી; મોરલી.
બંસુરી, સ્ત્રી વાસળી.
બા, સ્ત્રી મા; માતા માને બા કહીને બોલા-
 વવાનો ચાલ છે. (૨) બહેન. :-રૂપાળી
 બા વલુઓ મોટી નણુંદને પથ બા
 કહીને બોલાવે છે. (૩) લાડ અને
 વહાલનો આચારસક ઉદ્ગાર મોટાં નાનાં
 બાળક ને ગરીબ તરફ વપરાય છે. :-નહિ
 રે બા. પારસીઓમાં વપરાય છે.
 :-બા તમને હું જાળખતો નહિ તો.
બાઈ, સ્ત્રી મોટી ઉમરની વિધવા કે
 સધવા સ્ત્રીને બોલાવતા વપરાય છે-બા-
 ધડી, બહેન. ઉં અરે બાઈ બાઈ તમે,
 સર્વથી સગાઈ સાલી. (૨) સાસુ. કહે
 બાઈના જૂલ બાઈને અને શોભા મારા
 બાઈને. બાઈને કોઈ લેનાર નહિ ને
 બાઈને કોઈ દેનાર નહિ.
બાઈકોણી, સ્ત્રી ગરીબી-દેન્ય બતા-
 વવું તે; આજીજી; ચાચના ૧૨) સાલ
 સાઈ; નાગદાઈ; ભિખારીવેડા કરવા તે.
 કિં પ્રં બાઈકોણી કરવું=ભીખીખાતું;
 ગરીબી દેખાડી દયા દરકેરી માગીખાતું;
 દેન્ય દેખાડવું; આજીજી કરવી. (૩)
 કન્નાસિસ; બાવરો.
બાઈજી, સ્ત્રી માનવતા બા; સાસુજી; સાસુ.
 ૬૦ આગળ બાઈજી એમ કહેતાં જે
 વહુને આપીસ સાકર રે, દવે તે બાઈજી

એમ શું કહો ને, વહુ તો ધરની ચા-
કર રે. બાળગીત.

બાધકી, સ્ત્રીં બાધ; સ્ત્રી; અખળા. (૨)

બાધા; પત્ની; વહુ.

બાધમાણસ, નં સ્ત્રી; અખળાજન; બેડ.

બાધ, પું લાહ; મિદાષ. નાનાં. હોકરા પ્રત્યે

વપરાય છે. (૨) લાહ, બાળકને બીવ-

રાવવાને કહેવાતી એક ભયંકર આકૃતિ-

બિબીપિકા; હુક.

બાહલું, નં આહ; કૌં; આચળનો ચોલો.

બાહવો, પું બોલો, બાહ, લાહ. [૨] મિદાષ.

બાકરી, સ્ત્રીં અંહકાર સુકા આપદ-મમત;

મમતની લાગ-તકરાર, અંટસની લાગ,

મમતીલો વૈરાગ્યધ. કિં પ્રં બાકરી

બાધવી=મમતે ચઢી વેર માંડવું; વેર

ઉતું કરવું.

બાકળા, પું આપું બાહેલું કોળ; કોળ;

તોહા, માંમ દેવતા-યોગિની વગેરે ભૂતા

દિકને આપવાનો બલિ તે. (૨)

નહિ સીએલું અનાજ તે; નહિ અટવાય

ગરેલું પાણીથી જીલું ને જીલું રહેલું

અનાજ. કિં પ્રં બાકળા આપવા=

કોળનો બલિ આપવો. લાંચ આપવી;

કંઈક નાખવું.

માકી, સ્ત્રીં શેષ, એવશેષ, સીલક; વાપરતા

વધેલું તે; પુરું કરતાં વધેલું-શબેલું

તે:—કંઈ માકી રાખીશ નહિ.

બિખારીને આપતા બાકી રહ્યું તે

અકવાને નાખ્યું. (૨) વિં અલુકું અ-

પૂર્ણ; કાચું:—હવે બાકી રાખતો નહિ.

(૩) અં નહિતર; નહિતો:—ના પાકી

એટલે રહ્યા બાકી હું તો જાત. કિં

પ્રં બાકી કાઢવો=જ્યે ઉધારના સરવાળા

કરી વધારો કે ખોટ તારવી કાઢવાં તે.

ઉં કાષ બાકી ન રાખતી બાધ, માલ-

લ્યુ ગુથી લાવ ગુંણીયલ ગરો. ૨ં પ્રં

બાકીસાકી=વધુંપર્યું.

બાકું, નં બાકારું; મોહું છિર; કાણું.

બાકારું, નં મોહું કાણું; છિર; બાણું.

બાખાલું, કિં અં કળિયો કરવો; લકી

હવું; અચકાવું; બકકાવું; બીકવું.

બાખાકું, વિં વિચાર્યાને ઘણો વખત થઈ જ

યો હોય એવું દોર:—બાખકી ભેંશ, ગા

ય. (૨) પાકટ; ઘટ; સત્તરવાણું:—બા

ખટું હથ. ઉં બકપિંપલકી હાથ, રો

ખત બલ્લાકી, રગડ કચુંબા ધોળ; કે

સુકી ચનોકી; બાખકી ભેંશકા હથ સક-

રમે ધોલનાજી, ધતનારે કિરતાર, શિર

નહી મંગનાજી. બાખા.

બાખાખોલું, વિં તરત મોકામોદ ને તે ક

લી દે એવું; સામાને સાઈ ખોલું લાગ-

વાની દરકાર નહી કરતાં પોતાને ખાઈ

લાગે તે તરતજ ખોલી દેનાઈ; તકને ફડ

ખોલી દેનાર; નિષ્કપરી; ખુશુ કહી

દે એવું; બોણું; બકકાખોલું.

બાખું, નં કાણું. (૨) વિં રંગીલું; ચેતી

બાજ, પું [ફા] ફૂલકાડવાવાને બનાવેલી

મોજની વાકી તે; બગીચો; ઉધાન; ઉ-

પવન.

બાગડોર, સ્ત્રીં (વાગુ-દોર) લગાગ; રે

ચોકડું.

બાગનેટ, સ્ત્રીં બંડુકના મોઉપર ચઢાવી લે

વાનો ભાલો; ભાલોડ.

બાગખાનં, પું માળી.

બાગાયત, સ્ત્રીં [ખત.] વાડીવજીશ બના-

વવા તે, ફળકાડ વાવવાનું-ઉછેરવાનું કા-

મ તે; બાગકામ; બાગ વગેરે બનાવવા

નો કુનર તે; બગીચા બનાવવાની

રીત તે.

બાગાયતી, વિં ફળ ફૂલનાં ઝાડ ઉછેરવા

લાયક હોય એવું-એતર, જમીન વગેરે.

બાગાયતી કામ=બાગ બનાવવા અને ફળ-

કાડ ઉછેરવાનો ધંધો તે.

બાંવડ, વિં બીચ નહિ-ચરમાય કે દખાઈ

જાય નહિ એવું; નિડર; બાહોથ; બહા-

કર. (૨) બકડું; જખડું અને ઉધધત

એવું; મને તેને મને તેવું કહી શક

એવું-માણસ.

આધડો, પું બીક લાગે એવો-આડીપડે એ-
વો વિચિત્ર માણસ; ભડકામણી; બિન્ન-
મણી નાનાં બાળકને બાથે ઉપજાવવા
માટે કહેવતો એવો કલ્પિત બાધો; હાઉ.
બચડો, પું ઉધે પંજે-પાંચ આંગળાં વચ્ચે
પાલેલો-લીધેલો જેટલો જોયો તે; ઉધે
કાથે પાંચ આંગળાંવતે લેવાય એટલી
વસ્તુ તે.-આચડો લોટ આપ. પોલી-પ-
હોળાં આંગળાંવાળી મુઠી. (૨) પંજ-
નાં પાંચ આંગળાંવતે મારેલી-હાથ તે;
પંજરો વધુરો; ચીમરો.-મા, નાના
બાળકો અને બાચડો ભરો. કિં ૫૦
બાચકા ભરવા-મુઠે ને મુઠે લેવું. વધુરા-
બધવા; પંજની ઝપેટો મારવી; (નખ-
વાગે તેમ) ૩૦ ૫૦ ધુમાડીના બાચકા-
નકામાં વળખાં; કોઈ મારવાં તે. ઉં
ધુમાડીના બાચકા ભરવે શું રંધાય ?

બાળ, પું ચક્લી જેવાં નાનાં પળીઓને
ઉડતા હાથ મારી પકડી લેનાર એક
ગોઠું શિકારી પંખી; શકરો.-શકરો
બાળ; ગોડી સમળી. ચીડિયાં પકડાવવા
ને માટે સુસલમાનો બાળ પાળે છે. (૨)
ધોડો; અથ. (૩) વાણુ; ઇંદીયું અને
અનુરક્ત એવો અર્થ બતાવનારો કાર-
સી પ્રત્યય.-જુક્તિબાળ રંડીબાળ.

બાળ, નં પતરાણું; બાળકું; પતરાલી.
બાળક, પું ચાર પાયાનું સુંદર બનાવટનું
લાકડાનું આસન; નાનો આસનનો મંચ
-મંચો- પાટલાથી લગતર વધારે ઉચી
ને સારી બનાવટની બેઠક; બાળકડો;
બાળકિયો.

બાળકું, નં પતરાણું.

બાળરિયું, નં બાળરીયું કુંકું-કણસું.
બાળરિયો, પું બાળરીના લોટનો બાટ-કં-
સાર તે. (૨) બાળરીને બાડી બા-
સમાં રાંધીને બાથેલો એક ખેરાક.

બાળરી, સ્ત્રી મીથા લાગે ગોળ કણનું એક
અનામ; બાળરો. ઉં મીઠી બાળરીરે;
તને સૌ સવણે ખાવાં આમમગીત. (૨)

બાળરાણું કરસણ; દળાને લોટ કરવાનું
અનામ છે.

બાળરો, પું ગોટા કહીની બાંગરી.

બાળરાવેલો, પું બાળરાવણું કરવું તે; ધૂત-
તા; દોમાઈ; દુઃખવંધા કરવી તે; પંધા-
ઈ; ખગડદારી; ખેલાડીનંધ.

બાળરુંદું, વિં ધૂત; દોંય; પહોચેલું; અધું;
ખેલાડી; ભૂલરી બેળરી ને બચારી પડે
એવું, ચાલાક; ચંચળ પટામણું; ઉં
બળા વિના બાળરો.

બાળિયાકાર, પું રજોતો; ભવાડો; વ્યવસ્થા-
-કાણ નહિ રહેતા જેમ તેમ થઈ જઈ
ગોટાઓ અને ધોલાઈ થઈ રહેવો તે.

બાણ, સ્ત્રી પાસા નાખી તેના આક્રમણો
સોમટાં ચલાવવાની એક રમત તે; મો-
ગટાની રમત. (૨) જે ખાના
ખાનાદાર પટ ઉપર સોમટાં મંડાય છે
તે; ખાનાં પાડેલું-અડેલું પટ કે ફલક
તે. હારણવતી રમત; ખેલ; ચોસર.
(૨) હાવપેચવળી ગોડવણ-રચના
તે; અધુકે હુમ્મ યોગના તે; હાકું; પ્ર-
પંચ. કિં ૫૦ બાણ માંડવી-ચોસર માં-
ડવી. હાઈ સાધક યોગના યોગવી. બા-
ણ ખેલવી-રમવાં-હાવપેચ રમવો. બા-
ણ હારવો-સિદ્ધ કરવા ધારેલા અર્થ-
વાળી યોગનાનું રક જણું. સાહસિક
મંદાણુ તે બાણ.-આ સંસારની બાણ
હારી ગયો.

બાણગર, પું ખેલાડી; યુગિયુ રમત રમી
-રમી બાણગરો તે. (૨) ગારડી;
મદારી (૩) હોય ચાલાકના હેરવ
ભર્યા બલ કરા બતાવનારો, જા, ગર.

બાણુ, સ્ત્રી કોષ ચાળવી પહેળાઈ તરફનો
ભાગ તે; પાર્શ્વ તરફનો ભાગ તે.-તેની
ડાળી બાણુએ ખેલ. (૨) કોષ ચાળના
છેડા તરફનો ભાગ તે; હેડો, અંત, કાર
કોરણુ.-તે એની પાછલી બાણુએ દમેલ.
(૩) પશ; કુખ; તરફનું -તું તો
હંમેશ એની બાણુએ ખેલવાનો.

(૪) તરક; બાણી, દિશા. આ બા-
ળુએ થઇને મંદિરમાં જા. (૧) દૂર
આથે; છેટ; જરા બાળુએ ખેસ. (૬)
દેહાથે; હાથે; જગાએ :- માથાની બાળુ-
એ પગ ને પગની બાળુએ માથું કિં
પ્રાં બાળુએ ખેસવું દૂર ખેસવું (સીએ)
તટસ્થ રહેવું; દામમાંથી ખસી જવું;
બાળુ લેવી=પક્ષ લેવો; ખાર :- પેલી
બીજી તરીકા.

બાળુબંધ, પુ. હાથની કાણી ઉપર પહેરવા-
નું એક ધરણ; બેરખી-બેરખો.

બાળે, વિ. [ફા.] એકાદ; ગમે તે દામ એક;
અમુક.

બાળવું; કિં સં દાનિયો કરવો; તકરાર દ-
રવી; લડવું; વડવું. (૨) ઝાઘવું; ધરવું;
પકડવું. (૩) ભેટવું; બાથમા લેવું; વળ-
ગીપડવું. (૪) ચોરીરહેવું, વળગવું; ચી-
કટાઈ રહેવું. (૫) કિં અં વતન
થવું; ઉપજવું; આવવું :- આળે કરીએ
બાળી. (૬) બધાવું; જામવું. -ટોરતી
બાળી.

બાળુંડું, વિ. [ફા.] લુચ્ચું; ધૂત; ખંધું;
પહોળિયું. (૨) હરામી

બાર, પુ. બારેલો લોટ તે; દસાર; દસાર.

બારલી, સી. ચિનાઈમાંથી અથવા કાચનું પ્ર-
વાહી બરવાતુ નાળચા જેવું પાત્ર, શીશી.

બારલો, પુ. મોટી શીશી; શીશા; બટ્ટો.

બારી, સી. બાજુની કે કાપડાની આગે શે-
કેલી નાંડી બાજરી.

બાટું, નાજીયુ ભરાયા વગરનું કુંડાવાળું
કચ્છણ; કુંડાવાળું ધાસ; (૨) બાટી.

બાડું, વિ. બુદ્ધાતરક ડોળો ફેરવીને જોનાઈ
ત્રાસું. વાકું; તિર્થક. (૨), જોનો
ડોળો એક તરફ ખેંચાઈ ગયેલો હોય
એવું; જોને જોવાને માટે ડોળાને બાળુ-
એ ફેરવેલો પડતો હોય એવું-બાળુસ;
ત્રાસું જોનાઈ કિં પ્રાં બાડુંજેવું કે
પેશા કરવી, નહિ લક્ષ આવવું. ડોળાતા
બુને જોવું તે કહેવું બાડો ને ખતરીસ

લક્ષણો.

બાડવાં, વિ. બાપુડા; નાના અને દુધાવી
કુધાવી રાખેલા; લાકડાં; રાંકડાં. ઉં મો-
સાએ પકારારે, બાગક' મારાં બાડવાં,
બાડવા.

બાદમ, અ. [મં], વાર; સાઈ; દીક, દા. (૨)
ભલે; અસ્તુ; કચુલ. (૩) બંધ; બાતલ.
ઉં કહેવું નથી કાંઈ હાવાં, બોલવું
બાદમ, કચું, લદ્દમ.

બાણુ, ન. [સં.] તીર; ઘર :- ધનુષબાણુ. (૨)
દારનો તે ગોળો કે જે સળગાવતાંજ
જીળીને શેટ, અથવા પછાડાયાથી એ-
ની મેળે સળગીને જોરથી ફેટે; હવાઈ;
બાળ; એક વાનની આતસબાજી. (૩)
પરવરનો લીસો ને અંકાકૃતિ ગોળવો;
સિંગ, ચંદ્રની ભૂતિ તરીકે પૂજાય છે
તે :- મહાદેવનું બાણુ ભાગતાં તેમાંથી
એકજોને અદળક ધન મળ્યું. (૪) ખાડી
નજીક આવેલી પહોળી જમીન, કે જ્યાં ભ-
રતીના પાણી આવે છે તે. (૫) જેતર-
ની હદ બતાવનારા ખાડીના નાના ટેકરા
તે; ખાંબા, પાળિયા; ખુટ. (૬) બાધ;
પુરતો. (૭), વળુડ :- બાણુ કંડુ = વળુડ
કાંડવું. કિં પ્રાં બાણુમાગા = હાથ ભે-
દાઈ નય એવા મહેણા મારવા તે; આ-
દરા ન સહન થાય એવાં જ્યન સંભળા-
વવ. વાગબાણુ = આદરા - દુઃખ થાય એ-
વાં વચન તે; મહેણાં. હ. ધનં (વધી નાખે
એવું) વચન કે મરણ તે; મહા દુઃખ
કારક મરણ. ઉં વળજર બાણુ માયા,
કરીને જીવાનના મરણમા બેરા દુઃખ પો-
કારી ફેટે છે.

બાણુડું, કિં અં સાડું કરવું; કયાલો કરવેલ
બાણુવટી, વિ. બાણુ મારવામાં કુશળ તે;
અજો નિશાનમાજ; ધનુર્ધર.

બાણી, સી. દસાવેલો અમુક વખત તે; મુદત.
(૨) સરવ; કચુલાત. (૩) ચક્રન તરીકે
અપાતી ભેટ; બધીમ.

બાણું, વિ. નેક ને બે; હર.

ખાતમી, ઓં (ફા.) છુપી ખજર; સમા-
ચાર; વિગત; હકીકત. (૨) લેદ; રહસ્ય.
ખાતમીદાર, વિં છુપી ખજર લાવી આપનાર;
ભેડું; જનસૂત (૨) ખજરપત્રી.

ખાતલ, વિં (આ. વાતિલ) નિરુપ-
યોગી. નામ; રદ. કિં પ્રં ખાતલ
કરવું=દ કરવું; કમી કરવું; ગણતરી-
માથી દાદી નાખવું. વાળી નાખવું. રદ
ખાતલ=નકામ; ફેમ.

ખાતેન, વિં (આ.) ખાતગી, ગુપ્ત; પડાદામા
હોય અંધારામા હોય એવું; છુપું.

ખાથ, ઓં જે હાથ પહોળા કરી જાતી પાસે
ધરી લેવું તે; એક હાથે ધરાય નહિ
એવી વસ્તુ અથવા માણસ વગેરેને જે
હાથ પહોળા કરી જાતી સરસુ ચાપવું
તે; કોટી, ભેટવું તે; આશ્વેષ. (૨)
ટક્કર લેવી તે; સામે ભીડવું તે; સામે
થવું તે. કિં પ્રં ખાથ ભરી=ભેટવું;
જાતીએ લેવું; મોડું કામ ઉપાડવું; કિં
મમત ધરવી. (૩) ખાકરી; રખર્ધા; હ-
રિશાહ; ટક્કર.—ખળિયા સાથે બાથ
ભીડવી. ખાથમા લેવું=આશ્વયમાં લેવું;
ગોદમા=રક્ષણ તળે લેવું; કબજે લેવું;
તાબમા પકડમાં લેવું. નાં ધાં ખા-
થેડવું=ખત્યખત્યા કરવું; ખાથે બાથ
ભરીને લડવું; એક બીજાને ખાથમા
લઇ પગાડવાને મથવું.

ખાથોયું, નં આમ તેમ બાથો મારવી; કોઇ
વસ્તુ લેવા પડવા—(આશ્રય માટે)
જવું તે; શાક; કોટીયા; વળખા; પ્રય-
ત્ન. કિં પ્રં ખાથોડિયાં મારવા=આમ
તેમ આશ્રય માટે વળખા મારવા; ગડ-
મથલ કરવી; મત્ન કરવો.

ખાઠ, વિં (આ. ઘઠઘ) સંખ્યા કે જથ્થા-
માથી એણું કરવાનું હોય એવું; ખાતલ;
કમ; એણું. કિં પ્રં ખાઠ કરવું=એણું
કરવું; કમ કરવું. રદ કરવું; દાદી નાખવું.
(૨) અં પછી; કેડે; વળતી. (૩)
ઉપરાત; વધારામાં.

ખાદખાકી, ઓં ખાદકરવું તે; ગણિત પ્રમા-
ણે અમુક રકમ—સંખ્યામાથી એણી
કરવાની રીત તે. (૨) ખાકી રહેલું તે.
ખાદણું, નં કસબનું ચુલ્હું; રેશમ ઉપર
ચઢાવેલા કસબની આટી. (૨) વિં
નહિ ટકાઉ; ઝટ ભાગી કે શીટી જાય
એવું; કામચલાઉ; નાનુક, નહિ સંગી-
ન. (૩) નકલી; બનાવટી.—ખાદલા
તારની કડીઓ. મોટું ચઢાવેલો તાર તે
ખાવી તાર.

ખાદશાહ, પું મોટો સુસલમાન રાજ તે;
રાજાધરાજ; સહેનશાહ. કહેવં ખાદશાહ
આ અઝાર—બધાં જેની અપત ત્યો તેતું
ખઝાર; ચોખ્ય કેકણેજ વસ્તુની અપત
હોય.

ખાદશાહી, ખાદશાહનો અમલ તે; મોટું
સુસલમાની રાજ્ય; અથવા મોટા મુસ-
લમાન રાજની હાકમી તે; સામ્રાજ્ય શ-
હેનશાહત. (૨) વિં ખાદશાહ સંખ-
ધનું; ખાદશાહનું;—ખાદશાહી સિક્કો. (૩)
રાજશાહી—રાજસી=રાજને શોમે ધટે
એવું. ઉં ખાદશાહી પથરણાં પાથયાં.
ખાદિયાન, નં શુદ્ધ દાણા જેવું એક બી;
એક જાતનું વસાણું.

ખાદી, ઓં (ફા.) અછરણ; અપચો;
ખદ્દજમી. (૨) પેટમા વાયુ રહેવો
તે. ખાદી અરસ=અછરણથી ઉભળી
આવતા મસાનો રોગ તે; આધળા અર્શ.

ખાધ, પું (સં.) અડચણ; હરકત, વાધો.
(૨) નહતર; ઉપદ્રવ. (૩) હોય;
પાપ. [૪] પ્રતિબંધ; અટકાવ.

ખાધક, વિં (સં) બંધનકારક; હરકત
કરતો.

ખાધા, ઓં (સં.) ખાધ; હરકત (૨)
અમુક થતા લગી આમ કરવું નહિ, એવો
નિયમ તે; અડી. ઉં રિસાયા રસિ-
દ મંગાધેરે ગધા, બોલું નહિ આપ
સુદર સાથે ખાધા. (૩) માન્યતા;
માનવું તે. (૪) દુઃખ; પીડા; અગત્ય.

બાપુ, 'વિં બપુ, તમામ; આપુ; 'સંપૂર્ણ'.
બાપિભાઈ, ૨૦ મોઢમ; વગર નામ કે ઉપા-
'ધિ વાપર્ના વગર; એમને એમ; નામ
નિર્દેશ વગર

બાપ, વિં જમીનગીરીમા પકડેલું; જમીન
તરીકેનું; સામ બદલ. (૨) અમુક
સરત માન્ય રહે ત્યા સુધી આટમા-ક-
બજે રહે તે માટે લીધેલું હોય એવું
તે:-પાદશહેા માણુમેને બાપ પકડી
જતા, આટી, સાટું. બાનું.

બાપનક, સ્ત્રીં બાપણી; રમના; બનાવટ તે,
ધારત.

બાપડી, સ્ત્રીં દાસી; બેવિઠા; સ્ત્રી નોકર.
બાપી, સ્ત્રીં (સં. ઘાણી) વાણી; બોલી
બાપા, -કવિની બાપી. (૨) બોલવા
લખવાની શૈલી—સુદર યોજના તે,
છાં; રીત, તરેહ તે. (૩) બાપડી;
દાસી; છુડી.

બાપુ સ્ત્રીં બાપ; 'સારા ધરની-આબરદાર
'સ્ત્રી તે; ગૃહસ્થની સ્ત્રી, 'શ્રેણી; ઉમ-
રાવ સ્ત્રી-બાપુએ અને ગૃહસ્થો.

બાપુ, નં સોદાના સાટા તરીકે ખરીદ રક-
મમાની અમુક રકમ જે પહેચેથી આ-
પવામા આવે છે તે; સોદા-સાટાની કબુ-
લાતમા આગળથી જે નાણું કે સ્ત્રીજ
આપવામા આવે છે તે, સુધી, આટ;
આટી. (૨) બહાનું; નિમિત્ત; મિય,
'ગુહ' કારણ. કિં પ્રં બાપું કહ્યું-ઉ-
દાત્તા કરવું; પુરતો નકાર નહિ વાસ-
વાની-ચકિત કરવી તે:-એને બાપડી
વાચવા આપવી નથી તેનાં આ બાના
કહે છે,

બાપ, પું જનમ પિતા; તાત. (૨) બંધનમા
દુઃખન-હિ સક ડાણી વગેરે તે:-એમા હા-
થ ધ લીરા તો તારો બાપ (સાપ નિંછી
વાધ) કરડી ખારો બાપું-પોતાનું, સ-
પૂર્ણ હતું:-આ ઘર મારા બાપનું છે,
બાપરે-મમ અને વિરમય વગેરે દર્શાવના
રે ઉદગાર. કિં પ્રં બાપનો બાપ

બોલા વેગડીને મદદ માગી; પુષ્કળ
મદદ સાથે ચલન કરવો; ખૂબ તરફડિયાં-
ફાફાં-મારવા. ઉં લાડી તારા બાપનો
બાપ બોલાવ કે દોરડો નવ છૂટે. કહે
બાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા ટેટા-જે-
વો બાપ તેવા તેના છોડરા. બા-
પના કુવામાં છુડી મરવું-પોતાનું જ
છુડિ કંઈ ઝેર પિવાય ? એવા અર્થમા
વપરાય છે. બાપ જન્મારે-જન્મથી તે
આજ લગી એમ. બાપજી-મરીબ-અધીન
માણુસનું મોટા-અમલદાર વગેરે જેવા
મોટા માણુસ આગળ ચિનમથી બોલવું તે.
બાપકું, વિં ગરીબ. મામાપ વગરનું; બાપની
હુંક વગરનું; રાકડું; દયામણું. (૨) બહું;
સાવસ. (૩) નિર્બળ; કમજોર; અશ-
ક્ત; અનાય; અસહાય.

બાપદાદા, પું પૂર્વજો; પિતાઓ; ધરડેરા;
'વડીય.'

બાપડા, બાપરે; શોક-મનની અકળામણ વ-
'ગેરમા થતો એવો ઉદગાર.

બાપલિયા, બાપરે.

બાપા, પું બાપને, વડીલને, અન્નદાતાને અ-
ને લાડમા-છોડરાને સંબોધવાનો શબ્દ.
વહાલ તેમજ દેડાળાથી પોતાનું બળ
ન વપરાય તેવે વખતે બોલાતો શબ્દ:-
રહેવા દેને બાપા ! સમજવટ, વહાલ
અને ભક્તિ બાવમા 'બાપા' કહી બો-
લાય છે.

બાપીકું, વિં બાપ તરફનું; બાપનું; પોતાનું;
પોતાના સંપૂર્ણ હક્ક-કમળનું:-બાપીકું
ઘર અને બાપીકી મિલકત કેમ જવા
દેવાય ?

બાપુ, પું બાપ; પિતા, જનક, પ્યાર બપાં
ઉમગજનો ઉદગાર. બાપ, વીરા, બસા-
માણુસ, એમ. વહાલ ચિનમ અને સમ-
જનવથી બોલવામાં વપરાય છે.-હવે
જા બાપુ ! પહેલો પહેલો આવજો. જો
બાપુ ! પરદેશમા મહેલ રહીએ નહિ હો.
(૨) બાપ :-મારા બાપુ ઘેર નથી.

બાપુદો, સ્ત્રીં માબાપને વહાલી શીળા સ્વ-
બાવની છોકરી; છોકરીને માટે વહાલથી
કરવામાં આવતું સંબોધન. (૨) ગરીબ;
દીન; વહાલ ઉત્પન્ન કરે એવી શીળા.
-બાપુદો-ઉં=માપુરિયું=માબાપને વહાલું ને
લાડકું. (૨) ગરીબ; દીન; શીળું.

બાફ, સ્ત્રીં પાણી ગરમ થતાં તેમાંથી નીક-
ળતો સહેજ ધોળો ધુણી જેવો વા; વરાળ.
(૨) ધામ; બહારો; અકળામય આવે ને
પસીનો છુટે એવી ગરમી (૩) પસીનો;
પરસેવો. કિં ૫૦ બાફ સેવો=ચીરમાંથી
પરસેવો પડે એમ નિતી વરાળ લેવી.

બાફણું, નં પાણીમાં ઉકાળીને ગરમ કરેલું
એવું તે; ચઢાવેલું, રંધેલું તે; બાફેલું તે.
(૨) રંધેલ વગરનું રંધેલું. (૩) ઢોરને માટે
અનાજ, હોડા વગેરેને વરાળ વળે એટલા
ગરમ કરીને બનાવેલું ખાણ; ચોતું. (૪)
દાગી કરીને ખાશી બનાવેલું અથાણું. કિં
૫૦ બાફણું બાફણું=જેવું તેવું રંધેલું.

બાફણું, કિં સં બહાય-રંધાય એમ કરવું;
ગરમી આપીને પોચું-ચઢી ભય-પાછી
ભય એમ કરવું. (૩) અનાજ વગેરેને
પાણીમાં ઉકાળી પોચા કરવાં તે; રંધેલું;
સીકાવું; ચઢાવું; પાકું કરવું.

બામ, પું [ફા.] પ્રકરણ; અધ્યાય; વિ-
ભાગ. (૨) વિષય; બાળત. (૩) કામ.

બામત, સ્ત્રીં [ફા.] વિષય; વાત; ખીના,
હકીકત. (૨) મુદો; મતલબ; હેતુ. (૩)
વિગત; તપસીલ, (૪) પ્રકરણ. (૫) વિષે;
સંબંધી; કારણસર. (૬) લીધે; વારતે; માટે.

બામતી, સ્ત્રીં માલ વેચણ-વેવાલી વગેરે
ઉપરનો વટવ; હકસાઈ; દલાલી. (૨) જે-
હત વસવામાંને ખળીમાંથી તેમની મજુરી
બદલ જે કંઈ દિરસો આપે છે તે.

બામરાં, નં નાના બાળકના માથા ઉપરના
સુંવાળા ઢુંકા વાળ-નિમાળા તે.

બામરાંયું, વિં બામરાંવાળું; જેનું મુંડન
થયેલું ન હોય તેવું-બાળક. (૨) સુંઝા-
દાર છુટા ઢુંકા કેચવાળું; ઝુલતા વાળના
સુંઝાએવાળું. (૩) વાળવાળો, બામરાં
રાખેલાં હોય એવો બદલ ચારી છોકરો;
જટાવાળો જટિલ.

બામરી, સ્ત્રીં બાળકના માથાપરના સુંવાળા
ઢુંકા વાળ તે. (૨) નાની શિખા-એટલી.
(૩) બાળકની મોંપીએ ખૂંટલી નિમાળાની
ઝૂલ તે; ધેલી.

બામસ્તા, સ્ત્રીં લાચરું વળગતું તે; સંબંધી
બાળત. (૨) માલમતા. (૩) સર્ગાં વગેરે.
બામ્મા, પું બીલની એક જાતિ; હુંગરા (૨)
રેટલા; તાતા. (૩) સાહેબ લોકનાં છોકરાં.
બાબાશાહી, વિં બાબીઆના અમલમાં
ચાલુ થયેલો-સિકકો તે. (૨) વડોદરા રા-
જ્યમાં આગળ ચાલતો ગાયકવાડી સિકકો.

બાબુ, પું બંગાળનો વડની. (૨) બાવો.
બાબે, અં બાળતે; કારણે; વારતે; માટે. (૨)
વિષે; લીધે; સંબંધી.

બાબો, પું રેટલો; તાતા.
બામ, સ્ત્રીં એક જાતની એપધિ; એક વેલ.
બામણિયું, વિં બ્રાહ્મણને ખપે એવું; ચો-
ખણ; પવિત્ર; શુદ્ધ, બામણિયાં રસોઇ.

બામણી, સ્ત્રીં લાલ, લીસો ને ચળકતી ચામ-
ડીના એક તંદુરુષવડો. (૨) ચાકળ.

બામદાદ, સ્ત્રીં [ફા.] પરાદિયું; મળસકું;
બીડીચર-ઝોર; પ્રજાત-વહાણું.

બામલી, સ્ત્રીં બમતમા થતું નાતું સુમકું;
બમલપાક; કાખાબલાડી.

બાયક, વિં [સં. ચદ્વિષ્કૃત] નાતમહા-
રિયું; સમુદાયથી જહાર નીકળી ગયેલું તે.
:-ગાયક નામર-લાલજી.

બાયકી, સ્ત્રીં બાકી; સ્ત્રી; (૨) વડ; પત્ની.
બાયલું, વિં બેઈ જેવું; બેઈમાં બેમનારું;
બેરક સ્વભાવનું; કન્યા સંધિ. (૨) નમાણું;

ખીજી; નામદ; કામર. ખાપલો=ખીજી
પુર; સ્ત્રીના. જેવા રવભાવ-અવાચનો
માણસ તે. (૨) નામદ; વીરકીન; નપું-
સક; અથા; હીયકાનો. સ્ત્રીના જેવા ચાગા
લટકાવાનો માણસ તે.

ખાચુ, નં નરપાની બેડીમાંનું દેહ-દોહકું.
ખાર, વિં [સં. દ્રાવણ] દસ ને બે; ૧૨.

૨ જુડું જુડું પલું; બકું; ગણવરીમાં વ-
ધારે; આરે દરવાજા ખુલ્લા છે. ખારેવાટ.

ખાર, પું બહાર; મોટો અવાજ; બકાકો;
રહેલો; બંદુકનો ખાર (૨) ખારણું; દર-
વાજો; કાર; બાંકોર; ઢિંકું; કાણું. (૩)

ખારણું. (૪) આનંદ; મોજ; ચેનગાજી.
(૫) જહોજલાલી; સારો-કમળાગામનો

દિવસ. (૬) પ્રકુલપણું, બોગને યોગ્ય-
મળેનો અનુકૂળ અવસર તે; જીવાની;

તારકપ. કિં પ્રં ખાર વાગવા=તોમ મ-
ળવા; પડતી આવતી.

ખારકસ, નં [ફા.] ખારે' મોજ પહેનારું
વહાણું; કાંઠ; નાંવ.

ખારખણું, વિં જહેર સામાન્ય-ગામ આંક.
છીમીથી બકાત રાખેલું; જોછી આંકણીનું.

=ખારખણું ખેતર. ખારખની જમીન.
ખારગીર, પું [ફા.] ધોડેસ્વાર પામળાનો

સિપાઈ. (૨) જાણસ; આર; ખાતમીદાર.
(૩) બાહોશ ને આલાક માણસ.

ખારક, જીં ખાક.
ખારડી, સ્ત્રી વલોણનો વાંસ તાણવાની

દારી; નેતરું.
ખારણીયો, પું મોનીના હાટનો કચરો પુલો

લઈ જનારો; ધૂળધોયો.
ખારણું, નં [સં. દ્રાવ] જિંત અને કોટ

વગેરેમાં થઈને જવા આવવાને માટે રા-
ખેલો માર્ગ તે; તેમાં બેસાડેલું ચોકડું તે.

(૨) એ માર્ગ બંધ કરવાનું કલક-પાટિયું
તે; દરવાજો; શક. (૩) આગળું; દર-
વાજા સામેની છુટી જમીન તે. કિં પ્રં

ખારણું તોડી પાડવું=ચાર'વાર ખારણું આવી
પડવું કે માગણી કર્યા કરવી તે.

ખારદાન, નં જેમાં માલખારિશો દોષ ને
વસ્તુ; વાંધણ; વેચન. ખાપું. (૨) જાણ.
ખારનીસી, સ્ત્રી. બહારથી આવતા કામગી
મતર અને દુકીપત્રી નોંધવાની ચોપડી-
ફાઈલ.

ખારમાસી, સ્ત્રી. ખારે માસ ફૂલ આવતો
એક છોડ. (૨) વિં ખારેમાસ ચાલે એવું.

ખારમું, નં મરનારને ખારમે દિવમે કરવામાં
આવતું ખરચ ને કિંયા તે.

ખારવટિયો, પું ન્યાય મેળવવા માટે રાજા
પ્રજાને રંભડવા-ફૂટવાને બહાર પડેલો

માણસ; ફૂટારો; બખેડો કરનારો; અન્યા-
યનો બદલો લેવા તોડાને ચડેલો તે; ચા-
ળવાના વદિવટમાં બહેલ કરનારો.

ખારવટું, નં ખારવટિયાનો ધધો તે; માર-
ફાડ કરવી ને વાટ પાડવાનું કામ તે; વેર

વાગવાને કાપહો તેમજ સુલેકની સામે થઈ
ફૂટાટ ને રંભડ કરવી તે.

ખારવાસિયો, પું ગામ બહાર રહેનારો તે;
બંગી; ચડાળ.

ખારવું, કિં સં વાળવું; આડવું; સાંકડું
કરવું; સાંભરવું.

ખારસ, સ્ત્રી [સં. દ્રાવણ] પખવાડિ-
યાની ૧૨ મી તિથિ. (૨) પાપમાલી;

વિનાશ. કિં પ્રં ખારસ નાખવી=મુએ-
લા પાછળ દાનમાં કપડાં વગેરે આપવાં.

ખારસાખ, સ્ત્રી (નં) ખારણાણું ચોકડું.
(૨) કુટુંબ; પેદી; વંચ.

ખારસે, વિં ખારસો; એક હબર ને બસે.
ખારસો, વિં ખારસે; ૧૨૦૦

ખારાખડી, સ્ત્રી બંબજનમાં ખાર સ્વર મેળ-
વીને જનાવેલું પદ તે; કક્કાનાં પદ.

ખારિશ્કર, પું [અં.] બેરિશ્કર; મોટા
દરજાનો વકીલ; ધારાશાસ્ત્રી.

બારી, સ્ત્રી નાનું-હવા અજવાળું આવે
 એવું તેમજ જાણ થાય એવું દાર,
 બારણું (૨) બચાવનું સ્થાન; બહાનું; મિથ.
 બારીક, વિ. બારીક; સૂક્ષ્મ. (૨) નાજુક;
 કામળ; સુકુમાર. (૩) ધારતી બરેલું, ક-
 ટકરીનું; અણીનું; તીક્ષ્ણ :-બારીક સમય છે.
 બારીકાઈ, સ્ત્રી બીણાસ; સૂક્ષ્મતા. (૨)
 ચતુરાઈ; ચાપલુસી; ચિદાચ.
 બારીકી, સ્ત્રી-બારીકાઈ; બીણવટ; ઉડી તપાસ
 -ખત તે; ધ્યાન દષ્ટિ ચોક્કસ કરતી તે.
 બારું, નં બાખું; કાણું; બાકારું. (૨) બારી,
 બારણું, દરવાજો; દાર. (૩) બચાવનું
 સ્થાન; બહાનું; મિથ. (૪) બાડી (૫)
 બેદર. મુઆઇના બારામાં રટીમરો પડી છે.
 બારેત, પું દોડવાનો દાર.
 બારેતદાન, નં દાર રાખવાનું સિંકું. દાર
 વડાઈ જાય નહિ તે માટે સંભાળથી
 ભરી રાખવાની નળી.
 બારેમાસ, અં હમેશ, નિરંતર, સદા.
 બારેવાટ, અં જ્યાં ત્યાં અસ્તવ્યસ્ત એમ;
 બ્યવસ્થા વગર; સચરપચર. આમ તેમ
 યજ્ઞજ્ઞ વેરાઈ-વિખરાઈ જવું તે.
 બારેયો, પું બહાર-વગર પડી રહી છૂટ
 ફાટનો ધણી કરનારો, ફટ્ટેયો.
 બારોટ, પું બાટની એક જાત.
 બારોટા, અં ટકા ઉપરાંત બાજ તે; હદથી
 જાડે બાજની રક્ષા તે.
 બારોબાર, અં પરબારું; નિયતસ્થાન પર
 નહિ જતાં એકદમ; લાગલુગ; ચોતાના
 સ્થાનની સુદાકાત લીધા વગર; અરેયી.
 બાસ, નં [સં.] બાજ; છોડકું. (૨) સુ-
 વાળા; વાળ. રૂંપું બાજનો-વાળ વટ-
 વાથી થયેલી પીસા- ફોલો વગેરે તે.
 બાસદો, સ્ત્રી પાણી વગેરે પ્રવાહી ભરાય તે
 કડીથી ઉપાડી જરાય એવું વાસણ; પા-
 ણીની ડોલ-બેખ, ઉડી કુડી.

બાસમ, પું પતિ; ધણી. (૨) બાર; પ્રિયજન.
 બાસમથેય, પું પાવડી પરનો છુટો ને ઢીબો
 આટા; છોમાદાર આંટો.
 બાસાતંગ, પું ખેચાઈને આવે એવો પટો.
 બાસાસ, સ્ત્રી સંભાળ રાખતી તે; બરદાસ;
 સંભાળ; માળ; સાચવણી.
 બાંઝારી, સ્ત્રી બાલાય.
 બાલાં, નં બહાનાં; મિથ; ખોટા વાયદા.
 બાણકું, વિ. નાનું; તરુણ; જુવાન. ૨ અચ્યુ.
 બાલીબાલ, અં ફેવેફેવે; રોમેરોમ; આખે
 અંગે-આલેબાલ જુલો. (૨) વાળેવાળે.
 ઉં બાલેબાલે મોલી પરોખાં.
 બાલેસરી, સ્ત્રી બોરસળી; એક જાતનું
 કુલ્લકાંડ. ૨ વહાલેસરી.
 બાલ્લી, સ્ત્રી બાલદી; ડોલ.
 બાલ્ય, નં [સં.] બચપણ; નાનપણ;
 બાળક અવસ્થા તે. બાલ્યવસ્થા=બચપણ.
 બાલ્લું, નં ખોડું; નક્લી; રૂપા પર સેનાનો
 ઢોળ ચઢાવી બનાવેલો કસબ; રેશમ પર
 ત્રિટેલા ઢોળવાળો કસમનું શુભળું. બાલો
 વાળો એ મયકલિયાની નાતનો આળો.
 બાવચી, સ્ત્રી જુજરી અને ચાની જાતનો
 એક છોડ તેનાં બી. દવામાં કામ આવે છે.
 બાવટો, પું બીણા લાલ દાણાનું અનાજ;
 નાગલી.
 બાવડું, નં ખાંગોડું; કોણી ને ખભા વચ્ચેનો
 લાવનો અવયવ તે.
 બાવન, વિ. પચાસ ને બે; ૫૨.
 બાવનવીર, વિ. બાહોશ-ધરતીર માણસ તે;
 પુરુષાર્થ માણસ; બળિયો; બેરાવર;
 બહાદુર.
 બાવનાચંદન, નં ઉંચી જાતની સુખડ તે.
 (૨) સુગંધિદાર વ્યવેનો લેખ-ચંદન-વ.
 સેવો રમડો ત.
 બાવની, સ્ત્રી બાવન કડીની સાંકળી; બા-
 વન કડીચો-પદ્મા જ્યો-માળા તે. છોટા-
 લાલ બાવની.

આવરું, વિં ધાસ્તીથી બ્યાકુળ ને બેમન
 યથેહ હોય એવું; ગામરું; અઠળાયેહું ને
 ઉતાવળું. શું દરે ને શું નહિ, એવા વિ-
 ચારે ઉતાવળમાં પડી ગયેહું; અસ્વસ્થચિત્તું
 આવહું; પું માટી, પત્થર વગેરેનું પુતળું.
 આવળ, પું મોટા કાંટા-ચળવાળું એક ઝાડ.
 એ દેખાવે ને લાકડે કાળું હોય છે.
 આવળિયો, પું આવળ. (૨) ઉચું, અડવું
 ને કુરૂપ એવું તે.
 આવળી, સ્ત્રી નાના નાના આવળિયા તે;
 હોડવા જેવા નાની જાતના આવળ.
 આવા, પું આધ; આપુ. (૨) આપ; પિતા
 (૩) માલીક; રાજા; સ્વામી; પાલક.
 આવી, વિં વીસ ને બે; ૨૨. (૨) નાં બા-
 વાની સ્ત્રી; સાધુડી; વેરાગચ; જોગચ.
 આવીસ, વિં વીસ ને બે; ૨૨.
 આહું, નં કરોળિયાતું જાળું.
 આવો, પું વેરામી; સાધુ; જોગી; સાગી. (૨)
 આપ; પિતા; તાત.
 આકલ, વિં શરદું; બેમયાં; નિર્ભજન;
 વહેલું. (૩) બોલે તે પાળે નહિ પણ
 હસીને-ખીખી કરીને ખસી જાય એવું.
 આખપ, સ્ત્રી [સં.] બાદ; વરાળ. (૨)
 આમુ; અમુ. (૩) ધુમસ.
 આસ, સ્ત્રી વાસ; ગંધ; સોડમ; બો.
 આસદી, સ્ત્રી બાક; બેસવાની લાંબી પાટ.
 આસડે, વિં સાક ને બે; ૬૨.
 આસુદી, સ્ત્રી હાળીને બેડે કાંઈ મંસા-
 લાદારૂંધ; આસદી; રમડી; ગાહું દૂધ.
 આસેટ, વિં સાક ને બે; ૬૨.
 આસ્તો, પું સ્થરા મુલામમ વણાટું. સદેહ
 કપડું. આગળ મહેમદવાદનો બારતો
 વખણાતો હતો.
 આહું, પું [સં.] હાથ; કર; ધુજ.
 આહુંક, વિં વિ બારંસાનં જોઈ હોય એવું;
 ઉડી સમજ રહેલ; મૂઠ; દેખાવે

કમઅક્ષ લાગતું હોય એવું. (૨)
 તરેહવાર-ગિયામણું. (૩) વાંદરા.
 આહુંહું, નં પુતળું; માટી વગેરેની નાની
 મનુષ્યાકૃતિ; આવહું. (૨) ગામનેશનો
 કુધાળો અવવવ.
 આહેર, અં બહાર; અમુક હદની પાર
 એમ; પર વગેરેની અંદર નહિ એમ; વર્તુ-
 લ-અમુક મર્યાદાની પેલીપાર.
 આહોશ, વિં બહાર; હોશિયાર; કાળેલ.
 (૨) ચાલાક. (૩) પ્રપંચાદિને પહોંચી
 વળે એવું; ખબડદાર.
 આહોશી, સ્ત્રી હોશિયારી; ખબડદારી; બહારુરી.
 આહો, અં [સં.] બહાર; અમુક મર્યાદા કે
 વર્તુલમાં નહિ એમ; ઉપરનું.
 આહોગાળ, વિં ઉપમેહું ગોળ; ગોળ પણ
 બહારની બાજુએ ઉપડતું હોય એવું.
 અંતર્ગાળથી ઉલટું.
 આહોંતર, અં બહાર અને અંદર એમ.
 આહોપચાર, પું [સં.] બહારનો-ઉપર
 ઉપરનો ઉપચાર-લેપ-પ્રતીકાર વગેરે તે;
 શરીરની અંદર-પેટમાં લેવા જેવી દવા તે.
 પિવાય નહિ પરંતુ શરીરની બહારની
 બાજુએ લગાડાય-ચોપડાય એવી રીત
 અથવા પ્રકાર તે.
 આળ, નં [સં. ચાલ] હોકરું; અમુ; સિયુ;
 અર્જક. બાળકવારું નહિ પરણેહું.
 આળક, નં બાળ; હોકરું.
 આળકી, સ્ત્રી બાળા; હોકરી; કન્યા.
 આળકીડા, સ્ત્રી હોકરોની રમત; બાળમેલ.
 આળગોપાળ, નં હોકરોડિયાં; બાળમચ્યાં.
 આળચરિત્ર, નં નાના કોડરોના જેવું વર્તન.
 આળપણ, નં જયપણ; નાનપણ; બાલ્ય.
 આળખચ્યાં, નં હેમાંજોડતું; બાળગોપાળ.
 આળબોધ, વિં બાળકથી સમજાય એવું;
 ઝટ સમજ પડે એવું. (૨) નાગરીલિપિ.
 આળબોધી, વિં બાળકથી સમજાય એવું;

સહેલું; સરલ. હાલ આવતી નાગરીલિ-
પિની વર્ણમાળા તે.

બાળપ્રહસ્યારી, પુ' નાનપણથી અવિવાહિત
રહેલો હોય તે; જેણે સમાવર્તન કર્યું ન
હોય એવો સંસારથી દૂર રહેલો માણસ.
બાળભાષા, સ્ત્રી. બાળકની બોલી તે; બો-
ળડીતોતણી બોલી તે. (૨) આગળી.

બાળમિત્ર, પુ' ધૃષ્ટિમિત્ર; નાનપણનો દોસ્ત-
દાર તે; બાળ અવસ્થાથી જેની સાથે
મિત્રતા થયેલી હોય તે બોલિયો.

બાળશંક, વિં નાનપણમાંથી સંડેવી તે;
બાળવિધવા

બાળલીલા, સ્ત્રી. બાળકના જેવું વર્તન-
જેવું-કેડકન વગેરે તે.

બાળવિધવા, સ્ત્રી. નાનપણથી ગઢેલી હોય
તે; બાળશંક.

બાળનું, કિં સં લગાડવું; સગમાવવું; બળી
ભય એમ કરવું. (૨) ભંસવું.

બાળસ્વરૂપ, નં નાનું નાણુક આકાર આકૃતિ.
બાળહૃદય, સ્ત્રી. નાના બાળકને મારી નાખવું
તે; બાળકને માર્યાનું પાપ તે.

બાળા, [સં. વાછા] જીવાન છોકરી; ઉખ-
રમાં આવતી કન્યા.

બાળાપણ, નં નાનપણ; શૈશવ; બાલ્ય.

બાળામૃદ્ધ, પું નાના બાળકને માથે
ખંધવાનો ફેટલ.

બાળારામ, વિં રામની માફક ગમે તેમ
કરવાની છુટવાળું છોકરું; ભોળું; નિખા-
લસ મનનું અણુસમજી.

બાળાંસોળાં, નં બાળક અને વળી અણુ-
સમજી; નિષ્કપટી છોકરાં વગેરે તે. (૨)
આવાં નાનાં છોકરાંમાં થાક તે. -જાના-
બોળાંની તેરસ.

બાળી, સ્ત્રી. બાળા; છોકરી; કન્યા. (૨)

બાળુ, અં છુટક; ફટ; નિષ્ક્રમ એમ; તિર-
સ્કાર અને અમાવગમી-અણુગમો જતાવતાં

-શું સળમાવવું છે, એવા અર્થમાં વપ-
રાય છે:-બાળુ પાટણ દેશ જિલ્લે પટેળાં
નીપજે. રા. રા'બેંગાર. (૨) બાપુ; લાકડા
એવા-વહાલસોયાપણું બતાવતા અર્થમાં
છોકરા માટે વપરાય છે:-બાળુ ! તમને
તે મમશે શું કરવાં, કુંવર ચાલો ઘેર
મામી મનાવે. સ્ત્રીગીત.

બાળુવાં, નં બાળેરાં, નાનાં લાકડાં બચ્ચાં;
નાનેરાં હથેતાં. એમ બોધાય છે:-બાળક
મારાં બાળુવાં. નળાં.

બાળેરાં, વિં બાળક જેવું; કિશોર વયનું.
બાળોહા, વિં નાનપણમાં પરણેલી છોકરી તે.
બાંક, પું કુંફી લાખી-પાટ-પાટી; અઢેલીને
બેસાય એવી પાટલી.

બાંકડો, પું એકાદ બે જથ્થે બેસે એવી પાટ તે.
બાંકાક, સ્ત્રી. ટેકાર; ફાકડાક. (૨) મિથા-
ભિમાનપણું; કુલાશ, હૂપક.

બાંકું, વિં ટેકું; ઝોર મિમળનું; તરેલવાર
સ્વભાવનું. (૨) કુટુંક; રૂપાળું. (૩) નાણુક.

બાંકેરાવ, પું બાંકડો પુરુષ; છેકબટાહ.

બાંગ, સ્ત્રી. પ્રાર્થના માટેનું હકારું; નિમાન
માટે ભેકેતે ચેતવણી આપતો સાદ.

બાંગડ, વિં બહાદુર; કાબેલ. ૨ હુચ્ચો.

બાંગડવું, કિં અં બાંધેલું; ગળું તણાય
એમ મોટે ઘેટે રાવું કે ધણીવાર બોલવું
તે; આરડવું. બેસ વગેરે પશુના વારંવાર
થતા સાદને માટે વપરાય છે.

બાંગરો, પું મોઢેચઢાવેલો; પટાડી મૂકેલો છોકરો.

બાંધેકડું, કિં અં ગળું તાણીતે-બોલ બોલ
કરવું; બાંધકડું.

બાંટ, નં બાંધણી બાંધીને પાડેલી ભાતનું
સીએતે પહેરવાનું રેશમી વસ્ત્ર. (૨)
નોખ-કાટલાંનો શટ, મંજ. (૩) પુ'પરા
અથવા એક જાતના કાંટા.

બાંટવું, નં નાનું-દીમણું ઝાડ; હાથ દોઢ
હાથ ઉંચાણનો કંટાળી છોકરો.

ખાંદણું; કિં અ. વહેલી આપણું; હિસા
પાડી સાને આપણું.

ખાંટું; વિ. અપરિચક્ષ; પાણી-વરસાદની
દશાને કીધે બરોબર નહિ પાકેલું એવું.

(૨) નં ડેડામેયુ બુવારનું કસતબુ.

ખાંડાળીજ, સીં વેશાપ સુદિ બીજ તે.

ખાંડિયો, પું તોડાપમાં મુસવમાન માટે
ખોલાય છે

ખાડું; વિ. પુછા વગરનું; છોગા વગરનું. (૨)

મુલ-આસર રહિત. (૩) અશોબન.

ખાંદી, સીં છુડી; આકરી; ગુલામડી

ખાંધ, પું પાણી ખાળવાને માટે કરેલી માટીની
ખાળ; નદી, વહેળાં વગેરેના પાણીના વહેણ-
ને અટકાવવાને ખાધેલા પાટ-પુરતો.

ખાંધકામ, નં ભાગી, સુનો અને ઇટે વગે-
રેના ચણતરનું કામ તે; ખાંધવા-ચણવાનું

કામ તે; રસ્તા, મહાન, વગેરે જે રચના

ચણતરનાં કામે તે; ખમારતી કામકાજ.

ખાંધછોડ, સીં ખાંધનું ને વળી છોડવું તે;

વારંવાર ખાંધનું છોડવું તે (૨) છુટછાટ.

ખાંધણુ, નં ખાંધવાના કામનું કષ્ટું માસ.

ભવળાં વગેરે તે; ઉપરનું આગાધાન;

પ્રગટાવટ. (૨) જેથી એક સાથે વસ્તુઓ

જોડાઈ રહે એવું દોરકું; રસ્તી વગેરે તે;

ખાંધાન. (૩) ખાંધવાનું કામ તે.

ખાંધણી, સીં ખાંધવાની ઢમ, અથવા રીત

તે; વિંટાળવાની, ચણવાની, ઉણું કરવાની.

(૨) અપડીઓમાં કષ્ટું પકડી દોગથી ખાંધી

લેવાનું કામ તે. એથી કષ્ટા ઉપર ટપકી

ટપકી જેવી ભાત, રંગ દેતાં પડી રહે છે.

(૩) ઉપર પ્રમાણે ખાંધણીથી ભાત પાડેલી

માટી-ચુદ્દી તે. (૪) મનાગત; રચના.

ખાંધણું, નં મચાણુ; મચાણ; મડદાં ઢેઢાણુ

પાકવાની જગા.

ખાંધવ, પું [સં] આઈ; સહોદર :-ખાંધવ

હાથ અખોલકા તોય પોતાની ખાંધ.

ખાંધણું; કિં સં [સં વાળ] એકદું કરી

એક સાથે જોડવું; છુડું થઈ જાય નહિ

એમ એકજ કરી રાખવું; એક એકથી

જોડાઈને રહે એમ કરવું. (૨) ગાંઠ દેવી;

મંથી પાડવી; ગાંઠવું; ગુંથવું. (૩) જકડવું;

એક બીજાને અડીને રહે એમ કસવું; ન

છડે એમ કરવું; દંદ કરવું. (૪) રચવું;

ઉણું કરવું; ખનાવવું=ધરખાંધવું. (૫)

વિંટાળવું; આંટા દઈ ઘાટ કાઢવો=ખાંધવી

ખાંધવી. (૬) ધરવું, કંધવું; વિચગવું;

કંચર; ખાવનાં કરવી=આજા ખાંધવી. (૭)

અમુક વિચાર અથવા કરારને વળગી ગમે

એમ કરવું; ન છડે કે ન કરી જાય એમ

ખંધનમાં લેવું (૮) એકદું કરવું; પાણી

વગેરે પ્રવાહી ભેગું કરવું=સોટ ખાંધવો. (૯)

જમાવવું; સમુગય ઉભો કરવો; ટોળે કરવું.

ગામ ખાંધવું. (૧૦) દંદમાં રાખવું; નિયમિત

કરવું; અંકુશમાં આણવું; સીમા નક્કી કરવી.

ખાંધો, પું ખાંધારણ; રચના; ધટના; ખાંધાઈ.

(૨) કરીરતું દંદ ખાંધન તે; કાંડું; દગ;

જમાવટ; દંદ સંધન. (૩) ખાંધ; ખાંધણુ.

ખાંખડી, સીં જમણમાં થતો ખાસપાક તે.

ખાંખુ, પું [જં] પોલો વાંસ.

ખાંભરો, પું ધોળો અને પોલો પાતર તે.

ખાંધ, સીં [સં યાદ] હાથ; કર. (૨)

ખાવકું. પ્રકાશ:-ખાંધ મહાખાડું મા ગ્રહો

રાણી દેખશે કયાંક. (૩) કોણી ઉપરનો

અંગરખાં વગેરેના સીવેલો ખામ તે; ચારે

તરફથી હાથ ઢંકાય એવી કપડાની ખોલ.

(૪) સહાય; મદદ; આય. ખાંધવ હાથ

અખોલકા તોય પોતાની ખાંધ

ખાંધકું, નં કોણી ઉપરના હાથનો અવયવ તે.

ખાંધધર, પું હાથ પકડનાર, મુરકેલીમાં મદદ

આપનાર; અવેજ;-જવાબદાર ચનાર;

જમાન, જમીન; હામીદાર.

ખાંધરી, સી જમાની; જમીનગીરી; હામી.

બાપુ; નં કમાડમાંનો યુરો; આડબંધ. (૨) નરધામાંનો બપ.

બાંધી, સ્ત્રી બાંધ; હાથ, કર. (૨) સહાય. બિંકડ, વિં બિંકડ; વસતું; કંકડ; મુકેલ. બપંકર; મુરકેલી બરેલું; ઝે ન બને-જવાય કે થાય એવું તે.

બિગાડ. પું બગાડ; ખરાબી; તુકસાન; અ-લપયોગી થઈ જવું તે.

બિગાર, પું બીખ; માચના; માગી-ભીખી આતું તે. (૨) ખચુરી; હેલ; વેઠ.

બિગારી, પું હેલકરી; ખચુર; વેતરો; બારવાહ. (૨) બિખારી.

બિચારો, વિં ગરીબ; બાપકું; દીન; રાંક. (૨) દુઃખી; હેરાન; (૩) અસહાય.

બિછવા; પું વિછવા; સ્ત્રીઓના પગનાં આંગ-ળાંનાં બેટવાં વગેરે તે.

બિછાતું, નં બિછાવવાતું વસ્ત્ર; ગોદકું; ભજમ વગેરે તે; પાથરલું. (૨) પથારી.

બિછાવત સ્ત્રી આરામથી બેસાય એવી રીતે ભજમ વગેરે પાથરીને બનાવેલી રચના તે; પાથરણી સેતરંજી તકિમા વગેરે પાથ-રીને કરેલી બેઠકની સોઇ તે.

બિછાવવું, કિં સં પાથરવું; પસરાય સ્ત્રી એમ, ભીમ ઉપર ભજમ વગેરેને પહોળાં કરવાં તે; ગાદલાં વગેરેને ભીમ, ખાટ, પલંગ વગેરે ઉપર નાંખી સુવા બેસવાતું બનાવવું તે; દાલવું.

બિજેરી, સ્ત્રી બિજેરાતું ઝાડ.

બિજેરું, નં એક ભતવું ફળ; એ દવામાં વપરાય છે.

બિડવું, કિં સં બીડવું; બંધ કરવું; વાસવું; અંદર પુરવું. (૨) અટકાવવું. (૩) સંકો-ચવું; એકડું કરીને બોડીકું; બેડું; બંધ કરવું. મો બિડવું-ઝાડ બિડવા.

બિડાવવું, કિં સં બંધ કરાવવું. (૨) મોડલાવવું.

બિન, અં વગર; વિના. (૨) ના. દીકરો. બિના, સ્ત્રી બાપત; હકીકત; તપસીલ. ૨ વિવેચન; વર્ણન.

બિલાસ, પું એક રાગ. સવારમાં ગવાય છે.

બિમાર, વિં [દિં.] માંદું; આબરી; અના-રોગ; કાપલી. (૨) બિન; ચિંતાતુર.

બિમારી, સ્ત્રી મંદવાડ; માંદગી; અનારોગ્યતા.

બિયાન, નં બ્યાન; વર્ણન, વિવેચન; હકીકત.

બિયાબ્યાન, વિં નિર્ભય અને ઉજડ-વેરાન; ભયંકર, બીક લાગે એવું. આગળ બિયા-બાન જંગલ આંબું ત્યારે હિંમત હઠીય.

બિયાબારું, નં અલ્પબનાવ; સામીપીત; એક બીમને ગોઠવું આવે નહિ એવું.

બિયામણું, વિં બીક લાગે એવું; ભયંકર; ચિકરાણ; કારમું.

બિચું, નં બી; બીજ; જોમાંથી નવો અંકુર ફૂટે એવો કણ-કળિયો વગેરે તે.

બિચો, પું બી; બીજ; કળિયો; ગોડમો; ટીલો. (૫) પેસી; શંક આકારનો કણ.

બિરડ, નં [દિં.] વણ; વચન; વરદાન; પ્રતિજ્ઞા; ટેક; ખોલ.

બિરડાળ, વિં એકવચની; પ્રતિજ્ઞા પાળે એવું; પોતાના બોલ માટે ટેકવાળું; ટેકી.

બિરજાભાન, વિં સારી રીતે બેઠેલું; સુખા-સીન. ૨ સુશોભિત; સુંદર લાગે એવી રીતે રચાયેલું-ગોઠવાયેલું.

બિરાજવું, કિં અં [સં. ચિરાજ] સારી રીતે માન-બારબેર બેસવું. (૨)

શોભવું; સુંદર દેખાવું; બરોબર શોભતી રીતે બેસવું. (૩) પથારવું; જઈને બેસવું.

બિરાદર, પું [પા.] બાહ; બંધ. સહો-દર (૨) મિત્ર; દોસ્ત.

ખિરાદરી, ઓં બાધ્યાયો; મિત્તા; દો-
સ્તીસંનધ; બાધ્યાયી.

ખિરાવું, વિં પારકું, પરતું; બીજાનું, પોતાનું
નહિ એવું તે.

ખિલ, નં [સં. ચિલ] ૨૨. પ્રાતઃ; ગુહા.
(૨) ખાંડ; હિંસક પ્રાણીએ પોતાને પડી-
છુપાઈ રહેવાને બોલેલો ખાંડ. (૩) રાફડો.

ખિલું, નં [સં.] કિમ્બતનું બરતણું; લહે-
ણા ચીડી (૨) હુંડી. (૩) ગુસ્સો; ખરડો.

ખિલકુંલ, અં તદન, સાવ, અનવશેષ;
તમામ; સમુગ્રયું.

ખિલંબી, નં એક જાતનું ફળ

ખિલાડી, ઓં [સં. ચિલાલ] કાગા
ભુખરા રંગનું તે ધેળા અથપડાવાળી
આમડીનું એક નાનું-વાધના જાતનું વસ્તી
સહનાસી ચોપણ પ્રાણી, મીનડી, માંભરી.

ખિલાડી, ઓં લોહના ઉલટસુલટ આંકડાનો
ગુચ્છ, કુવા તળાવમાં ખડેલી ચીજ કાઢ
વાની અંકડી. (૨) લંગર; નાગર. (વહાણ
નાગરવાની મોટી અંકડી)

ખિલાડું, નં ખિલ્લી, નહિ નર કે નહિ માદા
એવું મીનડું (૨) નામનું નિશાન; સંકી,
હરતાશરનો કિસોરો.

ખિલાડો, પું [સં. ચિલાલ] બિવાડીનો
નર; ચોધર; મીનડો.

ખિલાવર, પું સવારમાં ગવાતો એક રાગ.

ખિલાચન નં ખિલિયાન, એક જાતનો હીરો

ખિલોર, પું ઉંચી જાતનો કાચ; પારદર્શક-

નિર્મળ કાચ

ખિલોરી, વિં ખિલોર-ઉંચી જાતના નિર્મળ

કાચનું-તેને લગતું આગના વખતમાં ચી-

તથી દોડી, ગુમર વગેરે સ્વચ્છ કાચની

પાત્ર આવનાં તે ખિલોરીકામ એમ કહેવાતાં
ખિલ્લિય, ઓં અંચુડો અને પ્રચારેલી હાથે-
ળાની હેલી-ટચલી આંગળા વચ્ચેનું છેડું
તે; એ પ્રચાલનું માપ તે; વેત.

ખિલ્લી, ઓં [હિં] ખિલાડી, મીનડી

ખિલ્લું, વિં છુમ્મું; કપડી, દોડું. (૨) ભીર;
બેડીઘર; સામે બેસી બેસનાર; મદદ કરનાર

ખિલ્લું, નં ફોકાળને બદલે પાતળા ભિત
કરવામાં આવે છે તે; એક ઇંટના એા-
સારની ભિત.

ખિલ્લું, નં કસવાળું માણસ-આદક; જેની
પાસેથી લાભ મેળવી શકાય એવું-પણ
બોણ ને બર્હ માણસ તે.

ખિલ્લ, નં એક જાતનું ઝાડ.

ખિલ્લવણું, કિં સં' કરાવણું; બપ દેખાડેલો.

ખિલાત, ઓં પુછ, દોષત; ધન. (૨) શ-
કિત; બળ, મુજબ (૩) માલ, મૂલ.

ખિસ્તરો, પું નિજાનું; પાથરણું, પાથરણું.
એમાં ચાઈ, નાની સેતરણ નાનું ફેલેલ
ગાદણું તે એમિલું વગેરે હોય છે.

ખિસ્મિશ્લી, અં લો ખુદાનું નામ, અને કરો
શુકરાના-આરંભ-રતેલ દિલ્લોમાં 'ગરૂ-
ચાપનમઃ' કહેવાય છે તેમ મુસનમાનોમાં
કેઈ કામ આરંભતા આ શબ્દ ઉચ્ચારાય છે.

ખિલાગ, પું એક ગાવાનો રાગ. આ રાગ
રતે દરેક વાગ્યાને અમને ગવાય છે.

ખિલામાણું, વિં બીક લાગે એવું; કરામણું;
બપમદ; બપેકર.

ખિલારી, વિં ચિહારી; બેલ મોજ કરનાર.

(૨) ચિહારણ (૩) ફરંદ, પ્રવાસી

ખિંઙી, ઓં ચાઈ; ટીડી; બે; બમરો વ-
ચે કરવામાં આવતું નાનું ટપકું; ગિદી.

મિંદી, સીં સિં સીં સીં નાની પોટી;
: બેંગી.

મિંદી, સીં મિંદી, ટીપડી; ચાંધ; બીનડી
લેલ લાવ લાવ હું તિરી બનાવું, બમર
પર તારીરે, ગોટા મુનિઓનાં ચન ડગી
નવ્ય એરી પ્રાણધારી ર.

મિંદુ, નં [સં.] ટીપું; કોઈ; ટપકું; છુંદ.
:—આપું વાં મિંદુએ વરસાદ પાચે
નયો; (૨) મીકું; મૂન. (૩)
ટાંપ; અનુસ્વાર (૪) નાનું ટીપું;
મિંદન. (૫) બીજ; ધાતુકણ. કરે
મિંદુનો સિંધુનરણનો ગેર, અને
કાગેનો વામ.

મિંધ, નં [સં.] આગ્રસમાં મર્મ ચંદની
જે યાગી જેરી ગેળ સપાટી દેખાય છે
તે; તખની; ગોળાકાર સ્વરૂપ. (૧)
કાચ અને પાળી વગેરેમાં જે આકૃતિ
દેખાય છે તેનું અમત સ્વરૂપ તે;—મિ-
બ ને પ્રતિબિંબ. (૩) બિં; હાથ-
ચિત્ર. (૪) ધીસોફું. આ રૂઝ પાકનાં
પાનનાં લાલ અને મુરેખ અને છે તે
ઉપરથી કવિઓએ જોડેને તેવી ઉપમા
આપી છે. :—મિંગોઈપાકના ધીસોડા
જેવા જોડવાળી-ઓ.

મિંબાકાર, વિં ગેળ તખની જેવા આકા-
રનું; ઉપમેરી સપાટીવાળા ગોળાકાર જેવું.

બી, નં એવો કય અથવા વસ્તુ કે જેના
જેરી બીજ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય તે; બીજ;
મિયું; વનસ્પતિના કણ-દાણા વગેરે તે
:—જેનું બી વાંચીએ તેનું આડ, હોડ ને રૂઝ
થાય. (૨) મૂજ; મંડાણ; પાચો મૂજ કો-
રણ. :—કેડવી હમે લાકડાનાં બી ન વા-
વતાં (૩) અં વળી; પચ. :—કે-
તા બી કિરાના ને સજુના બી કિરાના.
અમે બી જઈશું.

બીક, સીં (સં. મીત) ભવ; ધાસવી;
: કર; રહેસત. (૨) ધાક. (૩) ચિંતા;
: ૧૬૬૨.

બીકણ, વિં બીએ એવું; કરકણ; કરક; પોચી
બીકીરું; હિમ્મત વગરનું; કરી નવ્ય એવું.

બીકણ, વિં કરક; નાદિમ્મત; બીકણ.

બીચ, અં વચ્ચે; મધ્યે; માં.

બીછવા, પું સીએને પખને અંગૂઠે અને
આમગીએ પહેરવાનાં બિંદિયાં; કપડા;
અથવા.

બીજ, નં બી; મિયું. મૂજ; મૂજ ઉત્પત્તિનું

કારણ તે. (૩) જેથી મર્મ ઉત્પન્ન
થાય છે તે; સંત. (૪) વંસપરંપરા;
જોલાદ. (૫) વાવાય; તાત્પર્ય; સાર
બીજ, સીં [સં. દ્વિતીયા] બીજ તિથિ,
પ્રથવાકિયાનો બીજો દહાડો. :—બીજનો
મંદ્રમા.

બીજગણિત, નં ગોટી-રકોના બીજરૂપ,
ચિહ્ન-ગણિતે માંડીને ગણિત કરવાની
રીત તે; અક્ષરગણિત.

બીજમાર્ગ, પું એક વહેણને વિચિત્ર-મુ-
ન્યતા પ્રમાણે વર્તનારી ધર્મમાર્ગ-પ્રે-
ક્ષા-પંથ તે.

બીજમાર્ગી, વિં બીજમાર્ગનાં મંત્રવાનું
સાર આશનાર; બીજમાર્ગનો અનુવાચી.

બીજવર, પું મોરો વર, કે જેનાં બીજવાર
લગ થતાં હોય તે; પહેલી વારની સ્ત્રી મરી
જવાથી બીજવાર પરચુનારો પુરૂષ તે.

બીજવાર, અં ફરીને; બીજવખત; પુન-
રપિ:—આ તને બીજવાર ચોરી કરતાં
પકડ્યે, દબે માથી નહિ મળે.

બીજું, વિં (સં. દ્વિતીયા) એકની પ-
છીનું; પહેલાની પછી તરતજ થાયે હોય-
આવે તે-બીજું. બેની સંખ્યાનો અતુલ્ય
જતાવે છે; અન્ય; ઈતર; પર. (૨)
છુડી જતનું. (૩) વધારામાં; વગી.

બીજી લખવાનું કે, અહિં વરસાદ પાણી
પુષ્ટ થયા છે

બીટ, નં ૦ યાજ્ઞ: ગોમર.

બીડ, નં ૦ ધામની જમીન; જે જમીનમાં પા-
મ પુષ્ટ થયું હોય તે; રો. (૨)
કાચું ભરતનું લોહું. :- બીડની બાજી-
ઓ. (૩) [અ] સરત; સરતથી
માગવું ને.

બીડણું, કિં ૨૦ બંધકરવું. જે છેડા મજાએ
કરવું કામળ બીડયો. મો બીડણું. (૨)
ભરી-પુરીલેવું; પુરવું, ચણવું. -કાટ
માંનાં જે ગાખડાં બીડવાનાં છે. (૩)
છાપ માટી; રીલ દરેની.

બીડી, સીં ૦ કાચો રોનો વગેરે ચોપડી-મોહ
સોપારી મૂળને વાગેલી નાગરવેલના
પાનની ગેડ તે. ઉં. લેતો ભરે કામ-
ળિયા બીડી પાનનકા. (૨) તમાકુ
વગેરે ભરીને કામળ કે દીપકના પાનની
બોળી નળી-મુગળી તે. એ સળથા-
વીને કુંદાય છે; બળતાં ધુમાડો બેચ વ-
એવી કાંઈ પણ ચીજ મૂળને બનાવેલી
કામળ-વગેરેની નાની બોળી. -અજમાની.
બીડી આપવી=સહાર કંવો; રળ
આપવી.

બીડું, નં ૦ કાંઈ વસ્તુ ભરીને બનાવેલું પીડકું;
મોટી તથા ખુણિયા પાનબીડી. (૨)
કાંઈ મોટું કુર્ષટ કામ કરવાની જાહેર
માગણી, સરતવાળી માગણી :- જાહેર-
વટિયાને પીડી લાવવા રામએ તથા વર-
દરગામમાં બીડું ફેરવ્યું તથા કાંઈએ ઉપા-
રવું નહિ, આખરે ચમર ટોળનારી ગણ-
કાની છોકરીએ ઉપાડ્યું. કિં ૩૦ બીડું
ઝડપવું=કુર્ષટ કામમાં માગણી કરેલી,
સાદમ માથે લેવું. (૩) ૧૪૧ બીડા=
વિવાદની માગણી. ઉં ક્યાનાં તે અગ્યા
બીડેમાં મોટી તથા ભમ છ.

બીડા, ૫૦ કામજો ધાલેલું મોટું પુરબીડિયું
લખોડો.

બીડિયું સીડિયું, વિં ૦ મનમાં, સમજવા છતાં
કંઈ જોવાય નહિ એવું લાચાર; મોન
રૂઢી સહેવું પડે એવી સ્થિતિ તે. (૨)
અં ૦ જાવને બંધ જેમ હોય તેમનું
તેમ મોન રૂઢી કરવું પડે તે; જેમ
કરે તેમ વગર બોલ્યે સહન કર્યા કરવું
તે. -જે જીવમ કરે તે બીડાસીડયા
બેસી રહીને જોયા કરો. ફરિયાદનો અવાજ
નહિ હોવો તે.

બીન, નં ૦ જાનને બાલુ તુમડાવાળું એકે જા-
તરું તંતુવાદ.

બીનકી, સીં ૦ બિદી

બીના, સીં ૦ બનાવ, બનેલું તે (૨) દર્ષ-
કત; હેવાલ; વાત; વર્ણન. (૩)
ખામત; વિષય, વસ્તુ.

બીબી, સીં ૦ સુસલમાન મુદરંથની સી; ખાન-
દાન કુટુંબની સુસલમાન બાલુ કહે-
બીની ધર જેમ લાંબે મિયાં મોર જોગ.

બીબીભયું, વિં ૦ ખાનદાન સુસલમાન સીને
પેટ જન્મેલું; બીગીએ જન્મેલું, ખાન-
દાન સુસલમાનના ધર્મ-ખાજક. -સાણી
બયો કે બીગીભયો.

બીજી, નં ૦ અમુક જાતની આકૃતિ વગેરે પાડ-
વાનો જેમાં ઘાટ ખોદેલો હોય તે;
દાળ, સામી, એહું; અને એડી. (૨)
જેની ઉપર અમુક ચિત્ર કે છાપ વગેરે
આકૃતિ પડે એવું ઉપસથળ તે કોતરણી
કરેલી હોય તે પાત્ર; એજાર, વગેરે તે
-ખાજક બીજી, લાકડાની ખાખ. (૩)
જેને ગથાલે અક્ષરકૃતિ ઉપસાવેલી હોય
એવો સીસા-ધાતુનો ખીનો તે; યાદપ
(૪) નમુનો; પ્રતિકૃતિ, દર્શન, આકૃતિ
પાડવાની રચના, વગેરે તે.

બીસાસ, વિં ૦ (સં.) છક; નાંદ.

નહિ ખોલાય - ક્રે બોલાય એવું. (૨)
કંટાળો આપે એવું. (૩) નંવરસ-
મોતો કંટાળો ઉપજવનારો એક કાબા
રસ તે; ભાંડરસ.

ખીરંજ, પુ. એવો અને ચણે દાળની ચીડી
મેવા ખીચડી.

ખીલ, ન. ખાડો; દર; ખખોલ; રાકડો. (૨)

[જ.] વેચેલા માલની કિંમતનો આંકડો.
(૩) પહેલ. (૪) ખરડો; ચુસો.

ખીલવન, ન. પાસા પાડેલું મેઝ; પાસાદાર
ઢોરો.

ખીલી, સી. તથા તથાને સુખે જેને પાનાં
ચાપ છે એવું એક છાલિયું ગ્રાહ. મ-
હાદેવને એનાં પાન ચલાવવામાં આવે છે.

ખીલું, ન. ખીલીનું અંકુશ લીલું ફળ,
નાનાં કુમળાં ખીલાનો સુસ્ખો અને
અધાણું થાય છે. એનો શુષ્કમાંથી
હોવાથી મરડા અને અતિસાર ઉપર ઉ-
પયોગી થઈ પડે છે. (૨) ખીલાનું કોટલું;
કુપડો, પારો, તથા ખીર ભરે ભરવાના
કામમાં આવે છે. (૩) અંક; વૃષણ.
ખળિયા-સેવકથી સાધા ઉપર ચળેલી
માંક તે.

ખીણું, કિં. અ. ડરવું; ભય લાગવો; પારતી
લાગવી, (૨) ચોંકવું. (૩) ગભ-
રાવું; કાપર ચડું.

ખીલણું, જી. ખીણું.

ખુક, (જ.) ચોપડી; પ્રસ્ત. (૨)
નેપણું. (૩) છુકડો; કાકા.

ખુકડો, પુ. મોં ભરાઈ જાય એટલો જથ્થો
તે; કાકા.

ખુકણી, સી. છુકી; ચૂર્ણ.

ખુકણું, કિં. સ. હાથ મોતે આડે નહિ
તેમ મોમાં નાખવું; કાકું.

ખુકાની, સી. દાદી અને માલ ઉપર ચઢ
માથે બંધાયેલો કટો-લુગડાનો કુકડો.

ખાલીના વાળ આમતેમ વિખરાઈ જાય
નહિ તેમજ ચહેરાનો ધણો ભાંગ ઢંકા-
વાને લીધે બીજો માણસ જટ ઓળખે
નહિ, તે માટે ખુકાની બધાય છે.

ખુકડો, પુ. કાકડો; કાકા; કાળિયો; આસ.
ખુગડી, સી. છુકડી; સી. એને કાને પહેરવાનું
ગોતીનું ધરણું.

ખુગણ, ન. માકામા પાથરવાનું જાડપોતું
કપડું; મોઢ; આથર.

ખુધલી, સી. ખરણી.

ખુચ, પુ. એક જાતના પોચા લાકડાનો
ડારો; કુચો. (૨) પાનાની રમતમાં
દારનારને ઝતેલો માગે તે પાનાં આપવાં
પડે છે તે. કિં. ત્ર. ખુચ મારવો=વહેતું
—રળીજતું નંધ કરવું; સજડ—મંધ કરવું.

ખુચર, વિ. છુદિ વગરનું; મૂર્ખ; કાચી
સમજનું.

ખુચિયું, વિ. છુડું; કાન વગરનું. (૨)
ખેટલા નાકનું; કપાઈ મચેલા નાકનું.

ખુચી, વિ. (સી.) નાની ઠોઠરી; કન્યા
પારસીઓમાં વપરાય છે.

ખુચું, વિ. કાન વગરનું. (૨) ખેટલા
ચપટા નાકવાળું.

ખુચો, પુ. ઠોઠરી; ઠોઠરી; પુત્ર. (પાર-
સીમાં)

ખુજ, સી. [સં. જુષ] કદર, કિંમત;
પ્રલના; પરીક્ષા; ચુષ્કાળપણું. (૨) સ-
મજા—તમારા રોકેને કામતી ખુજ નથી.

ખુજરગ, વિ. [પા.] રૂદ્ધ પ્રકૃતિ; (૨) અર-
ડપણને લીધે માનને ચોમ.

ખુજરગી, સિ. ધરડપણ, મોટાઈ; છુડાવો.

ખુજણું, કિં. સ. કદર કરતી; પરીક્ષા કરતી;
સામો માણસ કેટલું કામકાજ કરે છે
તેની કિંમત જાણવી; ચુષ્ક સમજવો;
ગુલનાં કરી. (૨) જોષ લેવો; સપ-

જવું. ઉં. પરનારીસ પ્રીત, શુદ્ધિ સારી
નવ. જુને. સામળ.
જુઠવવું, કિં. સં. હોયવતું. જળવું બધ
કરવું. ટાંકું. પાડવું. (૨) રોળા નીખવું.
જુઠાવું. કિં. અં. દોલાવું. કમીયવું. બધ
પડવું.
જુટ, સીં. (જુટય) કાનની નીચેના કામની
આમડી; લાળી. (૨) રં. પ્રં. કાનની
જુટ પકડવી=કણકેરવું.
જુટાક, અં. ખૂબાણું ને શરીર નેકું એમ:-
જાળજુટાક. (૨) લાટ-સોદાની ઢાળા ને
મજાસુત લાટ ઉપરથી. રંગે કાળા ને
શરીરે લંદૂ સી તે.
જુટિયું, નં. જુટે પહેરવાનું લોકમનું સોળિયું.
જુટનો વિષ પહોળો કરવાને લાકડાનું જે
ધરણું પહેરવામાં આવે છે તે.
જુટી, સીં. નાની ચાંદી-કળી તે; નાની
કળી જેવી લાંત-તરફ તે:-ઝીણીજુટીનું
અંબર. (૨) અજળ જુણવાળી ઓંધિય-
વનસ્પતિ તે:-જડીજુટી; ચમત્કારી ઝીજ.
(૩) પહોચેલું; તેજસ્વી ને, ચતુર એવું
જે તે; કાબેલ; નહિ હેતવું જાણ એવું
અને અજાણ રીતે પોતાનું કામ કાઢી
લેનાર:-એ કંઈ જાણ તેવી, જુટી નથી.
જુટાહાર, વિં. જુટાજુટાવાળું; જેમાં સુસો-
લિત ચાંદા હોય એવું.
જુટો, પું. જાણીએલા નાના ફૂલના જેવી લાતનો
ચાંદો; લાતીગચ ચંદક; લસતનો ચાંદો.
(૨) તરંગ; ક્ષપના; નવી જુગતી; અંબ-
નેવા નિચાર.
જુડું, વિં. ધસાણને જાડું ચપ્પ મચેલું; ધાર
જતી રંધી હોય એવું; અચ્છી કે ધારની
તીક્ષ્ણતા રહિત. (૨) જાડી શુદ્ધિનું; કાષ

વિષય જેને ઝટ મોઝે ચડે નહિ એવું
(૨) લાગણી વગરનું.
જુડું, પું. મહાઇ ઝડા; જુડું.
જુડી, સીં. કુખડી; એકદમ પાણીની અંદ-
ર પેસી જવું તે. (૨) કામની વખતે
અસીજવું તે.
જુડજળ, વિં. બેવકુફ; મૂખ; ટાંકા; (૨) મંદ
શુદ્ધિનું અચંચળ.
જુડવું, કિં. અં. પ્રા. જુડારી કુખડું; પા-
ણીની તળે બેસવું; નીચે જવું; પ્રવાહીની
તળે બેસવું. (૨) મરમવ થઇ જવું; દટાઇ
જવું કે ઉડા ઉતરીજવું.
જુડાડવું, કિં. પ્રં. જુડે એમ કરવું.
જુડિયાળ, વિં. મૂખ; અણસમજ.
જુડિયો, પું. કાળા મોનો વાદરો. (૨) ધરડો.
જાણસ; જુડિયો.
જુડાપો, પું. ધરડપણ; જરા; વદાવરચા;
જડી.
જુડિયો, પું. જુડિયો; વાદરીઓના ટોળામાનો.
મોટા મરત વાદરો. (૨) જાડો લંદૂ જેવો
ને ઉમરે મોટો જાણસ.
જુડું, વિં. [સં. જુડ-જુડો.] ધરડું; જેને પ-
ળ્યા આવવા માંડ્યા હોય તે; જડક; વૃદ્ધ.
જુડો, પું. વૃદ્ધ; જેને જરા-ધરડપણ આંધું
હોય તે જાણસ. (વિં.) જડક.
જુણી, સીં. જોણી. (૨) અણી; બાલાનું
રંધી.
જુતકો, પું. કાંચ ને લંદૂ સી; સીધલ.
જુતપરસ્ત, વિં. મૂર્તિપૂજક; મૂર્તિની પૂજા
કરનાર તે; મૂર્તિને માનનાર, ડિંકુ વગેરે.
જુતપરસ્તી, સીં. મૂર્તિપૂજા.
જુતાન, નં. જટન; જોરિયું.
જુતારું, સીં. જોતાનું; જુની પાંધડીનો મેલો
કડક. (૨) તોદમત; અટો.
જુનાનો, પું. ઝીણી કારતી પાંધડીનો કંકડો.
જુતારો, પું. (મુસ્તાન) જમીન

વાળવાનો સળિયો-સાવરણો; મોટી ઝાડું.
શ્રુતે, અં યી; થડી; વની-માગીશ્રુતે કામ
યશે નહિ. આમ.

શ્રુદ્ધિ, પું (સં. શ્રુદ્ધિ) પરપોય.

શ્રુદ્ધિ, પું પરપોય.

શ્રુદ્ધિ, વિં [સં.] જેને જ્ઞાન થયું છે એવું;
જેને સમજાયું હોય તેવું-સમજી; જ્ઞાત;
પ્રાપ્તિ. (૨) શ્રુદ્ધિ એકમદ.

શ્રુદ્ધિવાતાર, પું [સં.] વિષ્ણુના હસ અવ-
તારમાંના નરમો અવતાર (૨) મૌન
રહીને જે કંઈ જનનું હોય તે એવા
કરનાર.

શ્રુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) વસ્તુને સમજવાની
અને સમજ્યા પછી વિચાર કરી ચોતાને
તે માટે શું કરના જેવું છે તેનો નિર્ણય
કરવાની શક્તિ તે; વિચાર કરી ચોતાને
દાવતી રીતે કામ કરવાનો નિશ્ચય કર-
નારી પ્રાણીની શક્તિ, સમજશક્તિ જ્ઞાન
શક્તિ, મતિ; અક્રમ; સમજણ. (૨)
મન; અત કરણ; મનનું વશણ. (૩)
વિવેક; હકાપણ (૪) શીખ, શિખા-
મણ. -મારે તારી શ્રુદ્ધિ બોધતી નથી.
(૫) હિતિ, હન્ય; મન, અભિપ્રાય;
વિચાર ૩૦ પ્રં શ્રુદ્ધિનો આ ભા=મૂખ,
બેવકૂફ. કિં ૩૦ શ્રુદ્ધિ ફરી-જી=અ
વળી મતિ થવી; અક્રમ પદાધ જની.
શ્રુદ્ધિજન=શ્રુદ્ધિનું જોર તે. જેમા શ્રુદ્ધિનો
ઉપયોગ કરનાથી તે ખીરે એવી રમત
તે; સેતરજ. :-શ્રુદ્ધિ=અવળી રમત
મોલામશ્રુદ્ધિનું=મળીશ્રુદ્ધિનું કુશામશ્રુદ્ધિનું
=કંઈ શ્રુદ્ધિનું શ્રુદ્ધિપૂર્વક=અણી જોઈને;
અણીશ્રુદ્ધિ

શ્રુદ્ધિમત, વિં શ્રુદ્ધિવાળું; અક્રમમદ.

શ્રુદ્ધિમાન, વિં શ્રુદ્ધિવાળું; શ્રુદ્ધિશાળી.

શ્રુદ્ધિશાળી, વિં શ્રુદ્ધિવાળું; અક્રમવાન.

શ્રુદ્ધિહીન, વિં શ્રુદ્ધિ-મગનું; મમાર, મૂર્ખ.

શ્રુદ્ધિ, પું (સં.) એક મદ. (૨) સાન
વારમાંના એકવાર. (૩) દેવ. (૪)
હકાપો.

શ્રુદ્ધિવાર, પું સાત વારમાંના ત્રીજો વાર. (૨)
કંઈ નહિ. -એ શું કરનાર છે બાપનો
શ્રુદ્ધિવાર !

શ્રુદ્ધિવારિયું, નં શ્રુદ્ધિવારને દિવસે બહાર
પડતું જાય; દર શ્રુદ્ધિવારે નિકળતું વર્ત-
માનપન.

શ્રુદ્ધિ, નં જાડું કંગોડું, ઘોડા, ધોધકણ. ઉં
શ્રુદ્ધિ જાર બાજરી, શ્રુદ્ધિ નાર પાધરી;
શ્રુદ્ધિ ડાણું દોહવા દે, ને શ્રુદ્ધિ હેયુ જાતું
રહે. (૨) જાડું અને વાડું ધિખાય
એવું લાકડું; સુનો ભાગવાનું. (૩)
સુલે ચઢના વાસણનું બળીને કાણું પડી
ગયેલું તળિયું તે. -શ્રુદ્ધિવાળી તપેલી
શ્રુદ્ધિવાળી ઉનામણ.

શ્રુદ્ધિ, પું એકડીના આકારના એક જાતના
દાણા; કાશી.

શ્રુદ્ધિદાણા, પું શ્રુદ્ધિ; કાશી

શ્રુદ્ધિયાત, વિં [ફા. શ્રુદ્ધિયાત] ક્રીત,
ખ નદાન; અસવળત; ઉચ્ચ કુળ પર-
પડતું હોય એવું; શ્રુદ્ધિ અને માનવરૂ.

શ્રુદ્ધિયાતી, સ્ત્રી કુલીનપણ, ખાનદાની
શ્રુદ્ધિસ, નં ઉનનું જાડા વણાટનું શ્રુદ્ધિ;
કામગો.

શ્રુદ્ધિ, વિં શ્રુદ્ધિ અને રિયેક વગરનું; જડ-
ભરત; જાડી શ્રુદ્ધિનું-માણસ.

શ્રુદ્ધિશિત. વિં (મ) શ્રુદ્ધિ-શ્રુદ્ધિવાળું;
ખાડખાડ કરનાર.

શ્રુદ્ધિગણ, નં શ્રુમાશ્રુમ, વેધાટ; કવાહોમ.

શ્રુદ્ધિમો, પું જૂમ; પોકાર; હોકાર. (૨) ગપ
અડવા; ગપાગો. (૩) તોડાન; મડખડ;
મોર; ધણુઓનો એવો સોર-દરિનાદ.
-શ્રુદ્ધિમો શ્રુદ્ધિમો તે.

શ્રુમાશ્રુમ, સ્ત્રી ઉપગ ઉપરી જૂમો પડવી તે;

ટેરેકાજે ખૂમ પડી રહેતી તે. —
પુન્યેયોદાસ, પું. ગોદું રાસ; મોટી નોખત.
ખૂમ અમના પોઠાર ને જાલો દોઢ ભેળા
કરવાને વગાડવાનું મોટું દોઢ તે.

પુરખે, પું. (આ. જુરખ) માથાથી
પગ લગી આખું એ સરીર ટંકાર્ધ રહે
એવું સિવેશ્વ કાંચળા વચ્ચે; ઉપર મોઢવાનું
વચ્ચે; ઉપવચ્ચે, આદર. (૨) માત્ર
મો ટંકાય એવું ખુલાવમ બને અર્જદાર
કપડું કે ને અંગો મો પર નાંખે છે.
અવગુંન. ઉં. શરખાવાળી પેલી, સરીર
લાવવપત્તા ન રહેતે બેતી.

પુરજ, પું. (આ. જુર્જ) કિણના મયાળા
ઉપર તોપ ગોઠવવાને માટે કાટેલી અ-
માસી જેવી રાવળી, કાટ ઉપર તોપના
મોરચા માંડવાના યુગાર. (૨)
હાથિથી; પુસ્તો; દિવાલને ટેકા રૂપ વધા-
રાનું અશુભર તે.

પુરજ, વિં. સેતરજની રમતમાંની એક જીત
કે જેમાં મોપટ ઉપર એકલા ખાદાને
પાદલાદજ રહેલાં હોય. —જુરજ મહાત.

પુરાધ, સીં. બમાડ; અણબનાવ, મનુવટ;
બુઠાપણું (૨) મોટી-અનાયા રીતે વ-
તવું તે —જુરાધનાં કળ જુરા.

પુરાખ, નં. બાખુ; કાણ, જોડ; વેઠ;
વિધ. (૨) જુનાખ

પુરાણું, કિં. અં. પુત્રવ; ભારાઈજવ.

પુરાજ, સીં. જુરાઈ.

પુર, નં. પુરેસી ખાંડ. (૨) વિં. નડાઈ,
ખરાગ, જુડ, નં. જુડ

પુલપુલ, નં. (ફા) મધુ અવાજે ગા-
નાર એક નાનું પખી. આ પખી
ગુલાબની ડાળ ઉપર બેસી બોલે છે.
ઉં. સહવામ જગો, સુસ્તભાવ મળ્યો,
રમે રસતો એકાગર થયો, અધ પ્રીત
જરા મન ધીર થયું. યુજ જુવજુવ ત્યાંથી
હીંગણુ

પુલક, વિં. (વા.) તમા મોઝાવાળું,
મોઝ; મોઢું.

પુલાખ, સીં. (તુર્ક. જુલાખ) નાકનો
વચ્ચો પડો. નાકના વચ્ચા પડામતિ
વેઠ, (૨) નાકના વચ્ચા પડામો
ખાટેલા વિધમાં પહેરાવું મેતી-દીરાનું
એક ધરણું. ઉં. કાને મકરાકૃત કુંડળ
કરી જોડ, નાક જુલાખ ને જુખમાં
તંગોળ, લાલજી.

પુલુ, નં. ગાડ (૨) માંડનાં ઠમર; તજુરા.
પુલકું, નં. વરસાદનું એકદમ તૂટી પડવું તે,
ખાપડ; થોડીતાર પડે પડે જોરથી એકદમ
ખૂબ પાણી વગાવે એવો વરસાદનો તરંગ
—જપાટો તે.

પુલક, નં. હિયેર કંકુવાળો હાથ કરી ધેણે
માલે દળવો તમાચો મારવો તે; મીમંત-
વાળો સીને મતો એક આચાર;

પુરાઈયો, પું. જુસટ મારનારો તે, ધેણનો
ધિયેર.

પુસું, વિં. જડજુલિનું. અરસિક, નામ
રિક રીતભાતથી અભણ તે. (૨) શાખ-
કોડ વગરનું; જડ. —જુમો=જડમરખ.

પુહારણું, કિં. સં. વાળણું; ઝાડવું, બેરિયું.
પુટ, પું. અબડ કુવો; બોખ જેવો ઉઝા
ખાડો.

પુંક, વિં. કમળકલ, અચંચળ, આરાન, ઝંઙ
શીખે કે સમજે નહિ એવું; જડજુલિનું.

પુંક, નં. [સં. ચિત્તુ] રીપું, ફેર; ટપક.
(૨) મવાલીનો છાટો (૩) કોફી,
તેના બી.

પુધી, વિં. એકાંત અકલ, કમ સમજનું ઝડ
શીખે સમજે નહિ એવું, અચંચળ; અ-
સાવધાન.

પુધુ, નં. જાડો ડંગેરો, ધોપડણ, જાડી દુકા
લાકડી (૨) વાસણનું બજણું, તળિય
ધૂણી ને કાટ વગેરેથી કાણ પડી ગયેલ
વાસણનું તળું તે.

બુધારવ, પું. બુધાશુભ ચપ્ત રહેવી તે. કો-
લાદોષ; બુધરાજ; મોર બેકાર.

બુધિયો, પું. બુધિયો; મોટા અવાજવાળો
બુધિયો દોષ.

બૂટ, પું. કોકો; આસ; કોળિયો. (૨) અં.
ચોપડા; કિનાબ.

બુચ, પું. ઘાટો; કુખીના મોંપર દોળવાનો
કુચો; ચીરીની લાકડાનું લંકણ.

બૂજ, સ્ત્રી. તુલના; કદર; શુદ્ધતા. (૨)
સમજ; પરીણ.

બૂટ, સ્ત્રી. કાનની લાળો. (૨) અ.
ચાંચ વગરનો વિકાસતી જોડો. કિં. પ્ર.
શુદ્ધ પદાર્થનાં ભુલ કરવું.

બૂન, પું. વાલ અથવા એરંડી જેવાં એક
જાતનાં બી, ડાફી, એને રોજી દળોને
કચાપ કરી પિવાય છે.

બૂમ, સ્ત્રી. મોટો માટિ પોકારવુ; ઘોરો; બ
રાડો, વાડ, પોકાર. (૨) લોક વાચકો.
આકાશ, કિંવદંતી. (૩) ફરિયાદ. કોબ
બૂમ સાથે છે બૂમ પાડી-ગોલાવવુ.
ફરિયાદ કરવી, ખીડા પોરણપર્તી. બૂમ-
જોગો ગીચિયો-જોગામેગી સાધવુ.

બૂહત, વિ. [સં] મોક કસાર, રચુપ
વિચાર.

બૂહરપતિ, પું. રેલ લોહના શુર. મોટો
પ્રતિભાસાળી જિહાન. (૨) રુચંગાન-
મતિ એક પ્ર.

બૂહરપતિવાર, પું. શરવાદ

બે, વિ. એક ને એક તે. ૨. (૨) અ.
નહિ, ગેર, કમ, ખરાબ. એ અર્થનો
કારતી ઉપસર્ગ. બેઅદબી. બેજાગર.
(૩) ૨. ખરે, ઉત્તેજક ઉદ્ગાર-માર
બે માર.

બેઅકલ, વિ. કમ અકલ, શુદ્ધિહીન, સ-
મજ વગરનું, અજ્ઞાન, મૂર્ખ; અલ્પસમજ.

બેઅદબી, વિ. અરિવેડી; નિરક્ષજ; અસંવદ્ધ;
અગાધ.

બેઅદબી, સ્ત્રી. અદબ નદિ વામરી તે; નિર-
લજપત્નું; બેસરગપત્નું; અસંવદ્ધતા.

બેઅસર, વિ. નહિ શુભ કરે એવું; શુભ
વગરનું; જે દવામાંથી તેનો શુભ-અસર
કરનાપણું જાતું રહેલું હોય તે. (૨)
લાગણી વગરનું; કંઠાર; નિર્દય.

બેઆની, સ્ત્રી. બે આનાનો ચલણી સિતો.

બેઆબર, વિ. આગર વગરનું; જોતી આ-
ગર જતી રહી હોય એવું. (૨) ની.
ફોતી (૩) અપમાન; અકીર્તિ; અપ-
તિષ્ઠા.

બેઆરામ, વિ. માફું; અતંદુરસ્ત; જોના
મન તથા શરીરને આરામ ના હોય એવું;
ચિંતાતુર

બેમુતમાર, વિ. જોનો વિશ્વાસ પડે નહિ એવું;
નહિ વિશ્વાસ રાખવા લાયક.

બેમુતવારી, સ્ત્રી. અવિશ્વાસ; બરેસિ નહિ તે.

બેમુતસાદ, પું. અન્યાય; ઇનસાફ નહિ તે;
નહિ મોગ્ય-રાસ્ત તે.

બેમુતસાદી, સ્ત્રી. અન્યાય. (૨) વિ. અ-
ન્યાયી; નહિ વાગળી; ગેરકાયદે હોય એવું.

બેમુમાન, વિ. વિશ્વાસપાતી; કૃતપ્રી; નિમક
દરામ (૨) અપ્રમાણી. (૩) અસ્થા
રહિત, મોદ્યુ ન પામે એવું.

બેમુમાની, સ્ત્રી. અપ્રમાણીકતા; મોદ્યું નહિ
પાળવાપણું તે; વિશ્વાસપાત. (૨)
અનારયા. મોદ્યું નહિ પાળનાર, નેકીએ
આલો નહિ એવું.

બેઉ, વિ. બન્ને; બન્નો; ઉભય.

બેઉમેદ. વિ. નાઉમેદ

બેઉમેદી, સ્ત્રી. નાઉમેદી.

બેકેદર. વિ. કદર વગરનું; અચાલ, શુદ્ધ વ-
ગરનું.

બેકસાર, વિ. બેઆરામ; બેચેન; દરાર ન-
હોય એવું; વ્યથ.

બેઝાર, વિ. (ફા. બેઝાર) કંટાળેલું;
ક્રમર ચક્ર ચલેલું. અકળાવેલું; દેરાન.
બેઝવ, વિ. બેઝવવાળી; અર્ધવંતી; ભાર
વાધ. (૨) દયા મનવાળું; હૃદય હરી
ચલેલો હોય એવું; અણગમું.
બેઝવવાળી, વિ. અર્ધવંતી.
બેઝવસોતી, વિ. ગર્ભવંતી; ભારેવાધ.
બેઝ, પુ. જોતી ચારે બાજુએ પાણી હોય
એવી જમીન; દીપ.
બેઝાણ, પુ. બચ્ચાણ, રીસ-કોધમાં ચામા
માણસને મારતાં, એ રીતે 'કુંકારાય છે.
બેઝમણ.
બેઝાબેટી, ન. બેઝા અને બેટીઓ વચ્ચે તે;
છાકરાંછાં, છાકરાંછાકરીઓ. ઉ. સો
-છામેલા શીલિતા, બેઝાબેટી ઘેટીના, નવ-
લરામ.
બેટી, સ્ત્રી. પુત્રી; છાકરી; દીકરી.
બેટીણ, સ્ત્રી. મોટા માણસની-આચાર્યની
પુત્રી તે; લાક્ષી-માનિતી દીકરી તે.
બેટો, પુ. દીકરો; હોયો; પુત્ર; છાકરો.
બેઠક, સ્ત્રી. બેઠવાની જગા, આસન. (૨)
બેસવું તે; વાતચીત કરવા-મમત માટે
બેસવું તે. :-એની ત્યાં બેઠક છે. (૩)
જેટલી વાર બેસી રહેવું પડે તેટલો વખત
તે; બેસીને દાજરી આપવી પડે એવો
કાળ. :-માર કલાકની બેઠક છે. (૪)
પણ જણવું એકઠા યધને બેસવું-મળવું
તે; મંડળી; સભા; પરિષદ, મિલકસ:-
એકાદ જગસાની બેઠક કરો. (૫) નાચ-
મુજસનું ઠંડાણ; મંડળી, મિલકસ કે નાચ
જમાવટ તે. (૬) પાટલો; 'જુરસી';
મનિ; માદી, વચેરે બેસવાનું જે કંઈ
સાધન તે. (૭) તળું; પાથો, જોતી ઉ-
પર જેટા પાટ ઉમેરે હોય તે; બેસણી.
(૮) લાલોમની એક કસરત

બેઠાખાઉ, વિ. ધધો રોજગાર નહિ કરતાં
બેઠે બેઠે ખાવાની જોને દેવ-આદત પડી

હોય તે; નિરુદ્યમી; બેઠાર; ઉલોમ કપાં
વગર ખાનાર; ખાપ પણ કંઈ કામદાજ
કરે નહિ એવું; આળસુ. ખાવું ને કરી
દિલચાલ નહિ કરતાં માત્ર બેસી રહેવું
તે. :-જોકરો છાડ્યા પછી તે બેઠાખાઉ
ચર્ચ ગયો છે.

બેઠાબેઠ, સ્ત્રી. ઉદ્યમ નહિ કરતાં માત્ર બેસી
જ રહેવું તે. મિનરોજગારી દાસન તે;
ધધો રોજગાર કરતો નહિ અને ખાલી
બેઠે બેઠે ખાધા કરવું એવી જે આળસુ
-નિરુદ્યમી સ્થિતિ-દાસત તે. (૨) અ.
બેઠાને બેઠાજ રહેવું તે; જંગ હોય
તેમજ; એમને એમ. :-એ ખાવું હવે
બેઠાબેઠ રાખતો.

બેટીખાંધણીનું, વિ. નીચા પણ દૂધ બંધા-
રણવાળું; નીચી ઘાટદાર ખાંધણીનું. (૨)
મળણત, દઢ; નાજો-ઉધલાઈ પડે એવું.

બેઠું, વિ. બેઠેલું; નીચા ઘાટનું; નહિ ઉંચું.
(૨) ઉઠાવવું પડે નહિ એવું; બેઠેબેઠે
ચક્ર રહે એવું :-બેઠો ભાત પૂકો દેતો.
(૩) કામ કર્યા વગર-બેઠે બેઠે મળે
એવું. :-ને બેઠો પગાર ખાપ છે. (૪)
કંક; ટીકું; ગોત, નહિ આટણું. (૫)
નહિ ઉછળતું; ધીરું પણ ચાલું એક
સરખું :-બેઠું પણી વહે છે. બેઠું
ખાતું=કામ ખાતું. કિં. મં. બેઠા થવું
=સાજ થવું; ફરીને સતેજ થવું.-
બેઠાની ડાળ કાપી=પાળડું તોડી ના-
ખવું. બેઠાબેઠા=નિરાતે; અવકાશો.

બેઠેલ, વિ. બેઠેલું; બેઠું; નહિ ઉંચું અથવા
ઉંચું એવું. (૨) દખાવેલું; ગાળો પડેલો
હોય એવું (૩) પડી રવાયી બચ-
ડેલું-ચોટલું. :-આ તોફા બેઠેતો છે.

બેઠ, સ્ત્રી. બેળ; સુલાની બે બાજુગાની
એક તે.

બેઠકું, ન. અગળાના દરેક સાધા વચ્ચેના
અકોઠા કકડો-ભાગ તે, પેર. (૨)

આજીનીના કાતરામણી દરેક કમુખવાળો
બામ તે.

મેહશી, સીંપતરાજ: બેડસાઇ.

બેડસાઇ, સીં પોતાનાં પરાકમ માતાં તે,
હું આપો તેવો અને એ આતું તેવું
કરેલું, એ રીતે પોતાનાં બળુગાં ફેંક્યાં
તે; કુપ, બાડાઇ, પનરાજ.

મેહશી, નં બેડા; અભિથી અદર ફરી
તોડી-વેડી લેવાની બળીતાર જાગી.
(૨) બતરીસ મળુનો જથો; બતરીસ
મળુ તોલે હોય તેટલું તે-એ બેડિયાં
બાજરી ધરમા રાખાને. (૩) એ બળદ
એવી રાકે એટલા વગરનું ગાંડું.

મેડી, સીં બેડે હાય કે પગ સજડ જકડાઇ
રહે એવો ધાતુનો કડા જેવો ધાટ; જં-
હર; (૨) પાસ; બધન. (૩) એ આંગ-
ળાએ પહેરય એવી વિંટી-વેલો તે; એક
ધરણ. (૪) આડયણ; અટકાવ, આ-
ડખાથી-મને તો ડોસાની મેડી છે નહિ
તો દમણાં વિનાયત જાઉં.

મેડું, નં ગાગર ને ધાગી દરડી-ઉતરક,
હોડો ને માણિયો ઉપરાઉપરિ મમ્મા હોય
તે, ધાગ ગાગરની નોક તે ઉં મેડું
લાઇને ગાઇ જળ દાને. (૨) બહેડું;
એક ફળ; ગિજામાંની એક આપધિ,
હરડાં, મેડાં ને આંગળાં.

મેડો, પું અડાજ; વહાણુ ઉં બેડા બાઇ
શુડતો તારારે, અમે આઈ! પાર ઉલા-
રારે-પરે ટુકડી; રાણુ; જથો:-આ-
બાનો મેડો. (૩) ધારેલો અર્થ; મુદાની
વાત.-મેડો પાર. પાદશાહની મુલાકા-
તનું કામ મુરદખ બીલું નહિ, મુલા-
કાત ધધ એટલે તો બાજો કે બેડે પાર.

મેડાલી, સીં જેને બેડાલ-સઢ હોય એવું
વહાણું.

મેડાળ, વિં ડાળ વગરનું, જેનો ધાટ સ-

સે-જેમજે તેવો હોય નહિ એવું; ૬૬-
૩૫; બદમીદલ.

મેદબ, વિં દન વગરનું રીતમરનું. નહિ એવું;
અમુક ધોરણ-પદતિ વગરનું. (૨) અ-
મર્ષા; બેમાદળ, તરેદવાર. (૩) બે
ફાપે

મેદંગ, વિં દંગ વગરનું.

મેદળું, વિં જેમાં કંઈ ધોરણ કે દળ ન હોય
એવું; તરેદવાર; અભ્યવસ્થિત, એકો
ધાટના-ફપનાં ન હોય એવું. (૨) ટેકા-
જા-નિમય વગરનું.

મેદાચક, વિં બેડા-દો જેવા ઉપર ઉપર
જતાં નાના નાના ચતા જતા ધાટનું. (૨)
ઉપર ઉપરથી ઉતરતું જાય એવું-જા-
ગનાયજીની હોડી બેદાચક ઉપર ઉપરથી
સીકતી જાય છે. (૩) નીચે મોડુ ને
ઉપર નાતુ એવું-મેદાચક.

મેદાણિયું, વિં જેને બને બાલુએ હોળ
રોય એવું-મેદાણિયુ બાપર.

મેડું, નં મેડું; બહેડું.

મેત, સીં (ફા.) મનશુબો, વિચાર. (૨)

મુક્તિ; કળ, તજીબ. (૩) દોહરાના
જેવું એ ટુકડાં ફારસી પદ (૪) નેતર.

મેતકસીર, વિં બેડાના, નિર્ણય; નહિ અપરાધી.

મેતમા, વિં (ફા.) તમા વગરનું; કશાની
દરકાર-કાળજી રાખે નહિ એવું, નિસ્પૃહી.

મેતર, અં બહેતર, વધારે સાર; ખાસું;

મેતરડો, વિં બને તરફનું (૨) નાં બર
તરફ કરવું તે; (હોડી-હોડી મકલુ તે.

મેતાલ, વિં તાલ વગરનું; પ્રસંગ-પરોખર
જેવું હોય નહિ એવું; મોઢેવણુ વગરનું;

લામ ન હોય એવું. (૨) મેતાગ, અ-
નત; મુકળ, ખૂમ, અતિશય. (૩)
વહી-વડી ગમેલુ; હાથથી ગમેલુ.

મેતાળીસ, વિં ચાળીસ ને બે; ૪૨.

મેતાળાં, નં ચાળીસ મેતાળીસ વર્ષની ઉમ-
ર આંખે ઝાંખ આવે છે તે, અંધારાં.

મેતાળું, વ૦ મેતાળીસ ચેરનો મણુ એ
ધારણના તોલનું.

મેદરકાર, વિ० દરકારચરુ; મેદાળજી;
મેતામા.

મેદરકારી, સી० મેતામાપણું; કાળજી નહિ
રાખવાપણું.

મેદરહી, વિ० રાગી નરોપ તેવું; નહિ દરહી
તે; અરસિક.

મેદરેણુર, વિ० ધારા રિવાજથી ઉલટું;
નહિ નિયમચરુ એવું.

મેદાણા, પુ० (કા.) એક જાતની એપધિ.

મેદાદ, વિ० દાદ-રિવાદ સંભળાવી ન હોય
એવું; જેની રિવાદ સંભળવામાં આ-
વતી ન હોય એવું; અધેર.

મેદાદી, સી० દાદ-રિવાદ પ્રતિ જે બેદર
કારી તે; દાદ સંભાળાય નહિ એવી જે
સ્થિતિ તે; અધેર; અભ્યવસ્થા.

મેદાંલકડી, સી० એક જાતની એપધિ.

મેદિલ, વિ० મન નહિ હોવું તે; દિલ ઉઠી
ગયું હોય તેવું; દિલગીર; નાખુશ.

મેદિલી, સી० દિલગીરી; નાખુશી; નહિ મન
હોવાપણું તે.

મેહું, ન૦ મંહું.

મેધકક, અ० જાતી ધડકે નહિ એમ; નિર્ભ-
ય રીતે; નીકરપણે; કામ તરફની ફિકર
રાખ્યા વગર; મિનધારતી. (૨) જાહે-
રમાં જુરસાજેર (બોલવું તે.) હાય રા-
ખ્યા વગર મુલુ જાહેરમાં-હિમ્મતથી
(કહેવું-કરવું તે.)

મેધાર, વિ० જે તરફ ધારવાળું-મે ધારી
તરવાર. (૨) મેતણું-મે તારવાળું-મે
ધારી લાવતી. (૩) એકજ તરફનું નહિ
એવું, ગોળગોળ; જેઉ અર્થ થાય એવું-
મેધાર મેલે છે; અનિશ્ચિત.

મેન, સી० (સં. મગિની) એક માળાપનાબે
છાકરામાંનો દરેક છાકરી તે; કામ મામા

માસી, ફેઈ, અને કુટુંબની છાકરી તે;
મેનડ, સી० મેન; જાહેન.

મેનહી, સી० મેન; જાહેરી કવિતામાં અને
લાકમાં વપરાય છે.

મેનપણી, સી० સાહેલી; મેપર; સજની; સ-
ખી ઉ० સજુ મેનપણી કહું આજ, પીની
જે જે વેદના. બા. ના.

મેનપણું, ન૦ મેનહોવાપણું. (૨) સીઓ
સીઓમાં દોરતી તે; સીને બીજી સીમાથે
મિત્રતા તે.

મેનસીમ, વિ० અભાગિયું; નસીબ વગરનું;
ફરેલા કર્મનું.

મેનસીળી, સી० ફુલાંગ્ય, નમીળ નહિ
હોવું તે.

મેની, સી० મેન; જાહેન. (૨) સખી; સજ-
ની. ઉ० મેનીરે તમે હાવ થકી બજાળો.

મેપમું, વિ० જે પગવાળું તે; પંખી, માણસ.
ઉ० પારપમાંની જાન આ, બોડી જે
પર્ગા ચાટે, સાઈ, સમજે તેા સાર નવલ
રહે, નહિ તેા હસવું તેા વાઈ.

મેપરવા, વિ० બેદરકાર; મેદાળજી જેને
કામની પરવા ન હોય એવું; સ્વતંત્ર.

મેપરવાઈ, સી० પરવા નહિ રાખતી તે;
બેદરકારી; નિરપ્રહીપણું; ગાણીપણું.

મેફાક, અ० છેક ઉધાડું; ખુલું; છુંડું બો-
લવું તે.

મેફાક, અ० ઉધાડે છોક; બેસરમપણે; નિર-
કુશ રીતે; બેમપાદ-ઉધાડું એમ.

મેફામ, વિ० બેફામ; લક્ષ-ધ્યાન રહિત; સં-
જા-સચજ રહિત. (૨) યોદ્ધ-રમરણ
રહેલું હોય એવું; બેભાન; સુંડું.

મેફિકર, વિ० ફિકર વગરનું; નફિકર; નચિંત.

મેફિકર, વિ० બેફિકર; નચિંત; કાળજી વ-
ગરનું.

મેળનાવ, પુ० અંજુળનાવ; મેળ નહિ હોવો
તે; જનાવ-એકજનાવનું નહિ હોવું તે; જનનું
હોય નહિ એવું તે.

ખેખાક, વિં (ફાં.) કઠ્ઠળ ખાકી ન રજી
 હોય તેણે; અથ તદિત (૨) યુવ; પૂર્ણ-
 ખેખાકણ, વિં બહેખાકણ; ખાતર; ગાલર;
 દરેકરણેલી ને ગલરાયેલી દાલતનું.
 ખેખાપણું, વિં નહિ ઓરસ એણે; જિના-
 ણનું; વ્યભિચારથી ઉત્પન્ન થયેલું.
 ખેખુનિયાત, વિં નીચ ગુખમતું, હામબલું.
 (૨) ઉત્તમ કુળ પરંપરાનું નહિ એણે;
 નીચું, હલકી જાતનું, નહિ ખાનદાન
 કુટુંબનું એણે
 ખેખેણું, વિં ખેખાંતે કરી જાય એણે, જેના
 ખેખાવા ઉપર વિશ્વાસ રહે નહિ એણે;
 ફેરવી તોળે એણું.
 ખેખાતણું, વિં ખેખેખેખાણું, જેમાં એકથી
 વધારે વસ્તુઓનું મિશ્રણ હોય એણે, ખે
 ભાતનું; ખેતરેલું.
 ખેખાન, વિં જાન વગરનું, ખેજીદ, ખેરાદ,
 સંચારહિત, જાનરંગરનું
 ખેખના, વિં ખેખનવાણું; આમ ને તેમ જણી
 પડતા મનનું. (૨) ઉદાસ, દિનગી, એક
 મન નહિ એણે, નારાજ.
 ખેખજાંદ, વિં ખેજરમ, નિર્જનજ, મર્યાદા
 વગરનું
 ખેખાવમ, વિં ગુમ, હુંપુ અગત. (૨)
 માલમ પડે નહિ એણું તે, ખેખાલમઆલી
 ગયો (૩) ખાતર ન હોય તેમ, અભ-
 જૂતા; માદિતીમાં હોય નહિ એની રીતનું.
 ખેખનાસખ, વિં અચોક્ષ, અધરિત
 ખેખરવત, વિં નિર્ધણી; અણુણ, અવત
 વગરનું.
 ખેર, પું બહેર, બધિરતા (૨) સગાનાજ
 -દાય ખેર માગી ગયો છે.
 ખેરખ, અં વારવાર, દરગીજ, દરેક સદા
 ખેરખી, સીં સીંએને કામે દાયે ઠાણી ઉ
 પર પહેરવાનું ધરણું
 ખેરખો, પું દુલસી કે રાક્ષના મોગ મજુકા-

ની કોડે, બરવી સકામે એવી નાની માળા.
 ખેરકાક, સીં હડીસાક; ખંધાક, અભિમાન
 -સ્વચ્છાનમાં અક્રક રહેવું તે,
 ખેરકડું, વિં હડીકડું, ખાધું
 ખેરત, સીં કમણ; યોગ્ય સમય નહિ તે
 (૨) વિં કમોસમ, અકાસિક.
 ખેરંગ, વિં મિશ્ર રંગનું, રંગ ઉડી ગયો-ઉ-
 પડ્યો ગયેલો હોય એણે, નકાસ રંગનું
 (૨) ખેતાલ, અભિમાન.
 ખેરંગી, વિં ખેરંગ, એક સરખા મુરખર-
 ગનું નહિ એણે, બગડી ગયેલા રંગનું.
 (૨) આમ તેમ જેવો વખત હોય તેરે
 રૂપે થઈ જાય એણે, કદગું; અનિશ્ચિત
 મનનું; એકધારે રહે નહિ એણે; તરેહવાર.
 ખેરંગે, પું એક આપણિ.
 ખેરંગી, વિં ખેરંગી, આમ તેમ બંને ખા-
 જીએ ફેર એણું, અનિશ્ચિત મનનું (૨)
 પું વેતંગી, સાધુ-મંત્ર, ત્યાગી
 ખેરિયું, નં એક જાતનું પખી એને માથે
 કપગી હોય છે.
 ખેરીજ, સીં મરવાજાની રકમ, સરવાળો તે.
 ખેર, વિં બહેર, બધિર, કાને સાંભળી શકે
 નહિ એણું.
 ખેરેજખાર, વિં રાજખાર વગરનું ખેકાગ.
 ખેરેજખારી, સીં નવરાજ, કામકાજ-
 ધ ધો રાજખાર ન હોય એવી દાલત તે
 અનુચોખિતા, ખેકારપણું
 ખેસ, પું [મં. યલિયધં] બજા.
 ખેસ, સીં જે જણની જોડી તે; અન્યોન્ય
 સહાય કરનારોનું એક તે, જોડિયું
 સાથે, ખેવડી, જોડ. ઉં અમુદવનયા
 બૂ ને દેવધાનીની ખેસમાં. (૨) ગાના-
 રીને માણીમાંના ગુદગોએ જે કપ
 જેટ દાખલ આપવું તે, બેઠ, સાગારીનું
 પરિનાયિક, જોડ.
 ખેલડી, સીં ખેલ, જોડ; સાથી; મદદખાર;
 દાય પડેનાર ઉં દેખી જોડાણીના

બેલડા, હળી મળી પાણીડાં ભમ. યુજરી!
(૨) દાગ; બાહુલતા. 'હિં બેલડીએ
વગગ્યા' વિશ્વાધાર, સુદામાએ ભર્તા
કર્ષો વિચાર.

બેલદાર, પુ. શપડિયાને મદદ કરનારો મ-
જુર (૨) ચાચવે જમીન જોદનારો.
બેલારાક, અ. [અ.] મંકાય રાખ્યા
વગર, બેધક; નિર્ભય રીતે, ખુશીથી;
છેડોએક

બેલિયું, ન. અસક્તિને લીધે આંગળાંતુ થોડી-
વાર અકડાઈ જવું તે; ઝણઝણી, આ-
કા. (૨) એક ભતનું ફૂલ અને
તેનું અતાર.

બેલી, પુ. સહાય કરનારો, સાથી, દાય-
જાનનારો; મદદગાર, આશ્રય આપનારો,
સ્વામી-પણી. (૨) દિમાયતી :-અના-
ચનો બેલી રામ.

બેલું, ન. બેનું જોડકું તે; બેની જોડ, યુગ્મ,
એકબાંતું અરધું તે, બેનો સમવાય તે,
જોડું :-પ્રભુએ એમનાં બેલાં બાંધ્યાં હશે
પ્રેમાનંદ. (૨) ધોળાપત્થર.

બેવકુદ, વિ. મૂર્ખ, અકલ્પ વગરનું, નાદાન.
બેવકુદનો સરદાર=મૂર્ખ શિરોમણી,
પાકોમૂર્ખ.

બેવકુદી, સી. બેવકુદાઈ, યુખાઈ, નાદાની.
બેવકર, વિ. ભારભોજ, વગનું ઢગ-
રહિત.

બેવખત, અ. નહી-કાવેલો-નિભેલો વખત
નહિ તે, ઢવેળા નિખિત સમય નહિ
એમ; વખત બેવખત=ગમે ત્યારે, અર-
જમાં આવે ત્યારે. -વખત બે વખત
આવતો.

બેવચની, વિ. વચન આપીને પાળે નહિ
એવું; અપ્રમાણિક; વિશ્વાસ વગરનું; જેના
વચન ઉપર વિશ્વાસ રખાય નહિ એવું;
લખાઈ, જુડું, બોલીને ફરી જનાર

બેવડ, અ. બે પડવાળું એમ; બેવડેયું હોય
તેમ; દુપટ; વચમાંથી વળી જેના બે
છેડા ભેગા થઈ અચેલા હોય એવું તે;
બેવડું.

બેવડવું, કિં સં બેવડું કરવું; લાંબા પટ
-દાર વગેરેને વચમાંની વળી તેનો બે
છેડા ભેગા કરવા, દુપટ કરવું, બેપટ-અ-
માણ બેવાર ચાપ એમ કરવું. (૨)
એકનું એક બીજાવાર ચાપ એમ કરવું,
વધારવું, દિગુણ કરવું

બેવડિયું, વિ. બે પડવાળું, એકના બે ચાપ
એવું, બેને સાધી-ભેગાને એક કરેલું હોય
એવું :-મેવડિયો પેસો. બેવડિયો=દણ.

બેવડું, વિ. બેપટવાળું, વચમાંથી વળીને
જેના બે છેડા ભેગા થયેલા હોય એવું.
(૨) જમણું, દિગુણ દુપટ, બેવડેલું
દાય તેવું; બેવડુ તેવું=બે અને ત્રણ
પટ-વધારે ૧૩ હોય એવું.

બેવતની, વિ. વતનનું નહિ એવું; નહિ વત-
નનું તે, પદેશી. (૨) વતન વગરનું,
જેને બેતર પાદર કે જમીન ન હોય એવું;
વમવાયુ આવીને રહેલું

બેવકા વિ. [ફા.] બેપ્રમાન, દોષી; કૂન
બી, અપમારી; અપ્રમાણિક અટથુર

બેવકાઈ, સી. બેપ્રમાન, દોષ

બેવકાદાર, વિ. બેવકા; દોષી એકનિગવાળું
નહિ તે, અપ્રમાણિક

બેવકાદારી, સી. દોષ, લાકિત-નિષ્ઠા રહિત-
પણ, શુદ્ધ-અચને બધાયવા નહિ રહેવા
પણ, અપ્રમાણિકપણ

બેવારસી, વિ. જેનો ગર્હ વારસ ન હોય
એવું, નવારસી

બેશ, વિ. [ફા.] સાર ખાડા; મજેનું,
સુર. (૨) ઠીક, ગારક આવવું -મેશ
કયું. હિં બેશ કર્યાં શિર ફેર
બેશક, અ. અલગત, ખરેખર, નિઃસંશય;
ખચી.

પ્રેરણા, વિં નિર્ધન જેને લાજ ન હોય
 એવું, સરખાવવાનું
 પ્રેરણા, વિં નિર્ધન, લાજ વગરનું, ધૃષ્ટ,
 નહિ લગવાય એવું. (૨) ટેક વગરનું
 સ્વચ્છાન વગરનું, કૂંદ-નાક વગરનું, નકકું
 એવું. વિં જેને મુદ્દિ-જાન ન હોય એવું,
 ને ॥ રહિત, અચેત, બેદોશ, મુદ્દિત.
 પ્રેરણા, સીં ગેસલુ -ને કાલુ તે, વાર-
 વાર એમવું ને કાલુ તે, એસવા ઉડવાની
 મહેનત તે -વારવાર એસકે કાલુ કરે,
 (૨) સખત ને વખત મળવું અને સાથે
 એસી વાર્તાથીન કરવી તે, મેત્રી સંબધ
 મળવું હળવું તે .
 એસણી, સીં જે તળાના બાગે પાવા
 (મીઠી, દગરા, બોલણી) વગેરે ઉપર વરસ
 જમીન પર સ્થિર રહે છે તે, જેની ઉપર
 વરસુ ઠી-સ્થિર રહે છે તે બાગ, વરસ-
 ઘાટ વગેરેનો જે બાગ જમીન ઉપર અ-
 પડ એસીને રહે છે તે -એસણીવાગ
 વાકા-બેરા વગેરે (૨) બેકક, ખુરસી,
 માંચી, આસન, ચાકળો વગેરે તે. (૩)
 એસવાની જગા-સ્થાન -ઉંચી એસણીએ
 એસણુ, નં જેની ઉપર એસાઈ હોય તે, બે
 કક, ગાદી આસન, એસવાનું સ્થાન ઉં
 માગ માગ રાજનગર શાં શહેર, બહાર આપુ
 બેસણુરે લોત (૨) એસવાની મીન-દળ
 છગ (૩) મર્યાદિક પ્રસંગે ધણી જણું
 સાથે મળીને એસવું તે જે કુટુંબમાં મરણ
 થયું હોય તે કુટુંબને શોક જોડો કરાવ
 વાને તેને ત્યાં તપેલી બેકક તે.
 સિતમ, વિં [ફા] ધુલકળ, અત્યંત ધ
 ધુલ -એસતમ તોવ આંચો
 સિતુ વિં માફક આવડું, અનુકૂળ પડતું
 જેમ એમીને તહે તેમ જરોખર પડતું
 માફસતું -જુઓ, આ બેડો-અંગ
 રંગો તમને એમતો આવે છે? (૨)

એસણું રચણ મમતું, કાવડું મનમળતું
 -એમને આ વાત એસતી આવશે! (૩)
 કાવડું, ચોગ. (૪) નવું કાવડું આવ-
 લાવું, જેની વડઆત થતી હોય એવું
 -એસણું વરસ; એસતો મદીનો (૫) મિ
 કાણું, તમ, નહિ દોષ-ધુડું એવું તે ઉં
 શોભે સુવાની કર કાણીઓ, બાણીવા
 એસતી જમડીઓ. નર્મકાવ્ય (૬) બે
 મલી-દોસ્તી, પ્રીતિ મનમેળાપ, એ બે
 જણને એસતી છે, વાલામણ કરશે તો કામ
 જરૂર થશે.
 એસણુરી, સીં અધીરાધ
 એસમજ, વિં સમજ વગરનું કુદિ રહિત
 (૨) સમજવામાં દર દોષો તે સમજાવતું,
 બોડું સમજાવું જવું, ઉત્તરો અર્થ સમ
 જાવો તે
 એસરણુ, નં કિમ્મત પડવી તે, ખરચ લામતું
 તે, બેકકું મૂલ તે બદલામાં કપ ગાંઠિતું
 આપવું પડતું તે. -એમાં કપ એસરણુ
 નથી એસરામણી.
 એસરામણુ, નં એસરણુ (૨) કાઈ યીજ
 એસાવવાનું વલાજમ-મહેનતાણું તે
 એસરામણુ, સીં કિમ્મત, મૂલ (૨)
 એસરાવા-જોડાડવાની કિમ્મત તે એસવાનું
 મૂલ પડવાનું - લાલું બોમણુ - એમાં
 કી બેમરામણી છે?
 એસણુ, વિં અં [સં વિશ] શરીરને
 આરામ મળે એવી રીતે કરી કામ રહેવું
 આસન કરવું, પગવાળી-પ્રસારી નિરાંતે
 સ્થિર થવું, બોલ-આસન વગેરે ઉપર
 શરીર-સ્થિર કરવું આરામસર રહે એમ
 કરવું (૨) ચારી કરવી, -પોડે એસણુ.
 (૩) તમ પડવું, બિગાઈને આવી
 રહેવું લગાલગ આવી રહેવું -બે
 સતો કળને જરોખર-જેંએ તેમ
 આવી રહેવું એસણુ આવતું બાગી-બોગી

રહેવું. :-એજ પર ધૂળ બેઠી છે. (૫)
કપાવું :-છરી બેઠી છે. (૬) આરણાવું.
શર ધવું; નવું ચાલુ થવું. :-આજથી નવું
વરસ બેં; સાસુનો હતરી વહુનો અમલ
બેઠો. (૭) ગુલાવું; કામકાજ માંડવું; ઉધ-
ડવું. :-કાલથી કયા બેઠી છે. કોર્ટ
બેસે કે તરત અરજી આપો. (૮) સમ-
નવું; અર્થ બેસવો; ભુગતી લાગી પાડવી.
:-આ વાક્યનો અર્થ બેઠો. એ બામત
તમને બેસશે નહિ. (૯) વળગવું; આવવું;
બાઝવું. :-આને મરવા બેઠા ત્યારથી ફરી
ખાવા મોડી. (૧૦) ભારથી નીચે પડવું;
ભાગી પડવું :-ધર બેસવું :-મોટી ધમોરત
બેસી ગઈ. (૧૧) ક્રિમ્મત પડવી; ભાવ પડવો;
મૂલ આપવું :-આ ચોપડીના ત્રણ રૂપિયા
બેઠા. (૧૨) કરવું; વર્ણવું. :-હાથ બેઠો તેથી
અક્ષર સુધર્મા. (૧૩) આજસુ પડી રહેવું;
નિરુભી થવું; કામમાં નહિ લેવું. :-હ-
મણા એ ઘેર બેઠો છે, અર્થાત્ નોકરી નથી.
(૧૪) જામવું, કરવું, નીચે બેસવું. :-ડહોળો
-ને કયારે નીચે બેઠો. (૧૫) ખોખરું થવું;
તરકાષ જવું. :-કંઠે બેઠો-ઘેટા બેસી ગયો.
(૧૬) ટાલ ધધ જવું; શીત પડવું; ચાકી
જવું :-ધમાલ ફરીને હવે રેડો બેઠો.
પડી જવું. :-મસ્તી ફરીને-વાંઝવું; એટલે
બેઠો. (૧૭) ખોટી થવું. :-અમે ક્યા
સુધી બેઠા પછી તું આવો નહિ. (૧૮)
ખળવું; દાઝવું; ગરમીને નેરે અનાજવું
બેળાને વાસણે ચોટવું. :-દાળ બેઠી; લાત
જરા બેઠેલો-દાઝેલો છે. (૧૯) દેવાનું
આવવું; સાખ પડી જવી; પાંચમાંલ થવું.
:-ને સાલુકાર બેઠો પેઢી બેઠી. (૨૦)
પટી-હતરી જવું. :-ભાવ બેસી ગયો. (૨૧)
સ્પર થવું; ગોઠવું; ડુમચું થવું બધ પ-
ડવું :-હવે જન બેઠો. હવે કપાટ ખરો-
બર મેડું-જોડવું. [૨૨] મનમગવું; સ્વપ્ન
એક રાગ-એક મન થવું; સમજાવ આ-

પવો. :-હવે પોટો બેઠો. પતિપત્નીને હવે
બેસવું આવ્યું. (૨૩) સડવું; જીવું-ને જીવું
થઈ જવું; સત્ત જવું; રહી હોય એવું ધધ
જવું. :-વખારમાં કાપડ બેસી ગયું. બેઠું
કાપડ (૨૪) વ્યાપવું; જામવું; અસરના
થવું; રંગ ચઢવો. :-પાસ બેઠો. આને
લની વાસ બેઠેલી છે. કિં ૩૦ ઘેર બેસવું
ઉઘોગ જતો રહેવો; બેકાર થવું. અલગ
બેસવું-અલગકાવું, રજસ્વલા થવું ખારણો.
બેસવું-ઉવરાણી માટે તગાદો કરવો; ત્રાણ
કરવું. (૨૨) નિરાધાર થવું; રહેવા ખાવાનો
હક-સાધન-જવું રહેવું. બેસતાં થીખવું
લપસી પડવું, બેસવા જવું-ખરખેરા કરવા
જવું. બેસીને સધ જવું-વિચારીતે કામ
કરવું; સાહસ નહિ કરવું; એકદમ અવિ-
ચારે કામ નહિ કરવું તે. બેસી રહેવું-નિ-
ષ્કર્મ થઈ રહેવું; મૌન રાખવું; પ્રતિજ્ઞા
કરવી; પ્રસંગની રાહ જોતાં રહેવું. :-હ-
મણા બેસી રહો પછી જોઈ લઈશું. ખૂણું
બેસવું-રાંડવું; વિધવા થવું. ૩૦ ૩૦ બેઠો
ભાત-વગર ખોસાવે ચઢાવેલો-જોઈવું-પા-
ણી પૂંછીને પકવેલો ભાત તે. બેઠો ભાત-
જો ક્રિમ્મત પડેલી હોય તેજ વેચાણની
ક્રિમ્મત રાખવી તે. :-બેઠો બાવેચાપો તો
લઈએ. બેસતી રાશ-મળતાવશે; બનાવ.
કહે બેસીએ જોઈ તો ઉકાડે નહિ કાઈ.
બેસતો રાજ અને આવતો વહુ, ભાર પ-
ડ્યો તો પડ્યો. આગળ મળવા ત્યારે બે-
સાક્યા દેગવો.
બેસારવું, કિં સં બેસાડવું; એમે એમ
કરવું. (૨) રાહ જોતું રાખવું. (૩)
બેસવું કરવું; જડવું, બરોબર આવી રહે
એમ કરવું. (૪) નક્કી કરવું; કરાવવું;
સ્થાપવું-કર બેસાડવો. (૫) બરોબર
અર્થ આણવો, તાજા મેળવવો:-દિમાબ
બેસાડવો. (૬) સ્વપ્ન; શોખીતું થઈ
રહે એમ કરવું. સુલભિત-રાગદાર-દાળ-

એધે યધ રહે એમ કરવું :- કવિતાની દેખી
એસાંવી.
એસામણ, નં. એસવા માટે આપવાનું ભાડું =
લવાનું તે. નોટકમાં, ગાડી-ગાડામાં એ-
સવા માટે આપવું પડતું મૂલ્ય તેમાંથી
ટોર વગેરેથી નહિ ઉઠી શકાવું તે.
એસામણી, સ્ત્રી. એસવું તે; મૂલ્ય પડવું તે.
દેખી આપવું પડે તે. - ગોઠવી એ બોલ
કહેવા એમાં શું એસામણી. ઉ.
એસામણ, નં. એસવું તે; મૂલ્ય. [૨] એસવું;
જેને ત્યાં ગોરણ થયું હોય તેને ત્યાં શોક
કરી કરીવવાને એસવા જેવું તે.
એસાઈ, નં. એસનાર તે; ઉતાર; ગાડી વગે-
રેમાં એસનાર માણસ તે; મુસાઈર. - નથુ
એસાઈ એસે.
એમુમારિ વિ. શમાર વગરનું; અસંખ્ય. એ-
હેડ; અતિશય.
એમુર, વિ. જેમાંથી જેવા જેમએ તથા-ચો-
ખખો માર નિાળતો ન હોય તેવું, બગડી
ગયેલા સરવું; એમર; લક્ષિતુરવર વગે-
રનું; કક્કશ; કાનને ન જેમે એવું.
એસ્તી, સ્ત્રી. એસવું-એકવું આવું હોય એવું
તે; ભાઇબંધી; મિત્રાઇ; એળ; મનની એ-
કતા તે; ક્ષેત્રની ગાંઠ.
એસ્મા, વિ. સ્વાદ વગરનું.
એલક, વિ. [કા.] જેમાં આપણો હક
પહોંચતો ન હોય એવું; કદ નહિ હોવો.
તે, (૨) અ. ખાલી; મિત્રા; અગ-
મ્ય; હારણ વગર; અકાનુષ્ઠ.
એમુમુર, અ. બને પછાની દાઢરી વચ્ચે;
એઉની દાઢરીમાં. (૨) એરદાઢર.
(૩) દાઢર ન હોય તેમ; એરદાઢરીમાં.
એલક, વિ. અસીમ; એશમાર; અપાર; પલ-
બ; અતિશય.
એલુયા, વિ. લાજ વગરનું; એલર; નંદર;
દેવાસુનું. ઉ. એલવા નાર ગમે તે રહે.
સામળ.

એહાલ; વિ. [કા.] ખરાબ સ્થિતિ થઈ
જતી તે; મુઠા દાઢ; હેરાન. (૨) તે-
દુસ્તી લાપડી ગયેલી હોય એવું; અચેત.
એહાલી, સ્ત્રી. દેખ વગરની-નિર્બળ હાલત તે;
દાઢવાલ સ્થિતિ તે.
એહુરમત, વિ. [કા.] એમાંજ મન-
બંધ વગર.
એહક, સ્ત્રી. એમ વાસ; પરિમળ, (૨)
કાર; તે. - એસમાનતી ઉદગની.
એહકડુ, કિ. અ. ગોઠવું; વાસ. ઉડવી.
(૨) કારવું; ઉમમ થઈવું.
એહકાર, પું. કાર; ઉદગતાં તોર. (૨)
વાસ; ગય.
એહતર, અ. [કા.] મુનાસબ; એસ;
ગીઢ; ખમ્મ.
એહતાક, વિ. પુષ્કળ; પારિવરનું; અધાગ;
અતિશય.
એહર, પું. અનકાર; નહિ સંલગાય એવી
કાનતી સ્થિતિ તે; એહરાક.
એહરખ, સ્ત્રી. [અ.] તાસુ ને કુમકાની નોક;
નગારા. (૨) પોતાના વાવડાને પો-
તાની વાળવાળી એકાદ ટુકડી તે.
એહર; વિ. અધિર; કાને સોબળી થઈ
ન હોય એવું. (૨) સ્પર્શાદિ વાન
વગરનું; અન્યકાર; લાચરી-અસર વગરનું.
એહિસ્ત, નં. [કા.] રવર; એહિસ્તનસી-
ન-રવર પસી.
એહસ્તી, વિ. રવગવસી; અરવગ.
એહોશ, વિ. [કા.] નિઃશય; શુદ્ધિ વગરનું.
(૨) અદેશ.
એહોશી, સ્ત્રી. હોય હોય નહિ એવી દાઢ-
તે તે; એમાનપણ; અચેતના; મૂર્છ.
(૨) અદેશપણ.
એ, અ. બકાનો એવો અવાજ.
એક, સ્ત્રી. [અ.] સોપો પેગ; નાજાની
આપસ-કરવાંદી દેખાડ.

ગી, ઓં [એ] બિંદી; સિનેલી નાની
પોટલી; ટપાલ અંગે મોઢાંતી નાની
અથવા.

બે, અં મકરીના અચ્ચાનો એવો અવાજ
તે; મકરે બેબે કરે છે.

બેર, ઓં કરે મોટી એવી-મજરમાન બી;
બાઇડી; પની; વડુ; બેવરા.

બેકબોલ, વિં આડું-અગિયે બોલનાર;
તક ને કક કકીટ એવું; કરગણિયું.

બેલુ, નં બરતલું; મિળંગરું; બેલક બુલ
અને ઉધડે એવું જે તે.

બેલુડી, ઓં એક જાતનો વેસો.
મધર, ઓં બાઇડી; વડુ.

મિયાબાઈ, નં અણુખેતવ; ખોરટકું; સામી.
પ્રત.

બેરક, વિં બેરાજેવું; જીજેવા રવભ વડું.
બેરાઈકરું, નં કુડુંબાળીલો.

બેરી, ઓં બાઇડી, બોરત. (ર) વડુ; પની.
બેર, નં બાઇડી; બોરત.

બો, ઓં [ફા.] ગંધ; વામ; અ-
દ્યો, ખુશબો. (ર) અભિમાન.

બોઇ, ઓં એક જાતની માંછલી; સૂકી માંછલી.
બોકડી, ઓં બકરી; અળ.

બોકડું, નં બકરી.
બોકડો, પું બકરો; અળ. (ર) પ્રં-બોક-
ડાવું મોત=પાઇને મારવું તે; અંકે મરણ
શું તે.

બોકોની, ઓં સુકોનો; બેઠકાનું અને-દહી.
રદાય તેમ માયું પ્રાધિવું તે.

બોકી, ઓં સુમી; સુમન. બોચી.
બોકીલ, નં કુરકરિયું, કુતરોનું અથવા બોલોયું.

બોખ, ઓં મોટા ઉડા ખાડા; ગર્ભ. (ર)
માખકું, ભગદણ. (૩) પાણી કાઢવાની
માગડા અથવા શલિયાની ડાલ, નાનો કોસ.

બોખકું, વિં બોખું; દાંત વગરનું; જેના દાંત
પડી ગયા રોપ એવું.

બોખાર, પું [અ] તાવ; બેવર; તપત.

બોખું, વિં દાંત વગરનું; પડી ગયેલા દાંતનું.
બોખડું, નં માખકું; ભગદણ. (ર) બોખરું;
સુખું.

બોખર, નં પહેળો મોતી મટલો.
બોવિરો, પું મોટો અવરો; સ્વામીથી
કચરો વાળવાની મોટી આવડી.

બોવણું, વિં બોણું; અણસમણું; બોવિયું.
બોવપી, (ર) મોં વિઠાસી લેવા કરે
એવું બાધું.

બોચ, પું બુવારનો રસદાર સારી.
બોચલો, પું માયું એને પીક, દંધાવ એવો
હાકરીઓને આડવાનો બોલો; રોપા. (ર)

બોચી તરફ એવે એવી જાનગી-જાળની
કિનારી મૂકી નોના બાળકની રોપા.

બોચિયું, નં વાંસની ચીપોનો ફલકો. રોપકો.
બોચી, ઓં રણાની પાછલો ભાગ; ગરદન;
અળચી. ૩૦ પ્રં બોચીએ કાકરો બૂકીને

શામ કરવું=સખત મહેનત લેવી-ઉઠાવવી.
કિં પ્રં બોચી પકડવી=પાછળ પડવું.
નાકી. જાથ નદિ તે આટે નેરથી પોકડવું;
શરિરું લેવું; બોચી કાલવી.

બોચું, નં બોચી; ગરદન.
બોજ, પું બોર; વળન, બોજ; તોમ. (ર)
વકર; મોજો. (૩) સાખું આપર; માન;
અવણ. (૪) પોતી કુમારો.

બોજદાર, વિં વગરનું; બોર. (ર) ભારેખમ,
સાખ પ્રકે એવું. (ર) પક; ભરાઈ; નહિ
હવક; નોરમંચાણ.

બોજવું, કિં અં આપવા લેવાને અતુરજ
આવવું; પ્રાલવવું; પરંડવું.
બોજો, પુરુષવાર; વળન; ક્રેમ, શરૂમ.
(ર) જવાનદારી; જોખમ.

બોટ, ઓં [અ] હોડી; પનાઇ; મઠવો. (ર)
પેહણ; ઝાળ.

બોટલું, નં બાગકને પહેલવહેલું-ગોટતાં-આ-
ટતાં-ખાતાં સિખવાડું તે; બાળકને ખવ-
ડાવવાની શરૂઆત કરવી તે; અનપ્રાસન,
બોટવું તે. બોટલું કાઢવું=ખવડાવવા માં
શું.

બોટવું, કિં સં ૨૫૨૧ કરી, જગ ખાઈ
અથવા પીને બીજાને અથ નહિ એવુજ
નાવવું, વટાવવું; અપવિત્ર કરવું - માગડ.
એ પાણી બોટવું (૨) પહેલેથી કપલે
કરે; ગેઠવું; રસદ કરી નાખવું (૩)
આણ, બેગવડુ મલાકાવવું; બીજાને ન
ખરે-બીજાનો દુકાન પહેલે, બીજાને નિ
-પગેગી ચાપ એમ કરવું - સજામાં
જતાંતાં એ તો આગી પુત્રની બોટી
વીધી બોટવું=રોજીલું; અમુકનું કહેસામેલ
બીજાએ પહેલવહેલું) ગોપુ હોય એવું, છા
-રેલું - મોરેલું અનુ, બોટલી કન્યા
બોટિયું, નં અબોટિયું, બીજાએ નહિ અ
-વડાવેલું-નહિ અપવિત્ર કરેલું એવું નદા
-રને પહેલાનું કપડું દહિયું તે, સુગરો
રેશમાં વસ્ત્ર
બોટ, બીં કુતરાં, શિયાળ, વાન વગેરે પો
તાને પડી રહેવાને જમીનમાં જે ખાડો
કે છે તે, ખાડ, બો, ખાતર, શુદ્ધ ગત.
ગાંધી અને વાધની બોટ-બોટ
બોટી, સીં નિમાળા-નાળ વગરની સી,
વિધવા, રંડીરાંડ
બોટકું, વિં બોટું નાળાનિનાલું (૨) ઉધાકું
દાંધણુ વગરનું, ખુલ્લું
બોટવું કિં સં તીણા-ધારણા બોલારથી
વાળ શકવા, સુઘલ બોટું કરવું.
બોટાંપણું, કિં બોટું કંઠાવવું, સુઘાવ વુ વાળ
કંઠાવવું, હનનમંત કર વર્ષી -
બોટી, વિં બેના માથા ઉપર કેસ સુનાળા ન
-હોય એવો સી, રંડીરાંડ; વિધવા, ગોડી
બોટી=બિનકસ જેવડું સાપના કણુ જેવું
સ્વચ્છ તગતગતી ત્યાગડીનું એક નાનું પેર
આવવું ગાણી-જીવ.
બોટું, વિં વાળ વગરનું, કેય શાદી નાખ્યા
હોય એવું. (૨) માથા ઉપરની શોભા-સ
સુગર વગરનું, માથેથી ખુલ્લું, ઉધાકું -
૩ માથે બહાર ગયો દાંડણુ-આટલુંદન
વગરનું; ખાલી, મથાળા વગરનું. બોડી

બહાર (૩) ઉપર વનસ્પતિ ન હોય
એવું - મોવ કુમતા. બોટું પ્રમર-અ
કુર-કેસ વગેરે શાદી નાખ્યા હોય એવું
બોટવું, કિં સં બોટી કરારી, રંગારી
પહેલાંડેની ખાડીની કરી; બોપવું. (૨)
ગાળ ફરી
બોટી, સં કુશનમરને દવાન દુધાકનાવાં
પહેલવહેલો વકરો થાય તે, પહેલો વકરો
વેચાણની-નકાની પહેલ તે
(૧) ખુસાવખતી, મોડર-તાગાના માથુ-
રને બેસતા વરમને દહાડે ગડડા દાખન
જે બક્ષીસ આપવી તે (૩) ૨૫૨૧, ગાળ
બોટ, વિં બોટું પુત્રાળ, પરીક્ષ, બસ કો
બોન ગંધ ને શાગી રીંડેવો વં મન, પા
છવા દહાડા બોટ મેવા ને દુગ્ધ પામ
બોટું વાળુ ને કંઈ થયું નહિ એમ (૨)
મન, મૂખ; સસારદિત (૩) અસર
અપરધારાપાતથી ભમિન-ભાન બીજી ગોલું
હોય એવું ચાપકાર રમગમ્ય હોય એવું
તે, એ વિખારી એકટએ બોટ ર નુ
બોટડો, કું અપુરુ જુવાન જે જે બોટ
પતાળ મગધું ન હોય એવું જુવાન ઉત
(૨) ઉટું બચ્ચુ, ઉટડો
બોટારું, નં જુવાનું પ વડીમાં પાસવાનું જુવું
પામડીનું જુગડું, જુવો સાપડીને કુચો
પામડીમાંનું જુવું ચિતરું (૨) આગ, ૨૫
વાહુ તો ગર્ભતા આરોપ, આરોપ. (૨)
અપરધાર સર એવું પાસપ કાચ
બોટર-વિં ચિતર ને જે ૫૨
બોટરું, વિં કંઈ સ્થાગરે નહિ એવું ડો
અવલુ જડ
બોટલો, ૫૦ લબોટાની રમત પુરી થતી તે
બોટારંગિગ, સીં એક બોપધિ
બોટાણું, કિં અં પાણી પીને તર થવું પા
ણીને લીધે કૂતીને લાકડા વગેરેનું સડવું
બોટું, વિં જે દાંધ વગેરું, સડેલું પાણીમાં
પથળી પાળીને સરસીન થઈ ગયેલું, સડી
ગયેલું (૨) બોખર, અધકચર

બોધ, પું. [સં.] ઉપદેશ; દિતશિક્ષા; (૨) જ્ઞાન-સમજ. (૩) અનુભવ; નસિયત. (૪) જાગૃતિ. બોધક, વિ. [સં.] બોધ આપનાર; ઉપદેશક. (૨) ગુરુ; શિક્ષક.

બોધન, ન. [સં.] બોધ આપવો તે; બોધ; શિક્ષા.

બોધધુ, વિ. ઉડી સમજ અને ચંચળાઈ વગરનું; બોધુ; સાધુ; સીધા-પ્રખ્યાતમાં જ સમજે નહિ એવું; નટખટ-આણી આણીવાળું નહિ એવું; અણુસમજનું.

બોધવું, કિં. રાં ઉપદેશ આપવો; શિક્ષાદેવી; જ્ઞાન આપવું; સમજાવવું. ઉં. કંચને બોધ્યો તે કામની, અમને પદ તારા પૂજ્યજી. બોધિત, વિ. બોધ પામેલું; જેને ઉપદેશ આપેલો હોય એવું; જેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું હોય તે.

બોધક, વિ. બોલતાં જેની જીભ અટકતી હોય એવું; જેનાથી બોધનું બોલી શકાયું ન હોય એવું; તોતણું; કાકું. (૨) મુચું.

બોધ્યું, ન. અંદરથી પોધું-પોચું. (૨) પોચો ગોળા જેવો દડો; અંદરથી કંકણ નહિ એવું તે.

બોધ્યું, ન. છાલ ઉતારી, લીધેલી કરાંડીનું પોચું લાકડું. એનાં અંગણા-અંગઠા નેટલાં ભડાં સાંકાં જેવાં પણ પોચાં લાકડાં દેવતા સજાવવાના અને મહેકિયા દિવાસળી બનાવવાના કામમાં આવે છે. (૨) દરિયામાં પાણીની સપાટી નીચેના ખરાબા સાથે ગયડાં વહાણને નુકસાન લાગે નહિ તે માટે ખલાસીએને ચેતવણી આપવાને તરતો, રાખેલો લોહનો ગોળો તે; કુપક.

બોર, ન. [સં. વદર] ગોળ અને લંબગોળ ખટમધુરાં કંટાળા ઝાડ-બોરડીનાં ફળ તે; બોરાં. (૨) છોટરીઓ અને સીઓને મેંધે પરાવવાનું સોનાનું બોરની આકૃતિનું ધરેલું.-સોનાનું-બોર. (૩) જૈન; પગની ખાંજળીએ પહેરવાનો કચ્છદાર પિટલો. (૪) પ્ર. બોરકુટા=સંહાર; ભાગી-કચરાધને

લોચો થઈ જતું તે; પાપમાલી.-આ લડા-ધર્મા એમનો બોરકુટો નીકળી ગયો. 'બોરનું' કિટ=કંઈ નહિ. એમ; સામાન્યમાં સામાન્ય વસ્તુનું પણ જ્ઞાન નહિ એમ.-એ શું બલે છે! બોરનું કિટ.

બોરડી, સી. [સં. વદરી] બોરફળનું ઝાડ. આ ઝાડ કંટાવાળું હોય છે. બોરડીનાં ખાંટલાં અને ઝાડ બનને થાય છે. કિં. પ્ર. બોરડી ખખેરી=ગરીબને ખૂડી લેવો. મારી-રમડીને લેવું તે.

બોરડું, સી. ગાળુ; કાર; દિનાર.

બોરવું, કિં. સ. બોરવું, વાળવું; સાકરવું; વાળી લેવું (૨) વાળવું; ઉગાડવાને જમીનમાં બાલવું; બોવું.

બોરસળી, સી. ઝીણાં, ધોળાં, કુદડી જેવાં ગોળ-સુમધિદાર ફલનું ઝાડ અને તેનાં ફલ. આ ફલની માળા ઝાઝો વખત રહે છે અને બ્યારે પાણી છાંટે ત્યારે સુગંધી આવે છે. ઉં. સળી બોરસળીનાં. વચ્ચે, ડોલરનો કમખેર, બલેલનો ગજારો હાય, અંગડી સરખોરે. દો. ક. પં.

બોરિયું, ન. નાકામાં ભરેલી ચક્રાય એવી એક ગોળ ચપટી કપડાં, દોર, કાય, કચકક કે ખાતુની બનાવડ; ડોરણું; નાની ચપટી ગોળી-ગઢી; જટન.-અંગરખાનું બોરિયું. (૨) એક ધરેણું; બોર; ચાક વગેરે ચોટલાનાં ધરેણાં. (૩) એક છોડ અને તેનું ફલ.

બોરી, સી. જુવાર બાજરી ખેરેનાં અણુસ-લાંની એણ-ઝીણો ભુકા.

બોર, ન. હુંદું; બાજરિયા કે કણસલામાંનું તે બોધ્યું કે જેમાં અકેકો કણ રહે છે.

બોરો, પું. ઉત-વાળનું ભડાં વણાટનું પડ; કાંજો; જનુસ; ધાળજો.

બોલ, પું. વેણ; વચન; ઉચ્ચારણ; બોલવું તે.

(૨) અક્ષર. (૩) ચણ્ડ; કડી; હુક. (૪) મહેણ. (૫) શિખામણ-શિક્ષાનું-કહેણ.

કિં. પ્ર. બોલ; મારવો=ટાણો મારવો. રં.

મં બોલખંધ=કરાર.

બોલકણ, વિં બહુ બોલનાર; બોલ બોલ કરે એવું, વાચાળ. (૨) તકરારી; લડકણ. બોલચાલ, સ્ત્રી વાતચીત-૮૬ એમનો વહેવાર તે; મેળાપ, દોસ્તી, સંમ. (૨) ચઢાવિતરી; ઝગડો.)

બોલછા, સ્ત્રી બોલવાની ઢળછળ, બોલવાની રીત પદ્ધતિ તે.

બોલખાદી, સ્ત્રી વાહવાહ; બેબેકાર. (૨) આખાદી, ચઢતી (૩) ફેલે, પોખાર.

બોલવું, કિં [સં. વુંહ] અવાજ કાઢવો; ઉચ્ચાર કરવો; અર્થથી સ્વનિયત - હિચકા બોલે છે. બોલું-બોલું બોલે છે. પખી બોલે છે. (૨) અર્થવાણી વાણી ઉચ્ચારતી; વદનુ. કથન કરવું, કહેવું; બાબત; બાપણ કરવું (૩) ગાંઠ કરવી, વાતચીત કરવી; સલામચુનો મર્મ હોવો - તે મારી સાથે બોલે છે

બોલબોલા, સ્ત્રી બોલબોલી; તકરાર. (૨) ધણાએ એક સાથે બોલવાથી મતો ઘોષાટ તે - પેતી પોળમાં કંઈ બોલબોલા થતી હોય એમ લાગે છે. એક બીજાની સાથે બોલાબોલી થતી તે.

બોલાચાલી, સ્ત્રી બોલચાલ સંપ સુસબંધ (૨) તકરાર કુસમ, ચડકાદ; દટો

બોલાવવું, કિં સં કાંઈ બોલે તેમ કરવું - તમે મને આલું કરી બોલાવશે નહિ બોલવાની ફરજ પાડતી; બોલવું પડે એમ-જવું (૨) માદ દેવો, ખૂમ પાડતી, ટાંક મારવી, મોથી અવાજ કાઢી કાંઈને પોતાની પાસે આવવા નજીવવું (૩) પોતાને ઘેર-પાસે મળવા તેડવું - દિનાળી ઉપર વડુને બોલાવીયું-તેડવીયું. એકું ઉપર વડુને બોલાવીયું-તેડવીયું. એકું કરવું. - સલામ બોલાવવી, આમ તણ કરવું. આમ તણ. (૪) આવકાર આપવો, ખગર પૂછવી; 'આવો આવો' એમ કહી માન આપવું; સંદાર કરવો - હું તેમને મળવા ગયો પણ તેમણે તો મને બોલાવ્યોએ

નહિ. આ શું દેવડીને લગાવ્યો બોલાવી.

બોલી, સ્ત્રી બોલવું તે, વાણી; બાપા. (૨)

બોલવાની ઢળછળ તે. (૨) કણલાત, સંરત; કરાર:-તમે કંઈ બોલી કરી છો? (૩) મહેલું, દાંણ

બોલું, અં બોલનાર એમ. આની આગળ એકાદ વિશેષણ જોડામાં આવે છે:-બોલું બોલું; મીઠાબોલું. કહેવું મીઠાબોલું તે ચાલવખાંડ.

બોલું, કિં સં અનાજ વગેરેનાં ખીને જ-મીનમાં ધાલવાં, વાવવું, પ્રેરવું - જેવાં-મીજ બોલે તેવું તેવું છે. (૨) ગુલાવવું, બોલવું.

બોસ, સ્ત્રી બોસ, બહોસ. [અ. વહોસ] આમહ, મમત; હડ. (૨) બળાતકાર, જોરો. (૩) પતરાણ.

બોસકું, વિં બોલકું. બો-ગધ મારતું, ગં-ધાતું, ગત્તીને લીધે સડીને અથવા ધણે - વખત એમને એમ રહીને ખરાબ વાસ મારતું હોય એવું, અત્યંત ખાંડ ઘણ જાંઘ ગધ મારતું હોય એવું

બોમો, પું બોમથી કહેવો લેવો તે, સુખન; જમ્મી; બોડી.

બોહોત, વિં બહુ પુછળ, પછુંજ. ૧. મં બોહોત ખૂમ=જડુસાર; વાર.

બોહોળું, વિં બોહું; વિલાગ, દેનાઈ રહેલું પટોળું-સ્તિતારમાં વધેલું હોય એવું બો-હળું, ખુદ્દ મગલું - મોહોળા પાણીમાં નહાવું ઠીક પડે

બોળ, પું એક જાતનો ચુંદર (૨) વિં મી-હાના પાણીમાં બોળી રાખેલું-આથેલું તે. બોળકરી.

બોળવું, કિં સં [સં. ચુલ] પાણી-તેલ વગેરે અવાલીમાં કુળાડવું, પલાળવું, ઝગડાગવું. (૨) લયપય કરવું; પાસ-રજ ચડે એમ કરવું (૩) નજીસાણ; શુદ્ધવું; શુભાવું; સામ-કેતિ-આવડની પાપમાઘી કરી - કુદળબોળું અથવા મરબોળું. (૪)

અંદર-માં-નાંખવું; ધાલવું; રપર્ષ કરવો;
અડકવું; ખાવું.:-એ દિવસ થયા અન્નમાં
ચાંચે બોળી નથી, અર્થાત્ એ દિવસથી
ઉપવાસી છે.

બોળાવાડો, પું. પવિત્રતા જાળવી દેાય તો
જે તે બધી વસ્તુઓ પાણીમાં બોળવી
પડે એવી આલાડછેટ તે; અપવિત્રતા; અ-
શુદ્ધતા; વગ્રાગ.

બોળિયા, વિ. મીઠાના પાણીમાં રાખી મૂ-
કું.:-બોળિયાસિંધુ અને ગુદાં વગેરે.

બોળું, વિ. બોળનાર; કુઆવનાર; પાયમાલી
કરનાર.:-મરમોળું. (૨) મોહોળું.

બોળો, પું. પાણીમાં ભિંજવી રાખેલો લોટ-
કણક તે; આથો.

બોંબ, પું. [બં] અથડાતાંવાત સળગીને ફાટ
એવા પદાર્થો ભરીને બનાવેલો લોટા અ-
થવા ધાતુનો નાનો પોસો ફોડો-ગોળો.

બોં, પું. બાઉ; લાકું. (૨) વિ. બહુ; ધણું
બોઉ, ન. કરોળિયાતું મેલું જાણું.

બોદ, વિ. [સં] છુદવું; છુદને લગવું; -બોદ
ધર્મનાં પુરતો.

બોદમાગી, વિ. છુદવેલો ધર્મ પાળનાર.
બ્યાન, ન. વર્ણન; હકીકત; હેવાં.

બ્યાસી, વિ. એંશી ને બે; ૮૨.

બ્રહ્મ, ન. [સં.] અરાચર જગતની ઉત્પત્તિ,
સ્થિતિ અને લંપના કારણરૂપ છતાં નિર્ગુણ
અને માયા-અવિદ્યા વગેરે ઉપાધિઓથી ર-
હિત જે સત્યિત્ત્વ સ્વરૂપ તે; ચૈતન્યતત્ત્વ તે.
(૨) બ્રાહ્મણ. (૩) યજ્ઞકર્મ કરાવનાર ઋત્વિજ.
(૪) પંચાંગમાંના ૨૭ યોગમાંનો એક યોગ
(૫) વિંબુ. (૬) વેદ. (૭) મુચ્છાન. (૮)
શુદ્ધપણું; પવિત્રતા. (સર્વથા સર્વશક્તિ સમ-
ન્વિત, નિત્ય શુદ્ધ સુકૃત સ્વભાવ જે
ઈશ્વરત્વ તે બ્રહ્મ.)

બ્રહ્મગાંઠ, સી. જનોઇની જે ગાંઠ તે; જનો-
ઇના સૂતમાં જે ગોળ ગાંઠ વાળવામાં આવે
છે તે.

બ્રહ્મચર્ય, ન. [સં.] જનોઇ દીધા પછી
વિદ્યાર્થીએ અભ્યાસ કરતાં શરૂને ત્યાં રહી
પાળવાતું જે ઇદ્રિયદમનનું આચરણ-વ્રત
તે; પુરુષ જીવનમાંના :પહેલા આશ્રમનું
વ્રત તે; ઇદ્રિયદમન.

બ્રહ્મચારી, પું. [સં.] જનોઇ દીધા પછી
શરૂને ત્યાં રહી ઇદ્રિય દમન કરતાં વેદાભ્યાસ
કરનારો વિદ્યાર્થી; બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળનારો
સ્તુવાન બ્રાહ્મણ. મુદરચાશ્રમી નહિ થતાં વ્રત
નિયમ પૂર્વક વેદાભ્યાસી રહેલો હોય એવો
તે. બ્રહ્મચારિણી, સી. ઇદ્રિયદમન કરનારી
ત્રી; કુંવારી રહી ઇદ્રિય દમનનાં વ્રત પા-
ળતી અને અભ્યાસ કર્યા કરતી સી તે.

બ્રહ્મજ્ઞાન, ન. [સં.] આત્મબોધ; બ્રહ્મ છે
એજ સત્ય છે અને બીજું બધું ખોટું-
મિથ્યા છે, એવી જે ખરી સમજ-માન્યતા
તે; આત્માનો અપરોક્ષાનુભવ; વૃંતેજ-બ્રહ્મ
સ્વરૂપ છે. એવી સમજણ તે. (૨) શાસ્ત્રીય
જ્ઞાન તે; તત્ત્વજ્ઞાન.

બ્રહ્મજ્ઞાની, વિ. બ્રહ્મ સંબંધી જેને જ્ઞાન થ-
યેલું હોય તે; આત્મજ્ઞાની; તત્ત્વજ્ઞાની.

બ્રહ્મરૂઢ, પું. ડોળી-ધુતારો; બગભગત; બ્રહ્મ-
રૂઢી બ્રહ્મજ્ઞાનીપણું બતાવી ગનથી સ્વાર્થ
ઉપર નજર રાખીને વર્તનારો; દંભી માણસ.

બ્રહ્મરોજ, ન. [સં.] બ્રહ્મજ્ઞાનની-બ્રાહ્મણ-
ત્વની તેજસ્વિતા-ઉત્તમતા તે; આ-
ત્માના સ્વ સ્વરૂપજ્ઞાનની જે ત્યોતિ-અકાશ
તે; બ્રહ્મત્વનો જે લખલખાટ તે;
આત્મજ્ઞાની અપૂર્વ શક્તિ તે.

બ્રહ્મત્વ, ન. [સં.] બ્રહ્મતા; બ્રહ્મપણું; હંશ-
ત્વ. (૨) બ્રાહ્મણપણું.

બ્રહ્મદેવ, પું. [સં.] બ્રહ્મા. (૨) મોટો-પૂજ્ય
બ્રાહ્મણ.

બ્રહ્મનિષ્ઠ, વિ. [સં.] નિર્ગુણ બ્રહ્મ ઉપરજ
જેની સદા સર્વથા નિષ્ઠા હોય તે.

બ્રહ્મસોજન, ન. બ્રાહ્મણ જમાડવા તે, આલ-
લોને બોળન આપવું તે:-કંઈ જંપ તપ
અને બ્રહ્મસોજન કરો.

અક્ષરાક્ષ, પું. ભણેલો આઠણ મેઘણ પછી
અવગતિયો થયો હોય તે; મરણ પછી
પિશાચ થયેલો વિદ્વાન.

અક્ષરિ, પું. અક્ષ સાક્ષાત્કારને પ્રાપ્ત થયેલો
જે મોટો તપસ્વી અક્ષરોની આઠણુ તે.
અગસ્ત્યાદિ દેવતાકે ઋષિઓ અક્ષરિ કહે-
વાતા હતા; સત્યશુદ્ધી ઋષિ.

અક્ષલોક, પું. [સં.] સત્યલોક; અક્ષનો પ્ર-
દેશ તે; સુક્તાત્માઓનો પ્રદેશ.

અક્ષવાહી, વિ. [સં.] અક્ષ સ્તંભને જગત
મિથ્યા-જોડે છે, એમ માનનારો; એવો
ઉપદેશ-જોધ અને વ્રાહ્મણસ્વાર કરનારો
તે. અક્ષવાહિની=અક્ષને માનનારી સ્ત્રી.
(૨) ગાયત્રી.

અક્ષવેતા, પું. [સં.] અક્ષને જાણનારો; વેદાન્તી.

અક્ષસૂત્ર, ન. [સં.] આઠણુ ચિહ્નનું જે
સૂત્ર તે; જનોઈ; ઉપવીત. (૨) બ્યારે બના-
વેલા અક્ષ પ્રતિપાદક સૂત્રો-વાક્યોનો સં-
ગ્રહ.

અક્ષહત્યા, સ્ત્રી. [સં.] આઠણુને ધાત-વધ
કરવો તે; આઠણુને મારી નાખવો તે. (૨)
અક્ષહત્યાનું જે પાપ તે. (૩) મોટી મુશ્કેલી;
પીડા; દહણ આપણ.

અક્ષા, પું. જગત ઉત્પન્ન કરનારો દેવ; જગત
ઉત્પન્ન કરનાર રમેટું મેઘાન અક્ષ સ્વરૂપ.
ત્રણ દેવની ત્રિપુટીમાંનો જગત ઉત્પન્ન કર-
નાર દેવ. (૨) આઠણુનો મૂળ-આદિ પુરુષ.

અક્ષાનંદ, પું. [સં.] અક્ષ મંગલનો જે આ-
નંદ તે; પરમાનંદ; આત્માનંદ.

અક્ષારણ, ન. અર્થ અક્ષ મંગલો વિચાર અને
પાન થતું હોય તે સ્થાન. (૨) એક અરણ્ય.

અક્ષરપણ, ન. અક્ષને અર્પણ કરતું તે. (૧)
જોજન કરાવપદેસ આઠણુ જે ચોક્ક અક્ષ
સ્વરૂપનું અર્પણ કરે છે તે.

અક્ષાસન, ન. [સં.] ચોમ સાધવા અ-
તપ કરવા બેસવાની એક રીત-તરફ તે
એક પ્રકારનું આસન.

અક્ષાસ, ન. [સં.] અક્ષાનું અસ્ત તે. (૨)
આઠણુનું આપણી અસ્ત તે.

અક્ષાડ, ન. [સં.] ચતુર્દશ સુવર્નાભેક જે
ગોળ પ્રદેશ તે; અકારુતિ એવું અંશચર
વિષય તે.

અક્ષણ, પું. અર્થ પ્રજામાંની ચાર વર્ણોમાં
પહેલી વર્ણનો માણસ તે; દ્વિજ; વિષ્ણુ;
વાઙ્મ. ભણતું ને ભણાવતું; અકરવા ને કરા-
વવા, તથા કાન લેતું અને આપતું, એ છ
કર્મોવડે સ્થાવર જીવન ગાળનારો મા-
ણસ તે. આઠણુ ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય, એ
વર્ણને, ઉપવીતનો અધિકાર છે. (૨) આ-
ચાર્ય; ગોર.

અક્ષણિયુ, વિ. આઠણુને અપે એવું; પવિત્ર;
શુદ્ધ. (૨) ચીમતાઈ ભરેલું નદિ એવું.
સાફ અને સુષક.

અક્ષાણી, સ્ત્રી. આઠણું જાતિની સ્ત્રી; ગોરાણી;
ભટાણી. (૨) વિ. આઠણુને લગતું; આઠણુ
મંગલો.

અક્ષી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ; બંરખી;
અક્ષીનું ઘી ગાંડને રહાયુ કરે છે, અને
તમામ મગજવાયુના રોગ દૂર છે. (૨)
વાયા; સરસ્વતી.

અક્ષવાસી, વિ. [સં. મંજ.] મધુરા પાસેના
એક પ્રદેશનો રહેવાસી; ચોખો. (૨)
ગોવાળ. અક્ષમાયા=વજની ચોખી તે.

અ.

અ, પું. [સં.] મજરેલી મૂળાક્ષરમાંનો પાત-
રીસમો અને બળજનોમાંનો ચોવીસમો અક્ષ-
સ્થાની વર્ણ. (૨) નકાર. (૩) તેજ; કાન્તિ.
અર્ધ, પું. હાઈ; બંધ.
અર્ધક, પું. મહાદેવનો પૂત્રરી; તપોધન; ભેડા.
અર્ધો, પું. ભેયો; પરેથી; ઉત્તર. દિંદોનો
રહેવાસી.

સર્વિદુઃ, નંભે ભાલિકુ; ભૌકુ; ડુંગરાળે પ્રદેશમાં
રહેતી એક જંગલી જાત; પહાડી પ્રાજ;
આણુ પરંતુમાં રહેતા અનાથ જંગલી કોક તે.
ભકુભક, અંબ ભગભગ; પાણી અને પત્રનથી
ચંતો એવો અવાજ. ૨) ખાલિખાલિ. (૩)
હવામાં ભક; નીકળતી ચંતો એવો
અવાજ.

ભાદાર, પું. [સં.] ભ, એવો ઉચ્ચાર અને
આશર તે; ભખ્તો; ભ એવું ઉચ્ચારણુ તે.

अ.प्र. ६, नि० मोक्षमोह जेवुं होय तत्रं
 ४८ दधने, कहीदेन ई-जेवुं ते:-अ.प्र. ६
 मोक्षमोह, ६८ के, लारे दध विज्ञापन
 गया ?

ભક્ત, વિં [સં.] પરમેશ્વરી ભક્તિ-સેવા-
આરાધના કરનાર, સેવક; ઉપાસક. (૨)
ભક્તિ કરી ધીજને પશુ અતિનો એ.ધક-
નાર; ભગવ. (૨) ભાગેશ્વ; જુદા પાડેશ્વ.

ભક્તવત્સલ, વિન [સં] ભક્ત ઉપર પ્રેમવાળું.
 ભક્ત જેને વધારો હોય તે; ભક્ત પ્રતિ
 અત્યંત માયાળું; ભક્તે જીવન ગણનાર
 (૧) પરમેશ્વર.

ભક્તપ્રસન્નતા, શ્રી ૦ ઉપર પ્રીતિભાવ
રૂપપાપણું: ભક્ત ઉ ની પ્રીતિ તે.

ભક્તિ, શ્રી ૦ [નં.] ૫ । બાવથી પરમેશ્વર
ગુરને પંદીઠ વગેરે । સેવા કરી, ગુણ
ગાવા અને પરાગુણ રહેવું તે; મેલ; આસક્તિ
આરાધના; ઉપાસના, ભજન ભક્તિ ૫ નવ
પ્રકાર છે. :-શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદ-
મેલા, અર્ચન, વંદન, દાર્પ, સમ્પન્ન અને
આત્મતિવેદન. મધ્યરને પામવાના મુખ્ય
ત્રણ પ્રકાર છે. તેમાં ભક્તિ-કે ઉપાસના
એક છે. :-ભક્તિ, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્ય
દેગદિકને અર્થન અનુકૂળ રહી દરેક રીતે
તેની સેવા કરવી અને તેની ઉપર શીઘ્રીદા
યથ રહેવું તે ભક્તિ.

ભક્તિભાવ, પું. [સં.] આરાધન વૃત્તિ તે;
ભક્તિ ઉપર જે અનઃકરણની ભાવના—

પ્રીતિ તે; ઈશ્વરે ભક્તિ ઉપર પ્રીતિની
વૃત્તિ તે; ભગવાનું મન તે.

लाक्षाभान, वि० [सं.] अ राधनं वृत्तिं ज्ञेयाम्
 द्वेय तेः लक्षित्वाणुः, लक्षणपरायणु,
 प्रीतिवाणुः.

લક્ષ્મીભાગ્ય, પું. [સં.] લક્ષ્મી-પ્રશ્નને
પામવાની જે રીતે ચર્ચવા પ્રકાર તે, પ્રશ્નને
પામવાના તથા ભાગ્યમાં લક્ષ્મી પહેલી છે.
લક્ષ્મી, જ્ઞાન, વૈરગ્ય, અને ઉપાસના.

(૨) જનાવસ્તો સિદ્ધર,

लक्षक, वि० भानार; लक्षक करनार, :-संज्ञा
ते लक्षक के लक्षक ?

ભક્ષણ, નં ૦ ખાતું સી; જમણું-ભોજન કરતું
તે (૨) કરડીને ખાતું તે (૩) ખાતાતું તે.

ભક્ષણીય, વિ. [સં.] ખાવા જેવું; ખાવાને
યોગ્ય હોય એવું; ભક્ષ્ય.

लक्ष्मी, वि०[सं]लक्ष्मीनार; भानार :- भूमिभक्षी,
आदारी.

लक्ष्म, नि० [मै.] भाषा श्रेष्ठ; भाषा वाक्य;
भाषा शब्दय ओषु

જાખ, અં. અંદ: તરત. (૨) જાખ એવો અ-
વાજ થાય તેમ. :~જાખ દેધને ભોજી દીધું.

લાખતું કિં બોલેવું; લાખતું (૨) મદખતું;
ખાતું

ભાષાગ, વિં ભાષાગેઃ; ભુષાગનું, ખાલિપર.
(૨) અપરિત્ત; કંજીમ. (૩) પુલ્લ ભેદનું;
અકુલોદય. (૪) અદ, ચાપવિત્ર.

सभ्यता, किं अं भाषाभाषा करुं; भा-
वाने वगणा भारता. (१) आचार भ्रष्ट
यत्र: पृथ्वीनव.

ભાષ્યજોડ, વિં આચારમટ; અપવેત; જટ
ભાષ્યમડ, વિં રથુત અને ભારે એવું; ખા-

अथ न प्रपञ्च-विशेषः अतः :-
अतः प्रपञ्च-विशेषः (२) पृष्ठ निर.

(३) त्रिदश मुनीषमः विवेकरोदतः
 एवम, न० (सं.) छिद्रः शब्दः (२) दृष्टचिरायानः
 वेदि (३) त्रिदश (४) त्रिदश (५) त्रिदश (६) त्रिदश

અગણ્ય, પું. [સં.] આઠ ગણ્યમના એક ગણ્ય
—કવિતામાં. એમાં પહેલો ચુર અને બે
લઘુ અક્ષર હોય છે. —બોજન તે ગણ્ય
અગણ્ય, જગત, ગણ્ય ગણ્ય જલો. પિંગળ.
અગત, વિ. અગત; ઈશ્વરના ગુણાનુવાદ કર-
નાર ને ગ્રંથ પરાયણ તે.
અગતક, વિ. ભક્તિમાં યેલું; અદ્ભુત ભજન
કોર્તન અને સેવા પૂજા કર્યા કરનાર તે.
કહેવું કુલો વહેલો ત્યારે કથુતર પેકુને ઘર
વહેલું ત્યારે અગતક પેકુ.
અગતી, સ્ત્રી. ભક્તિ; ઇશ્વરારાધન તે.
અગતુ, વિ. ભક્તિયેલું; આચારની ખટપટ તે.
અગદાણું, ન. મોટું મોસલું દબડી જવાથી
પડેલા જે ઉડા ને પડેલો ખાદ્ય તે; ગાળકું;
ખાદ્ય; ખાકું, કાણું.
અગની, સ્ત્રી. બહેન; ભગિની.
અગભગ, અ. જોડી બહાર ન કળતા પા-
ણીનો અંદર જતા પવનને લીધે થતો એવો
અવાજ તે; ઘડા વગેરે એકજ મેના પાન-
માંથી પાણી બહાર વહેતા અને પવન અંદર
જતા થતો અવાજ. —ઘડા ઉપો પડ્યો
અને ભગભગ કરતું પાણીનો રસો માલ્યો.
(૨) વરાળ બહાર નીકળતા, થતા એવો
અવાજ.
અગર, વિ. નદિ ચીકણું; કણેકણ છુટા પડી
જાય એવું; ભલે; ચિકાસ વગરનું (૨)
ઉપદ્રવ ગણેલા રંગનું; રંગબેરંગી.
અગરો, પું. છુટા છુટા કણોના જુકા; જેમાં
ચિકાસ આવી ન ટોચ એવી ભલેરી સુખડી
ભગલ, ન. ટીંગ; દુગાધ.
અગવત, વિ. ભાગ્યશાળી; ભગવંત. (૨)
મણ; પરમેશ્વર.
અગવતી, સ્ત્રી. [સં.] દેવી. (૨) ચણી;
ભાગ્યશાળી સ્ત્રી. (૩) ભજન કરનારી, ભક્તિ
પરાયણ સ્ત્રી તે; તપસ્વિની.
અગવદીષ, વિ. ભક્તિ પરાયણ; ભક્તજન;
મણપરાયણ. (૨) મોળું; નિષ્કપટી.

અગવંત, વિ. [સં.] સર્વેશ્વરશાળી; અત્યંત
સારા ભાગ્યનું. (૨) પરમેશ્વરના અંશવાણ.
(૩) સાધુસંત, વિદ્વાન, શીર્ષત અને રાગ
વગેરે. (૪) ઈશ્વર.
અગવાન, પું. [સં.] સર્વેશ્વરશાળી પરમેશ્વર;
જગદીશ્વર (૨) વિ. ભાગ્યશાળી.
અગવું, વિ. જેના રંગનું; ભુખાર;—અગવું
નિશાન. કિં. પ્ર. ભગવાં કરવાં=વેરાંગી
કપુ; સંસાર છોડી દેવો. ભગવી ચિદરડી.
=સાધુસંત; આત્મવેગમી.
અગળભાવાર્થી, વિ. અંદર કંઈ અને બહાર
કંઈ બતાવે એવું; અગભગ.
અગદર, ન. ગુંદા અને તેની આસપાસના
અવયવમાં થતો નારાના સુરનો એક રોગ તે.
(૨) કાણું; ભોક.
અગિની, સ્ત્રી. [સં.] બહેન; ભગની.
અગીરથ, પું. [સં.] એક મોટાંસળ. (૨) વિ.
જેમાં ખૂબ મહેનત લેવી પડે એવું; ગો-
ડું.—અગીરથ એવાનું. (૩) મુરકથ; કંથ.
અગોઠું, ન. જેમનો કારોડો તે.
અમ, વિ. ભાગેલું; ઉદયપુ; વહેલું. (૨) હાલેલું
(૩) દતાર; જેની ઇચ્છા નાશ પામી
હોય એવું.—અમમનોરથ.
અમ્ય, અ. સપાટી વિષાતો થતો એવો અ-
વાજ; એકદમ આમડી ચિરાતા થતો અ-
વાજ.—અમ્ય દળે છરી મે ચી ધાલી.
અમ્યકાવણું, કિં. સ. પછડાય એમ કરવું; અ-
કળણવું; અમ્યકાવણું. (૨) ભગવું; ભાગી
નાખવું. (૩) અમ્યકળે મારવું.
અમ્યકાવણ, અ. દાણા વગેરે માવના થતો
એવો અવાજ; કંકર વરત કચરાતા થતો
એવો અવાજ.—અમ્યકાવણ એવા આવી
ગયો. (૨) કાંચર વગેરે ભરડતા થતો એવો
અવાજ.
અમ્યકવું, કિં. સ. દાળોને ધસાવું; દબાવીને
કચરું; ભરડવું, કચરી નાંખવું સંક્રામ-
ભિત્રાવ ને કચરાવ એમ કરવું.

ભચ્ચાવું, કિં અં ભિચ્ચવું; સંક્રાંચાવું; દખાવું; ભરણવું; સંક્રાંચવું. (જળાની તં- માસથી).

ભચ્ચા, અં પૂર્ણ; ભચ.

ભચ્ચોભચ, અં ઉપરાઉપરી ભચભચ ચાચ તેમ:-ભચોભચ બાલા ભોક્ષ્યા.

ભજન, નં [સં.] ભજવું તે; ભક્તિ કર્યા કરવી તે; જેની પર ભક્તિ પ્રેમભાવ હોય તેના કીર્તન ગુણાનુવાદ ગાવા તે. (૨) ઈશ્વર સ્મરણ; સ્તુતિ; પ્રાર્થના. (૩) ભક્તિના કાવ્ય િં પ્રં ભજન કરવું=ઈશ્વર ના ગુણગાવા. (૨) છાનામાના બેસી રહેવું; હવે બેસી રહો. કંઈ કરવાનું રહ્યું નથી માટે નિ- વૃત્ત થઇ જાયો એમ; પતી રહ્યું એમ.

ભજનિક, વિં ભજન કરનાર; ભજત.

ભજનિયાં, નં ઈશ્વરના ગુણાનુવાદનાં પદ- ગાયન તે; ભજનનાં ગીત તે. (૨) ભજન કરતાં વગાડવાનાં કીર્તી; કરતાલ.

ભજનિયો પું માછને ભજન કરનારો.

ભજવવું, કિં સં વેષ કાઢી જતાવવો; ના- ટક-ભવાધ-નાતચીતમાં ખીજના જેવું આ- બેઠુખ વર્તી દેખાડવું; અનુકરણ કરી ખતાવવું.

ભજવું કિં મં [સં.મજ્] આસ્થા રાખી ઈશ્વર ગુરૂ અને વડીલ વગેરેની સેવા કરવી. સેવવું; એક નિષ્ઠાએ સેવન કરવું; અનુકૂલ રહીને વર્તવું; અધીન થઈ રહેવું (૨) પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવું; તેમના ગુણ ગાવા ને સેવા પૂજા કર્યા કરવી. (૩) દીપવું; શોભવું. (૪) લાંચ આપવી.

ભજવવું, કિં સં વેષ કાઢી ખતાવવો; ભજ- વે એમ કરાવવું.

ભજિયું, નં સાદ-કંઈજ વગેરેના કક્કા અ- યરા પાનને વેસણ ચઢાવી તળીને બનાવેલો ખાનાનો એક ફરસો પદાર્થ. બ. વ. ભજિયાં. ઉં ભજિયાં ને લાજી તો ભલી, મુંદર ઘિરો ને રોટલી.

ભવુ, વિં ભજનાર.

ભટ, પું [સં] ચોદો; લડવૈયો; વીરપુરુષ.

(૨) રાંધવા, ખાણી ભરવા અને જીખ

માગવાનો ધંધો કરનારો ગરીબ બ્રાહ્મણ.

(૩) વિદ્યોપજ્ઞ બ્રાહ્મણ; ગુરુ તે.

ભટકવું, કિં અં નકામા અર્ધિ તહિં ફર્યા કરવું; રખણવું; રખણવું. (૨) કંઈ તાકાયા કરવું.

ભટકાવવું, કિં સં અજ્ઞાવવું; અચડાવવું પછડાવવું-ભાગી ફૂટી જાય એમ કરવું; અજાણવું; પછડાવું. (૨) રખડાવવું; ફર્યા મસવવા; ભુલા ભગાવવું.

ભટકાં, નં વળખાં; ખાઉખાઉ કરવું તે; ફર્યા.

(૨) ભટકવું તે; ફરવું તે; ફેરાખાડા.

(૩) જેમાં તેમાં લાવના કર્યા કરવી તે,

ખાવા પીવા-ભોગવવાની લાવનાની આતુ-

રતા તે; ભોગેઅની લહુતા તે; રખડ.

:-હું શું કઈ? માફ મન જેમાં ને તેમાં

ભટકાં સાર્યાં કરે છે. લલોપતાં.

ભટકિયાં, નં ભટકાં; વળખાં.

ભટણ, પું બરનો-કુટુંબનો ગોર-પુરોહિત- બ્રાહ્મણ તે. માનાયે ભટ-ભટણ. ઉં પત્ર આપ્યો પછી ભટણને હાથે.

ભટ ઈ, ઓં ભાટઈ; ભાટાઈ; પુશામતમાં જો-

હએ તેથી વધારે વખાણ કરવા તે; આપ

વગાડ કરવી તે; ખૂચ દેખાડો કરવો તે.

ભાપાગાળા કરવા; અતિશયોક્તિ કરવી તે.

ભટાણી, ઓં [સં.મટ્ટીની] ભટની ઓ તે;

બ્રાહ્મણ ઓ. (૨) રાણી; શેઠાણી.

ભટિયો, પું ગોમાંછ મહારાજનના મંદિરમાં

રહેનારો મહારાજની નાતનો બ્રાહ્મણ તે;

ભટ; બ્રાહ્મણ.

ભટ્ટવિશુ, નં અનાજ ધાસ વગેરેના ભુજો

તે; ટોરનું ખાણ તે. (૨) કુરકુરિયું; નાનું

ને ફિંગરું કુતરું. (૩) વિં ભાગવું; ભુજો

જેવું. (૪) નાનું.

ભટ્ટ, પું [સં.] વિદ્વાન બ્રાહ્મણ; પંડિત;

શાસ્ત્ર બ્રાહ્મણ.

ભટિની, સ્ત્રી. [સં.] રાજરાણી, શેઠાણી; સ્વામિની.

ભટ્ટો, પુ. ધામણ. તિસ્કારમાં.

ભટ્ટ, અ. ભડ; ધિક્. રૂ. ઉ. ભટ્ટ પડયો અનાર, લોકમાં જરા નવ ભડયો.

ભટ્ટી, સ્ત્રી. માટી અને ધાતુ વગેરે પકવવા અને ગાળવાને માટે બનાવેલી ખૂંચ આથિ સમાગ્રાય એવી ચૂસ; શગડી. અગ્નિની આથિ લાગે એવી માટી વગેરેની સારી બનાવટ.

ભટ્ટવું, કિં. સં. ચિદાવું, મનમાં આકળા થવું; મનમાં મનમાં ધખીજવું. (૨) ધમકીવવું, વઢવું; તપીજવું.

ભટિયારખાતું, નં. રાંધણી; રસોડું. (૨) રસોડાનું વામકાજ તે, રાંધવા ની મહેનત-ખટ-પટ-કડાકુટ તે.

ભટિયારી, સ્ત્રી. રસોઇવણ, રાંધનારી.

ભટિયાડ, નં. રાંધવું-રસોઇ કરવી તે (૨) રાંધના સિંધવાનો ધધો તે, રસોઇ કરી આપીને આજીવિકા કરવી તે. આખો જન્મારો રાંડીરાંડ મિચારી ભરીને પેટ ભર. (૩) રસોડું. મકાજ તે.

ભટિયાદો, પુ. રાંડી બનાવનારો; રસોઇયો, રાંધવારો. મુસનમાન વગેરે જેઓ આભડછેટ રાખતા નથી તે લોકોને માટે ભટ્ટી રાખી પાત્ર-રાંડી વગેરે સામગ્રી બનાવી તે વેચવાનો ધધો કરનારો તે. ભટ્ટી જેવો મોરો મુલો રાખી રાંડી બનાવનારો તે. મુસનમાન વગેરેમાં ભટિયારો એમ કહેવાય છે. દિંકમાં રસોઇ કે રાંડી વેચાતી નથી તેથી દિંકુઓમાં રાંધનાર કે રસોઇ કરનાર ભટિયારો નહિ પણ રસોઇયો કે રાંધવારો કહેવાય છે.

ભડ, વિ. મોટું, ભારે એવું; એક-આધાર પ. (૨) બળિયું, પરાક્રમી. (૩) સમૃદ્ધિવાન. (૪) ભેરથી બળતા અગ્નિમાંથી

નીકળતા એવો અવાજ. પત્રી ભડખા બળતા મોંકયું.

ભડક, સ્ત્રી. ભડકવું તે; મોઢ; ચમક; ચોક. ભડકણ, વિ. ભડકે એવું; અવનવી ચીજ કે કસ્તિન વાતથી ચમકે-ભાવ પામે એવું બીકણ.

ભડકણું, વિ. ભડકે એવું, બીકણ.

ભડકવું, કિં. અ. અવનવી વસ્તુ એવાથી મથવા એવી કાંઈ વાત કે વસ્તુ સમજાવવાથી ચમકવું; ભાવ ધવો, કંપવું, ધ્રુવાંપું વાંચક જવું તે; શુ. ઘસો; એવી બીકથી ચોકવું તે, ડરી-ધૂણ જવું.

ભડકાવવું, કિં. સં. ભડકે એમ કરવું, ચાંકવવું, ચમકાવવું. (૨) ગભરાવવું, આશ્ચર્ય પામે કે ચિતાતુર થાય એમ કરવું.

(૧) બીરડાવવું; એકદમ ડરીનય એમ કરવું. (૪) અગ્રકાવવું.

ભડકિયું, નં. મકાડી ને ગધકને ધી લગાડી પાડેલો સુઓ. ચાંદા વગેરે ઉપર ચોપડવાને. (૨) વિષ ભડકે એવું (૩) જવાળામોહી, તરત ભડકા યાય એવું.

ભડકી, સ્ત્રી. ભડકાર; ખાજરી અને નર વગેરેને ભડી પાણીમાં ટકાળીને બનાવેલું પેય, રામડી, પેસ; કાંચ.

ભડકું, નં. ભડકો, અગ્નિશિખા જવાળા; ઝાળ, ભૂલો. (૨) ભડકું, ખાજરી અને લુનારને ભડકી પાધું મિરાંધીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ, પેસ.

ભડકો, પુ. ભડકા અને કાનસા વગેરે બળતાં તેમાંથી નીકળતી દના-ગ્વાસનું દવામાં બળવું તે, ઝાળ, જાળ. (૨) આગ, સખન તાપ; આંચ. (૩) બૂખની ભારે અસર તે, લાચ અગ (૪) મનમાં દુખાદિની કારી અસર થાય તે; મનસ્તાપ. (૫) પ્રકાશ, ઉજ્જે, અજનાળુ.

ભડત, નં. ભરત, સુજેલા વેગવૃત્તો છુટી, બાફેલા વંત્રાકને છુટી મીઠુ દહિં ને મસાલો નાખી બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ.

ભડથાવું, કિં અં અગ્નિ ઉપર સીકવું;
ભરસાડથી ચડવું-અક્ષાવું તે.

ભડભડ, અં ભેરથી બળતું બળતી થતો
એવો અવાજ; ભાકડા કોલસા વગેરેને
ગરમી લાગતાં તેમાંથી નીકળતો ગાસ
દવામાં બળતો થતો અવાજ. ભડભડ એવો
અવાજ:-ભડભડ બળતુ લાગવા માંડ્યું.

ભડભડાટ, અં ભડભડ થાય તેમ. (૨)
ભડભડ થવું તે; ભડભડ એવો અવાજ તે.
ભડભડાડ્યું, વિં મનમાં જે આવ્યું તે કહી દે
એવું; ખુલ્લા-ભોળા મનનું અને સામાને
પ્રિય બાંશે કે અપ્રિય, તેનો વિચાર કર્યા
વગર ઝટ જેમ ગમે તેમ-કહી દે-મનનો
ઉભરો કાઢી નાંખે એવું.

ભડભડીઉઠવું, કિં અં પુષ્પવાણને પછી
એકદમ સગળી ઉઠવું તે; ભડભડાટ બ-
ળવા માંડવું. (૨) એકદમ જોસથી મનમાં
આવેલો ગુસ્સો કાઢવો; મનસ્તાપથી આ-
કુળમાંકુળ થઇ મનમાં દોષ તે બહાર કાઢ-
વા માંડવું:-મહેલું માર્યું કે તરત ભડભ-
ડીઉઠવો.

ભડભડાર, વિં ભરભાદર; કદે ભારે ને મોટું
એવું તે, ઉમ્મરે અને સરીરે જળજશન
એવું તે, મોટું; આગરદાર.

ભડવાઈ, સીં ભડવાપણું ભડવાવું કામ કરવું
તે (૨) ભડવા તરીકે જે કર્માઈ આવે તે;
ભડવાની કર્માણી (૩) બલિયાદ કરનારાં
પાસેથી મળતી દલાલી.

ભડસાળ, સીં ભરસાડ; ચુલા અને અગ્નિ
કુંડ આગળની ઉંની રાખનો જથ્થો તે;
થોડો દેવતા અને ઉની રાખનો જથ્થો તે
:-વેગજીને ભડસાળમાં ધાલો બજાઈ જશે

ભડવું, કિં સં ભરડવું; કહોળની ખે ફાડ
થાય તેમ અને આખા કણના નાના
કેકડા થાય એમ કરવું તે; જબડ, દળવું.
(૨) ભડવું; કનિયો કરવો. (૩) જોરથી
બાજવું.

ભડવો, પું [સં ભાચાટ] સીં પરપુરપ
સાથે મેળાપ-સંબંધ કરતી આપનારો;
છિનાળાદલાલ.

ભડંગ, અં તદન, ખિલકુલ; સાવ:-નાંગો-
ભડંગ.

ભડાક, અં એકદમ અવાજ થાય તેમ; અ-
વાજ સાથે અક્ષાતાં ભડ એવો
અવાજ થાય તેમ; અવાજ સાથેજ:-
જૂમ પાડી કે ભડાક બારણાં બંધ કરી
દીધાં. (૨) તરત; તાબડોળ:-ગોદયો કે
ભડાક લાત મારી. (૩) મોં આડે પડેલો
ખેંચવો તે; અંતરપટ:-ભડાક ખેંચવી.

ભડાકો, પું ઉમેથી. મોટી વસ્તુ નીચે પડ-
વાથી અથવા ફાળેલા બંદુકના ફાંદોને રફોટ-
ભણકા ઉડવાથી કે એકદમ ફાટવાથી થતો
એવો અવાજ તે, ઘડાકો; મોટો અવાજ
એકદમ જોરથી મોટો અવાજ થવો તે.
બંદુકના ભડાકો (૨) છાપપડે કે ચમકે
એવું કહેવું-કરવું તે. :-તમે હીક ભડાકો
માર્યો. ગપગોગા; એવી વાત બોલ કે જેથી
સાચુ માણસ ચક્ર થઇ જાય.

ભડાભાડ, અં ઉપરા ઉપરી ભડ ભડ અવાજ
થાય તેમ; ભડોભાડ:-ભડાભાડ બારણાં વામી
દીધાં

ભડાભુટ, અં જે તે ચીજ જ્યાં લાં ગમે
તેમ પડેલી હોય એવી અવ્યવસ્થિત દાલત
જતાવે છે; અહિં તહિં બધે વેરાયણું-
પોણું હોય તેમ. (૨) નં ધાંધલ, ગડબડ;
ગડગડાટ; પાંચ ચીજ કદિં ને કોઇ ચીજ
તહિં નાંખી-સૂની દેવા ॥ જે ક્રિતાવળિયા
ધાંધલ-ગડબડાટ તે. (૩) એકદમ ભડાભડી
થઇજતી તે; ધમ્માચકડી.

ભડું, નં ધરમાંની વચલી ને ટુંકા ઓસારની
દિવાલ; બારીબારણાનાં ચોક્કાં વાળી વચલી
ને આગલી દિવાલ. ૩૦ ૩૦ ભડે ભેસવું.
અંદરથી નાસ પામવું; પાંચમાલ થઇ જવું;
પડી લાગવું; નસવાન જવું.

બોડામડા, અં. એદદ; બોડામડા થાય તેમ.

બોડામડા ખારણી દીધાં.

બજ, પું. શાષ; સરળ, રવિ.

બજુકાર, પું. દક્ષણ એવો જે ભાસ તે; બાંતિજનક એવો અથવા અવાજ કે ન્થી અમુક દક્ષણ એમ આભાસ થાય. બજુકો બજુકારો.

બજુકારો, પું. બજુકાર.

બજુકો, પું. બજુકાર.

બજુતર, નં. બજુવાનું તે, બજુવાનો વિષય.

(૨) અધ્યયન, શિક્ષણ. (૩) વિદ્યા; જ્ઞાન.

ઉં બજુતર બજીને બજી રહ્યાં, બજુનાચરે.

બજુવું, કિં. સં. [સં. મળ.] અભ્યાસ કરવો; ૧૬૦ થીખવું; લખતાં ને વાંચતાં શીખવું; જ્ઞાન મેળવવું; અધ્યયન કરવું. (૨) શિક્ષા બોધ લેવો; ન જાણવાનું હોય તે જાણી લેવું. (૩) બોધવું, કયવું; વધવું. (૪) મોટે કરવું; પાટે કરવું- ૩૦મં બજુવું ગણવું=વાંચતા લખતાં શીખવું. બજીજવું= નારીજવું. દાબજીની=કણ્ઠ કરવું.

બજુમણ, નં. બજુવા, બજુવાવાનું મહેનતાણું તે, ઝાંદસિરા; શી.

બજુમણી, સ્ત્રી. ગુરુ દક્ષિણા; બજુવાવાનો બદલો.

બજુવણું, કિં. સં. વાંચનાં લખનાં શિખવવું; પઠાવવું; અધ્યાયન કરાવવું. (૨) જ્ઞાન આપવું; ઉપદેશ કરવો. (૩) સમજાવવું; સલાહ આપવી (૪) શિખવણી કરતી, આમ જાણે કે કહેણે, એમ શિખવવું; ચલાવવું; ઉદ્ધરવું; કાન પુકવો. (૫) રેવ પાડતી; મહાવરો પઢાવતી.

બજી, અં. બાજુએ; તરફ; મેર, ગમ. ૨-તે ગામ બજી ગયો.

બજેલું, વિં. લખી વાંચી ને સમજી શકે એવું શીખેલું; જાણીલું; વિદ્યાન.

બતરીજી, સ્ત્રી. બાઈની દીકરી, બત્રીજી.

બતરીજી, પું. બાઈનો દીકરો; બત્રીજી.

બાધુ, નં. રસ્તેમાં આવતો માટે સાથે રા-

ખેલું હોય તે; બાધુ; દીમણ (૨) વધા રાની કામકાજ માટે દરમાયા ઉપરતે આપવામાં આવતું જે લવાજમ તે; ખાવાના પૈસા. જ્યાં આવવા અને જાવા પોરાની સજવડને માટે બહાર જનારને આપવામાં આવતો બદલો તે.

બત્રીજી પું. બાઈનો દીકરો; કાકો બત્રીજી.

બથવાડું વિં. બાધું લઈ જનાર.

બથાથણું, નં. બાધું લઈ જવાનું વાસણ લદલ, નં. મુંડન.

બદ્ર, વિં. [સં.] બહું; ૧ સાઈ. -બદ્ર બાધુસ,

(૨) સુખ મપન; બામ્યશાળી. (૩) શુભ;

મંગળ. (૪) નાં કલ્યાણ; ક્રેય. (૫)

હીર; મુંડન.

બદ્રક, વિં. સાઈ કરનાર; બહું કરનાર. (૨) એક છંદ-વૃત્ત.

બદ્રકાળી, સ્ત્રી. [સં.] શુભ કરનારી દેવી, દુર્ગાદેવી.

બદ્રા, સ્ત્રી. [સં.] દુર્ગા; ગાય (૨) બીજી.

બદ્રાક્ષ સ્ત્રી. દ્રાક્ષ જેવા એક જાડના કાળા થાના મથકા

બદ્રાચન. નં. સિંહાસન, રાજગાદી નાખનાનું આસન. ઉં બદ્રાસને આવડુ છે.

બપકાવણું, કિં. સં. ફેળાવવું, લપ લપ એવા અવાજ સાથે વહી જાય એમ રેડવું,

વહેવણવું, ખાલી કરી નાખવું. (૨) બાડબાડ જણવું કરવું

બપટી, સ્ત્રી. ધમકી, દમ, દહેસત, રાફતી જરા કર દેવો તે

બપટો, પું. રોક, ખૂમ શોભાવાળો સુંદર દેખાવ તે. (૨) ધમકી; ઠપકા. (૩) તોર મિલન.

બપ્પ, અં. વગર વિચારે-તેમ વગર વિચારે-અપ દષ્ટને બેઠો

બપ્પલ, વિં. રચન; ભડું, રોયું; જેવું ધરી ખૂમ ફેલેલું હોય એવું, ફેલું.

ભત્રક, સીં ભત્ર ને મુંદર દેખાવ તે; તેજ;
કાન્તિ; ચગકાટ; તેજ-મુંદરતાનો પ્રસર તે;
પદાર પડતી જટા-પાણીદારપણું તે;—
રંગતી ભત્રક.

ભત્રકાદાર, વિં ભત્રકાત્રાણું, સુરોગિન,
જટાદાર.

ભત્રકાષ્ટ, વિં ટટાર; શોભતું; મુંદર, (૨)
અં નિડરપણે જોમ; જટાદાર રીતે;
રોષમંધ.

ભત્રકાવતું, કિં અં ભપકાવતું; દુઃસ્વાવતું.
ભત્રકો, પું મનોહર કાઠ માઠવાળો દેખાવ
તે; રોષ; સુગોળિત જટા તે. (૨) ભપકા.
ડોળ; આડખર કાઠમાઠ. કિં પ્રં ભત્રકો
મારવો=મુંદર દેખાવડો કરી દરવું કાઠ
માઠ કરવો; ટાપટીપમાં રહેવું.

ભત્રકાવું, કિં અં ખાવા સાઈ મોડું ચ-
વળવું, ખાઉખાઉ એમ થયા કરવું. (૩)
ધોટા કાઢવો.

ભત્રકાટ, પું ખાવાને મોડું ચગળવું તે,
ખાઉખાઉ એમ થવું તે.

ભત્રકો, પું મોડું ભત્રકવું તે. (૨) મરી ખા-
રા હિંગ વગેરેનો ઉકાળો તે.

ભત્રકાવતું, કિં સં કાષ્ઠ પરવ વગેરે જ
પર આછો આછો ભુક્ષિ વેરવો, કણદાર
ચૂર્ણ ખખરાતું નાખવું, ઉપર નાખવું. વિં
પ્રં ધૂળ ભત્રકાવતી=ખરાખ કરવું, ખગા-
ડી નાખવું;—પૈસો ખરચી આખરે બધા
ઉપર ધૂળ ભત્રકાવી (૨) ટપી જવું, વ-
ધવું, અમુક કરતાં વધી જવું. જોના કા-
કાની ઉપર ધૂળ ભત્રકાવે એવો છે.

ભત્રક, વિં જોના કણે કણ જુદા હોય એવું;
જુડું; વેરાઈ જાય એવું; લોચા પડતું નહિ
એવું. (૨) જોના પરખાણું—કણ લાગીને
મળી ગયા હોય નહિ એવું; લોધા (જેવું)થી
ઉઘડું. —ગભરીદાળ.

ભત્રકો, પું તેજનો ઉકાળો—ભત્રકો તે; અગ-
જગાટ; ભત્રક; પ્રકાશ કે જ્વલવાળોનો

એકદમ બારે ઉજેય તે. (૨) એકદમ
જેમમાં મોટી જવાળાઓ નીકળી ભડકા
થવો તે; તેજનો કોટ તે.

ભત્રત, સીં [સં. વિમૂતિ] ધન-દોષ
કુંડમાંની રાખ તે; ભરમ; રાખોડી. ઉં
વેપ છુપે નહિ ભત્રત લગાયો.

ભત્રતિ, સીં ભરમ; રાખ.

ભત્રતો, પું [સં.] ભ એવો ઉચ્ચાર અને
અક્ષર તે.

ભત્રતો, પું ગરબિયો; ખરાદી; કંતારી.

ભત્ર, પું [સં. ધ્રમર] પીળા મોનો અને
કાળા રંગનો છુંડે કરી ઉડનારો એક
જીવડો; ભાગો. ભત્ર કુમો ઉપર ફરે છે,
મધ બનાવે છે અને વાસ તથા કઠણ
લાકડાં કોરી નાખે છે. (૨) સીં ભત્ર;
આખ ઉપરની કમાનદાર અને કાળા વા-
ળની ભરેલી કિનાર—ભત્ર.

ભત્રડી, સીં નાનો ભત્રડો; ચકરડી; ફર-
કડી. ફરે એવું રમકડું. (૨) ચકર ફરવું
તે; કુંગણું; જાળ ચકરાવો તે. ૩૦ પ્રં
ચકરડી ભત્રડી=ગોટાળો; વિષમ; ભમ;
વહેમ વલણ, ચુંચવણ. —એવી ચકરડી
ભત્રડીમાં નાખ્યો કે જેને છુટાવેજ નહિ.

ભત્રડો, પું ઠેરી વિંટાળી વિંટીને જાગીન
પર નાંખતાં છુંડેઈ કરીને ગોળ ફરે એવું
લાકડા વગેરેનું એક રમકડું; ગેરિયો. (૨)
એક જાતનું શાક ફળ. (૩) ભત્રડો. ૩૦
પ્રં ભત્રડો=જુદા વમરનો માણુમ, ભમ-
રડા જેવો=ચૂર્ણ, અપ્રકલ્પ વમરનો, જટ
શીળે નહિ એવો કિં પ્રં ભત્રડો ફર-
વવો=વાંકી ચુકી—જેમ આવડે તેમ સહી
કરી નાંખી તે

ભત્રભોણું, વિં નિખાલસ; નિષ્કપડીને પ્રે-
મીકું; સાદુ—સ્નેહાળ; મંમોહી, ઉં દહિં.
દૂધને કરમધડો, માદિં સાકર ધોળી, મારા
વહાલાજી આરોગે ને દેત પીરસે ભત્ર
જોળી. પ્રસિદ્ધમહેતો.

અમરિયુ, વિં ૭-અર-અકર આમે ગોતું:
ગોળ અકર ફરતું -અમરિયો કુવે-અને
ગોળ ફરતાં પદ્ધિવાં દોષ એવો કુવો
(૨) અમર અધવા લામરી નવધિ-તેમનું
ખનાવેલું ૧-અમરિયુ મધ (૨) નાં ચક્ર
રીનો રામ એમ અમે -પારાં ને
અકર આવી નીચે પડીને માણસ વગેરે
મરી નામ એ ॥ વ્યાધિ તે -તને લામ-
રિયુ સાવ સાવ-માળ છે (૪) જેમાં વમ
-અમરી જેવી ભાત પાડેલી દોષ એવું
એવોને પડેલાનું એક વમ -અકરિયુ
અમરિયુ વગેરે

અમરી, સીં [અ કામરી] અમરાની માલ
પદ્ધિમાળ અલિ મધ ખનાવનારી ને મા
ગીના ધર બાધારી, પીગી, લાલ, કાળી
અને નાની મોગી ધમી જાતની અમરીઓ
થાય છે (૨) ચકરી ફેર, તમર અંધારાં
માખ નાની અને કાળા રંગની અને લ
મરી મોગી જે અનયવે કારીશમાં વહેવા
ચેની અને પીગા, કાળા, કે લાલ રંગની
થાય છે મેક મધ ખનાવે છે, કૂતો ઉપર
ફેર છે અને ડેઉન ડખ લાય છે (૩)
વિં ૭-અર-અકર મનની-અચગ-જા
ત્યાં ફેરફાર કરાવી અને તીખા સ્વભાવની
તે -અધધરકકા અને ગાર્ધ અમરી છે

અમરો પું ૭-અર-અકર ઉડ ઉડ કરે એવો એક
ઉડજી જીવ પીગામોનો ખૂમ કાળા રંગનો
અને ચારીરે ગોટા જેવો એક ઉડતો જીવડો
અમર ભૂંગ મધુકર અમરામાં પછી
ધમી જાતો છે (૭) ગોગીને કાળા ડખ
માળકે મધમાખ-એ કુલો ઉપર ફેર છે,
અને મવ મનાવે છે ઉં અમરો ઉડે
રંગ મહેલમારે (૨) વહેતા પાણીમાં ચનાં
કુકાળાં તે વમળ (૩) માણસ-દોર વગે
રેના માયા-ચરીર ઉપરના સુવાળાનું જે
ગોગાકાર ચક્રર તે વાળનું કુકાળું લાય
ચગની રેખ ઓની આક્રે મુનાળાનો અમરો

પછી સાર માકુ અભિય દર્શાવનારો અભાવ
છે. મોટા અગદ વગેરેના ચરીર, પમ અને
આમાં ઉપરના અમરાઓ ઉપરથી સારા
માઠાની આમારી કરાય છે -અમરાળી
એક -અમરાળી=લીજીળી અપકુનિ-
યાળ, નહારાં પમલાનું ૩૦ મં ગાંડે લ
મરો=અપી નીચે જીવે નાંડે એકના
અસ્થિર-અચગ સ્વભાવનું એમ -
આઓ ને ગયો જતય પમ વાળાને જેડો
નદિ સુ ખેરો જેની જેસણીએ અમરો છે
કિં ૭-અર-અકર અમરાં જુસાધ જીવે =રડાવું
જુડે યવુ ફૂગી જીવુ જડા મગજી, ન-
દિરો અને બોધર્મ વગેરેમાં અમરાઓ
મેટા મધપુડા ગાંધિ છે, અને જે ખિજ
વાવા લાય તો માણસ, ગેર વગેરેને ડખ
રેતાં જાલ હોડતા નથી, માણસના ટોળાને
પછી એના ડખના ભયે લાગી જીવુ પડે
કેટલાંક તો એવાં સ્થાન લાય છે કે
જ્યાં અમરાને લાય લેલો જઈ શકતા નથી.

અમરુ કિં ૭-અર-અકર રખડુ નકામા આમ
તેમ જીવ આડવું અને ફેર આંટા મારના
(૨) ગોગાકાર આસપાસ ફરતું, અકરમાં
ફરતું (૩) ફાંફાં મારવાં, સૂઝ નદિ પડ
વાથી આમ તેમ ખાલી જાડકું (૪)
અંધારાં તમર આવવા, મગજમાં કુખ યવુ
જીવે એન નદિ પડવું -માયુ લાય છે
કુ જે છે જીવ ભયે છે - જેચેની રહે છે,
ઉઝાળો આવે છે (૫) ખીમની સમજે
ચાલવુ અમુક વિચારે દોરાધ જીવ ઉં
જીવો મન અમરાલ કયાં અમરો, અમરો
દિવસ ને રાત, ભૂલો મન અમરા તું કયાં
અમરો

અભાવવુ, કિં ૭-અર-અકર ફાંફાં મારવાં, ખોટે રસ્તે
ચલાવવુ ઉધુ અનુ સમજાવવુ થેડ યગા
ડવુ (૨) રખડાવવુ જાડકાવવુ, ખાની ર-
ખડાવવી ચીય એમ કરાવવું. (૩) કમલ.

છેતરવું (૪) વડેમમાં નાખવું; ભમિત કરવું
ભમીજવું, કિં. અં. ચક્રર આવવાં; તન્મર ચડાઈ, ઉભાં ચતાં ચક્રી આનરી, ફરી-જવાવું (૨) મેઘા જતી રહેવી, લાનજવું (૩) મગજ અરિર ચક્ર જવું (૪) અચુક વિચારમા તથાઈ-દોરાઈ જવાવું, ફરી એ-સવું-આમ કહે ત્યારે આમ અને તેમ કહે ત્યારે તેમ, એમ વૃત્તો વારવાર ભમી જાય છે

અમેલ, વિં. રખડેન (૨) ભમિત, મગજવું ઠેકાણું હોય નહિ એવું ચિત્તભ્રમ મત, ગાંઠા જેવું ઉં. ભમેન જાણી જૂન છે, પિતા કહે કપૂર્ન છે

મન્મ, અં. ભારે-નકર ચીજ ઉચેથી નીચે પડતાં થનો મોઢો એવો અનાજ (૨) ભમ્મ એવો અનાજ થાન તેમ (૩) વગર વિચારે-વગર વિલમ - પકડુ શુ ? જરા કપકા દેના દેતામા તો ભમ્મ દેખને ગડો માર્યો ને પોતે પશુ ભમ્મ-ધને ભોય પડ્યો.

અમ્મ, સીં. [સ જૂ] આખ ઉરનો ક પાળની કિતાવરનો કમાનદાર અને નિ માળાની રેખા વાગો અવયવ જૂ ભમર, ભવ - માળને ભારે ભમરો ઉં. વાન લાવ હું મિદી બનાવવું, ભમર પર તા રીરે (૨) ગોળચક્ર, ચક્રી દેઁ ઉં. ભમર જૂની, એરે કુદડીએ ગોળ કરવું તે

ય., યુ [સ] ખી- ૩૧ ધારની રૂ. પ્રં. ભય લાગેનો=ચિત્તો થરી, ખીક લાગની ભય આંચો=સકટ-આશ્વ આની યલીન, વિં. [સ] ૩૨ ખાઇ ગયેલું, ખી કથી ડરીગયેલું

યકર, વિં. [સ] ભય ઉપજાવે એવું; ત્રિપામણું નોના સાંભળનાં ખીક લાગે

એવું-આગળ મોડું અને ભય કર વન આવે છે.

ભયાતુર, વિં. [સ] ભય વિહન
ભયાનક, વિં. ભય કર; ૩૨ લાગે એવું, ત્રિપા મણું ડરામણું ઉં. ભયાનક જોય

ભયાવહ. વિં. ભય કર, ત્રિપામણું
ભયો, અં. પરિપૂર્ણતાનો સતોષ તે, બસ, બસ, ભરપુર થયુ એમ, સંતોષ પ્રતાવે છે કિં. પ્રં. ભયો કરાવવો=માધા પરિપૂરણ કરાવી, ગોરને દાનથી સંતોષી તેનો આલીવાં મેળવવો ચાત્રાની સફળતા મેળવની બાધા-માન્યતા પૂર્ણ કરાવી લેવી તે

ભર, વિં. ભરપુર, પરિપૂર્ણ ધણામાં ધણું નેટલું નેધએ તેટલું-પુરા નોશવાળું - ભરકથ ભરણુવાની, ભરચોમાસુ (૨) નેટલું, માપમર, ભરેલું વજનનું, ભરાય તોળાય મપાય એટલું-હાથભર રોગી ને વહેતભર દાળ શેરભર, ટ્રાશભર ભરઉધ, સીં. પાકી ઉધ, સારીરીતે ઉધ લેવું હોય એવી ને નિદ્રાવસ્થા તે

ભરકુસ, સીં. નાની-અસમ-પ્રોઠ નહિ એવી વસ્તુઓ-માણસો વગેરેનો સમુદાય તે મામાન્ય સમૂહ, પરચરણ વસ્તુ-યોક બાળક વગેરે તે-એની સલામાં ફાંડ એવું જાણીવું નહવું, માત્ર ભરકુસ કરા છ હતી

ભરખ, નં. [સ] ખાતીવું ખાધ
ભરખવું, કિં. અં. ભક્ષણ કરવું, વડાન ખાવું, ખાઈ જવું-માતા ભરખે.

ભરખડું, નં. લાડનું દળ ખતાવતાં નહિ લાગેલો ભાખરાનો કકડો, ભાખતા કે મુઠિયાં ખાંડતાં ને કકણ ચપતા કકડા રહી જાય છે તે, ભાખતખડ

ભરચક, વિં. ભરપુર, નેધએ તેટલું, ખીચો ખીચ ભરેલું પરિપૂર્ણ પ્રુષ્ઠજ. (૨) અં. સારી પેઠે, ક્ષોઠક, કઠોઠ, ખીચોખીચ

ભરત્યંદી, જરાએ ઉલ્લુ-અધૂર-બાકીનહિએવું.

ભ-ચંદી, વિનં નથી પુરુષ જાસદાણા હોય તેવું; ચંદી-દોર-પોડાને પુષ્કળ ખાવાનું મળે એવું. (૨) નાનું ખાસદાણાની પ્રેરૂર્ણતા તે.

ભરત્યોમાસુ; નનં ખરેખરે જામેલું ચોમાસું તે; ખુબ જોરથી કાગડ વરસાદ પડ્યા કરતો હોય એવો-ચુશા-આવણ માટેનો વખત; ખરેખરા ચોમાસાના દહાડા તે.

ભરત્યુવાની, જીનં ખરેખરા જોળનેનો વખત તે; જુવાનીનો ખરેખરા સમય તે, પુરુષ ને ૨૦ થી ૩૫ અને જીને ૧૦ થી ૩૦ દરમિયાન ભરત્યુવાની રહે છે.

ભરડાવું, કિં સં કઠોળ-દિલ્લ અનાજ દાણાને તેનાં બે દસ જુદાં પડે એમ કરવું; મળેલાં બેદસ છુટાં પડે એમ પોચું દળવું તે. (૨) એક દળવાળા અનાજના કકડા થાય છુટા પડે એમ દળવું, જાડું દળવું તે. (૩) જોશમાં સમજ્યું ન સમજ્યું ગમે તેમ બોલી દેવું; એકદેસ જેમ કાવે તેમ બોલવું બકવું.

ભરડાવણું, કિં પ્રેનં કાપ ભરડે એમ કરાવવું; કઠોળનાં દળ-દાળ પડાવવી. (૨) ગમે તેમ બોલાવરાવવું... સભામાં તેમજ એને બોલવાની રળ આપી, ગમે તેમ ભરડાવોછા.

ભરડો, પુનં ભરડવું તે, એક ભરડો કાઢી ડાળને મહોષ્ટ રાખી મૂકવા. (૨) ભરડવાથી પડેલા છુટા તે (૩) તપોવન; મહાદેવની પૂજા કરનારો બ્રાહ્મણ. (૪) બંધ. (૫) શેવડીને આવેનો એક રોગ.

ભરણ, નિં [સં. મુ] ભરવું તે; ખવરાવવું પિવડાવવું ને પાવવું તે. :-ભરણપોષણ. (૨) આખમાં જોસડ ભરવું તે; આખમાં આપરિયું જસત વગેરે ભરવા તે. (૩) ભદ્રગરનો, દુધી.

ભરણપોષણ, નં [સં. મુ. ને પ્રણ] ભરી પોષીને નિભાવવું તે; ખાવાનું પહેરવાનું

અને રહેવાનું પુરું કરવું તે; પરિપાલન. (૨) આજીવિકા; ચુનન, કિં પ્રેનં ભરણ-પોષણ કરવું; ખાણપોષીને નિભાવવું; ચુનં રાન કરાવવું.

ભરણી, જીનં સત્તાવીસ નક્ષત્રોમાંનું બીજું નક્ષત્ર (૨) ભરાવું તે; પુરણી; ઉમેરા; વધારો.

ભરણું, નં નાણાં ભરવાં તે, ગામના વસુનાતીએ કરનાં નાણાં એકમાં કરીને સરકારી તિળે-રીમાં ભરવાં તે; ભરવું; ભરી દેવાનું કામ તે; દહતાનાં નાણાં-પહેલું ભરણું. (૨) અવેજ; નરદી; રોકડાં નાણાં ભરવાં તે. પોતું. (૩) અધૂરું હોય તે પુરું કરવાને ભરવું તે. (૪) મેચક; જથ્થો. (૫) થાંભલા અને બાલ વચ્ચેનું લાકડું થાંભલા ઉપર ચર, ચરા ઉપર ભરણું ને ભરણા ઉપર બાલ-પાટડી, એ પ્રમાણે ગોઠવાય છે. કિં પ્રેનં ભરણું ભરવું; પોતું મોકલી આપવું.

ભરત, નં [સં. મુ] ભરવું-માપવું તે; માપ; પ્રમાણ; ભરતર; અનાજ પ્રવાહી વગેરે ભરીને આપવાનું પાત્ર તે. (૨) લુગડા વગેરે ઉપર રેશમ, જીન, અને દોરા આદિની લાત-વેલછુટી-વગેરે પાડવું તે. સિવાંને પાડેલી જે વેલછુટી તે જોરત. (૩) ભરીને સિંચાવેલું તે; જાણી- જીની રાખ વગેરેમાં પકવેલું વેગળું (૪) એક પ્રાચીન મહારાજ ભરતખંડ, પુનં [સં] ભરત સુન્નોનો દેશ તે; આયાવર્ત; હિંદુસ્તાન.

ભરતર, નં ભરત (૨) માપ, પ્રમાણ; પાત્ર ગજ વગેરે તે; માપ કાઢવું તે. ૨) ભરીને રસ કરી બીજામાં રેડી ભરીને બનાવેલું તે, દાણેલું હોય તે.

ભરતવાક્ય, નં [સં] નાટકમાં અંતે છેલ્લો આશીર્વાદાત્મક શ્લોક તે.

ભરતાર, પુનં [સં. મર્તા] ભરણપોષણ કરનાર; ભરીપુરી રાખનાર; પતિ; વર; સ્વામી; ધણી. જીનં આ મંત્ર કરી ઉચ્ચાર, વક્ષ ભરતાર થશે.

ભરતિયું, નં ખરીદનારને વેચનાર તરફથી
માલની જે રિગનવાર રિગમતની યદી આ-
પવા મેઃકલવામાં આવે છે તે; માપના
મૂલની યાદી; સતમી. (૨) કોડીમાં જેટલું
માપ શેષ તેટલું તે. (૩) વિંઠ ભરનાર;
ખરવામાં નીચા ભરનાર :-ભરતિયાર.
કન્નાનાં આપાપને નાણાં આપવા પડે
એવા વર; અકુળતાન.

ભરતિયો, પું ભરત ભરવાનું કામ કરનાર
(૨) નાણાં ભરેલારે કન્ના અને એમ
લક્ષક કુળનો.

ભરતી, ઓં ભરતું તે; એકું કેરું; જમાવતું
જથ્થે કરતું તે. (૨) વધારે; ઉમેરે;
કર્માં માણસે વધારવા તે. (૩) દરિ-
યાના પાણીનું ચક્રના આકરેણને લીધે
ઉછળાને વધવું તે; જુઆળ; અર. (૪)
પુરૂં ભરાઈ રહેતું તે; જમાવવો તે. (૫)
પ્રીતિની જમાવટ. થી. તે. કિં ૩૦ ભર-
તી કરવી; મધારે કરવો; ઉમેરણ કરવું;
વધારવું ૩૦ પ્રં ભરતીનાં પાણી, રથાળી
નહિ એવો જે ઉછરંગ તે; થોડો વખત
રહીને પતરી કદમ એવો ઉભરો તે.

ભરથાર, જું ભરતાર

ભરપટ્ટ, અં જેછમે તેટલું એમ. પુરે પુરું
એમ. વિં પુઠળ; બેઠએ તેટલું; પેટપુર.

ભરપાઈ, ઓં પુરેપુરું મળ્યાની લાંચ, પુરે-
પુરું ભરી આપવું તે, જથ્થે ઉધાર જેઠ
બાળુ પુરી ભરી દેવી તે; સંપૂર્ણ પતાવટ.

ભરપુર, પુરેપુરું ભરાયેલું એવું; કાના-
કનારી કળા ભરેલું; જોડાણ; પરિપૂર્ણ;
જેઠએ તેટલું.

ભરભર, વિં નહિ ચીકણું; છૂટું; ક્ષેકણ
જુલ હેમ એવું. (૨) અત્યંત ઝંજું નહિ
એવું; કંકર; કજુદાર; નહિ ખારીક. :-
આ થોટ ભરભર લાગે છે, ઝીણા નથી.

ભરભર (૩) નહિ મળી-મળી મળેલું એવું; દીલું
મણ છુલ કણનું. :-ભરભરી દાળ. કોર;
ચીકરવિત; છુપું; ઉરી વેરાઇ જાય એવું.
ભરભાંખણું, નં અર્થ દગતા પહેવાનો અને
આશ્ચર્યા પછીનો જે આજા ઉજેશનો
વેખત તે; મધ્યાકાળ; અગ્રજનું; મંગલકું;
થોડું પરાલ; થોડું દેખાય ન દેખાય એવો
અંધારા અને ઉજેશ વચ્ચેનો વખત તે.

ભરમ, પું [સં. ગ્રમ] છુગેભે; ગુલ. (૨)
ભાગિ; વહેમ; રાક. (૩) મરમાં પુંછ છે
એવી જે લોક માન્યતા તે; પૈસાતાર હોવા
પણીનો સાખ તે; પ્રતિષ્ઠા. કહેં ભરમ
ભારી ને ખીમા ખાલી.

ભરમાવવું, કિં સં વહેમ ખાઈ જાય એમ
કરવું; વહેમાવવું; ભાતિમાં નીખી દેવું;
આકું અંરણું જુકું સમજાવવું; કાન લા-
બેરવા. (૨) ઉતરવું; કમવું; ઉં મૂપ કરે
ખાન ધરે, બાવો બોધા લોકને ભરમા-
વવા. ભો લકા.

ભરમાવું, કિં અં વહેમાવું; ભાતિમાં પડવું.
(૨) આડે રસ્તે દોરાવું; ખમથી જુલાવું.
(૩) ઉતસવું; કમવું.

ભરમિજલસ, ઓં પરિપૂર્ણ ભરોયેલી સભા
તે. (૨) અં ભરપુર ભરોયેલી સભા વચ્ચે
એમ; ભરોયેલી સભા દરમિયાન. :-ભર
મિજલસમાં એકદેશ બોલ્યો અને ભર
મિજલસમાંથી ઉગીને આશ્ચો મયો.

ભરમી, ઓં [સં. ગ્રમી] એક વાતકર
વનસ્પતિ-ઓપધિ; અહી. :-ભરમીનું થી
-તેલ.

ભરવાડ, પું બકરાં થેટાં અને ગાય વગેરે
પાળી-તેજનેજ પોતાનું જીવન સંવર્ણ માન-
નારી એક જાતિ; રખારી; દોઝ પળનારી
અને રાખનારી પશુધનનાળી એક જાતિ
-નાત તે. ૩૦ પ્રં ભરવાડી તાણવી=કાળી
સોડ ધાલીને સ્થપ રહેવું.

ભરવાડ, ઓં ભરવાડની સ્ત્રી; રખારણ;
રાખણ.

ભરવાડણી, ઓ. ૭૨વાડણી.
ભરવાડા પું. ભરવાડ. (૨) ભરવાડના જેવો
આચાર-વહીવટ-પદો તે. (૩) ભરવાડ
વાડો; રાજાવાડો.

ભરવું. કિં. સં. [સં. મૂ.] ખાડા અથવા
પાત્ર વગેરે પ્રવાહી અથવા ખીણ વગરથી
પુરવું-ભરાવ એમ કરવું તે; બંદર નાખવું.
-રહવું. :-કેડીમાં દણે ભરો; પાણીમાં
દેખ ભરી. (૨) કેવા તળાવ વગેરેમાંથી
પાણી લઇ આવવું; ખેતી કાઢવું.
તાણવું; પાત્ર ભરીને લઇ આવવું. જમના
જળ ભરવડિ. (૩) કિંમત, કર, કિરાયું-ભાડું
આપવું તે; ખાતે જે કરાવવું તે. :-ભાડું
ભરવું, દેવું ભરવું; વર ભરવું (૪) માથ
કાઢવું; કેટલું લાંછું પહેણું છે તેવું કમાણું
લેવું. :-હાથને હાથ ભરે ને તસુએ કાપે
નહિ એવો પકો છે. આ જમીન-લાંકું
ભરો ભેંસે કેવડું છે! (૫) કપડાં વગેરે
ઉપર રેશમ, ઊન કે દોરા વડે ભાત
પાડવી; ફૂલ વેસ ભરી. (૬) લોક એકઠા
કરવા; ભેલાવવું; ભેગા કરવું; ભેળાવવું. :-
સભા-મિજલસ ભરવી. (૭) ટીપમાં દાન
પત્રમાં રકમનો આંક પાડી આપવો; આ-
પીસા એમ લખી આપવું. :-ટીપમાં નાણાં
ભરવાં. (૮) ખાલી-ખાના આસનમાં લખી
આપવું; આંકડા પુરવા. :-આ પાણી પ-
ત્રક ભરવાનાં છે. (૯) રંગ પુરવો; ચિત્રમાં
અધુરું હોય તે પૂરું કરી આપવું. પાત્રું ભરી
નાખો. :-આ ઉખિમાં રંગની આગી હોય
તે ભરી આપો. (૧૦) ટીકા મારવો; સિ-
વવું; સાંધવું; આટલો ડેડો ભરી આપો.
(૧૧) કંસવું; ગડખવું; પુરવું; નાખવું. :-
આ બંદુક ભરી. (૧૨) આમ તેમ પગલાં
લગા કરવા; આમ તેમ ફર ફર કરવું. :-
પહેરો ભરવો. (૧૩) સંધરવું. :-આગણું વરસ
કેવું આવે કે કેવું નહિ આટ દણો તો ભરવો
જ ભરવો કિં. પ્રં. ભરત ભરવું=કપડા
ઉપર રેશમ વગેરેના ફૂલ વેસ પાડવાં વાડી

ભરવી=આચાર-વેણીમાં ફૂલ પુરવા; પ્રથમ
વેણી શરૂમારવી. પેટ ભરવું=ખાવું; મન-
રાન ચલાવવું; સ્વાર્થ સાધવો; માત્ર પો-
તાના જ સ્વાર્થ કરવો. આખ ભરવી=આસ
પાડવાં. આખી આગને કાંવું=કેં આખ
ભરોમાં અલભેતડાં મોભરવું=ખાવું કે-
ળિયો લેવો. આખી જીવું મચકું ભરવું=
કરવું; સામા થવું; કુરકવું; તરફામ કરવા;
રંગ ભરવો=ચીનરવું; બદલાવવું, ઉત્તેજન
આપવું; ખીલવવું; મરચું મીઠું ભભરાવવું.
પહેરો ભરવો; દેખરેખ રાખવાને આમ
તેમ ટેરફા કરવું; તોદારી-તપાસ રાખવી;
રખેવાળાં કરવી; ચોટી કરવી. ભરી આપ-
વું, કુસાનીનો બદલો આપવો. દાન બ-
હીસની ટીપમાં કેઈ નાણું આપવા કણુ
થવું. ભરી પીવું; સુખદુઃખ, નોકાનુકસાન
જે થાય તે એકાદ જણે પોતાને માથે લઇ
લેવું; જમે તે પ્રકારે નિમજ કરવાનું માથે લેવું.
ભરીલેવું=નુકસાનનો બદલો લેવો. ભરી
મૂકવું=સંચી રાખવું. ભરી પુરી=સર્ગા મેળ-
ધીએ અને પૈસે ટીકે પોષાતી હોય તે;
સુસમૃદ્ધ. ભરુંધર-સરસામાન, અમખા-
ણી અને પૈસેટકે પૂર્ણ ભરેલું ધર, દોરો ભર-
વો=સિવવું; સાંધવું. કાન ભરવા=ભેંસરવું
ચલાવવું. જોજોભરવો=અમરણી કરવી
સીમતનો વિધિ ને તેને લગતો કરિયાવર
કરવો. મોટી બાથ ભરવી=ન બની શકે એવું
મોટું સાહસ કરવું; મોટી પ્રજા કરવી;
સામા થવું-પડવું; લગાઇ કરવી. તપર
થવું; બળિયાસું કઢી બાથ ન ભરીએ.
પગલું ભરવું=આલવું, વ્યવહારમાં વર્તવું;
આચરણ કરવું. ઉઠે પગલે તેમતણે પગલાં
ભરીસર સુંદર વર સાક્ષી સ્પર્ અભિ ને
સાજન આ બધું કહે બરતામાં ભરવું=
જ્યાં પ્રવૃત્તિ હોય ત્યાં વધારો થવા કરવો;
ભર્યા પેટે સાકરે ખાટી=જેને દરકાર નથી
તેને સાકરે જોડું લાગે; ગરજ ન હોય
તેને શું ? એવા અર્થમાં

ભરાઈ, ઓં ભરામણ; નર ભરવાની મણુરી.

(૨) ભરવાની રીત તે.

ભરાઈ, વિં ભરેલું; અંદરથી ભરીએલું; પુણ;

માતેલું; જડું :- ભરાઈ રીતરું.

ભરાવ, પું ભરેલું જે તે; ભરાવો. ભરાવું

તે; ભરપુરતા; જમાવ.

ભરાવવું, કિં સં ભરવા લાગવું. ભરવામાં

મદદ કરવી. (૨) ઉધું ચતું સમજાવવું.

કાન ભરવા. (૩) વળગાડવું; ટાંગવું. લ-

ટકાવવું; ભેરવવું. :- ૩૦ પ્ર. ઉચાળા ભ-

રાવવા=ખાલી કરાવવું; ઉઠાતરી કરાવવી;

કાઠી મકધું; નહિ રહેવા રેવું; પાણી ભ-

રાવવું=છળખાણમાં વધવું; ટપીવવું; સરસ

ખીજ કરતાં ઉત્તમ-હોશિયાર હોવું. :- એ

તો તમનેએ પાણી ભરાવે એવી છે.

ભરાવું, કિં અં ભરેલું થયું; ભરપુર થયું.

(૨) સપડાવું; ફસાવું; વળગીને નીકળાય નહિ

એમ સપડાવું; બંધાઈ જવું; કમળે પડવું.

(૩) અંદર પેસવું; અંદર જઈ રહેવું. :- દર-

માં ધરમાં ભરાવું મંતાવું છુપાઈ રહેવું.

(૪) ચકી જવું. કિં પ્ર. હાથ ભરાવો;

ધન લાંચ લાભ પ્રાપ્ત થવો. :- દહાડા ભ-

રાઈ રહ્યા છે-ગંન પાસે આવ્યો છે.

ભરીઆપવું, કિં નુકસાનીનો ખલો આપ-

વો; મજરે આપવું.

ભરસો. પું વિશ્વાસ, પતીજ; ભરાસો.

ભરેડી, ઓં કાનિ; તેજ, વાન.

ભરેલાણે, અં એકવાર ખવાય તેટલું યાજી-

માં પુરી લઈ ફરી માગવું પડે નહિ અને

ધીધેલું હંડાય નહિ એવે અંદાજે-એવી

રીતે, જમવું તે ભરેલાણે; એકવાર નિરાતે

જમ્યો એટલે બસ.

ભરેંસાદાર, વિં ભરેંસાતું. વિશ્વાસ રખાય

એવું; ખાનરીતું; પ્રમાણિક.

ભરેંસો, પું [ઈ] વિશ્વાસ; પતીજ; ખા-

તરી; પ્રત્યાર. ભરેંસો આપવો; લેવો

કરવો અને રાખવો એમ કહેવાય છે.

કહે, ભરાસાની બેસે પાડો જપ્પો=ગમે

તેટલો આપણને વિશ્વાસ હોય' પછુ ભા-

વીમાં હોય તેજ ધારે.

ભર્ગ; નં [સ.] તેજ; કાંતિ. (૨) બહ.

(૩) મદાદેવ.

ભર્તા, પું [સ.] પતિ; સ્વામી; મણી; ભરણુ

પોષણ કરનાર. ઉં તમેજ ભર્તા મળતે

અને વળા, વિલેગ આવા પડશે નહિ કહી.

ભર્તી ઓં રાણી; શેઠાણી; સ્વામિની.

ભર્તકારક, પું [સ.] રાજકુમાર; યુવરાજ.

ભર્તદારિકા=રાજકુંવરી. સંસ્કૃત નાટકમાં

રાજકુંવર અને રાજકુંવરીઓને માટે આ

ચન્દ્ર વપરાય છે.

ભલકો, પું ચકચકાટ વાળું ભાલાનું ફળ તે;

ભાલો; ભાલાનું પાનું. (૧) તીખું અને

તેજનાર એવું. તે.

ભલતાર્થ, જિં મેળ; ભળતા રહેવાપણું;

ભળી ને રહેવાનો સ્વભાવ તે.

ભલવું વિં ભળવું; બેસવું; મળવું; પ્રસંગને

અનુકૂળ આવી રહે એવું :- આમ ભલવુંજ

જોઈ તેને જોડે રસ્તે દોરવી જતો નહિ.

(૨) મમે તે; કોઈ પછુ; ફલાણાથી ઉલટું

કોપપણુ એકાદુ. :- માર માયો એટલે ભ-

ળવુંજ કોઈનું નામ દેવું.

ભલપણ, નં ભલાપણું; ભલાઈ, સારાપણું.

ઉં હસે વિના પેતાવ, ભાવ વિશુ બલ-

પણ હાડે. સામળ.

ભલભલા, વિં સારાસારા; મોટા મોટા. :-

ભલભલા કુંવારા ને જોળને બે બાઈડીઓ.

(૨) જેની ભલાઈ-શાખાની ઘોણાણી હોય

એવા. :- ભલભલા દારો ગયા તો એ બિ-

ચારો કાણુ ?

ભલમનસાઈ, ઓ બની 'માણુસાઈ; સામ-

સાઈ; નમંતાઈ. (૨) સંખ્યતા; પ્રમાણિ-

કતા; મામાળુપણું.

ભલાઈ, ઓ ભવપણ; સારાપણું નેહી, કોઈનું

એ સુખ-હિત યામ એવી જે વૃત્તિ તે;

ભલું કરવું તે; સુખનંતા; સૌખ્ય.

ભાષાભાષી, વિં ભાષાભાષા માણસોની; જેમાં
આગળ આવે તે કાંઈ કાંઈ જગાએ વર્તમા
નમાં પણ મોટા મોટા જેમની ભાષા
જોવાતી તેથી એવા માણસો રહેતા હોય
એવી, બહુરતના; જેમાં થંજાએ વીર સા-
રા માણસો હોય એવી - ભાષાભાષી પૃથ્વી,
ભાષાભાષી, સીં વગ પહેલાંયાડરી તે, સિદ્ધા-
રસ, ભાષાભાષી કરવી તે. સૌપણ, કિં
મં ભાષાભાષી કરવી=ભાષા થાય, તે મારે
કંઈ ભાષા કહેવું તે, સારા છે અને ભાષા
થાય અમ કરી, એવી વગ ચલાવવી તે
ભાષાભાષી સીં ભાષાભાષી સૌપણ (૨)
ભાષાભાષી.

ભાષાભાષી, અં સારી રીતે, આનંદે, હરખે,
વિના મોઢાએ, નિહરપણે

ભાષાભાષી, સીં સત્ત, હોય: રમ. (૨) આ-
વડત: ગમ (૩) સાનસોગત સારાપણું
સાર, સુંદરતા સૌક્ય, -એના કામમાં
કંઈ ભાષાનાર નથી.

ભાષા વિં રૂઢ સાર; શુભ. -ભાષા ભુલું (૨)
માણસ; પ્રમાણિક. (૩) સમ્ય, નેરમ મિ-
ત્રજનું, કાવડું માથાણું (૪) જોણું, ની-
ખાલસ, નિષ્કપટી-ભાષા માણસ છે,
જેનામાં કડકપટ હોય નહિ એવું, કિં
મં ભાષા ભુલું કિંકરી=મારી જોડી ચ
ચાં ચલાવવી કહું ભાષાની કુનિયા નથી.
જગત ભાષા ભુલું એવું છે એમાં એકલ
મય ભાષાપણ નથી આવડુ એમ, ભાષાપણ
માણસ જાય છે. ભાષાને ભુલું અને તે મારે
નામ કરવું (૫) અં સાર, કીક ઉં ભાષા
ચલુ ભાષાની જાળ, સુખે ભાષા શ્રીગો-
પાળ. નિનક

લે અં અગ્ર, કીક, વાર, બહુ સાર, -સા
સાર કમાયો. ભાષા સાળા, અહો
મામ (૩) અગ્ર, ઉં ભાષા જાવ ચક્રન
જેમ સુખે,

લે વિં ભાષા. સાચ કવિતામાં વપરાય છે.

ભાષા પુ ભાષા, (૨) રિંછ (૨) ભાષા.
ભાષા, નં [સં.] રિંછ. (૨) ભાષા.

ભાષા, પું [સં] સંસાર -ભાષા. ઉં ભાષા-
કૃપમાં પડ્યો. (૨) જન્મ; અવતાર; ઉ-
ત્પન્ન થયું તે (૩) શિવ; મહાદેવ, કિં
મં ભાષા ભાષા=સંસાર-જન્મ ભાષા
તે, જન્મ નકામો જવો રૂં મં ભાષા
ભાષા=જન્મભાષાની પીડા ઉં પિંડે એક
દિવસને દરેક, ભાષા ભાષા ભાષા છે. એક
ભાષા એ ભાષા થવા=ધર્માત્મથી અથવા
અનીતિથી જન્મના-કુલાચારની શ્રેણિમાંથી
પાત થયો તે, જન્મભાષા જેવું થયું તે.

ભાષાભાષી, વિં [સં] સંસારમાંથી તારનાર-
પરમેશ્વર.

ભાષાભાષી, સં [સં] આપનું, તમારું.
ભાષા, નં [મ] ભર, મકાન. (૨) રહેઠાણ;
મકાન. ઉં ભાષા વન જેવું ભાષા.

ભાષાભાષી, પું [મ] સંસાર રૂપી સમુદ્ર,
ભાષાભાષી.

ભાષાભાષી, પું [સં] ભાષાભાષી, ભાષાભાષી.
ભાષા, સીં વેષ કાઢીને જોલ કરવો તે, અ-
ગ્ર માણસની મિત્રભાષા, વાણી, અને
આજીવન તેના જેવો વેષ લઈને જાવું
કરણ કરી જતા વેષ તે. (૨) હાથે પ્રમા-
રનું નાટક, જેના (૩) ભાષા, કહેલી
કહેનું ભાષા વિનાની ભાષા=ખાખી ભા-
ષા કહેલી.

ભાષા, પું કોઈ પણ ચાલતી ચલાવતી કર-
વી તે, માસાદિક આડા-કમડો તે, કહેલી,
લોક દમે ને મસ્કરી કરે એવી નંદિ શા
ભાષા કાઢી તોફાન-ધાધિસ તે રૂં મં
જગત ભાષા=નામોશી, અપજા.

ભાષાભાષી, સીં [સં] મહાર રૂપી અટકી
વન-વગડો તે ઉં ભાષાભાષીમાં જોલો
પડ્યો ને સુખે નહિ કંઈ મારમ.

ભાષાભાષી, સીં [મ] પારની, કુમરની, ગોરી.
ભાષા=મહાદેવની. સીં આરોભાષાનીમં

દાતરો; આયલો; જેનામાં પુરુષાર્થ ન હોય
એવો પુરુષ; દિવરો.
અવાધિય, પુ. [સં. મઘનઅધિય.] સંસાર
શી સમુદ્ર; અવસાગર.
અવાયો, પુ. અવાધ કરનારો; નટ, વેપ અ-
વનનારો; તરંગાળો. (૨) ફળેતી કરતાં
અને કરાવતાં લાજે નહિ એવો માલુસ
ફળેતો-અવાડે કરનારો. (૩) લાયકા
જેવા-દેખાવની ઉચી અને પુરુષ જેવી
વ્યાસ તથા હાવલાવવાળી સ્ત્રી, ખેળો.
અર્વા, ન. ભવું; ભરમર; આખ ઉપરની ક-
પાળની કિનારી પરના વાળની રેખા કિં
મં. ભવાં ચઢાવવાં-કોષ કવે. નાપુરુષી
દેખાકેવી; શુરમે થવું.
અવિતંબ, વિ. [સં.] અવિધ્યમાં બનેલાં તે,
હોનાર; ધનાર. (૨) ના. બનનાર તે.
અવિતંબતા, સ્ત્રી. [સ.] થવા કાળ; પ્રારંભ;
પ્રાકૃતન; દેવ.
અવિધ્ય, ન. [સ.] ઉવે પછી આવતા સમ-
યમાં જે બનવાનું તે, નસીબ; ભાવી (૨)
ભાવ્ય, કર્મ, પ્રાપ્ત્ય. (૩) બનવાની વાત
આગળથી કહેવો-તે, આગળ ઉપર બન્યું
રોય તે અતુમાનને બીજા ચિહ્ન ગણિત
વગેરે ઉપરથી કહેવું તે. (૪) વિ. હવે
પછીનું, થનાર હોનાર, આવતું (૫) સ્ત્રી-
કોલત, ધન પૈસા. -એની અવિધ્ય એને
ગેધાય માટે તું? અવિધ્ય કાળ-આવતો
વખત.
અવિધ્યવાદી, વિ. [સં.] હવે પછી બનવાની
વાતપર વિશ્વાસ રાખનાર, અવિધ્ય ને
મનનાર ભાવી ઉપર આધાર રાખનાર
(૨) અવિધ્ય કહેનાર નેશી,
અવિધ્યવેત્તા, વિ. [સં.] અવિધ્ય ભણનાર;
નેશી.
અવું, ન. ભરમર; ભકુટી; ભર્વા.
અવેરો, જી. ભવારો.

અવે, સ્ત્રી. અવાધ.
અવોલવ, અ. જન્મોજન્મ, એક પછી
એક અવતાર આવતા જાય તેમ. (૨)
જન્માન્તર.
અવ્ય, વિ. [સં.] અભણદાર; મોટું; તેજ-
સ્વી ને બહુ સારા શેઠ પટે એવા દેખા-
વનું; ઔદ; ઉચું; શોભાવાળું, વિશાળ
રોનકદાર અને જેતાં મનોહર લાગે એવું-
ગંભીર; ગૌરવયુક્ત.
અશોકો, પુ. મન; ભાવ; ધૃષ્ટા; મરજી.
કિં મં. અશોક થવા-જુદી જુદી વસ્તુ-
એ ખાવાનું મન થવું.
સેસ, ન. રાંખ.
અસકું, ન. વગસાદનું નાનું ઝાપડું.
અસમ, સ્ત્રી. [સં. મસ્મ] ભરમ, રાખ; નિ-
શ્ચિત (૨) ધાતુ વગેરેની ખાખ, માત્રા.
અસવું, કિં અ. [સં. મપ્] કુર્તરાનું બે-
લવું. (૨) બોલવું. તિરકારમાં-તારે શું
કહેવું? અસીમરને? (૩) નિંદા કરવી;
ખાલી બજાજ કરવી. કહેવું-અસતા કુપા
કાટે નહિ ને ગર્જતા મેલે વરમે નહિ.-
બહુ બોલનારો કંઈ કરી શકતો નથી.
અસતા કુર્તરાને કહેડે નાખવો-ગમે તેમ કરી
ચાડ્યાનું મો' બંધ કરવું, ધાંધિયાને
કંઈ આપીને ચાંત રાખવો. હાથી પાછળ
હોને કુર્તરા ભમે નિંદા ભયેને ગમે તેમ
બોલે, આપણે તેમની પરના કરવી નહિ.
અમ્મ, ન. પેટ; ઉગ. (૨) ચામડાની થેલી.
અમ્મો, પુ. જઠર; પે. (૨) ચામડાની કાથળી.
(૩) દોષજ.
અરમ, સ્ત્રી. [સં.] રાખ; નાખોડી-યનની
રાખ (૨) રસાવન પ્રયોગથી બનાવેલી
ધાતુઓ વગેરેની ખાખ; માત્રા.
અરમક, વિ. અરમ કરી નાંખે એવું; બાળી
દે એવું. (૨) ના. જેટલું ખાખ તેટલું બ-
ળીને અરમ થઈ જાય એવો જઠરનો
રોય; જઠરકાપ;-અરમક રોય.
અરમીભૂત, વિ. [સં.] બળીને ખાખ થઈ

ગયેલું; ખાખ કરી નોંખેલું; ખાખાને રાખ
કરી નોંખેલું હોય એવું. ઉં પાપ ચતુર્વિધ
પણકમાં પળેશે; વિધિ તાપ. તરત ભરખી
મૂત થારો. :- દયા, રાખ રૂપ; ખાખ જેવું:-
ખાખાને બધું ભરખીમૂત થઈ જવું.
ભળ, સીંઁ ભળવું તે; કળી મળી જવાપણ.
એનામાં આડી ભળ નથી. (૨) કળી
મળી જવાની પહેલાં અભણપણાને લાધે
જે થોડા સંકાય રહેવો તે; ભળતાં રૂવું
તે:- ભળભાગવી=ભય-ખીફ-સંકાય જવો.
ભળકું, વિંઁ અટ મળી ભય એવા સ્વભાવનું;
પરિચય પાડી દેતાં જેને વાર લાગે નહિ
એવું. (૨) ના. ભાલોકું: મળજળવું, ભાલું.
ઉં આખ અણખાણી તારી, છાતી મળકે,
કાળજકું કોરાયે વચનને ભજકે. દયા.
ભળકુંકું, નંઁ ભળકુંકું ભરખાખણું; મળસકું.
(૨) વિંઁ ભળું; નિખાલસ: જે મનમાં
હોય તે તરત કરી દે એવું; યુક્તા-હૃદયનું.
ભળભળણું, વિંઁ મનમાં હોય એવું સાચે
સાચું કરી દે એવું; ભળું; ભોલાણું.
ભળણું, કિંઁ અંઁ મળી જવું; કળવું; સામેલ
થઈ જવું; સમભાવ થઈ જવું; સ્નેહ-મિ-
ત્રતા ભેડવી. (૨) સરખું થઈ રહેવું; સ-
માન હોવું.
ભળામણ, સીંઁ સોંપણ; સંભાળ રાખવાની
ભલામણ; ભાવ રાખવાની ભલામણ. ઉં
ભલામણ વેરીને કરી.
ભળાવવું, કિંઁ સંઁ સોંપવું; ભલામણ કરવી;
ભળાવવું; સંભાળ-રાખવાની ભલામણ કર-
વી તે.
ભંગ, પુંઁ [સં.] ભાંગવું તે; વચમાંથી વ-
ટવું તે; ભાગી પડવું; નાસીપાસી. (૨)
નારા; અંત આવી જવો તે; ક્ષણવાણી-
રૂના ક્ષતિમાં થઈ જવું તે. (૩) વાંકું
વાળી તરછોડવું તે; છટકારો:- અભજ.
(૪) ભાગ. (૫) ખેતરો; ખેતરો; અટકી
પડવું-આડખીલી આવી જવી તે:- રંગમાં
ભંગ પડવો. એકદમ ઉસાદ અટકી જવો;

આડખીલી આવી પડવી; અધુરે બધ પડવું;
ખતરો પડવો; વિચન આવી પડવું તે:-
રંગમાં ભંગ.
ભંગડ, વિંઁ ભાંગનો વ્યસની; કોરી ભાંગ
વગેરે કોરી પીણા પીનારો માણસ.
ભંગડખાણું, નંઁ ભાંગ પીનારાઓ નવાં
ભાંગને આટો એકઠા થતા હોય તે કઠાણું;
ભાંગવું પીકું.
ભંગડી, સીંઁ ભગિયણ; ભાંગિયા-આડાળવી
ભી. મેલું ભારનારી અને નકારી રાજિયા.
કઠાસવાળી સીંઁ.
ભંગડો, પુંઁ ભગીની ભતિનો પ્રથમ; આડાળ;
ભાંગિયો. નકારુ કુટ-લકઠવો.
ભંગાણ, નંઁ વચમાંથી ભાંગીટરી જવું તે;
વટ; અદિ તદિયી ભાંગવટ થઈ હોય તે.
(૨) બંધ પડી જવું તે; અટકી જવું તે;
અરધથી અકરમૂત અટકી જવું તે; એક
તારતા-અવાલ-આરાવું અટકી બંધ પડી
જવું તે:- અમારી વાતચીતમાં વચે આ-
વીને તેલું ભંગાણું પાડવું ને પછી એકા-
કે તનો વખત અવધોજ નહિ.
ભંગાર, પુંઁ ભાગીટરી ગયેલી વસ્તુઓ
અને વાસણો વગેરે તે; ભાગેલા સરસા-
માનની પટ તે. પટી-ઉતરી ગયેલી-રફ
કરેલી ધાતુ વગેરેની ચીજોનો જથ્થો તે.
-ભાખખાનામાંથી ટાંકપનો ભંગાર સો-
ધમાં એચી લાવી નવાં ટાંકપ બનાવે છે.
ભંગારો, પુંઁ ભાગીટરી વસ્તુઓ લેનારો.
ભાગિયણ, સીંઁ ભાગિયા-મેલું વાળનારની
સીંઁ; આડાળણી.
ભાગિયો, પુંઁ હલકી ભતિનો ચમાર; મુએલા
જાનવર એચી જનાર; મેલું વાળનાર અને
એવા નિકટ કામકાજ કરનારી ભતિનો
માણસ; આડાળ.
ભગી, પુંઁ ભાગિયો; ભંગડો. (૨) વિંઁ ભાગ
પીનાર; ભાંગનો વ્યસની.
ભગીજગી, વિંઁ ભાંગનો વ્યસની ને જગલી
જવો (માણસ) જેના બોલવાં ચોક્કસ

અને વર્તવામાં કંઈ દગધડા હોય નહિ
એવો; એલેલ અમે તેમ બોલે અને ગમે
તેમ ચાલે એવો-વિશ્વાસને યોગ્ય નહિ
એવો માણસ. ઠેકાણા વચરનો; ભાગ-
માંને પોએ ને ગમે ત્યાં રખડતો ફરે એવો.

અંશુર, વિ. [સં] ભાગી જાય એવું; ખરડ-
ખટક, સહેજમાં ભાગી પડી જાય એવું;
પડી ખરી-ફના થઈ જાય. એવું. :-સૂણ
અંશુર.

અંજક, વિ. [સં] ભાગનાર (૨) ટાળનાર;
નિવારનાર. :-લીડઅંજક.

અંજન, ન. ભાગવું-તોડવું તે; નાચ. (૨) વિ.
ભાગનાર; ટાળનાર. :-દુઃખઅંજન.

અંડાર, પું. [સં.] ધન. ધાન્ય વગેરે ભરી
રાખવાની જગા તે; ભોંયરું; ધન વગેરે
ભરવાનું મજબૂત બાંધણીનું છુપું સ્થાન
તે; જામદારખાનું; ખજાનો; તિજોરી. (૨)
વહાણમાં માલ ભરવાનો તૂટક નીચેનો
ભાગ જો. (૩) અંઝડ; સંચય. (૪) ધન;
હાલત; માલમિલકતનો ભાગવો તે
કાઠાર; જેમાં કાંઈ ચીજનો મોટો જથ્થો
ભરેલો હોય તે જગા-ઠેકાણું. નિધિ. :-
વસ્તો-સૌ ચીજનો અંડાર ભરેલો છે.

અંડારવું, ક્રિ. સં. ભોંયમાં-ખજાનામાં છુ-
પાવવું; અંડારમાં મૂકવું.

અંડારિયું, ન. જમીનમાં, ભિતમાં, ગાંડામાં
અથવા ખીજે કાંઈ ઠેકાણે-કાંઈ વસ્તુ છુ-
પાવી રાખવાને માટે બનાવેલો સચ-છુપો
ઠેકાણ તે; જેમાં કાંઈ-ચીજ અંડારી
રખાય એવું ઠેકાણું-ઠાટિયું વગેરે તે. (૨)
ગાડા ને એક્કામાં બેસણો નીચે રાખવામાં
આવતી નાની પેટી જેવી ગોઠવણ તે.

અંડારી, પું. અંડારનો ઉપરી અધિકારી તે;
ખજાનચી; કાલીદાર, તિજોર. (૨) અં-
ડારનો રખેવાળ; અનાજ વગેરેના સંગ્રહનું
રક્ષણ કરનાર; કાઠારી. (૩) દારૂ ગળવાનો
ને વેચવાનો ધંધો કરનારો માણસ.

અંડારો, પું. જામના તમામ લોકને સામે
જમવા નોતરવા તે; જામ-નાતની તમામ
માણસને આપવામાં આવતું મોટું જમણું
તે; મોટો જમણવાર.

અંડાળ, નં. વેપાર કરવાને માટે એકથી વ-
ધારે માણસોએ એકઠા થઈ ભેગું કરેલું
જે ધન-થાપણ તે; વેપારને માટે એકઠી
કરેલી એક રકમ તે; પુછ; મુંડી;
થાપણ.

અંડાળિયું, વિ. અંડાળને લગતું; ધણા જગનો
જેમાં હાથ હોય એવું; મિશ્ર. (૨) સમ-
ાંડાળિયું; ગખડગંદું; સૌના સરખા ભાગવાળું;
સૌની વાપરતું હોય એવું. અંડાળિયો
વેપાર=વેપાળાનો વેપાર. ટુંક અંડાળિયો=
નાની મુંડી ઉપર વેપાર કરનારો; જેની થાપ-
ણ-જમાવટ સમઢ મોટો હોય નહિ એવો.

અંપોડા, વિ. મોટા પાડા જેવું; જડું; રૂઝામિ-
લ પોળ, વિ. અંદરથી પોહું હોય એવું; ખોડું;
ઉપરથી મોડું લખ્ય દેખાતું હોય પણ
અંદરથી પોહું હોય એવું તે.

અંભારવ, પું. મોટો ને અંદરથી પોલો લા-
ગતો અવાજ તે; જળદનો અવાજ.

અંબેરણી, સ્ત્રી. અંબેરણુ તે; કાંધને કાંધની
સામે સાડું જુડું સમગળી ઉશ્કેરતું તે;
કાન ભરવા તે.

અંબેરવું, ક્રિ. સં. કાંધને કાંધની વિરુદ્ધ
સાડું જુડું બેરણી ઉશ્કેરવું; સામે થાય
એમ લગાવવું; ઉશ્કેરાય એમ કાન ભરવા તે.

અંબો, પું. પાણી રાખવાનું માટીનું વાસણ.

અંબોરવું, જુ. અંબેરવું.

અંબોળવું, ક્રિ. અં. અદ્વિતકિં-સોધવું-
જોળવું; શર્કા મારવા; જોળ-જોળા કરવા.

ભા, પું. જાપ; દારૂ; વડીલ. જામડાના લો-
કોમાં અને ખાસ કરીને લિલ્લ વગેરેમાં,
ભા કહીને જાપ અને વડીલને બોલાવવામાં
આવે છે. તારો ભા ખાઈ જશે-તારો
જાપ. (૨) વડીલોનો નાનેરો પ્રતિ નિહ-
ળતો વહાલ ને લાડ ભર્યો ઉદ્માર. :-ભા ૧

દેવે હું જાતે એક, પછી કામ કરજે. મારે
યું છે લોકોને કંઈ છે તે તમારે જ
જાણે.

ભાષા, પુ. [સં. માતા] એક મોની બે ડો-
કરાંગાનો જે એકાદ ડોકરો તે; તેઓ એક
રીંગને જે સગાઈ પરાવે છે. તે તેજાનો
ભાઈ થાય; માનગો; બંધુ; મોદર. (૨)
કાકા, મામા, માંગી વગેરેના ડોકરો એક
બીજાને જે સગાઈથી બોલાવે તેનું સગા
મણે છે તે. મસિયાઈ ભાઈ, પિતરાઈ
ભાઈ. (૩) રોટી; દોસ્ત; મિત્ર. (૪)
જાતિના, મામના અને સુસર્વવના અજા-
ણા બાહુજને વિવેકથી સંબોધવાનો ઉદ-
ગાર તે. :-ભાઈ. તમે તો મને જીવતદાન
આપ્યું. (૫) જાતિ; સ્વભાવ. મિત્રજ
વિશેષે બતાવવાનો બીજા સંબંધની સાથે
જોડાય છે. :-ભાઈભાઈ, વાણિયાભાઈથી
શું થાય! માન વિવેક અને લાડમાં અ-
સલ નામ સાથે જોડાય છે. :-શંકરભાઈ
તમે આવજો. કિં. પ્ર. ભાઈનાપો=મા-
જી કંઈ; મનાવવું; કરાવવું; પાંખવું;
સંકાપવું. કહે છે જે વે ભાઈના મોસીના
તેવે બહેનની ગીત. ભાઈ કરતાં ભાઈ-
બંધ વધે

ભાઈચારો, પુ. વહાલથી એક મોનીની સાથે
સગા ભાઈ જેવો સંબંધ-સંબંધવાર
સંબંધો તે; ભાઈ જેવો જે રોટી ભાવ અને
વ્યવહાર તે. (૩) મિત્રતા; દોસ્તી; રોટીપૂર્વ.

ભાઈજી, પુ. ને; વરનો મોટા ભાઈ તે.
જેને સંબોધવાનો વિવેકી ઉદગાર.

ભાઈબંધ, પુ. ભાઈ જેવો બની સાથે રોટી
સંબંધ હોય તે; મિત્ર; દોસ્તદાર; ભેટિયો;
સાથી.

ભાઈબંધાઈ, સી. મિત્રતા; દોસ્તી.

ભાઈબંધી, સી. મિત્રતા; દોસ્તી; ભાઈબંધ-
પણું તે.

ભાઈબીજ, સી. યમદિતીયા; તંત્ર સુ-
બીજ તે; બાવન-બીજ. એ દિવસે બા-
વનને ત્યાં જન્મવા અપ છે.

ભાઈભાંક, નં. એક માંખાપના ડોકરો તે;
સગા ભાઈજીને તે.

ભાઈવાળી, સી. ભાઈ સમાન યાત્રી-રોટી
સંબંધ તે; ભાઈપણું; મિત્રતા; દોસ્તી.

ભાઈલાખીજ, સી. ભાઈબીજ; બાવન-બીજ.

ભાકક, વિ. ઉગી ગયેલું; કંઈ નહિ. આપવું.
(૨) વાંચ્યું.

ભાકકથા, સી. ન બને એવી જુડી તે.
લાંબી વાતો તે; માથા વગરની લાંબી
વાત તે.

ભાખર, પુ. ભાંડો, મળેલો, રોટી; ભાખરો.

ભાખરી, સી. નાની જુડી તે કંઈ રોટી.

ભાખરીને શાંક. (૨) આવવું; મોસાક.

ભાંકેરી કરતાં ભાખરી પામે રૂડી.

ભાખરો, પુ. કંઈ કંઈકનો ખૂમ, ભાંડો

મળેલો રોટીનો તે; મોટું તિથ્થ; ભાખ-
રનો લોટ=ભાખરી જનાવી ભાખરીને બ-

નોવેસો લોક-તથેસો નહિ તે, બચેલા શાક.

ભાખું, કિ. સં. [સં. માપ] ભાખું

કંઈ; ભાલવું. (૨) લવિષ્ય કહેલું.

ભાખા, [સં. માપ] ભાંસી; વાણી. (૨)

દિંદી અથવા, મજાખા; પ્રાકૃતસાપ.

ભાખા, [સં. માપ] અંશ; હિરસો; ફળો;

પાતી. (૨) ભાગવું તે; વહેંચણું. (૩)

ભાગવાથી જે સંખ્યા ઉપજાવેલી હોય

તે; અંશુલોક. (૪) પક્ષી; રાણી; બાણ.

(૫) પ્રકરણ; વિભાગ; કકડો-અંશાવયવ તે.

ઉં સિંહનો ભાગ-સિંચોળ કમમ લેશે.

ભાંગણું, વિ. ભાંગેલું; ફૂટેલું; વહેલું; નાંકાં

વેલું; ખડિ. (૨) ભાખરી-તંત્રાચેલું;

ફાટે પડેલું. (૩) કકડો-કકડા ચર્ષ ગયેલું;

લોચીને આખાથી જુદું પડેલું; છુંદાયેલું;

ચુરા-છુરા ચર્ષ ગયેલું. કિં. પ્ર. પંખનું

ભાગવત=આલવાને, અશક્ત, ચાલિતા કંટી-
જાનાર. કાચ પગનું ભાગવત=કામકાજ કે-
રવાને અશક્ત; કામ કરવું જેને મગતું ન
હોય તેવું; આજસુ; સુસ્ત. ભાગવત દાડકા
=કામ કરવું-અમ કસીને, કામ કરવું જેને
મગતું ન હોય એવું. ભાગવત ભુગ=નિર-
સાદ, નાકમેદ. યથા, ગયેલું એવું; આ-
જ આજ ન હોય એવું; નિસસ થયેલું;
નાસીપાસ થયેલું.

ભાગવત, પું. ભાગ; કકડા; (૨, ૩)
આતાના નૈવેદ્ય માટે; પુરેણા થાળ.

ભાગવત, નં. [સ.] એક મોટું ક્ષતિ, પો-
પક પુરેણું.

ભાગવત, કિં. સં. કકડા કરવા; તોડવું; ફેરવું;
ફેરવે કરવો. (૨) હિસ્સા પડવા; આખી

ફેરકમ ફેરવતુંને બે. અથવા વધારે સંજો-
ગે વિભિન્ન કરવી. (૩) તલિ અદા કરવું,

પાનહિ પાણું 'આપણું'. કિં. અં. વચમાંથી
નહવું; ચીર-ભાગ પડેલો; બટકવું. (૫)

ભાગવતી જવું; દાડી જવું. (૬) દેવાળું; કા-
લવું; બંધ પડવું; અટકી જવું; ઉપર

જાડવી. નહિ નીલવું. ૩૦. ૩૦ ભાગવોનો બીજ
મદદની જરૂર પડે ત્યારે તદાય કરનાર;

ભાગવતને વખતે મદદ આપનાર; સહાયક.
માથે ભાગવું; નકામ-દુઃખકર યથ પડવું;

ભાગવત ભાગવું; નિરપેયોગી હોઈ પીડા
રેખ-ખાલી વિડંબના રૂપ યથ પડવું તે.

ભાગવત, સ્ત્રી. ગામ અથવા શહેરના ફરવાળ
ભાગવતનું છું. યોગાન; ભાગવત. (૨) દર-
કે પાળે; મોટા મગતો દારમાર્ગ; મોટું બ-
ખાર. (૩) ચકલું; બખર.

ભાગવતિયા, પું. બળરમાં દુકાન ખંડી બે-
સવા બેસનાર; દુકાનિયા વેપારી; ભાગવ-
ત આગ બેસીને વેચનાર.

ભાગવત, પુ. અમુક-અખ્યાના ભાગ પાડવા
તે; ભાગવું; ભાગવાની ગણિત પ્રમાણે
એક રીત :-પંદરને ત્રણ ભાગવા તે એક

ભાગવત. (૨) રકમને ભાગવાથી પડતો
હિસ્સો.

ભાગભાગ, સ્ત્રી. નાસાતાસ; ધણી જશે
જેમ પોતાને કાવે તેમ નાસી જવું તે.

ભાગભાગી, સ્ત્રી. નાસભાગ; આમ તેમ
આપાપાળ યથ જવું તે; દોડાદોડી.

ભાગિયણ, સ્ત્રી. ભાગ લેવાનો જેને, હા
હોય એવી સ્ત્રી; લાભવાનિ, માલમિલક

અને સુખ દુઃખ વગેરેમાં જેનો ભાગ
હોય તેવી સ્ત્રી તે; ભાગ પડાવનારી. :-
વિવાહથી માંડીને પુરૂષના સુખ દુઃખ લા-

ભાગિનિ તથા કર્મની સ્ત્રી ભાગિયણ થાય છે.
ભાગે પડવું ભાગવનારી; સંગી; સાથી.

ભાગિયું, વિ. ભાગીદાર; જેનો ભાગ હોય
તે. (૨) સૈયાઈ; પંત્યાળું; ભાગ-હિસ્સાવાળું.

ભાગિયા, પું. ભાગીદાર; હિસ્સેદાર.
ભાગી, વિ. ભાગવાળું; હિસ્સેદાર. (૨) વિ.

ભાગવાળું; નસીનદાર. બીજા કુળ સાથે
જોડાય છે. :-સુખભાગી-કર્મ-પુણ્ય પાપનો
ભાગી.

ભાગીદાર, વિ. ભાગિયું; જેનો ભાગ હોય
તે; હિસ્સેદાર. (૨) પંત્યાળું (૩) સામેલ

ભાગીદારી, સ્ત્રી. ભાગીદારપણું; હિસ્સો
હોવાપણું; અમુકમાં ભાગ હોવો તે.

ભાગીરથી, સ્ત્રી. [સ્ત્રી] સંયવંશના ભગીરથ
રાજાએ સ્વર્ગમાંથી આણેલી નદી; ગંગા.

ભાગુ, વિ. ભાગેલું; ફેરક; કકડા થયેલ હોય
એવું. (૨) જેનાથી મહેનત ન થતી હોય તેવું;

બેઠાખાઉ. (૩) ભાગી નાંખે એવું; બહુ
મહેનતવું; તોડી નાંખે એવું. માંડી-બેનાર
ધંધા. (૪) લઈ નાસનાર; ૫ દાડભાગ

બતાવનાર :- બેખાગુ=લઈ પડનાર; મોટું
વહુ બધા સાથી સરસ બધાવાપણું બ-
તાવનાર.

ભાગેવડ, વિ. અધ્યમસરનું; વેચકા વર્ગનું
ભાગેવડ, સ્ત્રી. ભાગવ; દાદ આગળનું-ગા-
મી સરદદ ઉપરનું મેદાન-ચોગાનું. (૨)

ગામ-શહેર વગેરેમાં દાખલ થવાનો ખુસ્તો
 મોટો માર્ગ-દરવાજો તે.
 ભાગ્ય, નં. [સં.] પ્રારબ્ધ; દૈવ; ચઢતી દસા;
 ખઢતી; ભાવી; નસીબ; કિસ્મત; તકદીર. (૨)
 પૂર્વાચરિત; શુભાશુભ ચનાર તે. ઉ. ૬.
 ઘમ કરી અનેક, ભાગ્યખિનામને નાં કાઢી.
 (૩) ભવિત્ય તે; ભવિષ્યમાં બનનાર તે;
 આગળ આવતા, જીવન અને તેમાં બનનારા
 બનાવો વગેરે તે. :-કાણુ જાણે છે કે
 એનું ભાગ્ય કેવું નિવડશે.
 ભાગ્યવંત, વિ. ભાગ્યશાળી.
 ભાગ્યવાન, વિ. ભાગ્યવાળુ.
 ભાગ્યશાળી, વિ. નસીબદાર; સુમાગી; સુખી.
 ભાગ્યહીન, વિ. નસીબ વગરનું; કર્મનસીબ.
 અભાગિયું; જેના ભાગ્યમાં સાફ-સુખ ન;
 હોય એવું; અપ્રમી-દુઃખી.
 ભાગ્યખોખરું, વિ. નહિ ભાગી ગયેલું તેમ
 નહિ. આખું જીવન ચલાઉ એવું તે; અધકચરું;
 ભાગીને કહેકેકડા કે જુઠા જેવું નહિ ચ-
 યેલું એવું. (૨) અસંપૂર્ણ; પરિપૂર્ણ-પુર-
 પાશર નહિ એવું. :-ભાગ્યુ ખોખરું જીવન
 રાતી બોલી જાવે છે.
 ભાગ્યે, અ. કાષ્ઠક વારણે; કવચિત્ત; જવદશે.
 (૨) દૈવયોગે; ભાગ્યવશાતે.
 ભાગ્યેદય, પું. [સં.] ભાગ્યને ઉદય થવો
 તે; સાફ થવા માંડવું તે; નસીબની ખઢતી
 તે; પ્રારબ્ધ ઉપડવું તે.
 ભાગ્યેડો, પું. પરાજા મેળું અને ધાટીનું નહિ
 એવું માટીનું ભાવડ વાસણ; મોઢો મોઢો :-
 ભાગ્યશ જેવું મોઢો વપડું ને પહેળું મો-
 ઢો નોરડા પહેળો મોઢાળો ચઢેરો તે; ભા-
 ગ્યેડો ચડતો.
 ભાગ્યક, પું. જેના પડે ભાગ પડતા હોય તે;
 જેવડે ભાગ લેવાના હોય તે રકમ કે
 મેખ્યા. (૨) ભાગનાર.
 ભાગ્યત, નં. [સં.] ભાગ; ભાડ; ત્રામણ;
 (૨) ભાગ્ય પુરવું.
 ભાગ્યવું, કિં. સ. ભાગવું; વિભાજ કરવા; તોડવું.

ભાંછ, સ્ત્રી. શાક કરવા માધક કટલોક વ-
 નસ્પતિની કુમળા ડાખળાઓ તે; નાના
 છડવાને તેનાં પાંચ વગેરે, જેને બાંધી
 વધારીને શાક માધ તે ભાંછ. લીલી અને
 કુમળા વનસ્પતિ.
 ભાંછખાઉ, વિ. વનસ્પતિ ખોરાક ખાનાર;
 શાકભાજી ઉપર નિર્વાહ કરનાર; અન્નગ્રોહ;
 માંસાદિક નહિ લેનાર. (૨) પોચું; નિર્બળ;
 કમજોર.
 ભાંછપાલો, પું. ભાંછ અને લીલી વનસ્પતિની
 પાંદડાંને કુપળો તે. (૨) વનોપધિ; કાષ્ઠી-
 પધિ (કે) છાંડ, શેષ અને ધાસ્ય.
 ગેર સામાન્ય વનસ્પતિ તે.
 ભાંછમળા, નં. પાન, કુપળો ને મૂળ સહિત
 ભાંછ વનસ્પતિ તે; ભાંછમળા વગેરેનો
 જે મુંઝવેલો ખોરાક તે. (૨) વિ.
 માલ, વર્મરનું; મુંઝવેલું; સાવ વગરની વસ્તુ-
 ની સ્ત્રી તે; ઉપેક્ષા નહિ પાન આપવા
 જેવું; જ્યાન્ય; કાઢી નાંખવા જેવું. :-એ
 વાસ કંઈ ભાંછમળા જેવી સ્ત્રી. ભાંછ-
 મળા જેવું ગણી કાઢતા તો.
 ભાગ્ય, વિ. ભાગ્ય તેવું; ભાગ્યને યોગ્ય;
 ભાગ યર્ષશક તેવું.
 ભાટ, પું. ખંડી-માથનું કામ કરનાર ભા-
 ઠાળની એક જાતિ; ચારણ; રાજાઓ
 આજણ રહેનારા અને તેમની વસાવટીઓ
 વગેરેનાં નોંધ તખ્તનારાં સોઠે; ખાંદોટ.
 ભાટડી, સ્ત્રી. ભાટની સ્ત્રી; ભાટજી. (૨) વિ.
 જરા જેટલી વાતને લગાવી મોટું ધિ-
 માંડું કરી મૂકે એવી સ્ત્રી; જેતાથી નહિ
 ડસ્તારી; બોખાશાળી.
 ભાટજી, સ્ત્રી. ભાટની સ્ત્રી; ભાટ જાતિની સ્ત્રી.
 ભાટવાડો, પું. ન્હોં એકમા ભાટ લોકાજ
 રહેતા હોય તે મહાદેવો. ભાટશેરી.
 ભાટવેડો, પું. ભાટાઈ; ભાટપણું; બખાળિયા
 પણું; અથવા રજવું ગજા કરી નાંખવાની
 યંત્રિત-તેવું વાતને તે.

ભાટાર્ધ, ઓં ભાટમણ, ભાટવેડ -
ભાટિયણ, ઓં ભાટિયા જાતિની ઓં ભા
ટિયાની ઓં
ભાટિયો, પું ભદ્ર કુળનાંજે ક્ષત્રિયો દાલ
કચ્છ કાડિયાવાડ વગેરેમાં વણિક વૃત્તિમાં
પડેલા છે તેમનો એક જાતિ સમૃદ્ધ અને
તેમનો પ્રતોક જણુ તે.

ભાડું, નં નદી ઉપર આવેલી ખેડાણ જ
મીન. (૨) જેમાં છાછરે પાણી ભરાઈ
રહેતું હોય તેવી જમીન, એમાંજે અથ
વાથી રાખી પાણી પિવડાવેલી જમીન
સાધુ. (૨) નદીના પ્રવાહ ઉપરની જોમાં
રેતાળ જમીન નદીન-ભાડામાં ટટી બંને
તડથય વાળાં છે પણો; પુલિન (૩)
ધસારાથી ચામડીપર પડેલું ચંદુ, મણ,
ક્ષત-એક પાસે સૂઈ સૂઈને બિચારીને
ભાડા પડી ગયાં. (૪) શેતડીનો ડુંકા કહેડો
શરમો.

ભાડેલા, પું સુરત જિલ્લામાં વસતા અના-
વલા બ્રાહ્મણોમાંથી એકાદ પુરુષ-જણુ તે,
અનાવસો.

ભાડ, ઓં અનાજ, શેકવાળી ભટ્ટી (૧) બા
ડણુ જાનું કહેલું, પેણો (૩) મોટા કુવો
(૮) બડવાઇ, વેશ્યાઓની દલાલી

ભાડણુ જો, પું ભાત જીવનારે-અંગેરને પ-
ભાળી આદી તથા શેરને પૈઆ અને મમરા
વગેરે બનાવનારો, પૈઆ, પ્રાણીને મમરા
શેકનારો (૨) એ ધધે કરનારાઓની
નાત અને નાતમાંથી દરેક જણુ તે ભા
ડણુ, ભાડણુ જણુ=ભાડણુ જાતની ઓ

ભાડખત, વિં ભાડે રહેનાર, ભાડુત
ભાડખત, નં ભાડાને લગતુ લખત તે ભા
ડખોડી

ભાડાખીઠી, ઓં ભાડ મળખી લેખતે, ભા
ડખત

ભાડનામુ, નં ભાડખત, ભાડાખીઠી

ભાડિયો, પું અનાજ શેકવાનું કાણિવાંજું દાલું.
ભાડું, નં [સં માટકમ્] મકાન અને વાહન
વાપરવા માટે માથ ધણીને આપવાર્થ
આવતુ બદલા બદલ નાણું તે; વાપરવાર્થ
ઉપયોગમાં એવાનું લવાજમ; કિરાયું; નર
કાંઈ પણ વસ્તુ વાપરવા માટે તેના મ-
લીકને આપવા કરાવેલો બદલો તે (૨)
મળુરી, મહે તથા કિં પ્રભાડે આ-
પવું=લવાજમ તથા વાપરવા આપવું; ભાડે
નાખવું=કિરાયે લેવું. ભાડુ ભરવું=નર
આપવું કહેં ભાડાની વહેલ ને ઉનાળી
મેલ=કરાવેલી મુદત તથા રહી એટલે છુટ
-કંઈ લાગે વળગે નહિ એમ

ભાડુત, વિં ભાડું આપવાનું કરાવી વાપરનાર
રહેનાર; ભાડવાત, ભાડે રહેનાર કહેં ભાડુતે
કંઈ બીડ લાગે=મદનો આપવાનો કરીને
રાખેલા માણસથી કંઈ ધતના માણસની
ગરજ સરે નહિ, અર્થાત્ ધરધણી
તે ધરધણી.

ભાડુતી, વિં ભાડે રહેતું હોય તે, ભાડે ત-
ખેલુ-લીધેલુ તે-ભાડુતી માડીઓ (૨)
મુસારો કરાવી અમુક કાર્ય કરવાને રાખેલુ
તે-ભાડુતી માણસે કંઈ હામ માથ વ
એ તો અતરતું માણસ જોઇએ (૩) અ-
ગત નહિ એવુ તે, અમુક દર-લવાજમ
લઇ-આપીને કરાવેતુ એવુ, ખરી ખતનું
આત્મકાર્ય નહિ એવુ-ઉપતકિયુ ભાડુતી
લખાણ.

ભાણ, પું [સં માણ] સરખ, ભટકર
(૨) નં નાટકના દરા પ્રકીરમાંથી એક-
પ્રખર, રૂપક તે.

ભાણકી, ઓં ભાણી, જહેનની હાકરી
ભાણજી, ઓં ભાણેજી, ભાણકી, ભાણી
ભાણિયો પું જહેનનો હાકરો, ભાણો, ભા
ણજી
ભાણી, ઓં ભાણકી, જહેનની પુત્રી તે.

મનુ=જ્ઞાન યતુ, સમજણ, પડવી. જ્ઞાન રાખવું=ધાદ-કાગળ-પું કુરીએ છીએ, તેનું જ્ઞાન રાખવું. જ્ઞાન આવવું=શુદ્ધિ આવવી; મગા પ્રાપ્ત થવી.

ભાનુ, [સં.] મૂર્ધ; રવિ; આદિત્ય; ભાસ્કર. ઉં રાત્રી વિતી જઈ અને પડશે સ્વાચર, જાનુતરો ઉદય થઈ ખીયશે સરોજ.

ભાલસડી, સીં ભાત્રી, ભોળાઈ;

ભાભા અં બાધ-દિયેર-જેઠ-ભાઈ જોમ. કહેં ભાભાજી ભારમા તો વહુજી ભાજમા =ભાઈ-જેઠ જેવો મર્તજો ગમે તેવી વહુ મયાજમા રહે.

ભાભી, સીં [સં ભાવૃજાયા] મોટા ભાઈની વહુ; ભોળાઈ.

ભાભીજી, સીં જેની વહુ તે. ઉં કોધ ધયેરે ડો' કમ ભાભીજી. વાંક પડ્યો ચો વહુતોરે; કોધ ધયો રે ડો' કમ ભાભીજી! (૨) વિં. બાપલો; જનાની; દયાગાનિ

ભાભુ, સીં મોટીમા. (૨) ભાભીજી.

ભાભો, પું જડજેવો અડધ માણસ તે, ગમે, કડખરત! ૩૦ પ્ર. ભાભો નાતકે, તો કહે કે તારીજ સાથે જોતવાની ગમ વચરતો માણસ

ભામ, પું ચામડા ઉપરનો વેરા.

ભામડો, પું જુડો અને ચોરી કવાને બેટક્યા કરનારો; લગાડ; લુચ્ચો; ચોર.

ભામણાં, નં વારીજી, બિહારી છે, એવું બનાવી ખુશી કરનાને સાચા માણસ પાને લાવના ચાળા કરના તે; જોવારણાં ફામડા લેવા તે; વારણાં. ઉં જલ્લાજી લે, અતિભામણરિ, શિવસનકાદિક ગાય. અખો.

ભામની, પું ભામિની

ભામણ, વિં ભામણ; મોણ, રનાદ વચરતું

ભામા, સીં ભામિની.

ભામા, પું બમ; દેખાડો; સાંઈ લગાડનાન [અવાવડાં; દેખાડવાનો ઉમગડ; જમ, જમણા, ભસ ચાપ એવો દેખાવ. ઉં માણ માણ મનના ભામા રાજ, મારે ઘેર ચિદ આખ્યા, તમે જોવાળિયા મત કાપી રાજ, મારે ઘેર ચિદ આખ્યા.

ભામાં, નં ભામું, બમણાં, ગાંડાવેડા. -તને આ શાં ભામાં લાગ્યા છે? (૨) મોટા ભાવ.

ભામિની, સીં [સં.] જુવાન રૂપાળી સ્ત્રી; બાઈડી

ભામો, પું જમ, બમણા. ભાવ; હેશીયો ભાવ, ઉત્થાસ. ઉં બંસી બળતી નિહરે, મને લગાડયો ભામો ભાલણ.

ભામગ, નં ભાગ.

ભામડો, પું પુરુષ; નર; મારીડો. (૨) વર; પતિ; ધણી. ૩૦ પ્ર. ઉમે ભામડે=એને ધણીએ; ધણી જીવતે. :-ઉમે ભામડે નાતરે મઈ.

ભાયાત, વિં લાઇના સંગવધુ; લાઇના સંગવધુમા હોય એવું. (૨) પિતરાઇ. :-સામનો ભાયાત; ભાયાતોમાં કુમપ છે.

ભાયાતી, વિં ભાયાત મખંધી; પિતરાઇ ભાઇ તરીકે હકવાળું.

ભાધો, પું ભાધ.

ભાડ, પું [સં.] વજન; જોળે, જોળ; જડતા, વરગમ મગીન જોળે હોવો તે (૨) તાકાત, શક્તિ, બળ. (૩) દિમ્મત; દમ, લાન, મગદૂર. (૪) અપયો; અપયું. (૫) મોટપણ; મલ્ત; જોળો, જોરન; વહર. (૬) ઉપકાન, પાડ; એહસુન, અપમાર. (૭) રમૂર; જથ્થો; જુડો. (૮) ચોપીસ મચુ જેટલું વજન તે (૯) વીસ કરોડ એકવીસ વાપ ને ચુનોતેર હજાર જેટલી મખ્યા તે. આને એક ભાર કહેવામાં આવે છે. અને એની જગાડ ભાર વળતર પતિ કહેવાય છે (૧૦) વીમ તોલાભાર જેટલું વજન તે (૧૧) જોખમ; જવામ-

ભારુણદારી, વિં ભાર-બોલો વહેનાર
પ્રાણી; ગધેડા; ખચ્ચર; ઉંટ, બળદ
ચોરી વગેરે તે

ભારબોજ, પું ભાર; વજન, મર્તબો; વધાર.

(૨) મોટપણું.

ભારવક્ત્ર, પું ભાર; મર્તબો (ધ) મોટ-
પણું (ઘ) આખર, સાખ.

ભારવટિયો, પું પાટડો, ભરાવટિયો; મોટી
આડી.

ભારવું, કિં સં. દેવતાને રાખમાં દાખી રા-
ખવો; દાટી રાખવું; ભંડારવું. કહેવું ભા-
રેલો દેવતા શા માટે ઉઘાડવો=દવાપર
હેલી વાતને શા માટે તાણ-ભ્રમત કરી.
ઉં ભારેલા અગ્નિની પોટ, ભરેલા ઉદરે.
સદા. દુઃખ ક્રોધ અને શોક વગેરેને દાખી
રાખવાં તે.

ભારડ, નં એક જાતનું પંખી.

ભારી, વિં ભાર; વજનદાર. (૨) મોંધુ.

(૩) મુશ્કેલ; અધાર. કિંમતમાં વધારે;
ભારવાળું, ધણું; ખૂબ. ઉં આપ વિચાર
કરો ત્યમ કાળજી ભીની યરો તેમ ભારી
ધવાતી

ભારી, સ્ત્રી સર્જાઓ કે પાતળાં લાકડાં નગેરેને
ભેગાં બાંધી કરેલી જુડી, નાનો ભારે;
સમૃદ્ધ, બોજ; ખંડન. લાકડાની ભારી.
નાનોબોજ.

ભારે, વિં વજનદાર; જેમાં ભાર હોય એવું
તે. (૩) ધણું; મોટું. (૩) અધાર; મુશ્કેલ.

(૪) સુસ્તીવાળું, અચળતા રહિત. (૫)

રોગ, કેક વગેરેનો જેની ઉપર જોસ ભાર
હોય એવું. -જેની આખા ભારે છે. (૬)
અતિશયતા દેખાડે છે. કિં પ્રં ભારે
યવુ=વજનમાં વધવું; મુશ્કેલ યદ પડવું
ભારે પડવું=મોંધુ પડવું, નહિ રહેવાવું

ભારેખમ, વિં આખરદાર; પ્રતિષ્ઠિત; મોભા-
દાર. (૨) મોટાપના ડાળવાળું. (૩) સ-
ખ્ય; ગભીર, ભારેખમપણું. પ્રતિષ્ઠા; સમ્ય-
તા, ગંભીર; મોટપણું, મોટાપ.

ભારેવાઈ, સ્ત્રી દહાડવાળી; મગભાં.

ભારેશાય, વિં જડ; પથરાના જેવું; ખૂબ
ભારે; શિયા જેવું ગંભીર-અનન્યાર તે.
(૨) જરૂરપત યાચ નહિ એવું-બોજન વગેરે.

ભારો, પું જુડા; પુટો; ધાસ અને લાકડાં વગેરે
દાખી ધણીક વસ્તુઓનો એક સાથે બાધેલો
બોજ તે; મોટી ભારો. -વાટાડાનો ભારો.

(૨) ઘણી ચીજનું જૂથ તે; ધણાનો સમુ-
દાય. દુઃખનો ભારો ૩૦ પ્રં માપનો
ભારો=મુશ્કેલીએ સચવાય અને સાચવવા
જતાં પણ ચિંતા રહે એવી ઘણી
બાબતો-ચીજો જેમાં રહેલી હોય એવો
બોજ; જથ્થો. -વિધવાને મંજાળની તે સા-
પનો ભારો વિંદારવા જેવું કામ છે. (૩)
ચઢનો છેડો.

ભારોટિયો, પું જેની ઉપર પીટો-માળ વગેરે
મંડાય છે તે મોટું લાંબું લાકડું; પાટડો.

ભારોટી, સ્ત્રી ભારી; જુડી; બિદરી, પોટવી.

ભારોભાર, અં સરખેવજને; સાગ, એક
પત્રામાં એક અને બીજામાં બીજું એમ
નરેભર; સમજોજ હોય એમ. -આ ધર્મ
માં તો ભારેભાર કરી છે.

ભારીવ, પું [સં] શુક્રાચાર્ય. (૨) પરશુ-
રામ, ભૂચવરાનો માણસ તે. (૨) એ નામે
જાણખાતી બ્રાહ્મણની એક નાત. ભૂચપુર-
ભર્ય નિવાસી બ્રાહ્મણોનો સમુદાય તે.

ભાર્યા, સ્ત્રી [સં] વિવાહિત સ્ત્રી; વધુ;
ધણિયાણી.

ભાસ, નં [સં.] કપાળ. (૨) પું પાટડો;
ભારવટિયો. (૩) ચોમાસાનું પાણી પચીને
જેમાં ભેજ રહેતો હોય એવી જમીન તે.
પાણી પચાવનારો જમ્બેશ; રેતાળ સાથે
રસાળ એવી જમીન તે. -ભાવના ધર્મ.

ભાલદાર, પું જડીદાર, રાગની આગળ ચાલ-
નાર સેવક, રાજદંડ ઝાલનારો.

ભાલિયો, પું મોટો ધડ; ગામર.

દારી. (૧૨) અમં અમુકં જેટલું એમ; અમુક પ્રમાણનું એમ; અરોઅર. :-રતિ-ભાર; રૂપિયાભાર ચૂર્ણ ને એ રૂપિયાભાર ખાંડ. કિંમં પ્રમં ભાર વહેવો=જોખમ ખેડવું; ખોળે ઉઠાવવો. ભાર મૂકવો=જોખમ આપવું-સોંપવું. ઉપકાર સદાવવો-કરવો તે; વળન આપવું ભાર લાગવો=ખોળો તોડવો. જે મર્યાદા દોષ તે મુકાવવી; હલકું પાડવું; પ્રતિષ્ઠા-ગૌરવ શુભાવવું. ભાર પડવો=મદત્વ પડવું, સાખ ખેસવી; વક્કર-વળન પડવું; મોટામાં ગણાવું; અદા-વિશ્વાસ પડવો. ભાર રાખવો=મર્યાદા ભળવવી, માન અર્થો સાચવવો; સાખ રાખવી; ખોલવા ચાલવાને કાર્ય કરવામાં સામાની ને આપણી ચોખ્ખાચોખ્ખતા જેમ વિવેક વર્તવું તે. ભારખોવો=ગૌરવ શુભાવવું; માનની લાગણી હોય તે રહે નહિ એમ કરવું. ઉં ભાર ખોપ દુઃખી થંધથ ખાલી. ભારે પડવું=નહિ ઉંચકાવું; મોંધું પડવું; મુશ્કેલ થઇ પડવું; મળ ઉપરતે થઈ પડવું; વર્તન-વ્યવહારમાં મુશ્કેલી-ભય રૂપ થઈ પડવું :-ભાષિઓ સાથે વેર ખાંધુ તે ભારે પડશે, કહેં બાડ તમે કુતરે જાય તે ભણે કે દુઃખ ભાર ખેંચું. ભાર રહેવો=અપયો થવો; મળસંચય થઈજવો.

ભારખાનું, નં બોળે-માલ ભરવાનાં ગાડાંનું વેન તે; ભાર વહી જનારાં ગાડાં તે; તે ગાડાં-ડાકા જેમા ભારે માલ વહી જવામાં આવતો હોય તે.

ભારજ, સીં [સં. માર્યા] પરણેલી સી, પત્ની; વદુ; ધણિયાણી. ઉં ભાષિઓ । જેની ભારજ છુટીરે.

ભારટિયો, પ્રમં પાટડો; મેડા-માળ જનાવવાને માટે એ દસ ઉપર જેના-છેડા રહે એમ નાખવાનું મોટું મજાનુ સાકું તે; ભાલ;

જેની ઉપર મેડાનો ભાર આવે છે તે- પાટડી-પાટડો તે; ભારવટિયો.

ભારજ, નં ભારવું તે; રાખમાં ધાલી રાખવું-સાચવી રાખવું તે; (૨) પુટપાક. (૩) ભારવાળી ચીજ તે. કામળ વગેરે ઉપર મૂકવાની.

ભારત, વિં [સં.] ભરવું; ભરત મનધી; ભરતના વંશજોનું :-ભારતવર્ષ=ભરતના વંશજોનો દેશ તે, હિંદુસ્થાન. ( ) ભરત રાજના વંશજોનું જેમાં ચરિત છે એવું; ભરત નામે જોળખોતા લોકોનો જેમાં ઇતિહાસ વર્ણવેલો છે એવું એક વીર કાવ્ય તે; મહાભારત. કૌરવ પાંડવનાં ચરિત અને યુદ્ધ વગેરે અંગેથી ભરપુર આપણું વીર-રસથી ભરપુર ઇતિહાસનું પુસ્તક. ઉં સંધાયન એણીયેરે બોલ્યા મણુ જનમે-જય રાય, વિસ્તારી તુજને મંભણાનું, ભારતનો મહિમાય.

ભારતી, સીં [સં.] વાણી, સરસ્વતી. (૨) દસ જાના ગોસાંઈઓમાંની એક જાતિની જોળખ-અટક-હપનામ તે. ભારતી અને નાય વગેરે વેરાગીઓની અટક.

ભારતીય, વિં [સં.] ભારતને લગતું; ભારત સંગી. (૨) ભરતખંડનું :-જુનો ભારતીય ઇતિહાસ લખવાનું કામ બિહટ છે.

ભારથી, વિં વીર; શરવીર; યરો; બળવાન, એકેયેલ ખજૂરે પહેર્યો વળે એયે બળવાન માણસ, બહાદુર.

ભારદોરી, સીં ગર્ભભાવ ન થાય તે માટે ચાર ચક્રવાની ધૂળ અને મળી વગેરે સાથે મંતરેલો જે દોરો ગર્ભવતીની કમ્બરે બંધાવવામાં આવે છે તે; અપુર જતું અટકાવવાને ગર્ભવતીની કોર નાખવાની મંતરેલી દોરી.

ભારદ્વાજ, નં એક જાનનું પંખી. (૨) પ્રમં એક ત્રિપિ.

વાળું તે; ભક્તિવાળું; આરિયક.
 ભાષી, નં [સં.] ભવિષ્ય કાળમાં નયનાર
 હોવાનું તે; બનવાકાળ તે; નરીય; તકદીર;
 ભવિષ્ય

ભાવેપ્રયોગ, પું. જેમાં કયાપદનો ભાવ
 તેજ કર્તા હોય એવો પ્રયોગ તે. - પેટમાં
 દુઃખે છે. આમાં દુઃખ એ કર્તા છે માટે
 ભાવેપ્રયોગ.

ભાષણ, નં [સં.] મોટેથી બોલવું તે; કાંઈ
 વાત કે ક્ષિપ્ય શ્રોતાઓ આગળ બોલીને
 વિવેચન કરવું તે. (૨) બોલ, બોલવું; ક-
 હેવું. હિં ભાષણ કાનું ગમે ના, ચીઠવાધ
 જહિં સદજ સદજ વાતે. કિં પ્રં ભા-
 ષણ આપવું. ભાષણ કરવું. શ્રોતાઓ
 આગળ મોટેથી બોલી મંત્રણાવણું.

ભાષા, સ્ત્રીં [સં.] માણસ ને પશુ પંખી
 વગેરેએ મોટેથી કાંઈ બોલવો ઉચ્ચાર
 કરવો તે; મોઢામાંથી કાઢેના જે ધ્વનિ
 વિશેષ તે; બોલી; વાણી :- પશુ પંખીની
 ભાષા, કાક ભાષા. (૨) સ્ફુટ અર્થવાણી
 વાણી તે. (૩) સંસ્વતી; વાગેવાના જે
 પડે પોતાનું મનોગત બીજાને સ્પષ્ટ રીતે
 સમજાવી શકાય એવો વાગવાપાર તે.
 ઉચ્ચાર; અવાજ; સ્પષ્ટ- (૪) વૃજભાષા-
 હિંદી ભાષા તે ગુજરાતમાં આ અર્થ
 રહ થઈ ગયેલા છે.

ભાષાન્તર, નં [સં.] એક ભાષામાંથી બીજી
 ભાષામાં બદલાવર લેવું તે, તરજુઓ,
 અનુવાદ - ઇંગ્રેજનું ગુજરાતી-ગુજરાતીનું
 ઇંગ્રેજ કરવું, એમ દરદોષ ભાષના લ-
 ણાણુને જેવુંકે ને તેવું બીજી ભાષામાં લઈ
 જવું-ઉતારવું તે, ભાષાદે કરવું

ભાષિત, વિં [સં.] બોલેલું; કહેલું.
 ભાષી, વિં બોલનાર. - [મતભાષી=યોગ્યબોલું
 ભાષ્ય, નં [સં] મૂન મૂન-લખાણ ઉપરનું
 વિવેચન-આપવાન તે, ટીકા, અસવ
 લખાણ ઉપર આપેલી લખાણ સમજ

તે : વિદ્યારણસ્વામીએ વેદ ઉપર ભાષ્ય
 કર્યું અને પતંજલિએ પાણિનનાં વ્યાક-
 રણ સૂત્રો પર ભાષ્ય લખ્યું.

ભાષ્યકાર, વિં ભાષ્યકર્તા; વ્યાખ્યા કરનાર;
 વિવેચક; ટીકા કરનાર

ભાસ, પું [સં.], પ્રકાસ; ઉજ્જેશ. (૨) મ-
 નમાં જે આજા જ્ઞાન-સમજનું દર્શન યા-
 વ તે; મનમાં જે જાણ-જાણ પડેલી-પડતી
 હોય તે; અર્પિ. ઉદ્દેશ થવો તે; ભાન;
 ભાગવું તે. અસર. (૨) કાંઈ વાત બન-
 વાનો ભોગ, જણાવો તે (૩) સરખાપણ
 ભાગવું-દેખાવું-પ્રતીત થવું તે :- મને તો
 જણે ભાધર્મ આવ્યા, એવો ભાસ થયો.

ભાસમાન, વિં [સં.] દેખાતું; અજાગર્તા
 થવું; દીપ્તું. સહેજ-જાણાવે સમજાતું.
 જણાવું; કદપનામાં આવવું.

ભાસવું, કિં અં પ્રકાસવું; અગ્રી મારવી.
 (૨) કદપનામાં આવવું; મનમાં આજો
 બનનારે બનાવવો ભોગ જણાવો; દેખાવું;
 જણાવું; પદતરે સમજાવું; દિસવું; મનને
 લગવું :- મને એવું ભવિષ્ય સારું ભાસતું
 નથી. (૩) અમુકની સહાય ભાગવું-સરખું
 જણાવું :- મને તો એ ચોર જેવો ભારખો.

ભાસકર, પું [સં.], સૂર્ય; ગવિ; સુરજ.
 ભાગી, સ્ત્રીં શોધ, પ્રતો; બોગ; ખનર. ઉ
 કિં પ્રં ભાગ ભાગવી=પત્તી મગવો. ભા-
 ગ કાઢી=શોધ ચલાવવી, અમુક કર્યા છે,
 શુ કરે છે અને કેમ વર્તે છે તે જાણવાની
 તજવાને કરવી; તપામ કરવી; સમાજ લેવી.

ભાગવણ, સ્ત્રીં મુપરત; સોપણ.
 ભાગવણી, સ્ત્રીં સોપણ; તિશારસી, મલામ-
 રાખવાની લલમણુ તે.

ભાગવવુ, કિં પ્રં ભાગ લેતા રહેવાની
 લલામણુ કરવી; સંભાળ રાખવાનું કરવું;
 મિહારમ કરવી.

ભાગવું, કિં મં દેખવું; જોવું; અવલોકવું
 ઉં મોઢા માળો બાંધવા, ભાલો કાળો
 કાંચ (૦) આંખે દેખાવું સજવું. - ડોમે

ભાષ્ય, નં રિ ૭ (૨) પ્રાચીન. ઉં ભાષ્ય તે
નાદ હોયે ધણા, બહુ જોલે રિધાગે પ્રે
(૩) ભાષો; બન્ધી

ભાષો, પું બે માલુ ધાર અને છેડે અભિ
વાળુ પાનુ જોલો લામી લાકડીનું થોડે
સ્વાના ઉપયોગનું એક હથિયાર, બન્ધી,
થોડા ઉપર બેઠે બેઠે રહેતું કે શિકાગને
લોકાય એવું હથિયાર.

માલોડ; નં નાનું પશુ ભાનના ધારનું લો,
ખડનું ફાંસપાનું તે (૩) તીર, બાણ
કામકા ઉપર અદાની તાણીને, ફેકાનું છેડે
ફાવાણું હાથયાર.

આપ પુ [સં] મનમા ઉપજતી વૃત્તિ-ભુ
રો નૃપતે ઇચ્છાની લાગણી તે (૨)
મૃતિ-સ્વભાવ (૩) ઇચ્છા; મત બ
(૪) હેત, પ્રેમ, આસ્થા (૫) છુપો બેઠ;
મમ, મનોગત (૬) સાળા, ચેષ્ટા અભિ
નય. (૭) સારાશ્રૂત અર્થ; અભિપ્રાય
(૮) મન, ચિત્તવૃત્તિ (૯) આર્થ, પૂર્ણ એમ
નાટકમા (૧૦) સ્થિતિ હાલત, સ્વરૂપ =
પુરુષોત્તમ (૧૧) સત્તા કર્મ, ફા-મદ
ભાવ (૧૨) મુખ, કિંમત, ફર કિં પ્રં
ભાન ખાવો=મણી જોડે-મુન હોવા
છતાં પશુ આમલ કરાવવો, માન લેવું,
આજીજ કરાવવી ભાવ પૂછવો=દેહાર ક-
ની, લેખવવું, ગણતરીમાં નહિ લેવું ભાવ
આવવો=મેધિયવું કિંમત ઉપજતી ભા
વલજવવો-અસત ખતમ હોય તે ગતાનવો,
સ્વભાવ પ્રમ જો વર્તવું ભાવ રાખવો=રેમ
ઉમગી રાખવો ચઢાવું ભાવ કરવો=રેમ
ભજવો-કોણ દેખાડવું ઉં મોહની રૂપે
દાનવ છુપા, તેવો કર તું ભાવ પ્રેમાનદ
ભાવ લેવો=ધન-મન જાણવાને યત્ન
કરવો -તમે મારો ભાવ લેવા આ થા
હરો, અર્થાત મન લેવા-પારખવા. હાવ
ભાવ=ચાળાચલકા લટકા-નખરાં તે

ભાવ, ભું ભાવક
ભાવક, સ્ત્રી જનન, આપણ, ઉપધિ, પ-
ચાત, કનેશ્વ કારનું રમ, હમેશનું
દુખ ઉં જમુંને જમો જનનરાય, ભાવક
ભાગશેરે. વિડળનાં, મુકોલી ઉં વળી
એક દિવસને દરેરે, લવની ભાવક ભાગે છે.

ભાવક, નં ભાઉકું, (ભાઉનું એક વચન)
આણુ પર્વતમાં રહેનારા જગતી વોષા તે
ભાવતખીજ, ભું ભાવતખીજ
ભાવત, વિં ખમદ વડવું મનમગતું રમતું,
કહેં ભાવત હવું ને વેદે કયું

ભાવન, નં ભીક અદા એવું કહેવું તે; મહેલું,
દોકર દાલો. (૨) પુર, ભાવના
ભાવન-દોજ, સ્ત્રી ભાવનીજ, યપવૃત્તિયા.
ભાવના, સ્ત્રી [સ.] મનમાં અમુક ભાનનું
સ્વરૂપ ઉજી કું તે કપના, ધારણા,
ભાવ તે (૨) ઇચ્છા, વૃત્તિ, રૂચિ, અ
ભિનય (૩) વિશ્વાસ, શ્રદ્ધા; આસ્થા,
આકોન ભરોગો (૪) પ્રેમ, વહાલ
માયા; સ્નેહ (૫) પાં ગી (૬) પદ,
પુદ-મકુરને ઠેટાને ભાવનાઓ દેવાય
છે મનકામના કિં પ્રં ભાવનાદેરી=પુદ
આપવો; આસ દેવો

ભાવવાચક, વિં [સ] ભાવ-મૃતિ-ગુણ
જતાવનાર (નામ, નિકાશ, ગેટાઇ)
ભાવવું કિં અં સ્વાદ લાગવું ખ વુ ગમવું
(૧) પપા પડવું ગમવું ગોડવું પ્રિય લાગવું
ભાવસાર, પું કપડાં છ પરા-રે મવાનો ધ ધો
કરનારો છિપો. એ લોકની નાત તે
ભાવસારણ સ્ત્રી ભાવસારની અ

ભાવાર્થ, પુ [સ] અદરો અર્થ, તારા
(૨) હેવું મતલબ, આશય (૩) છુપો
બે મનમ રી છુપી મતલબ

ભાવિક, વિં [સ] વસ્તુ કાનાદિક ઉપર
પ્રીતિરાણુ અને તેના ભાવને સમજનાર
તે, રસિક, મર્મજ. ૨) ભાવ નિદા-પ્રેમ

લાંડ, નં [સં. માળદ] લાણુ: વાસણુ; પાત્ર
કામ. (૨) વિં નાથું; ઉધાકું; જુઠાણું.
વસ્તીમાં લાંડ ખોલવું નહિ (૩) પું
નાથું જુઠાણું ખોલી અસભ્ય ચાળા
વગેરે કરી ગમત કરાવનાર-ભવાયાથી
ઉતરતી પંકિનના લોકની એક નાત ને તેનો
પ્રત્યેક જન તે. આલોકો જુઠાણું ખોલી
અસભ્ય ચાળા વસકા કરી મરકરાની
ગીતે આજીવિકા કરે છે. ખોલવામાં છુટા
ને અસભ્ય ગણાય છે. (૪) મરકરો; ગમે
તેમ છુટથી ખોલનાર. ઉં છતીછતી
માની ગાંડ, તુ ગુણકા ને હં લાંડ. લાંડ
ભવાયા એમ કહેવાય છે. ચારણુ. ભાટ
ચારણુ અને લાંડ ભવાયા. નિર્ભજ; ખે
શરમે.:—એ તો મુઓ લાંડ જેવો છે.
લાંડણુ, નં લાંડવું તે; ગાળાગાળ.

લાંડણું, કિં સં જુઠાણું જુઠું ખોલવું; ગા-
ળ દેવી; નિંદા કરવી; જુઠું ભાખવું.
;—ગાળો લાંડવી. અસભ્ય અશુભ ખોલી
ખોલવી; શાપ દેવો.

લાંડું નં લાણું; સર્ગા લાધખહેન; એક
ખાપનાં છાકરાં તે, એક કુટુંબી.

લાંભણું, વિં મોણું; સ્વાદ વગરનું; નહિ
મોઠું નહિ ખાઈ એવું આ કુવાનું પાણી
લાંભણું છે.

લાંભેર સીં કપાળ અને એક નીચેના સુ-
વાળા ખેચી નાખવા તે. ખુટીઓ
કદાવવી તે.

લાંથ સીં [સં. મુમિ-મુદ.] જમીન
પૃથ્વી; ભૂપ્રદેશ, ક્ષેત્ર વગેરે તે. કિં પ્રં
ભાંય પડવું, નીચે પડીજવું; લાંથનાંખવું=
મરવા સુવાડવું; મોઢિ નાંખવું. પાડીદેવું.
(૨) તળ; સપાટી.:—ભાંય લાલ ને અંદર
ગલ તથા કાર, ફલવેલની એમ પોત રંગ-
વાનું પટ. (૩) માંસના અંકુર, માંસલ
અવવપની સપાટી. તે.:—ભાંય આવવી=
અંકુર આવવો; ફાલા માંડવું. ભાંયભાગ;

વી=માંસલ અવવપની સપાટી ખણાતી
જવી; ક્ષનની આમપાસનું માંસ ખોદાધ
ધા કે ક્ષેત, કાપ પહોળો ને ઉંડો થવો
તે. ૩૦ પ્રં ભાંય ભારે પડવી=નામી
છુટાય નહિ એમ હિમ્મત જતી રહેતી.
ચરચરાટ ચંધ જવો. ભાંયભારે-ભૂતપિયાથ
કે કોઈ નહિ સમગતા ભયનો આભાસ
અવાધી ડર લાગવો.

લાંથચપા, પું એક જાતનો ચપો; કૂલકાંડ.
લાંથતળિયું, નં ધરનો છેક નીચેનો ભાગ
તે; ધરનો તળ પ્રદેશ; હેઠેની જમીન, મેડો
નહિ તે-પૃથ્વી ઉપરનું સપાટ તળ.

લાંથપાતરી, સીં એક જાતની લાથ.
લાંથરસો, પું સિપણુવાળી જમીન ઉપર
પાણી રેડી ધસી કે ઉખાડીને જાંડુ રગડા
જેવું કરી ઉસરડી લઇ ઉતું કરી તેનો જે
લેપ-ખરડ કરેલો તે; સિપણુના પોપડા-
ઓનો ઉનો કરેલો રગડો. મોં અને ગ-
ળા ઉપરના મોળખર લાંથરસો ચોપડ-
વામાં-ખરડવામાં આવે છે.

લાંથરિંગણી, સીં એક એપધિ. એનાં પાન
અને બી દવામાં આવે છે.

લાંથર, નં ભાંય ખોદી તેની અંદર ઉડાણુ
ખાડા કરી તેને છાઈ ઉપર છાટવાળીને
બનાવેલું સુષ ધર-ઓરડો તે. (૨)
ગુફા.:—ઉનાળાના બપોર સુખી લોહિા ભો-
યરામાં ગાળે છે. કહેં લાંથરામાં પેસીને
નાચીએ તોય જત તો જાણે.

લાંથરિંગ, સીં મગજની; એક એવી વન
સ્પતિ કે જેના મૂળપરં ભેલિમોં શિંગે
યાય છે. એ શિંગેમાંથી લંબજોળ દિદ
તેલીમીને નીકળે છે. દખખણમાં આની ખ
જ પેતી યાય છે. તે શેકીને ચરણામ
ખવાય છે તથા તેમાંથી તેલ નીકળે છે.

લાંથા, સીં [સં.] લોખ, માચના. ખાવ
માટે કે બીજી રીતે કાઢી પાંસે વગ
ખદે કંઈ આજીજ કરીને માગવું તે.

દશ અને લાગે છે. (૩) મગજનું.
ભાગિયો, પું. ગમર.
ભાગ્યું, અ. વાર; ઠીક.
ભા, અ. ગાય-બળદનું બનાવડું તે; ગાંડો-
ભારે ગળામથાં બુંકરવ યાય તે. અન્ન,
ભુંકણ; ભુંકવું; અરપટ જડો અનાજ.
કપો તે; ભુંગળાનો આવજા:-ભા ભા
કરતી મોટર દોડી આવી.

ભાંગ, સ્ત્રી. [સં. મંગા] ગાંજની મુઠી માં-
જરો તે, ગાંજની કમળો ને પાંદડી. (૨)
ગાંજની કળીઓની પાંદડી મરી ને બીજો
મસાલો એક સાથે કચરી ધુરીને બનાવે-
લુ દેરી પેય-પીણું-પાણી તે વિગ્રમ. કિં.
અ. ભાગ વોટપી=ગાંજની પાંદડીને લ
મોટપી=ગાંજની પાંદડી-માટીને તેનું પેય
બનાવવું તે. ભાગ પીની=કેક કરવી; કુ-
સ્ત પડી-હેવું; ગાંડું થેલું બોલવું-વર્તવું
તે, ખોટે વર્તને આલવું-તમારી ઘડિયાળ
તો ભાગ પીએ છે=આલતી નથી ને આલે
છે તો ખોટી, આલે છે એમ. ભાંગેનો
વ્યસની તે-ભાંગી જાગી (૨) તમાકુ; ત-
પખીર, ભાગ્ય ભલ્લ ચોર વગેરે વરમાર્ગ
આગળ જઈ ચોરીની શરૂઆતમાં ભાગ-
માગે છે.

ભાગણું, વિ. ભાગણું; ભજનથીલ, ખાંડતાં
વણા દાણા ભાગી જમ એવું:-ભાગણી
દાગેર બાવી મોટલે ચોખા થોડા ઉતરે છે
ને કણકી બહુ નીકળે છે.

ભાંગણું, વિ. કકડા ચર્મજમ એવું; ભાગણું
ભાંગરો, પું. એક જાતની મોપધિ-વનર તિ.
(૨) પાંડટ-ચંચ ગયેલાં ગાંજનાં પાન ક-
ળીઓ ને બિયાનો છુટા તે. કિં. અ.
ભાંગરો વાટયો; આજીર્ણ ગળ ભરડી દેવું.
છુપો ભેદ ઉઘાડી નાખવો; તડ ને કડ જે
મનમાં આવ્યું તે કહી રેવું; ફોડી નાખવું;
ભેદ ભાગી નાખવો.

ભાંગણું, કિં. અ. [સં. મંજુ] ભાગવું, કક-
ડા કરવા; તોડવું. કોડવું; છડું પોડવું.

(૨) ભાગ કરવા; (સંખ્યાના) વહેતી
નાખવું:-પંદરને પાંચે ભાગવા. (૩) મોખું
આપવું અથવા મૂળાનું ન આપવું; કોટણું
કરવું:-દેણે નાણાં ભાગ્યાં. (૪) અંગનો-
પ રહે નહિ, ભૂખ રહે નહિ એમ કરવું;
નૃમ કરવું; ભરીપુરીને આપવું; દાંધ રહે
નહિ એમ કરવું; ફિટાડવું, નાશ કરવું;
ફેડવું:-રાગ્યએ પ્રજની પધી ભૂખ ભાગી
-સોનાં સો દુઃખ ભાગ્યાં=ફિટાડ્યાં. (૫)
વણવું; અંધવું:-દોડમાં વણવાં; રાશ ભાગવી.

ભાંગણું, વિ. ભાગણું. (૨) કકડા થયેલું; છુટા-
જેવું.

ભાંગજાડ, સ્ત્રી. ભાંગજાડ કરીને પડેલા વાંધાનો
નિકાલ કાઢવાનો જોડાપોહ તે, કાઢા-
ઈને ભાગી નાખી મુલેદ રચાપવા-કરવાની
તકરાર ચલાવવી તે; પતવણીની પં-
ચાતી. (૨) પચાત, તકરાર; જે જણની
વચમાં પડી ભોડનોડ કરવાની હિંદચાદ
તે. (૩) વાંધો, રાજની મારામારીને ત-
કરાર તે; પંચાત, હા નાનો ઝગડો તે.
કિં. અ. ભાંગજાડ કરવી=મમાધાની-મુલેદ
માટે જોડાપોહ કરવો; નાંદ વિવાદ ચલાવવો;
વાંધો કાઢવાને વચમાં પડવું.

ભાંગજાડિયું, વિ. ભાંગજાડ કરવી પડે એવું;
મુઅરણુ ભરેલું-માથાકુટિયું-કામ તે.
(૨) ભાંગજાડ કરનાર-માણસ તે. જુ.ં
ભાંગજાડિયા.

ભાંગજાડિયો, પું. ભાંગજાડ કરનારો, પંચા-
તિયો; જોડાપોહ કરી કારવીને બેજણુ
નમે પડેલો વાંધો પતાવી નાખનારો;
લવાદ, દલાદ, કહે. ભાંગજાડિયાનાં છોકરાં
ભૂખે ચરે=પરડી પચાત કરનારનો વખત
એણે જાય અને કામ ધ ધો બને નહિ.

ભાંગજી, સ્ત્રી. ભાગવું તે, વહેંચણી, સંખ્યા-
ના ભાગ કરવા તે. દોરડું વળાની કિયા તે.
ભાંગવું, ભાગવું

નર્મદાના કાંઠા ઉપર તેમની વિશેષ વસ્તી છે.

સિંદુ, વિં બીર; કાષ્ઠ પથ્થુ રમત રમવાને માટે પાડેલા એ કે વધારે પક્ષમાનો પ્રત્યેક જણ તે; સામાવાળાઓ, સાથી, મિત્ર ગણિયો.

સિંપજ, પું [સ] વૈદ; ઝોસડ કરનારો, ચિકિત્સક.

સિરતી, પું [કા] ચામડાના કાચળામાં પાણી ભરી લાવવાનો ધધો કરનારો; મશક વડે પોણી ભરવાનો અને છાંટવાનો ધધો કરનાર પખાલી. (૨) એ નામે ઝોળખાધી એક જાત.

સિંગડું, નં છાલ અથવા ચામડી ઉપરનું સખત યદ્ય મથેલું છાકું.

સિંગારી, સ્ત્રીં ભમરી.

સિંગારો, પું ભમરો.

સિંછડું, વિં ધણા વાળવાળું; વિખરાયેલા વાળવાળું; ફેંછડું.

સિંજવડું, કિંસં પલાળવું; ભીતું કરવું. (૨) પોથું-કુણું કરવું. (૩) સમજાવી પરાધીને પોતાના અતનું કરવું; લલચાવવું.

સિંજવું, કિંસં ભીતું થવું; પલળવું. :- તે વરસાદમાં સિંજાયો.

સિંડી, સ્ત્રીં જેની છાલના રેસા નીકળે છે એવો એક છાલ. (૨) એક જાતના છાલની છાલ, કે જેના રેસાનાં દોરડાં વધાણ વગેરે વજાતમાં આવે છે. આ ટુવેરના જેવો છાલ થાય છે અને તેની કાંઠીને પલાળીને છાલ ઉતારી લેવામાં આવેછે, એના રેસા-કેસાં પાન મૂકીને વજાય છે. એની પા-ળી દારીઓ વરાડાં; નારો અને મોટા દોર વગેરે બને છે.

સિંડો, પું એક જાતના શાદનો છાલ (૨) એ છાલને યતી છ માન પાસાદાર આંગળી જેવી લાંબી સિંગ તે. એ ચાકમાં વપરાય છે. (૨) કાચર; ફાસ; આડખીલી.

કિંમં સિંડો મારવો=ફાંસ મારવી; આડખીલી નાંખવી. કહેવું ભાદરવાનો સિંડો-નવો નવો થોડા દિવસનો ઉદ્ધત જુરસો, તાબો દૈક નહિ એવો ઉછાળો, તે ચાર દિવસના ચાંદરણા જેવું.

સિંત, સ્ત્રીં [સં.મિત્તિ] માટી, છટ અથવા પથ્થરનું ઉખું અને ઉંધું ચણતર; આડ અણતર; દિવાલ; કોટકું. કિંમં સિંતે ચઢવું-અપડીત થવી; વગોવાવું; નિંદાવું; ફજેતી થવી; લોકમાં ફર્જતની વાતો ને નિંદા થવી તે.

સિંતડી, સ્ત્રીં સિંત; દિવાલ.

સિંતર, નં દિલ; હૈકું; કાળજી; અંતર. :- કિં પ્રં સિંતર દાઝવું; મનમાં-અંતઃક-રજમાં લાગણી થવી; કાળજી ખજવું; ઉંકું મનમાં ખટકવું. (૨) અંદર; માં; મહીલી પાસ, ઉંડાણમાં.

સિંતરડી, સ્ત્રીં નાની બીંત; દિવાલ ખિસ્કું. ઉં ગોળકેરી સિંતરડી ને શેલડી કેરા દાંડા.

સિંદિપાલ, પું [સિં] લગાઈમાં વપરાતું એક હથિવાર. (૨) વિંઝીને ગોળા ફેંકવાનું મંત્ર-કરામત તે; ગોદણ.

સિંડું, વિં જેની અંદર પાણીનો અંશ હોય એવું; આદ્ર; પાણીએ પલગેલું; સિંજાયેલું; લીંડું; હવા-મેજવાળું; સુકું નહિ એવું તે

સિંસવું, કિંસં ભચરડવું; ચાંપી દાખીને પીમવું. (૨) નિચોવવું.

લીખ, સ્ત્રીં [સં.મિત્તિ] પુતાત્તે-જેમની ગીળે બીજા પાસે ફરગરીને માગની તે; ખાવા પહેરવાનું લોકમાંથી દીનતા દેખાડી માગી લેવું તે. (૨) ગરીબ માગનારને આપેલી ચીજ; ખાવાનું વગેરે તે. (૩) ઘરનું ન સંદેશી માગી તાગીને મેળવેલું હોય તે. :- લીખનાં લુગડાં પહેરાવે તો લાકડાં જીવે. જિહ્વા; યાચના; માંગ, કિંમં બિખ માગની યાચના કરવી, માગવું નિર્ધન

આજ્ઞાણું અને વિદ્યાર્થી વગેરેએ માગીને ગુ-
નરો કરવો તે. (૨) બીખની રીત તે.
ઘેર ઘેર બીખ માગવી તે; દાન; ખેરાત;
ખરીદી.

શિક્ષાજ, નં [સં.] બીખ માગીને આજ્ઞાણું
અનાજ-ખાવાનું તે; કષ્ટક.

શિક્ષાવૃત્તિ, સી. [સં.] બીખ માગીને આ-
જ્ઞાણું ચલાવવી તે; બીખનો ધંધો;

શિક્ષા ઉપર ગુનરો કરવો તે.

શિક્ષુ, વિં [સં.] બીખ માગીને ગુનરો
કરનાર. (૧) મં-યાસી. (૨) બૌદ્ધસાધુ
શિખારી.

શિક્ષુક, વિં [સં.] શિક્ષા ઉપર ગુનરો ક-
રનાર; શિક્ષુ; શિખારી, માગણું. શિક્ષા
ઉપર રહીને વેદાધ્યયન કરનાર વિદ્યાર્થી.

શિખવાણી, સી. મંધી અને જળણીતાં
માણસો પાસે બીખ માગીને ખનાવેલી કા-
કડી; કાકરવું.

શિખારચોટ, વિં શિખારીએવું; જૂજ કા-
ચવાણું. (૨) છુખડું; દળદરી; જેના
ગુનરાનો આધાર બીખ ઉપર હોય એવું.

શિખારણ, સી. બીખ માગનાર સી; બી-
ખારીની સી.

શિખારી, વિં બીખ માગનાર. (૨) ગરીબ.

શિખારીવેડા, પું શિખારીપણું કરવું તે;
શિખારીના જેવી રીતભાત તે.

શિખાર, લું શિખારી.

શિયડાવું, કિં અં સાંદડમાં આવી જવું;
ભયડાવું.

શિડાબી, સી. ઘણી ચીજો કે ધંધા મા-
ણસો એક માથે એકડાં થયાં હોય એવી
દાહત તે; ગીરછી; બીડ; દટી, સંકડાચ.

શિડાવવું, કિં સં એક બીજની માથે
અંપાઈ-અડીને રહે એમ વાલવું; સજ-
ડાસજડ આવી રહે એમ સખત વાસવું.
-ગારણું શિડાવવું (૨) તકરારથી ગ-
ભરાવવું; ધમકી દેવી; દળાવવું; બીક

ખતાવવી. (૩) જોરથી યજ્ઞડાવું-વળગાડવું;
આશ્વિનન આપવું; દળાવવું; -સારી ખાચ
શિડાવવું.

શિડાવું, કિં અં સાંદડ-તંગી-બીડમાં આવી
જવું. મંકડાવું; સજડાસજડ આવવું.

(૨) રૂંધાવું; જમાની તંગાશને લીધે અ-
કળાવું. (૩) સજડ ખેરાવું; ભરાધને રહે-
એમ આવવું. છટ્ટી ફરાય-વપરાય નહિ.
એવી દાહતમાં આવી જવું.

શિત્તિ, સી. [સં.] શિત; દિવાલ.

શિનાવું, કિં અં, પલળવું; બીડું થવું;
શિંળવું.

શિનાશ, સી. થોડું લીનાપણું હોય તે; આ-
દંતા; પાણીની અસર હોવી તે.

શિજ, વિં [સં.] જુદું; અગણું; છુટું પડેલું
હોય એવું; નેપું. (૨) અતર-મેઠ પડેલો
હોય એવું; એકાકાર-એક નહિ એવું:-
એમનાં હલ શિજ છે. (૨) ફેટું; પટેલું;
ભાગેલું. (૩) ખીલેલું; વિકસિત.

શિજતા, સી. [સં.] જુદાઈ; મેઠ; અંતર.
(૨) પડેલો, તકાવન; ફેરફાર.

શિજલાવ, પું [સં.] જુદાપણું; ફેરફાર;
તકાવત; જુદાઈ ગણવી-ગણવી તે.

શિક્ષાથું, નં [સં. મહાત્મક] એક જા-
તનું કાળા ચીકણાણું ચપડું પૂતી, આ બી
અંચુકાના ટેરવા જેવા આકારનું ને ચપડું
ટોચ છે. તેમાંથી સહેજ કાળો ચીપ ની-
કતો છે તે કપડાં ઉપર નામ-નિશાન ક-
રવાના કામમાં આવે છે. એ ચીપ ચા-
મડીને લોગતાં મણ પડે છે અને તેનો ચેપ
હો છે. ૩૦ પ્રં શિક્ષામો ઉડાડવો=અ-
હિં તહિં કબિયો કરાવવો. શિક્ષામાનું
તેવ.

શિક્ષિ, પું [સં.] પદાડો અને જંગલોમાં
વસતી શિકાર અને છુટ્ટી ગુનરો કર-
નારી એક અનાઈ જાતિ; કાકરડો; કાળી;
કિરાત. પશ્ચિમ હિંદુસ્તાન-ખાસ કરીને

લીલ, પું. [સં. મિલ્લ] પશ્ચિમ દિંદર્મા-ન-
મદાની ખીલુમા વસતા અસત્ર જંગલી
લોકની એક જાતિ; કિરાત; ટાળી: ૧-
૪૨૩.

લીલડી, ઓ. લીલ જાતની સ્ત્રી, મં.લની
સ્ત્રી તે.

લીલણ, [સં.] લયાનક; ગિયામણ; કસલ.
(૨) મોડું; દારણુ.:-લીલણ-યુદ્ધ.

લીખ, [સં.] લખકર. (૨) મોડું; દારણુ;
કારણુ:-લીખ પ્રતિષ્ઠા (૩) ના. ચં
દ્રવંશી શાન્તતુ રાજાને ગંગાને પેટે અ-
વતરેલો પુત્ર; ધુન્દીપ્ટ અને પાંડુનો ભાઇ.
પાંડવો ને કૌરવોના પિતામહ. મહાભાર-
તના યુદ્ધમાં એ સેનાપતિ હતા, ગાંગિય.

લુ, ન. પાણી; જળ. બાળભાષામાં:-મા લુ
પા. જૂ.

લુઓ, પું. મેલી વિદ્યા જાણનારો; જૂનપ્રેત
મદનારો; છુણાવનારો; પંચાક્ષરી. કહે-
છુઆના લુઆ ને જગરિયાના જગરિયા.
:-શૈકના શૈક ને ચાકરના ચાકર (૨) રે-
તીમાં ઉપરથી પહોળું ને તથા સાંકડું
ગોળ ભોંક કરી તેમાં કબાઇ રહેનારો
લુઆ જેવડો એક છવડો. (૩) પાણીના
ભરને લીધે જમીનમાં પડતો ઉંડો
ભોંક-ગર્ત, જખાડ-કાણુ તે પોચી ને
અંદરથી પોલી જમીનમાં ચોમાસાને દહાડે
લુઆ પડે છે.

લુડી, ઓ. ઠાઈ પથુ ચીજનો કીરો ગર
તે; કઠણ વસ્તુને ખાંડી,ભાગી અથવા દળીને
ખનાવેલું ચૂર્ણ તે; કીણા કણકણ જેવી ક
કડીઓ તે; રજ.

લુડેલુડા, પું. સુરેસુરા; કકડે કકળ; ભાગીને
ખંડ ખંડમાં વહેંચાઈ જવું તે:-રકેમી
દાયમાંથી પાર્તા પાત લુડે લુડા થઇ ગઈ.

લુડો, પું. નાના મોટા કકડાઓનો જથ્થો-ચૂ-
રો તે; ચૂર્ણ; ગર. ભાગીને નાના નાના
કકડા થઇ ગયેલું હોય એવું તે; જેર;

સુરો; લુડી. કિં. પ્ર. લુડા થઇજવું:-
ભાગીને નાના કકડા કકડા થઇ જવું તે;
ભંગાર.

લુક્ત, વિ. [સં.] આધેલું; ભોગવેલું.

લુક્તાવણુ, કિં. સં. ભોગ કરાવવો; જમા-
વું; આરોગાવવું.

લુક્તિ, ઓ. [સં.] ઉપભોગ ભોગવાવું મ-
ળવું તે; મંદારના લદાવા લેવા તે. (૨)
ખાવું-ભોગવવું તે. (૩) ભોગવટો.

લુખડું, વિ. જુખાળવું; જેને ખાવાની ઇચ્છા
હોય એવું; જુએ પીણું હોય એવું; કં-
ગાલ; ગરીબ; દીન; ખાવા પીરા તથા
પહેરવાને જેની પ્રાસે કંઈજ હોય નહિ
એવું; નિર્માસ્ય; જુલુક્ષિત. (૨) ગરજી; ત
ગીમાં આવેલું. જુખડું ખારસ-જુખડી ખા-
રસ=અગિયારસ કરેલી હોવાથી ખારસને
દિવસે પારણાની આતુરતાથી રાહ જોવું
હોય એવું; ખાઉખાઉની જેની દાનત હોય
એવું કંગાલ; ગરીબ; દીન.

લુખર, વિ. જુખર. (૨) પું. વહાણને
ઉત્તર તરફનો જે પવન લાગે છે તે; ઉત્તર
દિશાનો વાયુ.

જુખાળવું, વિ. જેને સારી જૂખ લાગતી
હોય અને જેને વારવાર જૂખની અસર
થતી હોય એવું; ખાઉનીજ દાનતવાળું;
જેની જૂખ મરતી ન હોય એવું; જ્યારે
ને ત્યારે જૂખું ને જૂખું હોડ એવું:-
જુલુક્ષિત; ખાઉંપર; જુખડું.

જુચિયો, વિ. ભાગી જપ એવો; કારડો-લાડું.
જુજ, પું. [સં.] ખભાની ખેમા જુએ લ-
ખડો આંગળાવાળો અવધવ; કર; ખાડું-
જુજદંડ=હાથ રૂપી દંડ તે; હાથ.

જુજ, પું. [સં.] સાપ; અદિ; નાગ.
જુજવું, જુ. જુજવું; શેકવું; દેવનામાં કે દેવ-
તા ઉપર મૂર્ખી ખાવાને યોગ્ય કરવું.

જુજંગ, પું. સાપ; નાગ. (૨) સોદો-જુઓ
માજુસ; કામીજન; કાપુંક.

ચઈજનું કહેં બીખનાં હાંલાં શિકે ન
ચટે બીખથી મુંડી બંધાય નહિ બીખ તેને
બૂખ શી ? જેને યાચના કરવી છે તેને શા
ગંતાપ બીખની બહેન ચાકરી=નેકરી
બીખ જેટલીજ દલકી આજીવિકા
છે. બીખ કરતાં બૂખ સારી=માગીને
ખાવા કરતાં બૂખથી રહેતુ સારું. બીખને
માથે લાક=અંગે તેવી મોટી હોય તોપણ
બીખ છે તે તુગ્ગ-તિરસ્કાર કરવા જેવી છે.

બીખડું, કિંચિત્ માગીખાવું; યાચના કરવી;
આજીજી કરી અથવા ગરીબી દેખાડીને
વગર બદલે ખીજની પાસેથી પોતાને
જેઈતું હોય તે માગી લેવું તે; બીખ
માગવી

બીજરા, વિં બરડ; ઉભા ને કડકવાળ.
ઉં બીજરા બૂરિ દેરા. રત્નો.

બીજ, ઓં બિનાશ; ભેજ; કાષ્ટ બીજમાં
રહેલો જળાંશ તે. (૨) છુણો.

બીક, ઓં ધણા જણોના એક ઠેકાણે થયેલો
જમાવ તે, સંક્રાંતિને ખેસવા કે ઉભા
રહેવા જેવી હાલત તે, ગીરદી, કઠ; જ-
રાવો, મકકાશ, માગ નહિ હોવો તે (૨)
તંગી; ઓછપ, છુટથી આખી-વાપરી
શકાય નહિ એવો જે ઘટાડો-ઘટ તે.
(૩) અડચણ; હરકત, નડ; મુશ્કેલી કિં
મં બીક ભાગવી- તંગી કે મુશ્કેલીને
વખતે મદદ કરવી, અણીએ કામ લાગવું.
બીક ટાળવી, બીક પડવી-ઘટ જણાવી;
ઓછપ લગાવી, તંગી પડવી પરાણે પડે

ચકું-કહે પડોમીથી કંઈ ધર ધણીની
બીક લાગે? બીકમાં હાથ=વાપરવાની
છૂટ નહિ હોવી ટાંચમાં ઓછપમાં હોવું,
:-દમણાં મારો હાથ બીકમાં છે.

લીડવું, કિં અં એક બીજની સાથે ચપ-
સીને બેગી રહે એમ વાસવું=જં કરવું તે
:-મારણાં સારી રીતે બીકને; જેરથી
દાખીને વાસવું. (૨) બેટવું-વાચમાં ધા-

લવું; છાતી સરસું ચાપવું; આસિગવું; જે-
રથી શરીર સાથે અકાંતે રહે એમ પહે-
રવું-કસવું; કસાને બાંધવું-ધરવું; જેરથી
ખોસવું :-કચ્છ લીડવો; ધાટડી લીડવી.
(૪) અડીજવું; દાખલ ચઈજવું; ધુસવું;
પેસીજવું. -લીડી જવું :-સમામાં બીકને,
ચૂકાને ચાપુંખરે અટકતા, બે એમ
લાયા લીડી; ઓઠ્યું છે મુગચર્મ; લાંછિત
કરી, છાતી શુભી ભરમથી.

લીડી, જું બિંડી.

લીત, ઓં બિત; દિવાલ. (૨) [સં. મીત]
બીનેયુ; ભય પામેલું.

લીતિ, ઓં [સં.] ભય; બીક; કહેલત;
ડર.

લીતો, પું બિતમાંના ભારવટિયો; બીકલ-
વટ. (૨) ભિંતપરનો-સાથેના થાંભલો.

લીટું, વિં ભિંનું, પકળેલું; પાણીવાળું; સૂકું
નહિ એવું; આદ્ર. ૨૦ પ્રં બીના પઉ
દલવા=બહુ મહેનત પડે એવું કામ કરવું-
પુરાપરિશ્રમનું કામ તે; બહુ મુશ્કેલ કામ.

લીમ, વિં [સં.] ભયકર; વિકરાળ. (૨)
ભારે; મોટું. (૩) નાં પાંચ પાંડવોમાંના
એક ભાઈ. એ બહુ બાળ્યો ને કસરતી
યોધો હતો.

લીમઅગિઆરસ, ઓંજેક સુદિ અગિ-
વારસ તે; નિર્મળા એકાદશી.

લીમડાં, નં નાનાં બાળક ગો બીડી તથા
ઓક કદમવી યુક ઉડાડે છે તે. લીમડાં
ઉડાડનાં, એમ કહેવાય છે.

લીર, ઓં લીડ; મુશ્કેલી. ઉં લીરજાળ
શીભગવાન.

લીર, પું ભિંયું; સાગે રમવાર; સામે લી-
ડનારો (૨) સમોવડિયો; સાથી નેડિયો.

લીડ, વિં [સં.] ભયશીલ, બીકલ; ડરકું.

લીડતા, ઓં [સં.] બીકજીપણ ભયશી-
લતા. (૨) બીક; ડર; દરેકાન.

લીલ, પું. [સં. મિલ] પશિમ દિર્ઘા-ન-
મદાની ખીજમાં વસતા અસત જંગલી
લોકની એક ભનિ; કિંગત; કાગો: કા-
રડા.

લીલડી, ઓ. લીલ ભતની ઓ, ભંલની
ઓ તે.

લીપણ, [સં.] લપાનક; જિયામણ; કરાલ.
(૨) મોટું; દારણ.:-લીપણ યુદ્ધ.

લીખ, [સં.] લખ'કર (૨) મોટું; દારણ;
કારણ:-લીખ પ્રતિષ્ઠા (૩) નાનું ચં.
સ્વંથી શાન્ત્યુ રાગનો ગંગાને પેટ અ-
વતરેલો પુત્ર; ધૃતરાષ્ટ્ર અને પાંડુનો ભાઇ.
પાંડવો તે કૌરવોના પિતામહ. મદાભાર-
તના યુદ્ધમાં એ સેનાપતિ હતા, ગંગેય.

લુ, નં. પાણી; જળ. બાળગાયામાં:-મા લુ
પા. જૂ.

લુઓ, પું. મેલી વિદ્યા ભણનારો; ભૂતપ્રેત
મદનારો; ધુણાવનારો; પંચાક્ષરી. કહે
જુખાના જુખા ને જગરિયાના જગરિયા.
:-શૈકના શૈકને ચાકરના ચાકર (૨) રે-
તીમાં ઉપરથી પહોળું ને તળે સંકડું
ગોળ ભોઠા કરી તેમાં કપાઇ રહેનારો
જુખા જેવડો એક છવડો. (૩) પાણીના
જોરને લીધે જમીનમાં પડતો ઉંડો
ભોઠા-ગર્ત, બખાર-કાણુ તે પોચી ને
અંદરથી પોલી જમીનમાં ચોમાસાને દહાડે
જુખા પડે છે.

લુડી, ઓ. કાર્ધ પથુ ચીજનો કીણો ગર
તે; કંથુ વરતુને ખાંડી, ભાગી અથવા દળીને
ખનાવેલું ચૂર્ણ તે; કીણા કચ્છકચ્છ જેવી ક
કડીઓ તે; રજ.

લુડેલુકા, પું. ચુરેચુરા; કકડે કકડ; ભાગીને
ખંડ ખંડમાં વહેંચાઈ જવું તે:-રકેખી
દાયમાંથી પડતાં વાંત શુક્ર શુક્લ યષ્ઠ ગર્ધ.

લુડો, પું. નાના મોટા કકડાઓનો જથ્થો-ચૂ-
રો તે; ચૂર્ણ; ગર. ભાગીને નાના નાના
કકડા યષ્ઠ ગયેલું દોષ એવું તે; જેર;

ચુરો; લુડો. કિં. મં. લુકા યષ્ઠનું:-
ભાગીને નાના કકડા કકડા યષ્ઠ જવું તે;
ભંગાર.

લુક્ષ, વિં. [સં.] ખાધેલું; ભોગવેલું.

લુકાવણ, કિં. સં. ભોગ કરાવવો; જમા-
ડવું; આગેગાવવું.

લુક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] ઉપભોગ ભોગવાવું મ-
ળવું તે; મસારના લદાવા લેવા તે. (૨)
ખાવું-ભોગવવું તે. (૩) ભોગવટો.

લુખડું, વિં. જુખાજવું; જેને ખાવાની ઇચ્છા
હોય એવું; જુજે પીડાતું હે.ય એવું; કં-
ગાલ; ગરીબ; દીન; ખાવા પીવા તથા
પહેરવાને જેની પ્રાસે કંઈજ હોય નહિ
એવું; નિર્ભક્ષ્ય; જુલુક્ષિત. (૨) ગરજ; તં
ગીમાં આવેલું. લુખડું ખારમ-જુખી ખા-
રસ=અગિયારસ કદેલી હોવાથી ખારસને
દિવમે પારજાની આતુરતાથી રાફ જોતું
હોય એવું; ખાકિખાઈની જેની દાનત હોય
એવું કંગાલ; ગરીબ; દીન.

લુખર, વિં. જુખર. (૨) પું. વડાજુને
ઉત્તર તરફનો જે પવન લાગે છે તે; ઉત્તર
દિશાનો વાયુ

જુખાજવું, વિં. જેને સારી જૂખ સાગી
હોય અને જેને વારંવાર જૂખની અસર
ચતી હોય એવું; ખાઈનીજ દાનતવાળી;
જેની જૂખ મરતી ન હોય એવું; જ્યારે
ને ત્યારે જૂખું ને જૂખું હે.ય એવું-
જુલુક્ષિત; ખાઉંખર; જુખડું.

જુલિયા, વિં. ભાગી ભપ એવો; કારડો-સાક.

જુજ, પું. [સં.] ખજાની ખેતી જુજે દ-
ખડનો આંગળાવાળો અવયવ; કર; ખાડુ-
-જુજદંડ=દાય રૂપી દંડ તે; દાય.

જુજ, પું. [સં.] સાપ; અહિ; નાગ.

જુજવું, જુ. જુજવું; શેકવું; દેવનામાં કે દેવ-
તા ઉપર ચૂરી ખાવાને યોગ્ય કરવું.

જુજંગ, પું. સાપ; નાગ. (૨) સોદો-જુજ્યો-
ખાલુસ; કામીજન; કામુંક.

સુજંગમ, પું [સં.] સાપ; નાગ; અહિ.
સુજંગી, પું બાર અક્ષરનો એક છંદ; સુ-
જંગપ્રવાત; એમાં ચાર ચ ગણ આવે છે.
હું ભલા કેમ આભારે બહુ પિતાજી.

સુજા, સ્ત્રી હાથ; કર; જાહ.
સુજાયાર, વિં દલકી ચોરીઓ કરનાર; કં-
ગાલિયતને લીધે મહાધના સુજા ચોરી આ-
નાર.

સુજો, પું મહાધ ડોરો; જેમાં મહાધના ક-
ણ હોય તે કુંડું-કણસકુંડું.
સુકું, વિં સરમિંદુ; ઓશિયાળું; નિસ્તેજ;
ગંધ.

સુકકુંડું, ભકકુંડું.
સુકકસ, સ્ત્રી સુરકસ; નાનાં છોકરાં (૨)
પરચૂરણ-સેનભેળ થઈ ગયેલી થણી વ-
સ્ત્રઓનો ખીચડો-મિશ્રણ તે. (૩) ગર;
શુક; અવશેષ.

સુતકં, નં ભૂત; અવગતિયો છવ; પિશાચ.
(૨) ગંડું અને તરેદવાર દેખાવતું હોવાથી
ખીક લાગે એવું-માણસ તે.

સુતકો, પું ખડી જેવી ચીકણી ને સુંવાળી
માટી. આ માટી ધોવામાં વપરાય છે.
(૨) મેસો અને બિદામણો માણસ.

સુતાવળ, સ્ત્રી [સં. મૂલ્યાવલી] જૂનોની
ધાત-ટોળું તે; જુદી જુદી જાતનાં જૂ-
નોનો સંવાત. -શમસાન, એટલે જુતાવળની
ખાટ થી.

સુનાં, નં નદિ બરાચેલા અને પાકા પહેલાં
સુકાઈ ગયેલા ગુવેરના દાણા; ગુવેરનાં કા-
ચલાં.

સુરકડ, કિં સં મોઢાં ગ્રાહ્યો; પોતાને વચ,
પોતે કહે તેમ સાચું માણસ કરે એવું
જનાવડું; ભગિન કરી દેવું; બીજને
રૂપે-સંકળે નદિ. માત્ર એક જંબુને
રૂપે અને સંકળે માને એમ થેલું કરવું;
મોહનમંત્રથી વચ કરવું. (૨) ઉત્તરવું
કમવું; ભરમાવવું.

સુરકસ, સ્ત્રી ધણી; ચીજોનો મિશ્ર ભજ;
પરચૂરણ-સારી નકારી સૌ એકઠી કરેલી
ચીજોનો જથ્થો તે. (૨) નાનાં નાનાં
છોકરાંની ટોળી તે.

સુરકી, સ્ત્રી બીજને પોતાને વચ કરે
એવી રાગવાળી મંતરેલી રજ-ભરમ તે.
(૨) એક જથ્થે બીજની ઉપર દિદા દિદા
થઈ રહેલું. તેનામાં સર્વેવ માનવું તે
(૩) મોદિની; થેલું લાગવું તે. કિંમત
સુરકી નાંખી-મોહન મંત્રથી વચ કરી
લેવું; પોતામાં થેલું કરવું; અમિત કરી
નાંખવું; ભોળવવું; મોદિત કરવું; -જાવાએ
તેજના ક્યોળામાં કંઈ નાખવું એટલે તે
તેની પાછળ ગઈ. હાથ હાથે વાપ !
એ તે જાવાએ સુરકી નાંખી.

સુરસી, સ્ત્રી જનોઈ દીક વહેચી લેવા માટે
પ્રાણજીવે યજમાને આપેલી બાધી રક-
મની દક્ષિણા તે; વધાય દક્ષિણા તે.

સુરાટ, પું સુરા જેગે જે આભાસ-રંગ છાયા
જણાયી તે; સુરાપણ; કંઈક સુર લાગતું
હોય એવું તે સુરાશ

સુરાકું, નં સુરા રંગવું મટાકું; સુરી માટી;
ગોંડકું.

સુરાસા, સ્ત્રી સુરાપણ; સુરાપણ; સુરાટ
સુરાકું, વિં જુલું પડવાથી ગભરાઈ ગયું
હોય એવું; જુલમી સુંચવાતું હોય એવું;
જે બાકજી; અમિત; ભરમાયેલા જેવું;
જુલ પડેલું.

સુર, વિં ગતો કળો અને પીળો એ ત્રણ
રંગના મિશ્રજુથી જે રંગ થાય તેના જેવું;
જરા રતાસવાળું. (૨) ગોર; ગોર; -
જુનયોદ. સુરિયો-ગોર; સુરોપીવન
હં કયાંથી આળે પિટો સુરિયોર,
માથે ટોળી ને સુરો પેસર.

સુરકેળું, નં એક જાનવું મોટું વેશ્યાળ. રંગે
જુલ રંગથી સુરકેળું કહેવાય છે. એ
જાવા અને પાકા કામમાં આવે છે. એનું
પાંખી પાંખ કરવાનું વપરાય છે.

શુભકર્મ, વિં વારંવાર કાષ્ઠવાત-સ્તુતિ વગેરે વિસરી નય એવું; જેની વાદ્યસ્ત સારી ન હોય એવું; વારંવાર બૂલ કરે એવું.

શુભકર્મ, શ્રીં બૂલચૂક; ગણતરીમાં કામ-કાજમાં થયેલી બૂલ તે; સાધારણ ચૂક ખામી તે; કસર; ફેરફાર; ખોટ. ૩૦ પ્રં શુભચૂક લેવી દેવી; સસ્તચૂકથી જે ફેરફાર થયેલો હોય તે સુધારવો-આપવો લેવો.

શુભધાપ, શ્રીં શુભાવીને-ભોળાવીને ધપો મારવો તે; ફેરવ; હેતરવું તે; આકુઅ-વળું સમજાવવું તે; બૂલ ખવરાવીને કામ કાઢી લેવું તે.

શુભશુભાભાષી, શ્રીં શુભાપડી જવાય એવું જે તે; સહેજે બૂલ થઈ નય એવી અટપડી બાજી-ખેલ, રચના તે; બૂલ યાય એવી શુંચવણી. :-સંસારની બૂલ શુભાભણી બહુ જમરી છે; શુભશુભાભણું શુભશુભાભણું, વિં શુંચવણ બરેલું; બૂલ યાય એવું; અટપડું; ભ્રમમાં નાખી દે એવું શુભાવી ભોળાવી દે એવું.

શુભવણ, શ્રીં શુભધાપ શુભવણી.

શુભવણી, શ્રીં બૂલવું તે; બૂલ થઈ જવી તે. (૨) ભ્રમ; વિસ્મૃતિ.

શુભાવણું, કિંમં બૂલે તેમ કરવું; યાદ આવે નહિ એમ કરાવવું. (૨) ગણતરી, કામ કરતાં અનુક્રમ તોડાવવો; શુભ ખવરાવવી; ચૂકવવું. (૩) હેતરવું; કળવું; ભરમાવવું.

શુભાવો, પું બૂલ પડવી તે; શુભ; ચૂક. (૨) ઉપું 'સમજાવવું' તે; હેતરવું તે; સમજ-ફેર; કઠાણ.

શુભું, વિં શુભકર્મ. (૨) ખરીવાત-વણ વગેરે સુરી ગયેલું; ભ્રમિત; બૂલો ગંગેલું હોય એવું:-છાકરો શુભો પડ્યો છે. (૩) મોહિત; મુગ્ધ; આમ તેમ આ 'મારું' એવી આતુર વળખાં મારતું ઉં શુભો

શું ફેરે છે રે શુભો ભવકૃપમાં પડ્યો. કાષ્ઠમાં કાષ્ઠનો ભાસ માનવો તે.

શુભ, પું બિલાડીનો ટાપ જમીન અથવા લાકડાં લિભઈ તે ઉપર ઉગી નીકળેલો જે છત્રાકાર તે; શુંધેડા; કુપરાનો કાળ. શુભન, નં [સં.] જગત; લોક:-ચોદ ભો-વન. સાત ઉપર ને સાત નીચે. ત્રિશુભન-રમળ, મૃત્યુ ને પાતાળ.

શુભલોક, પું [સં] બ્રહ્મલોક અને સ્વાર્ગ એ વચ્ચેનો પ્રદેશ તે; સિદ્ધ અને ઋષિઓને રહેવાનો દેશ તે.

શુભો, પું શુભો, મેલો વિદ્યા ભણનારો; જૂતગ્રેત કાઠનારો; ધૂણાવનારો.

શુભાંગી. [સં] એક દલિયાર; અગત્ય.

શુભકો, પું હાથેથી નીચે કુદી પડવું તે કુદકો; શુરકો.

શુભકવું, કિં સં લખેલું હેડી નાખવું છ કરવું.

શુભવું, કિં અક્ષર ચિત્ર વગેરેને દાપ વને ધસી નાખવા; કાઢી નાખવું; ધસી નાખવું.

શુરકો, શું શુભકો.

શુંઆં, નં પાણી. કિં પ્રં શુંઆં ભરાઈ-જવાં=આકીર્ણવું; દારીજવું.

શુંધ, શ્રીં [સં. મૂમિ] બાંધ; મૂમિ; જ-મીન. (૨) ખેતર.

શુંકવું, કિં અં ગયેલું બોલવું-આરવું; બોલો કરવું. (૨) વગર સમજે ગમે તેમ બોલવું.

શુંખરું, વિં ઉપદાધ-ઉડી ગયેલા રંગવું; અસજ રંગની લલક વગરનું. રંગીંગિયા-રંગવું.

શુંગરા, પું શેકેલા-ધઈ ચણા વગેરે તે.

શુંગરેટ, શ્રીં તપેલી રાખ.

શુંગળ, શ્રીં ધંતરાના કૂકના આકારનું કુંકોને વગાડવાનું લાંબી નળાનું વાલું; કુંકીને વગાડવાની લાંબી નળા તે. (૨) વારણાં ભોંકવાની લાકડા કે લોઢાની આડી માથેલા જેવો લાકડાનો પોઠો કે જે

આરણ્ય ઉધડે નહિ તે માટે આડા ધવાય
છે ઉં ભાગી ભુગળો ઉધડયા દરવાજા,
ગોડાણો. ૩૦ પ્રં ભુગળ વગરની ભવાઇ-
ખાલા ફળેનો; ધિંગાણું ભુગળભરિયું-
ખૂમ લાંબું લખેલું કાગળિયું; લંબાણ
લખાણ; લખેલા કાગળનો વિંટા. (૨)
ટીપણ.

શ્રુંગળિયો, પું. ભુંગળ વગાડનારો.

શ્રુંગળી, સ્ત્રી. વાંસ અથવા ધાતુની અંદરથી
પોતી નળી. દેવતા ધમવાની ધમણી. (૨)
છાતીપર મૂકી ઉદયના ધમકાર સાંભળવાનું
દાકતરનું નળાકાર યત્ર. (૩) ફેમડી ફેર-
વાળું નાકું; પેચની માદા નળી; ફેરભુંગળી.

ભુગળું, નં. અંદરથી પોતો નળાકાર તે;
ભુંગળી; નળી. કિં પ્રં ભુંગળું કુંકરું=
વખાણ કરવા, દેવાળું કાઢવું; નાભારી
ખતાવવી; સત્યાનાશ જતુ, નક્ષત્રાન જતું.
ભુજરવાડ, સ્ત્રી. નાનાં નાનાં છાકરાંની ધાડ-
ટાળું તે. (૨) ભુંડણનાં બચ્ચાંની ધાડની
ધાડ તે.

ભુજરવાડા, પું. ભુજરવાડ; નાનાં છાકરાંનો
વસ્તાર ક્ષેત્ર-ભારવો તે. ભુંડણ ને તેનાં
બચ્ચાંમાંથી કરી મૂકેલી ગંદવાડ.

ભુજરું, કિં સં દેવતા ઉપર શેઠવું; વગર
પાણીએ દેવતા ઉપર રાખીને ચંદ્રવતુ-અથ-
કડક થના દેવ; ગરમી આપીને તૈયાર કરવું.

ભુજરું, કિંઅં શેઠવું

ભુંડ, નં. કુકર, ભુંગળી જેવા લંબા મોનું
કુકા પગનું અને ચરીરે ખૂમ ભરેલું એવું
એક ચાર પદ્ય પ્રાણી; નરમ સ્વભાવનું
ગંદુ અને વસ્તીમાં રહેનારું સુર. વસાહ.

ભુંડણ, સ્ત્રી. ભુંડની માદા (૨) ધણા બહુ-
તરવાળી સ્ત્રી. (૩) ગંદી ગોનરી સ્ત્રી.

ભુંડણી, સ્ત્રી. ભુંડણ.

ભુંડમશેળિયું. વિં. દેવી; ઝેરીલું. (૨) કપડી.
ભુંડાર, સ્ત્રી. ભુંડાણ; દુર્ગલ; બદી. (૨)
મિનાકેસો; દેવદાસ, નયરાપણું, ભુંડાસ
ભુંડારા, સ્ત્રી. ભુંડાઈ.

ભુંડાણું વિં. બિલાસ; ભુંડું; શરમ આવે
એવું; નકાર; નિર્લભ્ય; ઉચાકું :-ગાળદેવી.
ભુંડું, વિં. નકાર; ખરાબ; દુષ્ટ; પાપી; અ-
નીતિનું (૨) વેરીલું; ખારીલું; દેવી. (૩)
કપડી; મીઠું; :-અંતઃદેવી. (૩) કન્નિયો-
કંઠસ કરવાથી કરે નહિ, એવું; અસંખ્ય;
નિર્લભ્ય; દુર્ગત, દુર્ગુણોથી ભરેલું હોય
એવું. કહે. ભુંડાથી ભૂત નામે=ભુંડું ભૂત
કરતાંએ ખરાબ.

ભુંડું, નં. ભોયું. (૨) વિં. બોધ; અણ-
મમલ. (૩) બદસિક્કય; ખેડાળ

ભુંભું, અં. ભુંગળનો એવો અવાજ તે; ભું-
કણ-ભુંકળ એવો સર તે; ભુંગળનો
અવાજ:-ભુંભું કરતી ગોદર ત્યાંથી
સપાટાંજ દોડી જતી જગ્યાઈ. (૨)
રેલુ તે :-કોઈ જગ્યા અડે એટલામાં
ભુંભું થું કરે છે ?

ભુંમું, નં. ઘાસ સમિં વગેરેનો જે ઝંઘો ભૂકો
તે. (૨) અનાજ ઉપરનાં છાંડોનો
ભૂકા; થોથા; જાડી કુસડી; જાલા;
કુસડા, ફોનરાં વગેરે; નકોમુ ધ.સ-ઝાડાં
-વગેરેનું કત્તર તે. :-એના ચગત્રમાં
ભુંમું ભરેલું છે-અર્થાત્ મન વસ્તુ નથી.

ભૂ, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વી; ધરા, જમીન; ભૌત્ય;
ભૂમિ. (૩) નં. પાણી-માળસ પામાં.
૩૦ પ્રં ભૂપીતું કરવું=મારી નાખવું; પાપ-
માલ કરવું. (૪) વિં. જન્મેલું ઉત્પન્ન
થયેલું સ્વયંભૂ.

ભૂકંપ, પું. [સં.]. પૃથ્વીના કોઈ ભાગનું
લાલવું તે; ધમ્તીકંપ, ભૂકંપ; ધરની ડોલવો તે.

ભૂખ, સ્ત્રી. [સં.] વુમ્મશા] પ્રાણી માત્રને
પોતાના ચરીરના પોષણ માટે ચરીરમાં
કંઈ ખોરાક લેવાની જે સ્વાભાવિક ઇચ્છા
થાય છે તે; ખાવાની ભાવના તે, હુધા;
ભૂખસા, (૨) ઇચ્છા; લોભ, તૃષ્ણા (૩)
કોઈ પશુ સ્વાભાવિક લાગણીની ભાવના
ભરવાની ઇચ્છા તે; જેની પ્રાપ્તિને માટે
આતુરતા રહેતી હોય એવી જે મનો-

વૃત્તિ તે. (૪) તંગી; ઓછપ; ખોટ; ગરમ. ૩૦ પ્ર૦ ભૂખ ભાગવી=એકઝે તેટલું આપવું. તંગી-ઓછપ મટાડવી; તૃપ્ત થાય એમ કરવું. ભૂખતરસ= ખાવાની અને પીવાની ઇચ્છા તે; ખાવા પીવાની લાગણીઓ તે. ભૂખ વેડવી=ભૂખ સહન કરવી; તંગીમાં રહેવું; ભૂખ લાગવી= ખાવાની-શરીરમાં ખોરાક લેવાની ઇચ્છા થવી. ભૂખટળવી=સંકાય જતો રહેવો- માતખર થવું. ભૂખ કાઢવી=ચાપોને ખાવું, તૃપ્તિ થાય તેમ ખૂબ ભોગવવું; ધણા દ- દામની તંગી-ભાવના હોય તે બધી સારી રીતે પૂર્ણ કરવી. કહે. ભૂખના જેવું બીજી કોઈ દુઃખ નથી, ભૂખ સોથી છું- ડી છે. લાલચ કીર્તિની ભૂખ રાગની પ- દવી પ્રાપ્ત થતાં એ ના મટી.

ભૂખમરો, પું. ભૂખમાંયા કરવી પડે તે; પુરતું ખાવાનું નહિ મળવાથી ભૂખે ચિમખાનું પડે તે; ભૂખથી મરવા જેવું યથ જવાનું તે; ભૂખનું મરણ તે; ખોરાકનો સંકાય પડવો તે :-ભોધવારીને લીધે સારા સારા લોકપથ હાલ ભૂખમરો પેટે છે.

ભૂખર, વિ. જેમાં પાક થાય નહિ એવી ક્ષાર ધાળી જમીન; નહિ રસાળ; ઉખર. ૬૦ ઉખર ભૂખર અવનીમાંએ વાત, આ- ખા વિષમાં વિષ્યાત. પ્રેમાનંદ.

ભૂખપું, વિ. જેને ભૂખ લાગેલી હોય એવું; સુબુક્ષિત (૨) લાલચ; ભોભો; મરણ; તંગીમાં હોય તેવું. કહે. ભૂખમે સિંહ ન તારવું ખાય.

ભૂગોળ, નં. સં] ગોળાકાર પૃથ્વી તે; પૃથ્વીનો ગોળો. (૨) સ્ત્રી. પૃથ્વીના ગોળા ઉપરના પર્વતો, નદીઓ, સમુદ્રો, નગરો અને બીજી જે કંઈ જાણવા જોય હકી- કન જેમાં આપેલી હોય તે પુસ્તક; પૃથ્વી- ની મપાટી અને તેની ઉપરની દરકન વાળું પુસ્તક; ભૂગોળવિદ્યા. એ તો ભમી

ભમી ભૂગોળ ખંગોળ, બીજે કહિં મનહું માન્યું નહિ રે.

ભૂગોળવિદ્યા, સ્ત્રી. [સં] પૃથ્વીની સપાટી- તલની દરકનનું જેમાં વર્ણન આપેલું હો- ય તે ગાત્ર-વિદ્યા. જેમાં ભૂગોળનું ખ્યાન હોય તે.

ભૂચર, વિ. [સં] પૃથ્વી ઉપર ફરનાર, મ- તુલ્ય પ્રાણી વગેરે; જળચર કે ખેચર નહિ તે. જમીન ઉપર રહેનારાં અને જમીન ઉપર ચાલનારાં તે.

ભૂછત્ર, નં. [સં.] મિલાડીનો ટોપ, કુતરા- નો કાન; પાણીથી વિગળપદાં લાકડાં વગેરે ઉપર ફટી નિકળતી વનસ્પતિનો એક પ્રકાર-પુગ વગેરે તે.

ભૂત, નં. [સં.] જગતમાંનું એક તત્ત્વ. પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ, એ પાંચ મહાભૂત કહેવાય છે. (૨) પૃથ્વી ઉપરના દેહધારી જીવ તે; લોક; દેહી; શ- રીર તે. ૭૦ જેણે આમનું છે ભૂતમાત્ર. જુદા જાત શું જુલે તે જામાત્ર. (૩) મં- સારમાંના કોઈ ભાવમાં મન રહી જવાથી જીવ જે અવગતિને પામે છે તે; જીવની તે સ્થિતિ કે જે સ્થિતિમાં તે હમેશા ભટકવા કરે છે; પિશાચ; પ્રેત:- ભૂત; ઝાંપડી, પ્રેત; પિશાચ; બ્રહ્મરાક્ષસ; ખચ્ચીસ વગેરે. (૪) વિ. ગત; ગયેલું; અતીત :-ભૂતકાળ. (૫) વિ. પ. ૭૬; ગુ- દત્ત. (૫) વાણ; ૩૫; સમાન :-આશ્રય ભૂત; અંજભૂત. લાયક; યોગ્ય. ૩૦ પ્ર૦ ભૂતભમન=વણુ ઉમેદવાર હોવા; ધણા લોક ગરમજી હોવા. દુઃખ આડી ખન્નાનો ભય હોવો. ભૂતમરાવું=વેલું લાગવું; ધનમાં ચડવું; વાંકું પડવું; રિસાવું. :-વળી આ- જ તમને શું ભૂત ભરાયું છે? કિં. પ્ર૦ ભૂત વગવવું; ભૂત વગમાડવું. કહે. ભૂત ગયું ને પશ્ચિત આબું ભૂત જુગા મારે ને હનુમાન હકિયો કાટે=સપાટ મેદાન હોવું, ગરીબી ટોવી તે; જેમાં કંઈ સરસામન હોય નહિ તેવું.

ભૂતકાળ, પું. ગયેલો વખત તે; મતકાળ
દેખાડનારો કાળદર્શક સબ્દ.

ભૂતખાતું, નં. ભૂતોને રહેવાની જગ્યા;
જેમાં ભૂતનો વાસો હોય એવું સ્થાન-
ભૂતનું દેકાણું.

ભૂતળ, નં. [સં.] પૃથ્વીની તવ સપાટી;
તળની જમીન; તળિયું.

ભૂતિ, સ્ત્રી. [સં.] આબોહી; અદતી; ઉદય.
(૨) પ્રભુતા; ગૌરવ. (૩) મોટપણ; પ્રૌદી.
(૪) કલ્યાણ; દિતસિદ્ધિ; અર્થધન; વૈભવ.

ભૂદેવ, પું. [સં.] વાહણ; દિગ્ગ; વિપ્ર.

ભૂધર, પું. [સં.] પૃથ્વીને પર્વતને ધરનાર
તે; કૃષ્ણ. (૨) રોળનાગ. (૩) રાગ.

ભૂનિબ, નં. કરિયાણું; કરિયાતાનો છાક.

ભૂપ, પું. [સં.] પૃથ્વીનું પાલન કરનાર તે;
રાગ; પૃથ્વીપાળ.

ભૂપકલરાણુ પું. કલ્યાણ રાગનો એકભેદ.

ભૂપતિ પું. [સં.] ભૂપ; રાગ; પૃથ્વીપતિ.

ભૂપાળ, પું. [સં.] ભૂપ; રાગ; ભૂપતિ.

ભૂલો, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વીની ઝાયા; પૃથ્વીના
ગોળાનો તે પડછાયો કે, જે અંદર ઉપર
પડનાં અક્ષર યાય છે.

ભૂલાર, પું. [સં.] પૃથ્વી ઉપર ગયેલો
ગાળો ભાર તે; પાપપુંજ.

ભૂમધ્યદેયા સ્ત્રી. [સં.] વિપ્રવૃત્ત.

ભૂમંડળ, નં. [સં.] પૃથ્વીનો ગોળાકાર તે;
જેમાં તમામ પૃથ્વી આવી જાય તેવું
વર્તુલ-ગોળાકાર તે; સમગ્ર ભૂમંડલ તે.

ભૂમિ, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વી; જમીન; સુધં ભોવ.
(૨) પૃથ્વીની સપાટી તે; તેનો એકાદ
પ્રેમ તે. (૩) ખેતર-ક્ષેત્ર. (૪) તટમંધી;
ગાંધી; તળ. માતની એકાદય તે-સ-
મગ્નિના મહાદેવ અંધારા. (૫) રમણ;
સ્થાન; ટેકાણું. (૬) નાટકને ભાગ્ય વ-
ગેરનું સ્થાન. (૭) રંગભૂમિ (૮) પ્રત્યારના;
પ્રસ્થાપ; ભૂમિકા.

ભૂમિકા, સ્ત્રી. [સં.] ભૂમિ; રમણ; જામા,
સ્થાન (૨) રાતની ઉત્તરોત્તર રાત્રી માત

સ્થિતિઓમાંની એકાદી તે. (૩) જ,
તણું. (૪) યુદ્ધ, નાટક વગેરેનાં સ્થાન તે.
(૫) પ્રસ્થાપના.

ભૂમિતિ, સ્ત્રી. [સં.] જમીન માપવાની વિદ્યા;
જમીન પરની અંતરો તેમજ જુની જુદી
જાતની આકૃતિઓનું માપ લેવાની વિદ્યા
તે; રેખાગણિત.

ભૂર, વિ. સૂર્ય; અણુમમણ; વાહક; અસાની.

ભૂરિ, વિ. [સં.] પુણ્ય; ધણું; અત્યંત.

ભૂર્જ, નં. [સં.] એક જાતનું ઝાક અને
તેની છાલ તે. ભૂર્જપત્ર આમળ જાપારે
કામળ ન હતા ત્યારે લોકો ભૂર્જની છા-
લનો કામળ તરીકે ઉપયોગ કરતા હતા.

ભૂર્જપત્ર, નં. ભોજપત્ર; ભૂર્જ નામના ઝા-
કની પાતળી ને સુવાળી અંતરછાલ.

ભૂલ, સ્ત્રી. ચૂક; ખોટ; ખામી. (૨) ગદ્યલત;
વિસ્મૃતિ; શુધાવે. (૩) મોઢ; ઉતરાણું
તે. (૪) ખોડ; માર્ગ-અરોગર નદિ એવું
તે. કિં. પ્ર. જૂવ કરી=ચૂકપું; ખામી
આવવી; વિસરી જવું; યાદ ન હોય એવી
સ્થિતિમાં આવવું તે.

ભૂલપું, કિં. અં. વિસરવું; યાદ નહિ રહેવું;
ચૂકીજવું (૨) આડું જવું; ગદ્યલત કરી.
(૩) ખોટું કયું હોય એવી દાક્ષતામાં આ-
વવું (૪) અક્ષય અભાવવી; એવકલ્પનાવું.
(૫) ધાપ અમળવી. (૬) મોઢમાં ફસાવું;
જૂન થવી.

ભૂલોક, પું. [સં.] પૃથ્વી અને પૃથ્વી ઉપર
એનારાઓ તે; મૃત્યુલોક.

ભૂલણાકા, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વીની અળી-
ધાર તે. જમીનની સાંતી પડી જે અમુદ
માં ગયેલી હોય તે, ભૂસિર.

ભૂસિર, સ્ત્રી. [સં.] જમીનની સાંતી પડી
અળી જે સાંતી થઈ સમુદ્રમાં ગયેલી
હોય તે; ભૂલણાકા.

ભૂવણ, નં. [સં.] ધરતું. અલંકાર, દામીનો;
રુદ્રગર (૨) ગોળા; રોમવાનાર રીપાને-

કીર્તિ કરાવે- મુંદર માફ દેખાડે એવું
તે-કુળમૂલ્ય
ભૂપિત, વિં [સં] શેભાવેયું; સુશોભિત;
અણુગારેલું; અલંકૃત.
ભૂસ્તરવિદ્યા, ઓં [સં] પૃથ્વીના તળ-ઉપ-
રના ધરો મંગળી જેમાં જાણીતાનું હોય
તે વિદ્યા. ભૂમિતી રચના મંગળી હજી-
કાતનું સાત્ત્વ તે.
ભૂસ્તરવેત્તા, પું [સં] પૃથ્વીના તળની ર-
ચના સમગ્રીનું જ્ઞાન ધરાવનાર વિદ્વાન તે;
ભૂમિના ધર કેવી રીતે બંધાયેલા અને તે
સામા તથા ક્યારે બંધાયેલા હોવા
જોઈએ, વગેરે બાબતો જાણનાર.
ભૂકંડી, સ્ત્રીં [સં] બૂકુંડિ; જે ભમરો વચ્ચેને
ભાગ તે; ભવું; ભમર
ભૂચુવાર, પું [સં] મુકેવાર.
ભૂય, નં [સં] મેવક; આકર; નોકર; દાસ.
ભૂંગ પું [સં] ભમંગ; ખમ; પદપદ.
ભે, પું ભય; ભો; ખીક; ડર. ઉં હું તો
અભાઈમાં ભે કાતો નવ ધર. (૨) જોખમ,
ભેક, પું [સં] દરકા. મેકક.
ભેખ, પું [સં.મિશ્ર] ભિખારીનો વેપ
ભેરો તે, ભિખારીવેપ; ગૃહસ્થ વેપ છોડી
દેવો તે; વૈરાગ્ય; મંસારાબાવ તે. ઉં
જેખ ઉતારો રાજા ભરથરી. (૨) મોજ-
મગા, મુખો પોગ તે વૈયવ છોડી દહ
અમુક એકાદી અર્થમાપના પાછળ મ-
ચુ' તે-કાઠ કામ જેખ લીધા વખર
ખનતું નથી, ભિક્ષાત્ર. (૩) સાધુ;
વેરાગી. કિંમ્બં જેખ લેવો; દુનિયાદારી
છોડી દેવી તે; માધ્યમી સિદ્ધિને મારે
ખીજ અથોનો કરેલો ત્યાગ તે. જોગી
યોગીવેપ તે.
ભેખડ, સ્ત્રીં મગડીનું મોટું ગચિયું; નદી-
તળાવ વગેરેના તીર-કાંઠાના ઉંડા બંધ
કિનારાનું મોટું માટીનું દેડું-માટીની
ખડક; કિનારાની માટીનો ઝાઝમી રહેલો

ભાગ તે. (૨) નાણાનો ટગ; ભારે-મોટી
રકમ-હમણાં એમને ભેખડ પાત્રી છે.
કિંમ્બં જેખડાવું=જેખડ ધરસાઈ પડ-
વાથી પડી જતાવું; જેખડ સાથે પડવું;
જેખડને લીધે પડી જતાવું. ભખડો પડી
પડીને કિનારો તૂટી જયો. ચકેર તરફના
નદી કિનારાની સરહદ-જેખડાય છે, અ-
ર્થાત્ જેખડો પડી પડીને શહેરની મરહદ
ઓછી થાય છે.

જેખધારી, પું જેજે જેખ ભીખી ખાવાનો
વેપ લીધેલો હોય તે; સાધુ; વેરાગી.

ભેગ, પું ભેગ; મિથલ; મેગવણી. (૨)
એક ચીજનું ખીજનું ભેગું હોવું તે:-
પદમાં જવતો ભેગ છે. કિંમ્બં ભેગ
કરવો= અમુક એક ચીજમાં ખીજ ચીજ
સામેલ કરવી, જણાય કે સમગ્ર નહિ
તેમ મેગવણી; ભેગું કરવું તે.

ભેગવડું વિં મિથ; સેજમેળિયું. જે તથા
વસ્તુનું મિથલ હોય એવું; એકથી
વધારે વસ્તુ જેમાં ભેગાયેલી- ભેગા થયેલી
હોય એવું, :-ભેગવડી દાળ ઓરો.

ભેગાભેયુ, અં સાથે સાથે; મહિં મળતું
એમ; સાથે લાયુ; એકની સાથેજ બીજું
એમ.

ભેયુ, વિં એક ખીજ સાથે ભેગું હોય
એવું તે; મિથ; મિથ થયેલું; ભગેલું;
સાથે મળેલું. (૨) અં સાથે; એકખીજમાં
એક ખીજનું એકત્ર હોય તેમ;
ભેડે; સંગે -તમે મારી ભેગા આવ્યો.
હું એના ભેગો વેપાર કરું છું.

ભેયક, વિં ખીકથી આણું થઈ ગયેલું; -
ખીનેલું (૨) મુંગવલું; ગાભર.

ભેચો, પું ભરવો; પાણી વગેરેથી ખૂમતર-
ભાજ હોય એવું તે; રહેગચો. (૨) ચક્તિ;
કાવત; જોર; આપ. કાઠ ચીજનો એક ન
જગાએ ખૂમ કરાવો-જગાય હોવો તે.

ભેજ, પું ભિનાસ; ખારને લીધે ઉત્પન્ન
થતી આદ્રતા. દવા (૨) જગીન

વગેરેનું બહાર અને અંદરથી પક્ષણી જવું તે; અંદરની બિનાય. (૩) ટાટાકું; હુ.દેનની સારૂ હવા તે. ૩૦૩૦ બેજ થવા = વરસાદથી જમીનની સપાટી પવળીને અંદરની બિનાય સાથે એક થઈ જવી તે. ઉપલી ફારી જમીન અને નીચલી ભીની જમીન પક્ષણીને એક સરળી પોચી થઈ જવી તે. બેજ થાય ત્યારેજ ખેડુતો હજોતરાં કરે છે.

બેજું, નં જ્ઞાનસંકિતરાણા તંતુઓ જેમાં યુધાયેલા હોય એવે માયાની જોખમીનો પોચો લોચો; માંસ ને જ્ઞાનતંતુઓથી ભરપુર મરતકમણિ અવયવ. (૨) અક્ષય; સુદ્ધિ; મતિ, સમજસંકિત. (૩) મગજ. કિં ૩૦ બેજું ફાટી જવું = મગજ ખસી જવું; ગાંઠ થવું. બેજું ઠેકાણે રાખવું = મળી-દહત નહિ થઈ જવું; મન સ્થિર રાખવું. બેજું ખસવું = મગજ ચસકી જવું = વાત કરી કરીને અથવા સવાલ પૂછી પૂછીને કંટાળો આપવો; કાચર કરવું; મંતાપવું.

બેટ, સ્ત્રી બેટવું = મગવું તે; મુલાકાત; મેળાપ. (૨) અર્પણ કરવું તે; બક્ષીસ; ઉપહાર; નજર; યાદગીરી દાખલ એકાદી બીજ બીજાને આપવી તે. કિં ૩૦ બેટ જવું = મગવા જવું. બેટ દાખલ કોઈ વસ્તુ મોકલી આપવી. ઉં ભરી ભરી આગલા મીઠી સાખ પતાઈને બેટ જશે લોહ. બેટ આપવી = ખુશી થઈ ફાટીને કોઈ અર્પણ આપવી. બેટ લેવી. નજરવું.

બેટવું, કિં સં એક બીજાનાં અંત્ર એક બીજાની સાથે મિલાપ તેમ મગવું; આ વિંગવું, કેટ વગવું; ખરે ખંભા અડકારીને મગવું. (૨) મુલાકાત કરવી; મેળાપ કરવો; મગવું. (૩) ઘડવું; માથ સામા અપાવું.

બેટ-બેટા, સ્ત્રી સાથ સામા એક બીજાને અંત્રેઅંત્ર મિલાવીને મગવું તે. એક બી-

જાને વળગી પડવું તે. (૨) મ રામારી-લગાઈ વગેરેમાં એક બીજાની સામ સામા આપી જવું તે.

લેટામણ, નં બેટામણ. લેટામણી, સ્ત્રી બેટ; મગવું તે; મુલાકાત; પ્રમંગમ આંક બીજાને કંઈ ઈનામ બક્ષીસ વગેરે આપવું તે.

લેટાડવું, કિં સં બે જણ, એક બીજાને બેટ એમ કરવું તે; બેટાવું.

લેટાવવું, કિં સં બેટાડવું.

લેટિયો, પું બેટ કરાવનારો. (૨) મંદિરનો ભટિયો.

લેટો, પું મુલાકાત; મેળાપ (૨) આશિર્વાદ. ઠાટી. (૩) આશિર્વાદ એકાદ થઈ જવું તે. લેડ, નં-મેડું; થેડું.

લેડિયો, પું વડ; થેડાનો કાળ; નાહર.

લેણ, નં પુરા કરવાનું માટીનું વાસણ; તાવણી.

લેક, પું [સં.] જુડું પડવું તે; તમાવત; ફરક; ફર; અંતર; જુદાઈ. (૧) વિષ; ચીરો; તરક; કાપ. (૨) જમ મેળવવાના ચાર પ્રકારમાંના એક પ્રકાર વિન્ડેક; વિન્ડેક. -સામ, દામ, ભેદ ને દંડ, (૪) ભાત; પ્રકાર; તરક; રીત. (૫) ગર્ભ; ભરમ; ગુણ; બાની વાત; અંતરનો આશય. -ભેદ ભણીને વાત કરો. ભેદ લેવો. (૬) કપડ; પ્રપચ કિં ૩૦ ભેદ લેવો. ભેદ ફેડવો = ભેદ કરવું.

લેલન, નં [સં.] ભેલું તે

ભેલવું, કિં સં જુડું પાડવું; કાપવું; શાગ પાડવું; ઉઘડવું; વિષોને આરપાર જવું. વિષવું; હિંદ કરવું. (૨) ભેરમાં ઉડી અસર કરવી; પિંગાચી નાખવું. (૩) કિં અં અંદર પેચવું; લાગ પડવું.

ભેલાવું, કિં અં ઉઘાડવું; કપાવું; ને જાત્રે વહેંચવું. (૨) કુદ પારી; ભિગવું. મિલવું આરપાર ઉતરવું.

ભેદિયો, પું બેદુ; છત્રી વાત જાણનારો.
 (૨) મળતિયો; સાથી.
 ભેદુ, વિં બંદરનો ભેદ જાણનાર. (૨) માહિ-
 તગાર; ભેદ જાણનારો. (૨) ભેદ પાડનાર.
 ભેદર, સ્ત્રીં ઉત્રી રાખ.
 ભેર, નં આમડાનું કોડીને વગડવાનું એક
 જાતનું વાજનું; ગેરી.
 ભેરવ, પું-ભેરવ; શિવનું ભયંકર સ્વરૂપ તે.
 (૨) એક રાગ. (૩) આઠરૂં; ન સહન થાય
 એવું-ભયંકર. કહે-ભેરવજવ ખાંવા=જે-
 માં ભય ખુલ્લો દેખાતો હોય એવું સા-
 દસ કરવું તે; આધિજિયા કરી-પાહોમ
 કરીને કાંઈ કામ કરવું તે.
 ભેરવવું, કિં મં આટ દધને ભરવવું, લટ-
 કાવવું; લટકવું રહે એમ લખડાવવું; વગ-
 માડવું; બંદર ધાલી વગગાડવું; ટિંગાવવું.
 ભેરવાવું, કિં અં વગગી રહેવું; સાંકડામાં
 આવવું. (૨) યુગ્મવશુમાં પડી જવું; યુ-
 ગાર્ધ જવું.
 ભેરવી, સ્ત્રીં (પું) એક રાગ, અને તેને
 લગતી રાગિણી, એ પ્રભાતે ગવાય છે.
 ભેરી, સ્ત્રીં [સ.] એક ચર્મવાદ્ય; પખાવ.
 ભેર, છું ભીર.
 ભેલાડ, પું ભેલાડલું તે; ખવરાવી દેવું તે;
 ખરખાદ કરી કરાવી નાંખવું તે બજાડ;
 નુકસાન.
 ભેલાડલું, કિં સં પાકેલા ખેતરમાં, ટોર
 ધાલી અથવા, લૂટી લઈ-ખેતરને પાક
 સાથે ખરાબ કરવું. વણસાડવું; ખેતરમાંના
 પાકને ખવડાવી તોડી-કાપેડી નાંખી ધૂળ-
 ધાણી કરી નાંખવો તે (૨) લૂટી, લુ-
 ટાવી-આપી છર્ખાસ કરી નાંખવું; દુર-
 પયોગ કરવો તે.-સ્વામીઓ ગાયો ખારે
 ખેતરો ભેલાડે છે. તેણે બાપની મિલકત
 ભેલાડી દીધી. ખરાબ-દાદાનો કરી નાંખવું.
 ભેવ, પું ભેદ; મર્મ.
 ભેવજ, નં [સં.] એસડ; દવા.
 ભેજ, પું (સ્ત્રીં) ભેજ-ભેજવણી; -મિથણ.

(૨) મંજેગ, એકમાં ખીજ વસ્તુ મેળવી
 દેવી તે. (૩) ઊત્તરિય થઈ જવું, સમ.
 વાય વટવો તે; ભંગાણ; વૃદ્ધ:-લશ્કરમાં
 ભેજ પડી. (૪) પાકેલા ખેતરમાં ટોર
 ધાલી પાક ખવડાવી દેવો તે.
 ભેજવણી, સ્ત્રીં ભેજવવું-ભેજવવું તે; મિથણ,
 ભેજ; ભેજવવાનું ને તે; ભેજવણી; ભેજું
 નાંખવું તે:-આ સાકમાં ખીજ કંઈ ભે-
 જવણી ભેજવો.
 ભેજવવું, કિં સં એકહું કરવું; મેળવવું;
 મિથ કરવું. (૨) સામેલ કરવું; સાથે
 રાખવું; જોડવું, સમવાયમાં લેવું;-રાજ-
 કાજમાં એને ભેજવવો નહિ તો ઉધું
 મારશે.
 ભેજવું, કિં સં સામેલ રાખવું; સાથે લેવું.
 (૨) મેળવવું; મિથ કરવું. (૩) સાથે
 ગણવું; સરનાળો લેવો; એકહું લેવું (૪)
 રામકાજ-વાત-વાર્તામાં ભાગ લેવરાવવો.
 (૫) વણસાડવું; ઊત્તરિય કરી નાંખવું;
 ખરાબ કરવું; ઉજાડ કરવું.
 ભેજસેજ, સ્ત્રીં ભેજ; ભેજરેલું હોય એવું તે;
 ભેજવવું-મિથણ વગેરે કરવું તે; ખીચડા;
 ભેજું કરી નાંખેલું હોય એવું તે:-આ
 ધીમાં કંઈ ભેજસેજ નથી. (૨) સમડળ.
 (૩) એક બીજમાં એકાદર થઈ જવું તે;
 એકહું થઈ જવું તે.
 ભેજસેજિયું, વિં જેમાં ભેજ-મિથણ કરેલું
 હોય એવું; એવું; એકથી વધારે જાતની
 વસ્તુઓ જેમાં ભેજેલી હોય એવું; મિથ
 ભેજવાળું; પરચૂરણિયું.
 ભેજામણ, નં ભેજવાનું ને તે; ભેજવણી.
 ભેજામણી, સ્ત્રીં ભેજવણી.
 ભેજાવું, કિં અં ખવાઈ-લૂટાઈ-ચોરાઈ-
 ખરખાદ થઈ જવું તે.-ખેતર ભેજાયા.
 (૨) એકાદ જણે બીજાઓ સાથે મળી
 જવું તે; મળતા ભળતા રહેવું:-સાથે
 ભયનાસ વિદ્યાર્થીઓ સાથે પણ ભેજાતો
 નથી. પરિચય કરવો, મેત્રી બાંધી.

મેળાઈનું. કિં. અં. હળીમળી એકનું થઈ
જવું; મેળાવું.

મેળું. પું. બીડ; સાધી; મોખરી. (૨) સાગો
રમનાર; સમોવડિયા; નોડિયા.

મેળું. વિ. બેચ; એકડું; એકનું. (૨) સાથે
તોડ; સંગાયે. કિ. પ્રવં. બેળું ચવું એક

ઠામવું; મળવું; બેળું કરવું એકડું કરવું;
અથવા જળ્યને એક ડેકલો મેળવવા.

મેળેકું, વિ. બેચ કરેલું, મિશ્રિતે. મેળાયેકું
હોય એવું, જોડેકું.

મેકડા પું. મોટા સાદા અવાજવાળું. રતન
તો; તાથુને લાખે સાદા રસવું.

મેકાર, વિ. [સં. મચકર] લય કર; બીક
લાગે એવું. લયનો ભાસ થવા કરે એવું.

(૨) મેં એવી આરડા-ખરડા જે
મેચો, પું. મેચો, છુદાયેલો બોસો; કુશો; હાંબો

કચરીને પોસ્ટું કરેલું તે. (૨) ભરાવો; થ
જો. જમાવ. થયેલો. હોય, તે. ભરવાપણું.

મીચૂપ. (૧) કપાચા. છુદાયેલી નેર
આ

યો;
બાદા; ફાંદા; ધુરયા; માંસ-પસીના લાવો

મેચો, અં. મેરેથી. રાતા નીકળેના એ
અવાજ.

મેંસ, સ્ત્રીનું. સ. [મિલિય] આછા કાળા રંગ
એક મોપણું; મંચા; ડોળું; મહિયો દમ

ગારે એને પાળવામાં આવે છે. એને
પોડો અને જવું પોડા કહેવાય છે.

મેંસર પું. પોડો; ભસતો નેર
મેંસણા, પું. ધરેલી વડમળી હિમો. ભાગ

મેંસાસર, પું. પોડા જેવો પુરોમળો માંસ
લેા, સ્ત્રીનું. ભરડો; ભરડું તે. જો

મેંસ, કાદી ડોળને કાળી રાખે. (૨)
મેંસ, કાદાનાં બોલો. બોલ કાદા

મેંસ, નં. ભરડું; ભરડાં પાળરીત એવી

નડાં લોટને ખરા; અથવા, પાણીમાં
વિઘળીને ગનાવેલી નડી રાખ.

મેડકું, કિં. સં. મેળા તેમજ, બીજા અનાજને
મેકું મેકું જવું તે, દિલ્લ આખ્યેનાં

પેડાં પડે એમ ભરડું-પાતળી વડીએ
જવું. (૩) એકદમ ગમે તેમ બોલવું;

સમજ્યું ન સમજ્યું એમ આવડું તેમ
કહી દેવું તે.

ભરપ, વિ. લાયકર; નિકરાળ. ડાગાણું. (૨)
એક ઉમરવરખને દેર અર્થે શિવનો ગણ.

ભેપળ્ય, નં. વેડું; બોસડા કરવું તે.
ભો, પું. ભો ભપ; બીક; ડડ; ખાસી. (૨)

ચિતા; દિહર
ભો અં. [સં] હે; હાં. ગોળા એમ સંગોળને

મોલાય છે.
ભોફ, પું. [સં. મૂળ્ય] પાંસળી-દોળી વગેરે ઉપાડ

વાળી મેલુરી કરતારી એક જાતિ. અત
તેમનાં ફરેક જણ તે. મુત્તરાતમાં મોષ

ખરા પીકે છે. શિગોડાં વાગે છે અને
બીજા પર્યુરણ મેલુરી કરે છે.

ભોક, નં. હિંદા. કાંઈ બાકી નવું
ભોકવું, કિં. સં. અથોવીળી-મીજા. બીજા

પડે એમ
ભુ મેલું

ભોગ, પું. [સં] ભોગવ્યું તે. ભોગવડો; મુખ
રવાદ-અનુભવ લેવો તે. ઉપવાસ કરવો તે.

(૨) સમ્પનો. ભદોનો. ભોગ; રતિ.
(૩) ભોડી દયા; દુઃખાનુભવ તે. - ખાસ

કરમના ભોગ; ભોગવ્યા વગર પ્રેરેલ નદિ
જેવું. ભોપ તે. (૪) રંધને નેવેલ ધરા

વડું તે. ભોખરા આવાનો ઉપદેશ કરવો તે.
અપણુ કરવાનું કરવું તે. - ભોમ મુદ્રવેલ

(૨) જાલિયાં બાપનું તે. - ખાસને બહ
શના ભોગ. અભાવ છે. નાખેલો ભોગ

ભોગ, નં. ભરડું; ભરડાં પાળરીત એવી

અપાતો બધી (૧) દેહ અને સુખપ્રાપ્તિ-
દિશો ત્યાગ તે. :-તેણે પોતાની તરફથી
૧૮૮૦ ભોજન આપ્યો છે તે જાણે છે. ૧
સ્વાર્થત્યાગ; ઊંડી રેવું તે. ૩૦ પ્ર. ભોજન
લાભ સદન કરવાનું દેશી તેથી, મુરકેની
ભોજનવાનું કર્મ લખેલું દેશી તેથી એમ,
જન્મમારવી ભોજન સધ પડતું; જમિ પડતું;
બીજીને એમ કરે તેમ કહેવની હાલતમાં
સધ પડતું.

ભોજનને, પુ. અનુભવ મગજના ભોજન
બની વારણે તે; અકરમાત આચરિતો
આવી અર્થમાં કાંઈ સંજોગ તે.

ભોજનને, અ. અકરમાતથી; કદાપિ, કવ
ચિત, કાષ્ટ વારણ એમ; કવચિત અણ-
ચિતથી કાંઈ પ્રશ્ન થઈ જાય એમ. :-
ભોજનને તે ત્યાં આવી અર્થો ને યાગ્ય
યથ.

ભોજનને, વિ. ભોજનવાનો જીને દેહ હોય તે,
ભોજનવાર.

ભોજનને, સી. ભોજનવાનો દેહ તે, ભોજન
વવાની સત્તા.

ભોજનને, પુ. માણુ ભોજન-ઉપયોગ કરતો
હોયો તે; વાપર- માણુ ભોજનવાનો રહેલો
હોય એવો ઉપયોગમાં લેવાનો દેહ તે,
ઉપભોગ (૨) વહીવટ, અવસ્થા રાખીને
ઉપભોગ કરવો ઇત્યાદિ રીત અણુક વાગ્ય
ચીજ ને ઉપરની એવાપર સત્તા તે
સત્તા કાણુ (૩) મણીપણુ રાખિત
ભોજનવનું-રહેલુ વાપરવું ને ઉપયોગમાં લેવો
પણુ તે, ભોજનને- આપર એ પેટી. યથ
અમારા કુટુંબના ભોજનવર્થમાં છે

ભોજનવનું, કિ. સ. ઉપયોગમાં લેવું, રચાઈ રચે
અને અનુભવ લેવો, ઉપભોગ કરવો,
સખનો લદાવો લેવો (૨) સદન કરવું
ખર્ચવું, વિતવું. (૩) સત્તા રાખી; વહી
વટ વધાવવો.

ભોજન, સી. જુગમ; ખાદ્યની બીડવાની
આડી.

ભોજી, વિ. ભોજનનાર; ભોજને ભોજનનાર
(૨) મંદારી, વિપ્પી, રસિક, વિદારી
(૩) આસક. પ્રીતમ ૪) અમરા. (૫)
રાજા (૬) સાધ.

ભા.ય, ન. બાવી, નસીમ; તાહીર.

ભોજન, પુ. નાનગદિરમાં ખાધન કરનારો.

ભોજન, ન. [સં] જમવું-ખાવું તે (૨)
ખાવાનો પદાર્થ તે; ખાવાનું જમણું
કિ. પ્ર. ભોજન કરવું-ખાવું, જમવું.

ભોજનીય, વિ. [સં] ભોજન કરવા લાયક;
ખાવાનેય

ભોજનપંચ, ન. [સં] એક જાતના ખોડની
પાતળી અતર જા. મૂળપત્ર. આગળ
ન રીકામ ન હતા પારે એની ઉપર
લખાણ લખાતાં હતાં

ભોજનું નં ચાકું.

ભોજન, સી. [સં] માલુજાવા બધની વડુ તે,
ભાઈ

ભોજન, વિ. [સં] ખાવાનેય; ખાવાનેય

ભોજ, વિ. ભોજન

ભોજવો, પુ. પાણી ભરવાનો કુળો, ચણ
ભોજગડી જા. એક વેંચી.

ભોજીલું ન. ઉપરાવું ખચ્ચુ, કરકરિયું.

ભોજું, વિ. ચરમિકું, એ શિપાણુ આપું પડી-
મયે

ભોજડ, વિ. મૂળ; કાદ

ભોજી, ન. દર્શી ધાસ અને ડાંગર વગેરેના
ઊંડાના મળાકેળો લુટા તે, જડિયું,
વનેસ્પતિની સાખ પ્રસાખાઓના ખૂન
વિસ્તારને બારવો તે (૨) શેડીના ગાંઠા
ઉપરના મૂળિયાનો જમો-મૂળો તે મૂળિ
યાનું વૃક્ષ

ભોખાળી, સ્ત્રીં એક રાત્રિણી; મળસકમાં ગવાય છે અને તેમાં પ્રુપયગીક-સોનચો વગેરેનાં નામાન્નિધાન આવે છે.

ભોખાળુ, નં પોલું, પે કળ; ખોટાં; મદિ-લો ખલી દમ-ભરગ તે; અંદરનું પોલાણ (૨) ફેન, દોમ :-ભટનું ભોખાળું.

ભોખી, પું સહાદેરની પૂજા કરનાર; તપો-મધન, ભગ્નો.

ભોમ, પું ગગળ-ગહ અથવા વાર. ભોમવાર=ગળવાર.

ભોમિથો પું ૫-દેશ, માર્ગ વગેરેનો ભણકાર; વચ્ચે રિયતિ નળુનાર; જેને કાઈ ખો-ખતલું સર જાન-માલિતી હોય તે ખોચુસ :-હ તારો ભોમિથો છુ (૨) રસ્તા મતા-વનારો, રાહપર, માર્ગ દેખાડનાર; વ-ળાવો.

ભોર, પું મળસકું, પરાધિયું વાલું (૨) ઉત્તેજ, જાગનાળું; જાગણું. (૨) માકું ભરાય એટલું ધામ-અથવા -એક માકું ભરેલા પુગાનો જથો તે; ધામના પુગાથી ભરેલું માકું -એક ભોર પુજા -એતરમા યી જે ભોર એવી આવડા એટલામાં જ-ળદ માકી ગયા.

ભોર, કમ પુર. સમામ, ખાસ એમ; સાદ -જેટલી રૂપિયા આપ્યા એટલા ભોર । જેટલું આપો એટલું ભોર કરે ભોર મુદ્દા=ખસાસ કરવું.

ભોરભોર, અં તરત, તરત પાર, તમામ, પાર ખાસ; સાર.

ભોરિગ પું મેટો ભારે સાપ ઉં સિંદ મુદ્દા જે રિત મળિ કપલું મન સતીનાર છા જાતી પર જાતે, પડ પાસા પોવાર. જેને મુટો અને મળિ દોષ એવો ધરડો ભોર સાપ -પૂજામાં જે રિત પડશે કતો.

ભારો, પું ભમરા, જંગ; પટપ.

ભોલ, વિં ફાટું; અંદરથી પોલું પણ દેખા-વે સૂચ; ભડું; ફૂલેલું ભડો ભોલ. સં-ગીન નહિ પણ ફોફા જેવો.

ભોવન, નં લોક, પ્રદેશ; દેશ. (૨) રહેઠાણ; ઘર, ભાવન ઉનારક છા ભોવનથી આવ્યા.

ભોરા, સ્ત્રીં જનનેદિય; થે નિ; ઉપત્તિ સ્થાન

ભોહ, નં વેલાનું-ધાસનું-ગાડની ધાસનું ઉ-ટાલું

ભોળ, પું છવ ફરવો તે; તમર, ફેર, ચકર. (૨) ફેર આવડાને લીધે થતી ઝાઝરી.

ભોળપ, સ્ત્રીં ભોળપણ; ભોળાઈ, નિખાલ-સપણું, નિષ્કપનીપણું (૨) સરગતા; સાદાઈ સાલસાઈ.

ભોળપણ, નં, ભોળાપણું; ભોળપ (૨) સાલસાઈ (૨) લાભાલાભની ઉડી સમજ વગરનું-જેવું હોય તેવું કહી દેનાની ખુદ સ્વાભાવિક વૃત્તિ તે

ભોળવણું, કિં સં આપણી નતમો નિશાસ-રાખે એમ કવું કયું કરે એવી રીતે સ મળવું, જાની વાત કહી દે તેમ કવું; આપણા ગત, સાથે મળવું કવું (૨) ઉધુયવું સમજતી રેવું. છાવું ઉતવું ભરમાવવું

ભોળવાણું, કિં અં બીજાના કહેવાને માત્ર તે પ્રમાણે કરવું નિશાસે સેવાવું કંચવું - ઉતગણ; ભરમાવવું

ભોળાઈ, સ્ત્રીં ભોળપણ

ભોળાશાળ, વિં નિષ્કપની તે જાલ, (મા-જસ) નિષ્કલસ. સાદુ; ખુદ । દિનનું.

ભોળિયું, વિં ભોળ-નિખાલપ

ભોળું, વિં જેવા મનમાં કપટભાવ ન હોય એવું સારમગણ નું નિખાલસ, ભોળિયું; નિષ્કપની, ખુદ દિનું, મનમાં ન મનને એવું માલું.

ભોં, અં ગામની બરાડ; પશુનો અવાજ. (૨)
શુંગળનો અવાજ. (૩) ના. ભોંય; ભૂમિ
ભોંડી, સ્ત્રી- ભોંયમાં ખાડો ખોદી દાર
ભરીને ઉડાડવામાં આવે છે તે; સુરંગ.

ભોંય સ્ત્રી [સં. ભૂમિ પ્રા મુંદ.] ભૂમિ;
પૃથ્વી; જમીન. (૨) ખેતર. (૩) માસા
કર (૪) પોત. કિનારે લાલવેલ ભોંય
પીળી અને ભોંયની અંદર થોડે થોડે
છેટ મલ પડે એમ સાળું રંગનો.

ભોંયોળા, નં એક જાતનું કંદ ફળ.

ભોંયતગિયું નં ઘર વગેરેનો જમીનને લગતો
પરચાર તે; તક્ષપ્રદેશ.

ભોંયરસો, પું. લિંગયુક્ત પોષકનો ભંડો
રચડો અને તેનો લેપ તે; માંદીને, મીઠું
વગેરે નાખીને બનાવેલો ખરડ તે.

ભોંયરિંગણી, સ્ત્રી એક જાતની વનસ્પતિ.

ભોંયર, નં ભોંયની અંદર બનાવેલું ઘર;
ભોંયની અંદ તે આરડો.

ભોંયરિંગ, સ્ત્રી-મગફળી.

ભોંયો, પું ભોમિયો; વાઙ્મયોર.

ભોંરી, સ્ત્રી-ભમરી.

ભોંસપું, કિં અં કસપું; લૂછી નાખવું.
(૩) ભોલપું; ઠહેપું.

ભોંડા, નં આણમાં રહેતા અભ્યંતરેક તે;
આણના કોળા-કિશ્મ તે.

ભોંતિક, વિં [સં.] પાંચ મહાશૂન સંબંધિ;
દ્વિયોના વિષયને લગતું; જડ (૨) જૂત-
શાય મંબંધિ.

ભોંમ, વિં પૃથ્વીમંત્રી. (૨) મંગળનું
ભાષનોપદિ

ભ્રમ, પું [સં.] પ્રાન્તિ; વહેમ. યંકા; મિથ્યા-
ગાન; વિપત્તિ; સત્ત્વ; જામણ. સંકલ્પ
વિરલ્પ થતો તે; દ્યુપટ્ટું; ખરા-ખોટાનો

વહેમ પડવો તે; માયાભોલ.

ભ્રમણ, નં [સં.] આમતેમ ફરવું તે; ચક્ર
ચક્ર ધ્રુમવું તે; કુંડલે ગોળા ખાવા તે;
ભ્રમવું તે. (૨) ધેલજા; મનની અસ્થિર,
હ્યુમયું હાલત તે.

ભ્રમણતા, સ્ત્રી-મનની આમતેમ હ્યુમયું
થવા કરતી હાલત તે; વિચારની અ-
સ્થિરતા તે; ભ્રમળગાં આમતેમ ફરતા
વિચાર આવ્યા કરવા તે; ભ્રમણ.

ભ્રમણા, સ્ત્રી-મનમાં અનિશ્ચિત તક હકયા
કરવા તે; વરંવાર બદલાતી મનમાં હકતી
ભાવનાઓ તે. (૨) વહેમ; યંકા; મિથ્યા-
ગાન. (૩) ઓતુર ભાવના; તાલાવેલી;
ખોટી-તાકિંક ભાવના. ખોટા વિચાર;
ખોટો ખ્યાલ.

ભ્રમર, પું [સં.] જ પગનો અને પાંખોળો
એક જીવડો; મધુકર, પટ્ટાઠ ભમરો;

ભ્રમિત, વિં [સં.] જેનું મન ફરી ગયેલું
હોય એવું; અસ્થિર વિચાર-મગજનું તે;
જેને ભ્રમ થયો હોય તે. (૨) બટકણ.

ભ્રમિષ્ટ, વિં [સં.] જેનું મગજ ભમી
ગયેલું-હોય તે; ભ્રમવનું; વહેમી; (૨)
ધેલું; ગાંકું; અચોક્કસ મનનું.

ભ્રમી, વિં [સં.] અચોક્કસમનનું; ગાંકું-ધેલું;
જેનું ચિત્ત ફરી મયું હોય એવું. (૨)
એક વનસ્પતિ; જાહી, એ ગાંડા ને ચળી
ગયેલા મનના માણસને મન સ્થિર-કરવા
આપણમાં આવે છે

ભ્રષ્ટ, વિં [સં.] કિતરેલું, ખરી યેલું; પડેલું
વ્યુત, ગતિ- રાજકલ. જટાચાર.
જેનો આચાર ગતિત હોય તે; આચારની
પરેનું.

ભ્રશ, પું [સં.] અધઃપાત, નાશ; પડી જવું
તે; ઉચ્ચમાંથી નીચમાં પડી જવું તે;
ખાન-ખન તે.

આત, યું લાઈ, બધુ

આતા, યું [સં] લાઈ; બધુ. (૨) સિત,
રનેલી.

આત, યું લાઈ.

આત, નં [સં] લાઈપલું બધુત્વ.

આત, વિં [સં] લાઈ ગયેલું જેનું મન ઠાણે
ન હોય-જેનું ચિત્ત ફરી ગયેલું હોય તે.

(૨) લાઈતે થાકી ગયેલું, નાકુળ.

આંતિ, આંતિ [સં] ભમ, વહેમ, અ.

નવસ્થિતિ; સશય; ખોટી સમજ; અવધાન;
મીઠાન; મિથ્યાપણું, ખ્યાલ, ખોટા વહેમ-
વિચાર તે.

આં, [સં] આંતિ લાઈતે ઠાણ નીચેની રા-
મરાજ તે; ભમર, બધુ.

આંકુટી, આં [સં] કોષાદિકથી ફરી ગયેલી કે
ભમર તે, લાઈતે મળી જવા તે (૨) ભમર,

બધુ (૩) બે ભમરો વચ્ચેનો જાળભમરનો
ભાગ તે.

મ, પું [સં.] ગુજરાતી બાપાનો છત્રીસમો
મજાદાર અને વ્યંગનોમાનો પચ્ચીસમો
અનુનાસિક ઓધરયાની વ્યંગનવર્ણ. (૨)
અં મા, નહિ; ના. ઉં માણેરા મન રાય,
મંકર આંખો રાતીઓ, કુવમાં સામે ખોડ,
મરતા મા ન મંભારીએ.

મધ, સ્ત્રીં મૈ; મા; માના. (૨) બાધ.
મઝ્યા, સ્ત્રીં મૈયા; મા; માતા:—અંબામધ્યા.
(૨) બાધ.

મઝિ, સ્ત્રીં મૈ; ભૂખે મરતા કંગાલ લોકની
રાણી તે. (૨) દરિદ્રીઓ; કંગાલો ને ભૂખડું
લોકો:—મારવાડની મઝ. (૩) વિં પોયું;
નરમ સ્વભાવનુ, વળી જાય એવું નરમ.

મઝિધપું, કિં અં નરમ થયું; નમી જયું;
કંગાલ થઈ જયું. (૨) દોરાયું; ધપયું
મઝતું, વિં મનરવી; મનમાં આવે તેમ મ-
હાસનાર; મસ્ત; ગાંડું; ઉં-મત:—મઝનો હાથી.

મઝર, પું [અ. મઝ] દોગાધ; છળકપટ,
ફેલૂં દેખ. (૨) ખંધાધ; કંગાધ. મઝર-
બાજન્દોગે; દેખી, ફેલકરીને ધૂતીખાનારો.

મઝર, પું [સં.] મઝર, તિભિગમ; મોટો
મઝ. (૨) દમી ગણિ. મઝરાકર=દરિયો.

મઝરકેતન, પું [સં.] કામદેવ.

મઝરધવજ, પું [સં.] કામદેવ.

મઝરવા, પું શેલકીના કકડા; શરમા, મઝરી.

મઝરસંકમણ, નં [સં.] સર્વનું મઝરસ-
શિમાં જયું તે; મઝગના સર્વ થયા તે.

મઝરસંકાન્તિ, સ્ત્રીં [સં.] મઝરસંકમણ,
સર્વનો મઝગ્રવેશ તે; ઉત્તરાયન.

મઝરંદ, પું [સં.] શૂભાની રૂબેરી તે.
(૨) પુષ્પમધુ (૩) આંગાની એક જાત.

મઝરાકર, પું [સં.] મઝરસું ધર-તે
દરિયો—સમુદ્ર; સાગર.

મઝરાકૃત, વિં [સં.] મઝરના જોવાજવાક-
પાટનું; વળેલું; મઝરના જોવા આંકારનું.
ઉં મઝરાકૃત કડળ કાને રોલો.

મઝરી, સ્ત્રીં મપરી; એક મોટી માછલી.

મઝડાપું, કિં અં રાજ થયું; હરખાવું; મંદ
હાસ્ય કરવું; ખુશી થવું.

મઝસદ, સ્ત્રીં [અ. મઝસદ] ધરાદો; હેતુ;
ધારણા; ઉદ્દેશ, આશય; મતલબ.

મઝસુદ, અં મુદામ; ખમુસ; ખાસ; જાણી
જુજાને; હેતુસર.

મઝાધ, પું એક જાતનું મોટા દાણાનું અનાજ.
(૨) મઝાધડોડા.

મઝાત, સ્ત્રીં [અ.] આવક ઉપર લેવાતી
જકાત તે; દાણ; હાંસલ. (૨) દાણ
લેવાનો એકલથ્યું હક તે.

મઝાતી, વિં મઝાત લેનાર, દાણી, હાંસલ
વસૂલ કરવાનો જેણે એકલે હાથે બધો
છળરો રાખેલો હોય તે. (૨) જકાતી
અમલદાર.

મઝાન, નં [અ.] રહેવાનું ઠેકાણું; ધર.
(૨) મુસાફર વગેરેને વિશ્રામ લેવા કે
રહેવા માટે બાંધેલું રહેઠાણ; ઉતારો. (૩)
ઈમારત; મંદિર.

મઝાર, પું [સં.] મ એવો અક્ષર અને
ઉચ્ચાર તે. (૨) જેની રાશઆતમા મ
આવતો હોય એવો શબ્દ.

મઝે, જું મઝાઈ.

મઝોડી, સ્ત્રીં મંકોડી; કાળા રંગની મોટી
કોડી; કોડીની જાતનું છત્રકું—કોડીમંકોડી.

મઝોડો, પું મઝોડો; કાળા રંગનો કોડીની
જાતનો છત્રકો. એને ગળપણ બાહુ બાવે
છે. ગાળનાં માટલાં આગળ તે વારંવાર
જણાય છે. ખેતરોમાં અને ગુંદરવાળા
ઝાડો ઉપર પણ મઝોડા થાય છે. એ
જયકું ભરે છે તે છોડતો નથી, ખેંચનાં
પોતે વચમાંથી તૂટી જાય તેણે મઝોડો
નથી.

મઝમ, વિં [અ.] દદ; નહિ ટીકું—નરમ;
મજાનું; જાણું. (૨) ધેરવાન; ધીર;
પાકું; ન હો—છુટે કે નરમ પડે એવું જોતે.

મઝમપણું, નં નહિ ડગમગાપણું; ધીરતા;
મજાનુંતાઈ.

મકર, જુ. મકર.

મકતબ, સ્ત્રી. [અ.] નિશાળ; પાઠશાળા.

મકતું, વિ. મગતું; મોકતું; પહેલું; વિશાળ.

મકતો, પું. [અ.] ધનરો; એક હસ્યુ કરેલો

હક તે. (૨) કરાર.

મક્કિયા, સ્ત્રી. [સં.] માખ; માખી.

મખ, પું. [સં.] યાગ; ચત.

મખમસ, સ્ત્રી. [અ. મલ્મલ] એક

જાનતું રેશમી વસ્ત્ર.

મખાતર, ન. નિમિત્ત; મિષ; બહાનું.

મખખીચૂસ, વિ. આનિ કંજુસ; સમ; કૃપણ; બખીસ.

મગ, પું. [સં. મુન્દ] એક જાનતું કોળ.

(૨) મર્ગ. (૩) તરફ; બહુ; આશી મગ

ચાલ. ૩૦ પ્ર. મગ ને અડદ ભેગાં ભર-

ડવા=ખીચડો કરી નાંખવો; જેમ ગમે

તેમ ખોલવું-કરવું તે. મોંમાં મગ ભરવા=

જોન રહેવું; ખોલવુંજ નહિ તે. મગતું

નામ મરી=સાર કે ખોટું કંઈપણ કહેવું જ

નહિ તે; ખોટું થતું હોય તોપણ કંઈ

ખોટા ચાલ્યા પગર જોવાજ કરવું. કહે

એ પાણીએ મગ નહિ ચહે=જોનાથી કંઈ

પળશે નહિ. એથી કદી પણ ધારેલું કામ

સિદ્ધ થશે નહિ એમ. મગ કરાર બા-

ફળાં=નાકાકાં, છાણા વગેરે બજાવણું. મગ

ખાણાં=મનમાં ને મનમાં મુંઝાવું તે;

હૃદય શેકવાં તે. (૨) રૂઝવાં; અણમનાં

રહેવું તે. મનમાં કંચેલ-અનાય થવો તે;

હૃદય પરિતાપ.

મગજ, ન. માયાની ખોપરીમાંનો મમજણ

અને જુસ્માને લગતા તંતુઓનો અમુક;

કિચ્છિની મારફત મગનાં જુદાજુદા જા-

નને ધારણ કરનારો-યોયો ને લેવાં જોવો

માયામાંનો ઘણાક તંતુવાળે અવયવોનો

પિડ તે; ભેટું; માથું. (૨) રજાની વ-

ગેરેની મીઠા તે. (૩) ચણાના લોટનો

ખાવાનો એક પદાર્થ; ચણાની મુખડી.

૩૦ પ્ર. મગજ મારી=માથાફટ; વિચાર

કરવાની-વિવાદ ચલાવવાની મહેનત તે;

માથાગીક. કિં. ૫૦ મગજ ખસવું=ગાંડું

થવું. મગજ ફરવું=શુરસાથી, તાપથી અને

બીજાં કિં. કાશ્લોથી માથું ભરી જવું તે.

મગજ ફેડવું=કંટાળો આપવો; માનસિક

મહેનત લેવી-આપવી તે. કહે ૦ મગજનો

દારેલો=ઉદ્ધત; ઉન્નૃપસ; ભેતમા. મગજમાં

સાર્થ હોવી=ચોતાનાં ધન અને બળનો ગર્વ

હોવો તે. મગજનું ચસકિલું=ગાંડું; ભેટું;

ચળેલું.

મગજી, સ્ત્રી. અમુક એકજ રંગના કપડાનો

સાથો લેતાં વચર્માં બીજા રંગના કપડાની

ચિદરડીની ઝીણી પાતળી કિનાર લેવી તે;

મુગજી-મગજીની સિધાઈ હવે નીકળી

ગઈ, પણ એમાંએ બહુ કારીગરી હતી.

ઝીઝોની ચોળીઓ અને પુરખોનાં બના-

તના ડગલાઓના સાંધાંપં મગજી મે-

લવામાં આવતી.

મગડો, પું. ગુલખાસનું બી.

મગણ, પું. [સં.] ગણ ગુર અક્ષરનો સમૂહ.

ગણ તે. ૬૦ માતાજી તે મગણ, જકાત

જગણ ગણ જલ્લો. પિંગળ.

મગતર, ન. ઝીણું પાંખવાળું એક જીવકું; એક

જાતનો પાણી ને ભેળવાળો જગામાં થતો

મગજ; ધંસ. (૨) માખનું નાતું-અચ્ચુ. આ

જીવ નાના ને નાજુક હોય છે પણ તેમની

સખ્યા એટલી બધી હોય છે કે, તેમના

હવાનો અવાજ હવાને ધ્વનિત કરી

મૂકે છે. મગતર એક હુદ્ર જાત હોવાથી

બળદીન ને નિર્બળને મારે પાનાની મો-

ટાઈ ને બળ બતાવવામાં વપરાય છે.

કોં જા, નહિતર મગતગની માફક મસળી

નાખીય.

મગતું, વિ. મોકતું; લાંબુપડેલું એવું તે;

વિશાળ; પડોળું; વખા લોકનો-જામનો
સમાસ થાય એવું:-અર્થિ રંગો ખુબ
મગતું છે.

મગદળ, નં મગની દાળ રોટી તથા દળીને બ-
નાવેલી કુશરે તે. ઉત્તરાવન ઉપર પા-
લ્યુને મગદળ ખવરાવવામાં આવે છે.
મગનો લાડુ-દળ તે.

મગદળિયું, વિં જેને મગદળ બાવતું હોય
તે. (૨) જેમાં મગદળ રાખવામાં આવતું
હોય તે. (૩) મગદળવાળું.

મગદળિયો, પું દસરન કરનારાઓને હા-
થના માંસપિંડો મગયુન કરવા માટે ફેર-
વવાનો ધંટાકાર ભારે-દળવો લાકડાનો
ધાટ તે. અમારો મય મણમણ સવા મ-
ગના મગદળિયા ફેરવે છે.

મગદુર, સ્ત્રી [જ.] સક્તિ; તાકાત. (૨)
ગજુ; ધારણ શક્તિ; કમના; સફળ કરવા
પણું તે:-એની મગદુર નથી કે તમારી
સમુ જોઈ શકે, કિંવા ધણું કામ કરી શકે.

મગધ, પું [સ્.] ગંગાતીર ઉપરનો પટ-
ભૂમી આસપાસનો મુસક તે. આગલા
વખતમાં મગધ સર્વોપરિ દેશ ગણાતો
હતો. એમાં ઈ. સ. પૂર્વે નંદ, ચંદ્રગુપ્ત,
અને અશોક જેવા ચક્રવર્તી રાજાઓ
થયા હતા. મહાકવિ કાલિદાસના વખ-
તમાં પગુ મગધના રાજાઓ સર્વોપરિ
ગણાતા હતા.

મગન, વિં રાહ; ખુશી; મગિયાત. કિં પ્રં
મગન થવું-રાહ થવું; હરખાવું. (૨) માગ;
જગા; આસન.

મગદુળી, સ્ત્રી બોવગિળ.

મગર, અં [પા.] પાળ; લેકીન. (૨) મચ્છ.

મગરમચ્છ, પું નદી, તળાવ અને દરિયામાં
થતું એક જાનતુ પ્રાણી મચ્છ તે; મચ્છર.

મગરમચ્છ, વિં મચ્છ ને ગરદન એક ચર્ધ
ગણેલાં હોય એવું સ્થૂલ-ઉદ્ગ્રસ્ત; જાકું.

(૨) દુષખાથી બહેકેયું; અહંકારી; ગર્વી,
મનોમત; ઉદ્ધત.

મગરિયું, નં છાપડું ચાળનારને ઉપર ચ-
લવા માટે રાખવામાં આવતું છાપરામાંનું
જે જાડું તે; છાપરામાંની નાની દાદરવારી.

મગરખ. વિં [પા.] અભિમાની; ગર્વી;
અહંકારી; દુષખામાં મત્ત તે; મગર.

મગર, વિં મગરખ; ગર્વી; અભિમાની.

મગરરી, સ્ત્રી અભિમાન; ગર્વ. (૨) પ-
તરાજ; મગરખી.

મગાવણું, કિં સં અભાવણું; સવરાવણું;
મંગાવણું. (૨) ચાચના કરાવણી.

મગિયું, વિં મગ જેવું; મગ જેટલું નાનું
ને નાનુક:-મગિયા ધુધરીઓ.

મગિયું. નં સ્ત્રીઓને પહેરવાતું સુતરેલ
પેલ ને રેશમી કોરણું લુગડું; ચંદરકળા;
રેશી સાડી.

મગોડું, નં મગલું જાતર; મગના છોડવાનની
પાદડી તે.

મચ્છર, પું [સં. મકર] મગરમચ્છ;
મુસવાળ.

મમ, વિં [સં.] હુબેહ; ગરક થયેલું;
સ્વપચ્ચ; તરબોળ; એકતાન. (૨) આનંદી;
પ્રસન્ન.

મધમધણું, કિં અં મોડમ ઉડી રહેલી;
વાસ વાસ ફેલાઈ રહેલી; ફેરવું; મુગધ
પ્રત્તી રહેલી. ઉં મધમધી રવી છે મેડી
સારી, તારી વેણીની વાસે પ્યારી. બહેક
બહેક થઈ રહેવું તે.

મધમધાર, પું મુગધિતર મસાલાની અ-
થવા ફૂલ વગેરેની વાસ ઉડી રહેલી તે;
વાર્ગવાસ થઈ રહેવું તે; ખુશખોતું બહેક
બહેક થઈ રહેવું તે.

મચ્છરી, સ્ત્રી મચ્છરની માદા, એક જાતની
માછલી; મુસવાળ.

મધવધ, પું [સં.] ઈન્દ્ર; દેવરાજ.

મધા; સ્ત્રી [સં.] એક નક્ષત્ર. મધાની ઓ.

મકર, જુનું મકર.

મકાળ, સ્ત્રી [અ.] નિશાળ; પાઠશાળા.
મકનું, પિં મગનું; મોકનું; પહેલું; વિદ્યાળ.
મકતો, પું [અ.] ઇન્દ્રો; એક હતુ કરેલો
હક તે. (૨) કરાર.

મક્ષિકા, સ્ત્રી [સં.] માખ; માખી.

મખ, પું [સં.] યામ; યમ.

મખમલ, સ્ત્રી [અ. મલમલ] એક
જાનનું રેશમી વસ્ત્ર.

મખાતર, નં નિમિત્ત; મિત્ત; પદ્માનું.

મખીચૂસ, વિં અનિ દંતુસ; સમ; કૃપણ;
જાળીય

મગ, પું [સં. મુન્દ] એક જાનનું કોળ.
(૨) મર્ગ. (૩) તરફ; બાણી-આણી મગ
ચાલ. ૩૦ પ્રં મગ ને અડદ બ્રેગા બર-
ડના=ખીચડો કરી નાંખવો; જમ ગમે
તેમ ખોલવું-કરવું તે. મોમાં મગ બરવા=
મોન રહેવું; ખોલવુંજ નહિ તે. મગનું
નામ મરી=સાર કે ખોડું કંઈપણ કહેવું જ
નહિ તે, ખોડુ થતું હોય તોપણ કંઈ
ખોડ્યા ચાલ્યા વગર જોયાજ કરવું. કહે
એ પાણીએ મગ નહિ ચરે=એનાથી કંઈ
વળશે નહિ. એથી કદી પણ ધારેલું કામ
સિદ્ધ થશે નહિ એમ. મગ દસાર આ-
દર્શા=વાક્યાં, હાજી વગેરે જાનનું. મગ
ખાશણ=મનમા ને મનમાં મુંઝવું તે;
હૃદય શેક્યાં તે. (૨) ડાણા; 'અણમનાં
ગહેવું તે. મનમાં એક-મનાપ થવો તે;
હૃદય પરિતાપ.

મગજ, નં માયાની ખોપરીમાંનો સમજણ
અને જુસ્સાને લગતા તત્ત્વોનો સમૂહ;
ઇન્દ્રિયોની મારફત મજનાં જુદાજુદા જ્ઞા-
નને ધારણ કરનારો-પોષો ને લોચાં જોવો
માયામાનો ધણાક તત્ત્વજાણે અવધવોનો
પિંડ તે; ભેદનું; માથું. (૨) જળ-ખી વ-
ગેરેની મીઠા તે. (૩) ચણાના લોટનો

ખાવાનો એક પદાર્થ; ચણાની મુખડી.
૩૦ પ્રં મગજ મારી=માથાદુર; વિચાર
કરવાની-વિવાદ ચલાવવાની મહેનત તે;
માથાઝીક. કિં ૫૦ મગજ ખસવું=ગાંડું
થવું. મગજ ફરવું=ચુસ્તમાથી, તાપથી અને
ખીજાં જી દારણથી માથું બમી જવું તે.
મગજ કોડવું=કંઠાનો આપવો; માનસિક
મહેનત લેવી=આપવી તે. કહે મગજનો
કાટો=કંઠત; ઉઝાડપણ; બેનમા. મગજમાં
સાઈ હોવી=પોતાનાં ધન અને જાણનો ગર્વ
હોવો તે. મગજનું ચસકેલું=ગાંડું; ઘેરું;
ચળેલું.

મગજી, સ્ત્રી અમુક એકજ રંગના કપડાંને
સાંધો લેનાં વચમાં ખીજ રંગના કપડાંની
ચિદરની ખીજી પાતળી કિનાર લેવી તે;
મગજી-મગજી સિદ્ધાઈ હવે નીકળી
ગઈ, પણ એમાંએ જલુ દારીગરી હતી.
સ્ત્રીઓની ચોળીઓ અને પુરોના જના-
તના કમલાઓના સાંધાપર મગજી મે-
લવામાં આવતી.

મગડો, પું ગુલખાસનું બી.

મગણ, પું [સં.] ગણ ગુર અક્ષરનો મમ્મક
ગણ તે. ઉં માતાજી તે મગણ, જકાત
જગણ ગણ જણો. પિંગળ.

મગતર, નં જીલું પાંખવાળું એક હજવું; એક
જાતનો પાણી ને બેજવાળો જગમાં થતો
મગર; ઘસ. (૨) માખનું નાનું-અમુ. આ
જગ નાના ને નાનુક હોય છે પણ તેમની
સખ્યા એટલી બધી હોય છે કે, તેમના
ઉડવાનો અવાજ હવાને ધ્વનિત કરી
મૂકે છે. મગતર એક કુદ જગ હોવાથી
જગદીન ને નિર્જાને માટે પોતાની મો-
ટાઈ ને જળ જતાવવામાં વપરાય છે-
જો જ, નહિતર મગતરની માફક મસગી
નાંખીય.

મગનું, વિં મોકનું; લાખુપહેલું જોવું તે;

વિશાળ; પહોળું; ઘણા લોકોનો-જાણીતો
સમાસ થાય એવું:-આદિ રંગો ખૂબ
મગતું છે.

મગદળ, નં મગતી દાળ શેકી તથા દળીને બ-
નાવેલી કુકેર તે. ઉત્તરાયન ઉપર આ-
દ્યજ્ઞને મગદળ ખવરાવવામાં આવે છે.
મગનો લાડુ-દળ તે.

મગદળિયું, વિં જેને મગદળ બાવતું હોય
તે. (૨) જેમાં મગદળ રાખવામાં આવતું
હોય તે. (૩) મગદળવાળું.

મગદળિયો, પું કસરત કરનારાઓને હા-
થના માંસપિંડો મજબુત કરવા માટે ફેર-
વવાનો ધંડાકાર ભારે-કળો લાકડાનો
ઘાટ તે. અમારો મક્ક મણમણ સવા મ-
ણના મગદળિયા ફેરવે છે.

મગદુર, સ્ત્રી [અ.] શક્તિ; તાકાત. (૨)
ગત્તુ; ધારણ શક્તિ; ક્ષમતા; સહન કરવા
પણ તે:-એતી મગદુર નથી કે તમરી
સમું નેહ શેકે, કિંવા મારું કામ કરી શકે.

મગધ, પું [સં] ગંગાતીર ઉપરનો પહ-
ણી આસપાસનો મુક્ક તે. આગળ
વખતમાં મગધ સર્વોપરિ દેશ ગણાતો
હતો. એમાં ઈ. સ. પૂર્વે નંદ, ચંદ્રગુપ્ત,
અને અશોક જેવા ચક્રવર્તી રાજાઓ
થયા હતા. મદકાવિ કાલિદાસના વખ-
તમાં પગુ મગધના ગળાઓ સર્વોપરિ
ગણાતા હતા.

મગન, વિં રાજ; ખુશી; રળિયાત. કિં પ્રં
મગન થવું=રાજ થવું; હરખાવું. (૨)માખ;
જગા; આસન.

મગદળી, સ્ત્રી બોધશિંગ.
મગર, અં [પા.] પંખ; લેટીન. (૨) મગ્ગ.
મગરમગ્ગ, પું નદી, તળાવ અને દરિયામાં
થતું એક જાતનું મોટું મગ્ગ તે, મગર.

મગરમસ્ત, વિં મગ્ગ ને ગરદન એક ચર્ધ
ગેમાં હોય એવું રમ્ય-લક્ષણ; જાકું.

(૨) હુંપણાથી બહેકેલું; અહંકારી; ગર્વી,
મદોન્મત્ત; ઉદ્દત.

મગરિયું, નં છાપડું ચાળનારને ઉપર ચ-
ઢના માટે રાખવામાં આવતું છાપરામાંનું
જે બાડે તે; છાપરામાંની નાની દાદરચારી.

મગરખ. વિં [પા.] અભિમાની; ગર્વી;
અહંકારી; હુંપણામા મસ્ત તે; મગર.

મગરર, વિં મગરખ; ગર્વી; અભિમાની.
મગરરી, સ્ત્રી અભિમાન; ગર્વ. (૨) પ-
તરાજ; મગરખી.

મગાવણું, કિં સં અણાવણું; લવરાવણું;
મંગાવણું. (૨) પામના કરાવવી.

મગિયું, વિં મગ જેવું; મગ જેવું નાતું
ને નાજુક:-મગિયા ધુપરીઓ.

મગિયું, નં સ્ત્રીઓને પહેરવાતું સુતરેલ
પોત ને રેશમી કેરતું લુગડું; ચંદરકળા;
દેશી સાડી.

મગોડું, નં મગતું ગોતર; મગનો છોડપાનની
પાંદડી તે.

મગ્ગર, પું [સં. મકર] મગરમગ્ગ;
મુસવાળ.

મગ્ગ, વિં [સં.] હુંબેકું; ગરક થયેલું;
રમ્યપદ્ધતિ; તરખોળ; એકતાન. (૨) આનંદી;
પ્રસન્ન.

મધમધણું, કિં અં સોડમ ઉડી રહેલી;
વાસ વાસ ફેલાઈ રહેલી, ફેરવું; મુગધ
પ્રસરી રહેલી. ઉં મધમધી રહી છે મેડી
સારી, તારી વેણીની વાસે પ્યારી. બહેક
બહેક થઈ રહેવું તે.

મધમધાટ, પું મુગધિનર મસાલાની અ-
થવા જૂલ વગેરેની વાસ ઉડી રહેલી તે;
વાર્ગવાસ થઈ રહેવું તે, ખુશખોતું બહેક
બહેક થઈ રહેવું તે.

મગરી, સ્ત્રી મગરની માદા; એક જાતની
માછલી; મુસવાળ.

મધવા, પું [સં.] ઈન્દ્ર; દેવરાજ.
મધા, સ્ત્રી [સં.] એક નક્ષત્ર. મધાની ઓ.

રણી=મધા નક્ષત્રનું વાષેતર તે.

મચક, સ્ત્રી નહિ પાણું હાથું તે; ધ્યાન પર નહિ લેવું તે. તે મચક નહિ આપે એવો હડીલો છે.

મચકો, પુ. સ્ત્રીએ ચાલતાં મરડાવું તે; હાલકો; ચાળો; હંમકો. અચકવું અને વળી હલકો કરી-પગ તથા અંગ મરડીને ચાલવું તે; છબુકો કરીને હિંડવું તે. ક. અચકો મચકો કારણી. મુખ, અંગ અને ગતિની એક સાથે કરવામાં આવેલી હવક તે:- એટલે તારો મચકો !

મચકોડ, પુ. મરડાવું તે; અંગળાઇ જવું તે; પગ-હાથ વગેરેનું જરાક વાંક ખાઈ મરડાવું તે.

મચકોડવું, કિં સં અભાવ-તિરસ્કાર દર્શક ચાળા સાથે મોં ફેરવી નાંખવું; અભાવ-તિરસ્કાર-કંઈ નહિ, એમ ચાળો કરીને દેખાડવું; મોઢું દટાણું, કરવું:- બહેને. એ મોઢું મચકોડીને જાય, એનેજ ધર માંડવું પડશે. (૨) આંગળવું; હાલકી બાણુ તરફ વળે-અંગળાય એમ કરવું; હાલકાવવું.

મચકોડાવું, કિં અ. વંકાવું. (૨) અંગળાવ.

મચકવું, કિં સં દાખીને વાંકું કરવું; આંગળવું; મરડવું:-હાથ મચકવો.

મચમચાવવું, કિં સં ઉપાડ વાસ કરવું; નીચું ઉચું કરવું; મરમટાવવું:- આંખ મચમચાવવી. (૨) હાથવતે બીનાં કપડાને ધોવાને છમછમ કરવું; હાથવતે પત્થર ઉપર બીના લુગડાને ધરિધરિ પંછાડવું:- લુગડું-પંચિયું મચમચાવવું-ધોવું.

મચવું, કિં અ. માવું; સમાવું:-ભોયમાં પાણી મચે છે. (૨) કામમાં ગુંથાવું; ખંતથી લાગવું; ઘૂમવું. (૩) લાકડામાં-કાંચમાં ચાણુ રચા કરવું. (૪) જમાવ, ચેતો; જુગતે જુગવું. મળી રહેવું. (૫) સીકાં

લીકા-પડાપડી થઈ રહેવી. (૬) ઉત્કેરાયેલી હાલતમાં આવવું; મસ્તીમાં આવવું. જોરથી તાનભેર-ચાલી રહેવું-લાગુ રહેવું.

મચાવવું, કિં સં જમાવવું; જોરજોર ચાલાવવું:-તેણે ધૂમ મચાવી=આનંદભેર ઠાઈ. વસ્તુ-વગેરેને પ્રવર્તાવવાં:- ધૂમચાલકી ચલાવવી. તાન જમાવવું; ખૂબ આનંદ રંગ ઉડાડવો. (૨) ઉડાવવું.

મચિયેર, સ્ત્રી મોરસની જાતનો એક છોડવો. મચ્છ, પુ. (નં) [સં. મચ્છ] માછલું.

(૨) વરસાદના દિવસોમાં આકાશમાં જાતી સાત રંગની કમાન તે; મેઘધનુષ, ઇન્દ્રચાપ. (૩) કમાનનો વચસો ટેકો. (૪) દસાવતારમાંનો એક અવતાર:-મચ્છાવતાર તે. કિં પ્ર. મચ્છ તણાવો-ખેંચાવો=ઝીણો વરસાદ પડ્યા પછી તડકો નીકળતાં સૂર્ય હોય તેની સામે બાણુએ પાણીના ઢલુમાંથી પસાર થતાં કિરણોને લીધે સાત રંગનો ધનુષાકાર થાય છે તે:-મચ્છ તણાય એટલે વરસાદ થાય, એમ જાણવું.

મચ્છર, પુ. [સં. મચ્છર] છર્પા, અદેખાઈ. (૨) હાડકા અભિમાનનો તોર તે; ઉન્માદ; ગર્વનો આવેશ. (૩) ગર્વ; અભિમાન; દર્પ. ઉં નણકી શું મચ્છર આવડો. મામેર.

મચ્છર, પુ. હાંસ; પાણી ઉપર અને ભેજવાળી જગ્યાઓમાં થતું એક ઉડતું છત્રડું.

મચ્છરદાની, સ્ત્રી મચ્છરને અટકાવે તેવો પલંગ પર નાંખવાનો જાળીદાર કપડાનો પડનો.

મચ્છી, સ્ત્રી માછલી.

મચ્છીમાર, પુ. માછી, માછલાં મારનારો.

(૨) માછલાં મારવાનો ધંધો કરનારી એક જાત.

મચ્છ, નં જમ્યા પછી મોઢું ધોવું તે; ચણું.

મહારાજ, વિં જેને મચ્છર ચડેલો હોય તે;
અહંકારથી ઉન્નત થયેલું; તોત્રી; મસ્ત;
ગર્વિ; ઉદ્ધત; ઋતુની; છાકડું. ઉં વાંકીને
વરણાગણી રૂડી ને રસાળ; સહુથીને સ-
લક્ષણી, માનની મદમહારાજ. સામળખટ.
મછરું, નં મચ્છર; ડાંસ; નાની માંખ જેવું
ઉડતું જીવડું.

મછવો, પું નાનું વહાણ; હોડી; પનાઈ.

મજ, સં મુજ; માઈ.

મજક, જુમ મચક.

મજકુર, પું [અ. મજકુર] ખીના;
હેવાલ; હાકીત; વર્ણન. (૨) વિવધ; મન-
લન; આગત; જીર. (૩) ઉપર કહેલું-
અથવા લખેલું તે.

મજતુ, વિં [ફા. મજતુન] પ્રેમધેલું;
કામોન્નત; આસક્ત. (લેલીનો આસક્ત.) :-
લેલીમજતુ.

મજ્યુત વિં [અ મજ્યુત] નહિ પૂરે-
પૂરે એવું; ટકે એવું; સુસ્તકીન; જાગરું;
કહેલું; સખત; ચીવટ. (૨) નહિ ડગે એવું
દઢ; પાકું. (૩) દાખલા દલીલવાળું; નહિ
પૂરે એવું; અપ્રતિષ્ઠિત. (૪) એક નિ-
શ્ચયનું; દઢ. (૫) અસરકારક. (૬) નહિ
છુટે-સરે એવું:-મજ્યુત ગાંઠ. નહિ
ઢીલું-પોચું એવું; મજ્યુત બાંધાનું.

મજ્યુતી, સ્ત્રી મજ્જમપણું; દહતા; મજ્યુત
હોવાપણું તે. મજ્યુત હાલત. (૨) વ-
ટવા-પૂટવાપણું નહિ તે; દાહિન્ય. (૩)
બળ; જોર. (૪) ધીરજ; હામ; નહિ ડગુ
મગું થવાપણું તે. કિં પ્રં મજ્યુતી
આપસી=મળ-દહતા આપસી; મજ્જમતા
આપસી; જોર આપણું; ટકાવ થાય એમ
કરવું તે; સ્થિરતા.

મજ્જમલે, અં [અ મિનનજ્જમલા]
મજ્જમલે; જુમલે; એકંદરે; કુલ. મ-
જ્જમલે માસ એકના દોકડા દસ વ્યાજના

ચડેજાય.

મજ્જમુ, વિં [અ. મજ્જમુ] બાગિયા
બાગવાળું; સહિયાઈ; મજિયાઈ.

મજ્જમુદાર, પું [ફા.] પરગણાનો હિસાબ
રાખનારો; પરગણાનો વસુલાતી વડો; મ-
હાલકરી.

મજ્જમુદારી; સ્ત્રી મજ્જમુદારનું કામ અને
ઓધો તે. (૨) પતિયાળું.

મજ્જરે, અં [અ. મજ્જરા] પાછળથી ભેથું
ગણી લેવું એમ; પેટે; સારે; આગલા
સાથે. કિં પ્રં મજ્જરે આપણું=પાછલા
હિસાબની સાથે વાળી આપણું-હિસાબમાં
ગણીલેવું; મજ્જરે લેવું=વાળીલેવું.

મજ્જરો, પું મુજરો.

મજ્જલ, સ્ત્રી [અ. મજ્જલ] પગપાળો.
સ્વાર કે ગાડાવાળો એક ઠેકાણેથી સુસા-
દરી યર દરી સાંજે જમા જળને, ઉતારો
લે તેટલું અંતર તે; મજ્જલ; ટપો; અંતરાળ.
(૨) કુચ; પંચ; સુસાદરી; હિંડવું તે.
(૩) સુસાદર સુસાદરીનું પોતાંથી ક-
પાય તેટલું છેડું કાપી જમાં વિદ્યામ ભેવા
ચોલે તે સ્થળ; સુકામ; ઉતારો. (૪)
એકે ફેરે જોડેલો માર્ગ કપાય તેટલો તે;
લાંબી વાટની વચમાં વચમાં ધોભવાની
સગવડ સાથે કરેલા અમુક અમુક અંત-
રના વિભાગ તે, એક એક મજ્જલ કહે-
વાય છે:-સુસ્તથી મુંબાઈ ગાડા વાટે આઠ
મજ્જલ છે. (૫) એક દિવસની સુસાદરી
તે મજ્જલ. મજ્જલ કાપવી=છેડું કાપી કરવું;
અમુક અંતરે જઈ પહોંચવું:-આવરદાની
ચોટી મજ્જલ તો કાપી નાંખી.

મજ્જલો, પું માળ; મેડો.

મજ્જળમ, પું [અ] ધર્મ; મત; પંચ;
ધર્મિર મંત્રી અમુક તરેહનું જે
મંત્રવ્ય તે.

મજ્જ, સ્ત્રી જુ. મજ્જ.

મળક, સ્ત્રી. [જા. મગજ] કાના ગાના
પાત્રી અમરા પોલીને દસાદમ કરી તે;
મેલા; મરકરી; દોઢ; દોળ. કિં પ્રં મળક
કરતી. મળકી કરી; મિદાપ તેમ કરું.

મળગર, નં મિલગર; પરાનું.

મળક, નં યાત્રિ; બસ; વેગ.

મળિયાર, વિં પાખાએની બાપીદારીવાળું;
મંપુકા; એકા; નલિ "વુડ"; લેવું; એક
સાથે વસતું:-મળિયાર કુટુંબ=અનિમિત્ત
કુટુંબ. (૨) પનિયાળું; સતિયાક:-મળિ-
યારો વેપાર.

મળિયારો, પું પજા યાગિયા-આપ્યોવાળો
મંપુકા વહીવટ-જાપાર તે:-દજી અમારો
મળિયારો વડેમાયો નથી.

મળક, સ્ત્રી. [સં. મંજિષ્ટા] એક જનની
વનરપતિનાં મળિયાં. જેમાંથી લાવ રંગ
નીકળે છે. મળક દવા નરીક મળ વ-
પરાય છે.

મળકીયું, વિં મળકના રંગનું; પાકા લાવ
રંગનું; સરેજ પેરા લાવ રંગ તે મળકનો
રંગ અને તેના જેવું વેગ લાવ રંગ-
ગતું તે. મળકનો રંગ પાકો ને વેગ ચરે
છે:-એ યુદ્ધિઓ મળકિયા ને જે પોથીના
રંગમાં રંગવાની છે.

મળુર, પું [ફા. મગુર] અમક દામ
લક્ષી મહેનતનું કામ કરનારો; કંચકનું,
ખોદનું મરનું વગેરે મહેનતનાં કામ 'કર-
નારો માણુન તે; વેનરો; બાસાદ; મિ-
ગારી; લેમકરી; વેદિયો; એવદાર; રોજિયો.
મળુરજી, સ્ત્રી. દામ-કાચાજી લાક મહેનતનું
દામકાજ કરનારી સ્ત્રી. મળુરી કર-
નારી સ્ત્રી.

મળુરી, સ્ત્રી. [ફા.] બાર ઉપાડવો,
ખોદવું, બરવું, ઘડવું વગેરે મહેનતનું જે
કામ તે-મળુરી; લેલ; પેાક; વેક. (૨)
મહેનત; અમ. (૩) મહેનતનું કામ

કરનાના 'વરવાનું' નાનું; મહેનતનાનું; લેલ.
(૪) મળુરનું કામ તે. કિં પ્રં મ-
ળુરી કરી=મહેનતનું કામ કરવું; મહેનત
લેવી; અમલેવો.

મળુસ, સ્ત્રી. મેલી પેલી; પારો.

મળુસા, સ્ત્રી. મળુસ, પેલી.

મળેનું, વિં સુંદર; ખુશ થવાય એવું.

મળે, સ્ત્રી. મળ.

મળન, નં [સં.] યુદ્ધનું તે; યુદ્ધનું
વર્ષ રહેવું તે. (૨) નહાવું તે; સ્નાન;
અભોગ. (૩) ઠીકનું; સંસ્કાર કરવું
તે; ધન્ય-સ્વસ્થ થવું તે.

મળજી, સ્ત્રી. [સં.] દાડકાખાનું સત્ત-
ખાસનું સત્ત; મેદ; દાડકામાંની ચરખી.
(૨) મગજ, મિંદ; મદ. (૩) પ્રાણો
જે મુખ્ય પોષક રસ તે.

મળા, સ્ત્રી. [ફા. મગજ] મળતી મોત
મળનાં મનમાં આનંદ આનંદ લા-
ગેતો તે; દિલ ખુશ થવું તે; અમન
પડી; આનંદથી વમ થવાનું તે; મનની
કુંપડીઓ અમ ઝીલવામાં આનંદ આનંદ
મમ કષ મેલી તે; રમુજ; ખુશ કારક-
પાતું. (૨) સ્વાદ; સ્વાસ્થ્ય. (૩)
લહેન. આનંદનો અનુભવ કરવો તે:-
બાપના સંભવમાં મળા કરે:-જેને લાગણી
નથી તેને તો પુરંગમાં અને ધરમાં બધે
મળા છે. આનંદમયતા, ખુશ ખુશલી.
તમિલન મળામાં છે. (૪) મેરકરી;
મળક; એષ્ટા; દોળ; તપાસો:-એની જરૂર
મળા કરે. કિં પ્રં મળામાં રહેવું=મ-
મતમાં-આનંદમાં નિશિંત રહેવું. મળા
કરતી=આનંદરંગ ઉડાડવો.

મળાનું, વિં મળવું; મળેવું; દિલ ખુશ કરે એવું;
આનંદ-અમત-રમિ ઉપગમે એવું. (૨)
સ્વાદિષ્ટ, સ્વપૂર્ણ. (૩) સુંદર; સા-
ફ;-આ આકાર મળાનો છે. ખાતું. (૪)
લીક; વાર.

મહેદાર, વિં મઝા પડે એવું; લહેઝદાર;
સુંદર; મહેવું.

મહેદારી, સ્ત્રીં મઝા કરવી-માણવી તે; રંગ
રાગ-હાસ્યવિનોદ અને મોજમઝા કરવી
તે; તાનગાથ-પુશીપુશાલીમાં-મનને સુ-
ખાનંદ અનુભવાવવાં તે; ચમન.

મટ, સ્ત્રીં એક સરન-એક ધ્યાન થઈ રહેવું
તે; આંખ પણ નહિ મટમટાવતાં અને
કશે આડો અવજો વિચાર પણ મનમાં
નહિ આણનાં એકથી શાંતિ ઉપર મન
રાખી બહદિર રહેવું તે; નિષ્ક્રિય થઈ પડી
રહેવું તે; નિરાંતે-જાવું તે.-મટ મરીને
મુઠ જા. કિં પ્રં મટ મારવી-દુઃખાદિ-
કનો વિચાર નહિ લાવનાં અને આમ
તેમ ડોળા ફાડીને જો જો નહિ કરતાં
એક ધ્યાન અને એકજ આંતરિક સરતે
શાંત રહેવું-જાવણવો તે; આંખ મી-
ચી સહન કરવું-વહી-સહી લેવું તે. (૨)
આંખને નહિ હલાવવી-ટપટાવવી તે;
બંધ તો બંધ અને ખુશી તો ખુશી જ
રાખ્યા કરવી તે. (૩) પત્રકારો; નેત્ર-
સ્પંદ. (૪) મટકો; ચાળો.

મટક, સ્ત્રીં ચાલતો-પગલાં માંડવાનો જે
મોહક ચાળો-અભિનય તે; ગતિમરોડ.
-લટક મટક ચાલે. (૨) આંખ-ભમરનું
ફરકનું તે; નેત્રસ્પંદ. ઉં જૂકટીની મટ-
કમાં ચાલ તણી લટકમાં, મોહ બધા
વચનમાં.

મટકાવણું, કિં સં મટમટાવણું. (૨) આં-
ખનાં પોપચાં હલાવી-ભમરની હિલચાલે
વાત કરવી? ઉં જૂકટીમાં મટકાવી
(જૂકટીથી બરમાવી) જુરકી નાંખ
મારે દયા.

મટકી, સ્ત્રીં નાની-માટલી; પાણી છાસ વ-
ગેરે ભરવાની માટીની ઘડલી-દહોણી.

મટકું, નં માટીનું ઘડા જેવું વાસણ; નાનું
માટકું; ઢોલકું; હાંથકું. (૨) આંખનું
ઉપક્રમીય થવું તે; પાંખોનું બીડાડું ને

ઉપક્રમું તે; નેત્રસ્પંદ; પત્રકારો.-તે એક
ટસે મારી સામું જોઈ રહ્યો-ઘણીવાર થઈ
તોપણ એની આંખે એક મટકું પણ
માર્યું નહિ.

મટકો, પું અંગને મોહક મરોડ દઈને ચાલ-
વાની છટા તે; અંગ મરડીને ચાલવાની
રીત; ચાલતો ચાળો; ગમનાભિનય. ઉં
લટકો મટકો ને ચટકો તમારો.

મટમટાવણું, કિં સં આંખ મીચવી ઉઘા-
ડવી તે; પોપચાં નીચાં ઉંચાં કરવાં.-
આંખ મટમટાવ એટલે કસ્તર નીકળી
જશે.

મટનું, કિં અં દુઃખ જાતું રહેવું; સાઈ-સા-
નું થવું; વ્યાધિ જંઠ સુખ થવું; અસહ
લાલનમાં આવવું; ફેર પડવો. (૨) ટળવું;
જવું; ફરથવું-ચાલો પીડા મટી.

મટાડવું, કિં સં મટી જાય એમ કરવું;
'વ્યાધિ-દુઃખ ફેર કરવું; સાનું કરવું.' (૨)
ટાળવું; ફેર કરવું.-આ પીડા મટાડો.

મટકી, સ્ત્રીં માટીનો નાનો ઘડો અથવા
માટલી તે; હાંધી. (૨) દહોણી; ગોરસી.
મટોડી, સ્ત્રીં માટી; મટાડું.

મટોડું, નં જમીન ખોદતાં નીકળતો જે
પદાર્થ-પૃથ્વીના બંધારણનો ભુકો તે;
ભોંયતો ચીકણો, પોચો અને ગાંઠીદાર
ભુકો તે; ભૂમિનો ગળ; મટોડી; માટી.
(૨) કચરો; રજ; ધુળ વગેરે તે.

મઠ, પું મળથી નાના ને જુરા રંગના દા-
ણાનું કોળાન.

મઠ, પું [મં] આશ્રમ; વિદ્યાર્થીઓ અને
સાધુ મંન્નાસીઓને રહેવાનું દેવસ્થાનવાળું
સ્થળ-રહેઠાણ; મોટા વાડાવાળું અને અંદર
અડાળીઓ તથા એકાદ મંદિરવાળું સંત
સાધુને રહેવાનું સ્થાન.

મઠારણું, જું મઠરણું.

મઠિયું, નં મઠની ખારી તીખી અને શેકીને
ખાવાની ખાખરી; મઠનો પાપડ.

મઠેરણી, સ્ત્રીં મઠેરણું તે; ઉવકે હાથ ટી.

પીને ધાટાકાઠવો—મુંદર બનાવવું; ધડીને,
છાલીને ધસાને અથવા ખીછ રીતે તૈયાર
થયેલા ધાટને મુગોભિત કરવાનું કામ તે.
(૨) દીકઠાક કરવું તે, ટાપરીપ. (૩) રદો;
"સરાધ લાવવાનું ઝોળર: નાની હથોડી-
"કુંભારનો, ટપવો વગેરે તે.
મહેરચું, કિં સં, ટીપી-ચોળા મસળા, લાં-
ખું હુંકું કરીને ધાટમાં આણુકું ટીપીને
દીકઠાક કરવું=માટી-ધાતુનાં વાસણ અ-
ને દાગીનાને. (૨) ધરિથી ચોળનું, કસ-
ણવું;—કણુક મહેરવી. (૩) ટાપરીપ કરવી,
ધર ધરેણા અને અંગને ધાટમાં—સદાધમાં—
હુંદરતામાં આણુવાં. (૪) મારવું, ટીપવું.
—નિશાળમાં લાઈ જઈ એને જરા મહેરવો.
(૫) તુમિથી સત્રાદે ખાવું:—એ એ
જણ તેા સારી પેઠે મહેરીને બેઠા છે.
મહો, મું પાણી નિતાર્યા વગર દહિને, છ-
ણીને બનાવેલી જાડી હાથ તે; દહિં
ભાગી-છણીને બનાવેલુ જાદુ પેચ.
મહોટી, જુનું મયોડી.
મહ, સીં મરડાટ; આડ; વિરહતા, આડ-
ખાલી:—એકલા એનીજામડાં છે.
મહડું, નં મૂતરેદ; સમ; મહું; મહડું; લામ.
"માણુમનુ મહડું ને જનાવરની હાસ.
મહધો, પું શરીરે દુદપુટ-જાડું ને જોરા-
વર હોય તે; ખાધાપીને રોજુ થયેલ તે;
શરીરે ખૂમ ભરયેલું ને કદાવર તે:—એ
તો હમણા ખાઈ પીને મોટો મહધો બની
છે. (૨) બેપિવાનો ઉપરી; મોટો મંચ.
મહપ, પું એક જાતનો છોડ; બાછ તે.
મહમ, [અ] યુરોપિયન સી; ખાત, ગોરી
સી.
મહપું, કિં સં મરડવું. (૨), મહવું.
મહિયાં, નં મરડીને ખેરવાનાં પોશાં કયા.
મહિયા, પું મરડિયો; કાયા પત્યગેનો કાંકરો.
એનો પકીને સુનો ચાપ છે.
મહું, નં હસાઈ મથેલું મહડું; સમ,
મૂતરેદ-દસેવર:—મહાપ-ચીસી. ૩૦ . પ્ર૦

મહાગાંઠ=છૂટે નહિ એવી ગાંઠ તે. જેમ
મહાનાં અંગ વાળ્યાં વળતાં નથી તેમ
મરતા માણુમે બેરેલેલી બાથ પણ છોડારી-
છૂટતી નથી તે ઉપરથી મહાગાંઠ.
મહ, પું દરબાર ગઢનો આગવો ઉચો મેડાદાર
ભાગ તે; સુદર મોટું મહાન; મહેલ. (૨)
મહેલ. (૩) પોળ; શેરી; ધરોનો સમુદાય.
"હું ગઢમહાપોળ પ્રાદાર; સમ ક્ષુમિયા
"હત્તમ આવાસ. એતિ. રાસ.
મહપું, કિં સં પનતં, લુગડાં; આમડાં કે
"તારથી લપેટવું; અસલ ગીજ દંકાઈનય
એમ કરવું; વિંટળવું; જરાએ દેખાય
નાહ એમ ઢાંકી દેવું. (૨) ઉપર મહાવવું;
આચ્છાદન કરવું. (૩) શણગારવું; ધારણ
કરાવવું; જડીને ભરચક કરી નાંખવું;
અસ્તર કરવું:—માતાજીના દહેરાનાં કાર
સોને મહેલા છે.
મહાવવું, કિં પ્ર૦ મહે એમ કરાવવું; મહા-
વરાવવું, દંકાવવું; મહાવરાવવું; ઢાંકી દેવ-
રાવવું; વિંટળાવવું; ઉપર મહાવવું; દંકા-
વવું; શણગારવું:—ચુડીઓ મહાવરી=ચુડા
ઉપર ચીપ ચઢાવગવરી. મંદિરનાં બારણા
ને ચાદીને પનરે મહાવવો.
મહી, સીં નાની કુરી; ઝુંપડી; દેવસ્થાનનું
કે એકાદ સંત સાધુ રહે એવું નાનું
રહેડાણુ-કે—ગાંધકામતે, પર્ણશાળા; ઉજન:
સતીની મહી, સાધુની મહી.
મહુલી, સીં નાની ઝુંપડી; મહી; ઝુંપડી,
ઉજન; પર્ણશાળા.
મહુ, પું [મં.] ચાળીસ શેરનું એક ખા-
પ-વજન તે, ચાળીસ બાર વજન તે મહુ.
એક વજન—તોલ. ગુજરાતમાં ચાળીસ
તોલાનો શેર ને ચાળીસ શેરનો મહુ,
એવું મહુનું તોલ ગણાય છે. કેટલેક ઠેકાણે
૨૮ અને ૮૦ શેરનો મહુ તોળાય છે.
મહુકો, પું [સં. મણિ] કિમતી પથ્થરનો,
કાચનો, લાકડાનો કે કોઈ વનસ્પતિના
ખીજનો વચમાં વેદ, પાંદો ગોળ દાગો;

કણ:-માળાના મણકા. (૨) અંકોડો; ગંકોડો:-કેરાડનો મણકો; હાડકાંતી સાંધવાળી ગાંઠ તે. દહેં અંધાય માળાના મણકાએક સરખા એમ. એ તો અધાય માણ્યો સારા હો કે મોટા પણ્યુ. એકજ માળાના મણકા.

મણિ, પું. [મં.] સૌથી ઉંચામાં ઉચું રતન-જવાહીર તે; હીરો; ધોળા રંગનો તેજ-દાર કિમતી પત્થર. (૨) કિમતી-મોંઘી ચીજ-દાગીનો તે. મોતી, પ્રવાસ વગેરે. (૩) કાચ-અગ્રકતો પત્થર. અડીક વગેરેનો નાનો ગેળા કણ-દાળો તે; મણકો; રૂપાણ વગેરેનો મણકો-દાળો તે. (૪) શિર-ટાચનો જે મુંદર ગોળાકાર; છત્રાકાર તે; ટલ; તોરણ શિખરાંગ તે:-લિંગમણિ. (૫) ક્રમ ચીજ-માણસ-પુરુષ તે. (૭) મહેરો.

મણિધર, પું. [મં.] નાગ; સાપ. જેને ખાંચે મણિ હોય એવો સાપ તે; મોટો સાપ. મણિમંદ, પું. [મં.] ટાણી ઉપરનો હાથનો ભાગ, જ્યાં કંઈ પહેરવામાં આવે છે તે ભાગ. (૨) પેંચી; કાંકડું.

મણીકાં, પું. મણુ ભાર વજનનો જોખ-કાટક તે; જેથી મણુ તોળાય અથવા જેથી એક મણુ પ્રવાહી તોળાય અથવા મપાય તેનું કાટકું અથવા ભૂરત તે.

મત, પું. [મં.] અભિપ્રાય; આશય; ઉદ્દેશ; હેતુ. (૨) અનુમોદન; અંમતિ; પસંદગી. (૩) વિચાર; અંતવ્ય. તત્ત્વવાનના જુદા જુદા પક્ષોમાંનો પ્રત્યેક પક્ષ તે:- સાંખ્યમત; યોગમત; નાસ્તિકમત, વગેરે. (૪) એકાદો ધર્મમાર્ગ અથવા પંથ તે:- મોદ્દમત; જૈનમત; મંદ્રદાય. (૫) મનનો કરાવ; મળનાપણું. (૬) હક; આગ્રહ:-મનમાં માર્યો ગયો. પોતાના અચુક વિચાર ઉપર મુસ્તાક રહેલું તે. મતિયો=આગ્રહી:-હવે મન ના ક્યાં કરો. (૭)

અં મા, નહિ; નકારણી-કેં માણેરા મત રાય, મં દર આખો રાતીઓ.

મતમતાંતર, નં. [મં] મત મત વચ્ચેનો જે ભેદ તે; બિન બિન મંદ્રદાય ધર્મિક-તાત્વિક વિચારો-મંતવ્યો વગેરે વચ્ચેનું અંતર-ભેદ તે. (૨) જુદા જુદા ધર્મ માર્ગો તે.

મતસૂત્ર, સ્ત્રી. અર્થ; સમજણ. (૨) ઉદ્દેશ; આશય; હેતુ. (૩) ઇચ્છા; મુશદ; બાપના. (૪) સાર; નાતપર્યાય; અંતરની વાન. મતસૂત્રી, વિં. અર્થસાધુ; સ્વાર્થી; પોતાની મનયમ માધનાર.

મતવાદ, પું. [મં] પોતાના મતનો આગ્રહ તે; પોતાના વિચાર મંત્રની આપટાઈ. મતવાદી, વિં. મતનો આગ્રહી; પોતાના વિચારને મજબુત રીતે વળગી રહેનાર.

મતવાદી, વિં. [હિ] અદભર; મંદની ભરેલી; કાંકડી-સ્ત્રી.

મતવાલુ, વિં. પુષ્કળ; ઘણુંજ; અતિશય:-નદીએ મતવાલું પાણી આવ્યું છે.

મતસરવણી, સ્ત્રી. છોડરીઓનું એક ગ્રં. મતંગ, પું. [મં.] હાથી; ગજ.

મતંગજ, પું. [મં.] હાથી; ગજ.

મતા, સ્ત્રી. [મ.] માલમિલકત; પું. ધન દોહન. (૨) માલ; સાર; સત્વ. (૩) મલ; કિમન; વિસાત; જીવ; દમ. (૪) નળ્યુર; વસ્ત્ર.

મતાદાર, પું. જેને સાક્ષી તરીકે સહી કરવાનો હક-અધિકાર હોય તે; પટેલ વંશુલાત લઈ તેનું ભરણું સરકારને મોકલે તેનો સાક્ષીદાર તે. દરેક ગાંધમાં પટેલ અને મનાદાર હોય છે. મતાદારને વારી પ્રમાણે મુખીપણું મળે છે. (૨) સહી સાંખ કરનારો.

મતાદારી, સ્ત્રી. મનાદારનું કામ તે; મનાદારપણું.

મતાભિમાન, નં. [મં.] પોતાના અથવા પોતાને માન્ય હોય એવા મનને માટે

અભિમાન તે; સ્વધર્માભિમાન; સાંપ્રદાયિક મમત્વ. (૨) પોતાના વિચાર માટેનો આગ્રહ તે; છદ્.

મતાંભિમાની, વિં સ્વમન માટે જેને આગ્રહ હોય તે. (૨) પોતાના-સ્વધર્માભિમાની. પોતાના સંપ્રદાય-પંથને માટે જેને પૂર્ણ બક્ષિત અને આગ્રહ હોય તે. પોતાના મન માટે મર્ચ શખનાર; આગ્રહી; જિદ્દી; હડીકું.

મતારો, પું આભેલખીયેલ મરડો જુદો. (૨) જુદા; ધરડો ડામો.

મતાસા, પું આગસને લીધે શરીર જે દક્ષ-ગોણ ખાય તે; આગસનાં આંકડો.

મતિ, સ્ત્રીં [સં.] જુદિ; સમજાવ; જાન શક્તિ. (૨) સિદ્ધ વિચાર; અભિપ્રાય. (૩) પ્રતિષ્ઠા; મનવું વક્ષણ; ભાવના. હેં વ્યવહાર મતિ જેની, વિદ્યાને ધન સંપ્રદે. કિં પ્રં મતિ જગડરી=જુદિ-સમજાવ. જગડરી, સમજ જેતીરહેવી.

મતિભ્રમ, પું [સં.] જેની જુદિ ફરી ગઈ હોય તે; અસ્થિરમન થઈ જવું તે; જુદિ ફરી જવી તે; એસમજ. (૨) સં-મતિનો નાશ થઈ જવો તે. જુદિમાં થયેલો જે વિદ્યાર-અસ્થિરતા તે. (૩) ગાંધર્વ.

મતિમંદ, વિં [સં.] જેની અક્ષલ બહેર મારી ગઈ હોય એવું; જડ-જુદી; ક્રમે-અક્ષલ; ઓછી જુદિનું.

મતિમાન, વિં [સં.] જુદિમોન; અંકડી; ચતુર; હોશિયાર.

મતિયું, વિં મતયાળું; અગ્રહી; હડીકું; પોતાના મતને છોડે નહિ એવું હડી-જિદ્દી.

મતીર, નં દાંકડી; ચીબડું.

મતીલું, વિં પોતાના મતને પકડી રહેનાર; આગ્રહી; હડીકું.

મતું, નં સાખ મૂકવી તે; ચીકી અથવા દુનાવેજની જમણી બાજુએ ઉપર લખ્યું તે ખડું છે એવી સહી-સાખ કરી આપ-

વી તે; સાખ. (૨) 'મારો મન-એમનિ છે' એવું દર્શાવનારી સહી; હસ્તાક્ષર.

મતકું, પું [સં.] માકળું.

મત્ત, વિં [સં.] કદ જેને મટેલી હોય એવું; કેંદની નીચામાં હોય તેવું. છાકડું. (૨) ઘેલું; માંડું; જેને સારસાર વિવેક રહેલો. હોય નહિ એવું. (૩) ઉદ્ધત; ઉન્મદ; અભિમાની; મર્ચ. (૪) મદવાળું; જેને ચરખી ચડી હોય એવું; ચક્રચૂર; ઘેંપટ.

મત્સર પું [સં.] કાઠનું સાઈ જેયું-સાંખાળું ખમાય નહિ એવો જે સ્વભાવ તે; દેવ, પ્રધિપા; અદેખાઈ. (૨) અભિમાન અદકારનો છકારો તે; પ્રધિપા કલકટિ; વડાઈ; અદકારનો તોર તે. જૂં. નચુદી શું મત્સર આવડે.

મત્સરી, વિં મત્સરવાળું; જેને મત્સર હોય તે; બેપરવાહ; પ્રધિ-દેવ અને અદેખાઈના અંચવાળું; પોતાના શુભ વેભવમાં કાઠને ગણે નહિ એવું.

મત્સ્ય, નં [સં.] માછલું; જળમાં રહેનાર એક પ્રાણી. એ નાનાં મોટાં અને વિવિધ પ્રકારનાં ચાપ છે. મીઠા પાણીમાં અને દરિયામાં એક ટેકાણે ચાપ છે.

મત્સ્યમંથ, સ્ત્રીં [સં.] માછલાના જેવી જેના શરીરમાંથી મંથ નીકળતી હતી એવી મંગા ઉપર રહેનાર એક માછીની છોકરી; વ્યાસમાતા; પાંડવોની દાદી.

મત્સ્યાવંતાર, પું [સં.] વિષ્ણુના દશાવતારમાંનો પહેલો અવતાર તે. આ વિષય ઉપર સંસ્કૃતમાં એક પુરાણ લખાયેલું છે.

મયંક, નં જ્યાં મોટો વેપાર ચાલતો હોય તે બંદર અથવા શહેર. (૨) જ્યાં વિદ્યાભ્યાસ અને જ્ઞાન વિષયક ચર્ચાઓ વગેરે ચાલતું હોય તે સ્થાન. (૩) જ્યાં મોટે ભાગે લશ્કરનો પકાવ પડી રહેતો હોય તે સ્થાન; જવણી. (૪) કાઠ પથ્થુ

વસ્તુ કે પ્રાણી વગેરેનો જ્યાં પડાય રહે-
તો હાથ-વસ્તી-વાસદોમ તે સ્થાન; મુખ્ય
સ્થાન; રહેણાણ; ઘર; મોડું-વડું સ્થાન-કે-
હાણું તે-ચોરનું મથક.

મથન, નં [મં] મથવું તે; વસોવવું તે;
માથાકુટ; ગડમથલ; ઉલોગ; પ્રવાસ; અમ;
મહેનત. (૨) અમુક કાર્ય ઘડવા-પડાવ-
વાને માટે ખૂબ મહેનત લઈ આન તેમ
યત્ન કર્યા કરવો તે.

મથની, સ્ત્રીં જ્યાં નહિ વસોવવામાં આવે
છે તે પાત્ર-ગોળી. (૨) નહિ ભાગવાનું
ફૂલડાંવાળું ઝોળાર.

મથવું, ક્રિં સં [સ્. મચ્ચ] વસોવવું, ધુમરડવું;
ડોળાવું; રાગવું; યોગવું. (૨) ક્રિં અં ખૂબ
મહેનત સેવી; ઉદ્યમ-યત્ન કરવો; ગડમથલ
કરવી, ગોથાં મારવાં. ઝોઢાં કાર્ય પોતાની
છત્તા પ્રમાણે પાર ઉતારવાને માટે
આમતેમ ખૂબ મથન કર્યા કરવું-પણી
પરિશ્રમ સેવો અને આમતેમ ગોડરી-અચ-
રડી તેને ઠેકાણે લાવવાને યત્ન કરવો તે:-
સુનાર બિચારો બહુ મથો પણ એકે
સાલ એકું નહિ.

મથાવણું, ક્રિં સં મહેનત-માથાકુટ કરા-
વવી; ખૂબ પ્રવાસ કરાવવો; મથવા દેવું.
(૨) ચક્રવર્તુ; દરાવતું ન કાવવા દેવું.
મથાળી, સ્ત્રીં પાવડી. (૨) શિખર, ગિખર
વાળવું-નથાળું આધવું તે.

મથાળું, નં ઉપરનો-શિખરનો ભાગ તે;
ઉપર બંધાવ્યું તે; ઉપરો પાટ; શિખર. (૨)
કોઈ વેળા-વિષયનું સ્વરૂપ દર્શાવનાર
તેનું કુંકું અને સૌ પહેલા લખવાનું નામ તે;
મોટા વિષયનો ભાવાર્થદર્શક મુખલેખ.
(૩) આંશરો; અંજાજ, સરરાશ. આપવા
લેવાના કામમાં બધાની હદ; તેનો કંઈક
અંજાજ જણાવવો તે; હગવવું તે:-પહેલાં
મથાળું આપો પછી બાવ-કનીએ. (૪)
પાપડી.

મથિત, વિં [મં.] મથેલું; રહેણેલું; વસોવેલું.
મથોટી, સ્ત્રીં શિંગડાના મૂળનો ભાગ તે;
શિંગડાનું મથક.

મથોડું, નં માથું પુડી જાય એટલું તે;
માથુસ ઉથું ને ઉથું પુડી જાય એટલું
હડાણ તે; છક્ટ એટલું હડાણ:-મે મથોડાં
પાળી છે.

મદ, પું [મં.] ગર્વ; અભિમાન; અહંભાવ.
(૨) ધન, પોવન, જળ, અધિકાર વગેરેનો
જુસ્સો-તોર તે; ઉન્મત્તતા; ખુમારી. (૩)
છેલ્લો ઉન્માદ; અરૂપાકિનો અહંભાવ તે;
મરડ; જુસ્સો. (૪) કેડ; નીશો; ધેન. (૫)
જુવાની ખીલવાથી લાંબીના ગંડરથળમાંથી
નીકળતો પરચો; મધ; મધુ. (૬) અલેશટ;
તોડ; છાક.

મદકડ, વિં મદ-પોવનના ગર્વથી ઉન્મત્ત,
મદબરેલું. (૨) થેલું.

મદગળ, પું હાથી; ગજ.

મદત, સ્ત્રીં [અ.] સહાયતા, કુમક; મદદ.

મદતિયું, વિં મદદ કરનાર; સાહાયકારક.

મદદ, સ્ત્રીં સાહાય; કુમક. (૨) આશરો;
ઝોથ, ટેકા. ક્રિં પ્રં મદદ કરવી=સાહાય
કરવી; કામમાં ટેકા આપવો. મદદ લેલી=
સાહાયના લેલી, કુમક સેવી.

મદદગાર, વિં મદદ કરનાર; મદદગીત.

મદદનીસ, વિં મદદગાર.

મદન, પું [મં.] સ્ત્રી પુરુષના મનમાં ફે-
ત્તવ થતી મેગ છત્ર તે. કામ, કામ-
દેવ. સ્મર. ૩૦ પ્રં મદન પુતળું=કામદેવ
જેવો રૂપાળો.

મદનફળ, નં મિલન.

મદનબાણ, નં [મં.] કામદેવનું એક બાણ;
પુખ્ત.

મદમત્ત, વિં મદથી-ગવથી થેલુ થયેલું એવું;

ઉદન; ઉન્મત્ત. (૨) કેટલી-ગર્વથી-પુષ્ટિ

પામવાથી ખૂબ ખીલેલું.

મદમાતું, વિં અંજાજમાં ન રહે એવું; ધન,

રૂપ, બળ અને યોવનથી બહેકેલું-ખીચેલું;
પ્રકુપ્ત; ઉન્મત્ત. (૨) પુટ થયેલું; જેને
ચરખી ચઢી હોય એવું; કદે વધેલું; બળ-
રમાન.

મદરેશા, સ્ત્રી [અ.] નિશાળ; પાકેશાળા.
મદધિકાર, પું. દેશની ખુમારી તે; બર્બાદિને
હીધે સ્વભાવમાં થયેલો અહંભાવનો જે
ફિરફાર તે. (૨) ચરખીનો વિકાર તે. ઉન્મત્તતા;
ઉદ્વેગતા.

મદાર, પું. [ફા.] આધાર; આગ્રય; બ-
રેસા; વિશ્વાસ. (૨) હેતુ; કારણ. એની
પર મદાર બાંધી બેસી રહેવાય નહિ;
મદારત, સ્ત્રી. અરદાસ્ત; પરાણા ચાહરી;
ખાતરદારી.

મદારી, પું. રિંછ, અને માંદાં વગેરે પરુઓને
કેળવી લોકોને. તેમના ખેલ ફેરી, ખતાવ-
નાર; કલંધર; પરુઓ અને જંગલી
પ્રાણીઓને કેળવનાર; વાદી. (૨) હાથ
ચાલકીના ખેલો ફેરી ખતાવનાર; મારુડી;
બાહુગર.

મદાંધ, વિ. [સં.] મદ-અહંકાર-ગર્વથી
આંધળું; મદથી વિવેક બૂલી ગયેલું. ઉ. ૦
મદાંધ ચંદ્રી ન મારશો, જરૂર છવ બન-
ણીને. ૬૦ ૬૦ ૬૦

મદિરા, સ્ત્રી. [સં.] પીવાનો દારૂ; આસ્તં;
મુરા; મધ.

મદિરાશ્રી, સ્ત્રી. [સં.] મદિરાના જેવા
રંગવાળી આંખોની; કેકવાળી આંખોની;
મદિરાની માદક સુગંધ બનાવે એવી મોહ-
ક ને માદક આંખવાળી સ્ત્રી.

મદી, વિ. ૦ મદવાળું; ચઢી ગયેલાં બુદ્ધિવાળું.
મદાન્મત્ત, વિ. [સં.] મદ-ગર્વથી ઉન્મત્ત
મદ, ગમેલું હોય એવું તે; ઉન્મત્ત; બલ;
ઉન્મત્ત; ઉદ્વેગ. (૨) ચરખીથી બહેકેલું-પુટ;
સરીરે ખૂબ ખીચેલું-કામેલું હોય એવું
કાકેલું; પ્રકુપ્ત અંગ.

મધ, ન. ૦ [સં.] દારૂ; મુરા; આસ્તં. (૨)
મધ; મધ.

મધપ, પું. [સં.] દારૂ પીનારો; દારૂડિયો.
મધપાન, ન. ૦ [સં.] દારૂ પીવો તે. ઉ. ૦
પીએજ શુદ્ધ દૂધ જે, કલાસની દુધાનનોંડ
છલ્લાય વાત છેક ને મનાય મેઘપાનમાં.

મધપી, પું. દારૂડિયો.
મદ, પું. હિંદુસ્તાનનાં એક પ્રાચીન વિભાગ-
દેશનું નામ. મદદેશ.

મદાસી, વિ. ૦ મદાસનું-મદાસ અંગથી.

મધ, ન. ૦ [સં. મધુ] માખો અને બંમરી.
ઓએ જુલોમાંનો મીઠો રસ એકઠો ફેરીને
બનાવેલું ગાદું ને ગંધુ ચાલુસી જેવું પ્રવાહી;
માખોએ એકઠો કરેલો જુલો રસ. ૨૦
પ્ર. ૦ મધ જેવું-મીઠું; પ્રિય; રચિકર. મધ
મૂળને ચાટવું-પાણી રાખવું; કામમાં
નહિ આવવું તે; રાખી મૂકવું. મધવાળી
જીભ-પ્રુશામતિયા બોલી. મધમાં હાથ
મેલાવવો-લાંકય દેખાડવી.

મધપુડો, પું. માખીઓ અને બંમરા-બંમ-
રીઓ જેમાં જુલો રસ ભરી રાખે છે અને
છંદા મૂકે છે તે તેમનું મીઠુંનું ઘર; માખ-
લી; ખાનો ખાનાં વાળી મોટા છણા જેવી-
વાદળી જેવી માખીઓએ બનાવેલી રહે-
વા તથા મધ બરવાતી બનાવતું. ૬૦ મધપુડો
રડો રચે, માખી રાખી માખ.

મધમાખ, સ્ત્રી. ૦ જુલોનાં રસ એકઠો કરનારી
માખી તે.

મધમાખી, સ્ત્રી. ૦ મધમાખ.

મધમાગ, ૩૦ [સં. મધ્યમાગ] વચ-
બાનો અગમન-ભાગ તે.

મધરાત, સ્ત્રી. [સં. મધ્યરાત્રિ] રાતનો
વચક્ષો ભાગ ને; અરધી રાત.

મધવો, પું. ૦ ખાઈ પીને તાનું થયેલું; પુટ;
જડું; રચુલ-ચંડ ખાઈ પીને મોટા મ-
ધવો થઈ છે.

મધુ, ન૦ [સં.] માખોએ પૂલનો રસ એકડો કરીને બનાવેલું મીઠું પ્રાણી; મધ; મધ-રંદ. (૨) મુસ; મધ; રાહ-મધુપાન. (૩) મુખધિવાર મીઠો અને માદક નિર્વાસ. એક જાતનો રસ; મધ; જ્ઞાન્દિકનો પ્રવાહી નિ-ગાળ. (૪) અમન; મધા. (૫) મધુગ્રનું ઝાડ. (૬) વર્ગતન્નુ. (૭) વિંગાતું; મીઠું.

મધુકર, પું. [સં.] મધમાખ; બમરો; મધ બનાવનાર નાનું પાંખવાળું છવકું; વૃદ્ધ.

મધુકરી, સ્ત્રી. બમરી; મધમાખા. (૨) માખો જેમ પૂલે પૂલ કરીને મધ એકઠું કરે છે તેમ ઘેરે ઘેર કરીને બિયા એકઠી કરાતે; માધુકરી; વિવાદથી અંધેશો બોરાક એકઠો કરી આજુવો તે.

મધુપ, પું. [સં.] મધુ પીનારો તે; બનગ. (૨) ફાંડિયો.

મધુપક, પું. [સં.] દહિં, ધી, પાણી; મધ અને ખાંડનું મિશ્રણ તે; અતિથિ અને જમાઈને પોતાને ઘેર આવનાં સત્કાર કરી અર્પણ કરવાનું દ્રવ્ય તે; વિવાદ વખતે જમાઈને મધુપક અર્પણ કરીને સત્કાર કરવામાં આવે છે.

મધુપાન, ન૦ [સં.] ફાંડ પીતો તે; મધપાન.

મધુપાની, વિ. મધ પીનાર; દાંડિયો.

મધુપ્રમેહ, પું. મીઠી પેશાબનું દરદ; મૂત્રમા ખાંડ જતી તે; અને ઘણી વાર પેશાબ થયા કરી તે-મૂત્રપિંડનું એ. દરદ.

મધુમક્ષિકા, સ્ત્રી. [સં.] મધમાખ.

મધુમાર, પું. [સં.] વર્ગતન્નુ.

મધુર, વિ. [સં.] સ્વાદે ગળું ને મીઠું.

(૨) કાનને પ્રિય લાગે એવું-મધુર ગ-યન. (૩) નાક-શાખેન્દ્રિયને પ્રિય-સા-લાગે એવું-મધુરામ. (૪) આખને ગમે એવું, મુંદર; મોદક; મજેનું-મધુરગૂતિ-મધુર સ્થન. (૫) પ્રેમ-વદાલ કિષ્કે એવું; મીઠા શોહીનું.

મધુરતા, સ્ત્રી. [સં.] મિઠાશ; ગળપણ. (૨) મનોદરતા; મુંદરતા. (૩) પ્રિય લાગ-વાપણું; આલ્લાન્કપણું; મનને ખુશકારક લાગનાપણું તે.

મધુર, સ્ત્રી. [સં.] સાદર. (૨) જેમમધ (૩) સુવા.

મધુર, વિ. મીઠું; ઝમિકર; મન, કાન, નાક, અને આંખ વગેરેને ગમે એવું; મોદક; મુંદર, મજેનું. વાદાય કિષ્કે એવું; પ્રિય લાગનું. હું મધુરી મેના! સા માંમરે છે, પરંતુ આ પિત્તર હુણે છે.

મધુવન, ન૦ [સં.] નૃંદાવન.

મધૂક, પું. [સં.] મધુકો; જેને મધૂકાં થાય છે તે ઝાડ.

મધોમધ, અ. વચમાં; વચ્ચે; મધ્યે.

મધ્ય, વિ. [સં.] વચ્ચું; ઉપરનું કે નીચેનું નહિ એવું; વચ્ચા આવેલું-મધ્યેશ. મધ્યલોક. (૨) ના. વચ્ચે ભાગ. (૩) કમ્બર-કટિપ્રદેશ.

મધ્યથિંડુ, ન૦ [સં.] ગોળ-વર્તુલમાંનું વચ્ચું જિડુ-ટપકું તે; વર્તુલમાંનું તે મિડુ કે જેમાંથી નીકળેલી પરિધને અડતી બંધી લીટીઓ સરખી હોય; કેન્દ્ર.

મધ્યમ, વિ. વચ્ચું; સાદું તેમજ નરનું એવું; જે છેડાની વચમાંનું તે. (૨) ના. સાત સૂરમાંનો એક સૂર; ચોથો સૂર.

મધ્યમસર, અ. સાદું તેમજ છેક નરનું પણ નહિ એમ, વચવા માર્ગનું એમ; અંધ-જસર; એક અંત તરફનું નહિ પણ મધ્યે ગમ્ય એ રીતનું તે, મોડું નાનું અથવા જાડું ટેવું પણ નહિ એવા સમતોલ-મત્ત-વિવેકમય.

મધ્યમા, સ્ત્રી. [સં.] વચની આંગળી. (૨) છુટાનીમાં આવેલી સ્ત્રી. (૩) પાણી ઉચ્ચવાની યાગ ગીતિઓમાંની ત્રીજી રીત તે; વચની શબ્દોચ્ચાર પરતિ. પરા,

પર્યાપ્તિ, મધ્યમા અને વૈષ્ણવી. નહિ ન-
વોદા નહિ ગ્રૌહ્ય એવી જે નાચિકા તે.
મધ્યરાત્ર, સ્ત્રીં [સં.] અડધી રાત્ર;
મધરાત.

મધ્યરેષા, સ્ત્રીં [સં.] પૃથ્વીના ગોખાના.
ઉત્તર દક્ષિણ જે સરખા ભાગ કરનારી જે
લીટી તે; વિપુલવૃત્ત.

મધ્યસ્થ, વિં [સં.] વચ્ચું; વચમાંનું.
(૨) એકે પક્ષનું નહિ એવું તે; નરસ્થ.
(૩) ના. એક પક્ષનું સોભળી તોલ કર-
નારે લવાઈ; પંચ; સમાધાનિયો. મધ્ય-
સ્થી=લવાઈ; સમાધાન કરવાને વચમાં
પડવું તે.

મધ્યસ્થાંગ, નં [સં.] વચ્ચે પ્રદેશ; મધ્ય
ભાગ. (૨) કટિપ્રદેશ.

મધ્યા, સ્ત્રીં નાની પલ્લુ નહિ અને આધેડ
પલ્લુ નહિ એવી જુવાન સ્ત્રી તે; મધ્યમા.
મધ્યાન, જુ. મધ્યાહન.

મધ્યાહન, પું [સં.] દિવસનો વચ્ચે સ-
મય તે; અપાર; દહાડાનો વચ્ચે ભાગ;
સૂર્ય આકાશની મધ્યે આવેલો હોય
તે વખત.

મધ્યે, અં વચ્ચે; અંતગત; અંદર; માં.

મન, નં [સં. મનમ્] મનુષ્ય-પ્રાણીના
દેહમાંનો તે અવયવ; અથવા ઇન્દ્રિય, કે જે
બીજી ઇન્દ્રિયોને તેમનાં કાર્ય કરવાની પ્રે-
રના કરે છે; માનન્દ્રિય; સમસ્તવાની, વિ-
ચારવાની અને ઇન્દ્રિય કરવાની વ્યાપ્તી
લાગણીઓ હૃદય જે છે તે ઇન્દ્રિય. (૨)
સંકલ્પ વિકલ્પવાળી પ્રાણીઓની જે ગતિ
તે. (૩) વ્યાપ્તી લાગણીઓનો જુરમે
ક્રમરાય છે તે અવયવ; દિલ; દેય; કા-
ળવૃત્ત; ગિત; અંતઃકરણ; મમત. (૪)
ખંડા; મરણ; બાજ-એને બળવાનું મન
છે. ફેરી ખાવાનું મન છે. (૫) માનુષ;
નિમાર. (૬) સ્મરણ યત્ન. (૭) સલા-

સમ્યક્ જ્ઞાન તે. કિં ૫૦ મન કરવું=બાજ
ધમ્મ કરવી. મન થવું=બાજ થવો. મન
મારવું=લાગણીના જુરસાને દબાવી રાખવો.
મનમાનવું=સત્ત્વ થવું; મંતોષ લેવો; કળ્પ
કરવું. ઉં મન માને નહિ સોદેરા સમ-
જીવું તોય શું થાય. મન ખાદું કરવું=ના-
ખુશ કરવું. મન ચોરવું=પૂરતાવો કરવો.
મન મનાવવું=શશી કરવું; મંતો;
ખવું, સમજાવવું. મનમાં આવવું=સમ-
જવું, મરણ થવી; મનને ખંડે લાગવું;
લક્ષ્ય ખેંચાવું. મનવાળવું=મંતોષે ખેંસવું;
થયું=ભોગવ્યું-અનુભવ્યું અને હવે મન
કરવાની જરૂર નથી એમ માની લેવું તે.
મન ઉડવું=મન ઉતરી જવું; અભાવ-
વિગમ આવવો; નહિ ગમવું, નહિ ગો-
હવું તે; ધમ્મ જતી રહેવી. મન જોવું=
મામાનો ભાવ જોવો-શું થતી છે તે સ-
મજી લેવું. મન ખેસવું=પ્રીતિ લાગવી;
ગેહવું; ગમવું. મન ધાલવું=સક્ષપર, લેવું;
ધ્યાન આપવું. મન ઉચ્ચ થવું=નાખુશ
થવું; દિલ કુખાવું; રોડ વઢવો. મન
ખાળવું=જીવ જાળવો, સંતાપવું; નાખુશ
કરવું; ચિંતા-શોક કરાવવો. લાગણી-દ-
ખાની પ્રીતિની ભાવના પ્રકટ કરવી-થવી તે.
મનમાં લાવવું=ખેડ, લગાડવું; પ્રકાર ક-
ળી; ગમવું. ૩૦ ૫૦ મોટા મનનું કોર;
પરોપકાર જુદિનું. મોટું મન=પુણ્ય-ક-
દર મન; મોટાથ વમરનું મન તે. મનનું
પોતું=મનિય; દીન; બીજમ્. હૃદય મન
બંધે થાય, ને મા બંધે થાય. મન દોષ
ચંગા તો કરોડમાં ચંગા. મન કરે દું મા-
ગિયે ખેનું, અને કર્મ કરે દું કોમિમાં ખેનું.

મનકલ્પિત, વિં [સં.] મનની કલ્પનાનું;
તરંગ રૂપ; ખાલી જગે; ખતાવડી; ખોટું;
તરંગી, માત્ર વિચારનું-ખડ નહિ તે.
(૨) અતલ; નરીજ ખતાવડ દોષ એવું;
જોડી કારણ-મન કલ્પન વાત-વિવાત.

મનકામના, સ્ત્રીં [સં.] ભાવનાં; ઇચ્છા; વાંછા; મુરદ.

મનખા-દેહ, પું [સં. મનુષ્યદેહ] માણસનું શરીર તે; મનુષ્ય દેહ. (૨) માણસનો અવતાર તે; માણસપણું.

મનખો, પું માણસનો અવતાર; નરદેહ. (૨) જીવન; જિંદગી. (૩) માણસપણું.

મનગમતું, વિં મનને ગમે તેવું; પસંદ; ગોઠતું; દિલચાહનાવાળું. ઉં મનગમતાને દીધી માખાપે, વિધિએ ત્યારે આ વિનંગે કરાવ્યો. (૨) સુન્દર; રમ્ય; પ્રિય લાગે એવું. (૩) ભાવતું; રસમગ; રમ્યું.

મનકું, નં મન.

મનન, નં [સં.] વિચાર કરવું તે; મનમાં તે મનમાં ગોખ્યા કરવું તે; ચિંતન. મનનશીલ=વિચાર કરનાર.

મનપૂર્વક, અં મનથી; જાણીજીતે.

મનફેર, વિં જરાફળ ફેર હોય. તેવું; નહિ જેવા તફાવતતું; સહેજ ફેર હોય એવું.

મનલાવતું, વિં રચતું; ખાવા ગમે એવું. (૨) ગમતું; ગોઠતું; મનપસંદ.

મનમાનતું, વિં મનને પસંદ પડે તેવું; મનને પ્રિય. (૨) જોઈએ તેટલું; પુર પડી રહે એટલું.

મનમાન્યું, વિં જોઈએ તેટલું; પુષ્કળ; ખૂબ. (૨) મન તમ થાય-મંત્રોળે એટલું અને એવું.

મનમેળાપી, વિં મળનાવડું; મન મેળવી દે એવું.

મનમોજી, વિં મનમાં જેમ આવે તેમ કરનાર-વર્તનાર; તરંગી; આનંદી-વિલક્ષણ.

મનમોહન, વિં મન મોહ પામે એવું; દિલ પસંદ; ચિત્તને વશ કરી લે એવું.

મનવશિયું, મન વાળવા જેવું; મનને મનાવવા જેવું.

મનવર, સ્ત્રીં પરેણા ચાકરી; સરભરા; નરદાન.

મનવણું, કિં સં મનાવણું; રીસ ઉતારવી; ખુશી કરવું; રીસ ટાળવી; સામાના મનવું સમાધાન કરવું; મજી કરવું. ઉં તમારીને મનવી કું નહિં મનાઉં, મારાગળ.

મનવળણું, કિં અં મનને મંત્રોળ થઈ જવો; ભાવનાનો લય થવો; ઇચ્છા મંટી જવી. (૨) માની લેવું; મનથી સમાધાન થવું.

મનવા, પું માનવ; મન જેતું નાયક છે એવો જીવાત્મા; માણસ; મનવાળો જીવ. ઉં ચૈદ જીવનનો નાથ કરશે તે 'ધારો, તારા ધાર્યાં એજે. જશે, મનવા' ચૈદ જીવનનો.

મનવાંછિત, વિં મનથી ઇચ્છેલું હોય એવું; આશક્ષિત; ઇચ્છિત; ઇચ્છિત. મનથી જે સુખાચ્છની ઇચ્છા વગેરે હોય તે. ઉં મનવાંછિત તારાં જણશે.

મનવાર, સ્ત્રીં [સં.] મોડું લસકરી વહાણ; લડાઈનું વહાણ.

મનવેગી, વિં મનના જેવા વેગવાળું; મન જેમ પળ-વિષમમાં અનહદ છે તેવું ગહે છે તેવી અતિ જલદ ગતિવાળું.

મનાશલ, પું [સં.] પત્થરમાથી બનેલો એક લાખ રંગનો ધાતુ જેવો ઝેરી ભાર; લાલ રંગનો સોમલ તે-મનગિલ.

મનસખદાર, પું લસકરની ટુકડીનો ઉપરી; લસકરી અમલદાર.

મનસખદારી, સ્ત્રીં મનસખદારનું કામ તે. (૨) મનમગદારનો ઝોલો તે.

મનસા, પું [સં.] મનથી; મનવડે. (૨) આંતરિક ઇચ્છા; ઉડી ભાવના; મન.

મનાસજ, અં [સં.] કામદેવ; રમગ.

મનમુખો, પું [આ.] ધારણા બાંધી તે; કામ કરવા માટેના વિચાર તે; ધરદો; ઉદ્દેશ; હેતુ; મનલય (૩) તદ્દથીર; યુક્તિ; ધાટ.

મનઝિના, સ્ત્રીનામના તરંગ આવે તેમ
વર્નાપણુ ચ્વન્ઠતા (૨) ઇન્ઠા
અપેક્ષા

મનસ્વી, વિં [મ] મનમા આવેતા ત
રંગો પ્રમાણે ચાલનાર-તરંગી, ચ્વચ્છદી
(૨) ગાંતી, મન જેને વત હોય તે, ચતુર
મનહર, પું એક રાગ, કવિત એને આ
ચક્ષુ હોય છે અને પાંચમા મોઝ અને
બીજામા પદ અક્ષર, એ કહે બધા ચર
ણની ગ્યતા, હોય છે ઉં મોહુ એણે
ગીધ કામ માટે દશે મોહુ માન, મોટા
મોટા મહીપતિ મીપતરામને ૬ ૬ ડા
(૨) વિં મનોહર ચુદ્ધ, મનને હની
વે એવુ

મના, સ્ત્રી [આ] ૩૪ કામ કરનાની
જવા આવવાની ના પાડતી તે, નમણે,
અટકાવ, પ્રતિબંધ, ના

મનાઈ, સ્ત્રી મના, મધી નિષેધ નમરના
મનાઈ (મનચ્યાનતું કામ એકદમ અટ-
કાવવાનો રૂબ તે

મનામહુ, નં મનાવુ તે, રીમ ક્ષીરારને
સમજાવુ તે, મનાય તે માટે કરનાવુ
જે માત્રન-આશન-નમન તે, નિષ્ઠના
રીમ-મોટુ હાથુ હોય તે રંગે અમાન,
અપ્રીતિ અને મૈત્રીનજ વગેરે મગાવા-
દાગી નાખના માટે સામાના મનતું મમા
ધાન કરાતી જે કિયા-નખી પેશુ, મારી
માગતી રંગે તે (૨) વાહ, મના સ
માધાની ગિસામમા મનામણ એમ કહે
વાય છે, કાવાનાલા, પ્રણિપન

મનાગે, પું [આ] મિનારા, થા ના જેવુ
ઘણું હિંચુ ચતુરન તે ટોડો (૨) નગડી

મનાવહુ, નં મનામહુ

મનાવવુ, કિં સં ગંગે બનાવુ હોય, એક-
મૈત્રી તોડી મનુ હોય કે સદનામેથી ન
જમુ ચર્ચમુ હોય તેના મનુ સમા

ધાન કરવુ તે, રીસ ઉતગવવી, સમજાવવુ,
હડાની લાવવુ, માને એમ કરવું મેગાપ-
મપ કવો, મનગા કરવુ, સાતન કરવુ,
આરાધન, કાવાવાલા રી ખુશ કરવુ કિ
પ્રં મન મનાવવુ-ગણ કરવુ ઉં કુચર
હચે તે હને હચે, હુ મ હચે હુગ
રાણુ, હને કુચરને મનાવચુ ને હુ તો
પડયો ૨ પાંશા

મનાવુ, કિં અં રીસ-ચુરો તથ દવ
મળી જવુ કરીને પ્રીતિ-નો-મગવ ના
ધવો માનવુ

મનિયાર, પું ચુદ્ધર ચુડીઓ જનારી વે-
ચનાર, મનીહાર (૨) બવાઈમાનો એમ
વેય

મનિયાર, નં મનિયારવુ કામ-ધધો તે,
હાથીતત વહેરનાવુ-ચુડીઓ ઉતારનાવુ
અને તેના રમમ્દા ને ધાટ બનાવવાડ
કામ તે

મની, સ્ત્રી મીડી, બિલાડી ઉં મી મળે
તો મેલા સુખ થાય મિનડી, મિદી

મની-ઓહર, પુ [અ કોહર-ઑરતર]
ટપાન ખાનાની એક ઠેમતેથી બીજે ઠે-
દાત્રે વદાવ વર્ષ ઊપિસ મોખી આપ
વાની ગોહરચુ-ગીત તે, ટપાય માગ
કતે નાણુ મોકલવાની ધન તે (૨) ન-
આન માન્હેતે મોકલેના-આરેવા નાણુ
તે પી

મનીપા, સ્ત્રી [રુ] ચુદિ મનિ (૨)
માન, મગજ

મનીહાર, પું મનિયાર, ચુદ્ધર

મનીગ, નં મનુચ મામા આમી

મનુ, પું [સં] એમ કરિ (૨) મનુઓ
પડો-ગાન અમુ મળ વળી જે મનુ
એમ ગમન કર છે ને મહાપુ ધ, મોખ
નિયના (૩) વધના મોદમાબાનનેરોશે
માગ તે (૪) માનક રમીત્ર નાંક

નાર=હિંદુઓનો મૂળ કાયદાશાસ્ત્રી.

મનુજ, નં [સં.] માણસ; મનુષ્ય. (૨)

મનુનો વસ્તાર=માણસ બની તે.

મનુષ્ય, નં [સં.] એ પગ ઉપર ટટાર રહી ચાલનાર એક બુદ્ધિશાળી પ્રાણી; માણસ; આદમ. (૨) પુરુષ; નર; આદમી.

મનુષ્યગણ, પું [સં.] જ્યોતિષ પ્રમાણે સત્યાગ્રીસ નક્ષત્રોના દેવ, રાક્ષસ ને મનુષ્ય એવા ત્રણ વર્ગમાંનો છેલ્લો વર્ગ તે. નવ નક્ષત્રો દરેક ગણનાં ગણાય છે અને તે તે નક્ષત્રોવાળા માણસ તે તે ગણના ગણાય છે. એ ગણાનુસાર સ્વભાવ અને પ્રારબ્ધ કહેવાય છે. મનુષ્યયુગ=માણસને જમાડી તૃત્ત કરવો તે; અતિથિને અન્નાદિથી મંત્રુષ કરવારૂપ થય તે. મનુષ્યલોક=મનુષ્યોલોક; આ પૃથ્વી ઉપર રહેનારાં માણસો તે; આ લોક; પૃથ્વી.

મનુષ્યતા, સ્ત્રીં માણસપણું; મનુષ્યત્વ.

મનુષ્યત્વ, નં [સં.] માણસાઇ; મનુષ્યતા.

મનુહાર, પું મનામણીની આશ્ચર્ય-કાલાવાલા કરવા તે; ખાતર; પ્રાર્થના; આરાધના.

મને, અં મના; મનાઈ.

મનોગત, પું [સં.] મનમાં ગહેલ હોય તે; મનમાંનો વિચાર-હેતુ-અર્થ તે, વિચાર; કથના; અભિપ્રાય. (૨) ઇચ્છા; ભાવ.

મનોગતિ, સ્ત્રીં મનનો વેગ તે. (૨) મનની પહેંચ-અહ્યુશક્તિ તે.

મનોજ, વિં મનોહર; મુંદર, મજાનું. ઉં મનોમ કચ્છરિમ્ભગિનિસારથી.

મનોજતા, સ્ત્રીં મનોહરતા; સૌંદર્ય.

મનોધર્મ, પું [સં.] મનનું જે સ્વાભાવિક વલણ તે; મનનું મનપણું તે. મનોધર્મમાં પ્રીતિ, ક્રોધ, અદ્રેષાઈ, વિચાર; સ્મરણ શક્તિ વગેરેના સમાવેશ થાય છે. મનનો વિકાર=મનની શક્તિ વગેરે તે.

મનોનિમલ, પું [સં.] મનને વસ રા-

ખવું તે; મનને કબજે રાખવું તે; સંયમ.

મનોભંગ, પું મન-ભાવનાનો ઉત્સાહ ભાગી જવો તે; મનનું પાછા પડી જવું તે; નાસીપાસી; ઉત્સાહભંગ, તેમજ આશા-ઈચ્છાભંગ તે.

મનોભાવ, પું [સં.] મનની જે ઇચ્છા-કાંક્ષા તે; મનમાંની લાગણી; વૃત્તિ; દિલની મતલબ. (૨) મનની-જે આંતરિક પ્રીતિ તે.

મનોભૂ, પું [સં.] કામદેવ; મદન; સ્મર.

મનોમય, વિં [સં.] મન સંબંધી; મન રૂપ એવું; મનનું; માનસિક. મનોમય-કોશ=ટેહના પાંચ કોશોમાંનો 'હું' પું, અને શરીરની સત્તા મારા હાથમાં છે, એવું યાન તે; કર્મેદ્રિય ઉપર જેને અધિકાર છે એવો શરીરમાંનો અંતઃકરણ વિશેષ વિભાગ તે.

મનોમલ, નં મનવડે-અતઃ જેને બેસાડવાનો યત્ન કરવો તે; જાતે જે યત્ન કરવો તે; પ્રયોગપાઠ; અમુક નિયમ કર્યા કે જાણ્યા પછી તે પ્રમાણે કરી જોવું તે; અભ્યાસપાઠ; ધડો, રીત્યનુસાર દિસાત્ત પોતાની મેજે ગણવાનું કાર્ય-પ્રયોગ તે. પહેલા મનોમલના પાંચ દાખલા ગણી લાવ.

મનોરંજક, વિં મનને રંજન કરે એવું; દિલ ખુશ કરે એવું; મનોહર.

મનોરંજન, વિં મન ખુશ થાય એવું; મન રાજ થાય એવું; પ્રિય લાગે-પ્રીતિભાવ ઉપજાવે એવું.

મનોરથ, પું [સં.] મનનો જે ભાવ-ઈચ્છા, કાંક્ષા તે; મનની ધારણા. (૨) મનના તરંગ-મુદ્રા તે; ભાવનાઓના તરંગ અથવા વિચાર તે.

મનોરમ, વિં [સં.] મનને રમાડે-આનંદ ઉપજાવે, ગમત આપે એવું; સૌંદર્ય

અને શુભથી જ્ઞેનારને આનંદ આપે-રા-
 ૭-પ્રસન્ન કર એવું
 મનોરમ્ય વિં મન રીઝે-ગિયાત થાય એવું,
 સુદૃઢ, મજેનું
 મનોવિકાર, પું [સં.] કામ ક્રોધાદિમનો
 જુસ્મો ચડી આવવો તે મનની આબા-
 વિન્નિયતિમાં વિકાર થવો તે, રાગ
 દેશાદિની યાગશીઓ દૃષ્ટી આસી મનનું
 મદલાવું તે લાગણીઓના ઉગળો-ભાવના
 વગેરે થઈ આવવા તે
 મનોદૃષ્ટિ, સ્ત્રીં [સ] મનનું અમુક બાગત
 તરફનું વલણ તે, મેકંપાદિક રૂપ
 મનમા ઉપજતી એવના તે, ઈન્દ્રિયા,
 ભાવના
 મનોવેગ, પું મનનો વેગ-ઝડપ તે (૨)
 મનમા પ્રકટેનો લાગણીનો તીવ્ર જુસ્મો
 ઉભરા તે, મનની ધારણાસિદ્ધિને મટિ
 થઈ આવતી તાલાવેલી તે
 મનોહર, વિં [સ] મનને હરી લે એવું
 મોહ પમાડે એવું સુદૃઢ રૂપાણું, 'પ્રુમ
 મુરત, મનોચ (૨) મધુર પ્રિય લાગે-
 દિન રીઝવે એવું
 મનોહારી, વિં મનોહર મુદર દિલ રીઝવે
 એવું (૨) આમર્ષક, ખેચાલુકાર
 મન્મથ, પું [સ] મનને મથી નાખનાર,
 તે કામદેવ રમ
 મન્ય, વિં [સ] માનનાર-પડિતમન્ય
 મન્યુ પું [સ] ક્રોધ શરસો (૨) મન
 ન સ્તાપિ રાગ
 મન્વંતર, પું [સં.] કલ્પના ચોદ મનુ
 આર્માનાઈ પછુ બે મનુ પચ્ચેનો વખત-
 કાળ તે, એ મનુની તકારકિર્દીના મગ
 આ મગ ૩૦૬૭૨૦૦૦૦ વર્ષનો ગણાય
 છે હાલ વૈવસ્વત મનુ, ચાલે છે
 મપાવે, પું અનાજ વગેરે જોખનારો અથવા
 ભગનારો તે જોખો પાલીવડે અનાજ ભ
 રીતે માપનાર-વેપારી મપારાની નાત અને
 અગ્ર છે (૨) ધર્મો

મપાવવું, કિં સં ભગવતુ; તોળાવવું, વગન
 કગવવું માપ કઠાવવું લાઘાઈ પહોળાઈ,
 ઉડાણુ ને ઉંચાણુ, જ્યો અને વગન અમુક
 રીતે કેકેટલા છે તેનું પ્રમાણ કઠાવવું તે,
 માપ-પ્રમાણ કાઢવું (૨) કિંમત કરાવવી
 તોલ કરાવવું-ઓઘ્યા ઉપરથીજ એમની
 મુદ્ધિ મપાઈ મઈ
 મપાવુ, કિં અં ભગવતુ, તોળાવુ, માપ થવું,
 પ્રમાણ નીમગવું
 મફત, અં [ફા] બદલા વગર, દોષ્ટ, વગર
 પૈસે (૨) અમસ્તુ, જૂજ કિંમતે
 મફતિયું, વિં મફતનું, બદલામા કંઈ મળે
 નહિ એવું મેગટિયું
 મફલીસ, વિં ગરીમ, કગામ
 મબલક, વિં [ફા] મળ્યું, અતિશય, પુકળ
 રજપક્ષ પછુ મમલક હતા ત્રિવદર્શના
 મબારખી, સ્ત્રીં નાના હોમરાને થતો એક
 રાગ દોગને પછુ આ રાગ થાય છે
 મલમ, વિં [આ મુમહમ] બાધિબારે,
 અસ્પષ્ટ, મટિધ ગમે તેનું નામ દઈ અહર
 જાણાવેલું ઉપનક-સંકેતમા જાણાવેલું હોય
 ગળેલું હોય તેવું અનિશ્ચિત સ્થિતિમા,
 એમનું એમ રહેના દીધેલું હોય એવું નિર્ણય
 નહિ કરેલો હોય એવું અદમદ
 મમ, સં [સ] માર્કે, મુજ
 મમઈ, સ્ત્રીં માની મા દાદી
 મમત, પું [સ મમત્ય] પોતાપણાનું
 અભિમાન અને આગ્રહ તે પોતાના મત
 ને પાંડી રાખવો તે (૨) પોતાના માણસો
 આત્મજનો ઉપરનું પારપણુ તે પોતાના
 માટે સેહ-ભાન તે (૩) આગ્રહ, 'હક,
 છદ, બહોરા કિં પ્રં મમત કરવો-
 પોતાના મતને વળગી રહીને આગ્રહથી
 તે પાર ઉતાવળોના યત્ન કરવો પોતાનો
 વિચાર પાર પાડવાનો આગ્રહ રાખવો તે,
 પોતાપણાના અભિમાનમા તણાવું બહોરા
 કરી મમત મૂકવો-આગ્રહ છોડી દેવો

મમતા, સ્ત્રીં મારાપણની માયા તે, સ્નેહ;
પ્રીતિ (૨) માં છે એમ માનવું તે;
મારાપણનું અભિમાન; મમત્વ (૩) આગ્રહ,
હઠ કિંપ્રં મમતા રાખતી=માયા રાખતી
મમતામમતી=અદાકતરી, અદાચદ; હરિ-

દાષ, સ્પર્ધા

મમતાણુ, વિં મમતાવાણુ, માયાણુ; જોહાણ,
પ્રેમી. (૨) દયાણુ

મમતાણુપણું, નં મમતા; માયા રાખતી તે,
પ્રેમીપણુ. (૨) દયાણુતા

મમતી, વિં હડીહુ, આગ્રહી, પોતાના મતને
વળગી રહેનાર

મમતીહું, વિં મમતી, હડીહુ, આગ્રહી, નિહી.

મમત્વ, નં [સં.] મારાપણુ, પુણુનું
અભિમાન તે (૨) પોતાના મેંમવી પરતું

વહાલ તે, 'મારું' એવા સ્વાસ્થિમાનપૂર્વક
સ્નેહ કરવો તે (૩) હઠ; આગ્રહ,
જીદ, મારાપણનો આગ્રહ તે

મમરા, પું ચોખાની ધાણી, ખારામા પવા
ળીને રોકેલા ચોખાની ધાણી. (૨) મમ

રા=મમનું વચન, હડહુ કિં પ્રં મમરા
મૂકવો=હકુ પડતાં પડતાં પાછું જાયત યાય

ઉરકરામ એમ કરવું તે, અદાવતું, રજક
મૂત્તી, એ જાણને કલહ યામ એવું મમનું

વચન=હકુ મૂકવું કિંપ્રં કાનમા મમરા
મૂત્તી=હકુપી ઉરકરાણી આપતી, છુપી

સનાહ આપતી

મમળાવતું, કિં સં ઓગાળવા માટે મોહમા
આમતેમ ફેરવ્યા કરવું (નહિ ચાની જવું)

રસ કરવાને મોમા હવાવવું, દાતથી નહિ
ભાગનાં મોમા ફેગી રસ કરીને ચૂસવું

મમાવો, પું માનો બાપ તે, દહો

મમ્મો, પું [સ.] મ એવો ઉચ્ચાર ને
અક્ષર તે ૩૦ પ્રં મમ્મો ચ-ચો=અપ

શબ્દ, સામાને ખગમ લાગે એવું બોનું
તે, ગાગ તું કહ મમ્મો ચ-ચો બોવતો
નહિ. મમ્મો ચ-ચો બોલવો=નકારી માગ

બોલવી-ફેવી તે, આકુતેકુ બોલવું.

મય, વિં [સ.] બરપુર, વિંટાયેલું, સમાન
હોય એવું-જગમય, આનંદમય, સુખર્ણમય

મયા, સ્ત્રીં માયા વહાવ, સ્નેહ (૨)
દયા, કૃપા

મયૂખ, નં [સ.] કિંગ્ણ, કર, ગરિમ
મયૂર, પું [સ.] મોર, એક મોટું મુદર

પિંજનાણુ પખી, કલાપિ, કેકી
મયૂરી, સ્ત્રીં ઢેલ, મોરની માદા

મય્યાત, નં મગ્ણું, મરણુ, મૈયત
મર, અં છો, છોતે, બને, હશે, ગમેતેમ કરે

તેની દગ્ગા નહિ, એના અર્થમા વપગય
છે મગ જાય મરને-મરને માથા કૂટે

મરકંત, પું [સ.] લીના રગતો મિત્તી
પથરા, પાતું, એ જાતનું રત્ન

મરકંડકું, નં હસતા મોનો લગ્ગો, મયમતા
મોતો ચાળો, મદહાસ્ય પૂર્વક કરેલું નખડું

હં મરકંડેલું મુખ મધુરે વચને, મરજાદા
મન આણીજી, શાક પાક પીકને નવ

પીરખા, આથો પાલવ તાણીજી પ્રેમાનંદ.
મરકી, સ્ત્રીં ધણા મરણુ યામ એવો મરજ,

એ સરખા ચિદ્નવાના રોગે ધણા મરણુ
ચના તે અને તે રોગ, એપી-હડતો રોગ,

મરણુજ યામ એવો જીવનેજી રોગ તે, થોડા
વખતમા ધણાઓના જીવ લાઇ નાંખે એવો

ભયમ આનંદ-કોગળિયુ, ગાદિયો તાન,
દુરિયુ ધન-અન્ય અળિયા વગેરે-રોગો

તે કિં પ્રં મગ્મી ચાવતી-માટીની પ્રજામા
ધણા મગ્મી યામ એના રોગનું એકદમ

પ્રસરવું-ફેલાવું (૨) મરચી, અદના લોગની
જલેણી-અમદવાની મગ્મી વખણાય છે

મરગ, પું [સ. મૃગ] હરિણ, ડરગ, મૃગ,
ગિહાર હં મરગ મત્તી રેગાએ પોમયો

રઘુપતિગમ હદેમા રહેતે મગ્મ-મરધવી-
લો હં અમે ચઢિયા સમગ, મારેલ મગ

ધનો, તેના હડયા તરવમર, નોહિયાગ
મુગ્ગાં લાખણુથી ને માથુદેના સોરલા.

મરથી, સ્ત્રીં થોડું ઉડી શકે એવું એકપણી;
કુકડી, મરધડી; મરધાની માદા. કહેંમર-
ધીનું મોન ઢપલે=ગરીબ સહેજે નાચપામે.
મરધુ, નં મરથી ને મરથો બેઠું તે; કુંકડું;
મરધું.

મરધો, પું. કુંકડો; મરધડો; મરથીનો નર;
તામ્રચૂડ, મરધાલડાઇ.

મરથી, સ્ત્રીં મરથાનો, છોડ; જેને મરથાં
થાય છે તે છોડ. (૨) કાને પહેરવાનું એક
ધરણું; મોતીના હુમખાંવાળી, વાળી. (૩)
મરઠી-મરથી=અડદના લોટની જલેબી.

મરથુ, નં, મરથીનું કળ, એક જનની તીખી
વનરપતિચિગ. (૨) વિં તીખા-આકળા
સ્વભાવનું. નાનો પથુ મરથુ છે, અંથાત
તીખો છે. ૩૦ પ્રં મરથુ મીઠું બજાર-
વણું=વધારીને-ટકા ચઢાવીને વાત કરવી.

મરજ, પું. [આ. મરજ] આજર, વાવર.
(૨) વ્યાધિ; રોગ. મરણુ થાય એવા
રોગનો ઉપાડ તે.

મરજાક, સ્ત્રીં [સં. મર્યાદા] લાજ; અ-
દ્ય; વિવેકી વર્તન. (૨) સમ્યતા; વિવેક.
(૩) હાં.

મરજાક, સ્ત્રીં લાજ, વિવેક; અદ્ય. (૨)
હાં; રીમા.

મરજાદી, વિં પુષ્ટિમાર્ગના આચારવિચારે
ચાલનાર; પુષ્ટિમાર્ગના આચારના નિયમે
વર્તનાર તે.

મરજી, સ્ત્રીં [આ. મરજી] હનિગ્ર; ખુશી;
ખાએથ. (૨) તપિયત; મિલન. મરજી-
ગ્રખું મનરાખનાર; ખુશામતિયું. કિં પ્રં
મરજી રાખી=સામા માખસની હનિગ્રને
અનુસરવું; સામાની ખુશી હોય એમ ક્યાં
કરવું તે. કહેં મરજી પ્રમાણે થવું હોય
તો સો પાવખીમાં બેજો.

મરજીયો, પું. મોતીની છીપો કાઢવા માટે
પાણીમાં ડુબકી મારનારો, મરણુની દર-
કાર રાખ્યા વગર કામ કરનારો; મર-

ણિયો; મરણુથી નહિ ડરનારો. (૨) જ્ય
સુટોસલનું કામ કરનારો.

મરડ, પું. મરડાટ; કરડાગીનું બોલવું તે;
સ્વાભિમાનથી ખીજાને મહેણા રૂપ લાગે
એવું મર્મ-વચન કહેવું તે; ટકાર; કપા-
લજ; મહેણું; ટાણે-એ તો મરડમાં
બોલે છે. (૨) ગર્વ; શેખી; ટેકનો કડકો.
(૩) કાંકરા; જેનો સુનો, થાય છે તે.
નાના નાના. કંકરાવાળી સહેજ ફેળણી
ને ચીકણી માટી તે.

મરડવું, કિં સં. વાંકુંવાળું; વળે એમ
આંખજવું; ઉલટી બાજુ તરફ ફેરવવું.
(૨) આકુંપડવું; હરકત કરવી. (૩) ઠોરી
ખેંચવી; કુંચી ફેરવવી. (૪) તાબે કરવું.
મરડાટ, પું. સ્વાભિમાનપૂર્વક ટેકમાં ગહેવું
તે; ગર્વી ટેક. (૨) રીસને લીધે આકું
બોલવું અને ચાલવું તે; વળ-કસવું બો-
લવું-મહેણાંરૂપે-ટકારમાં બોલવું તે. (૩)
મરડ; મરડાતા ચાલીને લેટકો-ચાલો ક-
રવો તે; રૂપાદિકના ગર્વમાં અને સામા
ઉપરની રીંમમાં અકડાઈને હિંડવું-બોલવું
વગેરે બોલો તે. (૪) વિરૂદ્ધતા.

મરડાવું, કિં અં. વાંકાવણું. (૨) રીસમાં
આડા ચાલવું. (૩) નેખગ કરવાં. (૪)
જુદા પડવું; સામા પડવું; સુખ-મત-ફે-
રની દેવો.

મરડાશિંગ, સ્ત્રીં એક જનની આંખજાવાળી
ચિગ. દવા તરીકે વપરાય છે.

મરડિયો, પું. માટીમાં થનો કાંચા પથ્થરનો
કાંકરો તે; કંકર; મરડ. વિં કહે નરજો
ખરને લાભ સો, ખિસરી બર ફેંખગડિયા.

મરડો, પું. વારંવાર અંગજાળને ગડો આવે
ને જગસ-આપ પડે એવો એક રોગ; આપ.

મરણુ, નં [સં.] પ્રાણી-મનુષ્ય વગેરેના
દેહમાં જે નેનન્ય હોય છે તે જતું રહેવું
તે; નિર્જીવ થવું તે; મોન; મરડ, જીવ

જનો તે. (૨) મોટું મંકટ-પીડા તે.
કિં પ્રં મરણ આવવું=મોત થવું. મરણ
થાય એવું મંકટ આવવું. મરણ પામવું=
જીવનનો. મરણ-સાચવું=મરતા માણ-
સની સારવાર તેમજ મરણોત્તર ક્રિયા
જરોજર કરવી તે. ૩૦ પ્રં મરણ વખતે
આડે આવવું=મરણ સમે સહાય રૂપ કે
પીડા રૂપ થવું; મરણ ચતાં-યાદ આવવું;
મરતાં દુઃખ પડવું, વગેરે.
મરણપ્રાત, સ્ત્રીં મરણ થાય એવા પ્રમંગ-
અદસ્તપ્રાત તે; પ્રાણહાનિના પ્રસંગ તે.
મરણતોડ, વિં મરણ થાય તેવું; મરણ
ન હોય તેવું. (૨) મરે મરે થઈ રહેલું
હોય એવું; મરી ગયેલું હોય એવું=મરણ
તોય ખાર ખારો. મરણ=તોડા માંદો થઈ
ગયો હતો.
મરણપોક, સ્ત્રીં મરતા માણસના કાનમાં
માં ધાલી તેવું નામ દળિ મોટથી રાણુ તે.
મરણપ્રાત, અં [સં.] મરણ થાય ત્યાં લગી;
મરતા સુધી.
મરણિયું, વિં જીવર આવેલું; મરવાને
તૈયાર થયેલું; જેણે મરણ આદ્યું હોય
એવું. કહેવું એક મરણિયો સોને ભારે.
મરણુ, નં મરણ ચેત્તુ=દરગારમાં જીવન
મરણુ થયું છે. (ય) મરણુ તે. ઉં મ-
રણમાં મોંમાં છે દુઃખમાં.
મરણો, પું [અ. મરણ] દરજ્જે;
પદવી; અધિકાર; મોભો; મોટાનું મા-
ન ને અદ્ય રાખતી તે. (૨) મરણઃ અ-
દ્ય; વગ્ન; ભારમોજ. કિં પ્રં મરણો
સાચવો=મોટાદળિ ઘટિત અદ્ય રાખતી તે.
મરણ, પું [કા મરણ] નર; પુરુષ. (૨)
પતિ; ધણી. (૩) પુરુષાનનવાળો માણસ તે,
ચરતી; બહાદુર નર. કહેવું મરણની ગ-
દમાં રહીએ પણ નામરણની સોડમાં ના-
રહીએ=મરણની સાખા ચું સાદું પણ ના-
મરણે આચરે રહેવું જોઈ, એમ.

મરણુ, કિં સં [સં. મરણ] મરણ કરવું;
ચોળવું; ધસવું. (૨) મરણવું.
મરણ, સ્ત્રીં મરણ; એક અર્થવાધ.
મરણ, સ્ત્રીં મરણ; પુરુષાતન; બહાદુરી.
(૨) પુરુષાર્થ; પરાક્રમ; વીરતા.
મરણગી, સ્ત્રીં મરણ; બહાદુરી.
મરણની, વિં [કા.] મરણે શોભે તેવું;
મરણે ચોખ. (૨) નિરૂ; હિંમતનું=મ-
રણની કસરતો કરવી.
મરણમી, સ્ત્રીં મરણ; પુરુષાતન; બહાદુરી.
મરણી, સ્ત્રીં મરણ. (૨) પુરુષત; વીરપણ.
મરણમી, સ્ત્રીં મરણ.
મરણઆદમી, પું બહાદુર માણસ; વીરનર.
(૨) પાનદાન કુટુંબનો માણસ.
મરણર, વિં મરણની દરકાર નહિ કરનાર;
મરણથી નહિ કરનાર; મરવાને તૈયાર તે.
મરણ મરનાર છે? મરનાર. (૨) મરણ
પામેલું તે; મુએલું તે; મુએલું; મૃત; મરી
ગયેલું; જેનો જીવ દેહમાં રહેલો નથી તે.
કહેવું મરનારને ઉંચકનારની શી રીકર=
પોતાનું શું થશે તે જેને જેવું નથી તેને
શું? એવા અર્થમાં.
મરણી, અં ચારો ભ; દૂર ખસ; જતો
રહે. અહિંથી દૂર મરણી. (૨) ભસે; છો.
મરણ, અં ભસે; છો; ખેર. મરણે ગમે તે
થાય, આવશે શું?
મરણત, સ્ત્રીં રહે; પ્રીતિ. (૨) લાજ;
વિનય; સંખ્યાના.
મરણ, કિં અં પ્રાણીનું ચૈતન્ય મુક્ત થવું;
જીવ જતો રહેવો; મુક્તીનયુ; મરણ
પામવું. (૨) મુક્ત-કરમાર્ગ-નયુ. પાંચ
છોડાંના જીવ મરી ગયા. (૩) ધાતુ
વગેરેની ખાખ ચણી-તાંચું મરે તો સોનું
થાય. (૪) ચાવતું બંધવું; હિંમતનયુ;
નહિ ચાલુ રહેનાયુ. આ મોગરી મરે
નહિ તે મંજાળજો. (૫) આવવું-નયુ. એને
અહિં મરણ રો=આવના રો, ત્યાં

મરના દોઝના દો (૬) અધીરથયુ
 (૭) રિખાયુ, પીડાયુ, દુખી થયુ - ભૂખે
 મરતુ (૮) લાગણી જતી રહેવી, અસર
 ઓછી થઈ જતી ભૂખ મરીગઈ (૯)
 પથયુ, ભરાયુ, રચયુ - પાણી 'મરે છે
 (૧૦) નુકસાન ખમયુ - ખોટ આનરી, દ-
 ખાયુ - ખાવધી વેપારી સુઆ
 મરવો, પુ. નાની કાચી કેરી, કુમળુ નાનું
 આમ્રફળ ઉં. ખાગ આપરો આજ, તો
 મરના દઉ મહારાજ દ દ ડા, (૨)
 કોઠપણુ કુમળુ ફળ
 મરમિયા, [જ મરમિયા] શોના ગીત,
 નિલપન, પરજિયા રાજિયા મરોરમમા
 અવીના વશજો તેને ધાદ કરીને ર
 ડતા અને ફટતો જે શોમના ગીતોદગાર
 કાદે છે તે-સોદસોના મરસિયા
 મરહુમ, '૧૦ [ફા 'મરહુમ] મરણ પા
 મેયુ મરી ગયેલ હોય તે, મન-થયેલ,
 વ્યગરિથ - મરહુમ / લાલશક ઉમિયાથ
 'કરની કારકિર્દી બહુ ઉજાગ' હતી
 મરાહો, સ્ત્રી. મરાહેણુ મરાહાની-મહારા
 ટ્ની સ્ત્રી તે
 મરાહો, પુ. મહારાટ્ના રહેવાળી તે, 'દખખ
 મુના સોમ'
 મરાહી, વિ. મહારાટ્નુ-સપથી - મરાહી બાપા
 મરામત, સ્ત્રી. [જ મરમમત] હીક હાક
 કરાવયુ તે, બાજુદયુ સમરાનયુ તે,
 ફરતી સમરામખ-સુી હીક-ફરત કરયુ -
 બગડયુ હોય તે સુધારાનુ-સુધારી લેતુ
 તે, દાપદાપ-સુશોભિત યયુ તે
 મરામતી, વિ. મરામતયુ હીકાક કરાવયુ
 પડે એયુ (૨) મરામત વરનાર
 મરાનયુ, કિં. પ્રે. મારે એમ કરાવયુ ડો-
 કાનયુ, મુકાનયુ હણાવયુ, ધાત કરાવવો
 મરાસ, નં. વારમો કુદેખીઓના જે ખરા
 હકતુ સોક્તા હોય તે
 મરિયુ, નં. મરી, એક જાતનાં મીઠાં ને

ગોગ તીખાખિયાં (૨) નાનો પશુ આ-
 કરો અને તીખો દણ કે નાનો અંકુ તે:-
 એ તો મરિયુ છે-સહેલ ધારતો નહિ મરી
 જેડુ તીયુ-કડક એમ
 મરી, નં. [સં. મરિચ] એક વેલનાં તી-
 ખા ને તમતમા કાળા તુવેર જેવડાં ગોળ
 ખી, તીખા મરિયા, મરિમ ૩૦ પ્ર. મરી
 દાકવાં-ચરી ચરીને તીયુ બોલયુ મરી
 મસાલો-મરમ મસાલો બહલામણ બ-
 મેગણી, ચડાવો, વધારો મરી મસાલો
 બભરાવવો-વધારીને વાત કહેવી, અતિ-
 રથોક્તિ કરવી
 મંગીચિ, નં. [સં.] કિરણ
 મરીચિકા, સ્ત્રી. [સં.] મુગળ, અગ્રવા
 મરીજયુ, કિં. અં. મુગળજયુ, પ્રાણ-
 જીવ જવો દેહાત થયો રનર્ગે જયુ
 (૨) સુમયુ, કરમાયુ, નાશ પામયુ - એવો
 વા વાયો કે બધા ઝાડ મરી ગયા (૩)
 મરીયાયુ પીડાયુ, દુખી થયુ - ભૂખે મરી
 ગયા (૪) લાગણી જતી રહેવી; નહિ
 (૫) અસર થવી, અસર રહિત થયુ, બૂખ
 મરી મર્ધ (૫) જયુ રહેતુ, કમી-ઓછુ
 થયુ -મન મરી ગયુ (૬) નકામુ થઈ
 જયુ -આમડી મરી મર્ધ નિરર્થક થઈ
 જયુ (૭) ચાલતુ બધ પડયુ, ઉપડી
 જયુ -આ સોગરી મરી, મર્ધ (૮) અદર
 ને અદર સમાયુ, પથયુ, રચયુ (૯)
 નુકસાનમા આરયુ, દયાડુ, ખોટ તણે
 આવયુ -આન ઘટેયા તો મળી વેપારી
 મરી મયા, એમ જાણુને ૩૦ પ્ર. મરી
 પડયુ-કીદા થઈ જયુ, મોડી પડયુ, વારી
 જયુ મરી કીદયુ-મરીને માર્ગ આપવો,
 થેના થઈ જયુ, કહે. મરીને કઈ મ
 જવો લેનાય ? મરતાને મર ના દહેયુ
 મરતોએ નથી ને આવો મરતોએ નથી =
 દટાગારપ અત્રિમ થઈ પાવુ મુર્ધ
 જોસના મોહા રોળ

મર; અં નાનાં-લઘાલાં માણસ પ્રતિ પ્રેમમાં ઉચ્ચરતો નિરર્થક ઉદ્ગાર; ભલા, અરેરે! હું તારે માટે જે હોય તે સહ; મને મારી નહિ પણ તારીજ દરકાર-વહાલપ-વિશેષ છે, એવો-એવારણિયો અર્થ બતાવે છે. પારસી યૈર્માં વાક્યે વાક્યે વપરાય છે:- મર, તમે કેમ આવ્યા નહિ ? ઉં ક્ષર શરીર આ પાપ પાંજરું, સ્મરણુ તેહનું શું કરે! મર, વારી ભંડેના અર્થમાં પણ વપરાય છે. મર આપે સા'માટે તરફી લીધી. (૨) ઉગડ; રેતાળ; જળરહિત. મરજનિ. (૩) મારવાડ.

મરડો, પુ'ં સુગર; મનિયાર. કહે, હુંડી સુડો પહેરવા ગઈ ત્યારે મરડોએ મહિ પડ્યો=ભોજ્ય બે'ડમલાં આગળનું આગળ. મરડી, સ્ત્રીં સાધુ-આવાની; નાની કુંપડી; પર્ણકુટી; મહુલી.

મરત, પુ'ં [સં.] થવન; વાધુ. મરેકણુ, સ્ત્રીં મરાકણુ; મહારાષ્ટ્રની સ્ત્રી. મરેકી, વિં મરાકી. (૨) એક ઓપધિ; એક ભતતો છોડ.

મરેકો, પુ'ં મહારાષ્ટ્રનો વતની. મરે, પુ'ં મરણુ; મોત; ઘણાં મરણાં થવા તે. (૨) મોત જેવું દુઃખ; મોટી પીડા કે દુઃખ. તે; મહાદશા; હેરાનગતી. કહે બ્રાહ્મણનો વરો અને કુતરાનો મરો.

મરેડ, પુ'ં વલણુ; આકાર; ઝોક=અક્ષરનો મરેડ, (૨) અંગ મરડીને લટકે ચાલવું તે; છેલાઈ; વરણાળી. (૩) ટેક; માનાભિમાન. (૪) રાંઠ; વિરહતા.

મરેડણુ, કિં સં મરડવું; મચરડવું; આંખણું; બીજા બાજુ તરફ વાળવું-ફેરવવું. (૨) વાળા નાંખવું; ઉલટી બાજુ તરફ ફેરવવું; વિચાર બદલાવવો. (૩) ઉલટાવવું; ફેરવવું.

મરેડી, સ્ત્રીં જ્ય કવાડવાનો પેચ-ફેરવાળો રક-આકડી તે.

મરફટ, નં [સં.] માંકું; વાઢર; વાનર; કપિ. (૨) વિં દુર્જન; સુકલકડી; એક-વડા બાંધાનું. કહે મરફટને નિસરણી આપવી=પૂજા મઠાવવું-ફેરવાવું કરી આપવું. મરફટને વળી મંદિરા પીએ. વગેરે.

મર્થ, વિં [સં.] મરણુશીલ; મરનાઈ; જેને મરણુ લાગેલું છે એવું. (૨) નાં જેને મરણુ આવે છે એવું-માણસ; મનુષ્ય ભતિ-લોક તે; મર્થલોક=પૃથ્વી અને તે પરનાં પ્રાણીઓ વગેરે; મરણુ મર્મ-વાળા જીવસહિ.

મર્થલોક, પુ'ં [સં.] મર્થલોક; માનવ સહિ; મનુષ્યલોક.

મર્દ, વિં બહાદુર; હોશિયાર; શરીર. (૨) નાં પુરુષ; નર; આદમી; માણસ.

મર્દન, નં [સં.] ચોળવું તે; રંગાવું-મસળવું તે. તેલ અને ઓપધ વગેરે ધરીને માલેસ કરવાં તે. (૨) ગઢડવું તે; ગઢડાટ; ખુંદવું તે. ઉં મર્દન કરો મહારાજા ! મર્દન કરીને ઉભા રહ્યા થાળ.

મર્દણુ, કિં અં ચોળવું; રંગાવું; મસળવું. (૨) ગઢડવું; ખુંદવું. (૩) દાબી દેવું; ધીર ધીર નરમ કરવું; પીડવું; કમળેર કરવું. (૪) ખરડ પાડવું; હરાવવું, ફેલકું પાડવું; માન ભાગવું. ઉં માંડી થયેથી ગાધિ-રાજ સુતના, માંડ્યો તને મદવા, તારે નાકે લીધું સ્વયંવર વિષે, મારી વળી તારકા.

મર્મ, પુ'ં [સં.] શરીરમાંનો અંતિનાળુંક અવયવ તે; સંધિસ્થાન; શરીરનો નાળુંક ભાગ. (૨) ગુદાર્થ; ગુત્પાર્થ; મર્મમાંનો જાની વાત કે વિચાર તે. (૩) ભાવ; રહસ્ય; હેતુ; છુપોભેદ. (૪) ઉડી સમજ; અંદર રહેલું જે સત્ય-હેતુ વગેરે તે; કર્તવ્યાદિકનું આત્મકરણમાં રહેલું જે રહસ્ય તે. (૫) ઇમિન; અભિપ્રાય; મત.

લમ, સંતલસ (૧) દાવ, પેચ, મનમા-
નો છુપો ભેદ તે. મર્મવચન કટાક્ષનુવેષ્ટુ,
મહેણું.

મર્મજ્ઞ, વિં [સ] મર્મજ્ઞજ્ઞનાર, મનનો
જ્ઞાનકાર, સામાના પેખા શુ છે તે સમ-
જ્ઞનાર હં મર્મજ્ઞ મર્મના ગોપા (૨)
રસિક, મ્મ જ્ઞજ્ઞનાર, ચતુર, હંડો અર્થ-
જ્ઞાવ અથવા હેતુ વગેરે તત્ત્વ સમજ્ઞજ્ઞનાર
મર્મજ્ઞ, અં ખરી પડેલા સુકા પાદ્ય ઉપર
યથને વહાતા પવને કરીને ચતો ઝીણો
અવાજ તે, પાદ્યનો ખુદખડા (૨)
પાઠળથી બંડખડુ તે

મર્મવચન, નં [સ] જેમા ગૂઢાર્થ રહેલો
હોય એવું-રાટનું મહેણારૂપ વચન તે,
ખોલી, કટાક્ષી વ્યગ્રવચન, ટાણુ, ઠોક,
કટાક્ષમા સામા માણસને લાગણી થાય
એવું વચન કહેવું તે

મર્મસ્થળ, નં [સ] શરીરના કેટલાક અ-
તિ નાજુક ભાગ-અવયવો તે, જ્યા ને
જેની પર આધાત લાગનાથી જીવ જાય
એવો નાજુક અવયવ તે ખોપરી, લમણા,
સાધા ઉદરિયોનાં, સ્થાન વગેરે (૨)
અત કરણુ

મર્મસ્થાન, નં [સ] શરીરમાંનું ના-
જુક સ્થાન તે અત કરણુ, કાળજી ને
માણુ, વગેરે.

મર્મજ્ઞ, વિં મર્મજ્ઞ મર્મથી બરેલ ગૂ-
ઢાર્થ યુક્ત

મર્મજ્ઞ, વિં જેમા મર્મ રહેલો હોય એવું,
મર્મવાણુ.

મર્મદ, સ્ત્રીં [સ] મર્મદાર અદ્ય, વિવે-
દાચાર, સંખ્યા (૨) હદ, સીમા

મર્મદશીલ, વિં વિનયી સખ્ય વિવેદી, માન-
અદ્ય ગમતાર, નમ્રતા અને વિવેકવાણુ

મર્મદા, સ્ત્રીં [સ] વિવેક, વિનય, અદ્ય,
મોટપણુ જેનું માન ગળીને વર્તવાની જે
રીન તે, સખ્યાચાર (૨) હદ, સીમા

(૩) બંધન, અટકાવ; પ્રતિબંધ, આડ
કિં પ્રં મર્મદા છોડવી-મૂકની-અદ્ય તજ
દેવી, હદ એલગી જવું મર્મદા રાખવી=
મોગાનું મોટપણુ સાચવીને વિવેકથી-સ-
ખ્યતાથી વર્તવું

મલ, પું [સ] મળ, શરીરમાનો કચગે
મેલ, મૂત્ર, વિષ્ણુ વગેરે મલિન પ
દાર્થ; (૨) કસરતથી જેણે પોતાના અંગ
કસેવા હોય તે, કુત્તીવાજ માણુ

મલકટે, પું કાપડા-કચળામા આનતો એક
જરિયેલ કપડાનો કકડો તે મચળાના ધ
ણુક ખડમાંનો એક ભાગ, તાનુ

મલકડુ, કિં અં મો હસી રહેતું, મોપર
અતરનો રાજ્યો દેખાવો મો હસુ હસુ
થઈ ગયેલું તે અતગની ખુશાલી-આનદને
હોવે મુખ હાસ્યવાણુ થઈ રહેતું

મલકાવડું, કિં સં મો હસાવડું મુખ, હં
પર હાસ્ય તરી રહે એમ કડવું-હાસ્ય દે-
ખાડું. (૨) મોથી ખુશાલી-આનદ
દેખાડવો તે, ગજ-ખુશી કરતું, ખુશખુશ
થઈ જાય એમ ખીલવડું તાન ચડાવડું,
મો આનદમા આણુડું

મલકાવડું, કિં અં મદમદ હસતું, અત-
રના આનદથી મો ઉપર હાસ્ય તરી રહે એમ
ખુશ-રાજ્યવડું, હસીજડું-મુખઉપર આનદ
ઉભરાવો હરખાડું

મલકુકડું, વિં મલગુગુ નહિખાડું-નહિમેાણુ
એવું કૂચાપાણી થઈ ગયેલું નહિ કપમા
અને નહિ દહિ મા એવું બેસ્વાદ નહિ
ખાડું, તરેહવાગ-મિથ આદવાગુ દહિ તે.
(૨) સંગતમા મલકા જીવ-રાજગજ
થઈ જાય એવું આનદને નહિ ધારગુ
કરી તકે એવું, હરખાજી જમાડું

મલકુસ્તી, સ્ત્રીં કસગી માણુમોનું દારપેચ
લઈ લેડવું તે, મયપુદ, હથિયાર વડે નહિ
પણ હાથપગના જોગવડે એક બીજા સાથે
ખત્યખત્યા કરતી તે

મલપતું, વિં રાજપા આનંદના ડોળથી ડો-
લીને ચાલતું; ભારેખમપણે આનંદને ધારે
ધારે ડોલતી છટાદાર ચાલે ચાલતું હોય એવું;
રૂલું ને હરખાતું હિંડતું. અંતરના આનંદ,
અભિમાન અને મરાડથી જ્ઞેનાની દટિ
એંચાય તેમ લહેકાતી ચાલે ચાલતું. તે:-
મલપતી ચાલે, માનિની.

મલખારી, વિં મલખારનું; મલખારનું વતની:-
મલખારી મુખડ.

મલમ, નં [અ.મગ્ધમ] ધારાં અને મડમુખડ
વગેરે ઉપર લગાડવાનું ઔપચિનાતું મીણુ;
દવાને ધીમ, તેમમાં અથવા મીણુમાં
કાશનીને બનાવેલી ચામડી પર લગાડવાની
દવા.

મલમપટ્ટી, ત્રીં ધારા અને ચાંદ વગેરે ઉપર
ચોદવાની મલમ લગાડેલી કાગળ કે કપડાની-
નાની ડાગળી, આગળી અથવા કેકડો; તે,
મલમપટો; મલમ લગાડેલો લુગડાનો કેકડો.
કિં પ્રેં મલમપટ્ટી કરવી=ચા-ચાંદ-વગેરે
ઉપર તેના એ ભાગમળી ભય એમ મલમ
વગેરેની આગળી ચોદની તે, પટ્ટી ખારી.
(૨) કટકાવ્યા પછી પાણું મન મનાવી લેવું;
થાગડથી મડ કરવું; સમજાવી-મનાવી લેવું,
રજ આલે-રાય ઉતરે એમ કરવું.

મલમલ, નં બારીક સુતરનું મુલાયમ કપડું;
મળસિન; સુરેખ વણાટનું બારીક સુતરેલ
કપડું. મલમલના પહેરણુ દાઢાની મ-
લમલ=બંગાળમાં દાકા નામનું શહેર છે
ત્યાની મલમલ આમળના વખતમાં વખા-
ણાતી.

મલપ, પું [સં.] હિંદના દક્ષિણ પૂર્વકિના-
રાનો પહાડીપ્રદેશ અને તે પ્રદેશમાં આ-
વેલો પર્વત, મલખારમાં ન્યા મુખડનાં પુ-
ષ્કળ જાડ યાય છે. તે-હિંદના દક્ષિણ-
પૂર્વકિનારા ઉપર આવેલો કુંગર. મલખા-
નિય=દિનમાં વર્ષનમનું બેસતાં દક્ષિણ
પૂર્વદિશાનો વાયુ વહાય છે તે, મલ-

ખાર ઉપર થઈને આવતો વાયુ-મલખા-
નિલ વસંતાગમ સૂચવે છે.

મલખાગુરુ, નં [સં.] મલય પર્વત અને મલ-
ખારમાં થતું મુગધિદાર લાકડાનું એક
જાડ; રઝવંદન; મલપતું સીસમ તે.

મલાઇ, ત્રીં મલે; દૂધને ઉકાળતાં તેની ઉ-
પર તરી આવતો તેલી ચીકણો મીઠો
પદાર્થ; તર. દૂધને ઉતું કરીને ઠારતાં સપાટી
ઉપર જે વીકણી તરની કપોટી અધાય
છે તે-રનેહયુક્ત પદાર્થ. (૨) સત્ત્વ;
સાર; તત્ત્વ.

મલાળો, પું મોટાનું મોટપણુ અને આદ્ય
ગખરી તે; મુલાળો; પડો ગખવો તે.
સખ્યા; લાગ, વિવેક અને વિનય ગખવા
તે. એમકો. શરમાલુ-મોટાના દેખનાં બો-
લવા ચાલવાની ઝાઝી છૂટ ન લેવી તે,
ઉં તમે મારો મુકબો મલાળો, લીલા-
વતી. પડો; અંતર-છોકાને ત્યાં છોકરા
થયાં પણ એહો! એ મલાળો કેવો રાખે છે?

મલાર, [સં. મહારી] ગાવાનો એક રાગ.
હહે છે કે, આ રામ ગાતાં વરસાદ આવે
છે. નસિંહ મહેતાએ મહાર ગાઈને વર-
સાદ આવ્યો હતો. એક રાગિણી. ઉં
મયૂર અલાપે રાગ મલાર.

મલાવડાં, નં મુખ હસતું રાખી કદકિ ધ-
મિત સાથે પ્રધામન કરવી તે; મોં, મલ-
કાતી પ્રિય વચન. બોલવાં અને હસતે
મોએ સારૂ લગાડવું-નખગાં કરવાં તે,
મણું દલાવી સામને પ્રિય લાગે એવું
ચીજું બોલવું તે. (૨) અનુનય; રીઝવણી.

મલાવતું; કિં પ્રેં આનંદ અનુભવે-ભોગને
હરેદરે અને મોજ કરે એમ કરાવવું તે;
પ્રકુલ્ય કરી દીધાવવું; વિશમવા દેવું.
(૨) લંબાવવું; વધારવું; અતિશયોક્તિ
કરવી. (૩) વધારીને રંગ પુરવો, ગદલાવવું.
મલાવો, પું મલાવનું તે; (૨) વધાવો, ચ-
કાવો; ટકા ચલાવવા-અદલાવવું તે; અનિ-

સચોદિત ધરવી તે.
મલિકા, સ્ત્રીં રાણી; રાજકર્ત્રી.
મલિકા; પું [ફા.] ખાનાની નમદ-થી ખા-
ડ્યા ભરેલો પદાર્થ તે; સારા-ગીદ્યો-
સત્યદાર ખોરાક સુરમું. (૨) વગરવાળેલો
પણ ધીંગાળથી ભરેપુર છુટો લાડુ;-પીરને
સવા પાંચ શેર મલિકા ધરાવળે. (૨) સત્ત;
તર; સારખૂત-નગદ. માલ તે.
મલિન, વિં [સં] મેલું; અંદું; ગાળું; અ-
સ્વચ્છ. (૨) અંધું; નહિ તેમજની એવું.
તે. (૩) ડહોળું; રજ-કચરાવાળું. (૪) ડહ;
કપડી; નહિ ખુશું.
મલિનતા, સ્ત્રીં [સં] મેલાપણું. (૨) અંધ;
અસ્વચ્છતા.
મલીહો, જુનું મલિહો.
મલુક, વિં સાફ; ઉત્કૃષ્ટ. (૨) નાં દેશ; સુલક.
મલેક, પું [ફા.] અમીર; ઉમરાવ. (૨) મુ-
સલમાનમાં આ એક મોટા ઇલકાળ છે.
મલેરિયા, નં. મેલેરિયા. [અ. Malaria]
મરુદરના ડંખથી ઉત્પન્ન થતો. રાદિયો-
એકાંતરિયો તાવ. જેમાં વનસ્પતિનું કે-
હવાંણ થતું હોય એવાં તલાવડાં ઉપરના
મરુદરો, એક જાતના, જતુઓ માણસને
કરડતાં તેના લોહીમાં દાખલ કરે છે અને
તેથી આ તાવ ઉત્પન્ન થાય છે.
મલોખું, વિં ત્રાંસી આંખિ : જોનાફ; જરા
ત્રાંસે જુએ ત્યારે જોને ખરોખર : દેખાય
એવું; ખાડું.
મલ્લ, પું. કસરતથી થરીને, કસી, જોરાવર-
લડું થયેલો માણસ તે; કુસ્તી-અર્થજાત્યા
લડવામાં હોંશિયાર અને સામા માણસ
ઉપર કેમ ચિત્ત લેવી તે જાણનાર માણસ.
કુસ્તીખાન; પહેલવાન. મલ્લયુદ્ધ=કુસ્તી.
મલ્હાર, પું મલ્હાર; મલ્હારી રાગિણી તે;
જુનું મલાર.
મલિકા, સ્ત્રીં [સં.] એક જાતની વેલ.
મલિકાફ, પું [સં.] રાંતો મોં ચાંચ અને
રાંતો પંડવણો હસ.

મરકાવણું; કિં પ્રેં સમાવણું; માય એમ
કરું; દાખીને-દાંતીને ભરવું-ધાલવું. માય
એક પાત્રમાં લશ્મી-મદે એમ કરવું તે.
મવાડણું, કિંસં સમાય તેમ કરવું; સમાવણું.
મશ, નં [સં. મિગ] બતાવું; નિમિત્ત;
બુટો-ખોટો સમજ. ઉં આડાકીપડેસીરે,
મશે મેણું માટે, લોક પુઠળ ખોલેરે; હું
તો મોદે કદ્દ છું. દયારામ.
મશક, પું [સં] મચ્છર; હાંસ. (૨) સ્ત્રીં
પાણી ભરવાની ચામડાની ડાયળો; પીઠપર
લાઇ રાકાય એવો પાણી ભરવાનો ચામ-
ડાનો ડાયળો.
મશગુલ, વિં [ફા.] કામમાં રોકાયેલું; વિચાર-
કામ વગેરેમાં નિમગ્ન હોય એવું; ધ્યાન
અદ; એકતાર;
મશરૂ, પું વચમાં ઘોળા લીટાવાળું એક જાતનું
સુંદર રેશમી વસ્ત્ર; એક જાતનું દીરાગળ
કપડું, અમદાવાદનો મશરૂ વખાણ્યો.
હતો. ઉં અતલસ અને મુલદાર મશરૂ
લશ્મી લઈને લાવળે, વળી ધર, દિશી વર-
સાડ પહેલા આપ વહેલા આવળે.
મશરૂદર, વિં, જાણીતું; નામાકિત; પ્રખ્યાત;
લોકમાં સારી રીતે જાણીતું હોય એવું.
(૨) પ્રસિદ્ધ; જાહેર.
મશાગત, સ્ત્રીં મહેનત; મરુદરી. (૨) રોજ;
મશાણ, નં [સં. રમશાન] મહાં ખા-
ળવા-દાંટવાની જગા તે; સમશાન.
મશાણિયું, વિં સમશાન સંબંધિ-સ્મશાનનું.
(૨) શુકું; અણુ; અર્મગળ. (૩) મહા
ખાળવાને સમશાન જનાફ; તે સંબંધીનું.
મશાણિયો=ડાખું. મશાણિયા લાડુ=થોડા
ધીના-ગઠિયાલાડુ.
મશાણી, પું મહાને લગતો સામાન વે-
ચનારો.
મશાલ, સ્ત્રીં [અ. મશાલ] લાકડી ઉ-
પર ચિંચો વિદ્યણીને જનાવેલો મોટો
લાકડો; મોટા માણસો અને વરઘોડા વ-
ગેરેની આગળ અજવાળું રાખવા માટે.

મોખરે લાકડી ઉપર ચિંથરાં વિંટાળી તેમાં તેલ રેડીરેડીને અજવાળું કરવામાં આવતું તે; એક જાનનો છુટો દોરો કે દોરી તે; મેરમેરાયું રાગજો તરફથી માનના ચિહ્ન તરીકે આગળ મથાવ અને છત્રી આપવામાં આવતાં.

મશાલચી, પુંમથાવ લાઈને ચાવનાગે માણસ તે; મથાલ મગનારો; હજમ લેકો મશાલચીનું કીમ કરે છે.

મશાલી, પુંમ મશાલ રાખનારો; મશાલચી. મશાલો, પું [મં. મિથિત] મશાલો, તીખી, ગળી, ચટકાર અને સુગંધિવાળી કેટલીક વનસ્પતિઓ અને તેનાં ખીજ વગેરે તે; તેજનો. મગલા એ જાનના છે. એક ખાસ ખોરાં પેયમાં નાખવાના અને ખીજ ગળ્યાં મીઠાં પેય ને પાક વગેરેમાં નાખવાના. પહેલામાં મીઠું, મરચું, હળદર, હિંગ, રાઈ, મેથી વગેરે અને ખીજમાં બદામ, પિન્ના, ઈલાયચી; તજ, જાયફળ, જાવંત્રી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. (૨) દોઈ ચી / બનાવવાના જે જુદાજુદા પદાર્થો ચીજો તે, એકાદી ચીજ તૈયાર કરવાને જોઈતી ખીજ જે મદકારી ચીજો તે; કેલ-ચુનાનો મસાલો. સંભાર, સામગ્રી. વગેરે. ૩૦ પ્રં નક ચો જાળગવે=વધતું; જાલવ વડું. કોનલુ કરવું; અતિગયોજિત કરી તે. સ્ત્રાસ, લેટ્રાસારે જાનવડું.

મગિયાઈ, વિંમ માસીના, મામીમાસીના-કે-કગ તે; મગિયાઈ બાઈમડેલ.

મરકરા, સીં [અ.] મગક, કઠો; ટાળ, ચેટ. મરકરો, પું મરકરી કરનારો; ટાળી માણસ. (૨) જુકચુ, વિદ્યપક. (૩) ગટક બોલો, ચેટા કરનારો, નકલી; ખીજનો વેપ જાળવનારો.

મચિ, સીં ગાડી; ડગનાઈ. (૨) મેગ મચી મિસી.

મસ, વિં મણું; પુષ્કળ; ખૂન; જસક; જસી.

(૨) નાં મસો.

મસકો, પું મસકો; માખણ; નવનીન. (૨) સાર; તરન. કિંગ પ્રં મસકો લગાડવો= સુંવાળું કરવું; પુષ્ટામન કરવી; સામાને મીઠું લાગે એમ બોલવું તે.

મસજીદ, સીં [અ.] મુસલમાનોને બંદી કરવાને માટે આધેતું મોઢું જાહેર મકાન તે, દરવા; રોજો. જે ઠેકાણે શુ-કવારને રાજ મુસલમાનો એકઠા થઈ જાહેર બંદગી કરે છે તે સ્થાન. કહે નિમાજ પડતા મસજીદ કોટ વળગતી=સાઈ કામ કરવા જતાં જોતક બેરવાં; પુષ્પ કરવા જતા પીડા થવી.

મસતાન, વિં મસતાન; મદમત, માતેલુ; પોનાના બૈથર્યામાં મમ હોય એવું-એક તાર. (૨) મસ્તીના તાને ચહેલુ; ઉંમતિયુ; તોફાની.

મસતી, સીં મસ્તી, મસ્તાઈ; મસ્તપણું; હમણા હમણાંની એને બહુ મસતી ચઢી છે. (૨) દોહવું; ફૂવું, વળગાજૂમી ને અડપણા કરવાં વગેરે તોફાન; ઉંમતપણે જે તોફાન-ધાંધલ-મડમડ કરવી તે. મસતીખોર=તોફાની.

મસનદ, સીં [અ.] ગદી, તખ્ત, મિંદાસન. મસમગલું, વિં મધમગલું; કોરલ, પત્થિર્મી પ્રનાગુ, વાસ આપવું; સુગંધ ફેલાવવું ૬૦ મગમસતો મોહન થેર આલ્યો, ડંગમગતે હગવેં ગસિહ.

મસરકો, પું સામાને-સંભજનજાને જોડેકો લાગે એવું મર્મનું વચન કહેવું તે, કરકા-મીનોબોવ, વ્યગમા ટાણો મારવો તે. ઉંમણુની મસરકે બોલિયા.

મસલત, સીં [અ.] જે અથવા વધારે માણસોએ એકઠા થઈ એક ખીજના મત મેળવવા તે, સલાહ કરવી તે, વિચાર થવાવો તે, મનસુજો; મોઠવણ, મંતલસ; એકાગ્ર વિચાર.

મસપતિથો, પું. મસપન 'કરનારો; સવાહ આપનારો, જેની સાથે વિચાર કરવામાં આવતો હોય તે માણસ; પતિથો; મંત્રી.

મસવણી, સ્ત્રી. જ્યારા વારી તેનું પાંચ દિવસ પૂર્ણ અર્ચન કરી પાળવાનું હોય-ગીઓ માટે એક પ્રત, ગૌરી પૂજન; ચોરો.

મસવાડી, સ્ત્રી. પારથી હદના લોકોને તેમનાં દોર ચરાવવાજોચર આપીને લેવામાં આવતો કર તે; રનારી અરનાડવગેરે પામેથી દોર ચરાવવા માટે લેવામાં આવતો કર.

મસવાડું, નં. ધરની ખજીન પાછળની જમીન તે; છિડી, ધરનો પાછલો ભાગ; વાડો.

મસવાડો, પું. ગામ પાછળનો ભાગ; ઉપ-કંઠ; પાદ. (૨) મહીનો; માસ. ૬૦ પાંચ મસવાડા પુરા થયા. ગર્મ રજાના મહીના તે.

મસળવું, કિં. સં. ચોળવું; ધસવું; રગડવું, (૨) દાળવું; ચાંપવું, (૩) કુંપવું; ગાડવું, (૩) માગ મારી મારીને અદમુલ કરવું, દાખીને દેચરી નાંખવું; આચડની માફક મસળી નાખીશ.

મમળાવવું, કિં. ગ્રે. ચોળાવવું, રમડાવવું; મલીસ કરાવવું, મર્ન કરાવવું. (૨) ચંપાવવું.

મસાત, સ્ત્રી. ખેડવાની જમીનનો આકાર.

મસાલો, પું. જુ. અસાલો.

મસિથેણ, વિં. મામીનુ; માની જહેન તમ્કની સગાઈનું-મસિથેણ જહેન.

મસી, સ્ત્રી. મિત્રી, મિત્ર, કાળજી, મેશ-મગી અંજન (૨) તેમના અથવા અમુક વસ્તુપતિને જાણીને જનાવેલો માતે ધસવાનો કાળો ભુકો, દંતમંજન. (૩) શાદી, રજનાઈ. (૪) જાડ અને વેચાઓ ઉપર થતા એક જાતના જંતુ.

મસીદ, સ્ત્રી. મસજીદ; મુસલમાનોને નિમાજ પઢવાને જાહેલી જગા. કહે. મસતનું ખાવું ને મસીદ સવું=નિષકુલ ખેરિકરા રહેવું

તે; ખાવા પીવા કે ધરખાની જેને જરૂર ન હોય તેવું-ન કુકું.

મસુર, નં. એક જાતનું કઠોળ. એની માળ વટાણુની દાળ જેની પલુ લાલ રંગની હોય છે. મુમનમાનો વગેરે તેનો બહોળો ઉપયોગ કરે છે. કં. મારો અમંગ લાલ્યા મસુરની દાળ.

મસરિકા, સ્ત્રી. શરીર ઉપર તુવેરના દાણા જેવજેવડા ફાંફા પૂટી મીકળના તે, નાના મસા જેવી ફાંફાઓ થઈ આવતી તે રોગ; ખગિયા-સેવડો રોગ તે; શીતગાકિ અછ-ખડાની છાત.

મસો, પું. ચામડીની સપાડી ઉપર તુવેરના દાણા જેવો જે કંઠણ ગાડો-અંકુર નીકળે છે તે; ચર્મકીય; અર્શ; ચામડી ઉપર ફટેલો માસનો મો વમરનો કંઠણ દાણો તે. કેટલાક રોગોને આખે શરીરે મસા નીકળે છે, આડના મસા અર્શ કહેવાય છે.

મસોણું, નં. રસોઈ કરતાં ઘેના વાસણુ વગેરે પકડવાને માટે રાખવામાં આવતો લુગડાનો કંકડો, મેસો જુગડાનો નાનો કાપસો (૨) મેલું ફાટ્યું જુલુ મુલુ-ખાસ કરીને અતિ મસિનને છૂલું રૂપકુ-મસોતા જેવી એની પાધરી જુઓને (૩) કુચડા તરીકે બિંતે માડી-ધોળવાને વપરાતો લુગડાનો કંકડો. (૪) મેલું, ચુચાવેલું અને કાઢી નાખેલું છૂલું કપકુ.

મસ્કતી, વિં. મસ્કત બંદરનું-સંખંધી. મસ્કતી મેવો.

મસ્તાઈ, સ્ત્રી. મસ્તી; મગે, ધિગાણુ, તોફાન, ધાધધ, ઉદમાત-છોકરા બદ મસ્તાઈ કરે છે

મસ્તાન, વિં. મદથી ઉ-મત, વિકરેલ, ચંદેવ, તોફાની. (૨) હુપદમા, જળમા અથવા કંકમાં ચક્ર્યૂર, પોનાપણામા કે પોતતિ પ્રિયકામ-ભોગવગેરેમાં ખૂબ મથેય હોય તે મસ્તાની, વિં. મસ્ત; ચક્ર્યૂર; અલંકાર-

અભિમાનમાં ખૂમ ચડેલું તે; ખૂમ વિક-
રેલ તે. તોશાની; ઉન્માદી, મરેહન.
મસ્તિષ્ક, નં [સં.] મર્થુ; મસ્તક. (૨)
મગન.

મસ્તી, સ્ત્રીં મસ્તાઈ; તોશાન; ધાધિવ; ગડગડ
કરી, રોડયું, ફેડયું, ખમો પાડવી, એક બીજા
સાથે મારામાર કરવી વગેરે જે ધિમાણું તે.
મસ્તીખોર, વિં મસ્તાઈ કરનાર; તોશાની;
ઉદ્માતિયું.

મસ્તુસ, સ્ત્રીં (નં) સાગમા વપગતી રેલથી
તારની ચુંછળી-કોકરી તે.

મસ્તનક, સ્ત્રીં [કા.] મેક; માદી, સિદ્ધા-
સન; પાટ.

મહકુખ, વિં [અ.] મુખતરી અંધ રાખેલું;
થોડા-દિવસ પછી હાથ ધરવા માટે તરત
વેળા બધ રાખેલું પડતું મૂકેલું; દીધમા
રાખેલું.

મહન, વિં [સં.] મોડું; વિચાળ; બારે.
મહતાબ, પું [કા.] અંધમા. (૨) એક
જાતનું દાડખાતું.

મહતા, સ્ત્રીં [સં.] મોટાઈ; મોટખન. (૨)
અધ્યય; પ્રભાવ, પ્રતિષ્ઠા; ગૌરવ.

મહાવ, નં [સં.] મોટાપણું; ચુકવ; ગૌરવ,
મહિમા. (૨) વિન્નાર; વિચાળતા. (૩)
ગોભા; મોટાપણું જે માન તે; મોટાઈનું
સ્વરૂપ તે.

મહર, સ્ત્રીં મહેર, કૃપા; દયા; અમીદષ્ટિ,
મહેરખાની. (૨) મર્મમાં કહેલું તે.

મહલોક, પું [સં.] ભારતીય ધાર્મિક
સાહિત્યમાં દરેલા સોળ લોકમાંના એક
લોક, કે જ્યાં લોકો પોતાની મહત્તા મા-
નવવા મહે છે તે.

મહર્ષિ, પું [સં.] મોટો ઋષિ તે; મોટો
તપસ્વી-ધાર્મિક અને ગાની આહ્વલ્ય તે.
મહશુર, વિં મરાહુર, પ્રખ્યાત; લોકવિદ્યુત;
જહેર; જાણીતું; જાણેલું કાટક

મહંત, પું [સં.] મોટો તપસ્વી અને ધણ

સાધુઓનો ઉપરી તે; મહાધિકરી-સાધુ.
મહા, વિં [સં.] મોડું; વિચાળ; કિતત;
ઉચું; શ્રેષ્ઠ-મહોપદ. મહારાજ=મોટો રાજા.
(૨) માથ મામ; વિક્રમ મંવનનો ચોથો
મહીનો. ઉં મહા મુદિ સાનમ ને મોમતાર.
મહાકાળી, સ્ત્રીં મોટી કાલિકાદેવી તે; ઇશ્વરી;
દેવી-મહાકાળીનો ગરબો. આંખનેશમાં-
પાવાગડ ઉપર મહાકાળીનું સ્થાનક બહુ
મોડું છે.

મહાજન, પું [સં.] મોટો માર્થસ; લોક
ખ્યાન-પરાક્રમી માણસ તે; મહા પુરુષ
(૨) નં મહેર-ગામના આગેવાન વેપારી
વગેરેનો જે સમૂહ-અંધ ને; મોટો માણ-
સોનું મંડળ તે. (૩) જુદા જુદા ધંધા
દારીઓનાં જે જુદાં જુદાં મંડળો તે:-
સોનીતું, તુહારનું; શરિયા, કહિયા; કાછિ-
યા અને ચરાફેલું મહાજન; સોજનું;
જમાત; નાતના મોટા માણસોનો સમુદાય તે.

મહાજનિયું, વિં મહાજનને લગતું-સંબંધી;
સાર્વલોકિક, જહેરનું; આમણિક. (૨) ધણી
વગરનું; રખડાઈ; હરાણુ-મહાજનિયું ઠેર.

મહાજમ, સ્ત્રીં (જુન માજમ, માજમ.)
ભાગમાથી બનાવેલો ખૂમ કેમી પગથ.
(૨) વિં ઘોર અંધારી-અંધાગવાળી,
તમામ-મહાજમ રાત જો.

મહાક, પું [સં. મહાલય] માદ; મોડું
મદિર-મકાન; કિલ્લા જેવી બાંધણીનું-મેકા-
આવાણું ઉચું-વિચાળ મકાન; રાજમ-
દિર; મહાવપ. ઉં આગળ આવે છે
મારી કહેવાના મહાડો; લાંબે પેમાં
જોવાડવો, હોજી. (૨) કાટવાળો મહોલો;
'પોળ; વાસ-ગરાસિયાના' મહાડ તરફ
જમીન તપાસ કરશે તો મહરામણીને પત્તો
લાગશે. (૩) એ નામનો એક રાગ.
મહાત, સ્ત્રીં [કા.] કાર, હાથોની પીછે હઠ જેવી
ચરખો દાલત તે; હરોવણું-જેર તોડી

નાંખવું; -હઠાવી દેવું તે; -હમણાં તમારા
 ચોખ્ખે મહાત કરીશ. (૨) કેદ કરવું તે;
 અટકાવવું; પાણી ઉતારી નાંખવું; શરમિદ
 પાડી નાંખવું તે; પાણું પાડી નાંખવું તે.
 કિં પ્રં મહાત કરવું=પાણું પાડવું; હરા-
 વવું; શરમિદ કરી નાંખવું; કેદ પકડવું;
 આગળ વધતાં અટકાવી દેવું.

મહાતળ, નં [સં.] સાત પાતાળમાં
 પાંચમું પાતાળ. ત્યાં નાગ-લોક અને
 રાક્ષસો રહે છે.

મહાભા, વિં [સં.] જેથી અંદર મોટા-
 ઉદાર-ઉત્તેજ બાવણો આત્મા રહેલા હોય
 એવો માણસ; મોટા ને ઉદાર યુદ્ધ હૃદયનું;
 પરાઈ અને પરમાર્થ વીર હોય તે-મહા-
 ભા. (૨) મોટા મનનું માણસ; સખી;
 ઉદાર. મહાભતા=મહાભાપણું.

મહાભય, નં [સં.] મોટાપણ; પ્રતાપ;
 પ્રભાવ. (૨) યથા; કીર્તિ. (૩) ભયશર્ક;
 શુભોદ્દેશ; શુભમાન; સ્તુતિપાદ; મોટાદેશ;
 મહાદેશ, સ્ત્રીં [સં.] જ્યોતિષ-પ્રમાણ
 મુખ્ય મહત્તી મનુષ્યના જીવન ઉપર
 લાંબો વખત ચાલતી અસર તે. એમાં
 પીળા પ્રકારની અંતરેશ પળું આવે છે.

મહાદેવ, પું [સં.] મોટા-દેવ તે; જેમાં
 સર્વ દેવનો સમાવેશ થતો હોય એવો
 દેવ; ક્ષિત્ર; કાંકર. (૨) બુધાનક સંદાર.
 ક્ષિત્રનું કવચ તે.

મહાનસ, નં [સં.] મોટું; મંથણી; જ-
 ઘરસીખાનું.

મહાનુભાવ, વિં [સં.] ઉદાર યુદ્ધ મનવાળું;
 જેનું મન ઉદારતા અને દયા વગેરેથી
 ભરેલું હોય તે; ઉદાર; વિશાળ-દયાપૂર્ણ
 મનનું-માણસ તે.

મહાન, વિં મહત; મોટું.

મહાપદ, નં [સં.] સદા અમર જેટલી મંજુષા
 તે; ૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ (૨) ધાતુ
 કમળ.

મહાપાતક, નં [સં.] મોટું પાપ તે. બ્રહ્મ
 હત્યા, સુરાપાન, મુવર્ણની ચોરી, ચુર-
 પત્ની ગમન, અને મહાપાતકીના સંગ એ
 પાંચ મહા-પાતક ગણાય છે.

મહાપાતકી, વિં મોટું પાપ કરનાર;
 અતિ દુષ્ટ.

મહાપાપ, નં મોટું પાપ.

મહાપ્રસથ, પું [સં.] ચાર અયજન ને
 બતરીસ કરોડ વર્ષને અંતે થતો ક્ષેત્રતા
 સંહિતા સમ્પૂર્ણ નાશ તે; મોટો પ્રલય.

મહાપ્રાણ, પું [સં.] જેથી હૃદય કરતાં
 વધારે ગેર કરવું પડે-માંસ લેવો પડે તે-
 અહાર. -ખ, ધ, દ, વગેરે. મહાપ્રાણી.

મહાપ્રો, પું બાર; વકર; બોળ.

મહાભાગ, વિં [સં.] ભાગ્યશાળી; સારા
 નેસીયનું; સદાચાર સંપન્ન.

મહાભારત, વિં બહુ મોટું; જગદ. (૨)
 બહુ અર્થ; કંઈ. (૩) ગહન. (૪)
 નાં કોરવ અને પાંડવ વચ્ચે થયેલા યુદ્ધ
 ઉપર લખાયેલું એક સંસ્કૃત વીરરસ પ્રધાન
 મોટું કાવ્ય.

મહાભૂત, નં [સં.] જગનની ઉત્પત્તિના
 મૂળ કારણ રૂપ જે પાંચ આદિત્ય ગણાય
 છે તે. એમાં પ્રથી, પાણી, તેજ, વાયુ ને
 આકાશ, એ પાંચ મુખ્ય ભૂત કહેવાય છે.

મહાભાષા, સ્ત્રીં [સં.] આદિ. ભાષા તે.
 (૨) મોટી દેવતા સક્તિ; દુર્ગા; અંબા.

બધાની મોટી દેવી માતા તે; મંથોયા.

મહાભારી, સ્ત્રીં જેથી મરણનો શોળ વળી
 નાંચ એવો બચકર જીવલેણ શોળ તે; અને
 તેના ચેપ-આગરો દેલાવો તે. અત્યંત
 મરણ થતાં તે; જેમાં વળાં માણસોનાં
 મરણ થાય તે શોળ; કાગળિયું-કાલેરા;
 મરણી; પ્રાણહારક શોળના પ્રચાર તે.

મહાર, પું [મ.] બગી; અગ્રાગ. જેને
 પીળા દિવસો આડતા નથી તે નતિનો
 માણસ; કેદ, વગેરે.

મહોરથી, પું [સં.] મોટો અને જાગ્રાન
ગોદો તે; જે મોટો રથ લઈ દુસ્મનના
મોટા મૈન્યના સામે બીડે તે; મોટો પગ-
કમી લાવેશે તે. રથી. મહારથી ને અ-
નિરથી વગેરે એના ચક્રના પાવરીઓ છે.

મહારાજ, પું [સં.] મોટા રાજા અને
રોખા રૂપ માયુસ તે. આ રાજા મોટા
પુરુષો, રાગને, આત્માને અને મન માનુ-
નથી આચાર્ય-વગેરેને લગાડવામા આવે
છે. ઉં x x ઝાઝું લખીએ જે દાજ, ધરના ગુર મહારાજ.

મહારાજ, પું મોટા ગળ, ગળઓનો
ગળ તે, માત્રાટ. મહારાજવિગળ=માર્ગ
લોખ ગળ. (૨) વિં મોઝું; ડંડી ગ-
તાગમ વગરનું; ઓલિયું. (૩) આનંદી;
લહેરી.

મહારાણી, સ્ત્રી રાણીઓમાં સૌથી મોટી ને
માનિતી રાણી તે; વડી રાણી.

મહારાત્રી, સ્ત્રી [સં.] મહાવદિ શૌદ્ધ,
સિવરાત્રી. (૨) કાળી ગત, આમો વદિ
શૌદ્ધગતી ગત.

મહારાષ્ટ્ર, નં [સં] મોટું રાજ્ય તે. (૨)
મહારાષ્ટ્રોનું જેમાં ગળ્ય છે તે દેશ, મ-
ગઢાઓની ભાષા બધાં બોલાય છે તે
સુવક, હિંદનો દક્ષિણ પશ્ચિમ તરફનો
મોટો પ્રદેશ તે.

મહાર્ક, સં માર્ક; મમ; મુજ.

મહારૌરવ, નં [સં.] એક નરક. મહા
દુઃખ ઉપજાવે એવું ગંદું અને અશ્વિલ
સ્થાન;

મહાર્ક, વિં [સં.] મોટી કિંમતનું; મોંઘું.

મહારસ, પું [અ.] પગથા-તાલકનો
એક ભાગ

મહારસરી, પું મહાવનો કપરી અધિકારી;
મહારસનો વહીવટદાર; મામલદાર.

મહારસય, નં [સં.] ભાસ્વા વર્ષમાં કર-

વાનુ એક મોટું શ્રાદ્ધ. (૨) મોટું ધામ;
ટેનાસય વગેરે તે. (૩) મહેલ; મંદિર.

મહારસું, કિં અં માયનું; ધૂમનું; ચન્દ્ર
ખાનું પીનું ગમનું અને ઇન્દ્રિયામાં આવે
તેમ મોજામાં કરવું દરવું આનંદ અનુ-
ભવનો.

મહારત, પું લાથી લાકનાગ.

મહારવર, પું અબ્યાસ; વહીવટ; ચાલુ કામ
કરવાની ટેવ તે; આદત. (૨) સહવાસ;
પરિચય. ખંતથી નિત્ય શ્રમ કરવો તે;
હમેશ કામ વગેરે કર્યા કરવાથી પડતી
જે સુગમના-સહેલાઈ અને ટેવ તે. કિં
પ્રં મહારવર કરવો=ટેવ પાડવી; મન-
અંગ વગેરેને કેળવવાં-અનુભવ આપ્યા
કરવો તે. મહારવર પાડવો, વગેરે.

મહાવીર, પું [સં.] મોટા વીર-પરાક્રમી
પુરુષ. (૨) જોન ધર્મના એક નામાદિત
આચાર્ય. વૈશાલીના સિમ્હવી રાજવંશીને
થેર એમનો જન્મ થયો હતો. પે-
તાનો ગળ્યથી વૈયવ છોડી પ્રથમ તે
પાર્શ્વનાથના પંથમાં જોડાયા હતા; પરંતુ
એ પથથી મંત્રોપ નહિ મળતા આળીમ
વર્ષની કુમ્ભરે તેમણે પોતાના મનને
જુદોજ મંત્રદાય આણ કર્યો હતો. ત્રીસ
વર્ષ લગી મગધ-અથવા દક્ષિણ મિહાર
વિષ્ણુ, (તિરહત) અને અંગ અથવા
ભાગવતપુરના પ્રદેશમા ગામેગામ ફરી તેમણે
પોતાના મંત્રદાયનો લોકોને ઉપદેશ કર્યો
હતો. ગ્રો. જેકાળીના કહેવા પ્રમાણે ઇ.
મ. પૂર્વે ૪૭૭ માં બ્યારે પડના જિહાના,
‘ પાવા ’ ઉપર તેઓ મરણ પામ્યા ત્યારે
ચૌદ હજાર માણસો, તેમના અનુયાયી
મંડળમાં હતા. વી એ. ગ્મિયનો હિંદનો
ધર્મલક્ષ.

મહારાય, વિં [સં.] મોટા કુદાર મનનું;
કુચ્ય ગુણ અને કુચ્ય વિચાર-હેતુઓ

વાણુ એવું તે; ઉદાર; મોટા મનના-એમ
સંબોધને વપરાય છે.

મહાશક્ર, નં. દસ મહાપદ્ય જેટલી સંખ્યા
તે; મોટા-આકાશની સંખ્યા.

મહિમા, પું. [સં.] વર્ણન કરવા જેવો
પ્રતાપ તે; મોટાપણ; યશ; કીર્તિ. (૨)
ઉપમા.

મહિમારહુ, નં. માતાના ધરની ભેટ જેમાં
ખરેલી હોય તે. આરહુ-મહિયેર, તરહુ
માટ.

મહિયારી, સ્ત્રી. દહિ વેચનારી; ગોવાણણી;
ગોપી. (૨) ગોવરુણી પૂજા કરનાર
સ્ત્રી તે.

મહિયેર, નં. [સં. માનુષ્ય]-સ્ત્રીને તેનાં
માનપિતાનું ધર-તતન-આશ્ર તે; પિયેર.
હું અને મારે મહિયેર વળાવેરે, ઓધ-
વરાય અમને. મહિર.

મહિર, નં. મહિયેર; પિયેર.
મહિલા, સ્ત્રી. [સં.] બાઈ. (૨) સ્ત્રી:-
મહિલા વિદાય.

મહિય, પું. [સં.] પાડો; ભેદનો નર.
મહિયી, સ્ત્રી. [સં.] પટણી; મુખ્ય સ્ત્રી.
(૨) ભેદ.

મહી, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વી; ભૂમિ; ધરા; ધ-
રણી. (૨) ગાય. (૩) દહિ. હું મીઠાં
મહી વેચું મહી વેચું. (૪) ગુણવંતની
એક મોટી નદી. મહી ૨૮૦ મોઝલ
લાંબી છે.

મહીક, નં. દહિ. હું મારી મહીકાની ગા-
ળી દારી.

મહીધર, પું. [સં.] નાગ; સપ. (૨)
પર્વત; પહાડ.

મહીનો, પું. [સં.] ગ્રીષ્મ દિવસનો સમય-
મુદત તે મહીનો; માસ; જે પ્રખ્યાદિમાં
અને ચાર અઠવાડિયાં જેટલો કાળ તે.
કેટલાક સૂર્યની અને કેટલાક ચંદ્રની પતિ;
પ્રમાણે મહીનખી ગણતરી કરે છે. આખરે

અમાસના ખીજા દિવસથી અમાસ લગીના
કાળને મહીનો કહીએ છીએ, મુસલમાનો
અમાસ પછી ચંદ્રદર્શન થાય-ચાંદ્રશત
શુભે તેના ખીજા દિવસથી કરીને ચંદ્ર
દેખાય. ત્યાં લગીના સમયને મહીનો ગણે
છે. ખ્રિસ્તીઓ ચોવીસ કલાકનો એક
દિવસ એવા ૩૦-૩૧ દિવસના કાળનો
મહીનો કહે છે. પંચાંગમાં વિશેષ વિગત
જેવી. ૩૦મ્ મહીનો ચંદ્રવો=ગર્ભ રહેવો.
સ્ત્રીઓને, ૨૭ દિવસે અથવા મહીનાની
લગભગ અટકાવ આવે છે અને ગર્ભ
રહેતાં અટકાવ આવતા બંધ થાય છે તેથી
ગર્ભ રહેવાને મહીના ચંદ્રવા-મહીના
રહેવા, મહીના હોવા એમ કહેવામાં આવે
છે. (૨) દરેક પહેલી તિથિએ અથવા
તારીખે નોકર માણસને તેના મહેનતાણાને
જે દરમાથો આપવામાં આવે છે, તે; દર-
માથો; પગાર-તમાસ. છાંકરાને કેટલાને
મહીના છે?

મહીપતિ, પું. [સં.] પૃથ્વીપતિ; રાજા
વપ; ભૂપતિ.

મહીપાળ, પું. [સં.] મહી-પૃથ્વીનું પાલન
કરનાર; રાજા; ભૂપતિ. હું એક દિન કેક
કરી મહીપાળ, મળીને મંડપીરે લોલ,
ચંદ્રતાં રંગ મહેલને-માળ, પડયો ધરણી
દળારે લોલ.

મહુ, સ્ત્રી. મો; મારવાડ તરફના કંગાલ-લો-
કનાં ટાળાં તે. (૨) મહુ અને કંગાલ
માણસ-મારવાડની મહુ.

મહુઠાં, નં. મહુડાનાં શ્વ. આ શ્વને દાખી
કચરીને કાઢેલા રસમાંથી ગોળ અને દારૂ
બનાવાય છે. અઘીજ લોકો તેને મુકવીને
રાખી મૂકે છે અને ચોમાસામાં શેડીને લોટ
બેળી ખાય છે.

મહુડી, સ્ત્રી. નાનો-ગાળ મહુડો. (૨)
વિં મહુડાનું-મહુડી દારૂ.

મહુકું, જુનું મહુકું ।
 મહુકો, 'પુ' [સ. મહુક] એક જાતનું મોડું
 જાડ, મવડો. ।
 મહુવર, સ્ત્રીં મહુવર, મોહર, મોહ લગાડે
 એવા સરતું વાનુ, પાદીની વામણી;
 તુમડીને એક છેડે બે પાવા લગાડીને બ-
 નાવેલ કુકીને વગાડવાનું વાજુ. ।
 મહેક, સ્ત્રીં મહેક; વાસ, સુગંધ, ફેર, સોડમ
 મહેકવું, કિં અં સોડવું; ફેરવું, વાસ ઉડવી;
 સુગંધ ફેલાવી. ।
 મહેકાં, 'પુ' મહેક મહેક થઈ ગેલું તે, ગંધ
 પ્રસાર, બહેમટ. ।
 મહેલું, નં કરેલો ઉપકાર સામાન કહી
 મમળાવેલો તે, સામાન 'મહે' લાગે એવી
 રીતે તેની કાંઈ પ્રત્યેની ચાલતો દ્રવ્યો
 મારેલો તે, ટાણા, ઠોઠ, બોલ કિં પ્રં
 મહેલું માગુ=દોષ દેખારી આપી કરેલો
 ગુણ-ઉપકાર ઠોઠને રૂપે કહી મમળાવેલો
 મહેતર, પું ઠેડાઓનો વડો તે, ઠેડનો સુખી
 મહેતરાણી=ઠેડડી, ઘેડી
 મહેતલ, સ્ત્રીં અમુક જગતના દેરા કે કામ
 પુર કરી આપનાને અપાતો વખત તે,
 મુદ્દન, અમુક વખતને માટે અમુક કામ
 નક્કી કરેલો તે ।
 મહેતાણ, પું છોડવાને ભણાવનારો તે,
 ઉપાધ્યાય; ગુરૂ; શિક્ષક, બોધ આપનારો.
 (૨) નામાહામાનુ-લખ્યાણુ કામ કરનારો
 માણસ તે; મહેલો
 મહેતામ, પું [ફા] ચંદ્ર, ચાંદ (૨)
 બપોગિયાની રોગની
 મહેતી, સ્ત્રીં છોડરીઓને બણાવવાનું કામ
 કરનારી સ્ત્રી, શિક્ષિકા
 મહેતો, પું શિક્ષક, ગુરૂ, ઉપાધ્યાય (૨)
 નામુ-હિસામ રાખનારો શુભાર્થો, હિસાબી
 કારકુન ।
 મહેનત, સ્ત્રીં [જ.] કામ કરવામાં તન
 મનને નેજા આપતું તે, તનમનથી કામ

કરનારા જે નેજા-બળ વાપરવું તે; શ્રમ;
 આયાસ. (૨) મજૂરી; ચાકરી. (૩) નેજા;
 બળ, શક્તિ ખરચવી તે. (૪) દુઃખ; મંકટ;
 પીડા સહેની તે-મા વગરનાં છોડકાં ઉછે-
 રવામાં એણે બહુ મહેનત લીધી છે. કાંઈ
 કાર્ય પાર પાડવાને ખંતથી તનમન કસવા
 તે. કિં પ્રં મહેનત કરવી=શ્રમ લેવો.
 મહેનત ઉઠાવવી, વગેરે.
 મહેનતાણું, નં મહેનતનો બદલો તે; મહે-
 નત બદલ જે કંઈ અપાય તે, મજૂરી.
 (૨) પગાર, દરમાયો, વગેરે. ।
 મહેનતું, વિં અમ ખંતથી મહેનત કરનાર,
 તનમન ને ખંતથી કસનાર, કામગર. ।
 મહેન્દ્ર, પું [સં.] કેવલેકનો ગળ, ધન્દ્ર.
 (૨) એક પરિતનું નામ.
 મહેમાન, પું [ફા.] પરાણો; અતિથિ.
 મહેમાનગીરી=પરાણાચાકરી.
 મહેમાની, સ્ત્રીં મહેમાનગીરી; આતિથ્ય;
 પરાણાજત-પરાણા ચાકરી.
 મહેર, સ્ત્રીં [ફા.] દયા, કૃપા. (૨) રાજ્યો;
 સદ્ભાવ; માયા, 'લક્ષ' આપવું તે ।
 મહેરખાન, વિં દયાળુ, કૃપાવંત; માયા રા-
 ખનાર, સદ્ભાવવાળો, માયાળુ.
 મહેરખાની, સ્ત્રીં માયા, કૃપાભાવ; સદ્ભા-
 વિના; ખુશી-રાજ્યો રાખવો-હોવો તે.
 દયાભાવ, ખરા નહિ હોવાપણું તે.
 મહેરમ, વિં-મનથી માનેહું તે; મનનો મેર;
 અત કરણથી વહાઈું તે.
 મહેરામણ, સ્ત્રીં [જ.] ચણતરમા પાડેલી
 કમાન; કમાનદાર લોકડીનું જે ચણતરનું
 કામ તે, વાગેલા ધનુષ્ય જેની આકૃતિનું
 હોય તે. અર્ધવર્તુલાકાર-મહેરામદાર
 અગરણુ.
 મહેરામણ, પું સમુદ્ર; દરિયો.
 મહેલ, પું [જ.] રાજ્યને રહેવાનું મોડું
 માગવાનું મકાન તે, રાજ્ય દર
 મહેલો, પું મહોલો, મોલો, વાસ, પોળ-

પાડો; ગેરી

મહેસા, પુ' ૦ [સં.] ગોટા ધિય-પરમેશ્વર તે.
'સિવ; મહાદેવ.મહેશ્વર, પુ' ૦ [સં.] ગોટા ધિયર, પરમેશ્વર,
શિવ, મહાદેવ.મહેશ્વર, ત્રી' ૦ (નં) [અ.] સરકાર તર-
ફથી જમીન ઉપર લેવાંતા કર તે; વજે.

(૨) માલ ઉપર લેવાંમાં આવેલી જકોત તે.

મહેશ્વરી, વિ' ૦ મહેશ્વર સંજ્ઞા, તેને લગતું:-
મહેશ્વરી અમલદાર.મહોત્સવ, પુ' ૦ [સં.] ગોટા-ઓત્સવ તે;
ગોટા માંગલિક સમારંભ તે.મહોત્સાહ, પુ' ૦ [સં.] ગોટા ઉત્સાહ-
આનંદ તે, ઉમંગકો-હોરા.મહોદધિ, પુ' ૦ [સં.] મહાસાગર, ગોટા
સમુદ્ર.મહોદર, ત્રી' ૦ સોનાતો 'અર્ધણી' સિદ્ધાંત;
'સોનેશિ-અધિરસાહી મહોદર' (૨) છપ, સિદ્ધાંત,
રાજા-સરકારના નામની 'છપ પાડનારુ' બીજું તે. તે લખ્યું ઉપર સરકારી
મહોદર-છપ નથી. (૩) આમાના જૂલ તે-મે' (૨).મહોદર, નં ૦ કપમાં, ચુલ્હા, ચતુર્ગામમાં અને
રિધામાં ગોબી નીકળેલું-ગોબી 'ફૂલ' હોય
'એવું' જે તે, નોખવાર આલુસાં સર્વોપરી;
ચુલ્હા-કર્ણીયું જે તે; રમકડું; અર્તિમાન-
'મૂર્તિસ્તરૂપ' (૨) 'સેતરજમાં જે જુદા જુદા
આકારની સોગડીઓ પુતળા-આકાર હોય
'છે તે, પેતાં વગેરે. ચુગટરપ-મહોદર.મહોદસો, પુ' ૦ મહેલો; શેરી, પોળ, વાડો,
વાસ, પ્રાણી-જાંજણા મહેલો. મેહોલો;
'ગોઝો-ગોળપાડો.'મળ, પુ' ૦ [સં. મલ] કચરો, મેલ; ગદ-
વાડ. (૨) પેટમાંના કચરો; ક મલ વિદ્ય.
(૩) અમતો વિહારીભાઈ-મહેલો.મળકું, વિ' ૦ જરા મોજું (પાણી વગેરે.)
મળગુંગળું, વિ' ૦ સહેજ-જરામોજું (૨) મેલું;

અસ્વચ્છ; મલિન.

મળજી, નં ૦ 'મેળાપ, સદવાસ, સુલાકાત. (૨)
પ્રીતિ; સ્નેહ. (૩) મેળ, સપ-એવું મ-
ળજી તેવું વળજીમળતર, નં ૦ 'મળવું તે; મળતું હોય તે,
રજતર; કમાઈ; આપદાની; લાભ; નફો.
મળતાવડું, સોમાં હળી મળી જામ એવું;
મિલનસાગ; મિયાપી, માયાજીમળતાવશેક, પુ' ૦ મદ અને રાશિ વગેરે ખંધ
ખેસના-અ-ખે-માત્રુલ હોવા તે; વર
કન્યાના મદાદિકને સુયોગ હોવો અને
તેને યોગે દંપતી વચ્ચે બાકી સારો મેળ
હોવો તે-અમારે તો મળતાવશેક આ-
વ્યાજ મહિને? ખારી હા તો એમની
ના. ઉના ભલી મળતાવશેકની એક
ખંજડી હોય હાથમા.મળતિયો, પુ' ૦ મળાને-સાથે રહીને કામ
કરનારો, સોગતી, સાથી. (૨) અમુક
'કાર્ય' અથવા પ્રયત્નાદિકમાં ખીળના મત
સાથે મળી ગયેલો હોય તેમળમાસ, પુ' ૦ અધિક માસ; પુરોત્તમ
માસ.મળવિકાર, પુ' ૦ 'જાડાની કળગિયતને કીધે
આમડી ઉપર ખુજલી વગેરે જે રોગો
થાય છે તે, ખધોચને' લીધે થતા
શારીરિક વ્યાધિઓ વગેરે તે,મેળવું, કિં' ૦ [સં. મિલ] પ્રાપ્ત થવું,
પેદાશ-કમાણી થવી. (૨) એકઠું-મેળા
થવું, સાથે-જોડે થવું. (૩) 'વિચારમાં'
એક થવું (૪) સ્નેહ' થવો; દોસ્તીમાં
જોડાણ (૫) ઘટ-જડું થવું, જામી જવું.
પોત મળવું-દૂધ મળવું. (૬) સરખા-સ-
માન હોવું એક બીજા માટે ભૂલ થાય
એવા હોવું. (૭) અનુકૂળ આવવું,
જોસવું આવવું. (૮) જડવું, હાથ લાગવું
(૯) એકાકાર થઈ જવું-તેલ પાણી
કઢીએ ના મળે. (૧૦) સુલાકાત થવી;

મેટવું; સામસામા આવવું. લડાઈમાં.
૨૦ પ્રં. જવ મળવો=એક બીજાને
ગોઠવું. મળી જવું=સામાના મતમાં બળી
જવું; ફરી જવું. આવી મળવું=અચાનક
મેળ બેસી જવો; (દેવવસાત) આવવું.
કહેવું મળ્યા તો મીર નહિ તો ફકિર.
મળ્યાંતી મકરકંઠીઓ. મળ્યાંતે માથું
આવવું.

મળસકં, નં. પ્રોત્તિયું; પ્રભાત; સવાર.
મળી, સ્ત્રી. ગાડા-ગાડીની લાડતો દિલ ને
ચુચરતો ચીકણો ધાસ; ઉગ. (૨)
હનમાનની મૂર્તિ ઉપરનો તેલ ને સિંદુ-
રનો ચીકણો રંગડો-મેલ તે.
મકોડી, સ્ત્રી. મોટી કાળી કોડી; મકોડાની
આદા; મકોડી. કોડીમકોડી, એમ કહે-
વાય છે.

મકોડો, પું. કોડીની ભતનો મોટો કણો.
જીવડો; મકોડો; મકોડાની નર. એ ચુંદર
અને ગળપણ તરફ ખસે છે. તે જીવડો
જીવડો કરડે છે અને બરડું ખસેડે, પોતે
જમમાંથી પાતળો, હોઈ પટ્ટી ભવ તોપણ
મકોડો નથી.

મંગલ, વિ. માગનાર; માગણ. (૨) માગવું
પડે તે; માગના; માંગ. ઉં ચલનો ભલો
ન કાયા કો, નહિતા ભલી ન એક;
મંગલ ભલો ન પાપ કો, જે પ્રભુ
રાખે ટેક.

મંગરો, પું. કુંજરો; પહાડ; ટેકરો;
રિખો.

મંગળ, વિ. [સં. મંગલ] શુભકારક સુલ-
કણ; સાર; આનંદ-હરખનું; કલ્યાણ
કારક-આવો. મંગળપ્રસંગ શરીરની
કપાંરે આવે છે. (૨) નાં શુભકામ;
આનંદ-હરખનો અવસર, પ્રસંગ તે.
(૩) ખુશાલીના ગીત. ઉં માવની
મંગળ ગાયે. (૪) જરા; ફતેહ. (૫)
આનંદ; મોજમજા; ખુશખુશાલ રહેવું

તે-મંગળ કરો. (૬) કલ્યાણ;
ત્રેય; શુભ-મંગળ યાઓ. (૭) એ ના-
મનો એક પ્રેમ. (૮) એ નામનો વાર,
રવિથી ત્રીજો વાર તે; ભોમવાર.

મંગળદેશ, પું. પરિણતાં વર કલ્યાણે સાર
પદીએ રસુ તે; વરકલ્યાણે અમિત
સાર વખત પ્રદક્ષિણા કરવી તે. કિ
પ્રિં મંગળ દેશ દેશાં=પરણવું.
કન્યાને મંગળ દેશ દેશી દો, એટલે ખસ
મંગળમય, વિ. આનંદ ને હતાલથી ખર
પુર; શુભકારક; સાર; શુભ; કલ્યાણમય
ખુશી ખુશાલીવાળું અને મળી શુભ.

મંગળમૂર્તિ, સ્ત્રી. જેને બેતાં દિલ ખુશ
થાય એવું તે; જેનાં વર્ણન આનંદ ને
હતાલ ઉપભવે એવું. જે તે; જેનું મો
હ મેશ હસવું-આનંદી પ્રાગતું હોય એવા
ચહેરાનું તે. (૨) કલ્યાણ કરે એવું તે;
શુભને; શુભકારક તે; મણુપતિ; ગળનન;
શુભ અને આનંદ ઉપભવે એવા સંદર
ચુપડું તે.

મંગળવાર, પું. શુભવાર.
મંગળસૂત્ર, નં. [સં.] પુરણતી કન્યાને
કંઠે વર જે સોભામયસત્ર પહેરાવે છે તે;
સ્ત્રીઓ સોભામયદર્શક મયરતનું
જે કલ્પલચ્છ કોટ રાખે છે તે; સોભામય
દર્શક એક અલંકાર-કંઠી તે. ઉં આ-
તરકાંતણું સત્રમંગળ કુંડી કાને ધયાં
જીમણાં, માલતીમાધવ.

મંગળા, સ્ત્રી. વેળવ. મદિરોમાં હાકારજનાં
જે પહેલાં દર્શન કરાવવામાં આવે છે
તે-મંગળોની દર્શન. (૨) કલ્યાણ-પુ-
ણ-આનંદની મૂર્તિ તે; શુભ કરનારી;
મંગળ કરનારી એવી તે. (૩) હળદર.
(૪) દુગી.

મંગળાચરણ, નં. [સં.] અંધ અને ના-
રક પ્રમેરમાં પહેલી જે ધમિર રુતિ
કરવામાં આવે છે તે; અંધ પરિમાપિ

માટે આરબમાં કરતો સ્તુતિપાઠ શ્લોક
વગેરે બોલવા તે, આરબ કરતા પડેલા
કરવામાં આવતું સુખ આમરણ તે

મંગળાષ્ટક, નં [સં.] પિનાહ અને વ-
નોષ વગેરેના મુદ્દર્થ થનાના સ્વપ્રમશમાં
આઠ કલ્યાણકાંક-આશીર્વાદાત્મક શ્લોક
બણવા-બોલવામાં આવે છે, તે, કલ્યા-
ણાત્મક આઠ શ્લોકોનું મહત્ત્વ તે

મંગાવણું, કિં સં મંગાવણું, આજુવણું,
લાવવાને કહેવું. કિં અનયમ અને
મુલદાર મશરૂ માલ જેમ મંગારમે

ક દ ડા
મંગાળો, પું પથગ ગોઠીને પાનાવતો,
કામ ચલાડ સુતો

મચ, પું [સં] ચાર પાયાનું જેસનાનું
મુંદર સુખાસન, કાચ, પથગ માથો
ઉં કામળ મચ પલગથી સારી, બોધ
પરે તમ પાસ પથારી

મચક, પું [સં.] માથો, ખાટો, ઢા-
લિયો (૨) બેતરખા ઉચે જેસનાને
માટે બનાવેલી ગિફ્ટ માથો

મંછા, સીં [સં મનોપા] ઇન્દ્ર મન્દ્ર,
ઉમેદ (૨) અતરંગે નિગાર-તર્ક-ભાન
તે, મનનો વિચાર ગતરંગે ભાન-
મંછા બ્રહ્મ ને શકા કાંઈ-મશી જવાની
મંછા

મંજન, નં [સં] ચોળાને નહેલું તે,
સ્નાન (૨) માંજનું તે, છાકવું તે (૩)
દાત સાંધે કરવાનું ચૂર્ણ, દાતણને ઢેકાણે
વપરાતો દાતે ધસવાનો એક જાતનો છોકો
તે (૪) દાતે પીઠ ચૂર્ણી તે, દાતને કાળા
કરવા તે, સાંધણ, ઉમટ

મંજરી, સીં [સં] શ્લની કર્ણાઓના ઝું
મજો તે, ઝાડ-છાડ વગેરેને આવતા શ્લ
નો ઝુઝો તે, માંજર (૨) છાણ, ક-
લગી, શ્લમરી પાંખડી, મહોરવાળી ડા-

જખી, મન્નર્તિ=મંતરો આવી ગયેલી
હોમ એવું મહોરાયેલું તે

મંનર, પું [સં.] બિલાડો, ઘોવર
મંજિંદ સીં [સં] મંજિંદ, એક જાતની
તે વનગપતિ એમાંથી લાલ રંગ નીચે છે
વળી એ દનામાં પડુ વપરાય છે
મંજર, પું માતા માતા તાં ન, પુગાય તેમ
વગાડવાના કાસાનાં બે હાથે પાંતે, કામી-
નેડાં, મતાય, ગરી

મંજર, નં [સં] ગરર, તોડા, નંજર
નાની નાં ની ધુલગીઓનું સીઓને પગે
પડે-નાં પડા

મંજુ, વિં [સ] ગ્રીહ, મદ, ધીર (૨)
મધુ

મંજુ, વિં [સ] કુલ માન્ય (૨)
પમદ મહાન મધમ

મંજુરી, સીં ગદાલી, સંમતિ અતુભોદન
(૨) પગવાનગી રમ્મ, છૂટ સ્વીમાર

મંજુલ, વિં [સં] નગમ, મદ, કામળ
(૨) મધુર; મિષ્ટ (૩) મદ, ધીમુ -
મંજુલીદિની=લીર-મીઠું નોનનારી

મંજુસ, સીં મંજુસ, પેટી

મંજુધા, સીં [સ] પેગી કાઈ વમ્બુ
મુનાનું મંજુનું ઘર-વર તે (૦) મ
'અદસ્થોન' 'સાનમંજુ' ઉમદા ને મોધી
'ચીજ' રાખવાનું પાત્ર પેટારો

મંજો, પું છાકરાઓ રખવાનો રગિન લ
ખોટા તે, મોટા લખોટો કિં પ્રં મન્ન
દીયવા=લખોટે જમા કરતું લખોટા લ
કાવવા (૨) માંજે મચ ની જુમી ચિદા
વેલી દોરે પતમ મારીની

મંડ, નં [સ] રાહી, મંજ, દીધું પણ
ગાહ પેય તે ઉં નીવારોદનમડ
ઉચ્ચ મધુર, સરોવડી પ્યારીને, પીતા ન
વધુ તે તપાવનવણો ગ્રેમે પીએ આ
મુગ ઉં રા અગિવ

મંડા, નં [સં] શણગાર શોભીનું કરે

એવું તે; એલંકાર. (૨) વાંદવિવાદમાં
અમુક વિચારને, દાખલાં દલીલોથી પુરવાર
કરવો તે; અમુક વિચારને 'સિદ્ધ કરવો
'તે; મત-વિચાર 'વગેરેનું' પ્રસ્થાપન
તે, સ્થાપન; અમુક વિચારનું બળ જ-
'માવવું તે; સ્થાપન, ખંડનથી હલકું માં-
ડવું તે મંડન; સ્થાપવું તે.
મંડપ, પુ. [સં.] મંદર છતવાળી આંગ-
ણામાં કે ખુલ્લી જગામાં એક જના-
વથી તે; માંડવો; લક્ષ્યાદિક મગજ પ્રગ્ને
ધેર આવતા પદોણાઓને એમાડવાને ઉણું
, કહેલું કામ ચલાઈ દિવાનખોતુ-સભા-સા-
જનના સ્થાન તે ઉં મંડપ મોટો મા-
ડીઓ રે. ક. દ. ડ. (૨) માગ-કેપનમાં
લીલી વેલીઓ ચઢાવીને કરેલી કુજ તે;
લતાગૃહ-માધવી મંડપ. વાસ અને ક-
પડાં બાધીને બનાવેલો કામ ચલાઈ સુ-
દર તણુ-વચ્ચગૃહ.
મંડપું, કિં. અ. [સં. મંદ] મયવું.
મંડપા રહેવું, લ. ગવું; જારી કયે જવું,
ભીડમાં રહેવું. (૨) શર કરવું; ખતથી
આરંભવું, ખત ત્સાહથી. કોઈ કાર્ય વ-
ગેરે, કરવામાં લાગ્યા અને લાગ્યા રહેવું,
કામે ચઢ્યા ગેરુ, પાછળ, પડવું.-કાલ
સ્વાસ્થી મડયો ત્યારે આજ આટલું થયું.
મંડળ, નં. [નં. મંદળ] ગોળાકાર-ગો-
ળાકાર ચકતું-સપાટી-ખિં. (૨) વૃત્તા-
કાર-વર્તુલાકાર ઘેર તે; ગોળ અથવા ચ-
તુષ્ટોણ ગચના, ચ્વન્તિકરૂપ રચના, અ-
મુક આકારની પુરણી તે.-માતૃકામંડળ.
(૩) મોટો ગોળાકાર સમૂહ; મેઘમંડળ.
મોટો ગોળાકાર વિસ્તાર-પ્રસર તે. નભો-
મંડળ. (૪) ટોળું; જૂથ, સંઘ-મંત્રી-
મંડળ; મિત્રમંડળ. (૫) અમુક હદમાં
ફેલાયેલો રાજ્ય અમલ તે; રાજ્યનો ચ-
ર્ચાદિત ભૂપ્રદેશ, ભૂમંડળ; રાજ્યમંડળ-સુ-
લક; દેશ તે. (૬) વર્તુલાકાર સરીરનો

'કોઈ ભાગ કે અવયવ ચહેરા વગેરે તે-
નાભીમંડળ; મુખમંડળ. 'ચરકું, કુંડાળું.

(૭) નખિયો; અર્ધગોળવલુરો-ક્ષત તે.
નખમંડળ ગંડસ્થળ પડિયાં. (૮) ગોળ

સૂળન; ચકામાં; ધાખાં.

મંડલીક, [સં] સામત; ખંડિયો રાજ્ય;
સામ્રાજ્યમાંના એકાદ પ્રાંતનો રાજ્ય તે.
-રાજ્યમંડળમાંના એકાદ રાજ્ય.

મંડળી, જી. ટોળી; જૂથ; જોડી; સમુદાય,
સમૂહ; મંઘ; સાથી-સમુદાય (૨) મિત્ર-
લસ; ગવણું; સમાન ગિયતિના માણુ-
સોળુ મોજમજા મોજન અને મત્ર વગેરે
માટે એકઠું થયેલું ટોળું. કુંડાળું, ચક્રાકાર
વર્તુલ. (૪) પેદી, પંત્યાળે વેપાર કે કોઈ
મોટું કાર્ય કરવાને એકત્ર થયેલા બા-
ગિયાઓનો સમૂહ તે, કંપની. (૫) સભા,
પરિષદ.

મંડાણ, નં. આરભ; શરૂઆત; માંડવું તે.
(૨) પાયો. (૩) કુવાપ ને લાકડા સાથે
ચાક હોય છે તે, પાણી ભર્યો કોશ ને
લાકડા પર ગ્રે છે તે.

મંડામણી, જી. નાણું ધીંગનાર, ખાતું પા-
ડવા માટે ને બક્ષિસ 'શી લેવાય છે તે,
મંડામણ.

મંડાવણું, કિં. મં. નોધાવણું, લખાવણું.
(૨) શર કરાવણું.

મંડાણું, કિં. અ. મારેલ થવું. (૨) લ-
ખાવું. (૩) મેહકાણ ચી- (૪) પરણેલી
દાલિતમાં આવણું; કામએસણું; કેકાણે
પડવું. (૫) સારી ગિયતિમાં આવણું.

મંદિત, વિ. [સં.] અલંકૃત; શયુગારેણુ;
ચોખ્ખાવાળું.

મંદિલ, નં. જરિયેલ કાગનો ફેટો; માથે
બાંધવાનું કસળી વસ્ત્ર, મદિલ.

મંદૂક પું. [સં] દેડકો, બેડ.

મંદૂર, નં. લોહાના કાટનો તુકા. લોખંડની
દવા તરીકે વપરાય છે. ખંડુરોગ, અને કાય

વગેરે દરદો ઉપર પ્રહેલેથી લેવાયો હોય,
તો સારો ફાયદો કરે છે. સોહ. રસાયન.

મંતર, પું. મંત્ર; જાદુઈ વચન-ઉચ્ચારણ તે.
મંતરતંતર.

મંતરવું, કિં. સં. મંત્રની અસર ઉપજાવવી;
મંત્રની અસરવાળું કરવું; મંત્ર બાધીને અ-
ડવું વા. કું. ક. મારતી કે. જેથી મંત્રનું સામ-
ર્થ્ય અને અસર, ઉત્પન્ન થાય:- દોરો-
મંતરવો. (૨) ભોગવવું; છેવટું; બ-
ધાવવું; જાદુ-કરવું; મશીકરણ-કરવું. (૩) છુપી સલાહ આપવી; બાધાવવું; શિખવવું;
પોતાના મતનું-પોતાનું કહ્યું કરે. એવું કરી-
મૂકવું.

મંતરાવું, કિં. અં. છેવરાવું; કંઠાવું. (૨)
સામાની સલાહમાં લેવાવું; ભરખાઈ જવું;
વિશ્વાસમાં તથાઈ જવું; ભરખાવું.

મંત્ર, પું. [સં.] જાદુઈ અસર, ઉપજાવે એ-
વો શબ્દાદિકનો ઉચ્ચાર-પાઠ; તે; સા-
રી માફી અસર ઉપજાવવાની શક્તિવાળો
કહેવાતો નાનો પદ્મધ. (૨) દેવમુતિ;
અથા; સુક્ત-વેદમંત્ર. (૩) છુપી મસલત
સલાહ-વિચારણા; જોહ. મંત્રણો. (૪)
એવું ચમત્કારી વાક્ય, પદ કે અક્ષરનું ઉ-
ચ્ચારણ કે જેની ખીજાને ખબર પડે નહિ,
એમ ધારેલી અસર ઉત્પન્ન થાય. કિં
આ મંત્ર કરે ઉચ્ચાર વચ્ચે ભરખાર થશે.
મંત્રશાસ્ત્ર, નં. [સં.] ચમત્કારિક અસર-
ઉપજાવે એવા પદ વાક્ય કે અક્ષર વગેરેની
શમજ અને તેનો ઉપયોગ કરવાની રીત;
નિયમો વગેરેના જેમાં ખુલાખા નિ-
બંધ બાધેલો હોય તે-પુસ્તક-લખાણ તે,
મંત્રના વિધિનું શાસ્ત્ર.

મંત્રી, પું. [સં.] જેની સાથે છુપી/સલાહ-
અસલત વગેરે કરવામાં આવતું હોય તે;
પ્રધાન; વજર; દિવાન; સલાહકાર. મુખ્ય-
મંત્રી-વડેપ્રધાન.

મંત્રીપદ, નં. [સં.] પ્રધાનપદ; વજરાત;

(૨) મુખ્ય સલાહકારની પદવી-સ્થા-
ન-જગા તે;

મંથન, નં. [સં.] મથન; ગડમથલ; ડહો
જવું-વલોવી નાંખવું તે; મુખ આધારક
સ્તી તે.

મંથની, સીં. દહિં વલોવવાનું ઓળર; કલ
કાંવાળો; વાસ. (૨) જેમાં દહિં વલોવવામ
આવતું હોય તે પાત્ર-જોળી.

મંદ, વિં. [સં.] ધમ્; કંડું; ટાડું. (૨) ધી-
નહિજેર-વેગવાળું એવું. -મંદ પવન.

(૩) ઓછું; કમ; યોડું. -મંદબુદ્ધિ. (૪) ન-
રમ; શિથિલ; માંડું. -કમણાં પ્રકૃતિ જરા-
મંદ છે. (૫) અંધ; નિસ્તેજ. -મંદ પ્ર-
કાશ. (૬) સુસ્ત; આજસ; એટલું. -એ તો
કાંઈ કરવે બહુ મંદ છે. (૭) આહું; દ-
નવું; ધમ્. -મંદહાસ્ય કરી વડી સુંદરી.

મંદતા, સીં. મીમાપણું; સુસ્તી; ઓછપ; જ-
ડતા; શૈથિલ.

મંદવાડ, પું. માંદગી; ગિમ્મરી; આજેર. (૨)
રોગ; -આધિ. -આ મંદવાડ કેવો કે
જેની કાષ્ટને ગતાગમન પડતી નથી.

મંદવાડિયું, વિં. વારંવાર માંડું પડી જતું
હોય એવું; રોગી; આજેરી. (૨) મંદવાડ
આવે એવું; જેથી-જેમાં માંદા પડી જવાય
એવું. -શરદમંત્ર તો મંદવાડિયાન ગણાય
છે. મંદવાડિયું ધર-વરસ મંદવાડવાળું.

મંદહાસ્ય, નં. [સં.] ધીમ્-ધીમ્ બહુ
હસવું તે; ગાલમાં ખાડા પડી જાય એમ
સહેજ હસવું તે; મુખ મલકાવવું તે; અ-
દહાસ્યથી હલકું. જરાક હસવું તે. ઉં
મંદહાસ્ય મુખ ઉપર હિંમે ને આંખે મોહ-
ન માંય; હલ્ય ઉપર જે હલ્યે છે પણ બોસતાં
ચરમાય.

મંદાકિની, સીં. [સં.] મંગાનદી. (૨) આ-
કાશ જેમા.

મંદાર, નં. [સં.] ધીજાં મુગધિદાર ફલ-
નું ઝૂસાડ અને તેનાં મુખ તે; પારિભાષક;

દેવલોકમાંનું એક રસગ્રાહ.

મંદિર, નં [સં] સુંદર ઘર. (૨) દેવાલય;
દો. (૩) રાજમહેલ; હવેલી; રહેવાનું
મેડીદાર ઘર. ઉં રડા દિસો છો રાજ્યધર
મંદિર આવતારે. દયારામ.

મંદિરિયું, નં મંદિર; સુંદર ઘર.

મંદિલ, નં દસખી બારીક વણાટનું મેયું
ફેટા તે; મોળ; મોળિયું; જરિયેલ ફેટો.

મંદી, સ્ત્રીં આવતાસની જે મંદ લાલન તે;
ઉતરતા બાવ તે; ભાવની પડતી તે; તે-
છપી હવટી ગિયતિ તે.

મંદું, વિં ધીમું, ધીકું; ટાહું. (૨) નખણું.
જુ. મંદ.

મા, સ્ત્રીં [સં. માતા] જન્મ આપનારી;
જનેતા; મા; આર્ધ; જનની. (૨) મોટી
હમ્મરની સ્ત્રીને ગ્રંથોધવાનો માન બધો
ઉદગાર-શબ્દ. (૩) વડિયાર્ધ; દાદી. (૪)
દેવી; અંમા; દુર્ગા. (૫) અં ના; નહિ-
એવું બોલતા મા..

માઆમ્મા, વિં [પા.] મોટું; મહાન.
માર્ધ, સ્ત્રીં મા; બા; જનની. (૨) ગૃહસ્થ
અને પ્રિય સ્ત્રીને ગ્રંથોધવાનો શબ્દ; મેયા.
(૩) દેવી; દુર્ગા; અંમા.

માધકંગાહું, વિં નખણું; ગરીમ; કંગાલ.
(૨) બળ વગરનું; બાપનું; માવડિયું; હરકું.
માધલ, પું [સં] બાવનસે એંશી ફટ
જેટલું અંતર-માપ-તે.

માહિ, સ્ત્રીં દુકાળ પીડિત જુખકું ને કંગાલ
લોક; મહિ, સ્ત્રીં-મારવાડની મહિ. (૨)
મંદું, ગરીમ, ભૂખે મરતુ અને અબાવે
પણ અત્યંત રોક એવું તે.

માહિયું, વિં માલવમરનું; ગરીમ; બાપહું.
(૨) શરીરે નખણું હોય એવું; હોલ વગરનું.
(૨) માવડિયું.

માએનો, પું અર્થ.

માએડું, નં માહેડું; માહાડું; માપડું; માતાના
પિયરના ઘરને આગળે દન્યાદાન, લેવાને

આવતા વરનો સત્કાર કરી બેસાડવાને.
બનાવેલો સુંદર મંદપ તે; બધાં વર દન્યા
પગલુવા બેસે છે તે ચારી અથવા મંડપ.
ઉં માએગમાં તો દન્યા બેઠી છુટી વેણેરે.

માકક, જુ. માધલ.

માકકમુખો, વિં માકકા જેવા લાલ મોંનો.

(માયસ.)

માકકમુખો, વિં વાંકડી મુંછવાળો.

માકકિયું, નં માળુદને ભરાઈ રહેવાનું કાણું
કાણાવાળું પાટિયું. પધારી કે પથક તળે
રાખતાં તેમાં બધા માધલુભરાઈ જાય છે.

માકડી, સ્ત્રીં લાલ મોંના વાંદરાની માદા. (૨)

વાંદીમા હવવા પરિયાની ગાળામાં બેસા-
ડેવું માદા બેડવું-ખીલકાની અણી રહે
એવા બોડવાળુ લાકડું--દળવાના સંચા

નીકળતાં સુતારો ખીલમાંકડી કરવાનું એ
બુધી ગયા. (૩) ઘેર બાધવાના દોરકાના
ગાળામાંનું નાના બટન જેવું લાકડું; ગ-
ળિયામાંની બેરિયા તરીકે વપરાતી નાની
મોર્ધ. (૪) કળ; હટકાવી શકાય એવી
આંધડી.

માકડું, નં રાતા મોંનું વાદરું, બોળનું. (૨.)

વિં આણું રાતું--માંકડો બળદ.

માકડો, પું રાતા મોંનો વાદરો; મર્કટ; ખદ.

માકળું, પું [સં. મત્કુળ] સુવા બેસવાનાં
ખિચેનાં અને આસનેમાં થતો એક જાતનો
છવ; વ્યતમલ.

માકુલ, વિં યોગ્ય; વાળખી.

માકેધ, પું ભાગરો; એક વનસ્પતિ. ઉં કા-
જળ જેટલો હીરાબોળ, તેથી બમણો યુગળ
બોળ, તેમાં જે માદા રસબળે, તો અક્ષરે
અક્ષરે દીવા બળે.

માદિકું, નં [સં.] ગ્રીષ્મી મગતરા જેની
માખોએ બનાવેલું મધ; કુટિયું મધ. ગ્રાડના
ચોલાયુગ્મા આ મધ ગ્રીષ્મી માખો બનાવે
છે. તે કાણુ અને તેવ જેવું હોય છે. એ
હમેશ જીવું હોય છે કારણ કે તે ગ્રાડની

અઘના પોષમા હોનાથી ઝી મળી આ-
વતુ નરી (૨) એક જાતની હલકી ધાતુ
આ ધાતુ દસ તરીકે વપરાય છે. તેની
ધર્મી નોતો છે - સુવર્ણમાદિક ગ્રંથ-
માદિક, વગેરે ધાતુના ગ્રંથ-સાધન

માખ, સીં [સ. મશિકા] ૭ પગનું-પાર
દર્શિ પાખતુ એક નાનું દર્શિ જીવકું-નાનું
પખેઈ, માખ ચોમામા આનો ઉપદ્ર
ખડુ રહે છે હડતા-જોષી ગગ તે દેલાવે છે
મોલેગ, ઉવનો ગગ અને ચામડીના રોગોના
જાતુઓ તેની માન્યતે લોખા પ્રસરે છે
નાની મોની-લીની વગેરે ધણી જાતની માખો
ધાય છે ગાપણ અને સત્તવાળી વસ્તુ ઉપર
તે મરી પડે છે કહેં મધ ઉપર માખ=સ્વાયે
૪૨૫ તે, પ્રાણી પાળ જામ્યા કરવું તે ૩૦
પ્રં માખ છીંકની= અપશુન થવા, તુલ્સા
નનું સ્થાન થતું માખ ખેસપું=માખ ખેસે
એવું ચાકુ લાગળ, મલક, નમળી વાત ઉડવી
તે માખ ખેસે તો નાક કારે માખો મારની=
નિશ્ચયી પડી રહેવું નવરા ખેસી રહેવું બાઈ
શુ કરે? ખેસા ખેગ માખો મારે છે માખ,
નિયોવી લે એવું=મ. જ. મેપુ. માખ મારે
તે માલુસ માર=નાના જીવનો ધાત કરે તે
મોટાને પછુ દહે માખ મળવી ના જીરવાય=
। એવું કામ મગુ ૩ જે જીરવાય નહિ

માખલ, નં દહિ-દૂધતુ જે ચીકણુ સત્ત તે,
નનીત, મગ્ગ, જેને તાવ્યાથી ધી ચાય
છે તે દહિને વલોનવાથી નીકળતુ સત્ત.
કિં પ્રં માખલુ લગાડવું=ખુશામત ક
ગી, સાડ લગાડવું । માખલુ વાપરવું
માખલિયો=ખુશામતિયો હાજી હા કર
નાગ, મનાસ કરનાર, માખલુયોર=કૃષ્ણ
। જે રજીહોડ-આખલુયોર ।

માખલિયુ, વિં ખુલામનિયુ સાડ લગાડવા
કરે એવું (૨) માખલુ જેવું સુવાળુ
સુલાયમ, પોસુ-નગમ તે

માખળ, નં ખળીમા આલિયા પાખનો સ-
રમરી ભાગ મારે અદાગ દાકેવો તે
માખી, સીં માખ (૨) મધ મનાવનારી
માખ તે, માખની જાતની ભમરી કહેં
માખી જીવે ચાકુ અને પેદ જીવે ચાકુ.
માખીનો વાધ=એક જાતનો ક્રોધાળિયો,
ક્રોધો ક્રોધાળિયો, એ માખીને પકડી મારી
નાખે છે

માખીધાયુ, નં ભમરેડાની જાતનો એક
પ્રાણ એક ક્રોધાળિયા એક જાતનો ભમ
રો સુકારી જેના વામગાપર માખી ખેસે
તેની ઉપર બીજાઓ તામીને ભમરો મારે
એના પ્રમગની જાત તે

માખો, પું મોટી લીની માખ

માગ, પું [સ. માર્ગ] માર્ગ-માગ,
રસ્તો, વાટ (૨) ખેસના-સમાના જીવની
જગા, કામ, મનાસ પૃથ્વી માગ આવે તો
સાર પેમી જાતે બાહુ લાગ આવે છે
(૩) મોખાણ, પિત્તાર, પહોળાપ અહિ
કર્મો રહે એટલો માગ છે (૪) મ્યાન
આમનજગા અહિ મારો માગ આસન છે
ખેસનાની જગા (૫) આતર, આતરો,
ગાગો, જે બાતુઓ રચે ગહેલી ખાલી
જગા, આતરાગ-માડના જે પાટિયા
વચ્ચે માગ છે અવમશ (૬) પગલું
માર્ગ જોધને શોધ કરી તે (૭) મા
ગણી ખપ, જરૂર કોઈ રસ્તો મારે
થતી ખરીદનાની માગી તે-માગ પ્રમાણે
બાવ । મોલાય (૮) ઉપગમ્મી કિં
પ્રં માગ આવે=મિજાનમ વચ્ચે માન
આવતુ સત્કાપૂરક મોલાયતુ માગ
આવેલ માગ સુખવતો=મોટી, પ્રતિન
હોતી, ચાર માણુમ વચ્ચે માન હોતુ,
માનની મેહ પડોયતી

માગલ, વિં [સ. માર્ગ] માગનાર વા
ચા લિયુ

માગણિયા, વિં માગનાનો-ભિમમનો મ ધા

કરનાર; માગી ખાનાર-માગણિયાટલોક.

(૨) લેણદાર; જેણે બીજને નાણાં ધીરણાં હોય તે.

માંગણી, સ્ત્રીં માગવું તે; માયું. (૨) ખપ; જરૂર. (૩) બાવમાં વધવું તે; અમુક-અથવા તેથી ઉંચી કિંમતે લેવાની ઇચ્છા બતાવવી તે. (૪) પાનાં ઉધરાવવા તે. ગંજીશાની રમતમાં.

માંગણું, નં આપેલું પાણું-માંગવું તે; માગણી. (૨) માગવું લહેણું. માયું.

માંગવું, નં બીજને માણસ જે માગતો હોય તે; સામાને આપવાનું જે તે; ઝણ; દેવું-માંગવું લહેણું પનાવનાં એક લાખ રૂપિયા ખચગે.

માંગધ, પું રાગ અને તેના વંશજોની કીર્તિ કરનાર; રાગવંશી શુશ્રુઘાનાર; ખંદીજન. (૨) વહીવંચા; બાટ; ચારણ.

માંગધી, સ્ત્રીં માગધની સ્ત્રી; અંત.પુરમાં રહેનારી ખંદીજનની સ્ત્રી; ચારણી. (૨) વિં મગધદેશનું-મગધસંખધી. (૩) સ્ત્રીં મગધમાં બોલાતી અસલી બાપા; પ્રાકૃત બાપાઓમાંની એક શુખ્ય બાપા. શુદ્ધ અને જૈનધર્મનું અસલ લખાણ એ બાપામાં છે.

માંગનાર, વિં ત્યાં ત્યા જરીને અત્રાદિક માટે માગણી કરનાર; બિહાર; બિખારી. (૨) લહેણુદાર; હકદાર.

માંગરણા, પું સીમાઅવતી સ્ત્રીઓ એકઠી થઈ વરને જે વાતો કહે છે તે.

માંગવું, કિં સં પોતાને જોઈતી વસ્તુ વાત કે વિચાર બીજ પાસેથી લેવા ઇચ્છું. તે આપે એમ તેને કહેવું. પૂછવું તે; લેવાની ઇચ્છા બતાવવી; વિનવવું. આજીજી કરી મક્કત આપવા કહેવું. માયવું-બીજ માગી. (૨) આપેલું પાણું લાવે એમ કહેવું; લહેણું પાણું આપવાનું પૂરું; માગી લેવું. (૩) વિન નિ કચી; કાઈ વસ્તુ મેં

જીવવા માટે અરજી સુભારતી; હજીનું લેવું. માગી ખાવું=લીખવું; બીખીખાવું. કહેં માગી ખાવું ને મસીદે સવું; બેશિકેરા અને રખડાકિ-કામ ઠેકાણા વગરનો. માગ્યાં મુકતાણ મળે પણ બીખને માથે બહું. માગ્યું મોત ન આવે. માગ્યા વગર માગ્યે ના પીરસે. માગવાથી મરવું બહું. માગ્યા મેહ વરસવા=જેમ જોઈતો હોય અને જેમ ઇચ્છના હોઈએ તેમ વરસાદ આવે તે. મોંમાગ્યું=મુખે જોટલાની જેવી વસ્તુની માગણી-ઇચ્છા કરે તેટલું અને તેવું એમ; અમે મોંમાગ્યા હામ આપીશું, મગનાર જોડવા માગશે તેટલા આપીશું એમ.

માંગશર, પું [સં. માર્ગશીર્ષ] વિક્રમ મં-વત્સરનો બીજો ને શાસિવાહન સંવત્સરનો નવમો મહીનો.

માંયું, નં માગવું તે; માગણી તે. (૨) સં-ગન કરવાનું, પુછાવવું તે. (૩) ઉધરાણી, કિં પ્રં માયું કરવું=કન્યાવાળાએ વરવાળાને ત્યાં કે તેથી ઉસડું વિવોહ માટે પુછાવવું તે; માયું મોકલવું=વરે કન્યાને ત્યાં દિવા કન્યાએ વરને ત્યાં લગન માટે પુછાવવું-કહેણું મોકલવું તે. માયું સ્ત્રી-લવું=લગનાદિકની માગણી સીકારવી.

માંય, પું [સં] વિક્રમ સંવત્સરનો ચોથો અને શાસિવાહન સંવત્સરનો અગિયારમો મહીનો.

માંયવટો, પું પોપવદિ ૧ થી માય સુદિ ૧૫ સગી સુરોદિય પહેલા સ્નાન કરવાનું એક મત તે:-માંયવટો નહાવો.

માંયડો, પું [સં. મંચક] ચાર પાયાવાળી ઉંચી બેઠક; પાટ. (૨) મોટો ખાટલો; માંચો. (૩) ઝાંડ ઉપર અથવા ઉંચા ચાં-બઘાઓ ઉપર ફળી દેરી બેઠક; માયો. માચી, સ્ત્રીં નાનો માંચો; ઢોલડી. (૨) પુ-રસીના જેવી બેઠક:-સાગામાંચી.

માચો, પું. [સં. મંચ] ચાર પાયાવાળી સવા બેસવાની એક બનાવટ તે; ખાટલો; પયગ; ઢાલિયો. (૨) માચડો; માચો. (૩) સોગંદો રમવાની બાજમાં ખાસ ખાનાં ઉપર પાડેલા સ્થિતિક તે; સાથિયા પાડેલાં ખાનાં તે. કહેવું મરતોએ નથી ને માચોએ મૂકતો નથી, અર્થાત્ આમ કે તેમ એકકે બાબુ પાર આવતો નથી, એમ-કંઠાળ-અભાવમા બોલાય છે.

માછણ, સ્ત્રી. માછી જાતિની સ્ત્રી, મચ્છી-મચ્છી, સ્ત્રી; માછ્યાં માગ્નારી, સ્ત્રી. (૨) ખલાસણ.

માછલી, સ્ત્રી. પાણીમાં જીવન થતું એક પ્રાણી. એ પાણીમાંજ રહે છે અને પાણીમાંથીજ ચૂંકવડે શ્વાસ પણ લેછે-પાણીની બહાર કાઢનાં તે મરી જાય છે. માછલી પાણીની બહાર છૂરી શકતી નથી. મત્સ્ય.

માછલું, નં. પાણીમા થતો એક છવ-પ્રાણી તે, માછલી; મત્સ્ય, મીન. રૂં પ્રમાણે ગળ ગળી-સોબમાં ફેસાતું.

માછી, પું. માછલાં ભરવાનો અને વેચવાનો ધંધો કરનારા લોકનો એક વર્ગ અથવા નાત; ધીવર; ખલાસી; મચ્છી, મચ્છીમાર.

માજમ, જુ. માજમ.

માજર, જુ. માંજર.

માજરપાટ, પું. માદરપાટ; ખાલી સુવા-યમ વણાટનું સુતરાઉ કપડું.

માજરવેય, સ્ત્રી. એક જાનની રગિર-ભાત. માજરું, વિં. માંજરું; જરું; જેની આખો બિયાડીની ગાદક છૂરી હોય તે.

માજવું, કિં. સં. ધરોને સાફ-ફેજી કરવું; ઉકલવું; ઉકલવું; રતી વગેરે ધસીને અ-કચ્છિત કરવું; અજવાળવું-વાસણ મા-જવા. ઉં સામુજી! પાત્ર માંજ્યાં, જળ-ભરણુ જરું હું, કામ છે માજી બીજા?

માજિસ્ટ્રેટ, પું. [મં.] ફાજલદી સુના-ઓની તપાસ કરનારા અમલદાર; કાજ, ન્યાયાધીશ.

માજી, સ્ત્રી. મા; વડિયાઈ; દાદી. (૨) અંખા; દેવી; દુર્ગા. કાષ્ઠપણ ધરડી સ્ત્રીને માનાર્થે બોલાવવામાં વપરાય છે.

માજી, વિં. [આ. માજી] મરહુમ; થઈ ગયેલું; આગયું; બૂતકાળનું; પહેલાં થયેલું કે થઈ ગયેલું.

માજીકળી, નં. એક જાતનું ફળ; માયું.

માજીમી, વિં. માજમનું વ્યસની.

માજીર, વિં. આંધળો.

માજો, પું. માજો; લાકીમાં કાલવેયો કાચને બુકો. (૨) કાચ પાયેલી દોરી.

માજમ, સ્ત્રી. [આ. મજજમ] ભાંગત સત્તમાં બીજાં, વમાણ મેળવતો બનાવેલો કેદી પદાર્થ. (૨) (સં. મજ્યમ માજમગન=મધરાત; અધારીરાત.

માજો, પું. મુલાજો; મવાંદા; અદન. (૨) કદ; સીમા.

માટ, નં. માટનું; કદ ભરવાનું અને કદ મેળવવાનું કે દહિં છાગ. રાખવાનું જે માટીનું વાસણ તે. (૨) માટ, એક જાતની ભાટ. (૩) અં. માટે; વાગતે. ક-વિનામાં વપરાય છે.

માટરિયો, પું. નહિ બાધેલો કુવો; થોળા વગરનો કુવો.

માટલી, સ્ત્રી. નાનું માટયું; પાણી ભરવાની માટીની ગાળી.

માટલું, નં. પડેલી કુખેનું પડેલા મોનું માટીનું વાસણ. પાણી, દાણા અને ગોળ વગેરે ભરવાના કામમાં આવે છે. (૨) અખા-ત્રીજ ઉપર મોટલાનું દાન આપવું તે. કિં. પ્રં. માટલું પૂરવું-કન્યાને સાસરે વળાવતાં લખતો રૂપિયો, ઘડ, પાપડ, વડીઆ વગેરે ભરીને માટયું તેવાર કરી આપવું.

માટી, સ્ત્રી. [મં. મૃતિકા] જમીનમાંથી ઉખાડેલો પદાર્થ તે; મટોડી, મૃતિકા; પૃથ્વીનું કવ્ય તે. (૨) માં. ઉં અગો

માત્રીના બોગી. માત્રીનાં ખાનરી માત્રી-
માદે. (૩) વિં. વળાઈ; જોરાવર. કિં
પ્રં મટી થવું=રદ થવું; ખરાગ થઈ જવું;
ખમડી જવું. માત્રી વાળી=દાળી દેવું;
અર્થાં બંધ પાડવી. દારીદેવું; ગતે પાલવું.
(૪) માત્રી=ધણી; પતિ; વર. ઉં માત્રીરે
મારો માવડિયો, આસિ! દે. મીજુનોએ
માત્રી જોઈએ=ધણી વગર ન આવે એમ.
ગમે તેવો નિર્ગળ દોષ તોપણ સત્તાવાળો
તે સત્તાવાળોજ-તેને ખાન આપવું-નખી
હીને ચલવું જોઈએ એમ.

માત્રીડો, પું. પુરુષ; નર; મરુ. (૨) મગી;
પતિ; વર. (૩) પુરુષાર્થ; બહાઈ; ચી-
ચવાન.

માટે, અં. કાળે; સાર; વસ્તે; અર્થે. (૨)
તેથી; તે દારજો.

માઠ, સ્ત્રીં મટ; એક જનની બાજ.

માઠું, વિં. ખરાગ; નહાઈ; છુંડું; નરમું. (૨)
લાગળી દુઃખાચ એવું; ખોટું. ઉં માઠું
લગાડો તો મારા સમ છે સમુબદિ. (૨)
ઓઠું; કમ; કસતું-માઠું તેળવું. (૩)
દુષ્ટ; પાનકી. (૪) અશુભ; અમ-
ગળ-માઠા વાવડ=અમગળે-અશુભ સ-
માચાર.

માઠેરું, વિં. થોડું; લગાર; કમ; સહેજસાજ.

માઠ, નં. તાળિયેરીનું ઝાડ. (૨) માઠ; કેળ-
નો મંડપ; બાજક ઉપર કેળનાં પીંચા
બાંધીને બનાવેલું રજાદેવનું સ્થાન. (૩)
માળવાળું દિલાની આગળનું મકાન; મ-
જાનુત મકાન તે. (૪) એ નામનો એક
રાગ.

માઠણ, નં. [સં. મંદન] દન્યા અથવા
જીવન સ્ત્રીઓ કમાનને આકારે કપાળથી
ગાય રૂપી આડ કરી તે ઉપર જે તારા
ટપરી લગાડે છે તે; ખરચના, તારા
ટપરીની પિયળ. (૨) શરૂઆત. (૩) ભેંસ

હરીરે જે કાદવ લગાડે છે તે; કાદવનો
ખરડ.

માઠમાડ, જી. માણમાણ.

માઠવ, પું. [સં. મંદપ] વડેવાળો પડે.
રામજી આપવાની રીત તે; માંડવાની
રીત-કરિયાવર તે-માઠવનો વરથેડો.

માઠવિયો, પું. માંડવા તરફનો-કન્યા તર-
ફનો માણસ-જન વરફનો નહિ તે.

માઠવી, સ્ત્રીં ધરનો આગશે છુટો ખંડ; ધરનો
ઉપરથી છાપરાવાળો ખુલ્લો આગશે બાગતે.
(૨) નાનો માંડવો-મંડપ. (૩) પડેશથી
આવતાં વહાણમાંનું માથ ઉપર જકાત
દેવને બંદર ઉપર રાખેલું થાણું તે;
કુરળો.

માઠવીની શિંગ, સ્ત્રીં જોંય શિંગ; મગળળા.
માઠવું, કિં સં. આરંભ કરવો; શરૂ કરવું.

(૨) ગોઠવવું; જીવતીથી ગેવવું. (૩) આક-
કા લખવા-મૂકવા. (૪) નામું-રકમ વગેરે
લખાણ કરવું તે. (૫) નવું સ્થાપન ક-
રવું-કાઠવું. (૬) શોક કરવાને લોડાને
એકઠા કરવા તે. કાણુ માંડવી. કિં પ્રં.
ગોઠણ માંડી=નુકસાન કરવું-નગાડો
નાંખવું. માડી વાળવું=વરોગર કરી-મૂકવું;
બંધ કરવું. (૩) સમાધાન કરવું. ધર
માઠવું=અસાર મણાવવો.

માઠવો, પું. [સં. મંદપ] લગન અથવા
હસન વગેરેના પ્રસંગોમાં ખારણા આગળ
ચંદ્રનો બાંધીને બનાવેલી બેઠક; મંડપ.
(૨) કૂલવેલથી છત્રાપેલી કુર્ચી.

માઠો, પું. જીવન અથવા પડની હાથે પડેલી
પાતળી રોટલી.

માડી, સ્ત્રીં માં; ખાનાં. વહાણથી જોવાવ-
વામાં વપરાય છે. ઉં માડી, મારો મધુરાં
નગરીમાં દંત વહેરો, મેં અખંડ સુરીનો
પડેયોદિ.

માડો, પું. રોડજાતી કુમેથી પાનથી કપાટી;

પોપડો. (૨) પુડો. (૩) કુલકા રાટલી; કુલકો.
માકે, પું મહેલ; મેડીવાળું સુંદર મકાન. (૨)
વાસ; લતો; મહેલો.
માહુઆ, વિં લાડકાં; લાડવેલાં; ખાનુડાં;
માહુડાં.
માહુડાં, વિં મહુઆ.
માણ, નં મોયણ; મોણ; આટાને, પ્રાણીથી
ખાંધતા-પલાળતા પહેલાં તેલ, અથવા ધી
વગેરેથી જતા કરમોલવે તે; આટાને
રેનેહાળ કરવો તે; તેલ ધી વગેરેથી આટો
મસળવો તે. (૨) આટાને કરમોલવાનું
ધી-તેલ-વગેરે તે. (૨) સીમા; હદ. ઉં
શયનાગ જામી (જી) તોળી રલા, જેમ સાગર
ન. મેલે માણ. મો. બ. (૩) મીણો; કેશ.
(૪) ઉતરડ; થયેરડી. (૫) પડિયાળી; પાણી.
બરવાની કાઠલી. (૬) ગાગર.
માણ કમાઉ, વિં માનકમાઉ; ભેકાર; નિરુ-
ધમી; આણસ; સૂત; એસી રહેનાર. કહે
માણકમાઉ, ને વળી મોઝા ઉઠ્યા.
માણસર, પું તાલ દેવા માટે તાંબાની માણ
સાથે રાખી કયા કરનારે વ્યાસ.
માણકી, ઓં એક જાતની ઘોડી; ઉંચી જા-
તના ઘેડાઓ જેનાથી ઉત્પન્ન થાય એવી
ઉંચા ગુમખની ઘોડી. (૨) ઘોડીનું
લાકડું નામ.
માણમાણ, અં જેમ તેમ કરીને; પસણે.
(૨) ધીરધીર. (૩) અમંથુ; નામનું. ઉં
માણમંથુ મનના ભામા રાજ, મારે ઘેર
શીદ આવ્યા.
માણવક, પું [સં.] ગમતી, માણસ; મ-
રકરે; વિક્રમક. કિંગજો-હસતું આણે
એવો-રાંજ વગેરેની ગમતને માટે રાંખ-
વામાં આવતો માણસ.
માણવુ, કિં સં [સં. મન્] મન હેમ
તે પ્રમાણે અનુભવવું-ભોગવવું-તે; મનને
ગમતી ગમત કરવા દેતી તે; જાતે-

ગોતે કરી બેવું, લાલવો લેવો; સુખને
સ્વાદ જેમ રૂચિ હોય તેમ લેવો તે. ઉં
આવો મારે ઘેર આવવા. (૨) અમથું
સહેતું.
માણસ, નં [સં. મનુષ્ય] અર્ધા પ્રાણ
કરતાં આકારમાં સુંદર અને સુદિ-અક્ષ-
ક્ષમાં ચંદ્રિયાતું, બેપથું પ્રાણી-મનુષ્ય.
આદમ; જન તે. (૨) નર; પુરુષ; આદમી.
૩૦ પ્રં માણસની ઝોળ=મનુષ્યને થોડ્ય
વ્યવહાર, ચરિત; માણસાઈ-વિવેક; વગેરે
આચારણ, વિશેષ તે. ઉં માણસ કરી
ઝોળમાંથી ટળી ગઇ જો, સુજો સામળા.
માણસાઈ, ઓં માણસપણું; માણસને થોડ્ય
વર્તન-તે; રીતભાત વગેરે. (૨) ભક્ષમન
સાઈ; જનક્યા. (૩) મદાઈ. કિં પ્રં
માણસાઈ રાખવી=દયા-આવવાળા થવું.
વિવેકમાં રહેવું. (૪) વિં, માણસને લા-
ગતું-માણસ સંબંધી-માણસાઈ, ખંચાસ.
(મુખાઈ તરફ વપરાય છે.)
માણિક્ય, નં [સં] લાલ, રંગેતો, કિમતી
પથર; માણિક.
માણિયો, પું માડવો; ધડો; પાણી ભરવાનું
વાસણ. (૨) જેમાં એક માણ પ્રવાહી
માય એવું પાત-કપો. (૩) મણતું કા-
ટ્યું-જેમ તે.
માણી, ઓં સોળ મણતું માપ; સોળમાંણ વજન.
માણીગર, પું માણી જાળનારે; ભોળે-સું-
ખાનદ ભોળતી જાળનારો તે; રેસિક નર;
ભોળી, વિચારતી પુરુષ. ઉં માણીગર
મહેલે પધારો.
માણીતલ; નં સુખરચંગ; વિશ્રામકામ.
માણિક, નં [સં. માણિક્ય] લાલરંગનું
કિમતી રંગ તે; લાલ જ્વાહીર-હીરા.
૩૦ પ્રં મણેક જાનાતી-ધણી આપે તે
આણ, એવી સરતવાળી જાનાતી. માણેક
નોતક; ખર-જમવા જવાનું નાદિ પથ
માનને ખાતર નોતક તે.

માણિકંકારી, સ્ત્રીં આસો હુંદિ પુનેમ તે; ઘર-
- દમતુની પૂર્ણિમા.

માણો, પું બેગ; મોજનો અનુભવ તે. (૨)
એક માપ.

માત, સ્ત્રીં [સં. માતૃ] મા; જનની.

(૨) દેરી. (૩) મદાન=હાર; પિછેહક; પ-
તન; પાન.

માતખર, વિં [અ.] તાણું; અચ્ચર;
ભરુપરુ હોય તે; અપૂર્ણ, અચ્ચર. (૨)
તાલેવાન; ધનાદપ; પેસાવાણું; શીખત.

માતખરી, સ્ત્રીં માતખરાઈ; માતખરપણું;
ધનાદપના; પેસાદારપણું. (૨) આખર;
હજત; ગોઝવ.

માનમ, નં મોટાઈ; માહાતમ. (૨) મહાતમ;
ગોઝ; વિવપન; રોઝૂટ-રોઝૂટ તે.

માતરિયા, પું [સં] મરત; પવન; વાયુ.

માતરૂં, નં મૂતરું તે; સડેજ સડેજમાં જે-
નાથી મૂતરાઈ જવાણું હોય એવું; મૂત-
રૂંના રોગવાણું.

માતસિ, પું [સં.] ઈન્દ્રનો સારથિ.

માતગ, પું [સં.] હાથી, ગજ.

માતંગી, સ્ત્રીં હાથીના વાહનનાળી દેરી.
(૨) હાથિબી.

માતા, સ્ત્રીં મા; જનની. (૨) દેરી. (૩)
સેમક; શીતળા.

માતાણ, સ્ત્રીં મા; જનની. ધરડી ડોસી.
(૨) દેવી; દેવતા.

માતામહ, પું [સં.] માનો બાપ.

માતામહી, સ્ત્રીં માની મા.

માતુ, વિં માતેલું; હૃદયુદ, જાડું; અભિ-
માની; અહંકારી. (૨) મા. તું પિતૃમાતુ.

માતુતાતું, વિં જાડું; લોહિયાળ અને તેજ-
-દાર, અહંકારી ને વળી તુંડમિજાણ.

માતુલ, પું [સં] માનો ભાઈતે, માગો.
માતુલી=માગી.

માતુથી, સ્ત્રીં મા; માતાણ; જનની.

માતુ, સ્ત્રીં [સં.] મા; માના; જનની.

માતુકા, સ્ત્રીં [સં.] વિનાહાદિક ઉત્સ-
વમાં જેની પૂજા કરવામાં આવે છે
એવી દેવતા.

માતુપેક્ષ, પું [સં.] માનાં માગાપ તર-
ફનાં સર્ગાં સાગવાં વગેરે તે.

માતેલું, વિં ખાનપાનથી પુદ; જાડું; સ્થૂલ;
લોહીમાંસથી ભરેલું. (૨) ગર્વિષ્ઠ; જોષ્ઠ્યો
તેથી વધારે મળેલું હોવાથી આવેલા
અભિમાનવાળું. (૩) રસથી ભરેલું; તર-
મનગ. (૪) વકરેલું; ગર્વથી ઊંચેલું.
:-માતેલો આંદ.

માત્ર, વિં વર્ગમા હોય તેટલાજ, મધમાજ.
(૨) અં એકલુ એજ; તેજ, રૂપ, કેવળ.

માત્રા, સ્ત્રીં [સં] એ અચલ વ્યંજનરૂપ
સુશત્તું ચિહ્ન. (૨) લઘુ અક્ષરના ઉચ્ચ-
રમાં લાગતો એટલો કાળ તે; હ્રસ્વ અક્ષ-
રનો ઉચ્ચારણ કાળ. (૩) એક અંપ
પ્રમાણ; ચપરી; નાલું પ્રમાણ :- થોડી માત્રા-
માં રસાયન બહુ થુણુ કંઈ છે. માવો.
(૪) ધાતુ વગેરેની ખાખ તે, અગ્નિમાં
સિદ્ધ કરેલી ધાતુ. મોતી અને બીજાં પાથિવ
દ્રવ્યોની દવારૂપ બનાવટ તે; આયન :-
વેદા વગર સમજે માણસને માત્રા ખવ-
સને છે અને માત્રા પંચી કાળી હોય છે
તો શૂની નીકળે છે.

માત્રામેળ, વિં જેમા ઓછી વધારે માત્રા
હજર પદ્ધતિનો આધાર હોય એવું:-
માત્રામેળ છટા:- મીતિ; દોહરા; મો-
પાઈ, હસિગીત વગેરે. માત્રામૃત.

માતસર્થ, [સં.] બીજાતું સાદું નહિ દેખી
ખમાવું તે, ઈર્ષા; અદેખાઈ. (૨) મન્દર;
તોર, હં; ઉદરપથ; મારા જેવું કોણુ
છે ? અભિમાનો ઉદ્ધત હજાળો તે.

માધાઓળ, સ્ત્રીં સંયુક્ત કુટુંબના જેઠ
દિગેર વગેરે પાસેથી ઇરોપાણુ માગવાનો
વિધવાનો હક તે.

માધાકૃત્ર, સ્ત્રીં નમમી મહેનન-ખાલી પચા-
ત તે, ગીડા, બાજગ, માથાફાડ
માથાકૃટિયુ, વિં લખણાગ્રીમવનાઝ, માથા
ફેડિયુ, ખાલી બાજગડ- ફેડિયુ, ફરી
મગન પક્ષી નામે એ! ખૂબ ચીમ્લુ
અને મગનને બગાડી નામે એનુ-પોનાનો
! બોલ ખરા કર્યા કરનાં.

માથાઝીક, સ્ત્રીં માથાકૃત્ર
માથાદીઠ, અં દરેક માથે આવે તેમ માથા
પ્રમાણે, પ્રત્યેક જાણુજ્યો, માથે માથે એમ
માથાફેડ, સ્ત્રીં મધુ રી જાળ એવુ અટપડ
મમ તે, મગનને વસરી નામે એવુ
કામ તે, માથાકૃત્ર; બાજગડ, પચાતી
માથાફેડિયુ, નિં માથુ રી જાળ એવુ,
મગનને ઘસરી નાખનાર, માથાકૃટિયુ
(૨) માથે અરગાથ એવુ, કપાળમા વાગે
એવુ નીચુ. આ માથાફેડિયુ બાઝસાક
ક્યાથી બાધા ?

માથાબાંધણ, નં માથાને પરન લાગે
નહિ-શરદી બગે નહિ તે માટે માથે
બાધનાનો કુટો યુગડાનો ફટકો તે, મારે
વિટાગરાનો ઝમાન પાતળી સ્ત્રીઓ જે
ઝમાન મથે બાગે છે તે

માથાબોળ, નિં મધુ બોળાથ એવુ-મને
અડશે તો માથબોળ નહાડુ/પાગે

માથામેદી, નિં અડકાયેરી, રજગ્વના,
* અમડાયેરી સ્ત્રી તે

માથાનદી, સ્ત્રીં [સં મસ્તકચર્તી] મ-
થાને લગ્ન-અમિતને લા લોખા મનાતી
જે પ્રતિષ્ઠા-આગડ-કીર્તિની છાપ તે,
આગડ, નમના, સાખ બકિતમલ ચરિતની
જે મન્યના-આખ તે.-એની મોગન દુ-
શા મા-હલકી માથાવગીનું માણસ છે વ્ય-
મિતગન ચરિત-જીન બાન તે માથાવગી

માથુ, નં [સં. મસ્તક] પ્રાણીઓના
! શરીરનો તે બાગ કે જેમા એ, આખ,
નાક, દાન, વગેરે સુખ હિંદિયો અને

માન તતુઓવાળુ મગન દોષ છે, જે
પગ, ગુદા, પુઠ વગેરેથી જુગે પ્રાણી-
ઓમા આગતો અને માણસમા ઉપતો
મગાપ ટેકવાયેનો લંબગોળ અપવ, શરી-
રનો પ્રધાન ભાગ તે, મગતક, ડોક, બોડું,
ગિર, ઉત્તમામ (૨) કાઈ પણ વસ્તુનો
ઉપતો ભાગ અથવા અપવ તે, શિરોભાગ,
શિખર, ટેચ (૩) કપાળ -કૃટમાથુ
(૪) જન-ચકિત, એક એક માથાવાળુ,
જન-પ્રાણી એમ માથાદીઠ-માથે બે
રૂપિયા પડશે માથે કેકેટલું ખરચ
આવશે ? (૫) મગન, બાન, જાન-સમજ
૩૦ પ્રં માથા ઉતારે-લાગણી-ખત-
જોખમદારી સમજીને નહિ પણ ખેર-
કાગીથી-પોતાની પરથી દૂર કરના માત્ર
એમ.-માથા ઉતાર કામ ન કરીશો.
માથાવગરનું=નિદર, નિર્ભય, છવની-
માથાની દરકાર રાખે નહિ, એવુ ;
સાહસિક માથાનો મુગ=માન્ય, પૂજ્ય,
વડીન (સ્ત્રીને) પતિ ઉઃ માથાના
મુગ નારા પડ્યા કે કુવરાને માથાનું=
પરેચી નમે એવુ મધુ ભગે એવુ
માથાનો ધા=મધુ વચન, ફટમા સમન
લાગવુ તે માથામા મગ ધાસા છે=દા
ભાર છે ? ગળુ મું છે માથા સરતુ નિ-
કટપગરી હમેગનુ, રોજનુ, પાસેનું નિત્ય
મંધરાણુ -મારે કર્યા માથા સરસા જડયા
છે ? જેમાથા=બળિયુ, ગર્ક અથવા મધુગારે
નહિ એવુ, ઉપખા-એને જેમાથા છે
માથે અકુશ=કંપરી સતા, દાન, ટો માથે
શિંગમ=ખુલુ નિશાન વં મૂરખ માથે શિ-
ંગા નહિ નિશની દોષ કિં યં માથાના
કમ્પા યસ=ખૂન મગન દુખડ, મગત શા
તે માથાના વાળ ધસાજ જના=ખડ ચાકરી
હકારી, વાડું કામ કર્યું છે એમ જતાવના
હલેવાય માથાની તુળડી વડીજની=માથા
ઉપર કાકુ ચિના રહેરી, બદમાર વક્રવે-
એવા ઉંચી માથા પર નાચનુંનકિ

ગાંવું. માયા પર ભ્રમવું=નિરંતર ભય રહેવો. માયામાં ટપકા વાગવા=નતિ અનુભવ મળવો; ડોકરી સહીતે હાથપણ આવવું. માયામાં ધુમાડો રાખવો=મળ-પેસા વગેરેનું ભેર દેખાડવું; નહિ લેખવું તે. માયામાં પવન ભરાવો=અમુક વાતના તરંગપર ચાલ્યા જવું; ગર્વ આવવો. માયામાં માલવું=સામુ મહેલું દેવું. મગ-દરી ભેર આપી દેવું; તરત જોવી રીતે આવવું કે જોવી માયામાં, વાગે. માયું આવવું=જીવ આવવો; માલુસ તો મથાને માયું આરે તેવો છે. માયું ઉચકવું=સામે થવું. માયું ઉચું રાખવું=પોતાનું માન નાખવું; વડાઈ હાકવી. માયું કાપવું=છેલ દેવો; પાત કાપો. માયું ફટવું=ખાલી મગજ મારી કરવી; ખાલી મહેનત ઉઠાવવી; અમર ની પંચાત કરવી. માયું ખણવું=શરમિંદા પડી જવું; દમાઈ જવું. કંપકા સાંભળી રહેવો. માયું ખાઈ જવું=મહુ બાગડ કપા કરવું; એક ને એક બામત વારંવાર કલા કરવી. નહિ પિછો મૂકવો; કેટલાએ દિવસ માફ માયું ખાઈ ગયો. માયું ધસણે મૂકવું=મેલતી દર-હાર નહિ રાખવી. માયું મારવું=ધુસણ, વચ્ચે પડવું. ડોઈ વાત-વિષયમાં વગર પછે વચ્ચે પડવું. માયું ચડવું=મગજ ફાપવું. માયું ઝીડવું=ફાડવું=ખાલી દેહ-દારી કરવો; પંચાતી કરવી. માયું નીચું કરવું=નમાવવું; ઘસણે જવું. માયું ફરવું=ચિઠાવું; ચક્રર આવવાં. માયું ફાટી જવું=મગજ ઉઠકરાઈ ભયે જોવી ગંધ આવવી. માયું બોડવું=કંઈ નહિ આવડવું. ભાગવું=સરસાઈમાં ઉતરવું; સસ્સ નિવડવું. ખાઈ ખાઈ જવું=નાંચ લાડનાં માયાં ભાગી નાંખ્યાં. માયું રંજવું=માયું ફાટી નાંખવું. માયું સોંપવું=વિશ્વાસ કરવો-દેવો તે; દેહાર્પણુસગી સેવા સોંપવી. ચરણે પડવું. માયું

હવાવયું=દા ના કહેવી. મંમતિ આપવી. માયે આવવું=અડકાવું, અબડાવું. જવા-બદારી તળે આવવું. મધ્યાહન થવા; મુર્ખ માયે આવવો. માયે બેચી સેવું=પોતાની ઉપર લઈ સેવું, જવાબદારી લેવી. માયે નાંખવું=જવાબદારી મોંપવી. જોખમ આવવું. માયે ચઢાવવું=ચીકારી સેવું. કટુલ કરવું. માયે ચઢી ખેસવું=મહેડી જવું, સરસ થવું; વધી જવું. માયે છાણું ચાપવાં=નહિ બદનું; નહિ લેખવનું. માયે છીચી મકવી=જગડી-ખરાબ દરી નાખવું. માયે છંડો નાંખવો=ખેડાડા-નલકામ દઇ જવું; વંદી જવું. નાંચે મડ દગડાં=મડુ વિતડાં વિનવાં; પરનળ પડવી. માયે તાણી સેવું=પોતા પર લઈ સેવું. માયે ધણ ધાસી=ફળેન થવું; જાતે પોતાને ભરાડો કરવો. માયે પડવું=જોખમ આવવું, તુક્તાન ખમવું, નિરુપયોગી પડવું; નકામ પડવું. ઉઠાવી સેવું=પડવું. વગર રહાયે અને પોતાને જોખમે કરવાની ફરજ આવી પડવી તે; પોતાનેજ કરવાનું છે, એમ થઈ પડવું; ખોળે ઉપાય નથી એમ થવું. માયે પાણી ધાંધવું=મદવાડમાંથી ઉડવું. માયે પાણી ફરીવ-ળવું=ચૂડીજવું. રદ આવવ જવું; ખગાડ થવો. માયે ભાગવું=માયે પડવું, કર્મ જોગે પ્રવિઠલ વસ્તુ પ્રાપ્ત થવી-મળવી. આ જન્મ લગી વેદ વિંદારવા જેવું થવું. આવો ભાયો ક્યાંથી માયે ભાગ્યો. માયે મારવું=છેતરીને વળગાડી દેવું; માયે હાથ દેવો=આશ્વાસન આપવું. માયે હાથ ફેરવવો=સંભાળ રાખવી=આશ્વાસન આપવું. માયેથી ટપકો ઉતારવો=માયેથી જુગમે કાઢી નાંખવો, મહેલું ઉતારવું. દેહો માયા કરતાં ચતોહર મોટું=હાથી કરતાં અંગાડી મોટી. માયું આપે તે મિત્ર=દુઃખ વખતે જીવ આપવાને તત્પર થાય તે મિત્ર.

માદક, વિં [સં.] જેમાં કે દોષ તેવું;
દેશી; મદ ઉમ્મત્ત કરે એવું.

માદર, સ્ત્રીં [ફા.] મા; માતા; જ-
નની. માદરખાત.

માદરપાટ, પું. ઘટ વણાટનું સૂતરેલ કપડું.

માદળિયું, નં. પોલો અથવા લાખ ભરેલો

માના કપાનો તકિયા જેવો નાનો ઘોટ;

પોટલિયો; ભુગળા કે પખાળના ઘાટનું

એક ધરણું. માદળિયાના પોલાણમાં દોરા-

ચીઢી ધાલવામાં આવે છે. તાપીજ.

માદા, સ્ત્રીં [ફા.] ઇલા-અચ્ચાને જન્મ

આપનારી-મા-સ્ત્રી જાતિનું પશુ-પક્ષી

તે:-સિંહની માદા એકજ વખત વિયાય

છે. પાડાની માદા બે શ, ચીમડી નાંખતું

ગત્રીયગ, માદાના નામથીજ ઓળખાય

છે. (૨) જેમાં ખીલાનું-લાટનું છિન્ન હોય

તે ઘોડું; માંકડી

માદું, વિં. ગંગી; અબરી; અસક્ત. (૨)

મંદ; ધીમું, સુરત.

માધવ, પું. [સં.] યૈશાખ માસ. શાલિવાહન

મંવત્સરનો ખીજો મહીનો. (૨) કૃષ્ણ; વિષ્ણુ.

માધવિકા, સ્ત્રીં. માધી, એક ફૂલવલ.

માધવી, સ્ત્રીં [સં.] મધુમાધવી, એક

જનની લતા; ફૂલવલ.

માધુકરી, સ્ત્રીં [સં.] શ્રાવણ વિદ્યાર્થીએ

ધરોધર શરી રાધેડુ અન્ન માગી લાવવું

તે; સિદ્ધાન્તભિક્ષા.

માધુરી, સ્ત્રીં [સં.] મધુરતા; મિઠાશ;

માધુર્ય. (૨) ભવાઈ; ભલપણ; પ્રિય-

કરપણું તે.

માધુર્ય, નં. [સં.] મધુરતા, મિઠાસ. (૨)

ભલપણ; પ્રિયકરપણું. (૩) નરમાસ;

અંતઃકરણ દ્રવે એવો કાન્ધાદિકનો ગ્રસ તે.

માધ્યમિક, વિં [સં.] વચ્ચે; મધ્યે

આવેડું હોય એવું.

માધ્યમ્ય, નં. [સં.] વચ્ચું તે; વચ્ચમાં

પડનાર-પડેડું હોય તે; મધ્યમાનું તે.

(૨) મધ્યમ સ્થિતિ તે. (૩) ઉપેક્ષા વ-

ત્તિ તે; ઓદાસિન્ય; તટસ્થતા.

માધ્યરથ્ય, નં. લવાઈ; વચ્ચમાં રહીને

કામ કરી આપવું તે.

માને, નં. [સં.] પોતાના વિચાર કાર્ય

અને મોટાઈ-સુજનનો-સત્ય માટે જે

અભિમાન તે. (૨) એક માણસે ખીજને

માટે જે મહાભાવ જણાવે તે. તેની

મોટાઈ માટે ગૌરવ છે. (૩) એક મા-

ણસે ખીજ પ્રતિ નમ્રતા, વિવેક અને

અધીનત્વ બતાંતી વર્તણું તે પૂજન;

અર્ચન; આદર; મંભાવના તે. (૪) તોય,

આપ; પરિભાણ, પ્રમાણ તે. આગર;

યશ, કીર્તિ, પ્રતિષ્ઠા; ગૌરવ મોટાઈ;

ગણના. કિં પ્રં માન આપવું. માન

લેવું. (૫) અં. વાળું:- સુદ્ધિમાન. માન

અકગમ= માનપાન અને ગૌરવ કરવું તે.

આગર આપતી તે, ખિતામ વગેરેથી.

માનકરી, પું. જેને માન આપવામાં આવે

તે પું.પ.

માનતા, સ્ત્રીં. માનવું તે; માન્યતા (૨) કોઈ

એક નિવાળું કરવા અથવા કોઈ કંઈના

પુરી કરવાને કોઈ દેવ દેવીને કંઈ અર્પણ

કરવાનો જે નિયમ કે મન ધારણ તે, આધા.

માનની, સ્ત્રીં. માનિની, માનવતી સ્ત્રી.

માનનીય, વિં [સં.] માનવો જેવું, પ્રતિ-

ષ્ઠિત; માન આપવાને યોગ્ય. (૨) મંમન;

પોતાને કમુલ હોય તેવું.

માનપત્ર, નં. [સં.] કોઈ યક્તિને તેના

સુકાર્ય માટે આપવામાં આવતી શાનારી

ધન્યવાદ તે; સ્તુતિપત્ર; સત્કાર્યના વખાણ

કરી એકાદ પત્ર તે સત્કાર્ય કરનારને

અર્પણ કરવું તે; પ્રગસ્તિપત્ર.

માનપાન; નં. ધંજન-આગ; સીમાગ્ય; પ્ર-

નિદા; વડાપણ્યો મહાભાવ ને ગૌરવ તે. ઉં

માઈ મોટેશમાં માનપાન, જોઈ તમને
યશે અભિમાન. માનઅકરામ.
માનભંગ, પું. [સં.] અપમાન; હીણપત;
અવરો; માનહાનિ તે.
માનવ, જુ. માનની.
માનવતી, વિ. માનવાણી; પતિ તરફનું જેને
માન હોય એવી સ્ત્રી. (૨) પતિ સાથે
રિસાઈ પોતાના સ્વમાનના અભિમાનમાં
રહેનારી.
માનવી, ન. માણસ; મનુષ્ય; માણસજાતિ
તે; આદમ.
માનવું, કિં. સ. કમવ કરવું; હા પાડવી.
(૨) હુકમ પ્રમાણે આવવું; ખીજાની આજ્ઞા-
વચન પ્રમાણે વર્તવું; તદ્વત્સાર આચરણ
કરવું. (૩) માન આપવું; ગમવું; લેખવું.
(૪) ખર્ચ, સત્ય અને હિત કરે છે એમ
જાણવું-સ્વીકારવું; કમવ કરવું; અનુસર
આવવું-રાજ-પ્રશસિત તે પ્રમાણે વર્તવું-
આચરવું તે.
માનશકુન, પું. અપશુકન; અશુભ દેખાવું તે.
માનસિક, વિ. [સં.] મન મંત્રથી મનને
લગવું-માનસિક દુર્જીવ. (૨) તાર્કિક;
તરગી-કલ્પિત. (૩) મનમાથી ઉપજેલું.
માનહાનિ, સ્ત્રી. માનભંગ; અપમાન થવું
તે; માન નહિ રહેવું તે; અશીર્તિ-અપયસ
થવો-એલાવો તે. (૨) તિરસ્કાર; તુલ્ય-
કાર થવો તે.
માનિતું, વિ. જેને માટે માન-મમતા ને
વડાવ હોય તે; ધણું વડાણું; મદ. (૨)
પ્રેમ; ભારખમ.
માનિતી, સ્ત્રી. માનવતી, માન અને મમતા
જેને માટે હોય એવી પ્રિયા-સ્ત્રી.
માની, વિ. જેને સ્વમાન હોય તે; માનની
દરકાર રાખનાર; કૃપા. (૨) મગર;
અભિમાની; ટેકીલું.
માનીપાત, પું. માનવા જેવો જવાન. (ઉદા-
વનારો નહિ એમ.)

માનુની, સ્ત્રી. માનિની; માનવતી. (૨) સ્ત્રી.
માનુષ, ન. [સં.] માણસ; આદમી.
માનુષતા, સ્ત્રી. માણસપણું; મનુષ્યાવ.
માનુષી, વિ. મનુષ્ય સંબંધી-માણસવું. (૨)
સ્ત્રી. નારી; સ્ત્રી; માણુમી.
માન્ય, વિ. [સં.] કમવ કરવા જેવું; માનવા
જોગ; માનનીય. (૨) કમવ; મંજુર-
મને તમારી વાત માન્ય છે-કમવ છે. કિં.
પ્ર. માન્ય કરવું, માન્ય રાખવું, વગેરે.
(૩) પૂજ્ય; મંજાવિત. (૪) લાયક; યોગ્ય.
માન્યતા, સ્ત્રી. માનવું તે; માનવાપણું. અ-
મુકે 'આમ છે' એમ માનવું તે. (૨)
આમર.
માપ, ન. લંબાઈ, પહોળાઈ, વિસ્તાર અને
વજન વગેરેનું પ્રમાણ તે; ભરતર; માન.
(૨) ભાર; વજન; ગૌરવ; પ્રતિષ્ઠા-તમે
કંઈ કહેશો તોપણ તમારું માપ ગખશે
નહિ. માપકરણ=માપકે પ્રમાણ કાઢવું તે.
માપણી, સ્ત્રી. માપવું તે; માપકરણ; માપ-
પ્રમાણ કાઢવું, ભરવું-તોલવું વગેરે તે. (૨)
માપ કાઢવાનું કામ તે. માપણી કામદાર
=સરવેયર; જમીનને માપી તેના અંદાજ
કાઢનાર. માપણીખાતું=સરવેખાતું, જમા-
મંધીખાતું.
માપણું, ન. થકું ઓગનાર ખેડૂતને માટે
બેરથી જે ખાવાનું જાય છે તે; ભાતું,
ભાત. (૨) માપવાનું પાત્ર તે; પાલી;
ટીપરી વગેરે.
માપવું, કિં. સ. માપ કરવું; વજન, વિનના
અને જવાનું પ્રમાણ કાઢવું તે; ભરવું;
તોળવું; જોખવું. (૨) નાસીજવું. (૩)
સરકી-લપસીજવું.
માપિયું, ન. માપું; ભરત; પ્રમાણ કાઢવાનું
પાત્ર વગેરે; પાલી, ટીપરી, પોશરી, વગેરે.
(૨) માપવું તે.
માપું, ન. માપવું તે. (૨) માપિયું; માપ
કાઢવાનું પાત્ર.

મારું, [અ. મુઆફ.] ક્ષમા; દોષમુક્તિ; તિતિયા. (૨) વિં દોષ-અપરાધ માટે સખ નહિ કરતાં જવા દીધેલું; અપરાધ-માંથી છુટું કરેલું; છોડી દીધેલું; જતું કરેલું. માધક, વિં [અ.] એવું જોઈએ તેવું; મન ગમતું-જોઈતું; તનમનને અનુકૂલ-એસતું-ગમતું હોય એવું; અનુકૂળ; લાયક; ચોખ્ય; બાવતું; રચતું. (૨) અં પ્રમાણ; પેડે; મુજબ; રીતે.-દોરની માફક કેમ વર્તે છે. માફકસર=પ્રમાણસર; અંદાજ પ્રમાણે; યથાર્થિત; જેટલું, જોઈએ-ધટે તેટલા પ્રમાણસર એમ. (૨) મધ્યમસર; નિયમ-રહિતસર; મામુલી.

માફી, સ્ત્રીં [અ.] ગુનેગારને તેના ગુના માટે સખ નહિ કરતાં મહેરમાનીથી જવા દેવો- છોડી દેવો તે; ક્ષમા; દોષીનો દોષ હોવા છતાં તેનાપર દયા કરવી તે; છોડી દેવું-જતું કરવું તે; માફ કરવું તે-માફી. (૨) પ્રતિપદ-અટકાય નહિ હોવો તે. રૂં પ્રં માફી આપવી=જવા દેવું. સખ કરવાનો જોગ હોવા છતાં મહેરમાનીતી રહે જતું કરવું. માફ કરવું=ગુનાને-દોષને નહિ ગણવો ને દયા ક્ષમા બતાવવી તે. માફી પત્ર=ક્ષમા આપ્યાનો લેખ કરી આપવો તે; છુટપત્ર, ક્ષમાપત્ર.

માફીજમીન, સ્ત્રીં પસાયતુ; જેની ઉપર સરકારી કર-વજ ન હોય તે જમીન.

માફે, પું રચ; દેરાજેની છત્રીવાળી ગાડી-માખાપ, નં મા અને બાપતું કંક (જેકું) તે; માતવિતા; જન્મ આપનાર ને પાળનાર. મામ, સ્ત્રીં મમતા; માયા; પ્રીતિ; વહાલ. (૨) ધનમાલ; સંપત. (૩) ટેક; મમત; અહંતા. ઉં ઉઠા મૂકી મામ.

મામલત, સ્ત્રીં માલમતા; મૂલ્યવાન હોય એવું જે કંઈ તે; કિંમતી ચીજ; ધન-માલ=દોલત; સંપત્તિ. (૨) અમલની-આપી-માગી શકાય એવું તત્ત્વ-સારથ્ય

હોય તે. (૩) વિશાલ; દમ; જીવ. (૪) [અ. મુઆમલત] ઉધરાવતું દામ તે; ગ્રામની વસુલાત લેવાનું અને ભોક રક્ષણ તથા વ્યવહારની વ્યવસ્થા વગેરે કરવાનું દામ તે.-મામલતદાર=તાલુકાની મહેસુલ વસુલ કરવાનું દામ કરનાર અમલદાર.

મામલતદાર, પું પરગણાની મામલત=કિલ-રાની વ્યવસ્થા કરનાર સરકારી અમલદાર; તાલુકાનો વસુલાતી અમલદાર; મહાલકરી; તાલુકાના નાના-કનિયાની તપાસ કરનાર, જમીન વગેરેની મહેસુલ ઉધરાવી વસુલ લેનાર અને જમાખંધ વગેરે કરાવી ગામેની વ્યવસ્થા કરના સરકારી અમલદાર.

મામલતદારી, સ્ત્રીં મામલતદારનું દામ તે મામલતદારપણું. (૨) મામલતદાર તરીકેની જે પદવી-ઓધો અથવા અધિકાર તે. મામલો, પું કટાકટી કે કુખ વગેરેનો જે સુરક્ષેલ વખત પ્રસંગ તે; ભારે કામકાજ તે; જેના પરિણામને માટે ચિંતા થાય એવું કામ, પ્રવૃત્તિ વગેરે તે; ખટકો; સુરક્ષ-આરીક જોગ. (૨) ખટાટોપ-આડ-બર; ઉધામો-ચલાવો તે.-આ વખતનો મામલો જુદો છે.

મામી, સ્ત્રીં [સં. માતુલી] મામાની સ્ત્રી તે. મામીજી=વડુને વરની અને વરને વડુની મામી તે; મામીસાસુ.

મામુલ, નં [અ.] ચાલુ વહેવાર તે; રિવાજ રચેલો; શિરસ્તો. (૨) વિં સામાન્ય-ચાલુ વહેવારમાં હોય તેવું.

મામુલી, વિં વ્યવહારિક; વહેવાર; સામાન્ય; સાધારણ; ચાલુગરતું; નિત્યનું થક પડેલું હોય એવું તે.-મામુલી કામકાજ.

મામેરું, નં અધરણીમાં વડુને પિયેરથી જે રીત કરવામાં આવે છે તે; સીમંતવાળી સ્ત્રીને પિયેરથી જે કપડાંસાં વગેરે મો-

કલ્યાણમાં આવે છે તે; મહિયેર તરફની
બેઠ અને રીતસ્થાન તે (મોંસાળું).
મોટા દેખાવ કરવો—આડંબર તે; ટાળે મળી
મોટા ડોળથી હિલચાલ કરવી તે.

મામો, પું [સં. માતુલ] માનો બાધ તે;
માતુલ. ૩૦ પ્ર૦ મામામાસીનાં=મેસાલ
તરફનાં સગાં તે. (૨) વગિયાં કરવાં તે;
પોતાનાં આત્મને મંતોખવાં તે. મામોશ્ચ=
મામેસસેરો.

માય, સ્ત્રી૦ માના; મા; જનની. (૨) દેરી.
(૩) અ૦ માં; એદર.

માયનો, પુ૦ અર્થ; મતયગ; ભાવ; સાર;
તાત્પર્ય.

માયડું, ન૦ તે મંડપ, કે જેમાં વરકન્યા પરણવા
બેસે છે; માહેડું. (૨) મેયેર; પિયેર; કન્યાની
માતાના આંગણમાં કરેલો માડવો.

માયા, સ્ત્રી૦ [સં.] ઇન્દ્રજાન; છળ; જાદુ;
જેનું સ્વરૂપ ન સમજાય જેવું જે કૌતુક
તે; પ્રપંચ. (૨) જેમા જગત ભાસે છે
તે જે આદિશક્તિથી આ બ્રહ્માંડ આ-
પણને ભાસમાન થઈ રહેલું લાગે છે તે;
આ વિશ્વ રૂપનું દર્શન તે. (૩) છળ,
શક્તિ; કપટ. (૪) પ્રીતિ; સ્નેહ, વહાવ
તે;—આવાછ માગા ઉતારવું તે કહે કે,
બ-આ! માયા ચરી છેજ કેને? (૫)
માલમિલકત; ધનદોલન; પુંછ, ગર્થ. (૬)
રૂપ ભોગની ભાવના; સ્ત્રી છોકરાંને ધન-
માલ ઉપરની લલુત ને અહતા તે;
મંસાગનો મોહ તે. ઉ૦ મન માયામા રહે
રમતું, એને હરિ ભજવાનું નથી ગ-
મતું. (૭) નશ્વરતા; નાશપક્ષ; ખોટા-સ-
હેજ વારમાં લય થઈ જાય એવો જે ભાસ
તે. (૮) ભાંગ; સખછ. માયામમતા=
વહાવ અને મારાપણું. માયામેસો=મા-
યાને લીધે સ્વાર્થનું બોલવું. જેનોમા આને
એક પાપ કહ્યું છે. કહે૦ માયાને ભો છે
કાયાને ભો નથી

માયાવાદ, પું [સં.] જગતની પ્રત્યક્ષતા
માયાને લીધે છે એમ કહેવું—માનવું—મના-
વવું તે; મોહ, જમ માત્ર આ બધું જગત છે
એવું જે મંતવ્ય તે; પ્રપંચવાદ. (૨) મોહ
મત તે—માયાવાદ, એમ પણ કહેવાય છે.

માયાવી, વિ૦ [સં.] માર્થા—મોહ—જમ ઉપ-
જનનાર—ઉપજાને એવું તે; અદ્ભુત=અ-
જાએમ જેવું તે; મોહરૂપ; જમમાં નાખીદે
એવું; નહિ સમજાય એવું અજાન; જા-
દુષ; ડગાઈ ભરેલું; પ્રપંચયુક્ત. (૨) ના-
શવત; નહિ શક્ય એવું જે તે; કુત્રિમ.
માયાળુ, વિ૦ સ્નેહ પ્રીતિ, પ્રેમવાળું, હેતાળ;
સ્નેહાળ; વહાવ ગંખનારું તે. (૨) મંમ-
તાળુ; દયાથી—વાસ્તવ્યનાજે ઉદયે વર્તનારું
એવું તે; પ્રેમધેનું.

માયિક, વિ૦ [સં.] માયાથી ઉપજેલું; મોહ
—જમરૂપ એવું. (૨) જાણાય—મામે આ-
ખરે કંઈજ ન હોય એવું; મિથ્યા ભાસ-
રૂપ; મોહ; મિથ્યા; નાશવંત.

માયું, ન૦ મીઠા—જમરૂપ જેવું એક રૂળ.
એ કંઈટા જેવું હોય છે અને દવા તથા
રંગ બનાવવાના કામમાં આવેછે—માયુ
ધસીને ચોપડ એમી જો.

માયો, પુ૦ એકટો થયેલો પૈસાનો જથ્થો તે;
સંગ્રહ, ભરાવો; જમાવ. (૨) પુંછ, ગર્થ;
ધનનો ભાર.—છેલ્લા વેપારથી તેની પ્રાપ્તિ
કંઈક માયો થયો.

માર, પુ૦ મારવું તે; લાડકી; પત્થર, હાથ
વગેરેના આધારનો સપાટો લાગવો તે;
શરીરને વાગવું તે; ડોક; જાપટો. (૨)
મંહાગ; જેથી મરે શય તેવો હથિયાર
વગેરેનો ઉપયોગ તે; પ્રાણી—માણસ ઉપર
તીર, ગેળીઓ, અથવા પત્થરો વગેરે નાખવાં
તે મારો (૩) અતિશય; ધણો ભોળો—પ્રપા-
ત તે;—કામનો હમણું ધણો માર છે; ધાહ;
ધમાલ. (૪) દુઃખ; વિષતિ; ગોપ, અંતર
ઉપર લાગણી થવાનું કરે એવું તે; અં.

તરની પીડા:-હુયોમાર. (૫) [સં.]
કામદેવ. (૬) ગેંગ્યાબ; તુકમાન; યટકો;
ખાટના આધાન:-સદામાં આ વખતે
એને ખૂબ માગ પડ્યો છે. માગ ખાવો=
હાથું-તુકસાની વેકરી; ખેલખમી.

મારકણ; વિં મારે-વગાડે એવું. માગવાની
જેને દેવ પટેલી હોય એવું. ઉં મારકણો
મોંડ ચોખાણું મહાભયો.

મારકુટ, ઓં મારણું ને કુટણું તે; મારપીટ;
વારંવાર મારણું અથવા ખુંદણું તે.(૨) અં
ધમધેકાર; કનાવજો; રમઝઝ:-માગકુટ ત-
ળાય ખેલવા માંડ્યું છે (૩) માયાદોડ.

મારકો, પું [સં.] નિશાન, રેખાટણી. (૨)
માગે; કોઈ ખામત કે ચીજની ઉપરાઉપરી
ચાલતી પ્રવૃત્તિ તે; ધમાલ; વિપુલતા; અતિ-
શયતા:-શિયાળો છે માગણું સેવન કરે
છે ત્યારે તો ધી દૂધનો મારકો રાખજો.

મારખાઉ, વિં માગ ખાય ત્યારે સીધું થાય ને
કામ કરે એવું; માયાંથી સીધું રહે એવું;

માર ખાય તોપણ એની એ તરેહે ચાલે
એવું; નિર્ધન; ખેસરું; નહિ ટેપીડું;

માર ખાય તુકસાન વેઠે તોપણ તેને તે
રહે જાય એવા સ્વભાવનું; ધાંકાખાડ

મારગ, પું માર્ગ; રસ્તા. (૨) માગ, અવ-
કાશ; ખેસવાનું સ્થાન-કામ તે (૩) નિ-
કામ, તોડ.

મારગડો, પું માર્ગ; રસ્તા. ઉં મારગડો
ઝૂકેને મોહનલાલજી, મારગડે અને જવા-
દો. પ્રા. કા.

મારગી, વાગી.

મારણ, મારું.

મારજપટ, સીં એકદમ ઉપરાઉપરી ઝડપથી
ચાલવું તે; ઝુંટ મારી તે. (૨) લપડાકે
મારવું તે; મારકુડ:-ખાજક વિદ્યાર્થી
મારજપટ કરતી નહિ, એથી તે નકાર
યઈ જાય છે.

મારકુક, સીં મારણું ને ઝૂકવું તે; મારણું

-વારંવાર મારણું તે:-સુધરેલા અને સારું
કુટુંબમાં મારણું થાય તે સાફ નહિ.
સોએ વિવેકથી મહેવું ને વિવેકસર કપકો
પણ આપવો. અખણ અને દલકી જતના
લોક વડુંને મારણું કરે છે.

મારણ, નં [સં.] મારણું તે; મંત્રતંત્રથી
કોઈના જીવ લેવાનો પ્રયોગ તે; મારવાનો
મંત્ર વિધિ

મારણીક, ઓં મારણું; મારણાડ.

મારકત, સીં [સં.] કોઈને વચમાં ગળીને
કામ કરવાની રીત તે, કોઈ કામ કરતા
ખીજને વચમાં રાખવો તે. માધ્યમ્ય
(૨) આક્રિયાંથી કામ લેવું તે -ત્યાંના
વતનીની મારકત વગર મોટો થશે નહિ.
(૩) જેથી કાર્ય સિદ્ધ થાય તે ઉપાય.
(૪) અં દારા; વચમાં નાખીને

મારકતિયું, વિં મારકતથી થયેલું; જેની
મારકતે થયેલું હોય તે; ખીજ મીણસને
વચમાં રાખીને કરવાનું.

મારકતિયો, પું મારકતનું કામ કરનારો, જે
જમણી વચમાં રડીને મોઢા અને વેચાણ
વગેરે ગોડડી અપાવનારો; વ-એ મહીને કામ
કરનારો માણસ તે, આક્રિયાં દલાલ,
ખીજની તરફથી કામ કરનારો તે.

મારકાડ, સીં મારકુડ; મારકીટ-આજ
પછી કદી આવી મારકાડ કરતો ના,
એવી તાકીદ આપીને છોડી દીધો.

મારવાડ, વિં મારવાડનું; મારવાડ મંત્રવી,
મારવાડનું વતની.

મારણું, કિંસં હાથ કે હથિયાર વગેરે કોઈ
વસ્તુ-પ્રાણીના સરીર ઉપર જોડથી વગા-
ડવી-અકાળની તે, વગાડવું, વાગે-લાગે
એમ કરવું; આઘાત થાય-નુખ થાય
એમ કરવું -તંમાચો, મુની, લાકડી, પત્ર
વગેરે મારવા, ટીપવું; ટપેરવું; ઠોકવું.
(૨) હથિયારથી, ઝેરથી કે મંત્રાદિકના
પ્રયોગથી કોઈનું મોત આણવું; જીવ લેવો;

એતન જાતું રહે એમ કરવું. (૩) રોગ અને આગત વગેરેથી કોઈનું મૃત્યુ આવવું. (૪) કોઈ વસ્તુને અધિકાર બીજા સ્ત્રીને ઉપે એમ કરવું; ઉડાડવું; કોઈને કે કોઈ સ્થળે ઉડીને વાગે એમ કરવું. —તીર કે મોળી માગી. (૫) ધાતુ બાળની ને તેની ખાખ થાય એમ કરવું. —પારા ધાતુ કે તાંબું મારવું. (૬) એક સ્ત્રીને બીજામાં —દાણમાં ખાવવી; ખેમવું; પરાવવું; પડરાવવું. —શીખીને ખાવ માર; મોમાં હુચો માર. (૭) છુટી લેવું; ચોરવું; ઘુંટનો હસ્તો કરવો. —ગામ મારવું; ખાખનો મારવો. (૮) ઝડપીલેવું; એકદમ હાથમાં લઈ લેવું; કમળે લઈ લેવું; ઝડપવું. —એણે સારો સિદ્ધાર માર્યો. (૯) હરાવવું; પરાજિત કરવું; પાડવું; પાછળ દહાવવું. —તે સારો થયા તેમને માર્યા. (૧૦) જીરસાને દનાવવો; છતવું; દાખી રાખવું; ઉગળો અટકાવવો; સહન કરવું. —મન મારવું; ધૂખ મારવી; ક્રોધ મારવો. (૧૧) જાડવું; સજડ ખેસાડવું; ઠોકી ધાલવું; અંદર ખેસાડવું. —ખીસો અંધવાએખ મારવી. ચોટાડવું = લચકો મારવો. (૧૨) સાધવું, જોડવું. ટાંકો મારવો. ખંધ કરવું. —કળ ખેમાડની. —નાથું મારવું. (૧૩) જોરથી —જોરેથી ઘાંટો પાડવો. —જૂમ મારવી. (૧૪) આજો, સાન —ધસારત કરવી. —આખ મારવી. (૧૫) મનમા ચિરાડો પડે લાગણી દુખાવ એમ કરવું; મનમાં આધાત થાય એમ કરવું. —મહેલું મારવું, ટાણો મારવો. (૧૬) ઉચાપન કરવું; હાથ મારવો. (૧૭) અં કિં અગામવું; અમકલું; અગકલું. —તેજા મારવું, અગકાટ મારવો. (૧૮) કોઈમાં કોઈના રૂપ કે ગુણનો લાસ થવો. —એની કવિતા દલપતરામની છાયા મારે છે. (૧૯) ફાંખવું; સગકલું; મોકાલું. —છાતીમાં શળ મારે છે. કિં પ્રં આખ મારવી = કરાસ કરવાં, સારો કરવી; નેવપકલવીએ

સમજાવવું. ગાંડ મારવી = હેરાન કરવું; પગવવું; વિતાડવું; કાયર કરવું. પર મારવું = ઘરમાં દાખલ થઈ વ્યભિચાર કરવો; વિશ્વાસપાન કરવો; પર વણસાડવું. જાખમારવી = પસ્તાવું. હુચો મારવો = ખંધ કરવું; નહિ વહેવા દેવું; મુગા રહેવું; ચૂપ કરી દેવું. તંદવાર મારવી = પરાક્રમ કરવું; બહાદુરીનું કામ કરવું; સૌથી જતાવવું. ધાડ મારવી = હોશિયાગી દેખાડવી; પગક્રમ કરવું. મરકરીમાં કહેવાયછે. —જરા ઉનાવળે ઠપકો દીધો એમાં શી ધાડમારી બે પાનાં લખ્યાં એમાં શી ધાડમારી, શું વખાણવા જેવું કે જોરનું કામ હતું એમ. ધાતુ મહવી = તાંબું, પારા, લોખંડ વગેરેની ખાખ કરવી. ઘાલ મારવી = દેખ દેખતાં —છેનરી —ધાપ દબને કાર્ય કરવું; હથોડી ક્રમકરવું; કાઠી લેવું. સામાથી કંઈ થાય નહિ એમ તે જોતોજ રહે અને કાર્ય કરી ચાલ્યા જવું છક્ક મારવી; સ્પર્ધાથી કાર્ય કરી નાંખવું. શંકા મારવા = ગુંચવાવું; નહિ મૂક પડવી; આમ તેમ જોવા કરવું; ખાલી ચલન કરવો; વળખાં મારવાં; જડે નહિ અને અમનનુ આમતેમ ગોઠ્યા કરવું. મંદુક મારવી = ગોળી મારવી; મહેલું મારવું = સામાને લાગણી થાય તેમ તેનો દોષ જતાવવો; ટાણો મારવો; કહી દેખાડવું; કરેલા ઉપકારને જતાવવો. મન મારવું = મનમાં થઈ આવેલી લાગણી —આવ વગેરેના જોસને દાખી રાખવો; સંયમ પકડવો. માથુ મારવું = વચમાં ધૂસવું; વચ્ચે વચ્ચે મૂકવું. માથે મારવું = ખેદિ બંધાડવું; ખરામ વસ્તુ આપવી; મુઠ મારવી = મારણ પ્રયોગ કરવો; સામનું મરણ. કાચ એવો તાંબિકે પ્રયોગ કરવો. મેખમારવી = કાંસ મા-રવી; આડ નાંખવી; અટકાવવું; અંધળ કરવું; વણસાડવું; ન પાર પાડવા દેવું; હેરાન કરવું; વિતાડવું; પીડાય તેમ કરવું;

લાત મારવી=નહિ દરકાર રાખવી; તુચ્છ ગણી કાઢવું; અવગણના કરવી :-લક્ષ્મીને લાત મારે એવો છે. સરત મારવી=પણ લેવું; પ્રતિષ્ઠા કરવી; અટ-આટ કરવી. ૨૦ પ્ર૦ હાથ મારવો=હથાપત કરવું; ઉપાડી લેવું; ચોરવું. (૨) તરવું. (૩) લપેટા દેવો. રોગાન અથવા ચુનોનો હાથમારવો.માથામાં મારવું=તરતજ આપી દેવું; સખત આચકો લાગે એમ કરવું; જીલમ દરવો. ઠાર મા-ગવું=જીવ લેવો, ખૂન કરવું. મારી કાઢવું=નિરુકારથી કાઢી મૂકવું. મારીખાવું=લાંચ ટશવત લેવી. માર્યા માર્યા ઈરવું=કાયરચતુ; ગભરાયેલી-કામમા અને ચિંતામાં રહ્યા કરવું; અશાત રહેવું. મારેયું ધી=સિંચ વેલ, લોટમા-ચકતા-સીકતાં નાખેલું ધી. મારે હું માણસ=વશ કરેલું; જેનાથી અમુકની આગળ બોલાય નહિ એવું તે. મારી મૂકવું=દોડાવી જવું; જોરથી લઈજવું. મો-માગ=બાહોશ, ધૂષ્ટ; નહિ શરમાળ, બો-લાને બહાદુર તે. મારમારનું=ખૂન, પુષ્કળ, અતિશય; ગભરાવી નાંખે એવું. મારમાગનો તડકો ને વરસાદ પડે છે.

મારમાર, સ્ત્રી૦ આમતેમથી માર પડવે -ચાલવો તે. (૨) મારમાર; લડાઈટો; કનિયો. (૩) તાણુપિંજર; જેંચાખેચ. (૪) અ૦ હડધુત:-જ્યાં ત્યાંથી મારમાર થયો. (૫) અત્યંતપણ; ગભરાવી નાંખે એવી રમઝટ તે:-મારમારનો તડકો પડતોહતો અને સરીગ પાણીપાણી થઈ જતું હતું. (૬) પિંગળે; મુરડેલીએ, મહા વિટંબના એ:-મારમાર કરતા ત્યાં પહોંચ્યા.

મારમારી, સ્ત્રી૦ મારમાર; વડવાડ, ટટ્ટા; સામ સામે માર પડતો હોય એવું ધિંગાણું તે. (૨) તાણુ; ધટ; ઓછપ:-અકલની મારમારી છે.

મારિપ, પુ૦ [ન] નાટકમાનો મુખ્ય નટ તે;

મારૂં, વિ૦ મરેદેશનું; મારવાડી. (૨) એ નામનો એક સગ. (૩) મરપતિ; રાણો. દોલામારૂ=પ્રિયરાણો-પતિ-પ્રિય નાયક તે. (૪) સ૦ મહારૂ મહારૂ; પોતાનું. ૨૦ પ્ર૦ મારીતારી=ગરગોઈ; નિંદા. મારે સાડું, તાર નહારે વગેરે માટે મારીતારી કરતીજ નથી.

મારૂત, પું૦ [મં.] પવન;વા;પવન વાસુ દેવતા.

મારૂતિ, પું૦ [સ્] વાસુપુત્ર; હવમાન.

મારેલું, વિ૦ સીકવેલું; અંદર નાંખી-મેળી દઈને ચકવેલું. (૨) ઉપકારથી-દામથી મોઢ વશ થયેયુ હોય એવું:-એ તો એનો મારે. લો માણસ છે. (૩) ખરામ અસ૦ કાઢી નાખેલી હોય એવું; ખાખ કરેલ-પાતુ વગેરે.

મારો, પુ૦ સસ્ત્રથી પ્રાણીને-માણસને મારી નાંખનારો; જલાદ; ધાનક:-એની પાછળ મારા મૂકવામા આવ્યા છે (૨) મારફાડ; કતલ, સંહાર. (૩) તીર અને ગોળાઓ વગેરે અસ્ત્ર સસ્ત્રની રમઝટ તે, સસ્ત્ર-સંપાત. પંજી, જ્યારે તોપનો મારો ચાલ્યો ત્યારે શત્રુના હસ્તકમાં બેળ, પડી. (૪) મંત્રતત્ત્વના પ્રયોગથી ખૂન મરણ થાય તે. મરણી જેવા બ્યાધિથી લોકમાં ધણાક મરણ નીપજે તે-મરો. (૫) ખૂન વાપગ-માંગ હોવી તે; એકાદી વસ્તુ ઉપર ધણી માંગણી થવી તે; પુષ્કળ ખપત-ઉપયોગ તે :-હમણા ગરમીના દિવસો હોવાથી શિખ-ડ ઉપર મારો ચાલે છે. તડીપડવી.

માર્ક, પુ૦ [અ.] આકા; કેખા; નિશાની (૨) ગુણાંક, અંશવિભાગ; દોકડા.

માર્ગ, પુ૦ [સં.] ગતિ; વાટ; મેરડો.(૨) પથ, મંપ્રણાય; મન; ઘાટો તે:-મોક્ષ માર્ગ; લક્ષિતમાર્ગ. (૩) રહિ; રીત; વ્યવહાર; ચાલ; વર્તન ક્રમ. કિં ૫૦ માર્ગ કરવો=જ્યા કરવી; રસ્તા પાડવો, ગતે પડવું. માર્ગ કાઢવો=મુ અવજામથી નીકળવું; તોડ કાઢવો; અટકેલી વસ્તુ-વાનને આગળ વધવા તો રસ્તો શોધવો; વચમાંની અડચણ-અ-

દશવ હોય તે દૂર કરવો. માર્ગ દેખાડવો
 -અનસાવવો=અનસાવવામાંથી નીકળવાનો-
 -ધોધારાગતારનો રસ્તો બતાવવો.
 માર્ગશીર્ષ, પું. [સં.] વિક્રમ સંવતનો
 બીજો મહીનો; માગસર મહીનો.
 માર્ગી, વિ. માર્ગે ચાલનાર; પંથી; વટેમાર્ગ.
 (૨) અમુક સંપ્રદાય અથવા મતનું તે;
 અમુક મત-ધર્મના ફાંટા પ્રમાણે ચાલનાર;
 અમુક મતે ચરેલું:-સિવમાર્ગી; વામમાર્ગી.
 માર્ગુ, વિ. માર્ગે જનાર; -વટેમાર્ગુ-વાટ કરનાર.
 માર્ગ, પું. [અં.] 'ખ્રિસ્તી સનનો ત્રીજો
 મહીનો. એના ૩૧ દિવસ-તારીખો હોય
 છે. (૨) કુચ; પ્રયાણ; ઉપડવું તે, (૩) દરજો.
 માર્ગન, ન. [સં.] શુદ્ધ કરવું તે, મંત્રા-
 દિક્ષી માણસ કે વસ્તુ વગેરેને પવિત્ર કરવા
 પાણી છાંટવું તે. (૨) માંજવું-વગ્ન કરવું
 તે; શોધન; શુદ્ધિ; ધોવું તે.
 માર્ગર, [સં.] ખિલાડો; ધોધ.
 માર્ગરી, સ્ત્રી. ખિલાડી, મીની.
 માર્ગિત, વિ. માંજેલું; શુદ્ધ કરેલું; રવ છ;
 પવિત્ર કરેલું.
 માર્ગી, પું. [સં.] સૂજ; રવિ; આદિત્ય.
 માર્ગવ, ન. [સં.] પોચાથ; નરમાથ; લીલા-
 પર્ણ; મૃદુતા. ગવગવ થઇ જતું તે
 માર્ગિક, વિ. મર્મવાણું; ઉદા મળીર પશુ
 મર્મવિષય અર્થનું તે. (૨) તીક્ષ્ણ, ચટકી
 લાગે એવું; મહેલુ-ટીકા રૂપ:-અુઓ
 બાઈજ દેવાં માર્મિક વેણુ બોલે છે.
 માર્મિકતા, સ્ત્રી. ઉંડું સચોટ અર્થ ગાંભીર્ય
 હોવાપણું; મર્મને અસર કરે એવી ને
 વાક્યાર્થપૂરી તે. જેમાં ઉડે પ્રક્ટો લગાવવા
 જેવો ચમત્કારી અર્થ આવે એવી બોલ-
 વાની-લખવાની ચતુરાઈ તે. અર્થ ગાંભીર્ય;
 માલ, પું. [અ.] વેપારની વસ્તુ-મીઠી
 તે:-આંધીની દુકાનમાં ઘણી જાતનો માલ
 હોય છે. (૨) મિલકત, ધન; દોલત:-આ
 ખેતરપાદર ખડું મારા બાપનો ચોતીમાં માલ

છે ને હું તે બોગણું છું, કોઈના બાપનો
 માલ છે? (૩) કિંમત; મૂલ્ય; સત્વ;
 તત્ત્વ:-એ બલે દસ આપ્યા હોય પણ
 હું તો તેમાં પાંચનોએ માલ હોય એવું
 માનતો નથી:-એના બોલવામાં કંઈ માલ
 નથી. માલ વગરનો માલુસ છે. (વજન-
 સારભાગ) (૪) જીવ; દમ; વિશાલ:-ત-
 મારે જોઈએ તો લાઇ જાઓ-એમાં શો
 માલ છે? (૫) ગાંભીર્ય:-માલપાણી. કિં
 પ્ર. માલ જોવો-સત્ત્વ-કિંમત છે કે નહિ
 તે જોવું. માલ હજમ કરવો-કોઈની દોલત
 -વસ્તુ પંચાની-ખાઇ જતી તે. કહે
 માલ ખાઈ મારીતો ને ગીત ગાવાં ધીરાળાં.
 ૩૦ પ્ર. માલ વગરનું-અસાર; તુચ્છ, જેની
 કંઈ કિંમત ન હોય એવું. માલવાણું=
 સત્ત્વ-ધનદોલતવાણું; સારજીત.

માલકરી, જી. મહાલકરી.

માલકાંડણી, સ્ત્રી. એક ચાપધિ. એના બી-
 માંથી તેજ નીકળે છે અને કહે છે કે તે
 બુદ્ધિને તેજ કરે છે.

માલકી, સ્ત્રી. માલીકપણું તે; ધણીપણું:-
 આ કેની માલકીનું ઘર છે?

માલકું, વિ. ત્રાંસી આંખે દેખે એવું; જેની
 નજર ત્રાંસી હોય એવું; ખાડું. માલખું:-
 વર છે તો સારો પશુ જગ માલકું જીએ
 છે. કિં પ્ર. માલકું-જોવું-ત્રાંસું જોવું.

માલકોશ, પું. [સં. માલકોશ] દેશી
 ગાયનનો ગગ.

માલખું, ન. માળખું; માળાની પેઠું સળિયા
 કે દોરડામાં ભરવેલા કાગળોની શાષલ તે;
 કાગળ-ચીડીઓવગેરેનો હારડો તે:-દુડીઓ
 ભરપાક થઈ જાય એટલે માલખામાં નાં-
 ખતી. (૨) લીધું અને સત્ત્વવાળું જીવારનું
 કરસણ-ધાસ તે. વાવડાનું ધાસ.

માલજાદી, સ્ત્રી. વેસ્થા; કસણ.

માલજનમીન, પું. સારા ખેડા માલની જેણે
 આંધ રાખેલી હોય તે; માલને માટે જેણે

જમીનગીરી લીધી-આપી હોય તે.

માલજી, સ્ત્રીં [સં. માલિકી] માળાની સ્ત્રી; રૂઢિ વિંછવા વેચવા-આપવાનું કામ કરનારી સ્ત્રી. ઉં માલજી ગુંથી લાવે ગુણિયેસ ગમ્તો. સ્ત્રીઓમાં માલજી ધર્મ ગણાય છે. (૨) નાકમાંની ફાજી.

માલતી, સ્ત્રીં મોગરા જેવા ફૂલની એક વેલ. તેનાં ફૂલ તે.

માલદાર, વિં સરવણું-પૈસાદાર; તવંગ.

માલધણી, પું માલિક; ધણી; આમી; અમુક માવ જેના કબજા કે મોગવડામાં હોય તે માલમ્. કહે સો વર્ષનો સુતાર ને માવ વર્ષનો માલધણી.

માલપુડો, પું પ્રક્રિયા લોટ અને જોળના પાણીનું ખીરું બનાવી ધીમાં તળી સીએલી નરમ રોટલી; મળ્યો પુડો તે. માવપુડો -માલપુવો; કાળારોટી.

માલમ, પું વહાણમાંના માવનો દિસામ રાખનારો તે; બલાસીઓનો ઉપરી તે; ટહેલ.

માલમતા, સ્ત્રીં મિલકત; ધન જમીન સર સામન વગેરે જે કિમ્તી વસ્તુઓ વગેરે તે. માલમસ્ત, વિં ધન દોલતથી છર્ક ગયેલું; ધનોન્મત, પૈસાના મદવાળું.

માલમિલકત, સ્ત્રીં માવમતા, ધન જમીન સરસામાન વગેરે તે.

માલધું નં નાનું માટીનું વાસણ; લોટું; દોયકું. દૂધ-ધી ભરવાનું માટીનું પાત્ર.

માલધું, કિં અં મહાલધું; કાઠમાટી આન-એર આમ તેમ હરહરકું; મોજ માણવી; ખુશાવ-નચિંત રીતે આનંદનો અનુભવ લેવો; -લગનમાં માવડું.

માલિક, પું [અ.] સ્વામી; ધણી; રોહ; જેના કબજા મોગવડામાં માલ મિલકત ને સત્તા હોય તે. (૨) પરમેશ્વર; ખુદા; -દોલ ત મળવી ન મલવી એ તો માલિકના દા-થમાં છે.

માસિરી, જું માલકી.

માલિની, પું [સં.] એક ગણમેળ છંદ, રાગ, એમાં પંદર અક્ષરનું એક ચરણ એવાં ચાર સરખાં ચરણ આવે છે. આ-દમે અક્ષરે મતિ પડે છે. બે નગણ, એક મગણ ને છેલ્લા બે ચ મગણી ચરણ પુરે માવ છે.

માલિન્ય, નં [સં] મલિનતા; ગંદવાડ; મેલાપાણું; અસ્વચ્છતા.

માલિયાત, નં શેલડી-આદુ વગેરે ઉંચી જાતનું બાગાયત તુલ-પાક તે.

માલુકાર, પું વણકર દેડ. ઉં તે મંદિર માલુકારનું; છે ધરમાં સાળ બે ચાગ. શામળ.

માલુમક, વિં [અ. મમલુમ] જાણમાં આવેલું-હોય એવું; જાણીતું; ચાત; વાકિર.

માલેસ, વિ [ફા. માલિશ] આપેલું; રંગેલું; ચોળેલું. ચોળણું તે. કિં પ્રં માલેસ કરવું=ચોળણું; રંગડણું; ચાંપણું; જોળાસણું; ધસીને જોરથી લગાડણું; તેલ વગેરે. થોડાને માલેસ કરે છે એટલે ચાપી કરે છે.

માલ, પું વહાણો-આરો પતિ તે, વલ્લભ. ઉં મોડી રલા માયા રે. શ્રીકૃષ્ણનું લાડકું મંબોધન; -મીઠામાવ.

માવજાત, સ્ત્રી [ફા. મહાવજાત] મંબાળ, ખરદાસ; સરભગ.

માવડું, નં સિયાળામાં વરસાદ થયો તે, ચોપ-મહીનનો વરસાદ, કમળનો વરસાદ. માવડિયું, વિં માવડું; મા-આનું કન્યુ મા-મા કરે એવું; માની સોડમાં ભરાઈ રહે-તેના ઉપર આધાર રાખે એવું-માણસ, બાણકું; પુરવણાની સ્વતંત્ર સમજ વગ-રું. ઉં માંટીરે મારો માવડિયો આવી.

માવડી, સ્ત્રીં માતા; બા; મા; જનેતા; માડી. (૨) સ્ત્રી-આમા; ભવાની; મોટી. ઉં અમાવ મોટી માવડી. કાનને વારો નસો.

માવડી. લાડ-વહાલમાં અને કવિતામાં વપરાય છે.

માવત, પું. મહાવન; હાથી હાંકનાર; હાથીના રખેવાળ.

માવંતર, ન. માનપિતા; માગાર્પ; માવિનર.

માવરો, પું. મહાવરો; અભ્યાસ; દેવ; આદન.

માવું, કિં. અ. સમાવું; સમામ યવો; અં-દર બરાઈ રહેવું. (૨) ન ઉપરાવું; હદમાં રહેવું.

માવો, પું. કથાબાળાને જનાવેલો ગાદો લોંદા જેવો પદાર્થ. (૨) સત્વ; તત્વ. (૩) જારીક ભુકો; નરમ સુવાણું ને ગાદું સત્વ.

માથુક, સ્ત્રી. [અ. મઝગુક] પ્રિયા; લલના. (૨) વિં. મોહામણું; રૂપાણું.

માપ, પું. [મં] અડદ.

માસ, પું. [સં] મહીનો; અઠ્ઠાવીસથી એકત્રીસ દિવસનો કાળ-સમય તે; એ પ-અપાડિયાં જેટલો વખત તે. (૨) ન. પ્રાણીઓના શરીરમાંનો લાંબા જેવો લાલ-ગર-માવો તે; માંસ; માદી.

માસલો, પું. નમુનો; વાનગી. (૨) ઘાટ; તરહ.

માસિક, વિં. [સં.] માસ-મહીનાતું; દર-મહીને આવતું હોય એવું; મહીના સ-બધી. માસિક માંદગી=અટકાવનો સમય.

માસિયો, પું. મુઝેલા માણસતું મહીને મ-હીને કરવામાં આવતું શ્રાદ્ધ તે.

માસી, સ્ત્રી. માની બહેન તે. (બાણેજને)

માસીસો, પું. મસીસો; માસિયો; મરનારની

માસિક તિથિએ કરવામાં આવતું શ્રાદ્ધ

અને બ્રહ્મસોજન તે.

માસો, પું. માસીનો વર-પતિ-તે. (૨) અ-મુક વજનતું એકં-તોલ તે; આઠ. સ્ત્રી-બાર વજન તે. ૮ સ્ત્રીનો માસો ને ૧૨ માસનો તોલો.

માહ, પું. માધ; માહ મહીનો. (૨) [ફા.]

માસ; મહીનો.

માહતમ, ન. [સં. માહાત્મ્ય] મોટપ;

મોટાપણું; પ્રતાપ; બળ. (૨) કીર્તિ; યશ; પ્રમાતિ. ૩ [ફા.] વિલપન; દિલગીરી; ગોઠ; રૂદન; વિલાપ.

માહવારી, વિં. મહીના મહીનાનું; માસિક; મહીનાવાર=માહવારી તારીખ.

માંહાહ, પું. મહોદયો; વાસ; ગેરી. (૨) મોટા મહેલ-મહોદ્દાનો આગલો ભાગ; દોડી.

(૩) એક ગંગ. (૪) નાગિધેરીનું ઝાડ.

માહાત, સ્ત્રી. હાર; હરાવવું તે; પાંધી જેવું, નિરપાય કરવું-હઠાવી દેવું તે. સેનરંગમાં.

વજીર માહાત આપી પણ શાહ માહાત અપાઈ નહિને! કિં. પ્ર. માહાત કરવું= હરાવવું; પાકું પાણું; હઠાવવું; ઘેરી લઈ બળગીજી હરી નાંખવું. માહાત આપવી= હાર આપવી; નીચું જોવડાવી દેવું.

માહાતમ્ય, ન. [સં.] મહિમા; પ્રભાવ; બળ-શક્તિ. (૨) મોટપ; વડાઈ. (૩) કીર્તિ; પ્રમાતિ.

માહિત, વિં. [અ. માહિયત] બાણમાં આવી ગયેલું; બણીતું; વાકેશ. (૨) પરિ-ચયતું; બાણમાં-અનુભવમાં-જેવામાં આ-વેલું હોય એવું તે.

માહિતગાર, વિં. બણીતું; બોખિયું; વાકે-શગાર. (૨) હોશિયાર; કાબેલ.

માહિતગારી, સ્ત્રી. માહિતી; વાકેશગારી; બાણ; અનુભવ; બાણવાપણું તે.

માહિતી, સ્ત્રી. માહિતપણું; વાકેશગારી; બા-ણવાપણું તે.

માહી, સ્ત્રી. માછલી. માહીગીર=માછી.

માહું, વિં. દુઃખી; કંગાલ.

માહે, અ. અંદર; માહે; મધ્યે; વચ્ચે. (૨)

માસે; અમુક મહીનો એમ. માહે માર્થ.

માહેર, વિં. માહિત; બણીતું; બાણકાર;

જેણે જેવેલું, બાણેલું અથવા અનુભવેલું હોય

તે; વાકેશગાર. (૨) હોશિયાર; કાબેલ;

અમુક કમગ્રંથથી બણીતું-પરિચિત-મા-વડવાણું.

માહેર, નં માંયર; વરકન્યા લગ્ન વખતે જે મંડપમાં બેસે છે તે; લગ્નવિધિ કરવાનો મંડપ. ઉં માહેરામાં તો કન્યા બેઠી છુટી વેણેર.

માહોમાહે, અં અંદર અંદર; માંયમાંય; પરપર; પેતપેતાની વચ્ચે—મોટાંધની લડાઇઓ માહોમાહે લડયા તેથી શું વળ્યું સાચું સોતું નિકળ ગયું. (૨) ઘરમેળે; કચેરીએ ચઢી કે ખીજને વચ્ચેના નાંખ્યા વેગર એમ.—માહરટ્ટેટ સાહેબે કહ્યું કે, અલ્યા! માહોમાહે સમજે નહિ તો ખાલી હેરાન થશે અને પૈસો ખર્ચાદ કરશે.

માળ, પું ધરના ભાંવતળિયા ઉપર લાકડાનો જે જડિત મેડો તે, દોઢ દોઢ મથોડાની ઉચાઈએ જડેલા મેડાઓ તે.—સાત માળની હવેલી છે: (૨) ઉપરાઉપરી પેરેવેલી જે હાર—આપેલી તે; માળા; હાર. (૩) પરપરા; એણિ; હારકતાર; એળ; ધટમાળ. (૪) તારાક ફેરે એવી રીતે રેડિયાના મોટા ચક્કર ઉપર ભેરવેલી દોરી.

માળખું, નં ઠાગળો—હુડીઓ વગેરે ભેરવવાનો સળિયા; સળિયામાં નાંખેલા ઠાગળો વગેરેનો હાડો.

માળવી, વિં [સં. મલિલીય] માળવા દેશ સંબંધી; માળવાતું.—માળવી અરીજી.

માળખું, કિં સં વળીઓ અને સેંડણથી હાપર ખનાવવું; એળે એળ વળીઓ અને ખંખટિયાં નાંખવા; હાપર છાંતું; સેડણું.

માળા, સીં [સ. માલા] લાકડાના, ધાતુના, કાચના કે મોતીના દાણા દોરામાં પેરાવી ખનવેલું લાંબું માળખું—હારડો તે. ૨૦ ૫૦ માળા લેવી—સંસારના પ્રપંચથી અર્જગા થયું. માળા નર્તી—પ્રિય નર્તને વારંવાર માદ દર્શા કરવું. માળાના મણકા—તો એક સરખા એમ. માળાનો મેરટોળી મંડળીનો આગેવાન;

સૌથી સરસ કહે માળાના મળગો ગયા—એક લેવા જતા બધુંએ જતું રહે, એવું દર્શાવે છે.

માળિયું, નં નાનો ને નીચો માળ કે મેડો તે; હાપરા કે મેડા તળે લાગ્યા લાકડાં જડી ભાએલુંએ સરસામાન પડ્યો રહે તે માટે ખનાવેલું નાના મેડા જેવું તે.

માળી, પું જલજલ ઉછેરનાર ને વેચનાર તે; જલ વેચવાનો ને બાગ ખનાવી જલજલ ઉછેરનાં કામ કરનારો તે. કહે, માળી રહ્યો જલ લેશે ચોટલી તો નહિ લે. માળી મિચે યોગણા પશુ રત વણ જલ ન હોય. (૨) માળિયુ.

માળો, પું જેમાં ઘણાં કુડંબો રહી શકે એવું ઘણા ઝોરડા ઝોરડીઓવાળું એક એકની ઉપર મેડા ચઢાવેલું મોટું મકાન તે.—નરેશ્વર શેઠનો માળો. (૨) ખેતરમાં પાખીઓ ઉડાડવાને બાંધેલો ઉંચો માડવા જેવો માચડો તે. (૩) જાડ કે ભારત્રિયાં વગેરેમાં ઉંચે સ્થળે બેસવા તથા વિચાવા માટે તરણાંવડે પાખીએ ખતાવેલું ધર.

માં, અં [સં. માં] અંદર; માંય; માહે; મધ્યે. (૨) મા; ના; નહિ. ઉં માણેરા મો રોય, મકર આંખો રાતીઓ; કુળમા લાગે ખોડ, મરતા મા ન મંભારીએ. (૩) શુભરાતી સાંતમી ત્રિભક્તિનો પ્રત્યય.—કેવામા પાણી છે.

માંધ, અં માં; મદિ; અંદર; માહે; મધ્યે.

માંકક, વિં વાંકું; વાકડું. (૨) નાં માંકજી.

માંકડી, સીં જેમાં પ્રાંટીના ખીલાની અણી રહે છે એવું ઉપવા પડના માળામાંનું બોમખુલ્લર લાકડું. (૨) દેર બાંધવાના ગળિયામાંનું લાકડું. (૩) માકડાની માના; વાંદરી; બોળલી. (૪) શુરી ભેંસ. (૫) ચોમામામાં લીવાછોડ ને ધાસ ઉપર ચતું ધાસના તરણા જેવા લાંબા પગવાળું સગે કડી ઝવડું; માંકડીકુડી.

માંડીકુકડી, સ્ત્રી. ધાસ ઉપર થતું ધાસનાં તરણું જેવા લાંબા પગનું છત્રકું. તીક જેવું એક છત્રકું. એના મતરથી શરીર ઉપર ફાંધા ઉઠે છે.

માંકકું, નં. લાલ મેનું વાંદકું; બોજીઈ.

માંકડો, પું. વાંદરો; બોજીયો.

માંકણ, પું. માકડ; પરમેવાથી થતો ખાટલા ગોદમાંનો એક છત્ર; અટમખ.

માંકણિયું, વિ. માંકણ પકડવાનું કાણુંવાળું લાકડું. (૨) જેમાં માંકણ પડેલા હોય તે.

માંગ, સ્ત્રી. માગણી.— હમણાં વિંધવંતી કાપડની માંગ નથી. (૨) ચોટલાનો લમણ તરફની લટકો; સેંધો; ઢાળખંધ લમણ પર પટિયાં પાડીને વાળ હોળવા તે. ઉં. માંગ સમાઈ રે મેતીડે, સેંધે ભડંએ સિંદૂર. (૩) આઠનો મંકેત.

માંગલિક, વિ. [સં.] મંગલકારક; આનંદ ઉત્તરવાળું; શુભ.

માંગદય, નં. મંગલકારક હોય એવું તે; શુભ; સીમામ્મ; સુકાર્ય-આનંદ-ઉત્તરનો અવસર-પ્રમંગ તે. (૨) કસાણ.

માંચડો, પું. ઉંચી બેસણીએ બેસાય એવો લાકડાનો ચોટો પાટલો-પાટ તે. (૨) ગાડાના પેડાની ધરી ઉપરનો પાટલો-પાટ તે. માંચો; મોટી ધણી માણસો બેસે એવી પાટ તે.

માંચી, સ્ત્રી. નાની ખાટ; ખાટલી; ચારપાઈ. નાનાં બાળકને સુંવાડવાની ખાટલી. સાં-ગમાંચી=પુરસી જેવું બેસવાનું આસન.

માંચો, પું. [સં. મંચ] પાટલો; ટોલિયો. કહેં મરતોએ નથીને માંચોએ મુકતો નથી.

માંજર, સ્ત્રી. [સં. મજરી] તુળસી, ડમરો અને બીજી વનસ્પતિની ફૂલવાળા ડાંખળી-સાખા તે; મંજરી; લટક; જેમાં બી જાતનાં ફોલ એની ડાળા. (૨) જોડામાંની સુખતળી. (૩) મરધાની ચાંચ ઉપરની લાલ કલગી. (૪) બિલાડું.

માંજરું, વિ. જુરા ને કંધક પીળાશપર ચળ-કાટ મારતા ડેળાવાળું; જુરી કીકીનું; બિલાડીના જેવી આંખવાળું.

માંજરું, કિં. સં. ઉડકરું; ઉગરકું; વાસણ ધસવાં; ધસીને સાજ કરવું.

માંટી, પું. ધણી; ભાખડો; પત્તિ; વર, માંટી મુઝ વાંડ.

માંટીડો, પું. પુરણ; મરદ; ભાખડો. (૨) ચાખી; ધણી.

માંડ, પું. મુગડ; સ્ત્રીએએ માથે મૂકવાની મોતી વગેરેની સુશોભિત ટોપી જેવી એક, બનાવટ; મોડ. (૨) શોભા માટે ગોઠવેલાં વાસણની ઉતરડો તે. (૩)

માંડણ, નં. નાનું તળાવકું; પાણી ને કચરાથી ભરેલું આભોચિયું. (૨) પત્રચના; જીવાન સ્ત્રીએ અને છોકરીએને કપાળે તારા ટપરી ચોટીને બનાવવામાં આવતી શોભા-શણગાર તે.

માંડણી, સ્ત્રી. માંડવું-સ્થાપન કરવું તે; ગોઠવણ; રીતસર ઠરાવીને મૂકવું તે. (૨) મળલા માળની ઉભણી.

માંડમાંડ, અ. માણુમાણુ; મહા સુરેલીએ; અમરણ; ઉપરચોટિયું.

માંડલિક, વિ. [સં.] ખંડિયું; મંડળમાંનું. (૨) સાંપત.

માંડવી, સ્ત્રી. ધરના તણ અંડમાંનો આગસો છુટો ભાગ તે. (૨) નાતો મંડપ; દેનીના પ્રત-તહેવારોમાં દીવો સખવાને બનાવેલી નાના મંડપ જેવી રચના તે; ચોરી કે ગરજા મંડપ. (૩) શહેર-મહેલાના વચલા ભાગમાં ચારે તરફ દરવાજાવાળું; ચક્રું-ખંજર. (૪) જકાત લેવાનું ઠેકાણું; ફરબે; ટોલકું નાકું. (૫) ભોંયચિંગ.

માંડવું, કિં. સં. બરી કરવું; ચાલુકરવું; ચક્ર કરવું. નસી ચોપડી તમે આજ માંડી. (૨) મૂકવું; ગોઠવીને જીગતીથી મેલવું. મો-લું માંડવું. (૩) લખવું; તોલવું. તામું

માંડવું. (૪) જોડવું; ઉભું કરવું; રેખાપવું; ચાલુ કરવું. કારખાતું માંડવું. ઉં પૂછી ધરણને. માંડવું 'ધોડલિયું. કિં પ્રં માંડીરાળવું=પતાની દેવું; 'પુરૂં કરવું. (૨) છોડી દેવું; જતું કરવું. 'માંચ રૂપિયા માંડીવાળ્યા. (૩) મોકુફ રાખવું; 'અંધ પાડવું; રહેવા દેવું. આજે મુંગાઈ જવાતું' માંડીવાળું છે. મોં માંડવું=ધ્યાન દઈ સાંભળવું; લક્ષમાં લેવું; અરજ વગેરે ઉપર ધ્યાન આપવું. (૨) ખાવું પગં માંડવા=પગલાં ભરવાં; બાળકે ઉભા થઈ ચાલવા શીખવું. ગાંડ માંડવી=નિરાતે ચપટ બેસવું; સ્થિર થઈને બેસવું. કાન માંડવા=ધ્યાનથી સાંભળવું; સાંભળવાની ઉત્તેજની દેખાડવી. (૨) સામા-થવું; વહવાને તૈયાર થવું. મોટે માડવું=ખીવું. મંસાર માડવો=ગૃહસ્થાશ્રમ આપુ કરવો. માંડવો, પું [સં. મંદણ] મંડપ; મંદરવો બાંધીને બનાવેલી સુદર બેઠક; મિજાલસ ભરવાતું કામ. મથાક રથાન; કપડાતું સુદર દિવાનખાતું. ૩૦ પ્રં માંડવો=આધવો રજેત કરવું; સો કોષ, જલે એમ કરવું. માંડવો આંવવો=છોડરી આવવી-જ-મરી. (છોડરીના વિવાહ વખતે માંડવાતું મોટું ખરચ કરવાનો રિવાજ હોવા ઉપરથી):-માઇને ઘેર માંડવો આવ્યો એમાં તે શી વર્ધામણી ખાઈ? માંડવા ખરચ=વિવાહને લગતું ખરચખૂટણુ તે. માંડવા ખરચ કાઢીને કન્યા લઈ જાઓ, અમારે ખીલું કંઈ વધારે જોઈતું નથી. કહે 'માંડવો બાંધવા સો આવે માડવો છોડવા કોઈ આવતું નથી, અર્થાત્ પુરાણીના અવસરમા સો કોઈ ભાગ લે છે પરંતુ તેના ખરચમાં કોઈ ભાગ લેતું નથી. માંચ, નં મોપણ; મોપણ; બનનાર ચીજ સુવાળી અને ધોતી થાય તે માટે આટલોડમાં તે બાંધના પડેલાં નાંખવામાં

આવતું તેલ-ચી વગેરે તે; કણકમાં પાણી નાંખતા પડેલાં આટાને તેલ ધીની હાથ દેવામાં આવે છે તે:-માંચ નાંખવો તો પુરિ સારી થશે. (૨) ગાગર. માંચુમાંચુ, અં સહેજસાજ; હસનામાં-અમરતુંજ એમ; ખાલી; ઉપરચોટિયું; માંડમાંડ. ઉં માંચુમાંચુ મનના બામાં રાજ? મારે ઘેર શીદ આવ્યા? તમે જોવાજિયા બન કીધી રાજ! મારે ઘેર શીત આવ્યા. પ્રા. કા. માંદગી, ચીં [ફા.] ખિમારી; મંદવાડ; વ્યાધિગ્રસ્ત સ્થિતિ; રાગવાળી હાલત તે. (૧) રાગ, વ્યાધિ; આગમ:-એને ચાની માંદગી છે? માંદ; વિં મંદવાડવાળું; આગરી; મિમાગ; વ્યાધિગ્રસ્ત; કાયલી; રાગી માંચ, નં [સં.] મંદતા-મદપણું; શિથિ-લતા; જોષપ; કમીપણું. માંચ, અં માં; અંદર; મહિં. માંસ, નં [સં.] પ્રાણીઓના શરીરમાનો આમડી નીચેનો અને હાડકાંની ઉપરનો લાઘ જેવો રાતો પેશાદાર પદાર્થ; માટી; ગાસ; માસ. કહે માંસ ખાના હશે તે ચું હાડકાં કોટે બાંધતા હશે? માંસાહારી, વિં માસ ખાનાર; માસભક્ષી. માંહિ, અં અંદર; માં; મહિં. માંહે, અં અંદર; માંહિ; માંચ; માંહિમાંહે, અં પરપર; અ-યોઅન્ય; એક બીજામાં; અંદરઅંદર. માંહિ, અં અંદર; માં; મહિં. મિ-આઉ, અં બિલાડીનું 'જોલવું તે. મિચાણું; કિં અં જિડાવું; બંધથવું; સ કોચાણું:-આંખમિચાણી=મરણ થવું. મિજાયાન, વિં પરાણે; મહેમાન. મિજાયાની, ચીં ચાર એકીએ મળી ખાન પાન ને રમગમત કરી તે, જમણી; જમત.

મિત્રસસ, સ્ત્રીં [અ. મિત્રસસ] ગમ-
તનો મેળાવડો; ચોડાક મિત્રો વગેરેએ
એકદા થઈ જોડક કરી તે; જોડક;
સાવણું. (૨) મંડળી; સભા; પરિષદ. (૩)
એરી; અધિધારીઓના સમૂહ-મેળાવો તે.
(૪) મેળા.

મિત્રસસિયા, પું. મિત્રસસમાં એક બી-
જની સાથે એસનારા; મિત્રસસમાં બાગ
લેનારા; સમાપદ; સોગતી; સાથી.

મિત્રગરાં, નં. ખરડવાં; જેને લીધે બારણું.
ઉપડવાસ થાય એવી બનાવટ.

મિત્રગર, પું. મિત્રગરાં.

મિત્રજ, પું. [કા. મિત્રાજ] મનની જે
અમુક હાવન તે; રંગ-આવેશ તે. (૨)
રચાય; પ્રકૃતિ; તખિયન. (૩) ગુસ્સો;
તામસ. (૪) મગરખી; ગરરી. કિં. પ્રં.
મિત્રજ કરવે-નખી જવું; તામસ ચડા-
વવી; ગુસ્સે થવું. મિત્રજ ખોવો=કોથે
ભરાવું; આવેશપર ચડીજવું.

મિત્રજી, વિં. વારંવાર અથવા સહેજવારમા
જેના મન ઉપરનો હાથ જતો રહેતો
હોય એવું; સહેજવારમાં ગુસ્સો કરે એવું
તે. (૨) ચીદિયું (૨) આભિમાની; પો-
તાના તોરમા-રંગમા મગર રહેનાર;
મગર.

મિત્રન, નં. [અ. મિત્રાન] અદાજ; સુખાર:
આશરો; ધડો; માપ; પ્રમાણ. મિત્રન-
સર=જેને જોડવું જોઈએ તેને તેટલું મળે
તેમ; અંદાજસર, પ્રમાણ-માપસર.

મિટ, સ્ત્રીં ટસ, વગર આખ પવકાએ એક
દષ્ટિએ જોઈ રહેવું તે, ધ્યાનથી જોવું
તે; તાકીને જોવું તે. (૨) નંદર; દષ્ટિ;
આલોચન. કિં. પ્રં. મિ. મોડવી=એક-
દષ્ટિએ-અનિમેષ દષ્ટિએ જોવું તે. (૩)
દુઃખ સહન કરવું તે.

મિટી, સ્ત્રીં [સં. મૃતિકા] માટી; મટાંડી.
મિટીમાં ખાલીજવું=અથ મકા બૂખમાં

બળી જવું; માટા સાથે મળી જવું. મરણ
થવું. (૨) પાપમાપ ચક્રજવું; નાશુદ-
ધનમાણી ચક્રજવું=કર્ણ કારવ્યું બધું મિ-
ટીમાં જવું રહેવું.

મિટાઇ, સ્ત્રીં દૂધ સાકર-ખાંડનો ગળ્યો ખા-
વાનો પદાર્થ; ગળપણુવાળો દૂધ ને તેના
ખાવામાંથી બનાવેલો પદાર્થ. બરફી પેંડા
વગેરે.

મિટાશ, સ્ત્રીં થોડું મીઠું-ગળ્યું હોય તેવું તે;
જેમાં ગળપણુનો અંશ હોય એવું તે; ગળ-
પણુ. (૨) આનંદ ઉત્પન્ન કરે એવો જે
રસાસ્વાદ તે; જેમાં મીઠો રસ હોય તે;
મધુરતા; માધુર્ય; પ્રિય સાગવાપણું=અહો!
એની વાણીમાં કેવી મિટાશ છે.

મિટું, વિં. મીટું; ગળ્યા સ્વાદનું; ગળ્યું મધુર.
(૨) પ્રિય-વહાલ ઉપજાવે-આનંદ આપે
એવું=મીઠાગોળું.

મિણાવું, કિં. અં. આગસ ભરાતી, આંખ
મિચાતી; થેન ચઢવું; ફેફ આલવી-ચઢતી.
(૨) બારે અન્ન અને એરી પદાર્થની અ-
સર થતી; મીઠો ચઢવો. (૩) પાતો જેથી
ચોરી લેવો; દૂધ નહિ મૂકવું. (૪) કડી
જવું. અળસાવું, અનાજની, જમ્યાની ફેફ
ઉધ-થેનની અસર થતી.

મિત, વિં. [સં.] માફકસર હોય-પડે તે.
ટહું; માપ-પ્રમાણસરનું; તોળેલું, માપનું;
જોખું, થયાપ્રમાણ; ઘટવું હોય તેટલુંજ.
મિતવ્યય; મિતભાવણુ. પરિમિત.

મિતભાષી, વિં. થોડાએલું; જોખું-ઘટિત હોય
તેટલુંજ ભાષણ કરનાર.

મિતવ્યય, પું. [સં.] નિયમિત ઘટિત ખરચ;
કરકસર; જેટલું ઘટે-જોઈએ તેટલુંજ ખ-
ચ કરવું તે, જોખું ખરચ.

મિતાહાર, પું. થોડું જમવું તે; જોઈએ તે-
ટલોજ ખોરાક લેવો તે, મિતનસર ખાવું.
મિતાહારી=જોઈએ તેટલુંજ ખાનાર; અ-
'કંતિય' નહિ તે; અલખાહારી; મોટખાણું.

મિતિ, સ્ત્રીં [સં.] માપસગ્ની તિથિ; તારીખ;
રોજ-મિતિ આવશ્ય સુદિ ૨ ને મંગળવાર.
મહીનામાનો દરેક રોજ-દિવસ તે.

મિત્ર, પું [સં.] દોસ્ત; દોસ્તદાર; બાધ-
બંધ; સમાન વર્ણનો સ્નેહી સુદૃઢ.

મિત્રતા, સ્ત્રીં દોસ્તી; દોસ્તદારી; બાધબંધી;
મૈત્રી.

મિત્રમંડળ, નં દોસ્તદારોની ટાળી, બાધ-
બંધોનો સમુદાય સંઘ-મંડળી તે.

મિત્રાઈ, સ્ત્રીં મૈત્રી; દોસ્તદારી; બાધબંધી.

મિત્રાચારી, સ્ત્રીં મૈત્રી; બાધબંધી (૨)
સ્નેહ વ્યવહાર-મિત્રના જેવો મનંધ સ્નેહ
અને વ્યવહાર હોય તે; ધરવટ. ઉં મિત્રા-
ચારી મૂલ કેદ પીશે ને પારો.

મિથુન, નં [સં.] જ્યેષ્ઠ; જ્યેષ્ઠકું; ખેની ખેવ.
(૨) સ્ત્રી પુરુષની જોડ; દંપતી. (૩) સ્ત્રી
પુરુષનો સંબંધ. (૪) એક રાશિ; ત્રીજી
રાશિ.

મિથ્યા, વિં [સં.] ખોટું; અસત્ય; જ્યુઠું;
કલ્પિત. (૨) અં ફોગટ; ખાલી.

મિથ્યાભિમાન, નં ખોટું ખાલી અભિમાન;
ખોટી બઠાઈ; પોતામાં જે 'શક્તિ' ન
હોય તે શક્તિનો દેખાડો કરવો તે. મિથ્યા-
ભિમાની=ખાલી બઠાઈખોર.

મિનતગરી, સ્ત્રીં આજીજી, કાલોવાલા.

મિનાકારી, સ્ત્રીં મીનાકારી; સોના ઉપર કાચ
જેવી ચકચકિત રંગિત ભાત પાડવી તે,
સોના રૂપાના દાગીના ઉપર પાડેલી રંગિત
વેલચુદી તે.

મિનાકેસો, પું ખાર; કાનો; દેવ, વેરભાવ.
(૨) વિરોધ; અજુગનાવ.

મિનારો, પું [પા.] મનારો, ટોડો; પુરજ,
ખૂન હવો ચલુતરનો સ્તંભ. (૨) હવો
દગ; કુંગર-અધિ, કાગળનો મોટો મિ-
નારો થયો છે.

મિનિક, સ્ત્રીં [સં.] કલાકના સામ્રા

ભાગ-જેટલો વંખત; અતી પણ જેટલો
વખત.

મિનો, પું મીનો, પાના જેવો સોનાપર રંગ
પુરવો તે; સોનાપર લીલી ચકચકિત ભાત
પાડવી તે; મરકત.

મિયાન, નં આન; ધર; છત્રી-તગવારની ખોલી;
મેણ.

મિયાનો, પું પેટીના ધાટની પાપખી;
સુખપાશ.

મિયાં, પું મુસવમાન; ઈલામી ધર્મનો ગૃહ-
સ્થ; સંજ્ઞાત મુસવમાનને માનથી ખોલા-
વતા વપરાય છે. સંજ્ઞન; સંજ્ય, અને
ગૃહસ્થને અર્થે ચાલે છે. કહેં મિયા ઘોર
જોગ ને ખીખી ધર જોગ. મિયા પડયા
પણ તંગડી ઉઘી. મિયાં મસાયા વગર
રત્ના છે. મિયાના ચાદે ચાંદ. મિયાં મહા-
દેવનો જોગ ન ખાય. મિયાં ચોરે મુકે ને
અથા ચોરે ઉઠે. મૂળ મિયાં ગાંડા ને બાગ
પીધી. મિયા છોડે પણ ખીખી કેમ છોડે!
મિયાની મીનડી

મિરજ, પું મુસલમાનોમા એક હવો ખિ-
તામ; અમીર, ઉમરાવ.

મિરજન, નં માળાનો એક ભાગ

મિરાત, સ્ત્રીં ચાપણ; મુડી, પુણ. (૨) ધન-
માલ, દોલત, પૈસો. (૩) મોધીચીજ.
મરચ, હમિયાણી.

મિરાસી, સ્ત્રીં વારસામાં મળેલો પૈસો તે,
મિલકત.

મિલકત, સ્ત્રીં [પા.] ધનમાલ; પૈસોટકો;
શેકડ, માપ અને કિમતી સરભમ વગેરે
ગર્થ તે; દોલત, પુણ.

મિલન, નં મળવું તે, મુલાકાત.

મિલનસાર, વિં મળતાવડું, સૌ સાથે હળી
મળી નય એવું.

મિલનસારી, સ્ત્રીં મળતાવડાપણ; સૌ
સાથે હળીમળીને રહેવા-માલવાનો જે

સ્વભાવ અથવા રીતભાત તે. (૨) મળ-
તાવડું; હળીમળીને ચાલે એવું.
મિલાપ, પું સંજોગ; મેળાપ; સમાગમ.
(૨) એકથી વધારે વસ્તુઓનું એકમેકમાં
બેળાઈ રહેવું તે. (૩) વિચાર વગેરેમાં
એકતા હોવી તે; એકવાક્યના; મુલાકાત; મેટ.
મિલાપી વિં મેળાપ રાખનાર; સંપીયું;
મિલનસાર.
મિલાવટ સ્ત્રીં મેળવણી; મેળવવું તે; મિ-
લાપ; એકરાગપણું તે. સરમિલાવટ.
મિલાવડો, પું મેળાવડો; રોડી-મંડપી અને
મિત્રો વગેરેનું એક સાથે ગમ્મત માટે
બેગા થવું તે; મિળસ; રાવણું.
મિલિત, વિં [સં.] મળેલું.
મિત્ર, વિં [સં.] મળેલું; મેળસેગ; એકઠું
થઈ ગયેલું; ખીજ સાથે બળેલું.
મિત્રણ, નં મેળવણી; ધણી વસ્તુઓ જેમા
એકથી કરેલી હોય તે. (૨) જેમા ખીજ
વસ્તુ મેળવેલી હોય તે. (૩) જુદાં જુદા
દ્રવ્યો અને ઔષધો એકઠા કરીને બના-
વેલી દવા તે.
મિય, નં [સં.] બહાનું; નિમિત્ત, મસ;
ખોડું કારણ તે.
મિષ્ટ; વિં [સં.] મીઠું; ગાંધુ; જેમા
ગળપણ હોય એવું. (૨) પ્રિય, વહાણું
લાગે એવું; આનંદ ઉપજાવે એવું; મધુર.
મિષ્ટાન્ન, નં [સં.] ગળપણવાળું ભોજન;
અન્નમાં ગળપણ નાખી બનાવેલો ખા-
વાનો પદાર્થ તે; ગળ્યા સ્વાદવાળું અન્ન.
મિસરી, સ્ત્રીં સાકર; દાણાદાર ખાંડ.
મિસલ, સ્ત્રીં [અ] રીત; જુગની; તરેહ. (૨)
ઉપમા; ઉદાહરણ. (૩) અં પેઠ; મારકન-
માદા મિસલ કેમ ચાલે છે ?
મિસકિન વિં [ફા] કમાલ; ગરીબ; રાક
લાચાર.
મિસાલ સ્ત્રીં મિસલ; રીત; તરેહ. (૨)

અં પેઠ; મારકન-સંક મિસાલે શું બોલે છે.
મિસ્કિન, વિં [અ] ખિચાર; ગરીબ; દીન;
રાંક; પામર.
મિસ્તરી, પું મિસ્ત્રી; સુતાર; કડિયા અને
કારીગરોનો ઉપની-કામ ચિંધનાર, કારી-
ગરીનું કામ જાણનાર ગમ્મર; માણુમે
રાખીને કામ કરાવનાર.
મિસ્ત્રી, પું મિસ્તરી; સારો કારીગર; ગમ્મર.
મિસ્સી, સ્ત્રીં મસી; મેંદા; કાળપ આપ-
નારો જુકો. (૨) વનસ્પતિ વગેરેના
ઢાલસા વાડીને બનાવેલું દંતમંજન.
(૩) સાહી.
મિંજ, જું મીજ; બિયાંના ઢાટલામાંનું માવા
'જેવું' દળ; જેમાંથી નવો છોડ-ગ્રાક વગેરે
ઉત્પન્ન થાય છે એવો જે ખીજાં થ તે;
ખીજાંકર.
મિંડું, નં મીડું; શન્ય; નાનામાં નાનું
ખિંડું તે.
મિંદળ, નં મીંદળ; એક જાતનું દળ.
મિંદાણ, સ્ત્રીં મિદાપણું.
મિંદીઆવળ, સ્ત્રીં મોનામુખી; આવળ
જેની એક વનસ્પતિ અને તેનાં સુકાં પાન.
એ પાનનો જુકો અને ઉકાળો જુલાપ
આપવામા વપરાય છે.
મિંડું, વિં મીડું; ઉડામનનું; સમગ્રે પણ
બોલે બહુજ થોડું એવા પ્રભાવનું; ખોલી
દે નહિ પણ વખતે સચોટ કામ કરે
એવું.
મિંદી, સ્ત્રીં ખિલાડી.
મિંદડું, નં ખિલાડું; મીનડું.
મીચ, જું મીજ.
મીચણું, કિં સં બંધ કરેલું; ખીડણું; સંકો-
ચડું. આંખ મીચવી. ૩૦ ૫૦ આંખ
મીચવી=આંખનિયાં કરવાં; જે થવાનું
હોય તે ચાલ એવા નિશ્ચયથી યા હોમ
કરી પડવું-ધસવું આખ મીચવી=મરણ

થયું. આખ મિયામણાં=જળણું ન જળણું
કરયું-નજણું દીકું નથી, એમ ગણીને
ચાલવા દેયુ; ઠાકપિછોડો કરવો.

મીઠ, સ્ત્રી ૦ પનરપતિ, પીઠના પડમા-છોડા-
કોટલામાનો ગર-ગર્ભ તે; મિયામાનો
ગર; મગર; ગોટલી. (૨) પીઠનાં; રણના
મિયામાનો માવો; કીલામાની દાળ.

મીઠ, સ્ત્રી ૦ મિટ; કોઈ વસ્તુની સામે નજર
માડીને જોઈ રહેવું તે; નજર; એકાગ્ર
દષ્ટિ, અનિમેષ દષ્ટિએ જોવું તે. (૨)
આખ, સરત. મીઠ મેળાવો ચાલ.

મીઠયું, કિં ૦ અં મટયુ; માઈ થયુ. (૨) પાર
આવવો; નિકાલ થઈ જવો.

મીઠખંદર, નં દરિયા કિનારાનો તે ભાગ કે
જ્યાં મીઠું પાકવું હોય; અગર.

મીઠડાં, નં વહાવનાં ચાલિગન. (૨) મીઠી
નજરનાં-આશીર્વાદમય આવારણાં; દુઃખડાં
લેવા તે; વારી જવું તે. ઉ. મીઠડાં લેતી
હેતે માત.

મીઠડું, વિં ૦ મીઠ-વહાવ લાગે એવું; મધુર;
પ્રિય; લલિત. ઉં ૦ મીઠડા બોલી નીર
નજીવલ તો આ! ખજી મીઠડાં છે. (૨) વહા-
લવું સુખન, આલિંગન વગેરે; ઓવા-
રણ:-મામીએ લીધાં મીઠડાં.

મીઠાબોહું, વિં ૦ વહાવું લાગે તેમજ સાડ
લાગે એવું બોલનાર; પ્રિય ભાણ્ય કરનાર.
કહે ૦ મીઠાબોહું મળ કાટે.

મીઠી, સ્ત્રી ૦ વહાલની સુમી, બોહી; ખચ્ચી.
(૨) વહાલથી છાતી સાથે આંધવું તે;
સ્નેહાલિંગન.

મીઠું, નં દરિયાનું-અથવા વરીડાતું ખાઈ
પાણી સ્ફટકને ખનતો ખારો પહેલદાર પદાર્થ,
તે; લવણ; લૂણ; નિમક. દરિયાનું પાણી
મુકબ્યાથી, ખારા કેવાએવું પાણી મુક-
બ્યાથી અને જમીનમાંથી મીઠું મળી આવે
છે. મીઠું જોરાંકને સ્વાદિષ્ટ બનાવે છે. તે

ખાતરમાં અને ઔષધમાં કામ આવે છે.
(૨) સત્ત; ગળ; વીર્ય:-એનામાં કઈ
મીઠું નથી કે ૦ પ્રં ૦ મીઠાવગરનું=સત્ત-
બગ-જેર વગરનું-સાર રહિત. 'મોળું';
નરમ; બેહાશી વગરનું; માલવગરનું. મીઠું
વાપરનું-જળણ કરવા; મોટાં ખાણાં-ઓ-
જળ આપવાં. આખમા મીઠું પડવું=અદ-
ખાઈ આવતી; ઈર્ષ્યા-રોષ થવો.

મીઠું, વિં ૦ ખાઈ, કહવું, કે મોળું મહિ એવું;
સ્વાદિષ્ટ:-મીઠું પાણી પીવા યોગ્ય છે. (૨)
સહેજ ગળણવાળું; મોઢામાં આદ દૂધખ
કરે એવું. ઉં ૦ મીઠી બાજરીર; તને સી
સવાટે ખાય-મીઠી ૦ જૂથમાં મુકો રોટલોએ
મીઠો લાગે છે. (૩) ગળ્યું; ખાંડ-ગોળના
સ્વાદનું; જેમા ગળણનું નાંખેલું હોય એવું:-
મીઠો ખાત. (૪) દાણેન્દ્રિયને પસંદ પડે
એવું:-મીઠી વાસ. દાન-કણેન્દ્રિયને ગમે
એવું; મધુર લાગે એવું:-કાંચ બોલે મી-
ઠાબોલ. આખને જોવું ગમે એવું; અમી-
વાળું:-મીઠી નજર. (૫) વહાલું; ગમતું;
પસંદ પડે તેવું; ખુશ કરે એવું. (૬)
ટાકું; ધીક; ગંભીર. (૭) મધુર; કામગ;
કુણ; રસભર્યું; પ્રેમથી ભરપુર; વહાલસોયું.
ઉં ૦ મીઠી આખ તણે અણસારે. મારી
સખીઓથી જોવાયા ક્યારે? કહે ૦ મીઠા
લડવું મૂળ કાઢવું=સહેજ કરે અને આપે
એવા મામાણ માણસને રગડ રગડ કરવું તે.
સારા માણસનો ખૂન લાભ લેવો-કેડો ન
મકેવો એવા અર્થમા વપરાય છે; થોડા
લાભથી સંતોષ રાખવો એવો અર્થ લેવો.
મીઠધા, પું ૦ મધધા; હથપુટ માણસ; કુદા-
જેવું-જાડું ને બાધક માણસ તે; જોરા-
વર ને કામ કરવે હકે નહિ એવું તે.
(૨) કસક; ખેપિયો; લડું માણસ તે. (૩)
[મુંડ] મુડાગેલા માથાની ગંડાંકો જે
શિકર-ટોંગી સ્ત્રી:-મીઠધા જેની ધરમાં
જેલી જેલી શુ કરે છે? (૪) સુખી; આ-
ગવો; અજેસર.

મીઠિયો, પું. મન્દાચેવાં ચિંગાંવાળા મળદ
કે બોલેડો તે; જેનાં સિંગાં મુંઝાણની પેઠે
વળીને આગળ આવવાં હોય તે મુંઝી.
મીઠું, નં. જેને વંચાઈ પેંડાળાઈ ન હોય
એવું ઝીણું જિંદ-ટપકું તે; અન્ય. (૨)
ઝીણી ગોળ કુંડાળી. (૩) એમાં કંઈ નહિ;
રહ્યાનય એમ, યર્ષ રત્યું, કંઈ મળવાનું
વળવાનું નથી, આગળ પાછળ કોઈ નથી,
એવો અર્થ બતાવે છે. ૩૦ પ્રં. એકડા
વગરનાં મીઠું=કંઈક કાઠનું નહિ એમ, તે
ગણતરીમાં ગણાયજ નહિ. પાયા-આ-
ધાર વગરનું-નકામુ એમ.-એના નામનું
મીઠું=યદ્ય રત્યું; કંઈ નહિ એવે અર્થે. કિં
પ્રં. મીઠું મકલું=ર-માનસ ગણવું; કંઈ
મળે કે વળે નહિ એમ ગણવું-માનવું તે.
ટાળી મનુડું; એને લેખામાં નહિ લેવો
એમ. મીઠું વળવું=નમનનાં જવું; વણ
જવો; આગળ વધવાનું બંધ પડીજવું એમ.
રહ-માનસ જવું. (૪) ગણિતમાં દશક
દર્શક ચિહ્ન:-એકડો ને એક મીઠે દશ
બે મીઠે એ ને ત્રણ મીઠે દગગ. ૧, ૧૦,
૧૦૦, ૧૦૦૦. આણું એક ચિહ્ન; નિગાન.
મીઠું, વિં. જડામનનું; બોલે નહિ પણ કંઈ
ધાર્યું એવું; મૂઠ હલવવું.
મીઠુ, નં. મધમાખીઓ મધપુડો બનાવવાને
જે ઘીદણો, પીણો અને પોચો સુસાયમ
પદાર્થ બનાવે છે તે; મધપુડાનો ઘીદણો
ધોળો-પીણો અને લોંઘા જેવો પણ નરમ
પદાર્થ તે; મધમાખે બનાવેલી હમેશ નરમ
એવે એવી-સુસાયમ એક જાતની લાખ.
કિં પ્રં. મીઠુ મીઠુ ચઢ જવું=ગળીને
એકતાર ચર્ષ જવું. ગાઠ, ગડી કે કણ ન
ગહે એવું સુસાયમ ચર્ષજવું તે. -જાળ
તો ઓચાં પડી એક ક્વાકિ મીઠુ મીઠુ
જેની થકી જાય છે. કહેં મીઠુને પણ
માંડી=નમણો પોચો તોપણ મત્તાવોળો

કપરી તે કપરીજ. મીઠુ કાપડ=મીઠુ
ચઢવેવું કપડું; મીઠિયું.
મીઠુજતી, સ્ત્રી. જેની અંદર વાટ ધાલેલી
હોય એવી મીઠુની બતી તે. મીનબતી=
વંદેલ નામના માછલાના ઘરીરમાંથી ની-
કળતી ને ફરી જાય એવી ચરખી-તેલની
વાટવાળી નાની દંદુરી તે. હમણું વનસ્પતિ
તેલોમાંથી પણ મીઠુજતી બનાવવામાં
આવે છે.
મીઠિયું, નં. પડળે-બિંજાય નહિ તે માટે
મીઠુ અથવા રોગાન ચઢાવેવું કપડું;
મીઠુ કપાડ.
મીઠો, પું. કેક; નીશો; થેન ચકે એવો
ઝેરી પદાર્થ તે. કાદરા અને મોપોરીના
બીમા મીઠો હોય છે. (૨) યૌવન; ધન;
અધિકાર, અને ક્ષમ ધ્યાદિનો મદ તે;
અભિમાનની અકડાઈ તે. ઉં મદન મદ
મીઠી=કામના મધ્યથી થેનાથેલી-અકડાણેલી.
મીન, નં. [સં.] એક રાશિ. (૨) માછલું;
મત્સ્ય. (૩) મીઠ; સામાવાળિયાપણું.
મીનકેતન, પું. [સં. મન્ન; કામદેવ; સ્મર.
મીનડી, સ્ત્રી. ગિલાડી.
મીનકું, નં. ગિલાડું.
મીનમેખ, સ્ત્રી. વાધોમાધો; દગકન; પ્રત્યવાય;
ખાંચોખચકો. જેમાં જરાય વાધો આવે
નહિ એવું તે; દેવાસ્પદપણું.-એના
કામમાં મીનમેખ આવરો નહિ.
મીની, સ્ત્રી. મિસાડી. ઉં મીની મળે તો
મહા સુખ થાય. કહેં મીનીમીની દુધપી
તો કહે તેવાર. એવો અર્થ બતાવે છે.
મીના, પું. ધાતુ ઉપરનું રંગિત ચિત્રકામ
તે; ધાતુ પર રંગિત-લીલું પાતું લગાડવું
તે. (૨) લીલો વરખ. મીનાકારી; મીનાકામ.
મીમાંસા, સ્ત્રી. [મં.] ઝીણવટે વિચાર
ચલાવવો તે; જારીક વિચારણા; સમા-
લોચના. (૨) વેદના કર્મ કાંડે ઉપર લખા-

યેસો એનરેષ એક નિર્વા-અંય તે, કર્મ
નગમી જેમા બ્રહ્મણ્ય કરેશે એ એવું
એક નામ. (૩) ચોક્કસી, તવામ.

મર, પું [ફા.] ગમયમાન ગળ, આમીર, ઉમ-
ગા તે. નિધના મુસલમાન ગળઓ મીઠ
કહેવાય છે (૨), ભાટના જેવી આજી-
વિકા કરનાર, મુસલમાન, મુસલમાન કવિ-
આગણ, વાત કહેનારો મુમયમાન

મીલ, સીં [એ.] કાતવા વણનાનું કાઝ-
આનું, ગીતી. (૨) આકરી, સાખી બુ-
એશ, પ્રતિપક્ષ, પક્ષ; તક. -કોઈની સામે
મીમ નાધરી નહિ

મુકરો, પું મુકરો, નક્ષત્રને પહેરવાનું હિ
રાગળા પુગડું સાદી કોરનું રશમી વસ્ત્ર -
સાક્ષણો મુકટા પહેરીને જમના જેમે છે.

મુકરદમો, પું [ફા.] દાવો, કળિયો, યગિયાદને
લગતી તપાસણીનું કામકાજ તે; મુનાની
તપાસને લગતી ખાખત, મુકદમો. (૨) મુ-
દાની ખાખત તે, કોટીકમ.

મુકરર, વિં નક્કી કરેલું, ઠેરવેલું, ખચીત,
નિયત. (૨) અં નક્કી, ખાનરીવાગુ,
ખજખ

મુકરી-જમ, ના પાડતી; કરી જલુ, ફસનીજલુ
ઉં, નિત નિત તમને ય તી, ક્યા ગેલો
તમે ગત, મુજ આગળ મુકરી જતા,
વિપરીત કેતાવાન.

મુકરદમ, પું સિપાઈઓ, મજુરો અને કારી-
ગરો વગેરેના ઉપરી, નાયક; મુલુગ,
અગ્રેસર, મુખી. (૨) દોરો

મુકાદમી, સીં મુકાદમપાડ તે, અગ્રેસરપણું,
મુખીપણું. (૨) મુકાદમ તરીકેનું કામ
કાજ તે.

મુકામલ, વિં, મેલેલું, અમલ સાથે ત-
ખાનું. (૨) મુનવસો; મનખામખી,
મેળવણી, અમલ અને નમ્વ મને જોડે
તપામવા તે

મુકામલો, પું નેકાતોડ મજી જેમાથી પ્ર્યા
ગીજ સરમ નમ્મ છે તેની તુલના કરતી તે,
સરખામણી (૨) મત્તાઈ (૩) સમે-
વડિયાપણું; પડછો.

મુકામ, પું ઉનામે, પડાય, છાવણી, તળ દઈ
રહેવું તે. (૨) ગામ-ધર-રહેણાણું કે જ્યા
ગેવાનું થતું હોય તે વામગ્યાન. (૩)
મેલાણું :-સાદેમનો મુકામ આવાવાડિ-
યામા છે.

મુકાવવું, કિં સં મેલાવવું, છું પાડવું;
છોડાવવું; મૂકે તેમ કરવું Cં છું તને
સર પાપોથી, મુકાનીય ન થાયતો મુમત્તુ,
છુદયવું, મુનયતુ

મુકુદ, પું [સ.] ગળ વગેરેના માથાનું
જે મુદ્દ અને કિનતી વપન તે, શિરોમ
ણિ; જ્વાળીથી જડિત શિરોનેક્ત ન તે,
કલગીદાર મુદર ટાપ, મુમટ. (૨) મેર,
ઉપરી, વડીલ, સર્વોપરી હોય એવું તે.
મુકુલ, નં [સ.] ફૂલની ફૂટતી ખીલતી
કળી, નવુ પુષ્પ. (૨) માંજરમાનાં
ખીલતા ફૂલ.

મુકુલિત, કળિયેલ; કળીઓવાળું, માંજરો
આની ગયેલી હોય એવું, પુષ્પિત, મહો-
ગઈ ગયેલું. (૨) ઉપરેલું, ડૂસેલું, ખીયેલું

મુકુદ, પું વિપદા ભગવાન
મુકર, વિં મુકર, નક્કી, નરર, ખચીત.
(૨) અં નક્કી કરેલે દામે.

મુક્કી, સીં હાથનાં આંગળાંની મુગિવાળી
જોગથી મારતી તે; મુગિના માગ તે.

મુક્કો, પું જ્વળી મુક્કી તે, મડો, ટામે.

મુક્કા, વિં [સ.] છુટું; છુટું; નમન
ગદિત મંસાગની માવાથી મોટું થયેલું.

૩૦ પ્રં મુમકકકે=મુમકકકે, મોટાવવાને,
મોટાને છુટા પાડે એમ મુક્કા હમ્મ=કકકા,
મુક્કા હાથનું; દોળા હાથનું, હાથનું છુટું.

મુક્કા, નં [સ.] મોની, જોળા દાગે મળકો.

મુખનાદ, નં મુખતાદ; પારસીઓના પિત-
રોને યાદ કરવાના દિવસો તે.

મુખાદળ, નં મોતી.

મુખાવલી, સ્ત્રીં [સં.] મોતીની માળા;
મુખતાદાર.

મુકિ, સ્ત્રીં [સ.] છુટાપણ; છુટકારો.

(૨) મેસારની માસાના બંધનમાંથી અને
જન્મ મરાણના ફેરામાંથી સદ્ગતિ પુરું થઈ જવું
તે. મોહા. મુકિનના આ પ્રકાર આ પ્ર-
માણે છે:—સાધુજનના: સરપતા, સમી-
પના ને મસોડના. મુકિનપ:—પરમ નિરૂત્તિનું
આન; જેમાં કંઈ માયા કે કાંઈ જનનું
બંધન રહેતું ન હોય એવી જે હાલત
તે; બ્રહ્મપદ. મુકિતમાર્ગ=મોક્ષમાર્ગ, જેથી
સંસારની માયા છોડી શકાય તે માર્ગ-
ધર્મ—અપ્રદાય તે; જ્ઞાનમાર્ગ.

મુખ, નં [સં.] મોં; મોહું. (૨) માયાના
આગલા ભાગનો જે આખો દેખાવ તે;
ચહેરો; વદન. (૩) સમુદ્રને મળતો
નદીનો જે છેલ્લો ભાગ તે; નદીનો તે
ભાગ કે જે સમુદ્રને જઈ મળે છે તે. —
ગંગા પહે મુખે બંધાળના ઉપસાગરને
મળે છે. (૪) બાહ; વાટ; ગતિ, નાક;
દરવાજો; દાર. ૩૦ પ્રં મુખનાં મસોખાં
કર્યાં=મોટે સાકે લગાડવું, મવામસાં
કરવાં.

મુખકમળ, નં કમળના જેવું જે મોં તે;
મુખારવિંદ.

મુખકળા, સ્ત્રીં મોતી, ચહેરાનો ઘાટ—દેખાવ
તે; ચહેરાનો મુગોભિત સજો.

મુખચંદ, પું [સં.] ચંદ્રમાના જેવું મુંદર
મુખ તે; મુખ રૂપી ચંદ તે.

મુખજીવાની, સ્ત્રીં મોહાની સાક્ષી તે;
લેખથી નહિ પણ બોલીને આપેલી
માણ તે.

મુખકં, નં મોં; મોહ, વદન

મુખતેસર, વિં [કા.] સારરૂપ; અંશિમ;
ચોક્કામાં; કંક; અગત્ય બેસું.

મુખત્યાર, વિં [કા.] પોતાની મરજીમાં આવે
તેમ કરવાને સત્તા અપાયેલું તે. —હું મારી
જાતનો મુખત્યાર છું. સર્વ હકવાળું.
(૨) કાંઈ તરફની સત્તા મેજવીને તેની-
વતી કામ કરનાર; એલચી; વકીલ. ૩૦ પ્રં
આપ અખત્યાર=પોતાની મનઃકામાં આવે
તેમ કરી શકનાર; કામના બંધનમાં
નહિ તે.

મુખત્યારનામું, નં પાનાની નરકથી બીજાને
બોલવા—લખવા વગેરેનો હક આપવા
મંજૂરી લેખ; પોતા નરકથી કામ કો-
વાની બીજાને સત્તા આપી તે, વકી-
લાતનામું.

મુખત્યારી, સ્ત્રીં આપ અધિકાર; સ્વસત્તા.
(૨) સદર પરવાનગી; કુલ અખત્યાર તે.
(૩) મુખત્યાર તરીકે કામ કાજ કરવું
તે; વકીલાત; બીજાની પરવાનગીથી તેવું
કામ કરવું તે.

મુખપરીકા, સ્ત્રીં લેખી નહિ પણ મોહા-
મોહ સવાલ જવાબ થાય એ પ્રમાણેની
તપાસણી તે.

મુખપાક, પું [સં] મોહું આરીગત્ય-
મોંમાં કોણા ને ચાંદીઓ પડી નવ એવો
એક રોગ. નાનાં બાળકોને આ રોગ
જીવસેજી નીવડે છે.

મુખપાક, પું [સં.] મોં ઉપર હોવું તે;
કંઠ્ય હોવું—કરવું તે. લખાણ, રુનિઓ,
શાસ્ત્ર વગેરે મોઢે કરવાં તે; ખાતાં પુસ્તક
લીધા વગર મોઢે બોલી જવાય એવો જે
અભ્યાસ તે; મોઢે બોલવાનું તે.

મુખમુદ્ર, સ્ત્રીં [સં.] મોંના શક્કો તે;
મુખાલોક—મોંના મળેતો મુંદર ઘાટ તે.

મુખર. [૧૦ [સં.] બોલકાણું ૨૨/૨૨ મોંને
એવું, બોલવાનાં પામચળ અચકાવ કે ચરમાય

નહિ એવું; વાગાળ. (૨) ઠાપાળ; મ-
રકર. (૩) વાગતું; ખડખડતું.
મુખરિત, વિં [સં.] વાગતું; ગાળતું;
ખડખડતું. (૨) વાગાળ.
મુખવાસ, પું મેંને સુવાસિત કરે એવી
વસ્તુ ખાવી તે; જમી ઉડીને પાન સોપારી
એવચી વગેરે ખાધને મેં સુવાસિત
કર્યું તે. (૨) મુખને વાસિત કરવાને
ખાવાની ચીજ, સોપારી, પાન એલચી વગેરે
વસ્તુઓ તે; તાજાં. ઉં બદલેની અમે-
રિયું વાર થઇ, મુખવામ કરે ધડી
વાગી ગઈ.
મુખસામુદિક, નં [સં.] મેંના દેખાવ
ઉપચી સ્વભાવ પારખવાની વિદ્યા તે.
મુખમુ, નં કાચળા-ઝાલકાનાં મેં સિવી
લેવાનું સુનળીનું ચુંદળ.
મુખિયો, પું કાઠોરજી સેવાપૂજની સામગ્રી
કુનારાએના ઉપરી; એવાના સામાન-
ભોજન વગેરે તેપાર કાવનાગે જે મુખ્ય
માણસ તે.
મુખી, પું વસુધાતી અમલદારને મદદ
કરનાર અને ગામની વ્યવસ્થા રાખનાર
ગામનો વડો તે; પટેલ, પટેલિયો તે.
(૨) આગવો; અગ્રેસર; ઉપરી; નામક.
મુખીમતાદાર.
મુખ્ય, વિં [સં.] ધણીમાં જેની પહેલી
ગણના થતી હોય એવું, મોટી સાડ
કેટ તે; અગ્રે ગણાય એવું. (૨) પ્રધાન,
પહેલું; મોટું; ઉત્તમ.
મુખ્યતા, જીં [સં.] આધતા; અગ્રગણ્યતા;
વર્ચસ્વ.
મુખ્યવેકરી, અં ધણીકરી; વિગેવેકરી;
મુખ્ય મુખ્યમાં.
મુખ્યશહેર, નં દેશનું અથવા ગામનું મોટું
શહેર; મગનમગ.
મુગટ, પું માં પડેવાનો મુગ ને કિમતી

ટોપ; સિરોવેશન; મોરપિંછ, ક્લગી; તોરાદા;
પાપડી, તાજ, સિરખંધ. (૨) મુંડળી,
વડીય. ઉં માયાના મુગટ મારા પગ
કે કુવારો
મુગટી, જીં નાના-છોકરાને પહેરવાં
મુગટો તે; ધડી.
મુગટો, પું અગોટમાં ઓપુરપ બન્ને પહે-
ગરે એવું ડેશમાં વન્ન; નહોતે પૂજન કર-
તથા જમવા એસવા બ્રાહ્મણો વગેરે
પહેરવાનું જે શબ્દિય અથવા રેશમી
ભાટનું વન્ન તે.
મુગડી, જીં કાનનું મોતીનું ધરણું-રીઓતું
મુગડું, વિં ઇંગિન અને તાના તરંગન
મુસલમાનોની એક જાત. ઉં મુગડ
ભલે પુરાસાન કે. પૂ. રાગો.
મુગડાઈ, જીં મુગડ ગગન-પાદશાહોન
કારકિદી તે; મુગડોના રાજ્ય અમલ તે
(૨) મુગડોની જોડાકી, દોરતોર. (૩)
સંભળના-કાઠમાઠ વગેરે તે. મુગડાઈ
મુગટો કરીને પડી એસવું.
મુંગામાડી, જીં મુગટાની જાતનું જીએને
અગોટમાં પહેરવાનું કીરમજી રેશમી વસ્ત્ર;
મોઢડિયું.
મુગ્ધ, વિં [સં.] થોડી મગન/ભુરાણું;
બાલિય. (૨) સાલમ, મીધું, ભોળું.
મુગ્ધા, જીં [સં.] નવા પોવનમાં આવેલી
પણ ભોળી-તિમા થોડી સમજવાળી
ઝી, ગ્રેમવેલી, કાલી-ગાડ કામેલ-અતુર
નહિ એવી તે. પણ પ્રકાગની નાચિકા-
જોમાં પહેલા પ્રકારની નાચિકા તે.
મુચરકો, પું જરીને કડ અથવા મુદતે,
હાજર ન થાઈ તો જે દંડ કે સિસા
થાપ તે ભોગવું, એવો મુનેગાર કરી આપ-
વાનો રેખ તે. કમગ-હાથ મુચરકો=
નગનના ગમીન; ગમીનની આપતિ
પડે એવો જ વાનો દમર તે

મુઝ, ૧૫૦ મુઝ.

મુઝાળો, પુ. ૬-મર લાયક-જેને મુઝા આવેલી હોય એવો મરદ પુરૂષ તે. ૬૦ મુઝાળો મૂર્ખ મોટા થે, ખતાવામાં પછી પડે.

મુજ, સં. માફ; હુંનું છડી વિભક્તિનું રૂપ. આને તેમ છતાં છએ વિભક્તિના પ્રત્યયો હું, ની માફક લાગે છે.-મુજને, મુજથી. મુજમાં.

મુજબ, અ. [જ.] પેઠે; માફક, પ્રમાણે; રીતે. (૨) વિ. મરખું. સમાન.

મુજમુદાર, ૧૫૦ મજમુદાર-

મુજરે, અ. મજરે: વળનમાં એમ.

મુજરો, પુ. મજરો; નમન; વદન; સત્તામ.

(૨) ભેટ-મહેરમાનીની આશાએ બદલિ-વેકભેર વંદન કરી રાજા કે મોટા માણસ આગળ જઈ બેસવું તે. ૬૦ મુજરો લઈ મુજ રોગ લે હરિ: ક. દ. ડા.

મુજહામત, સી. ટીકા; વિવેચન. (૨) અ-ટકાવ; પ્રતિબંધ.

મુઝાળો, પુ. [જ.] મહત્ત્વ; વજન; બોજ. (૨) દરકાર; ગણના; ભેગું.

મુઝનવર, પુ. [ફા.] કપર ઉપર કદ ચડાવનારો; કપર વગેરેની મંબાળ રાન નાર-બ્યવસ્થા વગેરે કરનાર તે:-પીરનો મહિમા મુઝનવર વધારે, ને મહાદેવના શુભ ભરડો ગણે.

મુઝિયો, પુ. તરતમાંજ જનોઈ દીધેલો બ-લવારી બદલ. કંકુના છડારે દેવાડિયે; મોતીડે ચોટ પુરાવો, લાકડોડારે મુઝિયો.

મુઝારો, પુ. મુઝરો; તાવ ઉધરસ ને ફેફસાંના મોળનો રોગ તે; ત્રિદોષ.

મુઝાવું, કિ. અ. અકળાવું; ગભરાવું; ઝિંખાવું. (૨) શ્યામ બગાવું નહિ લેવાવો ને ગભરામણ કરી તે (૩) કંટાળવું. કાષ મુઝકલીના તો: નહિ જડવાથી મનમાં

ને મનમાં મુંચવાવું તેમજ શ્યામ બગાવું નહિ આગળ-લેવાવાથી મુંચાવું તે.

મુઝ, સી. મુઝ; તરવાર; મુઝર વગેરે મુઝીથી પકડાય એવો હાથો તે; હથિયાર વગેરેની પકડ તે. (૨) ગીલીદંડાની રમતનો એક દાવ. (૩) મુઝી. (૪) નંરસાબનો એક મારણ પ્રયોગ. મુઝીવાળી તે ઉપર મંત્ર બધી. જેને પીડા કરવી કે મારવો હોય તેની ઉપર મુઝી ઉઘાડી નાંખી તે. મુઝ મારવી, એમ કહેવાય છે. મુઝ્યાટ.

મુઝિયું, ન. ચાર આંગળાં અને આંગળાથી મુઝી વાળીને બનાવેલો કણક વગેરેનો વંચગોળ આકાર *તે:-સાફનાં મુઝિયાં. તેમજ દુધીના અને મેથીની ભાથ વગેરેના મુઝિયાં; ગરનોથો.

મુઝી, સી. [સં. મુઝિ] હાથેથી સાથે જો-ગી આંગળાં વાળેલાં તે. (૨) હાથેથીને આંગળાંમાં સમાય તેટલું તે:-મુઝી અન્ન બિખારીને આપવું. ૩૦ પ્ર. મુઝી વાળી. સચક કરવો; ભેગું કરવું, ગાંઠ કરવી. જાતુ રાખવું; કાષ્ટને બળવા નહિ દેવું; બધ પાડવું. કંબુસાઈ કરવી; નહિ ખર-ચવું. મુઝીયા વાળીને દોડવું=તરવાથી ના-મન, છટકીવું.

મુઝીબર, વિ. મુઝી ભરાય તેટલું; મુઝીમા માય એટલું. એક મુઝીબર અનાજ આપવું. (૨) મોહક; ભૂલ-મુઝીબર ધોડેસ્વાર સાથે હોવા છતાં તેણે કિલ્લા ઉપર હલ્લા કર્યો અને વિજય મેળવ્યો.

મુઝણુ, ન. મુઝવું તે; બોડાવવું તે; માથેથી-શરીર ઉપરથી વાળ કડાવવા તે, હળમન; વણ. (૨) બાળકના પહેલ પહેલા વાળ વેચાવવા તે. (૩) દીસા લેતી તે.

મુઝદારશિંગ, સી. એક જનની ઓપધિ.

મુઝદાલ, વિ. [ફા. મુઝદાર] મન ગંધવા જેવું; ચેનન-વેદ વગરનું, મુઝાઈ લાગવી

• રહિત થઇ ગયેલુ હોય એવું—અમદા
ઉપરની મુદ્દાલ આમડી લીધી ત્યાં મુલ્કી
' તો કંઈજ લાગ્યું નહિ. (૨) અસત્તા; નિર્મા-
લ્ય; દમ વગરનું, લેવાઇ ગયેલું; નિસત્તવ,
મગા પડેલું હોય એવું—અગસિયા
ગિચારા અકીલને લીને મુદ્દાલ થઇ ગયા.
મુદ્દા, નં [ફા.] ચેનન્ય વગરનું કલેનન;
જેમાંથી થવ જતો અલો હોય એવું ગરીબ,
રામ, પ્રેત; મદદ; વાગ, વેચ. (૨) જરૂર-
ચેનન ગહિત એવું તે, દુર્મગ-નિર્માલ્ય તે
મુદ્દા; કિં અં અન્નાથી વાળ દાડવા
ખોડવું. (૩) છેતરવું; કાવું; ઘૂતવું.
(૪) દીવા આપની, શિષ્ય મરેલા; અપ્ર-
દાયમા લેવું—તમે કેટલા મંવા મુદ્દા?
૩૦ પ્રાં પાડા મુદ્દા—આગમુ ખેસી મહેવું
મુદ્દાવું; કિં અં ખોડાવું. (૨) છેતરાવું,
કાગાનુ. (૩) ચેવાથવું, સપ્રદામમાં જવું.
મુદ્દિયા, પું મુદ્દા કરાવી—અમુક પંથમા
જયેલો તે; મુદ્દાયેલો; એલો થયેલો—એલો
શિષ્ય—સ્વામીનારાયણના મુદ્દિયા.
મુડી, સીં ચાપલુ, ભડોળ. (૨) પુછ; ગેકક
પેનો. (૩) ગદન, ગળગી, ભેલી. (૪)
માયુ, રોડ. (૫) મો, મુખ. મુડી નીચી
અગરી—લગરાવ તરમાયુ, અખાણા પડવું.
મુડો, પું મોમલુ ભાડ તે; મોમલુનુ એક
માપ તે (૨) મુડિયા, ખોડો. (૩) વા-
ળનો જુડો.
મુતરડી, સીં પિશાબખાનુ; મુત્રી, મુતરવાની
જગા.
મુતરવું, કિં અં મુત્રપિંડ મારકત લોહીથી
છુટા પડેલો કાર મુક્ત પ્રવાહી સરી જકાર
કાઢેલો; પિશાબ કરવો; મુત્ર કરવું. (૨)
ગમરાવું; ધુનવું; ચરચરવું. (૩) મુતરી
ટું—મરી જવું, બચથી પાણી પાણી થઇ
જવું. કહેં મોખ મુતરવું—અપમાન કરવું,
નહિ આકેવું; નહિ લેખવું

મુતરાળી, સીં મુત્ર ગંધાર કાઢવાનો અવયવ
છિન્નાકું—કાર તે.
મુતરાણું, વિં મુત્રમ્વાની હાજતવાળું; મુત-
મ્વાની નાકીદ હોય તેવું.
મુતરાવવું, કિં સં મુતર એમ કરાવવું;
પિશાબ કરાવવા. (૨) કાગાણુ, ધમ-
ધમારી નાખવું; દગડાવળું; મુતરી જલ્ય
એવા બચ દેખાડવો.
મુતરિયું, નં મુત્રનાલુ નાખાવું
મુતરલક, અં [અ. મુતરલક] તદન, જરૂર એ
જગ, ગિલકુલ; તમામ.
મુતરલિક, પું [આ. મુત્ર+અલિક] નિ-
વાનથી કુનગતા એકાનો અમલકાર;
નાચન દિવાન.
મુદ્દઈ, નં શત્રુ, દુસ્મન (૨) પ્રતિપક્ષી, વારી
મુદ્દત, સીં [અ. મુદ્દત] અમુક વખત
તે, અમુક નક્કી કરેલો વખત તે; ઠેર-
વેલો વખત પહેલાં પાકી મુદ્દત—ઠેરવેલો
વખત પુરો થયો હોય તે મમય. મુદ્દત
સર—જરાયર વખતે.
મુદ્દલ, નં [અ.] વેપાર ધંધા માટે ક
લ્લી મગ ચાપલુ તે, મુડી; પુછ; ભડોળ
(૨) અં લનારે લગાર, જરૂર એ જગ
તમામ, સમજ; માય
મુદ્દા, સીં [સ] ઉલ્લાસ, આનંદ, હરખ
ખુશાલી
મુદ્દિત, વિં [મં.] હરખાયેવું, મંદ; ખુશ
થયેલું; આનંદિત, પ્રસન્ન થયેલું એવું
(૨) ખીલેલું; ફેલેલું
મુદ્દમ, વિં [અ. મુદ્દમ] ધણા વખ
તરું; ચાલુ (૨) અં ખામોખામ
વિશેષેશરીને; ખાસ.
મુદ્દો, પું [અ. મુદ્દા] પુરાવો; માખીની
(૨) મુનાન મળ જેને મળી જતો થયો
હોય તે સીન—નાન સેરે તે, ખાણ

સાક્ષી; પત્નો, ખાતગીની-બેગી યુવાની
પુરવારી થાય એવી અખત તે.
મુદ્રા, સ્ત્રી [સં.] ઉપરના દેખાવની મુદ્ર
છતા તે; છાપ; આલેખ, સુંદર ચિહ્ન-
થી આલેખિત દેખાવ. (૨) ચિહ્ન; નિ-
શાની; રેખા. (૩) છાપ; સિક્કા; મહોર.
(૪) છાપવાના ધાતુના અક્ષરો અને તેનાં
કારખાનાં. (૫) છાપવાનાં બીજાં અને
તેનાથી છાપવું તે.-મુદ્રાંકિત=છાપેલું.
(૬) એક પ્રકારનું યોગાસન. (૭)
વિંદી; અંશુદી. મુદ્રાલેખ=આગસો અમ્ર
લેખ. તમમુદ્રા=અમુદ્ર દેવના મંત્ર અને નિ-
શાનીઓ અથવા પગલાં કાનરેલાં ધાતુના
બીજાંને ગરમ કરાવી ચામડી ઉપર તેના
પ્રથમ દેવકાવવો તે. છાપાંતિલક લીધાં
એમ કહેવાય છે. મોસાંઈ લેખી કાનમાં
જે કુંડલાદિક લટકાવે છે તે.
મુદ્રાંકિત, વિં [સં.] છાપેલું; ટાઈપ ઉપર
ચાલી લગાડી કાગળ ઉપર જે અક્ષર-
દિકની છાપ લેવામાં આવે છે તે.
મુદ્રિકા, સ્ત્રી [સં.] જેની ઉપર નામ કે-
તરફ હેાય એવી વીટી; જેવડે છાપ મારી
તથા સિંકો પાડી શકાય એવી વીટી.
મુનશી, પું ઉર્દુ શરસી અરબી વગેરેનો સિંકક.
(૨) લખાણ પત્રરતું કામ કરનાર.
મુનસફ-પું દિવાની કનિયા સાંભળી ન્યાય
આપનાર; આપાધીસ.
મુનસફી, સ્ત્રી મુનસફનું કામ તે. (૨) કો-
ઈને પૂછ્યાગાછ્યા વગર પોતાની મરજી
પ્રમાણે વર્તવા-કરવાની છૂટ-સદર પરવા-
નગી તે; પોતાના મનમાં આવે તેમ કલ
અખત્યારે કાર્ય કરવાની છૂટ તે.
મુનાસખ, વિં [અ.] વાળખી; ચોખ્ખ; ઘટિત.
મુનિ, પું [સં.] જાધિ; તપસ્વી; ચોખી;
મોન રહી તપ કરનાર સાધુ. મુનિવ્રત=
મુનિ જેવું-નાહિ બોલવાનું વ્રત તે.

મુનીમ, પું [અ.] પેટીનું કામ કરનાર
મુખ્ય મુમસતો. ઘરાફી પેટીના મુખ્ય
કારખારી તે. (૨) આડતિયો.

મુનીમી, સ્ત્રી મુનીમગીરી.

મુન્ય, નં અણુબોધ્યા રહેવું તે; મોન; મુગા
રહેવું તે.

મુફત, જુઠ મફત.

મુફતી, પું મુસલમાન પંચાતિયો.

મુફ્ફસ, વિં [અ.] ગરીબ; દીન; લા-
ચાર; કંગાલ.

મુફ્ફસી, સ્ત્રી ગરીબી; દીનતા; કંગાલિયત.

મુફ્ફસીસ, નં બહારમામ; પરદેશ.

મુમારક, વિં [અ.] બાગ્યગાળી; મુખી;
બહું, ભલે હો એવું; આપાદ.

મુમારકબાદી, સ્ત્રી સાઈ થયા બદલ પ્રસ-
ન્નતા-પ્રશાલી બતાવવી તે; કોઈના ક-
લ્યાણથી ઉપજેલા આનંદને લીધે તેનું તે
સોભામ આપાદ-ચાલુ રહો, એવો જે
આશીર્વાદાત્મક ઉદ્ગાર તે; અભિનંદન;
ધન્યવાદ.

મુમતી, સ્ત્રી નૈનયતિઓ મોની ફાડ સામે
હુમડાનો જે નાનો કકડો બાંધે છે તે.

મુમનો, પું મુસલમાન ધર્મમાં ગયેલા હિં-
દુઓની એક જાતિ. એ લોકો રીતરિ-
વાજમાં અને લૌકિક આચારમાં અરધા
હિંદુ માફક અને અરધા મુસલમાન મા-
ફક રહે છે.

મુમુક્ષુ, વિં [સં.] મોક્ષની ઇચ્છાવાળો;
મુક્તિની ઇચ્છા રાખનાર.

મુમ્મી, સ્ત્રી (ફા. મૂમ્યાહ. Mummy)

માલુસની ચરખીની મેળવણીથી બનાવેલી
એક દવા. કચરામેલા શરીર ઉપર લગા-
ડવામાં અને પેટમાં આપવાના કામમાં
આવે છે. મુમ્માઈ.

મુરખ, વિં મર્ખ; બેવકફ; મુરખનું નામ
બિંતે. મુરખનો સરદાર-સિંગમણિ.

મુરખાધ, સ્ત્રીં મુખતા, મુખપાવું.

મુરધી, સ્ત્રીં મરધી; કુકડી.

મુરમો, પું કુકડો; મગધો; મગધો.

મુરચંગ, નં મોરચંગ, એક જનતું વાણું.

મુરછા, સ્ત્રીં મૂર્છા.

મુરજ, નં [સં] એક જનતું વાણું.

કં વીણા મુરજ મદંગ ને મધ્યે મોરલી વાગેછ. ગિરધર.

મુરત, સ્ત્રીં મર્તિ. (૨) મુર્ત.

મુરતિથો, પું કન્યાને પરણવા આવનારો; જમાઈ.—મુરતિથો મારો જ્વેજો.

મુરતી, જું મર્તિ.

મુરખળી, વિં [અ.] કુકળનો મોટો—આગેવાન—વૃદ્ધ માણસ તે; વડીલ; ગુરુજન, શિરજન; ઉપરી; મોટકં.

મુરખો, પું [અ. મુરખા] બાસળી પાથેલો જળ ને કમુબરનો આધો તે; ખાંડમાં આવેલાં ફળાદિ તે.

મુરલી, સ્ત્રીં મોગલી; વાંસળી. મુરલીધર—કૃષ્ણ. (૨) દેવને અર્પણ કરેલી છોકરી, દેવધ્યાનમાં દેવને અર્પણ કરાવેલી જે અવિવાહિત છોકરીઓ મેવાપણ કરવા ને નાચવા રહે છે ને.

મુરવત, સ્ત્રીં [આ. મુરવત] બાર-મોજ; વજન, મોરવ; પ્રતિષ્ઠા. (૨) અદન; વિવેક; સંખ્યાત્માર.

મુરસ, પું ગુરુ, ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર. ઉં પ્રથમ અક્ષરે બેઠે કંકડો, સમુક્ત તુમ મગજવો, મેં મુખસે કંકુ મુગ્ધ.

મુરાત, સ્ત્રીં [અ.] મોરવ; પ્રતિષ્ઠા; મોજો; વજન. માનં-મુગવન.

મુરાદ, સ્ત્રીં [અ.] દેહા; આગા; પ્રેમ. ખનોભાવ; દોષ.

મુરાદિ, પું [સં] મુર દેવનો મનુ તે. શ્રીકૃષ્ણ. મોરાદિ-મોગ

મુરીદ, સ્ત્રીં મેરી; ગિર્યા; બદનની.

મુલક, પું [અ.] દેગ, જનપદ, પ્રદેગ;

અમુક નામ પાડેલો જે ભૂમાગ-પ્રદેગ

તે. ઉં ટોટો ટોટો મુલક શુભદાન રહે.

મુલકંગીરી, સ્ત્રીં દેશના વડાએ વસુવાતના

તેમજ બંદોજનના કામ માટે પોતાના

તાળાના મુલકમાં આમતેમ ફરવું—વા-

રીએ નીકળવું તે. (૨) મુલક જેવા ફ-

રવું તે; મુસાફરી.

મુલકી, વિં મુલક મંજૂથી—મુલકને લગતું.

(૨) દિવાની; વસુલાતી—મુલકીપાતું=વ-

મુલાનીપાતું—મહેસુલી પાતું.

મુલતવી, અં અદર, અદન મોકક. ઉં

પ્રં મુલતવી રાખવું—ચોડા વખત પછી

હાથ ધરવા ઉપર ગણવું; તરત વેળા બધ

રાખવું; થોડું આસ્થા—તપાસ્થા—મારબ્યા

પછી કરીને વિચાર ઉપર લેવા બધ રા-

ખવું. (૨) છેવટનું માંડીરાખવું; બધે

રાખવું—કામી જવાતુ અને મુનતવી

રાખવું. હવે બ્યારે જવાય ત્યારે ખર.

મુલતાની, વિં મુલતાનનું—મુલતાન ગંગાની,

(૨) મુલતાનનો મહેવાસી—જોડેની

ચાપમાં બધા મુલતાનીઓ રહે છે.

મુલદાર, વિં કિમતી; મોંઘું; મલયાન. ઉં

મુલદાર મહાર સારજો. ક. દ ડા.

મુલવતું, ઉં સં મલ કરવું; કિમત કરી-

વરી; વેચાની લેવાને માટે કિમત મુકર

કરી. ઉં દિવા બાજીએ મોનીયા મુલવો.

મુલાઈમ, વિં [અ] મુલાઈ; નરમ; પોચું;

કમળ. (૨) ખાગીક વખાટનું, ઝીણું.

મુલાકાત, સ્ત્રીં [અ] મેળાપ, મેળ; મમા-

મમ. (૨) પગિયવ; નરવાસ. (૩) મંમંધ

બેઠક; મેળ.

મુલાઈ, વિં જાતક ખાઈ. ચાની નાટ

લેનાઈ મોંઘું.

મુલાન્ને, પું. [અ. મુલાહજ] મલાન્ને;
મયાદા; અદ્ય; આમન્યા; વિવેક; મરમ-
લાન. કિં પ્રં મુલાન્ને પાળવો-ગાળવો-
અદ્ય રાખવી.

મુલામ, વિં. [અ. મુલમ્મઅ] મમ્સ;
મુંદર. (૨) રસવું-દોળ ચઢાવવો તે.

મુલાં, પું. [ફા.] મુસલમાન-હોરાઓનો પડિત;
ધર્મ અને ન્યાયનું સાહિત્ય જાણનારો
અને ઉપદેશ આપનારો ગુરુ. કિં મુલાં
નીકળ્યા માર્ગે, મેં જોયું તે દિશ, પાણી
અધિક તેથી પડ્યું, ગમ્મ છડો રીસ.

મુવાફ, નં. બિયસોફનું ગામ; ઐ-વાડ-મક
-વાડ તે મુવાફ-ગામ મુવાફાં.

મુવાળો, પું. નિમાળો; વાળ; કેશ; બાલ.

મુવું, વિં. મરી ગયું; ખેગમયું. એવો અર્થ
જતાવે છે. ખમ્મું; ટમ્મું ઘોડું એમ
તિરસ્કાર અને ઉપેક્ષામાં કહેવાય છે. મુવો
એ ગયો તો. મુવું મારે થુ કરવું હતું. મુવો
નહારો છે એવું નામ ન લેતાં. ૨૦ પ્રં.
મુવા પહેલી ઘોર. મુવા પહેલી મોકાણ.
મુવો વરને બળી જાન. મુવા નહિને માંદ
પડ્યા. મુઝ બેંસના મોટા ડોળા. મુઝ-
મુવો, મુવું. મરવા-નાગ પામ્યાના તિર-
સ્કામાં-પાપ ગયું, એવો અભ્યુગમાનો અર્થ
ગમે છે.

મુરકેટાટ, વિં. વાંસા પાછળ હાથ આંધેલા
હોય એવું, ખેંચીને કાણીથી હાથ પીકે
આધવા તે. કિં પ્રં મુરકેટાટ આંધવું-વાસા
સાથે હાથને આધી લેવા; એવી રીતે આં-
ધવું કે જેથી પીકે આધેલા હાથ બિલકલ
ચસકે નહિ.

મુરકેલ, વિં. [અ. મુરકિલ] મહેનતે-
મદાદમે બને એવું; અધરું, કંઠણ; દુસ્તા-
ધ્ય; મુસીમત પડે એવું; વિષમ.

મુરકેલી, સ્ત્રી. મુસીમત; -મહેનત પડવી તે;

ઝટ-વગ મહેનત ન બને-થાય એવી જે
દુર્લભતા તે; કંઠણાઈ.

મુઝી, સ્ત્રી. [સં.] મુઝી.

મુસદ્દા, વિં. [અ.] મુસદ્દો જનારી જાણ-
નાર; લખાણ કરવામાં કાબેલ તે; કારકુન;
મહેતો; અઝી ઇમારતથી લખાણ કરી
જાણનારો તે. (૨) રાજ્ય કાજ કુશળ;
રાજ્યનીતિ-કારસ્થાન કરી અથવા રમી જાણે
એવો તે.

મુસદ્દો, પું. [અ. મુસદ્દવદ] હંડા અર્થ
વાળી ઇમારતનું લખાણ તે; યુક્તિદાર
લખાણવાળો લેખ તે; ખરડો; લખાણની
રૂપરેખા તે; ખોળિયું.

મુસલમાની, વિં. (ફા.) મુસલમાનનું-અ-
બ્દી-તેને લગતું; ઇસ્લામી;-મુસલમાની
ધર્મ; મુસલમાની રીતરિવાજ-બાબા વ-
ગેરે તે મુસલમાનીમાં જોયે છે.

મુસલ્લો, પું. નિમાજ પઢવાની ચટાઈ.

મુસળ, નં. (સં.) ખાડવાનું ઝોળાર-સાંબેલું.
મુસળખંડી, સ્ત્રી. ઝોળા. (૨) ખાડવું તે-
હવે બેંસને મુસળખંડી કરવી પડતી નથી.

મુસળધાર, વિં. મુસળ-સાંબેલા જેવી જાડી
ધારાવાળું. અર્થાત્ પુષ્કળ-ધોધમાર;-પછી
મુસળધાર વરસાદ પડયો.

મુસળસ્નાન, નં. જેવું તેવું એટલે કે, ગરીર
પથજીવું ન પસંજીવું થાય એમ નહાવું તે; જેવું
તેવું સ્નાન તે.

મુસળી, સ્ત્રી. (સં. મુસલ્લી) એક જાતની
ઝોળધિ. એ વસાણામાં પડે છે. અને શક્તિ
આપનાર છે. (૨) નાનું મુસળ; પરા-પ-
સાઈ; ખતો.

મુસળું, નં. (સં. મુસલ) હાંમેર ખાડવાનું
ઝોળાર; સાંબેલું.

મુસાફર, પું. (અ.) વટેમાર્ગ; પ્રવાસી;
પંથી.

મુસાફરી, સ્ત્રી. દેશપરદેશ કરવું તે; પ્રવાસ; પંથ.

મુસારો. પું દિવસ; અથવા, મગીનાનો અગા
તે; દરમાથો. ૧ ૧ ૧ ૧

મુસાહિબ, પું (અ.) સોયારહેનારો; મિત્ર,
સાથી, તે. ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

મુસીબત, સ્ત્રીં અડેલી; મહેનત; દુષ્કાસ.
મુસ્તકીન, વિં (અ.) મક્કમ; મજમુત,
ચોટી રહેલું તે. (૨) જોરાવર.

મુહૂર્ત, નં (સ્) કોઈ માટે કામ આરંભ
વાનો અતુલ્ય ને શુભ દિવસ-વખત; પણ
ચોધડિયું તે. (૨) ૪૮ મિનિટ-એ ઘડી
જેટલો સમય તે.

મુળગું, વિં બધું; સ્પષ્ટ (૨) અં
તમામ, જરાએ જરા; બિલકુલ, નદન.

મુળાપાણી, સ્ત્રીં; મુળાની જુડી, મુળાના
પાનની બાજ.

મુળિયું, નં કાઠ હોડવા વગેરેનું ભોવમાથી
રસકસ ચૂસનારું; મૂળ-શાખા તે, જડ.

મુજો, પુંક મૂળમાં ચતા ધોળા કંદની બાજ.
મુઝેલું, વિં મરી ગયેલું; મરણ પામેલું.

મુઝણી, સ્ત્રીં મધેલા ચોખાને ચોળી મચ્ચુ
શીઠું નાખી બનાવેલી રોટલી.

મુ'શુ', વિં (સ્ મૂક) જેને વાચા ન હોય
તેવું; અવાચક જેને જોવતા આવડતુ ન

હોય તેનું, શુ. મૂક. કહેવું મુગાને મન્ય
આંખુ તે મિચારો કા મે? મુગો ખાડ

ખાય=અર્થાત્ મનમાં ને મનમાં હજીયાય
ખીજને શુ કહે? (૨) શુનચુપ, છાત્રખાતું

મુ'છ, સ્ત્રીં નાક નીચે જણવા બોલ હાથ
પુરવને જે વાળ આવે છે તે. ૩૦ ૫૦

મુછો મરડવી= 'કરડાગી કચી મુછમા
હસવું=મનમાં રાજ થવું. સામાની ઠીક

ચેકડી યાય છે, એમ 'મલકાવું મુંજનો
વાળ=મળીતો. ગાજુસ

મુ'છાણું, વિં મુછોવાણું, જેને મુછો ના
તેવું. (૨) મજ, પ્રતાપી, જોરાવર. (૨)
હમર હામક; અધિક; દંઢ-મુંગમાં સાંપ.

મુ'જ, નં એક જાનતુ-કામ જેવું વાસ, એ
પવિત્ર મહુલા છે અને તેની દોરીઆ

દોરણ વજાય છે. અલચારી એના દોર-
કાનો કંદોરો રાખે છે.

મું'જ, વિં કંજુસ; કૃપણ, બખીય. (૨)
મું'જુ' જોલે નહિ એવું; અપ્રસ વગરનું;

હોસ વગરનું.

મું'કડો, પું ઘોઘો; જેને મોટે કાળા ને
ગરીર ધોળાવાળ હોય એવો વાછડો.

મું'કણ, સ્ત્રીં/મું'કણું તે; અમુકથું; મુકવણ.
મું'કવણ, સ્ત્રીં અકળામણ, ગમરામણ, બેચેની,

બચના કોભ, કચા; હવેગ; આકળતા.
મું'કવણી, સ્ત્રીં મુકવણ; અકળામણ. (૨)

મુરકેલી, શુ ચવણ
મું'કાણું, કિં અં અકળાણું, ગમરાણું. (૨)

અડકી-અડકીને ત્યાસ ચાનનો ને, રિનાયુ.
કટાળણું. (૩) મનમાં ને મનમાં શું ચાવું.

મું'ક, નં [સં.] માથું, ડોક; મસ્તક.
મું'કન, નં જોડાવણું તે, વાળ લેવરાવવા તે.

મું'કમાળ, સ્ત્રીં માથાની ખોપરીઓની માળા તે
મું'કણું, કિં સં બધું ઝીંટી ધારવાળા હથિ-

આથી વાળ લેવા, મોડાણું; વજુમરવું.
(૨) છેતરવું, કોમનાવણ; છૂતવું. (૩)

જાણ આપરી, પોતાના મનમાં જેવું.
મું'ડી, સ્ત્રીં મુજ, યાપણ (૨) મુદલ, અ-

સવ કમ તે
મું'ક, વિં [સ.] મુજ, જેને વાણી-વાચા

ન હોય તે; અવાચક.
મું'કણું, કિં સં મેલણું, મું'કણું, રાખણું. જુ.

મું'ક, વિં [સ.] અગળ; અગાન; કંઈ
સમજે નહિ એવું-મૂખ. (૨) મું'કું પેટ,

મું'ક મતિ-જેની જુદી ચળા ગઈ હોય
એવું-જેની મનિમદ હોય એવું

મુતર, નં [સ. મૂત્ર] પ્રાણીઓના લોડી-
માથી છૂટું પડીને બહાર નીકળી ને

જે પ્રવાહી તે; મૂત્ર; પિશાબ.
 મૂત્ર, નં [સં.] મૂત્ર; પિશાબ.
 મૂત્રકંઠ, પું [સં.] મૂત્રપિંડને લગતો
 એક રોગ.
 મૂત્રપિંડ, પું [સં.] છાતીની બપોલને
 પીઠ તરફના બેઢ પાસે લોહીને ગાળી
 શુદ્ધ લોહી અને મૂત્રને જુદાં પાડનારા
 બે માંસલપિંડ-ગોળા જેવા અવયવ તે.
 મૂત્રલ, વિં મૂત્ર વધારે કરાવે એવું; મૂત્ર
 વર્ધક. (એસક.) મૂત્ર લાવનાર.
 મૂત્રાશય, નં [સં.] મૂત્રપિંડ લોહીમાંથી
 છૂટું કરેલું મૂત્ર બહાર નીકળતા પહેલાં
 એકદું થાય છે તે કાયળી; કુકંઠ.
 મૂત્રાહ, નં જે દારે મૂત્ર બહાર પડે છે તે.
 મૂર્ખ, વિં [સં.] અક્ષલ વગરનું; અભણ;
 આવડ વગરનું; ઓછી બુદ્ધિનું. (૨)
 રીતભાત-વિવેક વગેરે સમજે નહિ એવું.
 સ્વાદ સમજે નહિ એવું.
 મૂર્ખતા, સ્ત્રીં મૂર્ખપણું; મુરખાઈ, કમ
 અક્ષલ. (૨) અણુસમજુપણું.
 મૂર્ખાઈ, સ્ત્રીં મર્ખતા.
 મૂર્છના, સ્ત્રીં [સં.] શુદ્ધ યોડીનાર
 માટે જતી રહી હોય એવી ગિચ્છિ તે,
 મૂર્છા, અચેતનતા; બેતુદ્ધિ, બેભાન
 અવસ્થા.
 મૂર્છા, સ્ત્રીં [સં.] મૂર્છના; બેશુદ્ધિ,
 બેભાન અવસ્થા. કોઈ રોગાદિકને કારણે
 અથવા એવો કંઈ આચકો લાગવાથી
 બેભાન થઈ જવું તે. કિં પ્રં મૂર્છા
 આવવી=બેભાન થઈ જવું; મૂર્છાવળી=
 ચેતન-ભાન આવવું.
 મૂર્છાગત, વિં મૂર્છામાં પડેલું; મૂર્છિત;
 મગજ ઉપર કોઈ જતનો અઘાત-
 આચકો લાગવાથી અચેત થઈ ગયેલું.
 મૂર્છિત, વિં મૂર્છામાં પડેલું, બેભાન,
 અચેત થઈ ગયેલું.

મૂર્છના, સ્ત્રીં [સં.] સ્વરને હંચો અઘાતી
 બેચીને પાછો નીચે ઉતરવો તે; સ્વર
 ધુંટણી; સ્વરમાધુર્ય.
 મૂર્તિ, વિં [સં.] મૂર્તિમાન; જેને આકાર
 હોય તે; મૂર્તિ-પ્રતિમા જેવું.
 મૂર્તિ, સ્ત્રીં [સં.] ધાતુ પ્રત્યય, દાત, લાકડું
 કે માટીની દેવ / દેવી વગેરેની પ્રતિમા-
 આકૃતિ તે; પુતળું; છબિ; તસવીર;
 બાવલું. (૨) મહુ-સંત-આ મહામાં
 દેવથી મૂર્તિ રહે છે મહારાજ? (૩) કાઈ
 પણ ચીજનો તેને મળતો આકાર તે.
 (૪) શરીર; દેહ મૂર્તિપૂજક=મૂર્તિને પૂજ-
 નારો-માનનારો તે.
 મૂર્ધન્ય, વિં [સં.] માથાને-અગતું; તાળવા
 ઉપરના ભાગતું. જમ તાળવાને ઉપરે ભાગે
 અડતાં ઉચ્ચરાતું હોય એવું; મૂર્ધસ્થાની
 અક્ષરો.
 મૂર્ધસ્થાની, વિં મૂર્ધન્ય. ઈ, ય, જ, ઝ
 એ ય ને શ. આ અક્ષરો તાળવે જમ
 અડકાડવાથી બોલાય છે.
 મૂલ, નં [સં. મૂલ્ય] કોઈ ચીજની કિંમત;
 દામ, દર; ભાવ; મૂલ્ય. (૪) પારખ;
 પરીક્ષા; તુલના. (૩) મજૂરી; મહેનતના
 બાના દામ. (૪) ઝાડ-છોડવા વગેરેની
 જમીનમાં ગયેલી જડ તે. (૫) આદિ
 કારણ વગેરે, જુઓ મૂળ.
 મૂલક, વિં અસલ કારણરૂપ; મૂળરૂપ, અસલ-
 ઉત્પત્તિ થવામાં જે પ્રામા-આધાર રૂપ
 હોય તે.
 મૂલ્ય, નં [સં.] કિંમત; દામ; દર.
 મૂલ્યવાન, વિં કિંમતી; મૂળવાળું; મોંઘું;
 કિંચાભાવનું.
 મૂપક, પું [સં.] ઉદર.
 મૂપ, સ્ત્રીં [સં. મુપા] ધાતુ ગાળવાની
 કેવડી, ધાતુનો સ્પષ્ટ કરાવે બહોળા મૂક.
 ધાતુ કપડ-કંઈ. (૨) શીયું.

મૂળ, નં [સં મૂલ] વનસ્પતિ-આદિ છોડવા
વગેરેની જમીનમાંથી સ્વ વૃક્ષનાની જડ;
જમીનમાં રહી વનસ્પતિને પોષણ ખેંચી
આપનારે મુખ્ય અવયવ. તે. ભૂદાખા. (૨)
પાષાણ; મંડાણ. (૩) અસલ; મુખ્ય ચીજ
તે. (૪) આદિ કારણ; ઉત્પત્તિ સ્થાન:-
નીલ નદીના મૂળની શોધ કરવાને કેટલાએ
સુરોપિયનો ગયા હતા. (૫) આગળીસમું
નક્ષત્ર. (૬) આધાર; ટેકા. (૭) સંખ્યાનો
ધારા તે; ધનનૂળ. (૮) બંડોળ; પુંજ.
કિં પ્રં મૂળ ધાલવું-નાખવું-જડ ધાલ-
વી, ઉંડા ઘાખસ ચઢવું, અચળ થવું,
હઠ થવું. મૂળ શોધવું-ઉત્પત્તિ સ્થાન શોધી
કાઢવું; અસલની શોધ કરવી મૂળ કાઢી
નાખવું-નાશ કરવું; ફરીને ચાવ નહિ
! એમ કરવું; જડ ઉખાડી નાખવી.

મૂળપીઠિકા, સ્ત્રી [સં] પ્રસ્તાવના; ઉપોધા-
ત; શરૂઆતનું પ્રતિશ્લેષ લખાણ. પારિભા-
ષિક કથન.

મૂળપુરુષ, પું [સં.] વંશ-કુળનો આદિ
પુરુષ તે; પૂર્વજ.

મૂળાક્ષર, પું વર્ણમાળાના અસલ અક્ષરો તે.
મૂળાકિયું, નં નાનું જડું મૂળ.

મૂળી, સ્ત્રી મૂળના ઝીણા ઝીણા કણગા તે
મૂળે, અં પહેલેથી; અસલથી; (૨) નામ
માત્રે; કંઈ હોયજ નહિ એમ.-મૂળે
માંડી નહિ ત્યાં રંડાપો સાનો ?

મૂળ, પું (સં) વનમાં રહેનારે એક ચોપણું
બકરા જેવું પ્રાણી, હરણ, કુરંગ. (૨)
પાંચમું નક્ષત્ર.

મૂળચર્મ, નં (સં) હરણનું ચામડું તે. બહા-
ચારી અને ઝવિ વગેરે તપસ્વીઓ એ-
કવા પાયરવાને ગણે છે.

મૂળજળી, નં રેતાળ જમીન ઉપર દબા ચર્મ
ફિરણ પડેના દુરથી પાણી વસતું હોય એવો
જે ભાસ ચાય છે તે, મરીચિકા, બજવા

મૂળતુષ્ણ, સ્ત્રી મગજળ.

મૂળનયની, સ્ત્રી મૂળ જેવાં ચંચળ નેત્ર-
વાળી સ્ત્રી.

મૂળપતિ, પું સિંહ; વનરાજ.

મૂળમદ, પું કસ્તૂરી; હિમાલયમાં થતા એક
જનના મૂળની નાભીમાંથી મળતું બદુલ
કે સુગંધવાળું એક દ્રવ્ય. ઉં મૂળમદ
વેપ કરેલો ગણે છે, ચિહ્ન ન હોય નીપું
આ ગરલનું.

મૂળયા, સ્ત્રી [સં.] શિક્ષક; આપેલ.

મૂળસાંછન, નં [સં.] ચંદ્રમા; ચારો

મૂળદી, સ્ત્રી મૂળની માદા, નાની હરિણી.

મૂળલોચના, સ્ત્રી મૂળ જેવા ચંચળ-મુદ્ર
લોચનની સ્ત્રી તે.

મૂળસર, નં [સં. મૂળશીર્ષ] મૂળશિર
નામનું એક નક્ષત્ર તે.

મૂળાક્ષી, સ્ત્રી [સં.] મૂળનયની.

મૂળાંક, પું ચંદ્ર; ચારો, જેના બિંબમા
મૂળનું ચિહ્ન છે એવો તે.

મૂળી, સ્ત્રી હરિણી; કુરંગી. (૨) એક વન-
સ્પતિ. ઉં મૂળી અન્યની તે મરેલી. પ્રેમા-
નં. એનું ધી નાચુના ગંગ ઉપર વ-
પગાય છે.

મૂળેન્દ્ર, પું [સં.] પ્રગામાં ઇન્દ્ર જેવો-
મુખ્ય તે; સિંહ, વનરાજ.

મૂળાક્ષ, નં [સં] કમળ; કમળ તણ

મૂળાલિની, સ્ત્રી [સં.] નલિની; ક-
મલિની.

મૂલ, વિં [સ.] મુએલ; મરી ગયેલ. (૨)
પ્રેત, જળ. (૩) બાળીને ભસ્મ કરેલ એવું;
મારેલું. (૪) સુદાસ ચળવેલું.

મૂલસંજ્ઞવની, સ્ત્રી [સં] મુએલાને જી-
વતું કરવાની વિધા; એક તાત્રિકકથા તે.

મૂલક, નં મદ્દ; શમ, પ્રેત. (૨) મગજ
મૂલારોચ. નં મરી ગયેલાનું મૂલક તે.

મૂલિકા, સ્ત્રી [સં] માટી; મટાડી.

મૃત્યુ, નં [સં] મરણ; મોત; પ્રાણીઓમાં
 જે ચૈતન્ય હોય છે તેનું નીકળી જવું તે.
 મૃત્યુપત્ર, નં [સં] વસિષ્ઠનામું; વિલ.
 મૃત્યુલોક, પું મરણ ધર્મવાળાં, પ્રાણીઓનું
 વાસસ્થાન-જગત તે; પૃથ્વી ઉપરના લોક
 પ્રાણીઓ વગેરે તે; જગત; દુનિયા.
 મૃત્યુજય, પું [સં.] મહાદેવ; શિવ.
 મૃદંગ, સ્ત્રી [સં] હાથવતે ઠોળીને વગાડ-
 વાતું એક ચર્મવાદ્ય; પંખવાળ.
 મૃદુ, વિં [સં] કોમળ; નરમ; યોગ્ય. (૨)
 મૃદુર. (૩) મુલાનું દીણું.
 મૃદુતા, સ્ત્રી મૃદુપણ; કોમળપણ; નરમતા.
 મૃદુલ, વિં મૃદુ; નરમ; કોમળ.
 મૃન્મય, વિં નદન માટીનું; મૃતિકામય.
 મે, પું [સં. મેઘ] મેઠ; મ્હે; વરસાદ;
 મેઘ; મેઠશો. (૨) ખ્રિસ્તી વર્તેના પાંચમો
 મહીના. (૩) સ્ત્રી અમલ; સત્તા.
 મેઘણ, પું કસાર હલાવવાનો લાકડાનો દડો;
 લાંબો ચાટવો.
 મેખ, સ્ત્રી ખીલી; લાકડાનો જમીન અથવા
 ભિંત વગેરેમાં ઠોટી બેસાડાય એવો અણી-
 વાળો ખીલો. (૨) ચુંક; કીલ; ખીલડો. (૩)
 ખીટી. (૪) કાચર; દાંસ; સાલ. કિં પ્રં
 મેખમારવીન્દ્રાચર મારવી; આડખીલી ના-
 ખની. સજડ કરવું; હદ બાંધી નક્કી કરી
 નાંખવું. ૧૪૬ નાખવું.
 મેખચું, જી મેચકું.
 મેખળ, નં લકાઈનું એક હથિયાર. (૨)
 કંદોરો. (૩) લંગર; લાર; વચમાં અથ-
 રાયા તે ખડખડા કરે એવું જે તે; ત-
 રીકું-હળમેખળ.
 મેખળા, સ્ત્રી [સં મેલ્લ] સ્ત્રીઓને કંદોરો;
 મેર; રસના; કાંચી. (૨) ફરતી જોળવર્તુલ
 રેખા અથવા ચર્ચાદા તે.
 મેખિયું, નં મેખું; અક્ષીન.
 મેખી, વિં અક્ષીણી.

મેખું, નં અક્ષીણ.

મેખની, સ્ત્રી મેખની હગાર. મેકાનું છાણું.

મેગળ, પું [સં. મદગલ] હાથી; ગજ;
 માતંગ. જેને મદ અરતો હોય એવો મોટો
 અને જીવાન હાથી.

મેઘ, પું [સં.] વરસાદ; મેઠ; મેઠશો;

મેઘધનુષ, નં તડટો હોય અને વરસાદ
 પડે ત્યારે જે દિશામાં સૂર્ય હોય તેની
 સામેની દિશાએ દરદરમાં ફિરજોનું વક્રી-
 ભવન થવાથી સાત રંગવાળું જે અર્ધ
 જોળ વર્તુલ દેખાય છે તે; મજ; ધનિ
 ચાપ. મજ નખાવે, એમ કહેવાય છે.

મેઘરવો, પું વસંત ઋતુમાં આંખા વગેરે
 ઝાડોને ખૂબ મહોર આવી તેનાં નાના
 નાના ફલમાંથી જે ઝીણી મૃતુની છંટ
 વરસે છે તે; વરસાદની દરદર જેની
 પૂલમાંના મધની છંટ. મેઘરવાથી આ-
 ગાળા પાંદડાં ગળ્યાં થઈ જાય છે પણ
 મધ વરસી જવાથી પૂલમાં-મહોરમાં મ-
 રવા બંધાતા નથી.

મેઘરાજ, પું મેઘ તે. (૨) મેઘનો ધાસક-
 ધન તે-રાજામાં રાજા તો મેઘરાજ.

મેઘાકંખર, નં મેઘનાં વાદળોનો જમાવ
 તે; ઘોરંભો. (૩) છત્રીવાળી ચર્ચાડી;
 હાથી ઉપરની ચુંદર બેઠક. (૩) કંકારો;
 ડોળ, દિમાક; કંકારો.

મેચકું, નં નાના પુતળા જેવું છોકરું; પુતળું.

(૨) ખીલાની માફક જમીનમાં ઠોટી
 બેસાડાય એવી દીવી. (બેસણીવાળી નહિ.)

મેજ, નં ટેમલ, ખુરસીમાં બેસી લખાય
 એવી હળી પાટિયાની ઘોડી.

મેજર, પું [સં] દુકડીનો નાયક. મોટો
 જમાદાર. (૨) માપ. ભરત.

મેઠકું, નં મેઠકું; દાદર.

મેટી, સ્ત્રી નાનો મુદર મેટાપરના એકાદ
 ખડ તે. નાનો આગમો મેટો; કમનમુદ.

મેડા, પુ. મકાનમા એક એકની ઉપર જે
પાટિયા નીચીને બનાવેલું 'રહેવા લાયક'
માળિયું તે.

મેડ, પુ. ઘેટા, મેટી, વેટી, મેડું=ઘેડું=ગાડડ;
ગાડડ.

મેડ, પુ. [સં.] લિંગ; નરદ્રવિય.

મેણ, જુ. મહેણ; ટાણા.

મેતર, પુ. [સ. મહત્તર] મોટાદેડ; ટ-
ટનો મુખી.

મેતરાણી, સ્ત્રી. ટેટી, ટેપી, ટડી.

મેથિયું, વિ. મેથીનો મસાલો અઢવેલું; મેથી-
વાળું :-મેથિયાફરી. મેથિયા=મેથીનો મસાલો
ગઢારી બનાવેલા અથાણા.

મેથી, સ્ત્રી. [સં મેથિકા] એક જાનની
હિલ વનસ્પતિ અને તેનાં બી-દાણા તે,
એક જાતના વમાણા ને મસાલા તરીકે વ-
પરાતાં બિયા તે. એ સ્વાદે જરા દડવી
હોય છે. તે પૌષ્ટિક છે અને તેનાં પાક
મસાલો વગેરે કેટલીક વાનોઆ બને છે.
મેથીપાક=મેથીના લાડ. (૨) માર.

મેડ, પુ. [સં.] ધાણીઆના સ્તરીરખાનો
એક રસ-ધાતુ તે; હાડકાખાનો ખાવો;
મેડર; અરખી.

મેડની, સ્ત્રી. [સં.] આલમ; દુનિયા. (૨)
લોકનો ખૂબ મોટો જમાવ-જ્યો તે-
નમાસાને કંઈ તેડું હોય? ત્યાં તો કેટ-
લીએ મેડની મળી છે.

મેડાન, [અ. મયદાન] ટેકરા, ગાડ કે
મકાન રહિત ખુલ્લી સપાટ સ્થાન જમીન
તે; ખુલ્લી સપાટ જમીન, રણ. ફિ. પ્રે.
મેદાન કરવું=ખુલું કરવું; પાથર કરવું,
જમીનદોસ્ત કરવું. મેદાનપરવું=મદાર-ખુંઝા
પડવું; આગળ નીકળવું; જલ્દરમાં આવવું.

મેદિની, સ્ત્રી. પૃથ્વી, જમીન. અમિ (૨)
દુનિયા; આલમ

મેટી, જુ મેટી

મેધ, પુ. [સં.] બલિ; ભોગ. બલિદાન
આપવું તે; યજ્ઞ-અર્ચમેધ.

મેધા, સ્ત્રી. [સં.] બુદ્ધિ; સારી યાદદાસ્ત-
વાળી બુદ્ધિ તે.

મેધાવી, વિ. [સં.] બુદ્ધિશાળી; મતિમાન.
અમરણ શક્તિ સાથે જુન્ય બુદ્ધિવાળું-
હડી ગંભીર મતિવાળું.

મેનો, સ્ત્રી. પોપટની માફક શીખવાડીએ
તે બોલે એવું કામર જેવડું એક પંખી;
મારિકા:-મેના પોપટની વાત. એ પોપ-
ટની માદા નથી પણ પોપટી તરીકે તેને
બોટી રીતે ઝાળખાવવામાં આવે છે. એ
પોપટથી જુદી જાતનું પંખી છે. (૨)
પાર્વતીદેવીની માતા.

મેનો, પુ. મ્નાનો, મિયાનો; પેટીના ધાટના
પાલખી.

મેમણ, પુ. મુસલમાનોમાંની એક જાતિ અને તે
જાતિખાનો માણસ તે:-આફ્રિકામાં જોવા
અને મેમણા વેપારમાં બહુ દાવી ગયા છે.

મેમનો, પુ. નાકનું જરાય ધરણું; કાટો;
નાસામણિ; ચુંદ.

મેમાન, પુ. મહેમાન, પરોણો; અતિથિ.

મેમા, સ્ત્રી. મહેમાની; પરોણાગલ; આતિથ્ય

મેર, પુ. [સં. મેર] સૌથી મોટો એક પ
ર્વત તે. (૨) માળાનો મોટો મણકા. એ
મણકાથી બીજા મણકાની મણુનગી શર
વાય છે. (૩) સર્વથી મોટું ઉપરી તે;
નાયક; અગ્રગણ્ય હોય તે, શિરામણિ;
મુગટ:-એ કાના માથાનો મેર? (૪)
એક જાનના લોક. વાધેર અને મેર લોકા.

મેરમેરાયાં, ન. દિવાળીની રાતે છોકરાં જે
શેલકાને સીંકે મસાલ કરે છે તે. (૨)
જળનું-જ્વાળાએ જળનું ઉગાડિયું તે.

મેરાયું, પુ. દરજી, સઘ, દપટાં સાધવા-નિત-
યાનું કામ કરનારો તે

મેરાયું, ન. જળનું જાનનું; મમાસ દિવાળી

રાતે છોકરાં શેવડીને સાંકે જે કાકડો ખાંધી-
મસાલ-દીનો કરે છે તે. (૨) જાડિયું;
સળગતું ડાહ્યું-હાથે પકડીને ઉચું રાખે-
લું-ધરેલું તે. મસ્કરીમાં વ્યંગમાં હાકો, છોકરું
વગેરે:-અશીષી બાઈને માન શાં? લગાર
મેનિયું ક્યું એટલે આ મેરાયાં. લઈ લઈને
રાવણે આપ્યા. ઘર કામથી પરનાયો કે
તરત મેરાયું લઈને વડુ મેયર આપ્યાં.

મેરૂં, પું [સં.] એક સૌથી મોટો પૌરાણિક
પર્વત. એમ કહેવાય છે કે તે સાવ સો-
નાનો છે અને સૂર્ય તેની આસપાસ
ફરે છે.

મેરી, સ્ત્રી. મેરી; સ્ત્રી; અખળા; બાઈડી:-
મરફ કે મ્હરી? ૧

મેરૂં; પું. મેરાયું.

મેલ, પું (સં. મેલન) એકાદ ઠેકાણે અથવા
એકાદ ચીજ ઉપર પડેલો કે તેમાં ભળી
ગયેલો જે નકામો ખર્ચ પદાર્થ તે; મળ;
કચરો; ખગડો; કાટ: કઠા-રગડો વગેરે તે.
(૨) શરીરમાંથી નીકળેલો, કચેલો અથવા
આમ તેમથી એકઠો થયેલો કચરો. મળી
-કાદવ-મલ તે:-કાનનો મેલ. (૩) પ્રવા-
લીમાંનું નકામું ક્ષત્ર વગેરે તે; અવગેષ.
(૪) મનમાંની છુપી વાત; મૂક આગય;
મનમાં જે ઘોળાયા કરતું હોય તે:-એ
મનનો મેલ ક્યાં આપે છે.

મેલડી, સ્ત્રી નીચ જાતિની જૂત થયેલી સ્ત્રી;
ચંડાળખૂટડી. મલિન દેવી. કિં ૫૦ મે-
લડી મૂક્ટી=ખૂટડી વળગાડી. શત્રુને, મારવા
અથવા હેરાન કરવાને મેલી દેવતાને તેની
પર મંત્રથી છોડીદેરી.

મેલવું, કિં સં મૂકવું; સ્થાપવું:-ખડિયો
અહિં મેલ. (૨) છોડવું; જતુંકરવું; છોડી
દેવું:-એનો કડો મેલ. એક આનો છૂટ
મેલ. (૩) મૂક કરવું; નહિ પકડી ગળવું;
મૂકી દેવું. ઉં તું કાના માંહેસો જવડો ને

હું પાડી માંહેની મેલ, તેં કે દી આપ્યા
શેડલો ને મેં કે દી કિયું ને મેલ. (૪)
મરવા-સરકવા-આગળ જવા દેવું:-પેચ
થવા હવે દોરી મેલ. (૫) પીરસવું:-લાડને
દાળ તો મેલ. (૬) જમે કરાવવું; રોકવું.
સો રૂપિયા ચરાફને ત્યાં બાળે મેલ. (૭)
રહેવા દેવું; રાખી જવું; હવાલે રહેવા
દેવું:-છોકરાને અહિં મેલતો જા, હું ભણા-
વીયા. (૮) તજવું; છોડી દેવું:-ટેવ પડી તે
મેલવી બહુ મુશ્કેલ છે, અશીષુ મેલ.

મેલાણ, નં વિસામો લેવાને બાર-બોળે
કતારવાનું-નીચે મેલીને મેસવાનું કામ;
મુકામ; થોડી વાર થાક ખાવા યોભવાની
જગા. (૨) છુટકાગે; મુકિત; છુટાછેડા.
(૩) ડગલું; કદમ.

મેળાપ, પું મિલાપ; મુલાકાત; સમાગમ;
સંપ કરી એકઠો થવું-મળવું તે. (૧)
ભેટ; ભેટા; મેળાપ.

મેલાવવું, કિં સં મુકાવવું; મોઢવાવવું; જમે
કરાવરાવવું; છોડાવવું; તબાવવું; બંધનમુક્તિ
અપાવવી; અંદર નખાવવું; પીરસાવવું.

મેલી, સ્ત્રી. મેર; જરાપું:-મુએકું વાજડું
આપું ને, મેંની પડી નહિ તેથી ગાય
મરી ગઈ.

મેલીવિદ્યા, સ્ત્રી જૂત પલિત કાદવાની અને
માગલુનરણની વિદ્યા તે; કોઈનું અહિન-
નુકસાન કરવાની કહેવાતી મંત્રવિદ્યા તે;
મુંચોટની વિદ્યા.

મેલું, વિં મંદું; મલિન; મેલવાળું. (૨)
અશુદ્ધ; અપવિત્ર. (૩) અતુદાર; ખુત્રા
મનનું નહિ એવું; કપડી; મીઠું.

મેલું, નં જૂત પ્રેન વગેરે તે; વળગાળું; છુપું
નડે એવું ને તે:-એને મેલું વળગાળું છે.
(૨) નરક; મળ; કચરો:-મેયું ઉપાડનું=
મોઢું. વાળવું.

મેવલો, પું. મેલ્લો; મેલ્લો; મેલ; વરસાદ.

(૨) મેઘમૃતિનું ગીતકી-મેવલો ગા. મોસમ આપ્યા હતાં જ્યારે વરસાદ આવતો નથી ત્યારે ગરીબ લોકો કાપવનો મહે બનાવી પોતોમાં ગાતા પાણી રેડાવતા અને માગના કરવા નીકળે છે. હું મેવલાની માએ વિનળીને પૂછ્યું કહેતી મારા મેવલાની પેર, હો વિનળી. ઓતર ગાળ્યો ને દપખણ વરસ્યો, વરસ્યો ચારે ખંડ, હો વિનળી; કુવામાં મોઢ્યા કાચ્યા હો વિનળી વનમાં મોઢ્યા મોર, હો વિનળી; મેવલા ભજે મારે મહિરેરીએરે. વગેરે.

મેવાડી, વિં મેવાડી-મેવાડ સંખ્યા. (૨) મેવાડની સ્ત્રી.

મેવાડો, પું એક રાગ-આવાનો. (૨) મેવાડથી આવી શુભરાતમાં મેલા આહાણુની એક નાન અને તેમાંનો અક્કે જણુ તે. મેવાડ આહાણુ, સુતાર, વગેરે ધણી ભતિઓ છે.

મેવાસ, પું મહીકાંકામાંનો બિંધ લોકનો પ્રાંત; બિંધ, હુડારા અને ખીજ અણુધંડ લોકના વસવાટવાળો હુંગરી પ્રદેશ.

મેવાસી, વિં મેવાસતું-મેવાસ મંચથી.

મેવો, પું ખાવા જેવાં લીલાં અથવા સુકાં મીઠાં જળ તે; ફળદાનિ તે. આમાં કેરી, અંજીર, દાઠ, અતંગ, લિંબુ; કેળાં, અને અન્નાસ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

(૨) તેથી મીઠી મીઠવાળાં બી વગેરે ખણુ મેવામાં મળ્યા છે. બજામ, પિસ્તા, ચારોળી, સુદી રાખ વગેરે. મીઠું ને રસાદ-જળ તે. (૩) મિઠાઈ વગેરે.

મેશી, વિં કંવુસ; ફપગુ; જખીલ.

મેપ, પું [મં.] ઘેટા (૨) પેઢેલી રાશિ.

મેપાનમેપ, અં આંખ કપાડવી અને મીચવી તે; પલકાર.

મેસ, સ્ત્રીં મેસ; કાળજી; મસી; જગના ઉપરના (કારખન) કાળા ધુમાડાની રંગ તે. મોરે મેસ મસરી-કુંડ કરવાં અપખણ મેવો. મેસ

આંજની-આંખને ઘુણું થવાં અને સારી કળપ જણાવા માટે; તેમાં હવડી આંગળીએ કાળજી લગાડવું.

મેસરી, વિં માહેચેરી; શેવ; વેધુવ

(૨) જેમના વ્યવહારમાં જૈન અને વેધુવ જેહ ધર્મ ચાલે છે એવા-વાણિયા.-મેસરી જૈનમાં અને જૈન મેસરીમાં કન્યા આપ લે કરે છે. વર વેધુવ સંપ્રદાયનો હોય અને કન્યા જૈન માખાપતી હોય તોપણ ચાલે, એવા ઉભયાવલખી તે મેસરી.

મેસુર, નં એક ભતની મિઠાઈ; ચણાના લોટની શુખડી.

મેહલાયત, સ્ત્રીં મહેલ; અંદરના અંતઃપુર વગેરે તે; મોટા મહેલની અંદરનાં જુદાં જુદાં મકાનો-ખડો વગેરેનો સમુદાય તે.

મેહલો, પું મોહોલો; મહોલો; શેરી; યોળ; વાસ.

મેહુલો, પું મેહલો; મેપ; વરમાદ.

મેળ, પું મળવાપણું તે; એકએક થઈ ગયેલું હોય એવું, નહિ જુદાપણું તે. સંપ; જ-માવટ; મિથ થવાપણું તે.-ફથ માકગનો મેળ. પતિપત્નીનો મેળ; સુમંગતા. (૨) મળતું-બળતું આવવું; બરાબર મેસી જણું તે. ગોઠવણ; સંસ્થાપન; ખંધ મેસવું-જોગ, અણુકલ આવવું તે.-અત્યારે એ વાતનો મેળ નહિ ખાપ. (૩) મુદ્ધાકાળ; મેળાપ

(૪) જરૂર; અગત્ય; અટકળ; શુભાર; અંકસા. (૫) લેખ; મનુસરી; જમાડિયારની સમતા. (૬) ગળતે રોજ દિસાવ લખવાનો ચોપડો-રોજમેળ. કિં પ્રં મેળ આવવો-એક મન થવું; સંપ થવો. ખંધ મેસવું થઈ એવું. જોગ મળવો. અવસર આવવો. મેળ આવો-એકનાર થઈજવું; અગીયવું; એકરસ થવું. મણાનો મોડ

દાળમાં નાંખ્યો કે તરત મેળ ખાધો. મેળ, મળવો=એકદિલી થવી. જમા ઉધારની રકમો મળવી; સરવાળો મેસવો.

મેળવણી, નં મેળવણું તે; મિથણું (૨) ફધ વળાવવાને તેમાં નાંખવામાં આવતી ખટાસી તે; અખમમણ.

મેળવણી, સ્ત્રીં મેળવણું તે; ભેશું કરવું તે.

(૨) મેળવવાની યીજ તે; એક મુખ્ય યીજમાં બીજી યીજ મેળવાય છે તે:-

આ શાકમાં કંઈ મેળવણી નોંધ્યો. (૩) સરખામણી; સરખું કંઈ જોવું તે; મુકાબલો. તુલના, મિથણ.

મેળવણું, કિં સં એકદું કરવું; ભેશું કરવું;

મિથ કરવું. (૨) સરખાવણું; સરખું મળવું

છે કે નહિ તે જોઈ લેવું. (૩) મેળાપ કરાવવો, મુલાકાત-સમાગમ કરાવવો. (૪)

પ્રાપ્ત કરવું; મળવું; મળપણ રીતે કળજે-

દાયમાં-તાબામાં લઈ લેવું. (૫) મંચલ કરવો; સાચવું. (૬) એક ગળ-એકસ-

ને એકતાર કરવું:-સર મેળવવો. (૭)

આખરવું.

મેળાપ, પું મુલાકાત; ભેટ; મમાગમ,

મંચોગ, ભેટ.

મેળાવડો, પું મિત્રો, ઝોળખીતા કે બીજા

પણા માણસોનું એક સ્થળે એકદું થવું

તે; મિળલસ, સમા; પરિવહ; મિત્ર મહ-

દારી વગેરેનું મેળા થવું તે. (૨) એક

બીજાને મળવાને-મેળા થયેલાં માણસોનો

મત્રહ તે; ઉં સજન મેળાવડોરે. ક. ૬. ૩૧.

ટોણું; જમાવ, મેળાવો; મેળા.

મેળાવો, પું પ્રાણીનું એકદા થવું તે; ઘણા

માણસોનો જમાવ તે, મંચ; ટોણું; જમાવ.

મેળો, અં અભોધાપ, જોતે, જાને, એમ.

(૨) ખુશીયા

મેળો, પું મેળાપ; મુલાકાત; ભેટ; ભેટા:-

બાપનીકરનો મેળા થયો નહિ. (૨) જમાવ;

મેલાવડો; ઘણા જનનું એકદા થવું તે.

(૩) તમાઓ; બાળક ને માણસનો સંધ

તે; ક્રાંધ ઉત્સવની ક્રાંધણી નિમિત્ત મમત

કરવાને, મેળા થયેલા લોકો તે; જાતરા.

મેંડક, નં દેડકું; મંદક.

મેંદી, સ્ત્રીં થેદી; ગાડરમાદા.

મેંડું, નં થેડું; ગાડર.

મેંદો, પું થેદો; ગાડરનર.

મેંદી, સ્ત્રીં નાનાં લીલાં પાંદડાંની એક બા-

ગાયન વનપતિ. એના પાંદડાં વાટીને પગે

અને હાથે લગાડ્યાં હોય તો ચામડી ઉપર

લાલ રંગ ચડે છે. એનાં ફૂલનું આપર

ચાય છે:-હેનો. ૨૦ પ્રં મેંદી મુકવી=હાથ

પર ઝાલીને ભેસી ગહેવું; હાથનો ઉપયોગ

નહિ કરતાં ભેમી ગહેવું, કામને માટે હાથ

નહિ વાપરવા. વડ તો હાથેપગે મેંદી મુકી

હોય તેમ રહે ને સાસુ નણુંદ અટવાય.

મેંદા, પું ધોયેલા ધડેનો ઝીણો લોટ; પર

સુલી. ખુબ બારીક લુદા તે; જેમાં કણી

ન હોય એવો બારીક આટો તે. મેંદા

જેવું=મદુર બારીક વાટેનું-જેવું હોય

એવું. (૩) ધડે વગેરેનું સત્ત તે.

મેંશ, સ્ત્રીં મસી, કાળજા, ૩૦ પ્રં મેંશનો

ગ્રંથો=અપરજ; અકીર્તિ થાય એવું કાર્ય-

-પ્રેરણું તે; લાજન.

મે, માઈ, મા.

મેક, પું મરડ, ઝીણી પથરની કાંકરીવાળી

ચીકણી માટી અને તેમાંના ચુનાના કા-

ટગ તે. (૨) આંખજો; સ્વમાંની ટેક.

મેકાશિંગ, સ્ત્રીં એક જાતની ઓપધિ-વન-

સ્પતિ. આંખજા પડેલી ટિંગ. આ દવામા

વપરાય છે.

મેરિયો, પું મગરિયો; મરડ. ઉં કહે નગ્નો

ખરને લાભ શો, મિસરી જર કે મેરિયા.

મેરો, પું મરડો; આમચાંચુ; વારંવાર જળસ

પડે અને પેટમાં પીડ આવ્યા કરે એવો

અતિસારનો રોગ.

મેત્રી, સ્ત્રીં [મં.] મિત્રતા; દોસ્તી બાઈ બંધી.

મેથુન, નં [મં.] મેનું જોડાવું તે; મળવું તે; નરમાદાનો સમાગમ તે.

મેથુની, વિં મેથુનથી ઉપજેલી; તે સંબંધી; તેને લગતું; મેથુનીસિદ્ધિ. સંયોગજન્ય.

મેયત, સ્ત્રીં મરણ; મરણ; મૃત્યુ; મોત. (૨) મોક્ષણ. (૩) વિં મરનાર; મરી ગયેલું. મેયત ખરચ=મરનાર પાછળ કરવામાં આવતું ખરચ તે.

મયર, નં [સં. માતૃમૃદ] અને પોતાનાં માતાપિતૃ ધર અથવા વતન તે, પિયે, ઉં મને માટે મેયર વળાવો કે, ઓધવ-રાજ અમને.

મેયા, સ્ત્રીં મા; માતા-અંમામેયા. (૨) બાવી; સંધુડી.

મેલ, પું [સં.] લંબાઈનું અચુક અંતર જેટલું માપ તે; લંબાણ માપ. આપણો ગાંઠ હોક મેલનો ગણાય છે. મલલિ.

મેઈ, સ્ત્રીં, મેકાઈ મિલ્કસનો બને બાળુ, આગી કાટેયો લોકડનો કટરો, ગિલ્લી ગીલીદંડાની ગતતા દાખી શુભરાનો નાનો કટરો

મેઈલુ, નં મિલ્કસ લાડું અણીરાણ પળુ 'લું' લાકડુ અથવા તેવુ બીજું જે કંઈ હોય તે. (૨) મડળ; લાખો સખત સોજો, માસ પાકની લાંબી ગાંઠ-લેગથી ન-ખાં મેઈલા જેવી ગાંઠ થાય છે.

મેકમ, અં બાધે બારિ, ખામ નામ કામ દીધા વગર; એકસ નહિ એમ; અનિશ્ચિત; મોંઘમ. (૨) દેખાય નહિ તેમ, અપટ સમભય નહિ એવી રીતે.

મેકલણ, કિં સં એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે જાય તેમ કરવું તે, રવાના કરવું; બેજવું; પહોંચાડવું; પ્રેરવું. (૨) વળાવવું.

મેકળારા, સ્ત્રીં જગતી છટ તે, મગતાય,

મામ; વિદ્યાળતા; ખૂમ ખાલી જગા હોવી તે.

મેકળું, વિં છુટવાળું; ખૂમ જગા હોય એવું; જોઈએ તેમ વાપરી શકાય એવી મગતાયનું. (૨) ખૂલું; ઉઘાડું; ઘણાનો સમાવેશ થાય એવું. (૩) ઉદાર; ખુલ્લા હાથનું; સખી. (૪) નિષ્કપટી; નિખાલસ. મન મેકળું રાખશો તો સૌ થઈ ગહેજો.

મેકાણ, સ્ત્રીં મરનાર પાછળ સ્નેહી સંબંધીએ એકાં થઈ રેવું કરવું તે; મરનાર પાછળ તોક કરો તે. (૨) પાપખાળી; ખરાખી; સત્યાનાય. (૩) જેને માટે પરિતાપ થાય-દિલગીર થવું પડે એવું કામ તે. મેકુડું, અં [અ.] બંધપાડેલું; રહેવા દીધેલું; કાઢી નાંખેલું. (૨) પડતું રહેવા દેવું તે. મેકુડી, સ્ત્રીં બંધી; બંધ પાડી દેવું તે; છ-લતરી રાખવું તે.

મેકા, પું [સં.] સંસારની માયામાંથી છુટકારો; સુક્તિ; છુટવું તે; ઉદાર; સદગતિ; શ્રાતિરહિત થઈ જ્ઞાનમાં એકાકી થઈ જવું તે.

મેખ, પું લામ, તાલ, અતુલના, મોગ્ય પ્રસંગ (૨) તંદુરબાનો વાસ

મેખરે, અં સોથી આગળ, અગ્રે; આગવા ભાગમાં. (૨) ઉચ્ચ સ્થાને. આગેવાનીમાં.

મેખરે, પું રોળા-એળ કે પંક્તિની આગળ જગા તે, ખુલ્લી જગાત મથાણું તે; આગલો ભાગ-જગ્યા તે; જહાર પડતી જગ્યા. (૨) ઉચ્ચસ્થાન, અગ્રસ્થાન.

મેગ, પું મગ; એક ભતવું કોળ. (૨) બંને લમણા ઉપરની લટ-પટ્ટરો તે. ઉં

મેગ સમારે મેલીએ.

મેગર, વિં મોગ-મગનો મગ-છોડાં કાઢી નાખેલી એવી-છાળ તે, છોડા રહિત, જેનાં છોડા કાઢી નાખ્યાં હોય એવું-કોળ અથવા છાળ તે.

મોગરી, સ્ત્રી. મુળાની સાથે થતી એક જાતની શાકશિંગ. એ હાથ દોઢ હાથ લાંબી કાળીને આંગળી જેવી પાતળી ચાપ છે અને લીલા શાક તરીકે વપરાય છે. (૨) હથોડી જેવું લાકડાનું ખાડવાનું ઓળર; મુદ્ગર; ખાડવા અથવા દોકવા-ટોટવા માગવાનું હથોડી જેવું લાકડાનું ઓળર:-લાકડું ખાડવાની મોગરી.

મોગરેલ, વિ. મોગગલું-જેમા મોગરાના ફલની વામ હોય એવું-તેમ તે, મોગરાલું તેલ તે, કુલેવ, મારે નાખવાનું મોગગના ફળની વાસવાળું તેન

મોગરો, પુ. મોધંગ, વોળાં મુગધિદાર ફલનો એક વેળા જેવો છોડવો અને તેના ફલ તે. આ જાગાયત ફલકાંડની કેટલીક જાતો થાય છે:-મટ, હળરી શિરકી ને દૂધ મોગરો. (૨) ખાડવા-ટોટવા દેવાનું હથોડી જેવું ઓળર; મોડી મોગરી. (૩) ઉપરથી ગોળ અણીદાર કે સાદો સપાટીથી ઉચો ધાટ તે, નાના શિખર જેવી સુદર આકૃતિ તે; કાગરો. (૪) કાગરા કાગરા જેવા ધાટનું ધરેલું તે. (૫) વાટના મો ઉપર બળતી મેજનો જે લીચકા બાકે છે તે, દિનેટના બળતા બાગ ઉપર બાકેયો કે મયો, શુલ.

મોગલ, પુ. એ નામના તુર્કિસ્તાનના રહેવાસીઓ; મુસલમાનની એક જાતિ. મોગલાઈ, સ્ત્રી. મોગલોનો અમલ તે, મોગવસાહી (૨) વિ. મોગલોના રાજ્ય અમલ જેવું; મોગવતું; મોગલને લગતું-મોગલાઈ કાઠ, મોગલાઈ અદબ.

મોગલી, વિ. મોગલનું-સંબંધી; મોગવાઈ. મોઘમ, અ. બાધે ભારે, નામ ક્ષમ લીધા પગર. (૨) વિ. ચોક્કસ નહિ એવું, અ-
ચ્છ, અનિશ્ચિત

મોઘવારી, સ્ત્રી. વધાર કિંમત આપતી પડે

એવી જે વેચવા સાટવાની હાલત તે, મોઘ; ભારે કિંમત હોવાપણું; મોઘું હોવું તે; ભારે ભાવ.

મોઘું, વિ. ભારે મૂલનું; જાતી કિંમતનું; કિંમતી; ધણી મહેનતે મળે એવું; વધારે ભાવનું; મોઘાથી ઉલટું. (૨) ન મળે-મટ પ્રાપ્ત થાય નહિ એવું; અતિથિય; વહાલું. ઉ. મોઘી કરીના નિજ આપરને મોઘી કરી તે તો તુજ તારણીને.

મોઘક, વિ. [સ.] છોડવનાર, છુટું કરનાર-પાપમોઘક.

મોઘણ, સ્ત્રી. મોઘીની સ્ત્રી, મોઘેણ મોઘન, ન. [સં.] મુકાવવું તે, છુટકારા થયો, છોડવું મુકા થયું ને

મોઘરસ, પુ. એક જાતની ઝોપધિ, એક જાતનો વનસ્પતિ શુદર.

મોઘાતું, કિ. અ. કરમેહાલું; અંબજાઈ જવું; સડેજ વાડું કે તોડું વધજવું; અંબજાવું-તેનો પગ મોઘાઈ ગયો.

મોઘી, પુ. કેળવેલા ચામડાના જોડા વગેરે ચીજો જનાવનાર માણસ અને તેનો ધંધો કરનારી એક જાત તે; પગરખાં સિવાનાર.

મોજ, સ્ત્રી. [અ.] ખું પીવું રમવું ને આનંદમા રહેવું તે; મન ગમે તેમ આનંદ મોગવું તે :-તમે તો રાજમહેલમાં રહી ખૂન મોજ કરો છો. (૨) આનંદ, હરખ; ખુશી ખુશાલી, ઉલ્લાસ (૩) મજા, સેલ; ગમ-રાગના મુલતાન રહેવું તે, ગમત કરવી, આનંદ રહેવું અને બેધિકર રહી મહાલ્યા કરવું તે. (૪) મજા; મરહૂ-તમારી મોજમાં આવે તેમ કરો.

મોજડી, સ્ત્રી. જરિયેલ પાવડા ખાસડિયો તે, સ્ત્રીઓની સારી ને કિંમતી જનાવટની જોડીઓ, કપડાના બરેલા પગરખાં.

મોજડું, ન. પગરખું; પગ પહેરાવું કપડાનું કે ન મેજના દોગથી મુચેય બામડું.

કહે. પાણી, પેલાં ચા માટે મોજણી-
ઉતારવાં.
મોજણી, સ્ત્રી મોજણું-માપણું-ભરણું તે; (૧)
મીન-પાક વગેરે) અદાબ, કાઢવો તે;
ખેતર-જમીન વગેરે માપ-મરત કરણું
તે; (૨) કોણું, જાણણું, તે.
મોજણીદાર, વિ. જમીન વગેરે ભરનાર;
માપ કાઢનાર; માપણી કરનાર, તે.
મોજા, પુ. આગળ અને પાછળે દકાય તેમ
પગે ધાસવા-પહેરવાની કપડા કે દોંગની
શુથણીની બનાવટ તે, મોજા એવું એક
વચન મોજે. (૨) પાણીમાં ને છોજો
આપે છે તે; નરંગ, લહેરો; ઘોડા, હોડા.
મોજાર, અ. આ; માહે. હું તે નથો વન
મોજાર-મોજાર.
મોજા, વિ. મોજ કરનાર, આનંદી; વિવાસી,
લહેરી, મોજ માણનાર. (૨) મનમાં આપે
તેમ કરનાર; મનઝી.
મોજણું, વિ. મોજા. ૧.
મોજણું, અ. [અ.] તેવા; હાજર. (૨)
વિ. હયાતીમાં હોય એવું, નહિ નાથ
પામેવ; હયાત.
મોજે, અ. અમુક, ગામ-ગામને એમ (મોજે
-હિંદી=વચ્ચે); મોજણીમાં એક વિભાગ
તરીકે મોજણેશ જમીનનો કહેડો-ખેતરો
ગામ કે તાલુકાનો (વિભાગ તે) તારક;
જિલ્લો એમ. મોજે-મોજે, ઈશગામ.
મોજેજે, પુ. [અ.] અમકાર; અહમ્મત
લીલા; ન. મમત્તવ એવું જે અમત્ત તે,
ફેલી બનાવ.
મોજે, પુ. પગે પહેવાયુ શુભેશ પગને ગરજપર
ખેસણું કાચળી જેવું કષ્ટ. (૨) તરંગ;
લહેર; ઘોડા. (૩) મેઝામાં જણાઈ આવેલો
કાંપ તે, પાણીની તરી. (૪) વરિદ; જમીન,
ખેતરનો જુમખો-ખુદી. થઈ રાજાને
પરિતજને જે મોજા જમીન જમીન આપી.

મોટપ, સ્ત્રી મોટપણું, મોટાઈ, ગોરવ; વડી-
લપણું. (૨) સોખા, પ્રતિષ્ઠા. (૩) મગરબી,
અંક કાર.
મોટમ, જુ. મોટપ
મોટણું, ન. અનાજ ભરવાનો કાથળો, મોટલો
મોટાઈ, સ્ત્રી મોટાપણું; મોટપ (૨) મર્ગ;
અભિમાન, મમત્તવ. (૩) ઉચ્ચતા
મોટિયું, ન. અનાજનો થેલો.
મોટિયા, પુ. વેતરો; અનાજ ભરેલા કોથળા
કાઢવાનાર.
મોટીયાઈ, સ્ત્રી વડી મોટી બહન, મોટી
નણું.
મોટું, વિ. [સં. મહત્] કદ, વિસ્તાર, ઉ-
ચાઈ, લગાઈ, પડોળાઈ, વય, અને શુભ
વરોમાં સાધારણ રીતે જોઈએ તે કરતાં
વધારે એવું તે; -અર્થ દળમાં આ જળ
મોટું છે. તોમાં મહત્ત મોટું છે. જોડોમાં
તાડ મોટો છે, નહિએમાં નીચ મોટી
છે, આમોનનો પટ મોટો છે, જગ્યામાં
આ મોટું છે ને શુભોમાં પગપકા મોટો
છે. (૨) માર્ગ; એક, ઉચ્ચ. એવું જાણ્ય
મોટું છે. (૩) મખ્યામાં વધારે. પેલી
મકમ મોગી છે. (૪) અગત્યનું; જરૂરી,
નહિ ચાલે એવું; -લખનનું કામ મોટું છે
(૫) ઉતાર, મળી, સદન કરે અને જત્રા
દનહિ મોટું લગાડે એવું. એવું મન
મોટું છે. (૬) સંવાયિત; મજાતવાર, આ-
ગ્રેવાન; -તેજ ગામનો મોટો માણસ, છે.
(૭) વડીલ, માન આપતા શોખ, કશું
સાંભળનાર જેવું; -કાકો કપડો દે તે સામ-
જાણે, એ મોટો છે. (૮) મદાન-તેજો મોટું
પરકમ કશું. (૯) ભાર; વજનદાર. આ,
મોટું મોટી મોટું છે. (૧૦) અભિમાન,
પ્રેર, કારી; -આ કુખ મોટું છે, કશું
સાફ કરે ત્યારે ખડ. (૧૧) મદાન જ-
નું-મોટું. એવી મોગી મોગી વાતો ના

કર. (૧૨) મોટાં ઘર=ખોનદાન; ગૃહસ્થે; ઓ-
ગરદાર:-મોટાં ઘર. ઉં. અમે મોટાં ઘરની
વહુનાર, તમે કાનકુંવર નારકાકું, (૧૩)
અમલ:-મોહુ મળ આ છે. (૧૪) ઉચ્ચ:-
એને હમણાં મોટી જગ્યા મળી. રૂં ૫૦
મોટાભા થયું=આગળ પડીને-જાણે હુંજ
આગેવાન કર્તા છું એમ ગણીને કામ કરવું
તે, આગળ પડવું, મોખરે ધપવું. કહે
મોટે પાટલે જોસાડવું=વખાણુ કરવાં; કુલા-
વડુ. માન આપવું. મોહુ પેટ ગળવું=
સહન કરવું, લોહીનો ઘુંટ ગળા જવો,
અવશ્યુ ઉપર પશુ ગુણુ કરવો તે; કોઈનો
પણુ દોષ માફ કરવો. મોહુ-માયું=વચે નાનું
પણુ પદનીએ મોહુ-વડીલ એમ. મોટાની
મોટી વાત, અરધા રાત્રીને આખી
રાત મોટા સૌથી જોટા, વગેરે.

મોટથી, અં. હતાવશે; મોટે થોટ, ભારે અવાજ.
મોટેકું, વિં. મોહુ; વયોદ્ધ, વડીલ.
મોટાપેસો, પું. દોઢપોતો તે, માડાચાર
પાંદો નિહો.

મોહા, જી. ખાણુ-પીડુ તે; ખાકિય.
મોહ, વિં. વાણિયા, સુતાર તેમજ બ્રાહ્મણની
એક નાતવું મોહું નામ. જુ. મોહ.
મોહ, પું. મોહ; રેક; અભિમાન. (૨) છદ;
આગ્રહ.

મોહવું, નં. મોહવું; છાણુ વગેરેની તમરડી,
છાણુતો -જોડીને કરેલો ઢગ; ગંજ;
ઢગની. (૨) ધામની પુણીઓની ગંજ;
આધલો. કહે આંધળી ભેરો મોહવું દોહું.
મોહવું, કિં. સં. મરડવું; આંધળીએ તોડી
નાખવું; ભાગવું; (૨) માન બંગ કરવું.
મોહા, પું. હાજરી પત્રક; ગામડી નિશાળોમાં
જેમ જેમ છોકરા આવતાં જાય તેમ તેમ
હાજરી માખય તેમનાં નામ લખાતાં જાય
છે તે મોહા કહેવાય છે. મોહા વચાવા.
મોહિયું, નં. મોં તરડનો ભાગ તે; વાસણુ

વગેરેનો મોં આમલો ભાગ. (૨) ભરેલા
વાસણુમાંની મોં આમલી વસ્તુ તે; મોં પાસે
જે ભરેલું હોય તે. જોળના માટલા વગેરેમાં
વેપારીઓ મોહિયું રાખે છે અને અંદર
બેળ હોય છે. (૩) મોં ઉધે નહિ તે
માટે કંતરા ને ઘોડાં વગેરેને મોઢે જે જાળા
દાર ચુંથણીની દોરડીઓ પાંધવામાં આવે
છે તે; શિદી.

મોડી, વિં. મરાઠી બાપાની લિપિ. મરાઠી
બોલે છે પણ લખે છે મોડીમાં; મોડીમાં
લખેલો લેખ તેનાથી વચાય નહિ.

મોહું, વિં. મુકરર વખત પછીનું; જોડાએ
તેટલા સમય ઉપરાંત તે; અમુક; નક્કી
કરેલા વખત પછી તે; વેળા વડી બહુ હોય
તેવું. ઘણી વાર ઉપનું. (૨) મોહું.

મોહ, પું. બ્રાહ્મણની એક નાતવાચક જોળણ
તે. તે નાતનો એકાદ માણસ તે. (૨)
મોહ; શુદ્ધ પ્રસંગે મુશાડિયા નામના પાસનો
જનાવેલો જે મુશટ સ્ત્રીઓ પહેરે છે તે;
સ્ત્રીઓને માથે પહેરવાની ધામના સાંકા
અથવા ખડની જનાવટ. (૨) સાંકાવાળા
નામનું જોધાંવાણું ચડુ. : મોહ વિણવા
કહેવાય તે

મોહવું, જુ. મોહવું.

મોહું, નં. [સં. મુલ.] સુખ; વદન, મો.
(૨) અહેંગ, માથાનો આમલો ભાગ તે.
(૨) જોડા વચ્ચેની શાંત અને તેની અં.
દરનો દાત ને જાળવાળો પોકળ ભાગ તે.
(૩) વાસણુ વગેરે ઉપરનું બાકું તે; દાર.
(૪) વાટ; રુતો-ગુમડાનું મોહું. કિં ૫૦
મોહું દતરી જવું=જોડા પડવાથી અથવા
વિવાદમાં દારવાથી શીકા-જાખા થઇ જ-
વોવું. મોહુ આપવું=ખોલવા દેવું-
સાબળવું તે. આવવું=મોંમા ચાદોઓ પડી
લાળ ગળી, -દાકવું=રોવું; શરમાવું, લાજ
કાકી-જનાવટું=મળવું. શરમાવું-દવા.

વવું=ખાવું, બોલવું; હાનિથી બચવું-
ચઠાવવું=રીસે બરાવું, નારાજ થવું. મોઢે
ચઠાવવું=અતિશય લાઠ લઠાવવાં, બહે-
કાવવું. મોઢે કહેવું=મુઠે નહિ પણ હા-
જરાહજીવર જે કંઈ કહેવું હોય તે કહેવું
તે. મોઢે કરવું=યાદ રાખવું; જેમ બોલી
જવાય તેમ કરવું; પાઠે કરવું=પર આવવું
=યાદ આવવું, મહાકાવવું=હસવું, રાખવું
=માનવું; રામમાધન કહેનારના માન ખા-
નર કરવું. ભડભરવું=ખાઈ ખાઈ જેમ
થવું. વાળવું=રોક કરવો, રાવું. મોઢું
બહાર કાઢવું=જાહેરમાં આવવું; ઉઘાડા
પડવું. મોઢે લાગવું=બાંધવું, સ્વાદ પડવો.
મોઢું મિત્રી લેવું=નહિ બોલવા દેવું. કાળું
મોઢું કરવું=જતા ગઢવું; પુર-ખ-
રાય કામ કરવું. તિસ્કાર કરી કાઢી
મૂકવું. મોઢે માન્યુ=અનુસાર. મોઢામોઢ
=અર. મોઢું બાંધીને માર મારવો=માગવું
તેમ વળી શેવા પણ દેવું નહિ તે. મુઠે
મોઢે માર ખાવો તે. મોઢાની મિઠાશ=
પ્રિય બોલવાપણું તે; વિવેકથી બોલવું
તે. મોઢાની વાતો=ખાલી દુહાંસ, ફવાઈ
ફિલા, મોઢાનું છુટું=વાચાળ, બહુ બોલુ.
મોઢાપર થુ કવું=નિસ્કાર કરવો. મોઢા-
પગથી માખે નહિ ઉડવી=કંઈ નહિ બનવું;
પરાક્રમ-અજ ગદિત, ખાચવું; નાદાર; દમ
વગરનું. મોઢામા આંગળી ઘાલવી=પરાણે
બોલાવવું; બોલવાની ફરજ પાડવી. ચકિત
થઈ જવું; હબકી જવું. મોઢામાં લીવું
તરણું લેવરાવવું=લાચાર બનાવી દેવું; ખૂન
નમાવવું; જી લખે કરી નાંખવું. મોઢું ગં-
ધાવું=મુડું-ખરાબ દેખાવું; મહિસાઈ લા-
ગવું. લોકમાં નિંદા થવી. મોઢું ઠેકણે
રાખવું=નિર્દોષ દોષએ તેમ અંબીર ચહેરા
ગખવો (મસ્કરી કરનાં) મોઢું બાગવું
=મનમ કે લાયથી ચાડી કરનાં અટ.

કોવવું=જેમ કહીએ તેમ મુઠે મોઢે ક્યું
બય એવું બનાવવું તે; મોઢેતાણુ દેવું=મે-
લાય નહિ એમ કરવું.

મોણ, નં મોયાણ; બંહુન ઘોડા પ્રમાણમાં
કોરાં લોટને પાવવું; ધી કે તેલ તે માણ.

મોણમોણ, અં ગોરગોર; છુટેછુટું; તરત ભાગી
જાય-કોણેકણે જુદા પડી જાય એવું
એમ; મોરમોર. (૨) 'માણમાણ' જેમ
તેમ કરતાં; પરાણે; બળાતકાર. :- મોણમોણ
સમજવી લાગ્યા ત્યારે વળી તમે માન
આપ્યું નહિ એટલે પાછા રિમાઈ ગયા.

(૩) ધરિધર; આગ્ને ગદીન.

મોત, નં [આ] મરવું; મૃત્યુ.

મોતિયું, નં મોતિયું; હાપસને છેડે ન્યાયી
નેવ પડે છે ત્યા વળીએ આવે બેસાડવામા
આવવું પાડિયું.

મોતિયો, યું મોગરો; કાગરો. (૨) હોશ; શક્તિ
આપ. (૩) આખની ટીકી પર આવતી સુરી
છારી તે; પડળ. (૪) જળ મિંદુ; છટો;
પાણીનો કણ તે. ૩૦ પ્રં મોતિયા મરી જવા
=ધાકી જવું; નાહિમ્મતથઈ જવું; ઘીલાપડી
જવું. મોતિયો આવવો=કીડી ઉપર છારી
વળી, પડળ આવવાં. મોતિયા છટવા=અનિ-
શ્ચયથી-અથવા મોટા બચથી પગસેવો થવો.

મોતી, નં [સં. મૌલિક] કાણુ માછ-
લીના શરીરમાંથી નીકળતો રસીનાં બિંદુથી
ડથી છીપમાં બંધાયેલો સહેજ ધોળો લાલ
પિગાશ પડતો કણ-દણો તે; સુકતા
સુકનાઈળ; ગોળ મણકો, મણિ; છીપમાંથી
નીકળતો સુંદર દાણાદાર ગોળ પદાર્થ
તે. (૨) કીડિયું. છીપમાંથી નીકળતા દા-
ણા તે. ખરાં મોતી ને મોતીની છીપના
કકડા કરી ઘસીને બનાવેલા નાના મણકા
કે કાચના તેવા કણ તે-એટલાં મોતી.
કાચનાં મોતી ફટકિયા મોતી કહેવાય છે.
મોતીની જવાહીરમાં અખનની છે.-દીગ

મોતીના દાગીના. ૩૦ પ્ર૦ મોતીએ ચોક
પુરવા=મોટા મોટા કળણા અને કમળકાના
મનોરથ કરવા. હવામાં. દિક્ષા બાંધવા,
બડાશ મારવી; કુલાવું. મોતીએ વધાવણું
=બહુ માન આપણું, સારો સત્કાર કરવો.
કહે૦ મોતીનાં પાણી ઉતારવાં=માન ઉતારવું
માર-ભાંગી નાખવો. મોતી પરાવવાં
=ઝીણું તે ધ્યાન દઈ કરવાનું કામ કરવું.
વિધ્યું તે મોતી=જે થયું તે કામ; વહેણું
તે પહેયું; સીધું ને સાફ; કરવાનું તે
કરી નાખ્યું એટલે પાર એમ. હીરાની
મેતી ને મોતીની રોતી=હીરા બળીને
કાચવો થઈ જાય અને મોતીનું પાણી
ઉતરી જાય એટલે થઈ રહ્યું=અર્થાત્
હીરા મોતી કરતાં સોનું રૂપું સાફ. મોતી-
સર=મોતીની સેર; મોતીનો હાર તે.

મોતીચુર, વિં મોતી જેવી ઝીણી ઠણીને
લાડું તે; મોતૈયા લાડું.

મોતૈયા, પું મોતીનો દાણો તે. (૨) મોતિયા;
પાડા. (૩) જળકણ. (૪) કલો.

મોથ, ઝીં ચીડા નામના પામના મળમા
થતી મુગધીદાઃ; કાળી ગાક તે. આ
. એસડ કયાથ ચૂર્ણ વગેરેમાં વપરાય છે.

મોદ, પું આનંદ; હર્ષ; ખુશી. (૨) ઝીં નાડા-
માં અનાજ ભગતા પહેલાં પાચરવાનું મોદું
ભડા વણાટનું કપડું તે; ગાડામાં પાચર-
વાની મોટી આદર.

મોદક, પું [સં.] લાડું.

મોદણું, કિં અં ખુશી થવું; રાજ થવું; આનંદવું.
મોદિક, જું મોદક.

મોટી, પું અનાજ, ગોળ અને ધી વગેરે ખાવાની
ચીજો વેચનારો વેપારી. (૨) મોટા ઘરનો
-રાજ્યનો કોઠારી; બંડારી.

મોટીખાનું, નં લખ્ખને દાણાકુણી ખોરાક પુગે
પાડનાર ખાનું; અનાજ વગેરે આપનાર
બંડાર; કોઠાર.

મોતિયું, નં ઉપરમોટિયું આમંત્રણ; માણેક
, નોતક, ખડું નહિ પણ માણમાણ કહેયું તે;
સારૂ લગાડવા, માન રાખવાને કહેણું તે:-
તમે જન્મવા ખેસતા હતા ને એ આવ્યો
તેમ છતાં તમે મોતિયુંએ કહ્યું નહિ.
માનામંત્રણ.

મોખેદ, પું. પારગીઓને ધર્મક્રિયા કરાવનારો
ગોર તે.

મોલ, પું છાપરાનો મુખ્ય અને સૌથી ઉચો
ભારવટિયો તે; ભારવટિયો; જે કમ
ઉપર રાખવામાં આવતાં છાપરાનો ભાર-
ઝીલનારાં જે લાંબાં આડ લાકડાં તે. (૨)
મુખ્ય ટેકા; જેની ઉપર ખીજનો આધાર
હોય એવો મુખ્ય તે; મુખી; આગેવાન;
વડો; વડીલ.

મોલણ, ઝીં ધર-કુટુંબની મોટી વહુ; મોટા
છાકરાની ધણિયાણી; પટરાણી; પાટવણ.
(૨) જેનું ચલણ હોય અને જે ધરની
કમતા કમવતા હોય તે મુખ્ય ઝી.

મોભામ, વિં મોભનો ભડો છેડો તે-તેના
જેવું; સ્પષ્ટ; સુદૃઢ. મોભામ બુદ્ધિ=મુલ-
બુદ્ધિ. એથી કવટું કુશામ બુદ્ધિ.

મોભાદાર, વિં વળનદાર; પ્રતિષ્ઠિત; મંભાવિત,
જેનું વજન અને ભારભોજ હોય એવું.

મોભારિયું, નં વચવા ઉચા મોભ (જ્યાં
આગળથી જાને બાણ છાપરાના ઢાળ
ઉતરે છે તેની) ઉપર લટવાનું પહેણું
નળિયું; મોભ ઉપર લંકવાનું મોદું નેવ.
મોટી ભડી ઝી.

મોભારો, પું છાપરાનો સૌથી ઉચો ભાગ
તે; છાપરાનો સૌથી ઉચો ને વચગાળાનો
ભાગ તે, કે જ્યાંથી એક બાણ તરફ
છાપરાના ઢાળાવ ઉતરે છે.

મોલી, વિં જેની ઉપર મુખ્ય આધાર ગડેતો
હોય તે; ધર અથવા કુટુંબને સૌથી મોટું
-વડીલ માણસ તે.

મોભો, પું. મોટાપણું; મોટાઈ; મોટાપણું
માન અથવા પ્રતિષ્ઠા તે; ભારખોજ; વજન;
ઘનિત; આખર; દરબને.

મોમ, નં. [ફા.] મીલ; મોમખતી;
મોયડી, સ્ત્રી. દોરના મો ઉપર આવીને રહે
એવા તેને બાંધવાનો દોરડો મોરેનો માખો
તે; માળિયું; મોપડો.

મોર, પું. [સં. મયૂર] મુંદર રંગદાર લાંબા
પિંછવાળું એક મોડું પંખી; મયૂર; દેસનો
નર. ૩૦ પ્રે. મોરમારવો=દાવ છતવો.
આસ થવું.

મોર, પું. મહોર; મ્હોર; આંખા આંખલી વગેરે
ઝડોને આવતાં નાનાં નાનાં ફૂલોનો શાક તે.
મોરખું, વિ. મોરખું; મો રાખીને કામ કર-
નાર-ખેલનાર તે; મો બોધ શરમાય અને
તેને પ્રિય લાગે તેવું બોલે કે કામ કરે.
એવા સ્વભાવનું-માણસ તે.

મોરચંબ, પું. [હિ.] ઘંતની ખંચમાં રખીને
વગાડવાનું એક વાળું; ઘોડાલિયું.

મોરચી, સ્ત્રી. સુરચી.

મોરચો, પું. લડવાની તટખંધી, રાત્રીને બરેખર
જવાબ દેવાય તે માટે સેનાના આગલા
ભાગમાં કરેલી ગોઠવણ; રાત્રીને દરેકે ઝીલી
તેને મહાત કરાય એવી મોખરા ઉપર કર-
વામાં આવતી બુદ્ધિરચના; રાત્રીને હરાવાય
અને બરેખર નિશાન લાગે એવી રીતે
દિશાના અથવા મેદાનના ઉંચા ભાગમાં
તોડી ગોઠવી લઘુદળની દોકોટ તૈયાર કરેલી
તે; બુદ્ધિ. (૨) સેનાનો આગલો ભાગ તે
તેની ગોઠવણ. કિં. પ્રે. મોરચો મારવો
=દાવ છતવો; રાત્રીને પાછો પાડી હરાવવો.
રાત્રીના મોરચાને તોડી પાડવો. મુખ્ય-
અગત્યનું કામ કરી-સાધી લેવું તે.

મોરડ, નં. દુધી વગેરેનાં બળિયાં (૨) મોરસ.
મોરડી, સ્ત્રી. મયૂરી; દેલ. (૨) મો-દોરડી;
મોયડી.

મોરથુથુ, નં. [સં. મયૂરસુત્ય] તાંબાનો
લીલા રંગનો અને ઝેરી ખાર-કાટ તે.
Black Vitriol.

મોરલી, સ્ત્રી. ઘાસળા; ખંસી. મોરલીધર=કૃષ્ણ
(૨) દેવને અર્પણ કરાયેલી મે દેવસ્થાનમ
સેવા ને નાચે કરવા પડેલી કન્યા-લોકરી
૧૦ પ્રે. મોરલી બંધવવી=બુઝળી કુંકરી
શંકવું; રસોઈ કરવી તે.

મોરવણ, નં. દેવતા અગાધવાને ઊભાનો
લુકો મૂકવો તે; મોર. (૨) અખરામણ;
મેળવણ.

મોરવણું, કિં. સં. આખરવું; મેળવણું;
જનાવણું. (દ્વ.)

મોરડું, કિં. અં. મહોરડું; મહોર આવવો;
આંખા-આંખલી વગેરે ઝડોને નાનાં નાનાં
ફૂલોનો શાક આવવો; ફૂલવું; પુષ્પિત થવું.
આંખો મોરિયાં. મોર-મોરડાં; મારવા
ખાતે તો આંખો ફેંસાઈ પડે.

મોરવેલ, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ.

મોરસ, પું. દરિયા કિનારે થતી વનસ્પતિ;
એક લાજુ. એ શાક તરીકે ખવાય છે.

મોરાણી, વિ. મુખ્ય; પ્રધાન.

મોરાખી, પું. યુને પકડી આપનાર મુખ્ય
માણસ. સરકારથી માયી મેળવી પોતાના
યુનેગાર સાથીઓનો યુને જાહેર કરનાર.

મોરિયા, પું. ધડો; દોરિયા. (૨) સામા
જેવા એક જાતના અખમેડ જાતના
પાકેલા કણ-મોખા. એ દરાગમાં વધ-
રાય છે.

મોરી, સ્ત્રી. એવાડનું મંદુ મેલું પાણી ન-
વાની નીક તે; ખાળ; ગટર. (૨) મોયડી;
માળિયું.

મોડું, નં. મહોડું; મેતરજનું રમકડું-પેદ-
સોમડું તે. (૨) રમખીય પુતળું; નં.
મોરે, અં. આગળ-આસ મોરે થા. (૨)
સાચું-મું મોરે લોક તો ખતી મેરના

ગા બાર છે ?

મોરો, પું સાપના મોંમાં-તાળવામાં રહેતો
ગેળા અક્તી જેવો પદાર્થ તે. એમ કહે-
વાય છે કે, એમાં ઝેર ચૂસી લેવાની શક્તિ
હોય છે. જળો જેમ લોહી જેવે છે
તેમ એ ડંખવાળા ભાગ ઉપર લગાડતાં
નમામાં ઝેર ચૂસી લે છે. -સાંપનો મોરો.
મોર્ય, અં આંગણ; પહેલાં; અગ્રે. (૨) સાથે.
મોસ, પું કસણુ; તુલ. (૨) મહોલ; રા-
જમંદિર. (૩) લીસો પાક; ઉત્પન્ન.

મોસવી, પું [ફા.] મુસલમાની કાયદા
પ્રમાણે ન્યાય દેખાડનારો મુસલમાન મુઝાં
પંડિત; શરહના અર્થ પ્રમાણે મત આ-
પનારો. (૨) વિદ્વાન; પંડિત.

મોહસેદાર, વિં મહોલ્લાવાળો; મહોલ્લાનો
ધંત્રાગાર-મોટી કરનારો અથવા મહો-
લ્લાની તપાસ રાખનારો માણુમ.

મોહસો, પું મહોલ્લો; મામ અથવા શહે-
રના જુદા જુદા લોકના વસવાટના જુદા
જુદા ભાગ તે; મેરી, પોળ; જળિયુ;
વાસ. = મુહારમોથો.

મોવણ, નં મોવણ; આટા-મોટને જગત
મોહળા-નેલી કરવાનું જે રોહ-મીટ
થી અને તેવ વગેરે તે; આટાને કરમોવવાનું
તેવ થી તે.

મોવાસો, પું દોરના મોંમાં થતો એક ઝેન.
આ ગેગથી થળાં દોઝ મરી જાય છે.

મોવાળ, પું વચ્ચે; ઘરોળો; ખૂખરોદ
મંચ તે.

મોવાળો, પું મુવાળો; વાળ; કેચ.

મોપું, ફિં સં મહોલું; થી અથવા તેલથી
આટો કરમોવવો. (૨) ધર્મ વગેરે અ-
નાજ સજે નહિ તે માટે તેને એરંડિયું
લગાડવું તે. (૩) મીટવાળું કવું; મો-
ળવું; મોપડું; વડાવું; લાથડેવો.

મોસમ, સીં કવ, અમુક પાક. યામ, અને

નવી ઉત્પત્તિ વગેરે થવા માટેનો થોડા
વખત તે. -કપાસની મોસમ.

મોસસ, પું [અ.] સરકારના હુકમથી તે-
ડવા આવેલો ને તાકીદ કરનારો ખેલોક.

મોસંબી, સીં મોમ્બાસા તરફથી આવતી
નારંગી; ખટ મધુરા રસવાળું એક ફળ.

મોસાળ, નં માનું પિયેર; દાદાનું ઘર.

મોસાળિયાં, નં મોસાળ તરફનાં સગાં તે;
મામા અને માસીઓ વગેરે તે.

મોસાળું, નં માથાપ તરફથી છોકરીને સી-
મંત વખતે અને છોકરીનાં છોકરાંને
જનોઈ અને વિવાહ વખતે કરવામાં

આવતી રીતની બક્ષીસ, પોપાક વગેરે.
(૨) મોસાળ તરફની રીત-બક્ષીસ કરવી

તે. ને તેને લગતું સરથસ. (૩) મોમાળોમાં
ગવાતાં ગીન તે. મોસાળામાં માણુકમોતી.

મોહુ, પું [સ્તં.] રૂપ શુભ ને હટા વગેરેની રૂઠ
લાગવી તે; રૂપ શુભ ઉપર શિદા થઈ જવું

લેલા થઈ જવું તે; પ્રેમાભક્તિ. (૨) માયા;
અચાન; સંસાર ઉપરનો ગાઠ અતુરાગ તે.

(૩) આંતિ; મૂર્છા; મેહોશી; ખમ-ખમણા.
મોહુક, વિં મોહ લગાડે એવું; મુંદર; મનો-

હર; આકર્ષક.

મોહકમ, વિં યાજું મોહું; બારે; પુષ્કળ;
ખુન; અનિસય.

મોહમળ, સીં મોહની આંટીધુટી; મોહપાશ.
મોહન, વિં મોહ લગાડે એવું; મોહ પેદા કરે

એવું. મુંદર; રમખીય. (૨) નં મહોલું તે;
કામણ; વશીકરણ.

મોહનમાળા, સીં મોનાના ઝીંબા પ્રારની
મુંથણીના મણકાઓની માળા અથવા દાર

તે; એક મતનું મુંદર કંદાબરણ.
મોહળન, સીં [ફા.] ખાર; મેહ; પ્રીતિ;

પ્રેમ. (૨) માયા; મિત્રતા; એસવા કંઠવા
જેવો નેલીસંબંધ તે; રોહબાવ.

મોહળાણ, નં મોહનાં બાળ તે; મોહ ન.

તપન કરે-પ્રેમ પ્રકટારે એનું કનન તે.
મોહર, સ્ત્રીં મહેર; ડાપ. (૨) કુંડાં
વગાડવાનું વોન્નું; વાંસળી; બંસી.

મોહરમ, નં મહેરમ: મોહરમ; મુસલ-
માની વર્ષના પહેલો મહીનો; જે મહીનામાં
તાજુન આવે છે તે મહીનો. તાજુન કા-
દવા-ખનાવવાના દિવસો વગેરેને વગતો
તહેવારનો સમય તે.

મોહોર; નં મોહોર; રૂપ, ગુણ, અને ચતુરાઈ,
વગેરેમાં આગળ પડતું નમ તે. (૨) સેન-
દંજની આટનું રમકડું. એમાં ખનરીસ
મોહોર હોય છે. અંકવાળી મર્તિ-આટનિ
તે. એમાં હાથી ઘોડા કૂટ ને પાયળ વગેરે
હોય છે. નં; સુંદર રમકડું; ખેલાયું.

મોહોલ, પું. મહેલ; મોલ; રાજમહિર;
લેસી.

મોળ, સ્ત્રીં પેટમાં વાણ ચવાધી મોહામાંથી
જે પાળી-વાળ છૂટે છે તે; મોંમાં વાર-
વાર પાણી આવવું તે. મોળ્ય; વાળો.
(૨) ઉઠાણ-બી. (૩) છૂટે પત્થરની દાર તે.

મોળપું; કિં મં કાર્પાને દક્ષ કરવા; સ-
મારવું; સુધાવું. (૨) બાગવું; મોટવું.

મોળાઈ, વિં મા તરફનાં-સર્ગાં; મામાનું.-
મોળાઈ બાળમહેન.

મોળિયું, નં કાપડાં કમખા મોળી વગેરેની
આંખની જરિયેલ પરી. (૨) પટ્ટ જેવી જરી
અથવા કસબીકાર. (૩) સ્ત્રીએને શોકમાં
પડેવાનો નંમામ લાલ કે કાળો સાલ્યો
તે. ૧૪) મોળ; કમખી ફેટા. ઉં જળ-
કમાં જળમાં વીરા માથે મોળિયા; જળદી
જળદી મોળાઈ માથે છાળ, મોમેડું મોંધા.

મોળી, સ્ત્રીં ચરના લોટની પાળળી મેવ:
પાતળો તાંતળા જેવો ખાવાનો પદાર્થ.

મોળું, વિં ખાર, ખટાચ, અથવા મળપણ
જેમજે તેડા પ્રમાણમાં ન હોય એવું

મોળી ખાત; મીઠા-ગળ વગરનો. મોળી
દાળ-ખટાચ વગરની; અને મોળી દૂધ-
પાક=પુરતા મળપણ વગરનો. (૨) ચ્વાદ
વગરનું.-આ કુવાનું પાણી સાવ મોળું છે.
(૩) તેજ, ચંચળાઈ, શીર્ષ કસાદ વગ-
રનું; મંદ; શિથિલ; ટાહું. (૪) લખતખાટ
વગરનું; નહિ આકડું; નળળું; ફીકું.

મોળેણ, વિં મામાની.-મોળેણ ખહેન. મા-
માની છોટરી.

મોં, નં [મં. મુસ] મોં; મુખ; - વદન.
(૨) ચહેરા. માધાનો આગયો બાગ,
એમાં કપાળ, આંખો, નાક, ગાલ, કાન,
મોંની કાઠ હડપથી વગેરેનો સમાવેશ
થાય છે. મોં એટલે જે આઠ વચ્ચેન
જેમાં દાંત અને જીભ હોય છે તે શાક
જે વડે પ્રાણીઓ ખોરાક લે છે તે. ૨૦
પ્રં મોં ઉપર સાફી દોળાવી=ચીકા પડી
જવું; યરમિંદા પડી જવું; કલંક લાગવું;
જીકા પડી જવું. મોગડવું=રીસ ચઢવી;
નાખુગ થવું; તરાજ થવું. મોંનેયું=એ-
કનું એક; એકયું; ખોટનું-સડકું છોકર.
ઉં જ્યારે વડું ન મળી હુ મોરધાટે. ત્યારે
દીકરાનાં મુખ જોવા સારું, તત્કાલે 'રડેયું'
મોંનવા માટે, મોલનં મોંધાઈ જવું=પાઝ
પડીજવું; લડીજવું; રડી જવું. મોંમાંયું=
ખો; શોધવાનો ગતો; મુલાકાત:-આન
મોંમાયું કેમ જણાવું નથી. મોં લોકું-
વિલાપ કરવો; રેવું. મોં મૂનિતે=છૂટે મોટે;
મુત્તકડો. (૨) યરમ છંદીને. મોં લેવાયું=
સરમાઈ જવું. મોં ઉતરી જરું; અંખા પડી
જવું. મોંમાં મગ બરવા=મુંગા રહેવું. મોંમાં
માનું-મોંને શોભે નહિ એવું, જેમ આવડે
તેમ, ખરાય અવડિત-મુંડુ બાળવું કરવું.
ગાળ વગેરે. મોમા આવે તેમ=વનાર વિચારે;
કંઈ પણ વિચાર કર્યા વગર. મોઝડાણું=
લદમ જમાવી, લદમ=અલમ લાગવી, વિવેક

—મોટાનું માન નહિ મુકાનું એમ. મોં
આવવું=શેઠ પડની, ચરમ લાગવી. મોંમાં
ચાંદીઓ પડી જતી. કહે. મોં ખાવ ને
આંખ લાળે=વિવેકથી કામ કરવું.

મોંકાણુ, સ્ત્રી. મરનાર પાછળ ઘણા જાણે
એકઠા થઈ શોક કરવો તે; મરનાર પા-
છળ શોક અને વિલાપ કરવાને એકઠાથલું
તે. ૩૦ ધ૦ મોંકાણુના સમાચાર=ચુરા
શોકના સમાચાર તે; માંકાવાડ.

મોંકાણિયું, વિ. મોંકાણુ કરનાર. (૨) માઈ;
બુઈ; અશુભ. (૩) હીણ પમલાનું.

મોંધમ, વિ. મોધમ; ચોકસ નહિ એવું;
બાધેભારે; અતરપટે; વગરનામે.

મોંધવારી, સ્ત્રી. ઉંચે ભાવે વસ્તુઓ મળે
એવો વખત તે; ઉંચા દરનો વખત.

મોંધાઈ, સ્ત્રી. મોંધાપણું; ઉંચો દર—ભાવ હોવો
તે. (૨) મોંધવારી. (૩) પોતે દુર્લભ—જ
નમળે એવી કિમ્મતનાં હીએ, એવો દોષાવ

ડોળ કરવું તે; અલભ્યતા બતાવવી તે;
પોતાનું વજન વધારવાને પોતાની મોટાઈ

દેખાડવી તે. (૪) લાઠ, માન, વગેરે તે.
અગત્ય—જરૂર બતાવવી તે.—હવે ચાલ

મોંધાઈ. ક્યાંમાં માલ નથી, નહિ તો
મોનીનાં પાણી ઉતરી જશે.

મોંધું, વિ. [સં. મહાર્ષ] વધારે મયલું;
કિમ્મતી; ઘણી મહેનત અથવા મોટો બ-

દ્ધો આપનાં પણ ન મળે એવું; દુર્લભ;
બાર કિમ્મતનું.

મોંજેણું, ન. મોંજેણું તે. (૨) મોંજેણાની
વધાઈ; મોં જોઈને બેઠ આપવી તે.

મોંજેણું, ન. મોંજેણું.

મોંજેણું, વિ. મોં જોયા કરીએ એવું; દુર્લભ;
મોંજું. (૨) માગાપને માત્ર એટલું એક

હોવાથી બહુજ વહાલું અને લાકડું; એક-
પડ; એટલું એકજ એવું.

મોંડું, વિ. મોડું; નહી વળન થઈ ગયા પડીનું;

વખત વીત્યા બાદ બનેલું; આવેલું—અમુક;
અચુર. ના. મોં; મુખ.

મોંનિયું, ન. મોટ મોં—સાઈ લગાડવું તે;
મોંજે મોં મેળાપ થતાં અલાવડું કરવું તે;

મોંઢાનું; ખાલી; ઉપરચોટિયું કહેણુ; આ-
મંત્રણુ તે.

મોંભાગ્યું, વિ. યથાશયિ; ઇચ્છાનુરૂપ; મોં
જેવું મળે છે કે ખાવાનો ભાવ કરે એવું.

મોંભાર, વિ. બોલવે બહાદુર; છપાય નહિ
એવું; બાહોશ.

મોંચકું, ન. વર કન્યા જ્યાં પરણવા બેસે
છે તે મંડપ; કન્યાની માનાનું ઘર અને

તેના આંગણમાં વિવાહ માટે બાંધવામાં
આવતી ચોરીનો મંડપ તે. ઉ. મોચરામાં

તો મનળ વસ્ત્રાં ચારે.

મોંર, અ. આગળ; મોખરે.

મોંરખું, વિ. મો રાખાને બોલે એવું;
હાજી હા કરનાઈ.

મોંરકી, સ્ત્રી. મોંચકી; ઢોરને મોંજે ધાલ-
વાનું ગાળિયું. મોંરકે; મોંજે બાંધવાનો

ગાળો.

મોંવક, અ. આગળ; અગ્રે; પાસે.

મોંવાસો, પુ. દાર ગાય વગેરેને થતો મોનો
એક રામ તે.

મોંવાળનું, કિ. અ. મોં દાંડીને રાવું; રડવું.
મરનાર પાછળ શોક કરવો; વિલાપ કરવો.

મોંસાળ, ન. મોસાળ, મામાનું ઘર તે; મા-
નાનું ધિયે.

મોંસાળું, ન. મોંસાળ તરફથી લાણેજનને
આપવામાં આવતી બેટ અને બેટઆપવા

જનાં કાલવામાં આવતો વરસોડો તે.

મો, વિ. નરમ; કંમળું. (૨) ઘણા દહાડાનું
ભૂખું; ખાવાને તલસી રહેલું; કંગાલ.

મોક્ષિક, [સં] મોતી.

મોઠું, ન. મંડુકાનું ફલ; મદકું.

મોટો, પુ. [સં. મધુક] મંડો. એનાં ધૂપ

• મહાદેવ : આને દારૂ થાય છે અને મોડાનાં
ખી ડાળ, તેમાંથી ડાળિયું નામનું જનું તેલ
નીકળે છે.

भौत, न० [स्] भृशं श्रेष्ठं ते; भोट
भोत्तुं नहि ते; युष्मदीन् ।

मौज्य, १० [सं] मर्जता.

भाषा, स्त्री. [सं.], पञ्च; धनुषी तांत;
होनी ते.

(૨) દક્ષગી; ઊણું.

भौक्ष्य, न० [सं.] डिंभन; भय. . ,

भौवर, श्री० मधुअर; भारती; वांमणा.

મૌંશ, સ્ત્રી. [સં.] મુઝતી દોરી; મુઝતી
દોરીનો કદોશ તે. (૨) જનોઇ.

મ્યાન, નં ૦ મેન: તરવાર, હર વગેરે. કાર-
વાળાં હથિયાર રાખવાની ખોળા.

भ्याना, पुं० [फा.] पेत्री धात्री पात्रणी;
भिर्याना.

भक्षान, वि० [भं] इरभायेसु, कुनरी गयेसु.

भक्षेच्छ वि० [मं] हिंदु धर्म नहि माननार।
 तेः आर वर्णभां अने हिंदुधर्मभां जेते।
 समावेग न होय ते.

— 1956 —

24.

ય, પુઠ [સં.] ગુજરાતી સિપિના સાહસીસમો
 મુજાસર અને હનીસમો વ્યંગન વર્ણ.
 એનું ઉચ્ચાર સ્થાન તાણુ છે, અને તે અરવો
 અર ને અરવો વ્યંગન ગણાય છે. (૨)
 સ્પષ્ટીકરણમાં, ભાર હપનાવવામાં, તેમજ
 પણ અને વળી, ખી, એવા અર્થમાં
 શબ્દની આગળ ળેડાય છે.:- રાતે પોપટ
 પાંખો ફફડાવે તોય એમના બલકાર
 વામે છે. પુ. સો. ૩૦ પ્ર૦ ચપલાયન=
 નાસી જવું.:- લડતો લડતા આખરે કંટા-
 ળાને તે ચપલાયન કરી ગયો.:- તમેય
 આવજો.

યકાર, પું. [સં.] ૫ એવો ' અક્ષર અને
' ઉચ્ચાર તે. '

यङ्गुत, न० [मं.] हृत्प्रेतुं; क्षणप्रेतुं; पिताग्रय.

યક્ષ, પુંઠ [સં.] યોડાના જ્યાં મોના હપ-
દેવ; કુમેરના આશિન અને નાકર. મેષ
દત્તનો નાયક યક્ષ હતો. યક્ષ; કિનર;
અર્ધર્ષ, વગેરે બધા અર્ધદેવમાં ગણાય
છે. (૨) પ્રેતયોનિનો એક મહિન પિત્રાચ;
૧૮૯૧. યક્ષરાજ=કુમેર; ધનપતિ. યક્ષરાત્રિ=
દિવાળી યક્ષર્ધન=સુગંધિ દ્રવ્યોને ધમીને
ધનાવેકો મેષ, મંદન.

યક્ષિણી, શ્રી [સ.] યજ્ઞની ગ્રા. (૨)
દુર્ગાદેવીના પરિચારિકા. (૩). એક જૂન
ગતિની મહિમ દેવતા; અનંકી; વરદાક્ષી.
નાથ કુમારી ખરખર દેવતા.

यञ्, पुं० [फा.] अरक्षः क्षिप्तः टाढोदुः

મગધ, પું. [સં.] પિંગળના આઠ ગાન-
માંનો એક ગાન. ત્રણ અક્ષરનો સમૂહ.
તે ગાન. ૪ ગાનના ત્રણ અક્ષરોમાં પાંડેલો
અક્ષર લખુ ને ણીન એ શુદ્ધ દ્વિગ છે:-
મગોદા, વસમો, લયપોડો.

भजन, न० [सं.] पृष्ठन; सेवा द्वितीया ते.
 (२). होमयुं-अहि आपवे ते; यन् द्वितीया-
 अहि भगवाय तेभा इत द्वय होमयुं
 ते द्वितीया ते, यन् याग परोक्ष ते; भजन.

મજમાન, પું. [સ્.] યજ્ઞન-હોમ-યજ્ઞ
કરાવનારો, મૃદસ્થ તે; આદિષુ પાસે
યજ્ઞ કરાવી તેને દક્ષિણા આપી યજ્ઞદલ
દેનારો તે; યજ્ઞાદિક દ્વારા આદિષુને
આશ્રય આપનારો તે. (૨) આશ્રય આપ-
નારો; પોશિદો; દક્ષિણા વગેરેથી આદિ-
ષુને પોષનારો તે; દાના; દેનાર; પાળનાર.

યજ્ઞમાનવૃત્તિ, સ્ત્રીન્ યજ્ઞમાન ઉપર, આશ-
વિકા કરતી તે; યજ્ઞમાનને 'ત્યાંથી' મેજનાં
અન્ન, વસ્ત્ર અને દક્ષિણાઓ વગેરે ઉપર

યજ્ઞદો કરવો તે; જગમાની.
 યજ્ઞપું, કિં સં [સં. યજ્ઞ] અગ્નિમાં
 હોમ કરવો; બલિ આપવો; હોમવું;
 અગ્નિને આહુતિઓ આપી તૃપ્ત કરવો.
 (૨) યજ્ઞપું; સેવા કરવી.
 યજ્ઞવેદ, પું [સં. યજ્ઞસ્] યજ્ઞ કરવાના
 મંત્રોનો સમુદાય-ખીન્ને વેદ તે.
 યજ્ઞવેદી, પું [સં.] યજ્ઞવેદ બણેલો અને
 તે પ્રમાણે યજ્ઞ કરનારો બ્રાહ્મણ તે.
 યજ્ઞવેદમાં કરમાવ્યા પ્રમાણે કર્મોદ્દિષ્ટ
 કરનાર-યજ્ઞવેદથી દીક્ષિત હોય તે; યજ્ઞ-
 વેદનો અભ્યાસી. વિં યજ્ઞવેદ પ્રમાણેવું.
 યજ્ઞવેદી કર્મ-ગંધ્યા વગેરે.
 યજ્ઞ, પું [સં.] વેદમાં કહેલા વિધિ
 પ્રમાણે વેદ મંત્રથી અગ્નિમાં હોમ કર-
 વાનું એક કર્મ તે; હોમ કરવો તે; યાગ;
 મખ; મેધ; અગ્નિ આરાધન અને અગ્નિને
 આહુતિઓ આપવી તે. યજ્ઞનામયજ્ઞ-
 યજ્ઞવેદતા.
 યજ્ઞપશુ, નં [સં.] અગ્નિમાં બલિ તરીકે
 હોમવાનું પ્રાણી તે. (૨) અગ્ન; અગ્નન;
 અણુસમણુ-પશુ જેવો માણસ તે. આખરે
 જેનો વધ કરવાનો હોય તેવું પોપેણુ ને
 પૂજેણું પ્રાણી વગેરે તે.
 યજ્ઞયાગ, પું હોમહવન; મખ; મેધ.
 યજ્ઞશાળા, સ્ત્રીં [સં.] યજ્ઞ કરવાની જગ્યા;
 હવન-અગ્નિ હોતનો ઓરડો તે.
 યજ્ઞોપવીત, નં યજ્ઞ કરીને ધારણ કરેલું
 સૂત્ર તે; ઉપવીત; જનોઈ; બ્રહ્મસૂત્ર.
 યતિ, પું [સં.] સાંસારિક ઉપાધિ અળગી
 કરી મોક્ષન માટે મત્ત કરનારો તે;
 ત્યાગી; મોગી; મંત. (૨) છંદ-રાગમાં
 આવતો જે વિરામ તે; અટક. (૩) જૈન
 સાધુ. ઉં યતિ ને ગૃહમેધીના, ધર્મ
 અન્યોન્ય સાધવા.
 યતિચિત્, અં [સં.] જરાક; લગારેક;
 (૨) સંકેત; કંઈક; ભેગ; અલ્પ.

યતન, પું [સં.] ઉદ્યોગ; મહેનત; શ્રમ;
 ડોશીસ. (૨) બ્યવસાય; ઉપાય, કાંઈ કાર્ય
 કરવા-સાધવા માટે જે કંઈ પણ ઉદ્યોગ
 કરવો પડે તે-યતન; ખંતથી કામ કરવું
 ચલાવવું તે.
 યતનતઃ, અં યતનથી; ઉદ્યોગવડે.
 યત, અં [સં.] જ્યાં; જે ઠેકાણે.
 યથા, અં [સં.] જેમ; જેવી રીતે; જે
 પ્રકારે. (૨) જેવું; જેવી રીતનું યથા શક્ત
 તથા પ્રજા.
 યથાક્રમ, અં એક પછી એક એમ; જેમ
 હોય તેમ; અતુક્રમે; પહેલું તે પહેલું
 અને બીજું તે બીજું, એમ અસત્ત ગોઠવણ
 પ્રમાણે.
 યથાતથ્ય, અં જેમ હોય તેમ.
 યથાતુક્રમ, અં જેવો અતુક્રમ હોય તેમ
 અતુક્રમ પ્રમાણે.
 યથાન્યાય, અં ન્યાય જેમ થતો હોય તેમ;
 કાયદેસર-રીતે એમ. (૨) વાજપી.
 યથાબુદ્ધિ, અં જેવી બુદ્ધિ હોય તે પ્રમાણે;
 બુદ્ધિના પ્રમાણસર; યથામતિ.
 યથામતિ, અં જેવી મતિ હોય તે પ્રમાણે;
 જેમ મતિ પહેંચે તેમ.
 યથાચક્ત, અં જેમ ધટ્ટું હોય તેમ; જેમ
 શક્તિ તેમ.
 યથાચોચ, અં યથાચક્ત; જેમ જોઈએ-
 જેમ ધટ્ટું હોય તેમ. (૨) પું નમ-
 સાર; ધટ્ટું હોય તેવું નમન તે; ધટિત.
 યથાશ્ચિ, અં જેવી રચિ-માવ હોય તે
 પ્રમાણે; ઇચ્છા પ્રમાણે; મરજી માફક.
 યથાર્થ, અં જે પ્રમાણે અર્થ થતો હોય
 તે પ્રમાણે; બરોખર; ખરેખર; આખેલ્ય.
 (૨) સત્ય; સાચું; ખરું; જેવું હોય તેવુંજ
 બરોખર એમ.
 યથાવિધિ, અં જેવો વિધિ હોય તે પ્રમાણે
 બરોખર; વિધિ પ્રમાણે એમ.
 યથાશક્તિ, અં જેવી શક્તિ હોય તે પ્રમાણે;

શક્તિ અનુમાર-મગ્ન પ્રમાણે.
યથાસ્થિત, અં જેમ હોય-ચટિન હોય
તેમ; જેવું નોંધએ તેવું એમ; ચોખ્ખું;
બરોબર.

યથાજ્ઞાન, અં જ્ઞાન પ્રમાણે; જેની સમજ
હોય તે પ્રમાણે; મગ્નહસ્તર-
યથેચ્છા, અં જેની ઇચ્છા હોય તેમ; મરજી
માફક.

યથેષ્ટ, અં ઇચ્છાનુરૂપ; જેમ હીક લાગે તેમ;
યથાર્થિ.

યથોક્ત, અં જેમ કહેવાયું હોય તેમ; નો
હુકમ; હુકમનુસાર.

યદા, અં જ્યાં; જે જ્વખતે.

યદિ, અં જો; જોકે.

યદ્યપિ, જીં [સં.] સ્વેચ્છા; સ્વચ્છતા.
(૨) અં એની મેળે એમ; વગર મત્તે,
કુદરતી રીતે એમ; આકરકું; અભુચિ-
તવ્યું એમ.

યદ્યપિ, અં [સં.] અગર જો; જો; જો
કદ્યપિ; આમ છે તોપણ.

યદ્વાતદ્વા, અં જેમ તેમ; ગમે તેમ; હામ
કેકાણા વગર.

યમ, પું [સં.] મરણ પડી જીવને તેનાં
કૃત્ય પ્રમાણે શિક્ષા કરનાર દેવ; મૃત્યુનો
દેવ તે; પ્રેતપતિ. (૨) ઇચ્છિયોન જીતી
તે; સંયમ. (૩) બમકર અને ઉમ દેખા-
વનો માણસ; કાળ; જમ; જીવેને કર્મા-
નુસાર ચોળનાર દેવ.

યમક, પું [સં.] ગવપદ રચનામાં સ્વર્થ-
સંગતીયુ અક્ષરોની આદ્યસિદ્ધિ આણવી
તે; અનુપ્રાસ; યમક, એક ચાંદાલકાર.
જં જાણીતો; નહતો પણ જોઈને જાણી
તો થયો, જાણીના મર્યાદે કીધા જાણીના
તમામને.

યમદત્ત, પું જમ; જમદત્ત; પ્રણીઓના જી-
વને કર્માનુસાર શિક્ષા કરવા યમગણ પામે
લખ જનારા તેમના દુન-ગમન-સિ-
પાર તે.

યમન, પું કંજ્યાયુ મગ્નતા એક બેદ.

યમપાશ, પું [સં.] મૃત્યુના દેવનો શંસો
તે; જમનો દહકો-કારકો. જે વડે જો-
જિયામાંથી જીવને ખેંચી લેવાતો કહેવામાં
આવે છે તે; જમની દોરી.

યમપુરી, જીં [સં.] જમપુર; મૃત્યુના દેવ-
નું સહેકાણું. (૨) મરણ પડી જીવેને
જ્યાં લઈ જવાતા કહેવાય છે તે સ્થાન.
ત્યાં જીવેને તેમના કર્મ પ્રમાણે શિક્ષા
થાય છે એને તેની યાનનાઓનાં ત્યાં રા-
ખેલાં સ્થાનમાં મૂકવામાં આવે છે; નરક;
અસિપતનું વન; વરનરણી નદી વગેરે યા-
નો યમપુરી અથવા યમસોકમાં છે.

યમી, જીં [સં.] યમની બહેન તે.
(૨) વિં જેણે કહ્યોને કળને પાખેડી
હોય એવો માણસ. ઉદિયો ઉપર જેનો
કાણુ હોય તે.

યદમ, પું [સં.] હાવરોગ; ખે; ખમ.

યવ, પું [સં.] જવ; ધર્કથી ઉતરતું પાણી
ધોળા છોડાવાયું તેનાજ જેવું લંબગોળ
એક અનાજ. આ ગિયાળામાં થાય છે.
Barly.

યવકાર, પું [સં.] જવખાર; Sali-
potae.

યવન, પું [સં.] વિંદ આચાર-ધર્મનો
નહિ એવો માણસ તે; યુનાન કે ગ્રીસદેશ-
નો વતની તે. ખુસકમાલ; ખિન્ની પહેર કાઢ
પણ પરધર્મી માણસ તે; મેન્ડ.

યવાગ્ર, જીં [સં.] રાગ; કંઈ. (૨) જો-
માણસ.

યરા, પું [સં.] જે તેવું બિરોગ કરાતો
હોય તેમાં ક્ષેત્ર મળી તે; આ કામમાં
તમને યશ મળશે નહિ, અર્થાત્ ક્ષેત્ર પા-
મશે નહિ. (૨) પ્રીતિ; આગર. (૩)
જવ; ક્ષેત્ર. (૪) બાળકાગીપાતું; દેવકૃપા.
જમ; મન્યાઈ. રાગદાહ; ખાનિ; પાદ-
પાક; ત્રીંદ જોતાવું તે.

યશસ્વી, વિં યશ પામેલ; જેને જશ મળ-
તો હોય કે મળ્યો હોય તે. (૨) ભાગ-
શાળી; મુભાગી. (૩) પ્રખ્યાત; નામાંકિત.
યષ્ટિ; સ્ત્રીં [સં] લાકડી; મોટી. (૨) પા-
તળો ને હથોળો આકાર તે.-દેહયષ્ટિ.
યષ્ટિકા, સ્ત્રીં [સં] લાકડી; મોટી.
યંત્ર, પું (નં) [સં] એવી જાતની જનાવટ
-ગોઠવણ, કે જેથી કોઈ કામ સહેલાઈથી
અને ઝડ થાય; ચક્ષુચક્રર કરે અને તે-
ના વેગના બળથી કેટલુંક કામ થાય એ-
વી રચના તે; સંયો; કળ; કરામત. (૨)
દેવ દેવીના મંત્રનું અથવા તેમનાં અમુક
ચિહ્નનું ગોળ ખાનાં પાડીને બનાવેલું
મંડળ અથવા સ્વસ્તિક કૂલક-પતર્ક પતા
કડું તે.-ધંટાકરણનો યંત્ર; ભેરવનો યંત્ર.
યંત્રણ, નં [સં.] બંધન; પ્રતિબંધ; રો-
કાણ; અટકાવ; કમળો.
યંત્રવિદ્યા, સ્ત્રીં સહેલાઈથી અને ઝડ પાડું
કામ થાય એવી જનાવટો બનાવવાની
વિદ્યા તે; યંત્રશાસ્ત્ર.
યંત્રશાસ્ત્ર, નં યંત્રવિદ્યા.
યંત્રશાસ્ત્રી, પું [સં.] યંત્ર બનાવવાનું ને
સમારવાનું કામ બળીનારો.
યંત્રિત, વિં [સં.] નિયમમાં હોય એવું;
યંત્રના જેવું વ્યવસ્થિત; નિયમબદ્ધ. (૨)
અંકુશમાં-બંધમાં રાખેલું હોય એવું; બં-
ધાયેલું; રોકાયેલું.
યા, અં [પ્તા.] યોર; અથવા; કે; વા.
યાકૃત, નં [પ્તા.] માણે; એક જાતનો કિમતી
પત્થર; રત્ન.
યાકૃતી, સ્ત્રીં બાંગલા ધીમાં મમાયો મેળવી-
ને નંવાર કરેલું માદ-દ્રવ્ય; એક જાતનો
કેરીપાક
યાગ, પું [સં] અગ્નિ અને દેવને અ-
ગ્નિ મારફતે બલિ-લોભ આપવો તે;
દોષ; વચન; યજ્ઞ, જાગ.

યાચક, પું [સં] યાચના કરનાર; માગણુ;
બિશુક; જાચક.
યાચના, સ્ત્રીં [સં] યાચવું-માગવું તે; બી-
ખ. (૨) કરગરવું તે; કાલાવાલા; પ્રાર્થના.
યાચવું, કિં સં [સં] માગવું; બીખવું.
(૨) કરગરવું; કાલાવાલા કરવા; પ્રાર્થના
કરવી.
યાચ્યા, સ્ત્રીં [સં.] પ્રાર્થના; અરજ. (૨)
કાલાવાલા; આહુત્ય. (૩) બીખ; માગણી.
યાત્રિક, વિં [સં] યજ્ઞ-યાગ કરનાર; અગ્નિ
હોત્ર રાખનાર. (૨) ગુર; ગોર.
યાત્રના, સ્ત્રીં [સં] નરકના દુષ્ટ તે; મહા-
પીડા; મંકટ; કષ્ટ; યમનો માર-દંડ તે.
યાત્રાવું-રિત્રાવું તે.
યાત્રુધાન, પું [સં] દૈત્ય; રાક્ષસ.
યાત્રા, સ્ત્રીં [સં] ગ્રામાંતરગમન તે; દેશાં-
તરમાં શરૂ તે. પવિત્ર તીર્થસ્થાનોમાં દેવ-
દર્શન અને સ્નાનાદિક માટે કરવું તે; જા-
તરા. (૨) તહેવાર ઉપર અથવા દેવ પ્ર-
તિષ્ઠાની યાદ માટે કે કોઈ વ્રતના માહા-
ત્મ્ય માટે અમુક દેવસ્થાનમાં ધણી ભોંકે
સાચે મળીને ઉત્સવ કરવા તે.
યાત્રાણુ, વિં યાત્ર કરવા કરનાર; પ્રવાસી; તી-
થોમાં જનાર; યાત્રિક; તીર્થયાત્રી.
યાત્રિક, યાત્રાણુ.
યાત્રી, જુન યાત્રાણુ.
યાદ, સ્ત્રીં [પ્તા.] સ્મરણ; સ્મૃતિ; કેમ; સરન.
(૨) આગળ જે જોયું અથવા માંબળેલું
મનમાં આણવું ને; નહિ વિમતી જવું
તે. (૩) યાદી; નોંધ.
યાદગીરી, સ્ત્રીં યાદ; સ્મરણ. (૨) જેને
જોવા સાંભળવાથી અમુક વસ્તુ કે થાન
યાદ આવે-ગતમાં ઉપરિચિત થાય એવું
કાર્ય; ચિહ્ન કે એધાણી તે; મંબારણ.
(૩) નામ; નામના; વખાણ.
યાદહસ્ત, સ્ત્રીં અસ્મરણ; આગળ જો-

ચેલી કે સાંભળેલી બાબત શરીરે મન આ-
ગળ ઉભી કરવાની શક્તિ તે; યાદ.
યાદદાસ્તી, સ્ત્રી સ્મરણશક્તિ; યાદ કરવાની
શક્તિ.

યાદી, સ્ત્રી સ્મરણ માટે લખી રાખેલું જે
ઠાંચણ તે; ટીપ; ટિપ્પણ; નોંધ; ઓળખિયું.
(૨) અરણ. (૩) મુદ્દાઓનું ઠાંચણ; મુદ્દા-
ની વાત મગાવવાનો લેખ-પત્ર; શ્લોક;
ચીકી; યાદ દાખલ લખેલો પત્ર તે.

યાદશ, વિ. [મં] જેવું; જેમ; માફક.
યાન, ના [સં] વાહન; ગાડું; સવારી કરીને
જવું તે. (૨) સ્વારી; અધાર્ષ; આક્રમણ.
ગળનીની પ્રમાણે મેધિનો એક પ્રકાર. :-
મંધિ, વિમલ; આસન; યાન; મંથ્રય;
દ્વિધામાવ.

યાને, અ. અથવા; વા. (૨) બદલે.
યામ, પું. [સં] પહોર; ત્રણ કલાક જેટલો
કાળ તે. (૨) દામ. (૩) અટકવું-ધોળવું તે.
યામિની, સ્ત્રી. [સં] રાત્રિ; રાત્રી; નિશા;
જામિની.

યાર, પું. દેસન; મિત્ર. (૨) આમક; પ્રીતમ.
(૩) ખાર; પ્રેમ.

યારખાજ, વિ. પ્રેમયુ; કાઠીયું; કામી;
કામુક.

યાત્રી, સ્ત્રી. દેસતી; મૈત્રી; પ્રેમમંથન-ગાંઠ.
સ્ત્રીગુણ વચ્ચેનો પ્રેમ તે. (૨) મંથક;
પ્રેમ. (૩) મઠ છુટા મૂકવાનો દોર તે.
(૪) મદદનો દાય; પ્રભુ-ભાગ્યની મદદ-
ખાતી, મુશોગ; સદાય. :-જો બાગમંથના
મારી આંખે તો આ વખતે જલ્દી લાખ થાય.
યાત્ર, સ્ત્રી. મુશોગ; કેશવાળી; સિદ વગેરેની
મદદન ઉપરના વાગ તે.

યાવક, પું. આગતો; લાખમાંથી જનાવેલો
લાખ વંચ.

યાવત, અ. [મ] ભાંનુંથી; જેટલે વળી;
ભાંનું સમગ્ર યાવત-અર્થાત્તે-ભાંનું લગી

ચંદ્રમા અને સૂર્ય હોય ત્યાં લગી; હમેશાં
માટે; નિરંતર ચલ્યા કરે એમ.

યાવની, વિ. [સં] યવન સંબંધી, પરદેશી ને
પરધર્મનું એવું તે; મ્હેન્ટનું; હિંદુને લગતું
નહિ તે. :-યાવની બાપા=મ્હેન્ટમાપા.

યાહુદી, વિ. [અ. યહુદી] હિંદુ લોક તે;
જુડિયાના રહેવાસી; જુડ લોક.

યાહોમ, અ. એકદમ આંધળિયાં કરીને (પ-
હવું તે) મરણિયા થઇને; આંખો મીચીને;
જેમ થવાનું હોય તેમ યામ એમ, કરીને.

જો યાહોમ કરીને પડોયારો કતેલ છે આગ.

યાંત્રિક, વિ. [મં] યંત્ર સંબંધી; કરામતી.

યુક્ત, વિ. [મં] જોડાયેલું; મળેલું; બળેલું.
(૨) યોગ; લાયક; જોડાણ તેવું.

યુક્તિ સ્ત્રી. [સં] કળા; તદ્દર્શી; કરામત.

(૨) ઉપાય; દલાલ. (૩) હિંદુમન; કુલર;
મલિમ. (૪) ચાલાકી; ચતુરાઈ; ખૂબી. (૫)
રચના; ચોક્કસ.

યુક્તિમાન, વિ. યુક્તિવાળું; ચતુર. (૨)
કસમી; હુમરી; હંભી.

યુગ, પું. [મં.] પૌરાણિક રીતે, પાંડલા
કાળના ચાર મોટા ભાગમના દરેક તે;
મોટા લંબામ કાળવિભાગ:-સાતયુગ; દ્વાપ-
રયુગ. વગેરે.

યુગલ, ના. [મં.] બેકું; બેગુના; દંપતી.
યુગયુગ, અ. વખતો વખત; દરેક રીતે
રીતે આવના કાળ; બચાવના.

યુગ્મ, ના. [મં.] બેકું; દંપતી; જોની
જેવ તે.

યુત, વિ. [મં.] જેવું; યોગ; લાયક. (૨)
યુક્ત; વાળું;- યીયુત.

યુદ્ધ, ના. [મં.] લડાઈ; મંઝામ; વિમલ.
વરવાદ; મારામારી.

યુદ્ધવિદ્યા, સ્ત્રી. [સં] લડાઈ મંઝમી
વિગાન તે; લડવાની પુસ્તિકા, રચ-
નાઓ. અને ગાદવો વગેરે મંઝરી
માનનો મંમદ તે; લડવાની કળા તે.

યુનાની, વિં [સં.] યુનાન દેશનું-તે
સંબંધી, ઇરાનનું; યુસયમાની. યુનાની
વેદ.

યુરોપીયન, વિં યુરોપ-સંબંધી, યુરોપનુ. (૨)
યુરોપનું વતની તે.

યુવતી, સ્ત્રી [સં.] જુવાન સ્ત્રી; જુવતી;
જુવંતી, યૌવના. સોળથી ત્રીસ વર્ષની
વયની સ્ત્રી તે.

યુવરાજ, યું [સં.] જુવાન રાજકુંવર; પાટવી
કુંવર; ગાદીના વાગ્સ રાજપુત તે, રાજાનો
મોટો હોદ્દો.

યુવરાણી, સ્ત્રી પાટની કુવરની વડું તે.
નાની જુવાન રાણી તે.

યુવાન, વિં [સં.] કુમરમાં આવેલું; પ્રતો-
ત્પત્તિને યોગ્ય વયે આવેલું, તરૂં (૨)
જુવાન માણસ. સોળથી આઠીસ વર્ષની
વયનો મરદ તે.

યુવાવસ્થા, સ્ત્રી [સં.] તારૂંપ; યૌવન;
જોમન. (૨) જુવાનીનો વખત તે,
જોમનકાળ તે; યૌવનાવસ્થા

યૂઠા, સ્ત્રી [સં.] જૂઠું.
યૂથ, નં [સં.] ટોળું; સમૂહ; મહળ; ગોઠ.
યૂપ, યું [સં.] યજ્ઞશાળામાં યજ્ઞના પશુને
બાંધવાનો થાબયો.

યોગ, [સ] જેનું જોડાવું; એકઠા થવું;
મળવું તે, મેળાપ, મેળ; મગમ (૨)
મંધિ; સંબધ (૩) લગાડવું તે; યોજના,
ઉપયોગ (૪) રીત, પ્રકાર, રીતિ, ઢંગ.
(૫) યાન, વાહન. (૬) મારફત; દારા.
(૭) બંધબેસનારું; યોગ્યતા. (૮)
લાગ, નાહડો, પ્રમગ. (૯) બંદોબસ્ત,
ગોઠવણ, નેગ; માધણ

યોગ, યું [સં.] ચિત્તરૂપિઓનો નિરોધ
કરવો તે; આસન, પ્રાણાયામ, ધ્યાન
વગેરે દારા અંતઃકરણની ઉશ્ચિર સાથે એક-
મના કરવાનો માર્ગ તે. પાનજિ મુનિએ

સાધી કાઢેલી બ્રહ્મક્ય સાધવાની એક
રીત અને તેને લગતું વિગાન તે.

યોગક્ષેમ, નં [સં.] અમ વસ્ત્ર અને
આરોગ્યથી સારી રીતે નિભાવ ચાલવો
તે, ઇચ્છા, સુસ્થિતિ; આખાદી. ઉં
યોગક્ષેમ સદા આપે વિશ્વરૂપી કુટુંબને.

યોગમાયા, સ્ત્રીં દુર્ગાદેવી, દુર્ગા; એક અદ્-
ભુત કાર્ય કરવામાં કુશળદેવી. (૨) જગ-
તનો અંત આણે એવી પરમેશ્વરની
શક્તિ તે.

યોગરૂઢ, વિં [સં.] વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે તેમજ
બોલવામાં લગીર અર્થબેદ ન હોય એવું :-
યોગરૂઢ શબ્દ.

યોગાભ્યાસ, યું [સં.] યોગતત્ત્વનો અ-
ભ્યાસ તેમજ તેની પ્રક્રિયાઓનો મહા-
વરો પાડવો તે. યોગ એટલે શુ અને
તેનું તાત્પર્ય-અર્થ શો, વગેરે વાચીને મનમાં
ઉતારવું-સમજવું તે; અને આસન; ધ્યાન,
પ્રાણાયામ વગેરેથી તેમાં બતાવેલી પ્રક્રિયાઓ
જાતે કરીને અનુભવ લેવો-કરી જાણુ-
વનો મહાવરો પાડવો તે. યોગાભ્યાસી
તેનો મહાવરો કરનારો અને શિષ્યનાર
તે, જેને પ્રક્રિયાઓ આવડતી હોય તે.

યોગ્યયોગ, લાગ બેલાગ, અનુકૂળ પ્રતિકૂળ તે.
યોગાસન, નં [સં.] ધ્યાન ધરવા-સમાધિ
લેવાને યોગશાસ્ત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે
બેસવાની જે તરેહ, જુદી જુદી રીતિઓ-
રૂપ તે

યોગિની, સ્ત્રીં [સં.] ઉપદેવી; દુર્ગાદેવીની
પરિચાગિકા; અર્ધ દેવતા. (૨) નેગણી;
મેલીદેવી. (૩) સણ્ડી, તાપસી.

યોગી, યું [સં] યોગ સાધનારો; ધ્યાન
અને સમાધિ વગેરે યોગની પ્રક્રિયાઓથી
બંધનું ચિત્તન કરનારો; તપસ્વી, સાધુ.

યોગીશ્વર, યું [સં] યોગીઓમાં ઇશ્વર
જેવો તે, મોટો યોગી; મહા તપસ્વી.

શોભ્ય, વિં [સં] ખેસતું; ખરોખર આવતું-
પડતું હોય એવું તે; ધજતું; માફક. (૨)
ધટતું; શોભતું; ખસતું (૩) સમ; સમાન.
સરખું. (૪) લાયક; પાત્ર. (૫) ચતુર;
દક્ષ; કુશળ.

શોભ્યતી, સ્ત્રીં [સં.] લાયકી, પાત્રતા; પ્ર-
તિષ્ઠા. (૨) ઉચિતપણું, અર્હતા. (૩) આમર.
શોભ્યાયોગ્ય, વિં શોભ્ય ને અયોગ્ય તે.

શોભક, પું [સં.] શોભના કરનાર; રચના-
પ્રેરણા કરનાર, બનાવનાર, ઘડનાર;
જેડનાર, વસ્તુ, વાત, અને કૃત્યના વગે-
રેને શોભવનાર તે.

શોભન, પું [સં] ચાર ગાઉ જેટલું છેડું-
માપ તે, લંબાણતું માપ-ખરત તે.

શોભનગંધા, સ્ત્રીં કમ્પરી (૨) મલ્લગંધા;
વ્યાસની માતા, પાંડવોની દાદી.

શોભના, સ્ત્રીં [સં.] બંધખેસતી રચના-
ગોઠવણું તે; વ્યવસ્થા; રચના, જેડણું.
(૨) જુક્તિ; કરામત; હિકમત.

શોભનીય, વિં [સં] શોભવા શોભ્ય;
જોડવાલાયક.

શોભ્યું, કિં સં [સં. યુજ્] જોડવું;
રચવું; ગોઠવવું; બનાવવું; ખેસડવું. (૨)
ખેસતું કરવું, સાંધવું; મેળવવું (૩) મઠવું,
સામેલ કરવું, સાથે જોડવું.

શોધ, પું [સં.] સૈનિક; લડવૈયો; સિપાઈ.
(૨) ચૂરીર; મરદ.

શોધી, પું [સં.] સૈનિક; લડવૈયો, સિપાઈ.
(૨) ચૂરીર, પહેલવાન.

શોનિ, સ્ત્રીં [સં.] સ્ત્રીની જનનેદ્રિય-
(૨) જન્મસ્થાન; ઉત્પત્તિની જગા. (૩)
આદિકારણ; મૂળ (૪) અવતાર; જન્મ.

શોષિતા, સ્ત્રીં [સં.] સ્ત્રી; પાછડી; નારી.

શૌવન, નં [સં.] વિવાહને શોભ્ય વય
તે, જુવાની, તારૂવ, જોખન.

શૌવના, સ્ત્રીં [સં.] જુવાન સ્ત્રી, તરૂણી;
જુવતી.

શૌવરાજ્ય, નં [સં.] ગાદીવારમતું જે
પદ તે, પાટવીકુવરનો અધિકાર તે, યુવ-
ગ્રામપદનો-આધી તે.

૨.

૨, પું [સં.] આડીસતો મૂળાક્ષર અને
સત્તાવીસતો મૂલસ્થાની બ્યજન વર્ણ ૨,
૬ અને ૬ એક બીજને ચાને પ્રાતપ-
ત્વે વપરાય છે. જોગણું=જોમણ; પાવ-
ણું=પાવણું; સાડસો=સાડસો. રકાર.

૨૪, સ્ત્રીં ગઈ, રૈ, લાલ ૨ મના સીણા ગોળ
તેલી ને લીખા વસાણાના બી (૨) ગતિ
હં ૨૪ તું તો ૩૪ થઈ આવી રૈ

૨૪થિત, સ્ત્રીં રૈયત, પ્રભ; ગામ કે દેશમા
એકાદ રાજ વગેરેને તાણે એક જયે રહેના
જે સોદ તે, જેડત, ધંધાદારી અને બીજા
જે સાધારણ સોદ તે (૨) રાજ કે જ-
મીનદાર વગેરેએ જમીન તથા અથવા
અપિતિ રાખેલા માળમે તે, આકિતો-
અને કંઈ નમાતી યથા નથી શરૂ હા-

રીગર વગેરે સમ્માનિક સોદ
૨૬જક, સ્ત્રીં લેવા આપરામાં આનાકાની
કરી તે; હા ના કર્યા કરરી તે, વિવાદ.
(૨) બાજુડ, પચાત, તકરા. (૩)
હા; આગ્રહ, જીદ કિં પ્રં, ૨૬જક કરવી=
હા, ના કરરી, સામસામા આનાકાની કર્યા
કરી, પચાતી કરરી.

૨૬મ, સ્ત્રીં [સં.] ગણતરીવાળો અમુક
આકેહો તે, અથવા ગણતરીવાળો અમુક
એક જુમલો તે. (૨) મીઠ; વસ્તુ, પા-
ખત, બીના. (૩) પેટા કંઠમ, આખા-
માનો અમુક એકાદો વિભાગ-અકપત-
વટક તે. ૨૬મખંધ=જથામંથ, એક જુ-
મલે; મોટો આકેડે=સમ્યાજે અથવા સાથે,
સામક. (૪) જુમલે જુમલે; કમસર, ૬-

રેક સંખ્યાવાર; રકમવાર એમ; 'ખાધી રકમે.
રકોન, પું [પા.] ધારે; નિયમ; કાલુન.
(૨) રીતરિવાજ; ચાલ.
રકાખ, પું [અ.] પેગડું; ઘોડાપર ચઢવાને અને બેઠા પછી પણ રેકવવાને સંબંધિત લગ્નમાંનાં કડાં તે. રકાખદાર=ખીજાનું તરફાર.
રકાખા, નં ખેડાતી જમીનનો તે ભાગ કે જેમાં તુલ્યપરેખર ઉગતું ને ઉછરતું હોય નહિ તે; ખેતર કે જમીનની આસપાસની જગા.
રકોર, પું [સં.] ૨ એવો આશર અને પુચ્ચાર તે, ૨-એમ.
રકાખી, સ્ત્રી [અ.] નાની છાછર; યાળા, નાનું ટાંઠ; તપકડી.
રકેખી, સ્ત્રી રકાખી.
રકકો, પું રકકો; ચીઠી; ઢુઢો ભેખ. (૨) હરાવ; નિયમ; પટ્ટાવસ્ત.
રકા, વિં [સં.] લાખ; રાણું; લોહીના રંગનું.
રકત, નં [સ.] રક્ષિત; લોહી.
રકતકોઠ, પું જેમાથી લોહી મિશ્ર રાણું ચીકણું પાણી-રમી ઝાંઝાં કરે અને આમડી ખવાતી ને ખેડાતી નય એવો એક ભયંકર તથા રોગ; રક્તપિત્ત.
રકતચંદન, નં [સં.] રાતા રંગની સુખડ; રાતા રંગનું એક સહેજ સુગંધિત વાણું લાકડું અને તેનું ઝાડ તે, રક્તજળી.
રક્તપિત્ત, નં લોહી અને પિત્ત બેઉના-વિદ્યારથી થતા એક એવી આખર. ૧૬ જાતના કોઈમાંનો રોગ; પન; રક્ત પ્રમેહ.
રક્તખીજ, પું [સં.] એક રાક્ષસ; જ્યાં લોહી પ્રે ત્યા ફરી ફરીને ઉત્પન્ન થાય એવો એક દેવ. (૨) માકલ.
રકસાવ, પું [સં.] સ્તરીમાથી લોહી

વહેતું તે; લોહીનું વહી-નીકળી જવું તે.
રક્તાશય, નં [સં.] લોહીને રહેવાની જગા; હૃદય; કાળજી; અંતઃકરણ; રેરસાં.
રક્ષક, પું [સં.] રક્ષણકર્તા; રખવાળ; જવાબ કરનાર; પાલક. (૨) ચોખીદાર.
રક્ષણ, નં [સ.] રખવાળું; રખવાળું કરવું તે; સાચવવું તે; જાચવવું કે નહિ તુકસાન હાનિ થવા દેવા તે; પાળવું તે; જાચ, સાચવણી; સંભાળ.
રક્ષણું, કિં સં. રખવાળું-રક્ષણ કરવું; જાચવવું; સંભાળવું; સાચવવું; ઉગારવું. (૨) પાળવું.
રક્ષા, સ્ત્રી રાખ; રખાડી; ટાઢી; મેલી.
રક્ષા, સ્ત્રી [સં.] રક્ષણ; જાચ; સંભાળ; તપાસ. (૨) રક્ષણ કરે એવું જે તે; રાખડી. રક્ષાધન=આશીર્વાદ, દર્મ હાથને કાંડે મંત્રિત હોયે આપવો ન્તરાખડી આપવી તે.
રક્ષિત, વિં [સં] જેનું રખવાળું કરેલું હોય તે; જે રક્ષણ નીચે હોય તે; સંભાળમાંનું; સાચવેલું; આશ્રિત; પાળેલું.
રખડ, સ્ત્રી રખડવું તે; આમ તેમ અર્થ વગર ભટકવું તે; ફેરા આટા ખાધા કરવા તે. અચડામણ; જમણ; રખડપટ્ટી.
રખડપટ્ટી, સ્ત્રી રખડ, આમ તેમ ખાલી ફેરા આટા કરવા તે.
રખડવું, કિં અં અહિં તહિં નોકાણું અચડાવું-ફેરા આટા ખાવા; રખડવું. (૨) મિનાશ થવું; ધારેલું કામ નહિ થવું; માત્રીપણ થવું; રહીજવું; હાથે-મારવાં.
રખડાઉ, વિં આમ તેમ રખડનાકું રજંગનોર; નકાણું થયાં કરનાર; સ્થાયી નહિ એવું. (૨) હરાણું; ભટકણું; સ્વેચ્છાચારી.
રખડાટ, પું રખડામણ; રખડ, રખડપટ્ટી તે.
રખડામણ, સ્ત્રી અચડામણ, ફેરા આટા ખાવા તે; જમણ; નકામી રખડપટ્ટી.

રંગડ, સ્ત્રીં હેરાનગતિ; રંગડ; પગવણી;
રંગડાટ. (૨) ખૂબ ધસવું-રંગડવું તે;
માલેસ કરવું તે; જોરથી મસળવું તે;
ચંપી. (૩) મહેનત; ધંધામ.

રંગડદગડ, અં બેમતેમ; બહુ સારી રીતે
તેમ છે; ખરાબ રીતે પણ નહિ એવી
રીતે નીમવું-ચાલવું તે; ધીરધીર; આસ્તે
આસ્તે, જોમતેમ કરીને.

રંગડમસ, વિં અખાડામાં રંગડી રંગડીને
રીફું થયેલું હોય એવું; કસાયેલું ને કસ-
રતથી હાથપુક થયેલું હોય એવું; ભરેલા
પુટ અંગુ. (૨) જંગલી જેવું; ખૂબ
માતેલું-જાડું; તરેહવાર.

રંગડવું, કિં સં હેરાનકરવું; પગવણું.
વિતાડવું; રંગડવું. (૨) જોરથી ચાંપવું-
ચોળવું; મસળવું; માલેસ કરવું; ખૂબ
દબાવવું. (ધ) ખૂબ વાટવું; ઘુંટવું, લસો-
ટવું; કચરી ઘુંટીને ખારીક કરવું. દુખ
દેવું; પીડા, કરવી:- એને ભૂત રંગડે છે.
મદન કરવું. (૪) ગડબડવું; ગુલાટી
ખાતાં સરકવું, ગડવું-મોભારેથી રંગડતો
રંગડતો નીચે પડ્યો.

રંગડાટ, પું હેરાનગતિ; પગવણી; રંગડ.
દુખ; પીડા:-એને કઈ જૂત પ્રેતનો
રંગડાટ હોય તો જતિ ભુલે ખોલાવે. (૨)
વેડ; વૈતરૂં; સખત મહેનત તે. (૩) ગડ-
બડવાથી થતો ધોંધાટ તે.

રંગડાવણું, કિં સં હેરાન કરાવવું; પગ-
વાવણું; પીડા કરાવવી. (૩) જોરથી-
ખાર દબાવું ધસાવણું-માલેસ કરાવણું-
નસ બાજી ગઈ હોય તો તેલ રંગડાવે.
(૪) ઘુટાવણું:-જુદાં જુદાં અનુપાતેનાં
સો વાર રંગડાવે ત્યારે શતપટ્ટી ભસ્મ
થાય. (૫) પોતાની જાતે ફરે ને આગળ
વધે એમ મરાવણું-ગમડાવણું, ગુલાટી
ખાતું ગાગડે એમ કરવું.

રંગડાવણું, હેરાન થવું; દુઃખી થવું. (૨) પીડા
પડવી. (૨) ગુલાટ ખાતાં ગડબડવું. (૩)
વટાવું; મસળાવું; દબાવું-ચંપાવું.

રંગડો, પું જોડા ગાડો પ્રવાહી. (૨) પ્રવા-
હીની નીચે ઠરેલો કચરો; કાદવ; રોડો.
રંગડોળવું, કિં સં ધૂળ અથવા કાદવ
મેથું કરી નાંખવું; માટી-મેલ વળંજો
; એમ જમીન સાથે ભૂસી-ધસી રદ કરી
નાંખવું; કીચડવાળું કરવું જમીન-પાક
સાથે મેળી દેવું. ઉં જુનું સરિખા કે
કે મેં તો રણ રંગડોળી નાંખ્યા. ખર-
ડવું; મેલ કરવું; રજ-મેલ ચોટાડવો.
નવી સાલ કચરામાં રંગડોળી. (૨) ખૂબ
વાપરવું; ધણી મહેનત આપવી. જમીન
મેસ્ટ કરીનાંખવું.

રંગણ, પું [સં.] પિંગળ પ્રમાણે ત્રણ
ત્રણ અક્ષરનો એક ગણ ગણાય છે.
આવા આઠ ગણ છે તેમાંના પહેલો ને
છેલ્લો ચુર ને વચ્ચેના બધા અક્ષર હોય
એવો ગણ તે:-રામણ, ગોમતી; કાળિયા.

રંગત, નં [સં. રક્ત] લોહી; રધિર; રક્ત.
રંગરંગી-રંગિન નોકરીની આજીવિકા.
લોહી રેડવું પડે એવી નોકરીથી જીવનરો
કરવાનું કામ તે.

રંગતરોથડો, પું જોરથી વહેવું લોહી બંધ
થાય અને ધારૂઆત એવી એક વનસ્પતિ-
છાડ તે; એક આપધિ.

રંગરંગાવણું, કિં સં આસામાને આસામા
રાખ્યા કરવું; કેટલી આજીજ અને વાર
લગાડવા-રાહ જોવરાખ્યા પછી થોડું
આપવું તે; રકબ કરાવવી, રાહ જોવ
ડાતી ચકવી નાંખવું; ખાલીજ ખોટી કરવું.
(૨) વિતાડવું; હેરાન કરવું; પગવણું;
વળખાં મરાવવા; (૩) મહેનત આપવી,
આસા આપી દુઃખી કરવું. (૪) નુલ-
તવી ગાખડું.

રંગપુ, કિં અં કરગરવું. કાલાવાલા કરવા.
 રંગસિયું, વિં ચાલે, ઉભું રહે અને વળી
 હેલા ખાતું ખાતું ધીરે ધીરે ચાલે એવું.
 રંગસિયું ગાડું સુસ્તું આળસુ અતિમાં
 સ્વપનાળું નહિ એવું.
 રંગિયું, વિં હરીફ; મતીફ; વૃત્તી.
 રંગાફ, વિં ખૂબ બહુ; ધક; ગાફ. ધિયું;
 ચલ્લક;—ગડું રંગડ.
 રંગવાટ, પું હાંડળાદારણા ચક્રજ્ઞ કિતા-
 વળ કરવી તે; ઉતાવળનો અભરાટ; ખાવરા
 ચક્રજ્ઞવું તે; ગાભરા; પડીજવું તે; ખૂબ
 ઉતાવળ કરવી તે.
 રંગવાટિયું, વિં ખૂબ ઉતાવળ કરી પોતે ને
 પોતે ગાભરું પડી જાય એવું; આકળા-
 ઉતાવળિયા સ્વભાવનું; બોલકું; ખાવરું.
 રંગ પ્રં રંગવાળું જૂતન્યક ઉતાવળિયું;
 કોઈ કામ કરવા હે ખાવાપીવાને અધીક
 ચક્રજ્ઞાય એવું.
 રંગવાયું, વિં બાહરું; ગાભરું; ખાવરું; ઉતાવ-
 લિયું. (૨) એવેન.
 રંગનાં, સ્ત્રીં [સં.] યુક્તિસર કરેલી સંસ્કર
 ગોઠવણ—મનાવટ તે. (૨) સોભા; કાઠ.
 બનાવવું તે; રીતસર સંપાદ્યી વસ્તુઓ
 વગેરેની સુંદર ગોઠવણી તે—રચના. (૩)
 બ્યવસ્થા; સંસ્કરત તે; સમકારી પદના.
 ઉં રચના રચનારે ધણી, કરણાણ
 કરેલા કરે. ધણી. પ્રદારચનાચક્રવિતા; (૪)
 હેખાવ; આલોક. (૫) છત્ર; ખૂંચી.
 રંગપું, કિં સં [સં. રવ.] યુક્તિસર
 ગોઠવવું; એક એક સાથે ચોલે અને સાફ
 દેખામ એમ સંજ્ઞા કરવું બ્યવસ્થામાં
 મૂકવું; યુક્તિથી માંડવું. (૨) ઉભું કરવું.
 બધાવવું; ચલવું—ચલાવવું.
 રંગામણી સ્ત્રીં રચવાનું મહેનતાવણું; રચવા
 માટેનો બદનો.
 રંગાવણું, કિં પ્રં રચના કરાવવી; બના-

વરાવવું; ગોઠવાવવું; બ્યવસ્થા કરાવવી.
 બધાવવું; ઉભું કરાવવું.
 રચિત, વિં [સં.] રચેલું; ગોઠવેલું; યુક્તિ
 સર રચના કરેલી હોય એવું.
 રચયું; પચયું, વિં મધ્યલ; એકતાર ને એક
 મન થઈ ગયેલું હોય એવું; એકજીવ;
 તલીન; આસક્ત; ચલતાન.
 રચ્યક, વિં ધણું; પ્રજ્ઞ; અતિશય. (૨) પ્રજ્ઞ.
 રજ, વિં જરા; થોડું; બહુ; સગાર; કિચિત.
 રજ, નં [સં.] અટકાવ. જીનો (૨)
 સ્ત્રીં કરતર; બીણી ધૂળ—કણ; કકડી તે;
 અણુ. કહેં રજવું ગળ—હાગનો. પ્રાપ.
 રજઈ, સ્ત્રીં રંગઈ.
 રજક, પું [સં.] ધોખી; પર્થક; ધાવક.
 (૨) [અ. રિજક] સરગિત; નિર્માણ;
 ભાગ્યમાં લખાયેલું હોય એવું તે; દાણો
 પાણી; પ્રારંભ.
 રજકણ, નં રજ; અણુ. બીણામાં બીણી
 કરતર તે; કણી; બીણા અતિ સૂક્ષ્મ જેટલી
 વગેરેનો કણ તે. (૨) હિયાંડી; બારીક ધૂળ.
 રજત, નં [સં.] રૂપું; આંદી; ધોળા રંગની
 કિમતી ધાતુ.
 રજની, સ્ત્રીં [સં.] રાત; રાત્રિ.
 રજનીકર, પું [સં.] ચંદ્ર; ચંદ્રમા; ચંદ્રા.
 રજનીચર, વિં રાત્રિએ બંટકતાર; રાતનો
 કરનાર. (૨) પું રાસસ; ફેલ. (૩)
 ચોર; નહારે માણસ.
 રજપૂત, પું [સં. રાજપુત] રાજનો.
 ઊકરો—રાજ કરતા વંશનો માણસ; ગરા-
 સિયો; કાનિય, એ નામની લગાયક—ચરતીર
 નતિ તે.
 રજપૂતાણી, સ્ત્રીં રજપૂતની સ્ત્રી; રજપૂત
 બનતી સ્ત્રી; ગરાસચી; કાનિયાણી.
 રજવાડું, નં રજપૂત લોકનું રાજ્ય. સંસ્થાન
 તે; રજપૂત રાજનું રાજ્ય તે.—દિલ્હી રજ
 વાડામાં નોકરી લો તો દીક.

રજવાડો, પું. રજપૂતનો દેશ-સંસ્થાન તે.

(૨) જ્યાં રજપૂતો રહેતા હોય તે સુલક કે વિભાગ તે. (૩) રાજ અને તેના કુટુંબ પરિવારને રહેવાનો મહોલ્લો-મહેલ વગેરે તે.

રજસ્વલા, સ્ત્રી. [સં.] જેને રજ આવેલું હોય એવી સ્ત્રી; અડકાવવાળી સ્ત્રી; અભ-ડાયેલી; અજગી એટલી સ્ત્રી.

રજા, સ્ત્રી. [અ. રિજા] છૂટ; છુટી. (૨) પરવાનગી; હુકમ; આદા. (૩) મંજુરી; કબુલાત; અનુમતિ. (૪) રૂપસદ; ફરાગતી. કિં. પ્રં. રજ સેવી-જવાનો-કામ કરવાનો કે નોકરી ઉપરથી ગેરહાજર રહેવાનો હુકમ મંજુરી અથવા અનુમતિ લેવી; જવું; ચાલી નીકળવું; છુટા થવું. રજ આપવી-રૂપસદ આપવી; કાઢી મૂકવું; નોકરી ધંધા ઉપર નહિ રાખવું.

રજાકળ સ્ત્રી. મોત; મરણ:-રણમાં જઈને છીએ ને રજાકળ થાય તો કુટુંબને તમે પાળજો. (૨) દેવજોગ. (૩) અકસ્માત મરણ કે મોટી આફત આવી પડવી તે.

રજાઈ, સ્ત્રી. આહુ આહુ રૂબરૂં આડવાડું ગોઠવું; રૂબરૂ સુંદર આસ્તરણ; પ્રચ્છાપટ.

રજાણુ, વિ. [અ. રજીલ] નીચ; હલકટ. (૨) બેઠક; નિર્ધન.

રજીથું, ન. રેતદાની; દાણી રેતી રાખવાની ઝીણું દાણાવાળી દાખડી.

રજી, સ્ત્રી. રજ; ઉપાદે રસ-દ્રવ્ય તે; વીર્ષ.

રજી, વિ. [અ. રજીમ] મો સામે ધરેલું; નજર આગળ લાવી મૂકેલું; દાખલ કરેલું; હાજર; તેયાર; તરતજ હાથ આવે એવું. કિં. પ્રિં. રજી કરવું-એમાં આગળ લાવી મૂકવું; હાજર કરી દેવું.

રજીઆત, સ્ત્રી. રજી કરવું-તે; મો નજર આગળ લાવી દેખાડવું તે; દાખલ કરવું તે. હાજર કરવું તે. (૨) મોઢામોઢ કરી દેવું.

નજરો નજર દેખાડવું તે. (૩) કબુલાત; મેળાપ.

રજેરજ, અ. તમામ; લગારેલગાર; જરાએ જરા.

રજે, સ્ત્રી. રજાઈ; પાતળી અને રંગિત ઓઢવાની ઓઢડી.

રજેગુણ, પું. [સં.] દરેક પદાર્થમાં રહેલા ત્રણ ગુણ-ધર્મમાંના પીળે ગુણ પ્રાણી પદાર્થમાં જે કામદંડ-પ્રવૃત્તિ રહેલી છે, તે એ ગુણને લીધે છે. મનુષ્યમાં-આસોકમાં રજેગુણ આગળ પડતો છે, દેવોમાં સત્ત્વગુણ ને દેવોમાં તમેગુણ-આગળ પડતો છે. રાજસીદ્ધિ-અગ્રગુણ-દીપવું; તેજસ્વિત્તિ રહેવાનો એ ગુણ છે. વિપ્લો ગુણ; ગર્વ; લોભ, કામ ને ક્રોધ વગેરેની પ્રવૃત્તિ કરાવનારો ગુણ તે.

રજેગુણી, વિ. રજેગુણનું; રાજસીદ્ધિનું; વિપ્લો; પ્રવૃત્તિમય સ્વભાવનું.

રજેદી, સ્ત્રી. ઝીણું-રજકણ તે; પારીક કચરો-ધણ વગેરે રજ.

રજેઠિયું, ન. માળિયું; કાનચિયું; નીચો મેડો.

રજેલો, જી. રજેયલો.

રજેદર્શન, ન. [સં.] ઉમ્મરે આવતા અને જે રજ-આર્તવ જણાય છે તે; અડકાવ આવવો તે; સ્ત્રીએ અબડાવા માંડવું તે; સ્ત્રીએ પ્રભેત્પતિને ચેત્ત્વ ઉમ્મરે પહોંચવું તે; રજેદર્શન-યથા પછી ત્રણ વર્ષ લગી લાયક વર ન મળે તો કન્યાને પરણાવવી નહિ.

રજેયણો, પું. છિયાડી અને જીવનનું ખાંચરવાનો સંવાળા રેસાનો અથવા ઉનનો સાવરણો; જતિઓનો ઓધો; ચવવો; વાઢડીને એક છેડે ઉનનો ગુચ્છ બાંધીને બનાવેલું જીવ મરી જાય નહિ એવું ચટકણું.

રજગુ, સ્ત્રી. [મં.] દોરડું-ડી; તાંતણું; તંત.

રજાવું, કિં અં આમ તેમ નકામા બટ-
કવું—આથડવું, રખડવું; બમવું; કામકાજ
વગર અમરતા આમતેમ કર્યા કરવું.

રજાવાટ, પું રખડાટ; અથડામણ; જમણ.
રજાવાવડું, કિં સં આમતેમ નકામા અ-
થડાવડું—બટકાં ભરાવવાં, બમાવડું તે;
'રખડાવડું' (૨) રખડું રખડું; અડ-
ધેથી પડતું અધુરું મેલીદેવું; નહિ પાર ઉતા-
રવું; અધવચ છોડી દેવું; રસજાવડું;
નકામો વખત દાદી નખાવવો.

રટણ, નં રટવું—બોલબોલ કરવું તે; વારં-
વાર એકની એક બાબત કે અમુક નામ
મેઢે લાવ્યા કરવું તે; જપ, જાપ.
નામ દીધા કરવું તે. ઉં રટણ રામના
પુણ્ય નામનું. (૨) અટન; અથડાવું—વા-
રંવાર એકને એક માર્ગ—સેત્રને ખુંધા
કરવું તે. (૩) ધણી અભ્યાસ રાખવો તે;
મહાવરો; દેવ પડી જપી તે; મેઢે ચઢી
જવું તે. જણીતું; મેઢે થઇ ગયેલું; વારં-
વાર જપ્યા કરવું તે.

રટણ, વિં જગડી—બોલાઇ—સડી ગયેલું; ખ-
રાય થઇ ગયેલું; નકામું પડી ગયેલું
હોય એવું; કુત્સિત; નરસું; ઉતરી ગયેલું;
સત્ત્વહીન થઇ ગયેલું—રટણમાલ.

રડ, જુડ ૨૧; મોહિની.

રડકણું, વિં સહેજ 'સહેજમાં' શાઇ જાય
એવું; વારંવાર રડ્યાં કરે એવું; ધંગવું.
રડતીમુરત, વિં રડતા અથવા ઉદાસી અહેરાતું;
તેજ વગરનું—માણસ. (૨) ઝંખું; કંગાલ.
રડવડવું, કિં અં રખડવું; આમતેમ અ-
થડાયા કરવું; રવડવું.

રડવું, કિં અં રડવું; રદન કરવું; દુઃખ
શોકને લીધે આપખંખથી પાણી અને કં-
ઠમાંથી ઘરઘર એવો અવાજ કાઢવો
શોકનો સોર કરવો; દુઃખ દર્શાવવું. (૨)
નિરાશ થવું; નિરુપાય થઇ જવું, પોક

મૂકવી; બળાપો કરવો; હારવું; નાસીપાસં થવું.
રડાકુટ, સ્ત્રી રડવું ને કુટવું તે; શોક કરવો તે.

(૨) બળાપો; 'રોજનો કલેશ કંઠાસ.

(૩) ઝગડો; વંધાસધા; પંચાતી; ઉદ્દેગ;

રકઝકઝ—રોજ ઉઠીને આ શી રડાકુટ.

હાથેદોશ.

રડાકુટો, પું રડવું અને કુટવું તે; રડાકુટ. (૨)

પંચાત; ઝગડો; બળાપો.

રડારડ, સ્ત્રી સામસામે અથવા એક આંખ

તો બીજી તેમ રડ્યાં કરે એવું તે; રો-

કળ; કલેશકંઠાસ. પોક મૂકીને રડવું તે;

રડાગળ

રડારોળ, સ્ત્રી રડાગડ; પોકપોક મૂકીને ઘણાં

જણે સાથે રડારડ કરી મૂકવી તે; રોક-

કળ; એકદમ ઘણાં જણે એક સાથે રાવા

માંડવું તે.—ઝોખો આવ્યો કે રડારોળ

થઇ રહી.

રડાવડું, કિં સં રડવાડાવડું; રડે તેમ ક-

રવું. (૨) નિરાશ કરવું; ઉતરવું; છેલ

હેવો; વિશ્વાસઘાત કરવો; ફરેજ દબાવવું

ખાઇજવું; ઉડાડી દેવરાવડું; છુટી—રના

દાતિયા કરાતી દેવું—ગૃહસ્થના છોકરાને

બિચારાને જુગારને રસતે ચઢાવી એણે

રડાવ્યો—પાપમાલ કરી નાખ્યો.

રડીઉઠવું, કિં અં નહિ બની શકવું; હિં

અત જતી રહેવી; નિરુપાય—નાસીપાસ

થઇ જવું. (૨) માથે લીધા પછી મૂકી

દેવું—અધુરું મૂકી દેવું; હાથ ધોઇ નાંખવા;

નહિ બને એમ નિરુપાયે રહી દેવું. પાછા

પડીજવું; હારીજવું.

રડયું, વિં અભાવ અને અણગમતા ઉદ-

ગાર; વહાલસેઇ ગાળ. આ શબ્દ માત્ર

સ્ત્રીઓજ વાપરે છે. રડયું; રડશેને રડી—

રડયું! રોજને રોજ થરવા જવું તે કેમ

કાવે? રડયો: ચાકરે મારા માથાનો મળ્યો છે.

રડી, રોજ ને રોજ દેડી પણ કેમ બાવે?

રજુરજાટ, પું. રજુરજાટ એવો અવાજ થવો
તે; સજુસજાટ. વાતાવજ્યમાં બેઠા બાળુના
તીર રજુરજાટ કરી રહ્યા. જોરદાર ગતિને
લીધે હવામાં થતાં અવાજની ધુસ તે.
રજુવગડો, પું. ઉઝડ ને બીક સાથે એવો
ભુખો પ્રદેશ; વગડો; ગ્રાડપાન વગરનું ખાલી
વન તે.
રજુવટ, સ્ત્રી. લડાઈની સાખ-ટેક તે. (૨)
લડાઈની રીતિ નીતિ તે; લડનારની આંટ
અને રીત તે; મુદ્ધ ધર્મ તે.
રજુવાટ, સ્ત્રી. બહારવટું.
રજુવાધ, નં. [સં.] લડાઈનાં વાળ; લડ-
વેવાઓને શર અડાવનારાં વાળ તે.
રજુવાસ, પું. રાણીવાસ; રાણીઓને ગહેવાનું
સ્થાન તે; અંતર્યુગ; જ્ઞાનખાનું.
રજુશિંગુ, નં. રજુમાં લડાઈ વખતે સૈનિકો
કાને શર અડાવવા વગાડવાનું શિંગું
અથવા શિંગડાના ધાટનું કુંડોને વગાડ-
વાનું વાળું; તલુકું; છરાઈ. ૩૦ પ્ર. રજુ-
શિંગું કુંડનું જાહેર કરવું; લોક જાણે
એમ ઉધાકું પાડવું; મોટી સોને જણા-
વવું; વખાણ કરવાં. (૨) કદરૂપ. અને
તરેહવાગ આકારનું; જહું; મૂલ; ખેડોળ. -
મોટી રજુશિંગા જેવી છે, રજુશિંગું.
રજુસંઆમ, પું. [સં.] ખુશ મેદાનની મોટી
લડાઈ; મોટો જંગ; જળાર લડાઈ આવવી તે.
(૨) લડાઈનું મેદાન, રજુમગિ; મુદ્ધજેત.
રજુસ્તંભ, પું. [સં.] જે મેનાઓની વચ્ચે
લડાઈની નિયાની દાખલ દબો કરેલો લડા-
ઈના વાવટાનો આંબલો. હારજીતની આં-
ટનો ચાંબલો.
રજુલોક, સ્ત્રી. લડાઈના મેદાનમાં લોક વગાડી
દેવી-ત્રાસ પોકરાવી દેવો તે; સૈનિકોના
ત્રાસ ત્રાસની ખૂસ પડાવી તે; સંઆમ દર-
મિયાન પોતાના પસંદગી થયેલા તેન્યા
પાક પાડી દેવી તે. (૨) લડાઈની કીર્તિ

ચારી, મારોમારોના હોદ્દા તે.
રજુરખંધ, પું. [સં. ઋણાનુચ્ચ] પૂર્વ
જન્મના મામના બહેણાનો સંબંધ તે;
દેણ સંબંધ; લહેણાદેણી. -અમારો અને
એમનો જેવો રજુરખંધ હશે તેવું થયું.
રજુંગણ, નં. [સં.] લડાઈનું મેદાન; રજુ-
ભૂમિ; મુદ્ધજેત.
રજીત, વિં. ગાજતું; રજુરજુ થઈ રહેલું હોય
એવું; વાગતું; રજુદાર કરતું.
રજીયું, વિં. દેવાદાર; ઝાણી; કંચ. (૨)
ઉપકાર તથા આવેણ, આભારી; આશિયાળું.
રજી, વિં. [સં. ઋણી] દેવાદાર; કંચ.
રજી, સ્ત્રી. કણી; દાંણે; લગડી. ધાતુને ગાળી
દાળાને પાડેલો નાનો કણ; ધાતુ દાળતા
પડેલી નાની ગડી-કણી તે; કરચ. કિં
પ્ર. ગણી પાડવી-સોના-રૂપાનો રસ કરી
તેને દાળવો તે; સોના રૂપાના રસના કણે
પાડવા.
રત, સ્ત્રી. [સં. ઋણ] કંડી ગરમીને વર-
સાદ વગેરે તેમજ પાક ને તેની ઉત્પત્તિ
વગેરેને લઈ પાડવામાં આવેલા દાળના પેટા
વિભાગમાંના અકેકેકે સમય તે. -શિયાળો
ઢનાળો, મોખામું. -શિયાળાની રત. ટેરી-
ઓની રત. રત રતના પહેરેસ ને રત
રતના જમણ. મોખમ; મણ; વેળા; સમય.
(૨) વિં. પરાયણ; લાગેડું; પ્રેમવાળું. -
બકિતરત.
રતન, નં. [સં. રત્ન] રત્ન; જવાહીર. (૨)
હતમ એવું તે, ગોમારપ તે; અવધાર;
જુલજુ (૩) આખની કીર્તિ.
રતનજોત, સ્ત્રી. એક આધિ-વનસ્પતિ. -
રતનજોતના પાનને મસ ચાકુના પાનાને
લગાડ્યા પછી તે વડે લિયુ કાપવામાં
આવે તો લિયુમાંથી લાવ લોડી જેનો
રસ નિકળે આખની ફવામાં પણ રતન-
જોત કામ આવે છે.

રતલ, પું અમુક-ભારતું એક માપ; સાડી-સાડનીસ રૂપિયાભાર જેટલું વજન તે, એક સુરતી રોર.

રતના, પું રાના રગના સોળનો એક બાળ રોગ, શરીર પર રાનાં ચકામાં પડે એવો રોગ. આ લોહી વિકારનો રોગ હોઈ બાળકમાં દેખાય છે. માના કોહા પરથી તે બાળકમાં ઉતરતો કહેવાય છે.

રતાશ, સ્ત્રી લાલાશ, રક્તતા; રતાપણું. (૨) રાતા રગનો આભાસ તે; થોડું રાતું તે

રતાણું, નં નતા રગના માવા-દળનો કદ; રાક્ષકેલ.

રતાંજલી, સ્ત્રી રાતા રંગની સુખડ, રક્તચંદન-રતાંધણું, વિં રાત આધણું. જેને રાતે દેખાતું ન હોય તે, દહાડે દેખાય પણ અધાર થતા દેખાય નહિ એવી અખવાળું.

રતિ, સ્ત્રી [સં.] પ્રીતિ; વહાલપ; પ્રેમ. (૨) વિષય ધ્રુષ્ટા તે. (૨) ભોગ-સભોગ. (૪) કામદેવની સ્ત્રી.

રતિપતિ, પું [સં.] કામદેવ.

રતી, સ્ત્રી કિમતી-ધાતુ જોખવાનું એક નાનું વજન-માપ તે; ચનોહી ભાર જેટલું વજન તે. ચનોહી; ગુજ; એક રાના રગનું નાનું બી. (૨) ગતિ; એક; વલણ, સંજોગ. - એના કર્મની રતી. નસીમ; બાઝ. રતીપુર = ગતી-ચનોહી ભાર, જગક. રતીભર = ગતી પ્રમાણ; ગુજપુર; જરા; કિંચિત, લગાર, અલ્પ. :- એમા એનો રતીભરે વાંક નથી.

રતું, સ્ત્રી [સં. ક્રતુ] રત; મોસમ; અમુક ઘણ તે; વેળા; સમય. (૨) અડકાવ.

રતુમકું, વિં રાતું; લાલ. (૨) સહેજ રાતું; રતાણ પડતું; જરા રાતું હોય એવું.

રતોવાઈ, અં રતિ ને રાતે; રતોરાત; રાતમાં ને રાતમાં એમ. - એ તો એવો બી-બો કે, રતોવાઈ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

રતોવે, રતોવાઈ.

રતન, નં [સં.] કિમતી ને તેજદાર પત્થર-નંગ તે; હીરા, માણેક કે નીલમ કાઈ જાતનું નંગ હોય તે; જવાહીર. (૨) અમુક જાત કે વર્ગમાં સૌથી સરસ હોય એવું તે; સૌથી સાફ ને શુભણુ રૂપ તે. - નરરતન.

રતનગણી, સ્ત્રી [સં.] પૃથ્વી; ધરા; ભૂમિ. રતનજડિત, વિં રતન, હીરા, માણેક વગેરે નંગ એસાડેલું; નંગવાળું; જવાહીરથી જડેલું-ધરેલું. મુંદ હાથો વગેરે. :- રતન-જડિત સિંહાસન એટલે રાજા વિક્રમરાય.

રતનાકર, પું [સં.] રતનાગર; સમુદ્ર; દરિયો. રથ, પું [સં.] ચાર પૈડાં ને બે ધુમ્મટવાળા ગાડી, વહેલ. (૨) લડાઈની ગાડી.

રથકાર, પું સુતાર; શિપી. રથયાત્રા, સ્ત્રી અશાક સુદિ ૨ નો તહેવાર. જગન્નાથજીનો રથ બહાર ફરવા કાઢવો અને તે નિમિત્ત ઉત્સવ વગેરે કરવાં તે. રથી, પું [સં.] રથમાં બેસીને લડનાર મોટા મોહો; વીર લડવૈયો.

રથક, પું મટાડી અને છાણનો ચર; ઘેપ તે. માટી અને છાણનું જાડું લિપણુ તે.

રથા, સ્ત્રી [સં.] પોળ; શરી; મહોલ્લો; રૂઝિયું.

રદ, વિં નકાશ; નહિ કામનું; નિરર્થક; બાતલ. (૨) તુચ્છ, માલવગરનું; નિરૂપયોગી.

રદકરણું, કિં સં કાઢીનાંખનું બાતલકરણું; નકાશું ગણી કાઢવી દેવું; છેડી નાંખવું.

(૨) નહિ સ્વીકારવું; નામજુર કરવું.

રદન, પું [સં.] ઘંત. - રદન વદન મોર્ચ, બીજા શુરિકેથ. રનો. (૨), લદ્ય; હેયું; કાળજી. - રદન ચેકવા-લદ્ય બાળનું; દુઃખ દેવું; ચિંતા કરાવતી.

રદિયો, પું એક વાતને રદ કરે એવી તેની સામે રજુ કરેલી જે બીજી વાત તે; પહેલી આવતને રદ ગણાવવાને એવી તેના જ.

સમજીયતા, સ્ત્રીનું મુદ્દતા; આંખ અને મ-
 નને આનંદ કુપનવે ઝીલી જે અસોકિકતા
 તે; મનોહરતા. / ૧ - ૫૫

शुतो अववाञ्च ते; रम रम धाय तेमः:-

ખેડુત કુસરે ખેડો/કે તરત બળદો અ-
ગમાર ચાલના લાખા. ॥
રમરમાવયુ, કિં ૦ રમ રમ. એવો અવાજ
ચાય એમ ચવાવયુ-હાકયુ-મારયુ; જો-
રથી ચવાવયુ. (૨) ઝાખયુ; મારયુ,
હાકયુ. હવામાં અવાજ ચાય તેમ જો-
રથી કેંકયુ-નાખયુ અથવા ફેરવયુ તે.
રમયુ, કિં ૦ અં [સ. રમ] મનને આનંદ
ચાય એવી રીતે આચરયુ-હિલચાલ કમી-
ખેલયુ, ગમ્મત કરવી; કીડયુ. (૨) લાડયુ;
માર લાગે એમ કરયુ. (૩) તમાસો
કરવો; રમત કરવી. (૪) બટકયુ; રખડયુ;
આમ તેમ આનંદ કરયુ અને મોગ કરવી,
આનંદ માણવો; હસારત કરવી, મેલ
કરવા. (૫) મોકયુ; ગમયુ; મનભેસયુ;
પ્રિય લાગયુ:-લાં મન રમે છે.
રમરતાન નં મારી મૂકી ખુદી ફાડીને અરતો
વ્યસ્ત કરી નાંખયુ તે, ફાડી તોડી આમ
તેમ વિખેરી નાંખીને તરેહવાર સ્થિતિમાં
મૂકી દેયુ તે. (૨) તોડાન; રમખાણ.
પડમપડા, ધાવલ, ધિંગાણ; મોરદાડ ને
ભાગદોડ તે, ત્રાસ પડે એવો જંગમચાવી
દેવો તે.
રમખી, પું ૦ બવિખ્ય હલેનારાઓ પાચ ધાતુનો
ખનાવેલો પાસો ગંખે છે તે.
રમખી, વિં ૦ રમખો પાસો નેખાવી લાખા-
લાખ હલેનાર, જોશી.
રમા, સ્ત્રી ૦ [સ્ત્ર] સુદર સ્ત્રી, રમકડા જેવી
સુદરને મોજીલી સ્ત્રી. (૨) લક્ષ્મી.
રમાહયુ, કિં ૦ સં ૦ રમે એમ કરયુ; ખેલયુ
(૨) પોતાની રમતમાં સામેલ રાખયુ, રાજ
ચાય તેમ સામે રમયુ; પોતે રમયુ નોખી-
જોને તેમાં ભાગ લેવગવવો તે. (૩) ગમ્મત
કરાવવી, ગમાડયુ. (૪) એવી લેલ લગાડવી
કે પોતાની ઇચ્છાએ ઇચ્છા કર્યા કરે, આ-
શામા ગમયુ. (૫) ચલાવયુ. (૬) છેતરયુ.

રમાડો, પું ૦ રમત જેવું લાગયુ તે; રમતના
જેવો. આનંદ લાગવો તે; ગમયુ તે,
મન ખુશીમાં રહેયુ તે; મનને રમત રમવા
જેવો આનંદ મળવો તે, ગમાડો; વિનોદ:-
એને મન રમાડો ચાલ એવી વાતો કરે
ને હરોહરો.
રમુજ, સ્ત્રી ૦ મન ખુશ ચાલ એવી ખામત તે,
ગમ્મત; મોજ, ટિખળ. (૨) ટોળ, મ-
રકરી; કૂટી.
રમુજ, વિં ૦ ગમતી, વિનોદી; આનંદ ઉપલ-
કે એયુ, ટિખળી, હસયુ આવે અને
આનંદ ઉપજાવે એયુ; ટોળી.
રમ્ય, વિં ૦ [સ્ત્ર] મનને અને આખને આનંદ
ઉપજાવે એયુ; રમણીય, રપાણ, સુદર,
શોભિયુ.
રમણ, નં ૦ [સં.] રત્ન; જવાહીર, હીરો.
૧૦ વારે ફરે મુઠ્ઠી ને રમણ અડકે દંત.
રમણી, સ્ત્રી ૦ [સ. રમણી] રાત, નિશા,
રજની.
રવ, પું ૦ [સ્ત્ર] નાદ, અવાજ, સોદ.
રવમ્, સ્ત્રી ૦ રવે; દહિં ભાગવાયુ-એભાર.
રવરવ, અં ૦ કડકે તીખા અથવા ચામડીને
ડસેરે એવા મસ-સ્વાદ પગેરની જે અ-
સર તે, અકંચકરાની જીભ ઉપર થતી
એવી અસર તે-અકલકરે મોંમાં નાખ-
વાથી જીભ સ્વરવ ચાય છે.
રવલીપચ્ચક, વિં ૦ વતીપાતિયુ, વલવલિયુ.
(૨) દાધારયુ, ધેયુ.
રવા, પું ૦ ઝીણા કણ, દાણા તે. ધાતુનો રસ
હરી જામ પડેલી નાની ગોળાઓ તે (૨)
કરાવ. (૩) વિં ૦ અનુકૂળ, યોગ્ય; લાયક
(૪) સમઘાત; બરાબર.
રવાદાર, વિં ૦ દાણાદાર, કણવાળ; નાની
ગમડીવાળ; કણકીદાર. (૨), કિનાર પર
ખાજેલી કાંતરીવાળ.
રવાદારગી, સ્ત્રી ૦ રવાદારી, તરદારી; પક્ષ

પાત. (૨) વખાણ; તરંગેણુ લઈ-સાઈ
બોલવું તે. (૩) કાષ્ઠએ સોંપેલી રકમ ચીજ-
માંથી હાથ મારી લેવો તે; ઉચાપત કરવું;
દલાલી કાઢી તે.

સ્વાનગી, સ્ત્રીં વદાયગીરી; સ્વાના યતા
માણુસને બેટ દાખલ કરી આપવું તે;
કાષ્ઠને જતી વખતે બક્ષીસ આપેલી તે.
(૨) જવું તે; વદાય થવું તે; બહારગામ
જવું તે; ગમન. (૩) દેશમાંથી માલ વ-
ગેરેનું બહાર-ખીજે દેશ જવું તે; નિરગ-
મન; નિકાશ; નિરગમ.

સ્વાના, અં વદાય; મોકલવું-જવાદિયું તે.
કિં પ્રાં સ્વાના કરવું-મોકલવું; બેજવું;
વદાય કરવું; જવાને ગેરવું. (૨) નિકાશ
કરવું; બહારગામ મોકલવું.

સ્વાને, અં વદાય; મોકલેલું એમ; બેજવું
તે; વદાય કરેલું.

સ્વાનાચીડી, સ્ત્રીં માલ બહાર લઈજવાની
પાવતી; નિકાશ માટેનો પરવાનો-પાસ.

સ્વાખ, નં સ્વાજ; સ્વાજ; શિસ્તો, ધારો;
ચાલ. (૨) ક્રઆખ; દમાખ. (૩) એક-
જાતનું વાળું.

સ્વાધો, પું રવેધો; ધારો; ચાલ, રહિ.

સ્વાલ, સ્ત્રીં થોડા અને જળદ વગેરેની ચાલની
એક તરેહ; નહિ ઉતાવળી ત્રહિ ધીમી
એવી થોડા વગેરેની જે ચાલ તે. (૨)
આસ્તે; ધીર; કુદરતી ચાલની ઢબે.-તમે
ધુંસરે બેસો પણ હાકતા નહિ, સ્વાલે સ્વાલે
જળદને એમની મેળેજ ચાલવા દેજો.

રવિ, પું [સં] સૂર્ય; સૂરજ; સવિતા; ભા-
સ્કર; આદિત્ય.

રવિવાર, પું [સં.] આદિત્યવાર; સાત
વારમાંનો એકવાર.

રવી, વિં રખી; શિયાળુ; ઝાકળ, બેજ અને
તાપને લીધે પાકનાઈ. (૨) નં શિયાળુ
પાક. જવ, ધઉ, અણુ, વદાણા વગેરે.

(૩) ક્યામન; સૈનિકની આવડતની ત-
પાસ-તે.

રવેઉ, પું રવિવાર; આદિત્યવાર.

રવેશ, પું ધર-મકાનના આગલા ભાગના
મેડાપરથી બહાર જુલતો રહે એમ ધસા-
વેલો ભાગ તે; 'છજું; ઝંડું', અટારી,
ડાખલી. (૨) સિવાજ; ચાલ; ધારો; નિયમ.
રવે; સ્ત્રીં સ્વધ, દહિ-ભાગીને હાથ કરવાનું
છેડે ફૂલડાવાળું એક વતરણું-એજનર. નાનો
ફૂલડાવાળો વસોવવાનો દંડકો-વાંસ; રવેથો.

રવેયાં, નં ચાર કકડા થાય એમ ચીરીને
મસાલો બરી પકવાય એવાં શાકફળ.-ર-
વેયાં વંત્યાક-વેંગાણુ. ડોડકાં, કેળાં; નાના
કિંકા, પાતળી નાંખી કાઢી વગેરે શાક
જળનાં રવેયાં થાય છે. (૨) ચીરી મ-
સાલો બરીને બનાવેલું શાક તે.

રવેથો, પું સ્વધ્યા; દહિ વસોવવાનો ફૂલ-
ડાવાળો વાંસ. (૨) ચાલ; સિવાજ; ધણુ
વખતની ચાલ્યા કરતી રૂઢિ તે.

રવો, પું હાણુ હાણુદાર શોટ તે; જડો
ઝીણુ કણુ કણુવાળો આટો. (૨) સોના-
રૂપાના ધાતુના રસના કણુ-દાણુ-નાની
ગોળી તે. સોનારૂપાનો નાનો કકડો-કચ્ચ;
મસલો. (૩) ગોળનાં ગચિયાં-ચાકી; કપડામાં
ગાંસડી માફક બંધાયેલો ગોળ તે.-સ્વાનો
ગોળ. (૪) ફૂલ; પાસા; ઢાં તે.

રશ્મિ, નં [સં] તેજનો પ્રસાર તે; કિરણ;
કર; મરચિ. (૨) દોરી-રાશ; અછોડો.

રસ, પું [સં] પાણી જેવો પાતળો ને રસે
એવો પદાર્થ તે; દ્રવ; પ્રવાહી. (૨) વન-
સ્પર્તિમાંથી નિકળતું પ્રવાહી તે; નિર્ધાસ;
ચીક. (૩) પાકેલાં ફળાદિકનો માદો
દ્રવ-પ્રવાહી. તે-કેરીનો રસ. (૪) ધાતુ-
માટી વગેરે કદેણુ પદાર્થને ગરમી લાગ-
તાં થતો જે પ્રવાહી દ્રવ તે. (૫) ખાર
વગેરે પ્રેરેલી બીજો મેગવતાં થતું જે

પાણી તે (૬) સગીના બધાનુભા રહેલો
 ને દીલો ને પાણી જેવો પદાર્થ તે-સોહી
 વગેરે (૭) સરીરમાંના પ્રવાહીઓને તે
 વિકારા કે જે સરીર ઉપર જુદા જુદા એ
 ગને નામે રહેવાય છે તે. ન્તણ, ચક્રમા,
 આસના આડશુભદ્ર-દોષા, ગોળીનો ભંગવો
 મોળ, અને સરદીને લીરોનાક આખ-
 માથી મડતું પાણી-સળેખમા વગેરે-રસની-
 રેખા તે (૮) પ્રારે, ગંધક, વગેરે ખ-
 નિજ, ક્રમે તે. તેની દ્રા તરીકે ખનતી બ-
 તાવટો (૯), ખોરખાકું, મીઠું, કંઈકુ
 વગેરે જાળથી-જાળના સ્વાદ, તે એ
 ખગસ કહેવાય છે ને તેમા, ગણુ, ખાર,
 ખાકું, કંઈકુ, કપાણુ અને ત્રીણુ, એ છ
 રસનો સમાવેશ થાય છે. (૧૦) મનો-
 વૃત્તિ ઉપર જુદી જુદી જાનની અસંગે
 ઉત્પન્ન કરે એનાં ભાવો તે. આ, કાલ
 રસ, કહેવાય છે, અને તેનાં દુઃખર, કાસ્ય,
 કંઠા, પીર, ગૈડ, બધાનક, ખીમત, વીર
 અને અદ્યુત એ નવ રસનો સમાવેશ
 થાય છે (૧૧) છ અને નવનો મંકિત
 ને (રસ=૬, ગ્સ=૧૦) (૧૨) ખૂણી, ગુણ
 (૧૩) અર્થ, લાભ (૧૪) ગમન, મજા,
 જ્ઞાન (૧૫) મમન, કંઈ, ચડત (૧૬)
 ધાતુ પ્રીતિ, અનુરાગ, પ્રેમ, ઉમળમ, ગીરી
 ગીરી થવુ તે કિં ૫૦ ગ્સ પડેલા-સ્વાદ
 કાગરો, મજા, પડી, -સ જામનો-પ્રવાહી
 ચીખતુ કણુ-ગુદર થો (૨) ગમ્યત
 પડી, મજા આવતી એ બગતું-ફેરાવુ.
 ઉત્તેજન મળવુ, જોશ સ્વદો, (૩) ચડસે
 બગતું. મમતે ચડતુ ગ્સમાળ્યો-માર્ગી-
 સમજને ઉમળમથી અનુભવવુ, ભોગવવુ.
 રમકપૂર, નં પાણી મેળાણીનો એ પ-
 દાર્થ. આ જોયવ તરીકે વપરાય છે ગંધ-
 અને પાણના દૂધ પાણી પલાવેલી એ દવા
 રસકસ, ૫૦ દ્રવ પ્રવાહી ને તેનું સત્ત્વ તે,
 કુશની રીતે નિકળે એટલો ગ્સ અને કૃત્રિમ

રીતે-દાળી-કચરીને કારેલો જે ગાદો ગ્સ
 , અત્ત તે ગ્સ રસના મૂળમા રહેલું જે
 સત્ત્વ તે-ક્ષત વસ્તુની સર્વ શક્તિ તે,
 ગ્સકસ, તમામ સત્ત્વ, (૨) રસાગતા, કળ-
 દુપતા જાળીતનો અધો ગ્સકસ, યુક્તાર-
 , જ્ય ત્યા લગી પ્રેરતો તેમા ખાતર નાખતા
 , તથા આદિતા રમને રસની ઉત્પત્તિનુ કારણ
 , તત્ત્વ જેક, અર્થ
 રસચિયા, ૫૦ એક ધાતુ ઉપર બીજી ધાતુનો
 એ-ગ આપનાર, દોળ ચદાનાર, રસી
 જાણનાર ધાતુનો. અમરી તે ખીજા ઉપર
 ચદાનાર,
 રસજા, વિં [સ] રમને સુખજનાર, રસ-
 ભોગી, રસનો અનુભવ લેનાર, રસિક;
 રમનો જાણનાર
 રસદાગ, વિં ગ્સવાળુ; ગ્સથી, ભરેતુ, ગ્સાળ,
 મિ,
 રસના, સ્ત્રી [સં.] રસ લેનારી કૃત્રિય,
 જમ, ઉં રસનાએ નામ દેનાર, તાણુ, જાપ
 બપતીરે જાણુ (૨) સ્ત્રીઓને કંમરે પહે-
 રવાની સેર, કંઠોગ, મેખા, કાચી
 રસનેદ્રિય, સ્ત્રી [સં] રસ મહણ કરનારી
 કૃત્રિય તે આદેદ્રિય, જમ
 રસબસ, વિં ગ્સથી પરિપૂર્ણ, કેસમર્થ, કેસ
 અને ગ્સથી ભરેલું એવુ તે, ગ્સથી પિંગાતું
 રસભંગ, ૫૦ ગ્સમા ભંગ પડેલો તે, રસ
 કૃતિ, આનંદનો-ચાતુ ગ્સ વાતામાં આ
 નરો પડેલો તે, આનંદ પ્રવાહીની તુ-
 જાત તે
 રસમ, સ્ત્રી વજા દાળથી થાયી આવતી જે
 વ્યવહારિની રીત તે, ગિવાન, ગેરો
 પદ્ધતિ ધોષા ચાલ
 રસમય, વિં ગ્સ ૩૫ ગ્સથી બરણુ એનું
 તે: રસવાગુ, આનંદગ્સ ગ્સ સિવાય
 જેમા મીનુ મધ દોષ નહિ એનું ગ્સ
 રસને રસવાગુ તે
 રમમંડળી, સ્ત્રી રસની મજા લેનાર એનું

દોળું—સમૂહ તે; રસિકાનો મેળાવડો ને.
રસરાજ, પું. [સં.] રસોમાં રાજ જેવો
રસ તે; સુગાર રસ. (૨) પારદ; પારો. (૩)
પ્રેમ. (૪) પારામાંથી બનાવેલું ઔષધ.
રસવતી, સ્ત્રી. એક જાતની ઔષધિ; એક
દવા.

રસવાદ, પું. રસે ચડવું તે; સરસાઈના જુ.
સ્સાથી ઉરકેરાયેલી હાલત; મમત; ઈર્ષ્યા.
રસજીવું, કિં. સં. ધાતુનો રસ કરી તે બીજી
ધાતુ પર ચઢાવવો; દોળ ચઢાવવો; પડે
જો. (૨) સુરોપભિત કરવું; રંગવું; ઘોળવું.
રસસિંદુર, નં. જલન, પારો અને બીજી
મેળવણીઓથી બનાવેલું ચૂર્ણ.

રસજીવું, કિં. અં. નકામો કાજ દાઢવો;
રામારામાં કરવા; દીલ કરવાને નકામો આમ
તેમ કર્યા કરવું; ભટકવું.

રસજાડ, પું. રસજીવું તે; નકામો વખત કાઢી
નાંખવો તે; રામારામાં કરી વખત કાઢવો;
કામમાં દીલ ક્યાં કરવી તે.

રસા, સ્ત્રી. રસવતી પૃથ્વી; ધરા; ભૂમિ.

રસાતળ, નં. [સં. રસાતલ] સાત પાતા-
ળમાંનું પાચમું પાતાળ; નીચેનું પાતાળ.
રસાતળમાં અનંત નામ ગ્રહે છે. (૨)
પૃથ્વીની સપાટી તે. કિં. પ્રં. રસાતળ
ધાલવું=પાપમાલ કરી નાંખવું. દુદશામાં
આખી મૂકવું; છેક નીચું પાડી નાંખવું.
રસાતલ જલું=તદન ભાગી પડવું; ભોંય
ખેસી જવું. (૨) હાલકાર થઈ જવો;
ગળ્ય થવો; મોટી પાપમાલી થવી. (૩)
નમ્મતાન જવું.

રસાયન, નં. [સં.] જુદાં જુદાં દ્રવ્યોની
મિલાવટ અને પ્રયત્નકૃતિ તે; પાર્શ્વિક
વસ્તુઓ ક્યાં ક્યાં દ્રવ્યોની બનેલી છે તે
જાણવાનું અને જુદા જુદાં દ્રવ્યોને એકઠાં
કરીને મંદી બનાવડો બનાવવાની જે ક્રિયા
અને વાત તે. (૨) પ્રાણની મેળવણીવાળી

દવા. (૩) કીમિયો. રસાયનશાસ્ત્ર=રસો-
બનતી વિદ્યા તે.

રસાયની, વિં. રસાયન જાણનાર; દ્રવ્યોનાં
ગુણવગુણ-ધર્મધર્મ જાણનાર. (૨) કીમિ-
યાગર. રસાયનિક=રસાયનને લગતું-અર્થધી.

રસાલ, પું. [સં.] આંગ્રો; ફરીનું ઝાંઝે. (૨)
ફળદ્રૂપ. (૩) રસવાળું; સ્વાદિષ્ટ.

રસાલદાર, પું. ઘોડેસ્વાર પલટણનો ઉપરી;
ઘોડેસ્વાર દુકડીનો નાયક.

રસાલો, પું. [ફા.] ઘોડેસ્વાર પલટણ. (૨)
અમલદાર અથવા ગૃહસ્થનો ઘરખટલો
વગેરે તે.

રસાવડું, કિં. સં. દોળ ચઢાવરાવેલો; ધાતુનો
રસ બીજા પાત્ર ઉપર ચઢાવવો તે.

રસાળ, વિં. સ્વાદિષ્ટ; રસવાળું; જેમાં રસક્ષ
હોય એવું. (૨) આનંદ ઉપજાવે એવું.
(૩) ફળદ્રૂપ=જેમાં પાક સારો થાય એવી
રસવાળી જમીન તે. (૪) ખાવા યોગ્ય-
રસ-સ્વાદવાળું અન્ન=ગુજરાતની ભૂમિ
રસાળ હોઈ તેમાં બધી રસાળ પાકે છે.

રસાળું, વિં. રસવાળું; બહુજ સ્વાદિષ્ટ; રસાળ.

રસાંજન, નં. પારાના અંશવાળો દવા દાખલ
વપરાતો સુરમો. (૨) એક જાતનું ઝાડ.

રસિક, વિં. [સં.] વિપયો ઉપર પ્રીતિવાળું;
કાવ્યાદિક ઉપર પ્રેમવાળું; રમમાં જેને
અભિરચિ હોય એવું; રસને સમજનાર;
શુણ્ય; કદુદાન. (૨) સામાનું મન ખુશ
કરે એવા રસથી ભરેલું=રસિક કાવ્ય.

(૩) ભાવિક; રસવાળું.

રસિકતા, સ્ત્રી. [સં.] રસિકપણું.

રસિકા, સ્ત્રી. [સં.] રસ સમજનારી સ્ત્રી;
રસભાગી; વિલાસી; વિપય-કાવ્ય વગેરેમાં
પ્રીતિવાળી સ્ત્રી.

રસિયણ, વિં. રસ લાલવું; રસધેલી; રસ
લેનારી; રસ માણવાને ઉત્સુક. (૨) ચંદ્ર
શીશી; અવશાગી; બાળિકા.

રસિયું, વિં રસભોગી, હોંસીલું; કાડીયું;
રસ લાલસાવાળું; રસમાં પ્રીતિવાળું.

રસિયો, પું રસિક; વિલાસી; મોજી, રસ-
વિષયભોગી; રસ માણી જાણનાર.

રસિંહું, વિં રસમાં પ્રીતિવાળું; રસલાલયું;
ભોગી; રસમાં એકનાર થઇ જાય એવું તે.
(૨) રસવાળું; સ્વાદિષ્ટ; રમથી ભરેલું.

રસી, સ્ત્રી [મ.] દોરી; રાસ, દોરડી. (૨)
શરીર-અડ વગેરેમાંથી નિકળતું ચીકણું
પ્રવાહી તે. (૩) પર; પાત્ર; બેરંગું પાણી.

રસીક, સ્ત્રી [સ.] પાવતી; પહેલ. નાંણું
સરસામાન વગેરે લીધાની ચીઠી તે.

રસેલું, વિં ધાતુનો રસ અડાવેલું-ખીડેલું-
સાધેલું; ઢોળ અડાવેલું.

રસેદ્રિય, સ્ત્રી [સ.] રસને અહણ કરનારી
ઇદ્રિય તે. કાંચાદિકનો, વિષયભોગ વગેરેનો
રસ, જે ઇદ્રિય અહણ કરે છે તે. (૨)
શુભ; રસને દ્રિય; જિહ્વા.

રસો, પું જડો-રંગડા જેવો પ્રવાહી તે; શાક,
અથાણું અને મુરખ્યા વગેરેનો મસાલાદાર
જડો રંગડો. (૨) ફોર.

રસોઈ, સ્ત્રી રસ આવે તેમ વગ્નને પકવવી
તે; ગધવું તે-રસોઈ કરતા આવડની જો-
ઇએ. (૨) રસ આવે એમ પકવેલું અન્ના-
દિક ખાવાનું તે; રસ આવે તેમ ગંધેલું
દ્રવ્ય તે; ભોજન; જમણ; ખાવાને નેપાર
કરેલી રસદાર ચીજો તે. ઉં રાધી
રસોઈએ એમ રહેરે. પાક, ખોરાક; સ્વા-
દિષ્ટ પુષ્ટવાનું. કિં પ્રં રસોઈ કરતી=
રાંધણ.

રસોઈયણ, સ્ત્રી સંધનારી; રંધવારું; ર-
સોઈ કરનારી સ્ત્રી.

રસોઈયો, પું રસોઈ કરનારો પુરુષ; રંધવારો;
સંધનારો; ખજરચી; બઢિવારો.

રસોડું, નં રસોઈ કરવાની જગા-જોડી તે;
પાકનાના; રંધણી; ભોજનશાળા; ખજરચી
ખાંડી બઢિવારખાંડી.

રસોળી, સ્ત્રી નરસોળી, શરીરમાંના રસવિ-
કારની, શરીરની સંપાદી ઉપર ઉપસી આ-
વેલી ગાંઠ તે.

રસ્તો, પું માર્ગ; વાટ; રાહ. કિં પ્રં ર-
સ્તો કાપવો=ચાલ્યા જવું; રસ્તે પડવું=કા-
મમાં લાગી જવું; ઉદ્યમે ચડવું. (૨) પ્ર-
પંચમાંથી ખસીજવું. (૩) મરીજવું. રસ્તો
પાડવો=ચંચલ ટાળવી; માર્ગ કાઢવો;
રિવાજ પાડવો.

રહસ્ય, નં [સ.] મર્મ; બેઠ; શુભભાવ;
અંતરની ઇચ્છા-લાગણી તે.

રહિત, વિં [સ.] વગરનું; વિનાનું-વિ-
ધારાહત; ધનરહિત.

રહીજવું, કિં અં અકડાવું, અવધવની હિ-
લચાલ જંધ પડીજવી. (૨) પાછળ ગહેવું.

રહીરહીને, અં થોડી થોડી વારે એમ; વચમાં;
વખત લાગ્યેય.

રહીશ, વિં ગહેવાસી, વતની, રહેનાર.

રહેણાક, પું રહેઠાણ, મુકામ.

રહેણી, સ્ત્રી રહેવાની રીત; આગાર, આ-
ચરણ; રીતભાત; વ્યવહાર. રહેણી કણી=
ગહેવાની અને કામકાજ કરવાની જે ઢંગ
વર્તન-રીતભાત તે.

રહેમ, સ્ત્રી [ફા.] મહેરજાની; કૃપા, દયા;
કરુણા. રહેમનગર=કૃપાદિ.

રહેમિયત, સ્ત્રી રહેમ; કૃપાદિ; માયા;
દિવમોજી.

રહેવાસ, પું રહેવાની જગા; રહેઠાણ; મકાન.
(૨) ગહેસ-રજાનો સમય તે.

રહેવાસી, વિં ગહેનાર, વતની; વસનાર;
નિવાસી.

રહેવું, કિં અં વસવું; એક સ્થાને મુકામ
કરવો, કામખર્ચ થર કરવું. (૨) ટકવું;
ટરવું-આગળીપ લખોટી શી રીતે રહે ?

(૩) માનું; મનાવું-આ દેવલના ખાના-
માં ચોખ્ખો નહિ રહે. (૪) ઘોળવું; ખોડી
લવું-મારાથી ભોળા વગર નહિ રહે.

વાય ? (૫) ગમવું; એન પડવું. -પરદેશ-
માં એકું રહેવાશે નહિ. (૬) અટકવું;
યોજવું. -વરસાદ રહે એટલે જાઓ. (૭)
નિર્વાહ કરવો; આજીવિકા ચલાવવી;
ચુનરો કરવો. -પ્રાચ રૂપિયાના પગારે કેમ
કરીને રહેવાય ? (૮) જીવાવું; જીવતા રહેવું.
:-વા બરખાને કંઈ રહેવાય ? (૯) વખત
કાઢવો; કાળ ચુનરવો; જ્યાં ત્યાં આયુષ્ય
અકાલી લેવું. -હવે રોષને રહેવાનું છે.
(૧૦) બાકીહોવું, બચવું; વધવું. -હવે
તાગ બે રૂપિયા રજા. (૧૧) આચરવું;
વર્ણવું; ચાલવું. -તું મોટો યવો હવે રી-
તમાં રહે. ગિયતિ કરવી, પુઃ કરવું; તજ
દેવું, વગેરે અનેક અર્થમાં જુદા જુદા
ક્રિયાપદ સાથે જોડાઇ વપરાય છે. -ચંદ્ર
રહેવું; પડી રહેવું. રહેવાદેવું; જમીરહેવું;
થઈરહેવું, વગેરે. [સં. રહ = છોડી દેવું-
બાગવું-નાસી જવુંનો ઉલ્લેખ ગયેલો અર્થ
જુનગતીમાં રહો છે. -રહ=જતા રહેવું
ત્યારે જુનગતીમાં રહે-વું=સ્થિર થઈ એક
ઠેકાણે વાસ કરવો.] ધણે ઠેકાણે ઉપરના
અર્થ પ્રાકૃતમાં થઈ ગયેલા છે.

રહું, અં. બસબંધ; ખવાસ, પનીગણું એમ;
અંત આની ગમે એમ. -તમને ન પાત-
વવું હોય તો રહુ. બસ, ધારું; પડું.
રહુંસહું, વિં. બાકી બચેલું; થોડું અવશેષ
રહેલું-એવું, વધેલું; એહુંજુહું-હવે થુ ?
ત્રેા પતી ગયુ, તેમ છતાં કંઈ રહુંસહું
હોય તો ગરીબ લોકને આપે.

રજાતર, નં. કમાણી; પેદાશ; પ્રાપ્તિ; રજો,
અજન. (૨) લાભ; નફો; ફાયદો.

રજાવું, કિં. અં. કમાવું; પેદા કરવું; ઉલોગ
ધણે કરીને બદલો મેળવવો. (૨) નફો
કરવો; લાભવું; ખાટવું; પ્રાપ્ત કરવું, મહે-
નત મજુરી અથવા કામકાજનો બદલો
મળવો.

રજાઉ, વિં. કમાઉ; પેદાગર; રજાતર તે.
રજિયાત, વિં. રાજ; પ્રસન્ન; ખુશ. કિં.
પ્રં. રજિયાત થવું=રાજથવું; ખુશી થવું.
રજિયામણું, વિં. મુદર; મનોહર; આંખને
પ્રિય લાગે એવું; મુશોભિત; મન ખુશ
ચાલે એવું.

રણી, સ્ત્રીં. ખુશી; હરખ. (૨) હોશ; હમંગ.
ઉં. નાચ કહે લાવો હિજ રખે ખાજો,
અંતર્યામી પામ્યા રજારે. રૂક્મિણીહરણ.
રણી રાશે=આનંદ; ખુશખપ્તીમાં. (૨)
પટતી રીતે; ગમ પ્રમાણે.

રજો, પું. રજાતર તે; કમાણી; પેદાશ. (૨)
લાભ; નફો; ફાયદો.

રંક, વિં. ગરીબ; પામર; રાંકડું; ધનહીન
તેમજ બળ ગહિન તે. (૨) નરમ; સીધું.
રંકરંજડ, સ્ત્રીં. ગરીબોને રંગડવાં તે; અણ-
સમજી, નિર્મળ અને ધન રહિત કંગાલ
માણસોને પજવવાં તે.

રંગ, પું. [સં.] કાણું ધોણું લાલ, એવો ને
વર્ણાંતર બેઠ તે; આંખથી પરખાતો
પ્રકાશની છાયાનો વર્ણ ધર્મ તે; વર્ણ;
વાન; પ્રકાશનાં કિરણની ભિન્ન ભિન્ન
છાયાનો દેખાવ તે. રાતો, પીળો ને. વા-
દળી, એ ત્રણ મુખ્ય રંગોના મિશ્રણથી
જુદા જુદા ધણા રંગ બને છે. (૨) પ્રેમ
પ્રીતિ, અતુગમ. -હવે એનો રંગ લાગ્યો.
(૩) આનંદ; મોદ; ખુશાલી. -તે રંગમાં
છે. (૪) તાન; મજા; રમુજ. -હવે તે
રંગમાં આવ્યો. (૫) દેક; નિરો; ઝૂમ;
અમલ. ગાંજો ભાગ, અદીક્ષ વગેરેની
કે તે. (૬) દુરંગ, યુદ્ધો; તબિયત; મ-
નની મેજબી સ્થિતિ. (૭) રાહ; ઢગ;
રીત. -રંગે રંગે ચાલવા દો. (૮) આજકુ
શાબા. ઉં. જલે મારા બાપાજ સાથે આવે
ને મારા સસરાનો રંગ રાખે. સ્ત્રીગીત.
(૯) અં. ધન્ય, સામાન્ય. -રંગ છે, વીરા !

અમોરે રંગ રાખ્યો. (૧૦) વનસ્પતિ
અને પાર્શ્વ પદાર્થોમાંથી નિકળતા જુદી
જુદી છાયાના રંગમાંનો પ્રત્યેક તે. ગળી-
માંથી નિકળતો કેળોરંગ; કચ્છીમાંથી
નિકળતો લાલ રંગ; માટીમાંનો રંગીનો
લાલ રંગ વગેરે તે. કિં. પ્ર. રંગ રા-
ખ્યો=આખર-શોભા-ગોસ્વ ગળવું. 'ટેક'
'રાખ્યો. રંગ રમવું=આનંદભરે ભોગ કરેલો.
રંગ પુરવો=વધારવું, મરચું મીઠું માંખીને
ઘાત કરવી, બેઠલાવવું. રંગમાં રહેલું=
તાનમાં-મોજામાં રહેલું.

રંગડ, વિ. વિપત્તિ; કામી; (૨) વ્યસની.

રંગકું, ન. રંગ લગાડવાનું ઓળર-પિંછી.
(૨) રંગવાનું કામ તે.

રંગતાળી, સ્ત્રી. આનંદનો ઉછાળો, હરખના
ઉભરાનો તામોઠો-તાળી તે; આનંદ ઉત્કર્ષનો
અવાજ-ઉદ્ગાર; મોજામજાનું પ્રદર્શન તે.
ઉ. રંગતાળી રંગતાળી રંગ તાળીરે રંગમાં
રંગતાળી.

રંગઠા, સ્ત્રી. કંઠકડી.

રંગદાર, વિ. રંગવાળું; સાસ-મણકદાર-
રંગ; રંગિત.

રંગપાણી, ન. કેદી પેય બનાવી પીને આનંદ-
માં રહેલું તે; અમલ કરી આનંદ ઉડાવ-
વો તે. (૨) કચ્છો કાઢવો, બાંગ છુટવી,
ગાંજો તૈયાર કરી પીવો વગેરે કેદી પીણાની
મોજા માણવી તે; કંઈ રંગપાણી કરે તો
રાવણું મળે.

રંગખહાર, પું. તમાસો.

રંગખાણ, સ્ત્રી. મોજામજા; ખુશી ખુશાલી તે;
આનંદસ્તવ.

રંગબેરંગી, વિ. ચિત્રવિચિત્ર; જુદા જુદા
રંગનું; ભાતભાતનું. (૨) તરેહવાર. (૩)
મનમાં ભ્રમ ઉપજાવે એવું; મોહક; આંજ
નાંખે એવું. (૭) મોહિની. ઉ. રંગ બેર-
ંગી પસારી, માયા તોડી રંગ બેરંગી પસારી

રંગભૂમિ, સ્ત્રી. કથા કરવા; ગાયન કરવા,
નાટક ને બાવણુ કરવા માટે બનાવેલો
મોતરો; વૃત્ત ગાન નાટક અને ખેલ કર-
નારાઓ માટે પ્રેક્ષકાની સામે બનાવેલો
કચ્છો ભૂમિપ્રસ્તાર તે. વૃત્તસ્થાન; વૃત્ત-
ગાન કરનાર માટે ઉભો 'કરેલો' માંચડો;
નાટકશાળાનો આગમો પ્રસ્તાર. (૨)
અખાડો; તાલીમખાતું. (૩) રણક્ષેત્ર;
મહાસવાની ભૂમિ.

રંગભેર, અ. આનંદભરે; ખુશીખુશાલી સાથે;
હરખભરે; ઉત્સાહ બધો. ઉ. અમે આખ્યાં
તાં રંગભેર રમવારે, રંગભેર રાતવડી.

રંગભોગ, પું. આનંદ ભોગવવું તે; આનં-
દભરે વિપયાદિક સુખનો ભોગ લેવો તે;
વિપયાનંદની રમતગમત તે.

રંગમંકપ; પું. કોઈ ઉત્તમ મત અને રમત
ગમત વગેરે ઉજવવા માટે બનાવેલો સુંદર
માંડવો તે; રંગપુરી તથા ચિત્ર કાઢી
શણગારેલો મંકપ. (૨) રંગભૂમિ. (૩)
દેવમંદિર આદિક આગળનો છુટો ચોક ને
ચાયર.

રંગમહેલ, પું. રમતગમત અને વિવિધ ભોગ
વગેરેની મોજા-આનંદ માણવાને લાયક
બનાવેલું સુંદર મંદિર તે; સુશોભિત-આ-
નંદ માણવાને લાયકતુ ધર સ્થાન તે; રંગ-
મહોલ. ઉ. એકદિન કેદી કીધી મહીપાળ,
મળીને મંદળીરે લોલ, અડતાં રંગમહેલને
મોળ, પડયો ધરણી ઢળીરે, લોલ, ક. દ. ડા.

રંગરામ, પું. ગાનતાન; મોજામજા; રમત
ગમન.

રંગરાણ, વિ. વિપયાનંદથી મયેકાતું; રંગીલું;
વિપયાનંદ મસ્ત. ઉ. રંગરોતો મન્મથો,
વાંસલકીમાં ગીત ગાતો. દયારામ.

રંગરૂપ, ન. વર્ણ અને ઘાટ તે; સ્વરૂપ. (૨)
વ્યવસ્થાત; આકાર; પેલ ને રંગ વગેરે.
વાળો દેખાવ.

રંગરેખ, પું વસ્ત્રાને રંગ ચઢાવવાનો ધધો કરનારો; કપડાં રંગનાર. હિંપો, બાવસાર, વગેરે રંગારા ને છાપગરા તે.

રંગરોળ, સ્ત્રીં મોળમજાની રેલછેલ; આનંદાતિરેક; આનંદ-ગમનની ઝડીઓ તે. (૨) આનંદભેર ખૂમ મંગળાચાર કરવો તે; કંકુ અને કેસુડી વગેરેના રહેખચો થઈ રહે એમ આનંદ ઉદયવો તે. (૩) બેદદ ખુશાલી તે; ખૂમમજા.

રંગસો, પું મસ્કરો; એલેલેલ બોલીને હસાવી ગમત કરાવનારો તે; વિદૂષક; જુલુષ; તરકહિયો. (૨) રંગિસો—તાની—ગમતી માણસ. ઉં તરતું, તરકરતું ને તંતરતું, તે રંગસા! આઠે આપ કળાવ.

રંગપું, કિં સં રંગ ચઢાવવો; રંગપુકત કરવું. (૨) રંગમાં બોળવું-રંગથી ધોળવું, અને રંગવાળું કરવું કે રંગ ચઢાવવો. (૩) અમુક વિચાર ઉપર ચઢાવવું; ઉરકેરતું; ખીલવવું; ચઢાવવું. (૪) વધારવું; મીઠુ મરચું ભભરાવવું.—કાંઈ વાત રંગીને ના કહેતો? (૫) લોહી તરી આવે—નિઃકળે એમ મારવું તે.—એકવાર એનાં ઠાઠાં રંગોને, તરત પાંશરો થશે.

રંગરસ, પું આનંદ-મોળમજા કરવી તે; વિપયરસનો આનંદ લેવો તે; આનંદનો રસા સ્વાદ તે; ચમન.

રંગાધ, સ્ત્રીં રંગવાની મજુરી-મહેનતાણું તે; રંગામણુ-મણી તે. (૨) રંગવાની રીત-આવડ-સ્તમ તે; રંગવાની કળામ.

રંગાથ, પું રંગવું તે; રંગ ચઢાવવાનું કામ ને કળા તે.

રંગાટી, સ્ત્રીં રંગવાનું કામ તે. (૨) રંગવાની જે રીત તે-રંગ આપવાની કળા. (૩) કપડાં વગેરે રંગવાનું કારખાનું તે.—ગાટીનું કામ—રંગ ચઢાવવાનું કામ, રંગ રંગનું કામ.

રંગાકું, નં રંગવાળું પાણી ભરવાનું કુંકું; રંગ બનાવવાનું વાસણ.

રંગામણુ, નં રંગવાની મજુરી-મહેનતાણું તે; રંગ ચઢાવી આપવાનો બદલો તે.

રંગામણી, સ્ત્રીં રંગામણુ તે.

રંગારો, પું રંગ લગાડનારો; ઘર ગાડી વગેરે રંગનારો તે. (૨) રંગરેખ.

રંગાવણું, કિં સં રંગ કરાવવો; રંગ ચઢાવવો; રંગે એમ કરાવવું. (૨) અમુક મત કે વિચારવાળું—અમુક અભિપ્રાયવું કરી નાખવું. (૩) લોહીતરી—આવે એમ મરાવણું—એનાં ઢાઢકાં રંગાવો (મરાવો) તો સાર, કારણ કે તે વમર કેકણિ આવશે નહિ.

રંગાવું, કિં અં રંગવાળું થવું; રંગ ચઢવા; ચિતરાણું; રંગથી ધોળાણું—પુરાણું તે.

(૨) રાતુંથણું; લોહી લુઢાણુ થવું; વાગવું.

રંગી, વિં રંગીલું; આનંદી; મોણ; ગમતી સ્વભાવવું; લહેરી. (૨) અતુરાગી. (૩)

સ્ત્રીં રાતારંગની માટી; રમચી. રં પ્રં રંગીમંગી—ગાંભની કેર કરનાર; વ્યસની;

મંજરી. કેર લાકને આનંદમાં રહે એવું; લહેરી.

રંગીત, વિં [સં. રંજિત] રંગવાળું; રંગેલું.—રંગિત લુગડા.

રંગીન, વિં રંગેલું; રંગવાળું; જોને રંગ ચઢાવેલો હોય એવું. (૨) રંગી; આનંદી; ખુશખિજા; હસમુખ.

રંગીલું, વિં મોણ; આનંદી; લહેરી; ગુલાબી. (૨) ચહેરા અને ખીજા અવયવો ઉપર થઈ આવતો લાલ-લોહીનો સોજો (રાંગ) તે.

રંગેચંગે, અં આનંદભેર; હસતે મને; ખુશીથી; વિના તકરારે; કંઈપણ તકગર કે ટંટા વધરા, વગર એમ.—રંગેચંગે બહુ પડી ગયું એટલે જસ.

રંગાણયું, નં જુદા જુદા રંગના બુકા બ-રાના ખાનાવાળું પાત્ર; ગમીન ઉપર

ગાંધારવતાં કાળાંચાથી રંગ બહાર પડે
એવી બનાવટનું બુંગણું; રંગોળી. (૨)
જેમાં રંગ ચોળવામાં આવતો હોય તે
ફૂંડ કે પાત્ર તે; ઇંકાપટ્ટી. (૩) સુનાર-
વહેરણિયા વગેરેનું રંગમી પદ્ધતિવાનું કાંકણું.
રંગોળી, સીંચી રંગથી પાટેલી-ઓળો તે; જા-
મના બેસનારને પેશિત પાટના, માટે રંગ
મેડીથી ભૂકાથી પાટેલા જે પાટ-ઓળો
તે. (૨) રંગના ભૂકા ભરીને ગળાવનાં
રંગીન ઓળો પડી રહે એવી બનાવટનું
બુંગણું. કિં પ્રાં રંગોળી પુરતી=માનવના
પદોણાઓને પશિત બંધ બેસવા માટે
જાનીન ઉપર રંગમી ઓળો બાંધે આ-
સનનાં ખાનાં વગેરે પાડી ગોળા કઢવી. તે.
રંગ, વિં જતા; લગાર; જા. (૨) દલનું;
ગુચ. (૩) સીંચી રંગ; પીડા, દુઃખ તે,
મુશ્કેલીઓની પરંખા તે. :-કેટલી રંગ
બેસી એને ઉછેરો. (૪) અગિયો.
રંગ, સીંચી પીડા, દુઃખ; સંકટ, રંગ; રંગ-
હાટ રંગ. (૨) મહેનત; મુશ્કેલી દુઃખ સ-
હેવું તે. કિં પ્રાં રંગ બેસવી=રંગહાટ
સહેવો.
રંગક, વિં આનંદ ઉપજાવે એવું; ખુશ કરે
એવું, ગિજાવે એવું; મોહક; આકર્ષક. :-
મનોરંગક (૨) સીંચી બકો-બકો ઉત્તમ
કરે એવી બંદુકના દારૂની ચપંડી; બંદુ-
કની બંદોતો દારૂ સળગે એમ તેના કાન-
કાણામાં પુરવાની સળગી હોં એવી ભૂકી
તે; ભમગરી (૩) ભમરા; ઉત્કેરણી.
કિં પ્રાં રંગક મૂકવી=ભમગરી મૂકવી.
ઉત્કેરણી કરવી. રંગક ખાધ જવી=કુસ-
ચક જવું; નરિ કુસું-ઉત્કેરણું તે; પાછા-
પડી જવું.
રંગજ, વિં ખુશી કરે એવું; રજિયાત કર-
નાર; રંગ ચકાવે એવું, આનંદ ઉપજાવ-
નાર. :-મનોરંગજ.
રંગણું; વિં સીંચી [મ. રજૂ] જવું; રંગ-

વાળું કરવું. (૨) ખુશ કરવું; આનંદ ઉપ-
જાવવો; પ્રસન્ન કરવું. (૩) પીડનું; દુઃખ
દેવું.

રંગજ, સીંચી મનને વારંવાર કહેવા થાય તે.
મંતાપ; દુઃખ; પીડા; રંગજડું તે; વિતા-
ડવું તે. કિં રંગે તે માટે રંગજ. (૨)
બગાડ. (૩) ધિમાણું; તોશાન.

રંગજડું; કિં સં રંગ પ્રદોષાટ્ટી; દુઃખ
દેવું વિતાડવું; પીડવું; દુઃખવું; મંતાપવું.
(૨) તોશાન-ધિમાણું કરવું; મણું કાઢા-
વવું.

રંગિત વિં [મં.] રંગવું; રંગ ચકાવેલું;
રંગીન.

રંગહા, વિં રંગચેલું; હેરાન, કાચ; અક-
ળાયેલું. (૨) ચિદાયેલું.

રંગવો, પું ગરેલો પુરુષ; વિપુર. (૨) પાપમેા;
નાખર; કન્યારાણી, રંગ જેવો ગાયકો તે.

રંગ, સીંચી [મં.] સીંચી પ્રતિ વપગતી એક
ગાન; તિરસ્કારમાં સીંચી પ્રતિ વપરાતો ગુચ
કાર તે. ઉં કહે રંગ આવીરે મારી કારા-
મતી છંડાવી કહે ભામિનીએ મુજને
ભોળાવેરે. (૨) વિધવા; રંગેલી સીંચી તે.
(૩) નારી-દુષ્ટ કે કાસિયણ સીંચી તે.

રંગપો, પું રંગેલી કાચન તે, વૈધવ્ય; વિધ-
વાપણું. (૨) દુર્ભાગ્ય; કમનગીળી. :-રંગપો
તો રંગકો.

રંગચેલું, વિં બેવ-સાચ વગરનું; સીંચી
પુરુષ ને પુરુષની સીંચી મરી ગયેલી હોય
એવું રંગેલું વિપુર.

રંગણું, કિં અં રંગવું; સીંચી પુરુષમાંવું એક
મરી જવાથી જીવનની એકલવણ દુઃખ
મતી તે; રંગપો આવવો; દુઃખમાંવું એક
મરી જવાથી જીવનને દુઃખ થવું.

રંગી, સીંચી, વેસ્યા; રાક; કસગણ, પાતર.
રંગીબાજ, વિં વેસ્યાઓના છંદમાં પડેલ;
છિનાજવો, બલિચારી; લુચ્ચો.

રંગીબાજ, સીંચી વેસ્યાઓનો છંદ તે. રંગમાં

કરવું ને ગિયમમા રચી પગે રહેવું તે.
 વેસ્યા ગંગની આમકિન તે.
 રંદો, પું લાકડું માફ કરવાનું ઓઝર; સુતા-
 નું લાકડું સુવાળાં કરવાનું હથિયાર.
 કિં ૫૦ રંદો ફેરવવો=સાફસુધ કરવું;
 સરલ=સીધું કરવું; ટાપટીપ કરવી.
 રંધવારો, પું રસોધઓ; ગંધનારો; બઠિયારો.
 રંધામણ, નં ગંધવાની મજૂરી તે; રંધામણી.
 (૨) પુટપાક; અંદરને અંદર સિઝાવું તે;
 અંદરનો બરાદો=યામ-અકળામણ તે.
 રંધામણી, સ્ત્રી ૦ રધામણ; રસોઈ કરાવ-
 વાની મજૂરી.
 રંધાવું, કિં અં, પાકવું; ચઢવું; બઢવું;
 સીકવું. (૨) તૈયાર થવું; કાયદો થવો.
 રંધો, પું રંદો.
 રંધ, નં [નં.] ઊઠ; બોઢ; ઠાણું. (૦)
 ખોડ; હોપ; ચાડું; દૂપણ.
 રંભા, સ્ત્રી ૦ [નં.] એક અપ્સગ, પરી;
 રંભાળી સ્ત્રી. (૨) કેળ; કદળી રંભા-
 રંભા=કેળું.
 રંભોડ, વિં [નં.] કેળ જેવા ઊડવાળી
 તે; મુંદર જંગવાળી સ્ત્રી.
 રા, પું રાજ; રાવ; હાકિમ. ઉં રેમો ચાલ્યો
 રાની વાડીએ, શોખાં (૦) પ્રજા, ધ્યગ.
 (૩) સ્ત્રી ૦ લક્ષ્મી. (૪) વહાર, સહાય. (૫)
 ફરિયાદ:- કોણ રા ખાય છે.
 રાઇ, સ્ત્રી ૦ એક જાતના તીખા મસાલાનાં
 ખી. એના દાણા ઝીણા, ગોળ, ને ઝખા
 લાલ હોય છે. તેમાંથી તેલ પચી નીકળે
 છે. તે તીખા અને દાઢક છે. મસાલામા
 અને ઝાંપધમાં તેનો ઉપયોગ થાય છે.
 રે. કિં ૫૦ ગાઇ ચઢાવવી=તેજ કરવું-
 ઉરકરવું. રાઇ મરચા લાગવાં=લાગણી
 દુખાવી; રીસ ચઢી; ખોટું લાગવું. કહે
 રાઇના પાર રતે વહી ગયા. રાઇ મરચાં=
 અરેખાઈ સામે એર આવવું. આખાં રાઇ

મરચા પાક્યાં.

રાઇજગ, જંગ, પું રાઈજગ [નં. રાજ-
 સૂચ] રાજનો દિગ્વિજય થઈક થય તે;
 વિજયનો યત્ન-મમારંભ તે. વિજય-આનં-
 દની ઉજવણીનો મોટો ઠાકમાઠ તે; કોઇ
 મોટો સમારંભ:-એણે શો રાઇજગ
 માંડ્યો ?

રાઇતીકેરી, સ્ત્રી ૦ મસાલામાં આગળ પડતી
 રાઇવાળી આથેલી કેરી તે; રાઈ જેમા
 નાખેલી હોય એવી કેરીનું અથાણું તે.

રાઇવું, નં ચોક અને ફળ વગેરેની કચુંબર કે
 છીર નાંખી રાઈ ચઢાવેલું દહિં તે; ગાઇ
 ચઢાવેલા દહિંમાં કળની ખારીક કચુંબર
 નાખીને બનાવેલો લેલ્ય પદાર્થ. (૨) કચું-
 બર, છીર; છુદો:-એવું રાઇવું કઠ=કઠકા
 કર. કિં ૫૦ રાઇવું કઠવું=છુદી નાંખવું;
 કઠકા કરી નાંખવા. (૨) ખરાબી-હાનિ
 કરવી; કચરીનાખવું.

રાઇમીકું, નં રાઇ અને મીકું બેડ તે. (૨)
 અરેખાઈ; બળતરા; એર. (૩) મેલી-
 નળી નજરના ઉતાર માટે આ બે વસ્તુ
 રેવતામાં નાંખી કુચકો કચામાં આવે છે.
 રં ૫૦ રાઇ મીકું પડવાં=અરેખાઈ
 આવવી. (૦) તેની ઝાંખો ફૂટજો. એક
 રાખ. કોઈનું સાર જોઇ બળનાર ને માટે
 કહેવાય છે.

રાઉત, વિં રાવંત; હોંશિયાર; બહાદુર; બા-
 હોય; કામમાં એકેકા હોય એવું; આંવડતં
 વાળું હોંશિયારીવાળું:-કામની રાકત છે.
 રાજ; સર્વથી ચઢી જાય એવું.

રાઉસ, વિં જરામર, વાજળી.

રાએણ, સ્ત્રી ૦ રાયણ, રાણ; એક જાતનું
 રજા ઝીડ. (૨) રાએણવું પાતળી ખારેક
 જેવું પીણું ફળ તે

રાફો, સ્ત્રી ૦ [નં] પૂણ્યવ્રતાળી રાત્રી;
 મુનમદી કાત; જે દિવસે પશુઓ મતો

હોય તે દિવમની રાત-સે. (૨) ચરુ પુ-
નમ; પૂર્ણિમાની રાત.

રાકાપતિ, પું. [સં] ચંદ્ર; ચાંદો; પૂર્ણિમા-
નો સોળે કળાનો ચંદ્રમા તે.

રાકેશ, પું. [સં] પૂર્ણિમાનો પૂર્ણ ચંદ્ર તે.

રાક્ષસ, પું. [સં.] કદરૂપો પણ સરીરે મોટો
અને ભયંકર દેખાવ તેમજ કૂર સ્વભાવનો
દેવ અને માણસનો પેરી તે; દૈત્ય; દાનવ;
અસુર. (૨) ગિયામણા દેખાવનો અને
દુષ્ટવૃત્તિ તથા કૂર કર્મ કરનારો માણસ
-જન તે; જેની પાપ વૃત્તિઓ હોય અને
દેખાવે; ભય ઉપજાવે એવો પાપી મા-
ણસ તે.

રાક્ષસણી, સ્ત્રી. રાક્ષસની સ્ત્રી. (૨) રાક્ષસ-
ના જેવી કૂર ને ભયંકર દેખાવની સ્ત્રી.

રાક્ષસી, વિ. રાક્ષસના જેવું; રાક્ષસ સંબંધી.
(૨) મોહું; ભય; જંગમ-રાક્ષસી કદવું
છે. (૩) ભયંકર; વિકરાળ; ગિયામણું.

(૪) પાપી, કૂર; નિર્દય. ઘોર કરાળ. (૫)
ખરાબ, નફાર; હીણું. (૬) કઠોર, કડક.

(૭) ઉતાન; ઉચ્ચ. ખેટની અંદરના ભાગ-
માં રાક્ષસી ઝાડોથી ભરેલાં મોટાં વનો
આવેલાં છે. (૮) ગણસ ભતિની સ્ત્રી.

રાક્ષી, સ્ત્રી. મોટાની ફાડની બન્ને બાજુએ
આવેલી તીણી અણીવાળી ફાડવાની ઉભા
ખીસા જેવી ઢંઢુડીઆ તે; ચીરવા-ફાડવા-
ના અણીદાર દાંત.

રાખ, સ્ત્રી. વસ્તુ બળી ગયાં પછી પાછળજે
છુટકો અવશેષ રહે છે તે; ખાખ; હેલી;
ભગ્મ; રાખેલી; રખા. (૨) રાખેલી સ્ત્રી.
ઉપનાયિકા. (૩) અં. કંઈ નહિ એમ;
નકામુ-અમરતુ એમ; ફોગલ-એનાથી પું
અને ૧ રાખ ! કિં. પ્ર. રાખ ચોળવી=
પાયમાલ થવું. (૨) બાવાં વેરાગી થઈ જવું;
બીખ માગવી. રાખ ચોળાવવી= નિર્ધન
થઈ નામ એમ કરવું; વેરાગી-ભિખારી
બનાવવું; દેવાણું કાપવું.

રાખડી, [સં. રક્ષ.] બૂત ગ્રેત અને અભિ-
ચારાદિકથી રક્ષણ થવા માટે મંતરેલી
અંગ ઉપર બાંધી રાખવાની જે દોરી-
પટ્ટી વગેરે તે; મંતરેલું રક્ષાધન. (૨)
કોઈ ભતવું વિદ્ય નડે નહિ અને દુરમ-
નના અભિચારો સામે રક્ષણ મળે, તે
માટે બળેવને દિવસે ગુરુ-સ્નેહીજન વગેરે જે
મંતરેલેટ્ટે બાંધે છે તે. (૩) ગર્ભવું ર-
ક્ષણ થાય તે માટે પહેલીવાર બારેવાઈ
થયેલી સ્ત્રીને પાંચમે મહીને જે મંતરેલું
મૂત્ર બાંધવામાં આવે છે તે. ઉં. દુર્બળ
ની દીકરી રાંકડી, આચાર કરી બાંધો
રાખડી. મામેફ. ગખડી ઘણું કરીને નણું
બાંધે છે. ઉં. રાખલડી તો હુંજ છુની
બાંધનારી, બાબલડી.

રાખપત, સ્ત્રી. કોઈને અણીને વખત સાંચવી
લેવો તે; આખર, સાખ, અણીની વેળા
રાખવી તે.

રાખરખાવટ, સ્ત્રી. અન્યોન્ય સાહાય કરવા-
નો વ્યવહાર તે.

રાખવું, કિં. સં. [સં.] રક્ષણ કરવું;
પાળવું; (૨) સંધરવું; મૂકી જાંડવું;
બળવવું. (૩) બચાવવું; ઉગારવું-
માર ખાતો ગખ્યો. (૪) મંબાળવું; સાચ-
વવું-તું માઈ રાખે છે તો હું તારૂં ગખીશ.
(૫) રાંકવું; ઉપયોગ માટે સાથે રહે તેમ
કરવું-તેણે ચાકર રાખ્યો. ચાર આસન
-જગા રાખી. (૬) બહાર નહિ કાઢવું;
પાછું હાકવવું; અંદર રહેવા દેવું. (૭)
પડવું મૂકવું; શેષ રહેવા દેવું-આ કામ
કોને માટે રાખવું ? (૮) જમાવવું;
એકઠું કરવું. (૯) પોતાનું કરવું; અંગનું
-ઉપયોગનું કરી લેવું; વહોરવું. (૧૦)
માન આપવું. (૧૧) અટકાવવું-તુરંગ-
માં રાખ્યો. (૧૨) ભોગવવું. (૧૩) છોડી
દેવું; તજવું-વહાવા ! તમે મને અહિં
શાંતી શા માટે રાખી ગયા. બીજાં કિંવા

પડે સાથે જોડાઈ વિવિધ અર્થે વપ-
રાય છે.

રાખસ, પું. રાક્ષસ.

રાખસી, વિ. ગમ્ભીરી.

રાખેલું, વિ. પાળેલું; કહેલું. (૨) કબજા
ભોગવરામાંનું. (૩) વધારેલું. (૪) રક્ષણ
કરેલું. જુ. ગખવું.

રાખોડી, સ્ત્રી. ગખ; ખાખ. બરમ.

રાખોડો, પું. રાખ; બરમ.

રાગ, પું. [સ્] સ્વર તાળીને ગાવાના જે જુદા
જુદા ઢાંગ તે; મધુર લાગે એવી રીતે
અભિવાદ્ય કરી અવાજ કાઢવાની રીત
તે; ગાવાની રીત તે; ગાવાની રીતે વાજીને
ગોડવાની રચના તે; પદ્યમાં કથા; મીઠા
સાદ કાઢવો તે. દેખી; ચાલ; પદ. (૨)
અવાજ; સાદ; ધાટી. (૩) સ્તંભિવાળું દ્રવ્ય
તે; રંગવર્ણો ભેષ તે; અંદનાદિક. (૪)
પ્રીતિ; પ્રેમ; ઇચ્છા; અભિલાષ. (૫) ક્રોધ;
ગુસ્સો. —રાગે બરાલું. (૬) સ્ત્રી. (૧૦)
ખેસવું આવવું — ગોઠવું તે; આનુકૂળ્ય —
એ એ જાણીને સારો રાગ આવે છે. કિં
પ્ર. ગગ કાઢવો — ગાલું; લસકાગું. રાગે
પડવું — સરસે ચડવું; બરેખર ચાલવામાંનું.

રાગડો, પું. મોટો લાંબો રાગ કાઢવો તે. (૨)
મોટીથી ગાવું તે. (૨) મોટો સાદ; ધાટી.
(૩) બેંકડો.

રાગણી, સ્ત્રી. રાગિણી, રાગણ સરવાળાં જુદા
જુદા રાગનાં મિશ્ર ખેલવાળી મધુર રચના
તે. મોટા મોટા રાગને કેટલીક રાગણીઓ
હેલ છે.

રાગમાંળા, સ્ત્રી. જુદા જુદા રાગોનો નવો
તે; જેમાં ધણા રાગો સાંધે ગંવાતા હોય
તે; આવલી. (૨) પિંગળ.

રાગાંધ, વિ. [સં.] કામ ક્રોધાદિકને લીધે
જેને કંઈ ગમ પડે નહિ એવું; વિપયાંધ.

રાગી, વિ. [સં.] લાગણીવાળું; કામ

દોષાદિની અમરવાળું. (૨) વિપયાં. (૩)
પ્રેમી — અનુરાગી.

રાગોટવું, ના. ધા. સર એનાડવાને ગાવું
ગાવના ગાયા કરવું; રાગે કાઢવા; કહેવો;
વારંવાર ગાયા કરવું તે.

રાગોટો, પું. પુગીમાં ગમે તેવી રીતે મોટીથી
સાદ કાઢવો તે. (૨) બેંકડો.

રાધુ, પું. ચોપડ; જેવું ગીર્ણવાડીએ તેવું
અનુકૂળ કરી ભોવનાર એક પંખી.

રાચ, નં. ગણ; ઓગર; હથિયાર. (૨) ધં-
રમાં વાપરવાનો માંખાનું — ગાયરગીલું.

રાચવું, કિં. અ. પુશીયવું; પ્રસંગવું;
ગજવું. (૨) ગોબલું; કંદર દેખાવું;
ખમવું; છાજવું.

રાછ, નં. ઓગર; હથિયાર; કાચીમરવું વૃત-
શૃંગ — મુતારનાં અર્ધાં રાછ હવે વિલાયત-
થી આવે છે. (૨) સાગમાંના દોરા લં-
ચાનીચા કરવાનો લાકડાં અને વળન તે.
(૩) પહોંચેલું — પાંચદરે કરે એવું; હાથિયાર
— કાબેલ — એના ધરમાં એ તો એક રાછ છે.

રાજ, પું. [સં] રાજ; ભૂપ. (૨) સ્વામી
શેઠ. (૩) વિ. સુન્દર, શોભીવું; રસિયાળું.
જે તમે ગોવાળિયા મત કીધી રાજ!
મારે ઘેર શીદ આવ્યા ? કિં પ્ર. રાજ,
આવવું — અમલ — સત્તા પ્રાપ્ત થવી; મેહાઈ
કરવાનો વખત મળવો. લાક્ષણિક — અગમ્ય
ખેસવું (જીએ) એમ કે કામકાજ કરવું
ન પડે અને હુકમ બંધ જોઈતી સ્ત્રીના મા-
ગી લેવાય. રાજવું — એલાઈ, જુવું; સુલ
થવું — લીલાવું. દીવો રાજ થયા પછી ચોર
ખૂણામાંથી બહાર નિકળે.

રાજકદૈવક, નં. આસમાની સુલતાની; રાજ
કે દૈવક તરફનો — આચિતો કાપ — કટકો તે.

રાજકન્યા, સ્ત્રી. [સ] રાજકુંવરી, રાજ-
કુંવરી.

રાજકવિ, પું. રાજનો માનિ તો આમે

તરફથી જેને આશ્રય મળતો તેાય એવા કવિ તે.

રાજકોજ, નં રાજ્યને અને રાજ્યને લગતું કામકાજ તે; રાજ્યના અંગતું કામ. (૨) રાજનીતિ.

રાજકીય, વિં [સં] રાજ્યમંથી; રાજ્ય ને રાજ્યને લગતું; રાજ્ય પ્રકરણી.

રાજકુમાર, પું રાજપુત્ર.

રાજકુમારી, સ્ત્રીં ગજપુત્રી.

રાજકુંવર, રાજકુંવર, રાજપુત્ર.

રાજકુંવરી, સ્ત્રીં રાજપુત્રી.

રાજગરી, સ્ત્રીં હુંગળી; ખાજ; કાંદા.

રાજગરો, પું ગ્રીણ ધોળા ફાણાનું એક અનાજ. એનો લોટ ને ધાણી થાય છે અને હિંદુઓ ફળાહાર તરીકે ઉપયોગ કરે છે.

રાજગાદી, સ્ત્રીં રાજ્યને બેસવાનું આસન; સિંહાસન. (૨) રાજના ઓહાનું સ્થાન-રાજની સત્તા-અમલ બજવણીનો અધિકાર તે. (૩) રાજ્ય; સરકાર.

રાજગોર, પું રાજનો ગુરુ; રાજપુરોહિત.

રાજચિહ્ન, નં [સં] રાજ છે એમ જણાય-ઓળખાય એવો જે દાહ-આજે તે.

- હમ, ચામર, છડી, અને મુગર વગેરે,

(૨) રાજ મજે એવાં હાથ અને પગ ઉપરનાં ચિહ્ન તે. (૩) ગજના મિકાની હાથ અથવા નિશાન તે.

રાજત, નં [સં. રજત] ચાંદી; રૂપું. હં કનક રાજત આદિકે મુક્ત, જુગતા પર્વત જેલ. રત્નો.

રાજતું, વિં શોભતું; સુંદર; દીપતું; ખલતું.

(૨) ચોખ્ખ; બરાબર; ધટિત.

રાજતેજ, નં રાજપુત્ર.

રાજદરબાર, પું [રાજદ્વાર] રાજને રહેવાનું અને દરબાર-સભા બરવાતું મોકું-રાજ્ય મકાન-દોડી વગેરે તે, ગજ મંદિર. (૨) સરકારી કામકાજ કરવાની ઠોળી મકાન તે; કચેરી; રાજસભાનું સ્થાન.

:- આમારે રાજદરબાર નથી ચકું.

(૩) સરકાર.

રાજદરબારી, વિં રાજ્યનું અને રાજ્ય મંમથી તે; રાજદારી. (૨) સરકારી.

રાજદંડ, પું [સં] રાજના એક ચિહ્ન તરીકે

ગણાતી છડી તે. (૨) રાજ્યે કરેલો દંડ-શિક્ષા તે. ધન, માર, કે તુરંગ

વગેરેની સજા. (૩) પ્રજાને વશ રાખવાની રાજની સત્તા તે; ચાસન સત્તા તે.

રાજદૂત, પું [સં] રાજનો હજુરિયો;

રાજનો મિયાદ. (૨) રાજનો જામુસ;

રાજને હુખી બાતમીઓ લાવી આપનાર.

રાજદ્રોહ, પું [સં] રાજ અથવા રાજ્યને

ગુફસાન-હાનિ થાય એવો વિચાર, વર્તન,

અથવા કામ તે; ગજ અને રાજ્યને દગો

દે એવું તે; રાજ કે રાજ્યને પુરે ધા કરવો

પ્રપંચ કરવો-દેવો તે; રાજ ને રાજ્ય પ્રતિ

બક્તિને ભાવના રાખવાનો જે પ્રજાનો

ધર્મ છે તેમાં બેવકાફ.

રાજદ્રોહી, વિં રાજ અથવા રાજ્યને દ્રોહ

દેનાર, રાજ કે, રાજ્યને ગુફસાન-હાનિ

થાય એવું કરનાર; રાજબક્તિ રહિત; રાજ

ને રાજ્ય પ્રતિ ચિંતનો જે ધર્મ છે તેમાં

ચૂનાર.

રાજકાર, નં [સં] રાજને મહેવાતું અને

ગજકાજ કરવાતું આન તે; ગજમહેલ

અને રાજસભા-કચેરીનું મકાન તે, ગજ-

મહેલ. (૨) સરકાર.

રાજદારી, વિં ગજ અને ગજ્યને લગતું;

ગજમંથી; રાજમકીય. (૨) રાજ અને

રાજ્યને શોખે એવું; મોકું વેખી.

રાજધાની, સ્ત્રીં રાજ્યનું મુખ્ય શહેર; રાજ

નમાં રહેતો તેાય તે શહેર, પાવનપ્ત:

ગજનગર-નગર; મેઘનું અગ્ર મકાનો,

રાજમંદિરો, કચેરીઓ અને કિલ્લા માર-

વાળું રાજ્યનું મુખ્ય શહેર તે.

રાજપુત્ર, પું. [સં] રાજકુમાર.

રાજપુરુષ, પું. [સં] રાજને ગળ્ય કાન-
મા મવાડ આપનાંગ, પ્રધાન, દિવાન;
રાજની સાથે જેમનાર સભ્ય.

રાજપીજ, વિ. ઉમદા-કંઠ્યા તુષપતું; ગજ-
વંશતું; જેનામાં રાજ અંશ હોય એવું.

રાજમકિત, [સ] પોનાના ગજકર્તા ઉપર
ગ્રેમ ગણવો અને તેનું મોગ દોમ હમેશ
હવ્યા કરવું તે; રાજ અને રાજ્ય ઉપર
ભાવ રાખવો તે; વફાદારી.

રાજભોગ, પું. [સ] મોટું જમણુ; સુખ્ય
ભોજન તે; મદાપ્રસાદ દેવમંદિરમાં ઠાકો-
રજીને જે સુખ્ય ભોજન-પ્રસાદ ધરાવવા-
માં આવે છે તે. (૨) વૈષ્ણવ મંદિરમાં
થતાં સુખ્ય ઠાકાર ભોજન-નાં દર્શન તે.
:રાજભોગમાં દર્શન.

રાજમંદિર, નં. [સં] ગજનો મહેલ તે,
રાજગૃહ.

રાજમાન્ય, વિ. રાજથી માન પામેલું; જેને
રાજ્યપ્રતિષ્ઠા મળેલી હોય એવું; પ્રતિષ્ઠિત.

રાજમાર્ગ, પું. [સં] ઘોડી રસ્તા; જમણુ,
સુખ્ય માર્ગ તે.

રાજમુદ્રા, સ્ત્રી. [જ] ગજની મહોર; રાજ
સિક્કો; રાજની છાપ.

રાજયોગ, પું. રાજ થવા જેવો અલયોગ
તે. (૨) મનને ઇશ્વરમા એકાગ્ર કરવાનો
માર્ગ તે; શુભાગી લક્ષણ.

રાજરોગ, પું. અસાધ્ય અને લંબાણ મંદ-
વાહ ચાલે એવો રોગ તે; ક્ષય.

રાજલક્ષ્મી, સ્ત્રી. રાજની સમૃદ્ધિ તે; રાજ્ય
સમૃદ્ધિ.

રાજપિ, પું. [સ] તપ કરીને ઋષિ થયેલો
ક્ષત્રિય તે; ક્ષત્રિય તપસ્વી. (૨) ઋષિઓમાં
રાજ જેવો માટે માનવાળો ઋષિ તે.

રાજવણ, સ્ત્રી. રાજસી-સણી જેવી સુભાગી
સ્વરૂપસાગી અને સારી એવી નવનરમાન

સ્ત્રી તે; નસીમદાર સ્ત્રી; રાણી; ઠકરાણી.
રાજવંશી, વિ. રાજવંશયુ; રાજના કુટુંબ-
નું, પાનનન.

રાજવી, વિ. રાજવૈભવવાળું; રાજના જેવું
તે. (૨) રાજ; રાજકુમાર અથવા મોટી
જાહેજલાલીવાળું.

રાજવૈદ, પું. રાજ અને રાજ્યનો આશ્રિત
વૈદ તે, રાજને ત્યાં જેવું માન દોય તે
વૈદ. (૨) વેદમા ઉત્તમ વૈદ તે; વૈદોનો
વૈદ=રાજવૈદ-ય.

રાજવૈભવ, પું. [સં] રાજની સુખસાહેબી
તે. (૨) રાજના જેવી મોટી સુખસાહેબી તે;
કંઠ્યા પ્રકારનો ઠાકમાંઠ; મોટી જાહેજ-
લાલી; ધન, અધિકાર અને સુખસાજ વગેરે
સો કંઠ્યા પ્રકારનાં અને અત્યુકૂળ હોય એવી
સ્થિતિ તે.

રાજશ્રિયાવિરાજિત, વિ. રાજલક્ષ્મીવડે
શોભિત; રાજના જેવી કંઠ્યા સુખ સંપ-
ત્તિએ યુગ તે; રાજશ્રીએ અલંકૃત.

રાજશ્રી, વિ. રાજના જેવાં સુખ સંપત્તિને
વેભવ હોવા તે; વા રાજ જેવું તે. (૨)
ગજ લક્ષ્મી; રાજના જેવાં ઐશ્વર્યવાળું.

રાજસ, વિ. [સ] રજોગુણ વિશિષ્ટ; રજો-
ગુણી; રજોગુણ પ્રધાન. (૨) વૈભવી-મો-
છ; સુખોપભોગી. ઉં. ગૃહસ્થાવટ રાજસ
રીત. સામળ. (૩) આકળું; ઉંચ સ્વભાવનું.

રાજસત્તા, સ્ત્રી. [સં] રાજનાં જે અધિ-
કાર, અમલ અને બળ વગેરે તે; રાજની
અમલ બળવણીની જે શક્તિ તે; રાજમળ.
(૨) રાજનો પ્રતાપ; દોર તે; રાજ
હકુમત.

રાજસલાહ, સ્ત્રી. [સં] રાજ્ય સંબંધી
વિચાર કરનારઓની મંડળ તે; રાજ,
સામંત અને પ્રધાન વગેરે પ્રજાના આજે-
વાનિનું મંડળ તે. (૨) રાજ્ય સંબંધી
વિચાર કરવાને બેળા થવાનું જે સ્થાન
તે, રાજ અને પ્રધાનોને મળવાનું સ્થાન.

(૩) મોટા મોટા રાજાઓનું મંડળ, તે.
રાજસૂય, પું [સં] એ નામનો એક
અગ્નિહોત્ર; સાર્વભૌમ રાજાએ પીળાને
હંગવેલાનતાએ કરેલા છે, એમ સામીન કરી
આપનારો, યજ્ઞ, તે; અશ્વમેધ.

રાજહંસ, પું [સં] સૌથી 'મોટા' અને
દેખામે સુદર એવો હંસ તે; જેની આંચ
અને ધગા સુરેખા લાલ હોય અને જે
મજેની મુંઝ આપવાળો હોય તે; હંસ.
હું જે ચાપે તુજ ચાપા હાલ જગથી,
તે રાજહંસો ગણા.

રાજા, પું [સં રાજન] અમુક યજ્ઞથી
વસાયેલા વિન્તાર, ઉપર અમલા ચલાવ-
નારો જે શગવીર-પ્રતાપી માણસ તે; અ-
મુક હાવાળા દેસની પ્રજાએ પોતાનું ગણણ
અને વ્યવસ્થા કરવા માટે ઉપરી આને
મસંદ કરેલો વડો તે; રૂપ, બૂપ; નરપતિ,
હૂમાળ. (૨) અમુક વર્ગ-જાતમાં સૌથી
સરસ અને મોટું તે. :-રાજહંસ. (૩)

ઉદાર, બોળો અને જેને કરી કાળજી ન
હોય એવો માણસ. :-એ તો રાજા માણસ
છો. (૪) સ્વામી; માલિક; મુખત્યાર, વડો :-
એ તો ગામ ધર્મો ગજા છે (૫) મુખ્ય,
શ્રેષ્ઠ, અને ખામ એવું જે તે :-શાક દા-
ળખાં થું ખાતું રાજા સામે (લાહ-મિ-
દાન) લેડોને ? રાજા જેવું બોળિયુ, ઉદાર,
નિખાલસ રાજાજોન-જોટા ઉદાર દિ-
લનો માણસ; દાનવીર કહેવું યથા ગજા
તથા પ્રજાએનો રાજા તેની પતેની જેમન

રાજાધિરાજ, પું સૌથી મોટામાં મોટો ગ-
જા તે; સાર્વભૌમ રાજા, સામ્રાટ, એક-
નવાહ; એકવર્તી રાજા, રાજાઓનો પછે
રાજા તે.

રાજા, સ્ત્રી [સં] જોગ, પકિત; હા
(૨) લેખો, આકો, ગમગાજિ

રાજા, વિં [સં] ગોખતું, મુંઝ લાગતું;

લખલાખવાળું; અલંકૃત.

રાજા, પું રાજા, વડો સરદાર; ગજાની.
હું કિયા રે મુલકનો રાજા. (૨) રો-
કની ફેટણીનું ગાણું; રોક ઉપજાને એવી
હલકનો એક રાગ; મગસિયો. (૩) મો-
ટેથી મુલ્ય દોલ બતાવી ગોક કરવો તે,
રેણું તે. તારો રાજાનો ગાઈ, તું અહિ-
થીદ આગ્યો ?

રાજા, વિં [અ. ગાજિ] મનને ગમતી રીતે
કળલ; મન ખુશી થતું હોય તેવું; ખુશી,
પ્રસન્ન. (૨) અનુમત, અનુકૂલ; ગમતું હોય
એવું. કિં ૫૦ રાજાકરવું=ખુશીકરવું,
પ્રસન્ન થાય-આનંદ પામે એમ કરવું. રાજા
ખુશીથી=મનની પ્રસન્નતાની જામિએ એમ;
ખરા ખુશા દિલથી.

રાજાનામું, નં ખુશીથી કાઈ ગામત, અથવા
કામ સંગેર ઉપરથી હાથ ઉઠારી સેવો તે, મન
પૂર્વક પોતાનો હક, દાવો કે કામ છોડી
દેવાનું લખી દેવું તે. છઠ્ઠાથી નોકરી છોડી
દેવાની અગર કરવી-લખી આપવું તે

રાજા, પું રાજાખુશી તે, રાજાપણ, પ્ર-
સન્નતા. (૨) સુસંબધ, સુસપ, મનની
ખજેખરી ધ્રુષ્ટિ તે, સમતિ અંત કળુ
નો મત તે, પ્રસન્નપણ તે

રાજા, નં [સં] એક જાતનું સુદર કમળ-
ફૂલ, કર્મજ, પદ્મ. :-રાજાસોચન=કમળ
નેત્ર, પદ્મનયન. રામ ગણવસોચન.

રાજા, પું [સં] ગજાઓમાં ઈન્દ્ર જેવો
રાજા તે, ગજાધિગજા; વડો ગજા

રાજા, વિં રાજાનામું, રાજાલક્ષી સુખ, ગજાના જેવા ઉપલ દદાર મુખ અને
વેળા કાઠમાલવાળું એવું તે

રાજા, પું રાજા, રૂપ; બૂપાળ. (૨) મોટો,
વડો, પ્રતાપી માણસ. અમળ સોડમાં
વપગય છે :-અમારો ગર્મો તો ગદબા
માણસ છે.

રાન્ય, નં [સં] અમુક રાનની હકુમતમાં-
નો પ્રેશ તે; રાનનો તાગનો વિસ્તાર
તે. (૨) ગાનથી કરાતી જે પ્રજા વ્યવસ્થા
તે; અમલ બજવણી; વ્યવસ્થા અને તેનું
પરિપાલન કરવાને ગાનએ ચલાવેલું જે
ધોરણ તે; અમલ ચલાવવાની રીત. પ્ર-
જાની સુવ્યવસ્થા અને તેમનું ગદાજી કર-
વાને લગતી ગોઠવણ તે. (૩) સત્તાનો
સ્વચ્છદે કરાય એવો વિસ્તાર.

રાન્યકીય, વિં રાન્ય સંબધી, રાન્યને લ-
ગતું. (૨) સગદારી.

રાન્યતંત્ર, નં પ્રજા અને દેશને આપાદ,
સુખી રાખી તેનું પરિપાલન કરવાની સં-
કલ્પના તે.

રાન્યભ્રષ્ટ, વિં [સં.] રાન્યથી ઉતરી ગયેલું;
પદ્મ્યુત, ગાનગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મૂકેલ.

રાન્યમંડળ, નં રાન્ય સંબધી વ્યવસ્થા ને
વિચાર કરનાર સામતો અને પ્રધાનો
વગેરેનું મંડળ તે.

રાન્યાભિષેક, પું [સં.] રાનને ગાન-
ગાદી ઉપર બેસાડવાની જે ક્રિયા તે, ગા-
દીએ બેસાડવું તે; ગાન તરિકા બહેર કરવું
તે; કારાનેશન.

રાન્યાસન, નં [સં.] ગાન્યપદ તે, રાન-
ગાદી, રાન્ય કૃતા ગાનને એમવાલું જે
આસન તે. સિંહાસન; તખત.

રાહ, સ્ત્રી રાહ્ય; રાહ; ચીસ; કીકિયારી,
બમતી કે દુઃખની તીણી ખૂસ. (૨) મોટો
બારે સોદ; ધોરણ; હોકારો. (૩) કનિયો,
તકરાગ, લાડાઈ. (૪) ફરિયાદ. (૫) ન્ખણ-
ગગ, આસકિત; હેડેક હંચળિયામાં લાગી
છે રાહ, એહ વાત અને કહીને દેખાડ.
મામળ.

રાહું, નં જુવાર બાબતી અને સરકટ વગેરેનો
મોડાતે, સળી કૃતા જુહું ને વાસ કરતા
પાતળ જુવાર વગેરેનું સૂકું પાતળું થક તે

(૨) ખર. (૩) તીંગ; બાણ:-તણ મર્યા
નાખ્યાં તેમાંનું એકકે નિશાન પર લાગ્યું
નહિ. (૪) કડિયાનું એક ઓળર.

રાણુ, નં રાન; જર્મ્ય. (૨) સ્ત્રી ગાયણ.
રાણી, સ્ત્રી ગાનની સ્ત્રી; મહિળી; રાન્યક-
તાની સ્ત્રી; કાનિયાણી; રાન્યુતાણી. (૨)
સ્ત્રીઓમા મોટી રૂપાળી અને રૂઆપદાર
સ્ત્રી તે; સ્ત્રીગતિ કે દેખાણની વડી; જેનું
ચલણુ-સત્તા હોય તે સ્ત્રી. મધમાખોની
ગણી. ૩૦ પ્રં રાણીનો સાજો=મહેનના
અધિકાર ઉપર અને મહેનના વૈભવે
વૈભવી થઈ રૂનાગ; ગેખાખોર, અદ-
કારી-મર્ખ બાણસ તે. રાણીનો ખટ-
મલં=રાણીનો સાજો=મહેનની સાહેબીએ
રાતોપીથો થઈને ફરનાર તે.

રાણીગમ, જાણુ સ્ત્રી ગણિને પેટ જામેલી;
કુંવરી; ગાન્યુતી.

રાણીગમ, પું રાણીને પેટ જામેલી; કુંવર;
રાન્યુત. કહેં રાણીગમો કે ખીખીગમો.

રાણીપ, જુવં રાણો.

રાણીયાસ, પું રાણીઓને રહેનારો મહેલ-
વાસ તે, જાનખાનુ, અંતરપુર; રણ્યાસ.

રાણો, પું રાન્યુતરણ; મોટો કુળવાન રાન
તે. (૨) મોટો અને પોતાના વર્ગમા એક
તે:-ધોધર; ધોધોરોણો. (૩) ડોળી, દમામી,
બબકો રાખનાર; ખાલી મોટાધવાગો તે,
રાનના મરખાટલાનો અખ્ય ખવાસ:-
ગોધોરાણો.

રાત, પું હળમ; વાળંદ; ગાયળે, માનથી
હળમને સંગોધવામાં વપરાય છે હળ-
મની માનની અટક. (૨) અં બેરકારી
ને તુચ્છકારમાં વપરાય છે:-દેવરાત જણે.

રાત, સ્ત્રી [સં. રાત્ર] સૂચ જાણીને
ફરી ઉગે તે દરમિયાનનો વખત; સર્વ
રહિત અંધારાનો કંડકનો અને આરામ
વેવાનો વખત; નિશા; ગાનની. ૩૦ પ્રં
ગાનનો રાન્યુતે જાનનાર. ગતનો ગણો=

ધુવડ. રાતવરત= ગતને વખતે; કદાપિ રાતે
જ એમ:-રાતવરત દામ પડે તો શું કરવું ?
રાતડ; નં ખડખડિયાં; સુવાળી.
રાતડિયું; નં રાતા ગળચટ્ટા ગર્જનું કંદુળ;
મુગાની ભતતું એક લાલકંદ; ગાજર;
ગાજરિયુ.

રાતડિયો, પું ગતો જુવાર.
રાતડી, સ્ત્રીં રાત; નિશા. ઉં ચિયાણુ વેરણુ
રાતડી. (૨) વિં રાતાવર્જની:-રાતડી
ગાય, કુતરી.

રાતડહુડોડો, પું ગત અને દહાડો તે. (૨)
અં રાતે તેમજ દહાડે એમ; ચાપુ ને
ચાણુ એમ; રાજ; હુમેશ; નિત્ય. (૩)
વારવાર; પુનઃપુનઃ; ફરીફરીને.

રાતમ, સ્ત્રીં તાજે તાજી વસ્તુઓ રાજને
રાજ મળ્યાજ કરે તેં માટે બાંધેલી ખરીદ
તે; ચાપુ ખરીદ; વારો; નેક. ઉં રાતમ
રાણીને આપવા, આવે ત'બોળી ઘેર;
બીડાં બાસક પાનનાં, પચાસ, પહોચાડે
ફેર. સામળ. (૨) સીધું; અત્યું. રાતમ,
પણુ બોલાય છે.

રાતર, સ્ત્રીં રાત; રાત્રી.
રાતલડી, સ્ત્રીં રાત; રજની, નિશા. ઉં રડી
શરદ પુનમની ગતલડી.

રાતવાસો, પું પોતાના ઘર સિવાય બીજે
ઢંકણે રાત રહેવું તે; મુસાફરીમા, ખેન-
રમા કે બીજે સ્થળે રાત કઢી તે; રાતે
વાસ કરવો તે:- તે અહિં આવ્યો તો
ખરો પણ રાતવાસો ગ્હી વહાણેજ આવ્યો
ગયો હતો.

રાતવું, કિં સાથે રાતવાસો રહેવું; સ્ત્રીપુ-
રુષવું સાથે રહેવું.

રાટું, વિં [સં. રત્ત] ઉગતા સૂર્યના જોવા
વર્ણવું; લોહિત; લાલ, ચંબોલીના રંગનું,
આતસી. (૨) લોહીનું ભરેલું ને દહ:-
નાનું રોયણુ જેવું. (૩) ઉગના- ઉમગી

લોહીનું; આનદિત; ઉત્સાહી. (૪) આસ-
કત; મમ; તક્ષીન. (૫) કાંઈપણુ જનની
લાગણીથી ઉત્કેસેલું, આકર્ણ:-રાતા-
પીળા કેમ થઈ જાયો છો ?

રાતોરાત, અં રાનેજ; રાતે ને રાતેજ;
રાતેવાઈ.

રાત્ર, સ્ત્રીં ગત; નિશા; રજની.
રાત્રી, સ્ત્રીં [સં.] સૂર્ય આપમીને ફરી ઉગે
તેની વચ્ચે વખત; અંધારા ને આરામને
સમય; રાત.

રાત્રીચર, વિં રાતને વખતે ભટકનાર; રાતે
ખોરાક શોધવા ફરનાર. (૨) રાક્ષસ, દેવ;
અસુર. (૩) ચંદ્રમા.

રાધા, સ્ત્રીં વર-ગ્રેમ ઘેલી સ્ત્રી. રૂં પ્રં
રાધાધેવી= ગ્રેમ ઘેવી; વર- ઘેવી. (૨)
તણુ પાયાલી.

રાધકા, સ્ત્રીં શીકૃષ્ણ પર મોઢેલી એક ગોપી;
અગ્રબાણુ કુમારી. ઉં સજની ગામાટે
રિસાણી કે રાણી રાધિકારે, લોલ.

રાન, [સં. અરણ્ય] ખૂબ ઝાડીનાળો જ
ભાગ તે, જંગલ; વન. (૨) ઝાડપાન
ગંદત ઉ નં પ્રદેશ તે; મોહું મેઘાન, તણુ.
(૩) જંગ, જંગા. રૂં પ્રં રાન રાન
ચઈજવું=પાપમાલ ચઈજવું; ધરખાર કે
હરેકણા વગરના ચઈજવું; હેરાન- ચઈ
જવું. બેઠાલ ચઈજવું:-એવું કંડેળ રાન-
રાન અને પાનપાન ચઈગણુ.

રાનટી, વિં જંગલી; વનેફ, અશિક્ષિત,
અસભ્ય, નહિ કેળવાયેલું; અનિવેડી. (૨)
મૂર્ખ.

રાનવું, વિં વનેફ; રખડાડ. (૨) જંગલી;
અસ્થિર મનનું; ઉડખં.

રાની, વિં જંગલી; રાનવું. (૨) અણુસ-
મણુ, અનિવેડી, અસભ્ય.

રાપડી, સ્ત્રીં ખેતરમાંનું ઘાસ કાઢી નાખ-
વાનું ઝાગર. રૂં પ્રં ગપડીએ બાજગી=

દિગ્ધા સામી બાબરી-ઝોટું હંચું કર-
સણ એમ.

રાખી, સ્ત્રીં ચામડી દાપવાતું ઝોબર. કહે
રાખીનો ધા=આડકતરી કંચુલાત.

રાફે, પું રાફડો. ઉં રાકમાં સાખજ ફૂલે,
માંહિ ઘુલવે ધોય, વૈદરબી વનમાં વલવલે.

રાફડો, પું જમીન ખણી માટી બહાર કાઢવાથી
માં પર પોચા માટીના ઢગલાવાળું હંદર વગે-
રેતું દર. (૨) ઉધેધએ માટી બહાર કાઢીને
કરેલો મોટો ઢગલો તે. કિં ૫૦ રાફડો
કાઢવો=હમરાઈ નિકળવું; એકદમ ઘણા
જણતું બહાર પડવું; ખૂબ ઉમરાવું.

રાખ, સ્ત્રીં થેંસ; ઢીલું ભરડું; કંછ; રાખડી.
રાખડિયું, વિં રાખજેવું; ઢીલું; પોચું.
રાખડી, સ્ત્રીં લોટ અને દવાઓનો છુકો
ઉકાળીને બનાવેલું પેય; કાંછ.

રાખડું, નં. રાખડી. (૨) વિં ગખડી જેવું.
રાખેતો, પું નિત્યનિયમ; ચાલ; ધારો;
સ્થાન. (૨) હમેશનો જે નેક હોય તે,
નિમજ્જક:-રાખેતાતું કામ ખહેલાં કરવું.

રાસો, પું ગોવાળ; ખેડૂત; ગામડીઓ. ઉં
આભો થયેલો આ હભો રાસો ગ્રહી હં
રાસડી.

રામ, પું [સ્ત્રીં] સર્વત્ર વ્યાપીને રહેલો
મન્મથ; તે; ધર્મર. (૨) ધર્મસથી જીવ તે.
(૨) હોંસ; હમર; દમ; હિન્મત; હમંગ.
(૩) આને:-આજથી ગમ ચડતા થશે.
રામ પાંચ પ્રમાણે બાજ મળજે. ૩૦ પ્રં
રામરાજ્ય=પ્રજાને સુખ અને અભય હોય
તેવું રાજ્ય તે. કિં ૫૦ રામ બોવવા=મરી
જવું; ચક્રરહેવું. રામ સરણ થવું=મરણ
પામવું. રામ રમી જવા=ટાલું પડીજવું;
નિર્જીવ થઈ જવું. સાત જવુંરહેવું. રામનું
નામ દેવું=માયા છોડી દેવી; ચાંત રહેવું;
નિર્ભય થઈ રહેવું. કહે ૦ રામ નામે પત્યર
તરે=મોટાને નામે કામ થાય. રામને રણવું

નહિ અને સીતાને 'દળવું નહિ=એક પક્ષ
આજસુ હોવા; અન્ને સરખાં હોવાં. રામનું
સ્વપ્ન ભરતને ક્યું=એકની ભાવના બી-
જને ફળે તે. ગમચકર=મોટું મીઠું; કડાણું;
ગોળ ચકર. રામમાંડિયું=વેતા વગરનું.
રામગોટીલો=ગોળ દડા જેવું સ્પૃશ્ય; ખૂમ
જડું અને ધિયું તે. રામરામ=રજા લેતાં
કરવામાં આવતી સલામ; જંગોપાલ; છેલ્લી
સલામ. ગમ હાથિયુ=સાક્ષપોલિયું; બાગ્યું
તૂટ્યું; નહિ મજસુત; માલવગરનું.

રામકળી, સ્ત્રીં એ નામની એક રાગિણી;
એ સવારમાં ગવાય છે.

રામકી, સ્ત્રીં બાવી; સાધુડી. બિખારણ.

રામગોવાળિયો, પું નાગો નાગો ભટકે
એવો નાનો છોકરો; નાદાન છોકરો.

રામમી, પું એક રાગ.

રામજણી, સ્ત્રીં ગિજલસ વગેરેમાં 'નૃત્ય ને
ગાન કરનારી સ્ત્રી; નાચ કરનારી-ગાનારી;
તાપદો. (૨) વેસ્થા; કસમણ.

રામડોળી, સ્ત્રીં કફંદી; કાફડી.

રામદોલ, નં. મોટું દોલ તે; નોખત. (૨)
ખૂમ જડું-એડોળ દેખાય એવું સ્પૃશ્ય તે.

રામણદીવો, [સ્ત્રીં રામણીયક] રમણિક-
મંગળ-આનંદ ઉપાસમાં પામે ગાખવાનો
શુભ મુચક દીવો તે; મંગળ દીવો; ઘડ-
નોનો દીવો. વરધેડામાં વરની માતા જે
મંગળ દીપ રાખે છે તે. ઉં ચાસે ચમી
પ્રથમ રામજી મોદવાળાં; ગાતી વિવાહ
ગીત કિન્નરીઓ રૂપાળાં.

રામદુવાઈ, સ્ત્રીં ગમની આણ; રામને નાગે
આણ કરવી તે. રામને માટે એટલી
રાજખકિત તેમ એટલી ધાક હતી કે તેમની
આણનું કાઈ ઉપદ્રવ કરવું નહિ, તેથી
'રામની આણ' ગમદુવાઈ એવી વિશ્વાસ
શદ્ધા ચાલ્યા કરે છે.

રામનવમી, સ્ત્રીં રામજન્મતી; ચૈત મુદિ

નામનો ગમ જન્મનો દિવસ તે.
રામનામી, સ્ત્રીં રામનવમી; ગમજયંતી.
રામપગલું નં ગમનાં પગલા પાડેલું મિના-
કારીવાળું રહેલું; રામના પગલું જેમા
ગિહન-છાપ હોય એવી મરતી તે.
રામપાત્ર, નં શકોઈ; ખટકં; ચપલિયું; રામેય,
માટીનું મોટું કોડિયું. (૨) હીકકં, પુચ્છ
બીજ તે -એમાંથી એને એ ગમપાત્ર
મળવાનું છે ?

રામકેળી, નં એક જાતનું યજ્ઞ એક જ મુખગ
ગગનુ મરધીના ઈંડા જેવા આકારનું થાય
છે અને જોમાંથી કાઢેલા ભોમો હાથિયો
નિકળે છે .

રામબાણ, નં રામનું નિષ્કળ ભાગ નહિ
એવું બાણ તે, કારી-હાથ ત્રિશી નાખે
એવું કુસહ તીર તે. હં રામનાણુ વાગ્યા
હોય તે બળે, (૨) વિં રામના બાણની
માફક નિષ્કળ ભાગ નહિ એવું, આ-
બાદ અસર કરે એવું, જેની અસરને મોટે
સ કાજ ગહે નહિ એવું આનાદ, ધારી
અસર કરે એવું -ગાબાણુ ઉપાય; રામ-
બાણુ આસદ.

રામબુઝાડ, નં બાકુ અને એડાળા લાગે
એવું માટીનું બુઝાડ, રાંકણ તે, ગોળા વગેરે
ઉપર ઢાંકવાનું બાકુ અને એડાળા માટીનું
ચકોડ. (૨) વિં ૩૫ રમ કે ધાટ ગમ
વગરનું, એડાલ, ચરવું; તરેહવાર -એને
રામબુઝાડા જેતીને ક્રોધુ ગાળી કહે ?

રામરસ, પું ગમની ભક્તિ ભદ તે, રામ ઉપ-
રની અત્યંત ભક્તિનો એમ તે. (૨)
મીઠું; લણુ હં રામરસ, બીજીકે અલ.

રામરાખ્ય, નં [સ] રામનો ન્યાયી, સુખ
કર, સુવેલ, સપવાળો અમલ તે, રામના
અમલ જેવો ન્યાયી, સુખકર અને કોઇ
વાતે જરાય ભય રહે નહિ એવો ચોખ્ખો
ને શાંતિ શાન્ત્ય કારમાય-વ્યકિત તે

નિર્ભય-સુવેલનો અમલ :—અમારે અહિ
નો ગમગન્ય છે, અર્થાત્ કશો ભય
કે કુખ નથી.

રામગેટી, સ્ત્રીં ચંદેલા અમની શિક્ષા તે;
તૈયાગ મોટલા તે, ચણુમેળાની સખડળ
રંગોઈ તે. (૨) માલપુવા.

રામા, સ્ત્રીં [સ] મુંદર-રમણીય સ્ત્રી તે,
ગાળી સ્ત્રી (૨) નારી, વનિના, સ્ત્રી
હં ગમે જાના મમાઓના ટોંગે, ટોળા
ગુ. વેનચગિર.

રામાનુજ, પું [વ] વિષ્ણુની ભક્તિવાળો, પણ
વેલન તગ્ગ પૂણુ ઝોંકવાળો એક સંપ્રદાય
સ્થાપના આચાર્ય; તત્ત્વજ્ઞાનના વેદાંતને
લગના કેટલાક ગ્રંથ બનાવનાર-વેદાંતની
એક શાખા સ્થાપનાર મહંત, અને તે-
મનો પય તે. રામાનુજ=રામાનુજ સ-
પ્રદાયનું; રામાનુજના અનુયાયી તે.

રામાયણ, નં [સં] અયોધ્યાના રાજા હં
શરયના પુત્ર રામચંદ્રની કથા તે, રામ
કથા, રામચરિત (૨) લખાણુ વાર્તા કે
કથાનક તે, લખાણુ ટાપલું, જેમા સાં-
સારિક લડાઇ ગમગની લખાણુ વાત હોય
તે -હવે તમારે રામાયણ રહેવા દે.

રામી, પું બારંગાન, માળી (૨) જેની ઉપર
રામ નામ અર્પણ હોય એવી પિઝાડી.

રામેય, નં ચપલિયું, મોડિયું; ખટકં; ચકોડ.
રેમિયો, પું શદ વગરનો કોંસ, રામનું નામ
દઈને ઝીલવામા આવતો કોંસ અથવા તે
રીતે પાણી કાઢવાની રીત તે.

રામોસી, પું સિપાઈ, જાવિંગો (૨) પટે-
રંગી, પગી, ચોઢિયાઈ (૩) હુંડારાની
એક જાત

રાય, પું રાજા; મોટા-ધનવાન બાણસં તે,
રાજ્યશ્રીથી જામતો માણસ, વેર્મની જન
રાયચાંબળાં, નં મોટા આંગળા તે.
રાયકવાળ, પું આલણુની એક નાન, રાયકા

ગામમા બધ તે નામે ઓળખાયેલો ઓ-
દિય બ્રાહ્મણોમાનો એક ભાગ-શાખા તે.
મોદેગના મોદ તેમજ રાયકાના રેક અથવા
રાયકરાળ બ્રાહ્મણ તે.
રાયકો, પુ. ગ્યારી, બગવાડ; ઉઠ ગખનાર
અને આગનાર-ગોવાળ તે. આગળ રાયકા
-સાહણીઓ ખેડતા.
રાયજાદી, સ્ત્રી. રાજકુવરી, ગણીને પ્રેટજા-મેવી
પુત્રી તે.
રાયજાદુ, વિ. સાઈ, સદર, ઉપાણ, મજેતુ
ગજાને શોભતું :—મે તો ખાસ રાય-
જાદુ કયું, લોકને જરા આપવો હોય તો
આપે ન આપે તેમા શુ ?
રાયજાદો, પુ. ગજકુવર, ગજાતો પુત્ર ઉંડક
દિસે છે ગયગદા ઉપ તમારુ. હંડક હંડક
રાયજુ, સ્ત્રી. એક જાતનું રંગઝાડ, ગએણુ
આ ઝાડ મોડુ થાય છે અને હનાંગામા
તેને ખારેકના ફળિયા જેવા પીળા ફળ
આવે છે. એમાથી નિકળતા બીની મીજ
માંથી તેવર નિકળે છે. પીળા ગયજુ રજ
સુકાતા જાખા લાખ ગર્ભાં અને છે ને તે
કોઈકી કહેવાય છે. રાયજુ બહુ ધીમે વધતી
હોવાથી એમ કહેવાય છે કે, તે સો વસે
ફળે છે. એતુ લાકડુ લાલ ને મહુ સગીન
હાય છે.
રાયજુકોઈકી, સ્ત્રી. સુકાં ગયજુના ફળ તે.
રાયત, સ્ત્રી. [અ] ગહિયત, આગમ, આ-
-સાએશ, વિસામો (૨) નિર્ગત; હંડક,
રાક (૩) કિશયન, રાયલ પહતું, કમી,
ઝોણુ.
રાયતીકેરી, સ્ત્રી. ગઈ ચઢાનીને કરેલુ ર-
ગીતું અથવાણુ.
રાયતું, નં. રાઈતું, ઝાક ફળતુ છીં બેળના
ગઈ ચઢાનેનો દહિનો-મોડો તે.
રાસ, સ્ત્રી. દેવના અને બીજા કુલાક ઝાડ
માંથી મળતા જાળાઝાહી યુગ, એક
ગતની લાખ

રાય, પુ. રાગ. (૨) સ્ત્રી. રિયાદ, અ-
ગ. (૩) મદદ, સહાય, કુમદ. (૪) ચા-
ડી. કિં પ્ર. ગવ ખાવી=દુ.ખ પોદારતું
પોતાને પડતા દુખને માટે દાદ માગવી
રાવટી, સ્ત્રી. રાવટી, ઝંખુ; ઝાખતી. (૨)
નાનો તણ.
રાવટી, સ્ત્રી. ગવગી, ઝંખો, છંખુ. (૨)
નાનો તણ
રાવણિયો, પુ. ગામની ચોટી કરનાર; ના-
વણું જેણુ કરનાર ચોનાનો હવાલદાર.
રાવણ, પુ. [સ્] રાક્ષસોનો ગજ એને
સ માથા ને વસિ હાથ હતા રામચં-
દ્રની સ્ત્રી સીતાનુ હરણુ કરવાથી થયેલી
લડાઈમા રામને હાથે એતુ મરણુ થયુ
હતુ. રં પ્ર. ગવણુ જેણુ=મુજેહુ; રૂસેહુ,
અરિકાં કે જ્ઞાનના પાણી ભગવાથી ભારે
થયેલુ —નવણુ જેવા પગ થઈ ગયા છે.
ભાટે ને બચક, મિયામણુ. — નવણુ
જેણુ ગો કરીને બેમ
રાવણુ, નં. ગતસિયા અને ગામના આગે-
વાનોની મિજાસ, જમીનદાર અને
મોટા માણસોની મડળી. (૨) ગામના
જેવાસીઓ કે અમુ નાતના અને બીજા
અગેવાનોનું પચ-જમાત તે. (૩) સિપા-
ધ્યોને રહેવાનુ ઠેકાણુ-થાણુ તે કિં પ્ર.
રાવણુ કરવું=મિજલસ ભરી, પચ બેવા-
વણુ. મિત્રા અને ઓળખીતાઓને એમ્દા
કરી મમત-વાનચીત કરી ગગમિયા
અને ખામીદારો વગેરેની આરીણુ-દુનુવાની
મિજલસ તે
રાવત, પુ. ઘોડેચાગ, લડાયો, ઘોડો (૨)
ઘોડાવાળો, ચગવાગ (૨) ગરવીર, ટાશિ-
ચાર, માહોશ, ચાનાર, મદદ, જેનાર —
ગતન લાખ દાજમા તો નવન છે
રાવળિયો, પુ. રાવળ નામની ચદ જાતિનો
માણસ તે આ લોક ગામમા પોળોમા માગી
ખાય છે, પામીઓ વળે છે અને દાન ;

વેચના ને ઢાંચ વગોડવાનો ધંધો કરે છે.
રાવળું; નં. ગવળું.

રાશી, સ્ત્રી. બળદ-ધોડા વગેરેનો અછોડો તે,
રેન; મગામ. (૨) દોરડું; લાખી અને જાડી
મ્મી. રાશ પદ લાચની ગણાય છે. (૩)
બડોળ; નિધિ; મંચ. (૪) 'સગખાપણું';
મળતાપણું; મેળ. (૫) 'પંત્યાણું'; લાગી-
દારી. (૬) રાશિ

રાશડી, સ્ત્રી. અછોડો, રેન. (૨) દોરડું; જાડી
દોરી. ઉં. ધડુથો ન ખડે ખારી રાશડી ન
પહોચેરે.

રાશિ, સ્ત્રી. [સ્.] કાંતિશત્રનાં તારક ચક્ર-
માનુ અક્રક તે, તારાઓનો અમુક સમૂહ
તે, નગત્રનાં ક્રમખા-બગણુ રાશિઓ,
.-મેષ, વૃષભ, મિથુન, કર્ક, સિંહ દ-યા,
કુમ્ભ, શ્વેત, ધન, મકર ને કુંભ એમ
બાર છે. (૨) ઢગથો; ઢગ.

રાશી, વિ. નકાર; ખરામ; નમસ્તુ, નમણું.-
એને ન ખોલાવવો, રાશી માણસ છે
રાધણા, સ્ત્રી. રાના, એક ઓપધિ.

રાપટું, નં. [સ્.] રાજ્ય, સરકાર; અમલ
(૨) અમુક ગળ કે પ્રાણ હનકનો જેટલો
પ્રેશ તે; સુબક; દેશ, જનપદ

રાડીય, વિ. [સ્.] ગર્ભ્ય મર્મની, 'રાજ-
દારી. (૨) પ્રજાપ્રીય; પ્રજાનુ; જનપદ
મર્મધી.

રાસ, સ્ત્રી. રમી, દોરી. (૨) અંછોડો, રેન;
ચોક્કડ સાથે બાધિત-ગોરકને બાધિત દોરડું
તે. (૩) [સ્.] ગોળ કુદડીએ ફરતા
રમકુંડાન કરી તે; ગોળાકાર ફરતા
ગાંડું ને દાંડિયા રમવા તે. (૪) સરખા-
પણું, મમનાપણું, મેલ. (૫) પંત્યાણું.
(૬) ગરબાની પેઠ મોટે ગમે ગાવાનું નાનું
કથાનક તે, ખરી બનેલી વાર્તાની કવિ-
તાઓ તે; પ્રાકૃત કાવ્ય પ્રબંધ. અંદ બારે-
ટનો પૃથુરાજ યસ-સો.

રાસડો, પુ. ડોર્ ખગ અનેવા બનાવેનો

। ગરબો.-મદલાવરાવનો-હોરાવાય ફોગ-
દારનો ગસડો.

રાસધારી, પુ. કૃષ્ણ ગોપીના કુદડીએ ગમ-
વાના ખેલ કરી બતાવનારા ગમચગિત
અને કૃષ્ણ ચગિત ભગરી ગતાવનાઓ તે.

રાસલ, પુ. [સ્.] ગરેડો; ખગ.

રાસલી, સ્ત્રી. ગધેડી; ખરમાદા.

રાસમંડળ, પુ. રાસનો ખેલ કરી બતાવ-
નારાઓનો સમુદાય તે.

રાસંદીલા, સ્ત્રી. ગસનું ખેંચન તે; દાંડિયા
રસ-દાંડિયા રમતાં ગાંડું ને ગોળ કુદડીએ
શરૂં વગેરે તે.

રાસી, વિ. રાશી, નકાર; ખગમ, નરમું; છુંડું.
રામુ'દો, વિ. રાતના પાછવા ભાગમાં દેખ-
નારો; રતાંધળાથી ઉદ્ભવ. (૨) આંધળો.

રામે, પુ. વીર રસવાળું કાવ્ય કે કથાનક
તે; ખરા બનેલા બનાવનું અથવા તેનાજ
બનાવટી બનાવનું કથાનક-કાવ્ય તે -
પૃથુરાજ રાસો.

રાસ્ત, વિ. [પ્.] સાચું; સત્ય; ખરું.
(૨) વાળખી; ચોખ, નેક; પ્રામાણિક.

રાસ્તી, સ્ત્રી. રાતપણું, સોચનટ; સત્ય,
ખગાણું; છમાનદારી

રાસના, સ્ત્રી. [સ્.] એક ઓપધિ.

રાહ, પુ. [પ્.] ગ્તો; માર્ગ. (૨) રીત;
ચાલ; ઢાળ. (૩) વાટ; ખોટી જોડણી તે
(૪) સમધારણપણું; એક સરખી ચાલ-
રીત તે -રાહે રાહે બેલને ચાલવા દો. કિં
પ્ર. રાહ જોવી=વાટ જોવી; પ્રતિક્ષા કમ્બી.
૨૦ પ્ર. રા'મારવો=દોડી દેખને બગા-
ડવું. જલ કરી દેવાથી ધારેલી ધરણા રદ
જતી રહેતી

રાહદારી, વિ. માર્ગ જનાર તે; વરેમાણું,
પ્રવાસી, રસ્તે ચાલનાર (૨) એક ડેકા-
લેથી બીજો ડેકાલે માલ-વસ્તુ વગેરે લઈ
જવાની રજા ચીગી.

રાહવટ, સ્ત્રી. સ્ત્રી પુ. ખે અમાઝ માડી સાથે

રહેવું તે; લમકકનો ભોગવટો તે; સહવાસ.
સહિય, નં [સં.] રહિતપણું; નહિ હોવા-
પણું; અભાવ.

રાહુ, પું [સં.] એક ચુરો પ્રહ. (૨)
નકારે દુષ્ટ માણસ તે; તોફાની માણસ;
હરકત કરનારો:- એને ગાળે ક્યાં આદિ
લઈ આવ્યા.

રાગ, સ્ત્રી. એક જાતની લાખ; જ્યાળા
આહી શુંદર.

રાગણું, કિં સં રાગી નાંખણું; માંડીવાળું;
ખનાવી દેવું. (૨) રાગવાળું 'કરવું; રાગ
ભાગી તે.

રાગી, પું રાકા; હાલ, આઠાઈ. (૨) આઠા
થઈ ગઈ ઝગડો મચાવી ધાંધલ કરી
મચી તે.

રાંક, વિં ગરીચી, ખનથી અને ધન વગેરેથી
નમળું તે; નિર્જળ; સાધ્ય; નિર્ધન. (૨)
ગરીમ; ખિચાઈ; દીન; કંગાલ; નિરતેજ;
અસહનશીલ; નાહિમ્મત; રડી દે એવું;
દયા આવે એવું.

રાંકડું, વિં ગંક; ગરીમ; દીન.

રાંકું, વિં રાંકડું; ગંક; ગરીમ. (૨) સહેજ
સહેજમા રાંધે જાય એવું; નિર્માલ્ય.

રાંગ, સ્ત્રી. રાંધ; કાટ કિણની દિવાલને
લગતો નીચો ભાગ. ઉપકંઠ:-કોઠની
રાંગે આનીને પડે.

રાંગા, પું ધમિ ધમિ ચાલનારો.

રાંગાળી, સ્ત્રી. રંગાળી; રંગાવલી; ગદાર
વેલની ઝાળા-હારો તે. દક્ષણીઓમાં પકિત
પાડના પહેલાં જમીન ઉપર, સહેલો કરી
વાટેલા રંગની ઝાળા ખેડો પાડે છે તે.

રાંચો, પું અભણ ગામડિયો; ગમાર; નામ-
રિત વિવેક નહિ જાણનારો; ખુસો.

રાંચડું, સ્ત્રી. અમમ્મ થયા કરે એવો વાત
રડનારો એક રાગ

રાંચણી, સ્ત્રી. રાંચણ.

રાંદ, સ્ત્રી. વાંકું આકું તે; વાંધો; વિરક્તા;
મનભેદ; માંભેદનો કીનો તે. (૨) ખાડું
વિરક્ત હોય એવું જે તે; અવળું તે.

રાંદું, વિં વાંક; મરડાવું; વળેવું; આડું;
સીધું નહિ તે (૨) ખાડું; વળું; અ-
સત્ય, અવળું; કરી બોલેવું એવું. :- તે
લગારે રાંદું બોલના નથી-આડું; વિરક્ત.

રાંદ, વિં રાંદલી; વિધવા; જેનો પતિ મરી
ગયેલો હોય તે. (૨) વેરયા; પાતર.

રાંડખાજ, વિં રંડીખાજ; અનીનિર્મા પડી
અથવા.

રાંડખાજ, સ્ત્રી. વેસ્યાગમનાદિ અનીનિતિ તે;
રંડીખાજનો છંદ તે.

રાંડવું, કિં અં દંપતીમાંનું એક મગ્ગ પા-
મરાથી જીભની જે હાલત થતી તે; સ્ત્રી
જો પતિ અથવા પતિએ પત્ની શુભાવરી
તે. આ રાંડી ને તરત છોડશે ગંડશે.
(૨) માલીક સરદાર અથવા જેનો વડે
યસ મોખા હોય તેના મરણથી આગલી
જોખા ને સ્વરૂપ જણું રહેવું તે. સુરપાળ
જેનો મરદાર પડતાં યુવરાત ગંડી. દયા-
જનક સ્થિતિ થવી.

રાંડવો, પું બાવલો; રાંડોમાં ગંડીરાંડોમાં
એસી વાતો કરનારો; ખેતો જેવું એકવું
ચાલવું હોય તે; જનાની; નામદં.

રાંડીધાંડી, વિં રાંડલી અથવા તળઝોલી જુનું
વાન સ્ત્રી તે. :- કાંઈ ગંડી ઠાંડી બાઈ
મળે તો મિયાં પર કરે.

રાંડીરાંડ, વિં રાંડલી નિરાધાર સ્ત્રી; વિધવા.

રાંડવું, નં પાણી ઠાંડવાનું દોરકું; ગ્સી.

રાંદો, પું નામો; થોડો કામચલાઉ ખોરાક
લઈએ તે.

રાંદેલ, નં જવારા વાવી દેડીની પૂળવું સ્થાપન
કરવું તે; જાગ વાવવા; રસાદિવ, દેવી પૂ-
જનનો એક પ્રકાર. ઉં તમને દિયા બાઈ
ખાવે ગરબ રાં રાં રે.

સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં શીળા સોતેમને દિવસે યાદું
આવાને સંધી મુકવાની આગલા દિવસે પ-
ડતી છે તે; નમદાની ઉત્તર તરફના ગુજરા-
તના ભાગમાં આવેલું વદિ અને દક્ષિણ
તેમજ મુરત તરફના ભાગમાં આવેલું
મુદિ છે તે દિવસ તે.

સંધ્યાર્ચ, નં સંધવાનું કોણું; સ્ત્રીં
સંધ્યાર્ચ, પું સંધનાર; સ્ત્રીં સંધ્યાર્ચ; સંધ્યાર્ચ
સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં સ્ત્રીં. (૨) સંધ્યાર્ચ તરફ-
ના તે; સંધ્યાર્ચ તે; સ્ત્રીં સંધ્યાર્ચ કરતાં એ
વાડાઓની સંધ્યાર્ચ સારી.

સંધ્યાર્ચ, નં સંધ્યાર્ચ તે; સંધ્યાર્ચની રીત.
સંધ્યાર્ચ, કિં સં અસંધિક આવાને ચોખ
ચામ એમ આગ ઉપર તૈયાર કરવા; આર્ય
પદ્ય; ગરમી આપીને વસ્તુ સંધ્યાર્ચ તેમ
કરવું; સ્ત્રીં સંધ્યાર્ચ; ચંદાવડ. (૨) ઉપભોગને
માટે તૈયાર કરવું; આર્યકર ને સોલિ-
સિદ્ધિ આપવું સંધ્યાર્ચ આપે છે. તેમને
તો કાંઈમાં આમ બોલવાનું બાકી રહે છે.
આપે દેશ પરદેશ ફરી પેઢીઓ સંધ્યાર્ચ કરે
આ ચિરંજીવીને તો સંધ્યાર્ચ આવાનું છે.

સંધ્યાર્ચ, પું સંધ્યાર્ચ; કળી.
સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં કળી; અમારના કરસલમાં
ઉછેલું ધાસ કાઠી નાંખવાનું ખેડતું આગર.
સંધ્યાર્ચ, કિં સંધ્યાર્ચ ફેરવવી.
સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં અરધ્યાર્ચ; આમણ દાર્પવાનું મોંઘીનું
એક આગર. કહેવું સંધ્યાર્ચ ધાંડાને
પોતાના દોષ કહેવા તે.

સંધ્યાર્ચ, પું ચારડો.
સંધ્યાર્ચ, પું ચારડો; પ્રીતિઓ વગેરેમાં સ્ત્રીં
અપીને ચારડો દર અને તેના ગ્રીં ઉપરનો
મારીને દગલો તે; ઉપરના મંદી મારીને
બનાવેલો દગ.

સંધ્યાર્ચ, પું આડો ખોદવાનું આગર. (૨)
સંધ્યાર્ચ; અભણ ને અજાણ આમણિય.
સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં સંધ્યાર્ચ; છીડ.

સંધ્યાર્ચ, કિં અં અં ટુટીએ દિવસ; ધસણી
કરવી; પેટે ચાલવું. ઉં રિખના; આરે
ચમણ, ચકારને જેમ ચંદ્ર. ઉદ્ધર.
સંધ્યાર્ચ, કિં સં અં અં કરવું; પ્રસન્ન કરવું.
સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં રીં અંવાની કળા-મુક્તિ તે;
અં કરવાની કળા.
સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં લક્ષ્મી; પેસો ટકાને તેની સાહેબી;
દોલત; આગાદાની; સિદ્ધિસિદ્ધિ=પેસા; ને
સાહેબી.

સંધ્યાર્ચ, પું [સ] સંધ્યાર્ચ; દુસ્મન. (૨) બસસ;
મે.

સંધ્યાર્ચ, પું [સ] કાંઈ બનાવના હેવાલ કે
હકીકત તે; વર્તાવ. (૨) કાંઈ બાબત
અને બનાવનું સંધ્યાર્ચનોંધ તે. ગપ;
લોકવાયકા.

સંધ્યાર્ચ, કિં અં અં અં સંધ્યાર્ચ; ધણી
દિવસ લગી અં અં પડેલું; પીડાવું.
સંધ્યાર્ચ, પું આલ; ધારા; નિયમ; વધીવટ;
સંધ્યાર્ચ; પદ્ધતિ; ચિરંજીવી. (૨) મંદોવરા;
અં અં. (૩) આગર.

સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં અં અં અં; લાંચ.
સંધ્યાર્ચ, વિં ખોડું; નાકાં; અં અં.

સંધ્યાર્ચ, સ્ત્રીં રિસાળ; તે; રીસ ચંદાવવી
તે; રીસ; ધંતરાઈ; રંધણ.
સંધ્યાર્ચ, નં રીસ ચંદાવવી તે; રિસાળ તે;
રીસ; ચુસો; કોષ; (૨) રીસ ઉનારની તે;
ચુસો ચંદાવે હાથ તે ઉનારની-ચંદા કરવું
તે. રિસાળમાં બનામણ=રિસાળ અને
બનાવું=મનવડ વગેરે તે.

સંધ્યાર્ચ, કિં અં રીસ ચંદાવવી; નારાજ થવું;
અપ્રિય વાતની કલ્પ લાગણી થવી તે.
(૨) ચુસો થવું; કોષ અંધાળ. (૩) ચિંતાવું.
ઉં રિસાળમાં રીસ સંધ્યાર્ચ રે રાધા, ખોડું
નહિ સંધ્યાર્ચ સંધ્યાર્ચ આધા.

સંધ્યાર્ચ, વિં સંધ્યાર્ચ રિસાળ એવું; સંધ્યાર્ચ
રીસ ચંદાવે ખોડું; રિસાળ; ઉં રિસાળ

રસિક શાનારે, આધા નવ રહો મુગટ મણિ.

રિનાળાનું, વિં ગીસ ચક્ષવે એવું; મહેનમા નાખુગ થાય અને મોવે ચાલે નહિ એવું; ગિમાળ.

રિંગણી, સ્ત્રીં વેંગણનો છોકરો; વતાકડી. (૨) વગાર્થ=વિં નીચીખામણીનું.

રિંગણું, નં વેગણ, વંતાક; એક જાતનું ગાકડળ. (૨) રિંગણું.

રિંછ, નં [સ્ત્ર. ક્ષત્ર] આખે શરીરે નડા-વાળવાળું એક હિસક પ્રાણી એને શરીરે ઘરસટ નડા ને લાગા વાળ હોય છે, તેના નખ મોટા ને મોં બોટવા જેવું હોય છે. તે પાછના પગ પર ઉભુ થઈ શકે છે.

રિંછડી, સ્ત્રીં રિંછની માગ.

રિંછડું, નં રિંછ. (૨) ખૂન વાળવાળું ને બડમહિયું તે. (૨) જેને શરીરે વાળ હોય તે.

રીકડીક, સ્ત્રીં, માથાકટ; તકરાર, કલહ. (૨) હાના; આનાકાની

રીઝ, સ્ત્રીં ખુશી, આનંદ, હરખ; પ્રસન્ન થવું તે. (૨) ખુશી થઈને કંઈ આપવું તે. ભેટ, બક્ષીય. (૩) શીખ; શાળા; કૃપા, મહેનમાની,

રીઝમણી, સ્ત્રીં ખુશાની; ખુશ થાય એમ કરવું તે; ખુશી થવાનું કારણ તે.

રીઝવું, કિં અં ખુશી થવું; પ્રસન્ન થવું; ગઈ થવું; રંગિયાત થવું. ખીખની રીત ભાત, કામકાજ અથવા દેખાવથી આનંદ ઉપજવો તે.

રીક, સ્ત્રીં ખસ; નંદ; ચીસ.

રીક, સ્ત્રીં રીક, ખસ; ચીસ.

રીકું, વિં વપરાઈને મળતી થયેલું; પાકું, કાણુ; યા ભાગે નહિ એવું; રીકું માટલું.

(૨) દુખ અને સખતી વેળીને અનુભવી થયેલું; સહન કરીને સખત થયેલું;

અનુભવી; કંઈક મનનું; મનમોહી નય નહિ એવું; પાડતલ.

રીત, સ્ત્રીં કામકાજ કરવાનો, વર્તવાનો-ચર્ચિત ચલાવવાનો માર્ગ, તે, પદ્ધતિ; ઝડિ; વર્તન વર્તણૂક. (૨) ધારા; નિયમ. (૩) આવ; શિરસો, રસમ; ધણો વખત ચાલતું આવેલું ધોરણ-માર્ગ તે; રૂચો.

(૪) પ્રકાર; તરીક. રીતભાત=વર્તણૂક; ચાલચલન. રીતસર=યથાવિધિ, જેમ આચારવાનો રિવાજ હોય તેમ, આચરણ કરવું તે, ધારાસર; યથાતુકમ; જેમ ઘડિત હોય તેમ; અધુ રીતસર કરવામાં આવશે.

રીતભાત, સ્ત્રીં વ્યવહારમાં કાર્ય કરવાની-ચાલવાની પદ્ધતિ-રીત તે, વર્તણૂક; આચરણ; આચારપ્રકાર, ચાલચલન. (૨) કરકારિયાવગ.

રીતિ, સ્ત્રીં રીત; પ્રકાર, આચાર; પદ્ધતિ. રીધ, સ્ત્રીં ગિદિ

રીખણ, કિં સં દુઃખ દેવું; હેરાને કરવું; પીડવું; વિતાડવું. કિં અં રિખાણું દુઃખી થવું, પીડાવું.

રીમ, નં [અ.] કાગળના વીસ દાંતાનો નયો, તે, પાચસે કાગળનો પડો.

રીર, સ્ત્રીં ચીસ, જમ, તોણો દુઃખ-અથ વગેરેનો અવાજ.

રીસ, સ્ત્રીં ખીખના બોલથી કે કામથી મનમાં જે અપ્રિય લાગણી થઈ આવવી તે; રાપ, ચીડ; મનમાં ખોડું લાગવું તે, કમન; નાખુશી. (૨) ગુસ્સો, ક્રોધ; ક્રોધ. અણગમો, અભાવ, અપ્રીતિ અને ધિકાર ઉપજવો તે; મનમાં અપ્રિયતાનો કાણુક ગુસ્સો ચડવો તે. અણમનાનો આધાત તે. કિં પ્રં રીમ કરી=અપ્રિય લાગવાથી લાસી આણવી, ક્રોધ-રાપ કરવો. રીસ ચઢવી=ખોડું લાગવું, અણમનાપણના

કોધનો આવેશ ચઢે. . .
 રૂઆત, પુ. [પા.] રોષ; ભભકા; અધિ-
 કાર-અભિમાનનો તોરી શકડ જેવા
 તે, દયામ, રોળ.
 રૂઆંટી, સ્ત્રી. સ્ત્રીના સુંવાળા ને ઢુંકા વાળ
 તે; રૂવા.
 રૂદાર, વિ. જેમાં રૂ બરેલુ હોય એવું; રૂએલ.
 રૂએલ, વિ. જેમાં રૂ બરેલુ હોય એવું. રૂવાળું.
 રૂકો, સ્ત્રી. મહેપમા લખેલી કોઈ મનુલમ,
 ઢુંકી ચીડી; ઢુંકાલેખ.
 રૂક્તિ, સ્ત્રી. મનનું વચણ; ઇન્કા; ભાવ; જે
 વખતે જેવો ભાવ ઘટી તરફ મન હોય તે.
 (૨) રૂમ; તાન; પ્રમંગ; સમય સમ-
 મનું જે સ્વસ્થાંતર તે - રૂક્તિ જોઈને
 વાત કરેશો તો યાવશો.
 રૂખડું, ન. ગ્રાહ; વક્ષ; વનરપતિ. (૨)
 તરી; દાપ.
 રૂખસત, સ્ત્રી. રજા; છુટી. (૨) બરતરફી.
 રૂચુ, કિ. અ. પમદ પડવું; ગમવું. (૨)
 ઠીક પડવું, દાવવું. (૩) ગ્વાદલાગવો, બાંધવું.
 રૂચિ, સ્ત્રી. [સં.] ભાવ; મગ્ન; ઇચ્છા;
 અભિલાષ. (૨) મન, મનોભાવ, (ખાવાની
 વસ્તુ કરવાની) ગ્વાદ. (૩) તેજ
 પ્રસાર; અગમગામ; પ્રભા, દાંતિ.
 રૂચિકર, વિ. સુદર; મનોહર; મનને પ્રસન્ન
 કરે એવું. (૨) ખાવાની ભાવના ઉપ-
 નામે એવું, સ્વાદ.
 રૂચિર, વિ. [સં.] સુંદર; સુશોભિત;
 મનોહર; દિલપસંદ. (૨) સ્વાદ, મધુર;
 અને ભાવે મન પમદ પડે એવું તે.
 રૂચવાત, સ્ત્રી. રજુઆત; હાજર કરવું;
 શ્રો આગળ ધરી દેવું તે; રજુ કરી દેવું
 તે; નિવેદન.
 રૂવડ, વિ. [સં. જાણ] સરમ, સ્પિધ. (૨)
 રામગ; નરમ.
 રૂવડું, કિ. અ. ગુમથાપ ની ચામડી

વગેરે આવવું; ધા પુગવો, દરદ મટવું.
 રૂઠવું, કિ. અ. ગુએ થવું. રોષે ભગવું;
 નાપુગ થવું; કોધિ ચઢવું; કોપવું.
 રૂઠું, વિ. સાઈ; મળવું. (૨) રૂથાળું; રૂથા-
 ઠવું. (૩) સુદર; સુશોભિત. (૪) ભય;
 નહિ જીર. ઇ. રૂઠો સુલક ગુજરાત રૂઠો;
 જમકર્તાઓ જમમાં ખૂમ ધકચો.
 રૂદન, ન. [સં.] રાવું-ગડવું તે; વિલાપ,
 આકંદ. દુઃખ પોકારવું તે; વિલપન;
 ગમગણું દયાજનક ગળાખાથી બોલવું
 તે. રૂ. પ્ર. અરબ રૂદન=કોઈ સાંભળે
 નહિ એમ દુઃખ પોકારવું-કઈ કહેવું તે;
 દાન પ્રતીકાર કે આશ્વાસન મળે નહિ
 એમ વચવવું-બોલવું તે. કિ. પ્ર. રૂદન
 કરવું=ગડવું વિલાપ કરવો.
 રૂદય, ન. દેવું, મન; લલ્ય. રૂ. ના વિસાગ.
 ગોર-રૂદયામાંથી રામ.
 રૂદિત, વિ. [સં.] રૂઠું; રૂએવું.
 રૂદ, પુ. [સં.] શિવ; શંકર; મહાદેવ. (૨)
 વિ. ઉમ, ભયંકર. (૩) મંકેત.
 રૂદતાલ, પુ. [સં.] ગોયામાનો એક
 ઠોકો-તાલ તે; જોઈથી નરધાં ઉપર મા-
 વામાં આવતી થાપ તે.
 રૂદાક્ષ, સ્ત્રી. [સં.] હિમાલયની તળેટીમાં
 થવું એક જાતનું શીડ અને તેનાં બિયાં
 તે, રૂદાક્ષ, સાપની કરાડનાં મધુકો જેવું
 બી હોય છે અને તેને રિધાને માળા
 તથા બેરખા કરવામાં આવે છે. શિવ
 ભક્ત રૂદાક્ષ ધાગ્યુ કરે છે.
 રૂદી, સ્ત્રી. રૂદ-મહાદેવની સ્તુતિ તે; મહા-
 દેવ ઉપર અભિપ્રેક્ષ કરનાં ભયુવાનો
 સ્તુતિપાઠ તે-આલસ્યના ઊંકાને રૂદીનો
 આવડીજ નોંધએ.
 રૂધિર, ન. [સં.] લોહી; રક્ત, પ્રાણી-
 ઝોના શરીરમાં દરદમેશ રરવું રૂદેવું લાલ
 પ્રવાહી તે.

રુદ્ધ; વિં [સં.] રોકેલું; અટકાવેલું; ખાળેલું
ખાધેલું.

રુખરુ, અં મોઢામોઢ; મોં આગળ-સંખખ
ચ્છુ કરેલું હોય એમ; હજુરમાં હાજર
કરેલું-રાખેલું હોય એમ; સમક્ષ; સામે
નજર આગળ; પ્રત્યક્ષ એમ.

રૂમઝૂમ, અં ઠમક ઠમક ચાલુ અવાજ કરતું
હોય એમ; આમતેમ કરતાં ઝંઝરીનું ધુધગી-
ઓનો ચાલુ અવાજ કરવો તે; ઝીણા અવા-
જની ધુસ થઈ રહેલી હોય એમ. ઉં
રૂમઝૂમ રૂમઝૂમ નેપુર વાગે. (૨) ઝીણી
દરદરે થોડો થોડો વરસાદ વરસ્યા કરતો
હોય એમ; કંઈક અવાજ કરતું ઝીણું
વાંધેલું તે:- રૂમઝૂમ રૂમઝૂમ વરસાદ તો
હતો ને વાડોમાં તમરાંના અવાજ થઈ
રહ્યા હતા.

રૂમડી, સ્ત્રીં એક છેડે પાતળી અને બીજે છેડે
પહોળા શિંગડાં નિર્વાત કરીને શરીરમાંથી
નકાઈ લોહી ખેંચી લેવાને લગાડાય છે તે;
લુગળી:- રૂમડી સુકાવવી, એમ કહે-
વાય છે. ભાંધાઓ ઉપર વાધુને લીધે
થોડી ગમેલા લોહીના ગૂંચ વિખેરી નાખ-
વાનો-રૂમડીથી લોહી ખેંચી લેવાનો
ઉપાય.

રૂમમસ્તકી, સ્ત્રીં એક આપધિ; એક જાત-
નો મુંદર.

રૂર, નં [સં] એક જાતનું હરણ. એનાં
આમત્ર પવિત્ર ગણાનાં અને બ્રહ્મચારીઓ
તે પોતાની પાસે રાખતા. ઉં ઓઢી ત્વ-
ચાં રૂની.

રૂવાંટી, સ્ત્રીં સરીર ઉપરના કુમળા ઝીણા
વાળ તે; રૂઆટી, રૂઆં-વાં તે.

રૂવાંડું, નં કુમળો ઝીણો ટુકો વાળતે;
રૂં-સું.

રૂવાન, નં [પા] રામ; મદદ.

રૂવું, નં નાનો મુવાળો મુવાળો તે.

રૂવેલ, વિં રૂ એલ; રૂમરેલું; રૂનું.

રૂવો, પું ડગો; ચણિઆરાની અણી જેમાં
કરતી રહે છે તે; વચમાં નાની અણી રહે
એવા ખામણવાળો ઉખરામાં ભેસાડવાનો
લોખંડનો કકડો-ચોરસ પાશેરો તે.

રૂખનાઈ, સ્ત્રીં લખવાની સાદી; રોશની;
મસી. (૨) રોશની; દીવાઓનો 'એક જ
માળ.

રૂશવત, સ્ત્રીં પોતાનું કામ કાઢી લેવાને બી-
જાને કહું કંઈ આપવું તે; લાંચ; લાલચ.

રૂપા, સ્ત્રીં [સં] રીસ; રાગ; ક્રોધ; ગુસ્સો.

રૂથ, વિં [સં] રૂસાયેલું; કુપિત; રીમે
ભરાયેલું. (૨) અં ગુસ્સો.

રૂસણું, નં રૂસણું; લાડનું માન ધરવું તે.
રીસ રાખવી તે.

રૂંઉ. નં રૂવું; કુમળો ટુકો મુવાળો તે; બ.
વ. રૂઆં.

રૂઆંટી, સ્ત્રીં રૂવાનો ભરાવો તે; કુમળા
મુવાળા તે.

રૂઆંડું, નં [સં રૂઆંકુર] નાનો કુમળો
મુવાળો-વાળ તે.

રૂંચું, નં રેલું; રડવું; ઝડન:-છોટ સાંભરે
ને રૂંચું, આવે, આવિતરનો છવ એવો.

રૂંછાં, નં નાના-મુવાળા કે તાંતુ-તાંતણાનાં
લટિયાં,લાંના ટુકા વાળ કે તાંતણાનાં ધુંછાં.

રૂંડ, નં [સં. રૂજ] ધડથી જુદું પાડેલું
એક મસ્તક તે; માથું; ડોકું; રૂંડમાળ=
માથાની માળા તે. ચિવ ધારણ કરે છે.
રૂંડમુંડ=સુડેલું ગોળમટોળ માથું અથવા
માથા જેવું ગોળમટોળ હોય એવું જે તે.
રૂંડમુંડ=આકારની રૂપરેખા નજીક નહિ
એવું ભારે બેડાળ-સ્થૂલ તે.

રૂંધન, નં [સં] અટકાવ; મકાણુ. (૨)
મુગળાટ.

રૂંધતું, કિં મં અટકાવવું; રાકવું, ખાળવું.

(૨) ગુણાવલું; અંદર ને અંદર ઘોળાય
એમ કરવું તે.
રૂપાણું; કિં અં. રોહણું; ખંચાણું. (૨) ગુ
ગણાણું; અંદર અંતરમાં અકળાણું; ગોટા
ણું-ધુમાણું-સાસ-રૂપાણું છે.
રૂપાણું; નં રૂક; રૂપાણું.
રૂપું; નં રૂક; રોમ-એને રૂવે રૂવે કોષ
વ્યાપી ગયો.

રૂ, નં વનસ્પતિનાં કેટલીક જાતનાં નિંડવાં-
માંથી નિકળેલાં. સુનાળાં જેવાં તંતુ રૂપી
પ્રદાર્થ; તુર; કપાસનાં બી ઉપરનાં ઘોળા
તંતુ તે. કપાસણું, સીમળાણું; આકડાણું
વગેરેનાં તંતુઓ રૂ કહેવાય છે, પરંતુ કપા
સણું રજ વધારે ઉપયોગમાં છે. એની
જાહેળાં ખેતી થાય છે અને એ રૂનાં ક-
પડાં બને છે. બીનાં રૂ આસિદ્ધ વગેરે
બરેવાનાં કામમાં આવે છે.
રૂઆળ, પું બમકો; રોહ; દયાળ; તોર;
ગાદી.

રૂએ, અં રીતે; પેડે; પ્રમાણે રૂએ; માર-
તે; વડે; થોળે.
રૂએલ, વિં ર બરેલું હોય એવું; રવાળું.
રૂદાર, પું રૂ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર-તે.
(૨) કચ્છલાત; હા પાડવી તે.
રૂક્ષ, વિં [સં] ખડખડું; નહિ લીસું; ધુ-
ધુ, રૂક; રૂકશ. (૨૨) કોર; કંઠ્ય.
રૂક્ષત, સીં કોરતા; કંઠ્યાણ, સુનાળપણું;
રોમળાણ નહિ એવું તે.
રૂખ, સીં સમય સમયનો વાં-ધાંટ-વિચાર
તે; યોગ; પ્રસંગ; અનુકૂળતા. (૨) તક;
દરખા; અનુમાન; અટકળ; ક્યાંસ મોખ;
નાલ. (૩) હેતુ. (૪) વલણ. ભાંસ તાલ-
ની; વધપટવાંની ગાદી તે-રૂખ જોઈ-
ને માલ વેચ્યો.

રૂપી, પું [ક્રમ] નપસ્વી; નિદાન-ગંન;
તપ કરનારો વિનસગી આંહળ.
રૂઝ, સીં અંકર; ગોંધ; માંસ-ચામડી આવવી

તે; ધાન્યમડ પુરાવાં તે; રૂઝુ તે. આ-
રામ થયો તે; રૂખ દરદરું સરખું થઈ
જવું તે.
રૂઝુ; કિં અં. ધા-ગુમડું માંસ ચામડીથી
પુરાવા માંડવું; અંકર આવવા-માંડવાં;
રૂખ દરદર મટવા માંડવું; નવું માંસ ચામડી
ધા સારો થવા માંડવો તે. (૧) રૂઝાના
જળથી; આરામ થવો-પુનઃ મરણનો વા
રૂઝો નથી તે પહેલાં ખીન્ને થાયો.

રૂઝાણું, કિં રૂઝાં-માંડવું; પુરાણું; ધાને
ખાડ-અને ગુમડાં વગેરેનાં ખાક-પુરાણ
જા સખ થવું. (૨) રૂખ દરદર કમી થવું.
રૂઝુ, કિં અં રીસે ભરાવું; કોપણું; ગુસ્સે
થવું; મહેરબાની ઉતારી-નોખવી; કોષ
ભરાવું.

રૂઢ, વિં વપરાઈને રીઢ થયેલું; અચુક અર્થમાં
વપરાઈ-સિદ્ધ થયેલું; વ્યવહારમાં અચુક
રીતે અચુક અર્થ સર્વ કામમાં સ્વીકાર્ય હોય
એવું તે. વ્યુત્પન્ન લોકસિદ્ધિ; ખ્યાત;
આલું વાપર-વ્યવહારનું.

રૂઢિ નં [સં] વ્યવહારમાં ચાલ્યાથી કદ
થયેલી રીત; વર્તન પ્રકાર તે; રૂઢીકમાં
ધણી વખત થઈ ચાલી રહેલો ચાલ-
પ્રચાર-આચાર તે; રિવાજ, રવેયો. રૂઢ
થઈ ગયેલાં-ખણાઈ-આચારની સર્વમાન્ય
થયેલો રિવાજ તે.

રૂઝુ, નં [સં ક્રમ] રૂઝું; રૂઝન.
રૂઝુ, સીં [ક્રમ] મોસમ; તક; શીતા-
દિ-વિભાગ તે.

રૂપ, નં [સં] રંગ, આકાર અને રચના
થી આખરે ગમે એવો રૂપાવર્ત; રૂં-
દર્થ; સુરત; ચિત્રણ; ધા; રોળ; ખુણ-
રતી; કાંતિ; તેજ-સ્વરૂપ. (૨) રૂપ; સ્વભાવ;
પ્રકૃતિ. (૩) વલણ; મતિ-કમ-રૂપ રૂપ
લે છે તે હવે પછી જાણે. (૪) વિં
રૂઝું; સરખું; સમાન. સખ; મધ. રૂપ રંગ

આકારવર્ણ વગેરે સુદૃઢ ઘટન તે; સ-
મગ્રાલોક તે; સ્વરૂપ.

રૂપક, નં [સ] કોઈ બાબતને અચુકતું
રૂપ આપવું તે; ઉપમા; બનાવટ. (૨)
નાટક; ખેલન. (૩) એક અર્થાલંકાર. (૪)
ગાયનમાં એક તાલ.

રૂપવતી, વિં રૂપાળા; સૌંદર્યવાન; કુટૂહી;
પ્રુપસુરત.

રૂપાણું, વિં રૂપવાળું, સુંદર, સારા-આખને
ગમે એવા દેખાવનું; સૌંદર્યવાન; પ્રુપ-
સુરત, સુરોભિત

રૂપિયો, પું રૂપાનો ચલણી સિક્કો; સાળ
આના, છાપેલી-ઠરાવેલી કિમ્મનનો સિક્કો,
રૂપિયો. (૨) લક્ષ્મી, ધન, દોલત:-રૂપિયો
રૂપિયાને લાવે. ગાડી ઘોડા રાખવા
એ તો રૂપિયાનાં કામ. રૂં પ્રં ખોટો
રૂપિયો=ન'ચાલે એવો સિક્કો તે. (૨)
આખરે ખોટો હરે-મરી નખ એવો (ખાદો)
માણસ:-તમારો સગો ભલે હરે ફરે, પણ
આખરે ખોટો રૂપિયો છે. કિં પ્રં રૂ-
પિયો આપવો=વિવાહનું ખાતું આપવું.

રૂપું, નં [સ્ત. રૂપ્ય] ધોવા ગંગાની એક
ચક્રચક્રતી ધાતુ; આદી, રજત.

રૂપેરી, વિં રૂપાતું, રૂપા જેવું, રૂપાની બ-
નાવટનું:-રૂપેરી કસળ. રૂં પ્રં રૂપેરી
બંધ છૂટવા=નાડીઓ તૂટવી, મરણ ચિહ્ન
જણાવા.

રૂપિયો, પું રૂપિયો; રૂપાનો ચલણી સિક્કો.
રૂપરૂ, [ફા.] હળુ, હાળર; સંયુગ્મ; નજર
સોમે; સમક્ષ; મોડામોડ.

રૂમણું, કિં અં મસ્ત યષ્ટ સ્વચ્છદે ફરવું;
ધૂમવું; માલવું. (૨) રૂમવું, આમતેમ-
જેમ ફાવે તેમ આરમાર કરવું; ગાંઠા યષ્ટ
કંઈ કંઈ કે વિચાર વર્તી કાપણી કંઠી,
લડવું. (૩) તાનમા યદી જેમ ફાવે તેમ
ખોલવું, ફરવું વર્તવું વગેરે તે.

રૂમાટ, પું રૂમાનો તોર-ગુસ્સો તે, આનંદ-

અભિમાન ને શૌર્યનો મલકોટ.

રૂમામસ્તકી, સીં એક જાતની ઝોપધિ.
(૨) એક દવા; એક જાતનો શુદ્ધ.

રૂમાલ, પું [ફા.] હાથ મેં લૂછવાનો કકડો;
લુગડાનો ફટકો; હળુરિયો; અંચુછો.

રૂમ, પું [ઝં] નિયમ; ધારો; દાનુન. (૨)
સામાન્ય નહિ પણ વિશેષ એવો ફરાવ.
(૩) શિસ્તો.

રૂમર, સીં [મ.] લીટીઓ દોરવાની ચપડી
કે ગોળ નાની લાકડી, આંકણી.

રૂવાન, નં [ફા. રવા] યમ, મહુ.

રૂવું, નં રૂવું; રૂઈ, નાનો કુમળો સુનાળો.

રૂશણું, નં લાકડી રીસ ચઢાવવી તે, લાકડું
માન, રીસે બરાવું-કૃત્રિમ રીસ તે

રૂસ્વત, સીં [અ. રિશ્વત્] કામ કરી આ-
પવાને નહિ હકતું કંઈ લેવું-આપવું તે.
લાય-લાયસ્વત એમ બોલાય છે.
રૂસ્વતખોર=લાયચિયો.

રૂઈ, નં [અ.] પ્રાણુ; છવ; છવાત્મા; પ્રાણી
ઓખાતુ છવતત્વ તે.

રૂ, અં ઝો, હે, અરે, દુ.ખનો; નિસાસાનો
અથવા સંબોધન કરવાનો ઉદ્ગાર. (૨)
સુર મિલાવટ-અને લહેછણીને મારે કંવિ-
તાના પદને છેડે આવતો ઉદ્ગાર:-અલ
બેશીર! અંબેમાત જોવાને જઈએ લોલ.

રૂખ, સીં [સં. રેલા] લીટી, આંકો; છોકો.

(૨) વળ; વળિયું. (૩) રજ; કરચ;
કકડી. (૪) નાની ચક્તી; જડ; દાંતમાં
માટેલી સોનાની ખીલીનો ચપટો અને
ટીપકી જેવો ભાગ તે. (૫) અં લગાર;
કિ ચિત; જરાએ.

રૂખતો, પું ફરસી ને ઉર્દુ કવિતાનો એક
રાગ; ગજનો લહેકો.

રૂખા, સીં [સં] લીંગ; આંકો. (૨) શુભા-
શુભ દર્શક ચિહ્ન; ચામડી ઉપરના કાપા-
ખિત તે કર્મગતિ (૩) વિપ્રવરતને કોરી

ઉત્તર દક્ષિણ । ધ્રુવ તરફ જતી લીંગાઓ
તે, દક્ષિણોત્તર સ્ત્ર
રેખાંશ, ૫૦ [સં.] ગોળાની વિભાગણી
કરનારી દક્ષિણોત્તર રેખાઓથી પાતા
વિભાગ તે પૃથ્વીના ગોળા ઉપર એકાદ
કરિષ્કત સ્થળથી બીજા સ્થળ લગીનું પૂર્વ
પશ્ચિમ દોરેની રેખાઓથી મપાતું । અંતર
હિંદુસ્તાનના ભોરોએ ઉજ્જનથી રેખાઓ
માપ લેતા. ।

રેચ, પુ. પેટ અને આંતરડાંમાંના મળ
પાતળો થઇ બહાર પડેલો તે, હગમખ (૨)
જેથી મળ પાતળો થઇ નીકળે તે ઝોસડ,
ગુલામ, સારકઝોપથ કિં પ્ર. રેચ
આપવેલ=ધમડી આપવી, ભય લગાડવેલ,
દાખ બતાવવેલ, ગમરાવવુ, બીવડાવવુ.

રેચક, વિં ગાઢ થાય એવુ, સાગક, પેટમાંથી
મળ કાઢે એવુ

રેચકું નં મમરો, સળી, ફેલુ, કોઇ વાત
। સાબળે ને જરકેગય એવુ ફડકું-ચાલુ તે

રેજ, અં જેર, હંમેલુ એમ, પગનિત (૩)

। તાળે, હવાલે ।

રેજ, વિં જોડકાનુ જુદું જુદું પાસે-એક
એક મળીને બે થાય એવુ-રેજ દાન

રેજી, નં બે પાસના એક એક અક્ષની જોડ

। તે, સરવાળે સામગ્ર બે તે, બેલુ, જોડ,

। જુગ પાસા બાજીની રમતમાં (૨) કુમ-
તું, કતગી, ફેટાનો હવામાં ફરકરતો

। ગહે એવેલ છોડો તે, (૩) બાલા ઉ-

પરનો વાવટો, વાવટાવાળા બાલા-ધરોની

। જોડ ઉં તારાં રેખા ફરકતા ગેલ, માડરી

જશે તો મારી હોખાંગ બેટ (૪) જોજ,

ગમત-રેખા ઉડાવવા=અમન-જોજ કરવી

રેજો, પુ. સુતરાઉ અથવા રેશમી કપડાનો

એક કકડો અંડ ।

રેજાણ, નં રહેવાણ રહેવાનું કામ-ઠેમણું તે

સુકામ, વાસં (૨) આશ્રમ.

રેક, સી. પુ. કોડો, પાછળ પડ્યું તે,
અનુસરણ

રેકવણું, કિં મં 'અમડાવણુ, તમે ઉપર થવું
થવું પડે એમ ઠેથી ગમ્મણુ, ગમ્મણુ.

(૨) રડે એમ કરાવણુ (પ્રવાહી) (૪)
નિભાની લેવુ, ચવાવણુ

રેકણું, કિં સં પ્રવાહીની વાર કરવી, એ
પાત્રમાંનું પ્રવાહી બીજા પાત્રમાં અથવા
નીચે પડે-રેલે એમ કરવુ તે ધધુડો કં
બે ધાગ કરીને ઢાગણુ-નામણુ, નામણુ

રેકિયાળ, વિં ગમડાક બઠકણુ, હરાણુ
(૨) નમાણુ

રેકિયાળુ, નં રખડાઉપણ, આમતેમ અમ-
રના બઠક્યા કરવુ તે (૨) વિં નહિ
સુરપક એવુ, તરેહવાર લક્ષ રહિત,
ઉપનહિયુ (૩) નમકું, નરસુ, ખરામ

રેકિયું, વિં બહુ, ઘટ, ગાહુ; માવાદાર
(પ્રવાહી) રેકિયોહસુઓ.

રેકું, વિં ગમ્મણુ છુટ, બેકાગ, રખડણુ,
મમાળ વગરનું, નધણિયાણુ (૨) ગાહુ,
બહુ

રેજ, સી. રેત, રાત રાત્રિ ઉં ગાંઠી રેણુ
ગમ જમજવન, તેણે નિહ ખુમારી નહ-
નક (૨) રેણ, રેત (૩) ધાતુની સાધ
જેળવવાનો મસાલો, મિશ્રણ, રહેણુ તે. કિં
પ્ર. રેણુ કરાવણુ=રેણુવણું સાંધાપુરાવવા,
મંધાવણુ

રેણી, સી. રાત, રાત્રિ

રેણી, સી. રહેણી, રહેવાની રીત તે, ચાલ,
આચાર, વર્તણૂક, રહેવાની-જીવન ગુણ-
। રાત્રી કળા-રીતભાત વગેરે તે રેણી
કરણી, એમ રહેવાય છે

રેણુ, સી. રેતી, રેત, રજ, ધૂણ

રેણુકળીજ, નં એક જાતની ઓપધિ

રેત, નં [સ] ધીર્ય ધાત (૨) સી.

રેતી

રેતડી, સ્ત્રીં કાનસ; અતરડી; ધાતુ ધસી
નાંખવાનું રેતીના કણ જેવું કરકરું ઓળર.
રેતદાની, સ્ત્રીં તાજી સાદી ઉપર નાંખવાની
કાળી રેત સખવાનું ખાત્ર; રનિયું; રેતદાન.
રેતરડી, સ્ત્રીં ધાતુ ધસવાનું લુહાર-સોની
વગેરેનું એક ઓળર; કાનસ; અતરડો.

રેતવી, વિં રેતીના ભેળવાણું; કણદાર.

રેતાળ, વિં રેતવાણું; રેતીનો ભરાવો હોય
એવું.

રેતિયું, નં રનિયું; રેતદાની.

રેતી, સ્ત્રીં નાની નાની કંકરીવાળી રજ તે;
કણદાર ભુકા; કરકરી ધૂળ. રં પ્રં રે-
તીમાં નાવ ચલાવવું=પોલપોલ ચલાવવું;
ખોટાં ચલાવવું.

રેથળ, પું રથક; થાપ; ક્રોધો.

રેત, સ્ત્રીં રાત; રજની. (૨) રાસ; લગામ.

રેક, સ્ત્રીં [સ્.] સ્વર રહિત 'રકાર' નું
તેની આગેલા અક્ષર ઉપર કરાતું અર્ધ
વર્તુલાક્ષર ચિહ્ન. ગરૂવ=ગર્વ.

રેકું, પું બાતમીદાર; ભક્ષક; દૂત.

રેલ, સ્ત્રીં ધણી વરમાદ થવાથી નદીમાં
પાણી વધીને ઉભરાઈ જવું તે; પુર. (૨)
છેળ; પુષ્કળતા.-રેલછેલ. (૩) લોહની
સાક; આગગાડી.-રેલગાડી.

રેલજેલ, અન્ રેલીને જલજલ જવું તે; આરે
તરફ જીળી-પથગઈ રહેવું; ખૂમ ઉડવું-
બ્યાપી જવું-રેલવું-ઉભરાવું તે. ઉં વાડીમાં
રેલજેલ મોગરો. સ્ત્રીગીત.

રેલવું, કિં અં પ્રવાહીતું વહેવું; રેલો ચા-
લવો. (૨) બધે કેવાવું; પ્રસરવું; પથરાવું;
પડવું. ઉં કુંવરી આરે હુખના કુંગર
આળ રેલા, તે કુંગના મારગ ગેથારે.

રેલવે, સ્ત્રીં [સ્.] લોહની સંકડેના રસ્તો
તે; આગગાડી; રેલ.

રેલાવું, કિં અં રેલેવા ચાલવા; દરોડે-
ધારે વહેવું-રેલવું. (૨) રેલાવું; પ્રસરવું;

પુરની માફક બધે શરી વળવું-બ્યાપી જવું.
રેલિયું, વિં દીલું હોવાથી પ્રસરી-રેલાઈ બાપ
એવું.-રેલિયો ગોળ. (૨) રેલતું; પુરમાં
તણાઈ આવેલું-રેલિયો કાટ સંધો મળે.

રેલો, પું દીલા પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે;
વહેણ; પ્રવાહ; ધાર; દુડો; જ્યામાંથી
નીકળી નિયાણુ તરફ નદીની માફક લંબાણું
વહેવું તે. રેલો ચાલવો=વહેવું; ધાર ચા-
લવું. ઉં રેલો રા'ની વાડીએ શોભા નંદનારે.

રેવડી, સ્ત્રીં ખાંડની સાસણીમાં તલ નાંખીને
પાડેલી નાની ચકતીઓ તે. (૨) ફળેતી.-
રેવડી દાણદાણુ=ગભરામંથ; મુરેલીનો
સમય.

રેવતી, સ્ત્રીં [સ્.] સપ્તાષ્ટમું નક્ષત્ર. (૨)
તુવેરની દાળ.

રેવન્યુ, સ્ત્રીં [અ.] જમીન વગેરેનાં ક-
રની જે સરકારી ઉપજ તે; જમીનનો કર;
કિસ્ત; મહેસુલ તે. રેવન્યુ ખાતું=મહેસુલ
વસુલ કરનારું ખાતું; જમાવંધીખાતું;
કર ઉધરાતખાતું.

રેવણું, કિં અં જાલવું.

રેવંચી, સ્ત્રીં એક વનસ્પતિનો શુદ્ધ-ચીક.
એનો શુણ રેચક છે. રેવંચીના ચીકને
દૂધમાં ઉકાળી પાડેલા ગાગડા, રેવંચીના
ચિરાને નામે ઓળખાય છે.

રેવંત, પું ઘોડો; અથ.

રેવાસી, જીં રહેવાસી.

રેણું, જીં રહેવું.

રેશ, વિં જરા; લગાર; કિંચિત.

રેશમ, નં [પા.] એક ભતતના કીડાઓની
લાળના તંતુ તે; હીર. સેતુરના જાડ ઉપર
ચતા કીડા જાડની પાન ખાઈ લાળના
લાંબા ને લાંબા તંતુઓ કાઢે છે તે
કાશીટો ગરમ પાણીમાં નાંખી કીડાને
મારી નાંખી તેનો તાર-તંતુ દાળકાપર
ઉનારી લેવામાં આવે છે. કેટલીક જાનના

કરેશિમાં પચા/આધા તંતુઓ બનાવે છે.
રેશમી, વિં રેશમતું; હિરાગળ:-રેશમી વચ.
રેશમ સંબંધી.

રેશા, [શીં [સ.] લીટી; રેખા. (૨) રૂઝ-
માંના તંતુઓ; ખીજના કાટલાપરના મુ-
વાળા. (૩) વનસ્પતિની નેસ-નસ; તંતુ-
રેસ, વિં બરા; કિંચિન; સગારક. (૨)
શીં રૂપિયાનો બારસેઓ હિસ્સો-અંશ.

રેસા, પું તાર; તંતુ; રૂઝ, પાન વગેરેમાંના
તોતણા, નેસ રેસાદાર-તંતુવાળુ.
રેહણી, શીં રહેવાની રીત; રેણી; રહેણી.
રેહમ, શીં રહેમ; કૃપા; દયા; મહેરબાની.
રેણતું, કિં સં છુટું પાડી નાંખતું; સમા-
ધાન કરી દેવું; વિખેરી નાખવું.

રેણીનાંખતું, રાણી નાંખવું.
રેંકડો, પું રેંકળો; ચાર માણસ એમે એવી
બળદની ગાડી. મુગાઈમાં ફરતી બાઠાની
એલગાડી તે. (૨) રેંકડો; મોટી રાતું તે.
રેંકતું, કિં અં બેસ ગાય વગેરેનું બોલવું;
બારડવું; બારડવું;

રેંકળો, પું એલગાડી.
રેંગણ, નં રિંગણ; રેંગણ; વંતાક.
રેંછપેછ વિં નમાઈ; હોસ વગરનું, નિર્મા-
લ્ય; નળણું; પેટું; સાલસ; ગરીબ.

રેંટ, પું કંનામાંથી પાણી કાઢવાનો ઉપ-
ગોઠવેલા ટાંચકાની માળા કરે તે વારા
ફરતી પાણી બાળ્યા કરે એવો યંધ.
રેંટિયો, પું કાંતવાનું યંધ; રૂમાંથી તો
કાઢવાનો એક સાદો ધરગાળાંન.

રેંટડો, પું રેંટ; ધરમાળ.
રેંટા, પું ચાચે બાંધવાનો કસણી કિનારનો
ઉપરણો; રેંટા; મોળ; પિંજોડી.
રેંટલો, શું રેંટલો.
રેંટતું, નં ગાડું; ચકટ.
રેંટ, નં ધાતુનાં વાસેણું સંધવાની ધાતું તે
ફારતી મેળવણી; આગળ તાંબા પિ-

તળતું અને સોનારખાતું રેંટ શુદ્ધ શુદ્ધી
ધાતું હોય છે.

રેંટતું, કિં સં ધાતુમાં ખડેલું હિંદ, તરત
અથવા સાંધ ધીજી ધાતુથી પુરી માકી
બંધ કરવી તે; ધાતુ તે ફારથી તાંબા
પિત્તની સાંધ સીકવી બંધ કરવી-રેંટ
દેવું-તરત, સાંધ કે હિંદને સાંધી-રેંટ
જાળણથી પુરીદેવું તે; આગળ.

રેંટલો, પું જુવાન વાહરડો; ગોસો-લ્થો
નાનો-ઉછરતો બળદ; વાહરડો. રૂની
રેંટલી-વાહરડી; નાની ગાય.

રેંસતું, કિં સં કાપીનાખવું કાડીનાખવું;
હિતરડીનાખવું.

રેંસીનાખતું, કિં સં કાડી-ચીરીનાખવું;
એ કરવું.

રે, શીં રાઈ; તીખાં તેલી એક મસાલાનાં
ખીજ તે.

રેયત, શીં દેશ મામ અથવા શહેરમા વાસ
કરી રહેલા જે લોક તે; બનસમૂહ તે;
અળ; દેશમાંની જે વસ્તી તે; વસ્તીના બળ.

રેક, વિં રેકડું; હાજરાહજુર; તપ્ત રજી
ચાપ તેવું. ઉંચામ રૂપિયા રેક(૨)રેકાણ.

રેકકળ, શીં રેકું તે કળકળવું તે; રેકરક
આકંઠ.

રેકડ, વિં રેકડું; તરત ગુણાય બતાવાય-
ફાજર કરાય રેકડ. (૨) તરત ગુણાય
અત્યંત કમળ એ સંબંધી નાણું તે, ત્રાજી-
નમૂદ રકમ તે; સિકા-કમળાં તિલ્લે-
રીખા અગ્રી રેકડ રાખતા નથી.

રેકડમેળ, પું ન્યા રેકડ મકોનો હિસાબ
રાખવામાં આવતો હોય તે ચોપડી કે
ચોપડો તે; રેકડ-નાણાની ઉચલપાચ-
લનો હિસાબ તે.

રેકડિયું, વિં તપ્તજી નાખું આપવા લેવાની
રીતવાળું; રેકડે વહેવાર કરનાર; તરત-

હાજરાહજુર, આપવેથી કામ ચલાવ-
નારું. -શેકડિયું, ઘરાક. ઉધારે નહિ
રાખનારું. (૨) પ્રશ્નો બરોજર ઉત્તર આપી
દેનાર; હાજર જવાથી; તરત જવાખ
દેનાર-વાપરેચલાવનાર નહિ.

શેકડી, સ્ત્રી તરતજ ચલાવી નાણામાં આપી
દેવામાં આવતી મળુરી તે; કડિયા
સુતાર વગેરેની મળુરી-લવાજમ-રોજી
કે જે અઢી ત્રણ દલાકના કામને અંતે
તરતજ શેકડે નાણે આપી દેવાય છે તે.

શેકડું, વિ. તરતજ અપાય-ગણાય-વપરાય
એવું; જેને માટે વાપરો થાય નહિ તેવું;
તાબું-તરત અપાતું એવું; નહિ ઉધાર;
તરતનું; તરત હાજર કરવાયું; ચાંડુ ચલાવ
તું-નાણું, સિક્કા વગેરે. (૨) તરત જવાખ
દે એવું. હાજરાહજુર. (૩) રપડ; ચોખ્ખું:-
શેકડો જવાખ દીધો.

શેકણી, સ્ત્રી. શેકડું તે; અટકાયત; અવરોધ.
(૨) ખોટી; રક્ષી રાખવું તે.

શેકડું, કિં સં [સ્ત. રૂપ] અટકાવવું, ખાળવું;
થોભાવવું; ખોટી કરવું; નહિ જવા દેવું; પ્રતિ
બંધમાં રાખવું. (૨) કામે વળગાડવું; નોક-
રીમાં રાખવું; કામ કરાવવા દરખાસો કરીને
રાખવું. -એ પાંચ નોકર તેને માટે શેકડા
છે-કામે લગાડ્યા છે. (૩) ઘેરીયેવું;
આંતરવું; ખાલી ન રહે એમ કરવું, ભરીપૂરવું.
તેજી બધી જગા રાકી-અથવા માર્ગ ન
શેકડો.

શેકાણુ, નં. શેકડું તે, અટકાવ; અવરોધ,
ખાણો. (૨) કામ સોંપી ખાળવું તે; કામ
નોકરીમાં ખોટી રહેવું પડે તે. (૩)
આંતરવું ઘેરીયેવું; પુરારૂઢ એમ કરવું;
દખાણું-જમીનનું શેકાણું.

શેકડું, કિં સં અટકાવવું; ખાળવું; ગઢીજવું;
અટકવું; (૨) ખોટી રવું; રાહ ભેગા રહેવું.
(૩) ઘેરાવું; યુ થાવું. કામમાં હોય.

શેકું, વિ. અમુક આકારનું, અમુકના જેવું;

સરખું; સમાન; મળતું. -ભાલા શેકું ફળ
હોય તે કટાર અને તરવાર શેકું નાનું
ફળ હોય તે જમીયો. -ભાલા શેકું-શિંગડું.
શેકડ, સ્ત્રી. શેકડું અને કુટડું તે; કટખાંત;

આકદ.

શેખ, વિ. શેકડું. (૨) નાં ધનજી; આકાંક્ષા.

(૩) રૂખ. (૪) દમામ; શેક; ભભકો.

શેખાણું, નં. કબિયા ટંટામાં લોકતું ભેગા
યવું તે; બખેડો; દિસાક. (૨) ઘોંઘાટ.

શેખું, વિ. શેકડું; અમુક જેટલી કિંમતનું.
(૨) નાં બજાતણ; લાકડાં.

શેંગ, યું [સં] શરીર પ્રકૃતિનો બગાડ તે;
બાધિ; દરદ; આજર; પ્રકૃતિની વિકૃતિ.
તે. (૨) અંદરની રીસ; મગરખી; અંડ તે;
અંતરનો આબળો. કિં પ્ર. શેંગ કાદવો
અમદ ઉતારવો; મન મનવવું. રં પ્ર.
શેંગચાળો-શેંગનો ફેલાવો-પ્રસાર તે.

શેંગરાધ, નં. શેંગ અને વળગાટ વગેરે તે;
શેંગ જેવું જે કષ તે.

શેંગાન, યું [પ.] તેલ, મીઠું અને લાખ
વગેરેની એક ભતની મેળવણીનું પ્રવાહી.
એ લાકડાં, લુગડાં વગેરે ઉપર ચડાવવાના
કામમાં આવે છે. વાગનિશ. કિં પ્ર.
શેંગાન ચડાવવો-ઉપર ઉપરથી મુગાંભિત
કરવું; ટાપડીપ કરવી.

શેંગાની, વિ. શેંગાન ચડાવેલું. (૨) શેંગાન
ચડાવનાર.

શેંગિયુ, વિ. શેંગીયુ, શેંગી.

શેંગિયું, વિ. શેંગી, શેંગી ઘેરાયેલું. (૨)
શેંગ ઉત્પન્ન કરે એવું.

શેંગી, વિ. શેંગાણું; અંદ; દરદી; આભરી;
વિકારી.

શેંગીડું, વિ. શેંગી.

શેંગે, યું યુનો.

શેચક, વિ. રૂએ-આવે તેવું; પ્રકૃતિને અનુકૂળ
આવે એવું. (૨) લદેભતદાર; સ્તાદિષ.

રોમડી, સ્ત્રીં જુહ; હુઆઈ; અજુગી.
રોમું, વિં નંગડી, અસભ; અજુસમજુ.-
ગામરિયું-રોમું.

રોજ, પું [ફા] દહાડો, દિવસ. (૨) મ-
જુગો એક દિવસનો મુમારો તે; એક
દિવસનું મહેનતવાળું. (૩) અં હમેશ,
નિત્ય; સતત; દહાડી, અખપટ.

રોજગાર, પું રોજનો જે ધંધો-વેપાર તે;
આજીવિકા; નિર્વાહનું કામકાજ તે.

રોજગારી, સ્ત્રીં ધંધો; વેપાર. (૨) નોકરી-
ચાકરી, જેથી આજીવિકા ચાલે તે.

રોજનામું, નં રોજમેળ; રોજ ને રોજ
લખાતો હિસાબ તે.

રોજનિશી, સ્ત્રીં રોજ ને રોજના કામની
નોંધ પોથી તે; રોજના કામની નોંધણી,
કચેરીમાં રોજ રોજ ચતા કામનું ટાંચનું
તે; ડાયરી.

રોજમેળ, પું જેમાં રોજ ને રોજની જમા-
ખરચી ચતી હોય તે ચોપડી.

રોજરોજ, અં હમેશ; નિત્ય; દરરોજ.

રોજિંદાર, વિં રોજને સુસારે કામ કરનાર,
રોડી મજુરી લઈને કામ કરનાર.

રોજિંદું, વિં હમેશનું; રોજનું; દૈનિક.

રોજ, સ્ત્રીં જે ધંધો રોજગાર ઉપર ગુજરાન
ચાલતું હોય તે. (૨) ગુજરાન; આજીવિકા.

(૩) રોજની આવક; પેદાશ તે.

રોજો, પું [ફા] સુસલમાની દીનમાં
હેલો દિવસનો ઉપવાસ તે, દિન બર
ખવાય નહિ અને રાતે ખવાય એવો જે
ઉપવાસ તે. (૨) ક્યારે મોટા ને ધાર્મિક
સુસલમાનની સમાધ.

રોઝ, નં [સ. જ્ઞાન્ય] મોડાની આકૃતિને
મળતું એક વગાડ પ્રાણી; જંગલમાં
રહેતું હરિણની જાતનું એક પ્રાણી. (૨)
ઉડી સમજ વગરનું, ભોળું; સાદું અને
સરલ. રોઝ જેવું=અજુસમજુ. ઉં રોજ
રખડો રોઝ રહ્યો.

રોઝી, સ્ત્રીં રોઝની માદા. (૨) અજુસમજુ-
અચંચળ સ્ત્રી; જેને શરીર ખૂબ વાળ
હોય અને નાગરિક-ગરકાર ન હોય એવી
ભોળી બહી સ્ત્રી.

રોઝતી, સ્ત્રીં ધડ અને બાજરી વગેરેના
લોની પાતળી મોળા ને વણેલા ખાવાની
ચીજ; પાતળો-ઝીણો રોઝો તે; પાતળી
ભાખરી, ખાવાનો પદાર્થ. (૨) આજીવિકા;
પોષણ; ગુજરાન.

રોઝો, પું જડીને મોટી ગાંધી તે, ભાખરી
(૨) આજીવિકા; ગુજરાન, પોષણ. કિં
પ્રં રોઝો ચર્ક જડુ=ચગદાઈ જડુ;
અપાવું, ચપટ ચઈ જડુ. રોઝો વાળવો=
વાળાને ભેવડ વેવડ ઠગી નાખવું; ભોચો
કરી નાંખવું; સુચી નાંખવું. રોઝા ભેગા
ચડું=આજીવિકા મળવી. વખતસર-ખા-
વાને વખતે જડુ. રોઝો ટાળવો=કોઈની
આજીવિકા ટાળવી-જતી રહે એમ કરવું;
ગુજરાન તોડવું. રં પ્રં રોઝાલું, ભૂખું=
નાદાર; કંગાલ; આજીવિકા મેળવવાને
આતુર. રોઝાલું ભૂખું નથી=આજીવિકા
છે, એમ.

રોટી સ્ત્રીં રોટલી; રોટલો. (૨) ગુજરાન.
રોટીવહેવાર.

રોડું, વિં પરિપક્વ ચતા પહેલાં મુકાઈ;
મેલું, કોચું; અપરિપક્વ; ચીમળાચો

(૨) કાસુ હોવાથી ટુર. રોડી સોપાર

રોડ, વિં રમણ જેવું, ગાદ; રામડી જેવું

(૨) ખૂન જડું. રોડ રોડ છે. (૨) [એ
સ્તો; માર્ગ; -રીચીરોડ, સેંડલર્ડ રોડ
રોશનરોડ.

રોડું, નં પત્થર ઉપર વગેરેનો કઠકો; પેપોથો
છટાળો, બિતભાંથી નિકળેલી છટનો કઠકો
તે, ટેપું.

રોડું, નં રોડું. છટાળો. (૨) મોડું ખાણું.

(૩) વિં રખડું; અથડાતું. (૨) ન ધણિયાતું.

રોહો, પું દગડ; મોટો સુકો લેવો.

રોપુ, પું બેશમાં ચાલતો કનિયો; શિસાં; બળેડો; તોડાન. (૨) રાતચોટી.

રોતરડું, વિં વારવાર રડ્યા કરે એવું; રડકણું; બહુ રોનાઈ. (૨) સહેજ સહેજમાં રડી દે એવું પોયું.

રોહણ, નં રડતાં રડતાં દુઃખ કહેવું તે; દુઃખની વાત; જુલમ-સીતમની વાત; વિતકડાં. રોહણ રોવાં=દુઃખની વાત કથા કરવી; દુઃખ પોકારવું; રોહડા.

રોહડા, પું રોહતે દુઃખ પોકારવું તે; રોહણ. (૨) બડબડાટ.

રોહન, નં [સં.] રોવું તે; વિલપન; આકંદ.

રોહો પું ખાડો; ગર્ત.

રોધ, પું [સં.] અટકાવ; પ્રતિબંધ; ખાજો. રોધક, વિં [સં.] અટકાવ કરે એવું; રંધનાઈ; ખાજે એવું.

રોધન, નં [સં.] રંધવું તે; અટકાવ; ખાજો; પ્રતિબંધ.

રોધવું, કિં સં અટકાવવું; ખાજી રાખવું; અટકાવ કરવો; રંધવું. (૨) પુરી નાંખવું. રાકવું; ઘેરવું.

રોન, સીં [અ.] બે ચાર સિપાહીઓએ રાતની ચોકી માટે કરવું તે; રાતની ચોકી.

રોનક, સીં [ફા.] છટા; મકાન અને મંડપ વગેરેનો ભભકાદાર દેખાવ તે; રચનાની શોભા. (૨) ઝલે; તેજ. (૩) નાંખ.

રોનકદાર, વિં ઝલેદાર; સુશોભિત; છટાદાર, રહડ રચનાવાળું.

રોપ, પું રોપો; છોડવો; વનસ્પતિનો પ્રરોહ; નાતું ઝાડ.

રોપણ, નં રોપવું તે; રોપાવેલી હાવત તે. (૨) રોપવાનું કામ તે.

રોપણી, સીં રોપવું તે; રોપવાનું કામ; ધર ચાંપવાં તે; ચોપણી; વાવેતર.

રોપવું, કિં સં વનસ્પતિના નાના છોડને અથવા ઝાળને એક ઢેકણેથી ઉપાડી બીજે ઢેકણે ધાલવાં તે; છોડ, કલમ, અને ઝાળ વગેરેને એક સ્થળેથી લઈ બીજે સ્થળે જમીનમાં ખોડવાં; ચાંપવું. (૨) જમીનમાં દાટવું; ખોડવું; ઉછેર કરવું; પાથો નાંખવો; સ્થાપવું; શરૂ કરવું. ઉંચાણમાં રોપવો રાવણે.

રોપી, વિં રોપી; ડોળી; આડબરી.

રોપી, પું ઉગેલા કરડાણનો પ્રરોહ-ફણગો તે; છોડ; એક ઢેકણેથી ઉપેડી, બીજે ઢેકણે જમીનમાં ધલાવ એવો ફણગો-છોડ તે. નાતુ-ફલઝડ; નવો ઉગતો ખાજ છોડ વગેરે તે; લીલી ને ફરીને મળ નાખી જમીનમાં ચોટે એવી વનસ્પતિ તે. (૨) રોપણી; રોપવાનું કામ.

રોફ, પું [ફા.] સુંદર તેમજ તેજસ્વી દેખાવ તે; ભભકાદાર દેખાવ તે, ભભકો; ડોળ; ટાપટીપવાળી મળેલી સુંદરતા તે; મોટાઈ નો ને પહેરવેશ વગેરેનો હટાદાર દેખાવ તે. (૨) ડોળ; આડબરી; પતરાજીયો-રોફ મારતો નહિ, તાર કથુ ચાલશે નહિ. (૩) પ્રતાપ; દમામ; કરમ-ઓધી અડધો પાણુ કંઈ રોફ પડતો નથી.

રોફી, વિ ટાપટીપિયું; ભભકો રાખનાર; પોપાક વગેરેનો હાકમણ કરનાર. (૨) દેખવડું; શોભિતું; ચણગારપ્રિય. (૩) શેખી; પતરાજીયો; ડોળી; આડબરી; ગર્ભ.

રોખ, પું [અ.] મોટો યુવતોં રહે એવો ઇશ્વર; ચોટો; મોટા બળેથી નાંખવાનો બોલવો.

રોખડ, વિં અક્ષત વગરનું; યુદ્ધિદીન. (૨) અરસિક; નિરાનંદ. (૪) અચતુર; અજ્ઞ-સમજ.

રોમકી, સ્ત્રીજ એકાન્તતુ ધરેલું. ઉંઝ અથા,
લાખ ટકાની। મારી રોમકી। ભે; મોટા હીરા
જલિત મારો હાર જો ગતનિયો. (૨) રો-
મકી-રોમકી. રૂપાં-રોમ-હનનીશ્વર સાડી;
હીરાગળ-હનનું । સ્ત્રી જાતલુ નાજુક વણા-
ટલુ સ્ત્રીઓને પહેવોલું વસ્ત્ર.।

રોમ, નં [સં] શરીરપરનો નાજુક નાનો
ને સુવાળો સુવાળો તે, રૂપ. રોમ. રૂપ,
સુવાળાલુ છિં, જેમાથી પરસેવો નીકળે છે
તે, વાળના મળ આમળાલુ નાજુક છિં.
રોમશનુ=હનન, ગાયબો. રોમશનુ=ક-
વાડીની હાર તે. પેટ ઉપરની; રોમાવલી
રોમરોમ=રોમ, રોમ, અરોમ. ગ.
રોમહર્ષ=હરખને લીધે રવા ઉભા થવા તે
રોમાવળી, સ્ત્રી. [સં. રોમાવળી] રૂપા-
ટાની હાર-જોળ તે, રોમશનુ ઉં રામા
અંગની રોમાવળી; જોઈ વખતે મળતી
ખળી. રોમાનદ.

રોમાચ, નં [સં] હરખ, જમ, ક્રોધ અને
અન્યગીથી રૂપાં ઉભા થાય એવું તે રોમા-
હગમ. ટાંટની-મળીની કપારી આની રૂવા
ઉભા થયા તે.

રોમાચિત, વિં [સં] રૂપાં ઉભા થયા
હાય એવું; કપારી આવી રવા ઉભા
થયા તે.

રોમકી, સ્ત્રી. રોમકી નક્ષત્ર. (૨) નં રૂદન;
વિલપ ઉં રામા રોમકી રોમકી, નમને
ભરિયા નીર.

રોમકી, સ્ત્રી. મળિયા નાનરવાની નાની બિ-
લાડી, નાનું-લગન.

રોમ, વિં રડપુ; પિંથુ. લાડકી ગાળે તરફ
અને સહજ કંટાળો તરફ સ્ત્રીઓ બોલે
છે-રોમ કામે નીકળુ નથી

રોમ, નં [સં] હાનની પચ, રૂદન.
(૨) મહર; મહર (૩) વેલણ (૪) વિટા.
રોમ, વિં રોમ. મહારાજ જે અ

સમજાવું; ચોક્કસ મહિ-રૂતા બેનનું; પાણું.
(૨) અચતુર; અચુ થેલુ.

રોમશવણ, વિં સં રડાવણ; રૂવો રડો એમ
હયુ; વિવાપ કરાવેલો.

રોમ, વિં અં [સં. રોમ] રૂદન; રૂદન કરવું;
વિલપવું (૨) ઝીણામંદ અવાજો-ગળામાંથી
ગળગળવું; રોમકરેલો, અંતર દાઝવું. કહે
રોતો જાય તે સુવાની ખબર લાવે

રોશન, વિં ચળકવું; ચક્રચકિત. (૨) જલે;
ખુલું. (૩) પાંચમાલી, સમુજો નાસ.
મોટી ખરાબી, તુકસાની-એલે તો રોશન
વાળી નાખ્યુ.

રોશનાઈ, સ્ત્રી. તેજનો બહુકા તે, તેજરાકિત,
પ્રકાશ, દીવાઓ કરી ખૂબ અજવાળુ-પ્ર-
કાશ કરેલો તે, રોશની (૨) શાહી. સહી
લખવાની.

રોશની, સ્ત્રી. તેજ, પ્રકાશ; જ્યોતિ. (૨) ભ-
બક; ચળકાટ. (૩) શાહ-હી.

રોષ, પું [સં.] રીસ, ધ્રુસો, ક્રોધ.
રોહ, પું એક જાતનું ધાસ.

રોહડો, પું એક જાડ. રોહડી, રોહડો.

રોહિણી, સ્ત્રી. [સં.] સત્તાવીસ નક્ષત્રોમાં
ચોથું નક્ષત્ર તે, પાંચ તારાનો સમૂહ.

રોળ, પું ધમ્માચકડી, ગોધણ, અભ્યવરથા.
(૨) તુકસાન, ખગળી, પાંચમાલી (૩)

મળાલિરેઈ, ધણુ મરણ થતી તે-મર-
ણે રોળવતોવો ધાણું. ગરબ, બર-
બગટ. વિં પ્રં રોળ વેળવો-ધાણું નીકળી
જવો. (૨) ખુન વપરાઈ જવું-કસારવું
જવું. તો 'સોરે પહે આવી' ગોધવારીમાં
ધીનો રોળ વળી જાય

રોળવાણ, વિં અં ચિત્તવું, ગુમે થવું;
ખિન્નવાણ.

રોળવું, વિં સં ચોળવું, મસળવું; કચરી
નાખવું-રોળવું (૨) મારી નોખવું, પાંચ-
માલ કરવું, ધમ માનવું કરી નાનું ઉં

તમારા ગર્વથી થેલા, રાગને રજૂ રોળાણું.
 રોળાણું; કિં અં ચોળાણું; મસળાણું:-
 અસ્ત્રી કરેલું અંગરણું ધુળમાં રોળાણું
 (૨) રમદોળાણું; ખરડાણું. (૩) બગડણું;
 પાપમાલ થયું (૪) જમીન પર લોટાણું.
 (૫) કામમાં વપરાણું.
 રોળું; વિં મલિન, અસ્વચ્છ. (૨) અંધારા-
 વાળું; સૂઝે નહિ એવું:-રોળાંકાળી વેળા.
 ધુંધળીવેળા; સંધ્યાકાળ.
 રોળો; પું મોટી ધમ્માચક્રી-ધોધાટ ને તો-
 દ્વાન તે; આશતનો છુમટો. (૨) બાજ-
 ગડ, પંચાત. (૩) કમાઈ, પેદાશ

રોખડી, સીં સુતારનો રટો.
 રોંખણું; નં પત્થર લાકડા વગેરે ઉપર આ-
 ઠા પાડવા-તાણવાનું ઓળર; ટાકણું.
 રોંચું; ૧૦૦ ગામડિયું.
 રોંચો, પું અણસમજી; ખેડુત; રામો.
 રોદો, પું ત્રીજ પહોરનું જમણું (૨) મોં મીઠું
 કરવું તે.
 રોદરસ, પું [સ] કાબ્યનાં નવ મસાનાં
 એક મસ; કોષથી ઉત્પન્ન થતો રસ તે.
 રોરવ, નં [સ] પાપીઓને શિક્ષા કરવાનાં
 સાત નરક સ્થાનોમાનું બીજું સ્થાન; ખ-
 રાગ કરાગ્રહ-ક્રમજ્ઞાન.

લ

લ, પું [સ] શુભરાત્રી મંગલારોમા ૩૯
 મો. ને વ્યંજનોમા ૨૮ મો. વ્યંજનવણુ -
 અક્ષર તે.
 લઈવિં ૧૫ણું; કિં સં આણણું, લાવણું. (૨)
 ખરીદ કરી લાવણું; સાથે લઈને આવણું.
 લઈપડણું; કિં સાથે ભેળવણું, સામેલ ગણણું.
 (૨) સતાવણું. (૩) મની લેવું.
 લઈમેસણું; કિં આરંભણું; શરૂ કરણું; માડણું.
 લઈલેણું; કિં ખુચી લેવું, આચડીલેણું
 લઉઓ, પું લોલો, હાજર જવાબી, ચત્ર
 ને ગમતી માણસ, ટોળી, મરકરો. (૨)
 નર્મસચીવ.
 લકવો, પું શરીરના અચુક અગતી સગા
 જતી રહેતી તે; અર્ધાંગનાયુ; પક્ષાધાત.
 વાયુનો એક એવો રોગ કે જેથી અવયવો
 પોતાનું કામ કરતા અટકી જાય. જીને
 લકવો થતાં બોવાનું નથી અને હાથ
 પગને થાય તો તે હાથના નથી.
 લકાર, પું [સ.] મ એવો ઉચ્ચાર અને
 અક્ષર તે.

લકીર, સીં લીટી; રખા.
 લકુંકરો, પું વઢેલો-લુચ્ચો માણસ; રંડી-
 બાજ; ધિક્કો.
 લકુંબો, પું નિતરતા સત્તવાળો નવાલો;
 કોળિયો (૨) લાભ, નફો; ફાયદો :-પું
 ત્યાં શો લકુંબો લેવા ગયો હતો?
 લકકક, નં લાકડું; કાઠી. લકકક કામ-લાક-
 ડાનું આધકામ તે, એકલાં લાકડાંની રચના કે
 બનાવટ તે (૨) સુતારે કરવાનું કામ તે.
 લકકક પીક-લાકડાનું બનર. લકકકકટ-
 લાકડાનો કોટ-આંતરો-વાડ તે. (૨)
 લાકડાથી બાંધેલો માથ ટોતારવાનો દરિયા
 અથવા નદી કિનારાપરનો પુરતો, લાકડાનો
 વાડો તે
 લકકકકબોડ, પું લાકડાને આંચ મારી ટાચ-
 નાર એક પખી; સુનારિયો વાડો.
 મોટાં ઝાડનાં જંગલોમાં આ પખીઓ
 લાકડાને ટોચના તેના રજૂકરથી દિવાઓ
 માજી રહે છે.
 લકકકકકકક, અં લાકડાને જેમ નક્કી

આગળ વધારાય તેમ લાકડાની માફક
ધક્કા મારીને. (૨) ધમધાકાર; સપાટ;
રેડીમાં લાકડા. (૩) દમ દમ માર મારીને.
દોરથી; નેરથી. — લાકડાધક્કડ કામ લે.
કિં ૫૦ લાકડાધક્કડ લેવું = દાદ નહિ
આપેતાં દમથી કામ કરાવવું; ધમધાકાર પેલી.
દેવું (૨) દમ દેવો. ગુનો મનાવવા ખોટ.
લાકડકસી, વિ. લાકડા જેવું કડક; નહિ
પાંચું; સંખત એવું તે. — લાકડકસી, લાકડ.
ચણાનો લોટને ચાસણી પાછું સખત બધે-
લા લાકડ તે; લાકડસી લાકડ.
લાકડકસી; નહ લાકડકસી મનાવેલું વાજ તે;
લાકડાનું પાત્ર અથવા ખાંડણિયે. કડોડું;
વગેરે. (૨) તમાકુનો છુકો કરવાનું લાકડાનું
ખામણવાળું ગચિયું. (૩) વિ. લાકડાનું.
લાકડિયો ધુરળે-પુરતો વગેરે.
લાકડી, વિ. અમુક ચિહ્ન-રીતથી ઓળખાવું
(કથુતર.) : — લાકડકથુતર.
લાકડ, તંબ [સં.] મન એમ દહિની એક-
અતા તે; એક બાખત હવેમી જે ચોટ
તે; ધ્યાન; જે તરફ મન ને ખસે. એક
તાર હોય તે. (૨) ચિહ્ન; નિશાન; ચોટ.
(૩) હેતુ; ઉદ્દેશ. (૪) મન; હવ; ચિત.
કિં ૫૦ લાકડ રાખવું = ધ્યાન રાખવું. એક
અતાથી એક બિંદુ. અથવા હેતુ ઉપર
ચિત રાખવું તે; મન રાખવું. સિદ્ધ કર-
વાના આશય-હેતુ તરફ મનની જે એક-
અતા તે; એક ચિત્તા. તે. લક્ષ્ય દેવું =
ધ્યાન આપવું. (૫) સો દબાર તે; લાખ.
ઉભા લક્ષ્ય ચોરસીવાન.
લાકષ્ણ, નં [સં.] જેનાવડે વસ્તુ ઓળખ-
વામાં આવે તે; ચિહ્ન; નિશાન. (૨) ચોક્કસ
અલગતા; વર્તણૂક; અવિરલ. (૩) આ-
ધ્યાન; ઓળખવું ધ્યાન; નામ; જેમાં ઓ-
ળખાવવામાં થયેલું સ્વરૂપ અવિરલ હોય
તે. (૪) દેવ; લા. (૫) ગુણ; સ્વેચ્છા. (૬)
દેખાવ; રૂપક. — લુકલક્ષ્ય; મુલલક્ષ્ય.

અથવા વસ્તુમાં જેલાતે તે ગુણવચન, કે
જે ઉપરથી તે ઓળખાય.
લાક્ષણિક, વિ. લક્ષણવાળું; સ્વલક્ષ્ય; સારી
વર્તણૂક. (૨) ચતુર; ગુણવાન.
લાક્ષણ, સી. [સં.] એક મુખ્યાર્થમાંથી
બીજો સંબંધી અર્થ લેવાય તે. — આ
બીજું — અર્થાત ગ્રામ નહિ પરંતુ તેમ
જેનારા લોક તે. આ લક્ષણોશક્તિ પેકે
વાંચે છે. ભાવર્થ. મુખ્યાર્થમાં રહેલો
બીજો જે સક્ય સંબંધી અર્થ તે — લક્ષણ.
લાક્ષણ; કિં સં. કાઠ માંમ, નિશાન. હેતુ
વગેરે. ૪૨ લક્ષ્ય કરવું તે; કરવું; તાકડું.
(૨) આશા સંખત; વાટ જેવી. (૩)
સોધી કાઢવું; ધ્યાનમાં રાખવું. અટકળ
કરી; જાણવું; નિશાન માંડવું.
લાક્ષવેધી, વિ. [સં.] તરિક્ષ નિશાન
પાડનાર. (૨) ધારેલો હેતુ બર લાવનાર;
તાકાડી.
લાક્ષાધિપતિ, તું. લાખાદિપિયાની પુણ્યગો;
જેની પાસે લાખો રૂપિયા હોય તે.
લાક્ષાવાધ, અં. લાખ લગી; લાખના સંખ્યા
લગણ; લાખે જેતો અંદાજ હોય તેમ.
લાક્ષી, વિ. લક્ષ ઉપર ધ્યાનવાળું; અમુક
હેતુ રાખીને કામ કરનાર; ધ્યાન રાખનાર.
લાક્ષ્મી, સી. [સં.] પૈસો; સંપત્તિ; ડો-
લત. (૨) ધન આપનારી દેવી; અંશવો
ધન દેવતા તે. (૩) ચિંધ્યની સી. (૪)
સોખા; શ્રી. (૫) બાબતોળી સી. દસ
પ્રકારની લક્ષ્મી કહેવાય છે. — રોકડ; પૈસો;
જોતેર-જગીર; મુખસાધનો; વાહન; હોર;
સીંહ છોકરા; મકાન; વગર ચુકામાં જન્મ
જાને જાણે; કંઈક. વિળા બીજો પ્રકાર : —
૧. ધન, ૨. ધાન્યા, ૩. વસ્તુ, ૪. સ્ત્રી, ૫
પુત્ર; આશિષ, ૬. આશ્વ, ૭. આવ-
રદા ૮. ઉદય, ૯. સતોષ, ૧૦. ગાન.
કહેન-લક્ષ્મી-શક્તિ કરતા આદેસારે શ્રી
ધાવાનું વખત નહિ વિચારે; જે

વખતે નિ લેવાય તે લખેલું.
 લક્ષ્મીવાન, વિં [સં.] પૈસાદા; ધનવાન;
 શ્રીમંત; તરબર.
 લક્ષ્ય, વિં [સં.] લક્ષ આપવા જેવું; લક્ષ
 આપી શકાય એવું; તાકી-ધારી શકાય તેવું.
 લખ, સ્ત્રીં લત. (૨) લક્ષ્મી. (૩) વિં
 લખ. ઉં લખચોરાસીનું લખું; માથે
 વહોરી લીધું રે.
 લખણી, સ્ત્રીં દાન-અક્ષીસની યાદી; રીપ.
 આટલું આપીશ એમ જેમાં લખી આપેલું
 હોય એવો માગણનો કાગળ તે; ઉધરા-
 ભુનો કાગળ-યાદી તે.
 લખણું, નં લખવાનું વતરણું; ટાંકણું; ક-
 લમ; લેખણ. (૨) લખાણ; લખેલ તે.
 (૩) ભેટ-દાન-અક્ષતિ આપવાને કરી
 આપેલી યાદી-રીપ તે લખણી.
 લખત, નં લખાણ; લખેલું તે; લેખ. (૨)
 ખત; દસ્તાવેજ; હરાવનું લખાણ તે. લ-
 ખતપતર=લખાણ કરેલું પત્ર-પાન-તખતી
 વગેરે તે; દસ્તાવેજ.
 લખપતિ, પું લાખો રૂપિયાનો આસામી તે,
 લખેસરી; મોટા ધનવાન.
 લખમી, સ્ત્રીં લક્ષ્મી.
 લખલખ, અં ઝળાંઝળા. (૨) પ્રવાહી હિં
 જતાં થતો એવો અવાજ તે; કુતરે પાણી
 પીએ ત્યારે લખલખ ચાલ છે.
 લખલખણું, કિં અં ઝળાંઝળાં થવું; ચક-
 ચકવું; તેજમારવું; પ્રકાશનાં ફિરવેલું
 હોવું. (૨) લખલખ થવું; પાણી ઉછળ-
 વાથી લખલખ એમ થવું. (૩) જેમ
 તેમ ખોલચોવ કરવું; બહાણડવું.
 લખલખાટ, પું તેજનું ઝળાંઝળાં થઈ રહેલું તે;
 ઝળાંઝળાટ; હીરા મોતી અને તાલેલા સુવર્ણ
 વગેરેમાંથી હડતો તેજબાવ; લાવવપ.
 (૨) લખલખ થવું તે. (૩) બહાણડાટ;
 લખારો; પોંધાટ. (૪) લખાણ; સંલોભ;

'આનંદહિંસાક અને કામકામ વગેરેની જે
 તેજ-ધમાલ તે.

લખણું, વિં પુષ્કળ; બહુ; અતિથણું;
 બરપુર; બેશુમાર; આમ લખણું ખરચ
 કરતો નાજે ખચે 'શું' ?

લખણું, કિં સં [મં. લિગ્] ટાંકણું-વતર-
 લાથી સપાટીપર ખોદીને ચિહ્ન કે આકૃતિ
 પાડી; ખેતરનું-કાતરનું-ખોદણું; છોડા
 આકા પાડવો. (૨) પિંછી અથવા કલમ
 પ્રવાહી રંગમાં બોળા લીસી સપાટી ઉપર
 ચિહ્ન કે આકાર પાડવો. આલેખણું;
 ચિત્રણ; કાઢવું. (૨) 'અ' થઈ રમો; ખતા-
 વવું. એક ચોપડી કે નિખંધ લખ. (૪)
 યાદ રહે-વિસરાય નહિ એમ કરવું.

લખાણ, નં લખેલું તે; લેખ. (૨) લખીને
 વસ્તુ ખતાવવી તે; લખવાની છટા.

લખામણ, નં લખવાનું મહેનતાણું; લખા-
 વવાનો બદલો તે; લખામણી; લખાઈ;
 લખામણી, સ્ત્રીં લખામણ; લખાઈ તે,
 લખારો, પું બોલચોલ કરવું તે; ખાખડાટ.
 લખાવટ, સ્ત્રીં લખાણ કરવું તે; મોટે નહિ
 પણ લખીને કામ કરવું તે. (૨) ધાસતી.
 (૩) લખારો.

લખાવણું, કિં સં વખે તેમ કરવું. (૨)
 ઝંખવાવણું; ફીપણું; લલપ મામી.

લખાણું, કિં અં ધસાઈ જવું; નિર્બળ
 થવું; શરીર લેવાણું.

લખિત, વિં [સં.] લખેલું. (૨) બાજમાં
 જે લખાયેલું હોય તે; લખિત સંધ તરે છે.

લખિતગ, વિં લખનાર; લખાણ કરનાર.
 ઉં અથ નગરીથી લખિતગ લખિતા
 દાસીરે.

લખીઆપણું, કિં સં ખતાવેજ કરી આ-
 ખેનો; લખીને દ્યુલાત આખી.

લખેસરી, વિં જેની પાસે લખ્યો રૂપિયા

હોય તે; ધનવાન. ઉં લખેશરી હરો તાત
જેહનો, ખારે તે બાઈ શા કામનો. મોમેરું.
લખોટપું; કિં સં લાખ લખાડી ને છુંટું;
જેમાં લાખ હોય એવું કાવણુ ચકાવવું;
લાખ ચકાવી છુંટીને ચગકતું કરવું.
લખોટી, સ્ત્રીં લાખની જોણી; મંજે; ડેરી;
છોકરાઓને રમવાની જોર, જોર, જેવડી
પત્થર, કાચ અથવા લાખની જોણીઓ તે;
નાની જોણી; લકંટી.
લખોટો, પું મોટી લખોટી; લકટો; લીખો.
(૨) અગત્યના કાગળોનો ખીડો તે;
સરકારી હુકમ-નુમાર વગેરે ધાલેલું મોટું
સીલખંધ પડખીરિયું.
લખખણ, નં લક્ષણ
લખખુંપનું નં લખત; લેખ; ખત; દસ્તાવેજ.
લગ, સ્ત્રીં થોડિયાટ ઉપરથી મેલને લાગે
ટોકા દેવાય છે તે; ટેકણ; ટેકો. (૨)
પાછલો ટેકો; આગલી ઠોકાકા કરવા પા-
છલી તરફ જે જોરે રાખવામાં આવે છે
તે. (૩) સુતર-લાખની લટ તે. (૪)
લગણ; લગી; સુધી.
લગડું, નં ગધેડાની પીઠપર ખાલ ભગવાને
મકવામાં આવતું ચોકડું. (૨) કાલકું;
ગધેડા ઉપર નાંખવાની શુંણ; બન્ને બાજુ
ખાલ ભરાય એવી ડળી; પીઠે બંધાય એવો
ખારે ને કંટાળા બરેલો જોળ તે. ઉં વખ
ચોરાસી કેડે લગડું, માથે વહેરી લીધું.
લગણ, અં લગી; સુધી; પર્યંત; મર્યાદા-હદ
જતાવે છે. (૨) પું જોળ; ખાર. (૩)
ઉલ્લો આદાર લખ હોય એવો અણુ તે.
લગત, નં સંબંધ. (૨) લખતું; સંબંધવાળું.
(૩) પાસે; જોડે. આ પણ લખત એક છે.
લગતી, સ્ત્રીં સંબંધ; લાગતુંવળતું. (૨)
વગ; તરફ; પસ; ઘરમ. (૨) નજીક; પાસે.
લગડું, વિં સંબંધી; સંબંધ ધરાવતું; સાથે
હોય એવું. (૨) તગડું; પાસે; નજીક;

સંબંધ-જોડાણમાં રહેલું. ખારા ધરને લ-
ખતી છુટી જમીન છે.
લગતી, સ્ત્રીં લુગતી; વધોક્ષી.
લગત, નં લગત; વિવાહ; સાદી; વરકન્યાતું
એક ખીજ સાથે જોડાવું તે.
લગનગાળો, પું લગન કરવાના શુભ દિ-
વસો તે; લગનની મોસમ; થોડા દિવસમાં
જે વખતે ધણું લગન થતાં હોય તે સ-
મય. ઉત્તરાયણથી ખાડીને બડળી નોંખ લગી
શુભ-ચોખ્ખા દિવસોમાં લગન થાય છે.
લગન પડો=લગનનો શુભ દિવસ-લગી
મંગલાર્થ કંકે ભરીને બનાવેલી લામપત્રિકા
તે. લગનસરા=લગનગાળો.
લગનિયો, પું કન્યા તરફનો વરને તેડવા જ-
નારો માણસ:-માગો લગનિયો. (૨) કાઠ-
માણસો-માણસ.
લગની, સ્ત્રીં લેહ; ધ્યાન; લક્ષણ; મોહિ-
ની; રત્ન; શુભાકર્મણી આસક્તિ; લગન-
સંબંધ પાડવાનું એક સરખું લક્ષ લાગી
રહેલું તે. ઉં લગની લાગી નહિલાલસુ.
લગસગ, અં બધું પામે લગી એમ; પામે;
નજીક; અડોઅડ; સમતલ સુધી પહોંચે એમ.
લગરીએક, વિં જરા; થોડું; કંઈક.
લગવાટ, સ્ત્રીં સંબંધ; લાગતુંવળતું-હોય
તે. (૨) આશુકમાશુકનો સંબંધ તે.
લગાડું, કિં સં ચોપડતું; ચોળતું; આમડી
પર થી લગાડ. (૨) અડાડાડું; રપઈ
થાય તેમ કરવું. તેજસને કાંઈ લગાડતો
નહિ. (૩) કામ-ધર્મે વળગાડતું; ખજાડતું;
ચીકરાવતું:-નાપાત્ર ચરો એટલે ધર્મે
લગાડો. (૪) બાળતું; સગળાવતું; પેટ-
વડું:-સુલાખાં લગાડ. (૫) લાઈ કરા-
વરી. (૬) સારી-માટી અસર કરાવવી.
(૭) ધ્યાન આપતું; મનપર લેતું. (૮)
ચોળતું; ખંત મગી. પ્રેરતું:-અભ્યાસમાં
જીવ લગાડ દેવે ભક્તિમાં મન લગાડી.

લગામ, સ્ત્રી [પાં.] પશુને રાખવા અને
ધાર્યા પ્રમાણે ચલાવવા તેના મોં અથવા
નાકમાં જે નયદોરી ઘાલવામાં આવે છે
તે; નાય; ચોકડું; વાગ; નાય કે ચોકડા-
ની રાશ-દોરી તે. (૨) અંકુશ; ઝામ.
(૩) મર્યાદા; હદ. (૪) અટકણ; અટકાવ,
પ્રતિબંધ. (૫) વિવેક; શરમઝ-એને મોટે
લગામ નથી.

લગાર, વિં યોડું; સહેજ; જરાક.
લગારેક, વિં અડુજ યોડું; કિચિત.
લગાવણું, કિં સં લેપણું; ચોપડણું. (૨) માગું;
ઠોકણું. (૩) લાથ પાડણું; કામમાં આણ-
વું. (૪) સોગત કરી.

લગી, અં સુધી; તક; લગણ; વેર. મર્યાદા-
હદ ખતાવે છે.

લગીર, વિં જરા; યોડું.

લગે, અં ઉત્તેજનને માટે હં, ભમે, એવા
અર્થમાં વપરાય છે.

લગોલગ, અં છેક પાસપાસે; એક બીજાને
અડીને રહેલું હોય તેમ; લગભગ.

લગ્યું, અં પાછળ લાગેલું હોય તેમ; સાથે;
નેડે. (૨) પાસે; નજીક.

લમ, નં [સ્ત્ર] મંબંધ વગરના વરકન્યાનો
શેગ તે, વરકન્યાનો પતિપત્ની તરીકે ર-
હેવાનો સંબંધ-બંધ તે; એક બીજા સાથે
જોડાવું તે; વિવાહ. (૨) વરકન્યાએ પતિ
પત્ની તરીકે સાથે રહેવાને શાસ્ત્રાનુસાર
વિધિ કરવો તે; તે સંબંધી બેસંતી રીત,
નાતજાતનો વહેવાર તે. (૩) વિવાહનો
અવસર-ટાણું તે. (૪) પાંચ ઘડી જેટલો
સમય તે. જે રાશિનો સૂર્ય હોય તે રા-
શિનું પહેલું લમ ગણાય છે. (૫) લેહ;
પ્રેમ-બંધ; ચિત્ત લાગણું તે.

લમકુંડળી, સ્ત્રી ન્યોતિણું-વિવાહ સંબંધ
દર્શક ગ્રહ ચક્ર.

લમપત્રિકા, સ્ત્રી [સ્ત્ર] જેમાં લમ જણ-

વેલું હોય તેવી પત્રિકા; કુંકાતરી.

લમમંડપ, પું [સ્ત્ર] લમનો વિધિ કરવાને
પાંધેલા મંડપો તે.

લધિમા, સ્ત્રી [સ્ત્ર] આઠ યોગિક સિદ્ધિઓ-
માંની તે મિદ્ધિ, કે જેવડે શરીરને લધુ-
હળવું કરી શકાય છે.

લધુ, વિં [સ્ત્ર] નાનું; હુંકું; ચક્રમ. (૨)
હળવું; નહિ ભારે એવું. (૩) યોડું; અલ્પ;
જરા. (૪) ઉચ્ચારમાં ભારે નહિ એવું;
મૃદુસ્વરનું-સ્વરનું. દીર્ઘથી ઉલટું; ઉચ્ચાર-
લધુ ઉચ્ચાર-અક્ષર તે.

લધુતા, સ્ત્રી [સ્ત્ર] નાનાપણું; યોડપણું.
(૨) હળવી હલક તે. (૩) નીચપણું.

લધુતાઇ, સ્ત્રી લધુતા, હલકાપણું. (૨) હું-
કાણ; હસ્તવ.

લધુત્વ, નં લધુતા; હુંકાણું.

લકુલાધવી, સ્ત્રી એવી વિધા કે જેથી નાના
અને હલકા બની શકાય; કમ્બા પ્રમાણે
શરીરને નાનું અને હલવું બનાવાય એવી
સિદ્ધિ-આવડ તે. (૨) એક જાદુઈ કળા;
હાથચાલાકી; પેચવાળી તદખીર; ઉંધું-ચતું
કળવાની, સાચુ માણસ સમજે નહિ એવી
કળા તે.

લકુશંકા, સ્ત્રી પિગાળ કરવો તે; સુતરવું તે.

લચક, સ્ત્રી જોગ વાગવાથી, ભારપડવાથી
અથવા આધાતથી હાથ-પગના એકાદ
અવયવનું લચકાણું-મરોડાણું, નમી પડવું
તે; લચણું-લટકણું ચક્ર જવું તે; લંધાણું
તે; મચકાડ; કરમોડ. લચકલચક-નીપું
પડી-સોંધાનો સંબંધ શિથિલ-અધ્રુવનું-
એલાણું લમડણું; લટકી પડી આતેમ
લાલણું ને અથડાણું.

લચકવું, કિં અં જારથી અથવા ઠપકાવાથી
સોંધામાંથી ખસી જવું-વાંકું વળવું; નમી-
જવું; મગડાવું; મોચાવું; કરમોડાણું; લચી-
જવું; ભારથી નમવું; ઉતરવું; ખોખરાવું.

(૨) જોખમના મદમાં ચોલતાં ! કમ્બરથી
 / મરડાવું-નખી, જ્યાંવું.
 લચકો, પું પોચા-દીલા / મદમતો કોટો;
 / હોયમાં / મધ સકાય એટલા દીલા પત-
 રતો થેડો જ્યો તે. / પાંચ આંગળાં
 વચે રહે એટલો દીલો મે કોંદા જેવો પ-
 દાર્થ. તે:-લચકો મળ-દીલીલગ-(મ-
 વાલો નહિ.) લચકો લાખસી.
 લચકવું, કિં સં ચોપડવું; ખરડવું; લપેડવું.
 લચપચ, વિં રસ-પ્રવાહીથી ખરપુર; પ્રવાહી
 ભળવાથી સોચા-સોદા જેવું / ચપેલું હોય
 એવું; અંદરથી પ્રવાહી ટપકે એવું; તરખોળ.
 (૨) શુંદર જેવું.
 લચપચતું, વિં પ્રવાહીપૂર્ણ-તરખોળ; સોંદા-
 લચકા પડે એવું; રસ વગેરે પ્રવાહીથી ખર-
 પુર:-લચપચતી લાખસી.
 લચલચવું, કિં અં સંધેથી દોહું / પડી
 લખડવું; પસરી જાય એવું અથવા લેતાં
 લચકા ધર્મ સરી-પડી જાય એવું. (૨)
 લચકવું.
 લચવું, કિં અં વચમાંથી જરાક નખી જવું;
 સાંધામાંથી ખરડાવું. (૨) તરખોટથી મૂકવી;
 આમલ મૂકી દેવો. (૩) કરી જવું; ખોળ-
 રાવું. (૪) ત્રાંસુ થઈ નખી પડવું; અગ-
 માંથી-સીધી લીટીમાંથી એકાદ માણુ મસી
 જવું:-ભારથી ખારવટિયો લખ્યો ને ખારે
 મગ્ગાથી કશો લખ્યો.
 લચક, વિં માથાકોટિયું.
 લચાક, વિં માથાકોટિયું; તકમગ. (૨) ખેન
 પડાવે એવું.
 લચન, નં લખન.
 લચ્છો, પું કાચ મદમવા દોરાની આંટી;
 માંજે.
 લછ, સીં [સં. જામી] લછમી; લછ.
 લછો, પું ૧૫૦ ધરતું; સેરોતો પગલાં માં-
 ખરાનો, મુલ. (છલો !)

લજવણું, કિં સં સરમમાં નાખવું; સર-
 માવણું; લાજ લાગે એમ કરવું:-નકારો
 પોષાક પહેરી તમે અને લજવો છો.
 લજવાણું, કિં અં લાજ આવવી; સરખાવું.
 (૨) શેહ પડવી; સંકાય લાગવો;
 / જોખતાં મળતાં ને મર્યાદા-સાચવતાં-વિન-
 / મથી અચકાવું તે.
 લજમણી, સીં અર્પથી-લાજથી મકેચાઈ
 જનારી એક વનસ્પતિ; ખીજનો સ્પર્શ
 થતાં જેની પાંદડી નખીને, પડી જાય છે
 એવી વનસ્પતિ.
 લજમણું, વિં લાજ આવે એવું; સરખું
 લગાડે તેવું. (૨) નહિ શોભતું; અધુરતા
 લાગે એવું; નાક.
 લજમણું, કિં સં સરમ પડે એ તેમ કરવું;
 સમવાવું.
 લજમ, સીં [મં.] લાજ; સરમ. (૨)
 મર્યાદા; અદમ. (૩) સંગ્રહ (૪) કિંકાર.
 લજમવાન-સાગનાશું.
 લજમણું, વિં સરમણ; અદમવાણું; લાજે
 એવું; મર્યાદાથી. (૨) લજમવણીનો છોડ.
 લજમણ, વિં [સં.] લાજેલું; લજમ પાગેલું;
 સરખું.
 લડ, સીં ચોટલામાંના વાળતું ફેલું; મોગ
 વાંચા વાળખાતો; ચોટાક વાળનો એક
 જ્યો-ગુચ્છ તે; જટિયું; લાંબા વાળની
 એક સેર; વેણી; વાળની પડતળી જુડી.
 (૨) હીર અને સુવરના તારની પાતળી
 જુડી. (૩) વડની લંબુદાર મુળો; માતળી
 વડવાળ. (૪) ચોટલો રાજગાંગાની મોની
 પોતેલી સેર; એટીસેર.
 લડક, સીં લગતા-નખી-લચી પડતા અં-
 મનો લડેલવ તે; અંધ દિદોળી લગતીને
 અધવાની ખૂંટી તે; અવધોતો મોહક ને
 શોભીતો ગુલાવ તે; લડકો; અંધ મોરડો;
 અંગમંગ; અંધ શોભીતું માયું હમણું;

૧૫૧ હાથે સંકારી જન્યુનું; ચાલતાં મરેડ લાઇ
અંગ લચાવવાં વગેરે તે. હિં લટક ઉપર
તારી-વારી જાડે વારીરે. મચકોડ; મચકોડ;
સટકોમટકો.

લટકણુ, વિં લટકણી; લટકણું હોય એવું;
લટકણું; લખણું. એ વનમાં મેં કળી ન
જાડે; અને જાડે તેા લટકણુ જાળ મેં કળી
ન ખાડે. (૨) લટકણું રહેલું હોય એવું
અંતરાણિયું તે. હંડાયેયું; કાર્ય કરવા
જતાં અધવચ રહેલું એવું તે.

લટકણિયું, વિં લટકણું એવું; કુલણું-લટ-
કણા કરતું હોય એવું. (૨) નાં પાંદડી;
લોલક; કુલેર; લટકણું રહે અને કુલ્યા
કરે એવું; સ્ત્રીઓમા કાનનું એક બૂલખુ.

લટકણું, વિં લખણું; ટિંગણું; કુલણું; લટ-
કણા કરતું. (૨) પૂર્ણ મુલાધાર રહિત;
ઉપરથી વળગેયું અને નીચેથી આધાર
વગરનું. (૩) ઉચમ વગરનું; ખેડાર. (૪)
અધવચ રહેલું; અંતરાણિયું. હિં પ્રં
લટકણું મૂકણું=શરણાતમાં પૂછી, કામે
લગાડી, અથવા નોંતરીને પછી અધવચ
છાડીદેવું, પડવું મૂકવું, જવાદેવું; અથવા
તથા દીધેયું.

લટકણું, હિં અં ઉપરને આધારે નીચેના
આધાર વગર કુલણું રહેવું; લખણું; ટંગણું
રહેવું. (૨) આધાર રહિત થઇ જવું; પારેલું
નહિ પાર પડવું; રહીજવું મિશ્રવધી થવું;
અંતરિયાળ રહીજવું; નિજાળ થવું.

લટકણુ, હિં સં લટકે એમ કરવું; લંગણું;
કુલણું રાખવું. (૨) ઉપરથી આધાર આપી
બાધી-નીચેથી આધારેરહિત કરવું; લખડે
ટંગણું રહે એમ કરવું. -લાય તે કર,
જોડએ તેા ધંસીએ લટકણવને! અલખ-
અંનરિયાળ રાખવું.

લટકણુ, હિં અં ટંગણું, ટિંગણું; લખણું;
કુલણું રહેવું.

લટકણું, વિં લટકણાણું; શોભતા મળેના
મોહક અંગ મરોડવાળું લચી પડતી મોહક
ચાલવાળું; મોં, હાથ પગ અને ખીમ
અવયવોની મોહક સ્વાભાવિક લટકવાળું
તે; ચટકતી ચાલવાળું.-લટકણી સ્ત્રી.

લટકું, નં છટાદાર અંગચાલો; નખક; મળેદાર
અંગ તરછોડતો લહેકો તે. હિં અમુલખ
લટકું લાખણું, જ્યાં તે પામ્યા પાર. દયા.

લટકો, પું શરીરના એકાદ અવયવની મોહક
છટાદાર હિલચાલ તે; ભાવ ભર્યો અંગ
મરોડ; મોં, હાથ, કમ્બર પગ વગેરેનો
મચકોડ-લહેકાવ તે; છટાદાર મોહક અંગ
ચાલન તે. (૨) છટાદાર મળેની લણી
પડતા અંગવાળી મોહક ચાલતો મરોડ;
ગમન છટા; મદમર ગતિવાળી મળેની હલક
તે. હિં મોલો મોલો ઝાંઝરને ઝમકે,
મોલો મોલો લીલાગત લટકે. અભિનય;
નખક; ચાલો. (૩) ચપગ લહેકાવ; સહેજ
નખી-કુલિને, પાણું હેવું તેમ થઈ જાય
એવું કુલકણું તે; લહેણું; લણક.-લટકો
ઝટકો=સહેજસાજ; ખન્યું ન ખન્યું હોય
એમ થઈ જવું તે; સહેજવાગ એમ.-
મોટા કુટુંબમાં દહાડે તો વડુવર લટકો
ઝટકો મળે એટલામા થી વાતચીત કરે.
લટકોમટકો=શરીરનો અને આખનો ચાલો
તે; ચાંપી ચીપી-નખી લચી અંગ ભાગીને
ચાલવું તે. હિં લટકો મટકોને ચટકો તમારો.

લટપટ, સ્ત્રી લાડવું અને પડવું-નખવું તે;
ખૂન લાડવું ને એલ કરવાં તે; ટાક અંગ
જાળી દઇ ખૂન લચી પડવું તે.-લટપટ
પખી ચતુરસુખણ. (૨) ધાલમેલ; ગાંઠ
સંબંધ, હિંદારખેલ સંબંધ. (૩) ઝટપટ;
ઝપટ. (૪) હિંદાર-ખુલ્લા દિલની આપલે;
અતિસાધ-ગત્રી લટપટ ગાળગો નહિ,
ઝાંઝ વલાઇ જરો.

લટપટિયું, વિં લીડું, એક ટેંગાડીને લચી

પડે એવું. (૨) ઉતાવળ; ચચળ.
 લટર, સ્ત્રીનાં લટ; ફેણ; સાખા; નાની ડાળીઓનો.
 ગુચ્છ. ઉં લીલી લટરો લહેકે, રઘુપતિ.
 (૨) લટર=આટો; ફેરો.
 લટણું, કિં અં સમજવું; લટીપટવું; નમી-
 પડવું; ફેરવી વાળવું. (૨) મોકાયાવું.
 લટાર, સ્ત્રીનાં આમતેમ શરી આવવું તિ; રેડકા;
 આટો; ફેરો.
 લટિયાં, નં વેણીથી છુટાવાળો પાતળો જથ્થો
 તે; લટ; શું ચાચેલી લટો તે; વાળનો
 ગુચ્છો તે; બાખરાં. (૨) પાતળી ડાળીઓ-
 સાખાઓ અને વેલના આગલા અંકુરો
 વગેરે તે કિં પ્રાં લટિયા પીખવા=ભવાડો
 ફળેતો કરવો, ફેંદી નાંખવું; મારવું.
 લટીપડવું, કિં અં લાડવું ને પડે પડવું,
 ગેય કરવા; નમી પડવું, રીસ ઉતારી નાંખી
 બળીજવું; આજીજી કરીદેવી. (૨) સમજી જવું.
 લટુરી, વિં જુલતી; આનંદે નાચતી.
 લટોઝરો, અં સહેજસાજ; લેવાય ન લેવાય
 હોય તેમ; અતિ ઉતાવળે; ધાધમાં; તદિ
 નિરાંતે; નાસતા ભાગતાં-ભયમાં થોડું ધણું
 એમ, જૂજળળ.
 લટોરો, પું લટર, લટ. (૨) સાખા જૂથ.
 લટું, વિં લીન, તક્ષીન; એકદમ અધીન-વશ.
 (૨) પરાધીન, પરવશ. (૩) એકજ વિષયમાં
 ચિત્ત ચોટી રહેલ હોય એવું, મયગુલ;
 એક્તાર; થેંધટ. (૪) સ્તબ્ધ; કંઈ પણ
 કરવાને અશક્ત; યોગ્ય જેવું; નિર્બળ; મન
 તથા શરીરની હિલચાલ જેની બીજા ઉપર
 આધાર રાખનારી યદ્યર્થ હોય એવું તે.
 લટું, પું જાડી, હુંદી અને મજબુત લાકડી;
 ડાંગ; ડડો. (૨) વિં શરીરે ભારે ને
 મજબુત, ધરખમ. પુષ્ટ ને બળવાળું-એ
 તો હજી લટું જેવો છે.
 લટો, પું ગાડાં ગાડી વગેરેની નાખડીમાંનો તે
 લોખંડી દડકા-ખીલો કે જેમાં પેડાં પરાવ-

વામાં આવે છે; જેમાં ગાડીનાં પેડાં પરા-
 વાય છે તે લોહનો હાંતો. (૨) જાડો ને
 મજબુત માણસ તે; નમે નહિ એવો બળ-
 વાન કડક વીર તે. (૩) જાડો માદરપાટ.
 (૪) પાટલો; લાળકી; મોટી લગડી; ગાલે-
 લી ધાતુનું અગિયું; ઘર બળી ગયું પણ
 સોના રૂપાના ઢાંગીના અને રોકડ રૂપિ-
 માના તો ગળાને લટા થઈ ગયેલા તે
 રાખના ઢગલા શોષતાં મળી આવ્યાં.
 લટ, વિં પુષ્ટ તેમજ મજબુત; શરીરે ચોપાતો ને
 બળવાન. (૨) પું જાડી મજબુત લાકડી.
 લટિગો, પું શરીરે પુષ્ટ મજબુત અને અક્રમે
 મૂર્ખ એવો તે; લટિયો. (૨) લુચ્ચો.
 લડકણુ, વિં લડાકખોર; સહેજસહેજમાં લડી
 પડે એવું; લડકણું.
 લડકણું, વિં લડે-કંઈક કરે એવું, લડવાડિય.
 લડત, સ્ત્રીનાં જથ્થો અથવા બે પક્ષ વચ્ચેનો
 ઝગડો તે; તકરાર; ટટો; કનિયો; ઝુક-
 દમો. (૨) મારોમારિયો ઝગડો; લડાઈ.
 લડથડવું, કિં અં શરીરની ધારણ સમ-
 તોલતાં જતી રહેવાથી ઉચલી પડવું; ગોથું
 ખાઈ જવું; અંબળાઈ-ટળી પડવું; ધારણ
 તુટવાથી પડીજવાવું.
 લડથડિયું, નં ગોઠિમડું; ગોથું; ગોથાં; અ-
 ડગડિયું; લડથડી પડાવું તે. શરીરની
 ધારણ-સમતોલતા જતી રહેતા ઉચલી
 પડાવું તે; સમતોલતા નહિ રહેવાથી આમ
 તેમ ડાલડોવા થઈ જવાવું તે-આ લડ-
 થડિયાં ખાતો કેમ ચાલે છે? પીધેલો છે
 કે શું?
 લડણું, વિં અલભ્યસ્ત; લટ; ખાધેય પીયેલ
 ને હજીપુષ્ટ એવું તે.
 લડયો, પું લટિયો; લટિગો; લટ (૨) ખા-
 લેલ પીધેલ તોશાની છેડેરો તે.
 લડખડવું, કિં અં લટપી રહેવું; ટંગાઈ
 એવું; ઝુલવું, ઝુલવું. (૨) લાભ વગર

રહી-જનું; અરધે રસ્તે ગયા પાંખીનીચેનો
આધારો જતો રહેવો અને નાસીપાસ થયું;
નિષ્ણ જનુ. (૩) બાતલ મહેબુ; નહિ
લેખાવું; હરગ-કમેલું આધારે જનુ.
લડમડિયું, નં લડડી પડાવું તે; ઠાકર
ખાધ પડવું તે. (૨) વિં લડડડવું મહેબુ
હોય એવું.

લડમડિયા, સ્ત્રીં લડાવડી તે. (૨) મસ્તી
તોફાન.

લડપાક, સ્ત્રીં લડાઈ; ટટો; તકરાર, કનિયો;
મારામાર, ઝગડો. (૨) બોલાબોલ.

લડવું, કિં અં ગાળાગાળ કરવી; ખિમ્મવું;
તકગર કરવી. (૨) મારામાર કરવી; સામ-
સામા હાથનો અને હથિયારનો ઉપયોગ
કરવો; બળ બતાવવું, કાપાકાપી કરવી
(૩) જે જણે અથવા જે પક્ષવાળાઓએ
પોતાનો મન-વિચાર માખીત કરવાને મ-
થયું; કનિયો-વાદવિવાદ ચલાવવો. પોતાનું
મંથાપન ખડ છે એમ બતાવવા કોઈ પણ
રીતે બીજાની-નિરૂદ્ધવાળાની સાથે મોઢેથી
, કે હથિયારથી તોડ દાઢવાને મથવું તે.

લડવેયો, પું લડનારો; થોદો, ધરીર; સૈનિક-
જેઘ; સિપાઈ. (૨) લડાઈ લડામા પાર-
ગ્ધો તે; લડનાર-લડી જાણનાર; જેને
લડતા આવડતું હોય તે.-શુભામ અન્ધો
લડવેયો છે. કુતરીમાજ.

લડસડવું, કિં અં સમતોલપણું નહિ રહે-
વાથી આમતેમ લગી પડાવું; લડેરથી
મદથી પગ આમતેમ શરી જવાને લીધે
અડમડિયાં ખાવું; ડાલના લયડતા પગે
ચાલવું. હં લડસડલી ચાલે.

લડલડા, સ્ત્રીં અદર અદર લડાઈ ટટો કર્યા
કરવો તે; વળગાડુમી કર્યા કરવી તે; લડા-
વડ; બાઈમાજા, વડવડા, કનિયો કંઠાલ-
લડાઈ, સ્ત્રીં લડવું તે, જે માણસોએ અથવા
માનસામા જે પક્ષોએ પોતપોતાના નિચાર

અને હેતુઓ-સ્વાર્થો બર લાવવાને ચારી-
રિક તેમજ માનસિક બળ એક બીજાની
સામે અજમ વવા તે; ઝગડો, તકરાર. (૨)
વાદવિવાદ; બોલ ચાલી, ટટો. (૩) કનિયો;
મુકદ્દમો. (૪) બન્ને પક્ષે રાજ લઈ એક
બીજા સામે બીડવું-મારામારી કરવી તે.
અણુમનવ-એ બાઈએને લડાઈ છે. કંઠાલ;
ગાળાગાળ. સંઘામ; યુદ્ધ; જંગ.

લડાઈબોર, વિં લડકણું; લડનાર; લડે એવા
સ્વભાવનું.

લડાક, વિં લડકણું. (૨) લડાવેલું; લાડકું.

લડાથક, વિં લડકણું; લડનાર. (૨) લડવેયું
લડી શકે એવું. (૩) લડવામા કામ લાગે
એવું; લડાઈના જનુ.-વડાયક વડાણો.

લડાડક, સ્ત્રીં સામ સામે લડાઈ કર્યા કરવી
તે, લડમપડા; વડાવડી. (૨) રોજનો
કનિયો તે.

લડાડકી, સ્ત્રીં લડાવડ; લડાઈ, વડવાડ,
ટટો; રિસાદ.

લડાવડવું, સ્ત્રીં સં જે જણે લડે એમ કરવું;
બાઈડવું. (૨) કુસંપ કગાવો; કનિયો
કાવવા (૩) લાડ કરાવવું; વહાલમી
રમાડવું; દલાવડવું; જે ભાગે તે આપી તથા
જે કહે તે સદી ખુશીમા રાખવું.-લાડ
લડાવવા; પપાળવું; હુવારીકીમી રાખવું.

લડ, નં શુદ્ધવું; આડી. (૩) સોનીનું તાર
વિંટવાનું બોળર. (૪) લડકું, લાડકું;
લાડવો; મોળો.

લડણુ, સ્ત્રીં આચરણુ; રીત, પદ્ધતિ. (૨)
આદત, ટેવ. (૩) મદારો, જખ.

લડવું, જુ લડવું.

લડુનાર, વિં કણસલા તોડીને એકઠા કર-
નાર, બાજરિયાં, વગેરે. વિજુનાર, પાક
ઉતાગનાર.

લડવું, કિં સં બનાજના હોડ, ઉપરેયા,
ગાજરી વગેરેના મૂમમાં તોડવા, નાખા

કાઠવાં ખાંટે કણસવાં એકઠાં કરવાં, પા-
 કેયા છોડ પરના દાણિયા સુટી લેવા. (૨).
 ચુણુ લેવો, સધરુ (૩) રણ પામવું
 ભોગવવું. (૪) સામળવું; જાણીયેવું (૫)
 થોડે થોડે વિણી, વિણીને ભેગુ કરવું
 લત, સ્ત્રી વળી તળી અચ્ચક કર્યા કરવાનું મન
 થવું તે, હમેશ મનમાં થયા કરતી ધ્વજા-
 ભાવના તે, જેની તરફ વાગવાર લક્ષ જણ
 હોય તે, ધ્વજા કે મનનું વલણ તે, લેહ,
 ધ્યાન, લગની (૨) આદત ટેવ, (૩)
 વ્યસન, છદ
 લતા, સ્ત્રી [સ્ત્ર] વેલ, વેલી, એવી નન-
 ર્થતિ કે જેના વેલા નિમ્બતા હોય તે
 લતાચુક, નં [સ્ત્ર] વેલીનો માડવો, વેલ
 મડવ, જેની પર લીની વનસ્પતિનાં વેલા
 અદેશ હોય એની છુપડી-કુજ, કુટિ તે
 લતામઠપ પું [સ્ત્ર] વેલનો માડવો, કુંજ
 લતાડ, સ્ત્રી ધુક્તિથી શરી જણ તે, શરીને
 તોળવું તે, શરી પાધડી બાધરી (૨) જળ
 પ્રથમ, તરફ (૩) ગોથ-ગોથ ખવડાવી
 પતંગને ખીજી માણુ એવી લક્ષણો તે.
 લતાંકણ, કિં સં ભરામ કરવું માગી લા
 લતામાં આણવું, કાષ્ટ જાતની લતથી ખ
 રામ થયું હોય તેમાંયુ. (૨) કુટુંબ-
 જુદું તાકવું
 લતિકા, સ્ત્રી [સ્ત્ર] લતા વેલ વેલી વેલા-
 ની વનસ્પતિ
 લતાં, અં લુગડાની સાથ જોડાઈને વપરાનો
 એમ શબ્દ-લુગડાવાળાં લેવાં છ ?
 લત્તો, પું અચુ પ્રદેશ જિલ્લા કે મહેસાણાને લખતો
 અચુ નામે જોળખાતો વિભાગ તે સુવખ
 વસ્તી રાજ્ય અર્થવા ક્ષેત્રને લગના બાંધ
 (૨) મહેલો, વાસ, પોત-પાડો તે (૩)
 જિલ્લો, વિભાગ, પ્રદેશ, ક્ષેત્ર.
 લથડપથક, અં પાણીથી બિંબાયેલ એમ, તર-
 બોળ (૨) અટવાળો આવે તેમ લગત

*, અને પાને અથડામ એમ :- વરસાદ આવ્યો
 તેથી લથડપથક થઈ ગયો અને એવાં
 લથડપથક કપલા પહેવાં હતા કે ચાલનાએ
 અટવાળિયે આવે સથરપથક, વેરણુ છરણુ
 લલબદ્ધ, વિં પ્રવાહીથી ભરપુર ભરેવું હોય
 એવું; ખુમ પવગેહુ-જિંભાયેવું-એવું. (૨)
 અં લથમ જેવું હોય તેમ, કાષ્ટ ઢીવા
 પનાઈમાં કાથ, પગ, પડી ખરડાયા કાથ
 તેમ (૩) લીન; તધીન, અચ્ચર, મગત,
 લલાવણું, કિં, સં પીઠ પર ભરાનવું,
 ઉપર સિચાવવું, પણ્યોની પીઠ પર માલ
 નાખાવો
 લપ, સ્ત્રી પીડા, આપણા, સતાપ, પચાત,
 ઉપાધિ, લકર. (૨) ચીકણા માણુમ, માણુ
 પચનારો, (૩) અં ઉપરા ઉપરી સપા
 ટા ખધ ઉપડતા થતો એવો અવાજ,
 ઉનારને બોલતા થતો અવાજ, લપલપ
 એમ, ચટ, ચા, જટ કિં પ્રં લપ-પ
 કરવું = વચમાં બોલ બોલ કરવું તે.
 લપકારો, પું જલ અથવા બીજા કાષ્ટ અંદરના
 અવયવનું કે માંસ પેશીનું કિંતાવળે પુનર્જનું તે
 લપકો, પું ચીકણા ગંદા પદાર્થનો લોચો,
 ગાદો (૨) લોદો, લપકો. નરકનો (૩)
 મહેણુ; ટાણો / કિં પ્રં લપકા તોડવા
 ટાણા ખારવા. બોલસાલમાં અને કામકા
 જમા દોષ કાઢવા કરના
 લપકોઝપકો, પું તાણુએય, સડળ કોઈ
 મમ થયું ન થયું સ્ત્રી નાંખવું તે જા
 જટ કે જકિ જનવું જનાવવું તે. (૨) સડે
 જલસાજ એમ, થોડું પ્રણ એમ.
 લપછપ, અં ધામધેવ પેસનિમ્બ, લટપટ.
 લપટ, સ્ત્રી જપટ, જુટ (૨) તલપ (૩) ધીમે
 ધીમે ચલવું તે, લહેંગ (૪) ભેય, કિં. (૫)
 એકાએક સુગધિ હડી ખાતરી તે
 લપટ, વિં તધીન, એખતાર મમ (૨) એ-
 કદમ જાતિ ચિકાણને વીધે ચોટતું રોા

એવું; સગર. વળએવું-અગ્રેણું હોય તેવું.
અત્યંત ચીકણું; ચીવટ-ચીકણું વપટ.
ચોટી નળ એવું.

લપટપટ, સ્ત્રી. આચિંતી ઝડપ-ચુંટ મારતી
તે. (૨) લાપોટાપોટ; લપટપટ.
(૩) જે કંઈક થોડું ઘણું થવું-દાસ આવ્યું
તે ખરું એમ.

લપટપટ, કિં. સં. લપેટવું; વિટાણવું; શુંડા-
ળવું; એકાદ ચીજની આસપાસ ચારે બાજુ
લુગલું કે કાગળ વિટાળવા. (૨) આંખનામાં
લેવું; પેચમા-વળમાં-શુચવીનાખવું; વિટ-
લાઇ નળ એમ કરવું.

લપટપટ, કિં. અં. ચોટી જવું; લીન થવું,
શુભતાન થઈ જવું. (૨) ભળમાં-ચાંદામા
જવું; ફમાવું; લાલચમાં પડવું; શુંચાઈ
જવું; વળગી રહેવું. (૩) આંખના આંખો
હોય તેવું થવું; ચિદાશમાં ખરડાવું.

લપટ, વિં. ઠીકું; રમવું; પ્રેચમાં ખરાબર
પકડ રાખે નહિ એવું; અંદરના ગાળાને
નહિ ભેસવું; ગાળા-કાણા કરતા પાતળા
કરવું; ઢીલા થઈ નયેલા ફેરવે અથવા
પેચવું તે. (૨) ચીકણું; રીસ; નરમ. (૩)
બાવવું; લોલુપ; સહેજમા અત્યંત થઈ
નળ એવું. (૪) લાસચિં.

લપટવું, કિં. અં. [નં લિપા] ચોપડવું;
ચીકણું લગાડવું; લપટવું; લપેટવું; લેપન
કરવું.

લપટાક, સ્ત્રી. તમાચો; લાપોટ; ચોલ. (૨)
દાન; મહેણું; ટાણો. કિં. પ્રં. લપટાક-
મારવી-ટાણો મારવો, ચોકતો ચોલવો;
રટકો મારવો; બનાવવું.

લપરડવું, કિં. સં. લપેડવું; ચોપડવું; લગ-
ડવું; લેપન કરવું; ખરડવું.

લપરટા, પું. ગાઠા પ્રવાહિની લેપ; ભડી-ને
ચીકણી ચીજનું લેપન તે; ચોષરાળો.

લપલેપ, અં. અપચ; ઉપરા ઉપરી લપલપ

એવો અવાજ થાય તેમ; ઝડપથી; ઝડ-
પથી; છત્ર હાલ્યા કરતી હોય તેમ.
લપલપ ખાઈ ગયો. (૨) સ્ત્રી. લલલલાટ;
બકવાદ; બકબક-લપલપ ના કર.

લપલપાટ, પું. લપલપ કરવું તે; ઉતાવળે
મમળ્યું ન મમળ્યું બોલણેય કરવું તે,
બકબકાટ; લલલલ; બોલબોલ. (૨) અ
જેમતેમ ઉતાવળે કરી નાંખવું તે.

લપલપિયું, વિં. લપલપ કરનાર; ઉતાવળિયું,
લલપિયં. (૨) લપરીખેર, બોલકણ,
લપવું, કિં. અં. ગંતાવું; છુપાવું.

લપસણું, વિં. લપસી જવાય એવું; સરકણું;
પગ ખસી નળ એવું, લીસું.

લપસણું, કિં. અં. સરકવું; ખસી જવું;
સરવું; પગ નહિ કરવો; પડી જવાવું.

લપસિંદર, ગં. થણું; લાંબું તે ટાપણું એવું
તે; ખૂમ લાંબું; કંટાળો આપે એવું.

લપાટિયો, પું. છસટિયો; લપાટ. મારનારો.
લપાણું, કિં. અં. ઝોંટો ખરાવું; આશ્રપમાં

મંડોરાઈ બેસવું; મંતાવું; છુપાવું; અંગ
મંદાચી ખીજના ઝાંઝામાં ખરાઈ બેસવું

લપુકલપુક, અં. રેથો મનનું-અંગણું ઉધ-
રવું ને મંદાચાણું તે; અયથી મન અને

ગાત્ર ઉપર થતી અધીરતાની અસર તે.
લપુકલપુક; અયની ચરચરાટી.

લપુક વિં. જેના પેટમાં વાત રહે નહિ
એવું; લપલપિયું; વેવણ; અવાવણ. (૨)

લપુ લપુ, અં. લપુટ લપુક; મન અને ગાત્રનું
મંદાચાણું ને વિરાટ થવું તે; અયની અસર.

લપેટવું, કિં. મં. નંકાય તેમ વિટાળવું,
આંટા લઈ, કંકડવું; પડમાં ઘાલવું; નેકઈ

વસ્તુ ઉપર લુગલું કે કાગળ વિટવા તે;
દાણી દેવું; વેશન કરવું. (૨) સડોવવું;

આયે બેસવું; મામેલ કરવું; નંકામાં લેવું;
અંકવવું.

લપેટાણું; કિં અં વિંટાણું, ઢંકાણું; વિંટાણું
 ઢંકાણું; વેણિત થયું; ખીંચે ઉપર.
 આસપાસ ચિટ્ટાઈ જયું. (૨) સામેય
 થયું; ચુચાઈ જયું; શંકામાં પડ્યું
 લપેટા, પું એવો પટો અથવા કાર કે જોખા
 રેશમના તાર દરતાં કસમ-જરી-વધારે
 હોય; ખૂમ કસમવાળું વણનર તે; કસમથી
 લપેટી લીધેલા તાંબો વણાટ તે, રેશમ
 કે સુતર જોખાં કસમથી બિયકુચ ઢંકાઈ
 ગોઠું હોય એવું ને:-લપેટાની સાડી.
 લપેટા (૩) આગાદન; લંકણ; આચરણ.
 લપેટણું; કિં સં જાડું ચોપડણું, ખરડણું;
 સિપાય એમ કર્યું.
 લપેટાણું; કિં અં ચોપડાણું; ખરડાણું
 લપેટ, વિં ચોગી જાય એવું; ખૂમ ચીકણું;
 ચીવટ. (૨) ચીં ચીકણું-કટાણો આપે
 એવું કામ; પંચાત
 લપેટણું; કિં અં જાડું ચોપડણું; જાડું
 સિપાય; જાડો લેપ ચીકી રહે એમ કર્યું;
 લપેટણું; ખરડણું, જાડું કણું. (૨) લેપમાં
 લકી દેવું. (૩) મટાવણું; સામેય કર્યું,
 સામે જોડી દેવું; બીજાની ભેટ લઈવેડું.
 લપેટો, પું જાડો લેપ; આધરાણો; જાડો
 પ્રવાહીનો લીટા-પટ તે; ચીકણા જાડો
 પ્રવાહી વગરનો લાખો લેપ.
 લપેટા, વિં બુદ્ધિ કે સારી સમજ વગરનો
 મૂર્ખ; અચુસમજ. (૨) જુદો તેમજ
 ઠંકણા વગરનો; ધેરું-ચારિત્ર્ય ગહિત,
 કલ્પને જોઈ વગરનો. ૨૦ પ્રં લપેટા-
 યજ્ઞ-જોડાને બદ્ધ જોલો મૂર્ખ.
 લપેટા, પું મેટી ઉમરના પુરુષની ઘડી.
 લપેટ, વિં લપટાઈ જાય એવું, ચીકણું-
 સમજ એવી જાય એવું. (૨) ચીં ચપ્પાડ;
 લપેટા; લેપ, લપેટ
 લપન-લપન, ચીં લપાઈ જુપાઈને કર્યું
 તે; કુપી પાલને; કાપજો નહિ તેમ

આહિંતું તહિં-આધુપાણું ને ઉધુચય
 કર્યું તે, કુપું કામગજ-વ્યવહાર; છતો
 મંચ તે; ખાનગી લાગતું ધળગતું રાખવું
 તે. (૨) સાધુ યુ-પું-કપાણું નહિ તે,
 સ્પષ્ટ ને જાહેર નહિ તે:-કોઈની સાથે
 લપન-લપન રાખી નહિ, છાતું જુલાઈ.
 (૩) બદાનું, નિમિત્ત, લાગ. (૪) અં
 જુપાણુપ ચાવતી લેવટ દેવડ; છતી-ધામ-
 મેલ; ખાનગી કહેવા કહેતી વગેરે તે.
 લપાકાર, વિં લપો, લપેટા ચડાવેલું એવું,
 ખૂમ કસમ-જરીવાળું; પુષ્કળ ભારેજરીની
 ભરચકતાવાળું.
 લપો, પું ખૂમ-ભરપુર કસમ ચડાવેલો
 હોય એવો પટો-કાર તે, કસમથી ખૂમ
 લપેટણું હોય એવું તે, ભરચક કસમવાળો
 વણાટ તે-લપાની સાડી-લપાનીકાર.
 લકડલકડ, અં આમ તેમ લમડલમડ થતું
 હોય તેમ, લટકતું ને કડકડ થતું હોય
 તેમ. (૨) ગળતું, લમડતું; આમ તેમ
 લટકતું રહેલું હોય એવું (૩) ડોલતું,
 ફરફરતું; ડગમગતું, અંટવાળિયે આવતું
 અથાઈ વિળતું, લકડલકડ.
 લકડખણું, વિં લેલું પણુ સ્વભાવે ધૂર્ત
 એવું, સાદુ છતાં ધૂર્ત.
 લકડણું, વિં આમ તેમ જુક અને લમડતું
 હોય તેવું, લટકતું, લમડતું; જુવતું ને
 ફરકતું, અંટવાળિયે આવતું, પગે અથ-
 ડા-આડે આવતું.
 લકડણું, કિં અં લમડતું, આમ તેમ લમ-
 ડા કર્યું, આડે આવે, અથવા અથડાય
 એમ લટકતું; નીચે અડતું-તાણતું રહે એમ
 લમડણું લકડખરડ થતું તે, અથડાણું,
 અંટવાળિયે આવતું
 લકડ, નં કામમાં આડે આવે એવું તે,
 વચમાં પીછા સમાન-કટાણો ઉપજાવે એવું
 અને અચુગમતું તે, છત ખમે કે છુટે

નહિ એવું તે. (૨) નકર; ખેન. (૩) પગલે, દુઃખી કરે ને દંડાળો આપે એવું માગસ, કામ વગેરે તે; સાથે વળગેલું ન છોડી દેવાય એવું છતાં પગલે દંડાળો આપે તે. (અ) છોકરાં પરિવાર વગેરે તે.) :-સાથે આ લક્ષર ક્યાંથી લાખ્યા ? અલ્પમનુ એવું તે-સૌ.

લક્ષર; નં નાકના ચીકણા મળેનાં લેટિ; લિટનો લપકો, નાકનો મળ.

લક્ષગાઈ, અંતે લક્ષગાઈ; લુચ્યાઈ, ઈત-આનરની દરકાર વગર અનીતિએ ચાલવાપણું તે; નકટતા; ઉદ્ધતાઈ; ખેશરમીપણું.

(૨) ધર્મતા; રીતભાત નીતિરીત તેમજ સલાસત્ય જોયા વગર સ્વચ્છદે અલ્પું તે.

લક્ષગાઈ, પુ. લક્ષગાની ખાસ વર્તવું તે. લક્ષગાઈ કરવી તે; લક્ષગી વર્તણૂક તે.

ગમે તેમ એવીલે અસત્ય બોલવું; ઉદ્ધતાઈથી અનીતિએ વર્તવું વગેરે આચરણો તે.

લક્ષુ; વિં જેની લુચ્યામા સાખ હોય એવું, જુદું; નિર્લજ, અને નીતિશ્રદ્ધ તે; ઉકાણા-વિશ્વાસ વગરનું, અસત આચરણ. (૨) અધુ; પાકું. (૩) કપી, દમકમાળ.

લખ, પુ. [પા.] એટ. (૨) લાખ; મુખમાંથી નિકળતું પ્રવાહી. (૩) અ. લખ, એવો અવાજ; ઉતાવળે હાસતાં-મુનતાં થતો એવો અવાજ. (૪) ઝટ.

લખલખ, અ. લપકે લપકે, ઝટઝટ; ઉતાવળે ચાટતાં થતો એવો અવાજ

લખલખ, અ. દમમાં લેવું. ધમકારીથી ખીચી કામ કરાવવું કપકો દેવો તેમજા-લારે; જોરથી, દમજોર; નામજીએ.

લખલખ, હિં અ. ઉપરના આધારે નીચેની તરફ જુલના રહેવું; લટકાવું; ટંગાઈ રહેવું; આવીઆવા; ઝુલવું; અદર રહેવું. (૩)

ધ્યેય-હાથમાંથી જતું રહેવું; ધારેલું અરેથી પૂરીજવું; નિષ્ફળજવું.

લખલાવણું, હિં સં લખડે એમ કહવું. લટકાવવું; ઉપરથી ચીપ્ટાની નીચેથી ઝુલવું રહે એમ કરવું; ટાંગવું; ઝૂલાવવું

(૨) આશા ભંગ કરવું; નહિ સફળ થવા દેવું; નાસીપાસ કહવું.

લખનર, વિં પોચું અને સુવાળુ, નરમ; સ્તિમ્બ. (૨) ડેલવત વગરનું; પાતણું, કૃષ; કીણુ, નમળું; લખોતર.

લખાચરિયા, વિં ચિંપરિયા; લુગડાના ચુધા રાખનારો.

લખાચો, પુ. મેવાં દોટ્યા લુગડાના લોચાનો જ્યો; જેવાં તેવાં લુગડાં વગેરેનું પોટકુ; કુચાનો જ્યો તે. (૨) લુગડા, કુચા; વગેરે જ્યો તેજો સર સામાન અને કપડાનો જ્યો તે :-આ તારો લખાચો લખન.

લખ હ, વિં [મ] જુદું; અસત્ય બોલનાર. લખાડી, અં. જુદા; જુદાણું; અસત્ય.

લખુલખુ, અ. અવયવનું બધે લીધે શિથિલ થવું ને ચરચરવું; અંતરની ખીંકે અવયવનું લીધા ચર્ચજવું તે; વેપયુ; ચરચરાટી; લીલા પડો જવું તે. લખુલખુક થવું તે. 'શુ થશે ને શુ નહિ' એવા બધા વિચારે મન અને શરીર ઉપર ચતી

અસર તે :-ગામના વાપ મારવતી વાતો કરતા હતા ખુ જંગમમાં આંખ એટલે લખુલખુ થઈ ગયા.

લખુલખુક, અ. લખલખ; લપલપ; લખુલખુ થવું તે.

લખુલખુ, નં લખુલખુ થવું તે.

લખોથું, નં જો; જોડું; માથાનો આગલો ભાગ. (૨) કાચુ; આંગળીની ચેનો ગાલ ને જડાનો ભાગ તે :-પાલ મારી લખોથું ફેરવી નાખીશ.

લખ, વિં [સં.] મળેલું; પ્રાપ્ત; લાભેલું.

लक्ष्मि; स्त्री० [सं.] प्राप्ति; लाभ; उपेक्ष; भण्डुं ते.

लक्ष्मि, वि० [सं.] भवे-भेदु; प्राप्त-यत् शब्दे भेदु; यथायाय; देवाय भेदुं ते.

लक्ष्मि; न० भावनी भावुनी - कन - आंग-जना भाया नीयेना भावे ति; कपाणनां

ये परभां तरङ्गनां भाग-अवयव ग्रहेश ते. लक्ष्मि, पुं० [सं.] मायु; विध्वंस; मायमक्षी.

(२) नयतेनां नाश ते; प्रक्षय (३) गणने ऐक्यं यत् भवति. (४) ऐक्यप्रती; दृष्ट आभितन्वयतुमांसीन यत् भवति ते; ऐक्यवृत्ता.

(५) गायनभां सुरती न ऐक्यतारता ते; स्वरमी ऐक्यतासतां-ऐक्यं ते; स्वरनु धारि धारि ऐक्यतारतामां निरभंनु ते; निराम.

लक्ष्मि, स्त्री० (न०) ऐक्यतः शरभ; लान्न. (२) धिक्कार; इच्छा; इच्छा (३) कुटुम्बा-स्थान्त.

लक्ष्मि, पुं० आनन्द निर-लक्ष्मि। सूर्यकादी भावुं ते; आनन्दे छुटे-मोक्षे सूर्यकादेव ते; आनन्दे-लक्ष्मि

ते. (२) लक्ष्मि

लक्ष्मि, पुं० किं स० आनन्दभरे क्षामे स्वर। गावुं; छुटे-मोक्षे-आनन्दे छिटे स्वर ता-

लक्ष्मि; मोक्षे शगे छिटे भिद्यन्ति भवति ते. लक्ष्मि, वि० किं स० क्षाम्यमां भावुं; क्षाम्यमां भावनी; क्षाम्यमां भावनी तम

भवति; भवति भन करे अभि भवति. (२) भभावपु. (३) मोक्षित भवति; आभवि.

लक्ष्मि, पुं० किं स० क्षाम्यमां भावुं; क्षाम्यमां भावु; माहिना यनी; वेलां भां वेवापु.

(२) मोक्षित यपु; प्रेम-क्षाम्यमां भावु. लक्ष्मि, स्त्री० [सं.] विद्यासी-क्षाम्यमां भावु. सप्त-सुन्दरनायक स्त्री ते. रक्षि; अने

विद्यासी स्त्री; लक्ष्मि, प्रेम-वेलां रक्षिणा भावा ते.

लक्ष्मि, स्त्री० [सं.] भावा क्षमी क्षम्यती

क्षे क्षीना क्षम्यी भावा ते; मोक्षे अने क्षम्यी क्षम्यी; क्षमी.

लक्ष्मि, न० [सं.] कपाण; भावा (२) नसीय; भाव्य. क्षम्यति-क्षम्यते. क्षम्यती क्षम्य.

लक्ष्मि, स्त्री० [सं.] क्षीमां भावा (२) पर क्षी-रक्षे भेदुं नडिन धरेणु; क्षम्यती; लक्ष्मि, पुं०

लक्ष्मि, वि० [सं.] रक्षन करे भेदु; प्रयत्नकर; न्यानन्द. क्षम्यते भेदुं (२)

भेदुं करे; भेदुं करे; क्षम्यती (३) रक्षय; अक्षिण; क्षम्यती; क्षम्यती. (४)

क्षम्यती; क्षम्यती; रक्षयती; रक्षयती. (५) क्षम्यती; क्षम्यती.

लक्ष्मि, स्त्री० [सं.] रक्षि; रक्षि ते ना-क्षम्यती; क्षम्यती; भेदुं करे; रक्षि. (२)

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (३) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (४) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (५) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (६) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (७) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (८) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (९) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (१०) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती. (११) क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती; क्षम्यती.

લવરી, સીં [સં. લવ. ઉપરથી.] વગર સમજે તેમ સંબંધ વગર ગમે તેમ બોલ બોલ કરવું તે; બકવા; લવારો. રોગના નોરમાં, કેકમાં કે મગજના બગાડથી મંબંધ, વગર, અતિશય બોલ, બોલ કરવું તે. કિં. પ્રા. લવરીએ અરવું વગર મંબંધ અને સંબંધનું બોલબોલ કરવું; ગમે તેમ બોલ્યા કરવું; મગજની સમતા વગરનો બકવાદ.

લવલવ, સીં લવરી; બકવા; લવારો. લવલવવું; કિં અં નકારું લાભવગરનું બોલ બોલ કરવું; વગર, સમજે સંબંધ વગરનું જેમ ગમે તેમ બોલ્યા કરવું; લવરી-લવારો; કરવો; તે; બકવું; તિરસ્કે બુબકા કરવું. લવલવાર, પું. લવરી; બકવા; લવલવ-લવ લવ કરવું તે.

લવલી, સીં [સં.] એક જાતની વેલી; લતા. લવલેશ, વિં નરાક; કંધક; કિંચિત; ત-લમાત્ર.

લવલું, કિં અં લવારો કરવો; વગર કારણે વગર સંબંધનું બોલબોલ કરવું; બકવું; બકવડવું.

લવંગ, [સં.] એક જાતનો ગરમ તેજનો અને તેનું ઝાડ તે; લવિંગ. લવંગલતા. લવંગિયું=વિં લવંગ જેવું નાનું ને તીખું. (૨) નાં કથાભૂષણ.

લવંત્રી, સીં લવરી.

લવાળણ, [સં. લાવણ્ય] બોલવા ચાલવાની લાવડી તે; વિવેક; મર્મદા બોલીની મિદાસ; રીતભાત-આચાર-વર્તણૂક વગેરે માં લાવડી ને મિદાસ-સુલ્કામણ તે.

લવાળમ, નં [અ.] અસુક મુદતે આપવાની રકમ; તે; વરસુંદ; મુકર; કરેલો મુદતનો દર-ભાવ કે મૂલ્ય તે. (૨) મચુરી; કામનો ખર્ચો; સ્તુરી; હકસાધ. (૩) દપતે આપવામાં આવતું નાણું તે.

લવાદ; પું. [અ.] પક્ષકારો વચ્ચે પડેલા વાંધા-પતવી આપનાર; પંચાતિથો મધ્યસ્થ જેક, પક્ષની વાત સાંભળી તોડ લાવી આપનાર પંચ.

લવાદી, સીં લવાદનું કામ; તે; તકરોડની પતવણી; મર્મી પંચાત તે.

લવાર, પું. લુહાર; લોહ; ગાળવા ને ઘડવાનો ધંધો કરનારા લોકની નાન તે. લવારવાડો; લવારવાસ; લુહારવાસ; લુહારોનો મહો. લો-તે. હલે લવારવાડે સોય વેચવી.

લવારી, સીં લવારો; બકવા; લવલવ, મિથ્યા; ભાષણ.

લવાર, નં બકરીનું બચ્ચું; (૨) ધાવણું બાળક. લવારો, પું. લવારી; બકવા; લવલવ.

લવિંગ, નં લવંગ.

લવિંગિયું, વિં લવંગ જેવું નાનું અને તીખું; (૨) નં કથાભૂષણ; લવંગ જેવું નાનું કાનની બુટનું ધરણું.

લવજ, પું. [અ.] સંદ; બોલ.

લવો, પું. લવંગ; લોભો; મરકરો; વિદ્યુક. (૨) બોલવા મારે જીમના છોડાનું-સારી મતે હાલવું તે; જીમનો લોભો; જીમની હિલચાલ તે; હવે બોલતાં લવો=વનો વળતો નથી. સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરવાને ધંધા પ્રમાણે જીમ હલવી શકાવી તે.

લરકર, નં [પા.] લડનારા માણસોનો સમૂહ તે; લડવૈયાનું ટોળું-મચુલવ તે; મેન; ફોન. (૨) ઝુંડ; ટોળું; માણસો વગેરેનો મોટો સમૂહ તે; જુદા.

લરકરી, વિં લરકર સંબંધી; સીનિક; ફોન. લસણ, નં [સં. લસુન] ઉત્તરારાણો એક દંદ; કળીદાર દંદ. મસાલા અને ઝાસદામાં એનો ઉપયોગ થાય છે.

લસણિયું, વિં લસણની મેળવણીનાળ,
જેમાં લસણ મેળવેલું હોય એવું. (૨)
લસણ જેવું, લસણની ઢળીના આકાર
અને રંગનું

લસણિયો, પું લસણની ઢળીના જેવા રંગનું
નંગ, કિમતી પથ્થર હીરા તે

લસતું, વિં શોભતું, સુંદર (૨) હીલું, નરમ
લસરકું, અં ખૂબ લાડુ એમ - લાડુ લસરકું.
લસરકો, પું લાળો લીટો, આકો, ઉઝરકો,
કાપ, રેખા (૨) સખાગી ઉપર લખાશે
લસવું તે, લસરકો - એ લસરકા સુંદર
લસી આવે

લસલસતું, વિં સુગાળ અને સ્નેહથી ભર-
પુર, તાળુ, તાલું ને ધીથી ભરેલું - નસ
લસતી લાપસી (૨) ચગક ચગક થતું,
તેજ મારતું ને લલિત લાગતું (૩) મો
જમા ડોલતું નાચતું હોય એવું, ગ્નિગ્ન,
મધુર, ભરપુર ભરેલું

લસલસતું, કિં અં સ્નેહથી ભરપુર હોય
(૨) તેજથી-કાલિથી ચળવું, તેજ મા
રવું (૩) મોજમા-આનંદથી ડોલવું-
નાચવું.

લસલસાટ, અં લસલસ, શ્વાસ ચાનતો
હોય તેમ, સારી રીતે ઉઘાટુ હોય તેમ
નિર્મોત્ત નિદ્રા આવી રહેલી હોય તેમ -
તે લસલસાટ ઉઘો સારી રીતે કંઈપિગ
ખર્ચે વગર, પૂર્ણ શ્વાસ એમ લસલસાટ,
શ્વાસની ઘોર બોલે એમ

લસણ, કિં અં ચગકડું, કળાકળા થવું
(૨) શોભતું, ખલણ, સાફ વાગવું. (૩)
ગમણ નાચવું, ચર્ચન થવું. (૪) ચરી-
જવું, સરકવું.

લસણપું, કિં સં લસણ વાટવું, ધમીને
વાટવું, પુટવું પીસવું, ઝીલું કરવું, ખૂબ
ખાનું ચાખ-મુનાખ ચાખ એમ કરવું
લસણે, પું ખાવાની રસ-આવ તે, નિદ્રા

સ્વાદ, ચોઈ, લાગકો (૨) ચાગો, મરેડ
લહર, વીં લહર, તરંગ, મોતુ નાની
છોગ - પાણીમા ફેરી લહર આવ્યા કરે
છે (૨) ઝાપ, ફડક; મંદ પવન આ
વગે-વાગવો તે - શીંગા પવનની લહર
(૩) તુરંગ, ઉભરો, વેળા - ભાઈ તો લહર
આવે તેમ નાચે એવા છે (૪) આન-
દની ખુમાલી મોજમા - એને લહર છે,
શા માટે મુજ જેવો રહે

લહરી, વીં તરંગ, મોતુ, ધીરી નાની
છોળની પરખમ તે - સરોવરમા રૂપાના
લાગ જેવી લહરીઓ આવી રહી હતી
લહરું, કિં અં લહેવું, જાણવું, સમજવું
લહણ, નં ફળ, લામ, નફો, પરિણામે જે
કંઈ ફળ પ્રાપ્તિ થતી તે - તેજાનું થયું તેમા
થુ લહણ મળ્યું, ખાતી કળેતું; થયા
(૨) કમ્પાઈ, આયપન

લહણી, વીં શુભ કાર્યમા, ઉત્તમવનામેળા
વડામા તથા રમત ગમત અને ગાપન
વગેરેમા ભાગ લેનારને કંઈ બક્ષીસ
આપતી તે, લહણ આપવું તે, સમા
પિત્તી ભે, ઈનામ - ગરબો, મારીએ તો
નહાણી લહાવી પડે (૨) બક્ષીસ ભે -
ઈનામની ચીજ - વગવું તે

લહણું, નં લાણુ લહણુ એ વર્ણના
વર્ણના અથવા નાનના દરેક જગત અથવા
કુટુંબ દીઠ ભેટ - બક્ષીમ આપતી તે, બક્ષી
સની વસ્તુ પોતાના વર્ણમા નાતમા
નામ રાખવા માટે ધાતુપાત્ર વગેરેની વસ્તુ
ચણી કરવામાં આવે છે તે એથી કુટુંબ
કે વ્યક્તિત્વની ગચતરી અને પિંજન
ચાલ છે - તમારી નાનમાં કેટલાં લહણાં
નોન છે ? ૩૦ પ્રં લહણુનેતરું =
વ્યક્તિત્વની નમુના, એ વર્ન-સમૂહના
પ્રમુખત્વ નામ અમુના તે

સહાણુ, કિં સં, પોતાના વર્ગનાં કે ઓળખીતાઓમાં જન્મી કંઈ આપણું; વહેંચવું; મોટું; પિછાનવાળાને ભેટ-અક્ષીસ વહેંચી આપતી તે.

સહાણો, પું. ઉપમોગાનુભવ; સામ; ભોગવટો.

ઉં મેડકે લે ન સહાણો, જળનો વાસી છતાંય પદ્મતણો. (૨) ઓરિયો; ઓરતો.

સહિયો, પું. સખતાનુ કામ કરનારો; પ્રસ્તકનો.

ઉતારો-નકલ કરવાનું કામ કરનારો; લેખક; સખનાર.

સહી, સી. સાહી; સાધ; ખેળ; કંછ; કહના

મેંદાને, પાણીમાં ઉકાળાને જનાવેલ કાષ્ટ

વસ્તુ ચીકટાવવાનો ચીકણો પદાર્થ તે.

સહે, સી. સેહ, તાન; નેડો; અનુરાગ;

મોહન-સહે સાગી, સહે સાગી. (૨) એક

ચિત્ત થઈ જવાયું તે; એક સહપણું;

એક ધ્યાન-હવે એને સહે સાગી ખરી.

(૩) આનંદ આવવો તે; મજ પડતી તે.

(૪) સ્વાદ લાગવો; એક ભાવ થવાયું

તે; સહેજત.

સહેકવું, કિં અ. હવામાં ફરફટી રહેવું;

જૂલી રહેવું; ઝૂકવું; ફરફટવું; અહર-હવામાં

નાચી-રમી રહેવું. ઉં લીલી લતાઓ

સહેકે, રહું.

સહેકો, પું. આકર્ષણ કરે એવું જે અંગ

સંચાલન તે; મજેદાર ચાળો; અંગવિશ્લેષ.

(૨) તાણી ઝુલાવી ચાંપીને બોલવું

તે; ચાપતુસી-છતી બેસ-અફ સહેકા

કરતી ના.

સહેર, સી. સહેર; સહેર; મંદ પવનની આપટ;

ફરફટ; પીસવાયુની કુંક. (૨) પવનને લીધે

પાણીમાં આવતાં નાનાં નાનાં મોજાં તે;

તરંગ; સહરી. (૩) સાપની ચાલે, જેવી

વાંકડી-નીચી હંચી લીટીની માત તે;

તરેણ-સહેર, માતનું સહેરિયું. (૪) વિચારનો ઉત્તમ-મોજા તે; તરંગ ભરિ.

(૫) ફેર, ઉંચ અને આનંદની ખુમારી.

(૬) સમૃદ્ધિની શ્રદ્ધિ; આંખાદી. (૭)

મોજમજ; આનંદ-સહેર મારવી-આ-

નંદમ-મોજમજમાં રહેવું. (૮) મદ;

અહંતાનો ક્રોધ. (૯) એકિણી.

સહેરિયું, ન. વાંકડિયા લીટીની માતનું

સીઓને પહેરવાનું હુમ્કું. (૨) એક

પરેણ. (૩) મદ, ખુમારી, ઉંચ વગેરેનું

ઝોકું; ઝુલન. (૪) એકિણી.

સહેરી, વિ. આનંદી; મનમોહ. ભરિવાળું.

(૩) રંગીયું; તાની. (૪) ફેરી; વ્યસની.

(૫) ખ્યાલી. (૬) ધરિદી; વિલાસી; તરંગી.

સહેવું, કિં સં-ધ્યાનપર લેવું; સામળવું;

(૨) સમજવું.

સહેક, ન. સહેક; સોહું, સોખડ.

સહેણું, કિં સં હુંજવું; તુંજવું. (૨)

ઉપરથી ઝટકી નાખવું; ધસરડીને સાફ

કરવું. (૩) ચોટણ-વળગેણું સપહેવું.

સળકવું, કિં અ. સળવું; નીચા નમવું;

ઝૂવવું સળડવું. (૨) લટકતાં હાલવાથી

ઝળકવું; તેજ મારવું; સળાં સળાં થવું.

(૩) મોભવું; દીપવું; સાફ દેખાવું. (૪)

ખાવાનો ભાવ થવો-એની જમ સળકે છે.

સળવું, કિં અ. નીચું વળવું; નમવું;

ઝુકવું; નમી પડવું. ઉં આંખોં સળી સળી

જમ, (૨) તેજ મારવું; યજ્ઞકવું. (૩)

પ્રેમથી ઉભરાવું. (૪) ભાવના મારથી

નમી જવાયું. (૫) સ્વાદ લાગવો; ભાવવું;

સસ આવવો; ખાવાનો ભાવ થવો.

સળીપડવું, નમી પડવું; એક આવવો;

મારથી નમવું; સચી પડવું-ધાયણો તો

ધરણે સચી પડતી હતી.

સંક, સી. (નં) સંક; રાવજની નમગી. ઉં

વંકપુરી સળગી ઝળગી, ભમકારથી રાવ-

જની ઝમિ બાગી. (૨) કમરનો સંકાય;

સાંકડઃ કુપરથી બારે પહેલા ને નીચે જતાં
પાતળાં એકા. ને દારૂ તે; વાંકાપણ; સંકડાપણે મરેલા; કમર આગળના પાતળા
-સાંકડા બામ તે, કંઠેસરી કટિનો લક.
કિં. ૫૦ લક. લાગવું = લકા જીવારી;
મોટા જમ મળવા; બીજવાર ઉદોગ કરવાનો
રહેજ નહિ એવી રીતે મળવી; તરી નવા-
વું; પાર પડી જવું; લકા સોનાની આધિથી
હતી તેમ રાવણના હાથમાંથી છીંચી લેવી
એ પણ મહા મુશ્કેલ હતું એટલે લકા
જીવવાથી જન ખાદ્ય અને ધરાયે છે.
માટે માંમ કરવા ખાદ્ય દારૂને ખોલે ઉદો-
ગ કરવાની જરૂર રહે નહિ. આથી મા-
ન્યતાથી લકા લાગવું - લગાડવું કહેવાય છે.
લક જીવાઈ એટલે પરાજયથી, નામ કરવાની
કે કન મેળવવાની જરૂર રહે નહિ, એ-
વો રૂઢાઈ થયો.
લકાં. રાવણની નમરી લાલનો. સિંહલ-
દીપ (૨) એક જાતની જાતસળાઈ; લા-
લપાનું. કિં. ૫૦ લકા કરવી આગ લગાડવી;
ખાજવું; કેટલી દેવું. લકા હાટવી = ખૂન પ-
ત મેળવવું; મોટા ખજના મેળવના; ખૂન
સોડું મેળવવાનો ઉદોગ કરવો. લકા
ખાજવો = સાંભળી એમ કરવું; ખુશું કરી
નાખવું; મન બગ કરવો; પહેલથી ઉધાકું
ખાડી દેવું; ખરાબ કરવું. કહેવું લકાની લાડી
ને લોપાનો. વરુને જોયે ખાવું એવી વાત
તે, ન સંધાય. - ન સંજોગ મેળ
તે; નાદ દર દર - અસંધ્ય હોય એવું
લકા હાટણું પાર પડે એટલે મારી
પણ એ મન મોડાને કાઢી રહે નહિ.
લકા સાધારણ
સો સોની પીડ
કામનું કરવી
લાવના ? અલભ્ય વસ્તુનો શો લોભ ?
ખામણ. એમ માનવું કે રાવણે સોનાની

લકા બંધાવી હતી એટલે તે સોનાની ખાણ
જ હતી એવું તો લોકાનું એમ સોનાનું
આ માન્યતાને કોઈએ લકા, મડ વહાવ
પુરોવા ને સોના મંગાવે, એમ યીતેનાં
ગુણ છે.
લગાડ, વિં. હુણ; લગાડવું; ખોડું; પગ;
ખાંડવું; પગની પોડને લઈ આંધળી ખોડ.
ગાડું હોય એવું તે. લગાડખાંડખોડ.
લગાડવું, કિં. ૫૦ ખોડાવું; ચોસતી લગાડવું;
રહે મહાવું; હિંદીની નીચાં ઉપા ને લાગ
સુકા પગ પડવા - મુકારા તે.
લગાડ, વિં. હુણ; પગ; ખાંડવું; ખોડ;
હિંદીનાં ખોડગાડું હોય એવું; ચોસવાને
અસંકત એવું.
લગર, નં. વહાણની બિલડી; નોંઘર. (૨)
ખાંડવું; ખુશીઆવાળું ધરણ; કંઠ. (૩)
એક છે વનન આધિથી દોરી; બિલિ ના-
ખવામાં દોરી. (૪) દારૂકતાર; એકએકની
પાંખળે લાગેલું - ખાંડવું હોય એવું ખૂન;
ગાળું; મોટો સમૂહ. ખાંડાવાડિયાંમાં લાં-
સનાં લંગર ને લંગર રહે છે.
લગરવા, નં. લંગર; આજખાં. છેડે વનન
ખાંડેલી છેડકાને રમવાની આસો ખાંડવાની
દોરી. (વળમથ; લોલાખેચ)
લગરવું; કિં. ૫૦. જમીનમાં ખુપી બેસે
એવાં યંત્રવાળાં દિશને છેડે આંધળું વનન
ખાંડવાડી - નોંઘર - ખાંડીને વહાણને ચાખા-
લગર
મા હેલા
કે જોડ સાથે પસણાવે જાય નહિ એમ
એકે કેકાણે રીતર કરવા. (૨) એકે લીંબીની

આંગળિયું. જી. લંગૂરિયું.
 લંગરી, સ્ત્રી. ધુધરીઓવાળું પમનું ધરણું;
 અંચર; તોડા. હું સુંદર બાળક રૂપસ્થાનું,
 ચરણુ લંગરી વાગેરે. દશા. ૧૧
 લંગાર, સ્ત્રી. લાંબીકાર; પંક્તિ; ધાણ. (૨)
 સાંકળી, એક એકને અંકારે ગાંધીયેક
 હાથ એવું તે.
 લંગાણું, કિં. અ. લંધાણું; લંગડાણું; મમ
 તાણી-તરછોડીને ચલાવું તે; ખોડ માણું;
 ઝાક લક દિંગડાણું.
 લંગૂર, ન. [સં. લંગૂલ.] પુષ્ક; પુષ્ક. (૨)
 માંડું; માંડું. હું પ્રતીકાર અચરત
 પામીએ લકર જોઈ લંગૂની-સામળ.
 (૩) લંગૂરવા=પિછો; કેડો. (૪) લકર.
 લંગૂરિયું, વિ. પુષ્કાવાળું; પુષ્કિયું. (૨)
 ના. માંડું; વાંદકું. (૩) લકર.
 લંગોટ, પુ. ખેંચીને સખત વાળેલી લંગોટી;
 કાછોટો. ૨૦ પ્ર. લંગોટખંધ=લંગોટ છુ-
 ટ્યો ન હોય તેમ; લલચારી અવસ્થામાં;
 સંપમમાં. કિં. પ્ર. લંગોટ મારવો=સસા-
 રથી દૂર રહેવું; સાધુ-વેરાળી થઈ જવું.
 લંગોટિયું, વિ. લંગોટી પાળીને ફર્મા કરે
 એવું; બાળ-અપુષ્પ અવસ્થાનું; નાવ.
 લંગોટિયામિત્ર=આત્માવસ્થામાં દોસ્તદારી
 ખંધાઈ હોય એવા દોસ્ત; બાળમિત્ર; સા-
 થે રમનારા; લંગોટી પહેરી સાથે ફરતા
 હોય એવા સોમલી લંગોટિયો વસ્તાર
 =પુવસંતતિ; કન્યા નહિ પણ છોકરાઓના
 હોય એવો લંગોટિયું ધન, વચેર.
 લંગોટી, સ્ત્રી. એજ દંધાય તેમ કમ્બરે નાખેલા
 દોરા સાથે ખેંચીને નાખવાનો. લુગડાનો
 કડોડો, નાભીથી એ પ્રજ વચ્ચે લઈ પાછળ
 કમ્બરના કદોરામાં ખોલી સમજાવે એવો
 વેત પહેલો ને દોરેક હાથ લાગે દાખલો.
 કિં. પ્ર. લંગોટી વાળી=આવા યવું; સાથે
 લંગોટી થઈ જવું; સંસાર છોડી દેવો.

(૨) માલમિલકત મુખાતી દેવો, બધું હડાતી
 દેવું; મરીમ ચર્ચનું.
 લંગોટો, પુ. મોટી લંગોટી. કન. (૨) વે-
 રાળી; બાવો; સાધુ; લંગોટી વાળનારો.
 લંબન, ન. [લં.] લાંબું તે; લાંબણ; કપોષણ
 કરવું તે; ઉપવાસ. (૨) કુદી જવું તે;
 કુદો; હદ કુદી આગળ જવું તો (૩) દેવ,
 રાજા કે સાત્ર વચેરની આજ્ઞાનો બના-
 દર તે.
 લંબણું, કિં. અ. નહિ જમવું; ઉપવાસ
 કરવો, ખોગક તથા લેવો. (૨) નહિ
 ખાવાની હા લઈ ખેસવું; લાંબણો કરવી.
 (૩) ઓલંગવું; કુદી જવું; અનાદર
 કરવો.
 લંબી, સ્ત્રી. કુટાવનારી; રાત્રિયા માંડ કુટણી
 કરાવનારી, ભાટડી; વડારણ કે લગભડી તે.
 લંબો, પુ. સરજાઈ વમઘડવાનો ધંધો કરનારો.
 લંબોટ, વિ. સુંદર જંગમણી; રૂપાળી સ્ત્રી.
 (લંબરવા?)
 લંબન, જી. [સં. લાંબન] લંબન,
 લાણુ; ચિત્ર; નિશાન. (૨) કાળાટીની.
 (૩) ખોડ.
 લંક, વિ. લાક; ઘંચું; ઘડિયું; લાલિયું. (૨)
 હુચ્ચું; ધર્મ. (૩) તોડાની; વઢેલ.
 લંક, વિ. લમાડ; જીકું. (૨) ઘંચું; લાલિયું.
 (૩) હુચ્ચું. (૪) પુ. પુરુષની પત્ની.
 લંકાર, વિ. જોડી ઉમ્મરનો કંતારો અને
 કેમણા વચરનો; રડિલો; સંસાર ભુવહાર
 જાણવો (નહિવત) નાનો; રખડેલ;
 સ્થિર જીવજાતની નહિ એજો.
 લંપટ, વિ. [સં. ગુપ્તિપમમાં લપટાઈ ગયેલો;
 કમી; કામનુસંગ; કાચું; લાણુ-મચો
 જેનાર; વિષમાં લઈ થઈ ગયેલો; લુચ્ચો;
 રંડી ગળા=સ્ત્રીલંપટ, બળિયારી.
 લંબ, વિ. [સં.] લાંબું; દીર્ઘ. (૨) વિસ્તી-
 ર્ણ; વિસ્થાપ. (૩) ઓળખો, લંબર;

પાણી માપવાની દોરી. (૪) કાટખુણા
 લંબકર્ણ=અધિડો. લંબોદર=અણુચ.
 લંબકર્ણ, વિં. [સં.] લંબો કાટખુણા. (૨)
 ના. અધિકું. [ ]
 લંબગણ, વિં. અડાકતિ; અડાકાર; અધ્ય-
 માથી સામસામી બે આણુ તરફ ગોળા થતી
 લંબો સપાટીવાળું. [ ]
 લંબાધ; સ્ત્રી. લંબાર્થ; દીર્ઘતા; લાંબું ઋરેણું
 એવું તે; લાંબું અંતર તે.
 લંબાણુ, મ. લંબાર્થ; દીર્ઘતા; મોટા દૂર
 લંબગીતો વિસ્તારવાળું એવું તે. (૨) છેડું;
 દૂર લંબીતું અંતરે-માપ તે; વિસ્તાર;
 ફેલાવો. [ ]
 લંબાવણું, કિં. સં. લાંબું કરવું, વધારવું;
 તાણી-બેચીને દૂર લંબી નામ એમ કરવું;
 લંબણું વખત લે એવું કરવું; દૂર લંબી પહોં-
 આડવું; ઘણું વખત ચલાવવું. [ ]
 લંબાણું, કિં. અ. લાંબું થવું; ઘણું વખત
 ને દૂરને અંતરે પહોંચવું; વધવું; તણવું;
 બેચાણું ચલાવું. [ ]
 લંબુશ, વિં. શિસ્તારથી વધારે હંચું કે લાંબું
 હોય એવું; લાણુ, હંચુ; દીર્ઘ. [ ]
 લંબોચાઈ, સ્ત્રી. અધી હિચાઈ. [ ]
 લંબોદર, વિં. [સં.] લાખા; ચેટવાળું; કાંદ-
 વાળું. (૨) ના. અણુપતિ. [ ]
 લાઈ, સ્ત્રી. લે; દહાઈ; લાહી, દહડ વગેરેના
 આટાને પાણીમાં દહાળીને બનાવેલો ચીક-
 લો પદાર્થ તે; દીણ; ખેળ. [ ]
 લાંઈલાખ, વિં. લાચાર; નિરપાય; મલાળ
 માય એમ ન હોય એવું; અસગળું.
 લાઈસરકર, ન. માધનવાળું ઘસકર; રાજ અને
 ફાળ સૌ તે; લાઈ ઘસકર; રાવ અને ઘસકર;
 ને હાથ મદદ કરનાર હોય તે મોતો સમુ-
 દાય (૨) મોટા સ્થાલો; કુટુંબપરિવાર;
 બચ્ચાં છોકરાં સૌ તે; પરવાર-ખિલાડી-
 બાઈ તે એમ લાઈલકર ધણે આખ્યાં

છે. (૩) સલામ; કુમકન-જ તાર લાઈલ-
 કર લાઈને આવળે, મહી વાત! [ ]
 લાઈક, વિં. લાખક; ચોખ. [ ]
 લાઈક, ન. લાઈક; કાઈ; કાલી. (૨) લાઈકાડું;
 કાઈ, મેળવી-લાઈકકામ.
 લાઈકકુકક, કુન. આખ્યાં ને બાચ્યાંવટયાં લાઈકા
 વગેરે તે; લાઈકાના કાઈકા વગેરે તે; કાઈકા
 લાઈકસી, વિં. લાઈકા જેવા કાઈકા-લાઈ, તે;
 લાઈક સદસ; ચણાના આટાના ચાસણીથી
 બધેલા લાઈ તે. (૨) કણસાખ.
 લાઈકસાઈ, વિં. લાઈકસી લાઈ; કણસાખ.
 લાઈકાં, ન. લાઈકું (બ. વ.) લાઈકું; લાઈક,
 લાઈક; કાઈ, કાલી; વનસ્પતિનું સ્પુલાગ
 તે, ઝાડનાં કાડ તે.
 લાઈકિયું, વિં. લાઈકાડું; લાઈકાની બનાવટ
 તે લાઈકિયું તમાકુ કરવાનું લાઈકિયું (૨)
 કાઈકા; આખ્યાં લાઈકામા ખાનાં પાડીને
 મસાલો ભરવાને બનાવેલી બનાવટ.
 લાઈકી, સ્ત્રી. હાથમાં મકાશખાં એવો પાતળો ને
 લાંબો લાઈકાનો ફડો-કાઈકા; ફડ; જેઠિકા;
 લાહી; કાલી; સોટો; ડાંગરોખથી હાથમાં
 રાખવાની લાઈકી-જાડી; સોટી-કિં. અ.
 લાઈકી કરવી=આંગળી કરી, ઉચ્છેરવું;
 તકરાર, મારામાર કરવાને સાન-ધસારો
 કરવો તે. લાઈકી હિમાખવી=મારવા જવું
 તકરાર-ખીક બતાવવી. એક લાઈકીએ
 લાઈકું=નાના મોટા ઉપર એક સરખો દોર
 ચલાવવો; એક અગ્રે મુડવું સૌને સરખાં
 અગ્રી દુકમ પળાવવો. લાઈકી લેવી=મારવા
 તકરાર; જોર વાપરવું. લાઈલા તેખાર; થવું
 અચકિતને લીધે ચાલવા માટે ટોચ લેવો;
 પરકાખ આવવું. લાઈકીએ ઉડાવી=મારા
 માર-ઘડાઈ થવી. [ ]
 લાઈકું ન. [સં.] લકુટ-લગુટ. [ ]
 કલેવર તેજાડા કલેવરનો કૂધપાન વગરનો
 લીલો અથવા મુઠો એકદ, બાગ-કાઈકો તે;

કાઠ; દાર. કેટલાક જાડનાં કાઠી-લાકડાં
ધર બાંધવા ને સરસામાન દરવાના કામમાં
આવે છે, અને કેટલાકનાં બાળવાના કામમાં
આવે છે. ઉમારતી લાકડું અને બળતણું
લાકડું. ફિ. પ્ર૦ લાકડું ધાલડ=વચમાં
નવી-આકરી બાળત ધુસાડવી; દર-દાણ
-રિવાજ વગેરે હરકત કરે એવી બાળત
આડખીલી દાખલ કરી દેવી તે પોતાના
સ્વાર્થની બાળત વચમાં આડવી દેવી;
પગ પેસારે કરવો તે લાકડે માંકડું વળ-
ગાડવું એક ખીખને અતુલ્ય પડે નહિ
એવાં બે માણસને સાથે બેડી દેવાં; અને
ન અને એવું; બોયા વિધવા વગર ગમી
તેવા ઉલટ-સુલટ સ્વભાવનાં વરકન્યાનાં
મંબધ બાંધી દેવો; એક ખીખને હમેશ
તકરાર થાય તેમ કરવું; ચોખતા બોયા
બાણા વગર સંબધ બાંધી દેવો તે લાકડાં
લાડવા=એકને બામ ને બીજાને તેમ
ઉલટું સુલટું સમજાવી ઝગડો-તકરાર થાય
તેમ કરવું; સાચાં જુઠાં કરી લાડાઈ કરા-
વવી. લાકડાં સંકારવા=લડનારોને, લડવાને
ઉત્તર ન આપવું. તકરાર લંબાય એમ
કર્યા કરવું; ઉકેરણી આપ્યા કરવી તે
લાકડાંમાં જવું=મરી જવું. કહે૦ લાકડાની
તરવાર મૂકીતા આવો=ચોલપોલ દમમાં
ને દમમાં કામ કર્યું જવું; આડખર પોટા
દેખાવમાં ને દેખાવમાં કામ ચલાવ્યે જવું
તે સત્ત્વ બળ વગર કામ કરવું તે; ખોટી
ખોટું દમમાં ચલાવવું તે. (૨) આડખીલી;
નડતર=આપણા કામમાં આ શું લાકડું
એવું લાકડું ન બોમએ. લાકડાં જેવું
પ્રારંભ નહિ નરમ; સુકું; રસ દસ વગરનું;
સુખું. (૩) બળતણ.

સાક્ષણિક, વિ. [સં.] લક્ષણથી બાણવા
નેગ ને અર્થ વગેરે તે; લક્ષણક્રમ;
સાંકેતિક; લક્ષણ સૂચક. (૨) અસાધારણ;

સ્વભાવદર્શક; ગોણ; અપ્રધાન વિશેષ
ગુણબોધક. (૩) પ્રારિભાષિક; લક્ષણ સંબંધી.
લાક્ષા, એ. [સં.] લાખ; લાલ રંગનો જાડો
ચીકણો ચીક-ગુ દર.

લાખ, વિ. [સં.] લક્ષ; સો હજાર;
૧૦૦૦૦૦. ૨૦૫૦ લાખ રૂપિયાનું માણસ;
પ્રમાણિક-સત્યવાદી બહુ માણસ. (૨)
કિમતી; અમૂલ્ય; મોઢું. ઉ૦ લાખ ટકાની
મારી લોખંડી બે :-લાખ ટકાની વાત=
ખરી-અમૂલ્ય વાત એમ, ઉ૦ અભયક
મત મુક્યું બાળ, લાખ ટકાની ખોઈ છે
લાખ લાખ વાતની એક વાત=ટુંકામાં
એમ; આખી વાત નહિ પણ ટુંકામાં સારથ્ય.
કહે૦ લાખ જાણે પણ સાખ ન જાણે.
લાખના વૃથા ઝાડીએ સંધાય નહિ. લાખ
પંચોતરી=લગાડી; વધારી વધારીને બોલ-
નાર. લાખો વણખારે=લાખ પોટી રાખ-
નારો મોટી વણખારનો ધણી. લાખે લેખાં=
સોએ કે હજારે નાહ પણ ન્યાં લાખે
લખાણ ચાલતાં હોય તે; નાહું નહિ
પરંતુ મોટે સંગે ચાલતું એવું કામ-
વ્યવહાર. લાખોની; લેવડ દેવડ તે.

(૨) અગણિતપણું=આકતે ત્યાં લાખે
લેખાં છે ત્યાં સો પચાસનો શો દિસાખ !
લાખ, એ. [સં.] લાક્ષા.] આખાંથી
નીકળતો લાલ રંગનો ચીકણો ચીક; એક
જાતનો વૃક્ષ નિર્ગત. પિંપર-જોરડી વગેરે
કેટલાંક જાડોને એક જાતની કીડ લાગતાં
તેમાંથી રસ જી આ ચીક ઉત્પન્ન થાય છે.
આને માળી ચોખ્ખી લાખ બનાવવામાં
આવે છે. (૨) એક જાતનાં જીવડાંનાં ખોખાં-
માંથી બનાવેલી લાલ રંગની ચીકણી બ-
નાવટ લાલ રંગ; અગતો. આગળ ચી-
કો આના વડે પગ રંગતી ચાલી કરવામાં
તેના ઉપયોગ થતો. લાખ પાણીમાં નહિ
પણ ગરમી લગાડતાં ઓગળે છે.

લાખણું; કિં સં લાખવાણું કરવું; મારીનાં
વાસણો ઉપર લાખા ચઢવની. (૨) લાખની
સીધ મારથી; રહેણવું; બધ કરવું. (૩)
નાખવું; ફેંકવું. સુરત તરફ લ ને ઠેકાણે
ન બોલાય છે. — મારી લાખી; તમારી
નાખી; ફરી લાખ = ફરી નાખ.

લાખિયું; વિં લાખણું; લાખવાણું; લાખ
ચઢાવેલું; લાખેયું. (૨) નાં લાખણું ફેંકણ
અથવા ફેંકું તે. — લાખિયાં ફેંકણ કાચીમાં
સારાં બને છે.

લાખું; નં જનમથી પડેલો શરીર ઉપરનો
લાખના જેવો — લલ ડાઘ તે; શરીર
ઉપરનું ચાકું; લાંબન; શુંજ; ચિદન.

લાખેણું; વિં પ્રતિષ્ઠિત; આપણદાર; પ્રમાણિક
ને બહુ એવું. (૨) હયા શુણવાણું; અમલ્ય;
જેના શુણની રૂપની, બલાઈની દિગ્મત ન
અંકાયે એવું. હં લાખેણી લાડી લઈ
ગયો ર.

લાખોટું; વિં લાખેયું; લાખ ચઢાવેલું.
લાખોટો; યું લખોટો; લાખની સીધ મારી
ખીડેલો કાગળ તે; લાખથી બધ કરેલા
કાગળનો ખીડો તે. (૨) લાખની મોટી લકડી;
લખોટી; લાખની ઝોળી.

લાખ, પું કામ કરવાને યોગ્ય વખત — લાખ-
કારક સંજોગ તે; તક તાલ; પ્રસંગ;
યોગ્ય અવસર; અતુલ્ય જોગ; તાકેડો; દાવ;
ચોટ; ચાકું પાર પડે એવી જોગવાઈ તે.
(૨) ટેકણ; પાછડું — બીલણ, બાધાર — લાખ
ગંધીને પછી ખીસા ઠેકા ફેંકેથી પાટિ-
યું ધરું કે ફાટે નહિ. કિં પ્રં લાખ આર-
વાંતક મળેથી; લાખમાં આવવું — લખમાં-
ચોટમાં આવવું. (૩) મુક્તિ; કળ; સંવળ —
લાખે લાકડું ફેટિ; અર્થોત્તમુક્તિ એ લાકડું
ચિરાય જોરથી નહિ. કાર્ય કરવાને અતુ-
લ — કાર્ય સિદ્ધ થાય એવો વખત — જોગ
તે લાખ.

લાંબ, બં હંમેશા; ચાપુ; એક પછી એક
ચાપુ એક; બરી; બધ ન પડે એક; એક
સરખું; સતત; નિરંતર.

લાંબડું; નં અંતરમાં ચાણા સંબંધ તે; ગા-
દો સંબંધ; એક બીજાને લાણ ને લાણ
રહેવું તે; બે જથ્થ વચ્ચેનો ચાણ ગાદ
સંબંધ; દોસ્તી તે. (૨) અરામ સંબંધ. બી
પુરપનો; (૩) ઘરવટ; પરિચય; સંબંધ.

લાંબણી; બીં અંતરમાં થતી સારી મા-
દી અસર તે; મનોરુચિ; બાવના. પ્રેમ,
દયા અને ક્રોધ વગેરેની અસર તે. — દયાની
લાંબણી. (૨) શાંત; મોઢ; સમજ. (૩)
ડખ; દાઝ; મનમાં ખુપીને પ્રેમ, વાલ-
લ્ય, દયા, અભાવ, વગેરે મંબેથી જે અ-
સર કરનારો વિચાર તે.

લાંબત, બીં લાખેલું — ભેટું તે; બેસરામણી;
અરમ; બાપવું — અરમવું ખોલું — ભેટું જે
મૂલ તે.

લાંબતું; વિં લાખેલું હોય એવું; સંબંધવાણું.
લાંબતુ વળગતું; નં સંબંધ રાખતું હોય
એવું જે તે; સંબંધ; લાખેલું અને વળ-
ગેલું હોય એવું તે; જેની સાથે કંઈ સં-
બંધ જોડાય હોય એવું તે — નેક, બો-
ળખાણ; સગાઈ; પરિચય; આર્થિક સંબં-
ધ વગેરે હોય તે. — મારે ને જોને કંઈ
લાંબતું વળગતું નથી. વળી લાંબતા વળગતા =
અતુલ વાત — કામ વગેરે સાથે જોડામેલા
અથવા સંબંધવાળા તે.

લાંબલાગ, પું સંબંધનો જે હક અને હિ-
સ્સો તે; સંબંધીએના જે સાધકાર ભાગ
ફેરવેલો તે; વહેંચણી; માટણી.

લાંબલાંબ, બં ચાણ; નિરંતર; હંમેશા;
બર; તાનડતો. (૨) એક પછી એક
ચાણ/ધારામાં જોડા; ઉપરાડપરી; સંબંધમાં
સાથે સાથે. (૩) તરતજ; તેજ વેળાએ.
લાંબણું; બં તરતજ; તેજ વેળાએ; સંબં-

ધર્મ સાથે સાથે.

લાગણી, કિં.અ.સં. હ્રસ્વસિખ યવો, રૂપા યવો; અથાણું; અડણું; અપણું; મારા કાથને એનો પગ લાગ્યો. (૨) વાગું; આપાત યવો; ધા-કાપ પ્રણવો; પ્રદા ખેલતાં તરવારની અણી લાગી. (૩) કટણું; બાજણું; વળગણું; કેમ કેળાં; લાગ્યાં. (૪) જાણણું; દેખાણું; આસણું; તે કાઠણ નેડી લાગે છે. (૫) સારી માધી લાગણીની અસર થવી; એને સહેલાઈમાં ખોદું લાગે છે.

તે હસીને બેલેલો તેથી અને બહુજ સાઈ લાગ્યું. (૬) ભાવના થવી; મન થવું; હાજત થવી; હજા હપજવી; અથ તરસ લોગણી; પેશાબ લાગવો. (૭) બળણું; સળગણું; બડકા થવો; આ લાકડાં લાગતાં નથી; સાપ લાગતી. (૮) ચોટણું; લોટણું; ઉપર કઢણું; સિંપાવણું; ભિજણું; વળગી રહેણું; ચીકડાણું; તેલિયા સોળ પૂર શાફી લાગતી નથી; મારવાડીને છુગડે માણી લાગણું તથી. (૯) કિસત પ્રધી; તલસેસણું; અરચ થવું; ધોતરના અને પાંચ લપિયા લાગ્યા. મુઅમ્મદ સરવાખરે લઈ આવતાં પાંચ મથીસ રૂપિયા લાગશે. (૧૦) જડણું; અળણું; પ્રાપ્ત થવું; એનો મને કંઈ ખતો લાગ્યો નહિ. (૧૧) સંજધી થવું; સગપણ કોણું; તે એના બાપ લાગે છે. (૧૨) આસણું; દીસણું; એને કતેહ પ્રજા એમ ખાચે છે. (૧૩) કામે બળણું; ઉધોરો સંધું; બેડણું; લાચ થવું; હવે જીવેરખરે પધે લાગ્યો. (૧૪) બેસણું આવણું; લાચુ પાણું; અનુકૂળ આવણું; આ તોળાને બેસે પુઠી લાગતી નથી; દસમી કસમ એને લાગશે. (૧૫) મચાં રહેણું; પગવાડે પડણું; વળગા રહેણું; કોડા લેવો; તે મારી

પુઠે લાગ્યો છે. (૧૬) હેરાનગતિ પહોચવી; હુખ થવું; સતાવું; હિળગરો લાગ્યો. (૧૭) રીસ ચઢવી; તીસ લાસણી ચઢી; મનમાં આવવું; કેમ કહેતાં એને ચટકો લાગે છે. (૧૮) ઉપયોગી થવું; સહાયકારક નિવડણું; તે મને આજે કામ લાગ્યો. બીજા કિયાપદ સાથે બેડાઈ વિવિધ અર્થ વપરાય છે. સર થઈ આણું રહેણું; તે ખાવાને રોવા લાગ્યો. રૂં પ્રં પૂરે લાગણું નમણું, વિનય કરવો. કામ લાગણું; ઉપયોગી થઈ પ્રણું; ચટકો લાગવો; રીસ ચઢવી. રંગ લાગવો; રસ પડવો; મોહિત થઈ જવું; વળગા રહેણું; ચડસ પડવો; અતુરાગ ચડવો. શાપ લાગવો; પાપ લાગણું; કાપ લાગતી; વગ લાગતી; અચળો લાગતો વગેરે.

લાગુ, વિ. લાગેણું; વળગેણું હોય એવું; સાથે બેડાયેણું; સંબંધ હોય તેવું. (૨) મળણું; બંધમેસણું; અનુકૂળ આવણું. (૩) પ્રેમ-ત્રાંનોદમાં પડેણું; અનુકૂળ. (૪) ચાણું; જરી. કિં. પ્રં લાચ પાણું; સમિત થઈ જવું; સાથે બેડાઈ જવું. પ્રેમમાં-મોહમાં પડવું; સંબંધ બાંધી દેવો. લાચ થવું; પાછળ પડવું; પુંડ લેવી. સાથે મળણું; સામેલ થવું. બેસણું આવણું; આ ચાવી લાચ થશે. લાચ પડવું; પાછળ પાછળ જવું. લાગેણું, વિ. અડકેણું; વળગેણું; નોમનો છેડા એની ભિતને લાગેલો છે. (૨) બાગેણું; ચોરેણું; લિપાઈ રહેણું; એડાને ક્યારે લાગેલો છે. (૩) મોહમાં પડેણું; સંબંધ બેડાઈ રહેણું. (૪) બળેણું; સંગ-મળેણું.

લાગી, પું. સતારી મંખણીનો આધી આપેલો જે દાણું કરેરો વગેરે લેવાનો હક અપાતિયાર તે; હકનો કર; દાણું; વેરો; દાણ; બકાત; લાંચ; હકસાઈ. (૨) લાગણું

જગતુ હોયુ તે, ચંચલ, સંગપણ (૩)
પીછે, કોડા
લાધવ, નં [સ] નાનાપણ, લઘુત્વ, નાનું
છોટું દર-આકાર તે (૨) હળવાપણ,
લવકાપણ. (૩) નીચતા (૪) નાનુકેપણ,
મુદના, કામળતા (૫) ચર્ચાતા, ચર્ચ-
જાઈ (૬) કુશળપણ, નાનમ, લઘુના
લાચાર, વિં [ફા] નિરપાય, પોનાનાથી
કંઈ ખતી શકે નહિ એવી સ્થિતિમાં
આવી પહેલું, અશક્ત, નિરાશ, અસમર્થ
(૨) ગરીબ, રોક, દીન, પામર
લાચારી, સીં કંઈ ખતી શકે નહિ એવી
હાલત તે, અશક્તતા, નિરપાયતા (૨)
ગરીબાઈ, દીનતા સાધન-સકિત રહિતપણું
લાછ, સીં [સ. લક્ષ્મી] લક્ષ્મી, ધન,
દોલન. ઉં વિદ્યા આગળ લાછ હિંડે છે
આધુ એટલી સામગ્રી લાછાનુવર-નકમીના
છાકરા, ધનવાનના પુત્ર, પેસાદાર વર
લાછાં, નં લાછો-લાછો (પું) હાથેળી
અને પર્ગનાં તળિયા બળવા-દાઝનાં તે,
ગરમ કરેલા તરેયાને લિમડો ને બસ
છાંટી દરદીની તળા શેકવા-ડામવાં તે -
લાછો લેનકાનનાં અમુક જાતના દરદના
ઉપાય તરીકે ગરમ લોખડથી તળાં દાઝવા
તે ૩૦ પ્રં લાછો લેનકાવવા-નાસ આપવો,
પૂમ સંતાપણ, ત્રાણ નાલા પોકરાવવી.
ગરમ રેતીપર ચલાવણું અગ્નિ દિવ્યની
એમ ક્રિયા-શિક્ષા તે -અધિભારીઓ લાછ
લેવકાવે છે
લાછો, પું હીરની પોચી ને સુવાળા આંટી-મુ-
છા તે, નરમ ને સુવાળા રેશમની ઢાકડી
લાછોડો તે ૩૦ પ્રં હીરનો લાછ જોડું
સુવાળું અને નરમ સ્વભાવનું-એમ વા
ળાએ તેમ વળે એવું, જાએ કડક ન
હિં એવું, સીધું ને સુવાળું-છાકરા તે
હિરાનો લાછ એવો છે, વજ્ર થાં છે (૨)

તળિયાની દાઝ-ડામ તે -લાછો લેવકાવવો
લાછ, સીં [સં લજ્જા] મનનો મંકાચ
તે, ચરમ, છોખાડું તે (૨) અદમ મર્યા
દા, મલ્લો, વિવેક (૩) વડીલો અને વર
વજેની અદમ રાખવા માટે વડીલો ને
શુદ્ધાન સીઓ માથા ઉપરનો છોડો મો
(૧) પર એવે છે તે, મો ને દેખાવ એમ વ
અ રાખવું તે, ધુધટો; આધુ આટલું તે
- મુજરીત કાઠિયાવાડમાં સીઓ વડીલો
ની લાજ કહિ છે (૪) માન, પ્રતિષ્ઠા,
આગર, ટે, સાખ-આટલી વખત થોડાં
નાણાં ધીરને મારી લાજ રાખે. કિં પ્રિં
લાજ રાખવી-આગર-સાખ સાચરવી, માન
જળવણુ દહે જોણે મૂકી લાજ તેને
નાનું રૂં રાજ લોકલાજ-લોકમા નિદા ય
વાનો બપ-માન-પ્રતિષ્ઠા બગતો બપ તે,
બવહાર મર્યાદા તે, મીડાં, ફી, લગ્ન
લાજમ, વિં [જા] ઘટિત, ચોગ્ય લાયક
લાજલગ્નમણી, સીં ચરમ, લગ્ન, સં-
કાય, -માગતા લહેણની બોનતમાં એને
લાજલગ્નમણી લાગવાની નહિ, ચોખ્ખો
છે (૨) લાજુપણ-આગળી કા પવનનો
સપાટો લાગતાં પાતરીઓ કરમાઈ જાય
એવી એક નાની વેલ-ટોડ તે,
લાજનાણું, વિં ચરમાળ (૨) આખરહાર,
બવહારજ મની બીક રાખનાઈ
લાજમું, કિં અં ચરમાણ, મનથી સંકો
ચાણુ, લાજ આવવી, અદમમાં રહેણુ.
(૨) માન બગતો ડર રહેવો, ટેકમાં રહેણુ,
આગર માટે બીણુ
લાજ, [સ.] હાજરની, ધાણી મમરા, કુર-
મરા લાજહોમ-લગ્ન વિધિમાં વરકન્યા
વેદીમાં જો મુજરે હોમો છે તે કિયા-વિધિ,
એક વૈવાહિક વિધિ,
લાજમી, સીં લગ્નમણી, સ્પર્શથી જેની
પાતરી જમાવ એવી એક નાની વેલ

લાભળું, વિં. લાભવાળું; શરમાળ. (૨)

લગમણીનો છોડ.

લાભુલાડી, વિં. શરમાળ; મોં સંતાડતું કરે એવું; ચળરાક-નિડર-ધૂટ નહિ એવું.

સ્ત્રી પુરુષ અને બાળક સો મારે વપરાય છે. આ છોકરો જરા લાભુલાડી છે તો.

૧૬, સ્ત્રી ધાતુ અથવા લાકડાની ધરી તે; આક વગેરેની વચ્ચે રહેતો જાડો ખીલો તે; લટો; મધ્યે રહેલો ખીલો; કેન્દ્રધાર (૨) ચરખાની ચરી. (૩) પાણીનું શરતું મોડું લાકડું કે જેના ફરવાથી તેલી બિયાં પિસાય છે-ધાણીની લાટ. (૪) સોરટીમાં નક્કી કરેલા નંબર તે; મોટા જથ્થાનો એકઠો ભાગ.

(૫) લાકડી; સળિયો. (૬) તરંગ; મોજો; વેલ-ઓડો. લાટખંધ=જથાખંધ; નહિ છૂટક. અં. સામે; સામટી રીતે.

લાટાનુપાસ, પું. [સં.] કવિનાતી, રચનામાં આવતો એક શબ્દાલંકાર; સમ ઉચ્ચારવાળા એક વર્ગના અક્ષરનું આવર્તન તે; વર્ણ-સંગામ; ચમક; ઉં. મોડું એણે કીધું કામ મોટે દેશે મોડું માન, મોટા મોટા મહીપતિ મહીપતરામ. ક. દ. ડા.

લાટી, સ્ત્રી. લાકડાંની વખાર-ફુકાન; લકડ પીઠ. (૨) લખાણની એક રીત, તેલી.

લાટી; ગાડી વગેરે. (૩) લાટ દેશની બાધા;

બરચીઆધા; દખ્ખણ તરફની ચુનરાતી.

લાટો, પું. મોજો; તરંગ; ઓડો.

લાડી, સ્ત્રી. જાડી અને મજબૂત લાકડી; જેઠિ-કા, ડાંગ.

લાડો, પું. ધાતુનો ભારે પાસલો; લગડી. (૨) છાક. (૩) તરંગ; ઓડો; મોજો.

લાટ, નં. પ્રેમના ઉમરાળા બેઠાવવું તે; ખવરાવવું અને બેઠાવવું વગેરે જે વહાલ સેણું વર્તન તે; સારી રુપ આપી, હસાવી બેઠાવી બાળકને રાજરાજ રાખવું તે; બાળક, સ્ત્રી વગેરેને પ્રસન્ન રાખવા તે. (૨) પ્રસન્ન રાખવાના સાધન અને વર્તન તે. (૩) હેત;

પ્રેમ; વહાલ. (૪) લાટ દેશનું વતની; વાણિયાની એક નોત.

લાકડકું, વિં. લાકડું; લાકડાં રાખેલું-અત્યંત વહાલું. લાકડકી=લડાવેલી અને વહાલી છોકરી; લાડી; લાડટી; લાડકવાઈ. (૨) માનીતું; ખૂબ વહાલું.

લાકડકવાઈ, સ્ત્રી. લાડટી છોકરી; વહાલી છોકરી. લાકડવાયો=લાકડો. લાકડવાયું=વહાલું ને લડાવેલું; લાકડાં રાખેલું. લાકડલાક, પું. જોતાં ને વિવાહ વગેરે અવસરે સ્ત્રીસગાં તરફથી બેઠે અપાતી મિત્રાઈ તે.

લાકડું, વિં. વહાલથી કલાવી રાખેલું-ઉછેરેલું; વહાલું ને રમાડવા જેવું; લડાવેલું; વહાલુ લાગે એવું; મોજામાં-આનંદમાં રાજ રાખેલું હોય એવું; કાલું; સ્વચ્છમાં ઉછેરેલું ને વહાલથી પાલન કરેલું. લાડટી=લડાવેલી છોકરી. લાકડો=લડાવેલો છોકરો; બાળેલો અને ખૂબ લાલન પાલન કરી વહાલમાં રાખેલો.

લાડણી, સ્ત્રી. લાડધેલી કન્યા; નનવધૂ. (૨) માનીતી; વહાલી.

લાડણો, પું. લાડધેલો-છોકરો-વર તે. લાકડો; લાડવાયો. ખૂબ લાલનપાલનમાં ઉછેરેલો ને વહાલો. (૨) માનીતો; પ્રેમપાત્ર પુત્ર.

લાડટી, સ્ત્રી. લાકડાં ઉછેરેલી-કન્યા કે સ્ત્રી; લાકડવાઈ. ઉં. આખભરોમાં અલબેલડા, લાડલી લાવું. (૨) કાલી; લાડ કરે એવી; રમતિયાળ-રમુછ.

લાડવણ, સ્ત્રી. લાડટી સ્ત્રી; માનીતી સ્ત્રી; મેંધીવડ.

લાડવાઈ, સ્ત્રી. લાડટી; વહાલી; જેને ખૂબ લાડ લઇવવામાં આવતાં હોય એવી.

લાડવણું, વિં. લાડકવાયું; લાકડું; લાકડાં મુખથી મોજામાં રાખેલું એવું. વહાલ પ્રતાપ ર આગલ લાડ કરનાર-લાડ માણનાર તે; કાલુષ્યેલું. લાડવાયો=લાડકો,

લાહલું ગળેલો છોકરો, વહાલો પુત્ર તે.
 લાહલું, કિં અં લાહ કરવું; વહાલ, ખતા-
 વનાર આગળ રિસાલું; આનાકાની કરતી;
 માન ધરવું; ગેલ કરવાં; કાલાં, કાઢવાં.
 લાહલો, પું પાણી ધી વગેરેમાં પલાળેલી વસ્તુ
 તે જે હાથ વડે દાખીને બનાવેલો ગોળો;
 માટી; આટો; મિઠાઈ વગેરેનો ગોળ લોટ.
 ગોળો; લાહ; મોદક. (૨) ચુંચણ, વગેરેની
 ગોળાકાર ખાત તે; ચંદ્રક. (૩) લાભ;
 નફો; ફાયદો; પ્રાપ્તિ.:-એમાં શો લાહલો છે ?
 લાહસલું, વિં લાહથી કાઢું થઈ ગયેલું;
 વહાલ-લાહથી ખાળક જેવા સ્વભાવનું બની
 ગયેલું; લાહધેલું; ચાવણું; કાલું. વહાલનાં
 ગાંડાં કાઢતું. ઉં મારી લાહસધેલી લાહણીરે.
 લાહાલાહ, સ્ત્રીં લાહ લાહ કરવું તે, વહાલના
 એવારણાં; કાલાં કાઢ્યા કઢ્યાં તે, વારંવાર
 રસાલું ને મનાવું તે.
 લાહી, સ્ત્રીં લાહકા; લાહવાળી; માનીતી; ખૂન
 વહાલી-વહુ, છોકરી, સ્ત્રી વગેરે. આનંદમાં
 મોજમજામાં રાખ્યા કરેલી સ્ત્રી, અથવા
 કન્યા તે.
 લાહીલું, વિં લાહકું; લાહવાયું; લાહમાં
 ઉઠેલું-રાખેલું તે.
 લાહો, પું ધડ, બાજરી અને ચણા વગેરેના
 લોટનો ધી ગોળ નાંખીને બનાવેલો ગોળો
 તે, લાહલો; મિઠાઈ વગેરેનો ગોળો; મોદક.
 (૨) ફાયદો; લાભ, પ્રાપ્તિ.
 લાહલો, જુઠું લાહલો.
 લાહો, પું લાહમાં ઉઠેલો જુવાન છોકરો;
 માનીતો, લાહકવાલો છોકરો; વર. ઉં
 લાહાલાહી જોરે કંસાર.
 લાણ, નં લહાણ; લાભ; નફો; ફાયદો.:-
 વાધને ટોડીને ચું લાણ કારણ ? (૨)
 ધનામ; બક્ષીસ; પરિતોષિકા.
 લાણી, સ્ત્રીં લહાણી; ધણીને લાભ થાય
 એમ વહેંચી આપવું તે; લહાવું તે; બક્ષીન
 ધનામ-વહેંચી આપવાં તે. (૨) ધણી

જાણી લાભ આપે વહેંચવાની વસ્તુ તે,
 ધણી જણના લહી આપવાની ચીજ તે.
 મરજો મંડાવશો ત્યારે લાણીઓ પણ
 લહાણોને ? (૩) દાખણી.
 લાણું, નં લહાણું; ધણી જણના લાભાર્થે કરવા-
 માં આવતી વહેંચણી તે; ધણી જણને લાભ
 થાય એમ અર્થવા મંડળ કે નાંતરના ફર-
 કને મળે એમ વહેંચવું તે; વહેંચણી;
 વાટણી; બક્ષીસ વહેંચી આપતી તે. (૨) લ-
 હાવાની-વહેંચણીની વસ્તુ-ચીજ તે. લાણું
 નોતડું=ગતિમંડળમાંની વહેંચણી-વાટણી
 અને આમંત્રણનો હક તે, મંડળના સભ્ય
 તરીકેનો હક-અધિકાર તે.:-નાતના લાણી
 નોતરાનો સર્વેને હક છે.
 લાત, સ્ત્રીં પગથી કરેલો આધાન-જાપટ મારતી
 તે; પદાધાન; પાટું; કિં પ્રલસાત મારતી=
 તરછોડી નાખવું; નહિ ફરકાર કરવી, નહિ
 સ્તીકારવું-કચુન ગમવું.:-તેણે નોકરીને
 લાત મારી. લાત ખાલી=તુચ્છકાર સહવા.
 લાતી, સ્ત્રીં જંદર ઉપર વહાણમાંથી ઉતરેલો
 માલ રાખવાની જગા, મોટી ધુધી વખા-
 ગની જગા; પીઠું; પીક; વખાગ; ઢોઢો.
 લેચાક માવબરી કે લેકાલી ગમવાની જગા.
 લાહ, સ્ત્રીં લોહ તે ગણેશ વગેરે પ્રશ્નનો મગ,
 ખડ ખાનારું પ્રાણીઓનાં સિંહા.
 લાહલું, કિં અં પીક પર નાલન નૌકા પર
 ભરવું-ચિત્તવું તે; ખડકલું; ઉઠને ગણેશ
 વગેરે પ્રાણીની પીક ઉપર માલ સામાન
 વગેરે ભરવા સિંચવા તે; ભાર ભગો.
 લાટી, સ્ત્રીં ફરસનધીનાં પત્થરનાં પાતળાં
 ચોસલા; પત્થરની નાની અને પાતળી
 તખતી; પત્થરનાં પ્રાથિયાં. (૨) ફરસ બધી.
 લાધણું, કિં અં પ્રાપ્ત થવું; મગવું; જડવું;
 ખાવું; હાથ લાગવું; ઉં એક દીરા લાધ્યા
 છે મારા દાસમાંને. (૨) જમીન-દાદર
 સાથે વહાણ વગેરેનું ચોંટી બેસવું; અધ-
 કાણું; અટકી પડવું; ઘોણી જવું.:-લાટર

અખાતમાં સહેજ વહાણ લાધી જાય છે.
 (૩) વહાણ ઉપર અથવા બાર બરદારી
 પ્રાણીઓની પીઠ ઉપર માલ ભરવો-ખડકવો.
 લાનત, સ્ત્રીં શરમ; ગેરિયત.
 લાપટ, સ્ત્રીં લાપોટ; ચપડાક; તમાચો.
 લાપટિયો=અધરણિયાતને ગાલે કંકુનો હાથો
 મારનાર-દિયેર.
 લાપન, નં અન્ય પાડી અર્થ કરવો તે;
 અર્થ જ્ઞાન કરવું તે.
 લાપસી, સ્ત્રીં બાકિશો લોટ-આરો તે; કસાર;
 લાપસી.
 લાપી, સ્ત્રીં, લાંપી.
 લાપોટ, સ્ત્રીં લપડાક; તમાચો; ચાપટ.
 લાપોટિયું, નં ગાલ અને ગળા આગળ
 થઈ આવતો સોજનો એક રોગ; એક
 જાતનો તાવ, કે જેમાં કાન આગળ લાપોટ
 વાગી હોય એવો લાલ સોજો થઈ આવે
 છે. આ એપી રોગ છે.
 લાફાલાફ, સ્ત્રીં જેમ ફાલે તેમ કંકુ; વેડ-
 રવું તે; ઉડાડવું તે; લખલુટપણું. (૨)
 મોટાછમાં ઘણું ખરચવું-ઉડાડવું તે. (૩)
 કુલ, કુલાય; બકારા.
 લાફાવેડા, પું ઉડાકોડા; જેમ ફાલે તેમ
 ઉડાવવાની ટેન-પ્રતિ તે.
 લાફો, પું પોલા હાથની ચાપટ; લપડાક;
 તમાચો; પાછળથી બેચી પર ચાપટ મારતી
 તે લાફો.
 લાખડી, સ્ત્રીં ભાવરી.
 લાખડ, નં લાવરી; એક જાતનું પ્રાણી. (૨)
 વિં ગોચું ને ચુવાળું હોય એવું; અક-
 ડપણા વખરવું. (૩) કુમળું; નેરમ.
 લાભ, પું ફાયદો; નફો; લખ્ધિ; પ્રાપ્તિ તે.
 (૨) નાપણિયા-મપારાનો માલ આપતા
 પહેલાં ઉચ્ચારતો શકું; જેનાઓ પહેલું
 તોલું જેખનાં એક એમ નહિ પડે
 'લાભ સવાયા' એમ કહે છે તે લાખ-
 કારીઆમ કરે એવું.

લાલપુ, કિં અં [સં. લમ્] લાભ કરવો;
 કમાવું; રણવું.
 લાલાલાલ, પું લાભ અને અલાભ તે; નફો
 હુક્કાન. (૨) કાઠ.
 લાભોજીલાભ, પું ઉડાકોડા કરવા તે; લાભ
 છે લાભ છે એવી ડહાંશિ અંધેર ચલાવ્યે
 જવું-ઉડાવ્યા કરવું તે.
 લાભણીવો, પું રામણીવો; નામણીવો.
 વરની માતા વરધોડામાં જે શકુંનો દીવો
 હાથમાં રાખે છે તે. દેવને નમન કરી કાર્ય
 સિદ્ધિ માટે ઉપાડેલો શુભ શકુંનો દીવો.
 લાભા, પું ટિમેટના બૌદ્ધ મતના વડા આચા-
 ર્યનો ધલિકામ અથવા ઉપનામ તે. ટિમેટ-
 ના બૌદ્ધધર્મ રાજ્યનો વડો તે-લાભા.
 લાંચ, સ્ત્રીં આગ; અગ્નિ. (૨) બળતરા;
 બળ; તીવ્ર લાગણી; કારી દુઃખ લાગવું તે.
 લાયક, વિં [ફા.] યોગ્ય, ધૃષ્ટિ. (૨) પાત્ર,
 શુભવાન. (૩) અતુરપ; સમાન; સરખું.
 લાયકાત, સ્ત્રીં યોગ્યતા. (૨) પાત્રતા. (૩)
 કામ કરવા-પસંદગીને યોગ્ય શુભ હોશિ-
 ચારી વગેરે હોવાપણું તે; લાયકી.
 લાયકી, સ્ત્રીં લાયકપણું; પાત્રતા; યોગ્યતા.
 (૨) વિવેક, સમ્યક્તા; વિનય.
 લાયરી, સ્ત્રીં બોલવાની ખડાઈ, આડંમર;
 ચાપલુસી. (૨) પતરાળ; બેડસાઈ.
 લાયલેપા, પું તાસ, તોનાતોના; ખેંન.
 (૨) મહા-ચુસ્કેલી વેડવી કે ખમ્બી પડે
 એવું તે.
 લાર, સ્ત્રીં લહાર; હાર; બોળ; પંક્તિ; લીટી
 જેવી સીધી પંક્તિ-પરંપરા તે. (૨) ટોળું;
 સમૂહ; ઘાડું-ડીડાઓની લાર.
 લારી, સ્ત્રીં [અ. Lorry] લોઢની સડક
 ઉપર ધકેલીને ચલાવાય એવી ખુબી ગાડી;
 ટેલણગાડી. જે રેલવે સડકની તપાસ માટે
 ઉપયોગમાં આવે છે.
 લાર, નં વડાઈ; ટોળું, ઘાડું; સમૂહ; મંડળ;

ધણા નળ્યાઆ-પ્રાણી છવાતે વગેરેની ધાડ-
ની ધાડ તે (૨) અંખરૂં લઈને, ઉં મન
મુઠી દેનેરે માયાતું લાઈ.
હારે, અં ઝોળામધ; હારે (૨) સાથે, મં-
ગાયે (૩) ટોળે, ધાડે, હારે આવે ને
હારે નય. ધણાઓના ટોળા સાથે આવે
ને ટોળા સાથે નય તે. મધોડે, સંયવારે,
ટોળામધ
લાલ, પું ઉલ-ફોડો જીવાન, ગીતો,
ધેરડી, બાકો ઉં બહે લાલ' તમાચો
મારી મુખજી લાલ ગખો રે કે મોજક
વરણાગિયો (૨) રાતા ગતો ચળી (૩)
ગતા ગતું ન ગ, માણેક. (૪) 'હીં મં-
ણેકની કણી-મણેકો, ગતું લોલક; દિખતી
પરચરતું નંગ, યુની છેન કડીમા આગળ
પાછળ પ્રાણુઓએ મોતી ને વચમા લખ-
ગોળ લાલ હોય છે
લાલ, વિં રાતુ, ગતા રગતુ રાતા, લોહિત-
લાલચ, સ્ત્રીં લાલની આશા તે, લાવસા,
કઈક મેળની લેવાની ભાવના-ધ્વજ તે,
લોભ, ગળ (૨) લોભથી મેહિમા પડતુ
તે (૩) નાય ૩૦ પ્રં લાવચ આપરી=
દાયો બનાવવા લાલચમા પાવુ=લોભ
લાગેનો, કઈક મળવાની આશામા લોભાતુ
લાલચ ગખરી=કઈક મળવાની ધ્વજ રા-
ખરી તે ઉં લાલચમાં કપટામા
લાલચટક, વિં લાલચુરખીદાર, તેજ મારતી
લાલાચવાણું, ચક્રદા લાલ, રાતુચોળ,
પાનસુરેખ.
લાલચોળ, વિં ખૂન રાતું, ઘણુ લાલ
લાલચુ, વિં સાંચવાણુ, લાલસા રાખનાર,
લહુતાવાણુ, કાઈ સ્વાર્થ સધી, લેવાની
કામનાવાણું (૨) ખાવા-ભેગવવાની ધ્વજા-
વાણુ, સાર ખાવાપીવાની લાલચ રાખ
નાર આ છોડર જરા લાલચુ છે એટલે
કાઈ મિહાઈ અપીત કનાઈ કાદી લે
લાલચ, પું કુટણિયે આલના શીકૃષ્ણની બાગ

મૂર્તિ તે, શીકૃષ્ણના બાગ સ્વરૂપની પ્રતિમા
લાલન, નં [મં.] લાડ, લડાવતું તે, લા-
ચમાં હુલાની ગખતું તે, લાડમાં હોરેવુ-
રાખતું તે-લાલનપાલન=સારી રીતે ગ-
ખવુ અને પાળતું તે
લાલપાલ, નં લાડકોડથી પાળતું-મોડુ કરવુ
ને ખુશીમા રાખવુ તે, ખૂન આસના
વાસના કરવી તે
લાલખાઈ, સ્ત્રીં આગ, લાય અમિ-એના
કામમા લાલખાઈ મૂકો બળુ, ક્રિવા અર્થમા
વપરાય કે
લાલખંડાલ, વિં રાતુચોળ, ખૂન લાય (૨)
સુદર, સુરેખ; કાંકડુ. (૩) કિંય બહલાવે
એવુ, મદ-આન દ-ત્તાઈ ઉપજાવે એવુ
લાલસા, સ્ત્રીં [સ.] લાયચ, લોભ, તૃષ્ણા
(૨) કાંકડા, આશા; કામના, આગ્રહતા
લાલા, સ્ત્રીં [સ.] મોતી લોગ (૨) પું
ગ્રવાયા (૩) લાવાધવાળો રગીતો જન તે
લાલો, સ્ત્રીં જેનાઈ, રગીલાપણુ, કાંકડાઈ
લાલાણુ, પું કાંકડુ ખુર મિજણુ, ગીતો
કાંકડુ યજ્ઞને-વણાગિયા અને કરવુ અને
જવા કે વ્યવહાર તરફ મેદરમાર ગહેવુ,
એરી વૃત્તિનો માણસ તે (૨) શુદ્ધચ,
સંયજન-પર્ણમ તમે
લાલાશ, સ્ત્રીં ન્તાશ, રક્તાતા (૨) જેમા
યોડો લાય રગીતો અશ-હોય એવુ તે.
લાલિત્ય, નં [સ.] ભાવણુ અને કવિતા
વગેરેમાં આવતી મજેની સુદરતા તે, શબ્દ
અને પદની ગોઠવણુ અને તેમના અર્થનું
સાધ્ય તે-શબ્દ લાલિત્ય, પદલાલિત્ય
અન, અર્થ લાલિત્ય (૨) સુદરતા, શોભા,
માનિત, લાવણ્ય સુરેખપણું, મન હસે-
આનદિન થાય એવુ જે વાણી વગેરેતુ
માદવ ને માધુર્ય તે લલિતપણુ, છટા,
આવૃથ

લોલિયો, પું. દેડા; અત્યંત સુરત તરફ વપરાય છે.

લોહી, સ્ત્રી-લાલાય; રક્તમા. (૨) સુંવાળી ચામડીમાંથી સ્વચ્છ લોહીની જે તેજ ને લખલખાટ દેખાય છે તે; સારી તંદુરસ્તોને લીધે શરીર-ખાસ કરીને ગાલ ઉપર દેખાતી રાતા અને સ્વચ્છ લોહીની સૂરખી તે; નવા, તાજા, સ્વચ્છ અને રાતા લોહીની ચામડી પર દેખાતી ભલક તે. (૩) લાળી; હેમ; ધંટમાંનું લોલક.

લાય, પું. લહાવ; ઓરિયો; લાભ; ઓરતો; મનનો અભિલાષ તે.

લાવણી, સ્ત્રી. લલકારાય એવી ચર્ચાતી વાતની કવિતા; એક ગમ-અથવા ઢાળ તે. લાવણીપત્રક, નં. સરકારી લહેણું આ-સામીવાર પત્રકે તે.

લાવણ્ય, નં. તેજસ્વી છતાં કામળ-ચુડતાપૂર્ણ સુંદરતા તે; સૌંદર્યનો લખલખાટ; સુંદર ને મોહક તરલત્વ તે; નાનુક સુગંધપૂર્ણ; હડતી છટાવાળી સુંદર ભલક તે.

લાવણ્યતા, સ્ત્રી. લખલખાટી.

લાવરી, સ્ત્રી. એક ભતનું પંખી. એ ખેત-રોમાં ફરે છે ને બોધામાં રહે છે.

લાવડ, નં. એક પંખી; લાવરી. (૨) કુતરાનું ભસવું.

લાવલશ્કર, નં. સરંજામ સાથેતુ મોટું લશ્કર; બધું-તમામ લશ્કર.

લાવવું; કિં. સં. આણવું; લાવ આપવું; પાસે આવે તેમ કરવું. (૨) ખરીદકરી આણવું; વેચાતું લાઈ આપવું. અનુભવીથી કાપડ લાવ્યો. તું શું લાવ્યો? જ. ટોપી. (૩) બધ કરવું; વાસવું. કિં. પ્રં. લાવી અકવું. દેડાણે આણવું; બેસવું કરવું; બેસાડવું.

લોણું; જી. લહાવું.

લાવો, પું. લહાવો.

લોશ, વિ. બરબાદ; નકામ. (૨) છેલ્લું. (૩)

તુકસાનીમાં આવી ગયેલું. કિં. પ્રં. લાચ

જવું-નકામ થઈ પડવું; પાયમાલ થવું; ખતમ થવું. (૨) બેહાલ થઈ જવું; બરબાદ જવું.

લાસં, સ્ત્રી. મહં; શય; લોથ. જનાવરની લાસં ને મોણસનું મહં.

લાસરિયાપણું; નં. કહેવું ને કરવું નહિ-બોલ્યું નહિ પાળવાપણું; લપસી જવાપણું; આગંતેમ કરી જવાપણું તે.

લાસરિયું; વિ. વિસરમોણ; ઠામઠેકાણા વગરનું; બોલ્યું નહિ પાળનાર; ધડા વગરનું.

લાહ, જી. લાય; આગ. (૨) ભૂખ. (૩) રેશમી કપડું.

લાહાણું; જી. લહાણું; સૌને સરખે હિંમે પાંતીએ વહેચી આપવું.

લાહાણો, પું. જીવતો કાચલો; અંગારો, લાળો. લાહી, સ્ત્રી. લાઇ, ખેળ; ધઉ પ્રગેરના લોટને બાશીને બનાવેલો ચીવટપદાર્થ.

લાહો, જી. લાય; આગ (૨) ઉચ વેદના. અંતરનો બળાપો.

લાહોરી, સ્ત્રી. પતરાણ; બેડસાઈ; આપયુસ્તી. (૨) દોઢડાપણ.

લાળ, સ્ત્રી. ['સં. લાલા] મોહનો ચીકણો પ્રવાહી. ખટાસ અને ગળપણ બોતા મોમાંથી આ પ્રવાહી છુટે છે. સુકા ખોરાક મોમાં નાખી આવતા લાળથી બિન્ન નરમ થાય છે અને પચે છે.

લાળિયું; નં. તાજા હળી; કણ બરાણું કણસણ. (૨) વિ. લાળ પડતી હોય તેવું છેકર; (૩) નાં લાળથી બદન પંક્ષણે નહિ તે માટે બાળકોને પહેરાવવાતુ ગળે માખવાનું બાકું કુડવું.

લાળી, સ્ત્રી. કાનની નીચે લમડતી કુમળી ચામડી તે; બુટ. (૨) લોલક.

લાળો, પું. અગારો; બળતો કાચલો. લાંક, પું. પાતળી વસ્તુનો વાક-મરોડ તે હમ્મર ફોરેનો. હં. સિંહાકારે કટીનો લાંક. મારો રફે છે કાચા પગનો લાંક.

લાંગ, પુ. એક જાનનું મોજા. એનો મોજા
વડાવા નેવડો પત્તુ જતાં ચપટો થાય છે
લાંગકલોથ, નં. [જ] વાળો ખટ; એક
જાતનું સુતરેસ કપડું

લાંગ, નં. લગ્ન, વડાણ ચોખાવવાની
ગિનારી.

લાંગપુ, કિં. 'સાં લંગર નાંખીને' અટ-
કાનું નદાણ ચોખાવવું, ઉછુ રાખવું
લાંધ, સ્ત્રી. લાધણ દની તે, જૂખ્યા મહેલુ
તે, ઉપનાસ

લાંધણ, સ્ત્રી. ઉપનામ, જૂખ્યા રહેલુ, નિરા-
રાદાર નહેલુ તે

લાંધણી, સ્ત્રી. માડીનાં ધુસરા નીચે મૂ-
વાની યોડી તે

લાંધણું, નં. દેણદાન દવું પનાવે ત્યા લગી
સે દારે જૂખ્યા તરસ્યા તેને આંગણે બેસી
નહેલુ તે લાનણધાલવું એમ કહેવાય
છે લાંધણું ધાવવું=ખાવાપીનાના સોગન
લઈ આડા થઈ બેસવું

લાંધણું, કિં. અં. જૂખ્યા તરસ્યા બેસી રહેલુ,
જૂખ્યા રહેલુ, ઉપનાસ કહેવા.

લાંધો, પુ. લાંધણ ઉપનાસ (૨) લાંધણ
લાય, સ્ત્રી. કામ કાની લેવા સાડ કાઢીને
જાતું માતું કઈ આપવું તે, રસ્તવ કિં.
પ્ર. લાય આપરી=કામ કાઢી લેવાને
તેસા કે બીજી કઈ વસ્તુ આપરી લાય
લેરી=કામ કરી આપવાને બીજાથી, જાતું
માતું કઈ લેવું તે

લાંધખાઉ, વિ. લાચિયુ. લાય-રસ્તવ લેનાર
લાયખોર, વિ. લાય ખાનાર, રસ્તવ લેનાર
લાયલુ, કિં. અં. ખાનગી વાંકાવણું (૨)
રસ્તવ આપરી

લાચિયુ, વિ. લાય લેનાર, રસ્તવખોર
લાંચું, વિ. કમી, ઓણ. ન્યૂન-એને કઈ
લાચુ પડયું ?

લાંછું, નં. લાંછન, ડાઘ, બદો
લાંજી, પુ. વાધો, હરકત નકતર

લાંઠે, વિ. વચમાં રહે નહિ એવું, તોફાની.
મરતાની (૨) ખધુ, ધૂર્ત. (૩) શં
લાંઠાધ, સ્ત્રી. લાંઠપણ, નમકુપણ (૨)
ખધાંધ, ઘડાંધ, લુચ્ચાઈ (૩) શંતા

લાંઠિયું, વિ. વચમાં મ્હે નહિ એવું, નિર-
કથ; તોફાન કરે એવું, નમકુ. (૨)
લુચ્ચુ, દોંગું, તોફાની, ખધુ, કારસ્તાની
(૩) જ્યારે; નં. આધુ' રહે એવું, નહિ
પકડાય એવું.

લાંઠો, પુ. લાંઠાખાણસ, દોંગો, જ્યારે (૨)
ધૂર્ત, લઠું, કથું આપે પરખાવે નહિ
અને કામ મદી જાય એવો (૩) વાગ,
ગળેલો.

લાંણુ, નં. લાભ, નફો, ફાયદો (૨) લંકાવો
આરિયો

લાંદો, પુ. પનથેવા દ્રવ્યનો સોચો, લયકો
લાંપ, પુ. [અં. લેંપ] મીવો, ખતી
લાંપકું, નં. સૂકું, ઘાસ, ચીંચાણેલું ઘાસ
લાંપી, સ્ત્રી. સપેતાને એરડિયામા છુટીને
બનાવેલી ચીકણી છુટી એ કાચ ચોઠ
વાના અને તરડો પુરવાના કામમા આવે
છે લાખી

લાંખટગિયો, વિ. શરીરના પ્રમાણમા જોના
પગ લાગા હોય તે, લાગા પગવાળો

લાંખલાત, પુ. આગલા વર્ષના ડાંગેરના
ઝાડ તે, મડધો

લાખી, સ્ત્રી. લાખી, સપેતામાં દિવેલ નાખી
છુટીને બનાવેલો ચીકણો પદાર્થ.

લાખીકુંડી, વિ. આડીતેડી, એલેલ (૨)
પચાતી ચિકણ, ચચા (૩) ગાળાગાળી
તકરા

લાંખીનજર, સ્ત્રી. દૂર લગીનો-પરિણામનો
વિચાર કરવો તે, બનવાની-કરવાની વાત
ખાખત-સંખધી આંગળ ચુ થશે તેનો
વિચાર રાખવો તે-લાંખી નજર પહોંચાડીને
કામ કરવો નહિ, તો રસાધ, જરો
અગમચેતી

લાંબુ; [સં. લમ્બ] સીધી લીટીએ વધારે આગળ વધેલું હોય એવું; પહોળાઈ કરતાં બીજી તરફ વધારે લંબાણ હોય એવું:— ધરે લાંબુ છે પણ પહોળું નથી. પતો ખરોખર છે પણ કપડું લાંબું બહુ છે. ડુંકાણથી ઉલટું. (૨) ધણું; મોટું.—એ હવે લાંબું જીવશે નહિ. (૩) લંબુ:—આ છોકરો પાતળો છે એટલે લાંબો લાગે છે. (૪) વિસ્તારવાળું; ફેલાવાવાળું:—લાંબાં સગા એટલે નાતમાં તે ફાવે છે. લાંબાં વાત્તાઓ. (૫) અં આધે; છેડે; દૂર:—અહિથી ગામ તો હજી બહુ લાંબે રહ્યું. કિં પ્રં લાંબા થવું=સાધુ જવું; પગ પ-માગીને પડવું. લાંબો થઈ જવું=પાયમાલ થઈ જવું; મરી જવું લાંબું કાઢવું=ધણું જીવવું. લાંબું ચાલું=મામલો લંબાવો. દીર્ઘ; વિશાળ:—ઉનાળાના દહાડા લાંબા અને શિયાળાના ટુંકા.

લાંબણું, નં લાંબું; વિભાગ; અંશ; હિસ્સો. (૨) પાંડેલા સરખા ભાગભાગી કંથો કાણે હેવો તે નક્કી કરવાને નાંખવામાં આવતી તે ભાગ-જથ્થો કેખાડનારી ચીજી-કાપડી તે.

લાંબુ, નં જુનું લાંબું.

લિખિત, વિં [સં.] લખેલું:—હસ્તલિખિત લિખિત, પું બિલાલપ. ૫. ૪૨ ઉપર અવળા અક્ષર લખીને ઉતારેલા લખાણને બીજા કાગળ પર છાપવાની કળા તે.

લિપિ, સીં [સં.] એક એક હચ્ચારનાં ચિહ્ન અથવા ચન્દના ચિહ્નથી મનોગત જણાવવાની લેખન કળા તે; ભાષામાં બોલાતા બોલતે વર્ણ રૂપે ઓળખવં માંડવાની રીત તે; લખવાની ભાષા; લખાણની પંક્તિ તે. લિપિધારા=એડણી; લખવાની કળા તે.

લિમ, વિં [સં.] લિંપાયેલું; ખગડાયેલું. (૨) ચોપડેલું. (૩) મચચુપ; તક્કીન, તદા

કાગ; આમ; સંમિશ્ર; મંજેલું; રચીપચી રહેલું; આમકત:—એમાં લિપિ થઈ ગયો તે પાછો આવ્યો નહિ.

લિપ્સા, સીં [સં.] ઈન્જ; વાંજ; મન કામના; આસા.

લિમોતસવ, પું લિંબડો ખાવાનો ગઠોતસવ; ચેત્ર મુદિ પેડવો. એ દિવસે લિંબડાના પાન અને તેનો રસ પીવાનું માંડાય છે.

લિલમ, નં કાનની વાળી વગેરેમાં પડેલવામાં આવતો હીરા અથવા કિમતી રત્ન વગેરે તે; લાલ; લોલક.

લિલવટ, નં કપાળ; ભાલ ઉં લિલવટ ઉપર રે શોભે ટુંકું મ બિડુ કીધું. દયાગમ.

લિલાઉ, નં લિવામ; કરાજ; ધણા આહટો. વન્ડે કિમત પોકરારી જે વધારે આપે તેને માલ વેચવાની રીત તે. Lilao આ ચિનાઇ શબ્દ પોર્ટુગીઝો મારશલ હિંદમાં આવેલો છે. (કઠકરિયા.)

લિલાણ, નં લાલાપણું; તાજ વનસ્પતિ તે; વનસ્પતિની જે તાજ હાલત તે. (૨) લિલોતરીથી ભગ્નુ દોષ એવું તે; લિલોતરીવાળી જગા. (૩) વિં લીલું; નહિ મૂકું; ભીલું; મહેજ આદિ; ચવડું.

લિલામ, નં લગાજ, લગાણી લિલામું નં આધારથી લોહી માંથી જઈ ચામડીપર પડેલું લીલા રંગનું ચાદું, મકાડું.

લિલારા, સીં વનસ્પતિની તાજગી તે; વનસ્પતિમાંની આદૃતાનીવાપણુ તે. (૨) વનસ્પતિ જેવા રંગની જે છટા-ગભક તે; નીલત; લીલારગપણું (૩) ચિનાઇ; જલોતરી; નહિ મુકાપણું તે; આદૃતા.

લિલોતરી, સીં લીલોતરી: જે કંઈ તાજ વનસ્પતિ તે; આ છોડવા ને ધાસ વગેરે તે ભાજપાલો; જમણું.

લિસોટી, સીં [સં. લિજ] ચીથ્લીનાની

રેખા-લીડી તે; પાતળો-કુકો-ઉચરડો તે.
 લિસેટા, પું. મોટા ને વાંકા આડો અવળો
 લીટા તે. આંકો સાપ ગયાને લિસેટા રજા.
 લિસ્ટ, નં. [અં. List] ચાદી-ટીપ.
 લિંગ, નં. [સં.] ચિહ્ન; નિશાની. (૨)
 ભૂતિ દર્શક સંચા; અથવા ચિહ્ન. (૩)
 મહોદેવની પિણ્ડી-આણ તે. (૪) સૂક્ષ્મતા
 અથવા દેહત્વ, પ્રજ્વલિતપાદક અવયવ.
 લિંગદેહ, પું. [સં.] સૂક્ષ્મદેહ; ઇન્દ્રિય,
 પ્રાણ; મન અને ચુદ્ધિ સમન્વિત અદૃશ્ય
 જીવ તે; સ્પૃશ્યદેહથી ઉલટા દેહ-માનવા
 માત્ર-કર્મસંસ્કાર જેને વળગેલાં હોય એવો
 જીવાત્મા.
 લિંગશરીર, નં. [સં.] લિંગદેહ.
 લિંગાપત, વિં. ગળામાં શિવલિંગ સમ્પન્નારા
 લોકની ભૂતિ. (દુષ્પ્રભુમાં.)
 લિંટ, સ્ત્રી. શ્વેભ; નાકમાંથી નિકળતો ગાંઠોને
 ચીકણો મળ.
 લિંટિયું, વિં. લિંટ ગળ્યા કરતાં હોય એવું
 ગંદું-છાકરું. (૨) લિંટ, સેવાતો રૂમાલ.
 લિંડી, સ્ત્રી. ઉંદર, બકરી વગેરેના મળની
 ગરગોલી; ગરગોલીના આધારની હગાર.
 લિંડીપિંપર, સ્ત્રી. લાંબી ગોળ લિંડી જેવા
 આધારની ઝીણી પિંપર. એક ભતની ગરમ
 આપધિ.
 લિંડું, નં. [સં.] છોટું ગરગોલા જેવો કાકણ
 મળ તે. ઉંટ, ગધેડાં ને ઘોડાતે મળ તે.
 લિંપણ, નં. લિપેલું તે; છાણ માર્યાનો લેપ તે.
 કહેવું ધૂળ ઉપર લિંપણન રહે ન; દોક
 એવું અથવા કામકાન-બોલવું વગેરે તે.
 એને કહેવું-કપડા દેવા તે તો ધૂળ ઉપર
 લિંપણ છે.
 લિંપણું, કિં. સં. છાણમારીની ગાર કરી
 ભૂતીન ઉપર લગાડવી; લેપ કરવો; ચોપણું;
 વડાણું; લગાડવું; ગારાનો ચર-લપરડો.
 કરવો તે. (૨) કાક દીકો પદાર્થ બીજા
 પદાર્થ ઉપર ચરની મારક લગાડવો. લીપણું.

ઉં લીપી ધારા દિલધરી, ભૂમિ સલી
 ચીતરેલ.
 લિંબડી, સ્ત્રી. નાનો લિંબડો.
 લિંબડો, પું. સં નીચ્ચલીમડો; એક ભતનું
 મોટું ઝાક, એનાં સંવાંગ કડવાં હોય છે.
 બીજો મીઠો, લિંબડો થાય છે તે ભૂતન
 તદ્દન જુદો છે. એનાં પાંદડા મુગધિદાર
 હોય તે કદી વગેરેમાં વપરાય છે.
 લિંબુ, નં. [સં. નીચ્ચ] ખાટા રસથી
 ભરપૂર; એક ભતનું નાનું ફળ. એ ખાટાશ
 તરીકે દાળ થાકમાં નિચોવી ખવાય છે
 અને એનું અથાણું પણ થાય છે. રંગવાના
 કામમાં અને ઝોસડ તરીકે પણ તેનો
 ઉપયોગ થાય છે. (૨) કાક-નારંગી, જેવડું
 બીજું એક મીઠા રસથી ભરેલું ફળ થાય છે,
 તે મીઠું લિંબુ કહેવાય છે. તે તાજા રળ
 તરીકે ખાવા-ચુસવાના કામમાં આવે છે.
 લીલાએવામાં તે ગણાય છે.
 લિંબોધ, સ્ત્રી. લિંબોળીના ધારનું પહેળું
 મોનું એક વાસણ. (૨) લિંબોળી
 લિંબોડી, સ્ત્રી. લિંબોળી. (૨) એક ભતનો
 સોનાનો દાગીનો.
 લિંબોળી, સ્ત્રી. લિંબડાનું રાખણ જેવું પણ
 કડવા રસથી ભરેલું ફળ. એ પાકતાં સહેજ
 ગળ્યું થાય છે, તે ઉપરથી પ્રાઈ વયે પહેા
 થવા છતાં પણ કડવા સ્વાદાવના પાણ;
 સને યજ્ઞો મારતાં એમ કહેવાય છે કે,
 પાકતાં તે લિંબોળીએ મીઠી થાય છે.
 લિંબોળીના દલિયા પીસતાં તેમાંથી ગંધાણું
 તેલ નિકળે છે. એ તેલથી દીડ મરી
 નામ કાઢીને તને દીવે પણ બાળે
 છે. એનો જોળ કયાકાએની જીવાતનો
 નાશ કરે છે.
 લીક; સ્ત્રી. લીડી; પકિત; હાર. (૨) હા;
 સીમા. ઉં હમે લોક રૂપે હલકાણી, નાંખે
 કંકશ ને પાડે તાણી પ્રમાનદ.
 લીખ, સ્ત્રી. નિખાળા-વાળમાં પડતાં ભૂએનાં

ઝીણું ઇડાં તે. (૨) ઝીણા જંતુનાં ઇડાં.
લીખિયું; નં લીખ કઢી નાંખવાની ઝીણા
દાંતાની કાંસજી.

લીટી, સીં રંગ કે શાહીથી પારેલો સીધો
આંકો તે; રેખા; છેકા. (૨) હાર; પકિત;
ઝાળ. (૩) પદ; કડી. (૪) થોડુંક લખેલું
હોય તે. (૫) પા રૂપિયાને અથવા આખી
ધસ્તુના ચોથા ભાગનો સંકેત તે. (૬) પહો-
ળાઈ નહિ પણ લંબાઈ હોય એવી પાતળી
રેખા; આક. (૭) હદ; સીમા. કિં પ્રં
લીટી દોરવી=છેકા કરવો; રદ કરવું. (૨)
હદ બાંધવી. (૩) લખવું.

લીટો, પુનઃ લીટી; આંકો; ઉચરડો. (૨) છેકા.
લીદ, સીં પશુઓની લિંડા જેવી હમાર.
હાથી, થોડા અને ગધેડાંની હમાર-લાદ તે.

લીધરો, પું લગાવિયો; ચિંથરિયો.

લીધે, અં તેથી; તેટલા માટે; કબજા
રાખ્યા પછી.

લીન, વિં [સં] તક્ષીન; એકતાર. (૨)
સમાઈ ગયેલું; ગરકાવ. (૩) લેહ લાગેલી
હોય એવું; એકાશ્રયિત; (૪) નમ્ર. કિં
પ્રં લીન થવું=એકતાર થવું; તક્ષીન
થઈવું.

લીપણું, જું લિંપવું.

લીમડો, પું લિંમડો; નીચ.

લીલ, સીં સેવાળ; આલુ પાણી રહેવાથી
ભિંત અને પત્થર વગેરે ઉપર બાજતી
નાની અને સુવાળી ચીકણી વનસ્પતિ તે.
(૩) નદી વગેરેમાં ચતી રેશમના તાર-નિમળા
જેવી સુવાળી ને લાખી વનસ્પતિ. (૨)
વાછડી; જુવાન ગાય. ઉં લીલ પરણાવવી
નોંધાવવાહ.

લીલછાપું, વિં લીલું; લીલી બાલનું; ઉપરથી
લીલું રેખાતું પણ અંદરથી પાકેલું હોય એવું.

લીલજામું, નં લીલામું; આંદું.

લીલવમું, સીં લીલોતરી; તાજ વનસ્પતિ;

તાજ છોડવા-શાક વગેરે તે.

લીલવણી, સીં લીલોતરી; તાજ બાજ વગેરે
વનસ્પતિ; સુકવણીથી ઉલટું.

લીલવા, પું વાલ; પાપડીમાંના દાણા;
દોળાના લીલા દાણા.

લીલવેણુ, સીં સુકાતાં પણુ લીલા રંગની
રહે એવી સળાનું ધાસ. આ સળાઓની
ટાપલીઓ અને કંઈક વગેરે યાપ છે.

લીલવો, પું વાલ પાપડીનો લીલો કણુ;
કોઈ પણુ દોળ વગેરેનો લીલો દાણો તે.
(૨) ટણિયો.

લીલા, સીં [સં.] કીડા; ખેલ; તમાસો.
(૨) અદ્યુત કરામત; ખુની; ચંતકારી
ખનાવ. (૩) વેપ; અવતાર; આગ. (૪)
વિલાસ; વિનોદી ગમત. કિં પ્રં લીલા
કરવી; રંગરંગ ભયાં વિલાસ કરેવા. (૨)
મરી જવું.-મદારાજે ગઈ કાલે લીલા કરી.

લીલાલહેર, સીં આમાદી; આનંદ-મંગલ
હોવાં તે; સુખ, કરુણ એવું જે ભગપુરપણુ તે;
મોજમગ; સુસ્થિતિ; પૂર્ણ સુખ રૂપતા. (૨)
આનંદ ઉપભવે એવું પૂર્ણત્વ. જેથી આ-
ખાદી-વિભૂતિ વધે એવી આનંદ રૂપતા તે.

લીલાંપાણી, નં ધુટેલી ભાંગનું પાણી તે.
લીલીપાડી, સીં ભાગ. (૨) ભાગની ઠેક.
જેમ વછેરી નાચે દૂદે તેમ લહેર ચઢા-
વનારી ભાંગની ઠેક તે.-આવાજ લીલી
થોડીએ થોડે એટલે અગમનિગમની વાતો
કરવા મંડી જાય. (૩) સુંદર થોડી.-
લીલીથોડી ને લીલો આપકો.

લીલીચી, સીં લીલી ચાહ; સુકી પણ પાન
લીલા રંગનાં લાગે એવી ચાહ તે;
ચાની એક જાત. (૨) કુલ-કામના જેવું
એક જાતનું સુમધિદાર ખાગાયતી ધાસ.
આની લાંબી પાનડો યાપ છે તે લીલીચી
તરીકે ઝાળખાય છે. એનો ઉકાળો કરી
લોહ પીએ છે અને-ચાસ પન્ લે છે.

લીલીપીઠ, ત્રીં શાક બળત, બુકાલું; બ્યાં
લીલોતરી શાક વેચાનું હોય તે જગા.
લીલું; [મં. નોલમ] વનસ્પતિ જેવા ર-
ગનું; મેરયુથાતા રંગનું, આસનાની અને
પીળા રંગ એકડો કરવાથી જે વર્ણ બને
છે તેવી છટાનું; સહેજ કાળી-પીળી છયાનું.
(૨) પાણીવાળું; પચપચું; બીનું:-આ
દ્ર:-આ જમીન અને ધોતિયું એક લીલાં
છે. (૩) રસકસ બગેલું; તાનું; નહિ
સુંકું:-લીલોમેવો. (૪) પેસાંટકવાળું;
સુખી-ધનવાન, તાણું:-એ તો કાષ્ઠલીલો
માણસ શોધે છે. (૫) સાફ; ઉજળું:-એ
શુ લીલું કરશે? કિં પ્રં લીલું કરવું;
સાફ કરવું; કલ્યાણ-ઉદય કરવો તે. લીલું
પીણું થવું-એકદમ ગુરમે થઇ જવું; ક્રોધ
કરવો. (૨) છેવ-શકડ બનવું-થવું તે,
રોષ મારવો; બમકા કરવો:-શીવા પીળા
થઇને થયાં તેથી શું કંઈ કમાઈ જાય? ૩૦
પ્રં લીલી લેખણ-તાળે લેખ. (૨) ધીકતી
રેઠી-કામકાજ. લીલે તોરણે-કાર્ય સિદ્ધ
થવા વગર; એમને એમ; વગર પરણવે:-
એને લીલે તોરણે પાછો કાઢવો. લીયુપીળું
તરેહવાર રંગવાળું. મળેનું સુંદર રંગીન:-
વહુવાર માણસ લીલાંપીળાં પહેરીને દરેસ્તો
કહેવો લીલા કાક તણે બૂજે મરે એવું; અચ-
તુર; સહેજ મરે એવું હોય તે પશુ મેળી
ન શકે એવું; બોટ; નિર્મળ. (૨) આગસ, અકુશળ, આવડ-હોંશિયારી વગરનું; બોટ.
લીંસું; વિં નરમ, કણ વગરનું, કપડું, ચીક-
ટ ને સુવાળું:-આ લી લીસું છે. (૨) નહિ
ખડખડું. સાફ; નહિ બરસટ, ખાડા-જોળા
વગરનું; હોય લીસી સરસી જાય એવું, સુ-
વાળું. (૩) સાફ; સ્વચ્છ; ચક્રચક્રિત; (૪)
ગોચર; સરકણ; મક્કમ. સ્હે નહિ એવું,
ખસી જાય એવું:-એ જરા લીસો મા-
ણસ છે. એટલે એની સાથે લિખિત
કરાર વગર કામ પડાય નહિ. લાસરિયું.

લીલ, ત્રીં, લીરી. (૨) હદ; ચીખા.
લુએ, પું. લુવો; કણકનો, ગોળો; કણકનો
રોટલો-રોટલા કરવાનો સોચો. કિં પ્રં
લુઆ કરવા-પાકવા-કણકના નાના નાના
મેળા કરવા પૂરી વગેરે વણવા માટે. લુઆ
દાવવા. ચાંપવા-મદન.
લુખરી, ત્રીં ખુજલી.
લુખસ, ત્રીં ચામડી લુખી પડી જઈ ખ-
જન આવ્યા ફરે એવો એક તવારોગ,
ખુજલી.
લુખિયું, નં તમાકુ પીવાની માટીની યુંગી;
નાની ચવમ.
લુખું, વિં [મં. રક્ષ] જેમા સ્નેહાંશ અને
સુવાળાપણું ન હોય એવું; રસકસ વગરનું,
રક્ષ. (૨) ચોપડવા વગરનું; મળે વળગે
એવું. (૩) શાકાદિ વગરનું; એકંતુ:-પુખી
રોટલી-ખીચડી વગેરે. (૪) તેજ વગરનું,
બમક રહિત. (૫) ધન વગરનું; ગરીબ;
ખાલી, વિરા રહિત -એ લુખા માણસ
પાસેથી તમે શું લેશો?
લુગડાં, નં માણસને પહેરવા ઓઢવાનાં વસ્ત્ર;
લુગડાં લતા એમ કહેવાય. કિં પ્રં
લુગડાં લેવા-આગર લેરી, લુટવું; હરા-
વવું; ફળેતો કરવો:-સૌ દેખતાં એણે
મારા લુગડાં લીધાં. ૩૦ પ્રં લુગડા
જોળ-લુગડાં સાથે-લુગડાં જોળવાં પડે
તેમ. કહેવો લુગડે માણસ ઉજળું અને વહે-
વારિયું મણાય છે.
લુગડે, નં વસ્ત્ર, વસન; પટ. (૨) સાલ્સો;
ઝીઝીને પહેરવાનું વસ્ત્ર તે.
લુગટ, નં ચપ્પેકોપ; સર્પલ.
લુગદી, ત્રીં એકદિ પદાર્થ પ્રવાહીમાં ધુટીને
બનાવેલી દીવી જાળી, સોચો તે. તેજ-
પાણી વગેરેમાં ડાઘ ચીળને ખરલ કરીને
બનાવેલો ચીકણો લોહો તે -લાખીની લુગદી.
લુઆપ, ત્રીં ખંધાઈ; કચવિધા; લુઆપણું.

(૨) દોંગામ; કપટવી છેતરવું તે; ચોંટાણ; અનીતિએ ચાલવું તે, ધર્પતા.
 લુચ્ચુ; વિં ખંધું; સમભવી-કપટ કરી કે ભોળાવીને કામ કાઢી લે એવું; પકડું; કમ.
 (૨) જુગતીવાળું; જળભેદ બાણનાર. જુ-
 દાણું, ચોરી ને દોંગામવાળું.
 લુજણિયું; નં લુજવાળું કપડું; અંચુછો.
 લુજણું; કિં સં લૂંચું; બીનુ કે મેયું હોય તેને કપડું કેરવી સાજ કંચુ; લોચું; ધમીને કોડું કંચુ.
 લુજ્યાં; નં લુજ્યાં; મીઠું-લજી' ચકાવેલાં ચીથાં; કાતળી વગેરે તે
 લુજલુરામ, વિં લજલુગમ, કૃતધી; જેહું ખાય તેનુંજ ખોદનાર; નિમકદગમ. લુજ-
 દરામી=કૃતધનતા; નિમકદરામી.
 લુણી, સીં ખારાટ જમીનમા થતી એક જાતની ભાજી; પહેલે વરસાદે એની મેળજ ઉગી નિકળતી કીણાં પાદડાની ભાજી.
 લુણો, પું માટી, ઇટ, અને છે વગેરેમાં રહેલો એવો ક્ષાર કે જે ચોખાસામાં એ-
 લજે છે. મેજ; હવા અને જમીન ભિત વગે-
 રેમા વગસાદને લીધે બિનાગ આવવી તે; માટી વગેરેમાંના ક્ષારનું જોગળવું તે, ભિંતને છારી વળતી તે :-આ ભિતે જુલો લાગ્યો છે.
 લુમે, વિં [સં] નાશ પામેલ, ઉડી ગયેલ; ગ્હી ગયેલ; વચમાંથી જઈ રહેલ.
 લુમોપમા, સીં [સં.] અસપૂર્ણ ઉપમા તે; વચમા એકાદ ગુણદર્શક વિશેષણ રહી જઈ હોય એવી ઉપમા તે.
 લુખ્ધ, વિં [સં.] લોભાયેલ; લાલચું; જેને લોભ લાગેલો હોય એવું.
 લુખ્ધક, પું [સં.] લોભાયેલો; જેને લાલચ લાગેલી હોય એવો, શિકારી, વ્યાધ.
 લુખ્ધાણું; કિં અં લોભાણું; લલચાણું; લોભ લાગેલો.
 લુમખું; નં ધણું ફળફલ અને પાનવાળો

ગુરુ; ફળફલવાળી માંજર; ક્રુમખું.
 લુલરી, સીં દાસી; ચાકરડી. ઉં આહિરડો અગો કમમ ગમુરે; લુલરી લાગ્યો રંગ.
 લુલી, સીં જામ.
 લુલું; વિં ટટાર રહી શેકે નહિ એવું; લંગડું; જોડું. (૨) લીવું; ઉમું ગ્હી શેકે નહિ એવું; સકિત-ગળ વગરનું :-તે પંગે લુલો છે. (૩) નિર્મળ; અશક્ત.
 લુલાણી, સીં લુલાણીની સી.
 લુલાણો, પું મેળપૂતમાંની વેપાળું 'કરનારી' એક જાતિ-નાત અને તેના એકાદ જાણુ તે.
 લુવાર, પું 'લુલાર', 'લોલુ' ધડનાગઆર્માં એક નાનું અને તેના એકાદ જાણુ તે.
 લુવારણ, સીં લુવારનો સી; લુહારજાસિનો સી; લુવારણ.
 લુવો, પું રોટલી કે પૂરી વણવાને બનાવેલો કણકનો નાનો ગોળો; લુઓ.
 લુશ, વિં નરમ; લીકું; શિથિલ :-પાછાને લુશ થઈ ગયો.
 લુશલુશ, અં ઉતાવળે; ઝડઝડ; જલદી જલદી :-તે લુશલુશ ખાય છે.
 લુંગી, સીં વાળ ગ્રીયવાની હજમની નાની પિછોડી-રમાલ તે લુગડાનો' કંકડો.
 લુંચી, સીં દોડતાં દોડતાં એકદમ ઉલટા ફરી જવું તે :-સવરે લુચી ખાઈ શિકારીના ધોડાના પેટમા કોસી મારી.)
 લુટ, સીં [સં. લુંટ] લુટવું :-તે; ચોરી. :-તે વારંવાર લુંટ ચાલે છે. (૨) લુટવી જે ચીજને અને માલમંતો વગેરે તે :-અ-
 ગોરના વર્ષમાંથી એમને ખૂબ લુંટ મળે.
 (૩) અપહરણ.
 લુટણિયો, પું લુંટ પાડનારો; ચોર; પુટારો.
 લુટકાર, સીં ચોરી, તરકરી :-આ ફરતે વારવાર લુંટશટ ચાલે છે.
 લુટપું, કિં સં [સં. લુંટ] જગર-
 જગતીથી-સામાને માર મારીને તેની પાસે જે કંઈ માલમતા વગેરે હોય તે લેઈ લેવી;

નળાત્કારે છીનવી લેવું; ચોરુ. (૨) ધણી
જણે એક માથે તૂટી પડી જે કંઈ હાથ
આવે તે કપાટીને લઈ લેવું--વરથોડાની
વાડી હુંટી (૩) દરોડો પાડી ગામ ધર
વગેરેમાંથી જેને જેમ કાપે તેમ જે હા
થમાં આવે તે કપાડી જવું. (૪) સામાની
સારી વસ્તુનો ઉપયોગ કરવો જોવાન
હુંટવું (૫) છેતરી સમજાવી કે જો કંઈ
ખીનના માન ઉપર હાથ ચલાવવો
હુંટાઉ, વિં હુગી સેવા જેવું, હુટનું, ચો-
રીનું હુટાઉ માલ (૨) નધણિયાલું.
હુંટાર, પું [સ હુંટક] હુંટારો, ચોર,
દરોડો પાડનારો--હુટાડની, ટાળી
હુટારો, પું ચોર, તરકર જો વાપરી ખી
નની માલમિલકત ઢરી લેનારો
હુંગાહુટ, જીં જોને જેમ કાપે તેમ અને
જ્યાંથી જેમ હાથ લાગે તેમ જે તે હુંગી
લેવું તે, આમ તેમથી હુંટાઉ કરવું તે,
પરાયો માલ જેને જેમ ગમે તેમ જોર
વાપરી લઈ લેવો તે ધણી જો એક
સાથે કોઈ ગામ કે ધરમાં પેસી જે કંઈ
|| જડે તે લઈ લેવું
હુંધવણું, કિં સં મોહ હુંટે તેમ કરાવવું.
(૨) ઉઘાડી નંખાવણું, જેમ્ને કરાવવું.
હુંધણું, કિં અં હુંડને જોળ પડવું, ચોરથી
આનમતા લઈ લેવાવી
હુંકાપણું, નં દાસત્વ; ગુલામગીરી
હુંડી, જીં ધરતુ કામકાજ કરનારી આકરડી,
હુટી, ગુલામગીરી
હુંડો, પું હસકું-ધરગલું કામકાજ કરનારો
આમર, દાસ, ગુલામ મજુરી-મહેનતવું
કામકાજ કરાવવા વેચાતી રાખેલો દાસ
હુંક, પું હાંડો, ધૂં (૨) પતિ, ધણી? (૩)
વિં વસલું જામર
હુંકણું, કિં અં, [સ હુંક] આજોડવું (૨)
જોખાડિયે માલવું, દિંચણિયે હિંડવું.
હુંકા, પું લેહિ, લ્યકો, લોગો.

હુંખ, જીં હુંખણ, ફળ-પાનના બગવાવાળી
ડાળી, ગુન્જ.
હુંખેવુંખે, અં હુંખે હુંખે, માંજરે (૨)
માંજર ફલ ફળના બગવાવાળી ડાળખી
એ ડાળખીએ એમ, લટરેલટરે
હું, જીં તપેલી જળીન પરનો ઉનો વા તે,
ગમ પવન અને તડખથી આવતી મિ
માંગી તે, ઉનો પવન લાગવાથી આવતો
તાર તે--આ છોકરાને લૂ લાગી છે
હુંખ, જીં રેટલી કે પૂરી વણવાની મજુમની
ગરગોલી-પાપડની લૂખ
લક, જીં ગરમ પવનનો કપાટો લાગવાથી
- આવતી મિમારી, તડકાનો તાવ-મપોરે
મહાર રખડવાથી લૂખ લાગે છે
હુંખ, નં શીકું, નિમ, સનરસ ખાવાનો
ખાર (૨) ખાંધાનું એહશાન, ખીનને
ત્યાં ખાવાથી તેનો આપણા ઉપર ચરેલો
ઉપખાર તે, અજ, જળનો આખાર -
મે એ હુંખ ખાધું છે તે હસાલ કરીશ
કિં પ્રં લૂણ ઉતારવું અલાખાતો ફર
મહેત્રે માટે વગા માયા પર નિમ વાળવું-
ફેરવવું અને કોઈની નજર લાગે નહિ
તે માટે ખરેખર તેની પાછળ થોડે ખેસી
એક વાડીમાં મીઠાના કાસ ભરીને તેના
માયા પર ફેરવ્યા કરે છે તે લૂણ ઉતાર
નારી 'હુંખારી કહેવાય છે
હુંખ, જીં ફળ, ફલ પાન ભરેલી ડાળી,
હુંખ, હુંખણ, ગુંજ (૨) ડાળી ઉપલી
ચાખાને લાગેલો રજોનો મોટો જ્યો તે--
ફળાની લૂખ (૩) અ સાળ
લે, જીં લેહ, રં અનુરાગ આસક્તિ,
લગની, મોહિની (૨) સ્વાદ, રસ (૩)
એકતાન-એકતાર ચંદ જવું તે, તક્ષી,
નતા, એક ધ્યાનપણું (૪) ચંદસ, વ્યસન,
ટેવ આદત (૫) ગમત, મત્રા
લેહિન, અં [પા] પણ, તોમ, તથાપિ.

લેખ, પુ. [સં. લિખ] લખેલું તે; લખેલો નિર્બંધ કે લખાણુ તે. (૨) ખત; કરાર, વગેરે.

લેખક, પુ. લખનાર; કર્તા; લેખ ઉપજવી કાઢનારો. (૨) લલિચો; લખનાર.

લેખણુ, સ્ત્રી. [સં. લેખિની] અક્ષર કાઢવાની કલમ; ટાંકણું; પિંછી; લખવાનું વતરણું. કિં. પ્ર. લેખણુ ચલાવવી=લખાણુ પડી કરવી. (૨) ઉતાવળે લખવું.

લેખન, ન. ખોદવું તે; ખોતરવું=કોતરવું તે; ખોદેલું હોય એવું ને તે. (૨) લખેલું તે; લખાણુ. લેખન કળા=લખવાની કળા તે; જેથી સાફ લખનાં આવડે તે.

લેખપત્ર, ન. લખાણુ; લખેલું હોય તે. (૨) ખત; દસ્તાવેજ સંબંધી ને લખાણુ=કરાર વગેરે તે.

લેખવણું, કિં. અ. ગણવું; ગણકારવું, દરકાર રાખવી; હિસાબમાં લેવું.

લેખવું, કિં. અ. ગણવું; હિસાબમાં લેવું; ધ્યાન પર લેવું.

લેખા, સ્ત્રી. લિપિ; લીટી; રેખા.

લેખાવટિયા, પુ. ચોપડા વગેરે લખનારો માણસ; લેખક; લખાણુ કાઢનારો. (૨) ગણિત જાણનારો, જોશી; ગણક.

લેખિની, સ્ત્રી. [સં.] કલમ; લેખણુ.

લેખું, ન. લખાણુ. (૨) વગર આંકડા માંડ્યે મોઝે ગણાય એવા હિસાબ તે; ઠંકડા સહેલા હિસાબ. (૩) ગણતરી; હિસાબ. (૪) પ્રમાણ; માપ; ગણું. રાજદરબારમાં એવું શું લેખું ?

લેખે, અ. હિસાબે; દરમુજબ. (૨) દરકાર રાખીને; વાસ્તે; અર્થે. પરમેશ્વરને લેખે. કિં. પ્ર. લેખે લાગવું=ખરે પડવું; સાર્થ થવું; કામ લાગવું.

લેખત, સ્ત્રી. લેખત, લહેખત, મજા; ગમત. (૨) સ્વાદ; રસ.

લેખા, પુ. આખ ઉપડે ને બંધ ચામ એટલે વખત તે; નિમેષ; પળ વાર. (૨) પલકારો. લેખું, કિં. અ. આળોટવું; થોડીવાર સુવું; આહું ચવું.

લેણ, ન. લહેણું; માગતું; લેવાનું તે. (૨) ગીલીદંડાની રમતમાંનો એક દાવ. (૩) લે એવું. (પ્રત્યય.)-જવયેણુ=જવ લે એવું.

લેણદાર, વિ. માગનાર, આપેલ પાણુ લેનાર; લેણદારથી ઉલટું લેણદાર; લેણિયાત.

લેણાદેણી, સ્ત્રી. લેવાદેવાનો પૂર્વ સંબંધ તે, અણુતરબંધ; અમુકની લેવાની સરજત હોય એવો ગંબંધ તે.

લેણિયાત, વિ. લેણદાર; માગનાર; આપેલ પાણુ લેવાનો લકદાર તે, ધીરનાર; જેનું બીજાપર લહેણું હોય તે. -છોકરો લેણિયાત થઈ આવ્યો છે તે લેણ વસુલ કરી જતો રહેશે.

લેણું, ન. આ જન્મનું અથવા પેલા જન્મનું માગતું તે; પાણુ લેવાને આપેલું હોય તે; દેવાથી ઉલટું. (૨) બીજાની પાસેથી લેવાનો મંબંધ તે, સુમંબંધ; સુખ ચામ એવો સંબંધ તે.

લેતાણુ, સ્ત્રી. ભય ભરી ગભરામણુ; લેમેલ; હાથવાય. (૨) એકદમ ઉતાવળે કામ કરી દેવાની બાકુળતા તે.

લેપ, પુ. [સં.] જડા-ગાદા પાણીમાં કાલવેલા દ્રવ્યનું લિપણુ તે; ઢીલા પદાર્થનું લેપન તે; ખરડ; ચોખરેલું-લગાડેલું દ્રવ્ય તે. (૨) પાતળો થર; લપેડો. (૩) ચોપડાનું-ખરડ કરવાનું ઝોસડ તે.

લેપદી, સ્ત્રી. લોંબા જેવા દ્રવ્યની, લુગદી

લેપડો, પુ. ચોપડો, ચચરડો, થર.

લેપન, ન. લેપ કરવો તે, લગાડવું-ચોપડવું તે, લેપ, ખરડ.

લેપણું, કિં. સ. લગાડવું; ચોપડવું; (૨)

લોગવું; વળગવું; લાંઘવું. ઉં મદ્ય ચંદ્રને લેવે. (૩) ઝોલગવું; ટૂંકી જવું-લોપવું. જુઓ. લેવવું.

લેણાં, પું. લેણાં, લપકો; વળગેલો કાલ્ય મળ વગેરે તે.

લેખાસ, પું. [કાં.] પોપાક; પહેરવેશ.

(૨) પહેરવા ઝોલવાની રીત-લગ તે.

લેલાગુ, વિં. લધ પહેવું; લડી આવડ હોશિયારી વગરનું; ઉપસ્થોટિયા જાનવાળું.

(૨) પારકું થોડું થોડું લધ પોતાતું છે એમ બતાવનાર; કેઈ કામમાં દોડા દોડી કરનાર, લધને નાસીડનાર.

લેમેલ, સ્ત્રી. લેવા મુકવાની ઉતાવળ તે, ઉતાવળે કામ કરી દેવાની મરશમલ; ધાધ.

(૨) વિશ્વાચુંડા, મરવાની લેવારી. (૩) લેતાણ.

લેર, સ્ત્રી. લહેર; પવનનો મંદ મંદ તરંગ તે; વાયુનો ધીરે ને ઉતાવળે ગાટો તે.

(૨) પવનને લીધે હાલના પ્રાણીપર આવતી નાની છોળો તે; ઝીણી તરંગમાળા, કપડાની કરચલી જેવી પ્રાણીની સપાટી પરની હિલચાલ તે. (૩) આનંદી વિચારનો ઉછોળો; ગમતનો ઉમરો. (૪) કેશની ખુમારી; આવાજ ગાંઠની લેરમાં છે. (૫) ઉધની અસર. ઉધ-આગસતી થેનતું ડાલન તે. છેળ; ઉમરો; ખળકા. (૬) આનંદ; મોજ; ગમત; તન મનની પ્રસન્નાવસ્થા; સ્વાસ્થ્ય; અધાંધ લેરમાં છે. કિં પ્રં લેરે મદ્યુ=ગમતમાં હસાડે ઉમરાવું; તરંગે ચલવું; સ્વચ્છંદતાએ બોલવું ચાલવું તે. લેર કરવી=આનંદ સુખ ભોગવવું; મોજમજ માણવી લેરમાં હોવું=સુખી હોવું. લક્ષ્મી આગાદીની વૃદ્ધિ તે.

લેરખડ, નં. લેરખું; હુમખું.

લેરખું; નં. પૂલ ફળ કે પાન વગેરેના બોરથી

નામીને પવનમાં મુખી રહેલું કાળખીવીજું હુમખું; ફળે પૂલના બાથથી મુલની કાળા; મજરી; માંજર; હુમખું.

લેરિયું, નં. લહેરની ભાતવાળું હુગડું; એક છળીદાર તરેલતું હુગડું. લેરિયા=લહેરલહેર જેવી ભાત-તરેલ તે.

લેરી, વિં. મનગોજ; તગી; આનંદ; ખુશાલ ચિત્ત. (૨) વાયે ચરે એવું; વાયલ; કેકાણા વગરનું.

લેસાઈ, નં. કપાળ; બાવ. ઉં ડીલડી તપે લેસાઈર.

લેસી, સ્ત્રી. લાલ રંમની ચકલી.

લેલું, નં. કડિયાનું કેવ પાયરવાનું ઝોળર; લેલો.

લેલું, વિં. જેમ લેવાય ને હુંટાય તેવું; ન ધણીયોતું. (૨) લેવા હુટવાની છંટ હોય, એવું; ઉડાનવાને ખુલ્લું મુકાયેલું હોય, એવું તે.

લેલુર, વિં. ઉધે થેગથેલું; ઉધેડું. (૨) ચારે, તરથી મળતું ને ખુલતું એવું તે; ખૂમ લાંચું-પહોળું ને પહોચતું એવું; તંગ કે ટુંકું પડતું નહિ એવું.

લેલેમજવું, વિં. હાલ ખેલાઈ; નિર્ગત; ઝુરીને કામર ને નિર્ગળ થઈ ગયેલું.

લેલો, પું. કડિયાનું ઝોળર; લેલું.

લેવડાં, નં. નાનાં આઈલાં.

લેવડે, સ્ત્રી. ઉધાર લેવાનો બપવડાર તે, લેવું કરવું તે.

લેવડેવડે, સ્ત્રી. લેવા દેવાનો બપવડાર તે; આપશેનો સંબધ; લેણેલું.

લેવડેલું, વિં. છિનાળ

લેવડાવડું, કિં. સં. લધ લે એમ કરાવવું; ઉપડાવડું, ઉપવસાવડું. (૨) ખરીદ કરાવડું. (૩) લે-ધારણ કરે-ચહે-અસર તથે નામ એમ કરાવડું; લેવડાવડો; મો લેવડાવડું, વગેરે.

લેવાદેવા, અં ૩૦૪ પથુ જનનો મંબધ;
આપના લેવાનો સંબંધ; લાગતું વળગતું.
મારે કંઈ લેવાદેવા નથી; લેવા આપના ।
સંબંધ તે.

લેવાણું; કિં ૨૦ ૪રીરે ચુકવું; શીકા પડી
વળું. (૨) પુટાવું.

લેવું; કિં સં ૭. ક્રિયો અને અવયવોવડે
મહણ કરવું; ધરવું; ઝાલવું; પકડવું; મહવું
ઝેવું; ધારણ કરવું; -ધડો લે. કીખ લે.
(૨) ઉપાડવું; ઉચ્ચકવું. (૩) અંદર દાખલ
કરવું; ગળાવું. (૪) ખેંચવું; વળગવું. (૫)
કબજ કરવું. (૬) ખરીદવું; કિંમત આપી
કળને કરવું; -એક રૂપિયામાં ત્રણ ચોપડી
મળે છે તું લે. (૭) આણવું; લાવવું.
(૮) તોડી પાડવું; હરવું; નાશ કરવો.
(૯) ધમકાવવું; હપકો આપવો. (૧૦)
ઉચ્ચારવું; ખોલવું; રટવું; -કંઈક નામ
લે. (૧૧) અસર કરવી. બીજા ધાતુઓ
સાથે મળતાં જુદા જુદા અર્થ થાય છે; -
કિં પ્ર ૦ દામ લેવું=આપથી તોડદારી
રાખીને દામ દરાવવું. મોં લેવું=મોં આની
જાય એવી દવા લેવી. પા લેવી=ટીક તો-
ડવો, આમર આમરી. પથુ લેવું=નહિ
કરવાનો દરાવ કરવો. ગુણ લેવો=આભાર
મનવો. અપણુ લેવું=ચાડી ખાતી, બીજા
માગતી, જાનવું. લોહી લેવું=નાજ થવું
લહાવ લેવી=દેવાળું કાઢવું. હાથ લેવી-
શાપ લેવો, શોષાઈજવું; નમના પડીજવું.
મન લેવું=ખીજા માણસના મનનો એ-લેવો.

લેવું દેવું; નં ૦ લેણુદેણુ.

લેશ, વિં ક્રિયિત, જરાક; રજ. લેશમાત્ર=

ચેડુંક; અલ્પ; રજ.

લેસ, સીં જરિયેલ કોર-પડી તે; જરીની

દેનાગ.

લેહ, સીં તદ્દલીનતા; તાન; રાગ.

લેહકણુ; કિં ૨૦ જુલવું; લગડવું. (૨) મગડે

ડાવવું; દિયોળાવું.

લેહકો, પું ૦ અવયવનો કુકાવ; મરોડદાર
દિલોગ તે; આલો; હાથ અને પગ વગેરેનો
રૂઆળદાર મરોડ તે. (૨) લટકો.

લેહલીન, વિં એકનાર; તરીન, મશગુલ.
હં લક્ષ્યતા લેહલીન વાસના, પરખે પર-
ખનહારોરે. નિર્ગનમક્ત.

લેહેજત, સીં [આ. લજ્જત] રસ; રવાહ;
અંદરની મન રીઝે એવી ખુબી તે
(૨) મગા; ગમત અનંદ મોજ; રસ
મિત્રાચ.

લેહેજો, પું ૦ [આ. લજ્જ] આખ મિત્રા-
ધને ઉધડે એટલો અલ્પ વખત તે; કાણુ;
પળ.

લેહેણું; નં ૦ મ ગણું (૨) લેણુદેણુ. (૩)
બિંડીની દોરી વણનાં એક પછી એક
અંકેકં છોડું આપવું તે

લેહેર, સીં લહેર; લેગ, તરંગ. (૨) લેગ;
વા; મનનો તર્ક-લેડો તે

લેહેરિયાં, નં ૦ વાણી ચુંદી હારો-એકળાઓ
તે; પવન અને પાણીના તરંગોથી રેતી
ઉપર પડતી લહેરની બાન તે.

લેહેરી, વિં વાપલ; તરગી. (૨) મોજ;
ગુલાખી; આનંદી.

લેહેણું; કિં સં જાણવું; મમજવું. (૨)
પિઠાણવું; ઓળખવું; મનમાં આણવું.
હં જે ચિત્ત આણથી ઉપજે ભાઈ!
એમ નિપજતાં લેહેવાય. ધરિા.

લેંકણું; કિં ૨૦ જુલવું; લગડવું; ડોલવું;
કરકર થવું. (૨) મરોડે ચાલતાં અથવા
દિલચાલ કરતાં ચોભવું-કુદર લાગવું.
હં એવી લીલી લટકો લેંકે, રધુપતિરામ.

લેંકાવણું; કિં સં લહેકાવણું; જુવાવણું;
વિંકણું; દિલેળવું. (૨) તાણી-લખારીને
જોવણું; દાર્ષ ઉચ્ચાર-માપ તેમ ખેંચીને.
ઉચ્ચાર કાઢવો. (૪) ધુળાવણું-કરકાવણું.

લેંકો, પું ૦ વહેકો. હાથ વગેરે અવયવ દિ-

લોળી-લાંબા હંકા કરીને ચાળા કરવો
તે; લટકો; મરોડ. (૨) ચાવી ચાવીને
ડહાપણના બોલ બોલવા તે; દીર્ઘ ઉ-
ચ્ચાર થાય તેમ બેંચીને બોલ કાઢવો
તે:-હવે તારા લેંદા જવા દે, સાંભળ્યું ?
લેંધાણું, કિં અં બોડાણું; લંગડાણું; ચા-
લતાં પગ બેંચાવો.

લેંધી, સ્ત્રીં બાળકની સુંથણી; ચોરણી.
લેંધું, વિં જરા ગાંડા જેવું-અદર્પણી જેવું
તે; ચાક્ષક ને તેજસ્વી નહિ એવું;
દાધારેણું; ભોળું, ચારખાક નહિ એવું તે.
લેંપો, પું કમ્મરથી છુટીએ પહોચી રહે
એવું પુષ્પ કે સ્ત્રીવું સિવેલું કમ્મરે પહે-
વાનું કપડું; ચોરણો; સુરવાળ; સુંથણો.
બેજ પગને માટે જુદી જુદી બોલો હોય
એવો ધાધરો.

લેંચી, સ્ત્રીં પાતળી ને કુમળી બેપડી રાટલી;
મોટી સુંવાળી-પોચી રાટલી:-કળાં લેંચીનું
જમણું.

લે, સ્ત્રીં લાહી; લાઈ; પેટ. (૨) લોકોને
લાગતા વળગતા એમ:-લોક લે. લોકો
અને લોકોની પાછળ રહેનારા વગેરે એમ
ઉં લોકો પુકે વાન કરે છે.

લેયો, પું લલિયો; લેખક; નકલ કર-
નાર; પુસ્તકોનો ઉતારો કંવાનો ધધો
કરનાર.

લો, અં લોહ; લોહું. (લોક ઉપરથી.)

લોઈ, નં લોહી; રંધિર; રંધ, (૨) લપ્પ;
કણકની ગોળી.

લોઈયું, વિં લોઈનું. (૨) લોહી.

લોક, પું [સં.] નહિ જણીતો માણસો તે;
વસ્તીમાંના માણસો તે; જન. (૨) તક-
દક્તિ ને જુદાવાળા પ્રાણીઓથી વસાવેલો
દેશ ભૂમિ: ખંડ વગેરે તે:-માનવલોક;
દેવલોક; સ્વર્ગલોક, વગેરે. (૩) દુનિયા;
જનન; ખવડ; આવડ; મૃત્યુવશ્યવ મૃતિ.

(૪) પ્રજા; ચત. (૫) કામ; જાતિ;
વર્ગ વગેરેમાં વહેંચાયેલો માનવસમૂહ
તે:-કોળાલોક; ધોળી લોક કિં વનવાયા
લોકે વિપ્ર સંધાતે પાડયો વંધો. (૬) માણસ
જાતિ તે; માનવ. ત્રણ લોક=સ્વર્ગ.
મૃત્યુ અને પાતાળ. સાનલોક=જર, ભુવર,
સ્વર, મહર, જન, તપ અને સત્ય. ભૂલો-
કમાં ખીજ સાન લોક ગણાય, એટલે ચોદ
લોક ચાપ છે.

લોકડિયાં, નં સાધારણ લોક તે. કવિતામાં
વપરાય છે.

લોકપાળ; પું [સં.] ગ્રામ દેવતા; દિશા-
ઓનું ગણણ કરનાર દેવ તે.

લોકપ્રિય, વિં [સં.] જન સંમુદાયમાં જેણે
પ્રેમ આદ ઉપજા કરેલો હોય તે; લોકને
ગમનું-માનીતું એવું તે.

લોકમત, પું [સં.] આસપાસની વસ્તીમાં
અમુકને માટે જે સારો ખોટો વિચાર
બોલાતો હોય તે; લોકાભિપ્રાય; સામાન્ય
માણસો જે સારું ખોટું કહેતાં હોય તે.
લોકલાજ, સ્ત્રીં લોકમાં લાજ લાગવી તે;
લોક શરમ; લોકમાં સારું ખોટું બોલાય
તેનો જે ડર તે.

લોકવાયકા, સ્ત્રીં લોકમાં બોલાતી-ચર્ચાતી
વાત તે; લોકમાં વગર આધારે ખીન
સપાવાર રીતે જે કંઈ વાત થતી હોય
તે, ગપ; બારવા.

લોકાઈ, સ્ત્રીં લોકપણું; પરાયાપણું.

લોકાચાર, પું લોકમાં ચાલતો આચાર તે;
લોકોમાં ખોટો ભારે ચાલતો ને આ-
ચરણ પદતિ હોય તે; અવહાર; રંધિ;
રીત; આદ. ઉં લોકાચારથી ઉલટું,
સારું ખોટું અજાય; 'મા' દેવવાય,
પરંતુ ના 'જાપની વડ' દેવવાય.

લોકાપવાદ, પું. [સં.] લોકમાં અમુકને માટે જે ખુફ ખોલાયું તે; લોકો તરફથી મુકાતો હોય તે; લોકમાં નહાઈ કહેવાયું તે.

લોકાપત, પું. [સં.] આવાંક મત, કર્મ અને ઈશ્વર વગેરે પ્રાચીન સિદ્ધાંતોને નહિ માનનારાઓનો એક મત-અંપ્રદાય. ગમે તે રીતે ઈશ્વરને નહિ માનનારાઓનો પથ તે; નાસ્તિક મત તે.

લોકીક, ન. સગાં રનેલી કે ઓળખીતાને ત્યાં થયેલા મરણ ટાળે દુઃખ કરવા-દુઃખ વિસરાવવા જવું તે; રાવા-કાચું ફટવા કે નાંખવા જવું તે; ખરખરો.

લોકો, પું. લોક; જન; જનતા; ધન; રૈયત; માણસો. (૨) નહિ ઓળખીતા અને નહિ જાણીતા એવા માણસો તે.

લોકોત્તર, વિ. [સં.] લોકમાં ઉત્તમ ગણાયું હોય એવું; આલોકમાં શ્રેષ્ઠ હોય એવું; અતિ ઉત્તમ; લોકમાં ન હોય એવું; ઘણું મરસ; દેવી.

લોકોપકાર, પું. [સં.] સૌ લોકનું સાઈ કરવું તે; સૌ લોકના કલ્યાણની વાન-ખાખત તે; સાર્વજનિક કલ્યાણ.

લોખંડ, [સં. લોક.] લોહ; લોહ; ખડ; તીખું; કાળી પલ્લ કાઠુ અને ધસવાથી ચકચકિત થનારી એક સાધારણ ચર્મ પટેલી ધાતુ. એનાં ઓળર વગેરે બને છે.

લોખંડી, વિ. લોખંડનું; લોહની બનાવટનું. (૨) લોખંડના જેવું દંડ, બાગે વટે નહિ એવું; સખત; મજબુત. (૩) કાઠુ; -લોખંડી મુકો.

લોચક, વિ. લોચા જેવું પોચું; રૂના લોચા જેવું. (૨) ન. લોચો; લેહિ; પિંડ; ગોળા. (૩) સ્તન; કુચ. (૪) સુતારનું હથિયાર-ઓળર. (૫) કાળજી. (૬) સાંપની કાંચળી.

લોચન, ન. [સં.] આંખ; નેત્ર; નયન; આંખ. જુ. લોચન મનનો હો ગજ, ગમેડો

લોચન મનનો. (૨) સુડી નાંખવું; તોડી નાંખી દેવું. ઉતારી લેવું. તે તો વસ્તર લોચન કરી ગયો.

લોચના, સ્ત્રી. જેવેની; અમુળ.

લોચણું, કિં. અ. આમ તેમ આભોટવું; ગાયાં ખાયાં; લોચણું. (૨) સુંચાણું; લોચા જેવું ચાંદણું. (૩) ચકાણું; નય-સણું. (૪) બોલખોટ દરણું.

લોચાણું, કિં. અ. લોચા જેવું થઈ જવું; ગુમાવું-એક મગજ નહિ રહેવું પગ એક પાગુ નર નોકું થી જવું. (૨) ચિંચાણું; ખાંચો. આખમગી ગેર ગેર બિચાર જની.

લોચો, પું. [સં. હુંચ] લોહો; લયકો, ગોળો; દીલા ઘટ પદાર્થનો ઘોરો જ્યો તે. (૨) હુચો; ભેગું ચક્ર ગયેલું કપડું કે ખીન્ને પદાર્થ તે. (૧) નહિ મુલાયમ થઈ જતાં લયકા=ગોંધા જેવું આમ તેમ ઘોળાયા કરવું તે;-ભોંભાં લોચા વળે છે. (૨) ગડમડ ગોટાળો. (૫) નહિ સમજાય-લેચાય એવું કરી નાંખેલું તે. (૬) વાંધો; તકરાર. કિં. પ્ર. લોચા વાળવા-ગડમડ ગોટાળો કરવો. ખુફે ખુખું સમજાય તેનું સ્પષ્ટ નહિ લખવું બોલવું તે; ગોંધળ કરી મજવું. લોચા કાઢવા=લોખંડું કરવું; દેવું લહેણું, ખડે ખોડું-કાંચું ચતું જે ગડમડગડમ હોય તે જણું ભેઈ નિકાસ કરવો. લોચો પોચો=કપડું અથવા બિંજગેલા ચૂર્ણ જેવું જે એક આકારમાં કડક-અકડક રહી શકે નહિ એવું તે; સોદા-લયકા જેવું; પિંડ જેવું;-લોચો પોચો માડીનો નેછેલ જાંભેલા લાડીનો. સત્યભાષાખ્યાન.

લોટ, પું. [સં. લોટ.] અનાજ વગેરેનો બારીક છુકો તે; આટો; ચૂર્ણ. (૨) જર; છુકલી; રેત; ઝીણી કચુંબર; ગર. કિં. પ્ર. લોટ માગવો=ભીખ માગવી. કમાવ નિખારી થઈ જવું. લોટ રાંધવો=આવાની

મારકુ ગમે તેમ બકડું; વિકળતા-કાયરતા
દેખાડી; સાધન રહિત સ્થિતિ બતાવવી.
૩૦ પ્ર૦ લોટ ચાટતું=પાયમાલ કંગાલ
હાસતે જઈ પડેલું; નિર્ધન; સાધનરહિત;
લોટ ચાટતો કર્યો=પાયમાલ કર્યો; ખરાબ
કરી નાંખ્યો એમ. કહેવું હસવું ને લોટ
શકવો=જેમાંથી એકે ખરાબર બની શકે
નહિ એવું મોખ્ખું તે. લોટ શકે ને હસવા
નંચ એટલે લોટ મોંમાંથી ઉડી જાય અને
ખરાબર હસાય નહિ અને બેઠું બગડે.
સાથે ન અને એવી બેળાખતો કરવા જેવી
મોખ્ખતા કરવી તે. લોટ ઉડવો=સડી જવું;
પાયમાલ થઈ જવું; ભિખારી થઈ જવું;
ખલાસ થઈ જવું; કંઈ અવરોધ નહિ રહેવું.
લોટકું, ન૦ માટીનું નાનું વાસણ; ટાચકું;
સહેજ મોટો ચેડો; લોટું.

લોટણ, ન૦ [સં. છુટ.] લોટવું તે; હાલન;
આળોટવું તે; લોટવાની ટેવ તે. ગધેડાં,
ધોડાં અને ઉંટ વગેરે પ્રાણીઓ લોટીને
યાક ઉતારે છે. એક પ્રાણી આળોટ
એટલે ખીખતે તેમ કરવાનું મન થાય
છે.-અરધી નદીએ ગયા એટલે ઉટે કહ્યું
કે મને લોટણ આવ્યું છે. ગધેડા! તને
જેમ ખેતરમાં છુટકણ આવ્યું હતું તેમ
મને લોટણ આવ્યું, હું શું કરું, હું તો
લોટીશ. (૧) વિં લોટણું હોય તેમ ઉડ-
નાઈ, કચ્છતરની એક ભાત.

લોટપોટ, વિં મોઢે માથે-અધુ સરીર હાંકીને
મુતેહું-પડેહું; ગોટમોટ ચઈ આટીને પડેહું.
(૨) યાક અથવા અસકિતથી નિઃસત્ત
થઈ પડેહું; આથ વગર થઈ ગયેહું; બોલવું
ચાલવું બંધ કરી પડેહું.

લોટવું, કિં અં [સં. છુટ.] મુઠને
આમ તેમ સરીર ફેરવ્યા કરવું; યુના મુતા
આળોટવું; સરીરને આમ તેમ ગમડવ્યા
કરવું. (૨) મુઠું-ધીતાર લોટીનજી.
લોટિયું, ન૦ ધંટીના યાળામાંથી લોટ વાળો

લેવાનું લુગડું; લોટ ઉસરડી લેવાનો કપડાનો
કકડો તે.-ધંટીમાંથી કુતરાં લોટિયાં લઈ
જાય છે. (૨) વિં માટીના લોટાના
તળિયા જેવું; બોહું-રોહું.-લોટિયો વહોરો.
લોટા જેવા બોડા માથાવાળો.

લોટી, સીં નાનો લોટો; દસથી. (૨) માટીનું
નાનું લોટા જેવું વાસણ.

લોટું, ન૦ માટીનો કળસિયો; ટાચકું; માટીનું
નાના ઘડા-ચેડવા જેવું વાસણ તે.

લોટો, પું નાના ઘડા જેવું ધાતુનું પાણી
પાત્ર; કળસિયો; તાંબિયો. ૩૦ પ્ર૦ લોટ
જવું=ઝડેજવું; હમવાજવું.

લોડ, પું લોડ; તરંગ; છોળ. (૨) તાપથી
માટી ગળી જઈને બાઝેલો ગટ્ટો.

લોડી, સીં લોટી; તવી.

લોડું, ન૦ લોહ; લોહું; લોખંડ. (૨) હથિ-
યાર. (૩) લોહાનુ ઓળર.-આ સુતારનાં
લોહાં-હાં સારં નથી.

લોહ, પું મોળે; તરંગ; છોળ.-દરિયામાં
ભરતી ચકતાં મેટા લોહ આવે છે. (૨)
હિંદોળો; હિલોળ. (૩) માટી મળ વગે-
રેના કદણુ બહો તે.-બંધકાશને લીધે
એના પેટમાં લોહ બાઝી ગયા છે તે
નિકળશે ત્યારે તાવ ઉતરશે. (૪) લોહાનો
લટ્ટો-લાટ તે.-ચરખામાં એક લોહાનો લોહ
ને બીજી લાકડાની લાટ એ બેની વચ્ચે
કપાસ લોદાય છે. લોખંડનો પાટડો.

લોહવું, કિં સં એ લોટા વડે કપાસમાંથી
કપાસિયા ને રૂ જુદાં પાડવાં; પીલવું;
કપાસને રૂ જુદાં પાડવાં. કપાસ લોટવાનો
સંચો 'હન' અથવા લોટોથી પીલવું.

લોડી, સીં તવી; તવો. (૨) બહેન.

લોહું, ન૦ [મં. હોહ] લોહું; લોખંડ;
ખડું; પોલાદ; કાળી ને કદણુ ધાતુ.
(૨) ઓળર; હથિયાર; વતરણું;-મેટા
દાર! કાલે તમે દાગે આવડો એવી ખાતરી

તો ત્યારે પડે કે જ્યારે તમે લોથાં નહિ
મૂકતા જાઓ.

લોથ, સ્ત્રી. લાસ; મડદું; સખ (૨) ટટાર
રહી ન થકે એવું ચર્મગથેલું તે; નિઃસત્ત્વ
ચાકીને લોથા જેવું થઇ ગયેલું હોય એવું
તે. (૩) વિં ઠોઠ; બેહોચ; દીધું-નરમ
ચર્મગથેલું.

લોથરી, સ્ત્રી. બરમાડમાં રોકેલી બાખરી.
લોથણું, કિં અં પીડાને લીધે ચેન નહિ
પડવાથી પધારીમાં આમતેમ આગોટવું;
આમતેમ ગોથાં-ગડગડિયાં માપાં કરવાં;
ગડમથલ કર્યા કરવું; આમતેમ લોટયા
કરવું. (૨) આરામ માટે વળખાં મારવાં;
અજાણો કર્યા કરવો.

લોથિયું, વિં નરમું; નકાકું; ખરાખ. (૨)
માલ વગરનું; નિઃસત્ત્વ; કંઈ કામનું નહિ
એવું; લોથાડ; નકાકું.

લોથવું, કિં સં ખુદવું; ધુંદલું. ?

લોથર, નં [સં. લોથ] એક ઓપધિ;
એક જાનના ગાડનું ઓપધિ. ક્વા તરીકે
વપય છે. (૨) એક ગાડ.

લોથો, પું રોગો; લાભો ને મજાનું પાંધાનો
માણસ; લડ.

લોપ, પું [સં] નહિ દેખાવું તે; નજર
પહાર હોયું તે; જતું રહેતું તે; અભાવ.
પ્રત્યક્ષ નહિ જણાવું-દેખાવું તે.

લોપડોપડ, નં ચીકટ; ધી, તેલ વગેરે
ચીકણાં દ્રવ્યો-તેલો વગેરે તે.

લોપણું, કિં સં ઓલંગવું; ઉથાપવું; નહિ
માનવું; અવગણ કરવી-તેણે મારી આગા
લોપી.

લોપરી, સ્ત્રી. ઉનનું બારીક વણાટનું સુંદર
વસ્ત્ર; સ્ત્રીઓને પહેરવાની સુંદર ધાખળી;
બારીક વણાટનું ઉનનું કાપડ-એ કાપડની
ઝોટણી વગેરે તે. ઉં અલ્યા! લાખ ટકાની
મારી લોપડીઓ.

લોખાન, પું એક જાતનો સુંદર. એ ખપ
કરવાના તેમજ દવાના ધામમાં આવે છે.

લોભ, પું [સં.] કાર્મવસ્ત્ર મેળણી લેવાની
તીવ્ર લાગણી-ઈચ્છા તે; તૃષ્ણા; લાલચ.
કહેવું લોભ પાપનું મૂળ. લોભેલક્ષણ જાય.
લોભાવણું, કિં સં લલચાવણું; મેળવવાની
ઈચ્છા કરાવવી; લાલચમાં નાંખવું.

લોભાણું, કિં અં લોભમાં પડવું; લાલચ
થવું.

લોભિયું, વિં લોભી; તૃષ્ણાવાળું. કહેવું
લોભિયા હોય ત્યાં ધુતારા ભૂખે ન મરે.

લોભી, વિં લાલચ; જેને કાર્મ વસ્ત્ર મેળ-
વવાની ઘણી ઈચ્છા હોય એવું; તૃષ્ણાળુ.

લોભ, નં [સં.] રોમ, વાળ; કેશ; ફેલું;
નિમાળો.

લોભડી, સ્ત્રી. પાતળી કાંખળી; બારીક વણા-
ટની ધાખળી.

લોભવિલોભ. વિં ઉલટું સુલટું; અવળું
સવળું. (૨) સમવિવેક; વહેરો આંતરો.

લોથું, જુવું લોથિયું.

લોસ, વિં ચચળ; ફરફર થતું હોય એવું;
ઝલતું ને રમતું. (૨) સુંદર; સુરેખ. લચીને
તાળી પાડતાં રાગની ટુકમાં વધારાતો
લલિત શબ્દ. કં સજની શા માટે વિસાણી,
કે રાણી રાધિકારે લોસ.

લોલક, નં ઝલતું લટકણિયું; લટકતી ને
ઝલતી એવી વસ્તુ :-યંટની જીભ, લોળિયું
વગેરે. ધડિયાળનું લોલક; પેંડુલમ.

લોલણી, સ્ત્રી. લટકાણી સ્ત્રી; લાડકી; સુંદર
સ્ત્રી. ઉં શીલ સતોષ કહેા તો તુસીએ
ધડાવું; ગનાન ધુપરા સુકવું, હો લોલણી,
સાચો સમજણ જુદિને ખોટીરે લાગે.

લોલા, સ્ત્રી. જીભ.

લોલિયું, નં લોળિયું; કણસલું; ઉંખી; કંટી.
(૨) વિં નમાણું.

લોલુપ, વિં [સં.] લાલચ; લોભિયું; ઈ-
ચ્છાવાળું; ઈચ્છુ.

લોલુ; કિં સં લહોલું; લુલું; કપડાથી
પાણી-મેલ વગેરે ધમી કહવાં તે.

લોહ, નં [સં.] લોહુ; લોખંડ-લોહભસ્મ.
લોહકાન્ત-ચમકપહાણ.

લોહચુખક, નં ચમકપહાણ; ચક્રકાન્ત;
લોહાને ખેંચવાના ચુલુવાળું એક દ્રવ્ય;
પાથર.

લોહડું, નં લોહુ; લોહુ; લોહડું.

લોહર, વિં લાંબો ને જડો લોહનો સળિયો.
પાતળો લાંબો ને કાંક માણસ-લોહરિયો.
નિર્બળ, બેચરનો.

લોહપુ; જીં લોલું; લુલું.

લોહિયાળ, વિં લોહીનું બરણ; રથૂન નહિ
પણ જેનામાં તાજું ખૂબ લોહી હોય એવું.

લોહિયાળું, વિં લોહીવાળું; લોહીથી ખર-
ડાયેલું હોય એવું. ઉં મુખ લોહિયાળું પેમે
કહું ને જાણ્યું, માએ જાળક મર્યું, સાખજ

લોહિયું, નં પેણી; કદાઈ. (૨) તવો; લોહી;
લોહી, નં [સં. લોહ] પ્રાણીઓના શરી-

માં 'યસ્તુ રહેતું લાલ-લોહિત પ્રવાહી
તે; રધિર; રક્ત; ખૂન. (૨) તુકમ.

(૩) અગપણ. કિં પ્રં લોહી આવવું=
ગરીર બગવું; પુષ્ટ થવું. લોહી ઉકળવું=
કોથ ચઢવો. લોહી ફડીજવું=કીકા પડી

જવું. શરમિદા રાજ જવું; ઝાંખા પડી જવું.
લોહી પડવું=ગાતી કે મુંઢામાંથી ચોખ્ખુ

લોહી નિકળવું. લોહી પીવું=સંતાપવું;
કુખ દેવું; હેરાન કરવું. લોહી જળવું=ચિં-

તા થવું; સોસાઈ જવાવું; મંતાપ થવો.
લોહી મુતરાવવું=ખૂબ સીતમં ચુખરવો,

મહા કુખ દેવું ને કુખી કરવું. તાસ
આપવો. રં પ્રં લોહીનું તરણું=કુખ

દેનારું; સંતાપનારું. લોહીનો કાળિયો=મહા

કુખ ને શોકનો ભોગવટો; દિલગીરીનું
ખાવું તે. લોહિયાળો લોહે=ભોટા લોહને

વખતે; દારી ધા વાગેલો હોય તેવે સમે.
મીઠા લોહીનું=નહાલ હૃત્પત્ર કદે એવા

શરીર અને સ્વભાવનું; વહાલ આણે એવું.
લોહીલુહાણ, વિં લોહીલોહી ગ્રધ ગયેલું;

લોહીના આધરાળાવાળું; લોહીમુતું.
લોહિયું, નં કનની છુટતું ધરણું. (૨)

કણસયું.
લોળો, પું જીવના ટેરવાનો ભાગ તે.

લોંકડી, સીં એક નાતું ચોખ્યું જનાવર.
લોંઝપણું, નં ગુલામગીરી; દાસત્વ.

લોંડી, સીં ધરકમ કરવાને વેચાતી રાખેલી
ઝી; દારી; ચાકરડી.

લોંડો, પું મુલામ; દાસ; ચાકર; હલદાં ધર-
કામ વગેરે કરવાને વેચાતી રાખી લીધેલો

માણસ તે.
લોંદો, પું લચકો; સીકણા નરમ પદાર્થનો

લેયો તે.
લોંબડી, સીં [સં. રોમ.] ઉનતું બારીક

વસ્ત્રનું કપડું તે.
લોંબો, પું લંઝો, લોવો. મોટા માણસો

અને રાત્રીઓ આગળ તગકડાં કરનારા-
હાજરજાણી માણસ; મરકર; ચિદ્વપક;

વેદાસિક.
લોંકિ, વિં [સં.] લોકમાં ચાલતું એવું;

સધારણ. (૨) હુનિયાદારી (૩) ખરખરો.
લોંહત, વિં [સં.] લાલ રંગનું; રાત.

લ્યાનત, સીં ધિર; શટ; શરમ; દિટકાર. (૨)
નળોથી; બદનામી.
લ્યાળો, પું અંગારો; જળતો કોપનો.

૫, પું [સં. ષ્] ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો
૪૦ મો અને બ્યંજનોમાંનો ૨૯ મો વર્ણ.

(૨) અઃ અથવા; વા. (૩) અને.

વધ, સ્ત્રીં વૈ; વાઘ. વાણું દરદ; ફેફર. આ
દરથી માણસના હાથ પગ અને મોં વ-
ગેરે ખેંચાઈ જાય છે, ફીણ આવે છે અને
ખાન જતું રહે છે.

વધક, પું [સં. ષ્] દવા કરનાર; ચિ-
કિત્સક; કવિ રાજ; વેદ. કં દારૂં ગુમડું
વધઃ થયો વેરી; મોહન વહેણ આવતો
મથુરાથી.

વધકું, નં દવા આપવાનું કામ તે; પ્રાણીના
રોગ જોઈ તેના પ્રતીકાર માટે ઉપચાર
કરવાનું કામ-ધંધો તે. વેદ. (૨)
ફરી નાંખવું તે; દવાની માફક કચરી
નાંખવું તે.-તારી પાસે આવે તો ઠુંએનું
વધકું કરજો.

વધશાખ, પું [સં. વેદશાખ,] વેદશાખ વિક્રમ
સંવત્નો સાનમો ને શાસ્ત્રવાદન શક્તિ-
વત્તરનો ખાતો મહીનો. ઉં વાદશાખે
વાવલિયા વા.યા.

વટ, સ્ત્રીં [સં. ષ્] પરલેલી-પત્ની;
બાઈડી; ધણિયાણી. (પુરુષ-તી.):-મોતી
લાક્ષ્મી વટ=મોતીલાક્ષ્મી પત્ની. (૨) છોક-
રાની, બાઈડી, બાણેજી બતરીજની કે
રોહી સંબંધીની-વરવાળાં તરફની સમા-
ધએ પરલેતર તે; છોકરાની સ્ત્રી તે. ઉં
વહેરે વટ મારાં મરદાર વટ ક્રંદા લખી
દેખાડો છક. (૩) પરભેલી સ્ત્રીના નામ
આગળ સાસરિયાં તરફથી પત્નીને અર્થે
લગારતો શબ્દ:-ગિરિજવટ; શામાવટ
(૪) સ્ત્રી; તરક; કાઠ:-પગમાં વહઓ
પડી જાય છે.

વટચર, નં વડુવર; પતિપત્ની; ધણી ધણિ-
યાણી. (૨) નવું પરલેલું વરક-વાણું જોકે
તે. (૩) તરત પરણીને આવેલી નવોદા;

વરવાળી-સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી; માથે વડીલો
હોય એવી જુવાન સ્ત્રી. ઉં એશિયાળી
દિમે દમણી, વટચર આવી સાસુ બણી.
મેમાનંદ, લાટ્ટી-માનિની વડુ તે. ઉં
વટચર વહેલાં આવતો, વડુવર; વધુવર.

વટચાર, નં વડુવાર; સાસરિયાંમાં વડુ-
રૂપે રહેલી જુવાન સ્ત્રી; પાટી સમજાવ્ય
વાળી નહિ એવી જુવાન-વરથેવી વડુ તે.
વડુપણમાં રહેલી એવી તરફ સ્ત્રી. ઉં
વટચાર માણસરે, ડાહ્યાં બહુ થશે માં,
જગ બરવા એકસરે, હવે પછી
જરો માં. દયારામ.

વટક, નં [સં. ચક્ર-એક] ગીલી દંડાની
રમતમાં મોઢ અને ગખી(બટી) ની
વચ્ચેનું અંતર તે. એ અંતરણ બરનાં
વટક બરની, એમ બોલાય છે. વટકરેડ=
એક બે, એમ ગણતરીમાં બોલાય છે.

વટરવું, કિં અં [સં. ચિ-ક્ર] ફરી
જવું; વિકાર પાળી બદલાવું; વટસાઈજવું;
ચિત્રીત થઈ જવું. (૨) કાટવું; બહે-
કવું.-વટરો ઉંદર કોળ ચા. (૩) જો-થી
કુરી નિકળવું; શલ્યું.-તડકો નિકળવો,
રાપડી દીની ને પછી બાજરીના છોડ
એવા વટયાં કે કંઈ પડેજ નહિ. (૪)
આડું-વાંકા થવું. (૫) સામા થવું; બટ-
કવું; ખરીજવું.

વટરો, પું [સં. ચિક્રય] વેચવું તે. (૨)
વેચાણ. (૩) વેચાણથી ઉપજેલા પૈસા
તે. (૪) વેચાણને લગતું નામ તે. (૫)
જલ્દે-કિંમત આપીને લીધેલું હોય ને.
કિં ૫૦ વટરો કરવો-વેચવું; માલ
વેચીને નાણાં કરવાં ને.

વટારવું, કિં અં વટરે એમ કવું;
ચરાવવું; ઉરફેરી ચૂકવું. (૨) બહેકાવવું;
સાચું ચાલ એવું બનાવવું. (૩) બળ
આણવું; ધણમણાડી આણવી. ઉં વટા-

દરે વકારી, એક યુક્તો તેને શિર મારી.
પકાસત, સ્ત્રીં [અ.] વકીસતું કામ તે;
વકીસ તરીકેનો પ્રધો તે.

વકાસતનામું; નં વકાસત કરવાની સત્તાનો
લેખ; મુખ્યારનામું તે.

વકાર; પું ખીસતું તે; અવકાશ, તરક; ખોલ:-
ખાલ્યામાં વકાસ છે.

વકારસતું; કિં અં કાડતું; પહેણું 'કરવું
કપાડતું. (૨) મોં કાડીને ટકટક જોવા
કરવું; નહિ કાવવાથી નાસીપાસ થવું
જેમીરેવું. (૩) કિં અં ઉપકરું;
ખીસતું; પ્રકુલ્યથું.

વકી, સ્ત્રીં [અ. વાકિઅ] વકી; સંભવ;
જોગ. (૨) વાટ; લામદો; રાફ. (૩)
ઉમેદ; આશા; ધારણા. (૪) અંકાન;
મદાગ. મહેલા સમયની આશા. વકી
રાખતી=આશા-દેખી રાખતી. (૫) લાગ;
પ્રસંગ; દોષ વસ્તુ બનવા-થવાનો સંભવ
હોવા તે.

વકીસં, [અ] પર રાજના દરબારમાં રાખેલો
ગેતાનો માણસ તે; એલચી. (૨) આક-
તિથે; સત્તાથી કામ કરનારો માણસ.
મુખત્યાગ. (૩) ધનમાફની અદાવતમાં
પક્ષકારી તરફની દલીલો કરનાર સર્વો
માણસ. અશુદ્ધી તરફ સત્તા-લઘ કાપ-
દેખર લડત ચલાવનારો માણસ.

વકીસાત, સ્ત્રીં વકીસતું કામ-પ્રધો તે.
(૨) વકીવપણું; ખીજની તરફથી દલીલ-
વિવાદ ચલાવવાનું કામ તે.

વકરું, સ્ત્રીં [અ વકૂપ] સમજ; અમ્ય.
(૨) હાંપણ; શણુપણ; ધીરજ અને
ચતરાણી ગેળના ત. વકરુંદાર=સમજી;
હાંપણ; વકૂપ.

વકરું, પું [અ. વકૂ] બારજોળ; માન
મરજો; મોમો; વજન. (૨) દાખ; માની-
ગેહ. (૩) લામખીવાળી રીતભાત; 'દગ.
(૪) વિં લાં; કપડું; તોફાની; પકું ને

આકરા મિજબનુ:-વકરનો પિંટ. કિં
પ્રં વકર ખોલો=વજન મુખાવતું; હલકા
પડીજવું.

વકત્વ, વિં [સં.] જોલવા જેવું; જોલ-
વાને-જોલ્ય કહેવા જેવું તે. (૨) ભાવણ;
ઉક્તિ.

વકત્વચના, સ્ત્રીં [સં.] જોલવાપણું; કહેવા
જેવું જે તે. (૨) અપવાદ; દ્વય.

વકા, વિં [સં] જોલનાર; ભાવણકાર;
કથા કરનાર:-જોતાવકા.

વકત્વ, તં [સં.] જોલવું તે; જોલવાની
શક્તિ-છટા તે; ભાવણછોપ. છટાદાર
રીતે જોલવાની સકાંઈ તે

વકત્ર, નં [સં.] મોં; મોઢું; મુખ; વદન.
(૨) મહેરો.

વકું, [સં.] વાકું; આકું; તેકું. (૨) વગેરું.
(૩) ઉલકું; વિરહ.

વકતા, સ્ત્રીં [સં.] વાંકાપણું; વાંકકાંઈ;
વાંક; આક.

વકી, વિં [સં.] વાંકી ગતિએ 'જનાર;
વાંક ચાલનાર. (૨) એક શક્તિથી
ખીજ શક્તિમાં જતું-રહે એ ' વકનો
મદ. વકોબવન=કરોળાનું ઉલકાં-સામે
અડાપડતું તે.

વકોક્તિ, સ્ત્રીં [સં.] કટાક્ષનું જોલવું તે;
વાંક માં કહેવું તે. (૨) મહેણું; ટાણો;
કપડો. (૩) એક કાળાલકાર.

વકસરથળ, નં [સં.] છાતી; પેટની ઉપ-
રની પાંસળાઓની પેટી તે.

વક્યમાણ, વિં [સં.] આગળ કહેવામાં
આવનારું તે; આગળ પર જોવાવાનું તે.

વખ, નં [સં. વિગ] વિપ; ઝેર. (૨) દેવ.
વખત, પું [અ. વકૂ] કાળ; સમય.

(૨) મોમમ; મદ. (૩) સધી; લાગ;
તક; જોગ. (૪) માડી હાલત. (૫)
મોઢું. (૬) નવચાય; કુરસદ. (૭) ગીલી

દડાની અતરંગ એ દાવ. ૦ પ્રં બે
વખન=કનખત-યોગ્ય અનસર નહિ એમ,
મેસમનો વખન નહિ તે

વખવખ, સ્ત્રીં ખાઉખાઉ, જાળના વખખા,
વલોપાન, અખનખા, વખવખો. કોઇ
પ્રકારની ઇચ્છાની તૃપ્તિ માટેનો વાતોપાત
તે (૨) કણકણ; રમરમ (૩) વિશ્વાચુટા.
વખવખનું, કિં સં ખાઉખાઉ કરવું,
વળખા મારવા, શક્ય મારના (૨) રગ
રગ કરવું, કણકણવું.

વખવખાટ, પું વખવખ; વલોપાત. અખ
ખાણી અથવા ખીજ કોઇ ઇચ્છાને તૃપ્ત
કરના માટે વલોપાત કર્યા કરવે તે;
વળખા મારવા તે (૨) ખાઉખાઉ
કર્યા કરવું તે, ખાઉધરા વેડા (૩) કકણાટ
વખવાદ, પું વિખવાદ, દેવ; એ. (૨) ટટા,
કળિયો.

વખાણ, નં [સ. વ્યારવ્યાન] પરમેશ્વ-
રના શુભ ગાવા તે, તીર્થારોના શુભાનુવાદ
ગાવો તે જોનામા (૨) તારીફ, સ્તુતિ;
પ્રસાસા (૩) શાનાશી

વખાણવું, કિં સં તારીફ કરી, શુભ
ગાવા (૨) માન આપવું પ્રસાસા-સ્તુતિ
કરી કહોં વખાણી ખીચડી દાતે વળગી
વખાણું, નં મેશ્મા વ્યાખ્યાન ૩૫ થઇ
પડેલી જે શિખામણની ધાત તે, ગિક્ષા ૦
અન, લોકમત્સ; ઉખાણ, કહેલી

વખાગ, સ્ત્રીં [પ્રા. ઘણારિઝ] વેચવા-
નો માલ રાખનાનું સ્થાન-મંથનતે, કોઠાર,
કોડી, માલ ભરેલી કુમન કિં પ્રં વખારે
નાખવું જોછી અગત્ય આપની, ટાટો આ-
વમગ આપવો લમાણુ પગ-પગ્યા ખાતે
નાખી મૂકવું બહુ દરકાર કે ઉત્સાહ નહિ
દેખડો તે

વખારિયો, વિં વખારનો માલીક (૨) વખાર
ઉપર ગેનામે તોકર (ગોડાકનકિપર)
વખારી, વિં વખારિયો દેડેં જાપન વખા-

રી ને ભારો કચી

વખુડે, વિં નખુડે; જૂથથી જુદું પડેતું;
સાથમાંથી છુટું પડી ગયેલું

વખું, વિં પકડતું, તરડતું, ચાક-પ્રીતિ-નલ-
ણનાણું : પિયેરનખુ ખાઇડી (૨) નાં
પક્ષ, જોય, વગ, સહાય

વખેરવું, કિં સં (વખેરવું, જુદા પડે એમ
કરવું, છુટું કરી નાખવું, વેરાં નાખવું (૨)
ખાયરવું; પહોળું કરી નાખવું (૩) એક
જયે નહિ રહવા દેવું, ઊન્નમિન્ન કરી
નાખવું, ભાગ-ભડોળ છુટા કરી નાખના

વખો, પું વિપત્તિ, જૂખતું કુખ અથવા હેરા-
નગતી, મખટ, આજિવિનાની મુશ્કેલી-
તગીતું કુખ તે -વખાના માયાદેશ જોડી
પરદેશ આન્યા તો અહિં એ ફુકાળ પડ્યો
વખોડવું, કિં સં [પ્રા પક્ષોડ] ખોડ
કાઢી, નિહવું, સાર નથી એમ કહેવું,
ધિકારવું; રદ ગણવું, ખોડ દોષનાણું કરા-
વવું; નહિ વખાણવું

વખોરો, પું ટેમચ-કનાટ વખેરવું ખાતું તે
(૨) પાન પેગ

વગ, સ્ત્રીં [ફા] જોળખાણુ-પિઠાણુનો
જે સારા સળધ તે, ચિદારસ (૨)
લાગ, તક, અનસર, યોગ (૩) જગા,
માગ (૪) પમ, તરેણ લાગત સમઘ-
પરિચય -તે મારી વગનો માણસ છે
(૫) સત્તા, ટેકા. ૨૦ પ્રં વગેવગ કરવું=
લાગ ને સગડ હોય તે પ્રમાણે કાર્ય કરવું

વગડવું, વાગવું, વગડાવું

વગડાઉ, વિં જગલી રાતી

વગડો, પું [ન ઘાટિકા] જગન રાત

વગદાં, નં શરા; વળખા -જ્યા ને ત્યા વગલ
શુ વિલો છો "

વગર, અં [અ] સિનાય વિના, નણ

વગવસીલો, પું સહાયસથી ઉત્તમ થયેલો
મુસબ્બ તે, મોટાની સહાય તે, જોળ-
ખાણુ અને મકન મને લીધો ખીજાની ઉપર

મત્તા ચક્રાવી રાકારી તે; સહવાસવું ચવચુ.
વગસગ, સ્ત્રીં વગ; વખીલો; શિદારસ. (૨)
સગારેશ થાય એવી જગો; સગવડ.

વગળા, નં [સ. વિગળ] ભેગ, ગેળવણી:
મિથચુ. (૨) બટતા. (૩) કપટ.

વગાડવું; કિં મં આધાત અથવા કુંકથી સખ્દ
નિકળે એમ કરવું; ઠોકીને કુંકીને અવાજ
થાય એમ કરવું.—ઢોલ વગાડવું=ઢોકીને—
આધાતથી અને છુંગળ વગાડવી=કુંકીને
પવનપગીને. (૨) વાગે-આધાત થાય એમ
કરવું; અથડાય-અઢળાય-ધા પડે એમ
કરવું.—જો જો બરછી વગાડતા? (૩)
લાગવું; મારવું.—ઢોર વગાડે તેમાં આપણે
શુ કરીએ?

વગિયું, વિં વગતું; તરફેણવું; પક્ષવું. (૨)
ઝોળખીનું; સબધવું. (૩) નાં વગ
વાગાને આપવું-પોષવું તે, તરફદારી;
પક્ષપાત.—વગિયાં કરવાં.

વચુ, અં જયે; તરફે. (૨) બાગુ; તર-
ફેણ.—છાણ એક વચુ કરે=એક બા-
ગુએ કરે.

વચુતડું, કિં અં ચુંચાડુ; બરાડું; સંકટા-
મણમાં આરી પડવું.

વચુની, વિં (સ્ત્રીં) બરકતી; રખાતી;
અસંયમિતવાળી—ઝી.

વગેરે, અં અમુક અમુક અને બીજા સર્વે
એમ; ક્રિયાદિ; અમુક અને બીજું કંપ
લક બાપુ—એમ તે.—ક શી જગત્પાથ
વગેરે બધીએ જતરાઓ કરી, તમે છોકરાં
વગેરે તો આવજો. અમુક અને બીજું
આધિમાર.

વગો, પુંવચુ; બાગુ; અમુક ભાગની જગા.
વગોણું, નં [સં. વિગળ] નિહા; રજેલી;
લોહમાં ખોડુ બોસવું તે.

વગોવણું, કિં સં નિહા કરવી; પોતાના
માનના દોષ બીજાને દેવી તેની આવ

ચલગતને હીણું લાગે એમ કરવું; રજેલ
કરવું; ખરાબોટા દોષ બહાર મૂકી સામાની
અકીર્તિ થાય એમ કરવું.

વગોળવું, કિં નં વાગોલવું; ઢોર વગેરે
પ્રાણીઓ ચાવેવાને ફરીને ચાવે છે તે;
ફરીને ચાવવું; મમળાવવું.

વધરહું, નં [સં. વિદ્યત] વધેહું; વધરહું
હરકત; અડચણ. (૨) વિદ્ય; આડખીલી;
અપાય. (૩) [વિગર્હિત] નિંદ્રા કાઢવું
એવું તે; સેળભેળ થઈ ગયેહું અને કુશ-
કામાં કાઢી નાખેહું એવું—અનાજ વગેરે—
બઢે તે.

વધરહું, નં વિદ્ય; હરકત; અડચણ. (૨)
આડખીલી.

વધરો, પું [સં. વિગ્રહ] ઢંટો; કનિયો;
અલુબનાવ. (૨) વિદ્ય.

વધળવું, કિં કરવું.

વધાર, પું મરચાં રાશ્ત્ર ને હિંગ વગેરે તેજમાં
તડતડાવી ઘળ—શાક વગેરેમાં હમકારવાં તે;
ખોરણી. (૨) મમગે; કુચકા.—તમે વધા-
ર ના મમ્તા.

વધારણી, સ્ત્રીં હિંગ. (૨) વધાર કરવાની
દબ તે.

વધારણું, કિં સં વધાર કરવો; ખોરણી
કરવી; હમકારવું. (૨) લાભ કરવો; રૂગ
મેળવવું; નફો કરવો; અર્થ કાઢવો—સર-
વો.—મારો પાગેથી લીધુ એમાં એવું શુ
વધારું? ગયું તો બીજાના હાથમાને? (૩)
તીખી—મીઠી ધુણી દેવી.

વધારિયાં, વિં મસાલાની તીખી મીઠી ધુણી
દીધેલાં; વધારની વાસ આપેલાં ખોરણી
દીધેલાં.

વચકરું, નં વાંકે; આડું; વાધો. અપેક્ષી
આડું પડવું તે—એને વચકરું ના પડે તે
સંભાળજો.

વચકરું, કિં જાં રચેથી—સરની લેખાંને

જવું; સરકવું; રિસાવું; છટકી જવું; જે-
દિલ થવું.

વચકાવું, કિં અં રિસાવું: વચ્ચેથી છટકી
જવું. (૨) વાધો પાડી વિરુદ્ધ પડવું: છેડાવું.
વચકેલ, વિં વઠેલ; આડે માર્ગે ઉતરી પડેવું;
છટકેલ; નહિ હાયમાં રહેલું એવું તે. (૨)
અટક્યાણું; આણું; રિસાયેવું. (૩) તોફાની.
વચકો, પું બેદિલી. (૨) વહેમ. (૩) વાધો.
વચગાળો, અં વચ્ચે; અરધે રસ્તે; દરમિયાન;
મધ્યે. (૨) અંતરાળે. (૩) અવકાશમાં;
ખાલી રહેલા ભાગમાં; મધ્યાંતરે; મહિં મહિં.
વચગાળો, પું વચમાંનું અંતર; જે ગીઝ
વચ્ચેનો માગ તે; વચલો ભાગ. આવડો,
વચમાં આવતું જે દાંધ તે.

વચડવું, કિં અં વચડવું; ઉચ્ચડા પાડવા.
વચન, નં [મં.] શબ્દ; બોલ. (૨) વાણી;
ભાષણ; કથન. (૩) કથુલાત; કોલ; બોલની
દૃઢતા ઉપર ધીનને વિશ્વાસ આપવો
તે. (૪) પ્રતિજ્ઞા; પણ; ટેક. (૫) મહેણું;
ટાણું; મર્મનો બોલ. (૬) પ્રમાણ વાક્ય;
ઉદાહરણ. (૭) વ્યાકરણમાં એક અને
અનેક એવી મંથ્યા બનાવવાની સંગા.
કિં પ્રં વચન આપવું=કથુલાત-વિશ્વાસ
આપવેલ વચન કાઢવું=બોલવું; ઉચ્ચા
કરવો. વચન તોડવું=રી જવું; બોલવું ન
બોલવું કરવું. વચન માળવું=જેમ બોલ્યા
હોય એ તેમજ કરવું; બોલ્યા પ્રમાણે વર્તવું.
વચન લેવું=કોલ-વિશ્વાસ-ખાનરી કરી લેવી.

વચનાથ, વિં તાણેદાર.

વચનિકા, સીં ઉદાહરણ; પ્રમાણનું દુચકં;
વિદ્વાનના વચનની પ્રતિઉક્તિ તે.

વચની, વિં વચનવાળો; વચન-બોલથી શરૂ
નહિ એવું.-એકવચની માલુસ છે. (૨)
પ્રમાણિક; સત્યવાદી.

વચનીય, વિં કહેવા જોગ; બોલવાને યોગ્ય
હોય તે. (૨) કપકાને ચોખ. (૩) નં
કહેલી; મહેણું; ટાણો. (૪) ફપણ; લાંબન;

નિદા. વચનીયના=ફપણ; દોષ. (૨) નિંદા;
લોકમાં નકાં બોવાનું તે.

વચમાં, અં વચ્ચે.

વચરમાણું, કિં અં પાણી અને દંડકને
અભાવે કુમળી વનસ્પતિનું કરમાવું તે;
તાજળી જતી રહેવી; શાકબાજ વાગી
રહેવાથી ચિમળાવાં તે. (૨) વચળવું (?)

વચલાવાંધાવું, વિં મધ્યમ સરવું; સાધા-
રણ હાલનવું; ઘણું ઉંચું-સાઈ નહિ
તેમ ઘણું નીચું કે નરમું પણ નહિ એવું;
માધ્યમિક:-આ મોંપવારીમાં વચલા
વાંતાના લોકને ફૂગ છે, ગરીબને નહિ.

વચડું, વિં વચમાં, વચનું, મ'ગમ (૨)
નાં વચમાં જે હોય તે.

વચવચ, સીં વચવી બડબડ તે; બડબડાડ.

વચવચાટ, પું વચમાં વચમાં ઉદ્ઘાતાત્મ્યા
બડબડવું તે; વગર પૂછે વચમાં બોલ બોલ
કરવું તે; બડ બોલાવણું. (૨) ચાપલ.

વચળવું, કિં અં જુવાનીના મદમાં છટકી
જવું; મર્થાદ બહાર જતા રહેવું:-છોકરો
વચળી ગયો. (૨) વચમાં વિદ્ય નડવું;
દરકત પડવી; કચળી જવું; વિં વચળી
ગમ. (૩) વચળી ખસી જવી; ગાંધ થવું
જવું; ચળી-ગહેડી જવું. વચળેલ=વિચળેલ;
ગહેડી ગયેલ; ફાડી ગયેલું; મર્થાદ બહાર
જવું રહેવું હોય એવું તે; નિર્લજ્જ.

વચાણું, નં કોડી, અને પેટી પટારા વગેરે સર-
સામાન વચ્ચેની ખાલી અવ્યવસ્થા તે; જે
વસ્તુ વચ્ચે રહેલો અવકાશ-ખાલી જગા:-
કોડી વચાળે હાથ ધાલતો નહિ, એરંએર
હોય તો કરડે. (૨) ખુણો; બાકું; કાણું:-
ખુણેવચાળે જુઓ ઝીણી ચીજ એટલે
કહિં પડી હશે તો જડશે.

વંચેટ, વિં વચલું; મધ્યમ.

વચ્ચે, અં બન્ને બાજુ સરખું અંતર હોય
તેવે ટેકણે અથવા ત્યાં એમ, ગામ ગામની
વચ્ચે એક એક આણું. (૨) કોડ કાપ

અથવા વાતને વચલે ભાગે, કામની અંદર;
મધ્યમાં. (૩) અન્યોન્ય પ્રતિ; એક બીજાની
મહિમહિં; પરસ્પરના મંથન. - ભારી તમારી
વચ્ચે થી થી વાત થઈ તે તમે કોઈને
કહેતા નહિ. (૪) નહેરમાં; ખુસ્તખુશા;
સૌ કોઈ જાણે તેમ. - જામ વચ્ચે કુવો
તે કોઈ ઉડો કહે ને કોઈ ઉજા પણ
કહે. વચમાં; દરમિયાન; અંદર; આં. કિં
પ્રં વચ્ચે આવવું = દરમિયાનગીરી કરવી.
વચ્ચે પડવું = હાથ પાલવો; સમાધાન કરવું;
અંતરાળમાં ઉભા રહેવું.
વચ્ચોવચ, અં. મધ્ય ભાગે, વચ્ચે; કેન્દ્રસ્થાને.
વચ્ચ, પું. [સં. વત્સ] છોકરું; બાળક;
બચ્ચું. ગાયનું બચ્ચું.
વચ્ચનાગ, પું. [સં. વત્સનામ] વચ્ચનાગ;
એકઝેરી ઓષધિ. aconite. આ બદ્ધ ઝેરી
વનસ્પતિ છે અને તે ઝેર બાદ્ધ કરી હોય
છે. ઉં વ્યભિચાર વેથો વચ્ચનાગ, સમજ
મન મારારે.
વચ્ચિપાત, પું. મોટા વેપારી તરફથી માલ
ખરીદ કે વેચાણ કરવા પરદેશ ગયેલો
શુભાન્તો-નોકર માણસ તે; આદતિયો.
વચ્ચટ્ટવું, કિં. અં. નેરભેર બીજાના મંથન
છોડી દેવો; નેરથી હાથડું-ગુદું પડવું;
છુટવું; નેરથી ઉડી નિષ્કળવું; જેની સાથે
જોડાયેલું હોય તેની સામેના આકર્ષણ
-નેરથી તટવું; છુટું પડવું. (૨) કુટવું;
સ્ટ્રા સાથે ઉડી પડવું. - તીર-જોળ, પત્થર
વચ્ચયો. (૩) હેડા છોડવો; સ્વતંત્ર રમવું
થવું. - બાળક વચ્ચટ્ટવું. (૪) વિયોગ થવો.
વચ્ચકું, વિં. જુદું; છુટું; અજાણ; આપું
ખસેડેલું, મોપું.
વચ્ચરી, સ્ત્રીં. થોડીનું માદા બચ્ચું; નાની થોડી;
ટટવાણી. (૨) તિસ્તકારમા છોડી-જુવાન
કન્યા-ખેરી તે.
વચ્ચરો, પું. થોડીનું નર બચ્ચું; નાનો થોડો;
ટટવો. (૨) તેજ ને જુવાનીનું નેર દેખા-

ડના માટે વપરાયમાં છે તેજ-છોડરો;
જુવાનિયો.

વચો, પું. [મં. વિયોગ] વિયોગ; જુદાઈ.
ઉં મેં જાણ્યું વધવું નહિ પડે, પૂરો
મનની આશ. નાકર. અભિમન્યુ આખ્યાન.
(૨) વિચ્છેદ; ભેદ; કાટકુટ.

વચોડવું, કિં. સં. જાણેલું-ચોટિલું હોય તેને
નેરથી ખેચી બીજાથી અજાણું કરવું;
નેર કરીને જુદું પાડવું; આણું ખસેડવું.
(૨) ધીરે ધીરે સંગ-હેવા-વ્યસન કુટાવવું;
જોણું કરતાં કરતાં તદન મૂકી દે એમ
કરાવવું. વ્યસન, ટેવ, કુસંગ; પ્રેમ વગેરે
માટે વપરાય છે. (૩) છોડવું; કોડવું;
એક ઠેકાણેથી છુટી વેગભેર ૨૨ જાય એમ
કરવું. ગોળી અને તીર વચોડવાં.

વચોચું, વિં. વિખુદું પડેલું; વિયોગી. ઉં
ટોળા વિછોઈ મરગલી.

વજન, નં. [જ.] ભારિપણું તે; બોજ;
તોલ; ભાર. (૨) તોળવાનું કાટકું; નેખ.
(૩) ભારબોજ; મેભો; માન. (૪) પ્ર-
ભાવ; મોરવ; શેલ; વફર. (૫) દળાણ.
(૬) વગ

વજનદાર, વિં. ભારે; વજનવાળું; બોજદાર;
સંગીન. (૨) ભારબોજવાળું; માન આ-
બર ને શેલ પડે એવું; પ્રતિનિ.

વજનસર, વિં. પ્રમાણમાં નોંધએ તેટલું;
મટતા વજનનું.

વજરબટું, નં. એક જાતનું કાંચ બી. રિ-
છના મોમાં રખાવી મંતરેલું જેથી નગર
લાગે નહિ એવું મનાવું એક જાનનું કાચ
બી. એ છોડવાના હાથરામાં રાખવામાં
આવે છે.

વજરંતર, નં. વાજરંતર; વાજંતર; વાનું.

વજ, સ્ત્રીં. મતિ; શુદ્ધિ. (૨) ટપિ; વવણ,
(૩) કાંકા; વળખા; બ્રમ-પા. ઉં અખાણવ
તળી એ વજ, અજાને કાંકા પૂરે અંગ.

વળાડવું, કિં સં વળાડવું; જાનવડું; ઠોક
દઈ કે પવન પુરી વાગ્ગમાંથી આવજ
કારવો.

વળદ્વાર, વિં જેને સરકાર તરફથી વળદે
—મનાગી જમીન—મળેલી હોય તે; જમીન-
દાર; જાગીરદાર; ગરાસિયો; દેસાઈ.

વળદે, પું રાજ કે સરકાર તરફથી ઇનામ
દાખલ મળેલી વાડીની જમીન તે; વાડી
—આગ બગીચો બનાવવા જેવી જમીનનો
કંકડો તે; ઇનામી—આગમતી જમીન તે.

વળર, પું [અ.] પાદશાહને સલાહ આ-
પનારો મુખ્ય મસલતિયો; પ્રધાન; મંત્રી.
(૨) મેનરજમાંનું પાદશાહથી કિતરતી પં-
ક્તિનું મહોર.

વળરાઈ, સ્ત્રી વળરપણું; પ્રધાનનો ઓઢો
અમલ અને કાગડિઈ તે.

વળરાત, સ્ત્રી વળરાઈ; પ્રધાનવડું. (૨) વ-
ળરનો દરજ્જો. (૩) વળર તરીકેની
સાંહેબી તે.

વળરી, સ્ત્રી વળરાત.

વળુ, નં ચળુ; હાથ પગ અને મોં ઘોવાં તે.
વળુ કરવું.

વળુદ, નં સત્ય; ખરાબણ. (૨) વાસ્તવિકતા;
વિશ્વાસ કરવા જેવું તે. (૩) મૂળ; આ-
ધાર. (૪) વિં સાચું; ખરું; ખાતરી
લાયક.

વળે, સ્ત્રી ગરોળ; નગદમાંનોઈ પરંતુ પાડેલા
અનાજ વગેરેમાં હિરસો પાડીને ભેવાતી
મહેસુલ—રાજ્યકર—માલકીનો દર તે.

વળેવળતિયુ, વિં બાહુ જેમ ચાપ અને
વ્યાજ ખાતે મંડાય એવી સરતવાળું
ખાતું અથવા લખત તે.

વળજર, નં વળ; ઇન્દ્રનું બલ્લ જાણુ હ-
થિયાર (૨) વિં અતિ દક્ષ; કદીએ
ભાગે, વળે કે વળે નહિ એવું શસ્ત્ર—વળજ-
રખાણુ.

વળુ, નં [સં] ઈન્દ્રનું આયુધ. (૨) ભાગે,
વળે વળે કે ખંડિત થાય નહિ અને જેનો
પર પછાડે તેનો. બુકો કદી નાખે એવું એક
અતિ દક્ષ અને મજબૂત હથિયાર. (૩) વિ-
જુલ, વિજળી; વાદળના અરાળનો અગ્નિ
તે. (૪) હારી—(એ પશુ ખાડુ કહણુ હોય
છે.) બીજથી ધસાય છેદાય નહિ પરંતુ
બીજને ધસે છેડે એવું જે તે. (૫)
દીકું; ફલની ઠાંડી; તે સળેખડી કે જેને
ફલ લાગેલું હોય—દેવને ચઢાવવાનાં ફલ
છે તેનાં વળ કાઢી નાંખ.

વળુદંતી, સ્ત્રી એક ઓપધિ.

વળુલેપ, પું એવો લેપ કે જે ઝટ ઉખડે
કે ખરે નહિ. (૨) વિં કદી ઉખડે કે ખરી
પડે અથવા ખસે નહિ એવું તે; સખત;
ખરેખર સળજડ; જેમાં પવન કે પાણી
પણું નિકળી શકે નહિ અથવા જેને ઠોપથી
ઠોપ રીતે આધુપાધુ કરી શકાય નહિ
એવું તે.

વળુ, વિં [સં] વળને ધારણ કરનાર;
ઈન્દ્ર; દેવેનો રાજા.

વઢ, પું [સં.] વઢ; એક મોટું ઝાડ. એની
શાખાઓ અને કાલ ધણો વધે છે, અને
હાજમાંથી નવાં મૂળિયાં ફરી નીચે વળડી
થઈને રૂપ લે છે.

વઢ, પું (સ્ત્રી) ટેક; પણ. (૨) આગર;
ધીર. (૩) [ઘાટ] ધીરધાર કરવાની
જગ્યા—સ્થાન તે; જળરના અર્થમાં—ના-
ણાવટ.

વઢક, સ્ત્રી ઉપરામણી; વધારાની રકમ. (૨)
તુકસાની; ખોટ; બદલો. કિં પ્રં વઢક-
વાળી—બદલો વાળો; વેર વાળવું.

વઢકવું, કિં અં વઢકી જવું; રીસથી
પ્રતિજ્ઞ થઈ જવું; વંદાવું; હટકી-
જવું. અવળું થઈ જવું.

વઢકીજવું, કિં અં વઢકવું; વંદાવું; હટ-

કી-છોડાઈ જતું. પાદે મારી ખસી જવું.
વટલાવું; કિં અં સ્વભાતિ ને ધર્મ તજીને પર-
ભાતિ ને પર ધર્મ સ્વીકારવો; કુલાચાર
બ્રહ્મ થવું; પતિતથવું.

વટલાવવું; કિં સં વટલે એમ કરવું; સ્વ-
ધર્મ કે અસસ કુલાચાર તળવવો.

વટલાવું; કિં અં વટલીજવું; આચાર
બ્રહ્મથવું.

વટલેલ, વિં વટલેલું; ધર્મબ્રહ્મ.

વટલો, વિં નરસું; પાછ.

વંટલોઈ, શ્રીં જારી જેવું વાસણુ; તાંબડી.

વટવું; કિં અં થઈ ચૂવું; જતું મહેવું;
પસાર થઈ ગયેવું દોવું. (૨) પાછુ લઈવું;
આસરવું. (૩) નામીજવું; આપાપાજા
થઈ સંતાઈજવું.

વટહુકમ, પું સંધવાળા સર્વ જણ તરફ
લખેલો હુકમ; મુખ્ય હુકમ.

વટંતર, વિં વટંતર; ધરેભિયાત; રૂપિયાતું
બાજ નહિ ને ધરવું ભાડું નહિ એવું;
વટાવથી જેવું અંતર ભાગી નાંખવામાં
આવેલું હોય એવું. બાજ વટંતરનો ધધો.

વટાણા, પું [સ્વ; વાતાન] એક જાતનું
કોણ. કિં પ્રં વટાણાવાલી જગા=નામી
જવું; સટકીજવું.

વાટાણું; નં ધરિયા પાટી ઉપર લખવાની
લાકડાની ટલમ; વતગણું.

વટાવ, પું [હિં] વળતર; તાકીરે વસુલ
કરવા માટે આવેજ લેતાં કંઈ એણું
લેવું અથવા કાપી આપવું તે. (૨) મોટા
સિદ્ધાંત પરચરણ લેતાં જે જોગ આવે
તે; વેચાણ, રોકડ વગેરે ઉપર બદલો-
વળતર આપવું લેવું તે.

વટાવવું; કિં સં એક જાતનું નાણું આપી
બીજા જાતનું-પરચરણ નાણું લેવું; ખુસ્તો
કરવો. બદલો કરાવવો. (૨) હુડી; નોટ,
વગેરેના રોકડ નાણાં કરવાં તે. (૩) પકાર
કરાવવું; પાછળ મઠવું; જોળાવું; છોડવું.

(૪) કચરાવવું; લોટ કરાવવો; બીણું કરા-
વવું; ભગાવવું; ભુકો થાય એમ કરાવવું.

વટાવું; કિં અં ભુકો થવો; લોટ થવો;
ચુરો થવો. (૨) કચરાવું; છુંદાવું; ભિડાવું.

(૩) ખૂજ મહેનત લેવી; ધસાવું; નાનો
શુભાર્તો ધણું વટાવ.

વટાળ, પું વટલાવું તે; વટલાવાપણું,
બ્રહ્મતા; વહાલાંમાં વળી વટાળ શો ?

વટાળવું; કિં સં કોઈએ કોઈના ધર્મ
છોડાવવો; આચાર મુકાવવો. (૨) નહિ
ખપતું ખાવ તેમ કરવું. (૩) પોતાના

મન ધર્મમાં લાઈ આવવું; જન્મ ધર્મ-
ચારને તળાવી પોતાના મનધર્મના

આચારમાં આવવું. (૪) કિં અં ટપી
જવું; ઉપરી થવું; આગળ જવું; અમુક

કરતાં શ્રેષ્ઠ કે કનિષ્ઠ બનવું; છોકરો
એના બાપને વટળે એવો છે.

વટાળો, પું વટાળ; બ્રહ્મતા. (૨) વગળ.
વટિકા, શ્રીં [સં] ગોળી.

વટી, વિં ટેકવાણું. (૨) ધીરધાર કરનાર; ના-
નાથાનડી. (૩) ધારણ કરનાર; કંઈવટી.

કંઈ ધારણ કરનાર=પાવ નિગેય.
વટીક, અં પથ; શુકાંત.

વટીજવું; કિં પસાર કરી જવું; દૂર જતા
રહેવું; જોડાંથી જવું.

વટું, વિં [સં. વટ-સ્વ] ત્ય ને પથ ના
અથમાં શબ્દની આગળ જોડાય છે; ન

પ્રધાનવટું.
વટુક, પું [સં] બટુક; જાળક છોકરો.

વટુકાર, પું ઢંગ; રીતભાંગ; વટુકો.
વટુકો, પું ઢંગ; વટુકાર.

વટણું, નં વતરણું; વટાણું.
વટેમાર્ગ; વિં વાટે જનાર; રાહદારી; મુસા-

દર; પ્રવાળી.
વડ, પું [સં. વટ] સારી છાયા આપ-

નાઈ એક મોટું અને ઘટાનાર ઝાડ. આ

અડ મોટા વિસ્તાર ઉપર ફેલાય છે અને તેનાં સાંઝાં ડાળાંમાંથી મળિયાં ફૂટી લગ્ન-ડાંતાં લગ્નડાંતાં જમીનમાં વાળ પડેલાં બોધ કિતરી નવા વડનું રૂપ લેછે. અણી બેર જેવાં અંદરથી અંછર જેવા દાણાં અને રજા ચાય છે. એની સાખા ને પાન તોડતાં દૂધ જેવો પ્રવાહી નિકળે છે. દહે નાપ તેવા ખેટા અને વડ તેવા ટેટા. વડનાં વાંદરાં ઉતારવાંનમદુ તોડાન કરવું. તોળાની ઊંઘાસ માટે દહેનાપ છે કે 'ખા! એ તો વડનાં વાંદરાં ઉતારે એવો છે.

વડકણું, વિં વડકણું; તકરાર કરે એવા રાખાવડું; વડવાડિયું; તકસારી; લડકું; ટંટાખોર; સહેજ વાતમાં કનિયો દરે એવું; વડકાફું. ઉં વડકણી વડુએ લીકરો જાણે. વડકાફું, વિં વડકણું; કનિયાખોર; લડ-વાડિયું; તકસારી; મિલજી.

વડકાવડું, કિં સં ખીજવડું. (૨) ધમ-કાવડું. (૩) વડવું.

વડલીફું, પું મોટા-મુખ સાથી તે; વડો-મિત્ર, મંડળનો આગેવાન.

વડમધ, સીં વડવાધ.

વડવા, પું પિત્રઓ; પૂર્વજો. [મં.] સીં ધોડી.

વડવાધ, સીં વડ અને પિંપર વગેરેનાં ડાળમાંથી ફૂટીને લગ્નડાંતાં મળિયાં તે; વડ અને તેની જાતનાં જડોને ડાળમાંથી મક્ક જેવા જે રેસા ફૂટે છે તે; વડની જટા. વડવાગોલ, સીં [સં. ઘલ્લુલી] એક જાતનું રાત્રિયર પંખી. આ પંખી આખો દિવસ મોટાં ઝાડને ડાળે ઉંધે માથે લટકી રહે છે અને રાતે ચારે કરવા આમતેમ ઉડી જાય છે. આ પંખી ઈડાં મૂકતું નથી પણ બચ્ચાને જન્મ આપે છે.

વડવાડ, સીં વડવાડ; લડકા; ટટો; કનિયો; મારામાર; ખોલચાલ.

વડવાડિયું, વિં ટંટાખોરિયું; લડકણું. (૨).

વડવાડિયાંએક જાતનાં પંખી; સીંમડી વગેરે. વડવાગલાં.

વડવાનળ, પું [સં. વડવાનલ] સમુદ્રમાં રહેલો અમિ તે; સમુદ્રના તલિયામાં રહેલી ગરમી તે. (૨) જળમાંની પેગણિક અમિદેવતા. એનું મોં ધોડી જેવું ને શરીર જ્વાળામય દહેવાય છે.

વડવું, કિં અં બોલચાલ કરવી; કનિયો કરવો; ખાડવું; લડવું. (૨) સં હંપધ આપવો; મીઠવું; ખીજવું.

વડવો, પું બાપ અથવા માનો 'બાપ' તે; દહે; આલે. વડવા=પૂર્વજો.

વડસરસો, પું સમરસો અથવા સામુનો બાપ તે.

વડસાવિત્રી, સીં વડસાવિત્રી; એ નામનું એક સુદમાં આગનું એક વ્રત. નવાં પરણેલાં વરવડુએ સૌભાગ્યને માટે તેનું આરાધન અને વ્રત પૂજ વગેરે કરવાં તે.

વડસાસુ, સીં સસરા કે સાસુની મા તે. ઉં વડસાસુ ઘણું મોટું માણસ.

વડહુથ, વિં મહાબાહુ; બળવાન; સમર્થ. જાણે હાથ, મોટા સદામક.

વડાર્ધ, સીં મોટાર્ધ; લોકમાં મોટા ગણુ-વાળું તે. (૨) આગર, કનિય, કીર્તિ.

(૩) અભિમાન; પરાગ; ફલાય.

વડાગરું, વિં હરિયા દિનારા ઉપર ખોદેલા કુવાઓના ખારા પાણીને સૂકવીને બનાવેલું; મોટા અંગરનું-મીઠું. પાસાદાર ગાંધું મીઠું.

વડારણ, સીં ગોલી; ખવાસણ; રાણીની લાતી.

વડાવડ, સીં લડાલડ; ટટોકિસ દ. (૨) એક ખીજ સાથે ટટો કર્યા કરવો તે:-

એમના ઘરમાં નિત્ય વડાવડ થવાની.

વડાવડી, સીં લડાલડી; ટટો; કનિયો; વડાવડ.

વડવા, પું. બાપદાદાઓ; પૂર્વજો.
વડાંડસાંત; સ્ત્રી. વિનાયક શાન્તિ.
વડવાડ, સ્ત્રી. બાપાની અથવા માની મા તે;
દાદી.

વડિયો, પ્રતિબર્ધિ; સામાવાળિયો. (૨) સમા-
નતા ધરાવનારો; સમાવડિયો; = જોનાની
મમાળ હોય એવો તે; બીર; સમજળવાળો
—સરળસરળો તે.

વડી, સ્ત્રી. [સં. જટી] ગોળી; ગરબોલી;
નાની લૂચડી. (૨) જોળાની દાળને વાડી
મમાલો નાંખી તેની નાની બુગાઓ
બનાવી મુઢેનેલી જે ગરબોલીઓ તે; વડી-
ઓ; —વડીઓપાપડ, વડી વંતાકું શાક.

વડીલ, વિ. મોઢું; માનનીય, પૂજ્ય; સુર-
બી. (૨) શુભન કુટુંબ સગાંનેલી
તેમજ જોળખીતાંમાંનું જે માનનીય મોઢું
માણ્ય તે. (૩) પું. વડવો; દાદો; પૂર્વજ; —
વડીસોપાનિત=દાદાજે પેદા કરેલું; વડવા-
ની (માલમિલકત) તે; વારસે મળેલું;
વડીવતું કમાયેલું એવું.

વડું, વિ. મોઢું. (૨) વૃદ્ધ. સગપણ, ઉમ્મર,
શુભ, પદની અને જોડા વગેરેમાં મોઢું;
ઉત્તમ; દેશ તે. કિં. પ્ર. વડું કુંવું=શુભ
વું; —તેવો વડો કરીને મુર્દા બ.

વડું, ન. અડદની દાળ વાડી તેની તળી કા-
દેલી નાની પણ જાડી ઘેપડીઓ તે; પારી
(નાગરમાં) અડદની જાડી પૂરિ; —વડાં
પૂરી ને બાકજા.

વડે, અ. એ અને થી વિભક્તિઓનો પર્યાય;
—જોળીવડે વાધ મરાયો. એ તમારા
વડે પૂજ્ય છે. (૨) મારફત; હાથે; દ્વારા;
યોગે, સાધને, વગેરેના અર્થમાં વપરાય છે.
વડાવો, પું. દાદો; આજો. (૨) પૂર્વજ—
તાગ વડેવાતું ધર છે ?

વડાકું, વિ. સરવાડિયું; દલિયાજોર; સડે-
જમાં લડી પડે એવું.

વડવાડ, સ્ત્રી. અણુમનાય; તકરાર. (૨) દલિયો;
લડાઈ; મારામાર.

વડવું, કિં. અ. વડવું; લડવું. (૨) કે પાટ
દેવો. (૩) તકરાર કરવી; વિવાદ કરવો.
વડાવું, કિં. અ. કપાવું; એવાવું; —જિંદગીનું
નાક વડાય.

વણ, અ. વિના; વગર; સિવાય. (૧) પું.
કપાસના છોડ તે.

વણકર, પું. સુતર, રેશમ કે રેસાના તંતુઓનું
લુગડું બનાવનાર; વણનારો. (૨) પું.
કપડાં વણવાનો કામ કરનારોઓની એક
નાત—સમૂહ તે.

વણકરી, સ્ત્રી. વણાવવાનું લવાજમ—મજૂરી
તે; વણાઈ.

વણછો, પું. છાંયો; છાંયડો. (૨) જોય.
ઝાડની છાયાની મર્યાદા તે.

વણજ, ન. [સં. ધાનિક] વેપાર,
કામ; વેચવુંસાદવું તે. (૨) કાર્યસંબંધ;
વ્યવહાર.

વણજર, સ્ત્રી. વેપારી માલની પોઠ તે; માલ
બદલા પોડીની લગાર તે; કારણ. (૨)
હેલ; એક સામરો આવેલો માલનો જથ્થો.
—કાલે તલની વણજર આવી. વેપારી
માલની ચરપરા તે; દેશપરજના વેપારી
માલની આવળનો વહેવાર.

વણજની, સ્ત્રી. વણજગતી સ્ત્રી. (૨) વેપા-
રીની સ્ત્રી; શેઠાણી; વેપાણી. ઉં. વણજરો
તું, હું વણજરી, મુગટર મેંવારી, મેંવારી.

વણજર, વિ. વણજરમાંનું; ટોડાવું. (૨)
વેપારીનું; જામડું.

વણજરો, પું. જળાની પીડપર માવ બગી
દેશ પરજે લાકજનાર વેપારી. (૨) દેશ
પરજ માવ લાવ્યાપણ કંવાનો વેપાર ખેડ-
તરી એક નાન અને તેમાં માણ્ય તે;
પરજેથી માવનો આગરદાર વેપારી.

વણતર, ન. વણવું તે; વણાટ. (૨) વણ-
તી તરેલ—નીત તે. (૩) પોત; કમાણ; —

આ કપડાનું વળતર માફ નથી આણું
વળતર હવે ના વાત

વણુપું. કિં નં -મા અને તતુઓને એક
ખીજા સાથે આનખી વાગે દાર કે તાર
ખનાનવા, આનખતુ, આનખા દધ લાગુ
કરવું.-દાર વણુપો. (૨) આણ દબા ત-
તુઓ-તારને સાળ ખડ ચડારી ડોડીને કપડું
ખનાનવું ૩, રેશમ, રાગ અને ખીજા
ઝીણા રેસાઓની સંકલના કરી તે (૩)
કાપના લુવાને વેસણુવતે ચઢા જેવો બ
નાવવો, લુવાને પાતળો ને મોટો કરવો -
રાદથી ને પૂરી વણી (૪) વિચારવું,
વધારવું, ખનાવટ કરી, ખીનવું -નાત-
ને એની વણીને મૂકી કે તળજ ગાળને
ધણધણાટ લાગી આવ્યું (૫) ચુરી કા-
ઢતું; ચગી દાખીને ગટવા જેવું કરી ના
ખવું; પાચમાન કરવું ઉં નાટ આ-યો
નાખે વણી (૭) કેગવળુ કચરવું, ખડકવું
કુપવું, ખુદ્યુ -દીકરી જણી ત્યારે વણી મે
નતિ ? (૮) જીવં મિત્રાણુ

વણુસણું, અં કિં પોપા વગર બાહતુ.
ખગમ થ જતું, કચગી જતું - કસણુ
વ રણુઆખી વાર ગગમ્યુ-ચુ રા-મ
માંગણુ (૫) ના પામતું પાચમાન
ચઈ જતું ચુકાતું, મગમાન, બાલ ચઈ
જતું, તેજ-તદુસ્તી ઉતરી જતી

વણુસાક, પું ખનાડ; કં-માઢને ખગા થઈ
જતું તે નાશ, કાય, વધ

વણુમાહણું, કિં સં બેનાડવું, તોડી ફેડીને
ખગાગ મી નાખતું, નાખતું ૮૦ વણુ
સાડવાં વન ઉપરન, લમ માળી વનધીઓ
ઉધિ (૨) પાચમાન વગર, નાશ
પામે એમ મરતું મગાડતું, ફિટાડવું ઉં
સિલ બળદનો વન રિધે, વધે હતો
મકું મેલ, લોભી સુખન સિયાગવે, વણ-
માથો પા તે.

વણાઈ, ઓ વણનાનું મહેનતાણું તે, વણ-
નાનું લાગ્યમ તે, વણુમણ હી (૨)
વણુનાની-ખુણી દાગીરી તે વણાટ -
આ પીનામગની વણાઈ જગ આગી છે
વણાર, પું વણાઈ, વણતર (૨) કમાત,
પોન.

વણાવણું, કિં સં કપડુ ખીજા પામે તૈયાર
કરાવવું, ખીજાને વણે એમ કરાવવું. (૩)
ગટવી પૂરી કરાવવી, લુવાને વેનળથી ચ-
લ જેવો ચોળ ને પાનળો ખનાવગાનો

વણિક, પું વંપારથી આજીવિમ કનાગ તે,
ખેતી નહિ પરંતુ ધધો કનાગ (૨) ધધો
કનાગ વંપારીઓનો સમુદાય-નાવ તે, ધ-
ધાતરી ભતિ વિશેષ

વણિયર, નં નોગના જેવું ભારે પુઝાનાણું
ને દામરા ગમનુ એકે રાનિયર નાનું એ-
ખણુ-ખાણી એમ કહેવાય છે કે, એને ગોળ
ખાણે છે.

વત, અં પેડે; માલ, રીતે, પ્રમાણે (૨)
જેડું, સરણુ. સમાન -એ તો લાનને લો-
હવન ગણે છે

વતકણું, કિં અં વતેડતું, વતરવું વતુ
કં, (૨) નખથી ચામડી ખાણી નાખવી
ઉતરી નાખતું -નાઈ તો ચિગય તારે
વતરી-વતેડી નાખે. લુખસનાગો દગદી
હમેશ ચામડી વતટ વતટ કહે છે

વતન, નં પોતાનું મળ ગામ કે દેશ તે અ-
સન રહેવા જન્મભૂમિ -હું મારે વતન
ચુરત મને હતો, સ્વદેશ (૨) વનપરવત
આજીવિમ ચા થા કરે તે માટ સેનાના
ખદનામા સરકાર ગમ્ય ત મથી અપા
ગેલી જમીન, ખેતર વગેરે તે જાગીર,
ગામગિરાસ

વતનદાર, વિં જાગીરદાર, મજસુદાર, દેસાદ
વતનવાડી, ઓ ગામ નગરથી ગમ્યસેનાના

બદલામાં મળેલી જમીન વગેરે તે; યથા-
વર મિલકત:-દાલ તો નામની દેસાઇ
ગીરી છે, વતન વાડી તો દેવદાસનાં જ-
તા રહ્યાં.

વતની, વિં રહેવાસી; રહીશ; રહેનાર:-
દેસાઇજી રતના વતની છે.

વતરણુ, જીવં વતણુ; વતેણુ; વણુરણુ;
(૨) નખથી ખણુરણુ.

વનરણુ; નં લખવા; ચિતરવા, કોતરવાણું
ઓળર, કલમ; પિંછી ટાંકણું તે:- નહારા
છોકરાને વતરણું ધણું,

વતરેક, અં [સં. વ્યતિરેક.] સિવાય; વ-
ગર; વિના.

વતરોગ, અં વિના; વગર; સિવાય.

વતાગરે, પું વેતરો; હેલકરી; મજુર; મો-
ટલિયો.

વતાણુ; કિં સં વિતાણુ; ખુટવાણુ; જુ-
ભાવણું. (૨) સતાવણુ; પગવણું.

વતાવણુ; કિં અં છેણુ; અડપણું કરણું;
અડણું; અડકણું; આંદણું કરણું:-એ ગાંડા-
ને વતાવણી નહિ, ગાળ દેશે. (૨) સળી
કરની; બોલાવણુ; ચીડવણું; ડંડેણું.

વતીપાત, પું જીવં વતીપાત; સત્તમો
થોગ.

વતીપાતિયું; વિં અડપણું; આંદણું; જપીને
એમે કે એસવા દે નહિ એવું-તોડણી;

વતી, અં વિભક્તિનો પ્રલય; થી-થકી.
માટે, વીસ્તે. એ; વડે. (૨) બદલે; માટે.

વણું, વિં [સં. વર્ણિત] વણું; વધારે;
ધણું; બહુ. (૨) વધેલા વાળ, હળમત.

વતે, અં વિભક્તિ-પ્રત્યય; થી થકી; એ;
વડે:-દાવવતે. (૨) મારવતે.

વતેસર, વિં લંબાણુવાણું; વિસ્તારવાણું.

(૨) નાં ટાવણું લંબાણુ પિંગળ. કયા-
નક:-વાનનું વતેસર ન કરતા.

વતેડ, સ્ત્રીં વણુ; ખાણુ, બેગલ-કાળી દા-

દરને લીધે બહુ વતેડ આવે છે. (૨)
ખુશીનો રોગ.

વતેડણું, કિં અં વણુરણું; ખણુરણું, ખંજ-
વાળણું. (૨) નખથી ચીરી નાંખણું.

વણું, વિં ધણું; વધારે; પુષ્કળવણુંઆણું=

વધારેઆણું. (૨) નં વધેલી હળમત તે.

વતસ, નં [સં.] બાળ; બાળક; છોકરું;
બચ્ચું. (૨) ગાયનું બચ્ચું-વાહકું.

વતસા, સ્ત્રીં પુત્રી; દીકરી. (૨) બાળકી. (૩)
વાહકી.

વધાવો, પું આશિષ અને સમંતિની બેટ તે;
ખુશાલીની બક્ષીસ તે. (૨) અમુક ધારણા

બાંધી નાંખેલા દાણામાં એકી આવડી તે.
(૩) મંગળચક્ર પામે તે; કાર્યારંભની

ફતેહ બતાવનાર પહેલું શુભ-મંગળ તે.
હં ભમરા પહેલો વધાવો મારે આવિયો.

વધુ, વિં વધારે; ધણું; પુષ્કળ.
વધૂ, સ્ત્રીં વહુ; જૈરી; સ્ત્રી; જીવાન બાંધકી.

(૨) છોકરાની વહુ તે. વરવધ.

વધેરણું; કિં સં બલિદાન આપણું; ભોગ
આપવો. (૨) દેવની પ્રસન્નતા માટે પશુ

શ્રીફળ વગેરે તેની આગળ દાણાં-ફોંટણું
તે; વધ કરવો; ભોગ દેવો; ઝટે નાંખણું:-

સ્ત્રીએ પણ મરદની માથે ફેટલાય ફરમ-
નોને રાણીવાસના પેસતાં પેસતાં વધેરી

નાંખ્યા.

વધ્ય, વિં [સં] વધ કરવાને થોગ્ય;
મારવા ભોગ.

વન, નં [સં] ખૂબ જાડપાનથી ભરેલું
હોય, જમિભાગ તે; બાગ; બગીચો; વાડી.

(૨) ગડી; વગડો; જંગલ; અરણ્ય.

વનકૂલ, નં જાડની છાંયના રેસાણું વન
તે; વદકલ.

વનચર, વિં વનમાં રહેનાર-ફરનાર-પ્રાણી
તે. (૨) ગણસ. (૩) વાનર. હં વનચર

વારા! વધામણી.

વનડેખના, સ્ત્રીં [મ.] વનની દેલી તે;

વનમાં રહેનારી જે શક્તિ તે; ઈશ્વરની
વનમાં રહેલી જે શક્તિદેવતા તે
વનપ્રિયા, સ્ત્રી [સં.] કોઢિલા; કોપલ.
વનમાળા, સ્ત્રી [સં.] ઢિચણુ લગી લખ-
ડતી રહે એની પુષ્પમાળા તે; કુલનો મોટો
હાર.
વનરાજ, પું [સં.] વનનો રાજા તે;
સિંહ. (૨) મોટો કેશાળીવાળો વાઘ. ઉં
એક વિકટ વનમાં વસે, સિંહ વડો
વનગજ.
વનવાગળુ, નં વાગેલ; એક દિવાંધ
ગત્રિયર પંખી. પંખીમાં વનવાગળુ જ-
વ્યાને જન્મ આપે છે.
વનવાસ, પું [સં.] વનમાં જઈ રહેવું તે;
વનમાં વાસ કરવો તે. (૨) દેશવટો.
વનવાસી, વિં [સં.] વનમાં જઈ રહેલું;
વનમાં રહેનાર. (૨) જોગી, જતિ ને
તપસ્વી વગેરે.
વનવિહાર, પું [સં.] વનોવન કરવું તે.
(૨) બાગ બગીચાની ગમ્મત મેળવવી તે;
વાડી ઉપવનમાં ફરવું હરવું ને આનંદ
માણવો તે.
વનસ્પતિ, સ્ત્રી [સં.] જમીન પર ઉગતાં
ધાત, મોવ, છોડવા અને ઝાડપાન વગેરે
લીલોતરી; ઝાડપાલો; ઉદ્ભવિભ્ય વગેરે
તે. વનસ્પતિવિદ્યા=ઉદ્ભવિભ્યવિદ્યા, ઝાડ-
પાલો સંબંધીતું જ્ઞાન વિજ્ઞાન તે.
વના, અં વગગ; સિવાય; વણુ. —મીઠા વના
નહિ ચાલે. વિના.
વનિતા, સ્ત્રી [સં.] નારી; સ્ત્રી; બાઇડી.
(૨) અનુગમવાળી જીવાન સ્ત્રી તે.
વનેખા, પું પીડા; દુઃખ; સંકટ. (૨)
મુશ્કેલી; આપ્ત; હેરાનગતી. (૩) અડ-
ચણુ; આપદ.
વનેચર, વિં વનચર; જંગલી. (૨) રખ-
ડાઉ; કમચક્કલ.
વનો, પું [સં.] ચિનચ [વિનય; સભ્યતા;

વિવેકી ચાંત વર્તન તે. દહેં વનો વેરીને
વચ કરે.
વનૈડવું, કિં સં બગાડવું; ખરાબ કરી નાં-
ખવું; યુક્તિથી મોઢવેલા કાર્યને અરધેથી
બગાડી નાંખવું. —એણે કામ વનૈડવું.
વનૈડો, પું બગાડો; કાંઈ કાર્યક્રમ અરધેથી
છિન્નભિન્ન થઈ જાય. —એવો જે ઝગડો-
વાધો તે; વાદ; કાર્ય બગાડે. —એવી મુશ્કે-
લી તે.
વપત, સ્ત્રી [સં. વિપત્તિ] વિપત્તિ; દુઃખ;
પીડા. (૨) મુશ્કેલી; હેરાનગતી; આપદ;
અડચણ; હરકત.
વપન, નં [સં.] મુડન; વાળ બોડાવી નાં-
ખવા તે. (૨) હળમળ; વણું.
વપની, સ્ત્રી વપન કરવાનું ઝોળાર; બચ્ચો.
(૨) વણવાનું સાધન.
વપરાવું, કિં અં વાપરમાં આવવું; કામમાં
આવવું. (૨) ખરચાવું. —ધન છે પણ
વપરાવું નથી (૩) ધસાવું; ઝોલું થવું.
વપરાશ, સ્ત્રી વાપર; ઉપયોગ. (૨) અપત.
(૩) ધાસ; ધસારો થવો તે.
વપલો, પું કોવડ; અચરત.
વપા, સ્ત્રી [સં] મજબ; હાડકામા રહેલો
ચીમણો રસ તે; ચરખી. (૨) રાફડો.
વપ્પ, વિં [સં] મુંદર. (૨) નાં શરીર; તન;
કાયા; દેહ.
વપ્પો, સ્ત્રી [અ. વપ્પા] વચનને વળગી
રહેવું તે; પ્રમાણિકપણું; સન્નિધા. (૨)
ભક્તિ; શ્રદ્ધા; વિશ્વાસ.
વપ્પદાર, વિં વચનને વળગી રહેનાર; સ-
ત્યવાદી; પ્રમાણિક (૨) વિશ્વાસ; ભક્તિ-
વાળું; સન્નિધ.
વપ્પદારી, સ્ત્રી વચનને વળગી રહેવાપણું;
પ્રમાણિકતા; પરમભક્તિ; અચસિત શ્રદ્ધા-
વિશ્વાસ રાખ્યા કવો તે.
વણુદણ, નં પીડા; આપદા. —

વભો, પું. મહતા; ભાર. (૨) મર્ચાણ; અદ્ય.

(૩) માર; વૈષ્ણવ.

વમન; નં. [સં.] ઉત્તરી થરી તે; ઓઠારી.

વમળ, નં. વહેતા પાણીમાં ચતાં કુંડાળો તે;

આવર્ત; ભમરી; પાણીની ધુમરીઓ તે.

(૨) વિચારની શ્રેય; ભમ; આમ કંઈ કે

તેમ કંઈ ? એવી વિચારની ડગુમગુ કાઢ તે;

શ્રેયપારે ડામરાણ દાસત તે; કિંક-

ર્તવ્ય મૂલતા તે.

વમાસવું, કિં સં અચુક દાર્ય છોડી દીધા

પછી તેને માટે વિચાર કરવો; વમાતાપ

કરવો; પસ્તાવું; ચિંતવું; વિચારમાં પડવું તે;

વિમાંસવું. ક્ષુદ્રે હોત તો દીક, એવો વિચાર

આપ્તમા કરવો.

વય, સ્ત્રી. [સં.] જન્મથી માંડીને મળતો

જીવનકાળ તે; ઉત્તર. (૨) આયુષ્ય;

આવરણ. ૩૦ પ્રં. નવીનમ=ધુવાની;

જેનન; યૌવન. વયોવૃદ્ધ=વયમાં થોડું, વૃદ્ધ.

વયણ, નં. વયન; વેણ; બોલ.

વયસ્થ, પું. [સં.] મિત્ર; દોસ્ત; સે જતી.

વયસ્થા, સ્ત્રી. સરખી વયની સાહેલી; સખી;

મૈયર.

વયા, વિં. વયનું; જન્મરતું. સમવયી=સરખી

વયનું.

વર, વિં. [સં.] સાફ; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.

વર, પું. પરણવા યોગ્ય છોકરા-પુરુષ તે.

(૨) પતિ; સ્વામી; ધણી. (૩) તપ-

સ્થર્થા કે દેવારાધન કરવાથી જે અબીષ્ટ

પ્રાપ્ત થાય તે; શુભાશિષ. દેણગી; પ્ર-

સજ્જતાનું રૂળ તે; વરદાન.

વરક, પું. સોના રૂપાનાં પાતળા પાનાં તે;

વરખ.

વરકન્યા, નં. વિવાહિત છોકરા છોકરી તે;

પરણવું સ્ત્રી પુરુષનું બેઠું. ઉં વરકન્યા

પરણી પરવર્ધા-ધુવા.

વરખ, પું. વરક. (૨) ત્રીજી રાશિ. બ, વ.

વિ. અક્ષર ઉપરનાં નામ એ ગણિ

અભ્યાસ છે.

વરખડી, સ્ત્રી. એક ખડ.

વરખાસન, નં. વર્ષાસન; સાલિયાણું.

વરખે, અં. વરસમાં.

વરગ, જુ. વગ.

વરગણી, સ્ત્રી. વર્ગખી; વહેંચણી. (૨) વગ

મણી. (૩) વર્ગ નાંખવાની)

વરથેડ, સ્ત્રી. વરથોડાની સાથે થોડે બેસીને

જતી કન્યા સાથેનું સરગસ.

વરથોડ, પું. વરને થોડો તે. (૨) પરણવા

જતા વરની રનેલી મંબંધી સાથેની સ્વારી

તે; પરણવા જતા વરનું સરગસ. મીઠા

માલવાળી સ્વારી. (૩) રનેલી; ધાંધલ. ૩૦

પ્રં. વરથોડાની વાડી=વાર પડીની શાખા.

કિં પ્રં. વઃથોડો કઢવો=ધર્તિંગ કુદ

કગવું; વિષ આણવું. વરથોડે ચઢવું=પર

ણવા જવું. (૨) રનેત થવું. (૩) જાકેરખ

આગળ પડવું.

વરચણ, કંડાળવું; કાવર થવું.

વરચસ, પું. બીજને ઓસિયાણું કરવાની

રીસ તે.

વરજણ, વરજવું. તળવું; છોડીદેવું.

વરજેળો, પું. કિચક; સંતાપ; ફિકર, ચિંતા;

કંડાળો આપે એવો ઉદ્વેગ તે; પીડા.

વરડણ, કિં સં. ઉત્તરડણ; સાંભરી-ખણી

જોતરી લેવું. (૨) રગ પાડવા.

વરકં, નં. ફેટેલો-ફણગાયેલો કંડોળનો કણ;

વાલ; વડાણા. મગ વગેરેના ફણગાયેલા

દાણા. વાલ-મગનાં વરકં. (૨) વ્યંજન

સાથે બેઠાનું ઉઠારનું ચિહ્ન; ઉત્તુ નીચેનું

પાંખડું.

વરણ, સ્ત્રી. [સં. વર્ણ] જાતિ; પ્રકાર.

(૨) પું. રંગ. (૩) અક્ષર. વરણમંદર=

જુદી જુદી જાતિનું-બેળ વગળવાણું; આ

અને બાપ જુદા વર્ણનાં હોય એવું; મિથ

લોહીનું. (૪) ખરણ.

વરણાગિયુ, પિં જેને રૂપાળા દેખાવવાનો કાઠ હોય તે; ટાપટીપિયું; હેવાખાણું. વરણાગિયો=ફક્કડ ચપ્પને ફરનારો; હેલ; રંગીલો. ઉં વેગલો રે'ની વરણાગિયા. દયા. વરણાગી, સ્ત્રીં વરણાગિયા થવું તે; સારા રૂપાળા દેખાવું તે; ટાપટીપ; રૂપાળા દેખાવાને માટે શણગાર સજવામાં ચપચીપ કરતી તે; શણગાર; શોખ. ગોસાંધણના લાલના લગનમાં બધાં રત્નરૂપની વરણાગી નિકળે છે. કહેવું વરણાગીમાં વાટ ઉડી.

વરણાવરણી, સ્ત્રીં વરણાવરણી જે વહેંચણી તે. વણાશ્રમ ધર્મ તે. જાત પ્રમાણે જુદા જુદા તકા પાડવા તે; ચુંટણી. (૨) વિં જુદી જુદી જાતનું. વરણાવરણી. પહેરવેશ.

વરત, નં [સં. દ્વત] ઇચ્છિત વસ્તુ મેળવવા માટે દેહને કષ્ટ આપીને નિયમ-મંચમ રાખીને કાષ્ટ દેવનું પૂજન આશ્રધન વગેરે કરવું તે. (૨) માન્યતા. બાધા. (૩) નિયમ; પણ; સંકલ્પ. (૪) પું કાસ ખેડવાનો જાડ-અભિપ્રાય દોર તે. વા'લે ઉડ કુંવામાં ઉતાર્યાં, વા'લે. વા'લા વરત વાડી શીદ લો છે. પટે નહિ તમને રે. (૫) ટોચની અગ્રધ.

વરતહી, સ્ત્રીં પાતળો વરત-દોર તે. વરતણીયો, પું ગામનું રખણું કરનારો પગી; ચોરી શોધી આપનારો; ગામનો ચોડીદા; તલાટીના સિપાઇ. (૨) વળાવો; મુસાફરને બીજા ગામ સુધી સહીસલામત વળાવી આવનારો.

વરતલો, પું ઠાપલો; બાજોતિયું.

વરતણું, કિં અં [સં. વત્] વર્તવું; ચાલવું; આચરવું. (૨) પારખવું; જાણવું. (૩) બનવું; થવું.

વરતારો, પું બવિષ્યમાં બનનાગ બનાવો કહેવા તે; હવે પછી શું થશે ? તે સંબંધીનું અનુમાન તે; જોશ જોવો તે; અગ-

મચેતી; ધનાર વસ્તુનું આગળથી કરવામાં આવતું કચન તે.

વરતાવણું, કિં સં દેલાવણું; પ્રસિદ્ધ કરવું.

(૨) ધધે લગાડવું. (૩) ઉડાડી દેવું; વેગથી નાંખવું; કાઢી નાંખવું. (૪) આપી દેવું; જોખમ નાંખી દેવું. વર્તાવણું=ચલાવણું.

વરતાવું, કિં અં પોવાવું; વપરાવું; જાણવું; પરખાવું.

વરતી, અં વળતી; પછી; પછવાડેથી; કેડે.

વરદ, વિં વરદાન આપનાર; દાતા; દયાળુ; વરદાપી.

વરદાઈ, વિં વર આપનાર; કૃપાળુ. (૨) જેને વરદાન મળેલું હોય એવું; જેને દેવા દિકનો વર મળેલો હોય તે; બરદાપી :- અંદરદાપી.

વરદાન, નં બકવની બકિત-તપ વગેરેથી પ્રસન્ન થઇ દેવ દેવીએ તેની આજ્ઞા પૂર્તિ થાય એવું વચન આપવું તે; આશીર્વાદ; દુવા; કૃપાપ્રસાદ; વર.

વરદાયો, જું વરદાઇ.

વરદી, સ્ત્રીં વરધી; ખખર; કહેણ; સંદેશ. (૨) કુદમ; આજ્ઞા. (૩) રમ; પરવાનગી. આગળથી કાષ્ટ કામકાજને માટે આપવામાં આવતી ખખર તે.

વરધ, સ્ત્રીં સારા અવસરને માટે નક્કી કરેલા દિવસની આડે રહેલા દિવસ-સમય તે; સુદર્શ દરમિયાન આડા રહેલા જે દિવસો તે; સુદત પહેલાંનો વાર-વાસર-વાસો તે. ત્રીજી વરધે ગણપતિ બેસાડવા ત્યારથી વૈવાહિક ધામધુમ શરૂ થઇ છે. ઉં ત્રણ દીની વરધે લગન લીધાં આજ, સિંચાણ આવે છે લેખ એનો, સાજ, બેલા વળજે હોરાજ !

વરધચુંવાણું, નં જનનાયોચ; બાળકની શુદ્ધિ-જન્મનું સૂતક તે.

વરધસાંકળી, સ્ત્રીં બાળકની કોટે પહેરા-

વાતી વર્ષો વર્ષ એક એક આંકોડે, વધારતા જવાની સાકળી તે. જેનાં બાળક છનતાં ન હોય તે માતા, જેનું એકે બાળક મરી ગયું ન હોય એવી અખો વનકખની માતા પાસેથી સોના કે રૂપાનો એક આંકોડો લઈ તે પોતાના બાળકની કોટે નાખે તે જેમ જેમ વર્ષ થતાં જાય તેમ તેમ આંકોડો આંકોડો પેલી સાંકળીમાં ઉમેરતાં જાય. બાળકનો મગજમથ ટાળનારી સાંકળી-હાલકું.

વરમ, પુ. સોજો.

વરમાળ, સ્ત્રી. પસંદ કરેલા વરને કન્યા જે ફૂલદાર પહેરાવે છે તે, સ્વયંવરમાં, કન્યા જેને પસંદ કરી આરોપે છે તે પૂવ માળા. (૨) હસ્ત મેળાપ કરાવી વર કન્યાના કંઠમાં જે સૂતરની આંગીનાંખવામાં આવે છે તે; વરને પહેરાવવાની માળા—હાગવણી તે.

વરરાજ, પુ. રાજા-જેના કાઠમાઠથી પરણવા જનારો તે; પરણનાર-પરણવા જતો જીવાન તે.

વરવાહ, સ્ત્રી. લડાઈ; તકરાવ; ટટો; કળિયો; માગમાગ.

વરવાહિયું, વિ. તકગારી, કળિયાખોર.

વરવું, વિ. અરોભૂત, એકાગ્ર, કદરૂપ; બદ-સૂત. (૨) નરમ; નહાઈ.

વરવું, કિં. અ. પસંદ કરવું; પરણવું, ચુંટી કાઢવું. (૨) જોડાઈ જવું; સંલગ્ન થવું. ઉ. વરિયા વરિયા શ્રી ગોરધનલાલ, શીરો મન મોહનસું મોહું.

વરવેશ, પુ. સારો વેશ.

વરસ, ન. [સં. વર્ષ] જાર મહિના જેટલો કાળ તે, માલ, પૃથ્વીને સૂર્યની પાળ જરતા જે વખત લાગે છે તે. (૨) વાર્ષિક સુસારો તે; સાલિયાણું—આગળ તે ગુમા-સ્તાને પાંચ રૂપિયાનું વરસન મળતું. ૩૦

૫૦ વગસ થયાં=મોટા ઘગ્ગા થયું. (૩) ક્રમ્ભર; વ્ય. :-આ છોકરાને પાંચ વરસ થયાં.

વરગમાંક, સ્ત્રી. દર વર્ષે આવતો જન્મનો દિવસ તે; જન્મદિવસ; સાલગીરી.

વરગણું, કિં. અ. [સં. વર્ષ] મોટે જથ્થે પણ વેરાનું વેગણું ઉંચેથી પડવું; ઉપરથી આકાશમાંથી નીચે છટાવું-વેગણું તે; વગ આદ પડવો. (૨) ઉદાર થવું અને આપવું; મહેરમાની કરી; નવાજોશ કરવી; છૂટે હાથે વેરવું. ઉ. વીરો ક્યારે ગાજશે ને નારે ગંગડથો, ક્યાં વરસશે અસાડો મેલ. સ્ત્રીગીત.

વરસાણું, ન. વર્ષો વર્ષ અમુક ધર્મભાગ આપવો તે; વાર્ષિક દેણગી-બક્ષીસ તે; સાલિયાણું.

વરસાદ, પુ. [સં. વર્ષ] આકાશમાંથી બિદરથે જે પુષ્કળ પાણી પડે છે તે; મેઘ; હથિ; મેલ (૨) ઉંચેથી-ઉપરથી પાણી માફક ઘણું પડવું તે-તીર, પથરા અને ગાજોનો વરસાદ. કિં. ૫૦ વરસાદ વરમવો=ધારાની માફક ઉપરા-ઉપરી પુષ્કળ વર્ષણ થવું ૨૦ ૫૦. વરસાદની પેઠે વાટ જોવી=અહુ. આતુરતાથી રાહ જોવી કહેવું વહુ, વરસાદ ને ધુમકો, ત્રણનો ગધવા ગમે નહિ ને ત્રણ વગર થયે નહિ વરસાદનો વખત તે ચોમાસું. વરસાત, એમ પણ બોલાય છે.

વરસાવણું, કિં. સં. ઉંચેથી નીચે પડે એમ કરવું; પાડવું; વેરવું. નાંખવું (૨) ઉદારતા બતાવવી, ટુકવું; સારી પેઠે આપવું.

વરમી, સ્ત્રી. મગનારની પહેલી વાર્ષિક તિથિ; વરમાને આવતી મગનારની મરણતિથિ (૨) મગનારની પહેલી વાર્ષિક તિથિએ કરવામાં આવતી ક્રિયા ને બ્રહ્મજોજન તે. આ અશુભ અવસર ગણાય છે તેથી

કહે. વિવાહની વરસી. ઉલટુંસુલટું કરી નાંખવું-શુભનું અશુભ કરી નાંખવું, એવા ખરાબ અર્થમાં કહેવાય છે કે, એ તો વિવાહની, વરસી કરે એવો તરેહવાર માણસ છે.

વરસુંડી, સ્ત્રી બળદ વગેરેની। ખાંધે ખેડેલા આંટણનો પાક; ગરદનનો રોગ. (૨) ગળાપર ગાઠો નિકળાને પાકે એવો રોગ; કંઠમાળ.

વરસુંડે, સ્ત્રી હજામ, ઘોળી અને દરજી વગેરેને તેમના કામના મહેનતાણી તરીકે વરસદિવસે આપના કરાવેલું ખાંધું લવાજમ તે; ઉધડ કરાવેલું વાર્ષિક મહેનતાણું. વર-આત-સોંધ.

વરસોંત, વરસોંધ, વરસુંદ; વાર્ષિક મહેનતાણું તે. (૨) દર વર્ષે મળતો દહ તે.

વરસોવરસ; સ્ત્રી દરવરસ; પ્રતિવધ; હરલમેય; વરસે વરસે ચાલુ જીમ.

વરસોળી, સ્ત્રી પ્રાણીઓના શરીર ઉપર નહિ ફુખતી; પણ કદે વધ્યા કરતી ખાસની ગાંડ; રસોળી.

વરસોંધ, સ્ત્રી જુઓ વરસુંદ.

વરંગો, પું ઢોરને થતો એક રોગ.

વરાક, વિં [સ્ત] કંગાવ; ગરીબ. (૨) નીચ; હલકદ; અધમ.

વરાગક, વિં તડકે સુકાઈને હવકું; ને પાસાં દાર થયેલું નીકું.

વરાટી, સ્ત્રી [સં વાટિકા] કોડી; ખાતી મજસુત પોટલિયા જેવી છીપ.

વરાડા; સ્ત્રી ખાગ; હિંગો; વાટો; વરાડે આવે તે તમે લો, વધારે ચાના લો ?

વરાડું; નં [સં. ઘરાટ દિદરકું; ઢોરી; રજી. વરાડ, સ્ત્રી લડાઈ; કનિયો; કોટો. (૨) ખાગ ?

વરાડનું; કિં મં લડાવવું; કનિયો કંગવવા (૨) નાં દોરકું; રોડકું.

વરાધિયો, પું એક અવતો મેલો ને તેના

પૂલ. એમ કહેવાય છે કે એ વેલો કે તેનાં કુવ બે જાણુ ઉપર નાંખ્યાં હોય તો તેમને લડાઈ ચાય.

વરાણિયે, અં વડે; યી. (૨) આધાર; સહાય-હુક-જોરને લીધે;—પગ વરાણિયે પગવડે—પગને આધારે. વરસ માઈ; છે ને પાકશે એ વગણિયે કું જીવતી, હતી, પણ તીડ પડ્યા એટલે, પગ બાગી, ગયા

વરાધ, સ્ત્રી, હિંધસ, તાવ, કથનિયત ને હાંકેનો નાના છોડરાને થતો જીવેલું રોગ; ન્યુમોનિયા-ત્રિદોષ, બારે સસણી.

વરાધે, અં બહાને; મિયે.

વરામ, સ્ત્રી અંનરાજની ચાંતિ; ગયત; અપ્રશ્તિ, અજુ દેલી થઇ હવે હગેર ચોપવાની વગમ આપે તો માઈ. થોડા વખતની અટકાયત; વિરામ, અવકાશ. (૨) તલપ, કિં; આતુગતા; એને હુકાની વરાપ આવી છે.

વરાપિયું, નં કોરી હગેર-પુખીને કરેલું ધર, વગસાદ આવે, તે અંનરાજમાં પાણી; પાઈને ઉગાડેલા છોડવા તે

વરાશેહો, વિં [સં.] કમર નીચેના માસલ ઉંચા અવયવોનાથી સુદર સ્ત્રી ઉંચા ચાલ વગરોડે; ચાલ આગમેલમ, સમુદ્ર વચવા જુ ને, દેનમાનિની એવમાં

વરાવવું, કિં-સં-પરણાવવું, (૨) ચુટી કંઠાવવું; આમ વવું. (૩) આપીદવું.

વરાવું; કિં-અં-વરેલું, ચવું. (૨) વરખીમાં; આવવું;—ચાર આંધણ વરાયા છે.

વરાહ, નં [સં.] જુડ; હુકર; સુવર. વરાહાનતાન્વિષ્ણુનો ત્રીજો અવતાર.

વરાળ, સ્ત્રી ખાણી અથવા બિનાસ ગરમ થનાં તેમથી ઘોળી વાયુરપ. ને ધુમાડી નિકળે છે તે, બાષ્પ-બાષ આ વરાળ સ્થિતિસ્થાપક હોય છે અને, તેને ઠંડી કે ટાંક લાગના તેનું ફરીને. પાણી થય છે. વરાળનાં વાદળાં—અને છે અને,

તેને ઠંડી હવા લાગતાં વરસાદ રૂપે
પાણી થઈને પૃથ્વી ઉપર પડે છે. (૨)
ગુસ્સા-ક્રોધનો ઉદ્ભાવ; દાઝ; લાગણીનો
ધ્વનિ. (૩) ભેસ; બળનો ઉછાળો; ક્રોધ-
નો ઉભરો; અહંકાર. વરાળપત્ર=પાણના
ભેરથી ચાલે એવી કરામત તે; સાચો.
આગગાડી, મિશે અને કારખાનાંના મોટા
મંચાઓ વરાળથી ચાલે છે.

વરાળિયુ, વિં વરાળવાળું; જેમાંથી વરાળ
નિકળતી હોય એવું-હિનું. વરાળિયો શેક.
વરાં, નં વેળા; વખત.

વરાંગ, નં [સ્] મસ્તક; માથું.

વરાગના, સ્ત્રીં [સ્.] સુંદર શરીરવાળી સ્ત્રી;
રૂપાળી સ્ત્રી.

વરાંગી, સ્ત્રીં સુધક ને સુંદર સ્ત્રી; સુંદરાંગી.

વરાંમઝું, કિં અં ખસતાવું; પાછળથી અશ-
સોસ થવો. (૨) બરોસે બૂલવું; ઉતારાવું.

વરાંસે, અં બરોસે; જાણે હોય નહિ, તેમ.

(૨) મિથે; બ્રમે. (૩) વડે; આશ્રયે.

વરાંસો, પું બરોસો. આશ્રય; વિશ્વાસ.

વરિયાળી, સ્ત્રીં જરાની ભતનાં મુગંધિદાર

ખિમાં; એક વસાણું. એ ઠંડી ને કષ્ટ

હરનારી છે તથા મુખવાસમાં વપરાય છે.

વરંઠ, વિં [સ્.] વઠું; મોઢું; સર્વોત્તમ.

ઉપરું; ઉપરનું.

વરી, અં ફરીથી; ખીજવાર; પુનઃ (૨) નાં

સાગી.

વરીડા, પું નદી અથવા તળાવના સુકા

તળિયામાં ખલેલો કાચો કુવો; વીડા.

વર, નં કુતરોના જેવું માંસાહારી જંગલી ચો-
પણું; વઠ; નાહર.

વરડ, નં પલાળીને કૃત્વા દીધેલી ડાંગર;

ફણગાવેલી ડાંગર.

વરણ, પું [સ્.] પાણીનો દેવ; પશ્ચિમ દિ-
શાનું રક્ષય કરનારો દેવ. (૨) વેદનો એક

મોટો દેવ, ઇન્દ્ર.

વરણી, સ્ત્રીં ક્રિયા-કર્મ કરવાને જાણ

સુંદી કાઢવો તે; સુંદણી; વરણી. (૨)

શિક્ષા; સપકાવવું તે.

વરે, અં સાથે; સોળતે.

વરેડી, સ્ત્રીં વરોડી; વર તરખી લગનની.

પ્રુશાલીમાં અપાયેલું જમણુ. (૨) જનોઈ

લગન વગેરેની ક્રિયાઓમાં અપાયેલું પ્રુ-

શાલીનું જમણુ તે.

વરેડું, નં દોર; દોરડું.

વરો, પું નાતનું જમણુ; નાત મિત્રો વગેરેને

જમાડવા પાછળ વાવરવું તે; રનેહી મંમંધીને

ખાણું આપવું તે. ઉં વરો ન કરીએ

ધર વેચીને, જુગટડે નવ રમીએછ. (૨)

ખૂમ વપરાય તે; ધણી ખપત થઈ જતી

તે; વાપર-વાપર તે. :-અમારે ઘેર ખાંડ-

ગળાપણનો બહુ વરો છે, તોપણ વરા કરતાં

વધારે બરી રાખતા નથી.

વરોટો, પું વારો-લાટ જેવો મોટો ગોળ

પથર તે; શેલ; રસ્તો સરખો. કરવાને

કાંકરેટ કળાવવાનો ગોળ પથર તે.

વરોડી, સ્ત્રીં વરોડી; લગનની પ્રુશાલીમાં વર

વાળાઓ તરખી અપાવું જમણુ-જમ-

ણવાર તે. :-વરની વરોડી.

વરોત, નં વરત; મોઢું જાડું દોરડું.

વરોસ, નં વાંઝિયાણું. (૨) બમરો. વરોવા=

બમરી. (૩) બરોળ; ડાયા પડખાના

હાથ નીચેનો એક અવયવ તાવની બિં-

મારીમાં તે વધીને હોજગે ઉપર દમાણુ

કરે છે.

વરેળાનું, કિં સં વસોવવું.

વર્ગ, પું [સ્.] સમતીય વસ્તુઓ-પ્રાણી

વગેરેનો એક સમુદાય તે; જથ્થો. એક

ભૂતિયોનું રાણું-મંડળ ને. :-દેવ-વર્ગ;

પ્રાણીવર્ગ; મત્સ્ય વર્ગ. (૧) ભાગ-

વિભાગ; ડુકડી. (૩) મંડળ. (૪) ખંડ;

પ્રગલ્ભ વગેરે. (૫) એક સંખ્યાને તેજ

સંખ્યાએ ગુણી તે. :-૪૫૫=૮૧ વર્ગ.

વર્ગમૂળ, નં [સ્.] ગણિત પ્રમાણે અમુક

આંકની-વર્ગની મૂળ સંખ્યા કાઢવાની જે રીત તે, અને વર્ગનો મૂળાંક. :-૧૬ નું વર્ગમૂળ ૪; ૧૪ નું આઠ અને ૮૧ નું ૯ વર્ગીકરણ, નં [સં.] સરખે સરખી વસ્તુઓને એક જગે કરી તે; સમાનતાવાળી વસ્તુઓ જાતવાર જુદી પાડવી-વહેંચી નાંખવી તે; જથ્થા પાડવા; સરખાપણાને ધોરણે જુદું જુદું કરવું-પાડવું; વર્ગીકરણ; વર્ગ કરવા.

વર્ગીય, વિં [સં.] સજાતીય; એકજ વર્ગનું હોય એવું; સરખાપણામાં એક ખીજાને મળતું હોય એવું તે. (૨) વર્ગનું; વર્ગ સંબંધી.

વર્ગનીય, વિં [સં.] તજવા ભેગ; છોડી દેવા જેવું.

વર્ગનું, કિં સં તજવું; છોડીદિવું. (૨) ૨૬ કરવું.

વર્ગીત, વિં [સં.] તજવા ભેગ; છોડી દેવા જેવું.

વર્ગ્ય, વિં [સં.] ત્યાગ કરવા ભેગ; તજવા લાયક.

વર્ણ, પું [સં.] રંગ; ભાત; તરેહ. (૨) અમુક ચિહ્ન અને તેનો ઉચ્ચાર કરવોતે; ઉચ્ચારનું રેખાત્મક ચિહ્ન તે; અક્ષર; હરફ; દરકત. (૩) સ્ત્રી જાતિ; ગૌરા કાળા વગેરે આમડીના રંગ ઉપરથી ઓળખાયેલો અમુક જન સમૂહ તે, નાત જાત; કર્મનુસાર પાડેલા મતુષ્યના વર્ગ-માના એક વર્ગ તે. —આદ્ય, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય ને શૂદ્ર. (૪) બેઠ; વિભાગ.

વર્ણન, નં [સં.] કાંઈ વસ્તુને તે જેની હોય તેવી કહી-લખી જણાવવી તે; વચર્ચ સ્વરૂપાલેખન; વ્યાન; હકીકત; વિવેચન; જેવું જોઈએ તેનું આલોચન તે. —બહુ સાઈ પનવર્ણન છે. (૨) તારીય; વખાણ; પ્રથસા. ઉં જોજન આજ જમ્યા જે

અમો, તેનું વર્ણન મુજબે તમો.કં ૬૦ ૬૦ વર્ણનીય, વિં [સં.] વર્ણન કરવા ભેગ; વિવેચન કરવા લાયક. (૨) જેનું વર્ણન કરવાનું હોય તે. (૩) વખાણવા લાયક. વણ માલા, સ્ત્રી અક્ષરમાળા; કકકો; મૂળાક્ષરો.

વર્ણવું, કિં સં વર્ણન કરવું; હકીકત જણાવવી. (૨) વખાણવું. ઉં અલ્પ મતિ અજ્ઞાની હું તે, કથી પેરે મુજુ વર્ણવું. વર્ણસગામ, સ્ત્રી એકજ સ્થાનના-જાતના વર્ણોનું એક પછી એક આવવું તે; સજાતીય વર્ણોનું આવર્તન તે; વર્ણાનુપ્રાસ. ઉં મોહું એણે કીધું કામ માટે દેશે મોહું માન, મોટા મોટા મહીપતિ મહીપતરામને.

વર્ણસંકર, વિં જેનાં માનાપે ફેર હોય એવું; જેનામાં મિશ્ર વર્ણ હોય તે; વગળવાળું; વ્યભિચારથી ઉત્પન્ન થયેલું; મિશ્ર વર્ણનું. (૨) તોશની; ઉચ્છૃંખળ; અનાડી; અયોગ્ય રીતભાનું.

વર્ણવર્ણ, વિં વર્ણ ને અવર્ણનું જેમાં ઠેકાણું ન હોય એવું; ખીચકખાતું. (૨) રાંછુ મેજો; સેળસેળ, ખીચડો.

વર્ણાશ્રમ, પું [સં.] જાતિવાર વિભાગ અને તેમનાં કર્તવ્યો વગેરેની જે વ્યવસ્થા તે. આદ્ય, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર, એ ચારે વર્ણના વિભાગ અને તેમને વહેંચી આપેલાં કાર્ય વગેરે કરવાની તેમની ફરજ વગેરેની વ્યવસ્થા તે. વર્ણાશ્રમ ધર્મ-વર્ણ વર્ણના વિભાગે આચરવના જે ધર્મ-કર્તવ્ય-ફરજ વગેરે તે. વર્ણ પ્રમાણે અને વય પ્રમાણે મતુષ્યે કેમ ચાલવું તેને લગતા ફરમાન તે.

વર્ણાચાર, પું [સં.] વર્ણ-અક્ષરનું જે સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ તે; અક્ષરે અક્ષર ખુલા સમજાય એમ બોલવું તે. વર્તણુક, સ્ત્રી આચરણ; વર્તવાની રીતભાત

તે; ચાલચલણ; ચાલ; વર્તના :
વર્તન; નં [સં]. સંસારમાં વર્તવાની જે રીત :
ચાલચલણ તે; આચરણ; (૨) ચરિત;
વર્તણુક; આચાર.

વર્તમાન; વિનં [સં] ચાલુ; ચાલતું. (૨)
આધુનિક; હાલમાં; ચાલુ જમાનાનું. (૩)
નાં સમાચાર; ખબર; રૂત; ચાલતી વાત
કે ચર્ચા તે: વર્તમાનકાળ=ચાલતો સમય
ધ્વારેથી આંચાલતો. વખતો: રેખાડનારી
ક્રિયા અને તેના પ્રયથો વગેરે: સુખ્ય
મણ કાળ છે: ભૂત-વર્તમાન ને ભવિષ્ય.

વર્તમાનપત્ર, નં જેમાં ચાલુ સમયના વર્ત-
માન-સમાચાર છપાતા હોય એવું પત્ર તે;
છાપું રેખિંદું, અલ્પાંકિક, તે માસિક
વગેરે. જે પત્રમાં ચાલતા સમયની ચર્ચાઓ
આવતી હોય તે સામયિક લેખપત્રિકા.

વર્તણું; કિં [સં. ચર્તું] અમુક રીત
પદ્ધતિ તે પ્રમાણે ચાલતું; અમુક રીત
આચરણ કરવું; ચાલતું; અર્થવહનું; વર્તન
કરવું. (૨) હોણું; રહેણું; થવું; બનવું.
(૩) સં કિં પારખણું; જોણું; જાણવું:-
તેણે ભવિષ્ય વર્તું.

વર્તણ, પું વરતારો; ભવિષ્યમાં બનનાર
બનાવ સંબંધી જ્યોતિષ જેમાં તારવેલાં
અનુમાનો તે. (૨) અંદાજ; આશરો; અડ-
સદો; કલણ; વર્તારો. કાલો=અંદાજ
કાલો; આશરો શું થશે? કેટલું થશે?
તે સંબંધી અનુમાન કરવું.

વર્તોવિવું; કિં સં પરખાવવું; શું છે, કેવું
ને કેટલું છે તેવું અનુમાન કરાવવું. (૨)
ભવિષ્યમાં શું બનશે તે જ્યોતિષ પ્રમાણે
જોવારાવવું. (૩) વહેંચવું; (૪) હાંકાવવું.
(૫) વજગાડી દેવું; માથે મારવું; આપી
દેવું; બજાડવું; ચોરીના માલ છે જેને
તેને અર્થ વર્તણી દોને!

વર્તિક; પું શ્રાવકોકતો જાત.

વર્તા; વિનં [સં] અંદર; તંદર અય-
હોનાર; રહેનાર. અધિવર્તી; સૌથી આગ
રહેનાર; અધિવર્તી.

વર્તુલ; નં [સં] કુંડાળું; ગોળચકરું
ગોળ આધાર તે. (૨) વિનં ગોળ, ગોળ
આધારનું.

વર્ધકુવિનં [સં] વધારનાર; પ્રબલિત
વધેક; આરોગ્યવર્ધન.

વર્ધન, નં [સં] વધારવું તે.

વર્ધમાન, વિનં વધતું રહેતું; વધે તેવું; પ્રતિ-
દિન સુખ સંપત્તિમાં વધતું એવું તે;

વ્યસ્તી દંશમાં આવતું; આપોદ થતું;
હાણું.

વર્ધિત; વિનં [સં] વધેલું; સંખ્યાએ જ્યે
વગેરે ગુણે માત્ર વધેલું.

વર્ધ; નં [સં] રક્ષણ કરનાર-કવચ તે;
બખતર. (૪) વેવડું નામ કે મંત્ર તે.)

વર્ધ; વિનં [સં] ઉત્તમ; એધ. (૪) સુખ્ય;
પ્રધાન.

વર્ધ; નં [સં] બારં મેલીનાં અથવા ૩૬૦
દિવસ જેટલો કાળ તે. (૨) ઉમર; વય.
વર્ધણ, નં વરસણું તે; વરસાદ, તીર, પત્થર
વગેરેનું મોટું જ્યે ઉપરથી નીચે પડવું-
વરસવું તે.

વર્ધકુળ, નં આવતા આગલા વર્ષ દરમિયાન
તે શું ફળ મળશે તે સંબંધીનાં જોશીઓ જે
વર્તારો કાઢે છે તે.

વર્ધ; વિનં [સં] અત્યુચારની વરસાદની મત
તે; અસાધ્ય અપણ્ય વરસાદની મોસમ
તે; ચોમાસું; વર્ષાકાળ; વરસાદના દહાડા.

વર્ધાસન, નં વર્ષાસન; વરસું; આસણો-
વહિતો અને ખીજ આશિતો વગેરેને

રાજ કે શુદ્ધ તરફથી મળતી વાર્ષિક
આજીવિકા તે; સાલિયાણું; જ્યાં.

વલણ, નં મળતું ને તંદર વળવું થાય છે
તે; મનનાં ગોઠ; મરજી; મજા; મનોરંજન,

(૨) મરોડ; વાંક; વળવું તે. (૩) કવિતામાં દડવાની અંતે અને શરૂઆતમાં આવતી સાખી તે, ઉચ્ચલો. (૪) જુવારના પહોળા ચાસ હોય તેમાંથી ઉખેડી લીધેલા છોડ તે.

વલદદાણિયાં, નં મુદ્દલ ને બ્યાજ વળે ત્યાં લગી કમળે રાખેલી, જમીન. એવું લખન કે જ્યાં લગી બ્યાજ ને મુંડી વસુલ થઈ જાય ત્યાં લગી ખેતરમાં ચતા દાણા વાળી લેવાતા જાય.

વલદે, અં [અ] દીકરો-પુત્ર એમ. -મહ-મદમિયાં વલદે રહેમાનખાન. અર્થાત્ મહ-મદમિયાં તે રહેમાનખાનનો. દીકરો.

વલપ, નં [સ.] સ્ત્રીઓને દાંડે પહેરવાના કંઠણ; બલેયાં.

વલચંલ, સ્ત્રીં બોલ બોલ કરવું તે; વાગ-વાર વગર પૂછવે ધણું બોલ્યા કરવાપણું તે. ટાયયુ; મિથ્યા બાપણુ. :-તું વચમાં વલવલ ના કરતી. (૨) જોઈએ તેથી વધારે ચંચલતા તે. (૩) ચિત્તાવસાવેડા ને ચાલા કરવા તે.

વલવલતું, વિં વલવલ-બોલબોલ કરે એવું; છુટી જીભતું; સમજ્યું ન સમજ્યું માત્ર બોલ્યા કરે એવું ટાયયું કરનારું. (૨) અતિ ચંચળ; ચિત્તાવલું.

વલવલવું, કિં સં બોલબોલ કરવું; ટાયલું ક્યાં કરવું; મોઢામાં જીભ નહિ ધાલવી તે. (૨) વિલાપ કરવો; રોતા રોતાં બોલવું; દુઃખ પોકારતા રડવું; સંભારવું ને શોક કરવો. ઉં વંદર્મી વનમાં વલવલે (૩) વળખાં મારવાં; કાયસ્તાથી આમ તેમ જોવું ને રાંધું.

વલવલાટ, પું વલવલ કરવું તે; વલોપાત; હાવવાય. (૨) ખણજ આવ્યા જેવું થવું તે; મળવળાટ; આમડી ઉપર ચતી ખણવા જેવી જે લાગણી-સ્પર્શની અસર તે :-

પથારીમાં જોઈએ છીએ તો માંકણુ જણાતો નથી ને આંખ મળતાં વાંત પીડે વલવલાટ થાય છે.

વલવલિયું, વિં વલવલતું; બોલ બોલ કરનારું. (૨) વલોપાત કરવું. (૩) ટાયલું ક્યાં કરે એવું; બહુબોલું.

વલદો, પું હોલડનો રહેવાસી; હય. વલંબાવું, કિં અં રોકાવું; શુચાવું. વડી, પું [અ.] બંદો; આલિયો. (અ-સતમાનમાં)

વલું, નં વળું; પડ; થર; પોપડો. વલુધણું, કિં સં મંડવું; વળણું; વિંદાળણું. (૨) પેધવું; વલકું.

વલુંકું, વિં પેધવું; ટેવાયેલું; લાગેલું. (૨) અં વડે; લીધે.

વલુર, સ્ત્રીં ખણજ; ચેળ; વતૈડ. વલુરણું, કિં અં ખણવું; વતૈડવું; ચેળ ભાગવી; ઉઝરડા ભરવા.

વસે, સ્ત્રીં સ્થિતિ; અવસ્થા; હાલ; દશા. (૨) શુડા હાલ. (૩) વેતરણુ. :-હવે તારી વસે કરીગ. (૪) ઉપાય.

વલેણુ, નં વણિયર. વલો, પું ધંખના. (૨) જોઈએ તેથી હિન-ચાલ થતી તે; જીભનું હાલવું તે.

વલોણાવારે, અં ત્રણ ચાર દિવસે; હમેશા; વારવાગ; આખો દહાડો. :-વલોણાવારે લડવું અને એકઠા થવું, એ ટેક દેવવાય નહિ.

વલોણું, નં માખણુ કાઢવા માટે દહિને વલોવણું તે; રવેથી દહિં ભાગીને માખણુ કાઢવું તે. (૨) વિચારો કામકાજ અને લડાઈની જે ડહોળાડહોળ તે; ધુમાણુમી; ધોળાધોળ. ૩૦ પ્રં વલોણુમાં સુતરવું :-સાર્ગ કામમાં શદ્કું નાંખવું; કીક થવા ઉપર હોય એવા કામને ખગાડી નાંખવું. વલોપાત, પું આતુર હૃદયે વડતાં રડતાં વલવલ કરવું તે; સત્તાપ-મિંતા-પુ થતો ?

યું નહિ ? એવા વિચારની હાથવધાણ તે;
અધીરતાથી આકાળપણ દેખાડવું તે. (૨)
હાથત્રાય; આકંઠ. (૩) ગાભરા પડી જવું તે.
વલોપાતિયુ; વિં વલોપાત કરનાર; અધીર
યદ્ય ચિતા ને ઉત્તરવળે કર્યા કરનાર. (૨)
અધીર; વલવધારિયુ; ઇચ્છિત, શ્રેય અને
પ્રેમને માટે અધીર.
વલોરણ; કિં સં વલુરણ; ખણવું; ખંજ-
વાળવું.
વલોવણ; કિં સં માખણ કાઢવા માટે
રેવેથી દહિને ડહોળી-હલાવી નાંખવું; દ-
હિં ભાગવું. (૨) - માતેમ હલાવવું; હ-
હોળી નાંખવું, ધુમગડવું, ખૂમ સડોવવું;
ઉચ્છલપાથલ કરી નાંખવું, તળે ઉપર-
ઉલટ મુલટ કરી નાંખવું; ચર્ચવું; ચુંચવું.
આ ખાખત ઝાઝી વલોવણી નહિ, મંચન
કરવું; મથવું.
વલ્લલ, નં [સં] ઝાઝી અંતર છાનના રેસા-
ઓમાંથી મનાવેલું વજ્ર, શણિયુ, આશ્ર-
મંવાસીઓ વગેરે વાપરતા. ઉં વલ્લલ
અર્થે ઝીણું ઝાઝતી જે ખભે જે. શાક-
ન્તલ. ઝ. ઉ.
વલ્લમીક; પું [સં] ઉલ્લ અને કીડી વગેરે
ભોખમા રહેનારા પ્રાણી-જંતુઓ જમીન
ખણી દરની આગળ કરેલો માટીનો ઢ-
ગ; રાફડો.
વલ્લલ, વિં [સં] વલ્લલ; પ્રિય. (૨) પું
પતિ; સ્વામી. (૩) આશ્રક; પ્રીતમ; પાર.
વલ્લલા, વિં વલ્લલી; પ્રિયા; પ્રિયતમા. (૨)
ખતી; વલ્લ. (૩) માથુક.
વલ્લલી, વિં [સં. વલ્લલીય] વલ્લલ સપ્રદા-
યનું; વલ્લલાચાર્યનું-સંખ્યાતે.
વલ્લખખખા, અં સાગ મામા દાવની ખનાવટ;
સરમેસરણ; પૂરે થઈ ગયું એમ; નહિ
લાગતું વળગતું, કે માગતું લહેલું રહ્યું
નથી એમ દલીલ હાથ ખખેલતા-પ્રમખ
કરવાય છે.

વલ્લરી, સ્ત્રીં વેલ; લંતા. ઉં વૈરાગ્યવપરી
હરિ ભજવા વખાણી.
વલ્લન, પું ગોપ, ગોવાળિયા.
વલ્લી, સ્ત્રીં [સં] વેલ; વેલી; લતા.
વલ્લુ, વિં પડોળુ; ઝાડું. (૨) ૪૮૫; રાંડું.
વલ્લુ ચાલવું=પડોળે પગે ચાલવું;
જે પગ વચ્ચે ચણેલા ગડગુમડને લીધે કે
સાથેના ધસવાને લીધે જે પગ વચ્ચેના
અંતરને મોઢળું રાખી ચાલવું તે; ચાંડું
ચાલવું.
વંવરાણું, કિં અં વપરાણું; ખપણું ખરચાણું.
વવળણું, વિં વવળાટ કરવું; વવળે એવું.
ખંજવાળણું પડે એવી ચાખડી પગ અસર
ઉપજાવવું. (૨) ગીરી થાય એવી અસર
કરવું.
વવળણુ, કિં અં ખંજવાળણું પડે એમ
થવું; ચાખડી ઉપર લાગે એમ ખુચવું;
ખુજળી થરી-નામની તે જંગલી પતર-
વેલિયાં મળામાં વવળે છે.
વવળાટ, પું વવળણુ તે; વવરપતિની એ
અને જતુના પગનું ખુચવું તે, ખજળ
ખંજવાળ, એજ.
વવાણું, કિં અં હેતરણુ; હગાડું, ઠંડા-
યુ :-પાભા કે વાયા તેથી યુ ?
વવ્વો, પું વવ્વર. (૨) વિવેક. ઉં એક
વવ્વો વિના સર્વે હાથુ.
વશ, વિં [સં] જીતેલુ-તાનાલુ હાથ તેવું,
અધીન, તાબેદાર, અનુકૂળ. (૨) મુગ્ધ;
મોહિત. તાબે; સરજો. આઠા-કુકમમા
રહેતું હાથ એવું.
વશા, સ્ત્રીં [સં] વાજણી સ્ત્રી. (૨)
હાથિણી. (૩) પું અંધાર; આના;
દોકડા-અચુક ભાગ તે:-મગના પ વશ,
સેનાના ૧૫ વશ. ઉં દહેવત છે કે
બૂણ વીસ વશનાં થરી શોભાવે, પણ
આનાં એમો તો બૂણને પણ વિગેય
જાભાવે કી. ધ. બદ્ધ:-એ તો વીસે

.. વીસ વશાતું માણસ છે વસો.
 વશાત્, અં [સં] થી-થકી; લીધે; કારણ-
 સર :- દેવવશાત્, પ્રસંગવશાત્.
 વશિયર, પું વિપધર; સાપ; નાગ. ઉં આ-
 રો વશિયર કનર્યો, પ્રભાત કરે પહોર.
 ગોપિચંદ.
 વશિષ્ઠ, પું એક મોટા પ્રસિદ્ધ વૈદિક ઋષિ;
 સ્વર્ગવંશના મુખ્ય ગુરુ.
 વશીકરણ, નં [સં] વશ કરવું તે; વશ
 કરવાનો મંત્ર અથવા યુક્તિ તે.
 વશોક, વિં વિશેષ. (૨) અં (નાં) મળતા
 વશોક=વીએવીમ વશા મળતી રાશિ હોય
 એમ. સ્વરેકય; એક મનસ્કતા; સારો મે-
 ણ હોવો તે. ઉં ભલી બનતા વશોકની
 એક, બંગડી હોય હાથમાં.
 વશ્ય, વિં વશ કરાય એવું; તાણે યાય
 એવું; અધીન.
 વસદાણું, નં રિસાયેલા-એ દય થયેલાને
 સમજવવાતું કામ તે; વિહિનું કામ તે.
 કુટિણીપણું; કુટણું. (૨) દરખાસ્ત.
 વમદાણો, પું બડવો. (૨) સમજવડ
 કરાવનારો.
 વસતી, સ્ત્રીં [સં] વસવું તે; વાસ (૨)
 રહેવાનું સ્થાન; રહેઠાણ. (૩) લોકો ન્યાં
 વસેલા હોય તે જગા; વાસ હોવો તે.
 (૪) અમુક સ્થાન રાષ્ટ્રીને રહેવા માણ-
 સોનો સમુદાય તે; લોક સંખ્યા તે.
 (૫) બાળખવ્યાનો વધારો તે; માણસોનો
 બરાવો-વધારો તે.
 વસંતીપત્રક, નં ગામ, સહેર, દેશ, નાત કે
 અમુક સમૂહમાંના માણસોની ગણતરીનો
 કોડો તે; માણસોની સંખ્યાની ગણતરીની
 કક્ષાંધિ
 વસતીવાડી, સ્ત્રીં છોકરાં છૈયાં; બાળખવ્યાં.
 વસતેવ, પું. અગ્નિ; દેવતા; આગ.
 વસન, નં [સં] વસ્ત્ર; કપડું; લુગડું.
 વસમું, વિં મુસ્કેલ; અધરું; ઠંડણું. (૨)

કપરું; વાંકું; તરેહવાર. (૩) ખરાબ; ખોટું;
 માફું. :-વસમો બનાવ.
 વસલ, પું મંબલ.
 વસલો, પું ભાગ.
 વસલસો, પું વચ્છસો; કપડું વણનાં વચમાં
 તાર એકઠો થઈ જવાથી આવેલી ધુંચ;
 જાળું તે. (૨) બારદાન; ગુણપાટ.
 વસવસો, પું અંદેશો; ખતરો; શક; વહેમ;
 સાંસો.
 વસવાયું, નં બોલાવોને વસાવેલું તે; વસ-
 વાને બોલાવેલું તે; ગામ વસાવનાં ગામના
 લોકોને મદદ કરવા અમુક કસાવથી
 જમીનનો ખદમો આપી વસવાને બોલા-
 વેલા જે કારીગર લોક તે. સોની, સુતા, ગ-
 હાર, કુંભાર, ધાંચી; સહ; સાળી;
 મોચી તથા હનંમ વગેરે લોક તે. આ લોક
 ગામના લોકનું કારીગરી વગેરેને લગતું
 કામકાજ કરે છે અને તેના બાંધામાં
 પસાયતી જમીન મોગવે છે. વસવાયા લોકે
 વિપ્ર મંધાયે પાડયો વાંધો, વેનચરિત્ર.
 વસવાસ, સ્ત્રીં સરસાઈ; અસાચકસી, રૂપદી.
 વસવું, કિં અં [સં. વસ્] વાસ કરવો;
 ગહેવું; વસ્તી કરવી. (૨) મનમાં આવવું;
 દિલમાં ઉતરવું. (૩) ગમવું; પર્મક પડવું;
 મોહવું. ઉં દાદાજી એ વર જોજો, એ
 વર મારે મન વસ્યારે. સંગીત.
 વસંત, પું (સ્ત્રીં) [સં.] વરમની છ વ્રત
 ગ્રામ્યાની કાગણ ચૈત્રમાં પડતી ઋતુ તે;
 વસ્ત્રની ત્રણ ઋતુ ગણનાં શરૂઆતનો
 ઉનાળો તે. મીન અને મેય રાશિમાં સૂર્ય
 હોય તે કાળ. વસંતમાં વનસ્પતિ નવાં પા-
 નથી અને મહેર ફૂલ વગેરેથી ખીલી રહે
 છે. (૨) એ નામનો એક રાગ. (૩) વર
 તરસથી ક્યારે આપવામાં આવતી વસ્ત્રા-
 લંકારની ભેટ :-વડુને વસંત ચઢાવું
 તેમાં આટલો બધો ખરચ શો? (૪)

આનંદ-મોજનો સમય તે; જીવાનીના બહારનો વખત તે.

વસંતતિલકા, પું. [સં.] ચૌદ અક્ષરનો એક ગણ મેળ છંદ. એમાં તળણ, ભગણ, બે જગણ ને છેલ્લા બે ગુરુ અક્ષરો આવે છે.

વસંતપંચમી, સ્ત્રી. માધ સુકલ પંચમી તે; મહા સુદિ પાંચમ તે. આ દિવસથી વસંત ઋતુની શરૂઆત થવા મહે છે.

વસંતપૂજા, સ્ત્રી. રજિયામણી વસંત આવવાથી ખુશી થયેલા લોક ઈશ્વરનો ઉપકાર માનતાં જે આનંદ ઉત્સવ અને ધર્મ દાન નિમિત્તે પૂજન વગેરે કરે છે તે; હોળીનો આશ્રય. બાગ બગીચાઓમાં જઈ મિજબાનીઓ કરી વનસ્પતિના સૌભાષને પૂજા આલેશોને દાન દક્ષિણા વગેરે આપવાં તે.

વસંતિયુ, નં. વસંત ઋતુમાં પહેરવા જેવું ફૂલશુદ્ધિયું ચિત્ર વિચિત્ર સુંદર ઝીણા પોતતું વસ્ત્ર તે; વસંતનો ફૂલ બહાર ખીલ્યો હોય એવું મળેતું ધોળું અને અંદર ફૂલવાળું વસ્ત્રવારને પહેરવાનું વસ્ત્ર તે; સાથુ વગેરે. મુલાયમ પોતતું વસંતની શોભાવાળું સુંદર ફૂલવાર વસ્ત્ર તે.

વસાણું, નં. વનસ્પતિનાં મૂળ, લાકડાં, પાન, ફળ ને બીજ વગેરે જે એસડ તરીકે વપરાય તેમાંનું એક એક તે; વનસ્પતિની વસ્તુ તે; આપધિ. (૨) દારૂ; એસડ; એસડિયા તરીકે વપરાતી ચીજ તે (૩) રોગ મટાડે અને શરીરને સુખારી દદ કરે એવો આપધિ નાંખીને બનાવવામાં આવેલો પાક તે. :-ડોસો દજીએ સિયાગામાં વસાણું ખાધા વગર રહેતો નથી. કાષ્ઠી-પધિ. તીખી. તમનખી, તેની અને ખીડી આપધિ ધાતું ખઈ વમાખાઈ મળાય છે.

વસાત, સ્ત્રી. વિગત; માન; પુંજ; સાગર્ય. :-ઠાસમાં ઠી વસાત છે, લઈ-જડાં રવેલ. (૨) દિસાપ; અનુદયી; ભેષ; કિંચન.

:-હજાર પંદરસે રૂપિયા ખરચવાં એ તો એને કંઈ વસાતમાં નથી.

વસાવડું, ક્રિ. સં. વસ્તી કરવી; વાસ કરાવવો. (૨) ઉપયોગને માટે ખરીદી રાખવું; ખરીદ કરવું; વેચાતી લઈ રાખવું; ઉપયોગ માટે સંઘરવું. ઉં શેલાં વસાવ્યાં તે તો પોતાને કાળે રાજ, સાડીઓ વ. સ. વો તો બવાઈ-ત્રીગીન, સર્વ સાધન ખરીદી તૈયાર કરવું. :-એણે બન્ને ધરમાં જોઈતી તમામ વસ્તુઓ વસાવી છે.

વસાવડું, નં. વસ્તીનું રણવાળું કરવું તે. (૨) રણવાળા કરવાનું મહેનતાણું તે. (૩) રહેવાણું; ટકાણું. :-જંગલમાં કેમ વસાવ? વસાવો, પું. વસ્તીની રણવાળી કરનારો; રણો; ચોકિયાત; પગી.

વસિયત, સ્ત્રી. [જ.] વારસા તરીકે આપવું-તેમજ આપવાનું તે; મુલા પછી અમુકને હસ્તગત મળે, એવો અરનાર કરેલો લેખ. (૨) વારસો.

વસિયતનામુ, નં. અરનારે પોતાની મિલકતની વ્યવસ્થા માટે કરેલો લેખ તે; ધત્ત. ખત; વિલ; ચન્નિયત.

વસી, વહીવટ કરનાર; મામ ઉપર રહી તેનો બંદોબસ્ત રાખનાર.

વસીસો, પું. [જ.] લાગવગ; બસામળ થાય એવો મુગનંધ તે. (૨) મોટાની લાગવગનો ટોડો તે; દૂધ; મદ વગેરે. (૩) યોગ; સધિ. (૪) ખાસત; દાખ.

વસુ, પું. [સં.] પેસો; મન; કબ; હપ્તી. (૨) આની સંખ્યાનો સંકેત. કદે. વસુ. વમર નર વસુ.

વસુકવું, ક્રિ. અ. ગય એસે રૂપ દેતાં બંન્ન વસું; રૂપ મુકાઈ જતું. તદિ આરવું ને; ડેલી-ડેલી જતું તે. વસરી જતું.

વસુધા, સ્ત્રી. [જ.] પગી; ધમ; જળીન.

વસુભવિ, સ્ત્રી. [સં.] વસુધા; પગી.

વસુલ, નં (સ્ત્રી) જ્યે લેવાનું જે તે; મા-
ગતા પેરે અથવા કર તરીકે જ્યે લેવું તે.

(૨) આવક; આમદાની; મહેસુલ. (૩)
જમીન ઉપરનો કર કે ભાડું તે.

વસુલદાર, વિં ભાગનું અને કર વગેરે
ઉપરાવનાર તે; આમદાની ભેગી કરનાર.

વસુલાત, સ્ત્રી જમીન ઉપર લેવાતો કર તે;

વસુલ કરવાની સાંધ, ભાડું અથવા કર
વગેરે તે; જમાઈધી; મહેસુલ; વસુલ.

(૨) ભાગનું હોય તે એકઠું કરવું તે;
વસુલ લેવું તે.

વસુધરા, સ્ત્રી [સં.] પૃથ્વી; વસુધા; ધરા;
જમીન.

વસો, પું જમીનનું એક ભાગ; વિધાનો ૨૦
મો. ભાગ તે. (૨) સો અથવા વીસનો

અનુક્રમે સોમો કે વીસમો જે અંશ-
વિભાગ તે; આની-આનો; અંશ હિસ્સો;

દોકડો. :-સો વસા તમારૂં કામ થશે.
(૩) આખર; સાખ. :-તે વસા હાથે.

વસ્ત, જુ. વસ્તુ.

વસ્તારણ, સ્ત્રી જેને પુષ્કળ વસ્તાર બાળ
બચ્ચાં હોય તે સ્ત્રી; પનોતી; વસ્તીવાળી;

પુત્ર પૌત્રાદિકવાળી.

વસ્તારી, વિં વસ્તીવાળું; બચરવાડ; બાળ
બચ્ચાં અને કુટુંબ પરિવારવાળું તે;

કુટુંબ કમીલાવાળું.

વસ્તી, સ્ત્રી વસતી; બાળબચ્ચાં વગેરેનો
બરાવો તે; પરિવાર; પુત્રાદિક તે. (૨)

રેયન; પ્રજા. (૩) એક રથને રહેનારો
સમુદાય તે. :-આ ગામમાં સારી વસ્તી

છે. વસેલા લોક તે; રહેનારા તે; લોક-
જનતા.

વસ્તુ, સ્ત્રી [સં.] હર કોઈ પદાર્થ તે; ચીજ.

(૨) મૂળ સ્વભાવ; મૂળ ધર્મ. (૩) મૂળ

ઉદ્દેશ, ભાવ, મતલબ. (૪) ત્રિપદ; વાર્તા;

શ્લોક; હકીકત.

વસ્તુતઃ, અ. [સં.] વસ્તુ રૂપે; ખરી રીતે;
નિશ્ચય રૂપે; કામ રૂપે; મૂળ સ્વરૂપે એમ.

વસ્તેવ, પું દેવતા; આગ; અગ્નિ.

વસ્ત્ર, નં [સં.] લુગડું; કપડું; પટ. ૨૦ પ્રં
નવસ્ર=નાચું; ઉધાડું. વસ્ત્રોચન=ચોરી;

લુગડાં વગેરે સૌ ચોરાઈ જવું તે; નાગા
ચર્મ રહેવું તે. :-ધાડ પાડી તેમાં શેઠ વસ્ત્ર-

લોચન થઈ ગયા-નાગા-ઉધાડા થઈ ગયા.

વહન, નં [સં. વહ્નિ] અગ્નિ, દેવતા;
આગ.

વહન, નં વહેવું; ઉપાડી લઈ જવું તે; અ-
લાવવું-નિભાવ કરવો તે. (૨) વહેવું તે;

વોહ; ચલન; ગમન-પાણી વગેરેનું. (૩)
વાહન; યાન.

વહવાડું, કિં અં છેતરવું; ઠગવું; વહાડું.

વહાડ, પું ઝટકો; જખમ; ધા. :-એને શા
વહાડ મડયા છે? (૨) કાપ; ચીરા; છેદ;

કાપવાનો કે કાપેલો જે ભાગ તે. :-આ
ચડિયામાં ત્રણ વહાડ મૂકેને એટલે લાંબી

મિતાળો પડે નહિ. (૩) કાપવાની શક્તિ
તે; ધાર; કાપણી; વહાડવાપણું તે. :-આ

છરીનો વહાડ સારો છે. (૪) કાપેલો છેડો
તે; વહેરીને આણેલો છેડો તે. (૫)

કાપણીને થોડ્ય થયેલું શેલડીતુ વાવેતર
તે; શેલડીનું ખેતર અથવા વાવેતર અને

તેની કાપણી તે. આ ગામમાં શેલડીના
બે ત્રણ વહાડ હસે. ૨૦ પ્રં વહાડકાપ=

પ્રાણીના શરીર ઉપર છેદાદિક ક્રિયા કરવી
તે; વેંચવું છેદન કરવું તે. (૨) ઝડપ કરવો

તે; કાપકપ, વહાડકુટિયું=કડો કરનારું.
(૨) કાપકપ કરનાર; મૂળમાંથી આણું

આપનાર. (૩) તોડાની; મારફાડિયું. કિં
પ્રં વહાડ મૂકવો=કાપવું. (૨) આણું

કરવું. (૩) ખરાબ કરવું.

વહાડણું, કિં સં કાપણું; છેદણું; વાહણું.

(૨) જાતલ કરવું; છુંડે પાડવું.

વહાડિયું; નં તાડ-ખજુરીનાં છોટાં કા-
થળાં; જેમાં ખજુર ભરવામાં આવે છે
તે થેલો.

વહાડિયો, પું વાલિયો; ગળકો; ભાવ; હોંસ;
ધમ્મિ; ઉમળકો.

વહાડી, સ્ત્રી વાદી; દુકા નાળયાની ઝારી;
ધી તેલ વગેરે ભરવાનું નાના નાળયાવાળું
માટી કે ધાતુનું લોટા જેવું પાત્ર-વાદી-
એ ધી પીરમો.

વહાણું, નં ઝાઝ; ખારકસ; નાવ; મોટી હોડી
-મહયો. ૩૦ પ્રં વહાણું કમાવું=મોટા
પરેશી વેપાર ખેડો; સારી કમાઈ કરવી.
દરિયાઈ વેપાર કરવો.

વહાણું, સ્ત્રી વાવડી; ખડા. ઉં વહાણું
છ પગે પહેરી 'તી જેઠ; સિલા પર પઢાડી
તેઠ. ઉઠવ.

વહાણુંવટી, પું વહાણો ખેડનારો; વહાણોથી
દેશ પરદેશનો વેપાર ખેડનાર; વહાણું મા-
ગરતે દરિયા ખેડનારો. (૨) વહાણું રાખ-
નાર અને ચલાવનાર તે; વહાણુંનાં માલીક
અને ઉપરી તે; મોટા ખલાસીઓ. (૩)
મોટા દરિયાઈ વેપારી.

વહાણુંવટું, નં વહાણું રાખી દરિયાઈ સરેરા
કરવા કરાવવાનું અને માલની આયાત
નિકાશ કરવાનું કામ-ધ ધો તે; વહાણું
રાખીને દરિયાઈ વેપાર ખેડવો તે.
(૨) સરેરા કરવી કરાવવી તે; વહાણું-
વટીપણું તે.

વહાણું, નં પ્રાતઃકાળ; ઉપાકાળ; સવાર. (૨)
પ્રભાત; પરાધિયુ; મળસડું. કવિતામાં વહા-
ણિયું પણ વપરાય છે. ઉં ઉગતે વહાણું
રાધાની માડી જગી ૨ જ ૪ વહાણું-
લિયા બહે વહાણરે. વળી વહાણું, પણ
દેવતાય છે.

વહાર, સ્ત્રી મદદ; કેમકે; ઉપરાણું. (૨) સ-
હાય; આશ્રય. (૩) દાદરિયાદ; પોતાર;

મદદ માટેની અરજ તે. ઉં વહારે વળ-
જેરે વિઠૂલા! હરિ હદ થઈ દીનાનાથ.

(૪) તથા કૃત્ય માપ તે; બે હાથનું પ્રમા-
ણ. ઉગલામાં અડી વહાર, જાનાન જેઠરો.

વહાલ, નં ગ્રેમ; માયા; સ્નેહ; પ્રીતિ.

વહાલપ, સ્ત્રી ગ્રેમ; વહાલ તે. (૨) ગ્રેમ
મયપણું તે; માયાપણું.

વહાલામ, વિં (સ્ત્રી) પ્રિયા; પ્રિયતમા; વજ્રમા

વહાણું, વિં પ્રિય; ગ્રેમપાત્ર; ઉમળકો આવે,

સ્નેહ ઉપજે એવું; વધત. વહાલેરડું.

(૨) મન ગમતું; છત્રને આનંદ આપે-

મનમાં હરખ આવે એવું જે તે; -નદી

કિનારો વાળને બહુ વહાલો, કાચું કે

ત્યાંથી એને ઝડ ભરખ મળી આવે છે.

વહી, સ્ત્રી વધ; લખવાની ચોપડી; હિસાબ

-નામાની ચોપડી; કિતામ. (૨) પેદી-

નામું; વંશાવલી; પાઠ્યો, ઇતિહાસ; પૂર્વ

વૃત્તાંત-હવે એની વધારે વહી ના વાંચતો?

વહીજવું, કિં અં [સં. ચદ્] વહેવું તે;

માથે ઉચકીને લઈ જવું; ઉપાડી ઉચકી જવું.

(૨) વહન થઈ જવું; રેલવું; ચાલી જવું.

-પાણી વહીજવું=જવું રહેવું. (૩) વીતી-

જવું; જવું રહેવું; સમય થઈ જવો; -

રેના પાર ગતે વહીગયા. (૪) ઉચ્ચ-

ખળ થઈ જવું; વહીવટ-રીતરિવાજ બદલ

જતા રહેવું; ઉદ્ધત થઈ જવું; -દાખ

નહિ રાખો તો આ છોકરો-વહીજશે.

ઉં-માર્ગમાંથી થઈ જવું.

વહીતરું, નં વેતરું; મહેનત; મજુરી; શાક

લાગે એવું સખત કામ તે. (૨) મહેનતાણું.

વહીતરો, પું વેનરો; વધતરો; મજુર; મહે-

નત કરનાર; બોલો ઉપાવવાનું કામ કર-

નારો તે.

વહીપૂર્ણ, સ્ત્રી ચોપડાપૂર્ણ; શાદાપૂર્ણ;

પુસ્તકની પૂર્ણ કરવી તે

વહીલાવડું, કિં સં ઉપાડી લાવડું; ઉચકી

લાવડું.

વહીલેવું, કિં સં સહી લેવું; નિભાવી લેવું. (૨) છેતરી લેવું.

વહીવટ, પું. વ્યવસ્થાપૂર્વક કામ કરવું—ચલાવવું તે; લેવડદેવડનું નામું વહી રાખીને કામ કરવું તે. (૨) કારભાર કરવો તે; બંદોબસ્ત રાખવો તે. (૩) ચાલતો વ્યવહાર તે; ચિસ્તો; રવેશો. (૪) સંબંધ; પ્રસંગ, વ્યવસ્થા.

વહીવટી, વિ. વહીવટનું; ચોપડાને લગતું; વ્યવસ્થા—બંદોબસ્તથી કાર્ય ચલાવવાનું—વહીવટી કામ. ચાલુ ધોરણ પ્રમાણેનું. કારભાર સંબંધી.

વહીવટદાર, પું. વહીવટ કરનારો કારભારી; વ્યવસ્થાથી કામ ચલાવનારો. (૨) દિવાન; વજીર; પ્રધાન.

વહીવંચા, પું. અત્રદાતાનું પેટીનામું રાખનાર; રજપૂત—ગરાસિમા અને જમીનદાર ખાનદાનોની વશાવલી રાખનાર અને તેમના પૂર્વજોનાં પરાક્રમોની નોંધો વાંચી આશ્ચર્ય ઉપજાવી લેનાર ચારણ જેની એક જાતિ. બારોટ; ભાટ. :—વહીવંચાના ચોપડામાંથી કેટલાક નાનાં નાનાં સરદારો ને કાકોરોની વંશ વહીઓ મળી આવે છે.

વહું, સ્ત્રી. [સં. ઘઘૂ] સાસરે આવેલી જુવાન સ્ત્રી તે; પરણીને સાસરે આવેલી જુવાન સ્ત્રી. :—જુલાળવહું, સ્થામાવહું વગેરે. સાસરિયાંથી જુવાન સ્ત્રીને વહું કહીને બોલાવાય છે. (૨) છોકરાની સ્ત્રી; પુત્રવધૂ. ઉં સાસુ કે વહું ! ખોપરણાં શાં લાવ્યાં રે. (૩) સ્ત્રી; પત્ની; ધણિયાણી; બેરી; ભાખી. (૪) સ્ત્રી; બાઈડી.

વહુવર, નં. [સં. ઘઘૂવર] વહુને વરતે. (૨) નવું પરણેલું બેઠું. (૩) જુવાન નવોદા સ્ત્રી. વહાલથી વહુને વર સાથે બેઠીને બોલવાને ચાલ છે. ઉં ઓસિયાળો દિસે દામણી, ને વહુવર આવી

સાસુ ભણી. મામેરું. લાડકી—માનિતી એમ. વરને હજોલી.

વહુવાર, નં. વહુવર; જુવાન—માનિતી વહુ તે. (૨) વેહ રૂપે હોવું તે; કન્યા કે પ્રોદાની તેમજ પિયેરની પરિસ્થિતિમાં રહેલી નહિ પરંતુ હલેતી—જુવાન અને સાસરાની પરિસ્થિતિમાં—વહુ તરીકેની પરિસ્થિતિ તે. ઉં વહુવાર માણસ રે, ડાહ્યાં બહુ ચાશો માં, જળ બરવા એકલકારે; હવે પછી. જરો માં. દયારામ.

વહેતું, વિ. રેલતું; વહીજતું; પ્રવાહમાં ચાલતું; ગતિ કરતું. રૂં પ્રં વહેતી નીક=ચાલુ પ્રવાહ; ચાલુ જીવિકા—જીવન ઉદ્યોગ, વગેરે તે. ઉં મેં તો વહેતી નીકે પગ મૂક્યો. વહેતીસેર=ચાલુ ચાલ્યાજ કરતું હોય તે. :—વહેતી સેર ના તોડીએ કિં પ્રં વહેતું મૂકું=પૂકું મૂકી દેવું. (૨) જતું કરવું; અંકુસ નહિ રાખવું; જેમ જામ—ચાલે તેમ સ્વચ્છંદે ચાલવા દેવું.

વહેમ, પું. શક; મંદેહ. (૨) જમ; ભ્રાતિ; ખોટી માન્યતા; શંકા; અજ્ઞાનને લીધે ખરું માની લીધેલું હોય એવું તે. જૂન પ્રેત, મંતરજંતર વગેરે વહેમ છે. (૩) અવિશ્વાસ. (૪) વસવસો; દગગો.

વહેમી, વિ. શંકાશીલ; વહેમાય એવું; અવિશ્વાસી. (૨) કાચા કાનનું; તરંગી; હાંદરી.

વહેર, પું. લાકડાને વહેરતાં કે ચારતાં પડતો ગ્રોર તે; લાકડાનો ઝાણો છુદો.

વહેરણ, નં. વહેરવું તે. (૨) વહેરામણ (૩) વહેરવાનું ઓળંગ; આડિયું; કરવત.

વહેરણિયો, પું. વહેરનારો; લાકડાને દરવતથી વહેરીને ચીપો—ખાટિયાં વગેરે પાડનારો :—વહેરણિયા સુતાર.

વહેરણું, કિં સં દંતાવાળા ઓળંગથી ધરિધરે લાકડાની ચીપો—ખાટિયાં વગેરે પાડવાની ક્રિયા દરવી તે; કરવત અથવા

આડિયાથી લાકડાને ઉભું અથવા આડું
કાપવું; લાકડાને ધીરથી ધસીને છેલ્લું. (૨)
દાંતવાળા ઝોળરથી ધસીને ધીરેધીરે
કાપવું; ઝટ જુદુ પડી જાય નહિ એમ
કાપવું. (૩) દુઃખ દેવું; રિખાવવું; લસરકા
દબાવવાં વાઢવું.

વહેરાઈ, સ્ત્રીં વહેરામણ; વહેરામણી.

વહેરમણ, નં વહેગાઇ.

વહેરામણી, સ્ત્રીં વહેરામણ.

વહેરો, પુંં ભેદ, આંતરો; તકાવત. (૨)

જુદાઈ:-વહેરોઆંતરો. તકાવત-આંતર
રાખવું તે.

વહેલ, સ્ત્રીં વેલ; મદો; સુદરગાડી; રુધ.

(૨) નં શીતકટિબંધના સનુદોમાં ચતું
એક મોટું માંછપું. એની ચરખીનો મીન-
ખતીઓ બને છે.

વહેલું, વિં ઉતાવળ:-વહેલો હિડળે. (૨)
જલદી; સત્વર. ઉં ચાલ ચાલ ઝટ વહેલી,

તજ તુજ મનથી તમામ લજ્જાને ઉ.

રા. ચ. (૩) અમુક નિર્ણીત વખત

પહેલાં:-વહેલો આવળે; વહેલો ઉઠળે.

મોડાથી ઉલટું તે વહેલું. આગલ; આગળ.

૩૦ પ્રં વહેલા ચવું=જલદી કરવું; પાર

લાવવો. વહેલું તે વહેલું=આગળ જાય

તે છતે. યથાનુક્રમે એમ.

વહેવડાવણ, કિં સં વહે-રેલો ચાલે એમ

કરવું; રેલાવણ; નિગળાવણ; ધાર ચલે

એમ કરવું:-એણે આગસાં આંસુ વહે-

વડાવ્યાં (૨) છેતરાય એમ કરવું; ડગાવણ.

(૩) માથે પીઠ ઉપડાવી લેવાવણ; ઉચ્ચકા

વરાવણું, વઠન-સઠન કરાવણું; ઉપડાવણું.

વહેવરામણ, નં વહેવાની-ઉંચકી લઇ

જવાની મંજૂરી તે; મહેનતાણું. (૨)

તણામણ.

વહેવગવણ, કિં સં નફો કરાવવો; રળાવણ.

વહેવાઈ, પુંં વઢેન્વાના બાપે આજીસામણ

જે સંબંધે ઝોળખાય છે તે. વરનો બાપ

કન્યાના બાપનો વહેવાઈ તે કન્યાનો બાપ
વરના બાપનો વહેવાઈ.

વહેવાણ, સ્ત્રીં વરકન્યાની માતાઓની આજીય

સામણ સમાઈ કે ઝોળખ તે.

વહેવાર, પુંં લેવડદેવડ અને બીજું કામ-

કાજ કરવાનો આમણ સામણ જે સંબંધ કે

વહીવટ તે; ચાલ; રિવાજ; પ્રથા; રવેયો.

:-પંક્તિવહેવાર, અને કન્યા વહેવાર, વજેરે

કાર્ય કરવી અને કરાવવાની ચાલુ રીતિ

વજેરે તે. (૨) સંબંધી સમૂહ; ભોજન

વજેરે કરવા કરાવવાને બાધેલો કોભા તે;

નાત નહિ પણ વહેવાર જમાડી તોપણ

ચાલશે. (૩) આનર; સાખ. (૪) ધરોભો;

ગાદસબંધ. (૫) પરિચય; સંબંધ; છટ:-

એને બોલચાલનેએ વહેવાર નથી.

વહેવારિયો, પુંં લેવડદેવડમાં ચોખ્ખવટ.

વાળો ચાલુસ; સાકુકાર, ચોખ્ખો વહીવટ

રાખનારો; વહેવાર ચાલનારો.

વહેવારીકું, વિં સાધારણ; વહેવારને શોભતું;

એકદમ મેલું-કેન્સ કે એકદમ નીચું-

ઉતરતું નહિ પણ વચગાળાનું હોય એવું;

મધ્યમ; જેથી કામ ચાલે એવું તે

વહેવાર, વિં બાવહારિક; મુધ્યમસરનું;

બાવહારમાં કામ આવે એવું; સર્વ સાધા-

રણ, સર્વોપયોગી થઇ પડે એવું તે. (૨)

શમ્ય; બની શકે એવું.

વહેણ, કિં સં [સ. ઘઘ] ઉચ્ચકું; કિપા-

ડવું:-આ બળદ કેટલો ભાર વહે છે. (૨)

વેહવું; સઠન કરવું; સહેવું. (૩) નિભાવવું;

ચલાવવું. (૪) કિં અં પ્રવાહ ચાલવું;

ધારે સરવું; રેલવું. (૫) ધસાઈ જવું;

તણવું; એચાઇજવું; ખરી-સરીજવું.

ઉં આંખે ચોધાર આંસુ વહે છે.

વહેળો, પુંં વહેતા પાણીનો નાનો પ્રવાહ

તે; નાની નદી, ઝરણું; ઝરો; પાણીનો

રેલો-વહેણ-તે. (૨) જ્યાં થઇને પાણી

જવું હોય તે ખોદાયેલી જમીન; વહેણનો લાખો પાડ તે.

વહેંચણુ, સ્ત્રીં વાંટણી; વહેંચણી; જે અથવા વધારે સરખા ભાગ પાડવા તે; વહેંચવું તે; વિભાગ કરવા-હિસ્સા પાડવા તે.(૨) વિભાગ; હિસ્સો; ક્ષેત્ર.

વહેંચણી, સ્ત્રીં વહેંચણુ.

વહેંચણું, ક્રિં સં ભાગ-હિસ્સા પાડવા; જુદું કરવું; સરખે હિસ્સે જુદું જુદું કરી નાંખવું; આપાને જે અથવા વધારે સરખે કદડે-વિભાગે ભાગવું; વાંટવું; નિરાળું કરવું.(૨) મતભેદ પડવો.

વહેંચાણું, ક્રિં અં ભાગ થવા; જુદું થવું-મડવું. (૨) કુટ પડવી; ભગાણું વહેંચણું, અં વગર; વિના; વિહોણું. ઉં માતા વહેંચણું બાહુડાં.

વહેંચાણ, નં વહન.

વહેંચરત, સ્ત્રીં વેરત; ખરીદ; વેચાણુ. (૨) વહેંચવું-ભાગવું તે. (૩) વહેંચવામાં આવેલું અન્ન વગેરે તે.-છી વહેંચરત મળી (૪) જોખમ.

વહેંચરતિથો, પું ખરીદનાર; ગ્રાહક. (૨) વહેંચનાર-વતિ; શ્રમણ.

વહેંચરવું, ક્રિં સં વેરવું; ખરીદ કરવું; વેચાણું લેવું. (૨) સંધરવું; એકઠું કરવું. (૩) માંગી લાવવું; આણવું; લઈ આવવું.

વહેંચરો, પું દેશી મુસલમાનની એક નાત-જાત. :-લોટિયા વહેંચરા; હોરા; વેરા.

વહેંચનિ, પું (સ.) અગ્નિ; દેવતા.

વહેંચજવું, આંધ્યાજવું; જે આંધ્યાજવું, તણાવું; નકાચુ જવું રહેવું. (૨) છેતરાવું; કળાવું.

વળ, પું આંખલો; આટો; ફેર (૨) મારા-પણાનું અભિમાન તે; મમત. (૩) કડ; આગ્રહ. (૪) અંતસ; ક્રોધ; ખાર. (૫) જુગતી; પ્રપચ. (૬) લાગ દાવ; તાકડો. (૭) પક્ષ; રતેલ-મિત્રતા વગેરેનો મંબંધ. (૮) ઉનાર; દાળ. ક્રિં પ્રં વળદેવો=

આંખળવું; -ચઢાવવું. વળ ચઢાવવો=કસ ચઢાવવો; ઉરકેરવું; ઉત્તેજન આપવું; મમત કરાવવો. વળ ઉનારવો=હાંપદ તોડવું; મમત મુકાવવો. ૩૦ પ્રં વળવળે=લાગે લાગે; ચુકિતએ. વળકવળ=પ્રસંગે પ્રસંગ; ચુકતાચુકતા:-એ તો વળકવળ ગમે તેમ જોલે છે.

વળકો, પું બાફલો; ગરમી લાગવાથી વરાળ વળી તે; બરાવું-ચઢવું તે; શાક વગેરેને ગરમી લાગતાં છુટેલી વરાળ શમી જરા પરિપક્વતા-બાફલો આવવો તે. તાજું શાકને તો વળકો વળે એટલું ઉનારી નાંખવાં. (૨) શાન્ત પડવું તે વિશ્રામ મળવો તે; ફરે પડવું તે; સાંસતા.

વળગણું, નં નિશ્ચય, સંબંધ; લાગતું વળગવું; જોડાણુ. (૨) ખાર ગ્રેમની ગાંઠ. (૩) જૂતાદિકથી સપકાવું તે; વળગાર.

વળગણી, સ્ત્રીં અંદર ગમેલી લાકડી કે દોરી, જેની ઉપર છુગડાં મુકવવા અથવા મૂકવામાં આવે છે તે; અવળી, ઓવરણ; કપડાં મૂકવા મુકવવાની થોડી.

વળગણું, ક્રિં અં બાજવું; ચોટવું; બીજને અડી-ચીકટાઈ રહેવું. (૨) બેઠવું; ડાટી કરવી. (૩) વિંટાવું; લપેટાવું. (૪) આશ્રયથી લાગ્યા રહેવું. (૫) તકરાર કરવી; લડવું. (૬) મન-ચરીરમાં દાખલ થવું. ૩૦ પ્રં ગળે વળગવું=માથે પડવું. ગાંધી-પાપ વળગવું=દુર્વિચાર પડવું; પીડા લાગવી. ક્રિં પ્રં જૂત વળગવું=ચરીરમાં જૂત આવવું. અમણા લાગવી. (૭) નેરોડાવું:-વાતે વળગવું. ઉં વાટે ને ઘાટે રે કે વળગો છે વાતે. દયારામ.

વળગાર, પું વળગાડ; (જૂત) વળગેલું એવું તે; જૂતાદિકનો કહેવાતો સંચાર તે:-છોકરાનો મદવાડ; કદમ રોગનો છે, કે કાષ્ઠ વળગારનો છે તે નક્કી કરાવો ?

વળગાડવું, ક્રિં મં બાજવું; ચોટાડવું;

મેટાડવું. (૨) સોંપવું; જુએ કરવું; ભેર-
વવું; માથે નાંખવું. (૩) લખેટવું; વિંટા-
ળવું; લગાડવું.

વળણ, નં વલણ; વૃત્તિ; મન-સ્વભાવનો
ઝોલ. (૨) મરોડ; ઢંગ; રીત. (૩) ખુણા;
વળવાનું સ્થાન; વાંક. (૪) રાગનો
ઉચ્ચ; સામી-દુહો વગેરે તે.

વળણદાર, વિં મરોડદાર.

વળતર, નં બદલા તરીકે જે કંઈ મળે આ-
પવાનું હોય તે; હકસાધ; વટાવ; બદલો;
એવેજ.

વળતી, અં પછી; બાદ; ફરીને, પછવાડેથી
જરા રહીને એમ.

વળદાર, વિં આંખળાવાળું; મરોડદાર;
ટેકીલું; મમતી; સ્વમત માટે આમંત્રી.
(૩) અંટસિયું. (૪) પેચ્છાર; આંટીયુંટી
વાળું.

વળવળ, સીં ચામડી ઉપર ચતી એવી
અસર; ખલજ; એળ; પંખાળવું પકે
એવી લાગણી-ખનખન ચવી તે; ચરપટ;
અળવળ. કીડી જેવા જંતુના પગના
સ્પર્શ જેવી અસર તે.

વળવું, કિં અં પાછા ફરવું; આગળ નહિ
વધતાં જ્યાંથી આવ્યા હોય એ તે તરફ
આવવું. (૨) વાંકું ચવું; વચ્ચેથી નમવું;
મરડાવું વંકાવું. (૩) રાહે આવવું; સીધા
ચવું; માનવું; મનાવું. (૪) મહાવરો પડવો;
ફરવું; દસાવું; કેળવણી મળવી. (૫) મુખ-
રવું, મરોડમાં આવવું :-એના અક્ષર
વળા. (૬) બાંધે પકડાવો; તાળ ચવું;
આરોગ આવવું :-એનું મરીર વળું.
(૭) મુંઝવણ ગાંઠ રૂપ ચવું; ગંદાવું :-અંજોડો
વળે એટલા લાંબા વાળ નથી. (૮) પાકવું;
ફળ મળવું; સરવું :-એમાં કંઈ વળે
નહિ. (૯) માત્રવું; ચિંતાચી એકદા
મળું :-જોડાવું; વોચો વળવો; લાડ વળવો.
વળાવવું, કિં સં વદાવ કરવું; મોકલવું.

ઉં મને મારે મહિયેર વળાવોરે, એમ
વગચ અમને. (૨) કાઢી મૂકવું; ફરકરવું
(૩) જનારને રસ્તો દેખાડવો-માર્ગ પાડી
આવવું. (૪) ગાંડું કઢાવવું; સાદ કંગવવું
મુંજો કઢાવવો.

વળાવિયો, પું વળારો; વાટ દેખાડનારો;
રક્ષક અને ભોમિયા તરીકે મુસાફરની
સાથે રહેનારો.

વળાણું, કિં અં વાંકું ચવું-કરાવું. (૨)
નાં રક્ષક અને ભોમિયા તરીકેનું કામ તે;
મંગાથે જવું તે. ઉં વળાણું વેરીને કથું.
(૩) ભોમિયા કે માગદારકનું મહેનતાણું-
લવાજમ તે.

વળાવો, પું રસ્તો દેખાડનારો તેમજ રસ્તે
રક્ષણ કરનારો ભોમિયો તે; વરતણિયો.

વળિયાં, નં દમાણ વગેરેના આંકા-લિસોટા
જેવાં નિશાન-કાષ તે; આંખળા; આંકા;
છાપા; ચાંદાં. (૨) આંટણ. (૩) વચ્ચ-
લા. (૪) ચર; પડ; એક એક ઉપર
નીચેના પોપડા, જમીનના.

વળિયું, નં કામ.

વળી, સીં પાતળો મથુ લાંબો સોટો;
કહેવું વળીતે એક અને મોત્રને જનર
ખીસાનના ને ચોડું ને બોટાને વધારે,
ફૂંજની ખીસ એમ.

વળી, અં પછ; અને. (૨) પછી; ફરીથી;
ખીજવાર એકથી વધારે એમ. પાકું-
વળી તમે કહેજો કે બોલે છે ?

વળીજવું, વાંકું ચવું; વમડું. (૨) સમજ
જવું; ઉરકેગપેલા વિચારમાંથી પાછા
ફેરવે આવી જવું. (૩) પરમા જના
રહેવું :-એ તમારી તરફ વળીગયો.

વળું, નં ચર; પડ; પોપડો. (૨) અનગ;
માંકું ઢંજી-પરચા-વળિયુ. (૩) ગેંગ.
(૪) અંજી; મમજી; ગદ; દાગ; પદ :-
એ એમના વળા જવાર કન્યા દેતા નથી.

વળો, પું નડી ને લાંબી વળા તે; સાગરો; મોટા સોટા.

વળોક, પું વિવેક; રીતભાત; રૂપ; વાણી, રીતભાત વગેરેનું સૌખ્ય તે. (૨) ઘાટ; મરોડ.

વળોટવું, કિં અં ચટિયાતા ચવું; કિતમમાં ગણાવું.

વંક, પું વાંક; આડું વલણ તે.

વંકાર્થ, સ્ત્રીં આડાધ; અવળાધ. (૨) વિરોધ; વિરુદ્ધતા. (૩) દંક; આગ્રહ.

વંકાણું, કિં અં વાંકું ચવું; આડા ચવું; રિસાવું. (૨) વળવું; વાંક આવવો. પોતાના મતની વિરુદ્ધ કે પોતાને નહિ પસંદ કંઈ બનતાં સહકારમાંથી દૂર ખસી જવું તે.

વંગ, સ્ત્રીં [સં વંગ] કલાધ; ઝટ ગળે એવી આજા ધોળા રંગની એક ધાતુ.

વંચક, વિં [સં] હગ; કપટી; છોતરનાર; છળ કરનાર. (૨) નં વાંચનનો વિષય તે; વાંચવું તે. વાચન:- એને વંચકમાં કંઈ દોહડા મળ્યા નહિ.

વંચણું, કિં અં ઉગરીજવું; અચણું:- ઉચેથી પડશે પણ વંચીગથો.

વંચાર, નં કમ્મર.

વંચાણું, કિં અં ઉકણવું (અક્ષરવું) વાંચી શકાવું; લખેલી બાબત ઉચારે ખોતવી તે. (૨) ચચાવું; નિંદા થવી, પ્રતેતી થવી.

વંચાળો, પું અવાવરો ખુણો; ખાલી-અન્વડ જગા.

વંચ, સ્ત્રીં અપાટાની ભારી.

વંચા, સ્ત્રીં [સં. વચ્ચ્યા] વાંચણી, સ્ત્રી.

વંચાળ, પું ધુમરી લેઈ જતો બેરમાર પવન; વાવાઝોડ; કંડાળે વહેતો વાયુ; વાનંટાળ.

વંચાળિયો, પું કંડાળાં લેતો બેરમાં છુલો પવન તે.

વંક, પું શરીરમાં વાયુના ગોળા આવવા તે.

વંકણું, કિં અં મર્યાદા બહાર જવું; શટવું; બહેકવું; બગડવું; હદ બહાર જવું.

વંકીજવું, કિં અં બગડી જવું.

વંકેલ, વિં વંકેલું; છટકીયેલું.

વંડળ, પું [સં. વ્યંડલ] બંડળ; હિંજડો; ખોળો.

વંડી, સ્ત્રીં માટીનો નાનો કોટ-દિવાલ તે.

(૨) વાડો; ચિંતયી આંતરી લીધેલી જગા. ૩૦ પ્રં વંડી છાત્રી=નાતું કુલ્લક-કામ તે કહે-વંડીપરનું ખરસણું=તુચ્છ; નિર્જળ; તત્તરરહિત.

વંડો, [સં. વરણ] મોટી વંડી, માટીનો કોટ. (૨) દિવાલથી આંતરી લીધેલું મોટું ખુણું વાડી જેવું સ્થાન. (૩) કોટથી આંતરી લીધેલું ખુણા યોગાનમાણું ભાગ મકાન. નગરશેઠનો વંડો. (૪) પોળ; પાડો; મહોલ્લો.

વંત, વિં વાન; વાળું:-ધનવંત;

વંતરી, સ્ત્રીં જે રાંડીરાંડ વિધવા ભૂત થયેલી હોય તે; ડાકણ; અપ્રેત; ભૂતડો. (૨) નકારી લડકણી સ્ત્રી.

વંતાક, નં વંત્યાક; વેગણ; એક શાક જળ; રિંગણાં.

વંદન, નં [સં] વંદવું તે; નમન.

વંદનીય, વિં [સં] વંદન કરવા ભોગ. (૨) વખાણવા લાયક.

વંદણું, કિં સં પૂજન-સ્તુતિ કરીને દેવને પગે લાગવું તે; નમવું; પ્રણામ કરવો. (૨) પ્રસાદ લેવો; જરા ખાવું; ચાખવું.

વંદિત, વિં વંદન કરેલું.

વંદો, પું વાંદો; ઝલ.

વંદ, વિં [સં] વંદન કરવા ભોગ; પૂજ્ય; નમવા યોગ્ય. (૨) વખાણવા લાયક.

વંધ્યા, વિં [સં] વાંઝણી, છોકરાં ન થયાં હોય એવી-સ્ત્રી; વંઝ્યા.

વંશ, પું [સં] એક પુરુષથી પુત્ર, પૈત્ર, વગેરે

રૂપે આલેલી જે પરંપરા તે; એક પછી એક આલેતો જે પુરુષ-પુત્ર-પૌત્ર વગેરેનો ક્રમ તે; કુળ; ગોત્ર. (૨) સંતતિ; આળ-ખચ્ચા; પરિવાર.

વંશજ, વિ. વંશનું; વંશમાં જન્મેલું.

વંશાવળી, સ્ત્રી. [સં.] એક એકની પછી થયેલા પિતા-પુત્ર-પૌત્ર વગેરેની જે અનુક્રમણી તે; વંશમાં થયેલા પુરુષોની યથા ક્રમ નોંધ તે; પેઢીનાણું.

વંશવૃક્ષ, ન. [સં.] વંશનો શાખા પ્રણાખા-વાળો વિસ્તાર ખતાવતું પેઢીનાણું તે.

વંશી, વિ. વંશનું; કુટુંબનું;—સૂર્યવંશી.

વંશી, સ્ત્રી. વેણું; વાંસળી; વાંસની કુદીને વગાડવાની ભુંગળી.

વા, પું. [સં. વાયુ] વાયુ; પવન. (૨)

શરીરના વાયુનો વિકાર—સાંધા દુઃખે એવો એક રોગ (૩) વાધનો રોગ; ફેફસું. (૪)

મનસ્વી તુરંગ; હાથેર; મનનો ફાટો; વિચારનો ઉગળો—જેમ. (૫) મગજખી. (૬)

જીવ; ચેતન્ય; પ્રાણુવાયુ. કિં. પ્ર. વા

આવવો=સાંધા દુખવા. (૨) વિચારનો જોસ આવવો; તરંગ ચડવો.

વા કાઢી નાંખવો=પ્રાણુવાયુ જતો રહે

એમ કરવું=મારવું—ધમકાવવું તે. વાખાલું

કરવું=રખડાવવું; નહિ ફાવવા હેવું. વાખા-

વો=રખડવું; નહિ અર્થ સરવો. વા નીક-

ળી જીવો=મરી જવું. (૨) થાકી જવું.

કાપર ચંદ્ર જવું. વા વહાવો=અસર થવી.—

સસારનો વા વહાયો નથી. (૨) અચુક

જાતના વિચાર કે ભાવનાઓની ખૂબ

પ્રવૃત્તિ થવી.—હમણાં એવો વા વહાયો છે

કે જે તે અચુક વાતપર દોડ્યું જ નય છે.

પ્રસર પસરવો; થેનછા આવવી. રૂ. પ્ર.

વાએ ચડવું=હાથે ચડવું; મનસ્વીપણે કામ

કર્ષે જવું; ઉડેલની પેઠે કામ કરવું; ખી-

લવું. ઉરકેરાવું—આનંદ ક્રમવું=કાર્ય કરવું.

હાં. વા સાથે હાં એવું=સહેજ સહેજમાં

હાડી ઉઠે એવા સ્વભાવનું; હાડકણું. વાનું

ફાટું=સંગીન નહિ પણ માત્ર પોચું જાડું.

વાએજવું=ગર્ભ ઉડી જવો; અધુરે જવું;

રમ ચડીજવું તે. વાના ઘોડા=જેવો તુરંગ

આવે તેવું કરનારા;—દૃઢ વિચાર ઉપર નહિ

રહી શકે એવા; વાએ=યલ, ત્રા ઘેતું=મન-

સ્વી. વા કડવું=સહેજ કડવું.

વા, અ. અથવા; કિંવા; યા. (૨) વાવ

આ શું કર્યું?

વાઝ, સ્ત્રી. એક મહા મોટો પીડાકારી અસાધ્ય

વાયુરોગ. એની શરીર ખેચાય છે, મોટે

ફેણ આવે છે અને હાથપગ તણાય છે,

ફેફસું, હિરટીરિયા.

વાઉ, સ્ત્રી. પગને તળિયે પડના ચિરાડા

તે;—વાઉફાડી છે. (૨) વિ. એવકર;

વાયવ; ઢંગ વગરનું.

વાએજ, જી. વાયજ.

વાએકું, વાયકું.

વાએકો, વાયકો.

વાફ, સ્ત્રી. [સં.] વાણી; બોલી; બોલવું તે.

(૨) વચન; બોલ વાહ્યાતુરી=બોલવાની

ચતુરાઈ તે; બોલવાની ખુબી. વાફપડતા=

બોલવાની છગ.

વાક, પું. (સ્ત્રી) મધાય એવું ચીવટ સત્વ તે;

કસ; ચિકાસ; સાર. (૨) દમ; ખજ, જોર;

સત્વ (૩) પાણી; તેજ; રસ.

વાકડવું, વિ. સહેજ કડવું. (૨) હડીપું.

(૩) સહેજમાં વાંકું પાડે એવું.

વાકફ, વિ. [અ યાકિફ] વાકફ; નાણીતું.

વાકળો, પું. વહેળા; નાણુ; નહેરું.

વાકેફ, વિ. માહિનગાર. જાણીતું; જોમિયું;

પ્રીણુ; નિપુણ.

વાકેફગારી, સ્ત્રી. માહિતી; જાણ; ખબર.

(૨) પ્રીણના.

વાકય, ન. [સં.] પૂર્ણ અર્થ ખતાવતો

એકથી વધારે શબ્દોનો જે સમૂહ તે; એ

અથવા વધારે શબ્દોનો પુરેપુરો વિચાર

દેખાડનારે શબ્દ સમુદાય. (૨) વચન; કહેણુ; કથન વાક્યરચનાનાં બધા બનાવવાની કળા તે. વાક્યાર્થ=વાક્યનો મુખ્ય અર્થ તે. વાક્યવિદ્યા, સ્ત્રી ૦ [સં] સ કેતની વાણી બોલવામાં ચતુર સ્ત્રી; બોલવામાં કુશળ એવી એક નાયિકા.

વાખ, પું ૦ તાડછાંના ફેંટા; ઘંડાના દોરા જેવા રેસા. (૨) શિંગની બાજુની નસ-(નેસ) વાખરો, પું ૦ ભાગ્યે-તૂટ્યે તેમજ ધરગતુ કામનો સરસામાન તે; ધર ચલાવવાને ઉપયોગી સામાન તે:-ધરવાખરો.

વાખદ, વિ ૦ વા લાગતાં ખદખદે એવું-વાધી ઉચળતું-આંખનું એક દરદ. વારવાર થતું આંખનું દરદ અને તે દરદથી ઝીણી થઈ ગયેલી એવી આંખો તે.

વાખો, પું ૦ વખો; ભૂખમરાની પીડા; ભૂખનું દુઃખ તે; આજીવિકાની સંકટામણુ તે, આપદા. (૨) કમખખતી; સુરકેલી; વિપત્તિ સાંસો:-ખાવાના વાખા છે. વખાનાં માર્યાં પરદેશ ભટકે છે.

વાગ, સ્ત્રી ૦ વાણી; બોલી. વાગદાન, વાગદેવતા, વાગ્યાણુ.

વાગડિયું, ત્રિ ૦ વાગડતું, વાગડ મંમધી. (૨) નં ૦ અમુક તરેહથી છાપેલું છયલ-સ્ત્રી-એને પહેરવાનું એક જાતનું કપડું.

વાગણું, ક્રિ ૦ અં ૦ એક વસ્તુ બીજાને જોરથી અચડાવી-લાગવી તે; અચડાવું; ચોટ-ધકડો-લાગવો; ઉપર આવી ટિચાવું; પછ ઠાવું:-તેને મારી સોટી લાગી. (૨) ધજા યરી; આધાન લાગવો:-છરીવાગી, કુહાડીવાગી. (૩) ઠોક્કથી અને કુંકે વજોરથી અવાજ નીકળવો; અંદરથી-અવાજ થવો. :-દોસ વાચ્યું; ભુગળ વાગી.

વાગણું, નં ૦ વાગણું એક રાત્રિચર પંખી; વનવાગોલ.

વાગીશ, પું ૦ [સં] જૂદસ્થિતિ

વાગીધરી, સ્ત્રી ૦ [સં] સરસ્વતી; શારદા. વાગો, પું ૦ વાધો; ગળાથી ધુંટણુ લગીતો મોટો ડગલો. (૨) પોવાદ.

વાગોલ, સ્ત્રી ૦ રાત્રિચર પંખી.

વાગોલવું, ક્રિ ૦ અં ૦ ખાધેલું મોંમાં લાવી ફરીને ચાવવું; ચગળવું; ચાવવું; ધરિધીરે ચાવીને ખાવું. (૩) મનન કરવું. ઢોર-જેમની ખરીમાં ફાટ હોય છે તે વાગોલે છે. વાધ, પું ૦ [સં. જ્યાઝ] પીળા રંગનું કાળા ચટાપટાવાળું એક હિંસક પશુ.

વાધણુ, સ્ત્રી ૦ વાધની માદા.

વાધખકરી, સ્ત્રી ૦ દોંઢરીએતી એક રમત અથવા ખેલ બાજુ.(૨)તરતાં પાણીમાં રમતી અથવા જમીન ઉપર ખેલતી એક રમત. વાધખારસ, સ્ત્રી ૦ આમો વદ ખારસને દિવસે પડતો દિવાળીનો પહેલો તહેવાર. એ દિવસે ખારણામાં વાધ કાઢવામાં આવે છે.

વાધમાર, વિ ૦ વાધ મારનાર; વાધનો શિકારી. (૨) બહાદુર; શરીર. (૩) શીસિ-ચારીખોર; મોટી મોટી બડાશની વાતો કરનાર; બાવલો; ખીકણ.

વાધરણુ, સ્ત્રી ૦ વાધરીની સ્ત્રી. (૨) કુવડ-નાદારી-ગદો અને અમઝ્ય સ્ત્રી; વાધગણુ.

વાધરી, પું ૦ [સં. વાગુરિક] જળ નાંખી પશુ પંખીએ પકડી આજીવિકા કરનારો; અનાર્થ શિકારી; પારથી. (૨) એ લોકની એક નાત તે. (૩) જળ નાંખી પંખી પકડનારાઓની જાતિનો એકાદ માણસ તે. (૪) મહિન અનાર્થ-તીચ માણસ તે.

વાધાંખર, [સં.] વાધના સામડાનું વસ્ત્ર તે; વસ્ત્ર-પાથરણુ-આસન તરીકે વપરાતું વાધનું સામડું તે, વાધાંખરી=વાધના સામડાને વસ્ત્ર તરીકે વાપરનાર તે; જિવ; શંકર; જોગી.

વાધેણુ, સ્ત્રી ૦ વાધની માદા.

વાધેર, પું ૦ કાઠી લોકની એક જાત. એ.

ખામંડળમાં આ જાતના લોકો વસે છે.:-
વાધેરેનું તોલન.

વાધેલો, પું ૦ રજપૂતની એક પેટા જાતિ-
શાખા. પાટણીની ગાદી ઉપર સોલંકીઓ
પછી વાધેલા આવ્યા હતા. :-કર્ણ વા-
ધેશો, વાધેલી રાણી=વાધેલા રજપૂત-પિ-
તાની કન્યા તે.

વાધો, પું ૦ વાગો; ગળાથી ઘુટી લગીનો
મુંદર ડગથો. (૨) પોષાક.

વાય, સ્ત્રી ૦ વાયા; વાણી; બોલી; ભાષા.

વાયક, વિ ૦ બોલનાર; બોલવું. (૧) દર્શક;
કેળાડનાર બોધક. :-શુભવાયક. (૩)

વાંચનાર. અવાયક=જેને વાચા ન હોય તે.

(૨) અજ્ઞાન; બોલવાની શક્તિ રહિત.

:-અવાયક ૭૫ બિચારો શું કરે ?

વાચન, ન ૦ વાંચવું તે; પાઠ કરવો તે. (૨)

વાંચવાની કળ-ક્રમ તે. :-એવું વાંચન

ખડુ સાફ છે.

વાચસ્પતિ, પું ૦ જૈનસ્પતિ; દેવના ગુરુ. (૨)

વિદ્યાનો બંડાર. (૩) ડાહ્યો.

વાચા, સ્ત્રી ૦ [સં] બોલી; વાણી. (૨) બો-
લવાની શક્તિ. ઉ ૦ વાચા નહિ તે
બોલે કેમ.

વાચાળ, વિ ૦ જેને બોલવાની ખૂબ છુટ હોય
એવું; ધડેડાટ બોલવું; હટાટાર બોલી
બોલનાઈ. (૨) ખડુ બોલું; બોલ બોલ
કરનાઈ; વાતોઈ, વાચાળપણ=ખડુ, બોલ-
વાપણ.

વાચિક, વિ ૦ [સં.] વાણીનું બોલી સંબંધી;
શુભવું; વચનથી કરેલું એવું. :-વાચિક
પાપ. :-કાલિક-વાચિક.

વાચ્ય, વિ ૦ [સં.] બોલવા જેવું; બોલવા
જોગ. (૨) બોલેલું; કહેલું.

વાચ્યાર્થ, પું ૦ [સં.] ખુબો-સ્પષ્ટ અર્થ તે.
બોલેલા બોલનો જે ચોખ્ખો અર્થ થતો
હોય તે

વાજઠ, વાજંટ.

વાજઠ, ન ૦ [સં. વત્સ] ગાયનું બચ્ચું; વા-
છડી, વાજડો, વાજઠું.

વાજરડી, સ્ત્રી ૦ ગાયનું માદા બચ્ચું; વાજડી;
નાની ગાય.

વાજરડું, ન ૦ વાજઠું.

વાજરડો, પું ૦ ગાયનું નર બચ્ચું; વાજડો;
વત્સ; ધોલ્યો.

વાજરું, ન ૦ [સં. વત્સ] ગાયનું બચ્ચું; વાજઠું.

વાજલ, [સં. વત્સલ] વકાલું; ખાઈ. (૨)
લડાવેલું; લાડકું; લાડમાં ઉઠેરેલું.

વાજંટ, સ્ત્રી ૦ પવનથી ઉડેલા વરસાદના છંટા;
વરસાદનાં ફોગ પડવાં-ફડવાં તે.

વાજરિયું, ન ૦ વરસાદની છંટ આવતી અટ-
કાવનાઈ પાટિયું; ધગમાં-ખારીમાં વરસાદ-
ની છંટ આવે નહિ તે માટે બાધિયું ટાંકું.

(૨) છલું.

વાજુટ, સ્ત્રી ૦ અધોવાયુ; પાદ.

વાજ, વ્યાક્રમ થઈ જવાનું તે; તોખા; ત્રામ;

હેરાન થવાનું તે. (૨) હારી જવું તે. કિ ૦

૫૦ વાજ આવવું=તોખા તોખા પોકારવી;

કાયર થઈ જવું; હેરાન થવું. ઉ ૦ દામેદાર

આવું વાજ, વહેલા વળતે હો રાજ !

વાજણ, સ્ત્રી ૦ સારી એલાદ કપડા કરે એવી
થોડી; થોડારમાંની સુખ્ય મોટી અને સારી
જાતની થોડી તે.

વાજળી, વિ ૦ [અ. વાજિય] થોમ્મ; ખ.

રોગર; યુક્ત. (૨) ખઈ; સત્ય; મસ્ત.

(૩) ક્ષિત; લાયક; વાજળી.

વાજવું, કિ ૦ અ ૦ વાગવું; દોષવાધી અથવા
મસવાધી અવાજ નીકળવો; ખડખડવું;

ગામવું; સર થવો. ૨૦ ૫૦ વાજતે ગા-

જતે=મડી ધામધુમથી; દાડમાઈથી ટોતે

હકા દેતા એમ. (૨) ચાલન, જાડેરગીતે.

વાજંતર, ન ૦ વાળં, રોય, સરખાઈ વગેરે જે

વાદિત તે. ઉ ૦ વાજંતર વાગિયાં.

વાજળં, ન ૦ વાજંતર, વાજંતરાળા=રોય પડ-

ધમ, પિપુડી વગેરે વગાડનારા.
વાળિયા, વિં પાણી પાછને પકવેલા ઘઉં તે.
ઘઉંની એક જાત.

વાળિત્ર, નં વાળુ; વાલિત્ર.
વાણ, પું સારી ઓલાદના હયા તુખમનો
જે થોડો તે. અથ; હમ. રૂં પ્રં વાળ-
ખુલ વણુદ=પોતાની મેળે હયાતીમાં આવેલું.
વાણકરણ, નં સારુ પુરુષત્વ આપનારી જે
ઔપધક્ષિયા તે; જૂળ વીર્ય આપે એવો જે
પ્રયોગ તે. (૨) વિં બળ-વીર્યવદ્ધક;
જાડું.

વાણુ, નં ઠોકવાથી, કુકવાથી અને ઘસ-
વા કે ચક્રાબ્યાથી અવાજ કાઢે એવી
બનાવટ તે; વાઘ; વાળિત્ર. (૨) મંડળ;
ટાણુ; જૂથ ધાડું. :-વઠેલ વાણુ (૩)
જમાવટ.

વાણકું, નં પવનનું તોફાન; વાવાઝોડ.
વાઝોડું, નં વાવાઝોડું.
વાઝોડું, નં વાઝોડું.

વાટ, સીં મતો; માર્ગ; પથ વાટેને ધાટેરે,
વગગો છો વાટે. દયા (૨) ખોટી-
ગેલુ-થયું તે; પ્રતીક્ષા-ગઈ ઉં વાટ જોઈ
જોઈ હું વાજ આવી. (૩) દિવેટ; બત્તી;
કાકડો. (૪) લોહા કે ગજાને ગાડીના
પૈડા પર ચઢાવવામાં આવતો પાટો કિં
પ્રં વાટ ઉઠી=ખળવું; જના દેવ; કટા-
ળાને પડવું મૂવું. વાટ જોડી=રાઈ જોડી,
ખોળી ગેલુ; વણસવ. વાટ પડી=સ્તો
થઈ જવો, હિં પડવું, હમેશ-નિર્જીવ
થઈ જવું :-કાડાની વાટ પડી, હવે અરીજી
પણ કાડો અટકતો નથી. વાટ પાડવી=
હિંકું-પાડવું; ધાડ પડી, હુલ ચવા-
વની. વાટમા=પુટારો; ગોગ, ધાડપાડ.

વાટકી, સીં વાડકી, હાથિયું. વાટકી=વિ-
તામા-ઉં વાટકડોમાં દહોતી ગોરી
ગાય ને.

વાટખરચ, નં મુસાફરી જનારને વાટમાં
ચનાઈ ખરચ તે; મુસાફરી દરમિયાન
લાગતું ખરચ

વાટખરચી, સીં મુસાફરી દરમિયાન ખર-
ચવાની રકમ તે. વાટમાં લાગતું ખર-
ચ તે :-પરદેશ જવા માટે તમારે વાટ
ખરચી આપવી જોઈશે.

વાટણિયો, પું વાટવાનો ગોળ પથરો, નિશા-
તરો ઉપરવટણો.

વાટણી, સીં વાંટણી, વહેંચણી; ભાગ
પાડી આપવા તે

વાટણો, પું વાટવાનો ગોળ પથરો;
નિશાતરો.

વાટપાડું, પું વાટે-સ્તે ચટકાની હુટનાર.
(૨) ખેતરની વાડ-ધગ વગેરે કાડી-વાટ
પાડીને હુટનાર, ખાતપાડ. (૩) નવો
સ્તો કાઢનાર; હુટારો; ચોર.

વાટમારું, પું મુસાફરને મારીને હુટીલેનાર.
(૨) મારનારો.

વાટલા, પું અગ્ધાથી નાનો ચોખાનો કણ;
મોટી કણકી.

વાટણુ, કિં સં કુળી-હુડીને ખાનગી કરવું,
કચરવું; કુટવું; ખાણવું. (૨) વહેંચવું;
ભાગ પાડવા, ભાગલા કરી આપવા.

વાટવો, પું પાન સોપાંગી અને પૈસા
વગેરે રાખનારી પડ-ખાતા પાડેથી સગ-
ક્ષિયા દોરીવાળી ચેલી કાચળી તે.

વાટસરું, પું વાટે સરનારો તે, મુસાફર,
પ્રવાસી, પથી.

વાટિકા, સીં [મં.] ફલમાગ; બગીચો;
વાડી, ઉવાન. (૨) વાડગી

વાટી, સીં નાળિયેરમાંથી નિકળેલા મુકા
કોપળના ગોળાનો કોળા જેવો અ-ધો
ભાગ તે, કાચવી (૨) વાડગી

વાટું, નં ભોધગણના ધાટનું એક વાસણ.
વાટુઓ, પું વાટવો; મોખંચ કાવાની સગ-

કિયા દોરીવાળી ખાનાંદાર કોથળી.
વાટા, પું. ગોળ લાંબો વિટા તે; વિંટલો.
પત્તરવેલિયાનો વાટા. (૨) ચુનાનો લાંબો
ગોળાકાર તે. ચોટકીમાં ભિંત બોડે વાટા
નાંખળે નહિ તો પાણી ચૂએ. (૩) ચામ-
ડીની કસ્યલી; પશ્વિઃ વિંટલો :-સુખ ને
મંતોપ હોય ત્યારેજ ચેટે વાટા પડે. (૪)
તરંગ; લોહ; મોળે.

વાડ; સ્ત્રી. જમીન કે ખેતરની આસપાસ
કાંટા કે કાંટાવાળાં ઝાડ વાવીને કરેલો
આંતરો તે; ઝાંખરાંની આડ-દિવાલ તે:-
વાડવાળું ખેતર જોળાય નહિ. (૨) મહો-
લ્લો; માઠ; વાસ; ફાંજિયું; પાડો; વાડો :-
કાપડીવાડ. ૩૦ પ્ર. વાડ તેવો વેલો=
જેવો રાજ તેની પ્રજા. વાડ સાંભળે, વાડનો
કાંટો સાંભળે=મહુજ ધીરથી મંત્ર વગેરે
છાની વાત બોલવી-કોઈ નહિ નેકાઈપણ
સાંભળે નહિ માટે. વાડ તુરિયાં ગળે=જેનો
આશ્રય તેજ હણે ત્યારે શું કરવું, એમ.
વાડ બાંધવી=આસપાસ રક્ષક જમાવટ કર-
વી. સારા નરસા કામ માટે સાથ જમાવવો.
જુઓ વાઠ.

વાઠકી, સ્ત્રી. પેથ ભરવાનું નાનું પાત્ર; છાલી;
ખાલી:-થાળી વાઠકી. ૩૦ પ્ર. વાઠ-
કીનો વહેવારચિહ્નું આપવા લેવાનો
વહેવાર તે.
વાડકો, પું. જમતી વખતે નરમ ખોરાક
લેવાનું પાત્ર; મોટી વાડકી; ખાલો;
ફાંસિયો; છાલું:-વાડકો ભરીને દૂધ પી
પથો. વાટકડો; દટોરો.

વાડવ, પું. [સં.] આહાલ; વિપ્ર; દિવ.
વાડવું, કિં. સં. વાઢવું; કાપવું; છેલું. (૨)
ચીરવું. (૩) જુલું પાડવું. (૪) બાતલ કરવું.
વાઢિયું, નં. વાઢિયું; બંજુર ભરવાનો સાદ-
ડાનો ચેશ.

વાડી, [સં. વાટિકા] બાગ, બગીચો;

ઉદ્યાન. (૨) માથે ફૂલ ગુચવાં તે; ફૂલનો
સમુદાય કરવો તે:-ધેનને વાડી ભરાવો.
(૩) બાજુએ અડળાઓ ઉતારેલું જમણુવાર
માટેનું ખુલ્લું મકાન; નાતવરા. કરવાની
બંધિયાર થોડી પડાળીઓ અને છુટા
ચોટવાળું ચોગાન તે. (૪) ઢુંકા નાળચા-
ની ઝારી.

વાડો, પું. ચોમેર વાડથી આંતરી લીધેલું
ચોગાન; કાપણી કરેલો પાક પુળા અને ઘાસ
વગેરે નાંખવા-રાખવાનું બંધિયાર ચોગાન
તે. (૨) ઘરપાછળની બંધિયાર ખુશી જગા;
મોટી છિંડી તે. (૩) મહોડો; પાડો;
પોળ; શેરી; વાસ:-પુદારવાડો, ઢેડવડો.
સડામ; તાજખાતું; પામખાતું; જાજર.
(૪) પક્ષ; તડ; તદો, સમક; જૂથ. ઉં
વાડોવાળી બેઠાર. કિં. પ્ર. વાડો વાળ-
વો=પક્ષ-તડ-ટાળું બાંધવું. વાડેજવું=પ્રાડે
જવું.

વાડોલિયું, નં. નાનો વાડો; વાડથી આંત-
રેલી થોડી જગા. (૨) ઢુંકાલું; નાનાં બાળ
ઝાડના રક્ષણ માટે તેની આસપાસ કરેલો
વાડનો આંતરો તે.

વાઢ, પું. ચીરો; કાપ; ઘા; જખમ. (૨) કા-
પવાની શક્તિ તે:-આ છરીનો વાઢ બહુ
સારો છે. (૩) ધાર; તીક્ષ્ણતા. (૪) શેલ-
કીલું ખેતર-વાવેતર તે. (૫) દોહલ; શેલકી
પીલવાનું મંત્ર. ચીસુડો. કિં. પ્ર. વાઢમ-
કવો=કાપવું; આડું કાપવું તે. ઉજું રદ-
કરવું, જગાડી નાખવું. ૩૦ પ્ર. વાઢકાપ=
શરીરના કોષ અવયવ ઉપર કાપકુપ કરા-
વવી તે; ગડગુમડ વગેરે કાપનાં છેલ્લાં તે.
તકરાર કરી કંઈક આપું કરવું-કરાવવું
તે. સુતારી કામકાજ તે. લડાઈટો અને
કુસંપ કરાવવો તે.

વાઢકુટિયો, પું. વાઢકાપ કરનારો; સત્તરવેલ.
(૨) આખતેમ ઉજું છવું કરનારો; આખ

તેમ જ્યાં ત્યાં બગાડે કે લડાઈદિંટો ઉભો કરાવે એવો ખટપટિયો.

પાઠ્યું; કિં સં આહું કાપ્યું; જુદું પાડ્યું; (વહેરવાથી ઉલટું) આડા-ભાગ પડે એમ કર્યું; તોડી જાડું કર્યું; કાપી નાખ્યું. (૨) ચીર્યું; ફાડ્યું. કાપ પાડવો; ચીરો પડે એમ કર્યું. (૩) ખાતલ કર્યું; કાઢી નાખ્યું; કાપકુપ કરવી.

વાઢિયું; નં ખજુર ભરવાની (ભરેલી) સાદાની ગુણ; ખજુરીનાં છોરાંની ગુણેલી. (૧) ચેલી; છોરાં-સાદાંનો પોચો કરડિયો.

વાઢિયો, પું ઉલટ ધ્રુવિ; ખૂચ-હોંશિલી ભવના; ઉમેદ; સહુતા. (૨) ચડસ; મોટો ઉમળકા ઉછરંગ. (૩) વાઢો; સુતાર; કાપનારો.

વાઢી, સ્ત્રી ધી વગેરે ભરવાનું નાજયાવાળું વાસણ; ઝારી:-વાઢીએ ધી પિરસવું. વાઢો, પું વાઢનારો-સુતાર.

વાણ, સ્ત્રી વાણી; બોલી. ઉં સાચી વદળે વાણ. (૨) શયદો-લાભ ચાપ એમ મળવું તે; દિદાયત. :-વાણ પડતું લેવું. (૩) નં શણ, ભિંડી અને ખીજ વનસ્પતિ રેસા-ઓની દોરી તે. :-વાણ ક્ષોધ ગળું ને ખાટલો ભાગી પડી ગયો. ખાટલાનું વાણ. (૪) સ્ત્રી કસર; ટંચ; કમીના; ઓછપ. :-વરામાં જરાએ વાણ આવવા દેતા નહિ.

વાણ, નં વહાણ; નાવ; નૌકા. દરિયા પર તરતું વાહન-યાન તે.

વાણવટી પું વહાણ ઉપર વૃત્તિ કરનારો; વહાણ ચલાવનારો; વહાણનો માલીક-વહાણ રાખી ધધો કરનાર ખલાસી.

વાણિજ્ય, નં [સ.] માલ લેવા આપવાનો અને નાણાંની ધીરધાર વગેરેનો ધધો તે; વેપાર.

વાણિયણ, સ્ત્રી વાણિયાની સ્ત્રી; સ્ત્રી વણિક; વાણિયેણ. (૨) વણજરી.

વાણિયાશાહી, વિં વણિકની ઢગ-નીતિ રીતિનું. નાં વાણિયાની મારક કામકાજ ચક્રાવર્ત તે; કરકસરિયો શાંત અને ખામોશવાળો કારભાર તે.

વાણિયો, પું [સં. વણિક] વેપાર ધધો કરનારી એક જાતિ અને તેમાંનો એકાદો માણસ તે; વૈસ્ય; વણિક. (૨) વેપારી; મોદી. કહેં વાણિયા મુંહ નીચી-પાછા પડ્યા તોપણ કંઈ નહિ, કાર્ય સરે એટલે જસ.

વાણી, સ્ત્રી [સં.] વાંચા; સ્પષ્ટ ઉચ્ચારો-અવાજ-સ્વર તે; બોલી; (૨) માયા. (૩) રાગ. (૪) સરસ્વતી. :-કાગ કપોતની વાણી. ક. દ. ડા.

વાણું, નં વહાણું; સવાર. (૨) પ્રભાત; મળસકું. વાણું, વાણસિયું. કવિતામાં વપરાય છે. ઉં વાણસિયાં ભલે વાચારો.

વાણો, પું વણતરમાં નંખાતા જે આડા તાંતણા-સુતર તે, ઉભા તાંતણા તે 'તાણો' ને આડા-પને પડતા તાણા તે 'વાણો' કહેવાય છે.

વાણોતર, પું ગુમારતો; વેપારીનું નામું લખનાર તથા સોદા વગેરેનું કામ કરનાર નોકર; મહેતો. ઉં વિશ્વાસુ વાણોતર ક્યાં છ મારા ?

વાણું, નં વાણું; ઉમળકાનું-અભિનંદક જમણ તે. તરતનાં પરણેલાં વરકન્યાને અને સીમંતવાળી સ્ત્રી વગેરેને હોંસતું જમણ આપવું તે.

વાત, પું [સં.] પવન; વાયુ. (૨) શરીરમાંહેલો વિકારી થયેલો વાયુ, અને તેથી ઉત્પન્ન થતા રોગો વગેરે તે:-વાતપિત, વાત રક્ત; સંધિવાત-વગેરે તે.

વાત, સ્ત્રી [સં. વાત્તા] વાર્તા; કથા; કહાણી; ગાથા. (૨) ખીના; હકીકત:-ત્યાંની વાત કહો ? (૩) ઇતિહાસ; તવારીખ. (૪) બ્યાન; વર્ણન. (૫) સમાન

ચાર; ખખર. (૬) વિષય; બાબત.:-આ વાત તારા કામની નથી. (૭) વિનતિ; અરજ.:- ગરીબની વાત કોઈ સાંભળતું નથી. (૮) લોકમાં ચાલતી ચર્ચા; કુચલી નિંદા:-લોક ગમે તેવી વાત કહે તેથી શું ? (૯) ગપ; ખોટી અફવા; ગપાટો. (૧૦) એવી વાત ચાલી છે કે, ગાય ખોલે છે. (૧૧) હાલત; સંસ્થિતિ; સ્થાવર્ય. ખેતસાદારની વાત જુદી, તે આહે સો કરે, ને ગરીબની વાત જુદી. (૧૨) મુદો; ધારણા હેતુ-કર્ત્તમ, ધારણા; દરખાસ્ત વગેરે:-કમિટીમાં એની વાત મારી ગઈ. (૧૩) શિખામણ; કહેણ (૧૪) મંત્ર; ખાનગી બાબત. કિં પ્ર. વાત હડા-કવી= મુદાનો વિષય મૂકી દેવો ને બીજા બાબત ઉપર બોલવા માડું. ગપ ચલાવવી, વાત કહેવી, જેમાં રસ પડે એવો બનાવ કહી મંભળાવવો. વાત કહું=વાતને બહાને ખાનગીમાં બોલાવવું; ઉજી રાખવું, ખોટી કરવું. હું હું વાત કહું ઉમાં તે રહેની અલખેલી. વાત ચાલની= ગપ ચાલવી; ચર્ચા ચાલવી; નિંદા થવી વાત પામવી=ભણી જવું; સમભાષજવું. વાન, હોડકવી=ખાનગી બાબત બહેન કરી, મંત્ર બાગવો. વાત, બનાવની=ગીત કરવી; જુદાણું ઉજી કરવું. વાત મળી= સમાચાર મળવા; બીજાની મારફત ભણવું વાત મારીજવી=મુદાની ખાનગી હડી જવી, ધારણી બાબત નહિ પાં પડી રૂં થું વાત કરવાનું કોણે=સુખ કુખની બાબત જમવાય એવું પ્રિય-ખામ માણસ તે, ખાનગી વાત કરી દેવું દગળુ કરવાનું કોણે. વાતનું વતેમ=પિછાનું પાડેલું- કામને ત્રાપ દેવો તે વાતે વગળું=બીજું કામ એવું દહ રસની વાતમાં રોડણું; વાતમાં ત્રસનાન થઈ જતું.

વાતગઈ, વિં વાત કર્યા કરવાની ટેવવાળું; વાતોડું.

વાતગુદમ, નં [સં.] આધળુ ગડ. વેદ-કર્મો આના ત્રણ ચાર પ્રકાર છે, અંતે તે પોઠે, તથા પાસાંએ ચાપ છે. પાઠું.

વાતમ, વિં [સં.] વાણુને હઠાવનાર, વાતેહારક. દવા-ઓપધ તે.

વાતચીત, સીં કમકાજ મંબંધી અથવા ખાલી મખાં જેવું મંબાપણુ તે; વાત તે. ચિત સજીને કોઈ ખાસ ખાનગી મંબંધી ખાનગી મસલત કરવી તે.

વાતજવર, પું [સં.] અજીણે લીધે પેટમાંના વાયુ વિકારી થવાથી આવતો તાવ તે

વાતંડ, સીં લાગી લાગી વાન તે; ટાવડું. (૨) વા-તેડ=નહિ દેખાય એવી સુના મારી વગેરેની બનાવટમાં કે લોકકામાં પડેલી તરડ ચીર તે

વાતાયન, સીં [સં] બારી.

વાતરક્ત, નં [સં] સરીરમાં રહેલા વાયુના પ્રકોપથી થયેલો રોગ, હાય પગ અને બીજા અવયવો સુજી તેમાંથી આપું પાણીજેવું લોહી-રસી કર્યા કરે એવો એક રોગ, પન.

વાતાવરણ, નં [સં.] ગૃહની આસ-પાસ વિદાયેલું વાયુનું પડ-આવરણ તે, ગૃહની ઝોળાની એકેર મેલેલી દવા તે. (૨) મસ્થિતિ; હાનત; વર્તમાન વત તે - હાલ તો ત્યાંનું વાતાવરણ મુશ્કિન છે. વાદળ, મંએમ વગેરે તે

વાતી, સીં વાટ; દિવેટ; પતિ (૨) જેની કુળીમાંથી સુવામ આવે એની તુમધિદા વનસ્પતિ દરેની સજી, અગમતી.

વાતુડ, પું વાનો એટા; પરનનો એનો (૨) વિં વાવાળું; વાપલ

વાતોડું, વિં વાતમ, વાચાન વાતઅસ્ય, નં [સં.] વસતતા, મખતા,

માયા; બાળક વગેરે ઉપરનો જે દયાળુ-
તાવાળો રહેતો. (૨) દયાળુના.

વાદ, પું. [સં.] કોઈ પણ બાબતના નિર્ણ-
યને માટે જે અથવા વધારે જન વચ્ચે
પ્રશ્નોત્તર રૂપે જે સંબાધણ થાય તે;
નિર્ણય-તારણ માટેનું ભાષણ તે. (૨)
સામ સામે તકરાર કરવી તે; ભાંગાડ;
ચર્ચા; જીઠાપોઠ. (૩) કનિયો; ટટો (૪)
ફરિયાદ. (૫) સ્પર્ધા; સરસાઈ; હરીશાઈ.
(૬) ઇંદ; મમતા; રાડો. ઉં મારી બેનેને
સખીઓના વાદે, મારે જીવું બેવર બાકાં.

વાદન, નં. [સં.] વગાડવું તે; બજવણી.
(વાદની.)

વાદવિવાદ, પું. [સં.] સામ સામી પ્રશ્નો
પૂછવા અને ઉત્તર આપવા સંબંધી જે
ભાષણ તે; વાદ; સંબાધણ. (૨) તકરાર;
ભાંગાડ; પંચાતી.

વાદળ, નં. આકાશમાં ધુમાટો બાદ-વરાળનો
સમૂહ તે; ગરમીથી પાણી સોસાઈ થયેલી
ધુમાડા રૂપ આકાશમાં ગોઠાતી દેખાય
એવી વરાળ; અગ્નિ; આબહું; ધનસમૂહ-મેઘ
મંડળ તે. (૨) અણુગમતો અવરોધ;
અડખીલી. (૩) ભય; સંકટ, દુઃખ વગે-
રેના ઘેરવો-ઓથ તે. (૪) છાયા; ઘંટણ;
આવરણ. હિં પ્રં વાદળાં આવવાં=
વરસાદનાં પગરણ થવાં. વાદળ ઘેરાવું=
ભય-દુઃખનો ચઢવો ઝડપી રહેવો તે;
વાદળ ચઢવું. વાદળ વિખરાવું=સંકટ-
દુઃખ ઉતરી જવું. રં પ્રં દળવાદળ=
પૂન ભરાવો; બહુ મોટો ચઢવો.

વાદળી, સ્ત્રી. બુખરી ને આછી વરાળનો
આકાશમાં ધુમાટો સમૂહ તે; લગભગ
જળરૂપ થઈ ગયેલી વરાળનો સમૂહ તે.
ઉં આ વાદળાઓએ ધુમાડા મારી રી.
રં પ્રં વાદળી તાપ= આછી વાદળી-
ઓમા થઈને પડતો કડક તડકો તે; ઓમા-

સાનો વાદળીમાં થઈને પડતો બહુજ
આકરો તડકો તે. ઘેરાવો ગગડે અને વા-
દળી તો વરસે અર્થાત મોટા કુદવાડા=દડકા
મારે, અવારે નાના માણસો તો કરી
દેખાડે. (૨) વિં વાદળાના જેવા
રંગનું; શુકં.

વાદળી, સ્ત્રી. દરિયામાં ખડકાને ચોટી રહી-
ને થતાં હાડ રહિત દરિયાઈ પ્રાણીનું મધ-
પુડા જેવાં કાણાં કાણાંવાળું પેશુ અને
આછા પીળા રંગનું શુકં ચરીર-ખોખુ.
આ કાણાં કાણાંવાળાં ખોખાં પાણીમાં
ભેગતાં ભરાય છે ને દાખતાં ઝટ નિચો-
વાય છે. ગડગડાં ધોવાના કામમાં તેનો
ઉપયોગ થાય છે.

વાદળું, નં વાદળ. (૨) અણુગમતું આવ-
રણ. (૩) સંકટ; દુઃખ, વગેરે તે.

વાદિત, નં વાણું; ઢોલ; શુગળ; સારંગી;
વગેરે તે; વાદ.

વાદી, વિં વાદ કરનાર; તકરારી. (૨)
પહેલી ફરિયાદ-અરજ કરનાર; દાદ માગ-
નાર; ફરિયાદી. (૩) અમુક એકાદ
મતવાળું; એક વાતને સમર્થન કરવાના
આમદવાળું. અભેદવાદી. (૪) ગારડી;
ખેવાડી; બહુગર. (૫) સાપ, નોળ વગેરે
પ્રાણીને પાળનાર; જંગલી અને ઝેરી પ્રા-
ણીઓ પકડી, પાળી, કેળવી તેમનો ખેલ
કરી બતાવી આજીવિકા કરનારી એક
અનાર્થ જાત.

વાદીગર, પું. ગારડી; ખેવાડી; બાહુગર.

વાદીલું, વિં વાદે ચઢી જાય એવું. (૨)
મમતી. (૩) સ્પર્ધાળુ; ચડસીલું; ઇંદીલું.

વાધ, નં [સં.] વાણું; વાજિત; વાજિતર.
વાધણ, સ્ત્રી. અટકડી; હેડખી; અટકેલા ચા-
સનું રહી રહીને અવાજ સાથે બહાર
નીકળવું તે.

વાધણી, સ્ત્રી. વાધણ; અટકડી.

વાધર, નં વાધરડી.

વાધરડી, ઓં લીલા-તાળ ચામડાની પટી-
સાટ. કહેં વાધરડી માટે બેશ મારવી:-

ઉદર પકડવા હુગર ખણવો.

વાધરી, ઓં વાધરડી.

વાધવું, કિં અં વધવું; આગળ ધપવું;
કથાણુ-સૌભાગ્ય-સાર થવું. (૨) બનવું.

વાન, અં વાળું ને અર્થે વપરાતો પ્રત્યય:-
ધનવાન, પુત્રવાન થાઓ.

વાન, નં શરીર; હેઠ; આધો. (૨) શરી-
રનો વર્ણ; રંગ. (૩) સ્વરૂપ. (૪)

ટાઢથી ઉખડેલી આમડી. કિં પ્રં વાન

વળવું=શરીર અસલ ધાટમાં આવવું-મ-
રાવું તે. કહેં સોળે સાન ને વીસે વાન

વાનગી, ઓં કાઈ સારી ચીજ વાપરી નાં-
ખતાં બાકી રાખેલી શેષ તે; થોડી ને

સારી નવાઈની ચીજ તે; નમુનો; માસલો.

વાનપ્રસ્થ, પું [સં.] એક અવસ્થા વિશેષ;

ત્રીજો આશ્રમ તે. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ અને

ગૃહસ્થાશ્રમ બન્ની રીતે ગાળી ઓ સાથે

વનમાં જઈ રહેવાની રિયતિ બ્રાહ્મણ-
દિક સ્વીકારે છે તે. (૨) વનમાં જઈને

રહેવું તે. ધર્મ શાસ્ત્રોમાં બ્રાહ્મણદિકની

નિંદગીના ચાર ભાગ કરી તેને ચાર આ-
શ્રમ એવાં નામ આપેલાં છે. બ્રહ્મચર્યા-

શ્રમ, ગૃહસ્થાશ્રમ, વાનપ્રસ્થાશ્રમ અને

સંન્યાસાશ્રમ.

વાનર, પું [સં.] માણસના આકારનું પણ

પુછડાવાળું વાણી રહિત એક અર્થ જંગલની

પ્રાણી; મકંટ; માંકડું; કપિ; વાદર. ૨૦

પ્રં વાનરચેષ્ટા=ચાંદવાં કરવાં તે.

વાનર, વિં જંગલ; રાની.

વાની, ઓં જાત; પ્રકાર:-ખાંચવાનીનાં પક-

વાન. (૨) નવા અજાણ્યા બનાવેલો પ-

દાર્થ; કુમળી જુવાનો પોખ. (૩) રાખ,

છાર. (૪) ચિતાની રાખ વાની વાગની

=બાળા પછી ચીજો દિવસે ચિતાની રા-

ખતે નદીમાં નાંખી ટાઢી વાળવી.

વાનીર, નં [સં.] એક જાતનું પાણીમાં

થતું ધાસ, નેતર; જર જેવા સાંકાતું ધાસ.

વાતું, નં ચીજ, વસ્તુ; જણસ:-એકે વાતું

જૂવતો નથી. (૨) વાત; બાબત:-કેટલાં

વાનાં યાદ રખાય, સાહેમ. (૩) ઠપ-

કાનાં વચન; વાક્ય પ્રકાર:-ચાકરને ધણાંએ

વાનાં કર્યાં. (૪) સમજુતી આપવી તે;

વિનવવું તે; આજીજી; આગ્રહ; વિનંતિ.

-વહેવાઈએ ધણાંએ વાનાં કર્યાં પણ હું

વધારે રલોજ નહિ. (૫) અકેકું, નિરાળું

કંઈ કંઈ તે; અકેકું સાહિત્ય-ધર્મનાં

કેટલાં વાનાં ચાય છે, તે કહે? (૬) રીત;

પ્રકાર; જાત.

વાનો, પું એક જાતનો મુગધિકાર પદાર્થ.

ધુપેલ-પીકી વગેરેમાં પડે છે. કિં અં

વાને ધાલવું=વિવાહાદિકની દીક્ષા આપવી;

પીકી ચોળવી. (૨) લેપ; ખરક; ખડી-

રંગ વગેરેનો હાથ મારવો તે. ઉં ચિત્ર

ચાળાને, વાનો વાળાને, રંગ પુરીને.

ઝોખાહરણ.

વાન્તિ, ઓં [સં.] ઉલટી; ઝોકારી.

વાપર, પું વપરાવું તે; ખરચ થઈ જવું તે;

ખપ; વપરાસ; ખરચ (૨) ઉપયોગ. (૩)

ભોગવટો:-એના ધરમાં ખાંડનો વાપર છે.

વાપરવું, કિં સં વાવરવું; ખરચવું; ખપમાં

લેવું. (૨) ઉપયોગ કરવો; ભોગવવું. (૩)

રોકવું, ભોગવટામાં રાખવું.

વાપી, ઓં [સં.] વાવ; વાવડી; પગથિયે

પગથિયે અંદર ઉતરાય એવો ખંડ પાડેલો

લંબાઈતિ કુવો તે.

વાડો, પું [સં. ચાલ્પ] વાડો; ખીજમાંથી

અંકુર કુટાડવા માટે ખીને બાંધ આપવાને

બનાવેલી ખાનર ને માટીવાળી પોથી જમીન;

ખીજ ફણાવવાને બનાવેલો કપારો.

વા-અસ્તુ, વિં સચું, સંબંધી, સ્નેહી ને

ઝોળખીનું તે; સંખધી.

વા-આર્. નં વા આવે એવું જાળિયું-
વાર્. તે.

વામ, સ્ત્રીં એ હાય પહોળા કરી છાતી સાથે
મપાતી જે લંબાઈ તે; આશરે ત્રણ મંજ,
છં કુટ જેટલી લંબાઈનું માપ તે. (૨)
વિં [સં.] સુંદર; મનોહર--વામલોચના.
વામોર્. (૩) ડાણું--વામ હસ્ત-વામંગ.
(૪) ઉલટું; અવળું--વામમાર્ગ. ૩૦
પ્રં વામકૃષિ કરવી--જીને ડાબે પાસે
સાઈ રહેવું તે.

વામણું, વિં ઠીંગણું; નાના-કુંકા કદનું;
નીચું.

વામતા, સ્ત્રીં અધમતા; હલકાઈ; નીચપણું.

વામન, વિં [સં.] ઠીંગણું; નીચું; કુંકં.

(૨) નાં વિધ્યુનો પાંચમો અવતાર. વા-
મન હાથી--ભાદરવા સુદિ ખારસનો દિ-
વસ તે.

વામમાર્ગી, વિં આર્ય ધર્મ નીતિથી ઉલટી રહિ
તીતનું; વામ સંપ્રદાયનું--વામમાર્ગ--ઉલટા
માર્ગવાળા સંપ્રદાયને માનનારું તે. વામમા-
ર્ગમાં મધ, માંસ વગેરે નિષિદ્ધ પદાર્થોને
અવળો માર્ગ લેવાય છે. વેદમાર્ગથી ઉ-
લટો માર્ગ--સંપ્રદાય છે તેને મારનાર.
(૨) દેવીમક્ત; શક્ત; શક્તિને માનનાર.

વામવું, કિં સં ભાર ઝોળો કરવાને કાઢી
નાખવું; કમીકરવું; બોળે ધટાડવે. (૨)
ઉલટી કરવી; કાઢી નાખવું; ઉઘાળી બહાર
ફેંટી દેવું.

વામવું, કિં ઝોણું કરવું; કમી કરવું.
ધટાડવું. (૨) મટવું; સમીજવું--કુખ
વામું.

વામા, સ્ત્રીં [સં.] સ્ત્રી; બાઈડી; નારી. (૨)
હક્કી. (૩) સરસ્વતી.

વામાંંગ, નં [સં.] ડાણું અંગ તે; શરીરની
જે ડાબી બાજુ તે. ઉં વામગિ પાર્વતી.

(૨) સ્ત્રી; પત્ની.

વામાટામા, પુંં અનિશ્ચયમાં--સંશયમાં વખ-
ત જાળવે તે;--રસજાટ. (૨) આનાકાની;
ગત્રાંતકાં.

વામી, વિં વામમાર્ગી; વેદ વિસ્તૃતનીતિના
સંપ્રદાયને માનનાર. (૨) મંત્રશાસ્ત્ર પ્ર-
માણે દેવીને બજનાર મધ, માંસ મત્સ્ય,
મુદ્રા ને મૈથુન્ય, આ પાંચ મમ્માના ભો-
ક્તાઓ તે. (૩) નારિતક.

વામોર્, વિં [સં.] વામ--સુંદર--સાધજવાળી
સ્ત્રી; રૂપાળી.

વાય, પુંં વાયુ; પવન. ઉં વાયે વાય-સ-
વાય, વાયે વેળુ પરજળે. રાણક. (૨)
અં હાય. (૩) વાહવાહ. કહેં આય
તેની વાય; અર્થાત મળતરની વાહ-
વાહ છે.

વાયક, નં [પ્રા.] વચન; વેણુ; વાંચ; બોલ;
કહેણુ. ઉં એકાંતમાં શંકરને કહેજે, મા-
રાં વળી વાયક આ પ્રમાણે.

વાયજ, સ્ત્રીં ગૌલાઓ ધરલામી ધર્મ સંખ-
ધી જે ઉપદેશ દે છે તે; મુસલમાન ધર્મધરનું
મોઢાનું આખ્યાન; ઉપદેશ; ભાષણ.

વાયકું, વિં પેટમાં વાયુ ઉત્તમ કરે એવું;
બાદી કરે એવું. (૨) મમતી; બિદી. (૩)
વહેમી; તરેહવાર સ્વભાવનું; સિમર, દહ
વૃતિવાળું નહિ એવું; ઢીલગંદું.

વાયકું, નં નવાં પરણી આવેલાં વરકન્યાને
અને સીમંતિનીને સગાં તરફનું અભિનંદક
હોંસનું જમણુ આપવું તે; પુરાણીનું જમણુ.

વાયકાસર, અં નક્કી કરેલે વખતેજ એમ;
મુદત પ્રમાણે; અવધિને દિવસે--એ વાય-
કાસર નાણું આપશે નહિ.

વાયકા, પુંં [અ. વચ્ચદ.] કોઈપણ કામને
માટે મુકરર કરેલો વખત તે; મુદત; અ-
વધિ; કાર્ય કરવા, નાણું આપવા લેવા
કે જવા આવવા માટે કરાવેલો અમુક વ-
ખત કે દિવસ તે. કિં પ્રં વાયકો બા-
ધવો--મુદત કરાવવી. વાયકે ચઢવું--એક પ.

છી એક મુદત મળવી; ટોલે ચઢું. કહે-
અંગરતના વાયદા=ખેટા વાયદા; મુદત
આપવી પણ તે કદી પાળવી નહિ એમ.
વાપન, નં એક મુપકામાં ફળ, કંકે અને
કાંસકી મૂકી બ્રાહ્મણને દાનમાં આપું
તે. ઉં વાપન દાનને વાયે લેવા, લલના
શકે ભૂમિ/ભેટ. પ્રેમાનંદ.

વાયર, નં ખરડિયું; કારકું ચોસાસું.
વાયરો, પું વાયુ; પરન. કિં પ્રં વાયરે
ચઢું=કોપના કહેવાથી ઉત્કેશઈ જવું;
વિચારના તરંગો ઉપર ઉડવું. (૨) ખૂબ
ખીલવું; મનસ્વીપણે વિચારના ઉભરા
સાથે દોડવું-ધ્રુમવું તે.

વાયલ, વિં વાતુલ; જેમ વાગાં-વિચારના
ઉભરામાં આવે તેમ કરનાર; વા આવે-
તરંગ આવે તેમ વર્તનાર; અંચળ; અ-
નિશ્ચિત વિચારવું; સહેજ વારમાં ફરી જાય
એવું; દલેતા વગરવું. (૨) વહેંચી; તરંગી;
ઉડેલ મનવું.

વાયલી, વિં વાયલ; તરંગી; તરેહવાર-અ-
નિશ્ચિત વિચારવું.

વાયવડિંગ, નં એક જાતની ઝોસકમાં વપ-
રાતી વનસ્પતિ તે તેનાં મરી જેવાં ગિયાં તે.

વાયવ્ય, વિં [સં.] પશ્ચિમ અને ઉત્તર
દિશા વચ્ચેનાં પ્રુણે તે.

વાયસ, પું [સં.] કાગડો; કાકપક્ષી, વાય-
સાન=શ્રાદ્ધમાં કાગડાને નાખવાનું અ-
ન તે (૨) હડી જાય એવું એક ઝાડ-
માંથી નિકળવું તેલ તે; ટરેનટાઈન.

વાયુ, પું [સં.] વા; પવન. (૨) બાદી;
અપચો. વાયુચક્ર=પૃથ્વીની આસપાસ વિ-
ટાયેલું વાયુનું પક તે; પૃથ્વીની પાછળ
ફરતો વાયુ; વાતાવરણ. વાયુચર=વાયુમાં
ફરનાર પંખી.

વાયુ, નં પવન લાગે નહિ એવું દીવો મૂક-
વાનું માટીનું ધનસ.

વાર, પું વહાર; તથા કુટની લગાવવું માપ;

બે હાથ જેટલું માપ-દોઢ ગજ તે, યાદ.
વાર, પું [સં.] સાત થોડાના નામ ઉપ-
રથી પાંચેમાં સાત દિવસનાં નામ તે:-
રવિ ઉપરથી રવિવાર, મંગળ ઉપરથી
મંગળવાર, શુક્ર ઉપરથી શુક્રવાર વગેરે;
અઠવાડિયાના સાત દિવસમાંનો અઠકો
દિવસ તે. (૨) નં વારિ ઉપરથી વાર=
પાણી; જળ.

વાર, સ્ત્રીં દીલ; ખેટી. (૨) સગવડ; વેળા.
(૩) ખેપ; પાણી; ફેરા; આટ્તિ. (૪)
મુજબ; પ્રમાણે:-તપસીલવાર. (૫) તરત;
આ ધડીએજ:-આ વાર જોઈએ. (૬)
વહાર; કુમક; મદદ.

વારણ, નં [સં.] વારવું તે; અટકાવવું;
રોકાણ; રોક; અટકાવવું તે. (૨) હાથી;
ગજ.

વારણ, નં વહાલનાં અભિનંદન; મીઠાં;
ઝોવારણાં.

વારતા, સ્ત્રીં વાર્તા; કથા; કહેણી.

વારતેહવાર, પું વ્રત ઉત્સવનો દિવસ; મં
ગળ-આનંદનો અવસર-પ્રસંગ.

વારણ, કિં સં અટકાવવું; મના કરવી,
ચોભાવવું; નહિ કરવા-આચરવાનું કહેવું.

વારસ, વિં [અ.] મરનારની પછી આવનાર;
મિલકતનો હકદાર; મિરાશગીર. (૨) પું
ઉત્તરાધિકારી; હાથાદ; ઔરસ અથવા દ-
તક, જેને મરનારની મિલકતનો હક અને
અધિકાર હોય તે.

વારસનાથું, નં મરનારે પોતાની મિલકત
અને અધિકાર, અમુકને મળે એવા હે-
તુથી કરેલો લેખ તે; વસિયતનામું.

વારસો, પું [અ.] મરનારની માપ મિ-
લકત તેના વારમને મળી હોય તે; મિ-
રાસ; વતન; હાથભાગ; મરનારની મિલ-
કત અને અધિકારના ભોગવટાનો હક તે.
(૨) માલમિલકત; ધન-પૈસા વગેરે તે.
(૩) પરંપરાએ ઉતરી આવેલું તે.

વારંટ, નં [અ.] શુનેગારને એકદમ પકડી
લાવવાનો તાકીદનો હુકમ તે.

વારંવાર, અં વારંધડીએ; આખોદહાડી; રહી
રહીને; ફરીને.

વારંણસી, સ્ત્રીં [સં.] દાધી; ખનારસ.

વારંરતી, અં જેમ જેનો વારો આવે
તેમ; એક પછી એક થયા અતુકમે; ક્રમ
પ્રમાણે. (૨) રહીરહીને; થોડી થોડી
વારે એમ.

વારંદેરા, પું વારંવાર આવવું જવું; આંટા
ખાવા તે; આમતેમ વારંવાર આવજા
કર્તા કરવી તે.

વારંંગના, સ્ત્રીં [સં.] ગણિકા; વેસ્ત્રા;
વારંત્રી.

વારિ, નં [સં.] જળ; પાણી; સલિલ.

વારિજ, નં [સં.] પાણીમાં ઉત્તમ થયેલું
એવું તે; કમળ; પદ્મ; પોયણું.

વારિજા, સ્ત્રીં [સં.] પાણીમાંથી ઉત્તમ
થયેલ-લક્ષ્મી; રમા; વિષ્ણુના પત્ની. દેવ
દાનવોએ મળીને સમુદ્ર મંથન કર્યું ત્યારે
તેમાંથી ચૈત્ર રત્ન નિકળ્યાં હતાં, તેમાં
લક્ષ્મી પણ એક હતી. તે સમુદ્રની પુત્રી
હોવાય છે.

વારિજપુ, કિં અં ક્રીદા શીદા થઈ જવું; વહા-
લના ઉત્તરાધી ખુશ ખુશ થઈ જવું. (૨)
મોહી પડવું; મુગ્ધ થઈ જવું; આવારણ્યાં
લેવાં. ઉં હું વારી જઈ ઉભાં તે રહોની
અલગથી ! (૩) તારી બહા-રોગ દોગ
લેકે.

વારિધ, પું [સં.] સમુદ્ર; સાગર; દરિયો.

વારિનિધિ, પું [સં.] પાણીનો જાંડોર;

સમુદ્ર; સાગર; દરિયો.

વારી, સ્ત્રીં વારો; ખાળી; અતુકમે કામ
કરવાના સમયની સુદત તે. (૨)

શેઘડીના રસ ઉકાળવાનું ઝરડું બળતણું.

(૩) હથ; થોડો.

વારી, અં વિભાગ પાડેલું હોય તેમ; વિગત

જુદી પાડી હોય તેવું;—તુલવારીપત્રક,
જાતવારી.

વાર, વિં સાફ; મજેનું; સુંદર. (૨) અં
ઠીક; સાફ; હા; અસ્તુ. (૩) ભલે; વાહ;

ઓહો. ઉં વાર પાળો છો નિહાલવર
આખ્યા વાયદારે.

વારણી, સ્ત્રીં [સં.] પશ્ચિમ દિશા. (૨)
મદિરા; એક જાતનો પીવાનો દારૂ.

વારંધડીએ, અં વારંવાર; આખો દહાડી;
ધડીએ; ધડીએ; થોડી થોડી વારે રહી
રહીને એમ; હમેશ; મણીવાર એમ.

વારંદાર, વિં વારાવાળું; કામકાજ કરવા
અને લેવા દેવા માટે રાખેલી ખાંધી મુદ-
તનું; જેનો વાર હોય તે. (૨) કર ઉધ-
રાવનાર. (૩) કમાતુસાર અધિકાર અથવા
કામ ઉપર ચક્રનાર તે. (૪) અતુકમે જેનો
જેનો હક હોય તે.

વારંવારે, અં વારવાર; ધડીએ ધડીએ; રહી
રહીને—હમેશ.

વારો, પું દરાવેલી મુદતે હર કાંઈ કામ થયા
કરવું તે; પાળા; વખતસર આપણે કર-
વાને દરાવેલો અતુકમ તે;—ફૂંધેના વારો
છાશનો વારો. (૩) વેપારીઓએ પાળ
વાની રજાઓમાં એકાદ જણે દુકાન ખુલ્લ
રાખવાને બોલવેલો અતુકમ તે; પાળી
વારી. (૩) કામકાજને માટે દરાવેલો
સમય તે;—હજમતનો વારો; તક; પ્રભંગ;
અતુકમમાં બોલવેલો અવસર તે. (૪)
દાર; લાગ. (૫) ખેપ; ફેરો. (૬) અણો-
જો. કહેં સો વારો સામુદ્રા તો એક
વારો વડુનો.

વર્ત્તી, સ્ત્રીં [સં.] વાત; કથા; કહાણી;
ગાથા; (૨) સમાચાર; ખબર. (૩)
ખનાવ. (૪) હકીકત; જાણત.

વાર્તિક, નં [સં.] સૂત્રાદિ ઉપરની લખાણ
ખુલાસાવાર સમજાવતી તે; વિવેચનવાળી

ટીકા તે. (૨) ખાતમીદાર; ચાર. ' [વાપિકાં, વિં. [સં.] વરસે વરસે આવતું-ખનતું હોય એવું તે; વર્ષ સંગ્રહી; વર્ષો વર્ધતું; પ્રતિવરસ આવતું. (૨) વરસ દિવસતું.:-વાપિકાં હિંસાળ.

વાલ, પું. એક જાતનું કંદોળ; જાલર; ઓલિયા. ઉં લાડુ ને વાલ, ખાઓ મારા લાલ. (૨) ત્રણ રતિભાર જેટલું વજન તે; તોલાતો ૩૨ મો. ભાગ તે વાલ.-વાલ સોને' ગધેડું મહાય' (૩) વહાલ; ખાર; ગ્રેમ; હેત; ઉમળકો.

વાલપાપડી, સીં. વાલની શિંગ તે; જેમાંથી જાલર નિકળે છે તે-લીલી શિંગપાપડી.

વાલરા, સીં. જેની ઉપરથી આગલા પાકના ખુપરા ખાળવામાં આવ્યા હોય એવી જમીન.

વાલકં, પું. હજમ; નાપિત; વાળલેનારો. વાલમ, વિં. વહાલો; વજમ; પ્રિયજન. ઉં જમને કહેજે મારા વાલમનેર. (૨) બ્રાહ્મણની એક વાત.

વાલિયા, પું. ઝોળી ખાંધવાની દોરી; ડાયજીની દોરી. (૨) તાજવાની દોરીઓ-સાટો. (૩) નેતરાં.

વાલી, વિં. [આ.] રક્ષક-ખાલક તે; પાળી પોષી ઉછેરનાર મુરબ્બી; વડીવપણાનો જેને હક હોય તે; શરણ આપનાર; હિમાયતી.-એનાં નાનાં છોકરાંનું વાલી કોણ? (૨) સ્વામી; ધણી; માલીક. (૨) વહાલી; વજમ; પ્રિયા.

વાલીયોડો, પું. ઘોડારમાંનો મુખ્ય-ઉંચા તુખમનો ઘોડો તે; મજબુત બાંધાનો ને સારી જાતનો-આધાન માટે ખાસ રાખેલો ઘોડો તે.

વાલુકા, સીં. [સં.] રેતી. વાલુકાપત્ર= રેતી ગરાવી વખત માપવાની ધીથી; વખત માપવાની ધડિયાળ તે.

વાલુ, [સં.] વહાલું; વજમ; પ્રિય; ખાડું.

(૨) હેત ઉપજે એવું. (૩) મનને પસંદ પડતું; મનગમતું. (૪) માનીતું.

વાલેસરી, વિં. વહાલ રાખનાર. (૨) હિતસ્વી; શુભચિંતક. (૩) આત્મ.

વાલોળ, સીં. જાડા-શાકના વાલની શિંગ તે; લાલ-જાડા વાલની પાપડી. એવું શાક થાય છે અને પાકતાં કઢવા વાલ નીકળે છે.

વાલ્લો, પું. વેલ્લો; સીંચોને કાને અને નાકે પહેરવાનો સોનાનો વાળો તે, વેલ્લો; મોટી નય. (હિંદી અને મુલતાનીઓ વાપરે છે.)

વાવ, સીં. [સં. વાપિકાં] ઢાળ પડતાં પ-ગચિયાં વાળો-લંબાણ કુવો; (ફેર પગચિયાં વાળો ઉભો ઉઠી કુવો નહિ.) વાપિકાં; વાવડી. ઉં વાવ કુવા નદી તીર, તળાવો. ક. દ. ડા. દાદાહરિની વાવ.

વાવટો, પું. ધવળ; પતાકા; અમુક નિશાન કરેલો લાકડીને છેડે બાંધી ઉંચે વામાં ફરફરતો રાખેલો લુગડાનો કઢકો તે; નેળે વાવટા કાઢી=ધવળનો ફંદ તે. જડો. કિ. પ્ર. વાવટો ચઢાવવો=નવ ચિન્હ રોપવું. (૨) જાહેર કરવું; ફતેહનું નિશાન ફરકાવવું. વાવટા ઉઠાડવા=જેત કરવું; ના લાસી જાહેર કરવી.

વાવડ, પું. સમાચાર; ખબર. (૨) જાળ; પતો. (૩) વાવર; મરજ; બ્યાધિ પ્રસર. વાવડી, સીં. વાપિકાં; નાની વાવ. (૨) કુવો. વાવણિયો, પું. જેતરને ખેડવા પછી તેમાં અનાજ ઓરવાનું ઓળર; ફડકી; ચાઓળ.

વાવણી, સીં. વાવતું તે; ઓરણી; ખેલું તે. વાવણી અને રોપણમાં ફેર છે વાવણી એટલે બી જમીનમાં નાખવાં અને રોપણી =કેસલા છેડને ફરીને જમીનમાં ચોપવા.

વાવર, પું. મરજ; પ્રસર; કાષ્ટએક રોગનો ઉપાડ. (૨) વપરાય; અપ; ઉપયોગ.

વાવરવું, કિં. મં. ચરમવું; વાવરવું; ઉગાડી રેવું; અપમાં ભેવું.

વાવલાં, નં વળખાં; પ્રાંશ. (૨) વસવાયાને ગામનું કામકાજ કરવાના બદલામાં ખેડી ખાવા આપેલી જમીન તે; પસાયનું. વાવલું, નં પસાયનું. (૨) આંખમાં પડેલું ઝીણું ફલ તે.

વાવલું, કિં સં જિયાંને જમીનમાં દાટવાં-નાખવાં; ગ્રેણું. (૨) ઉગે-આગળ ઉપર કુદી નીકળે એમ કરવું; ઉત્પન્ન થાય, ફળે કે ઉગીતીકળે એમ કરવું.:-તમે જે વાવના નહિ.

વા-વટાળ, નં વટાળિયા-ધુમાતા વાન તોશાન તે; ચક્રવાત; ઠેકડેકાણે ધુમરી જેતા વાયુનું જોર, વહાવું તે; વાનું તોશાન:-વા-વટાળ થઈને વરસાદ આવે.

વાવા, વિવં સાર મળેલું; સરસ; સુંદર (૨) અં વાહવાહ.

વાવાઝોડું, નં પવનનું મોઢું તોશાન તે; વા-વટાળ; જોરથી પવન પુકાવે તે.

વા-વાહળ, નં જોરથી પવન ચાલવો અને વાહળ ચઢી આવવાં તે; તોશાન સાથે વાહળ ચડી આવી વરસાદ થવો તે. (૨) જોરથી પવન પુકાવો ને સાથે સાથે વરસાદ પડવો તે. (૩) મંકડ; મોટી અપત્તિ. કટકદળ; એક સાથે થયેલું મોઢું આક્રમણ;

વાવું, કિં અં વહાવું; પવન પુકાવો; વા ચાલવો. (૨) શરીરને હવા લાગની; આમડી ઉપર ટાઢા ઉના પવનની અસર થવી.:-ટાઢ વાય છે, લૂ વાય છે માટે અપોરે બહાર ના જતો. (૩) વાગવું; બજવું; અવાજ-સર નિકળવો. (૪) ખેત્યાવું; તણાવું. (૫) વિવાહ; બચ્ચાને જન્મ આપવો, પ્રસવ થવો.:-હમણી ગાય વાઈવાવું, કિં સં પોતાનું નામ કાઢી લેવાને સમજાવવું; પટાવવું; છેતવવું. (૨) ફોમલાવવું; ઠગવું. (૩) પુકવાથી સર નિકળે એમ કરવું; વગાડવું; બજાવવું. ઉં વાઈ પું વિફર રે મોરલી વાસોમાં.

વાવેતર, નં વાવવું તે. (૨) વાવેલું તે; કરસણ; ઉગેલા છોડ વગેરે તે. (૩) જમીન વાવેલું હોય તે જમીન-ખેતર વગેરે તે. (૪) પાક.

વાવ્ય, સ્ત્રીં પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચેની દિશા તે; વાયવ્ય.

વાસ, પું સ્ત્રીં [સં.] ગંધ; પરિમળ; ખો. (સારી નકારી બેઉ) (૨) વસ્ત્ર.

વાસ, પું [સં.] વસવું તે; રહેવું; રહેકાણું. (૨) વસ્ત્રી.:- ગામમાં સારા લોકનો વાસ નથી. (૩) મહોલ્લો; પોળ; વાડો.:-અશુનજના વાસમાં તપાસ કરજો, પત્તો લાગશે. (૪) ઘર; મકાન; સ્થાન. (૫) આશ્રમ; મુકામ. (૬) ઘરખટલો અહિંથી વાસ ઉઠાવો. કિં પ્રં વાસ પુરવો રહેવું; વસવાટની શરૂઆત કરવી.

વાસકસળજ, સ્ત્રીં અષ્ટ નામિકાઓમાંની એક નામિકા. ભોગની તૈયારી કરી ઠીક ઠીક થઈ પ્રીતમની વાટ જોવા કરતી હોય એવી નામિકા તે. ઉં પ'ખી કે પવને દરી ખડખડે, પત્રો લગારેક કે, શય્યા સળજ કરે થડે ઘટવિથે, લાખો અભિલાખ તે. કે. હ. કૃપ.

વાસકુટ, પું [આ. WaistCoat.] ખાંડિયો કબજો; બંડી; કબજો; બદન. (૨) ચોળી; પોશાક.

વાસણ, નં રમેષ કરવાની તેમજ પ્રવાહી કે દાણા ફૂણી બરવાની માટી, કાચ કે કાતુની બનાવટો તે; ઠામ; ખાંડ, પાત્ર; ભાજન. વાસણકુસણ=વાસણ વગેરે તે. કહેં બે વાસણ હોય તો ખડખડે. સગાંસંબધી હોય તો તંકરાર થાય, ન હોય તો ક્યાંથી થાય ? એમ.

વાગના, સ્ત્રીં [સં.] મનમાં થઈ આવતી સ્વાભાવિક ઇચ્છા તે; આવના; મન. (૨) ગંધ પરિમળ.

વાસર, પું [સં.] કિસ; ફાકો; વાર; કિન.

વાસરંભણિ, પું [સં] સર્વ; રવિ; આદિત્ય.
 વાસવ, પું [મં.] દેવ લોકોના રાજા; ઇન્દ્ર.
 વાસંતુ, કિં સં બંધકરતું; ઠાંકતું; અટકાવતું.
 વાસવા, પું. - બારણાં વાસવાં. પેટી વાસતી;
 તાણું વાસવં. (૨) વંશાડવું; બળવવું.
 હં વાસલડી માં વાસો. (૩) કિં અં સુગંધીદાર ચર્ધ રહેવું; વાસવાણું ચર્ધ.
 ફેરી રહેવું. હં કેવડે વાસ્યાં વન ખેતરો.
 વાસંતી, સ્ત્રી [સં.] વસંત ઋતુમાં કાલ-
 નારી એક દુલ્લભ. (૨) વિં વસંત ઋતુ
 મંબંધી, વસંતને લાગતું-વસંતવું. હં દિન
 ધાલ તાંતા ચેતરો, બધે વાસંતી લીલા
 ભરેલા.

વાસિત, વિં [સં.] વાસવાણું; પરિભલ;
 યુક્ત; ફેરીરહેલું; સુમધીદાર.

વાસી, વિં રહેનાર; વાસ કરનાર. - હં
 મધુરાના વાસીર. (૨) એક રાત જેટલું
 જીવતું; પડી રહેલું; નહિ તાજું-આગલા
 દિવસનું. (૩) કરમાયેલું; ચીમળાયેલું;
 (૪) બગડી ગયેલું વાસમારું.

વાસીડ, નં દેરતું છાણુ અને કચરો પુત્રો
 તે; ગાશાળાનો કચરો; કાઢિઆણું ગોખર.
 (૨) કચરો; પુત્રો; કેર; ઝાડું;-વાસીડ,
 કંઈ સાંભેલું જમ ? અર્થાત નહિ બનવા
 જોગ હોય તે કંઈ બને ? એમ. જેની
 જૂઠ મંભવિતજ ન હોય તેવાં જૂઠ
 થાયજ-થવી જોઈએજ નહિ.

વાસુકિ, પું નાગનો રાજા; મોટા નાગ.
 વાસુદેવ, પું વાસુદેવનો પુત્ર; કૃષ્ણ
 વાસુપિયા, પું તૈયાર થયેલા પાકની ચોટી
 કરવાને રાતે ચીમળાં-જેનરમાં જઈ રહે-
 નારો તે; ભિતરમાં રાતવોગો રહેનારો
 વાસેલ, વિં ચાણુ વાવેતરને લીધે જતો
 રહેલો કમ લાવવાને માટે વાવણી કર્યા
 વગર-વાસી રાખેલું એવું-ખેતર. સાંપું;
 કાનળા; કાનવી; પડેતર રાખેલું એવું તે.

વાસો, પું વાસ કરવા તે; રહેવું-હરવું.-
 રાત વાસોએ ત્યાં ના રહો, રાત રહેવું
 તે; વિસામો લેવા-ચોટી કરવા વસવું તે-
 જાસો. (૨) વાસર, દિવસ, સારા વખતની
 ગણતરીમાં 'દહાડો' નહિ પણ 'વાસો'
 કહેવાય છે.- વહુને હોકરો આવ્યા તે
 પાંચ વાસા થયા.

વાસ્તવ, વિં [સં.] બરોબર; યોગ્ય; ધટિત.
 (૨) સાચું; ખરું; વાજખી.

વાસ્તવિક, વિં જેવું હોય-જેમજે તેવું;
 ખરેખર; વાજખી; યોગ્ય; બરોબર.

વાસ્તવ્ય, વિં [સં.] રહેવા-વસવા યોગ્ય;
 વસવાને યોગ્ય એવું. (૨) વાસ કરનાર;
 રહેનાર; રહેવાસી.- સુરત ખંદે વાસ્તવ્ય
 પડ્યા હરજીવન ગોપાળ.

વાસ્તુ, નં [મં.] ઘર બાંધવાની જગા તે.
 (૨) ઘર; મકાન; વાસસ્થાન. (૩) નવા
 ઘરમાં રહેવા જવાની ક્રિયા તે; નવા
 ઘરમાં રહેવા જતાં પહેલાં જુ મેદવતાની
 શાંતિ અર્થે જે હોમાદિક ક્રિયા કરવામાં
 આવે છે તે. (૨) નવી ચીજનો પ્રથમ
 ઉપયોગ કરવા તે.

વાસ્તુપૂજન, નં ઘરનો પાયો નાખનાં જે
 ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે. (૨) નવા બં-
 ધાવેલા ઘરમાં રહેવા જતાં પહેલાં કરવામાં
 આવતી હોમાદિક ક્રિયા તે.

વાસ્તુવિદ્યા, સ્ત્રી શિક્ષ; મકાન માટે કેવી
 જગા પસંદ કરવી અને કેવી સગવડવાળાં
 બાંધવાં તે સંબંધીની વિદ્યા તે.

વાસ્તુશાંતિ, સ્ત્રી નવા ઘરમાં રહેવા જતા
 પહેલાં તેમાં જે શાંતિલેખ અને પ્રલભોત્તન
 કરી ક્રિયા કરવી તે.

વાસ્તે, અં કાજ; માટે; અર્થે; માટે. (૨)
 લીધે.

વાહ, અં વાહ; આગળ; ધન્ય. (૨) શરમ
 બરેલું છે એમ; ખરામ; ખોટું કહેવાય
 એમ.-'વાહ! તમારે હાથે એવું અહિત

થયું. સાંઈ ન ક્યું. એમ. વાહ ? ધાર્યું જ
 થયું ! (૩) અરે હા. ૩૦ પ્ર૦ વાહવાહ=
 બહુ માર; ધન્ય; ધન્ય; શાખાશીનો ઉદ્દે-
 ગાર:- વાહવાહ ! શું મળેતો કારભાર
 કર્યો. (૨) હીકજ; સાધારણ; ગરીબને
 ઘટે તેવું એમ. જોને ધણીનું માન તેને
 ધરેણું જોઈએ, અમારે તો વાહવાહ ? બી
 સંભાવણ. મળેનું, રગિયામણું; પુશકારક
 બહુ અમ્મણ એવા આનંદના ઉદ્દગારમાં
 વપરાય છે. હું વાહરે વાહ રસાળી મહીજ
 જહી મળી સાર હવારે હવા. ક. દ. ડા.
 વાહક; વિં વહી જનાર; ઉચ્ચટી અથવા ખે-
 ઝીને લઇ જનાર:- ભારવાહક વહેનાર;
 ઉડાવી લઇ જનાર. (૨) હાકનાર; ચલાવી
 જનાર:- રથવાહક.

વાહન, ન૦ જેની ઉપર બસી દૂર જવાય તે;
 પોતાની ઉપર બેસાડી લઇ જનાર. ધોડા,
 બળદ, ઉટ, હાથી વગેરે પ્રાણીઓ અને
 રથ વગેરે ગાડાં ગાડીઓ તથા ડોળી પા-
 લખીઓ તે. જેની ઉપર બેસાય એવું તે.
 વાહન:-આગગાડીમાં ઉતર્યા પછી ગામ
 જવાને ક'ઈ વાહન મળે એમ છે કે નહિ !
 ગરૂક વાહન=વિખળુ. મરાઠવાહન=ગણપતિ.

વાહરવું, અધોવાસુ મૂકવો; પાદવું.

વાહરું, વાવું; છેતરવું; ઠગવું.

વાહિની, વિં વહેનારી; વહીજનારી:

ધારા-પ્રવાહ રૂપે દોડનારી તે. - રક્ત-

વાહિની=સોહીને વહેવનારી-નાડી-રગ તે.

(૨) નહી; (૩) સેના

વાહી, વિં વહેવું તે; વહેનાઈ:- ભારવાહી.

(૨) વાહિની.

વાહેણું, વિં જોણે અમ્યાને જન્મ આપેલો

હોય એવું ત્રિયાયેણું:- પોળમાં વાહેલી

કેતરી છે તે છાનીમાની કરડે છે. (૨) છેવ-

ગયણું ઠગાયેણું.

વાળ, પું બાલ; સુવાળો; કેરા.

વાળણ. ન૦ ઉતાર:- રેયવું વાળણ ખીચડી.

વાળવું ને. મારણ જાણે તે વાળણ કેમ
 ન જાણે ?

વાળન, પું હજમ; વાળંદ.

વાળવું, કિં સ૦ વાંકું કરવું; નમાવવું; મ-

રડવું. (૨) ગોળાકારે બનાવવું; વિંટો

કરવો; ગોળ લપેટવું. (૩) ગાડી કરવી;

કસ્ટી કરવી. ઉપરા ઉપરી આવે એમ ગો-

ઠવવું; સંકેલવું:- લુગડાની ગડીવાળ;

કસ્ટી વાળવી. (૪) રાજ પડે તેમ કરવું;

લુગડા જેવું કરવું:- ખીડી વાળવી.

ખીડવું:- કાગળ નાખવો. (૫) ગોળમાં

ખાંધરી:- અંખોડો વાળવો. (૬) પાણું

ફેરવવું; ખીજ દિશા તરફ હંકારવું; ખીજ

બાજુ તરફ જાય એમ કરવું:- ગાયો

વાળવી; ગાડીને પેસે ખાંચેથી વાળા લેજે,

એટલે સીધા અહિં આવશે. હવે ટાંકામાં

પાણી વાળજો. (૭) પાણી પસરાવવું;

ફેલાવવું; બધે ફેરવવું:- ખેતરમાં પાણી

વાળવું. (૮) અટકાવવું; જતું બંધ કરવું;

મળતું અટકાવી લેવું:- નીક વાળવી,

કાનો વાળવો. (૯) મોં ઢાંકીને રડવું:-

મોં વાળવાં. (૧૦) પુર કરવું: ઉઠામણું

કરવું; સામાન કરવું:- વરસી વાળી.

(૧૧) અસર ન કરે એમ કરવું; ઉતારવી;

મુંઠ વાળવી; ઝેર વાળવું. (૧૨) દુચ્છો

કરવો; માથે ઉતારવું:- દાણા વાળવા.

(૧૩) ગોળો બજાડવો:- લાડુ વાગવો.

(૧૪) ખીચડો કરવો; એકઠું ને રોજભેજ

કરી નાખવું. (૧૫) ઉધું ખણવું; ખગાડી-

વેતરી નાંખવું. (૧૬) જોરવાળું ને પુટ

કરવું:- ચરીર વાળવું. (૧૭) સુધારવું;

ઠગાવવું મરેડદાર કરવું:- અક્ષર વાળવા.

(૧૮) ઉભરો સમાવવો; દિવાસો દેવો;

નિરાંત વાળવી:- મન વાળવું. (૧૯)

પાણું આપવું; બરપાઈ કરવું:- દેવું

કરવું. (૨૦) જનાખ દેવો:- સવાલ

વાળવો; ઉત્તર વાળવો. (૨૧) અદસો લેવો.

વેર વાળવું. (૨૨) કચરો કાઢવો; સાર
કરવું; બહારવું; આડું દેવું.:- પુંજો વાળવો.
(૨૩) વિખરાએલા કેશને હોળીને ઘીક.
ઠાક કરવા.:- ચોટલો વાળવો. કિ. પ્ર.
હાથ વાળવા=કૂટવું. પગ વાળવા=ચાક
ખાવો. મન વાળવું=સંતોષ પકડવો; સ-
માધાન કરી લેવું. જીમ વાળવી; અપરા
ઉચ્ચાર કરવા શીખવું. કમ્મર વાળવી=
મહેનત ઉઠાવવી; પરિશ્રમ લેવો. વાળી
આપવું=માગતા પેટે માલ વગેરે જામે
આપવો; અદા કરવું. વાળાયેવું=અદલો
વસુલ કરી લઇને આપવું. (૨) વગર
સહાયે ઉંચડી લેવું; જાતે ઉઠાવી લેવું.
વાળાં, પું. હજીમ.
વાળા, પું. ધાતુના તારનાં શુંછળાં તે. (૨)
ધાતુ-વનસ્પતિ વગેરેના લાંબા પાતળા
તાર તે. (૩) કડીઓ; કડક-ખોતી.
વાળાકુંચી, સી. જાડા બરસાટ વાળની સો-
નીની દાગીના ધોવાની પિંછી; જાડા વાળ
તે. આપણિઓ; શુચ્છ-જુડો તે.
વાળાગરણું, વિ. રોળજેગવાળું; મિથ્ર; મો-
લિક નહિ એવું. (૨) બાફું; તડલેદી.
વાળિયો, પું. ખળીમાં અનાજ ઉપજતાં જે
હુંડાંવાળો કચરો તે; ઉપજો.
વાળી, સી. નય; વેસર; ગુસાબુલ; વિટલી
(પુકવું) કાકડવું.
વાળુ, સી. કણદાર ગેતી. (૨) કાંકરી; ચોળિયું.
વાળું, નં. સાંજનું-રાતનું જોજન તે; વિચાળ.
આપણે મન વરો અને નાતને મન એક
દહાડાતુ તાળુ, એવું ખરચ ન થાય તો શું.
વાળું, અં. (પ્રત્યય) મુક્ત; નરવર્તમાન.:-
શુભવાળું. (૨) બરફ; બરફગ. આ પુકો
-અપવાળો છે. (૩) બરડાએલું; ચોપડા
એલું; અમુક ભાગેલું દોષ એવું.:- દા
દવવાળું, ધીરાળી રાંદલી તથા ગમનાર,
સંખ્યા વગેરે અર્થ જતાવે છે.
વાળો, પું. ધાતુ વગેરેના તાર-નાંજો તે.

(૨) વનસ્પતિનો તાર જેવો રેસો. (૩)
એક જાતની વનસ્પતિનાં લાંબાં તાર જેવાં
સુગંધીદાર મૂળિયાં.:- વાળાની ટટી-વિ-
જ્યો. (૪) એક જાતનું સુગંધીદાર ઘાસને
તેની સળીઓ તે. (૫) પાણી મારફત
શરીરમાં ગયેલો તંતુ જેવો એક જીવડો
કે જે અંદર ગયા પછી શરીરના એકાદ
ભાગને સુગંધી નાક પાડી ધીરેધીરે બહાર
નિકળે છે; શરીરમાંથી તંતુ રૂપે બહાર
નિકળતો એક પાણી વિકાદી રોગ. વાળો
નિકળવો, શરીરમાંથી પાતળો તાંત જેવો
તંતુ પીડા કરીને નિકળવો જન્ય એવો
એક રોગ, ચામડીની અંદર થતો વાળ
જેવો તંતુજીવ ને તે સંખ્યાનો રોગ તે.
Zpanted woman.

વાળોળ, સી. વાલવાપડીની જાતની એક
સાક શિંમ વાળોળ તથા ચાર જાતની
ચાય છે. તેમાંથી એક પાકે ત્યારે જાડા
લાલ વાલ નિકળે છે.

વાળોળયો, પું. જેને વાળોળ ચાય છે તે
વેલો.

વાંક, પું. વાળેવાપણું તે; વકેના, વાકપજ;
વાંકચ-ક. (૨) રાંક; વળ તે; મરડાટ.
નહિ સીધાપણું તે; તેડાક; ધુંક.

વાંક, પું. સીઓને કાણી ઉપર પહેરનારું એક
જાળીદાર પરણું; વાંકડું; સોના રૂપાના
વાળાનો આમળો.

વાંક, પું. ગુનો; અપરાધ; દોષ; તકસીર. (૨)
ખેટ-ક; જૂવ. (૩) રાંક; મરડાટ. ૩૦
વાંક પડ્યો શો વધુનો ર. વાંક કાઢવો=જૂવ
કાઢી. (૪) દૂધ.

વાંકડવું, વિ. વાંકું; વળેલું એવું. ૨) ખોટું
લાગતું ને; રિદ્ધ લાગતું કવિતામાં વ-
પગલ છે (૩) વાંક દેડાવાક.

વાંકડવેલું, વિ. વેષ જેવું વાંકું; નયનીના
વાંકડા આંસુઓવાળું.

વાંકડી, વિં સેવરધની; સારી જાતની સોપારી.
 (૨) ફક્કડ; સરસ.
 વાંકડું; નં સ્ત્રીઓએ કોણી ઉપર પહેરવાનું
 એક ધરણું; વાંક; ઘોડાવાંક. (૨) સ્ત્રી
 પુરુષ બન્નેને હાથની વચલી આંગળીએ
 પહેરવાનું વિંટલા જેવું એક ધરણું;
 વેઠ; ઘોડો.
 વાંકડો, પુંઠ કન્યાવાળા તરફથી વરને આ-
 પવાની શેકડ પૈઠણ તે; પહેરામણી;
 વરને આપવા ઠરાવેલી શેકડ રકમ તે.
 ચરોતરના પાટીદારો, બંગાળીઓ, પારસી-
 ઓ અને સુરત તરફના અનાવિહ બ્રાહ્મ-
 ણોમાં વાંકડાની રીત છે. દક્ષિણીઓમાં
 હલેયાય છે.
 વાંકડાથીઓ, પુંઠ મોટો હાથીઓ; સાચિયાની
 એક તરફ. (૨) મંડળ; રેખાચિત્ર.
 વાંકાધ, સ્ત્રી. વાંકાપણું; વાંકાશ. (૨) છેલ્લાઈ
 ટેડાઈ. (૩) આડાશ વિરૂદ્ધ આગ્રહ તે;
 હઠીલાઈ.
 વાંકાખોલું, વિં ખોલીને ફરી જનાર; આ-
 ડાખોલું. (૨) જુલું; અપ્રમાણિક. (૩)
 નિંદક; ખોડું અને અવળ-જુલું ખોલનાર.
 વાંકાશ, સ્ત્રી. વાંકાધ; વકતા. (૨) આડાઈ
 (૩) વિરૂદ્ધતા.
 વાંકું, વિં નહિ સીધું; વળેલું; વાંકવાળું;
 અસમતલ; એકાદ બાજુ નમેલું. (૨) ઉલટું;
 અવળું; વિરૂદ્ધ. (૩) જુલું; ખોડું. (૪)
 બાંકું; છેલ્લ; તેડું; ફાંકડું. (૫) ઓરગિજ્જ-
 જવું; વિચિત્ર વલણુ. (૬) કુટિલ. કિં
 પ્રં વાંકું ચાલવું=ઉપર રસતે જવું; વિરૂદ્ધ
 વર્તવું. અનીતિએ ચાલવું. વાંકી નજરે
 જોવું=જાનામાના જોવું. અપ્રસન્નતા દેખાડવી.
 વાંક પડવું=નાપ્રસ થવું; ખોડું લગાડવું;
 ધતરાજ થવું. (૨) ઉધું પડવું; ગુસ્સે થવું.
 વાંકું ખોલવું=ખોલીને ફરી જવું, નાચકર
 જવું; આડું ખોલવું. જુલું ખોલવું; નિંદા
 કરવી. વાંકું વળવું=મી. જવું; વાંકા થઈ

જવું; નીચા વળવું; નમવું; ફંટાવું.
 વાંકું વાળવું=મરડવું; નમાવવું. વાંકી
 પાધડી મૂકવી; છેલ્લાઈ કરવી; ટાપડીપ કરવી.
 ઉં વાંકી મેલે પાધડી ને છાંયડો જોતો
 જાય રે ગોરમા. (૨) દેવાણુ કાઢવું; દાંત
 દેખાડવાં રૂં પ્રં વાંકો દહાડો કમજબતીનો
 સમય; નહિ લાભકારક સમય; અવજો
 દહાડો; વાંકી નજર કટાક્ષ. ધતરાજ વાંકું
 મો કરવું; અવળું જોવું. (૨) એકા;—મ-
 સ્કરી કરવી. વાંકો વાગ યતિચિત્ પીડા
 ઇર્ષા; હરકત હેતો; નડતર; આંચ, ગેર
 સમજુતી; અચૂખતાવ.

વાંકુંજુલું, વિં આડુંતેડું; સહેજસાજ
 વાંકું. (૨) આડું—અયોગ્ય લાગે એવું;
 ખોડું—નહાઈ એવું (૩) ગાળા ગાળવું;
 વધારે પડવું; સર્પાકાર વાંકું તે.
 વાંકુંતેડ, વિં બહુજ વાંકું થઈ ગયેલું હોય
 એવું તે; વળાગયેલું.
 વાંકુંવસથું, વિં આડુંતેડું; અયોગ્ય અને
 આકર્ષ લાગે એવું; વિરૂદ્ધ અને હલચુ—ત્યાં
 કંઈ વાંકું વસથું ખોલતો નહિ. જુલું
 ને રીસ ચડે એવું.
 વાંકુંવરણાગિયું, વિં ટેડાઈને ટાપડીપવાળું;
 ફક્કડતા દેખાડવાને અકકપણે વર્તનાર;
 છેલ્લાઈના મરોડમાં રહેનાર; ટાપડીપિયું.
 વાંગલાં, નં વળખાં; શંશં. ઉં અસ વિના
 હોયાં મારે વાંગલાં તો ક્યાંથી કરીએ ટાપી
 આંગલાં.
 વાંધું, નં ચોમાસાના પાણીના જોરથી કે
 નદીના પુરથી જળીન ખોદાઈ જઈને
 પડેલો લાંબો અને ઉંડો ખાડો તે; કાતર.
 વાધો, પું [મ. વર્ગ] વર્ગ; પંક્તિ:—વચલા
 વાંધાના લોક દુકાળમાં બેઠું દુઃખી યાય
 છે. (૨) જાત; તરફ.
 વાંચન, નં [મં. વાચન] વાંચવું તે; ઉકે-
 લવાની દગજબ તે; પકન; ચિદ્ન અક્ષર

હાખેલી બાબત મુખથી ક્યારથી તે. (૨)
ચિન્નનો અથવા સંગ્રાઓ બેસાડી અર્થ
સમજાવે તે. (૩) કહેવું; બાખવું તે. (૪)
અભ્યાસ; યાન; માહિતી.

વાંચનમાળા, સ્ત્રીં વાંચવા-બાણવાથી ક્રમા-
તુસારી ચોપડીઓ તે; વાંચવાની ચોપ-
ડીઓની માળા-ત્રેણિ તે:-હોપવાંચ-
નમાળા.

વાંચનાલય, નં [સં. યાચન આલય]
વાંચનશાળા; ગ્રંથાલય; પુસ્તકશાળા; લાય-
બ્રેરી. (૨) અભ્યાસગૃહ.

વાંચવું, કિં સં [સં. યાચ] ચિન્ન-અ-
ગ્રાઓ કે અક્ષરે લખેલી બાણ સમજાય
તેમ ઉકેલવી; કોતરેલું, લખેલું, કે ચીન-
રેલું જોઈને મનજવું અને જોલવું; લખેલું
મનમાં બેસાડી સમજવું અથવા તો જો-
ડેથી ઉકેલવું તે. (૨) અભ્યાસ કરવો;
યાન મેળવવું; સમજવું; જાણવું; બાણવું.
(૩) કહેવું; બાખવું:-ગાંધી વેળા બ્રાહ્મણ
વચનો નથી. (૪) કહેવું; ચિતવું:-કો-
ઈવું પણ બહુ વાંચવું.

વાંછના, સ્ત્રીં [સં.] ઇચ્છા; બાવના; કા-
મના; નરજી.

વાંછા, સ્ત્રીં [સં.] ઇચ્છા; અભિલાષ;
બાવ. ઉં વરનાંછા નથી બીજી, (૨)
મરજી.

વાંછિત, વિં [સં.] ઇચ્છેલું; ધારેલું; અ-
ભિલાષિત.

વાંછ, સ્ત્રીં અજ્ઞાનપણા; નહિ જાણવાપણું
તે; નવો ઉદ્ભવ કે પ્રજોત્પત્તિ નહિ થવા
પણું તે-વાંછ.

વાંછણી, વિં [સં યચ્છ્યા] જેને પ્રજા
ન થતી હોય એવી માદા-સ્ત્રી તે.

વાંછણું, વિં પેતાના જેવું નવું બીજું બ-
નાવવાની શક્તિરહિત; પેતાની જાતિ
વધારવાને-પ્રજોત્પત્તિ કરવાને અશક્ત;

પ્રજોત્પત્તિ જેને ઘર્ષ કે થતી ન હોય એ-
વું તે. (૨) ન જોઈ કુટ્ટે એવું તે.

વાંઝિયાબાઈ, વિં વાંઝિયાનું; ખીનવારમી.
(૨) વાંઝણું ઘર-કુટુંબ તે. (૩) વાંઝણું
થતાં ઘરનાં બારણાં ઉઘાડાં રાખી આ-
પનાઈ; નિર્વંશ જતો રાખી આપનાઈ;
એકનું એક-ગણ વઢાણું-મોઢું છોકરું
તે:-વાંઝિયાબારનો દીકરો;

વાંઝિયું, વિં જેને છોકરાં ન થયાં હોય એ-
વું-સ્ત્રી તેમજ પુરુષ-અને માટે વપરાય
છે: પ્રજાગદિન; પ્રજોત્પન્નની શક્તિ ર-
હિત, અજ્ઞાન ગ્રે એવું; નથી ઉત્પત્તિ ન
કરી શકે એવું; જેમાંથી નફો-લાભ થાય
નહિ એવું:-વાંઝિયો ધંધો.

વાંડ, સ્ત્રીં વહેંચણી; વિભાજણી; ભાગ પા-
ડવા તે. (૧) ભાગ; હિસ્સો; શાભા. (૩)
નૈવેદ્યની પ્રસાદી

વાંડવું, કિં સં વહેંચવું; ભાગ પાડવા.

વાંડો, પું ભાગ. હિસ્સો. (૨) ગરાસમાં મ-
જેલી જમીનનો ભાગ તે; જેની ઉપર
સરકારી કર આપવાનો ન હોય એવી
જમીન-જેતર તે; રાજસેવાના બદલામાં
મજેલી ખીનકરવાળી જમીન તે.

વાંડો, પું કુંવારો; વગર પરણેલો પુરુષ:-
કેટલીક નાતોમાં કન્યાની અછતને લીધે
ધણા પુરુષો વાંડાજ મરી જાય છે. (૨)
વિધુર; ગંડાથેલો. વગર પરણેલો માણસ.
(૩) કુટુંબ-સ્ત્રી છોકરાં વગરનો માણસ-
પુરુષ તે. વાંડી-વગર પરણેલી. બાપડો
વાંડો હોય કઈ સ્ત્રી વાંડી હોય છે ?

વાંતરવું, કિં સં માદોરો કરી નાખવું;
વિખેરી-વછેરી નાખવું; બગાડી નાખવું.
(૨) વેતરવું; કાપવું. (૨) કરડવું.

વાંતરી, સ્ત્રીં કન્યાં કપડાં અને કાગળને
લાગતી કીક તે; ઉન, અને કાગળ વગેરેને
કરડી ખાનારાં એક જાતનાં નાનાં જીવડાં તે.

(૨) અનાજમાં પડતાં જીવડાં તે. (૩) ઉંચે જોવી જીવાત તે. — શાલને છુટી અને વપરાતી રાખજો, નહિ તો વાંતરી ખાઈ જશે.

વાંતિ, સ્ત્રીં [સં. વાન્તિ] ઉલટી; ખાધેલું પાછું ફરવું તે.

વાંદર, પું [સં. વાનર] માણસને મળતી આકૃતિનું ચરીરે વાળવાળું અને અટક્યાળા સ્વભાવનું એક વનચર પ્રાણી; વાનર; કપિ; મર્કટ; ભોળું. આની ધણી જાતો થાય છે. કેટલાકને પુંછડી નથી હોતી. વાંદર એટલે અટક્યાળાં કરવાં તે. વાંદર વેડા=વાંદરાની માફક ચાળા કરવા તે.

વાંદરી, સ્ત્રીં વાંદરની માદા; ભોજલી. (૨) એડોળ ને ચિઆવલી સ્ત્રી તે.

વાંદર, નં વાંદર; મર્કટ; કપિ; વાનર. કહે વાંદરાને નીસરણી આપવી=ખીસવા ને ખીલાવવું, મૂર્ખને ઉશ્કેરણી આપવી; ચઢાઉને ચઢાવવો એમ.

વાંદરો, પું નર વાનર તે; કપિ. (૨) કળ; ચાંપ; ઘોડો:—બંદુકને વાંદરો. (૩) તાળાનો ખીસો; ઉલાળો. (૪) સળગાવતાં આમતેમ કુદે ને ધુમરી ખામ એવી આતસખાજ. ૩૦ પ્રં વાંદરાનો ધા=ઘોડાને ધણું કરી નાખવું; ચુધીને ખગાડવું તે.

વાંદો, પું હવા ને ભેજવાળા અંધારી જગોમાં થતો રાત્રી પાંખવાળો જીવડો; ઝલ; વદો. (૨) એક ઝાડમાંથી જીજી જતના ઝાડનો જે પ્રરોહનું એકાદ જુદી જાતના ઝાડના પોલાણમાં થાય તે.

વાંધર, વિં વૃષણ વિકારવાળું—અજાડ. ખાસી કરતાં રૂઢી ગયેલી એકાદ રગને લીધે જોના જણ વધી ગયેલા હોય એવું—આખણું.

વાંધો, પું હરકત; અડચણ (૨) ખાધ; મવ ભેદ. (૩) વિરોધ; સંસ્પર્શ. (૪) ચક;

વહેમ. વાંધોસાંધો=ખાધ; હરકત. કિં ૫૦ વાંધો કહાડવો=ખાધ લેવો; વિરૂદ્ધ પડવું; ચક લાઈજો. ખોટું લાગવું. (૫) દોષ; ભૂલ; ખોડ.

વાંન, નં વાન; વર્ણ; રૂપરંગ. (૨) અં વંત; વાન; વાળું. જાતવાન.

વાંડળ, વિં વાયેલ; જેમ તેમ બોલે અને વિવેક વગર ચાલે—ખરચે—વાપરે એવું; અસ્થિર સ્વભાવનું; અચી બોધનું ને અચી ફોગ કરે એવા સ્વભાવનું; વિકળ. (૨) ફોગટ; અમથું. (૩) માલ વગરનું.

વાંડળાઈ, સ્ત્રીં વિકળતા; મનની અસ્થિરતા; વાયેલપણું. (૨) હડાઉપણું.

વાંસ, પું [સં. વંશ] ઉમા સોટા જેવી ગડિ-પેરે પેરે પાન ને ઝાંઝવાળી એક વનસ્પતિ; વંશ; કીચક; વેણું. (૨) લાંબો ગાંઠાદાર સોટા; વળો; લાંબો ને જડો સાંડો. (૩) ૭-૮ હાથ જેટલું કે ૧૦ ફુટ જેટલું પરિમાણ—માપ તે. —વાંસનગ એ વાંસ પાણી છે. (૪) મોટો રવૈયો; છેડે લાકડાનો ફૂલ જડેલો દંડ ભાગવાનો વાંસ. —વસો-જાનો વાંસ. ૩૦ પ્રં વાંસ ફરવો=ધરમાં રાહરહીલ સરખું એ નહિ હોવું. નિષ્ઠિ-અનતા દેખાડે છે. —એના ધરમાં તો વાંસ ફરે છે! પછી આપે શું રાખ ? સુકો વાંસ મારવો=ધસીને ના પાડવી. વાસ બંધાય=હાડડી બંધાય—મરી જાય એ ગાળ.

વાંસકપૂર, નં વાંસ ફેડતાં તેમાંથી નિજળતો કપૂર જેવો ઘોળો દરી ગયેલો વાંસનો રસ; વંશનિર્વાસ; વંશલોચન.

વાંસડો, પું વાંસ; લાંબો વાંસનો સોટો; વળો. વાંસણી, જું વાંસળી.

વાંસફેડો, પું વાંસને ફેડનારો; વાંસને ચીરી તેનાં કાંપડાં કરનારો. (૨) વાંસ ફેડી ને િ અધોની ટોપલીઓ અને હાજડાં અનાવનારો વાંસલડી, સ્ત્રીં વા કુંકવાથી વાગે એ િ વાંસની બુંગળા; વાંસળી. પાવો; વેણુ;

વેણું; અંસી. ઉં વાંસલડી વાગીને હું તો
નગી.
વાંસલો, પું લાકડાં જોલવાનું સુતારું જો-
નગ. કહેવું વાંસલો હલાવીને ચાલ્યા જવું =
કામ કરવું નહિ પણ માત્ર દહાડો બરવો.
વાંસળી, સ્ત્રી વેણું; અંસી કુંકવાથી વાગે
એવી વાંસની જુગળી; પાવો. (૨) હારે
એક એક રૂપિયો રહે એવી મળ્યુવ કપ-
ડાની ડાથળી.
વાંસી, સ્ત્રી એક છેડે દાતરડા જેવું શું જે-
સાંસો વાસ, ઉચ્ચા ઝાડનાં નાનાં ડાળાં
કાપી નાખવાનું એક જોનગ. વાંસી
લકને ડાળાં ખાંપીનાંખ્યાં.
વાંસે, અં પાછળ પુડે. મારી વાંસે આવ.
(૨) પુઠે લાચુ ને લાચુ રહેવું તે. તે
વાંસે લાચો કે, મને સાહેબની મુલાકાત
બસ કરાવેજ, એટલે હું શું કરું ? ખતે
વાંસો, પું બરડો; પીઠ રૂં પ્રં વાંસો મારે
થવો=માર ખાવાનાં લક્ષણ થવાં.
વાંસોડ, નં વાંસનું વન; વાંસવાડો.
વિ, અં [સં] વ્યુદાઈ, આભાવ, ફેરફાર,
વિવિધતા, વિરોધ, પ્રતિક્રિયા, ચલાવ, ફે-
લાવો અને પુષ્કળપણું વગેરે બતાવનારો
ઉપસર્ગ:—વિન્દ્યેય, વિધવા, વિકાર, વિસ્મ-
રણ વગેરે.
વિઆજ, નં વ્યાજ.
વિઆણું, ૧૦ વ્યાજ; વ્યાજ સંબંધી
વિઆણુ, કિં અં [સં. યી.] વહાણું;
જથ્થુ પ્રસવણું; બચ્ચાને જન્મ આપવો.
વિઆણું, ૬૦ વાણું, સાંજનું રાત્રિજોનન
તે, ઉં વિઆણુની વેળા પાછળ.
વિકટ, [સં] અધક; મુશ્કેલ. (૨) દક્ષણ;
જગર. (૩) બપોર; ભારે. (૪) અણુધક.
વિકરાળ, વિં [સં.] બીક લાગે એવું;
બિચારણું ડગમણું.
વિકટપ, પું [સં] અપવાદ; શુક: તકાવત.
(૨) અનિશ્ચય; દ્યુષ્ટ. (૩) બદલ.

(૪) કલ્પનામય વિચાર; તર્કવિતર્ક.
વિકસણું, કિં અં [સં] ખીલણું, ઉદયણું
ફૂલણું. (૨) પહોળું થવું.
વિકળ, વિં [સં.] આતુર; આકળું; શું કરવું ને
શું નહિ ? એવી વિચ્છાસુટમાં પડેલ.
ઉં સખી ! મને વિકળ કરી છે એની
વાંસળીએરે. દયા.
વિકળતા, સ્ત્રી વિકળપણું; આતુરતા; અ-
કળામણું; વિચ્છાસુટા.
વિકળા, સ્ત્રી કળાનો સાહેબો ભાગ તે; ક્ષણ-
થી પણ થોડો વખત તે.
વિકંપિત, વિં ધ્રુજણું; કંપણું; થરથરણું; કં-
પાયમાન.
વિકાર પું [સં.] કાષ્ઠ પણ વસ્તુની સ્વાભાવિક-
અસહ સ્થિતિમાં થતો જે (નરતો) ફેરફાર
તે; બગાડ. (૨) શરીરનો તે રોગ;
બાધિ. મનનો તે=શુદ્ધિ, આવેશ,
લાગણી. (૩) ભૌતિક શુદ્ધિ-સ્વરૂપની
વિપરીતતા; વિપર્યય.
વિકારી, વિં વિકારવાણું; બગાડીગણું. (૨)
વિકાર ઉત્પન્ન કરે એવું; શરીર-મન વગેરે
બગડે એવું; રોગી; અપદ્ધ. (૩) ખરાબ
ભાવનાવાળું; કૃત્તિત; જેમાં સ્ત્રીભાવના
બરેલી હોય એવું. વિકારી આંખ-મન
વગેરે.
વિકાશ, પું [સં.] વિકાસ; ખીલણું તે;
ઉદયણું-ફૂલણું તે; ઉદ્ઘાટન; ખિલાવ; ઉપા-
ડ. (૨) ખુલ્લું થવું તે; સ્પષ્ટ-ઉપાદા-સ્વ-
રૂપમા આવણું તે; ફેલાવ; પ્રસવ; વધ;
આવિષ્કાર. (૩) તેજોમયતા; બહુકો.
વિકાશવાદ, પું વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓ
વગેરે દેવ, કાળ અને પરસ્થિતિને લઈને
વધતા અને ખોલતા નામ છે એવો જે
દ્રાવિડ-મન તે. દ્વિતીકાવાદ. પુરાણમાં
કાવિન નામના વિદ્વાને ગયા સેકામાં આ
મત પ્રતિપાદન થયો ત્યારપછી ધણું યા-
જ્ઞાને તે લગાડવામાં આવ્યો છે, બીજાવાદ

પોતામાં રહેલી શક્તિઓથી પરિસ્થિતિને યોગ્ય સ્વરૂપ લે છે અને તે પોતાના જીવંત ખીજી પોતામાંથી ઉત્પન્ન કરી સ્થિતિ પ્રમ લે ખીલવણી કર્યે જાય છે, એવો આ મત વાદનો મુદ્દો છે.

વિકાસ, પું. [સં.] ઉદ્ભવું તે; ફલવું. ખીલવું તે. (૨) તેજ; પ્રકાશ. (૩) હરખ; અનંદ.

વિકાસવું, કિં. અ. ખીલવું; ફલવું; ઉદ્ભવું. (૨) કિં સં. ઉદાહરણ: પહોળું કરવું; ફાડવું. ઉં અનગર પડ્યોતોરે વાગ્યાં, વિકાસી મુખ ભાગ; દમયંતીએ પ્રીતિયો નહિ. (૩) ટગરટગર જોવાકરવું.

વિકાસી, વિ. જ્ઞનાર: ખીલનાર:- પોરણાં ચંદ્ર વિકાસી ને પદ્મ સૂર્ય વિકાસી (૨) ખુલવું; પહોળું. (૩) આનંદ આપે એવું.

વિકીર્ણ, વિ. [સં.] વેરાવળું; અમ તેમ ફેલાયેલું-ફેલાયેલું હોય તેવું; વિખરાયેલું. (૨) ઉડારેલું; છુટું છુટું કરી નાંખેલું, ફેંદાયેલું.

વિકૃત, વિ. [સં.] જેના સ્વરૂપમાં-ગુણમાં ફેરફાર થઈ ગયેલો હોય એવું; બગડી ગયેલું; ખરાબ; ખેડાળ; તરેહવાર. (૨) વિકાર પામેલું.

વિકૃતિ, સ્ત્રી. [સં.] વિકાર; વિક્રિયા; સ્વાભાવિક સ્વરૂપ-ગુણ વગેરેમાં થયેલો જે નરસો ફેરફાર તે; બગડાડો.

વિકૃષ્ટ, વિ. [સં.] ખેંચેલું; તાણેલું; વાળી નાખેલું. (૨) ધસરડેલું.

વિક્રમ, પું. [સં.] પરાક્રમ; પુરુષાર્થ; સૌર્ય; બળ. (૨) પરાક્રમનાળું સૌભાગ્ય; બહોળાલી ઉં રાવણ વિક્રમ રવિના, અસ્ત સમયને મનોપ મુચ્ચને છે. (૨) પગલું; કદમ. વિક્રમ ઉજ્જવળનો પરાક્રમી પરાપરાશી એક મેટો રાજા. વિક્રમ સંવત્-વિક્રમ રાજ્યએ ચલાવેલો મંત્રસર. ગુજરાતમાં વિક્રમ સંવત્ ચાલે છે, વિક્રમ અને વિક્રમ સંવત્ મારે ઇતિહાસકોમાં ધક્ક મળેલ

છે ઇતિહાસમાં વિક્રમ સંવતની શરૂઆતના કાળમાં કોઈ એ નામનો રાજા થયો જણાવેલો નથી, તેમ વિક્રમ સંવતનાં પહેલાં ચાર પાંચ સદ્કામાં લખાયેલો કોઈ લેખી પુરાવો મળતો નથી પણ એમ કહેવાય છે કે, એક જુના 'માળવ સંવત' ને પાછળથી ઉપાડેલો તે એ છે.

વિક્રમ, પું. [સં.] વેચાણ; મૂલ્ય લઈને આપવું તે:- કન્યાવિક્રમ. (૨) વકરો.

વિકાંત, વિ. [સં.] પરક્રમી; બહાદુર. (૨) બિયામણું; ખીક લાગે એવું. (૩) ઉરકેરાયલું; ડુમ્માદ ઉપર ચડેલું.

વિક્રિયા, સ્ત્રી. [સં.] વિકાર; વિકૃતિ. (૨) ઉલટી ક્રિયા થવી-બગડવું તે.

વિક્ષેપ, પું. [સં.] આંતરે; ખતરો; બાહ્ય; અડચણ; હરકત; અટકાવ. (૨) કોઈ કાર્ય-વિચારમાં લાગી રહેલા ધ્યાનમાં વ્યવધાન પડવું તે; મનનું સાતત્ય તૂટવું તે; વ્યવધાન. (૩) વાર; વિલંબ.

વિખ, ન. [સં. વિપ.] ઝેર; પ્રાણ હાનિ કરે એવું દ્રવ્ય તે; વિપ, વખ.

વિખડું, ન. વિખ; વખ; ઝેર. ઉં વહાલો અમરત પૈને ઉછેર્યાં, વહાલો મારે અમરે રે, હવે વિખડું ઘોળા ઘોળા દો છો, ઘટે નહિ તમને રે. પ્રા. કા.

વિખરવું, કિં. અ. [સં. વિષ્કર્] વેરાવું; છુટું છુટું પડવું; પથરાતાં પડવું; ખરવું. ઉં વિખરતાં ખરતાં કુસુમોવડે.

વિખરાવું, કિં. અ. વેરાવું; ફેલાવું; પથરાવું. (૨) આમ તેમ છુટું છુટું થઈ જવું. ઉં છુટો સુનાળો વિખરાયેલો હતો, નિર્તબની ઉપર કૃષ્ણ ચોટલો.

વિખનાદ, પું. વેર ઝેર થાય એવી બોલચાલ; કળિયો; તકરાર; વેરઝેર.

વિખણું, કિં. સં. પાપવું; ફેંદવું; મુંડી નાંખવું; ષડી તોડી-ખવું.

વિખિયા, સ્ત્રીઃ સ્ત્રીઃ બાઈડી. (૨) ઝેરીલી
—કુલેશ સ્ત્રી. (૩) વિખિયા.

વિખે, અંધ વિખે; ખાં. (૨) સેખિ; અચે.
સાતેખી અને ચોથી વિખિયતિને અર્થે વ.
પેરાંય છે. || ૩ ||

વિખેરવું, કિં સં જુદું પાડવું; આમતેમ
આધું પાડું ફરી નાંખવું; પેરી-વ ખેરી
નાંખવું. ઉપ એ પેરીઓના વાસનિ વિ-
ખેરી નાંખી. ક-દ ડ વેરાતું કરવું.

વિખ્યાત, વિં [સં.] નામાંકિત; પ્રખ્યાત;
લોકમાં જાણીતું હોય. એવું; નાખીયું.

વિખ્યાતિ, સ્ત્રીં [સં.] નામાંકિતપણું;
પ્રખ્યાતિ; પ્રસિદ્ધિ. (૨) યથા; છર્તિ;
આખર. સારા કામથી લોકમાં જાળ-
ખાવું તે.

વિગત, સ્ત્રીં સારી રીતે જાણેયું એવું તે;
બીના; સંપૂર્ણ વાત-વૃત્ત; હરીકત; તપ
સીલ; જેમ જન્યુ હાથ તેમ કમવાર અ-
થેતિ કથન તે. વિગતેએ રીત. અર્થ-
સમજાણ અને વિવેચન-મનેન વગેરે સી-
થે ઉપ પછુ વિગતેથી જો વચાપ, તો ને-
માંથી કારણ થાય. (૨) માહિતી; જાણ.
વિગતવાર, અંધ સમજી અથેતિ હરીકત સા-
થે; તપસીલવાર; જુદી જુદી વસ્તુઓના
જુદા જુદા સ્વરૂપ જુલાસાઓ સાથે-
કાલે હું તમને વિગતવાર પત્ર લખાઇ.
વિગેરે, અંધ વગેરે; આદિ લખને-સા એમ;
અસુક અસુક અને ખીજ વધારે એમ-
કાગળ, શાહી, કલમ વિગેરે લખવાનાં
સાધનં જોઈશે.

વિગેરે, પું [સં.] તેકરાર, અગર; નહિ
મેળ તે. (૨) લેડોઈ, પેટકોડ. (૩) ર-
રીર; દેહ. (૪) ધ્યાઈરેલમાં-સમાનના
અવયવો-રાખે જુદા પાડવા તે (૫)
અંચ; ભાગ; ટુકડો. (૬) આદાર; સરપ.

વિગ્રહવાન, વિ ચરીરી; દેહી; દેહધારી, (૨)
પાણી

[વિચરવું, કિં અંધ વેરાઇ જવું; આમતેમ
જુદું પડી જવું; છડીજવું. (૨) તાપથી
જોગણીજવું.]

વિધારવું, કિં અંધ વિધરવું; વેરાઈ જવું;
સમજના જુરસો જતો રહેવો. (૨) જો-
ગણી જવું.

વિધારી, પું કનિયો, ઝગડો; ટંટા. (૨) ક-
મંપ થયો તે.

વિધોતે, પું [સં.] મારવું તે; ધો કરવો
તે; ધાત; સંહાર. (૨) હાથે; નાશ.

વિધાનક, વિં તેડી પાડનાર; નાથ કેરનાર.
(૨) પાવમાલી કરે એવું; ઉચ્ચેદક.

વિધું, નં સો હાથ ચોરસ, ચાળીસ ઝુંકા જે-
ટલું જાનીનું પ્રમાણ-એક માપ તે; વિધો.

વિધો, પું વિધું; ચાળીસ ઝુંકા માપ તે.
(૨) સો હે થ લીધે પહેલો જાનીનો
કકડો તે. એકગને નવ આની જેટલો
ભાગ તે વિધાને એકર.

વિદ્ધ, નં [સં] કાઈ કાંઈ કરવામાં જે
વાધો-હરકત આવે તે; અડચણ, નડ-
આડખીલી; પ્રત્યવાય. (૨) સંકટ; નિ-
તિ; કુખ. (૩) મુશ્કેલી; વિડખના.
વિદ્ધર-હારી, વિદ્ધરણ-જાણપતિ.

વિદ્ધર, વિં વિદ્ધને હરનાર; ગણપા
ગણેય.

વિદ્ધિત, વિં વાંધામાં-હરકતમાં આરી
હેલું. (૨) કાંઈ કારણે અટકેલું; કાંઈ
હતરને લીધે ખલેલું.

વિચક્ષણ, વિં [સં] ચતુર-તીવ્ર સમ-
શક્તિવાળું; તરત સમજ જાય એવું. (૨)
અચળાક્રવાળું; ચાલાક. (૩) ભણે
જાની, શાણ. (૪) નહિ માંજ્યું જાય એવું
કાળેસ; જાણુત ને ઘણી જાણતો જાણ
કાર હોય એવું.

વિચરવું, કિં અંધ [સં.] ફર-આં
જવું; ચાલવું; જવું. (૨) જાદાર જવું
નિજજવું; આગળ ગતિ કરવી. (૩) ગાખ

લ થયું; પેમયું. ઉં વિચરી વિલાપત
લાવક વિલોક્યા લોક. ક. ૬. ૩૧.

વિચાર, પું. [સં] સાઈ ખોડું; ખર ખોડું
અને કર્તવ્યકર્તવ્ય સંબંધી તુલના-પરી-
ક્ષા કરવાની જે સમજાવેલ તો; સદ-
સદ વિવેક કરવાનું જ્ઞાન તે; ઈંદ્રિયો મા-
રણ જાણીએલી બાગન ઉપર મનમાં ચાલતો
જે વ્યાપાર તે; મનમાંનું ચિંતન; મનન
તે; મનોવ્યાપાર. (૨) મન, છુદ્ધ અને
અર્થતઃકુલમાં ઉઠાપેલ ચક્ર બંધાયેલે અભિ-
પ્રાય તે; (૨) મત; નિશ્ચય; ઠરાવ. ધર રાખ-
વાનો વિચાર થયો કે નહિ ? (૩) ઉદ્દેશ:
હેતુ; આશય:—ધર લેવું એવો વિચાર છે
પણ જોઈએ છીએ. (૪) ત્રિવેદ; સમ્યક્તા;
મર્યાદા:—કંઈક ખોલતાં વિચાર રાખવો,
એ તો ગમે તેવો પણ અમલદાર છે. (૫)
કલ્પના; તર્ક; મનસુખો, (૬) આનાકાની;
શુદ્ધવૃણુ; ગડમથલ. (૭) ખીક; ભય. (૮)
અટકાવ; અડચણ; ચોભવું તે. (૯) ચિંતા;
શિકર; કાળજી. (૧૦) ધ્યાન; લક્ષ. (૧૧)
પશ્ચાત્તાપ. કિં પ્રં વિચાર આવવો=કાર્યો
કાર્ય સંબંધી મનોવ્યાપાર ચાલવો. (૨)
કલ્પના ઉઠવી. (૩) ડગલો-વહેમ-ચકા
પડવી. વિચાર ઉઠવો=તર્ક થવો. વિચાર
કરવો=મનોવ્યાપાર ચલાવવો; કાર્યકાર્ય
નિર્ણય માટે મનમાં મથવું. (૨) મન-
સુખા-કરાવ કરવો. (૩) ચોભવું; ખોલતાં
અટકવું. (૪) ખીજ સાથે ત્રિવાદ ચલાવવો.
વિચાર ચલાવવો, વિચાર કરવો; વિવાદ કરવો;
નિર્ણયને માટે ચોભવું-વખત લેવો. વિચાર
છુપાવવો=હેતુ જાહેર નહિ કરવો. વિચાર
જાણવો=સામાનો શો અભિપ્રાય છે તે
જાણવાનો ચત્ત કરવો. વિચાર ડગમગવો
=કરાવ, મનોભિપ્રાય સિયલ થવો; આ
નાકાની ઉગવડી. વિચાર દગાવવો=મનો
ભાવ છુપાવવો રૂઝવા સંયમ ધરવો.
વિચાર ધરવો=મનસુખો રાખવો. વિચાર

પરખવો=મામાનુ મન જોઈ લેવું વિચાર
ભમવો=દોલાયમાન ચક્રજવું; મનની સ-
મતેલતા જતી રહેવી. વિચાર રાખવો
=વિવેક રાખવો. વિચાર સાંભળવો=ખીજ-
નો મત સાંભળવો, વક્તાવ્ય જાણવું. ૩૦
પ્રં વિચારપૂર્વક વિચાર સાથે, જાણી
જુજીને; અજાણતાં કે અકરમાત એકદમ
નહિ એમ. વિચારશીલ=ડહાધું વિચાર-
વિવેકવાળું; ગંભીર; સાહસિક નહિ એવું.

વિચારક, વિં વિચાર કરનાર.

વિચારણા, સ્ત્રીં વિચાર કરવો તે. (૨) પ-
રીક્ષા; તપાસ.

વિચારણું, કિં સં વિચાર કરવો; જેવા
જાણવા સમજવામાં આવેલી બામત ઉપર
મનમાં વ્યાપાર ચલાવવો તે; સાર અસાર
સમજવો.

વિચારિત, વિં વિચારેલું; ચિતેલું. (૨) મ-
નથી નપ્રી કરેલું.

વિચારી, વિં વિચારશીલ; વિચારવાળું. (૨)
ડહાધું; સાણું.

વિચિ, સ્ત્રીં તરંગ; લહેર; મોજો.

વિચિક્ષણ, વિં વિચક્ષણ; ચતુર; ચાલક. (૨)
ઝટ સમજી જાય એવી તીવ્ર જુદિતું.

વિચિત્ર, વિં [સં] વિવિધતાવાળું; ભાત
ભાતનું. (૨) ગ વગેરે માટે) તરેહવાર. (૨)
અજાણ્ય જેવું; અદ્ભુત; નવલ. (૩) ઘાટ,
ડોળ કે સમતા વગરનું. (૪) ભગીવાર વગ-
રનું; ચંચળ મનનું; સ્વભ વનો ઠેકાણા વગરનું.

વિચિત્રતા, સ્ત્રીં વિચિત્રપણું; તરેહવારપણું.
વિચેતન, વિં [સં] ચેતનારહિત; ખેભાન;
નિઃસંગ.

વિચેષ્ટા, સ્ત્રીં (સં) ચેષ્ટા; મરકડી. (૨)
અડપણું.

વિચિત્રજ, વિં (સં) જુદાં જુદાં પડેલું; છેદાધ
બેદાધ ગયેલું; કાલી-તૂરી ગયેલું.

વિચ્છેદ, પું (સં) છેદ; કાપ; ધા. (૨)

કાપીને જુદું પાડવું તે. (૩) જુદાઈ; વિ-
ભેગ; છુટા પડીજવું તે.
વિજ્ઞાનુ, કિં સં વાસંથ અથવા વચ્ચે
પાણીએ ખંખાળવું; પાણીમાં 'અમકોળી
અથવા પાણી નાંખીને ધોવું તે. :-ગોળી-
" કળસિયો વિજ્ઞાવો=તેમાં પાણી નાંખી
ખૂબ હલાવીને સાફ કરવાં; પાણીથી માફ
કરવું-ધોવું. :-યુગમાં વિજ્ઞાવાં=પાણીમાં
અમકોળી-અમચાવીને ધોવું. (૨) ઉજાવું;
અમકવું. (૩) હેતરવું; ઠગવું. (૪) આપડી
નાંખવું; ખખેરવું; ખીખી નાંખવું.
વિજ્ઞા, પું (સ્ત્રી) પગને અંગુઠો પહેર
વાતું ધરેણું; વિંછીના આકારનાં ફૂલ.
વિજ્ઞવા ઉં આણવટ વિજ્ઞા.
વિજોહ, પું એ સ્નેહીઓ વચ્ચે જુદાગરી
પડાવવી તે; જુદું પાડવું તે; અજાણું રાખવું
તે; વિભેગ; જુદાઈ.
વિજ્ઞવારા, પું વિંજ્ઞાનો પવન. વિરજ્ઞ-
વાળા=એક જાતના ધાસનાં સુગંધદાર
શ્રીયાંના વાળા તે. આ વાળા-વિજ્ઞા,
ટી વજેરે બનાવવાના કામમાં આવે છે.
વિરજ્ઞવાળાના વિંજ્ઞાનો પવન તે.
વિજ્ઞો, પું [સં. વ્યજ્ઞ] વિંજ્ઞો; પંખો.
હવામાં હલાવ્યાથી વાની લહની ન આવે
એવી કાગળ, કાગડાં, વાસની ચીથો કે
તાડપત્રની બનાવટ તે, વિજ્ઞાલો કવિ-
તામાં-ઉં વિજ્ઞાલે વા ઢોળું રાજ.
વિજન, વિં [સં.] માણસના વસવાટ
કિંવા અવરજવર વગર; જ્યાં મનુ-
ષ્યના સંચાર ન હોય એવું; ઉજડ ઉં
વિજન વગેરે આર્ય રખડયા. ઉ. રા.
ચરિત. (૨) એકાંત; જ્યાં કોઈ હોય
નહિ એવું (સ્થાન. જંગલ.) વેરાન.
વિજય, પું [સં.] જીત; ક્ષેત્ર; જય. (૨)
એ નામનો વિજ્ઞાનો પોળિયો-જય
વિજય.
વિજ્યા, સ્ત્રી [સં.] ડુર્ગા; પાર્વતી. (૨)

ભાંગ; ગોળની મોન્દો અને પાનનો જુકો.
ઉં આક, ધંતુરો, શિવજી વિજ્ઞ-
વાના ભોગી.
વિજ્યાદશમી, સ્ત્રી આસો મુદિ દગમનો
તહેવાર તે; દસગ. ઉં વિજ્યા
દશમીના વાયદા વીતિયા, નજીદી! નાન્યા
તમાગ વીર. મુસાફરો અને યતિઓ વગેરે
જેઓ ચોમાસુ એક ઢેકણે અટકી રહ્યા
હોય તેમને પ્રયાણ કરવાનો દિવસ. સીમાડું
ઉઘાડન કરવાનો અને ચાસ પંખી જોનાનો
મહિમા તે દિવસે હોય છે. રાવણ ઉપર
ચઢાઈ લઈ જવાને રાત કિષ્કિંધાથી અને
પાડવો વિગટ નગરમાંથી એ દિવસે શમી-
સીમળાતું પૂજન કરીને નિકળ્યા હતા,
અને વિજય પામ્યા હતા.
વિજ્યાનંદ, પું [સં.] જીત થવાની ખુ-
શાલી તે; જય થવાનો આનંદ તે.
વિજયી, વિં [સં.] જીતેલ; ક્ષેત્ર મેળવેથી
હોય એવું; જીત પામેલ; ક્ષેત્રમંદ; જય-
વંત; યજ્ઞસ્વી
વિજયુ, કિં સં વિજયું; હવામાં આમતેમ
જોરથી ફેરવવું; અ મનેમ ધુમાડવું.
વિજયી, સ્ત્રી [સં. વિજુત] વાદળો એક
ખીજ સાથે અથડાવાથી આકાશમાં તેજને
જે જલુકો થતો દેખાય છે તે; વિજ; વિ-
જુત. (૨) એક જથ્થામાં રહેલા સૂક્ષ્મ અ-
ણુઓ અને તેની આસપાસ રહેલા ધ્રુવરમાં-
સૂક્ષ્મ વાયુમાં થતી હિલચાલથી ઉત્પન્ન
થતી એક તેજોમય શક્તિ તે. ઇલેક્ટ્રીસિટી,
વિજળી રાસાયણિક પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતી
એક શક્તિ.
વિજિત, સ્ત્રી પર નાત-જાત તે
વિજિતીય, વિં [સં.] ખીજ નાત જાતનું,
જુદી જાતનું.
વિજપરો, પું છુકો; નિઠાય; તોડ
વિગરી, સ્ત્રી જારિયે ધુપાવવાની કળા
અથવાજ તે-જારિયેવિગરી.

વિભોગ, પુ. [સં. વિયોગ] પ્રિયજનથી, સ્વ-
જન અને સ્વદેશથી દૂર હોવું તે; જુદાઈ;
વિરહ; નહિ મંયોગ તે; અળગું; વિખુટું
દૂર રહેવું તે. (૨) નહિ મેળાપ-મુલાકાત
હોવી તે; અળગા-અતડા રહેવાપણું તે;
નહિ સંસર્ગ-સોળત તે.

વિભોગણ, સ્ત્રી. પતિથી દૂર પડેલી સ્ત્રી; વિ-
ભોગી; વિરહિણી. ઉ. હું વિભોગણને
સુધી આહિં, પતિ છે વર્ષ થયું વસ્યા તહિં.

વિભોગી, વિ. વિયોગી; વિગ્ધી; પ્રિયજન,
સ્વજન અથવા સ્વદેશથી દૂર રહેવું-પડેલું
તે. સ્વજનથી વિખુટું; દૂર પડેલું; વિભોગ
વાળું.

વિજાસિ, સ્ત્રી. [સં.] વિનંતિ; અરજ; આ
જી. વિજાપના.

વિજાત, વિ. [સં.] સારી રીતે જાણેલું;
જાણત.

વિજ્ઞાન, ન. [સં.] સવિશેષ-ખાસ જે જ્ઞાન
તે; ઉડું અને ઉચ્ચ પ્રતિનું જ્ઞાન તે; તત્ત્વ-
જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન. (૨) વિદ્યા શાસ્ત્રીજ્ઞાન;
પૂર્ણજ્ઞાન; શુદ્ધ અને વિધવનાં અગ્નિઅંગતું
આતુભવમાં આવેલું જ્ઞાન તે; જાણતર:-
મનોવિજ્ઞાન; તત્ત્વ ને વસ્તુસ્થિતિને જાણતું
પૂર્ણ જ્ઞાન તે.

વિજ્ઞાનમયકોશ, પુ. [સં.] શરીરમાં ક-
લેલા પાંચ કોશમાંનો તે કોશ કે જે જ્ઞાન
ને જણાવે સમજે છે-હૃદયમાં ઉતારે
છે, મહત્ત્વ કેરેલા જ્ઞાનનો વિવેક કરી તેને
ધારણ કરવાની શક્તિ તે.

વિજ્ઞાનિક, વિ. વિજ્ઞાનનું, વિજ્ઞાન સંબંધી-
જાણતું તે:-વિજ્ઞાનિકકોશ. શાસ્ત્રીય.

વિજ્ઞાની, વિ. વિજ્ઞાન જાણનાર; ઉડા તત્ત્વનો
વિચારક; શાસ્ત્રી; જ્ઞાની.

વિજાપના, સ્ત્રી. [સં.] ખૂબ વિવેકથી વિ-
નવવું-અરજ કરવી તે, વિજાસિ; વિનંતિ
માથે નિવેદન કરવું તે.

વિટ, પુ. [સં.] શક; ધૂર્ત;; હઠ. (૨)
ભડવા; ભર. (૩) મળ; વિષ્ટા.

વિટપ, સ્ત્રી. [સં.] ડાળી; પદ્મવ; શાખા;
નવો અંકુર.

વિટપી, ન. [સં.] શાખાવાળું તે; ઝાડ;
વૃક્ષ, તરુ.

વિટલ, વિ. ન ટળે એવું; અવિચળ; હઠ.
(૨) મૂર્ખ; અણસમજી

વિટલા, પુ. સ્ત્રીઓ અને છે કરાને-કાને પ-
હેરવાના મોનાના વાળા.

વિટલાવું, કિં. અ. વિટાવું; આસપાસ શરી
વળવું; લપેટાવું; ઘેરવું.

વિટવું, કિં. સ. વિટવું; લપેટવું; દોરો-વસ્ત્ર
વગેરે ખીજાની આસપાસ ગોળાકારે લ-
પેટવું; ઘેરવે રેરવવું. (૨) ઘેરાલેવું;
કબજામાં ધાલવું.

વિટંગા, સ્ત્રી. કુલટા.

વિટંગ, પાખંડ; વિતંડ કેલ.

વિટંગણ, સ્ત્રી. [સં. વિટંગણ] પીડા;
દુઃખ; સંકટ. (૨) મુશ્કેલી; હરકત; નડતર.

(૩) માથાદોડ; પંચતી; તકરાર.

વિટાળવું, કિં. સ. વિટવું. (૨) ગોળાકાર
ગડી દરની:- બિસ્તરો વિટાળી આલેથો.

વિટાળી, પુ. વિટા.

વિટા, પુ. વિટા; વિટલો; જુગળા જેવી
ગોળ ગડી:- ગાંઠડાનો વિટા; (૨) આંટી.
ગુંછળી.

વિટુંલ, પુ. [સં.] વિખળો અવતાર; કૃષ્ણ;
પરમેશ્વર; એક દેવ. પદરપુર વિટુંલનાથજી
ધામ છે.

વિટંગન ન. [સં.] પીડા; સંકટ; આપદા.
(૨) મુશ્કેલી; અડચણ. (૩) પંચાતી; ગું-
ચવણ. વિટંગના.

વિહારવું, કિં. સ. [સં. ચિન્હાર] ચી-
રવું; ફાડવું. (૨) ચારી નાખવું. (૩) ચ-
માવવું; ઓણું કરવું.

વિષ્ણુ, અં બિના; વગર; સિવાય, ઉત્તર જળ
વિષ્ણુ કયમ રહેવાય ?

વિષ્ણુ, કિં સં અનાજમાંથી કાંકરા, દેસ્તર
ને જીવ વગેરે કાઢી નાખનાં. (૨) સાક
સાક જોધને ઉપાડી લેવું. (૩) ધણામાંથી
પસંદ કરી લેવું; વરણી કરી તે. (૪)
એકદુઃ કરી લેવું; ભેગું કરવું (૫) સુંદી
લેવું; તોડવું; વેડવું; ઉપરથી ખેંચી તોડી
લેવું:-ફૂલ વિષ્ણુનાં; ઉતારવું. ૨૦ પ્ર.
વિષ્ણુ લખએ એવું સુવ્યક્ત; સુંદર, મજેનું
સ્પષ્ટ:- એના એક જોડા જોડે વિષ્ણુ લખ-
એ એવા સ્પષ્ટ આવે છે. ખુરદું; તરત
દૃષ્ટિ ને ધ્યાન ખેંચે એવું.

વિષ્ણુચુંડા, પું વહાલ, બીક, અને અધીર-
પણાથી શું થશે ? શું કરીશું અને ક્યારે
મળશે ? એવો જે વક્ષોપાત થઈ રહેવો
તે; વ્યાકુળતા; અકળામણ; ગભરામણ;
ઉતાપ; ચિંતા; બહુજ કાળજી થવી તે.
ખેંચેતી; અપ્રત્યાઃ- ત્યાંથી વિષ્ણુચુંડા
થાય એવા સમાચાર આવ્યા. હાથકાપ.

વિષ્ણુમણ, નં અનાજ વગેરેમાં કાંકરા વ-
ગેરે દેસ્તર તે. (૨) વણવાનું જે તે, બદલવા
જેવું-ખાતલ કરવા જેવું-ટોળવા જેવું જે
કંઈ તે; ખોડખાંપણ; દોષ; કહેવા જેવું:-
એનામાં કંઈ વિષ્ણુમણ નથી (૩) મિલેવાનું
મહેનતાણું તે:-ખાંચ શેર દાણે માછ વિષ્ણુ-
મણમણે તેમાં શું કમાવો ? કહેં મૂળનું
વિષ્ણુમણ કાંકરા.

વિષ્ણુમણી, સ્ત્રી વિષ્ણુમણ.
વિતક, નં વિતેલું જે તે; ગુનરી; ગુનરેલું
તે; ગુનરેલી હાડમારી-ચંકટ વગેરે તે.
વિતક વાર્તા.
વિતકડાં, નં વિતેલાં જે મંકટ-સુરેલીઓ
વગેરે તે. કં-વિતકડાં વિત્યાં તે કોને
કીજીએ.
વિતથ, વિં નહિ સાચું; ખોટું; અસત્ય.

વિતનુ, પું [સં.] અનંગ; કામ; રમર.
(૨) વિંધણું જીલું. (૩) સુંદર. (૪) નામુક.
વિતર્ક, પું [સં.] ઉડતા વિચાર તે; તરેહ-
વાર તર્ક. (૨) દષ્ટના, તરંગ. (૩) પ્રાન્તિ;
અદેશો. (૪) અટકળ; ધારણા તે.
વિતલ, નં [સં.] સાત પાતાલમાં પીળું
પાતાલ તે.
વિતલું, કિં અં ગુનરવું; પડવું; અનુભવમાં
આવવું. (૨) વહીજવું.
વિતસ્તા, સ્ત્રી [સં.] એક પુરાણ પ્રસિદ્ધ
નદી.
વિતંડા, પું ખોટા વાદ; બકવાદ. ઉં વિતથ
વિતંડા કરી મરે, લેવો તેણે આ લાવ.
વિતંડવાદ=નકામી તકરાર; માયાજીક; પો-
તાનો લુલ્હો પક્ષ સ્થાપિત કરવાને ખોટા
મુદાઓ આપવા કરવા તે.
વિતાડવું, કિં સં કુમ દેવું; પર્જવવું; હેરાન
કરવું; પીડા કરવી.
વિતાન, નં [સં.] અંદરવો; છત.
વિતી, સ્ત્રી ગુનરી; વિતેવું જે તે; આપણ;
પીડા; સકટ; કુમ. ઉં ગુન વિતી તુજ
વિતરી ધારી આપડિયાં.
વિત્ત, નં [સં.] સત્ત્વ; બળ; હીર; કૌવલ (૨)
ધન; દોલત, પૈસાટકો. (૩) માલ મિલકત
(૪) સાર; કસ. (૫) રસ; પાણી; હીર
(૬) જીવ, વિતપાળનવનપતિ; કુબેર.
વિદંબ, વિં [સં.] બજેલું; દાઝેલું. (૨)
ચતુર; હોશિયાર; કાબેલ; સુસદી. (૩) દગલું;
ધુર્ત; પહેંચેવું. (૪) આવડવાણું.
વિદંબતા, સ્ત્રી હોશિયારી; ચતુરાઈ. (૨)
આવડ; કારીગરી, વૈદગ્ય.
વિદંબા, વિં ચતુર-કાબેલ સ્ત્રી. (૨) કાવ્યશાસ્ત્ર
પ્રમાણે ચતુર નામક.
વિદળ, વિં જે ભાગે વહેવાયેવું; જેમાં તણ
ખેડેલા હોય તેવું.
વિદાય, વિં વળાવેવું; મોકલેવું; વદાય.
વિદાયમીરી, સ્ત્રી મોક્ષવું-વળવવું તે; પ્રેયણ.

(૨) જવાની રળ. આપવી તે. (૩) વળાવતાં-જતા માણસને જવાની રળ અને બેઠ આશિય આપવી તે.- વિદ્યાગીરીના પોષાક આપ્યો.

વિદ્યારક, વિં [સં.] વિદ્યારનાર; શાહનાર; ચીરનાર. (૨) શાળનાર; મટાડનાર; ભાગનાર. વિદ્યારણ, નં [સં.] વિદ્યાગુણ-શાહગુણ તે. (૨) વિં શાળનાર.-કુખ વિદ્યારણ. તોડનાર; મટાડનાર; ભાગનાર.

વિદ્યારણ, કિં સં શાહગુણ; ચીરગુણ. (૨) મટાડગુણ; શાળગુણ. (૩) નાશકરણ.

વિદ્યાર, વિં [સં.] માહિત, જાણમાં આવેલું; જાણગુણ; જાણવેલું.

વિદ્યાર, આં મધ્ય દેશનું એક પ્રાચીન નગર. વિદ્યાર, વિં [સં.] શાહ; શાણ; અનુભવી ને બહુશ્રુત હોય એવું. (૨) કંગાલ; ગરીબ; દીન. વિદ્યારવેદ=કંગાલિયત બતાવ્યા કરવી તે; કુખ પોષાક કરવું તે.-ગરીબ હોય એ તેથી શું જ્યાં ને ત્યાં વિદ્યારવેદ કર્યા કરીએ. દીનતા દેખાડવાની દૃષ્ટિ સ્વભાવ તે.

વિદ્યારક, પું [સં.] ભણેલો ભણેલો ટોળી માણસ; રાજા અને મોટા માણસો પાસે હાજરજવાળી માટે રહેતો ટોળી માણસ-મિત્ર હેતિ છે તે. સંસ્કૃત નાટકમાં રાજાની સોળતમાં એને રાખવામાં આવે છે. (૨) મસ્કરો; રંગરો; જુઠણ; તરકારો. ભવાઈ વગેરે બેલો અને જાણસાઓમાં હાસ્ય ઉપજાવે એવું બોલનાર રમણ પાત્ર તે.

વિદ્યારકપણ, નં વિદ્યારકનું કામ તે; મસ્કરોનું કામ. (૨) અણકને એક અને બીજાને બીજી વાત કહી થોડી ધણી મોજ તરકાર કરાવવાપણ; વિદ્યારકવેદ તે સાંદી ઝંખરાં-આમતેમ-કેલકચુલટ કહીને બે મિત્ર કે દંપતી વગેરે વચ્ચે ગમતી તક-રાગ ચામ એમ કરવાપણ.

વિદ્યાર, પું [સં] પોતાનો જન્મદેશ નહિ તે; પરદેશ; પારકો-પરાયો દેશ તે.

વિદ્યારી, વિં બીજા દેશનું; પરદેશી નહિ સે; પરદેશી. બીજા દેશ સંબંધી.

વિદ્યારી, વિં [સં.] દેહ-ચરીરને લગતી માયા જોતે ન હોય એવું; હતે દેહ જેણે દેહને વળગેલા સંસારનો તેમજ દેહનો અહંકાર તજ્યો હોય એવું; શ્વનમુક્ત; ચીની.

વિદ્યાર, વિં [સં] વિદ્યાએલીવેદ પરચો હોય એવું. (૨) વપરાયેલું; ઉપયોગમાં આવેલું. (૩) અનુભવી; જોને વિતેલું હોય, જેણે કુખ સહેવાં હોય એવું.

વિદ્યારના, વિં [સં] જગતું; જીવતું; હયાત. (૨) નજર સામે હોય એવું; હાજર; સમક્ષ; પ્રત્યક્ષ.

વિદ્યા, આં [સં] સારી રીતે જાણવાનું જે તે; ઉડી સમજ તે. (૨) ભાષા, વિચાર, અમે અમુક વિષય સંબંધી જે ઉડું ગાન-અને ગાન લેવા જેવું બહુતર તે; ગાન; સમજણ. (૩) સુશિક્ષા; કેળવણી. (૪) કોઈ વસ્તુ કે કામની માહિતી અથવા આવડત તે; ઇલિમ; હુનર; કળા વગેરે. (૫) જરમાના રેસા. ચાર વિદ્યા=આત્મશિક્ષકી, ત્રી, વાર્તાને દંડનીતિ. ૫ અમી આત્મવિદ્યા ચૌદવિદ્યા=૧ ઋગ, ૨ યજુસ્, ૩ સૌમ, ૪ અથર્વ (આરવેદ) ૫ શિક્ષા, ૬ કલ્પ, ૭ વ્યાકરણ, ૮ નિરુક્ત, ૯ હંદ, ૧૦ જ્યોતિષ (હ અંગ) ૧૧ ધર્મ, ૧૨ મીમાંસા, ૧૩ તર્ક અથવા ન્યાય ને ૧૪ મુરારણ. ચૌદવિદ્યા જાણ=૫ કિતા; વિદ્યાન. (૨) ભણેલો; અનુભવી. (૩) હોશિયાર; કામલ; પહેલો. (૪) છેતરાય નહિ એવો; કમ; ધુર્ત. અવિદ્યા=અગામ, માયા; અજ્ઞાનમજા. મેલી વિદ્યા=અંતરન તર અંધી ગાન તે; જૂતપ્રેત સંબંધી વરીકગણનું ગાન તે.

વિદ્યાગુરુ, પુ. વિદ્યા બજાવનારો તે; આ-
ચાર્ય; શિક્ષક; મહેતાજી.

વિદ્યાધર, પુ. કૌલાસ પર્વત ઉપર રહેતા અર્ધ
દેવલોકની એક જાતિ; કુબેરના મંમંધી
ઓ તે યક્ષ; ગાંધર્વ, વિદ્યાધર, અને
કિત્તર વગેરે. વિદ્યાધરી=વિદ્યાધરની સ્ત્રી.

વિદ્યાભ્યાસ, પુ. બાળ, વિચાર, વિષય
વગેરે બાળતોના સારા જ્ઞાનને ખાટે જે
બોધ-શિક્ષા લેવી તે; બહુવું તે; જ્ઞાન
લેવું-વધી સમજ જોખી મનમાં ઉતારવું તે.

વિદ્યાલય, ન. [સં.] શાળા; પાઠશાળા;
જ્યાં વિદ્યાભ્યાસ કરાવવામાં આવતો હોય
તે સ્થાન.

વિદ્યાર્થી, પુ. બહુનાર; નિશાળિયો; શિષ્ય;
શીખનાર તે.

વિદ્યાશાળા, સ્ત્રી. વિદ્યાલય; પાઠશાળા;
નિશાળ.

વિદ્યુત, સ્ત્રી. [સં. વિદ્યુત] વિજળી; વાદળો
એક બીજા સાથે અથડાવાથી ઉત્પન્ન થતો
અગ્નિ તે; ધર્મજ્ઞાનિનો બહુકો તે; અંપળા.

વિદ્યાવજ્ર, ન. [સં.] ગળીને પાણી થયેલું
હોય તે; કાંઈ સ્ત્રી ગળવાથી થયેલું જે
પ્રવાહી તે. અત્યુક દ્રવ્ય જેમાં ગાળેલું હો-
ય તે પાણી-પ્રવાહી. (૨) ઝોગાળવું તે;
પ્રવાહી કરવું તે.

વિદ્યુમ, ન. [સં.] પ્રવાહ; પરવાળુ. (૨)
પરવાળાતું ઝાડ. (દરિયામાં એક જાતના
જીવડા પોતાના શરીરના અગ્રભાગથી ગદ્ગદા
જેવું ધગ બાધે છે તે) એક રત્ન વિશેષ.
(૨) કિસલય; કુંપળ.

વિદ્યજ્ઞાન, ન. [સં.] વિદ્યાન બાણસ;
પડિત; બજેલા બજેલા બાણસ તે.

વિદ્યતા, સ્ત્રી. [સં.] વિદ્યાનપણું તે; પંડિ-
તાઈ. (૨) જ્ઞાન.

વિદ્યાન, વિ. [સં.] વિદ્યા બજેલું; જ્ઞાનવાન
જ્ઞાની; પંડિત; વિદ્યુધ.

વિદ્યેય, પુ. [સં.] ઝેર; ખાર; અદેખાઈ; ધર્મ્યા.

વિધ, પુ. [સં.] પ્રકાર; તરેહ; જાત:-નાના
વિધ; બહુવિધ.

વિધલું, ન. વિંજલું; સુતારનું એક હથિયાર,
૧૨સી.

વિધવા, સ્ત્રી. [સં.] જેનો પતિ મરી
ગયો હોય તે સ્ત્રી; ચંડીગંડ; પતિરૂપી
સૌભાગ્યરહિત સ્ત્રી.

વિધવિધ વિ. જુદી જુદી જાતનું, બહુ પ્રકારો-
વાળું; જેમાં ઘણી તરેહો હોય-નિમિત્ત
રંગ, આકૃતિઓ વગેરે હોય એવું.

વિધાતા, પુ. [સં.] બ્રહ્મદેવ; બ્રહ્મા; પ્રજા-
પતિ. (૨) ભાગ્યદેવતા; દેવ.

વિધાત્રી, સ્ત્રી. ભાગ્ય નિર્માણ કરનાર દેવતા;
કર્મ દેવતા, દેવ. લોકમાન્યતા એવી છે કે,
બાળક જન્મ્યા પછી છઠ્ઠે દિવસે ભાગ્યદેવતા
તેની આગળ આવી તેનું નસીબ આંકી
જાય છે. ઉ. વિધાત્રી તું છે કીન દયાળ,
એવું, કહીને પગે લાગી બાળ.

વિધાન, ન. [સં.] વિધિ; રીત; પ્રકાર:-
વ્રતવિધાન. (૨) સેવા, ઉપાસના. (૩)
ઉપાય; ઉપચાર. (૪) ક્રિયા; મંત્રકાર. (૫)
વળગાડવું તે.

વિધિ, પુ. [સં.] બ્રહ્મદેવ, પ્રજાપતિ. (૨) ભાગ્ય
દેવતા; દેવ. ઉ. વિધિ છે તે કન્યાને
અનુકૂલ ભર્તા સદાય આપે છે. (૩) પ્રકાર
રીતિ; પદ્ધતિ, અવિધિ. (૪) કરવાનું તે;
કરવું જ નોંધવું એવા અર્થમાં વર્ણાય છે
આચાર્ય; આદેશ; શાસ્ત્રપ્રમાણ :-વિધિવાક્ય
વિધિ-નિષેધ કરવાની રીત; ધારા (૫)
સંસ્કાર.

વિધિનિષેધ, પુ. આમ કરવું અને આમ
ન કરવું, એવી શાસ્ત્રની જે આજ્ઞા તે; કર-
વા ન કરવા મંત્રથી શાસ્ત્રનું વિધાન તે.

વિધિચક્ત, વિ. [સં.] શાસ્ત્રમાં બતાવેલા પ્ર-
કારને અનુસાર, જેમ કરવું જોઈએ તેમ
કરવું તે.

વિધિવત, અં વિધિ પ્રમાણે; શસ્ત્રમાં ક-
હેલી રીતે.

વિદ્યુ, પું [સં.] ચંદ્ર; ચંદ્રમા; ચંદ્રશી.- વિ-
દ્યુવદની=ચંદ્રમુખી.

વિદ્યુર, વિં બ્યાકુળ; અકળાયેલું; (૨) વિ-
યોગી. (૩) રંડાયેલો.

વિદ્યુર, વિં બ્યાકુળબ્યાકુળ; અકળાયેલું. (૨)
વિયોગી. (૩) ગમરાયેલું; ગામડું.

વિદ્યુત, વિં [સં.] ફેડી દીધેલું; ખખેરેલું;
ઉઠાડી મૂકેલું-નાંખેલું. (૨) કંપિત.

વિદ્યુત, વિં [સં.] ધરી રાખેલું; ધારણ
કરેલું; ઉપાડેલું.

વિધેય, વિં [સં.] કરવાજોગ. (૧) અધીન;
તાબાતું; વશ હોય એલું. (૩) આગ્રાધારક

વિધેયર્થ, અં [સં.] આગ્રા પ્રકારે એમ;
આગ્રાના અર્થમાં, ક્રિયાકાળદર્શક તે.-કર;

ખનાવ; રચ. આગ્રાર્થ.

વિધ્વંસ, પું [સં.] નાશ; પાપમાલી; ખરાબી.
હં યસો વિધ્વંસ કરતા, ગાજતા ગભીર,

ઉધ્ધવ. (૨) પ્રતિકૂળતા. વિધ્વંસી=નાશ
કરનાર; પાપમાલી આણુનાર; ઉઘેદક.

વિનતા, સ્ત્રી [સં.] ગરૂ અને અરણ્યની
માતા. શુન્દરાતીમા વનિતા=સ્ત્રી એ અર્થે

પણ વપરાયેલ છે.

વિનતિ, સ્ત્રી [સં.] નમંતાઈથી કહેવું તે;
અરજ; વિનનિ. (૨) નમ્રતા.

વિનય, પું [સં.] નમંતાઈ; નમ્રતા દેખાડવી
તે; નમ્રવિવેક; સમ્યક્તા; સત્યકાષ; નમ્રતા

રહી વર્તવું તે. હં સામળ વિધા વશીક-
રણની વિનય વિષે વાસો વમે. વિવેકી રી-

તમાત-વર્તન તે.

વિનયપુ, કિં અં વિનતિ કરવી; નમંતા-
ઈથી કહેવું; અરજ કરવી. (૨) કરગરવું;
કાલાવાલા કરવા; આજી કરીને કહેવું.

વિનય, વિં [સં.] પાપમાલ બગાડી નાંખેલું;
નાશ કરેલું-થયેલું હોય તેવું; ખરાબ-
ખસ; ફનાશતિયા.

વિનંતિ, સ્ત્રી વિનતિ; વિનયથી કહેવું તે;
અરજ; કાલાવાલા; આજી.

વિના, અં વના; વગર; સિવાય.

વિનાયક, પું [સં.] ગણપતિ; ગણેશ; ગ-
જાનન; ચંકરમુત; ગૌરીપુત્ર.

વિનાશ, પું [સં.] નાશ; પાપમાલી થવી તે;
બગાડો. (૨) તદન-સાવ પાપમાલી;

નામાવશેષ થઈ જવું તે. કહેં વિનાશ
કાળે વિપરીત યુદ્ધિ=જ્યારે ખરાબી થવાની

હોય ત્યારે યુદ્ધિએ પક્ષટાઈ ગય, એમ.

વિનાશક, વિં નાશકાર; નાશ કરનાર;
વિધ્વંસક.

વિનાશી, વિં નાશ પામે એવું; નાટકે એવું;
ભંડુર.

વિનિપાત, પું [સં.] પતન; પડવું તે. (૨)
અવનતિ, પરાજય; પાત; મોટી આફત.

વિનિમય, પું [સં.] અદ્ધોભદ્ધો; ફેર-
ફાર કરવો તે; મોખદ્ધો; એક વસ્તુ

આપીને બીજી વસ્તુ લેવી તે. (૨) મૂકવું
તે; નિષેપ.

વિનિયોગ, પું [સં.] અર્થ સિદ્ધિને માટે
સ્વર્ધન-વસ્તુ વગેરેનો ઉત્સર્ગ કરવો તે;

લાગ; છોડીદેવું, તજવું, અર્પણકરી
દેવું તે. (૨) અમુક અર્થની બીજી બાબત

સાથે યોજના કરવી તે; ભેડી દેવું તે;
નાંખવું મૂકવું-જવું કરવું તે; નિમણૂક;

યોજના; મંધાન.

વિનીત, વિં [સં.] નમ્ર; સૌમ્ય; વિનય
મંપજ; વિવેકી; મર્ધાદ શીલ; સમ્ય (૨)

સુચિસિત; સુધરેલું; આનુદન. (૩) પાળેલું;
પળોટાય એવુ મરીખ.

વિને, પું વિનય; સત્યકાષ; વતે.

વિનોદ, પું [સં.] આનંદમાં રહેવું-ગાખવું
તે; ખુશીમાં હસવું બોલવું વગેરે તે; મોજ;
અમત. (૨) રમુજ; મજા; મટા. (૩)
હાંમજકરી; મજાક. ખુશીખુશાલી અને
રમતમતમા વખત કાઢવો તે.

વિનોદી, વિં આનંદી; ગમતા; રમુજી; હસે
હસાવે એવું. (૨) હાંસી મસ્કરી 'હરી વખત
ગળાવે એવું; હાંસરી.

વિન્યાસ, પું. [સં.] મૂલ્યું 'તે; ચાંડુ' તે;
વ્યવસ્થા પૂર્વક ગોઠવવું; નિયમિત 'ચંચા
ચાપ એમ મેલવું તે. (૨) રચનાનાં;
મોડનચાતુર્ય. :- નિવિન્યાસ.

વિપક્ષ, પું. [સં.] સામોપક્ષ; વિરુદ્ધતા-
વાળું મંડળ તે; વિરોધી લોક તે; સામા-
વાળિયા. (૨) ચતુ; દુસ્મન.

વિપત, સ્ત્રી. [સં. વિપદ] દુઃખ; પીડા.
(૨) આશત; સુરક્ષી; વિડંબના.

વિપત્તિ, સ્ત્રી. [સં.] વિપદ; પીડા; દુઃખ.
(૨) સુરક્ષી; વિટંબણા.

વિપથ, પું. [સં.] અવળો માર્ગ; કુમાર્ગ;
આડો રસ્તો.

વિપરીત, વિં. [સં.] ઉલટું; અવળું;
વિરુદ્ધ; ઉધું. (૨) સાચું; પ્રતિકૂલ.

વિપરીતતા, સ્ત્રી. ઉલટપણું; વિપર્યય. (૨)
પ્રતિકૂલતા.

વિપર્યય, પું. [સં.] પલટો, ઉલટું તે,
વ્યત્યય; ઉધુંચવું ચક્રજવું તે; વિપરી-
તતા (૨) ફેરફાર (૩) અડચણ.

વિપર્યાસ, પું. [સં.] વિપર્યય. (૨)
ચતુતા; વિરુદ્ધતા. (૨) ફેરફાર, વિક્રિયા.

વિપળ, સ્ત્રી. [સં. વિપલ] પળનો સાહમે
ભાગ તે; એક મેદંડના ત્રીજા ભાગ
જેટલો અલ્પ વખત તે.

વિપાક, પું. [સં.] સારી રીતે પાકી-ચકી-
તેવાર થઈ જવું તે. પરિપક્વતા, પંચન.
(૨) છેવટ; પગિલામ; છેલ્લું ફળ તે. (૨)
રશ્મિ; હાંસલતા; સ્વાદ.

વિપાશા, સ્ત્રી. પંજનમાંની એક નદી, વિવા-
નદીનું પોગણિક નામ.

વિપાન, નં. [સં.] વન; અરણ્ય; રાન.

વિપુલ, વિં. [મં.] મેદુ; વિશાળ, વિસ્તાર્ય.

(૨) પુષ્કળ; ખૂબ. (૩) ઉંડું.

વિપુલતા, સ્ત્રી. મોટાપણું; વિસ્તીર્ણતા. (૨)
પુષ્કળપણું.

વિપ્ર, પું. [સં.] બ્રાહ્મણ. (૨) મહિ.

વિપ્રચક્ત, વિં. [સં.] પ્રિયજનથી છુટું-
અલગ; દૂર પડેલું-તેલું હોય તે; વિજેગી;
વિરહી.

વિપ્રયોગ, પું. [સં.] સ્વજન, પ્રિયજનનો
સહવાસ નહિ તે; જીવણ; વિજેગ. (૨)
જીવણપણું; ધાટપુટ; અમેળ.

વિપ્રયોગી, વિં. [સં.] વિયોગી; વિરહી;
પ્રિયજનથી જુદું પડેલું; અળથું ગેલું તે

વિપ્રલખ્ય, વિં. [સં.] હાથેલું; વચ્ચિ;
પ્રતારિત. (૨) નિરાશ; નાસીપાસ થઈ ગયેલું.

વિપ્રલંભ, પું. [સં.] વિપ્રયોગ; વિયોગ.
(૨) વિયોગનો શુભાર તે.

વિપ્રિય, વિં. [સં.] અપ્રિય; નહિ પ્રિય,
અળખામણું.

વિરક્ષવ, પું. જોળાણ; પૂરમાં જોળાણ નાચ
પામવું તે; મોટા પૂરમાં જુબાડુમ થઈ
જવું તે; જળપ્રવય. (૨) પ્રજનના જામેડો
થઈ ગયેલો તે; ઉલ્લપાયલ અને અંધાધુધી
થઈ જતો તે. (૩) અગ્નિ; સંહાર; પાપ-
માલી, સંહારકાળ.

વિરુરુ, કિં. અં. મિનજળ જોવો; ઉરુ-
રાવું; સર ચડવું. શટપુ; બહેકવું વરુવું.

વિક્ષણ, વિં. [સં. વિકલ] નિષ્કળ; નકામ;
ખાલી; નહિ ફળ થવું-આવવું તે; મિથ્યા.

વિચુધ, પું. [સં.] પડિત; રાની. (૨)
દેવ; સુર.

વિભક્ત, વિં. [મં.] સમુદાયથી જુદું પડેલું;
નહિ જોડાયેલું; અળથું થયેલું. (૨) વહે-
ચાઈ ગયેલું; વાંટા પડી ગયા હોય એવું.

વિભક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] વ્યાકરણના દારક
પ્રત્યયો તે; નામનો ક્રિયા માયેનો મંત્ર
દેખાડનારા પ્રત્યયો તે.

વિભવ, પું. [સં.] ઐશ્વર્ય; સાહેબી; વૈભવ;
ભડોળસાથી; આખાદી.

વિભા, સ્ત્રી. [સં.] પ્રભા; પ્રકાશ. (૨) શોભા.
(૩) કિરણ.

વિભાકર, પું. [સં.] મૂર્ધ; રતિ.

વિભાગ, પું. [સં.] ભાગ; હિસ્સો; વાંટા;
શાળો.

વિભાજ્ય, વિ. [સં.] ભાગી-વહેંચી, ચક્રાપ
એવું; ભાગવા એવું; વાંટા-હિસ્સા કરવા ભોગ.

વિભાવ, પું. [સં.] રસ ઉત્પન્ન કરે એવો
ભાવ તે; ઉશ્કેરનાઈ કારણ તે. ભાવ,
અનુભાવ, વિભાવ, વ્યભિચારિભાવ,
કાવ્ય અને નાટક વગેરેમાં વર્ણવાય છે.
અને વસ્ત્ર, શૂભાર વગેરેથી જે ભાવનાનો
પ્રાદુર્ભાવ થાય તે. (૨) પ્રેમ; માયા.

વિભાવના, સ્ત્રી. [સં.] ધારણા; કલ્પના
કરવી તે. (૨) પદાર્થના ગુણવિશે વિચાર તે.

વિભાવશી, સ્ત્રી. [સં.] રાત્રિ; રાત; નિશા.

વિભાવુ, કિં. અ. શોભવું; પ્રકાશવું.

વિભાવા, સ્ત્રી. [સં.] વિકલ્પ; આમે થાય
ને તેમે થાય એવી જે છુટ તે.

વિભિન્ન, વિ. [સં.] જુદાં; છુટું પડેલું;
અલગ; (૨) હેઠાપલું.

વિભિન્નતા, સ્ત્રી. જુદાપણું; પાર્થક્ય.

વિલીપિકા, સ્ત્રી. [સં.] ભય; બીક. (૨)
ગોટા વહેમ; ભયનો ઓળો તે.

વિશ્વ, વિ. [સં.] સર્વવ્યાપક; નિત્ય. (૨)
પું. પરમેશ્વર

વિભૂતિ, સ્ત્રી. [સં.] સંપત્તિ; ઐશ્વર્ય. (૨)
આખાદી; કલ્યાણ; શ્રેય. (૩) પ્રસાદી. (૪)
યત્નની ભરમ તે; હોમની-હુતનોમની રાખતે.

વિભૂપણ, ન. [સં.] શણગાર; અલંકાર;
ધરેલું. (૨) ધી; શોભા; સાઈ દેખાય-
દેખાડે એવું જે કંઈ તે.

વિભૂપિત, વિ. [સં.] અલંકૃત; શણગારેલું.

વિસેદ, પું. [સં.] જુદાઈ તે; આંતરો; ભેદ.
(૨) હેદ; ક્ષત. (૩) વિરોધ; વેર; અંતસ.

વિભ્રમ, પું. [સં.] ચિત્તની અનવસ્થા તે;
વહેમ; શક; બ્રાન્તિ; (૨) સ્ત્રીઓનો એક
હાવ તે; મનની મોજ; ઘેલછા.

વિભ્રાન્ત, [સં.] ગુંચવાયેલું; બેશુદ્ધ નિઃસંગ.

વિભ્રત્સર, વિ. ભ્રત્સરહિત; નહિ અટ્ટેખું;
ધર્મ્યારહિત

વિભર્ષ, પું. [સં.] રહી રહીને મનમાં
વિચાર્યા કરવું તે; વિવાદ; મનમાં ને મનમાં

તત્વ શોધનાર્યે ઉડો વિચાર કરવો તે; આ
લોચન; મનન કરવું તે. (૨) નહિ સહન

ચલાવણું; ચીક; ક્રોધનો આવેશ; નાખુશી.

વિભળ, વિ. [સં.] મળરહિત; નિર્ભળ;
ઓખડું, સ્વચ્છ;

વિભળતા, સ્ત્રી. સ્વચ્છતા; મળ-ગંદવાડ-
મેલરહિતપણું.

વિભાચીકી, સ્ત્રી. એક ટેકાણાનો માલ બીજે
ટેકાણે સહીસલામત પહોંચે તે માટે કરા-

વેલી વિભાની ચીકી તે.

વિભાન, [સં.] આકાશમાં ઉડે એવું વાહન
તે; આકાશયાન; બલૂન.

વિભાની, વિ. વિભાન ચલાવનાર; વિભાન-
વાળો (૨) વિભાન ચલાવવાની કળાનો
બાણકાગ.

વિભાવાળો, પું. વિશે ઉતારવાનો ધંધો
કરનારો; અમુક રકમ લઈને માલની

કિંમત ભરી આપવાની, અને જિંદ-

ગીની આખરીએ અમુક રકમ આપવાની
જોખમદારી લેનારો વેપારી-માણસ તે.

વિભાસણ, સ્ત્રી. કાર્ય નહિ કરવા માટે પાછ-

ળથી થતી ચિંતા કે વિચાર તે; પશ્ચાત્તાપ;
પસ્તાવો; નાસીપાસીની લાંગણી તે;

મનસ્તાપ.

વિભાસણું, કિં. સ. પશ્ચાત્તાપ કરવો; પસ્તાવું;
કોઈ કાર્ય નહિ કરવા માટે પાછળથી

ચિંતા કરવી; નહિ કરવા માટે શોક કરવો.
વિમુક્ત, વિ. [સં.] છુટું; અંધનથી મોકલું;

હુરેલું; સ્વતંત્ર. (૨) ત્યક્ત; તજેલું, મૂકી દીધેલું.

વિમુખ, વિં [સં.] મો ફેરતી બેઠેલું; વિરહ. (૨) અળગું; જુદું; (૩) દૂર રહેલું; નહિ મુલાકાતમાં રહેલું; અવગ; પ્રતિકૂળ

વિમુખતા, સ્ત્રીં પંગમમુખપણું; અવગાહ; જુદાઈ; વિરહતા.

વિમુખ, વિં [સં.] ગદેઆકળું; ગમરાયેલું, ભાન્ત, વ્યાકુળ ચિત્તાળું. (૨) ઘેલું; મોહપામેલું.

વિમૂઠ, વિં [સં.] અણસમજીલું; નહિ સમજી ગઈ એવી ઝાણી અજ્ઞલું; મૂર્ખ.

વિમો, પું હકસાઈ લાઇ નિંદગી અને માલની તુકસાનીનું જોખમ માથે લેવું તે. અમુક મુદત દરમિયાન મરણ થાય તો અમુક હકસાઈએ અમુક રકમ ભરી આપવી, અથવા આગ, જળ અને બીજી આદતોમાંથી અમુક મુદત દરમિયાન મઠાન અને માલમતાને તુકસાન લાગે તો ભરપાઈ કરી આપવાં, એવો કસરીમોહો તે.:- વિમો હિતારવો, એમ કહેવાય છે.

વિયત, નં [સં.] આદાસ. બ્યોમ; નમ; હિં વિયત સરિતમાં વિહરતી અમરીના.

વિયાણુ, વિં વિયાતી:-વરસ વિયાણુ. (૨) નાં વિયાણુ તે.

વિચારણું, કિં અં [સં. જો] અન્ધારે જન્મ આપવો; પ્રસવવું; જન્મવું:-એસ વિચારને પાડો આલો. (આ શબ્દ કેટલીક નીચી ન્યાતિના ખાણસોમાં સ્ત્રીના જન્મવાને માટે પણ વપરાય છે.) પણ પંખીની માદાએને માટે વિચારું કહેવાય છે.

વિચોગ પું [સં.] પ્રિયજનની જુદાઈ; વહાલામાંથી વેગળા હોવું તે; નહિ જોગ મેળ-સમાગમ તે.

વિચોગિની, સ્ત્રીં વિહલિણી; વિલેગણુ; પતિથી દૂર-જુદી પડેલી સ્ત્રી.

વિચોગી, વિં પ્રિયજનથી દૂર પડેલું; સમાગમ-સહવાસથી અલગ રહેલું હોય એવું; પ્રિયજનથી વિખુદું; વિરહી.

વિરક્ત, વિં [સં] નહિ આસક્ત; જોએ માયા-અંસાર ઉપરની પ્રીતિ-મોહ તજી દીધો હોય એવું; સંસારની આસક્તિગઢિત; નિઃસ્પદ; બેદરદાર; ત્યાગી.

વિરક્તિ, સ્ત્રીં નાંદ આસક્તપણું તે; ત્યાગ; અંસાર ઉપર નહિ ભાવ હોવો તે.

વિરચિત, વિં [સં] રચેલું; બનાવેલું. (૨) સરજેલું.

વિરડો, પું વરીડો; વરડો; જળાશયમાંનું / પાણી સુકાઇ ગયા પછી તેના તળિયામાં અથવા કાંઠા ઉપર ખરેખરો કાચો કુવો; નદી કે તળાવના સુકા તળમાં ખોદેલો ખાડો.

વિરણુ, સ્ત્રીં એક જાતની વનસ્પતિ. આનાં રેસા રેસા જેવાં મૂળિયાં સુગંધિદાર હોય છે અને તે વિરણુવાળા કહેવાય છે. તેની ટટીઓ અને વિંજણા વગેરે બને છે. ખાણી છાંટવાથી તે કંડક સાથે સુગંધ આપે છે. વિરણુ વાળાને પંખો.

વિરતિ, સ્ત્રીં [સં] પ્રવૃત્તિ છોડીને આગમ લેવો તે

વિરમણું, કિં અં અટકવું; યોમવું; કામ કરતા બંધ પડવું; જંપવું; મિનંતે બેસવું; આરામ લેવો. હિં વિરામ્યાં વાડીમાં વિહગ પણ આરો લાઇ કરી.

વિરલ, વિં [સં.] આણું; ગીચ નહિ એવું; પાંખું. (૨) દુર્લભ; નહિ સાધારણ; કવચિત જનનું હોય એવું. (૩) કોમળ; નાજુક-

વિરલતા, સ્ત્રીં આજાપણું; ઓછપ. (૨) દુર્લભતા

વિરલું, વિં કવચિત જનની આવડું હોય એવું; ધણામાં કોષ્ટક જ વાર જનનું-જણાવું-ઉપજ થવું હોય એવું; અસાધાં-

રણુ. ઉં દાદાબાઈ જેવા નર પાકવા તો
વિરલાજ.

વિરવણુ, નં વિરણુવાળા; એ નામના સુગ-
વિદાર ધાસ-વનસ્પતિનાં મૂળ

વિરસ, પું [સં.] રસ વગરનું; જેસાદ.
રસ રહિત.

વિરહ, પું વિભોગ; જુદાઈ; (૨) પ્રિયજનના
સહવાસ વગર થતી લાગણી તે.

વિરહાતુર, વિં વિભોગથી અકળાયેલું; પ્રિ-
યજનને મળવાને અકળાતું-આતુર તે;
વહાલાંની જુદાઈથી બ્યાકુળ.

વિરહિણી, સ્ત્રી પતિથી દૂર પડેલી જુદાઈ-
વાળી સ્ત્રી; નાથ વિષ્ણુથી; વિભોગણુ.

વિરહિત, વિં વિભોગી પ્રિયજનથી વિ-
પ્રુક તે.

વિરહી, વિં વિરહવાળું; વિભોગી; જુદું પડેલું.

વિરંચિ, પું [સં.] બ્રહ્મા, પ્રજાપતિ.

વિરાગ, પું [સં.] સંસાર ઉપરનો પ્રેમ
હી જતો તે; વૈરાગ્ય; ત્યાગ.

વિરાગી, પું ત્યાગી; વેરાગી; સાધુ-મંત.(૨)
સંસાર ઉપરની માયા વગરનું.

વિરાજમાન, વિં શોભામયમાન; શોભા-ભ-
ગતવાળું; સુંદરતા અને ઠાઠથી તેજ મા-
રતું; દેદીપ્યમાન. (૨) બેઠેલું; બિરાજેલું.

વિરાજનું, કિં અં [સં. વિરાજ] શોભનું;
દીપનું; ખલનું; સાઈ દેખાનું. (૨) ભજ-
નાદાર લાગનું; પ્રદાસનું; વિલસનું.

વિરાજિત, વિં [સં.] શોભનું; સુંદર લાગનું.
(૨) શોભી રહેલું; સુશોભિત; જેવા જેવું
કરેલું હોય તે. (૩) આવિષ્કૃત.

વિરાટ, વિં [સં.] મોટું; વિશાળ; ભવ્ય.
(૨) બ્રહ્માંડ; વિશ્વ રૂપે ધ્રુવરનો દેહ તે.

વિરામ, પું [સં.] આરામ; વિશ્રામ (૨)
જપ; યોગ; અટકાવ. (૩) અંત; અવ-
સાન; મરણ. વિરામચિહ્ન=વિશ્રામ લેવાની
નિશાની (વાચ્યમાં).-અદ્યવિરામ=યોડી

વાર યોગવાનું તે, અને પૂર્ણવિરામ=પુરો
શ્વાસ મૂકી દધને અટકવાનું ચિહ્ન તે.

વિરામનું, કિં અં અટકવું; યોગનું; કામ
કરતા બંધ પડવું. (૨) આરામ લેવો;
કામ બંધ કરી બેસવું; થાક ખાવો; જપવું.

(૩) નિવૃત્ત થવું; મરીજવું.

વિરાવ, પું [સં.] ધ્વનિ; અવાજ; શબ્દ; નાદ.

વિરદ્ધ, વિં [સં.] ઉલટું; સામું; પ્રતિકૂલ.

(૨) રોડકું; અટકાવેલું. (૩) નહિ મળતું;
અયોગ; અવળું; જુદા વિચારનું.

વિરદ્ધતા, સ્ત્રી સામાપણું; ભિન્ન મત હોઈ
નહિ મંમતપણું દેખાડવું તે; વૈપરીત્ય;
પ્રતિકૂલતા.

વિરૂપ, વિં કદરૂપું; વરવું; રૂપરહિત; બદસ્તીકલ.

વિરૂપત્ત, સ્ત્રી બેસુસ્તપણું; અસુંદરતા;
બેડાળપણું; બદસ્તીકલ.

વિરેચન, નં જુલાપ; રેચ. (૨) દરવ થાય
એમ કરવું તે; રેચ આપવો તે, રેડામણ;
છેરામણ; મળશુદ્ધિ.

વિરેચન, પું એક રાક્ષસ રાજા; વિષ્ણુ
ભક્ત પ્રહલાદનો પુત્ર.

વિરોધ, પું [સં.] વેર; અંટસ; દ્વેષ. (૨)

વિરૂદ્ધતા; સામાવાળિયાપણું; વિપક્ષતા.

(૩) લડાઈ; ટટો; વકરાર (૪) અટકાવ;

અવરોધ; વાગ્ણ. (૫) અભાવ; દુસ્મનાઈ.

(૬) સંકટ; આરત. (૭) અવળાઈ; એક

ખીજથી ઉલટ અભિપ્રાય વગેરેનો ઉઠાણો

તે. (૮) એક ખીજથી ઉલટાસુવડી

હોવું તે. (૯) એક અલંકાર (સાહિત્યમાં)

ઉં વિરોધે સૌ વાગ્યો, નિવૃત્તિ ધન

છાથો રસ બધે. ઉ. રા. ચ.

વિરોધી, વિં વેરી; દ્વેષી; ઝેરી. (૨) સામા

વાળિયો; પ્રતિપક્ષી; દુસ્મન. (૩) કબ્જિયો-

તકરાર કરે એવું.

વિલક્ષણુ, વિં [સં.] ઠંગધડા વગરનું, તર-

હવાર; ઠંકાણા વગરનું. (૨) અદ્યુત;

નવાધનું; અલોકિકઃ—એને બોલાવશે નહિ,
વિલાસણુ છે. ' 1

વિલાપન, નં [સં.] રૂદન; બોલીને રડવું તે;
' શોક કરવો તે. (૨) બડબડાટ.

વિલાપવું, કિં સં બોલીને રડવું; શોક કરવો;
આકંઠ કરવું.

વિલાય, પું [સં.] ગમીને પ્રવાહી થઈ જવું
' તે; ધ્રાવણ; ખીજની સાથે મળીને એક
થઈ જવું તે. (૨) ગમી-ગરક થઈ નાશ
પામવું તે. (૩) નાશ; પાપમાલી; પ્રલય

વિલાસવું, કિં અં [સં.] સુદર-મોહક
દેખાવું; ઝળકી ગએવું; તેજની-શોભાની
ભમકથી ઝગાઝગાં થઈ રહેવું; શોભવું;
વિગળવું (૨) ફરકવું; હવામાં ઉડવું. (૩)
આનંદ-ગમતમાં રમવું; ક્રીડા કરવી.

વિલાસિત, નં [સં.] રમત ગમતનાં મલા-
વડાં, ગતકડાં; લટકાં; નખરાં આનંદી-
ગમતી એવાઓ.

વિલાપ્ય, સ્ત્રી વાર; બોટી; દીલ; મોડું કરવું તે.
વિલાત, વિલાપત, વતન; સ્વદેશ.

વિલાપ, પું [સં.] રોવું તે; શોક કરવો તે;
રૂદન; બોલીને રડવું તે. (૨) ખરેખરા
અંતરના દુઃખનો પોકાર તે; સાંભળતાં
દુઃખ ઉપજે એવું દીનતા પૂર્વે રૂદન તે.—
એના વિલાપ નથી સંભળાતા, છાતી
ફાટી જાય છે.

વિલાપત, સ્ત્રી (ન.) સ્વદેશ; વતન; જન્મ-
ભૂમિ (૨) તુર્ક મસ્તનતનો એક ભાગ;
તુર્ક યુગનો અસલ દેશ. (૩) ગોગ
—યુરોપિયન લોકનો દેશ; યુરોપ—વિલા-
પતના લોક ગોરા હોય છે.

વિલાપતી, વિં વિલાપતનું—વિલાપત ગંધી,
વિલાપતમાં બનેલું—વિલાપતી માલના
વેપારીએને હમણાં ખોટ છે. (૨) તરેહવાર;
સ્વભાવના ઠેકાણા વગરનું; વિચિત્ર—એ
વિલાપતી માણસ છે—ફકડ.

વિલાવું, કિં અં કરમાવું; ઢીલા—મંદ પડી
જવું; ઉતરી જવું. (૨) પીગળવું; ગળી જવું.
વિલાસ, પું [સં.] આનંદી બેસન; ગમતી
ક્રીડા; રસિક રમત. (૨) મોહક હિલચાલ;
લટકા; લહેરી લહેરો, ઉત્તેજક અંગ મરોડ
બગેરે તે. (૩) તાન ભરી રંગચાત્ર, આ-
નંદી નખરાં તે; બેલ; લટકમટક

વિલાસી, વિં આનંદી-રમતિયાળ; મોજી;
ગમતી; રંગી; ક્રીડાસક્ત (૨) લહેરી;
ચુલાખી; લટકમટકિયું; ચેનચાળાવાળું;
નખરાયાળ; રસિક. (૩) ગેલમાં-મોજ-
મઝાને રમતગમત પ્રિય તે.

વિલિયું, નં અરધો રૂપિયો.

વિલાન, વિં [સં.] ખીજમાં એકતાન—૨;
તન્મય; તદાકાર (૨) ગળીભૂત; ખીજમાં
ભળી-ગળી ગયેલું. (૩) નાશ પામી ગયેલું.
એકાકર.

વિલુપ્ધ, વિં [સં.] લોભાયેલું; આકર્ષિત;
ખેચાયેલું; કામનાનો જેને લોભ લાગ્યો
હોય એવું.

વિલેપન, નં [સં.] ચોપડવું તે; અંદનાદિકના
ધાસનો લથેડો તે; લેપ.

વિલોકણી સ્ત્રી જોવાની દ્રવ્ય; વિલોકન છડા
—પ્રુખી તે. (૨) નિરીક્ષા; તપાસણી.

વિલોકન, નં [સં.] જોવું તે. નિરખવું તે;
અવલોકન.

વિલોકનીય, વિં [સં.] જોવાભોગ; સુદર.

વિલોકવું, કિં સં જોવું, નિહાળવું. (૨)
તપાસવું.

વિલોચન, નં [સં.] નેત્ર; આંખ; નયન;
(૨) તપાસવું.

વિલોમ, વિં (મં.) ઉલટ કમવાળું; વિપરીત;
અસમ; વ્યસ્ત; વિલોમન—ઉચ્ચ જાતિની
સ્ત્રીમાં નીચ-હલકી જાતના પ્રુણથી ઉ-
ત્પન્ન થયેલું.

વિલોલ, વિં (સં.) ઘાસનું; કંપનું; ૪૨૨૨૨૦.
ધુનું. (૨) તરલ; અચળ.

વિલોલતા, સ્ત્રીં અંચળતા; તરલતા; અરિચ-
રતા; હાલહાલ થયા કરવું તે.

વિવશા, સ્ત્રીં [સં.] બોલવા-કહેવાની ઇચ્છા કે
સ્પૃહા તે. (૨) ધરાદો. (૩) કંઈ પૂછવાની
મરજી તે; પૂછા.

વિવક્ષિત, વિં બનમાં ધારેલું બોલવાનું
તે; આગળ બોલવા ધારેલો અર્થ તે;
મનમાં બોલવા માટે ઇચ્છેલું-ધારેલું.

વિવર, નં (સં.) છિદ્ર; કાણું; દર. (૨) પો-
લાણુ; શુદ્ધ.

વિવરણ, નં (સં) શબ્દ અથવા પદનો લં-
બાણુ ખુલાસો કરવો તે; વ્યાખ્યાન; સ્પષ્ટી
કરણુ; વિવેચન; દીકા.

વિવર્તિત, વિ (સં) ત્યાગ કરેલું; તજેલું.

વિવર્ણ વિં (સં.) બેરંગ; ક્ષીકું. (૨) બેડોળ;
કરૂં. (૩) લાલી-ઉત્સાહ અથવા ઝળકી
રહિત:- વિવર્ણ વદન.

વિવર્ત, પું (સં.) ચક્રાકાર કરવું તે; પરિ-
ભ્રમ (૨) અવિદ્યાભ્યાસ; મિથ્યામતિ. (૩)
વિકૃતિ; વિકાર. (૪) જમાવ; રાશિ.

વિવર્તન, નં કરવું-ફરી જવું તે; ફેરફાર;
ઉલટસુલટ થઈ જવું તે; પાછા ફરી બ-
દલાઈ જવું તે; ઉલટ ચક્રર. (૨) ફરક;
ફેરફાર; પ્રત્યાવર્તન.

વિવક્ષિત, વિં [સં.] વધેલું; ઉમેરાયેલું;
આગળ વિસ્તાર પામેલું.

વિવશ, વિં [સં.] બીજને વશ હોય એવું;
પરાધીન; પમતંત્ર; તાબેદાર; વ્યાકુળ.

વિવસ્વત, પું [સં.] સર્પ; રવિ; આદિત્ય.

વિવાહ, પું [સં.] કાંઈ બાબતની ચોખ્ખા
ચોખ્ખતા કે સારસારતા સમજી બે જણ
કે બે પક્ષ પ્રત્યેનું સામસામે મુદ્દાસર
બોલવું તે; બહાપોહ; વિચારની તકરાર;
દીકા; ટં ૧; વાદ. (૨) કનિયો; તકરાર.
(૩) બોલચાલ.

વિવાદી, વિં વાદ કરનાર; તકરારી.

વિવાસન, નં [સં.] દેશવટો; દેશનિકાલ.

ઉં મધ અનુપમા, ગાદી આગ્યો, વિરા-
મન વાસ ને, તરત નિપજ્યું, તેમાં પાછું,
પિતાતાલું મૃત્યુ એ.

વિવાહ, પું [સં.] વરકન્યાનો સંબંધ
કરવો તે; વેસવાળ; સગાઈ. (૨) વર
કિંવા કન્યા પરણાવવાનો મંબંધ તે તથા
-તેમારી વગેરે તે. ઉં બળદ વડા વઢિયા-
રના રે, મંગાવો સૈદાં બેચાર, વિવાહ
આગ્યો હું કોરે. (૩) હાંપત્ય સંબંધનો
સંસ્કાર તે; પાણિચલણ; લગ્ન; વરકન્યાને
ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવા માટે એક બીજા
સાથે જોડવાં તે. કિં ૫૦ વિવાહ માંડવો=
વિવાહની ગોઠવણ તેમજ ઉજવણી કરવી તે.
કહેવું વિવાહ માડી જુઓ ને ધર ઉઠેલી
જુઓ. વિવાહનાં ગીત વિવાહેજ ગવાય વિ-
વાહ પહેલાં માંડવો. વિવાહ વીત્યો ને મોઢ
ચાંબલો. ૩૦ ૫૦ વિવાહની વરસી=એાળનું
ડોળ; અવળસવળ કરી નાંખવું; બગાડી
નાંખવું તે.

વિવાહવાજન, નં વિવાહ અને તેને લગતી
વાજાં વગેરેની ધામધુમ તે; મોટા આનંદ
મંગળનો ધામધુમિયો અવસર તે. (૨)
વાજાં વાગતાં હોય અને મોટી ધામધુમ
થઈ રહી હોય એવું તે:-ગામમાં કહિં
વિવાહ વાજન છે કે શું? ના બાપ!
રાજની વરસગાં છે.

વિવાહિત, વિં પરણેલું; જેનું લગ્ન થયેલું
હોય તે; લગ્ન કરેલ.

વિવિધ, વિં [સં.] અનેક પ્રકારનું; બહુવિધ;
જેમાં ઘણી જાતો-તરેહો હોય એવું.

વિવૃત, વિં ઉઘાડું; ખુલ્લું. (૨) વિસ્તૃત.

વિવેક, પું [સં.] સારસાર સમજવાની શક્તિ
તે; કેમ કરવું અને શું ન કરવું તે પા-
રખીને કાર્ય કરવાની સમજ તે; સદસદ
વિચાર. (૨) સમ્યાચાર; સમ્યતા; વિનય;
મર્યાદા; મલાજો. (૩) માન; હદાપણ.
(૪) કરકસર; સંભાળીને વાપરવા-ખ-
રવાની રીત તે.

વિવેકી, વિં સમ્ય; વિનયવાળુ; વિવેકથી
વર્તનાર. (૨) સમજુ; ડહાણું.

વિવેચન, નં [સં.] વિગતે જોલણું-સમજ-
વણું તે; ચપ્પીકરણ; ગુણ દોષ જુદા પાડી
જતાવવા તે; દીકા; ચર્ચા.

વિશા, વિં [સં.] ચોખ્ખું; સ્વચ્છ; નિર્મળ.
(૨) સ્પષ્ટ; ખુલ્લું. (૩) શ્રેત; ધવલ.

વિશાખા, નં શોળમુ નક્ષત્ર.

વિશારદ, વિં [સં.] નિપુણ; કુશળ; જાણીતું.
(૨) દક્ષ; ચતુર.

વિશાળ, વિં [સં.] બહોળું; મોટું; લાંબું.
પડોળ અને ઉચું એવું, વિસ્તીર્ણ.

વિશાળતા, સ્ત્રીં વિસ્તીર્ણતા બહોળા-
મગનાપણું. (૨) મોટાઈ.

વિશાંપતિ, પું [સં.] રાજા; વંશ; રાજાનો
વડો તે. ઉં વચને બધાયા વિશાંપતે.
આખ્યા આપણે કોલ.

વિશિષ્ટ, વિં [સં.] બીજાથી વધારે સાફ
તે; ઉત્કૃષ્ટ; ઉત્તમ. (૨) અસાધારણ.
વિશિષ્ટતા=વિશેષતા; વધારેપણું.

વિશુદ્ધ, વિં [સં.] સાફ શુદ્ધ તે; પવિત્ર;
દોષરહિત. (૨) ચોખ્ખું; જેણ વગરનું.
વિશુદ્ધતા=પવિત્રતા ચોખ્ખાઈ, નિર્ભેજપણું.

વિશુદ્ધિ, સ્ત્રીં સારી શુદ્ધિ તે; પવિત્રતા;
દોષરાહિત્ય; વિશુદ્ધતા.

વિશે, અં વિષે; મા. (૨) સબધી બાબત;
ઉપર.

વિશેષ, વિં ધણું; બહુ; પ્રમાણ કરતાં વધારે
તે. (૨) અમુક; અસુસ. (૩) જાત;
પ્રકાર; જાત.

વિશેષણ, નં [સં.] પ્રાણી પદાર્થની
સખ્યા અને ગુણ બતાવનાર શબ્દ; પ્રકાર દ-
ર્શક, અને ગુણ-સખ્યા વગેરે બોધક શબ્દ તે;
દસ માણસ લાલ ધોડો; ખરાબ છોકરા.
વિશેષન, અં [સં.] ધણું કરીને; અત્યંત
કરીને, અસુસ.

વિશેષતા, સ્ત્રીં વધારેપણું; ઉત્કૃષ્ટતા શ્રેષ્ઠાઈ.
[વિશેષકરીને, અં અસુસ કરીને, ધણું કરીને
વિશેષ્ય, નં [સં.] વ્યાકરણ પ્રમાણે વિશે-
ષણનો જેની પર અત્યંત ચેતો હોય તે-
લાલ ધોડો, એમાં લાલ વિશેષણ ને ધોડો
વિશેષ્ય. (૨) વિશેષે કરીને જાણવા જોગ
વિષય તે.

વિશ્રામ, પું વિસામો; આરામ. (૨) થાકીને
બેસવું તે; વિરામ લેવો તે.

વિશ્રામણું, કિં અં આરામ લેવો; થાક
ખાવો; ઉભારહેવું; કામ કરતાં અટ-
કવું; દમખાવો.

વિશ્રાંતિ, સ્ત્રીં [સં.] વિશ્રામ, આરામ.
(૨) થાક ખાવા થોભવું તે; દમ ખાવો તે.

વિશ્રુત, વિં [સં.] જાણીતું; પ્રાખ્યાન;
જાહેરમાં જણાવેલું (૨) વિદિત.

વિશ્લેષ, પું [સં.] જુદાપણું; ભેદ;
અંતર; પાર્થક્ય. (૨) વિભેગ.

વિશ્વ, નં [સં.] સર્વકાંડ; જગત; સર્વ;
દુનિયા; જુગોલ ખગોલ જે આ બધું આપણી
નજરે પડે છે તે.

વિશ્વકર્મા, પું [સં.] દેવતા શિશ્ની. (૨)
કારીગર, સુતાર.

વિશ્વસનીય, વિં [સં.] વિશ્વાસનું-વિશ્વા-
સને ચોખ્ખ; ખાતરીનું.

વિશ્વંશર, વિં [સં.] વિશ્વનું ભરણપોષણ
કરનાર; પરમેશ્વર

વિશ્વાત્મા, પું વિશ્વનો આત્મા તે; પરમેશ્વર.

વિશ્વામિત્ર, પું માધીરાજનો પુત્ર-એક
મોટો રાજા. (૨) એક ક્ષત્રિય ઋષિ.

વિશ્વાસ, પું [સં.] ભરોસો; ખાતરી; ધિત-
બાર. (૨) શ્રદ્ધા; આશીન. પ્રતિતિ; પ્રત્યય;
નિષ્ઠા. નિઃસંકટતા વિશ્વાસવાત=વિશ્વામ-
આપીને અવળું કરવું તે; ક્રોધ દેવો તે.
વિશ્વાસવાતી=ઝોહી, વિશ્વાસ આપીને શરી
જનાર; ગળાઈસું; નિમજ્જરામ

વિશ્વાસી, વિં વિશ્વાસ; વિશ્વાસ રાખે એવું.

પ્રામાણિક. (૨) ખિસ્તી; ધમુના ધર્મને
માનનાર.:-વિશ્વાસીલોક.

વિશ્વાસુ, 'વિ' વિશ્વાસ કરવા જોગ; વિશ્વાસી;
પ્રામાણિક.

વિશ્વેશ્વર, પુ'ં વિશ્વનો ધર્મર તે; પરમેશ્વર.
(૨) કાશીનાથ; કાશીમાંના મહાદેવ.:-
કાશી વિશ્વેશ્વર.

વિપ, નં [સં.] ઝેર; જેથી જીવ જીવ એવું
દ્રવ્ય તે; હાલાકલ. (૨) અત્યંત કડકું
દ્રવ્ય તે; વખ.

વિપ્લવ, વિં [સં.] 'ખિત્ત; ઉદાસ. (૨)
શીકું; ઉતરી ગયેલું હોય એવું નિસ્તેજ.

વિધંધર, પુ'ં [સં.] ઝેરવાળો સાપ; ઝેર
ધરનાર જીવજ.

વિપમ, વિં [સં.] મુશ્કેલ; કઠણ; કષ્ટ-
સાધ્ય; મહેનતનું. (૨) અસમ; ઉચુંનીચું;
નહિ સરખું. (૩) ઉલટું; વિરુદ્ધ. (૪)
દારણ.

વિપમતા, સ્ત્રીં કઠણાઈ; મુશ્કેલી. (૨)
ન્યૂનાધિકતા, અસમતા.

વિપય, પુ'ં [સં.] ઇન્દ્રિય યાજી બાબત તે;
ઈન્દ્રિયોથી જે કર્મ કરી શકાય તે.:-
ખેલતું, એ વાગિન્દ્રિયનો વિષય છે. (૨)
મનોવૃત્તિ; વિચારણા તે. વસ્તુ; વાત;
બાબત; પદાર્થ. (૩) દેશ; મુલક; જમીન.
ઉં વિપય તથા લાગે જમણથી.

વિપયાનંદ, પુ'ં [સં.] ઇન્દ્રિયોને પોતાના
કર્મના ભોગથી થતો આનંદ તે;
ભોગાનંદ; સંમારી બાજતોમાં જે રસ
આવેલો તે.

વિપયાંધ, વિં વિપયની લાલચમાં અંધ તે.
વિપયી, વિં વિપયાસક્ત; વિપય ભોગી; વિ-
પય-શોણુપ; કામી.

વિપયે, અં વિપે, માં; અંદર. (૨) સંબંધ;
ઉપર.

વિપાદ, પુ'ં [સં] ઉત્સાહ ભંગ થવાથી

મન ઉપર થતી જે દુઃખદ લાગણી તે;
શોક; દિલગીરી. (૪) આપદ; દુઃખ.

વિષુવ, નં [સં.] વર્તુલ-ગોળના બે સર-
ખા ભાગ કરનારી રેખા-લીટી તે. (૨)
પૃથ્વીના ગોળાના ઉત્તર દક્ષિણ બે સરખા
ભાગ દેખાડનારી રેખા; મેય અને તુલા
સંક્રાન્તિમાં રાત અને દિવસ સરખા થાય
છે, તે અયન દર્શાવનારી ભૂરેખા. વિષુવ
વૃત્ત-વર્તુલની મધ્યરેખા.

વિપુચિકા, સ્ત્રીં ઝાડાનો એકદમ થઇ આવતો
શગ તે; કાલેરા.

વિષે, અં માં; અંદર; મહિં. (૨) ઉપર;
બાબત; સંબંધે.

વિષ્કંભક, પુ'ં [સં.] ભજવવામાં આવતા
નાટકની વસ્તુનો આગલો અને આગળ
આવનારો વર્તણૂક જેમાં ધારા રૂપે-પ્રેક્ષ-
કોને સમજવા માટે જણાવવામાં આવેલો
હોય એવો અગ્રણીય તે; ઉપોદ્ધાત;
આમુખ; અવતરણ લેખ. પૂર્વકથા સાર
સાથે ભાવિકથા સંદર્ભનું કથન તે.

વિષ્ટર, પુ'ં [સં.] દર્બાસન; ધાસતું આસન.

વિષ્ટિ, સ્ત્રીં [સં.] સમાધાનીની પંચાત તે;
સંધિ માટેની ખટપટ; ઝગડો નહિ થાય
તે માટે સમજીતીનું કહેણ તે; શિષ્ટાઈ;
સમજીતીની ખટપટ. (૨) સંધિવિગ્રહ
કરવામાં કુશળ વકીલનું પ્રેષણ તે.

વિષ્ઠા, સ્ત્રીં [સં.] પ્રાણીએ ઉત્સાહ કરેલો
મળ તે; ગૂ; નરક.

વિષ્ણુ, પુ'ં [સં.] પરમેશ્વર; સત્વજીવનું
સ્વરૂપ સૃષ્ટિનું પાલન કરનાર દેવ; નારા-
યણ. (૨) સ્થિતિપાલકશક્ત.

વિષ્ણુતેજ, નં વિષ્ણુનું જે અધ્યક્ષ તે.
(૨) ધી; ધૃવ.

વિષ્ણુપદ, નં [સં.] આકાશ; ગગન; વ્યોમ.
ઉં ઉચે ઉચ્ચ વિશાળ વિષ્ણુપદમાં જેને
વસેલો દશે.

વિસમણું, કિં અં ગરમી ઉતરવી; ચાંત
પડવું; ચગવું; સમણું:-ખીચડી વિસમે છે.
(૨) જોસ-ચાક-ઉત્તાપ ઉતરવો; ચોડી
વાર આગમ મળે એમ થવું. (૩) ઉતરણ
ઉતરીજવું. રેલનાં પાણી દવે વિસમે છે.
વિસરભોણું; વિં, સહેજ વારમાં બૂલી નામ
એવું; બૂલકણું. (૨) નિષ્કપડી.
વિસરણું; કિં, સં [સં. વિસ્મર] બૂલવું;
ચૂલવું; નહિ, સ્મરણ રહેવું.
વિસર્ગ, પું [સં.] સ્વર આગળ કંઈક ઉ-
ચ્ચાર બાર દર્શાવનાર ચિહ્ન તે; એક
વર્ણસ્વરૂપ. (૨) લાગ; દાન; છોડી-મૂકી
રેવું તે.
વિસર્જન, નં [સં.] છોડી રેવું તે; જવું
કરવું તે. (૨) ત્યાગ; દાન; જળ મૂકવું તે.
(૩) કામ બંધ કરી છુટા પડીજવું તે:-
સલા વિસર્જન, થઇ.
વિસર્જનીય, વિં [સં.] છોડી-ત્યજ દેવા
જેવું; આપી દેવા જેવું; ઉત્સર્જનીય તે.
વિસર્જ, વિં [સં.] સંચા-આન રહિત એવું;
જેભાન; અચેત
વિસર્વાદ, પું [સં.] નિઠ્યાભાવણું; ખોટું
બોલવું તે; નકામો ખાડો તે. (૨)
નિઠ્યાસાંપ, ઉત્તર ભાવણું.
વિસાત, સીં ઉપયોગિતા-સત્ત-સાર દેખાડે
છે:-એમાં શી વિસાત છે? જાઓ લેઇ
જાઓ. (૨) ૧૬; જન; દમ.
વિસામો, પું [સં. વિધામ] ચોભણું-અ-
ટકવું તે; ચાક આવે તે; ચોડી વાર
કામથી ફારગ થઇજેણું તે. (૨) ચો-
બવાની જગા; વિસમવાણું સ્થાન તે. (૩)
શબ લઇ જતાં ચોભણાની જગા.
વિસાર, પું વિસારો; જુલાવું તે; વિસ્મરણ.
વિસારણું; કિં સં વિસરણું; બૂલીજવું. (૨)
મનમાંથી કાઢી નાખવું; યાદનાસ્ત પર
નહિ લાવવું.

વિસારો, પું વિસાર; વિસ્મરણ; વિસ્મૃતિ.
વિસ્મૃત વિં (સ) વિસ્મૃત.
વિસ્મરણું કિં અં ફેલાવું; પ્રસરણું; સપ્તવું;
વિસ્તાર પામવું.
વિસ્તાર પું [સં.] ફેલાવો; પ્રસાર; વધારો;
વિચાળતા; જાગીન વગેરેનું લાંબું પહોળું
ક્ષેત્રજન તે (૨) પરિવાર.
વિસ્તારણું; કિં સં ફેલાવવું; વધારવું;
લંબાવવું.
વિસ્તીર્ણ, વિ [સં.] વિસ્તારવાળું; વિચાળ;
ખૂબ મગલું; મોટું; ઘણી લંબાઇપહો-
ળાઇવાળું.
વિસ્તીર્ણતા, સીં વિચાળતા; મોટો મેરાવ
તે; મોટાજા.
વિસ્તૃત, વિં [સં.] મોટું; બહોળું; વિ-
ચાળ; ફેલાયેલું.
વિસ્ફોટક, પું [સં.] લોહી વિકારનો એક
ત્વચા રોગ. આ રોગમાં શરીર ઉપર
પેસા પેસા જેવડા ધોળા ફેલા ફૂટી
નિકળે છે. ચાંદીના રોગનો આ વિકાર છે.
વિસ્મય, પું [સં.] અજબ લાગવું
તે; આશ્ચર્ય; અચંબો; અચરતી, તાજીખી.
વિસ્મરણ, નં [સં.] બૂલી જવું તે; વિ-
સ્મૃતિ; નહિ યાદ રહેવું તે.
વિસ્મૃત, વિં વિસ્મય પામેલું; ચકિત; આ-
શ્ચર્યાન્વિત,
વિસ્મૃતિ, સીં વિસ્મરણ; નહિ યાદ રહેવું
તે. (૨) બૂલ.
વિસ્ફલ, વિં [સં.] એકાંતિક; ખાનગી;
ચુલ (૨) એકાંત-પ્રણય; વિશાસી. (૩)
ના. પ્રણયપ્રાર્થના
વિહંગ, નં [સં.] પક્ષી; પંખી.
વિહરણું; કિં અં આનંદ મહાલવું-રમવું;
જેલવું; ક્રીડા કરવી
વિહંગ, નં [સં.] પંખી; પક્ષી. (૨) એક રાગ
વિહંગમ, નં [સં.] પંખી; પક્ષી. ઉં હોરે
વિહંગમ, હોરે વિહંગમ, રેં

વિહારણું; કિં સં વટાવવું; ગુજારવું; ગાળવું. ઉં રમતાં તે રજની વિહારણી. વિહાર; પું [સં] રમત; ખેલ; ક્રીડા (૨) આનંદે હરવું ફરવું અને રમવું તે. (૩) આમ તેમ ફરવું-મુસાફરી કર્યા કરવી તે; અધિંતહિં જવું આવવું તે; કામકામ કરતા રહેવું તે; ભ્રમણ. વિહારો, વિં વિહાર કરનાર; ફરનાર. (૨) હોંશમેર આનંદ માણનાર; ખેલાડી; ક્રીડા કરનાર. વિહીન, અં [સં.] વગર; સિવાય. (૨) વિં રહિત :-પ્રુદ્ધિવિહીન. વિહીલું; વિં વીલું; શીકું; શરમિલું. (૨) છુડું; રજાળું; ખેદરકારીથી વહેવું મૂકેલું; નજર-ધ્યાન બહાર જવા દીધેલું. વિહુણું; વિં વિપ્રુડું; વગરનું. વિહોણું; વિં વિપ્રુડું; છુડું; વગરનું. સાથ રહિત; અળખું. (૨) એકલું. વિહુવલ, વિં [સં.] કામ, કાંધ, લોભ અને ભય વગેરેની લાગણીથી અકળાયેલું; શુસ્તાથી ગભરાઈ ગયેલું; લાગણીના ભેરે ખાવડું પડી ગયેલું. (૨) આતુર; આ-કળું; ગાભરુ; ભારે લાગણીવાળું; વિષયધેલું. વિહુવલતા, સ્ત્રી ગભરાટ; અકળામણ. (૨) ખાવરાપણું. (૩) અતિ આતુરતા તે; વિષયધેલતા; અત્યામકિત. (૪) ગુંચવણ; કાંઈ પણ જાતની અત્યંત આતુરતાવાળી ભેયેન મનસ્થિતિ તે. વિખાલો, પું ખાવરા; વેવલો; ખેવકુદ. વિંછી, પું [સં વૃદ્ધિક] જેરી ડાંખવાળો એક જીવ; વીછું; વિછુડો; એને આઠ પગ, બે લાળિયાં અને છ ગાંઠો વાળી એક પુંછડી હોય છે. પુંછડીને છેડે કાલો પાંદડો અણીદાર આંકડો હોય છે. પોતાના રક્ષણ માટે તે પુંછડી છટકાવી આંકડો મારે છે.

વિંજણું, પું [સં. વ્યજન] હવામાં વિંજ. વાથી પવનની લહેરો ઉત્પન્ન કરવાની એક ખનાવટ; પંખો; વ્યજન; વીંજણો. વિંજણું, કિં સં વીંજવું; હવામાં આમતેમ ભેરથી ફેરવવું-હલાવવું; હવામાં ધુમાવવું. વિંજણું; નં લાકડાં કોચવાનું સુતારનું એક જાતનું ફરથી વિંધવાનું ને તે. (૨) ચમરી. વિંટલો, પું વીટલો; ગોળ વાળેલી ગડી; જુગળા જેવી ગડી તે. વિંટણું, કિં સં લપેટવું; એક એકની ઉપર વળાવું નાચ એમ કરવું; વીટવું. વિંટાણું, કિં અં લપેટાવું. વિંટાળણું, વિંટણું; લપેટવું; એકની ઉપર એક આંટા આવે એમ કરવું; એકલું કરવું; ગુંડાળવું. વિંટાળો, પું ગુંડાળો; વિંટીને ખનાવેલો ગોળ ધાટ તે; વીટા. વિંટી, સ્ત્રી વીટી; મુદ્રિકા; અંશુલી. ૨૦ પ્રં વિંટીમાંનું નંગ-કાળેલ; પહોંચેલું; ઉત્તાદ. (૨) અળવીતરું; આંધું. કુર્ચુણી તરીકે જાણીતું થયેલું-ચોર, લુચ્ચો, હગ, કઠાક-ગીર. એ તો વિંટીમાંનું નંગ છે. વિંટી બદલવી-વરકેન્માએ એક ખીજના હાથ-માંની વિંટીઓ બદલી સ્ત્રીપુરુષ બનવું; વિવાહિત થવું. યુરોપ તરફની વિવાહની એક રીત. વિંટા, પું વીટા; લાંબાં પાથરણુ વગેરેની ગોળ ગડી તે, એક એકની ઉપર લપેટાય એમ વાળેલું જુગળું; જુગળા જેવો આકાર તે. વિંદારણું, કિં સં પાલવવું; નિભાવવું; ચ-લવું. (૨) જરદાસ કરી સંભાળાને સાથે રાખ્યા કરવું; કુખ; અગવડ પડે-તોપણ પાસે રાખ્યા કરવું. (૩) બાર-કુખ, અગવડ સહીને ચલાવવું.

વિધ, પું વેહ; બોહ; કાણુ; નાકું.
વિધણું, નં સુતારું બોહ પાડવાનું; બોળનર;
ફરથી; વિઝણું.

વિધનું, કિં સં કાણું કરવું; વેહ પાડવો,
શારવું. (૨) કોરવું; પોલ-પાડવું; ચાર
પાર માર્ગ કરવો. (૩) ધા કરવો, બોહ
પાડવું. (૪) પિંગળવું; ભાષે દુઃખ થાય
એમ કહ્યું.

વિધારો, પું વિધનારો; વેહ પાડનારો; મોતી
વિધનાર તે. કાન, ઘાત, અને મોતી
વગેરેમાં વેહ પાડવાનું કામ કરનારો
માણસ તે.

વિધાણું, કિં અં કાણા-વેહવાળા થવું;
શરાવું, કોચાવું; ધવાવું, છેદાવું (૨) દુઃખ
માં-કમના બોળમ કુટાવું; અનુભવ થવો;
પળોટાવું; પાવરધા થવું.

વીખ, નં [સં. વિષ] ઝેર; હલાહલ,
જીવનને હાનિ કરે એવું દ્રવ્ય તે. (૨)
ખાર, દ્રેષ; અંકસ :- વીખવાદ=દ્રેષ-ખારની
હલાહ; ઝેરીવહાલ.

વીધું, નં વીધો; મો હાથ લાંબી અને સો
હાથ પહોણું જમીનનું એક માપ; ૨૩ ગુણ
જેટલું માપ તે.

વીધો, પું-વીધું. ખાચ વીધો જમીનવાળો
હોય તે પણ જમીનદાર તો ખરો.

વીધાટી, સીં વીધાને હિસાબે જમીન ઉપર
લેવાતો કર તે; કિંત, સાથ, મહેતુલ.

વીચિ, સીં તગ, ઊગ.

વીજ, સીં વિજળી.

વીજન, પું [સં] વિઝણું; પ જો.

વીજી, અં વગર, સિવાય; વિના.

વીજી, સીં [સં] એક તણવાધ, ખીન,
તથુરો વીજીપાણિન્નારદ.

વીત, નં વિત, ધન; પૈસો.

વીતક, નં વીતવું હોય તે. વિપત્તિ; દુઃખ;
મંદટ.

વીતશળ, વિં [સં.] જેનો રાગ ગયેલો છે
એવું; ચાંત; સંયમી. (૨) જન તર્થકર.

વીતવું, કિં અં વિપત્તિ પડવી, દુઃખ થવું,
મંદટ-મુશ્કેલી પડવી. (૨) મુજરતું; પુઝ
થવું; પસાર થઈ જવું; જવું. ઉં પિ પગ પાન
ખરતાં. હસતી કુ પળિયું; મુજ વીતી તુલ
રીતશે, ધીરી બાપુડિયુ ભાષા.

વીતાડવું, કિં સં દુઃખ જેવું, હેરાન કરવું;
પીડવું.

વીધિ, સીં કુજ; બાગમાની શેરડી, લતાઓ
વગેરેની સાંકડી વાટ.

વીધો, પું અમુક હકસાધથી નિહાળી કે
માલમિલકતનું જોખમ રાખવું તે; માણસ
અને પ્રાણી વગેરેની નિહાળીને માટે અ-
મુક હકસાધથી અમુક રકમ ભરી આપ-
વાનો કરાર તે, માલ, મકાન વગેરેના
જોખમ મુકસાનનો બદલો આપવાનું સાકું તે.

વીર, વિં [સં.] ધર; પરાક્રમી, બળવાન;
બહાદુર; જોરાવર. (૨) નાં મરદ માણસ,
લડવેયો, જોધ, ચર પુરુષ (૩) પારુષ,

મરદાષ (૪) બળ, પરાક્રમ, ઉગ્રજોતો જોલ
તે. (૫) ઉગ્ર સ્વભાવનું એક જૂત તે;

બળવાન પિશાચ :- એ તો જાતે ગરીબ
છે પણ એના ચરીરમાં કોઈએ વીર

મૂક્યો છે, તે આવે ત્યારે તોફાન કરે છે.
વીર મૂકવા=બળવાન પિશાચ વળગાડવું.

વીરણું, સીં મુગધવાળા મૂળિયાંની એક
વનસ્પતિ. એનાં મૂળિયાંવાળાં કહેવાય
છે એના પખા, અને ટટીઓ વગેરે થાય
છે ખાણી છાંટતા તેમાંથી મોઠી વાસ આવે
છે. -વીરણુનો પ જો

વીરતા, સીં વીરપણું. તોર્થ; બળ, પરાક્રમ,
ધારમ; મરદાષ

વીરપત્ની, સીં ચરવીર પુરપની પત્ની;
બહાદુર માણસની બાઈડી. (૨) પુરુષના
જેવાળ તોર્થવાળી સી તે.

વીરસ, પું. [સં.] વાંચનાર કે સાંભળનારને પૌરુષ-ગુસ્સો ઉત્કરે એવો કાવ્ય કે લખાણનો ભાવ તે; ગુસ્સો ઉપજાવે-પરાક્રમ કરવાને પ્રેરે એવું વર્ણન તે. કાવ્યના નવરસમાંનો એક રસ તે.

વીરવિદ્યા, સ્ત્રી. મરદાનગીને લગતું શિક્ષણ તે. (૨) ઉચ્ચસ્ત્રબાવનું-બળવાન ભૂત સાધવાની મંત્રવિદ્યા તે. (૩) :પરાક્રમ કરવા સંબંધી સમજણ તે; લડાયક તાલીમ.

વીરશ્રી, સ્ત્રી. પરાક્રમની અગ્રણી; ગુસ્સાની તેજ (૨) બળ-પરાક્રમની વાહ વાહ તે.

વીરહાસ, સ્ત્રી. લડવાના ઉત્કંઠાથી થતું બળ ઉપજાવે એવો ભેરથી હાકોટો પાડવો તે; ગુસ્સાભેર હોકારો કરી લડવા માંડવું તે. (૨) ત્રાડીને એવું લડવું કે જેથી રથ ગાળ રહે; લડવાના ગુસ્સાથી રથ ગળવી મૂકવું તે. (૩) એવી ત્રાડ કે જેથી થતુનાં સામાનાં હૃદયમાં ત્રાસ પડે અને ખૂબ ભય થાય.

વીરધ, સ્ત્રી. [સં.] એક જાતની વેલ; વેલી.

વીરો, પું. ભાષ; બંધુ.

વીર્ય, ન. [સં.] શુક્ર; પાતુ; બીજ. (૨) બળ; શક્તિ; કૌવત. (૩) મર્દાંધ; શૌર્ય. (૪) તેજ; કાન્તિ. (૫) ઐશ્વર્ય.

વીર્યવાન, વિ. બળવાન; ભેરાવર.

વીર્યહીન, વિ. નિર્બળ; અશક્ત; શૌર્ય રહિત. (૨) પૌરુષરહિત.

વીલ, ન. અરધિયું; અરધો; કાઠિયું-સકેતમાં. (૨) વારસનાયુ; વસિયતનાયુ.

(૩) ભરતી.

વીલાં, ન. એક જાતનાં પંખી. આ પંખી કાચરો જેવાં હોય છે અને રાજે ઉડે છે.

વીલું, વિ. વિહીલું; શીક; ઝાંખું; નિસ્તેજ. (૨) ઓશિયાણું; સરમિંદ પડી ગયેલું.

નાસીપાસીથી ખિન્ન-પડી ગયેલા મોંવાળુ. (૪) વિખુટું; છુટું; રખડું રહેવા દીધેલું; રખડું.

વીસ, વિ. [સં. વિશતિ] બે વાર દસ દસ તે; ૨૦; કોડી ૩૦ પ્ર. વીસવસા= સોળ આની; સો ટકા; ધણું ખરું; મોટું ભાગે; લગભગ ખાતરીનું; પૂરું; ખચીત; ન્યૂનતા-ખામી આવે-હોય નહિ એવું; જરૂર. ઉ. કહેવત છે કે ભૂપણ, વીસવસાનાં શરીર શોભાવે; પણ આનાં અંગો તો, ભૂપણને પણ વિશેષ દીપાવે. કી. ધ.

વીસી, સ્ત્રી. વીસ વરસનો ગુમસ્તો; વીસ વીસનો, સમુદાય-એકમ તે. (૨) ભોજન શુદ્ધ; ખાણાવળ; પૈસા આપીને જમવાનું ઢેકાણું. છુટક અથવા માસિક લવાજમ લઈ જમવાની સગવડ આપે એવું રસોડું. (૩) વિ. પ્રમાણિક; સત્યવાદી; ડહાણું; વ્યવહાર કુશળ; શાણું; વિવેકી. સમગ્ર એ તો વીસી માણસ છે.

વુણુ, ન. વણુ; હાથ મોં ધોવાં તે. પ્રાર્થના પહેલાં નહાવું-શુદ્ધ થવું તે.

વુણુદ, ન. હવાતી. (૨) તત્ત્વ.

વુઠવું, કિં. અ. વુઠવું. (૨) વરસવું. ઉ. અમૃત વુઠયા મેહ.

વુઠવું, કિં. અ. જવું.

વૃક, ન. [સં.] વર; નાહર.

વૃકોદર, પું. વરના જેવા પેટવાળો; ભૂખાળવો. (૨) પાંડુરાગનો બીજો પુત્ર; ભીમસેન.

વૃક્ષ, ન. [સં.] ઝાડ; તરુ. (૨) છોડવો. પુષ્પવૃક્ષ. (૩) વનસ્પતિ; ઉદ્ભિજન.

વૃત્ત, ન. [સં.] વળેલી આકૃતિ; વર્તુલની લીટી; કદોરા જેવી રેખા. (૨) વર્તુળ; ગોળાકૃતિ. (૩) આચરણ; વર્તણૂક; રીતભાવ. (૪) ચરિત; ચાલ. (૫) કવિતાના માપનો એક પ્રકાર; ૭૬; હાજરાગ. (૬) કામ;

ધંધો; ઉદ્યોગ (૭) જાળત; વાત. (૮) ખચર; સમાચાર. (૯) હકીકત; દત્તિકાસ. વૃત્તાન્ત, નં [સં.] હકીકત; વિગત; વર્ણન. (૨) કથા; ક્ષણી, ઇતિહાસ, પ્રકરણ. જાતિ, તરેહ. (૫) વર્તણુક; રીતભાત. વૃત્તિ, સ્ત્રીં [સં.] ગુજરા માટે ને ધંધો વગેરે કરવાનું તે, જીવનોપાય; નિર્વાહાર્ય આપાર, આજીવિકા; ઉદ્યમ. (૨) અંત-કરણનું વચણ, મનનો ભાવ. (૩) પ્રકાર; પદ્ધતિ. (૪) રીકા; વિચરણ; ટિપ્પણ. (૫) શબ્દાર્થનો બોધ કરનારો પ્રકાર. (૬) વાણીની અમુક અમુક પ્રકારની રચનાઓ તે. (૭) નિષ્ઠા વૃત્યનુપ્રાસ, પું [સં.] ગદ્યપદ્યમાં એકને એક જાતના અક્ષરોની આશ્રિતીથી આવતી વાણીની શૈભા તે, ઝડઝમક; એક' શબ્દ લકાર. ઉં' મોડું' એણે કાપું કામ માટે દેશે મોડું' માન, મોટામોટા મહીપતગમને. વૃત્ત, પું એક રાક્ષસ. એને ને ધન્વને લડાઈ થઈ હતી. વૃથા, અં [સં.] મિથ્યા; નિરર્થક; ફાગડ. (૨) નકામું, નિષ્ફળ. વૃદ્ધ, વિં [સં.] ધરડું; ઉમ્મરે પહોંચેલા; જૂઠું, જૈઠ. (૨) વડીલ, વડવાઓ. -વૃદ્ધોના પુણ્યપ્રતાપે પરિવાર સારો છે. વૃદ્ધતા, સ્ત્રીં ધરડપણું; જરા, જૈરી. વૃદ્ધત્વ, નં [સં.] ધડપણું; જૈરી. વૃદ્ધા, સ્ત્રીં [સં.] ઉમ્મરે પહોંચેલી સ્ત્રી, ડોસી. વૃદ્ધાવસ્થા, સ્ત્રીં [સં.] ધરડપણું; ગોળી અવસ્થા; જરાવસ્થા; જૈરી. વૃદ્ધિ, સ્ત્રીં [સં.] વધારો; ઉમેરો. (૨) અભ્યુદય; આભાદી. વૃદ્ધિશ્રાદ્ધ=પુન જન્મ વગેરે મંગળ પ્રસંગે કરવામાં આવતી પિતૃતર્પણની ક્રિયા તે

વૃદ્ધિંગત, વિં વધી ગયેલું; વિસ્તાર પામેલું. વૃદ્ધિક, પું [સં.] વિંછી; ઝેરી ડંખવાળો એક જીવ. (૨) આઠમી રાશિ. વૃપણ, નં અંદ; ગોળીની કાચળી, આંડવો. વૃપણ, પું [સં.] ગોધો, પોઠિયો; આખલો; સાંડ. (૨) બીજી રાશિ. વૃપણધ્વજ, પું મહાદેવ; દિવ; શંકર. વૃપલી, અં પતિત સ્ત્રી; શ્યા, ધર્મભ્રષ્ટ સ્ત્રી. વૃષ્ટિ, સ્ત્રીં [સં.] વરસાદ; ઉચેથી-આકાશ-માંથી વિખરાતું પાણી પડતું તે. (૨) કાષ્ઠ પણ વસ્તુનું ખૂન આવી પડતું તે, મોટા પ્રમાત:-પુષ્પવૃષ્ટિ. વૃંક, નં [સં.] ટોળું; જથ્થો; સમુદાય. વૃંદી, સ્ત્રીં [સં.] ધંધુભણે ઉગતી એક વનસ્પતિ; વૃણસી. વૃંદારક, વિં [સં.] સુંદર; મનોહર; રમણીય (૨) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; મુખ્ય વૃંદાવન, નં [સં.] વૃણસીનું વન. (૨) મયુર પાસેનું એક ધામ વૃતાત્ક, નં રિંગણું. વે, પું [સં.વેષ] વેહ; છિદ્ર, કાણું; નાકું; વે. (૨) દર; ચોલ; વિવર. વે, સ્ત્રીં વય, ઉમ્મર. વેકળો, પું વહેળો; વહેળિયુ. (૨) નીચું; વરસાદના પાણીના પ્રવાહે પડેલું વહેણ તે વેખળ, વિં સ્વચાન રહિત, કપકો દેતા ખંડખડ હસી પડે એવું અને ગાંભીર્યરહિત. (૨) અસખ્ય; મરકરું; નિર્વજન; કું' વગરનું. વેખડ, સ્ત્રીં એક ઝોંપણિ; કાષ્ઠવા. વેગ, પું ગતિ-ધાવનની ઝડપ તે; દોડનો પસારો-જેસ તે, ઝડપ, જવ; ત્વરિતપણું. (૨) ગતિનો ઉમરો; જેસ (૩) ગતિ, દોડ. (૪) અચળાઈ; ભાવનો ઉઠાણો. (૫) ધક્કો, આચકો. ચલનનો સપાટો વેગ, પું માથાના સમુદ્ધા, ચળના જેવા વાચુના બોલ-માથે વેગ ચલા છે, ચસક.

વેગણુ, નં વંત્યાક; રિંગણુ; એક જાતનું
શાક ફળ; વેંગણુ.

વેગણી, સ્ત્રી વંત્યાકડી; રિંગણી, વેંગણી.

વેગણું, નં વંત્યાક; રિંગણું. વેગણું.

વેગરવું, કિં સં વેડવું; સહન કરવું. (૨)

પાળવું; નિભાવવું.

વેગળાઈ, સ્ત્રી છંદ; અંતર. (૨) દૂર હોવું
તે. (૩) જુદાઈ.

વેગળું, વિં દૂર; છંદ; આયુ. ઉં વેગળો

રેની વરણાગિયા. (૨) છંદ; જુદું. કિં પ્રં

વેગળું રહેવું. વેગળું પડવું. વેગળું એસવું=

અડકાવું; અમડાવું.

વેગળે, એં આધે; છંદ; લાંબે અંતરે.

વેગુ, વિં વંગ; જડમ્.

વેચતું, વિં કિમ્મત આપ્યે મળે એવું;

વેચાતું.

વેચતું, કિં સં કિમ્મત લાંબે આપવું; બદલો

લાંબે આપી દેવું. (૨) ગુમાવવું.

વેચાઉ, વિં વેચવા મૂકેલું; કિમ્મત અથવા

બદલો લાંબે આપી દેવાનું હોય એવું.

આ વેચાઉ અનાજ છે, બાકીનું ઘર વા-

પર માટે છે. વેચાઉ માલ. (૨) વેચવાનું

જે તે.

વેચાણુ, નં વેચવું તે; કિમ્મત અથવા બદલો

લાંબે આપવું તે. (૨) જોડેલું વેચેલું

હોય તેડેલું તે; વેચાણું તે.

વેચાણિયું, વિં વેચાણુ લીધેલું; અધાટિયું;

ખરીદેલું;

વેચાણું, વિં વેચાઉ, વેચવા મૂકેલું.

વેચાણું, કિં અં કિમ્મતે મળવું; પ્રાપ્તયવું;

ખરીદાણું;

વેળ, પું નિશાન; તેજ. (૨) હરકત; હંખ;

વિપત; વેળ વિતાડ્યા.

વેળ, નં કાંઈ; વળખા.

વેળણું, નં પાણી અટકાવવાનો બધે;

આસર.

વેઠ, સ્ત્રી વગર દામનું વૈતરું; જેમાં કંઈ મ-

ળતર ન હોય એવી મહેનત. વગર દામ

મજુરી આપવે ફગળિયાત વૈતરું-કામ-

સેવા કરાવવાં તે-સરકારી વેઠ. (૨)

નડતર; હરકત; પીડા. (૩) ખાલી મહે-

નત-માથાકુટ તે; નકામો બાર વહેવો તે.

ઉં અંધો યદને ધંધે ધાયો, વેઠ ઉપાડી

બાર વલો. ઉઠવેલ-ચાકરી; બરદાસ.

વેઠણું, કિં સં સહન કરવું; ખમવું; માથે

પડેલું ભોગવ્યા કરવું; હંખે નિભાવવું.

વેઠણું, કિં અં સહન થવું; સહેવાણું; ખ-

માણું; સંખાણું. ઉં આ હંખ હવે નથી

વેઠાતાં.

વેઠિયાવાઠ, વિં વેઠ કરવાની માફક જેમ

તેમ ન ચાલે ફરગિયાત કરેલું એવું તે;

દંગ વગરનું; કમતે ધસી-કરી નાંખેલું;

બળાકારે કરેલું-કરવાનું હોય એવું. મન

કે ઉત્સાહથી કર્તવ્ય સમજી કરવાનું કે

કરેલું નહિ એવું તે.

વેઠિયા, પું વેઠ કરનારો; વગર લવાજમનો

નોકડ; બળાકારે જેની પાસેથી મહેનત

મજુરી કરાવવામાં આવતી હોય તે. (૨)

વૈતરો; મજુર; બાર-બોળે ઉપાડનારો કે

કામ કરનારો તે.

વેડ, પું વેડ; જેથી વધારે આંટાની રિટ્ટી;

મોટી અંચુલી.

વેડકણું, કિં સં ઉપાડી દેવું; જેમ તેમ ખ-

રચી નાંખવું (૨) ગુમાવવું; અકારણ

જડું કરવું

વેડમી, સ્ત્રી ઘુવેર કે ચણા દાળમાં ગળપણ

નાંખી બનાવેલો આવો કે પૂરણ જે પડતી

વચ્ચે આવે એવી રીને કરેલી રોટલી; પૂર-

ણપોળો; ગળા રોટલી.

વેડણું, કિં સં વિચણું; ઉતારવું; તોડી લેવું;

ચુટવું; ગાડપરથી લાંબા ઓળંગે ફળ

તોડી-ચીણી લેવાં. (૨) ફળ મેળવવું;

પામ કરવું; પામવું; લણવું; લાભ કાઢવો:-
 આવળ વાણને શું વેડવું ? કાટાને ।
 વેડાવવું, કિં પ્રેં ફળ ઉતરાવવાં; ચુંટાવવું,
 વિણાની લેવું:-આખો વેડાવવો.
 વેડાંગ, પું ઘોડો; અશ્વ; હથ.
 વેડી, સ્ત્રીં ફરી તોડી લેવાની । છેડે જાળીદાર
 । ઝાળીવાળી લાંબી લાકડી-આંકડીવાળી-વાંસ.
 વેડું, વિં કાંકડું, સુદર.
 વેડો, પું ફરી વગેરે ફળ ઉતારનારો, ઉચા
 આંક ઉપરથી ફળ તોડી આપનારો.
 વેઠ, પું વેડ; મોટી જોથી વધારે આટાની
 અંચુડી. (૨) વેડો; કાપો; આંકો.
 વેઠવવું, કિં સં સુકાખવો કરવો, સરખાવવું,
 મેળવવું.
 વેઠો, પું આંગળાં પરનો કાપો; આંગળાંની
 એક એક સાધા લગીની પેર. (૨) અટ
 , ફાટે, નહિ એવી લાકડાની ગાંઠ; શુંચવાળી
 ભારે તે કુંઠી ચિતાળ.
 વેણ, નં વચન; બોલ. (૨) વેણ; વાંસળી;
 મોરલી. (૩) ગુથેલો ચોટલો; લાખા
 વાળની લટકો તે. (૪) વહેણ; પાણીનું
 વહેણ તે; પ્રવાહ માર્ગ; બેચાઈ જવાય
 એવું પાણીનું જોરજોરું વહેવું તે. (૫)
 નાળુ (૬) જનનનો દુખાવો; ગર્ભને
 બહાર ધકેલવાને થતું આક્રમ્ય તે. (૭)
 કપામનો છાંડ.
 વેણા, સ્ત્રીં વીણા, તણુરો, એક તંત્રવાદ.
 વેણાચુંટી, પું કાપવાય; મનની સુઝવણ-ગ
 બરામણ, આતુર અકળામણ, વિંણાચુંટા.
 (૨) બૂખને લીધે થતી સુઝવણ, બૂખને
 લીધે થતા વગખા તે દુખ
 વેણી, સ્ત્રીં [સં.] સ્ત્રીઓના માથાના વા-
 જની ગુથેની લટકો તે; ચોટલો. (૨)
 વાળની લટકો ગુથીને વાળેલી ગાંઠ-અજોડા
 પર બાધવાનો કૂલનો કેલનો સુદર મજરો
 તે. ઉં મધમધી રહી છે મેડી સારી,

તારી વેણીની વાસે ખ્યારી. (૩) કમાડના
 ઉભા પાટિયા પર જડવામાં આવતી લાંબી
 ગીપ; ઉભો જુસો:-વેણી ધાંગવા તો, સારા
 કરજો કાર ।
 વેણ, સ્ત્રીં વાંસળી; મોરલી. (૨) વાંસ
 વેણ-વાણ, કિં અં વહાણું વાવું સ-
 વા થવું.
 વેણકા, સ્ત્રીં વાસળી. (૨) પાતળા નમ્ર
 વાસની ઝડી.
 વેણું, નં પાણી ભરી લાવવાની ગાડી.
 વેત, પું વેત, વેંત (૨) ઘાટ, મોખ, ત્રેવડ.
 વેતન, નં [સં.] મહેનતાણું; રાજ. (૨)
 દરમાથો; પગાર. (૩) જવાઈ, વગખાસન.
 વેતર, નં વિચાવુ તે; એક એક વારનું જ-
 નન તે, દરેક વખતનું વિચાવુ તે કિં
 પ્રં વેતરે આવવું=પશુમાદાને, આધાન
 કળ આવવો; સવાણે આવવું.
 વેતરણ, સ્ત્રીં જુગતી; મોઠવણ; તળવીજ;
 ત્રેવડ. (૨) વધે; શિક્ષા કરવાનો ધાટ.
 વેતરણું, કિં સં શરીરને જેસતું આવે એવી
 રીતે માપસર કપડા વગેરેને કાતરવાં તે,
 બધાજેસતો ઘાટ ચલા માટે કપડાને કાત-
 રવું. (૨) કાપીકપીને ઘાંટમાં લાવું;
 જેમતું-અતુરજો-જોડતું આવે તેમ કરવું.
 (૩) વગખાં-બગાડવું; છિન્નભિન્ન ફેરી
 નાખવું; બગાડી નાખવું.
 વેતસ, નં વેતર. (૨) બર.
 વેતા, પું કાંકળો; દગ, બલીવાર. (૨) સારી
 સમજ, ઉઠાપણ. (૩) આવડ; કાર્યચાતુર્ય
 વેતાળ, પું [સં.] વેતાલ] એક ઉપદેવ. (૨)
 પિશાચનો રાજા (૩) જુતની એક જાતિ
 આગિયો વેતાળ (૨) દારપાળ; હજીરિયો.
 વેતા, વિં [સં.] જાણનાર :-તરવેતા.
 વેત્ર, નં [સ.] વેતર; વેતસ, બર. (૨) છડી.
 વેત્રધર, પું [સ] છડીદાર, દારપાળ.
 વેત્રાસન, નં [સં] વેતરનું ગુથીને બના-
 વેલું આસન; ખુરસી, બેઠકિયું.

વેદ, પું. [સં.] જ્ઞાન. (૨) આર્ય પ્રજાનું આદિ ધર્મ પુસ્તક. વેદ ચાર છે, ઋગ્, યજુ, સામ અને અથર્વવેદ. વેદનથી, એમ પણ કહેવાય છે.

વેદના, સ્ત્રી. [સં.] પીડા; દુઃખ; કળતર. વેદમૂર્તિ, વિ. જાણે વેદજ ન હોય એવું; વેદની પ્રતિકૃતિ રૂપ. વેદ બજેલો હોવાથી તેના જોડો, એમ.

વેદાંત, ન. [સં.] વેદમાંનું વસ્તુજ્ઞાન તે; ઉપનિષદનું જ્ઞાન; તત્ત્વ વિચારણાનાં ૭ દર્શનમાંનું છેલ્લું દર્શન તે; 'જગત મિથ્યા છે અને જ્ઞાનથીજ મોક્ષ મળે છે' એમ ખતાવનાર વેદમાંનું જે રહસ્ય જ્ઞાન તે; એક બ્રહ્મ સિવાય બીજું બધું જોડું છે, એવો મત તે.

વેદાંતી, વિ. વેદાંતના મતને માનનાર; અદ્વૈતવાદી; તત્ત્વજ્ઞાની; બ્રહ્મ સત્ય અને જગત મિથ્યા, એવું માનનાર; અદ્વૈત મત પ્રતિપાદન કરનાર.

વેદિકા, સ્ત્રી. [સં.] વેદી; યજ્ઞ, હોમ કરવાને બનાવેલી માટીની ઓટલી અથવા કુંડ જેવી રચના તે.

વેદિયો, પું. વેદનો પાઠ કરનારો; વેદિક કર્મ-કાંડ કરાવનારો; વેદપાઠી. (૨) દુનિયાદારીથી અજાત; અવહારની સમજ વગરનો માણસ.

વેદી, સ્ત્રી. [સં.] હોમ કરવાનો અગ્નિ સંજગાવવાની માટીની ઓટલી અથવા નાનો કુંડ તે. (૨) જમીનની સપાટીથી સહેજ ઉંચી માટીની ઓટલી ચોરો તે. હં. સ્ત્રી જે સુખ સેન્યા ગિરિસ્થિતા, તે વેદિયે પોદતી. પાર્વતીપરિણય.

વેદોક્ત, વિ. [સં.] વેદમાં કહેલું હોય તે; વેદભાષિત; વેદમાં દ્રવ્યોવેલું.

વેદ, વિ. [સં.] જાણવા જેવું; વેદિતવ્ય. વેદ, પું. [સં.] વિષેલું તે; હિં; વેદ. (૨)

સૂર્ય ચંદ્રનું જોડું આ બંનેથી થાય તે; બ્રહ્મ-દિક્ષા મિંબનો છેદાયેલો ભાગ તે. (૩) રાહુ. (૪) સુતાર કડિયાના કામમાં સમાન્તરતાનો દોષ તે; બાધ, દોષ; નડતર. (૫) બ્રહ્મદિક્ષાની ગતિ અને તેમના બ્રમણ વગેરેનું પ્રમાણ-કાળ માપણી તે; વખતનું પરિમાણ.

વેધન, ન. [સં.] વિધનું તે; વિધ. (૨) વિધવાનું ઓળર; સ્વપ્નો; વિઙ્ણ; વેધલો, પું. કાનના હાથના વેધમાં પહેરવાનું ધરણું.

વેધવું, હિં. સં. [સં. વિધ્] વિધવું; ભોક્તવું; હિં-કાણું પાડવું. (૨) મનમાં હડી અસર કરવી.

વેધશાળા, સ્ત્રી. [સં.] બ્રહ્મદિક્ષાની ગતિ અને તેમના બ્રમણનો કાળ વગેરે બ્રહ્મ-સ્થાન તે; બ્રહ્મવેશકન બ્રહ્મશાળા. observatory.

વેધ, પું. [સં.] બ્રહ્મદેવ; પ્રજાપતિ; બ્રહ્મા. વેધી, વિ. વેધવાળું; દોષવાળું. (૨) વિધે એવું; ચોટ-નિશાન પર જઈ વાગે એવું; વિધી નાંખે એવું;—ચાખવેધી. હાથવેધી.

વેન, ન. [સં. વેણ] વહન; વહેવું તે. (૨) વાહન; યાન; વહેણ. (૩) લંગાર; હાર; જૂથ; પરંપરા. (૪) એક પ્રાચીન સુધારક રાજા. મનુનો પૌત્ર; એણે વર્ણવેલ વગેરેમાં સુધારો દાખલ કરવાથી પ્રજામાં મોટી હોહા યજ્ઞ હતી, ને બાહ્યજોએ એને માદી ઉપરથી હાડી મૂક્યો હતો.

વેપથુ, ન. [સં.] કંપ; ધ્રુવ; શરધરાટ.

વેપલો, પું. વેપાર. (તિરસ્કારમાં)

વેપાર, પું. માલ વેચવા સાટવાનો ધંધો તે; રોજગાર; ઉદ્યમ; હેવડ દેવડનું કામકાજ કરવું તે. (૨) જીવન બચહાર ચલાવવો તે; સંસારની પ્રવૃત્તિમાં મહેતું—વર્તવું તે; જીવન બચહાર મેળવી બચસાવ. ૩૦ પ્ર. વેપાર માંડવો=સ્ત્રીપુરુષ થઈને સંસાર ચલાવવો તે.

વેપારી, વિં વેપાર કરનાર; ધંધાદારી; કમ
વિક્રમ કરનાર. (૨) વ્યવહારવાળો; મંસા-
રી; ઉદ્યોગી; વ્યવસાયી.

વેર, નં [સં. વૈર] દુશ્મનાધ; યત્રુવટ. (૨)
ખાર; ઝેર; અદાવત; દેષ. (૩) વહેરતાં
કે કાતરતાં / ચથેસો લાકડાનો / જુકો તે,
વહેર. (૪) અં લગી; સુધી; પર્વત:-
/ અત્યારવેર-સાંજવેગ આબો નહિ.

વેરણ, ઓં વેરી, યત્રુ; દુશ્મન; દુઃખ
દેનારી-નડનારી, પીડકારી સ્ત્રી. (૨) વિં
ખારીલી-દેષ કરનારી સ્ત્રી:-સાતવેરણ કપમે
નવ ખૂટે (૩) વિં વેરાયેલું; વિખરાધ
ગયેલું એલું:-વેરણખેરણ. (૪) વહેરવું તે.
વેરણખેરણ, વિં વેરાયેલું; આમ તેમ વેરાધ
ગયેલું; અસ્તવ્યસ્ત; વેરાયેલું તે, આમતેમ
ખેરેલું એવું તે.

વેઃણિયો, પું, વહેરવાનું કામ કરનારો; વહે-
રણિયો સુતાર.

વેરભાવ, પું વેર, સેવાની છુદિ તે; ખાર.
વેરવી, પું વેરી; દુશ્મન; યત્રુ. (૪) વિં
દુશ્મનાધ ગપનાર, ઝેરીલું; દેપી.

વેરણ, કિં સં આમ તેમ પડી નામ એમ
કરણ; છુદું છુદું પડે તેમ કરણ; વિખેરી
નાંખણ; વિખરાણું પડે એમ કરણ. (૨)
દોળણ. (૩) પાથરણ. (૪) ઉડાડી દેણ;
વાવરી નાંખણ; જુદે જુદે ઠેકાણે નાંખણ.
(૫) વહેરણ; કરવતથી કાપણ.

વેરાગ, પું સંસાર ઉપરથી પ્રીતિ ઉતારી નાં-
ખતી તે; લાગ; મંસારાભાવ; ચૂદરથાત્ર-
મથી અલગ થઈ જવું તે; આપામતાનો
ત્યાગ તે.

વેરાગજી, ઓં ત્યાગી સ્ત્રી; જાતી; માણડી.
વેરાગી, પું ત્યાગી; ખાલો; સાધુ. જેણે મ-
સારની આપામતા હોડી દીધી હોય તે:-
ત્યાગી વેરાગી ક્યમ થયા.

વેરાણ, વિખરાણું; આમ તેમ છુદું છુદું ખ-

રતું-દળતું હોય તેવું; પથરાણું.

વેરાન, વિં ઉજડ; નિર્જન; જ્યાં કોઈનો વાસ
હોય નહિ એવું; વગતી વગરનું. (૨) ના.
જંગલ; રાન.

વેરી, વિં વેર રાખે એવું; ઝેરીલું; ડખીલું.
(૨) દુશ્મન; યત્ર. ઉં કુંવરી મારા કિયા
વેરીએ વેર સાંધ્યાં.

વેરે, અં સાથે; સંગાથે; જોડે:-ચકુવેરે પર-
જુરો તો સુખી થશે.

વેરો, પું રાજ્ય તરફનો કર; માલમિલકત
ઉપરની સરકારી, જકાત. (૨) મહેસુલ;
રાજ્ય ઉપજ. (૩) વહેરો; અંતર; બેદ; ફરક
રાખવો તે:-વેરોઆંતરો.

વેલ, ઓં, [સં વલિ] વેલી; લતા. (૨)
વેલી જેની ધૂલપાનની ભાત; ભરત-છાપ
વગેરેની; ધૂલ પાનવાળી લતાનો જેની છાપ
તરેલ તે. (૩) વહેલ; રથ, માદો. ઉં
વેલે કરી સજ્જ છે. પ્રતિમા. ના :-ગોડવેલ.

વેલણ, નં રેડલી વળવાણું વતરણું (૨)
ખાલ વગરની વસ્તુ; વ્યર્થ-ખરાબ અર્થ
વપરાય છે -શું 'વળવાણું' છે ? વેલણ !

વેલણિયું, વિં વેલણ જેવું.

વેલા, ઓં આપતા; વિપતિ. (૧) વેળા; વ-
ખત; યુગ સમય (૩) ખરાબ વખત;
પડતીનો ફાઈલાનો વખત, દુર્ભાગ્ય. (૪)
સમુદ્ર કિનારો; ઠંદ; સીમા.

વેલિયું, નં વેલિયું; સે ના રપાના તારની
કડી-કાનણું થરેલું. વેલા જેવો રિંટસો
તે. (૨) અરધીરૂપિયો; અડધો. (૩)
વિં ડંખગરણ; વણકડું; બોયવે ચાલવે
તે પહેરવેશ સાદું રહેનાર.

વેલી, ઓં જમીન ઉપર પથરાય અથવા હોડ
કે જડનો આપાર દોષ ને તે ઉપર વિં-
ટાની વિદાતી ચરે એવી વનખતિ; નાનો
વેળો; લતા

વેલું; વિં વહેલું; અમુક નિશ્ચિત સમય પૂર્વે તે. -વેલા ઉઠવું. (ય) ઉતાવળું. (૩) અં નલદી; ઝડપથી; વગર વિલંબે. ઉં ચાલ ચાલ ઝડ વેલી, તજ તુજ મનથી તમામ લજ્જાને. ઉ. રા. ચ.

વેલો, પું મોટો વેલ; જેની શાખાઓ જમીન ઉપર પથરાય અથવા ઝાડને વળગી હિંચે ચઢે એવી જાતની વનસ્પતિ; શાખા પ્રતિ શાખાવડે પથરાનારી વનસ્પતિની શાખા તે. વેલાતોડ વરસાદ-ઝોમાસાના અંતનો વરસાદ.

વેષ, સ્ત્રીં એક જાતની વેલ. એનાં પાન મસળાને કાઢેલો રસ થોડીજ વારે દૂધની માફક જમી જાય છે. વેવનું દહિં બળતા સોજા ઉપર લગાડાય છે.

વેવડાવણું; કિં સં વહે-પ્રવાહે ચાલે એમ કરવું; રેલો ચલાવવો. (૨) બહેકાવવું; ફટાડવું; લડાવ્યાથી છડી જાય એમ કરવું.

વેવણ, સ્ત્રીં વેવાણ; વહેવાણ; વર કન્યાની માતાઓ-એકબીજાને સામસામે ઝોળખેતે.

વેવરામણ, નં વહી-ઉપાડી-ઉંચડી લઈ જવું તે. (૨) પ્રહી-લઈ જવાની મજૂરી. ગામડે ઇંટા સોંધી મળે ખરી પણ વેવરામણ ભારે પડે. (૨) સરસે મળવું તે, લાભ-નફા થવો તે.-એમાં કંઈ વેવરામણ નથી, તેમ છેતરામણ પણ નથી, કીકડીક છે.

વેવલાં, નં ફાંફાં; વળખાં. (૨) તુટ-ન-માલી વસ્તુની કામના કરતી વગેરે તે.-એમ વેવલાં વિશે કંઈ અર્થ સરસે નહિ, વરણાં; વેવનાં યંબળાં.

વેવણું, વિં જોલવે ચાલવે તેમજ પહેરવે ઓઢવે-સાડું-ટાપટીષ વગરવું; હાથારેવું; સાખડોથું. (૨) લકડું; વલવલવું; અ-સંસ્કૃત; અચતુર.

વેવાઈ, વહેવાઈ; વરકન્યાના ગાપ-એક બી-જાને સામસામે ઝોળખે તે. જં મળિયા

વેવાઈની દીધાં ખાન. છોકરાંના વિવાહથી થયેલાં સંબંધી.

વેવાણ, સ્ત્રીં વરકન્યાની માતાઓ; વહેવાણ; વેવણ.

વેવાર, પું વહેવાર; બ્યવહાર; આપવા લે-વાનો, જોલવા જમવાનો-બ્યવહારવાનો બીજા સાથેનો સંબંધ તે. (૨) લોક નાત વગેરેએ ચલાવેલો નૈતિક આચાર; વર્તન; ચાલ. (૩) સાખ; આખર.

વેવારિયો, પું નૈતિક વહેવાર ચાલનારો; પૈસા ટકાની બાબતમાં પ્રમાણિકપણે વર્તનારો; સાખવાળો; સાહુકાર; શાહ.

વેવીશાળ, નં વિવાહ કરવાથી થયેલો સં-બંધ તે; વાગુદાન; સગાઈ. (૨) જ્યાં છોકરો છોકરી દીધેલાં હોય તે કુટુંબ સાથેનો સંબંધ.-વેવીશાળમાં નોતરા દેજે. વેવી-શાળિયો=વિવાહ કરનારો.

વેવું; કિં સં [સં. વહ] વહેવું; ઉંચ-કીને લઈજવું; ઉપાડવું; તાણવું; ખેંચવું. (૨) સહન કરવું; વેઠવું; સહેવું. (૩) કિં અં રેલો ચાલવો; પ્રવાહ ચાલવો; નિક-ળવું; હાંકવું; ધારપડવી;-નહી વેંછે. લોહી વેંછે. (૪) વહીજવું; બહેકવું; ફાટીજવું; હલ બહાર જવું;-છોકરો વધ (વહી) ગયો. (૫) ઠગવું; છેતરવું.

વેશ્યા, સ્ત્રીં [સં. ગણિકા; વારાંગના; પું-ચલી; પાતર. વેશ્યાચારજનમહડવો.

વેષ, પું [સં.] વેશ; કપડાં ધરેણ્યાવાળા પહે-રવેશનો દેખાવ; શોભીતો દેખાવ તે. (૨) પહેરવેશ, લિખાસ; પરિધાન; પોષાક. (૩) બીજાના જેવું બનવું તે; ઝોંગ; ખરામરી કરી દેખાડવી તે;-કાબાનો વેષ ભજવ્યો. નાટક-ભવાઈ વગેરેમાં. (૪) સુહાગણના ચિહ્ન રૂપ ઘણુગાર તે; સોભામયતીનો પોષાક તે. વાળ, સુડો, ચાંસ્તો વગેરે.-વેષ ઉતારવો; વેષરાખવો.

વેપધારી, વિં, ખીખના જેવા પોષાક, બેલી
ચાલી વગેરે વાળુ, સોંગ બેનાર; દોઝી- (૨)

દગ; હુચ્ચુ; વેટન, નં [સં.] દંકણ; આઝાદન; પક,
બલ-કેટલુ; પરખીડિયુ, (૨) બાધણ.
(૩) વિંટાળવું તે; ખીખપર વિંટાયેલું
હોય એવું તે.

વેટિત, વિં, [સં.] વિંટાયેલું, હવાયેલું;
આઝાદિત. (૨) ઘેરાયેલું.

વેસણ, નં ચણાનો ભોટ; કઠોળનો આટો.
(૨) ચણા અથવા કઠોળના આટાનું
ખરફું. બનિયાં, પાતરા ઉપર ચોપડવામાં
આવે છે. પાણીમાં અડવાળેલો બાનરી-
કઠોળ વગેરેનો ભોટ. દાળમાં વેસણ ધા-
લશેા તોજ મેળ ખાશે.

વેસર, સીં નય; વાળી, વીટલી; છુલાખ.
ઉં નહેવસર મોતી લળકે. (૨) નં ઘોડા
ગધેડામાંથી ઉપેન્નું સહેરખાણી, ખચ્ચર,
અચતર :- એ તો વેહર ગધેડો છે.

વેસરી, સીં વાળી; નય.

વેસવાળ, નં વિંવાહ સંબંધ; સંગાઈ, વાગ્ય
દાન :- આ છોકરાનું વેસવાળ કંઠા કેરશે ?

વેહ, પ્રં વે, વિષ, વેધ, કાણું; ચાગ. (૨)
નાકુડ-સોયનો વેહ. (૩) દર

વેળ, સીં વેળા; સમય, અમુક નિશ્ચિત વ-
ખત તે (૨) તાણ; આટી. (૩) ત-
રગી ભાવના, વિચારનો ઉછાળો; અમુક
કરવાનું ભેર-ભોસ-કોણ જાણે એને થી
વેળ આવે છે. (વેએળ).

વેળા, સીં વખત, સમય. (૨) અમુક નિ-
શ્ચિત સમય. (૩) જરૂર સંભાગવા જેવું
રાણું; મંધિ, પ્રસંગ (૪) દીલ, વાર;
વિલંબ. (૫) મુરોવીનો વખત, ડુભાંચ.
કિં પ્રં વેળા વટાવવી-નિશ્ચિત સમય
જતા દેવો, ખોગી કરતું, સમય સીતી જાય
એમ કરતું. વેળાવગી-આગ-મુખી દિ.

વસો આવવા, ભાગ્ય ઉપડવું :- હમણા
છોકરા બધાગણ્યા ત્યારે એની વેળા-
વળી. કહેન પડી વેળાએ પાડ.

વેળાસર, અં વખતસર, સમય ઉપર. (૨)
ઉતાવળે; જલદી, તહેલા; નફા કરેલો
વખત થાય તે પહેલા એમ :- સવારમાં
વેળાસર ઉઠવાની છોકરાને ટેવ પાડવી
વેળાયું, નં કાને પહેરવાનું વિંટી-વાળાની
કડી જેવું ધરેલું, વાળાનું થુંકણુ. (૨)
વહેળિયુ, પાણીના વહેણથી પડેલો લાભો
જળમાર્ગ; ઝરણું, નાળુ.

વેળું, સીં રેતી; ધૂળ.

વેળો, પ્રં વહેળો; નાળું.

વેંગણુ, નં વંત્યાક, રિંગણું.

વેચણુ, સીં વહેચણુ, વાંગણી. (૨) ભાગ,
કાળો.

વેચણુ, કિં, ત્સં વહેચણુ; ભાગ પાડવા;
નાચું કરણુ; વાટણુ.

વેત, સીં અમુકના ટેરવાથી ટચની આ-
ગળીના ટેરવા જેટલી લખાઈ તે,
બિસ્સસ. ર. પ્રં વેત જુદા સજની નથી :-
ખીખની સલાહ વગર ગમ પાતી નથી
(૨) કર્તવ્ય નહિ સજનું તે, પોતાની અ-
કરે કામનો ઉકલ નહિ થયો તે

વેતિયું, વિં વેત જેવું; કુકું. (૨) કિ-
મણું :- વેતિયાં માણસ.

વે, સીં વાઈ, વાચનો રોગ. આ રોગ અ-
સાધ્ય છે. મોટે ફેણ આવી માણસ ભે-
ભાન થઈ જાય અને અંગો તણાઈ
જે આઈ જાય છે (૨) ચરદીને લીધે થયેલી
માગ; એમાં પેટમાં આંકડી આવે છે અને
કવટી થાય છે. (૩) તણાઈકીનો રોગ.
વેના બધા રોગ વાનરોગમાં આવે છે

વે, સીં વટી, દિસાન અને વસારાળી વગે-
રેની નોધપોથી, વોપડેડ-રેખા દિવા-
ળીને નહીં થાય ૮ કિં પ્રં વે વાચની-

મહાગુરુ-સારી ખોટી બાળતોનું ટાપલું
 કરવું; ભુલાઈ ગયેલી લાંછનવાળી જીની
 વાતો કાઢી ટાંચ્યા મારવા. વૈવચ્ચાન્વચા-
 વણીની નોંધ રાખી વખતો વખત
 તે તે વંશના કુટુંબીઓ આગળ વાંચ
 નાર એક જાતિ-ભાટ, ચારણ વગેરે-વૈ-
 વચ્ચાના ચોપડા ઉપરથી તારવેલી વંશાવળી.
 વૈ, સ્ત્રીનું મોઢું અને હાડું દર; ભોંયમાં પાડેલા
 હાડા ખાડ-મોઢા તે. (૨) કાળ પકડવાનો
 શંકો; કાળવૈ; હાડકિયું.
 વૈકલ, વિનં વિકળ; વાયેલ; ઘેલું.
 વૈકલ્પિક, વિનં [સં.] વિકલ્પવાળું; આમ-
 તેમ બેઉ પ્રકારે, લખામ-ચામ, એવું; તે;
 વિકલ્પયુત; અડકદડકિયું.
 વૈકલ્પ, નનં [સં.] વિકળતા; ઘેલણ;
 મનની અસ્થિર અવસ્થા તે. (૨) શય-
 વાડો; મડબડ.
 વૈકુંઠ, નનં [સં.] વિષ્ણુનું નિવાસસ્થાન; વિ-
 ષ્ણુનું ધામ. વૈકુંઠવાસ-મરતાં વૈકુંઠમાં
 વાસ મળવો તે. મરણ; સદ્ગતિ-એનો
 વૈકુંઠવાસ થવો.
 વૈકુંઠવાસી, વિનં મરણ થતા વૈકુંઠ પામેલું;
 વૈકુંઠમાં જઈ વસેલું; અર્થાત્ મુએય;
 મરનાર; મરી ગયેયું, સદ્ગતિ પામેલું.
 વૈકૃત, વિનં વિકૃતિ પામેલું; બગડી ગયેલું-
 મન અને આકાર ખરાબ થઈ ગયાં હોય
 એવું; અસહ્ય રૂપરંગ ને વિચાર બદલાઈ
 ગયેલા હોય એવું.
 વૈખરી, વિનં [સં.] સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળું; ચોખ્ખું.
 (૨) વાણી-શબ્દોચ્ચારની ચાર રીતિઓ-
 માંની ચોથી રીતિ તે-વૈખરી વાણી.
 પરા, પસ્યંતી, મધ્યમા અને વૈખરી; ધક-
 ધડાટ-ધાણી કૂટે તેમ બોલાતી વાણી તે.
 વૈચર્ય, નનં [સં.] વિચિત્રતા; વિચિત્રપણું.
 (૨) નવાઈ; અદ્ભુતતા. (૩) તરેહવાર-
 પણું; નવું અને આશ્ચર્યકારક લાગે એવું
 ને તે.

વૈજયંત, પુનં [સં.] ધન્વન્તે વાવટો; ધવન.
 વૈજયંતિક, પુનં વાવટો ધરનાર-કડાકનાર;
 ધવન પકડનાર.

વૈજયંતી સ્ત્રીનું કાળી ઘુજસી. (૨) ઘુજસીની
 મંદરીઓની વિષ્ણુની માળા તે. વિષ્ણુની
 આ માળામાં પાંચ જૂતનાં તત્ત્વ અને જીદી
 જીદી જાતનાં રત્નો હોય છે. ઉન શોભે
 લાંછન પર્વત માળ, કૈતુભ કંઠે વૈજ-
 યંતી ગિરધર.

વૈજયંત, કિનં અનં વહીજયું; નિર્લજ્જ ને
 ઉદ્ધત યજ્ઞંજયું; વંદીજયું; બહેડીજયું.

વૈજાત્ય, વિનં [સં.] વિજાતીયતા; માણસ,
 પ્રાણી અને વનસ્પતિ વગેરેના વર્ગમાં
 યથેશ્વર સંકર. (૨) અસામ્ય; ફેરફાર.

વૈજ્ઞાનિક, વિનં [સં.] વિજ્ઞાન સબધી; ઉચ્ચ
 જ્ઞાનનું; શાસ્ત્રીય.

વૈતનિક, વિનં [સં.] વૈતન-પગાર લાઇને કામ
 કરનાર; પગારદાર; કાકિયું; દરમાયાદાર.
 (૨) મજુર; રોજદાર.

વૈતરણી, સ્ત્રીનું યમસોહના માર્ગમાં આવતી
 એક નદી. (૨) જંગલોય તરફ જતાં મહાનદી
 આગળ આવેલી બંગાળના ઉપસાગરને
 મળતી એક નદી અને તે નામનું તીર્થ.
 હિંદુઓમાં એવી માન્યતા છે કે, દાનમાં
 આપેલી ગાયનું પુંછકું પકડીને મુએલાનો
 જીવ એ નદી ઉતરી-પાર જાય છે. ઉન
 ગોદાન દો બહુ વિપ્રને, જે તરવી હોય
 વૈતરણી.

વૈતર, નનં ખૂબ મહેનત-કડાકુટ પાડી તે;
 શક્તિ ઉપરાંત કામ કરવું પડે તે; મજુર;
 વેઠ; ચાકી જવાય એવું સખત કામ તે.

વૈતરો, પુનં સખત મહેનત કરનારો મજુર;
 વેઠ ઉપાડનારો.

વૈતાલિક, પુનં [સં.] સ્તુતિ પાડથી રાજને
 જાણત કરનારો; ગાયક; ખાટ, ચારણ;
 સ્તુતિપાઠક.

વેતાલ, પું. વેતાલ; એક બળવાન પિશાચ; પિશાચનો વડો. (૨) ચિવનો ગણ.
 વેદ, પું. વેદ; રાગની પરીક્ષા કરી તે મટે એવા ઉપાય કરનારો; ચિકિત્સક; હકીમ; તબીબ; દાકતર.
 વેદક, નં. રાગ પારખવાની ને તે મટાડવાની વિદ્યા તે. (૨) વેદનું કામ તે. વ્યાધિની પરીક્ષા કરવી અને દ્રવ્ય ગુણ જાણી તેનો રાગ ઉપર ઉપયોગ કરવો વગેરે નિદાન અને ચિકિત્સાને લગતું કામકાજ તે.
 વેદગ્રંથ, નં. [સં.] અતુરાષ; પ્રવીણતા; સારી આવડ. (૨) કારીગરી. (૩) ધર્મતા. ઉં. વેદગ્રંથ ત્રાપરું ખડું વજુસીજ નારો. માલતીમાધવ.
 વેદર્થ, વિં. વિદ્યમંતુ-વિદ્યર્થને લગતું. (૨) વિદ્યર્થ દેશ-પ્રજાનો રાજ તે; દમ્યતીનો પિતા. વેદર્થો-દમ્યતી. ઋક્મિષ્ણી. ઉં. વેદર્થ દેશ વિખ્યાતરે રાજ્ય.
 વેદિક, વિં. [સં.] વેદનું-વેદ સંબંધી. (૨) વેદ જાણેલો; વેદ વિધિએ ક્રિયા કરાવનાર; વેદિયો.
 વેદુ, નં. વેદનું કામ-ધંધો તે; રાગ પારખી દવા આપવાનો ધંધો તે. હલે ના આપડે ભીખ તે વેદુ ધીખ.
 વેદ્ય, નં. [સં.] નીહરત્ન; લીલા કંઈક કાળા રંગનો દિમતી પથ્થર તે; આસનાની હીરો-મણિ.
 વેદેશિક, વિં. [સં.] પરદેશનું; પરદેશી; વિદેશી.
 વેદેહી, જી. [સં.] જ્વનકી; સીતા; વિદેહનો રાજાની પુત્રી.
 વેદ, પું. [સં.] રાગની પરીક્ષા કરી દવા આપવાનો ધંધો કરનારો; ચિકિત્સક; હકીમ; તબીબ; દાકતર; કવિ (બંગાળીમાં).
 વેદુત, વિં. [સં.] વિજ્ઞાનનું-સંબંધી. વેદુતાશિ=વિજ્ઞાનીનો દેવતા.
 વેધરત, નં. એક યોગ; વેધુતિ.

વેધર્થ, નં. [સં.] વિધર્મતા; પરધર્મપણું; અધર્મતા. (૨) આચારભેદ. (૩) ગુણમાં ગૂણ સ્વરૂપમાં ભિન્નતા તે.
 વેધવ્ય, નં. [સં.] રંડાપો; વિધવાપણું; વિધવાવસ્થા.
 વેધુતિ, જી. [સં.] પંચાંગ પ્રમાણે સંતાવી-સંતો યોગ. આ યોગ અગ્રુભ ગણાય છે. વેધરત.
 વૈનીતક, નં. [સં.] પાલખી, સુખપાલ; ડોળી. ઉં. વૈનીતકમાં બેસી રહે; રતો.
 વૈપરીત્ય, નં. [સં.] વિપરીતપણું; ઉલટાઈ. (૨) અરાખી.
 વૈપુલ્ય, નં. [સં.] વિપુલતા; પ્રુષ્ઠપણું;
 વૈલવ, પું. [સં.] ભોગ્ય વસ્તુઓની જોઈતી સંગવડ-સાધન તે; સાહેબી; હાંભાક; સુખ કર સાહિત્યનું અનુકૂળ સર્વ સાધન તે. (૨) ધન સામગ્રી વગેરેનો ખૂબ ભંડાર; સમૃદ્ધિનો ઝેળકાંઠ; સરસ ભોગ્ય સાધનો-યોગી ભંડક તે. (૩) ઐર્થ્ય; પ્રતાપ; ક્ષતિ. ભોગ્ય સામગ્રીનું પ્રુષ્ઠપણું.
 વૈભવી, વિં. વૈભવવાળું; સારાં સુખકર સાહિત્યનો ઉપયોગ કરી જાણનાર; સાહેબી-વાળું; હાંભાઈ રહેનાર; સુખોપભોગી; ભોગી; અમીરી; ગૃહસ્થાઈ માણનાર.
 વૈભોગ, પું. વૈભવ; ભોગ્ય સાહિત્યનું પ્રાર્થવેત. (૨) ભોજનપ્રકાર; સાહેબી; હાં.
 વૈભાન, નં. વિભાન; વાણનાદન, આકાશમાં ચાલનારૂં યાન-વાહન તે.
 વૈમાનિક, વિં. [સં.] વિમાન સંબંધી. (૨) વિમાન ચલાવનાર.
 વૈયાકરણ, વિં. [સં.] વ્યાકરણ સંબંધી. (૨) પું. વ્યાકરણ શાસ્ત્ર જાણનાર.
 વૈયાકરણી, વિં. વ્યાકરણ શાસ્ત્રી.
 વૈર, નં. [સં.] વેર; દેષ; દુસ્મનાઈ. (૨) ક્રોધ.
 વૈરકૃત્ય, નં. [સં.] જુદાઈ; વિરક્તિ; નહિ આસક્તિ તે; નહિ આગ્રહપણું.

વૈરથ્ય, નં [સં] વિરલતા; આછાપણું
(૨) ઓછપ; ખોટ; અછત.

વૈરાગ્ય, પું વૈરાગ્ય.

વૈરાગી, પું વૈરાગી; બાવો; ભોગી; સાધુ.

વૈરાગ્ય, પું [સં] સસારની માયા મમતા
રહિતપણું; આસક્તિનો અભાવ તે; સં-
સાર ઉપરની પ્રીતિનો ત્યાગ-અભાવ તે.
અનાસક્તિ.

વૈરાટ, વિં [સં.] વિરાટ, મંળધી. (૨)
ખોટું; અતલીમળ.

વૈરી, વિં [સં] વેરી; દુશ્મન. ઉં મોટાનો
વૈરી ને ચોર, દેવાદાર હુતાવલ.

વૈરપ્ય, નં [સં] અસુંદરતા; નહિ રૂપાળા
પણું તે; વરવાપણું; બેરોગપણું.

વૈવર, શું વહીનટ, શિસ્તો; વહેવાર.

વૈવર્ણ્ય, નં [સં.] વિવર્ણતા તે; શિકાશ.
(૨) કદરૂપાપણું.

વૈવર્ત, પું [સં] ફેર; પલટો; સ્થિતિ,
કાળ; અને સ્વરૂપમાં થતો ફેરફાર તે;
સ્વરૂપાન્તર; રંગ-વાતાવરણ-આકારનું પ-
લટાઈ જવું તે. (૨) નવું-ખીજી સ્વરૂપ
(ઉદ્ભવવું) તે; ચક્ર.

વૈવસ્વત, પું [સં.] હાલ ચાલતા મનુ-
ન્તર-ખોટા કાળ વિભાગનો આદિ કર્તા;
સાતમો મનુ. હાલ જે મનુ-ખોટા કાળ વિ-
ભાગ ચાલે છે તેમાંનો વૈવસ્વત મનુનો કાળ
છે. આગળ એવા છ કાળ થઈ ગયા છે.

વૈવાહિક, વિં [સં] વિવાહ સંબંધી, લગ્ન
બાબત:-વૈવાહિક સંબંધી=વિવાહથી થ-
યેલો સંબંધ-બોધણ તે.

વૈશાખાપન, પું [સં] વ્યાસનો એક વિ-
દ્વાન શિષ્ય; જનમેજય રાજાને એણે મહા
ભારત મંત્રજાલ્યું હતું.

વૈશાખ, પું [સં.] કાર્તિકથી સાતમો મ-
હીનો તે; ઉનાળાનો ત્રીજો મહીનો.

વૈશેષિક, નં [સં.] કણ્થા યુનિએ બના-

વેહું એકશાસ્ત્ર. ન્યાયશાસ્ત્રથી એમાં
ઓછા પદાર્થ માનેલા છે, એટલે માત્ર
સાત પદાર્થ વૈશેષિક શાસ્ત્રે માનેલા છે.

વૈશ્ય, વિં [સં] આર્યોના વર્ણાશ્રમ ધર્મ
પ્રમાણે ત્રીજી વર્ણના લોક તે; વેપાર
ધંધો કરનાર એક જાતિ-વર્ણ તે; વણિક.
૧ વર્ણ આદ્યજ, ૨ વર્ણ ક્ષત્રિય, ૩ વર્ણ
વૈશ્ય અને ૪ વર્ણ શૂદ્ર.

વૈશ્યદેવ, નં [સં.] ગૃહસ્થાશ્રમી આર્મ
ચોતે જમતા પહેલાં વિશ્વદેવાને જે બલિ
આપે છે તે ઈર્ષ; નિત્ય બલિ આપવો તે.
વૈશ્યદેવિયું, નં વૈશ્યદેવને બલિ આપવાને
અગ્નિ રાખવાનું પાત્ર, યજ્ઞકુંડના જેવા
આકારની, તાંબાની શગડી.

વૈશ્યાનર, પું [સં.] દેવતા; અગ્નિ. ઉં
વૈશ્યાનર નિખાવે પાક, ખટરસ, ભોજન
સમળા શાક. ઉદ્ભવ.

વૈશ્યાસિક, વિં [સં] વિશ્વાસનું; વિશ્વાસ.
વૈષમ્ય, નં [સં.] વિષમતા; અસમતા;
બેદભાવ; ન્યૂનાધિકતા. (૨) કંઠ્યાશ;
મુશ્કેલી.

વૈષ્ણવ, વિં [સં.] વિષ્ણુ ભક્તિના સંપ્ર-
દાયને માનનારો તે; વિષ્ણુભક્ત; વિષ્ણુને
માનનાર. (૨) વિષ્ણુ સંબંધી.

વૈષ્ણવી, સ્ત્રીં લક્ષ્મી.

વૈહાયસ, વિં [સં.] આકાશી; હવામાં
ચાલે એવું; આકાશ માર્ગે જાય એવું.
ઉં જુઓ વૈહાયસ આ યાનો, સુર વૈ-
ભવ ભોગવવારો; મુનિ. અમને મુઝી
કહિં જશો? બો. અત્ર પદારો ચોગી.

વૈહાસિક, પું [સં] મરકરો; હસાવનારો;
જુહણ; બાંડ.

વો, પું વોહ, ભેસભેર પાણીનું વહેવું તે;
વહેજ, પાણીનો આગળ ને આગળ વધતો
પસારો તે. (૨) વોધ; ધારાવહન.

વોહળો, પું વોહળો; વહોહળો; પાણીનું
નાનું વહેણ; નાણું.

વોડકી, સ્ત્રીં જુવાન આય-ભેશ; જોડકી.
 વોડક; નં જોડક; જુવાન આય-ભેશ.
 વોણ, નં વહોણ; બાંધી પાણી વહી જવું
 હોય તે; નાણ; વહેણ. (૨) નાળા જેવો
 સીમમાં વહેતું પાણી સંસાર રહે એવો
 લાંબો ખડો.
 વોણ, અં બિનાતું; વિહોણ.
 વોરત, સ્ત્રીં વહોરત; ખરીદી; વેચાતી લીધે-
 લું-લેવું તે.
 વોરતિયો, પું વહોરતિયો; ખરીદ કરનારો;
 વહોરનારો; વેનારો.
 વોરણું, કિં સં વહોરણું; ખરીદ કરણું; વે-
 ચાતી લેવું. (૨) એકદું કરણું; સંધરણું.
 (૩) ઘેર ઘેર ફેરા પકવાન ભિક્ષા કરતી તે;
 માધુકરી.
 વોરો, પું વોહરો, વહોરો; ઝોરો; ઈલામ
 ધર્મની અમુક સાખાનાં અનુયાયી અસલ-
 માનોની એક જાત-આત.
 વોહ, પું જોરથી વહેતા પાણીનો પ્રવાહ તે;
 વહેણ. (૨) પાણીને વહી જવાનો વેગદાર
 માર્ગ તે;—અહિં, પાણીનો વોહ છે માટે
 ખરાબો ગણાય.
 વોહોરણું, કિં સં ખરીદણું; વેચણું લેવું.
 (૨) સંધરણું; એકદું કરણું. (૩) જૈનમાં
 માધુકરી એકી કરતી;—જે સાધુ આવે
 તેને વોહોરાવળે.—ભિક્ષા—તૈયાર રસોઈની
 આપતો.
 વ્યક્ત, વિં [સં.] સમજ, સજાય, એવું;
 સ્પષ્ટ; ખુલ્લું; સ્ફુટ; ઉપાદં.
 વ્યક્તિ, સ્ત્રીં [સં.] એક જણ; એકત;—
 અવયવ વિશેષ; પૃથક્-સ્વતા. ધણીમાં
 અમુક એક તે; એક માણસ એમ—અ-
 કિં અને સંખ્યા.
 વ્યમ, વિં [સં.] મુરજીલી, ભય અને દુઃખ
 વગેરેથી અસ્થિર-અનિશ્ચય; માનસિક અ-
 ભરામણમાં પડેલું; વ્યાકુળ; ભય, દુઃખ

અને મુરજીલ પ્રશ્નમાં શું ચવાયેલું;
 ચિંતાતુર, વિહ્વલ.
 વ્યમતા, સ્ત્રીં વિહ્વલતા; માનસિક અસ્વ-
 સ્થતા.
 વ્યમન, પું [સં] વિઝ્યો; પખો.
 વ્યતિકંથ, પું [સં] વિપયાસ; વ્યત્યાસ;
 ઉલટાઈ; પલટો. (૨) આગા વગેરેનું ઉ-
 લ્લંધન તે; ઉલટો ક્રમ.
 વ્યતિક્રિય, વિં [સં.] જુદું; અંગણ.
 (૨) ખીજું; ધતર; ભિન્ન. (૩) વગર;
 સિવાય.
 વ્યતિરેક, પું [સં.] ભિન્નત્વ; જુદાપણું;
 પૃથગત્વ. (૨) ત્યાગ; વર્જન. (૩) નહિ
 મળતાપણું.
 વ્યતીપાત, પું [સં] સત્તાવીસ થોળાનો
 એક થોળ. આ થોળ અશુભ ગણાય છે.
 (૨) આડખીલી; શંસ.
 વ્યતીપાતિયું, વિં જાપીને જેવે નહિ એવું;
 સનેપાતિયું; તોષાની; મસ્તીખોર.
 વ્યત્યય, પું [સં.] ઉલટાઈ; વિરહતા. (૨)
 આડખીલી. (૩) ઉલટસુદપણું. અવળાઈ.
 વ્યથા, સ્ત્રીં [સં.] પીડા; દુઃખ. (૨) અનસ્તાપ.
 વ્યથિત, વિં [સં.] પીડિત; દુઃખી. (૨)
 ખિન્ન; હલાન્ત. (૩) ગભરાયેલું.
 વ્યભિચાર, પું [સં.] સ્ત્રીધરેલાં નિયમની
 વિરહ જણ તે; સ્ત્રીકૃતાચાર અંગ. એક
 બીજાને પર હોય એવાં સ્ત્રી પુરુષનો સં-
 બંધ તે; જિનાણું; નારકર્મ.
 વ્યભિચારિણી, સ્ત્રીં અભિચારી સ્ત્રી; જિના-
 ણ; પર પુરુષ સંગી સ્ત્રી.
 વ્યભિચારી, વિં જિનાણું; સોદ; વિપયા-
 સકત. (૨) રસને સદાયક ભાવ તે.
 વ્યથ, પું [સં.] ખરચ; ખપત. (૨)
 વાપર.
 વ્યર્થ, વિં [સં.] નકામું; નિરર્થક; ફામટ;
 મિથ્યા; અપરગરું.

અલીક, વિં [સં.] ખોટું; ખરાગ. (૧) નહિ કરવા યોગ્ય; અકાર્ય. (૨) કૃત્રિમ; બનાવડી; અસત્ય.

વ્યવસાય, પું [સં.] ક્યવિક્ય રૂપ વ્યાપાર તે. ધંધો; ઉદ્યોગ; બહોળું કામકાજ; રોકાણ; પ્રવૃત્તિ. (૨) નિશ્ચય; ઠરાવ.

વ્યવસ્થા, સ્ત્રીં [સં.] બહોમસ્ત; રીતસર ગોઠવણ કરવી તે; વ્યવસ્થિતિ, નિયમસર મૂકવું, ચલાવવું અને રાખવું તે.

વ્યવસ્થાપક, પું [સં.] વ્યવસ્થા કરનારો; બહોમસ્ત રાખનારો; નિયમસર ચલાવનારો.

વ્યવસ્થિત, વિં યથાક્રમ; ઠીકઠીક; રીતસરનું; મારા બંદોબસ્તવાળું.

વ્યવહાર, પું [સં.] વહેવાર; વહીવટ; રહિ; વંચો. (૨) ધંધો; આપણેનો સંબંધ તે; ઉદ્યોગ. (૩) ધારો; નિયમ.

વ્યવહારિક, વિં વહેવાર સંબંધી; વ્યવહારને અનુકૂળ. (૨) આપણેની રહિએ નીબટું-ચાલતું હોય એવું; આચરવા યોગ્ય.

વ્યવહાર્ય, વિં [સં.] વહેવારમાં મુકાય એવું; આચરવા યોગ્ય. (૨) નિયમસર ચલાવવાં એવું; સંબંધ-ક્યવિક્ય-આપણે કરી શકાય એવું.

બધિ, સ્ત્રીં [સં.] જુદી જુદી ધણી વસ્તુ-ઓમાંનું એકાદ જુદું અંગ-અવયવ તે; એકપણું; એકાંક; ધણીમાંનું એક સ્વરૂપ તે; સમઘટિથી ઉતરું.

વ્યસન, નં [સં.] દુઃખ; આપણા સકટ. (૨) માલક પદાર્થ લેવાની હેજ તે; કેદ કરવાની ટેવ; આદત તે. (૩) દુઃ; લત; હવથ.

વ્યસની, વિં દુઃખી; સંકટમાં પડેલું. (૨) માલક પદાર્થ લેવાની હેજવાળું; બંધાણી; કેદ કરનારું; ગાંજો, અડીણ અને દારૂ વગેરે પીવાની કુટેવવાળું.

વ્યસ્ત, વિં [સં.] આખતેખ ફેંકાયેલું; વિ-

ખેરી નાંખેલું; વેરાયેલું. (૨) ઉલટું. વિપરીત. (૩) વહેંચીનાંખેલું; છુટ્ટપાડેલું.

વ્યાકરણ, નં [સં.] કોઈ પણ ભાષા બોલવાના અને લખવાના નિયમોનું શાસ્ત્ર તે; શુદ્ધ બોલવા લખવાની રીતિનું શાસ્ત્ર, અથવા ભાષાના નિયમોને લગતી વિદ્યા તે.

વ્યાકરણી, વિં વ્યાકરણ જાણનાર; કોઈપણ ભાષાના નિયમો વગેરેનો જાણકાર તે; ભાષાશાસ્ત્ર; ભાષાના શબ્દ, વાક્ય અને રચના વગેરેનો પ્રબંધ કરનાર તથા જાણનાર તે.

વ્યાકુળ, વિં [સં. વ્યાકુલ] દુઃખ, શોક, ક્રોધ અને ભય વગેરેથી કુપ્પ મનવાળું-અભરાયેલું; આવડું; વિહ્વલ; આકુળ; મુસ્કેલીમાં શુંચાયેલા; મનનું; અસ્થિર-અશાંત ચિત્તવાળું.

વ્યાકુળતા, સ્ત્રીં વિહ્વલતા; મુસ્કેલીની ગમરામણ; મુંઝવણ.

વ્યાખ્યા, સ્ત્રીં [સં.] શબ્દ, વાક્ય અને વિષયનો પ્રશ્નો-સ્પષ્ટ અર્થ સમજાવનારું વિવેચન-બ્યાન તે; ટીકા; સમજાવણી.

વ્યાખ્યાન, નં [સં.] વિવેચન; કોઈ પણ વિષયને વધારે સ્પષ્ટ કરી બતાવવો તે. ટીકા; સમજાવણી. (૨) ભાષણ; વિગતવાર એકાદો વિષય પ્રતિપાદન કરવો તે. (૩) વ્યાખ્યા કરવી તે.

વ્યાધ, પું [સં.] માસાહારી અને જંગલી ફૂર પ્રાણી; વાઘ; શેર.

વ્યાજ, નં ધીરેલાં નાણાં ઉપર મુદતના પ્રમાણે લેવામાં આવતો બદલો તે; અમુક મુદત અને અમુક રકમ ઉછીની લેનારને લીધેલી રકમ ઉપરાંત આપવો પડતો વધારો તે; શદ્દ. (૨) સં. બહાનું; મિથ; દોષ. (૩) યુક્તિ; તદબ્ધિર; કપટ; છેતરપિંડી.

વ્યાજખાઉ, વિં મોટે વ્યાજે નાણાંની ધીર-ધાર કરનાર; વ્યાજલોભી; વ્યાજ ઉપર કમાઈ કરનાર; આદર્શ વ્યાજ લેનાર; વ્યાજ ખાવાની વૃત્તિવાળું

વ્યાજવટંતર, નં. વ્યાજ અને હકસાધ વ-
ટાવ વગેરે, નાણાની ધીરધીરનો ખદ્દો
અને આપમેલો વટાવ વગેરે ઉપજ, તે.
—આ વરસે વ્યાજ વટંતરમાંથી કંઈ અર્થ
મળ્યું નથી. વ્યાજવટંતરનો ધણીનાણો
ફેરવવાનો ધણી તે.

વ્યાજવટું, નં. વ્યાજ અને વટાવ મળે એવો
ધણી; નાણાની આપમેલો, ધીરનો ધણી.
—વ્યાજવટાના ધણીમાં સારું કમાવે.

વ્યાજવીઠી, ઓ. વ્યાજ લેવાતી સરતે ધી-
રલી રકમ આટલું લખાયું તે.

વ્યાધ, પું. [સં.] પાશ્વી; શિકારી; હિંસા
કરનારો. (૨) વિં. કુદ; કંદ.

વ્યાધિ, પું. [સં.] રોગ; આજ્ઞાર; મરજ;
દુઃ. (૨) કુખ; ખીડો; સારીરિક અગ્રાહ;
વિકૃતિ.

વ્યાન, પું. [સં.] શરીરમાંના પાંચ વાયુઓ-
માંનો ત્રીજો વાયુ. શરીરમાંના પાંચ વાયુ-
પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ચમાન અને ઉદાન.

વ્યાપક, વિં. [સં.] સર્વ ઠેકાણે વ્યાપી રહે-
નાર; જેનો હાજરી દરેક ઠેકાણે હોય
એવું; બહોળા ફેલાવવાળું; જેનો પ્રસર
સર્વત્ર હોય એવું વિસ્તૃત.

વ્યાપવું, કિં. અં. ફેલાવું; સર્વત્ર હોવું; પ-
થરાધ રહેવું; પ્રસરવું; સર્વત્ર અંદર અને
બહાર પેસીને રહેવું.

વ્યાપાર, પું. [સં.] પદાર્થ પ્રાણીની ક્રિયા-
પ્રવૃત્તિ; એક બીજા સાથેનો વ્યવહાર. (૨)
ઉદ્યોગ દ્વારા ચાલતો પ્રવૃત્તિ હોય તે;
માનસિક ગદમયલ. (૩) ધણી; રોજગાર;
અવિકલાદિકનો વ્યવસાય; વૃથા—વ્યા-
પારે વસતી લક્ષ્મી. આજીવિકા સંબધી
ઉદ્યોગ; કાંઈ પણ જાતની ક્રિયા-કાર્ય
પ્રવૃત્તિ તે.

વ્યાપ્ત, વિં. [સં.] સર્વત્ર ફેલાઈ ગયેલું; ચારે
તરફ પ્રસરી રહેલું; બધે બે બરેલું હોય

તે: વ્યાપેલું. (૨) પૂર્ણ. (૩) વ્યાપ-
વ્યાપ્તિ, ઓ. [સં.] ફેલાવ; પ્રસર; વ્યાપકતા.
કાંઈ પદાર્થની બીજા કાંઈ પદ્ય પદાર્થમાં
અંતર: વ્યાપકતા હોવી તે; જેનો અંદોળા
પ્રસાર હોય તે; વ્યાપ્તિ હોવાપણું;
અપુરતા.

વ્યાપોહ, પું. [સં.] અગાન; મૂર્ખપણું.
વ્યાપામ, પું. [સં.] સરીરને લાગતો શ્વમ;
કસરત; અવયવેને મહેનતથી કસવા તે.
(૨) યાક.

વ્યાપોગ, પું. [સં.] નાટક—કપકનો એક પ્ર-
કાર તે. મધ્યમવ્યાપોગ.

વ્યાપ, પું. [સં.] સાપ; નાગ; અદિ. (૨)
ચિતો, વાધ.

વ્યાવહારિક, વિં. [સં.] વહેવાર; વ્યવહાર
સંબધી.

વ્યાવું, કિં. અં. વિધાવું; પ્રસત થવું; જળવું.

વ્યાસ, પું. [સં.] પરશર, અને સંતત્વતીના
પુત્ર, પુરાણોનાં ત્રણ અપિ. (૨) મધ્ય
રેખા. ગર્ભસ્થ. (૩) ગદાધ. (૪) વિસ્તાર.

વ્યાસંગ, પું. [સં.] બહુ આસક્તિ; આસંગો;
હેજ; હેડો. (૨) વિદ્યાર્થીનો ધણો પરિ-
ચય તે. મહાવરો; ધણો અભ્યાસ. (૩)
પૂર્ણભક્તિ.

વ્યાતકમ, પું. [સં.] ઉચ્છેદ ક્રમ તે; ગોઠવણ;
અવળા ક્રમ.

વ્યુત્પત્તિ, ઓ. [સં.] સારી રીતે જાણવું તે;
સમજવા જેટલું; જ્ઞાન; જન્યપણું. (૨)
સજ્ઞ અને અર્થ વગેરેની મુદ્દાવૃત્તિ સં-
બધી જ્ઞાન તે; સજ્ઞની કૃત્તિ પદના
અને અર્થ સંબધી મહાર્થ જ્ઞાન તે.

વ્યુત્પન્ન, વિં. [સં.] વિદ્યાર્થીના સંબધી પૂર્ણ
જ્ઞાનવાળું; જાણકાર; જાણીતું; માહિતગાર;
નિષ્ણાત; સારું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલું હોય
એવું. (૨) પૂર્ણ.

વ્યૂહ, પું. [સં.] યુદ્ધના સૈન્યથી અઢ આક-
મણ શાય નહિ, એવી લક્ષરી. ગોઠવણ;

સૈનિકાની અભેદ હાર રચના તે; લરક-
રને ગોઠવવાની રીત, વ્યૂહ રચના ધણી
જાતની છે અને તે જુદે જુદે નામે ઓ-
ળખાય છે.:-શ્યેનવ્યૂહ, શકરવ્યૂહ, વગેરે.
વ્યોમ, નં [સં.] આકાશ; ગગન; નભ.
વ્યોમચર, નં આકાશમાં ફરનાર-ઉડનાર;
પંખી.
મજ, નં [સં.] ગાયો અને ગોવાળનું સ્થાન
-ગામ તે; ગોસ્થાન; ગોપગ્રામ. (૨) પો-
તાનાં દોર લઈને ફરતા ગોપાળવૃત્તિના લોકો
જે ઠેકાણે પડાવ નાંખે છે તે સ્થાન.
મજધુ, કિં અં જલુ; ગમન કરવું.
મજુ, નં [સં.] ચામડી પર ગડગુમડથી અથવા
વાગવાથી પડેલો કાત-કાપ-ચાંદ તે; ધા;
ઢિર; કાણું; નાફું.
મત, નં [સં.] ઇશ્વર પ્રસાદન, પાપક્ષય
અથવા ફળ પ્રાપ્તિને માટે ઉપોષણાદિક
નિયમ પાળવા તે; જાધા. (૨) પશુ; અ-

મુક કરવા ન કરવાનો આમ્રક તે.
મતાળ, જું મતી.
મતી, વિં [સં.] જેણે મત લીધેલું હોય
જેવું; મત પાળનારું. (૨) બ્રહ્મચારી; નિ-
યમવાળું; તપસ્વી; માધુ; અમુક નિયમથી
દેહદમન કરનાર.
માત્ય, વિં [સં.] સોળ વર્ષો સગી જેને ઉપ-
વીત મંસ્કાર થયો ન હોય તેવો ત્રિવર્ણિક;
મંસ્કાર વગરનો; બહિષ્કૃત. (૨) ચંદ્રથી
ક્ષત્રિયાણીને પેટ જન્મેલો તે.
મીડા, સીં [સં.] લાજ; શરમ.
મીહિ, પું [સં.] ચોખ્ખા; ભાત; ચાવળ.
મેહ, પું વિરહ; વિયોગ.
બહાર, સીં વહાર; મદદ; કુમક; સહાય. કિં
પ્રં બહારે ધાવું=કુમકે જવું; બચાવ કરવો.
બહેલ, સીં વહેલ; રથ; સુંદર ગાડી. (૨)
નં [સં.] મોઢું ચરખીદાર મગરમચ્છ.

શ, પું [સં. શ] ગુજરાતી બાંધાના ગૂણ
ક્ષરોમાંનો ૪૨ મો. અને વ્યંજનોમાંનો
૩૦ મો. તાલુકાની વર્ણ-અક્ષર (૨)
દસાણુ:- ઇતિશમ.

શમ, સ્ત્રીં શાહી; રશનામ. (૨) સહી;
હસ્તાક્ષર.

શક, પું [સં.] રાજઓના કોઈ મોટા
વિજયથી અને બહુ પ્રત્યક્ષ ગળના
જન્મ દિવસથી માંડીને વર્ષવાર જે કાળ
ગણના કરવામાં આવે છે તે, ગંવત્સર.
ધણું કરીને શાસિવાહનના સંવત્સર સાથે
શક અંશવા શકે શબ્દ લખાય છે:- શક
શાસિવાહન તથા, રેતે ચદયો કહીય.
વિક્રમ સંવત્સર મંવત કહેવાય છે. (૨)
વિજયઠંકો; રમરણીય વિજય કે પરાક્રમ
તે. તેણે શક વર્નાઓ. (૩) સિક્કો-
હાપ મારવી તે. (૪) વહેમ; મંથય;
ખાંતિ; શંકા. (૫) એ નામના શર-
પીર લોક. વિક્રમે તેમને હગવ્યા હતા
એમ કહેવાય છે, સિચિયન. (૬) હાપ;
દામ; ધાક; ઘણુ:-એ શક બેસાડે એવો
મણુ પ છે.

શકટ, નં [સં.] ગાકું; ગાલી શકટનું હાલ-
ગાકાને ૨ કારે દરાતી સૈન્યની ગોઠવણુ તે.

શકટી, સ્ત્રીં ગાલી; ગાડી. (૨) શપડી;
કોલસા સળગાવી શકાય-દેવતા પાડી
અને રાખી શકાય એવી માટી કે લોખંડની
બનાવટ; દરની ચુલી

શકુન, પું શકુન; શકુન.

શકરે, પું [સં. રજેન,] અંચળ ને તેજદાર
ઝડપી શિકારી પંખી; સમડો. શકરેઆજ-
સમડીની જાતિનું વેગવાળી ઝડપથી શિકાર
કરનારું એક મોટું પંખી. (૨) ઝડપે કામ
કરનાર-અચલ ને બાહોશ માણુમ; બડો
દશગીર.

શકલ, પું [સં.] કકડો; વકડો. (૨)
ચુકલ; બાહણોનો ગોર.

શકવું, કિં અં શક્તિમાન થવું; મંબવિત
હોવું. મુખ્ય ક્રિયાપદને સાહાય કરવામાં
વપરાય છે:-બની શકવું; કરીશકવું.

શકચો, પું સકચો; દાખવા-બીડવા કે પકડ-
વાની કરામત તે; દાખવાનું યંત્ર: હટકું;
બીડો. (૨) હેડ. (૩) સંક્રાંતમણુ.

શકાર, પું [સં.] શ, એવો અક્ષર અને
ઉચ્ચાર તે. (૨) સ્વાદ; લહેજત; મગા.
* (૩) ગત્વ; સાર; લાભ:-એમાં કંઈ
રકાર નથી.

શકારિ, પું [સં.] શક લોકોનો દુરમન
તે, વિક્રમાદિત્ય. એમ કહેવાય છે કે,
હજીયીનીના વિક્રમ રાજ્યે શક લોકને
હરાવી દેશમાંથી કાઢી મૂક્યા હતા.

શકુન, નં [સં.] શુભાશુભ સૂચક પ્ર-
સંગ, સ્ફુરણ, ચિહ્ન; જેના પરથી સારા
માફાની આગાહી કરાય એવાં ચિહ્ન;
બનાવ વગેરે તે (૨) પ્રશ.

શકુનિ, નં એક પંખી. (૨) દુર્યોધનનો મામેલો.
મામેલો શકુનિ-અવળે માર્ગે દોરનાર, મદા
ખટપટી ને પ્રપચી માણુમ તે.

શકુંત, નં [સં.] પંખી; અલુક જાતનાં
પંખી. એના ચક્રન લેવાય છે. ચાસ.

શકુંતલા, સ્ત્રીં [સં] વિશ્વામિત્ર અને
મેનકાથી ઉત્પન્ન થયેલી અને શકુંત
પંખીઓએ વનમાં સાચવેલી એક દન્યા.
કણ્વગ્રધિએ એને મોટી કરી હતી. જુવાન
વયે તે દુષ્યંતગળને પરણી હતી. એને બગત
નામે પરાક્રમી પુત્ર થયો હતો. મહાભારત
આદિપર્વમાં એની કથા છે, ને કાલિદાસે
તેના જ્વાન્તનું નાટક બનાવેલું છે.

શકે, અં બણે; બણેકે; શંકા થાય છે કે;
આમ હોય નહિ શું? એમ. ઉં રસાળ
વાણી વેણીની, સંકે કામચાલુ મનમાં કશી.

શોકોરં, નં ચપ્પિયું; રામપાતર; બહેરું.
 શક્કાદાર, વિં. જેના મહેરાનો દેખાવ ધાટ-
 દાર, મોહક અને ધાક પડે તેવો હોય તે;
 છાપ પડે એવું. (૨) ધાટીલું; રૂપાણુ;
 બીજામાં પાડેલું હોય તેવું.
 શક્કો, પું. સિક્કો; છાપ; મહેર. (૨) ચોખ્ખા
 છાપ પડી હોય એવો સ્વચ્છ મહેરાવાળો
 ધાટ તે; સુંદર ભવ્ય મુખવટો. (૩) રમણીય
 અને જેનાર ઉપર મુરખતાની છાપ પાડે
 એવો સુંદર ધાંટીલો દેખાવ તે, મહેરા;
 ધરેણાં અને લુગડાં વગેરેની ટાપટીપવાળી
 દેખવડી ભભક તે. ઉં. વારી જાડે ચક્કો બં-
 ન્યો રે. કિં. પ્રં. શક્કો પાડવો=છાપ-ધાક-
 સાખ પાડવી; અમલ બેસાડવો; નજન-
 બાર પાડવો. શાખાશી મેળવવી. સાકું
 વિનયવંત કહેવાયું; સારાપણું બોલાવયું.
 શક્ત, વિં. [સં.] કરી શકે એવું; શક્તિ-
 વાળું, સમર્થ; જેનામાં શક્તિ હોય એવું.
 શક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] પ્રાણી અને પદ્મર્થ
 વગેરેમાં રહેલું તેમનાં કાર્ય ચલાવનાર
 બળ તે; સામર્થ્ય; બળ; જોર; તામત;
 કોવત. (૨) સત્ત્વ, કસ; દેવત. (૩) સાર;
 જીવ; દમ. (૪) જેથી મનોવ્યાપાર ચાલે
 છે તેના કારણે રૂપ જે ધર્મ તે; મનો-
 બળ; પદોત્થા—તર્કશક્તિ; સ્મરણશક્તિ.
 (૫) સાધનરૂપ માનેલી સત્તા. (૬) શુભ;
 અસર. (૭) માયા; પ્રકૃતિ. (૮) દેવી;
 માતા. કાર્ય—વિચાર, અસર વગેરે ઉત્પન્ન
 કરવાં, સંદેન કરવાં; ચલાવવાં, પાર પાડવાં,
 વગેરે જુદા જુદા પ્રયોગો ને વ્યાપારોમાં
 કર્તૃત્વ બળ તે.
 શક્તિમાન, વિં. શક્તિવાળું; સમર્થ; કરી
 શકે એવું.
 શક્તિહીન, વિં. બળરહિત; અસમર્થ;
 નિર્મળ.
 શક્ય, વિં. બની શકે એવું; કરાય તેવું,
 મંભવિત.

શકું, પું. [સં.] ઇન્દ્ર; દેવલોકનો રાજા.
 શખસ, પું. [અ.] સખસ; એકાદ જથ્થો;
 પુરુષ અમુક માણસ તે.
 શગ, સ્ત્રી. [સં. શૂંગ] શકું આકારની
 ટાય; શિખર. (૨) સૌ ઉપરનું તે;
 મથાળાપરનું તે; ઉપલો-ઉચો ધુમટદા
 ભાગ તે. (૩) કળી જેવો આકાર; જ્યોત
 દીવાની જોત
 શગડી, સ્ત્રી. શાડી; આમ તેમ ઉપાડી લઇ
 જવાય એવી કાપડા સુતી, નાની ગાંધી
 જેવી સુતી; અંગીડી; કાલસા બાગવાની
 મીટી કે ધાતુની બનાવટ.
 શચ્ચી, સ્ત્રી. [સં.] ઇન્દ્રાણી; દેવોના રાજા
 ઇન્દ્રની પત્ની.
 શકું, વિં. [સં.] ધન કે બળ બીજાને અર્થે
 આપે કે વાપરે નહિ એવું બખીત; ધૂર્ત;
 હુમ્મુ. (૨) રસાદિકની અસર રહિત;
 શુભ જથ્થો નહિ એવું; કંઈક છાતીનું.
 (૩) નિર્દય; દુષ્ટ.
 શકતા, સ્ત્રી. બખીલાઇ, શકપણું.
 શકત્વ, નં. ગઠપણું; ધૂર્તતા.
 શણ, નં. [સં.] જિંડીની જાતનો રેસાદાર
 હાલનો એક રોપો અને તેના પીટાં-
 હાલ તે. આ રોપા ઉપરની હાલના રેસાનાં
 દોરકા અને કપકા અને છે.
 શણગટ, પું. ધુધટો; છેડો; લાજ; મોંઢકાય
 તેમ જોડવું કે જોડેલું હોય તે ઉં.
 શણગટ વાળે ને મુખ મલકારે, કુચપર
 પાલવ ઢાળે. ટમિંહ મહેતાનાં પદોમાં
 આ શબ્દ વારવાર આવે છે.
 શણગો, પું. અંકુર; શણગો. શણગાવું=અ-
 કુરિત થવું. મગ ને વાલ વગેરે કંઠોળને
 પલાળી શણગા કુટે ત્યારે ચંધીખીવાના
 ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે:-શણગેલ
 વાલની દાગ, કઠી ને બાત.
 શણગું, કિં. અં. સંભાળથી-ધ્યાનથી સાંભ-
 લી લેવું; સૂચવું. (૨) ખાનગી વાત મનજી

લેવી; શોડું સંભળાયું હોય તે ઉપરથી રહસ્ય સમજાયું.

શબ્દચિત્ર, નં. ચણના રેસામ થી બનાવેલું કપડું; નહાઇને સોજે પહેરવાનું ચણતું હુમડું; અપોલિટું.

શત, વિં [સં] સો-૧૦૦ની સંખ્યા તે; મૈકું; દસ દસ વાર દસ તે;

શતક, નં [સં, સોનો જીલભો; સોનો સમુદાય:-નીતિશતક=નીતિના સો શ્લોકનો સમુદાય તે. (૨) સૈકું; સીદી:-પાંચમા સતકમાં-મૈકામાં-પાંચમી મીદીમાં શક લોકનું બહુ જોર હતું.

શતકંટ, વિં [સં.] સો યજ્ઞ કરનાર (૨) ધન્ધ; દેવોનો રાજા.

શતક્રી, સ્ત્રીં [સં.] એક સપાટે સો જણને મારે એવું એક પ્રાચીન અસ્ત્ર; પત્થરના ગોળા ફેંકવાની એક અસલી યાંત્રિક બનાવટ-તોપ.

શતધા, અં સો રીતે, સો પ્રકારે.

શતભિષા, સ્ત્રીં [સં.] એવીસમી નક્ષત્ર. એમાં સો તાગએનો સમુદાય છે.

શતપદી, વિં સો પગવાણી; જીલુપગી. કાનખજુરા વગેરે પ્રાણીઓ સતપદી કહેવાય છે.

શતસાધ, સ્ત્રીં સનક; એનો સમુચ્ચય:-મામળશનસાધ. સો કવિતાઓની કડી-એનો મંચલ તે.

શતજીવી, વિં સો વર્ષ જીવે એવું; સો વર્ષ જીવનારું.

શતાવરી, સ્ત્રીં એક જોષધિ-વનસ્પતિ. દવાના કામમાં આવે છે. એનાં મૂળિયાં દરેક આંખરોગને મટાડે છે.

શતુ, પું [સં.] દુશ્મન; અરિ; વેરી. (૨) આમા પત્તનુ તે; હરીફ.

શતુતા, સ્ત્રીં દુશ્મનાઇ, વેર; શત્રુવટ.

શત્રુતાર્ક, સ્ત્રીં શત્રુતા; દુશ્મનાઈ.

શત્રુવટ, સ્ત્રીં દુશ્મનાવટ; વેર. (૨) અદેખાઇ, ખાર.

શત્રુજય, પું જ્યેન દેવાલયો અને તીર્થ-સ્થાન તરીકે જાણીતો કાઠિયાવાડનો એક જુગર. એ બાવનગર પાસે પાલીટાજીના રાજ્યમાં આવેલો છે.

શનિ, પું [સં.] સૂર્યમંડળમાંના નવ ગ્રહોમાંનો એક મોટો ગ્રહ. (૨) સાત વારમાંનો એક વાર. (૩) એક જાતનો ક્ષિત્તી પત્થર; નીલમણિ.

શનિવાર, પું સાવ વારમાંનો એક વાર; મંદવાર.

શનિશ્ચર, પું શનિ. (૨) અદેખાઇ; ઝેરવેન; ઇચ્છા.

શનેઉ, પું શનિવાર.

શને; અં [સં.] ધીમે ધીમે; આસ્તે; હળવે હળવે.

શનૈશ્ચર, જીં શનિશ્ચર. (૨) ઝેર; અદેખાઇ.

શપત, પું શપથ; સોગન; સમ.

શપથ, પું [સં] સોગન; સમ; કસમ. આમ ન હોય તો આમ થાય, એવી કષ્ટ-લાતથી, ગોતાને પ્રિય-ઇષ્ટ વસ્તુરહિત થાઉં, એવી પ્રતિજ્ઞા કરવી-યેવી વગેરે તે.

શપ્કું, નં શરૂ કરનાર તુચ્છ વાળ તે. અંકું. શપ્કું, સ્ત્રીં [સં] નાની માછલી.

શપ્, નં [સં] જીરહિત કભેવર તે; મુકું; મડું.

શપ્ક, પું [સં] અવાજ; શૂર. (૨) બોલ; વચન; સંજીવન. (૩) અર્થ સમજાવ તેવો એક કે વધારે અક્ષરોનો સમુચ્ચય તે. (૪) કપડો; મહેલું.

શપ્કયોગી, વિં જીભ સાથે સંબંધ દેખાડનારો અવ્યય-ઉપર, પાસે, તરફ, વગેરે. શપ્કવેધી, વિં શપ્ક સાંભળી તે ઉપર નિશાન મારે એવું; વસ્તુ દેખાય નહિ પરંતુ તેનો અવાજ સંભળાય તે તરફ સક્ષ દષ્ટ જોણા કે તીર મારવામાં આવેલ માણસ.

દયારથ ને પ્રયુરાજ. દયારથે અવળે ઘડો બ-
રો તેણી ને અવાજ યોગે તે અવાજારે
તોર નાંખ્યો તે અવજને લાગ્યો. પ્રયુરાજે
અંધ છતાં તવાઓના અવાજ ઉપરથી
તોર મારી શાહમુદીનને વિંધી નાંખ્યો,
વગેરે.

શબ્દશાસ્ત્ર, નં [સં] રબ્દસિદ્ધિને વ-
ગતું શાસ્ત્ર તે; રબ્દવિચાર.

શબ્દાલંકાર, પું [સં.] કવિનામાં શબ્દ
રૂપી અલંકાર-શોભા આણવી તે; અડ
અમક; પ્રાસ, વગેરે.

શમ, પું [સં] મનના જોસ્સાઓને મળી
રાખવાનું બળ-ધૈર્યવૃત્તિ તે; ઇન્દ્રિયોના
ઉછાળાને શાંત ગમવા અથવા મંદ પાડી
નાંખવાનો મન ઉપગ્રો કામ્ય તે.

શમતા, સ્ત્રીં શાંતિ; ટાઢક. (૨) કામા;
ધીરજ; ખામોશ.

શમન, નં શમવું તે; ટાડું પાડવું તે; આશ્વા-
સન આપવું તે; સાંતવન.

શમનલાડ, પું માણસના અવમાનને વખતે
જે લાડવું મન અપાય છે તે; મરણસમાનો
દાનનો લાડ.

શમયું, કિં અં જોસ-ઉમરણ-કેહાળો
મંદ પડ્યો; નરમ પડ્યું; ટાડું પડ્યું;
જનરણું; શાંતયણું. (૨) ઠંડું થયું; વિ-
સમયું. (૩) સીઝવું; ખીચડી શમે એ-
ટલે ખાવા ખેસ.

શમશોભાકાર, વિં ઇન્દ્રિયોના આપાર બંધ
પડી ગયેલા હોય એવું; હીલચાલ, જોવું
અને જોલણ બંધ હોય એવું; જોવું ને
તેવુંજ મંદ સંદા વગેરે રહિત. (૨) કશી
હીલચાલ કે અવાજ યતો ન હોય એવું;
સોગો પડી ગયેલું.

શમશેર, સ્ત્રીં [કા.] તરવાર; અસિ. શ-
મશેર તો શિરોહીની પ્રતિમા બલો કુંઘર-
પુરી. શમશેરખડાદુર=તરવારિયો; શરતીર
જોધ; તરવાર ચલાવવામાં ખડાદુર તે. એક

ઇલકામ. માયન્નાડ-શમશેરખડાદુર લ
ખાય છે (૨) અંજીશાની પાનામને
એક રંગ

શમાવણું, કિં સં ટાડું પાડવું; શાંત કે
રણું; કનારણું. (૨) સીઝવણું. (૩) નરમ
પાડવું.

શમી, સ્ત્રીં [સં.] કાંટાવાળું એક ઝાડ;
સમડી; ખીચડી-ડો. જોનાં કાળાંની સ-
મિધ થાય છે. કાપિઓ એના લાકડાની
સાગડીએ અગ્નિ ઉત્પન્ન કરતા.

શયન, નં [સં] સુવું તે (૨) પધારી;
ખિજાવું. (૩) સુવાવું સ્થાન

શયનચૂલ, નં [સં] સુવાવો ઓરડો.
શયનીય, વિં સુવાળેમ.

શયા, સ્ત્રીં [સ] પધારી; ખિજાવું; સેજ.
શર, પું [સં] તીર; ખાણ.

શરણ, નં [સ] ઓથ; આશ્રય; ભમધી
બચવાને બીજાના આશ્રયમાં જઈ બસવું
તે. (૨) સહાયતા; કુમક.

શરણાગત, વિં [સં.] શરણે આવેલું;
આશ્રિત.

શરણાર્થી, વિં શરણ લેવા ઇચ્છનાર.

શરણું, નં શરણ; ઓથ; આશ્રય.

શરત, સ્ત્રીં આમ યશે અથવા આમ નહિ
થાય તો હું આમ કરીશ, એવી કલુક્ષીત
કે પ્રતિજ્ઞા લેવી તે; હેડ; જોલી; હારજી-
તની કસોટીવું પણ તે.

શરદ, સ્ત્રીં [સં. શરદ્] જનકુળોમાંનો
આસો ને કાર્તિક મહીનાનો સમય તે;
જોખાસા પછી આવતી મોસમ. (૨) વિં
ભીતું-ઠંડી અસરવાળું; ઠંડક કરે એવું.
(૩) ભેજવાળું; પાણી જેની અસર ઉપ-
જાવનારું તે

શરદપુનમ, સ્ત્રીં આસો સુદિ પુનમ; મા-
લેકકારી. શરદ જનુમાં આકાશ સ્વચ્છ
હોવાથી જાહેર સારી ચાંદની પડે છે.

શરદી, સ્ત્રી ૦ ઠંડી હવાની અસર તે, ટાંક; ઠંડી; પાણી-મેળવાળી હવા તે. (૨) મેળવાળી-ભીની હવાથી થતી અસર તે; શરીર વગેરેને પાણીની ભીની અસર થતી તે. (૩) સળેખમ.

શરધિ, પું ૦ [સં.] બાણનો ભાથો.

શરખત, પું ૦ [પ્તા.] લિંખુ અને નારંગી વગેરે ફળનો રસ પાતળી આસણી સાથે મેળવીને બનાવેલું પેય-પીણું; ઠંડક આપે એવું પાન.

શરભ, પું ૦ [સં.] એક દહેવાતો આડ પગો મુગ. એ મિંદથી પણ વધારે બળવાન દહેવાય છે.

શરમ, સ્ત્રી ૦ [પ્તા. શર્મ] સ્વભાવનો જે વિવેકી મંકોથ તે; લાજ; શર્મ. (૨) ટેક; સ્વભાવનું અભિમાન; આજ્ઞ. (૩) લાંછન; હ્યાનત. (૪) ધિક્કાર.

શરમાવવું, કિં ૦ સં ૦ કોઈને ચંકોચમાં નાંખવું; શરમ પાડવી. (૨) માન રખાવવું. (૩) ઝાંખું પાડવું; લજાવવું.

શરમાવું, કિં ૦ અં ૦ સંકોચાવું; લાજવું. (૨) નીચું જોવું; ઝાંખું પાડવું.

શરમાળ, વિં ૦ વિવેકી-નરમ સ્વભાવનું; લજાળુ; શરમાય-મ થયાય એવું.

શરમિંદગી, સ્ત્રી ૦ શરમ; કીજીપરતી; એદિયન.

શરમિંદું, વિં ૦ શરમથી ઝાંખું; વિવંકથી નરમ પડીગયેલું; ઝાંખું; ફીકું.

શરમો, પું ૦ શેલડીનો કકડો; ખીતો.

શરવડું, નં ૦ શરવડું; નાનું ઝાપડું (વર-સાદનું.) ઝડી. આવળુ શરવડીએ વસર્યો.

શરવું, વિં ૦ તીક્ષ્ણ, અવલેન્દ્રિયતા; ઝટ સાંભળે એવું (૨) થોડું સાંભળતાં પણ ઝટ એતી સમજી ન્યાય એવું; સાંભળવે ને સમજવે ચતુર-ચત્ર એવું. (૩) શરી-દાર; મીઠા સ્વાદનું; ચણું.

શરાધ, નં ૦ [સં. શ્રાદ્ધ] પિતૃઓને જળ ને પિંડ આપવાની ક્રિયા તે; શ્રાદ્ધ; પિતૃતર્પણ.

શરાધિયાં, નં ૦ શ્રાદ્ધપક્ષ; શ્રાદ્ધ કરવા ઠગ-વેલા દિવસો. બાદરવા સુદિ ૧૫ થી વદિ અમાસ લગીની તિથિઓ તે; પિતૃપક્ષ.

શરાપ, પું ૦ [સં. શ્રાપ] શાપ; સંતાપ-નારુ 'આપું તેવું યજ્ઞે' એવો સંતાપિ-તનો આંતરિક ઉદ્ગાર તે; બદ્દવા; દુઃખી-કલેસ પામેલાની ઠરડી વાળી તે.

શરાખ, પું ૦ [અ.] પીવાનો દારૂ; ઢેરી પેય તે; મદ. કહે ૦ શરાખ. તેરા ખાના ખરાખ. દારૂ પીવો તે બહુજ ખુદ છે એમ.

શરાવલું, નં ૦ અપણિયું; શકોડું.

શરાવણું, કિં ૦ સં ૦ કાણું પડાવવું. સરાવણું.

શરાવું, કિં ૦ અં ૦ કાણાવાળા થવું; નથાવું; સંસારની જાળગતના અનુભવી થવું; ટેવાવું; રમડાવું. (૨) મુખી થવું; -પરગામ દીકરી દ્ધને શરાયાં નહિ.

શરાસન, નં ૦ [સં.] ધનુષ; કામઠું; આપ.

શરી, સ્ત્રી ૦ સ્વાદ ઉચ્ચેરે એવી મીઠીવાસ. આ ઢેરીઓની શરી સારી છે. સુસ્વાદુતા.

શરીક, વિં ૦ [અ.] ભાગિયો; સાથી.

શરીગત, વિં ૦ સહાયક; સાથે રહેનાર; સાથી; ભાગીદાર.

શરીર, નં ૦ [સં.] દેહ; તન; કબેવર; બદન.

(૨) તંદુસ્તી. શરીર સાફ નથી. કિં ૦ પ્રં ૦ શરીર બરાલું=સોહિયાળ થવું. (૨) તાવ આવવો. શરીર વગવું=તંદુસ્તી સુધારવી. (૪) હસરતથી ખાધો આપણો. શરીર ખમડવું=આજારી થવું. શરીર લે-વાવું=દુર્ગળ ચમકવું. શરીરમાં લેવું=ગુદા-ગોળિ વાટે આપધાદિક લેવાં.

શરીરી, વિં ૦ [સં.] ઢેડી; જોને શરીર છે તે-માણસ પ્રાણી વગેરે. (૨) શરીર સંનધી.

શરૂ, વિં ૦ [અ.] ચાણ; ચાલવું; મંડાયેલું; આરંભાયેલું; જારી. (૨) એક જાતનું ઝાડ.

શર્યાત, સ્ત્રી. આરંભ; મૂળમંડાલ; કોઈ કામને પહેલવહેલું ચાલુ કરવું તે; પહેલ શર્યાત, વિ. તેજદાર અવલેન્દ્રિયનો; તીક્ષ્ણ કાનનો; તરવ સાંભળે એવું; જેની સાંભળવાની શક્તિ બહુ સારી હોય એવું (૨) કોમળ-તીંગો ૨૨૨.

શર્યા, પુ. [સં. શુચ] યમમાં બી દોમવાનો લાકડાનો ચાટનો.

શરે, પુ. [અ.] યુક્તધામની કાપદો; ચરેહ.

શર્ક-૧, સ્ત્રી. [સં.] ખડીસાક; ખાંડ.

શર્મ, ન. સુખ; આનંદ. (૨) શાંતિ. (૩) શરમ; લાજ. (૪) લાજમ; ધિષ્ટાર.

શર્મિષ્ઠા, સ્ત્રી. વૃષપર્વા નામના દૈત્યની પુત્રી ને યજ્ઞતિરાજની બીજી રાણી.

શર્વરી, સ્ત્રી. [સં.] રાત્રિ, રાત; રજની.

શર્વ, વિ. તીક્ષ્ણ કાનવું; અંટ સાંભળે એવું.

(૨) ચતુર; ચેતીભય એવું.

શલભ, ન. [સં.] તીર્થધોડો; તીક; અંગુઠા જેવડું એક ઉડતું જીવડું.

શલાકા, સ્ત્રી. [સં.] સળી; ધાસની કે ધાતુની પાનળી ને ગોળ સળેખડી. આંખ આંજવાની ચળી. (૨) રંગરાની કલમ; પિંછી. (૩) ટાંકણું.

શલાક, પુ. પત્થરફોડો; શિલાઓ ધડનારો; પત્થર ટાંકી તેને ધાટમાં લાવનારો. ઢોઢ ફોડાની એક જાતિ તે.

શલ્ય, ન. [સં.] તીર; બાણ; બાણો. (૨) એખ; ખીયી. (૩) કટો.

શલ્યા, સ્ત્રી. [સં. શિલા] શિલા; પત્થરની છાટ.

શય, ન. [સં.] મડકું; જીવ ગયા પછી રહેલું બોળિયું; શય સવવાન-હાડી.

શવલ, વિ. [સં.] બહુરમી.

શય, ન. [સં.] સસલું. ચયપર=ચંદ્રમા. ચયલંબન=ચંદ્રમા.

શશશૃંગ, ન. [સં.] સસલાનું શિંગડું; ન હોય એવી વસ્તુની ખોટી દેખના કરવી તે-વંઝ્યાપુત્ર, બાકાશકુસુમ, જેવું-જેનો મંબવળ ન હોય એવી બાખન.

શશાંક, પુ. [સં.] ચંદ્રમા; ચંદ્ર.

શશિ, પુ. [સં.] ચંદ્રમા, ચાંદો.

શશિકાંત, પુ. [સં.] એક જાનનો 'ધય'; ચંદ્રકાન્ત એમ કહેવાય છે કે, એ પથરા ઉપર ચંદ્રનાં કિરણ પડતાં તેમાંથી પાણી ઝરે છે.

શશિમુખી, વિ. ચંદ્રના જેવા મુખ મુખ વાળી-સ્ત્રી; ચંદ્રમુખી.

શસ્પ, ન. શપ્તુ દુન્નકેય-વાળ તે; રવાડું.

શસ્થ, ન. [સં.] લીલી ચાર; ધાસ; તથ્ય; કરસણ. (૨) મોલ.

શસ્ત્ર, ન. [સં.] હથિયાર; આયુધ. (૨) રાજ; વતરણું.

શસ્ત્રવિધા, સ્ત્રી. લકાધમાં હથિયાર કેમ વાપરવાં તે ગ્રંથની પદ્ધતિસરનું જ્ઞાન-સમજ તે; હથિયારના ઉપયોગને લગતી વિદ્યા તે. ધનુર્વેદ, વજ્રે.

શસ્ત્રવેદ, ન. આમડી, માંસ અને હાડ ઉપરના રોગ સ્ત્રવથી કાપીને મટાડવાની રીત તે; વાઢકાપની વિદ્યા; કાતરી, છેદી તથા વહેરીને રોગ-મગાડ કાઢવો તે; સ્ત્રવથી રોગ કાઢવાનું કામ-કપચાર તે.

શહ, સ્ત્રી. શેહ; શરમ; જાપ; ધાક.

શહા, શુ. શાહ.

શહેર, ન. નગર; પુર; મોટું-ગામ.

શહેરી, વિ. શહેરનું; નાગરિક; શહેરમંબધી.

શળ, પુ. કાગળ કે કપડાની ગડીથી પડેલો આકાશ; હાસિયો મઠ; વળ (૨) આઘાત-સોગી તમાચાનો આમડીપર ઉઠેલો આંધો; સોળ. મોટી વજેરેનો સોળો તે. (૪) પત્થરની છાટ; શિલા.

શળી, સ્ત્રી. [સં.] ઘાસ કે વાંસ
વગેરેની પ તળી લાંબી અને ગોળ સાંકી તે;
સલાકા; ચીપ; મળેખડી-કું. (૨) પાવલાનો
સંકેત. (૩) છુન્નચીજ; તથા. (૪)
ભમગરી; ખોરણ; આંદુલું. કિં પ્ર. શળી
કરવી=ચકાવણું; ઉસ્કેરવું.

શળો, પું. સડો; સળો; સળવું તે. (૨) જેથી
કોઈ વસ્તુ શળી ભય તે. (૩) બગાડો;
ખરાબી. (૪) વિકાર; ક્ષય કરનારો વ્યાધિ.
વિકૃતિઃ-શરીરમાં શળો પેઠો તે પેઠાજ.

શંકનીય, વિ. [સં.] શંકા કરવા-રખવા
જેવું; શક બરેલું; શ્રાંતિકર; મંદેહવાળું.
(૨) બીકણ

શંકર, પું. [સં.] મહાદેવ; શિવ; શંકુ. સાઈ
કરનારો-કલાણ કરનારો દેવ તે.

શંકરાચાર્ય, પું. પાખંડમતનું ખંડન કરી
વેદોક્ત અદ્વૈતમત અલાવનાર એક આચાર્ય.
ગોહ, જૈન, શાક્ત, નારીતક અને બીજા
સંપ્રદાયો અને ધર્મપંથોની સામે થઈ
વેદોક્ત વિધિ અને વર્ણશ્રમ ધર્મની પરંપરા
ફરીને લોકમાં ચાલુ કરાવનાર છૂટા સેકા-
માં થયેલા એક મોટા આદિ આચાર્ય તે.
(૨) એમની ગાદીઓપર આવતા આચાર્યો
એજ નામથી ઓળખાય છે.

શંકરો, પું. એ નામનો એક રાગ.

શંકવું, કિં અ. શંકા આણવી; શંકાવું;
વંદખખાવો.

શંકા, સ્ત્રી. [સં.] ચક; સંદેહ; વહેખ. (૨)
કલ્પિતભય; મંથય; ખતરો.

શંકાણું, કિં અ. શંકા આણવી; વહેખાવું.
(૨) રાશખાવું; મનમાં લાજ લાગવી. (૩)
હાજત થવી-લાગવી.

શંકારૂપક, વિ. [સં.] શંકા પડે એવું; સં-
શયવાળું.

શંકિત, વિ. શંકા પડેલું; મંથય પડેલો હોય એવું.
શંકી, વિ. સશયવાળું; વહેખી.

શંકું, ન. [સં.] શૃંગવળો ઉભો આધાર-
ઘાટ તે; પડા જેવા આધારનો નક્કર પદાર્થ
તે; ઉપરથી અણીદાર ભાલોડું. (૨) છાયા
ઉપરથી વખત માપવાનો ચુડા ઉતાર અ-
ણીદાર ખીલો-ભાલો તે; નીચેથી જડી તે
છેડે પાતળી શલાકા. (૩) દસકે ગણાવી ચૌ-
દમા આંક ઉપરની મંખ્યા તે. હજાર
અબજ:-૧૦૦૦૦૦,૦૦,૦૦,૦૦૦૦.

શંખ, પું. [સં.] એક જાતના જળચર પ્રાણી
નું કંઠણ હાડ જેવું કોટલું; ગોળ. વળાંદા
જડી છીપ; શુક્તિમાં રહેનારી માછલી;
ઘર. (૨) શંખના આકારનું આંગળ
પરતું ચિહ્ન. (૩) વિ. મૂર્ખ; ઠોક
બખાળિયો. (૪) જેની પાસે કંઈ હોય
નહિ એવો; ખાખી બંગાળી. કિં પ્ર.
શંખ કુંકવો=હેવાળું કાઢવું. (૨) ઉત્તે-
જન આપવું; ઉસ્કેરવું. (૩) તૈયારી બતા-
વવી. શંખ વાગવો=ખાલીખમ થઈપણું;
સીલકે કંઈ નહિ હોવું. ૩૦ પ્ર. શંખ જેવો
મૂર્ખ, શંખોવાય=કંઈ નહિ; પતીરણું
એમ. શંખભારથી=ખરેખરો મૂર્ખ. લપોડ-
શંખ=શુદ્ધિવગરનો-જડખાણસ, કમઅકલ.
શંખછડ, ન. ખડી જેવી એક ઔષધિ;
એક દવા

શંખણી, જુ. શંખણી.

શંખલા, સ્ત્રી. [સં. શુંલલા] બેડી,
ખંધન; હેડ.

શંખલી, સ્ત્રી. નાનો શંખ. શંખના પાટની
છીપોલી.

શંખલો, પું. મોટો શંખ.

શંખાણું, કિં અ. શરખાવું; લગવું. મોકા-
ચાવું. (૨) સૂચ મઢવી.

શંખાવો, પું. શરમ (૨) સંકોચ. (૩)
વહેખ. (૪) સૂચ; ચીતળી.

શંખિની, સ્ત્રી. [સં.] કામચાત્ર પ્રમા-
ણે ઉચી, ચીદિપણ અને હમ સ્વભાવની
સ્ત્રી. (૨) કંકાસિયણ-નકાર-ખરાળ સ્ત્રી.

કામશાસ્ત્રમાં આર જાતની સ્ત્રીઓ કહી છે.
પત્નિની, ચિત્રિણી, હરિતની ને ચંચીની
શંક, જી. શંક.

શંકલી, સ્ત્રી. સાકી

શંક, વિ. (પું.) [સં.] નપુંસક; નટવીર્ય.

શંકતા, સ્ત્રી. નપુંસકપણ; વીર્યહીનતા;

પ્રજનનશક્તિહીનતા.

શંભુ, પું. [સં.] મહાદેવ; ચિત્ર; ચંકર.

શંભુમેજો પું. ધણી જાતિઓનો એક સામ્રાટ.

સમુદાય ને; ખીચક; એકપક્ષિતએ જમી

કે ખેસી શકે એવું જમણુ. જીદી જીદી ન્યાત કે

વર્ગના લોકોનો અથવા વિજયીય વસ્તુઓ

વગેરેનો સમવાય તે.

શંસિન, વિ. [સં.] કહેલું. (૨) દૂષિત.

શા, વિ. શાહ-સાહુકારનું કુંકરૂં રૂપ તે.-શા.

મોતીચંદુખશા. આજરૂદાર મોટો વેપારી;

વાણિયાની ઝોળખ-અટક. (૨) વહેવારિયો;

સાફકાર; સત્યવાદી; શરાર. શા કે ચોર.

શાના દેનિક કુળદીપક પુત્ર આ છે. ચિ. દી.

શાષ, વિ. શાકી; શાકનું-પાદશાહ-સરકાર-

નું.-અકબરશાહ; વાણિયાશાહ-મોક્ષકું;

ના-તેલું, કા' કિદીનું-એમ. (૨) ના

રશનાલ; સદી; ખસી

શાઉ, સાહ.

શાઉકાર, જી. સાહુકાર; વહેવારિયો.

શાઉકારી, જી. સાહુકારી,

શાઉકો, સ્ત્રી. જમીન ખેતીને હાંક દરમાં

રહેનાર તરફ જેવાં અણીલાર સિસે-

ળિયાવાળું એક પ્રાણી. Porcupine.

આખે શરીરે તરફ જેવાં તીણાં અને

કઠુ-કપારી-તણેશી ખાતાં તીરની

માફક છૂટે એવી સલાકાવાળું આરખ્ય

એક નાનું પ્રાણી.

શાક, ન. ગંધીને અથવા તળીને ખાવાના

કામમાં લેવાતી લીલાંતરી; ફળ, મૂળ, અને

પાંદડાં વગેરે ખવાય એવી લીલી વનસ્પતિ;

જોરાક તરીકે વપરાતી લીલાંતરી; કંદમૂળ

વગેરે. લ. કોઈ દિન તો કેવળ શાક, વિન

લણ પાક, પધારો. ક. દ. દા. ૦.

શાકણી, સ્ત્રી. એક જાતની પિશાય સ્ત્રી;

ભૂતકી. (૨) હલકી ભોગણી.

શાકભાણુ, સ્ત્રી. કંદમૂળ અને ફળ વગેરે

લીલાંતરી શાક તે; છોડવાનાં ડાળખાં પાન

વગેરે તે. ભાણુ મળિયાં કંદ તથા ફળ;

તે બેડે શાકમાં ગણાય છે. વેગળુ ફળ

શાક અને મેથીના ડાળખાં ને પાતરાં

તે ભાણુ.

શાકંભરી, સ્ત્રી. એક દેવી; દુર્ગા; અંબા.

(૨) અજમીદની રાજધાની.

શાકુનિક, વિ. [સં.] શકુન સંબંધી. (૨)

શકુનનું સાઈ માઈ ફળ જાણનાર અથવા

કહેનાર; શકુન ભેષ પરિણામ કહેનારો

ભેશી.

શાકે, અ. શાલિવાહન સંવત્સરનું એમ;

અમુક શક સંવત્સર એમ.-શકિ. ૧૮૪૩.

શાકેર, સ્ત્રી. [સં. શર્કરા] સાકર; ખાંડની

આસણી કરીને પાડેલા પાસાદાર ગોળડાં.

શાક્ર, વિ. શકિત સંબંધી; દેવાને લગતું.

(૨) શકિત ઉપાસક; દેવીભક્ત. શાકતગત=

શકિતને માનનાર પદ્ય-સંપ્રદાય તે.

શાખ, સ્ત્રી. સાખ; અવટક; અટક. (૨)

આખર; છત્ત. (૩) વટ; વહેવાર. (૪)

કચુલાત; સાધી.

શાખા, સ્ત્રી. [સં.] ડાળ, ડાળી; ઝાડ છોડ

વગેરે વનસ્પતિ યડમાંથી નિકળેલા અવ-

નવ-અંકુર વગેરે તે. (૨) દારી; આગળ

પધોલો અમુક મૂળનો વિસ્તાર-વિભાગ તે.

(૩) એકાદ મોટા વિષયનો ભાગ-પ્રક-

રણ. (૪) વેદમંત્ર બહુવાની એક

પદ્ધતિ. (૫) સમૂહ; ટાળી.

શાખિયું, જી. સાખ. અંબા ઉપરના પાંદ-

પર આવેલી ઠેરી.

શાગરિત, પું. [પા. શાગીર્દ] સાથે કાંમ

કરનારો; સહાયક; મદદનિસ. (૨) સાધી

રાખેલો પોતાની સાથે સામેલ હોય
એવો માણસ. (૩) શિખ્ય; એલો.

(૪) કારીગર.

શાન્તેગ, વિં શાહન્તેગ; લાઇ આવનારને
તરતજ નાણાં આપવાં પડે એવો-લેખ.
વહેવારસર પતાવી દેવું પડે એવું-કર્મણ્યુ;
હુડી; ખાતું વગેરે. (૨) ખડે; જેની ના
કહેવાયજ નહિ એવું.

શાહ્ય, નં [સં.] શકપણું; શકતા. (૨)
ખખીલાઈ

શાણ, નં [સં.] ચાર માસા બારતું વજન
તે; ૪ માસા. (૨) સરાણ.

શાણકું, નં ચપણિયું; શકાઈ. (૨) બીખ
માગવાનું ભાણ; મોડું પહોણું કોડિયું.

શાણપણ, નં હડાપણ; દાક્ષિણ્ય. (૨)
સખ્યતા; વિવેક; શિષ્ટાચાર. (૩) અક્ષલ;
સારી સમજ તે.

શાણું, વિં હડાપું; વિવેકી; સખ્ય. (૨)
સમજ વિચારીને કામ કરે એવું; અનુકૂલ.

શાતા, સ્ત્રીં શાંતિ; ટાઢક; સંતોષ મળવો-
વળવો તે. (૨) નિશંત; હરેગ ઉતરી
જવો તે; મનસ્તાપ થમી જવો તે (૩)
કોધાદિકનો જુરસો નરમ પડવો તે. ચટ-
પટી, ચચરાટ, ખજતરા ને ગરમીનું ચાંત
પડવું ને આરામ મળવો તે :—હંદિં લગા-
ડતાં ચાતાવળી, છેકરો ઢેકણે પડશે ત્યારે
એને ચાતા વળશે, ત્યાં લગી રાત દહાડો
વધોપાત કર્યાજ કરશે.

શાદી, સ્ત્રીં [ફા.] વિવાહ—લગન તે;
પરણુ તે (૨) ચાલ્લો થવો તે :—
કમાલખાંની આગ્રે શાદી થઈ.

શાદલ, નં [સં.] નિદેલી ચોખી જમીન
પર રાખેલું કિંવા રહેલું લીલોતરીપૂર્ણ
એક નાનું રચળ; નિરવણુ જમાખાંનું લીલો-
તરીવાળું ખાજલું.

શાન, સ્ત્રીં [જ.] મહેતાનો દેખાવ; શિકલ;
૨૫, વજ્ર ને અષ્ટકારથી શોભતો પાઠ;

આકાર. (૨) પહેરવા ઓઢવાની જે ઉત્તમ
મનોહરતા તે; ભમક.

શાનદાર, વિં છટાદાર; માટીકું; સારા દેખા-
વનું. (૨) જળરમાન.

શાનસોગાત, સ્ત્રીં છેડાઈ; કાંકડાપણું. (૨)
માલ, શક્તિ, હીર; તત્ત્વ. (૪) ખાહોસી;
હોંશિયારી.

શાને, અં શા માટે; શે કાળે; કેમ; શીભ્ને.
શાપ, પું [સં.] કોધથી, કકળાટથી કે
પીડથી ખીળનું બુદ્ધિ ધ્વજ્યું તે; કકળાને
'તાઈ આમ તેમ થજો' એમ કહેવું તે;
ખદ્દુવા દેવી તે.

શાપિત, વિં ખદ્દુવા પામેલું; શાપ દેવાયેલું.
શામાન, પું [ફા.] સુસવમાની વર્ષનો
આઠમે મહીનો.

શાખાશી, અં પરાક્રમ કે ખીજ સારા કામને
માટે તે કરનારને ઉત્તેજન આપવું અથવા
વખાણ કરવાં તે; ધન્ય ધન્ય એમ કહીને
વખાણ કરવાં તે; હીક કર્યું, વાહ વાહ !
ભલે ભલે, એમ કહેવું તે.

શાખાશી, સ્ત્રીં ધન્ય, શાખાશ એમ કહેવું
તે; ધન્યવાદ; વાહવાહ; વડાઈ; તારીફ.
ઉં શાખાશી છે અવધ ઉપરે પ્રાણ પાછા
વળો તો.

શાખિત, વિં [જ.] પુરવાર કરેલું હોય એવું;
ખાતરીનું; પ્રમાણથી સિદ્ધ. (૨) મક્કમ;
પાકું; મજબુત; અખોવન. જુઓ સાચુત;
જેમને તેમ સારી હાલતમાં રહેલું.

શાખિતી, સ્ત્રીં પ્રમાણ; દાખલો; સાખીતી.
શાચુત, વિં જેમને તેમ અસલ હાલતમાં
રહેલું; નહિ ખગડેલું; સાચુત; મજબુત :—
ડોસાના ધન તો સાચુત છે.

શાચુતી, સ્ત્રીં મજબુતી; અખડતા. (૨)
સાખીતી; પુરવારી.

શાખક, વિં [સં.] શબ્દ સંખધી; બોલનું;
ઉચ્ચારને લગતું.

શામ, વિં સ્યામ. નં કૃષ્ણ.

શાંભળ, વિં સ્થામળ; કળું; નહિ ગાર.
શામળું, વિં-કળું, ઘેરા રંગનું; નહિ ગોક.
ઉં કાનો શામળી સૂરત પર વારી.

શામિલ, વિં અંદર જોડેલું; મિત્રવત્સમાં જો-
ડાયેલું; જોડે રહેલું, મેળું; યજ્ઞમેળું. તે
પશુ રમતમાં શામિલ હોય. સામેલ. (૨)
ના. સાધી; જોડિયો.

શાયડી, જીં શારડી.

શાયર, પું [ફા.] કવિ; વિકાસ; પંડિત.
(૨) ભાટ; વહીવંચો.

શાયી, વિં ચપન કરનાર; સૂનાર; પોદ
નાર:—રોપશાયી ભગવાનની મૂર્તિ.

શાર, નં કાણું; વેર; છિદ્ર. (૨) બાણું;
પેલ.

શારડી, જીં કાણું—શાર પાડવાનું સુતારનું
ઓળર; કોરવાનું ઓળર. (૨) છિદ્ર
પાડે એવું જે તે; રિખાવે અથવા દબ્યા
કરે એવું તે

શારડો, પું મોટી શારડી. મોટું બોક પાડ-
વાનું ધંત્ર:—તમારા કુવાનું પાણી ત્રણ
હલાકમાં ખૂંચી જાય છે માટે શારડો
મુકાવો, પાતાળનું પાણી આવશે.

શારદ, જીં ગાન્ધા; સરસ્વતી

શારદા, જીં [સં.] વિદ્યાની જ્ઞાનની
દેવી તે; સરસ્વતી.

શારદાંધ, વિં [સં.] શરદ ઋતુનું; શરદ
સંબંધી—તેરે લગનું

શારણ, કિં સં કાણું પાડવું; વેલ—છિદ્ર
કરવું. (૨) મટ વચનથી—દાણાથી
બાળનું; હલમાં કાણું પડે એનાં વચનથી
પીડવું; દમવું. થોડું થોડું હમેશા કુખ
દીધા કરવું:—સાસુ અને નણદ રોજ
મને શારી નાખે છે.

શારંગ, નં [સં. શારંગ] ધનુષ; કામડું.

(૨) વિષ્ણુનું ધનુષ.

શારિ, પું [સં.] દાવ અનારો. (૨)
પામે; અક્ષ.

શારીર, વિં [સં.] શરીર મંબધી; શરી-
રને લગનું.

શારીરિક, વિં [સં.] શરીર સંબંધી.
શારીરિક પીડા.

શાર્દૂલ, પું [સં] વાધ; ચિતો—વાધ.

શાર્દૂલવિકીડિત, પું [સં.] ઓગળીસ
અક્ષરના એક છંદ. એમાં મ, સ, જ,
સ, ત, ત, એક ગણ ને છેલ્લે એક શુર
અક્ષર આવે છે.

શાલ, જીં [ફા.] જીંથી જાતનું બરેલી
કિનારનું ઓટવાનું ઉનનું વસ્ત્ર. શાલજોડા;
શાવડુશાલા=જીંથી શાલો જોડે-એરરહે
આવે છે તેથી શાલજોડો અને શાવડું
શાળ એમ કહેવાય છે. ઉં શાલદુશા-
લારે જોડતા.

શાલ, પું [સં.] સાગનું ઝાંડ; સાગ. એનાં
લાકડાં ઇમારતના કામમાં આવે છે. (૨)
જીં સાળ.

શાલગ્રામ, પું [સં] વિષ્ણુ; કાળો, લીસો અને
કાણુવાળો પત્થરનો યોગ કહેડો—પે યોગે;
કાળો લીસો લખોટા જેવો કંઈક દેવપૂજમાં
એ વિષ્ણુ તરીકે પૂજાય છે. એમ કહેવાય
છે કે, શાલગ્રામ ગંડકી નદીમાંથી મળે
છે અને તેને મરમ કરી અંદરનું સોનું
કાઢી લેવામાં આવે છે.

શાલલેખ/ચિહ્ન, જીં [સં] પુતળી; બાવલી.
શાલા, જીં [સં.] વસના-વસાવવા, કામ
કરવા, મળવા કે વસ્તુઓ રાખવા માટે
બાંધેલું રચનાક તે; મકાન; ઘર; આશ્રમ
તે:—વાકશાલા, અશ્વશાલા, આપધશાળા
અને નૌકશાલા, વગેરે. (૨) નિશાળ;
અધ્યયન મંદિર.

શાલિ, જીં [સ] યજેર; સાગ; બાત.
ઉં પાકી આ સાવ રસાલીર, શાલિ પા-
કી પીળી થઈ. નાહી.

શાલિગ્રામ, જીં શાલગ્રામ; વિષ્ણુ તરીકે
પૂજાતો કાળો લીસો પત્થરનો યોગવો.

શાલિની, પું [સ.] અગિયાર અક્ષરનો એક હંદ એના પહેલા આર અક્ષર દીર્ઘ અને પછી બે રગણુ ને એક ગુરુ હોય છે. હિંદિસે ના, હિન્દ પીડા પ્રભુજી.

શાલિહોત્ર, પું [સં.] ઘોડો, અશ્વ. (૨) ઘોડાની પરીક્ષાને લખતો ગ્રન્થ; અશ્વ પરીક્ષા કરવાની વિદ્યા.

શાલ્મલિ, સ્ત્રી [સં] સમડી; જેને થડે ને ડાળે રાંટા હોય એવું એક જાડ.

શાલ્મ, નં [સ.] ખાળ; અન્યુ. (૨) શાલ્મ; જૈન.

શાલ્મડી, જુનું શાલ્મડી.

શાલ્મત, વિં [સં] હમેશનું; કાયમનું. નિત્ય; હમેશ. આ દેહ ક્યાં શાલ્મત છે (૨) ખાતરી ભરેલું, નક્કી એવું, ખાતરી; નિશ્ચય; પ્રમાણ;—તેને આવવાનું શાલ્મત નહિ

શાસક, વિં [સ.] શાસન-કરનાર; અમલદાર; હુકમ ચલાવનાર; સભા કરનાર.

શામન, નં [સં.] શિક્ષા; સભા. (૨) અમલ; રાજ્ય; કારકિર્દી. (૩) આરા; હુકમ

શામનીય, વિં શિક્ષા કરવાલાયક, અમલ કરવા જેવું, આરા કરવાનાયક.

શામિત, વિં [સં.] અમનમા હુકમમાં રાખેલું. (૨) નિક્ષા આપેલું; ઉપદેશેલું

શામિતાર, વિં અમન કરનાર, હુકમ ચલાવનાર (૨) રાજા. હિં સૌરાષ્ટ્રને શામન શાસિતાર, પ્રભુભ કીધો ચિરને નમાવી, મેગવતી તોપણ ના મનાતી.

શાસ્ત્રતા, પું [સ] શિક્ષા કરનાર, હુકમ અમલ ચલાવનાર; ગણ

શાસ્ત્ર, વિં શામનીય.

શાસ્ત્ર, નં [સં.] કાષ્ટપણ વિદ્યા-વિપણન ધોરજસર કરેલું નિર્બંધન તે.

શાસ્ત્રાર્થ, પું [સ.] પૂર્વાપર વિચાર ચલાવી કરવામાં આવતો શાસ્ત્રનો અર્થ તે

(૨) શાસ્ત્રના મુદ્દાઉપર ચલાવવામાં આવતી ચર્ચા; શાસ્ત્રનો બરોબર અર્થ ધરાવવાને રૂબામાં આવતો વાદવિવાદ તે. ખરું શું ? તે નક્કી કરવાને માટે રીતસર વાદવિવાદ ચલાવવો તે.

શાસ્ત્રી, પું [સં.] શાસ્ત્ર જાણનારો; અટપટા વિષયોનું જેને પદ્ધતિસરનું જ્ઞાન હોય તે, પંડિત; વિદ્વાન.

શાસ્ત્રીય, વિં [સં] શાસ્ત્ર સંબંધી; શાસ્ત્રની રીતનું, શાસ્ત્રના ધોરણને અનુસરતું.

શાહ, પું [ફા.] મુસલમાન રાજા;—મુગલના રાજાનો ઇલકાળ. (૨) નાણાવટી; વડેવારિયો, વટવાળો પ્રમાણિક ગૃહસ્થ.

શાહબાદી, સ્ત્રી શાહની પુત્રી; રંગી.

શાહબાદો, પું શાહ-પાદશાહનો પુત્ર; કુંવર.

શાહજીવ, નં ખડી જેની એક દવા; દ્રવ્ય વિશેષ

શાહજોગ, વિં સાહુકારને યોગ્ય—(માધાન્ય નહિ એમ) ચીઠી-હુડી વગેરે લખને આવનારને તરત નાણાં આપવાં પડે એવા ચોખ્ખા વહેવારવાળું. (૨) ખરું; સ્વીકારવા જોગ; પ્રમાણિક-પત્ર-ખત. હુડી વગેરે તે વહેવારિયાને થડે તેવું.

શાહવટ, સ્ત્રી શરાશ-નાણાવટીપણું તે, ચોખ્ખો વહેવાર તે; પ્રમાણિકપણું તે.

શાહી, સ્ત્રી રશનાઈ; શાહ. (લખવાની)

શાહી, વિં શાહનું-શાહને લગતું; શાહ મંબધી રાજવહીવટ, કારકિર્દી, શાહીસિક્કો.

શાહુકાર, પું વહેવારિયો. શરાશ; વેપારી; નાણાવટી (૨) પૈસાદાર; પ્રમાણિક ગૃહસ્થ.

શાહુકારી, સ્ત્રી સાહુકારપણું. (૨) પ્રમાણિકતા; સાચગટ; સાહુકારી.

શાહુડી, જુનું શાહુડી.

શાહેદ, પું [ફા] સાક્ષી આપનારો; સાખ પુરનારો; સાક્ષીદાર.

શાહેદી, સ્ત્રી સાધી; શાહેદઈ દહેવું તે; સાખ; પુરાવો.

શાહેર, પું (અ.) દવિ; પંડિત.

શાહેરી, સ્ત્રી કવિતા; શાહેરનું પદ કથન તે.

શાળ, સ્ત્રી સાલિ; ડગેર; ખાત. (૨) લુગડ વણવાનું યંત્ર; જેમાં કાપડ વણાય છે તે સંજો અથવા બનાવટ.

શાળા, સ્ત્રી [સ. શાલા.] નશાળ; શિક્ષણ; સ્કૂલ; મહેસા

શાળિયું, નં હલકી જાતની ડગિર; સાદી ખાત.

શાળી, સ્ત્રી ડગિર, ખાત.

શાળોપયોગી, વિં શાળાના કામનું; નિશાળમાં છોકરાંને દાખ લાગે એવું. અભ્યાસના બરનું.—શાળોપયોગી પુસ્તકો, નકશા ને વતરણાં વગેરે

શાંકેરી, વિં મહાદેવિયા; શંકરમતના. (૨) શંકર સંબંધી.

શાંદ, પું આખસો; ગોધી; સંદ. (૨) જેતમા ઉદ્ધત માણસ. (૩) માતેસો માણસ.

શાંદિયો, પું સંદ

શાંત, વિં [સં.] જીરસા વગરનું. કંઠ. (૨) ધીમું; હળવું; નરમ. (૩) ધોંધાટ વગરનું; ચૂપ; નીરવ; કંઈપણ દિલગીયાલ કે ગાબડ વગરનું; મદ; નહિ ગરમ.

શાંતલ, સ્ત્રી શાંતપણું; શાંત. (૨) ચુપકીરી; નીરવતા. કંઠ—મંદપણું; અતુલ દેગતા.

શાંતનુ, પું શીખ; શાંતનુનો પુત્ર; ગંગિય. શાંતિ, સ્ત્રી [સં.] શાંતતા; શાંતપણું; અનુદેગપણું; નિર્વિતાહ. (૨) ધીરજ; ધૃતિ. (૩) મનનું સ્વાસ્થ્ય; આરામ; નિરાંત.

શાંગ, નં [સં.] ધનુષ. (૨) વિષ્ણુનું ધનુષ શિઆળ, સ્ત્રી [સં. શુઆલ] સિયાળ; કાદવું; કુતરાની જાતનું એક જંગલી પ્રાણી.

શિઆળ, નં સિયાળ; કાદવું.

શિઆળો, પું સિયાળો; શીતકાળ; યાદની યોસમ.

શિકલ, સ્ત્રી [ફા.] ચહેરા; મુખાકૃતિ; એકંદર દેખાવ—મુદ્રા. (૨) આકાર; ઘાટ; સ્વરૂપ.—એની શિકલ જોને ચાલિયા જેની.

શિકસ્ત, સ્ત્રી [ફા.] મહાત; પરામવ; હાર. (૨) નમિયવ; ધડો. (૩) વિં હારીને પાછું પડેલું; હમક ખાધે ઠેકાણે આવેલું; હારીને સમજેલું.

(શિકાં, નં મોતીની સેરાનાં લુખખાં; દાખણીની મોતીસર જૂલ; સ્ત્રીઓનો મોતીનો શણગાર કે જેની સેરા કપાળપર જૂલતી રહે. શિકાકક, સ્ત્રી ચિકાખાક; વાળ, ફેશમ ને ઉનનો મેલ દાવે એવી એક વસ્ત્રપતિ. એ માથું ચોળવાના કામમાં આવે છે.

શિકાર, પું [ફા.] ગમત, હસરત કે ખોરાકને માટે જનાવર પાછળ તેને મારવા જવું તે; મુગયા; આપેટ. (૨) ખોરાક; ભરખ. (૩) ચોટ મારીને લેધ લેવું તે; હરામીયાં કાઢી જીવ હાથ કરવી તે. (૪) મરવા જેનાં જંગલી જનાવરો વગેરે તે.

શિકારવું, કિં સં રીકારવું; કબુલ રાખવું. (૨) ભરવું; આપવું; હુડી વગેરે કબુલ રાખી તેનાં નાણાં આપવાં. (૨) પાછળ પડીને મારવું; વધ કરવો.

શિકારી, પું શિકાર કરનારો; માર્શી; બાધ; (૨) વિં બીજાં મરીખ પ્રાણીને પોતાના ખોરાક માટે મારનારાં—વાધ વધ વગેરે. (૩) શિકાર કરવાને ધોખ જનાવર તે. (૪) શિકાર સંબંધી.

શિકાર, વિં શિકારી; શિકાર કરનાર.—શિકાર ટોળીઓ જમવામાં આવે છે.

શિકે, અં; સિકે; સુકાં; સાથે; સદિત. —ખાધડી—છોકરાં શિકે તે ત્યાં આવ્યો હતો.

શિકોતર, નં એક જાતનું પ્રેત—જૂત.

શિકોતરી, સ્ત્રીં ભતમાં હલકી ભતની શૂતડી.
શિકોતરૂં, નં નહારૂં-વળાચું વહુટે નહિ
એવી ભતતું શૂત.

શિકાર્ધ, વિં સિકાર્ધ; સકાર્ધ; રાગની મ-
હોરવાળો સિકોતે; રાગની છાપનો સિકો.
શિકાઈને ખાખાચાહી બેક ભતના સિકા
ચુજરાતમાં ચાલુ હતા.

શિકક, પું [સં.] શિક્ષા આપનારો-ગુરુ;

મહેતાશ; ભણાવનારો; માસ્તર; ઉસ્તાદ.
શિકણ, નં શિક્ષા આપવી, ભણાવવું તે;
બોધ; ઉપદેશ; વિદ્યા, અગ્યારવિચાર,
રીતભાત, અને કલા વગેરેનું જ્ઞાન દાન તે.

શિકણીય, વિં શિખવવા જેવું જે તે; ઉ-
પદેશ આપવા-બોધ સેવા ભેગ (૨)

સળ કરવા લાયક

શિકા, સ્ત્રીં [સં.] જ્ઞાન આપવું તે; બોધ;

ઉપદેશ. (૨) શિખામણ. (૩) જ્ઞાન-વિજ્ઞાન;

વિદ્યા. (૪) સળ; શાસન; ચાલચલભત

સુધારવા માટે અપાતી સળ-દંડ.

શિકિત, વિં ભણેલું; શિક્ષા પામેલું; સંસ્કૃત;

સુધરેલું.

શિખ, સ્ત્રીં [સં. શિક્ષા] શિક્ષા; શિખામણ.

બોધ; ઉપદેશ. (૨) વદાયગીરી; વદાય

રમ. (૩) આશિષ-બેટ હં વળી વળી

શિખ શી માગવી, રજુ ભતી રજુનીર

શિખર, નં [સં.] યુગ; ટોચ; ઉભી વસ્તુનો

છેલ્લો ઉપરનો છેડો તે; છેક ઉપરનો

શંકુનાકાર ભાત તે. (૨) મથાળું. કિં પ્રં

શિખર ચઢાવવું=કોઈ કામને પાર ઉતારવું.

માથે ચઢાવવું; કુલાવવું.

શિખરખંધી, વિં મથાળાખંધ; શિખરવાળું.

તથા શિખરખંધી દેવળો છે.

શિખરિણી, પું [સં.] સત્તર અક્ષરનો

એક અક્ષરભેગ હં. ચ, મ, ન, સ, ભગ

જ અને છેલ્લો હલ્લ અને ગુરુ અક્ષર

આવે છે. તેમાં છો તથા બારમે યતિ પડે છે.

શિખરણી, સ્ત્રીં કાઠની સાથે થવા, અમુક

કામ કરવા કે અમુક રીતે વર્તવા કોઈને
શિખવવું તે; ઉસ્કરણી; ભંભેરણી; આમ
તેમ કર, એવી છાની શિખામણ આપવી
તે (૨) ચેતવણી; શિક્ષા.

શિખવવું, કિં સં શિખવાડવું; શિખે એમ
કરવું; ભણાવવું; જ્ઞાન-બોધ-આપવો;
ઉપદેશ કરવો. (૨) ભંભેરવું; ઉસ્કરવું;
કુંમરાવવું; ચઢાવવું.

શિખવું, કિં સં [સં. શિક્ષ] શિક્ષા લેવી;
જ્ઞાન મેળવવું; ભણવું; ભણવું; કોઈ વિષય
બાબત પોતાને આવડે એમ કરવું; અનુ-
ભવ લેવો.

શિખંડ, પું શ્રીખંડ; નિનારેલા દહિંમાં
ખાંડ નાંખીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ;
દહિંના મરકામાં ખાંડ ભેગી છથ્થીને
બનાવેલું લેણ.

શિખંડી, પું દુપદ રાગનો પુન. (૨) મોર; મયૂર.

શિખા, સ્ત્રીં [સં.] ચોટતી; પુરુષના માથા

પરના ગાંડ વળે એવા લાંબા કેશ. (૨)

કલગી; છોયું. (૩) ઉપરથી શંકુનાકાર

ટોચ હોય તે. (૪) જોત; રાગ. ઉ. જ્યાં

ન દીપક શિખાય કોસતી.

શિખાઉ, વિં શિખનાર; શિખવું; નહિવાવરું;

અજ્ઞાન; અનુભવ લેતું હોય એવું; અજાણ્યું.

શિખાડવું કિં સં શિખનાડવું; ભણાવવું;

બતાવવું; શિખે એમ કરવું.

શિખામણ, સ્ત્રીં શિક્ષા; બોધ. (૨) સારી

સમજ આપવી-લેવી તે; સલાહ. (૩)

ચેતવણી.

શિખી, પું મોર; મયૂર.

શિખડો, પું ખીજડી, સમડો; એક કંટાળી જાડ.

ચિતળા, સ્ત્રીં મેયડ; જળિયા; ધીળી; સખત

તાવ સાથે આખા શરીર દ્રોણા થઇ આવે

એવો એક ચેપી રાગ. આ મરજવાળી ગા-

યની રસી મુકાવવાથી નેનો ચેપ હડી ફરીને

રાગ થતો નથી. સરકારી વેદકખાતા

તરથી ગોશિતજાની રસી લોકને મહત્ત
મૂકવામાં આવે છે. ઇંગ્રેજમાં સ્થોલપોક્ષ
કહેવાય છે.

શિતામ, પું. એક વનસ્પતિ. (૨) વિં
કિનારુ; જલદ.

શિતામી સ્ત્રી. કિતાવળ; તરસ; સાધ; જૂઠ.

શિથળ, વિં. નરમ; લીલું; પોયું. (૨)
નિર્જળ, શક્તિહીન. (૩) થાકેયું; દમ-
કારનરહિન.

શિથિલ, વિં. [સ્ત્રં] શિથળ; નરમ; પોયું; લીલું.

શિથો પું. સેથો; પાંથી, સીમંત.

શિકારસ સ્ત્રી. [ફા.] ઝાળખીતાને કાઢના
લામનું કામ કરવા કહેવું તે; લાગવગ;
ભલામણ કરી તે; સોંપણ; ખીળને માટે
પોતાની વગ ચલાવવી તે.

શિખિકા, સ્ત્રી. [સ્ત્રં] પાવખી; પડાવાળી ડોળી.

શિખર, પું. [સ્ત્રં] તંબુ; વસ્ત્રગૃહ. (૨)
ઢાવણી.

શિયળ, નં. શીયળ; શીય; પોતાના પતિને
બળવો તે તેનેજ પગમણ રહેવું તે; સત્ય-
એકનિષ્ઠ રહેવું તે, સતીત્વ (૨) ઇન્દ્રિય-
નિગ્રહ; મેયમ. (૩) શુચિતા.

શિયાવયા, વિં. અંખા પડી જવું, દાઢ
લીવા થઈ જવું તે. (૨) શર્મિષ્ઠા પડી
જવું; ગભરાઈ જવું તે. (૩) બહાવડું;
લજ્જાભિન્ન; હેરાશ્ચિત.

શિયાળ, સ્ત્રી. કાંઈકું; શિયાળવું.

શિયાળું, વિં. શિયાળાનું; શિયાળામાં પાક-
નાઈ. (૨) ઠંડું; ટાહું એવું. ઉં. શિયા-
ળું વા વાગરે, દલગી ટાઢના.

શિયાળો, પું. ટાઢની ગોસમ; ઠંડી ઋતુ;
હેમંત ને ચિથિર ઋતુ. કાર્તિકથી ગ્રાધ
લગી ચાર મહિનાનો ઠંડીનો વખત તે;
શીતકાળ.

શિર, નં. [સ્ત્રં] મથું; મસ્તક, ઉત્તમોમ.
(૨) શિખર; શૃંગ, ટોચ; મથણ. (૩)
સસ્કરની આગવી દાર.

શિરછેદ, પું. આદું ઠાપી નાખવું તે;
મસ્તક છેદવું-છેદાવવું તે. (૨) વધશિક્ષા;
દેહાંત દંડ દેવો તે.

શિરછત્ર, નં. માથાનું ઢાંકણ; પ્રાણક; સંસ્થા-
જનાર; વડીલ. (૨) ઉપરી; આશ્રયદાતા.
પોતાની શોખાશુપ્ત-માથાના સુગટરૂપ
જે તે. પુરુષને વડીલ ને સ્ત્રીને પ્રતિ-
શિરછત્ર.

શિરજોર, વિં. માથું ઉંચું કરે એવું; આપ
બળના અભિમાનથી કામ કરનાર; ઉપર
વાળિયું; માથાશરણ; ફાઇને નહિ ગંઠાઈ,
નહિ ગણગારતાં પોતાના બળાભિમાનથી
કામ લેનાર કે કરનાર તે.

શિરજોરી, સ્ત્રી. સરજોરી; આપ બળની
ખુમારી તે; જોગવરી. (૨) બળાકાર;
ખીળને નહિ ગણગારતાં પોતાના બળ
કામ લેવાપણું તે.

શિરતાજ, પું. શિરછત્ર; માથાનો સુગટ.
(૨) વડીલ; ઉપરી.

શિરનાયું, નં. સરનાયું; નામ કામ ને પતો;
નામ નિશાનની ઝાળખ તે. કાગળ વગેરે
ઉપર લખવાનું નામ ને કામ ઢેકાણું વગેરે તે.

શિરપાવ, પું. [ફા.] સરપાવ; પોવાકની
બેટ, રાજા કે શેઠસાહુકાર તગ્ધથી પોતાના
આક્રિતને તેના સારા કામ બદલ અપાતી
બક્ષીસ; પાપડી (૨) ધન્યવાદ; શાબાશી.

શિરપેય, પું. માથાપરનું કિમ્મતી હોયું;
સુન્દર તોરણ; ફેંટા કે પાપડીપરની કલમી.

શિરખંધી, વિં. તરૂંનાનું- (સસ્કર.) કિલ્લા-
પરની રજવાડાની રક્ષણ માટેની પકટણી
(૨) ખડિયા સન્મને ખરચે ગણેલું
સામ્રાટનું લસ્કર તે.

શિરસ્તેદાર, પું. અમલદારના હાથને
કામ કરનારો મુખ્ય હારકન તે, વડો હાર-
કન. એ જુગારીઓ લેવા ને લખવાનું
કામકાજ કરે છે.

શિસ્તેદારી, સ્ત્રીં શિસ્તેદારનું કામ; શિસ્તેદારપણું; શિસ્તેદારનો ઝોદો.

શિસ્તો, પું. [ફા.] પ્રયા; નિયમ; ધારા; રીત; આલ; રહેણે. આલુ શિવાનું તે.

શિરા, સ્ત્રીં ઝીણી નાડી; રંગે; રક્તવાહિની; નસ.

શિરાણું, નં. ઝોસીકું; ઉપધાન.

શિરામણ, નં. નાસ્તો; સવારનું ટાકું ઉનું સહેજસાજ ખાણું તે.

શિરામણી, સ્ત્રીં નાસ્તો; શિરામણ.

શિરામણું, કિં. સં. સ્વાદનેર સળડકે જગવું; આરોગવું; નાસ્તો કરવો.

શિરી, સ્ત્રીં [ફા.] ગિઠાશ; શરી; શરે.

સુગંધ અને રવાદ બેની લહેજત તે.

શિરીન, વિં. [ફા.] મીઠું; મધુરું, ગળું.

શિરીપ, નં. [સં.] એક જાતનાં સુંદર

ફલ. ઉં. કિંચિત્ કિંચિત્ સુગ્રિત,

અમર થકી છે શિરીપનાં ફલકાં. શાકુંતલ.

શિરો, પું. લોટને પીમાં શેકી ગોળ કે ખાંડનું

પાણી નાંખી મીઠવેશો ખાવાનો પદાર્થ.

(૨) લોટ જેવા પદાર્થને ચાલણીમા

મેળવવો તે; ચાટવા જેની નરમ બનાવટ.

શિરોમણ, પું. માથાના શણગારરૂપ જે

તે; કવગીમાંનું મ્લન; મુગટમણિ (૨)

સમૂહ-વર્ગમાં ઉચ્ચામા ઉંચું એવું તે;

સર્વોત્તમ તે.

શિરોફલ, પું. [સં.] વાળ; કેશ

શિરક, સ્ત્રીં અગ્ર્ય જતાં રહેલી ખાકી તે;

જણુથ; વધેથી રકમ; અવરોધ; સીલક.

શિલા, સ્ત્રીં [સં.] લગ્નિ ને પાતળો પત્થર;

પ્રચન્દ પાટિયું; છાટ. (૨) પત્થર.

શિલાછાપ, સ્ત્રીં પત્થર ઉપર અવળા અક્ષર

પાડી તે ઉપરથી બીજા કાગળપર છાપ

લેવી તે; પત્થરને પાટિયે છાપવાનું—

છાપેલું તે.

શિલાજીત, પું. પત્થરનો રસ. આ દ્રવ્ય

વાપર્ય છે.

શિલારસ, પું. એક જાતનો ગુદર; આ ધૂપના

ને લેપના કામમાં આવે છે.

શિલાલેખ, પું. [સં.] પત્થર ઉપર કાત-

રેણું લખાણું; પ્રસસ્તિ-ચગેરે.

શિલોમુખ, પું. [સં.]-ખાણું; તીર. ઉં.

શિલીમુખ રેખા કરીને સંચરિયા. (૨)

ભરેલ.

શિલોન્મ, નં. [સં] ગિલાડીનો ટોપ; કુત-

રાનો કાન; બૂછન; સડતાં લાકડામાંથી

ફૂટી નિકળતી એક જાતની વનસ્પતિ; ઉં.

કરકા વગેરેમાં યોમાસે ફૂટી નિકળતી જન

જેવી ધોળી પોચી વનસ્પતિ ફટકાક લોડ

આને ખાય છે.

શિલોંછ, પું. [સં] ખળી અને ખેતર વ-

ગેરમા પડેલા કણુવીણી લેવા તે. શિલોં-

છરતિ-વેગપેલા કણુ વીણી લાધી તે

પર આજીવિકા કરવી તે.

શિલ્પ, નં. [સં.] હાથ અથવા યંત્રથી

કાઠ બનાવટ બનાવવાની કિંવા ઉભી ક-

રવાની કળા તે.

શિલ્પકાર, પું. કારીગર; સુતાર; લુહાર;

સવાટ વગેરે.

શિલ્પશાળા, સ્ત્રીં કળા-કારીગરી શિખવાનું

સ્થાન; કળાભવન. (૨) કાકય.

શિલ્પશાસ્ત્ર, નં. કારીગરીને લગતી વિદ્યા,

કળામાન.

શિલ્પશાસ્ત્રી, પું. શિલ્પશાસ્ત્ર જાણનારો;

કળાપ્રવીણ આયુસ તે.

શિલ્પી, પું. કારીગર.

શિવ, પું. [સં.] કૈશ્વાલ્યકારી દેવ; મહાદેવ;

ચંદર; ચંદ્ર. (૨) પરમીતમા. (૩)

કૈશ્વાલ્ય.

શિવનિર્ભાસ્ય, વિં. શિવ ઉપરથી ઉતરેલું;

શિવાર્ણવ યજ્ઞ ગણું હોય એવું. (૨) વા-

પરતાં પાપ લાગે એવું; નહિ ઉપયોગ

કરવા જેવું.

શિવરાઈ, પુ. શિવાજી મહારાજે ચલાવેલો સિંહો.

શિવરાત્રી, સ્ત્રી. દરેક મહિનાની વદિ ૧૪ નું શિવ વ્રત તે.

શિવરાત્રી, સ્ત્રી. [સં.] શિવજયંતી; માધ વદિ ૧૪ ને દિવસે શિવનું જે વ્રત થાય છે તે.

શિવા, સ્ત્રી. [સં.] પાર્વતી; કુર્મા. (૨) શિયાળ.

શિવાય, અ. વગર; વિના.

શિવાલય, ન. [સં.] શંકરનું દહેરું; શિવ-મંદિર.

શિશિર, પુ. [સં.] ઠંડા પવનવાળી ઋતુ; -શિયાળાના પહેલા બે મહિનાનો કાળ તે, માત્ર કાશ્યુન.

શિશુ, ન. [સં. બાળક; છોકરું. (૨) બચ્ચું.

શિશન, ન. પુરુષની જનનેદ્રિય.

શિષ્ટ, વિ. [સં.] બોલચાલમાં અને આચારવિચારમાં કેળવાયેલું; સુસંસ્કૃત; ભણેલું ગણેલું ને સુધરેલું; કુળ, વિદ્યા, ડહાપણ અને વર્તનમાં હ્રસ્વ એવું; મોડું ને સભ્ય મનાયેલું; રિવેશી; આગરદાર. (૨) ડહાણું; સમજી; ચતુર.

શિષ્ટાર્થ, સ્ત્રી. શિષ્ટપણું; શિષ્ટાચાર. (૨) ડહાપણુ વિવેશી વર્તન તે.

શિષ્ટાચાર, પુ. સભ્ય ચાલચલણ અને સહ્યવહારવાળું વર્તન તે; સુધર સીતભાત. (૨) આદરસાદર.

શિષ્ય, પુ. [સં.] વિદ્યાર્થી શુરને ઘેર રહેલો બાળબ્રહ્મચારી; વિદ્યાર્થી; ભણનારો. (૨) એલો; ઉપદેશ લેનારો.

શિષ્યા, સ્ત્રી. વિદ્યાર્થિની; શિષ્યનારી; અભ્યાસ કરનારી કન્યા. (૨) એલી.

શિસ્ત, વિ. અનુકૂળ પડતું લાયક.

શિતળી, સ્ત્રી. બળિયા; સેયક, (૨) ગરબી રાખાવનારી દેવી.

શિળીસાનમ, સ્ત્રી. શીતળાદેવીનું વ્રત. આ વર્ષી સાતમે આ વ્રત આવે છે અને તે દિવસે લોક ટાઢે પાણીએ નહાય છે તથા ઢાહું જમે છે. ૧.

શિંગું, ન. (સં. શિક્ષ્ય) પાત્ર કે વસ્તુ રહે એવી દોરી વગેરેની ગુથેલી ઝાળી.

શિંગ, ન. શિંગડું; (૨) સ્ત્રી. દ્વિલ અનાજનાં ખીવાળી પાપડી; ભુંગળી જેવું અનાજના કણનું 'કાટણું'.

શિંગડી, સ્ત્રી. નાનું શિંગડું. (૨) બંદુકનો દારૂ ભરવાનું શિંગડા જેવું ભુંગળું તે.

શિંગડું, ન. પશુના માથાપર ફટી નિકળતો મોટો અસ્થિ અંકુર તે. (૨)

શિંગડાના આકારનું - કંઠીને વગાડવાનું વાધ.

શિંગિયોવછનાગ, પુ. એક જાતનું ઝેરી વનસ્પતિનું મૂળિયું; શિંગ જેવો, છળીદાર વછનાગ.

શિંગી, સ્ત્રી. નાના શિંગડા જેવી પીપુડી.

શિંગોટી, સ્ત્રી. શિંગડાનું વલણ તે. (૨) નાનું શિંગડું. (૩) જે ઢેકણેથી શિંગડા ફટે છે તે માથાપરનો ભાગ.

શિંગોડી, સ્ત્રી. પાણીમાં થતી ગરદાર ફળની વેલ.

શિંગોડું, ન. તણ ખુણિયો એક ગરદાર કંદરળ. આ જમીનમાં નહિ પણ પાણીમાં શિંગોડીની ડાળીઓએ લાગે છે. તે લીલાં બાંધીને અને મુકાં લોટ કરીને ખવાય છે. ફળાહારમાં શિંગોડું ને તેના લોટ વપાય છે. એનો ગર-માવો ધોળો ને સુલાયમ હોય છે.

શિંખણું, કિ. સ. પાણી ઝાંટવું; છીપવું.

શિંશપ, પુ. [સં.] સીસમ; કાળા ને કાણુ લાકડાનું ઝાડ. શિશવ.

શી, સ. કપી; શું. (૨) કેવી; કેવા પ્રકારની. - તમને શી હરકત છે ? (૩) અ. સીતકાર.

શીકર, નં [સં.] પાણીના ઝીણા કણ તે.
છાંટ; ફરફર.

શીકું, નં શિકું; દોરી કે તાર ચુંથાને બનાવેલી
અદર લટકાવાય એવી ઝોળી.

શીખ, અં [સં. શિક્ષા.] શિખામણ;
બોધ; સારી સલાહ. (૨) આગા; હુકમ.
(૩) વદાય.

શીધ, વિં [સં.] સત્વર; જલદી; તરત;
તામડબોય.

શીધકવિ, પું તામડોય કવિતા બનાવી કે
એવી શક્તિવાળો કવિ તે. કવિ કવિતા =
પૂજાર્થવાંત અથવા વિચાર આવતાં વાંત
બનાવેલી કવિતા તે.

શીધબોધ, પું તત્કાળ જે જ્ઞાન થાય તે;
તરતજ લાગેલો બોધ તે. (૨) ગાંજો.
ગંજરીઓ-ગાંજની અવન પીનારને બાં-
ગમાં શીધબોધી કહે છે.

શીકું, કિં મં મનડ બંધ કરવું; છાણ, માટી
કે બીજા કોઈ ચીજણા પદાર્થથી-ચાથથી
બંધ કરવું; સજડ થઈ જાય એમ કરવું.
ઝોળવું માટણ અને કોટીનું સાણું શીકવું.
(૧) પૂરવું; ઉતરે નહિ એમ કરવું.

શીત, વિં [સં.] ઠાંડું; ઠંડું. (૨) ઠાંડ;
ઠંડી. શીતકાળ. (૩) ધોળીનો ગરમાવો
ધડી જવો તે; થરીર ઠંડું પડવું તે. શીત
આવવા માંડ્યાં એટલે જણે કે થઈ રહ્યું. (૪)
ઠાંઠા ભાતના ઘણા. :-જો જો શીત ચ પારો.

શીતકટિબંધ, પું મુઠ્ઠીના ગોળાપરનો તે
પટો કે જેમાં ખૂબ ઠાંડ પડે છે; વિધુવ
વૃત્તની ઉત્તર દક્ષિણ ગમચીતોજી, પટા છે
અને તેની પેલી તરફ વધારે ઉત્તરમાં અને
વધારે દક્ષિણમાં જે પટા-ભાગ આવેલા છે
તે, કારણ કે ત્યાં ઠંડી વિશેષ પડે છે. ઘણું
પ્રાગે, જમીન બરફથી ઢાંચેલી રહે છે.

શીતકાળ, પું [સં.] શિયાળો; ઠંડીનો
વખત; શિશિર, હેમંત.

શીતળ, વિં [સં. શીતલ] ઠાંડું; ઠંડું.
શિયાળો શીતળ વા વાંચ. (૨) બેજ-
વાણ; પાણીના અંશને લીધે ઠંડું. (૩)
ગરમીરહિત; તાપ-તકકા વગરનું. :-શીતળ
છાંયા. (૪) નરમ; પોચું. (૫) ઠાંડું;
મંદ; આળસ; ધીમું.

શીતળા, અં [સં. શીતલી] એક જા-
તનો બહુજ એથી ગરમીનો તાવ. આ
મરજમાં સખત તાવ આવ્યા પછી શરીરે
ધોળા મોંના ફાંચ થઈ આવે છે. આઠ
દિવસે ફાંચા નરમ પડી તાવ ઉતરવા માંડે
છે આ જીવલેણ રોગ છે અને અથના-
રની આમડી ઉપર તેના ડાઘ પડી રહે છે.
કોઈ લુલું, બહેઈ, આધણું કે અર્ધંગ પણ
થઈ જાય છે. સૂંચક; માતા; બળિયાકાકા,
વગેરે નામથી આ મરજ ઝોળખાય છે.
(૨) ઠંડક બક્ષનારી દેવતા. શ્રાવણી
સાતમે શેકા એવું મત કરી ઠાંડું ખાય
છે. :-શીતળાસાતમ; શીળીસાતમ.

શીધળો, પું શીળો; ઠાવકો; નરમ સ્વભા-
વનો માણસ.

શીદ, અં શા મારે; શા સાર; કેમ; શાને.
ઉં શીદને આવ્યો મારે આગણે, હો
સહુભાર. (૨) કયાં; કહિં; કયે ઠેકાણે. :-
તમે શીદ જાઓ છો ?

શીધું, નં [સં.] સીધું; એક જાતનો
પીવાનો દારૂ.

શીધું નં સીધું; રસાઈનો દારૂ સામગ્રી તે;
માણુમને થાય એટલું કાર્ય બેનાંબે-લોટ,
દાંજ, ચોખા વગેરે અને તેમું જાન તે.

શીરો, પું ચિરો; ધીમાં લોટ શેકી ખાંડ
ગોળાનું પાણી નાખી સીંચેલો ખાંડનો
પદાર્થ. (૨) ચાસણીમાં કોઈ દ્રવ્યનો
જુકા નાખીને બનાવેલો, શેકેલો જેવો
પદાર્થ.

શીષ, નં 'માયુ; મસ્તક. (૨) મથાણુ; ટોચ;
શિખર.

શીસો, પું [ફા.] પ્રવાહી બરવાનું કા-
ચું ભુંગળી જેવું પાત્ર; બાટલી; કુંથો;
સાંકડા મોતું નળા જેવું કાચનું પાસણ.
શાળ, જુનું શીલ.

શીળા, જુનું ચિલા;

શીળી, સ્ત્રી 'ભાતા; સૈયક; બળિયાકાકા.
જુનું શીતળા.

શીળું, વિનં નરમ સ્વભાવનું; વિવેકી; સભ્ય;
અનુકૂલ. (૨) મરીજ; દીન (૩) ઠંડું;
ઠાડું.

શીળો, પું મવાળ; ઠંડા-શાંત સ્વભાવનો
વિવેકી માણસ. (૨) શેળો; આખે શરીરે
કાંઠાવાળું એક નાનું પ્રાણી.

શુક, પું [સં.] પોપટ; રાતા નાકનું ને
કોટિ કાળા કોંખાવાળું લીલા રંગનું
એક પંખી. એને શીખબું હોય તો મા-
ણસના જેવા ઉચ્ચાર કરે છે. (૨) બાસ
પુન-એક મોટો બાળ બ્રહ્મચારી અને
વિદ્વાન.

શુકન, નં સારા મીઠા ચિદ્રૂત, કોઈ કાર્યના
આરંભમાં જથ્થાતી પગરણ તે, શુકન.
સારો-મંગળ દેખાત; શુભ સુચક એવું
જે તે. ઉં બધે જાઓ શુકન જોઈ
મંચરો.

શુકર, પું [જ. શુકર], જેનેકાર, ફતેહ.
(૨) ઉપકાર. શુકર શુભરવા=ઉપકાર
માનવો. ધર્મરતો ઉપકાર મનાવો તે.
સુભાગ્ય. શુકર બધા જાઓ=સુભાગ્ય કે
જાઓ.

શુકરાના, પું શુકર; જેનેકાર જાઓ શુકરાના
કરો, આશિષ દેતાં કહેવાય છે.

શુકિત, સ્ત્રી [સ.] એક જાનની પ્રાણીનું
પર-કોટકું; છીપોલી. કિંપ; શીષ. જેમાં
મોલી વાય છે તે કિંપ.

શુક, પું [સં] સૂર્ય મંડળમાંનો એક
ગ્રહ. (૨) એ નામનો વાર. (૩) એક
ઋષિ—દંત્યોના પુરોહિત; શુકાચાર્ય;
ભાર્ગવ.

શુકવાર, પું સાત વારમાંનો એક વાર;
બુધવાર.

શુકાચાર્ય, પું ભાર્ગવ; શુક. (૨) વિનં
કાણું—વર વર્ષે તો ગોરો પણ આખે
શુકાચાર્ય છે.

શુકલ, વિનં [સં] શુભ; સ્વેત; ધોળું.
(૨) ઉત્કૃષ્ટ; સ્વચ્છ. શુકલપક્ષ.

શુકલ, પું બ્રાહ્મણને કર્માતર કરાવનારો
પુરોહિત. એ બ્રાહ્મણ સિવાય ખીજનું
દાન-અન્ન લેતો નથી.

શુકલપક્ષ, પું સુદક્ષ; જેમાં ચંદ્રની કળાઓ
વધતી જાય છે તે પક્ષ; અન્નવાળિયુ.
શુચિ, વિનં [સં.] પવિત્ર; શુદ્ધ; પુનિત.
ઉં સીતા ન્હાવે શુચિજન બંધા, તે
ધણી ગડીવાળા, રામાદ્રિના સ્થિતિ કરિ
રહો, આશ્રમોમાં રખાળા.

શુકો, પું શુક; પોપટ. (૨) હુકો; જંગલી
પોપટ; શુકો. ઉં શુકો કામલડીને
વિનવે રે.

શુક, જુનું સૂર; શુકલપક્ષ; અન્નવાળિયુ.
શુદ્ધ, વિનં [સં] ચોખ્ખું; સ્વચ્છ. (૨)
પવિત્ર; શુચિ (૩) જૂય વગરનું; દોષ
રહિત (૪) ખરૂં; ભેજ વગરનું; અસખ.

શુદ્ધાન્ત, નં [સં.] સ્ત્રીયુદ્ધ; અંતઃકર;
જ્ઞાનખાનું. (૨) રમખાંડ.

શુદ્ધિ, સ્ત્રી [સ.] ધર્મક્રિયા કરી પવિત્ર
થવું તે; પ્રાપ્તિ કરી શુદ્ધ થવું તે,
શુચિતા; દોષ રહિત થવું તે (૨) મા-
લિન્યપ્રક્રિયા; સ્વચ્છતા. (૩) ખરાપણું;
અપ્રેમ. (૪) ચોખ્ખું માન; મંદા. (૫)
જગતિ.

શુદ્ધિપત્ર, નં [સં.] ચંચળી ખોડ આખજ

-બૂય ચૂના મુધારાનું પતક-ચાદી તે;
શુદ્ધિદર્શક ચાદી.
શુધયુધ, સ્ત્રીં શુદ્ધિ બુદ્ધિ; ચોખ્ખું બાન;
સારી મંદા. (૨) કુર્વ્યાકર્તવ્ય નિર્ણા-
યક મતિ તે. (૨) સુચુદ્ધિ; સન્મતિ.
શુની, સ્ત્રીં [સં.] કુતરી; કુતરાની માદા.
શુભ, નં [સં.] કલ્યાણ; મંગલ; શ્રેય.
(૨) પું સત્તાનીય યોગમતિ ૨૪ મે.
યોગ તે વિં કલ્યાણકારક; સુખદાયક.
(૨) સાઈ; સુખાઅવાળું. (૩) સુંદર;
મનનું.
શુભેચ્છક, વિં સાઈ ધનનાર; શુભચિતક.
શુભેચ્છુ.
શુભેચ્છુ, વિં સાઈ મહાનાર; કલ્યાણ
ધનનાર.
શુભ્ર, વિં [સં.] ધેશુ; સ્નેહ; ધનલ. (૨)
ઉચ્છુ; તેજસ્વી.
શુભાર, પું [ફા.] આશરો; અડસદો;
અંદાજ. (૨) સંખ્યા; પ્રમાણ; પાર:-
ભેશુભાર છવ પડ્યા છે. (૩) વિચાર;
ચોક્કસી; સુમાર.
શુમારે, અં આશરે; અંદાજે.
શુક, નં [સં.] સ્ત્રીને. તેનાં માખાપ અને
સ્વામી તરફથી બક્ષીત તરીકે જે મળેલું
તે; સ્ત્રીધન. ધરખરચમાંથી કરકસરે અને
સંભાળે બચાવેની મિલકત નાણું હોય તે
સ્ત્રીની પોતાની (ખાનગી) ગણાય છે.
શાર, વિં [ફા.] આરંભેલું; મંડાણ કરેલું;
'ચાલુ. (૨) ના એક જાતનું ઝાક.
શુભૂષા, સ્ત્રીં [સં.] આશીર્વિપણું; આ-
શામાં રહેલું તે; અધીન રહીને કાર્ય
બજાવતું તે. (૨) સારવાર સેવા-ચાકરી. (૩)
ખુશામત; વડીલને મળના રતી તેની
સેવા ઉઠારી તે કહે તે કાર્ય વગેરે કરવા-
પણું તે.
શુક, વિં [સં.] સુક; જેમાં ખાણી કે

લીલાશનો અંશ ન હોય એવું; કાઠં (૨)
તવાઈ ગયેલું; નહિ પુષ્ટ-સ્પૂલ તે; ફૂંજળ.
(૩) રસ વગરનું; અરસિક.
શુકતા, સ્ત્રીં સુકાપણું; શુકલ. (૨) અ-
ર્થ-રસ રાહિત્ય તે.
શું, સં માણસ સિવાય બીજાં બધાં જામને
બદલે વપરાતું સર્વનામ; કિયું. (૨) વિં
કેવું; કેવા પ્રકારનું. શું માણસ છે ?
અર્થાત કેવો એ માણસ છે. (૩) અં
કંઈ નહિ; હિસાબમાં નથી એમ:-પાંચ
માઇલ ચાલવું એમાં શું ? (૪) કંઈ
નહિ જાણેયું એવું છે એવો પ્રશ્ન પૂછવા-
માં વપરાય છે:-ગામમાં આજે શું છે ?
શું, સ્ત્રીં [સં.] શુંઠિ] સુકવેલા આડના
ગાંઠિયા તે; સુકું આડું. એ પાકે મધુર
અને સ્વાદે તીખી છે, તથા ઝેાપધ તરીકે
વપરાય છે. તે જુરસો અને બળ આપનારી
હોવાથી એમ કહેવાય છે કે, કોની માએ
શું ખાધી છે કે મને ના પાડે ?
શું, સ્ત્રીં [સં.] શુંડા.] હાંથીનું પગલગી
નાયું ને પોણું જુગળા જેવું નાક. આ
અવયવ તેને હાથ તરીકે પણ ઉપયોગમાં
આવે છે.
શું, સ્ત્રીં શુંડ.
શુંડમુંડ, વિં સંગારહિત; બેભાન. (૨)
વિચાર કે શોકમાં મૈન યદ ગયેલું; શુપ-
ચુપ; છાત્રમાં.
શુંડવું, કિં સં જમાવવું; એકડું કરવું;
જવાને માટે કાઠમાઠ સાથે તૈયાર કરવું:-
બન શુંડાડી કયાં જશે ?
શુદિયું, વિં શુંડ જેવા ચામડા વગેરેની
બનાવટવાળું:-શુંદિયો કોય ચાલે તો
એકજ માણસ-ચલાવનારો બસ છે, રા-
જૈયામાં વધારે માણસ જોઈએ.
શૂકર, નં [સં.] ચકર; શુંડ; ફૂકર;
વરાહ.

શૂદ્ર, પું [સં] યોથી વર્ણનો માણસ;
 ૧) સેવા કરેનો ધર્મ છે; એવો કિતરતી વર્ણનો
 માણસ. (૨) ચાર મુખ્ય વર્ણોમાંની છેલ્લી
 ૧) વર્ણ-નતિ તે પ્રાણી, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય
 ને ચદ્ર.

શૂદ્રાણી, સ્ત્રી 'ચદ્રની' સ્ત્રી; ચદ્રવર્ણની સ્ત્રી;
 શદ્રી.

શૂદ્રી, સ્ત્રી 'ચદ્ર' નતિની સ્ત્રી; ચદ્રાણી.

શૂન, સ્ત્રી 'મીઠું; નાનું' ટપકું.

શૂનકાર, પું 'જ્યાં કશું હોય નહિ એવા-
 પછું; ઉજડપછું. (૨) નીરવતા; જ્યાં
 કશો, ગોધાટ નહિ હોવાપછું. (૩)
 સંઘા રાહિત્ય; બેભાન અવસ્થા તે (૪)
 ગમે એવું નહિ તે; બીક લાગે એવું તે.
 (૫) વિં ખાલી; નીરવ; ઉજડ. સંઘા
 રહિત, સવેદ સાન વગરનું; સુનકાર.

શૂન્ય, સ્ત્રી (નં) [સં.] નાનું મીઠું;
 બિંકું; ટપકું-અનુસ્વારત્, ચિહ્ન. (૨)
 ખાલીપછું; કંઈ નહિ હોવાપછું.

શૂન્ય, વિં ખાલી; રિહત; જ્યાં કંઈ હોય
 નહિ એવું; કાલ, સૂઝ. (૨) રહિત; વગ-
 રત્; -શાનશૂન્ય

શૂન્યવાદી, પું [સં.] જગત કે ધર્મર કંઈ
 છેજ નહિ એવું માનનારો; આ બધું જ
 દેખાય છે તે કંઈજ નથી, એવા. મતને,
 માનનાર નાસ્તિક.

શૂર, નં [સં. શૌર્ય] બળ-જુસ્સાનો ઉ-
 ભરો તે; લાગણીનો, ઉજાળો. -તે ટેકો,
 આપ્યો, એટલે એને, શર, ચદ્ર, જોસ
 થઈ આવવો તે, (૨) બહાદુરી; હિમ્મત;
 બળનો ઉદારો તે; શૌર્ય, (૩) પ્ર બળના,
 જોસવાળો, ચોદો; લડવૈયો; બહાદુર મા-
 ણસ; પરાક્રમી.

શૂર, વિં શૌર્યવાન; પરાક્રમી; બહાદુર, (૨)
 હિમ્મતવાન. (૩) આગળ પડતો કરત.
 કોઈ ગુણવાળું -દાનચર.

શૂર, નં [સં.] સૂર્ય; એક જાતનો
 ચેશીદાર કંદ. એ શાન્ના કામમાં આવે છે.
 શૂરવીર, પું બહાદુર; હિમ્મતવાન. (૨)
 ચોદો; લડવૈયો; મરતા કે મારતાં કરે
 નહિ એવો. બળવાન માણસ તે.

શૂરાતન, નં શૌર્ય; ચદ્રપછું; ચરતા. (૨)
 બહાદુરી; બળ.

શૂર, વિં ચરતાણું; બહાદુર, (૨) જુસ્સાદાર.
 શૂરો, પું ચોદો, લડવૈયો; બળના, જોસવાળો
 માણસ; લડાઈમાં તરત, જ પગાવે એવો તે.
 શૂર્પ, નં [સં.] મુપકું; અનાજ વગેરે
 ઝાડકવ ની તુલ્ય-કામડીની બનારત.

શૂળ, સ્ત્રી [સં. શૂલ] એક છેડે અણી-
 વાળો સળિયો; કાટો; અણીદાર-ખીલો-
 ગરજો (૨) નં વાધુની સળક; ચૂરી-
 રમાંના વાધુનો પાંસળો વગેરેમાં જે સળકો
 આવે છે તે; બોઝવું હોય એવી વાધુની
 પીક તે. -વાવ, તે ચળ થયાં છે ચળ મારે છે,

શૂળી, સ્ત્રી એક તરફ અણીવાળો મોટો નાડો
 સળિયો; અણીદાર લોખંડનો કાટો. ખૂતી
 ગુનેમારને એની ઉપર ચઢાવી આગળ
 મારવામાં આવતો; ચળીએ મઠાવવું-ચળી
 પરાવાઈ જાય એમ કરવું; ચળીથી મારવું-
 દેહાંતવું એની શિક્ષા કરવી. (૨) ડખ્યાં કે
 એવી પીક તે; ચળીની માફક બોઝ-ખટ
 દે એવું તે; મહાપીડા-મંતાપ્રકારક એ;
 તે; સોંકવની, ચળી.

શૂગાલ, નં [સં] ચિવાલ; કોલકું.

શૂણિ, સ્ત્રી [સં] લાથી હાંકવાની આંકડી;
 અંકુચ.

શૂંખણ, સ્ત્રી [સં] સાંકળી-સાંકળ. (૨) બેડી
 મૂંખણિત, વિં સાંકળથી બધાયેલું; આડા
 અવળા બંધનમાં સંકળાયેલું પડેલું; બધાઈ
 ગળેલું, ગુચ્ચાયેલું. (૨) કડીબંધ; આંકડે
 આંકડે બેઠેલું. (૨) બેડીમાં પડેલું.

શૂચ, નં [સં] પર્વત વગેરેની ટોચ; કિપર;

‘ઉપર’ મયાણુ’:-મિરિશૃંગ. (૨) શિંગડું.
 શૃંગાર, પું. [સં.] શોભા આપે, સુંદરતા
 આણે એવું ને તે; અલંકાર; ધરેણું. અને
 પોષાક વગેરે તે; શય્યાગાર. (૨) શોભિતી
 રચના-જોડવણ તે. સુંદર દેખાય એવી
 રચના. ધરેણું વગેરેની યથાર્થના અવસ્થા
 તે. (૩) સ્ત્રી પુરુષના પ્રેમનો ભાવ-વ્યવહાર
 તે; વિલાસ-એધિત. (૪) પ્રેમભાવ; રતિ. (૫)
 પ્રેમ-રતિનાં વર્ણનથી કૃપણતા ઉત્પાસ
 તે; પ્રેમ-આરતો ઉત્તેજક રસ. કામના નવ
 રસમાંનો એક મુખ્યારસ તે શૃંગારરસ.
 શૃંગારી, વિ. ધરણી; શૃંગારપ્રિય; કામી;
 ધરણીઓમાં મુલતાન (૨) શૃંગાર રસ
 સમજનાર.
 શૃંગી, વિ. શિંગડાવાળું પશુ. (૨) પર્વત.
 શેક, પું. પોતાં, છુટકાની પોટલીઓ કે વનસ્પ-
 તિનાં પાન વગેરેને ગરમ કરી સરીરના
 આધિવાળા ભાગને ગરમાવે આપવે તે;
 દેવતા-અગ્નિથી સરીરને ગરમી આપવી તે.
 શેકવું, કિં. સં. દેવતા ઉપર ગરમ કરવું;
 પાકી-પકાવે અથવા પાકી થાય એમ કરવું;
 અગ્નિ ઉપર જુનપ-તડતડે કુલે અને કૂટે
 એમ કરવું. ભાખરી, કંદ, પાપડ, રોટલી
 ને ચણા. વગેરે શેકવું. (૨) સરીરને ગરમી
 આપવી. (૩) સંતાપવું; આહુ ઉદ્દેગ કરાવવો.
 ચિંતા કરાવ્યા કરવી:-આ છોકરે તો
 શેકી, નાખ્યાં, શું કરીએ ?
 શેષશ્લોકી, વિ. શેષશ્લોકી; મનગમતા મનસુખા
 કર્યા કરનાર-તરંગી; ન બને એવા મનોરથ
 કરનાર; ખોટા ખોટા-ખોટી-ખોટી અભિ-
 લાષાઓના વિચાર કરી ખીલનાર-રાજ
 થનાર. (૨) આજસુ; ખોટા ખોટા વિચારમાં
 મગ્ન થઈ પડી રહેનાર.
 શેષદાર, પું. કુમારવિસદારનો કારકુન; પરમ-
 પુણાના વડાનો પત્રક કારકુન. એ માનની
 રજુઆત; અકની હરાજી, અને માપણી;

‘વગેરે’ કામ કરે છે.
 શેષર, પું. [સં.] દાર; માળા. તોરણ; છાત્ર;
 શિરપેચ; શિખામણિ; શિરોબૂધણ.
 શેષસહી, જુ. શેષસહી.
 શેષાઈ, સી. શેષાઈ. પતરાજી; ગરરી; શેષી;
 બકાઈ.
 શેષી, સી. શેષાઈ; પતરાજી.
 શેષીખાર, વિ. પતરાજી ખોર; બકાઈ-પોતાની
 મોટાઈ-અહંતા દેખાડનાર.
 શેજ, સી. ચપ્પા; બિજાનું. (૨) પક્ષગ;
 સુવાનો સાથરો-પાથરણ વગેરે તે.
 શેક, પું. [સં. એછી] મોટા આનરદાર
 વણિક અથવા વેપારી તે; સાહુકાર; તવંગર
 માણસ. (૨) શ્વામી; ધણી; માલીક.
 (૩) ઉપરી; વડા; મુખી; મુરખી:-શેક ને
 વાણીતર-શેક ને ચાકર-નોકર.
 શેષાઈ, સી. શેકપણું; વડા-મુખી તરીકે કામ
 કરવું તે. (૨) શેકનો દરજ્જો-એકો.
 (૩) ન્યાતો-મંડળો વગેરેના આગેવાન
 તરીકે કામ તે. (૪) શેકપણાનો લઠાવો.
 શેકાણી, સી. શેકની સ્ત્રી; વેપારી-વણિકની
 પત્ની તે. (૨) સ્વામિની; ધરની વડી સ્ત્રી;
 માલીક સ્ત્રી; ઉપરી-મોટા માનવાળી સ્ત્રી.
 શેકિયો, પું. શેક; સાહુકાર; મોટા વેપારી;
 આનરદાર અને વ્યવહાર કુશળ તવંગર
 માણસ તે; મુલશય.
 શેટા, પું. ખેતરની હર ઉપરની પાળ-પાળી તે;
 ખેતરની સીમા-અર્થાત્નો ભાગ તે; ખે
 ખેતર વચ્ચેનું અંતરાળ તે; આતર. (૨)
 ખેતરના વિભાજોમાંનો માર્ગ; પગથી;
 રસ્તો તે.
 શેણ, જુ. શણ.
 શેણિયું, ન. શણનું કપડું તે.
 શેણે, અ. સાથી; કેમ: શા માટે:-એમ
 , શેણે મરે છે ? (૨) સામાં; સાઉપર. ઉ.
 શેણે તારાં મન વચ્ચાં રે.

શેતરંજ, પું. ચતુરાષ્ઠ બરેલી એક રાજસી
રમત; ચોપટ; શુદ્ધિબળની રમત. આમાં
પાદશાહ, વજીર, હાથી, હંટ, ધોડો, અને
પેદળ મળીને ૧૬ મહોરો હોય છે.
ચોપટમાં ૬૪ ખાના હોય છે અને જે નજી
પોતપોતાના ૧૬ સોળ મહોરો ગણવી રમે
છે. એમાં રાજ ધેરાય એટલે રમત પુરી
થઈ એમ ગણાય છે. આ રમતથી શુદ્ધિ
પ્રાપ્ત છે. ચતુરંગ.

શેતરંજી, સ્ત્રી-રંગદાર પદા અથવા ચોઢીઓ
પાડીને વણેલું જાડપોતું પાથરણું; સુંદર ને
મજબુત વણાઈતી જાજમ.

શેતાન, પુ. [અ.] ભયંકર ક્રૂર કર્મ કરનારો
 દુષ્ટ દેવદૂત; બૂલ; મોટો જીન; ખબ્બીસ.
 (૨) રાક્ષસ; દેવ. (૩) તકલી-દુષ્ટ માણસ;
 નકાર કામ કરતા હરે નહિ, તેમ જ
 સપડાય નહિ એવો ધૂર્ત-દેવો માણસ.
 (૪) તોફાની; મસ્તીખોર.

शेतानियत, श्री० शेतानी; शेतानपण्डु.

શેતાની, અી. શેતાયત.

શેત્રુર, ૧૦ એક જાતનું ઝાડ. રેશમ બનાવનારા કીડા એનાં પાંદડાં ખાય છે. (૨)
એક જાતનું ફળ.

શેર, પું. અધિક ભરતર અથવા જોખન માપ;
વજન તે. મથુના ૪૦ મા ભાગ નેટવું
માપ તે. (૨) [અંગ. Share] પંત્યા-
ગાના ભાગીદાર તરીકે જે ભાગ્યત્ર તે;
ભાગનું સમ્પત્તિ; વિભાગી લેખ.

શેર, પું વાપ, ચિતો, કિં પ્રં શેર
ચવું=ખહાદુરી આણવી. તાહુરી ઉશ્વું:-
તમાર મુખ દીકું એટલે એ શેર થયો,
નહિ તો ત્યારનો મરીખ ગાય નવો બની
મેસી રહ્યો હતો.

શેરડી, સ્ત્રી ૦ શેલડી; કસ; ઇસ્ટ્રી, નેના
રસભાથી ગોળ અને ખાંડ બને છે તે વાંસ
સમાણી વનરપતિ. (૨) ખમવાડ; નાના
માંકડા રરતો.

શેરિયાં, નાં સજીનાં બિયાં, બીડીની જાતના
છોકનાં બિયા. (૨) એક શેરજ પ્રવાહી
માથ એવા માપનું બાંક તે.

શ્રેષ્ઠિયું, વિ. શેર બાર જમાં માય તેવું-માટી
/ કે ધાતુનું પાત્ર; શેર જેટલા વજનનું. (૨)

શેરી, સીંઘરાની આગ, વચ્ચેનો, રસ્તો,
 સાંકડા માર્ગનો મહોલો; પોગ અથવા
 પાડો; ફળિયું. વધ્યાં ઘરેવાળો સાંકડો
 નાનો વાસ; ગલી. હું બના ધીરા આલો
 મોરી શેરી ગલિયાં, સી. ગી. હુદારશેરી.
 શેરીલોખાન, પું રહેરીલોખાન; એક જાડનો
 બાળતાં મુગધિવાળો હુમાડો આપે એવો
 સુદર; એક જાતના સુંદરનો ધૂપ.

શેરડી, પું. શેરડી; અરજી, દસ્તાવેજ અથવા
 લખત ઉપર લખેલી અધિકારીએ લખેલું.
 હુંકે જવાબ અથવા નિકાલ સંબંધી
 લખાણ; ટિપ્પણ. હુંકે જવાબ કે હુંકેમ તે.
 શેલડી, સી. શેરડી; ધણ; ઉત્ત. ઉ. શેલડી
 સાકરગોળ. ૬૦ ૬૦ ૩૦.

શેલારી, ત્રીં ઇંડરીઓ અથવા ત્રીંઓ
ઉપરથી તરીકે વાપરે એવું કસમી રેશ-
મનું મુદર શેર્ષ તે; યાલ તરીકે વાપર-
વાનું મુદર ઉપરજ. હં વીસા ! કાલે
શેલારી રૂડી બારનગરી.

શ્રેષ્ઠી, સ્ત્રી અને મહામુખી દેવતા પાઠવાની મુજબ
 ૧ વગેરેની ઠોરડી. (૨) બરમ; રાખ;
 ૩ રખા; ૪-ઝોમાં શું; હેલી-સોલી મ-
 જવાની છે ?

શેષુ, નં કસમી કારખાલવવાળો બારીક સુદર
વણુદનો ખેસ, કસમી ઉપન્નૌ; ઉત્તરીય
વચ્ચે શેષુ ચાધડી, એમ કહેવાય છે પા-
દચાકી વખતમાં શેષાની બહીસ ખોટા
માનવાળી ગણાતી હતી કિં ગાડયા શે-
ષા પાનેતરના છેડા.

अस्य, पुं० होइत्यं वाच्यं भारे नहि ते भारे

માયના પાછલા બે પગ બાંધવા તે; પાછલા બે પગે એક દોરડાના કડકાથી આંટી નાંખી તે. (૨) પગે આંટી નાંખીને બાંધાય એવો દોરડાનો કડકો તે. શેલો વાગવો, એમ કહેવાય છે.

શેલોત, પું. તાલુકદારો, ગરાસિયા અને દેશાધિકારી વગેરે જમીનદારોનો ગ્રામનું વસુલ ઉપરાવનારો-મહેતો; તલાટી.

શેવગાંઠિયા, પું. ચણાના વેસણની ઝીણા ઝારાએ પાડેલી અને હાથે વણેલી જાડી પાતળી તે તળેલી ખારી સેવો; તે ચણાનું મમાલાદાર ચવેલું.

શેવટ, નં. છેડો; અંત; આખર. (૨) પરિણામ; ફળ. (૩) નિકાલ.

શેવડો, પું. અમલ; બુદ્ધ-જ્ઞાનધર્મનો સાધુ. શેવાળ, સી. પાણીમાં ડુબડુબાં રહેતાં પત્રધિયાં અને પત્થર વગેરે ઉપર બાકેતો ચીકણો ને લીસો નાળુક વનસ્પતિનો થર; લીલ. (૨) પાણીમાં થતી રેશમના લાંબા ગુંઠળા જેવી લીસી વનસ્પતિ; લીલ. (૩) તાન શાકભાજી અને પાણી ગરમ થતાં તેમાંથી નીકળતી હાંની વરાળ-વરાળિયા બિનાચ-આછી વરાળ.

શેવાળિયું, વિ. શેવાળવાળું; લીલી સુવાળી શેવાળ બાકી હોય એવું. (૨) આછી વરાળ નીકળતી હોય એવું; વરાળિયું.

શેવી, સી. જુ. શેવ; સેવ.

શેવું, વિ. દાળપડતું; સહેજ નમતું.

શેવો, સી. શેવ; સેવ. મેંદની કણકને વણીને કાઢેલા તાર તે. એને સુકવી દેશે અને જ્યારે ખાવી હોય ત્યારે ખજખજતે પાણીએ બાપી ઝાસાવી લી-ઝાળ-ખાંડ નાખીને ખાય છે. (૨) ચણાની કણકને ઝરામાં ધસીને પાડેલા તાળ ખારા તળેલા તાર તે. ખારી તીખી સેવો. શેવો પાપડ-સારે ટાણે અને તહેવાર ઉપર શેવો

પાપડ બનાવવામાં આવે છે.

શેષ, વિ. [સં] વધેલું; બાકી રહેલું. વધેલું; બચેલું. (૨) વાપરનાં વધેલું જે તે; વાનગી. (૩) પ્રસાદ.

શેષનાગ, પું. મોટો સાપ; સાપ-નાગનો રાજ. પુરાણો પ્રમાણે જેના માથાપર પૃથ્વી રહેલી છે તે મોટો મર્ધ.

શેષશાસ્ત્રી, વિ. શેષનાગપર સુતેલ; શેષ પર સુનાર. પુરાણો પ્રમાણે જ્યારે યુગક્ષય થાય છે ત્યારે વિષ્ણુ ભગવાન જળમાં શેષનાગ ઉપર પોઢે છે. આ ઉપરથી ભગવાન શેષશાસ્ત્રી કહેવાય છે. શેષશાસ્ત્રી વિષ્ણુ.

શેહ, સી. [ફા. ગ્રાહ.] પ્રતિમંધ; અટ-કાવ; અનુરોધ. (૨) સામાના સામીપ્યથી દગાઈ જવું તે; હાથ પડી જવી તે; દાખ; હાથ. (૩) ઘરમ લાગવી. લગાઈ જવું તે.

શેહેનશાહ, પું. [ફા.] મોટા રાજા; સા-આટ; અધર્તા રાજા.

શેહેનશાહી, વિ. શેહેનશાહનું-તને લગતું; તેની કારકિર્દીનું.

શેહેર, નં. [ફા.] મોટા વેપારનું અને ઝાઝી વસ્તીનું સ્થાન-મથક તે; નગર; પુર.

શેહેરી, વિ. શેહેરનું; શેહેર સંબંધી (૨) નાગ રિક; સુસંસ્કૃત; સારી રીતભાતનું; સભ્ય.

શેહેવત, નં. વિષયસુખની ઇચ્છા; હવથ.

શે, અ. શા ખાટે; કેમ; કયા કારણે; શા અર્થે.

શેકડો, સેકડો; સોનો જુમલો, સો.

શેકી, સી. ચિંકા જેવી જુડી, પડી પડિયાની શેકી. (૨) દોરને મોટે બાંધવાની ચિંકા જેવી જાળ; મેં બાધલું.

શેકું, જુ. સેકું; સોનો જુમલો.

શેકો, પું. સેકું; સેકું.

શેત્ય, નં. [સં.] શીતળતા; ઠંડક. (૨) ટાલ, શીત.

શૈથિલ્ય, નં [સં.] શિથિલતા, 'નિર્માય;

હીલ; હંડાપણુ (૨) 'નબળાઈ; કમબોરી.

શૈલ, પું [સં.] પર્વત, પહાડ; ગિરિ.

શૈલી, સ્ત્રી [સં.] લપાણની યંત્ર; છાં-

રત; રીત; પ્રકાર; તરલ. ૧૧૧

શૈવ, વિં [સં.] શિવ-ગંઠ સમ્બધી (૨)

શિવમક્ત.

શૈવી, વિં શિવનું, શિવ સમ્બધી; શિવધર્મનું.

શૈશવ, નં [સં.] શિશુપણુ; પ્રથમપણુ;

નાનપંથ.

-શોક, પું [સં.] પ્રિયમ્ભ/કાપ્રિય વસ્તુ

વગેરેના નાશથી. ઉપજતી. નાસીપાસી;

નાહમેદી તે, ખેદ; દિલગીરી. (૨) ના

હમેદ થઈ ગયેલી-ગુમાવેલી બાબત ખેદ

'કરવો તે; શ્દન. (૩) નાહમેદી, નિરુત્સાહ

રાખવો-ધારણ કરવો તે, બ્યવહારથી ખિન

રહેવું તે:-શોક પાળવો; કુખવાળી લા-

ગણીથી કરેલો સુખાભાવ તે. ૧૧

શોકકારક, વિં ખેદકારક, દિલગીરી ઉપજાવે

એવું; કુખજનક.

શોક્ય, સ્ત્રી સૌન્દર્ય, પોતાના પતિની બીજી

સ્ત્રી તે, એક પુરુષની એકથી વધારે

સ્ત્રીઓ એક બાબતે જે સમ્બધી ઓ-

ળખે છે તે, સખની, પતિસુખમાં ભાગ પ-

હાવનારી તે (૨) પ્રતિસ્પર્ધી.

શોખ, પું [અ. શયક્], હોશ; સુખાનંદ

લેવાનો ભાવ તે, ચાહ; છમ્મ; કોહ (૨)

મનને ગમતી વસ્તુનો ભોગ તે; મોજબજા

કે રંગગાજની બાવના કે ઉત્સાહ તે,

શોખી, વિં સુખાનંદની છમ્મવાણુ; શૈલી-

લ; હમેગી, મોજ, કોહીલ.

શોખીલું, વિં શોખ-આનંદની ભાવનાવાળુ

શોચ, પું શોક, ખેદ, દિલગીરી (૨), શિ-

કર; ચિતા, કાળજી (૩), અપ્રમોસ,

પશ્ચાત્તાપ.

શોચના, સ્ત્રી શોચ, શોક. (૨) ચિંતા.

(૩) અપ્રમોસ. ઉં છવ' તું શીદને

૧૧ શોચના કરે, કૃષ્ણને.

શોચનીલ, વિં શોચ કરવાયોગ્ય; અપ્ર-

મોસમકારક.

શોચ્ય, વિં [સં.] શોક-દુઃખ કરવા જેવું; દિવ-

ગીરી કરવા જેવું

શોષિત, નં [સં.] સોહી; શ્વેત; રક્ત.

શોષિતપુર, નં બાણુસુરતું શબનગર.

શોધ, પું 'સાળે, શુભ, શોહી 'જન્મવિધિ

શીમડી કુમતી તે.

શોધ, સ્ત્રી [સં.] ખોળ, તપાસ; તળ-

વીજ શોધવું તે; તપાસ. (૨) પતો,

ખાળ 'શોધખોળ=છુપું રહેલું હોય, ખર્ચ

જાણમાં હોય નહિ તેને જાણમાં લાવવું અને

તેની તપાસ કરવી. અર્થછતાને છુપું કરી

તે સંબંધી હકીકત મેળવવી તે; નહિ જા-

ણીતી વાત અને વસ્તુ વગેરેને જાણમાં-

જાહેરમાં લાવવાનું કામવગેરે તે-શોધખોળ.

શોધક, વિં શોધ કરનાર; કુહનાર; તપાસ

કરનાર (૨) નહિ જાણમાં હોય એવી

વસ્તુ તથા વિચાર વગેરેને જાણમાં-જાહેરમાં

લાવનાર. (૩) શોધ કરે એવું; ઝીણી

તપાસ-નિરીક્ષણ કરવાની ટેવવાળું.

શોધખોળ, સ્ત્રી શોધવું અને ખોળવું તે,

તપાસ કરી, નહિ જાણાયેલી બાબત ત-

પાસ કરી જાહેરમાં લાવવી જાણવા તેમ

કરવાનું કામ તે.

શોધન, નં [સં] શોધવું તે. ખોળ. (૨)

તપાસ, તપાસ (૩) પરીક્ષા. (૪)

કુસ્તી.

શોધવું, કિં સં ખોળવું, કુહવું. (૨) ત-

પાસ કરવી. (૩) પરીક્ષા કરવી (૪)

દુરસ્ત કરવું; દોષ કાઢી નાખી બરાબર

કરવું (૫) બેજ કરી નાખી કાઢ

વસ્તુને ચોખ્ખી કરવી; કાઢ બાબતે સ્વ-

ચ કરવી; શૂન્ય સુધારી-વગેરે.

શોધાશોધ, સ્ત્રીં બોળબોળા; ઢંડાઢંડ. આમ તેમ બે ત્રણ જણાએ એક સાથેજ ઉતાવળે શોધવા માંડું તે.
શોધિત, વિં શોધી કરેલું. (૨) ચોખ્ખું કરેલું; સ્વચ્છ કરેલું; સુધારેલું. ભેળ અથવા દોષ વગરનું.

શોધ, પું એક વેનૌપધિ.
શોભન, વિં શોભારપ; સુંદર; ઉત્તમ; તેજસ્વી. (૨) શોભે એવું તે.
શોભતું, વિં શોભા આપે એવું; મન્વતું. (૨) લાયક; ધટતું; છાજતું; ઉચિત.
શોભવું, કિં અં સારું દેખાવું; સુંદર લાગવું. (૨) ધટવું; યુક્ત હોવું; બ્યાજખી લાગવું.

શોભા, સ્ત્રીં [સં.] સારા-સુંદર દેખાવ તે; યુગસુરત દેખાવ. (૨) પ્રતિષ્ઠા; આબર. (૩) લાજ; માન; મલાજો.
(૪) સૌદર્ય; અલંકારરૂપતા.

શોભાયમાન, વિં શોભાવાળું; સુંદર શોભતું

શોભિત, વિં શોભે એવું; સુંદર દેખામ એવું; શોભા આપતું. (૨) ખલતું; ધટતું.
શોભિતું, વિં શોભતું; સારું દેખાતું; ખલતું.
શોર, પું ગોધાટ; કોલાહલ; ગડગડ. (૨) અવાજ; ધ્વનિ.

શોરબકોર, પું ગોધાટ; કલાહોલ.

શોષ, પું [સં.] સુકાવું તે; સુકવણ; અનાદ્રિતા. (૨) ચૂસ; પ્રવાહી લેવા ખેંચવાની માંગ; ખાસ; તરસ. ઉં કંઠે તો કાંટા પડ્યા, મુખે પડીઆ શોષ-વે. (૩) લીનતા; દુર્બળતા; કરમાઈજવું તે; ઉતરી જવું તે.

શોષણ, નં [સં.] સુકાવું જવું તે; રસાદિતું ખેંચાઈજવું તે. (૨) ચૂસ; ખેંચ; ગળ.

શોષવું, કિં સં અસવું; ખેંચવું; પીવું. (૨) દુઃખદેવું; સંતાપવું.

શોષાવું, કિં અં સુકાવું (૨) દુર્બળ થવું; પ્રવાહી-વિત અને રસ વગેરે ઝોઈ યઈજવાં. (૩) કઠમાં ધટવું; સંકુચિત થઈજવું; ધટીજવું. (૪) કરમાવું. ઉં કુમાર! ક્યા દુઃખથી શોષાઈ ગયારે.

શોહવું, સારું દેખાવું.

શોહાવું, કિં અં શોભવું; ખલવું; સારું દેખાવું.

શોળ, વિં [સં. પ્રોહશ.] સોળ; ઇસને છ; ૧૬.

શોહવું, કિં સં તૈયારકરવું; જમાવવું; એકઠુંકરવું.

શૌચ, નં [સં.] સ્વચ્છતા; દોષ, મળ અને આમડછેટ વગેરેનું માર્જન તે; ચુદ્ધતા. (૨) પ્રાપચિત; પવિત્રતા.

શૌરસેની, સ્ત્રીં ચરસેન દેશની ભાષા; પ્રાકૃત ભાષાઓમાંની મધુરાં તરફની ભાષા.
શૌર્ય, નં [સં.] ચરત્વ; બળ; ઉત્તેજવાથી ઉભરાતી શક્તિ; ઉત્સાહશક્તિ. (૨) પરાક્રમ; બહાદુરી.

શ્મશાન, નં [સં.] મડદાં ઠેકાણે પાડવાનું સ્થાન; મસ્જાદ; પ્રેતભૂમિ. શ્મશાન વૈશગ્ન=તાણું મરણ થતાં અને તેને બાળતાં દાટતાં સસાર ઉપર આવેલો ક્ષણિક અભાવ તે. મડદાને ઠેકાણે પાડવા જતાં તે જોઈને 'સંસાર અસાર' છ' એમ થઈ આવેલી લાગણી તે; થોડીવાર ઢકે એવા વિચારનો ઉભરો તે.

શ્મશુ, સ્ત્રીં [સં.] પુરુષના ઉપલા ઝોડ ઉપરના વાળ તે; મુંજ.

શ્યામ, વિં [સં.] કાળું; ઘેરા આસમાની રંગનું. (૨) પું કનેયો; કાન. (૩) પ્રીતમ.
શ્યામકર્ણ, પું કાળાં કાન અને કાળો પુહડાવાળો થોડો. અંધમેધમાં આવે થોડો ભોમ્મ હોએ.

શ્યામળ, વિં શ્યામળ; કણુ; નીલું; ઘેરા
આસમાની રમતું.

શ્યામા, સ્ત્રીં [સં.] તારુણના, લોહીના
બરાવાથી સહેજ ઘેરા વર્ણની સ્ત્રી; સોળ
વર્ષની જુવાન સ્ત્રી તે.

શ્યામિકા, સ્ત્રીં [સં.] કાળપ, કાળાચ.
(૨) ધાતુ વગેરેનો કાટ તે.

શ્યાલક, પું [સં.] વડનો ભાઈ તે; સા-
ભા. ઉં મારી માતને હેતને હાથે, જમણે
સમવય સ્થાલક સાથે.

શ્યાલી, સ્ત્રીં સાગી; વડની બહેન તે.

શ્યેની, સ્ત્રીં સમળી; બાળપંખીની માદા.

શ્રદ્ધા, સ્ત્રીં [સં.] આસ્તિક યુદ્ધિ; વિ-
શ્વાસ યુદ્ધિ; આસ્થા; આક્રોશ, બરોસો;
પતીજ. (૨) ભક્તિભાવ, પ્રેમ ને ભક્તિ
પૂર્ણ એક નિશ્ચયવાળું મતવ્ય તે; અચળ-
ભાવ.

શ્રદ્ધાળુ, વિં શ્રદ્ધાવાળુ; વિશ્વાસી; આસ્તિક;
ભક્તિમાન.

શ્રમ, પું [સં.] શરીર અને મનને કામ
અને વિચાર કરતાં પડતું જે ભાર તે; આ-
યાસ; રંજ; જહેમત; વૈનક. (૨) બળ;
મહેનત. (૩) થાક; શરીર અને મનને
પડેલા ભારથી આવેલી અશક્તિ, ધાસ;
શોધિલ. (૪) કુખ.

શ્રમણ, પું [સં.] યૌદ્ધમિત્ર; યુદ્ધ અ-
થવા જૈન ધર્મનો માધુ તે. શરવણુ:-
બ્રાહ્મણશ્રવણુ.

શ્રમિત, વિં ચાકેલું; શ્રમ ચલ્યો હોય એવું
શ્રવણુ, નં [સં.] સાંભળવાની છદ્ધિ;
કાન. (૨) સાંભળવું તે. (કથા વાર્તાદિક)
બાવીસમું નક્ષત્ર.

શ્રાદ્ધ, નં [સં.] શ્રદ્ધાથી પિતૃઓની તુષ્ણિ
માટે કરાતી તર્પણ પિડદાનાદિક ક્રિયા
તે; પૂર્વજોને જલજલ્હિ-પિંડ આપવા તે.

શ્રાપ, પું શાપ; મદદવા.

શ્રાવક, પું જૈનધર્મનો માણસ; જૈન-જૈની
શ્રાવણુ, પું [સં.] વિક્રમ સંવત્સરનો દસમો
અને ચોથામાસે બીજો મહાનો.

શ્રાવણી, સ્ત્રીં શ્રાવણ મહાનાની પુત્રમ; બ-
લેવ; ચતુર્વેદીઓને જનોઈ બદલવાનો
દિવસ-તહેવાર; નળિયેરી પૂર્ણિમા.

શ્રાવિકા, સ્ત્રીં શ્રાવકની સ્ત્રી; જૈન ધર્મ
(દીક્ષિત) પાળનારી સ્ત્રી.-શ્રાવિકાશ્રમ.

શ્રાવ્ય, વિં [સં.] સાંભળવા યોગ્ય. સા-
હિત્યમાં નાટકના જે પ્રકાર કહેલા છે.
એક જોવાયોગ્ય અને બીજો સાંભળવા
યોગ્ય:-શ્રાવ્ય અને દ્રશ્ય.

શ્રાંત, વિં [સં.] થાકેલું; કંટાળી ગયેલું;
હાંસી ગયેલું. (૨) શાંત

શ્રી, સ્ત્રીં [સં.] લક્ષ્મી; વિષ્ણુપત્ની. (૨)
સંપત્તિ; દોહત; દગ્ધ. (૩) શોભા; ભભક;
લખલખાટ; સૌંદર્ય. (૪) કીર્તિ; ખ્યાતિ.
મહિમા. (૫) ઐશ્વર્ય; વેભવ; જલ્હોજ-
લાવી. (૬) સુભાગ્ય; બહતી. (૭) ધર્મ,
અર્થ અને કામ એ ત્રણ અર્થસિદ્ધિ તે.
(૮) શુભસૂચક સુચુદર્શક ઉપસર્ગ:-શ્રી
ગણેશ; શીકારી

શ્રીકંક, પું [સં.] મહારેવ; શંકર
શ્રીકાર, વિં સુંદર, મજેલુ. (૨) સરસ;
ઉત્તમ:-શ્રીકારમાલ.

શ્રીખંડ, પું દર્દિર્ભા ખાડ નાખાતે બના-
વેલો ખાવાનો એક પદાર્થ. (૨) [સં]
ચંદન; સુખકં.

શ્રીમદ્દેશાનમઃ અં મંગળસૂચક ગણપતિ
વંદન. (૨) આરંભ; શરૂઆત, પગથી;
મંડલુ-એમ. કરોને આગેજ શ્રીમદ્દેશા-
નમઃ સરસ્વતીચંદ્ર. શિવપુત્ર ગણેશ વિદ્ય-
હારી હોવાથી દરેક શુભકાર્યના આરંભમાં
તેમને નમન કરવાનો હિદ્દુઓમાં રિવાજ
છે તે ઉપરથી આરંભને માટે શ્રીમદ્દેશા-
નમઃ એમ કહેવાય છે

શ્રીધર, પું. [સં.] વિષ્ણુ; લક્ષ્મીને ધારણ કરનાર પ્રજ્ઞ.

શ્રીપાત, પું. મેન્સારી; ત્યાગી. ઉ. યતિ શુદ્ધ શ્રીપાત વેરાગી. રત્નો.

શ્રીફળ, ન. નાળિયેરીનું ફળ; નાળિયેર. કિં. પ્ર. શ્રીફળ આપણું=રત્ન આપરી; અતરસ કરવું; રૂપસદ આપરી. (૨) બીજું; બીજીનું ફળ.

શ્રીમત, વિ. [સં.] સુભાગી; સુખી; ભાગ્યશાળી. (૨) ધનવાન; પૈસાદારને ઉત્તમતા વગેરે અર્થમાં બીજા શબ્દ સાથે જોડાય છે:-શ્રીમદ્ભગીતાદ્ય.

શ્રીમંત, વિ. ધન, પદવી, યશ અને ઉત્તમતાવાળું; સુભાગી; યશસ્વી; ઉંચા દરજ્જાનું:-શ્રીમંત સરકાર શ્રીશ્યામજીરાવ બહાદુર. (૨) પૈસાદાર; ધની; ગૃહસ્થ એ કંઈ ગરીબ નથી, શ્રીમંત છે શ્રીમંતની શી વાત, એ તો ચકાવ તે કરે.

શ્રીમંતાઈ, સ્ત્રી. ગૃહસ્થાઈ; પૈસાદારપણું; ધનાઢ્યતા. (૨) જહોજલાની; વૈભવ; સાહેબી.

શ્રીમાન, વિ. ભાગ્યશાળી; સુખી; વૈભવી; ધનવાન અને યશસ્વી એવું.

શ્રીમુખ, ન. સુંદર, સુભાગી, ધન્ય પ્રુણસ્વરૂપ સુખદર્શન એમ. ઉ. ચાલો તો શ્રીજી જઈએ, શ્રીમુખ સુંદર જોવાને. (૨) સ્વમુખ; પોતાનું મોં તે:-જે કહેવું હોય તે આપ શ્રીમુખે કહોને ? (૩) સાક સંવત્સરમાંનો એક સંવત્સર:-શ્રીમુખ સંવત્સરે.

શ્રીમુક્ત, વિ. બડભાગી; ધનવાન અને યશસ્વી; લક્ષ્મીવાળું; શ્રીમુત.

શ્રીમુત, જી. શ્રીમુક્ત; શ્રીમાન.

શ્રીરંગ, પું. વિષ્ણુ; ભગવાન.

શ્રીરાગ, પું. એક રાગ.

શ્રીરામ, પું. શુભકારક-કલ્યાણ નિધાન-રામ

તે. (૨) છેલ્લું ચરણ તે; અંત વખતે શ્રીરામ બોલાય છે. અશુભ ઉચ્ચાર ગણાય છે; પડતી-અંતનો વખત, એવા અર્થમાં વપરાય છે:-હવે શ્રીરામ યઈ જવાના. શ્રીરામ બોલાઈ ગયા=પતી રહ્યું; પુરૂં યઈ રહ્યું, એમ.

શ્રીવત્સ, પું. છાતીમાં લક્ષ્મીના ચિહ્નવાળા-વિષ્ણુ; છાતીમાં શુભ ચિહ્નવાળા દેવ તે.

ત, વિ. [સં.] સાંભળેલું.

અતકીર્તિ, વિ. નામાંકિત; પ્રખ્યાત.

અતિ, સ્ત્રી. [સં.] સાંભળવાની ઇચ્છા; કાન; અવણ. (૨) વેદ; શાસ્ત્ર.

અતિકંઠ, વિ. કાનને કંઠવું લાગે એવું; અગ્રિય-કંઠાર.

અતિસુખ, વિ. કાનને સુખ ઉપજાવે એવું; મીઠું.

અત્વા, અ. [સં.] સાંભળાને.

અવ, પું. [સં.] યવમાં ધી વગેરે હોમવાનો લાકડાનો ચાટવો; સરવો.

એઠી, સ્ત્રી. આગળ વધ્યા કરવું તે:-ગણિત એઠી, ભૂમિતિએઠા.

એણી, સ્ત્રી. [સં.] પંક્તિ; હાર; ઓળ; હાર; અનુક્રમે એક પછી એક ચાલુ પર-પરા તે. એણીબૂત=દગલેદગલા; એક એક પર સિંચાયેલું એવું તે.

એય, પું. [સં.] સાઈ; શુભ હોવું તે; કલ્યાણ; પ્રુણ. (૨) મોક્ષ; મુક્તિ. (૩) હિત; શુભ. (૪) આરોગ્ય, ધનલાભ, આયુર્દૈર્ધિ વગેરે જે સાઈ તે.

એયસ્કર, વિ. [સં.] એય કરે એવું; કલ્યાણ કારક; હિતકર.

એઠ, વિ. [સં.] સર્વોત્તમ; મોટી સરસ. (૨) મોટું; વડું.

એઠતા, સ્ત્રી. ઉત્તમતા; સરસપણું. (૨) મોટાઈ; વડાઈ.

એઠી, વિ. ઉત્તમ એવું; એઠ; પ્રધાન; મુખ્ય. (૨) રોક; વડો.

શ્રોણી, શ્રીં [સં.] શ્રોણિ; યાણો; નિનબ.
શ્રોતા, વિં [સં.] સાંભળનાર; શ્રવણ કર-
નાર. ઉં શ્રોતાન્ન સૌકો ગોલો, જે જે
શ્રી રણુછોડ.

શ્રોત્ર, પું [સં.] કર્ન; શ્રવણ.
શ્રોત્રિય, વિં વેદોક્ત કર્ન કરનાર.
શ્રોત્રી, શ્રોત્રિય; વેદોક્તકર્મ કરનાર.
શ્લથ, વિં [સં.] છુટી ગંધેલું; ઢીલુ પડી ગયેલું;
ગોચુ. (૨) નરમ. (૩) થાકી ગયેલું;
લપડી ગયેલું.

શ્લાઘા, શ્રીં [સં.] આપ વખાણું; વડાધ-
બડાધ; આત્મસ્તુતિ.

શ્લાઘ્ય, વિં વખાણવા લાયક; સ્તુલ.
શ્લષ્ટ, વિં [સં.] બેડેલું; બેરેલું; મળેલું.
(૨) દિઅર્થો.

શ્લીપદ, નં [સં.] પગ વગેરે ભડા થઇ
નબ એવો એક લોહી વિખરી રોગ.

શ્લેષ, પું [સં.] ભેટા; બાય; આલિંગન.
(૨) જેમા બે અર્થ રહેલા હોય એવું
તે. વાક્ય શબ્દ વગેરે.

શ્લેષ્મ, નં [સં.] શરીરમાંનો ચીકણો ધાતુ;
દહ. (૨) મળેખમ.

શ્લોક, પું [સં.] કવિતામાનું લગભગ પુરા
વિચારવાળું બે અથવા ચાર ચરણનું પદ,
વૃત્ત; હંદ. અક્ષરમેળ રચનામાનું એક
પૂર્ણ વિચારવાળું પદ.

શ્વપચ, પું [સં.] ચંદાળો; બગી (૨)
દુષ્ટ અતિ નીચ જાતનો માણસ તે ઉં
આન, અપચ પક્ષીને ખાટે. ગ્રેમાં.

શ્વશુર, પું [સં.] સસરો; વધુવંદના બાપ
એક બાંનેને જે સંગાધએ થાય તે.

શ્વશ્રૂ, શ્રીં [સં.] સાંસ.

શ્વસિત, વિં શ્વાસ લેવું; હાંફવું; થાકી ગયેલું.

શ્વાન, પું કુતરો.

શ્વાનનિદ્રા, શ્રીં કુતરાની ઉંધ; તરત જાગ્યાં
થઇ જવાય એવી ઉંધ તે

શ્વાપદ, નં [સં.] ચારપણુ જંગલી જ
નાવર; ચિકારી પ્રાણી.

શ્વાસ, પું [સં.] નાકથી વાલુ લેવો મૂકવો
તે; દમ લેવો તે; શ્વાસોચ્વાસ. નાક
ખાટે પ્રાણીઓ બહારનો જે પ્રાણવાયુ
લે છે અને ઝેરીવાયુ ખાછો કાઢે છે તે
ક્રિયા. (૨) શ્વાસોચ્વાસને મુશ્કેલ બના-
વનારો એક કશ્નનિતકરોગ; દમ.

શ્વાસોચ્વાસ, પું [સં.] શ્વાસ લેવો ને
મૂકવો તે, દમ લેવા મૂકવાની જે ક્રિયા
તે. શ્વાસોચ્વાસ ચાલે છે, કંઈ દમ બંધ
પડી ગયો નથી.

શ્વેત, વિં [સં.] ધોળું; સફેદ.

શ્વેતાંબરી, વિં ધોળા વસ્ત્રવાળા; જૈન
સાધુઓની એક ભત.

પ.

પ, પું [સં.] ગુજરાતી લિપિના મુળા-
ક્ષરોમાં તો એકત્રીસમો વ્યંજનવર્ણ. ચંચુ-
વેંદની માધ્ય દિની શાખાવાળા આનો
ઉચ્ચાર 'ખ' કરે છે. આથી ગુજરાતીમાં
પણ આગળ ખ ઉચ્ચાર થતો અને હાલ
પણ થાય કે:-ખટરસ, રૂખી.

પટક, નં છટકું; છનો સમૂહ તે.

પટકમ, નં [સં.] કોઇપણ છ કર્મ તે.
બાહ્યણનાં છ કર્મ-અધ્યયન, અર્ધ્યાપન,
દાન, પ્રતિગ્રહ, યજ્ઞન અને યાગન છે.
તાંત્રિક છ કર્મ-જરણ, મારણ, ઉચ્ચાટન,
મોહન, સ્તબ્ધન, અને વિધ્વસન છે.

પટકાણ, વિં જ ખુણવાળું; જેને જ ખુણાં
હોય એવું:-પટકાણાકૃતિ. પટકાણ મંડળ.

પર્યાય, નં જોમાં છ ચક્ર-કુંડળી હોય તે; વિં છ કુંડળીવાળું.

પર્યાય, પું [સં.] જમર; જમરો. (૨) છ પગેવાળું પ્રાણી. (૩) છપદ-છ કુકો-વાળું કાવ્ય; છપો.

પર્યાય, નં છ શાસ્ત્ર તે; છ દર્શન શાસ્ત્રો. સાંખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક, મીમાંસા ને વેદાંત.

પર્યાય, પું છ ગુણ તે: સંધિ, વિચર, યાન, આસન, દ્વિધીભાવ, ને સમાશ્રય.

પર્યાય, પું [સં.] છ. રસ તે.

પર્યાય, પું [સં.] છ શત્રુઓ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સર.

પર્યાય, પું (સ્ત્રી) છ શત્રુઓ તે. વર્મત, શીખ, વર્ષા, શરદ, હેમંત, અને શિશિર.

પર્યાય, નં [સં] વેદનાં છ અંગ-વિભાગ તે.

પર્યાય, પું [સં.] છ મહોના.

પર્યાય, વિં [સં.] સાઠ; ૬૦.

પર્યાય, સ્ત્રી [સં.] છઠ્ઠો દિવસ તે.

પર્યાય, વિં [સં.] નપુંસક; હિન્ડો; ખેળો.

પર્યાય, વિં [સં.] સોળ; ૧૬.

પર્યાય, વિં [સં.] સોળ પ્રકારના ઉપચાર-વાળું; સોળ ઉપચાર યુક્ત.

સ.

સ, પું [સં. સ.] શુભરાત્રી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાં ૪૪ મો ને વ્યંજનવર્ણોમાં ૩૨ મો દંતસ્થાની અક્ષર. (૨) અં સહિત, સહ અને સાથે અર્થ જતાંવનારો સ્પષ્ટની આગળ આવતો આધય:-સમ્રાજ્ય, સકુંડળ. (૩) સ, સાઈ ને ઉત્તમ:-સપૂત, સન્નત. (૪) વર્ણી સ્વ-પોતાતું:-સંધાન=પોતાતું ધાન.

સ, પું દરજી; મેંરાઈ, કપડો સિવવાનો ધર્મો કરનારી એક નાત-જાત:-સઈ, સોની ને સાળવી. કહે સમ્રાજી સાંજ ને મોચીનું વહાણ. (૨) સ્ત્રી સખી; જહેનપણી. (૩) વિં [સં. સપ્તશ] સર્માન, સરખું, નેનું. નાગરસહ કારંભાર; વાણિયાસહ પાણી. (૪) પાંચ માપ. (૫) કળ્લ; મંજુર; ખંડિ-તંમે કયું તે અંગારે સહ છે. (૬) નામાક્ષર પાડવા તે; નામ લખવું તે; પોતે સમર્થ, અર્થવા સાર્થક છે તેમજ પોતાને કળ્લ મંજુર છે એમ જણાવવાને હસ્તાક્ષર કરેલા તે:-અહિં તમારી સહ કરી.

સ, સહયર, સ્ત્રી સહઅર; સૈયર; સખી; જહેનપણી; સ્ત્રીની સ્ત્રી મિત્ર તે. ઉં વસંત વધાવો મારી સહયર સમાધી, મોતીડાંના થાળ બરી ઉઠો રાધારાણી.

સહયર, પું [કા.] વેરો; કર; માથાવેરો.

સહયર, પું [સ.] મૈયર; મુસલમાન ધર્મગુરુઓની જાત; પેગંબરના વંશજો.

સહ, વિં [સં. સર્વે] સૌ; સર્વે; સખળા; બાંધ, સકળ=સર્વે; તમામ.

સકડણું, કિં સં તાણીને બાંધવું; જકડવું.

સકડણું, વિં સખણું; સમું; સીધું; નહિ આંધું; કાવડું. સુલક્ષણ.

સકળ, પું [સં. શેકળ] શુકળ; શકળ;

શુભ સંગમ-ચિહ્ન. (૨) વચન; બોલ;

શિષ્ટ. તે તંમારે સેકન રાખેરો. (૩)

ગોડાની આડખીલી.

સકરકંઈ, પું જમીનની અંદર થતો એક

જાતનો ગળેપણવાળો કંઈ; ચકરિયાં. (૨)

ગાંજર અને રતાણ વગેરે કંઈમૂળો તે.

ખીટકટ.

સકરમી, વિં જાંબણી; નસીબદાર; સુભાગી.

(૦) સુખી-પૈસાવાર. (૩) સારાં કર્મ કરનાર. સકરિયુ, નં શકરિયુ; આહું કંદમળ; પગના અંગુઠા એવું બહુ બિલ્લમ લાંબું મીઠા ધોળા ગરતું કંદ. એવું શાક ચાપ છે.

સકરેણુ, વિં કરેણુયુક્ત; દયાળુ; કરેણુ ઉપખવે એવું.

સકરેા, પું બાળ; ચકરેા.

સકલાત, સ્ત્રીં [નુર્ક. સુફલાત] બાકા તંત્રનું પથ્ય સુલાવમ કાપક; બનાત. ઉં ગજેણુય બજમ તકિયા, સકલાત રૂપ વિશાળ.

સકર્મક, ૧૦ [સં.] જેને કર્મ હોય એવું-કિયાપદ; કર્મયુક્ત. જેમાં કર્તા ને કર્મ બેઉ હોય તે-કિયાપદ.

સકળ, વિં [સં. સકલ] સર્વ; બધું; તમામ. (૨) સંપૂર્ણ. સકળયુક્ત સંપત્તિ મર્વેણુ જેનામાં હોય એવું; સર્વે શુભાન્વિત. સકંચો, પું સચો; યંત્ર (૨) જહક; બીડો; સખત પહડવાળો યંત્ર, હેડ; દબાણ.

સકંટક, વિં [સં.] કાંટાવાળું; વિષમ; યુગ્મા-વાગ્યા કરે એવું; ચિંતા રાખવી પડે એવું, વાધા અને મુશ્કેલીઓ-આકબી-લીઓવાળું તે.

સકામ, વિં [સં.] જેમાં પોતાનો કંઈમાવ-ધનિજા હોય એવું; સ્વાર્થયુક્ત; જેમાં કંઈ હેતુ-કામના હોય એવું તે.-સકામ કર્મ ને નિષ્કામ કર્મ; સકામ બક્તિ.

સકાર, પું સારાપણું; સુકાર્યતા; સ્વાહતા; સાર સત્વ. (૨) ચતુરાઈ; દંગ; વખાણવા જેવું તત્ત્વ તે.-એના કામમાં કંઈ સકાર નથી. (૩) [સકાર] સ, એવો ઉચ્ચાર અને અક્ષર ત સ, એમ.

સકારણ, વિં સહેતુક; કારણસર; અર્થયુક્ત. સકારણું, જીં સ્વીકારણું; કથુલ રાખણ.

સકારો, પું ચાળના તંત્રએને સરખા રાખનારી લાકડી-કે ચીપ તે; જાળવતરણું.

સકાશ, પું [સં.] પાસેપણું; સાન્નિધ્ય; નિકટતા

સકાળ, પું સુકાળ; સારા પાકનું વર્ષ તે.-સકાળકાળ બોધીઓ પથ્ય કહી શકતા નથી.

(૨) મવાર; પ્રભાત. (મરાઠીમાં) સકુમાર, વિં સુકુમાર; નાનું સુંદર; નાણુક; કુમળું-કોમળ; કરમાઈ બપ એવું.

સકૃત, નં [સં.] સાઈ કામ તે; પુણ્ય કર્મ તે. (૨) સકૃત, અં એકજવાર.

સકોપ, વિં [સં.] કોપ-ગુસ્સાભર; કોપ સહિત.

સકોમળ, વિં સુકુમાર; નાણુક.

સકોઈ, નં સકાઈ; ચપલિયુ.

સકર, સ્ત્રીં સાકર; ખાંડ. સકરખોર=સાકર ખાનારો-જીવડો. સકરટેટી, સકરપારો.

મકક, વિં સિકકાઈ; સિકવાળું; સુંદર; સરસ; તોફે; મળેતું.-સકક રૂપેયો, સ-કાઈ માલ.

સકરટેટી, સ્ત્રીં મળ્યા ગરતું પાણીદાર આરિયાની બાતણું એક ઉનાળું રણ; ખડયુડું.

સકરપારો, પું મળપણ નાંખીને બનાવેલી બાખરીનો વળેલો કકડો તે.

સકસ, વિં મળયુત; દડ; કંકણ; જહડીને બાંધેલું-પકડેલું હોય એવું તે; ન છૂટે એવું; સખત; સારી રીતે કસેલું.

સકાઈ, વિં સકક; સરસ છાપવાળું; સિકાદાર, સુંદર. (૨) ચોખ્ખું લોહું.-સકક અને મળવેલ. સકાઈ લોહાની હળયુધી.

સકોડા, પું સિકોડા; ચકોડા; સુંદર છાપ-મ-હોરા તે. (૨) સાખ; શેલ; દાખ. (૩) રાક્ષ; ભંગોડા; છાપ પડે મળેતું મોહક લાગે એવો દેખાવ તે. ઉં વારી બાંડે સકોડા બન્યો. (૪) પત્થરની લખોટી (૫) સુંદર-ચોખ્ખી છાપનું નાણું તે.

સંજ્ઞા, વિ० [સં.] જોડાયેલું; લાગેલું; વળ-
ગેલું; પાપસંજ્ઞા; પ્રેમસંજ્ઞા.

સંકેત, પું० [સં.] શેરેલા જવનો-ધાણીનો
લોટ; સાથે; સાતુ.

સંક્રિય, વિ० [સં.] ચાલુ; કામ કરતું;
સોદોગ; ચાલુ ક્રિયાવાન; નિષ્ક્રિયથી ઉલટું.

સમ્પૂર્ણ, વિ० સુલક્ષણ; સારાં લક્ષણવાળું;
નહિ ચાંદલું; અડપલા નહિ કરે એવું-
કાવકું; સમ્ય; સાલસ; વિવેક-વિનય
-અલ્પમા રહેનારું; સમું.

સમ્પત, વિ० [સ.] સમ; કંઠ; નહિ પોચું;
કઠોર. (૨) દઢ; મજબુત. (૩) કરકું;
કઠોર (૪) મહેનત કરવી પડે એવું;
ચકવી નાંખે એવું; જોર પડે એવું.
-કામકાજ. (૫) નિર્દય; જાલમ;-સમ્પત
હાકેમ-શોક. (૬) અધરું; મુશ્કેલ.

સમ્પત્તિ, સ્ત્રી० કક્કરી; નહિ ઢીલાપણું તે;
કંઠ; દિલે કામ લેવું તે; સમ્પત્તી;
કઠોરતા; કરકાષ. (૨) જુલમ; નિર્દયતા.
(૩) આક્રમણ. (૪) બંધી; પ્રતિબંધ.

સમ્પત્તી, સ્ત્રી० સમ્પત્તિ.

સમ્પ્રદાત, સ્ત્રી० [છુર્કી] સંક્રાંત, એક
જાતનું ગરમ કાપડ; બનાત.

સખા, પું० મિત્ર; દોસ્ત; સાથી; જોડિયો.
(૨) રનેહી.

સખાવત, સ્ત્રી० છુટે હાથે દાન બક્ષીસ વગેરે
આપતું તે; દાન; બક્ષીસ વગેરે. (૨)
દાનેશ્વરીપણું; ઉદારતા; ધોતાણપણું.

સખાવત્તી, વિ० દાનેશ્વરી; ઉદાર; દાતા; છુટે
હાથે દાન તથા બક્ષીસ વગેરે દેનાર. (૨)
સખાવતનું; દાનનું.

સખી, સ્ત્રી० [સં.] બહેનપણી. સાહેલી;
વયસ્યા. (૧) સ્ત્રીનો વેષ લઇને માનારો
પુરુષ; સખીભાવથી પરમેશ્વરનાં બજન
કીર્તન કરનાર-જાણી, સખીબજન-બહેન-
પણીઓનો સાથ તે.

સખી, વિ० દાનેશ્વરી; ઉદાર; છુટથી દાન અને
બક્ષીસ આપનાર; ખેરાતી; દાનનીર.

સખીલાવ, પું० સ્ત્રીરૂપે પરમેશ્વર ઉપર પ્રેમ
પૂર્વક બક્ષિત રાખતી તે. (૨) ખેરક્યાળો;
સ્ત્રીના જેવો સ્વભાવ ને હિલચાલનું વલણ
વર્તન વગેરે તે; બામલાપણું.

સખુન, પું० [સ.] ખોલ; વેણ; વચન;
અર્થ. (૨) બાપણ, સુકન, ચકન.

સખો, પું० મિત્ર; દોસ્ત.

સખ્ય, ન० [સં] મિત્રતા; દોસ્તી. (૨)
સરખાપણું; સાદર્ય.

સગ, સ્ત્રી० યગ; શિખા; ટાચ; શિખર. (૨)
ઢીવાની બેસાતનું શિખર તે.

સગટા, પું० સાલ્સો પહેરતાં કૂખે ખોસવાનો
છેડો તે;

સગડ, સ્ત્રી० ખજર; ખાતમી. (૨) યાગ.

સગડી, સ્ત્રી० [સં. શકટી] યગડી; અંગારા
રાખવાની ચાલણુચુલી; કાચલા ખાળવા
-સળગાવવાની માટી અને ધાતુ વગેરેની
અદિ તદિ ફેરવી શકાય એવી બનાવટ તે.

સગડો, પું० ચાળેલો ધર્તના લોટ.

સગણ, પું० પિંગળ પ્રમાણે પહેલા બે લથ
ને ત્રીજે થ્રુ અક્ષર હોય એવો ગણ
તે=સમતા. સમતા તે ગણ સગણ, જકાત
જમણ ગણ જણો. પિંગળ. (૨) કેડો; પુંઠ.

સગન, પું० હળની સેઠને પુસડે બાંધવાને
ખારેલો જે ખીલો તે.

સગપણ, ન० સગાઈ; સગામંબંધ; લોડીનો કે
લગ્ન સંબંધ તે. ૩૦ પ્ર० સગપણ કરવું
વિવાહ કરવો.

સગરણ, સ્ત્રી० તક; લાગ; પ્રસંગ.

સગરામ, ન० છત્રીવાળી માટી.

સગર્ભ, વિ० [સં] એકજ ગર્ભનું; સહોદર;
બાણ. (૨) ગાબણું; જેને ગર્ભ હોય તે.

સગર્ભી, સ્ત્રી० [સં.] ગર્ભવતી; ખરેવાઈ.

સગર્વ, વિ० અર્વજેર-અર્વસદિત (૨)
અર્વ; અભિમાની; અમર.

સગવડ, સ્ત્રીં અનુકૂળતા; કામ કરવાની
સુગમતા. હોની તે; સોઘ; નેગત્રાષ. (૨)
પુરસદ; અવકાશ (૩) મોકળાશ; સમાસની
ભાગ. (૪) લાભ; તક.

સગવાડ, સ્ત્રીં સગાઈ; સગાસંબંધ; સગપણ.
સગાઈ, સ્ત્રીં સગપણ; સગાસંબંધ. (૨)
વિવાહ; -સગાઈ કરી.

સગીર, વિં [કા] કાચી ઉમ્મરનું; નાનું;
અપુખ્ત; હસેતું; કાંઈકેમરે વસ્તુનું નહિ, દો.
સગું, વિં સોહી કુટુંબ-અને કુટુંબિકથી, જો-
ડાયેલું-અર્થથી; માતા પિતા અને પત્ની
તરફના સંબંધનું; જેની સાથે સગાઈ સંબંધ
હોય તે.

સગુણ, વિં [સં.] ગુણયુક્ત; સત્ય, રમ
અને તમ, એ ત્રણ ગુણાંશ જેનામાં હોય
તેવું; રૂપ, રંગ, આકાર, બાવ તથા ગુ-
ણવાળું. જગતના વ્યવસાયમાં કર્તાઈપે
રહેલું તે. મગુણ અને નિરાકાર નિરંજન
રૂપે યાત રહેલું તે નિર્ગુણ.

સગેત્ર, વિં એક જ ગોત્રનું તે; પોતાના ગોત્રનું;
સમગોત્રનું તે; કુટુંબી. (૨) બાંધવ.
સધન, વિં ગાદ; દાટ; ધનધોર થઈ રહેલું
હોય એવું તે.

સધળું, વિં બધું; તમામ; અનવરોધ, સર્વ.
અચરાચર, વિં [સં.] ચર અને અચર
સર્વસહિત; જડ જૈતન્યમય સદ્યુગ્ત; સ્થા-
વર જંગમ બન્ને યુક્ત-અધુન, હાલી ચાલી
શકે એવું અને ન હાલી ચાલી શકે
એવું જે આ જગતમાં બધું છે તે તમામ.
૩૦ પ્રાં સચરાચર હિતરવું નિર્વિધિ પાર
પહવું, સાગોપાંગ પૂરું થવું. કિં ૫૦ સ-
ચરાચર વ્યાપવું સર્વત્ર પ્રચરાઈ રહેવું.

સચિત્ર, વિં [સં.] ચિત્રસહિત; ચિત્ર-
યુક્ત; ચિત્ર સહવર્તમાન.

સચિવ, પ્રાં [સં.] પ્રધાન; મત્રી; વૃજી,
દિવાન

સચિવતા, સ્ત્રીં પ્રધાનવડ; વૃજીરાત.

મચેતન, વિં ચેતનાયુક્ત જેને બોધ-
સંચા, હોય એવું; જગરક; સાવધ; જીવં.
મચેલ, વિં [સં.] મચેલ; કપડાંસહિત;
માથાગોળ.

મચોટ, વિં ચોટપર, કાગે એવું; આખાડ;
અચૂક; નિષ્ફળ નય નહિ એવું; પ્રિયાન
બંધ. (૨) દુકસીર.

મચોટ, અં ત્રાહત; બિલકલ.
મચ્યરિત, પ્રાં સદર્શન; સદાચાર; સાઈ
ચરિતે. (૨) વિં સદાચારી; સારી રીત
ભાત ને વર્તણૂકવાળું; સારી ચાલતું તે.
મચ્ચિદાનંદ, પ્રાં [સં.] મત ચિત અને
ચાનંદસ્વરૂપ તે; અલ.

મચ્ચુ, વિં ચાચુ; ખર; સત્ય. (૨) અકમ;
સાચુત. (૩) માણ; મજાસુત; દંડ. (૪)
વગળા-બેળા વગરનું; અસલ; નહિ જાનાવડી.
મજ, સજ્જ; તૈયાર.

મજડ, વિં જડ, જેવું દંડ-મજાસુત; ન ખસે-
હાસે કે કામગીરી એવું; મજમ; જમક; છૂટે
નહિ એવું. (૨) પાસે પાસે વ્યાપેલું એવું;
બીડાવું; અવકાશરહિત (૩) સખત
મીઠાપેલું-મીઠું એવું તે. (૪) પાર પડે
એવું; જમર; સચોટ (૫) અચંબાથી કે
બીકથી જડરત થઈ ગયેલું; નિ સંઘ-
મને કોષમાં બેઠું તે. મજડ, યમ, યો.
(૬) મરી ગયેલું; નિર્જીવ; (૭) અકડાયેલ;
હિલચાલ કરવાને અચક્ત; રહી ગયેલું
એવું; કટાક્ષમાં પત્ત મજડ યઈ ગયા.

મજન, નં સજ્જન; સારો માણસ. (૨)
સ્વજન; પોતાના માણસ; આમજન.
મજનતા, સ્ત્રીં સુખનતા; સારાપણું; સજ્જ-
નપણું.

મજની, સ્ત્રીં સખી, સાહેલી; સેવર; ખહેન-
પણી. (૨) પ્રિયા; કાના.

મજવું, કિં સં પ્રેરણા અને વચ્ચ વચેર

પહેરવાં, ધારણ કરવાં તે. (૩) ધાર કાઢવી; ઉતારવું; પથરીપર-નાંખવું. (૩) કિં.અં તૈયાર થવું; હથિયાર, શણગાર અને ખાનગરવા જેવાં કાર્ય કરીને તત્પર થઈજવું; પરવારવું-ડોસો સજીને બેઠા છે. સજીને બેસવું=કર્તવ્યથી પરવારી તત્પર થઈરહેવું તે.

સમજા, વિં પાણીવાળું; જળયુક્તઃ-સજળ નયન.

સમજ, સ્ત્રી શિક્ષા; શાસન; નસિયત. (૨)

ખોટા વર્તન અને કામ વગેરેનો નુકસાન-પૂરક બદલો તે; પ્રત્યાપાતઃ-બાઈ પડ્યો તો કહે કે, પહેરતો-બાઈ દોડ્યાની સજ.

સમજાઈ, સ્ત્રી સામગ્રી; તૈયારી.

સમજત, વિં સુજત; સારી જાતનું; કૃત્રીન; ઉંચા ગુણમય; ખાનદાન; સારા કુલંખમાં જન્મેલું; ઉમદા પેદાશનું.

સમજતિ, વિં સ્વજતિ; પોતાની સમાન જાતનું; એક સરખા જન્મ, વર્ણ, પ્રકાર, અને વર્ગ વગેરેનું તે.

સમજતીય, વિં [સં.] એક જાતનું; સમ-જાતિનું; એકજ વર્ગ અથવા વર્ણનું.

સમજપો, પું તંદુસ્તી; આરોગ્ય.

સમજય, સ્ત્રી શિખામણ; બોધ. (૨) સમજણ.

સમજયો, પું છાર, છર; અસ્ત્રો. ઉં સોનાનો સમજયો ને સલાદીએ સોનાની કડે. ક. દ. ડા.

સમજવું, કિં સ. શણગાર વગેરે ધરાવી-પહેરાવી તૈયાર કરવું; શણગારવું; શોભાવવું; અલંકૃત કરવું; પહેરાવવું; ધરાવવું. (૨) ઉતારાવવું; ધાર કાઢાવી; તૈયાર કરાવવું.

સમજવાર, વિં સમજ કરવાલાયક; શિક્ષણીય; શિક્ષાને યોગ્ય તે.

સમજિત, વિં સન્નિજત; સજ્જ થયેલું; તૈયાર.

સજીવ, વિં જીવવાળું; જીવતું.

સજીવન, વિં સજીવ; જીવતું. (૨) ફરીને

જીવ પામેલું; જીવતું થયેલું; જીવ આવેલો. હોય એવું. કિં પ્રં સજીવન કરવું= ફરીને જીવતું કરવું; જીવ લાવવો; તાજું-લીલું કરવું; મરતા-સુકતાને ઉગારવું; તંદુસ્ત કરવું. (૩) નહિ નાશ પામતું; નહિ સુકાતું વા ખૂટતું એવું; અમર; અખૂટઃ-સજીવન પાણીથી ભરપૂર કુંડ.

સજીવારોપણ, નં [સં.] નિર્જીવમાં સજીવપણાનો આરોપ કરવો તે; જડમાં જીવંતભાવ મૂકવો તે.

સજોડ, વિં પોતાની જોડ સાથેનું; સાથી; વાળું; જોડયુક્ત; જોડીદારસહિત. સ્ત્રી પુરુષની જે જોડ તે; બન્નેનો એક સાથ મિલન. ઉં ધનપતિ આઠ્ઠા સજોડ સુત સાથે. સજોડે સાગન મળ્યું.

સજોડ, નં પોતાના સાથી સાથે હોવું તે; પતિપત્નીનો એક સાથ તે; વહુવર; કંપતી.

સજજ, અં [સં.] તૈયાર; તત્પર.

સજજડ, વિં સજડ; મજબુત; દૃઢ; અપટ; ન ડગે, ખસે કે સરે એવું તે.

સજજતા, સ્ત્રી તૈયારી; તત્પરતા.

સજજન, નં [સં.] સાફ માણસ; ઉંચા કુળનું અને સારી ચાલનું શીશું મનુષ્ય તે; ખાનદાન માણસ; સારા ગુણ અને વિવેકવાળું જન.

સજજનતા, સ્ત્રી સજજનપણું; સજ્જનતાઈ.

સજજનતાઈ, સ્ત્રી સજજનપણું.

સજજા, સ્ત્રી [સં] પોષાક; અખતર. (૨)

ચાયા; સુવાનો સરંજામ તે. (૩) મરનારના તેરમાને દિવસે સુવા બેસવાની સામગ્રીનું જે દાન દેવાય છે તે. સજ્જનદાન.

સજ્જિત, વિં [સં.] સજ્જ કરેલું; તૈયાર કરેલું. (૨) ધારણ કરેલું; પહેરેલું. (૪) ઉતારેલું; ધાર કાઢેલું.

સટ, પું એક બીજા સાથે બેસતી ચીજનો નયો તે; અનુક્રમે એક બીજામાં ગોઠવાય

એવી બેસતી વસ્તુઓનો સમવાય તે.
 સટકાવવું, કિં સં મારવું; અપટવું. (૨)
 દોરો ભરવો; સિવવું. (૩) છટકવું; જોરથી
 છોડીદેવું; ખસેડી નાખવું.
 સટકિયું, નં સરકિયું; સરે એવી ગાંઠ તે.
 પહોળો અને સાંકડો થાય એવો આળો.
 સટકો, પું જોષિકા; લાકડી; (૨) છડી; સોટી.
 સટરપટર, અં ટાપટીપ વગર; જેમતેમ;
 ગડખડસડખડ; બ્યવસ્થિતિ રહિત—જે
 તેમ; સદ્દાખંધ નહિ એમ.
 સટવું, કિં અં શુપયુષ દૂર ખસીજવું;
 છટકામાંથી બાગીજવું. (૨) નાસીજવું;
 દોડીજવું.
 સટાક, સ્ત્રીં આમડાની સાટ કે કોરડાને હવામાં
 છટકાવીને ફરવામાં આવતો અવાજ; સાટ
 છટકાવવાથી થતો સ્ફોટ તે. (૨) અં
 વિંડીને તરછોડતાં અવાજ થાય તેમ.
 (૩) તરત:—સટાક આપુક ભારી.
 સટાકાખંધ, અં આપુકના તરછોડ સાથેજ;
 વિંડી તરસે; તરત; એકદમ; અટ. (૨)
 શેષ ને તોરના આવેશખંધ; સપાટામાં.
 સટીક, વિં ટીકાસહિત; સમજીતી સાથે;
 અન્વયાર્થસહિત.
 સટીજવું, કિં અં શુપયુષ નાસીજવું;
 કોષ જાણે નહિ તેમ વેગળા ખસીજવું.
 સટોરિયો, પું સટો ફરનાર; વાયદાના ભાવે
 મોટો વેપાર કરનાર; સદ્દાખાજ.
 સટોસટ, અં ઉપરાઉપરી; સટાક સટાક
 થાય એમ.
 સટવું, સટવું—નાસીજવું.
 સદ્દાખોર, વિં સટોરિયો; ચઢકતર વાય-
 દાના ભાવે કથવિક્રમ કરનાર.
 સટો, પું અમુક વખતે—આમટે અમુક ભાવે
 આપવા લેવાની સરતે માલ લેવાનો ધધો તે;
 કરેલે વાયદે અમુક દરે લેવાલેવાની સરત
 તે; તેજમદીનો ધધો. (૨) છેતરીને

અથવા લુચ્ચાઈ કરીને મોટી રકમ કે
 વસ્તુ ઉપાયત કરવી તે; લાગતો લાભ
 લઈ ખૂબ ઉઠાવીજવું તે.:—આગની
 ગભરામણમાં લુચ્ચા પડોસીઓ સટો મારી
 ગયા—ઉઠાવીગયા.
 સટ, વિં જડ; ડમ; ખૂબ ભરાવાથી તંગ—કંઠણ:—
 મોઢો મોંએ જમ્યો તેથી પેટ સડ થઈ
 ગયું. વરાધમાં પેટ સડ થઈ જાય છે. (૨)
 સ્તબ્ધ; દિડમૂઠ; સ્તબ્ધ હિલચાલરહિત:—જે
 વચન ક્ષણે કે સડ થઈગયો. (૩) અં
 ઝડપથી. (૪) નાં સદં.
 સડક, સ્ત્રીં ટેકરા ખડાખિયા ખોદી પુરીને
 જનાવેલો સીધો સપાટ માર્ગ; મોટો રસ્તો;
 બાંધેલો રસ્તો. (૨) વિં સ્તબ્ધ; દિડમૂઠ
 જડ; આશુ:—સાહેબને ગુસ્સે જોષને તે
 તો સડક થઈગયો. વિરમ યાદત.
 સડકો, પું સડકો; સખડકો; આંગળાથી પ્રવાહી
 ખોસક મોંમાં લેતાં થતો અવાજ તે. નાક
 અથવા મોંએ જોરથી વાયુ અંદર ખેંચતાં
 થતો એવો અવાજ.
 સડવું, કિં અં પાણી અને હવાની કોહોઈ
 જવું; જળગડવું; શળવું; બદમઠી—વિકૃતિ
 આવવી. (૧) સેડવું; સરડવું; વળાઓ
 ઉપર કાંમડાં નાંખવાં.
 સડસડવું, કિં અં લીલા અને પાણીવાળા
 પદાર્થવું તેલ કે ધીમાં તળાવું; ધી તેલમાં
 પાણી બળવું; ગરમયવું; ઉઠગવું. (૨)
 સડસડ એવો અવાજ થવો
 સડસડાટે, અં થોભ્યા વગર સપાટાખંધ
 આગળ વધ્યે જવું તે; રેલાની પેઠે;
 ઝડપથી; ધડધડાટ; વગર ખંચાયે; કડકડાટ.
 (૨) સડસડ થવું તે.
 સડસડવું, કિં સં સડસડ થાય એમ કરવું;
 લીલા ને પાણીદાર પદાર્થને ધી કે તેલમાં
 ખૂબ તળવો—પકવો. (૨) ધમકાવવું;
 દમદેવો; ફટકાવવું.

સહસેટ, વિં સહસેટ, સાઠ ને સાત; ૧૭
ચડાકો, પું આયુકનો અવાજ. (૨) સગડકો.

(૩) નાકથી ઉચો પવન લેતાં થતો અવાજ.
સહિયો, પું પત્તરવેલિયાનો હાંડો પત્તરવેલિયા;
અળવીનાં પાન.

સડો, પું ઠાહ; સહવું તે; બગાડ; બદલ
ચક્રવું, જંતુઓથી વિકૃતચક્રું તે. (૨)
પડોસી ?

સઢ, પું પવન બરાચ ને ગતિ મળે તે માટે
વહાણ કે નાવ વચ્ચેના ઉભા ચામલાને
બાંધવામાં આવતું દોડીતું કપડું; પવનને
જોરે વહાણ ચાલે ને માટે ઉભો કરવામાં
આવતો જડા કપડાનો ઓઢો તે. (૨)

, અં સહ; જડ; દિડમૂઠ.
સહુકો, પું હથિયારની અણી બોકાતી હોય
એવું શરીરમાંનું દરદ; શળ; તણજ; ખટક
(૨) ભાવનાનો ઉછળો; તરંગ; વેળ. વળી
શો સહુકો આંખો ?

સહુગટ, પું શણગટ; ધુંધટ; છંડો; સેડકો.
સોડિયું.

સહુગો, પું પલાળેલા દાણા-કઢોળમાંથી ટૂટી
નિકળતો તંતુ-ફણો તે; અંકુર; ખીમાંથી
નિકળતી શાખા-પ્રદોહ તે.

સહુલિંડી, જીં શણથી જડા ને ભિડીથી
પાતળા રેસાનો છોડ; શેરિયાનો એક છોડ તે.
એની છાલના રેસામાંથી પાતળા દોરીઓ
થાય છે.

સહુસણ, અં ઉકળતા પાણીનો અવાજ;
પાણી બળતાં થતો એવો અવાજ.

સહુસણુવું કિં અં સહુસણ ચક્રું; લીલોતરી
અને પાણીનું સહુસણ અવાજ ચક્રું
અથવા બળવું તે. વેગને લીધે હવા
અથવા વરાળનો અવાજ થવો.

સહુસણાટ, પું પાણી બળતાં ને હવા ચિરાતાં
થતો અવાજ તે.—તીર દેખાતા નહિ પણ
સહુગણાટ સંભળાતો હતો.

સહુસાર, પું બળદ કે ઘોડાને ઉઠાવળે
ચલાવવા માટે કરવામાં આવતો આયુકનો
અવાજ. (૨) ધસારો; નિશાની; પ્રેરક
અવાજ. (૩) ધીમે ધસાગતો અવાજ;
પગરવ; આછો હળવો પણ જગર્તિ
પ્રેરક અવાજ.

સહુસારવું, કિં સં ધસારો કરવો; આ-
યુક ફેરવી તથા હવામાં ફેડીને ચલાવવું-
હાંકવું; સાનકરવી.

સહુસારો, પું સાન; ધસારો; અણુસારો.
(૨) ધીમા ધસારાનો અવાજ—પગ વગે-
રેનો. સહુસારો થનાંવાંત હું જાણ્યો અને
ચોર નાહો.

સહુંગ, જીં જમીનની અંદરનું લાંબું પો-
લાણ; જમીન ખણીને કરેલો સાંકડો અંતરૂ
માર્ગ; ભૂમાર્ગ; સુરંગ; યુગદું. (૨) વિં
અંકુરવાણું; ફણમા કુટેલા હોય એવું;
સહુમાથેલું.—વાલની સહુંગ દાળ.

સહુંદ, જીં [અ. સનદ] સનદ, સનંદ;
પરવાનો; રબચીડી. (૨) સત્તા; અધિકાર.
(૩) સરકારે આપેલા હક—પરવાનગીનો
દસ્તાવેજ; અધિકારપત્રિકા.

સહીણ, વિં સગપણના સંબંધવાળી; સગી.
(ખાનહિ.) સહીણે=સગો.

સન, વિં [સં. સત્ય] સાચું; ખરું. (૨)
વાસ્તવિક; યથાર્થ. (૩) નં દૈવત;
સાચું.—દેવમાં હવે સત રહ્યું નથી. (૪)
સત્યાવેશ; સતીત્વનો ખરેખરો ઉછળો.—
હાલ કોઈને સત ચક્રું નથી. (૫)
સાર; કસ; સત્.

સતજીગ, પું [સં. સત્યયુગ] ચાર જી-
ગમાં પહેલો સાચવટ અને સંસ્કૃતિનો
જીગ તે.

સતત, અં [સં.] સદેવ; નિરંતર; સદા
કાળ; હમેશ.

સતમ, પું [અ. સિતમ] જીલમ; ત્રાસ; પરાક્રાંત.

સતમી, સ્ત્રીં દીપ; નોંધ; યાદી. (૨) પર-
દેશથી આવેલા માલની કિંમતનું ભરતિયું.

સતર, સ્ત્રીં [અ.] લીટી; ઓળ; કોલમ.

સતાર, પું [ફા. સિતાર] છ તારનું થર-
કાવીને વગાડવાનું તંત્રવાદ્ય; સિતાર.

સતારો, પું ભાગ્ય; નસીબ; સારા ભાગ્યનો
ભોગ (૨) ગ્રહ; ગ્રહભળ. (૩) તારો.

સત્તાવણી, સ્ત્રીં પળવણી; દુઃખ દીધા કરવું
તે; પીધા. (૨) હેરાનગતિ. (૩)
ચીઠાય એમ કરવું તે.

સત્તાવણું, કિં સં પળવણું; વિતાડણું; દુઃખ
દેવું; હેરાનકરવું (૨) ચીકવણું.

સતિયો, પું સત્ય બોલનારો; સાચો-ખરા-
વાદી માણસ. (૨) પ્રમાણિક માણસ.

સતી, સ્ત્રીં સાચા શીલપર રહેનારી સ્ત્રી; પતિ-
વ્રતા; સહયુગી સ્ત્રી; પતિનેજ પરમેશ્વર
માની પતિપ્રાણી ધર્મ રહેનાર સ્ત્રી. (૨)
પાર્વતી; મહાદેવપત્ની.

સતીત્વ, નં સતીપણું; પતિ એજ ધર્મ
ને પોતાનું સર્વસ્વ એવી સ્ત્રી સી માન્યતા તે:
પતિવ્રતપણું; પાતિવ્રત્ય.

સત્ત, વિં સાચું; સત્ય એજ ખરૂં છે એમ
માનનારું; સત્ય ભાગે ચાલનારું. (૨) છર્ડ.
પ્રકટ. (૩) સાચવો.

અતોસતિયું, વિં સોસણું; કોઈને માથે બોખ-
મ ન હોય એવું; ઠેકાણા વગરનું; ગઝઅશિયું.

સત્, નં સત્ય; સાચ. (૨) વિં સત્ય; સાચું.
(૩) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ-સત્કર્મ.

સત્કર્મ, નં [સં.] સાફ કામ તે; પુણ્યનું
ઉપકારનું, કોઈના વિતનું કામ તે.

સત્કાર, પું [સં.] આદરમાન; વિવેક. (૨)
પૂન; આતિથ્ય.

સત્કારણું, કિં મં સત્કાર કરવો; સારી રીતે
માન આવકાર આપવો; સંમાન કરવું. (૨)
સ્વીકારવું.

સત્કૃત, વિં [સં.] સત્કાર કરાયેલું; માન
આપેલું; જેનું આદરાતિથ્ય કરેલું હોય તે.
(૨) સ્વીકારેલું.

સત્કૃત્ય, વિં [સં.] સત્કાર કરીને; માન
આપીને; સંમાન આપી. (૨) ના. સત્કર્મ;
પુણ્ય કર્મ તે.

સત્ક્રિયા, સ્ત્રીં [સં.] સત્કર્મ; સાફ કામ તે.
સત્તમ, વિં [સં.] ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.

સત્તર, વિં દસ ને સાતની સંખ્યા તે; ૧૭.
૩૦ પ્રં સત્તરવાર=વારવાર; ખાસ; ખસુમ.
સત્તર જમાએ=ધણે ઠેકાણે, કામકામ. સત્તર
આની=મહં સરસ; સૌથી સાફ એમ.

સત્તા, સ્ત્રીં [સં.] અસ્તિત્વ; હોવાપણું. (૨)
ધણીપણું; સ્વામિત્વ. (૩) બળ; બેર;
કૌરત; શક્તિ. (૪) અધિકાર; હક. (૫)
અમલ; હાકમી. (૬) ધન; પૈસા. કિં
પ્રં સત્તા આવવી=હક; અધિકાર આપવો.
સત્તા આવવી=શક્તિ-કૌરત આવવું (મોઢા
નિર્જળને). સત્તા ચલાવવી=અમલ કરવો.
હલે સત્તા આગળ શાણપણ શા કામનું=
બળવાન-શક્તિમાન આગળ હડાપણ કરવું
નકામું છે.

સત્તાણું, વિં નેહ ને સાત; ૯૭.

સત્તાધારી, વિં સત્તાવાળું; શક્તિમાન. (૨)
જેને સત્તા હોય તે.

સત્તાવાન, વિં પચાસ ને સાત; ૫૭.

સત્તાવાન, વિં સત્તાવાળું. (૨) બળવાન;
અધિકારી.

સત્તાવીસ, વિં વીસ ને સાત; ૨૭.

સત્તો, પું જેની ઉપર સાનનો આંક હોય તે.
(પતુ-પાસો વગેરે.)

સતપાત્ર, વિં [સં.] લાલક દાન વગેરે આપવાને
ખરે સાફ કામ-જન તે; સાફ પાત્ર; ચોખ-
તાવાળું; સાફ; ઉચું; ઉત્તમ પાત્ર તે.-
સપાત્રે દાન.

સત્યુત, પું [સં.] કુંજની શોભામાં-આપ-
રમાં વધારે કરે એવો સારો છેકરો તે;
સદ્યુષ્ટી પુત્ર.

સત્યુરુપ, પું [સં.] સુજન; સારો માણસ;
સદ્યારી માણસ; સાધુકાર.

સત્ય, નં [સં.] સાચ; ખરાપણ; તથ્ય; સ-
વ્યાપ્ત; સાચવટ. (૨) ચાર યુગમાંનો પહેલો
યુગ તે; કૃતયુગ. (૩) વિં સાચું; ખરું;
વાસ્તવિક.

સત્યતા, સ્ત્રીં સાચવટ; સવ્યાપ્ત; ખરાપણ-
(૨) પ્રમાણિકતા.

સત્યયુગ, પું [સં.] પહેલો યુગ; કૃતયુગ.

સત્યલોક, પું [સં.] એક એકની ઉપર આ-
વેલી ઉચ્ચઉચ્ચ વસ્તીવાળી ભૂમિકાઓમાંની
સૌથી ઉપલી-સાતમી ભૂમિકા તે; સાત
લોકોમાંની ઉપલો લોક તે.

સત્યવાદી, વિં ખરાખોલું; સાચું બોલનાર;
પ્રમાણિક; ધમાનદાર.

સત્યશીલ, વિં સાચું બોલવાના સ્વભાવનું;
સત્ય-ખરાને વળગી રહેનાર; સાચું.

સત્યાનાશ, નં ધન, માલ અને કુંડું વગે-
રેની સાવ પાયમાલી યજ્ઞજી તે; ખેદાન
ખેદાન યજ્ઞજી તે; સાવ નાશ યજ્ઞજી
તે. (૨) એક શાપ-ગાળ, કે કુડવા.

સત્યાશી, વિં એથી ને સાત; ૮૭.

સત્ય, [સં.] યથા; યાગ.

સત્રપ, પું સુખો; હાકિમ; મહાલકરી.

સત્રશાળા, સ્ત્રીં યજ્ઞશાળા. (૨) અનલેત્ર; ગરીબ
-યાત્રી વગેરેને અન્નદાન દેવાનું સ્થળ તે.

સત્વ, નં [સં.] માવાના ત્રણ ગુણોમાંનો
પહેલો અને સારો ગુણ તે. (૨) મૂળ સ્વ-
ભાવ; મૂળતત્ત્વ. (૩) બળ; શક્તિ; કૌવત;
હીર. (૪) સાર; કસ. (૫) વસ્તુ; પદાર્થ;
દ્રવ્ય. (૬) પરાક્રમ

સત્વર, અં [સં.] જલદી; તરત; યીધ; ઝડ;
ત્વરાથી એમ.

સત્વરતા, સ્ત્રીં ઉતાવળ; ધામ; ત્વરા. (૨)
ઝડપ.

સત્સમાગમ, પું સારા-સાધુ માણસનો મે-
ળાપ તે; સંતસમાગમ; સુજન સંબંધ-મેત્રી;

સદ્યારી ને ધર્મશ માણસ સાથે બેઠક તે.

સત્સંગ, પું સારા-સાધુ માણસની સોજત
તે; સુજનની મેત્રીનો સંબંધ તે.

સત્સંગી, વિં મંત સાધુનો સંગાતી તે; મ્હા-
નીની સોજતવાળો. (૨) સ્વામીનારાયણ

મંપ્રદાયનો માણસ; જિજ્ઞાસુ.

સથરપથર, અં જેમનેમ; આમતેમ વિ-
ખરાયેલું હોય તેમ. (૨) વિં અવ્યવસ્થિત;

ઢાપટીય રહિત. (૪) શુચ્ચવાયેલું; અસ્થિર
-ડોલડોલ; ગમરાયેલા જેવું.

સથવારો, પું મંગાચ; સંગ-સોજત; સાથ.
(૨) સંધ; કારણો.

સદગરવું, કિં સં માનવું; ગાંઠવું; પત કરવું.
(૨) સ્વીકારવું.

સદન, નં [સં.] ગૃહ; ઘર; મંદિર; ધામ.
(૨) રહેઠાણ.

સદય, વિં દયાળુ; કૃપાળુ; જેતા હૃદયમાં દયા
હોય તે.

સદર, વિં [અ. સદ્ર] મુખ્ય; મોટું; વડું. (૨)
ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ. (૩) ઉંચા દરજ્જાનું. (૪) કુલ.

સદરઅમીન, પું ઉંચા દરજ્જાનો ધનસારી
અમલદાર; ન્યાયખાતાનો વડો અમલદાર.

સદરપરવાનગી, સ્ત્રીં જેમ રાવે તેમ કર-
વાની કુલ છટ તે; મોટામાં મોટી છટ; કાઠ
પણ જાતની આઠ આંટી વગર જેમ ગમે
તેમ વર્તવાની છટ તે. (૨) કુલ મુખ-
ત્યારી તે.

સદરબજાર, નં મોટું બજાર; મુખ્ય બજાર.
(૨) ઓપણીમાંનું બજાર તે.

સદરહ, વિં ઉપર અચવા આગળ જણાવ-
વામાં આવેલું એવું તે; ઉપરોક્ત; પૂર્વોક્ત;
જણીવું છે તે.

સદશે, પું. ડુંડી બાંધું ખુલતું પહેરણ. પાર-
સી લોક તેમના ધર્મને લીધે શરાજિયાત તે
ચરીરપર રાખે છે. સદશેકસતી.

સદધું, કિં. અં. માશક આવડું; રચવું; અત-
દૂળ પડવું.

સદસત, વિં. સાચુંબોલું; સાઈનરમું.

સદસ્ય, પું. [સં.] સભાસદ; સભ્ય; મંડળી-
માંનો એકદો જણ તે.

સદળ, વિં. દળવાળું; જાડું; સ્પૂલ.

સદળું, વિં. જાડું; દળવાળું. (૨) ભારે.

સદા, અં. [સં.] હમેશ; નિત્ય; નિરંતર; રોજ.

સદાચરણ, નં. સાઈ આચરણ તે; સદ્ગતિન;
સારી આલચલગત.

સદાચરણી, વિં. સારી આલચલગતનું; નીતિ
રીતિને માર્ગે આલનાર.

સદાચાર, પું. [સં.] સારો આચાર; રીત-
ભાત તે.

સદાચારી, વિં. સારા આચારવાળું; સચ્ચરિત.

સદાનંદ, પું. હરહમેશ આનંદ હોવો તે.
(૨) વિં. સદાય આનંદમાં રહેનાઈ.

સદાખડું, જી. સદાવડું.

સદાવડું, વિં. સસુળાણું; અનવશેષ;—ચોરીમાં
તેનું થોડું ગધું, તો કહે સદાવડું જાએ.
તમામ. (૨) આખું; ખડું. (૩) હમેશનું
સદાને માટે.

સદામત, નં. અજક્ષેત્ર, યાત્રી, વટેમાથું અને
ગરીબને અજદાન આપવું તે; અજદાન. (૨)
અજદાન દેવાનું મત તે. (૩) અજદાન
દેવાનું દામ.

સદાશિવ, પું. મહાદેવ; શંકર.

સદાસર્વદા, અં. હરહમેશ; નિત્ય; નિરંતર.

સદી, સ્ત્રી. [ફા.] સો વર્ષનો કાળ તે; સેકું;
સેકડો; શતક.

સદીસા, અં. વેળાસર; જેટલી વારમાં કરવું
જેમજે તેટલી વારમાં એમ; સવેળા.

સદશ, વિં. [સં.] સરખું; જેવું; સમરૂપ;
સમાન.

સદશતા, સ્ત્રી. સાદસ્ય; સમાનતા; સમરૂપતા.
સદેવ, અં. [સં.] હમેશ; સદા; નિરંતર.

સદોદિત, વિં. નિત્ય પ્રકાશમય. (૨) હરહ-
મેશ; રોજ ઉડીને. ઉં. સત્ય સદોદિત જ્ય
મનું ત્યમ છે, ના આવે ના જાય; પદ
અવિનાશીરે, અલખ લખમાં આવે.
નિરંતરમક્ત.

સદગતિ, સ્ત્રી. મોક્ષ; ઉદ્ધાર; મુલા પછી જી-
વનો પુનર્જન્મનો દેશ મટવો—સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ
યતી તે; સારી ગતિ યતી તે.

સદગુણ, પું. સારો ગુણ; સુસ્વભાવ; રીત-
ભાત, આલચલગત વગેરેનું સારાપણું તે.

સદગુણી, વિં. સારા ગુણવાળું; ગુણવંત;
સદાચારી; સારી આલનું.

સદગુહસ્થ, પું. કુટુંબ કમ્પીલાવાળો પ્રતિષ્ઠિત
માણસ તે; સજ્જન, ગુણવાન; કુટુંબી
અને વળી પૈસાદાર એવો તે.

સદ્ગર્ભ, પું. સાચો—શ્રેષ્ઠ ધર્મ તે; નીતિ
રીતિ ને સારો માર્ગ તે; સુકર્તવ્ય તે.

સદ્ગુહિ, સ્ત્રી. સન્મતિ; સારી સમજ તે;
ચોખ્ખો—શુદ્ધ બુદ્ધિ તે.

સદ્ભાવ, પું. [સં.] સારો ભાવ તે; સુસ્વ-
ભાવ. (૨) રનેહ; માયા; પ્રીતિ; પ્રેમભાવ.

સમ, નં. [સં.] ધર; ગૃહ; મંદિર.

સધ, અં. [સં.] તરત; તાબડોતોમ; તત્ક્ષણ.
(૨) હમણાંજ.

સદ્ગતિન, નં. [સં.] સારી આલચલગત તે;
સદ્ગત; સચ્ચરિત.

સદ્ગતના, સ્ત્રી. [સં.] સારી ધખા તે; ઉચો
મનોભાવ—આકાંક્ષા તે; સારી ભાવના તે.

સદ્ગુણ, નં. સદ્ગતિન; સારી આલ તે. (૨)
વિં. સારી આલનું; સુશીલ; સચ્ચરિત.

સધન, વિં. ધનવાન; પૈસાદાર; ધની.

સધર, જી. સદર; શક્તિમાન.

સધરવું, કિં. અં. સુધરવું; સાઈ થવું—ખનવું

તે; નહિ બગડવું. (૨) સારી રીતે પાર પડવું; સંગોપાંગ પાર ઉતરવું.

સધર્મિણી, સ્ત્રીં સમાન ધર્મવાણી; સાથે રહીને ધર્મમાં વર્તનારી સ્ત્રી.

સધર્મી, વિં સમાન ધર્મનું; એકજ ધર્મનું.

(૨) સરખા ગુણનું; સમભાવ—અસર ઉપજાવે એવું; એક મત—ગુણ વગેરેનું હોય તે; સધવા, સ્ત્રીં જોતો સ્વામી જીવતો હોય તે, સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી; હેવાતનવાણી, સોવાશણ સ્ત્રી; પતિવાણી; અવિધવા.

સધામ, નં સ્વધામ; પોતાનું અસહસ્થાન તે; સ્વર્ગ. જીવ જ્યાંથી આવ્યો છે ત્યાં દેહ મૂકીને જાય છે તેથી—સધામ. કિં પ્રં સધામ જવું=પોતાને સ્થાને પાછા જવું, અર્થાત્ મરીજવું.

સધારણું, કિં અં જવું; વદાય થવું;—હવે તમે સધારો.

સધાયણું, કિં અં સિધાયણું; જવું; વદાય થવું. (૨) કિં સં ફલિત થાય એમ કરાવવું; પાર ઉતરાવવું; સિદ્ધ કરાવવું.

સદર, વિં સારી રીતે ધુરા વહી શકે એવું; શક્તિમાન; બળવાન. (૨) ભારે; મજબ. (૩) પૈસાદાર, મોભાવાણું;—સદર આસામી પકડયો છે.

સન, પું [અ. સન] અમુક રાજા કે મોટા બનાવથી મથાતો વર્ષાનુંક્રમ તે; સંવત્—સંવત્સર; શક—શકે. (૨) ખિસ્તી સંવત્સર; ઇસવીસન—સને. (૩) સાલ; વર્ષ.—સન ૧૯૨૧.

સનદ, સ્ત્રીં [અ.] સનદ; કોઈ કામ કે ધંધો અને હક કે બોગવટા માટેનું અધિકાર પત્ર; પરવાનગી; પરવાનો; પટ્ટા. (૨) બક્ષીસનામું. (૩) પ્રમાણપત્રિકા. (૪) ફરમાન; ફરક.

સનમના, અં ગમગીન; ઉદાસ; નાખુશ. ઉં મુખી એમ સનમના થઈ મડ્ડ ઉઠ્યાં,

ઉઘમ માંડયો ચિવાંતણા રે. દયારામ. (૨) દિલગીર; અણમન.

સનસ, સ્ત્રીં પ્રેમ સંબંધની, મોટપના માનની અથવા તો બયની અદમ—શરમ તે; માનમર્તબો; સંમાનની શેહ.—એને તમારીએ સનસ ના પડી. (૨) દરકાર; ગરજ; તમા.

સનાતન, વિં [સં.] આગળ હતું, હાલ છે અને ભવિષ્યમાં હશે—રહેશે એવું જે તે; અવિનાશી; સદોદિત; અનાદ્યન્ત; અચળ; હમેશ જેવું અને તેવું રહેનારું; પરમ પૂર્વથી એક સરખાપણે ચાલી આવતું હોય એવું.

સનાથ, વિં [સં.] નાથ—હુપરિ—માલીક; આશ્રય દેનાર; ઉપરિ ઓથવાણું; જેને માથે વડીલ, રાજા કે સ્વામી હોય તે. નિરાશ્રિત નહિ એવું, સુભાગી. (૨) સ્ત્રી પક્ષે—સધવા, સોવાશણ. (૩) ફેતફેલ.

સનાથતા, સ્ત્રીં સનાથપણું.

સનાદ, વિં નાદીકું; હંદી. (૨) સુલક્ષણ; પાંશરું; સીધું; સખણું. ઉં મારા વહાલા સનાદે રહેજો. જોવિંદ.

સનાન, નં સ્નાન; અધોળ. (૨) મરણ—શૈલ્ય; સર્ગા સંબંધીના મરણથી નહાવાતું તે. (૩) મરણનો શોક—કેર. રૂ. પ્ર. સનાનના સમાચાર=માઠા વાવડ.

સનાનિયું, વિં સનાનવાણું; સનાન કરવા ઉતરેલું; મરણીયૌચયી અબડાયેલું. દુઃખદ અને અશુભ સૂચક એવું.

સને. અં સનમાં; સંવત્સરમાં; અમુક જાતના સંવત્સરે એમ.—સને ૧૯૨૦.

સનેડા, પું સ્નેહ બંધન તે; પ્રેમાસક્તિ; સ્નેહની લગલી તે; હેડો. ઉં છખીલા સંમાથે મારો સનેડો બંધાયો, ચાલી સંસારની વાજ સર્વે છોડી. મો. બ.

સનેપાત, પુ० [સં. સન્નિપાત] શરીર-
માંના રસો-વાતપિત તે કદ એકસાથે
બગડી જવાથી થતી બચકર માંદગી;
તાવ અને બીજા વિકાર એકઠા થવાથી
થતી ગમરામણ. (૨) વિંછાચુંટા;
બેખાકળાપણું; બારે ગમરામણ.

સન્નિકર્ષ, પું० [સં] ખસે ખેંચવું તે;
પાસેપણું; સામીધ્ય.

સન્નિધિ, સ્ત્રી० [સં.] પાસેપણું; સમીપતા.

સન્નિપાત, પુ० [સં.] સનેપાત; વિંછાચુંટા
ગમરામણ. (૨) મરણ વખતે થતી ગ-
મરામણ; લવારી; તલપાપડ. (૩) જમાવ;
મિલાપ; એક્ય.

સન્માન, ન० સાદે માન મળવું તે; આ-
દરસતકાર.

સન્માનિત, વિ० મહારાથેલું; સાદે માન
આપેલું; સપૂજિત.

સન્માર્ગ, પુ० [સં.] સારો રસ્તો, સુપથ;
નીતિરીતિનો માર્ગ તે.

સપકણ, ન० સગપણ.

સપટાવણુ, કિં० સ० જહડવું; મજડ કરવું;
દાખીને બંધકરવું.

સપટ્ટમ્બર, પું० [સં.] ખિસ્તી સવતસર-
સનેનો નવમો મહિનો.

સપટાવણુ, કિં० સ० ફસાવણુ; ચુંગદમાં-
આંટીમાં લેવું; ફાંદામાં લેવું; ઘેરીલેવું;
ધમકાવવું.

સપટાવણુ, કિં० અ० ફસાવણુ, જલાવું; પેથ
આંટીમાં આવવું; ફસીપડવું.

સપત, પું० સમ; સોગળ.

સપાત, પું० [સં.] દુસ્મન; યત્ન; વેરી.

સપાત્ની, સ્ત્રી० પતિની બીજી સ્ત્રી તે.
(સ્ત્રીને) ઝાંઝમ.

સપથ, પું० સોગળ; સમ.

સપન, ન० સ્વપ્ન; સ્વપ્ન. ઉ० સપનાં સા-
ચાં ન દોષ રે.

સપનું, ન० સ્વપ્ન.

સપરમું, વિ० માર્ગલિહ; શુભ; રહું; ખુશા-
લીતું. તહેવાર અથવા અવસરતું:—સપરમે
દહાડો સવારથી જણાય.

સપરાણું, વિ० સવણું; બધું. (૨) જમરૂં;
બળવાન. વાઝઈ દોરદાર, સપરાણા મા-
ણસ આલઈ જાન. કનહોદે પ્રબંધ.

સપરિવાર, વિ० પરિવાર સહિત; સકુટુંબ.

સપસપ, અ० ચપચપ; ઝડપથી.

સપાટ, વિ० ઉચુંનીચું—ખાકા ટેકરા વગ-
રતું; એક સરખું સીધું; સમાન્તર. (૨)
તમામ; બધું.

સપાટ, સ્ત્રી० [પોર્ટુ. Sapatos] ચાપવે
ભરાઈ રહે તે ખરા હોય નહિ એવી
નેડિયો; સ્ત્રીઓ વગેરેને પહેરવાના ઝટ
નિકળી જાય એવી પાતી તરફના બધ-
રહિત પગખિયો.

સપાટાખંધ, વિ० (અ०) તરત; ઝટ;
તાજડતોળ.

સપાટિયું, ન० વાંસ અથવા બગીચી ચીપ.

સપાટી, સ્ત્રી० જાળીન, લાકડા અથવા બીજી
કોઈ પણ ચીજનો ઉપયોગ એક સરખો
હોયો નીચો કે ખાકા ટેકરા વગરનો
ભાગ તે; કોઈ પણ આધાર-વસ્તુની સ
માન્તર શુભિકા તે; એક સરખાપણું
સપાટપણું.

સપાટો, પું० ઝડપ; તરા; ભેમભરી દોડ તે.
(૨) પવનનું ભેરથી કુંકલું તે. (૩)
ચાખૂં અથવા સાટની ભેરદાર વિંઝ અને
તેનો હવામાં ફેરત તે. (૪) ધમપોદાર-
કામ ચાલવું તે.

સપાડું, ન० આભાર; એકવાન; ભાર; પાડ.

(૨) વમ, બલામળ.

સપારે, અ० ખરોખર; ઠીક; દરોજસ્ત.

સપાસપ, અ० ઉપરાઉપરી એક પછી એક,
સપાટાખંધ એમ; ચરોચપ.

સપ્તમ્યું, વિં સમુજ્યું; નિરવશીષ; તમામ.
 (૨) બધું; સંધ્યું.
 સપુરત, સ્ત્રીં, સુપરત; સોપણ; બાળવણી;
 સોપવું તે.
 સપૂત, પું, સારો—ચુષિયેલ, છોકરો તે; કુટું-
 બની આપમ્માં પ્રધારો કરે એવો દીકરો.
 સપેત, વિં સહેદ; ધાળું; શ્વેત.
 સસે, વિં સાત; ૭.
 સસેક, નં, સાતનો સમુદાય; સત્તો.
 સસેકોણ, વિં જેને સાત ખુણાં હોય એવું;
 સાત ખુણાવાળું.
 સસેદીપ, પું [સં.] સાત બેટ તે; સાત
 ખંડ—(પારાશ્રિક સાહિત્યમાંના.)—જંજી,
 કુશ, પ્લક્ષ, શાલ્મલી, કૈય, શાક અને
 પુષ્કર.
 સસેધાતુ, સ્ત્રીં લોકપ્રસિદ્ધ સાત ધાતુઓ તે.
 —સોતું, રૂપું, તાણું, બેહું, કલાઈ, સીસું
 અને જશત. (૨) શરીરના બંધારણમાંનાં
 સાતતરંગે તે—રસ, રક્ત, માંસ, મજ્જા,
 ચરબી, હાડ અને વીંચ.
 સસેમહી, સ્ત્રીં [સં.] વિવાહમાંના એક
 અગત્યનો વિધિ; વરુન્ધાએ સાત પગલાં
 સાથે ચાલી અન્યોન્ય મૈત્રી સંબંધ જોડવો
 તે. વિવાહમાં સપ્તપદી મુખ્ય ગણાય છે.
 સસેમણ, વિં સાત પાંદડાંવાળું; એક કુંખ-
 માં સાત પાન હોય એવું. (૨) એ ના-
 મની એક વેદ.
 સસેમી, સ્ત્રીં સાતમી તિથિ તે; સાતમ. (૨)
 આઠ વિભક્તિઓમાં સાતમે નંબરે પડતી
 વિભક્તિ.
 સસેપઈ, પું [સં.] પુરાણના મુખ્ય સાત
 ઋષિઓ—તે. (૨) એ નામથી ઝાળખાતા
 સાત તારાઓનું મુખ્ય. સાત ઋષિઓ—
 ઋષ્યપ, અત્રિ, બરહ્મજ, વિશ્વામિત્ર, જોતમ,
 જમદગ્નિ, અને વસિષ્ઠ.
 સસેશતી, સ્ત્રીં સાતસે શ્લોકનો એક સમુદાય
 તે, ચંદ્રીપાઠ.

સસેસ્વર, પું [સં.] ગાયનના મૂળ સાત
 સ્વર તે—સા, રી, ગ, મ, પ, ધ, ની.
 સસોહ, નં [સં.] સાત દિવસનો સ-
 મુદાય તે; અઠવાડિયું. (૨) સાત દિવસમાં
 ભાગવત પારોમણ્ય કરવું તે.
 સસ્પટ, વિં બેસતું; તંબ; સજડ વળગેલું;
 છેક પાસે પાસે બિડામને આવેલું.
 સસર, સ્ત્રીં બાળુ; કોર; પાનર્વ. (૨) હાર;
 ઝોળ.
 સસર, સ્ત્રીં [અ.] વહાણનું એક બંદરેથી
 બીજે બંદરે જવું તે; વહાણનું ભ્રમણ તે;
 વહાણની મુસાફરી તે. (૨) વહાણ બેડ-
 વાનો ધધો.
 સસરજન, નં એક જાતનું મીઠા ધોળા ગરતું
 શળ.
 સસરી, વિં મુસાફરીનું—સસર કરનાર વહાણ.
 (૨) લહેરી, ઉદાર પ્રહા મન અને હાથનું.
 સસળ, વિં [સં. સફળ] શળવાન; સિદ્ધ;
 ફલાર્થ; ધાર્યા પ્રમાણે પાર ઉતરેલું; પાર
 પડેલું. (૨) પ્રમાણ રૂપ.
 સસ્રા, અં સાડ; સ્વચ્છ; નિર્મળ; સપાટ. (૨)
 ખલાસ; તમામ; ચોખ્ખું.
 સસ્રાઈ, સ્ત્રીં સ્વચ્છતા; નિર્મળતા. (૨) નહિ
 ખડબચડાપણું તે. (૩) બોલાવાની સ્પષ્ટતા;
 છટા. (૪) અહમહમિકા; બડાઈ; આતુર્ય.
 (૫) ટાપડીપ; ભભક. (૬) ચુંચવણ રહિ-
 તપણું; ચોખ્ખવટ.
 સસ્રાઈદાર, વિં સસ્રાઈવાળું; સુરેખ; સ્વચ્છ.
 (૨) સુંવાળું; એક સરખી સપાટ સપા-
 ટીવાળું. ગડબડ, ગંદકી, કે કરચલી વગ-
 રનું—સાફ.
 સસ્રાળું, વિં ઝાચિતો બધ વચેરેનો પ્રાસકો
 ખડેલો હોય એવું; શળ પડી હોય એવું;
 બેળાકું; ગભરાયેલું; ઝાચિતો જેને બધ
 લાગેલો હોય એવું. (૨) સ્વપ્રાદિકમાં જો-
 ચેલા બધથી ઝાચિતા જામત થતાં વિદ્રવલ

યથેલું. અમમુચ ગભરાઈને જાગેલું એવું.

:-કંઈક ધખાકો યથો એટલે કાકા પડ્યો

એમ જાણી તે તો સંજાણી ઉઠી.

સદીત, સીં ઊઠરાંની એક રમત; જોબીલું.

સદીલ, વિં પાસેનું; જોડેનું; લગાલગ અડેલું

એવું; પડોસનું.

સદીલદાર, પું હટેહના જોડાણવાળો; પડોસી;

જેના ધરતી કે ખેતરની સાથે આપણી હદ

જોડાયેલી હોય તે પડોસી.

સફેત, વિં [ફા.] સફેદ-ધોળું; ધવલ. (૨)

અળકતું; ઉજળું.

સફેતી, સીં ધોળા-ઉજળા જુડી. (૨) ધો-

ળાય, ઉજવળતાં (૩) ધોળું સુરખ પડ.

(૩) ઇકામાનો શ્વેત ગર.

સફેતો, પું ધોળો જુડો; આક, સપેતો.

સફું, નં, ઝાંડું; સિફું.

સફેદ, પું પાનું; પૂષ.

સખ, વિં [દિ.] સખળું; ખડું; સવ; સો.

કહેન સમસે બડી ચૂપ. સમ સુતા જન્મ

અદલા જગા.

સખક, નં પાદ, ધડો.

સખજી, સીં ભાગનું લીલું પેચ-પાપી તે;

તેયાર ભાંગ.

સખજો, પું એક જાતનો મુગધિદાર છોડવો;

કમરો.

સખડકો, પું આગામાંનું પેચ, ચૂસનાં થતો

એવો અવાજ, પ્રવાહી-પેચ કે જોરાક વાણ

જેથી મોંમાં લેતાં થતો અવાજ તે.

(૨) લહેજવથી આગળા બરી ચૂસવું તે:-

સખડકો વગર ધખડકો=લીલા લહેજતદાર

પેચ વગર કંઈ મજા નહિ.

સખડણું, કિં અં વાસી પડ્યું રહેવાથી બગ-

ડવું; ધૂળ ખાતું પડીરહેલું. (૨) રજાવું;

નકામ સડવાકરવું. (૩) વિકૃતથનું; સડવું;

ઢાઢવું.

સખડક, અં સખડકો થાય એમ દીક્ષો જો-

રાક વાણ જેથી ઉપરાઉપરી મોખા મૂકતાં

અવાજ થવો તે:-રાખડી તો ડોસો સખડક

સખડક સખડાવે છે.

સખડાવણું, કિં સં ટીક્ષો જોરાક આંગળાં

વડે મોંમાં ચૂસીલેયો; રજાવાવું; બખાડવું;

ઢાઢગવું.

સખણું, વિં મજાનું; સારા બાંધાતું.

સખખ, પું [અ.] કારણ, હેતુ; ઉદય. (૨)

બહાનું; તકરાર-મુદ્દો. (૩) અ. અમુક

કારણ છે માટે; વાસ્તે, અમુક ઉપરથી-

તેથી; કારણે

સખર, અં ગ્હો; થોભો; અટકો. (૨) ધીરા

પડો, જોડીરહો; થોડી ગહ જુઓ. સખર.

સખરસ, નં મીઠું; નિમક; સોખાં સ્વાદ

આણે એવી ચીજ તે; સવે રસ જેનામાં

હોય તે.

સખળ, વિં બળવાન; જોરાવર. (૨) સચળ.

સખળું, વિં બળવાન

સખી, સીં જગિ, તસરીર; પ્રતિકૃતિ; જામા

ચિત્ર. (૨) ચક્ષો; મુખની-ચહેરાની સ્વરૂપ

છટા-સોખાની છાપ તે. (૩) શોભા; કા-

ન્તિ, બમક.

સચુદ્ધિ, સીં સચુદ્ધિ; સારી મતિ. (૨) અં

સુદ્ધિથી, સુદ્ધિપૂર્વક એમ.

સચુર, અં ધીરજ, જરા થોભવું-ધીરજ

રાખતી તે; સચુરી. (૨) અં થોભો;

રહો.

સચુરાર્ધ, સીં સચુરી.

સચુરી, સીં ધીરજ; ધીમા-ધીરા રહેવું; ન-

હિ અધીરા વધજવું તે. (૨) સહન શક્તિ.

સમય, વિં બયમરેણ; બયવાણું નહિ સ-

લામત.

સભર, વિં ખરખર; સર્વત્ર ભરેલું હોય એવું

તે. (૨) તદન; ટીકોટીકડા-એવું સમરે

બરાજે.

સભા, સ્ત્રીં [સં.] વિચાર કરવાને એકઠા થયેલા માણસોનો સમૂહ; મેળાવડો; સુખ, માનવંતા માણસોની મંડળીનો જમાવ તે; પરિષદ; માણસોનો એકઠો થયેલો સમુદાય તે.

સમાપતિ, પું. અધ્યક્ષ; પ્રમુખ; મંડળીનો વડો. સભાસદ, પું. સભામાંનો એકદ જણ. સભ્ય, વિં. બરપુર; પૂર્ણ ભરેલું. (૨) માતબર; સખળ.

સભ્ય, વિં. [સં.] વિવેકી; હકાયું; શિષ્ટ. (૨) સભા શોભતું-સભાની શોભા રૂપ. (૩) ના. સભાસદ.

સભ્યતા, સ્ત્રીં. વિવેક; હકાપણ; લાયકી; શિષ્ટતા; વિનય.

સમ, પું. શપથ; સોગન્. (૨) વિં. સરખું; સમાન; અરોગર. (૩) અં. સપાટ.

સમર્થ, સ્ત્રીં. પીતળની દીરી.

સમકાલી, વિં. એકજ કાળે બનેલું-થયેલું એવું તે; એક વખતનું.

સમક્ષ, અં. રૂપર; નજર આગળ-સામે. (૨) નજીક; પાસે.

સમખાવા, અં. સોગન્ લેવા જેટલું પણ; યત્નિયત્ પણ નહિ એમ.-મારી પાસે તેા સમખાવા પણ પૈસા નથી.

સમમ, વિં. [સં.] સમર્થ; અર્થ; તમામ; અનવશેષ.

સમચોરસ, વિં. જેની ચારે બાજુ સરખી હોય એવું; ચારે બાજુ ને ખુણાઓ સહિત તમામ.

સમચ્છેદ, પું. સરખા ભાગ પાડવા તે; સરખા ભાગ પાડવાની રીત તે; જુદા જુદા છેદવાળા પૂર્ણીકોને એક સરખા છેદવાળા અપૂર્ણીકો બનાવવાની રીત.

સમજ, સ્ત્રીં. સમજણ; જ્ઞાન; સારી રીતે સમજાયેલો વિચાર તે. (૨) અકલ્પ.

સમજણ, સ્ત્રીં. વસ્તુસ્થિતિ ઉપર મનમાં

વિચાર ચાલી નક્કી થયેલું જે જ્ઞાન તે; વસ્તુ પર વિચાર કરી તેમાંના સારાર્થ ગ્રહણ કરવાની જે શક્તિ તે; અકલ્પ; ખુદ્ધિ; યથાર્થ જ્ઞાન. (૨) અર્થજ્ઞાન; દીક્ષ; ખુલાસો. (૩) હકાપણ; શાણપણ.

સમજણું, વિં. સાઈ ખોટું શું ? અને અર્થનર્થ શો તેનો વિવેક કરી જણનાઈ તે; સમજદાર. (૨) હકાયું; દક્ષ. (૩) ચતુર. (૪) ઉમ્મર લાયક; પોતાનો અર્થ જામાં છે તેનો વિવેક કરી જણે એટલી વયનું; અતુભવી.

સમજદાર, વિં. સમજણું; હકાયું; સમજી.

સમજવું, કિં. સં. જણવું; મનથી માનવું; પિજાણવું. ઉં. ચતુરાઓ તમારીરે, સરવ હું સમજું છું. (૨) યથાર્થ જ્ઞાન લેવું; જ્ઞાન પામવું; અર્થ ગ્રહણ કરવો. આ વાક્ય હું સમજું છું. (૩) ખરા ખોટાની તુલના કરવી; વસ્તુ-વાતનો વિવેક કરી જણવો.-મારે શું કરવું, તે હું સમજું છું. (૪) માનવું; શિક્ષા લેવી; સુલેહ કરવી; આગ્રહ છોડવો.-હવે સમજવું જોઈએ. ઘરમાં આવો આડો સારો નહિ. સલાહ સંપ કરવી, સમાધાન કરવું.

સમજવણું, કિં. પ્રેં. સમજે એમ કરવું; મનવવું; ષટાવવું. (૨) શાંત કરવું; નરમ પાડવું. (૩) જ્ઞાન આપવું; બોધ કરવો; અર્થ મનમાં ઉતારવો. (૪) અસર કરવી. (૫) છેતરવું; ઠગવું; જણાવવું.

સમજી, વિં. સમજણું; હકાયું; વિવેકી; સારસાર વિચારવાળું.

સમજીક, વિં. સમજી; વિવેકી; સમજણું. સમજીત, સ્ત્રીં. સમજ આપવી કરવી તે; ખરી વાત જણાવી શ્રમ કે વિરોધ મટાડવો તે. (૨) શિખામણ; બોધ; ઉપદેશ. (૩) સુલેહ; મેધિ; સલાહ મેપ; સમાધાન. (૪) ખુલાસો. સમજીતી, સ્ત્રીં. સમજ; સમજીત. (૨) અર્થ બોધ; વિવંચનાત્મક દીકા.

સમઢી, સીં એક જાળી પંખી, જાળીની માલ. (૨) એક જાળી દરણી વૃક્ષ, ખીજડી.

સમઢો, પુ. સમઢીનોનર, જાળી. (૨) એક વૃક્ષ, ખીજડો. (૩) કામણ કુમણિયો ખાવો.

સમઢુ, નં. ઉમેરણ, અંદાજસર ઉમેરવાની ચીજ-પાણી તે, મેળવવાની વસ્તુ. હિના પાણીને માફસર બનાવવા માટે તેમાં ઉમેરવાનું કંઈ પાણી તે, પુરવણું.

સમઢી, સીં સોની-લુહારનું એક જોનર. સમઢું, નં. સ્વમ; સ્વપ્ન. ઉં. બેની સમઢાં સાચાં નહોતરે.

સમતલ, વિં સરખી સપાટીનું; જેની ભૂમિકા એક સરખી હોય એવું. (૨) નં. સપાટ ભૂમિકા તે.

સમતા, ૧૦ સમત્વ, સરખાપણું. (૨) ધીરજ, શાંતતા, અતિ આંધર કે ઉતાવળ નહિ થતાં શાંતિ રાખી થોભવું તે.

સમતોલ, વિં ખીજના જેટલાજ તોલવું, મગખા વજનનું, સરખું તે, બરાબર. (૨) એક સપાટી, પર હોય એવું, વધતું જોણું, નમતું-રંગતું નહિ એવું.

સમત્વ, નં. [સં.] સમતા 'સમાનતા' સરખાપણું.

સમદરસોથ, સીં એક જાળની વેલ-વનસ્પતિ. આના પાન મડગુમડ ઉપર વપરાય છે.

સમદર્શી, વિં [સં.] સોની તરફ એક સરખી નજરે જોનાર, નિષ્પક્ષપાતી, બિજબાવરહિત સમઢુંખી, વિં પરદુ જે કુખી ચનાર, ખીજનું કુખ જેમ પોતે પલું તેના જેટલું કુખ ધરનાર.

સમદૃષ્ટિ, સીં સો ઉપર એક સરખી નજર વાળું; સમવિધમપણે નહિ પણ એક સરખી સો પર સમાન દૃષ્ટિએ જોનાર તે.

સમઢો, પુ. નહિ કમાવેલું તાલું; ચાકડું સાફ રંગ વગરનું આળું.

સમઢાત, વિં અંદાજસરનું, નહિ વધતું.

જોણું; મધ્યમસરનું, માફસર હોય એવું સમનું, પુ. [અ.] હજુરમાં હાજર રહેવાનું.

ફરમાન-કુમ્મ તે; અમુક તારીખે વધાન દેવાને હાજર રહેવાનો મરકારી 'કુમ્મ તે

સમન્ધ, પુ. સંજન્ધ; લામતું વળગતું તે. (૨) જોડાણ; વળગણું તે.

સમન્વય, પુ. [સં.] એક સરખો કમ તે, એક એકની સાથે સંબંધવાળા શબ્દાર્થનો અનુક્રમ તે, પરસ્પરનો સંબંધ તે, અંકાકા

બધ સાંકળ, કમાવણી.

સમન્વિત, વિં સમન્વય કરેલો હોય એવું; એક ખીજનો સંબંધ બેસે તેમ બેઠેલું.

સમભાગ, પુ. એકસરખો ભાગ તે, અરધો અરધ અથવા જોણીવતો નાહ એવો હિસ્સો તે.

સમભાવ, પુ. એક સરખો ભાવ તે, સ્ખલિત; તદ્વપતી. (૨) એક સરખું વહાલું-પ્રેમ તે.

એક સરખા રોહની લામણી-અસરધરે તે. સમય, [સં.] કાળ, વખત, વેળા. (૨) મોસમ,

રત (૩) લામ, સંધિ, અવસર. કહે. સમય સમયની છાપડી.

સમયસૂચકતા, સીં જે સમયે જે બોલવા ને કરવા જેવું હોય તે તત્કાળ સૂચી

આવવાપણું, સમયને યોગ્ય-તત્કાળ કાર્ય કરવાની શુદ્ધિમતા.

સમયાનુસાર, અ. સમય પ્રમાણે, જેવો વખત હોય તેવી રીતે એમ. (૨) વિં સમયને અનુકૂળ.

સમર, નં. [સં.] શુદ્ધ, લકાષ. ઉં. ધ્યારે યદી સમર સન્મુખ. મ ન સમરવિજયી, સ્વામી જેણે. હણી વિધવા કરી.

સમરણ, નં. [સં. સ્મરણ] સ્મરવું તે; માફ (૨) રટણ; નામનો ઉચ્ચાર-જપ કર્યા કરવા તે.

સમરણી, સીં જપમાળા; સમઢુ કરવાની માતી ખળા-બેરેખો.

સમરથ, વિ० સમર્થ; બળવાન. (૨) મોઢું; બારે. ઉં સૌથી સમરથ સધાવરનો આચરો.
સમરપણી, વિ० પોતાને હાથેજ રસોષપાણી કરી જમનાર; બહુ શુદ્ધાચારવાળું વૈષ્ણવ-ધર્મની જેણે મર્પદ-દીક્ષા લીધી હોય તે.
સમરપણું, નાં વૈષ્ણવધર્મની શુદ્ધાચાર મર્પદ તે; અતિ પવિત્રતા અને અમુક-રીતની ઓખવટ-મરજદ.

સમરણું, કિં સં-સમરણ કરવું; સમરણું; નામ જાયા કરવું; માદ કર્યાં કરવું.

સમરાવણું, કિં સં બાણંતણું દુરસ્ત કરાવવું; મરામત કરવી; સુધારવું; બગડેલું હોય તે ઠીકઠીક કરાવવું; ઓખણું કરાવવું.

સમરાંગણું, નાં લડાઇતું મેદાન; મુદ્દમથિ; સમરી, વિ० [સં.] ઢુંકું; ઉપરટપકું; મક્ષિત.

સમર્થ, વિ० બળવાન; જોરાવર; શક્તિમાન.

- (૨) નિપુણ; કાબેલ. (૩) બળ, શુદ્ધિ, ધન અને બીજી બધી બાહોશીવાળું; ધનવાન; પૈસાદાર. (૪) મોઢું; બારે.

સમર્થક, વિ० સમર્થન કરનાર; અમુક બાબત પુરવાર કરનાર. (૨) પુરવારીની દલીલો વગેરે તે.

સમર્થતા, સ્ત્રી સમર્થપણું; શક્તિમાનપણું બળ; જોર

સમર્થન, નાં [સં.] દલીલોથી પુરવાર કરવું તે; ટેકા આપવો. અને યોગ્યયોગ્યતા દેખાડવી તે; પુરવારી. (૨) બળ આપવું તે

સમર્પણું, નાં આપી દેવું તે; અર્પણ કરવું તે; સોંપવું. (૨) ભેટ આપવું; પોનાતું સ્વામિત્વ છોડી દઇ બીજને આપી દેવું તે.

સમર્પણી, વિ० જેણે સર્વસ્વ અર્પણ કરી દીધેલું હોય તે; પ્રતિ માર્ગ-પ્રમાણે સર્વ શ્રીકૃષ્ણને અર્પણ કરી આત્મશુદ્ધાચાર રહેનાર તે.

સમર્પણું, કિં સં સામાને આપી દેવું હિસગ કરવો. (૨) ભક્તિથી આપવું. સમર્પિત, વિ० [સં.] અર્પણ કરેલું; આપી દીધેલું.

સમલો, પું સુમલમાને પાલડીના ઘાટની તારા ટપકી ચૂકેલી ટોપી.

સમંવયસ્ક, વિ० [સં.] સરખી સમ-ઉમ્મરનું; બરાબરિયું.

સમંવાય; પું [સં.] સંમંદ; સમૂહ. (૨) જૂથ; મેળાવો; બેળાવો; જમાવ.

સમવિષમ, વિ० સરખું ને નહિ સરખું એવું; વતુઓયું; વદાલું; અજખામણું; એકત્રે પોતા જેવું અને બીજને. ઉતરતું માનવું વગેરે તે; બિનભાવ; અખડાખખડી.

સમાવધમતા, સ્ત્રી બિનભાવપણું; ભેદ; ન્યૂ. નાધિકતા. (૨) વદાલો અજખામ ઘાપણું.

સમણું, કિં અં સમાવું; માવું; અંદર ને અંદર રહેવું; બરાવું. (૨) ધીમુ પડવું, ઉતરવું, નમાવું; શાંતયવું; હોલાવું; છુટાવું; ટાડવું.

સમશીતોષ્ણ, વિ० સરખી ગરમી ને ઠંડીવાળું; ગરમીને ઠંડી સરખાં પડતાં હોય તેવું-પ્રદેશ.

સમશીર, સ્ત્રી તરવાર; ખડ્ગ; અસિ; તેગ.

સમશીર બહાદુર-તરવારિયો થોદો; તરવાર બાજ-લડવૈયો; તરવારથી પરાક્રમ કરનારો.

સમષ્ટિ, સ્ત્રી [સં.] ધણી વ્યષ્ટિઓનો સાથ તે; સમુદાય-સ્વરૂપ; વિરાટરૂપ; જેમાં ધણીનો સમાવેશ થયેલો હોય એવું, એકમ; યોગ; સમઘણું.

સમસમાકાર, વિ० નીરવ; ઘોંઘાટરહિત. (૨) જેમનું તેમ રહેલું હોય એવું; કોઇ જાતની હિલચાલ, અસર અથવા બોલચાલ રહિત; ચેતનની તેજ રહિત; ચત્યકાર.

સમસાન, નાં [સં.] સમસાન મચાણું; પ્રેતમુખિ; સમસાનિયુત, વિ० પ્રેત-મડદાને અડેલું ને તેની સાથે જાણી; મરણાદ્યોચવાળું. (૨) અશુભ;

અમંગળ. (૩) નાં સમસાનિયો=હાથું.
સમસ્ત, વિં જેમાં સોનો સમાસ થતો હોય
એવું; સધળું; બધું; વખત; સમગ્ર. (૨)
આણુ; પૂર્ણ, અનવશેષ.

સમસ્તયા, સ્ત્રીં યોડામાં ધણું, સમજવાનું હોય
તે; ધરારો; સાન; મંકેત; નિશાની. (૨)

ઉત્તરદાયક પૃથ્થા; પુરતીનો પ્રથમ; ઉપાણું.

(૨) ગૂઢાર્થસૂચક પદ-વાક્ય

સમજસ, વિં [સં.] બેરોમગ; ખંડ; યોગ્ય.

(૨) સાઈ; ઉત્તમ. (૩) પ્રમાણિક; સાચું.

સમાકાર, વિં એક સરખા આકાર-ધાટનું તે;

સમરૂપ; સમધાત. (૨) શાંત, મૈન.

સમાકુલ, વિં [સં.] હેરાન; બ્યાકુલ, કુબ્ધ;
ગાભડું; અસ્વસ્થ.

સમાગમ, પું [સં.] માથે મળવું-રહેવું તે;

મેળાપ; મિલન. (૨) મંગલિ; સોમત; મંથેગ.

(૩) પિછાન; પરિચય. બેટો; એકઠાં થવું તે;

મૈત્રી; વાનગીવનો પ્રસંગ તે.-સજ્જન-મં

સમાગમ.

સમાચાર, પું બનતા બનાવોની ખબર કે

હકીકત તે; ખાતમી; વર્તમાન. (૨) દાલન

મંબંધી પૂ. ૫૨૦ તે.

સમાજ, પું [મં.] સમુદાય; સમૂહ; ગણ;

મંડળી (૨) મત્તા; પગિદ. (૩) આજનું;

જમાત.

સમાજી, વિં સમાજમાં જોડાયેલો, સમાજનો

અનુયાયી-સમાસદ તે. 'આર્થ' સમાજના

અનુયાયી માટે દાવ ખાસ વપરાય છે

સમાજી, જુઠું સમજ; ઉગેરણું પાણી. (૨)

સમામ દાવ એટલું તે.

સમાજી, વિં સમજું; મમાન; બેરોબગિયું-

ઉમંગમાં. હું વર્તે વધાવો મારી નેપર

સમાજી, મોતીડાનો ધાગબગીદો રાધાગણી.

સમાજી, પું સોનીનું એક જોખન-દડીએ

વાળવાનું. સમાજી-નાની આજુગી જેની

૫૬૬.

સમાધ, સ્ત્રીં મં-વાસી અથવા સાધુસંતને જ્યાં
દાટ્યા હોય તે જગા અથવા તેમના દટન
ઉપર બનાવેલી દેરી-પાણિયો વગેરે તે; સ-
માધિની જગા. સમાધ લેરી=અધેથી પ્રાણ
વાણ એંગી લઈ જહાંડમાં ચઢાવી પાણીમાં
અથવા જમીનમાં ગરક થઈ જવું તે. ધોર,
કગર.

સમાધાન, નં [સં.] વેરઝેર ને લડાઇ ટ'ટો
કાઢી નાંખી સમભાવ બનવું તે, વેર, શુલ્ય-
વણ, ચિંતા, મુશ્કેલી અને વિરોધ કે વિર-
હતાવું સમીકરણ તે. (૨) નિવેડો, નિકાલ;
છુટકારો. (૩) મંપ-મુશ્કેલ સ્થાપતી કઠોરી
તે (૪) શુદ્ધાસો. (૫) વિવિધાદિકમાંથી
મનવાળી શેવુ તે.

સમાધાની, વિં લવાઈ; સમાધાન કરાવી આપ-

નાર. (૨) પું-પંચાતિયો; ચુકવણી કરનારો,

વ્યવસ્થા કરનારો. (વેખ્યવ મ દિરામાં રહેતો

એક અધિકારી.) (૨) સ્ત્રીં સમાધાન;

નિવેડો. (૨) ખુલાસાનંધ મુશ્કેલ મંપ.

સમાધિ, સ્ત્રીં [સં.] પ્રપચમાંથી ઇન્દ્રિયોને

વાળી લઇ પ્રાણવાયુને જહાંડમાં ચઢાવી

એકાચત થવું તે; અમુક આસને બેસી

પ્રાણવાયમથી જહાંડપર થવું તે; યોગની મં-

થરમાં એકમતતા કરવાની એક પ્રક્રિયા.

(૨) એકધ્યાનતા. (૩) સમાધિ લઇ

જગમાં અથવા જમીનમાં દટાવું તે.

સમાધરથ, વિં [સં.] સમાધિ લઇ બેઠેલું;

સમાધિમાં હોય તે; એકચિત-મક્ષપર

એકધ્યાન થયેલું. (૨) સમાધિ સાધનાર

-યોગી, યતિ, સાધુ. હું સમાધિયો ના-

આ. (૩) બન; ગયેલું; મુએલું.-સમાધિરથ

આગાર ઉપર ક્રો આરોપ કરતા નદિ.

સમાન, વિં [સં.] મમ; સમજું. (૨) સપા;

ખડાખેલા વચરનું; સમતત. (૩) બેરોબ-

ગિયું; સરખી થવું. (૪) આકાર, વપ,

અને શુષ્ક વગેરેમાં મરજું હોય એવું તે.

(૫) જેવું; ઘમ.

સમાનતા, સ્ત્રીં સરખાપણું; સદૃશતા. (૨)

ખરોખરી; સ્પર્ધા; હરિશ્ચંદ્ર.

સમાનવૃત્તિ, સ્ત્રીં મળતી-સમજવિકાવાળું તે.

(૨) એક સરખો મનોભાવ-વલણ હોય તે.

સમાનશીલ, વિં [સં.] એક સરખા ગુણ.

ધર્મ અતે આચારવાળું; સરખા સ્વભાવનું;

એક એકને મળતી ચાલચલગતવાળું.

સમાનાર્થ, વિં સરખા અર્થ-મતલબવાળું;

એક અર્થનું; પર્યાયરૂપ.

સમાનિકા, સ્ત્રીં આઠ અક્ષરના પદવાળા એક

છંદ. એના દરેક પદમાં રગણ, જગણ ને

એક એક લઘુ ગુરુ અક્ષર આવે છે.

સમાનોદક, વિં [સં.] જેની શ્રાદ્ધાંજલિ પ-

હોંચતી હોય એટલું દુરનું; ચૈદ્યથી એક

વીસ પેઢી લગીનું કુટુંબી તે; જેની

અંજલિ પિતૃઓને પહેંચે ॥ એનું; એક

ગોત્ર-કુટુંબનું.

સમાસ, વિં [સં.] પુરું; પૂર્ણ; ખલાસ; પાર.

સમાસિ, સ્ત્રીં [સં.] પૂર્ણતા; આખર; છેવટ;

અંત; પાર. (૨) પરિણામ; પૂર્ણાકૃતિ.

સમાર, પું સમારવું તે; દુરસ્તી. સમારકામ.

(૨) ચામચાં બી નાંખ્યા પછી તે દંકાય

એમ ચાસતી કોરો ભાગી જમીન સરખી

કરવાનું એકતરું નાના ભારવટિયા જેવું

એક બોળર. કિં પ્રં સમાર દેવો=સરખું

કરવું. સમારે આવવું=કરસણ બિલ્લસ દોઢ

બે જેવડું થવું. બાજરી વગેરેના કરસણને

સમારથી જરા નમાત્રી બાગ્યાથી વધારે

શાડી નિટજે છે.

સમારકામ, નં દુરસ્તી; મરામત.

સમારંભ, પું [સં.] કોઈ સાર કામનો

દાઢમાડથી આરંભ કરવો તે; કામકામથી

વેવાહિક કે યાચિક કામની શરૂઆત કરવી

તે; પગલણ.

સમારણું, કિં સં દુરસ્ત કરવું; જમડેલું હોય

તે સુધારવું. (૨) છીનવું; મોજવું; છોલી

કાપીને રંધવા માટે તૈયાર કરવું (શાક).

(૩) ટાપટીપ કરવી; શોભે એમ કરવું;

શણભારવું.

સમારાધન, નં [સં.] સારી રીતે આરાધન

કરવું તે; પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી ભક્તિ, જપ પૂજન

વગેરે કરવાં તે; અધીન રહીને ખૂમ સેવા

કરવી; શુશ્રૂષા; પરિચર્યા; સેવા.

સમાલણું, કિં સં સાચવવું; મંભાળવું.

(૨) તપાસ રાખવી; ચોકસી રાખવી. (૩)

ખચાવવું; રક્ષણ કરવું. (૪) સાવચેત

રહેવું; ધ્યાન રાખવું.

સમાવ, પું સમાવેશ; સમાસ; જગા; વગ.

સમાવર્તન, નં [સં.] બહુ-બહુચારી વિધા.

ચીંતે બધીને પાછા ફરી આવવું તે. બહુ-

ચર્ચાશ્રમમાથી મુદતચાશ્રમમાં દાખલ થનાર

કૃતવિધને કરવાની એક ક્રિયા-મંત્રકાર તે.

સમાવણું, કિં સં ટાકું પાડવું; નરમ પાડવું;

શમાવણું; બોલુંકરવું. અંદર દાખીરેલું.

ક્રોધ સમાવવો. (૨) અંદરને અંદર મન-

રાવવું; સમાસ કરવો; વગ-સંગવડ કરવી.

સમાણું, કિં અં ભાણું; અંદર ને અંદર પુરાણું;

અંદર આવી-વગ થઈ રહેવા. (૨) નરમ

પડવું; બોલુંથવું; દબાણું;

સમાવેશ, પું [સં.] સમાસ; સંમિલ; સમાણું

તે; વગ હજારમાં એક જણનો સમાવેશ

નહિ થાય ?

સમાસ, પું [સં.] એકથી વધારે શબ્દ મ-

ળાને થયેલું એક પદ તે; શબ્દનું ખીળ

શબ્દ સાથે જોડાયેલું તે. બ્યાકરણમાં:-

આકાશગંગા, રામલક્ષણ.

સમાસ, પું સમાણુંતે; સંમિલ; જગા થવી-મળવી

તે; વગ; સંગવડ; સમાવેશ. (૨) ખીળ

ધણની સાથે સહવાસ પાડી તેમનામાં

દબામળી જણું તે; વાસ કરવો તે:-

આવી તોછડાઈ રાખીય તો સાસરે સમાસ

થશે નહિ.

સમાસોક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] એક અર્થાલંકાર
 સમાહાર, પું. [સં.] સંગ્રહ; જયો; જુડો;
 (૨) સંયોગ. (૩) સહોપ.
 સમિતિ, સ્ત્રી. [સં.] ગાંડળી; ટોળી, (૨)
 સભા; મેળાવડો.
 સમિધ, સ્ત્રી. [સં.] યજમાં વપરાતાં વજ્ર-
 કાષ, હવનનુ-બળતણ.
 સમિયાણો, પું, સમિયાણો; માંડવો; માંડપ;
 ખુલ્લો પત્થર; ડેરો.
 સમીકરણ, નં. [સં.] સરખું કરવું તે. (૨)
 ગણિતમાં બેઠ બાજુ સરખી કરવાનો પ્રકાર;
 રીત તે.
 સમીચીન, વિ. [સં.] સારુ; ઉત્તમ. (૨) અં
 બરોબર; વાસ્તવિક.
 સમીપ, અં. [સં.] પાસે; નજીક; નિકટ.
 સમીપતા, સ્ત્રી. પાસેપણું; નજીક તે.
 સમીપસ્થ, વિં. પાસેનું; નજીક આવેલું.
 સમીર, પું. [સં.] વાયુ; પવન.
 સમીરણ, નં. વાયુ; પવન; વાતાવરણ; વાયુનું
 પટલ.
 સમીરીક્ષે, અં. સમીચક્ષે; વગર ધ્રુવએ;
 અખોવન; હાનિવગર.
 સમીમાંજ, સ્ત્રી. સધ્યાદાન; દીવા વખત,
 દિનાંત; અજવાળુ આંધાર સરખાં હોય
 એવી વેળા તે.
 સમુચિત, વિં. [સં.] યોગ્ય; ધટિત; ઉચિત;
 બરોબર; સરસ.
 સમુચ્ચય, પું. [સં.] ભેગા કરેલો જયો;
 હમ્મો; રાશિ. (૨) સંગ્રહ; સમૂહ. (૩)
 ભેસળ.
 સમુદર, પું. સમુદ્ર; દરિયો; સાગર.
 સમુદરકેષુ, નં. દરિયા કિનારા-ઉપર મુકાઈ
 ગયેલા ફેણના પોપડા તે, મુકાઈ ગયેલું
 દરિયાઈ ફેણ આ એસડ પ્રરીકે વપરાયડે.
 સમુદાયાર, પું. [સં.] યોગ્ય આચાર; રહિ,
 રીત. (૨) વિવેક.

(સમુદાય, પું. [સં.] ધણાનો એક સાથે
 જમાવ તે; સમૂહ, ટોળું; જયો.
 સમુદ્ર, પું. [સં.] સાગર; દરિયો; અર્ધવ.
 સમુદ્રધુની, સ્ત્રી. [સં.] સમુદ્રધી નદી-એ
 મોટા સમુદ્રને જોડનારી નદીના-જેવી
 સમુદ્રની લાંબી પટી તે, બે મોટા પાણીના
 ભાગને જોડનારો જે નાનો પથ લાંબાણ
 પાણીનો ભાગ તે.
 સમુન્નતિ, સ્ત્રી. [સં.] આખાદી; ચઢતી; પ્રૌદિ.
 (૨) શક્તિ; ઉત્કર્ષ. (૩) મોટપ.
 સમુરત, નં. સાફ-શુભ મુદર્ત
 સમુળથું; વિં. (અ.) સમુળ; ખિલકલ;
 તમામ; અનવશેષ; જરેજર.
 સમું, વિં. સય; સાનું, જેવું હોવું બેધએ
 તેવું; દુરસ્ત; બરોબર; યથાસ્થિત. (૨)
 સીધું; સપાટ. (૩) સ્વચ્છ. (૪) તંદુરસ્ત.
 (૫) સાચું; આથી; યોગ્ય કિં પ્રં સમું
 કરવું=અગડેલાને; સુધારવું=સમારવું=દુરસ્ત
 કરવું પોંચવું. સીધું કરવું. વ્યવસ્થિત કરવું,
 સાનું કરવું. ટીપવું; શિક્ષા કરવી, મારવું.
 જમાદાર તમે એને સમે કરો નહિ તો
 ગરીબોને ફેરાન કરશે.
 સમૂહ, પું. [સં.] ટોળું; જયો; રાશિ; હમ્મો.
 (૨) સંગ્રહ.
 સમૂહ, વિં. આપાદ; ધન અને સખ વૈભ-
 વની કુશળતાવાળું; સમર્થ; શીખત. (૨)
 પુષ્કળ; બરપુર; બહુપુરું.
 સમૂદિ, સ્ત્રી. [સં.] આખાદી, બરપુરતા;
 પુષ્કળપણું; છત; વિપ્રવતા, રેલડેલ. (૨)
 કુશળ ધનદોષત તે. જોડાજલાલી; અડતી
 હાલત; શક્તિ.
 સમે, અં. સમયે, વખતે. (૨) મોખમખાં;
 વેગાએ. વં. એક સમે હરમાન મારડ બે.
 સમેટવું, કિં. સં. આટોપવું, પનાવવું; અંન
 આજુબો. (૨). એકું, કરવું; મરેણું.

સમેત, અં સાથે; જોડે; સહિત. (૨) સુદ્ધ; યુક્ત.

સમેદાની, સ્ત્રીંસમે; પીતળની દીપી સમેદાની. સમેદો, પું સમેયું; સામેયું. દેવજયંતીને મેળાવડો; અમુક દેવની પ્રતિષ્ઠા અને સ્થાપના વગેરેના સ્મરણ માટે મોટો મેળાવડો કરી કાઢવામાં આવતું સરધસ-વરધોડો ઉત્સવ વગેરે તે; ભક્તિ પ્રદર્શક વરધોડો; માન પ્રતિષ્ઠાની ઉજવણી કે સત્કારનું મોટું સરધસ કાઢવું વગેરે તે. ઉં સમેયાં ચણુગારિયાં. વીરજી.

સમે, પું સમય; વખત; કાળ. (૨) ઋતુ; મોસમ. (૩) અવસર; પ્રસંગ; સંધિ. દાવ; લાગ.

સમેાતી, સ્ત્રીં સંપમાં રહેવાથી મળતી સુખશાન્તિ તે.

સમેાતું, વિં સામરું; એક સાથે-સઘળું.

સમેાર, અં સામે; નજર આગળ; સંમુખ.

સમેાલ, સ્ત્રીં જોતરુ ભરવવાની ધુસરામાંની ખીચી.

સમેાવડ, વિં સમાન; સરખું; બરાબરિયું.

સમેાવડિયો, પું બરાબરિયો; બીરું. (૨)

સમાન બળિયો, પોતાની હારને માણસ. (૩) સામેવાળિયો; પ્રતિસ્પર્ધી.

સમ્યક, વિં [સં.] સારું; ઠીકઠીક; બરાબર. (૨) પુરેપુરું; પૂર્ણ; ખૂં. (૩) બરાબરું.

સયદન, નં વાંસ. (૨) સાગટી; વળી.

સર, નં [સં.] તળાવ; સરોવર. (૨) હોજ; કુંડ.

સર, પું વ્યાજ ગણતાં મુદ્દ અને મુદ્દનો ગુણકાર તે. જેમકે-મુદ્દ સો રૂપિયા અને મુદ્દ ચાર મહિના હોય તો તે બેના ગુણકાર ૪૦૦ તે સર કહેવાય. આ સરને વ્યાજના આનાએ ગુણતાં બદામ આવે છે-૪૦૦ સર આબો. હવે માસિક

૮ આના પ્રમાણે વ્યાજ કરાવેલું હોય તો ૩૨૦૦ થયા. રૂપિયાની ૧૬૦૦ બદામ માટે તેણે બાગતાં વ્યાજ રૂ ૨) આબું. વ્યાજની પરિભાષાનો આકડો. (૨) [ઝં.] વંચિ; હિસ્સો. (૩) હિસ્સા પત્ર; ભાગીદારીનો પ્રમાણલેખ.-કારખાનાના સર.

સર, નં [સં. શિર] માથું; ડોક. (૨) સ્ત્રીં સાંકળી; સેર; આવલી.-નવસરકાર; મોતીસર=મોતીની સેર.

સર, વિં વડું; મોટું; ઉપરી. સરકારકુન; સમુદાય.

(૨) અં રૂઝમે; પ્રમાણ.-કામદાસર.

(૩) રીતસર, નિયમસર. (૪) માટે;

વારતે; અર્થે.-ધંધાસર. એને ત્યાં મારે

કામસર જવું પડ્યું. કિં પ્રં સર કરવું;

કબજેકરવું; તાબેકરવું; જીતવું.

સરધિયો, પું મંધ ક્રમે વેચનારો વેપારી; સરેયો.

સરકડ, સ્ત્રીં ધોળા, કંથુ અને સીધા સાંકાનું

એક જતનું ધાસ. વાંસની માફક આ

ધાસ ભોથે ઉગે છે અને તેનાં રાડાં સીધાં

ઉમાં થાય છે. એના સાંકા તીર બતાવ

વાના કામમાં આવે છે. એના રેસાનું

મુજ થાય છે. એનો તાપ આકરો થાય છે.

સરકજ, સ્ત્રીં નાય; રેન; અછોડો ઉં સર-

કજ લીધી હાથ. સામળ.

સરકજું, વિં સરી-સરકી જવાય એવું; લપ-

સવું. (૨) લીડું.

સરકલ, નં [ઝં.] ઝાળ પોલી આકૃતિ;

કુંડાળું; પરિવેષ.

સરકરવું, કિં સં તાબે કરવું; કબજે લેવું;

અધિકારમાં લેવું. વધ કરવું; સત્તા બેસા-

હવી; જીતી લેવું.

સરકસ, નં [ઝં. Corcus] વરધોડો

કરી કરવું તે; મોટા સમુદાય સાથે કરવું

તે. (૨) જનાવરોને કેળવી તેના ખેડ

કરી બતાવનાઈ મંડળ. (૩) સરમ-ધ-સ.

સરકાર, સ્ત્રી (પું) : પ્રાપ્ત; ચાસન કર-
તારી સજા તે; રાજ અમલ; રાજ્ય;
રાજ; અમલ કરનાર, તે (૨) સ્વામી;
ધણી. (૩) માનીતું, તેમ છતાં કડક,
જેનો હુકમ માન્ય કરવો પડે એવું તે;
હુકમીજન.

સરકારી, વિનં સરકારનું-લગતું-સબધી. (૨)
રાજ્ય સબધી, જાહેર લાભનું-હિતાનું.

સરકારવડું, કિં સં સરકારે એમ કરવું; સેર-
વડું; ખસેડવું, આધુપાધુ કરવું.

સરકારી, નં સરકારી શકાય/એવી આંગીની
ગાંઠ તે; ગાળાગાંઠ; ફાંસાની આંટી
સરકારી, પું અત્યંત ખાટો રસ. તાડી ને શેલ-
ડીનો ખટાશ આવેલો રસ તે.

સરકારી, પું [એ.] ધણી જગાએ ફેર-
વવાનો પત્ર તે, ધણી જથ્થેને પહોંચાડ-
વાની ખબર મત અથવા સંમતિની પત્રિકા
તે (૨) ધણીને લાશુ પડતો ધારો.

સરખામણી, સ્ત્રી સરખાવવું તે; સમાનતા
કરી જેવી તે, તુલના; તોલ; પડછે, સુ-
દાખલો.

સરખાવવું, કિં સં સુકાનલો કરવો, મેળ-
વવું; પડેછે નાખીએલું.

સરખું, વિનં સમ; સમાન. સદશ. (૨) જેવું;
ખરોખર; લાયક.

સરખેસરખું, વિનં એક બીજા સાથે આ-
કાર, ગુણ, ઉચાઈ, વજન અને વય
વગેરેમાં સમાન હોય એવું.

સરગ, નં [સં. સ્વર્ગ.] દેવભૂમિ; સ્વર્ગ;
દેવલોકનું સ્થાન તે. (૨) સુખ-આરામ-
મોજાનું સ્થાન તે.

સરગવો, પું એક જાતનું ઝડ. સેકટો; એનાં
ફૂલની બાજુ યામ છે ને દલી વગેરેમાં
પણ નખાય છે. મીઠા સરખાની સિંગેલું
શાક યામ છે.

સરગસ, નં [અ. સ્વર્ગ+ગસ્ત] સરખસ;

ટાળે યમ ચક્રેમાં ફરવું તે; વરયોડો લખ.
ફરવું તે (૨) લોકના મોટા ટાળાએ
ધામધુમ સાથે ચક્રેમાં ફરવા નિકળવું તે.

સરખસ, ઉપસો ચપ્પ જુઓ.

સરજણ, નં મરજણ તે, ઉત્પન્ન કરવું તે;
નિર્માણ, સરજન.

સરજણાર, પું સરજનાર; ઉત્પન્ન કરનાર;
કર્મજ.

સરજણ, કિં સં ઉત્પન્ન કરવું; બનાવવું;
રચવું, પેદાકરવું.

સરજણવડું, સરજવું; પેદાકરવું (૨) ઉપ-
જાવવું.

સરજીત, સ્ત્રી મોનીજીત, મહાવિજય (૨)
નિર્માણ થયેલું, સરજાયેલું, નક્કી થયેલું-
માની.

સરજેરી, સ્ત્રી સિરજેરી; સ્વસત્તાથી કાર્ય
કરવાપણું તે, જળજેરી, સામાની સમતિ
કે વિરોધ છતાં આપ બળે કામ કરવા-
પણું તે, હુંજ મોટો જોડાવર છુ એવા
અભિમાનથી કાર્ય કરવા તત્પર થવું તે

સરડણ, કિં સં સેડવું, સાધવું; જોડવું;
સાથે ગુચવું-ગાઠવું; સીકડી લેવું-છાપડે
સરડવું=જોડવું ઉપર ખપાટિયાં બાધી લેવાં.

સરડો, પું કાચિડો, કાંદીડો; સાપના જેવા
મોનું થોલી જાતનું એક પ્રાણી.

સરજીણ, સ્ત્રી કુંડીને વગાડવાનું એક વાજી
પીડકી.

સરજી, સ્ત્રી નાનો પત્ર રત્નો; વાટ, શેરડી
સરત, સ્ત્રી નજર; દષ્ટિ-સરત માંડવી (૨),
સ્મૃતિ; યાદદારત્વ-તમે શું કહ્યું હતું ને
જોપડી ક્યાં મૂકી છે તેની, મને સરત
નથી. (૩) ધ્યાન; લક્ષ (૪) જોવાની;
હોઠ, કચર (૫) થોડોડાની હોઠ.

સરતા, સ્ત્રી સરત; સરતા.

સરકાર, પું ટોળા, ટુંકડી, અયવન મડળાને
ઉપરી, આગેવાન, મુખી. (૨) લક્ષકર
અથવા રાજ્ય. અમુક પ્રાત કે વિભાગ

વગેરેના વડો તે. (૩) બહાદુર અગ્રેસર.
 (૪) વિં વડું; મુખ્ય; ધણાઓ ઉપરના
 ઉપરીપણાવાળું. ઉં સારા ગામનો સર-
 દાર, ઝીણા મારજી હો રાજ. (૫) અગ-
 લદાર; અમીર; નાયક; ઉપરી અધિકારી.
 સરદારી, ઓં સરદારની સત્તા તે; સરદારપણું.
 (૨) ઉપરીપણું; આગેવાની.
 સરદી, જીં સરદી.
 સરદે, વિં દયાળુ એવું. (૨) [સં સહૃદય]
 ફ.ખ. ગુણ અને સ્થિતિ વગેરે જાણનાર.
 સરનસીર, પું સરનગાર; અધ્યક્ષ; સમાવ-
 તિ; પ્રમુખ. (૨) વિં મુખ્ય; વડું; ઉપરી.
 સરનામું, નં સિ (શિ)રનામું; બીડા ઉપર
 લખાતું નામ કામ ઠેકાણું-વગેરે લખાણ તે;
 પત્ર દસ્તાવેજ વગેરે જેને પહોંચાડવાનાં
 હોય તેનું તે બીડા ઉપર લખાતું નામ
 અને ઠેકાણું વગેરે તે; નામ કામ મંન'ધી
 શેરો. (૨) નામ રહેણાણની બાજે; પતો.
 સરપણ, નં બાળવાનાં લાકડાં; કાઠી.
 સરપંખો, પું એક જાતની દવા તરીકે વ-
 પરાતી વનસ્પતિ; ધોળા ધમાસો.
 સરપંચ, પું પંચનો વડો તે; પચાતિવા-
 ઓમાંનો વડો; અધ્યક્ષ.
 સંપાત, પું સિ (સિ)રપાત; એક કાર્ય
 કરવાની સાબાશી બદલ આપવામાં આ-
 વતો પોષાક તે; દપડાં, ધરેણી વગેરેની
 બક્ષીસ તે. (૨) સામાશી; ધન્યવાદ.
 કોઈ સુરકેલ કાર્યને કતેહમંદીથી પાર
 પાડનારને પ્રસન્ન થઈને આપવામાં આ-
 વતી બક્ષીસ, હનામ તે.
 સરપેચ, પું શિરપેચ; પાષકી કપર બાંધ
 વાનો હીરા મોતીએ બરેલો સુશોભિત
 ફટકો-પટકો તે, પાષકીમાં ખોલવાની મોતી
 વગેરેની કવચી; હીંગમોતીની કાલવ.
 સરપોશ, નં ઢાંકણ. (૩) ગલેક; આગાહન તે.
 સરફંદાજ, વિં [ફા.] પ્રખ્યાત; નામાંકિત.

સરફરાજી, ઓં વખાણ; સ્તુતિ. (૨) પંદ-
 વી ચક્રાવ.
 સરખન, પું [ફા.] ચરખત; ફળફળાદિની
 રસવાળું મીઠું પેચ. સરખને અનાર=દાકમ
 વગેરેના રસને ચાસણીમાં મેળવીને બનાવેલું
 ખીણું; ચુલાજનું સરખત.
 સરખતી, વિં મરસ ઝીણા કુમારનું; ઝી-
 ણા-નાણુક તારનું. સંખતી મલમલ.
 સરખંદી, વિં સિરખંદી; શહેર અને કિલ્લાના
 ખાસ સરકીલુ માટેનું. સરખંદી લશ્કર.
 સરભર, વિં એક બાંધુ બરોમર ઉતરે-ચાય
 એવું તે; સરખેતરખ; આણુંવણું નહિ એવું
 (૨) પુરેપુરું; સમઘાત; નકોટોટો સરખાં
 કરેલાં હોય એવું. સરભરખાતું.
 સરભરા, ઓં મહેમાનની સંગવક સાચવણી
 તે; પેશણાચાકરી; સારી રીતે સેવાચા-
 કરી-આદર સત્કાર વગેરે કરવાં તે; પ-
 શણાની સેવાને લગતું કામકાજ તે;
 આણુંવણું પડે નહિ એમ સામાની મન
 પ્રસન્નતા રાખવી તે.
 સરમિથો, પું નાનો કરમ; ઝાડા વાટે પડ-
 તો એક તંતુજીવડો તે.
 સરલ, વિં [સં.] સીધું; સપાટ; સમજ-
 મિવાળું. (૨) સહેલું; સુરોની વગરનું;
 ઝટ ચાય એવું. (૩) વાધા વગરનું; સુગમ;
 નિષ્કંટક.
 સરવઠાં, નં ચાય ચાય ને વળી રહી જાય
 એવો જે જલાસાર-વરસાદ તે; જાપટાં. (૨)
 પાણીના ખાખોચિયાં. (૩) સારસ પંખી.
 સરવઠિયાં, નં થોડી થોડી વારે વરસતો
 વરસાદ તે; જાપટાં. ઉં શ્રાવણ સરવડિયે
 વરસ્યો.
 સરવણ, પું [સ. જમણ] જુદા ધર્મનો અમણ
 સાણું-જિહ્વું તે. (૨) ત્યાગી; યતિ; વેરાગી.
 (૩) શાસ્ત્રીયી ઉતરતી વણીને ટેલિયો.
 (૪) બિહુઓની એક નાત-જાતિ. ચા-
 લણ સરવણ.

સરવણી, ઓં તેરમાના હેલા આદની ઉ-
અવણી.

સરવસ, વિં [સં. સર્વસ્વ] સમણું; બધું;
તમામ; અનવશેષ.

સરવાણી, ઓં. [સં. શ્રોત] પાણીનો
હરો; અરણું.

મરવાયું, નં આખા વર્ષના હિસાબનું તા-
નું તે; નકારાવાળો નહીં કરેલો હિ-
સાબ; જમા ઉધારની હેણી વારવણી.

મરવાણી, પું એકથી વધારે રકમોનો જુ-
મલો તે; ધણી રકમ-સંખ્યાઓનું જે
એકીકરણ તે. કિં પ્રં સરવાણો કર-
વો=ધણી રકમો એકી કરવી=જુમલો
કરવો તે; સંખ્યાઓ એક એકમાં ઉમેર-
વી. ૨૦ પ્રં સરવાણો=છેવટ; અંતે; પરિ-
ણામે. છેલ્લે સરવાણે નાસીપાસીજ મળશે.

સરવું, કિં અં [સં. સ્વ] ખસવું; લપ-
સવું; સરકવું; જવું; વગર અડચણે આપ્યા
જવું. (૧) પાર ખસવું; બજવું; વળવું;
સીકવું:-મલાવાલા કરવાથી કંઈ સરશે
નહિ. (૨) [સં. સ્વ] વિં ઝટ સાબળે
એવું; તરત સાંભળી-સમજી જાય એવું (૩)
અતુર; આલાક:-એના કાન સરવા છે.

મરવે, ઓં [ઝં.] માપણી; ભૂમાપન.

સરવેખાતું, નં માપણીખાતું.

સરવેચર, પું માપણી કરનારો.

સરવો, પું [સં. સ્વ] યજ્ઞમાં ધી હોમ-
વાની લાકડાની કડછી; આટવો. (૨) ઉદાર
પુરુષ. (૩) રોકાઈ; અપશ્ચિય.

સરસ, વિં સૌથી સારું; ઉત્તમ; એક (૨)
અધિપાતું. (૩) રસવાણું; સ્વાદિષ્ટ. (૪)
વધવું; નમવું. (તોલમાં) (૫) સરસ;
ચામડા અને, હાડકાંમાંથી મળતો એક
ચીકણો પદાર્થ. (૬) ધોળા અને કુમવા
જેવી ફૂલમાં જરવાણુ એક કુલચાક.

સરસર, વિં એક એકની પાછળ બદ સરવું

હોય એમ; સરીજતું એમ; ચટ ચટ સ-
રતું-ચાલતું એવું; સડમડાટ. એની કલમ
સરસર ચાલના માંડી. ધડો કૂટયો ને
સરસર પાણી વહેવા માંડ્યું.

સરસવ, પું [સં. સર્વપ.] એક જાતનાં
તીખી વાસણનાં તેથી બિયાં તે. એ અક્ષત
તરીકે વપરાતાં.

સરસદેરી, પું ખખરઅંતર.

સરસાધ, ઓં એક ખીજાથી સરસ થવું તે;
ખરોખરી; સ્પર્ધા; હરિશાધ; ચઢાચઢી;
ચડસાચડી.

સરસામાન, પું સચચીવું; ધરમતુ સામા-
ન; સરજામ.

સરસાસરસી, અં બેડાબેડા; પાસેપાસે.

(૧) ના. સરસાધ.

સરસિજ, નં [સં.] સરસિ-તળાવડી-જ-
જ-એકું થયેલું તે; કમળ; પોયણું.

સરસયું, નં સરસવતું તેમ; આ તેલ સ્વાદે
ને વાસે તીખું હોય છે. તે અધાણાંમાં ના-
ખરામાં આવે છે, તેમજ ત્યાંક વગેરેમાં પણ
વપરાય છે. (૨) એભાસામાં પાણીથી ગદગદી
ગમેથી જમીનમાં સૂતળી જેવા જાકા ને
લાલ જે તટુછવ-થાય છે તે; અળસિયાં.

સરસિપારસ, ઓં લાગવગ; વગસગ; બલા-
મણ વગેરે-તે સરસિકારસ.

સરસી, ઓં સરસાધ; ચઢાચઢી; સ્પર્ધા;
હરિશાધ.

સરસું, વિં ખડુજ પાસે; અડકેલું હોય એટલું
નજીક; લાગી-લગાધને રહેલું; વળગેલું,
બેડાબેડા. (૨) સરસ; સારં.

સરસુબો, પું મોટો મલાકારી; વડો મુબો;
પ્રાતનો ઉપરી અધિકારી

સરસ્વતી, ઓં [સં.] વખદેવી; શારદા, રિવા-
ગાન-દેવતા. (૨) બહાની પુત્રી. (૩)
આર્માવર્તની ત્રણ પવિત્ર નદીઓમાંની એક;
શુભરાત પાઠણ આગળની નાની નદી.

સરહદ, સી. સીમા; હદ; કાષ્ઠપણ પ્રદેશના છેડાનો ભાગ તે; કાષ્ઠપણ ક્ષેત્રનો વિસ્તાર પુરો થતો હોય તે કાષ્ઠ, કાંઠો.

સરળ, વિ. [સં. સરલ] સીધું; પાંચરું; સરખું. (૨) સહેલું; ઝટ આવડે અને યાય એવું; નહિ અધરું. (૩) સાદું; આડંબર રહિત; સાધારણ. (૪) કપટ રહિત; ભોળું; આંટીધુંટીમાં સમજે નહિ એવું; નિખાવસ.

સરળતા, સી. સરળપણું; સહેલાઈ; ભોળપ. સરંગ, પું. સારંગ; વદાય ઉપરનો વડો ખલાસી; ટૂંકલ.

સરંગમ, પું. ધર અથવા ધંધા ચલાવવાને જોઈતી સામગ્રી તે; ઉપયોગી સાધન; સરસામાન; વાપરમાં જોઈતી ચીજ તે. સરા, સી. શરી; પોળ. (૨) ઋણ; ભોસમ; ટાણાનો વખત—લગનસરા. (૩) મુસાશરખાનું; ધર્મયાળા. (૪) ધારા, ધોધ, પ્રવાહપરંપરા.

સરાક, પું. ફાંસ; કાંટો; ખુંખરો.

સરાકતી, વિ. બકીસ અથવા છનામી જમીન ઉપરનો—વેરો—કર.

સરાટ, પું. શરાટ; યાક, અજ, ધી વગેરે સીઝતાં નિકળતી સ્વાદ ઉશ્કેરનારી વાસ; યરી. (૨) મુખમાંના લાળપિંડાને ઉતોજે એવી મિઠાઈ—લહેજન તે, મીઠી—ખાવાનો ભાવ કરાવે એવી વાસ તે.

સરાડે, અ. સારે માર્ગે; કામસરે એમ સારાથે. કિં. પ્ર. સરાડે ચઢવું—ચઢાવવું = કામસરે એમ થવું ચાલવું; સારી રીતે ચાલ્યા કરે એમ કરવું—કરી આવવું; સરલ રીતે ચાલ્યા કરે એમ કરવું તે.

સરાણ, સી. [સં. શાળ] ધાતુ છોલવાનું અને ધાર કાઢવાનું યંત્ર; જેના ફરવાથી ધાતુ ધસાય એવા પત્થર અને માટી વગેરે પદાર્થોની મેળવણીથી બનાવેલું ધસવાનું યંત્ર. સરાણિયો, પું. સરાણ રાખી ધાતુ છોલવાનું

અને હથિયારો વગેરેને ધાર કાઢી આપવાનું કામ કરનારો; ઓળારો ફતારવાનો ધંધો કરનારો.

સરાધ, ન. [સં. ઘાઘ] પિતૃએની તુષિ માટે તેમના નિમિત્તે શ્રદ્ધાથી જે જલાંજલી, પિંડદાન, અને ઘસ ભોજન વગેરે આપના તે; શ્રદ્ધાથી પિતૃએને અર્પણ કરવાનું કર્મ તે શ્રદ્ધ. ઉ. સાર્ધાસરાધો પિંડે રથ તે. નર્મદ.

સરાધરા, અ. સાંજોપાંગ; અયેતિ; પહેલેથી ઉતર લગી એમ.

સરાધિયાં, ન. બાદરવાના કૃષ્ણ પક્ષના બંધા દિવસો. કે જેમાં પિતૃએ નિમિત્ત તિથિ પ્રમાણે ઘસ ભોજન અને તર્પણાદિક કરવામાં આવે છે તે; શ્રદ્ધ કરવાના દિવસો.

સરાપ, પું. [સં. શાપ] શાપ, યરાપ, કુલવા; અંતઃકરણથી ખુરી છમ્મી કરવી તે.

સરાફ, પું. [અ. સર્ રાફ] શેઠક નાણાંની આપ લે અને ચાળવણી કરી વસૂલ અને બ્યાજ ઉપજાવવાનો ધંધો કરનારો તે; નાણાંની ધીરધાર અને આપલે કરનારો સાફકાર.

સરાફી, સી. નાણાવકું; પૈસાની આપલે કરવી તે; શેઠકનાણાની ચાલવણી.

સરાખ, પું. [પા.] યરાખ; પીરાનો દાર; મધ. સરાખણું, ન. જયાવ.

સરાવણું, ન. મોહું અપણિયું; શકાફું.

સરાવણું, કિં. સ. પિતૃએને પિંડ આપવા; શ્રદ્ધ કરવું. (૨) અંતવણું; લગાડાવણું—આખે કાળજી સરાવિયાં.

સરાણું, કિં. અ. ખુશી થવું; મુખ મળવું. (૨) લાગણું; ફતાર્ય થવું—એનાં લગન કરીને હું સરાઈ નહિ. (૩) યરાણું; કાણું થવું; છેડાણું. (૪) અંગણું.

પડછામાં-ગણતરી વગેરેમાં પહેલાની બરા-
બરીનો અંદાજ દર્શાવે છે. (૨) બેઘએ
તેટલું, લગભગ સરખું એમ.
સરાસરી, અં લગોલગ; લગભગ; અંદાજ
સરખું એમ, શુભાર; અજમાયેશમાં સમ-
તાપર આવે તેમ. (૨) એકંદરે.
સરાહ, સીંસરે; મુસાફરખાનુ; ધર્મશાળા.
(૨) વખાર.
સરાહલુ. કિં સં વખાણું; માન વધારું;
મદિમા વધારવો.
સરાહી, વિં વખાણવા લાયક; સાફ,
સુશોભિત.
સરીગત, વિં [શરણાગત] ચરણ આપ-
નાગ; આશ્રય દેનાગ; બેઠી, વાઢી (૨)
સાધી, મિત્ર; સોબતી.
સરિતા, સીં [સં] નદી.
સરિયત, સીં ચરત; પ્રતિગા; પશુ.
સરિયાણુ, જું સરિયામ.
સરિયામ, વિં સુખ્ય; ધોરી; મોડું. (૨)
ભહેર; સર્વને માટે ખુલ્લું હોય એવું; સા-
ર્વજનિક. (૩) સળંગ—સરિયામ રસ્તો
રાગમાર્ગ.
સર, નં ચક્ર; એક ભતનું ઝાક.
સરપ, નં આકાર; આકૃતિ. (૨) કાન્તિ;
ચહેરો (૩) વિં મરખુ; સમાન.
સરપતા, સીં એકરૂપતા; મરખાપણું, સારૂપતા.
સરેતોરે, અં અથેતિ ઠીક ઠીક એમ; સાંગા-
ખાગ, સારી રીતે પાર પાડવું-પકડવું એમ.
(૨) ઉતારે છેલ્લે; ખુલ્લુંખુલ્લું; છોલક. (૩)
શિરતોરે—અખોવન-કંઠપણુ અલગલગ આ-
બા વગર એમ; વગર છુટાએ; વગર હરકતે.
સરેગગ, અં મરાસરી; લગભગ (૨) એક-
દરે; એક બીજાની સરખામણીમાં સરખે-
પણે આવી રહેલું હોય એમ; લગોલગ
મગતા મેળે. (૩) એક સખું સીધું-ક-
સખટ હોય એમ; સમાનતાપર

સરેસ, પું આમણં અને હાડકામાંથી નિક-
ળતો એક ભતનો પીકણો પદાર્થ.
સરેયો, પું સુગંધવાળા વસ્તુઓ વેચનારા;
પૂળણો અને અધદ્રવ્યનો વેપારી.
સરેજ, નં [સં] તળાવમાં ઉગતું એક
ભતનું ફૂલ; કમળ; પોયણું
સરેહણું, કિં સં મરેહાં-જર બાબરી વગેરે
ખાસના પુળા છુટા કરી નાંખવા તે;
સરેહાં-સાંઠા સંકારવા-ગમાણે ધાસવા-
એકઠા કરવા; ગમાણમાં વિખરાયેલું ધાસ
મંડેલી આપવું. (૨) સાથે બાંધવું-જોડવું;
વળગાડવું. તોડાની-હરાયા ઢોરને શીંગા
ઢોરની સાથે એક ઢોર બાંધવું.
સરેહકં, નં જુવાર બાબરીને સડી; ભડી
સળીનું ધાસ; રાકું; ભડા ધાસમો કકડો.
સરેહો, પું એક ભતનું તલુવધ; સારંગી.
(૨) સુડી. (૩) ડાખા જમણી નાકમાંથી
આલતા આસ ઉપરથી બવિખ્મ કહેવું તે.
સરેરુહ, નં [સં] સરેવર-પાણીમાં થતી
વેલનું ફૂલ; કમળ; પોયણું.
મરેવર, નં મોડું ને બાંધેલું તળાવ; સર;
જળાસય
સરેપ, વિં રેપયુક્ત ગુરસાવાળું; કોધી.
સર્ગ, પું [સં] વિષ્ણુ. (૨) સાંધ, કૃત્તિ,
સર્જન. (૩) તળવું છોડી દેવું તે. (૪)
કાબ્યાદિકમાં વિષય વિભાગ તે; પ્રકરણ
અધ્યાય—રધુવંશના છૂંડા સર્ગમાં સ્વયં-
વસ્તુ વર્ણન છે.
સર્જન, નં [સં] પેદા કરવું-જનાવવું તે;
કૃત્તિ (૨) છોડી દેવું તે; વિખેરણ;
વિસર્જન
સર્જિત, વિં સર્જેલું; અંકિત; નિર્માણ કરેલું;
ભાગ્ય; નસીગ; કિરમત.
સર્પ, પું [સં] સાપ નાગ; ધુનગ
સર્પણ, સીં [સં સર્પિણી] સાપણ; નાગેત.
(૨) નં સરપણ; બાળવાનાં લાદણ. (૩)
ખર્ચું તે.

સર્વવું, કિં અં [સં. સર્વ] ખસવું; વાંકડી.
 મસરડાતી, ગત કરવી; સરવું.
 સર્વ, વિં [સં.] સૌ; સહ; બધું; સધળું. (૨)
 આખું; પૂર્ણ; અનવશેષ.
 સર્વશ, વિં [સં.] સૌ જાણનાર; તમામ
 વસ્તુનો જાણકાર તે; ચાની. (૨), ઈશ્વર;
 પરમેશ્વર.
 સર્વજ્ઞતા, જ્ઞીં [સં.] સર્વવસ્તુજાણવાપણું તે.
 સર્વજ્ઞી, જ્ઞીં મરનારના તેરમાને દિવસે કર-
 વામાં આવતી શ્રાદ્ધ ક્રિયા તે.
 સર્વતોભદ્ર, પું [સં.] બધી બાજુએથી સુંદર
 મંગળ દેખાવવાળું મંડળ કે સ્વસ્તિક તે.
 (૨) ચારે બાજુ બારણાવાળું, સુંદર
 ગોગાકાર બાંધ કામ અથવા રચના તે.
 (૩) દરેક બાજુથી એક સરખી વંચાય
 એવી પદ્ધતિ રચના તે:—ઉં. વાહ રે વાહ
 રસાળી-મહીજ, જહી, મળી સાર હવા રે
 હવા. કં ૬૦ ડા.
 સર્વત્ર, અં [સં.] બધે; સર્વથે; દરેક જગ્યાએ.
 સર્વથા, અં બધી રીતે; કોઈ પણ પ્રકારે.
 સર્વદા, અં હમેશ; નિરંતર; રોજરોજ. (૨)
 વારંવાર; આખો દહાડો.
 સર્વનામ, નં (બ્યાકરણમાં) નામને બદલે
 આવતો શબ્દ તે; નામને ઠેકાણે નામ વા-
 રંવાર નહિ બોલતાં જે શબ્દ વપરાય છે
 તે:—અમદાવાદ મોડું શહેર છે. પણ તે
 (અમદાવાદ) બંદર કહેવાય નહિ.
 સર્વપ્રિય, વિં [સં.] સૌને વહાલું; સૌજન્યને.
 પ્રિય-પ્રીતિપાત્ર હોય તે.
 સર્વસિદ્ધ, વિં સર્વભક્ષી: જે તે બધું, આખું.
 જાય. એવું; જે તે, ખામ એવું:—અગ્નિ,
 કાગડો, બકરું વગેરે સર્વભક્ષ-ક્ષી કહેવાય છે.
 સર્વમાન્ય, વિં [સં.] જે સૌને માન્ય હોય.
 તે; સૌ કબુલ કરે. એવું; બધા-માને એવું.
 સર્વવ્યાપક, વિં [સં.] સૌ ઠેકાણે વ્યાપીને
 રહેલું હોય એવું તે; દરેક સ્થળે રહેલું.
 એવું તે. (૨) ઈશ્વર; બ્રહ્મા.

સર્વસ્વ, વિં [સં] બધુંજ; તમામ. સધળું;
 અનવશેષ. (૨) પોતાનું બધું તે.
 સર્વાતીત, વિં [સં.] મર્વથી ન્યાસ-જુદું તે;
 સૌથી બિન-અલગ રહેલું એવું તે. ઉં
 મુજમાં મૈ, હું સર્વાતીત, હું છું ત્યાં નહિ
 દેતાદેત. અખો.
 સર્વે, અં બધું; સૌ. (૨) નાં [સં.] જ-
 મીનની આપણી તે; છું-છું પ્રમાણ. કાઢવું
 તે; વિસ્તાગનું પરિમાણ વગેરે કાઢવું તે.
 સર્વેશ, પું [સં.] સૌનો માલિક તે; સૌનો
 સ્વામી-ઉપરી અધિકારી તે. (૨) પરમેશ્વર.
 સર્વો, પું [સં.] હોમ કુંડમાં બી-ચોખા
 વગેરે હોમવાની લાકડાની લાંબી કડછી-
 ચાટવો.
 સર્વોત્કૃષ્ટ, વિં [સં.] સૌથી ઉત્કૃષ્ટ એવું
 જે તે; સરસમાં સરસ એક; ઉત્તમોત્તમ.
 સર્વોપયોગી, વિં [સં.] સર્વ જનને કામ
 લાગે એવું; સૌને ઉપયોગી થઈ પડે એવું.
 સર્વોપરી, વિં સૌથી ઉપરનું એવું તે; સૌને
 ટપી પડે એવું; સરસ-એક. (૨) સૌથી
 વડું-મોટા-સૌ પરના અધિકારવાળું.
 સલ, જ્ઞીં [સં. શિલા] પથરની છાંટ;
 છીપર (૨) શિલાસમ; પથર જેવું:—
 બારેસલ-શબ્દ બારમાં પથર જેવું. (૩)
 સહજ-કુંડાવાળું ધાસ તે; જાડબાજરીનું
 કણસલાંવાળું કપાણું તે.
 સલક્ષણ, વિં સારા લક્ષણવાળું; સારી રીત-
 ભાતવું; ડહાણું; કાવકું. (૨) સુલક્ષણ-
 વાળું; જેનાપર અને જેનામાં બાવી ઉ-
 નતિનાં ચિહ્ન હોય એવું; સુમાગ્યનાં
 ચિહ્નવાળું.
 સલજ્ઞ, વિં [સં.] જ્ઞાનવાળું; ચરમાળ.
 (૨) વિવેકી; સખ્ય; વિનયવાન.
 સલતનત, જ્ઞીં [જ.] રાજ્ય; પાદશાહત;
 શહેનશાહત.
 સલપો, પું તડમે; સપાટો; દમ; કુંક:—

ચલમનો સલાપો. (૨) એકીવાર; ફેરો; એક ગૂમ-ગયો :- એક સલાપે' લાખ રૂ-પિયા આપશે ?

સલવવું, કિં સં સાલને છિદ્રમાં ખરાબર બેસાડવું તે; એક લાકડાને કાચવું ને ખીળને તેમાં બેસવું આવે તેમ છોલી ખરાબર બેસાડવું :- ખાટલો સલવવે.

સલવાવવું, કિં પ્રેં સાલ બેસડાવનાં; સલ વાય એમ કરાવવું (૨) શુચવણુ-ગો-ટાળામાં નાંખી દેવું; માર્ગ ન સજે અને

ગભરાય એમ કરવું.

સલવાણ, કિં અં સાલબંધ થવું; ગોડવાણું; રચાણું; જોડાણું, ખીળ સાથે સજડ થવું. (૨) મભરાણું; શુચવાણું; માર્ગ-તોડ નહિ સજડાથી આમતેમ શકિં મારતાં અકળાણું; કાંસ-શાયરની પીડા પડરી; મ-નમાં ખટખટ થવું.

સલંગ, વિં [સં. સલગ] એક ખીળને જરી લાગેલું એવું; આંતરાજ રહિત; નહિ તડક, અખંડ; આખું.

સલાટ, પું પત્થર ધડનારો; પાંડ ફોડો; શિલા બનાવનારો; પત્થરનું કામ કરનારો. (૨) પત્થર ધડનાર ને તેને લગતું કામ કરના-ર્યોની નાત તે.

સલાટી, સીં કાળા લીસા પત્થરની ચોરસી; છીપર; નાની શિલા. (૨) મોચી અને હળમની હચિયારની ધાર તેજ કરવાની પથરી. ઉં સોનાનો સળયો ને સવાટીએ સોનાની કડં. ૬૦ ૬૦ ઠાં

સલાડું, નં સાલ—કાચર જેની પત્થરની ચોરસી; છીપર. (૨) ખુશમત રૂપે લાડકું બંનેરણુ તે; લાડ કરતાં કરતાં ખીળએ આમ આમ તમારે માટે કહ્યું એમ સાચું જુલું કહેવું તે; ઉર્ણયત્-ખડૂં બોલું એક ખીળને કહીને બંનેરણુ થાય એમ કરવું તે

સલાખત, સીં મોટાઈ, બારેખમણું શ્રેયતા.

સલાખ, સીં [અ.] મોટા, વડીલ કે ઉપરી માણસને માન આપવા હાથ ઉચો કરી કપાળે અડાડવો તે; હાથ ઉચો કરવો ને માથું નમાવી આદરસત્કાર કરવો; માન આપવું તે; નમન; વંદન.

સલાખત, વિં [અ.] જેમ ને તેમ રહેલું હોય એવું; હાનિ, તુકસાન લાગ્યા વંમરનું; કાચમ, હયાત; સારી હાલતમાં રહેલું; જેવું ને તેવુંજ; અખોવન કિં પ્રં સલા-મત રહેવું=કાચમ રહેવું; આખાદોમાં-આ-શાય-વેમન વગેરે જેમને તેમ રજા કરવાં; ચિરંજીવ રહેવું; મચવાઈ રહેવું.

સલાખતી, સીં હયાતી; અસ્તિત્વ; કાચમી. (૨) ખાતરી; વિશ્વાસ. (૩) રક્ષા માટેની ખાતરી તે; અભયપણું; નિઃશંકતા. (૪) સુલેહસાન્તિ. (૫) સત્કારનો ઉદ-યોધ, સલામી; ધન્યવાદ આદરાતિથ્ય. (૬) હયાતી ઇચ્છવી તે.

સલાસી, સીં સલામ લખવ અપાતું માન-બેટ વગેરે તે, સલામતી. (૨) કિસ્ત; મહેસુલ.

સલાહ, સીં [અ.] મેળ; મેળાપ; મિત્રતા; દોસ્તી—સલાહ કરે તેા સાફ. (૨) શાંતિવાળો સંબંધ; છડાછ ટંટાની માફવાળો. (૩) મત; અભિપ્રાય. (૪) સિખા-મણ; મોખ.

સલિલ, નં [સં.] પાણી; જળ.

સલુક, સીં [અ.] સલ્ક; રીતભાત; ચાલ ચલમન; વર્તણુક. (૨) સંમતતા; વિવેક.

સલુકાઈ, સીં વિવેક; વિનયી વર્તણુક; સં-મતતા; કામળ બોધીયાદીને સારી નમ્ર રીતભાત તે. (૨) બલમનસાહ.

સલુણું વિં રસવાણું; મિઠાચદાર, મીઠકું. (૨) સુંદર; મનોરંજક; મનોહર કાં-તિવાણું.

સલુકું, વિં અહિં તહિંનું આમતેમ બોલ-નાર; સવસ્થાધિયું; વલકું. (૨) એક

ખીખનુ ખાનગી એક ખીખને કહી ખુશા-
મત કરનારું; (૩) સલાઈ કરનારું.
સભેટ, સ્ત્રી [સં.] સ્વેદ; પથરપાટી.
સલો, પું જમીનને સરખી કરી તે ઉપર
પાતળું છાણપાણી પાથરું તે; પાતળું
લીપથુ:—સેલો કરવો=અબોટ કરવો; છાણ-
પાણી વાળવાં.
સલોકતા, સ્ત્રી [સં.] એક પ્રકારની મુક્તિ.
(૨) એકલોકપણું; જુદાપણું નહિ તે.
સલોકા, પું [સં. સ્લોક] પ્રત્યોત્તરરૂપે પદ્ય;
સમસ્તારૂપે અથવા સામસામે મહેળા ટાણાએ
મેલ્યાય એવી કવિતાની કહીએ તે;
સેલક, દહેરા, સોરકા ને છપા જેવી જે
પ્રત્યોત્તરની કવિતા તે. અબોલા, આખખાની
કવિતા.
સદ્દે, પું વહેમ; યક; અદિશો. (૨) [સં.
ચલ્ય] સહ્ય; તીર; બાલોડું- (૩)
[સં. ચિલા] શિયા; પથરની છાટ.
અત્યંત ભારેપણું બતાવવા બોલાય છે:—
ભારેસદ્દ.
સદ્દેસો, પું નુનાને ખાંડી-કૂટીને બનાવેલો
શુક્ર; સાગોળ.
સવર્ષ, સ્ત્રી સવાઈ; સવાગણું તે; સવાયું
લેવા દેવાની રીત તે. (૨) શાલિસ-
સિપાઈની પાપડી-અથવા ફેટા તે. (૩)
શ્રેષ્ઠતા; ઉત્તમતા; સવાગણું સરસ તે;
વધારેપણું —
સવડ, સ્ત્રી સગવડ; ભોગવાઈ. (૨) ગાંધવણ.
સવતસ, વિં [સં.] બચ્ચા-આળક સહિત;
વાહડાવાણું; સખાળ. સવતસા=વાહડાવાળી.
• સવતસા ગાયનું દાન. સવત્તી.
સવર્ણ, વિં [સં.] એક વર્ણનું-ભતિનું તે;
એક રંગનું. (૨) સરથું; મળતું; એકજ
વર્ણનું.
સવલણું; કિં સં આસને ગાળેગાળેથી છોડ
લેખવા તે.

સવળણું, કિં, અં સળવળણું; ચામડીને
લાગે-ખણાય-ગીવી થાય એમ નાના જીવ
જંતુનું હાલણું-ફરણું તે; લોટણું; પાસે ફરણું,
આળોટણું. (૨) તરફડિયાં ખારવાં.
સવળું; વિં સીધું, સુનરું; સારી ઉજવળખાણ
તરફનું; વળપડતું. (૨) ગમે-ફાવે તેવું;
અનુકૂળ પડતું; રચતું. (૨) શોભણું; દી-
પણું અવળાથી ઉલટું સવળું.
સવા, પું સુવા; એક વસાણું; જરા જેવાં
પથ તીખા સ્વાદનાં મિયાં. (૨) પાપણમાં
પડતી ઝીણી જૂ; ઝીણી જીવાત તે. (૩)
અનુકૂળ પવન; વહાણને માટે. (૪) કિં
એક અને ઉપર તેના ચોથા ભાગ જેટલું.
(૫) પાથરું; સીધું; અનુકૂળ; રચતું.
સવાઈ, સ્ત્રી ચોથાઈ, એક ને તેના ચોથા
ભાગ જેટલું વધારે તે; સવાગણું તે. (૨)
સિપાઈના ફેટા-પાપડી.
સવાકો, પું પેસો; કાવડિયો; દોઢિયું.
સવાણ, સ્ત્રી મઝા; આનંદ. સવાણ પડશે.
(૨) આરામ; ફેર.
સવાણ, નં પથ માદાઓના ગર્ભધારણુનો
કાળ; મદોતપતિ; ઉન્માદ, 'કિં પ્રં સ-
વાણે આવડુ=પથ માદાને આતંત્ર આવડું,
—આરે આવડું.
સવાઈ, પું [સં. સ્વાદ] કાષ્ઠપથ ચીમનો
જીભથી પરખાતો રસમય તે; જીહ્વા
ઉદ્વિયથી સમજતી મિષ્ટમિષ્ટતા તે; સ્વાદ;
મિઠાસ; લહેજત, ખારો, ખાટો, કડવો,
મીઠો, તીખો; કટાણો, વગેરે સવાદો-રસ-
ધર્મ છે.
સવાઈદાર, વિં સવાઈવાળું; લહેજતદાર;
સ્વાદિષ્ઠ.
સવાઈયું, વિં સવાઈદાર ચીમના બાવવાળું;
મીઠું, તીખું વગેરે સ્વાદિષ્ઠ બોગી. (૨)
સ્વાઈની પરીક્ષા કરનારું.
સવાખ, નં [સં.] સદ્ગુણ. (૨) પ્રમાણિક-

પણ; નેષ્ટ. (૩) ધર્મનું કામ. સવાયાં, નં સવા સવાગણી ગચ્છતરી થયે નય એવા ધડિયાં-પાકા તે:-સવાયાં, દોઢાં બંને અઢિયાં વગેરે.

સવાયું, વિં એક આખું-પૂર્ણ અને તેના ચોથા ભાગ જેટલું વધારે તે; સવાગણું. (૨) અઢિયાળું; વધનું; નહ. -છોકરો એના બાપથી સવાયો છે.

સવાયો, પું સવાકા; મોટોપેસો; પંખો.

સવાર, નં પ્રાતઃકાળ; સૂર્યોદયનો સમય; પહેલા પહોરનો વખત. (૨) મજસકું; ભાર.

સવાર, પું વાહન ઉપર બેઠેલું-ચઢેલું તે; સ્વાર. (૨) ઘોડા-હાથી વગેરે ઉપર બેઠેલો તે; પ્રાણીની પીઠપર ચઢી બેઠેલ તે. (૩) વાહન ઉપર ચઢવું તે.-ખીલ વ-હાણ પર સવાંર થયો. (૪) ઘોડાપર બેસીને હાંનારો સિપાઈ, ચોટીદાર કે બ-હાદુર તે. (૫) દમબેર ઉપરવડિયા થઈ જવું; દમપર ચઢી જવું.-કોનીપર સવાર થતો આવે છે.

સવારી, સ્ત્રીં ઘોડો અથવા ખીલ વાહન ઉપર બેસવું તે; સવાર થવું તે. (૨) બે-સાફ; બેસનાર તે; ઉતાર:-આ, ગાડીમાં ત્રણજ સ્વારી લેવાય છે. (૩) વાહને ચઢી કાઢ માઠથી ફરવું તે; ફરણી (૪) કુમરો; ચઢાઈ. (૫) ફરવા નીકળવું; આમ તેમ જવું આવવું તે:-સવારી બાગ તરફ ચાલી કે (૬) પકાવ; મુકામ; જાવણી. (૭) ગાયનમાં એક તાલ.

સવાર, નં સવાર:-સાંજ સવાર. (૨) [અ.] વિં વહેલું; ઉતાવળું, સવેળું; વખતસર.

સવાલ, પું [અ.] પૂજવું તે; પ્રશ્ન. (૨) મામણી; અરજ, (૩) સુખન; બોલ. સ-વાલપત્ર=પ્રશ્નપત્ર. ૨૦ પ્રં સવાલ કરવો=

માગવું; અરજ મુજારવી. સવાચયિદન= પ્રશ્નચિન્ન.

સવાતું, કિં અં પશુમાદનું ગામણું થવું. (૨) પકડાવું. (૩) સોવાવું; ગમવું; ચેત પકવું; જોડવું.

સવાસણું, નં સામાને સાફ લગાડવા તેને રચવું મીઠું બોલવું તે; મીઠા-પ્રિયદર બોલ બોલવા તે. (૨) સાફ લાગે એવા કાલાં કાઢવાં તે. (૩) આજીજી, કાલાવાલા.

સવાસો, વિં સો ને પચીસ તે; ૧૨૫. સતિ, વિં સર્વ; બધું; સમગ્રું. જુના કાબ્યમાં. સવિતા, પું [સં.] સૂર્ય; રવિ; આદિત્ય. સવિસ્તર, વિં વિગતવાર; વિસ્તારપૂર્વક; તપસીલ સહિત; સાંગોપાંગ.

સવે, અં સુવ્યવસ્થિત એમ; ઠેકાણે; રસ્તે:-આટલું કામ સવે પાડે એટલે બસ (૨) થવે શુભે; સારામાડાના શિવમ્-ચમ્ એવા અર્થમાં; વિવાદવાળી બાબતમાં-એમ:-એ તો સવેકુંજે કંઈ બોલી નથી, એને શા માટે કહો છો ?

સવેળા, અં વખત પહેલાં; આગળથી; સમય ઉપર. ઉં સવેળાનું મંચું હોય તે આગળ આવે કામ, હો રમતાં રહ લાગી શક્યાં ને.

સવે, સ્ત્રીં સવાગણું લેવું ફેવું તે; એકને તેના ચોથા ભાગ જેટલું વધારે એમ:-સવેનો ધધો,

સવેથો, પું એકરાગ; કવિતાની એક રચના તે. સવ્ય, વિં [સં.] કાતું; દક્ષિણ તરફનું. સબસાચી=કાબોડી, કાબે હાથે પણ કામ કરી શકે એવું-અચ્છું ન.

સસણું, કિં અં ધી કે તેલમાં પાકવું-ચઢવું; ખૂન ગરમ થવું; ધમધમવું; ગરમ ચી-કટમાં ખદખદ થવું; તળાવું. કિં સં સસ-કાવું=પકવવું; ચઢવું; તળવું.

સસણી, સ્ત્રીં શ્વાસજતાં આવતાં જાતી અને

ગળામાં કદ બોલે એવો બાળકને થતો
એક રોગ; નરમ પ્રકારનો ત્રિદોષ.
સસર્વ, વિં સોંધું, થોડી કિંમતનું; થોડી
કિંમતે ધણું મળે એવું.
સસરે, પું વરને વડુનો અને વડુને વરનો
બાપ, જે સગાઈ-નામે વ્યવહાર છે તે.
સસર્વ, નં મોટા કાન અને નાના કદનું એક
ગરીબ ચોપણું. જે મોટા કાળ કે નાની
બિધાડી જેવું થાય છે એ બહુ બીકણુ
પણ વહાણું લાગે એવું પ્રાણી છે.
સસર્વ, કિં અં કુલાવો નરમ પડવો; બેસી-
જવું; દંદે પડીજવું; સોમાવું.
સસર્વ, વિં સોંધું. કદે સર્વ બાઈને સી-
ધપુરની જાતરા. થોડી બેસરણ-મહેનતે
મોડું ફળ મળવું તે.
સસરો, પું સ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર
તે; સકાર.
સહ, અં [સં.] સાથે; જોડે, સહિત.
સહકાર, પું [સં.] આપો; જોડે કરી થાય
તે કાર; (૨) સાથે મળીને કામ કરવું તે;
એકબીજાને મદદગાર રહી મળીને કામ કરવું.
સહકારી, વિં મળીને કામ કરનાર; સહાયમાં
રહી કામ કરવા લાગનાર.
સહગમન, નં [સં.] સાથે જવું તે; સહ
પતિની પાછળ (મરી-બાળી) જવું તે;
સતી થવું તે.
સહચર, પું [સં.] સાથે ફરનારો-મિત્ર; દો-
સ્તદાર; સોજતી; જોડિયો.
સહચરી, સીં [સં.] સખી; સૈયર; સાહેલી.
સહજ, વિં [સં.] સાથે જ-એણું. (૨)
સ્વાભાવિક; કુદરતી. (૩) સહેલું; સુવળ.
(૪) લાગીરેક; જરા; અતિઅલ્પ. (૫)
અમસ્તુ; કારણ વગર. સહજસાન=જરાકે;
માણુમાણુ; નામનું, એમ.
સહજનંદ, પું સ્વામિનારાયણ ગ્રંથમાં પ્ર-
વર્તક આચાર્યનું નામ. સ્વાભાવિક રીતેજ

આનંદ પામેલ એવા-પ્રજ્ઞાનંદી તે.
સહન, નં સહેવું-ખમવું તે; સહી રહેવું તે;
વેણું તે.
સહનતા, સીં સહન કરવાપણું; ખામોશ.
(૨) ધીરજ; ધૈર્ય.
સહનશીલ, વિં સહન કરે એવા સ્વભાવનું;
વેડી લેનારું, સાંખી જનાર. (૨) ધીરું.
સહનશીલતા, સીં સહનશીલપણું; સાંખ-
વાપણું; ખામોશ. (૨) ધીરજ; ધૈર્ય.
સહપાડી, વિં સાથે રહી પાઠ લેનાર; સાથે
બજનાર; માથે અભ્યાસ કરનાર જોડિયો.
સહરાણું, કિં અં ખુશીયવું, રાગ્યવું. જં
બીડી ખાધને જે ભાઈ ઉભા, મુખ જોઈ
માંડી સહરાણી.
સહવર્તમાન, અં [સં.] સાથે; જોડે.
બીજું માણસ સાથમાં હોય એમ; સહિત.
સહવાસ, પું [સં.] સાથે વસવું તે; સાથે
રહેવું તે. (૨) પરિચય મહાવરો; ટેવ;
અભ્યાસ. (૩) સ્નેહભાવ; ભાલવા આલ-
વાનો સારો સંબંધ તે.
સહવાસી, વિં સાથે વસનાર; પરિચિત;
જોળખીતું; સાથે રહેવાથી જાણીતું થયેલું
એવું સંબંધી.
સહસા, અં [સં.] વિચાર કર્યા વગર ઉ-
તાવણે; આકળા-ઉત્સાહથી એકદમ. (૨)
વિં આશિંતું; વખર વિચાર્યું; એકદમ
આદરવું તે; આંખો મીચીને-આ હોમ કર-
વાપણું તે.
સહસ, વિં [સં.] દસવાર સો તે; હજાર;
૧૦૦૦.
સહાધ્યાયી, વિં [સં.] સાથે અધ્યયન-અ-
ભ્યાસ કરનાર; વિદ્યાર્થી મિત્ર તે; સહપાઠી.
સહાય, સીં મદદ; કુમર. (૨) ટોકો; આશ્રય.
(૩) મિત્ર; સાથી. (૪) મહેરબાની;
કૃપા. (૫) વિં મદદગાર. સહાયભૂત=મ-
દદગાર થઈ પડનાર.

સદાપતા, સ્ત્રી. મદદ; કુમક. (૨) આશ્રય; ટેકા.

સદાપી, વિ. મદદગાર; સદાપ કરનાર. (૨) નં. મિત્ર-સાથે કામ કરવા સાગનારો.

સદારો, પુ. સદવાસી આશ્રય; આશરો; માથે મેવા ફાળી ખન રખાડો તે

સહિત, અ. [સ્] સાથે; ભેડે. (૨) સુધા. સહિયર, પુ. મેપડ, બળિયા; રીતગા.

સહિયર, સ્ત્રી. સેવર; સખી; માહેલી; બહેનપણી.

સહિયાર, વિ. સરખાભાગવાળું; ભેડું; બાગિયા બાગવાળું. (૨) નં. પંત્યાળું; મજિયાર.

સહિધ્ધ, વિ. [સ્.] મદન કરે એવું; વેઠનાર; સાંખી રહે એવું.

સહી, સ્ત્રી. ખર્ છે, એમ જણાવવાને નામ લખી આપવું તે; લેખ વગેરેમાં હસ્તાક્ષર કરવા તે. મટ; નામાક્ષરનું નિશાન.

(૨) કચુન, મજુર. (૩) નાદી, સિદ્ધ; પાર; જાઓ ખર્ એમ. (૪) સખી; બહેનપણી. (૫) શાહી; રચનાઈ.

સહીસલામત, વિ. જેમનું તેમ રહેલું એવું; ખેમકસળ; જેવું હતું તેવુંજ. (૨) અ. હરકત હેસો પાત્મા વગરનું; જેમનું તેમ આપાદ, જરા પશુ ધોડા-ખોટ, હરકત-હાનિ વગર જેમનું તેમ રહેલું તે.

સહીસલામતી, સ્ત્રી. હરકત હેસો પહેલે નહિ-કંઈ તુકસાન હાનિ લાગે નહિ એવી જો સુરક્ષિત સ્થિતિ તે. સંપૂર્ણ સભાગ; નિર્ભયતા; આપાદી તે.

સહુ, વિ. સહ, સૌ; સખ્યું.

સહુરો, પુ. જીનીનો પટકા; મડીલ સહુલ, વિ. સહેલું; સુતરું; ઘોડી મહેનતે થાય એવું; નહિ અપદ્.

સહેલ, સ્ત્રી. આનંદ આમતેમ કરવું તે; મોજ ખાતર કરવું કે પ્રવાસ કરવો તે.

(૨) આનંદ; મોજખાતર માણતી તે; ખુશી ખુશાઈમાં રહેવું અને ભોગ ભોગવવા તે, સહેલસપાટા=મોજખાતર; આનંદ-સ્વ-ચંદ્રપણે આમતેમ કરવું અને આનંદમાં રહેવું તે. સહેલધા=ખુશલીનું મોજનું આમતેમ જનુંઆવવું તે.

સહેલાણી, વિ. મોજ; આનંદ; ગમત-મોજ માણવા આમતેમ આનંદ મદાલનાર; સ્વ-ચંદ્ર મોજ માટે કરનાર.

મહેલું, વિ. ઘોડી મહેનતે થાય એવું; સુતરું; સરલ; નાંદ અપદ્.

સહેવું, કિ. સં. સાંખવું; વેંલું; કુખાદિક ધીરજથી ખમી રહેવાં તે; ભોગવવું

સહોદર, વિ. એક માના પેટનાં-(છોટર) એક જીનને સંબંધ) એક પેટથી જન્મેલાં તે, એક માનાં, આરમાન નહિ તે; મા-કળ્યા.

સહોણું, કિ. ગમવું; જોડવું; ફાવવું; રચવું. (૨) સોહવું; રોજવું; સાઈ દેખાવું.

સહો, વિ. [સ્.] સહેવાય એવું; ખમાય એવું. અસહ=ન ખમાય એવું-હારણ.

સળ, પુ. ગેડનો આંકો; હાંસિયો; દોરા ઉપર કાગળ લખી કે વાળને પાડેસો લીટો તે, ગડિનું વળિયું. (૨) સોળ, સોટી કે લા-કડાના આધારથી ચામડીપર ઉપરી આ વેસો લીટા જેવો સોળે; ફટકાની ચામડી પરની નિશાની. (૩) પોચી વસ્તુપર બીજ વસ્તુના દબાણથી પડેલી ભાત-ખુણ; ગોળ જેવી નિશાની ઉંઠ કંઠજુના સળ દીરં પીઠે. દયારામ.

સળક, સ્ત્રી. સોય બોમતી હોય એવી રહી રહીને ચર્ધ આવતી પીડા તે; શૂળ; વાયુના કે ત્રિલોપના શિશુમાં છતીમાં ચતી બોડના આધાર જેવી પીડ; તીર વાગતો હોય એવું એકદમ ચર્ધ આવતું ફાંખ.

સળકડી, સીં. સળેખડી; સાંકા, ટાંખડાં કે
ધાસની પાતળી પજુ ટાંખી સળી તે.

સળકડું, નં. સળેખડું; સળકડી; સળી. ૩. પ્રં.
સળકડું કરવું=કરકેરવું; ચઢાવવું; ખીજવવું;
તકગર થાય એમ કરવું; પક્ષિતો મૂકવો;
ચાંદવું કરવું.

સળકેમ, નં. સળેખમ; રસવિકાર; ઋતુની ફેર-
ફારીમાં અથવા શરદી લાગવાથી નાકમાંથી
ચીકણું પાણી પડવાનો એક સાધારણ રોગ
એની સાથે લાવ, ભાયાનો દુખાવો અને
ઉધરસ પજુ હોય છે.

સળકણું, કિં. અં. [સં. છ-સદ્] સહેલ
હાલવું; અંગ સરકવાં; ધૂજવું; આમતેમ
મરેડાવું. ઉં. શેષ સળકથો. (૨) ભાવ
થવો; પાણી છુટવું; સ્વાદ થવો—
એનીએ દાદ સળકી.

સળકાવણું, કિં. સં. હલાવવું; અંગને આમ-
તેમ ફેરવવું. (૨) વેગથી ખસે-સરી જાય
તેમ ચલાવવું; ઉતાવળે મારી મૂકવું. ઉં.
સાંક સરકાવી સહાયણે સામળ.

સળકું, નં. ઝરડાં અને કાંટા વાળાં ડાળખાં
એકઠાં કગવાનું તથા ઉપાડવાનું બે પાંખ-
ડાંનું હાકડું; છીટકો.

સળકો, પું. સોય ધોઆતી હોમ એવું માંસ
પાકમાં થતું દુગ્ધ-પીક તે. (૨) એકદમ
મન થઈ આવવું તે; મનોભાવનો ઉછળેલ;
ધ્રુજાવેશ-વેગ તે. મિદાષ 'નેષ એને તો
ખાવાનો સળકો થઈ આવ્યો.

સળગણું, કિં. અં. લાગવું; અગ્નિથી પ્રજ્વ-
લિત થવું; જળવું. (૨) લડાઈ લાગવી;
તકશર થવી; ટોટા જાગવો.

સળગાવણું, કિં. સં. દેવતા પાડવો; જળવું
કરવું; લગાડવું. (૨) જ્વાળાએ જળે એમ
કરવું. અગ્નિ સળગાવવો; દીવો સળગાવવો.
(૩) લાગાઈ-ટોટા થાય એમ કરવું.

સળવળ, સીં. સળવળવું તે; આમતેમ હાલવું

હોટવું તે. (૨) ખણજ; એળ; કાંઈ ધસાવું
હાલવું હોય એવી ચામડીપર થતી અસર તે.

સળવળણું, કિં. અં. ચોટું થોડું આમતેમ
હાલવું; સુતા સુતા આમતેમ કરવું; મરેડા-
ડાવું—એવી ઉંધ આવી કે રાતે સળ-
વળ્યોએ નથી. (૨) શરીરપર કંઈ ચાલવું
હોય એવી અસર થવી; ખણજ આવવી,
ગીલીયતી.

સળવું, કિં. અં. જીવનંતુ-કીડ-વગેરેથી
ખવાઈ જવું; જીવોત્પત્તિ થઈ વસ્તુ-અનાજ
વગેરેનું અંદરનું સત્ત ખવાવું તે; અંદરથી
જગડવું; (૨) સડવું; કાઢવું; જીવ પડવા.

સળંગ, વિં. નહિતટક; આપ્ત; ચાલુને ચાલુ;
એક સરખું જોડાયેલું હોય એવું; અખો-
વન. (૨) એક છેડાથી ખીજા છેડા લગી
સાંધ રહિત—સળંગખાંધ ને કાપખાંધ.

સળિયા, પું. [સં. ચલાકા] ધાસનો, લા-
કડાનો કે ધાતુનો ગોળ ને પાતળો લાંબો
કંકડો કે આકાર તે; સોટી અથવા લાકડી
જેવો ધાતુનો દંડીકો; ગજ.

સળી, સીં. ધાસની, લાકડાની કે ધાતુની
પાતળી ને લાંબી ગોળ કંકડી—ચીપ; કાંમડી.
૩૦ પ્રં. સળી કરવી=કરકેરવું; ઉત્તેજન
આપવું. અડપણું—ચાંદવું કરવું. (૨) ધાતુના
તારનો કંકડો. સાંકા-કાંખડાની પાતળી ચીપ.

સળેકમ, નં. સળેખમ; સ્થેઠમ; રસવિકાર.
નાકમાંથી પાતળી રસી ગરે એવો શરદીનો
વિકાર.

સળેકડું, નં. સળેખડું; સાંકા કે ધાસનો કંકડો;
સળી. ૩૦ પ્રં. સળેખડું કરવું=કરકેરવું;
અટકચાણું કરવું.

સળો, પું. સળવું તે; અનાજ; શિંગ; શરીર
વગેરેનું અંદરથી ખવાવું તે; અંદર ને અંદર
જીવ ઉત્પન્ન થઈ ખવાવું તે. (૨) કાઢવું,
સડવું તે. (૩) ધણા દિવસ-વખત-લગી
અંદર ને અંદર ખરાબી થયા કરે ને બહાર

જ્યાય નહિ એવો ખગાડો, અવ્યવસ્થા
 વગેરે તે:-દેશીરાજ્યોનો સડો તો બ્યારે કોઈ
 રાજ્ય પદ્મપદ થાય ત્યારેજ ઉધાડો પડે છે.
 સંકટ, નં [સં.] દુઃખ; પીડા. (૨) આપત્તિ;
 આપત, વિદ્ય. (૩) બીડ; તાણ; સાંકડ.
 (૪) મુશ્કેલી; મુશ્કેલ.
 સંકટામણ, સ્ત્રીના આમતેમ કરાયદરાય નહિ
 એવું બિડાણુ તે; કોઈ તરફ છુટામાગી
 હોય નહિ એવી સ્થિતિ તે; બીડ:-સંક
 ડામણમાં આવ્યો ત્યારે વાત માની. (૨)
 જગાની તંગાશ; નહિ મોકળાશ.
 સંકટામણી, સ્ત્રી સંકટાશ; બીડ; બિડાણુ.
 (૨) મુશ્કેલી.
 સંકટાણું, કિંમત અં સાંકડાં આવવું; બિડાવું
 (૨) દખાવું; બચડાવું:-ખગડી સંકટાણ છે.
 (૩) જગાની તંગાશ પડવી; મોકળાશ
 નહિ રહેવી. (૪) બિડાવું.
 સંકટાશ, સ્ત્રી ગાની તંગાશ; સાંકડ; નહિ
 મોકળાશ. (૨) મુશ્કેલી.
 સંકર, પું [સં.] ભેજસેજ; મિશ્રણ. (૨)
 મિશ્રભવિ. (૩) વિં ભેજમેળિયુ; જુદી
 જુદી ભવિનાં માળાપથી ઉત્પન્ન થયેલું
 સંકરતા, સ્ત્રી ભેજસેજ; નહિ એક ભવિય-
 ત્વ તે, મિશ્રણ; વળન.
 સંકરણ, નં [સં.] ખેચવું તે. (૨) ખેડવું
 તે. (૩) પું બળદેવ (૪) શેષનાગ.
 સંકલન, નં એકદુઃ-એકત્ર-કરવું કરવું તે;
 સરવાળો; જમાવટ, સંગઠ.
 સંક વિં એકદુઃ કરેલું; મંકેલું.
 સંકલપ, [સં.] મનનો કરાવ; મનસુઓ;
 ધનજા; મનોભાવ. (૨) નિર્ધારણ; નિયમ.
 (૩) ધર્મ દર્મ વગેરે કરવા માટે લેવામાં
 આવતો નિયમ તે, આમ અચુક દર્મ ને
 ક્રિયા-કરીશ, એવો જ મનનો નિશ્ચય તે,
 હેતુ; વિચાર સંકલપવિકલ્પ-અચુકપણું;
 હનુમતપણું.

સંકલિપત, વિં મનથી નકકી કરેલું; મંકલ્પ
 કરેલો હોય એવું; નિશ્ચિત કરાવેલું.

સંકલ્પ, નં [સં.] સંકટ; દુઃખ; આપત્તિ.

(૨) મુશ્કેલી, મુશ્કેલ. (૩) બીડ; તંગી;

મુશ્કેલ.

સંકલ્પ, વિં સરખું; જવું.

સંકલ્પ વિં [સં.] મંકુળ; બરાણેલું; બર-

ચક; વ્યાપ.

સંકલ્પન, નં સ્મૃતિ; પ્રાર્થના (૨) વખાણ.

સંકલ્પિત, વિં સાંકડું; નહિ મોકળું, ભેદએ

તેટલી મોકળાશ કે છૂટ હોય નહિ એવું.

તાણ પડવું, સંક્રાંતિ પામેલું; કુજરાપેલું.

(૨) બિડાયેલું; નહિ ઉડેલું, નહિ ખુલ્લું;

પોતેજ પોતાની વિસ્મૃતતા રૂપી રંગ હોય

એવું (૩) અંદર ને અંદર, મુશ્કેલ.

સંકલ્પ, પું [સં.] કોઈ કામને માટે

કરેલી છુપી ઓઠવણ તે; છુપી યોજના;

ધસારાથી કે ખાનગી મેળાપ માટે કરેલો

મનસુઓ તે. (૨) છુપી રીતે મળવાને નકકી

કરેલી જગા-સ્થળ મગે તે (૩) સાન;

ધસારો; (૪) સામગ્રી.

સંકલ્પ, કિંમત સંકલ્પેલું હોય તેને

એકત્ર કરવું; વેગમેલું ખુલ્લું પડેલું હોય

તેને એકદું કરવું (૨) આરોપણ; એક

સ્થળે કેન્દ્રીય કરવું. (૩) જમ તેમ મુશ્કેલ

કરવાલી પડી ગયેલું હોય તેને વ્યવસ્થિત

રૂપમાં-ગડીપધ કરવું; સમારવું, મુધારવું;

વ્યવસ્થિત કરવું (૪) વાળીએલું. પાછું

ખેંચીએલું.

સંકલ્પ, પું કમીના, ઓછા, ઉણપ, ઓછું

પડવું તે. (૨) વિવેક, મર્મોદ, લગ્ન;

શરમ, આચકો ખાવો તે; મ્હેતા, જતાં

આવતાં મનનું ખમચાવું તે. (૩) તંગી;

બીડ; અછત. (૪) સંકટાશ. બીડ; જગાની

તાણ તે. (૫) અંદર ને અંદર સમાતો

નિડાવ; પીડેલું; પાછું પડવું તે, પોતાની

હદમાંજ ખેંચાઈ સમાવાપણું; શોષ.

સંક્રાંત્યું, કિં સં હદમાં ખેંચી લેવું;
 હુંકાવું; નહિ કાલવું-ચિત્તારવું. (૨) એકહું
 કરવું; આરોપવું; વાળાલેવું.

સંક્રાંત્યાણું, કિં અં સંક્રાંત્ય થયો; ચડી
 જવું; અંદર ખેંચાવું; હુંકું-કુંજરું ચઢજવું;
 કરમાવું; (૨) યરમાવું; લજવાવું; આચોકા
 ખાવો. (૩) ખીડાવું; શોષાવું.

સંક્રાંતાણું, કિં અં સંક્રાણું; ભિડાઈ રહેવું;
 હાય પગ ખેંચી દાખી રાખ્યાં હોય એવી
 હાલતમાં હોવું.

સંક્રારણી, સ્ત્રીં ઉરકેરણી; ઉત્તેજના. (૨)
 આગળ ધકેલવું તે.

સંક્રારણું, કિં સં આણું ઠેલવું; આગળ
 ધકેલવું; જામત કરવું. (૨) ઉરકેરવું.

સંક્રાલણું, જીં સંક્રાલણું.

સંક્રમણ, નં [સં] ગ્રહાદિતું એક
 રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં જવું તે; એક
 વસ્તુને હલ્લખી બીજીમાં પ્રવેશ કરવો તે.

સંક્રાન્ત, સ્ત્રીં ઉત્તરાયણ; સર્વતું મકર
 રાશિમાં સંક્રમણ તે.

સંક્રાન્તિ, સ્ત્રીં સંક્રાન્તિ; ઉત્તરાયણ. (૨)
 સંક્રમણ. એક વર્તુલની પાર થઈ બીજા
 વર્તુલમાં પેસવું તે.

સંક્રાંતિ, વિં [સં.] હુંકું; નાનું; થોડામાં
 આણી ખૂંટવું.

સંક્રોપ, પું [સં] થોડો સાર; હુંકાણું;
 અદ્યપત્ત; થોડાપણું.

સંક્રોણ, પું [સં.] ગડબડ; ધાંધલ. (૨)
 ગાંધાટ; ખજમજાટ.

સંખાશે, પું પાણી ગાળતાં ગળણામાં
 રહેલું અવશેષ તે; ક્યારો-પોરા વગેરે.

સંખાવું, કિં અં સંક્રાંચવી; ચિતરી ચઢવી;
 યરમાવું; લજવાવું; સહનયવું; સહેવાવું

સંખાવો, પું શંકા; વહેન. (૨) યરમ;
 લાજ; આજપો; (૩) કમકમાડી; ધૂજ;

નિવેદ; કંટાળો; જીગ્રહા.

સંખ્ય, વિં [સં.] ગણાય એવું; સંખ્યામાં

અણાય એવું. (૨) ના. ગણના; પરિમિતિ.
 સંખ્યા, સ્ત્રીં [સં.] ગણાય એવો
 આંક; આમુક નંબર; ચીજનો જીમશે તે;
 આંકડો; પરિમાણ; સંખ્યાવાચક=સંખ્યા
 દર્શક-ઓધક:-સંખ્યાવાચક વિશેષણ, સં-
 ખ્યાત:-સંખ્યાથી.

સંગ, પું [સં.] સાથે અને સાથે જવું
 આવવું તથા જોમવું ખેસવું તે; સોજત;
 મૈત્રી દોસ્તી; સહવાસ. પરિચય. (૨)
 સંસર્ગ; સ્પર્શ, જોડે રહેવાપણું તે. (૩)
 ગાઠ સંબંધ, અંગ સંબંધ, સયોગ. (૩)
 મુલાકાત; મેળાપ; મેટો.

સંગત, સ્ત્રીં સોજત; મૈત્રી; દોસ્તી. (૨)
 મેળાપ. (૩) મળેલું; ગયેલું.

સંગતિ, સ્ત્રીં [સં.] સાથે જવું આવવું અને રહેવું
 વગેરેનો જે પરિચય તે; સહવાસ; સોજત;
 સંગ; મૈત્રી. (૨) મેટ; મેળાપ; સમાગમ.

સંગદલ, વિં [પા.] પત્થર જેવા કઠણ
 હલ્લવું.

સંગમ, પું [સં.] મેળાપ; સમાગમ;
 સંધિ; જે કે વધારેનું એકઠાથવું તે:-ગંગા
 જમનાનો સંગમ. (૨) બીડ; ઠઠ. (૩)
 હંદ; નાદ. (૪) સંજોગ.

સંગાત, પું સંગાય; સાથે જનાર તે;
 સથવારો; સાથ; વાટનો સોજતી.

સંગી, વિં સાથી; સોજતી; સંગે રહેનાર.
 (૨) મેળાપી.

સંગીત, નં [સં.] વાદિત સાથેનું ગાણું;
 નાયવું, ગાવું ને જાનવવું તે. (૨) વાળ
 સાથે ગવાય એવી જે રચના તે; ગવાય
 તેવું પદ. (૩) ગાવા જાનવવાનું શાસ્ત્ર તે.

સંગીત, વિં પત્થર જેવું ભારે ને કઠણ;
 નકર; વજનદાર; અંદર સત્તરાણું. (૨)
 મજબૂત; જોરાવર; લઈ.

સંગે, અં સાથે; સોજતે; સંગાતે. ઉં શામ-
 જિયાની સંગે.

સંગેમરમર, પું ૨ગ. બેરંગી ચકચકિત
પાસાદાર બંધનવાળો ખતર; પાસા પાસાદાર
ચકમકોની છાંટવાળો, આરસપહાણ.

સંગો, પું ખૂબ આસક્તિ તે; હેડો; ગાદ
સહવાસમાં રહેવાની આદત તે, આસંગો.
સંગ્રહ, પું [સં.] એક જથ્થે-સાથે એકઠું
કરવું તે; સારી સારી વસ્તુઓનો સામટો
જમાવ તે. (૨) સંધરી રાખેલું જે તે;
ધન, વસ્તુ, પુસ્તક, અને સુભાષિત વગેરેનો
ઝંડાર તે; સંઘ. (૩) નમુના દાખલ
થોડી થોડી કવિતાઓ-વસ્તુઓ વગેરેનું
ટિપ્પણ તે.

સંગ્રહણી, સ્ત્રી [સં.] વારંવાર ઝોડો
થવા કરે એવો રોગ; અતિસાર; મરડો;
સંધરણી.

સંગ્રહસ્થાન, નં [સં.] નમુનાની અ-
થવા જેવા જાણવા જેની વસ્તુઓ એકઠી
કરાયેલી હોય કે જ્યાં તે એકત્ર કરવાને
રાખવામાં આવતી હોય તે સ્થાન; ઝંડાર.
સંગ્રામ, પું [સં.] યુદ્ધ; લડાઇ. (૨)
જે જણ કિંવા જે પક્ષ વચ્ચે હારજીત
માટેની ઝડમયલ તે.

સંગ્રાહ, પું [સં.] પકડ; જમરાખી
ઝાલવું તે; યુદ્ધ; જમરજસ્તી કરવી તે.

સંધ, પું [સં.] યજ્ઞ; જથ્થે; સમૂહ;
જમાવ. (૨) ધણી જથ્થે એકઠા થઇ
જતરા જવું તે; યાત્રાજીઓનો સમુદાય.
(૩) ધણીનો એક સાથ મેળાવો તે. ૩૦ પ્ર.
સંધ દાઢવો-ધતિંગ ઉઠું કરવું; કોષ
દાર્પની વચ્ચે આડખીલી નાખવી.

સંધટ, વિં સંધ; સળડ; બિડાયેલું; ચપ-
સીને બેઠેલું; દનાઇને બસાયેલું; અગાધ
રહેલું.

સંધરડો, પું સંધાડો; લાકડાં વગેરેના ગો-
ળામાં ઉતારવાનું ચત્ર; યુગ્મરનું ચત્ર-
સંધરડાઉતાર=ઉતરવુંગોળ.

સંધરણી, સ્ત્રી અતિસાર; મરડો; ઝાડાનો
રોગ.

સંધરતું, કિં અં એકઠું કરવું; ભેગું કરવું.
(૨) જાળવી રાખવું; આગળ કામ
આવે તે માટે એકઠું કરી સંભાળી રા-
ખવું. (૩) સ્વીકારવું; રાખવું; દાખલ કરવું;
ધારણકરવું.—એને હવે કોણ સંધરશે.

સંધરા, સ્ત્રી, યરીરમાંથી લોહી કઢાવવું તે;
રક્ત બોલાવવી તે.

સંધરો, પું સંગ્રહ; સાચવીને રાખેલી વસ્તુનો
જથ્થો.

સંધવી, વિં સંધ કાઢનાર; યાત્રાજીઓનો નેતા.
સંધાડિયો, પું સંધરડાથી લાકડા ને
હાથીદાંત વગેરેના ઘાટ ઉતારનારો.

સંધાડો, પું સંધરડો; હાથીદાંત અને લાકડાં
વગેરેને ગોળામાં ઉતારવાનું ચત્ર તે.

સંધાત, પું સંગ્રામ; વાઢનાં સોજતી; માર્ગે
જતાં વટેમાર્ગીનો સાથ મળે તે; સઘ-
વારો. (૨) [સં.] મારવું તે;
હનન; ધા કરવો તે. (૩) ધણીનો એ-
સાથે જમાવ તે, સમૂહ; જથ્થો; સમૂ-
દાય; એકઠા થવું-સાથે મળવું તે.

સંગ્રામ, પું સંધાત; વાટે જનારનો સાથ
તે; સાથેજનારો.

સંગ્રાથી, વિં સાથી; સોજતી; સાથે-સોજતે
રહેનાર-જનાર (૨) મિત્ર; કોષ પછ
કામમાં સાથ કરનાર.

સંધાથે, અં સંધાતે; સાથે; ભેડે.

સંધ, પું બીજાને ઝડ સમજાવ નડે તહિ એરી
કરામત-ચત્રકળા વગેરે તે; સચો; યત્ર;
અટપટી રચના. (૨) ધન વગેરે છુપા-
વવાનું શુભ સ્થાન; ગોખતી; ગોલખ.

સંધકરવું, કિં સં સચવાઈ રહે એરી રીતે
એકઠું કરવું; સચવાવ અને ભેગું થવા
કરે એરી રીતે સંભાળીને રાખવું; સંચવું;
ભેગું કરવું; સાચવી રાખવું; જથ્થે યાવ

તેમ એકઠું કરવું; ભગવો કરવો.
સંચય, પું [સં.] મંચદ; ઢગ; અંખાર;
જમાવ; સાચવી રાખેલી અને એકઠી કરેલી બીજોનો મોટો એકત્ર ઢગ-સમૂહ તે;
સમાજી એકઠી કરેલી વસ્તુઓનો સચિ-
ઢગવો તે.

સંચય, કિં સં [સં. ચર] જલું;
ચાવતું થવું; એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને
જવાને ગતિ કરવી; શુકન બેઠતે સં-
ચરવો. (૨) અંદર દાખલ થવું;
બાપીજવું; પ્રવેશકરવો.

સંચરામણ, નં સંચરામણી
સંચરામણી સ્ત્રી સંચલામણી; ચળામણી;
પાણી ગરે નહિ તે માટે છાપરાનાં નળિયાં
ફેરવાવવાની મજુરી-જવાજમ તે.

સંચરાવણ, કિં પ્રં પાણી ગરે નહિ તે
માટે છાપરાનાં નેવ બરોબર જોડવાવવાં;
ચળાવવું; નળિયાં ફેરવાવવાં.

સંચલન, નં [સં.] આમ તેમ ફરવું-
જવું તે; એક સ્થાનમાંથી બીજા સ્થાન
તરફ ફેરવાવી કરવી તે; ફેરવાવ. (૨) કંપન
સંચલુ, કિં સં સચવાઇ રહે એવી રીતે
એક ઠેકાણે એકું કરવું; સંભાળીને રાખી
ચૂકવું; સંધરવું. (૨) ઉચ્ચ ચૂકવું;
બગાવવું. (૩) જમાવકરવો; એક એકની
ઉપર જોડવા કરવું; ઢગ કરવો; સિચવું.
સંચળ, પું ઓપધિમાં પકવેલું મીઠું; વાણ
હારક ખાર. એ રેચ વગેરેની દવાઓમાં
વપરાય છે.

સંચાર, પું [સં.] આમ તેમ ગતિ કરવી
તે; આવવ-આવરજવર; ગમન. (૨)
દાખલ થવું-અંદર જવું તે; પ્રવેશ. (૩)
પગરવટ.

સંચારણ, કિં સં ચોખામાં પાણી ગરે
નહિ તે માટે છાપરા પગનાં નળિયાં ફેરવી
ને ઠીકઠીક કરવાં; ચાળવું; છાપર ઠીક

કરવું. (૨) સર્વત્ર પ્રસારે એમ નાંખવું-ધા-
લવું-સિંચવું તે. (૩) ચોળવું; મદન
કરવું (૪) આંજવું; બધે ફરી વળે-
દાખલ થાય એમ કરવું.

સંચારી, વિં પ્રસાર; ભગનાર (૨) ચંચળ.
સંચિત, વિં [સં] એકઠું કરી રાખેલું;
સંઘેલું. (૨) પૂર્વ જન્મનાં કર્મ-માફી
રહેલાં કર્મ તે; પ્રારબ્ધ.

સંચો, પું ઘોડી મહેનતે અને ઘોડા વખ-
તમાં વણ દામ થાય એવી સુકિતવાળી
જોડવણ-ચના તે; યંત્ર, ચક્કર ફેરવવાથી
આખી ચના સચાલિત થઈને કામ
નીકળે એવી હિકમતી બનાવટ તે; ઝટ કામ
આપે એવું જંતર. (૨) ચરખો.

સંચારો, પું પાપડિયો ખાર. (સરવ તરફ
જોલાય છે.)

સંજમ, પું [સં. સયમી] કબજો, દાખ;
અંકુશ; ઇન્દ્રિયોને વશ રાખવી તે. (૨)
ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, વેરાબ.

સંજત, વિં [સં] ઉત્પન્ન થયેલું; પ્રકટલું;
ઉદ્ભૂત.

સંજપ, પું ડગલા અને ચોળાઓ વગેરેના
સિવણમાં સાંધની ધારે બીજા રંગના
કપડાની દોરી જેની જે કિનાર મુકાય છે
તે, મુગજી; સાંધાપર લીટીની માફક આ-
વતી બીજા રંગના કપડાની ઝીણી પટી તે.

સંજમી, વિં [સં સયમી] નિતેન્દ્રિય;
ઇન્દ્રિયોને કાબુમાં રાખનાર. (૨) સાધ્ધ;
જોગીઓની એક યોગજ.

સંજવન, વિં [સં] જવતું; જવનવાણું;
જવન આપે એવું; સંજવન ઓપધિ.

સંજવની, સ્ત્રી [સં] મુએલાને જવતું કર-
નારી દવા; ફરીને જવન આપે-જવ લાવે
એવી વિધા-ઓપધિ વગેરે તે. શુક્રચાર્યને
સંજવની વિધા આવડતી હતી

સંજીવન, વિં [સં સંચુક] સાથે મળે-

હું-ગુણયેહું; સાથે વળયેહું. (૨) સંધા-
યેહું.

સંજ્ઞાત, વિં બેડાયેહું; વળયેહું; સાથેયું.

(૨) અભિન્ન; મળંગ.

સંજ્ઞેગ, પું [સં. સંચાગ] સાથે બેડાયું

તે; મેળાપ; સગ; સંગમ; મિલન. (૨)

ઈન્તેખાખ; અણધરો બનાવ; યોગ-જોગ

તે. (૩) ભેગયવું તે; ભેટા, બેડાય.

સંધિ; પ્રસંગ; અવસર.

સંજ્ઞેગી, વિં સંસારના વિષયો સાથે બે-

ડાયેયું; સંભારી. (૨) બીજા સાથે સંબં-

ધવાણું; બેડવાણું; નદિ એકલું-સંબંધી.

સંજ્ઞેરી, સ્ત્રીં એક જાતનું ખાણું; ધુધરા.

સંજ્ઞ્યા, સ્ત્રીં સંખ્યા.

સંજ્ઞા, [સં] બાન; ચેતના. (૨) જ્ઞાન; સ-

મજ; સાન. (૩) સાન; ઇશ્વારત; નિયા-

ની (૪) નામ; વસ્તુ-પદાર્થ વગેરેની

જોખાખ તે. ઇન્દ્રિયો અને જીવાત્માનો કાચ

કારણ સમજવાણો સંબંધ તે.

સંજ્ઞાસ, પું બજાર; પામખાણું; તાજખાણું.

સંજ્ઞ, નપુંસક; હિજડા; નામદ.

સંજ્ઞ, વિં [સં] સત્યથીય; સારો, નીતિમાન

ને પ્રમાણિક; નેક. (૨) સંસારિક પ્રપંચ

રાહત; સાધ; રાગદ્વેષ રહિત ને ઇશ્વર ભજન

કરનાર; ભક્તજન; વેરાગી.

સંજ્ઞતિ, સ્ત્રીં [સં] બાળપરંપરા; છોકરાં

છેપાં, જોવાદ. (૨) વંશ; જાત. (૩)

વિસ્તાર; પ્રસર પરંપરા-ઉત્પત્તિ તે.

સંજ્ઞસ, વિં [સં] જુલ તપેહું; ક્રોધ અને

દુઃખાદિકથી તપી ગયેહું; સંતાપિત;

દુઃખ ને શોક વગેરેથી કામર ચર્ધ ગયેહું.

(૨) ગુસ્સે થયેહું; જુન આક્રાંચેહું કે

મીઠાયેહું.

સંજ્ઞ, નં [જો] ખાટા-મધુરા પાણીથી

ભરેલી પેલીઓ; જો એક કળ, મીઠા

લિંજુ કે નારંગીની જાતનું ફળ, આનું

છોડું જાડું ને પેલીઓથી જરા છુટું હોય

છે. નારંગીનું છોડું પેલીઓને સખત લા-

ગેહું હોય છે.

સંતર્પણ, નં [સં] વામ કરવું તે; વામ.

સંતલસ, સ્ત્રીં ખાનગી ગોડવણ; મંત્ર;

મસલત. (૨) મનમુગ્ધો.

સંતાકુકડી, સ્ત્રીં સંતાઈને રમવાની એક

રમત.

સંતાડવું, કિં સં છુપાવવું; છાનું ચખવું; ગ્રામ

રાખવું. (૨) ઘંઘવું; કાપના જેવા કિંવા

જાણવામાં આવે નદિ એવે ઢેકાણે રાખવું.

(૩) યુક્તિથી અભિપ્રાય ગ્રામ રાખવો.

સંતાન, નં [સં] છોકરાં; બચ્ચાં; અપત્ત;

બાળપરિવાર.

સંતાનિક, સ્ત્રીં દૂધનું ફેણ.

સંતાપ, પું [સં.] કામ, ક્રોધ, અને શેષ

વગેરેથી ઉપજતો મનસ્તાપ તે; પીડા;

દુઃખ. (૨) મનની અકળામણનો જીરસો;

આવેશ. (૩) દિહર; ચિંતા; કાળજી.

સંતાપવું, કિં સં પીડવું; દુઃખરેવું; મનમાં

જીરસો આવે અકળામણ આવે જોમ ક-

રવું; હેરાન કરવું તાપ આપવો, પગવડ;

વિતાડવું; બાળવું; ઉતાપ કરાવવો.

સંતાપિત, વિં કામ ક્રોધાદિકથી તાપ પા-

મેહું; ગરમ થયેહું; દુઃખી; ક્યેશથી બ્યા-

કેળ થયેહું.

સંતાણું, કિં સં છુપાવું, છાનું રહેવું; બ-

રાવું, ગ્રામરહેવું.

સંજુષ્ટ, વિં [સં.] વામ; ધરાયેહું; સંતાપને

પ્રાપ્ત થયેહું. (૨) જુલ; રાજી.

સંતોખ, પું સંતાપ; વામ; ધરપત.

સંતોખવું, કિં સં સંતાપ આપવો; મન

સમાધાન કરવું; મંથન કાઢવો. (૨) મન

કામના પૂર્ણ કરવી; રાજી કરવું. (૩) વામ

કરવું; ધરાવવું.

સંતોષો, પું પાત્ર-આરદ્રન સહિત કુલ તોલ-
વજન તે.

સંતોષ, પું [સં.] સંતોષ; તુષિ. (૨)
ધીર, ધીરજ; સપુરી. (૩) આનંદ;
હિસાહ.

સંતોષકારક, વિં ખાતરી બરેહું; મનમાનહું;
પ્રુથી ચવાય એવું; સંતોષ મળે એવું.

સંતોષી, વિં સંતુષ્ટ; ચોડાથી તૃપ્ત થનાર;
ધરપતી.

સંધારો, પું મરણ પધારો તે; મરવાને સહું તે.
સંધાવું, કિં અં શુંધાવું; રોકાવું; સંધાન
ચક્રવર્તુ; મેળાવું. (૨) વિવાહયવો.

સંદર્શ, પું [સં.] વાક્ય કે વસ્તુનો આ-
ગમ પાછળના અર્થ સાથે સંબંધ તે.

સંદિગ્ધ, વિં [સં.] વહેમ પડતું; અચોક્કસ;
સંદુક, સીં [દિ] પેટી; પટારો.

સંદેશ, પું [સં.] લખીને નહિ પણ મોટે
હઠાવેહું-હઠાવવું તે; કહેણ; પેગામ;
ખબર.

સંદેશી, પું સંદેશ; પેગામ; હઠાવી મોકલણું તે.

સંદેહ, પું [સં.] પડેમ; સઠ; ચંકા;
ખરખરો.

સંધાન, નં [સં.] જોડાણ; માધવું તે;
મેળાપ; મિલન. (૨) જોગ; લાગ; તાકડો.

(૩) લક્ષ; ધ્યાન. (૪) અનુકૂળતા

સંધાની, વિં સંધી આપનાર; સંજોગી.

સંધારો, પું સંધનારો-(વાસણ વગેરેનો)
કંસારો.

સંધ, સીં [સં.] સંધાવું-જોડાવું તે;
મિલન; મેળાપ; મેળ; વહન-સંધિ વિ-

ગ્રહ. (૨) વ્યાકરણ-શબ્દના અક્ષરોનું એક
ખીલ સાથેનું જોડાણ તે.-સંધિ પ્રકરણ

(૩) સંધાની જગા; વળે હાલે એવા
બે ભાગવાળા અવયવનો સાધો તે.-સં-

ધિવા. (૪) અવસર; પ્રસંગ; યંકણ. (૫)
શટ; ચીરો; ખખડ; પહાડ કે ભીતમાંનું

પોલ તે (-) અણીનો વખત. (૭) બે
ઝાતુઓ અથવા યુગની વચ્ચે વખત તે.

(૮) નાટકમાં બે વસ્તુની વાતને જોડનારો
વિભાગ તે. એવા પાંચ સંધિ છે.

(૯) ભાગ; કડકો; સલાહ.

સંધિવા, પું શરીરના સંધાઓ અકડાવે
એવો વાધનો રોગ તે; અવયવના સંધા
દુખે એવો વાતરોગ.

સંધિવિગ્રહ, પું પ્રપંચવિધા; કારસ્તાન;
લડાઈ ટટો કરાવવો અને વળી પાછો
મેળાપ-મિત્રતા ને સુદેહ વગેરે કરાવવા
સંબંધી રાજનીતિ તે.

સંધું, વિં સધણું; બધું; તમામ.

સંધુકણ, નં એક વાત-વસ્તુ ખીળને લગા-
ડવી-સંધવી તે; જોડાણ કરી આપવું તે;
અહિં તહિંની વાત જોડી ઝગડો થાય
એમ કરવું તે; સળખું કરવું તે; ખોરણું,
પહિતો મુઠવો-હસ્તેરવું તે.

સંધે, પું સંદેહ. (૨) અં બધે; સધળે.

સંધ્યા, સીં [સં.] સંધિ; સંધ; જોડાણ;
જોડનારો વિભાગ. (૨) બે સમયની વચ્ચે

વખત; રાતનો અંત અને દિવસના આ-
રંભનો તેમજ દિવસના અંત ને રાત્રિના

આરંભનો વખત તે; સાંધનો સમય. યુજ-
રાતીમાં સવારના સંધિકાળને માટે નહિ

પણ સાંજના સંધિ કાળને માટે વપરાય છે.

સંધ્યાકાળે-ડીરા વખતે. (૩) સવાર, બ-
પોર અને સાંજની સ્મૃતિ-પ્રાર્થના:-નાત્ર-

કાળ સંધ્યા. સંધ્યા કરવી-આજણે મા-
યત્રી દેવીની સ્મૃતિ અને ધ્યાન કરવું તે;

ધ્યાન ધરવા રૂપી કર્મ તે (૪) ઝગઝગ;
સાંજ; અસ્તર.

સંધ્યાકાળ, પું સાંજના ઝગઝગાનો વખત;
સૂર્યાસ્તનો વખત.

સંનિધ, અં [સં.] પાસે; નજીક.

સંન્યસ્ત, કં [સં.] તજેહું; છોડા દીધેહું;

નાખી દીવેલું; લાગ કરેલું, મીઠેલું. (૨)
 સસારના પ્રપચનો ત્યાગાતે, સંસારી બાવ
 વેષ કોરે ત્યાગ કરવો; તે સંસારી વખતે
 સંન્યસ્ત થયા તેગા શુ ? સંન્યાસને અર્થે
 વપરાય છે. [સં.]
 સંન્યાસ, પુ. [સં.] સસારના પ્રપચ અને
 કામ્યકર્મો વગેરેનો અશુભનો ત્યાગ તે
 સંન્યાસી, પુ. [સં.] જેણે સંન્યાસ લીધે
 હો હોય તે, સાગી, ઉં સાકુ સંન્યાસી
 કપડા થયા, વણગારો.
 સંપ, પુ. [સં.] જે વ્યક્તિ અથવા જે સ
 મૂલ વગેરે વચ્ચેના સુસબધ તે, મૈત્રી;
 રનેહભાવ; એકમ; મેળ, મેળાપ, મુલાકાત.
 (૨) સુલેહ, સધિ. એકમત અને અન્યોન્ય
 સહાય કરવા, જેવો સારો સબધ તે
 કહેવું સપ ત્યા જપ.
 સપત, સ્ત્રી. [સં. સંપત્ત] આજીવિકાનાં
 સાધન તે, ધન; દોહત, પૈસોટકો, ખેતર,
 દો અને શેકડ વગેરે ઉપજના સાધન ઉં
 સંપત હોય તો ધર બલા, નહિ તો ભલો
 વિદેશ (૨) બરબ વગેરે કરવા નિભાવવાની
 શક્તિ તે, સાધનબળ; તાકાત ઉં
 વીરા! એટલી સમત હોય તો બાવળો,
 નહિ તો રહેલો તમારે ધર.
 સંપત્તિ, સ્ત્રી. [સં.] ધન, દોહત, પૈસો.
 (૨) શુભરાના ને વૈભવ ભોગના સાધન
 સંપત્ત, સ્ત્રી. સપત, સપત્તિ, ધન, દોહત.
 સંપત્ત, વિ. [સં.] સપત્તિવાળું; પ્રાપ્ત
 થયેલું. (૨) યુક્ત-સંહિત
 સંપ્રસંખીલું, વિ. ચોતપોતામાં સંપીને
 રહેનાર, સપ કરી-નાખીને સ્થાયે રહેવાની
 શક્તિવાળું, પરસ્પરમાં સપ રાખનાર
 સંપ્રસંખી, સ્ત્રી. અન્યોન્ય સારો સુસબધ
 તે, પરસ્પરમાં; સંપ હોવો તે; એક
 બીજા સાથેના સારો મેળમિલ્યાપ.
 સંપર્ક, પુ. [સં.] મેળ; સગ, સંગમ;
 મેળ મિત્રીભાવ, સમિશ્ન; સંગેસ

મપાદન, ૨૦ [સં.] સપાદનું તે, ઉપાર્જન.
 વિદ્યાધન વગેરે નામ કરવાં તે, મેળવવું તે.
 સંપાદિત, વિ. [સં.] મેળવેલું; પ્રાપ્ત
 કરેલું.
 સંપાદ્ય, વિ. સં. પ્રાપ્ત કરવું, મેળવવું.
 પેદાકરવું. (૨) વહોરી મૂલું, પ્રાપ્ત
 કરી રાખવું-કામ કાઢી લેવું
 સંપી, વિ. સપનાળું; એક બીજાને મળતું બળતું
 હોય એવું, મળાને ચાલનારું સંપીલું.
 (૨) મતમેદ નહિ હોનાપણું, સાથે રહી એ
 કેજ મતે વળગી રહેવાપણું તે-એક સપી
 સંપીલું, વિ. સપના હેનારું; સપ સપીને
 ચાલનાર, સપવાળું, એકમતે રહેનાર-ચા
 લનાર તે; પોત પોતામાં સંપથી રહેનાર તે.
 સપુટ, નં. [સં.] જે કાટલાના જોડાણનો
 દામકો તે, એક કોડિયાપર બીજું કોડિયું
 ઉધું લંગને બનાવેલું પોકળ જાડકું તે
 (૨) જે પળએતું જોડાયું તે. ઉં કર
 સપુટ કરી બી નારી, કેમ થયા ઉદાસ
 લગ્નરાય.
 સપૂર્ણ, વિ. [સં.] પરિપૂર્ણ સમાપ્ત
 (૨) બરોમર આપું, બધું તમામ
 સંપૂર્ણતા, સ્ત્રી. પરિપૂર્ણતા, કંઈ પણ
 નૂનતા નહિ હોવાપણું તે
 સંપ્રદાય, નં. [સં.] બ્યાકરણમાં જને
 ઉદ્દેશે ક્રિયા પ્રવર્તતી હોય તે, ચોથી
 વિભક્તિનો અર્થ તે
 સંપ્રદાય, પુ. [સં.] સાત પહોળાં તે,
 શિરસ્તો; રવેશો, રિનાજ, ચાત રીત.
 (૨) ધર્મ ઉપરથી નિજોશો અચુક મનનો
 કાપે, ધર્મમત
 સંપ્રદ્ય, વિ. સાથે બધાયેલું વળગેલું
 લગર લાગેલું જોડાયેલું નહિ વ ક તે
 સંપ્રદ્ય પુ. [સં.] જે અથવા વધારે પ્રાણી
 કે વસ્તુ વગેરેનું એક બીજા સાથેનું
 જોડાયું-સમેલન તે, વળમણ, લગાડ
 (૨) સગપડ.

સંત્રધી, વિં સંત્રધવાળું. (૨) સત્રું.

સંત્રોધન, નં [સં.] ને ઉચ્ચારણથી સામાને-બોધ-પોતા સંત્રધી જ્ઞાન થાય તેવા ઉચ્ચાર તે; નામ વગેરેથી અમુકને ઉદેશીને બોલવું કે બોલાવવું તે. એહ. અરે અમિ વગેરે કોઇને બોલવવાને ઉદેશી નિહજેલા ઉચાર તે

સંત્રોધવું, કિં સં અમુકને પોતા માટે હે છે કે બોલે છે એ પ્રમાણે બોલાવું તે; અમુકને ઉદેશીને બોલવું વા હેલું. સામાને બોધ થાય એમ બોલવું બોલાવવું; હકોટવું; ઉદેશીને હેલું.

સંત્રવ, પું [સં.] કારણ; હેતુ. (૨) ઉત્પત્તિ. (૩) સંમેલન; સંયોગ; બની શકવું તે; અમુક રીતે થાય કે બને એવી જોગ વાઇ અથવા શક્યતા તે. (૪) ખાતરી; પુરાવો; સાબીતી. (૫) મજ

સંત્રવવું, કિં અં ઉત્તમ થવું; ઉપજવું; બનવું. (૨) ખાતરી હોવી.

સંત્રવિત, વિં શક્ય; બને એવું. (૨) ખાતરીલાયક; મંભવ હોય એવું.

સંત્રળાવવું, કિં સં સાંભળે તેમ કરવું; શ્રવણ કરાવવું (૧) જણાવવું; જાહેર કરવું. (૩) ટકાર રૂપે સામેા ઉત્તર આપવો; મહેલું મારવું.

સંત્રાર, પું [સં.] કાર્ષણ્ય કામને માટે જોષ્ટી વસ્તુઓનો સંગ્રહ તે; જોષ્ટી ચીજની તૈયારી તે (૨) શાક અને અવાજા માટેનો મસાલો. જોષ્ટો ને કષ્ટસામાન તે.

સંત્રારણું. નં જેને લીધે અમુક વાત યાદ રહ્યા કરે એવી ચીજ; કામ-ગદીમ વગેરે તે; નામ રાખવાનું સાધન; એવી વસ્તુ કે જેને જોતાં અમુક યાદ આવે તે.

સંત્રારણું, કિં સં યાદ કરવું; સાંભરવું તે. (૨) યાદ કરાવવું તે; સાંભરે એમ કરાવવું; સ્મરણવું.

સંત્રારિયું. નં સંભાર-મસાલો બરેલો હોય એવું તે; વિં સંભારવાળું; મસાલો ચઠાવેલું. સંત્રારિયા ભિંદા, (૨) મસાલો ચઠાવવા ચોંચા. સંત્રારિયાં રિગણું.

સંત્રાવના, સ્ત્રીં [સં.] સંભવ. (૨) આદરમાન. (૩) એ નામનો અલંકાર.

સંત્રાવત, વિં [સં.] પ્રતિષ્ઠિત; આદરદાર.

સંત્રાવણ, નં સામ સામે બોલવું-વાતચીત વિવાદ-ચર્ચા કરવી તે; બોલચાલ; વાત કરવી-એક બીજા સાથે સવાલ જવાબ કરવા વગેરે તે.

સંત્રાળ, સ્ત્રીં તપાસ રાખવી તે; ખરે રાખવી; કાંઈ પણ વસ્તુ કે પ્રાણી વગેરે સુસ્થિતિમાં રહે છે કે કેમ તે માટે લક્ષ રાખવું તે; રક્ષણ માટેની કાળજી. (૨) આશ્રય; આશરો; રક્ષણ કરવું તે, દરકાર રાખવી તે.

સંત્રાળવું, કિં સં બગડે નહિ અને સુરક્ષિત રહ્યા કરે એમ લક્ષ રાખવું; સાચવવું; કાળજી રાખવી. (૨) આશ્રય આપવો. (૩) ઉછેરવું; તપાસ રાખવી બેદરકારીમાં કે ગરહતમાં નહિ રહેવું તે; જોપાસના કરવી; બગડે કે ખરાબ થાય નહિ તે માટે ધ્યાન રાખવું

સંત્રોગ, પું [સં.] કાર્ષ્ણ્ય પશુ વસ્તુનો જે સુખરૂપ જોગવડો તે; સારી રીતે જોગવડું થાયવું તે; ઉપજોગ; સુખનો અનુભવ હોવો તે. (૨) સ્ત્રી પુરુષનો અંગમંગ તે; વિષયભોગ તે (૩) સારો વાપર વહીવટ-બ્યાપાર તે.

સંત્રમ, પું [સં.] ખનની અસ્થિર અવસ્થા તે; યુદ્ધિલેશ; આક્રમણ. (૨) મોહ અવિદ્યા, જ્ઞાંતિ. (૩) ભય; ધારતી દહેસત. (૪) મનમાં ત્વરા-ગમરાટ થઈ આવવો તે; પ્રસંગ આપ્યા છતાં કર્તવ્ય-સંક પડે નહિ એવો જમ થવો તે.

સંમત, વિં સામાની સાથે મળતાપણું તે; કષુલ; મંજુર; સામાનો વિચાર અભિપ્રાય સાથે એકમત તે. ૥

સંમિત, સ્ત્રીં મળતાપણું; હા; કષુલાત; અનુમત; મળતો વિચાર હોવો તે.

સંમર્, પું [સ] મર્દાવું, હરાવું, પીડવું પીડન; ચોળી નાખવું; કચરી નાખવું તે (૨) ધસારો. (૩) કળિયો, લડાઈ.

સંમાર્જની, સ્ત્રીં સાવરણી; ઝાડ.

સંમુખ, અં [સં] આગે; મોં આગે; રૂબરૂ; હાજરાહજુર.

સંયમ, પું [સં] ધેરી કે આવરી રાખવું તે; મન્દ્રિયો અને મનને નિયમમા રાખવાં તે; નિયંત્ર; નિરોધ. (૨) ભોગાદિકતું વર્જન તે. (૩) ખીળને દુષ્ટ દેવાથી દૂર રહેવું તે; નિયમ, બંધન.

સયમી, વિં સયમવાન; જેણે મન અને ઉદ્વિગો વધ કરી હોય તે.

સંયુક્ત, વિં સાથે, જોડાયેલું, વળગેલું; સંયુક્ત.

સંયુત, વિં વળગેલું, સાથે જડાયેલું-જોડાયેલું. (૨) મેળવેલું; મળેલું; સહવર્તમાન.

સયોગ, પું [સં] જોડાણ-મળણ-એકા થવું તે, જોગ, મેળાવ; સંધિ. (૨) સપ, એકમ; મેળ.

સંયોગીકરણ, નં એકા થવાપણું તે, મિશ્રણ કરવું તે; મેળા થવા-કરવાપણું તે.

સંયોગીજ્ઞ, નં એક ખીજની સાથે બંધના ચાકુ પાડી તે, સામુદ્ધનીનો પાણી સંયોગીભૂમિ સ્ત્રીં જમીનના બે 'ગોટા ભાગને સાંધનારો નાનો પરી જેવો જમીનને ચ ચરવરો.

સંયોજિ, વિં [સં] માથે જોડેલું; સાથે મેળવી લીધેલું; સાથ સાથે જોડેલું.

રક્ષણ, નં [સં] સારી રીતે રક્ષણ-

સંચવાવું કે સાચવવું તે; રક્ષણ રક્ષા;

(૨) ખચાવ. (૩) આશ્રય; ઓથ; સહાય. (૪) પાલન.

સંરક્ષિત, વિં સારી રીતે રક્ષણ; કરેલું; સંભાળી રાખેલું; પાળીપોષીને રાખેલું. ખચાવેલું; સાચવેલું. (૨) ખીળના રક્ષણમાં રહેલું; ઘરણે રાખેલું.

સલમ, વિં [સં] જોડે, લાગેલું; જોડેલું; વળગેલું, સંયુક્ત.

સંવત, પું [સં. સંવત્સર] વરસોની ગણનાનો અનુક્રમ તે, વર્ષ ગણના; ચક્ર. વિક્રમરાજના ચક્રને સંવત લખવામાં આવે છે.

સંવત્સર, પું [સં.] સંવત; ચક્ર; વર્ષ ગણના. (૨) બાર માસ જોડેલો ધાળ તે; વર્ષ, સાલ. ચક્રમાં સાઠ સંવત્સરનો એક સમૂહ બનાવી જોના એક એક વર્ષને-સંવત્સર એવાં સાઠ નામ આપેલાં છે. પંચાંગમાં અમુક સાલને એ સમૂહના અમુક સંવત્સર તરીકે નામ આપેલું હોય છે:-ક્રોધી નામ સંવત્સર.

સંવરણ, કિં આવરણ; ધેરી ભેડું; ઠાંકણું. (૨) સમેટવું; આરોપવું.

સંવર્જિત, વિં [સં] વધારેલું. (૨) ઉછેરેલું; મોડું કરેલું. (૩) ચલાવેલું

સંવાદ, પું [સં.] સામ સામે સંવાદ જવાબ ચલાવવા તે; વાદ; સંભાષણ. (૨) વક્રાર; સામસામી બોલચાલ તે, પોતપોતાના મતના ખરાપણાની લડત તે

સંવાહન, નં [સં.] ઘાટલા અથવા અકડાઈ અથવા અંગને યોજવાં તે; અંગ જોડાવવાં તે; અંગમર્દન; ચપી.

સંવેદ, પું [સં] મન્દ્રિયો દ્વારા જાનબોધ થવો તે, લાગણી-અસર વગેરેનું જાન થવું તે. સમજવું-જણવું તે.

સંવેદન, નં પદ્ધતિની લાગણી-જાન તે;

સંવેદ; ઇન્દ્રિય દ્વારા જ્ઞાન ઉપજવું-થવું તે
સંશય, પું [સં.] શક; શકા; સંદેહ;
વહેમ, અદેશો. (૨) ભય; બીક.

સંશયાત્મક, વિં શક પંડુ; સંદેહવાળું.
અનિશ્ચિત; નહિ ખાતરીનું-તે.

સંશયી, વિં વહેમી; શંકાશીલ.

સંશુદ્ધિ, ઓં [સં.] સારી રીતે થયેલી
અથવા કરેલી શુદ્ધિ-ઓખવટ તે; અપ-
રાધ, દોષ, પાપ અને માલિન્યનું માનન;
સ્વચ્છતા; પવિત્રતા; પ્રક્ષાલન; સંપૂર્ણ
શયિતા; દોષમુક્તિ.

સંશોધન, નં શોધી શોધીને દોષ, બૂલ વગેરે
ઠાઠી નાંખવાં તે; સારી રીતે કરેલું શોધન-
દોષાદિકનું સમાજન તે.

સંશોધિત, વિં સ્વચ્છ, દોષ રહિત કરેલું;
દોષ અને માલિન્ય ઠાઠી નાંખેલું; શુદ્ધ
કરેલું.

સંશ્રય, પું [સં.] આશ્રય; આશરો; આ-
ધાર. (૨) ધરણ; વિશ્રામદાન.

સંસર્ગ, પું [સં.] એક બીજા વચ્ચેના
નિકટ સંબંધવાર તે; લાગતું વળગતું
રાખવું તે; અડકાઅડકી; સ્પર્શ; સંયોગ;
માદસ્પર્શ કે સંબંધ તે.

સંસર્ગી, વિં અડકાઅડકીના વહેવારવાળું;
એક બીજા સાથેના ગાઠ સ્પર્શ સંબંધ
વાળું; સંબંધી; સાથી.

સંસાર, પું [સં.] જીવેતું ઉત્પન્ન થવું, સુખ
દુઃખ ભોગવતા જીવવું અને આખરે મરવું
વગેરે જીવનકલહ રૂપ વ્યવહાર તે સંસાર
જન્મીને મરવા લગીના ખટરાગ તે; આ
લોકમાં સ્થિતિ તે (૨) બુલોઠવાસ; પૃથ્વી
ઉપરની જીવસૃષ્ટિ તે; દુનિયા-દુનિદારી
તે. (૩) નરમાદા ઓ પુરુષનું એક
થઈ રહેવું; વ્યવહરવું અને પ્રત્યેક્ષિત કરવી
વગેરે તે. (૪) ઓ છોકરાં અને પરિવાર
વાળા ઓ પુરુષની સંયુક્ત સ્થિતિ તે.
(૫) જન્મ મરણાદિક જે ઘટમાળ તે. (૬)

સૃષ્ટિ, જગત; વિશ્વ. કિં પ્રં સંસાર
તરવો-જીવન કલહના ઝગડામાંથી છૂટવું;
મુક્તિ મેળવવી નંસાર નાંડવો-પરણવું;
પ્રત્યેક્ષિતિ માટે ઓ પુરુષે સંબંધ બાંધવો.
સંસારનો વા વહાવો-સંસારના પ્રપચની
અસર થવી; સુખદુઃખનો અનુભવ થવો;
નિખાનસપણું જવું રહેવું; પ્રપંચ બાજી
આવડવી.

સંસારી, વિં ધરખાર અને પરિવારવાળું;
ઝીઠાકર્તવાળું; વસ્તારી. (૨) સંસારને
લગતું; વ્યવહાર સંબંધી.

સંસ્કાર, પું [સં.] સાફ કરવું-સંપૂર્ણ કરવું
વા સુધારવું તે; શુદ્ધીકરણ; સાફ શુદ્ધ
ઓખણું કરવાનો પ્રકાર તે. (૨) મન
મગજ પર થતી કે પડેલી પાડેલી મોરી
ખોટી છાપ તે; સ્વભાવ રૂપ થઈ ગયેલી
અસર. (૩) કેળવણી (૪) પવિત્રતા;
સ્વચ્છપણું. (૫) અભિમત્રણ; સારી છાપ
પાડવાનો વિધિ. ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે
માણસના સારા માટે કરવામાં આવતા
શોળ વિધિ. ગર્ભાધાન જાતકર્મ ઉપવીત
વિવાહ વગેરે ક્રિયાઓ સંસ્કાર કહેવાય છે.

સંસ્કારી, વિં જેના મૂર્ધાંગ સારી અસર
થયેલી હોય એવું સંસ્કારવાળું (૨)
સુભાગી; સારા શીલ અને સારી કેળવણી
વગેરેની છાપવાળું; ધુણયશાળી.

સંસ્કૃત, વં [સં.] શુદ્ધ અને પૂર્ણ કરેલું;
ઓખણું-પવિત્ર કરેલું; સંસ્કાર આપેલું.
(૨) નાં આપેલું સાહિત્ય જેમાં
લખાયેલું છે તે બાષા-દેવવાણી. (૩)
શબ્દમારેલું.

સંસ્થા, ઓં [સં.] વેપાર, વ્યવહાર અને
બીજાં કામકાજ કરવાને માટે સ્થાપેલી
નમય-બંધારણવાળી ટોળી-સભા-મડળી.
પંચ-જમાત; બાગીદારીવાળું મંડળ વગેરે.
(૨) સારી રીતે સ્થપાયેલું જે તે.

સંસ્થાન, નં [સં.] પોતાના અમલવાળું

ને પોતાને રહેવાનું સ્થાન-પ્રદેશ તે; પોતાના
વાનાના કે જાતના લોક સાથે એ રહેતા
લોકોએ તે અમુક મર્યાદાવાળો, ભૂતમ-
સુલક તે, પોતાની રાજ્ય, કરદેશો પ્રદેશ.
(૨) સમાજ; સમૂહ; એક ભવિના
માણસોનો એક મોટો સમુદાય અને તેના
વસવાટનો પ્રદેશ; કાયમ વસવાટનું સ્થાન.
સંસ્થાની, વિં સંસ્થાનવાસી. ૧, ૧૫
સંસ્થાપક, વિં સારી રીતે સ્થાપન કરનાર.
સંસ્થાપન, નં સારી રીતે, સ્થાપવું, એસા
કવું તે; પ્રતિષ્ઠા (૨) વિયોજન કે પ્રાપ્ત.
નિર્ધન; વ્યવસ્થા. ૧, ૧૫
સંસ્થાપિત, વિં સારી રીતે સ્થાપેલું; દં
કરેલું; ચાલુ કરેલું; ઉપાડેલું; વસાવેલું;
એસાડેલું.
સંહાર, પું [સં.] ઉચ્છેદ; કતલ; પ્રલય;
એકદમ ધણાઓનો સામ્રો, નાશ થવો
તે. (૨) સંગ્રહ; સમુચ્ચય; જયો:-
અગ્રસંહાર, વેણીસંહાર.
સંહારણ, કિં સં, મોટા તાલ થાય એમ
કરવું; કતલ અસાવરી; સામરૂં મારી
નાંખવું, ઉચ્છેદ કરવો.
સંહિતા, સીં [સં.] કમસર કરેલો અમુક
સંગ્રહ તે.-અગ્રવેદ સંહિતા. સ્મરણ
સંહિતા
સંહત, વિં [સં.] આવરેલું; આવરેલું.
(૨) બેચેલું; વાણેલું. (૩) ઉચ્છિન્ન.
સા, સં [સ.] તે (સી.) તેણી. નરણે
યા મતિ સા મતિ.
સાધ, વિં [સં. સદ્ગુણ] મરણ; જેવું:-
વાણિયાસાધ. (૨) સીં અસી; શાહી;
શુભાધ.
સાધી, સીં સાયદી; કાણું પાડવાનું જો-
નર-સુતારનું, સોની વગેરેનું વિધણી.
સાધમ, પું ઘોડાવાળો, શવન.
સાઉકાર, પું સાહકાર; પહેવારિયો; પેસા-
દાર; શરણ (૨) સંબંધન.

સાઉકારી, સીં સાહકારી. (૨) સંબંધનવા.
સાઉડી, સીં સાહડી. શરીરે સેસા જેવાં
સિસોળિયાંવાળું એક જંગમી પ્રાણી.
સાએલી, સીં સાહેલી; સખી; બહેનપણી.
સાક-જીં સાખ. સાક.
સાકડી, સીં સાગનો પાંતળો સોટા; વળી.
સાકડી, વિં સાગનું. ઇમારતી સાગનાં ઢાક-
ડાનું.
સાકણ, સીં [સં. શાકિની] મેલી દેવી;
કુલા; કુમદિવીની દાસીઓમાની સી (૨)
પિસાચી; ભૂતી. ડાકણની સાથે વપરાય
૩:-ડાકણ સાકણ.
સાકણી, સીં સાકણ.
સાકર, સીં [સં. શર્કરા] જાળ-ખાંડને
ધોઈને પાડેલા પાસાદાર ગોગડ તે; ખડી
સાકર. (૨) ખાંડ.
સાકરણ, કિં અં બોલાવવું; સાદેલો; ખર
કવું. (૨) સાકરવાળું કરવું; ગળપણ
ચલાવવું.
સાકરિયું, વિં સાકર ચલાવેલું-પાયેલું. (૨)
ગળું; મીઠું. સાકરિયાચણ. સાકરિયા-
જન.
સાકરિયો, પું આંગા વગેરે કાઢાંક બાંડનાં
ગોણાં ફપમથી ઝરતો-ઉડતો મીઠો રસ
તે, ફલના મધની ઝરમર તે.
સાકાર, વિં [સં.] આકારવાળું; નજરે
પડે એવા આકારવાળું.
સાકરણ, જીં સાકણ
સાકરિયું, જીં સાકરિયું.
સાક્ષર, વિં [સં.] લખી વાંચી જાણનાર;
લખેલું. (૨) વાંચન-લેખક, પડિત.
સાક્ષરતા, સીં સાક્ષરપણું; વિદતા.
સાક્ષર, અં [સં.] જાનોજાત; ખુલ્લું-
દેખાય એમ. (૨) વિ. ખરેખરું; ખુલ્લું;
ઉપાકું; રજા; કાજસંહાળુર; સ્પષ્ટ.
સાક્ષરકાર, પું પ્રત્યક્ષતા; નજરેનજર દેખાવું

તે. (૨) અનુભવે; ખુલ્લું સમજવું—જાન થવું તે; સ્પષ્ટજ્ઞાન.

સાક્ષી, સ્ત્રી ૦ જુઓની; નજરે જોયેલું જાણેલું હોય તે કહી બતાવવું તે; શાહેદી; સાખ.

(૨) સહી; પુરવારી—ખતહાજરી દર્શક હસ્તાક્ષર કરવા તે; સાખીતી.

સાક્ષી, વિ ૦ જુઓની આપનાર; નજરે જોયેલું—જાણેલું કહેનાર; શાહેદ.

સાખ, સ્ત્રી ૦ સાક્ષી; શાહેદી; પુરાવો; સાખીતી.

(૨) સારો માઠો ભોક્ષ્ય તે; ભોક્ષ્યિ-પ્રાય. એની સાખ સારી નથી. આગર; વટ; ટેક. (૩) ઝાડપરજ પાકે આવેલું ફળ—ઢેરી તે. (૪) ડાગ; ચાખા. (૫)

ખારણના ચોક્કાના ઉભા ટેકા તે; ખારણું; આગણું. અમારી સાખે એ વર નહોય ?

સાખિયું, ન ૦ ઝાડપરજ પાકે આવેલું જે ફળ તે; સાખ.

સાખી, સ્ત્રી ૦ દહોરા જેવી લંબાવીને બવાતી ટુંકી એ ચરણની કવિતા. પદ અને ગર-બીમાં પણ પૂરવણીમાં એ આવે છે.

માત્રા માલિનીવૃત્ત.

સાખો, પુ ૦ ત્રાહે ત્રાહેનો બનાવ તે; ગળખ; હેરત—અચંબો ઉપજાવે એવો બનાવ. (૨) કનિષ્ઠો; કંકાસ. (૩) ભોક્ષ્યિપ્રાય; સાખ; ખાખ; કાર.

સાગ, પુ ૦ એક જાતનું ઝાડ અને તેનું ધમા-રતી લાકડું. (૨) શંસ; શયર.

સાગર, પુ ૦ દરિયો; સમુદ્ર. (૨) લંકાર.—ગુણસાગર.

સાગરજા, સ્ત્રી ૦ [સ્] સમુદ્રગાંધી જન્મેલી—ઉત્પન્ન થયેલી તે; લક્ષ્મી.

સાગરીદ, પુ ૦ [ફા. સાગરીદ] સિખ્ય; એકો; કામ કરે અને શીખે એવો સાથી; મળતિયો.

સાગવાન, સાગનાં લાકડાં તે—સાગુઓખા, પુ ૦ ખજુરાંના ચડમાંના ગરના

હથિયા કણ તે; ખજુરાંના ચડમાંના દૂધનો સુકો રટાય. એ માંદા માણસને પાણી કે દૂધમાં ઉકાળીને આપાય છે. ૬૭૭૦ મૂળ મલાય શબ્દ ‘સાગુ’ ઉપરથી.

સાગોળ, પુ ૦ ચાળેલો ખારીક ચુનો; સલ્ફો. સાથુ, વિ ૦ [સ્.] સમણું; તમામ; બધું.

સાચ, ન ૦ સત્ય; ખરાપણું. ખઈ; સાચું. સાચરાચે જગપતિ.

સાચમાચ. વિ ૦ ખરેખઈ; ખઈ હોય તેવુંજ; સાચું એમ.

સાચવટ, સ્ત્રી ૦ સત્યતા; સત્યાષ.

સાચવણ, સ્ત્રી ૦ સાચવવું તે; રક્ષણની કાળજી; જતન કરવાપણું.

સાચવણી, સ્ત્રી ૦ સંભાળી રાખવું તે; જતન; સંભાળ; રક્ષણ.

સાચવણું, કિ ૦ સંભાળ—કાળજીથી રક્ષણ કરવું; સંભાળવું; જતન કરી રાખવું.

(૨) વાસવું; બંધ કરવું. બહાર જાઓ તો તાણું સાચરીને જાઓ.

સાચાષ, સ્ત્રી ૦ સત્યાષ; સત્યતા; સાચવટ; ખરાપણું.

સાચાંબુડાં, ન ૦ ઉજ્જેરણી થાય તેમ થોડું સાચું તેમજ જુદું કહેવું તે; ખઈ ખોડું બરવવું જો; બંબેરણી; ઉજ્જેરણી થાય એવું કથન તે.

સાચું, વિ ૦ ખઈ; સત્ય; જેવું હોય તેનું પ્રમા-ણિક, નહિ ખોડું; વફાદાર; એકવચની.

સાચે, અ ૦ ખરે (૨) હેં ખરેખર ? ખઈ દહો છે ? એમ.

સાચો, પુ ૦ રેશમનો પાકો દોરો; મોતી પ-રોની ગાંઠવાનું રેશમ.

સાજ, પુ ૦ (ન ૦) [ફા. સાજ] કાષ્ટ કામ કરવાને માટે જરૂરની જે વસ્તુઓ વગેરે તે; સાધન સામગ્રી. (૨) વતરણું; દાગળ, ચાલી, દલમ; ચંદવાની—કડછી, વેલણ, તવો વગેરે. મોતી સુતાર—વૈધ વગેરેનાં—

ઓળર, હાથિખાર વગેરે તે. (૩) ઉટ ઘોડા વગેરેની પીઠપર બેસવાને માટે માંડવાનો સામાન-રંગી, દાદડા વગેરે તે; પલાણનો સામાન. (૪) પોપાડ; સજવાનું જે તે. તૈયારી માટેનો સામાન તે. ગાનારીનો સાજ-સારંગી, તખ્ત અને ઝંઝ વગેરે તે.

સાજન, નં લગનવિવાદને વખતે જે સ્વજન મુજબ અને પ્રતિષ્ઠિત આજ્ઞાનો મેળાવડો થાય છે તે. (૨) વરના વરઘોડા સાથે રહેલા સારા સારા માણસોનો સાથ તે; સાધુજન સમુદાય.

સાજનું, નં નાતના પ્રતિષ્ઠિત માણસોનું મંડળ તે; નાતનું પંથ કે જે નાતના માણસો વચ્ચેના વાંધા અને કનિયા પતવે છે તે; જમાત.

સાજરું, વિં અલંકૃત; શજગારવાણું; શોભીતું; સૌભાગ્યવાણું. હાથ સાજરા રહ્યા એટલે બસ. (ચુડા ન ભાગ્યો એટલું સારું) એમ.

સાજનું, ના. ધા. સાધન સામગ્રી તૈયાર કરી રાખવી તે; સાધન એકાં કરી તૈયાર રહેવું. તત્પર થઈ રહેવું. (૨) પરવારવું; સજ્જ થઈ રહેવું.

સાજસરંજામ, પું. કામ માટે જોઈતા સાધન વગેરે તે; સરસામગ્રી.

સાજિંદા, પું. [ફાં.] ગાનાર અને નાયનાર સાથેનાં સાધન તૈયાર કરી આપનારો, તખ્ત સારંગીવાજો સાથી તે; નાયનારી માટેનો સાજ તૈયાર રાખનારો; તખલચી.

સાજખાર, [સં. સર્જિકા] એક જાતનો ખાર; ઉસ. એ નદી કિંટ થાય છે ને ગાળવાના તથા દવાના કામમાં આવે છે. Natron.

સાજી, વિં શારીરિક શર્મગરનું; નીરોગી; તંદુરસ્ત. (૨) આખું; નહિ ભાગેલું-તૂટેલું

એવું; નહિ કોઈક. સાજુંતાજું=તંદુરસ્ત તાજું-નહિ જીર્ણ થયેલું એવું; વળી નીરોગી અને નહિ દરમાયેલું-તંદુરસ્ત. સાજું સજ્જ=સાજું અને વળી જોડ ખાંપણ-સંગ્રાહ, વાંક હીનાંગતા વગેરે રહેલું.

સાજોગ, વિં સાહજોગ, સજ્જ આવનાર અથવા આવીને દેખાડનારને તરતજ નાણું આપવા પડે એવી ચીડી, લખાણ અથવા ફૂડી તે. (૨) કુશ-મંજુર-માન્ય રાખવું પડે એવું; જેનો જવાબ દેવામાં આનાકાની થાય નહિ એવું; વહેવારિવાની રીતનું-સાજોગ ફૂડી.

સાઠ, સ્ત્રી. સાટપ; ચામડાની લાંબી ને પાતળી પટી; વાધરડી; ચામડાની લાંબી ચીર. સાઠડો, પું. ફૂંટી લાકડીને છેડે પાતળી સાટા બાંધીને બનાવેલી ચાખૂક, દોપડો. (૨) પીકનું વચ્ચું હાડકું; કરોડ.

સાટમાર, વિં ચાખૂક અથવા ભાલો મારીને ચીકવનાર; હાથી વાધ વગેરે પ્રાણીઓને ચાખૂકે ભાલો લગાવી ખીજવીને કાવપેચ લડનાર.

સાટમારી, સ્ત્રી. સાઠમારી; હાથી અને વાધ વગેરે જંગલી પ્રાણીઓને ચાંદવાં કરી ખીજવીને માર્યામાં હિ અથવા પોતપોતાની સાથે લડાવવાનો તમાસો-ખેલ તે; જંગલી પ્રાણીઓની કે માણસ ને પ્રાણીઓની લડાઈની ખેલ તે, હાથી વાધ, પાકા, ગોધા, કે માણસની જીવેણ લડાઈની રમત તે.

સાટણું, કિં સાટે-જદલે આપવું; થીજ વસ્તુની બરાબર આપવું;-વેચવું સાટણું નથી. (૨) સાડું કરવું; કપાલો કરવો. (૩) સરત કરવી. (૪) મૂલ કરાવવું.

સાંટાંતેખાં, નં સામસામા નહિ પરંતુ પહેલો બીજને બીજે ત્રીજને અને ત્રીજે પહેલાને સાડું આપે એવો કન્યા લેવા દેવાનો કરારી વહીવટ તે.

સાદી, સ્ત્રી [સં. સાત્વિકા] સાદી;
 રેશમી વસ્ત્ર. (૨) ગાડીતને બેસવાનું ચોકઠું.
 સાદીન, સ્ત્રી ૦ ધટ વણાટનું સુંવાળું રેશમી
 કાપડ; ગળિયાણી.
 સાડું, નં બોલી; ચરત; પકણ. (૨) બદલો
 આપવાનો કરાવ; કબાલો; કરાર.
 સાટે, અં બદલે; સરખે વળને-તોલે એમ;
 ભારોભાર.
 સાટો, પું ચોખાના લોટની કુલેર; ધીથી
 મોએલો ચોખાનો લોટ. (૨) ગાડામાં
 બેઠાં માલ ભરાય છે અને માણસો બેસે
 છે તે ચોકઠું.

સાટોપ, મોટા દેખાવવાળું-કુલારાવાળું; આડ-
 ખરવાળું. (૨) અભિમાની; ગર્વી.

સોકે, વિં ખ્યાસ ને દમ; ૬૦.

સાડી, સ્ત્રી ૦ સાદ વર્ણનો જીમ્મો તે. સાડી
 ને જુદી નાહી.

સાડી, સ્ત્રી ૦ સાદ દિવસે પાકતી નાક લાલ
 ચોખાની ડાંગર. (૨) બે મહિને થતી જીવાર.

સાડત્રીસ, વિં ત્રીસ ને સાત; ૩૭.

સાડલો, પું સાલ્લો; સ્ત્રીએને પહેરવાનું ને
 જોડવાનું વસ્ત્ર-હાથલ.

સાણપણ, જી ૦ શાણપણ.

સાણસી, સ્ત્રી ૦ સાંડસી; સ્ત્રીપિયો; નાની પકડ.

સાણસો, પું સાંડસો; મોટી પકડ; યુગલ;
 સ્ત્રીપિયો. (૨) સંકડામણ; શુશ્કેલાધ-

સાણું, નં કોદાર કે કોડીની બાજુએ રાખેલું
 કાણું; બાણું. (૨) બારી; સાંકડો માર્ગ;
 મળું.:-રોટલો એને સાણે ઉતરતો નથી,

સાત, વિં [સં. સત્] પાંચ ને બે; ૭. વિં
 સાતની :સંખ્યા શુભસ્યક ગણાય છે.
 એકીની સંખ્યામાં તે સાથી છેલ્લી પૂર્ણતા
 બતાવે છે. ૩-૫-અને ૭. સાત સોપારી,
 સાત નાળિયેર, સાત સોવાચણ; વગેરે.
 મોટાકામાં, પૂર્ણતામાં અને છેલ્લી વાતમાં
 સાતનો અંક વપરાય છે. સાત માળની

હવેલી, એક વાર નહિ પણ સાતવાર પગે
 લાગે. એની સાત પેદીને પાલવે તો આવે.
 સાતડેસાત, અં યથ રહ્યું, કંઈ માલ નથી,
 શૂન્ય જેવું છે, કશું હીર નથી-આવડ નથી,
 એવા અર્થમાં વપરાય છે.

સાતપકડું, વિં જેને અથવા જેમાં સાત પકડ
 કે દળ હોય એવું: સાતપકડાળું. ચોપકડું:
 જેનાં પડે પકડ જીલ્લો પડે એવી રોટલી;
 સાતપડી. (૨) સાતપડો=અમીડીનાં સાને
 પડને સુખવે-વિકાર કરે એવું-ગડ=ગુમકું
 તે. ત્વચાનો એક રાગ. આ દરદ હાથેળા
 અને પાનીએ થાય છે

સાડા, વિં [સં. સાર્થ] ઉપર અડધું;
 અડધા સહિત; અડધું વધારે:-સાડાચાર.
 અદારમા અંક પછી 'સાડા' 'તું' 'સાડી'
 યથ જાય છે:-સાડાચાર, સાડા અદાર
 સાડી જોગણીસ.

સાડી, [સં. સાતિકા] સ્ત્રીએને પહેરવાનું
 રેશમી લાંબું ચીર; દૈશીયવસ્ત્ર.

સાડું, પું સાડું; સાળીનો વર તે. કહે ૦ સ-
 ગાધમાં સાડું ને જમણમાં લાડું
 સાણકું, નં ચોકોઈ; ક્ષોધ જેવું ધાતુ કે
 માટીનું બિસ્તાપાત્ર તાસળું; ઠીપ.

સાતમ, સ્ત્રી ૦ [સં. સત્તમી] પખવાડિયાની
 સાતમી તિથિ; સાતમો દિવસ.

સાતમું, વિં સાતમા નંબરનું; સાતે ગણાવું
 એવું; સાતમા દિવસ ઉપરનું.

સાતરા, પું સાથરા-સાથરા; કાપેલા કરસણનો
 પથારો; કાપીને આડું પાડેલું કરસણ;
 છુટા પુળા. (૨) ઘાસના પથારા. (૩) શણ-
 ગારીને તૈયાર કચેલા.

સાતવો, પું સાચવે; સાત; શેકેલા અનાજનો
 આટો.

સાતા, સ્ત્રી ૦ ચાંતિ; નિરાંત; કંડક. (૨)
 આરામ; કરાર.

સાત્વિક, વિં [સં.] સત્વવાળું; સારા અને

ઠરેલ શાંત સ્વભાવનું; અનુગ્ર, અનુદત.
સમતા-ગુણનું; ધીર મંલીર ક્ષમાશીલ
સ્વભાવનું.
સાત્વિકતા, સ્ત્રી સ્વાત્વિકપણું; સમભાવપણું;
શાંતિ; રાગદ્વેષ રહિતપણું.
સાત્વિકભાવ, પું મનની અંદરનો ભાવ તે;
માનસિક વ્યાપાર પ્રદર્શક ભાવ તે. સ્વેદ-
રોમાંચાદિ કામ ભાવના દર્શક વિકાર તે.
સાથ, પું મંગાથ; પ્રવાસમાં જે સાથેના
માણુઓ તે; સયવારો. (૨) સંગ; સો-
બત; સાથે રહેલું-શરણું તે. (૩) અ-
સાથે; સગે; જોડે.
સાથરિયો, પું સાથે બેસનારો; નદી કે
નવાણુ ઉપર સ્નાન કરવા આવનારને
સ્નાનાદિ ક્રિયા કરાવનારો બ્રાહ્મણ.
સાથરી, સ્ત્રી સાથરાની નાની ચટાઇ; ત્રાપ-
ડાનો કઢોડો; નાનું આસનિયું.
સાથરો, પું ધાસનું બિઝાનું; પરાજની ચખા.
(૨) નવાણુ પર સ્નાન કરનારનાં કપડાં
ઉતારી મૂકવાનું ને સ્નાન; દાન લેનારનું
બ્રાહ્મણને બેસવાનું સાદાં પાથરેલું આસન;
સાદાંનો બેસવાનો પથારો.
સાથળ, સ્ત્રી છુટણુ ઉપરનો પમનો માંમલ
દંડભાગ; ભંગ.
સાથિયો, પું સં [સ્વસ્તિક] એક બી-
બને કાટખુણે કાપતી લીટીઓની ચોખ્ખુ
આકૃતિ; મંદિર અને ઘરના આંગણમાં
અથવા ભીતપર પાડવામા આવતી કંકુ,
ચોખ્ખા કે રંગવજેરની મંગળમયતા સૂચક
ચોખ્ખુ આકૃતિ. (૨) મંગળ સૂચક ચિ-
હ્ન; સાખ, સહીદર્શક નિશાની.
સાથી, પું સાથે રહેનારો-બહુનારો-સોબતી
તે; મિત્ર; જોડિયો; દોસ્ત. (૨) બેઠ ક-
રવાને સાથે રાખેલો માણસ; હાળી; મ-
દદ્દાર; સાથે-રહીને કામ કરનારો તે.
(૩) બાગિયો. (૪) જોડ-દંપતીમાંનું.

એક તે-સ્ત્રીપણે પતિ, સ્વામી.
સાથે, અં જોડે; સંગાથે. કિં પ્રં સાથે
લાગુ-ભોગાભેગું; એકજેરે; જોડેજ. સાથે
સાથે-હારે; વારાફરતી નહિ પણ જોડેજ;
સામંત; એકેવખતે.
સાદ, પું અવાજ; ઘાંટો. (૨) જૂમ; ખરકો.
(૩) સૂર; સ્વર. કિં પ્રં સાદ ઠરેજો-
લાવણું; હાકણું. સાદ પાડવો-જોડે ઘાટ
સા સાંભળે તેમ જાહેર કરવું; ડાંડી પિ-
ટાવવી. ગામમાં ઉમળી જવાનો સાદ
પડાવો.
સાદડ, નં એક જાતનું ડાંડ, સામથી ઉત-
રના પ્રકારના લાકડાનું ઝાડ.
સાદડનાણું, નં લોક-જાહેર ઉપરાણાનું
સરકારના હવાલામાં રાખેલું નાણું તે,
સાદડ ખરચ-ઉપરાણાનું કે ધર્મદાનું સ-
રકાર હવાલામાંના નાણાંમાંથી જાહેર
લાભને માટે થતું ને ખરચ તે.
સાદડી, સ્ત્રી બીડી, દર્બ, અને ખીજી હાલ
વજેરની ચટાઇ તે; તાડ-નાળિયેરીના પાન,
વાંસની ચીપો અને ધાસ વજેરને વણી કે
શુધીને બનાવેલું બિઝનું.
સાદડું, નં જુની જુની ટૂરી ચટાઇની કંક-
ડો. (૨) ખજુસંના પાનના રેસા; ભવલું.
સાદડો, પું સાદડ; એક જાતનું ઝાડ.
સાદર, વિં આદરપૂર્વક; માન-ભાવ ભેર;
સાવકાર. (૨) નિવેદન; રજુઆત; વિદિ-
ત-જાહેર કરવું તે. લખોટો સાદર કથો.
સાદર, સ્ત્રી ગર્ભવતીને થતી ખાવા પીવા અને
મહાલવા કરવા વગેરે ભાવનાઓ તે;
કાડ; લહાવા; અભાવા; દોહદ. ઉં કુંવ-
રબાઇને આવ્યું સીમંત, સાદર વાત ન
પૂછે કંથ. (૨) કપ્પા-ભાવના પુરતી તે;
ઉપાદાર વગેરે. ઉં સાસુએ થી થી
સાદર પુરીરે.
સાદાઇ, સ્ત્રી મોટપણના અભિમાન રહિત

પણ તે; બોલવામાં, પહેરવેશમાં અને વર્તવામાંનું નરમાઇ તે; નિરબિમાનપણું; ભભક, તુંડાઇ વગેરે નહિ રાખવાપણું તે. (૨) અકૃત્રિમતા; સરલતા; સમતા.

સાદું, વિ० સાધારણ; સામાન્ય. (૨) અકૃત્રિમ; કુદરતી. (૩) સરલ; સીધું. (૪) ભભક કે તુંડાઇ રહિત; દંભ રહિત; મોટાઇ કે ઠાંઠાઈ વગરનું; ભોંક સમાન-સરખું. નિત્ય બ્યવહારનું; ભભકરહિત. સાદૃશ્ય, નં [સ્તં.] સરખાપણું; મળતાપણું; સામ્ય. (૨) દુલ્લખતા.

સાધત, વિ० આદિ ને અંત લગી સંપૂર્ણ; અથેતિ. (૨) સમગ્ર; મૂળથી છેડા સુધી.

સાધક, વિ० કામ સિદ્ધ કરી લેનાર; સાધનાર. (૨) મદદગાર; સહાયક. (૩) સાધના કરનાર; દેવાદિકને ભક્તિથી વશ કરનાર; ભક્ત.

સાધન, નં [સ્તં.] જે વડે કામ સિદ્ધ કરાય તે; ઉપયોગી ચીજ; પરિકર; ઉપકરણ; સામગ્રી. (૨) ઉપાય; યુક્તિ. (૩) ઓળંગ. (૪) પ્રમાણ; દાખલો. સાધન ચતુષ્ટય=મોક્ષના જે ચાર ઉપાય તે.

સાધના, ક્રી० કાર્ય સિદ્ધિ માટેની ભક્તિ, તપ, હોમ ઇત્યાદિ ક્રિયાઓ તે; સિદ્ધ કરવું વા સાધવું તે; વશ કરવું તે.

સાધનિકા, ક્રી० સાધ્ય કરવાનું જે સાધન તે; કામ સિદ્ધ કરી આપનાર અથવા હરકાઇ કામ સિદ્ધ કરવામાં કામ લાગે એવું જે તે. (૨) દુતી. (૩) પદચ્છેદ.

સાધની, ક્રી० સપાટી એક સરખી છે કે નહિ તે મિલક કરી આપે એવું જે ઉપકરણ-વતરણું તે; કડિયાનું એક ઓળંગ; સાધણી.

સાધનીય, વિ० [સ્તં.] સાધવા ભોગ; સિદ્ધ કરવા લાયક. સાધ્ય.

સાધવી, વિ० સમ્યગ્રિતવાળી; સારા ગુણ અને શીલવાળી. (૨) સૌભાગ્યવતી; સોવાઢણ. શીલવતી; સત્વગુણશાળી. (૩) ખાવી; સાધુડી.

સાધવું, ક્રિ० સં કામ ઠાઠી લેવું; અર્થ મિલક કરવો; હરેક રીતે પોતાનું કામ થાય એમ કરવું તે. (૨) પોતાનું કરી લેવું; પોતાના કંઠા પ્રમાણે કરે એમ વશ કરી લેવું; હાથમાં લેવું; અધીન બનાવવું. (૩) ભક્તિ પરિચર્યા વગેરેથી વશ કરેવું;—વૈતાળ સાધવો. (૪) અમુક શબ્દાદિ કેમ બુન્યાં તે બતાવી આપવું; આમ આમ ને આમ થયું, એમ દેખાડી સિદ્ધ કરી આપવું તે. વ્યાકરણમાં શબ્દ તથા ક્રિયાનાં રૂપ સાધવાં. સિદ્ધ કરી બતાવવું. (૬) અમુક રીતે આચરણ કરવું; કામ સિદ્ધ થાય એમ વર્તવું, નિયમ પાળવો. (૭) પતાવવું. (૮) બેનાકડું; ટાળો મેળવવો. (૯) વખત રાખવો; મંત્રોગ જ્ઞેષ્ઠ લેવો; વેળા સાધવી, પ્રમંથ-ઘાગ લેવો;—તમે પણ આવ્હ ઠીક જોગ સાધ્યો તો !

સાધારણ, વિ० [સ્તં.] સામાન્ય; સૌની સમાન હોય એવું; નહિ જુદું પડે એવું; મધ્યમ સરખું અસૌક્રિક, મોંધું કે મોટા નાનામાં નહિ એવું; નિત્યનું—સંદર્ભ સ્વ-ભાવનું; સર્વ સામાન્ય સર્વને ઉપયોગી—ગમ્ય હોય એવું. (૨) સમાવવાળું; સમાન; સર્વને એક સરખું લાગે એવું; મધ્યમ પ્રતિનું. એકદમ ઉત્કૃષ્ટ નહિ અને એકદમ નિષ્કૃષ્ટ નહિ એવું તે. - (૩) ગૌરવ રહિત; સાદું. (૪) ૨૦ સંવત્સરમાંનો એક સંવત્સર.

સાધારણતા, ક્રી० સાધારણપણું; સાધારણત્વ; સાદાપણું; સામાન્યપણું; સાદાઇ.

સાધિત, વિં [સં] સાધેલું એવું તે; સિદ્ધ કરેલું. (૨) ખરું છે એમ સિદ્ધ કરાયેલું; સાબીત કરાયેલું; બીજા ઉપરથી બનાવાયેલું. બપાકરણ રીતે.—સાધિત ચબ્દ. (૩) પાર પાડેલું; નક્કી કરેલું (૪) વચ આણેલું કે કરેલું એવું તે.

સાધુ, વિં [સં.] સાધુ; ઉત્તમ. (૨) શુદ્ધ; પવિત્ર. (૩) પ્રમાણિક; શીલવાળું. (૪) ધર્મી; સદ્ગુણવાળું. (૫) પું. સન્મન; સત્પુરુષ. (૬) બાવો; જોગી; વેરાગી. (૭) નીતિમાન અને ભક્ત માણસ તે.

સાધુતા, સ્ત્રીં સારાપણું; સુમનતા; ધર્મ, નીતિ, ભક્તિ અને શીલવત્તા તે. (૨) વૈરાગ્ય; ભાગ, નિઃપટ્ટીપણું; નીતિરીતિ તે ભક્તિપરતા વગેરે તે.

સાધુચંત, પું. સચ્ચરિત્રવાળા, ધર્મી, ભક્ત અને રાની પુરુષો તે.

સાધ્ય, વિં [સં] સિદ્ધ કરાય એવું; ચક્ર; બની શકે—પાળી શકાય એવું જે તે; સાધનીય.

સાધ્યસ, નં. [સં.] બીક; ભય; ગમરાટ; હોભ. હાંફાંફાંફાં પડી જવાપણું તે. એતન્વસ્તબ્ધતા.

સાધ્યી, સ્ત્રીં [સં.] શીલવતી; પતિવ્રતા સ્ત્રી; પવિત્ર અને સચ્ચરિત્રવાળી સ્ત્રી તે.

સાન, સ્ત્રીં [અ.] ઇચ્છારત; આપ અચ્છારો; નિચાની કરવી તે; ઇચ્છારો; સમસ્થા. (૨) સમજણ; અક્ષય; શુદ્ધિ; જ્ઞાન કહેવું વીસે વાન તે સોજે સાન. (૩) છટા. (૪) આડ, આંટી, ગીરવી. આ ઘર સાનમાં લખી લીધેલું છે. (૫) સ્વમાનનું અભિમાન; ટેક; લાજ; આગર.—ધણુંએ કદીએ છીએ પણ એને ક્યાં સાન છે ?

સાનક, સ્ત્રીં ઠીક; રહેઠી; તાસક.

સાનંદાસ્યાર્થ, નં આનંદ સાથેજ અચંબો ઉપજવો તે; તાણુબી.

સાની, સ્ત્રીં કચરિયું; તેજ ભર્યો કચરેલા તલનો શુકો.

સાનુકૂળ, વિં અનુકૂળ પડતું; બંધબેસતું; અચતું; ફાવતું.

સાનુનય, વિં અનુનય સહિત; આજીજ સહિત; વિનય—વિવેક ભેર; વિનવણી કરતું; નમ્રોતે વિનંતિ કરતું.

સાનુસ્વર, વિં અનુસ્વારવાળું.

સાન્નવન, નં [સં.] જ્ઞાન થાય તેમ આશન આપવું તે; સાન્ત પાડવું, સંભાવના કરવી; ટાકું પાડવું અતે ધીરજ આપવી તે.

સાન્નિધ્ય નં [સં.] ખાસેપણું; સમીપતા.

સાપ, પું [સં. સર્વ] નાગ, જીન્ગ; બહિ. સાપની કાંચળી—સાપની આમડીની ખોલ. એ આખા શરીર ઉપરથી આખી નિકળે છે.

સાપણુ, સ્ત્રીં સાપેણુ; નાગણુ; જીન્ગી. સાપની માલ.

સાપખામણી, સ્ત્રીં સાપના કણા જેવો લાલ રંગનો બિદ્ધસ લાંબો એક જીવ.

સાપરાધ, વિં [સં] અપરાધવાળું; દોષિત; મુનેગાર.

સાપિંડય, વિં [સં.] જાદનો હક પહોંચતો હોય. એટલી લંબાણુ સમાઈતું કંઠેથી; એજ કે વંચતું; પિતરાઇ.

સાપેણુ, જીં સાપણુ; નાગણુ.

સાપિંડય, નં સાપણું અથ્થું; કણા. નાનો સાપ.

સાક, વિં [ફા.] સ્વચ્છ; ચોખ્ખું. (૨) સપાટી ઉપર કચરો, ખાડો કે ઉપસણ ન હોય એવું; ખાડા, ટેકરા અને યંચવગરનું સપાટ; રીધુંસડાક; એક સરખું સરખ. (૩) લીસું; સુવાળું. (૪) સ્પષ્ટ; ખુલ્લું; બવધાન સહિત. આડ કે ઝોજારહિત.

સારી, સ્ત્રીં ચલનની ધુમાડી સાફ અને ઠંડી થઈને મોઢાં આવે તે ખાટો રાખવામાં

આવતો કપડાનો કકડો; ચક્રમનો રમાલ.

(૨) પતરાણું. (૩) વળતરવગરનું.

સદાખંડ, વિં બધું; તમામ; સાવ; અનવ-
શેષ; સમૂળ્યું.

સાખર, નં સાખાદાર શિંગડાંવાળું એક જાતનું
હરણ. એનું શિંગડું સાખરશિંગું કહેવાય છે
અને તે કટલાક ઉપચારોમાં દ્રમ આવેછે.
આપાણીના પગ નાણુક ને માથે પાંખડિયાં
શિંગડાં હોય છે.

સાખરી, સ્ત્રીં સાખરની માદા; એક જાતની
હરણી.

સાખળિયો, પું દૂધ દહિંનો વેપાર કરનારો;
દૂધ વગેરે વેચનાર ધાંચીની એક નાત
અને એકએક તેમાંનો જન તે.

સાખીત, વિં [સં] સિદ્ધ; પુરવાર; નક્કી
કરેલું; દાખલા દલીલ આપી પુરવાર કરેલું.

સાખુ, પું ખારો અને તેલની મેળવણીથી
બનાવેલો મેલ કાપે એવો એક પદાર્થ.
૩૦ પ્રં સાખુ ગોળા=૩૬શુક; ગોળમટાળ;
રપ્પા; ખૂન જડું—સાખુગોળા જેવો થયો છે.

સાખુચોખા, પું સાચુચોખા; ખજુરિયાંના
ચક્રમાંના મીઠાગર-રટાયેના કણ-દાણા તે.
સાચુ-મલાય શબ્દ છે. અ. ૬૭૭૦.

સાખુત, વિં આખું; અખોવન; જેવું ને તેવું
જ—સારી હાલતવાળું; સંગીન; નકર; અલંગ;
અવિકૃત.

સાખેલો, પું વરની સાથે શબ્દગરાધને ઘેરે
જોડેલો સાથી—છોકરો; તે વરધોડામાં વરની
બરોબર શબ્દગરાયેલાં બાળક તે.

સામ, પું [સં.] ત્રીજો વેદ; ઋગ્વેદમાંથી
લીધેલાં ગેય સૂતોનો સંગ્રહ તે

સામ, પું [સં. સ્વામી] સ્વામી; (સ્વામ-
કૃષ્ણ) વપ્રમ. ઉં મારા સામ કાલે મળજો.
સામ સહુલો. (૨) સમજીને સમાધાની
પૂર્વક કામ કાદી લેવાનો પ્રકાર; સમજીતીની

રીત; નીતિ. સામ, દામ ને દંડ. ઉં સામ
દામના ભેદ બતાવી. (૩) ત્રાહીત.

સામગ્રી, સ્ત્રીં કાષ્ઠ એક કાર્ય કરવાને માટે
જોઈતાં ઉપકરણ—સાધન વગેરે તે; કાર્ય
કરવામાં જોઈતી ચીજોનો સંગ્રહ—જમાવ
તે; સંમર; સાહિત્ય. (૨) વતરણાં, ઓળર
વગેરે વસ્તુઓ તે. (૩) રસોઈનો સામાન.
(૪) વાનીઓ; પ્રસાદની—ખાવાની વિવિધ
ચીજો તે. ભોગનાં ઉપકરણ તે. પુંપમાળા
અંદન વગેરે.

સામઠું, વિં સાથે લાગું; થોકખંધ; એકજથ્થે;
એકીવારે. (૨) તમામ; સર્વે—અનવ-
શેષ; એકજ વારે—ફેરે સધળું. (૩) ઉધક;
ભાગ પાડી—જયા પાડીને નહિ પણ એક-
દમ એકસાથ.

સામત, પું ખંડિયો રાજ. (૨) લડવૈયો;
થોડધો; સામંત; સામદ.

સામદ, સામત; સામંત, રાજાનો સગો,
ભાગિયાને સહાયક ગરાસિયા અને લડવૈયા
વીર તે. ઉં સામદ સઉ ખેડા હવા.

સામનસુમન, પું સરસામાન; પરશૂરણ
ઉપયોગની વસ્તુઓ વગેરે તે; સામગ્રી;
સાહિત્ય; ધર વાખરાની ચીજો તે.

સામનો, પું સામે ચવાપણું તે; બાકરી;
વિરુદ્ધતા; સામે પક્ષ તે. (૨) લડાઇ.

સામર, નં એક ઝાડ.

સામર્થ્ય, નં [સં.] બળ; જોર; શક્તિ. (૨)
મગદૂર; મમતા; તીકાદ. (૩) શુભ; અસર
કરવાની શક્તિ તે.

સામયિક, વિં સમયપરનું; વખતને લગતું;
અમુક કાલિન. સમય સમયને યોગ્ય અચવા
બંધમેલું હોય એવું તે.

સામસામ્યું, અં એક બીજાની નજર કે
ચંદ્રના એક બીજાની બરોબર રહે એમ;
બીજાના મોં સામે એમ. (૨) એક બીજાની
વિરુદ્ધ; હરિદ્રાઈમાં એમ; સ્પર્ધામાં; પ્રતિપક્ષે.

સામણું, વિ० [સં ર્યામ.] સહેજ કાણું
થેરું-ધણાશ પડતું; નહું. ઉં સામણી
સુરત પર વારી રે.

સામંજસ્ય, નં [સં] યોગ્યતા; ઘટારથપણું
જોષ્ટએ તેવી યોગ્ય સમતાવાળું; ખરાબર
પણું. એકસાધ; ખરાપણું.

સામંત, વિ० જોડેતું; પાસેતું; પડોસતું. (૨)
પું સામ્રાજ્યમાંનો નાનો રાજા; ખંડિયો
રાજા; હાકોર. (૩) મોટો થોદો-લકવેયો
સરદાર; ગામધણી ને નાના લશ્કરનો
પડો નાયક.

સામાજિક, વિ० [સં.] સમાજ સંબંધી
સંસાર-સહકાર સંબંધી; સંસારને લગતું
સમુદાય બાબત.

સામાદરતક પું [ફા.] લેણેલેણી બાબત
એક બીજાને સામસામી કરી આપેલું જે
લખાણ તે; દેણદાર લેણદારને તેની
ચોપડીમાં લખાણ કરી આપે છે તે.

સામાન, પું જીવન બચહારને માટે જોઈતી
જે વસ્તુઓ વગેરે તે; ઉપયોગની બીજો
વગેરે તે; સામગ્રી; સાહિત્ય; સરંજામ
રાચરાચીકું; ધરવાખરા; ઉપકરણ; પરચૂરણ
વસ્તુઓ; જોભર, વતરણી, વાસણ, વગેરે
વગેરે કામની વસ્તુઓ તમામ આવી
જાય છે.

સામાન્ય, વિ० [સં.] સર્વને એક સરખું એવું
તે; સાધારણ; મધ્યમ; એકદમ મોટું કે
ઉચ્ચ નહિ તેમ નીચું કે છેક હલકું પણ
નહિ એવું; વચગાળેતું. (૨) ખાસ નહિ એવું.

સામાન્યતામ, નં આખા વર્ગને લાગુ પડે
એવું નામ; ધણાને લાગુ પડતું; ખાસ-
વિશેષથી ઉત્કૃષ્ટ એવું તે.-ગામ; માણસ
સિવાય તમામ વર્ગને માટે વપરાય છે. કામ-
ધેતુ ને માણેકલાલ. ખાસ-વિશેષ વ્યક્તિ
માટે વપરાય છે.

સામાન્યા, સ્ત્રીં [સં.] સર્વે પુરુષને અપની
-સામાન્ય એવી સ્ત્રી તે; વારંગના; વેરમા.

સામાપાંચમ, સ્ત્રીં બાદરવા સુદિ પાંચમ-
ત્રયિ પંચમી તે. એ દિને સામો-અણખેડ
ધાન્ય ખાઈને રહેવાનું મત કરાય છે.

સામાવાળિયો, પું સામા-વિરુદ્ધ પક્ષનો
માણસ તે; ચતુ; હરીફ પ્રતિપક્ષી. બીર.

સામાવાળો, પું સામાવાળિયો; હરીફ;
પ્રતિપક્ષી ચતુ.

સામસામી, અં એક બીજાની સંમુખ એમ.
મોદામોદ, એકબીજાની સામે-પ્રત્યક્ષ એમ.
(૨) એક બીજાની સામે સ્પર્ધા-હરીશાષ્ટમાં
એમ. (૩) જતોજાત. કિં પ્રં સામાસામી
આવડું=જતોજાત-મોટાની લડાઈ કરવી;
લડવું; હરીફાઈમાં પડવું; જમજમવું.

સામી, છું સ્વામી.

સામિષ્ય, નં [સં.] સમીપતા; પાસેપણું;
નજીકપણું.

સામીલ, વિ० [ફા.] સામેલ; કાઢ પણ
કામકાજમાં બીજા કે ઘણાઓની સાથમાંતું
તે; જોડાયેલું; મળેલું. (૨) સાંગીદાર;
હિસ્સાવાળું. (૩) સોજાતી; મદદગાર.

સામું, અં સંમુખ; મતિ, ચહેરા અને ન-
જર આગળતું. (૨) ઉપડું; વિરુદ્ધ; અ-
વળું. (૩) પ્રત્યુત્તરમાં; વિવેક છોડીને;
એમર્થાદપણે.-સામું મોલતું. (૪) આગળ
-પાસે જતું તે.-સામા જતું. (૫) સ્પ-
ર્ધામાં, હરીફાઈમાં આગળ પડતું તે. (૬)
તરફ; બણી. ઉં સામું જો નંદના છો-
ગાળા; (૭) બીજાની આવ-આગમન-
પ્રવૃત્તિ વગેરે પ્રતિ ધસતું તે; અટકાવ;
અવરોધ કરવો તે.-સામું ચતું (૮) વિ-
પક્ષ તરફતું. (૯) જલ્દના-સાટામાં એમ.
(૧૦) હજીરમાં, ફરમાં; પ્રત્યક્ષ; મોં
આગળ.-મારી સામે આવીને જોતે ને

સામુદ્રધુનિ, સ્ત્રીં પાણીના જે મોટા ભાગને
જોડનારો પાણીનો જે નાનો ભાગ તે;
જે મોટા સમુદ્રોને જોડનારી ખાડી.

સામુદ્રિક, વિં શુભાશુભદર્શક શરીર પરનાં
ચિહ્ન સંબંધી; હાથ, પગ, કપાળ વગેરે
અવયવો પરની રેખાઓ અને નિશાનોને
લગતું. (૨) શરીર પરનાં ચિહ્ન પરથી
જે શુભાશુભ વર્તણૂકે જેવામાં આવે
છે તે સંબંધીતું.

સામે, અં સમુખ; મુખ-નજરની આગળ
એમ; સામે (૨) વિરુદ્ધમાં; ઉલટા પક્ષમાં.
(૩) દુશ્મન તરીકે.

સામેત, વિં સામીલ; જોડાયેલું; સાથી; ભાગી
દાર. (૨) ધુસરી ખસી જાય નહિ તે માટે
રાખવામાં આવતી એક આડખીલી તે;
સમેલ.

સમેલું, નં સમેલું; સુસલ.
સામેયું, નં દેવ. રાજ કે મોટા માણસને
વાજતે માજતે સાજન સાથે સામા લેવા
જતું તે; નવા આવનારની સામે લેવા જતું
સરખસ તે; આદર સત્કાર કરનારું સરખસ.
સામી, પું વગર ખેડે કે વગર વાવે થતું એક
જાતનું ખડ ધાન્ય. આ ધાન્યને ખાંડતાં
તેમાંથી નાના કણના ચોખા નીકળે છે
અને ઋષિવતમાં લે ફરણ તરીકે ખવાય
છે. બાદરના સુદિ ખાંચમે તે ખાવાનું
માહાત્મ્ય છે.

સામોપચાર, પું [સં.] મીઠાં વચને કરીને
મનવતું તે; શુરસે થાય નહિ તેમ સમ-
જવીને કામ કાઢી લેવાની નીતિ; સામ
ઉપચાર; સામાને પ્રિય લાગે એવી સમ-
જવવાની રીત તે.

સામ્રાજ્ય, નં [સં.] જેમાં ધણાં ખં-
ડિયાં રાજ્યો હોય એવું એક મોટું રાજ્ય
તે; મહારાજ્ય; ચક્રવર્તીરાજ્ય; શહેનશાહત;
પાદશાહી.

સામ્રાટ, પું [સં.] સમ્રાટ-જેને ધણા
સામંત રાજ્યો હોય એવો મોટો રાજા;
ચક્રવર્તી રાજા; પાદશાહ; શહેનશાહ.

સાપક, નં [સં.] બાણ; શર; તીર. (૨)
ખડ્ગ; હાથપાર.

સાયર, પું સાગર; સમુદ્ર; દરિયો. (૨) કવિ;
કાવ્ય કરનારો. સાયરી=કાવ્યવિદ્યા. (૩)
દાર અને તાડી વગેરે ઢેરી ચીજો ઉપરનો
દર તે.

સાયકાળ, પું સંધ્યાકાળ; સમીસાંજ; અમર.
સાયુજ્ય, વિં સાથે મળી-જોડાઈ જાય એવું;
સમાઈ જાય એવું. ચાર પ્રકારની મુક્તિ.
બ્રહ્માકારતા-બ્રહ્મ-ઈશ્વરમાં એકાકાર થઈ
જવાનું તે.

સાયો, પું મદદ; આશરો. (૨) ફકિરનો
ઝબો.

સાર, વિં સારું.

સાર, પું કસ; સત્વ. (૨) વાતપર્ય; મતલબ;
સારંગ. (૩) મૂલ્ય; (૪) ઉદ્દેશ; હેતુ.
(૫) લાભ; ફળ; માલ. (૬) સ્ત્રીં સાર-
વાર; આશ્વાસના. (૭) સાંત્વના; ખરદાસ.
સારક, વિં [સં.] સરકાવે એવું; -સારક
દવા આપો એટલે પેટનો વિકાર નિકળી
જાય. (૨) ઠીક ઠીક કરનાર; ધુંચ કાઢનાર,
હોળનાર.

સારકી, સ્ત્રીં સાપકી; છિદ્ર; વિંધ પાડવાનું
એળાર. (૨) દમનાર; દુઃખ દેનાર; રાજ
ને રાજ કનડનાર.

સારજી, નં કુતારું વહેણ; વાવ કુવામાંથી
કાઢેલી નહેર. (૨) વિં સારનાર; નિ-
ભાવનાર, ચલાવનાર. (૩) નં પેદુમાંની
આંતરડા ગાંઠ; અંતર્ગળ.

સારજીગાંઠ, સ્ત્રીં પેદુમાંની અંતર્ગાંઠ, જે
વાણના જોરે કાચળીમાં સરી પડે છે તે.
અંત્રજીમાં હર્નિયા-Hernia કહે છે. આ
અંત્રગાંઠને નીચે સરવી અટકાવવાને અર્થ.

તરડા વિપર દયાણુ રાખે એવો પ્રથો રાખવો
પડે છે અને તેને સારણુ ગાંઠનો પટો કહે છે.

સારણી, સ્ત્રી [સં.] નહેર; વહેણુ; નીક.

(૨) અનુક્રમ દર્શકધારા-આવલી, કાષ્ઠક, કાઠો

સારતા, સ્ત્રી સારપણુ; સત્વપણુ.

સારંધિ, પું [સં.] રથ હાકનારો; ગાડીવાન.

સારપણુ, ક્રિં સં કપારામાંના નકામા છોડ

તાણી નાખીને પાછા કાઢવામાં દાખવા તે.
ધારા નીદવા.

સારમંડળ, નં એક જાતનું તંતુવાય.

સારવા, સ્ત્રી દુષ્ટપ-સરસ જમીન.

સારવાન, પું ઉંટવાળો; રાખકો; ઉંટ હાકનારો.

સારવું, ક્રિં સં શ્રાદ્ધ કરવું, તર્પણુ કરવું.

ઉં સાચી સરાદો પિડડે રડાં તે. નર્મદ.

(૨) વિધવું, કાણું પાડવું, વેહ પડે એમ

કરવું. (૩) પરાવવું; અંદર ધાલવું. પે-

સાડવું. (૪) દુઃખ દેવું; કનકવુ. દિલ દુ-

ખવ્યા કરવુ (૫) ખેરવવું; પાડવું; ધાર

અયવવી :- આસુ સારવાં. (૬) આજવું.

લગાડવું, -આખે કાળજી સાચીજી (૭)

પાર પાડવું; નિભાવવું; બની આવવું; પૂર્ણ

કરવુ. અલાવવું :- નરેણી કંઈ તરનારુ

કામ સારે.

સારસ, નં સરાવર-તળાવને કીડે રહેલાં લાલ

પગ અને લાલ માંચના રાખોડિયા રંગનાં

પંખી. આ પંખી નરમાદોની જોડેજ રહે

છે અને એક મરતાં બીજુ વિયોગથી

કંટાળી પ્રાણુ કાઢી નાખે છે એ યોગાનંધ

લાખે સુરે જોલતાં હંચે હડે છે. એના

જોલવાને કુળન કહેવામાં આવે છે.

સારસડાં, સારસ પંખીની જોડ.

સારંગ, પું [સં.] એક રાગ. (૨) મૃગ,

હરણુ. (૩) ધતુબ્ધ; ચાપ; કામદું. (૪)

હાથી; ગજ. (૫) સિંહ (૬) ભરો.

સારંગપાણિ, પું [સં. શાંગે.] જેના હાથમાં
સારંગ છે એવા વિષ્ણુ.

મારંગી સ્ત્રી એક જાતનું તંતુવાય એ

ખેંચીને તગ કરેલા તાર ઉપર પાંચના

વાળની કામડી ઘસીને વગાડાય છે, કીનરી.

સારાશ, સ્ત્રી સારપણુ; બલાઈ (૨) મિનાપ;

મેગ; દોસ્તી.

સારાસાર, પું સાર ને અસારના તે; સારા

ખોટાનો વિચાર-ખ્યાલ કરવા-રાખવા પણું

તે; કસ અને કસાહિલ; સારા માદાપણુની

પરીક્ષા કરવાપણું તે, વાત-વસ્તુ વગેરે

સંગ્રહીતો વિવેક તે :- કોઈ પણુ લાભ કરના

પહેલાં સાગસાર વિચાર કરી જોવો.

સારામારી, સ્ત્રી એક બીજામાં સારો સંગ્રહ

હોવાપણું તે; મૈત્રી; મિલાપ, દોસ્તી. સુ-

સંગ્રહ. (૨) અંતર પ્રેમની ગાંઠ તે.

સારાં, સ્વાર; રખડતા ગરીબ ચોર લોક તે

એ બટકતી જાતિ છે અને ગધેડાં, પાડા,

કે આખા-પોઠિયા પર ધર વાખરા લાધી

ગમે ગામ ફરતા ફરે અને ભાગ આવે

તો ઘમ્મા પેસી ચોરી કરી જાય છે.

નારકાર.

સારાંશ, પું સાગનો ભાગ તે; મતલમ, તાત્પર્ય

સારિકા, સ્ત્રી ચોપટની માથે શીખવેલું જોલે

એવી એક પંખિણી, મેના. ચોપટની માથે

લેડો એને પાળે છે અને જોખતાં શીખવાડે છે.

સારીગમ, સ્ત્રી એવરામના સ્વરની બારાખડી;

સ્વરની પગિમાપા.

સારીપેઠ, અં સારીપેઠે, પુરતી રીત; ખૂન,

પૂર્ણ રીત. (૨) ખૂન; પુષ્કળ, જોડેજો

તેટલું (૩) તદુસ્ત સંતોષ મળે-વળે

એમ. સારીકાણી, ધરાધને એમ.

સારોવા, ઔપધિ.

સાક, અં માટે; વાસ્તે, લીધે

સારું, વિં મુંદર; મરસ; રૂં (૨) આખું;
ખું; પૂર્ણ. કિં પ્રં સારું કરવું = મટાડવું.
બહું-કથ્યાણ કરવું. સુધારવું; ઠીકકરવું;
દુરસ્ત કરવું.

સારેવડું, નં ચોખ્ખાનો પાપક.

સારો, પું મારપત્રિકા; વર્ષ દમિયાન બનવા
સંભવ હોય એવા બનાવો માટે કાઢેલી
આગાહી તે.

સાર્થ, વિં [સં] અર્થયુક્ત.

સાર્થિક, નં સફળતા; પારગણવું તે; સાધ્મ્ય;
કૃતાર્થ. (૨) પ્રમાણ.

સાર્થિવાહ, પું માલ વેચવા માટે દેશપરદેશમાં
ફરનારો વેપારી; વણજારો. (૨) સંધરી;
યાત્રાળુઓને સચવી સંભાળીને લઇ
જનારો; ભોમિયો.

સાર્થજનિક, વિં સર્વે જાણના ઉપયોગનું;
જાહેર પ્રજાના ઉપયોગ-ભોગવટાનું તે;
બધાને લાગુ પડે એવું; શોષાપયોગી.

સાવત્રિક, વિં સર્વ ઠેકાણે વ્યાપી રહેલું
હોય એવું; સર્વત્ર લાગુ હોય એવું;
વ્યાપક હોય એવું.

સાર્વભોમ, વિં [સં] સર્વ જૂમિ ઉપરનું;
સધળી પૃથ્વીનું; ચક્રવર્તી; શહેનશાહી.

સાલ, સ્ત્રી વર્ષ; ખાર મહિના જેટલો કાળ
તે. (૨) વર્ષની-પાકતી મોસમ તે. (૩)
વિધમાં બેસે એવો છોડો-અણી તે; બે-
સતો સાંધા. (૪) નકાર; હરકત; આડ-
ખીલી; ક્રાંતિ. આ સાલ વળી તમે ક્યાં
અહિં આપ્યું. ૩૦ પ્રં માલસકચો-ચુપી
ગોઠવણ.

સાલગીરી, સ્ત્રી વર્ષગાઠ; જન્મદિવસ.
સાલમ, પું છાત્રપુષ્ટ એક જાતનો દંદ.
છાત્રપુષ્ટ વનસ્પતિ.

સાલવણું, કિં સં સલવી-સોલ બેસતાં
કરીને ઉત્તું કરવું; સાલ ધાલવાં; વિધમાં

બેસતું કરવું; સાલેસાલ મેળવવાં. (૨)
હલામણ થાય એમ કરવું; ગુંચરી નાં.
ખું; પંચાતી ઉભી કરવી

સાલવાર, અં વરસવાર; વર્ષાતુકમસર.
સાલવારી, વિં વર્ષાતુકમવાળું; એક પછી
એક સાલવાર હોય તેવું.

સાલવી, પું સુતાર. (૨) વણકર; શાળવીજ
શાળ પર કામ કરનાર.

સાલણું, કિં અં ખુચવું; ખટકવું; હુખ
થવું; રહીરહીને સાંભરવું ને દુખવું. (૨)
લાગવું; અસર થવી.

સાલસ, વિં નહિ આકરું; મવાલ; નરમ
સ્વભાવનું; બધું. (૨) સુધું; વિવેકી.
મર્માદશીલ; ઠરકું; સરમાળ.

સાલસાર્થ, સ્ત્રી બલમનસાધ; શીલતા; સાલ-
સપથ. (૨) મરલતા-નરમાશપથ.

સાલાતુલું, વિં ભોળું; નિષ્પરી; નિષા-
લસ; ઉડી-અપચયુક્તિનું નહિ એવું; સુધું.
(૨) દંગવગરનું;

સાલિયાં, નં સાલિયું; સાલ કાઢેલું આડું-
ગાડનું.

સાલિયાણું, નં સાલોસાલ મળ્યા કરે એવું
વેતન; જવાઇ; આખી સાલ માટેનો
ઉચ્ચ બદલો-દેણગી તે.

સાલિયું, નં જુલું સાલિયાં. (૨) વર્ષાસન.
(૩) વિં સાલસાલનું; વાર્ષિક.

સાલોડય, નં [સં] બદલોકપણાને પ્રાપ્ત
થવું તે; ધંધર-વૈકુંઠ લોકમાં વાસ થવો તે.
સુકિતના ચાર પ્રકારમાંની એક સુકિત કે
જ્યાં વૈકુંઠમાં વામ થાય છે.

સાલો, પું [સં] સાલો-સાડી-સાડલો]
સ્ત્રીઓને પહેરવાનું રંગિત વસ્ત્ર; હાથલ.

સાવ, વિં [સં. સર્વ] તમામ; બધુંજ;
અનવશેષ. અં (૨) તદન; મિલકત;
નરાતાળ. તમારી આગળ તે સાવ જુડું
બેસ્યો.

સાવકું, [વં [સં. સાપસ્ત્રીક] ઓરમાઈ;
ખીજી માનું; માની સાંકળનું.—સાવકાભા-
ષ્યો. સાવકી માંપોતાને જન્મ આપના-
રીની સાંકળ તે.

સાવચેત, વિં સાવધાન; નાહ ગારક; હોં-
શિયાર; જાગૃત; મચેત.

સાવચેતી, સ્ત્રીં સાવધપણું; સાવધાનતા;
હોંશિયારી, જાગૃતિ.(૨) ખજડદારી; તપાસ;
તજવીજ; નીધા.

સાવજ, પું ચિતો; વાધ; એક હિંસક જંગમી
પ્રાણી. ઉં સાવજ યાચે ગાબરો. પ્રે.(૨)
વિં જંગલી; રાની.

સાવણ, પું આવણ; ચોમાસાનો ખીજો મ-
હિનો. ઉં સાવણ સરવડીએ વરસે.

સાવધ, વિં સચેત; જાગૃત; આવી પડનાર
જય સામેની ખજડદારીવાળું.

સાવધાન, વિં [સં.] સાવધ; સચેત; ખ-
જડદાર નિરક્ષ. (૨) ધ્યાન દઇ રહેકું;
સહક્ય.

સાવધાનતા, સ્ત્રીં સાવધાનપણું; સાવધાની.
સાવધાની, સ્ત્રીં હોંશિયારી; ખજડદારી. (૨)
તપાસ.

સાવન, [સં.] સૂર્ય સંજધી; એક સૂર્યોદયથી
મોડીને ખીજ સૂર્યોદય લગીનો એક
દિવસ અને સૂર્યની આ ચાલ પ્રભાતેના
ત્રીસ દિવસનું તેમજ એ ગણતરીના બા-
રમાસનું તે; સાવન માસ, સાવનવર્ષ.

સાવરણી, સ્ત્રીં કચેરો કાઢવાની ધાસ અ-
થવા તાડાઈના રેસાની જુડી; અડ; કે-
રસણી.

સાવરણી, પું મોટી સાવરણી.

સાવરિયું, નં સાસરું.

સાવર્યું, વિં [સં.] સમાન વર્ણનું. (૨)
નં એક જાતીયત.

સાવલું, નં ચોકડું; અપણું.

સાવિત્રી, સ્ત્રીં [સં] ગાયત્રી. બ્રાહ્મણ,
ક્ષત્રિયને વેશ્ય એ ત્રણ વર્ણની મંત્રદેવ-

તા. (૨) શિવપત્ની; ઉમા; પાર્વતી. (૩)
બ્રહ્માની સ્ત્રી.

સાણું, કિં સં સહાણું; પકડણું; ઝાડણું; ધ-
રણું. (૨) કપડો લેણું. (૩) ટોળા દેવો.
સાહે છાંદુરને મુખ સાપ, મરે તરત તે
ગળતાં આપ.

સાશ્ચર્ય, વિં આશ્ચર્યમુક્ત સવિસ્મય; અ-
ચંબાપૂર્વક.

સાષ્ટાંગ, વિં અં [સં.] આઠે અંગ
સહિત; આઠે અંગે—મસ્તક, આંખ, હાથ,
છાતી, પગ, હુંટણ, મન અને વાણી,
એ સર્વે અંગસહિત.—સાષ્ટાંગ પ્રણામ.

સાસ, પું [સં. શ્વાસ.] શ્વાસ, દમ.
(૨) હાક. (૩) જીવ. કહેં સાસ ત્યાં
લગી શેષ.

સાસરવાસ, પું સાસરામાં વસવું—રહેવું તે;
સસરાને ઘેર (વર પાસે) રહેવું તે. (૨) સામરે
રહેવા જતી દીકરીને કપડાં વગેરે અ-
પાવ છે તે

સાસરવ , પું છોકરીને સાસરે જતાં તેના
ઉપપેશન માટે આપવાનું છુટાં ઘરેણું
અને અજત્યનો સરસામાન વગેરે તે; ક-
રિયાવ .

સાસરવેલ, સ્ત્રી સસરાના કુટુંબને પરિવાર
વગેરે તે; સસરાના કુટુંબનાં સર્ગાવહાપાં;
વગેરે તે. સસરાનો પરિવાર

સાસરિયાં, નં સાસરાનાં સર્ગા—કુટુંબીજન
વગેરે તે. ઉં લાગે પિયેરિયાં તને ખ્યારાં,
યમાં સાસરિયાં સહુ ખ્યારાં.

સાસરું, નં વહુને વરનાં બાપનું અને વગેરે
વહુના બાપનું ઘર—કુટુંબ વગેરે તે; વર
વહુને પરસ્પર તેમ તેમના બાપનાં ઘર-
વતન તે સાસરું કહેવાય છે. કહેં સાસરે
મંપ નહિ અને પિયેર જંપ નહિ.

સાસુ, સ્ત્રી [સં. શ્વાસુ] વહુને વરની મા અને
વરને વહુની મા તે સાસુ; બાહજી. કહેં

સો દહાડા સામુના તો એક દહાડો વહુનો
પણ આવે. સામુજ, એમ માનાર્યે કહે-
વાય છે. ઉં એવાં વચન સુણીનેરે, વળતી
બોલ્યાં વહુજ, ગમાજળ જેવાંરે સાંભળો
સામુજ. સામુ ફાડે તે ઠીકરાં તે વહુ ફાડે
તે દહાડાં.

સામુજ્યો, પું સામુનો છોકરો તે; વર;
પતિ. સંસ્કૃતમાં જેમ આર્યપુત્ર વપરાય છે
તેમ ગુજરાતી પ્રાચીન સાહિત્યમાં સામુ
જ્યો શબ્દ વપરાય છે. ઉં સામુજના
જ્યા ! ઉધો છો કે જાગોરે. સામુજ્યો
નિત મંતાપે, નથુદી કાળી નાગેચુરે.

સામુકા, સ્ત્રી સામ-
સાસોટ, વિં શ્વાસભેર; હાંકતું. ઉં એવું
કહીને મેલી દોટ, ઉવાટે ચાલ્યો સાસોટ.
પ્રેમાનંદ.

સારના, સ્ત્રી [સં.] ગાયને ગળે ને ગોદડી
જેની ચામડી લગડે છે તે; ગાંઠાળજ.

સાહ, ચાહ; સાહકાર.
સાહચર્ય, નં [સ્ત્ર] બહુ ગાઠ સંગમ-સંસર્ગ
તે; સાથે રહેવા કરવાપણું તે, સહચરપણું;
પ્રભુ પરિચય. (૨) મૈત્રી, મેળાપ; ગાઠો
સહવાસ તે. (૩) એક બીજાની ગાઠસ-
માનતા તે. (૪) સહવાસની અસર તે.

સાહજન, નં સાજન; સારા માણસોનો સ-
મુદાય તે.

સાહજનું, નં સાજનું; ન્યાતનું પંચ, જાત;
ન્યાતના સમ્યેનો સમાજ-મંડળ તે.

સાહજિક, વિં સહજ એવું તે, સ્વાભાવિક;
કુદરતી; યદ્યજ્ઞ.

સાહજેગ, વિં અરેખરી સાખદાર; જેને
માટે હાના કરામજ નહિ એવું; રણ કરે
તે વખતેજ લખ્યું પાળતું પડે એવું-ના-
છાંની આપ લેના સંબંધનું-લખાણ દુહી
વગેરે:-સો રૂપિયાની સાહજેગ ચીડી.
સાહજેગ, જેમા પેણીનીમ જોવાવજ નહિ.

સાહજેગી, વિં સાહજેગ, ચાહજેગ.

સાહસ, વિં આગળથી નહિ વિચારેલું એવું;
ઉત્તરણ ભર્યું; અવિચારી; જ્ઞેયા રિચાર્યા
અથવા તપાસ કર્યા વગરનું-ઉતાવળિયું; ઉં
સાહસકામ કર્યા યકી હોય હંધેનો નાશ.
(૨) નં અવિચારી કામ. ૬(૩) ધરત્વ.
(૪) ધાધ; ધાધલ.

સાહસિક, વિં સહસા; અવિચારી; વગર
વિચારે ઉડી પડે એવું; ઉતાવળિયું; જ્ઞે-
ખમ ખેડનાર. (૨) હિમ્મતવાળું; બહાદુર
સાહસિકતા, સ્ત્રી સાહસિકપણું.

સાહસ, વિં સહસ્ર સંબંધી; હજારની સં-
ખ્યાએ ગણાય એવું; હજારનું.

સાહાયક, વિં મદદ કરનાર. (૨) સાથી;
મિત્ર; મદદગાર.

સાહાય, સ્ત્રી મદદ; કુમક. (૨) મૈત્રી; દોસ્તી.
(૩) ઓથ; ટોકા.

સાહાણું, કિં સં પકડવું; ઝાલવું; ધરવું.

સાહિત્ય, [સં.] કાવ્ય, નાટક અને લલિત,
રસિક ભાવવાળું વાડમય તે; આનંદ;
ઉત્સાહ, ઉપદેશ અને રસ ઉપજાવે એવું
મનોરંજક લખાણ, કાવ્ય વગેરે તે. (૨)
સાધન; સામગ્રી; કાંઈ કિંઈને પૂર્ણ કરવાને
ઉપયોગી ને ઉપકરણ વગેરે તે.

સાહી, સ્ત્રી રચનાધ; ચાહી; મસી.

સાહીબી, સ્ત્રી સાહેબી; વૈભવ; ઠાંઠાઠા.

સાહુ, વિં [સં. સાહુ] સારો; પ્રમાણિક;
વટ-આગર-સાખવાળો.

સાહુકાર, પું સારા-પ્રમાણિક માણસ તરીકે
જેનો વહીવટ-આગર હોય તે; વહેવારિયો;
લેવડ દેવડમાં ચોખ્ખો માણસ; ચરાફ.
(૨) ભથ્થો માણસ. ૩૦ પ્રં બીનનો સા-
હુકાર-ચોર; હાકીંગીર; હુચ્ચો.

સાહુકારી, સ્ત્રી પ્રમાણિકતા; વહેવાર સ-
ચ્ચાઈ; સત્યપરતા; સાખ; આનર. (૨)
મુજનતા; ભલાઈ.

સાહુડી, સ્ત્રી સસલા જેવડું વાળને ઠેકાણે
સિસોળિયાંવાળું એક ચાર પેશું ગ્રાણી.
સાહેત, એ. (સ્ત્રી.) મીઝગગાં:-નિમેષમાં
એમ; જગડમાં. સાલ-પળમાં. (૨)
વિપળ; સેકંડ; આખી મીઝાઈને ઉધડે
એટલો અક્ષતર દાળ તે.

સાહેક, પું. સાક્ષી; જુનાની આપનાર; જો-
યેની જાણેની ખામત જણાવનાર.

સાહેકી, સ્ત્રી સાક્ષી-સાખ આપનાર; જુ-
નાની; પુરાવો.

સાહેબ, પું. માલીક, ધણી; શેઠ. (૨) સ્વામી.
(૩) મોટા માણસ, ગૃહસ્થ. (૪) મહેર-
ખાન; મુરખી. (૫) ધંધો; પ્રજા (૬)
ટાપીવાળા; ધુરોપવાસી તે.

સાહેબખાની, વિ. ઉચી જાતનું અને ઉચી
બનાવટનું; ખાનદાન માણસોના ઉપયોગનું.
અમદાવાદી સારી ઉચી બનાવટના કા-
ગળા માટે આ શબ્દ ખાસ વપરાય છે.

સાહેબજાદી, સ્ત્રી ગૃહસ્થ, ઉમરાવની દીકરી;
કુંવરી. ઉ. તમે એટલો સાહેબજાદી ચુંદડી.
સાહેબજાદો, પું. ઉમરાવનો જણ; ગૃહસ્થનો
પુત્ર; ખાનદાન કુટુંબનો નખીરો.

સાહેબલોક, પું. ગૃહસ્થ; મોટા એલેદાર
વૈભવી ને મોટાસા માણસો તે. (૨) ગોરા-
લોક; ટાપીવાળા; ધુરોપિયનો.

સાહેબી, સ્ત્રી સાય-જાણી; ગૃહસ્થ; એલે-
દાર અને મોટાસાકથી માણસ જે 'બડે
જાણી' પછું તે; અમીરી-જાણીજાણી;
મોટો દેખવ, શેઠાઈ. (૨) ધણીપણું. સત્તા.

સાહેબો, પું. સ્વામી; વર; ધણી. ઉ. ગુણ-
વાન સાહેબાર. ક-ક-કા.

સાહેર, પું. સાપર, સામર; સમુદ્ર; દરિયો.
ઉ. સાહેર બંધાવો ખાજ.

સાહેલા, સ્ત્રી સખી; બહેનપણી. (૨) એક
જાતનું ફલજાડ. એ ચંબેલીને મળતું હોય
છે ને બાગીમાં ઉછેરાય છે.

સાંહે, સ્ત્રી સહાય; મદદ; કુમક.

સાહિતા, સ્ત્રી સહાયતા; મદદ.

સાહેા, પું. કુમક; આય; પાછગના, બળનો
ઠેક; આશ્રય.

સાળ, સ્ત્રી સાળ; કાપડ વણવાનું ધંત.

સાળવી, પું. સાળ પર કાપડ વણવાનો ધંધો
કરનારાઓનું મંડળ. (૨) તેઓની એક
ન્યાત:-સહ, સોની ને સાળવી.

સાળાવેલી, સ્ત્રી સાળાની વહુ તે.

સાળિયું, ન. નાના જડા ચોખ્ખાની ડમિર.

સાળી, સ્ત્રી વહુની બહેન.

સાળુ, પું. સ્ત્રીઓને પહેરવાનું ઝાંઘું રંગિન
કપડું; કમુખો.

સાળુડો, પું. સાળુ. ઉ. ગુમાસ્ટી સાડુડે કવ.
ચિહ્નિ ચ લીલા લક્ષતી.

સાળું, અ. વિચારની મુશ્કેલીમાં ગાળ જેવા
તિરસ્કાર-કટાણનો ઉદ્ગાર. આ બાબત
ધણીએ વિચાર કર્યો પણ સાળું કંઈ
સચ્ચું નથી.

સાળેલી, સ્ત્રી સાળાની વહુ તે.

સાળો, પું. [સં. જવાલક] વહુનો ભાઈ.

સાંધ, પું. પ્રદા; પરમેશ્વર. (૨) દિકર. કહે.
સાંધ કે ટુંડુ ચંચને લો-જેમ આશનું
હોય તેમ ધીરે ધીરે ચાલવા લો.

સાંધકુંડ, ન. આલિંગન; બેટ; બેટનું તે. (૨)
અંગિઅંગ મળતું તે. (૩) ખેમકુશળ;
સમાચાર; ખબર ખંતર.

સાંકડ, સ્ત્રી અડચણ; મંકડામણ; મુસીબત;
ઠરકત; મુસેલી.

સાંકડું, વિ. નહિ મોખળું; સખાસ ચાય નહિ
એવું; લાંછું પણ પડોળું નહિ એવું. (૨)

બીડાતું; પાસે પાસે હોય એવું. સાંકડો
સંબંધ. (૩) છૂટ રહિત; તંગીવાળું; કરક-
સર કરવા જેવું; ઓછું; થોડું. કહે સં-
કડે સમાસ કરવો=થોડાથી ચલાવી લેવું.
(૪) મુશ્કેલી. સાંકડેઆવવું=મુશ્કેલીમાં હોવું.

સાંકર્યું, કિં સં સાંખવું; માપવું; ભરી અ-
થવા જોખીને અંદાજ કાઢવો.

સાંકળ, સ્ત્રીં ધાતુતી કડીઓ અથવા અંકોડા
જોડીને બનાવેલો લાંબો ધાટ. (૨) કડી;
આંકડી; ધાતુતી સેર.

સાંકળ, સ્ત્રીં જમીન ભરવાતું એક માપ;
૧૦૦ કુટ લંબાઈતું માપ. સાંકળ રીત=
એક બીજા સાથે સંબંધ રાખતી રહેના
પ્રમાણસર હિસાબ ગણવાની એક રીત.

સાંકળવું, કિં સં એક બીજા સાથે જોડવું-
બેળવવું; વળગાડવું; શુંથવું; ખંડાડવું. (૨)
ઘેરીલેવું; શુંથવું; વિંટાળવું.

સાંકળિયું, નં અતુલ્યશ્રિકા. વિષય કે નામ
નજરવાર કરેલું ટિપ્પણ; સૂચિ.

સાંકળી, સ્ત્રીં કડીઓ અથવા અંકોડા વગેરે
એક સાથે જોડી અથવા ભરવા કે શુંથીને
બનાવેલો લાંબો ધાટ; સેર. (૨) સોના
રૂપાના તારની શુંથણીની માળા અને હાર
વગેરે. (૩) બેળવેલું-મિશ્ર કરેલું એવું-
તલસાંકળી.

સાંકળું, નં સોના રૂપાના અંકોડા એક બીજા
સાથે જોડીને બનાવેલો એક ધરેણા-ધાટ;
તાર અથવા સળિયાના અંકોડા બેળવી
હાયે પગે પહેરવાને બનાવેલું જોળયકરડું.
અ.વ. સાંકળાં. સોના રૂપાની શુંથણીનાં
વલય; નેપુર.

સાંકડેતક, વિં [સં.] સંકેતવું; મંકિત સંબંધી;
અમુક જોગબ, મેળાપ, અને દરાવ વગેરે
અમુકજ સમજી શકે એવા સંબંધનું.

સાંકો, પું સાંખે.

સાંખવું, કિં સં ખમવું; સહેવું; વેઠવું;
સહન કરવું. (૨) ધારણ કરવું; ઝીલવું.
(૩) ક્ષમા રાખવી; સહી રહેવું. (૪) મા-
પવું; અડસટો કાઢવો. (૫) બરોબર કરી
જેવું; સમતા તપાસવી.

સાંખું, નં સરખામણીનું માપ; ભરત તે;
અંદાજ કાઢેલું જોખ. (૨) ક્ષમા આવવા
માટે એક ચોમાસુ પડતર રાખેલું ખેતર
તે; વાસી ખેતર.

સાંખો, પું એકનો સંકેત.

સાંખ્ય, નં [સં.] છ દર્શન સાંખ્યોમાંનું
કપિલ મુનિકૃત દર્શનશાસ્ત્ર. એમાં પચીસ
તત્ત્વ માનેલાં છે.

સાંગ, સ્ત્રીં શયીના આકારનું એક હથિયાર;
લડાઈમાં વપરાતું.

સાંગ, વિં [સં.] અંગ સહિત; બધા ભાગ-
અવયવ સહિત; અનુષંગી ભાગ વિભાગ
સાથે. સાંગવેદ બળુવો. (૨) આપું, ત-
મામ; સંપૂર્ણ. (૩) એકનો સંકેત.

સાંગરી, સ્ત્રીં સમડીની ચિંગ તે. એવું શાક
ચાય છે તે કાચી ખવાય છે.

સાંગલું, નં બાળકનું રક્ષાસૂત્ર; હાલડું. વા-
ધનખ, ધુવડની નળી, અને વજરબુદું વગેરે
પરોતીને બનાવેલો નાનાં હોઠરાંતી રક્ષા
ચાપ એવો તાંત્રિક હાર-માળા તે.

સાંગળવું, સાંકળવું.

સાંગામાચી, સ્ત્રીં આઢેલીને બેસાય એવા
કહેડાવાળી પાટી ભરેલી લાકડાની સુંદર
બેઠક; અસલી-દેથી બનાવટની પુરસી;
આઢેલાય એવી માંચી.

સાંગી, સ્ત્રીં હતાર ગાડીને ધરી અને સા-
ટી વચ્ચેનો કહેડાવાળો માંચડો; છઠ્ઠામાંનો
ખાટલો. (૨) કહેડાવાળી પાટી-વાણ
વગેરેથી ભરેલી બેઠક તે.

સાંગોપાંગ, વિં અંગ ઉપાંગ સદિન; તમામ
અથેતિ મંપરું; એકે અનુપંગી બાજત
બાકી ન હોય એવું-એમ-તે.

સાંચરણું; કિં અં અંચરણું; જવું; વધાય
થવું. ઉં શુકન જોઈને સાંચરજોરે. (૨)
મંપરણું, એકદું કરવું.

સાંચો, પું યંત્ર; સંકેવાધથી કામ થાય એવા
સાજની જોડવણવાળી બનાવટ. સંચો.
(૨). બીણું. (૩) ઓહું. જુદા જુદા
• અવયવો કે સાજના વિભાગોની એવી જા-
તની રચનાવાળી બનાવટ કે જેમના સં-
યુક્ત મંચલનથી નિયમિત ને સરલ રીતે
કામ ચાલે; યુક્તિવાળી રચના.

સાંજ, સ્ત્રીં સંધ્યાકાળ; દીવા વખત. કિં
પ્રં સાંજ પાડીએમોડું કરવું. રં પ્રં
મજ સવારેરાજ, નિરંતર.

સાંજી, સ્ત્રીં સાંજે ગાવાનાં ગીત તે. (૨)
આરતી.

સાંજે, અં સંધ્યાકાળે; સંપાસ્ત સમયે.

સાંજે, પું છુપરા, સંજોરીમાં બરવાનો માવો
-મસાલો તે.

સાંઠો, પું ધાસ, બાજરી અને જુવાર વ-
ગેરેના ઘેરવાળા લાગો ફણગો; પાતળો
વાસિયા ખરછો-સોટો; જુવાર, બાજરી
અને શેલડી વગેરેના જે હોયો ફાંકાર
તે. શેલડીના સાંઠો, સાંઠે 'કુટી' પાનકની
ટલાઈ.

સાંઠ, પું સાંઠ; ગોધો; આખલો. (૨) નિરં.
કુશ માતેલો માણસ.

સાંઠસી, જું માણસી; લોખંડની બે રણાંતી
પકડ; ચીપિયો.

સાંઠસો, પું સાણસો.

સાંઠ, પું આખલો; ગોધો; નંદી; (૨) મા-
તેલો નિરકુશ માણસ. ઉં મારકણો સાંઠ
ગોમાસ મહાલ્યો.

સાંઠણી, સ્ત્રીં ઉતાવળી ચાલનું ઠાસદી સવા-
રીનું ઉટ તે; બાર બરદારી નવિ પજ
સવારીનું ઉટ. (૨) ઉટની માદા, ઉટડી.
Dromedary.

સાંઠણું, કિં સં પ્રવાસની તેમણી કરરી; જ
વાને તત્પર થવું; ઉતાવળે જવાનો બધો-
ખસ્ટ કરવો; જવા-પ્રવાસે ઉપડવા માટે
સોમતીઓ અને સાધનોની ઉતાવળે તેમણી
કરરી.

સાંઠિયો પું મોંઢ; ગોધો. (૨) સવારીનો
ઉટ. ઉટડો.

સાંજસી, સ્ત્રીં બે રણાંતી પકડ, ચીપિયો.
સાંજસો, પું મોટી અને લાંબી સાણસી.
સાંતરં, નં રસોઈની સામગ્રી; એક દિવસનું
સીધું.

સાંતણું, કિં સં સંતાડવું; છુપાવવું.

સાંતળણું, કિં સં ધી કે તેવમાં શેકવું;
ઉનાં ધી તેવમાં શેકાય એમ કરવું.

સાંતિકં, નં હળ. (૨) હળ તેને લગ-
તાં સાધન વગેરે તે. (૨) એક હળે ખેડાય
એટલી જમીન.

સાંતો, સ્ત્રીં એક હળથી વચાય એટલી
જમીન તે. (૨) એક હળનો ખેડત.
(૩) હળ.

સાંતીવરો, પું હળ ઉપરનો કર તે.

સાંતેલી, સ્ત્રીં છોકસંતી એક રમત.

સાંધ, સ્ત્રીં ખેડત જમીનદારને ખેતી કરવા
બદલ જે જમીન ભાડું આપવું પડે છે તે;
ખેડ ભાડું; ગણેત.

સાંધણું, કિં સં સાંધે આપવું; ખેડવા-વા-
વવાને માટે જમીન ભાડે આપવી તે.
ગણેત આપવું. (૨) જોડવું; સંલગ્ન કરવું.
રોઠવું; કામે વળગાડવું.

સાંધળ, સ્ત્રીં સાધળ.

સાંધી, વિં ખેડવા-વાવવા માટે જેણે જમીન
ભાડે લીધી હોય તે; સાંધે ચખનાર; ખેડત.

સાંધીડો, પું. ખેડત; ગણતિયો; ભાડે અથવા ભાજે જમીન ખેડનારો.

સાંધ, સ્ત્રી. કાટ; ચીરો. (૨) સાંધો. (૩) સિવણુ. (૪) જોડેલો કે સંધિલો ભાગ તે; થીગડું.

સાંધણ, નાં. સાંધાનો ભાગ તે; સાંધ. (૨) સાંધવું-સિવવું તે. (૩) અનુમંધાન તરીકે મૂકેલો ભાગ તે; વધારાનો બાકી રહેલો ભાગ; પુરવણી.

સાંધણું, કિં. સં. જોડવું; સિવવું; સાથે લગાડવું; વળગાડવું. (૨) સામેલ કરવું; મેળવવું; એકઠું કરવું; જોડાણ કરવું; સંપ કરવો.

સાંધો, પું. કાટ; ચીર. (૨) સાંધણ; સાંધનો ભાગ તે. (૩) આંતરો; સંધિલો ભાગ તે; થીગડું. ૩૦ પ્રં. સાંધો ખાવો=મેળાપ થવો; પ્રસંગ મળવો; લાગ કાવવો.

સાંપક, પું. સંપ્રદ.

સાંપકણું, કિં. અં. મળવું; પ્રાપ્ત થવું; લાભ મળવો; જડવું. હં. સપે સપત સાંપકે.

(૨) જન્મવું; અવતરવું; જન્મથવો.

સાંપણું, કિં. સં. સંભાળ રાખવાને આપવું; તજવીજને માટે હવાયે કરવું.

સાંપ્રત, અં. હમણાં; હાલ; વર્તમાનમાં. (૨) તૈયાર.

સાંખ, સ્ત્રી. સામ; મુસળની લોખંડની ખોલી.

સાંખેલ, સ્ત્રી. સમીલ.

સાંખેલી, સ્ત્રી. નાતું સામેલું.

સાંખેલું, નં. મુસળ; ડાંગર પગેરે ખાંડવાનું છેડે લોખંડની ખોલીવાળું છુપું, લાકડાનો દસ્તો.

સાંભરણું, કિં. અં. માદ આવવું; રમણ થવું. (૨) એકઠું કરવું; ભેગું કરીલેવું.

સાંભળણું, કિં. સં. અવાજ સમજવો; જાણ કરવું. (૨) મન પર લેવું. ધ્યાન આપવું.

(૩) માનવું. કથ્થલ કરવું. (૪) દાદ આપવી.

સાંસણી, સ્ત્રી. છુપી ઉરકેરણી.

સાંસતા, સ્ત્રી. ધીરજ; સચુરી. (૨) સત્તા; શક્તિ.

સાંસતું, વિં. ધીમું; નરમ. (૨) શ્વાસલેવું;

નહિ ઉતાવળું-ગામડું; સચુરી રાખવું; ધીરું.

સાંસડું, વિં. આરપાર; એક છેડાથી બીજા

છેડા લગી-સળંગ; બન્ને બાજુની પેલીમેર.

સાંસા, પું. સાંસો; તંગી; અછત; ટાંચ (૨)

મુશ્કેલી; વિડંબના (૩) કાંઈ; હાડમારી.

ખડુવચને વપરાય છે. (૪) મરાય; શક; વાંધો.

સાંસારિક, વિં. [સં] સંસાર સંગંધી, કુનિ-

યાદારીનું; સામાજિક.

સાંસો, પું. સંચય; શક; વહેમ; ખતરો. હં.

સાદ સાંભળીને સાંસો કીધો ત્યારે જેત

જથ્થાણું હો, રમતાં રહ લાગી રાણીને.

(૨) તાણ; ખોટ; તંગી. જુ. સાંસા.

સાંસેલ, અં. આરપાર; સાંસડું.

સિકતા, સ્ત્રી. રેતી.

સિકલ, સ્ત્રી. મુખવટો; ચહેરો. (૨) દેખાવ;

ડોળ; દં. (૩) ઘાટ; રોતક; તેજ.

સિકલીગર, પું. ધસીને સાફ કરનારો; ધસનારો

સરાણિયો. (૨) ઝાપણિયો; ઝાપ દેનારો.

સિકંદર, પું. ઝીસનો મહાન શહેનશાહ;

એતેકાંકર. આના ભાગ્યના મોટા પ્રતાપ

ઉપરથી ઉત્પત્તિનો સિવારો; સુભાગ્યપણું;

હૃદયજેગ, વગેરે અર્થે વપરાય છે. -એનો

સિકંદર ચલેતા છે.

સિકારણું, કિં. સં. સ્ત્રીકારણું; માન્ય રાખવું;

કથ્થલ કરવું. (૨) લેવું; પાસકરણું.

મિકોતર, નં. એક જાતનું જૂત.

સિકોઈ, નં. ચોકોઈ; ચપાણું

સિકાદાર, વિં. છાપવાળું; ચોખ્ખી ભમકનું;

જેની પર સુંદર છાપ મારેલી હોય એવું.

(૨) સુંદર દેખાવનું; તેજદાર મોના દેખાવનું

પુત્રા ચહેરાવાળું; ભમકાદાર.

સિકાખંધ, વિં. મહોર છાપવાળું; જાદ કરી

જેની પર છાપ મારેલી હોય એવું-નહિ

રોડેલું; નહિ ખુલ્લું; ખીડેલું. (૨) અનામત;

છાપખંધ રાખી મૂકેલું.

સિક્કેકટાર, ઓં કટાર જેની છાપમાં હોય
 એની મહોર અથવા નિશાની તે. રાજઓની
 મહોર છાપમાં કટારી પાડવામાં આવતી
 તેથી, જેમ તરવાર વગેરેની છાપ હોય છે
 તેમ બળાબિમાન અને વિક્રમદર્શક છાપ તે.
 સિક્કેકો, પું છાપ; મહોરો; ધાતુ વગેરે ઉપર
 પાડેલી નિશાનની આકૃતિ તે. (૨) ધાતુ;
 ચહેરો; દેખાવની ભબક તે. (૩) ચણ્ણી
 નાણું. (૪) મોટી લખોટી.

સિચાણો, પું [સં. રચેન] એક શકારી
 પંખી; બાજ; સમડો. ઉં સિચાણાનો
 • બે રે પારધીએ બાણુ ભર્યો.

સિજવણું, કિંસં ચઢવણું; સીજે એમ કરવું;
 ધીમી ગરમીએ બકાવા દેવું તે. (૨) ટાકું
 પાડવું.

સિજણું, કિં અં ચઢવું; પરિપકનચવું;
 રંધાવું; બકાવું. (૨) બળવું; ઘણવું. (૩)
 પારપણવું; સિક્કવણું.

સિટ્ટી, ઓં સીટી. સિસોટ્ટી; જોડાથી અથવા
 જોડ પર જુગળી રાખીને કરવામાં આવતો
 તીજો લાંબો અવાજ તે.

સિતળા, જું શીતળા; બળિયા.

સિતાફળ, નં એક જાતનું ચરદ ઝડતુમાં પાકતું
 ફળ; અનુર, અનુચ.

સિતાફળી, ઓં સિતાફળનું ઝાડ; અનુરી;
 અનુછડી.

સિતાર, પું એક જાતનું તંતુવાદ્ય.

સિતારો, પું [પા.] મહ; તારો. (૨) નચીન,
 દશાયોગ. (૩) ચટતી; આખાલી.

સિતેર, વિં સાઠ ને દસ; ૭૦.

સિત્યાશી, વિં એથી ને સાત; ૮૭.

સિત્યોતેર, વિં સિતેર ને સાત; ૭૭.

સિં, અં શીઠ; ચા ગાટે; ચા કારણે. ઉં
 સિંદને આવ્યો મારે આંગણે, હો સહુજારે.

સિંદાવણું, ૧૬ સં પીડાવણું; દુઃખી-મનમાં
 ને મનમાં દુઃખી થવા કરે એમ કરવું તે;
 પળવણું; રિગાવણું; હેરાન કરવું.

સિંદાવણું, કિં અં [સં. સદ્ સીદ્]
 પીડાવું; દુઃખી થવું; મનમાં દુઃખ થવું; રિગાવું.
 સિંદ, વિં [સં] પકકું; પાકું; નક્કી. (૨)
 પાર પડેલું; તેવાર; સજ્જ. (૩) પ્રમાણ
 વગેરેથી પુરવાર કરેલું એવું તે. (૪) યમ
 નિયમ જપ ને તપથી જેણે પોતાનું નિઃશ્વેસ
 દે કરેલું હોય તે; યાનથી પૂર્ણ એવો સંત;
 નિશ્ચયવાળો તે.

સિદ્ધતા, ઓં સિદ્ધપણું; સિદ્ધતા.

સિદ્ધત્વ, નં સિદ્ધપણું; સિદ્ધાધ.

સિદ્ધસાધક, નાં ધારેલું કામ પાર ઉતા-
 રવાને માટે મળી ગયેલા શુરુ એવો તે;
 કાંઈ પ્રપચ કે ધતિગમાના તે બે કે જેમાં
 એક સિદ્ધ અને બીજો સાધક હોય. (૨)
 એક કાર્ય કરી જાણે એવો જે તે; સિદ્ધિ
 થાય પોતે અને સિદ્ધની સિદ્ધાધએ થાય
 પોતે એવો જે પ્રપચી માણસ તે; સિદ્ધનું
 ને સાધકનું એમ બેઉ કામ કરી જાણતો
 હોય એવો તે. છુલો ને જગરિયા એકનો
 એક એવો ઉત્તાદ.

સિદ્ધાધ, ઓં સિદ્ધપણું; સિદ્ધતા. (૨)

સિદ્ધની મોટાઈ.

સિદ્ધાંત, પું [સં] વિચારી-અર્થાને નક્કી
 કરેલી જેખાખત-વાદ કે વિચાર તે; પ્રમાણ
 આપી પુરવાર કરેલો નિયમ તે; નિશ્ચય;
 દદખત; હરાવ. (૨) મંતવ્ય; વિચાર.

સિદ્ધાંતી, વિં સિદ્ધાંતવાળું; એક નક્કી વિચાર
 ઉપર આવેલું; અમુક વિચાર કે મંતવ્ય
 નક્કી કરી જેણે પકડેલું હોય તે. (૨) ન
 હરે-હરે એવું; દદ હરાવનું.

સિદ્ધિ, ઓં [સં.] કાર્ય કે ધારણાની પરિ-
 પૂર્ણતા તે સિક્કિ; પાર ઉતરણી. (૨)
 જન્મ મરણના ફેરામાંથી છુટકારો થવો તે;
 સુકિત; છુટકો- (૩) જ્ય; ફતેહ. (૪) તપ
 મંત્ર વગેરેથી પ્રાપ્ત થતી ધારણાપૂરક
 અલૌકિક શક્તિ તે; યોગયાત્રની રીતે આ
 સિક્કિઓ આદ છે. અણિમ, મહિમા,

ગરિમા, લધિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકાશ્ય, ઇશિત્વ
અને વશિત્વ, (૫) વિવાહિત બાળતનું
છેલ્લું નિર્માણ પરિણામ-નિર્ણય તે. (૬)
કસ્યાણુ; પ્રકર્ષ; બઠતી. (૭) ઝાકિ.
સિદ્ધિદાયક, વિં સિદ્ધિ દેનાર-આપનાર.
સિધવું, કિં અં પાર પડવું; પૂર્ણ ચવું;
સિદ્ધચવું; ફળવું.
સિધવો, પું ગાડાના પાછલા ભાગમાં ચૂકવાનું
જે ટેકણુ લાકડું તે.
સિધારવું, કિં અં સિધાવવું; જવું; ચાલ-
તી પકડવી; ઉડીજવું; જતારહેવું.
સિધી, પું આદિકાનો-(સિધ) કાળી ચા-
મડીનો રહેવાસી; હામસી.
સિપણી, સીં સિપવું તે; છંટકાવ.
સિપવું, કિ સં છાંટવું; રેડવું; ધીરેધીરે પા-
ણી મૂકવું-પાવું.
સિપાઈ, પું મુસલમાન હાલવેશો; હથિપાર
બંધ રહેનાર માણસ; ઘેઘ, સિપાઈ બચ્ચો.
શરવીરનો પુત્ર એવું અભિમાન લેતાં
ખોલાય છે. (૨) તહેનાતમાં રહીને અમ-
લદારનું અમલદારીને લગતું કામકાજ
બળ લાવનાર માણસ તે; પટાવાળો.
સિપાઈગીરી, સીં સિપાઈનું કામ તે.
સિપાણી, સીં નાની છીપ; શંખળી.
સિપાત, પું સં-ચાસી; શીપાત
સિફત, સીં શુભ; આસિમત. (૨) તારીફ;
વખાણુ. (૩) તરફ; છટા. (૪) હિંમત;
કરામત.
સિફલું, વિં હજુલું; બલીવાર વગરનું; ગાં-
ભીયું રહિત; છંછવું, છાલકું.
સિફામહાદુર, વિં હિંમતવાળો; છાતી
ધોડા; મજબુત મનનો માણસ.
સિફારસ, સીં [ફા.] સિપારસ; અમુક
માણસે પોતાના ઝાળખીતા કે રોડી
માણસને ખીંજના ભવા માટે કંઈ કહેવું તે;
બલામણ; ભાળવણી કાઢના એવ માટે
પોતાના જણીતા ઉપર વળ ચલાવવી તે.

સિળદી, જું સિરગંદો.
સિમલો, પું સીમળો; શમી; સમડી; લા-
કડા પર ટુંકા તીણા કાંટાવાળું ઝાડ.
એનાં નિહવાંમાંથી બહુ સુંવાળું રૂ નીકળે
છે. સિમલાના રનાં એસિકાં ને ગાલ
મસુરિયાં બરાબ છે.
સિમાડો, પું ગમને લગની અમુક મર્યા-
દાવાળી જમીન તે. દરેક ગામ ને શહેર
વગેરેની આસપાસ આવેલી તેની હદ
આંકતી જમીન તે. (૨) સરહદ; મર્યાદા;
હદ:-આં આગળ જે ગામના સિમાડો
એકઠા થાય છે.
સિમિટ, પું [cement] પકવેલા ચુનાને
ખૂન બારીક લમેડીને બનાવેલો છટા
અને પત્થરને પત્થરની માફક બઝાડી દે
એવો પદાર્થ; કોઈ ચીજને વધારે ચીવટ
ચોટાડી દે એવી ચીજ-વસ્તુ તે.
સિયાળ, જું સિયાળ.
સિર, નં [સં. ચિવમ] માથું; મસ્તક; ચિર.
સિરતાજ, પું માથોનો મુગટ.
સિરપેચ, પું ફેંટા અથવા પાણી ઉપર
ખાંધવાનો હીરામેતી જડિત પટકો.
સિરળદી, વિં સમ્રાટને માટે સામંત
રાજ્યએ પોતાને ખરચે રાખેલું-લશ્કર તે.
ખડિયા રાજ્યઓ ઉપર રાજ્યને જરૂર
પડે સહાય કરવાને પોતાને ખરચે જે
લશ્કર રાખે છે તે; અથવા મહારાજના
લશ્કરનો જે ભાગ ખડિયા રાજ્યને ત્યાં
તેના ખરચે રહે છે તે.
સિરસ, પું સિળવા; ધચરકાવિકાર; આ
રાગ એવિંતો યજ્ઞ આવે છે ને ચામડી
પર તેથી લોહીનાં જડાં ખડનાં બાઝી
જાય છે ને તેમાં ચળ આવે છે. યોડા
વખતમાં તે પાછાં વિખરાઈ જાય છે. આને
' સિળવા ધાવો ' એમ કહે છે.

સિસ્તેદાર, અમલદારનો મુખ્ય કારકુન તે.
તે અમલદાર આગળ વિગત રજુ કરે,
છે અને જુખાનીઓ વગેરે લખે છે.
સિસ્તેદારી, સી. સિસ્તેદારપણું; વડા
કારકુનનો દરજ્જો.
સિસ્તેદાર, પું. સિવાજ; રવૈયો; ધારો; નિ-
યમ; ચાલુ વહીવટ તે.
સિરામણ, નં. સિરાવવાનું તે; નારતો; સ-
વારનું ખાવાનું.
સિરામણી, સી. નારતો.
સિરાવણું, કિં. સં. નારતો કરવો. (૨)
સખડકે ખાલું; હોંરાથી ઝપાટે ખાલું.
સિરો, પું. શિરો.
સિરોઈ, સી. મુસાફરીમાં પાણી ભરી રાખ-
વાનું નળી જેવા મોંતું વાસણ.
સિલક, સી. ખરચ બાદ જતાં રહેતી રક-
મ તે; બાકી રહેલું તે; વધારો; પુરાંત;
જથ્થા.
સિલશિલામધ, અ. એક પછી એક એમ
હારદોર. (૩) અકમધ; જેમનું તેમ; નહિ
ખોલેલું-ફેલેલું અથવા નહિ વાપરેલું પણ
જેની સ્થિતિમાં હોય તેવીને તેવીજ સ્થિતિમાં
રાખેલું.
સિલાઈ, સી. સિવડામણ; મિલ્કાની મજૂરી.
સિવણ. (૩) સિવવાની કળા અથવા
આવડ તે; સિવવાની કમ.
સિલાણત, પું. પત્થરમાંથી ઝોલી રસીનો
પદાર્થ; પત્થરમાંથી નીકળેલું એક દ્રવ્ય.
એ શક્તિ આપનાર એસડ તરીકે વપરાય
છે. Oxygenated hydrocarbon.
સિલેદાર, પું. થોડેસ્વાર સિવાઈ. થોડાનું
ખરચ તેને પોતાને માથે હોય છે.
સિવડામણ, નં. સિવાઈ.
સિવડામણી, સી. સિવાઈ.
સિવડાવણું, કિં. પ્રે. સિવનાર દરજ્જાએ અમુક
રીતે કમરને ઠાપી સાંધીને બેસતો ઘાટ

કરાવવો; ચરીરે પહેરાય. તે પ્રમાણે કપડું
તેપાર કરાવી, આપવું. છોકરાને અંગરખી
સિવડાવો.
સિવણ, નં. સિવવું-સાંધવું-ટાંકાવા બેઠવું તે;
દોરા ભરવા રૂપી કામ તે. (૨) સિવાઈ;
સિવવાની કમળમ તે; સિવાઈ. (૩) સિ-
વવાની મજૂરી તે. (૪) સિવેલું તે.
સિવણી, સી. સિવવાની રીત-કમળમ તે;
સાંધવું તે.
સિવણું, કિં. સં. [સં. સિ-સીવ]
સોયદોરાથી ટાંકા ભારી બેઠવું-સાંધવું;
સીવવું, દોરા ભરવો, ટાંકા દેવા; બેઠવું-
એક બીજા સાથે દોરાથી વળગાડવું; ન છૂટ
પડે એમ બેઠવું.
સિવાઈ, સી. સીવડામણ.
સિવાઈ, અ. વગર, વિના.
સિસમ, પું. એક જાતનું ઝાડ. આનું લા-
કડું ભારે, મજબુત અને રંગે કાળું
હોય છે.
સિ સી, સી. એક દાળીને અથવા એકાદમાં
જુગળી રાખી પવન ફુટીને તીણો અ-
વાજ ઠાકવો તે; પવન અથવા વરાગથી
જુગળીમાંથી ઘેર કરવો તે. સીટી. (૨)
એક જાતનું ઝાડ સિસોટી આપવી-ચે-
તવણી આપવી.
સિસોજિયું, નં. સાહુડીના ચરીર પરનો
બડો થગ જેવો વાગ-અથવા પિછાનો
-સળિયો. આની પર કાળાં પડા હોય છે.
સિદ્ધાવિદ્યા, અ. સિદ્ધાવિદ્યા; શુનાને લીધે
વડીલ-કપરી આગળ જતાં ગમરાટથી
નિસ્તેજ થઈ જવાનું તે. ચરમિલા પડી
જવાનું; ટાંકાપિઝોડો નહિ કરી ચકાવાથી
મંદ-ક્રમ્પા ને ગમરાયેલા જેવા થઈ જ-
વાનું તે. ૩ અને જોતાજ તે સિદ્ધાવિદ્યા
થઈ ગયે.

સિંગ, સ્ત્રી સિંગ; કઠોળ વગેરેનાં ખીજનાં.
દાણા જેમાં થાય છે તે બે પડવાળું બંધ
છોડું; છુંગળા કે કાવરા જેવું બેપડવાળું
છોડું કે જેમાં કઠોળ વગેરેનાં ખીજ
પાકે છે.

સિંગડી, જુનું શિંગડી.

સિંગડું, નનું શિંગડું; પશુ વગેરેને માથે ફૂટતાં
અસ્થિશીલ.

સિંગોડી, સ્ત્રી સિંગડાંની ફૂટ; શિંગડાં ઉપર
તે મસ્તક પરનો ભાગ. (૨) કપાળ ઉપર
ફૂટતાં, નાનાં શિંગડાં તે. (૩) પુખ્ત વય-
નાં-શિંગડાં જેને આવેલાં હોય તેવાં
પશુ પરનો વેરા તે:-પુંછડી વેરા; સિં-
ગોડી વેરા.

સિંગોડી, સ્ત્રી પાણીમાં થતી એક વેલ;
જેને શિંગોડાં થાય છે તે જળવેલ.

સિંગોડું, નનું પાણીમાં થતી એક વેલનું
ફળ. એ ત્રિકોણાકાર કાંઠાવાળા કાટલામાં
સહેજ મીઠા ગરવાળું થાય છે. એને
સુકવી ખાંડી કે ફળને લોટ કરવામાં
આવે છે.

સિંચણિયું, નનું ફૂલગ્રાસને પાણી સિંચવાની
ઝારી; પાણી સિંચવાનું પાત્ર. (૨)

કુવામાં સિંચવાનું તે-દોરડું સિંચણિયો-
પાણી સિંચનારો.

સિંચણું, કિં સનું કુવામાં મૂકવું; ઉતારવું
તે. (૨) છાંટવું; રેડવું; પાણી પાવું તે. (૩)
ઉપરા ઉપરી બરવું-આઠવણું (૪) બર્ષા
કરવું; લાઘવું; ખૂબ પીવું:-જે તે
માણીએ સિંચો છે તેથી મળિયું વડી
પડશે. દૂધ શું સિંચ્યા કરે છે ?

સિંચાણો, પુનઃ બાજ; ચક્રો; સમકો.

સિંહરી, સ્ત્રી દોરી; કાચાની દોરડી.

સિંદૂર, નનું [સં.] પારો, ચીસ ને ગંધકની
મેળવણીના લાલ સુરેખ છુકે તે; સીસા
ને રાધીને પારો તથા ગંધક મેળવી બના-

વેલું ચૂર્ણ. એ કંકુની માફક ટીલડી-
આરકા-આક કરવામાં વપરાય છે.

સિંદૂરિયા, વિનું સિંદૂરના જેવા રંગનું.

સિંધવ, પુનું એક જાતનો ખાર. એ ખાણ-
માંથી નિકળે છે અને મીઠાને ઢેકાણે વપ-
રાય છે. (૨) ઘોડો; અશ્વ.

સિંધુ, પુનું [સં.] દરિયો; સમુદ્ર. (૨) હિં-
દની એક મોટી દરિયાવ નદી. સિંધુસાગર
સિંધુડો, પુનું ચર ચઢે એવા સૂરનો એક રાગ.

સિંહ, પુનું [સં.] એક મોટું બળવાન હિંસક
પ્રાણી; વનગજ; મુગરાજ. હિંદ અને
આફ્રિકાનાં ગરમ જંગલોમાં આ પ્રાણી
થાય છે. એનો દેખાવ દમ્ભમદાર, ચાલ
ધીરી મર્યાદિત, અવાજ ઘોર-ગર્જના જેવો
અને સ્વભાવ દુર પશુ ગંભીર હોય છે.
એની ગરદન ઉપર કેશાળી હોય છે.
મોટાકા દર્શક ઉપમાએ એના નામનો
ઉપયોગ થાય છે:-રાજ સિંહ. એની પ્ર-
વૃત્તિ જયવંતજ હોવાથી જયમાં પશુ
એના નામનો ઉપયોગ થાય છે:-કેમ શા
વર્તમાન સિંહ કે શિયાળા જય કે
નાસીપારી. (૨) એક રાશિ.

સિંહણ, સ્ત્રી સિંહની માદા; સિંહિકા. એને
કેશાળી હોતી નથી.

સિંહનાક, પુનું [સં.] હુંકાર; બળ અને ગર્વ-
બરો મોટો અવાજ; ગર્જના.

સિંહસ્થ, વિનું જેમાં જૂદસ્પતિ સિંહ રાશિમાં
હોય એવું વર્ષ. બાર વરસ સિંહના
જૂદસ્પતિ થાય છે. આ વર્ષે નર્મદાની
ઉત્તરે લક્ષાદિક ચતાં નથી અને નાશિક-
નજીકની ચાત્રાનું માહાત્મ્ય મનાય છે.

સિંહાસન, નનું [સં.] મોટા વડા માણસને
બેસવા જોગ આસન તે; મોટું બેસણું-
ગાદી. દેવ, રાજા, આચાર્ય અને મોટાજાને
બેસવાનું સાદું સુખ્યાસન, બદાસન;
રાજ્યાસન. (૨) સુંદર અને કિમતી દારી
ગરીવાળી બેઠક-પુરસી, માંચી-વગેરે તે.

સીક, ન૦ (સી૦) લોહાનો લાંબો પાતળો શળિયો; લોખંડી ગજ.

સીકું, જી૦ શિંકું.

સીકડુ, કિ૦ સ૦ દાઝીને જંધ દરવું. 'સગડ પુરવું-છાંદી લેવું; મજાનુત રહે ખુદ્દું થઇ જાય નહિ એમ 'સગડ કરી નાંખવું. ૩૦ પ્ર૦ બીડયુંસીડયું=ચૂપચાપ; જોડ બીડયાને સીડયા હોય તેમ કંઈ પણ બોલાય ચલાય નહિ એવું:-બીડયાંસીડયાં ક્યાં સુધી રહેચા? હવે તો બેસેરતો.

સીડી, સી૦ નિસરણી, દાદર; ચંદ ઉતર કરવાની પગથિયાંવાળી બનાવટ-પાટ તે.

સીત, સી૦ હળપુચી; કાંચ. ઉ૦ સીત વળગ્યા માટે સીના, વેદ પુરાણે વિદિતા.

સીતકાર, પુ૦ જોડથી પતન કુંડી અવાજ કાઢવો તે; જોડના રખંડથી થતો અવાજ. (૨) હશેરવા-ઉત્તેજવાનો અવાજ તે. (૩) ઘાંત જોડ ને જીભથી ધ્યાન જેવવા ખસીજવા કે તિસ્કાર બતાવવા કરવામાં આવતો અવાજ. મંદ-ક્રોધજ સીટી જેવો અવાજ. ઉ૦ સીતકારી, જોધ કુવા દેતાં ધરડો ડોસો ચળે કરી કહેતાં. (૪) બય, અને કંડીની ધુળરીથી જોડ મોં ધુળતાં થતો જેવો અવાજ.

સીદ, અ૦ શીદ; શા માટે.

સીદાણું, કિ૦ અ૦ કુખી થવું; પીડાવું.

સીદી, સી૦ સૈકું; શતક:-વીસમી સીદી. (૨) પુ૦ સીધી, હળસી.

સીધુ, ન૦ [સં.] દાક; વાશળી.

સીધુ, ન૦ રાંધી ખાવા જેટલું કાચું અનાજ વજેરે તે; લોટ, ચોખા, દાળ, ધી, લાકડાં વજેરે રાંધી ખાવાનો સરસામાન તે. (૨) જોરાકી; ખરચી. ૩૦ પ્ર૦ સીધાં પાણી ખૂટમાં ત્યારે ધર ગામ છેડયાં.

સીધું, વિ૦ પાંચડું; વાંક રહિત; પાખડું. (૨) સરલ; નિષ્કપટી; પ્રમાણિક.

સીના, પુ૦ છાતીનો ફેલાવ; છાતીનો ખુશ્બો વિશાળ ઉઠાવદાર દેખાવ તે; છાતીની વિશાળતા તે.

સીપ, સી૦ [સં. શુક્તિ] માછલીને રહેવાનું ધર-કોટલું તે; છીપ.

સીમ, સી૦ ગામને લગતી ખેતરપાદરની-જમીન. (૨) હદ; મર્યાદા. (૩) છેડા.

સીમંત, ન૦ [સં.] સેથા; સીઓ માયાના વાળ હોળતાં નાકની સીધી લોંટીએ વાળને બે બાજુ રાખીને આંતરો પાડે છે તે. (૨) અધરણી; પહેલી ગર્ભાવસ્થાનો સંસ્કાર.

સીમંતિની, સી૦ ચોવાઇયું; સી; સોભામ્ય. વતી સી. (૨) અધરણિયાત; ધણ.

સીમા, સી૦ [સં] હદ; મર્યાદા. (૨) અમુક મર્યાદિત ભૂભાગ તે.

સીમાડો, પુ૦ સીમ.

સીચમ, વિ૦ ઉતરતા દરજ્જાનું; હલકી જમીન. ત્રીજા નંબરે મુકાય એવી હલકી જમીન.

સીરી, અ૦ ચરી; મીડી-રવાડ ઉત્કેરે એવી વાસ. (૨) લહેજવ.

સીસી, સી૦ શીશી.

સીસુ, ન૦ ઘોળા સહેજ ઝાંખા વાદળી રંગની એક ધાતુ. એ બારે; ઝંદ ગળે એવી અને જેમ વાળીએ તેમ વળે એવી નરમ હોય છે. કલાઈ કરતાં એનો રંગ વધારે ઝાંખો-વાદળી હોય છે. એની ગોળાઓ અને બટન વજેરે ચીળે બને છે.

સીસો, પુ૦ સાંકડા મોંનું નળાકાર કાચનું વાસણ; મોટી શીશી.

સીળી, શીળી; બળિયા; સેયડ.

સીજી, વિ૦ શીજી; નરમ સ્વભાવનું; મોળું. (૨) વિવેકી; અનુમ સ્વભાવનું; ગુણવાન. (૩) ધીમું; નહિ દતાવળું. (૪) ટાકું.

સુ, અં [સં.] સારું, સુંદર, અને વધારે
વગેરે અર્થ બતાવનારો પ્રત્યય-સૂકૃત્ય,
સુજન. સુસ્વરૂપ; સુસુખી સુદર. વિં સરખું.
સુધ, સ્ત્રીં સોય.

સુધંજલુ, ૧કં સુવું. (૨) કરવા ધારેલું અથવા
મરિયું કામ બંધકરવું; મરિયાણવું;
બેસીરહેવું.

સુધ્યાણી, સ્ત્રીં દાષ; પ્રસવ કરાવનારી.
સુધરહેલુ, કિં બિજાનામાં ભગવા પડી
રહેવું. (૨) બેસી રહેવું; અતુલોભી રહેવું;
નહિ આરંભવું

સુક, આ. 'સુકવણ્'; દિયુક્તા; સુકાપણ્:-
આવણમાં સુક પડી એટલે કરસણ કરમાયું.

સુકક, જીવં સુખક.

સુકન, પું સુકન; સારાં ચિહ્ન; ચકન. (૨)
બોધ; વચન. (૩)

સુકર, વિં [સં.] સહેલું; સરલ; સુસાધ્ય;
ઘટ બને-થાય એવું.

સુકલકડી, વિં લાકડી જેવું સુક-લાંબુ-કચું
પણ ભરાડ નહિ એવું; ફૂળ શરીરવું.

સુકવણી, સ્ત્રીં સુકવેલું તે. (૨) સુકવું તે;
સુકવણ્.

સુકવણ્, નં વરસાદ વગર જમીન વાવેતર
વગેરેનું સુકાવું તે; સુક; કોરું; વરસાદ
નહિ થવાથી સુક પડવી તે. ઉં કર્મ
વિનાનો બેતી કરે, બળદ મરે કે સુક-
વણ્ પડે.

સુકવણ્, કિં સં સુકાવા નાંખવું-મૂકવું;
વાવાશે કે તડકે નાંખવું; સુકાય તેમ કરવું.

સુકવું, જીવં સુકવું.

સુકામજલુ, કિં અં બિનાય હડી જતી;
સુકાવું; કોઈ પડવું. ૨ કરમાવું; ચીમળાવું.

(૩) ફૂળ ચકનવું.

સુકાન, નં [જ.] વહાણને ધારેલે માર્ગે
ચલાવવાની કળ; જે મરડવાથી વહાણ
દિશા બદલે છે તે લાકડું-કુંચી; કળ. (૨)

ચલાવનાર; ધારેલે માર્ગે ગતિ કરાવનાર.
કળ; કુંચી; લગામ; કળ્.

સુકાની, વિં 'વહાણને ચલાવનાર-સુકાન
ફેરવનાર ખલાસી; કળ્ધધાર; નેતા-ટોલ,
પ્રયાસક.

સુકાણ, કિં અં કોઈ પડવું; ચક ચકનવું.

સુકાળ, પું અનાદિકના સારા પાકવાળો વખત
તે; અનપાણીની પુકળતાવાળુ વર્ષ તે;
સારો વખત.

સુકાતિ, સ્ત્રીં સારી નામના; યશ બોલાવો
તે; આભર.

સુકું, વિં [સં. શુષ્ક] બિનાય રહિત;
કોઈ; જળાંશ વગરનું. (૨) સુકામ ગયેલું.
(૩) ફૂળ; નહિ પુષ્ટ. (૪) છાલકું. (૫)
ખાલી. સુકો કુશળ-વરસાદ વગર પડેલો
કાળ તે. સુકબંદ-નદન સુકું.

સુકમાર, વિં ઘણું કામળ; સુમદ શરીરવું;
નાજીક; નરમ, સુવાણું.

સુકમારતા, સ્ત્રીં કામળપણ્; મૃદતા;
નાજીકામ.

સુકૃત, નં [સં.] સાર્થકામ; પુણ્ય. તપ અને
પુણ્ય વગેરે તે; પ્રભુ પ્રીત્યર્થે કરવામાં
આવતાં જે સખ્યાં કર્મ તે. (૨) વિં
ફડું, સાર્થકામ.

સુકૃતિ, સ્ત્રીં [સં.] સારું કામ; સુકૃત;
પુણ્યકર્મ.

સુકો, પું ચલમમાં પીવાય એવો તમાકુનો
શુકો; તમાકુ-પીવાની.

સુકોમળ, વિં સુકમાર; કુમળ. (૨) પોચું.
નરમ; સુવાણું.

સુકોક, વિ. હુબો; કોરોક; પૈસાવગરનો; ખાલી;
નકામો.

સુખ, નં શરીર અને મન બેકતે અતુલજ
દશા-અવસ્થાનો અનુભવ મળવો તે; કા-
મનો સિદ્ધિજનક તોલાનંદ તે સુખ;
તૃપ્તિ; આરામ. ૨ આનંદ; હર્ષ.

સુખકર, વિં સુખ ઉપજવે એવું; સુખદાપી.
સુખકારક, વિં સુખ ઉપજવે એવું; સુખકર.
સુખકારી, વિં સુખ કરે એવું; સુખ આપે એવું.
સુખચેત, નં સુખારામ, નિરાંત; શાન્તિ.
સુખક, સ્ત્રીં અંદન; એક જાતનું મીઠી વાસ-
વાળું કાકડું ને તેનું ઝાડ.

સુખડિયો, પું સુખડી. બનાવી વેચનારો;
મિઠાઇવાળો; કંદોષ; હલવાધ.

સુખડી, સ્ત્રીં ધી ગોળમાં ઘડેલાં લોટ શે-
કીને બનાવેલાં ખાવાનાં પદાર્થ. (૨) તળી
શેકીને બનાવેલી મિઠાઇ.

સુખડી, સ્ત્રીં દેશી પેટિઓ ને કારખાનાંમાં
કામ કરનારા નોકરોને સારી નોકરીના
બદલામાં મિઠાઇ તરીકે આપવામાં આ-
વતી બક્ષીમ તે.

સુખતળી, સ્ત્રીં જોડાના ટાંકા પગને તળિયે
પ્રુએ નહિ તે માટે જોડાની અંદર ના-
ખવામાં આવતું નરમ ચામડાનું પક

સુખક, વિં સુખ દેનાર; સુખદાયક; સુખ
વાળું; સુખ આપે એવું. હં સુતતુ!
સુખદ દાદા, સાંભરે છે તને કે?

સુખદાઇ, વિં સુખદાપી; સુખ આપે એવું.

સુખદાયક, વિં સુખ દે એવું; સુખ આપનાર.

સુખન, પું બોલ; વચન; વેણુ.-ભણે, ત-
મારો સુખન તામશે.

સુખપાદ, સ્ત્રીં સુખે બેસાવ એવી સુંદર
પાવખી; મેના.

સુખરૂપ, અં સુખમાં.

સુખસા, પું ઘડેલાં જોડા લોટ; રવો.

સુખવાસી, વિં સુખમાં રહેનાર; સુખથી
રહેલું; સુખમાં વસેલું; મોજ; આનંદી;
વેનથી મહેનત, દુઃખ વગેરે આપણા નહિ
વેકતા આરામથી રહેવાની ટેવવાળું; સુખી.

સુખવેલ, સ્ત્રીં એક જાતની યંત્ર; કબો-
દની એક જાત.

સુખશય્યા, સ્ત્રીં સુખરૂપે સુવાયે એવું સરસ
ને સુંદર બિછાતું તે.

સુખશાતા, સ્ત્રીં આરામ; નિરાંત; સુખ
અને શાંતિવાળી અવસ્થા તે. (૨) શાં-
રીરિક સુખ; આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

સુખાકારી, સ્ત્રીં સુખરૂપતા, તનમનની સુખ
કર અવસ્થા તે; સુખી હોયત; તંદુરસ્તી.

સુખારવાદ, પું [સં.] સુખનો સ્વાદ
લેવો તે; સુખાતુભવ; સુખ માણવાપણું તે.

સુખાળું, વિં સુખવાળું; સુખમાં રહેનારું;
સુખવાળી; સુખી.

સુખિયું, વિં સુખી, સુખભોગી.

સુખી, વિં સુખવાળું; તન,મન, અને ધનથી
સારી રીતે હોય એવું; આનંદી; શ-
રીર સંસાર અને આજીવિકા વગેરેની
મુશ્કિતિવાળું તે; સ્વાસ્થ્યવાળું.

સુગ, સ્ત્રીં કાષ્ઠ વસ્તુ કે દેખાવ વગેરે જોતાં
અથવા સાંભળતાં અગ્રિયતાની ક્રમક્રમી
આવવી તે, તીવ્રાભાવ વસ્તુભાવ; કંટાળો;
નિવેદ; ચીતણી; બુણા; જીરુખા.

સુગમ, વિં સહેલું; ઝડ થાય-આવડે એવું;
સરસ; સુતરું.

સુગરી, સ્ત્રીં એક જાતનું પંખી. ધાસની
સળિયો એક બીજ સાથે શુધીને ધર-
માળો બનાવવામાં આ પંખી બહુ ચતુર
અને ખંતી ગણાય છે.

સુગરો, વિં સખર; જેને માથે ગુરુ છે એવું;
કાષ્ઠ, અંકુશ-મર્યાદાવાળું; નગરથી હલકું.

સુગંધ, સ્ત્રીં સારી વાસ તે; યુગભો; પરિમળ.

સુગંધી, વિં સારીવાસવાળું. (૨) નં યુ-
ગભો; પરિમળ.

સુગંધીદાર, વિં સારીવાસવાળું; યુગભોદાર.

સુગામણું, વિં સુગ અંદે-આવે એવું; અ-
ગ્રિયદર્શન; બુણા ઉપજવે એવું.

સુગાડું, કિં અં અભાવ-બુણા થતી; યુગ
અં થતી; કંટાળો ખાવો.

સુગાળ, વિં અપ્રિય વસ્તુ જોતાંજ જેને
કંટાળો-સુગ આવતી હોય એવું તે; સહે-
જમાં કંટાળો યદી જાય એવું ચીતળીવાળું
સુગાળવું.

સુગાળવું, વિં સુગાળ.

સુધેડ, વિં સ્વચ્છ; ચોખ્ખું. (૨) ચતુર;
વિવેકી.

સુધકતા, સ્ત્રીં સુધકપણું; સ્વચ્છતા; ચો-
ખ્ખાપ.

સુચરિત, વિં ચોખ્ખી અને પ્રમાણિક ચાલ
ચલગત અને સુચારુદારવાળું; જીવન
દરમિયાન સારી રીતમાં રાખી હોય એવું;
નીતિ અને ન્યાયારવાળું; સારા પ્રમા-
ણિક જીવન કમવાળું; સદ્ગત.

સુચવણું, કિં સં સચના કરવી તે; બતા-
વ ; જણાવવું; ઇસારો કરવો. (૨) સમજ
એમ કરવું.

સુજન, પું સારો-પ્રમાણિક માણસ તે; જ-
ણવાન માણસ.

સુજનતા, સ્ત્રીં સજ્જનપણું; સારાપણું;
અસરાશી; બલાપ.

સુજની, સ્ત્રીં રજાઈ; આણું કે બરેણું આ-
દવાનું પાતળું જાદું-કી-તે.

સુજણું, કિં અં સગીરના અવયવ લોહી
બરાવારી ઉપસવા; ઉપસી આવવું; ફેલવું.
(૨) દેખાવું.

સુજશ, પું નામના; કીર્તિ; પ્રખ્યાતિ; લો-
કમાં સારું જોવાવું તે.

સુજણ, વિં ડાહ્યું; સારી રીતે વાત-વસ્તુવું
જણાકાર તે; ચતુર; પ્રવીણ. (૨) આહિ-
તગાર. (૨) અક્ષલમંદ; જણવું; બુદ્ધિમાન.

સુજાત, વિં સારામાંથી ઉત્પન્ન થયેલું; ઉચ્ચ
કુળનું; ઉમદા. (૨) બહું. (૩) સારી જાતનું.

સુજા, વિં સુજણ; સુજવાન ને સુજ સમજ-
નાર; જેને સારાપણની પિઝાન હોય એવું.

સુજતા, સ્ત્રીં સુજણપણું; સારી રીતે જણ-

વાપણું. (૨) સુજનતા; સૌજન્ય.

સુઝ, સ્ત્રીં સુઝ; સમજ; અકલ્પ; નજર પહોં-
ચવી તે. (૨) કર્તવ્યની પરખ તે.

સુઝવું, કિં અં દેખાવું; નજરે પડવું. (૨)
સમજવું; જાનવું; મનમાં આવવું. (૩)

બાસ થવો. (૪) અક્ષલ પહોંચવી. (૫)
પરખાવું.

સુઝતાળી, વિં ચાળીસ ને સાત; ૪૭.

સુઝતાળીસ, વિં ચાળીસ ને સાત; ૪૭.

સુઝતાળો, પું સંવત ૧૮૪૭ માં પડેલો
ફકાળ તે.

સુઝવું, કિં સં કાપણી કરવી; ઢાળવું; વીંઢવું.

સુઝી, સ્ત્રીં સોપારી કાતરવાનું ઝોળાર; સો-
પારી કાતણી.

સુઝો, પું મોટી સુઝી; કેરી વગેરે ફળની કાપ-
ણી. (૨) યુઝો; પોપટ (૩) બાસ થાય
એવી જમીન.

સુઝવું, કિં સં સંભળવું. (૨) કિંઅં
સુજવું; ફેલવું; દીમણુંવું.

સુણાવણી, સ્ત્રીં સુણવું તે; ફરિયાદ ને લમ-
તી બાળતો સંભળવી તે; સંભળવું ને;
ન્યાય તોળવા માટે બને પક્ષનાં કારણો
અને વાદવિવાદ સંભળવાપણું તે.

સુણાવણું, કિં સં સંભળાવવું. (૨) જણાવવું.

સુત, પું [સં.] પુત્ર; છોકરો; દીકરો.

સુતક, નં મરણ જનનને લગતી અરપર્યતા
રાખવી-પાળવી વગેરે તે; આશ્રય. ૧૦ પ્રં
રજારીનું સુતક=જેને પારજ આવે નહિ
એવું તે.

સુતણ, વિં સુદર યરીરવાળી; સ્વપ્ના; ના-
જુકડી. ૬૦ સુતણ ! સુખદ દાદા, સંભરે

છ તને કે ?

સુતર, નં સુતર; રેનો તાર; તાંતણે; દોર.

સુતર, વિં સહેલું; સુગમ; પાંચડું.

સુતરરેણી, સ્ત્રીં તળતાં સુતર જેવા તાર
પડી રહે એવી ગિઝાઈની ખાજણી. સુતર

રેણી ખંભાતની વખણાય છે.
 સુતરશાળ, સ્ત્રી એક જાતની ડાઘિર. એના
 ચોખા જરા જાડા હોય છે.
 સુતરાઉ, વિં રના તારની બનાવટનું; સુત-
 રેલ સુતરનું;—સુતરાઉ કપડાં.
 સુતરિયો, પું સુતરનો વેપારી. (૨) સુતાર.
 સુતરું, વિં સહેલું; સુમમ; સરસ.
 સુતળ, નં [સં.] ત્રીજી પાનાળ.
 સુતળણું, કિં સં જોડવું; સાંકળી લેવું;
 બાધવું. ઉં દેવ, દન મન આદિ પુતળારે
 . લોલ, પ્રુપ્ય પાપતણા સજ્જ થકી સુતળ્યાં
 રે લોલ. પ્રા. ઠા.
 સુતળી, સ્ત્રી ચણી પાતળી દોરી; સિંદરી.
 સુત્ત, સ્ત્રી [સ] પુત્રી, દીકરી; છોકરી.
 સુતાર, પું લાકડાનું કામ કરનાર—લાકડા
 ધડનાર; સુધાર; ઠાર.
 સુતારી, વિં સુતારનું;—સુતારીકામ, અજ.
 સુધાડિયો, પું એક જાતનું ધાસ.
 સુધાર, પું સુતાર
 સુદ, અં શુદ્ધ મક્ષ—અજવાળિયું મહા
 શુદ્ધસાતમ ને સોમવાર, એ તો મહુરત
 . સીધાં નિરધાર.
 સુદર્શન, વિં સારા દેખાવનું; રૂપાળુ. (૨)
 નં વિધ્યનું ચક્ર.
 સુદામન, અં દુઃસાન ન થાય તેમ, સવા
 મતીથી.
 સુદ્ધિ, અં સુદ; શુદ્ધ; શુદ્ધપક્ષ એમ; અ-
 જવાળિયું.
 સુદિન, પું સારો દિવસ; શુભદિન, આન-
 દનો વધાઈ—હરખનો દિવસ.
 સુરીયે, વિં ખૂબ લાણું, વિસ્તારવાળું; વિશાળ.
 સુદક, વિં ખૂબ મજબુત; ન તોટકે બાજે
 એવું; જરા પછુ ડાઘે નહિ એવું.
 સુદાં, અં સાથે; સહિત.
 સુધી, અં શુદ્ધિ.
 સુધ, સ્ત્રી [સં. સુધી] સારી બુદ્ધિ, સ-
 મજ; બાન; યાન.

સુધયુધ, સ્ત્રી [સં. શુદ્ધબુદ્ધિ] ચોખા
 બુદ્ધિ તે; વિદ્યારી, ઉદ્દેશમયી કે સ્વતંત્ર
 સમજશક્તિથી કર્તવ્યાકર્તવ્યનો નિર્ણય
 કરી શકે એવું યાન—સમજ તે; સંપૂર્ણ યાન
 —બાન તે; સ્થિર સ્વચ્છ મતિ તે. કિં પ્રં
 સુધયુધ ઉડીજવી—કર્તવ્યાકર્તવ્ય નિર્ણય.
 ચક્ર બુદ્ધિ જાતી રહેતી.—એની સુધયુધ
 હમણા ઠેકાણે નથી.
 સુધરણું, કિં અં સારા થવું; નીતિ રીતિ ને
 બ્યવહારની મમજમા આવવું; અનુત અને
 યુગાદ તથા સુમાર્ગ પર આવવું; નીતિનું
 યાન થવું (૨) સમરાણું; દુસ્ત થવું, દોષ-
 બગાડામયી બચવું. આ ધડિયાળ સુધ-
 રશે નહિ. એને હાથે રસોઈ સુધરશે નહિ.
 સુધરાઈ, સ્ત્રી સુધારો; સુધરવું તે. (૨)
 સુધરેલી સ્થિતિ
 સુધરાઈખાતું, નં સુધારો કરનાર ખાતું નગ
 બ્યવસ્થા રાખનાર મંસ્થા, મ્યુનિસિપાલિટી.
 સુધા, સ્ત્રી [સં.] અમૃત. (૨) મધ. સુ
 ધારસ=અમૃત જેવી મિઠાઈ.
 સુધાકર, પું [સં.] ચક્ર; ચંદ્રમા. ઉં
 ચરદ પુનમના સુધાકર સમજો.
 સુધારક, પું સુધારો કરનારો; સુધરેલો.
 સુધારણું, કિં સં સારુ કરવું; સારી હાલ-
 તમાં લાવવું (૨) નીતિ—બ્યવહારના સારા
 માર્ગ પર આવ્યું; સારુ યાન—સમજ
 આપવી. (૩) (૩) દોષ—બગાડા રહિત
 કરવું; જૂલ સુધારવી, શુદ્ધ કરવું. (૪)
 દુસ્ત કરવું; સમારવું; ‘દીકાક’ કરવું
 (યંત્રાદિકને) મોળવું; ચોખ્યુ કરવું.
 સુધારો, પું સુધરવું તે, સારું સુધક દોષ
 રહિત થવું તે; સોરાપણું; સુસ્થિતિ તે.
 (૨) દુસ્તી; મરામત. સારાપણા તરફ
 જવાનું વલણ તે; નકારાનો લાગ એને
 સારાનો સ્વીકાર કરવાપણું તે. (૩) સારા
 ધારા—નિયમોનું અનુવર્તન તે સુધારો.

મુધાંશુ, પું. [સં.] ચદ્રમા; ચંદ્ર; ચણી.
મુધી, અં. લગી; પર્વત. (૨) દરમિયાન.
મુધી, વિં. [સં.] સારી બુદ્ધિ; ઉડાણ;
શાણ.

મુધીર, વિં. સારી ધીરજ-પણીવાણ; કાવક;
• દરેલ (૨) હિંમતરાણ; અડગ; બડાદર.
(૩) દડ; સુરત.

મુધું, વિં. સીધું; પાંચડી (૨) સરલ; નિષ્ક-
પત્રી; દારપેચથી અઘાત; બોળું. (૩) ખરું;
સાચું. ઉં. મુધી વાન કેછને નવ ગમે.

મુનકાર, જી. અન્યકાર.

મુનન, સ્ત્રી. મુનમમાન થવાનો. એક મંદકાર.
આમાં લિંગપણિનું દાકણ-ત્રચ્ચાનો છેદ
કરવામાં આવે છે, ઉં. ચિરાજ ન હોત
તો મુનન હોત સગી.

મુનમુન, જી. અન્યમુન્ય; સામજી નહિ એવું.
મંદારહિન; તેમજ બોલે પણ નહિ એવું;
બાન ને સાન રહિન; ચૂપચાપ.

મુનાગેર, પું. પિગાય પાતી એક જાતની
લાલ માગી. લોહાના કાટના રંગવાળી મ-
ટાડી; સોનાગેર.

મુનામકી, જી. સોનામુખી.

મુની, મુસલમાની સંપ્રદાય. મુસલમાનોમાં
શિયા અને સુની નામે બે સંપ્રદાય
અથવા પંથ છે. શિયા સંપ્રદાય ઠાગા મ-
હમદપેગંબર સાહેબ પત્રી આનીને પહેલા
પ્રામાન તરીકે માને છે અને સુની સંપ્ર-
દાયવાળા પેગંબર સાહેબનાં અણુલખ્યાં
મુખવચનો અને કામ પ્રમાણે વર્તી પહેલા
ત્રણ ખલીફાઓને માને છે.

મુનું, વિં. સહવાસ વગરનું; એકાંતિક; મા-
ણસ-પડોત્તી કે માણસની વસ્તી વગરનું;
અડવું અતડું; બેકાતા, મિત્ર માનીક-રક્ષક
રહિત. ધણી વગર ઢોંગ સુના. (૨) ચો-
ખારહિત, ઉજડ; ઘાન; ઉજાગમણ ને
આનંદ રહિત. ઉં. સુનાં મદિર મેડી,
રાખ્ય સુનું આ સુનાં વિહારવનો. બા. જી.

મુનું, નં. સોનું; સુવર્ણ. ઉં. શોભે, સુનાની
કર કંઠણીઓ, જખૂડિયા બેસતી, બંગ-
ડીઓ-તર્મદ.

મુનેરી, વિં. સોનેરી; સોનાનું.

મુપડી, સ્ત્રી. નાનું મુપડું; ત્રણ, બાણ. કાના
કિનાર ને એક બાણ કાનાકિનાર નહિ
એવો અનાજ વગેરે, કાટકવાનો એક ધાટ.
(૨) પાણી ઉલેચવાનું મુપડા જેવું પાત્ર.
બનાવટ તે. (૩) મુપડા જેવી ચોરસ
ઉભી કિનારોવાળી માટી અને ધાતુ વગે-
રેની બનાવટ; નાની ચોરસ પકનાળ. કરા
ને પાંખ આગળ હાપરામાં રખાય છે.
૪ ગાડીનાં પેડાંના ફરવાથી ઉઠતી ધૂળ
અને કાદવ અટકાવે એવું પેડાપર રહેતું ઢાંકણ.

મુપડું, નં. અનાજ વગેરેને ઉછાળી કાપડીને
સાફ કરવાનો વાંસ, ધાસ અથવા ધાતુનો
ત્રણ બાણ ઉંચી કિનારોવાળો એક ચોરસ
ધાટ તે, મોટી મુપડી. ૨૦ પ્રં. મુપડે ને
ટોપલે=ખૂન; પુષ્કળ (૨) મુસળધાર.
મુપડે ને ટોપલે મે વરસે છે. કિં. પ્રં.
મુપડે આવવું=મટ આવવો. (૨) પહેલે
આણે સાસરે આવવું; કરકશિયાવર લઈ
સાસરે આવવું. (સુરત તરફ)

મુપતી, સ્ત્રી. પત્થર ધકનાર સલાટની હથોડી.
મુપન, નં. સ્વપ્ન; સ્વપનું. ઉં. માતાશરે,
આજે મુપન એવું દીકુંદે, અમૃતથી લાગ્યું
મુજને મીકુંદે.

મુપાત્ર, નં. સારું-વૈભવ-માણસ, વસ્તુ-વગેરે
તે. (૨) વિં. ચોખ્ખ; લાયક. (૩) ઉચ્ચ;
કુલીન; ખાનદાન. કહેં. મુપાત્રે દાન. લાંબ-
કને આપવું તે.

મુપુત્ર, પું. કુટુંબની આગર ઇજ્જતમાં વધારો
કરે એવો દીકરો તે; કુળદીપક.

મુપૂરત, સ્ત્રી. સુંપરત; સોંપણ; ભાગવણ.

મુસ, વિં. [સ.] સુતેક; ઉતેકું.

મુસિ, સ્ત્રી. [સં.] ધીરનિદા. (૨) ધે-
નની એક્કારતા.

સુસુદિ, સીં [સં] સારી પતિ; નીતિ રીતિ
અને કાષ્ઠના પશુ કન્યાણીની સુદિ તે;
સારી સમજ. (૨) નિષ્કપટ સુદિ; સ-
મિષ્ટા તે

સુમેદાર, પું સિપાઇઓની નાની દુકડીનો
ઉપરી અમલદાર; જમાદારથી ઉપલી પદવી-
નો અમલદાર; મોટો નાયક

સુમેદારી, સીં સુમેદારપણું. સુમેદાર તરી-
કેનું કામ-આધોષ તે.

સુમેા, પું (જ) નિઃસો; પ્રાંત (૨) નિઃસા
કે પ્રાંતનો ઉપરી અમલદાર, અમુક પિ-
રતારના મુલક ઉપર અમલ કરવાને નિ
માર્ગેસો અધિકારી તે.

સુમેાધ, પું [સં] સારો બોધ તે, શિખા-
મણી વાત તે. (૨) અહેસથી સમજાય
એવી સગવડ વાત-વિષય-વસ્તુ તે; અ
સમજાય એવી શિક્ષા તે.

સુભગ, વિં [સં] સુંદર, મજેનું; રમણીય
, (૨) નગીનદાર, ભાગ્યશાળી

સુભગા, સીં સ્વસ્થતાની સી, સુંદરી (૨)
નસીનદાર-ભાગ્યશાળી સી

સુભટ, પું મોઢ, લડવૈયો, યુદ્ધની, ભેગ
પર માણસ.

સુભગ્ય, નં દિત નસીમ તે, અદી વેળા
(૨) વિં નસીનદાર.

સુભાષિત, વિં સર્વ વચન વાક્ય વગેરે તે,
મધુર વાણીવાળું પદ; સારી રીતે બોલા-
યેલું તે

સુભુ, વિં સુંદર ભરવાળી, કમાનદાર સુ-
શોભિત ભવાંવાળી સી ઉં તમારા સમ
સુભુ તમને અવગત અને.

સુભતિ, સીં [સં] સુસુદિ (૨) ડહાપણ
(૩) અક્રાંત.

સુમન, નં [સં] પુષ્પ, ફૂલ

સુમસાન, વિં ભાન તેમજ વાયા રહિત;
મુગું અને ભાન વગરનું. જેમને તેમ પડી
રહેલું હોય એવું.

સુમાર, પું સુમાર; અંદાજ, અડસટ્ટો; આ-
શરો; અટકળ (૨) અનુમાની, માપ
વજન. (૩) નીશો.

સુમારે, અં આશરે, અડસટ્ટે; અંદાજે;
અટકળે

સુમુખ, વિં [સં] સારા સુંદર મુખવળું.

સુમુખી, વિં સુંદર મુખવાળી, સુતદના

સુમેરુ, પું એક મોટો ને ઉંચો પૌત્રલિક
પર્વત; મેરુ. ઉં સુમેરુ, રૂંમે પડતી સુરા.
પગાતણા પ્રપાતે હડતા લવે વયા

સુયાણી, સીં સોયાણી, દાયણ

સુર, પું [સં] દેવ, દેવતા, પિતૃધ (૨)
સુર, સ્વર, અવાજ-ગાયનનો

સુરઈ, સીં સિરોઈ, ઝાંકડા નળા જેવા મોનું
પાણી વાસણ

સુરખી સીં વાણી, વાવાણ, ચોખ્ખા તાળ
ને નદ સ્ત લોહીતી કળકો ને (૨) નેજ,
અગાઠ બબક (૨) અપર વંચગી

સુગજ, પું [વ. રૂચ] રૂચ, આદિલ, ગિ

સુન્ત, સીં ચંદ્રો, મુમાકૃતિ, સુનવડો
(૨) સમ, રતિ; ભભેગ

સુરતા, સીં નક્ષ. નક્ષ. કાન (૨) યાદ
દાન રમ્પિ (૩) સારી મોનમ

સુન્તી, વિં સુ ન મંતરી, સુ નતુ સુગ
ચહેરું (૨) સીં યાદ હોમ, રમ્પિ.
(૨) મોહ

સુરદાસ, પું હિંદીભાષાનો એક પ્રસિદ્ધ કવિ.
(૨) આધણો. -એવા સુરદાસને સુ કરે

સુરધન, નં પૂર્વજ.

સુરધણ, નં [સં] મેધ મનુષ્ય

સુરપતિ, પું [સં] ઇન્દ્ર; દેવનો રાજ.

સુરસ, સીં [સં] મનવાંછિન રજ આપ
નારી ગાય, કામધેનુ (૨) વિં સુવા
મિક. સુગંધિયત

સુરમેા, પું અંજનમાં વપરાતું એક ખનિજ
દ્રવ્ય, અંજનદ્રવ્ય; ધોગી આસમાની ધાતુ
ને બીજા દ્રવ્યો મેળવીને બનાવેલું આંજણ.

સુરલોક, પું. [સ્.] દેવલોક જ્યાં રહે છે તે સ્થળ; સ્વર્ગ; દેવભૂમિ; દેવ; ત્રિવિષ્ટપ.
 સુરવાળ, પું. પાપજામો; ચોરજો; લેધો.
 સુરંગ, સ્ત્રી. ખડકવાળી જમીનમાં કૃત્રે કરવા અથવા પથર કાઢવા માટે નાનું અખાઈ પાડી દારૂભરીને ઉડાડવાની ક્રિયા તે; પથર ઉખાડવાની અને ભારે વસ્તુ તોડી ઉડાડી મૂકવાની રીતક્રિયા તે. (૨) ભૂમાર્ગ; ભોંયમાંથી ખચીને કરેલો-કાઢેલો રસ્તો તે; ભોયરું. (૩) જોરથી ધારી જોને અથડાય તેને ઉડાડી કે એવી પાણીમાં ને ભોંયમાં મૂકવાની એક યનાવટ તે. -જર્મન કાઢેલો આવે નહિ તે માટે છોડાડની ખાડીમાં સુરંગો મૂકવામાં આવી હતી.
 સુરંગી, વિ. સારા-ભમકાદાર રંગવાળું; સારા રંગનું; સુરંગીમિત. (૨) ના ઉચા જાગનો રંગ નીકળે એવો પદાર્થ. મેરંગી. (૩) (૩) વિ. સરેરી; ત્રિભાસી; રંગીયું; મુશ.
 સુરા, સ્ત્રી. [સ્.] મદિરા; મધ; દારૂ પીવાનો.
 સુરાખ, સ્ત્રી. વિધ; વેલ; ગાકાઈ.
 સુરાપાન, ન. મધુપાન; દારૂ પીવો તે.
 સુરાંગના, સ્ત્રી. [સ્.] દેવલોકની સ્ત્રી તે; દેવી; દેવસ્ત્રી.
 સુરીનર, પું. દેવ; દેવ જેવો સારો મંત્ર માણસ તે; ત્રિષ્ઠ.
 સુરપ, વિ. સાઈ રૂપાળું; દેખાવડું; રૂપવાન; સુંદર; શકડું.
 સુરપતા, સ્ત્રી. દેખાવડાપણું; રૂપવાનપણું. (૨) સૌંદર્ય-સુન્દરતા.
 સુરેખ, વિ. ચોખ્ખા ચરેસ-જાણું; ભમકાદાર; ખેડ ખાંચણ રહિત-સ્પષ્ટ-પ્રકી સ્વચ્છ મુદ્રાનું. (૨) સુંદર; મજેનું. ચોખિયું. (૩) સંપાદિત.
 સુરેખા, સ્ત્રી. અગ્રી ભમક તે; સ્વચ્છ-ચોખ્ખી છાપ; સુસ્વચ્છતા. (૨) સુચ-કાપણ. (૩) સંપાદિત.

સુરેશ, પું. [સ્.] સુર-દેવનો ઇચ તે; દેવનો રાજા; ધન્ધ.
 સુરેશ્વર, પું. [સ્.] સુરેશ; ઇન્દ્ર; દેવનો રાજા.
 સુરેખાર, પું. ધોળો ને લાંબા પાસાનો એક ખાર. ફાડવાનો દારૂ યનાવવામાં, ધાતુઓ ગાળવામાં અને દવામાં વપરાય છે.
 સુલટાવણું, ક્રિ. સં. સુલટું કરવું; ચટું કરવું; ચવળે પાસે આણવું. ઉલટાવવાથી ઉલટું. તે સુલટાવણું. (૨) મધુ કરવું.
 સુલટું, વિ. મુશ, છાપ ઉપર દેખાતી રહે એવું તે; ચટું; સચળું; જેવું થટે તેવું; સચળ (સચળ) બાગ્યનું અવળાથી ઉમડું તે સુલટું. (૨) સચળ પડતું; અનુકૂળ; સાઈ.
 સુલતાન, પું. [શ.] મોટા સુલતાનો ઉપરી હકીમ તે; રાજા; પાદશાહ. (૨) સુખો; મોટા પ્રાંતનો અધિકારી.
 સુલતાની, સ્ત્રી. સુલતાનની દારૂદર્દી તે; પાદશાહી; સુલતાનનો અમલ તે. (૨) વિ. સુલતાનતું; સુલતાનને લગતું.
 સુલક્ષણ, વિ. સદગુણ; મારા ગુણનું; સારી રીતભાવ અને વર્તણૂકનું.
 સુલક્ષ, વિ. [સ્.] ઝટ મળે-પ્રાપ્ત થાય એવું; સહેલું; મ'વા તથા જાણવાને કઠિન નહિ એવું; સરલ; સુગમ.
 સુલભતા, સહેજ મળવાપણું; ઝટ પ્રાપ્ત થવાપણું; સહેલાઈ; અનુકૂળતા; સુગમતા.
 સુલક્ષિત, વિ. [સ્.] ખોલેલ; છખીયું; ઉમળકા આણે એવું-સુંદર. (૨) સુક્રમરતા. મુદતાવાળું.
 સુલાખ, સ્ત્રી. વિધ; વેલ; ગુલાખ.
 સુલક, વિ. મિલનસાર; મળતાવડું. (૨) સુલક્ષણ. (૩) નરમ-સદાચારવાળું.
 સુલેહ, સ્ત્રી. સલાહ; ચાંનિ; લડાઈ ટ'ટા રહિત હયાટ રહિત દેય ને લોકની હાલતનો વખત તે; અનુદેવમણાનો કાળ તે. (૨) સમાધાની; સંપ, સ્વદાની ખાંડવાળ તે.
 સુવર, ન. હકર; શુદ્ધ; વસાહ.

સુવર્ણ, નં [સં] સોનું; કેમ; કંચન. (૨)
 વિં ઉજળા ગૌરવર્ણનું.
 સુવર્ણતા, સ્ત્રીં સુવર્ણપણું; સુવર્ણશ્વતા.
 સુવા, પું, એક જાતનાં મુખ પિદાર મસાદાનાં
 ખી. એ ગરમ ને પાચક છે.
 સુવા, પું સવા; અનુકૂળ પવન તે. (૨)
 અનુકૂળ-લાભકારક સમય; સારો; સહાયક.
 વખત.
 સુવારોગ, પું પ્રસૂતિમાંથી લાગુ પડેલો-એક
 સ્ત્રીરોગ; સુવાવડમાંથી લાગતો રોગ.
 સુવાવડ, સ્ત્રીં જનન કાળ-પ્રસંગ તે; પ્રસૂતિ;
 * બાળકને જન્મ આપવાનો અને તે પછીની
 માંદગી અથવા અશક્તિનો વખત.
 સુવાવડી, વિં પ્રધના; બાળકને જન્મ આપ્યા
 પછીની અશક્તિ કે માંદગીવાળી; સુવાવડ
 સુતેલી સ્ત્રી.
 સુવાસ, સ્ત્રીં સારી પરિમળ ખુશબો; સુગંધ.
 સુવાસણ, વિં સૌભાગ્યવતી; સોહાગણ; જેનો
 પતિ જીવતો હોય એવી-સ્ત્રી.
 સુવાસણી, સ્ત્રીં સૌભાગ્ય-એવાનવાળી સ્ત્રી
 સુવાસિત, વિં ખુશબોદાર.
 સુવાસિની, વિં સોવાસણ; સૌભાગ્યવતી.
 સુવાણું, વિં સુવાણું; લીસું; મુલાયમ-નરમ
 લીસી સપાટીવાળું. (૨) સૂતક
 સુવાંગ, પું સ્વાંગ; પોષાક. (૨) વેષ. (૩)
 ખીજનો ભાગ નહિ ને પોતાનું જ હોય
 એવું તે.
 સુવાણું, આરામ; ફેર. (૨) મમત; મજા;
 આનંદ.
 સુવું, કિં સવું; શયન કરવું. (૨) ઉધવું.
 સુશિક્ષિત, વિં [સં.] સારી કેળવણી પામેલું;
 બહુ ગણ્યું; કેળવાયેલું.
 સુશીલ, વિં સારા નરમ સ્વભાવનું; ગુણવાન;
 વિવેહી; મર્્યાદાથી.
 સુશીલતા, સ્ત્રીં સુશીલપણું; સરસ ને નરમ
 પ્રકૃતિ તે.
 સુશીક્ષિત, વિં ખૂબ શોભાવાળું.

સુપુસિ, સ્ત્રીં ગાદ ઉંધ; નિદ્રા; જેમાં નોકાઈ
 બાગતની સ્મૃતિ રહેતી નથી એવી નિદ્રા
 તે. (૨) સ્વાપ્ન.
 સુપુરના, સ્ત્રીં એક શ્વાસ નળી; નાકની વાટે
 જે નાકીમાંથી શ્વાસ નિકળે છે તે.
 સુસવાટ, સ્ત્રીં પવનના સપાટાનો અવાજ;
 જેરથી પવન વહાતાં થતો અવાજ. (૨)
 તીર પાથર વગેરે વાતાવરણમાંથી વેગે
 પસાર થતો અવાજ.
 સુસવાટો, પું સુસવાટ; પવન ચિરાતાં થતો
 એવો અવાજ. (૨) વેગે ધમતા પાણીનો
 અવાજ. (૩) પવનનો ઝાટો; જેરદાર
 હલેરિયું.
 સુસવાહ, સ્ત્રીં અવાજની પરપરા; ધોર;
 ધોવાટ; કલામકોર :-રાતે કુતરાં સુસવાહ
 કરી ચૂકે છે. (૨) મજબૂત, તિમિમલ.
 સુસવાડો, પું જેરદાર પવનનો ઝપાટો અને
 તેનો અવાજ તે; જેરથી પવન વહાવો-
 નીકળવો તે; જેમદાર નિસાસો; નિશાસ;
 કુશરાડો.
 સુસ્ત, સ્ત્રીં આગસ; મંદ; ક્ષીણ; એટલી
 સુસ્તી, સ્ત્રીં આજન ઉધવું થેન (૨) અશક્તિ
 મંદતા; શૈથિલ્ય
 સુસ્તર, પું સારો અવાજ તે.
 સુહાગ, વિં મધુર; સુંદર; શોભિતું.
 સુહાગણ, સ્ત્રીં સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી. (૨) માનિની;
 વહાલી પતિના પ્રેમવાળી સ્ત્રી. (૩) સોવાશણ.
 સુહાગી, વિં સુભાગી; સુખી. (૧) વૈભવી;
 સૌભાગ્યશુભ.
 સુહાવું, કિં અં શોભવું; દીપવું; સાઈ
 લાગવું. -દેખાવું, તે.
 સુહૃદ, પું [સં.] મિત્ર; દોસ્ત; સોજાતી. (૨)
 વહાલું; સ્નેહી.
 સુહૃદજન, નં સ્નેહીજન; વહાલાં. મિત્રતા
 -સ્નેહવાળા-આત્મ માણસો.
 સુજ, નં શય; એક જાતનું તીક્ષ્ણ દરદ.
 (૨) ધોર.

મુંખળાં, નં મુંખળું; ઉળી ઉપરનાં સોય જેવા રેસા; પાતળા તીજા ને લાંબા ક્યુ-સલા પરના રેસા તે.

મુંઘવું, કિં સં નાકથી વાસ લેવી. (૨) નાક વાટે કોઈ ચીજ અંદર લેવી:-તપ-ખીર મુંઘવી.

મુંઠ, સીં [સં.] તિમાચવાળા એક કંદની મુંઠવણી; મુંઠવેલું આફ. એ પાચક ને બળ આપનાર છે તેથી એમ કહેવાય છે કે, કોની માએ મુંઠ ખાધી છે ?

મુંઠીપાક, પું મોટા ભાગ જેમાં મુંઠનો હોય એવો પાક. ધણે ભાગે પોષ્ટિક દવા તરીકે વપરાય છે. (૨) માર.

મુંઠ, સીં મુંઠ; હાથીનો નાકનો અવયવ, કે જેવડે તે ખોરાક અને ખીજ વસ્તુઓ લે છે. હાથીનો આ અવયવ તેને હાથ તરીકે ઉપયોગમાં આવે છે.

મુંઠહી, સીં નાનો ટોપસો; ખોચિયું; ટોપલી.

મુંઠસો, પું મોટી મુંઠહી; ટોપસો.

મુંઠિયું, નં માટીની ગાળી નાંચે મૂકવાનું ઘાસનું ઉઠાણું. એ ઘાસના રેસા અને સાંકા સળાઓ વગેરેનું કુંડાળા જેવું બને છે.-મુંઠિયું ને સાવરણી.

મુંઠર, વિં [સં.] આંખને અને મનને ગમે એવું સાફ; રૂપાળું; મનોહર. (૧) શોભા વાળું. (૨) દેખાવમાં રમણીક લાગે એવું; દેખાવકું; મળેલું.

મુંઠરાંગી, વિં દેખવડા-મળેના મનોહર અંગવાળી સ્ત્રી; રૂપવાન રૂપાળી.

મુંઠરી, સીં [સં.] રૂપવાન-સ્ત્રી; દેખવડી-મોહક સ્ત્રી. ઉં તમેય છે મુંઠરી !

મુંઠયાણી.

મુંવાળી, સીં મુંઠવીને તમેલી પૂરી.

મુંવાળું, વિં સ્પર્શ કરતાં મરમ પોતું ને લીધું લાગે એવું; નહિ અપ્રમથકું.

મુંકર, નં મુંકર; મુંક; મુંકર.

મુંક, વિં મુંક; નહિ લીધું; તાજગી વગરનું; મુંક; મુંકાઇ ગયેલું. (૨) મિનાચ વગરનું; જેમા જલાંચ ન હોય એવું (૩) સત્વહીન નર્મણ. (૪) નહિ પુષ્ટ; નહિ ભરાઈ; પાતળું. (૫) ધન રહિત; જેમાંથી કંઈ પ્રાપ્ત થાય નહિ એવું; કોરું.

મુંકા, પું મુંકા; તમાકુનો છોકા; જરદો.

મુંકત, નં [સં.] સારી રીતે ખોલાયેલું; મળેલું કુંકું વાક્ય. (૨) નાનું વૈદિક પદ.

મુંકિત, સીં ચક્તિ; છિપોલી; સીપ.

મુંકમ, વિં [સં] પાતળું; ઝીલું; બારીક; ધણુંજ નાનું. (૨) અલ્પ; થોડું. (૩) અત્યંત નાણુક. (૪) તીક્ષ્ણ.

મુંકમદરીક, વિં બારીક વસ્તુને દેખાડનારું; અલ્પ હોય તેને મોટા રૂપમાં દેખાડે એવું.

-મુંકમદરીકયંત્ર=બારીક ચીજને મોટી કરીને દેખાડે એવી રીતે ગોઠવેલા કાચનું યંત્ર તે.

મુંકમદરી, વિં બારીક નજરે જોનાર; ઉઘણમાં ઉતરીને ઝીણવટથી જોનાર. (૨) ચતુર; અંતઃપાતી; તત્ત્વદર્શી.

મુંકમદેહ, પું [સં.] શરીર-દેહથી છુટા પડેલો જીવ જેનો આશ્રય કરી રહે છે એવો કલ્પિત બારીક દેહ તે; લિંગ દેહ-શરીર.

મુંગ, સીં મુંગ; ધૂણા; કંટાળો; ચીતળી. સાંભળતાં કે જોતાં તિરસ્કાર અને અભાવ અણમો ઉત્પન્ન થવો તે; કંપારી.

મુંચક, વિં જેથી ચેતવણી મળે એવું; સચના આપે એવું; ઇસારે સમજાવ એવું; માર્ગ મુશ્કેલીમાંથી છુટકારો મુજાડે એવું; કર્તવ્યપ્રેરક.

મુંચના, સીં ઇસારો; ચેતવણી; સાતધ રહેવાની ખબર; પ્રેરણા.

મુંચિ, સીં [સં.] મુંચી; પાદ; સાંકળિયું. (૨) સોપ.

સૂચિકા, સ્ત્રીં યાદી; દીપ, અનુક્રમણિકા,
સૂચિત, વિં સૂચના થયેલી-કરેલી હોય એવું
તે; જણાવેલું; આગળથી ચેતવણી આપેલું
દર્શાવેલું; બતાવેલું; સમજાવેલું.

સૂચિપત્ર, નં સંકળિયું; અનુક્રમણિકા; યાદી;
ક્રમાનુસારી દીપ તે.

સૂચ, સ્ત્રીં ગમ; સમજ; જ્ઞાન. (૨) પરીચ;
કાર્ય કરવાની કુશળતા. (૩) ઉકેલ.

સૂડવ્યાજ, નં રૂપિયા રજા હોય તેટલા
વખતનું સાંમટું વ્યાજ તે

સૂડી, સ્ત્રીં સુડી; સોપારી કાંતરવાની કાંતર;
કરડા કે બારીક ચુરી કરવાનું જોખર.

સૂડો, પું મોટી સુડી. (૪) કેરી વગેરે મોટાં
ફળ કાપવાનું જોખર.

સૂત, પું [સં.] સારથિ, રથ હાંકનર.

સૂતક, નં જન્મ તેમજ મરણ વગેરેની
આબાહિતે તે; મરણ અથવા જન્મના આ
શોચથી પળવામાં આવતું અલગપણ તે.

સૂતકી, વિં જન્મ મરણની અપવિત્રતાથી
દૂષિત; જેને સુતક લાગેલું હોય તે.

સૂતિકા, સ્ત્રીં [સં.] સુવાવડી ઓ.

સૂતિકાનૃલ, નં સુવાવડખાનું.

સૂત, નં [સં.] તાર; તાંતણે; દોરો. (૨)
રેનો તાર-તાંતણે તે; સુતર. (૩) નિયમ;
ધારો. (૪) નાનું વાક્ય; કુંકું વગન; થોડા
જગદ કે અક્ષરોમાં ધણે અર્થ સમાવેલો
હોય એવી રીતે જનાવેલું નાનું વાક્ય
પદ તે (૫) પદ્ધતિ. ગોડવણ.

સૂતધાર, પું નાટક બંજનનારો; કોઇ કાર્ય
કે કંઈકના ચલાવનાર તે, નટલોકનો નાયક.
(૨) સુતાર.

સૂદ, અ. (સ્ત્રીં) શુક્રવપક્ષ. અજગણિયું; સુદિ.
સૂધ, સ્ત્રીં [સં. સુધો.] સારી ભુલિ; સુસ
મજ; બાન; સંજો. (૨) મંજાગ; ખજર
કિં પ્રં સુધ આવરી=જાન આવવું. (૨)
સમજ પડી-અનુભવથી.

સૂધી, અં સૂધી

સૂનું, વિં સૂનું; એકાંત; વસ્તી રહિત; સહ
વાસ-મમત આપનાર વગરનું તે; ઉગડ.

સૂક, નં બિનનું વજન.

સૂમ, પું કૃષણ; કંજુસ; બખીય, કહેં સૂમ
દાનારનો એક વરો.

સૂર, પું સ્વર; અવાજ; રાગ. (૨) સૂરજ.
(૩) શર.

સૂરજ, પું [સં. સૂર્ય] રવિ; આદિત્ય સૂર્ય.
સૂરજ, નં એક જાતનો કંદ. એવી મોટી

મોટી થાય છે

સૂરિ, પું [સં.] કવિ, પંડિત; વિદ્વાન. (૨)
ધર્મશુર; સાધુ.

સૂરિયું, વિં શર ચઢાવે એવું.

સૂરી, સ્ત્રીં સતી, પતિ સાથે બગ્ન મરવા
તેવાર થયેલી સ્ત્રી. (૧) વિં પાણીધાર;
તેજ. ઉં સૂરી શર ચઢાવિયું; જોખારીને
ખચીત

સૂરો, પું જહાદર; જનની માણસ.

સૂર્ય, પું [સં.] જેના ઉત્પાસ્તથી દિવસ રાત
થાય છે તે સર્વ મહામાં એક તેજસ્વી મહ
તે; આદિત્ય; રવિ; સૂરજ.

સૂચકાન્તા, પું [સં.] સૂર્યમણિ; જેમાં વધુને
પડતાં સૂર્યિજો આમં ઉત્પન્ન કરે છે તે
કાચમણિ; સ્ફટિક

સૂર્યમહણ, નં [સં.] સૂર્ય, ચંદ્ર અને
૫૪ની સીધી લીટીમાં આવતાં અંને લીધે
સૂર્યગિજનો જે ભાગ ૫૪ની પરથી જોયો
દેખાય છે તે; ચંદ્ર આડે આવવાથી સૂર્ય
જિંજનું દંકાનું તે

સૂર્યપૂલ, પું ઓપધિઓને સૂર્યનો તડો
ખવરાવેલો તે.

સૂર્યબંધ, નં સૂર્યની ગ્રાગ તખતી તે;
થાગ જેનું ગ્રાગ સૂર્યનું ચક્રકું દેખાય
છે તે; સૂર્યમંડળ.

સૂર્યમંડળ, નં સૂર્ય અને તેની આસપાસના
મહેનો મળક તે. (૨) સૂર્યગિં,

સૂર્યમંડળ, નવ સૂર્ય અને તેની આસપાસના
ગ્રહોનો સમૂહ તે. (૨) સૂર્યમંડળ.

સૂર્યમાળા, સૂર્ય અને તેની આસપાસ
ફરનારા ગ્રહોનું ચક્રર વર્ણવ તે; સૂર્યને
તેના ગ્રહોનું કુળખું.

સૂર્યસ્થિત, પું. [સં.] સ્થપતું આચમણું તે.

સૂર્યોદય, પું. [સં.] સૂર્યનું ઊગવું તે.

સૂર્ય, વિ. પાશઃ; સીધું. (૨) મરણું. (૩) ના-
સમાધાન; નિવેડો; પતવણી ગ્રહો-તકરાર
હોય તે ભાગી મલાહ મેંપ થવા તે;
સમાધાન થવું તે.

સૂર્ય, નં. જુડ; હકર.

સૂર્યા, જુ. સુવા.

સૂર્ય, કિં. અં. ચપન કરવું; લોટવું; આડાયવું.

(૧) ઉંધવું; નિષ્ઠા કરવી; ધોરણ.

સૂર્યપું, કિં. અં. સીતકાર કરવો; જોરદાર
આસની ધોર નિકળી. સુ-સુ ચામ એમ
કરવું. ઉં. સીતકારો સૂર્ય, લવે, ઉડીકડી
કોડે, પડે જીતે. ગીતગોવિંદ.

સૂળ, નં. શ્યા; કારો.

સૂળવું, કિં. સં. ઉત્પન્ન કરવું; બનાવવું.

ઉં. સુજી નથી સુંદર ! એકલી તને.

સૂણિ, સૂ. [સં.] અકુશ.

સૂણ, વિ. [સં.] બનાવેલું; ઉત્પન્ન કરેલું; પેદા
કરેલું; ઉદ્ભૂત.

સૂણિ, સૂ. [સં.] વિશ્વ; જગત; દુનિયા.

(૨) ઉપત્તિ, ઉદ્ભવ. (૨) પૃથ્વી;
પૃથ્વીશોક.

સૂણિજન્ય, વિ. સૂણિ થઈ ઉપજેલું જગત-
મનું; કુદરતી.

સૂણિલીલા, સૂ. આ જગતની જે ઉચ્ચ-
પાથશે, વ્યવમાશે અને તેના વિવિધ
દેરદારો વગેરે તે (૨) કુદરતની શોભા-
રચના ને સૌંદર્ય વગેરે તે.

સૂણિસૌંદર્ય, નં. કુદરતી-કુદરતની મનોહરતા
અજ્ઞા શોભા તે, જગતની જે સ્વાભાવિક
રમણીયતા કે સુંદરતા તે.

સે, સૂ. સહનશક્તિ; અભ્યાસ. (૨) ટેવ;
રવાજ. (૩) શેઠ; છાયા; દાખ.

સેક, પું. શેક; ગરમ પાણી અથવા તપાવેલી
ઝીંજથી શરીરને ગરમી આપતી તે.

સેકટો, પું. સરખો.

સેકવું, કિં. સં. શેકવું; ગરમ પાણી, વરાળ,

કે તપાવેલી ઝીંજથી શરીરને ગરમી આ-

પતી; શેક કરવો. (૨) અગ્નિ ઉપર ગરમ

કરવું-તપાવવું. (૩) જુનું, કોઈ તળવું;

અગ્નિ ઉપર નાખી અથવા અગ્નિ લગાડીને

કેડવું. (૪) સંતાપવું; ચિંતા કરાવતી બાળવું.

સેખમ, સૂ. સેખાઈ, બકાઈ; પતરાળ; ગર્રી.

સેખી, સૂ. બકાઈ, પતગળ; ગર્રી.

સેચન, નં. ધીરેધીરે પાણી પાવું-સિંચવું

તે; ધીમે ધીમે-થોડે થોડે રેકયા કરવું

તે; છાંટણ.

સેજ, સૂ. શ્યા; પયારી. (૨) રૂદન; રોવું તે.

સેજ, વિ. જરાક; થોડું; અલ્પ. (૨) અમ-

રત્ન; પ્રયોજન રહિત.

સેજસાજ, વિ. થોડું ધણું અમરત-લગારેક.

(૨) અં. મરકરીમાં; ગમતમાં સહેજજ

એમ; ઉપરચોટિયું; નામનું.

સેજર, નં. વરાળ. (૨) અંધ; થોડો ભાગ.

સેજરત, અં. સહેજ, અમરત; કારણે-ગર્ભિ

આવતા; હસતા કે મનક દાખલ

સેજિયું, નં. પચિયું, હુંકાર વગરનું ધોતર.

સેજી, નં. મગતાપણું, ચુણાંચ; સ્વભાવ-

સાદસ્થ. (૨) રૂંડું; આભિજાત્ય; આ

છાકરામાં એના આપતું જરાય સેજી

નથી. (૩) સોજ; ચુણવણી

સેજે, અં. વગર મહેનત; શેગટ. (૧) સહેજ

અમરતજ.

સેકડી, વિ. ગરીબ-નિર્મળ જમ આમ તેમ

માથા મારનારી; હલકા પેટની.

સેક, સૂ. હળની લાંબી સીંધી ધરી તે. (૨)

ધાર; ધારા; પ્રવાહની જે જોરદાર ધારા

તે:-દૂધની સેડ. કુવારામાંથી સેડા ફૂટે છે.

(૩) પક્ષ; વગ. (૪) જોર-સેધ.

સેડા, પું. ખેતરની હઠ ઉપરનો ખાંધ, સી-
માનો ખાંધ. (૨) સીમા; પાણી; હઠ. (૩)
પગરસ્તો શેરડો.

સેડા, પું. સેડા.

સેધ, ઓ. શય; બિંડી.

સેધિયું, નં. શયનું છુમકું.

સેધી, ઓ. સહનતા.

સેતરજ, પું. ચોપટ યુદ્ધિબળની એક રમત.

આમાં રાજ, વજર, હાથી, ઘોડા,
પેદાશ વગેરે રાજ વિગ્રહનો ઠાઠ હોય છે અને
બેઠા બાળુના એ મહોરાની હારજીતનું
ખેલન તેમાં ખેલાય છે. એમાં ૩૨ મહોરા
હોય છે, આ રાજસી યુદ્ધ ખીલવે
એવી રમત છે.

સેતરજ, ઓ. રંગદાર જડા સુતરના વણ-
ટનું પાથરણું; જાળમ.

સેતાન, પું. [ફા.] જૂતપ્રેત. (૨) દુધ-
નાકારા માણસ; બૂડો સેતાન છે.

સેત, પું. [સં.] પૂત; પાણી ઉપર ધબને
જ્યા આવવા માટે, બાધિલો રસ્તો.
રાગનો સેત

સેતર, નં. એક જાતનું ઝડ અને તેનાં જળ.
આ ઝડનાં પાંદડાં ખાધને કીડાઓ રેસ-
મના તાર દાઢી કાઢેલાં બનાવે છે.

સેન, નં. [સં. સેન્ય] સેના; સૈન્ય, ફોજ;
હરકર. (૨) આખનો ચાળો; સાન:-ને
નસેન.

સેનવો, પું. સેન નામની જાતિનો માણસ.
સેના, ઓ. ફોજ; હરકર. (૨) માણસ વ-
ગેરેનું મોટું ટાણું અથવા ધાકું તે; સદાપક
સમુદાય. (૩) જખતર; દવસ

સેનાની, પું. [સં.] લશ્કરી ડુકડીનો જપરી
નાયક.

સેનાપતિ, પું. [સં.] આખા સૈન્યનો ઉપ-
રી સરકાર તે.

સેનો, પું. ધાયેલું જાડું પથુ ધટ સદાઈદાર
સુતરાઉ કાપડ તે.

સેપ, નં. સેગ; સેધ; સશરજન; એક જાતનું
જળ.

સેર, પું. શેર; ૪૦ રૂપિયાભાર જેટલું વજન
તે; મણનો ૪૦ મો ભાગ; વજન. (૨)
(૨) શેર; વાધ,

સેર, ઓ. શળી; ઠામ-કુચની પાતળી ને ચ-
પટી પાનક; ધાસનું ધાંતું તરખાલું-તર-
ખાલું. (૨) માળા; મણકાની આવલી. (૩)
ચુંચેલી દોરી; સાંકળી; તાર, તાંતણું. (૪)
ધારા:-દૂધની સેર. (૫) આંટો; દેરો;
આનંદ-મે. જમા કરવું તે. (૬) નાડી;
રંમ; રધિરની દોડ:-સેર આવવું=રંમે
રંગમાં જૂત કોષ વગેરેનું બરાધ આવવું.

સેરદી, ઓ. સાંકડી પગવાઠ; પંચે ચાલી
જવાય એવો રસ્તો. (૨) શેનડી, જીંદ
(૩) શેરી; પોળપાટો.

સેરડો, પું. સાંકડો-પગરસ્તો; વાઢ; મારગ.
(૨) ઝાધરાગો; સગ; વળ; ઝાંખી કર-
ચલી. એને ગોઝે સેરડા પડી જાય છે.

સેરમાઈ, ઓ. એક જાતની માછલી.

સેરવણું, કિં. સં. [સં. સર્] ખસેડવું;
સરકાવવું. (૨) લપસી જાય એમ કરવું.

સેરવો, પું. માંસને ઉકાળીને બનાવેલો રસ તે.

સેરિયું, વિં. સેર માથ-સમાય એવું. (૨)
ના. સેર બાર માથ એવું પાત્ર અથવા
મથ તે.

સેરિયું, નં. બિંડીની જાતના એક છોટું બી
તે. સેરિયાં. એ દોરને ખવગવાય છે.

સેરી, ઓ. સેરી; નાની પોળ; રણિયું.

સેરીસોબાન, પું. એક જાતના જાતો મુઠો
નિર્મીત-ગુદર. આ ધણ તરીકે વપરાય છે.

સેરો, પું. પોતાના અભિપ્રાયનો ફોર લેખ;
મનદર્શક લેખ.

સેસ, ઓ. આનંદોર કરવું કરવું ને મોજ
માગી તે. (૨) ખતરની છાટ

સેલ, વિં સહેલું; નહિ કહેલું; અધરું નહિ
એવું. ઉં દાતાને મન સેત છે.

સેલડમેલી, વિં અણસમજનાં-આળભાનથી-
હસેતા જેવી લાગતી; આનંદી-મોઝલી;
પ્રેમની વેળ ગાંડી; મોજ-ટાપટીપને ફટ-
ઠાપની ધુનવાળી; મુઝા.

સેલડી, સીં સેલડી; મીઠા રસભર્યા સાંઠાની
વનસ્પતિ. એના રસનો ગોળ ને ખાંડ વ-
ગેરે થાય છે; ઉસ; કંઠુ. ઉં સેલડી સા-
કરગોળ.

સેલકું, નં સેલકું; કુંવરતું ફૂલ.

સેલરું, નં સેલરું.

સેલાણી, વિં ગોણ, ફકડ; આનંદે હરે હરે-
ને મોજ કયાં કરે એવું; આનંદી; ખુશ
મોકળા-લહેરી સ્વભાવતું; સહેલાણી.

સેલારસ, પું સિહારસ; એક જાતનો ચી-
કણો પાત્રપ્રુષ્ટ પદાર્થ.

સેલારી, સીં સીએને પહેરવાતું કસબી
કાર પાલવતું સુંદર વસ્ત્ર.

સેલાસાડી, સીં સેલારી; કસબી ને બારીક
વણાટનું વસ્ત્ર.

સેલી, સીં હેલી; રાખ; હાર.

સેલું, નં બારીક વણાટનું કસબી વસ્ત્ર; ક-
સબી ઉપરણો.

સેલું, વિં સહેલું; સુગમ; સુતરું.

સેસા, પું ગાય વગેરે ઢોરને દોહતાં તેના
પાછવા પગ બાંધવા તે. (૧) ઢોર ફોદને
દોહાણી ઉડાડી મૂકે નહિ તે આટ તેના
પગ બાંધવાનું દોરકું. સેસો બાંધવો-વાળવો.

સેવ, સીં [સં. સેવા] ચાકરી; પૂજા.
(૨) મહં યજ્ઞાની કણકના તાર-તાંતણા તે.
મહંના મેદાની કણકના તાર જેવા
તાંતણા કાઢી સુકવાય છે. એને ઉઝળતા
પાણીમાં બાફી પાણી કાઢી નાંખી ધી
ગોળ કે સાકર સાથે ખરાય છે. યજ્ઞાના
સોટની સેવ ખારી મસાલાદાર કરાય છે.

સેવક, પું [સં.] બકત; ઉપાસક; સેવા
કરનાર; સિધ્ધ. (૨) તાળેદાર; આધીન
જન. (૩) પગાર લઈ કામકાજ કર-
નારો નોકર; ચાકર.

સેવકાઈ, સીં સેવા કરવાની રીત તે; સેવા
કરવાપણું.

સેવડ, અં છેવડ; આખરે; અંતે; પરિણામે;
છેલ્લું.

સેવડી, સીં સાધુડી; આર્જી.

સેવડો, પું [સં. અમળ] જનસાધુ; ત્યાગી;
યતિ; દીક્ષિત.

સેવતી, સીં એક જાતનાં સુગંધીદાર ફૂલ
અને તેની વેલ તે.

સેવન, નં સેવવું તે; સેવા. (૨) પંખીની
માદાએ ઇંડાને ફુંક આપવા તેપર બેસવું તે.

સેવના, સીં સેવા કરવી તે.

સેવર્ધન, વિં ઉત્તમ જાતિનું-સોપારી. સો-
પારીની એક ઉચી જાતનું વિરોપણ.

સેવવું, કિં સં [સં.] સેવા કરવી. બજવું; રાત
દહાડો સાથે રહી સેવ્યની તહેનાત ઉડા-
વની. (૨) પંખીની માદાએ ઇંડાને ગરમી
આપવા તેની ઉપર બેસવું. (૩) કામમાં
લેવું.

સેવંતરું, એક જાતની સોપારી.

સેવા, સીં [સં.] ચાકરી; નોકરી. (૨) પૂજા.
(૩) સારવાર; ખરદાસ્ત.

સેવાળ, સીં માથુ પાણીના પ્રવાહમાં થતી
નિમાળા જેવી મુવાળી વનસ્પતિ; લીધ;
પાણીમાં રહેતા પત્થર-ચુનાગચ્છીવાળા
ભાગ પર થતી નાચુક લીસી વનસ્પતિ.
ઉં ખરી પ્રીત સેવાળની તે જળ ભેગી
સુકાય. (૨) વાળા; રેસ; તંદુ; નસ.

સેવિત, વિં સેવેલું; સેવાઈ ઠોપ એવું.

સેવું, સહેલું; સેલું, અનુકૂળ પડવું; જમવું.
(૨) સહેલું; ખાદ્ય આવવું. (૩) ધણી
વાર ટકવું.

સેવું; સહેવું; સહન કરવું; ખમવું; સાંખવું.
(૨) ધરવું; ઝીલવું. (૩) વેઠવું.

સેવે, ઓં સેવધ; સેવી; સેવ. ધડના મેદાની
કણકને વણીને બનાવેલા તાર-તાંતણા તે.

(૨) અણાના લોટની કણકને ઝારામાં
ધરીને તળવા માટે પેણામાં પાડેલા
ખારા તીખા તાર તે.

સેવ્ય, વિં [સં.] સેવા કરવા ભોગ; સેવાને
લાયક; બળવા લાયક; ચાકરી કરવા
લાયક.

સેસ, ઓં વરકન્યા અને અપરણિયાત ઓને
અનુક્રમે વિવાહ અને સીમતોજનની
દીક્ષા વખતે બોખામાં નાળિયેર, પાન,
સોપારી અને શ્પિથો આપવામાં આવે છે
તે; પોસ. સેસ અથવા પોસ ભરવી-ભરા-
વવી એમ કહેવાય છે. ઉં કોણે તારી
સેસ ભરીરે. ઓગીત. (૨) વિવાહાદિક
શુભ અવસરે આપવામાં આવતી ભેટ.

સેસૂલ, નં [સં. શીર્ષ-ફુલ] ઓઝો
તાજ ફૂલને બદલે ધાથે-વેણીમાં જે સો-
નારું ફૂલ ધાલે છે તે; સેથા આગળ
ચોટલામાં શુધવાનું ધરેણું; સીમંતશુભણ
સેસવા, પું વધારેલા ચણા.

સેહ, ઓં બીજાના પ્રતાપમાં અંબાજી જવું
છાયામાં મદ પડી જવાવું તે. (૨)
સેતરંજમાં પ્રતિપક્ષીના મહોરંને રાધ-
અટકાવ દેવો-આપવો તે. (૩) સરમ;
લાજ. (૪) દાન. (૫) ક્ષોભ. (૬) સહે-
વાપણું; સહનચક્તિ. (૭) ટેવ, ધારો.

સેહેજ, વિં થોડું; અસ્પ; જરાક; કિચિત.
(૨) અમરુ રોગ

સેહેડું, વિં સહન થવું; ખમાવું; સહી
શકાય એવું; હૃદાણું.

સેહેનશાહ, પું સરેનશાહ; પાદશાહ
સેહેલ, ઓં આનંદની મોજમાં આમ તેમ
હરવું હરવું તે. (૨) સહેલું; સવરું; સરલ.

સેહેલાણી, વિં સહેલ કરનાર; આનંદ
મોજમાં રહેનાર; લહેરી; ફક્ક થઇને આમ
તેમ ર્યા કરનાર.

સેહેલું, વિં સહેવું; યુગમ; સુતરું
સેહેણું, જું સહેવું; ખમવું; સહન કરવું.

સે, અં થે; થા માટે. (૨) સો; થત, એમ:-
પાંચસે સાતસે રૂપિયા જોઇશે.

સેકડે, અં સો ઉપર, સેકે-સેકડે છ ટકા
બ્યાજ હવે સરકાર આપે છે.

સેકડો, પું સોનો જુમલો; જુમલો સો. (૨)
સેકું; થતક; સહી.

સેતક, વિં પુષ્કળ; ઘણું.

સેંતસો, પું સગકું; જરાક ઉપાડવાનું જે ફળાનું
લાકડું

સેંતી, જું સેંથી.

સેંથી, ઓં માથાની જે બાણુએ વાગ હોગતાં
પડતી જે આતરાલીટી તે; સેથો; સીમંત.
સેથા, પું સેંથી. ઉં સેંથે બરું સિંદૂર.

સે, પું સધ; દરજી; મેરાધ. કહેં સનીસાંજ
ને મોચીનું વહાણું. (૨) સિંહ, સધ.

(૩) કળશીના દસમે ભાગ (૪) હરજાસર.

સે, ઓં સહી; સહિર; સખી; ખહેનપલી.

સેકત, પું [સં.] રેતીનાળો કિનારો તે;
વાણુકામ તીર ઉં સુરાપગા સેકતને
તટે તટે.

સેકું, નં સો, સોનો જથ્થો તે; થતક. (૨)
સો વધેનો જુમલો તે. ખારખા સેકામાં
સુસલમાન આવ્યા.

સેકો, પું સોનો જુમલો; થતક; સહી; સેકું.

સેકકથું, નં સરકાવાય એવી આંટીનાળી
ગાંઠ તે. (૨) છેકચંતી એક રમત.

સેડણ, નં છાપરાની વળીઓ ઉપર નાંખ-
વાનાં કાંનક, ક બોમની પાતળી મોટીઓ

વચેરે તે; છાજ; સડવાનું જે તે; મેંચ.
સેડવું, કિં સં વળીઓ ઉપર કાંનક વાપ-
રી તે બાંધવાં; છાવું; કાંનક પાથરવાં.

(૨) આંદી દષ એ વસ્તુઓ એક બીજા સાથે બાંધેલી; જોડવું; સાંધવું.

સૈંદયુ, નં ૧૭૦ સૈંદયુ.

સૈનિક, પું [સં.] સેનામાંનો માણસ, યોધા; સિપાઈ; પાળો. (૨) વિં સેન્ય સંબંધી;—સૈનિક શિક્ષણ.

સૈન્ય, નં [સં.] શસ્ત્ર; ફેંજ; સેના; દળ.

સૈયક, પું બળિયા; શીતળા. એક સાથે ફેંસાલો શય.

સૈયક, પું મહામદ પેગંબર સાહેબનાં વંશજો તે.

સૈયર, સ્ત્રી સખી; સાહેલી; બહેનપણી.

સૈયાર, વિં એકડું; બેયું; ભાગીદારીવાળું; એકનું નહિ પણ એકથી વધારે જથ્થો જેમાં ભાગિયા હોય એવું. (૨) મળિયાર. (૩) પંલાણું; પાંતીઓવાળું.

સૈ, પું ૧ મંદ.

સૈંધવ, વિં [સં.] સિંધવું; સિંધને લગતું. (૨) પું સિંધવ; એક ક્ષાર. (૩) ઘોડો; (૪) એક રાગ.

સૈદિક, પું [સં.] રાહુમદ. (૨) વિં સિંહ સરખું.

સો, વિં દસ વખત દસ તે; ૧૦૦. કિં ૫૦ સોએ વર્ષ પુરા થવાં=આરી બનવું સોએ સહજ વંચાય=પિંછાનું પારેવું થાય. સો ગળણે ગાળીને પાણી પીવું=બહુ વિચારી—સત્યચેતી રાખીને કામ કરવું. મોના સાક કરવા=નુકસાનમાં ઉતરવું. સોમણ ફની લગાઈમાં ધૂવું=તદન નિર્ચિત થઈ રહેવું; સુખ આનંદ અને અનુદેશનાં રહેવું. દહે=સો ઉંદર મારી નિવાડી પાટ બેઠી, મહા પાતક કરીને પછી સાધુ બનવું. સો દહાડા સાંસુના તો એક દહાડો વફુનો=એક વખત તો લાગ્યાએજ સો કાગડામાં એક હંસ=નાશારામાં સારો માલો નહિ. સો જેથી બરોબર એક ડોસી=વિદસા કરનાં અનુભવ વધે સો મજ તેથી અંવાઈ અવરથા વગર કંઈ નહિ. સો મજ બન-

રમાં અંગારો. એક છુડો આખા સમાજને વગોવે. સો વર્ષનો સુતાર ને પાંચ વર્ષનો ધરધણી=માલીક દહે તેજ ખર્ચ. સો સગાવું સગું=બહેણું વસ્તારી

સોઈ, સ્ત્રી સગવડ; જોડવણ; બ્યવરથા.

સોઈ, સ્ત્રી સોય. (૨) દરજી.

સોઈયાણી, સ્ત્રી દાઈ; દાવણ.

સોઈયા, પું મોટી સોય.

સોઈલો, પું આનંદ ઉત્સવનો દિવસ; મંગળ અવસર, સોહેલો. સીતાજીનો સોઈલો.

સોએક, વિં સોની લગમગ.

સોક, સ્ત્રી સાંકય, શાંકય, એક પુરુષની જે સ્ત્રીઓ આમનસામન જે સમાઈએ જોળખાય છે તે.

સોકડી, સ્ત્રી ચીપટ-ખાજનું લાકડા કે હાપી હાંવડું મહેાઈ; ચુખરડાના પારડું રમકડું. કિં ૫૦ સોકડી મારવી=ધારેલું કામ પાર પારડું; વિજય મેળવેલ; શત્રુ પામવું. સોટડી ઉડાડવી=પ્રપચ તોડી-કપાડી નાખવે; નહિ હાવવા દેવું; સામાની જાળ ઉલટારી તાંખતી; તેમનાં ન સીપાસ કરવું.

સોકડું, નં સોકડી; મહેાઈ.

સોકલડી, સ્ત્રી સાંકય; સપત્ની. ઉં મારે સોકલડીનું સાલજો

સોકય, સ્ત્રી ૧૭૦ સોક.

સોખ, પું સોખ; કોડ; કમ્પ્ર; બાવના; મનોવાંછના; કોઈ બીજા પરની વિશેષ પ્રીતિ; બાવના તે.

સોગડું, નં સોકડું; મહેાઈ.

સોગન, પું સોગંદ; સમ; કસમ; થપથ.

સોગંદ, પું સમ; કસમ.

સોગાત, સ્ત્રી કિમની બેઠ; નનરાજીની બીજ; નવાઈની તેમજ મન્યવાન વસ્તુ. (૨) કિમની વસ્તુ; ઉમદા વસ્તુ; મિલકત, સારવાળી વસ્તુ.

સોચ, પું સોચ, સોક; પરિવાર; વંશાવળી.

સોયના, સ્ત્રી. સોય; શોક; પરિદેવન. (૨)
 (ચિંતા, દિશ્વર, પરિતાપ. ઉં છવતું ધીદને
 સોયના કરે કૃષ્ણને દરવું હોય તે કરે.
 સોજ, પું. મુજનતા; સોજન્ય, સારાપણું. (૨)
 સુસદાશુપણું; સારી વિવેકી વર્તણૂક તે.
 સોજ, સ્ત્રી. મેલો; પરમુદી.
 સોજાણું, વિં. સારા વિવેકી ગુણવાળું; મુજ-
 નતાવાળું; જેનું સોજન્ય સોને ગમે એવું
 હોય તે; મજતાવાળા કામગીર-મુદ્દ સ્વભાવનું.
 સોજાણું, વિં. સારું; ઉત્તમ; સ્વચ્છ; ચોખ્ખું;
 • સુરત તરફ સારા-સ્વચ્છના અર્થમાં ખાસ
 પારસીઓમાં વપરાય છે. શુભરાતમાં
 કસોજાણું=અસ્વચ્છ એ શબ્દ વપરાય છે.
 સોજો, પું. આધાતથી અથવા અંદરના વિ-
 કારથી માંસના કોચામાં લોહીનો જમાવ
 થઈ આમડી ઉપસી આવતી તે; માંસ
 પાક. (૨) આમડીના ઉપલા પડમાં નિર્જ-
 નતાને લીધે પાણી ભરાઈ આવતું તે;
 વિકારી લોહીના પાણીને ભગવે આમડીનું
 ઉપસવું તે.
 સોટી, સ્ત્રી. લીલા લાકડાની પાતળી લાકડી;
 છડી. સોટી વાગે અમઝમ ને વિદ્યા આવે
 ઝમઝમ.
 સોટા, પું. મોટી લાંબી લાકડી-સોટી તે; ડાંગ.
 (૨) દાખ; શેઠ; મારફાડથી અથવા ઠંડક
 અમલથી પાડેલી ધાક તે.
 સોડ, સ્ત્રી. પાર્શ્વ; પાસ; બાજુ; છાતીની
 બન્ને બાજુઓ તરફનો ભાગ તે—સોડમાં
 ભરાવું=પરખામાં પેસવું. (૨) પમથી તે
 માથા લગી પહોંચે એવું જે સોડાયુ તે;
 તેમજ આપું શરીર ઢંકાઈ રહે એમ
 સોડવું તે—સોડ. (૩) સ્ત્રીઓ જે વસ્ત્ર
 બાજુએથી લઈ માથે ઓઢે છે તે વસ્ત્રનો
 બાજુ તરફનો અવકાશ-અંતરાણ તે; સો-
 ડિયુ. કિં. પ્ર. સોડતાણીને સુવું=નિરાતે
 લાંબે પગે મોઢે માથે ઓઢીને આડા પડવું;

નિરાતે-ફરીને નહિ ઉઠવાને સુવું તે; આ-
 નસ પડી રહેવું; રિમાઈને સુવું. કહે. સોડ
 પ્રમાણે સાથરો=ગળુ હોય તે પ્રમાણે કામ
 કરવું; પહોંચે તેટલું જ લાંબાવવું તે. (૪)
 વાસ; પરિમળ; ખો.
 સોડમ, સ્ત્રી. વાસ; પરિમળ; ખો; અંધ.
 સોડવણ, ન. સોડણિયું; સોડ લેવાનું વસ્ત્ર.
 સોડણું, કિં. અ. કારણ; વાસ ઉડવી; પિમ-
 નવું; ગંધાવું.
 સોડિયું, ન. સ્ત્રીના પહેરવેશમાં એક બાજુ
 તરફનો અંતરપટ-અંતરાણ અથવા અવ-
 કાશ તે.
 સોડે, અ. પાસે; પડખે; બાજુએ; કને પાસે.
 (૨) જોડે; (૩) પ્રમાણે; રીતે.
 સોરા, પું. સોડ. (૨) મદદગાર.
 સોઢ, વિં. [સં.] સહન કરનાર; 'ખમનાર;
 સહનશીલ; સોસનાર. (૨) ધરખમ.
 સોણ, પું. વાંસની ખીલી; ફાયર.
 સોણું, ન. સ્વપન. (૨) બાક.
 સોત, અ. સુઢાં; સહિત;—હોડા સોત કેળું
 ખાઈ ગયો.
 સોતું, અ. સહિત; સુઢાં.
 સોતકંઠ, વિં. [સં.] ઉત્કંઠ; આતુર; આનંદ
 માણવાને તૈયાર; હોય અર્થ.
 સોદર, વિં. [સં.] એક ઉદરનું; માળખું; એક
 માનું—બાંકું. (૨) પું. સગો ભાઈ.
 સોદાર્થ, સ્ત્રી. હુઆઈ. (૨) બાબિયાર.
 સોદાગર, પું. કિમતી સ્ત્રીને વેચનારો; મોટો
 વેપારી.
 સોદાગીરી, સ્ત્રી. મોટી કિમ્મતના માલનો
 વેપાર તે; મોટો વેપાર; ધંધો. (૨) સો-
 દાગરપણું.
 સોડું, વિં. હુમ્મુ; ખંધું. (૨) બાબિયારી;
 કામી; વિપત્તી. (૩) દરામી
 સોડો, પું. વેચવાનો ધંધો તે; વેચાણ; વેચ-
 વાલેવાનું કામ તે. (૨) વેપાર; ખ-

રીદી. (૩) લુચ્ચો; બિચારી માણસ. (૪)
ઠગ; ધૂત; છેતરપિંડી કરનારો; દોગો.

સોધ, સ્ત્રી સોધ.

સોધવું, કિં સોધવું.

સોધો, પું પડોપાંદડી.

સોનાપાણી, નં સોનાને અડકાડેલું પાણી;
જેમાં સોનું બોળી કાઢેલું હોય તે પાણી.
આ પાણીની છાંટથી સ્પર્શસ્પર્શની આ-
બડછેટ ભય છે.

સોનાગેરુ, પું એક જાતની પીળી ધમકવાળી
લાલ માટી.

સોનામુખી, સ્ત્રી એક જાતની વનસ્પતિનાં
સારક પાન; મીઠીઆવળ.

સોનાર, પું સોની; સોનાના ઘાટ ધડનાર.

સોનારણ, સ્ત્રી સોનીની સ્ત્રી. (૨) સોની
એ નામની જાતિમાંની સ્ત્રી તે.

સોની, વિં સોનું ધડનારની જાતિનું—નામ
ઓળખ. (૨) સોનાર; સોનાના ઘાટ
ધડનારો તે.

સોનું, નં સુવર્ણ; હેમ.

સોનેરી, વિં સોના જેવા રંગનું; સોના જેવા-
પીળારંગનું.

સોનેરીકેળાં, નં સોના જેવી પીળી પાતળી
છાલનાં નાનાં કેળાં તે.

સોનેયો, પું સોનાનો સિક્કો; સોનાનાણું.

ઉં સોનેયા આપ્યા, રૂપેયા આપ્યા.

સોપાન, પું [સ્ત્ર.] નિસરણી; સીડી; દાદર.

(૨) પગથિયાં; પગથીયોળો અડાવ તે.

સોપારા, પું અધ્યાય; ખાગ.

સોપારી, સ્ત્રી ફાંજ; સોગટા જેવું એક

નાનું દધિયાગરનું ફળ; એ કાતરીને મુખ

સાફ કરવાને ખરાય છે. અડોટ. (૨)

એ નામનું શાક; જેને સોપારીઓ યાય છે તે.

સોફ, સ્ત્રી બયનો પ્રાસકો; બયનો ગભરાટ;

મેંએ શાસ માય નહિ અને મન ભય

વિહ્વલ થઈ અયું હોય એવી સ્થિતિ

તે; ધાક. (૨) સોળો.

સોફવા, પું શરીર ફૂલી ભય એવો વાયુનો
એક રોગ તે; ફૂલણવા.

સોખત, સ્ત્રી સગત; સાથ; મૈત્રી. (૨) સ્ત્રી
પુરુષનો સંગ તે.

સોખતો, વિં સાથી; બેઠિયો. (૨) મિત્ર;
દોસ્ત.

સોલ, નં સોભાગ્યનાં ગીત, જે વરકન્યા
પરણ્યા પછી ગણપતિ પૂજન વખતે ગવાય
છે તે.

સોભાગ, નં સોભાગ્ય; હેવાતન. (૨) સારું
ભાગ્ય તે.

સોભાગવટું, નં ખારસાખ ઉપરનું લાકડું.

સોભાગવટી, વિં સોભાગ્યવટી; સોવાશણ;

સધરા; સુરાસિની.

સોમ, પું [સ્ત્ર.] એક જાતની માદક વનસ્પતિ.

વેદકાળમાં યજ્ઞ કરનારાઓ એનો રસ કાઢી

દેવોને અર્પણ કરતા અને પોતે પીતા. (૨)

ચંદ્રમા; શશી. (૩) એ નામનો રવિવાર

પછીનો વાર; સોમવાર.

સોમપા, [સ્ત્ર.] પું સોમરસ પીનારા; યાત્રિક.

સોમધાગ, પું [સ્ત્ર.] સોમરસ જેમાં દેવોને

અર્પણ કરવામાં આવે છે એવો યજ્ઞ તે.

સોમલ, પું પથ્થર અને ધાતુ મંમિષ પોલાદ

જેવા સહેજ લીલા રંગનો બરડ પદાર્થ.

એ લાલ અને ધોળો એમ બે રંગનો આવે

છે લાલ મનશિષ્ઠ કહેવાય છે. આ હળાહળ

ઝેર છે અને તેમાં સ્નાહ નથી

સોમવતી, વિં સોમવાર યુક્ત અર્માંસ એ

પુણ્યતિથિ ગણાય છે. કહે. સોમવતી

અર્માંસ ને શુક્રવાર એટલે તદન ખોડું; અસં-

ભવિત ખાજત તે.

સોમવદંતી, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] સોમ નામની વન-

સ્પતિનો વેલો તે.

સોમવાર, પું [સ્ત્ર.] રવિવાર પછીનો વાર તે;

ચંદ્રવાર.

સોય, સ્ત્રી સપ્ત; સિવજનું પાતળા રાત્રી જેવું

દોરો નાખવાના નાકવાળું એભર.

સોય, સં તે. (૨) સૌ; સધર્મી. (૩) એમ.
સોયણી, સ્ત્રી સોહિની; એક રાગિણી.

સોયમ, વિં ઉતરતી પ્રતિની જમીન, અવલ,
દોયમ, ને સોયમ.

સોયલું, વિં શોભીતું; સુંદર; સોહેલું. (૨)
સહેલું; સરલ.

સોયાણી સ્ત્રી જળાધનારી; સુયાણી; દાયણ;
દાષ.

સોયો, પું મોટી સોય; સુતળી પડેવાય એવા
નાકવાળી આર.

સોરટી, સ્ત્રી નાની નાની ઘણી રકમોથી
ખનાવેલી એક મોટી રકમમાંથી અમુક
રકમ ગમી બાકીની રકમ ક્ષમા તરીકે
આપવાને કાઢવામાં આવતી બીડીઓવાળી
ભાગ્ય અજમાવવાની એક ક્રિયા કે જે ક-
વણુ તે

સોરક, [સં સૌરાષ્ટ્ર] કાઠિયાવાડ, તેના
ગિરનારની આસપાસનો ભાગ તે. (૨)
એ નામનો એક રાગ.

સોરકી, વિં સોરકનું; સોરકને લગતું-સોરકી
સોયનાથ. સોરકનું રહેવાસી ઉં સ્વપન-
તરમાં આવી સોગંધિયાની જાગ રે

સોરકો, પું એ નામનો એક રાગ. દોહરાને
ઉલ્લાખવાથી સોરકો બને છે. ઉં પ્રથમ
ત્રીજો અગિયાર, આર બીજો તો તેર કળ;
પદ દોહરા પ્રકાર, સારકાર તે સોરકા. પિંગળ
સોરણ, નં સોસાલું તે, સોસ. (૨) અણુગમે;
પ્રાપ્તાપ

સોરની, સ્ત્રી જુ. સોરની.

સોરમ, સ્ત્રી પ્રુસબો; સુવાસ; પરિમળ.

સોરવણું, કિં ગમતું; ગોઠવું; જેન પડતું.

સોનું, કિં સં હોલવું; ઉપર ઉપરથી
હાલવું. (૨) દુભાવું. (૩) શુક્ર બોલવું;
ખડન કર્યા કરવું; વિપરીત બોલવું; ધસાવું
બોલવું.

સોરંગી, સ્ત્રી એક જાતની વનસ્પતિ. એનો
લાલ રંગ બને છે.

સોરંભ, સ્ત્રી પ્રુસબો; સુગંધ.

સોરાટણું, કિં સં કુડવું; જેમ હાલે તેમ
આપવું. (૨) ગાળોદેવી.

સોરાવઠ, સ્ત્રી સોસ.

સોરાણું, કિં અ. હોલાવું; ધસારે હાલવું.

સોરાસોર, સ્ત્રી હોલાહોલ. (૨) ઘેંધાટ;
ગડગડ. (૩) ડોળાડોળ; પંચાત એક
બીજાનું વિપરીત બોલ્યા કરવું તે, ધમાલ;
કલમદાટ

સોરી, સ્ત્રી કળ; ગમ. (૨) ગોઠવું; ગમવું
તે; ધસપતા. (૩) કરસણના સાંકાને સુકાવા
માટે ઉભા મૂકવા તે કિં પ્રં સોરી વળવી
ધસપત થતી ગમવું-ગોઠવું.

સોરો, અં લગી; સુત્રી; અમુક વખતમાં એમ;
અહારથી ક્યાર મોરા આવશે ?

સોવરાવણું, કિં સુગંધિત કરવું; સોહે-સુંદર
દેખાય એમ કરવું; શણગારવું-તહેવાર
આવે કે તરત ધરેણું સોવરાવીને આપ્યા.
શોભાવણુ.

સોવસા, અં લગભગ નક્કી એમ; ખાતરી
પૂર્વક; સોળે સોળ આના ધણું કરીને
બોક્કસ. આજ નો સોવસા આવશેજ
આવશે સોવસા.

સોવાસણ, વિં સોલાણ; સુવાસિની; સધવા;
સોભાગવતી, ઉં તાંબાને બેઠે ને સોનાને
ચુકે, સોને સોવાસણ પાણી બરશે.

સોવાણું, કિં અં આમતેમ અવડાવું; અહિં
તહિં હાથ મારવાં; મુશ્કેલીમાંથી છૂટવા
માટે આમ તેમ બેફામ જેવા કરવું; મઠ-
બડમાં પડવું; હિલોળાવું.

સોવાટ, પું આમતેમ અવડા અવડી થતી
તે; ગડગડાટ; ગમરાટનાં શાં. (૨)
ધાંધલ; સોરગકાર; ગડમથલ.

સોલું; કિં સં મેહોલું; સુપડામાં નાખી
આમ તેમ હવાવલું; આમ તેમ અથડાવલું;
આમ તેમ ફેરવીત ઝાટકલું. (૨) વાન
ફરતી બન્ને બાજુ તરફ ઝુકાવલું; હિલોળલું.
સોસ, પું વારંવાર તરસ લાગ્યા કરતી તે;
પાણીથી તૃપ્તિ નહિ થતી તે; પાણી વગર
ગળુ સુકાવું તે; પિપામા. (૨) શોય;
હૃદયદાહ; અંતરના દુઃખની લાગણી તે. (૩)
વલ્લવકાટ; ચિંતા; ફિકર; કાળજી.

સોસવાટ, પું સુસવાડ; મગર. ૨૦. (૨) ચૈકા.
સોસવાલું; કિં સં વનસ્પતિ વગેરેનું ગમી
લાગવાથી કદે ધટલું; દુર્મળ-બોલું યજ્ઞલું;
શોખાલું. (૨) મનસ્તાપથી દુર્મળ યજ્ઞ
જવાલું. રસ-તાજગી ઉડીજતી.

સોસલું; કિં અં ખમલું; સદન કરું. (૨)
કિં સં ખેલું; ચુસી ભેલું-માટી બાધો
આંખની ગરમી સોસી ભેશે.

સોસળાઈ, સ્ત્રીં ધ્યાન નહિ રાખવાંપણું; અતુ
પલક્ષતા; ખેદામયણું.

સોસળું; વિં છુલકણું; વિમર ભોળું. (૨)
સુનું; લક્ષ ન હોય એવી રીતલું; તપાસ
સંભાળ વગર રાખેલું એવું. હોહળું.

સોહણી, સ્ત્રીં મોભા. ઉં સુખતથી મેઘી
મોહિની, ઉપર અલક્ષતણી સોહણી ગીરધર.

સોહમ, અં તે હું છું, એમે નાદ તે. શ્વાસ
ભેતાં ને મૂર્ખતાં, અંદર ચનો એવો ધ્વનિ.

સોહલું; વિં સુંદર; શોભીલું. (૨) સારું;
સ્વચ્છ. (૩) મજા પડે એવી ગમત-
ઉત્સવ-રંગરાગ; શોભા તે-શૃંગારનાં લાડ.
ઉં સખી માગસર તરીને મનમાંહિં કાણુ
કરે સોહણી.

સોહલું; કિં અં સુંદર દેખાલું; શોભલું;
ખમલું. (૨) મોલું.

સોહાગ, નં શોભા આપે સુંદર દેખાય એવી
સ્થિતિ-દાસત તે; મોભાગ્ય હેવાતન. ઉં
હળે એનો અખંડ સોહાગ. ઝવે-વિક.
(૨) નસીમદારપણું, સુભાગ્ય તે.

સોહાગણ, વિં સારી શોભા-વેપરાણી; શોભા-
ગ્યવતી; સધવા. ઉં સોહાગણ બોધ્યારે.
દ્યારાગ.

મોહાગી, વિં સુંદર-શોભાવાળું; સુશોભિત.
(૨) સારા ભાગ્યવાળું; સુખી; શ્રીસંપન્ન.
(૨) આનંદી; મોહલું.

સોહામણું વિં સુંદર દેખાવલું; શોભાવાળું;
સુશોભિત.

સોહાલું; કિં અં શોભલું; સાફ લાગલું; ખમલું.
સોહિની, સ્ત્રીં સુંદર-મનોહર દેખાવની અને
મોહલી સ્ત્રી.

સોહેણી સ્ત્રીં એ નામની રાગણી. આ રાગણી
રાતે મવાપ છે.

સોહેલો, પું શોભીતા સુંદર દેખાવ તે;
બમકા; રોષ; દીપી ઉઠતી મજેની બમક.
ઝમક તે (૨) આનંદનો ઉછાળો ને હૃત્સવ
તે. (૩) પેતાની શોભા સુંદરતાને લીધે
અતુલ્ય જન તરફના માન શોભાગ્યનું
અભિમાન તે-સીતાજીનો સોહેલો; શોભા-
ગ્યાભિમાન-મર્વ તે. શોભાગ્યન માનનું
લાડ તે.

સોહોડ, સ્ત્રીં સોડ; પાથ; પડખું.

સોહોર, પું થોંધાટ; મડમડાટ. (૨) ધાંધલ;
ધમાલ.

સોહોલું; કિં અં શોભલું; સુંદર દેખાલું.
(૨) ગમલું; મોહલું; સદવાસમાં રહેલું; કાવલું.
સોહલું; વિં સાફ; શોભીલું; સુંદર. (૨)
સોરલું; સરસ.

સોળ, વિં સોળ; દસ ને છ જોડલું; ૧૬.
સોળ, પું સોડી વગેરેના આધાતથી આમડીનું
ઉપસલું તે; આધાતથી આમડી ઉપસીને
પડેલો આંકો તે; સળ-અરડે સોડીના સોળ
પડ્યા છે.

સોળું; વિં ધોળને અલગ રાખેલું; પવિત્ર-
તામાં રાખેલું.

સોળું; નં જમવા બેસવાને મારે ધોળને

અલગ પવિત્રતામાં રાખેલું વસ્ત્ર; રેશમી વસ્ત્ર; અમોઠિયું; સ્વચ્છ પવિત્ર રેશમી વસ્ત્ર. સોળેયો, પું. લાંબો વળો; સોગ કુટનો સાગટો. સોંગ, પું. વેપ; અસુક તરેહનો પોષાક તે; ખોટો-કૃત્રિમ દેખાવ. (૨) ઢોંગ; આડંબર. સોંધ, ઓ. સસ્તાઈ; છત; થોડી કિંમતે વણું મળવું તે.

સોંધવારી, ઓ. સોંધનો વખત તે; થોડી કિંમતમાં વધારે વસ્તુ મળે એવી મોસમ; વખત. (૨) સસ્તાઈ; છત; સેંધું મળવું તે. સોંધું, વિ. સસ્તું; થોડામાં ધણું મળે એવું; છતવાળું; નહિ નાડું. કિં પ્ર. સોંધું મોંધું થવું=માન ખાવું; આનાકાની કરવી. સોંઠ, પું. આપસો; નંદી. કહે. આંકસો સોંઠ નિરકુશ માણસ. (૨) ખાધ પી ખરતાન થઈને ક્ષયા કરનારો; નખડું માણસ. સોંઠણું, કિં. અ. થોડી તૈયારીએ-ધામધુમ કરીને નીકળવું; સ્નેહીતમાં સાથે પ્રવાસે જવા તૈયાર થવું;—જન સોંઠીને નીકળ્યા. (૨) ધસવું.

સોંતળણું, કિં. અ. ધી તેજમાં શેકવું; તળવું. સોંધા, પું. એક સુવાસી દ્રવ્ય; સુમધી પદાર્થ. ઉ. સુમધ સોંધા કુંકુમ કેસર, ઉઠે અખીલ શુભાલ. પ્રેમા.

સોંધા, પું. સંધા.

સોંપકણું, જી. સંપકણું; અવતરવું; જણવું. (૨) જડવું; પ્રાપ્ત થવું.

સોંપણ, ઓ. સોંપેલું તે; સુંપરત; ભાગવણી. (૨) હવાસો.

સોંપવું, કિં. સ. ભાગવવું; સંભાગમાં મૂકવું; સુંપરત કરવી.

સોંસરું, વિ. એક છેડાથી બીજા છેડા સળી ગયેલું; આરપાર; સળંગ. (૨) અવિકૃત-અણખગડયું—આરપાર નીકળેલું—નીકળનાર એવું. કિં પ્ર. સોંસરું પડવું=નહિ પચવું; નહિ હજમ થવું.

સોંહ, ન. ભાન; શુદ્ધિ; સમજ્ય.

સૌ, વિ. સહ; સહુ; સધર્માં; સર્વ; અર્ધા. કહે. સૌ મોનાં ગીન ગાંવ=સૌ પોતપોતાનું સારું બોલે-વખાણ કરે. સૌ સૌને મન સના શેર=દરેક માણસ પોતાને માટે અભિ-માન રાખે સૌ સુતા જન્મ અકા જગા. છેલ્લે ઉભા થવું; છેવટના ભાગમાં નવી વાન-આખત લાવી રચુ કરવી.

સૌકુમાર્ય, ન. [સં.] સુકુમારતા; કામળતા; નાણુકતા. (૨) મૃદુલ.

સૌજ્ય, ન. [સં.] સુખ. (૨) આરોગ્ય. સૌજન્ય, ન. [સં.] સુજનતા; સુજનપણું. (૨) સારપણું; બલાઈ. (૩) કૃપાશુતા.

સૌહાર્મિની, ઓ. [સં.] વિજળી; વિદ્યુત; વિદ્યુતતા.

સૌસાગ્ય, ઓ. [સં.] કામ્યસાગ્યપણું સુખ-રૂપતા; મંમળતા; સાઈ શોમીતું એવું જ તે. (૨) એવાનન; સધવાવચ્ચા. (૩) શોભા; સુંદરતા. (૪) સત્તાવીસ યોગમાંનો એક યોગ તે.

સૌલાગ્યયતી, વિ. સધવા; સુવાસિની; સારા ભાગવાળી.

સૌમ્ય, વિ. [સં.] સારિત્વ; શ્રુતિવું; નમ્ર-વિવેકી સ્વભાવવું; શાન્ત; બહુ; સાલસ. (૨) સુંદર; મનોહર.

સૌરમાસ, પું. [સં.] એક મંકતિથી બીજી મંકતિ સુધીનો કાળ તે; સૌર વર્ષનો ખારમા ભાગ જેટલો સમય તે. આ મહિનો આંદમાસથી સડેજ મોટો હોય છે.

સૌકંડવ, ન. [સં.] સારાપણું; સુંદરતા; શોભા. (૨) ઉત્તમતા; શ્રેષ્ઠતા; શુભની અધિકતા તે.

સૌંદર્ય, ન. [સં.] સુંદરતા; શોભા; કંતિ; શુભચરતી.

સ્કંધ, પું. [સં.] ખળો; હાથનો ઉપલે ભાગ તે; ખાંધ. (૨) પ્રકરણ; અધ્યાય; બાજ. (૩) ઠાળીવખરું આડું થઈયું તે; ઠાં

સ્ટેશન, [station] રેલ ગાડીને ઉભી રાખવાનું ઉતારાઓ ચઢે ઉતરે એવી સગવડવાળું સ્થાન તે. (૨) સ્થાન; ઠેકાણું. (૩) પડાવ; રહેઠાણ.

સ્તન, પું. [સં.] જેની અંદર બચ્ચાને માટેનું દૂધ ઉત્પન્ન થાય તે માદાઓનો માંસ પિંડ; દૂધ ઉત્પન્ન કરનારો માદાનો અવયવ; થાન; ધાધ; આંચગ.

સ્તનપાન, નં. [સં.] ધાવડું તે; દૂધ પીવું તે; બચ્ચાએ માદા-માતાના સ્તનમાંથી દૂધ ખેંચી પીવું તે.

સ્તનપ્રક, પું. [સં.] કુલનો; શુચ્છ; મંદરી; કુલવાળું લુખ્યું.

સ્તનપ્રક, વિ. [સં.] ચક્રિત થયેલું; દિડું મુક; વિચારમાં શુભ થઈ ગયેલું (૨) છક; કુંકિત; ખેંહોય; નષ્ટગતિ.

સ્તનપ્રકતા, સ્ત્રી. સ્થિરતા; દિડું મુકતા; ચક્રિતતા; વિરમયના.

સ્તન, પું. [સં.] તારીફ-વખાણ કરવાં તે; સ્તુતિ; શુભપ્રશંસા.

સ્તન, નં. સ્તુતિ કરવી તે; તારીફ.

સ્તનવધુ, ક્રિ. સં. સ્તુતિ કરવી; શુભ ગાવા; વખાણ કરવાં.

સ્તનવ્ય, વિ. સ્તુતિ કરવાને યોગ્ય તે; વખાણવા લાયક.

સ્તન, વિ. થાંભલો; ખાંભ; ધારણ દેવાનો ઢાંડ; ટેકાનું ઉપર લાકડું.

સ્તન, નં. ધરી રાખવું તે; રાધ; અટકાવ. (૨) યોગાવડું તે; અદર રાખવું તે.

સ્તુતિ, સ્ત્રી. દેવ, રાજા કે મોટા માણસની શુભપ્રશંસા તે; તારીફ; વખાણ.

સ્તુતિપાત્ર, વિ. વખાણ કરવા લાયક.

સ્તુત્ય, વિ. [સં.] સ્તુતિ કરવા જોગ; વખાણવા લાયક.

સ્તુપ, પું. [સં.] રાશડો; માટી ઘટ વગેરેનું કુખમટ જેવું ખાંધકામ; સમાધ; પાળિયો. ખુદના હાડ અને ઘાંત વગેરે અવશેષ

મગની રાખવાને માટે બનાવેલું મોટું ખાંધકામ. ઇજ્જતના પિરામીડોની માફક ખુદ્ધર્મીઓ પણ ખુદ્ધ, બોધિસત્ત્વ વગેરેનાં અવશેષ સાચાવાને માટે મોટી સમાધી બનાવતા તે.

સ્તેન, પું. [સં.] ચોર; તરકર; હુંઠારો.

સ્તેય, નં. ચોરી; ચૌલકર્મ.

સ્તોત્ર, નં. [સં.] સ્તુતિનો પાઠ તે; શુભ પ્રશંસાનો સંગ્રહ તે.

સ્તોય, વિ. વળેલું; વાંકું. (૨) પું. જમાવ; ગંભ; રાંચિય.

સ્ત્રી, સ્ત્રી. [સં.] માનવ માદા; મનુષ્યજાતિ માંની તે વ્યક્તિ કે જે ગર્ભ ધારણ કરે છે. નારી; બાઈડી; માદા. (૨) વહુ; પત્ની; ધણિયાણી; બાયાં. ક્રિ.પ્ર. સ્ત્રી કરવી=પરણવું; નાતરું કરવું. ૩૦ પ્ર. સ્ત્રી વેપ=૨૦ પ્રાપ્ત થવું તે; ગર્ભધારણની ઉંમર આવવું તે. સ્ત્રિયારાજ=સ્ત્રીનું ચક્રણ તે. એવો દેશ કે જ્યાં સ્ત્રીઓનું જ રાજ્ય હોય તે. કહેવું સ્ત્રીની બુદ્ધિ પાનીએ=સ્ત્રીની માનવ તુલ્ય હોય એમ; હલકાઈ ઉપર જ જાય એમ. સ્ત્રીનું જોર છબે=સ્ત્રી ગિચારી મોટે મોલી જાણે. હાથ ચલાવી શકે નહિ એમ. સ્ત્રીહંડ=ન હોય એવો આચક તે; બારે-ન ટળે એવી છાદ તે.

સ્ત્રીકેસર, નં. વનસ્પતિમાં રહેલો ફૂલોત્પાદક રેસો તે; કુલમાંનો ગર્ભોત્પાદક અંકુર.

સ્ત્રીચરિત્ર, નં. સ્ત્રીની જે આંતરિક-સ્વાભાવિક ચાલચલન તે; સ્ત્રીના કાવાદાવા, પ્રપંચ કહેવું સ્ત્રીચરિત્રને રાતાં બાળ, તેનો કાષ્ટ નવ પામે પાર.

સ્ત્રીમિત, વિ. સ્ત્રીની છતાયેલો તે; સ્ત્રીવધ.

સ્ત્રીધન, નં. [સં.] વિવાહ વખતે પિતા, માતા, ગાઈ, પતિ અને સ્નેહીઓએ ભેટ આપેલું જે ધન-આદ્યો વગેરે તે; જેની ઉપર સ્ત્રીનો હક હોય તે ધન; બક્ષીય, હાન વગેરે રૂપે સ્ત્રીને પ્રાપ્ત થયેલું જે તે. સ્ત્રીધન ધર્મશાસ્ત્રમાં ૭ પ્રકારનું કહેલું છે.

શ્રીધર્મ, પું. [સં.] શ્રીએ કેવી રીતે ચાલવું-આ-
ચરણ કરવું-એકેએ તેને લગતા નિયમો તે;
શ્રીની કરજ તે. (૨) ઝડપ; રજ; રજસ્વલા
થવું તે-શ્રીધર્મ.

શ્રીપુરુષ, પું. [સં.] ધણી ધણિયાણી;
પતિપત્ની; વરવહુ; દંપતી.

શ્રીલપટ, વિ. વિપત્તિ; કામી; અભિચારી.

શ્રીલિંગ, ન. [સં.] શ્રીચિહ્ન તે; શ્રી
જેથી ઓળખાય તે; નારીજાતિ.

શ્રીહૃદયા, શ્રી. [સં.] શ્રીને મારી ના-
ખતી તે; શ્રી માર્યાનું પાપ તે.

શ્રેણ, ન. [સં.] શ્રીત્વ; બાવપાપણું

સ્થ, અ. [સં.] સ્થાન, રહેઠાણ, વાસ
સ્થિતિ દયક પ્રલય. વિ. સ્થાનમાં રહે-
લું-માર્ગસ્થ; મર્મસ્થ.

સ્થવિર, વિ. [સં.] પાકટ ઉમ્મરનું; ટક
(૨) જીર્ણ.

સ્થલ, ન. [સં.] જગા; સ્થાન; ઠેકાણું.

સ્થલચર, વિ. [સં.] સ્થગ-પૃથ્વી ઉપર
ફરનાર તે; ભૂચર. જેનો જન્મ ભૂમિ ઉ-
પર થાય છે અને ભૂમિ ઉપર વસતાં વ-
સતાં જ જેનો જન્મ જન્ય છે તે.

સ્થલમાર્ગ, પું. [સં.] જમીન ઉપરનો
રસ્તો; ખુલ્લી માર્ગ.

સ્થલંતર, ન. [સં.] જગાની અડધા બ-
દલી તે; સ્થાન-રહેઠાણ ફેરવવું-મદ્યવું તે

સ્થલિલ, ન. [સં.] જમીનની સત્તાટીથી
સહેજ ઉઘી ચોરમ ઓટથી; ચોતરો;
ચોરો; વેદી.

સ્થાણું, વિ. [સં.] સ્થિર; અચલ (૨)
પું. ઝાડનું ડાળો પાંખડાં વગરનું ઉષ્ણ
યડ; ખોડ; કાંડ; ખાંખો. (૩) કેદરતે ઉ-
ગેલી ઝાડી-ઝરડ. (૪) મહાદેવ.

સ્થાન, ન. [સં.] જગા; ઠેકાણું; સ્થળ.
(૨) રહેઠાણ; મુદ; ઘર. (૩) પદ; પદની;
આધો; દરજ્જો.

સ્થાનક, ન. [સં.] સ્થાન; વામ, નહેઠાણ.
(૨) ગાળી; અણસન; જગા. (૩) ખેડક.

સ્થાનિક, વિ. સ્થાનનું, જગાને લગતું; ઠે-
કાણાનું :-પિતૃસ્થાનિક.

સ્થાપક, વિ. [સં.] થાપનાર; ઉત્પન્ન-ખડું
કરનાર. (૨) સામીત કરી આપનાર;
મંડાણ કરનાર; રાષ્ટ્રનાર; આરબ કરનાર.

સ્થાપત્ય, ત. [સં.] સ્થાપનાને લગતું જે
કામ તે. સિલ્પવિદ્યા પ્રમાણે મૃદ મદિ-
રાદિક આંધારાનું કામ તે. કડિયા, ચપાટ
અને સુનારને લગતાં બાંધકામો તે.

સ્થાપન, ન. [સં.] થાપના; માંડણી; મંડાણ;
સ્થાન-નિર્માણ કરવું તે; ખડું કંવું તે.
(૨) સાખી પી; પુરવારી.

સ્થાપના, શ્રી. [સં.] સ્થાપવું તે; સ્થા-
પન; મંડાણ. (૨) નાટકમાં ગાયેલી વ્ય-
વસ્થા તે.

સ્થાપણું, વિ. સં. [સંઘ્યા] માંડવું; ઉષ્ણ
કરવું; નિર્માણ કરવું. (૨) ગે.કવું; જોનાવું.
(૩) મુદર કરવું; નિમવું; થોળવું (૪)
સાખીત કંવું; પુનવાર કરવું

સ્થાપિત વિ. [સં.] સ્થાપેલું, ખેસાડેલું;
મુદર કરેલું; પુરનાર કરેલું; સિદ્ધ કરેલું.

સ્થાયિબાવ, પું. [સં.] જે રસનો બાવ
છેવટ લગી જેવો તેમ રસા કરે તે
બાવ તે; સ્થિર બાવ તે.

સ્થાયી, વિ. ધણીવાર ટકે એવું; અચલ;
નિચલ, ટકાવ. (૨) હમેશનું; કાયમનું
નહિ હમે એવું; સ્થિર રહે એવું.

સ્થાણી, શ્રી. [સં.] થાળી; ટાટ; જમ-
વાનું-જે જ ને કાનાવાળું સપાટ છઠ્ઠું પાત્ર;
નાની કચરાટ; ખુમચો.

સ્થાવર, વિ. [સં.] એક ઠેકાણેથી બીજે
ઠેકાણે ખમો કે ખસેડી ચકાવ નહિ એવું
તે; સંચાર સક્તિ રહિત; અડગ :-ધર,
ચક્ષુ, શેવાદિ તે. જંગમથી ઉલટું તે:-

સ્થાવર જંગમ સ્થાવર મિલકત=ધર વા-
ડીવછા વગેરે તે.

સ્થિત, વિં [સં.] હોલું; સ્થિર રહેલું;
નિશ્ચિન; અચીત; ૬૬; અડગ હોલું.
એક જ ઠેકાણે સ્થિર રાખેલું—નકી કરી
જેમને તેમ રહેવા દીધેલું એવું તે.

સ્થિતિ, સ્ત્રી [સં.] સ્થિતિવસ્થા તે; કા-
યમ એક ઠેકાણે અડગ રહેવાપણું તે;
અસ્થિતિ. (૨) મુકામ; રહેઠાણ; એક
સ્થાનાવાસ. (૩) એક સરખી નિશ્ચિત
હાલત—દશા તે. (૪) અવસ્થા; હાલત;
દશા. (૫) વામ; નિગમ; રહેવાપણું :-
અદિ'યાં ક્યાં સુધી સ્થિતિ છે; સ્થિરતા.
(૬) પદ; પદવી; સ્થાનાપવના; ટકાવ
(૭) મગદુર; ધારણ શક્તિ; ક્ષમના.

સ્થિતિસ્થાપક, વિં અસત્ય જે સ્થિતિ-હા-
લતમાં હોય એની જો સ્થિતિએ આપીને
પાકું સ્થિત થાય એવું; અસત્ય સ્થિતિને
વળગી રહેનાર; વાગીએ કે સીધું કમીએ
પણ પાકું મૂકી દેનાં જેમનું તેમ થઇ
જાય એવું તે; પૂરું સ્થિતિગામી; અસત્ય
હાલત આવી જનાર એવું તે.

સ્થિર, વિં [સં.] એક જ હાલત અથવા
સ્થાનપર અચલ રહેલું અથવા રહેતું
એ; તે; અડગ; ૬૬; નિશ્ચલ. જેમા મં-
ચાર શક્તિનો અભાવ હોય એવું. (૨)
કાયમ; જામ્યું રહે એવું; દૈરઃ; ચે.ટું.

સ્થિરતા, સ્ત્રી સ્થિરપણું, અડગતા; ૬૬તા;
નિશ્ચલતા.

સ્થૂલ, વિં [સં] જાડું; પુષ્ટ; બરેલું—બારે.
(૨) ગાડું; ગીચ; ઘટ (૩) મોડું; કદા
વર (૪) જડ; અચળ; અતીવ :-સ્થૂ-
લપુષ્ટિનું.

સ્થૂલતા, સ્ત્રી અપણું; જાડાપણું.

સ્થૂલદેહ, પું [સં] હાડમાંસથી બરપુર
દેહ તે; ક્ષેત્ર, પુરાણમાં જે દેહ મા-

નેલા છે. એક હાલતો ચાલતો હા-
ડમાંસવાળો દેખીતો દેહ તે, અને બીજો
સૂક્ષ્મ એટલે નરી આંખે નહિ દેખાતો
એવો જીવને વહેનારો દેહ તે.

સ્થૈર્ય, નં [સં.] સ્થિરતા; અડગપણું;
નહિ ડગમગવાપણું ને; ૬૬તા.

સ્નાત, વિં [સં.] નહાણું; પાણીએ ધો-
વાયેલું.

સ્નાતક, વિં [સં.] હિપતીત લઇ ગુરુને
ત્યાં જઈ બાર વર્ષ લગી વેદાધ્યયન કરી
બીજા ગૃહસ્થાશ્રમમાં દાખલ થવા. પેર
પાછો જરી આવેલા જીવાન બ્રહ્મચારી તે;
ગૃહસ્થાશ્રમમાં દાખલ થવાને થોડા અને-
સો બ્રહ્મચારી વિધાર્થી તે; પ્રથમાશ્રમ
જેણે પુરા કરેલો હોય તે જીવાનિયો.

સ્નાન, નં [સં.] નહાવું તે; આંખેળાં;
અંત ધોવું તે. (૨) મુએકાને નહાવું ને;
મૃતકને નહાવું તે. (૩) માતા પિતા તર-
ફનાં સર્ગાના મરણની અસ્પર્શતા તે;
આશય; મંમધીના મરણથી લાગતી અ-
શુદ્ધિ તે—સ્નાન—દસ પેઠી પછીના સ-
નાનું સ્નાન ન આવે—લાગે, એમ કહે-
વાય છે. (૪) નહાઈને પવિત્ર થવું તે;
દોષ, ખતક; મંમર્મ—સંસ્પર્શ વગેરેથી શુદ્ધ
પવિત્ર થવું તે; નહાવાથી આવતી શુદ્ધિ
પવિત્રતા તે; માનિય શુદ્ધિ તે.—મંગા-
સ્નાન કર્યું એટલે બધાંએ પાપ ગયાં.
કિં ૫૦ સ્નાન કરવું—નહાવું. (૨) સ-
ગાઇ સંબંધ તોડી નાંખવો; મુએ એમ
માની લેવું; એક ગાળ.

સ્નાયુ, પું [સં.] જે તંતુએ કરીને માંસ
અરિયને વળગી રહે છે તે; બંધ—પાટા
જેવો જે અંદરની ચામડીનો રેસો તે;
માંસ અને અંદરના અવયવોના બાંધના
તંતુઓ તે. જે લાંબા કુંડા થવાથી સાં-
ધાએની હિલચાલ શય છે તે ચર્મપટાઓ;
નાડીઓનાં શુષ્કાં ને તેનાં બંધની તાતો તે.

સ્તિગ્ધ, વિં [સં.] લીલું; સુંવાળું; ચીકટ-
વાળું; ચીકણું. (૨) કામળ; મૃદુ; મુદ્ધાચમ-
(સ્તિગ્ધતા, સ્તીં સુંવાળાચ. (૨) ચિકાચ.

(૩) મૃદુતા

સ્તુપા, સ્તીં [સં.] ઊંચાગની વહુ તે; પુત્રવધૂ
સ્નેહ, પું [સં.] માયા; મમતા; વાત્સલ્ય;
પ્રીતિ; પ્રેમ; વહાલ; હેત. (૨) મૈત્રી;
દોસ્તી. (૨) અંતરનું વળગણ; અંતરનો
કામળ ચીવટ બાવ તે. (૪) ચીવટ; તેવ,
ધી વગેરે-ચીકણું ક્રમ્ય તે.

સ્નેહાકંપણ, નં [સં.] સ્નેહનું બેચાણુ તે;
એક બીજા પ્રતિ પરમાણુઓનું એકત્ર થવા
માટેનું બેચાણુ તે.

સ્નેહાળ, વિં સ્નેહ રાખનાર; સ્નેહવાળું;
અંતરના પ્રેમી ઉમળવાવાળું; હેતાળ;
મામાળું; વાત્સલ્યથી ભરપૂર.

સ્નેહી, વિં સ્નેહવાળું, પ્રીતિ રાખનાર; પ્રેમ-
વાળું; વહાલું. (૨) જેની સાથે સ્નેહ હોય
તે; મિત્ર; દોસ્ત; પ્રિયજન.

સ્પર્ધા, સ્તીં [સં.] સરસાઇ, બરાબરી; ચક્ર
સાચકસી. (૨) ક્રમ્પા; અદેખાઇ.

સ્પર્ધાળું, વિં અડરીલું; વાદીલું. (૨) અદેખું;
દરિદ્રાઇ કરવાના સ્વભાવવાળું.

સ્પર્શ, પું [સં.] લાગવું-અડવું તે; એક
બીજાને કસેવરે કસવર-રથૂને રથૂલને અડવું
અડાવું તે, કાઢપણ ચીજને અડકવું તે,
સંસર્ગ; સંગઠન; મેળાપ. (૨) આમડી
હારા બીજા વગરનું યાન થવું તે; અડક-
વાથી પડતી ઓળખ.

સ્પર્શમણિ, પું [સં.] જેના અડવાથી લોહ
સુવર્ણ ચંદ્ર જ કહેવાય છે તે ચમત્કારી
પત્થર; જેના સ્પર્શથી ઉત્તમતા આવે એવું
તે. (૨) કાચમણિ; પારમમણિ.

સ્પર્શસ્પર્શ, પું અડકાઅડકી; આમાણેટ.

સ્પષ્ટ, [સં.] ચોખ્ખું; ખુલ્લું; સાદું. (૨) ગા-
બ રહિત; સમજાય એવું સુંવકત. (૩)
બરાબર; ચોક્કસ.

સ્પષ્ટવક્તા, વિં ખરાબોલું; જેવું હોય તેવું
ચોખ્ખેચોખ્ખું કહી દેનાર.

સ્પષ્ટીકરણ, નં [સં.] સ્પષ્ટ કરવું તે;
ખુલાસો; ચોખવટ. ખુલ્લી સમજ પડી
જાય એમ કરવું કહેવું તે.

સ્પંદ, પું [સં.] યરકા; સ્ફુરણ; ફફટ;
પલ્લારો.

સ્પંદન, નં [સં.] યરકાર; ધ્રુજ; કંપ; ફર-
કવું તે.

સ્પૃહણીય, વિં [સં.] ઇચ્છા કરવા યોગ્ય;
વાંછા કરવા યોગ્ય. (૨) સુંદર; જોવા
જણવા-મેળવવા જેવું; ઇચ્છવા યોગ્ય.

સ્પૃહા, સ્તીં [સં.] ઇચ્છા; તૃષ્ણા; મરજ;
દરકાર; પરવા.

સ્ફટિક, પું પાસાદાર ચળતી ખાણુઓવાળો
એક સુંદર પથર; કાચ જેવો ચકચકિત
નિર્મળ પથર. એના મણકા અને ચોરસો
વગેરે બને છે.

સ્ફટિક, વિં [સં.] સ્ફટિકનું; સ્ફટિકાગ્ર.
(૨) સ્ફટિક; સુંદર દેખાવનો સ્વચ્છ ચળ-
કતો પથર.

સ્ફુટ, વિં કુલું; ઉપડેલું; ખુલ્લું થઇ ગયેલું;
વિકસિત. (૨) વધ, ચોખ્ખું; ઉપાકું;
(૩) છુટેકું; નવું-સમજાય, દેખાય, ને
સજાગાય એવું.

સ્ફુટતા, સ્તીં સ્ફુટતા; ચોખવટ (૨) ખુ-
લ્લી સફાઇ તે; સુરેખપણું.

સ્ફુરણ, નં [સં.] ઝીપી-ધીરી ધ્રુજ-કંપ તે;
આમડી, પાંપણ, ઝાદ, વગેરેમાં આવતી
સહેજ કંપારી તે. (૨) એકાએક સૂઝી
આવ-; ઝોચિંતન મનમાં થઈ આવી
જવું તે; પ્રકટીકરણ; સ્ફુરી આવવું તે.

સ્ફુરવું, કિં અં વરકવું; પમેદી ધ્રુજવું;
કંપવું; હાલવું; ફફટવું. (૨) એકદમ સૂઝી
આવવું; એકાએક થઈ આવવું. (૩) પ્રગટ
થવું; અંકુર કુટવું.

સ્ફૂર્તિ, ઓં [સં.] સ્ફુરણ; ધીમી ધ્રુવ;
કંપ. (૨) જાગતિ; તેજ; અનાલસ્યતા;
અંચગામ.

સ્ફેદ, પું [મં.] જોરથી કુટવું તે. (૨) બં
જન; શેઠ; ધાકો. (૩) ખુલાસો; ચોખ્ખી
વિભાજ્યી તે; ખુલ્લો ને દિર્ઘગ નિવડો.

સ્ફેર, પું [મં.] કામરેવ; મદન; અનંગ.

સ્ફેરણ, નં [સં.] સ્ફેરવું તે; યાદ કરીને
જપવું તે હં સ્ફેરણ રામના પ્રુપ્ય નામનું.

(૨) સ્મૃતિ; યાદ; ફોખ; સરત; સાંભરવું તે.

સ્ફેરણી, ઓં સ્ફેરણ-જપ-કરનાની ખાળા;
જેરખો.

સ્ફેરણીય, વિં [સં.] સ્ફેરના-યાદ કરવા
જોગ :- પ્રાતઃસ્ફેરણીય.

સ્ફેરણું, કિં સં યાદ કરવું; સાંભરવું. (૨)
ગોઠવું; ભજવું.

સ્ફેરણ્ય, વિં [સં.] સ્ફેરવા-યાદ કરવા
જોગ; સ્ફેરણીય.

સ્ફેરક, વિં યાદ દેનાર; સ્ફેરણ કરાવે-આપે
એવું તે. (૨) સંભારણું.

સ્ફેર્ત, વિં [સં.] સ્મૃતિ સંબંધી. (૨) સ્મૃ-
તિમાં હલું હોય તેમ ધર્માચરણ કરનાર.

સ્ફિત, નં [સં.] મદ્દહાસ; સહેજ મોં
મલકાવવું તે.

સ્ફુતિ, ઓં [સં.] પરંપરાની યાદાસ્ત
ઉપરથી ઋષિઓએ બતાવેલા ધર્મ, આચાર

નીતિ વગેરેને લગના મ થો તે; ધર્મસં-
હિતા. (૨) યાદ; સ્મરણ; ફોખ. (૩) યાન.

સ્ફેર, વિં [સં.] હસવું; હાસ્ય તરી રહે
વાથી સ્ફેરણીય લાગતું એવું; મલકવું. આનંદ

ઉત્પન્ન કરે એવું-મજેવું; સુદર.

સ્ફેરન, પું [સં.] લડાઈનો રમ તે.

સ્ફેરલક, પું સ્ફેરલક; વહનો ભાઈ; સાળો.

સ્ફેરણ, વિં [સં.] ખાળાવાળું; પ્રુપ્તકાર
કુળ. (૨) પું એકવીસ અક્ષરનો એક
ગણ મેળ હં. એમાં સાત સાત અક્ષરનાં

ત્રણ પદ આવે છે :- આપો આનંદ આજે,
પરિપદ જનને, તમ રૂપે અમેને.

સજ, ઓં [સં. જગ] માળા; કુલનો હાર.

સસ્ત, વિં [સં.] ઉતરી પડેલું; ખસી
ગયેલું. (૨) મલિત; તૂટેલું.

સ્રાવ, પું [સં] ધીમે ધીમે ગળવું-ઝરવું
તે; ગળતગ; ધીરો ને ધીમે પ્રવાહ; ઝરણ.

(૨) રસ; મુંદર; ગાળ.

સ્રુવ, પું હોમવાની લાકડાની કડછી; ચાટવો.

સ્રોત, પું [સં.] ઝરો; ઝરણ; નાનું વહેણ.

(૨) જમીનમાંથી એની મેળે નીકળતો પ્રા-
ણનો નાનો પ્રવાહ.

સ્વેદ, ઓં [મં.] પંચરુપાદી.

સ્વ, સં પોતાનું; પોતકું.

સ્વકર્મ, નં પોતાનું કર્મ અથવા કામ તે.

સ્વકલ્પિત, વિં [સં.] મનના ઉકાવનું;
જાતે વિચારી કહેલું.

સ્વક્રીય, સં પોતાનું; જીભનું-પારકાનું નહિ
તે.

સ્વક્રીયા, ઓં પોતે પરણેલી તે; પરણેલરખી.

સ્વચ્છ, વિં [સં.] ચોખ્ખું; સાફ. (૨)
નિર્બળ; શુદ્ધ. (૩) એવ; ધવસ. (૪)

નિર્દોષ.

સ્વચ્છતા, ઓં ચોખ્ખાઈ; સ્વચ્છ. (૨) નિ-
ર્બળતા. (૩) સ્વચ્છતા. (૪) ઉજળામણ.

સ્વચ્છંદ, પું મન ગમતો આચાર તે; પોતાને
ગમે તેમ વર્તવું તે; સ્વચ્છાચાર.

સ્વચ્છંદતા, ઓં સ્વચ્છંદપણું; આપખુદી.

સ્વચ્છંદી, વિં સ્વચ્છાચારી; આપખતિયું;
મનમાં આવે તેમ વર્તનાર-આપનાર.

સ્વચ્છંદીપણું, નં સ્વચ્છાચાર.

સ્વજન, નં [સં.] પોતાનાં અંગત-આત્મ
માણસો તે; સગાં-કુટુંબીજન તે.

સ્વજાતિ ઓં પોતાની જાતિ અથવા વર્ગ
તે; ધર્મ, રંગ ને આકાર વગેરેમાં એક
જીભને ગણતું આવતું એક નાતનું.

સ્વભતીય, વિં પોતાની જાતિનું; એક વર્ણનું; એક જ ખાત્રિયતનું.

સ્વભતીયતા, સ્ત્રી સ્વભતીયપણું.

સ્વતા; અં પોતે; આપોઆપ.

સ્વતા;સિદ્ધ, વિં આપપ્રત્યય; પોતાનું ખરાપણું કે સ્વરૂપ પોતેજ કહે એવું; દેખીતું; પ્રત્યક્ષ.

સ્વતંત્ર, વિં આપ અખત્યાર; અપરાધીન; ખીજા પર નહિ આધાર રાખતું; ખીજાના તાબામાં કે હુકમમાં નાંહે એવું; સ્વચ્છંદી.

સ્વતંત્રતા, સ્ત્રી સ્વતંત્ર સ્થિતિ તે; સ્વાતંત્ર્ય; આપઅખત્યારપણું;

સ્વતંત્રપણું, નં આપ અખત્યારપણું; સ્વતંત્રતા.

સ્વદેશ, પું [સં.] પોતાનો-નાપીકા દેશ; જન્મભૂમિ; યતન

સ્વદેશાભિમાન, નં [સં.] પોતાની જન્મભૂમિ માટેની મમતા તે.

સ્વદેશાભિમાની, વિં દેશને માટે અભિમાન ધરાવનાર.

સ્વદેશી, વિં પોતાના મુલકનું; સ્વદેશનું તે.

સ્વધર્મ, પું [સં.] શાસ્ત્રવિહિન આચાર કર્તવ્ય તે; પોતાના પરંપરાગત આચાર તે

(૨) પ્રમંગલે લાઇ પોતાને પામ થયેલું જે કર્તવ્ય અને તેને અનુસરવાપણું તે.

(૩) પોતામાં રહેલા-જેના પી સાથે જોડાયેલાં ધર્મ શુભ અને ખાસિયત વગેરે તે

સ્વધર્મી, વિં પોતાના ધર્મનું; પોતાને મળતા ધર્માદિકવાળું તે.

સ્વધા, અં [સ] પિતરોને અજાદિક અર્પણ કરતા કરવાનો ઉદ્યોગ તે. (૨) પિતરોને અર્પણ કરવાનું અજ વગેરે તે.

સ્વધાકાર, પું સ્વધા સંબંધનો ઉદ્યોગ તે.

સ્વધર્મ, નં [સં.] પોતાના હમેશના વસવાટનું સ્થાન તે; રહેઠાણ; નિજધામ; યતન. (૨) સ્વર્ગ. ક્રિં પ્રં સ્વધામ જનું

આ દેહનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગેજનું.

સ્વન, પું [સં.] સૂર; અવન; ધોર; નાદ.

સ્વમ, નં [સં.] નિદ્રામાં જે માયિક પ્રવચન્યવહાર દેખાય છે તે; સમણું; ઉદ્યમાં ખરા જેવા દેખાતા જે સંસારી દેખાવો વગેરે તે.

સ્વમદર્શન, નં સ્વમ લાધનું તે (૨) સ્વમનું દેખાયલું તે; ઉદ્યમાં જણાયેલો ઓળો.

સ્વમવત્, વિં સ્વમ જેવું; મિથ્યા; ખોટું.

સ્વમાવસ્થા, સ્ત્રી સ્વમતાળી હાસન; સ્વમ આબુ હેય એવી સ્થિતિ તે.

સ્વમાન્તર, નં સ્વમ દરમિયાન; સ્વમ ને જર્જરિત વચ્ચેનું અંતર તે; સ્વમમાં થયેલો ભાસ. ઉં સ્વમાન્તરમાં આવી સોરઠિયાની જાનરે.

સ્વમકાશ, વિં નિજતેજવાળું; પરંપરા નહિ એવું. (૨) સ્વતાઃગત પામેલું.

સ્વમાત્, પું [સં.] મનુષ્ય પ્રાણીનું અંતરનું જે કુદરતી વ્યવસ્થા તે; શુભ; ધર્મ; પ્રકૃતિ; ખાસિયત તે. જાતિ, દેહ દેશકાળને લાઇ બધાયેલો પ્રાણીએના જે કુદરતી મનોભાવ તે.

સ્વભાવ, પું [સં.] મનુષ્ય પ્રાણીનું અંતરનું જે કુદરતી વ્યવસ્થા તે; શુભ; ધર્મ; પ્રકૃતિ; ખાસિયત તે. જાતિ, દેહ દેશકાળને લાઇ બધાયેલો પ્રાણીએના જે કુદરતી મનોભાવ તે.

સ્વભાવજ, વિં સ્વભાવ સિદ્ધ, સ્વાભાવિક.

સ્વભાવોક્તિ, સ્ત્રી [સ] સહજ ઉક્તિ તે, કાઇ ચીજનું આમેલુચ વર્ણન તે.

સ્વભાષા, સ્ત્રી પોતાની ભાષા તે; માતૃભાષા.

સ્વભૂમિ, સ્ત્રી સ્વદેશ; યતન. (૨) પોતાની નાપીકા જમીન તે.

સ્વયં, અં આપોઆપ; પોતેજને; પોતાની મેળે.

સ્વયંપાક, પું પોતાને માટે બનાવેલો પાક તે (૨) સ્વોત્ત.

સ્વયંપ્રકાશ, વિં આપ-અને પ્રકાશ તેજવાળું હોય એવું તે; સર્વ અસિ વગેરે.

સ્વયંભૂ, વિં [સં] પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થનાર; પોતે પોતામાંથી ઉપજેનું તે (૨) ધધર; અક્ષા, વિષ્ણુ વગેરે દેવ તે.

સ્વયંવર, પું. [સં.] કન્યાએ પોતે પોતાને માટે વરની ચુંટણી કરી તે; પોતાની પસંદગીનો પ્રરુપ-કોષ પરાક્રમદારા પરીક્ષા કરાવી પસંદ કરવાનું કન્યાનું કામ તે. ઘણા જુવાનોને એકલા કરી અચૂક કાર્ય કરનારને કન્યાએ પોતાના વર તરીકે પસંદ કરવાની રીત તે.

સ્વયંવલ્લ, વિ. પોતાની મેળે ગતિ કરનારું; પોતામાંજ સંચલન શક્તિવાળું.

સ્વર, પું. [સં.] અવાજ; સાદ; ઉચ્ચાર (૨) સૂર; ધાંટી. (૩) બીજાની સહાય વગર જેનો ઉચ્ચાર થાય એવો વર્ણ-અક્ષર. -અ, ઇ, ઉ. (૪) નાક વાટે આસ-તો શ્વાસનો ધોર ને. શુભાશુભ વિચારણા માટે કેટલાક લોકો કાળા જામખી નાકે આસતા શ્વાસને 'સ્વર જેવો' એમ કહે છે.

સ્વરક્ષણ, ન. [સં.] આભરણ; પોતે પોતાની જાનની સંભાળ રાખવી-સાચ વધી તે.

સ્વરસ, પું. ઉત્તમ સ્વાદ; સરસ સ્વાદવાળું તે. (૨) લીલી વનસ્પતિ કચરીને બીજું પાણી માંખ્યા વગર કાઢેલો નિરતો રસ તે. આપણે વપરાય છે.

સ્વરાજ્ય, ન. [સં.] પ્રાંત એ પોતે પોતાના ધારા ધડી તે પ્રાંતે પોતાની વ્યવસ્થા રાખવી તે; પોતાનું-સ્વામ્ય સત્તાનું રાજ્ય તે-સ્વરાજ્ય.

સ્વરિત, વિ. [સં.] સ્વર-ઉચ્ચારવાળું-લંબાકને સ્પષ્ટ અવાજે બોલાય એવું. (૨) સમાન ઉચ્ચારવાળું; એખ્યા એક સરખા અવાજનું સ્વરના ત્રણ પ્રકારના ઉચ્ચાર છે, તેમાંના છેલ્લા પ્રકારનું. ઉદાત્ત, અનુદાત્ત ને સ્વરિત.

સ્વરૂપ, ન. [સં.] ધાટ; આકાર. (૨) દેખાવ. (૩) વર્ણ; રંગદાર છટા. (૪) સુંદરતા; કુટકાષ; રૂપ. (૫) લક્ષણ; નિશાન;

ઓજામ. (૬) ઝાંખી; કંધક આભાસ. (૭) વિચાર; ઉદ્દેશ; વલણ. (૮) મળતાપણું; સામ્ય.

સ્વરૂપતા, સ્ત્રી. કુટકાષ; સૌંદર્ય. (૨) સંલો-કના; સામ્યતા. ચાર પ્રકારની મુક્તિઓમાં ત્રીજી ધર્મરૂપતા તે.

સ્વરૂચાન, વિ. ખૂબસૂરત; રૂપાળું.

સ્વરોદય, પું. [સં.] સ્વરનો ઉદય તે; ધાટી ઉદયવે તે.

સ્વર્ગ, ન. [સં.] દેવલોકને રહેવાનો દેશ તે; સુરભૂમિ. સ્વર્ગવાસ=સ્વર્ગમાં વાસ કરવો મળવો તે. પ્રુષ્ઠ કર્યા હોય તેને દેવલોક સાથે વૈભવમા રહેવાનું મળે છે (૨) મન્દુ; મૃદુ. સ્વર્ગવાસી=સ્વર્ગમાં વાસ કરનારું; દેવલોકમાં વસનાર તે. (૨) મરી ગયેલું; મરદુઃ-સ્વર્ગવાસી શેઠને માટે. હિં. પ્ર. સ્વર્ગેનું=મરીનું; મરણ પામવું. કહે. સ્વર્ગનાં મુખ=મદુ વૈભવી મુખો તે.

સ્વર્ગગા, સ્ત્રી. [સં.] દેવનદી; સુર-આપગા. સ્વર્ગીય, વિ. સ્વર્ગ સંબંધી; સ્વર્ગસમાન. (૨) અલૌકિક; દિવ્ય.

સ્વર્ગ્ય, વિ. સ્વર્ગીય. સ્વર્ગ અપાવે એવું.

સ્વર્ણ, ન. [સં.] સોનું; હેમ; સુવર્ણ.

સ્વરૂપ, વિ. બહુજ યોડું; અત્યક્ષ; કિચિત્.

સ્વવશ, વિ. [સં.] સ્વાધીન; આપ અપ-ત્વાર; સ્વતંત્ર. (૨) નિતે દ્રિય.

સ્વચ્છ, પું. સ્વચ્છ-સસરો.

સ્વસા, સ્ત્રી. બહેન; ભગિની.

સ્વસ્તિ, અ. કલ્યાણરૂપ; 'સારું થાઓ' એવો આશીર્વાદાત્મક ઉદ્ગાર (૨) કલ્યાણ; શેષ.

સ્વસ્તિક, પું. [સં.] મંગળ સૂચક એક ચિહ્ન; સાધિયો; ચોકડી; ચતુષ્પદ

સ્વાસ્ત્યેષમ, અ. 'સારું થાઓ' અને 'આજા રહો' એવો ક્વા-આશિષ-સંતોષનો ઉદ્ગાર.

સ્વસ્તિવાચન, નં [સં.] કાષ્ઠ પશુ કર્મ-
ની શરૂઆતમાં મંગળાર્થે કરવામાં આવ-
તો મંત્રાશીર્વાદ તે; યુષ્માહવાચન.

સ્વસ્તિશ્રી, અં કાગળપત્તરના આરંભમાં
લખાતું મંગળસૂચક પદ.

સ્વસ્થ, વિં [સં.] શરેગ; કામથી પરના-
રેહું-નચિંત; શાંત, સારી રીતે બેઠેલું; સુખ
રૂ; કુશળ; નિરાશય.

સ્વસ્થતા, સ્ત્રીં નચિંતાઈ; સુખસ્થતા-નિરાંત;
શાન્તતા; સ્થિરતા; સ્વાસ્થ્ય.

સ્વસ્થાન, નં પોતાનું સહેઠાણ; સુકામ.

સ્વહિત, નં [સં.] પોતાનું હિત તે;
સ્વાર્થ.

સ્વાગત, સ્ત્રીં આવકાર; આવનારને અપાઈ
માન તે.

સ્વાગતા, સ્ત્રીં આવકાર; સંમાન; અભિનંદન,
આંગણે આવનારને પ્રિયવચન વગેરેથી દેવા-
માં આવતું માન તે.

સ્વાતંત્ર્ય, નં [સં.] સ્વતંત્રતા; આપ અ-
પત્યારપણું.

સ્વાતિ, સ્ત્રીં પંદરમું નક્ષત્ર. એ આસો સુ-
દાસ આવે છે. 'સ્વાતિનાં જળ બિંદુ-
' નાં મોતી થાય છે એવી ખોટા સોકમા-
ન્યતા હતી.

સ્વાદ, પું [સં.] જમથી સમજાતા વસ્તુમાં-
નાં સારો નરસો રસાદિ-પરિપાક તે. (૨)
હહેજત; મિદાશ; રસવાનપણું; રસાળતા.
(૩)રુચિ.(૪) શીખ. કિં પ્ર. સ્વાદ-લાગવું=
રસાળ-રસ ઉપજાવે-સારું લાગે એવું જ-
મથી જણાવું. હહેજત આવવી; મિદાશ
પડવી; ખાવું ગમવું તે. સ્વાદ પડવો=રસ
પડવો; ગમવું; રુચિર લાગવું. (૨) પેપું
પડવું; ટેવ-પડવી. ખાવા, સાંભળવા ને જોવા
વગેરેની આદના રહેવી.

સ્વાદિષ્ઠ, વિં સ્વાદવાળું; રસાળ; હહેજતદાર.

સ્વાદીલું, વિં સ્વાદવાળું ખાવાનું ખા-
વાની ચાહનાવળું; સ્વાદપરાયણ; રસિક.
(૮) છદીલું.

સ્વાદુ, વિં સ્વાદવાળું; રસાળ; મીઠું.

સ્વાધ્યાય, પું [સં.] બ્રાહ્મણે નિત્ય
કરવાનો મંત્રપાઠ તે. (૨) વેદાભ્યાસ
સ્વાધીન, વિં [સં.] પોતાને વશ; સ્વ-
વશ. (૨) સ્વતંત્ર; આપ અપત્યાર. (૩)
તાબે; કબજે.

સ્વાધીનતા, સ્ત્રીં [સં.] સ્વચ્છંદતા; આપ
અપત્યારી; સ્વાતંત્ર્ય સ્વવશતા,

સ્વાધીનપતિકા, સ્ત્રીં જોને રનામી સ્વાધીન
હોય તે સ્ત્રી; પતિને નચવનારી કાવ્ય
શાસ્ત્ર પ્રમાણેની એક નાયિકા.

સ્વાસાવિક, વિ. સ્વભાવ સિદ્ધ; કુદરતી; મૂળ
પ્રકૃતિનું; અકૃત્રિમ; સ્વાતુર્ય.

સ્વાસિમાન, નં પોતાને માટે અભિમાન
રાખવું તે; ટેક; હુપદ.

સ્નાક્ષિવાની, વિં ટેકી; હુપદવાળું; પોતાને
માટે અભિમાન રાખનારું.

સ્વામ, પું ધણી; પતિ. (૨) ઉપરી.

સ્વામિતા, સ્ત્રીં ધણીપણું; માદરણી; રાજપણું.

સ્વામિની, સ્ત્રીં ધણીપણી; શીઘ્રી.

સ્વામિત્વ, નં ધણીપણું; માલીકી.

સ્વામી, પું [સં.] ધણી; વર; પતિ. (૨)
માલીક; શેઠ. (૩) રાજ. (૪) મહારાજા.

સ્વાયંભુવ, પું પડેલો મનુ; સ્વયંભૂ, પ્રજા-
નો પડેલો પુત્ર.

સ્વાર, પું અસ્વાર અમાવાર; ધોડા પર
બેઠેલું તે. (૨) વાદન પર ચડીને બેઠેલું
તે. સ્વાર થવું. ધોડા પર ચડવું; વાદન
ઉપર ચડી બેસવું. વડાણ પર સ્વાર
થયો. (૨) તગદો કરવો; ધોડા ઉપર ચડી
આવવું; હતાવશે અને ઢૂંકમનેરે દાર્
કરાવવા તેવાર થવું. (૩) ખૂબ ગુરસે થવું;
સામા ધુરડવું.

સ્વારી, સ્ત્રી સવારી; ઘોડા કે વાહન પર બેસવું તે. (૨) ચક્રાઈ; હુમલો. (ક) ઠાક બંધ જવું આવવું તે; પ્રવાસે નીકળવું તે; ફેરવું; મુકામ. (પ) ઉતાર; બેસાર.
 સ્વાર્થ, પું. [સં.] સ્વહેતુ; આપ મતલબ. (૨) દ્રવ્ય; ધન. (૪) યોગ (પ) જોમાં ચોખ્ખો અક્ષરાર્થજ દોષ તે.
 સ્વાર્થ, વિ. આપ મતલબી; એકલપેદું.
 સ્વાસ્થ્ય, ન. [સં.] સ્વસ્થતા; આરોગ્ય. (૨) નચિંતતા; નિરાત.
 સ્વાહા, સ્ત્રી. [સં.] અગ્નિની સ્ત્રી. (૨) ૨૦ દેવને હવિ આ.તાં કરાતો એવો શબ્દ.
 સ્વાહાકાર, પું. સ્વાહા શબ્દને ઉચ્ચાર તે.
 સ્વાંગ, પું. સોંગ; વેષ; બીજના જેવો વેષ લેવો તે.
 સ્વીકાર, પું. [સં.] માન્યતા; કબુલતા; અંગીકાર; એકરાર;
 સ્વીકારવું, ક્રિ. સ. માન્ય રાખવું; કબુલ કરવું. (૨) માથે લેવું; મહણ કરવું.
 સ્વીકૃત્ય, વિ. માની લીધેલું; સ્વીકારેલું.

સ્વીચ, વિ. પોતાનું; સ્વસત્તાનું.
 સ્વીયા, સ્ત્રી. પોતાની સ્ત્રી; પરણેલી સ્ત્રી.
 સ્વેચ્છા, સ્ત્રી. પોતાની ઇચ્છા તે; પોતાની મરજી.
 સ્વેચ્છાચાર, પું. મરજીમાં આવે તેમ ચાલવું વર્તવું તે; સ્વચ્છંદ.
 સ્વેચ્છાચારી, વિ. મરજીમાં આવે તેમ વર્તનાર; સ્વચ્છંદી; નિરંકુશ.
 સ્વેદ, પું. [સં.] પરસેવો; ધામ; બાફ.
 સ્વેદન, વિ. પરસેવાથી ઉત્પન્ન થયેલ-માકણ. જૂ વગેરે જીવ, સ્વેદન હાલવાય છે.
 સ્વેદન, ન. પરસેવો આવવો તે. (૨) પરસેવો છાવે એવી દવા.
 સ્વૈર, વિ. [સં.] મનમાં આવે તેમ કરનાર. કરનાર; સ્વચ્છંદ; સ્વતંત્ર; મનમોજી. (૨) નિરંકુશ; બેલગામ.
 સ્વૌરણી, સ્ત્રી. [સં.] પોતાની મરજી મારફત ચાલનારી સ્ત્રી; અભિચારિણી; સ્વચ્છંદી સ્ત્રી.
 સ્વોપાજિત, વિ. [સં.] પોતે જાતે પેદા કરેલું; પોતે વસાવેલું.

હ.

હ, પું. [સં.] શુભરાતી મુજાકરોમાંનો ૪૪ મો અક્ષર અને વ્યંજનોમાંનો ૩૩ મો કંઠસ્થાની વર્ણ. વિશેષ-શુભરાતીમાં 'અ'ને હના ઉચ્ચારનાં જોડાણો થાય છે:-હગવું નું અધવું, અને અરવું હરૂ વગેરે.
 હકથું, ન. (હૈયું) [. હૃદયનું પ્રા. હિઝર્જ તેનું શુ. હકથું, બાં.] મન; દિલ; અંતર. ૨ છાતી; અંતઃકરણ; બીનર. ૩ સ્મરણ-શક્તિ; યાદદસ્ત. ૪ હિમ્મત; ધીરજ. ૫ ૫૦ હકથા કુટુંબ=માન વગરનું, બેકામ; કાળજી વગરનું; ભેવકુદ, મૂર્ખ, બેઅકલ. હકથામેલું=કોઈને મન આપે નહિ એવું;

પ્રપંચી; ખરી વાત કહી દે નહિ એવું; ગૂઢ હકથનું. હકથાનો હાર=મહુજ વહાલું; અતિ પ્રિય. હકથાહોગ=જેને જોઈતે હમેશ મન જાણે એવું ગાણસ, વસ્તુ અથવા ખનાવ વગેરે તે; જોનાથી નિરંતર કથેશ રજા કરે એવું તે. હકથાના લાળા=અંતરની દાઝ; દેષ-કીનાની તીવ લાગણી તે. હકથા ય. ગડી=રાતદહાડો નજર સામે રહે અને ચિત્ત બાળે એવું તે. હકથા શટ=મેલમાર-હકથું કાઢી જાય એવું (રાવું તે) મુકાકંઠ. ૬૦ ૫૦ હકથા હાથ મૂકવો=ધીરજ આપવી-ધરવી, આશ્વાસન આપવું-લેવું. હકથું

ખાલી કરવું=મનના ઉભરા-દુઃખો ઉતારવો,
પોષ મૂકીને છૂટે મોટે દુઃખ રડીદેવું. હમયું
ભરાઈ આવવું=રહું રહું ચમજવાવું; સ્ને-
હીતું મરણ કે કોઈ મોટું દુઃખ સાંભરી
આવવાથી દુઃખની આવડત લાગણી થઈ
આવવી; રોષ જવાય એવો છાતીમાં દુઃખ
બાર થઈ આવવો. હમયે ધરવું=મન પર
લેવું. કહેવું હમયું બાળ્યા કરતાં હાથ બા-
ળ્યા સારા=બીજાને કામ સોંપી તે બરાબર
નહિ થવાને લીધે માનસિક કલેશ સહેવો
તેના કરતાં પોતાની જાતે મહેનત લેવી
• તે સાર એમ.

હઉ, નં (હાઉ, આઉ, બાઉ) [સં. અદિ]
અં; કરડે એવો જંતુ; બાળકને ખીવડા-
વવાને માટે એમ બોલાય છે:-કીકા ત્યાં
તો હઉ છે, પાછો વળ.

હક, [અ. હક્ક.] સ્વામિત્વ: માલકી; સત્તા;
આધિકાર; દાવો; ક્ષણિકો. ૨ દરતુરી; કોઈને
કંઈ નિયમિત આવવું લેવું પડતું હોય તે.
૩ વિં વાળખી; ખડું; સાચું. કિં પ્રં
હક કરવું=પોગ્ય બદલો આપવો; મનરે
લાવવું હકયવું=મરી જવું. હક પહોંચવો
=દાવો લાગવો; આધિકાર લંબાવો.

હકતાલા, પું [અ. હક્ક-ત જાલા.] ખુલ્લું;
પરમેશ્વર.

હકદાર, વિં જોતો હક પહોંચતો હોય તે;
હિરસો વગેરે મેળવવાની સત્તાવાળું; વાળ-
ખી, ચોખ્ખું; ખડું. ૩ હક ધરાવનાર.

હકદારણ, અીં હકદાર અી.

હકદારી, અીં હકદારપણું; માલકી; સ્વામિ-
ત્વ. ૨ હિરસો-લાભ મેળવવાનો હક તે

હકનાહક, અં વમર કારણે; અમરણ; ખાલી;
મિથ્યા; ફાગડ.

હકસાઈ, અીં (હકસાઈ.) [અ.] દરતુરી;
દલાઈ; હકતું લગાળમ.

હકાર, પું [સં.] 'હ' એવો અક્ષર અને
દુઃખાર તે; હ, એમ. ૨ 'હા' સ્વીકારો.

દુઃખાર. કિં પ્રં હકાર બણવો=હા કહેવી;
મંજુર રાખવું; કચુલ કરવું; સ્વીકારવું.

હકારવું, કિં સં [સં. હક્ક: હાથીને ચણા-
વવાને કરાતો હકાર.] હાંકવું; ચલાવવું;
'આલ' એમ મોટેથી બોલીને ચાલવાને
પ્રેરવું. ૨ હા કહેવું; સ્વીકારવું; મંજુર
રાખવું. ૩ બોલાવવું; મંજૂરવું; હાંકલું.
હકારો, નં હકારારીને તેડવું-બોલાવવું તે:-
તેડંહકારાં કરો, વખત થયો છે ૨ હાક
મારીને બોલાવનાર; તોગાર.

હકારો, પું હાક મારીને બોલાવનાર; નાત-
રિયો; તે ગર. ૨ હકારો; ધટો; મોટો
સાદ.

હકાલવું, કિ. સં હાંકી હાલવું; હાકારો કરી
કાઢી મૂકવું. ૨ હાંકવું; ચલાવવું. ૩ બોલા-
વવું-હાંકલું=બોલાવવું

હકીકત, અીં [અ. હકીકત.] કોઈ બતાવ
કે બાબતની પૂર્ણ વિગત તે, વત્ત; હેવાલ;
ખીના; પ્રંગ સમજવા જેટલો બધી વાત.
૨ ખખડ; બાતમી, સમાચાર.

હકીમ, [અ. હકીમ.] યુનાની વૈદ્ય કરનારો
યુસલમાન વૈદ

હકીમી, અીં હકીમપણું; હકીમનો ધધો; વૈદ.
વિં હકીમનું-સબંધી-લગતું.

હકીમું, નં યુનાની વૈદ્ય; યુનાની વૈદ્ય મુજબ
દવાદાર કરતાં તે.

હકમત, અીં (હકમત) [અ. હક્મત.] નતા;
અમલ; આધિકાર. ૨ રાજ્ય; હાકમી. ૩
તામેલ.

હક્ક, પું (હક) અ. [હક્ક] હક; આધિકાર;
સત્તા. ૨ લાગત; લાગો.

હકાર, પું [સં] 'અલ' એવો કદમાર તે. ૨
હાક મારી તે; આદવાન.

હખગાહખગ, વિં (સખગ:ખલ) આમ
તેમ ડગમગી જવું; ખગમગી ગયેલું; ડગ
મગવું; હાલકુંલક. ૨ અવ્યવસ્થિત;
આમ તેમ હલકુંલક થઈ ગયેલું; થઈ

ક્રમમાં અથવા વ્યવસ્થિત દૃઢ દાક્ષતર્માં નહિ એવું.

હગઝોક, સ્ત્રીં ઝડો ને હસટી, વખત તેમજ અતિસાર એક સાથે થઇ આવવા તે. ઉં હગઝોકતણા અંમાર બર્ખા. ૨. મહામા-રીના રોગ; ડાગણિયું

હગણ, નં (અપણ) હમયું; ઝાડો; દસ્ત. :—સદાસ એવો મંદો છે કે હગણ પણ આવે નહિ.

હગણો, પું મગદાર. અસ્વીક મામ્મ છે.

હગખગ, અં તાડીને ટમર ટમર (જેવું તે) એક નજરે, બાધી મરતે, એક ધ્યાનમાં.

હગખગયું, કિં એક ધ્યાનથી તાકયું; બાંધી નજરે જેવું હરમકી જવું.

હગમરટપર, અં ખોડિયા અક્ષરના લે-ખનો એક મજતી ઉખાણો વિરોધ-શુ જરાતમાં આગળ કાના માત્ર વગરનું કા ખાણ સખાતું અને વાચનાર તે ગોઠવી સમજી શેતા. આખા હિગ મરી ને રોપરાં એ શબ્દો છે બીજી રીતે હગી મરી ટપ રહી મરો, એટલે કે કાલેરાથી હગઝોક થઇ ટપ મરી ગયો !

હગયું, કિં અં (અધવું) [સં. દ્વ=મગ ત્યાગ કરવો.] પેટનો મગ શુભાદાર બહાર કાઢવો; મળત્યાગ કરવો, ઝાડે ફરવું ૨ (પખીની) ચગકવું. હગીજવું; બીક ત્રાસથી ધીરજ જતી રહેતી; દીવા થઇ જવું. હગીયું=નય-બીકને લીધે બંધ છુટી જવા; કહીદિવાવું, કણથ થઇજવાયું હગી પયું, બગ બીકથી ધારણ નહિ ધરી રહેવાવું. તરતજ ચરકી જવું; દીલા નરમ પડી જવું, નિર્માલ્ય થઇજવું.

હગાણુ, નિં ઝાડે ફરાણુ (૨) દીકું નરમ સ્વભાવનું, ધારણ પકડ-બંધ વગરનું

હગામજ, સ્ત્રીં વાર વાર દસ્ત ચલા કરવો તે; અતિસાર; ઝાડે ફરવાનું (આ નામ છે)

હગાર, સ્ત્રીં પંખીઓનો મળ; ચરક:-કણ તરની હગાર.

હયમયયું, કિં અં હાલીને ખગખગી જવું; સાવ-સાધામાંથી દીકું થઇજવું

હયમયાટ, પું ખગખગારી નાખવું તે; આમ તેમ હવારી-ખડખડારી નાખવું તે. (મારણી વગેરેનો હગમયાટ)

હયમયાવયું, કિં સં સરસ આણવું અને વળી પાણુ ધોવવું; બને બાણુ તરફ જોતી હલાવી ખગખગારી નાખવું; હલાવી-ખ-કખડારી દીકું કરી નાખવું; હગાવયું:-ખા રણા કેમ હયમયાવી નાખે છે ? ૨ અવ્ય વસ્થિત કરી નાખવું; ટકાર નહિ રહેવા દેવું; દંડતા તોડી નાખવી

હજ, સ્ત્રીં [અ. હજજ.] યાત્રા જતરા; મુમલમાનો મજાની જતરા જાય છે તે. હજ કરનાર તે હાજ=જનગણ.

હજમ, વિં [અ. હજમ્.] પચેલું; જરે છું. ૨ જરવેલું; પોતામાં મેળવી દીધેનું, ઉચાપત કરેલું. કિં પ્રં હજમ કરવું પચારી નાખવું; જરવણુ ઉચાપત કરવું; જોગવણુ, ખામજવું. હજમ થવું; પચવું; જરવું, જોગમને ચરીશા એમકાર થઇ જવું. નુકસાનકારક નહિ નીચવું; વિ કાર રહિત થવું.

હજમિયત, સ્ત્રીં પાચન, જરપન થવું તે; જરી-પચી જવાપણું; હજમ કરવાની થકિત, જહરમળ

હજરત, પું [અ. હજરત] ' માલીક, સ્ત્રામી, શીમાન, મોટી પદવીના માણસને સબોધાનો શબ્દ -જ, હજરત ' માનવત. કિં પ્રં હજરત ભરતી=આત્મ બળે જીજની સગા હરીલક તેને પેતાની ઇચ્છાશક્તિમાં લઇ પીરજાઓની મિ-જલસ દેખાડવી અને પુછાતા પ્રશ્નોના પો-તાની ઇચ્છા મુજબ જવાબ અપાવવાની

યોગિક ક્રિયા. પ્રાણવિનિયમ; મેસમેરિઝ-
મથી મુમલમાન ક્રિદિરા એકાદ માણસને
બેમાન બનાવી તેની મારશત જે શુભ બા-
બતોના બેદ જાહેર કરાવરાવે છે તે ક્રિયા-
પ્રયોગ. કોઈ મોટી ચોરી કે મોટા બના-
વની તજનીત આગળ ધણીવાર અને હાલ
કવચિત-વહેમી લોકમાં હજરત બરાવાય છે.
હામ, પું [અ હજ્જામ.] મુંડન કરનારો
વાળુંદ; નાધ; રાત; ગાંધળે. ૨ અબુધક
માણસ. કિં પ્રં હામ પટ્ટીકરી=
લામ વગરનું-નકામું કામ કર્યાં કરવું. દહે-
હામને હાથ આરમ્મી=ચિમાવસા વેડા
કર્તા કરવા તે; જ્યાં લાં પોતાનું સારું
બનાવ્યા કરવું તે; આશુકલાષ.

હામમી, સીં હામમી સી.

હામમડો, પું હામ. (દુકારમાં તિરસ્કારમાં)

હામમત, સીં [અ હજામત] મુંડન; ક્ષાર;
વપન. ૨ મુંડવું તે; હામમત કામ તે. ૩
દાકી માથા પર વધેલા ટુંકા બોડવા જેવા
વાળ તે. કિં પ્રં હામમત કરી=મુંડવું;
બોડવું; અભાથી વાળ લેવા. ૨ ફરી
ફરીને કરવું તે; ફરીને સુધારવું પડવું.
૩ ભંગમાં સાફ કરી નાંખવું; રહું
સહું હોય તે લાઘવેષ ખાલીખમ કરવું;
નવરાની નાંખવું.

હામર, વિં [અ હજાર] દસ વાર સો તે;
સહસ્ત; ૧૦૦૦. ૨ પુનઃ; ધણું અગણિત.
એને હામર વાર સિખામણ દીધી પણ
માનતો નથી. હામર હાથનો ધણી=
પરમેશ્વર; સહસ્ત ત્રીણી.

હામરી, વિં કાચળી સાંધની ઉપજવાણું;
વાર્ષિક હામર રૂપિયાની દેશાધીરી જેને
મળતી હોય તેવું. હાં તમારો ને વીરો
હામરી, તમાર્યા મરિયા, મારા રાજ! ૨
ધણી-પાં-પાંદડી કે રેસાવાણું-હામરી
ગલ-મેરો.

હા, અં [સં. અચાપિ તું] મા. અજ્ઞાતિ
તું અપ જાજિ.] અહ; હા; અત્યાર
લગી-મુંઝી: આજ-હમણાં પર્યત એમ

હાહો પું [અ. હજોર] મિનારાઓવાળું
મુંદર કબરનું મકાન. અંગ્રેજ-મોસેલિયમ-
સીરિયાના રાજ્ય મોસોલસની રાણી
અર્ચિયાએ તેના રવામીની કબર ઉપર
ઇ. સ. પૂર્વે ચોથા સૈકામાં એક મુંદર
બાંધકામ કરાવ્યું હતું તે ઉપરથી તેમજ વળી
હાં ઉપરથી તીર્થ રૂપ મોડું અને મુંદર
બાંધકામ એમ પણ થાય છે. ૨ મોટી
નામનાનું કામ તે:-ગારમું કર્યું તેમાં તે
તેં રો મોટો હાહો કર્યો કે આઠસો
બધો પુલાય છે ?

હાહુ, અં [સં. અચપુત] હા પથુ; અત્યાર
લગી એમ:-રાત પડી હાહુ આવ્યા નહિ ?

હાહુ, સીં [અ હજૂર] મોટા માનનું પા
તે. 'મહેરમાન, કુખારત' માનનું સખો-
ધન. હાહુ હાહુર ૨ હામરી; સમુપરિચિત
સાનિધ્ય; તહેનાત:-તમે આજ હાહુરમાં
રહેલો નજર આગળ, રાજ અમલદારની
ખાસે એમ. મુસલમાની વિવેકમાં વપરાતો
માનનો-ખુદ-આપના અર્થનો ઉદ્ગાર.

હાહુરિયા, પું મોટા માણસની હામરીમાં
રહેનારો નોકર; પ્રતીકારી.

હાહુમટ, સીં ખટકવું તે; મનમાં થતી
લાગણી; ખટક.

હાહુરિયું, નં [સં. હદ] બંધ કરાય એવું
તાકું; હાટકું; હોલામ; બંડારિયું;

હાહું, વિં (હાહી, હાહો) જમ્મી; જિદી;
હાહું; ન હડે-ન માને એવું; દંડપતિય

હા, સીં [સં] હા; જા; દરામક; મમન.
૨ આડાષ. કિં પ્રં હા કરવી=જકલેવી;
દરામક કરવો. નહિ માનવું; હાં ચહવું=
મમન કરવો. હાં લેવી=આડાષ માંડવી;
હાં ચહવું=મમત ગુખવો; વધારે દંડ

આચક મેવો. હડ પર આવવું; મમત કરવો; હડમાં આવવું; નિદે ચડવું.

હડયોગ, પું. [સં.] મધર આરાધનાર્થે આચક પૂવક દેહને કષ્ટ આપવું તે; દેહ કષ્ટાય એવી રીતવું; આચકથી તપ આરાધના વગેરે કરવું તે; આચકપૂવક અનુવર્તવાનો એક યોગિક આરાધના પ્રકાર. રાજયોમથી હસટો હડયોમ.

હડવું, કિં અં. [સં. હટ્ટ] પાછા પડવું; પાછળ પગલાં ભરવાં. ૨ હારીજવું તકરાર-સાક્ષમાં નખળા પડવું; નરમ થઈ જવું. ૩ હરી જવું; શુભંટ મારી.

હડાવવું, કિં સં. પાછું ખેંચવું; પાછું ખસેડવું. ૨ હરાવવું; સંમેથી નસાડવું; નહિ રેવા દેવું; હડીસાઈ, સીં. હડ; દુરાચક; જક; જીક; મમત. (૨) આડાઈ.

હડીહું, વિં. (હડીલી, હડીલો.) જક્ષી; જીલી; દુરાચકી; મમતી. (૨) આડું. હો. રે હડીલા રાણા. ૧૦૫૦ હડીલો હનમાન દડ; જખરાને વળી હડીલો એવો તે; કેમે કર્યો હઠે ખસે કે માને નહિ એવો જખરા તે; જડપથરો.

હડે, સીં. જોડ; આચક. ૨ કાલાવાલા; આજી.

હડ, સીં. (હડ.) [સં. હટ્ટિ.] ક્ષાન્તે શખવાના માણસના પગ ભરાઈ રહે એવી રીતે કાચેલો લાકડાનો વેટો; હડ; હસકલો.

હડકવા, પું. કુતરાં અને સિયાળવાને થતો એક જાતનો સનિષાત. આ રોગવાળુ જતાવર ખીજને કરડતાં તેને પથુ હકકવા થાય છે. ૨ ચીડનાં ફાંશં મારવાં તે; જ્યાં ત્યાં લોવાં નાંખવાં તે; ચીડિયાં કરવા તે.

હડકાયું, વિં. હડકવા જેને લાગ્યો હોય તે; હડકવાથી પીડિત.

હડકાયેલું, વિં. જેને હડકવા હાલ્યો હોય તે; હડકાયું.

હડકું, નં. હડકવા-અજ્ઞપો કરે એવો સનિષાત. હાવવલાય; અતિશોભ-ચીડનાં લોવાં ૩ હડકાયું.

હડખું, નં. હડકવા; હડકું.

હડતાળ, સીં. [સં. હરિતાલી] ખીળા રંગનો એક એવી ખાર; રંગદાર સોમક. ૨ આખા ગામની દુકાનો અને લેવકદેવક બંધ રાખવા-રહેવાં તે. શોકના ગમમાં કે ગામખજને થયેલા ગેરક-સાક્ષના ખોદખાં પ્રજાજન પોતાનાં કામકાજ બંધ પાડે તે પ્રમં. હં. હડનાળ પડી હાટેહાટ, ધણા લોક રૂવે વાટે ધાટ. વેન. ચ. એક-સંપી; સંપ.

હડધુત, સીં. તરડોડ; તિરકકાર; અપમાન કરી કાઢી મૂકવું તે; વારંવાર તરછોડી નાંખવું-કે-હાંડી કાઢવું તે.

હડપ, સીં. ઝડપ; સપાટો; ઝૂંટ મારવી-લગાવવી તે. ૨ અં. તરત; એકદમ:-તેં આંખ કાઢી કે હડપ નાઠો.

હડપચી, સીં. ઝોડની નીચેનો ભાગ; કાઢી આગળનો અવધાર.

હડકુંદ, સીં. (હડકુંદ.) હોડતાનો ધક્કો; હડતાજતાની ગાચુનો આધાત.

હડકુંદો, વિં. (અડકુંદ.) પરચૂરણ; ઝોછી જોખમશરીવું;

હડકુંદો, પું. જડસો; મૂર્ખ; ખેવકુંદ.

હડકુંદો, સીં. વેગમેર જનારની ઝપટ; ધક્કો; હડસેલો; આચકો.

હડખડવું, કિં. અં. નાહિમમત થઈ જવું; નરમ પડીજવું. ૨ ગમરાવું; ચરકીજવું.

હડસાંકળ, સીં. હડસાંકળી; ટોડા; સાંકળાં; સીંચોના પગનું ધરેણું. હેડ વચ્ચે નાંખવાની ખીતી પરની સાંકળ કે જેને તાણ દેવાય છે.

હડસેલવું, કિં. સં. જોરથી આગળ પાછળ ઠેલવું; આંચકા મારવા; ધક્કા દેવા; ધકેલવું.

હાસેલો, પું અંચકા; ધક્કો.

હાહાહા, અં કુતરાને છુતકારી કાઢવાનો ઉદ્-
ગાર. કિંપ્રં હાહાહા કરું=ધિકારી છુત-
કારી કાઢવું; તિરસ્કાર કરી 'બખ' કરી મૂકવું.

હાહાહાહા, વિં હાહા સાગણીનાળું; ચુસ્ત;
ખરેખરું; પાકું; આસક્ત; દમકત.

હાહાહાહા, કિંઅં (સડસડવું) ઉછળીને
દોડતાં બોલવું; સડસડ થવું. ૨ પાણી
સાથે બગવું.

હાહાહા, વિં જોરજોર; સપાટાબંધ; ઝડપથી.
ઉં બસો છુરા તોપતણો બડાકો, હવા
ચિપે હોપ જતો હડાકો. ૨ ધારેલે-નિયત
વખને સપાટાબંધ આવી-જઈ પહોંચવું એ-
વું; નામદામેર હડાકો આવીને ઉભો
રહે છે.

હાહાહાહા, સ્ત્રીં આમતેમ દોડાદોડે કરવી
તે; આમતેમની રખડ.

હાહાહા, પું હરડિયો; કુકરો; ગજાની ધાંટી.
હાહા, વિં (અહીં) બે ને અહીં; રા. ૨
નાં દોટ; દોડ. ઉં હાહા હાહા=જલદી
જા-દોડ.

હાહાહા, અં એકદમ તથા ધસારા કે પ્રપાતનો
ધોધાટ; ધસારાબંધ પડવું તે
હાહાહા, અં ધસારા-પ્રપાતનો વેગ ખતાવે છે;
ઓચિંતા ધસારાનો અવાજ.

હાહા, અં કુતરાને હાકી મૂકવા કરાતો
એવો અવાજ. ૨ તિરસ્કાર-છુતકારનો
ઉદ્ગાર. રૂં પ્રં હાહા હાહા કરતાં આવે
અને હાહા હાહા કરતા નાસી જાય એવો
છે, નાહજ ક્યાં બળ્યું છે મુઆને!

હાહા, પું (અહીં) આગવી તરફથી ગાહું ટેકામ
એવો પાથો તે. ૨ ધુંસરી પાસેનો ગાહા-
નો આગતો ભાગ-આંત તે.

હાહાહા, કિંઅં [સં. દન.] મારી નાંખવું;

નાથ કરવું. ૨ હથિયારથી મારવું; કાપી
નાંખવું.

હાહાહાહાહા, કિં અં ધોડાનું બોલવું; ધોડા
હાહાહા છે. ૨ ઉત્સાહથી ખોખારવું; તન-
મનાટ કરી મૂકવે;

હાહાહાહાહા, પું હાહાહાહાહા તે; ધોડાનો અ-
વાજ. ૨ મર્ડ-તોરનો ખુખારો; તનમ-
નાટ. કહેં જમાઈને ધેર ધોડાને સાસુને-
હાહાહાહાહા=ખોડો દિમાક-મર્ડ-તોર તે.

હાહાહાહાહા, સ્ત્રીં ધોડાની ખખારનો પ્રતિ-
ધ્વનિ; હાહાહાહા.

હાહાહા, નં ગાડાની આગવી બાજુ હાંક-
નારને એસરા કરેલી જગા; ગાડાની કુપડી.

હાહા, અં પચાત્તાપ-દિવગીરીનો ઉદ્ગાર;
અરેરે ! ધિક. ૨ ઢોર હાંકવાનો એવો
ઉદ્ગાર.

હાહા, વિં [સં.] હાહાહા; ધવાયેલું; આ-
રેલું; વાગેલું. (૨) મારું ગયેલું; નાથ
પામેલું.

હાહાહાહા, વિં અક્રમી; કમનસીમ; નં-
ભાંગી.

હાહાહાહા, સ્ત્રીં કમનસીમી; કુદે વ.

હાહાહા, વિં કમનસીમ, નિર્ભાંગી ૨ આઠા-
બંગ થયેલું; નાસીપાસ થયેલું; નિર્જળ;
અસક્ત

હાહા, સ્ત્રીં [સં.] પ્રાણીનો જીવ ભેલો તે;
જીવથી મારી નાંખવું તે; વધ; કિંસા;
ધાત; ખૂન ૨ પ્રાણીને કાર કરવાથી
લાગતો દોષ-પાપ તે. કું હત્યાની
કરનારી હું નથી, વડો નહિ મુજ વાંક.
કદ ધ. કિંપ્રં હત્યા કરવી=કાર મારવું;
ધાત કરવો. પ્રાણીનો જીવ ભેલો રૂપી
પાપ કરવું. હત્યા=નાગરી-લેવી-વહોરવી;
વજેર કિંવાપદ લગાડાય છે.

હાહાહા, વિં હત્યા કરનારું; ધાતરો; ખૂતી.
૨. પાપી.

હથરોટા, પું હાથનાં ધરેણાં; બાબુબધ; બેરખા.

હથવાર, વિં એકજ હાથને હથેણું; - અમુક એકજ માણસના હાથે ટેવાયલું-સોહવાદે એવું; - હથવાર બેથ બીજાને સોહવા દે નહિ.

હથ્યું; વિં (હત્યું) [સં. હસ્તક] એક હાથ હોય એવું; એકજ જાણને હાથ હોય એવું; એક હાથનું; - અમેરિકાના વેપારીઓ ધણીવાર અમુક વેપારી ચીજ એક હથ્યું કરી લે છે.

હથેળી, સ્ત્રી [સં. હસ્તાપસારિતં] કરતલ; ચર્પટ, આંગળી અને અંગુઠા વચ્ચેનો હાથના પંજામાંનો સપાટ ભાગ તે; હરતતલ. ૩૦૫૦ હથેળીમાં પૃથ્વી આવી જતી=કઠાકઠીનો વખત-મહા સુરેલીનો વખત આવીજવો. જગજિતાઇ જવું પાણીએ દીવો બળી જવો. હથેળીમાં નચાવવું=રમકડા રૂપ બનાવી દેવું; મરજી માફક ખેલાવવું.

હથોટી, સ્ત્રી હાથે કામ કરવાની ઊપ તે; હથ; આવડત. ૨ ટેવ; આદત; મહાવરો. ૩ ઝપ ને સડેલાધથી કામ કરવાની બખ તે. કિં ૫૦ હથોટી પડતી=કામની આવડત આવી જતી. હથોટી બેસતી= કામ કરવાની ઝાપ ને પદ્ધતિનો મહાવરો તે.

હથોટી, સ્ત્રી હાથવડે ધા મારવાનું નકર લોહાનું ઝોળાર; ધાણ; યુદ્ધગર; લોખંડની મોગરી.

હથોટા, પું ધાણ; મોટા જગરા ધા મારવાનું ભાર નકર લોખંડનું ઝોળાર;

હથ; સ્ત્રી. [અ. હથ્થ] મર્યાદા; સીમા; અવધ. ૨. ચાંત; હોડા; આખર. કિં ૫૦ હથ આવવી=આખર આવવું; બહુચવું; ન સહેવાય એટલે લગી જવું. હથવાળી= બહુ કરવું; પુષ્કળ થઇ જવું; ધાણ વાળી નાંખવો. ૨૦૫૦ હથ ઉપરાંત=મગ ઉપરાંત,

બહુજ વધારે. હથવાર=પુષ્કળ; ખૂબ. બે. હથ=ખૂબ; બહુ; અપાર; મર્યાદા બાંધી ચકામ નહિ એટલું બધું.

હનકન, સ્ત્રી આનાકાની; હાના.

હનન, નં [સં.] હણવું તે; કાર મારવું તે; હસા; હિંસા કરવી તે.

હનુ, નં [સં.] દાદીનો નીચસો ભાગ; ચિણુક; હડપચી; યુયરી.

હનુમાન, પું રામના વાનર ભક્તોમાંનો એક મોટો જગવાન વાનર. ૨ કપિ; વાંદરો. દહેં હનુમાન દડીઓ કાઢે એવું= આલીખમ; જ્યાં કંઈ અટવાળિયે આવે એવું રહ્યું ન હોય એવું; પાપમાલ. હનુમાન જવું= શરીર મોટું પણ વાણી રહિત; રધૂવ ને રધૂવ બુદ્ધિનું.

હનુવડી, સ્ત્રી દાદીની કિનારનો ભાગ; હડપચી.

હપતો, પું [પા. હપ્ત] હથેલો; કાંધું; કડકકડે રકમ ભરવી તે. ૨ કિસ્ત સરકારી મહેસુલ-કર.

હકતો, પું હપતો; કાંધું. ૨ કિસ્ત.

હકુરા, વિં (હકુસ-આકુસ.) રેસા રહિને ગરનું રણ-કેરી. પોર્ટ. આયોનોસો નામનો માણસ અમેરિકાથી રેસા રહિત ગરની કેરીનું બીજ-ગોટલો લખે અને તે મુબાઇ-માહિમની આસપાસ વારી આંખા હોય. એ આંખાનું રણ તેના નામ ઉપરથી આકુસ, હાકુસ કે હકુસ દેહેવાયું. અવાપિ મુમઃઇનાં પરાંમાં અને આસપાસ આકુસ નો પાક સૌથી સારો થાય છે. વઘસાડ, દમણ ને સુરત તરફ પણ હાલ એ આંખા ઉછેરવામાં આવે છે. આકુસ મિઠાઇમાં, સુવાસમાં ને શરીમાં જમ ઉત્તમ છે તેમ તેનું રણ ચીમળાવા છતાં પણ ઝટ બગડી કે ખેરવાદ થઇ જતું નથી.

હબક, સ્ત્રી બીકથી મનને લાગતો આચિતો

આધાત તે; મોટી ધાસ્તી પડી જવી
તે; ધાસકો; કાળ. કિંપ્રં હબ્ધ ખાવી=
ત્રાસી જવું, ચોંક-ધાસકાની નહારી અસર
થવી; ગભરાઇ જવાવું.

હબ્ધવું, કિં અં ભય અથવા ત્રાસથી ચોંકવું;
ધાસકો પડવો-ખાવો; હબ્ધડી જવું.

હબ્ધકાવવું, કિં સં ધાસકો ખવગવો; ગમ-
રાવવું; ખીવડાવવું હબ્ધકાવવું.

હબ્ધશણ, સ્ત્રીં હબ્ધીની સ્ત્રી; આખીસી-
નિયાની કાળી સ્ત્રી.

હબ્ધશી, પું [અ. હયશી] આખીસીનિયાનો
કળો માણસ; સીધી.

હબ્ધહાટ, પું નગ વગેરેમાંથી પાણી કે
પ્રવાહી નિકળતાં ને ધડા વગેરેમાં દાખલ
થતાં થતો એવો એક જાતનો અવાજ;
'હબ્ધહબ્ધ-હબ્ધહબ્ધ' એવો અવાજ. ૨.
બખાળા; ગડબડાટ;

હબ્ધચડી, જુઠું હબચી.

હબ્ધચી, સ્ત્રીં કુદડીએ ફરવું ને ગાવું તે; ગા-
તાં ગાતાં ગાનના તાને ઉછળાને કુદડી ભેવી
તે. તાનભેર આમતેમ ફરવું ને મહાધવું
તે. કિં પ્રં હબચી ખુદવી, કુદવું ને કુદ-
ડીએ ફરવું તે; ધીંગાણું કરવું. ૨ કુદડીએ
ફરતાં તાન ચઢે એમ ગવાય એવો એક
રાગ; હગચડી. પ્રાચીન કાળોમાં આવા
રાગ છે.

હબ્ધજાત, વિં પોતાની જાતિનું-જન્મ તે;
સમધર્મીઆરવું.

હબ્ધડી, સ્ત્રીં હુપણાની ગરરી તે; અહમહક
મિત્ર; મગરરી. ૨ હુપદ.

હબ્ધણાં, અં (હવણાં, અવણાં, અઉણાં)
[સં. અધુના. પ્રા. અહુણા.] આ
વખતે; હાલ; આસમે યોડાજ વખત પર;
અચિરજ.

હમામ, નં [અ. હમ્મામ] નહાવાની
જગા; નહાવાનું સ્થાન-નવાણ.

હમામખાતું, નં નહાવાને માટે બાંધેલું મ-
કાન; રનાનશુક; નહાવાની ચોરડી;
નહાણી.

હમામદસ્તો, પું [ફા. હાવન-દસ્ત.]
પરા; મુસવી; દસ્તો; ઉપરવટણો.

હમાલ, સ્ત્રીં હમાલપણું; હમાલનું કામ તે.

૨ હમાલ તરીકેનું મહેનતાણું; મજુરી.
હમાલી, પું [અ. હમ્માલ] વાળકુંડનું
પરચૂરણ કામકાજ કરનારો ચાકર-નોકર
તે; ફરાસ; કચેરીનું હલકું કામ કરનારો.
૨ ભાર ઉપાડવાનું કામ કરનારો; હેલ-
કરી; મજુર.

હમિયાણી, સ્ત્રીં [અ. હિમયાન] થેથી;
કાચગી; પૈસા ભરવાની લાંબી કાચગી;
વાંસળી ૨ ધન; દોલત; પુંછ. ઉં એમ.
ને ઘેર નથી હાંમયાણી, ધર વેચે કે ધર
ધણિયાણી. સ્ત્રીગીત.

હમી, સ્ત્રીં જામીની; બાંહેધરી; જામીનખીરી.
અવેજ; જાન.

હમીકાર, પું બાંહેધર; જામીન.

હમીર, પું એક રાગનો લાગ; કથાણ રાગ-
નો એક પ્રકાર.

હમેલ, પું [અ. હમ્મલ=માર] ગર્ભ;
ગામ; દહાડ.

હમેલ, સ્ત્રીં [અ. હમાલ] અપરાધ;
પટાપરની ચકતી. ૨ પટો.

હમેશ, અં [ફા. હમેશ] સદા; રોજ;
'નિત્ય.'

હમેશગી, સ્ત્રીં હમેશ હોય એવું; અવિઠિ-
જતા; નિરંતરતા; સાતત્ય. ૨ અનંતપણું.
હમેશાં, અં નિત્ય; સદા; રોજ; નિરંતર;
સદંવ.

હય, પું [સં.] ધોડો; અધ; વાછ; તુરગ.

હયમીવ, પું [સં.] વિષ્ણુ; ધોડાના જેવી
ધંધવાળું તે.

હયદલ, નં [સં.] ધોડે સ્વાર લસકર;
આશિર; અશારદ સૈન્ય તે.

હયશાળા, સ્ત્રીં યોગાર; અશ્વશાળા.

હયાત, વિં [અ. દયાત્.] અત; અવૃ-
વિધમાન.

હયાતી, સ્ત્રીં અત રિયતિ; અવિતાવરથા.

૨. નિંદગી. અસ્તિત્વ. ઉં હયાતી=અ-
સ્તિત્વ. ઉં હયાતી અમારી તમારી
હશે તો.

હર, પું [સ.] ચંકર; શિષ; મહાદેવ :-
હરગૌરી.

હર, વિં [સ. ઘૃ-દર] હરનાગ; હેનાર :-
શોકહર, દુખહર.

હર, અં [ફા.] એક; બક્તિ-વસ્તુવાર;
પ્રતિએક; દરેક :-હરવખત, હરપડી.

હરએક, દરેક; હરેક; પ્રત્યેક ૨ સર્વ, સૌખ્ય.

હરકત, સ્ત્રીં [અ. દરકત્] અડચણ;
નકતર; આડ-ડખત. ૨ વાધો કિંમત
હરકત પડી=અડચણ પડી સુગમતા
નહિ હોની; ડખત થની; મુશ્કેલી પડી.
કહેં હરકત ત્યાં બરકત.

હરકોઈ, વિં ગમે તે કોઈ એક; કોઈ પણ
એક. ૨ અં કોઈ પણ, ગમેતે કોઈ, એમ
હરખ, પું [સં દર્પ] આનંદ, ખુશી ખુ-
શાલી. ઉં મે તો હરખે ઉપરથી ઝોલી.
૨. ૩ તોય

હરખચમક, સ્ત્રીં અતિ હરખથી મગજનું
સમતોચપણું જનું રહેવું તે, હરખ થેલજા.
૨ અતિ હરખના વેગથી ચતો એક વાધુ
વિહાર; તાણુ, ધનુર્વા.

હરખવા, પુ હરખને લીધે આવેલું ગાંડપણ.
હરખ થેલજા.

હરખવું, કિં અં રાજ થવું; ખુશી થવું;
હરખાવું. ઉં હું તો સો સો મોટે
બળે હરખું, મારે આ તો શુ સોના
સરખું.

હરખાવું, કિં અં હરખવું, ખુશી થવું;
રાજથવું આનંદવું.

હરગીજ, અં [ફા. દરગિજ્] કાઠપણુ
રીતે, કઠીપણુ. હકીલો નકાર બતાવતાં
બોવાય છે :-હરગીજ હું તો આરીશ
નહિ-માનીશ નહિ.

હરધડી, અં વારંવાર, આખો દહાડો; ધડી-
એપયે; હમેશ.

હરડ, સ્ત્રીં [સં. દરિત્તકી] ખારેક જેવું
એક જાનનું ફળ. એ રચક ને રંગ આપ-
નાર છે હરડે.

હરડતું, વિં (હડહડતું) નજીકનું; અડીને
હોય એવું : હરડતું સગુ ૨ પૂર્ણ આસ્તિક;
મુસ્ત :-હરડતો વેખ્યુ ૩ બલીમ. હરડ-
તો દુસ્મન.

હરડાં, નં હરડેના હિમભેથી મોટાં ને મોટી
હરડથી નાનાં અલકરો-સુકાં ફળ-હર-
ડનાં ફાંચાં. આ ૧જ રચક અને રંગ
આપનારાં છે. બહેકા સાથે તે દરા તરીકે
અને ગગ કાઢવામાં વપરાય છે. દેશી
ફવાઓમાં-હરડા, બહેકા અને આબળાંનું
ચૂર્ણ બહુ અસરકારક હોઈ તે 'ત્રિફળા'
કહેવાય છે

હરડે, સ્ત્રીં (હરડ) હરડી નામના જાડનું
ખારેક જેવું પીગા રંગનું ૧જા. દેશી વસા-
ણામાં એબહુ સારી અસરવાળું ને ઉપયોગી
ગણાય છે. નાનું ફળ હિમજ, વચકુ હ-
રક ને પાકે હરડ કહેવાય છે. એમાંથી
રંગ પણુ કાઢવામાં આવે છે.

હરણું, નં [સં દરિણ] હરિણ; કુરંગ;
મૃગ, જિંદાર,

હરણું, નં [સં. ઘૃ-દર ઉપરથી.] ઉપાડી
જનું-એચીને લાખજનું તે; જુંદની લેવું,
હરવું તે. ૨ વિં દર કરનાર, અવગ કરે
એવું. છોડવે એવું :-પાપહગ્ય.

હરણી, સ્ત્રીં હરિણની માદા, મૃગલી, કુરંગી.

હરણું, નં હરણું, કુરંગ; મૃગ. ૨ વિં
હરનાર.

હરિતાલ, સ્ત્રી [સં. હરિતાલ.] પીળા
રંગનો સોમલખખાર; હડતાળ.

હરણદેરણું, વિ. આમતેમ જવું આવવું;
દાલણું ચાવવું. ૨ તંડુરસ્તીમાં આવવું;
સાળું થવું.

હરફમ, અ. હમેશ; રોજ. ૨ વારંવાર;
ક્ષણેકાથ.

હરફાસ, પું. હરિયા કરનારો; હરિમક્તની
આખ્યાયિકાઓ કહેનારો.

હરનિશ, અ. [સં. અદર્શ] દિનરાત;
હરહમેશ. નિરંતર; સદેવ.

હરફ, પું. (હર્.) [અ. હર્ફ.] બોલ;
શબ્દ; ઉચ્ચાર. ૨ અક્ષર; વર્ણ.

હરફર, સ્ત્રી. હરવું ફરવું તે; દાલચાલ; આ-
વળ:-એનાથી હવે હરફર થતી નથી.

હરખડણું, કિ. અ. (હડખડણું.) ઠરીજવું;
કિંમત જતી રહેતી. ૨ ગભરાવું; ધ્રુઝવું.
૩ નાસીપાસ થવું.

હરખું, વિ. હળદરના સ્વાદનું; કપાચ.

હરરોજ, અ. હમેશ; રોજ; નિત્ય; સદેવ;
નિરંતર.

હરવખત, અ. દરેક વખતે; વારંવાર; હમેશ.

હરવર, સ્ત્રી. પાંદ; રમરથ. ૨ સરત; ક્ષાન;
હક્ક:-મને એ વાતની હરવર રહી નહિ.

હરવરસ, અ. વર્ષોવર્ષ.

હરવાયું, વિ. રખડેલ; ગમે ત્યાં ફરવું ફર-
નાર; ઘોઘેયું. ૨ કાચર; સુસ્ત; બોળું
અને આગમ.

હરણું, કિ. સં. [સં. ફ-ફ] બેચી-જી-
ટી ભેવું; લાઇવેવું; પાણીભેવું. ૨ ફર
કરવું; છોડવું; મુક્ત કરવું. ૩ ફરવું.

હરણું, વિ. [સં. હરિત હરણી.] લીલું;
વનસ્પતિના રંગનું. ૨ તાલું.

હરણદેરણું, કિ.અ. આમતેમ જાવાવ કર-
વી; આંટા મારવા; આણુંપાણું થવું. ૨

મહાલવું; માણવું; આનંદ અનુભવવો.

હ. બધે ફરેફરે પ્રજા દીધેલ સુખમાણીને.

હરસ, પું. [સં. અર્શ.] ગુદામાં થતો એક
રોગ; મસા; ગુર્મકુર.

હરસાલ, અ. વર્ષોવર્ષ દરેક વર્ષ.

હરહરમહાદેવ, અ. આનંદની લાગણી
સહિત આરંભ કરવાનો ઉદ્ગાર. (ખા-
લ્લો ખાટે જમતાં, અને) બેધકક તૂટી
પડવાનો શીર્ષોત્તેજક ઉદ્ગાર. (મિન-
કોનો)

હરહુન, પું. દરેક હુનર; કોઇ પણ મુક્તિ તે;
પ્રત્યેક જાતની કારીગરી.

હરાખ, [હુર્ક-હરાફ.] ઘોડો બાધવાનો
દોર; રાચ. ૨ ખેરડીનો કાંડ.

હરાખ, વિ. [અ. હર્રાખ.] જહેર મા-
ગણીએ વેચવાનું-વેચામ એવું-વેચેલું; ઉ-
છળામણીએ વેચેલું કે વેચવા કહેલું. ૨
સોંધું; જૂજ કિંમતનું. જહેરમાં જે કિ-
મત આવે તે ખરી એવું. કિંમત હરા-
જ કરવું-સેનારા ભેગા કરીને જહેરમાં
કિંમત બોલાવવાની વેચવું.

હરાણ, સ્ત્રી. જહેરમાં કિંમત બોલાવવાની
વેચવું તે; લીલાખ.

હરાક, વિ. (અદર.) [સં. જાટાદશ.]
અસહ; દસ ને આઠ તે ૧૮.

હરામ, વિ. [અ. હરામ.] વગર હજવું;
અધર્મિત; નહિવાળા; નામુનાસીમ; અ-
ચેત્તમ; ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહારની વિ-
રુદ્ધ હોય એવું. ૨ સુસ્ત; આગમ, બેઠા
ખાઈ.

હરામખેર, વિ. હરામનું તક્તવાર; પારકું
ખાવા છુટનાર; હુમ્મું; દુલ.

હરામખેરારી, સ્ત્રી. હરામખેરણું; હુમ્મણ;
દોંગાઈ; હગમી.

હરામચરકો, પું. વગર હજવું ભેવા-ખાવા-
ભોમવવાનો ભાવ-કાંચો તે.

હરામખંડ, વિં પરમેશ્વર જોડાનું નદિ એનું;
અભિચારથી લેખલ થયેલું; બેઆપનું;
અનૌરસ; ભરમ; સંદર.

હરામી, વિં હરામખોર. ના. હરામખોરી.

હરાયું, વિં રખડેલ; જ્યાં ત્યાં ધુસનારું;
રવડનું. ૨ નિરંકુશ; અનિર્મલ, અક્રિય.
બેમગામ. હરાયુ ઢોર-રખડેલ માણસ.
હરાયા દિન=જુડના અનિર્મલતાના દલાડા :-
હોળીના દડાના. ઉં દાનાં હરાયા તે દિન
હોરીતથા. દયા.

હરાર, અં ૮૪૨; નક્કી; અવરમ.

હરિ, પું [સં.] વિષ્ણુ; પરમેશ્વર. ૨ ઘો-
ડા. ૩ સિંહ. ઉં પીઠથી પેટ ચીરી હરિ
વિધેયો. દયા. ૪ ચંદ્રમા:-હરિવદની. ૫
ઉનાગામાં ફવાના પાણીએ પકવેલો પાક.
રવિ ને હરિ.

હરિકીર્તન, નં [સં.] સંગીત સાથે પરમે-
શ્વરના ગુણ ગાવા પ્રથમ પ્રાર્થના; હરિભજન.

હરિગીત, પું [સં.] એક માત્રા મેળ હંદ.

હરિચંદન, નં [સં.] પીળા રંગની સુખડનું
ઝાડ; વાસવાળા લાકડાનું એક ઝાડ. ૨ કમ્પ-
ટક. ઉં હારો રૂપાળી હરિચંદનનાં ફુલોની.

હરિજન, પું [સં.] (૧૦) પરમેશ્વરનો
માણસ; ભક્તજન ૨ ભોળા માણસ.

હરિજ, નં [સં.] હરજ; મૃમ; કુરંગ.

હરિજાદી, સીં [સં.] હરિજના જેવી
મોટી ને ઠાળી સુંદર ચંચળ આંખોવાળી
સ્ત્રી; મૃગાદી.

હરિજી, સીં [સં.] હરજી; મૃગજી; કુરં-
ગી; હરિજની માદા.

હરિત, વિં [સં.] વનસ્પતિ જેવા રંગનું
લીલું. ૨ નવાં લીલાં તાજાં પાન પથવવાળું.

હરિતાલ, સીં [સં.] હડતાળ; પીળા-
સોમલ.

હરિદા, સીં [સં.] એક જાતનો પીળા
રંગનો કંદ; હળદર. આના સુકા માંઢિયાં

ચૂર્ણ; રસોષમાં રંગ આણવાને વપરાય છે.
દવા તરીકે પણ આરામ આણવાને વ-
પરાય છે.

હરિયાળી, સીં [સં. હરિતાલી]
લીલોતરી; લીલી તાજી વનસ્પતિની શોભા
-ખહાર તે; ઝાડપાન, ઊડઊડવા વેલીઓ
વગેરે વનસ્પતિનો લીલો કુંભર દેખાવ.

હરિયાળું, વિં હરિયાળીયાળું; લીલું કુંભર.

હરિવદની, સીં [સં.] ચંદ્રના જેવા સુ-
ન્દર મુખવાળી સ્ત્રી; ચંદ્રમુખી.

હરી, વિં કુરેનરનું; પાણનું-કુવાના પાણીએ
પકવેલું; હરિ:-રખી અને હરી. શિયાળુ
-મેજથી પાકેલો પાક તે. રખીને કુવે પુક-
વેલો પાક.

હરીતકી, સીં [સં.] હરડ; પાકેલી લિ-
મળ તે. દેશી દવામાં હરીતકી બહુ અગ-
ત્યનું વસાણું મણાય છે.

હરીદ, પું [અ. હરીફ] સામાવાળિયો;
વિરલ-સામે પડીને કામ કરનારો; પ્રતિ-
પક્ષી કે પ્રતિસ્પર્ધી. ૨ શત્રુ; દુશ્મન; વિ-
રોધી. સરસાઈ કરનારો.

હરીદાર્થ, સીં સરસાઈ; ચડસાચડમી; સ્પર્ધા.
૨ દુશ્મનાઈ; શત્રુતા.

હરં, વિં [સં. હરિત] લીલું. ૨ શેકેલા
ચણાના સ્વાદનું; રચિ ઉશ્કેરે એવા સ્વા-
દનું; સ્વાદુ:-હરંહરં લાગે છે. ૩ અં
અહિ:-હરંપરં=અહિંતહિં; આમતેમ. હરં-
૩ પડે જોઈને દુઃખમાં પેડા. સંમુખ; સામે.
હરંબરં-રખર.

હરેક, અં પ્રત્યેક; દરેક.

હરેડી, સીં (હરેરી) હડખડી; ઢોડ; કોષની
પાછળ પડતું તે.

હરેરાં, નં હરેરાનાં રંગ.

હરેરી, સીં [સં. હરી હરી.] નાસીપાસીના
કંટાળાની 'હીલી' એવી ચીસ પાડીને-મ.
રણિયા ઠીઠિયારી કરીને ધસતું તે. ખૂબ

બીડાધને સામાયવું:-હરેરી કરીને ગાય
મારવા આવી.

હરેરા, પું એક જાતનું ઝાડ. ૨ ખરેરા.

હરેરા, સ્ત્રીં [ફા. હરાવલ્.] હાર; પં-
ક્તિ; ઓળ. ૨ લક્ષરમાં પાછલી ઓળ.
૩ સાથ; જોડ; મેધાવલીમાંની સમ નતા.
૪ વિં અગાડ; પહેલાં.

હર્તંબ, વિં [સં.] લપ લેવા જેવું; હર-
વાને યોગ્ય; હરણીય.

હર્તા, વિં લપ લેનાર; હરનાર:-ફુગ્ય હર્તા.
• ૨ નાચ કરનાર.

હર્થ, પું મોડું અને સુંદર મકાન; મહેલ.
ઉં રૂઝા હારે હર્થો ધનપતિ અનુવર્તી
જનના.

હર્થ, પું આનંદ; હરખ; ખુશી. હર્થનાદ=
જયધોષ.

હર્પિત, વિં હરખાયેલું; ખુશી થયેલું.

હસ, નં [સં.] હળ; નાંગર; સાંતીકું; હોળ.

હસક, સ્ત્રીં [અ. હલ્લક.] સાદ; સર;
અવાજ. ૨ મૂર્છના; ધીરેધીરે સૂર ખીલ-
વવો ને ધીરેધીરે ઉતારવો તે; રાગની મધુ-
રતા વધારતી ગતિ તે. ૩ ગભીર-ધીરી
લટકતી દમ તે. ૪ રોનક; મનોહર ધટમ તે.
હસકટ, વિં હસકું; નીચું; કુણક. ૨ હજી-
કલા રચનાવું

હસકાર્થ, સ્ત્રીં નીચતા; અધમતા; હલકાપણ.
૨ અપ્રતિષ્ઠા. ૩ હજીક લાક.

હસકાર, પું ઉત્તેજક પ્રેરણા; મોટા ધાંટણી.
ઉં હાંક્યા હરતી તે દે હલકાર, યાચ ખ-
ડગત ગા ચમકાર. પ્રેમાનંદ.

હસકારવું, કિં સં દોસથી હાંકવું-અણવવું.
ઉં માછીકા તારી હોડી હલકાર.

હસકારો, પું [ફા. હરકાર] દોડનારો;
ખેપિયો; કાસદ. ૨ જામુમ.

હસકું, વિં હળવું; જાર-વજન વગરનું; ન-
હિ દોલકાર. ૨ ઝટ પચે એવું; નહિ

ગરિષ. ૩ ઝોલા મૂલનું; સોંધું. ૪ ઉત-
રતું; કનિષ્ઠ; ઉચ્ચ પ્રતિનું નહિ એવું. ૫
સુગમ; સહેલું; ઝટ બને-ધણી મહેનત
પડે નહિ એવું. ૬ નીચું; ખરાબ;
૭ અવદિત; અયોગ્ય. ૮ છીછલું; નહિ
મંબીર; અનુદાર. ૯ જૂન; યોડું; અલ્પ.
૧૦ નજવું; માલ-સત્તર વગરનું. કિં ૫૦
હલકું કરવું=મદ ઉતારવો; મારવું; ખખેરવું.
૨ ફૂમો-અકળામણ કાઢી; મનખાલીકરવું.
હલકું પાડવું=વજન ઓળ તોડી નાંખવો,
આખર, પ્રતિષ્ઠા ધરી જાય એમ કરવું.
૩૦ ૫૦ હલકું પેટ=ગીછકલું; નહિ ગભીર;
મોટા પેટનું નહિ તે. હલકું લોહી=અકળ-
વાન; ખાનદાન-મોટા કુડુંબનું નહિ તે;
ઉતરતા દરજ્જાનું તે. કહે ૦ હલકું લોહી
હવાલદારનું=નીચ, ઉતરતા દરજ્જાની ઉપર
સૌ પડે. નાના-કનિષ્ઠને માથે દોષ આવે;
બકરાનો ભોગ અપાય વાધનો નહિ એ-
વા અર્થમાં વપરાય છે. હલકી ગાણી
વધારે દોડે=સહેલું-સરલ કામ ઝટ થાય-
મોટાને વાર લાગે એ અર્થે.

હલક, વિં (અલક) અ-હ-લેવું અણમમ-
નું; ફુનિયાંદારીમાં નહિ પળોટાયેલું; કાચી
ખુદ્ધિનું; બાલિય. ૨ ઉમેર; ઉંચી વધ-
વાળું; મોડું-ઉચું.

હલકલવું, કિં અંખળમગવું; ઉમેરવું.

હલકલ, સ્ત્રીં ગભરાટમાં આમતેમ હાલવું
ને જોવાવું તે; ખુમાયુમ.

હલમલ, સ્ત્રીં આમતેમ હાલવું મગવું ને
ધાંધલ કરવી તે; હિપચાલ; ગમરાટનો
અજ પો તે.

હલમરત, વિં [અ. અલમસ્ત.] અલ-
મસ્ત; હાલમસ્ત; દસરતી હલપુટ ચરી-
તું; જોરાવગ; સ્પૂલ-ધિંગામથ. ૨ મ-
રો-મથ.

હલવા, સ્ત્રીં એક જાતની માદણી.

હલ્લવાઇ, પું. મિદાઇ બનાવી વેચનારો; સખ-
ડિયો; કંદોઇ.

હલ્લવાન, નં. [અ. લ્હવન્] કોર-ભરત
વગરનું ઓઢવાનું ઉની કપડું-ચાદર તે;
કાંબળ; શાલનું ફરદ; અલ્લવાન; બનાત.
હલ્લવું, વિં. હળવું; હલકું; નહિ ભારે એવું.
હલ્લવો, પું. [અ. હલ્લવા] સુખડી; મિદા-
ઇ;-ફૂંધીનો હલ્લવો.

હલ્લસો, પું. આસનો હલાવ; મોટેથી ઇમ
આલવો તે, ૨ હલેસું.

હલ્લો, અં. [સં.] બહેનપણી-સખીને સંબો-
ધવા-બોલાવવાનો ઉદ્દેશર:-હલા માલતી
૨ નાં સખી; બહેનપણી; સાદેલી.

હલ્લાક, વિં. [અ. હલ્લાક્] હેરાન; ફૂંખી;
અથકામણથી કંટાળેલું; અગિત. ૨ કંગાલ.

હલ્લાકી, સ્ત્રી. હેરાનગતી; અથકામણની મ-
હેનત; આપણ; વિડંબના. ૨ અમવાળી
મુશ્કેલી તે. ૩ તાણ; તંગી; ફૂંમિલતાની
આપણ-હલામણ.

હલ્લાણું, નં. અલેણું; નહિ લેણું તે; નહિ
અનુકૂળતા-એસતી તે.

હલ્લામણ, સ્ત્રી. આમતેમ હાલવું-પિંજવું-
હોળાણું; તે; અથકામણ; માયાફાડ; વિડં-
બના પડતી તે; હલાકી. એવી ખીકા કે
જેને માટે આમતેમ કરવું અને હિલચાલ
કરવી પડે તે; હોળાણાહોળા; પંચાતી.

હલ્લાલ, વિં. [અ. હલ્લાલ] ચેઅ રીતે-
કામદેસર; વાળખી; ધર્મ-ફરજ બળરીને
પ્રાપ્ત કરેલું; રીતનું; હકનું. કિં. પ્રં. હ-
લાલ કરવું=ધર્મમાં ફરમાવ્યા પ્રમાણે બ-
ળ લાવવું; વાળખી રીતે-ગારવું-પ્રાપ્ત ક-
રવું-કાર્ય બળવવું તે.

હલ્લાલખોર, પું. બંગી. ૨ હલાલ કરી લેના
રો; બરોબર કાર્ય કરીને બલ્લો મેળવનારો.
હલ્લાલી, સ્ત્રી. કામદેસર રીતે વર્તવાપણું તે;

હલાલ કરવું-સોંપેલું કાર્ય નિષ્ઠાથી કર-
વાપણું. ૨ આસક્તિ; અનુરાગ ૩ નિષ્ઠા.

હલ્લાવણું, કિં. [સં. હલ્] તળે ઉપર
કરવું; ફેરવવું; કંપાવવું; ધ્રુણાવવું; ડગ-
ગાવવું; આમતેમ એકાદ બાજુ નમે-હા-
લે-ઝૂલે એમ કરવું. ૩ બુલાવવું; હિદો-
ળવું. ૩ ઉત્કરવું; ઉત્તેજિત કરવું. ૪ આ-
ધુ પાણું કરવું. ૫ ઉમેળવું; ૬ ફરીને ઉઠું
થાય એમ કરવું; ભમત કરવું. કિં. પ્રં.
માથું હલાવવું=સંમતિ આપવી. હા, ના,
કહેડી. જીમ હવાવરી=મોલવું; બમામણ
કરવી; ઉત્તર આપવી. હાય હવાવયા=કા-
મ કરવું; ઉલોગે લાગવું. કહેડો હલાવી
ખીચડી ને લકારી દીકરી=ખીચડી હવા.
બાધી ને દીકરી લકાંબાધી બગડે છે.

હલ્લાહલ, નં. [સં.] કાતીલ એર; મહા
કારીએર; વિષ; કાળકૂટ વિષ. ૨. તલન;
સાવ; નરદમ; સદંતર:-હલાહલ જુકું
બોલે છે; હલાહલ બોટાફ-જુકાણું તે.

હલ્લવો, પું. જી. હલવો.

હલેણું, નં. અલેણું; નહિ લેણું તે; નહિ
એસતી; નહિ લાભનું એવું તે. કહેડો હ-
લેણાની બેરો પાડો જવથો.

હલેણું, વિં. અલેણું; દુનિયાદારીથી અણુવા-
ફરગાર; કાગી સમજણવાળું. ઉં. હલેતી
એવી હું તરત મળવાને મન કરું. ૨ ધીમું;
હળવું; ધીરું.

હલેપું, નં. હોડીને ગતિ મળે એમ પાણી
હલાવવાનો ચાટરો; હલેસું.

હલ્લયા, અં. અલ્યા; અરે, યો. સંબોધક ઉદ્દેશર.

હલ્લસો, પું. [અ. હમ્લ] ધસારો; હુમલો.
૨ ધકકા; તુકસાન. ચહ, ચલાઇ, સ્વારી.

હલ્લધ, સ્ત્રી. હલે; આકાશમાં ઉડે અને ઉપર
જઇ કાટે એવી એક આતસમાજ; હવાઇ.

હલ્લક, વિં. અબ્લક; અવાવક; નહિ વપરાસમાં
એવું.

હવણાં, અં હમણાં; હાલ તરત; સત્તર;
આ ધડીએ.

હવન, પું [સં.] દેવતાઓને હિંદુઓને બાત
ધી વગેરે અગ્નિમાં હોમવાની ક્રિયા તે;
હોમ; યાગ.

હવરા, પું [પા.] ઇન્દ્ર; વાસના. ૨ હોમ.
ઉપાધ હામના માટેની આતુરતા તે; તવપ.

હવળાઈ, સ્ત્રીં હવળે; હવાઈ.

હવળે, સ્ત્રીં અમરાઈ; મિતે જડેલું પાટિયું.
૨ મુવાવડીને ખગડાવવાનો તેળનો.

હવા, સ્ત્રીં [અ.] પવન; વાયુ; ૨ પૃથ્વીની
આસપાસ વિદ્યમાન વા તે; વાતાવરણ.
૩ ભેજ; ભિનાશ. ૪ આકાશ. ૫ આરોગ્યને
અતુલ્ય સ્થિતિ વગેરે તે. ૬ ધૂળ; ગાસ
વગેરે તે. કિંપ્રં હવા ખાની-મારી રવચ્છ
હવામાં રહેલું ફરતું તે. હવામાં ઉડી જતું
ખાલી-નકામા જવું; અસર ઉપજાવ્યા વગર
કાંઈ વાતનું વ્યર્થ જવું તે. શુભયતું.
૨૦ પ્રં હવાફરત-ફરતીને અતુલ્ય પરિ-
સ્થિતિમાં જવું તે. હવાપાણી-આરોગ્યને
અતુલ્ય જાતની પવનવાળી સારી રવચ્છતા
વગેરેવાળી પરિસ્થિતિ તે. હવામાં ખામશ-
ભરવા વળખાં મારવા, એક હવા સો
હવા-હવાની તંદુરસ્તી ઉપર સૌથી સારી
અસર થાય છે.

હવાઈ, વિં હવાનું; હવા સંબંધી. ૨ આકાશ
વાતાવરણમાં આગ-કેટલે એવું; ઉંચે ઉડનારું.
૩ ખાલી; મિથ્યા; પવનના લહેર જવું;
કલ્પનામય-હવાઈ વિચાર સા કામના.
નરગી. ૪ એક જાતની આતસજાણ; હવે

હવાટે, પું ભિનાશ; ભેજ; ઘરડી.

હવાઈ, નં ગાય ભેંસનો તે અવવ કે જેમાં
દૂધ રહે છે; ખાવડી; પાખર; કુખપિંડ.

હવાડો, [દે. અઘડો.] ઘેરને પાણી પીવા
માટે બનાવેલો કુવા પરનો કુંડ. કિંપ્રં
કુવો હવાડો કરવો-આપવાત કરવો; જવ
પર જોરાવરી કરવી.

હવાયેલું, વિં બીનું; ભેજવાળું.

હવાલ, પું [[અ. હવાલ] હાલત;
અવસ્થા; દશા; ગતિ. ૨ પ્યાન; હકીકત.

હવાલદાર, પું મામ હવરાત ખાતાનો પટેલ
તલાટીનો સિપાઈ; પટાવાળો. ૨ પોડાક
કોટવાળી સિપાઈઓને હવરી-વડો સિપાઈ.
૩ નાની સેનિક હુકડીનો વડો નાયક.

હવાસંદારી, સ્ત્રીં હવાદારનું કામ તે;
સિપાઈગીરી.

હવાસો, પું [અ-હવાલ] કમળો; તાબો.
૨ મુપરત; ભાગવણ. અખત્યાર; સપા.
મે દો પાડવાની કપડાની ઝીઝી ચાવણી.

હવાં, અં હવે; અતઃપર. ૨ હમણાં.

હવિરય, નં [સં.] હોમવાનું દ્રવ્ય ને;
મુનમિશિત ચરુ વગેરે તે. હવિધ્યાન-કો-
મવાનું અળ.

હવું, હોવું; થવું.

હવે, અં હવાં; આજપછી; અતઃપર. ૨ અધુના
આમલી વાતનો સંબંધ લાગ આગળ
વધવાની વાત બતાવે છે.

હવેજ, પું [સં. હરિદ્રા] હળદરનો છોડ;
હળદરનું ચૂર્ણ.

હવેધી, અં આજપછી; અત્યારપછી.

હવેરું, વિં બહાવડું; મજરાયેલું.

હવેલી, સ્ત્રીં [અ. હવાલી.] મોહું ને મુંદર
મકાન; મહેલ. વેશ્યવ ધર્મનું મંદિર.

હવે, હવાઈ.

હવ્ય, વિં [સં.] હેતુવાચોગ્ય અનાદિક તે.

હવે, અં ખેર; કંઈ ચિંતા નહિ.

હસકેતસકે, અં હસકેસકે; વારંધડીએ, સહેજ
મહેજમાં.

હસણી, સ્ત્રીં હસવાની રીત તે; હસવું તે.

હસતાન, ખરાદન, દતાન, [સં. હસ્તાક્ષ-
રણ દત્તમ] હસ્તાક્ષર-સહી કરીને
આપ્યું એવું દસ્તાવેજમાં લખાતું એક પદ.

હસદ, સ્ત્રીં [સં. હસદ.] અદેખાઈ;
કીનો; વેર.

હસદખેર, પું અદખે; દીનાખેર.

હસમુખું, વિં આનંદી; હસતા મોતું; ખુશ મિનહ.

હસવું, કિં અં [સં. હસ્] અંતરની ખુશાલી મો ઉપર જણાય એમ કરવું; મો મલકાવવું. ૨ ખુશી થવું; હર્ષિત થવું. ૩ હાંસી કરવી; મશ્કરી કરવી. ૪ હુન્હારવું; અવગણના કરવી; બનાવવું. ૫ આળા પાડવા. ૬ (નામ) હાથ. કિં પ્રં હસવામાંથી ખસવું = સહેજ મળ કરતાં હાલ થવી તે. હસી નાખવું. નહિ લક્ષમાં લેવું. નમ્રાણું મણી કાઢવું-મળકમાં મણવું. હમી પડવું = એકદમ હસવું. ખડખડ હસવું = મોરેથી હસવું હસતાં હાડ ભાગવાં = ખીંડી બોલીમાં કપકો દેવો. ૧૦ પ્રં હસવું ૧૫ થી = આનંદી, રમુજી, હસમુખું.

હસામણું, વિં હસાવે એવું; હાસ્ય ઉત્પન્ન કરનારું.

હસારત, સ્ત્રીં હાંસી; હાસ્ય. ઉં હસારત વામ હસાવણું; કિં સં હસે એમ કરવું. ૨ ખુશ કરવું. ૩ હજોતી વાચ એમ કરવું.

હસિત, વિં [સં.] હસેલું.

હસી, સ્ત્રીં હસારત; હાસ્ય; હસવું. ૨ મળક; મશ્કરી.

હસ્ત, પું [સં.] હાથ; કર; ખાણ. ૨ તેરું નક્ષત્ર.

હસ્તક, અ. મારફતે; હાસ. ૨ હવાને; તાળે.

હસ્તકોરાલ, નં [સં] હાથની આવડ; હાથે કામ કરવાની ચાલાકી તે; હાથ છટા; કારીગરી. ૨ હાથચાલાકી; ખીજને ખખર પડે નહિ એમ કાર્ય કરવાની છાપ.

હસ્તિકિયા, સ્ત્રીં હાથકામ; હાથે કરેલી કારીગરી તે. (૨) ચતુરાઈ; કોઈ જાણે નહિ એમ કામ કરવાની અજ્ઞાન આવડ તે (જાહે).

હસ્તગત, વિં [સં.] હાથ ગયેલું-આવેલું એવું તે; તાળે-હવાલે-કબજે થયેલું તે; મેવાડ તેને હસ્તગત થયું.

હસ્તદોષ, પું હાથે લખતાં થઈ ગયેલી ભૂલ; બુદ્ધિની કે વખર ધ્યાન આધ્યાત્મે લીધે થયેલી નહિ પણ સ્વાભાવિક રીતે જ હાથથી થઈ ગયેલો એવો દોષ તે.

હસ્તમેળાપ, પું હાથેવાળો; વરકન્યાના હાથ મેળવવાની એક વૈવાહિક ક્રિયા તે. ૨ હાથે હાથ મેળવવા તે; મૈત્રી-દોસ્તી બાંધવી-સલાહ કરવી તે.

હસ્તામલ, નં [સં. હસ્તામલક.] હાથ-ખાંતું આખળું. સંસ્કૃતમાં એવો રહિ પ્રયોગ છે કે-હાથેખાંતું આખળું એટલે ચારે બાજુથી બધું દેખાય-સમજાય એવું તે; ચારલા જેવું; સ્પષ્ટ; પ્રુક્ત સમજાય એવું.

હસ્તિદંત, પું હાથીદંત. હાથીદંત અને તેનાં હાડ વચ્ચે 'હાથીદંત' કહેવાય છે. તેનાં રમકડાં વચ્ચે ઘાટ અને ચુકા-વસથ-હાથા વચ્ચે થાય છે.

હસ્તિની, સ્ત્રીં [સં.] હાથીની માદા; હાથણી. ૨ રસિકોએ સ્ત્રીઓની ચાર જાતિ પાડેલી છે તેમાંની એક જાતિની સ્ત્રી; રણિણી.

હસ્તિનખ, પું [૧,] કિશ્કાની દિવાલ સાથે કરેલો રેતી કે માટીનો બાંધ-એડો તે.

હસ્તમહ, પું [૨,] હાથીના ગડરધળમાંથી નિકળતો પરસેવો તે; જુવાની દેખાડનારો હાથીના ગંડમાંથી ઝરતો રસ તે.

હસ્તિશાળા, સ્ત્રીં હાથીખાંતું.

હસ્તી, પું [સં. હસ્તિન] હાથી; ગજ; માતંગ.

હસ્તી, સ્ત્રીં [સં. અસ્તિ = છે. ઉપરથી] હોતું તે; હયાતી. પારસીઓ વચ્ચે વાપરે છે.

હસ્તે, અં અમુકને હાથે-પોતે-જાતે એમ.

હસ્તે ગીતરદાસ. ૨ હાથથી; અમુકથી પોતાની જાતે થયેલું એમ. ૩ દારા; મારફત, તમારે હસ્તે કામ કરાવીશું.

હળ, નં [સં. હલ.] ખેતર ખેડવાનું ખેડનું ઝોળાર; જમીનમાં ઉમા ઉંડા ચીરા-આસ પડાય એવું એક યંત્ર; દોળ; નાંચર; સાંતીકું.

કિંપ્રં હળે જોડવું=કામ ધધે વળગાડવું;
પડોટવું; કામે જોડવું. હળ ખેડવું=ખેતી
કરવી. હળેથી છુટવું=સખત કામ કરીને
વિરામ માટે મોકળા-ફારગ થવું.
હળકવું; કિં અં' સળકવું; અંગ હાલવાં;
આધુ'પાધુ' થવું; હાલવું. ૨ ઝલવું.
હળદ, સ્ત્રી [સં. હરિદ્રા.] હળદર; પીળા
રંગના ગરવાળો એક પાંતળો ને ગાંઠાગાંઠો
વાળો કંદ. સુકા કંદનું ચૂર્ણ-અથવા જૂકો તે.
હળદર, સ્ત્રી હળદ.
હળધર, પુ બળરામ-દેવ; કૃષ્ણનો મોટો
ભાઈ.
હળપુણી, સ્ત્રી હળની અંદરનો જમીન ચી
રનારો અચીદાર ભોખડનો સગિયો
તે. કોણ; નરાજ.
હળમળ, સ્ત્રી મળવું-હળવું તે; ખેસકેક;
પરિચય; મળવા ભેળાવાનો સારો સંબંધ
તે; સંપ; મેળ. સૌ સાથે હળમળ રાખવી.
૩ બળમળ ધાંધલ (?)
હળપટ, સ્ત્રી [સં. હલ્લવૃત્તિ.] ખેતી;
ખેડત તરીકે આશ્ચર્યકાર કરવી તે.
હળધુ, વિં હલકું. ૨ ધીધુ; પોચું; નરમ.
હળવે, અંઆસ્તે; ધીમે; નરમાશયી; સફરીયા.
હળાહળ, વિં અતિશય, બધું; તમામ,
મિલકત. ૨ કારી ઝેર. ૩ ધણજ કંકડું
હળિયું, નં નાવું હળ.
હળહળ, વિં ધીમે. ૨ અં હળવેહળવે;
આસ્તેધી.
હળોતરાં, નં વરસાદ થયા પછી પહેલવહે-
લાં હળ જોતરવાં તે; પહેલવહેલાં હળ
જોડવાનું પ્રદર્શ કરવું તે. છેક પુલ્લજન
પહેલેથી હિંદના ખેડતો આ ક્રિયા કરે છે.
હું, અં અનુભતિ ને ઉત્સાહ આપવાનો ઉ
દ્વાર. ૨ આશ્ચર્ય, તુલ્યકાર ને હકાર દર્શક
તાર.
ઓં હાંધવાની મજુરી; હંશમજુ.

હંકાર, પુ [સં. અહંકાર] હંપદ; ગર્વ;
અભિમાન.
હંકારજી, વિં સં હાંકવું; ચાલવું કરવું;
ચલાવવું. ૨ માર્ગે પાડવું.
હંકાવું, કિં અં ચાલવું કરાવું; હાંદી જ
કાવું.
હંખારવું, કિં સં ગાસવું-(પાણી) રંચવું
કરવું.
હંખારો, પુ ગાળ; મળતાં રહેલો કચરો;
ગળામજી.
હંગમ, પુ [સં. હંગામ.] અવસર;
મોસમ. ૩ ધમાલ; ધિંગાળું-તેનો વખત.
હ ગામી, વિં મોસમનું; મોસમ-અવસર
પુરતા કામનું; કામ ચલાડ; નહિ કામથી.
કપાસની મોસમમા છતવાળા કેટલાક હં-
ગામી નોકર રાખી લે છે.
હંગામે, પુ અવસરની ધમાલ; ધમ્માચ-
કડી, મડબક. ૨ તોફાન; હુલ્લ; હંગો. ૩
ચલવો.
હંત, અં [સં.] અનુકંપા-દયા, કંઠાળો
અને ચીડતો ઉદ્યોગ.
હંતબ, વિં [સં.] હલુવા ભેગાં મારવા
ભેગ, હનતીય.
હંત, પુ [સં.] હલુનારો; હિંસક; ધાતક.
હંલાં, અં [સં.] ગાયનો અબજાત ઉચ્ચાર,
-અવાજ તે.
હંસ, પુ [સં.] લાલ પગ ને લાલ ચાચ-
વાળું એક ધાતુ જગચર પંખી. ૨ જીવ;
આત્મા.
હંસગામિની, સ્ત્રી [સં.] હંસના જેવી
ચાલતી સ્ત્રી.
હંસણી, સ્ત્રી હંસની માદા; હંસી.
હંસપક, નં [સં.] હંસના પગલા જેવી
આકૃતિ. લખાણમાં ઉમેરો દર્શાવવાને ક-
રાવું એવું ચિહ્ન.
આં [સં.] હંસની માદા; હંસણી.

હા, અં [સં.] ખેદ, શોક ને ક્રોધદર્શક ઉદ્દગાર:-હા ! રામ. ૨ સંમતિ, અને મંજુરીદર્શક ઉદ્દગાર; હકાર. રૂપ્રં હાના=આનાકાની. કહેં હા નાને વેર=એક ખીજની વિરુદ્ધ રહે એમ; પૂર્વ પશ્ચિમ જેમ.

હાઉ, નં જેના નામથી બાળકને બધ ઉપજે એવો એક કાષ્ઠનિક શ્રવ-ઝંર. ૨ ધોધર.

હાક, સ્ત્રીં હોહારાની બચતનક હાપ તે; પ્રતાપની-શરતની સામા માણકને પડતી જે હર-દાખની શેહ તે; દોર; તોર અને પરાક્રમની ભય-ત્રાસની અસર. ઉં વાગી વાગી સ્વયંવરમાં દાક હો નળ આંખોરે. (૨) મોટો સાદ; ખૂમ. કિંપ્રં હાક મા-રતી=ખોલાવવું; ધોટો પાડવો; મોટેથી સાદ કરવો. હાક દેખાડવી=ભય-હર દેખાડવો; ખીજે એવી હાપ પાડવી; ધાક બતાવવી.

હાકટણું, કિંસં હાકોટવું; ધમકાવવું. ૨ ખોલાવવું.

હાકળ, પું [અ. હાકિમ] હાકેમ; સુખો. ૨ સરદાર; અમલદાર.

હાકમી, સ્ત્રીં અમલ; કારકિર્દી; હાકમની સત્તા તે; અમલ બજવણી; કારભાર.

હાકલ, સ્ત્રીં સાદ; ખૂમ; ધોટો.

હાકલવું, કિં સં હાક મારીને ખોલાવવું; સાદ દેવો; ખૂમ પાડવી. ૨ દાખ દેવો; ધમકાવવું.

હાકવું, કિં સં હાકથી-દાખ-હરથી ચલાવવું; હાકવું; ખજાડદારીથી કામ કરવું; બળ; વહાણ કે કામકાજના હપરી ના-યક ચર્ધ તેને દાખ અને સંભાળથી ચોખ માગે ચલાવવું તે. ૨ ઘેરવું; પ્રવર્તાવવું; આગળ ગતિ કરાવવી. ૩ જોરથી-મોટે ધોટે ખોલાવવું.

હાકેટવું, કિં સં જોરથી ખોલાવવું. ૨ હા-

કવું. ૩ ધમકાવવું.

હાકેમ, પું હાકેમ; સુખો; અમલદાર; હાકોટો, પું મોટો ધોટો; ખૂમ; ખરાબો. ૨ ધાક પડે ને બધ ઉપજે એવો ભારે ધોટો તે.

હાકોટવું, કિં સં મોટે ધોટે હર બતાવવો; ધમકાવવું; ખજાડદાર, એમ દલી દમ દેવો;

ધાક પડે એમ કરવું. ઉં કુંવરીએ ક્રોધ જણાવીએ, હાકોટયો પરધાન. કુંવરીએ.

હાજત, સ્ત્રીં [અ. હાજત] ગરિયાત; અગત; આવશ્યકતા. ૨ ખણસ; ઝાડા પિસાળની અસર. ૩ ટેવ; આદત:-હા-જત પડવી=ટેવ પડવી.

હાજર, વિં [અ. હાજિર] પ્રત્યક્ષ; રખર; મો-નજર સામે તૈયાર; મોજુદ. કહેં હાજર સો હથિયાર.

હાજરજવાખી, સ્ત્રીં સવાલ ચતાની સાથે-જ જવાબ આપવાની જે સ્વાભાવિક આદત તે; સમયાનુસાર ઉત્તર દેવાપણું તે. ૨ સમયસચકતા.

હાજરજામીન, પું ખોલાવતાં વાંત શુને-મારને હાજર કરે એવો. જે બાંધપર તે. વગર તેડાએ વખતસર જે હાજર હોય તેને જામીન તરીકે રજુ કરવો તે. સાથે હોય તેતોજ જામીન તરીકે સ્વીકાર કરાવવો તે.

હાજરાત, સ્ત્રી જાદુમંતરની એક ક્રિયા; હજ-રત ભરવી-ખોલાવવી એમ કહેવાય છે. પ્રાણવિનિમય જેવી એક ક્રિયા.

હાજરાહવતુર, વિં સાક્ષાત; તરત હાજર થાય-પ્રત્યક્ષ પરછો આપે એવું; ખોલતાં-સ્મરતાંવાંત નજર આગળ આવીને ઉભું-તૈયાર થઈ ગયેલું હોય એવું પ્રત્યક્ષ.

હાજરી, સ્ત્રીં હાજર હોવું તે, તૈયાર-પ્રત્યક્ષ હોવું તે; પ્રત્યક્ષતા; અનુપસ્થિતિ. કિંપ્રં હાજરી ભેવી=પ્રત્યક્ષતા તપાસવી; હાજર છે કે નહિ તે જોવું. ૨ શરીર પર છુપા-

વેલું છે કે નહિ તેની તપાસ કરી. ૩
સપડાવવું.

હાજરી, સીં નાસ્તો, સહેજસાજ જમી
લેવું તે; શિરામણી; હાજર-તૈયાર હોય
તે થોડું ખાઈ લેવું તે.

હાજરું, કિંચિત્ ખટકવું; હાગવું; અડી
રહેવું. એને શું હાજર છે ?

હાજિયો, પું હકાર; હા કહેતી તે; સંગતિ
આપવી તે. તમે હાજિયો બણો તો
મારું કામ થાય. ૨ ખુશાગતિયો.

હાજી, અં વિવેકી હુકારો; હા કહેવું તે.

હાજી હા=જોમ, કહે તેમ કયાં કરવું તે.

હાજી, પું (વિં) યુસપમાન યાત્રાળુ; હજ

-ગતરા કરવા નીકળેલું.

હાટ, નં [સં. હટ્ટઃ]. દુકાન. ૨ યુજરી;
ખજાર. હાટ બાડે, ધર બાડે, વણોતરને

વ્યાજ, તેને દેવાજાની થી હાજ ?

હાટક નં [સં.] સોનું; સુવર્ણ.

હાટકવું, કિંચિત્ જોવાયરવું; ગળના કરવી.

હાટકું નં હાટ; દુકાન. (૨) તાકું; ભંડારિયું.

હાટું, અં સાટે; માટે; કાળે.

હાડ, નં [સં. હટ્ટઃ] અરિય. ૨ ગધિય;

હાડકાં પિજર-ચોકડું. એનું હાડ મોડું
છે. હેપુ; અંતર:-હાડનો રોક માણસ.

૩૦૫૦ હાડનો તાવ=હાડકાંમાં રહેતી ગ-
રમી-તાવ તે. હાડવેર=કઠી દુશ્મનાઈ.

કિંચિત્ હાડજવું=કઠો પાટલે બેસવું; છેક
નિર્દય થવું. હાડકાં=હાડકાંમાં સત્ત

વહી જવું. હાડ ભાગ્યાં= યુગ મહેનત
કરાવવી

હાડકી, સીં નાનું ને પોચું હાડકું.

હાડકું, નં હાડ; અરિય. ૩૦૫૦ હાડકાનો

આખો=આજસ, કામ કરવે કાપર; ખ પો;

ખખીસ. હાડકાં જોખરાં કરવાં=મારવું;
હાડભાગવાં=મહેનત કરાવવી. મારવું;

હાડકાં ભારે થનાં=આજસ ભરાવું. ૨
માર ખાવા જેટલી કહે ખખીલાઈ કરવી.

હાડકાં રંગવાં=મારવું; અપદ્યુ. હાડકાં
રંગવાં=કમેતે મરવું; દુઃખી યથ મરવું;
અને પછી મૃત દેહને પછી કાઢ ઠેકણે
પાડે નરિ એમ થવું.

હાડછેડ, સીં તિરસ્કાર; ધૂતકાં.

હાડજવર, પું હાડમાં રહેતો શીણો તાવ તે.

હાડપિંજર, નં હાડકાં પાંજરું; હાડ-
કાનો માળો.

હાડમાર, વિં છુટ્ટ-અણુગમતું; ધિ-
ક્ષાર યુક્ત:-હાડમાર થવું=તિરસ્કારિત
થવું; દડદડ થવું. ૨ દુઃખી; હેમન. ૩
નાં વિપત્તિ; દુઃખ, વિકંમના. ૪ શુ-
રેલી.

હાડમારી, સીં હાડ્યુત યથ જવું તે; દુઃખ
-મુશ્કેલીઓ પડતી તે; હેરાનગતી; વિ-
રંગના; દુઃખ; મુશ્કેલી; આપદા.

હાડવું, કિંચિત્ દોર ચરાવવા જવું. ઉં
ગામોમાં કાણ હાડશે.

હાડવેર, નં હટ્ટ-અંતરનું વેર-દુશ્મનાઈ તે;
પાકું વેર તે.

હાડવેરી, વિં કટો દુશ્મન અંતરની લાગણીથી
પ્રેરાતી શત્રુતા ધરાવનાર તે.

હાડવેદ, પું ઉત્તરી મયેલી ને ભાગેનાં હા-
ડકાની દવા કનારા; હાડ ચલાવનારા.

હાડિયાકરસણ, નં એક જાતની વનસ્પતિ.

એ દવામાં વપરાય છે. એને પોચ પાન-
વાળી હાળીઓ થાય છે. તનમનની.

હાડિયો, પું કાગડો; વાયસ. ૨ અનુમા-
ણસ. કહે પંખીમાં હુચ્ચો હાડિયો ને
માડુમાં હુચ્ચો ગાડિયો.

હાડી, વિં મજબૂત હાડનું. ૨ મહેનતું; શ્રમ
લભ શકે એવું. ૩ હરીવું; મમતી.

હાજી, સીં હાનિ, ત્રુકસાન; ખોટ; ટોંગ;
ઝેરવાળ. ૨ નાચ.

હાતબ, વિં [સં] તબવા થોડા; હોડી
દેવા જેવું.

હાથ, પું. [સં. હસ્ત-પ્રા. હત્યો] જેથી માણસેા ઝાલવાની ક્રિયા કરે છે તે પંજવાળો અવયવ; હસ્ત; કર; ખાફ. (૧) કોણીથી વચલી આંગળી લગીની લખાઈતું એક માપ; અરધો ગજ અથવા બાર આંગળ જેટલી લંબાઈતું માપ તે. (૩) ખાતુ; પડખું; પાર્શ્વ. (૪) તાળો; કમળે. (૫) અખત્યાર; અધિકાર. (૬) ચક્રિત; સત્તા; બળ. (૭) માણસ; બ્યક્તિ. (૮) આવડ; કિસ્મ; ચતુરાઈ. (૯) સાથી; મદદ નીસ. (૧૦) મખંધ; સામેલગીરી; મદદ. (૧૧) કૃપા; રહેમ; દયા; મહેરબાની. (૧૨) લપેટા; બગાડ; એક એક વારની ક્રિયા તે. રંજતે યુતો મળીને જો હાથ મારવા પડશે. (૧૩) પોતે; જાતે એમ:-તે તો હાથે ટામ કરે છે. કિં ૫૦ હાથ આપવો=પ્રહાય કરવી; સાથે જોડાવું. હાથ આવવું=જડવું; પ્રાપ્ત થવું. પકડાવું. હાથ ઉઠાવવો=મારવા ઉઠવું. જતું કરવું; સત્તા હક ઊઠાડી દેવો. હાથ હપાડવો=મારવાને સામા થવું. ઋ અને જોરથી કામ ચલાવવું. હાથ ટાપી આપવો=સહી કરી આપવી. હાથ કરવું=કમળે વશ કરવું; તાબામાં લઈ લેવું. હાથ કાળા કરવા=લાંચ લેવી. છુર કામ કરવું. હાથ ખંખેરવા=છુટી પડવું; કારેમ થઈ જવું; નાચુકર જવું. હાથ ખેંચી પકડવો=કસર કરવી; સંબાળી-વિચારીને ખરચવું. હાથ ધસવા=પશ્ચાત્તાપ કરવો; ભૂલને માટે ખેદ કરવો. હાથ ધાલવો=નચે પડવું; માયું મારવું; સામે લડવું. હાથ ચાટવા=વળખાં મારવાં. પશ્ચાત્તાપ કરવો. હાથ જોડવા=નમવું; માથી મારવી; પગે લાગવું. તોળા પોકારવી. હાથ ઝાલવો=મદદ આપવી; આશ્રમ આપવો. પરણવું, સંબંધ બાંધવો. હાથ ટામ કરવ.=લહાવો લેવો. હાથ દાખવો=વારવું;

ચૂપ રાખવું. હાથ દેખાડવો=મળ બતાવવું. હાથ દેવો=ટોક આપવો; મદદ કરવી. વારવું; અટકાવવું. હાથ ધોવા=બાંશા મૂકવી; છુટા થઈ જવું; છોડી દેવું. દેવાણું કાઢવું હાથ નાંખવો=કપ મારવી; ડુંડવું; સાહસ કરવું. હાથ હેઠા પડવા=નિરાશ થવું; હિમ્મત જતી રહેવી. હાથ ધરવો=પકડવો; સાથી કરવું. મદદ આપવી; મારવું. હાથપર લેવું=પોતાની દેખરેખમાં ને સંબાળમાં લેવું; ધ્યાન આપવા માંડવું; જાતે કરવા માંડવું. હાથ ખેંચવો=મેલાવવો પડવો; ટેલાવું; હાથ મારવો=કેદારી લેવું; ઉચાપત કરવું. યુતો, રંગ ઝગછી વગેરે આવે તેમ લપેટા મારવો. હાથ વળવો=ટવ-આદત પડી જતી; ટેવાવું; મહાવરો થવો. હાથ વાળવા=ફૂંડવું; પીટણી પાડવી. હાથથી જવું=હાડ જવું; છેક વંદી જવું; બેલગામ થઈ જવું. ૩૦ ૫૦ હાથ પગ=આધાર; આશ્રય. કાર્ય કરી આપનાર તે. કાર્ય ચક્રિત. ચાકર નકદર તો મોટા ધરનાં માણસોના હાથ પગ કહેવાય. હાથ પગ હલાવવા=કંડોગ કરવો. હાથનું પોહું=કેડાઉ. હાથ લાકડી=ટોકા, મુખ્ય સહાયક તે હાથ વેંતમાં=નજીક, પાસે. થોડા વખતમાં. હાથ નીચેનું=તાબાનું; અધીન. કહેવું હાથનાં કર્મો હૈથે વાગ્યાં. ઝાઝા હાથ રળિયામણા. હાથ પછાડવા=ગુસ્સા=કંટાળાથી પશ્ચાત્તાપ કે શોક કરવો, નિરાશાનો દહાવો કરવો, ગુસ્સે થવું.

હાથકડી, જી. હાથ એક બીજા સાથે બંધાઈ રહે એવો કડી-સાંકળ તે; જંઝીર; ડસકલાં. કિ. પ્ર. હાથકડી કરવી=હાથ ગાંધી લેવા.

હાથયાલાકી, જી. બીજાના જોવા-સમજવામાં આવે નહિ એમ કામ કરવાની ઝડપી આવડ તે; હાથ ચાળવણીની ચતુ-

રામ; કાર્ય કરવાની હોશિયારી.
 હાથણી, [સં. હસ્તિની] ઓં હાથીની માદા.
 હાથધોણું, નં અતિસારનો રોગ; ઝાડા.
 હાથરસ, પું હાથે વીર્ય પડવું તે.
 હાથા, પું હાથના પંખની છાપો તે. સતીએ પાટણુને દરવાજે કંકુના હાથા દીધા.
 હાથિયો, પું હરત નક્ષત્ર ૨ માનીતો હાથી; મોરો-મુખ્ય હાથી. ૩ બહીર. ઉં હરિ મારો હાથિયો. ૪ ઘોડા વગેરેના વાળ
 • સાદ કંવાનો કાથીનો ખરેરો; કાથીનું ઝગ.
 હાથી, પું [સં. હસ્તિ, પ્રા. હત્થી] એક મોટું રથુપ શરીરનું ચોપણું; ગજ; માતંગ.
 હાથિવાળો, પું વરકંવાના હાથ મેળવવા તે; હાથ સંપદ.
 હાથિળી, સીં અના હાથનો અંગુઠા અને અંગુળાઓ વચ્ચેનો ચોખુણુ અવયવ તે; હરતણ. કિં પ્રં હાથેળી દેખાડી=કંઈ મળે એમ નથી એવું સૂચન કરવું. હાથેળીમાં પૃષ્ઠી આવી જવી=પાણીએ દીવો બળા જવો. મોટી મુસ્કેલીમાં આવી પડવું. હાથેળીમાં નચાવવું=જેમ કહીએ તેમ કરે એવું બતાવી દેવું; વચ કરી લેવું.
 હાથો, પું હથિયાર ઝાલવાનો લાકડા વગેરેનો દડો તે. કુદાડીનો હાથો. પકડ-દડ. ૨ દરતો. ૩ હાથ; મુદા ૪ સહાયક આશિપ; મદદનો કોલ-કોષ્ટ દેવનો હાથો હોય તો કામ થાય. સહાય; મદદ પીઠ-બળ. ૫ પકડ.
 હાથોહાથ, અં સહકારથી; એક બીજાની સહાયથી. ૨ હાથીમળાને; સંપત્તિપાથી. ૩ જતોજત.
 હાન, સીં બાધા; આબડી; માનતા. હાણુ; દાનિ.
 હાનિ, સીં [સં.] નુકસાન; ખરાબી; ગેરલાભ. ૨ નાર; પાપમાલો ૩ ધન.

હાનિકારક, વિં નુકસાન કરે એવું; ગેરલાભનું; ધન કરે એવું.
 હાદિકા, સીં બગાડ; અવાચી.
 હાબધું-હું, વિં બધું, તમામ; સર્વ. ૨ એક સામું.
 હામ, સીં [અ. હામી] હિમ્મત; કાર્ય કરવાનું ઉત્સાહથી બળ ધરવું તે; છાતી અથવાતી તે. મગદુર. કાર્ય કરવાનું મનોબળ.
 હામલણું, કિં અં નાહિમ્મત થઈ જવું; હિમ્મત જતી રહેવી; હમીજવું; નિરાશ થવું.
 હામી, સીં જમીનગીરી; આંધરી.
 હામીદાર, પું જમીન; હમીદાર.
 હાથ, સીં દુઃખ, ત્રાસ અને અફસોસનો ઉદ્ગાર; અરેરી; ધંબ; અતુક'પા-નિરાશાની વેદના. ૨ અંતરના-ઉડા દુઃખની-નાસીવાસીની બદલવા; શાપ. ઉં તુલસી હાથ ગરીબની. કિં પ્રં હાથ પેકારવી =ત્રાસ-નિરાશાની ઉડી ખરાબ લાગણીની અરેરી. હાથ લેવી=મન સંતાપવું; છુપું દુઃખ દેવું; ત્રાસ આપવો. ૩ આપ; શક્તિ; બળ; જોર. ૪ ભય; બીક. ૫ ગમન.
 હાર, પું [સં.] સોના, મોતી, હીરા માણિક કે ફૂલની મોટી ખાળા તે; મૂલ્યવાન કંઠા-બરણુ; મણિખાળા.
 હારક, વિં હરણુ કરનાર; હરનાર; દૂર કરનાર.
 હારજિત, સીં હારવું કે જિતવું તે; જય પગજય. ૨ હારવા જિતવાની અનિશ્ચિતતા તે-હારજિતની બાણ.
 હાથવસાળ, સીં અંતરનો વસોપાત; અર્થ પ્રાપ્તિની અતિ આદરતા તે. ૨ દુઃખ; ચિંતા; પીડા. ૩ અફસોસ; શોક; ધંબ.
 હાર, સીં પરાજય; પરાભવ; નજળા થઈ પાછ પડવું તે; મહાત. ૨ ઝોગ; પંક્તિ; ધાર; એક પછી એકની આટલિ-અનુગતતા તે. ઉં કીડીઓની હાર. ૩ કાંઈ; બેળ; કપડાં વગેરે અફડ રહે તે માટે

પાવામાં આવતી અનાજ વગેરેની રામ
-ચીકણું પાણી તે. ૪ આહાર; કુધાપૂર
ખોરાક અને તેનો જોષનો જયો તે:-હાર
તેવો ઝોદહાર.

હારડો, પું. મોટા મણકા-દાણા કે છાપાની
હાળી માળા તે. ખાંડનાં ચકતાંના હારડા
હોળા ઉપર ગાખડિયા લોક ને છોકરાં
ગળે નાંખે છે.

હારણું, વિ. હરનાર; હારી ગમેલું ?

હારફ, નં. [સં દાર્દ] હૃદયનો બાર તે;
સ્નેહ ૨ કપ્ડા; મનોભાવ. ૩ મનલખ.
મકસદ. ૪ રહસ્ય; સારાંશ.

હારોદાર, અ. (વિ.) હારના મણકાની
માફક એકએકની પાછળ ચાલુ. એક
સરખા અતુકમે; એક પછી એક માથે ને
સાથે ઝોળખંધ એમ.

હારપડવું, કિ. અ. વ્યવસ્થિત રીતે ચાલતું
થવું; શરૂઆતની મુશ્કેલીઓ મટી જઇ
જેમ ચાલવું જોઇએ તેમ ચાલવા માંડવું.
૨ ઠેકાણે પડવું; વ્યવસ્થિત થવું;
ચીકે-રસ્તે પડવું.

હારખંધ, વિ. એક એકની પાછળ અતુકમ-
ખંધ; પંક્તિખંધ;એ.જે; સીધા ક્રમ પ્રમાણે.

હારવું, કિ. અ. યાદી-મારખાધને કે થ
માવીને પાછા પડવું; પરાજિત થવું.

હોરિયલ, નં. એક હડીકું પંખી. જી. હારીલ.
હોરિયું, વિ. હારતું; સમ વય, જળ ને પ્રગતિ
વાળું; સરખું; સમાન; સમાવડિયું. ૨
જોડેલું; સાથવાળું.

હારી, વિ. હરનાર; દર દરનાર; મુક્ત કરનાર.
હારીલ, નં. હારિયલ; એક હડીકું પંખી
એમ કહેવાય છે કે, આ પંખીનું ખરૂં
છામાંથી નીકળતાંવાંત માળામાંની એક
સળી પડે પકડી લે છે અને જીવે લાં
લગી તેને મૂકતું નથી. પકડેલી વાત કે
વસ્તુને ન છોડવાના જ આગ્રહવાળું. પું.

રાવામાં આ પંખીનું ઉદાહરણ આપવામાં
આવે છે.

હારે, અ. જોડે; સાથે. ૨ એજે; હારખંધ
એમ:-ટોળે નહિ પણ હારે ઉમા રાખો.
હારેડું, વિ. રાતડું; રો રો કરનાર; રેતાં
ચાકે નહિ એવું. ૨ આડું; હડીકું; જાકી
૩ તોફાની; મરતીખોર ?

હારો, પું. સાત મથ જોડેલું વજન-જયો તે;
ગાલી, ખેડિયું કહેવાય છે તેમ હારો:-એક
હારો જીવાર અને બે હારો કાંગ ૨
મોઢવું-છાણું.

હારોદોર, અ. એક એકની પછી ચાલુ
પંક્તિએ; હાર પછી હાર આભાજ કરે
એમ. એક રસ્તે હારોદોર માણમ મળ્યા
કરે છે.

હારોહાર, વિ. હારખંધ; ઝોળ પછી ઝોળ
વાળું; એક એકની પછી ઝોળખંધ
માંડેલું-ગોઠવેલું હોય એમ. ૨ અ. જોડે
એક પંક્તિ-ધુરાએ:-એ તમારી હારો-
હાર ચાલશે પાછળ પડશે નહિ.

હાર્દ, નં. હારદ; મતલબ, મનોભાવ. ૨ સારાંશ;
હૃદય.

હાર્દ, પું. [અ હાર્દ.] અવરધા; દશા;
નિયતિ. ૨ મુશ્કેલી; આપણા; મુશીબત.

હાર્દ, અ. દમણી; અખી; અમુક વખતેજ
એમ; તરણી; તેજ-આજ વખતે એમ.

હોલકલુલક, વિ. નહિ સ્થિર અથવા વ્યવસ્થા
પૂર્વક એવું; હાલતું અને ઉમરાલું; અ-
ચાંત; હાલતું ઉઘલતું-ઉછળતું એવું. ૨
ના. અવ્યવસ્થા; ગડબડ. ૩ ગતિ ? અ
ચાંત-અસ્થિર હાલતયું; ફંગાફિશાદની
સ્થિતિ ?

હોલચાલ, અ. હાલવું ચાલવું તે; હરહર.
૨ કામગીર, પ્રગતિ, બેઠાએક નહિ તે;
હોવાગથીવતા. ૩ સીમાત.

હોલત, અ. [અ.] અવરધા; દશા; હાર્દ;
સ્થિતિ. ૨ દેવ.

હાલમસ્ત; વિં અલમસ્ત; ખાલમસ્તે દોષ
અનેહ.

હાલરકું, નં બાળકને સુવાવતાં ગણતું હા-
કું ગીત તે. ૨ ટોળું; સમુદાય.

હાલરૂ, નં બાળ રક્ષાસ્ત્ર; બાળકને નજર
ન લાગે અને 'પીડા ન થાય એવી ચીજોની
તાત્ત્વિક માળ. ૨ ટોળું; જૂથ; સમુદાય.
૩ કણસમાંથી કણ છુટા પાડવાને બળ-
દોતું ટોળું ખળીમાં ફેરવતું તે.

હાલપુ, કિં અં અતિમાન થવું; ધુનપું;
ડગવું. ૨ એક જગાએથી ખસવું; ચાલવું.

હાલસો. પું [એ હાલિસ.] હરકત,
હાનિ; તુકમાન.

હાલહવાલ, પું હુઈયા; ખરાબી; પાયમાલી;
દુર્બળ; વ્યવસ્થા રહિત અવસ્થા તે. બેહાલ.

વિં હુઈયામાં આગેહું, દુઃખી; હેરાન.

હાલહાલ, અં તરત; તાત્કાલ; વગર
વિલંબે.

હાલાહલ, વિં જાહન; સાવ; નરદમ. ૨
અત્યંત દારી; ધણુંજ આકરું; ભારે વિપ.

હાલી, અં બાળકને સુવાડવાની ઝોળી; ખોથ.

હાલીગારી, અં બાળકને ઝોળીમાં નાખી
ઉધાકનાં ગણતું ગીત; હાલરકું.

હાલીમુવાળી, વિં બાળક અને મોખાં સૌ;
બધાં, તમામ.

હાલો, પું બાળકને સુલાવતાં ગણતું તે;
હાલરકું; ઝોળી હાલીને હાકું ગીત

ગાવું તે. સુલલુ ઉં કુંવરને દાલો હાલો.
કિં પ્રં હાલો ગાલો=હાલરકાં ગાવાં.

હાવ, પું [સં.] બોલાવવું, આગંતવું
તે, આદવાન. ૨ આકર્ષક ચાલો; પુરવ

નો કામ ઉદીપન કરે એવો અતિ વિલાસ
તે; પ્રેમનો ચાલો; શુભાર એટલ. ૩ પ્રમ્ણા;

આશા. ૩ હંવમ.

હાવભાવ, પું શારીરિક ચાળા અને મનની
પ્રમ્ણા, ભાવના તે; મનની પ્રમ્ણા પ્રેમ

અને તે સાથે ઘરીસું ચલન વલન કે જે

રંજન કરી બીજાને આકર્ષે છે તે. ૨
સંધાન; આદરમાન. નખરાં; લટકાં; વિ-
લસન-પ્રમ્ણા તે.

હાવરૂ, વિં અસંતોષી, ખાલધરૂ; અતિ
લોભી. ૨ ગામરૂ; વખવખિયું; પાનરૂ.

હાવરો, પું અવરો; આવકનો ચોપડો.

હાવાં, અં હવે; હમણું; અધુના; આ વખતે.

હારા, અં કોઈ બાળતથી દરાગત થઈ એસતાં
યતો એવો સંતોષનો ઉદ્ગાર; આસ-જીવને

મનને કાર્ય પરિપૂર્ણતાથી વળતી નિરાંતનો
ઉદ્ગાર; ચિંતાવિરામ; સંતોષનો ઉદ્ગાર.

હારા, [સં.] હસવું તે; હાસ્ય; આનંદની
લગણી મુખ મલકાટથી દેખાતી તે.

હારી, અં હારી; મશરી કરી હસવું;
ચેકડી કરવી તે; બીજાની રીતભાત, દેખાવ

અને કૃતિ સામે કટાક્ષથી બોલવું, મશરી
કરવી તે; ચાલો કરવો તે. ૨ ફળેતી.

હાસ્ય, નં હાસ; હસવું, મુખ મલકાવવું
તે. ૨ સ્મિત.

હાસ્યરસ, પું [સં] હાસ ઉપજાવે એવી
લાગણી કરનાર વાત વસ્તુ કે વર્ણન તે;

જેથી હાસ્યની લાગણી ઉત્પન્ન થાય તે;
સુગાસદિક નવ કાવ્ય રસમાંનો એક રસ તે.

હાહાકાર, પું શોક ત્રાસની લાગણીનો સર્વત્ર
ઉદ્ગાર થઈ રહેવો તે; જ્યાં ને ત્યાં અચેરીની

લાગણી પ્રસરી રહેતી તે; ત્રાસ જીલમ,
ગગનીની અને બન વ્યાપી જવો તે; અચેરી;

મોટા દુઃખની હાથ બોલાવી તે ઉં હા-
હાહાર પડ્યો હાટોહાટ, ધણા લોક રવે

વાટે ધાટ.

હાહો, અં ધાંધલ; ગડગડ; ચોરસહાર;
ધોધાટ.

હાળો, પું હળ એટનારો. ૨ પતિ; સ્વામી.
૩ પુરવ, મરદ. હસતો હાલો ને રાતી રાંદ.

હાં, અં પ્રતિદુહાર; એમો; હીક; વાર.
૨ હા, સંભતિપ્રયુક્ત ઉદ્ગાર. ૩ દુકારો;

સમજ્યા, વાર પછી. ૪ ખસ; થયું; પર્ણામ.
હાંઉ, અં હાં; હા; ખસ.

હાંક; અં સાદ; ધાંટા; આદવાન; ખૂસ;
મેરથી બોલાવવું તે.

હાંકણી, અં હાંકવાની રીત.

હાંકનાર, વિં પથુને માર્ગ ઉપર ચલાવનાર;
પ્રચાલક; ગાડીત.

હાંકણું, કિં સ. પથુ વગેરેને હાંકાટીને ઇ-
ચ્છિત માર્ગે ચલાવવાં તે; વહાણ, અ-
ચિરથ વગેરેને ઇચ્છિત માર્ગે ચલાવી
લઈ જવાં. ૨ જોરથી ચલાવવું; આ-
ગળ વધારવું. ૩ નસાડવું; દૂર કરવું;—
કુતરાને હાંક. ૪ ચલાવવું; પ્રવર્તાવવું;
આણુ ગતિમાં મખવું; ચાલવા દેવું.

હાંકેક, વિં હાંકનાર; ગાડીત.

હાંજા, પું (ખ. વ.) હાંસમરી શક્તિઓ;
ઉત્તેજનાઓ. ૨ દિગ્ભત; મનની દૃઢતા
ઓ. ૩ ગાત્ર; અવયવો અને મનની ઉ-
ત્સાહ શક્તિઓ તે.

હાંજી, અં માનસાયે હુંકારો દેવો તે; આવોજી,
હાજરજી, વગેરે ઉત્તર દર્શક ઉદ્દગાર. ૨
વાર એમ; કબૂલ; વિવેકી સંમતિ—કરેણ.
સ્વીકારનો ઉદ્દગાર. હાંજી; હાજીસાહેબ;
હજુર; હાજર.

હાંડણું, નં હાંડણું; માટીનું વાસણ.

હાંડી, અં પાણી ભરવાનું કે સંધવાનું મા-
ટીનું વાસણ. ૨ ધાતુપાત્ર. ૩ હાંધી જેવું
દીવો મૂકવાનું પારદર્શક કાચનું વાનણ.
અસલ દીવાઓ મૂકવાને માટે વપરાતું પવાથી
કે હાંધાના ધાટનાં કાચનાં પાત્ર, સિકાની
માફક ઉચે લટકાવી તેમાં દીવો મુકાતો.

હાંડીધોધો, પું સંધવાનાં વાસણ મોંજનારો.

હાંડો, પું [સં. હંડા] પાણી ભરવાનું
મેહું પાત્ર; દેધડો. ૨ જેવકુદ.

હાંણું, નં સાણું; કોડીને નીચલે બાજે રાખ-
વામાં આવતું બાણું, મોં.

હાંક, અં ઉતાવળે શાસ ચાલવો તે; જોરથી

શાસોચ્છવાન ચાલવો તે. ૨ હૃદયનો
ચાક; શાસનો સંક્રોચ—રંધણુ તે.

હાંકણું, અં હાંક. ૨ શાસ; દમ; રંધામણ.

હાંકણું, વિં હાંક ચડીહોય એવું બાવરું; બાકુળ.

હાંકણુંહાંકણું, વિં ગમરાપણું; બાવરું; જે-
બાકણું. ૨ હૃદયશાકના અતિથયવાણું;
કિંકર્ત્તવ્યમૂલ.

હાંકણું, કિં અં જોરથી શાસ લેવો મૂકવો;
ખૂમ શાસ ચાલવો; દોડ, ચાક કે શોકને
લીધે જોરજોર શાસચાલવો; દુરવાડા મારવા.

હાંધી, અં હાંધી; નાનું હાંધણું. રસોધણું પાંત્ર.

હાંધણું, નં હાંધણું; માટીનું મેહું ને પહોળા
પડખાણું વાસણ. પાણી પ્રવાહી તથા
અનાજ વગેરે ભરવાના અને રસોધના
કામમાં આવે એવું માટીનું વાસણ. ૨
પ્રં હાંધાં હાંધવાં=વારંવાર કનિયો કરવો;
અંદર ને અંદર વારંવાર તકરારનાં છિદ્ર
શોધ્યા કરવાં. ૨ આમતેમ વારંવાર ધર
વાખરો ફેરવ્યા કરવો; ભટકવું. હાંધણું
હાંધણું=પેટ હાંધવું; આજીવિકાના સાધનનો
નાસ કરવો. હાંધાં=ધરવાખરો. કહેં હાંધાં
કુરતી કરે છે=ખાવાપીવાના વાખા છે એમ;
ધરમાં કંઈ સાધન નથી.

હાંસ, અં ઉમંગ; ઉત્સાહ; કોડ; ઇચ્છા;
હરણે કાર્ય કરવાની ભાવના. ૨ શાસ;
દમ. હાંસ ઉડી ગયા.

હાંસકાંસ, પું શાસ ને પ્રાણ; જીવનમજા; પ્રાણ
શક્તિ; મનની દૃઢતા ને વિશ્વાસ.

હાંસડી, અં ગળા—કોઠની આસપાસનું—જેહી
ઉપલી પાંસળીનું ગોળાકાર હાંકું; જનુ.
૨ ગળે પહેરવાનું એક ધરણું. ૩ લોડાને
અને પહેરાવવાનું અંકાકૃતિ ચામડાનું
ચકરું. ૪ કોચનું લોહનું ચકરું. (પ)
લોડાનો લોખંડી પાટો.

હાંસલ, નં [મ. હાસલ] કર; વેરો; દાણ;
જમત. ૨ રૂણ; દાયદો; લાજ; નફો. ૩ પેનાય.

હાંસવો, પું. ચાંચવો; વિષમ; મોટા જાણી
કાદાળી

હાંસયાધઉં, પું. ધડતી એક જાત.

હાંસિયો, પું. [અં દાશિય.] કાગળ વગેરે પર
આંકાથી પાડેલો આતરો; આંકાથી છુદો પાં-
ડેલો ભાગ; આકે; એક; કાર; આજુનો ભાગ.

હાંસી, ઓ. મચ્છરી; હસવા જેવી ટકાર;
મનક; ચેકડી, ચેષા. ૨ ફજેતી. ૩. વિં.
ઉમંગી; ઉત્સાહી.

હાંસીલ, નં. હાંસલ; દાણ; જકાત; વેશ.
૨ કાયલો; લાભ. ૩ લવાજમ; મહેસુલ.

હાંસીલું, નં. ઉમંગી; ઉત્સાહી; અમુક કાર્ય
કરવામાં હરખવાણું; હાંસી.

હિ, અં. [સ.] નકી; જર; ખચીત;
નિચે. ૨ તુચ્છકાર કે ઠોળાનો સીતકાર;
ચેકડીનો હિસકાર તે; છી-છટ.

હિક, ઓ. જાતીમાં પવન-આસનો ધક્કા
લાગવો તે; ચળ; આસ ઉચો ચઢ' જવો
તે. ૨ વાધણી.

હિકમત, ઓ. [અ. હિક્મત] ચુક્તિ,
કરામત; કારીગરી. ૨ ઉપાય; ઇલાજ. ૩
ચોજના; હિસાબ. ૪ અક્કલ; અપ્રાર્થ. ૫
દારપેગ.

હિકમતી, વિં. કરામતી; હિકમતવાણું;
ફરેખી. ૨ ચોજક.

હિક્કેશણ, નં. રોકકળ; કામ રોક વગેરેનો
ચોંધાટ, ખુશાણસ. ૨ કક્કાણ.

હિકાયત, ઓ. [અ. હિકાયત] વાર્તા;
કથા; કહાણી; કિસ્સો.

હિક્ક, વિં. લાગણી વગરનું; નિર્લેપ; કઠોર.

હિક્કળ, નં. કાર; જલાંચવાળી બહુજ ઠંડી
હવા તે; ચરદી; માલુ હેલીની ટાંઠ.

હિક્કા, પું. અનિમગિત આસથી છાતીમાં લા-
ગતો ધક્કો. ૨ અવાચી; વાધણી ૩ ચળ.

હિક્કાનાઠ, પું. ઓસોઆસને લાંબે હલવામાં
ઉત્પન્ન થતો અવાજ તે; અવ્યક્ત ધ્વનિ.

રુધિરાભયરજનો આંતરધ્વનિ તે. ૩
પાયો; પડઁદો; પ્રતિધ્વનિ.

હિચકરું, વિં. [કા. હીચકાર] કાયર;
શેષી કરી પાછું પડી જાય એવું; નમળા
મનનું; બાધણું; નાનુંદું; બીકણ.

હિજડો, પું. [કા. હીજડું] નપુંસક; વ્યંજન;
નર ચિહ્ન-પુરુષાર્થ રહિત હોય તે; બાધલો.

હિજડાને ઘઢી મુંઝ આવે છે, પવેને નહિ.

હિજરાણું, કિં. અં. મનમાં બળ્યા કરવું;
મનથી બૂચાં કરવું; હમાણું; પુંવાણું.

હિજરી, વિં. [અ.] મુસલમાની મંવતની
ઓળખ. પેશવર સાહેબ મકકેગા મદિને
ગયા ત્યાંથી ગણવા માંડેલો સંવત. મુસલ-
માની-અરબી.

હિંત, નં. [સં.] લાભનું હોય એવું તે;
કસ્યાણું; થેય; કાયદાનું તે ૨ લાભ; યા-
ચો. ૩ ચુણ; મતલબ.

હિતકર, વિં. હિત કરે એવું; હિતકારક.

હિતકર્તા, પું. હિત કરનારો; લાભ થાય
એવી વાત-વસ્તુ વગેરે દેખાડનારો.

હિતકારક, વિં. હિતકર; લાભનું; કાયદાનું.

હિતકારી, વિં. હિત કરે એવું; ચુણકારી.

હિતાથ, અં. હિત મારે; લાભ સાટે. ૨ ક-
લ્યાણની વાત-વિષય વગેરે તે; લાભની
કાયદાની બાબત.

હિટ્ટ, વિં. હિત કરનાર; હિતેચ્છુ; સારું
ધન્યનાર.

હિતેચ્છુ, વિં. હિત ધન્યનાર, સારું અહાનાર.

હિતેખી, વિં. હિત ધન્યનાર; શુભેચ્છક.

હિતોપદેશ, પું. [સં.] સારું કરે કે કાય
એવો બોધ-શખામણુ તે; હિત-કલ્યાણની
બાબત.

હિમ, નં. [સં.] જરક; કાર; ઓસ. ૨
આવિ ઠંડી તે; ધણી ટાંઠ તે. ૩ સુખડ.
૪ મોરા વાસણમાં ખુટી હવામાં પલાળી
રાખેલી દવાનું પાણી; પલાળેલી આપાંધનું
ઠંડું પાણી.

હિમકર, પું. [સં.] ઠંડાં ફરેજવાળો-અંદ
ચંદરખા.

હિમજ, સ્ત્રીં નાનાં કાચાં મુકાં દરડાં તે;
એક રેચક વસાણું.

હિમજીહરડે, સ્ત્રીં નાની કાચી ને મુકી દરડો
તે; દરડાં.

હિમરે, નં. એક જાતનું રેશમી કપડું.

હિમાચત, સ્ત્રીં તરડનું જોડનું તે; પ્રતિપા-
સન; સમર્થન; ઉપરાશું; પક્ષદારી. ૨
સિદ્ધારસ; વસીશો; હુંક.

હિમાચતી, વિં હિમાચત કરનાર; તરડદારી
લેનાર; વાદી; અમુક મતવાળો; અમુક
વિચાર કે મત વગેરેની તરડદારી કરનાર.

હિમાચતું, વિં હિમ-કંડકથી જળી ગયેલું;
ઠીમ પેયું; ક્ષેત્રે સોસાયેલું એવું તે.

હિમાવું, કિં અં હિમથી જળવું; ઠીમરાવું;
સોસાવું; ક્ષીયુયવું.

હિમાળ, વિં હિમવાળું; અતિ કંડીવાળું :-હિ-
માળ વા. કંડો પવન. ઉં હિમાળ વા
વાળાં દલકી ટાંઠના.

હિમાંશુ, પું [સં.] સથી; મંદ્રમા.

હિમ્મત, સ્ત્રીં હૃદયની ધારણાશક્તિ; હૃદય
છાતી-મનનું જે મહન કરવાનું જોર-જળ
તે; બહાદુરી; હામ; દામ; પાણી; મગદર.
૨ સત્તવ.

હિમ્મતવાન, વિં બહાદુર; હામ ધરે-રાખે
એવું તે.

હિરણ્ય, નં [સં.] સુવર્ણ; સોનું; હેમ.
૨ સત્તવ; દેવત.

હિરણ્યગર્ભ, પું જગદુત્પત્તિ કરનાર સુવર્ણ-
કર્માત્મ દેવત-સત્તવ તે; જ્ઞાનદેવ. ૨ વિષ્ણુ.

હિરાકશી, સ્ત્રીં આજી લીલા રંગનો એક
જાતનો ક્ષાર તે.

હિરાગળ, વિં રેશમી.

હિરાદખખણ, નં ગાંધીને ત્યાં મળતું એક
વસાણું.

હિરાખોળ, પું એક જાતનો કડવો વનસ્પતિનો
નિર્વાસ-શુંદર.

હિરામલ, નં પેાપટની જાતનું લીલા રંગનું
એક પંખી.

હિરાવેષ, વિં હોશિયાર; ખગડદાર. ૨ ચા-
લાક; ચતુર. ૩ ખાટો.

હિરચાલ, સ્ત્રીં હાલવું ચાલવું તે; આધા
પાછા ચલું. ૨ પ્રવૃત્તિ-ગતિ કરતી તે. ૩
કામકાજ વ્યાપ્તિ.

હિરણ, કિં અં હાલવું; આમ તેમ ડોલવું;
હમમગવું. ૨ લગડાં ઝૂલવું. ૩ ધૂનવું;
ફરકવું.

હિલાળો, પું ગમ્મત; મોજમજા; ખુશાલી;
ઉત્સાહ.

હિલોળો, પું તરંગનો ઉછાળો; ઉત્સાહ; ઉચું
ઉછળવું તે. ૨ દોલનું ધ્રુમવું તે; ધ્રુમરડી.

હિલ્લો, પું હેલો; ધકકો; આચો. ૨ ઉછા-
ળો. ૨ હરકત; તુકસાન.

હિસડું, કિં અં ઉત્સાહિત થવું; મલકાવું;
આંખ-મુખ પર આનંદ દેખાવો; હરખાવું.
ઉં આંખ હિસે છે.

હિસામ, પું [કા.] ગણવું તે; ગણના;
ગણતરી. ૨ સંસ્થા કે ખાતામાં આવતીને
જતી વસ્તુ અને જીન કામકાજની તો-
ધણી તે; આવકજવકનું લેખું; ખરીદ ને
વેચાણ વગેરેની તોધ; ટીપ. ૩ પેસાટકાની
આવબચતો ટાળો મેળવવો તે. ૪ આ-
વક, ખરચ, કિમ્મત, અને પરિણામ સં-
બંધી પડપૂઠ તે; તારીજ; લેખું. ૬ માગતા
લહેણાનો જોડતોડ કાઢવો તે. ૭ જવા-
બદારી; જોખમ:-તમારે હિસાબે રાખીશું.
૮ અડમટો, આસરો; અંદાજ. ૯ દાખલો.
૧૦ તુલના; સરખામણી; લેખું; ગણું,
ગુજાર:-એ શા હિસાબમાં છે ? ૧૧
જવાબ; ખુલાસો. ૧૨ ખાવ; દર. ૧૩
જખા ઉધાર કરવા-રાખવાની રીત તે;
આંકડાવિધા; ગણિત.

હિસાખી, વિં હિસામ રાખનાર, મહેતો. ૨
ગણતરીનાજ; ગણક; લેખાં, આંકડા પરિ-
ગણના વગેરેમાં કુશળ. ૩ અંદાજ રાખીને
કામ-ખરચખુટણ વગેરે કરનાર; કરકસરિયું.
૪ ચોક્કસાદાર.

હિસારવ, પું. યોગનો અવાજ; હણહણાટ;
જોખાર.
હિરસેદાર, વિ. ભાગદાર; પાંતીદાર. ૨ જો-
ડિયો; સાધી; બીર.
હિરસો, પું. [ફા.] ભાગ; પાંતી; ફાળો.
હિંગ, સ્ત્રી. એક જડનો ઉચ્ચ વાસવાળો રસ-
નિર્માસ; વધારણી.
હિંગડો, પું. હલકી જાતની હિંગ તે; હિં-
ગના ગઠા-ગાંગડા.
હિંગળો, જુ. હિંગળોક.
હિંગળોક, પું. ગંધક અને પારાની મેળ-
વણીનું ચૂર્ણ; પારાની મેળવણીનો લાલ જુકો.
હિંગળોકિયું, ન. હિંગળોક રાખવાની કુપી;
દાખડી.
હિંગામ, પું. હંગામ; મામલો; અણીનો
વખત; કટાકટીનો વખત.
હિંગોર, ન. એક જાતના રણનો અંકુશતિ
ખિચો-ફળિયો. એની ઉપર કઠોળાના
જેવા આંકા હોય છે.
હિંચકો, પું. અદર ખૂલતું રહે એવું પાટિયું
તે; ખૂલતી રહે એવી બેકક; દોલ; હુલો;
હિંદોળો.
હિંચતું, કિ. અ. ઉપરથી નીચે તરફ લગડતા
આસન ઉપર બેસી કે ચાલને ખૂલતું;
હિંચકા ખાવા.
હિંચાડતું, કિ. સ. ખુલાવતું; હિંચકો હલા-
વવો. ૨ અદર ખૂલતું રહેવા દેવું.
હિંચડું, કિ. અ. [સં.] ગતિ કરતી;
પગલાં ભરવાં; ચાલવું; હાલવું.
હિંડાળ, પું. એ નામનો એક ગાવાનો રાગ.
હિંદવાણી, સ્ત્રી. હિંદુ સ્ત્રી; હિંદની રહેવાળી
-હિંદુ જાતની સ્ત્રી તે.
હિંદવી, વિ. હિંદનું; હિંદને લગતું.
હિંદી, વિ. હિંદુસ્તાનનું; હિંદનું વતની.
હિંદ, વિ. હિંદુસ્તાન-ભરતખંડનું-રહેવાસી;
ભારતનું-સિંધુ અને ગંગાજમનાં ઉપરના
અસલી આયોના વંશ અને તે નામે
પરદેશીઓથી ઝોળખાતું-જન. ૨ વેદ-
બ્રાહ્મણધર્મનું-આર્થ. -

હિંદુસ્તાની, વિ. હિંદ-ભરતખંડનું.
હિંદોલ, પું. હિંચકો; દોલ; ચોપાળો; ખાટ.
હિંદોળાખાટ, સ્ત્રી. સુવાનો હિંચકો; ખાટ;
ચોપાળો.
હિંચાં, અ. અહિંચાં; અત્રે; અદિ. આગળ.
હિંચક, વિ. [સં.] હિંસા કરનાર; ધા-
તક; ખુની. (૨) કૂર; ભયંકર; ઉચ્ચ.
હિંચન ન. હિંસા કરતી તે; કાર મારવું
વા વધ કરવો તે.
હિંસા, સ્ત્રી. [સં.] જીવથી મારવું તે; ખૂન;
ધાત; વધ. પ્રાણી વગેરેનો જીવ લેવો તે.
હિંસારવું, કિ. સ. મારવું; જીવલેવો; વધ કરવો.
હિંસારી, વિ. હિંસા કરનાર; ધાતક; કૂર;
ચિકારી.
હિંસ, વિ. [સં.] ધાતુક; જીવથી મારી
નાંખે એવું; ઉચ્ચ; ચિકારી.
હી, અ. તુલકારનો-દોળાનો અવાજ; ખીખી.
હીક, સ્ત્રી. ટાંઠની કપારીથી આસેનવાસમાં
લાગતો આંચકો તે; વાધણી. ૨ સળક.
હીકા, સ્ત્રી. ઉપરાઉપરી હીક આવવી તે;
જોરદાર વાધણીઓ.
હીટ, ન. [અ.] હીર; રેશમ.
હીણ, વિ. [સં. હીન] ઓછું; કમ. ૨
ઉતરતું; હલકું; નીચ; અધમ. ૩ ખરાબ;
નબળું. ૪ રહિત; વગરનું.
હીણવું, કિ. અ. ઉતારી પાડવું; નિંદવું;
ખુરું બોલવું; હલકું ગણવું.
હીણકાઠી, વિ. ઓછું અમર ખિલકુલ ન-
હિ કમાનાર; આળસ; અનુચાળી.
હીણપત, ન. હલકાષ; લાંબન; જુદા; દોષ.
હીણસાગ્ય, ન. કમનસીમી; દુર્ભાગ્યપણું.
હીણસાગી, વિ. અકરમી; કમનસીમ; ભાગ્ય
વખરનું.
હીણવર, પું. કન્યાની સરખામણીએ ઉતર-
તો વર તે.
હીણવડ, ન. કમોડું; જેમાં વરકન્યા ઉતરતા
ચઢતા દરજ્જાનાં કે નાની મોટી ઉમ્મરનાં
હોય તે.
હીણું, વિ. નાંદલું; ખુરું; ખરાબ. ૨ નીચું;

હલકું; અધમ. ૩ ભેગવાળું;
હીન, વિં [સં.] ઓછું; કમ. ૨ હલકું;
નીચું. ૩ રદિત; વિનાયું.
હીનતા, સ્ત્રીં અધમતા; નીચતા; હલકાઇ.
૨ હાંછન; બટો; અપવાદ.
હીનવાદી, વિં યુગો; વાણી વગરનો.
હીનો, પુંએક જાતનો છોડ; દેનો; મેંદી. ૨ હિમ.
હીર, નં રેશમ. ૨ તેજ; સર. ૩ પાણી; નર.
૪ દેવત; દૈવત; પરાક્રમપૂર્ણ. ૫. શોભા;
ઝરેહા; ક્રાંતિ. ૬ રસકસ. ૭ હિન્મત.
હીરકારો, વિં રેશમી કિનારનું-વસ્ત્ર.
હીરચીર, નં ઉચી જાતનાં કિમતી વસ્ત્ર.
હીરનીર, નં પાણી, નર. ૨ હિન્મત; ખજાડદારી.
હીરાકણી, સ્ત્રીં હીરાની કરચ.
હીરાકંઠી, સ્ત્રીં પાસાદાર સોનાના ઢાથા-મ-
થુકાની કંઠી-માળા તે.
હીરાગળ, વિં રેશમી.
હીરાવેધ, વિં ઉતમ; પ્રેમ ૨ ચાલાક; હો-
ચિખાર; ચતુર.
હીરો, પું [સં. હીરક] તેજદાર ધોળો
કિમતી પત્થર; મણિ; રત્ન.
હીલણુ, કિં અં હેલણુ; આંખેમ કુંધણું;
કંપણું; ધૂજણું; હાલણું.
હીલો, પું હેલો; આચકો; ધક્કો. ૨ ધરક;
ચીસો. ૩ હરકત; નુકસાન.
હીસણું, કિં અં હસણું; મલકણું. ૨ પ્રકુલ
દેખાણું; આંદોલી લામણું.-આંખ હીસે છે.
હીલી, અં મળક કે તુલકારનો અવાજ.
હુકમ, પું [ફા. હુકમ] આજ્ઞા; ફરમાન;
ફરજ પાડે એવું કહેણું. ૨ ચાસન; સ-
ત્તા; આધકાર. ૩ કરાવ; કાનુની ફેંસલો.
૪ ગંજીશમાં મહત્વનું પાત્ર.
હુકમનામું, નં પદ્ધતિની લીલો સાંભળી
લઇ જાહેર કરેલો નિર્ણય; કાયદેસર કરેલું
ફરમાન; ચુકાદો; ફેંસલો.
હુકમત, સ્ત્રીં હકમત; સત્તા-અધિકાર; અ-
મલ, વહીવટ; કારકિર્દી. ૩ હાકમી.
હુકો, પું હુકો.

હુકકો, પું હુકો; તમાકુની ધુણી ગળાઇ તથા
કંઠી થઇને મોંમાં આવે એવું યંત્ર.
હુજત, સ્ત્રીં હુજત; હક; મમત; આગ્રહ;
જી. ૨ તકાર.
હુજતખોર, વિં હુજતી; મમતી; આમહી;
હફી. ૨ તકારી, ઉદ્ધત.
હુજતી, વિં હુજતખોર; મમતી; હફી.
હુજરડો, પું હઝરડો; સુંવાળી સપાટી પર
પડેલો ધસારો; અણીનો અંકો; ચીરાડો.
હુડતાવણું, કિં સં તુછાણું; તરછોડી ના-
ખું. ૨ ધમકાવણું; હાડાવણું.
હુડકો, પું મરકરી; મળક.
હુડો, પું જંગલી પોપટ; હિયો.
હુત, વિં [સં.] હોમેલું; બલિ આપેલું.
હુતદ્રોષ, નં [સં.] હોમવાની વસ્તુ તે; બલિ.
હુતાશ, પું [સં] અગ્નિ; દેવતા; વસ્ત્રેવ.
હુતાશન, પું [સં] અગ્નિ; દેવતા; વસ્ત્રેવ.
હુતાશની, સ્ત્રીં હોળી; હોલિકા.
હુનર, પું હુનર, [ફા. હુનર] કારીગરી;
કિસમ; કળા. ૨ ચતુરાઇ.
હુનરી, વિં કિસમી; કારીગર; ચતુર; કરા-
મતી; કળાજાન.
હુનાળુ, વિં ઉનાળાનું; ગીમ ઋતુનું-હુનાળુ
વા-વાવેતર.
હુનાળો, પું ઉનાળો; ગીમ; નિદાહ; ગરમીની
મોસમ. કામચૂતી જે લગીની ઋતુ-મો-
સમ તે.
હુનું, વિં ઉનું. [સં ઉચ્છ] ગરમ; તાવું;
દ્રાવ્ય એવું; તપેલું; ગરમ લાગતું.
હુનર, પું હુનર; કળા; કિસમ; કારીગરી.
હુપકો, પું હપકો; હલકીનો ઉછાળો; ઓકા-
રીની અસર તે.
હુબેહુબ, વિં જેવું ને તેવુંજ, બરાબર બ-
તાવણું; એક સરખા સ્વરૂપનું; સદા;
સમસ્વરૂપ.
હુમલો, પું હલ્લો; છાપો; ધસારો; ચઢાઇ;
સ્વારી; આક્રમણ.
હુમાયુ, નં એક જાતનું પંખી. એમ કહેવાય
છે કે, તેના એક ચરીરમાંજ નરમાદાની

હેડ, સ્ત્રી. [સં. દ્વિ] શુનેગાર અને ગાંડા-
એને નારી જતા ને તોશન કરતા ચાલ-
તાવવા માટે તેમનો પગ ભરાઈ-અપાઈ
રહે એવું ભારે, લાકડાને કાચીને બનાવેલું
પગ ભરાઈ રહે એવું જન; પગ જકડાય
એવું લાકડું. (૨) હાક; રોળું.
હેડકી, સ્ત્રી. શ્વાસ લેતાં હેડિયો ઉછળવો તે;
ભારે શ્વાસનાં ડગલાં તે. ૨ વાધણી.
હેડ'ખા, સ્ત્રી. [સં.] બીમની રાક્ષસપત્ની; ધટો-
તથ્યની મા. ૨ હંચી ને જખરી સ્ત્રી; ખેળો.
હેડિયો, પુ. હેડ-કાંઠાનો વાછરડો; ઘોડો.
૨ ઢોર વંચનારો.
હેડી, સ્ત્રી. સરખે સરખાં ઢોર-વાછરડાં વગે-
રની ટાળી તે. ૨ બરોબરીનું; સમાન,
વ્યવસ્થિત. -તમારામાં મારી હેડીનું
કાણુ છે ? અર્થાત્ મારી બરોબરીનું. શુચ્ચ,
વય, કુળ, અને આવક વગેરેમાં સમાનતા
વાળું એવું.
હેડો, પુ. આમંગો; અનુરક્તતા; સંગાસકિત;
આસકિત. ૨ ખાર; માવા; વળગણ. ૩
હળીજનું તે.
હેણ, સ્ત્રી તળાઈ; બિજાનું; માદણ.
હેત, ન. ખાર, રોહ; માવા; પ્રીતિ; પ્રેમ.
૨ ચાહ.
હેતકંડું, ન. બરેલું ગાંડું; ગાંઠી.
હેતપ્રીત, સ્ત્રી. વહાલ; માવા; પ્રેમ. ૨
અનુરાગ ૩ કૃપા; મદેરબાની.
હેતરેત્રી, વિ. હિતરેત્રી; શુભેચ્છક. ૨ માયાળુ;
હેતપ્રીતવાળું.
હેતાળ, વિ. હેતવાળું; માયાળું; જ્ઞાતામાં
અનુરાગ હોય એવું.
હેટ, પુ. [સં.] હેડિય; આચય; મતવળ,
મગમ; અર્થ. ૨. કારણ; નિમિત્ત. ૩ કામ-
નાર્થ. ૪ હિતરેત્રી; શુભેચ્છક. ઉ. વ્યવસ્થા
હેટએ ગયા, સમગ્ર પ્રાણિયા શી મતિ થયે.
હેટકં, વિ. હેતવાળું; કારણયુક્ત :-પુત્રહેટકં.
હેટતા, સ્ત્રી. હેટત.
હેતેસરી, વિ. વહાલેસરી; પ્રીતિપાત્ર, શુભેચ્છક.

હેતવાલાસ, પુ. [સં.], હેટનો જમાં
આભાસ હોય તે; મિથ્યાજ્ઞાન તે; ખોટો
હેટનો ભાસ તે; પ્રાંતિ; ભ્રમ.
હેદળ, ન. ઘોડેસવાર લશ્કર તે; હયદળ.
હેખક, સ્ત્રી. [અ. હયચત્] આચિંતા બ-
યનો ત્રાસ તે; ધાસકો; ખીકનો ધક્કો;
ફાળ; ધાસતી.
હેમ, ન. [સં.] સુવર્ણ; મોનું.
હેમક, વિ. [અ. હમક] ખેતકુશ; મૂર્ખ;
અણસમજ. ૨ ખીકણ; ડરકું.
હેમકાર, પુ. [સં.] સોની; સોનાના ધાટ ધડ-
નાર; હં હે હેમકાર ! પરદુઃખ વિચાર મૂક
હેમજોમ, વિ. કુશળ કથાણ; પ્રુથપ્રુથાલ;
આશિર્વાદ-તંદુરસ્ત. ૨ સહીસલામત.
હેમગિરિ, પુ. [સં.] સોનાનો પર્વત; મેર.
હેમજ, જી. હિમજ; નાની સુત્રી હરડે.
હેમંત, સ્ત્રી. [સં.] શિયાળાના પહેલા બે
મહિનાની મોસમ તે; ઠંડીની મોસમ.
હેય, વિ. [સં.] તળવાળેગ; લાગ્ય.
હેર, પુ. જાતબીદાર; જાણુસ; ચાર.
હેરક, પુ. જાણુસ; ચાર. ૨ નિહાળી-ધારી-
ધારીને જોનાર.
હેરણ, સ્ત્રી. ઝેરણ; છુદાર અને સોની વગેરે
જોની પર ધાતુ ટીપે છે તે.
હેરણાં ન. હેરિયાં; ધારીધારીને છુપી નજરે
કર્તા કરતી તે; જોયા-નિહાળ્યા કરવું તે.
હેરેર, પુ. ફેરાર; આલોખિતો; ફરક. ૨
ઉલટમુલટ કરી નાખવું તે; ફરક, ભિન્નતા.
એને ઠેકાણે ખીતું હસાવું-મેલવું-
કરવું વગેરે તે; વફાવત.
હેરણું, કિ. સં. ધારીધારીને છુપી રીતે
જોવું; તપાસ કર્યા કરતી; નિદાગીને જોવું;
પૂક જોતી; ખોતરણું કાઢવા; છિદ્ર તપાસવાં.
હેરંણ, પુ. [સં.] મનપતિ; મનનન.
હેરાન, વિ. [અ. હયચત્] વ્યાકુળ; વ્યા-
ધિ-મુશ્કેલી વગેરેથી પીડિત; દુઃખી; નય;
આસ્વસ્થ. ૨ કામ; મુશ્કેલીઓ વગેરેથી
ખીટીખીટી થઈ ગયેલું એવું તે.

હેરાનગતી, સ્ત્રીં દુઃખી હાલત તે; વિપત્તિ;
પીડા; વિડંબના; મુરકેલી-દુઃખપદ્ધતું તે.
૨ તુકસાન.

હેરાવણું, કિં સં છુપી નજર રખાવતી. ૨
ઝોળવાવણું; ચોરાવણું. ૩ પ્યારથી જોવરાવણું.
હેરિયું, નં હેરિયાં; ધારીને છુપી નજરે
જોવું તે. ૨ ઝોકું; ઝોલું. ૩ દૂદડીએ ફરવું તે.
હેરું, નં ઝેર; નાનો સાપ. ૨ છુપી નજરે
જોવું તે; આંખ નાંખતી તે.

હેરો, પું જમણ; બેદ; ચાર. ૨ ડેરો.

હેરોફેરો, પું ફેરોઆટો; જવું આવવું તે;
ધક્કોખાવો તે.

હેલ, સ્ત્રીં એક માછી બોળે તે. ૨ બેલું;
પાણી દૂધ વગેરે બરેલાં બે પાત્ર જોડે
માથે ઉંચકેલો બોળે તે. - પાણીડાંની હેલ.
આજ સવારે એકલી, માથે હેલ ઉપાડી
પ્રાં કાં ૩ ભાર; બોળે; ભોર. ૪
મજૂરી; વૈતર; ઉંચકામણી.

હેલકરી, પું મજૂર; વૈતરો; ભારવાહ; માથે
બોળે ઉઠાવનાર.

હેલના, સ્ત્રીં [સં] તિરસ્કાર; તરછોડ; અ-
વગણના; અમતોષ બનાવવો તે.

હેલપટો, પું નકામો ફેરો; આટો. ૨ મજૂરી;
વેલ; મહેનત.

હેલણું, કિં અં હળીજવું. ૨ ઝોલાંખાવાં.

હેલા, સ્ત્રીં [સં.] ચેલા; ચાળા; વિલાસ.

હેલામાં, અં સપાટામાં; સહેજવારમાં; આંખ
મીચતામાં એમ.

હેલાલિ, નં [જ.] મુસલમાની ૩૫૪ દિવ-
સનું વર્ષ.

હેલિ, પું [સં.] સૂર્ય; રવિ; આદિલ.

હેલી, સ્ત્રીં ચાલુ અને ચાલુ શ્રદ્ધિ થતી તે;
સના વરસાદ પડ્યા કરવો તે ૨ સખી;
સાહેલી. ૩ એક જાતની દેથી-રામિણી.
૪ જગલ. ૫ રાખ; ભરમ.

હેલો, પું અજાણ; આચોકા; ધક્કે ઉચુંનીચું
થવા કરવું તે. ૨ હેલ; ધર; તરંગ, ઝેળ.
૩ તુકસાન; ખોટ. ૪ અપારો; સપારો.

હેલેલો, પું હેલો; આચોકા.

હેલા, પું ટેવ; આદત; મહાવરો; અભ્યાસ
૨ મનગમો; પરિચય; સહવાસ.

હેલાતન, નં સ્ત્રીની સધવા અવસ્થાતે; સૌભાગ્ય

હેલાન, નં [જ. હચવાન] પશુ; ડેર;
જનાવર. ૨. વિં ડેરજેવું; અધુસ-
મણુ; કમઅક્કલ.

હેલાનિયત, સ્ત્રીં પશુપણું; પાશવ. ૨ અણુ-
સમજુપણું; નાદાનિયત; ડેરપણું.

હેલાલ, પું [ફા.] હકીકત; વૃત્તાંત. ૨ વણું;
ખ્યાન; આખ્યાન ૩ હાલત.

હેપારવ, પું ઘોડાનો અવાજ; હણક-
ણાટ; ખોખાર.

હેળ, સ્ત્રીં ટેવ; આદત; મહાવરો.

હેળવણું, કિં સં પ્રેમભાવ કરાવવો; રને-
હમાં લાવવું; પરિચય-સહવાસ કરાવવો.
૨ ટેવ પાડતી; સહવાસી કરવું; ફેળ-
વણું; પાળવું.

હે, અં અરે; અડો; આશું, એમ વિસ્મ-
યવાદર્શક ઉદ્ગાર.

હેંકથું, કિં અં બૂધવું; કિં અં ખાવા.
૨ તંગીમાં હોવું.

હેંકાર, પું હુંપક; હુંપણાતું અભિમાન
તે; અહંભાવ.

હેંકારી, વિં અહંકારી; અભિમાની.

હેંકથું, કિં અં ચાલવું; જવું; ગતિ કરવી.

હેશી, વિં આઠ વાર દસની સંખ્યા તે; ૮૦.

હેકિયો, પું ગળામંત્રી શિંગોડા જેવો અ-
વચન; ગળાની ધાંટી.

હેકું, નં છાતી; મન; અંતઃકરણ. ૨ યાદદાસ્ત.

હેલિયો, સ્ત્રીં હેલો; આઠાશમાં છ તારાઓનું
ગુપ્ત દેખાવ છે તે; મૃગશીર્ષ.

હેલો, સ્ત્રીં હરજુના આઠારે રહેલા છ તારા-
ઓનું જૂથ; મૃગશીર્ષ. ૬૦ હેલો લગ્નને
હેડી આવી.

હેલુક, વિં [સં.] - હેલુચાણું હેલુમંથની.

હેલાએજો, પું મનમાં ચિંતાની ગાંઠમાં થતી
તે; કરાવ થર ન અવાજ એવી ફિકર.

હેલાત, વિં [ફા.] જીવત; જીવંતું; સજીવ.

હેલાતી, સ્ત્રીં હવાતી; અસ્તિત્વ; જીવતા-
વસ્થા.

નેડ હોય છે. એક પગ અને એક પાંખ
પાસેથી નેડાયેલાં તેમનાં ચરીર હોય છે.
જેની ઉપર એમની હાથ પડે તે રાત્રી
ચાલ એવી અસહ્ય માન્યતા છે. એ
બળી જાય છે ને સ્વાતી નક્ષત્રમાં પાછું
સજવન ચાલ છે.

દુરમત, સીંડ સાખ, પ્રતિષ્ઠા, ૨ આખર;
ધન્યતા; માન્ય-મર્ત્યો.

દુરિયો, પું. કનેતો; ભવાડો. ૨ મનક ઉડા-
વવી તે; હીલી કરી કાઢવું.

હુલકું, નં. ઓચિંતો ગભરાટ ફેલાવો તે;
સંજોભ; જાજ માણ્યોના સમુદાયમાં કંઈક
અણુધાર્યા ધોધાટથી નાસભાગ થઈ રહેવી
તે; બપતી દોડાદોડી; ઉત્પાત.

હુલક, નં. તોડાન; બખેડો; બંડ; બગવો. ૨
સુલેહનો ભંગ; ફિતુરી ગડગડાટ; દગો.

હુલકખોર, વિં. હુલકી; બંડખોર; તોડાની;
સ્વામીદોહી.

હુલકાઈ, સીંડ હુલકી વર્તન તે; બંડખોરપણું.
હુલકી, વિં. હુલકખોર; તોડાની.

હુલકાવતું, કિં. સં. બાળકને ઉછાળાને રમા-
ડવું; ખીલવવું; ઉચ્છેરવું.

હુલકવું, કિં. અં. સમયાતીત થવું; ખલાસ
થઈવું; બંધપડવું; રત પસારથવું.

હુલામણું, નં. લાડ દેખાડો; આનંદનું ઉત્તરણ;
જુલમ, ૨ રહેલ ને ઉત્તરણનું લડામણ તે.

હુલાડું, પું. કિં. અં. પુરું થઈવું; બંધ
પડવું; પતી રહેવું. ૨ કિં. સં. લડાવું.
૩ સમભવવું.

હુલાસ, પું. ઉપાસ; ઉત્તર; ઉત્તર.

હુલક, નં. હુલક; તોડાન-ગસ્ટી; બંડ-અ-
ખેડો; ફિતુર.

હુલાન, નં. [અ. હસન] ચહેરો; કાન્તિ;
ચરત. ૨ સૌદર્ય.

હુલાડુસ, અં. ઝપટ; બધાં ત્યાં ઉતારને જેમ
તેમ; ધાત્રમાં-ફસફસ કામ કરી લીધું.

હું, સં. પડેલો પુરુષ એક વચન-સર્વનામ;

બોલનાર પોતે તે; જાતે પોતે-અધિકૃત
વિશેષ પોતે.

હું, અં. હાં; હા, પ્રત્યુત્તરાત્મક ઉદ્ગાર તે;
હુંકારો. ૨ હુંપણાના અભિમાનનો ઉદ્ગાર.
૩ ખામોશનો ઉદ્ગાર.

હુંકણું, કિં. અં. તવણી રહેવું; ટમટમવું ૨
જલદી પુરું કરવું.

હુંકાર, પું. હુંકારો; 'સાંભળું છું' 'મારું
ધ્યાન છે.' એમ દેખાડનારો પ્રત્યુદ્ગાર.
૨ ગર્વોદ્ગાર; તાડકો; ખોંખારીને બોલવું તે.

હુંકારો, પું. હુંકાર.

હુંછી, વિં. હીણપણ; અપશુકનિયાગ; અશુભ સ્થિ-
ત્વવળું; અંતવાળું. ૨ નિર્ભાગી; અક્ષરની.

હુંછું, નં. મોં; મુખ; મોહું; ૨ ધાસનું કૂમરું.
૩ હેડાના તંતુ.

હુંકસો, પું. સુંકસો; ટાપસો.

હુંકિયામણ, નં. હુંકી માટેનો વસ્ત્રાવ; પરદેશ
નાણાં મળે એવી ચીઠી કરી આપવાનો
ખસો તે, હુંકીરી લાગત.

હુંકી, સીંડ દેશ પરદેશ વચ્ચે નાણાંની આપ
લે કરવાને ચલાવવામાં આવતી સાહુ-
કારી ચીઠી તે; એક ગામ ભરેલાં નાણાં
બીજે ગામ મળે એવો સાહુકારી કામગીર તે.

હુંડ, અં. એકજથ્થો; જુમસે; ટાળે-સાથે.

હુંડગ, સીંડ. હુંડગ; પડાળા કરેલા બે હાથ
વચ્ચેના આદ તે; બાથ ૨ બે હાથે બાથમાં
સેવાય એટલો જથ્થો તે. ૩ વિં. સંદિવારું.

હુંધિયુ, નં. સુંધિયુ; માટીના ગોળા ને માટલા
વચ્ચે નીન મૂકવાનો ધાસનો વિટો; ઉદરવું.

હુંપણ, નં. પોતાપણ; અદમકમિકા. ૨
પોતાપણનું અભિમાન; અદંકાર. ૩
આપવડાઈ.

હુંપણું, નં. પોતાપણ. ૨ અદંવા.

હુંપડ, નં. પોતાપણનું અભિમાન તે.

હુંપદા, વિં. અભિમાની; મર્દ. આપ બદલ
રાખનાર; અદંકારી.

હુંક, સીંડ. મરખાવો. ૨ સલાવ; આપવ, ટોક;
અનિયમ. ૩ સલાવતા; મરદ; કૂમક.

હુંદયેલું, વિં ગઝાવાવાળું; અંદરના તપો-
ટાવાળું; થોડું ગરમ.

હુંદેણુ, કિં અં હુંદે-ગરમી મળવી; ગરમી
આવવી; ઉબળુતા આવવી; તપાવું

હુંદેણું, વિં હુંદેવાળું; ગરમી આપે એવું.

હુંદેશ, ઓં હેશ; કોડ; ઉમંગ; ઉત્સાહ. ૨
ભાવના; લાલસા.

હુંદેશમુસળ, નં ધરમતુ કામનાં ઓભર
વજેર તે. ખેડ માટે હળ, ખાંડવા માટે ઉખળ
ને મુસળ વજેર તે. પરણુતા વરને સંસાર
ચલાવવાનાં એ સાધન દેખાડી પુખ્તિ પાવે છે.

હુંદેશિયાર, વિં હોશિયાર; ચાલાક; બાહોશ;
ખખરદાર. ૨ કુશળ; કામ કરવે ઉત્સાહ;

ચતુર. ૩ સાવધાન; ન બૂલે કે ન ગફલત કરે
એવું. ૪ ઝડ સમજે-શીખે-કાર્ય કરે એવું.

હુંદેશિયારી, ઓં હોશિયારી; બાહોશી;
કાર્યકુશળતા.

હુંદેશી, વિં ઉમંગી; કોડીલું; હોંશી. ૨ ઉત્સાહી.

હુંદે, પું [અ.] આંકડો; છડેથી વાળેલો
ખીસો. ૨ (બાળ ભાષામાં) વાંદરો;

મકેટ. ૩ વાનરનું બોલવું-અવાજ તે.

હુંદાહુંક, ઓં સામસામે મોટેથી હોહારા
કરવા તે; બેસમરી તકારાર. ૨ વાંદરાંની
ધુરધાધુરડી.

હુંદરી, ઓં પરી; અખ્તરા; દેવતાઇ સોદર્ય-
વાળી નાણુક ઓં.

હુંદ, અં હડ; હડ; તિરસ્કારી ઉદ્દગાર.-હડધૂત.

હુંદુ, પું હિમાલય પારના અસલી રહેવા-
સીઓ-એ જાતિના લોક મધ્ય એશિયામાં

રહેતા હતા અને થોડાઓ પાળતા. એ
લોકોએ હિંદ અને ખીન્ન દેશો ઉપર ચઢી

કેટલીકવાર રાજ્ય સત્તા ભોગવેલી ઇતિહા-
સમાં પ્રસિદ્ધ છે. એ જંગલી અને દૂર

હતા. યુરોપને પથ એમણે ચરચરાવ્યું હતું.
અત્યારે પણ યુરોપમાં લડાયક વૃત્તિના કૂર

લોકને હજી વિશેષજી લગાડવામાં આવે છે.

હુંપ, અં વાનરનું બોલવું તે.

હુંત, વિં [સં.] હડાયેલું-લેવાયેલું, હુણ-
યેલું. છાનની બીધેલું.

હુંદય, નં [સં.] હધયું; કાળજી; અંતઃક-
રણ. ૨ છાતી. ૩ દેહસાં; હવાલેનારો

લોહીને નાડીઓમાં ધકેલનારો છાતીમાંનો
ધડકનો અવયવ. ૪ મન; અંદરના વિચાર;

લાગણીઓ; કામનાઓ વગેરે તે.

હુંદયભેદક, વિં કાળજી ભેદે એવું.

હુંદયવેધક, વિં કાળજી વિંધી નાખે
એવું; કારી.

હુંદયશૂન્ય, વિં વિચાર-લાગણી વગરનું;
નિર્દય. ૨ સારી સંજારહિત.

હુંદયગમ, વિં હુંદય-મનને ગમે-પસંદપડે
એવું; આહ્લાદક; મજેલું; મનને રંજન

કરે એવું.

હુંપીકેશ, પું [સં.] વિષય

હુંપ, વિં [સં.] પુણ્ય; પ્રસન્ન.

હુંપુપ, વિં [સં.] આનંદ ખીલેલું; હોંશ-
ભરેલું. ૨ શરીર માટેલું; તાજી. ૩ જડું;

સ્પૂલ શરીરનું; ભરેલું.

હે, અં [સં.] સંબોધક ઉદ્દગાર; બોલાવવાનો
એવો ઉચ્ચાર. હે રામ ! ઓ; અરે; અધિ.

હે, ઓં પરિપૂર્તિ; પ્રપૂર્ણતા તે; અક્ષયતા;
હયાતી રહેવી તે.-સામડું ભરશે તો હે

પૂરશે, ૨ હિમ્મત; ધીરજ; સહુરી.

હેજ, નં હેત; માયા; પ્રીતિ. ઉં હેડામાં
નહિ હેજ. ૨ ભેજ; મિત્રાણ; હુણો.

હેક, અં નીચે; તળે; નીચલે ભાગે. હં
અમારા ગઠ હેક, કેલે તંજુ તાણુયા.

હેકલાણ, નં હેકેનો ભાગ તે; નીચેની જગા;
ભોંપતળિયું.

હેકળ, વિં નીચે; હેકે; નહિ ઉપર; હંચે
નહિ એમ. ૨ ઉતરતું; નમતું; કમ;

ઓહું:-શીખવામાં બધા એની હેકળ.

હેહાણું, વિં નીચલું; તળેનું. ૨ ઉતરતું;
હલકું; કમ.

હેહું, વિં નીચું; હેકળ. ૨ કમ; ઓહું;
ઉતરતું-હલકું. ૩ નમતું.

હેક, અં નીચે-તળે. કિં પ્રં હેકે એમણું =
ચાકીને ચાંત પડતું; છારીને બેસતું. ૨
તાળયે જમણું.

હેયાતોડ, વિં સખત મહેનતનું; આરે; હેડું
તૂની જમ્ય એવું સખત; જમ્યર.
હેયાફટ, વિં હેધું-છાતી ફાટી જમ્ય એવું;
હદ્ય ફાટી નાખે એવું:-હેયાફટ રાયો.
હેયારખી, અીં છાતી જેટલો ઉચો કહેડો-
ખિંત તે.
હેય.સુવું, વિં મન ઠેકાણે ન હોય એવું;
હનકથું; ખેડોમ; મૂડ, અસ્વસ્થ અસ્થિર
ચિત્તનું.
હેયાહેડો, પું અંતરનો અનુરાગ; આંતરિક
પ્રેમની લાજણી તે.
હેયું, નં [સં. હદ્ય.] હદ્ય; મન; અં-
તઃકરણ; છાતી, દિલ; હદય; હેડું ૨ કાળજી;
સ્થિર વિચારનું સ્થાન. ૩ સ્મરણચક્તિ;
માદાસ્ત. ૪ હિમ્મત; ધીરજ. કિં પ્રં
હેયાટલું હેય હેવું; મનથી નાસીપાસ
નિગથ થઇ જવું. ૩૦ પ્રં હેયા ધારણ્ય=
સંતોષ હેવો. હેયાનો હાર=અંતિ પ્રિયજન;
વલ્લભ. ઉં હરિ હેયાના હાર ઇ.
હો, અં વાર; ઠીક; સાર; હા; ખસ; પચાંત,
ચયું. ૩ જરૂર; નક્કી; ખાતરી-સંમતિ
આપવી તે. ૪ વદાયખીરી આપવા કરતો
હદગાર. ૫ અરે; ઓ.
હોધયાં, અં આદકારનો હદગાર; ગળે ઉતરી
, 'અચાની હદગાર, કિં પ્રં હોધયાં કરી
જવું=હજમ કરીજવું; પચાવી નાખવું;
ગળીજવું.
હોકાટલું, કિં અં હોકારો કરીને વારવું;
ઠપકો દેવો; બીક બતાવવી, મ દેવો.
હોકાર્યંત્ર, પું દિલ બતાવનારે યંત્ર;
મજા-યંત્ર
હોકાર, પું લેખાટ; ગુડબડ; હોકારાઓનો
અવાજ; બખાજ. ૨ તાસ; તોખાનો પો-
કાર; બખોનો છુમારો.
હોકારો, પું મોરો પોકાર, છુખાજાડ; મોરો
અવાજ; બરાડ; ત્રાડ.
હોકારો, પું છુમારો; બરાડ; ત્રાડ.

હોકો, પું હોકો; તમાકુની છુખી લેવા-પીરાનું
એક યંત્ર.
હોમ, પું [અ. હયજ] માણીનો કુંડ;
પાણી ભરી રાખવાને બાધેની તમાવડી
જેની નાની ટાંકી; ટાંકલી.
હોજડ, અીં ઓઝડ; આડરટોક; અકરડ;
બાણનો ધકકો તે ૨ ભૂતાદિકના ઓળાની
છાયા પડી જતી તે. ૩ જમીનવાર અને
ખેડત વચ્ચેનો વાર્ષિક હિતાળ.
હોજરી, અીં મોંએ ગળેલો ખોરાક પેટમાં, જે
કાયજીમાં જઇ પડે છે તે; ઉંદર; પેટ; બકર.
હોજરું નં પેટ; ઉંદર. કિં પ્રં હોજરું ભરવું
ખાવું; જમવું.
હોડ, પું [સં. ઓછ] મોંની ફાડની ઉપર
નીચેની જાડી આમડી; ઓઠ. કિં પ્રં
હોઠ હલાવવા=ખોલવું. હોઠ ફરે=ફાળે,
હોઠે પચાવી રહેવું=ખોલીએ ઓટલીજ વાર.
હોડ, અીં સરત; આમ થાય તે આમ
કરવું કે કરીશ, એવી પ્રતિજ્ઞા તે; પથું;
વચન; હકપ. ૨ સરસાઇ. કિં પ્રં હોડ
બકરી-મારવી=સરત કરવી. ૩ કારજીનો
કખાલો-કરા.
હોડકું, નક નાની હોડી; પનાઇ, મોકા; ખોટ.
૨ હોડકાના ધાટનું લાન ગોળ કાયદું.
હોડલું, કિં અં સોડલું; પીમળવું; ફારલું;
વાસ ઉડતી ૨ ઓડલું; લોકલું; કપા
વગેરેથી લોકલું; અંતરપટલેલો; આંઠા-
લું; ઉપર લોકલું.
હોડી, અીં મળેલો; પનાઇ, ખોટ.
હોડો, પું ઓડો; લોકલું; પરિઘ; ઓડનાનું
વજ ૨ મોળો; વરંગ, લોડ.
હોજ, અં આ સાલ; ચાલુ વર્ષ-હેણ અંગે
વરસાદ નથી.
હોતા, પું [સં.] યજ્ઞમાં મંત્ર બચી હો-
માવનાર યુગ્મ માણસ; હોમ કરનાર.
હોત, પું કપનનો કુંડ; વેડો, અગ્નિ રાખનાર
ઠેકાણું.

હોતી, વિં હોમ-હવન કરનાર, અલિઆપ-
નાર તે.

હોદદાર, વિં અધિકારી; અમલદાર; કામદાર.
હોદો, પું ૦ પદવી; દરજ્જો; મોટાછની જગા
તે. ૨ અધિકાર; સત્તા. ૩ હાથી ને ઘોડા
પર બેસવાને બનાવેલી સુંદર બેઠક; સાજ
સામાન; અંબાડી ૪ માન મતબો.

હોન, પું ૦ એક જાતનો અસલી સોનાનો
સિક્કો.

હોનાર, વિં ધનાર; બનનાર; ભાવી.

હોનારત, સ્ત્રી ૦ અકસ્માત; બનનાર કે બને-
લો અર્થાતબો બનાવ તે. ૨ ભવિષ્ય;
ભવિતવ્ય; પ્રારબ્ધ વગેરે તે. ૨૨તે કંઈ
હોનારત થાય તો મેમાજજો.

હોર, સ્ત્રી ૦ સોશ; બીક; ભય; ધારતી.

હોબાબો, પું ૦ મોટો ધોંધાટિયો બનાવ;
મોટી ધુમનરાડ. ૨ ભવાડો; ફજોતો. ૩
ભોકમાં ધુમરાડો કે ચર્ચા ચામે એવો
બનાવ તે. ૪ ઉંધિયા પર મૂકેલું તાપનું
ભાકું.

હોમ, પું ૦ [સં.] હોમવાનું કર્મ અને તેને
લગતો ત્રિધિ તે; યગ; હવન.

હોમપું, કિં સં ઉછાળાને અગ્નિકુંડમાં
નાંખવું; આહુતિ અ પત્રી; પ્રજ્વલિત અગ્નિ
ને અર્પણ કરવું. ૨ ચરાવવું; વધેરવું;
દેવાદિને બલિ તરીકે આપવું. ૩ ઝરડામાં
નાંખવું; પગાતીમાં પડે-બળેકામાં શ્રવણ
એમ વગર વિચારે કાષ્ટને કાષ્ટ બાગતમાં
ઉતારવું- નાંખવું તે.

હોમાવું, કિં અં ૦ અંધવાવું; ઝરડામાં પડવું.

હોય, અં ૦ હશે, બેર, એમ પણ બને, એવા
અર્થમાં વપરાય છે. ૨ સંમતિ અર્થે;
ભક્ષે એમ.

હોયહોય, અં ૦ હામદામ.

હોરમાન, વિં અપર, અવર, બીજું. આ-
રમાન; સોઠપનું; જોડાનું; માનાપિનાની
સમાન સગાઈનું પણ એકાદ નહિ એવું.

હોરવવું, કિં ગમવું; ચેન પડવું; સોરવવું.
૨ હોલવું.

હોરવું, કિં સં વચ્ચાનું લેવું; ખરીદવું.
ઉં ફષદા હોયાં તે પોતાને કાળે રાજ.
૨ માગી લાઘ્યાવવું; મિદાજ ભેગું
કરવું. ૩ ઝોરવું; ભોલવું.

હોરા, સ્ત્રી ૦ [અ.] અટી ધડી જોડેથી વ-
ખત તે; મેવાદિ રાશિનો અર્ધ કાળ તે.
જ્યોતિષમાં. ૨ ભવિષ્ય. ૩ રેખા; મિહન
વગેરે ૪ લમ; સંધિકાળ.

હોરામણ, નં ૦ વહોરામણ; ખરીદી; હોરવું તે.
૨ મુઝામણ.

હોરો, સ્ત્રી ૦ એક કાચ રાગ; લાવણી ૨ હમે
ગવાતી એક રાગિણી. ૨ વહોરી

હોરો, પું ૦ વહોરો.

હોલ, સ્ત્રી ૦ તમણ, ઝાસી; જમીન, બોલીને
કરેલી ચૂવ. ૨ ભય; બીક; ધારતી.

હોલવણ, નં ૦ હોલાણ; હોલાઈ જવું તે.

હોલવવું, કિં સં ધુજવવું; ચાંતપાડવું;
ટાકું કરવું. ૨ સમજાવવું; પતાવવું;
ચમાવવું.

હોલાણ, નં ૦ હોલવણ.

હોલિકા, સ્ત્રી ૦ [સં] કાગલ સહ પુનમને
દિવસે પડતો એક તહેવાર; હોત્ત; હુતા-
શણી.

હોલેદિલ, વિં અસ્થિર મનનું, ઉડેય; ફર-
કેયું. ૨ બોળું.

હોલો, પું ૦ કચુનરથી સડેજ નાનું રાંખોડિયા
રંગનું એક પંખી; કપોત. ૨ ઝોલો; મુખ્ય
મુલાની જાળ ને તાપ નય એરી તેની
જોડેની બબોલ તે.

હોલા, પું ૦ હોડા; ધોવાડ; અખાગા; મડનડ.

હોલાવું, કિં અં ૦ ગમરાટમાં આપ તેમ
અથડાવું; મુઝવું; શ્રવણવું; કિરાણહું.
૩. અકગાળ; ગમરાવું.

હોણું; કિંચિત્ ૨૫૦; બનવું; દયાતીર્થ આવવું.
હોવે, અં ૬૦; અવળત. ૨ અવરમ; જરૂર
એમ.

હોમ, સીં બાન; શુદ્ધિ; એના. ૨ શક્તિ;
બળ; સત્વ, તેજસ્વિતા; તેજ. ૩ હો-
શિયારી.

હોશિયાર વિં [પા.] કુશળ; નિપુણ;
અખડદાર; કાળેલ; ચતુર, ચાલાક. ૨
કારીગર; આવડતાળું;

હોશિયારી, સીં નિપુણતા; કાળેસિમત;
ચંતુરાષ્ટ; ચાલાકી. ૨ અખડદારી.

હોશે, અં ૬૦. ૨ હોસે; ઉપટે-એમ.

હોમાન, નં ઉપકાર; ભાર; પાડ. ૨ કૃપા;
મહેરનાની. ૩ અહેરાની બનક.

હોહળાઇ, સીં સોસળાઇ, અલક્ષ; અનવ-
ધાનપણું; બેદરમરી. ૨ આળસાઇ.

હોહળું, વિં અનવધાની, બેદરકાર; આળસ,
નલક્ષ રાખે એવું. ૨ જીવકળું; મોળું.

હોહા, સીં હોપાટ, ગડમડ; ધાંધલ-ધમાલ.
૨ જહેરાત.

હોજ, નં હજ, સાંતી.

હોજણું, કિં સં કામઢીયો વાળની આંટીઓ
કાઢી સાફ કરવું; વાળ ઠીક કરવા; સમારવું;
સીધુંકરવું; ઓળખ કરવું :- માયું હોજવું

હોજાઇયો, પું ઓળાઓ; પૂર્વતા દેખાડના-
રો,) આવે અર્ધચક્રાકાર-ગણિતમાં :-
૧૦૦) ધરા. ઘેરશે.

હોજાયાં, નં હોજાયાં નાંખવાનાં નાનાં
જણાં.

હોજિયાં, નં હોજાયાં.

હોજિયો, પું ઘેરશે, શામ ગાનારો.

હોજી, સીં [સં. હોલિકા] શામજી સુદ
પુનમે પડતો (એક મોટાં જીવનનો)
તહેવાર; મોટી જવાળા પ્રકટાવી વસંત
પક્ષને રખે મંજરી હોમવાનો, દિવસ
૨ મોગી ઉલ્લેગકાગ ચિંતા તે; મોટો
ઉતાપો એના નામની હોજી. ૩. પ્રં
હોજીનું નાળિયેર=ઉદ્ધત આંગૂળ; એકદમ
વગર વિચારે કૂદી પડનાર. હોજી વાળની=
લુકસાન કરવું; ખરાબી કરવી તે.

હોજીયો, પું હોજાઇયો. ૨ હેકેયો, શામ ગાના-
રો-હોકેરો.

હોંસ, સીં હોસ; ઉમંગ; ઉલ્લસ; -ઉત્સાહ,
ઉલ્લસભાવ; ઓરિયો; મનોભાવ.

હોંસાતુસી, સીં સ્પર્ધા; હરિશ્ચંદ્ર; સરસાઇ.
૨ ધમાલ; ધાંધલ, લેવાદેવાની ધાઇ.

હોંસિયાર, પું હોસિયાર.

હોંસીલુ, વિં ઉમંગી, ઉત્સાહી, ભાવનાવાળું.

હોમ્ય, વિં [સં.] હોમવાને થોમ દ્રવ્ય તે;
ધૂત; ધી, તૂપ.

હૂં, પું [સં.] ધરો; પાણીનો ખાડો;
ખોખ; ગત. હું પરિખાના હૂં પાણી
બયો.

હોસ, પું [સં.] ધટાડો; કપ, નાંધ; લય
ધીરે ધીરે જાણુંથવું તે.

હૂંસે, વિં [સં.] લપડુંકું; નાંધું; અલપ;
હૂંકા એવાજવું.

હૂં, સીં [સં.] બાંધ, રોમ; વધા ૨
મર્યાદા.

હૂંમ, [સં.] લક્ષીનો બીજમં.

હૂંલાઈ, પું [સં.] આનંદ; હર્ષ; ઉમંગ ૨
૩ સુખચેત; મોજમજ.

જરૂરતી આપના કોપ સંપૂર્ણ.